

ପଂକ୍ତୀରମୋହନ ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ

ଫକୀରମୋହନ ବିହାରୀ

ପ୍ରାଚୀନ ଫକୀରମୋହନ

ସଂସ୍କୃତ ଗଣ୍ଡ

ଫକାହମୋହନ ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ

ବ୍ୟାସକବ୍ୟ ଫକାହମୋହନ

କଟକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଷ୍ଟୋର

କାଳିକା କାନ୍ଦ - କଟକ ୨

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର

କଲଚରାଲ୍ ସେଣ୍ଟର

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୭୩

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

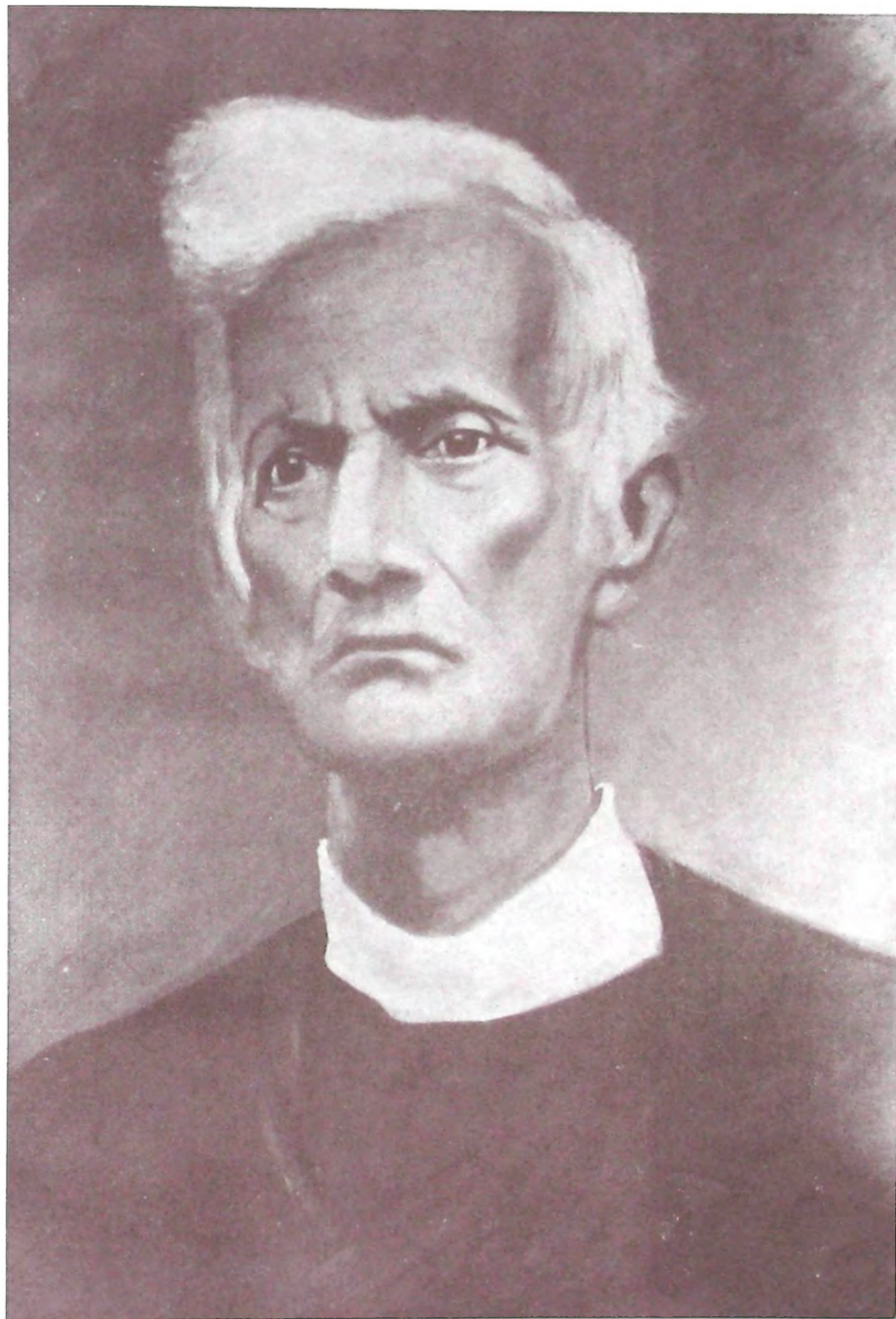
ପ୍ରସାଦ ପ୍ରେସ୍, କଟକ-୨

କର୍ତ୍ତୃକ ମୂଲ୍ୟ :—

ଦରାଇ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଟଙ୍କା

ଅଦରା—ପଞ୍ଚତରାଶି ଟଙ୍କା

(Price Revised 15 th. January 76)

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଜନ୍ମ—୧୮୪୩ ଜାନୁଆରୀ

ମୃତ୍ୟୁ—ଜୁନ ୧୪—୧୯୧୮

ଶୁଭେଚ୍ଛା

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ଭାବ, ଭାଷା ଓ ପ୍ରକାଶରଙ୍ଗୀରେ ତାଙ୍କର ନୂତନତା ଥିଲା । ସେଉଁ ସବୁ ସମସ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ସମାଜକୁ ବିଶେଷଭାବରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଥିଲା, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସରେ ତାହା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ସମାଜଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିବା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ନ ଥିଲା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସମୟରୁ ବହୁକାଳ ଅଜ୍ଞାତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପରି ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଉନାହାନ୍ତି । ସେପରି ନିଷ୍ଠା, ସାଧନା, ଦେଶ ଓ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ଚେତନା ଓ ସରଳ ଭାଷାରେ ନିଜର ଚିନ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଶକ୍ତି ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ।

ସୁଖର ବିଷୟ କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ରଚନାବଳୀ ସଫଳତା କରି ସାଧାରଣରେ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ଯାମାଧାର, ମଧୁସୂଦନ, ଚିନ୍ତାମଣି, ଗଙ୍ଗାଧର ଓ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ରଚନା ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଲେଖା ସମ୍ପର୍କରେ ଏ ଅଗ୍ରବ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଶ୍ରୀ-ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏ ଉଦ୍ୟମ ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚମୀ
୪ । ୨ । ୧୯୫୭

}

ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ

ଉପୋଦ୍ଘାତ

ପ୍ରଥମରୁ କହିରଖି, ଏବେ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଗୁପ୍ତାଦୋଷ ତଥା ଜ୍ଞାନଦୋଷଜନିତ ଯେଉଁ ସବୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ରହିଛି, ତାହା ଅକ୍ଷମଣୀୟ କହିଲେ ହୁଏ । ଏଥିରେ କିଏ କ’ଣ ବିଚାରୁଚକ୍ଷୁ, ତା ସବୁ ଆଲୋଚନା କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଏହା ନିଶ୍ଚିତରେ ସାହିତ୍ୟର ଅଧଃପତନ ଓ ଅଧୋଗତିର ପ୍ରସ୍ତୁ ସଙ୍କେତ । କଥା ଓଡ଼ିଆରେ କହିଲେ କୁହାଯିବ, ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଆଜି ମା’ ବାପ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ସତ୍ୟ । ମୋ ମନେ ଅଛି, ଶୁଣିଥିଲି, ସେ କାଳର ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟକ ମୋର ବାଲ୍ୟରୁ ସ୍ଵର୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା ଟେକିଂ ସ୍କୁଲ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ‘ମହାଯାତ୍ରା’ ପଢ଼ାଇଲ ବେଳେ, ‘ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡ’ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ ଯେତେବେଳେ ପଢ଼ିଲେ,

“କୁହେଲୀରେ ମାଳବର୍ଣ୍ଣ ଭୃଗୁମାନଗିରି

× × ×

ଶିଖାତୋଳି କଲନ୍ତି କି ଗଗନର ସୀମା ?”

ହଠାତ୍ ବିସ୍ମିତ ହେଲେପରି ଟିକିଏ ରହିଗଲେ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ କହିଲେ, “ଓଡ଼ିଆରେ ହୁଏ, ‘ମୁଣ୍ଡ ଟେକି’, ‘ମୁଣ୍ଡ ତୋଳି’ ନୁହେଁ । ବଙ୍ଗଳାରେ ହୁଏ ‘ମାଆ ତୁଲେ’ । ଏଠାରେ ହୁଅନ୍ତା ‘ଶିଖା ଟେକି’ ।” ଏବେ ଆଜିକାର, ସେଠାକାର, ସଠିକ୍, ହୁବହୁ, ଛୁରଖାର, ନିଆଁଧୂଧ୍ ଜଳୁଛି, ସେ ଦୁଃଖରେ ହାୟହାୟ କଲି ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆରେ ଅପ୍ରାକୃତିକ ଓ ଅସଙ୍ଗତ ଆମଦାନି ବସବର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ‘ତା’ ଭାଇ ମରିଯିବାରୁ, ତା’ଘରେ କାନ୍ଦବୋବାଳି ପଡ଼ିଲା’ ନ ଲେଖି ଆମ ଲେଖକମାନେ ମାର୍ଜିତ ଭାଷାରେ ଲେଖୁଛନ୍ତି ‘ତା ଘରେ କନ୍ଦାକଟା ଲାଗିଲା ।’ ଏ ସବୁ ଲେଖି ବସିଲେ, ସରବ ନାହିଁ । ଏପରି ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ କେବଳ ସୂଚନା ମାତ୍ର । ଆମ ନାଟକ ଲେଖାରେ ଏ ବାଣ ଶତାଂଶର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ‘ଜନାନ୍ତକେ’ ଓ ‘ସୁଗତ’ ନୁହେଁ, ଦେବ ଦେବଙ୍କ ଆହ୍ୱାନୀତ ଓ କରଣୀଠାରୁ ଗୁଣୀ ଗାରେଡ଼ର ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖକ ଓ ଦର୍ଶକଙ୍କ ପାଖରେ ଅନାଦୃତ ବା ହେୟ ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଗତିସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ କରୁଛି ବୋଲି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାର ପରଂପରା ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଫିଟି ନାହିଁ । ଆଲୋଚନାସୂକ୍ଷ୍ମରେ ପୂର୍ବର ଆଲୋଚ୍ୟ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନଙ୍କ ଉପରେ ନୂତନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଉଚିତ । ମୁଁ ବସବର କହେ, ପରଂପରା,

ପରିସ୍ଥିତି ଓ ସୁରକ୍ଷା, ଏଇ ତନୋଟି ଉପାଦାନ ଅବହେଦ୍ୟ । ଏଇମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ପରିସ୍ଥିତିର ଅଲୋଚନା ଓ କଳନାରେ ଏଇ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛି ପରମ ଅବଲମ୍ବନ । ପରଂପରାର ପ୍ରଭାବ ନ ଥିଲେ ପରିସ୍ଥିତିର ନିର୍ମଳ ଅବବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ତା ନ ହେଲେ ପରିସ୍ଥିତିର କଳନା ବିନା ଭବିଷ୍ୟତର କଳ୍ପନା ସୁରମ ନୁହେଁ । ସେ ବିନ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା, ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣରେ ସୁପରିତ, ବୌଦ୍ଧର ପାଳି ଓ ଜୈନର ପ୍ରାକୃତ ସଙ୍ଗେ ସୁପରିଚିତ ପଣ୍ଡିତ ଆସି ମତେ କହିଲେ, “ମୁଁ ଏବେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖି ପ୍ରମାଣ କରିଦେଇଛି, ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଗ ପୂର୍ବରେ ଥାଇ ବର୍ଗ୍ୟବର୍ଗମାନଙ୍କ ଯୋଗରେ ଯେଉଁସବୁ ଯୁକ୍ତିାନ୍ତର ହୁଏ, ସେ ସବୁ ‘ଅନୁସ୍ୱର’ରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି କରାଯାଇ ପାରିବ । ଏହା ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣସିଦ୍ଧି ।” ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଟିକିଏ ରୁଡ଼ିଲାବେଳେ କହିପକାଇଲି, “ଏ ଦେଶରେ କ’ଣ ବିଦ୍ୟାର ପରଂପରା ପୁଟିବ ନାହିଁ ? ଆଜକୁ ୪୩ ବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୧୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିମ ବିକାଶ ବେଳେ ଲିପିସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନର ଘୋର ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ ଏ କଥାଟିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେତେବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ସ୍ୱର୍ଗତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ପ୍ରମୁଖ ସେ କାଳର ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ନିଷ୍ଠାପର ସାହିତ୍ୟକମାନେ ଏ ନୂତନତ୍ୱରେ ଯେପରିକି ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଘୋର ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଏଇ ଲିପିସଂସ୍କାର କରିବାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲି ଓ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ମଧ୍ୟ ଥିଲି । ଫଳରେ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର (ଓଡ଼ିଶା, ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା) ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ଏଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ପଞ୍ଚମ ବର୍ଗ ଅନୁସ୍ୱରରେ ମଧ୍ୟ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ) ଗ୍ରହଣ କରି ସେତେବେଳେ ବିଭାଗୀୟ ସ୍କୁଲକଲେଜମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପତ୍ରରେ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଆପଣ ଆଜି ଆଉ ଥରେ ଆଲୋଚନା କରି ପୂର୍ବ ଆଲୋଚନା ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସ୍ମରଣ କରି ପୁରାତନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ନୂତନର ଆହରଣରେ ପ୍ରସନ୍ନ କରିଛନ୍ତି କି ?”

“ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ରେଫ୍ ଯୋଗେ ବର୍ଗର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଉଦ୍ଧାରଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଲିପିରେ ଏହା ପରିଚ୍ୟାସ କରିଛୁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ଛପାଖାନାରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ‘ଆର୍ଯ୍ୟ’ଠାରୁ ‘କର୍ମ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ‘ର୍ଯ୍ୟ’ ‘ନ୍ନ’ ପ୍ରଭୃତି ଲିପି ବଦଳର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ଏ ଗତାନୁଗତକତାର ପ୍ରତିକାର କ’ଣ ?”

ଏକଥା ଶୁଣି ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଯେପରିକି ବିମୁଗ୍ଧରେ କହି ଉଠିଲେ, “ତେବେ କ’ଣ ‘କର୍ମ’ ଲେଖିବାରେ ‘ମ’କୁ ଆପଣ ଗୋଟାଏ ‘ମ’ କରି ଲେଖିବେ ?” ମୁଁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବା ପାଣିନିଙ୍କର ସୂଚକିକୁ ଧରି ବୁଝାଇ ବସିଲି; କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ‘ବର୍ଗ ବିଚାର’ ଓ ‘ଲିପି ବିଚାର’ ଭିତରେ ଭେଦ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ପାଖରେ ଅଉ ଜଣେ ବସିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଧ୍ୟାପକ । ସେ ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ନାମ କରି କହିଲେ, ‘ଅମୃତ ତ ଏପରି ରେଫସୁକ୍ତ ଦ୍ୱିତ୍ୱହୀନ ଲେଖାକୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।’ ମୁଁ ସେଠାରୁ ଆଉ କିଛି ଯୁକ୍ତି କରିବା ଫଗତ ବୋଲି ନ ବିଚାରି ଖାଲି କହିଲି, ‘ବିନାୟପଠାରୁ ବୋମ୍ବେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦଲିପିରେ ଛପା ହୋଇଥିବା କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ସ୍ତୁତି, ପୁରାଣ, ଏପରି

କି ବେଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ । ସେଥିରେ ରେଫ୍‌ସ୍‌କାଲ ଲିପିରେ ଦିଆ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ପୂର୍ବ ଅନୁସନ୍ଧାନର ସ୍ୱାଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ନାହିଁ ।

ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଜି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କ'ଣ ଲେଖିବ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ଫକୀର-ମୋହନଙ୍କ କାଳରେ ଫକୀରମୋହନ ଯେ ଯଥାର୍ଥ କରି ଓ ଲେଖକ ଥିଲେ, ଏହା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ସ୍ୱାଭାବ-ସମ୍ଭବ । ତତ୍କାଳୀନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ତାଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ ବୋଲି ମୋର ମନେ-ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ରଖିବାର ଅଛି, ଶ୍ରୀ ଓ ଲିପି ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେବା ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠାର ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଥିଲା । ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ‘ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ’ ପୃଷ୍ଠା ଫଟାଇ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ନ୍ତୁ । ସେଥିରେ ଅଜ୍ଞତ ଭ୍ରାନ୍ତି ଥାଇପାରେ; ତା ଖୁବ୍ ଥିଲା । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ, ସେ ‘କୁହାଯାଏ’, ‘କୁହାହେଲେ’ ଭଳି ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରୟୋଗକୁ ବରାବର ‘କହାଯାଏ’, ‘କହାହେଲେ’ ବୋଲି ଲେଖୁଥିଲେ ଓ ତାକୁ ଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ଗ୍ରହଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରୟୋଗକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଚଳାଇପିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା ବେଳେ କହିଲେ ହୁଏ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କର କର୍ମନିଷ୍ଠା ଜାଣିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଉଛି । ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଶ୍ରବଣ ଦର୍ପଣ’ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ସବୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ନିଜେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରରେ କୌଣସି ସମ୍ପାଦକ ଆଜି ସେଭଳି ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ଆଜି ବରଂ କୁହାଯାଇ ପାରେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ସମ୍ପାଦକମାନେ ସମ୍ପାଦନା ନ କରି ସଂକଳନ ହିଁ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀ ଓ ସାହିତ୍ୟଗତ ପ୍ରଗତିର ପରମ୍ପରା ଯେ ନାହିଁ, ଏହା ତାହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଧାନାଥ ରାୟ ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ସେଇକାଳର ଲୋକ । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେ ଧାରା ଓ ଶ୍ରବ ପ୍ରକାଶରେ ଯେ ଶୈଳୀ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଏବେ ବି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଭୂମିକା ଆଦୌ ହରାଇ ନାହିଁ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଦେଖାଯିବ, ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ତାହା ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀ ଓ ସାହିତ୍ୟ ହିସାବରେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁ ଦିନରୁ ଅଜ୍ଞତର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତେ । ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ର ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପରି ସାହିତ୍ୟରେ ଜୀବନ ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ସଂକଳନରେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠାର କଥା କୁହାଗଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ, ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇ ରଖିବାର କେବଳ ଅନ୍ୟତମ ନୁହେଁ; ବରଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ହେଉ । ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ବା ସାଧୁ-ଶ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଓ ଆଦର୍ଶ ଯାହା ହେଉ, ସେ ନିଷ୍ଠାପର ଶ୍ରବରେ ତାହାର ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପାଇଁ ତର ଜାଗ୍ରତ ଓ ଚରକର୍ମ ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଉଦାହରଣ ଦେଖ । ତା ହେଉଛି, ପଦ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଉପଧା ମିଳନ । ସେ ଦିନ ଜଣେ ମଧୁ ରାତିଙ୍କ ‘ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ’ର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ସେ କିପରି ପିଲାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ‘ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ’ ଶିଖାଇବାରେ ପଦ୍ୟରେ ଉପଧା ମିଳନ ପ୍ରତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ପାଠର ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ଉପଧା ମିଳନଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ଇଂରେଜୀ ତଥା ବଙ୍ଗଳା

ଅନୁକରଣ । ଅକାଶର ଶବ୍ଦ ସମ୍ବଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପରି ଭାଷାରେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇ-
ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଫକୀର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଂଶ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଫକୀରମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ,
ଗୋଦାବରୀଶ, ଏପରିକି କାଳିନ୍ଦୀ, ମାନସିଂହଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ତାହା ଗୁଡ଼ିଏ ଫକୀରଙ୍କୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି ।
ଏପରି କଳ୍ପନାମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେବା କମ୍ ନିଷ୍ଠୁର ପରିଚୟ ଦେଉ
ନାହିଁ । ଆଜି ସେ ନିଷ୍ଠା ନାହିଁ ।

ନିଷ୍ଠାରେ ଅନୁକରଣ କଲେ, ଭୁଲ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ବୋଲି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଏ । ଯେପରିକି,
ମଧୁ, ରାଧାନାଥଙ୍କ କାଳରେ ‘ଏବ’ ‘ସୁତରା’ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନ ବୃଥାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ପଶିଯାଇଛି ।
‘ସନ୍ଧ୍ୟା’ ପରି ଅନେକ ବ୍ୟାକରଣ-ବିରୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଯଥା ଚୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଦେଖିବାକୁ
ମିଳୁଛି । ଅବଶ୍ୟ ଫକୀରମୋହନ ଏସବୁ କୌଣସି ଜ୍ଞାତ ଅଜ୍ଞାତ ଅନୁକରଣ ପାଇଁ ନଜେ ବଶେଷ
ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ ଥିଲେ ଖାଲି ଓଡ଼ିଆ । ସରଳ ସ୍ୱାଭାବିକ କୌତୁକଠାରୁ ଭାଷା,
ଭାବ ଓ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ । ମଧୁ, ରାଧାନାଥ ପ୍ରଭୃତି ତା ନୁହନ୍ତି । ତଥାପି ମଧୁ,
ରାଧାନାଥ, ବିଶ୍ୱନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସେ ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲେଖକ ବୋଲି ବିଚାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖେ
ନିଜର ଗୌରବ ମନୋବୃତ୍ତି ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଖୁବ୍ ଥିଲା । ଏପରିକି ପଦ୍ୟରେ ଉପଯା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଯଥାସାଧ୍ୟ ଅନୁକରଣ କରିବାରେ ଫକୀରମୋହନ ଧୂଟି କରିନାହାନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଗଦ୍ୟଧାରା ଧରି ରଖିଥିଲେ ମୁଖ୍ୟତଃ ମଧୁସୂଦନ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ
ବିଶ୍ୱନାଥ, ମୃତ୍ୟୁଂଜୟ ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । ଅନେକେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଅତି ପରଶତ
ବୟସରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଥରୁଥବା ହାତ ଯେତେବେଳେ ଭଲ କରି, ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି,
ଶୁଦ୍ଧ କରି ଲେଖିବାର କୃତିତ୍ୱ ହରାଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ଓ ତାଙ୍କ ସମଧର୍ମୀ
ସହଯୋଗୀମାନେ ବୃଦ୍ଧ କବିଙ୍କ ଲେଖାକୁ ସଂଶୋଧନ କରି ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଏଇ ସଂଶୋଧନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହେଉଛି, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ‘ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ’ । ‘ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ’ର ଭାଷା ଓ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖିଲେ
ଏହା ଫକୀର ଜଣାଯାଏ । ସେ ପ୍ରକାରରେ ବିଚାର କଲେ, ‘ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ’ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଲେଖା ନୁହେଁ
ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ, ଖାଲି ଭାଷାର ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ନୁହେଁ, ଭାବର
ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରକାଶରେ ମଧ୍ୟ ‘ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ’ ବରାବର ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ‘ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ’ରେ ‘ସୌମ୍ୟ ଜୁଲୁଲେଟ୍’
ପ୍ରଭୃତି ପରି ଇଂରାଜୀରୁ ବ୍ୟୋମନାଥ ନାଟକର ରୂପ ଓ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଅନୁକରଣ ଥିଲା ପରି
ଜଣାଯାଏ । ଏପରିକି ଗ୍ରନ୍ଥମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଟାଣି ଓଟାଣି ଭିନ୍ନ ରୂପ ଦେବା ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ବି
ସଦାନନ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୌମ୍ୟ ଜୁଲୁଲେଟର ନାମ ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି ।

‘ଲଢ଼ମା’ ବିଦ୍ୟୋଗାନ୍ତ ନୁହେଁ । ଏହି ‘ଲଢ଼ମା’ଟି ମଧ୍ୟ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ଥିବା କଥା
ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଜାଣେ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ଏହା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ମାତ୍ର ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ
ସାହିତ୍ୟରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବିଶେଷତ୍ୱ ‘ଲଢ଼ମା’ରେ ତାହୁଣ ନାହିଁ । ଆମ ‘ସମାଜ’ର ଚିନ୍ତା ସେଥିରେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟି । ବିଦ୍ୟୋଗମାନଙ୍କ ସଙ୍କଳନରେ ‘ଲଢ଼ମା’ର କୃତ୍ରିମତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଫକୀର । ତେଣୁ ମୋ

ବିରୁଦ୍ଧରେ ‘ଲହମୀ’କୁ ଧରି ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୁଏତ ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ‘ଲହମୀ’ର ପୁଷ୍ପପଟରେ ଯେଉଁ ଇତିହାସର ଧାରାଟି ରହିଛି, ତା ଠିକ ଓଡ଼ିଆ କି ନୁହେଁ, ତା ବାରିବା ଦୁଷ୍ଟର । ଓଡ଼ିଶାରେ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ଯେଉଁ ରାଜତ୍ବ ବେଳ, ସେଥିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଯାଇଛି, ତା ମୋଗଲ ରାଜତ୍ବ କି ହିନ୍ଦୁ ରାଜତ୍ବ କହିହେବ ନାହିଁ । ପରିସ୍ଥିତିର କଳନାରେ ଓଡ଼ିଆ ଅନ୍ତରଙ୍ଗଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବା ଭଲ ସାମଗ୍ରୀ ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଥିବା ପରି ଲାଗୁନାହିଁ । ଖାଲି ଅଳ୍ପତ୍ର ଭାବରେ ବିଚ୍ଛେଦ ଓ ଆକାଂକ୍ଷିତ ମିଳନରେ ବିଷୟ ପରିସମାପ୍ତ ହେଲେ କେବଳ ନାଟକ ବା ଉପନ୍ୟାସ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହୁଏ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ହେଉଛି, ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’, ଦ୍ଵିତୀୟଟି ହେଉଛି ‘ମାମୁ’ । ଏଇ ଦୁଇଟିର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆମକୁ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜର ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ରେ ଖୋଲକଳାରେ ଅଛି, ‘ମାମୁ’ରେ ଟିକିଏ ଉଠିଛି । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ରୁ ଟାଣି କରି ଖିଅ ବାହାର କଲପରି ‘ମାମୁ’ଟିର ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ମନେ କରିବାର କାରଣ ଅଛି । ପଲ୍ଲୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ସହରର ବେଷ୍ଟମାନ ଓ ମନୋବୃତ୍ତିରେ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଯେପରିକି ‘ମାମୁ’ର କଳ୍ପନା ହୋଇଥିଲା । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ହେଉଛି, ପଲ୍ଲୀପରିପରର ପ୍ରତୀକ । ‘ମାମୁ’ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କାଳର ସହସ୍ର ପରିସ୍ଥିତିର ପ୍ରକାଶ । ମାନବଚରଣର ମୌଳିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକାର ଏ ଦୁଇଟିରେ ଜୀବନ୍ତ ।

ଏ ସବୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ଫକୀରମୋହନ ଅନୁକରଣ କରିବା ଭଲ କୌଶଳି ଆଧୁନିକ ଉପନ୍ୟାସିକଙ୍କୁ ଯେ ଆଗରେ ରଖି ନ ଥିଲେ, ତା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ନିଜେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ସେ କହୁଥିଲେ, ‘ଯେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳାରେ, ବିଶେଷରେ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁ ବାହାରେ, ସେତେବେଳେ ସେଥିରୁ ଖଣିଏ ଦେଖିଲେ ମତେ ବଡ଼ ଅନୁଚ୍ଛେଦ୍ ଲାଗେ—ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧ, ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ ଏପରି ଖଣିଏ ଲେଖା ହୁଅନ୍ତା କି ?’ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରେରଣା ଏଇଠାରେ । ବଙ୍ଗଳାର ସେକାଳର ଉପନ୍ୟାସମାନ ସବୁ ହେଉଛି, ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟାଙ୍କ ସମୟରେ ଫିଟିଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର ସମୟ । କୁହାଯାଇପାରେ, ଡିକେନ୍ସ (Dickens) ପ୍ରଭୃତି ବଙ୍କିମ ଆଦିଙ୍କର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁ । ଉପରେ କୁହାଯାଇଥିବା ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଉକ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଏ, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରଭାବର ମୂଳ ହେଉଛନ୍ତି, ବଙ୍କିମ । ତେଣୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ଦଟଣା ରାଶି କୌଣସି ଆଦର୍ଶ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଜଡ଼ା ହେଲା ଭଳି ଦେଖାଯାଏ । ତମ୍ଭା, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରୁ ନରୁ, ବିଶାଖା, ନଟବର ଦାସ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ପରିଣତ ପାଠକର ଆକାଂକ୍ଷାର ସଙ୍ଗେ ଗଢ଼ି କରେ । ପାଠକ ଯାହା ଚାହୁଁଛି, ସେମାନଙ୍କର ସେଇ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଏହା ପରମ କାମ୍ୟ । କର୍ମର ଏଇ ପରିଣତ ମାନବର ଅତି ବାଞ୍ଛିତ ହେଲେହେଁ, ପ୍ରକୃତିର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଏହା କଦାଚିତ୍ ଦଟିଥାଏ । ଏହାର ଉପନ୍ୟାସରେ ଆଦର୍ଶ ଭାବ । ଅଥାତ୍, ମନୁଷ୍ୟର ଯାହା ଆଦର୍ଶ, ସେଇ ଅନୁକ୍ରମେ ଉପନ୍ୟାସ ହିନ୍ଦୁୀଶମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳା-ଗଠନ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ କହିବାର ଅଛି, ମାନବ ପ୍ରକୃତିରେ ଏଥିରୁ ଅନ୍ୟଥା ହେବା ପରଂପରା ନାହିଁ । ଆମର ଯେତେ ପୁରୁଷ ଓ ପରଂପରା ମୁହଁରେ ଅଛି ବା ଲାପିବନ୍ଧ ହୋଇଛି, ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ତାହାର ଯୋଜନା ବରାବର ସଂଗଠିତ ହୁଏ । ସେ ସବୁ ଆଦର୍ଶ-ନିବନ୍ଧ । ସେ ଆଦର୍ଶ ପୁଣି ମାନବିକ ଆଦର୍ଶ । କାଳେ କାଳେ ଏଇ ଆଦର୍ଶର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ସେଥିପାଇଁ ପୁରୁଷ ପରଂପରାର ଗନ୍ତବ୍ୟକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବେ କଳ୍ପିତ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । କର୍ତ୍ତାକୁ ଦାମା କରି ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ କେଉଁଠାରେ ତାଙ୍କ ଅଛେଦ୍ୟ କବଚ ଓ ଅମୃତ କୁଣ୍ଡଳ ଲୋକେ ମାଗି ଆଣି କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦାରତା ପ୍ରତିପାଦନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟତ୍ର ପୁଣି ସେ ପୁଅକୁ ହାତରେ ହାଣି ମାଇପ ହାତରେ ରନ୍ଧାଇ ଅତିଥିକୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ଦୁଇଟିଯାକ ଏକା ଜନିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ କଳ୍ପିତ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି ।

ଏ ସବୁ ମାନବୀୟ ପରଂପରା । ସମାଜରେ ଯାଗଯଜ୍ଞ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦାନ କରିବା ଅନୁଷ୍ଠାନସବୁ ତଥାପି କରି ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ହୋଇଛି ଆମର ପୁରୁଷାଦି । ତା ନ ହୋଇଥିଲେ ଆମ ସମାଜର କୌଣସି ଦୃଢ଼ ପୀଠ ବା ନୈଷ୍ଠିକତାର ପରିସ୍ଥିତି ନ ଥାନ୍ତା । ଏ ସବୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ଫକୀରମୋହନ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତୁ ବା ଉଦ୍ଭାବନ କରନ୍ତୁ, ସେ ବିଷୟାଂଶମାନଙ୍କର ଯେ ଯୋଜନାମାନ ତଥାପି କରିଛି, ତା ଅତି ସଂଗତ, ସମୀଚୀନ ଓ ସୁନ୍ଦର । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶବାଦ ଅଛି, ସମାଜରେ ତାହାର ହୋଇ ଆସିବ ।

“ଅଧର୍ମ ବିତ୍ତ

ବଢ଼େ ବହୁତ,

ଗଲ୍ଲବେଲେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ ।”

ଏ ଯେଉଁ ପ୍ରବଚନଟି ଅଛି, ତା ସମାଜର ଅନୁଭବରେ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନର କଳନାରେ ଆଦର୍ଶମୂଳକ । ପୃଥିବୀର ଜନସମାଜ ବରାବର ଏଇ ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ଚଳେ । ପ୍ରକୃତି ବେଳେ ବେଳେ ଏହାର ବିରୋଧ କରେ । ସେ ବିରୋଧ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତା ମାନବ ଆକାଂକ୍ଷାର ବହୁଦୂରରେ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆଦର୍ଶବାଦ ବୁଝିଲବେଳେ ଏହା ଖୁବ୍ ମନେ ରଖିବାର ଅଛି । ପ୍ରକୃତି ଆମ ଯୋଜନାର ବିରୋଧ କରେ—ଏହା ସତ୍ୟ । ମାତ୍ର ଏହା ଗୃହଣୀୟ ନୁହେଁ । ଆଜି ନୂତନ ଭାବ-ଚିନ୍ତାରେ କଲମ, ପ୍ରକୃତି ସଂଗେ ଗତି କରିବାର ବାହାନା କରିପାରେ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ବାହାନା ସତ୍ୟର ଅନୁରୂପ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସମାଜର ଗଠନ ଗୃହୀତରେ ତାହାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଏହା ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବାର ଅଛି । ଫକୀରମୋହନ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶବାଦ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ, ତା ମାନବିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଚରାଗତ କର୍ମନିଷ୍ଠାର ପରଂପରାକୁ ବାହାରିଥିଲା । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଫକୀରମୋହନ ଏହା ଲେଖିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏ ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶବାଦ ଛାଡ଼ି ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକୃତିର ଆଦର୍ଶ ଧରି ଚାଲିଥିଲେ, ଫଳ କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, ସମାଜ ତା କପରି ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତା, ତା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଭାବିବାର ବସ୍ତୁ ।

କିନ୍ତୁ ଏକଥା ଏତିକିରେ ଥାଉ । ଏତିକି ମାତ୍ର ଗୁଡ଼ିଦେଲେ, ଅନ୍ୟତ୍ର, ବିଶେଷତଃ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ଓ ‘ମାମୁ’ରେ ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓଡ଼ିଆ । ‘ମାମୁ’ରେ ପରିସ୍ଥିତି ବର୍ଗନାରେ କଳ୍ପନାର ଟିକିଏ ଉଦ୍ଦାମତା ହୁଏତ ଠାଏ ଠାଏ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ନିରୁଦା ସ୍ବାଭାବିକ ପରିସ୍ଥିତିର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର । ସେ ଯାହାହେଉ, ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ପଲ୍ଲୀରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଓ କୌଣସି ସହରରେ ‘ମାମୁ’ ସେ ଜୀବନ୍ତ ରୂପରେ ଥାଇପାରନ୍ତି ବା ରହିପାରନ୍ତି, ଏହା ସମ୍ଭାବନାରୁ ଦୂରରେ ନୁହେଁ ।

ତା’ପରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଭାଷା । ଏହା ସରସତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏପରି ସରସ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆରେ ଆଉ କେବେ କେହି ଲେଖିନାହିଁ । ଏଥିରେ ଯେଉଁ ରସିକତା ଅଛି, ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟତ୍ର କୁହାଯିବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ରେ ଛସେ ଛସେ ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଛଦ୍ମ ବାକ୍ୟାଂଶଠାରୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବିଷୟାଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ଭାଷାର ଏହି ମୋହନ ସାବଲ୍ଲଭତା ପାଠକକୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ । ହେଲେହିଁ ଏହାର ଉଦାହରଣ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଖୋଜି ହେବ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଏ ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ଏହା ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ । ପୁଣି ଏଥିରେ ଗ୍ରାମ ତାର ଗନ୍ତ ନାହିଁ । ଏ ରସିକତା ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅତି ମନୋରମ । ଉଦାହରଣ ଦେବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ପାଠକମାନେ ଯତସତ୍ତ୍ୱ ଏହା ଦେଖି ପାରିବେ ।

ବିଶେଷତଃ ଏଥିପାଇଁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଯେ କେହି ଦେଖି ପାରନ୍ତି । କି ସୁନ୍ଦର ସରସତାରେ ନିଜର ଦୈନିକ ଦୁଃଖତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫକୀରମୋହନ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ କରି ବେଳେ ବେଳେ ଗଭୀର ଆତ୍ମଗାନକୁ ଘୋର ଆତ୍ମଶୋଧରେ ପରିଣତ କରିଦିଅନ୍ତି, ଅଥଚ ପ୍ରାଣର ଚଞ୍ଚଳତା ବା ନିଜକୁ ବହୁମାନ ଦେବାର ଉଦ୍ବେଗ ନାହିଁ, ଏହା ଏକା ଦେଖିବାର ଜନସ । ଏପରି ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଆଉ ଜାଣିବାର ସାହିତ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଇଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଦୁଃଖର କଥା, ଏ ଘୋର ବିରାଧତା, ରସିକତା ଓ ସରସତାର ଚିତ୍ର ବେଳେ ବେଳେ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି—ତା ପୁଣି ହୋଇଛି, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ମୋହିନୀମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପଟ୍ଟଚାରେ । ସେଥିପାଇଁ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ର ମୌଳିକ ଲେଖକଙ୍କୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏକ ଅତିରମଣୀୟ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ମୋହିନୀମୋହନଙ୍କ କାଟକ୍ଷୁଦ୍ର ଝୁର୍ କାମ କରନ୍ତି । ବରଂ କୁହାଯାଇ ପାରେ, ଏ ସବୁ କାଟକ୍ଷୁଦ୍ରରେ କବିଙ୍କର ଭୂଜିମା ବା ଗୌରବ ବଢ଼ାଇବାର ଲେଖ ନାହିଁ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଓ ଅପୃହଣୀୟ । ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ କବିଙ୍କର ଆତ୍ମନ କବିତାମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷତଃ ପତ୍ନୀ ବିପ୍ଳାବୀଙ୍କର ଲିଖିତ ‘ଉପହାର’ରେ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ସଂଶୋଧନର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଛି । ସେଥିରେ ବିଷୟ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି ମାତ୍ର; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଖ । ଫକୀରମୋହନ ନିଜ ଲିଖିତ ଗଳ୍ପଚକ୍ର ଏକଟି କରି ନାମ ଦେଇଥିଲେ, ‘ଗଳ୍ପ ସ୍ତମ୍ଭ’ ଅର୍ଥାତ୍ ମେହର ଯାହା କିଛି ଅଳ୍ପ ଗଳ୍ପ ଅଛି, ତାହାର ସମବାୟ । ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ପୁତ୍ର ତାହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ କଲବେଳେ ବୋଧ ହୁଏ ବିନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂଶୋଧନ

କରି ନାମ ଦେଲେ, ‘ଗନ୍ତୁ ସନ୍ତ’ । ସେ କହିଲେ ‘ସନ୍ତ’ ଗୋଟାଏ କି କଥା ? ବରଂ ଓଡ଼ିଆରେ କହନ୍ତି ‘ଗପସପ’ । ତେଣୁ ଏହାର ସଂସ୍କୃତୀକରଣ ହେବ ‘ଗନ୍ତୁ ସନ୍ତ’ । ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମାଲୋଚନାରେ ମଧ୍ୟ କି ସୁନ୍ଦର ବିବର ! କିନ୍ତୁ ଏପରି ଏକବାଚିଆ ବିବର ମୋହନମୋହନଙ୍କ ପ୍ରକୃତିଗତ ଥିଲା ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଗନ୍ତୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନନ୍ତକୃତ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ ଇତିହାସ ସଂଗେ ସାମାଜିକତାକୁ ମିଶାଇ ଏପରି ଗନ୍ତୁ କଲ୍ପନା କରିବା ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଏବେ ବି ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ରହିଗଲା—ତାହା ହେଉଛି, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟ ଓ କବିତା । ତାଙ୍କ ପଦ୍ୟରେ ଯଥାର୍ଥ କବିତା ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପିଲା ଦିନର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତାରେ । ସେ ସବୁ ‘ସୁଷ୍ଟମାଳା’ ଆକାରରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ହେବାପାଇଁ ସେ କାଳର ରଜାଭିଷେକୀ ଗୁଲ୍ଲେମ୍ବା ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିକ୍ରି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କେତେ ମୂଲ୍ୟରେ, ମୂଲ୍ୟ ଥିଲା କି ନା, ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଆମେ କିଛି ଜାଣୁ ନାହିଁ । ଏସବୁ ପରେ, ତାଙ୍କ ଭବଗର୍ଭକ କାବ୍ୟ ହେଉଛି ‘ଉପହାର’ । ସେ ପୁସ୍ତକଟି କୁହାଯାଇଛି, ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ ମୋହନମୋହନ ଦ୍ଵାରା ‘ସାଧୁକୃତ’ । ସେ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ କବିତା ଥିଲା । ତୁଳନା ପାଇଁ ପାଠକମାନେ ଖୋଜି ଦେଖି ପାରନ୍ତି । ତା’ଛଡ଼ା ଗୋଟିଏ କୌତୁକାବହ କାବ୍ୟ ହେଉଛି, ‘ଉତ୍କଳଭ୍ରମଣ’ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଏହାର ଆୟତନ ଓ ପରିସର ଅଳ୍ପରେ ଥିଲେ ହେଁ ଏହା ବଡ଼ ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ ସରସତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଉଦାହରଣସ୍ଵରୂପ ଜଣେ ମଠମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନାମତଃ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଫକୀରମୋହନ ଲେଖିଥିଲେ—

“ତଥୁ ମଧ୍ୟେ ଥିଲେ ଜଣେ ହୃଦୟାବ ଦାସ,
ମହା ପାଳ ସପ୍ତତାନ ବଡ଼ ବଦମାସ ।”

ଭିକାରୀପୁର ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କବି ଲେଖିଥିଲେ—

“ଝିଜାରପୁରୀଏ ସୁଖେ ଥାଅ ଚରଦିନ
କରୁଥାଅ ପ୍ରତିଦିନ ତାକ ଧନ୍ ଧନ୍ ।”

ନୂଆ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲେଖିଥିଲେ—

“ବାବୁମାନେ ହେଲେ ସବୁ ଇଂରେଜ ପଡ଼ୁଆ
ଓଡ଼ିଆ କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ଲାଗିବ ଅଡ଼ୁଆ ।”

ଏସବୁ ସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ ନାହିଁ, ସେ କଥା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ କାବ୍ୟଟିର ଲଳାକୃତି ପରିସରରେ କେବଳ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଇଛି ନୁହେଁ, ଠିକ୍ ସମାଲୋଚନାରେ,

ଏପରିକି ଗାଳବର୍ଷଣର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାଡ଼ ରହିକତା ଥିଲା, ତାହା ସବୁ ପାଣି ଫାଟି ଯାଇଛି କହିଲେ ହୁଏ । ଏ କାବ୍ୟଟିରେ ଯୌବନ ଉତ୍ତରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ପ୍ରଭାବ, କୌତୁକ ଉପରେ ବିମୃଷ୍ୟକାରିତାର ଆକ୍ଳାଦନ ପଡ଼ିଯାଇଛି ବୋଲି ବେଶ୍ କୁହାଯିବ ।

ତା ପରେ ତାଙ୍କର ‘ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ’ । ୧୯୦୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଏହାର ଶେଷ ଓ ପରିଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲା । ଫକୀରମୋହନ ନିଜେ ଏ କାବ୍ୟଟିକୁ ଲେଖିଲେ ଆଦୃତ କରିବାକୁ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ମୟ ମୁଖବନ୍ତ ଲେଖିଛନ୍ତି । ହେଲେହେଁ, ଏ ମୁଖବନ୍ତଟିର ଶୁଦ୍ଧାରେ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବା ‘ଗନ୍ତବ୍ୟନ୍ତ’ ର ଫକୀରମୋହନ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ବରଂ ‘ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ’ର ଶୁଦ୍ଧା ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଏଥିରେ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରକାଶଣେଳୀ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ ସୁସ୍ଥ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲେଖା; ତେଣୁ ହୁଏତ ଧର୍ମ ଶ୍ରବଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପବନ ଲେଖାର ଏହା ହୋଇଛି ଆଦର୍ଶ । ଏଥିରେ ପୁଣି ବସପୁଟିର ଅବତାରଣା ଅତି ଘର୍ଯ୍ୟ, ପୁଣି ଜଟିଳତାରେ ବ୍ରହ୍ମ ମୁଦ୍ରା । ‘ଆମକୁ କେହି ପଚାରୁ ନାହାନ୍ତି’ ଆମର ବହୁ ବିଭବ ଅଛି, କେହି ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି—ଏ ଗୌଣର ମନୋବୃତ୍ତିର ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଦେଖାଯାଏ । ସବୋପରି ଦେଖିବାର ଜିନିଷ ଏଥିରେ ହେଉଛି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଜଗତର ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରାକୃତକ ନିତ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ । ତା ହେଉଛି, ଈଶ୍ଵର ଅଛନ୍ତି କି ନାହାନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନଟି ବରବର ପଚାରି ତାହାର ନାନାପ୍ରକାର ସମାଧାନ କରି ଆସି ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ସାଧନା ବା ଶୀଳରେ ଆତ୍ମାକୁ ନିର୍ମଳକରି ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରିବା ଯାହାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଈଶ୍ଵର ଅଛନ୍ତି କି ନାହାନ୍ତି, ଏ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠି ନ ପାରେ । ପୁଣି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପ୍ରଭୃତି ଆମ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଭକ୍ତଧର୍ମୀ । ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଈଶ୍ଵର ତଥାକରି କରି ସିଂହାସନରେ ନ ବସାଇଲେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମ ନିବେଦନ ସାର୍ଥକ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଆଦର୍ଶ ଗୁହାନ୍ତି ନାହିଁ, ଗୁହାନ୍ତି ନିଦେଶକ । ସେଇ ନିଦେଶକ ହେଉଛନ୍ତି ଈଶ୍ଵର । ଅତଏବ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ନିତ୍ୟ ଅଯୌକିକ ଓ ଅସମୀଚୀନ ।

ପୁଣି ବୁଦ୍ଧ ଯେ ଦୁଇଟି—ଏ କଥା ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପରି ଭକ୍ତଙ୍କ ସ୍ଵପକ୍ଷରେ ବୁଝିବା ଦୁଷ୍ଠ । ଫକୀରମୋହନ କହିଛନ୍ତି, ସିଂହାସନର ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଈଶ୍ଵରଅସ୍ତିତ୍ଵ ମାନନ୍ତି କି ନାହିଁ କହି ହେବ ନାହିଁ—କିନ୍ତୁ ନେପାଳ, ଚୀନ, ଡିକାନ, ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତିର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଏଥିରୁ ଭିନ୍ନ । ଏଥିରେ ଈଶ୍ଵର ନାନା ପରିସ୍ଥିତିରେ ନାନା ଶ୍ରବଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଠିକ୍, ଏଥିରେ ଭ୍ରାନ୍ତି ନାହିଁ । ମୌଳିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ମହାଯାମାନମାନେ ଗ୍ରନ୍ଥଯାନ ବୋଲି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧରେ ଯଥାର୍ଥ ଜଣେ ଏଇଥିରେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏଥିରେ କର୍ମର ଫଳପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମା ଦାୟୀ । କର୍ମରେ ଫଳକୁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଈଶ୍ଵର ମଧ୍ୟ ଦରକାର ନାହାନ୍ତି । ଏହା ମୌଳିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ।

ଦିଗ୍‌ପୁଟି ହେଉଛି, ମହାଯାନର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ । ସେଥିରେ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷର ମୈତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ ବୁଦ୍ଧ, କରୁଣାମୟ ବୁଦ୍ଧରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଇ କରୁଣାମୟ ବୁଦ୍ଧ ହେଉଛନ୍ତି, ପ୍ରାର୍ଥନାର ଈଶ୍ଵର ।

ଭିତ୍ତିର ଅଛନ୍ତି କି ନାହାନ୍ତି, ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ଭାବନା ଏଇ କରୁଣାମୟ ବୁଦ୍ଧରେ ଏକା ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଏହା ଏକ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ଧତି । ମୌଳିକ ଶାନ୍ତ୍ୟମୂଳ ବୁଦ୍ଧ ଏଥିରେ ନାହାନ୍ତି । ଏ ହିସାବରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶ୍ରୀଶ୍ଚ ଓ ବାୟୁଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏ ବୁଦ୍ଧ ହେଉଛନ୍ତି ଭକ୍ତର ଭଗବାନ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ପାପୀର ଆଦର୍ଶ ନୁହନ୍ତି ।

ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଫକୀରମୋହନ ଲେଖିଛନ୍ତି, ‘ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ’ । ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେ କାଳ ଇଂରେଜୀ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ରମାନଙ୍କ ଲେଖା ଓ କେତେକ ପୁସ୍ତକର ଅବଲମ୍ବନରେ ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ତାଙ୍କର ଲେଖା ହୋଇଛି । ବିଲତର ଇଂରେଜ Edwin Arnold (ଏଡ୍ୱିନ୍‌ଆର୍ନଲ୍ଡ), Light of Asia (ଏସିଆର ଆଲେକ୍) ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧ ଜୀବନୀ କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଏହା ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନୀ । ଏହା ବିଶେଷରେ ଅଶ୍ୱତୋଷଙ୍କ ‘ବୁଦ୍ଧ ଚରିତ’ରୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ବୁଦ୍ଧ ହେଉଛନ୍ତି ମହାଯାମୀ ବୁଦ୍ଧ -- ସ୍ଥାନଯାମୀ ନୁହନ୍ତି । ସେଇ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ବଙ୍ଗକବି ନବୀନଚନ୍ଦ୍ର ସେନ ‘ଅମିତାଭ’ ବୋଲି ଏକ କାବ୍ୟରେ ମର୍ମୀଭୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ‘ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ’ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ, ଏହା ସେଇ ‘ଅମିତାଭ’ କାବ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତର ଅନୁବାଦ । ହୁଏତ ଅନ୍ୟ ଲେଖାରୁ ଫକୀରମୋହନ କଥାସ୍ୱରୂପ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିବେ । ମାତ୍ର ମୁଖ୍ୟତଃ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଲେଖାଟିକୁ ‘ଅମିତାଭ’ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିସ୍ତାରିତ ଅନୁବାଦ ବୋଲି କହିଲେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମୁଖବନ୍ଧଟି ସମତୀନ ହୋଇଛି ।

ଏ ଗଲ୍ ମୋଟାମୋଟି ପ୍ରକାଶିତ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ । ଏହାଛଡ଼ା ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ବହୁ ଲେଖା ରହିଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚୁରପାଇଁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ସେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଥିଲା, ଏ ସବୁ ସେଇ ବ୍ୟାକୁଳତାର ପ୍ରତୀକ । ସେ ପ୍ରଥମେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ବ୍ୟାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓ ବାଲ୍ମୀକୀ ରାମାୟଣର ତତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁବାଦ ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଏ ଆଦି ଉଦ୍ୟମ । ଏ ଅନୁବାଦରେ ସାରଳା ଓ କୃଷ୍ଣସିଂହଙ୍କ ଉତ୍କୃଷ୍ଟଜଳତା କିମ୍ବା ବିଳମ୍ବ ଦାସଙ୍କ ଗଭୀର ଭାବସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅନୁବାଦର ଉଦାରତା ନ ଥିଲା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସେ ମହାଭାରତ ବା ରାମାୟଣ ଏବେ ମିଳୁ ନାହିଁ । ତଥାପି କୁହାଯାଇପାରେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସେପରି ଆଉ କେହି କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜଣାଶୁଣା କଥା, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଲିଖିତ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ । ଏହା ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ଆଦର୍ଶ କରି ତାଳତେର ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଦେଇ ହେଉ ବା ଆଉ କାହାର ନାମ ଦେଇ ହେଉ, ଓଡ଼ିଆରେ ସେହି ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା, ଏହା ସେ ଶ୍ରେଣୀର ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଛବେ ଛବେ ଫକୀରମୋହନ

ସ୍ବରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମନେ ଅଛି, ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା, ବାବରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣା ଶିନାରେ ପାରସିକ ଭାଷାରେ ଯାହା ଲେଖାଥିଲା, ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ହେଉଛି :—

“ପ୍ରାଚୀନ ସୁର ଜନ୍ମରାଜ
ଆବର ନବାନା ଯୁବରା
ଜଗତ ସୁଖ ଏ ମଣିବ
ବାବର ଏହା ନ ଗୁଡ଼ିବ ।”

ମାମୁଦଙ୍କ ଚରଣ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା, “ଦିନେ ଜଣେ ବୁଢ଼ୀ ବହୁଦୂରରୁ ଆସି ମାମୁଦଙ୍କୁ କହିଲା, ‘ଦୟାମାନେ ସେ ବିଧବାର ପୁଅକୁ ମାରି ଦେଇ ସବୁ ଧନରହ ଲୁଟିକରି ନେଇଗଲେ ।’ ମାମୁଦ ଅତି ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ବୁଢ଼ୀ ସଙ୍ଗେ ସମବେଦନା ଜଣାଇ କହିଲେ, ‘ମା, ଏତେ ଦୂରର କଥା, ମୁଁ କ’ଣ କରିବି ? ପାଖ ହୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ଖୁବ୍ ସହଜରେ ଦୟାମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରି ପାରିଥାନ୍ତୁ ।’ ବୁଢ଼ୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ‘ତେବେ ସୁଲତାନ ଯେତେକ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ବଳ ପାରିବେ, ସେତେକ ରାଜ୍ୟ ରଖନ୍ତୁ । ଏତେ ଦୂର ଦୂରନ୍ତରର ରାଜ୍ୟ ରଖି ଲାଭ କ’ଣ ?’ ମାମୁଦ ବିସ୍ମିତ ହେଲାପରି ଦେଖାଗଲେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଦୂର ଦେଶରେ ଦୟାଦମନ ପାଇଁ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ପଠାଇଲେ ।”

ମାମୁଦ ଓ କବି ଫେରଦୂସି, ଦୁହେଁଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଘଟିଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା । ଫକୀର-ମୋହନଙ୍କ ଇତିହାସରୁ ମନେ ହେଉଛି, ମାମୁଦ ଜବାବ କରିଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ବର୍ଗମୁଦା ଦେବେ । ଫେରଦୂସି ‘ସାହାନାମା’ ମାହାକାବ୍ୟ ଲେଖି ମାମୁଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ସେଥିରେ ମନେହୁଏ ୧୦ ସହସ୍ରାଧିକ ଶ୍ଳୋକ ଥିଲା । ମାମୁଦ ଟିକିଏ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଲେ, ସେ ଶ୍ଳୋକ ପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ଗୌପ୍ୟମୁଦା ସୁରକ୍ଷାର ଦେବେ । ତାହା ଶୁଣି ଫେରଦୂସି ନିବାକ ହୋଇ ରାଜସଭା ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଗଲବେଳେ ଯାହା ଲେଖିଗଲେ, ତାହାର ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ ଫକୀର-ମୋହନ ଦେଇଥିଲେ—

“ହୋଇଥିଲେ ରାଜେଶ୍ବର ନୃପଙ୍କ କୁମର
ମଣି ମୁକୁଟରେ ଶିର ଶୋଭିଥାନ୍ତା ମୋର ।”

ଏ ଗୀତରେ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ ସଙ୍କେତ ଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି, ଏଇ ରାଜେଶ୍ବର ମାମୁଦ ନୃପଙ୍କ-କୁମର ଅର୍ଥାତ୍ ରଜାଙ୍କ ପୁଅ ନ ହେଇ, ଥିଲେ ସାବକ୍ତଗୀନ ନାମକ ଆବସିନିଆ ଉପକୂଳର ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରୀୟଙ୍କ କୁମର । ମାମୁଦ ଏଥିରେ ଅନୁଚାପଦଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଅର୍ଥଠାରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଓଟମାନେ ସେଇ ଅର୍ଥ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଫେରଦୂସିଙ୍କ ଶବ କବରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଘରୁ ବାହାରିଥିଲା ।

ଏ ସବୁ ମନୋଗ୍ରାନ୍ଥ-ଲେ-ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଇତିହାସ ସେତେବେଳେ କିଛିକାଳ ବାଧ୍ୟ ହେବାରୁ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ କର ହୋଇଥିଲା । ତା ପରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଗତ ବଦଳ ଗଲା । ଏପରିକି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଇତିହାସ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ହେବା ଦୂରେଥାଉ, ତାଙ୍କ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରାଇଜ ଲଢ଼ିବେଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ମନୋନୀତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟରେ ରୁଚି ଓ ପବିତ୍ରତା ନାମରେ ଏଇ ସମୟଠାରୁ ଯେଉଁ କୃଷିମ ନୂତନ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ଥିଲେ, ଶିକ୍ଷା ବିକାଶ ଓ ଅଧ୍ୟୟନ ଶିକ୍ଷକମାନେ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଭଳି ମୌଳିକ-ପ୍ରତିଭା-ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଛାତ୍ର ହେବାକୁ ଥିଲେ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ; ବରଂ ଏଇମାନେ ହିଁ ଆଗନ୍ତୁକ ନୂତନତାରେ ଅଜ୍ଞତ ଭାବରେ ଆତ୍ମବଳ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏକଥା ଉଦାହରଣ ସହ ବହୁତ ବୁଝାଇ କୁହାଯାଇଛି । ମୋଟାମୋଟି ଦେଖିଲେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ପ୍ରାୟଶଃ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଲେଖନଶୈଳୀ ବେଶ ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରଯାଇପାରେ । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀପରର ନୁହେଁ । ଏହା ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ବାହାରି ଯାଇଥିଲା । ସେଇପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ କାବ୍ୟ, ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ପାଠକମାନଙ୍କ ବିଶେଷ ଜାଣିବାପାଇଁ ୧୯୨୭ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ‘ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଚରିତ’ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମୋହନମୋହନ ଯେଉଁ ତାଲିକାଟି ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରକାଶିତ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଉଦ୍ଧାର କରି ଦିଆଗଲା —

ଗ୍ରନ୍ଥରନାମ ଓ ପରିଚୟ	ସଂସ୍କରଣ	ଯେଉଁ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ	ଯେଉଁ ତାରିଖରେ ପ୍ରକାଶିତ
୧ । ଜୀବନ ଚରିତ (ଅନୁବାଦ)	୧ମ	ବେପ୍ଟିଷ୍ଟ ମିସନ ପ୍ରେସ, କଲିକତା	୧୮୭୭
୨ । ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ			
ପ୍ରଥମ ଭାଗ	୧ମ	ବାଲେଶ୍ୱର ଉତ୍କଳ ପ୍ରେସ	୧୮୭୯
ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ	୧ମ	”	୧୮୭୦
୩ । ଅଙ୍କମାଳା	୨ୟ	”	୧୮୭୦
୪ । ରାମାୟଣ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)			
ବାଳକାଣ୍ଡ	୨ୟ	ଦେଙ୍କ ଉତ୍କଳ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୮୮୪
ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ	୨ୟ	”	୧୮୮୪
ଆରଣ୍ୟକାଣ୍ଡ	୧ମ	”	୧୮୮୩
କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ	୧ମ	”	୧୮୮୪
ସୁନ୍ଦରକାଣ୍ଡ	୧ମ	”	୧୮୮୭
ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ	୧ମ	”	୧୮୯୦
ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡ	୧ମ	”	୧୮୯୫

* । ମହାଭାରତ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)

ଆଦିପର୍ବ	୧ମ	ଉତ୍କଳ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂକମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୮୮୭
ସଭାପର୍ବ	୧ମ	”	୧୮୮୭
ବନପର୍ବ	୧ମ	ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୦୪
ବିରାଟ ପର୍ବ	୧ମ	ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ପ୍ରେସ, ରମ୍ଭା	୧୯୦୫
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବ — ଅପ୍ରକାଶିତ			

୭ । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ଗୀତା (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)

	୧ମ	ଉତ୍କଳ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂକମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୮୮୭
୭ । ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ଆନନ୍ଦସୁର ପ୍ରେସ, କେଉଁଝର	୧୮୯୨
୮ । ପୁଷ୍ପମାଳା (କାବ୍ୟ)	୧ମ	କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂକମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରେସ	୧୮୯୪
୯ । ଉପହାର (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ରାୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୮୯୫
୧୦ । ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୦୨
୧୧ । ଶିଳ ଦ୍ୱରବଂଶ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	୧ମ	”	୧୯୦୨
୧୨ । ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗ୍ରହ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	୧ମ	”	୧୯୦୫
୧୩ । ଅବସରବାସରେ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂକମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରେସ	୧୯୦୮
୧୪ । ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ	୧ମ	ଦେବ ଉତ୍କଳ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୯୦୯
୧୫ । ପୁନର୍ମୁକ୍ତିକୋଉବ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୦୯
୧୬ । ପୂଜାଫୁଲ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	କଲିକତା ଉତ୍କଳ ପ୍ରେସ	୧୯୧୨
୧୭ । ପ୍ରାର୍ଥନା (ସଙ୍ଗୀତ)	୪ର୍ଥ	ସାମନ୍ତ ପ୍ରେସ, ବାଲେଶ୍ୱର	୧୯୧୨
୧୮ । ଧୂଳି (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୨
		ନଭେମ୍ବର ୨୦ ତାରିଖ	
୧୯ । ମାତୁ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୩
		ସେପ୍ଟେମ୍ବର	
୨୦ । ରତ୍ନିପୁଅ ଅନନ୍ତା	୧ମ	ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୩
୨୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	”	୧୯୧୪
		ଏପ୍ରିଲ ୩୦ ତାରିଖ	
୨୨ । ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ପଞ୍ଚତ	୧ମ	ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୪
୨୩ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ (ଉପନ୍ୟାସ)	୧ମ	”	୧୯୧୫
		ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୦ ତାରିଖ	
୨୪ । ସମବାୟ ରାଣ ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	୧ମ	”	୧୯୧୭
		ମାର୍ଚ୍ଚ ୭ ତାରିଖ	

୨୫ । ଗୁଣୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ (କାବ୍ୟ)	୧ମ	ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୧୭ ଜୁନ୍ ୨୧ ତାରିଖ
୨୬ । ଗନ୍ତ ସ୍ୱଳ୍ପ	୧ମ	”	୧୯୧୭ ଅକ୍ଟୋବର ୧୮ ତାରିଖ
୨୭ । ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ	୧ମ	ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ କୋ-ଅପରେଟିଭ୍ ପ୍ରେସ, କଟକ	୧୯୨୭

ତୁଳନା ପାଇଁ - ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଜନ୍ମ-ଜାନୁଆରୀ, ୧୮୫୩; ମୃତ୍ୟୁ ଜୁନ୍, ୧୯୧୮ ।
ରାଧାନାଥଙ୍କ ଜନ୍ମ- ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ୧୮୮୮; ମୃତ୍ୟୁ-ଏପ୍ରିଲ ୧୯୦୮ । ମଧୁସୂଦନ ରାଉତଙ୍କ ଜନ୍ମ-ଜାନୁଆରୀ,
୧୮୫୩; ମୃତ୍ୟୁ-- ଡିସେମ୍ବର ୧୯୧୨ ।

‘ଅବସର ବାସରେ’ ହେଉଛି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଲିଖିତ କବିତାମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ । ଏଥିରେ ହୃଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତାର ସଂଖ୍ୟା ବଡ଼ ବେଶି ନୁହେଁ । ତଥାପି ‘ହାଟବାହୁଡ଼ା’, ବୋଲି ଯେଉଁ କବିତାଟି ଫକୀରମୋହନ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଖେ ତଥା ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ପାଖେ ତାଙ୍କ ନିଜର ଓ ତାଙ୍କର ଲେଖକମାନଙ୍କର କି ଦୁର୍ଗତି, ତାହା ବେଶ୍ ବୁଝା ପଡ଼ୁଛି । ମୋଟ କଥା, ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଇ ସମୟରେ ମୌଳିକ ପ୍ରତିଭାର ଯେଉଁ ବିକାଶ କାଳଗତିରେ ସ୍ୱତଃସ୍ପୂର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା, ତହିଁରେ ଘୋର ବାଧା ପଡ଼ୁଥିଲା ଓ ନାନା କାରଣରୁ ତାହାର ସ୍ରୋତ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପିତ ଖାଲରେ ଗତି କରିଥିଲା, ଏହା ବୁଝାଇ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ହୋଇପାରେ “ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନାହିଁ” ବୋଲି କଲିକତାରୁ ବାହାରିଥିବା ମହା ଉଦ୍ୟମ । ସେଥିରେ ଫକୀରମୋହନ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି, ସେ ମର୍ମାନ୍ତକ ପୀଡ଼ା ଭୋଗ କରିଥିଲେ । କୌଣସି ମତେ ନିଜ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ସମନକ୍ଷ କରି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସେ ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଏ ଉଦ୍ୟମ ନଥିଲା, ଫଳରେ ଫକୀରମୋହନ ନିଜ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଟେକି ଦେଖାଇବାର ଯେ କୌଣସି ଉଦ୍ୟମରେ ଆତ୍ମଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ, ପାରମ୍ପରିକ । ଏହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଟିକିଏ ଦେଖାଇଦେବା ଉଚିତ । ଏ ଆଜିର କଥା ନୁହେଁ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୁଣି ବା ପୁଣ୍ୟାମ ଯେନି ଓଡ଼ିଶା । ଭାଷା ଯାହାହେଉ, ଏହାର ସାହିତ୍ୟ ବଡ଼ ଶସ୍ତ୍ର ଓ ବଡ଼ ସ୍ୱାସ୍ତ୍ୟକ । ସ୍ୱୟଂ ଗୀତାକାର ଏଇ ପୁଣ୍ୟାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଓ ଏଇ ସ୍ଥାନର ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଯାହା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ତାହା ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ଆଉ କଥା ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡ ଯେ କେହି ଦେଖିପାରନ୍ତି, ୧୫ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୧୮ଶ ଶ୍ଳୋକରେ ଭଗବାନ କହିଛନ୍ତି:—

‘ଅତୋହଂ ଲୋକେ ବେଦେ ଚ
ପ୍ରଥମଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ’

ଅର୍ଥାତ୍, ଅତଏବ ମୁଁ ଲୋକରେ ଓ ବେଦରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ । ଲୋକରେ ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ଜଗତରେ ଉପାସ୍ୟ ପୁରୁଷରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେଷ ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୁଣି ଛଡ଼ା

ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଏ ସାହିତ୍ୟ କେତେ ପ୍ରାଚୀନ, ତାହା କେବଳ ଅନୁମାନ ଉପରେ ଗ୍ରହଣ ହୋଇପାରେ । ଏଥିରେ ପୁଣି କି ପ୍ରାକୃତ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା, ତାହା କହିବାର ସାଧନ ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଲୋକରେ ପ୍ରାକୃତର ପ୍ରସାର ଦେଖି ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସେ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥିଲା, ଏହା କହିବାରେ ଅତିରଞ୍ଜନର କିଛି ନାହିଁ । ଏଇଠାରୁ ଦୁଇଟି ବିକାଶର ଧାରା ସୃଷ୍ଟି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ସୁରାଶର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମ୍ । ସେ ଆସି ଶବ୍ଦର ବା ଉଚ୍ଚାରଣର ସ୍ୱାରକ ଦେବତା ମାଳମାଧବଙ୍କୁ ବୈଦିକ ଶିଷ୍ଟରେ ପରିଣତ କଲେ । ଏ ଶିଷ୍ଟ ସେତେବେଳେ ବୃନ୍ଦାବନର କୃଷ୍ଣ ହେବା ଦୂରେଥାଉ, କୃଷ୍ଣ ବି ନୁହନ୍ତି । ସେଇଠାରୁ ପ୍ରାକୃତରେ ବାରମ୍ବାର ସଂସ୍କୃତର ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟ । ଗ୍ରୀମମାନଙ୍କର ଲେଖା ଓ ଗଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସଂଗୀତ ଓ ଗୁପ୍ତଦର୍ତ୍ତୀ ଏଇଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏଇମାନଙ୍କ ପ୍ରସାରରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାକୃତ ଦେବତା ଯେପରି ବୈଦିକ ଦେବତାରେ ପରିଣତ ହେଲେ, ସେଇପରି ଓଡ଼ିଆର ପରଂପରା ସ୍ରୋତ ହିମେ ବୈଦିକ ଓ ଭକ୍ତି ସ୍ରୋତରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ମହାସାଧନର ଶୂନ୍ୟବାଦ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉପରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣାୟାନ-ତନ୍ତ୍ର-ଧର୍ମର ଏ ଆହମଣି ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିକଠାରୁ ସୃଷ୍ଟ । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ତାହା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ‘ନେପାଳର ବୌଦ୍ଧଗାନ ଓ ଦୋହା’ । ଏଠାରେ ପ୍ରାକୃତ ଉପରେ ସଂସ୍କୃତର ଆହମଣି ଆଉଟି ସୃଷ୍ଟି । ଏ ଗାନରୁ ଜଣାଯାଏ, ଏହା ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣାୟାନ ଧର୍ମର ଧର୍ମ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ତଥା ପ୍ରାକୃତ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରାକୃତର ସନ୍ଧ୍ୟା ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତକୁ ପ୍ରାକୃତରେ ପରିଣତ କରି ଏ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଲେଖା ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଏଇଥିରେ ପୁଣି ଆସିଲା, ଗୋଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ । ଏଥିରେ ଧର୍ମ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣାୟାନ ପ୍ରାକୃତ ନ ହୋଇ ହେଲା ବଙ୍ଗଳାର ତାତ୍କାଳିକ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ । ମୋଟାମୋଟି ଏହାକୁ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ବୋଲି କହିଲେ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରାକୃତ ଉପରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଆହମଣି । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ବେଳେ ଓଡ଼ିଆର ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଓ ପରମ୍ପରା ବାହାରିଥିଲା, ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ କାଳଠାରୁ ମଧ୍ୟ, ସାଧନାଥଙ୍କ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଆହମଣି ଆସିଲା, ସେଥିରେ ସେ ପରମ୍ପରା ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେଲା ବୋଲି କହିଲେ ହୁଏ । ଏହାର ମଧ୍ୟରେ ହେଉଛି, ଫକୀରମୋହନ । ଏକ ଦିଗରେ ଗଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର୍ଣ୍ଣାଟୀ ସଂଗୀତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଗୁପ୍ତ ଓ ସେଇ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣାୟାନ କାବ୍ୟକଳା । ଏହା ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାକୃତ ଦୁର୍ବଳ, କି ଓଡ଼ିଶାର ଶୁଦ୍ଧ ପରମ୍ପରା ଏଥିରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣାୟାନ ପରମ୍ପରା ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଉପରେ ଗୋଡ଼ୀୟ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଓ ପରମ୍ପରାର ପ୍ରଭାବ । ଏ ଦୁହେଁ ଭିତରେ ଯଥାର୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲେହିଁ, ଏ ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ତାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ହଠାତ୍ ଶୂନ୍ୟ ହେବାର ପରିସ୍ଥିତି ଜାଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମୌଳିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ତାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରଗତିରେ ଏଇ ପରିସ୍ଥିତିର ପ୍ରକାଶ ସୃଷ୍ଟି । ଏତିକିମାତ୍ର ସୂଚନାରେ ଦେଖାଇ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କଥା ସଙ୍ଗେ ମୋହିନୀମୋହନଙ୍କ ସ୍ୱକଳିତ ପୁସ୍ତକ ତାଲିକାଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ କରିଦିଆଗଲା । ପାଠକମାନେ କ୍ଷମା କରନ୍ତେ ।

କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
୧୯। ୧୦। ୧୯୫୭
ବଙ୍ଗାଳିସାହିତ୍ୟ, କଟକ

}

ନୀଳକାଂଠ ଦାସ

ଦୁଇପଦ

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶନର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଏକ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା କହିଲେ ଅତୁଳ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ବ୍ୟାସକବିଙ୍କ ତିରୋଧାନ ହେବାର ୩୯ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ନାନା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଇ ତାଙ୍କର ରଚନାବଳୀ ଗତ କରିଛି । ତଥାପି ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ଓ ବହୁ ଶ୍ରମରେ ତାଙ୍କର ମୂଳ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟାସତ୍ତ୍ୱେ କବିଙ୍କର କେତୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନା ଆନୁମାନଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଖର୍ଚ୍ଚ ଏକବର୍ଷ ଚେଷ୍ଟାକରି, କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ପସ ଲେଖି ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ସେହି ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ସୁଲଭତା ନିମନ୍ତେ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ଦେଇ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସୂଚରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାହାଛଡ଼ା କବିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଗୀତା, ହରିବଂଶ ଇତ୍ୟାଦି କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନାହିଁ । ସହୃଦୟ ସୁଧୀ ପାଠକବୃନ୍ଦ ଏ ଦିଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ଚିରୋପକୃତ ହେବ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟାସକବିଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ, ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବୁଁ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ ।

ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରକାଶନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀମତୀ ହିରଣ୍ମୁଖ ସେନାପତି ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛୁ ।

ବ୍ୟାସକବିଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ବିଭିନ୍ନ ପସ ପସିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ବହୁ ଶ୍ରମରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପରିଶିଷ୍ଟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛୁ ।

ଉତ୍କଳର ପ୍ରବଣ ବାଣୀସାଧକ ଉତ୍କଳ ମଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ଦେଇ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଉପୋଦ୍ଧାତ ଲେଖିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ହାର୍ଦ୍ଦିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁ ।

ଉତ୍କଳର ବଶିଷ୍ଠ ଜନପ୍ରିୟ ନେତା ଉତ୍କଳ ଧରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ତାଙ୍କର ମୂଲ୍ୟବାନ ସମୟ ଦେଇ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶନର ଶୁଭେଚ୍ଛା ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁ ।

ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶନ ଏକ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା । ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା ଓ କବି ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ଚଢ଼ନାୟକ ଯେଉଁ ପରାମର୍ଶ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିନିମନ୍ତେ ବନ୍ଧୁତ୍ବପୂର୍ବକ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି । ବ୍ୟାସକବିଙ୍କ ରଚିତ ମୌଳିକ ରଚନାବଳୀ ପାଇବାରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କ ଉପାଦେୟ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାୟତା ନିମିତ୍ତ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର, ଐତିହାସିକ ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ରବିନାରାୟଣ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦର କର, ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଶ୍ରୀ କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଭୋଳାନାଥ ମିଶ୍ର ପ୍ରମୁଖ ବନ୍ଧୁଗଣ ରଚନାବଳୀ ସଂଗ୍ରହରେ ଯଥୋଚିତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛି ।

ପରଶେଷରେ ଏତିକିମାତ୍ର କହିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷ ଅଂଶ ବୃଦ୍ଧକରଣ ନିମନ୍ତେ ଏହି ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଅଛି । ଶତ ଚେଷ୍ଟାସତ୍ତ୍ୱେ ଏଥିରେ ମୁ ଦୃଶଗତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରମାଦ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାକୁ ସାହସ କରୁନାହୁଁ । ସହୃଦୟ ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁଗଣ ଓ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କୁ ଏହି ଆମର ମହମାୟୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିଜର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବୁଲତା ଉଦାରତା ଗୁଣରେ ପ୍ରମାଦାଦି ମାର୍ଜନା କରିବେ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ ।

ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ
ତା ୪ । ୨ । ୧୯୫୭

}

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

ଆଉଥରେ ଦୁଇପଦ

ଯୁଗସ୍ତସ୍ତା ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭକରିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର କେତେକ ଲେଖା ଆମର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପଥପରିକାରୁ କେତେକ ଲେଖା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ମିଳିଲେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ଉକ୍ତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ ବହିତ ପରମର୍ଶ ଦେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ ୧୯୧୮ ରୁ ୧୯୨୦ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ପରିକାର ବିଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଏବଂ ୧୯୧୬ ରେ ସତ୍ୟବାଦୀର ଗୋଟିଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମୋହନମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୋଧିତ ହୋଇ ୧୯୨୭ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ସଂଗୋଧିତ ଆତ୍ମ-ଜୀବନଚରିତ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ପରିକାରୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମୂଳ ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁଶ୍ରମରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଏହି ସଂସ୍କରଣରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ମିଶ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ଛଅବର୍ଷ ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହି ସଂସ୍କରଣର କଲେବର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀକୁ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ ସହ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତା ଏବଂ ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ଉପନ୍ୟାସ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଲେଖିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶନ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ ମଧ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ଉପଯୋଗୀ ସମସ୍ତ ଉପକରଣର ମୂଲ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ତେଣୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୂଲ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛୁ ।

ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସେ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥାଏ । ଆମର ଧୃତିବେଶୀ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିସ୍ତୃଳ ଅଗ୍ରଗତି କରୁଥିବାବେଳେ ପ୍ରକାଶନ ଭାବରେ ନିଜର ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଗୁଣା ହୋଇ ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧୯୫୦ରୁ ୧୯୭୩ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଦାବରୀଶ-ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରଥମ, ଦ୍ଵିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ ଏବଂ ମଧୁସୂଦନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପରିବେଶଣ କଲେ । ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସହିତ କେତେକ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନର ସୁବ୍ୟସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ଦେଶର ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ବିମୁଳ ପରିମାଣରେ ପାଇବାକୁ ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ରହିଛି ।

ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତଭାବରେ ଗୁପ୍ତି ଆଧୁନିକ ଗ୍ରନ୍ଥସମ୍ପନ୍ନ ଭାବରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ବହୁ ଯତ୍ନ କରାଯାଇଛି । ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ଖୁଟି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ପାଠକମାନେ ଉଦାର ଚିତ୍ତରେ କ୍ଷମାଦେବେ ବୋଲି ଆଶାକରେ ।

କଟକ
ଗାନ୍ଧୀଜୟନ୍ତୀ
୨-୧୦-୧୯୬୩

}

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଆତ୍ମଜୀବନା ଚରିତ	୧
୨ । ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣ	୨୦୧
୩ । ପୁଷ୍ପମାଳା	୨୨୫
୪ । ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗ୍ରହ	୨୭୫
୫ । ଅବସରବାସରେ	୩୨୧
୬ । ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ	୪୫୯
୭ । ପୂଜାପୁଲ	୫୩୫
୮ । ଧୂଳି	୫୫୫
୯ । ଗୁଣଦାଗ୍ୟଉପନିଷଦ୍	୫୬୭
୧୦ । ବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀଂ ସଂନ୍ୟା ପଦ୍ଧତି	୬୧୫
୧୧ । ସମବାୟ ର୍ଣ ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ	୬୧୯
୧୨ । ପରିଶିଷ୍ଟ କବିତାବଳୀ (ବିଭିନ୍ନ ପଦପଦିକାରୁ ସଂଗୃହୀତ) ...	୭୨୯

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି
ଶ୍ରୀ ମୋହନୀ ମୋହନ ସେନାପତି

ସେନାପତିଙ୍କ
ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ

ସ୍ମୃତି

ଆଜକୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଗତ ହେଲା, ମୋହର କେତେଜଣ ମିତ୍ର ଏବଂ ପୁରପ୍ରତିମ ଶିଷିତ ଯୁବକ ମୋହର ଆତ୍ମ-ଜୀବନ-କାହାଣୀ ଲେଖିବା ସକାଶ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ କରବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଜୀବନଚର୍ଚ୍ଚାର ବିଶେଷ ଅଭାବ । ମାତ୍ର ମୋ ଛୁଟି ଜୀବନରେ ଜୀବନଚର୍ଚ୍ଚାର ଉପଯୋଗୀ ସେଧର ଗୁରୁତର ଉପାଦାନର ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । ବିଶେଷରେ ଯେପରି ସଜାଇ ଲେଖିଲେ, ପାଠକ ମହାଶୟଗଣ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ପୃଷ୍ଠକ ପାଠରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବେ, ସେପରି ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ; ତେବେ ଏହି ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କୈଫିୟତ ଅଛି । ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖକ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଏହି ପବିତ୍ର ଜନ୍ମଭୂମିରେ ବିତରଣ କରିବେ, ଏହା ମୋହର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମୂଳଦୁଆ ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛି ।

ଲେଖକ

ସୂଚନା

‘ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ’ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପୂର୍ବ-ପ୍ରକାଶିତ ‘ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ’ର ମୂଳରୂପ । ବ୍ୟାସକବିଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନ ତାଙ୍କ ଦେହାବସାନ ସଙ୍ଗେ ସଞ୍ଜ ୧୯୧୮, ୧୯ ଓ ୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉଦ୍‌ବିବର୍ଣ୍ଣ କାଳ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାର ଦ୍ଵାବିଂଶ, ସପ୍ତୋବିଂଶ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗର ମୋଟ ଚବିଶ ଗୋଟି ସଂଖ୍ୟାରେ ‘ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମ-ଚରିତ’ ନାମରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ନଅବର୍ଷ ପରେ ୧୯୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କବିଙ୍କ ପୁତ୍ର ମୋହନମୋହନ ସେନାପତି ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ପତ୍ରିକା-ପ୍ରକାଶିତ ମୂଳ ରଚନାବଳୀ ବହୁକ୍ଷେପରେ ସଂଶୋଧିତ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଚରିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେ ସମୟରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଖଣ୍ଡିତ ଆତ୍ମଚରିତକୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମୂଳ ଆତ୍ମଚରିତରୂପେ ପାଠକମଣ୍ଡଳୀ ପାଠ କରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ନିମ୍ନ ମାତ୍ରାଲ କଚେରିରେ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଠାରୁ କେଉଁଠିର ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହରେ ଧରଣୀଧର ପ୍ରମୁଖ ମେଳାମାନଙ୍କୁ କାରାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟଣାସମୂହ ‘ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏଗୁଡ଼ିକ କାଳାନୁକ୍ରମରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ ‘କେଉଁଠିର ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ’ ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତର ପ୍ରଥମ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ପଞ୍ଜେଦ । ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହର ପର ପ୍ରକାଶିତ ପଞ୍ଜେଦ ‘ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ’ । ଏ ଦୁଷ୍ଟିରୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଜୀବନର ବିବରଣୀ ଗୁଡ଼ିକ କାଳ ଅନୁକ୍ରମ ଓ ଘଟଣା ପାରମ୍ପରି୍ୟ ବିଚାରରେ ସମ୍ପାଦନା

କାଳରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । ଫଳତଃ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ବହୁମୁଖୀ ବିକାଶର ଧାରା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସହଜ-ସାଧ୍ୟ ହେବ । ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ଧାରାବାହିକ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ପଞ୍ଜେଦ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାଶ କାଳ ଓ ସ୍ଥାନର ସୂଚନା ଅନ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଆତ୍ମ-ଜୀବନଚରିତର ବର୍ଣ୍ଣନା, ଶୈଶବର କଥା, ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଓ ଅଝାଲ ସିଲ୍ଲ ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରଥମ ଗୁରୋଟି ପଞ୍ଜେଦ ସାଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ-ପର ପରିସ୍ଥିତି, ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦିଗ୍ଘାୟୁ ଥର ଦେବାମା, କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ ଓ ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସ ନାମକ ଶେଷ ଗୁରୋଟି ମୋଟ ଆଠଗୋଟି ପଞ୍ଜେଦ ମୋହନବାବୁଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକରୁ ଅବକଳ ଏଥିରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇ-ଅଛି; କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକର ମୂଳରୂପ ଖୋଜି ପାଇବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଠର । ଅନ୍ୟ ପଞ୍ଜେଦ ପରି ଏଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶକ ସଂଶୋଧନ-ଲେଖନୀ ଚଲାଉ-ଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଉ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆଜି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ କରନେବା ଛଡ଼ା ମୂଳ ଅଂଶୋଦାରର ପତ୍ତା ନାହିଁ । ସତ୍ୟବାଦୀ—୧୩୨୪ (୧୯୧୭) ଦିଗ୍ଘାୟୁର ଫମ—୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟାରେ ‘ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମ ଜୀବନରୁ ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ’ ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶଟି ୧୮୭୯-୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ କାଳର ଘଟଣା । ଏହି ଅଂଶଟି ପ୍ରଥମେ ‘ଫକୀରମୋହନ’ ଶୀର୍ଷକ ପୁସ୍ତକରେ ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ପତ୍ରିକାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ‘ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରତ୍ନାବଳୀ’ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ‘ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ’ର ଶେଷରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପରିଶିଷ୍ଟରୂପେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ‘ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ୍ର’ର ଯଥାଯଥ ସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଏବଂ ବିଷୟବସ୍ତୁର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚନା ନିମନ୍ତେ ଏହାର ନାମ ‘ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଙ୍କଟ’ ରଖାଯାଇଛି ।

ଶୀର୍ଷକ “ଆତ୍ମଚରିତ୍ର” ଆକାର ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକର ଦ୍ଵିଗୁଣରୁ ଅଧିକ । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନର ଭୂମିକା ରୂପେ ସମକାଳୀନ ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଦର୍ଶନରେ ମରୁଭୂଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳତା; ବିଭିନ୍ନ ପରିଚ୍ଛେଦ ମଧ୍ୟରେ ବିଷିତ୍ର ଭାବେ ରହିଥିବା ସେ କାଳର ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କାର, ଚଳଣି, ଆର୍ଥିକସ୍ଥିତି, ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛେଦ, ଧର୍ମବିଶ୍ଵାସ, ଶାସନବ୍ୟବସ୍ଥା, ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଏବଂ ଚିତ୍ତକର୍ଷକ ତଥ୍ୟ ମୂଳଚରନାର ଉଦ୍ଧାର ହେତୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି । ଏ ବିଷୟରେ ‘ସମାଜର ଗତିମତି ପରିବର୍ତ୍ତନ’ ଏବଂ ‘ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା’ ଶୀର୍ଷକ ଦୁଇଟି ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠକମାନେ ପାଠକରି ପାରନ୍ତି । ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ‘ସେ କାଳର ନାନାକଥା’ ପରିଚ୍ଛେଦଟି ମୂଳ ଆତ୍ମଚରିତ୍ର ‘ମଫସଲରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ଚେଷ୍ଟା’, ‘ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଓ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ’, ‘ସ୍କୁଲକମିଟିର ମେମ୍ବର’ ଏବଂ ‘ଗ୍ରାନ୍ଥଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ’ ଏହି ଚାରୋଟି ପରିଚ୍ଛେଦର ଏକ ଛକ୍ରୀତ ସମବାୟ ଓ ବହୁ ସଂକ୍ଷେପୀକୃତ ରୂପ । ଉଣା ଅଧିକେ ବିଭିନ୍ନ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଏହି ଅପ୍ରସ୍ତୁତସର

ଚିନ୍ତା ନିହିତ । ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଫକୀର-ମୋହନଙ୍କର ଅନୁରାଗ, ବଙ୍ଗ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ‘ସୋମପ୍ରକାଶ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଚନା ପ୍ରକାଶ ରୂପୀ କୃତ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗକୁ ମଦ୍ୟପାନ ରୂପୀ ଜୀବନର ଦୁର୍ବଳତା ସ୍ଵୀକାର ପ୍ରଭୃତି ଜୀବନର ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିର ବିଷ ପାଠକ ଏଥିରେ ପାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ । ଦଶପଲ୍ଲୀ ଦେବାନୀ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ନୌସାଧା ଅବସରରେ ନ ଉତ୍ତମାନଙ୍କର ଜୀବନସାଥୀ ପ୍ରଣାଳୀ, କର୍ମଠିଆ ଓ ଆହାରାଦିର ଟିକିନିଟି ବର୍ଣ୍ଣନା ଏକାନ୍ତ ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ ଏବଂ ମାନବ ଚରଣ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିର ପରିଚ୍ଛେଦ । ପୁଣି ଏହି ସମୟରେ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଶକାଳରେ ଅସ୍ତଗମନୋନ୍ମୁଖ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ରମଣୀୟ । ଗଦ୍ୟରେ ଏ ଧରଣର କାବ୍ୟୋଚିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ନୈସ୍ଵର୍ଣ୍ୟ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମନୋରମ ଗଦ୍ୟଶୈଳୀର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କଥନଭଙ୍ଗୀରେ ରସିକତା ସଙ୍ଗକୁ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ତଥ୍ୟମୂଳକତା ‘ଆତ୍ମଚରିତ୍ରକୁ’ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରସ କରିଅଛି ।

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ୍ର ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ଵିତୀୟାର୍ଦ୍ଧର ଏକ ମନୋରମ ଇତିହାସ । ସ୍ଵାଦ୍ଵ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଏହି ରଚନାର ମନୋହାରତାର ଆଲୋଚନା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତାବ ମାତ୍ର । କେବଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଵରୂପ କେତେକ କଥାର ସୂଚନା ହିଁ ଦିଆଗଲା । ପାଠକମାନେ ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପରିଚ୍ଛେଦ ହେବେ ବୋଲି ଆଶାକରେ ।

ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଦିବସ

୧୯୭୩

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର

ଅଧ୍ୟାପକ, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ
କଟକ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ବ୍ୟବହାର	୧
୨ । ଶିକ୍ଷାବର କଥା	୩
୩ । ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ	୫
୪ । ଅଭ୍ୟାସ ସିଲ୍ଲ	୯
୫ । କଚେରୀରେ କାର୍ଯ୍ୟଶିକ୍ଷା	୧୦
୬ । କଚେରୀରେ ଭ୍ରମଣ	୧୨
୭ । ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ	୧୩
୮ । ମୋର ଚାକିରି	୧୭
୯ । ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି	୧୯
୧୦ । ବାଲେଶ୍ଵର ମିଶନରୀ ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ	୨୩
୧୧ । କଟକ ନର୍ମାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଣ୍ଡିତ କର୍ମ	୨୮
୧୨ । ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାବାର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ	୨୯
୧୩ । ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ	୩୩
୧୪ । ଠାକୁରମା'ଙ୍କ ପରଲୋକଯାତ୍ରା	୩୯
୧୫ । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନ (୧)	୪୦
ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନ (୨)	୪୭
୧୬ । ମଫସଲରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ଚେଷ୍ଟା	୫୧
୧୭ । ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ସଙ୍କଟ	୫୩
୧୮ । ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା	୫୭
୧୯ । ସ୍କୁଲ କର୍ମଚିର ମେମ୍ବର	୫୭
୨୦ । ସମାଜର ଶାନ୍ତି ନୀତି ପରିବର୍ତ୍ତନ	୫୯
୨୧ । ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ	୬୨
୨୨ । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିବାହ	୬୭
୨୩ । ନୀଳଗିରିରେ ଦେବାନୀ ଚାକିରି	୬୮
୨୪ । କଟକଯାତ୍ରା	୭୫

୨୫ । ଡୋମପଡ଼ାର ଦେବାନୀ (୧)	୭୭
ଡୋମପଡ଼ାର ଦେବାନୀ (୨)	୮୫
ଡୋମପଡ଼ାର ଦେବାନୀ (୩)	୯୪
୨୬ । ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜର (୧)	୧୦୧
ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜର (୨)	୧୦୫
ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜର (୩)	୧୧୨
ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜର (୪)	୧୧୭
୨୭ । ଦଶପଲ୍ଲୀରେ ଦେବାନୀ (୧)	୧୨୩
ଦଶପଲ୍ଲୀରେ ଦେବାନୀ (୨)	୧୨୯
ଦଶପଲ୍ଲୀରେ ଦେବାନୀ (୩)	୧୪୦
୨୮ । ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଦେବାନୀ	୧୪୮
୨୯ । କେଉଁଝରରେ ମ୍ୟାନେଜର	୧୫୧
୩୦ । କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବଦ୍ଯୋଦ୍ଧ	୧୫୭
କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବଦ୍ଯୋଦ୍ଧ (ଶେଷାଂଶ)	୧୬୭
୩୧ । ବଦ୍ଯୋଦ୍ଧ ପର ପରିସ୍ଥିତି	୧୮୦
୩୨ । ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦ୍ଵିତୀୟଥର ଦେବାନୀ	୧୮୪
୩୩ । କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ	୧୯୦
୩୪ । ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସ	୧୯୭

...

ଆନୁବରତ ସୂଚିତ
ପକୀରମୋହନଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟଣାକାଳ

ଜନ୍ମ—୧୮୪୩ ଜାନୁଆରୀ ମାସ ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ବବସ

ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ—୧୮୫୨

ପ୍ରଥମ ବିବାହ—୧୮୫୭

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟାପନ ଓ ଶିକ୍ଷକ କର୍ମ—୧୮୬୨—୧୮୬୪

ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନରୀ ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ—୧୮୬୪—୧୮୬୫

ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଓ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ—୧୮୬୫—୧୮୬୬

ଡକ୍ଟରୀ ଦୁର୍ଲ୍ଲିଖ (ନଅଜ) —୧୮୬୬

ଠାକୁର ମା'ଙ୍କ ପରଲୋକ—୧୮୬୭

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ—୧୮୬୮

ଦ୍ଵିତୀୟ ବିବାହ—୧୮୭୧

ମାଳଗିରିରେ ଦେବାନା—୧୮୭୧—୧୮୭୫

ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦେବାନା—୧୮୭୬—୧୮୭୭

ଡେକାନାଲରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜର—୧୮୭୭—୧୮୮୩

ଦଶପଲ୍ଲୀ ଦେବାନା—୧୮୮୪—୧୮୮୬

ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଦେବାନା—୧୮୮୬—୧୮୮୭

କେଉଁଝରରେ ମ୍ୟାନେଜର—୧୮୮୭—୧୮୯୨

କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ—୧୮୯୧—୧୮୯୨

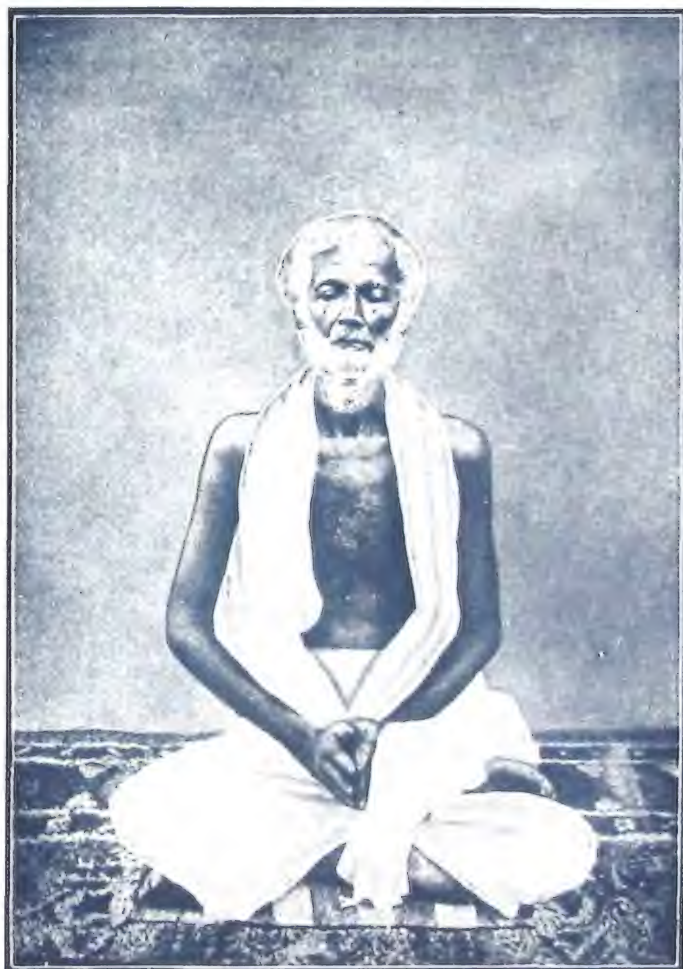
ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦ୍ଵିତୀୟଥର ଦେବାନା—୧୮୯୪—୧୮୯୬

କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ—୧୮୯୬—୧୯୦୫

ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସ—୧୯୦୫—୧୯୦୮

ମୃତ୍ୟୁ—୧୯୧୮ ଜୁନ୍ ୧୪ ତାରିଖ ।

—————

ପ୍ରାଚୀନ ଯୋଗୀ ଶ୍ରୀମତୀ

ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ

୧

ବଂଶଲତା

କଟକଂଶ୍ଳା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ କୁଶିଦାନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଖଣ୍ଡାଏତବଂଶ ଅଧୀନରେ ଗୋଟିଏ ଚୌପାଡ଼ୀ ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ପୂର୍ବତନ ସ୍ୱାଧୀନ ମହାରାଜାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଉକ୍ତ ଖଣ୍ଡାୟତବଂଶ ସୁଦର୍ଦ୍ଦିକାଳ ଯାବତ୍ ଶ୍ରେଣ କରୁ ଆସୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଧିକାର ସମୟରେ ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଥିବାର କଥିତ ହୁଏ ।

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଧିକାର ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଖଣ୍ଡାଏତ ବଂଶଧର ହନୁମଲ୍ଲ ନାମକ ଜଣେ ଯୁବକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ସେନାପତି ଅଧୀନରେ ପାଇକପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସିଥିଲେ । ପଠାଣ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଆଗୁଣି ରୁଦ୍ଧିବା ନିମନ୍ତେ ଫଲବାର ଘାଟଠାରେ ଜଗୁଆଳି ହୋଇ ରହିବା ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ସୁକାୟ କାର୍ଯ୍ୟର ବେତନ ସ୍ୱରୂପ ପଇସାକିଣ ବାଟୀ ଭୂମି ନିଷ୍କର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଦଳପତି ହନୁମଲ୍ଲଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଅନେକ ପାଇକ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ପାୟକାଳୀ ନିଷ୍କର ଭୂମି ଖଞ୍ଜା ଥିଲା । ଗତ ୧୨୫୦ ଯାଲ ପ୍ରଥମ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇକ-ବଂଶଧରମାନେ ନିର୍ବିବାଦରେ ଉକ୍ତ ଜମିମାନ ଶ୍ରେଣ ଦଖଲ କରି ଆସୁଥିଲେ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟକୁ ଥୋରକ ପାଇକ ବଂଶ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ସନଦ ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଜମି ବାହାଲ ରହିଲା । ସନଦହୀନ ପାଇକମାନଙ୍କ ଦଃଲି ଜମି ନିଷ୍ପି ବାଜେୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ହନୁମଲ୍ଲଙ୍କ ମରହଟ୍ଟା ଦତ୍ତ ପଦବୀ ଥିଲା ସେନାପତି । ତାଙ୍କର ଅଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧରମାନେ ଆପଣା ବଂଶ ସଞ୍ଜା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭୂମିଶୂନ୍ୟ, ସେନାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସେନାପତି ପଦବୀ ଶ୍ରେଣ କରି ଆସୁଛନ୍ତି; କେବଳ ପିତୃଶ୍ରାବ୍ଧ କିମ୍ବା ତାଦୃଶ କୌଣସି ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ମଲ୍ଲସଞ୍ଜା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାନ୍ତି ମାତ୍ର ।

ଏହି ବଂଶରୁ ମରହଟ୍ଟା ଦତ୍ତ-ଜାୟଗିରି ଜମି ବିରାଡ଼ ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ଅଟେ । ମହାମାନ୍ୟ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ବାଲେଶ୍ୱର ଅଧିକାର ସମୟରେ (ସନ ୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ: ଅ:) ଲେଖକଙ୍କ ପିତାମହ କୁଶଳା ଦେବୀ ଯୁବତୀ-ବିଧବା

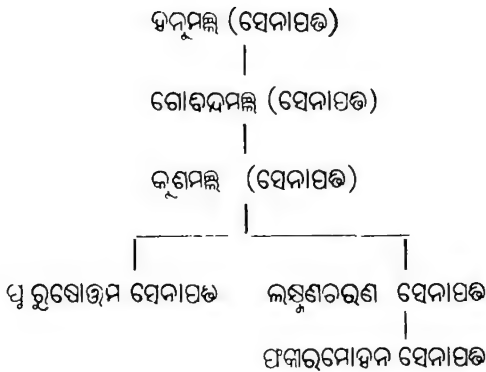
ଥିଲେ । କୋଳରେ ଚାରିବର୍ଷ ଓ ଦୁଇବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଦୁଇଗୋଟି ଶିଶୁସନ୍ତାନ ।

ଠାକୁର ମା ଗନ୍ତ କରୁଥାନ୍ତି, କୋମ୍ପାନୀ ଫୌଜ ଦକ୍ଷିଣ ଏବଂ ପୂର୍ବ ଦୁଇ ଦିଗରୁ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିଥିଲେ । ଫୌଜରାଣ ବାଲେଶ୍ଵର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ନଦୀ ମୁହାଣ ବଳରାମ ଗଡ଼ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମ୍ଭାବ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ପ୍ରାଣଭୟରେ ଘରର ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ପରିବାରମାନଙ୍କୁ ଘେନି ବଣ ମଧ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । କୋମ୍ପାନୀ ବାହାଦୁରଙ୍କ ଅଭୟ ଘୋଷଣା ଶୁଣି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଗୃହକୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେ । ଅନେକ ଲୋକ ଏପରି ସମ୍ପ୍ର ଭାବରେ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ଆପଣା ଘରର କପାଟିଟି ମଧ୍ୟ ଆଉଜି ନେବାକୁ ସମୟ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଲୋକେ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଦେଖିଲେ, ଆପଣା ଆପଣା ବାଡ଼ିରେ ଫଳମାନ ପାତ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରାଣରକ୍ଷାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଦ୍ରବ୍ୟ ଚୋରି କରିବାକୁ ଚୋର କାହାନ୍ତି ?

ଲୋକଙ୍କ ବାଳକାଳରେ ଗ୍ରାମବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ଅଟେ ବୁଦ୍ଧ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲୁ ଯେ, ମରହଟ୍ଟା-ମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଅବସାନ ସମୟରେ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଅସଞ୍ଜକତା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଚୋର, ଡକାଏତ, ନାଗା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବରେ ସୁନା, ରୂପା ଆଉ କଂସା ପିତ୍ତଳଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଆପଣା ଆପଣା ଘରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଲୋକସାଧାରଣ ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ଓ ଭୟାଞ୍ଜି ଥିଲେ । ସେ ସମୟ ଭୂଲନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋଳନେ ସ୍ଵର୍ଗଜ୍ୟରେ ବାସ କରୁଅଛୁ ।

ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ସୁଶାସନ ଓଡ଼ିଶା ବା ବାଲେଶ୍ଵରରେ ସ୍ଥାପିତ ହେବାର କେତେକ ମାସ ଉତ୍ତରେ, ସରକାର ବାହାଦୁର ଦେଶମଧ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ଯେ, ‘ମରହଟ୍ଟା ଅଧିକାର ସମୟରେ ଯାହାର ଯେପରି ବୃତ୍ତିବିଧାନ ଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହିପରି ରଖାଯିବ, କାହାର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରାଯିବ ନାହିଁ । ବୃତ୍ତିଧାରୀମାନେ ନିରୁପିତ ତାରିଖରେ ଆପଣା ଆପଣା ସନନ୍ଦ ସହିତ କଟେଶ୍ଵରରେ ହାଜର ହୋଇ, କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରାମ୍ଭରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଇଯିବେ ।’ ରାଜଙ୍କାୟ ଘୋଷଣାର ମର୍ମ ବୁଝି ନ ପାରି ଅଥବା ଆଶଙ୍କା ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଅଧିକାଂଶ ବୃତ୍ତିଧାରୀ କଟେଶ୍ଵରରେ ହାଜର ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ହାଜର କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ପରବାନା ଧରି କଟେଶ୍ଵର ପାଇକ-ମାନେ ବାହାରିଲେ । ଗୋଟିଏ ପାଇକ ପରବାନା ଧରି ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ଘରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ଠାକୁର ମା ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ବିଧବା । ସରକାରୀ ପାଇକକୁ ଉପସ୍ଥିତ ଦେଖି ଠାକୁର ମା ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ନିବୋଧ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମତରେ ସ୍ଥିର ହେଲା—ମରହଟ୍ଟାତରଫ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରପକାଇବା ପାଇଁ କୋମ୍ପାନୀ ଡାକିଛନ୍ତି । ଠାକୁରମା ସମ୍ପ୍ରଭାବରେ ପିଲାଯୋଡ଼ିକୁ ଘର କୋଣରେ ଶୁଆଇ, ସେମାନଙ୍କୁ ମସିଣାରେ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ କବାଟ ଫାଙ୍କରେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଏ ଘରେ ଅଣ୍ଟିର ପିଲା କେହି ନାହିଁ—ଆମ୍ଭର ଜମିର ଦରକାର ନାହିଁ ।” ଉପସ୍ଥିତ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଠାକୁରମା ଉକ୍ତଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରିବାରୁ, ପାଇକ ବାହୁଡ଼ିଗଲା ଏବଂ ଆନ୍ଧ୍ର ବଂଶରୁ ଜାୟିଗିରି ଜମି ବଳୁପ୍ତ ହେଲା ।

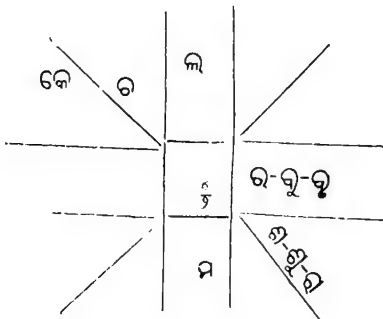
ପୂର୍ବୋକ୍ତ ହନୁମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ସମ୍ପର୍କ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବଂଶଲତାରୁ ଅନୁମିତ ହେବ ।

୨

ଶେଷବର କଥା

୧୮୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜାନୁୟାରୀ ମାସରେ ଅଥବା ସନ ୧୨୫୦ ସାଲ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ମଲ୍ଲି କାଶପୁର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ମୋହର ଜନ୍ମ । ମାତାଙ୍କର ନାମ ଭୂଲସୀ ଦେବୀ, ପିତାଙ୍କର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଚରଣ ସେନାପତି । ଜ୍ୟୋତିଷଗଣ ଏହିପରି ମୋହର ଜନ୍ମକୋଷ୍ଠି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶୁଣିଛି ଜନ୍ମମାସ ମୋ' ଡେବର କାନ ଉପର ପୁଡ଼ା ପୁଡ଼ାଇ ଗୋଟିଏ ସୁନା ଫାଣିଆ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ମୋହର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଭାଇ ଥିଲେ, ନାମ ଚୈତନ୍ୟଚରଣ । ମୋ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବେ ସେ ପର-ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କର ସଂସ୍କାର ଥିଲା, ବଡ଼ ପୁଅ ମରିଥିଲେ, ତାହାର ତଳ ପୁଅ ଜନ୍ମମାସ, ସେହି ପୁଅର କାନ ଫୋଡ଼ାଇ ଦେଲେ, ଯମ ତା'କୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଦେନିଯାଏ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ମୁଁ ଏ ପ୍ରକାର ଶତ ଶତ କାନ ପୁଡ଼ା ଦେଖିଛି ।

ମୋହର ଏକବର୍ଷ ପାଞ୍ଚମାସ ବୟସ ସମୟରେ ପିତୃଦେବ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ଦର୍ଶନ ସକାଶେ ପୁରୀ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ, ବାହୁଡ଼ା ସମୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଓଲଉଠା ରୋଗରେ ଲୋକାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସଙ୍ଗୀ ଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ ଗ୍ରାମସ୍ଥ କେତେଜଣ ଲୋକ ଓ ତାହାଙ୍କର ଜନନୀ (ମୋ ଠାକୁରମା) । ଠାକୁରମାଙ୍କ ପାଖରୁ ଶୁଣିଛି ଯେ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ସମୀପସ୍ଥ ବିନ୍ଦୁସାଗର ପୁଷ୍କରିଣୀର ପଥର ଘାଟ ଉପରେ ବାବା ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କର ପରଲୋକ ଗମନ-ସଂବାଦ ଶୁଣି, ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଲୋକେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାପାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୋଷାକକୁର ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହତ ମିଶି ରଡ଼ି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଲୋକମାନେ ଭୁନିହେଲେ, ମାସ ସେ ନିବୃତ୍ତ ହେଲା-ନାହିଁ । ବାପା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବସୁଥିଲେ, ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ବାରମ୍ବାର ଯାଇ ଶୁଦ୍ଧି ଆସେ, ଆଠଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାହାରରେ ରହି ମରିଗଲା ।

ବାବାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି, ମାଆ ଯେଉଁ ଶଯ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେଥିରୁ ଆଉ ସେ ଉଠିନାହାନ୍ତି । ଚଉଦ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାଶ୍ୱତକ ଏବଂ ମାନସିକ ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରି ସନ ୧୨୫୨ ସାଲ ଭଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ଦିବସରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ମୁଁ ସେହିଦିନଠାରୁ ନିତାନ୍ତ ଅସହାୟ ହେଲି । ମୋର ସମସ୍ତସ୍ୱ, ସହାୟସମ୍ପନ୍ନ, ବହୁ ପରିମାଣରେ ସୁସ୍ଥ ଶରୀର, ବଳିଷ୍ଠ ଓ ଯୌଗନ୍ଧ୍ୟବାନ ଅନେକ ପୁରୁଷ ପୃଥ୍ୱୀ ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି; ଅଥଚ ମାତ୍ର ପିତୃହୀନ, ଚିରସ୍ୱେଚୀ ମୁଁ ଜୀବନକାଳରେ ବହୁଥ ପ୍ରକାର ଭୟଙ୍କର ବିପଦ-ସଙ୍କଳ-ଅବସ୍ଥା ଅତିକ୍ରମ କରି ସମ୍ପ୍ରତି ଜଗନ୍ନାଥ ଦୁର୍ଗଳ ହସ୍ତରେ ମୋହର ଘୈରଜୀବନର ଅସାର ଚରିତ ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛି । ଏହା କାହାର ଆଦେଶ, କାହାର ଅନୁରୋଧ ଓ ସହାୟତା ? ଗୋଟିଏ କ୍ଷତ୍ରପତି ଦୁର୍ଗାଦଳର ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିହୀନ ନୁହେଁ । କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ଭଗବାନ ମୋତେ ଏତେକାଳ ଜୀବିତ ରଖାଇ ଅଛନ୍ତି ?

ପିତାମାତାଙ୍କ ବିୟୋଗ ଉତ୍ତରେ, ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ, ପିତାମହା କୁଟିଳା ଦେବୀ ମୋତେ କୋଳକୁ ଉଠାଇ ନେଲେ । ଦେଶରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି — ‘ପାଲେ ତ ବାପର ମା, ପାଲେ ତ ମାଆର ମା ।’ ମୋ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଠାକୁରମା ଯେତେ ଯତ୍ନ, ଯେତେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଗ୍ରୋଧ କରିଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାରେ ସେ ସବୁ କଥା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍ବିତ ହେଲେ ପ୍ରଣ ଆକୁଳ ହୋଇ ଉଠେ । ହାୟ ! ସେ ଉପକାରର ମୁଁ କିଛିହିଁ ପ୍ରତିଦାନ କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଜନମଙ୍କ ପରଲୋକ ଗମନ ଉତ୍ତରେ ସାତ ଆଠ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହଣୀ, ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ରୋଗରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ଠାକୁରମା ଦ୍ୱିବାନିଶି ମୋ ଶଯ୍ୟାପାଖରେ ଜଣି ବସିଥାନ୍ତି । ମାସକ ଉତ୍ତରେ ମାସ, ବର୍ଷକ ଉତ୍ତରେ ବର୍ଷ — କେତେ କାଳ ଏହି ଭାବରେ ବନ୍ଧି ଯାଇଛି । ଅନାଦି, ଅନାଦାରରେ ଠାକୁରମା ସେ ସମୟରେ କେତେ ଦ୍ୱିବାନିଶି କାଟିଛନ୍ତି; ଯେମନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ମୋହର ଗୋଟାଏ ହାତ ଏବଂ

ଠାକୁରମା ଅନ୍ୟ ହାତ ଧରି ଟାଣୁଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଠାକୁରମା ଜୟୀ ହେଲେ ଏବଂ ମୁଁ ନିରାମୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ମୋହର ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ଠାକୁରମା ଶଯ୍ୟାରେ ବସି କରଯୋଡ଼ି ଜଗତର ଯାବତୀୟ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କଠାରେ ମୋହର ପ୍ରାଣ ଭକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଦୁଇ ପୀର ଥିଲେ । ଶେଷରେ ଠାକୁରମା ସେହି ଦୁଇ ପୀରଙ୍କୁ ଧରି ବସିଲେ । ସେମାନଙ୍କଠାରେ ସେ ମାନତା କଲେ, “ମୋ ପିଲା ଗୁଜ ଭଲ ହୋଇଗଲେ, ମୁଁ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଫକୀର ବା ଗୋଲମ କରିଦେବି ।” ପ୍ରଥମେ ମୋହର ନାମ ରଖାଯାଇଥିଲା — ଗୁଜମୋହନ । ଠାକୁରମା ମୋନାମ ରଖିଲେ — ଫକୀର । ପୀରମାନଙ୍କ ମନୋଭୁଷ୍ଟି ସକାଶେ ଠାକୁରମା ଏହି ପଠାଣିଆ ନାମ ରଖିଥିଲେ ।

ବେଗ ଗୁଡ଼ିଗଲା — ମୁଁ ବଞ୍ଚିଗଲି । ମାତ୍ର ଠାକୁରମା ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରି ମୋତେ ପୀରମାନଙ୍କୁ ଦେଇ-ପାରିଲେ ନାହିଁ, କେବଳ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମହରମ ସମୟରେ ଆଠଦିନ ସକାଶେ ମୋତେ ଫକୀର କରି ଦେଉଥିଲେ । ମେହ କେତେଦିନ ମୁଁ ଫକୀର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ରହିଥାଏ — ଆଶୁଯାଏଁ ଗୋଟିଏ ଜଘିଆ, ଦେହରେ ନାନା ରଙ୍ଗକନାରେ ଢିଆରି ଗୋଟିଏ ଚପକନ୍, ମୁଣ୍ଡରେ ଫକୀର ଟୋପି, କାନ୍ଧରେ ନାନାରଙ୍ଗ ମିଶ୍ରିତ ଗୋଟାଏ ଝୁଲି ଏବଂ ହାତରେ ଜଉମଞ୍ଜା ଲୁଲରଙ୍ଗର ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ି । ସେହି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି, ମୁହଁରେ ଫୁଲ-ଖଡ଼ି ବୋଳିହୋଇ ସକାଳେ, ଉପରଓଳ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଘରେ ଘରେ ଭିକ ମାଗି ବୁଲେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତଲ ବିର୍ଦ୍ଧା କରି ଯେତେ ପଇସା ମିଳେ ପୀରମାନଙ୍କ ସିନି ସକାଶେ ସେ ସବୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଏ ।

୩

ନିଦ୍ୟାରମ୍ଭ

ଗୁଡ଼ିଆଳୀରେ ପଢ଼ାରମ୍ଭ ସମୟକୁ ମୋହର ପ୍ରାୟ ୯ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ସହର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଡ଼ ଗ୍ରାମରେ, ଗ୍ରାମ ସାନ ଥିଲେ, ଦୁଇ ଡିନିଟା ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ଥିଲା । ସଚ୍ଚଳ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ଘରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଜଣେ ଜଣେ ଅବଧାନ ଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ବାଉଁଶ, କଣ୍ଡୁର, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିର ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚଜାତିୟ ପିଲାମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ବସି ଗୁଡ଼ିଆଳୀରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲା, ବିଶେଷତଃ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଝଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଗଣାରୁ ଅବଧାନମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ତେଣୁ ମାସଟା ଅବଧାନ ଆମଦାନର ସମୟ । ବେଶଭୂଷାରୁ ଅବଧାନ କର୍ମପ୍ରାର୍ଥୀ ବୋଲି ଚିହ୍ନା ପଡ଼ନ୍ତି । ଆଶୁଲୁଗୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଖାଳ-କରିଆ, ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ମଳିଆ ଗାମୁଛା, କାନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଯାଉଁଳି, ଯାଉଁଳି ଏକ ପାଖରେ ଅଧସେର ଗୁଡ଼ିଆ ପୁଟିବା ଭଳି ଖଣ୍ଡେ ପିଉଳି, ସାନ ଉଣ୍ଡାସ ଗୋଟିଏ ଲେଟା, ଆଉ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଡିନିଟା ପୋଥିର ଖେଦା ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଠ କି ନ'ହାଣ୍ଡା ପିନ୍ଧା—ଏହା ହେଲା କର୍ମପ୍ରାର୍ଥୀ ଅବଧାନର ଚିହ୍ନ । ଫଗୁଣ ଅଧାଅଧାରୁ ଚୈତ୍ର ଶେଷାଶେଷ ଯାଏଁ ଅବଧାନମାନେ ଗୋହର ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।

ଅବଧାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ କରଣଜାତି, ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ମାସ ମାଟିବଂଶ ଓଡ଼ିଆ । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଅବଧାନ ଗୁଡ଼ିକ ଜାତିରେ ଜ୍ୟୋତିଷ । ଅବଧାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାଟିବଂଶ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଖଡ଼ିପାଠରେ ଖୁବ୍ ଟାଣ

ବୋଲି ଦେଶରେ ଖ୍ୟାତି ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଳାବଞ୍ଚା ସୁଦ୍ଧା ଜଣାବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ପାଠ ବଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଗହର ପଥ ଏବଂ ଉଡ଼ିଆପଥର ପର ଗଣିପାରନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ପିଲାଦିନୁ ଶୁଣି ଆସୁଅଛି ।

ଅବଧାନମାନେ କେବଳ ଯେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ବସାଇ ଗୁଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଉଥିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ । ବାଲେଶ୍ୱର ପାଖିଆ ଗଡ଼ଜାତ ଏବଂ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଦାମୁଣ, ପଟାଶପୁର, ମହାସାଦଳ, ନାନ୍ଦି, ହରିପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ।

ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ପରମାଣ ପ୍ରାୟ ୫ ହଜାର ଦୁଇଶତ ମାଇଲ; ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ପ୍ରାୟ ୨୨ ଶତ ମାଇଲ ନିରୋଳା ଓଡ଼ିଆଭାଷିମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ । ସେମାନଙ୍କ ଘର ବାହାରର କଥାଭାଷା, ଘରୋଇ ଚଠି, ହସାବ ପଥ, ମହାଜନ ସିରସ୍ତା, ଦଲିଲ ଦସ୍ତାବିଜ କେବଳ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଲେଖାପଢ଼ା ହେଉଥିଲା । ପ୍ରବେ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର କଚେରୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଆଂଶିକ ଓଡ଼ିଆ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସହର କଚେରୀରୁ ଅମଲମାନେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଏସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକାଂଶରେ ରହିତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ସମ୍ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ, ଶାରଳା ମହାଭାରତ, ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ପଠିତ ହେଉଅଛି । ପଟାଶପୁର ଜମିଦାର ଗୃହର ଜଣେ ରମଣୀ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଉକ୍ତ ଭାଗବତ ପାଠ ହେଉଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ଏବଂ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଶତଶତ ପୋଥିପଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣ

ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୋଥି ବସାଇ ଜୀବକା ନିର୍ବାହ କରୁ-
ଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ମହାଜନ ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରେ
ପୋଥିପଢ଼ା ଗ୍ରାନ୍ଥଗଣ ଅଛନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ଏହି
ଅଞ୍ଚଳର ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ୁଆ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ
କହିବାକୁ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗୁଛି । ତେବେ କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀମାନଙ୍କ
ପୋଗେ ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ଜାଣିପାରି ଶୁଣା ଡଢ଼ିବାକୁ
ସହଜରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ମେଘମାୟୁର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରୁ ଚାନ୍ଦିନୀ ଏକାବେଳକେ
ଉଠିଯିବା ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟମୟ, ଦାରୁଣ, ଶୋଚନୀୟ
ବିଷୟ ଅଟେ । ୧୮୭୪-୧୮୭୦ ଖ୍ରୀ. ଅ. ରେ ମେଘମା-
ୟୁର ଜିଲ୍ଲା ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ କରିବା
ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ସର୍ବଜନସମ୍ପର୍କରେ ପଦରେ
ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ବଙ୍ଗାଳୀ ସ୍କୁଲ
ବସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ, ମାତ୍ର ଲୋକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ
ବଙ୍ଗାଳୀ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ; ଅନେକ
ଚେଷ୍ଟାକରି ମଧ୍ୟ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ସେ କେବଳ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ସ୍କୁଲ ବସାଇବାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି; ସ୍କୁଲ ବସାଇ
ନ ପାରିଲେ ଚାହାଙ୍କର ଚାକିରି ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ।
ଉପରୋକ୍ତ କର୍ମସୂଚୀକୁ ଆପଣାର ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା
ଜଣାଇ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଚାକିରି ଖଣ୍ଡ କ'ଣ ହେଉଛି ?

କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟକିଲେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶେ । ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ
ଚଞ୍ଚଳ ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟାଏ
ଗୋଟାଏ ଥାନାରେ ବସି, ସେହି ଥାନା ଇଲାକାରେ
ରୁହାଣୀଆ ଅବଧାନ ଯେତେ ଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଦିନ
ଧାର୍ଯ୍ୟକରି, ଥାନା ଦାଖଲ ହୋଇ ସେହି ଅବଧାନଙ୍କୁ
ଏକା ସଙ୍ଗରେ ଡକାଇ ଆଣିଲେ । ଇଂରାଜୀଲେଖା
ମୋହର ମରା ଖଣ୍ଡିଏ କୃଷିମ ପରବାନା ଅବଧାନ-
ମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ, ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଏହି ଦେଶ,

ମେଘମାୟୁର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ୍ ।
ଏହି ଥାନା ଇଲାକାରେ ଯେତେ ରୁହାଣୀ ଅଛି ସମସ୍ତ
ଉଠାଇ ଦିଆଯିବ ଏବଂ ଏହି ଥାନା ଇଲାକାରେ ଯେତେ
ଅବଧାନ ଅଛନ୍ତି ଏହି ପରବାନା ଶୁଣିବା ତାରିଖଠାରୁ
ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ଆପଣା ଦେଶକୁ ଚାଲିଯିବେ ।
ନିରୁପିତ ଦିବସର ପରଦିନ ଯେଉଁ ଅବଧାନକୁ
ମେଘମାୟୁର ଇଲାକାରେ ଦେଖାଯିବ, ସେ ଓହ୍ଲାଇବାରେ
ଧରାଯାଇ ସଦର କଚେରୀକୁ ଯିବ ଏବଂ ତାହାକୁ
ଜରିମାନା ଓ ଜେଲ ଦୁଇପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।”
ସର୍ବଜନସମ୍ପର୍କର ବାବୁ ଥାନା ଥାନା ବୁଲି ଅବଧାନ-
ମାନଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ରାଣୀ
ବିରୁଦ୍ଧ ଅବଧାନଙ୍କର ପିଢ଼ି କେତେ ? ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍-
ଟର ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ, ପୁଣି ଥାନାରୁ ବାହାରିଛି ।
ଯେ ଯେତେ ଚଞ୍ଚଳ ପାରିଲା ଚରକାଳ ସକାଶେ
ରୁହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଶମୁକ୍ତୀ ପଳାଇ ଆସିଲା ।

ସର୍ବଜନସମ୍ପର୍କଟର ବାବୁ ଏଣିକି ସହଜେ
ବଙ୍ଗାଳୀ ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଥିଲେ, ଏକଥା ଲେଖିବା
ବାହୁଲ୍ୟ ଅଟେ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ସର୍ବଜନସମ୍ପର୍କଟରଙ୍କ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର
ଥିଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସହିତ ମୋର ବିଶେଷ
ଆତ୍ମୀୟତା ଥିଲା । ସେ ନିଜ ଭ୍ରାତାର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଓ
କର୍ମଠା ଜଣାଇବା ସକାଶେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଘଟଣାଟି
ମୋ'ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ।

ମେଘମାୟୁର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କର
ପାଠଭ୍ରଷା ବଙ୍ଗାଳୀ ହେଲେହେଁ ଗାହ୍ୟସ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ।
ମାତୃଭାଷା କ'ଣ ସହଜରେ ଗୁଡ଼ି ହୁଏ ? ଜଗନ୍ନାଥ
ଦାସଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱରବତ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ଓଡ଼ିଆ ଧୂସ୍ରକ ବଙ୍ଗାଳୀ ଅକ୍ଷରରେ ଛପା କରାଇ ଘରେ
ଘରେ ପଢ଼ିତ ହେଉଅଛି ।

ଗୁଡ଼ିଆଳୀରେ ବେ-ଆଇନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ ନିୟମାବଦ୍ଧ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଲଙ୍ଘନ-କାରୀ ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଅବଧାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ବିନା କୌଣସି ଗୁଡ଼ିଆଳୀରେ ଉଠିବା ଆଦୃଶ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ବସି ବସି ଗୋଡ଼ ଲାଗିଗଲେ, ସେହିଠାରେ ବସି ହାତଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ହୁଏ; “ଅବଧାନେ ଏକ” ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସାଦ କରିବାକୁ ଯିବ—“ଅବଧାନେ ଦୁଇ” ଅର୍ଥାତ୍ ଝାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବ—“ଅବଧାନେ, ପାଞ୍ଚ” ଅର୍ଥାତ୍ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଯିବ ।

ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ଦଣ୍ଡ-ବିଧିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେ ରୂପ ଦଣ୍ଡର ବିଧାନ ଥିଲା ।

୧ମ — ବେସାଢାତ ।

୨ୟ — ଏକ ଗୋଡ଼ିଆ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ରେ ଛୁଡ଼ା ହେବା ।

୩ୟ — ନାକ ବାଳ, ଗୋଟିଏ ହାତରେ ନାକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ମୁଣ୍ଡବାଳ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହେବା ।

୪ର୍ଥ — ଆଣ୍ଟୁ ଗୋପାଳ । ଆଣ୍ଟୁ ମାଡ଼ି, ବାଁ ହାତ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ, ଡାହାଣ ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଖଡ଼ି ଗୋଟାଳି ଥୋଇ ସେହି ହାତ ଆଗକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ବସିବା ।

୫ମ ମଡ଼ୁଆ ଶାଙ୍କୁଳ । ତାଳପତ୍ର ମଡ଼ୁଆରେ ଦେଉଡ଼ିହାତ ପ୍ରାୟ ଲମ୍ବ ଗୋଟାଏ ଦଉଡ଼ି ତପ୍ତାରି ହୁଏ । ସେହି ଦଉଡ଼ି ଅପରାଧ ବେଳରେ ପକାଇ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଫାଶ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ଛୁଟିବେଳେ ଗୁଡ଼ିଆଳୀଙ୍କ ହାତରେ ‘ଶୂନ୍ୟଗୁଡ଼ି’ ଦିଆଯାଏ । କେଉଁ ଗୁଡ଼ି କେତେବେଳେ ଗୁଡ଼ିଆଳୀକୁ ଆସିଥିଲା, ତାହା ଆପେ

ଅବଧାନେ ଏବଂ ବଡ଼ ଗୁଡ଼ି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ପଢ଼ିଥାଏ, ମନରେ ରଖିଥାଆନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଆଳୀ ଭାଙ୍ଗିବାବେଳେ ଗୁଡ଼ିମାନେ ଦୁଇ ହାତ ପାୟୁଲି ଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ମେଲାଇ ରଖି ଅବଧାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ, ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି; ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗେ ଗୁଡ଼ିଆଳୀକୁ ଆସିଥାଏ, ତାହା ହାତ ପାୟୁଲିରେ ଅବଧାନେ ବେତର ଅଟ କୁଆଁ ଦିଅନ୍ତି—ସେଟା ହେଲ ଶୂନ୍ୟ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଦୁଇ, ତିନି କରି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଏକ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ି ଉଠି ଉଠି ଗୁଡ଼ିଙ୍କ ହାତରେ ବେତର ପାହାର ପଡ଼ୁଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟରେ ଯେ ଦୃଷ୍ଟାୟ ତାହା ହାତରେ ଦୁଇଥର, ଯେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ତାହା ହାତରେ ତିନିଥର, ଯେ ଚତୁର୍ଥ ତାହା ହାତରେ ଗୁରୁ-ଥର ବେତର ପାହାର ପଡ଼େ । ଏହି ବେତର ପାହାରର ବଳ ସବୁ ସମୟରେ ସମାନ ନୁହେଁ—ଟାଣ ଓ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଥାଏ । ଶୂନ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ଦେଲବେଳେ ଅବଧାନେ ଗୁଡ଼ି ମୁହଁକୁ ଆନନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଜବାବଦ୍ଧ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ସେଠାରେ ବେତର ଆଖିଟା କିଛି କୋହଳ ହୋଇଯାଏ; ଅନ୍ୟ ଗୁଡ଼ିଙ୍କ ହାତରେ ବେତର ଶବ୍ଦଟା ପଟାପଟ୍ ଶୁଣେ ।

କୌଣସି ଗୁଡ଼ି ଯଦି ବେଶି ବେଳାଏ ଶୋଇପଡ଼େ ଏବଂ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ମଝି ବାହାରେ ଚାଲି ଉପରେ ଖରା ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖେ, ତେବେ ସେ ଶୂନ୍ୟ-ଗୁଡ଼ି ଉପରେ ଗୁଡ଼ିଆଳୀକୁ ନ ଯାଇ; ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ, ଅର୍ଥାତ୍ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶି ହାଣ୍ଡି ଫରାଟା ଧରି ବସି ପଡ଼େ, ହେଲେ ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସ୍ୱଜାଣ୍ଡାୟ ଯୋଡ଼ାଏ ଶାଢ଼ୀଏ ପିଲ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇପଡ଼େ, ହାଣ୍ଡିଶାଳେ ପଶି ଅପରାଧୀକୁ ଧରିଆଣି ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଟେକି ଗୁଡ଼ିଆଳୀକୁ ଧରି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଆଳୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ମାତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ଅବଧାନ ତାହା ପିଠିରେ କେତୋଟା ପାହାର ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ମୁଁ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୁହାଳୀରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ସେଠାରେ ସକାଳେ ଖଡ଼ିପାଠ ହୁଏ ଏବଂ ଉପରଓଳ ପୋଥି ପଢ଼ା ହୁଏ । ପଢ଼ା ସରିଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଟମାନେ ଦରକୁ ଯାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଗୁହାଳୀରେ ରହି ଅବଧାନଙ୍କର ସେବା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶେଷେଇରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ଅବଧାନଙ୍କ ନାମ—ବୈଷ୍ଣବ ମହାନ୍ତି—ନିବାସ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ।

ମୋର ବଡ଼ବାପା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସେନାପତି ମୋ ପ୍ରତି ବଡ଼ ନିୟତ ଥିଲେ । ମାସ ଶେଷରେ ଅବଧାନ ଦରମା ମାଗିବାକୁ ଗଲେ ବଡ଼ ବାପା କହନ୍ତି, “ତୁମ୍ଭେ ତ ଫକୀରକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉ ନାହିଁ, ଦରମା ମାଗୁଛ କ’ଣ ?” ଅବଧାନେ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି, “ମୁଁ ତ ଦିନ ରାତି ତାହାଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇଛି, ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଖେଳିବାକୁ, ବୁଲିବାକୁ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ।” ବଡ଼ ବାପା କହନ୍ତି, “କାହିଁ ତା’ପିଠିରେ ତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ ।” ଅବଧାନେ ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ମନକଥା ଭଲକରି ବୁଝିଥିଲେ । ଗୁହାଳୀରେ ମୁଁ ବସିଥିଲି, ଅକାରଣ ବେତଟା ଧରି ମୋ ପିଠିରେ ଦଶ ବାର ପାହାର ବାଡ଼େଇ ଗଲେ । ମାତ୍ରର ଶବ୍ଦ ଓ ମାତ୍ରର ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ବଡ଼ବାପା ଓ ବଡ଼ମା ଭାରି ଖୁସି; କିନ୍ତୁ ଠାକୁର ମା ଦଉଡ଼ି ଆସି କହନ୍ତି, “ଅବଧାନେ ତୁମ୍ଭର କି ପୁଅଟିଏ କେହି ନାହିଁ ? ଅକାରଣ ଫିଲଟାକୁ ବାଡ଼େଉଛ ।” ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ଅବଧାନଙ୍କ ଦରମା ଦେବାବେଳେ ଏହିପରି ଅଭିନୟ ହୋଇଥାଏ ।

କଲ୍ଲିକାଳପରେ ବୈଷ୍ଣବ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଆମ ଗ୍ରାମରେ ନଣ୍ଡା ଗୋସାଇଁ ମଠରେ ଗୋଟିଏ ଗୁହାଳୀ ଥିଲା । ମୁଁ ସେହି ଗୁହାଳୀରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲି । ସେଠାରେ ପ୍ରତିପଦ୍, ଅଷ୍ଟମୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟା ଏହି ଚତୁର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଗୁହାଳୀପଢ଼ା

ବନ୍ଦ । ଏହି ଚତୁର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଉପରଓଳ କେତେଜଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଟପିଲ ମିଳି ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ଘ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଗୀତ ଗାଉଁ । ସେମାନେ ଗୁଟଭକ୍ଷା ଗୁଡ଼ିଲ ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ଗୁଡ଼ିଲରେ ଅବଧାନଙ୍କର ଅଳ୍ପ ବାଡ଼ିଟା ଚଳି ଯାଏ । କେବେ କେବେ ଗୁଡ଼ିଲ ବଳି ପଡ଼ିଲେ, ଅବଧାନେ ବକି ପଇସା ସଞ୍ଚନ୍ତି । ଗୁଟଭକ୍ଷା ଛୁଡ଼ି ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଡେଇଁ ଗୁଡ଼ିଲ ଅବଧାନେ ପାଉଥିଲେ । କେହି ଗୁଟ ନୁଆ ଗୋଟାଏ କିଛି ପାଠ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଗୁହାଳୀକୁ ଗୋଟାଏ ‘ସିଧା’ ଆଣେ । ସିଧାର ସରଞ୍ଜାମ-ସେରେ ଗୁଡ଼ିଲ, ଗୋଟିଏ ଗୁଆ, କିଛି ଗୁଡ଼, ଉଖୁଡ଼ା ଓ କେତେଟା ଫୁଲ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଗୋଟିଏ ପାଣି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଝୁଲ ଥିଲା । ଗୁହାଳୀପାଠ ଶେଷକରି ମୁଁ ଆପେ ଯାଇ ସେ ଇଝୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଝୁଲରେ ଭଜନ ଥାଉନା ଓ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ ନଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ ବନମାଳୀ ବାଚସ୍ପତି । ବାପ, ଭାଇ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ କପରି ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ, କଚେରୀରେ ଦରଖାସ୍ତ କପରି ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ—ପଣ୍ଡିତେ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ଏତକ ମାତ୍ର ଶିଖାନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲବେଲ ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁପ୍ତାୟୁକ ନ ଥିଲା । କଟକ ମିସନ୍ ପ୍ରେସ୍ ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁପ୍ତାଖାନା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପାଦ୍ରୀ ସାହେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝୁଲ ଥିଲା । ସେଥିରେ ବାଲବେଲ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ା ହେଉ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ପାଦ୍ରୀ ସାହେବଙ୍କ ଝୁଲରେ ଗୁପ୍ତା ପୋଥି ପଢ଼ିଲେ, ‘ଜାତିବି’—ଏହି ଭୟରେ କେହି ହିନ୍ଦୁପିଲ ସେ ଝୁଲରେ ପଢ଼ୁ ନ ଥିଲେ ।

୪

ଅଝାଲ ସିଲ୍ଲ

ମୋର ବାଲ୍ୟକାଳରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଜାହାଜାତି କାର୍ଯ୍ୟର ବଡ଼ କାରବାର ଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ଛଅଶତ ଜାହାଜ ସମୁଦ୍ରରେ ଗଡ଼ାପୁତ କରୁଥିଲେ; ବାରପଣି ଜାହାଜ ଲୁଣବୁଢ଼ା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ରେଫ୍ଟନ, ମାଲ୍‌ଜ, କଲମ୍‌ସୋ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ରୀପମାନଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଷ୍ଟିମାରର ନାମ ଶୁଣା ନ ଥିଲା ।

ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅଝାଲ ଭାରତର ଜାହାଜ ଚଳେ । ଜାହାଜର ଆକାର ଅନୁସାରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାହାଜ ସକାଶ ନାନା ଆକାରର, ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ମାପର, ଛଅଶଗୁଠାରୁ ବାରଶଗୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଝାଲ ଲେଡ଼ା ହେଉଥିଲା । ସେ ସମସ୍ତ ଅଝାଲର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମଥିଲା; ଯଥା କରକ୍, ସବର, ଟଭର, କଲମି, ଜିଭି, ଦରିଆ, ପେଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି । ଗୋରାପ ଅଥାତ୍ ବଡ଼ବଡ଼ ଦୁଇ ଠୁଆ ଜାହାଜର ଦୁହର ଶତ ଲେଡ଼ା ହୁଏ । ସେହି ସମସ୍ତ ଅଝାଲ କେହି ଚତୁଷ୍ଠେଶ, କେହି ଟିକୋଶ, କେହି ବିଷମ ବାହୁ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଥାଏ । ଜାହାଜର ଆକାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ମାପସର ଅଝାଲ ଦରକାର । ଅଝାଲ ମାପରୁ ବଡ଼ ହେଲେ, ଟାଣ ପବନରେ ଜାହାଜ ଓଲଟି ଯାଇପାରେ, ସାନ ହେଲେ ଜାହାଜ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଅଜଣା ଲୋକ ଅଝାଲର ମାପ ଠିକ୍ ରଖି ପାରେ ନାହିଁ ।

ମୋ ବାପା ଏବଂ ବଡ଼ବାପା ଅଧିକାଂଶ ଜାହାଜର ଠିକାଦାର ଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ ଜାହାଜା ମହାଜନ ଫରମାସ ଦେଇ ଅଝାଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ନେଉଥିଲେ ।

ଅଝାଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶତ ଶତ ଦଳି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଘରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । ଏହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଲଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ କାରବାର ହସାବ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସେରେସ୍ତା ଥିଲା । ଗୋମାସ୍ତା ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବା ପକାଶେ ବଡ଼ବାପା ମୋତେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଦେଲେ । ଗୋମାସ୍ତା ମେଟ୍ (Mate) ରୂପେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି; ଦୁଇଓଲ ନଫାକୂଳରେ ବୁଲି ବୁଲି, କେଉଁ ଜାହାଜରେ କେଉଁ ଅଝାଲ ଡପ୍ପାରି ହେଉଅଛି ଏବଂ କେଉଁ କେଉଁ ଦରଜମାନଙ୍କ ଜମାରେ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବୁଝି ଆସି ଗୋମାସ୍ତାକୁ ଲେଖାଇ ଦିଏ । ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି, ମୋର ଡେର ସମୟ ଥାଏ । ସେହି ସମୟଟାରେ ଅଝାଲ ସିଲ୍ଲ କରିବା ସକାଶେ ବଡ଼ବାପା ମୋତେ ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଜାହାଜାତି କାର୍ଯ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକଠାରୁ ଚୈତ୍ରମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳୁଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ ପବନ ଟାଣ ହେଲେ, ଜାହାଜସବୁ ନଫାମୁହାଣରୁ ବାହାରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ; କାର୍ତ୍ତିକମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଳିରେ ବନ୍ଦା ହୋଇ ପଡ଼ି ଥାନ୍ତି । ଏଥିକୁ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ; ତଥାପି ମହାଜନ ଠାରୁ ବଙ୍କଶାଳ ଇଲ୍ଲକାର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କାରିଗର, ଠିକାଦାର, ମାଟି, ଖଲ୍‌ସୀ ଏବଂ କର୍ମରୂଷ କର୍ମ ଚଳୁଥିବା ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ରୋଜଗାର କରି ଥାଆନ୍ତି, ସେଥିରେ ଘରେ ବସି ମଧ୍ୟ ଆଉ ଛଅ ମାସ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି । ବର୍ଷାକାଳରେ ପୋକ୍ରାନି କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ସରକାରୀ ଇଲ୍ଲକା ଓ ପୋକ୍ରାନି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କର୍ମରୂଷ ଘରେ ବସି ରହନ୍ତି ।

୫

କଚେରିରେ କାର୍ଯ୍ୟଶିକ୍ଷା

ଜାହାଜାତି କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ବଡ଼ବାପା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଭୁଇଁସାଇ ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ନିମକ ମାହାଲର ସିରସ୍ତାଦାର ବାବୁ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କ ନିକଟରେ ମତେ ରୁଡ଼ି ଆସିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସିରସ୍ତାଦାଙ୍କେ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ କଚେରିରେ ନିମକ ମାହାଲ ସିରସ୍ତାଦାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଲାଗିଲି । ବାବୁ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ ଜଣେ ସ୍ଵନାମଧନ୍ୟ ପୁରୁଷ । ସେ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ରା ବିଧବାର ପୁତ୍ର, ଅନ୍ୟ ଦରେ ଧାନ କୁଟୁଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମାତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ବିଶ୍ଵନାଥବାବୁ ଅବଧାନଙ୍କ ଚାନ୍ଦାଳୀରୁ ଉଠି ଜଣେ ମୁସଲମାନ ରୁଟିବାଲା ଦୋକାନରେ ମାସିକ ଆଠଅଣା ଦରମାରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ରୁଟିବାଲା ଦିନ-ମାନରେ ସେଉଁ ଲଗୁଆ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକୁ ଯେତେଟା ପାଉଁରୁଟି ପଠାଇଥାଏ, ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାହା ଖାତାରେ ଲେଖି ଦେଇ ଆସନ୍ତି, ମାସଶେଷରେ ସାହେବଙ୍କୁ ହିସାବ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଆଣନ୍ତି । ଏହି ସୂତ୍ର ଧରି ବାବୁ ସାହେବମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲେ । ଗ୍ରାମରେ କେବଳ ଦୁଇଦଣ୍ଡା ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଦିନମାନରେ କଚେରିକୁ ଯାଇ ନିମକ ମାହାଲରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ମୋହରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ସିରସ୍ତାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଉନ୍ନିତ ହୋଇଥିଲେ । ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଉପାଜ୍ଞାନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ସମ୍ପତ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ସେ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ କରି ପକାଇ ଅଛନ୍ତି ।

କଚେରିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହକୁମାଠାରୁ ନିମକ ମାହାଲ ମହକୁମାଟା ବଡ଼ ଜାରି ଥିଲା । ସେଥିରେ ଅନେକ ଅନଲ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । କଚେରିର ନିମକ

ମାହାଲ ସିରସ୍ତା ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ସିରସ୍ତା ବିଭାଗ ଏବଂ ଦେବାନ ବିଭାଗ । ସିରସ୍ତା ବିଭାଗରେ ମଫସଲ ହସବ ସବୁଥାଏ । ସଦର ହସାବପତ୍ର ସବୁ ଦେବାନ ବିଭାଗରେ ରହୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯାହାକିଛୁ ଗୌରବ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରିଥିଲା, ତାହା ନିମକ ମାହାଲ ସକାଶେ । ବାଲେଶ୍ଵରର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବରେଖା ମୁହାଣଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଧାମର ମୁହାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପଞ୍ଚାଲବଣ ପୋକ୍ତାନ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରୋକ୍ତ ଲୁଣରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଖର୍ଚ୍ଚବାଦ ଯାଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାଂଶ କଲିକତା ସର୍ମାପ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ପଶ୍ଚିମ କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସାଲିକା ଗୋଲକୁ ଜାହାଜ ଦ୍ଵାରା ଚଳାଣ ଯାଏ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ବଙ୍ଗଳାର ମଫସଲ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୁ ପାଇଁ ପଠାଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ବାଲେଶ୍ଵର ପଞ୍ଚାଲୁଣ କାରବାର କରୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ନିମକ ମାହାଲ ବାଲେଶ୍ଵର ସହର ନିବାସୀ ମାନଙ୍କର ଜୀବିକା ଅର୍ଜନର ପ୍ରାୟ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଥିଲା । ମହାଜନ, କାରିଗର ଓ ଅମଲମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଜାହାଜ ସବୁ ସମୁଦ୍ରରେ କୁଶଳରେ ଯାତାୟତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସହରର ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୂଜା ଏବଂ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ସକାଶେ ଶତଶତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵସାରରେ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସରକାର ଚରଫରୁ କଚେରି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଝାଡ଼େଶ୍ଵର ମହାଦେବଙ୍କ ପୂଜା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ପୂଜାର ସମସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ସରକାରୀ ଖଜଣାଖାନାରୁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ସମସ୍ତପ୍ରକାର କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରାୟ ହିନ୍ଦୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ନିମକ ମାହାଲ ସିରସ୍ତାରେ ବସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ

ଲଗିଲି । କଚେରୀରେ ଚଳିତ ଶ୍ରାବଣ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ପାସିଥିଲୁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଳୁଆଁବାଦ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସାଦ ନାୟକ । ସେ ଜେଲଖାନା ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମେଣ୍ଟ ସହକାରୀ ଥିଲେ । ଆପଣା ପୁଅ-ମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ସେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବସାଘର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲା, ସେ କେବଳ ରାସ୍ତାରେ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ସକାଶେ ଆସି ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ । କେତେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଁ ବଙ୍ଗଳା ଶିକ୍ଷାକଲି । ଗୁପ୍ତା ପୋଥି ମାତ୍ର ପଢ଼ି ପାରୁଥିଲି, ଭଲରୂପେ ଲେଖି ପାରୁ ନ ଥିଲି । କଚେରୀର ନିମକ ମାହାଲ ଓଡ଼ିଆ ସିରସ୍ତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖୁଥାଏ, ବେଳ ପାଇଲେ ଖଣ୍ଡେ ଛୁଟି କାଗଜ ଗୋଟାଇ ଆଣି ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷର ଲେଖିବାକୁ ଶିଖୁଥାଏ । ମୋ ମାଉସୀ-ପୁଅ ଭାଇ ବାବୁ ରାଜକିଶୋର ଚଉଧୁରୀ ମଫସଲ ରୁଟି ଗୋଲାରେ ପେନ୍ସାର ଥିଲେ । ସେ ଦିନେ ସଦର କଚେରୀକୁ ଆସି ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ନିକଟରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ସିରସ୍ତାରେ ବସି ଲେଖୁଥାଏ, କଥାକଥାକେ ମୋ କଥା ପଢ଼ିବାରୁ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା ସିରସ୍ତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରବ କି ନାହିଁ, ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା । ମୋ ବଙ୍ଗଳା ହସ୍ତାକ୍ଷର ରାଜକିଶୋରବାବୁ ଏବଂ ସିରସ୍ତାଦାର ଦୁହେଁ ପସନ୍ଦ କଲେ । ସିରସ୍ତାଦାର ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ କହିଲେ, ‘ହଁ ଏକପ୍ରକାର ଚଳି ଯାଇପାରେ ।’ ସେହି ଦିନଠାରୁ ବଙ୍ଗଳା ସିରସ୍ତାରେ ବସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଲଗିଲି । ଓଡ଼ିଶାର ବିଶେଷତା ବାଲେଶ୍ଵରର ଦୁର୍ଗାଚାରୀ ବିଷୟ, ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତ୍ତିରେ ନିମକ ମାହାଲ ଉଠିଯିବା ବିଷୟ ସଦରରୁ ଡୁକୁମ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଉତ୍କଳର ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଭିଥିଲୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଗଲେ । ନିମକ ମାହାଲ କଚେରୀରେ ଅଧିକାଂଶ ଅମଳ ବଙ୍ଗଳା ଥିଲେ । ସେମାନେ ସାଲକା

ଗୋଲରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ନିମକ ମାହାଲ ଉଠିଯିବାରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ । ସେହିମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖିପଢ଼ି ଶିଖିଥିଲେ, ସେମାନେ କଚେରୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହକୁମାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ କଚେରୀର ମହକୁମା ବିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରାବଣ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଚଳୁଥିଲା, ମାତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଚଳିତ ଶ୍ରାବଣ ଥିଲା ପାସି । ସନ ୧୮୩୭ ସାଲରେ କଚେରୀରେ କେବଳ ଦେଶୀଶ୍ରାବଣ ଚଳିତ ହେବ ବୋଲି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏ ପ୍ରକାର ଶସ୍ତ୍ର ଡୁକୁମ ଜାରି କଲେ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଣା ଅମଳମାନେ ପାସିର ମାୟାଗୁଡ଼ି ନ ପାରି ଯାଇତ ରହିଥିଲେ । କଚେରୀରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରାଖାନା ଥିଲା । ସଦରକୁ ଯିବାକୁ ସମସ୍ତ ମହକୁମାର କାଗଜ ମାନ ସେହିଠାରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା । ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ସମସ୍ତ କରାଖା ଫିରିଙ୍ଗି (ବାଲେଶ୍ଵର ବାସୀ କହୁଥିଲେ ମାଟିଆ ପୁରୁଷ) ଥିଲେ । ସର୍ବପ୍ରଥମ ସାମୁଏଲ୍ ଏଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ ଏବଂ ଆଶ୍ଵିନ ଉସୋ କଲିକତାରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେହିମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ କରାଖାନାକୁ ଏକହାତୀଆକରି ରଖି ଥିଲେ । ଦେଶୀ କରାଖା ମଧ୍ୟରେ ମୋ ଶରୀର ୨ ଶିବ-ପ୍ରସାଦ ଚଉଧୁରୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସବଜନ୍ ବାବୁ ଗଗନ-ବିହାରୀ ଚଉଧୁରୀଙ୍କ ପିତା ଶରୀରପ୍ରସାଦ ଚଉଧୁରୀ । ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଗୋଟିଏ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଶିବପ୍ରସାଦ ଚଉଧୁରୀ; ଶରୀରପ୍ରସାଦ ଚଉଧୁରୀ, କରାଖୀଆ ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ଶିବହୀନଦ ଦାସ, ବୁରୁଡ଼ା ନିବାସୀ ଅଟଳବିହାରୀ ପାଲ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗାଳି ପିଲା ଏହିପରି ୫ ଜଣ ମାତ୍ର ଗୁପ୍ତ ଥିଲେ । କାଳିପାତ ଉପରେ ଅନ୍ୟକେହି ଦେଖିପିଲା ଇଂରେଜୀ ସ୍କୁଲକୁ ନ ଆସିବାରୁ ସ୍କୁଲ ଉଠିଗଲା । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା, ବାଲକାଶିକ୍ଷା; ଜନନୀ ଶିକ୍ଷା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖକ ମଞ୍ଜୁବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ସୁସ୍ଥପାତ ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ କଚେରିରେ ପୁଲିସ୍ ମହକୁମା ନ ଥିଲା । ଆପେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ପୁଲିସ୍ ପୁରବିଶେଷ-ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ । ଖୁବ୍ ଶ୍ରେୟ ସୂଚ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବେ ପୁରୁଣା ପୋଲିସ୍ ଦାବୋଗା ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ହାଜର ହୋଇ ସଲ୍ଲମ୍ କରି ଜଣାନ୍ତି—

“ହଜୁର୍ ! ଦୁନିଆକା ହାଲଗୁଲ୍ ଆଜ୍ଞା ହେ ।
ବାଲେଶ୍ୱର ସହରକା ହାଲଗୁଲ୍ ଆଜ୍ଞା ହେ ।”

ଏତିକି କଥା କହି ସାରି ସାହେବଙ୍କୁ ସଲ୍ଲମ୍ କରି ଆପଣା ଜାଗାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ବା ସହର ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଦଙ୍ଗା ଫିସାଦ ହୋଇଥିଲେ ଦାବୋଗା ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଦିନକ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ପୋଲିସ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଶୁଣାଣିରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ବୋଲି କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେଁ, ଇଉରୋପ ଖଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ଓଲନ୍ଦାଜ, ଦିନାମାର, ଫରାସୀ, ଇଂରେଜ ପ୍ରଭୃତି ଇଉରୋପୀୟ ବଣିକ ଦଳ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଦୋକାନ ମେଲିଥିଲେ । ଚରକାଳ କାହାରି ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଜଗତର ନିୟମ । ପୁରୁଣାଗଡ଼ କାଳ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ବାଲେଶ୍ୱରର ନଦୀକୂଳ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ଯୋଗେ କୋଳାହଳମୟ ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ଯାଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ସେ ସ୍ଥାନ ଖରବ, ନିଜ ନିଜ, ଅରଣ୍ୟମୟ, ଶୂନ୍ୟ ଓ ଭୁଲ୍ଲ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ନଦୀଟା ମଧ୍ୟ ପୋତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଜାହାଜ, ଧନ ଓ ବଣିକମାନେ ଶୁଣି ହୋଇଯିବାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବାର୍ଷିକ ହାତରୁ ଦେଶର ଆହ୍ୟନ୍ତରିକ ଏବଂ ବୈଦେଶିକ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟ ବିଦେଶିକ ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

(ଭ. ସା. ୨୨ଶ ଭାଗ ୮ମ ସଖ୍ୟା)

୭ କଚେରିରେ ଭ୍ରମଣ

ନିମକ ମାହାଲ ଉଠି ଯାଇଅଛି । ମାନ ମୋର କଚେରିକୁ ଯିବା ଆସିବା ବନ୍ଦ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ୧୦ଟା ସମୟରେ କଚେରିକୁ ଯାଏଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ବେକାର ନିଷ୍ପର୍ଣ୍ଣ ଉମେଦ୍‌ବାର ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବୁଲୁଥାଏଁ । ଗୁରୁଟା ବାଜିଗଲେ ଦରକୁ ଫେରି ଆସେ । ସେ ସମୟରେ ଠିକ୍ ଗୁରୁଟା ବେଳେ କଚେରି ଭିଜୁଥିଲା । ସାହେବ ୧୨ଟା ଉତ୍ତରେ ଯୋଡ଼ାକ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କଚେରିକୁ ଆସି ଗୁରୁଟା ବାଜିଗଲେ କୋଠିକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି, କଚେରି ଭିଜିଯାଏ । ସାହେବ ହାକିମମାନେ କଚେରିକୁ ଆସି ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମମାନଙ୍କୁ କମ୍ପା ବଲ୍ଲଭକୁ ଠିକ୍ ଲେଖୁଥାନ୍ତି, ଠିକ୍ ଲେଖା କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲେ ବସି ବସି ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ କମ୍ପା ପାର୍ସି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭାଷା ଜଣା ନ ଥିବାରୁ କଚେରି ସିରସ୍ତାର ଅବସ୍ଥା କିଛି ବୁଝି ନ ଥିଲେ । ବାଘା ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ଜବାବ, ଗୁଡ଼ା ଜବାବଦା, ଗାଏ ଲେଖା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅମଲ୍‌ମାନେ କରୁଥିଲେ । ଗୁରୁଟା ବାଜିଗଲେ ହାକିମ ସେହି ସମସ୍ତ କାଗଜରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଇ କୋଠିକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ କଚେରିର ଅମଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଦରମା ଟଙ୍କା ୧୧୦୨ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । କେବଳ ପେଣ୍ଡାର ମାସକୁ ଟଙ୍କା ୪୧୫୯ ଏବଂ ସିରସ୍ତାଦାର କିଛି ବେଶି ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଉଥିଲେ । ଅଦାଲତ କଚେରିର ଅମଲ୍ ମାନଙ୍କ ଦରମା ଆହୁର ଉଣା ଥିଲା । ମୋହରୀର ଠାରୁ ସିରସ୍ତା ଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଞ୍ଚ ଅନୁସାରେ ମାସିକ ଦରମା ଟଙ୍କା ୨୫ ଠାରୁ ଟଙ୍କା ୧୦୯ ମଧ୍ୟରେ । ହେଲେ କିଛି ହେବ, ଅନେକ ଅମଲ୍ ସବାର କମ୍ପା ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି କଚେରିକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଅନେକ ଅମଲ୍ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜମିଦାରୀ କଣି ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବୁଝନ୍ତୁ, ଅମଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଆୟ ସେ ସମୟରେ କିପରି ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ କପଡ଼ା

ଛତା ଚଳି ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଅମଲ ତାଳପତ୍ର ଛତା ଧରି କଚେରିକୁ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ଷା କାଳରେ କଚେରି ବାରମ୍ବା ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଳପତ୍ର ଛତା ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଥିଆ ହୋଇଥାଏ । ଅମଲ ଓ ମାମଲତକାରମାନଙ୍କ ଛତାରଖା ସ୍ଥାନ ସ୍ମୃତ୍ୟୁ ଥିଲା । ଛତାର ବସ୍ତ୍ରର ଏବଂ ବବିଧ ରଙ୍ଗର ଚିତ୍ର ବୈବିଧ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଛନ୍ଦାଧିକାରୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲା । ଅନେକ ଅମଲ ଆସେ ଛତା ଧରି କଚେରିକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । କଚେରିକୁ ଯିବାବେଳେ ଗେରୁଆ କନାରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବସ୍ତ୍ରାନ ପିଠିରେ ବାନ୍ଧି ଆଉ ତାଳପତ୍ର ଛତାଟାଏ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଧରି ପଛ ପଛେ ଗୋଟାଏ ଲୁଗା ଧାଉଁଥାଏ । କଚେରିର ଅମଲ ମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ନଥି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାଗଜ କଚେରିରେ ରଖି ଆସୁ ନ ଥିଲେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବସ୍ତାନରେ ବାନ୍ଧି ଦରକୁ ଘେନି ଆସୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅମଲର ଯେତେ ଉତ୍ସୁକ ରେଜିଷ୍ଟାର, କଚେରି ଅମଲଗଣଣୀ କମ୍ପା ସମାଜରେ ତାହାର ତେଜେ ସମ୍ମାନ । କାଗଜ ଚୁକିରିର ଅର୍ଥ ଆଣୁକୁଡ଼ା ଚୁକିରି, ଅର୍ଥାତ୍ ଦରମା ଛଡ଼ା ଆଉ ରେଜିଷ୍ଟାର ସେମାନଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଘୁଷୁ ନେବା ଅଧର୍ମର ବିଷୟ ବୋଲି ସେ ସମୟରେ କାହାର ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରୁ ବ୍ୟଭିଚାର, ସୁରାପାନ ବାରପଣ କମି ଯାଇଅଛି । ଉଦ୍ଦେବ ଗ୍ରହଣ ଥିଲା, ଅଛି, ଚରକାଳ ଥିବ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଫଳସୋତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି ।

(ଉ. ସା. ୨୨ଶ ଭାଗ ୮ମ ଫଣ୍ୟା)

୨

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ

ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ସେକଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ସୋମ ସେହି ସମୟରେ ସହରର

ପୂର୍ବୋତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତ ବାରବାଟୀ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ସାହାଯ୍ୟକୃତ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସ୍କୁଲରେ ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଭାଷା ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା । ସ୍କୁଲର ନାମ ବାରବାଟୀ ବଙ୍ଗୋଲ୍ଲ ବନ୍ଦ୍ୟାଳୟ । ସ୍କୁଲର ବ୍ୟୟ ସକାଶେ ଅଧେ ଟଙ୍କା ଭେଦାରୁ ଏବଂ ଅଧେ ଟଙ୍କା ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟରୁ ମିଳୁଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ସ୍କୁଲ ସକାଶେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ନ ଥିଲା । ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ବସା ଗୃହରେ ପ୍ରଥମେ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବାବୁଙ୍କ ବସାର ପଛପଟକୁ ରେଷେଇ ଘର ଲଗାଲଗି ଗୋଟିଏ ମେଲ୍‌ଘର ଥିଲା । ମେଲ୍‌ଘର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଡାକ, ଓସାର ପ୍ରାୟ ଦଶଡାକ । ପ୍ରଥମେ ସ୍କୁଲର ଗ୍ରହ ଫଣ୍ୟା ଭିତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ଫଣ୍ୟା ଭିତ୍ତି ଗୁଳିଶରୁ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ ସାନ ସାନ ପିଲାମାନେ ସପରେ ବସୁଥିଲେ । ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ଚୁରୁଖଣ୍ଡ ବେଞ୍ଚ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ, ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିତ ଥିଲେ । ଦେହ ଲଗାଲଗି ଦୁଇଖଣ୍ଡ କୂର୍ସିରେ ମାଷ୍ଟର ଦୁଇଜଣ ବସୁଥିଲେ ।

ଅକାରଣ କଚେରିରେ ଚୁକିବାଟା ମୋଡେ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । କାହାରିକୁ ନ ପରୁରି ଆସେ ଯାଇଁ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି । ମାତ୍ର ବିଷମ ଅସୁବିଧା ଉପସ୍ଥିତ — ଏକକାନ୍ତିଆ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବାର ନିୟମ ନ ଥିଲା । କାନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚାନ୍ଦର ପକାଇ ଯିବାର କଥା । ଠାକୁର ମାଙ୍କୁ ସବୁ କଥା କହିଲି । ସେ ତାଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଖଣ୍ଡିଏ ତସରି ଧୋତି ଏବଂ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଯିବା ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚାନ୍ଦର ଫାନ୍ତ୍ରଣ କରି ଦେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମୋ ଭାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଭଲ ଯେଉଁ ପିନ୍ଧି ଦେହରେ ମଖମଲ କମ୍ପା ମୂଲ୍ୟବାନ ସାଢ଼ିନ୍

ଅନ୍ଧା ଲଗାଇ ଏବଂ ଶୀତ ଦିନେ ଶାଲ ରୁମାଲଦୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ଝୁଲୁକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି । କେତେକ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଠାକୁର ମା ବିଶେଷରୂପେ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ବଡ଼ବାପା ମତେ ଗୋଟିଏ ଯଥାଲୁଗା କଣି ଦେଇଥିଲେ । ଝୁଲୁର ଗୁପ୍ତଦତ୍ତ ବେତନ ମାସକୁ ଅଂଶକଠାରୁ ଚାରିଅଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ମୁଁ ତଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ୁଥିଲି, ମୋର ଦେୟ ବେତନ ମାସକୁ ଚାରିଅଂଶ ଥିଲା । ମାସ ଶେଷରେ ପଣ୍ଡିତେ ବେତନ ମାଗିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଠିକ୍ ମାସ ଶେଷରେ ବେତନ ଦେବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା—ତନ୍ତ୍ର ଚାରି ମାସ ଉତ୍ତରେ ଏକ ସଫରେ ଦେଲେ ତଳେ । ମାସ ଶେଷରେ ପଣ୍ଡିତେ ଥରେ ଦରମା ମାଗନ୍ତି । ଆଜି କାଲି ବୋଲି ଟାଳମଟାଳ କରି ମାସ କଟାଇ ଦିଏ । କାରଣ ଠିକ୍ ମାସ ଶେଷରେ ବେତନ ଗଣିଦେବା ଠାକୁର ମା ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା ପଇସା ସଂଗ୍ରହ ବିଷୟରେ ଠାକୁର ମା ନିତାନ୍ତ ଉଦାସୀନା ଥିଲେ—କଦାବିଟି ଟଙ୍କାଟାଏ; ପଇସାଟାଏ ତାଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲେ ସେ ଚାଲିଗଲେ ଖୋସି ଦେଇଥାନ୍ତି, କିମ୍ବା ଦର ପଛପଟ ଓଳିତଲେ ପୋତି ପକାଇଥାନ୍ତି । କେହି ମାଗିଲେ କିମ୍ବା କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ତଦ୍‌ସଙ୍ଗର ବାହାର କରି ଦିଅନ୍ତି । ଦରେ ହେଉ ବା ଜାତି କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ହେଉ—ଲୋକସେବାରେ ଲାଗି ରହିଥାନ୍ତି । ସେହି ଲୋକସେବାହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସାରସ୍ୱତ ଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆରେ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧକ, ମାତ୍ତକଥା ତଳଦ୍ରବ୍ୟ ଏବଂ ହିତୋପଦେଶ ଏହି କେତେଖଣ୍ଡ ମାସ ପୁସ୍ତକ ସ୍ଥପା ହୋଇଥିଲା । ତଳଶ୍ରେଣୀଠାରୁ ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି କେତେଖଣ୍ଡ ମାସ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ଆନୁମାନିକ ଝୁଲୁର ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତେ ସେହି କେତେ

ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ, ଫେଡ଼ ମିଶା, ଅଙ୍କ ଗୁଣା, ନଅ ଭିଆଣ, କୁଟା ହସ୍ତ ବିହସ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଅଙ୍କ ପାଠମାନ ପଢ଼ାଉ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ ହରେକୃଷ୍ଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ନିବାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଲେଶ୍ୱର ରେଳଷ୍ଟେସନ ନିକଟ ପଣ୍ଡିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଶୋଭାସମୟର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ । ସେ ଝୁଲୁର ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି ପଢ଼ାଉ ଥିଲେ—

ଗୁପ୍ତମାନେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପୁସ୍ତକରୁ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟଟି ଥରେ ଥରେ ପଢ଼ିଯାଇ ବସିଲା ଝୁଣ୍ଡରେ ପଣ୍ଡିତେ ଆପେ ଥରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ଯଥା :—କୌଣସି ଦିନରେ ଗୋଟିଏ କାକ ଖଣ୍ଡିଏ ମାଂସ ମୁଖରେ ଧରି ଗୋଟାଏ ବୃକ୍ଷତାଳରେ ବସିଥିଲା । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଶୃଗାଳ ସେହି ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମାଂସ ଖଣ୍ଡ ଖାଇବା ଆଶାରେ କହିଲା, “ହେ କାକ, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର—”

ପଣ୍ଡିତେ ପଢ଼ିସାରି ଏହିପରି ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି—
 “କୌଣସି ଦିନରେ—କି କେହି ଅଛାରେ, ଗୋଟିଏ କାକ—କି ଏକଗୋଟି ବାୟସ, ଖଣ୍ଡିଏ ମାଂସ—କି ଖଣ୍ଡିଏ ପିଣିତ ପଲ, ମୁଖରେ ଧରି—କି ବଦନରେ ଧାରଣ କରି, ଗୋଟାଏ ବୃକ୍ଷ—କି ଏକ ଗୋଟା ମଞ୍ଜୁରୁହ; ଡାଳରେ—କି ଶାଖାରେ, ବସିଥିଲା—କି ଉପବେଶନ କରିଥିଲା, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ—କି ଏ ପ୍ରକାର କାଳରେ, ଗୋଟାଏ ଶୃଗାଳ—କି ଏକଗୋଟା ଜମୁକ, ସେହି—କି ଉକ୍ତ, ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ—କି ତରୁ ତଳରେ, ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ—କି ପଦ୍ମସ୍ଥାୟୀ, ମାଂସ ଖଣ୍ଡ—କି ପିଣିତ ପଲ ଖଣ୍ଡ, ଖାଇବା—କି ଶ୍ରେଜନ କରିବା, ଲୋଭରେ—କି ଲଲସାରେ, କହିଲା—କି ବଚନ ବୋଲିଲା, ହେ—କି ସନ୍ତୋଧନ, କାକ—କି ବାୟସ, ତୁମ୍ଭେ—କି ସୁସ୍ଥ, ଦେଖିବାକୁ—କି ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ, ବଡ଼—କି ବୃହତ୍, ସୁନ୍ଦର—କି ଶୋଭାବନ୍ତ, ଲଜାଦି ।”

ପଣ୍ଡିତ ହରେକୃଷ୍ଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ସଦା ସ୍ତବ୍ଧ-ମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କପରି ପଣ୍ଡିତ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାରେ କେହି ନାହିଁ । ସେ ଅଭ୍ୟାସ ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ିଥିଲେ ବୋଲି କହୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ଅବଧାନଙ୍କ ଗୃହଶାଳୀରେ ମାଟିବିଶ ଓଷାମାନଙ୍କୁ ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ଜଣା ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲ । ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ଜାଣିବା ଲୋକେ କେଉଁ ଗଛରେ କେତେ ପତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍ତରୀୟମାନ ପରିଦଳର ସଂଖ୍ୟା ବୋଲି ପାରନ୍ତି । ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ଶିଖିବାକୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାବୁ ଏବଂ ଦିନସ୍ଥ ସହିତ ଉପାସନା କରିବାରେ ପଣ୍ଡିତ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ମୋତେ ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ଶିଖାଇ ଦେବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ଗଲେ ମୋତେ ଶିଖାଇ ଦେବେ, ଏହିପରି କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଘରଠାକୁ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଗ୍ରାମ ଶୋଭାସମୁଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ଦୂର । ଖରବନିଆ ସଖାଳ ଝୁଲି-ଝୁଲି ବାହୁଡ଼ା ଘରେ ଭାତ ଖାଇ ସେହି ଖରବ ଖରବ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘରଠାକୁ ଯିବାସକାଶେ ବାହାରି ପଡ଼ି । ଗୋଡ଼ରେ ଜୋତା କି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଛତା ନାହିଁ । ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥାଏ, କି ପ୍ରକାରେ ଲଲାବଣୀସୂତ୍ରଟି ପଢ଼ି ପକାଇବ, ଏତିକି ମାତ୍ର ଇଚ୍ଛା । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ବାଜିଯାଏ । ପଣ୍ଡିତେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ରହିଥାଏ । ତାଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଭିନିଟା ବା ରୁରିଟା ବାଜି ଯାଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି କିଛି ପଖାଳ ଖାଇ ତାଳପତ୍ର ଛତାଟାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟାଏ ହାତରେ ଧରି ବଳରେ ମୂଲିଆମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ସକାଶେ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି । ବଳ ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ପ୍ରାୟ ଅଧମାଇଲ ବାଟ । ବଳରେ ମୂଲିଆ ମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ କରି ସାରିବାକୁ ପ୍ରାୟ

ଅଧଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ବିତିଯାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ସାରେ ଗୋଟାଏ ହିଡ଼ ଉପରେ ବସି ମୋତେ ଅନାଇ କହନ୍ତି—ହଁ ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ଶିଖିବ ପର ? ଲେଖ - ଲେଖ । ମୁଁ ତ ରଜ ନଧି ପାଇଲପରି ତାଙ୍କ ଆଗ ହିଡ଼ ମୂଳରେ ବସିଥାଏ । ଲଲାବଣି ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକି ଦେଇ ଏହି ଅଙ୍କଟାକୁ ସେହିପରି ଲମ୍ବ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକି ଦେଇ କହନ୍ତି, ଏହି ଅଙ୍କରେ ଗୁଣ; ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକିଦେଇ କହନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଫେଡ଼ିବିଅ; ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କ ଡାକି ଦେଇ କହନ୍ତି, ଏଇଟା ସେଥିରେ ମିଶାଇ ଦିଅ । ଅଙ୍କଟା କସ୍ କସ୍ ସଞ୍ଜ ଅଙ୍କକାର ହୋଇଯାଏ, ସେଦିନ ଘରକୁ ଚାଲି ଆସି । ଏହିପରି ଗୁଣନ, ଫେଡ଼ାଣ ପ୍ରାୟ ମାସେ ଯାଏ ଚଳିଲା । କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ତଥାପି ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ଖରବେଲେ ଧାଲିଥାଏ । ମନରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ଥାଏ, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମୂଳଅଙ୍କ ପ୍ରକଳ୍ପ ଭାବରେ ରହିଅଛି, ମୋହର ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ହେତୁରୁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସେ କହନ୍ତି, ଏହିପରି ଅଙ୍କ କରିଯାଅ, ପଛନ୍ତେ ସୂତ୍ର ବାହାରି ପଡ଼ିବ । ପଣ୍ଡିତେ ପ୍ରତିଦିନ ଅଙ୍କ ଦେଇ ଦେଇ ଆପେ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କିଛି କଥା ପଚାରିଲେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ଦିନେ ଦିନେ ଅଙ୍କ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ପଚାରିଲେ ନ ଶୁଣିଲ ପରି ହୋଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ମୁଁ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି, ମନ ମଧ୍ୟରେ କେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅବିଶ୍ଵାସ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଉ ଚାଲି ନାହିଁ ।

ଏହି ଘଟନାର ଅନେକ ବର୍ଷ ଉତ୍ସାରେ ହିନ୍ଦୀରେ ଗ୍ରାମ ଖଣ୍ଡିଏ ଲଲାବଣୀ ସୂତ୍ର ଅଣାଇ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ସମସ୍ତଟା ପଢ଼ିଲି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗଣନା ନ କରି ଗହପତ୍ରର ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୋହର ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ବିଷୟ ସ୍ମରଣକରି ହସିଲି ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଙ୍ଗଳା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା ସମ୍ଭାବ୍ୟାର, ପିଆର୍ସ୍ ସାହେବଙ୍କ ଭୂଗୋଳ, କଥା ସାହେବଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅଙ୍କ । ସେ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍ଗଳାମାନେ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଜାଣିନଥିଲେ । ସରକାର ପାଠକୋଷକ ଘୋଷଣା କରିବାରୁ ମନୋରଞ୍ଜନ ଇତିହାସ, ହସ୍ତି ବିଷୟକ ଇତିହାସ, ଉଷ୍ଣ ବିଷୟକ ଇତିହାସ ଏହି କେତେଗଣି ଅତି ସୁସ୍ଥ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ବା ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ବଙ୍ଗାଳୀ ପଣ୍ଡିତ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକସବୁ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ହେଲା । ଛୁଟିମାନେ ଭୁଲ୍ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୁଲ୍ ସମାନ ରୂପ ହେବାରୁ ପରୀକ୍ଷକମାନେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା ବିଷୟ ସହଜରେ ଜାଣି ପାରିଲେ । ପରୀକ୍ଷା ଶେଷରେ ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତରେ ବଙ୍ଗଳା ପଣ୍ଡିତ ସ୍କୁଲରୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯିବାରୁ ହୁଗୁଳ ନର୍ମଲ ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗଳା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରଚିତ ଏବଂ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପରୀକ୍ଷା ଶେଷରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସ୍ଥିର ହେଲା—କାଦମ୍ବରୀ, ମାର୍ଗମାନ ବଙ୍ଗଳା ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଓ ଗଣିତ ସାର । ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ହିତୋପଦେଶ ।

ଏହିଠାରେ ମୋହର ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ା ଶେଷ ହୋଇଥାନ୍ତା । କାରଣ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ନିରୂପିତ ହେଲା, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ମଧ୍ୟ କଣିବାର ମୋହର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ପଢ଼ି-ପାରିବି ନାହିଁ, ଏହି କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ଘରେ ଯାଇ ଡୁଙ୍ଗି ହୋଇ ବସିଲି, ସ୍କୁଲକୁ ଚାଲି ନାହିଁ;

କିନ୍ତୁ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ସମୟରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବିଧାନ କଲେ । ମୁଁ ଗତ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲି । ପ୍ରାପ୍ତ ପୁରସ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ମୋହର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସବୁ ଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପରୀକ୍ଷା, ପାଠ୍ୟପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତି ଏ ସମସ୍ତ ଜୀବନରେ ନୂତନ କଥା ଶୁଣି ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ନୂତନ ପଣ୍ଡିତ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ । ତାଙ୍କ ପଢ଼ାଇବା ଶକ୍ତି ଦେଖି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଉଥାଏ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଏହି ସମୟରେ କିଛିଟି ଶିଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ମୋହର ବୟସ ଚଉଦ ପନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ।

ସେହି ବାରବାଟୀ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ତୈଳକୀ ଜମିଦାର ଥିଲେ । ନାମ ଇଙ୍କାଇଲୁ ଶିବପ୍ରସାଦ ଭୂୟାଁ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁଅ ରଘୁନାଥ ମୋର ସମପାଠୀ । ରଘୁନାଥ ବାବୁ ସ୍କୁଲରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଘରେ ନିୟୁକ୍ତ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅମରକୋଷ ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ମୁଗ୍ଧବିଧାୟ ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଶୁକ୍ରେ ପଢ଼ିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଶୁକ୍ଳ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଆଲୁଅ ଜାଳି ବସି ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ମୋତେ ପାଖରେ ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଆଲୁଅ ଜାଳି ପଢ଼ିଲେ ବଡ଼ମା ଖପା ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହି ଭାବରେ ଛଟ୍ଟମାସ ମାତ୍ର ପାଠପଢ଼ିଲୁ, ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଗାବ୍ୟର କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମୋ ଉପରେ ବୃତ୍ତପାଞ୍ଚମାସର ଛୁଟିଦିନ ବେତନ ସ୍କୁଲର ପାଞ୍ଚଶା ହୋଇଗଲାଣି । ମାସକୁ ବୃତ୍ତାଣା ପଇସା କାହୁଁ ପାଇବି ? ଠାକୁର ମା ତ ଏକପ୍ରକାର ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ, ଉଦାସୀନା । ତାଙ୍କୁ ବେତନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ

କିଛି କଥା କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ତ ଗୋଟିଏ କଥା—“ପାଠ କଣ ହେବ ରେ - ବଞ୍ଚି ବଞ୍ଚି ପଡ଼ିଥା, କେତେ ଟଙ୍କା ରେଜିଷ୍ଟର କରି ଆଣିବୁ ।” ମନରେ କଲି, ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ା ମୋର ଏହି ଶେଷ ।

(ଭୂ. ସା:— ଦ୍ଵାବିଂଶ ଶ୍ଵରା—୧ମ ସଂଖ୍ୟା)

ମୋର ଚାକିରି

ସ୍କୁଲରେ ଆଉ ପଢ଼ି ପାରିବି ନାହିଁ, ଏହି କଥା ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର କରି ତୁଳି ହୋଇ ଘରେ ବସିଥିଲି ; ମାତ୍ର ଅଧିକ ଦିନ ସେ ଭାବରେ ରହିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେହି ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ବାବୁ ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ସୋମ ମୋତେ ଡକାଇ ନେଇ ସ୍କୁଲର ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ମାସିକ ବେତନ ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା । ଠାକୁର ମା ମୋହର ଚାକିରି କଥା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ଥିର । ଘରଭିତର ବରଘାରେ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆନନ୍ଦର ବେଗ କିଛି ଉଣା ପଡ଼ିବାରୁ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଯା ତୁ ରେଜିଷ୍ଟର କରି ପାରିଲୁଣି, ଏବେ ରକ୍ଷା ପାଇଯିବୁ ଯେ । ମାସକୁ ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ଦରମା, କଣ କହୁଛୁ—ଆରେ ତୁ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ଆହୁରି ଡେଇ ଟଙ୍କା ରେଜିଷ୍ଟର କରି ପାରିବୁ ଯେ ।” ଠାକୁରମାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ବାଣୀ ମୋ ଜୀବନରେ ଶୀଘ୍ର ସଫଳ ହୋଇଥିଲା—ଦୁଇମାସ ମାତ୍ର ମାସିକ ଦରମା ଅଡ଼େଇଟଙ୍କା ହିସାବରେ ପାଇଥିଲା । ତୃତୀୟ ମାସକୁ ଚାକିରି ହିସାବରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ସମୟରେ ମାସିକ ଚାକିରି ଦରମାର ଚାକିରି ବାଲି ଗଣନା ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଦେବାନୀ ଅଫିସରେ ଅମଲ ମାନଙ୍କ ଦରମା ମାସିକ ତିନିଟଙ୍କା ଠାରୁ ଦଶଟଙ୍କା ଯାଏ ଥିଲା । କେବଳ ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ଦରମା

ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା ମାତ୍ର ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଡେଭିଡ଼ ମାତ୍ର ଦରମାରେ ଲୋକେ ବେଶ୍ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଵାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ଚଳୁଥିଲେ । କେବଳ ଚଳିଯିବା କଥା ନୁହେଁ, ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ କୋଠାବାଡ଼ି ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ହାକିମମାନେ କଚେରି ଭିତରେ ସିରସ୍ତାର କଥା କିଛି ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ । ସବୁ-କାର୍ଯ୍ୟ ଅମଲ ମାନଙ୍କ ଜିମା ଥିଲା । ଏଥିକୁ ଉପରି ରେଜିଷ୍ଟର ବାଟ ବେଶ ପଡ଼ିବାର ଥିଲା । ଏଣେ ସୀସାରକ ବ୍ୟୟ ଖୁବ ଅଳ୍ପ । ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାରୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖୁବ ସୁଲଭ ଥିଲା । ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଦର ଦାମ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ।

ସେ ସମୟରେ ଚାକିରି ଟଙ୍କାକୁ ଦେଉ ମହଣ

ବର ମହଣ ଟ ୦୫

ମୁଗା ,, ଟ ୦୫/୪

ହରଡ଼ ,, ଟ ୦୫/୪

ତେଲ ଟଙ୍କାକୁ ସାତସେର

ସିଅ ,, ତିନିସେର

ମାଛ ଓଜନରେ ବିକି ହେଉ ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଅନୁମାନ, ପଇସାକୁ ସେରେଠାରୁ ଦୁଇସେର । ପନ୍ନି ପରିବା ଖୁବ ଶସ୍ତା, ପୁଣି ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କୁ କଣିବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା; ଲୋକେ ଆପଣା ଆପଣା ବାଡ଼ିରୁ ପାଉଥିଲେ । ଦେଶୀ ଲୁଗା ଖୁବ ଶସ୍ତା, ପୁଣି କାଟ ଗୁଡ଼ି ଲୁଗାରେ ବହୁତ ଚଳନ ନ ଥିଲା । ଦୁଇଶହ ଲୁଗାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚଳିଯାଉଥିଲା । କେବଳ ଅମଲ ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦରବାର ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା ଏବଂ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଚପକନ ଦରକାର ହେଉଥିଲା । ବୋତାମର ନାମ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଅଙ୍ଗା ବା ଚପକନରେ ଚାରି ଚାରି ଶହ ବରମା ଦଉଡ଼ି ଏବଂ ବେଳ ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଭୁଣ୍ଡି

ଲୁଗିଥାଏ । ଅମଲ୍ ଆଉ ବଡ଼ ଲୋକ ବାଲେଶ୍ୱର ପାତଳ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ଆଉ ଲୋକ, ବିଶେଷରେ ମଫସଲବାସୀ ସମସ୍ତ ଗୁଣୀ ଲୋକେ ଅରଟ କଟା ସୂତାରେ ବୁଣା ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ବଜାରରେ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଲୁଗା ଦୋକାନ ଥିଲା । ସୂତା କାଟିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଘରେ ମାଇପେ ନ ଥାନ୍ତି, ସେହିମାନେ କେବଳ ବଜାରରୁ ଲୁଗା କଣ୍ଟୁ ଥିଲେ । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବାଲୁବିଧି ପ୍ରଗନାରୁ ଲୁଗା ବିହସ୍ତ ନିମନ୍ତେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆସୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସକାଶେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଲୁବିଧି ପ୍ରଗନା ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ଥିଲା । ମଫସଲବାସୀ ଲୋକ ପ୍ରାୟ ଲୁଗା କଣ୍ଟୁ ନ ଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର କପା ଗୁଣ୍ଡି ଥାଏ । କପା ବଳରୁ ତୋଳା ହୋଇ ଆସିଲେ ବଣର ଲୋକ ଲୁହାଙ୍ଗରେ ଘରର କର୍ତ୍ତା ମାଲକିନିଆ ମାନଙ୍କୁ ଚୁଲି ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାଲକିନିଆଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅରଟ ଥାଏ । ସୂତା କଟା ହୋଇଗଲେ ତନ୍ତୀ ବାଣ ନେଇ ସେହି ସୂତାରେ ଲୁଗା ବୁଣି ଦିଏ । ବାଣ ସତରତର ହାତକୁ ପଇସାଏ ଲେଖାଏ ଥିଲା । ସହରବାସୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକେ ଶୀତକାଳରେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗା ଦେହରେ ଲଗାଉଥିଲେ । ଆଉ ସବୁଦିନ ସାନଠାରୁ ବଡ଼ଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ ଫୁଙ୍କା ଥାଏ ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପୂର୍ବ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯୋତା ଡିଆର ହେଉଥିଲା—ଜେରପାଇ ଆଉ ମରହଟ୍ଟୀ । ଜେରପାଇ ଦାମ ଜୋଡ଼ାକୁ ହୁଅଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମରହଟ୍ଟୀ ଜୋଡ଼ା ଟଙ୍କାଏ । ଅମଲ୍ ଆଉ ଖୁବ୍ ବଡ଼ଲୋକେ କେବଳ ଗୋଡ଼ରେ ଯୋତା ଲଗାଉଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ କରେଇ ଦରବାର କମ୍ । ବିଶେଷ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ସମୟରେ । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଟପି ଘର ଭିତରକୁ ଜୋତା ଯାଉ ନ ଥିଲା । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ବାହାର ପାଖରୁ ଜୋତା ଗୋଡ଼ରୁ କାଢ଼ି ଗୁଲରେ ଖୋସି ଦିଅନ୍ତି କମ୍ । ହାତରେ ଘେନି ଯାଇ କୋଳଙ୍ଗାରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟ ୬୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଯୋଧ୍ୟାନବାସୀ ତନଜଣ ଗ୍ରାହଣ ବାଲେଶ୍ୱର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରରେ ବଲ୍ଲଣ କପଡ଼ା ଦୋକାନ ପ୍ରଥମ ଫିଟାଇଥିଲେ । ମଲମଲ, ମାର୍ଜିନ୍, ଫରସି ଛଟ, ବନାତ ପ୍ରଭୃତି ପାଞ୍ଚ ସାତ ରକମ ଲୁଗା ସେମାନଙ୍କ ଦୋକାନରେ ଥାଏ । ଦାମ ଘର ବେଣି, ମାର୍ଜିନ୍ ଗଜକୁ ବାରଅଣା, ତୌଦ ଅଣା, ମଲମଲ ଟଙ୍କାଏ ପାଞ୍ଚମୁକା । କେହି ଜଣେ ବଡ଼ ଲୋକ ମାର୍ଜିନ୍ ଗୁଦର କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଚାଲି ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଦୁଇ ପାଖ ଲୋକେ ଚାହିଁ ରହିଥାଆନ୍ତି, ବୋଲିବୋଲି ହୁଅନ୍ତି, ଦେଖ ଦେଖ, କେମନ୍ତ ଚିତ୍କଣ ସହନ ଚାହୁଁ । ସେହି କପଡ଼ିଆ ମାନେ ପ୍ରଥମେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ କପଡ଼ା ଛତା ଆଣିଥିଲେ । ସେ ଛତା ଗୁଡ଼ାକ ନିତାନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ—ବେତର ଯିକ, କାଠର ବେଣ୍ଟ ଉପରେ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ କଳା ରଙ୍ଗର କନା ମଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଅମଲ୍ ଆଉ ଧନବନ୍ତ ଲୋକ କଣ୍ଟୁ । ଧନବନ୍ତ ଲୋକେ ସେ ଛତା ଉଡ଼ାଇ ଚାଲିଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଲୋକେ ଚାହିଁ ରହିଥାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସେପରି ଛତାକୁ ଚାହିଁ ପାଞ୍ଚ ଅଣାରେ ମଧ୍ୟ କେହି କଣିଦେ ନାହିଁ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ସେ ସମୟରେ ଲୋକେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ବୟ ପାଇଁ କାହାର ଚନ୍ଦ୍ରା ନ ଥିଲା । ଆନନ୍ଦମନରେ ଲୋକେ ଦିନ କାଟି ଦେଉଥିଲେ । ପଦ୍ମ ପଦାଣି ସମୟରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଆମୋଦ ଆୟୁଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକକୁ ଆରେକର ଖୁବ୍ ସହାୟତା ଥିଲା । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ସାନ ଗ୍ରାହଣ ଠାରୁ ଗୁଡ଼ିଆଯାଏ କେହି କାହାରିକୁ ନାମଧର ଡାକୁ ନ ଥିଲେ । ଗ୍ରାମ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ହେଲେ ଲେଖାଥାଏ—ଦାଦ, ମଉସା, ପିଉସା, ମାମୁ, ଅଜା ଏହିପରି କିଛି ଗୋଟାଏ ଲେଖାଧର

ଡକାଡକ ହେଉଥିଲେ । କାହାର ଉପରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଗାଁ ଯାକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ତାକୁ ଉଠାଇ ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । କାହାର ଘରେ ବିବାହ ଗ୍ରୀକ୍ଷ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଛାମ ଲୋକେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟତୁଲ୍ୟ ମଣି କର୍ମୀ ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇ ନେଉଥିଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ମାଲମାନ ନ ଥିଲା । କାହାର କୌଣସି ମାଲମାନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଗ୍ରାମଲୋକେ ମିଳି ଭାଙ୍ଗି ଦେଉଥିଲେ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଆଜିକାଲିକା ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ସ୍ୱାର୍ଥପର, କେହି କାହାର କଥା ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ । ବଳେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କର ସବୁ ବିଷୟରେ ଅଭାବ । ସମସ୍ତେ ସଂସାର ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି, ପରକଥା ବୁଝିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ।

“ନିଜ ରକ୍ଷଣ ଅସମ୍ଭବ,
ସେ କାହୁଁ ଆନକୁ ରଖିବ ।”

(ଉ: ସା:—୨୨ଶ ଶ୍ଳୋ--୧ମ ସର୍ଗ୍ୟ)

୯

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି

ଯୁଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେବାରୁ ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲ ଦିନକୁ ଦିନ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରୁଥାଏ, ଛୁଟି ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଶିକ୍ଷକ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଚଳିବାରୁ ଜଣେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ମେଦିନୀପୁରରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ମୋର ବେତନ ମଧ୍ୟ ମାସିକ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ାଇବାର ଭାର ମୋ ଉପରେ ରହିଲା । ସ୍କୁଲରେ ବଡ଼ ମ୍ୟାପ୍ ନ ଥିବାରୁ ସମ୍ପାଦକ ଶିବବନ୍ଦୁ ସୋମ ମହାଶୟଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ

ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲରୁ ବଡ଼ ମ୍ୟାପ୍ ଆଣି ପଢ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ପୂର୍ବରୁ ସେହି ମ୍ୟାପ୍ ଫେରସ୍ତ ଦେବାର କଥା ଥିଲା । କିଛିଦିନ ଉତ୍ତାରେ ମୁଁ ଆମେରିକାର ଖଣ୍ଡିଏ ମ୍ୟାପ୍ ଆଣି ଦ୍ୱାତରେ ଅଙ୍କିତ କଲି । ସ୍କୁଲ ସମ୍ପାଦକ, ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମ୍ୟାପ୍ ଦେଖି ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ମ୍ୟାପ୍ ପଛରେ କନା ମଡ଼ାଇ ଏବଂ ଉପରେ ତଳେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ରୁଲ୍ ଲଗାଇ କାନ୍ଥରେ ଝୁଲାଇ ଦିଆଗଲା । ସେହି ମ୍ୟାପ୍ ଦେଖି ଗ୍ରହମାନେ ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ନ୍ତି । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲରୁ ଆମେରିକା ମ୍ୟାପ୍ ଅଣାଇବାର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମ୍ୟାପ୍ ଅଙ୍କିତ କରାବାକୁ ଇଚ୍ଛାଥିଲା; ମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ଅଭାବରୁ ପାରିଲାନାହିଁ । ତୃତୀୟ ବର୍ଷଠାରୁ ଅଙ୍କ ପଢ଼ାଇବାର ଭାର ମଧ୍ୟ ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ସମୟରେ ସ୍କୁଲରେ କ୍ଷେତ୍ରତତ୍ତ୍ୱର ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ, ଭୂଗୋଳ, ଦଶମିକ, ଦାନମୂଳ ଓ ବର୍ଗମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣିତ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ୍ୟରୂପେ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ମୁଁ ଅନ୍ୟର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ପାଠୀଗଣିତ, କ୍ଷେତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବୀଜଗଣିତ ପଢ଼ି ପକାଇଲି । କାରଣ ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ସେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍କ ଶିଖାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନ ଥିଲେ ।

ସ୍କୁଲର ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ମାସ ଖେତରେ ଥରେ ଆସି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ାଣ କରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ସେ ବର୍ଷକୁ ଦୁଇ ଥର ମାତ୍ର କଟକ ଓ ପୁରୀଯାଇ ତଦାରଖ ସ୍କୁଲମାନ ଦେଖି ଆସୁ ଥିଲେ । ଶୁଣିଥିଲୁଁ, ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରେ ଯାତ କି ଆଠଗୋଟି ମାତ୍ର ସ୍କୁଲ ଥିଲା ।

ମୁଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣ ପଢ଼ୁଥିଲି; ମାତ୍ର ମୁଗ୍ଧବୋଧର ସୂକ୍ଷ୍ମମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ଯେ ସାମାନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିର ଅଗମ୍ୟ ଥିଲା । ତତ୍ପରେ ମହାତ୍ମା ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ କୌମୁଦୀ ଗୁରୁଭାଗ ଏବଂ ରଞ୍ଜୁ ପାଠ ଭିନ୍ନଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରୁ ମୋର ସମ୍ବୃତ ଶିକ୍ଷା ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଅନୁକୂଳ ହୋଇଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପରିଶ୍ରମ କରି ରଘୁବଂଶ, କୁମାର ସମ୍ଭବର କେତେକ ସର୍ଗ, ମେଘଦୂତ, ହଂସଦୂତ, ପଦାଙ୍କୁ ଦୂତ, ଶକୁନ୍ତଳା, ମୃଚ୍ଛକଟିକ, ମୁଦ୍ରାରାସସ, ଉତ୍ତରରାମଚରିତ, ମାଳବିକାଗ୍ନିମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟ ନାଟକମାନ ପଢ଼ି ପଢ଼ାଇଲି । ଶେଷରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଅଭାବରୁ କାବ୍ୟପାଠ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପୁରାଣ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ସମ୍ବୃତ କାବ୍ୟ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନ ପାଇ ଟୀକା ଧରି ପଢ଼ୁଥାଏ । ନିତାନ୍ତ ଅବୋଧ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ରଖିଥାଏ; କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ ହେଲେ ବୁଝିଦିଏ ।

ଏହିସମୟରେ କଟକରେ ଦିନେ ଗୁପ୍ତହେଲ ଯେ, ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁ ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପାସ କରି ବାଲେଶ୍ଵର ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲର ଥାଡ଼ି ମାଷ୍ଟର ହୋଇ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଏଥିପ୍ରସ୍ତେ “ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପାସ” ଶବ୍ଦଟା ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ହେତୁ ମାଷ୍ଟର ସେକେଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର-ମାନେ ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପାସ କରି ନ ଥିଲେ । ପୁରଣ ହେଉଅଛି, ଯେମନ୍ତ ତତ୍ପରୁ ବର୍ଷଠାରୁ ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପାସ ପ୍ରଥା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କଟକର ଅମଲମାନେ ମନରେ କଲେ—ଯେଉଁ ଲୋକ ଇଂରାଜୀରେ ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପାସ କରି ପାରନ୍ତି, ସେ ଲୋକ ନ ଜାଣି କେତେ ବଡ଼ ମହାସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇଥିବେ । କଟକର ବନ୍ଦ ହେବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତ ଓକଲ, ମୁକ୍ତାର, ମାମଲତକାର, ସିରସ୍ତାଦାର, ପେହାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅମଲମାନେ

କେହି ପାଲକରେ, କେହି ଘୋଡ଼ାରେ, ଅଧିକାଂଶ ପୟଦଳରେ ଚାଲିଆସି ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ବସାଘର ଦୁଆର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ବସାଘର ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ନିକଟ ଦାମୋଦରପୁର ଗ୍ରାମସ୍ଥ ସଡ଼କ ଧାରରେ । ବସାଘରଟି ସାତ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଘର—ସେହି ଘରର ଗୋଟିଏ କୋଣ ପଟକୁ ଅଧାକାନ୍ତି ଦିଆଯାଇ ରେଷେଇ ଘର ହୋଇଅଛି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଦୁଆର, ଆଗକୁ ହାତେ ଚୋଡ଼ାର ପିଣ୍ଡା । ଘରଟିକୁ ଘର ବା ପଲ୍ଲ ଯାହାକିଛା ନାମ ଦେଇପାର । ମାସିକ ରତ୍ନା ବୋଧକରୁ ଆଠଅଣା ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବ । ମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବସା ଓଳଠାରୁ ସଡ଼କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯିବାରୁ ମାଷ୍ଟରବାବୁ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଲେ । ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ବସିବାକୁ ବୋଲିବେ, ଆସନ ତ ପଛ କଥା, ଜାଗା କାହିଁ ? ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମାଷ୍ଟରବାବୁଙ୍କ ମନରେ ବୋଧ କରୁଁ କିଛି ଗର୍ବ ଜାତ ହେଲଣି । ଘର ମଲିଆ ଖଣ୍ଡେ ଛୁଟ କୁରୁତା ଦେହରେ ଦେଇ ଆଉ ଆଣ୍ଟଲୁଟା ଖଣ୍ଡେ ଥାନପଡ଼ା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଟହଲି ହେଉଥାନ୍ତି । ଦର୍ଶକମାନେ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କଲପରି ଏକ ଧାନରେ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରୁଥାନ୍ତି । ମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବସୁସ ଉଣେଇଶ କୋଡ଼ଏ ମଧ୍ୟରେ । ଘୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଛୁତିର ପଞ୍ଜିରହାଡ଼ ଗଣି ହେଉଥାଏ । ରୂପ କଞ୍ଚିତ ଅସୁନ୍ଦର, ହେଲେ କଣ ହେବ ଗୁଣ କେତେ ? ମନୁଷ୍ୟ ତ ରୂପରେ ବିକାଏ ନାହିଁ, ଗୁଣରେ ବିକାଏ । ଭିନ୍ନ ଗୁଣବିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଦୁଆରେ ଭଡ଼ ହୋଇଥିଲା, ତେଣିକି ଝମଣ ଉଣା ହୋଇଗଲା ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ଵର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲରୁ ଜଣେ ଗୁପ୍ତ ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ସକାଶେ କଲିକତାକୁ ପ୍ରେରଣ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ରାଧାନାଥ ରାୟ । କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ସବ୍ ପ୍ରଥମ ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷାଦାତା ଗୁପ୍ତ । ରାଧାନାଥ

ବାବୁଙ୍କ ପାଶ ସମ୍ଭାବ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦିନ କଚେରିରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ଳ ଫୁଟିଲା । ଅମଲ୍ଲମାନେ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ବସି ବୋଲିବୋଲି ହେଲେ—ଜଣା ଯାଉଅଛି, ଏହାନ୍ୟ ପାଶଟା ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ବାବୁଙ୍କ ସାନ ସନ୍ତୁଆ ପିଲାଟା ପାଶ କରି ପକାଇଲା । ଏଇଟା ଆଉ କଣ ବଡ଼ କଥା ହୋଇପାରେ ? ରାଧାନାଥବାବୁଙ୍କ ପିତା ସୁନ୍ଦର ନାରାୟଣ ରାୟ କଚେରିରେ ଜଣେ ଅମଲ୍ଲ ଥିଲେ । ଏଫ୍. ଏ. ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ରାଧାନାଥବାବୁ କଲିକତାକୁ ପଠାଗଲେ । ତାଙ୍କର ସାନ ଦାଦା ଜାହାନ୍ନାବାବୁ ରସକ ସୁରୁପ ଗଲେ । ସେ ସମୟରେ କଲିକତା ଯିବାକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ରଥମାନେ ଶକ୍ତି ଯାଉଥିଲେ । ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ସଙ୍ଗ ନ ହେଲେ ଏକୁଟିଆ ଯିବାକୁ କାହାର ଭରସା ପାଉ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ଵରଠାରୁ କଲିକତାକୁ ଚଳନ୍ତରେ ଛ ଦିନର ବାଟ । ସେ ବାଟ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ । ବର୍ଷାଦିନରେ ସେମନ୍ତ ଆଣ୍ଡୁଆଣି କାଦୁଅ, ଶୀତ ଦିନରେ ସେହିପରି ରେକଟିଆ, ଖରାଦିନେ ଆଣ୍ଡିଏ ଥିଲା । ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ସରେଇ ଘରେ ସେଷେଇ, ନଦୀ ପାରି ସମୟରେ ଠିକାଦାର ନାଉରିମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବଳ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତାହା ଉପରେ ଝୁଣି ରୋର ଡକାଏତଙ୍କ କଥା ଉପସନ୍ନ ଅଛି । କଲିକତାଠାରୁ ଉଦ୍‌ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋର ଡକାଏତଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ରାହାଜାନି ପ୍ରତିଦିନ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଦଳବନ୍ଧ ଡକାଏତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସରଦାର ଗଦେଇ କଣ୍ଡୁର ଦଳ ବାଲେଶ୍ଵର ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ତାହା ଅଧୀନରେ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ସହର ଜଣ ଡକାଏତ ଥିଲେ । ଡକାଏତମାନେ ରାଣିଗଞ୍ଜି, କଲିକତାଠାରୁ କଟକ ଯାଏ ବୁଲି ବୁଲି ଧନବନ୍ଧ ବାଟୋଇ ଏବଂ ମହାଜନ ମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥାନ୍ତି । ସମ୍ମାନ ପାଇ ସରଦାର ଗଦେଇ

ଆପଣା ଅଧୀନସ୍ଥ ଦଳକୁ ଡକାଏତ କରିବା ସକାଶେ ପଠାଇଦିଏ । ଶେଷରେ ଜଣେ ମହାଜନଠାରୁ ପଇସା କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲୁଟି ନେଇ ଡକାଏତ ଗୁଡ଼ି ଦେଇଥିଲା । ଶେଷଜୀବନରେ ଭଗବତ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ, ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରେ ଭକ୍ତି, ଉପସ୍ଥଳ ପାତରେ ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଧୁଲୋକ ପରି ଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲା । ଗଦେଇ ଦଳ ଛଡ଼ା ସାନ ସାନ ଦଳ ମଧ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଅନେକ ଗ୍ରାମପାଖିଆ କୁଟୁମ୍ବୁଆ ରୋରର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା । କୁଟୁମ୍ବୁଆ ରୋରମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ସଡ଼କ ପାଖିଆ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଡ଼ ଜାଗାରେ ଲୁଚି ବସିଥାନ୍ତି । ଶଗଡ଼ତଡ଼ା ଯାତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ରୋର କରିବା ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ । ଶଗଡ଼ ଆଗ ଦଣ୍ଡାରେ ଶଗଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଆଡ଼କୁ ଗୋଡ଼ ଝୁଲାଇ ଦେଇ ଡୋଲାଇ ଡୋଲାଇ ବଳଦ ଅଡ଼ାଉଥାଏ । ଯାତ୍ରୀ ଶଗଡ଼ ଭିତରେ କୁଟା ପାରି ତାହା ଉପରେ ବଢ଼ଣା ପକାଇ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଇତ୍ୟବସରରେ ରୋର ଶଗଡ଼ ପଛ ତାଟି କାଟି ଦେଇ ହାତରେ ଯାହାପଡ଼େ ତାହା ଦେନିଯାଏ । ଚଳନ୍ତ ଶଗଡ଼ର ଦଉର ଦଉର ଶବ୍ଦ ହେତୁରୁ ତାଟିକଟା ଖଡ଼ଖଡ଼ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯାତ୍ରୀ ଚ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଶୋଇଥାନ୍ତି, କିଛିମାତ୍ର କଥା ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ରାତି ପାହିଲେ ଜଣା ପଡ଼େ । ଏହା ନିତ୍ୟ-ନିମିତ୍ତିକ ଦଣ୍ଡନା ଥିଲା ।

ଶଡ଼କଧାର ଚଟିର ଅନେକ ଦୋକାନୀ ମଧ୍ୟ ଡକାଏତ ବା ଡକାଏତମାନଙ୍କ ସହକାରୀ ଥିଲେ । ସେହି ଦୋକାନୀମାନେ ଚଟିବାସିନ୍ଦା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଘର ଚଟିଠାରୁ କୋଣେ ବା ଦେଉକୋଣ ଦୂରରେ । ସଖାଳୁ ରାତି ପହରେ ଯାଏ ଦୋକାନରେ ରହି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଚୁଡ଼ା, ଗୁଡ଼ଲ, ହାଣ୍ଡି, କାଠପ୍ରଭୃତି ସେଷେଇର ଉପଯୋଗୀ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ବିକ୍ରି କରି ଘରକୁ

ରୁଲିଯାନ୍ତି । ତରକାରିରେ ପକାଇବା ସକାଶେ ଦୋକାନିମାନେ ଯେଉଁ ହଳଦିଗୁଣ୍ଡା ବିକନ୍ତି, ସେଥିରେ ଏକପ୍ରକାର ବିଷ ମିଶିଥାଏ । ସେହି ବିଷମିଶା ତରକାର ଯାହାମାନେ ଖାଇ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ ଅଧରାତି ବେଳେ ଡକାଏତମାନେ ଆସି ସେମାନଙ୍କର ସବୁ ଲୁଟି ଯେନିଯାନ୍ତି । ଅତି ପୂର୍ବକାଳରୁ ଉତ୍କଳର ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ରୁକର କରିବା ଆଶାରେ କଲିକତାକୁ ଯାନ୍ତି । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଦୁଇ ଡିନ ବର୍ଷ ରହି ରେଜିଗାର ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ିକ ଘେନି ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବାଟରେ ଡକାଏତ ହେଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ପତାଣ ଡିଗିଟ ଜଣ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ୁଥିଲେ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ସମୟ ସମୟରେ ଡକାଏତ ହେଉଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା—

“ହଳଦି ମଣା ମଣି,

ନାରାଣଗଡ଼ ପାରି ହେଲେ କୁଟୁମ୍ବ ଦେଖାଦେଖି ।”

ସେ ସମୟରେ ନାରାଣଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳଟା ଡକାଏତ ମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଖଟି ଜାଗା ଥିଲା ।

ପୂର୍ବେ କି ମହାଜମାଟଙ୍କା, କି ଗୁକରମାନଙ୍କ ଘରମା ଟଙ୍କା ସବୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବୁଝା ଯାଉଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଗୁକରିଆ ମାନଙ୍କ ଘରମା ଟଙ୍କା ନବା ଆଣିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଳର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଜଣେ ଜଣେ ଲୋକ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ହୁଣ୍ଡିଆ । ସେମାନେ ବିଦେଶୀ ଗୁକରିଆ ମାନଙ୍କ ଗୁକରି ଜାଗାରୁ ଟଙ୍କାଆଣି ସେମାନଙ୍କ ଘରଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଟଙ୍କା ଅନୁସାରେ କିଛି କିଛି ଭଡ଼ା ପାନ୍ତି ? ସେଇଟା ସେମାନଙ୍କ ଘରମା । ହୁଣ୍ଡିଆମାନେ ପ୍ରାୟ ଡକାଏତ ହାତରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଡକାଏତ

ମାନଙ୍କ ଗୋଇନ୍ଦାମାନେ ଗୁକର ସାଜି ହୁଣ୍ଡିଆ ସନ୍ଧାନରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ଡକାଏତ ହିମାଳୟ ମୁଲଠାରୁ ରମେଶ୍ଵର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ସବୁଠି ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲି ଡକାଏତ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଠଗ । ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ । ଆଶ୍ଵିନଠାରୁ ଆଷାଢ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ସମୟ ନିରୁପିତ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଏବଂ ନିଷ୍ଠୁରତାମୟ ଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଲୋକକୁ ମାରି ପକାଇବାକୁ ସେମାନେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଧନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ କୌଶଳ ଏବଂ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ । ପରୁଣ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ହେଲେ ସେହି ଠଗ ବଂଶ ଏକାବେଳକେ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଗୋଟାଏ ଠଗକୁ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଦେଖିଥିଲି । ଅନେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ହଜାର ହଜାର ଠଗ ବନ୍ଦୀଥିଲେ । କେତେ ଦୀପାନ୍ତର ଓ ଫାଣି ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । କେବଳ ଠଗମାନେ ଯେ ବନ୍ଦୀଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ; କେହି ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସାର ଡକାଏତ ମାଲ କିଣି ମଧ୍ୟ ଯାବ-ଜୀବନ ବନ୍ଦୀ ହେଉଥିଲା । ଠଗମାନଙ୍କ ମୂଳ ଉପାଡ଼ିବା ପାଇଁ ବୋଧକରୁଁ ଏପରି କଡ଼ା ନିୟମ ଜାରି ହୋଇ ଥିଲା । କଲିକତା ଯିବା ଆସିବା ବାଟ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆଉ ଆଡ଼େ ପଶିଲିଣି ।

ଏଣ୍ଡ୍ରାନ୍ସ ପାସ୍ କରିବାବେଳକୁ ଗୁଆନାଥଙ୍କ ବୟସ ପନ୍ଦର କି ଷୋହଳ ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଅତି କ୍ଷୀଣ ଓ ଦୁର୍ବଳଶରୀର ଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଦଶ ବାର ବର୍ଷିଆ ଟୋକା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଗୁଆନାଥ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଖୁଡ଼ୁତା ଜାହାଜ ବାବୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କଲିକତାରେ ପହଞ୍ଚି ଗୋଟାଏ ବସା ଧରି ରହିଲେ । ତହିଁ ଆରଦ୍ଦିନ ସକାଳେ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଦୁଇଜଣ ଯୋଡ଼ାଏ ଲୋଟା ଧରି ଝାଡ଼ା ଫେରି ଯିବା ଇଚ୍ଛାରେ

ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଆ ଜାଗା ସନ୍ତାନରେ ବାହାରିଲେ । ଅନେକ ବେଳ ଯାଏ ଗୁଣିଆଡ଼େ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଟାଏ ହଗଣାବାଡ଼ି ନ ପାଇବାରୁ କଳିକତା ଉପରେ ଶୁଭ ଖପାଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, ଏଟା ଶୁଭ ବେଳାଏ ସହର !

ସୁନ୍ଦର ନାରାୟଣ ବାବୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଅମଲ୍ ଥିଲେ, ତାହାଙ୍କ ଆତ୍ମ ମଧ୍ୟ ଅଲ୍ ଥିଲା । କଳିକତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଯୋଗାଇ ନ ପାରିବାରୁ ରାଧାନାଥବାବୁ କେତେକ ମାସ ମାସ କଳିକତାରେ ରହି ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେ । ଘରେ ପଡ଼ି ଏଫ. ଏ. ପାସ୍ କରୁଥିଲେ ।

(ଭୃ. ସଂ.—୨୨ଶ ଭାଗ—୧୦ମ ସଖ୍ୟା)

୧୦

ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନରୀ ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ

ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନରୀ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ଖାଲି ହେଲା । ମାସିକ ବେତନ ଦଶଟଙ୍କା । ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ରେଭେରେଣ୍ଡ ଏ. ମିଲର ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ମଧ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲା । ସେଥିରେ ମୋର ପରମବନ୍ଧୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ମାସିକ ସାତଟଙ୍କା ବେତନ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ମାସିକ ଦଶଟଙ୍କା ବେତନର ପଦ ସମ୍ପାନର ବିଷୟ ଥିଲା । କଟକର ସମସ୍ତ ମହକୁମାରେ ସିରସ୍ତାଦାର ଓ ପେହାଦାରଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ ସମସ୍ତ ଅମଲ୍‌ଙ୍କ ବେତନ ଦଶଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ।

ନୂତନ ଚାକିରି କଥା ଶୁଣି ଠାକୁର ମା ତ ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ଥିର; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ବାପା ଓ ବଡ଼ମାଙ୍କ

ମନକୁ ତାହା ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥାଏ । କାରଣ, ସେମାନଙ୍କ ପୁଅମାନେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଜଗାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଇଟା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହମୟ କଥା ନ ଥିଲା । ଠାକୁରମା ତୁଙ୍ଗାଟାରେ ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ଥିର, ମୋ ଦରମାରୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦୁଇ ଛୁଇଁ ନାହାନ୍ତି । ମାସ ଶେଷରେ ଦରମା ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ମା ଗଣି ନିଅନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ ବିରକ୍ତର ସହିତ । କୌଣସି ମାସରେ ଟଙ୍କାଏ ଦୁଇଟଙ୍କାର କୁରୁତା ବା ଗୁଦରଟାଏ କରିଲେ ବଡ଼ମା ହୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ କହନ୍ତି, “ଦରମା ଟଙ୍କାରେ ତ ଲୁଗା କରିଲୁ, ଖାଇବୁ କ’ଣ ?” ମୋ ଦରମା ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କ ପୁଅମାନଙ୍କ ଲୁଗା କିଣା ବା ଆଉ ଆଉ ଖରବରେ ଲାଗିଯାଏ । ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନ ସ୍କୁଲର ସେହେଟେର ରେଭେରେଣ୍ଡ ଏ. ମିଲର ସାହେବ ଦୀର୍ଘକାଳ, ସୁନ୍ଦର, ସୁଗଠିତଶରୀର ପୁରୁଷ ଏବଂ କଷ୍ଟର ସୁଲକାୟ ଥିଲେ । ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଭୟଙ୍କର କୋପନ ସ୍ଵଭାବ । ପୁଣି କିଛି କଥା ବୁଝି ନାହିଁ, ଯାହା ମନକୁ ଆସେ, ତାହା କରି ପକାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଶିକ୍ଷକ ଅଭାବରୁ ସ୍କୁଲରେ ଆତ୍ମ ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାସ ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଦୌ ବିଶ୍ଵାସ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ମତରେ ଦେବ ପୂଜକ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସମ୍ବତାନର ରୂପାନ୍ତର । ଏହା ତାଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ଧାରଣା ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ପୂଜକ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ଅବିଶ୍ଵାସୀ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ । ମୁଁ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ, ସୁତରାଂ ଦୁଷ୍ଟ ଓ ବିଶ୍ଵାସର ଅଯୋଗ୍ୟ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭଲ ରୂପେ ଶିଖି ନ ଥିଲେ, ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କିଛି ଜଣା ନ ଥିଲା । ମୁଁ ସ୍କୁଲ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ସେ ଅକାରଣରେ ଭୟଙ୍କର ରୂପେ ଗାରି ଯାଇ ବିପରୀତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋଟାଏ ହୁକୁମ ଦେଇ ବସନ୍ତି । ଯେ ହେତୁ ମୁଁ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ, ସୁତରାଂ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ । ଏଥିକୁ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦନ କରିବା ଧାର୍ମିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନଙ୍କର

ଉଚିତ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ଅକାରଣ ଖୋଧ ଜାତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ମୋ ମନରେ ଭୟ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ବରଂ ତାଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶ୍ରବଣକର ଏବଂ ବିଚିତ୍ର ରୂପ ହସ୍ତପଦ ସଞ୍ଚାଳନ ଦେଖି ମନେ ମନେ ହସେ । ମୁଁ ତୁନି ହୋଇ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲିଯାଏ । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ । ସେ ଯେପରି ଶିକ୍ଷିତ, ସେହିପରି ବିଚିତ୍ର କର୍ମୀ । ଓଡ଼ିଆ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଉପସ୍ଥିତ କବି; ସଙ୍ଗୀତ, ସୂଚୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କେତେକ କଳା ବିଦ୍ୟାରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଲୋକଟି ବିଶେଷ ଆମୋଦପ୍ରିୟ । ମୋ ସହିତ ତାଙ୍କର ବେଶ୍ ପ୍ରଣୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ କବିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ମିସନ ସ୍କୁଲ ଓ ବାଳିକା ସ୍କୁଲ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବଙ୍ଗଳା ଘର ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ମଧ୍ୟରେ ପଟେ କାନ୍ଥ ବ୍ୟବଧାନ । ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେବଳ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଛାତ୍ରୀମାନେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଜାତିପାତ ଆଶଙ୍କାରେ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବା ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଭୟର କାରଣ ଥିଲା ।

ବାଳିକା ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଛାତ୍ରୀ ପଢ଼ୁଥିଲା, ତାହାର ନାମ ଶାରଦା । କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ହେତୁରୁ ଶାରଦାକୁ ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବା ସମ୍ଭାବଣେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ କାଗଜରେ ଲେଖି ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସମୀପକୁ ପଠାଇ ଦେଲି । ଶତପଥୀଏ ସେହି ସାନ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକର ପଢ଼ିପଢ଼ିରେ ଲେଖି ପଠାଇଲେ, “ଲଜ୍ଜାବତୀ ନେତ୍ତୃତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱ ଗନ୍ତୁମ୍ ।” ମୁଁ ସେହି କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ଧରି ବାରନ୍ଦାକୁ ଉଠି ଯାଇ ବିଶ୍ୱନାଥ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଡାକିଲି । ସେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ କହିଲି, “ଶ୍ରୀଯୁ ଏହି କବିତାଟିର ପାଦ ପୂରଣ କର । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର

ଚରଣ ଲେଖି କବିତ୍ୱ ଜଣାଇବ ପରା ?” ବିଶ୍ୱନାଥ ପଣ୍ଡିତ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ମୁହେଁ ମୁହେଁ କହିଲେ,

“ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବକ୍ତାବ୍ଦ ନିତମ୍ବ ଗୁଣୀ
ନବୀନ ଧାରାଧର ଗୁରୁ କେଶା ।
ସଦୈବ ହାସ୍ୟାତ୍ମକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତା
ଲଜ୍ଜାବତୀ ନେତ୍ତୃତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱ ଗନ୍ତୁମ୍ ।”

ଦିନେ ପଣ୍ଡିତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ଦୈବାତ୍ୱ ସେହିନ ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିରମ ପର୍ବ ଥିଲା । ତହିଁ ଆରବିନ ସେହେଟର ମିଲର ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଡାକାଇ ନେଇ ପଚାରିଲେ, “ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ ପଣ୍ଡିତ, ତୁମ୍ଭେ କି ସକାଶ ନ ଆସିଲ ଗଲା କାଲି ।”

ବିଶ୍ୱନାଥ—ଗଲା କାଲି ମୋହର ବେମାର ହୋଇଥିଲା, ସେଥି ସକାଶେ ମୁଁ ଆସି ପାରିଲ ନାହିଁ ।

ମିଲର ସାହେବ—ଓ ତୁମ୍ଭେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଅଛ, କାଲି ମନ୍ଦିରମ ପୂଜା କରିବାକୁ ଗଲା । ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା ରଖାଗଲା ।

ବିଶ୍ୱନାଥ—ସାହେବ, ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ ଗ୍ରାହଣ, ମୁସଲମାନ ମନ୍ଦିରମ ପୂଜା କଲି କିପରି ?

ମିଲର—ଓ ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ଦେବପୂଜକ ସମାନ ଅଛ ।

ସାହେବ ଏକଟଙ୍କା ଜରିମାନା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞତା ଦେଖି ଆନନ୍ଦମାନେ ଖୁବ୍ ହସିଲୁ । ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ମାସେ ଯାଏ ଏହି କଥା ଘେନି ଖୁବ୍ ହାସ୍ୟ କୌତୁକ କଲେ ।

ପ୍ରଭୁ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଧର୍ମକାହାଣୀ ହାଟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସାର କରିବା ସକାଶେ ସାହେବ ପ୍ରସ୍ତୁତକ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେଇ ମଫସଲର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଫୌଜଦାରରେ ମାମଲ ଦାଏର ହୋଇଯାଏ ।

ମାମଲର ବିବରଣ — ପ୍ରସ୍ତୁତକ ଭାଇମାନଙ୍କ ସହିତ ସାହେବ ହାଟର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଇଂରାଜୀ ରାଜିଶୀରେ ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠରେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଗାଇଲେ ହାଟର ଲୋକେ ସେହି ଅମୃତ ସ୍ଵରର ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଗୀତର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ହାଟୁଆ ବାଟୁଆଙ୍କ କଥା ଭେଣିକି ଥାଉ, କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ସେ ଗୀତର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀତ ସମାପ୍ତ ହେବା ଉତ୍ତରେ ସାହେବ ସ୍ଵୟଂ ବଳ୍ଲିତା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି — ଏ ବାଇମାନେ, ତୁମ୍ଭ ମାନଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ କାଷ୍ଠ ଅଛି, ପାଷାଣ ଅଛି, ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ତାକୁ ବଜିଲେ ଅନନ୍ତ ନରକରେ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରଭୁ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଯାଣକଣ୍ଡା ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବଜିଲେ ଆଲୁଅ ପାଇବ, ସ୍ଵର୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକାର ହେବ ।

କେହି ନିବୋଧ ଲୋକ ଯେବେ କହି ପକାଏ, ‘ନାହିଁ ନାହିଁ ସାହେବ, ଆମ୍ଭ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଲ, ତୁମ୍ଭ ଯିଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଭଲ ନୁହେଁ ।’ ସାହେବ ତ ହୋଧରେ ଅସ୍ଥିର । ‘ଆମ୍ଭେ ଦୁଷ୍ଟ ଦେବପୂଜକ ହିନ୍ଦୁ, ପ୍ରଭୁ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲୁ ।’ ହାତରେ ଘୋଡ଼ାଗୁରୁକ ଥାଏ, ଦେ ପ୍ରହାର ! କେବଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ନିନ୍ଦକକୁ ନୁହେଁ, ଯେ ଆଗରେ ପଡ଼ିଯାଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରହାର । ଶେଷରେ ଫୌଜଦାରୀ ଅଦାଲତରେ ମାମଲ ଦାଏର ହୁଏ ।

ଭଲରୂପେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ସାହେବଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । କେତେକ ଦିନ ପରୀକ୍ଷା କରି ଖଣ୍ଡିଏ ସ୍ତୁତି ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରି ପକାଇଲେ । ଅନୁବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେଲା ଉତ୍ତରୁ କଥା ହେଲା ଯେ, ମୁଁ ସେହି ଅନୁବାଦ ପଢ଼ି ଭୁଲ୍ ସଂଶୋଧନ କରି ଦେବା ଉତ୍ତରେ ସବୁପ୍ରଧାନ ପ୍ରସ୍ତୁତକ ଭାଇଭାଇ ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ ପଡ଼ିଯିବେ । ଠିକ ଥିଲେ ଗୁପାଖାନାକୁ ପଠାଯିବ । ମୁଁ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇ ସଂଶୋଧନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମୋର ଦୂରଣ ଅଛି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଅଂଶଟା ଏହିପରି ଥିଲା — “ଅଛନ୍ତି ଏପରି ତେର ଲୋକ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ ଅଛନ୍ତି ପରମେଶ୍ଵର ଜଗତରେ ।” ମୁଁ ଉପର ଲିଖିତ ଅଂଶଟା ସଂଶୋଧନ କରି ଲେଖିଥିଲି, ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ଵ ଅସ୍ଵୀକାର କରନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ଲୋକ ପୃଥିବୀରେ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି ।”

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ସଂଶୋଧନ କରିସାରି ଭକ୍ତାଗ୍ର ଭାଇଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେଇଗଲି । ସେ ହାତଲେଖା ପଢ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ଭକ୍ତାଗ୍ର ଭାଇ ତ ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିଟା ମାତ୍ର ଶୁଣି ହୋଧରେ ଅସ୍ଥିର, ଖୁବ୍ ପାଟିଟାଏ କରି କହିଲେ, “କ’ଣ ? କ’ଣ ? କ’ଣ ଲେଖିଛ ପଣ୍ଡିତେ ? ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ହାଡ଼ ? ପରମେଶ୍ଵର ଦେବ ପୂଜକ ମୂର୍ତ୍ତିପରି କାଷ୍ଠ ପାଷାଣରେ ତୟାର ଯେ ତାଙ୍କର ହାଡ଼ ଥିବ ?” ମୁଁ କିଛି କଥା ବୁଝି ନ ପାରି ଉକ୍ତୁଆ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ଭକ୍ତାଗ୍ର ଭାଇ ମୋତେ ବୁଝାଇବାକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି ଯେ ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ହାଡ଼ ନାହିଁ । ମୁଁ କୋମଳ ବ୍ୟାଜ ଭାବରେ ପରୁରଲି, “ଭକ୍ତାଗ୍ର ଭାଇ, ମୁଁ ହାଡ଼ କଥା କେଉଁଠାରେ ଲେଖିଛି ?” ଭକ୍ତାଗ୍ର ଭାଇ କହିଲେ, “ଏହି ଯେ ଲେଖିଛ ଅଛି । ହାଡ଼କୁ ଅଛି କହନ୍ତି, ଏ କଥା କ’ଣ

ଆମୁକୁ ଜଣାନାହିଁ ?” ମୋତେ ଏତିକି ମାତ୍ର କଥା କହି
ସାହେବଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ହୋଧରେ
ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ, “ସାହେବ ଭାଇ, ପଣ୍ଡିତ
ତୁମ ପୁସ୍ତକରେ ଅପବିତ୍ର କଥା ଲେଖିଦେଇ ନଷ୍ଟ
କରି ପକାଇଲେଣି ।”

ସାହେବଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ଭକ୍ତାଣୀ ଭାଇ ଜଣେ
ବିଦ୍ବାନ୍ ଲୋକ । ସେ ନେତୁ ସେ କୁନ୍ଦେଲ୍ କୁନ୍ଦେଲ୍
ଜନ୍ମ, ଲୁକ୍, ମାଥୁର ଗୁପ୍ତା ବାଇବେଲ୍ ପଢ଼ି ପାରନ୍ତି,
ପୁଣି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍, ସୁତରାଂ ବର୍ଣ୍ଣାସୀ ଲୋକ; ତାଙ୍କ କଥା
ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ । ମୁଁ ଜଣେ ଦେବପୂଜକ ଦୁଷ୍ଟ ହିନ୍ଦୁ;
ସୁତରାଂ ବର୍ଣ୍ଣାସର ଅଯୋଗ୍ୟ । ସାହେବ ମୋତେ କିଛି
ମାତ୍ର କଥା ନ ପଚାରି ହୋଧରେ ଗର୍ଜନ କରିବାକୁ
ଲାଗିଲେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ସହିତ
ଭଲରୂପେ କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ରଚିତ
ପୁସ୍ତକର ପରିଶ୍ରମ ଫଳ କଣ ହେଲା, ମୋତେ
ଜଣାନାହିଁ ।

ମୁଁ ଯେଉଁ ସମୟର କଥା କହୁଅଛି, ସେ ସମୟରେ
ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନଙ୍କର ସାନ ସାନ ପାଞ୍ଚୋଟି
ମାତ୍ର ପଲ୍ଲୀର ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚିନ୍ତିଆ
ଗ୍ରାମ ବସିଗଲାଣି । ପ୍ରତି ରବିବାର ଦିନ ଶତ ଶତ
ଉପାସକମଣ୍ଡଳୀରେ ଭଜନାଳୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମ୍ବନ୍ଧ, ପଦସ୍ଥ,
ବିଦ୍ବାନ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ । ଏ
ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ କାହିଁ ଆସିଲେ ? ପ୍ରକୃତ ଭାବରେ
ହିନ୍ଦୁମାନ ଯେ ପ୍ରକାର ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ଧାବିତ
ହେଉଅଛନ୍ତି କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଉତ୍ତର ଏ ସମାଜର
ଚିନ୍ତାମାତ୍ର ରହିବ ନାହିଁ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବେ ।
ବେଳକୁ ଏଥିର ପ୍ରତିକାର ଲୋଡ଼ିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଚିନ୍ତାଶୀଳ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ । ପୃଥିବୀର
ସର୍ବପ୍ରଥମ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦ, ଉପନିଷଦ୍ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ

ଗୀତାଶାସ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ଜାତିର ମୂଳ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରୂପେ ଅବ-
ଲମ୍ବନ, ସେ ଜାତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖିଲେ ସହଜରେ
ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ମନରେ ଜାତ ହୁଏ ।

ରେଭରେଣ୍ଡ ମିଲର ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ
ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲା ଦାଏର ହେବାରୁ ଆମେରିକା
ମିସନ ସୋସାଇଟି ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।
ମାତ୍ର ଅଧିକ ଦିନ ତାଙ୍କୁ ଅନର୍ଥକ କୋଠିରେ ବସି
ରହିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର
ତାତ୍କାଳୀନ କଲେକ୍ଟର ମିଷ୍ଟର ବିଗନ୍‌ଲଡ୍ ସାହେବ
ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟକୁ ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର
ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ଡେପୁଟି ପଦ
ପ୍ରାପ୍ତିର ତତକାଳ ମାସ, ଉତ୍ତରରେ ସେ ପରଲୋକ
ଯାଆ କଲେ ।

ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା'ର ଏକଟି କଲେକ୍ଟର ଆର୍.
ଏଲ୍‌ଡି., ପଣ୍ଡି ସାହେବ ଏବଂ ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍
ମେୟୂର୍ ସାହେବ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଏକକୋଠିରେ ଥାନ୍ତି ।
ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଜାଳା ପଢ଼ାଉଥିଲି । ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତ
ଆଶାକରି ମୋତେ ସରକାରୀ କୌଣସି କର୍ମରେ
ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ଜଣାଇବାରୁ କଲେକ୍ଟର
ପଣ୍ଡି ମହୋଦୟ ମୋତେ ବାଲେଶ୍ଵର କଲେକ୍ଟରୀ
ସିରସ୍ତାରେ ମୁନସ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଦେଲେ ।
ମାତ୍ର ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହିଲେ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖିବାର
ସମୟ ମିଳେ ନାହିଁ, ପୁଣି ସେହି ସମୟରେ
ରେଭରେଣ୍ଡ ଇ. ପି. ବି. ହାଲମ୍ ବାଲେଶ୍ଵର
ମିସନ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ
ମୋର ପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଧୋର ଆସିଲା ।
ରେଭରେଣ୍ଡ ହାଲମ୍ ସାହେବ ଦେଖିବାକୁ ସେମନ୍ତ
ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ, ସେହିପରି ବହାନ୍ ଏବଂ ଗୁଣବାନ୍
ଥିଲେ । ଅତି ମଧୁରଭାଷୀ ଏବଂ ସ୍ଵଭାବ ସୁନ୍ଦର ଓ
କୋମଳ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା

ଲଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ ଏବଂ ସ୍ଵର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚଳବାସିଙ୍କ ସ୍ଵର ପରି ଥିଲା । କଥା କହୁଥିବା ସମୟରେ ଠିକ୍ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ କଥା କହୁଥିବା ପରି ଶୁଣାଯାଏ । ଉଚ୍ଚଳରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମ ପ୍ରସାର ଠାରୁ ଜ୍ଞାନ ଓ ସୁମନ୍ତ ପ୍ରସାର ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି ସେ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଥିଲା ।

ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ପୁରାଣ ନିମନ୍ତେ ସାହେବ ଖଣ୍ଡେ ଓଡ଼ିଆ ଇଂରାଜୀ ବ୍ୟାକରଣ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସମୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲି । କୃତଜ୍ଞ ହାଲମ୍ ସାହେବ ସେଥିପ୍ରକାଶେ ମୋ ନାମ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ମତ ସହିତ ମୋ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ମତାନ୍ତର ଦେଖିଲୁ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କାରକ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କର୍ମ ଏବଂ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ଉଭୟ କାରକର ବିଭକ୍ତି ‘କୁ’; ଏ ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ନାମ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ କ’ଣ ? ପ୍ରକୃତରେ ସେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକର ନାମ ଉଠାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ସମୟରେ ଉଚ୍ଚଳରେ ସାହାଯ୍ୟକୃତ ବଙ୍ଗୋଳଲ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମାସିକ ଚାକିରୀ ଦ୍ଵାରା ବିଆଯାଇ ଚାକିରୀ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ଚାକିରୀ ଛାତ୍ର ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନ ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ତନିଜଣ ମାସିକ ଚାକିରୀ ହସାବରେ ଦୃଢ଼ି ପାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋହର ବଡ଼ ଜାମାତା ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ

ପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନ ସ୍କୁଲ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ସମ୍ପାଦକ ରେଭରେଣ୍ଡ ହାଲମ୍ ସାହେବ ମୋର ବେତନ ପତ୍ତିଟା ଟଙ୍କା କରି ଦେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ସାହେବ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ତତ୍କାଳୀନ ସିଭିଲଆନ୍ ମଣ୍ଡଳୀ ଏବଂ ଦେଶୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ବିଶେଷରୂପେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏଗାରଟା ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ପାଠଦର୍ଶିତା ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ସେ ତାଙ୍କର ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବ୍ୟାକରଣ (Grammar) ଲେଖିବାରେ ନିଯୁକ୍ତି ଥାନ୍ତି । ରେଭରେଣ୍ଡ ହାଲମ୍ ଜଣେ ପୁରୁଷାତ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାକାରୀ ଥିଲେ । ଏଥିକୁ ଉଭୟ ସାହେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ସମ୍ପର୍କ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ସାହେବଙ୍କ ପଞ୍ଚସ୍ତବିକ ବ୍ୟାକରଣ ଲେଖା ସମୟରେ ସଂସ୍କୃତ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଏହି ତିନି ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନଥିବା ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା । ମୋର ପରମ ହିତୈଷୀ ରେଭରେଣ୍ଡ ଇ. ସି. ବି. ହାଲମ୍ ସାହେବ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଯେନିଯାଇ ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଲେ । ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ୍ ଉତ୍ତରରେ ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ମହୋଦୟ ସଂସ୍କୃତ ତତ୍ତ୍ଵିତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଅବ୍ୟୟ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋତେ କେତୋଗୋଟି କଥା ପଚାରି ବସିଲେ । ଦେବାତ୍ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ସାହେବଙ୍କର ମନୋମତ ହେବାରୁ ମୋର ସେହି ଉତ୍ତର ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ରଚିତ ସେହି ପଞ୍ଚସ୍ତବିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ବ୍ୟାକରଣରେ ଯୋଗକରି ଦେଲେ । ସାହେବମାନଙ୍କ ମହଲରେ ମୁଁ ବିଶେଷରୂପେ ପରିଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । “ନିରନ୍ତ୍ର ପାଠସେ ଦେଶେ ଏଇ ଶ୍ରେୟସି ଦ୍ରୁମାୟତେ ।”

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ହେତୁରୁ ସାହେବମାନଙ୍କ ମତରେ ମୁଁ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ସପ୍ତାହରେ ଅନ୍ତତଃ ଥରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ସକାଶେ ସାହେବ ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କଦାଚିତ୍ ବିନେ ବା ଦୁଇଦିନ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ମାନ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରୁନାହିଁ—‘ବାରୁ, ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ କି ସକାଶେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ କଲ ?’ ସାକ୍ଷାତରେ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇଥାଏ । କେଉଁଦିନ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ, କେବେ ବା ବଙ୍ଗଳା ପଦ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ରସକଲ୍ଲୋଳ, ସାପମନ୍ତ୍ର, ଡାଆଣି ମନ୍ତ୍ର ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ କଥୋପକଥନ ହୋଇଥାଏ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଆଉ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଚଳୁଥିଲା । ସାହେବମାନେ ମୋର ସପକ୍ଷ ଥିବାରୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ହାକିମ ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ କିରାଣୀ ଅମଲମାନେ ମୋ ପାଖରେ ଶକ୍ତି ରଖିଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ହାକିମ ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ ବେତନଭୋଗୀ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯିଏ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ଏବଂ ଉଚ୍ଚଳ ଶ୍ରେଣୀର ରକ୍ଷା ଓ ପୁଷ୍ଟିପାଥନ ବିଷୟରେ ମୁଁ କଲେକ୍ଟର ଜନ୍ ବମ୍ସ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସାହେବ ମହୋଦୟ ମୋତେ ଅନେକଥର ଅନେକ ପ୍ରକାର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଥା କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ, ସାହେବ ମହୋଦୟ ମୋର ପରମ ସହାୟ ଓ ହିତୈଷୀ ଥିଲେ । ମୋର ସାମାଜିକ ସଂପ୍ରଦାନ ଉତ୍କଳର ଏକମାତ୍ର ମୂଳାଧାର ମହାତ୍ମା ଜନ୍ ବମ୍ସ । ମୋର ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର

ପବନ ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବି । ତାଙ୍କ ସ୍ମରଣ ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୁଇଥର ଉପାସନା ସମୟରେ ପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାଏ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଲେଖୁଅଛି, ମୁଁ ଜଣେ ଦେଶ ହିତୈଷୀ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ସାହେବ ମହୋଦୟ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ କହୁଥିଲେ ।

(ଉ. ସ. ୨୨ଶ ଭାଗ—୧୦ମ ପୃଷ୍ଠା)

— — —

୧୧

କଟକ ନିର୍ମାଳ ସ୍କୁଲର ପଣ୍ଡିତ କମ୍

ବଙ୍ଗଳା ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ବିଭାଗର ସ୍କୁଲ-ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଥିଲେ । ଏଲ. ମାର୍ଟିନ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ମେଦିନୀପୁରରେ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ ସମୂହ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ କଟକ ନିର୍ମାଳ ସ୍କୁଲର ଦିଗ୍‌ପତି ଶିକ୍ଷକ ପଦ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲା । ମାସିକ ବେତନ ଡରଣ ଟଙ୍କା । ମୁଁ ସେହି ପଦ ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥୀ କି ନାହିଁ, ସାହେବ ଚିଠିରେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ । ସେହି ଚିଠି ତଳେ ଏହି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା ଯେ, ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ କଟକ ଯିବାକୁ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୋତେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା ଉତ୍ତରେ ମୁଁ ସେହି ପଦ ରୁହେଁ ନାହିଁ ବୋଲି ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମିସନ୍ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ରେଭରଣ୍ଡ ଇ. ସି. ବି. ହାଲ୍ ସାହେବ ସେହି ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଉତ୍କଳଜାଲ ଜଳେଶ୍ଵର ଇଲାକାରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଏ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କରିବା ସକାଶେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି । ସାହେବ ମହୋଦୟ ମୋହର ବେତନ

ତିରିଶ ଟଙ୍କା କରଦେଇ କଟକ ଯିବା ସକାଶେ ନିଷେଧ କଲେ । ସୁତରାଂ ମୋହର କଟକ ଯିବାର ହେଲାନାହିଁ । ଜଳେଶ୍ୱର ବାହୁଡ଼ା ବାଲେଶ୍ୱର ସହରଠାରୁ ଆଠକୋଶ ଉତ୍ତର ବସ୍ତା ନାମକ ଚଟିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମୋତେ ଉତ୍ସୁକର ରୂପେ ଜ୍ୱର ଆମ୍ଭମଣ କଲ । ସଖାଳ ସରକ ଦେହଯାକ ପାଣି ବସନ୍ତ ପୁଟି ପଡ଼ିଲା । ସେଠାରୁ ଖଣ୍ଡେ ପାଳିକ ଉଡ଼ା କରି ବାଲେଶ୍ୱର ଚାଲି ଆସିଲ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମୋ ଶୋଇବା ଘର ଦୁଆର ବନ୍ଦ ଉପରେ ବସି ଶାଶ୍ୱତ ଅନ୍ଧାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେତୁ କାନ୍ଦୁଥାଏ । ଠାକୁର ମା ମୋ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, “ତୁ କଟକ ନ ଯିବୁ ନାହିଁ, ସାହେବ ତତେ କ’ଣ ମାରିଲା କହ ।” ମୁଁ ବାରମ୍ବାର କହୁଅଛି, ସାହେବ ମୋତେ ମାରି ନାହାନ୍ତି, ମୋତେ ଜ୍ୱର ହୋଇଛି, ବସନ୍ତ ହୋଇଛି, ବସି ପାରୁନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ବିଛଣା କରିଦିଅ, ମୁଁ ଶୋଇବି, ବସି ପାରୁନାହିଁ । ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପଚାରିବାରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି, ତତେ ସାହେବ କି ସକାଶେ ମାରିଲା କହ । ଅବଶେଷରେ ମୋତେ ନେଇ ବିଛଣାରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । ଦେହଯାକ ବସନ୍ତ ପୁଟି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲେ । ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ଗରମ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ଭୁଲ ହେଲେ । ମୁଁ ଶୋଇଥାଏ, ଠାକୁର ମା ମୋ ପାଖରେ ବସି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ପଚାରିଲି, “ଠାକୁର ମା ! ସାହେବ ମୋତେ ମାରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି କି ସକାଶେ ଥରକୁ ଥର ପଚାରିଥିଲ ?” ଠାକୁର ମା କହିଲେ, କଥା କଣ କି, ସାହେବ ତତେ ମାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଗତକାଲି ରାତିରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲ । ତୋ ଦେହ ଯେପରି ଫୁଲି ଯାଇଛି, ଠିକ୍ ସଞ୍ଜବେଳେ ତୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ ଉପରେ ବସି ଯେପରି କାନ୍ଦୁଥିଲ, ଅବିକଳ ସବୁକଥା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଥିଲ ।

ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥା ଠାକୁର ମା ! ମୋହର ଶେଷବ କାଳରୁ ପରମେଶ୍ୱର ମୋହର ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣକରି ଓକ୍ତରେ ଭ୍ରମକୁ ମୋ ଜୀବନପାଳକା ରକ୍ଷୟା ସ୍ୱରୂପ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଣର ଦରଦ କାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ଭ୍ରମଠାରୁ ପାଇଥିଲ । ହା କୃତବ୍ଧ ମୁଁ ! ଦିନେ ହେଲେ ଭ୍ରମର କିଛି ମାତ୍ର ସେବା ଶୁଣୁଣା କରିନାହିଁ, ଦିନେ ହେଲେ ଭ୍ରମର କିଛି ଉପକାର କରିନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁରାଗ ଦିନା ମୋହର ଆଉ ଉପାୟ କଣ ?

(ଉ. ସା. ୨୨ଶ ଭାଗ—୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା)

୧୨

ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷିବାର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ

ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ବିଭାଗର ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସିପେକ୍ଟର ଆର. ଏଲ୍. ମାର୍ଟିନ ସାହେବ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସି ବାଲେଶ୍ୱର ସର୍କିଟ୍ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ସାକ୍ଷାତ୍ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ସେ ସମୟରେ ସାହେବ ନିକୃତ ଥିଲେ । ଅପେକ୍ଷା କରି ବାରମ୍ବାର ଥାଏ । ଜଣେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଦରବାନ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମୋ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲ । ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ମୁଁ ଜଣେ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲର ମାଷ୍ଟର, ସେହି ଭାବରେ କଥୋପକଥନ କଲ, ମୁଁ ସେ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝି ପାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ କଲି ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଲଜିତ ହେଲି—ସ୍ଥିରକଲି, ସମସ୍ତ ପଡ଼ା ଗୁଡ଼ି ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ସେ ସମୟରେ ମୋର ବୟସ ବାରଶ ତେଇଶ ମଧ୍ୟରେ । ଅବସର କାଳରେ ସମ୍ଭବତ କାବ୍ୟ ନାଟକ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନୂତନ ପୁସ୍ତକମାନ ପଢ଼ୁଥାଏ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀ । ପୋଖରୀଟି ମଧ୍ୟଭାଗ, ସୁନ୍ଦର ଜଳ, ସହରବାସୀ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରେୟ । ତୋଠରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ପକ୍କା ଘାଟ ବନ୍ଧା । ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ପୁଷ୍କରିଣୀ ବଟେଶ୍ୱର ମୌଜାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବିଦେଶୀ ଅଧିକାଂଶ ଅମଳ, କରମା, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବସାନ୍ତର । କଦାଚିତ୍ କେହି ଡେପୁଟି, ସୁନସପ୍ ମଧ୍ୟ ବସା କରି ରହିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ଯୁବକ କରମା, ଅମଳ ଓ ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର ପୁଷ୍କରିଣୀର ପକ୍କାଘାଟରେ ପରସ୍ପର କଥୋପକଥନ ଓ ବାୟୁ-ସେବନ ନିମନ୍ତେ ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ । ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ପୂର୍ବଦିଗ କିଛି ଦୂରରେ କବିବର ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ବସା । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ କିଛି ଅଧିକ ଦୂରରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ଘର । ରାଧାନାଥ ପିତାଙ୍କ ଉତ୍ସରେ ଦିବାସରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଆସି ଆନୁମାନଙ୍କ ସହିତ ବସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ବାବୁ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ * ସେ ସମୟରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ଥାଡ଼ି ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବସା ମଧ୍ୟ ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ସମୀପରେ ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆସି ଆନୁମାନଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶୁଥିଲେ । ଆଜି ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଅଗତ ପ୍ରାୟ । ତଥାପି ମୋର ବେଶ୍ ମନେ ଅଛି, ସେହି ଭରଣ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର କଥା ଓ ଉତ୍ତରାଡ଼ିଷ୍ଠା ବିଷୟ ଶୁଣି ଆନୁମାନେ ପ୍ରମୁତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ; ଆଉ ଉଚ୍ଚ ଧରଣରେ ବ୍ୟୟ ହେତୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ବେତନ ତାଙ୍କୁ ‘ସକୁଳାନ’ ହେଉ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ କର୍ମଜୀବୀ କରି କଳକତା ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ।

ମୋର ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଫାଷ୍ଟବୁକ୍ ସଂଗ୍ରହ କରି ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ଘାଟରେ

ଉପସ୍ଥିତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ, ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ପାଠ ପରିଚାଳା କରି କେବଳ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସମୟ ମିଳେ । କୌଣସି ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷକ ମୋର ଚିତ୍ତିତ ନ ଥିଲେ । ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ସେକେଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ସେ କେବଳ ମୋତେ କେତେକ ଦିନ ପଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ନିଜେ ଉତ୍ତରୀୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆରବିଆନ୍ ନାଟକ, ରବିନସନ୍ ହୁଗୋ, ହିଙ୍ଗୁରୀ ଅଫ୍ ବେଙ୍ଗଲ; ରେଭରେଣ୍ଡ ଲଲିଟହାସଙ୍କ ଗୋବିନ୍ଦ ସାମନ୍ତ, ବାଲବେଲ, ମେରି ଲମ୍ବଙ୍କ ସେକ୍ସପିଅର ଟେଲ୍ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ ବହି ପଢ଼ିଥିଲି । ସେହି ତେଜକ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟତା କରିଥିଲା । କେତେଥର ବଡ଼ ବଡ଼ ହାକିମଙ୍କ ସହିତ ମାଲିମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୋପକଥନ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେହି ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଇଂରାଜୀ ଜାଣି ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ କଠିନ ବ୍ୟାପାର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ସେପରି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଘଟନାର ବିଷୟ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ । କେଉଁଠି ଆଉ ଚାଲିବସା ମଧ୍ୟରେ ସୀମାନ୍ତ ଭୂମିର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁବର୍ଷଯାଏ ଗୋଟିଏ ମାମଲା ଦାଏର ଥିଲା । ଚଫ୍ କମିଶନର, ଡେପୁଟି କମିଶନର, ଚଫ୍ ସର୍ଭେୟର ଓ କେଉଁଠି ମହାବଳୀଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ମାମଲା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯିବା ବିଷୟ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ତାଙ୍କୁ ଆସିଲା ।

ନାଗପୁର ଚଫ୍ କମିଶନର ମାମଲା ନିଷ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ତାରଣ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଚାଲିବସା କଟେଜରେ କେଉଁଠି ଭରପୁର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ହାକିର କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ମହାବଳୀଙ୍କୁ ଜରୁରୀ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ।

ମୁଁ ସେ ସମୟରେ କିଲାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମିଣ୍ଡା । ମୋରକର୍ମି
କ୍ଷେତ୍ର ଆନନ୍ଦପୁର, ଏହା କିଲାମଧ୍ୟରେ ଶେଷ ସ୍ଥାନ, ନିଜ
ଗଡ଼ଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୫୨ ମାଇଲ ଦୂରରେ । ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର
ବିଳମ୍ବ ନ କରି ନିଜଗଡ଼କୁ ରମାନା ହେବା ନିମନ୍ତେ
ସଦର କଚେରୀରୁ ଚିଠି ପାଇ ମହାରାଜାଙ୍କ ସମୀପରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ସୀମାନ୍ତ ମାମଲା (Boundary
Dispute Case) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନଥି ସହିତ ଚିଫ୍-
କମିଶନରଙ୍କ ଚିଠି ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ମୋ କିମା
କରିଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଶୀଘ୍ର ରମାନା ହେବା
ସକାଶେ ମୋ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସଦର
କଚେରୀର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଶ୍ଵନାଥ
ଦାସ ମୋତେ ସହାୟ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ସାଙ୍ଗରେ
ବାହାରଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯୋଡ଼ାଏ ହାତୀରେ ଚଢ଼ି
ଦୁଇ ଦିନ ଉତ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁ ।
ବିବାଦୀୟ ଭୂମିଟା ପ୍ରାୟ ଛ ମାଇଲ ଲମ୍ବ ଓ ଏକ
ମାଇଲ ଓସାର । ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଣ ମଧ୍ୟରେ
ବୁଲି ସର୍ବେ ମ୍ୟାପ୍ ଏବଂ ନଥିର କାଗଜପତ୍ର ସହିତ
ଭୂମିର ଅବସ୍ଥା ମିଳାଇ ନେଇ ଚାଲିବସା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ବାହାରଲୁ । ବୈତରଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳଠାରୁ
ଚାଲିବସା ଲଳିକା ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ କୂଳଠାରୁ
କେଉଁଝର ସୀମା ଆରମ୍ଭ । ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ଠାରୁ ଚାଲିବସା
ଯିବା ସକାଶେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କୁହ୍ଲାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ
କଟା ସଡ଼କ ପଡ଼ିଅଛି । ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ଠାରୁ ଚାଲିବସା
ତଳ ମୁକାମର ବାଟ । ସଡ଼କ ପାଖରେ ତଳ ସ୍ଥାନରେ
ତଳଗୋଟି ଡାକବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ସଡ଼କ ଦୁଇ ପାଖ
କୋଣେ ଅଧକୋଣ ଦୂରରେ ବିଲ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ
ଗୋଟିଏ କୋହ୍ଲା ସାଇ । ସାନ ସାନ ଗ୍ରାମର ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ
ଦରଗୁଡ଼ିକ ଗୁଡ଼ିଏ ସରକାରୀ ଡାକବଙ୍ଗଳା ଲଗାଲଗି
ତପୁାରି ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ଦିଶୁଥାଏ । ଗ୍ରାମର
ଚଉଦିଗ କେବଳ ସଜନା ବଗିଚାରେ ବେସ୍ଥିତ ।
ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଫଳବାନ୍ ବୃକ୍ଷ ନାହିଁ । ସବୁ
ଗ୍ରାମର ବାହାର ଦୃଶ୍ୟ ସମାନ । ଏହି ଦୁଇ ତଳ

ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଆମ୍ଭ ପଣସ ବା କୌଣସି ପ୍ରକାର
ଫଳବାନ୍ ବୃକ୍ଷ ଅଥବା ବ୍ୟବହାରୀୟ ଲତା ଦେଖିନାହିଁ ।
ଶଡ଼କ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୃଷ୍ଟ ବ୍ୟାଘୀ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ନିଗୁଡ଼ିଆ ପଦା । କଦାଚିତ୍ ବିଲ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ
ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ନିରତ କୋହ୍ଲା ଦମ୍ପତି ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ।
ଉତ୍ତପ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ବା କୋହ୍ଲା
ହଲ କରୁଥାଏ, କୋହ୍ଲାଣୀ ହିଡ଼ରେ ବସି ସ୍ଵାମିର
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନାଇ ରହିଥାଏ । କୋହ୍ଲାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ
ଗୌରବର୍ଣ୍ଣୀ, ସୁଗନ୍ଧା । ମସ୍ତକରେ ଘୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ
ଫର୍ଦ୍ଦ କେଶରୁକ ସୁବିନ୍ୟସ୍ତ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମାନଙ୍କର
ମଧ୍ୟ ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ରଶ୍ରେ ଲମ୍ବ ଚାରିଦିଗ, ଓସାର
ଦେଉହାତ । ନାଉଠାରୁ ଆଣ୍ଟ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବୃତ
ଥାଏ ।

ଦିନ ବାରଟା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ଡାକ ବଙ୍ଗଳାରେ
ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହିଠାରେ ଦିନଯାକ ରହିବାକୁ ହେବ ।
କାରଣ ହାତୀ ମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଚରା ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ
ଦାନା ଖୁଆଇବା ସକାଶେ ଉପର ଓଲଟା ଆବଶ୍ୟକ ।
ବଙ୍ଗଳା ଚୌକିଦାର ଜଣାଇଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ହାଟ
ବସିଅଛି, ଚାଉଳ ପରିବା ପ୍ରଭୃତି ଯଦି ଦରକାର
ଥାଏ, ତେବେ ପଇସା ଦିଅ, କିଣି ଆଣି ଦିଏ, ହାଟ
ଭାଙ୍ଗଗଲେ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ । ପୂଜାହାସ କହିଲେ,
ସାଙ୍ଗରେ ଚାଉଳ ଡାଲ ପ୍ରଭୃତି ଯେ ସମସ୍ତ ସେଷେଇ
ସରଞ୍ଜାମ ଅଛି, ସେଥିରେ ଏହି ଓଲଟି ଚଳି ପାରେ,
ଉପର ଓଲଟି ସକାଶେ ପ୍ରୟୋଜନ । ମୁଁ ପଇସା ଦେଲି,
ଚୌକିଦାର ହାଟକୁ ଚାଲିଗଲେ । ବୋଧକରେ ହାଟଟା
କୋଣେ ଦୁଇକୋଣ ଦୂରରେ । କାରଣ କୌଣସି
ହାଟୁଆ ବାଟୋଇର ଯା ଆସର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ
ଦିଶୁ ନ ଥିଲା ।

ଗୋଟାଏଓଲି ଛୁଇଁ ବସି ବସି ବେଳ କଟୁ
ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ସାନ

କୋରୁସାଇ । ଦେଖିବାପାଇଁ ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଗଲ । ଗୋଟିଏ ଘର ଆଗରେ ତିନି ଗୁରୁ ଜଣ ପୁରୁଷ ଓ ପିଲା ବୁଲୁଥିଲେ । ମୁଁ ଘର ଭିତର ଶେଷିବା ସକାଶେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେମାନେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଆଦର ସହିତ ଡାକି ନେଇ ଘର ଆଗଣାରେ ବସାଇଲେ । ତିନି ପାଖରେ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ସାନ ସାନ ଘର, ଗୋଟାଏ ପଟ ମେଲ । ସେ ପରିବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବାର ଜଣ, ସମସ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । କୋଣେ ଦୁଇକୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମ ନ ଥିଲା । ଉପର ଓଲ କାହିଁ ବା ଯିବେ ? ମୁଁ ବସି ବସି ସେମାନଙ୍କ କାମ ପାଇଟି କଥା, ଶିଆପିଆ କଥା, ବୁଝାବୁଝି (ଠାକୁର ଦେବତା) କଥା ପ୍ରଭୃତି ତେର କଥା ପଚାରିଲି । ସେମାନେ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦେଉଥାନ୍ତି । ଆଠ ଦଶ ହାତ ଦୂରରେ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଠିଆ ହେଇଥିଲେ । ସେମାନେ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଦେଇ ହସି ହସି ଅସ୍ଥିର । ସମୟ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ହସ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ମୋ ବସିବା ଜାଗା ନିକଟ ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ ଚୁଲିଥିଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି, ଏ ଚୁଲିଟା ବାହାରେ ଅଛି କାହିଁକି ? ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ହସି ହସି କହିଲା, ଏ ଚୁଲିରେ ମାଂସ ରନ୍ଧାଯାଏ । ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସାନ ଶେଷେଇ ଘରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ କହିଲା, ସେ ଘରେ ମାଂସ ରନ୍ଧି ନାହିଁ କି ସକାଶେ ? ମାଇକନିଆ ଗୁଡ଼ାକ ତ ହସି ହସି ଅସ୍ଥିର, କେଜାଣି କରୁଛି ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ବୋଧ କରେ, ସେମାନେ ସ୍ଥିର କରି ସାରିଲେଣି, ଏ ଲୋକଟା ନିଜା ମର୍ଦ୍ଦା ନା ବାୟୁ, ଶ୍ଵତରନ୍ଧା ଘରେ ମାଂସ ରନ୍ଧିବା କଥା କହୁଅଛି !

ଘରର ଉତ୍ତର ପଟ ଅନ୍ଧାର ଶବ୍ଦେ ହାତ ଦୂରରେ ମୁଠୁଣିଏ ଠାରୁ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଅଲଗା

ଅଲଗା ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ପଥର ଝୁମ୍ପ ପରି ପୋତା ହୋଇଅଛି । ମୁଁ ପଚାରିଲି, ଏ ଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ?

ଉତ୍ତର—ପିତୃଲୋକେ ଶୁଦ୍ଧରେ ଏ ପଥର ଉପରେ ବସି ଗ୍ରାମକୁ ଅନାଇବେ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି—ପଥର କେବେ ପୋତାଯାଏ ?

ଉତ୍ତର—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିନ ପୋତାଯାଏ ।

ପ୍ରଶ୍ନ - ଶ୍ରାଦ୍ଧ କେବେ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୃତ୍ୟୁର କେତେଦିନ ଉତ୍ତରେ ହୁଏ ?

ଉତ୍ତର—ଯେବେ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ହାତକୁ ପଇସା ପିଠି ହେଲେ ହୁଏ । ବର୍ଷେ ଯାଉ ବା ଦୁଇବର୍ଷ ଯାଉ, ପଇସା ମିଳିଲେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହୁଏ ।

ମୁଁ ଗ୍ରାମରୁ ବଙ୍ଗଳାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲି । ଚୌକିଦାର ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା ଗୁଡ଼ିଏ ଗୁଡ଼ିଆ ଆଉ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ବନ୍ଧା ଗୋଟିଏ ପାଗୁଆ ମୋ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲା । କପୋତ ଶିଶୁଟି ପରଶନ୍ୟ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ଡେଣାଦୟ ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ମଝିରେ ବାଡ଼ିଉଥାଏ । ମୁଁ ପଚାରିଲି, ‘ଏଇଟା କଣରେ ?’

ଚଉକିଦାର—ବାବୁ ତରକାରି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ତରକାରି କ’ଣ ରେ ?

ଉତ୍ତର—ଆଜ୍ଞା, ତରକାରି ।

ଅନେକ ସମୟ ପରେ ବୁଝିଲି, ଏ ଦେଶରେ ଧନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଭଳିଆ ଲୋକେ ପାଗୁଆକୁ ପୋଡ଼ି ଅଥବା ଶୁଦ୍ଧ ଖାନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ହାଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ି ଆସିଅଛି, ଗହଣରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଚୁକର—ଅବଶ୍ୟ ଜଣେ ବାବୁ—ସୁତରାଂ ପାଗୁଆ ତରକାରି ଖାଇବ, ଚୌକିଦାର ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରସବରେ ଏ କଥା ସ୍ଥିର

କରି ମୋ ଶ୍ରେୟନ ସକାଶେ ଏହି ପାଠକୃତ୍ୟାଟି କଣି ଆଣିଅଛି । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ପଦ୍ମପରିବାର ଅଭାବ । ଇତର ସାଧାରଣଲୋକଙ୍କୁ ସଜନାଗଛ ପରିବାର ଅଭାବ ଜାଣିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ ।

ଚୌକଦାରକୁ ସେହି ପାଠ କୁଆଟି ଏବଂ ତାହାର ଖାଇବା ପାଇଁ ଧାନ କଣିବାକୁ ଦୁଇଅଣା ପଇସା ଦେଲ ଏବଂ ସେହି କୁଆଟିକୁ ବଧ ନ କରି ପୋଷିବା ସକାଶେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଅନୁରୋଧ କଲି ।

ବେଳ ବାରଟା କି ଗୋଟାକ ସମୟରେ ଗୁଲିବସା କଚେରିରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚାରାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ । ଚର୍ଚ୍ଚ କମିଶନର, ଡେପୁଟି କମିଶନର, ସର୍ବେ ବିଭାଗର ଜଣେ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ତନୁଜଣ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବସିବା ସକାଶେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଚୌକ ମିଳିଲା । ପ୍ରଥମେ ମାମୁଲ କେତେ କଥା ଉତ୍ତରେ କେଉଁଝର ଜଙ୍ଗଲ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେ କଥା ହେଲା । (ଅବଶ୍ୟ ଇଂରାଜୀରେ ସମସ୍ତ କଥୋପକଥନ ହେଉଥାଏ ।) ଶେଷରେ ସାହେବ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—
Do you Know every thing about the case ?

ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି—Yes your honour, all the Records with me. I can explain all the matter, but I fear your honour will not understand my broken English. So I Pray, Please allow me to call a Pleader.

ମୋ କଥା ସମାପ୍ତ ନ ହେଉଣୁ ଜଣେ ସାହେବ କହିଲେ —Oh no Babu, don't fear, go on, you can speak English well.

ମାମଲଟି କିଞ୍ଚିତ ଜଟିଳ । ବୁଝାଇବାର ଅନେକ ବିଷୟ ଥିଲା । ସାହେବମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ବିବାଦ ସ୍ଥାନର ମ୍ୟାଗ୍ ଏବଂ ମାମଲର କାଗଜପତ୍ର ଥୋଇ ଦେଇ ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାମଲ ବିଷୟ ଧିରେ ଧୀରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲ । ସ୍ବେ ଅନେକଥର ମାମଲ ଉପଲକ୍ଷରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ନକ୍ସା ତୟାର ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ବୁଝାଉଥିବା ବେଳେ ସାହେବମାନେ ଏକ ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ନକ୍ସା ଆଗରେ ପକାଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ମୋ ଇଂରାଜୀ କଥା ଡେଇ ପଲ୍ଲରେ ଭୁଲ୍ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ମୋ ଇଂରାଜୀ ଶୁଣି ସାହେବମାନେ ହସିଲେ କି ନାହିଁ ଦେଖିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ମୁଁ ଅନାଉଥାଏ । ମାତ୍ର ଧନ୍ୟ ସେମାନେ ! ମୋ ଭୁଲ୍ ଇଂରାଜୀ କଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ମୋ ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ମ୍ୟାଗ୍ ସହିତ ମିଳୁଅଛି କି ନାହିଁ, ସେହି ମାବଲ ପଥର ପରି ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ବିଶାଳ ଗମ୍ବୀର ମୂର୍ତ୍ତିସମୂହ ମାବଲ ପଥର ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଅତଳ ଭାବରେ ବସି କଥା ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି ଯାଉଥାନ୍ତି ।

କେଉଁଝର ପକ୍ଷରୁ ବହୁକାଳରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜମି ଖାସମାହାଲ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଥିଲା । ସେ ସମସ୍ତ ଫେରସ୍ତ ଆସିଲା । ମାମଲ ଉଦ୍ଧ କରି ଆଣିବାରୁ ମହାରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ ।

(ଉ. ସା: ୨୩ଶ ଭାଗ—୩ୟ ସଂଖ୍ୟା)

୧୩

ଓଡ଼ିଶା ଦୂର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ

ମହାରାଜା ରେଭରେଣ୍ଡ ଜ. ପି. ବି. ହାଲମ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ସହାୟତା ପାଇ ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପତ୍ତି

ସହଚ ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ଉତ୍ତରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସାହାଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସହଚ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୁଏ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ମୋ ସହଚ ପରମାତ୍ମାପୂର୍ବକ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତ-କାମୀ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେବତାଭାବେ ଭକ୍ତ କରୁଥିଲି । ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀସ୍ତୁଧାର୍ଯ୍ୟବଳମ୍ବୀ ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ । ଏହି ବୃଦ୍ଧିର ଅନ୍ୟତମ ଅଥବା ବିଶେଷ କାରଣ ଉତ୍କଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ । ନଅକରେ (ମନ ୧୮ ୫୭ ମସିହା) ଏହି ଲେମ୍ବୁବର୍ଷଣ ବ୍ୟାପାର ଘଟିଥିଲା । ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାଣ୍ଡ ଆଜିଯାଏ ଲୋକେ ଭୁଲି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୩୦ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ଛଅଟି ଲୋକଙ୍କ ବଂଶ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଅନେକ ମୃତ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ସେ ସମୟକୁ ମୋହର ବୟସ ୨୩ ବର୍ଷ । ବାଲେଶ୍ୱର ମିସନ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲି । ଆଜକୁ ୫୦ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର ସେ ସମୟର ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଯେମନ୍ତ ମୋ ହୃଦୟରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଭାଦ୍ରମାସ ଚାନ୍ଦିନୀ ଖୁବ୍ ଟାଣ ଅପ୍ତାଏ ପାଣି ବର୍ଷି ଗୁଡ଼ିଗଲା; ଭାଦ୍ର ଉତ୍ତରେ ଅଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଥମରୁ ଲୋକେ ଜଳ ସକାଶେ କାତର ଭାବରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁବାକୁ ଲାଗିଲେ । କାହାରି ମୁଖରୁ ଆଉ କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ, କେବଳ ଜଳ ଜଳ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଆରମ୍ଭରୁ ଲୋକେ ନିତାନ୍ତ ନିରାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଜଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଧାନଗଛ ମରିବାକୁ ଲାଗିଲାଣି । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏକମାତ୍ର ଫସଲ ଧାନ, ସେହି ଗୋଟିକ ମାତ୍ର ଫସଲ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ନିର୍ଭର କରେ । ମୋ ଘରଠାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାଇଲ ଦୂରରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ଲୋକବସତି ଶେଷ । ସେହିଠାରୁ ଦୂରବଳୟ ସୀମା

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଧାନ୍ୟସେବ । ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟଗତ ଦ୍ୱୀପସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଗ୍ରାମ । ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରତିଦିନ ପୂର୍ବାହ୍ନ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ସ୍ନାନ କରି ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଳାସନ କାଶରେ ଯାକ ଏକାକୀ ଧାନ ବିଲକୁ ଯାଏ, ବିଲ ମଧ୍ୟରେ ଆସନ ପାରି ବସି ଛାଗୁରକ୍ତଠାରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ଧାନଗଛଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖି କୁଟା ପରି ହୋଇଗଲାଣି । କେତେକ ଧାନ ଅଧାଅଧ ବାହାର, କେତେକ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବାହାର ସାନ ସାନ ଧଳା ଧଳା ଅଣ୍ଟାଆ ରଥର ପରି ଏପାଖ ସେପାଖ ଦୋହଲୁ ଥାଏ । ଲୋକେ ଗୋରୁ ଗାଈ ବିଲ ମଧ୍ୟରେ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଗୋରୁଗୁଡ଼ିକ ଧାନଗଛ ସବୁ ଧରେ ଧରେ ଶୁଦ୍ଧି ଚାଲିଯାନ୍ତି, ଗଛ ଖାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦିନ ମଜୁରୀ ମୂଲ୍ୟାବୁଡ଼ାକ କଂସା ପିତ୍ତଳ ଯାହା ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଥିଲା ବିକଦେଇ ଯେତେ ଦିନ ଚଳିଲା ଚଳିଲେ । କାର୍ତ୍ତିକ ଶେଷ ସରିକି ଯାହାକୁ ଯେଉଁ ବାଟ ଦିଶିଲା ସେଇ ବାହାର ଚାଲିଗଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ, ବାପ ପୁଅ କାହାରି ସହଚ କାହାରି ଭେଟ ନାହିଁ । ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲି ବୁଲି ଭିକ ମାଗୁଥାନ୍ତି । କାହା-ଘରେ ଚାଉଳ ଅଛି ଯେ ଭିକ ଦେବ । ଗୃହବନ୍ଦ ଲୋକେ ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ପ୍ରଥମେ କଂସା ପିତ୍ତଳ, ଗୋରୁ ଗାଈ, ସୁନା ରୂପା ଯାହା ଘରେ ଯାହା ଥିଲା ବିକିବାକ ମାତ୍ର ଫଗୁଣ ଯାଏ ଦାନ କାମୁଡ଼ି ଘରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବଳଦ ଗୋଟାକର ଦାମ ଧାନ ଗୋଟିକ ଠାରୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି, ଗାଈଟାର ଦାମ ଧାନ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଗୋଟି । ସୁନା ରୂପା ଓଜନ କରିବାକୁ ନିକ୍ତ ତୋଲ ନାହିଁ, ପୁଣି ନିକ୍ତ ଖୋଜିବାକୁ ତର ସହଜ ନାହିଁ । ଦରଦାମ ବୁଝୁଛି କିଏ ? ଯେତେ ଗୋଟି ଧାନ ବା ଚାଉଳ ଦେବୁ ଦେ । ଅନେକ ମଧ୍ୟଭଳି ଲୋକେ ଟଙ୍କା ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋସି ଗାଁ ଗାଁ କରି

ଧାନ ଗୁଡ଼ିକ ଖୋଜି ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଧାନ ତ ନାହିଁ, ଯାହାର ଯାହାର ବା ଥିଲା ଲୁଗୁଲୁ ଦେଲେଣି । ଫଗୁଣ ସରିକି ଶୁଷ୍କବନ୍ଦି ଲୋକ ଅଧିକାଂଶ, କାରିଗର ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ କୁଆଡ଼େ ଛୁଲୁଭଲୁ ହୋଇ ବୁଣି ପଡ଼ିଲେଣି । ଦାସମନ୍ତ ସେ ଯାହା ପାଇଲା ଚୋରାଉଥାଏ । ଚେନ୍ଦ୍ରକି ଗଛରେ କଅଁଳିଆ ପକ୍ଷ ବାହାରିବାରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗଛରେ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ବଢ଼ି ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ପକ୍ଷ ସବୁ ଝୁଣି ଝୁଣି ଖାଉଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୋକକୁ ଅନାଥ, ହାଡ଼ ଆଉ ଚମ, ଆଖି ଭିତରକୁ ପଶିଗଲଣି । ଅନେକ ଭଲ ଭଲ ଘର ଯୁବତୀ ବୋହୂ ଯେଉଁ ଦୁଇ ଡିନି ହାତ ଲମ୍ବ ଶବ୍ଦେ ଗଣ୍ଡିକା କନା ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଅନ୍ଧାରେ ଭିଡ଼ି ଦେଇ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମାତୃଚନ୍ଦ୍ର ଚର୍ମ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିରେ ଝୁଲୁଥାଏ । କାହାରି କାହାରି କୋଳରେ ଅଗ୍ନି ଚର୍ମମୟ ପିଲା ସେହି ଚର୍ମମୟ ସ୍ତନଟି ମୁହଁରେ ଦେଇ ଝୁଲି ପଡ଼ିଥାଏ । ଶିଶୁଟା ମୃତ କି ଜୀବିତ ଚନ୍ଦ୍ରି ହେଉ ନ ଥାଏ । ମା'ଟା ପ୍ରାଣପଣରେ ଛୁଆଟାକୁ ଯାବତ୍ତ ଧରିଥାଏ । ଚୈତ୍ରଠାରୁ ଫମଶ ମୃତ୍ୟୁଫଣ୍ୟ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦାଣ୍ଡରେ, ଦାଟିରେ, ବଣରେ, ପୋଖରୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ଯହିଁ ଦେଖିବ ମଢ଼ା ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ପରମବନ୍ଧୁ ପରମ-ସହାୟ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ବୋଧକରେ ନୂତନ କର୍ମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ସେପ୍ରବେଶରେ କି ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ କର୍ମିଶନରଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଆସିଲା—‘ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରାଯିବାର ଆବଶ୍ୟକ କି ନା ? ଯଦି ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ, କି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରାଯାଇପାରେ ?’ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ

ଚିଠିର ଉତ୍ତର ଦେବା ସକାଶେ କର୍ମିଶନର ସାହେବ କଟକରେ ସମସ୍ତ ଅମଲ୍ଲଙ୍କୁ ବସାଇ ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସିରସ୍ତାଦାର ଦୁଇଜଣ କହିଲେ, ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ି, କିଛି ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ମଫସଲର ଜମିଦାର ମହାଜନମାନଙ୍କ ଘରେ ଯତସ୍ତୁ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ଚଳି ଯାଇ ପାରେ । ସିରସ୍ତାଦାର ମାନେ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ଏକଥା କହି ସାରିଲଣି, ସେମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ପେସ୍ଦାର ମାନଙ୍କର ତ କିଛି ବଢ଼ାଇ କହିବା ଉଚିତ । କର୍ମିଶନରୀ ପେସ୍ଦାର କହିଲେ, ଗୋପାଳପୁର ମୌଜାର ଜମିଦାର ଘରେ ଦଶଟା ମରେଇର ପରୁଣ ହଜାର ଛେଲ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ତାହାଛଡ଼ା ହଜାର ହଜାର ଛେଲ ଧାନ ଖଣି ପଡ଼ିଛି । ଶ୍ୟାମପୁର ଶାମ ସାହୁ ଘରୁ ନିକୁଞ୍ଜର ଗୁଳିଶ ହଜାର ଛେଲ ଧାନ ବାହାରିବ । ଏହା ଛଡ଼ା ଫି ଗାଁରେ କୁଟକୁଣିଆ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଘରେ ଧାନ ତ ପୂର୍ବ ରହିଛି । କେବଳ ଏମାନେ ମରେଇ ଫିଟାଇ ଦେଲେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦୁଇମାସ ସମ୍ଭାଳି ନେବେ ।’ ପଲଟିକେଲ ଇଲ୍ଲକା ପେସ୍ଦାର ବାବୁ ପରୁଣ ହଜାର ଛେଲରୁ ଉଠି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଛେଲ ଧାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଘରେ ଥିବାର ହସାବ ଦେଲେ । ଆଉ ତଳ ଅମଲ୍ଲ-ମାନେ ଯେଉଁ ହସାବ ଦେଲେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସୀମ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରେ ।

କର୍ମିଶନର ସାହେବ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ, ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିପାରେ; ମାତ୍ର ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ଚଳି ଯାଇ ପାରିବ ।’ କର୍ମିଶନର ସାହେବ ବଡ଼ ଭୁଲ୍ କଲେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରକୃତ ଏତେ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି କି ନାହିଁ, କଟାଟା ଭଲରୂପେ ଚଢ଼ାଉଣା କରିବା ପୁଣି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଘରେ ଧାନ ମହଜୁଦ ଅଛି, ସାଧାରଣ ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ସେମାନେ ସେହି ଧାନ ବିକ୍ରୟ

ବା ଚିତରଣ କରିବେ କି ନାହିଁ, କଥାଟା ଭଲରୂପେ ତଦନ୍ତ କରି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ଉଚିତ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଉତ୍କଳରୁ ୩୦ ଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାପ୍ରାଣୀ ବିନାଶ ଯିବା ଏବଂ ସମସ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମଭକ୍ତ ହେବାର ଯେମନ୍ତ ବିଧିର ବିଧାନ । ଏ ସ୍ଥଳରେ କମିଶନରଙ୍କୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଆସିବ କାହୁଁ ?

ଫର୍ଗୁଶ ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଲୋକେ ମରିବାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାଟ ଘାଟ ତୋଠି ପଡ଼ିଆ ଅରଣ୍ୟ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଆ, ଧେଠାରେ ମଡ଼ା ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିବ । ଝମଣ ମୃତ ଶରୀରରେ ଦେଶଟା ଯେମନ୍ତ ସ୍ଥଳ ହୋଇଗଲା । ଗୁଡ଼ଲର ଦର ହୋଇ ଗଲା ଟଙ୍କାକୁ ୧୦ ସେର । କେବଳ ୩୪ ଦିନ ସକାଶେ ଟଙ୍କାକୁ ୩ ସେର ହୋଇଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ ସହର ମଧ୍ୟରେ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ୩୪ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଗୁଡ଼ଲ ଆସିବାରୁ ଯେଉଁ ଦଶକୁ ସେହି ଦଶସେର ହୋଇଗଲା । ସହର ମଧ୍ୟରେ କଣିକାକୁ କଷ୍ଟରେ ଯାହା କିଛି କିଛି ମିଳୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମଫସଲରେ ଏକାବଳକେ ଦୁସ୍ତ୍ରାପ୍ୟ । ମଫସଲରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଧାନ ଗୁଡ଼ଲ ଥିଲା, ସେମାନେ ଲୁଗୁଇ ଦେଲେ; ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଗାତ ଖୋଳି ପୋତ ପକାଇଲେ । ଯେଉଁସବୁ ଲୋକେ ଶସ୍ତା ପାଇ ପଲକୁ ପଲ ଗାଈଗୋରୁ କଣିଥିଲେ, ନିତାନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ସେହିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତ କଣା ଗୋରୁ ତ ମଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଘରେ ନିଜର ଯେଉଁ ଗୋରୁ ଗାଈଥିଲେ, ସେ ଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ମରିଗଲେ । ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ ବିଷୟ, ଅବିଶ୍ୱାସର କ୍ରୋଧୀ କାରଣ ନାହିଁ । ଯେଉଁସବୁ ଧାନୁଆ ମହାଜନ ଧାନ ବିକି ଘରେ ଟଙ୍କା ପୋତ ପକାଇଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ସୁନା କାହିଁ ଉଠିଲେ ଗଲା । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପୂର୍ବ ବର୍ଷ

ଧାନ ଟଙ୍କାକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଓଜନରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଣ ସେର ଏବଂ ଗୁଡ଼ଲ ଟଙ୍କାକୁ ଦେଢ଼ ମହଣ ଥିଲା । ସେହି ଗୁଡ଼ଲ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବର୍ଷ ଟଙ୍କାକୁ ଦଶସେର ହିସାବରେ ବର୍ଷ ହେବାରୁ ଏପରି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟିଥିଲା । କେବଳ ତାହା ନୁହେଁ—ଗତ ପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷଠାରୁ ଗୁଡ଼ଲ ବାଲେଶ୍ୱର ୧୦ ସେର ହିସାବରେ ବର୍ଷ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ତେବେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟୁ ନାହିଁ କି ସକାଶେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବଠାରୁ ଟଙ୍କା ଖୁବ୍ ସୁଲଭ । ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ଟଙ୍କା, ଗୁଡ଼ଲ ସର୍ବସ୍ୱ ସୁପ୍ରାପ୍ୟ । ଟଙ୍କା ଦେଲେ ଯେତେବେଳେ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଧାନ ଗୁଡ଼ଲ ପାଇ ପାରିବ । ସେ ସମୟରେ ଗୁଡ଼ଲ ଓ ଟଙ୍କା ଉଭୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଥିଲା । ସହସା ବିଦେଶରୁ ଅଣାଇବାର ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ମାର୍ଚ୍ଚ ବା ଏପ୍ରିଲ ସରିକ କମିଶନର ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାର ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଧାନ ଗୁଡ଼ଲ ପଠାଇ ଦେବା ସକାଶେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବୋଧ କରୁଁ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ପୂର୍ବ ଚିଠି ସୁରକ୍ଷା କରି ଟେଲିଗ୍ରାମ କଲେ, ‘ଭୁମ୍ପେ ଗୁଡ଼ଲ ପଠାଇବା ସକାଶେ ଟେଲିଗ୍ରାମ କରିଅଛ । ମାତ୍ର ଟେଲିଗ୍ରାମରେ ଗୁଡ଼ଲ ପଠା ଯାଇ ନ ପାରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତା-ଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ଟ୍ରେକ୍ ରେଡ୍ ବା ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଦେଖିଅଛ ସେ ସମୟରେ ସେଥିର ଶହ ମାତ୍ର ଗୋହରିସ୍ୱରୂପ ଥିଲା । ତାହା ପୁଣି ଅରଣ୍ୟମୟ ଏବଂ ଚୋର ଡକାଏତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସୁତରାଂ ଉପର ଦାଣ୍ଡରେ ଧାନଗୁଡ଼ଲ ଆସିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ନିମନ୍ତ ମାହାଲ ଉଠି ଯାଇଥିବାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ସାମୁଦ୍ରିକ ଜାହାଜର ବଣ ବଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ କଲିକତାଜା ନାମକ ଗୋଟାଏ ପଦାର୍ଥ ଅଛି ବୋଲି ନାମ ମାତ୍ର ଶୁଣିଥିଲେ । ତଥାପି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କଲିକତାରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ମନୋହର ଜାହାଜ ଉଡ଼ା କରି ରେଙ୍ଗୁନ ଓ ବଣ ଦେଶରୁ ଗୁଡ଼ଲ

ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅନ୍ଧତ୍ବ ସରକାର ଚରଫରୁ ଫିଟା ଗଲା । ଅନ୍ଧତ୍ବର ନାମ ମଫସଲରେ ପ୍ରଚୁରିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଅନ୍ଧକୁଣ୍ଡ କାଙ୍ଗାଳମାନେ ସହରକୁ ଧାଇଁଲେ । ପନ୍ଦର କୋଡ଼ଏ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ଧ ସହୃଦ ସେମାନଙ୍କର ଭେଟ ନାହିଁ, କ'ଣ ପର ଓ ଅଶାନ୍ତ ଫଳମୂଳ ଖାଇ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ । ଅନ୍ଧାଶାରେ ସହରକୁ ଧାଇଁଲେ, ମାତ୍ର ଏତେ ଦୂରକୁ ଆସି ପାରିବେ କିପରି ? ଦଶ ବାର ପଣି ଲୋକ ତ ବାଟରେ ମଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ଧତ୍ବ ଯାଏଁ ଆସି ପାରିଲେ, ସେମାନେ କେବଳ ବଖତେ ବଖତେ ଅନ୍ଧ ଖାଇ କେହି ଝାଡ଼ାବାନ୍ଧୁରେ କେହି ଆମାଣପୁରେ ମଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପେଟ ତ ଶୁଖି ରହିଥିଲା, ଏଣେ ଅନ୍ଧ ପାଇଁ ରକ୍ଷଣା ହୋଇଥିଲେ, ଶୁଦ୍ଧ ଦେଖି ସେ ଯେତେ ପାଇଲ ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇ ପକାଇଲା । ହଜମ ଶକ୍ତି ବିଲୁପ୍ତ, ଏତେ ଭାତ କଣ ପେଟ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବ ? ପରଦିନ ରାତି ନ ପାହୁଣ୍ଡ ଝାଡ଼ାବାନ୍ଧୁ ବା ଅନ୍ୟ ବେମାରୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମରି ଶୋଇଲେ । ଶୁଷ୍କପେଟ କାଙ୍ଗାଳମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ସକାଶେ ଡାକ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ । ସରକାର ବସ୍ତା ବସ୍ତା ସାଗୁଦାନା କଲିକତାରୁ ଅଣାଇ ଅନ୍ଧତ୍ବ ଗୋଦାମରେ ଜମା କରି ରଖିଲେ । କାଙ୍ଗାଳମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ କେତେଦିନ ଯାଏ ସାଗୁଦାନା ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା; ମାତ୍ର କାହିଁରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ, ପ୍ରାୟ ସବୁ ଗୁଡ଼ାକ ମଲେ । ଅନ୍ଧତ୍ବର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଏବଂ ସହରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନ—ଦାଣ୍ଡରେ ଦାଟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲୋକ ମରି ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି, ସଲାକୁ ମେହେନ୍ଦ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଶଗଡ଼ରେ ପୂରାଇ ନଝାକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର କି ଦେଉଳାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେହେନ୍ଦ୍ରମାନେ ଭିନ୍ନ ଚାରି ଖଣ୍ଡ ମଡ଼ା ବୋଝାଇ ଶଗଡ଼ ନଝା ଆଡ଼କୁ ଦେଇ ଯାଉଥିବାର ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଅଛୁ । ସରକାର ଯେଉଁ ଚୁଡ଼ାଳ ବିଦେଶରୁ ଅଣାଇଥିଲେ, ଅନ୍ଧତ୍ବ ଖରଚ

ବାଦ ଟଙ୍କାକୁ ୧୦ ସେର ଦରରେ ସାଧାରଣରେ ବିହସ୍ତ କରିବାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାକୁ କିମ୍ବା ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ତେତେ ବିହସ୍ତ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲା । ଲିଫ୍ଟ କମିଟି ନିୟୁକ୍ତ ମେମ୍ବରମାନେ ଲୋକ ଦେଖି ସେରେଠାରୁ ଟଙ୍କାକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚୁଡ଼ାଳ ଦେବାର ଟିକଟ ଦେଲେ । ସେହି ଟିକଟ ଦେଖାଇ ଲୋକେ ଗୋଦାମରୁ ଚୁଡ଼ାଳ ନେଉଥିଲେ ।

ପୃଥିବୀରେ କିଛି ଚରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ତ ଚାଲିଗଲା । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ପରବର୍ତ୍ତୀ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ବାଳକ ବାଳିକା ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ବୁଲୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଛସିଶିଆ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁସମାଜ ସେମାନଙ୍କୁ ଡଢ଼ିଦେଲା । ମାତ୍ର ମିଶନରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦର ପୂର୍ବକ କୋଳକୁ ଟେକି ନେଇ ପୁଅ ପରି ପ୍ରତିପାଳନ କଲେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତ ଉପଯୁକ୍ତ କରାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିଠାରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ଆନୁମାନଙ୍କ ସମାଜସ୍ଥ ସ୍ୱଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଲୋକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟଲୋକ ହସ୍ତରୁ ଅନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ଆନୁମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୂର ଦୂର କରି ପାଖରୁ ତଡ଼ି ଦେଲା, ମାତ୍ର ଦୂରଦେଶୀୟ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମବଳମ୍ବୀ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦର ପୂର୍ବକ କୋଳକରି ନେଇ ପ୍ରତିପାଳନ କଲେ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ କରାଇଲେ । ଏଥିରୁ ଆନୁମାନେ ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ— ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମ ଓ ଜାତି ପଡ଼ିତ ପାବନ । ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଯେ ସେ ସମୟରେ ସେ ଛସିଶିଆ ମାନଙ୍କୁ ସମାଜରୁ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲା, ଏଥିପାଇଁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଦାୟୀ ନୁହେଁ, ଅବିବେକୀ ସମାଜର ଦୋଷ ଅଟେ । ଦୂରବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅତି ମାତ୍ର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିସ୍ପୃଶ୍ୟ ଅନ୍ଧଗ୍ରହଣ କରିବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନୁହେଁ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁ

ପୁରଣ ଶାସ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କରେ ପୁଷ୍ପ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପୁନଃବାର ମହର୍ଷି ମଣ୍ଡଳୀରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିବା
 ରାଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସୀୟ ଏକଦା ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଚଣ୍ଡାଳ ବନ୍ଧୁ ମହାବୀରଚରେ ପୁଷ୍ପ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।
 ଦ୍ୱାରା ପାକ ହୋଇଥିବା କୁକୁର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣକର (ଉ: ସା: ଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ଳୋ ୨୫୩)

---

* The rain-fall of 1865 in Orissa was scanty and ceased prematurely, so that the out-turn of the great crop of winter rice on which the country mainly depends, was reckoned at less than a third of the average crop. Food-stocks were low, both because export had been unusually brisk of late and because the people had not been taught by precarious seasons to protect them selves by retaining sufficient stores at home. When the harvest failed, so totally new to them was the situation that no one realised its meaning and its probable results. The local Government and officials not taking alarm and misconceiving the gravity of the occasion abstained from making special enquiries, price along remained so moderate that they offered no temptaion to importers, and forced no reduction in consumption on the inhabitants, till suddenly the province was found to be almost bare of food. It was only in May 1866 that it was discovered that the markets were so empty that the jail-prisoners and the government establishments could not be supplied. But the southern mon soon had now begun and importation by sea or land became impossible. Orissa was at that time almost isolated from the rest of India, the only road leading to Calcutta across a country intersected by large rivers and liable to inundation, was unmetalled and unbridged and there was very little communication by sea, for what trade there was had hitherto been a purely export trade, carride on in the months of fine weather. No relief could be obtained from the south where lay the district of Ganjam, itself severely distressed. By great exertions and at enormous cost, the Government threw in about ten thousand tons of food-grain by the end of November, and this was given away gratuitously, or sold at low rates or distributed in wages to the starving population saving, no doubt, many thousands of lives. But meanwhile, the mortality among those whom this relief did not reach, or reached too late, had been very great and it was estimated that about a third of the population or nearly 1,000,000 persons had died. [Report of the Famine Commission of 1878 quoted in Buck lands "Bengal under the Lieutenant Governors"—P. 329.]

୧୪

ଠାକୁରମା'ଙ୍କ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା

ଠାକୁରମାଙ୍କ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା ମୋ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଘଟଣାର ଦିବସ । ସନ ୧୮୬୭ ମସିହା ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ । ଦିନେ ଅପରାହ୍ଣ ପାଞ୍ଚଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ମୋହର ଜୀବନଦାୟିନୀ ପ୍ରତିପାଳିକା ଠାକୁରମା କୋଟିଳା ଦେଇ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଚଉପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ମୋହର ଜୀବନରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ପରେମେଶ୍ୱର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀରେ ରଖିଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ସୁତରାଂ ଜଞ୍ଜାଳମୟ ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଅଧିକ କାଳ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା ନାହିଁ ।

ମୋହର ଜୀବନରକ୍ଷା ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣା ବହନ ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଠାକୁର ବାବା କୁଣ ସେନାପତି ମୁର୍ଦ୍ଦିବାଦ ନବାବ ସରକାରରେ ଦରୁଆନ କି ଜମାଦାର ଏହିପରି ଗୋଟାଏ କିଛି ସାମାନ୍ୟ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ, ସେହି ବଦେଶ ଭୂମିରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ସେ ସମୟରେ ଠାକୁରମା ଅସହାୟା—ଦୁଇଗୋଟି ଅପ୍ରାୟ ବୟସ୍କ ପୁଅସନ୍ତାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲେ ।

ଠାକୁରମା ମଧ୍ୟମାକୃତି, ଗୌରବର୍ଣ୍ଣୀ, ସୁଚିତ୍ରା, ନିରାମୟ-କର୍ମଠି ଶରୀର ଥିଲେ । ଚଉପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଦନ୍ତପାତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ମସ୍ତକରେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ କେଶ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ସେ ଧୀର ପ୍ରକୃତି ଓ ସରଳସ୍ୱଭାବ ଥିଲେ । ସ୍ୱସ୍ଥ ବସନ, କଥାଭାଷା ମଧ୍ୟ କୋମଳ ଏବଂ ଧୀର ଥିଲା । ଶିକାର

କରି କଥା କହିବାର କେବେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ଗ୍ରାମରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଳହସ୍ତ୍ରୀ ବଧବା ଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଠାକୁରମା ଆପଣା ଘରର କବାଟ କଲି ଦିଅନ୍ତି । ମୋହର ବଡ଼ମା ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ପୁଅବଧୂ କିନ୍ତୁ ଗର୍ବିତା ଓ କର୍କଶସ୍ୱରୀ ଥିଲେ । କୌଣସି କାରଣରୁ ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରି ଗାଳିଦେଲେ ଠାକୁର ମା ସେ ସ୍ଥାନରୁ ପଳାଇ ଯାନ୍ତି, ଅଧିକ କଷ୍ଟବୋଧ ହେଲେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ଧାର କୋଣରେ ଲୁଚିବି କାନ୍ଦନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସର୍ବଦା ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଘୋର ବିଷାଦ-କାଳିମାର ଗୁପ୍ତା ତାଙ୍କ ମୁଖକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥାଏ । ସେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠାବଳ ଏବଂ ଧର୍ମ ପରାୟଣ ଥିଲେ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାରକ୍ଷତ ତାଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଥିଲା—ବର୍ଷର ଅଧିକାଂଶ ମାସ ଉପବାସ ଏବଂ ହରିଷ୍ୟାନ୍ତରେ ଅତିବାହିତ ହେଉଥାଏ । ଗୋରୁମାତା କାନ୍ଧରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋରୁ-ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିବା ପାପ, ସେଥିପାଇଁ ଚାଲି ଚାଲି ଅନେକ ଶର୍ଣ୍ଣସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତିନି ଚାରିମାସ ଅନ୍ତର ଥରେ ଥରେ ବାତକୃର ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୀଡ଼ାରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ଥିବାର ମୁଁ । କୁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ ଉଠାଇ କର୍ମରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି; ପ୍ରୟୋଜନ ବ୍ୟତୀତ କାହାରିକୁ ଅନାଲ କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ପୂଜାସେବା, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମାଳା ଭଜନ ଏବଂ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ସମୟରେ ଫଳପ୍ରକ ଆହାର ଓ ଶୟନ ଉତ୍ତରରେ ଶେଜନ କରି ଶୟନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରା ସମୟ ତିନି ଚାରି ଘଣ୍ଟା ମାତ୍ର ଥିଲା; ତାହା

ମଧ୍ୟ ଏତେ ଲଢ଼ୁ ଯେ, ଦର ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଶବ୍ଦ ହେଲେ କିମ୍ବା କେହି ଥରେ ଡାକିଦେଲେ ଉଠି ବସନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଭନିଗୋଟା ବାଉଁଶପେଡ଼ି ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ସ୍ତୁ ବ୍ର ପେଡ଼ି ନାନାପ୍ରକାର ମଳମୂଳିକା ଓ ନାନା ପ୍ରକାର ଔଷଧରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦ୍ଵିତୀୟଟି ବଗିଚାର ନାନାପ୍ରକାର ସାମୟିକ ଫସଲ ମଞ୍ଜି । ତୃତୀୟଟି ଅତି ବୃହତ୍—ଦରର ଯାହା କିଛି ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗି ଜନସ ସେଥିରେ ପଡ଼େ, କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଦରେ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପିଲ ପାଢ଼ିତ ହେଲେ ଆସେ ଚକଟା ଚରିବାକୁ ବସିଯାନ୍ତି— ତାଙ୍କ କଥା ପିଲଙ୍କ ବେମାର କଥା କବିରାଜେ ବୁଝିବେ କଣ ? ସେ ସମୟରେ ଡାକ୍ତର ନାମ ଗ୍ରାମବାସୀ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଦରର ପଣ୍ଡାଦଣ୍ଡଗରେ ଗୋଟିଏ ଶତ୍ରୁ ତୋଟା । ଗୃହକର୍ମରୁ ଅବକାଶ ପାଇଲେ ଗୋଟିଏ ମାଳକୁ ଧରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି । ସାମୟିକ ଫଳମୂଳରେ ବଗିଚା ସବଦା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ, ବଜାରରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପତ୍ର ପରିବା କଣିବାର ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଠାକୁରମା ଚାଲି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ବଗିଚାରେ ତାଙ୍କ ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶିତ ଆମ୍ବକାନନ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଦରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସେବା ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିବା ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଥିଲା । ତାଙ୍କର କଷ୍ଟର ବିଶେଷ କାରଣ ଥିଲା, ମୋ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ । ମୋ ଜୀବନରକ୍ଷାପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ କଷ୍ଟଭୋଗ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରଣ କଲେ ପ୍ରାଣରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାତ ହୁଏ । ମୋ ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ଦିନ ଉତ୍ତର ଦିନ, ମାସ ଉତ୍ତର ମାସ କେତେ ରାତି କେତେଦିନ ଅନାହାର ଅନିଦ୍ରାରେ ତାଙ୍କର ସମୟ

ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି ! ଗାନ୍ଧି ପଡ଼ିଆରେ ଚରୁଥିବା ସମୟରେ ଆପଣା ବାହୁରା ପ୍ରତି ଯେମନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥାଏ, ସେହିପରି ଠାକୁର ମା ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥାଏ । ପ୍ରଥମ କଲିକତା ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ମୋହର ବୟସ କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶ ମଧ୍ୟରେ । କଲିକତାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଦରେ ପହଞ୍ଚିବାର ସମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା । ଠାକୁରମା ମୋତେ ଅନାଇଦେଇ ପାଗଳିମା ପ୍ରାୟ ଦରେ—ପିଣ୍ଡାରେ—ଅଗଣାରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅର୍ତ୍ତଦଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନ ଭାବରେ—ଧାଇଁ ବୁଲିଲେ । ହା ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ଵର ! ଅସହାୟ ଶିଶୁସନ୍ତାନଙ୍କ ଜୀବନରକ୍ଷା ସକାଶେ କୋମଳ ସ୍ଵଭାବା ନାରୀ ହୃଦୟରେ କି ମାୟା—ମମତା—ସ୍ନେହର ବଜ ବପନ କରି ଦେଇଅଛୁ । ଫଳତଃ ମୋହର ଅସହାୟ ଜୀବନରକ୍ଷାର କାରଣ ଠାକୁରମାଙ୍କ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଆତ୍ମବଳିଦାନ, ଆଉ ମୋହର ଯାହା କିଛି ଉନ୍ନତ ଠାକୁର ମାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରବାହର ପ୍ରତିଫଳ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଁ ।

(ଉ: ସା: ୨ ଶ ଭାଗ ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା)

୧୫

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଥାପନ (୧)

ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସନ ୧୮୫୭ ସାଲ ସିପାହୀ ବିପ୍ଳାବ ଉତ୍ତରୁ ବଙ୍ଗଭାଗର ଉନ୍ନତ ଓ ବୟସ୍କ ଆରମ୍ଭ । ମହାତ୍ମା ଶରୀରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର, ପୂର୍ବପାଦ ଭୂଦେବ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ, ବିଜ୍ଞବର ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଦତ୍ତ ମହୋଦୟ ମାନଙ୍କ ରଚିତ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ

ଯୋଗେ ବଙ୍କ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରୁ ସ୍କୁଲ ସମୁହର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଅଭାବ ଦୂର ହୋଇଥିଲା । ବିଶ୍ୱାସନାମା ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ସବାଧିକାରୀ, ବାବୁ ତାରିଣୀ ଚରଣ ଚକ୍ରୋପାଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ଲୋହାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନେ ପାଟ୍ଟୀଗଣିତ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଭୂଗୋଳ, ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ସହାୟତା କରିଥିଲା । ତତ୍ପରେ ସ୍କୁଲ ସମୁହରେ ଯେଉଁସବୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନିରୂପିତ ଥିଲା, ସେ ସବୁର ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେପରି କଦର୍ଯ୍ୟ, ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅନୁପସ୍ଥାପିତ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯେଉଁ ଛନ୍ଦଗ୍ରନ୍ଥ ମାଡ଼ିକଥା ଓ ହିତୋପଦେଶ ସ୍କୁଲ ଆରମ୍ଭରୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିରୂପିତ ଥିଲା, ତାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ସେହିପରି ରହିଅଛି । ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ବାହାରବାକୁ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ସମୟରେ ବଙ୍ଗାଳ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଙ୍ଗାଳ ବାବୁମାନେ ଯେପରି ତୁଚ୍ଛ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମନ୍ଦବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ପ୍ରକୃତରେ ଆପଣାର ମାତାକୁ ଅପମାନ କଲପରି ନିନ୍ଦାକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଷମ ହେଉ ଏବଂ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଘାତ ଲାଗେ । ସେ ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ଜାତ ହୋଇଗଲା ଯେ, ପ୍ରକୃତରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ମାତୃଗ୍ରନ୍ଥର ଉନ୍ନତି ନ ହେଲେ ଚିରକାଳ ଉନ୍ନତଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ଅବଜ୍ଞତ ହୋଇ ରହିଥିବୁଁ ଏବଂ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜାଣିବୁ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଲଭ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ ହେବ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଉନ୍ନତର ଉପାୟ କଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାନିଶି ଗ୍ରନ୍ଥକାରୀ ଏବଂ ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହେଉ ମାତୃଗ୍ରନ୍ଥର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ପ୍ରାଣପାତ କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ସମୟରେ ମୋର ବୟସ ୧୯୩୦ ମଧ୍ୟରେ, ମୁଁ ବିଦ୍ୟାଶୂନ୍ୟ, ଶକ୍ତିହୀନ ଓ ଦରିଦ୍ର ।

ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରତି ମାସରେ ନାନା ବିଷୟରେ ଷ୍ଟୁଡ଼ି ବୁକ୍ସ୍ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ବାହାରୁଥାଏ । ମୁଁ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ନିଜ ବ୍ୟୟରେ କିଣି, କେତେକ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରରୁ ସୁନହାଟ ଗ୍ରାମନିବାସୀ ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଳୟରୁ ଆଣି ପଢ଼େ । ଦାମୋଦର ବାବୁ ନିଜେ ପଢ଼ନ୍ତୁ ବା ନ ପଢ଼ନ୍ତୁ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟୟନ ସକାଶେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ ରଖିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନେ ପଡ଼ୁଅଛି, ସେ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶର ଗ୍ରନ୍ଥ କଦର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବିଷୟ ମାଡ଼ିକଥା ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅପାଠ୍ୟ ଥିଲା । ସୁଖର ବିଷୟ, ସେ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକର ନାମ ଏକାବେଳେକେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ଅନୁସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍କଳ ପୁସ୍ତକ ଥିଲା, ତାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ରହିଅଛି ଏବଂ ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ରହି ସୁରୁପ ଚିରକାଳ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବ ।

ଖଣ୍ଡିଏ ବଙ୍ଗାଳୀ ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ହସ୍ତଗତ ହେଲେ ମୁଁ ଅନେକବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ହସ୍ତରେ ଧରି ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ତତ୍ତ୍ୱିଗ ଦେଖି ଏବଂ ମନରେ ଫରା କେବେ ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏପରି ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ବାହାରବ । ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଗୋଟିଏ ଦର୍ଦ୍ଦନଶ୍ୱାସ ପଡ଼ିଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଗ୍ରନ୍ଥରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର ମାସିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ନାମ ବିବିଧାର୍ଥ ସଂହତ । ମୋ ଗୁରୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ତାହାର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ପତ୍ରିକା ପଡ଼ିବାକୁ ପାଏଁ ଏବଂ ୩୦ ଥର କରି ପଢ଼େ । ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ବାହାରୁଥିଲା; ନାମ ‘ସୋମ ପ୍ରକାଶ’ ଏବଂ ‘ଏଡ୍ମୁଣ୍ଡସନ ଗେଜେଟ୍’ । ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର ସୋମ ପ୍ରକାଶର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ଏଡ୍ମୁଣ୍ଡସନ ଗେଜେଟ୍ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲକୁ ଆସେ । ବହୁକଷ୍ଟରେ ବହୁ ଯତ୍ନ

ଓ ଅନୁସରଣରେ କଦାଚିତ୍ ବେଳେବେଳେ ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ବିଶେଷ ବ୍ୟାକୁଳତା ସହିତ ମନରେ ସମୟ ସମୟରେ ଏହି ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଆରେ କଣ ଏପରି ସାମ୍ରାଜ୍ଞିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ବାହାରିବ ନାହିଁ ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୈରାଶ୍ୟ ଜଡ଼ିତ ଉତ୍ତର ମନମଧ୍ୟରୁ ମିଳେ—ଅସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ ! ସେହି ସମୟରେ କଲିକତାରେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁବାଦକ ସମିତି ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ କୌଣସି କୌଣସି ବିଦ୍ଵାନ୍ ଲୋକ ଇଂରାଜୀରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁବାଦ କରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଉଥିବାର ଶୁଣୁଥାଏ । ଅନୁବାଦ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ଅଣାଇ ପଢ଼େ, ଈର୍ଷାନଳରେ ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ମନରେ କରେ, ସରକାର କି ସକାଶେ ଉତ୍କଳରେ ଅନୁବାଦ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ବିବାନ୍ଧି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବନା—ଦେଶସ୍ଥ ଶିକ୍ଷିତ ବଡ଼ ଲୋକମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି କେବେ ଅନୁରାଗ ଜାତ ହେବ ? ସେ ସମୟରେ ଦେଶସ୍ଥ ଇଂରାଜୀ ଏବଂ ପାର୍ସି ପଢ଼ୁଆ ବାବୁମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତ କରିବା କିମ୍ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ରୂପେ ଓଡ଼ିଆ କଥା କହିବା ଅପମାନ ବା କଥସ୍ପତି ପ୍ରତ୍ୟବାୟୁର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଅମଲମାନଙ୍କ କଥା ଅଧା ପାର୍ସି ଅଧା ଓଡ଼ିଆ, ଲେଖା ମଧ୍ୟ ବିଚିତ୍ର କଥୋପକଥନ ଭୁଲ୍ ଥିଲା । ଆପଣା ଆପଣା ଦରର ଖର୍ଚ୍ଚ ଲାଗା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାର୍ସି । ପୂର୍ବେ କଚେରୀର ଭାଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାର୍ସିଥିଲା । ସନ ୧୮୩୭ ସାଲରେ ସରକାର ବାହାଦୁର ତାହା ରହିତ କରି ଦେଶୀୟ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନର ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଅମଲ ବାବୁମାନେ ବହୁ ଯତ୍ନ ଓ ପରିଶ୍ରମରେ ପାର୍ସି ଶିଖିଥିବା, ସେହି ଭାଷା ଲେଖା ଓ କଥାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା

ସମାଜରେ ଗୌରବ ବିଷୟୁଥିବା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖିବାରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ଯୋଗୁ ବାହାରର ଦରଖାସ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଚେରୀ ଭିତର ରେଜିଷ୍ଟର ବହି ପ୍ରଭୃତି ପାର୍ସିରେ ଲିଖିତ ହେଉଥିଲା ।

ବାଲେଶ୍ଵର ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲ ଏବଂ ମିସନ ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା । ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସରକାରରୁ ହକୁମ ଆସିଥିଲା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ହାତରେ କେବେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ କଣିକା ସକାଶେ ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କୁ ପଇସା ମାଗିଲେ ଉତ୍ତର ପାନ୍ତି, ଯେ, ‘ତୁ ତ ଅବଧାନ ପାଖରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ି ସାରିଛୁ, ଆଉ ଓଡ଼ିଆ ବହି କଣ ହେବ ରେ ? ଯା ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ଯା ।’ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ସୋସାଇଟିବାସୀ ଆର୍ତ୍ତହୀନ ନୟ ପଣ୍ଡିତ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ୁଆ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବାକୁ ଓ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଦୃଶା କରୁଥିଲେ । ଆପେ ଓଡ଼ିଆ ହାତଲେଖା ପଢ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଲେଖି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଦେଶରେ ଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ଦରକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ଲେଖାଇ ନିଅନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ କି ନ ଆଣିଲେ ତେବେ ଭଲ କଥା । ପଣ୍ଡିତେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ କେବଳ ବିଦ୍ୟାସାଗରକୁଡ଼ ଉପହଂସିକା ଶକ୍ତିକ ପଢ଼ାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାନ୍ତି । ଏଣେ ପୁଣି ସ୍କୁଲର ସବୁ ମାଷ୍ଟର ଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗାଳୀ । ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିଲେ କି ନାହିଁ, ଏହା ତଦନ୍ତ କରିବାର ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ କ’ଣ ? ବରଞ୍ଚ ଓଡ଼ିଆଟା ଯଦି ସ୍କୁଲରୁ ଉଠିଯାଏ, ସେଇଟା ତ ଉତ୍ତମ କଥା । ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲର ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଇଂରାଜୀ ମିଶା ବଙ୍ଗଳା କଥା ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ କଥା କହିବା ଅପମାନର ବିଷୟ ବୋଲି

ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଏହିପରି ସ୍ୟଦ୍‌ସ୍ପର୍ଶ ଯୋଗରେ ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟା ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରୁ ଏକା-ବେଳକେ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପୂଜ୍ୟପାଦ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ, ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର-ଭଞ୍ଜ, କବିବର ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଧନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗଗତ ପବିତ୍ରାତ୍ମାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ବାରମ୍ବାର ନମସ୍କାର କରୁଅଛୁ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ମହାତ୍ମାଗଣ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ରକ୍ଷାକାରୀ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ମୂଳ-ଦୁଆ ଅଟେ । ଯାବତ୍ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଥିବ, ତାବତ୍ ଏହି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ମହିମାନ୍ବିତ ନାମ ଉତ୍କଳରେ ବିରାଜିତ ରହିଥିବ ।

ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଭଗବତ ପଠିତ ହୁଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭଗବତ ଗାୟା ବିରାଜିତ ଓ ପଢ଼ିତ ହେଉଅଛି । ପୂର୍ବେ ଚୂଟଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ଉକ୍ତ ଭଗବତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିମାନଙ୍କ ସ୍ତୁତିମାନ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିରୂପିତ ଥିଲା । ମଫସଲବାସୀ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସଭା ଏବଂ ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ ଗୌପାତୀରେ ସ୍ତୁତିପୁସ୍ତକ ମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା ଗଢ଼ି ହିନୋଦନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ଗୋଟିଏ ଚିହ୍ନିତ ଗୀତାର୍ଥୀ ଦଳ ଥିଲେ । ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କରେ ତ୍ରୁମଣ କବି ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଗୀତାର୍ଥ ଶୁଣାଇବା ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଅରଜକତା ତଥା ବ୍ରାହ୍ମବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟଭଣ୍ଡାରରୁ ବହୁବିଧ ପୁସ୍ତକ ନଷ୍ଟହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଲୋକେ ଅରଣ୍ୟାମୀ ଓ ପବିତ୍ର-ମାଳା ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ଅବକାଶ କାହିଁ ? ତଥାପି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ହୃଦୟର ନିଭୁତ

ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଜନ୍ମ ଭାବରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ସେ ସବୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିରାଜିତ ଅଛି ଏବଂ ଚରକାଳ ରହିଥିବ ।

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କେବଳ ସେହି ବିଷୟ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ । ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଯେପରି ନୂତନ ନୂତନ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି, କି ଉପାୟରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ସେହିପରି ପୁସ୍ତକ ବାହାରବ, ଏହାହିଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାତ୍ର ଲେଖକ କାହାନ୍ତି ? ମୁଁ କଣ ଲେଖିପାରବି ନାହିଁ ? ସମୟ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ସୋମ ପ୍ରକାଶରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥିଲି । ମୋ ପ୍ରେରଣ ପ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପାଦକ ଛପାଇ ଦେବାକୁ ଲେଖିବାରୁ ସାହସ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ଜାତ ହେଲା । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଯାହାଦଳ ଥିଲା । ଗୁଡ଼ିଏ ଗୌପୀ ରଚନା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଗାଇବାକୁ ଦେଲି । ପିଲାମାନେ ଯାହାରେ ଗାଇବାରୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା । ସମୟ ପାଇଲେ କିଛିହେଲେ ଗୋଟିଏ ରଚନା କରି ପକାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଭୁତ କି ପ୍ରେତ କଣ ହେଉଥାଏ ମନରେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଲେଖୁ ଲେଖୁ ଗଦ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିପକାଇଲି—ତାହାର ନାମ ଦେଲି ‘ରାଜପୁତ୍ର ଇତିହାସ’ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି । ସେମାନେ ପଢ଼ି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ସବୁ ତ ହେଲା, ଏବେ ତାହା କିପରି ଛପା ହେବ, ଏହାହିଁ ଭାବନା । ଉତ୍କଳରେ ଏକମାତ୍ର ପତ୍ତିତପାବନ କଟକ ମିସନ ପ୍ରେସ । ପୁସ୍ତକ ଛପାର ଖର୍ଚ୍ଚ ବିଷୟ ପଚାରି ଉତ୍ତର ପାଇଲି, ଫର୍ମାକୁ ଭରିଣ ଟଙ୍କା । ହିସାବ କରି ଦେଖିଲି, ମୋ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ଛପାଇବାକୁ ଭିନ୍ନଗତ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା । ହରିବୋଲ ହରି ! ଟଙ୍କା କାହିଁ, ମୁଁ କାହିଁ ! ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶହେଟଙ୍କା ଏକସଙ୍ଗରେ

ହାତରେ ଧରିନାହିଁ । ଦରମା ମାସକୁ ଯାହା କୋଡ଼ଏ ପରଗ ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲା, ସେହିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ମାଙ୍କ ଜିମା କରିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ବିଳମ୍ବ ହେଲେ କୈଫିୟତ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକାବେଳେକେ ନିରାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ମୋର ଉଦ୍‌-ସୀନତା ଓ ଅସହ ଦେଖି ରାଜପୁତ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ କାହିଁ ଉଠେଇ ଗଲା । ମାତ୍ର ଲେଖାରୁ ବିରତ ହେଇନାହିଁ । ମୋର ଆଶାଥାଏ, ମୋର ଲେଖା ଦେଖିଲେ ଆଉ କେହି ଲେଖିବାକୁ ଏବଂ ଛପା ପୁସ୍ତକ ବାହାର କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରିବେ । ବଙ୍ଗାଳି ବାବୁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧ ଏଣିକି ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି, ସ୍ଥିରହୋଇ ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ପୂର୍ବପାଦ ଶତ୍ରୁରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର ମହୋଦୟଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ତାହାଙ୍କ ରଚିତ ବଙ୍ଗାଳୀ ଜୀବନଚରିତ ଖଣ୍ଡିକ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରି କଲିକତା ବାପ୍ଟିଷ୍ଟ ମିସନ ପ୍ରେସରୁ ଛପାଇ ଆଣିଲା । ଗୁପ୍ତକୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷାରେ ହିତୋପଦେଶ ରହିତ ହୋଇ ଜୀବନଚରିତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିରୂପିତ ହେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲା । ସେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ାହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମୋର ସହପାଠୀ ଇକାଇଲୁ ରଘୁନାଥପ୍ରସାଦ ଭୂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀପାଠ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତକୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷାର ନିମ୍ନ-ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ମନ ମାନ୍ଦିଲା ନାହିଁ । ବିବେଚନା କଲି, କେବଳ ସ୍କୁଲର ଗୁପ୍ତମାନେ ଓଡ଼ିଆ କିତାବ ପଢ଼ିଲେ କଣ ହେବ ? ବାହାରର ସବିଧାଧାରଣ ଲୋକେ କିତାବ ପଢ଼ିଲେ ସିନା ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତ ଲଭ କରିବ । ବିଶେଷତଃ ସେ ସମୟରେ ବାହାରର ଲୋକେ ଗଦ୍ୟ ପଢ଼ି ଜାଣୁ ନଥିଲେ । ଶକ୍ତିକଥା ବା ହିତୋପଦେଶ ସେମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ

ଉଚ୍ଚ ଗୁଣିଣୀ ଧରି ଗୁରୁ ଗୀତ ପରି ପଢ଼ି ବସନ୍ତ । ମାତ୍ର ନାନାରୂପ ଗୁଣିଣୀରେ ବସାଇ ଯେତେବେଳେ ପଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ମଧ୍ୟ ପଦ ମିଳେନାହିଁ । ଶେଷରେ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡକ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଖପାଟାଏ ହୋଇଯାଇ ବୋଲନ୍ତି—ପଦ ମିଳିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଇଟା କଣ ଗୁପ୍ତା ବଳମ ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଲୋକେ ଘରେଘରେ ବସି କିତାବ ପଢ଼ନ୍ତୁ । ହେଲେ—ଦେଖାଗଲାଣି, ପଦ୍ୟ ଗୁପ୍ତବଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକ ନ ହେଲେ ସେମାନେ ପଢ଼ିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ପଢ଼ିବା ଭଳି ଗୁପ୍ତବଦ୍ଧ ପଦ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଶକ୍ତି ବା କାହିଁ ? ବିରୁଦ୍ଧ ବସିଲେ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରେ—କେତେଦିନଯାଏ ଭାବୁଛନ୍ତି ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲା । ସେହିସବୁ ପୁରୁଣା ପଦ୍ୟ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି, ତାହାକୁ ଗୁପ୍ତା କରାଇ ଦେଲେ ତେର ପୁସ୍ତକ ବାହାର ପଡ଼ିବ । ଲୋକେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ କିଣି ପଢ଼ିବେ, ଏଣେ ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟରୁ ତେର ଟଙ୍କା ଲାଭ ମିଳିଯିବ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ନିମେ ନିମେ ଆଉ ତେର ପୁସ୍ତକ ଗୁପ୍ତା ହୋଇପାରେ । ଚିନ୍ତାରେ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଫୁଲର ଚିହିତ ହୋଇଗଲା ସତ୍ତା, ମାତ୍ର ମୂଲ ପଦାର୍ଥ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? କାହା ବଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯିବ ? ସେହି ସମୟରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା, ଟଙ୍କାବଳ, ବୁଦ୍ଧିବଳ ପରି ଲୋକବଳ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ସଭା ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ସେଥିରେ ସଭ୍ୟ ହେଲେ—ବାବୁ ଜୟକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ବାବୁ ଭୋଳାନାଥ ସାମନ୍ତସ୍ୱୟ, ବାବୁ ଦାମୋଦରପ୍ରସାଦ ଦାସ, ବାବୁ ରାଧାନାଥ ସ୍ୱୟ, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି । ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସ ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ଏବଂ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ହେଲେ ।

ବାବୁ ରାଧାନାଥ ସ୍ୱୟ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ ହେଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ, କୌଣସି କାର୍ଗଜ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବ ନାହିଁ । ସେ ସବୁଦିନ ଗୋପନୀୟ ଭାବରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ

ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି । କାରଣ କୌଣସି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମିତିରେ ଯୋଗଦେବା କିମ୍ବା କାହାର ସହିତ ମିଳିମିଶି ବୁଲିବାକୁ ତାହାଙ୍କ ପିତା ବାବୁ ସୁନ୍ଦର ନାରାୟଣରାୟଙ୍କର ଦୃଢ଼ତରୂପେ ମନା ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ରାତିରେ ସୁନନ୍ଦ ଗ୍ରାମରେ ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ବୈଠକ ଖାନାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବସେ । ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ବିଦ୍ରୋହ, ଭିନ୍ନ ବକାସଦାୟକ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ଅଧିକାରୀ । ରାଧାନାଥ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଫ.ଏ. ପାଶ କର ନ ଥିଲେ, ତେଣୁ ବର୍ଷ ପଡ଼ୁଥିଲେ ମାତ୍ର । ଅନେକ ଦିବସ ତର୍କ ବିତର୍କ ଉତ୍ତରରେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସ୍ଥର ହୋଇଗଲା—ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥା କରାଯାଉ । ପ୍ରଥମେ ରସକଲ୍ଲୋଳଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରାଯିବ । ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାର ବିଷୟ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରନ୍ଥା କରାଯିବ । ରସକଲ୍ଲୋଳର ଗ୍ରନ୍ଥା ଶର୍ତ୍ତସଂଗ୍ରହ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାର ଏକ ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଟଙ୍କା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ତିନି ଚାନ୍ଦି ମାସ ଯନ୍ତ୍ର କରି ଅତିରିକ୍ତ ଶତଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟଧନ ସଂଗ୍ରହ କରାଗଲା । ଏହି ସଂଗ୍ରହ ଅର୍ଥ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ଦାମୋଦରବାବୁଙ୍କ କମାରେ ରହିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରନ୍ଥା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସଭାର ସଭ୍ୟ ମିଳିନାଥ କେତେଜଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ ଉପରେ ଟୀକା କରିବାକୁ ବସିଗଲୁ । ପ୍ରଥମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଚାରିଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ଅଣାଗଲା । ସେ ସମସ୍ତର ପାଠ ମିଳାଇ ବିଶ୍ୱକରୁପେ ଶକ୍ତି ଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖାଗଲା । ଅମରକୋଷ ଏବଂ ଆଉ ତିନି ଚାନ୍ଦି ଅଭିଧାନ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦାର୍ଥ ନିରୂପଣ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ବାଦାନ୍ତବାଦ ଚଳୁଥାଏ, ସେ ସମସ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଠକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାସ୍ୟାଦୃଷ୍ଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରାଗଲାକୁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଜାତ ହେଉ

ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ୭ଟା ଠାରୁ ୯ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟୀକା ଲେଖା କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲେ । ଚାନ୍ଦିମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ପରିଶ୍ରମରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧାଅଧ ସରିବ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ମନରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଭାବର ଉଦୟ ହେଲା । ଯଦି ରସକଲ୍ଲୋଳ ଶକ୍ତି ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥା କରାଯିବ, ଆପାତତଃ ଶକ୍ତି ଏ କାବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥା ହୋଇଯିବ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ଛପାଇବାକୁ ତେଜ ବିଳମ୍ବ ହେବ । ଯଦି ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଥାପନ କରୁଁ, ତେବେ ଏକାବେଳକେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ସହଜରେ ଛପାଇ ପାରିବୁଁ । ଏହାର ଚାନ୍ଦି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କଟକରେ ଟ୍ରାନ୍ସକୋପାନି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ଆଦର୍ଶରେ ଗୋଟିଏ କୋମ୍ପାନି ଗଠନ କରାଯିବା କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ପ୍ରେସ କି ପଦାର୍ଥ, ସେଇଟା ମାଟିରେ କି କାଠରେ ତିଆରି, ସେଥିପାଇଁ କି କି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ପ୍ରେସ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଦୁମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ଜଣକର ନ ଥିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ଯୁକ୍ତା ପ୍ରେସ କିମ୍ବା ପ୍ରେସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ଅଥଚ ପ୍ରେସ ସ୍ଥାପନ କରିବା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ରସକଲ୍ଲୋଳର ଟୀକା କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ରହିବ ହୋଇଗଲା । କୋମ୍ପାନିର ମୂଳ ପୁଞ୍ଜି ଧନାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗଲା । ଦେଖିଲି, ସେ ଟଙ୍କା ବାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମ୍ଭବିଚ୍ଛେଦ ଦୃଷ୍ଟି, ପୁରୁଷ ପ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ବାଧା ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏହି ସମସ୍ତ ବିବେଚନା କରି ଭୁବି ହୋଇ ରହିବାକୁ ହେଲା ।

(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ' ' ଭାଗ ୧୧ ଶେଷ)

ପ୍ରେସ୍ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଥାପନ (୨)

ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ୍ କୋମ୍ପାନି ସ୍ଥାପନ କରିବା ବିଷୟ ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ତାହାର ନାମ ହେଲା ପି. ଏନ୍. ସେନାପତି ଏଣ୍ଡ କୋ. ଉତ୍କଳ ପ୍ରେସ୍ । କୋମ୍ପାନିର ଏକ ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା । ସଭାରେ ତ ସବୁ କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା ।

“ଆଉ ସବୁ କଥା କର ୁଳ ।

ଟଙ୍କାଟି ଅଟେ ସବୁର ମୂଳ ।”

ପୂର୍ବେ କହିଅଛି—ଆନେମାନେ ସମସ୍ତେ ଧନବନ୍ଧୁ । ଟିକ୍‌ସନ ଏବଂ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବସାୟରୁ ମୋର ମାସିକ କୋଡ଼ିଏଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆୟୁତ୍ତ୍ବ । ବଡ଼ମା ପ୍ରତି ମାସରେ ମୋର ଦରମା ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗଣି ନିଅନ୍ତି । ବାଜେ ଆୟ ଟଙ୍କାରୁ ପ୍ରତି ମାସ ଶେଷ ହେବା ମାସକେ ପନ୍ଦରଟି ଟଙ୍କା କଲିକତାର ଫକୀରମୋହନ ସାହାଣୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ନ ଦେଲେ ନ ଚଳେ । ଆଉ କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଦରଦ୍ର ପିଲାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଦରମା ବହି କଣା କରିରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଖରଚରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଏତିକିରେ ଥାଉ ।

ସଭାର ଚାରିଜଣ ସଭ୍ୟ କୋମ୍ପାନିରୁ ମୂଳଧନ ସଂଗ୍ରହ ସକାଶେ ପଦାକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲୁ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଜମିଦାର, ମହାଜନ, ଅମଳ ପ୍ରଭୃତି ଥିଲେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ଵାରକୁ ନିମାଗତ ଚାରି ପାଞ୍ଚମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ହେଲା । କୌଣସି କୌଣସି ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରକୁ ଆଠ ଦଶ ଠାରୁ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଦଶ ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରେସ୍

କ ପଦାର୍ଥ ଓ ତତ୍ତ୍ଵାବ କେତେ ଲାଭ ହେବ, ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଜ୍ଞାନ । ଥୋକେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରେସର ନାମ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ତେବେ ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ପାଞ୍ଜି, ଚୈତନ୍ୟ ଚରଣାମୃତ ଓ ସ୍କଲରେ ପତା ଯାଉଥିବା ଛୁପା ବହି ସମସ୍ତ ଦେଖୁଥିବାରୁ ପ୍ରେସର ପୋଥି ଛୁପା ହୋଇ ପାରିବା ବିଷୟରେ କାହାରକୁ ଅଧିକ ବୁଝାଇବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରେସର ଉପକାରତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଭିନ୍ନ ରୂର ଦେଖାକରି ବଳ୍ବତା ଦେଇ ବିଷୟଟା ବୁଝାଇବାକୁ ହୁଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର କରି ବୁଝାଇବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଥିଲା । କେତେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଦିନ କହି କହି ବଳ୍ବତାଟା ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କୌଣସି ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ ବଳ୍ବତାଟା ସହଜରେ ବାହାରି ପଡ଼େ । ବଳ୍ବତାର ସାର ମର୍ମ—“ସେଉଁମାନେ କୋମ୍ପାନିର ଅଂଶ କରିବେ, ସେମାନେ ତେଜ ଟଙ୍କା ଲାଭ ପାଇବେ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ଛନ୍ଦ ଛୁପା ହେଲେ ଖୁବ୍ ଶସ୍ତ୍ରରେ ବିକ୍ରି ହେବ । ସମସ୍ତେ ଆପେ ଆପେ ପଢ଼ି ପାରିବେ, ପୋଥି ପଢ଼ୁଆକୁ ଆଉ ଡାକିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ଘରେ ପୋଥି ପଢ଼ି ଜ୍ଞାନ ହୋଇଯିବେ । କୌଣସି ବିଦେଶୀ ଲୋକ ଆନୁମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ମେଣ୍ଟା ବୋଲି ଗାଳ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।” କେହି ପ୍ରେସର ଉପକାରତା ବୁଝି, କେହି ଲାଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ, କେହିବା ଆନୁମାନଙ୍କ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ପ୍ରେସ୍ କୋମ୍ପାନିର ଅଂଶ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚମାସ ଆବଶ୍ୟକ ପରଶ୍ରମରେ ବାରଗତ ଟଙ୍କା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ସମୀପରେ ଗଢ଼ିତ ହେଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ କିତାବ ଛୁପିବାକୁ ମିହି ବା କାରିଗର କାହିଁ ? (ସେ ସମୟରେ କମ୍ପୋଜିଟର,

ପ୍ରେସ୍‌ମେନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ କାହାରକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ।) ସନ୍ଧାନରେ ଜଣାଗଲା, ଉତ୍କଳରେ କାରିଗରର ଅଭାବ । କଲିକତାରୁ କମ୍ପୋଜିଟର, ପ୍ରିଣ୍ଟର, ପ୍ରେସ୍‌ମେନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଧିକାରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ ପୁଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷହୋଇଯିବ । ପ୍ରେସ୍ ସରଞ୍ଜାମ କରିବାକୁ ଅର୍ଥ ଅଭାବ ନାହିଁ । କିତାପ ବିଷୟ ଶିଶି ଆସିବା ସକାଶେ ମୋର ମାତୁଳ ପୁଅ ଗୋଟିଏ ଭାଇକୁ କଲିକତା ପଠାଇଲି । ଗୁପାଖାନା ସକାଶେ କି କି ଜନ୍ମସ କରିବାକୁ ହେବ ଓ ସେ ସମୟର ମୂଲ୍ୟ କେତେ, ଏ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଲେଖି ପଠାଇବା ସକାଶେ ତାକୁ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା । କଲିକତାରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଗଲେ ଖାଇଖରତ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ଶେ ମାସକୁ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ । ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆସିବ ? କୋମ୍ପାନୀ ପୁଞ୍ଜିରୁ ଟଙ୍କା ଦେଲେ କଲ ଇତ୍ୟାଦି କରିବାକୁ ପଛନ୍ତେ ନଅଶହ ହୋଇପାରେ । କଣ କରିବି, ହାତରୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବର୍ଷେକାଳ ତାକୁ ମାସିକ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା କରି ଖରଚ ଦେଇଥିଲି ।

ଗୁପାଖାନା ସମ୍ପର୍କୀୟ ବସ୍ତୁ ସକଳର ନାମ ଏବଂ କେଉଁ ବସ୍ତୁ କେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ସେ ସବୁର ମୂଲ୍ୟର ପରିମାଣ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ କଲିକତାରୁ ପତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ, ଅକ୍ଷର ଅର୍ଥାତ୍ ଟାଇପ୍ ନାମକ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର କଲିକତାରେ ମିଳେ ନାହିଁ । କଲିକତାର ଉତ୍କଳଜନରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କର୍ମକାର ନାମକ ଜଣେ ଲୋକ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ତୟାର କରୁଥିବାର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ତାହା ନିକଟକୁ ଗଲା । ସେ ଲୋକଟା ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ, ଗୁପା ଅକ୍ଷର ଦେଖି ଅକ୍ଷର ଗଢ଼ି ଦିଏ । ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ାକ କଦର୍ଯ୍ୟ । ଯାହାହେଉ

ମିଳିଗଲା, ଏହାହିଁ ସୌଭାଗ୍ୟ । ଅକ୍ଷର ତିଆରି ସକାଶେ ବଇନା ଦେଇ ଆସିଲି । ସେ ପରେ ଅକ୍ଷର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପଠାଇଦେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅକ୍ଷର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରଞ୍ଜାମମାନଙ୍କ ଦାମ ମୋଟ କରି ଦେଖା-ଗଲା, ସବୁସୁଦ୍ଧା ଆଠଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ । ବାକି ଗୁଣିତ ଟଙ୍କା ହାତରେ ବଳକା ରହୁଅଛି । କଲିକତାରେ କୋମ୍ପାନୀ ମାନଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜଣାଗଲା ଯେ, ସାତ ଆଠଶ ଟଙ୍କାରୁ ଉଣାରେ ଭଲ ପ୍ରେସ୍ ଗୋଟାଏ ମିଳି ନ ପାରେ । ତେବେ କଣ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ, ଏତେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ବୃଥା ଯିବ ? ମେହିମପୁରରେ ମିସନରୀ ମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁପାଖାନା ଥିଲା । ସେଠାରେ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୁପାଖାନା ମିଳିପାରେ କି ନାହିଁ ଜାଣିବାକୁ ପସ ଲେଖିଲି । ପତ୍ରର ଉତ୍ତର ଆସିବା ପୂର୍ବେ ଗୁରୁ ପ୍ରାଣଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଶଗଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ଗୁପାକଳ ଆସି ମୋ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେ କଲଟିର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଫୁଟ, ଓସାର ଦୁଇଫୁଟ, ଉଚ୍ଚତା ଦେଢ଼ଫୁଟ ହେବ— ଗୋଟିଏ ସମତରୁଖୋଣ ବାକସ ପରି । ଉପରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ଫମ୍ପା ଲୁହାର ରୁଲ ଗଢ଼ିଯାଏ । ମୂଲ୍ୟ ଠକ୍ ମନରେ ପଢ଼ୁନାହିଁ, ବୋଧକରେ ଦେଢ଼ଶ ଟଙ୍କା ହେବ । କଲଟି ଦେଖି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ବୋଧକରୁ ଆକାଶ ଖଣ୍ଡିଏ ବିଶାଳ ଜମିଦାରୀ ହଠାତ୍ ହସ୍ତଗତ ହେଲେ ସେପରି ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଗୁପାଖାନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସରଞ୍ଜାମମାନ ବାଲେଶ୍ଵର ଜାହାଜରେ ଯମେ ଯମେ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜାହାଜ କଲିକତାରୁ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିବାକୁ ପବନର ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗୁଥିଲା । ସବୁଶେଷରେ ଟାଇପ୍ ସବୁ ଧରି ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର

ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଜଗନ୍ନାଥ ଗୁପାଖାନା ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖି ଆସିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରାଇ ଦେଲେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠାଘର ଥିଲା । ସେ ଘରଟି ଭଡ଼ା ଦିଆଯାଏ । ବଡ଼ବାପାଙ୍କଠାରୁ ସେ ଘରଟି ଭଡ଼ା ନେଲା, ତହିଁରେ ଗୁପାଖାନା କରାଯିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ପ୍ରିୟର ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗନ୍ନାଥବାବୁ ସମସ୍ତ ଜନସଂସେ ଘରେ ସଜାଇ ରଖିଲେ । ଗୁପାଖାନା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାବା ନିମନ୍ତେ ଆଉ କି ଜଣ ଲୋକ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରିୟର ସେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖାଇ ଦେବେ । ଅକ୍ଷର ସବୁ ଯୋଡ଼ା ଯାଇ ପ୍ରେସ ଭିତରେ ଥିଆଗଲା । ଅକ୍ଷର ଉପରେ କାଳି ଲଗାଇବା ସକାଶେ ଗୋଟାଏ କାଠ ରୁଲରେ ଲୁହାର ହତା ଲଗାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ରଖିଥିଲେ । ସେହି କାଠ ରୁଲରେ କାଳି ଲଗାଇ ଟାଇପ୍ ଉପରେ ଗଢ଼ାଇ ଦେବାରୁ ରୁଲଟା ଘଡ଼ ଘଡ଼ କରି ଗଡ଼ି ଗଲା । ତାହା ଉପରେ କାଗଜ ଦିଆଲେ । ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ କରି ଶତ ଶତ ଲୋକ ଚାହିଁ ଅଛନ୍ତି । ଏବେ ପ୍ରେସ ଭିତରୁ ଗୁପା ବାହାରିବ । ଏ କଣରେ ବାବୁ ! ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଅକ୍ଷର ଗୁପାନାହିଁ, କାଗଜରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମେଞ୍ଚାକୁ ମେଞ୍ଚା କାଳି ଲାଗି ଆସିଅଛି । ପ୍ରିୟର ତ ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ କାଠ ପିତୁଳୀଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆନୁମାନଙ୍କୁ ପୃଥ୍ୱୀଟା ଅନ୍ଧକାରମୟ ପରି ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଲଜ୍ଜା ଓ ମନଃ କଷ୍ଟରେ ମୁଣ୍ଡରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଆଜି ଗୁପା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ବୋଲି ଆନୁମାନରେ ଯୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା । ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରର ଅଧାଅଧି ଦୋକାନ ବନ୍ଦ । ସହରର ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୁପା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଗୁପାଖାନା ଆଗ ସଡ଼କରେ ମଧ୍ୟ ଜନତା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଗମନାଗମନ ବନ୍ଦ ।

ଆନୁମାନଙ୍କର ତ ବିଷମ ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା । ତହିଁ ଉତ୍ତରୁ ପୁଣି ଆନୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶତ ଶତ ପ୍ରଶ୍ନ ପଡ଼ୁଅଛି—ଗୁପା କାହିଁ ? ଅତି କଷ୍ଟରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—‘ଆଜି କାଗଜରେ କେବଳ କାଳି ଦିଆଗଲା । ଏ ଉତ୍ତରୁ ଏହିସବୁ କାଳି ଅକ୍ଷର ପାଲଟି ଯିବ ।’ ଆନୁମାନଙ୍କ ପରି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକେ ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ଭୁଲ୍ ଆନୁ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତାରଣା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ତପଦ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ! ଧକ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନକୁ ଧକ୍କାର ଦେଲେ କ’ଣ ହେବ ?

ଜଗନ୍ନାଥ କଲିକତା ଗୁପାଖାନା ମାନଙ୍କରେ ଦେଖି ଆସିଥିଲା, କାଠ ରୁଲରେ ଟାଇପ ଉପରେ କାଳି ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ମାତ୍ର ସେ ରୁଲଟା କିପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତାହା ତାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ମନରେ କଲା, ରୁଲଟା ଠିକ୍ ସମାନ ଭାବରେ ତୟାର ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଅକ୍ଷରରେ ସମାନରୂପେ କାଳି ଲଗୁନାହିଁ । ବଡ଼େଇ ଡକାଇ ହେଲା, ରଘା ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଶିକ୍ଷଣ କାଗଜ ଘଷା ଯୋଗୁଁ ରୁଲ ଚିକ୍‌ଚିକ୍ କରୁଗଲା । ମାତ୍ର ଫଳରେ “ଯଥା ପୂର୍ବ ତଥା ପରଂ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିବାସର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ, ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧାହିଁ, ରୁଲ ଖଣ୍ଡ ଆଗରେ ପଡ଼ି ଦୃଷ୍ଟି ରେଖାକୁ ଯେମନ୍ତ ଢାକି ରଖିଅଛି । ନାନା ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ ଓ ପ୍ରଗାଢ଼ ପରଶ୍ରମରେ ବ୍ୟର୍ଥକାମ ହୋଇ ଚାଲି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ମନରେ ଉଦ୍ଭବ ହେଲା, ରୁଲ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ମୋଟା କୋମଳ ଚମଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ କାଳି ସମାନ ରୂପେ ଲାଗିପାରେ । ଚନ୍ଦ୍ରା ଉଦୟ ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ—ମୋତି ଆସିଲା, ରୁଲ ଉପରେ ଚମଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । ଫଳରେ ଯାହା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ପାଠକ ମହାଶୟ

ବୁଝି ନେଉନ୍ତୁ, ଲେଖିବାର ଲେଖନାହାଁ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଗାଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ରା, ପରିଶ୍ରମ ଓ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନରେ ବ୍ୟର୍ଥକାମ ହୋଇ କଳିକତାକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲୁଁ । ଉତ୍ତର ଆସିଲା, ଶିରଷ ରାଶି ରୁଲ ଉପରେ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ । ଶିରଷ ରନ୍ଧାଗଲା, ଖଟଣ୍ଡ କାଠିରେ ଗରମ ଗରମ ତରଳ ଅଦସ୍ତାରେ ରୁଲ ଉପରେ ଚଢ଼ୁଦିଗରେ ଭଲ କରି ବୋଳ ଦିଆଗଲା । ସେଥିରୁ ଫଳଲା ?

କଳିକତାକୁ ପକ ଲେଖିଲି । ରୁଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିସ୍ତାରିତ ରୂପେ ଉପଦେଶ ଲିଖିତ ହୋଇ ଆସିଲା । ଗ୍ରାମ ହସାବ ଅନୁସାରେ ଗୁଡ଼ ଏବଂ ଶିରଷ ମିଶ୍ରିତ କରି ରନ୍ଧାହେବ; ଏଣେ ମୋଲଡ଼ ଭିତରେ ଠିକ୍ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ କାଠ ରୁଲଟାକୁ ରଖି ଗରମ ତରଳ ଶିରଷକୁ ମୋଲଡ଼ ଭିତରେ ଢାଳି ଦିଆଯିବ; ଦଶବାର ଦକ୍ଷା ଉତ୍ତରେ ମୋଲଡ଼ ଭିତରେ ରହି ଶିରଷ ଶୀତଳ ହୋଇଗଲେ ରୁଲ କର୍ମର ଉପଯୋଗୀ ହେବ । ବେଶ୍ କଥା, ଚିଠିର ଅର୍ଥାତ ପରିଷ୍କାର ରୂପେ ବୁଝାଗଲା । ମାତ୍ର ମୋଲଡ଼ ଭିତରେ ରୁଲ ରଖି ଶିରଷ ଢାଳାଯିବ, Mould ଏଟା ତ ଇଂରାଜୀ କଥା, ତାହାର ଅର୍ଥ, ଗୁମ୍ଫା । ସେ ଗୁମ୍ଫାର ଆକାର କପରି, କେଉଁ ପଦାର୍ଥରେ ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଜଣାଗଲା ନାହିଁ । କାହାକୁ ପଚାରିବୁ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପରି ବାଲେଶ୍ଵରବାସିଙ୍କ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବତନ ବହୁମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେସ୍ ରୁଲର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଅଗୋଚର । ପୁଣି କଳିକତାକୁ ପକଲେଖି ଉତ୍ତର ଆଣିବାକୁ ତର କାହିଁ ? ଘରୁ ବାହାରିଲେ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ ହାଟ ବାଟ କଚେରିରେ ବଡ଼ ସାନ ସବ୍ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ କେବଳ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣାଯାଏ—କେବେ ଗୁମ୍ଫା ବାହାରିବ ? ଲଜ୍ଜାରେ ଭିତରର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କଥା ଫେଜ କହି ହେଉ ନାହିଁ । ହସି ହସି ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହରେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯାଉଅଛି, ହଁ, ଗୁମ୍ଫା ବାହାରିଲା ପରି । ଘରେ ବାହାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ

ମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣାଯାଏ । କପରି କାହିଁରେ କି ଭାବରେ ମୋଲଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ; ଦିବାନିଶି କେବଳ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରା । କଲ୍ୟାଣରେ କେତେ ପ୍ରକାର ମୋଲଡ଼ ତିୟାରି ହୋଇ ଗୁମ୍ଫାଗଲା । ତିନି ଚାରିଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରା କଲା ଉତ୍ତରେ ଏକପ୍ରକାର ଗୁମ୍ଫା ମନରେ ଉଦ୍ଭବ ହେଲା । ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଗୋଟାଏ ଭରତକର ସାହି । କଂସା ପିତୃଳ ପ୍ରଭୃତି ଢାଳି ବାସନ ଗଢ଼ିବା ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ । ସେମାନଙ୍କୁ ମୋଲଡ଼ର ଆକାର ପ୍ରକାର ବୁଝାଇ ଦେଲା । ଏକ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ଗୋଟାଏ ପିତୃଳର ମୋଲଡ଼ ଢାଳିଦେଲେ । ସେଥିରେ ଅଠର ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦର ରୁଲ ଉପସ୍ଥଳ ରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । ଏବେ ଗୁମ୍ଫା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ହାୟ, ହାୟ, ' ! ଏ କ'ଣ ହେଲା ! ଗୁମ୍ଫା ଅଧାଅଧ ଅକ୍ଷର ଉଠୁ ନାହିଁ, ଡାହାଣ ପାଖ ଉଠିଲେ ବାଁ ପାଖ ଉଠୁ ନାହିଁ, ବାଁ ପାଖ ଉଠିଲେ ଡାହାଣ ପାଖ ଉଠୁ ନାହିଁ । ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ପନ୍ଦର ଦିନର ପ୍ରଗାଡ଼ ପରିଶ୍ରମ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ସେ ପ୍ରେସଟା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ମେହନୀପୁର ମିସନ୍ ପ୍ରେସ୍ ତାକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ଏ କଥା ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଏ ପ୍ରେସରେ ଗୁମ୍ଫା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । କଳିକତାରୁ ଗୋଟିଏ ନୂତନ କଳ ଅଣାଯିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ନୋହଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁଦାନ ଓ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାୟ ।

ଆ-ଠ ଶ-ଟ-ଙ୍କା ? କାହୁଁ ଆସିବ ? ଯଦି ଭେଦା ରୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ଯାଉଁ, ତେବେ ଟଙ୍କା ତ ମିଳିବ ନାହିଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଭରସାର ବିଦ୍ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ହୁଏ ତ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିଲୁ, କିନ୍ତୁ କିଏ କି ଭରସାରେ ମୋତେ ଏତେବୃତ୍ତିଏ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବ ? ବିପଦ ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିପଦକୁ ଟାଣି

ଆଣେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସିଆ ସମୟ, ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଶରା, ଦିବା ସନ୍ଧ୍ୟା ଦଉଡ଼ି, ଦୁର୍ଭାବନା, ଅନିଦ୍ରାମିତ ଆହାର ଓ ନିଦ୍ରା ହେତୁରୁ ଦିନକୁ ଆଠ ଦଶ ଥର କରି ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦିନେ କଲ ସଜାଡ଼ିବା ପାଇଁ ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପ୍ରଗାଡ଼ ପରଶ୍ରମରେ ଲାଗିଥିବାବେଳେ ଝାଲରେ ସମସ୍ତ ଲୁଗା ଭିଜି ଗଲାଣି, ପଶ୍ଚାତ୍ତାପରେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହାରା ଲୁଗା ଡିଙ୍ଗି ରକ୍ତ ଭୂଇଁରେ ବହିଗଲା । ଘରକୁ ଆସି ଅଚେତ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ସମୟରେ ଅନେକ ଦିନ ରାତି ଧଟା ବେଳେ ପ୍ରେସରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାନ୍ଦବେତେଇ ଚାଲିଯାଏ । ଆପଣାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବିଷୟ କାହାରିକୁ ଜଣାଏନାହିଁ ? ସାହସଧର ହସିହସି ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରେସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରେ । ଆଜି କରି ମଙ୍ଗ ମାଡ଼ି ବସିଛି । ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗରେ ପଡ଼ି ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି, ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ, ନଚେତ୍ ଖାଦନ ତ୍ୟାଗ ।

କୌଣସି ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବରେ ପ୍ରାଣପଣେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ସହାୟ ହୁଅନ୍ତୁ । ବାଲେଶ୍ୱରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର ଏବଂ ମହାଜନ ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଭ୍ରାତା ବାବୁ କରୋଣାସୋହନ ଦାସ ମୋର ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ସହାୟ ଥିଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ମାନ୍ଦବେତେଇ ବନା ଲେଖାପଢ଼ିରେ ମୋତେ ଆଠଗଡ଼ ଟଙ୍କା ଧାର ଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ପୁଅରୁ ରଏଲ କଲମ୍ବିଆନ୍ ପ୍ରେସ କଲିକତାରୁ ଅଣାଇଲା । ସେ ସମୟରେ ବର୍ଷାକାଳ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜର ଗଡ଼ାୟତ ବନ୍ଦ; ତେଣୁ ପ୍ରେସଟି କଲିକତାରୁ ଶଗଡ଼ରେ ଆସିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗେଜେଟି କରକର୍ ପଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ (ଟ୍ରଙ୍କ ରୋଡ଼) ଏବେ ପକ୍କା କରା ଯାଇଅଛି; ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ କେବଳ ମାଟିର ସଡ଼କ ଥିଲା । ବର୍ଷାକାଳରେ ତାହା

ନିତାନ୍ତ ଅଗମ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୋର୍ଡ଼ ଶଗଡ଼ କାଦୁଅରେ ଲାଗିଯାଏ । ପାଣ୍ଠି ବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ମୂଲିଆ ଆଣି ଟଣା ଓଟର କରି ଶଗଡ଼ ଉଠାଇବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରେସ ଶଗଡ଼ ଦାନ୍ତୁନ ବଜାର ମଝିଦାଣ୍ଡ କାଦୁଅରେ ଲାଗିଗଲା । ପରବ କୋଡ଼ଏ ଜଣ କୁଲି ଲାଗି ବଜାର ଦାଣ୍ଡଟା ପାରି କରି ଦେବାକୁ ଆଠ ଦିନ ଲାଗିଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ପ୍ରେସ କଲିକତାରୁ ବାହାରି ବାଇଶ ଦିନରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅଗ୍ରବ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଗତ ହୋଇଅଛି । ନବନୟନ ଲୋକେ କର୍ମ ଶିଖି ଗଲେଣି । ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଇଂରାଜୀ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଗୁପ୍ତା ହେଉଅଛି । ଦିନେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ବିଗ୍‌ନୋଲ୍ଡ ସାହେବ ମୋତେ ଡକାଇ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଲେ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ବର୍ଦ୍ଧନ ନିମନ୍ତେ କଚେରିରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଫାରମ ଛପାଇବାକୁ ଦେଲେ । ସେହି ସମସ୍ତ ଫାରମ ଛପାଇ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମରେ ଡେଇଁ ଟଙ୍କା ଲାଭ ମିଳିଥିଲା । ରଥଦେଶା ଯାହାକାଳ ପରି ପ୍ରେସ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଦୁଇ ଡିନି ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରୁ ଲୋକେ ଯାଡ଼ି ଛୁଟିଥିଲେ । ମଫସଲରୁ ଜମିଦାରମାନେ ସବାର ଚଢ଼ି ଗୁପ୍ତା ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏ କଥା ବୋଇଲେ ପାଠକେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ? ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ, ଏହା ଯଥାର୍ଥ ଘଟଣା । ଗୁପ୍ତାକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଛ ମାସ ଉତ୍ତରେ ବିଗ୍‌ନୋଲ୍ଡ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କଲେକ୍ଟର ଜନ ସମ୍ମୁଖ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଉତ୍କଳର ପରମ ହିତେଶୀ ଟି. ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ ଦିନେ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଗୁପ୍ତାଖାନାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରେସର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଲେ । ପ୍ରେସ ସ୍ଥାପନର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଶୁଣି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦଶଟଙ୍କା ପାରି-ତୋଷିକ ସ୍ୱରୂପ ଦେଇଗଲେ । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନେ

ସେହି ଟଙ୍କା ଆପଣା ସକାଶେ ନ ନେଇ ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ନାମରେ କୋମ୍ପାନୀର ଦୁଇଗୋଟି ସେୟାର ସ୍ବରୂପ ଜମା କରି ଦେଲୁ । କୋମ୍ପାନୀ ଶୁଦ୍ଧିଗଲ୍ ଉତ୍ସାହରେ ଲାଭ ସହିତ ତାହାକୁ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲୁ ।

ଗୁପ୍ତାଶାନା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ଦିନଠାରୁ ଅନେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲେଶ୍ବର ନିବାସୀ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଆଜି ଗୁପ୍ତାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଦିନରେ ଲୋକେ ଏ କଥାକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲଣ୍ଡନ ସହରରେ ପ୍ରଥମ ଗୁପ୍ତାଶାନା ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଦିନ ସ୍ବୟଂ ବ୍ରିଟେନର ମହାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥାଶ୍ରମ ମହାମାନ୍ୟ କୁଇନଙ୍କ ସହିତ ଗୁପ୍ତାରୂପ ଅଭୁତ ଘଟନା ଦେଖିବା ସକାଶେ ଗୁପ୍ତାଶାନାକୁ ଶୁଭାଗମନ କରିଥିଲେ । ତାହାପୁଣି ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ କାଠ ନିର୍ମିତ କଲ ଥିଲା ।

ପାଟଣା ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ ବାଲେଶ୍ବର ସହରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟୀ ମହାଜନ ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଘରଠାକୁ ସହରସ୍ଥ ଅନେକ ସମ୍ମାନ ଲେନ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ । ବାବୁ ରାଧାନାଥରାୟ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲୁ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ରାଧାନାଥବାବୁ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆପଣ ଯେଉଁଭାବରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନ କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଇତିହାସରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ ରହିବା ଉଚିତ ।” ହା ରାଧାନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ମହାଯାତ୍ରା କରି କାଳ ଅକ୍ଷରରେ ଗୁପ୍ତାଶାନା ଉତ୍ସର୍ଗ ସନ୍ଧିପ୍ତ ବିବରଣ ଲେଖି ରଖିବା ସକାଶେ ମୋତେ ଛୁଡ଼ି ଯାଇଅଛ !

ଗୁପ୍ତାଶାନାର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଦରରୂପେ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । କଟକର ଫାରମ ପ୍ରଭୃତି ଛପାଇ କାର୍ଯ୍ୟରୁ

ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ଲାଭ ହେଉଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡି ଏ ଖଣ୍ଡି ଏ ସୁସ୍ଥକ ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତା ହେଉଥାଏ । ଇତିପୂର୍ବରୁ କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ କୋମ୍ପାନୀ ଉତ୍କଳ ଘଣ୍ଟିକା ନାମ୍ନୀ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରେସରୁ ଖଣ୍ଡି ଏ ପାତ୍ରିକ ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବା ସକାଶେ କୋମ୍ପାନୀର କାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହକୀ ସମିତି ପ୍ରସ୍ତାବ ଏବଂ ସ୍ଥିର କଲେ । ତଦନୁସାରେ ‘ବୋଧଦାୟିନୀ’ ଏବଂ ‘ବାଲେଶ୍ବର ସମ୍ବାଦ ବାହକୀ’ ନାମରେ ଖଣ୍ଡି ଏ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ବୋଧ-ଦାୟିନୀ ଅଂଶ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟକ ଏବଂ ବାଲେଶ୍ବର ସମ୍ବାଦ ବାହକୀ ଅଂଶ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚାର ବିଷୟକ । ପତ୍ରିକା ବାହାରଲା, ମାତ୍ର ଲେଖକର ଅଭାବ । ମୁଁ ଦିନଯାକ ସ୍କୁଲ ଓ ପ୍ରେସକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଥିବା ପଡ଼େ । ରାତିରେ ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବଳ ଅଶେଷ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ପତ୍ରିକା ଖଣ୍ଡିକ ଅନିୟମିତ ରୂପେ ବାହାରେ । ପ୍ରାୟ ଚାରିଶ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣ ପତ୍ରିକାର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ଆଠ ଦଶ ଜଣଙ୍କ ଠାରୁ ମୂଲ୍ୟ ଆଦାୟ ହେଉଥିଲା । ଅନୁମାନ କୋଡ଼ିଏ ପଚାଶ ଜଣ ମାତ୍ର ତାହା ପଡ଼ୁଥିଲେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ସାହାଯ୍ୟେ ଗୁପ୍ତାକାର୍ଯ୍ୟ ସୁଦର ରୂପେ ଚଳୁଥାଏ ।

(ଉ. ସା. ୨୨ଶ ଭାଗ ୧୪୩)

୧୭

ମଫସଲରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ଚେଷ୍ଟା

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସମାଜରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ଶୁଣାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ମଫସଲ ମାନଙ୍କରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ । ସ୍ଥିର ହେଲା, ମଫସଲର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ

ସକାଶେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କିଛିତ ହାସ୍ୟୋଦ୍ବେଗ ହେଉଅଛି । ପ୍ରସ୍ତାବକାରୀ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଧନସ୍ଥାନ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଶୂନ୍ୟ ଭକ୍ତାବୃତ୍ତି । କି ସାହସରେ ଏପରି ଅର୍ଥସାଧ୍ୟ ଦୁରୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ମନ ବଳାଇଥିଲୁ । ଯାହାହେଉ ପ୍ରଥମ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳ ହେଲୁ ରେମଣା ଗ୍ରାମ । ରେମଣା ବାଲେଶ୍ଵର ସହରଠାରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରାୟ ତିନି କୋଶ ଦୂର । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ନାମ ବଙ୍ଗ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ପୁରାଣିକ । ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ବଗିଚା ମନ୍ଦିର ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବିରାଜିତ । ଚୈତନ୍ୟଦେବ ପୁଣି ଯାହା ସମୟରେ ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ବାସ କରି ଯାଇଥିଲେ । ଅତି ପୂର୍ବେ ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ଆଜ୍ଞାବିତ ଥିଲୁ—ସେହି ଧାମର ମହିମା ପ୍ରଭୃତ କାରଣ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଅଟନ୍ତି । ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ବଗିଚା ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଉତ୍ସରେ ତାଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା ସକାଶେ କି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆବଶ୍ୟକ ବୈଷ୍ଣବ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା । ମାଧବ ପୁଣି ଗୋସାଇଁ ରେମଣାକୁ ଆସି ଗୋପୀନାଥ ଜାଉଙ୍କ ପୂଜା ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଗଲେ, ତଦନୁସାରେ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଙ୍କ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା ।

ପୂର୍ବେ ନିମକଟସ୍ଥାଳୀ ସମୟରେ ସହରର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କାୟସ୍ଥ ଅମଳଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଥିଲା ରେମଣା । କଳିକତା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସାଲିକାସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଗୋଲ କଢେରରୁ ଅମଳ ନିୟୁତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ପୁଣି ବାଲେଶ୍ଵର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଖ୍ୟାତ ବାଣିଜ୍ୟସ୍ଥାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହା ଅନେକ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଅଟେ ।

ଆତ୍ମମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ସକାଶେ ରେମଣା ଯାହା କଲୁ, ଆଉ ସାଙ୍ଗରେ ଗଲେ ସ୍କୁଲ ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ବାବୁ ଶିବଦାସ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ । ରେମଣା କାୟସ୍ଥ ପଣ୍ଡା ନିକଟରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସହପାଠୀ ବାବୁ ନନ୍ଦକୃମାର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ସେହିନି କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ହିସାବ କରି ଦେଖାଗଲା, ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ, ଜଣେ ଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାହାର ଖରଚ ସମସ୍ତରେ ମାସିକ ବ୍ୟୟ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ । ହରି ବୋଲି ହରି ! ମାସକୁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆସିବ ? ଅପରିଶୀମଦଶିକ୍ଷକ ପକ୍ଷରେ ଶେଷ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ଦେଖି, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସେହିପରି ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସତ୍ତ୍ୱରେ ବସି ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଶେଷରେ ଭେଦା ସଂଗ୍ରହ କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର (ସେ ସମୟରେ ବାବୁ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ) କହିଲେ, ଭେଦା ସଂଗ୍ରହର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ସେ ଏକାକୀ ବହନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଏକ ବର୍ଷର ଖରଚ ନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରିମ ୩୦୦ ଟଙ୍କା ମୋ ହସ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେମଣା ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ ବେଶ୍ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଚଳୁଅଛି । ରେମଣାବାସୀ ବୈକୁଣ୍ଠଚର ମହାରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁରଙ୍କ ପବନ ନାମ ଚରକାଳ ସ୍ମରଣ କରିବେ ।

(ଭ: ସା: ୨ ଶ ଭାଗ ୨ୟ ସଖ୍ୟା)

୧୭

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂକଟ

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ସୋର ଗ୍ରାମଜବାସୀ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ନନ୍ଦ ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଆଉ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ାଇବା ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ନନ୍ଦ ଆପଣେ ପେନସନ୍ ନେବାରୁ ତାହାଙ୍କ ପଦରେ ବଙ୍ଗଦେଶବାସୀ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ବୋଧକରୁ ସେ ମନରେ କରି ଆସିଥିଲେ, ଓଡ଼ିଆଟା ପଢ଼ାଇବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ରୁଚି ଛ'ମାସ ପରଶ୍ରମ କରି ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଗୁପ୍ତା ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ପକାଇଲେ । ହେଲେ କଣ ମୂଳ କଥାଟାରେ ରହିଲା ବଖଡ଼ । ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ କଥା ତ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଆଉ “ଶ” ଏବଂ “ଲ” ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବୟସ ସେ ସମୟରେ “ପଞ୍ଚାଶତଂ ବନ୍ଦଂ ବ୍ରଜେତ୍” ପ୍ରାୟ । ବୃଦ୍ଧ କାଠୁଆ ଜିଭରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା କଣ ସମ୍ଭବ କଥା ? ‘ଲ’ କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ‘ଡ’, ‘ଶ’ କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ‘ନୋ’ । ଯଥା “ହେ ବାଡ଼କ ଗନୋ”—ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଶ୍ରେଣୀଯାକ ଛାତ୍ର ଠୋ ଠୋ କରି ହସି ପକାନ୍ତି । ଏପରି ଅପମାନ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତଟାଙ୍କ ଦେହ କେତେକେ ସହେ ? କାମ ଅଟକିଲେ ବୁଦ୍ଧି ବାହାରେ । ଦିନେ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍କୁଲକୁ ଆସି ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପକାଇଲେ—

“ଆରେ ଉଡ଼ିଆ ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ । ବାଙ୍ଗଲର ବାକ୍ସ ମାସ । ଉଡ଼େ ପଢ଼ାଇ ଆଉ ଦରକାର ନାହିଁ ।”

ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେନାହିଁ, ବୋଧକରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଥିବେ—, “ପଣ୍ଡିତେ ଗର୍ବଜବା ହୋଇ ଏହିଠାରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସିଥାଅ ।” କାରଣ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବା ସେ ସମୟ ପିଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ହରବରର କଥା ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ପରି ସେ ସମୟରେ Second Language ବୋଲି ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଟା ବିଷୟରେ କିଛି ଧର ପଗଡ଼ ନ ଥିଲା । ଯାହାର ଇଚ୍ଛାହେଲ ପଢ଼ି-କେହି ନ ପଢ଼ିଲ ତ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ପଢ଼ିଆ ପିଲାମାନଙ୍କର ତ ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଏଣେ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ମାଷ୍ଟର । ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ି ଟାଣି କଥା ପଦେ ବୋଲିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ତ ପଡ଼ିଗଲା ପୋ’ ବାର ।

“ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ” ଉକ୍ତା ମୁହଁରେ କହିଲେ ତ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ହେବ । ପଣ୍ଡିତେ ଖଣ୍ଡିଏ ବ୍ରହ୍ମ ରଚନା କରିବାକୁ ବସିଗଲେ । ନାମ ହେଲା—“ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ ।” ଗୁପ୍ତାବହି ବାହାରିଲା । ବଙ୍ଗାଳୀ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ସହିତ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କଠାକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇଲେ । ସେ ସମୟ ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର-ଆର. ଏଲ୍. ମାର୍ଟିନ୍ । ତାଙ୍କ ହେଡ଼ ଅଫିସ ଥିଲା ମେହମାପୁରରେ । ଅଫିସର ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ । ବାଲେଶ୍ୱରଜିଲ୍ଲାର ବଙ୍ଗାଳୀ ହେଡ଼ପୁଟି ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅନୁକୂଳ ମତ ପିଠିରେ ଦେଲି, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଦୁକୁମ ବାହାରି ବାଲେଶ୍ୱର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ—

‘ସତ୍ୟବାଦୀ—୧୩୮୫ ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗ—ମ— ୨ଶ ସଂଖ୍ୟାରେ “ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନରୁ ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ” ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉଚ୍ଚେଦ ନିମନ୍ତେ ତତ୍କାଳୀନ ଆନ୍ଦୋଳନର ଚର୍ଚ୍ଚା ଥିବାରୁ ପରିଚ୍ଛେଦିତ ଉପରସୂଚୀତ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଅଛି । —ସମ୍ପାଦକ

“ବାଲେଶ୍ୱର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲରେ କେବଳ ସଂସ୍କୃତ ଆଉ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ା ହେବ ।”

ସେ ସମୟ କେବଳ ସ୍କୁଲ ବୋଲି ନୁହେଁ, ସରକାରୀ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଥିଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କର ଏକମତ । ସମସ୍ତେ ସମାନ ଓଡ଼ିଆ-ବିଦେଶୀ ଆଉ ବହୁପ୍ରକାରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହର ଚତୁଳ ପଡ଼ିଗଲା । କାନ୍ତି ଉଚ୍ଚାଧିକାରୀଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଚଳେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ମନରେ କରୁଛନ୍ତି, “ଉଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟାଏ ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି କାହିଁ ସ୍ଥାପନ କରିଗଲେ !”

କେବଳ ଇଂରେଜ ସ୍କୁଲରେ ନୁହେଁ, ଆଉ ଆଉ (ଏଡ଼େଡ଼) ସାହାଯ୍ୟକୃତ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ଉପାଦାନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଙ୍ଗାଳୀ ଜମିଦାର ମଣ୍ଡଳ ବାବୁ ତାଙ୍କ ମଫସଲ ଜମିଦାରୀରେ ଗୋଟାଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ବଙ୍ଗଳା ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଦେଲେ ।

କେବଳ ବାଲେଶ୍ୱର ବୋଲି ନୁହେଁ, ଉତ୍କଳ ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଏକମତ, ଏକ ପରାମର୍ଶ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଉଠାଇଦେବା ସମସ୍ତଙ୍କର ମତ ଏବଂ ଯତ୍ନ ।

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସୁକର ଦଳାଦଳ ଚଳୁଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକପକ୍ଷ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ, ଅନ୍ୟପକ୍ଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ମରବ ଏବଂ ନିଷ୍ପେଷ ।

ସହସା ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଯୁଗପତ୍ନ ସହସ୍ର ଚକ୍ରପାତ ପରି ଜଣାଗଲା । ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ, ବିଦ୍ରୁମ ବାଣୀ ହୃଦୟରେ ଘେରି ପରି ବିନ୍ଦୁ ଯାଉଥାଏ । “ଏ, ଏ’କଣ ହେଲା ?” ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା କ’ଣ

ଆଉ ପଡ଼ି ହେବନାହିଁ ? ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ କମିଟି ବସିଗଲା । ଦିବାସର ଚନ୍ଦ୍ରା—ରକ୍ଷାର ଉପାୟ କ’ଣ ? ସଞ୍ଜଠାରୁ ରାତି ଛ’ଦୃଢ଼ ଯାଏଁ ସହର-ବାସୀ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଦ୍ୱାର ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । କଟକରେ ଅମଲମାନଙ୍କୁ ଏକକ୍ଷ କରି ଆନ୍ଧ୍ରରକ୍ଷାର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ସମସ୍ତେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ଜବାବ ଦେଲେ—

“ଆରେ ବାବୁ ! ଏଟା ହେଲା ସରକାରୀ ମାମଲା । ସରକାର ସ୍କୁଲରେ ଯାହା ପଢ଼ାଇବେ, ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ତାହା ପଢ଼ିବେ । ସରକାରୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ ମ ଉପରେ କଥା କହି କଣ ବିପଦରେ ପଡ଼ୁ ?”

ଅମଲମାନଙ୍କ ମତ ଶୁଣି ସହରବାସୀ ଜମିଦାର ମହାଜନଗଣ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ କଥା ପଦେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ନାଗୁଜ । ଥୋକେ ସଂଘ୍ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଅମଲମାନେ ଯେ କଥାରେ ଭରସା ନାହାନ୍ତି, ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ସେଥିରେ ପଣି କଣ ଜରିମାନା ଦେବୁ ?”

ବାବୁ ଗୌରାଣଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶତ-ସହସ୍ର ପ୍ରଣିପାତ କରୁଥାଉଁ । ସେ ଉତ୍କଳଦୀପିକାରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିସଂଗ୍ରାହ ଯୁକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାହର କରୁଥାନ୍ତି । ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳରୁ କେବଳ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଚମୟ ବାଣୀ ଶୁଣୁଥାଉଁ । ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ନବପ୍ରକାଶିତ “ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା”ରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥାଉଁ ।

ଏଣେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ନିବୃତ୍ତ ନାହୁଁ । ପ୍ରତିଦିନ, ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ଉପାୟ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଉଁ । ଦିନେ କଟକସହରରେ ସମସ୍ତ ଅମଲଙ୍କୁ ଏକକ୍ଷ କରି ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା କଲୁ । ସେଥିର ସାରମର୍ମ ଏହି—

“ହେ ମହାଶୟଗଣ ! ଏହି ସେ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଠିଯାଇ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ା ହେଉଛି, ଏହା ସର-କାରଙ୍କ ହୁକୁମ ନୁହେଁ—ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଚହାନ୍ତି କରି ଇନ୍‌ସେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କୁ ଡୁଲାଇ ଏପରି କରିଛନ୍ତି । ଅନୁଦିନ ଉତ୍ତରେ କଚେରୀରୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେବେ, ସେଥିର କାରଣ କି ବୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି ? ଏଡ଼େବଡ଼ ଅଧିକ ଦରମାର ଚାକିରି ଏବଂ କରାଣୀଗିରି ସବୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଆପଣମାନେ ପାଣିରେ ଏଡ଼େ ଲାଏକ—ମଉଲଗ ପରି । ସେହି ପାଣି ଉଠାଇ ଦେଇ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ କରାଣୀ ହୋଇଗଲେ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଏତେ ବିଦ୍ୟା ସବୁ ମାଟି ହେଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠିଗଲେ ଏହି ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ପୁଅ, ଭାଇ, ଜାତି, କୁଟୁମ୍ବମାନେ ଅମଲ ହୋଇଯିବେ । ଆପଣମାନେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ବରଖାସ୍ତ ହେବେ—ଏଣିକି ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ନାତିମାନେ ଆଉ ସରକାରୀ ଚାକିରି ପାଇବେ ନାହିଁ ।”

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଏହି ପଦକ କଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ର ସଭାରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଗଲା । ସମସ୍ତେ ପାଟିକରି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ନାହିଁ—ନାହିଁ—ତାହା କେତେ ହେବ ନାହିଁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବେ ।”

ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଧରି ବସିଲେ—“ଉପାୟ କର—ଉପାୟ କର ।”

ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍ତର ଦେଲୁ, “ସହଜ ଉପାୟ, ସରକାରଙ୍କୁ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଲେ, ସ୍କୁଲରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାହେବ । ସୁତରାଂ କେହି ବଙ୍ଗାଳୀ ଅମଲ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

ଏଣିକି ଆଉ ତର ସହ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଶୀଘ୍ର ଧରି ବସିଲେ, “ଶୀଘ୍ର ଦରଖାସ୍ତ ତୟାର କର ।”

ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଠ କରିବା ଅନୁଚିତ । ଦିନରାତି ପଡ଼ି ଗୋଟାଏ ଦରଖାସ୍ତ ତୟାର ହେଲା । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଶତ ଲୋକ ସେଥିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ କଲେ ।

ନାନା କାରଣରୁ ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର-ବାସୀ ସମସ୍ତ ଇଂରାଜି ହାକିମ ଏବଂ ମିସନାରୀମାନେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସମସ୍ତେ ସପକ୍ଷତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରର କଲେକ୍ଟର, ଜନ ବିମସ୍ ସାହେବ ଜଣେ ଭାଷାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ତାଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ ହେବାରୁ ଅନୁକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ସମୀପକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ସୂଚକ ଭାଷା । ଏହି ଭାଷା ଦେଶରେ ବହୁଳରୂପେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯିବା ଉଚିତ । ଏହି ମର୍ମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଇଂରାଜି ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଲେଖି ସରକାରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପରମବନ୍ଧୁ, ଡି. ରେଭେନ୍‌ସା ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର କମିଶନର । କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଦରଖାସ୍ତରେ ଆପଣାର ବିଶେଷରୂପେ ଅନୁକୂଳ ମତ ଲେଖି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଆସିଲା—

“ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲରୁ ବଙ୍ଗଭାଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଉ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପିତ ହେଉ ।”

କଲେକ୍ଟର ମହାତ୍ମା ଜନ୍‌ ଗାମସ୍ ଏବଂ କମିଶନର ମହାତ୍ମା ଡି. ରେଭେନ୍‌ସାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଚରକାଳ ଉତ୍କଳବାସୀ ସୁରକ୍ଷା କରିବେ ।

(ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ ୮ ମ-୧୨ ଶ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୨୪ ପୃଷ୍ଠା)

୧୮

ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା

ସନ ୧୮୭୮ ସାଲରେ କେମ୍ବେଲ ସାହେବ ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରି ଅସାଧାରଣ କର୍ମବୀର ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେବେ ଦେଖାଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ସରକାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ପ୍ରଚଳିତ ପୁରୁଷାନୁକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସେ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଧାନ ପ୍ରାପନକରି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହକୁମାର ମଫସଲ ଡାକମାନେ ଅସ୍ଥିର ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି—କିଛି ନୂତନ ବିଧାନ ଆସିବ ପରା ! ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରତିଦିନ ନୂତନ ନୂତନ ବିଧାନ ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ପାଦ ପ୍ରତି ମହକୁମାକୁ ଆସୁଥିଲା । କଟକରେ ଡାକମ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏତେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ! ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଏବଂ କାନଟୋନ ପଦ କାମେଲ ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସୃଷ୍ଟ । ଡିଭିଜନ୍ ଏବଂ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ମାନେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ା ଏବଂ ସର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ; ଏ ବିଧାନ କାମେଲ ସାହେବଙ୍କ ସମୟରୁ ପ୍ରଚଳିତ ।

ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର କାମେଲ ସାହେବ ପ୍ରଭୃତି କଲେ ଯେ, ଦେଶସ୍ଥ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ଚରମରୁ ବିଧାନ ପ୍ରଚଳନ ଏବଂ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିଦିବା ଉଚିତ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମତ ପରୁର ପଠାଇଲେ । ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବା ସକାଶେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଗେଟିଏ ମହାଶ୍ଵ ସଭା ଆହୂତ ହେଲା । ରାଜା ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ଦେଙ୍କ ଦେଶମନ୍ଦିର

ଦୋମହଲ ବାରଦ୍ଵାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାତ ଘଣ୍ଟାରେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସଭାରେ ଡିଭିଜନ୍, ମୁନସିଫ, ଇଞ୍ଜିନିୟର, ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର, ବଡ଼ ବଡ଼ କରାଜ ପ୍ରଭୃତି ଭିତ୍ତିଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାତ ଆଠଜଣ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ସହରବାସୀ ମହାଜନ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲୋକମାନେ ଏ ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ସଭା ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁନଥିଲେ । ସଭା ସମିତିର ନାମ ଶୁଣିଲେ ସେମାନଙ୍କର ବେଗୁମ ବାହାରପଡ଼େ କିମ୍ବା ଭାରି ଜରୁର କାମ ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଘରଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ସଭାସମିତି ଅର୍ଥ ସାଧାରଣ ରୂପେ ବୁଝି ରଖିଥିଲେ ଯେ, ଭେଦରେ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଦେଖି ବଙ୍ଗାଳୀ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଦଳାଦଳ ଚଳୁଥିଲା । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବଙ୍ଗାଳୀ ଦଳର ନେତା ଥିଲେ ।

ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଇଞ୍ଜିନିୟର ପ୍ରଥମେ ଠିଆହୋଇ ସଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ତାରିତ ରୂପେ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରୁ ଆଉ ଜଣେ ବଙ୍ଗବାସୀ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ବିସ୍ତାରିତ ବକ୍ତୃତା ଯେଣେ ପ୍ରଥମ ବକ୍ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ଅନୁମୋଦନ ଏବଂ ସମର୍ଥନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଦ୍ଵାରା ସଭାସ୍ଥ ସମସ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଝିଗଲେ ଯେ, ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଦ୍ଵାରା ଏଡ଼ିକେଶନ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ସ୍କୁଲମାନ ସହରରୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ମଫସଲରେ ଦେଖାଯିବା ଶ୍ଵାସାର ସ୍କୁଲମାନ ବସାଇ ସର୍ବସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଲୋକଙ୍କ ଘରର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିଯୋଗେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ଜାତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏଥିକୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ

ବିପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ।

ଦେଶସ୍ଥ ସର୍ବସାଧାରଣ ଓ ଅସମର୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦରର ପିଲାମାନଙ୍କୁ କୌଣସିରୂପେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ସେ ସମୟରେ ମୋ ମନରେ ଏହି ବିଷୟ ଶୀଘ୍ରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ଓ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରହକରି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ାଉଥିଲି । ବନ୍ଧୁ କର୍ଣ୍ଣବାକୁ କନ୍ୟା ସ୍କୁଲ ଦରମା ଦେବାକୁ ଅଧମର୍ଥ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନୀତିରୁ ପଛସା ଦେଉଥିଲି । ମିସନାରୀ ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନଙ୍କ ଦେୟ ବେତନ ମାସକୁ ଅଣାଏ ଦୁଇଅଣା ଥିଲା । ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ ପିଲାମାନେ ବିନା ବେତନରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ।

ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଗରବ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା । ମନରେ କଲି, ସରକାର ଯଦି ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ଉଠାଇ ଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ପିଲାମାନେ କୌଣସି ରୂପେ ପାଠ ପଢ଼ି ପାରିବେ, ମାତ୍ର ମଫସଲରେ ସ୍କୁଲ ବସିଲେ ଅନେକ ଦରିଦ୍ର ପିଲା ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇବେ । ତାହାହେଲେ ଦେଶରୁ ଅନେକ ପାଠୁଆ ବାହାରିବେ ।

ପଣ୍ଡିତ କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ସମାପ୍ତ ହେବାରୁ ମୁଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ଉପକାରଣ ବିସ୍ତାରିତରୂପେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରି ମୁଁ ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ମାତ୍ରେକ ବାରୁଦରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା ପରି କାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ ଉତ୍ତେଜିତ ଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ସମାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ମୁଁ ଘୁଣି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ୱକ୍ରିୟାମାନ ଖଣ୍ଡନ କରି

ମୋ ମତ ସପକ୍ଷରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଥା କହିଲି । ସେ ଉତ୍ତରର ଚିତ୍କାର ଶବ୍ଦରେ ଦୋମହଲ୍ଲ ଦରଟା କମି ଯାଉଥାଏ । ଥରେ ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ଆଠ ଦଶଥର ବାଦ-ନୁବାଦ ଚାଲିଲା । ଗୋଟିଏ ସୁରେଇରେ ଥଣ୍ଡା ଜଳ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ବକ୍ତାମାନେ ସମୟ ସମୟରେ ଗ୍ଲାସେ ଗ୍ଲାସେ ପାଣି ପିଉଥାଆନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବକ୍ତାଳୀ ମୋ ପ୍ରତି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କେବଳ ବଗଳାନନ୍ଦ ନାମକ ଜଣେ ବଙ୍ଗବାସୀ ଡେପୁଟି ବାବୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ସପକ୍ଷରେ କେତେକ କଥା କହିଥିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଧୂର୍ଞି କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଫୁର୍ ଉତ୍ତରେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ, “ହେ ସଭାସ୍ଥ ମହୋଦୟଗଣ, ମନରେ କରନ୍ତୁ, ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହାଇ ଏଡ଼ଜୁକେଶନ ଉଠାଇ ଦେଲେ ଆପଣମାନେ କଣ ମାସକୁ ପଚାରି ଭରଣ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ପଢ଼ାଇ ପାରିବେ ? ତେବେ ଉକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ସପକ୍ଷରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହସ୍ତୋତ୍ତଳନ କରନ୍ତୁ ।”

ସମସ୍ତେ ହାତ ଉଠାଇଲେ । ହରି ! ହରି ! ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆ ସତ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ହାତ ଉଠାଇ ଦେଲେଣି । ତରୁଣଶାତ୍ରୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଦସ୍ତଖତ କରାଇ ନିଆଗଲା । କାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ ଚିତ୍କାରଟାଏ କରି କହିଲେ, ‘ଫଙ୍ଗାରମୋହନ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦସ୍ତଖତ କରାଇବେ ନାହିଁ ।’ ମୁଁ ମନେ ମନେ କହିଲି, ‘ତଥାପୁ ?’

(ବି. ସ. ୨୨ଶ ଭାଗ—୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟ)

୧୯

ସ୍କୁଲ କମିଟିର ମେମ୍ବରୀ

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସର୍ବସଂସରକାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହକୁମାରେ ବକ୍ତାଳୀ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ

ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥା ଉଠାଇ ଦେଇ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥା ଚଳାଇବା ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକମତ । ଆପଣା ଆପଣା ମହକୁମାରେ ସାଧାରଣରେ ବଙ୍ଗଳା ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ସମସ୍ତେ ସତେଷ୍ଟ । ସରକାରୀ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଖାଲି ହେଲେ ଆପଣା ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା । ପବ୍ଲିକ୍ ଓଆର୍ଜିସ ଏବଂ ଡାକ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରବେଶାଧିକାର ନ ଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ବାବୁ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ସବ ପ୍ରଧାନ କମିସନାର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ନିବାସ ରୁଁରୁଡ଼ା । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ବିସ୍ତୃତ କମିସନାଟି । ଲୋକଟି ଖୁବ୍ ସାହସୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ, ଦାନଶୀଳ; କିନ୍ତୁ ଭୟଙ୍କର ମଦୁଆଲା ଓ ଡୋର୍ସୀ । ଦିବାସ ମଦବୋତଲ ପାଖରେ ଥାଏ, ମଦବୋତଲ ଓ ଗ୍ରାସ ବିଛଣାରେ ଥିଆ ନ ଗଲେ ନିଦ ମାଡ଼େ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱରର ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମଚାରୀ ତାଙ୍କୁ ମୁରବି କରି ଧରିଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ନଅଟା ମଧ୍ୟନ୍ତ ମଣ୍ଡଳ ବାବୁଙ୍କ କଚେରୀ ଘରେ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁଙ୍କ ବୈଠକ ହୁଏ । ଆଜିକାଲି ବୈଠକରେ ପ୍ରଧାନ ବିରୂପ୍ୟ ବିଷୟ—କି ଉପାୟରେ ସରକାରୀ ଅଧିସମାନଙ୍କରୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଠାଇ ଦେଇ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇ ପାରେ । ସଭା ସମିତିରେ ବକ୍ତୃତା, କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ବୁଝାବୁଝି, ସମ୍ବାଦବାହିକାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଲେଖା ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧରେ ଚର୍ଚ୍ଚାବିତର୍କ କରିବା ଯୋଗୁ ମୁଁ ବଙ୍ଗାଳୀ ସମାଜର ଚରମ ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନେ ଆତ୍ମନ୍ୟୁକ ଦୃଷ୍ଟା ଯୋଗୁ ମୋ ନାମ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋ ନାମ ଦେଇଥିଲେ—‘ବେଟା ଶଂ ଲିଡ଼ର ।’

ବାବୁ ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦୋର ମଫସଲ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳା ଝୁଲ ବସାଇଲେ ।

ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ଝୁଲ ପରି ନୁହେଁ, କେବଳ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେଇଟା ଲୋକଦେଖାଣ ମାତ୍ର । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାହ୍ୟକାରେ ଗୋଟିଏ ବାବୁପାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାହାରିବାରୁ ବୃନ୍ଦାବନବାବୁ ମୋ ପ୍ରତି ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସୁଯୋଗ ଧାଇଁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଥାନ୍ତି ।

ବାଲେଶ୍ୱର ବାରବାଟୀ ଝୁଲରେ ସାତ ଜଣ ମେମ୍ବର । ତୁ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ, ମୁଁ ଏକା ଜଣେ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ । ଦିନ କମିଟି ଆହୂତ ହେଲ । ଦେବାର ମୁଁ ସେଦିନ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିଲି । ବୃନ୍ଦାବନ ବାବୁ ଛୁଡ଼ା ଢୋଇ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ—ଫକୀର ମୋହନଙ୍କୁ କମିଟିରୁ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଉ, ନଚେତ୍ ମତେ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଉ । କମିଟି ଭୟଙ୍କର ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ । କାରଣ ଝୁଲଟି ଚୁଆ ହାରା ଚଲେ । ବଙ୍ଗାଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଦୁହାଦାତା ସମାନ ସମାନ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଝୁଲ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରିବେ, ବୃନ୍ଦାବନ ବାବୁଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଦଳରୁ ଚୁଆ ଆଦାୟ ହେବ ନାହିଁ । କମିଟି କଂକର୍ଣ୍ଣବ୍ୟ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ନାନା ଚର୍ଚ୍ଚା ବିତର୍କ ଉତ୍ତରେ ବୃନ୍ଦାବନ ବାବୁ ଝୁଲର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ଦେବା ପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବାରୁ ମୋତେ କମିଟିରୁ ବାହାର କରି ଦେବା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଚରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । “ମାରିଗିଛନ୍ତୁପରି ତ ଦଶ ! ରହନେମି ହମେଶା ।” ସୁଖ ଦୁଃଖ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦୋଲ୍ଲାସ ଫର୍ବକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନାର ପରିବର୍ତ୍ତୀ ମହାଧର ଗବର୍ଣ୍ଡମେଣ୍ଟ ଗେଜେଟରେ ବାହାରିଲା, “Babu Phakir Mohan Senapaty is appointed

as a member of Balasore Zilla school committee.” ଗେଜେଟ ପତ୍ରିକାକୁମାନେ ଏକାବେଳକେ ମାରବ । ବାବୁ ଶ୍ରୀନାଥ ଦତ୍ତ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ସେ ଭଦ୍ରା, ସଦାଶୟ, ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ପ୍ରିୟବାଦୀ । ସେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଦଳରେ ମିଶି ରହିଥିଲେ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦକୁ ଭଲ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲ କମିଟିରୁ ମୋତେ ବାହାର କରି ଦେବା ସମୟରେ ସେ ମୋ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଉକ୍ତ କମିଟିର ମେମ୍ବର । ଗେଜେଟ ବାହାରିବା ଉତ୍ତରରେ ଦିନେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷତ୍ ହେବାରୁ ସେ ମୋତେ ହସି ହସି କହିଲେ, “ମହାଶୟ, କିନ୍ତୁ ତେଲ ଆପନାକେ ଆଖିରେ ପାରିଲେ ନା ।”

ବାବୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ସମୟରେ ସଂଘଟିତ ହେଲା । ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ ଲେଖିଥିଲି । ସେହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଉତ୍କଳର ଗୁପ୍ତବୃତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରେ ତାହା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ସାତଶତ ଟଙ୍କା ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା କମିଶନର ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ ତିନିଶତ ଟଙ୍କା ମୋତେ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ମିଉନିସିପାଲିଟି ନ ଥିଲା, ଟାଉନ ମଧ୍ୟରେ ଚୌକିଦାସ୍ ଟେକ୍ସ ଥିଲା । କମିଶନରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏବଂ ବାବୁ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ଜଣ ଥିଲୁ । କମିଟିରେ ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ମତଭେଦ ହେଉଥିଲା । ସେ କଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲକମିଟିରୁ ମୋତେ ବାହାର କରି ଦେବା ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଗୁରୁ ବନ୍ଧୁରୁ ନାମ ଉଠାଇ ନେଲେ । ବାବୁ ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ କେତେକ ମାସ ମାସ ସ୍କୁଲର ବ୍ୟୟ ତଳାଇ ପରେ ତାହା ବନ୍ଦ କରି ଦେବାରୁ ସ୍କୁଲ ଉଠିଗଲା ।

(ଡି. ସା. ୨୩ଶ ଭାଗ-୪ର୍ଥ ସର୍ଗ)

୨୦

ସମାଜର ରୀତି ନୀତି ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ତଥା ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗ ହେତୁରୁ ବାଲେଶ୍ଵରସ୍ଥ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାଣି । ବେଶଭୂଷା, ଆହାର ବିହାର, ଶୁଦ୍ଧ ମାତ୍, ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ବିଷୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆରମ୍ଭ । ଆଗେ ବାଲକଠାରୁ ବୃଦ୍ଧଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପେଣ୍ଡାବାଳ ଥିଲା । ଏହି ପେଣ୍ଡାବାଳ ଉଚ୍ଛେଦନ ପ୍ରଥା ପ୍ରଥମେ ସ୍କୁଲ ପଢ଼ୁଆଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ସହରବାସୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନବ ଯୁବକଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ପେଣ୍ଡାବାଳ ହମଶଃ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେବଳ ଥୋକେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଉପରେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମାକାର କେରାସ ମାନ୍ଦ ବାଳ ରୁକ୍ତି ନାମ ଧାରଣପୂର୍ବକ ପ୍ରକ୍ତନ ଭାବରେ କେତେକ ବର୍ଷ ଯାଏ ଧୌନିକ ଯୁବକଙ୍କ ମସ୍ତକ ଉପରେ ବିରାଜିତ ଥିଲା । କାରଣ କୃଷି ବେଶ୍ରେ ଗଣ୍ଡ ନ ପଡ଼ିଲେ ପିତୃଲୋକ ଜଳଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ପରେ ଘର୍ଷକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ରୁକ୍ତିର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ, ସ୍କୁଲ

ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଚୁକି ବା ପେଣ୍ଡାବାଳ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ବେଳାଣି ବା ସେମାନେ ସେଥିରୁ ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ସକାଶେ ଅଭ୍ୟାସର ପୃଥା ଅଣ୍ଟାଳ ବସିବେ । ପୂର୍ବେ ଯୋକେ ମାତ୍ର କରେଇ ଅମଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧରେ ଯୋଡ଼ା, ଅଜ୍ଞା, ଚପକନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଯୋଡ଼ା ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଟପି ଭିତରକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲା । ଗୋରୁ ଚମ ଗୋଡ଼ରେ ଲାଗି ଥିବାରୁ ଯୋଡ଼ାମଡ଼ା ବାକୁମାନେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଫମଶ ହାଟ ବାଟରେ କୁର୍ତ୍ତା ଦେଖା ଗଲାଣି । ଆଉ ଯୋଡ଼ା ଫମଶ ଘର ଭିତର ଅଗଣା ଓ ପିଣ୍ଡାରେ ସଞ୍ଚାର କରୁଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚାଲିଚଳନ, ଆହାର ବିହାର ପ୍ରଭୃତି ଧମସ୍ତ ବିଷୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଚଥା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ସେ ସମସ୍ତ ଶୁଭ କି ଅଶୁଭର ଚିହ୍ନ, ସେ ବିଷୟର ବିଚାର ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଅଟେ ।

ସହରବାସୀ ଧନବନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପୁଅ ଓ ଝୁଲ ପତୁଆ ସ୍ୱବଳମାନେ ନିମନ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱେଷକ ହୋଇ ପଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ନିବୋଧତା ବା ଶାସନାତ୍ମକ ଫଳ ବୋଲିଯାଇପାରେ । ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷଠାରୁ ପୁଅକୁ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅବଧାନ ଜମା କରିଦେବା, ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉତ୍ତରୁ ଝୁଲ ବା ମକ୍ତବକୁ ପଠାଇ ଦେବା ପିତା ବା ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗଣନା ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଥିଲା । ବଡ଼ଲୋକ ଘରର ପିଲାମାନଙ୍କର ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗୀ ମାତ୍ରଶ୍ରୋତ୍ରୀର ଚାକର, ଗଡ଼ଡ଼, ଭଣ୍ଡାରୀ ଓ ଯୋବନସଙ୍ଗୀ ଚଞ୍ଚଳପ୍ରକୃତି ସମବୟସ ଚରଳମତ ସ୍ୱବଳବଦ୍ଧ । ପିତା ପୁଅ ମଧ୍ୟରେ କଦାଚିତ୍ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ । ପିତା ସମ୍ମୁଖରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଚାଲିବା ବା ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପିତା ସହିତ କଥା କହିବା ପ୍ରମ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ନିନ୍ଦମୟ କାର୍ଯ୍ୟ

ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ଧୀର ହୋଇ ଚାଲିବା ଓ ଧୀରେ ଧୀରେ କଥା କହିବା ସୁଶୀଳତାର ଚିହ୍ନ । ଧାଇଁ ଚାଲିବା, ପାଣିରେ ପହଁରିବା ଓ ଖେଳ ଚାଲିବା ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବୃତ୍ତତାର ଚିହ୍ନ ଅଟେ । ତେବେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ସହିତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଶ୍ରବ ବିସୃତି ଲାଭ କରିଅଛି, ଏ କଥା ନିଃସନ୍ଦେହ ରୂପେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ପୂର୍ବେ ମିଥ୍ୟାଶ୍ରବଣ ବା ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟଭିଚାରଟା ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବଡ଼ଲୋକ, ବିଶେଷତଃ କରଣ ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ ଗୃହ ପିଣ୍ଡାତୀ ଉପପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ଆରମ୍ଭପ୍ରଦ ବାସ ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ଥୋକେ ଲଜ୍ଜା ସମ୍ପର୍କ ଶୂନ୍ୟ ଧନବନ୍ତ ଲୋକ ବିପଣୀବାସିନୀ ବାରବଳାସିନୀକୁ ବସନ ଭୂଷଣରେ ମଣ୍ଡିତ କରିବା କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କୁ କୋଠାଘର ବନାଇ ଦେବାକୁ ଗୌରବର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ ।

ଉଚ୍ଚୋଚ୍ଚ ଉତ୍ତରୀୟା ଦୋଷାବଦ୍ଧ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ନ ହୋଇ ବରଞ୍ଚି ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ବୋଲି ଥୋକେ ଭାବୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅମଲ୍ଲର ଯେତେ ଉପରି ଲାଭ, ସମାଜରେ ତାହାର ତେଜକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ପ୍ରବାଦ ଥିଲା—“ମିଛ ବଣିଜ, ଚାକର ଚୋର ।” ମିଥ୍ୟା, ବ୍ୟଭିଚାର, ଉଚ୍ଚୋଚ୍ଚ ଥିଲା, ଅଛି ଓ ଚରକାଳ ଥିବ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ ଅନେକ ପରମାଣରେ ଶ୍ୱେତ । ଅସତ୍ୟବାଦୀ ସନ୍ତାନ ଲୋକ ସାଧାରଣର ଉପହାସ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟଭିଚାର ସାଧୁ ସମାଜରେ ସ୍ଥାନାତ୍ମକ । ଉଚ୍ଚୋଚ୍ଚ ଲୋକନେତ୍ରର ଅନ୍ତରାଳରେ ଫଲ୍‌ଗୁ ପ୍ରୋତସମ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ତୁଲ୍ୟ ରୂପେ ପ୍ରବଂହିତ ।

ଆଉ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା—ଘର ମଧ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମର ବିଭାଗ ଥିଲା । ଧର୍ମାଭିଷାଳ କାର୍ଯ୍ୟଟା ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ—

ବିଶେଷରେ ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ଜମା । ଗୁନାନ୍ତ କୋଥଳୀ ମେଲାଇ ସେ ସେବା ପୂଜାରେ ବସନ୍ତ । କୋଥଳୀ ମଧ୍ୟର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶୁଷ୍କ ଅଳ୍ପ ମହାପ୍ରସାଦ ଏବଂ ଶେଷ ଦେଉଳରେ ମାଲ ଗୁମ୍ଫା-ହେଲପରି ଗୁମ୍ଫାହୋଇଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାନ ସାନ ବଟିଆରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର, ବୃନ୍ଦାବନ, ମଥୁରା, ପ୍ରୟାଗ ପ୍ରଭୃତି ପୁଣ୍ୟ ସେବମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟରେଶୁ ସଞ୍ଚିତ ଥାଏ । ଭଲକ ଲଗାଇସାରି ମହାରଦ ଓ ପବନ ରେଶୁରୁ କଣିକାଏ କଣିକାଏ ସେବାକରି ତହିଁଉତ୍ତରୁ ଫେରାଏ ମାଲ ଗଢ଼ାଇ ଦେଲେ ପୂଜା ସମାପ୍ତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତଳ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ବିରାଜିତଥାନ୍ତି । ବେଳ ପହରକ ସରିକି ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନା ଏବଂ ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ ନିମନ୍ତେ ପୁରୋହିତ ଆସି ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ବଜାଇ ଦେଇ ସହସ୍ର ନାମ ପାଠକରି ଚାଲିଯାନ୍ତି । ପୁରୋହିତଙ୍କ ପାଖରେ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କରିଦେବା ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପୁରାଣପାଠ ଆସି ପୁରାଣ ପାଠ କରନ୍ତି । ଭଜନମାଳ ହସ୍ତରେ ରଖିବା ଡୋଳାଇ ଡୋଳାଇ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଧର୍ମାବସ୍ଥାନର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାରଗ୍ରାମ ପାଳନ ଓ ଉପବାସ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଗୃହର କର୍ତ୍ତା ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି, ଗୃହଣୀ ତ ଘର ଆବୋରି ବସିଅଛନ୍ତି, ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ପାଠପଢ଼ାରେ ନିଯୁକ୍ତ, ଧର୍ମାବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ସମୟ କାହିଁ ? ମୁଁ ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟରଖି ଦେଖି ଆସୁଅଛି, ଏହି ଗୌରୋହିତ୍ୟ ପୂଜାପାଠ ନିମନ୍ତେ ଦଶ ବାରପଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଗଲଣି ! ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ଅସ୍ପୃକ୍ତତା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଏହାର କାରଣ ଅଟେ । ଜାହାଜ କାରବାର ସମୟରେ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଲାଭ ଏବଂ ସମ୍ମାନ ଥିଲା । ଜାହାଜ

ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଯାଗାକଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାଜନ ଘରେ ଚଣ୍ଡୀପାଠ, ଶିବଙ୍କଠାରେ ସହସ୍ର କୁନ୍ଦ, ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମ ପୁଣ୍ୟାବୁଣୀ, ସନ୍ଧ୍ୟାବାୟୁଣୀ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଜଣ ପୁରୋହିତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଏତେ ପୂଜକ କାହାନ୍ତି ? କଟକ ଏବଂ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଯଜମାନ ଏବଂ ଦାସିନ ନରୂପିତ ଥିଲା । ଶତକାଳ ଜାହାଜ କାରବାର ସମୟ । ସେହି ପୁରୋହିତମାନେ ଏ ସମୟରେ ଆସି ପୂଜାପାଠ ସମ୍ପାଦନ ଉତ୍ତରରେ ନରୂପିତ ଅର୍ଥ ଦେଇ ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣା ଥିଲା, ଜାହାଜ ଧର୍ମତଜ୍ଞ । ଧର୍ମାବସ୍ଥାନ ନ କଲେ ତଜ୍ଞ ବୁଝିଯିବ । ହାୟ ! ହାୟ ! ବାଲେଶ୍ଵରରେ କେଉଁ ମହାପାପ ଯୋଗୁ ସେହି ଧର୍ମତଜ୍ଞଗୁଡ଼ିକ ଚରକାଳ ପାଇଁ ଡୁବି ଯାଇଅଛି !

ଆମ୍ଭେ ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁମାନଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନବଦ୍ଧ ଆସି ସନ୍ଧ୍ୟାତା, ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର, ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଅଛୁ । ଏକଥା ଆମ୍ଭମାନେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ମାତ୍ର ଅଶେଷ ଦୁର୍ଗୁଣର ହେତୁଭୂତ ମଦ୍ୟପାନଟା ଯେ ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଅଛୁ, ଏ କଥା ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମୁଁ ଯେଉଁ ସନ୍ଧ୍ୟାତା ବା ତଥାକଥିତ ଜ୍ଞାନ ସଞ୍ଚାରର କଥା କହୁଅଛି, ମଦ୍ୟପାନ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାତାର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ ବୋଲି ସେ ସମୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ସାନବଡ଼ ଦେବେଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ମଦ୍ୟପ । କେବଳ ତିନି ରୁଚି ଜଣ ମହାବିଦେଷୀ ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନାମ ଅଦ୍ୟାବଧି ମୋ ମନରେ ରହିଅଛି । ସେ ସମୟରେ ମଦ୍ୟପାନରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ତଥାକଥିତ ସନ୍ଧ୍ୟାସମାଜରେ

ଅବଜ୍ଞର ପାତ୍ର ଥିଲା । ମଦ୍ୟତ୍ୟାଗୀ କୌଣସି କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଆପଣାର ମାନ ସମ୍ଭ୍ରମ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କିଞ୍ଚିତ ମଦ୍ୟ କରିଆଣି ଗୋଟିଏ ସାନ କାଚ କୁମ୍ଭିରେ ଦରେ ରଖିଥାଏ । ତଥାକଥିତ କୌଣସି ଭଦ୍ରସମାଜକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଆପଣା ନିଶରେ କିଞ୍ଚିତ ମଦ୍ୟ ବୋଲ ଦେଇ ନିଶା ହୋଇଥିବାର ବାହାନା କରେ ।

ପ୍ରଥମରେ ମୁଁ ମଦ୍ୟକୁ ବିଷତୁଲ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ କରୁଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ଯୁବକସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଫିସ୍କା ବା ଭୋଳି ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦର ବିଷୟ ଥିଲା । ଯୁବକ ମାନେ ପାତ୍ର କରି ଭୋଳି ଦେଉଥିଲେ । ଭୋଳି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୂଳ ପଦାର୍ଥ ମାଂସ ତରକାରୀ; ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ଭୋଳିରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାର କଥା, ସେ ସ୍ଥାନରେ ଗୋପନରେ ମଦ୍ୟ ତଳେ । କେଜାଣି କି ସକାଶେ ଯୁବକଦଳ ମୋତେ କିଞ୍ଚିତ ସମ୍ମାନ ଏବଂ ଭୟ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ମଦ ନ ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ କେହି କିଛି ଭରସି କହି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ଵରର ସବୁପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟୀ ବାବୁ ମଦନମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଭ୍ରାତା ବାବୁ କିଶୋରୀ ମୋହନ ଦାସଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବଗିଚା ଥିଲା । ଉଦ୍ୟାନଟି ବାଲେଶ୍ଵର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାରର ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ । ପ୍ରତି ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁ ସମିତି ବସେ । ସମିତିରେ ତାସ, ଶତରଞ୍ଜି, ମଦ୍ୟ, ଚଉସ, ମଦରୁ, ବାଇନାଚ ଇତ୍ୟାଦି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆମୋଦର ଅଭାବ ନ ଥାଏ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ପୁରୁଷ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ଦେଉଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ସହଚ ମୋର ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁ ଥିଲା । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସେ ମତେ ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ

କଲେ । ପ୍ରଥମେ ତାସ ଖେଳ ହେଲା, ତତ୍ପରେ ଗୋଟିଏ ମେଜ ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଜିତ ହେଲା । ମେଜ ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବୋତଲରେ ସୁରାଦେଶ ବା ପିଣାଚୀ ସ୍ଥାପିତା । କେଜାଣି କି ସକାଶେ ମଦରୁ ପ୍ରତି ମୋର ଯେ ଏତେ ବିଦ୍ୱେଷ ଏତେ ଦୂରୀ ଥିଲା, ତାହା ଏକାବେଳକେ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା ମୁଁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଲୋକପରି ସହଜ ମନରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହଚ ପାନ ଭୋଜନ କଲି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରତି ଶନିବାର କିଶୋରୀମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ବଗିଚାରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ମଦ୍ୟ ପାନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନ ଥିଲି । କେବଳ ମୈତ୍ର ସଭ୍ୟର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହଚ ସମୟ ସମୟରେ ପାନ କରୁଥାଏ । ସେହି ସାମୟିକ ପାନ ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସମ୍ଭ୍ରମ ଓ ଆଶିଂକ ସମ୍ପତ୍ତି ବିନାଶର କାରଣ ହୋଇ ଥିଲା । ଅବଶେଷରେ ସେହି ମଦରୁପାନ ବିଷବତ୍ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲେ ମୋହର କଳକଳିତ ଅତି ତୁଳ୍ଲ ଜୀବନଚରିତ ଲେଖି ନିର୍ଜ୍ଜଳ ଭାବରେ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ସକାଶେ ଆଜିଯାଏ ମୋର ସତ୍ତା ପୃଥିବୀରେ ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥାନ୍ତା ।

(ଉ. ସା. ୨୩ଶ ଶ୍ଳୋ—୧ମ ପଞ୍ଚ୍ୟ)

— — —

୨୧

ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ

ବାଲ୍ଲକାଳରେ ମୋର ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଭୟ ଓ ଭକ୍ତି ଥିଲା । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଗୃହଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ପୁରୁଣା ବଉଳ ଗଛ ମୂଳରେ ଗ୍ରାମ ଦେବତା ଠାକୁରାଣୀ ବିଗଳିତା । ଗୋଟିଏ ମାଠିଆ ମୁହଁ ଉପରେ ପୋଡ଼ା ମାଟିର

ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ପରି ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ ଥୁଆ ହୋଇଅଛି, ତାଙ୍କ ନାମ ବଞ୍ଚିତ ମଙ୍ଗଳା । ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପାଏ ଓଜନ ଠାରୁ ସେରେ ଦୁଇସେର ଓଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟା ଆଠ ଦଶ ମାଙ୍କଡ଼ା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଅନାମିକା ଠାକୁରାଣୀଗୁଡ଼ିଏ ବିରାଜିତା । ପୂଜକ ମାଳୀଦର ଠାକୁରାଣୀ ବେଢ଼ା ଲଗାଉଛି । ଠାକୁରାଣୀମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଏତେ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳା ହୋଇଅଛି ଯେ, ଚାହିଁ ପକାଇଲେ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ସିନ୍ଦୂର ବାହାର ପଡ଼ିବ । ଠାକୁରାଣୀ ପାଖରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମଞ୍ଚିରେ ତିଆରି ଭଜା ଦଡ଼ ବରଷ ଆକାରର ଘୋଡ଼ା ହାତୀ ଜମା ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ବାହନ । ଠାକୁରାଣୀ ଏ ସବୁ ବାହନ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଥିବାର କେବେ ଦେଖି ନାହୁଁ । ମାତ୍ର ପୂଜାବେଳେ କାଳିଣୀ ଆସି ସେହି ବାହନରୁ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ନାଟବାର ଦେଖି ଅଛୁ । ବସନ୍ତ ବା ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଗାଁ ଭେଦା ପଇସାରେ ଠାକୁରାଣୀ ମାଜଣା ହୁଏ । ମାନସିକ ପୂଜା ବି ଡେର ହୁଏ । ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ବିଭା ବଦାପନାରେ ଆଗେ ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜିବା ବ୍ୟୁ । ପୂଜାବେଳେ କାଳିଣୀ ଆସି ଗାଁର ଭଲ ମନ୍ଦ କଥା କହନ୍ତି । ମୁଁ ସବୁଦିନ ସେହି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଜୁହାର ହୋଇ ଆସେ । କିଛି ବେମାର ହେଲେ ବା କିଛି ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ସିନ୍ଦୂର ମାଜନ । ପରେ ସିନ୍ଦୂର ପଇସାକର ଦେଲେ ମାଳୀ ଦେଉଳ (ପୂଜକ) ଠାକୁରାଣୀ ଦେହରେ ଲେପି ଦିଏ, ପଇସାଟିଏ ଦକ୍ଷିଣା ନିଏ ।

ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଆମ ଘରଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ନଣ୍ଡା ଗୋସାଇଁ ମଠ । ମନ୍ଦିର ସିଂହାସନରେ ଚୈତନ୍ୟ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବଡ଼ ବଡ଼ ଘୋଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡି (କାଠର ହେବ) ଏବଂ ପାଷାଣ ଓ ପିତ୍ତଳର ଆଉ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡି ବିରାଜିତ । ସେହି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖେ ବଡ଼ଳ ଗଛ ମୂଳରେ ଅବଧାନଙ୍କ ଚୂଟଶାଳୀ ଥିଲା । ମୁଁ ସେହି

ଚୂଟଶାଳୀରେ ପଢ଼ୁଥିଲି । ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଠାକୁର-ମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ, ଜୁହାର ହୋଇ ଆସେ । ସେହି ସମୟରେ ମନରେ କଲି, ବଞ୍ଚିତ ମଙ୍ଗଳା ଠାରୁ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ବଡ଼ । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଉ ଭକ୍ତି ରହିଲା ନାହିଁ । ଠାକୁରମା ସ୍ନାନ ସାରି ପୂଜା କରନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମାଳା ଜପନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦେଖା-ଦେଖି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ନାନ ସମୟରେ ‘ପାପୋଃତ୍ତଂ ପାପ କର୍ମାତ୍ତଂ’ ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଗାଧୋଇ ଆସେ । ଗାଧୋଇ ଆସି ଉମା କାର୍ତ୍ତୀୟା ଗୌରୀ ଇତ୍ୟାଦି ଦୁର୍ଗା ଏବଂ ମହାଦେବଙ୍କ ନାମ ଯାତ୍ରା ଅଭିଧାନରେ ପଢ଼ିଥିଲି, ସେହି ଦେବତାମାନଙ୍କ ନାମ ପଢ଼ି । ଠାକୁରମାଙ୍କ ମାଳା ଜପିବାର ଦେଖି ମୋର ମଧ୍ୟ ମାଳା ଜପିବାକୁ ମନ ବଳିଲା । ଭୁଲସୀ ମାଳଟିଏ କାହୁଁ ପାଇବି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଜୁଥାଏ । ଦିନେ ଉପରଓଳ ହେବ, ମୋଟଗଞ୍ଜି ବଜାରରୁ ଘରକୁ ଆସୁଅଛି, ମୋ ସମ୍ମୁଖ ସଡ଼କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଭୁଲସୀ ମାଳା ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲି—ସେ ମାଳଟି ଯେମନ୍ତ କି ମୋ ପାଇଁ କିଏ ଥୋଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଯେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାଳା ଖୋଜୁଅଛି, ନିଶ୍ଚୟ ଏକଥା କାହାରକୁ କହି ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଏ ମାଳା ଦେଲେ, ଏହା ମନରେ କରି ଯେନି ଆସିଲି ।

“ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ ।
ହରେ ଘନ ହରେ ଘନ ଘନ ଘନ ହରେ ହରେ ।”

ଠାକୁରମା ଏହି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ମାଳା ଜପନ୍ତି । ମୁଁ ବି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମାଳା ଜପିବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ଆମ ଘରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ଥିଲେ । ସୁରୋହର ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜା କରି ସହସ୍ର ନାମ ପଢ଼ିଯାନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ହୁଏ । ମୋ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଶୁଣିଲେ କେହି କେହି ହସନ୍ତି ।

ଆମ ଘରଠାକୁ ଅଧ କୋଶ ଦୂର ନୂଆବଜାର ପାଖରେ ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ମୋ ବଡ଼ମା ସେହି ମହାଦେବଙ୍କର ବଡ଼ ଭକ୍ତ । ବଗିଚାର ପାଚଲ କଦଳୀ ଆଉ ଦୁଧ ଦହି ଗୁଡ଼ ଏହିସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ପଞ୍ଚାମୃତ ହୁଏ । ଏହି ପଞ୍ଚାମୃତ ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରେ ଘୋର ଲାଗେ । ବଡ଼ମା ଘରଠାରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ପଞ୍ଚାମୃତ ଡିଆର କରାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ଘୋର ସକାଶେ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ମହାଦେବଙ୍କ ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଦେବଙ୍କର ଅନେକ ମହିମା ପ୍ରକାଶ କରେ । ସେ କହେ, ‘ମହାଦେବଙ୍କୁ ଘୋର ଦେଇ ଯେ ଯାହା ବର ମାଗିବ, ସେ ସେହି ବର ପାଇବ ।’ ପିଲାଦିନେ ଦେଖି-ଅଛି, ମହାଦେବଙ୍କର ବଡ଼ ମହିମା ପ୍ରକାଶ ଥିଲା । ବେମାର ଭଲ ହେବାପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ ଧାରଣା ପଡ଼ୁଥିଲେ । କଚେରୀ ନିକଟରେ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର । ଅନେକ ମାମଲରେ ମୁଦେଇ ମୁଦାଲ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ମାମଲରେ ଜୟୀ ହେବା ପାଇଁ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଘୋର ମନାସନ୍ତି । ଆଗେ ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରେ ମାମଲତକାର-ଙ୍କର ଅନେକ ମିଠେଇ ଘୋର ଲାଗୁଥିଲା । ଏଣିକି ତେର ଉଠା ପଡ଼ି ଗଲଣି । ଇଷ୍ଟ-କ୍ଷୁଦ୍ର-ଆ-କୋମାଳ ଲୁଣ ପୋକାନ ପୂର୍ବ ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା ଦେଉଥିଲେ । ପୂଜାହାର ପଣ୍ଡା ଆମ ଘରଠାରେ କହେ, ‘ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା; ତାଙ୍କିଲେ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ପାଣି ଦୁଧ ମିଶାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଢାଳିଲେ ପାଣି ବହିଯାଏ, ସେ ଦୁଧ ପିଇ ଦିଅନ୍ତି ।’

ଝାଡ଼େଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲି । ବୋମ୍ ବୋମ୍ ବାବା ବାବା ତାଙ୍କ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ଦୁଧମିଶା ପାଣି ଢାଳିଦେଲେ ମହାଦେବ ମୁଣ୍ଡରୁ ଛିଫଟ ଭୁଡ଼ ଭୁଡ଼ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ । ପାଣି ଭୁଡ଼କନ ଦିଏ, ଏହା ଦେଖି ମୋ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଜାତ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱାସ କଲି, ସତକଥା—ତାଙ୍କିଲେ ମହାଦେବ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତି । ଦର୍ଶନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରତି ସୋମବାର, କଦାଚିତ୍ ଅନ୍ୟ ବାରରେ ଯାଏଁ । ପୂଜାହାର ଯାହାଦେବ; ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଢାଳା ପାଣି ବେଲପତ୍ର ଆଣି ଦିଏ । ମୁଁ ଭକ୍ତି ପୂର୍ବକ ପାନ କରେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲକରି ଦେଖିଲି, ଦୁଧ ଆଉ ପାଣି ମିଶାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଢାଳି ଦେଲେ ଠିକ୍ ସେହି ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ବହିଯାଏ । ମହାଦେବ ଦୁଧ ଛୁଇଁ ପିଅନ୍ତି, ତୁଳାପାଣି ବହିଯାଏ, ସେ କଥା କାହିଁ ? ମୋ ମନ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖ—ପୁଣି ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରାଧିକ ଦୁଃଖ । ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରୁ ଭକ୍ତି ଉଠା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ବାଇବେଲ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପାଠ ଏବଂ ପାତ୍ର ସାହେବମାନଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ ହାରା ଜାଣିଲି, ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ପରମେଶ୍ୱର ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଆହାର ସାଶକାର । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ନାମରେ ‘ଭୂବିତ’ ନ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରେ ଆନନ୍ଦ ନରକରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ସେହି ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଧାରଣା ଜାତ ହେଲା—ଭଗ୍ନର ତ ଦୃଶ୍ୟରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଉପାସନା କଲେ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ, ଏ ସବୁ ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀ କିଏ ? ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରାମଦେବତା, ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କରେ କେତେ ଦେବତା—ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଦେବତାଙ୍କୁ କିପରି ପୂଜା କରିବ ? ଏମାନେ ତ ସାଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ପୂଜା କଲେ ବା କ’ଣ ହେବ ? (କହି) ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଏ ସବୁ କଥା କହିଲି; ଏ ବିଷୟରେ କଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଦୁଇଜଣ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ବିଚାର କଲୁ । ଶେଷରେ ଦୁଇଜଣ-ଯାକ ଏକାଦିନରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସ୍ଥିର କଲୁ । ଶେଷରେ ଦିନେ ରାଧାନାଥବାବୁ

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏକୃଷିଆ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଡେବାକୁ ମୋର ସାହସ ଅଗ୍ନି ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେବଦେଶ ପ୍ରତି ଆଉ ଆସ୍ଥାନାହିଁ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଈଶ୍ଵର ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ, ମାତ୍ର ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ କି ପ୍ରକାରେ ପୂଜା କରିବାକୁ ହୁଏ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ କଲିକତାରୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସିଲେ—ନାମ ଈଶାନ ଚନ୍ଦ୍ର ବସୁ । ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ତାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୋପକଥନ ହୁଏ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ବକ୍ତିମବାବୁଙ୍କ ଦୁର୍ଗତ ନିନ୍ଦା ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଥମ ବାହାରିଥିଲା—ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଆସି ନ ଥିଲା । ଈଶାନବାବୁ କଲିକତାରେ ସେହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିତ ପଡ଼ି ଆସିଥିଲେ । ସେହି ପୁସ୍ତକଗତ ଶ୍ରୀ ଏବଂ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ଚାହୁଁଲେ, ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀ ବଡ଼ ଭଲ, ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀଟା ଭଲ ନୁହେଁ । ଥରେ ଦୁଇଥର ବୋଲି ନୁହେଁ, ଶେଷରେ ତିନି ଚାରିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା ଶୁଣି କେବଳ ଶ୍ରୀଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ରାଗ ହେଲା, ଆଉ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲି ନାହିଁ ।

ଏହି ଘଟଣାର ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ବାଲେଶ୍ଵର ନିମକ ମାହାଲକୁ ଜଣେ କରାମ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଆସିଲେ । ନାମ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ଚୂଡ଼ଧର୍ମ । ଶୁଣିଲି, ସେ ଲୋକଟି ବ୍ରାହ୍ମ । ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୋପକଥନ କଲି । ପ୍ରସନ୍ନବାବୁଙ୍କ ବସା ଝାଡ଼େଶ୍ଵର ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପଶ୍ଚାତ୍ତୀରେ । ବାବୁଙ୍କ ବସା ଓ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ ଗୋଟିଏ ସରୁ ଗଳ ବାଟ ମାତ୍ର ବ୍ୟବଧାନ । ପ୍ରତି ରବିବାର ରାତିରେ ପ୍ରସନ୍ନବାବୁଙ୍କ

ବସାରେ ବ୍ରହ୍ମୋପାସନା ହୁଏ । ଉପାସନା ଉତ୍ତରେ ଉପାସକମାନେ ବସି ମନ୍ଦ ଖାଉଁ । ସେ ସମୟରେ ଥୋକେ ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦ୍ୟପାନଟା ଉପାସନାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ରୁଷିକୁଲ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବ୍ରାହ୍ମ ମହାତ୍ମାମାନେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦ୍ୟପାନରୁ ବିରତ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଅବଶେଷରେ ସେହି ମହାତ୍ମାମାନେ ବିଷବତ୍ ମନ୍ଦ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ସେହି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଯତ୍ନରେ ବଙ୍ଗ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ମନ୍ଦ୍ୟପାନ ନିବାରଣ ହୋଇଥିଲା ।

କେତେକ ମାତ୍ର ଉତ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରୂପେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ସ୍ଥାପନ କରାଯିବାର ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ଉପାସକ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସେହି ସଭାର ସଭ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ଜୟକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ଗୋଲାମାଧ ବାବୁ । ଏମାନଙ୍କୁ ଶୁଣି ସମୟସମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକଣ ସଙ୍ଗୀ ମଧ୍ୟ ଉପାସନାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ଵର ମୋତିରାଜି ବଜାର ପଶ୍ଚିମପ୍ରାନ୍ତରେ ମୟୂର ଙ୍କି ମହାବଳାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠା ବସାଦର ଥିଲା । ସହର ମଧ୍ୟରେ ସେହି କୋଠାର ଡାକନାମ ରଜାକୋଠା । (ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କୋଠାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହାବଳା ମହାତ୍ମା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜକୁ ଦାନ କରିବାରୁ ରଜାଙ୍କ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କୋଠା ଭଙ୍ଗାଯାଇ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଉପାସନା ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ।) ଉକ୍ତ ରଜାକୋଠାରେ ସନ ୧୮୭୭ କି ୭୮ ସାଲରେ ସମ୍ଭବତଃ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକାଳରେ ଉପାସନା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଉକ୍ତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ନାମ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ସମାଜସ୍ଥାପନର ନାମ ଶୁଣି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନେ ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ । ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ କ'ଣ ? କେତେକରେ ସନ୍ଦେହ ବର୍ଷିଗଲା । ଅନେକ ଆନ୍ଦୋଳନ

ଉତ୍ତରେ ଜ୍ଞାନ ବହୁଦର୍ଶୀ ମହାତ୍ମାମାନେ ଅର୍ଥକଲେ—
 ‘ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅର୍ଥ କଣ କି—ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କୁ
 ଗୋଡ଼ରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଷ୍ଟିକ ମାନବେ
 ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କର ଜାତି ନାହିଁ; ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ଅର୍ଥ—
 ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପକ୍ଷରେ ଭାତ ଜମାହେବ, ତା ଉପରେ
 ମଦ ଛୁଆଯିବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପାଣ ପଠାଣ ଛବିଶ ଜାତି
 ଏକସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଇବେ ।’ କଟେଜରେ ହୁଲୁସୁଲୁ
 ପଡ଼ିଗଲା । ସ୍ଥିର ହେଲା—ଏହା ସେହି ରୂପ ସଲତାନର
 କାହିଁ । କୁଳ ମହତ୍ତ୍ୱ ସବୁ ସାରିଥିଲା, ଏବେ ଜାତି
 ସାରିବାକୁ ବସିଅଛି । ମାତ୍ର କଥାଟା ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା,
 ଆଖିରେ ଦେଖିବା ଦରକାର । ପ୍ରତି ରବିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା
 ଉତ୍ତରେ ରଜା କୋଠାରେ ଉପାସନା ହୁଏ । ରାଧାନାଥ
 ବାବୁଙ୍କ ପିତା ସୁନ୍ଦର ନାରାୟଣ ବାବୁ ଏବଂ କେତେଜଣ
 ଅମଲ ପ୍ରଜ୍ଞନ୍ନ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ ।
 ଉପାସନା ସମୟରେ ବାହାର ପଟରେ ଥାଇ ଶିଡ଼ିକ
 ଫାଙ୍କବାଟେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ । ଦୁଇ ଭିନ୍ନଥର
 ଏହିପରି ଦେଖିଯାଇ କଟେଜରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ—
 ‘ନାହିଁ ନାହିଁ, ଭାତ ଫାତ କଥା ନୁହେଁ, ଚାରିପାଞ୍ଚ
 ଜଣ ବସି ପ୍ରଥମେ ଗୀତ ଗାଇଲେ, ତା ବାଦ କତାପ
 ପଡ଼ିଲେ, ତା ବାଦ ଆଖି ବୁଜି ବସିଲେ, ଶେଷରେ
 ଗୀତ ଗାଇ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।’ ଗୋଳମାଳ ଶେଷ
 ହେଲା, ସୋଡ଼ା ବୋତଲ କର୍କ ଫଟ୍କରି ଉଠି
 ପଡ଼ିଗଲା ।’

ପ୍ରାୟ ଚାରି ଛ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଭେଦା ଦ୍ୱାର
 ଗୋଟିଏ ସମାଜ ଗୃହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିଲା । ସେ କକା
 ଦର ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ
 ବ୍ରାହ୍ମ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାରୁ ଚାରିଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
 ସମାଜ ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ସମୟରେ ନାରାୟଣ ଉତ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତନ
 ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବାହିକାରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ପ୍ରବନ୍ଧ

ଲେଖିଥିଲା । ଶୀତ ନିବାରଣ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ରକ୍ଷା
 ନିମନ୍ତେ ନାରାୟଣ ଉତ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ
 —ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ଥିଲା । ସେଥିରେ
 ଲିଖିତ ଥିଲା—ଶାଢ଼ୀ ତଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କୌଣସି
 ପ୍ରକାର କଟା ଲୁଗା ଦେଲେ ବରଞ୍ଚ ସେମାନଙ୍କର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏବଂ ସମ୍ମାନରକ୍ଷା ହେବ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ସେମିଜ୍ ପିନ୍ନୁ
 ଅଛନ୍ତି । ଲେଖକ ସେହିପରି ପୋଷାକ ସକାଶେ
 ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ସେମିଜ୍ ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ
 ତାହା ମନରେ ଉଦ୍‌ବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପ୍ରବନ୍ଧଟି ପଢ଼ି
 ସାହେବମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଲେଖକଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା
 କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପାତ୍ରଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ି ଅମଲମାନେ
 ଖୁବ୍ ହସିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଜ୍ଞା ପିନ୍ଧିବେ, ଏ ପ୍ରକାର
 ଅସଙ୍ଗତ ଅଭୂତ ବିଷୟ ସେମାନଙ୍କର ହାସ୍ୟାଦ୍ରୋକର
 କାରଣ । କଥାଟା ହସରେ ହସରେ ଉଡ଼ିଗଲା । ଏ
 ପ୍ରକାର ଅଭୂତ ଅସଙ୍ଗତ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ
 ଲେଖକଙ୍କୁ କେହି ଆକ୍ରମଣ କଲେ ନାହିଁ ।

(ଉ: ସା: ୧୩ଶ ଭାଗ, ଚତୁର୍ଥସଂଖ୍ୟା)

୨୨

ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବାହ

ଠାକୁରମାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତର ଗୃହବାସ ମୋ
 ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦ୍ୱାୟକ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।
 “ମାତା ଯସ୍ୟ ଗୃହେ ନାସ୍ତି ଶର୍ଯ୍ୟାଚ୍ଛୁଦ୍ରିୟ ବାହ୍ୟମ୍”
 ସେ ଗୃହରୁ ସୁଖଶାନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ବିଭୀଷଣ
 ମାତ୍ର । ବଡ଼ମା ମାସକୁ ଥରେ ଦରମା ଟଙ୍କାଟା ଗଣି
 ନିଅନ୍ତି, ନିଜପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କଲେ
 ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ସେହି ଦିନକ
 ସକାଶେ ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ । ମୋ ଦରମା ଟଙ୍କାରୁ

ଅଧିକାଂଶ ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କ ପୋଷାକ ଓ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଏବଂ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ । ମୋ ଶ୍ରେଜନ ବନ୍ଧୁପୁରେ କାହାର ଯତ୍ନ ନ ଥାଏ । ଉପର ଓଳି ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଜଳଖିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ମୋ ଜଳଖିଆ ମୁଁ ବଜାରରୁ କଣି ଆଣେ । ତାହାମଧ୍ୟ କେବେ କେବେ କୌଣସି ବାହାନା କରି ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଦେନଯାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ମୋର ଉପବାସ । ମୁଁ ସକାଳ ଓଳିଟା ମାଟି ଦରୁ ଖାଇ ବାହାରିଯାଏ । ଦିନଯାକ ବାହାର କର୍ମରେ ଲାଗୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅକ୍ଳେଶରେ ସମୟ କଟିଯାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗୁପାଖାନାର ଜଣେ ଚାକର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗହମ ରୁଟି ସେକି ଦିଏ; କେବଳ ସେହି ଖୁଣିଲା ରୁଟି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଖାଇ ଦେଇ ଘରକୁ ଆସେ । ଆତ୍ୟନ୍ତକ ପରିଶ୍ରମ ହେତୁ ଶରୀର ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଅନିୟମିତ ଆହାର ଓ ଆଜ୍ଞାନ୍ତକ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ସମ୍ଭାବ୍ୟାହତ୍ତା ପରିଚ୍ଛନ୍ନା ଭିନ୍ନ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲେଖାପଢ଼ା କରିବାକୁ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ସପ୍ତାହର ଛଅଟା ଦିନ ନାନାପ୍ରକାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ଶନିବାର ରାତିଟା ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଉପଶ୍ରେଣ ସକାଶେ ନିରୁପିତଥିଲା । ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବାବୁ କଣୋରାମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସହିତ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଅର୍ଥ ତାସ ସତରଞ୍ଜି ଖେଳ, ନାନାପ୍ରକାର ଗ୍ରାସ୍ୟ ଶ୍ରେଜନ, ମଦ୍ୟପାନ, କେବେ କେବେ ବାଇନାଟ । ସମୟ ସମୟରେ ଅତିରିକ୍ତ ମଦ୍ୟପାନ ଯୋଗୁଁ କୌଣସି କୌଣସି ବାବୁ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ମଦୁଆ-ମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଯେ, ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପାନ କରିବା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ସତେଜଥାଏ । ନିଶା ହେବା ଭୟରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ

ମଦ୍ୟପାନ କରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଶରୀରର ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁରୁ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ପାନ ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଚାରିଦିନ ମାତ୍ର ଆମୋଦ ଶ୍ରେଣ ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ଚାରିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶ୍ରେଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମଦ୍ୟପାନ ବାସିଦିନଠାରୁ ଯେଉଁ ଅବସାଦ ଆସେ, ତାହା ମେଣ୍ଟିବାକୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚଦିନ ଲାଗେ; ମାତ୍ର ଅନେକ ବାବୁ ମୋଠାରୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚଶୁଣି ମଦ୍ୟପାନ, ତାହାବାଦ ଅଫମର ଗୁଲି ସେବାକର ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ଥାନ୍ତି । ସେହି ଶିଥିଳ ଚରିତ୍ର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳନ ଏବଂ ଶନିବାସପ୍ତମ୍ବ ନୈଶ ଦୋଷାଗ୍ରିତ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ସେ ସମୟରେ ମୋ ଜୀବନରେ ଏକମାତ୍ର ବିନୋଦନ ବିଷୟ ଥିଲା । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲି ।

ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ଦମଶଃ ବ୍ୟାଧି ବୃଦ୍ଧିହୋଇ ବର୍ଷକ ପରେ ଜଣାଗଲା ପୀଡ଼ା ଦୁର୍ଲ୍ଲିକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ମାରାତ୍ମକ । ଚାରିଶାର ଉତ୍ତମ ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ସେବା ଶୁଣିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପିତାମାତା ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ନେଇଗଲେ । ସେହି ପିତାଳୟରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନାବସାନ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ପୁରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାସ କରୁଥିଲି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାର ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ମୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ ବିଲୁପ୍ତ ହେବ; ପୁଣି ପିତୃଲୋକେ ପିଣ୍ଡପ୍ରାଦ୍ଧିରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମୋର ଜଣେ ହିତୈଷିଣୀ ଆତ୍ମୀୟା ମୋତେ ବୁଝାଇ କନ୍ୟା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କନ୍ୟା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, ନାମ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ଦେବୀ । ନିବାସ ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ପାଟଣାଜାତ ଗ୍ରାମ । ମୋର ବିବାହ ହୋଇଗଲା । ତାତ୍କାଳୀକ ବାଲେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଅଭିଜାତ ଏବଂ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବଂଶ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ମୋର

ଶୁଣୁର ବଂଶ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲା । ଅଣୀ ନବେବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଟନ ରହୁଥିଲେ । ମୋର ଗୋସେଇଁ ଶଶୁର ଚୌଧୁରୀ ବଳରାମ ମଲ୍ଲ ସେହି ପଲ୍ଟନର ଗୁମାସ୍ତା ଥିଲେ । ମୋ ଶଶୁର ଶିବପ୍ରସାଦ ମଲ୍ଲ ଚୌଧୁରୀ ବାଲେଶ୍ୱର ଫୌଜଦାରୀ ହେଡ଼କ୍ୱାର୍ଟର ଥିଲେ । ଶିବପ୍ରସାଦ ବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରସନ୍ନକୁମାର ମଲ୍ଲ ଚୌଧୁରୀ କଷ୍ଟମ୍ ହେଡ଼କ୍ୱାର୍ଟର ଥିଲେ । ପ୍ରସନ୍ନ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ସେ ବଂଶର ପତନର ସୂଚକ ହେଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ମଦ୍ୟପ, ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଲୋକଙ୍କ ଅପରାଧ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳୁ ନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ମାଦକ ସେବନ ଏବଂ ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷତା ହେତୁରୁ ସେ ବଂଶ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । କୁଳର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ବଂଶରେ ପ୍ରାଣୀ ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ । ଧୂସରାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଶସ୍ତ ଶିଳ୍ପକାଳପୁ ସୁନ୍ଦର ଆମ୍ବକାନନ ଯୁକ୍ତ ପତ୍ତନ ଉଦ୍ୟାନ ଭୂମି ପରହସ୍ତଗତ ।

ସାଧାରଣ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋତନ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ ଯୁଗ ସମ୍ପତ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ ନିମନ୍ତେ ସେମନ୍ତ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ୱରୂପେ ମୋ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ପତି ପରାୟଣତା, ଧାର୍ମିକତା ସମସ୍ତପ୍ରକାର ସଦ୍‌ଗୁଣ ତାଙ୍କଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଧୂବ ଧାରଣା ଥିଲା—ମୋର ସେବା ଶୁଣୁଣା କରିବା, ସର୍ବପ୍ରକାରରେ ସର୍ବ ବିଷୟରେ ମୋର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ରହିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ପରମ ଧର୍ମ । ସେ ମୋର କପଟ ସେବାକାରୀଣୀ ଥିଲେ, ଶତ ସହସ୍ର ଘଟନା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଘଟନା ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । ମୋର ବିବାହର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସବ (ସେ ସମୟରେ ମୋର ହାଁକର ବୟସ ତେରବର୍ଷ ମାତ୍ର) ମୁଁ ଜ୍ୱର ରୋଗରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ମୋ ହାଁ ଗୋଡ଼

ପାଖରେ ବସି ଦେହରେ ହାତ ବୁଲୁଥିଲା । ଗତିରେ ମୋତେ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ; ଦେଖି, ଗତିଯାକ ବସି ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲୁଥିଲା । ମୁଁ କଷ୍ଟ, ଭୂମେ ଶୋଇପଡ଼ି । ‘ହଁ ଶୋଇବ’ କହି ଶୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ କଷ୍ଟକ୍ଷେତ୍ର ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଲାଟ୍ କରି ଗୋଡ଼ତଳେ ଶୋଇପଡ଼ି ମୋତେ ଚାହିଁ ରହି- ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଆଖି ବୁଜିଲେ ଉଠି ବସି ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲୁଛି । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମୁଁ ଟିକିଏ ଆରାମ ପାଏଁ । ଠିକ୍ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଉତ୍ସାହରେ ଗ୍ରାମ- ବାସିନୀ ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ଗାଳ ଦେଇ କହିଲା, “ବୋହୂ, ତୁ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେଲା ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବସିଛୁ, ଉଠିନାହିଁ, ଦାନ୍ତ ବି ଘଷି ନାହିଁ, ମରିଯିବୁ ଯେ ।” ମୋର କଥା କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ନ ଥାଏ । ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ସେ ଏତେ ଦୂର ଶୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଯେ ଚାହିଁ ପାରିଲି ନାହିଁ । ବିରକ୍ତ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁବାରୁ ସେ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ମୁଁ ଏଇଲଗେ ଗାଧୋଇ ଯାଉଛି, ତୁମେ ବିରକ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ, ବେଗୁର ବଢ଼ି ପଡ଼ିବ ।”

ଥରେ ଦୁଇଥର ହୁଏ, ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେମାର ସମୟରେ ଏହିପରି ସେବା ପାଇଅଛି । ମୁଁ ରୋଗଶଯ୍ୟା ଗ୍ରସ୍ତ ନ ଉଠିଲେ ସେ ଉଠନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପୃଥ୍ୱୀରୁ ମୋର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରାପ୍ତି ଶେଷ ହୋଇ- ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଜୀବନ ଶୂନ୍ୟ ।

(ଉ. ସା. ୨୩ଶ ଭାଗ ୪ର୍ଥ ସର୍ଗା)

—○—

୨୩

ନୀଳଗିରିରେ ଦେବାନି ଚାକିରି

ନୀଳଗିରି କଲିକତାରେ ଦେବାନି ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହେଲା । ବାଲେଶ୍ୱର କଲିକତା କଲେଜର ଜନ ସମୟ ସାହେବଙ୍କ

ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁପରି-
ଶ୍ରେଷ୍ଠେଷ୍ଠ ସାହେବ ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ
କରି ପଠାଇଲେ । ମାଲଗିରିର ଗୁଳା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦ୍ଵରଦଳନ ମୋତେ ଆଦର ପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ
କଲେ । କିଛିର ସମସ୍ତ ଭାର ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ
ହେଲା । ଗୁଜାସାହେବ କିଛି ସମ୍ବଳରେ କୌଣସି
କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର
ଅପ୍ରୀତିକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ମୁହଁ ଫିଟାଇ ମୋତେ
କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋ ସମ୍ବଳରେ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଚକ୍ଷୁଲତା ଥିଲା । ମୋ ପ୍ରତି ଅସନ୍ନତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ସେ ଏପରି ପ୍ରେମରେ ଓ ହାସ୍ୟ କୌତୁକରେ କଥୋପ-
କଥନ କରୁଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ମାନସିକ ଭାବ ବୁଝିବା
ମୋ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନ ଥିଲା ।

ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଗଲି ।
ମାଲଗିରି ଗଡ଼ଠାରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ପ୍ରାୟ ଏଗାର ମାଇଲ
ଦୂର । ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ଯାତାୟତ ପାଇଁ ଦୁଇଗୋଟି
ବାଟ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ବାଟ କିଛିଠାରୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବ
ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ଚାରି ମାଇଲ ଆସି ଶେରଗଡ଼ ଚଟିରେ
ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ବଡ଼ ସଡ଼କରେ
ବାଲେଶ୍ଵର ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହଜ । ଆଉ ଗୋଟିଏ
କଞ୍ଚିତ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଗ୍ରାମ ଗୋସ୍ଵାରି ଆଉ
ଝଲବାଟ । ମୁଁ ପ୍ରତି ଶନିବାର ଆପଣା ଗୁଡ଼କୁ
ଆସି । ବର୍ଷାଦିନରେ ଝଲ ବାଟ ଓ ଖାଲ ନାଳରେ
ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଘୋଡ଼ା କିମ୍ବା ପାଲକି
ସହଜରେ ଚଳେ ନାହିଁ । ମୁଁ ହାତୀରେ ଯିବା ଆସିବା
କରେ । ମାଲଗିରି ଗଡ଼ଠାରୁ ଶେରଗଡ଼ ନିକଟ ବଡ଼
ସଡ଼କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଚାରି ମାଇଲ ଦୂର, ବର୍ଷା-
କାଳରେ ହିଡ଼ି ଆଉ ବୁଲଣିଆ ସର୍ପଗଣ ପରି ବନ୍ଧ
ଥିବାରୁ ତାହା ପ୍ରାୟ ଛ ମାଇଲ ହୋଇପଡ଼େ । ମନରେ
ବିଚାର କଲି, ନିଜଗଡ଼ଠାରୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବଦିଗକୁ
ସଲଖରେ ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବଡ଼ ସଡ଼କରେ

ମିଶାଇଦେଲେ ଯାତାୟତ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସୁବିଧା
ହେବ । ସଡ଼କର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି ।
ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗିରିନାଳ
ପଡ଼ିଲା । ବର୍ଷା ସମୟରେ ଗଡ଼ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସୁନଘୋଟ
ପର୍ବତ ଉପରୁ ପାଣି ବହୁ ଆସି ସମୟ ସମୟରେ
ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଗମ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ ।
କଦାଚିତ ଢିନିଗୁର ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀରରେ
ପାଣି ଗୁଲେ । ସେହି ନାଳ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନଟା ନିବଡ଼
କଞ୍ଚା ବାଉଁଶ ବଣରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଥିଲା । ପର୍ବତ ବନ
ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ଭଲୁମାନଙ୍କର ଏପରି ଉପଦ୍ରବ
ଥିଲା ଯେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ବାଟ ପଡ଼ି ଯାଉଥିଲା ।
ବାଟୋଇମାନେ ଯା ଆସ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଉତ୍ତରେ ଗ୍ରାମ ପାଖରେ ଚରିବାପାଇଁ ଭଲୁପଲ
ଓ ବାରୁହା ପଲ ପର୍ବତରୁ ଗଡ଼ି ଆସୁଥିଲେ । ଦିନେ
ଠିକ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଭଲୁ ପର୍ବତରୁ ଗଡ଼ି
ଆସୁଥିବାର ମୁଁ ନିଜେ ଦେଖିଥିଲି । ବାଉଁଶବଣ ସବୁ
କଟାଇ ସେହି ନାଳ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଥରର
ପୋଲ ବନ୍ଧାଇ ଦେଲି । ଗଡ଼ଠାରୁ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ
ଡିନମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।
ଭୂମିଟା ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥରଆ ଓ ଉଚ୍ଚମତ ଥିବାରୁ
ଶାଳଗଛର ମୂଳ ଖୋଳାଇ ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା
ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ମାଲଗିରିରେ ହାଟ ବଜାର କିଛି ନ ଥିଲା ।
ଖାଦ୍ୟ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜନସାଧାରଣ ଦରକାର ହେଲେ
ବାଲେଶ୍ଵର ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାର କିମ୍ବା ଉତ୍ତରରେ
ଛଅ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରେମୁଣାକୁ ଲୋକ ପଠାଇବାକୁ
ହେଉଥିଲା । ରେମୁଣା ସାହାଜ ହାଟରୁ ଦୁଇ ଡିନ
ଦିଅଁବା ପନିପରିବା ନେଇ ସତ୍ରାହରେ ଦୁଇ ଡିନ ଥର
ଗଡ଼ରେ ବିହସ୍ତକରନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ କେହି ଗଡ଼ରେ ମୁଦି
ଦୋକାନ ଖୋଲି ବସେ । ଅମଳ ଏବଂ ଗୁଜାଙ୍କ ପାଖ
ଲୋକେ କାଳରେ ସଉଦା ନେଇ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦୋକମା ପୁଞ୍ଜିପଟା ହସାଇ ଗୁଡ଼ି ପଳାଏ । ସମସ୍ତେ ହଇସାରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି ଅସୁବ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଡ଼ ସମ୍ବନ୍ଧ ଶଙ୍କରଖୁଣ୍ଟା ନାମକ ପୋଖରୀ ପୂର୍ବକୁଳସ୍ଥ ଆମ୍ବତୋଟାରେ ଗୋଟିଏ ହାଟ ବସାଇ ଦେଲି । ନୂଆ ରାଣୀ ମଣିମାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସେହି ହାଟର ନାମ ନିର୍ମଳାହାଟ ହେଲା । ସପ୍ତାହରେ ମଞ୍ଜଳବାର ଓ ଶନିବାରରେ ଦୁଇଥର ହାଟ ବସେ । ଚଢ଼ଘରର ରୂପ ପାଞ୍ଚ କୋଶ ଦୂରରୁ ଲୋକେ ଆସି କଣାବିକା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରାୟ ଶୁଣିଣ ପରୁଣ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ମାଳଗିରି ହାଟ କାରବାସ ଜାଗା ବୋଲି ବାଲେଶ୍ଵର, ମାଳଗିରି ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ଖ୍ୟାତ ।

ସେ ସମୟରେ ମାଳଗିରିରେ ଲେଖାପଢ଼ାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚର୍ଚ୍ଚା ନ ଥିଲା । ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ୧୨-୧୪ ବର୍ଷର ଦର୍ପିତ ପୁଅ * ଏବଂ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କର ୧୪ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଏହି ତିନୋଟି ପିଲା ଗୁଡ଼ାଏ ବଜାର ପିଲାଙ୍କ ସହିତ ଦିନରାତି ଖେଳି ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ ପୋଷିବା ସେମାନଙ୍କର ଭାରି ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦଜନକ ବିଷୟ ଥିଲା । ସେହି ପିଲା ତିନୋଟିଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଗୋଟିଏ ମାଷ୍ଟର ଆଣି ନିଯୁକ୍ତ କରିଦେଲି । ମାଷ୍ଟର ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମାଳଗିରିର ପୂର୍ବତନ ମହାରାଜାମାନେ କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଭରଣ ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ନିଷ୍କର ଭୂମି ଖଞ୍ଜା ସୁବାରୁ ଶାସନବାସୀ ବିପ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାର ନାମ ଗନ୍ଧ ନ ଥିଲା । ସମସ୍ତ କଳା ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସୁଦ୍ଧା ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ସରକାରୀ ବ୍ୟୟରେ ନିଜଗଡ଼ ମୁକାମରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲ

ବସାଇଲି । ଗଡ଼ବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାମାନେ ଟୋଲରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଡ଼ରେ ରହି ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲରେ ପଢ଼ିବା ମଫସଲସ୍ଥ ଶାସନ ପିଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ହସାବ କରି ଦେଖିଲି, ଯେତେ ନିଷ୍କର ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଭୂମି ଅଛି, ମାଣ ପ୍ରତି ବାର୍ଷିକ ଦୁଇପଇସା କରି ଭେଦା ଦେଲେ ମଫସଲମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଟୋଲ ବସିପାରେ । ମଫସଲର ଶାସନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲି । ଶିକ୍ଷାର ଉପକାରତା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ଗୁଝାଇଲି । ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ତ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ; ଅଧିକନ୍ତୁ ମନରେ କଲେ—ନିଷ୍କର ଭୂମି ଉପରେ କର ବସାଇବାର ଏହା ଗୋଟିଏ କୌଶଳ ଅଟେ । ଭେଦା ବୁଝେ, ଏହା ଖଜଣା । ଆଜି ମାଣ ପ୍ରତି ଦୁଇ ପଇସା କଲେ, ପରେ ଟଙ୍କାଏ ଖଜଣା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ନାନାପ୍ରକାର ଯତ୍ନ ଓ କୌଶଳରେ ବ୍ୟର୍ଥକାମ ହୋଇ ତେତେବେଳେ ମନରେ ବିଚାର କଲି—ଦୋର ମୁଖଲୋକଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାର ଉପକାରତା ବୁଝାଇବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । କଞ୍ଚିତ କ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ କରି ଭେଦା ଅସୁଲ କରିବା ଉଚିତ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ନେତା ଉପରେ ଭେଦା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାହାର ଗୋଟିଏ ତହୁସୋଡ଼ା ନିଲମ କରାଇ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କଲି ।

ଆମ୍ବକୃତ ଦୁଷ୍ଟକୃତ ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ ସମୟରେ ଅବିବେକୀ ଲୋକମାନେ କପାଳ ପ୍ରତି ଦୋଷାସ୍ତେପ କରିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଆପଣାର ଅଜ୍ଞତା ଜନିତ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ ଭୋଗ ସମୟରେ ସହଜରେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ବ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି । ବଳ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ

* ରାଜା ଅଦ୍ଭୁତିକ ଥିଲେ । ସମ୍ଭବତ୍ ସୁଲବାଇର ପୁତ୍ର ଦୁଇଟିକୁ ଲେଖକ ୧୨-୧୪ ବର୍ଷର ପୁଅ ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି—ପ୍ରକାଶକ

ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯେ ନିତାନ୍ତ ଅବିବେଚନାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କୌଣସିରୂପେ ଟୋଲ ତ ବସିଲା ନାହିଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାହଣ ଏକମନ ହୋଇ ମୋର ସର୍ବନାଶ ସାଧନ ବିଷୟରେ ସଚେଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ମୁଁ ଯେ ଝମଣ ଗଜା ସାହେବଙ୍କର ବିରାଗ-ଭ୍ରାଜନ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛି, ଏ କଥା ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲି । ମୋ ପ୍ରତି ଗଜା ସାହେବଙ୍କର ସମାନ ମୌଣିକ ଅନୁଗ୍ରହ ଓଦାନ ସେଥିର କାରଣ ଅଟେ । ଗଜା-ସାହେବଙ୍କର ମୋପ୍ରତି ବିରକ୍ତର କାରଣ—ଗଜାସାହେବ ଅପୁଷ୍ଟିକ ଥିଲେ । ବାବୁ ସାହେବ ହରିହର ଭ୍ରମରବରଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁଅ ଜାତ ହେବା ସମୟରେ ସେହି ପୁଅକୁ ପୋଷ୍ୟପୁଅ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସକାଶେ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ । ପରେ ତାଙ୍କର ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ସେହି ପୁରୁଷକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଗୋଟିଏ ଫୁଲବାନ୍ ପୁଅକୁ ପୋଷ୍ୟପୁଅ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ । ଏହି ସ୍ଵପ୍ନରେ ଗଜାଭ୍ରାତା ହରିହର ଭ୍ରମରବର ରାୟଙ୍କ ସହିତ ଗଜାଙ୍କର ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଘଟିଲା । ଝମଣ ବିବାଦ ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ଗଜାସାହେବ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଜାଙ୍କ ଭୟରେ ଚାକରମାନେ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ । ଗଜା ସାହେବ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆୟ ବନ୍ଦ କରି ଦେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ବୟସ ବିଷୟରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଲା । ବାବୁ ସାହେବ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ମହାନ୍ତା ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ନାଲିସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାହେବ ମହୋଦୟ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପ୍ରୀତି ସ୍ଥାପନ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟାକରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାରୁ ଗଜାସାହେବଙ୍କ

ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ବିଶେଷ ଚଦନ୍ତରେ ଦେବାନ ଦାମୋଦର ମହାପାତ୍ର ସମସ୍ତ ବିବାଦର ମୂଳକାରଣ ରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟା-ମାନ ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରି ମୋତେ ଦେବାନ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରି ପଠାଇଥିଲେ ।

ଗଜସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତ ସ୍ଥାପନ ମୋର ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ପୁଣି ଏହି ଭ୍ରାତୃବିବାଦ ଯୋଗୁଁ ମୋର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦେବାନ ପଦଚ୍ୟୁତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତସ୍ଥାପନ ଦ୍ଵାରା ହାକିମମାନଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ ଗଜଭ୍ରାତା ହରିହର ଭ୍ରମରବର ରାୟଙ୍କ ସହିତ ମୋର ମାଲଗିରି ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ଅବସର ସମୟରେ ମୁଁ ସର୍ବଦା ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ ଉପାସକୁ ଯାତାୟତ କରେଁ । ଗଜାସାହେବ ମଧ୍ୟ ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆସି ବସନ୍ତି । ଉଭୟ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପ୍ରୀତି ଜାତ ହେବାରୁ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ମାତ୍ର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧା ଯେ ପ୍ରଜ୍ଞନଶ୍ରବରେ ରହିଅଛି, ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ଯୋଗୁଁ ତାହା ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବିବାଦର ମୂଳକାରଣ ପୋଷ୍ୟପୁଅ । ଫୁଲବାନ୍ ପୁଅକୁ ଗହନସିନ୍ଦ କରିବା ଗଜାସାହେବଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା । କଥାଟା ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର କରି ରଖି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ଵାସ ଥିଲା—ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ତାଙ୍କର ବାସନା ସଫଳ ହୋଇ ପାରିବ ।

ମୁଁ ସର୍ବଦା ବାବୁ ସାହେବଙ୍କ ଉପାସକୁ ଯାଏଁ । ବାବୁ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ସକାଶେ ସର୍ବଦା ମୋ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ଗଜାସାହେବ ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ବାସନା ମୋ ନିକଟରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ

ନାହିଁ । ଦିନେ ମୋତେ ନିଶ୍ଚଳାକୁ ଡାକି ନେଇ କହିଲେ, 'ଯେ ପ୍ରକାରେ ହେଉ ଉପାକାନ୍ତକୁ ଉଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ଏ ବିଷୟରେ ବିଚାର ସହ କର । (ରାଜାସାହେବଙ୍କ ପୁଲବାଇ ପ୍ରସର ନାମ ଉପାକାନ୍ତ ।) ମୁଁ ବିବେଚନା କଲି, ଏ ବିଷୟରେ କୃଥା ସହ କରିବାକୁ ଗଲେ ଉଦ୍ଧାର ଗ୍ରାହକ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ବିବାଦୀ, ପୁନର୍ବାର ପ୍ରକୃଳିତ ହେବ । ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟର ସଫଳତା ଲାଭ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାରରେ ପକାଇ ରଖିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ମନରୁ ଏ କୃଥା ଆଶା ଦୂରକରିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଜବାବ ଦେଲି, 'ହଜୁର, ଏପରି ଇଚ୍ଛା ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ । ଗଡ଼ଜାତର ଆଇନ ପଞ୍ଚଣ ସବାଲ ଅନୁସାରେ ଗ୍ରାହକମାନେ ଆଜି ଆଜି ପୁଲବାଇ ପୁଣି ଉଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ନ ପାରେ ।' ସେ ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନେ ଆଇନ କାରୁନ କିନ୍ତୁ ବୁଝି ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ଥିଲା — ସେମାନେ ରାଜ୍ୟଶୂର, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କରି ପାରନ୍ତି, ସରକାର ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ କ'ଣ ? ରାଜାସାହେବ ମନରେ କଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁପଣ । ମୁଁ ମାଲଗିରିର ଦେବାନ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ବାସନା ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶତ୍ରୁପଣ । ମୋ ପ୍ରତି ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ । ମୋତେ କିଛି କହିବା ତାଙ୍କର ଅଧିକାର ନ ଥିଲା ।

ମୋ ଦେବାନର ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ମାଲଗିରିରେ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ପ୍ରଜାମତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ମାଲଗିରି ପଟ୍ଟ ପଟ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପଟ୍ଟର ନାମ ବିଷ୍ଣୁପୁର ପାହାଡ଼ । ଏହି ପଟ୍ଟର

ଶୁଙ୍ଗଟି ମାଲଗିରି ଗଡ଼ର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଶ ଦୂର । ଏହି ପଟ୍ଟର ଶିଖରରେ ମୁଗୁନ ପଥରର ଦୁଇଗୋଟି ଖଣି ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଖଣିର ନାମ ବିଷ୍ଣୁପୁର, ଅନ୍ୟଟିର ନାମ ତାଳସକିଆ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପଥୁରିଆ । ପଥୁରିଆମାନେ ଖଣିରୁ ପଥର କାଟି ଆଣି ସେଥିରେ ଥାଳି, ତାଟିଆ, ଗିଲସ, ଗିନା ଇତ୍ୟାଦି ବାସନ ତୟାର କରନ୍ତି । ଏହି ବାସନ ବଜ୍ରଦେଶ ବାସିନୀମାନଙ୍କର ବଡ଼ ପ୍ରିୟ । ବାର୍ଷିକ କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ହଜାର ଟଙ୍କାର ବାସନ ବଜ୍ର ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ପଥୁରିଆମାନେ ନିହାଣ ମୁଗୁରରେ ପଥର କାଟନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କର ମୁଗୁର ପିଣ୍ଡ ଖଜଣା ଟଣ୍ଡ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଖଜଣା ଅଧିକ କରି ଦାଖଲ କରେ, ତାହାର ଉପାଧି ମାହାଲ ଦାର । ମାହାଲଦାର ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିୟମ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ସେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଚାହୁଁ, ସେ ମାହାଲଦାର ପାଏ ।

ମୋର ଦେବାନା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ କଲେଇ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ଲୋକ ବାର୍ଷିକ ଗୁଣ ହଜାର ଟଙ୍କା ଜମାରେ ପଥର ଖଣି କରୁଥିବାରୁ କରିବା ସକାଶେ ଦରଖାସ୍ତ କଲା । ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୁ ବାର୍ଷିକ ଅଡ଼େଇ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ ବେଶି ଅଧିକ ହେଉ ନ ଥିଲା । ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧି ନ କରି କି ଉପାୟରେ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଅଧିକ କରିବ, ଏ ବିଷୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା — ଅନେକ ଲୋକ କରୁଥିବାରୁ ନ ଦେଇ ଗୁଣ ଗୁଣରେ ପଥର କାଟି ନିଅନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଟଙ୍କା ଅଧିକ କରି ଦାଖଲ କରିବ । ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧିକ ଲାଭର ପ୍ରଲୋଭନରେ ଉକ୍ତ ମିଶ୍ରଠାରୁ କରୁଥିବାରୁ ନିଆଯାଇ ମାହାଲଦାର ସନନ୍ଦ ଦିଆଗଲା ।

ପଟ୍ଟର ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ପଥର ଗୁଡ଼ାକ ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ । ଗୁଣର ଖଣି ଖୋଳି ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ

ବାସନ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ ପଥର ଖୋଲାଯାଏ । ସେହି ଖଣି ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁସାରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସ୍ଥାନ ଥାଏ । ସେ ଯାହା ଖଣିରୁ ପଥର କାଟି । ଜଣକ ନାମରେ ପଟ୍ଟା ଥାଏ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ପଟ୍ଟାଦାରର ପୃଥୁ ଗୁରୁ ମିଶି ପାଞ୍ଚଜଣ ପଥର କାଟନ୍ତି । ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମାହାଲଦାର ମାନଙ୍କ ଘର ପଥର ମାହାଲରେ । ପଢ଼ା ପଢ଼ୋଶୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଞା ହେତୁରୁ ସେ ଏଥିର ପ୍ରତିବାଦ କରେ ନାହିଁ; ଅଥବା କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଦିଏ ।

କହେଇ ମିଶ୍ର ଘର ପଥର ମାହାଲରେ । ତାକୁ ଖଣିର ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ ଜଣା । ସେ ମାହାଲଦାସ ପାଇଁ ଯାହା ନାମରେ କବୁଲିପୂର୍ବ, ତାହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପଥର କାଟିବା ସକାଶେ ନିଷେଧ କରି ଦେଲା । ପଥୁରିଆ ଜଣେ ସରକାରରୁ ପଟ୍ଟା ନିଏ, ତାହା ଘରର ପୃଥୁ ଗୁରୁ ଯେତେ ଜଣ ଥାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ପଥର କାଟନ୍ତି । ଏହିପରି ଚିରକାଳ ଭୋଗ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦ କଲେ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିର ଷଡ଼ି, ସହଜରେ କି ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ? ଉତ୍ପତ୍ତିର ଗୋଲମାଲ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ଏକମେଲ ହୋଇ ପଥର କଟା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । କହେଇ ମିଶ୍ରଟା କିଛି ସାହସୀ ଏବଂ ଅତ୍ୟାଗୁଣ ଲୋକ ଥିଲା । ସେ ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଗୁର ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା । ମାଲଗିରିର ସମସ୍ତ ଇଲାକାର ପ୍ରଜାମାନେ ନିତାନ୍ତ ସରକ ଏବଂ ନିଶ୍ଚୟ ଲୋକ; ମାତ୍ର ପଥର ମାହାଲର ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ବୁଦ୍ଧିମାନ, ବଦମାସ୍ ଏବଂ ପ୍ରଭାବକ । ଖଡ଼ଗପୁର ମାହାଲରେ ତିନି ଗୁରୁଟା ହାଟ । ସେହି ହାଟ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଦିନ ଅନେକ ଟଙ୍କାର ପଥର ବାସନ କଣା ବିକା ହୁଏ । ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଆସି ପଥର ବାସନ କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦ ହେତୁରୁ ପଥୁରିଆ ମାନେ ଚଲଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପଥୁରିଆ ମାନଙ୍କର

ସଂପେକ୍ଷ ଆସୁ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଅପବ୍ୟୟୀ । ସୁତରାଂ ସମସ୍ତେ ଦରିଦ୍ର ଓ ଗଣଗ୍ରସ୍ତ । ପଥର କାରବାସ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ପଥର ଦେବା କଲାବେଳେ ଟଙ୍କା ବୟନା ନେଇ ପ୍ରାୟ ପରଶୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଣେ ଜଣେ ପଥୁରିଆ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ମହାଜନଙ୍କ ଠାରେ ରଖି । ଗୋଟାଏ ପଡ଼ଳ ଥିଲା —“ପଥୁରିଆ ଜାତି, ଉଧାରି ପାଇଲେ କଟନ୍ତି ହାତୀ ।”

କହେଇ ମିଶ୍ରର ଅତ୍ୟାଗୁର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ତାହାକୁ ମାହାଲଦାସରୁ ବରଖାସ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ସମସ୍ତେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମିଶ୍ରକୁ ମାହାଲଦାସରୁ ବରଖାସ୍ତ କରିଥିଲେ କିଛି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋଲମାଲ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଦେଖିଲି, କହେଇ ମିଶ୍ରକୁ ମାହାଲଦାସରୁ ବରଖାସ୍ତ କଲେ ବୁଦ୍ଧିଜୀମ ଅସୁଲ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ରାଜ ସରକାର ଯାହାକୁ ନିୟୁକ୍ତ କରିଅଛି, ପଥୁରିଆ ମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ତାହାକୁ ବରଖାସ୍ତ କଲେ ସରକାରର ସମ୍ମୁଖ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଏହି କାରଣରୁ ପଥୁରିଆମାନଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜାମାନେ ରାଜସରକାରଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ହୁକୁମ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରୂପେ ଗୋଟାଏ ମେଲି ସୃଷ୍ଟି କଲେ । କିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏବଂ ସଦର କଟେଶ୍ୱର ଥୋକେ ଅମଲ ପ୍ରଜ୍ଞାନ ଶ୍ରବରେ ଯୋଗ ଦେବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସାହସ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଗଲା । ପଥୁରିଆ ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ (ପ୍ରକୃତରେ ସତ୍ୟ କଥା), ମୁଁ ସପକ୍ଷତା କରିବାରୁ କହେଇ ମିଶ୍ର ବରଖାସ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଜାଣିବାରେ ମୁଁ ଏବଂ କହେଇ ମିଶ୍ର ଦୁଇଜଣ ସେମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ।

ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘେଦା ସହଜ ହେଲା । କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ କଣ ପ୍ରଜା ଖର୍ଚ୍ଚା ଟଙ୍କା ଧରି

ସୁପରିଶେଷେଷ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ନାଲିସ କରିବାକୁ କଟକ ଗଲେ । ଦେବାନ ଏବଂ ମାହାଲଦାର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ହେତୁରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଦର ଗୁଡ଼ି ପଳାଇଲେଣି । ନାନା ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା ଅତ୍ୟାଚାର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦାଖଲ କରିବାରୁ ଖୋଦ ସୁପରିଶେଷେଷ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ମାମଲ ଭଦନ୍ତ କରିବାକୁ ସରକମିନ ମାଲଗିରି କଲ୍ଲୀକୁ ଆସିଲେ । ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚଦନ୍ତରେ ଦରଖାସ୍ତ ଲିଖିତ ଅତ୍ୟାଚାର ବିଷୟମାନ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଲେ । ସାହେବଙ୍କ ଚଦନ୍ତରେ ସ୍ଥିର ହେଲେ ଯେ, ପଥର ଖଣିର ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧି ମେଲର କାରଣ ଅଟେ । ବେଆଇନ ଜନତା କରିଥିବାରୁ କେତେ ଜଣ ସରଦାର ମେଲିଆ ଦୁଇ ଡିନ ମାସ ଲେଖାଏଁ ଜେଲ ଗଲେ । ମାହାଲଦାର କହେଇ ମିଶ୍ର କେତେକ ଜଣ ପଥିଶିଆଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିବା ହେତୁ ମାହାଲଦାରୀରୁ ବରଖାସ୍ତ ହେଲେ । ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ରଖି ପାରିନାହିଁ, କହେଇ ମିଶ୍ରର ଅତ୍ୟାଚାର ଦମନ କରି ପାରିନାହିଁ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସାହେବ ମୋତେ ଭରସାର କଲେ । ରଜା ସାହେବ ପୂର୍ବରୁ ମୋ ଉପରେ ଅସନ୍ନତ୍ୱ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜା ମେଲି ହେତୁରୁ ବର୍ତ୍ତକର ପଥର ଖଣିର ଖଜଣା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା, ଇତ୍ୟାଦି କାରଣରୁ ରଜା ସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଧ ଜାତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ସ୍ୱାଗ୍ରାବକ ବସିଲହା ହେତୁରୁ ସେ ମୋ ସହିତ ପୂର୍ବବତ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରୁଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ମାନସିକ ଭାବ କଥା କଥାକେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋର ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ମାଲଗିରିରୁ ଚାଲି-ଆସିଲି ।

ମାଲଗିରି କଲ୍ଲୀରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର, କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି, ସାତାୟାତ ନିମନ୍ତେ ରସ୍ତା ନିର୍ମାଣ

ପ୍ରଭୃତି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ମାତ୍ର କରି-ଥିଲା । ମାଲଗିରି ଗଡ଼ଠାରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଭାବରେ ଯେଉଁ ସଡ଼କ ତୟାର ଆରମ୍ଭ କରାଇଥିଲା, ତାହା କେବଳ ଡିନ ମାଇଲ ଓ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପଥର ଶଙ୍ଖ ମାତ୍ର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମାଲଗିରି ନିଜ ଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲ ବସିଥିଲା । ପରୁଣ ଶାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର-ବାସୀ କୋବି, ମଟର ପ୍ରଭୃତିର ଗୃଷ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ବିଲୁଣ ଆଳୁ ଗଛର ଫଳ ବା ମୂଳ, ତାହା କ ହାରିକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ମାଲଗିରି ଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ ଓ କୋବି ପ୍ରଭୃତିର ଗୃଷ ଆରମ୍ଭ କରାଇ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଭୂତ ବଗିଚା କରି ରେଣମ ଗୃଷ ଆରମ୍ଭ କରାଇଥିଲା । ମୋର ମାଲଗିରି ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବେ ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ରେଣମ ଲୁଗା ବୁଣା ହୋଇଥିଲା ।

ମାଲଗିରିରେ ଗୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରେ କି ନାହିଁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ପୁଷ୍ପକମାନଙ୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଏବଂ ଆସାମ ଗୁ ବଗିଚା ବିଷୟ ଅବଗତ ଥିବା କେତେକ ସାହେବଙ୍କୁ ପରୁର ଗୋଟିଏ ପବ୍ତ ଖୋଲରେ ବଗିଚା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ମୋର ମାଲଗିରି ତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ଗୁ ଗଛ ଆଠ ଦଶ ଇଞ୍ଚ ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା । ଫଳତଃ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ସାଫଲ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିଲା । କେବଳ ନାରିକେଲ ଗଛ ସେପରି କରିଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଗଛ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବାର ଶୁଣିବାକୁ ପାଏ ।

(ଉ. ସା. ୨୩ଶ ଭାଗ—୫ମ ସଖ୍ୟା)

୨୪

କଟକ ଯାତ୍ରା

ମାଳଗିରିରୁ ଚାଲିଆସି ଏକାବେଳେକେ ନିଃସ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଘରେ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ମୋର ସହାୟ କିମ୍ବା ସମଦରଦାନ ନ ଥିଲେ । ବରଷ ମୋ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି କେହି କେହି ଆନନ୍ଦିତ । ଚେବଳ ପଦର ବର୍ଷ ବୟସ୍କା ବାଳିକା ସ୍ତ୍ରୀଟି ଦୁଃଖରେ ଯୁଖରେ ସବୁ ସମୟରେ ଗୁପ୍ତାପରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଥାନ୍ତି । ମନଦୁଃଖରେ କାତରହୋଇ ନପଡ଼େ, ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ । ସେ ଦିନେ ମୋତେ କହିଲେ, “କି ସକାଶେ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ ପଡ଼ୁଛ ? ମୋର ଯେତେ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଅଛି, ସବୁ ବିକି ପକାଅ । ସୁକ୍ଳନ୍ଦରେ ଦୁଇ ଭିନିବର୍ଷ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଯିବ । ଏ ଉତ୍ତରେ ଭଗବାନ୍ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଦେବେ ସେ ।”

ଅବଶେଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରାକର ଦେଖିଲି, ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଉପାର୍ଜନର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କଟକ ଚାଲିଯିବା ସକାଶେ ସ୍ଥିର କଲି । ସେ ସମୟରେ ମୋର ପରମ ସହାୟ ମହାତ୍ମା ଜନ୍ ଶାମ୍ବ ସାହେବ କଟକର କଲେକଟର ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ମୋ ସକାଶେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରିଦେବେ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ଥିଲା । କଟକ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ଆବଶ୍ୟକ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ବାକସ୍ତ୍ର ଝାଡ଼ୁଝୁଡ଼ି ଚଢ଼ାଟି ଟଙ୍କା, କେତେଅଣା ପଇସା ଓ ଗୋଟିଏ ଜୟପୁରୀ ମୋହର ବାହାର କରିଦେଲେ । ମୋହରଟି ବରକ ସ୍ଵରୂପ ରଖି କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଆଣିବା ସକାଶେ ଜଣେ ଚୁର୍ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ବନ୍ଧୁ ଧନବାନ ଓ ଉପାର୍ଜନଶୀଳ; ମୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ଵ । ଏଥିସକାଶେ ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଉଣା

ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଅଥବା ବୁଦ୍ଧିର ନ୍ୟୁନତା ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ତାହା ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲି । ମୁଁ ଟଙ୍କା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ମାତ୍ରେ ସେ ତର୍କନ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ, ମୋ ପାଖରେ ଟଙ୍କା ଦେଖି-ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଧାଇଁ ଆସୁଅଛନ୍ତି ? ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବେ ବୋଲି ଫୁଙ୍କିଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଦ୍ଘା-ପନ କଲାନାହିଁ । ନିକଟ ପ୍ରତିବାସୀ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପିଲ୍ଡର ଭୁଞ୍ଜି ଅବଦୁସ୍ ଶୋଭାନ ଖାଁଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋହରଟି ରଖି କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣିଲି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ଭିନିବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ମୋର ସେହି ଅପମାନକାରୀ ବନ୍ଧୁ ଗୋଟାଏ ଗୁରୁତର ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଜେଲ ଗଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଥିଲେ । ଘଟନା ସମୟରେ ମନ୍ୟପାନ କରି ଗୋଟିଏ ଦୁଷ୍ଟରସା ସ୍ତ୍ରୀ ଘରେ ବାସ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଘୃଷ୍ଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଘଟିଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଜେଲରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଦୁଇମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫୁଲ୍ ଡାକ୍ତର ପରିଶ୍ରମ ଏବଂ ହାତରୁ ପ୍ରାୟ ଛଗତ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କ ପରଲୋକଗତ ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ସଦ୍ଗତ ବିଧାନ କରନ୍ତୁ ।

କଟକ ଯିବ, ସେ ସ୍ଥାନର ସମସ୍ତେ ଅପରିଚିତ । (ରାୟ ବାହାଦୁର) ବାବୁ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ, ନର୍ମାଲ ସ୍କୁଲ ପ୍ରିମିଟିଭିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ବାବୁ ଦ୍ଵାରକାନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ସହିତ କେବଳ ପଥଯୋଗେ ପରିଚୟ । (ରାୟ ବାହାଦୁର) ବାବୁ ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା (ରାୟ ବାହାଦୁର) ବାବୁ ନାରାୟଣଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଟାଉନର ସର୍ଭେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପରିଚୟ ପଥ ସୁଦାମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଲେଖାଇ କଟକ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ।

ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି, ପୃଥିବୀ ଅନ୍ଧକାରମୟ ମୋ ମନ ଓ ହୃଦୟ ସେହିପରି ଡିମ୍ବିରାଜିଲା । ଘରେ ସମସ୍ତ ପରିବାର ନିଦ୍ରିତ । କେବଳ ମୋ ଘାଁ ଜାଗ୍ରତ । ପୃଷ୍ଠେ ମୋ ପଦସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦେଶଯାତ୍ରୀ ସମୟରେ ମୋତେ ମେଲୁଣି ଦେବା ସକାଶେ କେତେ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ କାହାନ୍ତି ?

“ଅବସ୍ଥା ପୂର୍ଣ୍ଣତେ ରାଜନ୍
ନ ଶରୀରଂ ଶରୀରଣାଂ ।”

ଘରୁ ବାହାରି ପଛକୁ ଅନାଇଲି, ଗୋଟିଏ ବିଷାଦ-ମୟୀ ବାଳକାମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ କବାଟକୁ ଧରି ଜଡ଼ି ମୂର୍ତ୍ତିବତ୍ ଦଣ୍ଡାୟମାନା । ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ଓ ସହାନୁଭୂତି ହିଁ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ନିରାଶ ହୃଦୟ ମାନବର ସାନ୍ତ୍ବନା ଏବଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟଲଭର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅବଲମ୍ବନ । ପୃଷ୍ଠ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ ଡାକ ପାଲଟି ଦୁଆର ଆଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା । କଟକ ଯାଯାକଲି । ମୋର ପ୍ରଥମ ଜାମାତା ବାବୁ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀ ସେ ସମୟରେ କଟକ କଲେଜରେ ଏଫ୍. ଏ. ପଢୁଥିଲେ । ରଘୁନାଥଚୌକରେ ତାଙ୍କର ବସା । ମୁଁ ସେହି ବସାରେ ରହିଲି ।

କଟକ ନାବାଳକ ଜମିଦାରୀ ମାହାଲର ଅଡ଼ିଟର ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହେଲା । ମାସିକ ବେତନ ସବୁର ଟଙ୍କା । କଲେଜର ମହାତ୍ମା ଜନ୍ମ ଶାନ୍ତ ସାହେବ ମୋତେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ଆଦେଶ କଲେ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ଵାରା ବୁଝିଲି, କଟକ ଜିଲ୍ଲାଧିକ ସାନ ସାନ ନାବାଳକ ଜମିଦାର ମାନଙ୍କ ମାହାଲ ଗୁଡ଼ିକ ବୁଣି ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ସମସ୍ତ ମାହାଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ମଫସଲ ତହସିଲର ଆଦୁ ବ୍ୟୟ ପଶ୍ୟା କରିବାକୁ ହେବ । ଶୀଘ୍ର ପାଲଟି ସକାଶେ ଆଠ ଜଣ ଆପଟ ଏବଂ ଜଣେ ରଞ୍ଜିତୀଆ

ଗୁଜର ରଖିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସେମାନଙ୍କ ଦରମା ଏବଂ ଖୋରାକ ସକାଶେ ମାସିକ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥିକୁ ସବୁର ଟଙ୍କା ବେତନରେ ଚଳିବା ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ । ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ ଜଣାଇବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ସ୍ଵୀକାର କଲେ । ମାସିକ ସବୁର ଟଙ୍କା ସ୍ଥଳରେ ପଞ୍ଚାନବେ ଟଙ୍କା ସ୍ଥିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୋର୍ଡ଼କୁ ରିପୋର୍ଟ କଲେ । ଆଦେଶ ପ୍ରଜ୍ଞାପାରେ ମତେ ବସି ରହିବାକୁ ହେଲା ।

(ଉ: ସା: ୨୩ଶ ଭାଗ—୫ମ ଅଧ୍ୟାୟ)

୨୫

ତୋମପଡ଼ାର ଦେବାଳୀ (?)

କଟକ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ବାବୁ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ମୋର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଧୁ, ସହାୟ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ଥିଲେ । କଟକର ବାହୁଡ଼ା ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି, ନ ହେଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏଁ । ଦୁଇଜଣ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକତ୍ର ଭ୍ରମଣ କରୁଁ । ସାନ ବଡ଼ ଅନେକ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବେଠକ ବସେ । ତାସ ସତରଞ୍ଜି ଖେଳ, ମଦ୍ୟପାନ ଓ ଶ୍ରେଣି ହୋଇଥାଏ । ସେ ସମୟରେ କି ବଙ୍ଗାଳୀ, କି ଓଡ଼ିଆ, ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ବାବୁ ସୁରସେବା ଥିଲେ । କଟକରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ ଓକଲ ପରଶୁରାମ ଲାଲ, ଶ୍ରୀରାମ ବୋଷ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାନୁର୍ଯ୍ୟା । ପ୍ରଥମ ଦୁଇବର୍ଷ ବଲୁପ୍ତ, ଶ୍ରୀରାମ ବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ବାବୁ କାଳୀପଦ ବାନୁର୍ଯ୍ୟା ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ, ଉତ୍ସାହୀ ଓ ଆମୋଦପ୍ରିୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାଭଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କ ବେଠକ ଖାନାରେ ଅନେକ ବାବୁ ସମ୍ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ଓ ନାରାୟଣ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଁ । ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାସ

ପଣା ଖେଳ, ଗଳ୍ପ, ପାନାହାର ଓ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କଟି । ତାଙ୍କ ଘୋଳ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ । ନ ରାୟଶ ବାବୁ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବାରୁ ସମୟଟା ବେଶ୍ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କଟିଥାଏ । ହେଲେ ବୋଉ ଡକ୍ଟରକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାଏ । ଆଜି କାଲିପରି ପ୍ରାୟ ଦେହମାସ କାଳ ଚିତ୍ତଚଳଣି । ହାତରେ ଯେତୋଟି ଟଙ୍କା ଥିଲା ସରିଗଲାଣି । ଦିନେ ସଖିଲେ ରାନ୍ଧଣିଆ କହିଲା, ବସାରେ ରାତିକୁ ରୋଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ କିଛି ନାହିଁ । କଣ କରିବ, ଉପାୟ କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ । ମୋର ଯାହା ହେଉ, ବସାରେ ପିଲଟା ଯେ ଉପବାସରେ ରହିଯିବ । ବସାରେ ମନ ଲାଗିଲା ନାହିଁ, ଚାରିଟା ଉତ୍ତରେ କଲେକ୍ଟର କଚେରୀର ପୂର୍ବ ତରଫ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଲ ପଥର ବନ୍ଧ ଉପରେ ଯାଇ ଚୁନି ହୋଇ ବସି ଉଦାସ ଭାବରେ ନଈ ଉତରକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ପଛରୁ ଜଣେ ବାବୁ ଡାକିଲେ, “ଓ ହେ ଫକୀରମୋହନ, ଏଠାରେ ଏକୃଷିଆ ବସି କ’ଣ କରୁଛ ?” ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ନର୍ମାଲ ଝୁଲୁ ପୁଅଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ବାବୁ ଦ୍ଵାରକାନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ଦ୍ଵାରକାବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଖୁଡ଼ୁଡ଼ା ପରି ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ପୁଅପରି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ଦ୍ଵାରକାବାବୁ କହିଲେ, “ଆସ ଫକୀରମୋହନ ଆଜି ତୁମର ହିସାବ ନିକାଶ କରାଯିବ ।” ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ମନରେ ଦାରୁଣ ଭାବନା ଉପସ୍ଥିତ, ହିସାବ ପଢ଼ି କଥା ଭଲ ଲାଗିବ କି ? ମୁଁ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇ ପାରିବିନାହିଁ ।” ଦ୍ଵାରକାବାବୁ କହିଲେ, “ହଁ ଯିବ, ଅବଶ୍ୟ ଯିବ ।” ମୁଁ ହାତଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ମାତ୍ର ଦ୍ଵାରକାବାବୁ ମୋ ବାହୁକୁ ଆଖିରେ ଧରି ତାଙ୍କ ବସା ନର୍ମାଲ ଝୁଲୁକୁ ଉଡ଼ି ନେଇଗଲେ । ଝୁଲୁ ବାରଦ୍ଵାରେ ଗୋଟାଏ ଚୋକିରେ ବସିଲା । ଦ୍ଵାରକାବାବୁ ଘର ଭିତରୁ ଅଠେଇଶି ଟଙ୍କାକେତେ ଅଣା (ଠିକ୍ ମନରେ ନାହିଁ) ମୋ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲେ, “ତୁମର ମୋ ଉପରେ ଅଠେଇଶ ଟଙ୍କା ଥିଲା,

ତୁମେ ଗୋଟିଏ ବରୁଣ ନେଇଅଛ, ତାହାର ଦାମ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା କାଟି ନେଲା, ବାକି ଅଠେଇଶି ଟଙ୍କା କେତେ ଅଣା ନାହିଁ ।” ଚାରିବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଦ୍ଵାରକାବାବୁ ମୋ ପାଖରୁ କେନ୍ଦ୍ରଚଣ୍ଡୀ ଭାରତବର୍ଷର ଇନ୍ଦ୍ରଦାସ କଣି ନେଇଥିଲେ । ସେ ବାବୁଙ୍କୁ ଅଠେଇଶ ଟଙ୍କା ଯେ ବାକି ପାଉଣା ତାଙ୍କ ଉପରେ ଥିଲା, ସେ କଥା ମୋ ମନରେ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା କେତେଟା ମୋ ହାତରେ ଫଡ଼ିବାରୁ ବେଶ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଦିନ କଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିରଖି ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ କିଛି ଅଧିକ ଦିନ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ମୁଁ ଚରକାଳ ଅପରଣାମ ଦର୍ଶୀ, ଅର୍ଥ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ ମୋ ଲାଲୁଟ ଲାପିରେ ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଅଧିଭାବ ଉପସ୍ଥିତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଧନବନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟ ଅଛି, ଧାର ମାଗିଲ ଟଙ୍କା ପାଇ ପାରେ, ମାତ୍ର ଧାର ମାଗିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ । ଅଭାବ କଥା ବନ୍ଧୁ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କହିଲା ନାହିଁ, ମନରେ କଲା, ସେ ମୋ ଅଭାବ କଥା ଶୁଣିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ବଳେ ବଳେ ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଯିବେ । ମାତ୍ର ପରିଶୋଧ କରିବାର ଉପାୟ ଯେ ନାହିଁ । ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ନ ଥାଏ; ସବୁଦିନେ ଭାରି ଉଚ୍ଚ ମନ, ବଡ଼ଲେଖା ଚାଲି ଚଳନ୍ତି, ନବାସ ଖରଚ । ସବୁଦିନ ଆମୋଦରେ ଆହ୍ଲାଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପେଣ୍ଟ ଚଟୁ ଥିଲା; ମୋର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାଠିଆବାଡ଼ି ଘୋଡ଼ା ଥିଲା । ପଛେ ଅର୍ଥାଗମ ହେବାରୁ ମୁଁ ଘୋଡ଼ାଟିକୁ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ କଟକକୁ ଅଣାଇଥିଲି । ଦୁଇଜଣ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଓ ଉପରଓଳି ଭ୍ରମଣ କରୁ । ଫଳତଃ ସେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ମହାତ୍ମା ଜନ୍ ବାପୁ ସାହେବ ଆମ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଓ କବିବର ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉନ୍ମତ୍ତ ମୂଳ କାରଣ ଥିଲେ । ଏକମାତ୍ର ଭରସା ଅବଲମ୍ବନ

କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲି । ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ମାତ୍ରେକ ସାହେବ ମହୋଦୟ କହିଲେ, “ସେହି-କଥା ତ ଆମ୍ଭେ ଭାବୁଛୁ, ଆପଣ କାହାତକ ବୋର୍ଡ଼ ଚିଠିକୁ ଅନାଇ ଅନର୍ଥକ ବସିରହିବେ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ହଁ ହଜୁର, ଅନର୍ଥକ ବସି ରହିବାକୁ ମୁଁ କଷ୍ଟକର ବୋଧ କରୁଅଛି ।” ସାହେବ କହିଲେ, “ଠିକ୍ ସତ କଥା, ସବୁ ବେମାତାଠାରୁ ନିଷ୍ଠୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବସିବା ଭୟଙ୍କର କଷ୍ଟକର ।” ମୋତେ ଏହି କଥା କହି କେତେକ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଉପରକୁ ଅନାଇ ବସିଲେ ତହିଁ ଉତ୍ତର କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଆପାତତଃ ଆପଣଙ୍କୁ ଡୋମପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାରେ ଦେବାନି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛୁ, ଆପଣ ଯିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେବେ କି ?” (ମନ ମଧ୍ୟରେ ହସିଲି, ମୋର ଗୋଟାଏ ସମ୍ମତ—ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ବରୁ ବରପ୍ରାପ୍ତି—ବାୟାରେ ଭାତ ଖାଇବୁ ? ହାତ ଧୋଇବି କେଉଁଠି ?) ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ କହିଲି, “ହଁ ହଜୁର, ଯେଉଁଠାକୁ ପଠାଇବେ ଯିବାକୁ ସମ୍ମତ ଅଛି ।” ସାହେବ କହିଲେ, “ତେବେ ଯାଉନ୍ତୁ, ଆପାତତଃ ସେଠାରେ ତିନିମାସ ତୁନି ହୋଇ ବସିବେ, କିଛି କାମ କରିବେ ନାହିଁ—କରି ବି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲୁ ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୟଙ୍କର ଗୋଳମାଳ ଚାଲିଅଛି । ନାନା ପ୍ରକାର ମାମଲାର ଖବର ଆସୁଅଛି । ଆପଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବେ, ଯେମନ୍ତ ଗୋଳଯୋଗ ବେଶି ବଢ଼ି ନ ପଡ଼େ, ଆପାତତଃ ଆପଣଙ୍କର ଏତକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ତମ୍ଭେ ଚିଠି ଆସିଅଛି, ଯେପରି ହେଉ ଏହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଳଯୋଗ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ହେବ । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା—ରଜାଟା ବାୟା, କେ ଜାଣେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦରମା ଦେବାକୁ ହରକାତ କରିବ । କାଲି କଟେରୁ ଚିଠି ଲେଖି ରଜା ନିକଟରୁ ଅଗ୍ରୀମ ତିନି ମାସର ଦରମା ଅଣାଇ ଦେବି । ସେହି ଟଙ୍କା ପାଇଲେ ଡୋମପଡ଼ା ରମାନା ହେବେ । ଜଗତମୋହନ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଦେବୁ, ସେ ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଟଙ୍କା ଅଣାଇ ଆପଣଙ୍କୁ

ଦେବେ ।” ସେ ସମୟରେ ବାବୁ ଜଗତମୋହନ ସ୍ଵୟଂ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଧାନ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର ଥିଲେ । ଡୋମପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନାର ପୁରସା ନିମନ୍ତେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗୋଳମାଳର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ ।

ଡୋମପଡ଼ାର ପୂର୍ବ ରଜା ସ୍ଵରୂପୋତ୍ତମ ମାନସିଂହ ଭ୍ରମରବରସ୍ଵ ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପରଲୋକ ଯାହା କରିବାରୁ ତାଙ୍କର ଜାତି ଭ୍ରାତୃଷ୍ଟ୍ରୀ ରଜା ରଘୁନାଥ ମନସିଂହ ଭ୍ରମରବର ସ୍ଵୟଂ ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ବୋଲି ମହାମାନ୍ୟ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ଥିର କଲେ । ସେ ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ରଜା ନିତ୍ୟ ନାବାଳକ, ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହି ଦୁଇଗୋଟି ବାଳକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ଘେନିଗଲେ । ସେ ସମୟରେ ନାବାଳକ ରାଜସ୍ଵମାନଙ୍କ ସ୍ଫୁଲ୍ କଲିକତାରେ ଥିଲେ । ସୁବିଶ୍ୟାତ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲଲ ମିତ୍ର ତାହାର ତତ୍ତ୍ଵାବଧାରକ ଥିଲେ ।

ରଜା ସାହେବ ସାବାଳକ ହୋଇ ଜିଲ୍ଲାର ଭାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଜିଲ୍ଲାର ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲେ । କୋର୍ଟ୍ ଅବ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମୟର ମେନେଜର କୋହଲ ଜମାରେ ଜମି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅନେକ ବର୍ଷର ଆବାଦ ଜମି ପ୍ରଜାମାନେ ବିନା କରରେ ଭୋଗ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ରଜା ସାହେବଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ସମସ୍ତ ଜିଲ୍ଲା ଜରିବ କରି ଚୌହଦା ନିରାଶ ଅନୁସାରେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ; ମାତ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଯେ, ସାବକ ଦର ଉପରେ ପଇସାଏ ମଧ୍ୟ ବେଶି ଖଜଣା ଦେବେ ନାହିଁ । ଏହି ସୂତ୍ରରେ ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସଂସ୍ଥ ପ୍ରଜା ଏକଯୋଗ ହୋଇ ମେଳ ବାନ୍ଧିଗଲେ । ରଜାଙ୍କ ସାବକ

ଦେବାନ ନିଧି ପଞ୍ଚନାୟକ ମେଳର ସରଦାର ହେଲେ । ପଞ୍ଚନାୟକେ ବଡ଼ ସାଧାସିଧା ଲୋକ, ବିଦ୍ୟାରେ ବୁଦ୍ଧିରେ ସମତନ୍ତ୍ରତାଙ୍କ ବଂଶଧର ବିଶେଷ ।

ମେଳ ଦରବାରରୁ ପ୍ରଜାଶ୍ୟ ଭାବରେ ହୁକୁମ ଜାରି ହେଲା ଯେ, ରାଜାଙ୍କୁ କେହି ଖଜଣା ଦେବେନାହିଁ, ରାଜାଙ୍କ ନଅରକୁ କେହି ଯିବେନାହିଁ, କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚାକିରି କରିବେ ନାହିଁ, ଧୋବା ଭଣ୍ଡାର ବନ୍ଦ । ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନେ ମେଳରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା ଯୋଗୁଁ ମେଳଆ ସରଦାରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଦରର ସବୁ ଲୁଚିବାର କର ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟରୂପେ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚାକିରିମାନେ ଉଆସ ପ୍ରତି ପଳାଇଗଲେ । ଉଆସ ପରିଜନମାନଙ୍କ ମଇଲା ଲୁଗା କଟକରେ କରୁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜାଙ୍କ ନଅରଠାରୁ କଟକ ସହର ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ । କଲିରୁ ନାନାପ୍ରକାର ପୌରଦାସ ମାମଲ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରିର ସହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଦାଖଲ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରିର ସାହେବ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ—“ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ନଅନ୍ତୁ । ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣାର ଯେଉଁ ନିରାଶ କହୁଅଛନ୍ତି, ଆପାତତଃ ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହୋଇଯାନ୍ତୁ । ପଶ୍ଚାତ୍ତ ବେଶି ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ।” ରାଜା ସାହେବ ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଖପା ହୋଇଗଲେ । ରାଜା ଏବଂ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜାତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା । ଇତ୍ୟାଦିସରରେ ଦେବାନ୍ ନିଧି ପଞ୍ଚନାୟକେ ବାରମ୍ବାର କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ସାହେବଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ, ‘ରାଜା ସାହେବ ବାୟା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାରୀ । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସମୟ ଗୋଚରୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛି, ଖଜଣା ଏକ

ପଇସା ଅଧିକ ହେବାକୁ ନାହିଁ ।’ ଏଣେ ମହା ଭୟଜାତ ହେଲାଣି, କାଲେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବ କୌଣସି ମାମଲର ସୂଚଧର ତାଙ୍କୁ ଜେଲ ଦେବା ମାମଲର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନ ଥିଲା । କଲିକତା, କଟକ ଏହି ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ନିଜର ଖରଚ ଓ ମାମଲର ଖରଚ ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତ କରଜ ବଢ଼ୁଅଛି । ଏଣେ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥା ଚତୋଽଧିକ ଶୋଚନୀୟ । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ବାହ୍ୟଜଗତ ସହ ସମ୍ପର୍କରୂପ ହୋଇ ଅନ୍ନ ବସ୍ତାଭାବ କଷ୍ଟ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ରାଜମାତା ଓ ରାଜପ୍ରାଚୀ ଖୋରାକ ପୋଷାକ ସକାଶେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରିରେ ନାଲିସ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ କହିଲେ, “ସତ ତ, ରାଜା କେବଳ ବାୟା ହୁଏ, ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର ।” ଚାକିରି ସାଧାରଣଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା, ମାତା ଓ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ନାଲିସ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଦେଶୀ ବୁଦ୍ଧି ହେବାରୁ ରାଜା ସାହେବ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଜଗତ ସଂସାର ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ, କାଲେ କେହି ଭାବରେ ବିଶଦେଇ ମାରିପକାଇବ । ଏହି ଭୟରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟର ତ୍ୟାଗକରି ଲିଆ ଆଉ ଦୁର୍ଗ୍ୟ ଖାଇ ଜୀବନରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

କଟକରେ ମୋ ସହିତ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମୟରେ ଦେଖିଲି, ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ସାର ମାଝ, ନିୟତ ଦୁର୍ଭାବନାରେ ଶରୀର ଓ ମନ ପୋଡ଼ି ଜଳ ଗଲାଣି । କଟକ ଶୁଦ୍ଧନ-ତୌକସ୍ତ ତାଙ୍କ ଦୋମୟଲ ଉପରେ ତାଙ୍କ ବେଠକ-ଖାନାରେ ଦୁଇଜଣ ଯୋଡ଼ାଏ ଚୌକିରେ ବସିଥାଉଁ । ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମେଜ ବ୍ୟବଧାନ ଥାଏ । ରାଜା ସାହେବ ଡାକ୍ତରୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଅନାଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । (ମୋ ପ୍ରଥମ ଚାକିରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟବହାରରୁ ବୁଝିଲି) ସେତେବେଳେ ସେ ମନେକରୁଥିଲେ, ଏ ଗୋଟାଏ ବିପଦ ପୁଣି କାହିଁ ଅଇଲା ? ଏଇଟା ନିଶ୍ଚୟ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଗୁପ୍ତଚର, ନିଶ୍ଚୟ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଧରାଇ ଦେବାକୁ ଆସିଅଛି । ଏଣେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର

ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଲା । ମନରେ କଲି, ଏହି ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ରାଜାଟିର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପକାର ଯଦି କରିପାରେ, ତେବେ ଆଗମନ ସଫଳ ହେବ ।

ରାଜାସାହେବ ମୋର ଡିନି ମାସର ଦରମା ଅଗ୍ରୀମ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଜଗମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ଟଙ୍କା ଗଣି ନେଲି । ରାଜାସାହେବଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସାନ ସା'ନ୍ତ ମୋତେ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଜୁଲାଇ କି ଅଗଷ୍ଟ ମାସ, କାଠଯୋଡ଼ିରେ ବଡ଼ିପାଣି ଏକଲ ସେକଲ ଖାଉଅଛି । ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଲକିରେ ବସି ଗଡ଼କୁ ରମାନା ହେଲୁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁ । ରାଜାଙ୍କ ନଅର କାହିଁ ? ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପତର ଜଳାଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଭାଙ୍ଗା ଦଉଦ କୋଠା, ଭଗ୍ନ ଇତସ୍ତତଃ ବିଷିଷ୍ଟ ଗୁଡ଼ିଏ କକା ଘର ।

ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ରାଜାଙ୍କ ନଅରରୁ ଉପସ୍ଥିତ ସଞ୍ଚା ଆସେ । ବସାଘର ସମ୍ମୁଖେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରେ ମାଷ୍ଟିଆଟାଏ ପକାଇ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାଏ । ନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ପୁରୁଣା ଅମଲ ଏବଂ ଗ୍ରାମପାଳଙ୍କର ପଧାନମାନଙ୍କୁ (ବର୍ତ୍ତମାନ ସରଦାର ମେଳଣ) ଡକାଇ କଲ୍ଲାର ଅବସ୍ଥା ବୁଝି-ଥାଏ । ଗଡ଼ରେ ମୋର ଉପସ୍ଥିତି ଦିବସଠାରୁ କଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତେତେ ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ । ମୁଁ ସରକାର ତରଫରୁ ପ୍ରେରିତ ବୋଲି ସରଦାରମାନେ କିସ୍ତର ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା କଲ୍ଲାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ଖଜଣା ତଲବ କଲି, ପଧାନମାନେ କେବଳ ବର୍ଷକର ଖଜଣା ଦେବାକୁ କହିଲେ । ଆଉ ମତେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଆଜ୍ଞା ଦେବାନ ବାବୁ,

ତୁମର ଗୋଟିଏ ଦୁହାଁଳ ଗାଈ ଅଛି, ତାକୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଦୁହଁବ ନାହିଁ, ତାହାପରେ ଦିନେ ଦୁହଁବାକୁ ଯିବ । ଦିନକର ଦୁଧ ପାଇବ, କି ପାଞ୍ଚ ଦିନର ଦୁଧ ପାଇବ ?” ଭଲ ଭଲ ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପଧାନକୁ ଯେଉଁ କଥା ପଚାରେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଉତ୍ତର ।

ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍କଟ ସଙ୍କୁଳ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବାକୁ ଭରସା ପାଉ ନାହିଁ । ରାଜା ପ୍ରଜା ଦୁଇ ପକ୍ଷର ମୋ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ । ଏଣେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି କଲ୍ଲାକୁ ଜଗି ରହିବା ସକାଶେ କାଲକର ସାହେବଙ୍କର ଅଦେଶ । ସମୟ ସମୟରେ କଟକ ଯାଇ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରୁ । ଅନେକ ବିଷୟ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁ, ହୁକୁମ ମାଗୁ । କେବଳ ହଁ - ନା ଯୋଡ଼ିକ ଅକ୍ଷରରୁ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ସହଜଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ । ରାଜା ସାହେବ ଅନେକ ଭାବ ଚିନ୍ତା ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ମୋ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ ।

ଡିପେନ୍ଦ୍ର ମାସ ଶେଷଆଡ଼କୁ ସାହେବ ମହାଦୟ କଟକରୁ ଡୋମପଡ଼ା ଗସ୍ତକୁ ବାହାରିଲେ । ପ୍ରଥମ ଡେର ପଡ଼ିଲା କଟକ ବାଆଁର ଦୋସମାଳି ବାଆଁର ନାମକ ମୌଜାରେ । ସାହେବଙ୍କ ହମସାଏ ଥିଲେ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ କନଷ୍ଟେବଲ ସହିତ ଡିସ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ସୁପରି-ଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବ, ଆଉ ଜଣେ ଏ. ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ, ପେସ୍କାର, ମୁନ୍ସି, ଅଫିସ୍, ଚପରସି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ଲୋକ । ପୂର୍ବରୁ ପରୁଅନା ପାଇ ମୁଁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଠିକ୍ କରି ରଖାଇଥିଲି । ଡୋମପଡ଼ାରେ କିଛି କଣିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସରକାର ପକ୍ଷର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟର କିଛି ମାତ୍ର ଅଭାବ ନ ଥିବୁ ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝିଲି ।

“ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବା ଫଳେ,
କବା ଅସାଧ୍ୟ ମହାତମେ ।”

ରାଜାସାହେବ ମଧ୍ୟ ବାଆଁର ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କିଛି ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ, କି କିଛି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ; ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ, କି କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ; ସବୁ ମୋହର । ସାହେବଙ୍କ କୁକୁରମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସିରସ୍ତାଦାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛେକ୍ଷାସ କଥା ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏଣେ ମୂଳକଥା ମାମଲର ଚନ୍ଦ୍ରା । ଦିବା ନିଶି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସହାୟ କେହି ନାହିଁ । ହାକିମମାନଙ୍କ ଗଡ଼ବସ୍ତ୍ର ଦେଖି ମୋର ହୃତକମ୍ପ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାଣି । ଗବର୍ଜ୍ଜମେଣ୍ଟଙ୍କ ବିଶେଷ ତାକତ୍, ଯେ କୌଣସିରୂପେ ହେଉ ଡୋମପଡ଼ା କଲ୍ଲାର ଗୋଳମାଳ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍କଟ ସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ । ଦୁଏତ କଲ୍ଲା ରାଜାଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ, ନଚେତ ରାଜାଙ୍କ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଉପଲକ୍ଷ କରି ସରକାରଙ୍କ ଖାସ୍ ଦଖଲକୁ ଆସିବ । କଲ୍ଲା ଖାସ୍ ହେବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ଗଲାଣି । କାରଣ ରାଜା ସାହେବ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କଥା ନ ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗିରଫାଟ ହେବା ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ନାହିଁ । ଏଣେ ମୋ ପ୍ରତି ଘୋର ସନ୍ଦେହ । ରାଜାସାହେବ ଦାରୁଭୂତୋ ମୁରାରି ପରିଗୋଟିଏ ପ୍ରଜାର ସ୍ବପ୍ନ ମେଲ ଘରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ନାନା ଯୁକ୍ତି ଓ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ବୁଝାଇଲି, ବିନୟରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି, ଭୟ ଦେଖାଇଲି, ଶେଷକୁ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଭରସାର କଲି । ତଥାପି ସେହି ଏକ କଥା “ଜମା ଦୃଷ୍ଟିରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ହେବାକୁ ହେବ ।” ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରୂପେ କହିଲି, “ଆପଣ ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କଲେ ରାଜ୍ୟ ଖାସ୍ ହୋଇଯିବ ।” ରାଜାସାହେବ ଅବଚଳିତ କଣ୍ଠରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—

‘ଯାଉ ଖାସ୍ ହୋଇ’ । ରାଜାଙ୍କ କଥାଗୁଡ଼ିକ ନିତାନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ । ରାଜା ହନୋଟି ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଯେପରି ଦୃଢ଼ ସ୍ବରରେ ମୋତେ ଚାହିଁ ରହିଲେ, ମୁଁ ବୁଝିଗଲି, ତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ଯେ ରାଜ୍ୟରେ ମୋ କଥା ନ ରହିଲେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଘୋରେ ପରାଜୟ ପାଇଲି, ସେ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଦୁଇଜଣ ଦୁହିଙ୍କ ମୁହଁକୁ ପରସ୍ପର ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟିରେ କେତେକ ମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାଇ ବସିଥାଉଁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କଲି—ସ୍ବପ୍ନ ଏକା । ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିରକ୍ତ ଜାତ ହେଲା । ମନରେ କଲି, ଏଇଟା କିନ୍ତୁ ଅନର୍ଥକ ସାହସ । ତହିଁ ଉତ୍ତରୁ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସକାଶେ ରାଜାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି । ରାଜା ସାହେବ କିଞ୍ଚିତ ଉଚ୍ଚ ସ୍ବରରେ କହିଲେ,—‘ନା’ । ମୁଁ ‘ନା’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବେଶ୍ ବୁଝିଲି । ମାମଲା ଚଳୁଛି ମୋର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ, ଖୋସାମଦ କରିବାକୁ ଯିବି କାହିଁକି ?

ସୁସ୍ଥ ମାସିଆ ଦିନ । ସାହେବମାନେ ବାଆଁର ମୌଜାରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟଠାରୁ ଅଦିନ ଦୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବଳ ପବନ ଅବରାମ ଚାଲିଅଛି । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ସ୍ଥାନ ଧରି ବସି ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏକା କାଦୁଅ ପାଣି ଚକଟି ଦିନରୁ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଛି । ଅପରାହ୍ନ ସମୟରେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କଡ଼େରୁକୁ ଯାଇ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ତରେ ଡୋମପଡ଼ା ମେଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥା ଉଠିଲା । ସେ ସମୟରେ ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଯାହା ଜଣାଇଲି, ସେଥିରୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏହି—“ମୁଁ ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ଚାରିମାସ ହେଲା ଡୋମପଡ଼ା ଗଡ଼ରେ ରହି ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀକ ବିଷୟ ତଳ ତଳ କରି ବୁଝିଲି । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କଲ୍ଲାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପଡ଼ିତ ଜମି ଆବାଦ ହୋଇ ଗଲାଣି । ପୂର୍ବେ ଖୁବ୍ କୋହଳ ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ

ହୋଇ ଅଛି । ରାଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନୂତନ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବେ । ଜମିର ଜମା ଅଇନ ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ — ନିରଖ ଅର୍ଥାତ୍ ଗଡ଼ଜାତ ଭିତ୍ତିଆ, ଖାସ ମାହାଲ ବାକି, ଖୋରଧା ଏବଂ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ନରାଜ ପ୍ରଭୃତି ନିରଖ ଅନୁସାରେ ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ମାତ୍ର ରାଜାସାହେବ ଏକାକେକେ ପୂରା ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରନ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପ୍ରତି କେବଳ ଦୁଇପଇସା ଅଧିକ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ହଜୁରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ରାଜାସାହେବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ପଧାନମାନେ ଜମି ଜରିବ କରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ଗୋଲଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ରାଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ନୁହେଁ; କେବଳ ପଧାନ ଓ ପୁରୁଣା ଅମଲମାନେ ଗୋଲଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ କରିଅଛନ୍ତି । ହାଲୁ ଆବାଦ୍ ଜମି ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରଜାମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଭାବେ ଶ୍ରେୟ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ପଧାନ ଓ ଅମଲମାନେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରି ଶ୍ରେୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ଗୋଲମାଲରେ ରାଜା ପ୍ରଜା ଦୁଇପକ୍ଷରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଉପସ୍ଥିତ । ମୁଁ ଦେଖିଲି, ରାଜା ସାହେବ ନିତାନ୍ତ ସଦାଶୟ, ଅତି ନିର୍ବିରୋଧୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ରାଜାସାହେବ କରଜ କରି ପେସକର୍ଦ୍ଦ ତାଖଲ କରୁଅଛନ୍ତି । ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଏତେ ଅର୍ଥାଭାବ ଯେ, କେବଳ ରଜକର ନୁହେଁ, ରଜମାତା, ରଜଭ୍ରାତା ଓ ଉତ୍ତରୀୟ ଦାସ ଦାସୀ ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ବସ୍ତ୍ର ସଜାଣେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ହଜୁର କେବଳ ମାତ୍ର ପ୍ରତି ଦୁଇ ପଇସା ମାତ୍ର ଚୁକ୍ତି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ ସହଜରେ ସମସ୍ତ ଗୋଲଯୋଗ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଯିବ । ପ୍ରଜାମାନେ ସହଜରେ ଜମି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇ ଦେବେ ।”

ସାହେବ ମହୋଦୟ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ବସି ମୋର ସମସ୍ତ କଥା ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଶୁଣିଲେ । ଶେଷରେ କହିଲେ ବାବୁ, “ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ କଥାସବୁ କହିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଠିକ୍ କଥା । ଯେ କୌଣସିରୂପେ ହୁଏ ଏ ବର୍ଷ ଜମି ଜମାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯିବ । ମାତ୍ର ଜମା ଚୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଦେଇ ସାରିଅଛୁ — ଜମାଚୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।”

ମହାତ୍ମା ଜନ ସମ୍ପଦ ସାହେବ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ବିଦ୍ବାନ, ପ୍ରଜାହତୈଷୀ, ଉତ୍କଳର ଉନ୍ନତ କାମୀ, ଗରିବର ମା-ବାପ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦୋଷ — ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ, ଯାହା ଥରେ ହୁକୁମ ଦେବେ, ସେଥିରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଉ ଅଧିକ କୌଣସି କଥା ନ ବଳାଇ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଚାଲି ଆସିଲି । ରାତିରେ ପୁନର୍ବାର ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସହଚ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲି । ରାଜାସାହେବ କହିଲେ, “ଦେବାନ ବାବୁ, ମୁଁ ଯାହା କହିଅଛି, ସେଥିରୁ ଅନ୍ୟଥା ହେବନାହିଁ । ଆପଣ ଦୁଇ ପଇସା ଚୁକ୍ତି ଜମାରେ କିଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉନ୍ତୁ । ମଫସଲରେ ଆମ୍ଭର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଖଜଣା ବାକ ପଡ଼ିଅଛି । ସମସ୍ତ ଅସୁଲ କରି ନେଉନ୍ତୁ, ସେଥିରୁ ଆମ୍ଭେ ପଇସାଏ ଯୁକ୍ତା ନେବୁଁ ନାହିଁ ।”

ସେ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଦୂରବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଲା । ନିତାନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଭଗ୍ନ ଗୃହର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ରାଜା ଭୁନି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ମାଟି ବଇଁଠାରେ ଗୋଟାଏ ବଳତା ମିଞ୍ଜିମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଅଛି । ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ଚାକର । ହାୟ ! ହାୟ ! କିଛିଟା କଣ ଖାଏ ହୋଇଯିବ ? ରାଜାସାହେବ କଣ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବେ ନାହିଁ ?

ବାଆଁର ଗ୍ରାମର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଗ୍ରାମକୁ ଲାଗି କଟକ ବାକି ସଡ଼କ । ସଡ଼କର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗୋଟିଏ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର । ମନ୍ଦିରଟି ସାନ ଛପର ଘର । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ସାପ ଥିବାର ଶୁଣିଥିଲି । କଟକ ଯାତାୟତ ସମୟରେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ କେତେଥର ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସାପ ଭୟରେ ମନ୍ଦିର ଆଡ଼କୁ ଗତିରେ ଯାଏ ନାହିଁ, ଆଉ କେହି ମଧ୍ୟ ଗତିରେ ସେ ମନ୍ଦିରରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟତ୍ର ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଆଜି ସେହି ମନ୍ଦିର ମୋର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ । ଦିନମାନର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତକରି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ମେଲ ଘରେ ଶିବବାହନ ପାଷାଣମୟ ଦୃଷଭଙ୍କ ନିକଟରେ ଲଗାଲଗି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଆଜି ସାପର ଭୟ ଏକାବେଳକେ ମନରୁ ଗୁଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ଗତିଯାକ ବାହାରେ ତୋଫାନ ଓ ବର୍ଷା । ଏଣେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ଚିନ୍ତାର ତୋଫାନ । ଏଥିରେ କି ନିଦ ମାଡ଼େ ! ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ । ଉପାୟର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣଜ୍ୟୋତି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚହଟି ଗଲି ।

କିଛିର ସମସ୍ତ ମୌଜାର ପଧାନମାନଙ୍କ ନାମରେ ସରକାର ତରଫରୁ ପରୁଆନା ଜାରି ହୋଇଯାଇଅଛି । ଆଜି ଉପରଓଳ ଚାରିଟା ସମୟରେ ସମସ୍ତ ପଧାନ ଓ ପ୍ରଜା କଟେରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ । ଆଜି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଗୋଲଯୋଗ ଶେଷ ହେବ ଏବଂ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ହେବ ।

ବାଆଁର ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଭୂର୍ଗାପୁର ଓ ଶଅଳବାଙ୍କ ଏହି କେତେଟା ମୌଜାରେ ପ୍ରଜା ରାଜାଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଥିଲେ । ଭୋର ହେବା ମାତ୍ରେ ସେହି ସମସ୍ତ ମୌଜାକୁ ପାଇଲ ପଠାଇ ପଧାନ ଏବଂ ମୁଖଣ୍ଡ ମୁଖଣ୍ଡ ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣିଲି । ବହୁତ ଆଶ୍ୱାସନା ବାକ୍ୟରେ କୋମଳ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି, “ତୁମେମାନେ ଚିରଦିନ ରାଜଭକ୍ତ । ରାଜାସାହେବ

ତୁମମାନଙ୍କର ତେର ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେମାନେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସକାଶେ ଆଜି କଟେରୀରେ ହାକିମଙ୍କୁ ଯଦି ପଦେ କଥା କହିବ, ତେବେ ରାଜାସାହେବ ତୁମମାନଙ୍କ କଥା ଚିରଦିନ ମନରେ ରଖିବେ, ଆଉ ପ୍ରତି ଜଣକୁ ଦଣ ଦଣ ମାଣ ଭଲ ଜମି ଜାଗିରି ଦେବେ । ସେଥି ସକାଶେ ତୁମ-ମାନଙ୍କୁ ପଇସାଏ ମଧ୍ୟ କର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏକାବେଳକେ ଗୋଳମାଳ କରି କହି ପକାଇଲେ, “ବୋଲନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତୁ ଦେବାନ ବାବୁ, ଆପଣ ଯାହା କହିବେ, ଆମେମାନେ ତାହା କରିବୁ ।”

ମୁଁ କହିଲି, କଟେରୀବେଳେ ତୁମେମାନେ ହାକିମଙ୍କୁ ଏତିକି କହିବ—“ହଜୁର, ଆମ ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗୋଳମାଳ ଲାଗିଛି, ହଜୁର ଯେଉଁ ଦେବାନଙ୍କୁ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଆମେମାନେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମାନ୍ୟ । ହଜୁର ହୁକୁମ କରନ୍ତୁ, ସେ ସମସ୍ତ ଗୋଳମାଳ ରଫା କରିଦେବେ ।” ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲ ପରି ଓଳଟାଯାକ ଲାଗି ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏହି କେତୋଟି କଥା ଶିଖାଇଲି । ପ୍ରତି ଜଣ ଦୁଇ ଡିନ ଥର କରି ପାଠ ସଜ୍ଜିଦେଲେ । ସେମାନେ ସାହେବଙ୍କୁ କପରି ସଲମ କରିବେ, କପରି ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଛୁଡ଼ା ହେବେ, ପରେ ଡ଼ି ଶିଖାଇଲ ପରି ତାହା ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇ ଦେଲି । ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ, ଏମାନେ ଭିତାଭିତ ଧଡ଼ିବାନ୍ଧ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ, ଆଉ ପ୍ରଜାମାନେ ଆଗେଇ କଥା କହିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଆଜି ଦିନଯାକ ବୃଷ୍ଟି ଓ ପବନର ବିରାମ ନାହିଁ, ନିବିଡ଼ରୂପେ ମେଘ ଘୋଡ଼ାଇଅଛି, ଦିନ ଦୁଇ ପ୍ରହରରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟାପରି ଅନ୍ଧକାର ।

ଉପରଓଳ ପ୍ରାୟ ଚାରିଟା ସମୟ, ବୃଷ୍ଟି ଅଳ୍ପ ଉଣା ପଡ଼ିଅଛି, ତଥାପି କୁଣ୍ଡାଝଡ଼ା ପାଣି ସହିତ ପବନ

ପ୍ରବଳରୂପେ ବହୁଅଛି । ହାକିମଙ୍କ ଡେର ନିକଟ କରେ ଡେରରେ ମୁଁ, ରଜାସାହେବ, କରେଇର ଡଳ ରୁଜିଣ ଅମଳ ଓ ଚପରସି ଉପସ୍ଥିତ । ମୁଁ ସାହେବଙ୍କ ଡେର ଦିଗରକୁ ଯାଇ ଜଣାଇଲି— “ପ୍ରଜାମାନେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ମାରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ହଜୁର ମଞ୍ଜୁର ଦେଲେ ରଜା ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିବାଦ ଚଳୁଅଛି; ତାହା ବୁଝି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେବ ।” ସାହେବ ମୋ କଥା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି ଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ, “ବେଶ୍ କଥା ବାବୁ, ବେଶ୍ କଥା, ଆପଣ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିଦେଲେ ଆମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେବୁଁ । ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲା ବାରମ୍ବାର ଏହିକଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଭରକ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।”

ବେଳ ପ୍ରାୟ ରୁଟି ଗଢ଼ି ଗଲଣି, ହାକିମଙ୍କ ଡେର ସମ୍ମୁଖରେ ଜଣେ ଚପରସି ଖୁବ୍ ପାଟିଟାଏ କରି ଭୁଲାଇ ଭୁଲାଇ ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲା “ଡୋମପଞ୍ଜାକା ପଧାନ ଲୋକ, ପ୍ରଜାଲୋକ ହାଜର ହେ, ଡୋମ-ପଞ୍ଜାକା ପଧାନ ଲୋକ ପ୍ରଜା ଲୋକ ହାଜର ହେ ।” ତୋଟା ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରୁ, ଗ୍ରାମ ଲୋକଙ୍କ ଓଳି ତଳରୁ, ପିଣ୍ଡାରୁ, ଘର ଭିତରୁ, ପଥାକୁ ପଥା ଲୋକ ବାହାରି ଆସିଲେ । ଥୋକେ ପହଞ୍ଚି ପାରି ନ ଥିଲେ, ପଡ଼ି ଉଠି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସାହେବଙ୍କ ଡେର ସାକ୍ଷାତରେ ଧାଡ଼ିକୁ ଧାଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଲୋକ ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ହେବେ । ମୁଁ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ଖୋଜି ବୁଲୁଅଛି, ମୋ ଲୋକେ କାହାନ୍ତି, ସକାଳ ଓଳି ଗୋଟାକ ଲାଗି ପଡ଼ି ଯାହାଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ବୁଝାଇ ଠିକ୍‌କରି ରଖିଥିଲି, ସେମାନେ କାହାନ୍ତି ? ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିଅଁ-ମଣ୍ଡଳ ଅବକାରମୟ; ହୃଦୟ ଭିତରଟା ତନ୍ତ୍ରୁପ ତମିରୁଲ୍ଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । କିଛି ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରି ପାରୁନାହିଁ । ସାହେବ ମୋତେ ପଚାରିଲେ କଣ ଜବାବ ଦେବ ? ଡୋମପଞ୍ଜା ରଜବଣ ରକ୍ଷାର ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ ! ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ଯଦି ମୁଁ ରଜାଙ୍କର

ଦେବାନ, ବୁଝେ—ଯଦି ରଜାସାହେବ ମତେ ହାକିମଙ୍କ ଗୋଇନ୍ଦା ଜ୍ଞାନକରି ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟାସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି; ତଥାପି ତାଙ୍କର ଏବଂ ରଜବଣର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ମୁଁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦରୁଣ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରିଥାଏ । ରଜାସାହେବ ପ୍ରତିଜ୍ଞାକରି ମତେ ଅନେକଥର କହିଲେଣି, ବୁଝି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ ମଫସଲର ବାକି ଖଜଣା ସବୁ ଅସ୍ତୁଳ କରି ନେବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଗୁଡ଼ ଦେବେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଅବଜ୍ଞା ଭାବରେ ସେ କଥା ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କରେ ନାହିଁ । ରଜାସାହେବଙ୍କର ଉପକାର କରିବା ମୋର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା ।

ହାକିମ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ବିଲଣି କମ୍ବଳ ଡାଙ୍କି ହୋଇ ଭିତରୁ ବାହାରି ରଉଟି ବାରନ୍ଦାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସାହେବଙ୍କର କେବଳ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଆଉ ମୁହଁଟି ହିଣ୍ଡାଏ । ମୁଁ ଆଉ ପେଷାର ସାହେବଙ୍କ ସାମନାରେ ଏକପାଖିଆ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଉଁ । ହାକିମ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ କହିଲେ, “ଉଏଲ୍ ପ୍ରଜାମାନେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କହୁଛ, ରଜାଙ୍କ ସହିତ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବିବାଦ ଚଳୁଅଛି, ଦେବାନ ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୋଇ ସେ ଗୋଲମାଲ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେବେ ?” ରୁଟି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସରଦାର ପଧାନ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ପାଟିକରି କହିଲେ, “ଦେବାନ ବାବୁ ଯଦି ଗୋଲମାଲ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେବେ, ତେବେ ଆପଣ କି ସକାଶେ ଏଡ଼େ ବର୍ଷା ତୋଫାନରେ କଟକରୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ?” ସାହେବ ସେମାନଙ୍କ କଥା ବୁଝି ନପାରି ମୋତେ ଅନାଇ ପଚାରିଲେ, “ଏମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?” ମୁଁ ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର ଜବାବ ଦେଲି— “ଏମାନେ କହୁଛନ୍ତି କି, ଦେବାନବାବୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ

ମାମଲା ନିକାଶ କରିଦେବେ, ଆପଣ ଏ ବର୍ଷା ତୋଫାନରେ କଟକରୁ ଆସି କଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?”

ସାହେବ କହିଲେ, “ବହୁତ ଆଜ୍ଞା, ବହୁତ ଆଜ୍ଞା, ଦେବାନ ବାବୁ ସବୁ କଥା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେବେ । ସେ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ, ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ । ସଲମ, ସଲମ, ପ୍ରଜାମାନେ, ବଦାୟ ବଦାୟ ।” ଏତିକି କଥା କହି ତଞ୍ଜଳ ଡେଇଁ ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ପର୍ଦା ପକାଇଦେଲେ । ପଧାନମାନେ ପରସ୍ପର ମୁହଁ ଚାହିଁ ବୁଝି ହେଉଥିଲେ । ଏ କଣ ହେଲା ? ହାକିମଟା କଣ ବୁଝିଗଲା ? ଅମଲ୍ଲମାନେ ମୋର ବନ୍ଧୁ, ତପସ୍ୱିମାନେ ଅନୁଗତ । ଚତୁଷପାଦ୍ ରାଉଟି ପାଖରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ି ଦେଲେ ।

ସେ ଦିବସର ଘଟଣା ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ । ସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟରୂପେ ବୁଝାଇଦେଇ କି ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ କରିଅଛି ! କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ଅନେକ ଥର ମିଥ୍ୟା କଥା କହିଅଛି, ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି । ରାଜା ଓ ରାଜପରିବାରଙ୍କ ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସେ ସମୟରେ ମୋର ପାପପୁଣ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା ।

(ଉ: ସ: ୨୩ଶ ଶ୍ଳୋ—୨୪ ଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା)

ଡୋମପଡ଼ାର ଦେବାନୀ (୨)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ବାଆଁର ଠାରୁ ପାଞ୍ଚ କୋଶ ଦୂର ପାଥପୁର ମୁକାମରେ ହାକିମମାନଙ୍କ କଚେରି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା । ଆଜି ମାଲମଜ୍ଜଦମା ସବୁ ବନ୍ଦ, ବୃଷ୍ଟି ପବନ ପୂର୍ବଦିବସ ପରି ଚାଲିଅଛି । ସରକାରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ରସଦ ଦେବା ସକାଶେ ମହଣେ ଘିଅ ଓ ଚାଉଳ ପାଞ୍ଚ ମହଣ ଦୁଧ ଦହି ଦାଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଢ଼ି

ବେହେରା ମାନଙ୍କ ନାମରେ ପରୁଆନା କରିଥିଲା ରାଜ ନିଅରର ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତ ଏବଂ ଫରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଗଢ଼ିମାନେ ବେଠିରେ ଦୁଧ ଦହି ଯୋଗାଇ ଆଣି । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗଢ଼ିଜାତରେ ଚରକାଳରୁ ଏହି ନିୟମ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଶୁଆଲ ଓ ମହିଷାଳମାନଙ୍କ ଗୋରୁ ମନୁଷି ରାଜାଙ୍କ ଜଙ୍ଗଲରେ ଚରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ବେଠି ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଡୋମପଡ଼ାରେ ପ୍ରଜା ମେଳ ଯୋଗୁ ଗଢ଼ିମାନେ ଏପରି ବେଠିରେ ଦୁଧ ଦହି ଦେବା ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ । ସକାଳ ଦିନ ଘଡ଼ିକ ସମୟରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥାଏ । ଅମଲ୍ଲ ପାଇକମାନେ ମୋତେ ବେଢ଼ି ରହିଥାନ୍ତି । ଝିପିରି ଝିପିରି ବୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ଡୋମପଡ଼ା ଇଲକାର ଷିଠ ବେହେରା ଗୋଟାଏ ଠେକରେ ସେଇ ଦୁଇ ଭଳି ଦୁଧ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ସାନ ଠେକରେ ଅଧସେଇ ଭଲ ଘିଅ ଧରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତାକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ମୋର ଭୟଙ୍କର ରାଗ ଜାତ ହେଲାଣି । ମୋ ସନ୍ନିଶ ଗୋହରାଦାଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଶାଳ ପତନ କାଠ ପଡ଼ିଥିଲା, ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ଦାଣ୍ଡଟା ଭୟଙ୍କର କାଦୁଅ ହୋଇଅଛି । ଯୋଡ଼ାଏ ପାଇକଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଦେଲା—ଏହି ଷିଠଟାକୁ କାଦୁଅରେ ଶୁଆଇ ଦେଇ କାଠ ସଙ୍ଗରେ ଭଡ଼ି ବାନ୍ଧିଦିଅ । ଆଉ ଜଣେ ପାଇକ ତା ପିଠିରେ ଘିଅ ଦୁଧ ଡାଳି, ଆଉ ଜଣେ ବେତ ଧରି ତା ପିଠିରେ ବାଡ଼ିଉଥାଉ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହୁକୁମଟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ଷିଠ ପିଠିରେ ଦୁଇ ଚାରି ପାହାର ବେତ ପଡ଼ିଅଛି, ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଗଢ଼ି ବେହେରା ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ଗୋଡ଼ତଳେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଯାଇ ରଡ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । “ଧର୍ମାବତାର ! ଷିଠକୁ ଫିଟାଇ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏହିଲଗେ ବେଠି ଦୁଧ ଦହି ହାଜର କରି ଦେଉଛୁ ।” ସତକୁ ସତ ଅଧ ଦଣ୍ଡାକ ମଧ୍ୟରେ ଭାରକୁ ଭାର ଦୁଧ ଘିଅ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଆଉ ବିନା ତଳବରେ ମାଛଭାର ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଲା । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲରୂପେ

ଜଣା । ତେବେ ପ୍ରଜାମେଳ ହୋଇଅଛି, ଏହି ପୁରୋଗତର ଯେବେ କିଛି ଦେବାକୁ ନ ପଡ଼େ, ସେଇଟା ବେହେରାମାନଙ୍କ ଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ଯିବ ।

ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଗୁଣଗୋଟି ଉପାୟ—ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭୋଦ । ଯଥୋଚିତ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଗୋଟିରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି; ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ଦୁଇ ଗୋଟିର ଆଶ୍ରୟ । ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟର ରାଜମନ୍ତ୍ରୀଗଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଗୁଣଗୋଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତୁ । ଅତି ସ୍ୱଦ୍ୱତମ ଉପପତ୍ତା ରାଜ୍ୟର ଶୁଦ୍ଧାଦୀ ସ୍ୱଦ୍ୱତମ ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ କଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାଜନ ମାନଙ୍କ ପତ୍ତାକୁ ଅବଲମ୍ବନ ନ କରି ତଳ ପାରନ୍ତି ? ଦୁଇ ଗୁଣ ଜଣ ମେଳିଆ ସରଦାରଙ୍କୁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଲୋଭନ ଏବଂ ଭୟ ଦେଖାଇ ରାଜପକ୍ଷକୁ ଟାଣି ଆଣିଲଣି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସମ୍ଭାବ ପାଇଲି, ଶିମିଳପୁର ମୌଜାରେ ମେଳିଆ ସରଦାରମାନଙ୍କର ଘର ଗୋଟାଏ ସଭା ବସିଥିଲା । ସେହି ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି—କାଲି କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ହାକିମଙ୍କୁ ବୁଝାଇବେ, ‘ଦେବାନ ରାଜପକ୍ଷୀୟ ଲୋକ, ସେ କଦାଚ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବେ ନାହିଁ । ହାକିମ ସ୍ୱୟଂ ସେମାନଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତୁ ।’

ପରଦିନ ସଖାଳେ ରାଉତିକୁ ଯାଇ ହାକିମଙ୍କ ସହଚ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲି । ଦେଖିଲି, ସାହେବ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ । ଗତ ରାତିରେ ଦୃଷ୍ଟିଜଳ ଡେଇଁ ଭିତରେ ପଶି ଜନସ୍ତ ପସ୍ତୁତାକ ତନ୍ତ୍ରାଇ ଦେଇଅଛି । ସାହେବ ଆସପ ସେପୁତାକ ଟଣାଟଣି କରି ଏ କୋଣ ସେ କୋଣରେ ସଜଡ଼ାସଜଡ଼ି କରି ରଖୁଅଛନ୍ତି । ମତେ ଦେଖି ତାଙ୍କର ଗତ ରାତିର ହଇରାଣ କଥାଗୁଡ଼ାକ କହିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ମତେ ପଚାରିଲେ—“ବାବୁ, ଖବର କ’ଣ ?”

ମୁଁ କହିଲି—ହଜୁର, ଗତ ପରଦିନ ଉପରଓଳି ଦୁଇ ହଜାର ପ୍ରଜା ହଜୁରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ମତେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମାନଥିଲେ, ତାହା ତ ହଜୁର ଜାଣନ୍ତି ?

ସାହେବ—ହଁ ହଁ, ପ୍ରଜାମାନେ ତ ସେ କଥା ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପୁଣି କଣ ହେଲା ?

ମୁଁ କହିଲି—ଗତ କାଲି ଉପରଓଳି ପଧାନ-ମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଡକାଇ ଉପଦେଶ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦିନର କଥା ଅମାନ୍ୟ କରି ପୁନର୍ବାର ଗୋଲଯୋଗ ଆରମ୍ଭ କରିବେ ।

ସାହେବ—କି ସକାଶେ ପ୍ରଜାମାନେ ସେହି ମନ୍ଦ ଲୋକମାନଙ୍କ କଥାରେ ଗୁଲୁଅଛନ୍ତି ?

ମୁଁ କହିଲି—ହଜୁର, ଗରବ ପ୍ରଜାମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ନିରାଶ ଲୋକ । ସମସ୍ତ ଉତ୍ସାହର ମୂଳ କାରଣ ପଧାନମାନେ । କୌଣସି ପ୍ରଜା ପଧାନମାନଙ୍କ କଥାରେ ନ ଗୁଲିଲେ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଲୁଚ-ତରାଜ କରି ନେଇ ଘର ଘାଟି ପକାଡ଼ି ଅଛନ୍ତି, ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟରୂପେ ପ୍ରହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସମ୍ପତ୍ତି ନାଶ ଓ ପ୍ରହାରିତ ହେବା ଭୟରେ ସେମାନେ ପଧାନମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହି-ଅଛନ୍ତି ।

ସାହେବ କହିଲେ—ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାର କେଉଁ କେଉଁ ପ୍ରଜା ଉପରେ ହୋଇଅଛି ?

ମୁଁ କହିଲି—ପୁଣେ ତ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଆପାତତଃ ଗୁଣଦିନ ପୁଣେ ଗୋଟାଏ ଧୋବା ରାଜାଙ୍କ ନଅରର ପରଜନ-

ମାନଙ୍କ ଲୁଗା କାଗିଥିଲା ବୋଲି ଚାହାଁ ଦରର ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ଲୁଠତରାଜ କରିନେଇ ତାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟରୂପେ ପ୍ରହାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ସାହେବ—ଆଜ୍ଞା, କେବଳ ଏହି ମାମଲାଟା ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତୁ ।

ମୁଁ କହିଲି—ହଜୁର, ପଧାନମାନଙ୍କ ଭୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଜା ସାକ୍ଷ ଦେବେ ନାହିଁ ।

ସାହେବ—ଆଜ୍ଞା ସାଉନ୍ତୁ, ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ ।

ମୁଁ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଉଠି ଆସିଲି । ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ ବସାକୁ ଆସୁଥାଏ । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଚିନ୍ତା ଉପସ୍ଥଳ । କଣ କରିବ ? ସଜାଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାକୁ ତ ଆଶା ନାହିଁ । କଥାଟା ସତ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋ ବୋଲରେ କିଏ ସାକ୍ଷ ଦେବ ? ଏହା ଭାବି ଆସୁ ଆସୁ ମୋ କାନରେ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ପଡ଼ିଲା । “କି ହେ ଦେବାନ, ସାହେବଙ୍କ ଡେରୁଆଡ଼ିଏ ପରି ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସୁଛୁ କିହିଁକି ?”

ଗୁଣ୍ଡି ଦେଖିଲି, ନିଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ହଠାତ୍ କହିପକାଇଲି— “କଣ କହିବ ପଟ୍ଟନାୟକ ଆପଣେ, ସରିଗଲା, ସବୁ କଥା ସରିଗଲା । ଆଜିଠାରୁ କରଣକୁଳରେ କାଳ ଲାଗିଗଲା ।” ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପିଣ୍ଡାଉପରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଡେଇଁମଡ଼ି ମତେ ଆଖିକରି କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ ପଚାରିଲେ— “କଣ କଣ, କଥା କଣ ଦେବାନ !” ମୁଁ କହିଲି, “ନାହିଁ ନାହିଁ ପଟ୍ଟନାୟକ ଆପଣେ, ମତେ ଛୁଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯାଏଁ । ହେଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ମୂଳକରେ କିଏ ନ ଜାଣେ ? କଟକ ଜିଲ୍ଲାଧାକ ନିଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନାମ ଡାକ ।

ବଂଶରୁ ଜଣେ ବେଢ଼ି ପିନ୍ଧି ହାଡ଼ି ହାତରୁ ଭାତ ଖାଇଲେ କାହାର ଜାତି ପଡ଼ି ରହିବ, ନା କେହି ଛୁଇଁବ ? ଗଲା ଗଲା, ସରିଲା ସରିଲା ! ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଖୁବ୍ ଭାବ ଅଛି ସତ; ମାତ୍ର ସରକାରୀ ପୁରସ୍କାର କଥା ମୁଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ । ମତେ ଛୁଡ଼ିଦେଉନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯାଏଁ ।”

ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡି ଦେଖିଲି, ଲୋକଟା ଭୟରେ କଳାକାଠ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନିଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଖୁବ୍ ଆଶ୍ଚର୍ୟ କରି ଧରି କହିଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ବାବୁ, ମୁଁ କେଉଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଦେବି ନାହିଁ । ମତେ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।”

ମୁଁ କହିଲି, “କଣ କରିବ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଏଡ଼େ ଭାବ, ଆପଣ ପଛନ୍ତେ କହିବେ, ଏହି ଘୋର ବିପଦ ସମୟରେ ମୁଁ ପଦେ କଥା କହିଲି ନାହିଁ । ଗୁଣ୍ଡିଆଡ଼ିକୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ ଅନାଇ ଟିକିଏ ଅନ୍ତର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଜାଗାକୁ ଯାଇ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କାନରେ ଭୁନି ଭୁନି କହିଲି—ଗୁଣ୍ଡିଦାନ ତଳେ ପଧାନ-ମାନେ ନିସ୍ତ୍ରୀୟର ଅମୁକ ଖୋରୀ ଦରୁ ମାଲମତୀ ସବୁ ଲୁଠତରାଜ କରି ତାକୁ ମାଡ଼ି ମାରିଥିବାର ଆପଣ ତ ଜାଣନ୍ତି ? ତୋମପଡ଼ା କାଳୀରେ ପିଲିଠାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଏ ବା ନ ଜାଣେ ? କେତେଜଣ ମନ୍ଦଲୋକ ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ କହି ଗଲେଣି—ଜଗୁ ଗୁଡ଼ାଏ ମଣିଷ ଆଣି ଏହି ସବୁ କାଣ୍ଡ କରିଅଛନ୍ତି । ହଁ ହଁ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଏକଥା କଣ ସତ ? ମୁଁ ତ ଜଗୁ ନାମ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଶିମିଳପୁର ଜଗୁନି ସୁବୁଦ୍ଧି ଆଉ କେତେଜଣ ଥିଲେ, ମୁଁ ଜାଣେ । ଦେଖି ଆସିଲି, ସାହେବ ହୁକୁମ ଦେଲେ— ପୋଲିସ୍ ହାତକଡ଼ି ଗୋଡ଼କଡ଼ି ଦେଇ ଦେନିଯିବ । ଦରଘାତରେ ପଶି ଜଗୁକୁ ଧରି ବେଢ଼ି ଲଗାଇବ, ଗାଁ ମଝିଦାଣ୍ଡରେ ଯୋଷାର ଯୋଷାର କତେରୁକୁ ଦେନି ଆସିବ । ହାୟ ! ହାୟ ! କଣ ହେଲା ! ଯାଆନ୍ତୁ

ଯାଉଛି, ବେଗି ବେଗି ଏଥର ଉପାୟ କରନ୍ତୁ, ଦଣ୍ଡେ ଡେଇଁ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।”

ନଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ମୋତେ ଆଖିକରି କୁଣ୍ଡେଇ ଧରି କହିଲେ, “ବାବୁ, ଜଗୁକୁ ରକ୍ଷା କରିବାର କଣ ଉପାୟ ଅଛି କହନ୍ତୁ ଏବଂ ଆପଣ ଏଥିରେ ଉପାୟ କରନ୍ତୁ ।” ମୁଁ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବାର ବାହାନା କରି ଦଣ୍ଡେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଖିବୁଜି ଛୁଡ଼ାହେଉ କହିଲି - “ଶୁଣନ୍ତୁ ପଟ୍ଟନାୟକେ ହାକିମଙ୍କର ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଖୁବ୍ ବଶ୍ୟ । ଆପଣ ଯାହା କହିବେ, ହାକିମ ତାହା ବଶ୍ୟ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ମିଛ ମିଶାଇଲେ କିମ୍ବା ଜାଣିଶୁଣି କିଛି କଥା ଲୁଚାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏ କି କଥା ? ଜଣେ ଡୋକ୍ଟର କରନ୍ତି, ଆଉ ଜଣେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ ? ଏହା ତ କେବେହେଁ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆପଣ କାହିଁକି ଜାଣିଶୁଣି ମିଛ କହି ଆପଣାର ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱ ସବୁ ଉତ୍ସାହିବ । ଆପଣ ହାକିମଙ୍କୁ ଏତକ କହିବେ— ଜଗୁ ନିସ୍ତୁର ଶୋଠୀ ଧୋବା ଘର ଲୁଠଚର ଜଣନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଜଗୁ ଏକାବେଳେ ଖଲ୍ଲ ହୋଇଯିବ । ଆଉ କାହାର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ନ କରି ସଲଖେ ସଲଖେ ହାକିମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତୁ । ସାବଧାନ, ଆଉ ବେଳ ନାହିଁଟି ।”

ନଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକେ ମୋ ହାତ ଧରି ଓଠାରି ଓଠାରି ହାକିମଙ୍କ ଡେଇଁ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ । ମତେ କହିଲେ, “ଆସନ୍ତୁ ବାବୁ, ଆପଣ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ନଗଲେ ହେବନାହିଁ । ମୋ ପାଇଁ ଆପଣ ବି ଦିପଦ କହିବେ ।”

ମୁଁ କହିଲି, “କଣ କରିବି, ଆପଣ ଏତେକରି ଡାକୁଅଛନ୍ତି, ନପିବି କିପରି ? ଦିପଦ କାହିଁକି, ଆପଣଙ୍କ ସକାଶେ ଅବଶ୍ୟ ଡେଇଁ ପଦ କହିବି । ଶୁଣିବେ ଚାଲନ୍ତୁ ।”

ନଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଡେଇଁ ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା କରି ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇଁ ହାକିମକୁ କହିଲି, “ହଜୁର ନିସ୍ତୁର ମୌଜାର ଶୋଠୀ ଧୋବାଘର ଲୁଠଚର କଥା ନଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ସବୁ ଜଣା । ହଜୁର ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସେ ସବୁ କଥା କହିବେ । ଆଉ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଜମାନବନ୍ଦ ନିଆଯାଉ, ନଚେତ୍ ସେ ପରେ ପଧାନମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଲେ ସତ୍ୟ କଥା କହିବେ ନାହିଁ ।”

ସାହେବ ତାଙ୍କ କଚେରି ମେଜ ପାଖରେ ବସି ନଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଡାକାଇଲେ । ନଧୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ତଞ୍ଜ କହିପକାଇଲେ, “ସାହେବ, ସାହେବ, ଧୋବାଘର ଲୁଠଚର ବେଳେ ଜଗୁ ସେଠାରେ ନ ଥିଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ।”

ହାକିମ ସାକ୍ଷୀ ଫାରମ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ନଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କଥା ବିଷୟ ଲେଖିନେଇ ଉତ୍ତରେ ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନକଲି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆଜ୍ଞା ପଟ୍ଟନାୟକେ, ଯେଉଁ ଧୋବାଘର ଲୁଠଚର ହୋଇଅଛି, ତାହାର ଘର କେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ? ତାହାର ନାମ କଣ ?

ଉତ୍ତର—ତାହା ଘର ନିସ୍ତୁର, ନାମ— (ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ମନରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।)

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆଉ କେଉଁ କେଉଁ ପଥ ନ ଲୁଠଚର ବେଳେ ଥିଲେ ?

ଉତ୍ତର—ଜଗୁନି ସୁଗୁଣି ଆଉ ଅମୃକ ଅମୃକ ଜଣ । (ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ନାମ କହିଲେ ।)

ପ୍ରଶ୍ନ—ଜଗବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ଆପଣଙ୍କର କିଏ ?

ଉତ୍ତର—ନିଧନ ପୃତ୍ତୁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଏକ ଦିନେ, ଏକ ଅନ୍ଧରେ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ?

ଉତ୍ତର—ହଁ, ଏକ ଦିନେ ଏକ ଅନ୍ଧରେ ଅଛି ।

ହାକିମ ଆସାମିମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀର ସକାଶେ ପୋଲିସ ନାମରେ ଉଆରୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ ।

ନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବାଟରେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, ବାବୁ ଜଗୁର କଣ ହେବ ? ମୁଁ କହିଲି, ଆପଣ ସବୁ ଠିକ ଠିକ କରି ଦେଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସାରେ ବସି ରହନ୍ତୁ ।

ଆଜି ସକାଳ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗଠାରୁ ଦଶଟାବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରକାରଣା ଏବଂ ନିଷ୍ଠୁରତାମୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଲଜ୍ଜାବରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଲେଖି ଉକ୍ତ ପାଠକମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରକାଶ କଲି । ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ ମତେ ଯଦି ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ପ୍ରତାରକ ସ୍ଥିରକରି ମୋ କଳକ୍ରିତ ନାମରେ ଦୋଷାଭେଦ ନିନ୍ଦାବାଦ କରନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ମୋ ପକ୍ଷରୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଅଣ୍ଡାବ । ତେବେ ଜଞ୍ଜାଳମୟ ଜଗତରେ ସମୟ ସମୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ପରମ୍ପରା ସ୍ୱପ୍ନଧର ଏପରି ଅନେକ ଦଟନା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଯେ, ସାଧାରଣତଃ ମୋ ସଦୃଶ ହୁଏଳଚେତା ସ୍ୱଳ୍ପମେଧା-ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ସତ୍ୟମାର୍ଗରେ ଅବିଚଳିତ ଭାବରେ ସ୍ଥିର ରହିବା ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ ହୋଇପଡ଼େ । ଆଉ ମୋ ଆତ୍ମସାନ୍ନ୍ୟ ନା ନିମନ୍ତେ ଏହି କଥା ସ୍ମରଣ କରୁଅଛି

କି, ପ୍ରକୃତ ମୂଳସତ୍ୟ ସାବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ ବିଚାରର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟାୟ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲି । ଅତ୍ୟାଚାରର ଲୋକ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବିଚାର, ଅତ୍ୟାଚାର ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗରିବ ନରୁପାୟ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅକାରଣ ଅତ୍ୟାଚାର ନିବାରଣ, ବିଶେଷତଃ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ରାଜପରିବାରଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାୟତା କରିବା ସେ ସମୟରେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଥୋକେ ବାଗୁଆ ଗୋଲପ ଗଛ ମୂଳରେ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ପରୁମାଛ ଓ ପିଡ଼ିଆ ଦେଇ ବୃକ୍ଷକୁ ପଲ୍ଲବିତ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ସୁଗନ୍ଧମୟ ଗୋଲପ ଫୁଲ ଉତ୍ପାଦନ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଆସାନ୍ତି ।

ଦିନ ବାରଟା ସମୟରେ ମହାନଦୀ କୂଳସ୍ଥ ଶିମିଳପୁର ଓ କରବର ମୌଜାହଗରୁ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ପଧାନ ଆଗେ ଆଗେ, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ହଜାର ଜଣ ପ୍ରଜା ପାଥପୁର ଆଡ଼କୁ ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହରେ ଚାଲି ଅଛନ୍ତି । ପଧାନମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଖବ୍ ଭରସା ଦେଉଅଛନ୍ତି ଯେ, ଆଜି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାମଲା ଉନ୍ନୀ ହେବ । ପଇସାଏ ବି ବେଶି କର ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, କି ଜମି ଜଗିବ ହେବ ନାହିଁ । ପଧାନଦଳ ରଣନଦୀ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଅତଡ଼ାରୁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ନଦୀଗର୍ଭ ବାଲିକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ କନଷ୍ଟୁବଳ ଗୁଡ଼ାଏ ଗାଁ ଗୁଡ଼ିଆକୁ ଧରି ରଣନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳ ଅତଡ଼ାରୁ ନଦି ବାଲିକ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲେ । ନଦୀ ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଦୂର ପକ୍ଷର ଭେଟ ହେଲା । ଜଣେ କନଷ୍ଟୁବଳ ଡାକି ଦେଲା—“ଜଗୁନି ଯୁକ୍ତି କିଏ ?” ନାମ କହିବା ମାତ୍ର ହାତକଢ଼ି ପଡ଼ିଗଲା । “ଜଗବନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ କିଏ ?” “ଲଗା ଯା ହାତକଢ଼ି ।” ଆଉ ଅମୂଳ ପଧାନ—ଅମୂଳ ପଧାନ ଏହିପରି ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ହାତକଢ଼ି ପଡ଼ିଗଲା ପଛରେ ଯେଉଁ ହଜାର ଜଣ ପ୍ରଜା ଚାଲୁଥିଲେ,

ସେମାନେ ପଛକୁ ବୁଲିପଡ଼ି ଦଉଡ଼ିଲେ—ମହାନଦୀ କୂଳ ଅତଡ଼ା ଧରି, ଗୁଡ଼ାଏ ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ି ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । କେତେକ ମିନଟ ମଧ୍ୟରେ ଉଆରଣ୍ଡ ଆସାମୀ କନସ୍ଟେବଲ ଓ ଛୁଟିଆଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଜନସ୍ରାଣୀର ଭେଟ ନାହିଁ ।

ଉପରଓଳ ହାକିମଙ୍କ କଚେରିରେ ନିସ୍ତିପୁର ଶୋଂ ଧୋବାର ମାମଲ ହେଲା । ପଧାନମାନେ ଗ୍ରେସ୍ତାର ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରଜା ଗୁରୁସ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ସାଷ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ମାମଲ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯିବାରୁ ଆସାମିମାନଙ୍କର ଛ ମାସ ଲେଖାଏଁ ମିଆଦ ହୋଇଗଲା ।

ମୁଁ ନଧି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ଅସବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲି, ତୋମପଡ଼ା ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବେ ସେଥିର କିସ୍ତର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରି ଆସିଅଛି । ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ ନ କରିବାରୁ ପଟ୍ଟନାୟକେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗୁଣ୍ଡ ଜମିରୁ ବେଦଖଲ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଯେପରି ଦୁରବସ୍ଥା ସେଥିରେ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରି ଜମି ଦଖଲ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦେୟ ବକେୟା ଖଜଣା ଛୁଆନବେ ଟଙ୍କା ନିଜ ହାତରୁ ଆଦାୟ କରି ଦେଇ ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଜମି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଇ ଆସିଅଛି ।

କଟକ ମୁକ୍ତାମରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ କଚେରିରେ ତୋମପଡ଼ାଜବାସୀ ଭିଜଜଣ ପ୍ରଜା ମୋ ନାମରେ ନାଲିସ ଦାଏର କରିଥିଲେ । ପଧାନମାନଙ୍କ ମଜଲିସା ଶେଷ ହେବା ପରେ ସେହି ମାମଲ ଡାକରା ହେଲା । ମାମଲର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଏହି—ବର୍ତ୍ତମାନ ମାମଲର ମୁଦେଇ ଭିଜଜଣ ରଜାଙ୍କ ଉଆସର ପଣ୍ଡାଭାଗରେ ଥିବା ସରକାରୀ ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା

ବଗିଚାରୁ ଆଖୁପେଡ଼ା ଘଣାର ଗଣ୍ଡି ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଚେନ୍ନୁଳଗଛ କାଟିଥିଲେ । ମୋ ପାଖରେ ସମ୍ଭାବ ପଦସ୍ତବାରୁ ମୁଁ ସେହି ବୃକ୍ଷଛେଦନକାରୀ ଭିଜଜଣଙ୍କୁ ଧରାଇ ଆଣି ଗୋଟାଏ ଘରେ ଅବରୋଧ କରି ରଖିଥିଲି । ପୋଲିସକୁ ଗୁଲ୍‌ଣ ଦେବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ରଜାଙ୍କ ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ସମୟରେ ରଜାସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଘୋର ଅବିଶ୍ୱାସ, ଘୋର ସନ୍ଦେହ । (ତାଙ୍କ ଜାଣିବାରେ) ମୁଁ ଯେ ମେଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗୋଇନ୍ଦା । କେଜାଣି ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହିପଦରେ ପକାଇବା ସକାଶେ ମୁଁ ଏହି ମାମଲ ରଚନା କରିଅଛି । ରଜାସାହେବଙ୍କ ଠାରେ ମାମଲର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ତଥାପନ କରିବା ମାତ୍ରେକେ ସେ ଚିକ୍କାର କରି କହିଲେ, “ନା ନା ଆମ୍ଭେ କିଛି ଜାଣୁ ନାହିଁ ।” ମତେ ଏତିକି କଥା କହି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଘରକୁ ଗୁଲିଯାଇ କବାଟ ଆଉଜାଇ ଦେଲେ; ଯୁକ୍ତବଂ ମତେ ଗଛକଟାଳିମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

କଟକ ମେଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ରେ ମୋ ନାମରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦାଖଲ ହେବାରୁ ମୁଁ ମାମଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ ସଂକି ବୃକ୍ଷକୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପଧାନମାନଙ୍କ ମାମଲ ଶେଷ ହେବା ଉତ୍ତରେ ମୋ ବିପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟାୟ ଅବରୋଧ ଯୋଗୁଁ ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲ ଡାକରା ହେଲା । ମୁଦେଇମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାହାର ଉତ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଭିଜ ଗୁରୁ ଜଣ ସାକ୍ଷିଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଗଲା । ମୁଦେଇମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟକଥା କହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସାକ୍ଷୀମାନେ ଗଠିତ—ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ଦଟନା ସମୟରେ ସରଜମିନରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥିଲେ । ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାର ସାର ମର୍ମ—“ଦେବାନ ବାବୁ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ମୁଦେଇ ଭିଜଜଣଙ୍କୁ ଗିରିଧାରୀ ଠାକୁର ମନ୍ଦିର ବେଡ଼ା ଭିତର ଗୋଟାଏ ପକ୍କା କୋଠରରେ କଏଦ କରି ରଖିବାର ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖି

ଅଛନ୍ତି । ଦଟଣା ସମୟରେ ସେମାନେ ବେଢ଼ା ବାହାରରେ ଥିବା ଗୋଟାଏ ତେନ୍ତୁଳିଗଛ ମୂଳରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସବୁ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ।” ସରଜମିନ ଚନ୍ଦ୍ର ସକାଶେ ସେହିନ ମାମଲୁ ସ୍ଥିତି ରହିଲା ।

ପରଦିନ ଉପରଓଳ ପାଥସ୍ବରୁ ହାକିମଙ୍କ ଡେର ଘର ଚାଲିବସ୍ତ୍ର ମୁକାମକୁ ରମାନା ହେଲା । ରଜାଙ୍କ ନଅର ସମ୍ମୁଖକୁ ଲାଗି ଚାଲିବସ୍ତ୍ର ଯିବାକୁ ବାଟ । ଦିନ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ସମୟରେ ହାକିମ ଭିନିଜଣ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ରଜାଙ୍କ ନଅର ଦ୍ଵାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ହାକିମମାନେ ଭଲରୂପେ ଦେଖିଲେ, ଯେଉଁ ଘରେ ମୁଦେଇମାନେ ଅବରୁଦ୍ଧ ଥିବାର ଏବଂ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସାକ୍ଷିମାନେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦଟନା ଦେଖି ଥିବାର ନଥିବେ ଲିଖିତ ଅଛି, ସେ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଦରର କାନ୍ଥ ଏବଂ ଗୋଟାଏ ଇଟାର ଉଚ୍ଚ କାନ୍ଥ ଓ ପ୍ରାଚୀର ବ୍ୟବଧାନ । ଦରର ଦ୍ଵାର ପୂର୍ବମୁହାଁ, ସାକ୍ଷିମାନେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ; ସୁତରାଂ, ଦର ମଧ୍ୟରେ ଦଟିଥିବା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାକ୍ଷିମାନେ ଦେଖିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ମାମଲୁ ଆସିସ୍ଥାଣ୍ଡ ମାକଂଷ୍ଟ୍ରଟଙ୍କ କୋଠରେ ଥିଲା । ହାକିମ ମାମଲୁ ଉପମିଷ୍ଟ କରଦେଲେ ।

ଡୋମପଡ଼ା କଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିବସ୍ତ୍ର ବୃହତ୍ତମ ଏବଂ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରାମ । ଗ୍ରାମର ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଜଙ୍ଗଲ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବ ବୋଟା ମଧ୍ୟରେ ହାକିମମାନଙ୍କ ଡେର ପଡ଼ିଲା । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟସ୍ଥଗସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ତେଲୁ ମହାଜନଙ୍କ ଘରେ ମୋ ବସା । ଅମଲ ଓ ସରକାସ ଆଉ ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ରହିବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦର ଖାଲି କରା ଯାଇଥିଲା ।

ମୁଁ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ମହାଜନ ଦର ଦାଣ୍ଡପାଖିଆ ଉଦପିଣ୍ଡାରେ କତେଜ ଜାରି କରି ବସିଲି । ପିଣ୍ଡାତଳେ

ଦଶବାର ଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆ ପଠାଣ ପାଇକ ହୁକୁମକୁ ଚାହିଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରାମ ପଧାନକୁ ଖଜଣା ଭଲବ କଲି, ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ । ମେଳ ଦରବାରରେ ରାଜକର ଦେବା କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା ଅଭ୍ୟାସଟା ଛୁଡ଼ି ଯାଇଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ ସହଜରେ କର ଦେବେ ? ଅଧମାଲେ ଭଲ ଲମ୍ବ ଗ୍ରାମଟାରେ କ'ଣ ବୋଲି ଗୋଟିଏ । ସେଇଟା ପୁଣି ଗ୍ରାମ ମହାମନ୍ତ୍ର ଗୋସ୍ଥସ୍ଥ-ଦାଣ୍ଡ ଉପରେ । ସେ କ'ଣଟା ସରକାସ । ଆମ ଦରବାରର ନ୍ୟାୟ ବିଚାରରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, ପ୍ରଜାମାନେ ଯେବେ ରାଜସ୍ବ ଆଦାୟ ନ କରିବେ, ତେବେ ରାଜାଙ୍କ କ'ଣରୁ ଜଳ ନେବାର ସେମାନଙ୍କର କି ଅଧିକାର ଅଛି ? କ'ଣ ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଠାଣ ପାଇକ ପହରା ବସିଗଲେ । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଶତ ଦର, ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ବେଷେଇ ବନ୍ଦ । ଅମଲ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାସ ଲୋକଙ୍କୁ ରସଦ ଦିଆଯିବା ସକାଶେ କଟକରୁ ପନିପରିବା ଆସିଥିଲା । ସବୁ ଶେଷ ହୋଇଥିବାର ରସଦ ଦର କରଣ ଜଣାଇଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ କତେଜର ହୁକୁମ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟର ଗତ ନ୍ୟାୟମାର୍ଗ ଛୁଡ଼ି ତେର ଦୂରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଆରେ ରସଦ ଦରେ ପଡ଼ିବା ନାହିଁ, ଗାବାଲୁମାନଙ୍କ ବାଡ଼ିରେ ଅଛି ତ ? ହୁକୁମ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ସରକାସ କନଷ୍ଟେବଲ ସହିତ ଚପରଶି ପ୍ରଭୃତି ଲୋକେ ରାଜସରକାରର ପାଇକମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ବାଡ଼ିମାନଙ୍କରୁ ବାଇଗଣ, କଦଳୀ, କାନ୍ଥର ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ସମସ୍ତ ଲୁଟି ଆଣିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ କେବଳ ଡୋମପଡ଼ା ବୋଲି ନୁହେଁ, ମୁଁ ଜାଣେ, ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତରେ ଆଗନ୍ତୁକ ହାକିମମାନଙ୍କୁ ରସଦର ସମସ୍ତ ସରଜାମ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦେବାର ନିୟମ ଚରକାଳରୁ ଧାରାବାହିକରୂପେ ଚଳି ଆସୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଳ ଯୋଗୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ତାଳବସ୍ତ୍ରର ସମସ୍ତ ମେଳିଆ ସରଦାରମାନଙ୍କ ନାମ ମୋତେ ଜଣା ନଥିଲା । ତାଳବସ୍ତ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ଦୁଲିଣାପୁର ମୋଜାର ସରକାରୀ ଧାନଘର ଖମାସ ମୋ ପାଖରେ ବସି ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଡାକ ଦେଉଥାଏ, ଜଣେ ଜଣେ ସରଦାରକୁ ଡାକିବାପାଇଁ ଚାରି ଚାରି ଜଣ ପାଇକ ଧାଇଁଥାନ୍ତି । ଆଜି କଚେରିରେ ନ୍ୟାୟର ବ୍ୟତିରାଜ ଦେଖି ରେଣୁଆ ଅଗିଷ୍ଟିତ ଉଦ୍‌ଘାଟି ପଠାଣ ପାଇକମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ପୁଣି ବହୁଦିନରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହାତରେ ସେମାନେ ଲାଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଥିର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାର ପାଳି ପଡ଼ିଅଛି । ଜଣେ ସରଦାରକୁ ତଳବ କଲେ ତାହାର ପୁଅ, ଭାଇ, ମଉଳା, ଶଳା ସମସ୍ତେ ବନ୍ଦା ହୋଇ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ତାଟି କବାଟ କଳା - ପାଇକମାନେ ଡାକିଲେ ଭିତରୁ କବାଟ କୋଣରୁ ଶୀତସ୍ୱରରେ ଜବାବ ଆସୁଅଛି—“ପୁରୁଷ କେହି ଘରେ ନାହାନ୍ତି ।” କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଅସମ୍ମାନ କରିବା କିମ୍ବା କୌଣସି ବାଳକ ବାଳିକାର ଦେହ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଦୃଢ଼ରୂପେ ନିଷେଧ କରାଯାଇଥିଲା । ନଚେତ୍ କେଜାଣି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ଘରର କବାଟ ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ବେଳ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚମରେ ହେବ, ଏହି ସମୟରେ ମୋ କଚେରି ସମ୍ମୁଖ ଗୋହସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିଯାଉଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ବିପ୍ରବରଜ ବୟସ କଳିଂଷା ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇଅଛି । ପାତଳ ଶରୀର, ଦନ୍ତବିହୀନ, ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ, ପରିଧାନ ଗୋଟିଏ ପାଟ ଯଥା । ଧାନ ଘର ଖମାସ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ମୋତେ କହିଲେ, “ଓ ହୋ ! ଏହି ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋସାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଏ ଜଣେ ଟାଣୁଆ ସରଦାର, ମେଳିଆଙ୍କ ସଭା ମଝିରେ ବସନ୍ତି ।”

ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦୁଇବାହୁ ଧରି ଗୋହସ୍ତ ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ଢଳିଥିବା ଦଉଡ଼ାଇବା ସକାଶେ କଚେରିରୁ ହୁକୁମ ଜାରି ହେଲା । ହୁକୁମ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଠାଣ ପାଇକ ହୁକୁମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ତାଳିମ କରି ଦେଲେ ।

ବେଳ ବାରଟା ପରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବାକି ଗଲଣି, ଗ୍ରାମଯାକର ଚାଲି ଲାଗି ନାହିଁ । କଷ୍ଟବ୍ୟସ୍ତ ହେଲା, ହୁକୁମ ହେଲା କି ସରକାରୀ, କି ରାଜସରକାର ତରଫର ପାଇକ ବା କୌଣସି ପୁରୁଷ ଗୋହସ୍ତକୁ ବାହାରିବେ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଆସି ପାଣି ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ହୁକୁମ ପାଇଲା ମାତ୍ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରୁ ବୋହୂ ଝିଅ, ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇ ଭିଜି ଜଣ ଲେଖାଏଁ ମାଠିଆ, ଗର, ତାଳ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । କୂଅ ମୂଳେ ଉପୁଙ୍କର ଭଡ଼—ସେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଉପରଠିକି ବେଳ ଚାରିଟା ସମୟରେ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରିର ସାହେବଙ୍କ କଚେରି ବସିବାର ହୁକୁମ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରାଗଲା ।

ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ରାଜପକ୍ଷର ଲୋକେ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ପ୍ରାୟ ହଜାରେ ଜଣ ଲୋକ କଚେରିରେ ଉପସ୍ଥିତ । ମୋ ନାମରେ ଦୁଇ ନମ୍ବର ନାଲିସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ପ୍ରଥମ ନାଲିସି—“ଦେବାନ ବାବୁ ଫକୀର-ମୋହନ ସେନାପତି ସାନ ପଦକାରେ ଜମି ଜରିବ କରୁଅଛନ୍ତି ।” ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ଖଣ୍ଡ ପଦକା ଥିଲା, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠର ପଦକା, ମାପ ଚକଣ ଦସ୍ତି ହିସାବରେ ୧୦ ଫୁଟ ୫ ଇଞ୍ଚ ୨ ଯବ । ସେହି ପଦକା ଖଣ୍ଡିକ କଲେକ୍ଟର ସଦର କଚେରିରୁ ଆସିଥିଲା । ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜର ଟିକଟ୍‌ଲଗା, ସ୍ୱୟଂ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଥିଲା ।

ଦେଖାଗଲା ସେହି ମାସରେ ସମସ୍ତ ପଦକା ଢିଆର । ଏଥିକୁ ହୁକୁମ ହେଲା କି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦାସ ଉପମିତ୍ ।

ଦ୍ଵିତୀୟନମ୍ବର—ତାଳବସ୍ତୁ ନିବାସୀ ଜଣେ ପ୍ରଜା ନାଲିସ ଉପସ୍ଥିତ କଲା । ସେଥିର ମର୍ମ—ଦେବାନଙ୍କ ହୁକୁମରେ ତାହାର କୁଟାଗଦା ଲେକେ ଲୁଠଭଜ କରି ନେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ହାକିମ ମୋ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି—ସରକାର ତରଫ ଲେକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ରସଦ ଦରକାର ଥିଲା । ତୋମପଡ଼ା ଲେକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଯାଚିଲେ ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ ରସଦ ସରଜାମ ଦେଲେ ନାହିଁ । କଟକରୁ ସବୁ ଅଣାଇଲୁ; ମାତ୍ର କୁଟା ଅଣାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଗତ ରାତିରେ ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ହଜୁରଙ୍କ ଦୋଡ଼ା କାଦୁଅରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ତା ବିଛଣା ପାଇଁ ଏହି ଲେକର କୁଟା ଗଦାରୁ କେତେକ କୁଟା ଅଣା ଯାଇଅଛି । ଦାମ ଦେବାକୁ ମୁଁ ଓସୁର ଅଛି, ନେଉ ପକେଟରୁ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ଦେଖାଇଲି । ମୁଦେଇର ଦାସ ଯେ ଉପମିତ୍, ଏ କଥା ଲେଖିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଠିକ୍ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସକାଳର ସେହି ପଣ୍ଡିତ ସାହେବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । କଟେରି ଡେରଠାରୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘର ପ୍ରାୟ ଅଧ କୋଶ ବାଟ । ବୋଧ କରୁଁ, ଧାଇଁଧାଇଁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ଲେକ, ନିଶ୍ଚାସ ବଳ ପଡ଼ୁଅଛି । ହୋଧରେ ଆପାଦମସ୍ତକ କମ୍ପାନ, ଦୁଇକାନର ଯୋଡ଼ାଏ ସୁନାର ମକର କୁଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ଗାଳରେ ଢପ ଢପ ହୋଇ ବାଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ । ତହିଁଉତ୍ତରେ ପୁରୀ ପାକୁଆ ପାଟି, ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଏକତ୍ରଭୂତ । ସାଧାରଣରେ ଉଚ୍ଚେସ୍ ସ୍ଵରରେ ତାଙ୍କ ନାଲିସ ବୁଝନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ

ଲାଗିଲେ । ପାଟି ଖନ୍ନ ବାଜି କେବଳ ହାଉହାଉ ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଥାଏ । ସାହେବଙ୍କର ସାଧ୍ୟ କାହିଁ ଯେ, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ହେଲେ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୁଝିବେ । ମୁଁ କଷ୍ଟରେ ତାଙ୍କ ନାଲିସର ମର୍ମାର୍ଥ ଏହି କେତେଟା କଥା ସଂଗ୍ରହ କଲି—ସେ ସୁନାର ମକରକୁଣ୍ଡଳ ଆଉ ପାଟିକୋଷୀ ପଦ ପାଇଅଛନ୍ତି । ଆଠଗଡ଼, ତାଳଚେର ଓ ଡେକାନାଲ ରଜାଙ୍କ ଦରବାରରେ ବସନ୍ତି । ଆଜି ସକାଳେ ଦେବାନ ପଠାଣ ପାଇକ ହାତରେ ତାଙ୍କୁ ଦଉଡ଼ାଇ ଅଛି । ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।”

ପାଟିକୋଷୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ଚିତା ଏବଂ କାନ୍ଦ ଉପରେ ଲମ୍ବମାନ ପଇତା ଦେଖି ସାହେବ ପ୍ରିୟ କଲେଣି, ଏ ଲେକଟା ପୁରୋହିତ ହେବ । ତାଙ୍କର ଶ୍ରାବ୍ୟ କଟାକ୍ଷପାତରୁ ମୁଁ ଏ କଥା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁମାନ କରି ନେଲି । ସାହେବଙ୍କ ମନରେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ଧାରଣାଥିଲା, ପୁରୋହିତମାନେ ଶୁଣ୍ଠ ଓ ଅଳସୁଆ; ସେମାନେ କୌଣସି କର୍ମ କରନ୍ତି ନାହିଁ, କେବଳ ଲେକମାନଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି ।

ସାହେବ ମୋତେ ପଚାରିଲେ ଏ ଲେକଟା କଣ କହୁଛି ? ମୁଁ ତତ୍ତ୍ଵସଖାରୁ ଜବାବ ଦେଲି—“ଏ ଲେକଟି ପଧାନମାନଙ୍କ ପୁରୋହିତ, ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା କରେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି—ହଜୁର ତା ଜଜମାନ ଲେକମାନଙ୍କ ମାମଲା ଉନ୍ନୀ କରି ଦିଅନ୍ତୁ ।” ସାହେବ ମୋ କଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଡାକିଲେ ‘କୋଇ ହେ ଏ ଏ ।’ ହତଯୋଡ଼ି ଦୁଇଜଣ ପଠାଣ ଚପରସି ଆଗରେ ଛୁଡ଼ା ହେଇଗଲେ । ହୁକୁମ ହେଲା—“ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣଟାକୁ ତଡ଼ିଦିଅ ।” ହୁକୁମ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ପଠାଣ ଚପରସିଦ୍ଵୟ ପାଟିଯୋଷିକ ଦୁଇବାଡ଼ ଆଖିର ଧରି ସେମାନଙ୍କର ଯେତେ ବଳ ସାହେବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ବାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଖିଗଲେ । ପାଟିଯୋଷୀଙ୍କ ଦୁର୍ଗତି ଦେଖି

ପଥାନ ଓ ପ୍ରଜାଦଳ ଛୁନୁଥିଲା ହୋଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାସରେ ପଡ଼ିଉଠି ପଳାୟନ କଲେ ।

ସକାଶେ ସଜରସ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଜାମିନ ଦେବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ପରୁଆନା ବାହାରିଲା ।

(ଉ. ସା. ୨ ଶ ଶ୍ଳୋ—୭ମ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା)

ସାହେବ ମୋତେ କହିଲେ—“ଆମ୍ଭେ ଯେତେଦୂର ବୁଝି ଦେଖିଲୁଁ, ରଜାଙ୍କ ତରଫରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜଳମ ନାହିଁ, ତେବେ କି ସକାଶେ ପ୍ରଜାମାନେ ଏପରି ଗୋଳମାଳ କରୁଅଛନ୍ତି ?” ମୁଁ କହିଲି “ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ଗୋଳମାଳ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଦୁଷ୍ଟ ପଥାନ ଅଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉତ୍ସାହର ମୂଳକାରଣ ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଳମାଳଟା ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ସରକାରରେ ମାମଲ କରି ନିଷ୍ଠୁରରେ ଜମିସବୁ ଦଖଲ କରାଇଦେବେ ଏହି ପ୍ରଜାଟି ପ୍ରଲେଭନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଟଙ୍କା ଭେଦା କରି ନେଉଅଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଏ ସରଦାର କଟକରେ ଥାନ୍ତି, ଗୁଡ଼ିଏ ମଫସଲରୁ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରନ୍ତି, ଅସୁଲ ଟଙ୍କା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ନିଅନ୍ତି । କୌଣସି ପ୍ରଜା ଭେଦା ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ତାହା ଘର ଲୁଠଚରଣ କରି ନିଅନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲେ ରଜାଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପଥାନ ସରଦାରମାନେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ନେଲେଣି । ଆଉ ଯେଉଁ ପଥାନ ସରଦାରମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପୁନର୍ବାର ଗୋଳମାଳ ଲଗାଇବେ ବୋଲି ମୁଁ ଭୟ କରୁଁ । ହଜୁର ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖିଲେ, ଅକାରଣରେ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ୁଲକଣ ମାମଲ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ ।”

ସାହେବ - ଆଉ ଯେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ପଥାନମାନେ ରହି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ମେଲର ସରଦାର ପଥାନମାନଙ୍କ ନାମ କହିଲି, ହାକିମ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖିନେଲେ । ବର୍ଷକ

ତୋମପଡ଼ାରେ ଦେବାନୀ (୩)

ପରଦିନ ସକାଳେ ମୁଁ ବସାରୁ ବାହାରି କଟେରି ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ବସିବା ମାଟକେ ଦଶ ବାରଜଣ ପଥାନ ଏବଂ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଜା ପିଣ୍ଡାତଳେ ଗୋହସ୍ତ ଦାଣ୍ଡ କାଦୁଅରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଗଲେ । ଧର୍ମାବତାର, ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ, ହଜୁର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମା-ବାପ, ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆଜକୁ ଚାରିମାସ ହେଲା ଏହି ଲୋକମାନଙ୍କୁ କେତେ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇଅଛି, କେତେ ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ମିଳନ ସକାଶେ କେତେ ଯତ୍ନକରି ବ୍ୟର୍ଥ କାମ ହୋଇଅଛି; ଏହି ଲୋକଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚଥର ଡାକିଲେ ଶୁଣୁ ନ ଥିଲେ, ବରଷ ମୋ ସହିତ ଅବଜ୍ଞା ଭାବରେ କଥା କହୁଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଧର୍ମାବତାର ପାଳଟି ଗଲିଣି, ପୁଣି ଏମାନଙ୍କର ମା, ବାପ, ଆଉ ରକ୍ଷାକାରୀ ହୋଇ ଗଲିଣି । ଏଥିର କାରଣ ଆଜକ ତିନିଦିନହେଲା ମୋର ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଅତୀତରୁ କରିବାକୁ ମୁଁ କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଡିତ ନୁହେଁ, ମିଥ୍ୟାକଥା କହିବାକୁ ମୋର କିଛିମାତ୍ର ଭୟ ଜାତ ହେଉନାହିଁ, ସୁତରାଂ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମାବତାର । କେବଳ ମୁଁ ଏକୃଷିଆ ଧର୍ମାବତାର ନୁହେଁ, ଲୋଡ଼ି ବସିଲେ ସଂସାରରେ ମୋ ଭଲଆ ଧର୍ମାବତାର ଢେର ପାଇବେ । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ସବୁଦିନ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କର ପକ୍ଷପାତ୍ର, ସେହିମାନେ

ଲୋକସମାଜର ମେରୁଦଣ୍ଡ, ସେମାନଙ୍କ ଶୁଭଶୁଭରେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ଓ ଅବନତି ନିର୍ଭର କରେ । ଆଉ ପ୍ରଜାଶକ୍ତି ରଜଶକ୍ତି ରୂପ ଦୃଷ୍ଟର ଚେର ସ୍ୱରୂପ । ଚେର ହିଁ ଦୃଷ୍ଟର ଜୀବନୋପାୟର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ଏବଂ ସହାୟ । ରଜଶକ୍ତିର ଉପାସକମାନେ ପ୍ରଜାଶକ୍ତିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ରଜା ଓ ପ୍ରଜା ଉଭୟ ପକ୍ଷର ପରମ ଶତ୍ରୁ ହୁଅନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, କିଛି ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ ଓ ଅକାରଣ ଅତ୍ୟାଚାର ପ୍ରତିରୋଧ ରଜ ସମ୍ଭାରର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଅତ୍ୟାଚାର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତି ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ମୁଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ତପଦ ନୁହେଁ । ମେଳିଆ ସରଦାରମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ବେକରେ ପଟକା ପକାଇ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ରଡ଼ି କରୁଅଛନ୍ତି —“ଧର୍ମାବତାର ! ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର ।” ହୁକୁମ ହେଲା—ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଆତ୍ମ କଥା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କର, ତେବେ ରକ୍ଷା ପାଇପାର । ସମସ୍ତ ପଧାନ ଏକାବେଳେ କହି ପକାଇଲେ —“ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ, ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ।” ଆତ୍ମର ପ୍ରଥମ କଥା —“ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଜମି ଜରିବ କରାଇ ଦେବ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋଳମାଳ କରିବ ନାହିଁ ।”

ପଧାନମାନେ—ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଦେଶ—କିଛି ଦୃଷ୍ଟି ଜମାରେ ଜମିର ଜମା ଭିଆଣ ହେବ ।

ପଧାନେ—ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ।

ତୃତୀୟ ଆଦେଶ—ଗତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଖଜଣା କଲନ୍ତର ସହଚ ଆଜି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଧନସ୍ତ୍ର ମୌଜାର ପଧାନମାନେ ଦାଖଲ କରିବେ ।

ଏହି ବିଷୟ ଘେନି ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଅନେକ କଥା ରଦ୍ଦକଦ୍ଦ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଥିରହେଲା ଖଜଣା ଟଙ୍କା ଉପରେ କଲନ୍ତର ଧର୍ଯ୍ୟବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିନ୍ତା-ବର୍ଷର ଖଜଣା ଦେବେ, ଆଧୁନା ବର୍ଷ ଫସଲ ଅମଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାକି ଦୁଇବର୍ଷର ଖଜଣା ତଲବି ମହକୁବ୍ ରହିବ ।

କିଛିର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଆପଣା ଆପଣା ଦେୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଖଜଣା ଘରେ ବାନ୍ଧ ରଖିଥିଲେ । ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—ରଜକର କେବେହେଁ ବୁଡ଼େ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ହେଲେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାତ୍ର ମାମଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶେ ପଧାନମାନେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷର ଖଜଣା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅପୁଲ କରି ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ସମସ୍ତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ବକେୟା ଖଜଣା ଏକା-ବେଳେ ଆଦାୟ କରିବା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧ୍ୟତା ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।

ହାକିମଙ୍କ କଚେରିଠାରୁ ଡୋମପଡ଼ା ଲଲକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଟପା ବସିଅଛି । ହାକିମଙ୍କ କଚେରିରୁ କୌଣସି ହୁକୁମ ବାହାରିବା ମାତ୍ରେ କିଛିଯାକ ସେହି ସମ୍ଭାଦ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଅଛି । ରଜଦରବାରରେ ଖଜଣା ଆଦାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଯିବାରୁ ସମସ୍ତ ପଧାନ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଆଣିବା ସକାଶେ ଆପଣା ଆପଣା ଗ୍ରାମକୁ ଧାଇଁଲେ ।

ତାଳବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରାମରେ ରାଜାଙ୍କ ବସା ଏବଂ ମୋ ବସା ବା ରାଜକଚେରି ଅଳ୍ପ ଦୂର । ଖଜଣା ଆଦାୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ସେ ପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା, ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣେଇବା ସକାଶେ ମୁଁ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ରାଜାସାହେବ ଉଦାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ ମୋହର ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି କହିଲେ, “ଆମେ ବକେୟା ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଖଜଣା ନେବୁ ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଅଧୁଳ କରି ଭୁଲେ ନିଅ, ଆମ୍ଭର କିଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଏବଂ ମାତ୍ର ପ୍ରତି ଦୁଇପଇସା ବୃଦ୍ଧ ଜମାରେ ଜମିର ଭିଆଣ ଲେଡ଼ା ।” ରାଜାସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଆତଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବକେୟା ଖଜଣା ଅଧୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରାଜାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ କଥା ଶୁଣିଲେ କେଜାଣି ବା ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ଗୋଳମାଳ କରିବେ—“ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ତାହା ହିଁ ହେବ, ଆପଣ ଭୁଲ ହୋଇ ବସନ୍ତ, ମୋ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ହାତ ଦେବେ ନାହିଁ ।” ରାଜାସାହେବ କହିଲେ—“ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆମ୍ଭ କୌଣସି କଥାରେ ପାଟି ଟିଟାଇବୁନାହିଁ ।”

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ କଥାବାଣୀରୁ ବୁଝିଲି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଉପରୁ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । ରାଜାସାହେବଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—ମୁଁ ଜଣେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଗୋଇନ୍ଦା, କୌଣସି ସୁଯୋଗରେ ତାହାଙ୍କୁ ଧରି ନେଇ ଜେଲ କରାଇଦେବ । ଏ ବିଶ୍ୱାସଟା ତାଙ୍କ ମନରେ ବଜ୍ରମୂଳ ରହିଅଛି । ଦିବା ନିଶି ଆହାର ନିଦ୍ରା ଏକପ୍ରକାର ତ୍ୟାଗ କରି ରାଜାସାହେବଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କାମନାରେ ଧାର୍ଯ୍ୟଅଛି; ମାତ୍ର ରାଜାସାହେବ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ।

ସେହିଦିନ ଦିବା ବାରଘଣ୍ଟାଠାରୁ ଖଜଣା ଅଧୁଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶେଷ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଠର ହଜାର ଟଙ୍କା ଅଧୁଳ ହୋଇଗଲା । ଏଥିଉତ୍ତରୁ ନିଜଗଡ଼

କଚେରୀରେ ଖଜଣା ଅଧୁଳ ହେବାର ଆଦେଶ କରି ଅଧୁଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରାଇଦେଲି ।

ସକରନ୍ତର ଜାମିନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପଧାନମାନଙ୍କ ନାମରେ ପରୁଆନା ବାହାରିଥିଲା ହାକିମଙ୍କୁ ଜଣାଇ ତାହା ରହିତ କରାଇ ଦେଲି । ହାକିମମାନେ ତାଳବସ୍ତ ଚଢ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଖୋରଧା ତରଫ ଗସ୍ତକୁ ବାହାରିଗଲେ ।

ମୋହର ତାଳବସ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ ପବେ ଉକ୍ତ ପାଟନୋଶୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଡକାଇଲି । ପାଖରେ ବସାଇ ନାନାପ୍ରକାର ମିଶ୍ଟାଳାପରେ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେଇ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତଗୁଡ଼ିକ ପିତୃଳ ତଳ ପରି, ଯେତେ ଜଳଦି ରାଗନ୍ତି, ତେତେ ଜଳଦି ଥଣ୍ଡା ହୋଇଯାନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତେ ମୋ ଉପରେ ଖବ୍ ଖୁସି ହୋଇଗଲେ । ମୋ ପରି ଟାଣୁଆ ହାକିମଟା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ହାତଯୋଡ଼ି ତାହାଙ୍କ ସହିତ କଥା କହୁଅଛି, ବାରମ୍ବାର କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି, ଏହା ହିଁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର କାରଣ ଥିଲା । ଏହି କେତେଟା ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଡୋମପଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଟାଣୁଆ ହାକିମ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଲୋକମାନଙ୍କର କଥା—“ଭନି ଭନିଟା ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ ଲୋକଗୁଡ଼ିକୁ ବାଡ଼େଇ ପକାଉଅଛି, ଜେଲ କରାଇ ଦେଉଅଛି, ଏଇଟା ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଟାଣୁଆ ହାକିମ ।”

ତାଳବସ୍ତ କଚେରୀ ଭାଙ୍ଗି ନିଜଗଡ଼କୁ ଚାଲି ଆସିଲି । ରାଜାସାହେବ ରାଜନୀତି ପଛପଟ ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ନିର୍ମିତ ଘର୍କା କୋଠାରେ ଥିଲେ । ଉଆସ ଭିତରକୁ ଆସନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଉଆସର କାହାରି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଘଟଣାବଳୀ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଗୁପ୍ତ ମାରଦିବ ।

ସେଇଟା ଗୁଡ଼ିଏକା ସହଜ ନୁହେଁ । ରାଜାସାହେବ କୋଠା ବାଉଁଶରେ ଗୋଟାଏ ମାଞ୍ଚଆ ଉପରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ଅସୁଲ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଧରି ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ଟଙ୍କା ତୋଡ଼ା ଦେଖି ରାଜାସାହେବ କହିଲେ, “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେ ଏ ଟଙ୍କା ନେବୁଁ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଅସୁଲ କରି ଆଣିଛ, ତୁମ୍ଭେ ନଥା । ଆମ୍ଭେ କେବଳ କଲ୍ଲୀର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଗୁଡ଼ୁ ।” ଏତିକି କଥା କହି ଭିତରକୁ ଉଠିଗଲେ । ପାଖ ଲୋକ କବାଟ ଆଡ଼ନାଇ ଦେଲା । କିଛି କଥା ଜଣାଇବାକୁ ଅବକାଶ ପାଇଲି ନାହିଁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ବାହାରି ଆସି ରାଣୀମାତାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲି । ଉଆସ ଭିତରୁଆ ପଡ଼ିଆରୁ ଆସି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, ‘ରାଜାସାହେବ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ଟଙ୍କା ରଖିଲେ ନାହିଁ, ରାଣୀମାତା କିପରି ରଖିବେ ?’

ଟଙ୍କା ରଖିବା ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ସିନ୍ଦୂର ବା ପେଟର ମାଗି ମଧ୍ୟ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ପଇସା ମିଶି ଗୁଡ଼ାଏ କଟେରୀ ବାଉଁଶରେ ଜମା ହୋଇଅଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଥକରେ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ରଖାଯାଇନାହିଁ । ଛୁଣ୍ଡା ଅଖା ଓ ଛୁଣ୍ଡା କନାରେ ପୋଟଳା ପୋଟଳା କରି ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ରାଜାସାହେବ ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜବାବ ଦେଲେ, ଟଙ୍କା ସେ ନେବେ ନାହିଁ । ଯେତେ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ ହୋଇଅଛି ଓ ହେବ, ସେସବୁ ମୁଁ ନେବି । ମୁଁ ମନରେ ଚିନ୍ତା କଲି—ମୁଁ ଏପରି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି ଯେ, ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଘେନିଯିବ ? ତୁଳ-ମାସର ଆଗଭାଗ ଦରମା ପାଇଅଛି । ପୁଣି ଖାଇଖରତ ରାଜାସାହେବ ସବୁ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ଏହାପରେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କି ସକାଶେ ଘେନି ଯିବ ? ପ୍ରକୃତରେ ସେ ସମୟରେ ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ମୋର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲୋଭ ନ ଥିଲା । ଅନେକ ହାକିମ ଓ ଅନେକ ଭଦ୍ରଲୋକ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଲମାଲ ଶୁଦ୍ଧ କଲ୍ଲୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । କଟକ

ଓ କଲିକତାର କେତେଜଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓକିଲ ବୁଦ୍ଧି-ଜନରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇ ଦେବାର ବିଶ୍ୱାସ ଦେଇ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ସାରିଲେଣି । ରାଜାସାହେବ କରକ କର ଓକିଲ-ମାନଙ୍କୁ ଏହି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଯଦି ତ ରାଜାସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ଆଜକୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ସହିତ ଭଲକରି ମନ ଖୋଲି ଗୋଟିଏ ମାସ କଥା କହି ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ମୁଁ ମନପ୍ରାଣ ସହିତ ଦିବା ରାତ୍ର ଲାଗିପଡ଼ିଥାଏ । ଏମନ୍ତ କି, ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ମୋ ନିଜ ଘରର ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାସୋରି ପକାଇଥିଲି ।

ସେ ସମୟକୁ ରାଜାସାହେବଙ୍କର କଟକସ୍ଥ ଦିଓଟି ଶୁଣି ମହାନିକଟାରେ ପରୁଣ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶା ଥିଲା । ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ କିଛି ନ ଜଣାଇ ସେହି ଅସୁଲ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ଭାରୁଆ ଯୋଗେ କଟକ ଘେନି ଆସିଲି । ବାଲୁବଜାର ନିବାସୀ ଜଣେ ଶୁଣି ମହାନିକକୁ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଦେଇ ରେଜେଣ୍ଟର ତମସୁକ ପିଠିରେ ଅସୁଲ ଲେଖିଦେଲି ।

ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଅମିନ ନିୟୁକ୍ତ କରି କଲ୍ଲୀର ସମସ୍ତ ମୌଜାର ଜରିବ ଏକାବେଳେକେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମୋହର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କାଠିଆବାଡ଼ି ଘୋଡ଼ା ଥାଏ । ସେହି ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ସମୟ ସମୟରେ ମଫସଲ ଅମିନମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଆସୁଥାଏ । ଯେଉଁ ସମୟ ସରଦାର ପଧାନ ଜେଲ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଖଲ୍ଲସ ହୋଇ ଆସି ଜରିବରେ ବାଧାଦେଇ ପାରନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ମଫସଲର ଜରିବ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହୋଇ ପାରେ, ତେତେ ଶୀଘ୍ର ତାହା

ନିକାଶ କରାଇବା ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରୁଥାଏ । ମଫସଲର ଜରିବ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜାସାହେବ କଟକ କଲିକତାରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ମୋ ପ୍ରତି ଘୋର ସନ୍ଦେହ, କେଜାଣେ ମୁଁ ଜଣେ କମିସନର ସାହେବଙ୍କ ଗୋଇନ୍ଦା, କୌଣସି ମାମଲରେ ତାହାଙ୍କୁ ପକାଇ ଜେଲ୍ କରାଇ ଦେବ । ରାଜାସାହେବ ଗବିନର୍ଯ୍ୟନ ହେବା ସମୟରୁ ଝମାଗତ ହୁଅନ୍ତି କାଳ ନାନାପ୍ରକାର ମାମଲରେ ପଡ଼ି ଅତ୍ୟାଚାର ଭୋଗକରି ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ପାଇଥିଲେ । ମାତା, ଭ୍ରାତା, ସମସ୍ତ ଗୁରୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । କେନ୍ଦ୍ର କାଳେ ଭାତରେ ବିଷ ଦେବ, ଏଥିପାଇଁ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ଅନ୍ଧ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଜଣେ ଅଜ୍ଞାନ-କୁଲଶୀଳ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକ ? ପୁଣି ତାଙ୍କର ପରମ ଶତ୍ରୁ କମିସନର ସାହେବଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ଲୋକ । ମୋ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ନ ହେଲେ ରାଜାସାହେବ କାହାର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ନିର୍ଜନ କୋଠାରେ ବସି ନିଜେ ନିଜେ ବର୍ ର ବର୍ କରି କଣ କହୁଥାନ୍ତି । ଡାହାଣ ହାତ ବିସିଆଙ୍ଗୁଳରେ କଣ ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ଏହା ତାହାଙ୍କର ନିଜ ସହିତ ଯୁକ୍ତି ପରାମର୍ଶ କରିବାର ଚିହ୍ନ ।

ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର, ନଅର ଭିତରେ ରାଜମାତା, ରାଣୀ ଆଉ ଆଉ ପରଜନ-ମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗତ ବିଷୟ ଦେଖି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ । ମୋହର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ଭାବନା ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ — କି ଉପାୟରେ ବିପଦପ୍ରସ୍ଥ ରାଜ-ସଂସାରଟି ଶାନ୍ତି ଏବଂ ସୁଖ ଲଭି କରେ । ରାଜାସାହେବ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ରାଜ ନଅର ପ୍ରାଚୀର ମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିବ ଜଙ୍ଗଲ ମାଡ଼ି ଆସିଥିଲା । ରାଜାଙ୍କ ନଅରକୁ ଯିବାକୁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ବାଟ ନାହିଁ;

ଲୋକେ ଜଙ୍ଗଲ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ବାହାରକୁ ଯା ଆସ କରୁଥିଲେ । ଆଜକୁ ଛ ବର୍ଷ ହେଲା ଦାଣ୍ଡର ଗୋଟାଏ ଦୁବ ଓପାଡ଼ିବାକୁ ଲୋକ ନ ଥିଲେ । ସରଦାରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜଗୁଆଳ ବସିଥାଏ, ନଅରକୁ କୌଣସି ପ୍ରଜା ବା ନିୟୋଗ ଗୁରୁ ଯା ଆସ କଲେ ତାହାର ଘର ଲୁଠବଳ ହୁଏ, ଲୋକଟି ଭୟଙ୍କରରୂପେ ପ୍ରହାରିତ ହୁଏ । ମୋହର ବସା ବା କଚେରି ଘର ନଅରକୁ ଲାଗିଥାଏ । ମୁଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ସକାଳୁ ଘରୁ ବାହାର ଦେଖେଁ ଯେ, ପଲକୁ ପଲ ଜଙ୍ଗଲ କୁକୁଡ଼ା ଦୁଆରେ ଚରୁଥାନ୍ତି । ନଅର ସିଂହଦ୍ୱାର ସମ୍ମୁଖରେ ଗିରିଧାରୀ ଠାକୁରଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ବେଢ଼ା । ମୁଁ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ସେହି ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପକ୍ତା ମେଲରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ସକାଶେ ବୁଲେ । ଦିନେ ସକାଳେ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପାଟକ ବାହାରେ ଗୋଟାଏ ଆଠ ଦଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଅହିରଜ ସାପ ଗୋଟାଏ ଡିନ୍ତୁଳ ଗଛ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ନେପାଳୀ ମୁଣାକୁ ଧରି ଖାଉଥିବାର ଦେଖି ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଭୟ ଜାତ ହେଲା । ବଣୁଆ ସବର-ମାନଙ୍କ ହାତରେ ନଅର ପ୍ରାଚୀର ମୂଳଠାରୁ ଶଏ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ କଟାଇ ସଫା କରାଇ ଦେଲା । ନଅରର ପଛପଟ ଜଙ୍ଗଲ କାଟିଲେ ନଅରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବାହାର ଯିବ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ ହାତ ନ ଦେବା ପାଇଁ ନଅର ଭିତରୁ ଆଦେଶ ଆସିବାରୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଆଶ୍ରୟରେ ରହି ଜଙ୍ଗଲଟି ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା ।

ଗଡ଼ଜାତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଦୋହରି ବନ୍ଧୁକ ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଶିକାରୀ ପାଇକ ମଧ୍ୟ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ମୁଁ ସକାଳୁ ଘରୁ ବାହାରିବା ମାତ୍ରେ ଶିକାରୀ ଦୁଇ ଢେନା ବଣ କୁକୁଡ଼ା ଶିକାର କରି ଆଣି ଦେଖାଏ ।

ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ମୌଜାର ଜରିବ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଅମିନମାନେ ସଦର

କରେଇକୁ ଆସି ଉଆରିବା କରି ପକାଇଲେ । ପ୍ରଜା ମୁକାବିଲ ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଏବେ ଜମା ଉଆଣ କରାଯିବାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯିବ । ସୁତରାଂ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ରାଜାସାହେବ ସେ ସମୟରେ କଲିକତାରେ ଥିଲେ । ମୋ ପରି ପାଇ ଗଡ଼କୁ ଅଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ମନର ଭାବ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ମୋ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସର ଭାବ ନାହିଁ । ହସି ହସି କଥା କହନ୍ତି । ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଦୁଇଜଣ ନିଶ୍ଚଳରେ ଯୋଡ଼ାଏ ମାଞ୍ଚିଆରେ ବସି ନାନାପ୍ରକାର କଥୋପକଥନ କରୁଁ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତିରେ ବିଅର ମତ୍ୟ ପାନ କରିବା ସକାଶେ ବଗିଚାରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିର ଉଆଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପସ୍ଥିତ । ରାଜାସାହେବ ମାଣପ୍ରତି ଚାରିଆଡ଼ା ଅଧିକ ଜମାରେ ଜମି ଉଆଣ କରିବା ସକାଶେ ମତେ ହୁକୁମଦେଇ ବସିଲେ । ସର୍ବନାଶ ! ହୁକୁମ ଶୁଣି ମୋର ବୁଦ୍ଧି ଲୋପ ପ୍ରାୟ ହେଲାଣି । କଣ କରିବି କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରୁନାହିଁ । ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ବୁଝାଇଲି, ଉପୁ ଦେଖାଇଲି, “ଆପଣ ଦୁଇ ପଇସା ବୁଦ୍ଧି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା କରଜ କରି ସାରିଲେଣି । କେତେ ହାକିମ, କେତେ ଭଲଲେକ ଥକିଗଲେ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବିତିଗଲା, କିଛି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼ା ବୁଦ୍ଧିଜୀମା କେତେବେଳେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହୋଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ତ ଏହା ପାରିବି ନାହିଁ; କଟକ ଚାଲି ଯାଉଅଛି ।” ଚାରିପଟେ ଗୁଡ଼ି ଦେଇ କଟକ ଚାଲି ଆସିବା ସକାଶେ ଉପୁ ଦେଖାଇଲି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ମୋତେ ଚିଡ଼ିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଏତେ ଦୂରକୁ ଆସି ଶେଷରେ କଣ ଗୁଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି ? ଥରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ଅନେକ ଥର ରାଜାସାହେବଙ୍କ

ନିକଟରୁ ଚାରିପଟେ ହୋଇ ଉଠି ଆସିବେ । ସୁନବାର ଯାଇ ବୁଝାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ରାଜାସାହେବ ଧୀର କୋମଳ ଭାବରେ ହସି ହସି କହନ୍ତି, “ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କୁ ଏଇଟା କରାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ।” ମୋ ହାତ ଏହା ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ, ମୁଁ ଏତିକି କହି ଉଠି ଆସିବେ । ଏଣେ କେତେ ଜଣ ଫାନ୍ଦ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ରଇତକୁ ମଣାଉ ଥାଏ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ କହି ଆସିବେ, ମୋ ଯୋଗେ ଏହା ହୋଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ରାଜାଙ୍କର ସେହି ଗୋଟିଏ କଥା—“ବାବୁ, ଆପଣଙ୍କୁ କରି ଦେବାକୁ ହେବ ।” ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସହଚର ରଦକଦରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ଦିନ ବିତିଗଲା । ଏଣେ ମଧ୍ୟ ପାନ୍ଦ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ରଇତକୁ ବୁଝାଇ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ସମ୍ମତ କରି ପକାଇଲି । ମାତ୍ର ପ୍ରତି ଚାରିଆଡ଼ା ବୁଦ୍ଧି ଜମାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେବାର କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା ।

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଚଉପଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଅଛି, ଏହି ସମୟରେ ତେଜନାମ କଲ୍ଲା କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଉଆର୍ଡ଼ରେ ଆସିସ୍ଥାପନ ମେନେଜଣ୍ଟ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ପରି କମିଶନରଙ୍କ ଅଫିସରୁ ପ୍ରାୟ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ରାଜାସାହେବ ମୋତେ କୌଣସିରୂପେ ଗୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ମୋତେ କହିଲେ, “ମାସିକ ଅଡ଼ାଇଣ୍ଟ ଟଙ୍କା ଦରମା ଦେବେ । ଆଉ ବସିବା ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ସ୍ଥାପନା କାଗଜରେ ଏହିପରି ସର୍ତ୍ତ ଲେଖିଦେବେ ଯେ, ଯେ କୌଣସି ଅପରାଧରେ ମୋତେ ପଦଚ୍ୟୁତ କଲେ ମୋହର ସାବଜୀବନ ମାସିକ ସେହି ଅଡ଼ାଇ ଶତ ଟଙ୍କା ପେନସନ୍ ଦେବେ ।”

ରାଜାସାହେବ ଏବଂ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଏକସଙ୍ଗରେ କଟକ ଆସି କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲୁଁ । ରାଜାସାହେବ ସାହେବ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ

ଜଣାଇବାରୁ ସାହେବ ମହୋଦୟ ହୁକୁମ ଦେଲେ ଯେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ ଫକୀରମୋହନ ବାବୁକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହେବ । ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ରିପୋଟ କରାଯାଇଅଛି । ସେଥିର ଅନ୍ୟଥା ହେବ ନାହିଁ ।”

ସାହେବ ମହୋଦୟ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମୋତେ ଡକାଇ କହିଲେ, “ଏ ରଜାଟା ବାୟା, ଏହାର କଥା ଠିକ୍ ନାହିଁ । ଏହାର କଥା ଶୁଣିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେ ସରକାର ତରଫରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ପଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତେଜାନାଳକୁ ଅଣାଇଅଛୁ ।”

ମୋହର ଡୋମପଡ଼ା ତ୍ୟାଗକରି ତେଜାନାଳ ଆସିବା କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ଡୋମପଡ଼ା କଲ୍ଲୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବାକି ଥିଲା, ତେଜାନାଳରେ ରହି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିକାଶ କରି ଦେବି ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲା ।

ମୁଁ କଟକରେ ଗୋଟିଏ ବସାଘର ତୟାର କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ଖଣ୍ଡେ ଜାଗା ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିଲି । ରାଜା ସାହେବ ସେ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ । ମୋହର ଡୋମପଡ଼ା ଛାଡ଼ିବାର କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଦିନେ ବଗିଚା କୋଠା ବାରନ୍ଦାରର ବସି ଦୁଇଜଣ କଥୋପ-କଥନ କରୁଥିଲୁଁ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ରାଜାସାହେବ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, “ଆପଣଙ୍କର କଟକରେ ବସାଘର ତୟାର କଥା କଣ ହେଲା?” ମୁଁ କହିଲି, “ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଗା ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ, ମିଳିଲେ ଘର ତୟାର କରିବି ।”

ରାଜାସାହେବ—କିପରି ଘର ତୟାର କରିବେ ? ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ?

ମୁଁ କହିଲି,—ଏଇ ଗୋଟାଏ ଶୁଦ୍ଧ ମାଟିଘର ତୟାର କରିବି, ଅନୁମାନ ଅନେକର କି ଭିନ୍ନ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖରଚ ହେବ ।

ରାଜାସାହେବ—ଆପଣଙ୍କ ମନମାଫିକେ ଗୋଟେ କୋଠାଘର ତୟାର କରିବାକୁ ହେଲେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇପାରେ ?

ମୁଁ କହିଲି—ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟାଏ ଭଲ ଘର ତୟାର ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଏବେ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ପାଇବି ଯେ କୋଠାଘର ତୟାର କରିବି ?

ରାଜାସାହେବ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଘେନି ଯାଉଛୁ, ଗୋଟିଏ କୋଠା ଘର ତୟାର କରିବେ ।” ଏହି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଛାଡ଼ି ଗୋଟିଏ ନେପାଳୀ ଶ୍ରେଣୀର ଏକ ଚାହାଙ୍କ ମେଜ ଉପର ଦୁଆବଟି ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଠାରୁ ପୁରସ୍କାର ପାଇବି, ଏ ଆଶା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍‌ବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ରାଜା-ସାହେବ ମଫସଲ ବକେୟା ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ନେବା ସକାଶେ ମୋତେ ପୁନଃ ପୁନଃ କହୁଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ମୁଁ ଅବଜ୍ଞା ଭାବରେ ସେ କଥା ଶୁଣୁଥାଏ । ମନରେ କରେ, ଉପଯୁକ୍ତ ଦରମା ପାଉଅଛି; ପୁଣି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଖୋରାକ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ମଫସଲର ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାଏ ଅସୁଲ କରି ନେବି କି ସକାଶେ ।

ରାଜା ସାହେବ ମୋତେ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥିଲେ, କେତେଟା ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଖରଚ କରି ପକାଇଅଛି; ମାତ୍ର ଚାହାଙ୍କ ନିଜ ଦପ୍ତରରୁ ଯେଉଁ ବଡ଼ କାତ ଦୁଆବଟି ଦେଇଥିଲେ,

ସେହି ଦୁଆରଟି ମୋ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଛି, ଶେଷ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଦୁଆରରେ ଲେଖୁଅଛି । ମୋହର ସମସ୍ତ କଷ୍ଟତା, ଉପନାସ ଏହି ଦୁଆର କାଳରେ ଲେଖା । ଦୁଆର ପାଖରେ ବସିଲେ ସେହି ରାଜା ରତ୍ନନାଥ ମାନସିଂହ ଭ୍ରମରବରଙ୍କ ଗମ୍ଭୀର ମୂର୍ତ୍ତି ମନରେ ପଡ଼େ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତି ବୋଲି ଯେତୋଟି କଥା ଲେଖିଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନେ ପଡ଼େ—ଯେମନ୍ତ ରାଜାସାହେବ ମୋତେ କହୁଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଲେଖି ଯାଉଅଛି ।

ରାଜସାହେବ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ, ନୂତନ ନୂତନ ପ୍ରକାର ଲୁଗାବାନ୍ କୃଷି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ଵାରା କିଲାର ଉନ୍ନତ ସାଧନ କରିବା ସକାଶେ ତାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ବିବିଧ ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀୟ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ କଲିକତାରୁ ଅଣାଇ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉଦ୍ୟାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ଇଚ୍ଛାକୁସାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ଵରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ହାହାକାରରେ କଟାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ଵର ତାହାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗସ୍ଥ ଆତ୍ମାକୁ ଶାନ୍ତିଦାନ କରନ୍ତୁ ।

(ଭ୍ର. ସା. ୨୩ଶ ଭାଗ-୧ମ । ୧୦ମ ପୃଷ୍ଠା)

୨୭

ତେଜାନାଲରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୧)

ତେଜାନାଲର ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁ ବନମାଳୀ ସିଂହ । ସେ ଜଣେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ପରିମିତବ୍ୟୟୀ ଏବଂ ଫୟଦବାନ୍ ଲୋକ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁ ପ୍ୟାସ-ମୋହନ ସେନ ରାଜଶିକ୍ଷକ, ବାବୁ ବିଜୟକୁମାର

ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ । ନାବାଳକ ରାଜା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଘନବନ୍ଧୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଭଗୀରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ଅସ୍ପଷ୍ଟିକ ଥିବାରୁ ବୌଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ଚୂଡ଼େୟ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ସ୍ଵରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଘନବନ୍ଧୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର କି ରୂପରେ, କି ଶୁଣରେ, ସର୍ବବିଷୟରେ ମହାତ୍ମା ଭଗୀରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁରଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟକାରୀ ଥିଲେ । ଯେପରି ଲବଣ୍ୟମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ସେହିପରି ପ୍ରଶସ୍ତ ଶତ୍ରୁ । ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ସମଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦୟା ଥିଲା । ସେ ନାବାଳକ ଥିବା ସମୟରେ ଇଚ୍ଛାକୁସାରେ ବ୍ୟୟ କରିବା ସକାଶେ ସରକାରୀ ତହସିଲରୁ ମାସିକ ପରିମିତ କେତେଟଙ୍କା ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଥିଲା; ମାତ୍ର ସେ ନିତାନ୍ତ ଦାନଶୀଳ ଥିବାରୁ ତେତିକ ମାତ୍ର ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚୁଳନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋପନରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ମାସରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରୁ ଟଙ୍କା କରଜ କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷ ପରିଚାପର ବିଷୟ, ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତିର ଅତ୍ୟନ୍ତ କାଳ ଉତ୍ତରେ ପାଥିବ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ସ୍ଵର୍ଗଯାତ୍ରା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ମାସେ ମାତ୍ର କର୍ମ କଲ ଉତ୍ତରେ ପୂଜାବନ୍ଦ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏହି ଅବସରରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଆସି ବାଳିକା ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ତେଜାନାଲ ଯେନଗଲା । ମୋହର ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀର ବାଳିକା କନ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା । ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜର ରହିବା ସକାଶେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଘର ନ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଯାଇଁ ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ ରହିଲା । ପରେ ସୁପରିନ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବ ବୃହତ୍ ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ଛଅ ଶତ ଟଙ୍କା ମଞ୍ଜୁର କଲେ । ଗଡ଼ଠାକୁ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଘୋର ନିବଡ଼ ବାଉଁଶ ବଣ ଥିଲା । ବୋଧ କଲେ, ବହୁପୂର୍ବେ କୌଣସି ରାଜାଙ୍କର ଏ ସ୍ଥାନଟା ଗଡ଼ ଥିଲା । ତତ୍ତ୍ଵଦିଗରେ ଗଡ଼ଖାଇ ବେଷ୍ଟିତ ଏବଂ ଭଗ୍ନକାନ୍ଥୀ, ମଧ୍ୟସ୍ଥାନଟା ସମତଳ ଭୂମି ।

ବାଉଁଶବଣ କଟାଇ ଆପଣାର କଳ୍ପନା ଅନୁସାରେ ନିଜ ଚକ୍ରାବଧାନରେ ଗୋଟିଏ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଲି, ଜଳ ସକାଶେ ଭିତରେ ବାହାରେ ଯୋଡ଼ିଏ କୂପ ଖୋଳାଇଲି । କମିଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଖୋଳଟେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମରେ ମଞ୍ଜୁଷା ହାତରେ ଟଙ୍କା ଉପରେ ବ୍ୟୟ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଆପଣା ହାତରୁ ଦେଇଥିଲା । ଆସିଷ୍ଟାନ୍ଟ ପୁପରଟିଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଗାୟ ନନ୍ଦ-କିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁର ମହାଶୟ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ପୁପରଟିଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସରକାରୀ ତହକିଲରୁ ସେ ଟଙ୍କା ମୋତେ ଦିଆଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଚିହ୍ନିତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବାବୁ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ଅନ୍ୟତମ । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁରର ଫୁଲ ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ-ପେକ୍ଟର । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଅନୁଗୁଳର ତହସିଲଦାରୀ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମୋହର ଡେକାନାଲ ଅବସ୍ଥାନର ଢେନ ଚାରି ମାସ ଉତ୍ତରେ ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ଚିଠି ଆସିଲା, ସେ କୁଟି ନେଇ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବେ । ଅନୁଗୁଳ ଠାରୁ ତାଳଚେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ସେଠାରୁ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ନୌକାଯୋଗେ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବାର ସୁବିଧା । ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ନିମନ୍ତେ ଗଡ଼ଠାରୁ ଢେନକୋଣ ଉତ୍ତର ନ୍ୟାୟାଳୟ ବଞ୍ଚଳପୁର ନାମକ ଗ୍ରାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଆମ୍ଭ ଡୋଟା ତଳ ପଟ୍ଟଣାର କରାଯାଇ କେତେଟା ଛାତ୍ରଡ଼ିଆ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ଥିଲା । ସେହି ବନମାଳୀବାବୁ, ବିଜୟ ବାବୁ, ପ୍ୟାଣ୍ଟବାବୁ ଏବଂ ମୁଁ ଚାରିଜଣ ଯୋଡ଼ାଏ ଡାଙ୍ଗରେ ଚଢ଼ି ସଖାଳ ବେଳ ଅନୁମାନ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ବଞ୍ଚଳପୁର ଡୋଟାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ଆମ୍ଭ ସମୟ ଉତ୍ତରେ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ନୌକା ମଧ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜି ଉଠିଲା । ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ଗ୍ରାହଣୀ ଜଳରେ ସ୍ନାନ ସାରି ଆସିଲୁଁ, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଆମୋଦ ପ୍ରତ୍ୟାଦ ଆରମ୍ଭ । ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁ

ନମ୍ବର ଉଆନ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଏକ ବୋତଲ ବ୍ରାଣ୍ଡି ଫେଡ଼ରୁ ବାହାର କରି ବୋତଲ ମୁହଁରୁ ଠିପି କାଢ଼ି ପକାଇଲେ । ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୃଷ୍ଠା ବନ୍ଧୁ । ବହୁଦିନ ଉତ୍ତରେ ଆଜି ଭେଟ । ସହଜରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ତହିଁ ଉପରେ ପୁଣି ଆନନ୍ଦ-ମୟୀର ଆବରଣ ! ମଦର ଗୋଟାଏ ଗୁଣ ବା ଭୟଙ୍କର ଦୋଷ, ଥରେ ମାସ ପିଇଲେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ; ଯେତେ ପିଉଥିବ, ତେତେ ଅଧିକ ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହୁଏ । ଅନେକ ନିର୍ଦ୍ଦାସ ଅସାବଧାନ ଲୋକ ମଦ ପିଇ ପିଇ ମରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବନମାଳୀବାବୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ, ପରିମିତ ପରିମାଣରେ ପାନ କରି ଦୁଃଖିଲେ । ବାବୁ ପ୍ୟାଣ୍ଟମୋହନ ସେନ ସବୁଦିନ ମତ୍ତୁଆଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ରହିଥାନ୍ତି, (ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଭଦ୍ରଲୋକ ମାତ୍ରକେ ମଦ୍ୟପ ଥିଲେ) ମାତ୍ର ଆପେ କେଉଁ ମଦ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ବିଜୟବାବୁ ଏବଂ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କର ଦବାନିଶି ମଦ୍ୟପାନ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ବୋଲି ସବୁଦିନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଦ୍ୟ ଥାଏ । ପରିତାପର ବିଷୟ, ଏହି ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଗ୍ୟଲୋକ କେବଳ ମଦ୍ୟପାନ ହେତୁରୁ ଅସମୟରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ମୋହର ମଦ୍ୟପାନ କରିବା ଶୁଭମତ ଅଭ୍ୟାସ ନ ଥିଲା ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ସମାଜରେ ମିଶିବାବେଳେ ପାନ କରୁଁ, ତେବେ ସବୁଦିନ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ଥାଏ, ନିଶାରେ ଅଚେତ ହେବାଭଳି କେଉଁ ପାନ କରେ ନାହିଁ । ଭୟରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ମଦ୍ୟ କିମ୍ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତରାଧିକ ମଦ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରଶଂସା କରେ ନାହିଁ । ମଦ୍ୟରେ ଅନେକ ପରିମାଣ ଜଳ ମିଶିତ କରି ବ୍ୟବହାର କରୁଁ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ଲୋପ ! ଆମ୍ଭେ ଢେନକୋଣ ମିଶି ସେହି ଗାନ୍ଧିବାସୀ ମଦ ବୋତଲଟା ଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଇଲୁଁ । ମଦ୍ୟପାନ ସମୟରେ ଜିହ୍ଵାତ୍ର ଠାରୁ ନାଭି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ନିପ୍ରସ୍ଫୁର୍ଣ୍ଣବତ୍ ଜଳଯାଉଥାଏ, ତଥାପି ତାହାକି ଖାତ, “ପିଇ ପିଇ ପୁନଃ ପିଇ ଯାବତ୍ ପଡ଼ି ଉଠିଲେ ।”

ବେଳ ପ୍ରାୟ ତିନିଟା ସମୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବଢ଼ିଲପୁର ଗୁଡ଼ି ନାଆରେ ତିନିକୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳିବୁ ଆସି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ନିକଟ ନଘା କୂଳରେ ରହିଲୁ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ ପାନାହାର କଲେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଉଠି ପାରିଲି ନାହିଁ । ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବିଜୟବାବୁ ନାଆରେ ବସି ଆସଣା ଗ୍ରାମ ଦିଗକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲୁ । ଦୁଇଦିନ ଉତ୍ତର ମୁଁ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହେଲି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଶରୀରଟା ଏପରି ବିଷାକ୍ତ ଏବଂ ରୋଗାହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଯେ, ଅନେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜାନ୍ତ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶିରଃପୀଡ଼ା, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅନିଦ୍ରା, ଅର୍ଶରୋଗ ଜନିତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ତସ୍ରାବ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ରୋଗ ଏକାବେଳକେ ଶରୀରକୁ ଆହମଣ କରି ବସିଥିଲେ । ମତ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ କେଜାଣି ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଲାଭ କରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଶିଶିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ଦୁଇତୋଳା ଓଜନର ଦେଶୀ ମତ୍ୟ ପାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ସେ ସମୟରେ ମୋ ଜାତି ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମତ୍ୟପ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତ୍ୟଟା ସେମନ୍ତ ସାଧାରଣ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବାବୁମାନଙ୍କ ଚାକର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବଜାରରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ପିତା ପୁତ୍ର ଭ୍ରାତା ଘରର ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ କାତ କୁମ୍ଭିରେ ମତ୍ୟ କଣି ଆଣେ । ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଦଶଦଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣି ଦୋକାନରେ ଉତ୍ତୁଲେକମାନଙ୍କର ବୈଠକ ବସିଯାଏ । ତେଜାନାଲର ଜଣେ ଶୁଣି କେତେଥର ମୋ ପାଖରେ କହିଛି— “ଆଜ୍ଞା, ବାବୁମାନଙ୍କ ସକାଶେ ମୁଁ ରାତିରେ ତିଅଣ ଖାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ମାଛ ଡାଲ ଯଦ୍ୱା କିଛି ରନ୍ଧା ରଖି, ବାବୁମାନେ ରୋଷେଇ ଘରେ ପଶି ହାଣ୍ଡିରୁ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଖାଇଯାନ୍ତି ।”

ପ୍ରଶ୍ନ—“କେଉଁ ବାବୁ ରେ ?”

“ଆଜ୍ଞା, କାହା ନାମ କହିବି, ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ ସମସ୍ତେ ।” ମତ୍ୟପ ସେ କେତେଦୂର ମୋ, କେତେଦୂର ଜନ୍ମନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରେ, ସେଥିର ଏହା ଅନ୍ୟତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କେବଳ ମତ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେ ସମୟରେ ତେଜାନାଲରେ ଆସୁ ଓ ମଦର ମଧ୍ୟ ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଥିଲା । ଲୋକ ସାଧାରଣ ମାଦକସେବୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତୁଣ୍ଡେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଷ୍ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଲୋକ ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲେ ।

ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ସତ୍ୟତା ପ୍ରଚାର ସମ୍ଭବରେ ତେଜାନାଲ ସର୍ବପ୍ରଥମ । ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରଚାର, ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ, ଟୋଲ, ଦାତବ୍ୟ ଔଷଧାଳୟ, ରାଜଦାଣ୍ଡ ନିର୍ମାଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଭୂତପୂର୍ବ ମହାରାଜା ପ୍ରାତଃ ସୂରଶୀୟ; ମହାରାଜ ଉତ୍ତରଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ସେ ନିଜେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଏବଂ ନିୟାୟିକ ଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଦଶଦଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ପଣ୍ଡିତ ସଭା କରି ବସନ୍ତି । ଦିନେ ଉତ୍କଳଭାଷା ଓ ଦିନେ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟଗୁରୁର ଚର୍ଚ୍ଚା ହୁଏ । ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାକୁ ସେ ଅଧିକ ସୁଖକର ମଣ୍ଡୁଥିଲେ । କାଶୀ, ନବଦାମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । ଆଖେଟକ ତାହାଙ୍କର ନିଜାନ୍ତ ବିନୋଦର ବିଷୟ ଥିଲା । ହତ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଗୋଟାଏ ରୋଜଶୁଣ୍ଢ ଖାତା ଥିଲା, ସେଥିର ସଖ୍ୟା ତିନିଶହଅଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେ ଶୁଣିଥିଲୁ । ବ୍ୟାଘ୍ର ପେଣ୍ଡର ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସେ ପୁଷ୍ଟବତ୍ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ନିଜଗଡ଼ରେ ବୃହତ୍ତମ ସ୍ତ୍ରୀରଥୀ ସର୍ବେବର ତାହାଙ୍କର ଅକ୍ଷୟ ଗଣି । ମହାରାଜାଙ୍କ ପରି

ଉନ୍ନତ ସ୍ଥଳଶୟର ମନୁଷ୍ୟ ମୁଁ ଜୀବନରେ ଦେଖିନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ବସିବା ଚୌକୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆକାରରେ ନିର୍ମିତ; ଦୁଇଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ସହଜରେ ସେଥିରେ ବସି ପାରନ୍ତି । କଟକ ପ୍ରିକ୍ସକୋମ୍ପାନୀ ସଭାକକ୍ଷୁଦ୍ର ସେ ସମୟ ସମୟରେ ଆଗମନ କରୁଥିଲେ । ସେଥିସକାଶେ ତାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଇଗୋଟି ଚୌକୀ ଦ୍ୱିତଳ ଉପରେ ସଜାଦା ଥିଲା ହୋଇଥାଏ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟରହିଅଛି । କମିଶନର ସେକ୍ରେଟାରୀ ବାବୁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଭୁବନୀପୁରସ୍ଥ ଉଦ୍ୟାନରେ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜା, ଦେବାନ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଯେନି ଗୋଟାଏ ସଭା ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସଭା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କ-ଠାରେ ପ୍ରଥମ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲି । କାରଣ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ—ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ୍ ଏବଂ କଥୋପକଥନ ହିନ୍ଦୀରୁ ସେ ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ସ୍ନେହ ଚକ୍ଷରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସମୟରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲେ ଦକ୍ଷାଏ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଗୌରବରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ କଟକ ବକ୍ସିବଜାର ମଧ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇଗଲା । ଲାଳଗିରି ରାଜପରିବାର ସକାଶେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମନୋହର ଜିନିଷ କିଣି ଦୁଇହାତରେ କୁଣ୍ଡାଇ ଧରିଥାଏ । ଦୂରରୁ ମହାରାଜାଙ୍କର ବିଶାଳ ଯୋଡ଼ି ଗାଡ଼ି ଦେଖି ଦୋକାନ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚିଗଲା । ତାଙ୍କର କିନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିଲା । ତୋକାନ ଆଗରେ ଗାଡ଼ି ଛୁଡ଼ାକରା ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ! ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ! ତାଙ୍କ ଡାକ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲା ଆସିଲେ । ମୁଁ ଅନାୟତ୍ତ ଭାବରେ ଲୁଚିବା ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରିପଡ଼ି ତାଙ୍କ ସମୀପକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲି । ଯୋଡ଼ାକ ହାତ ବନ୍ଦ; ମସ୍ତକ ନୁଆଁ ଅଭିବାଦନ କଲି । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଦଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼କ ଧାରରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ମୋ ସହିତ କଥୋପକଥନ କଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ

ନିରହଙ୍କାର ସ୍ୱଭାବ ଓ ସଦାଶୟତାର ପରିଚୟ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଅତି ଛୁଟି ବସୟୁଟି ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲି । ମହାରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ଥିଲେ, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ଥିଲା ।

ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ ବାବୁ ବିଜୟକୁମାର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଢେଙ୍କାନାଳରେ ସହୀକ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଯେପରି ରୂପବତୀ, ସେହିପରି ପତିପରାୟଣା ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳା ଓ ସାମାନ୍ୟରୂପେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ଡାକ୍ତରବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ବିଦେଶିନୀ, ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବହାରକ ନିକଟରେ କେହି ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚରସ୍ପର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ବସାକୁ ଗତାୟତ କରୁଥିଲେ । ଏଣିକି ହିମଶେ ଢେଙ୍କାନାଳ ଅବସ୍ଥାନ କାଳଟା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସର୍ବଦା ପ୍ରତିତ, ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ନ କଲେ ନ ହୁଏ; କଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟରେ କଚେରିକୁ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟଟା ଚଳାଇଦେଇ ଆସେ । ବିନଦ ଏକାକୀ ଆସେ ନାହିଁ, ବିପଦ ପଡ଼ିବୁ ବିପଦ ଲାଗିବୁଆ ଥାଏ । ଉଦ୍‌ବିଷ୍ଣୁ ଉନ୍ନତ ଆଶାରେ ମାସିକ ଅଭେକଶତ ଟଙ୍କା ବେତନ, ବିଶେଷରେ ଚରସ୍ଥାୟୀ ବେତନ ପରାତ୍ୟାଗ କରି ଆସିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ନିମୂଳ ପ୍ରାୟ । ଏଥିର କାରଣ ମେଲିବାକୁ ହେଲେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳୀୟ ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାୟୀ କମିଶନର ଉତ୍କଳବନ୍ଧୁ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ତିନିମାସ ସକାଶେ ରେଭିନିଡ଼ି ବୋର୍ଡ଼ର ମେମ୍ବର ହୋଇ ଯିବାରୁ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କଲେକଟର ଜନ୍ ବାମ୍ପ ସାହେବ କମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ରେଭେନ୍ସା ଏବଂ ବାମ୍ପ ସାହେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବରୁ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଚଳି ଆସୁଥିଲା ।

ବୋର୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ସମାପ୍ତି ଉତ୍ତରେ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଅନ୍ୟତ୍ର କମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ସ୍ଥାୟୀରୂପେ ଉତ୍କଳରେ ରହି ଯାଇଥାନ୍ତେ ଏବଂ ସେ ସମୟରେ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କର ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବାର ନିତାନ୍ତ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ମାତ୍ର ଗମ୍ଭ ସାହେବଙ୍କର ଉତ୍କଳର କମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କର ବାଞ୍ଛିମାୟୁ ହେବ । ଆମ୍ଭେ ଉତ୍କଳବାସୀମାନେ ବିଷୟଟାକୁ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବିଷୟ ବୋଲି ମଣୁଥିଲୁ । ସେହେତୁ ଗମ୍ଭ ସାହେବ ଜଣେ ଉତ୍କଳର ପରମ ହିତୈଷୀ ଥିଲେ । ଉତ୍କଳବାସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ଚିହ୍ନିତ ବଂଶଗୁଡ଼ିକ ମାଲିମାମଲରେ ପଡ଼ି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା, ସାହେବ ମହୋଦୟ ଏ ବିଷୟଟାକୁ କଷ୍ଟକର ମଣୁଥିଲେ । ଏପରି ଦଟନାରେ ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦରୋଇ ଶ୍ରବଣେ ମାଲିମାମଲ ମୀମାଂସା କରାଇ ଦେଉଥିଲେ । କୌଣସି ଉଦ୍ରସନ୍ତାନ ଦୈବାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିପଦରେ ପଡ଼ିଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଧରି ବସିଲେ ସାଧାରଣରେ ତାହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଅତ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ଜମିଦାରମାନେ ତାହାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ପରମ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମହାତ୍ମା ରେଭେନ୍ସା ଏବଂ ଗମ୍ଭଙ୍କ ପରି ଜଣେ କମିଶନର ମଧ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଶାସନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ହାକିମମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତଳ ସ୍ତରପ । ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଅଳ୍ପଦିନ ସକାଶେ ଉତ୍କଳକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ଆପଣାର ପୂର୍ବପଦ କଲେକ୍ଟରାଟ୍ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ । ପୂର୍ବେ ଏହି ଦୁଇ ହାକିମଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋ-ମାଳିନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଳତର ରୂପେ ବିବାଦ ତଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍‌ରେ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଓଡ଼ିଶା ଗସ୍ତକୁ ଆସିଥିଲେ । ହାକିମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକାର

ବିବାଦ ବିସମ୍ଭାଦ ଚଳୁଥିବାର ଶୁଣି କହିଲେ, “Orissa wants new blood” । ରେଭେନ୍ସା ବର୍ତ୍ତମାନର କମିଶନର ପଦରେ, ଜନ୍ ଗମ୍ଭ ଶ୍ରୀହଟ୍ଟର ଜଜ୍ ଏବଂ କମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ ମିଷ୍ଟର ସିଂଥ୍ । ସିଂଥ୍ ଏବଂ ରେଭେନ୍ସା ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ସୁତରାଂ ଜନ୍ ଗମ୍ଭଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଂଥ୍ ସାହେବଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ନ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଲୋକମାନେ ଜନ୍ ଗମ୍ଭଙ୍କ ଅନୁଗୃହୀତ ଏବଂ ନିଯୁକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିପତ୍ତିପାତର ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ । କିଛିଦିନ ଉତ୍ତରେ ଗମ୍ଭ ସାହେବଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ କେତେଜଣ ପ୍ରଧାନ କର୍ମିଚାରୀ ପଦବ୍ୟୁତ ହେବାରୁ ଲୋକଙ୍କ ଅନୁମାନ ବିଶ୍ୱାସରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ୨୩ ଭାଗ—୧୧ଶ ପୃଷ୍ଠା)

ତେଜାନାଲରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୨)

ଏହି ସମୟରେ ମୋହର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଜ୍ୟୋତିର୍ବୀମାନେ ଗଣନା କରି କୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରସୂତ କଲେ । ଘଟି ବାରଟା ସମୟରେ ଜନ୍ମ, ସୁତରାଂ ସିଂହଲଗ୍ନ; କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନର ସିଂହ ଲଗ୍ନରେ ଜାତ ସନ୍ତାନର ସୃଷ୍ଟିକାରୀରେ ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚିତ । ଜାତ ସନ୍ତାନ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ଜନ୍ମିତ ଅଛି, ସେ ସ୍ଥଳରେ ସିଂହ ଲଗ୍ନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସମୟ ଠିକ୍ କରିବାରେ ଭୁଲ୍ ହୋଇଅଛି । ଘଟି ବାରଟା ଉପରେ ଗୋଟାକ ସମୟରେ କନ୍ୟା ଲଗ୍ନ, ଅବଶ୍ୟ ସେହି ସମୟରେ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରବଣେ ପତ୍ର ପାଇଲା । ଠିକ୍ ଘଟି ବାରଟା ସମୟରେ ଯେ ଶିଶୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା, ଏକଥା ନିଶ୍ଚିତ ଅଟେ । ଶିଶୁ ଜାତ ହେବା ସମୟରେ ତେଜାନାଲ ରଜକଚୋରୀରେ ବାରଟା ବାଜିବାର ମୁଁ ନିଜେ ଶୁଣିଥିଲି । ଏକ ଦୁଇ କରି ଦଶା ଗଣିଥିଲି । ସ୍ୱାର୍ଥହୀନ

ଭୟରେ ମାନବ ଜାଣିଶୁଣି ଆପଣାକୁ ଆପେ ଭୁଲାଇଥାଏ । ମନେ କଲି, ଏ କି କଥା ବାରଟା ବେଳେ ଜାତ ହେଲେ ଶିଶୁଟି ମରିଯିବ ନାହିଁ, ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ଭୁଲ । ସେ ସମୟରେ ବାରଟା ବାଜି ନ ଥିବ, ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟାଏ ସମୟ, ମୁଁ ଭୁଲ୍ ଶୁଣିଅଛି । ପୁଅ ଜାତ ହୋଇଅଛି, ପୁଣି ପ୍ରଥମ ପୁଅ, ମନର ଆନନ୍ଦରେ ସେ ସମୟରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଥିଲା, ଗରିବ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରି ପକାଇଲା ।

ଶିଶୁଟି ଛ ମାସ ମାସ ବଞ୍ଚି ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଭୋଗରେ ମରିଗଲା । ପୁଅଟି ପରମ ସୁନ୍ଦର ଥିଲା । ତାହାର ନାମ ମନୋମୋହନ ଦେଇଥିଲା । ସୁଗଠିତ ମୁଖଟି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟରେ ଯେମନ୍ତ ଚରିତ ରହିଅଛି; ଅନନ୍ତ କୌଶଳୀ ପରମେଶ୍ୱର ପ୍ରାଣି-ସମାଜର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଜନକ ଜନନୀ ହୃଦୟରେ କି ପ୍ରବଳ ଅପରାଧସ୍ନେହ ଛାପନ କରିଅଛନ୍ତି ! ପୁଅଟି ମରିଯିବାରୁ ଜଗତ୍ ସଂସାରଟା ମୋତେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଜଣାଗଲା । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକରଣ ଯେମନ୍ତ ଆଲୋକଶୂନ୍ୟ, ଗୋଡ଼ତଳେ ପୃଥ୍ବୀଟା ଯେମନ୍ତ ବୁଲି ଯାଉଥାଏ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅଧିକତର ଗୋଡ଼ମାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ସବଦା ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମୁଁ କାନ୍ଦିବ ବୋଲି ସେ କାନ୍ଦନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେ କାନ୍ଦିବେ ବୋଲି ମୁଁ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ଅଗୋଚରରେ କାନ୍ଦୁ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନରେ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବଳରାମ ଦାସ ରାମାୟଣ ବସାଇଲା । ତେଜାନାଳରେ ଜଣେ ଯୁବକ ଗ୍ରାହଣ ଥିଲେ । ଦାଣ୍ଡି ପୋଥି ଭଲ ଗାଇ ପାରନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଡାକ ଥିଲା । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ପୋଥି ପଢ଼ନ୍ତି, ପୋଥି ପଢ଼ାଟା ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଆସି ରାମାୟଣ ପାଠପୁଣ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଖୁବ୍ ଚିତ୍କାର କରି ଲମ୍ବାଳ ରାଗିଣୀରେ ଗାଇ ଯାଉଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ପାଠ-ସମୟରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଭକତର କରି ମୋ ମୁହଁକୁ ବୁଝି ରହିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ବିଷୟ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବୁଝିବା ତ ଥାଉ, ପାଠର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ ଥିଲା । ପୁଅଟି ପାଠ ବଦଳି କରାଇ ଦେଲି । ତେଜାନାଳ ମନ୍ଦାରୀନାଙ୍କ ପୁଅକାଳପୁରୁ ସଂସ୍କୃତ ବାଲ୍ୟକୁ ରାମାୟଣ ଆଣି ପଦ୍ୟାନ୍ତବାଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦିନବେଳେ ଅନୁବାଦ କରୁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଏ । ପ୍ରାୟ ବୁଝାଇବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ବୁଝି ଯାଉଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ନିମନ୍ତେ ପୁଅଟିଙ୍କ ପାଠୋପଦେଶକୁ ଲାଗିଲେ । ବାଲ ବା ଆଦିକାଣ୍ଡ ରଚନା ଓ ଗୁପ୍ତା ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ରାମାୟଣ ବାଳକାଣ୍ଡର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ (୧୮୮୦) । ଏହା ଜନ୍ମ ବର୍ଷ ସାହେବଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ତହିଁରେ ନିମ୍ନ ଉତ୍ସର୍ଗ ପଦ ଥିଲା ।

To

John Beames Esquire B. C. S.

Honoured Sir,

I beg most respectfully to dedicate this work to you as a token of the affectionate gratitude which Orissa has always felt towards you for the intelligent and heart-felt interest you have evinced in the improvement of the Oriya language and in the welfare of her people.

Dhenkanal

1880

}

I am

Honoured Sir,

Your most obedient servant,
Phakir Mohan Senapati

ବାଳକାଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ସବ୍‌ସାଇରଗରେ ବିତରଣ କରିଦେଲେ । ସମଶାଃ ଅଧ୍ୟାଧ୍ୟାୟ ଅନୁବାଦ ଏବଂ ପାଠ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ହାତଯୋଡ଼ି ସ୍ଥିରଭାବରେ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ବସି ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ । ରାମ ବନବାସ ଆରମ୍ଭ-ଠାରୁ ତାଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ ଲୋଚକଧାର ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାଠ ସମାପ୍ତି ଉତ୍ତରେ ଦେଖି, ଲୋଚକ ପାତରେ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଡଳି ଯାଇଥାଏ । ପୂର୍ବଶଖା ରାକ୍ଷସୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ବିଷୟରେ ଅକୃତ-କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସୀତାଦେବୀଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା; ସେହି ଅଂଶଟା ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ କ୍ଷୋଧରେ ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିପଡ଼ି କହିଲେ, “ଦୁଷ୍ଟା ରାକ୍ଷସୀ—ଦୁଷ୍ଟରକ୍ଷା ନିର୍ଲଜ୍ଜା, ତୁ ମରିଯା, ମରିଯା ।”

ପ୍ରତିଦିନ ରାମାୟଣ ପାଠ ସମୟକୁ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ କର୍ମ ତ୍ୟାଗକରି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଆସନ ପକାଇ ବସିଥାନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣ ପାଠ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କର୍ମ ନ କରି କେବଳ ରାମାୟଣ ଲେଖି, ସେ ଦିନଯାକ ଅନ୍ୟ ସବ୍‌ପ୍ରକାର କର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାଠ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିବେ । ଅଧ୍ୟାଧ୍ୟାୟ ଅନୁବାଦ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, “ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁଣି ସକାଶେ କମ୍ପାଇଁ କାହିଁବା ? ପୁଣି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ନାମ ରକ୍ଷା କରିବ, ଏଥିପାଇଁ ସିନା ? ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିତ ହାତରେ ଧରି କହିଲେ, ଏହି ପୁସ୍ତକ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପୁଣି, ଚରକାଳ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ନାମ ରକ୍ଷା କରିବ ।” ଏହି ସମୟରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦିଶିବୁ ପୁଣି ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ପୁସ୍ତକ ପାଠ ସମାପ୍ତ ଉତ୍ତରେ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ତୁମେ କପରି ଏ ପ୍ରକାର ଗୁମ ମିଳାଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପଦ୍ୟ

ରଚନା କରିଯାଅ ? ଦିବାସାରୀ ସୀତାଦେବୀ ଏବଂ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୃନ୍ଦା କଥୋପକଥନ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଇଚ୍ଛା, ମାତ୍ର ପାଖରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ କେହି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଦାସୀ ଥିଲା, ତାକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ବୃନ୍ଦା କହିଲେ । ମାତ୍ର ସେଇଟା ଭଲଭଲ କରି ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ରହିଥାଏ, କଥା କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ । ହିନେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଘରେ ବସି ଶୁଣୁଥାଏ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ବିତ ଭାବରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ସେହି ଦାସୀକୁ କହୁଥିଲେ, “ଆମ ବାବୁ ତ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିପାରନ୍ତି, ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ଲେଖିଯାନ୍ତି ।” ଦାସୀ କହିଲା, “ହଁ ହଁ, ଆମ ଗାଁର ତ ତେର ଲୋକ ପୋଥି ପଢ଼ନ୍ତି, ଗୀତ ଗାନ୍ତି ।” ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଖିଗଲା । ସେ ଆଶା କରିଥିଲେ, ଦାସୀଟା ତାଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ମୀଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରିବ; କଣ କହୁଛି ନା, ତା ଗାଁରେ ତେର ଲୋକ ପୋଥି ପଢ଼ନ୍ତି ।

ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାସନା ସ୍ଥାନରେ ଖୁବ୍ ଯତ୍ନରେ ଖଣ୍ଡିତ ରାମାୟଣ ପୁସ୍ତକ ଥିଆ ହୋଇଥାଏ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ୱାନାନ୍ତେ ଉପାସନା ଉତ୍ତରେ ଅଧ୍ୟାୟେ ବା ଦୁଇ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠ କରି ପୁସ୍ତକ ଉପରେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଦେଇ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଯେ କୌଣସି ଦିନ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ହେଉ ‘ସୀତାଦେବୀ’ ଏହି ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହାତଯୋଡ଼ି ନମସ୍କାର କରନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ତାଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ ଲୋଚକ ଧାର ବହିଯାଏ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁର ପରାୟଣା ଓ ସତ୍ୟବତୀ ଥିଲେ, ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିଲା ।

ମୋଘର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ଜନ୍ମ ବା ମୃତ୍ୟୁର ଦଣ୍ଡ ବାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମାତୃଭାଷାର ଆଲୋଚନା ପ୍ରାୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲା । ନାନା କାରଣରୁ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ତାଲିକାରୁ ମୋଘର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଉଠିଯାଇ

ଥିଲା । ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ ଚଳିବାର ଆଶା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ପୁଣି କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ ଛାପିବାକୁ ଅର୍ଥାଭାବ । ପଢ଼ିବ ବା କିଏ ! ସ୍କୁଲ ପଢ଼ୁଆ ବାବୁମାନେ ଅବଜ୍ଞା ନେତ୍ରେ ଉଚ୍ଛଳ ପୁସ୍ତକକୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ମାତ୍ର କେମନ୍ତ ଗୋଟା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, କିଛି ନ ଲେଖିଲେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସମୟ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ର ଏବଂ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକାରେ କିଛି କିଛି ଲେଖୁଥିଲି । ଉତ୍କଳର ଅତ୍ୟାତ୍ମୀ ହାକିମ, ଉତ୍କଳୋତ୍ତାପୀ ପ୍ରଧାନ ଅମଲ, ପ୍ରଜାପୀତକ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବିଦ୍ରୁପାତ୍ମକ ପଦ୍ୟ ବେନାମୀରେ ଲେଖି ସମୟ ସମୟରେ ସେହି ପଦ୍ୟ ବିଷୟ ଘେନି ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳେ । ରାମାୟଣ ଲେଖିବା ସମୟରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବନାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବଙ୍ଗଳା ଲେଖି ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ କବି ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଅଭାବ ବା କଣ ଅଛି ? କେହି ପଢ଼ନ୍ତୁ ବା ନ ପଢ଼ନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ନ ପଢ଼ନ୍ତୁ, ଭବିଷ୍ୟତରେ କେହି ହେଲେ ପଢ଼ିବେ । ମୋ ମାତୃଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ବଢ଼ିବ ତ । ବଙ୍ଗଳା ଲେଖା ଏକାବେଳେକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଓଡ଼ିଆରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ବିଶେଷରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଶେଷ ପ୍ରତ୍ନ ଏବଂ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଶୁଣୁଥିବାରୁ ସମୟ ପାଇଲେ ରାମାୟଣ ଲେଖିବାକୁ ବସିଯାଏ । ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ଡେଙ୍କାନାଳରେ ମୋ ପୀଡ଼ା ଦିନକୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ ଝମଣ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ଅଧିକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖିବାକୁ ବେଳ ଅଣେ ନାହିଁ ।

ଡେଙ୍କାନାଳରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଓ ଜଣେ ବଙ୍ଗଳା ଓଡ଼ିଆସିଦ୍ଧିପୁର ଥିଲେ; ଏ ଦୁଇଜଣ-ଯାକ ମହାତ୍ମା ବାମ୍ବଙ୍କ ନିୟୁତ ଏବଂ ଅନୁଗୃହୀତ

ଲୋକ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁଚି କରୁବାରୁ ଉଭୟେ ବରଖାସ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପଦବ୍ୟୁତ ବିଷୟରେ ଲୋକେ ଆଶଙ୍କା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସାଧାରଣ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ ମହାତ୍ମା ବାମ୍ବଙ୍କ ନିୟୁତ କର୍ମଚାରୀ ମାତ୍ରକେ କମିଶନରଙ୍କ ଅପ୍ରିୟପାତ୍ର ।

ସେ ସମୟରେ ଡେଙ୍କାନାଳ ରାଜସ୍ୱାଧିକାର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲା । ତାହାର ପଦବୀ ଖାନ୍ସମା । ସେ ଆପଣାକୁ ରାଜାଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ର ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଏ ଏବଂ ରାଜପୁତ୍ର ପରି ଲୋକଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଆଚରଣ ଦେଖାଏ । ଲୋକଟା ଏପରି ସ୍ୱାର୍ଥପର ଯେ, ଏକୃଷ୍ଟିଆ ସୁଖରେ ରହିବ ବୋଲି ଆପଣା ପିତାଠାରୁ ପୃଥକ୍ ରହିଥିଲା । ଥରେ କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାରେ ତାହାର ବାପ ନାମରେ ଉତ୍ତରଣ ବାହାର କରିବା ସକାଶେ ମୋ ଅବାଳତାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ମୁଁ ତାହା ନାମଞ୍ଜୁର କରିଥିଲି ।

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁରଙ୍କ ପରଲୋକର ଗମନ ଉତ୍ତରେ ରାଜସ୍ୱାଧିକାରର କର୍ମଚାରୀ ବନ୍ଦବୋସ୍ତ କରିବା ସକାଶେ କମିଶନର ସାହେବ ଡେଙ୍କାନାଳ ଯାଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀ ବନ୍ଦବୋସ୍ତ ଉତ୍ତରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିୟୋଗ ଖଟଣୀ ରୁକର ବନ୍ଦବୋସ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ବିଭାଗରେ ରୁକର ଥିଲେ ବାସ୍ତବ୍ୟ ଜଣ । କମିଶନର ସାହେବ ହୁକୁମ କଲେ, ଗୋଟିଏ ପିଲା ରାଜା ପାଖରେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ରୁକର ରହି ଗୋଳମାଳ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କମାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କାଠିଲାଗି ରୁକର ଚାରିଜଣ । ଜଣେ ବଣରୁ ଦାନ୍ତକାଠି ସକାଶେ ଡାଳ ଖଣ୍ଡେ କାଟି ଆଣେ । ଜଣେ ସେ ଡାଳକୁ କାଟି ଉପଯୁକ୍ତ ମାପରେ ଦାନ୍ତକାଠି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଜଣେ ବାହାର ପାଖରୁ

ସେ ଦାନ୍ତକାଠି ଦେହଯାଇ ମଣିମାଙ୍କ କାଠିଲଗି ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇ ଦିଏ । ଚତୁର୍ଥ ଚକରଟି ଶ୍ରୀଗୁମୁଖ ଶ୍ରୀହସ୍ତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ । ସହେବ ଚିନିଜଣ ଚକରକୁ ବାହାର କରି ଜଣେ ମାତ୍ର ରଖିଥିଲେ ।

ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନରୁ ମଧ୍ୟ ଚକର କମାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଖନ୍ଦାଘରେ ସୁଆର (ପାଚକ) ଗ୍ରାହଣଥିଲେ ଛ ଜଣ ଦୁଇ ଜଣ ରଖି ଚକରଟିକୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ପଦତ୍ୟୁତ ସୁଆରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ କଟକଜିଲ୍ଲାବାସୀ ଲୋକ ଥିଲା । ଅନେକ ଦିନ ରହିବା ହେତୁରୁ ସେ ଡେକାନାଲ ଗଡ଼ରେ ଦୋହର ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ଏକପ୍ରକାର ଡେକାନାଲବାସୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତା ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ଚକର ଖଣ୍ଡ ରକ୍ଷାପାଇଁ ମୋତେ ଧରି ପଡ଼ିଲା । ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେନି ଯାଇ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ଏହି ପାଚକଟି ନ ରହିଲେ ରଜାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିବ ନାହିଁ । ଏହି ପାଚକଟି ରଜାଙ୍କ ସକାଶେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ, ପାଉଁରୁଟି ତୟାର କରି ଜାଣେ । ସାହେବ ହୁକୁମ କଲେ, ଏପରି ପାଚକ ଜଣେ ରହିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । କେତେ ଦରମା ପାଏ ? ସାତ ଟଙ୍କା । ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏପରି ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକର ବେତନ ମାସିକ ଚିରଣ ଟଙ୍କା ହେବା ଉଚିତ । ସେ ସେହି ବେତନରେ ରହିଗଲା । ସେ ଲୋକଟିର ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ମୋ ବସାକୁ ଯାଏ । ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ମୋ ବସାରେ ଲଞ୍ଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଇ ଆସେ । ସେ ଲୋକଟି ଭଲ କହିପୋଛି ପାରେ, ଓଡ଼ିଆ ଲେଖି ପଢ଼ି ଜାଣୁଥିଲା । ଡେକାନାଲ ରଜକଚେରିରେ ସେ ସମୟରେ ଓକଲ ମୁକ୍ତାର ନ ଥିଲେ । ସେ ଲୋକଟିର ଆୟୁବୃଦ୍ଧି କାମନାରେ ଅଦାଲତରେ ତାହାକୁ ମୁକ୍ତାରି ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଦେଲି ।

ମୁକ୍ତାରିରେ ସେ ଲୋକଟିର ମାସିକ ଶତାବଧି ଟଙ୍କା ଆୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ମୃତ୍ୟୁର ଅଳ୍ପ ଦିବସ ଉତ୍ତର ମୁଁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ପୀଡ଼ିତାବସ୍ଥାରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ପ୍ରାୟ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଉକ୍ତ ମୁକ୍ତାରିର ଜଣେ ମହକଲର ଗୋଟାଏ ମହଦମା ଉତ୍ସର୍ଗ କରଦେଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁକ୍ତାରିବାବୁ ମୋ ବିପକ୍ଷରେ ଘୋର ଶତ୍ରୁତାଚରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଡେକାନାଲ କଚେରିର ଜମାଦାର ଜଣେ ଘୋର ଗଞ୍ଜୋଡ଼, କିଛି କର୍ମ କରେ ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଗନ୍ଧୁଇ ଖାଇ ବୁଲୁଥାଏ । ସମୟ ସମୟରେ ନିଶାଝୁଙ୍କରେ ମୋ ଅଦାଲତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭୟଙ୍କର ଗୋଲମାଲ କରେ । ବାରମ୍ବାର ନିବାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଦିନେ କଚେରି ସମୟରେ ମୁଁ ସାକ୍ଷୀ ଜବାନ-ବନ୍ଦ ନେଉଥିବା ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭୟଙ୍କର ଗୋଲମାଲ କରିବାରୁ ତାକୁ ଅଦାଲତର ଅବମାନନା ହେତୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଜରିମାନା କଲି । ସେ ହେଲା ମୋହର ଶତ୍ରୁ ନମ୍ବର ତିନି । କଚେରିର ମହାପ୍ରସ୍ତ ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ମୋ ସହିତ ଶତ୍ରୁତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗାଏ ଶତ୍ରୁ ସଂଖ୍ୟା ହେଲେ ଚାରି ଜଣ । ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ପୀଡ଼ିତ, ପ୍ରାୟ ଶଯ୍ୟାଗତ, ଅତି କଷ୍ଟରେ କେତେ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଚେରିରେ ବସି ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶେଷ କରି ବସାକୁ ଚାଲି ଆସିଲି । ସେହିପ୍ରକାର ଆତ୍ମଗୁରୁକ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବା ସକାଶେ ମୋହର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ବା ସୁଯୋଗଟା ବିପୁଳ ଧନାଗମ ସମ୍ଭବରେ କଚେରିର ପେନ୍ହାର ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଏବଂ ନଥିରେ ମୋ ଲିଖିତ ଗୁରୁ ସବୁ କାଟି ଡ଼ାକି ସ୍ଥଳରେ ଉତ୍ସର୍ଗ, ବା ଉତ୍ସର୍ଗ ସ୍ଥଳରେ ଡ଼ାକି, ଆଉ ଦେବାନି ମାମଲ ନଥିରେ ଶାଏ ଟଙ୍କା ଡ଼ାକି ସ୍ଥଳରେ ଦଶଟଙ୍କା, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ସ୍ଥଳରେ

ପରୁଣ ଟଙ୍କା ଲେଖି ଦେଇ ଲେକମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ରାୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁର କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଉପାର୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ତଦନ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ଡେକାନାନକୁ ଆସିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପରିଦର୍ଶନ ଉତ୍ସରେ ମୋ ସେବେନା ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ପେସ୍କାର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅମଲ୍ଲମନେ ଆପଣା ଆପଣା ଇଲାକାର ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଧରି ହାକିମଙ୍କ ମିସଲରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାକିମ ଖଣ୍ଡେ ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଧରି ଯେମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପୃଥା ଓଲଟାଇ ଅଛନ୍ତି, କେତେଟା ନମ୍ବର କାଟକୂଟ ଦେଖାଗଲା । ହାକିମ ମୋତେ ଅନାଇ ପଚାରିଲେ, “ଏତେ କାଟକୂଟ କି ସକାଶେ ?” ଗୋଟାଏ ପୃଥା ଏପରି ଅସଙ୍ଗତ କାଟକୂଟ ଦେଖି ମୁଁ ତ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ବହି ଦେଖି ବୋଲି କହି ରେଜେଣ୍ଟର ବହିଟା ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଟାଣି ନେଲି; ଓଲଟାଇ ଦେଖି, ପ୍ରାଙ୍ଗନ ପୃଥାରେ କାଟକୂଟ । ମୋତେ ଯେମନ୍ତ ଆଉ କିଛି ପଦାର୍ଥ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲୁଅଛି । ହାକିମଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି: “ମୋ ସେରସ୍ତା ତଦାରଖି କାର୍ଯ୍ୟ ଆଜି ବନ୍ଦ ଥାଉ, କାଲି ତଦାରଖ କରିବେ ।” ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ଆବାଜ୍ଞରୁ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସହାୟ ହେଲେ । ହାକିମ ମୋହର ପରମ ହିତେଷୀ ବନ୍ଧୁ, ନତେଇ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସବୁ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ବସାକୁ ଆସି ସବୁ ରେଜେଣ୍ଟର ବହିଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲି, ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଜାଗା ନୁହେଁ, ଶତ ଶତ ନମ୍ବର କାଟକୂଟ ! ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯେ କଣ ଘଟିନା ହେବ, ସେ ଚନ୍ଦ୍ରା ମୋ ମନ ମଧ୍ୟରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଉଦୟ

ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହି ଅମଲ୍ଲଟା ଯେ ସେସନ ସମ୍ପ୍ରେଦ ହେବ, ଏହା ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ କଥା; କି ଉପାୟରେ ଏହି ଲେକଟା ରକ୍ଷା ପାଇବ, ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ପେସ୍କାର ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ତାହା ମନରେ ଯେମନ୍ତ ରାୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରାମାସ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ । ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପ୍ରସ୍ଥୁ ମନରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥାଏ । ସେହି ପେସ୍କାରର ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପରିବାର, ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭାଇ, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ମରୁଆଲ, ବଦମାୟ, ଦାମ୍ଭିକ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ପଣ୍ଡାଟ୍ ଶୁଣିଲି, ହାକିମ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ରେଜେଣ୍ଟର କାଟକୂଟ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ତଦାରଖି ହାକିମ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଜଣାଇବେ ବୋଲି ସବୁ ଭାଇ ଏକତ୍ର ବସି ସ୍ଥରେ କରିଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଦେଖି ପୁରୁଣା ସମସ୍ତ ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଚରି ପକାଇ ରାତି ଯାକ ଅନିଦ୍ରାରେ ବସି ନୂତନ ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଏକପ୍ରସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପକାଇଲି । ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅମଲ୍ଲ ସାଗରୀ ବସି ନୂତନ ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ଲେଖି ପକାଇଲେ । ରେଜେଣ୍ଟର ବହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା, ମାସ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଶତ ନଥି ସଂଶୋଧନ କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ଏକାବେଳକେ ସାଧ୍ୟାତ୍ମକ । ପରଦିନ କଟେସ୍ରେ ରେଜେଣ୍ଟର ବହିସବୁ ତଦାରଖ ହୋଇଗଲା । ମାସ କାଟକୂଟ ନଥିସବୁ ଧରି ପଡ଼ିଗଲା । ମୋହର ପରମ ହିତେଷୀ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ଆପଣା ଇନ୍-ସ୍ପେକ୍ଟିଗନ୍ ରିପୋର୍ଟରେ କେବଳ ମାସ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ, “ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜରଙ୍କ ସେରସ୍ତାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନଥି ନଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖାଗଲା ।” ହାକିମ କେବଳ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ କାଟକୂଟ କନ୍ଦା ଜାଲ ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ନାହିଁ । ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ସିଧା ସାହେବ ଇନ୍-ସ୍ପେକ୍ଟିଗନ୍ ରିପୋର୍ଟ ପାଠକରି

ତେଜାନାଲ ସେରସ୍ତା ତଦନ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ତାରିଖ ନିରୂପଣ କରି ଚେରୁଆନା କଲେ । ମୋ ପ୍ରତି ସାହେବଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ବିଷୟ ମୋତେ ଭଲ ଜଣା ଥିଲା । ଏ ଯାହା ମୋହର ଯେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଭଲରୂପେ ବୁଝି ପାରିଲି । ତଥାପି ମୋ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ସକାଶେ ଓ କିଛିମାତ୍ର ହେଲେ ଭାବନା ମନରେ ଉଦୟ ହେଉ ନାହିଁ; ଯାହା ହେବାର ହୋଇ ଯାଇଅଛି, କିପରି ଏହି ଅମଲ୍‌ଟା ଜେଲରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବ, ଏବଂ ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା । ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ମୋ ଧୀକୁ କିଛି ଜଣାଇଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ବସି ଚିନ୍ତା କରୁଥିବାର ଦେଖି ମୁଁ ମୃତ ପୁଅ ବିଷୟ ଭାବନା କରୁଅଛି ବୋଲି ମନରେ କରି ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ କହି ରୁନି ହୋଇ ପାଖରେ ବସନ୍ତି । ପେନ୍‌ହାରକୁ ଜେଲରୁ ବନ୍ଦୀକରିବା ସକାଶେ ମୁଁ ବ୍ୟସ୍ତ, ଇତ୍ୟାଦିରେ ସତ୍ତାତା ଟେବୁଲ୍ ବାବୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ସମସ୍ତ ଅପରାଧ ନଦି ଦେଇ ଆସେ ଖଲସ ହୋଇଯିବାର ଉପାୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । କି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି, ଏ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଦୁ ତେଜାନାଲରେ କେହି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ ପରମ ଶତ୍ରୁର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ହୋମିଓ ପ୍ୟାଥିକର ମୂଳମନ୍ତ୍ର “Similia Similibus.” “ସମେ ସମ” ଉପାୟଟି ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଅଗତ୍ୟା ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟାୟକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟାୟରେ ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି ।

ମୋ ଅଫିସ ମହାଫିସଖାନା ଅର୍ଥାତ୍ ନଥି ପ୍ରଭୃତି କାଗଜପତ୍ର ରଖିବାର ଘରଟି ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଚାଲଘର, ପୁଣି ପୁରୁଣା । ସେହି ଘର ଉପର ଚାଲିଆରୁ କୁଟା ଓଲଟି ପକାଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଫାଙ୍କ କରାଇ ଦିଆଗଲା । ନଥିସବୁ ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଜମାକରି ତାହା ଉପରେ ପାଣି ଢାଳି ଛିନ୍ନ ଛିନ୍ନ କରାଇ

ଦିଆଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ମୋ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ପେନ୍‌ହାର ବାବୁ ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହସ୍ତ କମ୍ପେଡ଼ ହେଉଅଛି, ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ନିତାନ୍ତ ସହଜରେ ଏ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାଇଥିଲା ।

ଗଡ଼ଜାତ ସୁପରିନ୍‌ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମିଷ୍ଟର ସିଂଥ୍ ସେରେସ୍ତା ପରିଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ତେଜାନାଲକୁ ଆସିଲେ । ଉକ୍ତ, ସ୍କୁଲ ଶାସ୍ତ୍ରଣ ମୁଖିଟି ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ମହାଫିସଖାନା ଗୃହ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଉଭା ହୋଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନିମ୍ନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ମନୋରୋଗ ପୂର୍ବକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରି ଦେଖିଲେ । ଉପର ପାଣି ପଡ଼ି ଭଜା ପଡ଼ି ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଶର୍କାକୃତ ଜମା ହୋଇଥିବା ନଥିଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାଇ ମୋତେ ଘାଣ୍ଟିଭାବରେ କହିଲେ, “ବାବୁ, ତୁମେ ବଡ଼ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା; ମାତ୍ର ନେଗଲ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ କେବେ ରକ୍ଷା ପାଇ ନ ଥାନ୍ତ ।” ମୁଁ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ମନେ କଲି, ଯାହାହେଉ ପେନ୍‌ହାରଟା ବଞ୍ଚିଗଲା । ହାକିମ ତାକୁ କେବଳ ଭିନ୍ନ ମାସ ସକାଶେ ପଦଚ୍ୟୁତ କଲେ; ମହାଫିସଖାନା ସକାଶେ ଆଲମାସ କିଣାଯିବାର ଟଙ୍କା ମଞ୍ଜୁର କରିଦେଇ କଟକ ବାହାରି ଗଲେ । ପେନ୍‌ହାର ଭିନ୍ନ ମାସ ସକାଶେ ସସ୍ପେଣ୍ଡ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କର ଉପାୟକ ହୋଧ ଜାତ ହେଲା । ମୋତେ ଗାଳି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ, ସବୁ କହି ବୁଲିଲେ, ସେରସ୍ତାର ଦୋଷ ସକାଶେ ହାକିମ ଦାୟୀ, ପେନ୍‌ହାର ସସ୍ପେଣ୍ଡ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ଶିଶୁରକ୍ତ ନ୍ୟାୟ ବିଚାରରୁ ସେମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ବିଶାଳ ବଂଶଟା ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

ଉପସ୍ଥିତ ଘୋର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା, କିନ୍ତୁ ଶରୀର ଦିନକୁ ଦିନ ଅବସ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଅଳ୍ପ

ସମୟ ସକାଶେ କଚେରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଦିନଯାକ
ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହୁଏ ।

(ଉ: ସା: ୨୭ଶ ଭାଗ—୧୨ ପୃଷ୍ଠା)

ତେଜାନାଲରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୩)

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚୁଡ଼ ବାଲେଶ୍ଵର ସହର ଦକ୍ଷିଣ
ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଛୁଦୁ ଗ୍ରାମରେ । ଏହାର ଚତୁ-
ଷ୍ଠାଶ୍ରୁ ବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସାନ ସାନ । ପୂର୍ବେ ଏହି
ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜାହାଜୀ ମହାଜନ ଓ
ଛୁଦୁ ଛୁଦୁ ଜମିଦାର ବାସ କରୁଥିବାରୁ ଏ ସମସ୍ତ
ଗ୍ରାମର ବେଶ୍ ଗୌରବ ଥିଲା, ସର୍ବଦା ଆନନ୍ଦୋ-
ତ୍ସବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ମହାଜନ ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ
ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍
ପୁଣ୍ୟ ସ୍ବାକ୍ଷୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ସହର-
ତଳିଆ ରୂପକାର୍ଯ୍ୟକୁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ, ଜାହାଜୀ
ତିଆର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥିବା ସମୟରେ ନାନା
ଶ୍ରେଣୀର କାରିଗରଙ୍କୁ ଘରୁ ବାହାରିଲେ ପଛସା
ମିଳି ଯାଉଥିଲା । ସେମାନେ କି ସକାଶେ ଭଲବଡ଼ରେ
କାଦୁଅ ଚକଟିବାକୁ ଯିବେ ? ନିମନ୍ତ ମହାଜନ ଉଠି-
ଯିବାରୁ କେବଳ କି ହାଜାତି ମହାଜନ ହୁଏ, ସର୍ବ
ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ି ଯାଇ
ଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ସ୍ଥଳରୁ ଗୋଟିଏ ଚୁଡ଼ରୁ
ତନ୍ତ୍ରସାହୁ । ବାଲେଶ୍ଵରକୁ କଲକତ୍ତା ଆମଦାନୀ
ହେବା ପୂର୍ବେ ଅର୍ଥାତ୍ ପରୁଣ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ
ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ
ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଦୁଇଶତ ନମ୍ବର ସୂତାରେ ଅତି
ପାତଳା ଦଶବାର ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଧୋତି ବୁଣା

ହେଉଥିଲା । ସତର ଶତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଲନ୍ଦାଜ,
ଦିନାମାର, ଫରସୀ ସତ୍ତାଗରମାନେ ବାଲେଶ୍ଵର
ଲୁଗା ବିଲ୍‌ତକୁ ତଳଣ ଦେଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ସେହି ସମସ୍ତ ତନ୍ତ୍ରବିଶ ଉତ୍କଳ ହୋଇ ଯାଇ
ଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଏ ସ୍ଥାନରେ
ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ
ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥଳୀ ଅଟେ ।
ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେବା
ପୂର୍ବେ ପୀଡ଼ିତାବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରି କବିରାଜ
ଜାକିର ଜାକିବା କିମ୍ବା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଔଷଧ ହସ୍ତ କରିବା
ଦେବ୍ର ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର
ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଉପକାର ସକାଶେ
କମ୍ପୁଷ ମକରୁଧିକ ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଔଷଧ ସଂଗ୍ରହ
କରି ରଖିଥାଏ । ସାଧାରଣ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ
ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ନିଦାନ, ଚରକ, ଶୁଶ୍ରୁତ, ବାଗ୍ବତ ଏବଂ
ରସେନ୍ଦ୍ରସାର ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଶାସ୍ତ୍ର
ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତେଜାନାଲରେ
ସମୟ ଯାପନ ଏବଂ ଅଶକ୍ତ ପୀଡ଼ିତ ଲୋକମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର ତୈଳପାକ,
ଧାତୁ ଜାରଣ ମାରଣ, ବଟିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଭୃତି
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଗଲା । ସମୟ ସମୟରେ ତୈଳ
ଭସ୍ମ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ କଟକ ଭୁବନେଶ୍ଵର ପ୍ରଭୃତି
ଅଞ୍ଚଳରୁ ଲୋକ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ ।

କଥାସ୍ତତ ଆନନ୍ଦରେ ସମୟ ଯାପନ ନିମନ୍ତେ
ପଶାଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଉପରଓଳ
ବସାରେ ପଶାଖେଳର ଆଡ଼ା ବସେ । କେତେଜଣ
ନିଷ୍ଠୁର୍ମା କରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜୁଟିଗଲେ । ଏହି ବ୍ୟର୍ଥ
ଆମୋଦରେ ବୃଥା ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଉ-
ଥିଲା ।

ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସମୟରେ ଦୁର୍ଭାଗି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଏକପ୍ରକାର ସୁସ୍ୱର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ତାହାର ନାମ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁର । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ, ଦେବାସୁର ସମର ସମୟରେ ସୁରମାନେ ଏହି ସୁର ପିଇ ଗରି ଲଢ଼ାଇ ନରବାରୁ ଅସୁରଗୁଡ଼ାକ ହାରିଯାଇ ପଳାୟନ କଲେ । ଆଉ ହାରୁଆ ଅସୁରଙ୍କ ପରି ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ବ୍ୟାଧି ମଧ୍ୟ ଦେହରୁ ଗୁଡ଼ି ପଳାଇ-ଯାନ୍ତି । ମନରେ କଳି, ମଦ୍ୟପାନ ଜନିତ ଆନନ୍ଦ, ପୁଣି ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ଏପରି ଉପାୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଶୁ କରଣୀୟ । ଶୁଣି କୁ ଡକାଇ ଶୀଘ୍ର ଗ୍ରାବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜାବ ଉଠାଇ ଦେଲି । ହାକିମର ହୁକୁମ, ଏଣେ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ନୂତନ ବ୍ୟବସାୟ ଶିକ୍ଷା । ଶୁଣି ଦିନ ରାତି ଲାଗି କେତେଟା ଦିନ ମଧ୍ୟର ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ବାହାର କରି ପକାଇଲ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଲେଖିଅଛି; ସେ ସମୟରେ ଡେଙ୍କାନାଳରେ ବଲାଇ ପିଲାଠାରୁ ମହାଦେବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ସୁରଦେବର ଉପାସକ ଥିଲେ । ନୂତନ ଆବିଷ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସୁର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ କେତେ ଲୋକ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧଛଟାକି ମାଟାରେ ପାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ମାଟ ହାୟ ହାୟ ! ଏ କଣ ହେଲା ! ରୋଗୀକୁ କଥା ଡେଣିକି ଥାଉ, ଅର୍ଶ, ଅତିସାର, ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗଗୁଡ଼ାକ ଅଧିକ ମାଟାରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଥାପି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । କ୍ଷଣିକ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅବସାନ ନିମନ୍ତେ ପାନ କରୁଥାଏ । ପୁଣି ମଦ୍ୟର ଏମନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଅଛି, ଥରେ ମାଟ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ନିରୁପିତ ସମୟରେ ମଦ୍ୟଟା ଯେମନ୍ତ ମଦ୍ୟପକୁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୁନ୍ଦରେ ଆପଣା ନିକଟକୁ ଟାଣିନିଏ ।

ଏହି ସମୟରେ ଅମଙ୍ଗଳ ଏବଂ ବିପଦ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ ମୋତେ ବେଢ଼ି ଆସୁଥାନ୍ତି । ଦିନେ

ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା ଭିତରୁ ସଦର ବଙ୍ଗଳାକୁ ଆସୁଥିଲି, ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ସାନ କୋଠରୀ ଘର ଭିତରେ ବାଟ । ମୁଁ ଯେମନ୍ତ କୋଠରୀ ଘର ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଛି, ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ କଣ ଖସି ଖସି ଶବ୍ଦ ଜଣାଗଲା । ଶବ୍ଦ ବାରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛୁଡ଼ା-ହୋଇ ରହିଲି । ଆଉ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ, ଶୁଲିଗଲି । ଦୁଇ ଦିନ ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ ତିନି ହାତ ଲମ୍ବ ଶବ୍ଦ ମୋଟା ଗୋଟାଏ ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ଠିକ୍ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଢରର ଜଣେ ଲୋକ ମାରି ପକାଇଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ମୋହର ଷଠିଏ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଆୟ ବ୍ୟୟ ବିଷୟ ବୁଝି ନ ଥିଲି । ବାକ୍ସର କଞ୍ଚକାଠି ଗୁଜରମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥାଏ । ଜମା ଖରଚର ହିସାବ ମଧ୍ୟ ରଖିବାକୁ ବିରକ୍ତ ବୋଧହୁଏ । ଗୁଜରମାନେ ଦରମା ଟଙ୍କା ତହବିଲରୁ ଆଣି ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । ଯନ୍ତ ଆୟ ତନ୍ତ ବ୍ୟୟ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅପରିଶ୍ରାମଦର୍ଶୀ । ମନେକରେ, ଏହିପରି ଆୟ ଚରକାଳ ହେଉଥିବ । ବାରମ୍ବାର ଅର୍ଥ କୃଚ୍ଛ୍ରତାରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଚେତନା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଡେଙ୍କାନାଳରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଦରମା ଟଙ୍କାଟା ହାତରେ ରଖୁଥିଲେ । ଉପସ୍ଥିତରୂପେ ଖରଚ କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ବାକ୍ସରେ ପ୍ରାୟ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତିର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ସେହି ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରୋଜି ଏବଂ ଦାନରେ ବ୍ୟୟ କରି ପକାଇ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବସିଥିଲି । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ପରିମିତବ୍ୟୟୀ ଥିଲେ । ବୃଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବା ସମୟରେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ—“ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆଗକୁ ପଛକୁ କେହି ନାହିଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ପଇସା ମଧ୍ୟ କି ହାଠାରୁ ପାଇବାର ଆଶା ରଖ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ

ପ୍ରଭୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଆପଣା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା, ଅସହାୟ ପ୍ରତିବାସୀ କିମ୍ବା ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡଦାନଙ୍କୁ ଦାନ କଲେ ଉତ୍ତରେ ବଳକା ଟଙ୍କା ସାଇତି ରଖିବା ଉଚିତ । ନଚେତ୍ ଶିଶୁର ଅସନ୍ନସ୍ଥ ହେବେ । ଆପଣା ଖାଇବା ପିନ୍ଧାବାରେ କୃପଣତା କରି କିମ୍ବା ଦରିଦ୍ର ଲୋକକୁ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚୟ କରିବା କଦାଚ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ନୁହେଁ ।” ଅରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ଅର୍ଥ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ମୋହର ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଏହି କଥା ସେ କହୁଥିଲେ ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଶ୍ରୀକ ସମାଧିସମ୍ମୁଖରେ ବସି ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖୁଅଛି । ତାଙ୍କ କଥିତ ଉକ୍ତ ଉପଦେଶ ଗୁଡ଼ିକ ସେମନ୍ତ ସମାଧି ଭିତରୁ ବାହାର ଆସୁଅଛି; ମୁଁ ସେହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖି ଯାଉଅଛି । ଶେଷ ବୟସରେ ବିଶ୍ୱାସଯାତକ ଗୁରୁଗୁଡ଼ାକ ମୋତେ ଉଶତ୍ରୁ କରିପକାଇବାରୁ ଶାନ୍ତି ବର୍ଷ ବୟସ ଉତ୍ତରେ ଶ୍ରୀକ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଆୟ ବ୍ୟୟର ସମସ୍ତ ହିସାବ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ରଖିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ମୋ ଶ୍ରୀଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ବିଷୟ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାମରେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ କରି ପକାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ସାମାନ୍ୟ ଆୟ ମୋହର ଶେଷ ଦୁର୍ବଳ ଅସହାୟ ଜୀବନ ରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ।

ମୋହର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶତ୍ରୁ ଖାନ୍ସମା ତଥାକଥିତ ରାଜାଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ର ଏବଂ କଟକର ମହାପିୟର ନାମ ପୂର୍ବେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି । ଖାନ୍ସମାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁଭାବେ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲି । ଅନେକଥର ମୋ ଦରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରେ, ସେ ମଧ୍ୟ ପଣା ଖୋଜିବା ନିମନ୍ତେ ମୋ ନିକଟକୁ ସମୟ ସମୟରେ ଆସୁଥିଲେ । ପୂର୍ବ କମିଶନରଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ତେଜାନାଲ ରାଜାଙ୍କର ଇଞ୍ଜି ନିୟୁର ମିଷ୍ଟର

ମେକ୍ ଏବଂ ଓଭରସିଅର ପଦବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଯିବାରୁ ମୋତେ ବିପଦରେ ପକାଇ ତାମସା ଦେଖିବା ସକାଶେ ଖାନ୍ସମା ଏବଂ ମହାପିୟ ଦୁଇଜଣ ମୋ ନାମରେ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ବେନାମିରେ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦରଖାସ୍ତର ମର୍ମ, ମୁଁ ବିରୁର ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

ବେନାମି ଦରଖାସ୍ତ ହାକିମମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିନ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମୋ ନାମ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ଦରଖାସ୍ତ ଲିଖିତ ବିଷୟ ତଦନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଆ: ସ୍ୱ: ରାୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁର ଆସିଲେ । ଅପସ୍ତ-ପାତରେ ତଦନ୍ତ କରିବାରୁ ପ୍ରସ୍ତ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ; ଦରଖାସ୍ତ ଲିଖିତ ବିଷୟ ସର୍ବେକ ମିଥ୍ୟା ଅଟେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଏବଂ ମ୍ୟାନେଜର ବନମାଳୀ ବାବୁ ଦୁଇଜଣ ଏକତ୍ର କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ କଥୋପକଥନ ସମୟରେ କହିଲେ, “Phakir Mohan Baboo is a very honest man”—(‘ଫକୀରମୋହନ ବାବୁ ସାଧୁ ପ୍ରକୃତର ଲୋକ’) ମାତ୍ର ସାହେବ କହିଲେ, ‘I have no faith in the man’—(‘ସେହି ଲୋକ ପ୍ରତି ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।’) କାରଣ ମୁଁ ମହାତ୍ମା ଜନ୍ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ଲୋକ । ବେନାମି ଦରଖାସ୍ତ-ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯିବାରୁ ଗୋଟିଏ ସୁନାମି ଜୀବନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ, ମୁଁ ତାହାଠାରୁ କେତେକ ଶତଟଙ୍କା ଉତ୍କୋଚ ନେଇଥିବାର ଦରଖାସ୍ତ ଦାଖଲ କଲି । ସାହେବ ସ୍ୱୟଂ ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ନ୍ୟାୟ ରୂପେ ତାହାର ମକଦ୍ଦମା ଗୁଡ଼ିକ ଚାର୍ଜିସ୍ କରି ଦେଇଥିବାରୁ ଲୋକଟା ମୋପରିବରଣ ହୋଇ ମୋ ନାମରେ ମିଥ୍ୟା ମାମଲ ଶାଣିଥିବାର ତଦନ୍ତରେ ସୁଷ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଇଂରେଜ ହାକିମ

ସହଜରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାରରୁ ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ଦରଖାସ୍ତକାଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡବଧୁ ଆଇନର ୨୧୧ ଦଫାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମିଥ୍ୟା ମାମଲ କରିଥିବା ବିଷୟରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ମ୍ୟାନେଜର ବନମାଳୀ ବାବୁ ପୀଡ଼ିତ ଥିବାରୁ ତ ମାସ ସକାଶେ ଛୁଟି ନେଲେ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବାବୁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସରକାର ଆଞ୍ଚିସରେ ଚଳୁଥିବା ଆତ୍ମନିରୀକ୍ଷା ଅବସ୍ଥା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା ଥିଲା; ପୁଣି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ ପ୍ରୟାସୀ ଥିଲେ । ସେ ଭଲରୂପେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ, ଜନ୍ମ ବାସ୍ତବ ନିୟୁକ୍ତ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ଦୋଷ ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ତାଙ୍କ କର୍ମଠିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ; ଫୁଲ୍‌ବଂ ପଦୋନ୍ନତିର ସମ୍ଭାବନା । ଏପରି ସୂଯୋଗ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସହଜରେ ପରିଚ୍ୟାଗ କରିବାର କଥା ନୁହେଁ । ସେ ମୋ ଦୋଷ ଅନେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁ ସବଦା ମୋ ବସାକୁ ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନ ଏକସ ଆହାରାଦି ହୁଏ । ସେ ଯେ ଅକାରଣ ମୋହର ବିପକ୍ଷତା କରିବେ, କୌଣସିରୂପେ ମୋ ମନରେ ଉଦୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା; ମାତ୍ର ମୋହର ବୁଝିବା ଉଚିତ ଥିଲା, ସ୍ୱାର୍ଥର ଶକ୍ତି ଉତ୍ସାହର ବଳବାନ୍ । ବନ୍ଧୁତା ବା ନ୍ୟାୟପରତା ତାହାର ମାର୍ଗ ଅବରୋଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାବୁ ରାଧାନାଥ ରାୟ ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସ୍କୁଲ ବିଭାଗର ଜଣେ ଜନସପେକ୍ଷର । ଗଢ଼ଜାତ ଗଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲେ ଯିବା ଆସିବା ସମୟରେ ମୋ ବସାରେ କେତେକଦିନ ରହିଯାନ୍ତି । ସେ ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁଙ୍କ ମନର ଭାବ କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ଜାଣି ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନରୁ ମୁଁ ସେଥିର କିଛି ଆଶ୍ରୟ ପାଇଥିଲି । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଶିକାର କିପରି କରିବାକୁ ହୁଏ, ଦେଖାଇବା

ସକାଶେ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଜଙ୍ଗଲକୁ ଗଲି ।

ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଘେରୁ କରାଗଲା । କେତେକ ଜଣ ସଙ୍ଗୀ ଶିକାରୀ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଘାଟ ଜଗି ବସିଗଲେ । ବାଘ କିମ୍ବା ଭଲ ଶିକାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଗଛ ଉପରେ କିମ୍ବା ଭାଡ଼ ବନ୍ଧ ଉତ୍ତରାଣରେ କିମ୍ବା ପାହାଡ଼ିଆ ଜାଗାରେ ଶିକାରୀକୁ ଛଳି ଭାବରେ ବସିବାକୁ ହୁଏ । ଦୈବଗତ୍ୟା ମୋତେ ସେଦିନ ବସିବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଗୋଟାଏ ଶୁଦ୍ର ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଭୂମିରେ ବସି ରହିଲୁ । କାଳୁଆ (ବଣଭଞ୍ଜମାନେ) ସମ୍ପୃକ୍ତ ଜଙ୍ଗଲର ଏକ ମାଇଲ ଦୂରରୁ ଜଙ୍ଗଲ ବାଡ଼େଇ ଆସିଲେ । ଗୋଟାଏ ଉତ୍ସାହର ଅତି ବୃହତ୍ ଭଲ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସମ୍ପୃକ୍ତ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଦୂରରେ ହଠାତ୍ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଆତ୍ମମାନେ ଯେଉଁସ୍ଥାନରେ ବସିଥିଲୁ, ଠିକ୍ ସେହି ବାଟେ ପଳାଇବା ସେହି ଭାଷଣ ପଶୁର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧମିନିଟ ବା ତହିଁରୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ବାକି । ଭଲର ଶବ୍ଦ ପାଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଦୂରକୁ, ଏତେ ନିକଟରେ ଭଲୁ ଅଛି ବୋଲି ଜଣା ନ ଥିଲା । ଭଲୁକୁ ଦେଖି ବରୁକ ଉଠାଇଅଛି, ଭଲୁ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ପଳାଇଗଲା । ସେ ସମୟରେ ଯେପରି ଅବସ୍ଥା, ଭଲୁର ଆତ୍ମମଣି ଆଉ ମୋହର ବନ୍ଧୁକ ଗୁଳନା ଏକ ସଙ୍ଗରେ କିମ୍ବା ଦୁଇଗୁଣି ସେକେଣ୍ଡ ଆଗ ପଛ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଉତ୍କଳରେ ରାଧାନାଥ ଗୁରୁବଳୀ ବାହାରିବାର କଥା, ତୁଚ୍ଛ ଭଲୁଟା କି ବାଧା ଦେଇପାରେ ? ରାଧାନାଥଙ୍କ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ଏହି ତୁଚ୍ଛ ଲେଖକଟା ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷାପାଇଗଲା ।

ଅସାମୟିକ, ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନର ଘଟଣା ଲେଖିବି ।

ପାଠକ ଆପଣେ ଏହି ପୁସ୍ତକର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅସାମୟିକ ଓ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ବିବରଣ ପାଇବେ ।

ରେଲ ଚଳିବା ପୂର୍ବେ ଲୋକେ କେନାଲ ଇଷ୍ଟିମର ଯୋଗେ କଟକ—ବାଲେଶ୍ୱର ଯା ଆସ କରୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଦଶପଲ୍ଲୀର ଦେବାନ, ଛୁଟୀରେ ଘରକୁ ଆସିଥିଲି । ରାଧାନାଥବାବୁ ମଫସଲ ଗସ୍ତରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମସ୍ଥାନ କଟକ ବାହୁଡ଼ି ଯିବାର କଥା; ମୋହର ମଧ୍ୟ ଅବକାଶ ସମୟ ସମାପ୍ତ, କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ଯିବି । ଦେବାରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ନଦୀ ଇଷ୍ଟିମର ଘାଟରେ ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ପୂର୍ବଦ୍ୱାରା ପ୍ରାୟ ଦଶ ଦଶା ସମୟରେ ଇଷ୍ଟିମରରେ ବସି କଟକ ଯାହାକଲୁ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ପହରେ, ଇଷ୍ଟିମର ମତାଇ ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଯେମନ୍ତ ଧାମର ନଦୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି, ଯୋର ବୃଷ୍ଟି ସହିତ ତୋଫାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦଡ଼ିଆମାଳ ନଦୀର ଉତ୍ତଳ-ତରଙ୍ଗାଘାଟରେ ସ୍ନେହ କେନାଲ ଇଷ୍ଟିମର ଖଣ୍ଡିକ ଅସ୍ଥିର ବିଶ୍ୱାସୀ ଭାବରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିସିଦ୍ଧ ହେଉଥାଏ । ଏହି ବୁଡ଼ିଲା, ଏହି ବୁଡ଼ିଲା ! ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମାନେ ଉପରେ କାତର ହୋଇଗଲେଣି, ଦଡ଼ିଆମାଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନଦୀ ନୁହେଁ । ଗ୍ରାହଣୀ, ବୈତରଣୀ, ସାଲନ୍ଦୀ, ମତାଇର ସମୁଦ୍ର ମୁହାଣ ସହିତ ଏକତ୍ର ଯୋଗସ୍ଥାନର ନାମ ଦଡ଼ିଆମାଳ । ନାଉରମାନେ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ବଡ଼ ଭୟ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଚଳିତ କଥା ଅଛି, “ଯେବେ ପାରି ହେବୁ ଦଡ଼ିଆମାଳ, ଆଉ ଘରୁ ନଈ X X X ।” ପୁଣି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ କୁମ୍ଭୀରଙ୍କର ଏଇଟା ଯେମନ୍ତ ଖଟି ସ୍ଥାନ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, “ମତାଇ ନଈକୁ ପରତେ ନାହିଁରେ ଫାଟରୁ କୁମ୍ଭୀର ଖାଏ ।” ଏଇଟା ହେଲା ମତାଇର ମୁହାଣ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଆଉ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ସେକେଣ୍ଡ କ୍ଲାସ ପାସେଞ୍ଜର କେବିନ ଭିତରେ, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ତ ଏକାବେଳକେ ଜୀବନ ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବସିଲେଣି । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱରୂପଟି ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ

ହୃଦୟରେ ଚିତ୍ରିତ ରହିଅଛି । ଶୀତ ଲଗୁଥିବାରୁ ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ କୁଣ୍ଡି ଫିଟାଇ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଆୟୁ ତଞ୍ଚିଲା ଲୁଗା କାନିରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ । ସତର ଅଠର ବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଯଶ୍ଟାବେଶ ଆତ୍ମମଣି କରିଥିଲା । ଯାବତ୍ତୀବନ ନିୟମିତ ରୂପେ ଆୟୁଷସବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର କବିରାଜମାନେ ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ରାଧାନାଥବାବୁ ଯେମନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜୀବନାଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ଇଷ୍ଟିମର ବୁଡ଼ିବା ସମୟକୁ ଅପେକ୍ଷାକରି ନିର୍ଜୀବ ଭାବରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ଇଷ୍ଟିମରର କୌଣସି ଦିଗରୁ କିଛି ଶବ୍ଦ ଆସିଲେ ଚମିକି ପଡ଼ି ସେହି ଦିଗକୁ ଚାନ୍ତି । ସେହି ଦିଗରୁ ଇଷ୍ଟିମର ବୁଡ଼ିଲା ପର ! ସମୟ ସମୟରେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଭାବରେ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଲୁଗା ଘୋଡ଼େଇ ହେବା, ଆୟୁ ଲୁଗା ଗଣ୍ଡିରେ ବାନ୍ଧିବା ଦେଖି ସେ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଟିକିଏ ହସ ମାଡ଼ୁଥିଲା । ଆତ୍ମେମାନେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବୁ, ଲୁଗା ଘୋଡ଼େଇ ହେଲେ କ’ଣ ହେବ । ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କର ମହାଯାତ୍ରା ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବାକି ଥିଲା, ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କର ମହାଯାତ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ସେ ଯାତ୍ରା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି । ଏକଥା ଲେଖି ପାଠକ ମହାଶୟକୁ ଜଣାଇବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

କେବଳ ଏହି ଥରକ ନୁହେଁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମୁଁ ଅନେକଥର ମୃତ୍ୟୁ ଯାଗାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ସେଥିର ତାଲିକା ଏହି—ଜନିଥିର ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ମୁଖରୁ, ଥରେ ଭଲ ମୁଖରୁ, ଥରେ ଆରଣ୍ୟ ମଞ୍ଜୁସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ, ଦୁଇ ଥର ଭଲ୍ଲିକ ଆତ୍ମମଣ୍ଡରୁ, ଥରେ ବନଗୟଳ ପଲରୁ, ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତସ୍ଥ ଖରରୁ, ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତସ୍ଥ ଖରରୁ, ଥରେ ବିଷ ପାନରୁ, ଦୁଇଥର ଜାହାଜ ଡୁବିବୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି ।

(ଉ: ସା: ୨*ଶ ଭାଗ-୧ମ ସଂଖ୍ୟା)

ଦେଢ଼ାମାଲରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମ୍ୟାନେଜରୀ (୪)

ଇଟ୍ୟବସରରେ ଅନ୍ୟ ଥର ଜାହାଜ ଉଠି ଆଉ ବିଷପାନ କଥାଟା ଲେଖି ପକାଏ । ଅସାମୟିକ ଓ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଦୋଷ ଯୋଡ଼ାକ ପାଠକ ଆପଣେ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଭେଟିବେ । ପୂର୍ବେ ଏ ବିଷୟ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଅଛି ।

ଖ୍ରୀ: ୧୮୭୭ କ ଖ୍ରୀ ସାଲରେ କଲିକତା ଯିବାର ପ୍ରଥମଥର । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଇଷ୍ଟିମର ନାମ ମାତ୍ର ଶୁଣିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ନଦୀକୁ ଇଷ୍ଟିମର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ନ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ କଲିକତାକୁ ବଡ଼ ସଡ଼କ ଦାଣ୍ଡରେ ଯା-ଆସ କରୁଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱରଠାରୁ କଲିକତା ଛ' ଦିନର ବାଟ । ମୁଁ ଆଉ ଗ୍ରାମବାସୀ ଅନ୍ୟ ତିନିଜଣ ଏପରି ରୁଟିଜଣ ମିଶି କଲିକତା ଯାଉଥିଲୁ । ଯିବା ସମୟରେ ଶଗଡ଼ରେ କଚଡ଼ାକଚଡ଼ି ଆଉ ଚଟାଢ଼ରେ ଘେଷାଇ କରି ଖିଆପିଆରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ବାହୁଡ଼ିବା ସମୟରେ ସଡ଼କ ଦାଣ୍ଡରେ ନ ଆସି ବାଲେଶ୍ୱର ସଡ଼କବାସୀ ଜଣେ ମହାଜନଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ସେହି ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ବାହାରିଲୁ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଅତିକ୍ରମ କରି ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ତିନିଦିନ ଗତ ହେଲା । ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାସାଗର ବଙ୍ଗାଦର ସଲଖା ସଲଖି ଜାହାଜ ନଙ୍ଗର କରି ରହିଲା । ଗୁଡ଼ି ଅଧାଅଧ ସମୟରେ ଭୟଙ୍କର ବୃଷ୍ଟି ସହଚ ତୋଫାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦଶ ବାର ହାତ ଉଚ୍ଚ ସମୁଦ୍ରରୁ ଡେଉଁଗୁଡ଼ାକ ଆସି ଜାହାଜଟାକୁ ଖଣ୍ଡେ ସାମାନ୍ୟ ସୋଲ ପରି ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଥାଏ, ଯୋଡ଼ାଏ ନଙ୍ଗର ଜାହାଜଟାକୁ ଧରି ରଖି ପାରୁ ନ ଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଡେଉଁ ଉପରକୁ

ଜାହାଜଖଣ୍ଡି ଉଠି ପୁଣି ଦଶହାତ ଗଭୀର ଜଳରେ ପଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ଥରକୁ ଥର ଜାହାଜ ଉପରକୁ ପାଣି ଉଠି ଯାଉଥାଏ । ତଳେ ପଡ଼ି ଯିବା-ବେଳେ ଜଣାଯାଏ, ଏହି ଥର ଜାହାଜ ରସାତଳକୁ ଗଲା, ଆଉ ଉଠିବ ନାହିଁ; ପର ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଳଗଛ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରମାଣ ଜଳ ଉପରକୁ ଘୁସି ଉଠେ । ସେହି ସମୟରେ ମାଝି, ଖଲ୍ଲସୀ, ତଣ୍ଡେଲ ପ୍ରଭୃତି ଜାହାଜର କର୍ମଚାରୀମାନେ ଜାହାଜରଷା ବିଷୟରେ ନିରାଶ ହୋଇ କେବଳ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଚିତ୍କାର କରୁଥାନ୍ତି । ମା ଝାଡ଼େଶ୍ୱରୀ, ବାବା କଦମରସୁଲ, ହେ ଦରିଆ ପୀର, ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର, ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚାଅ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଡେର ଦେବାଦେବୀ ନାମ ଧରି ରଡ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । ବୋଧ କରୁ, ସେମାନଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ, ସବୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଡାକିଲେ କେହି ହେଲେ ରକ୍ଷା କରିବେ । ମୁଁ ଜାହାଜ ଭୁଡ଼ିପ ଉପରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଜାହାଜର ଗତି ଏବଂ ମାଝି ଖଲ୍ଲସୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଥାଏ, ମନରେ କରୁଥାଏ, ମରିଗଲେ କୁଆଡ଼େ କପରି ଯିବି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯିବ ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରୁ ଗୋଟିଏ ପିଲା ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ମୋ ସନ୍ଧ୍ୟା ବାଟେ ସେ ରୁଲଗଲା । ସେ ପିଲଟାକୁ ଦେଖି ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପିଲଟା ତାହାର ମାତାର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର, କଲିକତା ଯାହା ସମୟରେ ତାହାର ମାତା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତାହାର ପୁତ୍ରର ହାତ ଧରି ମୋ ହାତରେ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲା । ପିଲଟିକୁ ବିଦେଶରେ ରକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ବାରମ୍ବାର ଅର୍ଜୀକାର କରୁଥିଲା । ସେ କଥାଟା ମନରେ ପଡ଼ିଗଲା । ମନରେ କଲି, ହାୟ ହାୟ ! ପିଲଟା ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମରିଯିବ, ତାହାର ମା ଶୁଣିଲେ କେତେ କାନ୍ଦିବ ! ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାରୁ ହଠାତ୍ ତୋଫାନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତୋଫାନ ଆଉ ପାଣି ଦଣ୍ଡାଏ ମାତ୍ର ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲେ ଜାହାଜ ରକ୍ଷା ପାଇବାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୯୯୯ ସାଲର ଜୁନ କି ଜୁଲାଇ ମାସ ।
 ଦିନେ ସଖାଲେ ମୋର ଉଦ୍‌ବେଗିତା ଜାତ ହୋଇ
 ତିନି ରୁଣ୍ଡିଆ ଝାଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ମୋହର ଗୁମାସ୍ତା
 ପୂର୍ବରେ ଶୁଣିଥିଲେ, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗନ୍ଧକ
 ଘ୍ରାବକ ଖାଇଲେ ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ହୋଇଯାଏ ।
 ଆନୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତିବାସୀ ସରକାରୀ ଓକିଲ ଏବଂ
 ଜମିଦାର ଭୂୟାଁ ଅବଦୁଲ ସୋଭାନ ଖାଁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
 ଗନ୍ଧକ ଘ୍ରାବକ ଥାଏ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକେ
 ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜନିତ ଝାଡ଼ା
 ବେମାରରେ ଗନ୍ଧକ ଘ୍ରାବକ ସେବନ କଲେ ଶରୀର
 ସୁସ୍ଥ ହୋଇଯାଏ । ମାତ୍ର କେତେ ମାତ୍ରାରେ କିପରି
 ଭାବରେ ସେବନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଏ କଥା ତାଙ୍କୁ
 ଅଜଣା । ମୋହର ଗୋଟିଏ ପ୍ରିୟତମ ନାତି ଏବଂ
 ଗୁମାସ୍ତା ଦୁଇଜଣ ଭୂୟାଁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଛଟାକି ଏ ଅନ୍ଧାର
 ଗନ୍ଧକ ଘ୍ରାବକ ଦେଖି ଆସିଲେ । ମୁଁ ଘର ମଧ୍ୟରେ
 ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ପୁସ୍ତକ
 ପଢ଼ୁଥିଲି, ଗୁମାସ୍ତା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ, ଆପଣ
 ଆଣି ଚୁକି ଏହି ଔଷଧ ସମସ୍ତଟା ଟିପ୍ କରି ପିଇ
 ଦେଉଛନ୍ତି, ସାବଧାନ ଥିବେ, ଯେମନ୍ତ ଦାନ୍ତରେ ନ
 ଲାଗେ ।

ସେ ସମୟକୁ ପ୍ରାୟ ଶୁଣିବାର ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ
 ଏଲେମ୍ୟାଥ୍‌ର ଔଷଧ ପରିଚ୍ଛେଦ କରିଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ
 ଗୁମାସ୍ତାଦ୍ଵାରା ଔଷଧଟା ଦେଖି କି ବଲ୍ଲଣ, କେଉଁଠାରୁ
 ଆସିଲା, କିଏ ଦେଲା, କିଛି ପଚାରିଲି ନାହିଁ । ପୁସ୍ତକ
 ପାଠରେ ମନ ଲାଗିଥାଏ, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ
 ଔଷଧଟା ପିଇଦେଲେ ପଡ଼ିବାରେ ଲାଗିବି, ଏହି
 ଇଚ୍ଛା ! ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ନ ଅନାଇ ଡାହାଣ ହାତ
 ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଔଷଧ କପ୍ଟା ହାତକୁ ନେଲି—ଉଠି
 ବସି ଏକ ତୋଳା ଅନ୍ଧାର ପିଇ ଦେଇଅଛି, ବୋଧ
 ହେଲା, ଯେମନ୍ତ କି ଅଗ୍ନିମୟ ତରଳ ଧାତୁସ୍ରୋତ
 ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳବେଗରେ କଳିଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାଇଁଗଲା ।

ସର୍ବାଙ୍ଗ ଜୁଲନ୍ତା ଅଗ୍ନିରେ ଘାଟି ହେଉଥିବା ପରି
 ଜଣାଗଲା । ଚକ୍ରାର କରି ପଲଙ୍କ ଉପରୁ ତଳକୁ ଡେଇଁ
 ପଡ଼ିଲି । ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ୁଥାଏ, କେତେଥର ମାତ୍ର
 ଚକ୍ରାର କରିଅଛି, ସ୍ଵର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା, ଅଚେତ
 ଭାବରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା—ମୁଁ
 ଯେଉଁ ଘରେ ଶୋଇଥିଲି, ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀ
 ଘର ବ୍ୟବଧାନ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀ ମଧ୍ୟରେ
 ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କରେ ମୋ ପୁରବଧୂ ଅର୍ଦ୍ଧନିଦ୍ରାରେ
 ଶୋଇଥିଲେ, ସେ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ସ୍ଵପ୍ନ
 ଦେଖୁଥାନ୍ତେ—ମୁଁ ବିଷ ଖାଇଅଛି, ସେ (ପୁରବଧୂ) ମୋ
 ପୁଅକୁ ଏ କଥା ଟେଲିଗ୍ରାମ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୋ ପୁଅ
 ସେ ସମୟରେ ବିହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଆସିସ୍ଥାଣ୍ଡ
 ସେଟିଲମେଣ୍ଟ ଅଫିସର ଥିଲେ । ଚକ୍ରାର ଶୁଣି ବଧୂ
 ମୋ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ମୋହର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି
 ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିବା ସକାଶେ ପାଞ୍ଚ ସାତ
 ଜଣ ଲୋକ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ଯେଉଁ ଡାକ୍ତର ଯେଉଁ
 ସ୍ଥାନରେ ଯେପରି ଭାବରେ ବସିଥିବେ, ସେ ସ୍ଥାନରୁ
 ଅତି ଶୀଘ୍ର ଡାକି ଆଣିବା ସକାଶେ ପ୍ରେରଣ
 ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଥିଲା । ଅର୍ଦ୍ଧ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ
 ବାଲେଶ୍ଵରର ସମସ୍ତ ଡାକ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ । କେବଳ
 ଜଣେ ବହୁଦର୍ଶୀ ଆସିସ୍ଥାଣ୍ଡ ସର୍ଜନ ଚିକିତ୍ସାରେ ନିୟୁକ୍ତ
 ରହିଲେ । ଆଉ ସମସ୍ତ ଡାକ୍ତର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟ
 ଦର୍ଶନ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ମୁଁ ବଛଣାରେ ଅଚେତ ଭାବରେ ପାଟି ଚୁକି
 ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ଆଁ କରିବାକୁ କଷ୍ଟ ବୋଧହୁଏ ।
 ଜହ୍ନା ଅଗ୍ରଭାଗଠାରୁ କଳିଙ୍ଗର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ପ୍ରବଳ ଘା ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଡାକ୍ତର ପରୀକ୍ଷା କରି
 କହିଲେ । ସମୟ ସମୟରେ ପେଟ ଭିତରୁ ଖଣ୍ଡେ
 ଖଣ୍ଡେ ମାଂସ ପାଟିବାଟ ଦେଇ ବାହାର ପଡ଼ୁଥାଏ ।
 କଣ୍ଠ ଭିତରେ ଘା—ଅଳ୍ପ ପରିସରର ଗୋଟିଏ ଛୁଦ୍ର
 ମାତ୍ର ଥାଏ । ଡାକ୍ତରଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଦୁଇଓଳି

ଯୋଡ଼ାଏ କୁକୁଡ଼ା ଅଣ୍ଡାର ହରିଦ୍ରାବର୍ଣ୍ଣର କୁସୁମ ମୋହର ଆହାର ଥିଲା । ପନ୍ଦର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି କୁସୁମ ମାସ ଥିଲା ପଥ୍ୟ ଏବଂ ଔଷଧ । ସେହି କୁସୁମ ଟିକକ ପିଇଦେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ଥିଲା । ପିଇବା ବେଳେ ତ କଷ୍ଟବୋଧ ହୁଏ, ପୁଣି ପିଇ ସାରିବା ଉତ୍ତରେ ଅନେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଏବଂ କଲିଜା ଜ୍ୱାଳା କରେ । ବହୁ ଅନେକ ସାଧ୍ୟ ସାଧନାରେ ଅଣ୍ଡା କୁସୁମ ତେଜକ ପିଆଇ ଦିଅନ୍ତି । ତାହାଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ପିଆଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

କୌଣସି ଦିନ ନିତାନ୍ତ ସାଧ୍ୟ ସାଧନାରେ ମୁଁ ନ ପିଇଲେ ବଧୂମାତା ମୋତେ ଧମକାଇ କହନ୍ତି — “ଆପଣ ଔଷଧ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଏକ୍ଷଣି ଡାକ୍ତରବାବୁଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିବି ।” ଡାକ୍ତରବାବୁ ଆସି ମୋ କାନ କଟି ପକାଇବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ଜାଣେ; ମାତ୍ର ନ ପିଇଲେ ଏଇଟା ବସି ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ଭରକ୍ତ କରିବ, କାନ ପାଖରେ ବରୁବର କରି ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିବ, ଢେଙ୍କିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦୁଇ ଡିନି ଜଣ ଲୋକ ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଅତି ଧୀରେ ମୋତେ ଉଠାଇ ବସାନ୍ତି, ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟରେ କୁସୁମ ଟିକକ ପିଇିବି । ଏହି ସମୟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉପସର୍ଗ ଉପସ୍ଥିତ । ଗନ୍ଧକ ଦ୍ରାବକ ପିଇବାବେଳେ ବୋଧ କରୁଁ ଟୋପାଏ ଦ୍ରାବକ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଡାହାଣ ହାତ ପାୟୁଳରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ପାୟୁଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧଲେଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ କଣା ହୋଇଗଲା । ସେଥିରୁ ପୂଜ ବାହାରୁଥାଏ । ଦୁଇଓଳ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ ଆସି ଦା ପରିଷ୍କାର କରି ପଟି ବାନ୍ଧ ଦେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି ।

ଜନମା ଶୁଦ୍ରଗଣକୁ ଲଳନ ପାଳନ କଲପରି ବଧୂମାତା ସେ ସମୟରେ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ମୋହର ମୁଖ ବନ୍ଦ—ନେଷ ମୁହଁ—ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାକୁ ହେଲେ ଦୁଇ ଡିନି ଜଣ ଲୋକ ଅତି

ସାବଧାନରେ ଉଠାଇ ବସାନ୍ତି । ଦୁଇ ଡିନି ଜଣ ଚୁକର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ବସୁଥାନ୍ତି । ମୁହଁ ଉଁ ମାସ ପଟା ବନ୍ଦ ହେଲେ ସବାଙ୍ଗ ଜଳିଉଠେ । ଦୂର ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମରୁ କେତେକ ଜଣ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସକାଶେ ଘରେ ଅନ୍ୟ କେହି ଆତ୍ମୀୟ ପରିଜନ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ରାତି ଦଶହଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଧୂମାତାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ବୁଝିବାକୁ ପଡ଼େ । ଇନ୍ଦ୍ରବସରରେ ସୁନଃ ସୁନଃ ଆସି ମୋ ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ଯାଉଥାନ୍ତି । ରାତି ଦଶଟା ପରେ ସମସ୍ତେ ଶୟନ କଲ ଉତ୍ତରେ ପଟା କରୁଥିବା ଚୁକରମାନେ ମଧ୍ୟ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ବଧୂମାତା ଅନେକ ରାତିରେ ନିଜେ ପଟାଟି ଧରି ଭେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ବସୁବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଶେଷ ରାତିରେ ମୋତେ ବସୁ ବସୁ ନିଦରେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଭୂଇଁରେ ଲାଗି ଯାଉଥାଏ । ତାଙ୍କର ଚକ୍ରାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ମୋ ମନରେ କଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ । ବସିଣା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହିବା ସକାଶେ ମୋହର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ହାତରେ ସଙ୍କେତ କରି କହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ହାତ ଅବଶ । କେବଳ କାୟିକ ବୋଲି ନୁହେଁ—ଭଜିଟ୍ ବୋଲି କେବଳ ଡାକ୍ତର-ମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାକ୍ସରୁ ଶତାବଧି ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ଫଳତଃ ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଅର୍ଥ, ସବୁ ବିଷୟରେ ନିଃସମ୍ଭଳ ହୋଇ-ଥିଲି । କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶୁ ପରି ଅଚେତନ ଭାବରେ ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦକ୍ଷିଣ ହାତ ପୋଡ଼ିଯାଇ ଥିବାରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅତି ସାବଧାନରେ କଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ଦୁଧ ପିଆଇ ଦେଉଥିଲେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଣିନାଳୀ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ପାନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । କେବଳ ମୋ ପାଇଁ ଏପରି କରିଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ଗ୍ରାମ ପ୍ରତିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ଏବଂ ଦରିଦ୍ର ଅସହାୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ସେ ଦିନ ଆହ୍ୱାନରେ ଉପସ୍ଥିତ

ହୋଇ ପୀଡ଼ିତର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ରୋଗରେ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କିପରି ସହାନୁଭୂତି ଥାଏ, ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧା ଦାସୀ ଥିଲା । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଘରଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ସେ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ କୁଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧି ପଡ଼ିଥାଏ । ଦରିଦ୍ରୀ ଏବଂ ଅସହାୟା । ତାହାର ସମୟ ସମୟରେ ବାତଜ୍ୱର ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ତାହାର ଚେତନା ଥାଏ ନାହିଁ, ବିଛଣାରେ ପ୍ରସ୍ରାବ ଏବଂ ବାନ୍ତି କରେ । ପୀଡ଼ା ସମୟରେ ତାକୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ବଧୂମାତା ମୋ ଅନୁମତି ଦେଇ ତାହା ଦୁଆରକୁ ଯାନ୍ତି । ଦିନବେଳେ ଗ୍ରାମ ଦାଣ୍ଡରେ ଲୋକ ଚଳାଚଳ ହେଉଥିବାରୁ ତାହା ଦୁଆରକୁ ଯିବାକୁ ଆସୁଥିଲା ନ ଥାଏ । ରବି ନିଅନ୍ତୁ ଉତ୍ତରେ ଗ୍ରାମ ମାର୍ଗ ନିର୍ଜନ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଦାସୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେଇ ତାହା ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧକାରରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଲଣ୍ଡନ ଆଲୁଆରେ ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯିବାକୁ ଲଜ ମାଡ଼େ । ରୋଗୀ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ବାନ୍ତି ପ୍ରସ୍ରାବ ଭିଜା ଲୁଗାଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ିପକାଇ ଭଲ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେବା—ଘର ପରିଷ୍କାର କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଲିପିଦେବା, ଭଲ ଲୁଗାରେ ବିଛଣା ପାରିଦେବା—ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱହସ୍ତରେ କରନ୍ତି । ଦୃଶ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ଦାସୀକୁ ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଅର୍ପିମ, ରୁ, ସାଗୁ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସାଙ୍ଗରେ ଦେଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ରୋଗିଣୀ ଆରମ୍ଭରେ ଶୋଇଲେ ଔଷଧ ପଥ୍ୟ ତାକୁ ଖୁଆଇ ତା ଦେହରେ ଗୋଡ଼ରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବହୁତ ଆଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟ କହି ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ସମୟ ଗତ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ସେହି ଦରିଦ୍ରୀ ବିଧବା ନୁହେଁ,

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅସହାୟା ବିଧବା ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ସାଧାରଣରେ ଆପଣା ପୁତ୍ରବଧୂର ଗୁଣ ଗାୟନ କରିବା ନିଶ୍ଚୟ ଶୋଭନୀୟ ବିଷୟ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ସେହି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଉଚ୍ଚବଂଶଜାତା କନ୍ୟାଟି ଗୁଣରେ ଏତେଦୂର ବାଧ୍ୟ ଯେ, ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଚାରି କଥା ନ ବୋଲି ସ୍ଥିର ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ସେପରି ବିଦ୍ୟାବିଜ୍ଞା ନୁହନ୍ତି । କଳିକତା ବେଥୁନ ସ୍କୁଲର ଏଣ୍ଡାନ୍ସ ପାସ, ତତ୍ତ୍ୱଲ୍ଲ ସଂସ୍କୃତ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷିତା, ମୋ ଘରକୁ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟା ମଧ୍ୟ ଶିଖି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତରେ, ହାରମୋନିୟମ ବାଦ୍ୟରେ, ସୂତୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ନିପୁଣା । ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ, ବିଶେଷରେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ-ପାକରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତା । ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିପୁଣତା ହେତୁ ଅନେକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଏବଂ ରୌପ୍ୟ ପଦକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଗୁଣରେ ବଧୂଗଣ ଆଦରଣୀୟା ବଂଶଶୋଭନା ହୁଅନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣର କିଛିମାତ୍ର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ, ଦାସଦାସୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଉଠି ଘର ଅଗଣା ପରିଷ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ବାସ୍ତିପାଇଁ ସାରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରିବା ମୋହର ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା । ମାତ୍ର ମୋ ଉଠିବା ପୂର୍ବେ ବଧୂମାତା ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରି ବାସ୍ତିପାଇଁ ନ ସାରିଥିବାର କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗଠାରୁ ରବି ଦଶଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରାଳସ ଭାବରେ ନାନା କର୍ମରେ ଲାଗି ରହିଥିବାର ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ । ସର୍ବଦା ପାଚକ ଏବଂ ଦାସଦାସୀ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଷୟରେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିଥାନ୍ତି । ଦୁଇପ୍ରହର ସମୟଟା ସିଲାଇ କଲ ଚାଲିନା ଏବଂ ସିଲାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ

ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ଉପାସନା, ନାନା ପୂସ୍ତକ ପାଠ, ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚାର ସମୟ ।

ଗ୍ରାମର ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଏବଂ କୋମଳ ଭାବରେ କଥୋପକଥନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନାମ ତୁଲ୍ୟ ଚରଣଟି ମଧ୍ୟ ହରଣପ୍ରସନ୍ନମୟ । ତାଙ୍କର ପିତା ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ପୂର୍ବ-ବଙ୍ଗରେ ରହିଥିଲେ ସମ୍ମାନିତ ଥିଲେ ।

ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୁଇଓଢ଼ି ଆସିସ୍ଥାଣ୍ଣ ସର୍ଜନ ଆସି ରୋଗର ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଯାନ୍ତି, ପ୍ରତିଥର ଦର୍ଶନ ଟଙ୍କା ବଧୂମାତାଙ୍କ ସ୍ତୁତି ବାକ୍ସରୁ ବାହାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ଡାକ୍ତର ରୋଗ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକେ ତାଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ଡାକ୍ତରଙ୍କ ନୈରାଶ୍ୟଭାବ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ମୁଖ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ କିଛି କଥା ପଚାରିବା ସକାଶେ କେହି ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମୁଖକୁ ଅନାଇ ନିଜ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାରୁନା । ସାତ ଆଠଦିନ ଉତ୍ତରେ ମୋହର ଯେ ମୃତ୍ୟୁ, ଏ ଯାହା ଅବଧାରତ, ଏ କଥା ବୁଝି ପାରିଲି । ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ଉପରଓଢ଼ି ବାଲେଶ୍ଵରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର ବାବୁ ଭଗବାନଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଏବଂ ଆହୁରି କେତେ ଜଣ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକେ ମୋତେ ବେଢ଼ି ବସିଥିଲେ । ମୋ ମନରେ ହେଲା, ମୋ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରେ ପୋଲିସ ଆସି, ଯେଉଁମାନେ ବିଷ ଆଣି ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ହଇରାଣ କରିବେ । ସେହି ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାବ ଅବସ୍ଥା କଳ୍ପନା କରି ମୋ ମନରେ କଷ୍ଟଜାତ ହେଲା । ମୋ ବଛଣା ପାଖରେ କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ ରଖା ହୋଇଥାଏ; ମୋହର କିଛି କଥା ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣେଇବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେଥିରେ ଲେଖିଦିଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବାକୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୧୭

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଭଗବାନ ବାବୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଜଣ ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖି ତାହା ତଳେ ବଡ଼ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖିଦେଲି—“ମୋ ମୃତ୍ୟୁ ସକାଶେ କେହି ଦାୟୀ ନୁହେଁ; ଦେବାତ୍ମ ଦୟାଳୁ” — ଏହି କେତୋଟି କଥା ଲେଖିଦେଇ କିଛିତ ଶାନ୍ତିଲାଭ କଲି, ମନରେ କଲି, ମୁମୂର୍ଷୁ ଲୋକର ଲେଖା ଅଦାଲତରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ହେବ । ମୃତ୍ୟୁ ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲି; ମାତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣାଟା ସମୟରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ସେ ସମୟରେ—

“ମାତା ସ୍ଵର୍ଗାସ୍ଥ କୌନ୍ତେୟ
ଶୀତୋଷ୍ଣ ସୁଖ ଦୁଃଖଦାଃ ।
ଆଗମା ପାୟିନୋ ନିତ୍ୟଂ
ତାନ୍ତତତସ୍ତସ୍ମି ଭାରତ ।”

ଗୀତାର ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ପୁନଃ ପୁନଃ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପାଠକରି ଧୈର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନ କରୁ । ମନରେ ଭାବ ଉଦୟ ହୁଏ, ଏହି ରୋଗ ଆସିଅଛି, ଚାଲିଯିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଧୈର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପରଦିନ ଉତ୍ତରେ ଦିନେ ଡାକ୍ତର ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ କହିଲେ—“ଏବେ ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ମୋହର ଆଉ ଆସିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।” ଡାକ୍ତର ଗୁଡ଼ିଗଲେ ମଧ୍ୟ ବଛଣା ଗୁଡ଼ିବାକୁ ମୋତେ ଦୁଇମାସ ଲାଗିଥିଲା । ଡାକ୍ତର ଗୁଡ଼ିଗଲେ; ମାତ୍ର ବହୁ ଗୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୁମରରେ ଅତି ସନ୍ତର୍କଷଣରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଦୁଧ ପିଆଇ ଦିଅନ୍ତି—କେତେଦିନ ଉତ୍ତରେ ରୁଟି ମିଶ୍ରିତ ଦୁଗ୍ଧ, ମାସକ ଉତ୍ତରେ ଅଳ୍ପ ସ୍ତର୍କ କଲି ।

ମୋ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ବିପଦ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଦୂର୍ଘଟନା ଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର କହିବା ସକାଶେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ଘଟଣା ପୂର୍ବେ ଲେଖିଗଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ

ଜୀବନର ସେ ସମୟରେ କଥା ଲେଖୁଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନେ ଅଟେ ।

ତେଜନାଳରେ ମୋର ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁସ୍ତିକା ଜାତହେଲା । ରାମାୟଣ ଲେଖା ପୂର୍ବବତ୍ ରୁଲିଆଏ । ରାଗ ହମଶ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦିନ ରାତି ବଛଣାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦେହର ଗୁପ୍ତାପର ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ସବୁଦିନ ବଛଣାରେ ବସି ଦେହରେ ହାତ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । କେବଳ କଷ୍ଟମଣ୍ଡରେ ଅଳ୍ପସମୟ ସକାଶେ ଉଠି କରେଇକୁ ଯାଏ । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କରେଇ କାମ ସମାପ୍ତ କରି ଘରକୁ ଚାଲିଆସେ । ଏହି ସମୟରେ ମେନେଜର ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ନାନାପ୍ରକାର ମାଲିମାମଲ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅକାରଣ ବିରକ୍ତିକର ଚିଠି ଲେଖା ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମେନେଜର ବାବୁ ପୂର୍ବ ବନ୍ଧୁତା ପାସୋର ପକାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜ୍ଞାନ ଭାବ ଧାରଣ କରି ବସିଲେଣି । ମୋତେ କୌଣସିରୂପେ କଲକିତ କରାଇ ଆପଣାର ପଦୋନ୍ନତି କରାଇ ନେବେ, ଏହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ମୁଁ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜନିତ ଦିନେକ ପରମ୍ପରାରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲି, ମାନବ ମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିଜ କେହି କାହାର ଶତ୍ରୁ ବା ମିତ୍ର ନୁହେଁ । ସ୍ଵର୍ଥ ତଥା ଅବସ୍ଥା ପ୍ରଭାବରେ ମାନବ ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣ କରେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ବିଷୟ ଯେ, ଏକ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଅମୋଦ ହସ୍ତଦ୍ଵାରା ମାନବର ଭାଷ୍ୟତତ୍ତ୍ଵ ରୁଲିତ, ମାନବ ପ୍ରୋରୁଷ ତାହା ନିକଟରେ ପରସ୍ତ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଥା—ପୃଥିବୀ ରଙ୍ଗଭୂମି ବିଶେଷ, ମାନବ ସେଥିରେ ଅଭିନେତା । ସୂର୍ଯ୍ୟର ନେପଥ୍ୟରେ ଥାଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାନବଦ୍ଵାରା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଅଭିନୟ କରାଇ ନେଉଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାକରି ମୁଁ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛି—

ଶତ୍ରୁବୋଲି କାହାରକୁ ଦୃଶ୍ୟ କରିବା ବା ତାହାପ୍ରତି ପ୍ରତିହଂସା ସାଧନ କରିବା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ସବୁ ସବୁ ସମୟରେ ନ୍ୟାୟ ଉପାୟରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ହିଁ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ପୀଡ଼ା ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଛ ମାସର ଛୁଟି ନେଇ ବାଲେଶ୍ଵର ଚାଲିଆସିଲି । ମୋହର ଏହି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମେନେଜର ବାବୁ ମୋ ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ମୋ ଅନୁପସ୍ଥିତି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗ ପାଇଗଲେ । ମୋହର ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଅସରାଧ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ପୂର୍ବକଥିତ ବଢ଼ିଲାପୂର୍ବ ମୌଜାସ୍ଥିତ ଗୋଟାଏ ପାଣି-ନାଳ ଉପରେ ବନ୍ଧର ସ୍ଵତ୍ତ୍ଵାଧିକାରୀ ଦାବା ମାମଲା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲା । ସେହି ମାମଲାର ଅପିଲ ହେଲା । ଉପର ଅଦାଲତକୁ ନଥି ପଠାଇବା ସମୟରେ ରାୟ ଫର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ତଥ୍ୟ ଲେଖିବା ହେତୁ ମୁଁ ନିଜେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କାଟକୂଟ କରିଥିବାରୁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅକ୍ଷର ଅସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଲିଖିତ ଥିବାରୁ ସେହି ରାୟ ଫର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟା ଚିରି ପକାଇ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ରାୟ ଲେଖିଦେଲା । ଅବଶ୍ୟ ଲେଖାଟା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଦଳବଦଳ କରିନାହିଁ । ଯାହା ଲେଖାଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ନକଲ କରି ଦେଇଥିଲା ମାତ୍ର ।

‘ମୁଁ ମକଦ୍ଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ରାୟ ଲେଖି ଏବଂ ସରଜମିନକୁ ନ ଯାଇ ସରଜମିନ ତଦନ୍ତ କରିଅଛି ବୋଲି ରାୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି,’ ଏହି ଦୃଢ଼ଗୋଟି ମହତ୍ତ୍ଵ ଦୋଷ ଉଲ୍ଲେଖକରି ମେନେଜର ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ଅଫିସକୁ ଇମ୍ପୋର୍ଟ କଲେ

ଏବଂ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ସକାଶେ ଉକ୍ତ ମାମଲାର ନଥି ପଠାଇଦେଲେ ।

୨୭

ଦଶପଲ୍ଲୀର ଦେବାନୀ (୧)

ସୁପରିଶେଷେଣ ସାହେବଙ୍କ ଅଫିସରୁ କୈଫିୟତ ତଲବ ଚିଠି ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଶଯ୍ୟାଗତ । ମୋହର ପରମ ହୃତୈର୍ତ୍ତା ବନ୍ଧୁ ସ୍ଵାମୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁରଙ୍କ ଗୁପ୍ତ-ଚିଠିର ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ରୁକ୍ମିଣୀରେ ଲପ୍ତପ୍ରା ଦେଲି ।

ପ୍ରାୟ ଏବଂ ବିପଦ ଯେମନ୍ତ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ଅର୍ଥ ସ୍ଵାକ୍ଷୟ, ସୁଖ୍ୟାତି, ଅଖ୍ୟାତି, ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ, ବ୍ୟାଧି ଯେମନ୍ତ ପାଳକର ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ରୁକ୍ମିଣୀ ହେବା—ଯିବା ମୋ ଜୀବନର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଘଟଣା । ରୁକ୍ମିଣୀର ବେତନ, ରାଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ପୁରସ୍କାର, ନାନା ପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟରୁ ଲଭିହାରୀ ସମୟ ସମୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ହସ୍ତଗତ ହୋଇଯାଏ । ପୁଣି ସମୟ ସମୟରେ ଏକାବେଳକେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ । ଆମେରିକାବାସୀ ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ କହିଅଛନ୍ତି—“ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ହାଟକୁ ଯିବାପରି ସହଜ କଥା; ମାତ୍ର ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥ ସମ୍ଭାଳି ରଖିବା କଠିନ ବିଷୟ ଅଟେ ।” ସତ୍ୟକଥା, ଅତି ସତ୍ୟକଥା । ଅବଶ୍ୟ କୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋହର ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥ ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ଅନ୍ୟପ୍ରତି ଅତିରିକ୍ତ ବିଶ୍ଵାସ ପ୍ରାପନ, ପର ହସ୍ତରେ ଅର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବା ମୋହର ସାମୟିକ ଅଭାବର ମୂଳକାରଣ ଅଟେ । ଫଳତଃ ଜୀବନକାଳରେ ଏତେ ଉତ୍ତୁଧାନ ଏତେ ପତନ ପର୍ଯ୍ୟାୟଦ୍ଵୟମେ ଏତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘଟିବା ସତରଂଗର ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

(ଉ. ସା. ୧୪ଶ ଭାଗ—୧୭, ୧୮ ଫଣ୍ୟା)

ଜେଜ୍ଞାନାଳରୁ ଶୁଣିଆସି ବାଲେଶ୍ଵରରେ ବ୍ୟର୍ଥ ବସି ରହିଥାଏ । ପ୍ରାୟାଶ୍ଚିତ୍ତ ସମାନ ଭାବରେ ଦେହରେ ଝିପ୍ପା କରୁଥାନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଜେଜ୍ଞତାପୁଅ ଭାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସେନାପତିଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରର ବିବାହ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସେନାପତି ସେ ସମୟରେ ଉତ୍ତ ନାମକ ମାହାଲର ସେରସ୍ତାଦାର; ପୁରସ୍କାର ତାଙ୍କର ଅର୍ଥାଭାବ ନ ଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକାନ୍ତଭୁକ୍ତ ପରିବାର ଥିଲୁ । ପୁରୁଷ ବିବାହରେ ମୋହର ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ; ମାତ୍ର ଅର୍ଥାଭାବ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କହିଲି, ସେ ଛ ଶତ ଟଙ୍କାର କେତେଗଣ୍ଡ ନୋଟ ରଖିଥିଲେ, ମୁଁ କହିବା ମାତ୍ରେ ତତ୍ତ୍ଵସତ୍ତ୍ଵ ବାହାର କରି ଦେଲେ । ହା ସ୍ଵର୍ଗଗତା-ଦେବ ! ଯେତେ କଷ୍ଟକର ହେଉଅଛୁକେ ମୋ କଥାରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି—ମୋହର ଆଦେଶ ପାଳନକୁ ବ୍ରତ କରି ବସିଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟଟା ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ରୋଗର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହେତୁରୁ ଶାଶ୍ଵତକ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ପାରିବାରିକ ଘଟଣା ବିଶେଷରୁ ଆତ୍ମନ୍ତ୍ରକ ମାନସିକ କଷ୍ଟ, ତଥା ଅର୍ଥାଭାବ; ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଏକତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ । କେବଳ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ-ପରସ୍ପର ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ସେବା ଓ ତାଙ୍କ ଦତ୍ତ ସାନ୍ତ୍ଵନା ହେତୁରୁ ଜୀବନମାତ୍ର ଧାରଣ କରି ରହିଥିଲି । ସୌଭାଗ୍ୟ ସମୟରେ ମୋହର ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାୟା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେ ବରୁ ବାନ୍ଧବ ଆସି ବେଢ଼ି ବସୁଥିଲେ । ମଧ୍ୟମୟ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ପୁଷ୍ପକୁ ମଧୁପରଣ ସିନା ବେଢ଼ି ରହିଥାନ୍ତି । ମଧୁସ୍ନାନ ପର୍ୟ୍ୟାୟିତ ପୁଷ୍ପ ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ମୋହର ସୁଖ ଦୁଃଖ,

ସମ୍ପଦ ବିପଦ ସକଳ ସମୟରେ ସହାୟ ଏକମାତ୍ର ନିଃସ୍ୱାର୍ଥକରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ନାଲି ଚୁଲର ହେଉ ମାଷ୍ଟରବାରୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ । ତାଙ୍କ ଅବସର ସମୟରେ ମୋ ପାଖରେ ବସି ସାନ୍ତ୍ୱନା ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୋ ମନୋରଞ୍ଜନ କରୁଥିଲେ ।

ମାନବର, ବିଶେଷରେ ମୋହର କୌଣସି ଅବସ୍ଥା ଚରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ନିମଗ୍ନ ରୋଗର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହ୍ରାସ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା — ଉଠି ଚାଲିବାକୁ ହୋଇ ପାରିଲିନି । ରାମାୟଣ ସାତକାଣ୍ଡ ଲେଖିବାର ମହାରାଜ (ସେ ସମୟରେ କୁମାର) ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମହାଭାରତ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଦିନମାନରେ ତିନି ଗୁରୁ ଦଣ୍ଡା ବସି ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରୁ, ସେହି ସମୟଟା ପରମ ସୁଖରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ସମୟରେ ପାର୍ଥବ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମନରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ରାମାୟଣ କେତେକ କାଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛୁପା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା; ଅବଶିଷ୍ଟ କାଣ୍ଡମାନ ଛୁପା ସକାଶେ ଅର୍ଥାଗ୍ରବ । କୁମାର ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ସାତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ଛପାଇ ଦେବାକୁ ଧ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ପ୍ରକାଶକରୂପେ ରାଜା ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ଦେ ବାହାଦୁରଙ୍କ ନାମରେ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହେବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା । ରାଜା ବାହାଦୁର ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ମୋତେ ସାତେ ସାତ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ପୂର୍ବରୁ କିଛି ଦେଶୀ ଥିଲା, ସେହି ଟଙ୍କାରେ ସମସ୍ତ ଦେଶୀ ପରିଶୋଧ କରି ପକାଇଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜାନ୍ତ ଅର୍ଥାଗ୍ରବ, ଦବାନିଶି ଉପାର୍ଜନର ଉପାୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଦିନେ

ସଖାଳ ଓଳି ଡାକରୁ ବିନିଶ୍ଚିତ ଚିଠି ପାଇଲି; ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଫିଟାଇ ପଢ଼ିଲି, ତୃତୀୟ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଦେବାକୁ କେଜାଣି କି ସକାଶେ ସେ ସମୟରେ ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ମୋ ଶୋଇବା ପଲଙ୍କ ଶିରୀର ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଚିଠି ପଢ଼ୁଥିଲି—ଅପଠିତ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପଢ଼ିବି ମନେ କରି ମାଣ୍ଡି ଖୋଲି ଭିତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲି । ସେ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିବାକୁ ଆଉ ମନରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ କଲିକତାରେ ବୃହତ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବସିଥିଲା * । ତହିଁ ପରଦିନ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଦେଖିବାସକାଶେ କଲିକତା ଚାଲିଗଲି । ପଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଫେରିଆସି ଧୋବା ଘରକୁ ଦେବା ସକାଶେ ବିଛଣା ଲୁଗା ସମସ୍ତ ବାହାର କଲି; ମାଣ୍ଡିଖୋଲ ମଧ୍ୟରୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ବାହାର ପଡ଼ିଲା—ଫିଟାଇ ପଢ଼ିଲି, କେଉଁଝର ମହାରାଜା ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ମାସିକ ଦେଉଣିତ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ କଲିକତାରେ ମାନେ-ଜଗରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; ମୁଁ ସମ୍ମତ ଅଛି କି ନାହିଁ ଶୀଘ୍ର ଉତ୍ତର ଦେବା ସକାଶେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜାଣିଲି, ମୋଠାରୁ ଉତ୍ତର ନ ପାଇବାରୁ ଦଶପଲ୍ଲୀର ମାନେଜର ବାଲେଶ୍ୱର-ନିବାସୀ ବାବୁ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଯଦିବ ରୋଗଗୁଡ଼ାକ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜନ୍ମ ଘାବରେ ରହିଥାନ୍ତୁ; ମାତ୍ର ଶରୀର କଥସ୍ଥିତ ପ୍ରକାରେ କର୍ମକ୍ଷମ ହେଲଣି—ବିଶେଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନର ଚେଷ୍ଟା ନ କଲେ ନ ଚଳେ । ଗଡ଼ଜାତର ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମିଷ୍ଟର ସି. ଥି. ସାହେବ ବଦଳି ହୋଇ

* ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କାଳ—୧୮୮୩-୮୪

In the year 1883-84 an international exhibition was held in Calcutta. It was the first undertaking of its kind in india. (Buckland's Bengal P. 799)

ଅନ୍ୟ ଗୁଣଗଲେଖି; ସୁତରାଂ ଗଡ଼ଜାତର କୌଣସି କଲ୍ଲୀରେ କର୍ମ ପାଇବାର ଖବର ସମ୍ଭାବନା ଜାଣି କଟକ ଗୁଲିଗଲି । ମୋହର ପରମବନ୍ଧୁ ଏବଂ ସହାୟ ଶ୍ରେୟ ନନ୍ଦକଣ୍ଠର ଦାସ ବାହାଦୁର ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହଠାତ୍ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଏବଂ ନରସିଂହପୁର ଦୁଇ କଲ୍ଲୀର ଦେବାନି ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦଶପଲ୍ଲୀରେ ମୁଁ ଏବଂ ନରସିଂହପୁରରେ କେଉଁଝରର ଭୂତପୂର୍ବ ଦେବାନ ବାବୁ ଜଗମୋହନ ଦାସ ଦୁଇଜଣ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲୁ । ଏହି ଦୁଇ କଲ୍ଲୀର ରାଜାମାନେ ଗବନସୀନ ହେବା ବିନାଠାରୁ ସରକାର ନିୟୁକ୍ତ ଦେବାନମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କଲ୍ଲୀର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ତଳି ଆସୁଥିଲା । ଉକ୍ତ ଦୁଇ କଲ୍ଲୀର ରାଜାମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଘରୁ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ପଇସା ବୋହୁଆଣି ରାଜକର୍ମ ଗନ୍ତାଘରେ ନିରାପଦରେ ରଖାଇବା ରାଜ୍ୟପାଳନର ବିଧି ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଵରୂପ ଦଶପଲ୍ଲୀ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମାନର ଯୋଡ଼ିଏ ମାସ ଦଫା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଯାହା ଆପଣେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ପଦ୍ଧତିର କଥାସ୍ତର ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ।

ରାମା ମାହି ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ପଦତଳେ ପଡ଼ି ଗୁହାରି କଲେ—“ଆଜ୍ଞା, ରାମା ମାହିର ଗୋଟାଏ ବଳଦ ମୋ ଧାନ ବଲରୁ ଖାଉଥିଲା, ମୁଁ ସେ ବଳଦକୁ ଅଡ଼ାଇ ଦେବା ଲାଗି ପାହାରେ ମାରିବାରୁ ରାମା ମୋତେ ସେହି ବାଡ଼ିରେ ବାଡ଼େଇ ପକାଇଲା । ମୋ ଗୁହାରି ବୁଝିବାକୁ ମଣିମାଙ୍କ ଗୁରୁ ଶିଳ ହେଉ ।”

ଗୁହାରି ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଶ୍ରୀରାମ ଆଜ୍ଞା କଲେ—
“ଏ—କଣ—କଣ—ରାମା ତୋତେ ବାଡ଼େଇଲ ?
ଯାଅ—ଗୁରୁଜଣ ପାଖ ଲୋକ ରାମାକୁ ଭଲକରି ବାନ୍ଧବ—ତାହା ଘରଠାରୁ ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ଆମ ଶ୍ରୀରାମକୁ ଉଡ଼ି ଆଣିବ । ଆଉ ତାହାର ବଳଦକୁ ବାନ୍ଧି ଆଣିବ ।”

ରାମା ଆଉ ବଳଦ ବନ୍ଧାହୋଇ ଆସିଲେ—ରାମା ଆପେ ମାମଲତ କଥା ଜାଣେ କିମ୍ବା ଲୋକେ ତାକୁ ଶିଖାଇ ଦେଇଥିଲେ—ସେ ଶ୍ରୀରାମ ସାକ୍ଷାତରେ କେତୋଟି ଟଙ୍କା ଥୋଇଦେଇ ଚୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି କହିଲେ—“ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ରାମାକୁ ବାଡ଼େଇ ନାହିଁ, ସେ ମୋ ନାମରେ ତୁଜା ମିଛଟାରେ ଗୁହାରି କରିଛୁ ।”

ରାମା ତତ୍ତ୍ଵ କର୍ମର ଚନ୍ଦନ ଲାଗି ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ହେବାକ୍ଷଣି ଶ୍ରୀରାମ ବୁଝିଗଲେ—ରାମା କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ—ରାମା ମିଛରେ ଗୁହାରି କରିଛୁ । ଆଜ୍ଞା ହେଲା—

“ଆରେ—ରାମା ଆମ ଶ୍ରୀରାମରେ ମିଛ ଗୁହାରି କରିଛୁ, ତାକୁ ବାନ୍ଧି ବାଡ଼ାଅ ।”

ରାମା ବନ୍ଧାହୋଇ ବାଡ଼ିଆ ଖାଇଲା ପରେ ଘରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ଶ୍ରୀରାମରେ ଦାଖଲ କରିବାରୁ ମାମଲ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

ମୋହର ଦଶପଲ୍ଲୀର ଦେବାନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇ ଦିନିମାସ ଉତ୍ତରେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଜୋରମୋ ଇଲାକାର ଜଣେ ପଧାନ ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ପଧାନଟି ଜାତରେ କରଣ, ସୁଲ ଶରୀର, ଗୋଟିଏ ମାମଲତକାର ଲୋକ, ଲୋକେ ପଡ଼ି ଶିଖିଥିଲେ—କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତତ୍ତ୍ଵପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣ ରାଜ-ସରକାର ତରଫରୁ ତାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ମାମଲ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ । ତାଙ୍କ କଥାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏହି—

କୌଣସି ଜଣେ ଖରୁଆ ଲୋକ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀରେ ସମ୍ଭାଦ ଦେଲା, ଜୋରମୋ ପଧାନ ଆପଣା ଘର ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ କାନ୍ଥରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଦ୍ମକୁ

ଚନ୍ଦ୍ର କରୁଅଛି । ଶ୍ରୀମଣିମାଙ୍କ ନଅର କାନ୍ଧରେ ସିନା ପଦ୍ମପୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର ହେବ, ପଥାନ ବାବୁଡ଼ା କାନ୍ଧରେ ପଦ୍ମପୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର କଲଣି ! ଭାରି ବହପ !

ଶ୍ରୀମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀଆଜ୍ଞାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଖ ଲୋକ ଯାଇ ପଥାନକୁ ଧରି ଆଣି ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଦେଲେ । ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫ ସେ ସମୟକୁ ପଦ୍ମପୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର କଥା ପାଖୋଇ ପକାଇଲେଣି । ପଥାନ ଉପରେ ଶ୍ରୀ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ମାତ୍ରକେ ପରୁର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ—“ହୋଇ ରେ ପଥାନ, ତୁ ଏତେ ମୋଟ ହୋଇଛୁ, ରୋଜନା କେତେ ଦିଅ ଖାଉ, କହ ।”

ପଥାନ ଭୟରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା— ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ପଇସା କାହୁଁ ପାଇବି ଯେ ଦିଅ ଖାଇବି ?

ଶ୍ରୀମଣିମା ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଆମ ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫ ପରୁର ଆଜ୍ଞା କଲୁଁ, ଏଇଟା ଅମ ଶ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରି ମିଛ କହିଲୁ । ଦିଅ ଅବଶ୍ୟ ଖାଏ, ନୋହଲେ ଏତେ ମୋଟ ହେଲା କିପରି ? ହୋଇରେ ପାଖ ଲୋକେ, ଏ ପଥାନ ଦିଅ ଖାଏ କି ନାହିଁ ?

ପାଖ ଲୋକେ—ଆଜ୍ଞା ମା ପରଭୁ, ମଣିମା, ଗୁମ୍ଫ, ଶ୍ରୀଆଜ୍ଞା କି ମିଛ ?

ଶ୍ରୀମଣିମାଙ୍କ ସୂତ୍ର ବିବରରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, ଏହି ପଥାନ ମୂଲକରୁ ଟଙ୍କା ଲୁଟକରି ଦିଅ ଖାଇ ମୋଟ ହୋଇଅଛି । ପାଖ ଲୋକେ ତାହା ଘରେ ପଶି ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ଆଣିବେ ।

ପୂର୍ବ ରାଜାଙ୍କ ସମୟରୁ ରାଜାଙ୍କ ନଅରରେ ଜଣେ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜି ଆ ଥିଲେ । ସେ ପାଞ୍ଜି ଆଟି

ନୂଆ ରାଜାଙ୍କ ନାଡ଼ି ନକ୍ସା ଚିତ୍ରିଲେଣି । ପୁଣି ସେ ପଥାନର ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକ । ପାଞ୍ଜି ଆ ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲେ,—“ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ ! ଏହି ପଥାନ ଘରୁ ଟଙ୍କା ଆଣିବା ଯେ, କେତେ ଟଙ୍କା ଅଣାଯିବ, ତାହା କାଗଜପତ୍ର ବୁଝିଲେ ଠିକ୍ ହିସାବ ଧରି ପଡ଼ିଯିବ; ତେଣିକି ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଟଙ୍କା ଦେନି ଆସିଲେ କମିଶନ ସାହେବ ଧରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

ଶ୍ରୀମଣିମା ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଠିକ, ଠିକ୍, ଆମ ଗୁମ୍ଫରୁ ସେହି ଆଜ୍ଞା କରୁଛୁ ।

ପଥାନ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଅଣାଇ ପାଞ୍ଜି ତୟାର କଲା । ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫକୁ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ଭଳି ସ୍ଥାନରେ ବସି ଚରଚର କରି ଦିନଯାକ ଲେଖୁଥାଏ । ହିସାବ ଠିକ୍ କରିବାକୁ ମାସେ କାଳ ଲାଗିଲା ।

ଦିନେ ସକାଳେ ନଅର ପାଞ୍ଜିଆ ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫକୁ ଅବସର ବୁଝି ପଥାନକୁ ହିସାବ ତଲବ କରିବାରୁ ସେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାଞ୍ଜି ସାତ ବିଡ଼ା ପାଞ୍ଜି ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲା । ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫ ଆଜ୍ଞାରେ ପାଞ୍ଜିଆ ହିସାବ ବୁଝିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପାଞ୍ଜିଆ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ଫିଟାଇ ମନେ ମନେ ଡେର ଗୁଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଗଲେ । ସମସ୍ତ ତାଳ ପତ୍ରରେ କେବଳ ଲେଖା ଅଛି—“ହରି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର— ହରି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର ।” ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ହସି ପାଞ୍ଜିଆ ପାଞ୍ଜି ବିଡ଼ା ଥୋଇଦେଲେ ।

ଶ୍ରୀମଣିମା ପରୁର ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—କି ହେ ପାଞ୍ଜିଆ, କଣ ବୁଝିଲ ?

ପାଞ୍ଜିଆ—ଆଜ୍ଞା, ଯେତକକୁ ତେତକ ।

ଶ୍ରୀମଣିମା—କଣ—କଣ ?

ପାଞ୍ଜିଆ—ଆଜ୍ଞା ମଣିମା କଣ କି ? ପଧାନ ରଇତ ଠାରୁ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଅଧିକ କଲୁ, ସବୁ ଟଙ୍କା ଗନ୍ଧାଘରେ ପିଠ କଲୁ; ଆପେ ଖାଇ ଯିବାକୁ ବାଟ ପାଇଲ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀମଣିମା—ଏ—ଆମ ଗୁମୁ ପାଞ୍ଜି ବଡ଼ାକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ବୁଝି ଆଜ୍ଞା କଲୁ—ଯେତିକି ତେତିକି, ପଧାନ ଟଙ୍କା ଖାଇ ନାହିଁ । ହୋଇ ହେ ପାଞ୍ଜିଆ, ନୂଆଗଡ଼, ଆଠଗଡ଼ ଏତେ ଯେ ରଜା ଅଛନ୍ତି, ଆମ ଗୁମୁ ପରି ସେମାନେ କଣ ବୁଝିଆ ? ନାହିଁରେ ବାପ ନାହିଁ ।

ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପରି ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ, ଧନବନ୍ତ, ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ପୃଥ୍ବୀରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ଉକ୍ତ ଦୁଇ କିଛିରୁ ଅତ୍ୟାଚାରୀତ ଶତ ଶତ ପ୍ରଜା ପୁରରଞ୍ଜେଶ୍ୱରୀ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରରେ ଗୃହୀତ କରିବାରୁ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ସର୍ବ ପରମର୍ଶ ଦେବା ଏବଂ କିଛିରେ ଶାନ୍ତ ସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଦେବାନ ନିୟୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ଜଗମୋହନବାବୁ ଏବଂ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଠିକ୍ ଏକ ଭାରିଶ ଏକ ସମୟରେ ଦେବାନରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର କଥା ।

ଗ୍ରେବୁଅ ମାସିଆ ଦିନ—ଘୋର ବୃଷ୍ଟି କାଳ, ମହାନଦୀର ବଢ଼ିପାଣି ଦୁଇ କିଲ ଉଡ଼ିଲ ପଡ଼ିଅଛି । କଟକଠାରୁ ଦଶପଇଁ ଯିବାକୁ ମହାନଦୀ ଦକ୍ଷିଣ କୂଳେ କୂଳେ ସଡ଼ିକ ବଢ଼ି ପାଣିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଅଛି । କାହିଁ କାହିଁ ଆଣ୍ଟିଏ, ପେଟେ, ଗୁଡ଼ିଏ ପାଣି; ପୁଣି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପବତଝର ନାଳ, ବୃଷ୍ଟି

ସମୟରେ ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତ, ପହଁର ଜଳ—ଉଜ୍ଜା ନ ହେଲେ ପାରି ହେବାର ଆୟୁତ ନାହିଁ; ବୃଷ୍ଟି ବନ୍ଦ ହେବା ମାତ୍ରେ ନାଳ ଶୁଖିଲ ପଡ଼ିଯାଏ । ଶଗଡ଼ ବା ସୁଆରରେ ଯିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଦେବାନ ଯୋଡ଼ାକ ମିଳ ଖଣ୍ଡେ ମହାଜମା ଉଠାଣି ନାଆ ଉଡ଼ା କଲୁ । ଗଡ଼ଜାତ ଭିତରୁ ସରକ (ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ) ବୋହାଇ ନାଆ କଟକରେ ମାଲ ଓଜାଡ଼ ଦେଇ ଖାଲ ବାହୁଡ଼ି ଯାଏ । ନଦୀ ସ୍ରୋତ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ, ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ଉଠାଣି ନାଆ । ଗଡ଼ଜାତ କାରବାରିଆ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଏହି ନାଆଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ । ପାଠକ ଆପଣେ କଟକ ସହର ବାରବାଟୀ କିଛି ନିକଟ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ମହାଦେବ ତୋଠାରୁ ଉପରକୁ ଅନେକ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଷ୍ଟି କାଳରେ ଏହିପରି ଶତ ଶତ ନାଆ ଖଟା ହୋଇଥିବାର ଦେଖିପାରିବେ । ସମ୍ବଲପୁର ରେଲଲାଇନ ଫିଟିବା ଦିନଠାରୁ ଏହି ନାଆ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଉଣା ପଡ଼ିଗଲଣି । ନାଆଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବରେ ଖୋଳ ଗୋଡ଼ିଆଠାରୁ ପରିଶ ଗୋଡ଼ିଆ (ଅର୍ଥାତ୍ ଖୋଳ ହାତଠାରୁ ପରିଶ ହାତ); ଓସାର ଲମ୍ବ ଅନୁପାତରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ; ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ହାତ ମଧ୍ୟର । ଜଳମାର୍ଗର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ନାଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ନାଆ ଓସାର ବେଶି ହେଲେ ସ୍ରୋତ ଉପରକୁ ଉଠିବା କିମ୍ବା ଶୁଷ୍କମୟ ବାଟରେ ସର୍ପ ପରି କୁଟୀଳ ଗତିରେ ସ୍ରୋତ ତଳକୁ ଆସିବା ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସୁବିଧା ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ସେହିପରି ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇ ପାଖରେ ପବତ ଶୁଷ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିରହିଥିବା ବୃହଦାକାର ପାଷାଣ ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଆସିବା ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ପବନ ଜୋରରେ ନାଆ ପଥର ଉପରେ ପଡ଼ିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା । ସେଥିପାଇଁ ଉଚିତା ଯଥାସମ୍ଭବ ଉଣା ।

ନାଆର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟଭାଗ ଦୁଇପାଖ ମଙ୍ଗ ସୁସମାପତରେ ଚାରିଟା କିମ୍ବା ପାଞ୍ଚଟା ଖୁମ୍ବ ପୋତା

ଥାଏ—ଖୁନ୍ ମୁଣ୍ଡରେ ଲମ୍ବାଲମ୍ବି ମଥାନ । ତହିଁ ଉପରେ ଦୁଇପାଖକୁ ଗଢ଼ାଣିଆ ଚୁଳ । ସେହି ଚୁଳ ପ୍ରଥମେ ବତା ଉପରେ ଚଉକେ ବହଳରେ ଛଣ ଛୁଉଣି । ସେହି ଛୁଉଣି ଉପରେ ବତାର ପେଟ ପାରି ଅନ୍ଧଟା ଚାହିଁପକାଇ କେବଳ ପିଠି ପାରି ଶକ୍ତ ପାତଳ ଭାଗଟାରେ ଲଗାଇଣି ଶକ୍ତରୂପେ ବୁଣଟ ଛୁଉଣି । ସେହି ଗଢ଼ାଣିଆ ଚୁଳ ଉପରେ ନାଉରମାନେ ଧାଉଡ଼ି କର ନାଆ ବାହାନ୍ତି । ଭିତରଟା ଖୁନ୍ ହସାବରେ ବତାର ଚାହିଁ କାନ୍ଥ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଖୋପକୁ ଖୋପ କୋଠଗୁଡ଼ିଏ ବିଭକ୍ତ କରାହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖୋପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସରକ ଲଦନ ହୁଏ । ସରକ ଲଦନ ଉତ୍ତରେ ଉପର ଚୁଳଟା ନାଆ ଫନ୍ଦରେ ଶକ୍ତରୂପେ ବାନ୍ଧ ଦିଆଯାଏ । ନାଆରେ ସରକ ପୂରାପୂରି ଲଦନ—ଚଉକେ ମାନ୍ଦ ଫନ୍ଦ ଉପରକୁ ଦିଶୁଥାଏ । ନଦୀ ଭିତରେ ନାଆ ଚଳିବା ସମୟରେ ପବନ ଟିକିଏ ଟାଣ ହେଲେ—ଲହରୀ ହେଲେ ଟେଣ୍ଡା ଜଳ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ତଳକୁ ଖସିପଡ଼େ । ନାଆ ଖୋପ ଭିତରକୁ ଜଳ ପଶି ସରକ ଭଜାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ବୋହାଇ ନାଆର ଦୁଇ ମଙ୍ଗ ଆଉ ଚୁଳ ମାନ୍ଦ ଦିଶୁଥାଏ ।

ମହାନଦୀର ଗଢ଼ଗଢ଼ିଆ ମହାଦେବ ତୁଠରେ ଆନୁମାନଙ୍କ ଭାଡ଼ା ନାଆ ଖଟା ଥିଲା । ସଖାଳଓଳ ଦିନ ପହରକ ପ୍ରାୟ ସମୟ—ମାଝି ଆନୁମାନଙ୍କ ସାମାନ ସହିତ ଆନୁ ଦେବାନ ଯୋଡ଼ାକୁ ନାଆର ମଝି ଖୋପରେ ପୂରାଇ ଦେଇ ଉପର ଚୁଳଟା ନାଆ ଫନ୍ଦରେ ଆଞ୍ଜକରି ବାନ୍ଧିଦେଲା । ଆନୁମାନଙ୍କ ଚାକରମାନେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଖୋପ ବା ବଳରେ ପଶିଲେ । ଖୋପ ଭିତରଟା ପବନ ଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଆଲୋକଶୂନ୍ୟ । ଖୋପ ଭିତରେ ଆନୁମାନେ ଦେବାନ ଯୋଡ଼ାକ ବଢ଼ଣା ପାରି ବସିଲୁଁ ବା ଶୋଇଲୁଁ । କାରଣ ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଳ ବାଜେ,

ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଶୋଇବାକୁ ଜାଗା ନାହିଁ; ମାଣ୍ଡିକୁ ଆଉଜି ପଡ଼ିଥାଉଁ । ଶୋଇବା ସମୟରେ ତେଲୁଣି ପୋକ ପରି ଚକାହୋଇ ପଡ଼ିଥାଉଁ ।

‘ଜେ-ଜେ-ଗଙ୍ଗା ମାତା’ କହି ନାଉରମାନେ ନାଆ ମେଲିଦେଲେ । ନାଆ ସ୍ରୋତ ଉଜାଣିକୁ ଉଠିବ, ସୁତରାଂ କାତରେ ପେଲି ନେବା ଦରକାର, ଆନୁମାନଙ୍କ ନାଆରେ ପାଞ୍ଚଜଣ କାତୁଆ ଏବଂ ଜଣେ ଆଗମଙ୍ଗୁଆ । କାତଗୁଡ଼ିକ ସରୁ ପାକଳ ବାଉଁଶ, ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ହାତ ଲମ୍ବ । ଆଗମଙ୍ଗୁଆ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖଣ୍ଡେ କାତ—ପାର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ମଙ୍ଗୁଆ କାତ ମୁଣ୍ଡରେ ଛଣି ସୂତାରେ ଖୁବ୍ ଶକ୍ତରୂପେ ଆକୁଣି ବନ୍ଧା । ନାଆ ଚଳୁଥିବାବେଳେ ଆଗମଙ୍ଗୁଆ ଦରକାର ମାଝିକେ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ କାତ ପକାଇ ନାଆ ମଙ୍ଗାଉଥାଏ । ନାଆ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ଯିବା ସମୟରେ ଆକୁଣିରେ ଗଛ ଡାଳ ଧରି ନାଆ ମଙ୍ଗାଏ । ବାହାଣ ନାଉରମାନେ ଆଗମଙ୍ଗୁ ନିକଟ ଛୁତ ଉପରେ ଧାଡ଼ିବାନ୍ଧ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପାଣିରେ କାତ ପକାନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ କାତ ମୁଣ୍ଡଟା କାର ଉପରେ ଥୋଇ ଦୁଇହାତ ମୁଠାରେ ଖୁବ୍ ଶକ୍ତରୂପେ କାତ ଧରି, ଦେହର ସମସ୍ତ ବଳ କାତ ଉପରେ ପକାଇ ପଛ ମଙ୍ଗ ଯାଏ ପେଲି ଘେନିଯାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ବାହାଣିଆ ମାନଙ୍କର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପଞ୍ଜିରାହାଡ଼ ଗୁଡ଼ିକ ମୋଡ଼ି ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଟିକିଏମାନ୍ଦ ସମୟ ପାଇଲେ ନାଆଟା ସ୍ରୋତ ବଳରେ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଆସିବ ବୋଲି ପଛମଙ୍ଗ ପାଖ ପାଣିରୁ କାତ ଉଠାଇବା ମାନ୍ଦକେ ପାଞ୍ଚଜଣଯାକ ଆଗମଙ୍ଗୁ ଯାଏ ଧାଇଁଯାଇଁ ଚଞ୍ଚଳ କାତ ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଇ ନାଆଟାକୁ ଅଟକାଇ ଧରନ୍ତି । ନାଆ ଉପର ଚୁଳଟା ଯେପରି ଗଢ଼ାଣିଆ, ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଲୋକ ଚଞ୍ଚଳରେ ଧାଇଁଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତଳକୁ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଯିବାର କଥା, ସମୟ ସମୟରେ ଜଣେ ଜଣେ ନାଉର ମଧ୍ୟ ନଦୀସ୍ରୋତରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା -- ପାଣିରେ ପଡ଼ିଯିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା ସକାଶେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଥାଉ -- କାହିଁକି ପଡ଼ିଗଲୁ କହି, ସମସ୍ତେ ଖପା ହୋଇ ଯାଇ ତାକୁ ବାଡ଼ାନ୍ତି । ଆଦୁର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା -- ଆଉ ଗୋଟାଏ ନାଉର ପାଣିରେ ପଡ଼ିଗଲେ, ଆଉ ଆଉ ନାଉରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ମାଡ଼ିଗିଆ ନାଉରଟା ମଧ୍ୟ ପାଣିପଡ଼ା ନାଉରଟାକୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ ।

ବେଳ ଦଶ କି ଏଗାରଟା ସମୟ -- ଅନୁମାନ କୋଣ ଦେଉ ମାସ ବାଟ ଉପରକୁ ଉଠି କୁଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ପଠାରେ ନାଆ ଲାଗିଲା । ମାହି କୁଳପାଖ ବାଲିରେ ଗୋଟାଏ କାତ ପୋତ ନାଆକୁ ଖଟାଇ ଦେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ନାଆ ଫିନ୍ଦରୁ ଗୁଲ ବନ୍ଦନ ଫିଟାଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଦେଲା । ଗୁରୁମାନେ ରେଷେଇରେ ଲାଗିଗଲେ । ସ୍ନାନ ସ୍ତୋତ୍ରାଦି ଅନ୍ତେ ମାହି ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ନାଆ ପେଲି ଦେଲା ।

(ଉ. ସା. ୨୪ଶ ଭାଗ -- ୪୯୪ ସଂଖ୍ୟା)

ଦଶପଲ୍ଲାର ଦେବାନୀ (୨)

ନାଉରମାନଙ୍କର ଦିନବେଳେ ରେଷେଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ନାଆ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଉଠାରୁଲି ଏବଂ ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ ହାଣ୍ଡି ଥାଏ । ରାତିବେଳେ ନାଆ ଉପରେ ରେଷେଇ ହୁଏ । ରାତି ଓଳିଟା ତତଲୁ ଶୁଭ ଖାଇ ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ସାତ ସେର ଅମ୍ଳାନ ଶୁଭ ରାନ୍ଧ ତହିଁରେ ଦୁଇ ତିନି ମାଠିଆ ପାଣି ପୂରାଇ ରଖି ଦେଇଥାନ୍ତି । ହାଣ୍ଡି ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ କଂସା ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ଦିନ ଦୃଢ଼କଠାରୁ ନାଉରମାନଙ୍କ ପିଣ୍ଡାଳ ଶିଆ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଜଣେ ଜଣେ ବାହାଣରୁ

ଫିଟି ଆସି ଚଞ୍ଚଳ ଅଧ କଂସାଏ ଶୁଭ ଅଧ କଂସାଏ ତୋରଣି ବାଡ଼ି ପକାଇ ଦୁଇ ତିନି ମିନିଟ ମଧ୍ୟରେ ପିଇ ଦେଇ କାତ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯାନ୍ତି । ସଖାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ କଂସା ଖଣ୍ଡକର ବାହାମ ଥାଏ ନାହିଁ । ଜଣେ ଜଣେ ନାଉର କେଜାଣି ଦଶ ପନ୍ଦର ଥର ଲେଖାଏଁ ତୋରଣି ପିଇଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ତିଅଣ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥାଏ । ତିଅଣ ଖାଇବାକୁ ତର କାହିଁ ? କଦାଚିତ୍ କାହାର କପାଳରେ ଖୋଷାଏ ଦୁଇ ଖୋଷା ପିଆଜ ବା ଟିକିଏ ଆମୁଲ ଘଟିଯାଏ, ନୋହିଲେ ଲୁଣ ଟିକକ ମୁଲ ।

ନଈ ଭିତରେ ଅକାତ ପାଣି -- ପୁଣି ସୁଅ ତୋଡ଼ ନାଆ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କୁଳଠାରୁ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂର ବା କୁଳ ଲଗାଲଗି ତିନିଗୁରୁ ହାତ ଦୂରରେ ନାଆ ଉପରକୁ ଉଠୁଥାଏ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ଦୂରଯାଏ ପରବୁ ବାଲି ଆଡ଼ିଆ କୁଳ ମିଳିଗଲେ ନାଆରେ ସେ ତିରିଶ କି ଚାରିଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ ଦଉଡ଼ି ଥାଏ, ସେହି ଦଉଡ଼ି ଖଣ୍ଡ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧ ଦେଇ ବାହାଣିଆ ନାଉରମାନେ କାତ ଥୋଇ ଦେଇ ସେହି ଦଉଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ଧରି କୁଳ ବାଲି ଉପରେ ଗୁଲି ଗୁଲି ନାଆକୁ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ନିଅନ୍ତି । ତେର ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ି ପାଣି କୁଳ ବୁଡ଼ାଇ ଉପରକୁ କୋଣେ ଦେଉକୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ି ଯାଇଅଛି -- ନଦୀ ବା ନଦୀ କୁଳର ଗହ୍ମ ନାହିଁ -- ସବୁ ଏକାକାର; କିନ୍ତୁ ନାଆକୁ କୁଳ ଭଡ଼ି ଗୁଲିବାକୁ ହେବ । କେବେ ଗଞ୍ଜର ବଳ ଭିତରେ -- ଗ୍ରାମ ଗୋସ୍ତର ଭିତରେ ନାଆ ଗୁଲେ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବଣ ଭିତର ବାଟେ ନାଆକୁ ନେବାକୁ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ଆଗ ମଙ୍ଗୁଆ ଗଛ ଡାଳରେ ଆଙ୍କୁଣିଟା ଲଗାଇ ଲଗାଇ ନାଆକୁ ମଙ୍ଗାଏ । କଦାଚିତ୍ କେତେଜଣ ବାହାଣିଆ ମଧ୍ୟ ଗଛଡାଳ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ଗଛ ଡାଳ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ନାଆକୁ ଉଠାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ

ଅତି ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ସ୍ଥାନରେ ନାଆ ଭିତ୍ତି । କୁଳଟା ବହୁଦୂର ବିସ୍ତୃତ ଉଚ୍ଚ ନୀଳ ସିକତା ପ୍ରାୟମୟ; ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଦକ୍ଷିଣ ତିନି ଦିଗରେ ବିଶାଳ ପ୍ରାଚୀର ପରି ଗିରିଶେଣୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ପଶ୍ଚିମ ପଟ୍ଟର ଶୃଙ୍ଗରେ ଜୁଲନ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଣ୍ଡବତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତଗମନୋନ୍ମୁଖ; ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆକାଶରେ ଦଳବଦ୍ଧ ନାନାଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ କଲରବ କରି ପଶ୍ଚିମ ପଟ୍ଟର ଦିଗକୁ ଉଡ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗସ୍ଥ ପଟ୍ଟର ପ୍ରାଚୀର ମୂଳରେ ସେମନ୍ତ ମହାନଦୀ ସ୍ରୋତ ଶେଷ ହୋଇଅଛି— ନିର୍ଜନ, ନିସ୍ତବ୍ଧ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀ-ମାନଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପର୍କ ଶୂନ୍ୟ । ସେହିପରି ସ୍ଥାନରେ ଠିକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସିକତାସ୍ଥ ପ ଉପରେ ବସି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଅନାଇଲେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରକାର ଗୋଟିଏ ଅନାଦିତ୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ବ ପବନ ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାଶୀଳ । ସେହି ମହାନ୍ ଭାବ ଦର୍ଶନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ନଟବର ଗତିରେ ଅଷ୍ଟମଦିନ ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟକୁ ଆନୁମାନିକ ନାଆ ନରସିଂହପୁର କିଛି ଇଲ୍ଲକା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ତୋଠରେ ଭିତ୍ତି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ମହାନଦୀ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇକୁଳ ନରସିଂହପୁର ଏବଂ ଦଶପଲ୍ଲୀ କିଛି ଇଲ୍ଲକାର ସୀମାନ୍ତ ସ୍ଥାନ । ମହାନଦୀ କୂଳରୁ ନରସିଂହପୁର ଗଡ଼ କୋଣେ ବାଟ ମାଟ ଦୂର । ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ନ୍ୟାକୂଳଠାରୁ ପ୍ରାୟ ସାତକୋଶ ଦୂରରେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ରାଜଧାନୀ ମଧୁବନ ଗଡ଼ । ନ୍ୟାକୂଳରେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଇଲ୍ଲକାର ବେଲପତ୍ରା ଗ୍ରାମ । ଏହି ଗ୍ରାମର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ଡାକବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ସମ୍ବଲପୁରଠାରୁ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ମହାନଦୀ କୂଳେ କୂଳ ବେଲପତ୍ରା ଗ୍ରାମ ଓଳିତଳ ସ୍ପର୍ଶକରି ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଅଛି । ମଧ୍ୟ-ଭାରତବର୍ଷ ଏବଂ ଉତ୍କଳର ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତସ୍ଥ ଫାଟିଆସିମାନେ ଏହି ବାଟରେ ପୁରୀ ଧାମକୁ ଯାତାୟତ କରନ୍ତି । ବେଲପତ୍ରା

ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ଆଠକୋଶ ଦୂରରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ବରମୂଳ ଘାଟି । ମହାନଦୀ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇ କୂଳରେ ନ୍ୟାକୂଳ ସ୍ରୋତ ଭିତରୁ ଉଠି ବିଶାଳ ପଟ୍ଟର ପ୍ରାଚୀର ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଗଭୀର ଅପ୍ରଗସ୍ତ ମହାନଦୀ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ।

ନାଆ ନରସିଂହପୁର କିଛି ଇଲ୍ଲକା ଗ୍ରାମ ତୋଠରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଦେବାନ ବାବୁଙ୍କ ସାମାନ ଦେନଯିବା ସକାଶେ ଗଡ଼ରୁ ବେଠିଆ ଏବଂ କର୍ମସୂତ୍ର ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ବାବୁ ଜଗମୋହନ ଦାସ ଆପଣେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ—ଆଲୋକ ପବନ ବାହ୍ୟ ଜଗତର ସର୍ବପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ ନାଆଖୋପ ଅଥବା ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିରହି ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସ୍ଥାତ୍ ଧାବମାନ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ବାହାଣୀଆଙ୍କ ଦଶଗୋଟି ଦୃଢ଼ ପଦକ୍ଷେପର ଏକ ପ୍ରକାର କର୍ମଣ ବିରକ୍ତକରି ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ରାତିନିଦ୍ରା ମଧ୍ୟ ତଥେବତ । ପ୍ରାଣଧାରଣ ବା ଶ୍ୱାସ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଆହାର ପିତ୍ତପାବନ ଡାଲି ମାସ ସହାୟ, ଆଉ କଟକରୁ ସଂଗୃହୀତ ମାର୍ଗସମ୍ବଳ ବାସି ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ।

ମନ ମଧ୍ୟରେ ନାଆ ଖୋପ ମଧ୍ୟରୁ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ଚରବିଦାୟ ଗ୍ରହଣକରି ବାହାରକୁ ବାହାର ଆସିଲି । କଟକଠାରୁ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ସକାଶେ ସେ ସମୟରେ ଏକମାତ୍ର ସହାୟ ନାଆ ଖୋପଠାରେ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର କରିବା ତ ଦୂର କଥା, ଥରେ ପଛ ଫେରି ଅନାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲ ନାହିଁ । ଏହି କୃତଜ୍ଞ ମାନଙ୍କର ଦଣ୍ଡଭୋଗ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବା—ସେଥିରେ ପ୍ରମାଣ ପାଠକ ଆପଣେ ଶୀଘ୍ରପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ।

ସେଦୁଆ ଶେଷିଆ ମୁଣ୍ଡଫଟା ଖରା—ଛତାଟିଏ ମୁଣ୍ଡେଇ ନାଆ ମଥାନ ଉପରେ ବସିଲି, ସେକ୍ଷେପୁ

ଯିଲଟା ଆସି ପାଖରେ ବସିଲା । ଖୁବ୍ ମନଯୁଗରେ ତାକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲା—ଏହି ଦେଖ, ଦଶପଲ୍ଲ ଇଲ୍ଲାକା ବେଲପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ଦଶୁ ଛୁ—ନଫାଟା ପାରି ହେବାକୁ ରୁଣ୍ଡ ପାଞ୍ଚଦଶ ଲାଗିବ—ସନ୍ଧ୍ୟା ସରିକି ଆମ୍ଭେମାନେ ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିବା । ପଧାନ ସଞ୍ଚା ଦେବ—ନାନାପ୍ରକାର ପନ୍ଥ ପରିବା ମାଛ ସଞ୍ଚାରେ ଥିବ—ଭଲକରି ଡେଇ ରଜମ ରନ୍ଧବୁ, ମାସ ହାତ ଚଞ୍ଚଳ କରିବୁ । ଆଜି ଭଲକରି ଖାଇ, ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ, ଭଲକରି ଶେଇବାକୁ ହେବ, ପୁଡ଼ାଏ କଟକା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସଙ୍ଗରେ—ଥିଲା, ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ କ’ଣ—ଦେ ନାଉରିମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟ ଦେ ।

ନାଉରିମାନେ ନାଆ ମେଲି ଦେଇ ଆସୁଲ୍ଲ ଧରିଲେ । ନଫା ଗର୍ଭଟାରେ ଅକାତ ପାଣି । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆସୁଲ୍ଲ ଯୋଡ଼ାଏ ବାହାଣିଆ ଧରି ଏକ ପାଖରେ ବାହାନ୍ତି । ମଙ୍ଗଧର ମଙ୍ଗଟା ବାହି ନାଆ ସଳଖାଏ ।

ନାଆ ମେଲିବାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇଦଶା ଉତ୍ତରେ ନାଆଟା ନଫାର ପ୍ରାୟ ମଝାମଝିରେ ଚାଲୁଅଛି, ବାହାଣିଆମାନେ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହରେ ଆସୁଲ୍ଲ ବାଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗୁଆ ମାଟି ଖୁବ୍ ରଡ଼ିଟାଏ କରି ଡାକିଲା—ଚଞ୍ଚଳ ବାହା, ଚଞ୍ଚଳ ବାହା—ମଣିଭାସା ପବତ ଶିଖରେ ମେଘ ଚରିଲଣି ଏହିଲଗେ ଝଡ଼ ବର୍ଷାହେବ । ମୁଁ ଚମକି ପଡ଼ି ଚାଲିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି—ଚାଲିଆଡ଼େ ଖରା ପଡ଼ିଛି—ମେଘ କାହିଁ । ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ମହାନଫା ଗର୍ଭରେ ବାଲିର ଗୋଟାଏ ଷ୍ଟ୍ର ପଠା ଥିଲା; ନାଉରିମାନେ ଚଞ୍ଚଳ ବାହି ନେଇ ସେହି ବାଲି ପଠା ଧାରରେ ନାଆଟାକୁ ଖଟାଇ ପକାଇଲେ । ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣ ପବତ ଶିଖରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଷ୍ଟ୍ର ମେଘ ମାସ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥିଲେ । ପବତ ବିଶେଷର ଶିଖରେ ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ ମେଘର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ନାଉରିମାନେ ଶୀଘ୍ର ବୃଷ୍ଟି ଓ ପବନ ଆଗମ ବିଷୟ ବୁଝି ପାରନ୍ତି । ସତକୁ ସତ ସେହିନ ଅର୍ଦ୍ଧଦଶା

ମଧ୍ୟରେ ଭୟଙ୍କର ତୋଫାନ ସହିତ ବୃଷ୍ଟି ଉପସ୍ଥିତ । ମାଟି ମୋ ଚାକର ସହିତ ମୋତେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟରେ ପୁନର୍ବାର ପକାଇ ଚାଲିଆ ଆଶା କରି ବାନ୍ଧ ଦେଲା । ସାମାନ ସବୁ ବାନ୍ଧ ରଖି ଦେଇଥିଲୁଁ, ପୁନର୍ବାର ଫିଟାଇ ବିଛଣା କରିବାକୁ ହେଲା । ଦୁଃଖ ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ସଙ୍ଗୀ ଦୁଃଖକୁ କୁଆଡ଼ୁ ଟାଣି ଆଣେ । ଜଗମୋହନ ବାବୁ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ଦୁଇଜଣ ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହୋଇ ନାନାପ୍ରକାର କଥାବସ୍ତା କରି ଦୁଃଖ ଗୁଡ଼ାକୁ ଆଗରୁ ଆଡ଼େଇ ଦେଉଥିଲୁଁ—ଆଜି ଏକାକୀ । ସେ ସମୟରେ ହାରିକାନ ଲଣ୍ଡନର ଆକର୍ଷଣ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଖୋପ ଭିତରେ ଘାପ ଆଲୁଅ ଜାଳିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ—ଅନ୍ଧକୂପ ଅଳ୍ପ ତମସାବୃତ୍ତ ତହିଁ ନିପରେ ଦୁଃଖ—ଉପବାସ ଜନିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ଦିନବେଳେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଘୋରନ ହୋଇଥିଲା । ରାତିରେ ସୁନ୍ଦର ଘୋରନ ହେବ, ଏହି ଆଶାରେ ବାଲିରେ ବସି ଅର୍ଦ୍ଧସିଦ୍ଧ ପ୍ରାୟ ମୁଗଡ଼ାଲି ସହାୟତାରେ ଘୋରନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହେଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ କଷ୍ଟର ଅବସାନ, ଏହିକଥା ସୁରଣକରି ମନ ଉଦର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କଟକା ବାସି ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗୁଡ଼ାଏ ଥିଲା, ଦିନବେଳେ ନାଉରିମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟ ଦେଇଅଛି; ଭୟଙ୍କର ଘୋର । ରାତିଯାକ ଅବିଚ୍ଛେଦ ଭୟଙ୍କର ପବନ ସହିତ ବୃଷ୍ଟି—ବାହାରକୁ ସାଇଁ ସାଇଁ ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ଶାସଣ ଶବ୍ଦ ଶୁଣୁଥାଏ । ଭାବୁତରେ (୧) (ହାତୀବନ୍ଧା ଖୁମ୍) ବନ୍ଧା ମଉ ବାୟା ହାତୀପରି ନାଆଟା ଏପାଖ ସେପାଖ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଖୋପ ଭିତରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶୋଇବାର ମଧ୍ୟ ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ—ଗଡ଼ି ବୁଲୁ ଥାଉଁ । ନାଆ ପାଗଡ଼ (୨) (ନାଆବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି) ଛୁଡ଼ାଇଲେ ଶରୀରରୁ ପ୍ରାଣ ଛୁଡ଼ି ଯିବା ଏକାବେଳକେ ଅବଧାରିତ । ପ୍ରବଳ ପ୍ରୋତ ପାଣି ରହିଲାରେ ପଡ଼ି ନାଆଖଣ୍ଡ ବୁଡ଼ିଯିବା କିମ୍ବା ପବତ ନାସିରେ ବାଜି ଚାଲି ଚାଲି ହୋଇ ଯିବା ଉପାତ ନିବାରଣର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏଥି

ସକାଶେ ସମୟ ସମୟରେ ଖବର ନାଶର ଆଶଙ୍କା ପ୍ରାଣକୁ ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଉଥାଏ । ଭୋକର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଶରୀରର ଅସ୍ଥିରତା—ଖବରନାଶର ଆଶଙ୍କା—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗରୁକ୍ତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାସାରେ ଖବରକୁ ବେଢ଼ି ବସି ଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତାପ ନାଶିନୀ ସନ୍ତୋଷ-ଦାୟିନୀ ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କର ପାଖ ପଶିବାକୁ ଆୟତ୍ତ କାହିଁ ? ସେ ସମୟରେ ମନରେ ପଡ଼ୁଥିଲା କି ନାହିଁ ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଶ୍ଳୋକଟି ଲେଖୁଅଛି ।

“ଯଜ୍ଞିତମ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂରତରଂ ପ୍ରସ୍ତାତ
ଯଜେତାଂ ନଗଣିତଂ ଚନ୍ଦ୍ରହୋପପେତ ।”

ଏଥି ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁ ଜାତି ଟିକିଏ ଅଧିକ ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ; ହିନ୍ଦୁରେ ମୁଁ ଖବର କାଳରେ ଶତ ସହସ୍ର ଘଟଣା ଦେଖି—ଶୁଣି—ଭୋଗି ଘୋର ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।

ଯୁଗରେ ହେଉ ବା ଦୁଃଖରେ ହେଉ, ରାତି ପାହେ—ରାତି ପାହିଲା । ବୃଷ୍ଟି ଏବଂ ପବନର ପ୍ରାବଳ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି—କେବଳ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟିଟି ହେଉଥାଏ । ଭୋର ହେବା ମାତ୍ରେ ନାଉରିମାନେ ନାଆଟା ମେଲି ଦେଲେ । ଦିନ ପହରକ ସରକି ନାଆ ବେଲପଡ଼ା ତୋଠରେ ଭିଡ଼ିଲା । ନୂଆ ଦେବାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୋଳି ନେବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମର ପଧାନ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧରି ତୋଠ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ପ୍ରାୟ—ଲୋକ ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ନାଆ ଉପରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ପ୍ରାୟ ଶକ୍ତିହୀନ; ମାତ୍ର ମୁଁ ଯେ କଲ୍ଲାର ଦେବାନ ହାକିମ—ମାକଡ଼ସ୍ତ୍ରୁଟ, ମୁଁ ଦୁବଳ ନୁହେଁ, ମନରେ ଦେହରେ ଖୁବ୍ ତେଜ ଅଛି, ଏଇଟା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ

ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ଲୋକେ କହିବେ ଏ ହାକିମଟା ବର ପୁରୁଷ ନୁହେଁ । ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନାଆ ଉପରୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲି, କାଦୁଅ ମାଟି—ଗୋଡ଼ ଖସିରି ଗଲା—ତେତିକିବେଳେ ‘ପପାତ ଧରଣୀ ଚଳେ—’ ବାରଲ୍ଲ ଜଣା ପଡ଼ିଗଲା । ପାଠକ ଆପଣେ ମୋହର ଏହି କପଟାତ୍ମର କଥା ପଢ଼ି ହସିବେ, ମୋତେ ଧିକ୍କାର କରିବ, ମୋହର ଚିତ୍ତ ଖବରର ଅନେକ କପଟ ବ୍ୟବହାର କଥା ମନେ କରି ମୁଁ ନିଜେ ହସିବେ—ଅନୁଭାବ କରେ—ଆପଣଙ୍କର ଅପରାଧ କ’ଣ ? କଥା କ’ଣ ଜାଣନ୍ତି ଆପଣେ । ସଂସାରଟା ହେଲା ନାଟ୍ୟ ଭୂମି—ମାନବ ଶ୍ରେଣୀ ଅଭିନେତା, ଯେଉଁ ଲୋକ ଖୁବ୍ ନାଚ କୁଦ ପାରେ—ଅଙ୍ଗ ଭାଙ୍ଗି କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଖୁଲାଇ ପାରେ, ତାହାରି ଜିତା ପଟ ।

ମୋତେ ଗଡ଼କୁ ଦେଖିଯିବା ସକାଶେ ଜଣେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ପାଲଟି ଧରି ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବେଲପଡ଼ାରେ ଆହାତ ସାରି ଉପରଓଳି ଯାହା କଲୁ । ବେଲପଡ଼ାଠାରୁ ଗଡ଼ ପ୍ରାୟ ସାତ କୋଶ ଦୂର—ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସେ ଓଳି ଅଗିଲ ନାହିଁ । ଗଡ଼ଠାରୁ ଦୁଇକୋଶ ଦୂର ମଧ୍ୟାଣ୍ଡ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ରାସିବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସରବରାଜର କରି ରଖିଥିଲା । ଦଶପଲ କଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟାଣ୍ଡଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ । ଏ ସ୍ଥାନରେ ରାଜସରକାରଙ୍କ ଖମାର ଏବଂ କଚେରୀ ଘର ଅଛି । କୁମାରକା ଉପନୟନ ଏହି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟାଣ୍ଡ ବାଟେ ବହି ଆସି ମହାନଦୀରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏଥି-ସକାଶେ ଏହି ଗ୍ରାମର ଜଳ ଏବଂ ପାଲ ଜମି ଖୁବ୍ ଉତ୍ତର ।

ପର ଦିବସ ସଖାଳ ଦିନ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ନିଜଗଡ଼ସ୍ଥ ନିରୂପିତ ବସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁ । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସରଦାର ସଞ୍ଜା ଆସି ଗୋଟାଏ ଘର

ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲା । ପୂର୍ବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜା-ମାନଙ୍କ ସରଦରୁ ଏହିପରି ସଞ୍ଚା ବାହାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । କୌଣସି ଭଦ୍ର ଅତିଥି ଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଦିନମାନ ଖୋରାକ ସକାଶେ ଯେଉଁ ସଞ୍ଚା ଆସେ, ସେଥିରେ ମାସକ ସକାଶେ ଖୋରାକ ସହଜରେ ଚଳିପାରେ । ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ସରଦରୀଆ ଏପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ସଞ୍ଚା ସଜାଡ଼ି କରି ଦେଇଥାଏ ଯେ, ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ଦାନ୍ତଖୁଣ୍ଟା ଦାନ୍ତକାଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଥିରେ ଥାଏ ।

ଦିନ ଦଶ କି ଏଗାରଟା ସମୟରେ ରାଜା-ସାହେବଙ୍କ ଛୁମୁକୁ ସାକ୍ଷାତ ସକାଶେ ଗଲୁଁ । ରାଜାସାହେବ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିକୁ ଆଉଜି ଖରଡ଼ଟା ଉପରେ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ଛୁମୁକରଣ, ଗନ୍ଧାଦରୀଆ, ଧାନଦରୀଆ, ପାଞ୍ଜିଆ ପ୍ରଭୃତି ରାଜକର୍ମୀଗୁଣ୍ଡମାନେ ଶ୍ରୀଛୁମୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥର, ବାଁ ଭାଗ ପାଞ୍ଚ ସାତ ହାତ ଦୂରରେ ବସିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଭୂମ୍ୟାସନ । ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ନିଯୋଗ ଖଟାଣିଆ ଉଭା ହୋଇଥାନ୍ତି । ନୂଆ ଦେବାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ମଫସଲରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ପଧାନ ପାଞ୍ଜିଆ ମଧ୍ୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । ଶ୍ରୀଛୁମୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ ତିନି ଗୁଣି ହାତ ଦୂରରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖରଡ଼ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ଖଣ୍ଡିକ ଦେବାନଙ୍କ ଆସନ ।

ରାଜାସାହେବ ଫାର୍ଦ୍ଦାକାର, ମପାଶସହି ସୁଲ, ଆବଶ୍ୟକ ସବୁଜ ଶୁଣୁ । ବାହୁବଳ ଶରୀରଟି ରାଜ ଶରୀରର ଉପଯୁକ୍ତ । ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରେକ ସମ୍ମାନ ସହିତ ଅଭିବାଦନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳେ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଶରୀରର ସୁଲଭାଠାରୁ ବୃଦ୍ଧିର ସୁଲଭା ଖୁବ୍ ବେଶି ପରିମାଣରେ ବଳପଡ଼ୁଥିଲା ।

ମୁଁ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ଶ୍ରୀଛୁମୁ ମୋ ପଦାଙ୍ଗୁଳ ନିଖାରୁ ମସ୍ତକ କେଶାଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ୍ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପୁନଃ ପୁନଃ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ପ୍ରକାର ସନ୍ଦର୍ଭା ବିରୁଦ୍ଧ ଗୁହାଣି ଦେଖି ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୋଧହେଲା । ମୋ ଶରୀର ଉପରେ ଶ୍ରୀଛୁମୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆବଦ୍ଧ ଥାଏ— ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ମୁଣ୍ଡବିଦଳ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତଟା ପଶ୍ଚାତ୍ଭାଗକୁ ନେଇ ବୁଢ଼ାଗୁଣ୍ଡ ବେଗର ପୁନଃ ପୁନଃ ହଲାଇ, ପାଞ୍ଜିଆ, ପାଖ ଲୋକ, ପଧାନମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଅନାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଯେପରି ଅନ୍ୟମନସ୍ତ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି, ଏପରି ବାହାନା କରି ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ନିୟାମିତ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ଦେଖୁଥାଏ । ମୋ ଶରୀରର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟ ଫାର୍ଦ୍ଦାକାର ବ୍ୟାପୀ ପରୀକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ହେବା ଉତ୍ତରେ ଶ୍ରୀଛୁମୁ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—

“ଆହେ ଦେବାନ ବାବୁ ! ଆପଣ ରୋକ କେତେ ଦିଅ ଭାତରେ ଖାଅ ?”

ମୁଁ କହିଲି—‘ଆଜ୍ଞା, ଭାତରେ ଆଉ କେତେ ଦିଅ ଖାଇବି—ଏହି ତୋଳାଏ ଅନ୍ଧାଳ ।’

ଶ୍ରୀଛୁମୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ତାଙ୍କୁ ଭାବରେ ମୁହଁ ମୋଡ଼ି ଆଜ୍ଞା କଲେ—‘ନାହିଁ ନାହିଁ, ତାହା ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଭାତରେ ଅଧସେର ଦିଅ ଖାଅ ତ, ଦେଖିବ, କିପରି ହେବ । ଆମ ଶ୍ରୀଛୁମୁ ଉତ୍ତରରେ (୧) ଦୁଇଓଁକ ଦୁଇ ସେର ଦିଅ ମଣୋହି କରୁଁ । ଆରେ ସରଦରୀଆ ! ଦେବାନ ବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇସେର ଦିଅ ପଠାଇବୁ ।’ ସତକୁ ସତ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସାକୁ ପ୍ରତି-ଦିନ ଦୁଇସେର ଦିଅ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଦିଅ କ’ଣ ହେବ, ପ୍ରତିଦିନ ମନା କରୁଁ, ଶୁଣୁଛି

କିଏ ? ପରେ କଚେରୀ ପେଷ୍କାର ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଲା, ଘିଅ ଯଦି ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥାଏ, ତେବେ ସେ କଥା ରାଜାଙ୍କୁ କହି କହିବେ ନାହିଁ, ବନ୍ଦ ହୋଇ-ଯିବ । ପ୍ରକୃତରେ ତାହାହିଁ ହେଲା । ଦଶପଲ କଚେରୀ ପେଷ୍କାର ବୃତ୍ତ ଯାଜପୁର । ଅନେକ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପେଷ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛି, ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଗତ ବୃତ୍ତ ତାକୁ ଭଲରୂପେ ଜଣା । ପ୍ରଥମେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରି ବସାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ପେଷ୍କାର ବାବୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ବସାକୁ ଆସିଲେ । ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ମୋ ସହିତ ବ୍ୟବହାର ବୃତ୍ତ— ଅର୍ଥାତ୍ ମୋତେ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଘୁନଃ ଘୁନଃ ଅନାଇବା—ମୁଣ୍ଡିବନ୍ଧ ହସ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ ଶ୍ରାବକୁ ରାଜା ବୃକ୍ଷାଙ୍ଗସ୍ଥି ହଲାଇବା—ଅନ୍ୟ କିଛି ପ୍ରସଙ୍ଗ ସମୟରେ କଥୋପକଥନ ନ କରି ହଠାତ୍ ଘିଅ ଖାଇବା କଥା ପଚାରିବା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟର ଅର୍ଥ ନ ବୁଝି ପାରି ସେଥିର ବୃତ୍ତନ୍ତ ପେଷ୍କାର ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିବାରେ ସେ ଏହିପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ବୁଝାଇ ଦେଲେ ।

ରାଜାସାହେବ ଘୁନଃ ଘୁନଃ ମୋ ଶରୀରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ, ମୁଁ ପାତଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ଖୁଲକାୟ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଅସୁନ୍ଦର—ସୁତରାଂ ଜ୍ଞାନଘନ । ଏଥିରୁ ସେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଯେ, ‘ଏହି ନୂଆ ଦେବାନଟା ଅସୁନ୍ଦର ଏବଂ ମୂର୍ଖ । ତେବେ ଲୋକଟାକୁ ସୁପରିଚ୍ଛା ସାହେବ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଜ୍ଞାନବାନ୍ କରାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ।’ ସେଥିପାଇଁ ସେତେ ପରିମାଣରେ ଘିଅ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧ୍ରୁବ ଧାରଣା ଥିଲା, ଲୋକ ଘିଅ ଖାଇଲେ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

ମୁଁ ବସାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲା ଉତ୍ତରେ ରାଜାସାହେବ ପାଖ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋହର ଶାଶ୍ବରକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ତାହା ପରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି । ପେଷ୍କାରଙ୍କ ଉକ୍ତି ସହିତ ସେହି ମନ୍ତବ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ବର୍ଗଗତ ଜଣେ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କ ଅଶୋଭନୀୟ ଆଚରଣ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କଥାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମରୁ ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାବଳୀ ସହିତ ସେଥିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଫକ୍ଷେପରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି ।

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ରୁବ ଧାରଣା ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପରି ରୂପବାନ୍, ଜ୍ଞାନବାନ୍, ବିଦ୍ବାନ୍, ଧନନ୍ ଲୋକ ପୃଥିବୀରେ ଦ୍ବିତୀୟ କେହି ନାହିଁ । ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଦେନି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ଭିତ୍ତିଆଁ ବେହରଣ କଚେରୀରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ । ପାଖଲୋକେ ଏବଂ ଭିତରୁଆ ପାଞ୍ଜିଆ କରଣମାନେ ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ କହି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ଉକ୍ତିର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାକ୍ଷ ଦେଉଥାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ତାହାଙ୍କର ଶରୀରଟି କାବୁଲଦେଶୀୟ ଖରପୁରୁଷ ପରି ଫର୍ଦ୍ଦ ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠତା ବ୍ୟଞ୍ଜକ; ଦର୍ଶକ ମନରେ ସହସା ଭୟଭକ୍ତି ଜନ୍ମାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ପିତୃଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦଶ ପଇରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ଅବଧାନ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ । ଅବଧାନ ଆପଣଙ୍କ ଯୁଗାନ୍ତବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଗତି ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ଫଳସ୍ବରୂପ ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଲେଖିବାକୁ ଶିଖିଥିଲେ । —‘ଶ୍ରୀଚିତ୍ରନାମ ଦେଉ ଭଞ୍ଜ ରାଜା—କଲେ ଦଶପଲ୍ଲୀ

ଏବଂ ଯୋରମୋ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଲେଖା ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଟା ‘ଚ’ କେଉଁଟା ‘ଦ’ କେଉଁଟା ‘ନ’ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ଅକ୍ଷର ବାଛି ଦେଇ ନ ପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ଖର୍ଚ୍ଚକାଳ ସାବତ୍ର ଅଭ୍ୟାସ ହେତୁରୁ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ଲେଖି ପାରୁଥିଲେ ।

ଦଶପଲ୍ଲବର ଯୋଡ଼ିଏ କଚେର । ଭିତରୁଆ ବେହରଣ କଚେର — ସେଇଟା ରଜାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ (ଖାସ୍ କାମର), ବାହାରେ ଦେବାନା କଚେର । ବାହାର କଚେରରେ କୌଣସି ଦିବସ ଅନେକ ବିଗୁର ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରଜାପାଟକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା କଥା ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀକର୍ଣ୍ଣ ଗୋଚରକୁ ଆସିବା ମାତ୍ରେ ଚଞ୍ଚଳ ଗନ୍ତାଲଗି ହୋଇ କଚେରକୁ ବିଜେ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ୱକରେ ବିଜେ ହୋଇ ଦୁଇବାଡ଼ୁ ଟେକି ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚରେ କହି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି — “ତୁନି ହୁଅ ତୁନି ହୁଅ — ଆମ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରିବେ ।”

ଅନ୍ୟସ୍ତ୍ର ଦପ୍ତର ଦୁଆତ ମୁହଁ ଯାଏ କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଯୋଡ଼ାଏ ଧଳା କାଗଜ ଓ କଲମଟିଏ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ଶ୍ରୀକରପୈଠ ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇଦିଏ । ଶ୍ରୀ ଗୁରୁ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି — “ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେଓ ଭଞ୍ଜ, ରାଜା କଲ୍ଲେ ଦଶପଲ୍ଲବ ଏବଂ ସେ ରମୋ ।” ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରୀକର ଚାଲିଥାଏ; କାଗଜ ପୁଡ଼ାଟା ଓଲଟାଇବା ବେଳେ ଲଗିତ ପୁଡ଼ା କାଳ ଦୁଇ ପୁଡ଼ା ହୋଇଯାଏ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖା ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲେ କାଗଜ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଶ୍ରୀକର ଯୁଗଳରେ ଉପରକୁ ଟେକିଧରି ଅଗ୍ର ପଶ୍ଚାତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ପରୁର ଆଜ୍ଞା ହୁଅନ୍ତି — “ଦେଖ, ସମସ୍ତେ ଦେଖ — ଦେଖ, ଆମ ଗୁରୁ କେମନ୍ତ ଲେଖି ଆଜ୍ଞାକଲୁ । ଆମ ଦେଇ (ପିତାଭଜା) ଏପରି କଣ ଲେଖି ପାରୁଥିଲେ ? ସତ କଥାଟି କହିବ — ନା ?” ଲୋକଙ୍କର ବାଡ଼ିଆ ଖାଇବାର, ଜୋରିମାନା ଦେବାର

କମ୍ପା ଜେଲ ପିବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୟ । ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକଗଣ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ହେଁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି, — “ଆଜ୍ଞା, ନା ମହାପ୍ରଭୁ ! ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ପରି ଲେଖି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।” “ନୂଆଗଡ଼ ରଜା — ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରଜା — ଆଉ ଆଉ ରଜାମାନେ କଣ ଏପରି ଲେଖି ପାରନ୍ତି ?” ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉଠିବ ଶୁଣିବା ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଆଗେ ମୁଣ୍ଡିବନ୍ଧ ହସ୍ତ ଉପରକୁ ଟେକି ବୁଝାଜୁଷ୍ଟି ହଲାଇ ହଲାଇ କହି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି — “ନାହିଁରେ ବାପା, ନାହିଁ ।” ମୁଁ ନିକଟରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚୌକିରେ ଭୁନି ହୋଇ ବସି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖୁଥାଏ । ସମୟ ସମୟରେ ଝାଳ ବାହାନାରେ ହସଟା ରୁମାଲ ଖଣ୍ଡକରେ ପୋଛି ପକାଇବା ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ।

ଗୁରୁଙ୍କ କଚେର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ — ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଡେ ଭଲକରି ଥରେ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି; ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଆଖିଠାରରେ ମୋଡେ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେଥିର ଅଭିପ୍ରାୟ — ଏ ଲୋକଟାକୁ ଦେଖ, କିପରି ପାତଳା ଶରୀର — ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ଧରେ ଦୁଇଧର ନୁହେଁ, ପ୍ରତି ମାସରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର କଚେରରେ ଏହିପରି ଅଭିନୟ ହୁଏ ।

ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦଟଣା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଙ୍କ ବିଦ୍ୟାପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର କଥା ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ।

ଗଡ଼ଜାତ ସୁପରିଖ୍ୟେତ୍ସେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଗଡ଼ଜାତ ଗସ୍ତ ସମୟରେ ଦଶପଲ୍ଲ ଯାଇଥିଲେ । ରଜା ସାହେବଙ୍କ ଅନ୍ୟାୟ ବିଗୁର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ନାଲିସ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସାହେବ ମହୋଦୟ କହିଲେ, “ରଜା ସାହେବ,

ତୁମ୍ଭେ ତ ମୂର୍ଖ—କଲ୍ଲୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରବ ନାହିଁ । ସରକାର ତରଫରୁ ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଦେବୀନ ପଠାଇବୁ ।” ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତର କଲେ—“କଣ କଣ—କଣ କହିଲୁ ସାହିବ ! ଆମ ଗୁରୁ ମୂର୍ଖ !—ଆଣ କାଗଜ—ଆଣ କାଗଜ—ଏହି ଲଗେ ଆମ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ନାମ ଆଉ କଲ୍ଲୀ ଦଶପଲ ଯୋରମୋ ସବୁ କଥା ଲେଖିବୁ । ଆମ୍ଭ ଦେବେ ରଜା ଯେ ଥିଲେ, ସେ ମୂର୍ଖ ଥିଲେ ।” ଦୁଃଖର ବିଷୟ ରଜା ସାହେବଙ୍କ ବିଦ୍ୟାବତ୍ସର ପରିଚୟ ନେବା ସକାଶେ ସାହେବ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ ।

ଥରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ କଟକ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ; ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—କଟକରେ ଗୋଟାଏ କଲେଜ ଘର ଅଛି, ସେଠାରେ ପିଲାମାନେ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି; ସେଇଟା କପର ଜନସ ଦେଖି ଯିବାର ତ ଉଚିତ । ଶ୍ରୀଗୁରୁ ସ୍ୱୟଂ କଲେଜରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପ୍ରଫେସରମାନେ ଖୁବ୍ ଆଦର ଯତ୍ନ କରି ନେଇ କଲେଜର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖାଇଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଲଇଗ୍ରେସ ଘରେ ବସାଇ ଭିଜଟର ବହି ଏବଂ ଦୁଆର କଲମ ଶ୍ରୀଗୁରୁରେ ଥୋଇ ଦେବାରୁ ଶ୍ରୀ ମଣିମା ପରୁର ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—“ଏଇଟା କଣ, ଏଇଟା କଣ ?” ଉତ୍ତର—“ଆଜ୍ଞା ଏଇଟା ଭିଜଟର ବହି—ଆପଣ କଲେଜରେ କଣ ଦେଖିଲେ ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଏଥିରେ ଲେଖି ଦେବେ ।” ରଜା ସାହେବ କହିଲେ—“ହଁ, ହଁ, ଆମ୍ଭ ଗୁରୁ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରିବୁ—ବୋଲ, ବୋଲ, କେଉଁଠାରେ ଲେଖିବୁ ।” ଜଣେ ପ୍ରଫେସର ଭିଜଟର ପୃଷ୍ଠକ ଖୋଲି ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇ ଦେବାରୁ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଉଠି ଦେଉଁ ରଜା କଲେ ଦଶପଲ ଏବଂ ଯୋରମୋ ।” ଲେଖା ଚାଲିଛି ତ ଚାଲିଛି ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ । ଡିନି ରୁର ପୂଜା ଲେଖା ହୋଇ ଗଲଣି ବହି ଏବଂ ଫେଜର ଅଧ୍ୟାଧିକ କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗଲଣି । କଲମ ଥୋଇ

ଦେଇ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବିଜେ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ବଜାଳ ପ୍ରଫେସର ମେଜ ରୁର ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ଶ୍ରୀହସ୍ତର ଚଞ୍ଚଳତା ଦେଖି ମନେ କରୁଥିଲେ, କେତେ ଅବା କଣ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ—ପଣ୍ଡିତେ ଦୁଇପୁଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହସି ଅସ୍ଥିର କହିବେ କ’ଣ ? ପ୍ରଫେସରମାନେ ଭାରି ଗୋଟିଏ ହସ ହସିଲେ । ଭିଜଟର ବହି ରୁରପୂଜା କାଳମୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଦେଖିଲି, ଦଶପଲ୍ଲୀରେ ମାଲ ମାମଲ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ—ଖୁବ୍ ସହଜ । ମଫସଲର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କନ୍ଧ ଏବଂ ଖଇର । ସେମାନେ ସେ ସମୟରେ ନିତାନ୍ତ ସରଳ ଏବଂ ନିରାପତ୍ତ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାଲ ମାମଲରେ ବାଘା, ପ୍ରତିବାଦୀ, ସାକ୍ଷୀ ସମସ୍ତେ ଠିକ୍ ଠିକ୍ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହି ଯାନ୍ତି । କାହାର କଥା ସହତ କାହାର ଅମେଳ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ଧଜାତୀୟ ଲୋକ ଅଧିକାଂଶ । ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ଜମିଦାର ବୋଲନ୍ତି । ରଜାଙ୍କୁ କିଛି ମାତ୍ର କର ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଏକବର୍ଷ କମିଶନର ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ କନ୍ଧଜାତୀୟ ପରଗଣା ଅର୍ଥାତ୍ ପଧାନମାନଙ୍କୁ ତକାଇ କହିଲେ “ତୁମ୍ଭେମାନେ ରଜାଙ୍କ ରଜ୍ୟରେ ଅଛ । କିଛି କିଛି କର ନ ଦେବାଟା ଭଲରୁହେଁ—କିଛି କିଛି କର ଦିଅ । ଫି ହଲ ପିସ୍ତ କଟକୀ ସେରେ ହିସାବରେ ଧାନ ଦିଅ । ଯେଉଁ ପ୍ରଜା ଯେତେ ହଲର ଗୁଣ କରିବ ସେ ସେତେସେର ଧାନ ଦେବ ।”

ସମସ୍ତ ପରଗଣା ଏକସ ବସି ସ୍ଥିରକଲେ—ସାହେବଟା କହୁଛି, କର ଦେବା । କଟକୀ ସେରେ ଲେଖାଏ କରି ଧାନ ଦେଇପାରବା ନାହିଁ । ସେମାନେ ବୁଝିଲେ, କଟକୀ ସେରେ ଧାନ ଶଗଡ଼େ କ ଦି ଶଗଡ଼େ

କେତେ ହେବ, କିଏ ଜାଣେ । ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ,
“ଆମ୍ଭେମାନେ ହଳପିଣ୍ଡ ତାମ୍ବିଏ ଧାନ ଦେବା, କଟକ
ସେରେ ଧାନ ଦେଇପାରିବା ନାହିଁ ।” ତାମ୍ବିକ ଧାନ
କଟକା ଭିନି କି ଚାରିପେର ହେବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର
ସୁରଣ ହେଉନାହିଁ । ସାହେବ ତାମ୍ବିକ ଧାନର
ପରିମାଣ ବୁଝି ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ଦୁମୁସର ଏବଂ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଦୋଧମାଳ ଗୋଟାଏ
ମାମଲ୍ ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେହି ସମୟରେ
କିଛି ଗ୍ରାମମାନ ଏବଂ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଦେବତା ସ୍ଥାନମାନ ବୁଲି
ବୁଲି ଦେଖିଅଛୁ । କରମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବୃକ୍ଷ ହଳଦୀ,
ସେହି ହଳଦୀର ରକ୍ତ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କରମାନେ
ଦେବତା ଜାଗାରେ ମେରିଆ ଅର୍ପଣ ନରବଳି
ଦେଉଥିଲେ । ୧୯୩୭ ସାଲରେ ଚରଣ୍ଡମେଷ୍ଟ ସେହି
ନରବଳି ରହିତ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ସାଲରେ
ସରକାରଙ୍କ ପଲଟଣ ଯାଇଁ ବଳିଦାନ ସକାଶେ ରଖିତ
ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମାନବଶିଶୁ କର ମାହାଲ ମଧ୍ୟରୁ ସଂଗ୍ରହ
କରି ଆଣିଥିଲେ । ମିସନରୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରାବଧାନରେ
ଥାଇ ଶିକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ସେପରି ଗୁଡ଼ିଏ ଶିଶୁଙ୍କୁ ମୁଁ
ଦେଖିଅଛି । ମୁଁ ଜାଣେ, ସେହି ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପରିବାର
ସମ୍ପ୍ରତି ନାନା ଜିଲ୍ଲାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ
ବ୍ରହ୍ମଣ ଚରଣ୍ଡମେଷ୍ଟ — ଧନ୍ୟ ମିସନରୀ ମାନଙ୍କର
ନରସେବା । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହିନ୍ଦୁଜାତି
ବୋଲି ଅହଙ୍କାର କରିଥାଉଁ । ପରସ୍ପର ସ୍ୱରତ ଭୂମିରେ
ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଯାବତ୍ ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୃଶ୍ୟ ପ୍ରଥା ଚଳି
ଆସୁଥିଲା; ଆମ୍ଭେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ଗର୍ଭରେ ଦେଖି
ଆସୁଥିଲୁ ।

ଅତି ସହଜରେ, ଅତି ସୁବିଧାରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ
ଚଳୁଥିଲା । କେବଳ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଅଣାନ୍ତର
ବିଷୟ ଥିଲା । ରାଜାସାହେବ ବୁଝିଥିଲେ, ମୋ ପରାମର୍ଶ
ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା, ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧାଦେବା ତାହାଙ୍କ

ଆଧିପତ୍ୟ ଏବଂ ମହମା ବିସ୍ତାରର ଉପାୟ ଅଟେ ।
ସଦୃଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ
କରନ୍ତି—“ଆମ୍ଭ ଗୁମ୍ର ରଜା, ଆମ୍ଭେ କଣ ଦେବାନ
କଥା ଶୁଣିବୁଁ ?” ଏହି ପ୍ରକାର ନିବୋଧତା ହେତୁରୁ
ସମୟ ସମୟରେ ବିପଦରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଦୁଃଖ
ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛି ।

ଦିନେ ସକାଳେ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ସମୟରେ
ରାଜା କହିଲେ—“ଦେବାନ ବାବୁ ! ଆଜି ଆମ ଗୁମ୍ରକୁ
ବଡ଼ ଶକ୍ତି ହୋଇଛି ।” ମୁଁ କହିଲି—“ଶକ୍ତି
ହୋଇଥିଲେ ଆଜି ସ୍ଥାନ ନ କରନ୍ତୁ ।” ରାଜାସାହେବ—
“କଣ କହିଲ, କଣ କହିଲ ଦେବାନ ବାବୁ ! ଆଜି
ଆମ ଗୁମ୍ର ମାଜଣା ବଢ଼ିବ ନାହିଁ ।” ମୁଁ କହିଲି—
“ସେପରି କଲେ ଭଲ ହେବ ।” ରାଜା-
ସାହେବ—“କିଏ ପାଖ ଲୋକ ଅଛିରେ, ଜଲ୍ଲଦି
ପାଣିଆକୁ ଆପଟକୁ ଧରିଆଣ, ଆଜି ଜଲ୍ଲଦି ଆମ
ଗୁମ୍ରରୁ ଦେହପାଣି ବଢ଼ିବ ।” ପ୍ରକୃତରେ ସେଦିନ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିନଠାରୁ ଜଲ୍ଲଦି ସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, ସୂତରା
ଜୁର ହୁଏ ।

ରାଜ ବୈଦ୍ୟ କେତେଥର ଆସି ମୋ ପାଖରେ
କହନ୍ତି ତାଙ୍କଛଡ଼ା ରାଜାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା
କରିପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ କାରଣ ପଚାରିବାରେ ସେ
କହିଲେ, ବୈଦ୍ୟ ଯାହା କହିବ ରାଜା ତାହାର
ବିପକ୍ଷେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ । ସେଥିପ୍ରକାଶେ
ଯେଉଁଦିନ ଲଞ୍ଚନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ସେଦିନ ମୁଁ
ଖୁବ୍ ଖଟା ଦହି ସହିତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଗୋଜନ କରିବାକୁ
ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଁ । ରାଜା ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି, “ଆମ ଗୁମ୍ର
ରାଜା, ଆମେ କ’ଣ ବୈଦ୍ୟ କଥା ଶୁଣିବୁଁ ? ଆଜି କିଛି
ଠାଆ ହେବନାହିଁ ।” ପ୍ରକୃତରେ ସେଦିନ କିଛି ନ ଖାଇ
ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି ।

କ ଖାଦ୍ୟ, କ ପରିଧେୟ, କ ଆମୋଦ, ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ କିଛି କିଛି ବିଶେଷ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିତାନ୍ତ ହାସ୍ୟଜନକ ।

ରଜାସାହେବଙ୍କ ଭୌଗୋଳିକ ଜ୍ଞାନ ଅତି ତମକାର ଥିଲା—ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ସାହେବ, ଯୋଡ଼ାଏ ବିରୁ; ଏହି ସାହେବ ବିରୁ ମାନଙ୍କୁ କେଉଁଠାରେ କି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଥିଲେ, ବିଶେଷତ୍ୱେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରି କହିଥାନ୍ତି, ପୃଥିବୀରେ ଆଉ ସାହେବ ବିରୁ ଥିଲେ ଶ୍ରୀଛନ୍ଦ୍ର ଅବଶ୍ୟ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରିଥାନ୍ତେ, ସୁତରାଂ ଆଉ ସାହେବ ବିରୁ ଥିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେଉଁଝର, ନୟାଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଏହି କେତେଜଣ ରଜାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଛନ୍ଦ୍ର ଭିନ୍ନ ଭୂମିଧର କଟକ ବିଜେ ହୋଇ ଦେଖି ଆସିଲେଣି । ଆଉ ରଜା ନାହାନ୍ତି, ଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ କଟକ ଆସିଥାନ୍ତେ, ଶ୍ରୀଛନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରିଥାନ୍ତେ । ସବୁ ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ଧନ ନ୍ୟାୟ ସର୍ବ ବିଷୟରେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଶ୍ରୀ ମଣିମା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ବଡ଼ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଏହି ତିନିଟା ସହର । ଏଥିର ପ୍ରତିବାଦକାରୀ ବିଦେଶୀ ଲୋକ ହେଲେ ଶ୍ରୀଛନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ମନା । ଦଶପଲ୍ଲୀବାସୀ ପକ୍ଷରେ ଜୋରମାନା ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ ଅବଧାରିତ ।

ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶୀତକାଳ ଗସ୍ତରେ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିନ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ କମ୍ପାନୀ ଆସିସ୍ଥାନ୍ତି ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଶାଳି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ବାହାରି ଥାନ୍ତି । ମୋହର ଦଶପଲ୍ଲୀ ଦେବାନର ପ୍ରଥମବର୍ଷ ସୁପରିନ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମେଟକାଫ ସାହେବ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଗସ୍ତକୁ ଆସୁ ଥିବାର ପରୁଆନା ପାଇ ମୁଁ ଓ ରଜାସାହେବ ଦୁଇଜଣ ହାକିମଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେଲ ଆଣିବା ସକାଶେ ବେଲପଡ଼ା ମୁକାମକୁ ଯାଇଥିଲୁ ।

ଗଡ଼ ତରଫକୁ ଆଗମନ ସମୟରେ ସାହେବଙ୍କ ହାତୀ ଆଗରେ, ମଧ୍ୟରେ ରଜାଙ୍କ ହାତୀ, ପଶ୍ଚାତରେ ମୋ ହାତୀ । ଗୋଟାଏ ଗହ୍ୱର ଭଲ ମଧ୍ୟରେ ସାହେବ ପଶ୍ଚାତକୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ କହିଲେ—“ରଜାସାହେବ, ଗଡ଼ଗଘୁରଠାରୁ ବଳାସପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଲବାଟ ଫିଟିବାର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ହୁକୁମ ବାହାରିଗଲା ।”

ରଜାସାହେବ—କଣ-କଣ-ରେଲଗାଡ଼ ତଳିବ ? ଆଜ୍ଞା ସାହେବ, ସେ ଶଗଡ଼ ତ ଏପରି ଭଲ ବାଟରେ ତଳ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ସାହେବ—ନାହିଁ-ନାହିଁ, ରଜାସାହେବ ! ତାହାପାଇଁ ସଡ଼କ ତୟାର ହେବ ।

ରଜାସାହେବ—ଆଜ୍ଞା ସାହିବ-ଆଜ୍ଞା ସାହିବ, ବାଟ ବନାଇଲେ ତ ତେର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇଯିବ ? ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇ ଯାଇପାରେ ।

ସାହେବ—ହୋ-ହୋ-ରଜାସାହେବ ! ତେର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ ।

ରଜାସାହେବ—ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇଯିବ ?

ସାହେବ—ହୋ ହୋ-ରଜାସାହେବ ! ବହୁତ ରୁପେୟା ଖୁବ୍ ବହୁତ ରୁପେୟା ।

ରଜାସାହେବ—ପଞ୍ଚର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇଯିବ ?

ଇତ୍ୟଦିତ୍ୟରେ ମୁଁ ସସ୍ତ୍ର ଭାବରେ ପଛରୁ ହାତଠାର ସାହେବଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ବିଷୟ କିଛି ନ ପଚାରିବା

ପାଇଁ ନିଷ୍ପେଷ କରୁଥାଏ । ରାଜାସାହେବ ମୋ ନିଷ୍ପେଷ ଶୁଣିବେ କ'ଣ ? ପୁନଃ ପୁନଃ ପରୁର ରାଜାସାହେବ ରେଳ ନିର୍ମାଣ ଖର୍ଚ୍ଚା କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଲେ । ଆଉ ଅଧିକ ଉପରକୁ ଯିବା ସକାଶେ ମନ ବଳୁ ନାହିଁ । କଣ ମନରେ ପାଞ୍ଚ ବରକ୍ର ଶ୍ରବଣେ ଚୁନି ହୋଇ ରହିଲେ । ପୃଥିବୀରେ ଏତେ ଟଙ୍କା କାହିଁ ସେ ଖରଚ ହେବ । ସବୁଟଙ୍କାଗୁଡ଼ିକ ତ ଶ୍ରୀ ଗୁମୁକ୍ତ ଗନ୍ତାଘରେ — ଆଉ ଟଙ୍କା କେଉଁଠି ଅଛି ?

ସୁପରିଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହେବ ସମସ୍ତ ସେରସ୍ତା ତଦାରଖ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ସେଥିର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ବିପତ୍ତିପାତ ହେଲା । ପ୍ରତିଦିନ ରାତି ଦଶଟା ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଆହାରାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଶୟନ କରିବାକୁ ଯାଏଁ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ଦଶପଳ ଡାକ ମୁନସିଙ୍କୁ ମୋ ବସାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲା । ଆହାରାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବାକୁ ଏଗାରଟା ବାଜିଗଲା । ମୁନସି ବସାକୁ ଚାଲିଗଲେ; ମୁଁ ଶୟନ କରିବାକୁ ଗଲି । ମୋହର ଶୟନ ଉତ୍ତରେ ଚାଲି ଉଣାର ଘର ଭିତରୁ ଶିକୁଳୀ ଲଗାଇ ଦେଇ ମୋ ବଛଣୀଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଶୟନ କରେ । ସେ ଦିନ ଅକାରଣ ଅନେକଗୁଡ଼ିକ ଯାଏ ଶୋଇବାକୁ ନ ଯାଇ ବାହାରେ ବସି ରହିଲା । ସେ ଶୟନ କରିବାକୁ ଭିତରକୁ ଯାଇ ଯେମିତି ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଅଛି, ଗୋଟାଏ ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ଚାଲି ମୋ ଶୋଇବା ଖଟ ମୁଣ୍ଡ ତରଫ କିଛି ଦୂରରେ ଯେଉଁଠାରେ ଭଣ୍ଡାର ଶୁଏ, ଠିକ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଦୁଲ୍ କରି ଖସି ପଡ଼ିଲା । ସାପଟା ଶ୍ରବଣ ବଡ଼ ଏବଂ ଲମ୍ବା, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ମୁଁ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ମୁଁ ଶୋଇ ଯାଇଥିଲି । ବାରିକ ସସ୍ତ୍ର ଶ୍ରବଣେ ମୋ ଉପରେ ହାତ ପକାଇ ‘ଉଠିବା ହେଉ’ କହି ଯେମିତି ଡାକ ଦେଲା, ମୁଁ କିଛି ମାତ୍ର କଥା ନ ବୁଝି

କେବଳ ନିଜାନ୍ତ ଭୟରେ ଉଠି ପଡ଼ି ମୋ ବଛଣୀ ପାଖରେ ଥିବା ପୁସ୍ତକ ଲମ୍ପ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିରେ ସଜ୍ଜିତ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗୋଲକାର ମେଜ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା । ମୁଁ ଯେପରି ମେଜ ଫୁଲରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଯିବି, ମେଜଟା (ଏକ ପାଦିଆ) ମୋ ଉପରକୁ ଓଲଟି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲି — ମେଜ ଉପର ପଦାର୍ଥ ସବୁ ମୋ ଉପରେ ଓଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଉଠିପଡ଼ି ବାହାରକୁ ପଳାଇ ଆସିଲି; ଦେଖିଲି ପିଲା ଖଦିଖଣ୍ଡ ରକ୍ତମୟ । ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ଆଘାତ ଲାଗି ଥିବାରୁ ସେଥିରୁ ରକ୍ତସ୍ରୋତ ପ୍ରସ୍ରାବ ବାଟେ ବହି ଲୁଗା ଗୋଟାକ ଭିଜି ଯାଇଥିଲା । ଅତେତ ପ୍ରାୟ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ ଆଉ ଚାଲିଗଲେ ମୋ ଯାଇଁ ସାପଟାକୁ ମାରି ପକାଇଲେ । ସେ ରାତିରେ ଚାଲି ଉଣାର ଦେବାତ୍ ଶୋଇବା ସକାଶେ ବିଳମ୍ବ କରି ନ ଥିଲେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ସର୍ପାଦାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଧାରିତ ଥିଲା ।

ପ୍ରାୟ ଅତେତ ଶ୍ରବଣେ ବଛଣୀରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶ୍ରେଣ ଉତ୍ତରେ କେତେ ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ । ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା ସମୟରେ ଦୁଇଜଣ ଚାଲି ଯୋଡ଼ାଏ ପଟ୍ଟା ଧରି ବସ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶ୍ରେଣର ଚାଲି ପାଞ୍ଚଦିନ ଉତ୍ତରେ ଠିକ୍ ତବଣ ଦଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝାଡ଼ା ପ୍ରସ୍ରାବ ସବୁ ବନ୍ଦ । ଜୀବନର ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବଛଣୀରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ । ଇତ୍ୟାଦିରେ ତତ୍ ସ୍ଥାନୀୟ ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକେ ଏବଂ ଚାଲିଗଲେ ମୋତେ ଭୂତ ମାଡ଼ି ବସିଥିବାରୁ ଝାଡ଼ା ପ୍ରସ୍ରାବ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ସ୍ମରଣ କରି ନେଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଟାଣୁଆ ଟାଣୁଆ ଶୁଣିଆ ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଫୁଙ୍କା ଝଡ଼ରେ ଏବଂ ଘରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭୂତ ବାଟ ବନ୍ଦ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରା ଶାରି ବୁଣା ଏବଂ ଲୁହାକଣ୍ଡା ପୋତିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ଦେଖୁଥାଏ, ପାଟି ଫିଟାଇ କଛୁ କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦକ୍ଷିଣ ଜଙ୍ଗ ମୂଳରେ ଏକ ସ୍ଥାନ ହଠାତ୍ ପାଟି ଯାଇ ସେତେ ଅନ୍ଧାର ପୂଜି ରକ୍ତ ବାହାରିଗଲା । ସେହି କ୍ଷତ ସ୍ଥାନ ବାଟେ ପୂଜିରକ୍ତ ସହିତ ପ୍ରସ୍ରାବ ବାହାରୁ ଥାଏ । ଆଠ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ସହଜ ରୂପେ ପ୍ରସ୍ରାବ ହେଲା, ହମଣଃ କ୍ଷତ ସ୍ଥାନ ଶୁଖିଗଲା । ବିନା ଚିକିତ୍ସାରେ କେବଳ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାକରୁଣା ପ୍ରସ୍ରାବରୁ ଏ ଯାତ୍ରା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା ।

(ଭୂ: ସଂ: ୨୪ଶ ଭାଗ—୫ମ, ୬ଷ୍ଠ ସଖ୍ୟା)

ଦଶପଲ୍ଲାର ଦେବାନୀ (୩)

ଯୋରମୋ ଦଶପଲ୍ଲା କଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଂଶ, ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଅଂଶ ସକାଶେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ମାସ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥି ବଦଳରେ ପୁରୀର ଶ୍ରୀ ଜିଉଙ୍କୁ ଗୁଣ୍ଡିଚା ରଥ ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ପ୍ରତିବର୍ଷ କାଠ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ସମୟରୁ ଏହିପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଛି ।

ଯୋରମୋ ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଅନୁଗୁଳ । ଅନୁଗୁଳର ସରକାରୀ ବନରଖା କର୍ମରୂପମାନେ ଅନୁଗୁଳ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମାନ୍ତ ବନ ବିସ୍ତାର ହମଣଃ ବଡ଼ାଇ ଆଣି ଯୋରମୋ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଓଲଟଲେ ପଡ଼ିଆଇଲେଣି । ଯୋରମୋର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ମହାନଦୀ କୂଳସ୍ଥିତ ଭୂମି ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର । କ୍ଷେତ୍ରର ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଅଂଶରେ ଗ୍ରାମମାଳା । ଗ୍ରାମର ଓଲଟଲ ଲଗାଲଗି ଅନୁଗୁଳର ରଖଣି ବଣ । ଯୁକ୍ତବଂ ଗ୍ରାମ୍ୟ କୃଷକମାନଙ୍କ ଏକମାସ ସହାୟ ପଶୁଦଳ ଚରବାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର । ଗ୍ରାମ୍ୟ

ପଶୁଦଳ ଫିଟିବା ମାସକେ ଅନୁଗୁଳର ରଖଣି ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ି ପାଉଁଶ ହାଉସକୁ ଚଳଣ ଯାନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ସରକାରୀ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ପାଇକମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ଆଦାୟ କରିବା ଲଳସାରେ ଅକାରଣ ପଡ଼ିଆରୁ ପଶୁପଲ ଅଡ଼ାଇ ଦେନିପାନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନେ ପାଉଁଶ ହାଉସରେ ଜୋରମାନା ଗଣି ଗଣି ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ପୁନଃ ପୁନଃ ଦଶପଲ୍ଲାର ରାଜ ଦରବାରରେ ଗୁଡ଼ାରି କରି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି, କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ ।

ଯୋରମୋର କେତେଜଣ ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଜା ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟର କାରଣ ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପ୍ରତିକାର ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରିଲେ । ଅନୁଗୁଳର ସରକାରୀ ଫରେଷ୍ଟର ହାକିମ ଯୋରମୋର ଉତ୍ତରାଂଶର ଅନେକ ଜଙ୍ଗଲ ଅନୁଗୁଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଶାଇ ଦେଇଥିବା ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମୁଁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଢ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରକୁ ରିପୋର୍ଟକରିବାରୁ ଅନୁଗୁଳର ଚହସିଲଦାର, ଫରେଷ୍ଟର ଏବଂ ଦଶପଲ୍ଲାର ଦେବାନ ଏକତ୍ର ସରଜମିନ ତଦନ୍ତକରି ରିପୋର୍ଟ କରିବା ସକାଶେ ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଆସିଲା । ପୂର୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ ନିରୂପିତ ତାରିଖରେ ମୁଁ ଯାଇଁ ଯୋରମୋ ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । କଟକରେ ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ମୋହର ଏକମାସ ସହାୟ ପରମବନ୍ଧୁ ରାୟ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ବାହାଦୁର ସେ ସମୟରେ ଅନୁଗୁଳର ଚହସିଲଦାର । ଫରେଷ୍ଟର ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ସହିତ ସରଜମିନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଯୋରମୋ ପ୍ରଜାଗଣ ସେମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ସଂଲଗ୍ନ ବୋଲି ଦାବି କରି ଦେଉଁ ବନାଂଶ ଦେଖାଇଲେ ସେଥିର ପରିମାଣ ଫଳ ପ୍ରାୟ ୨୦।୨୫ ମାଇଲରୁ ଊଣା ନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ ସତ୍ତ୍ୱେ

ମ୍ୟାପ୍ ଦୃଷ୍ଟିର ସେମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିର ଯାଆର୍ଥ୍ୟ ହୃଦୟକୁ ମହୁଏ । ମାତ୍ର ସୀମାନ୍ତରେଖା କେଉଁଟା ? ଗ୍ରାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷର ହାକିମ ଏବଂ କର୍ମବୃତ୍ତମାନଙ୍କ ଡେର ଲଗାଇଁ ପ୍ରାୟ ଟଣା ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରିୟ ବନ୍ ମିଳନ, ଏକତ୍ର ପାନ ଭୋଜନ, ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣ, ପାରିଧ୍ୟ, ଖୁବ୍ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କେତୋଟି ଦିନ କଟିଲା । ଠିକ୍ ସେହିସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ସାହେବ ପହଞ୍ଚିବାକୁ, ପ୍ରବଳତର ରୂପେ ପାରିଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସାହେବଟି ଏକ ନେତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—ମାତ୍ର ଦୁଶିକାରୀ । ଦିନେ ସଖାଳଓଳ ସମସ୍ତେ ମିଶି ପାରିଧ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲୁ । ସେହି କଣା ସାହେବ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ସମ୍ବର ମାରିଲେ; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଗୟଳ ପଲ ପଲ ପଳାଇଗଲେ, ପଥର ଉଡ଼ାଡ଼ି ଥିବାରୁ ମାରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ସୀମାନ୍ତ ରେଖା ସ୍ଥିର କରିବା ସକାଶେ ଅନୁଗୁଳ ଚତୁର୍ଥୀଲଦାର ମୋତେ ସରଜମିନ୍ଦ୍ରେ ରଖି ଅନୁଗୁଳ ସଦର କଚେରିକୁ ଚାଲି ଗଲେ । ମୁଁ ମ୍ୟାପ୍ ଖଣ୍ଡ ହାତରେ ଧରି ବଣ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାନ୍ତ ରେଖା ଖୋଜି ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଖୋଜୁଁ ଖୋଜୁଁ ଯୋରମୋ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣସ୍ଥିତ ଗୋଟାଏ ପବ୍ବ ଶିଖରର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟାଏ ସର୍ବେ ସ୍ପେସନର ଚିହ୍ନ ମିଳିଗଲା । ମ୍ୟାପ୍ ସହିତ ଡର୍ବୀ ମିଳାଇ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ସରଲରେଖା ହମେ ଗୋଟାଏ ଡଙ୍ଗର କାଟିଗଲା । ଯୋରମୋ ଇଶାଣ କୋଣ ସେହି ଡଙ୍ଗରର ଶେଷସୀମାଟା । ଅନୁଗୁଳ-ନରସିଂହପୁର--ଯୋରମୋ ତେସମାଳ ସ୍ଥାନ । ନରସିଂହପୁର ଦେବାନ ଦଳବଳ ସହିତ ଧାଇଁ ଆସି ନରସିଂହପୁର କିଛି ଇଲାକାରୁ କେତେକ ଜଙ୍ଗଲ ଯୋରମୋ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ମିଶାଇ ଦେଉଛି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖକର ଭୟଙ୍କର

ବାଦାନ୍ତବାଦ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ୍ଭଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଦାନ୍ତବାଦ ଶୁଣି କେହି ଲୋକ ଅନୁମାନ କଲେ ନାହିଁ ଯେ, ଆମ୍ଭେ ଉଭୟେ ପୂର୍ବରୁ ପରସ୍ପର ମିତ୍ରତା ସ୍ବତ୍ତ୍ବେ ଆବଦ୍ଧ କାମ୍ବୀ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଲୋକ । ମୋହର ମନରେ ପଡ଼ିଅଛି, ନରସିଂହପୁର ଆଉ ଯୋରମୋ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗୋଟାଏ ଆରଣ୍ୟ ସ୍ବତ୍ବନା ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦଟା ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ମେଟକାପ୍ ସାହେବ ଅନୁଗୁଳ ସଦର କଚେରି ମୁକାମରେ ନିରୂପିତ ମାତ୍ର ତାରିଖରେ ସୀମାବିବାଦ ମାମଲା ନିଷ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟକରି ସ୍ବୟଂ ହାଜିର ଅ. ସ. ରାୟ ନିଉକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁରଙ୍କ ସହିତ ସଦର ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ଚିଠି ପାଇ ନିରୂପିତ ତାରିଖର ତିନି ରୁଦ୍ଧିଦିନ ପୂର୍ବେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ସେ ସମୟରେ ଡେକାନାଲର ମ୍ୟାନେଜର ବାବୁ ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ (ପରେ ରାୟ ବାହାଦୁର) ଆପଣେ ସାହେବଙ୍କ ଗହଣରେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଏକସିତ, ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପାନାହାର, ଗନ୍ଧ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାସିକାଳ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ପ୍ରସ୍ତାବଠାରୁ ଅପରାହ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥାଉଁ । ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ସାହେବ ସୀମାନ୍ତ ମକଦ୍ଦମା ଚଢ଼ନ୍ତି କଲେ । ମକଦ୍ଦମାର ଅବସ୍ଥା ସବୁ ଶୁଣିଗଲେ, ମାତ୍ର ଶେଷ ହୁକୁମ ଦେଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଦଶପଇରୁ ଚାଲି ଆସିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ସାହେବ ମକଦ୍ଦମାର ଶେଷ ଚଢ଼ନ୍ତି କଲେ । ମୁଁ ସେଉଁ ଲୁଚନ କାଟି ଦେଇ ଆସିଥିଲି, ତାହା ସ୍ଥିର ରଖି ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଅନୁଗୁଳରୁ ଯୋରମୋକୁ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲି । ଯୋରମୋ ମହାନଦୀ କୂଳ କୂଳେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆମ୍ବତୋଟା ଅଛି । ମହାନଦୀର ପ୍ରବଳ ବଡ଼ିରେ ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ବାଲି ଉଠି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ତୋଟାର ଗଛମାନଙ୍କର ଅଧାଅଧ ପୋତି ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମୁଁ ଯେଉଁ ବର୍ଷ କଥା କହୁଅଛି, ସେ ବର୍ଷ ଗଛ-ମାନଙ୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆମ୍ବ ଫଳିଥିଲା । ପେନ୍ଥାକୁ ପେନ୍ଥା ଆମ୍ବ ବାଲିରେ ପଡ଼ି ଲେଟୁଥାଏ । ତୋଟା ଗଛ ମୂଳଠାରୁ ମହାନଦୀ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଗିରିମାଳା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ବରମୂଳ ଘାଟିର ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ ମନୋହର । ସେହି ପ୍ରକୃତିର ସାମୁଦ୍ରିକ ମନୋମୋହନ ଦୃଶ୍ୟରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପକ୍ଷାଧିକ କାଳ ଆମ୍ବତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିଲି । ମୁଁ ଯେଉଁ ଆମ୍ବତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲି, ସେଥିରୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ କିଛି ଦୂର ଅନ୍ତର ମହାନଦୀର କୂଳ ଭାଙ୍ଗି ଗୋଟିଏ ଘାଟ ହୋଇଯାଇଅଛି । ନଦୀବଡ଼ି ସମୟରେ ସେହି ଘାଟ ବାଟେ ମହାନଦୀରୁ ପାଣି ପଣି ଯୋରମୋ ଇଲ୍ଲକା ଶ୍ୟାମ୍ବେଷ ସବୁ ଭସାଇ ଦେନିପିବାରୁ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଭୟଙ୍କର କ୍ଷତି ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରଜାମାନେ ମୋତେ ସେହି ଘାଟ ଦେଖାଇ ତାହାର ଶୁଷ୍କ ଅନିଷ୍ଟକାରୀତା ବିଷୟ ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେହି ଘାଟର ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ଭୂମି ଦିଗକୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଅଛି । ମୋହର ଯେମନ୍ତ ସୂରଣ ହେଉଅଛି, ଏହି ଅନାଧିକ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତଟି ଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ଗିରିମାଳାର ନାହିଁ ବିଶେଷ । ଯୋରମୋ ଇଲ୍ଲକାର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଡକାଇ ଘାଟରେ ବନ୍ଦ ପକାଇବା ସଜାଣେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲି । ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ସମ୍ମତ ହୋଇଗଲେ । କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଆସି ସତ୍ୟାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । ସଞ୍ଚାଳ ଓଳଟାରେ ସେହି କର୍ମସ୍ଥାନରେ ଚୁଡ଼ା ଖାଇବା ସକାଶେ ଦୁଇ ଢେନ ପଇସା ହିସାବରେ

ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ମୋ ହାତରୁ ସେହି ପଇସା ଦେବା ସକାଶେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲା । ପରଦିନ ପ୍ରାଃକାଳରୁ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତରୁ ଜଣକଥା, ଦୁଇଜଣିଆ, ତିନିଜଣିଆ ପଥର ଖଣ୍ଡ ବହୁ ଆଣି ବନ୍ଦରେ ପକାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା ।

ବନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନରେ ନିବାଡ଼ି ହୋଇଯିବାରୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଭୋଜି ଦେଲି । କେତେଜଣ ବାଣ୍ଟୁଆ ଯାଇ ବଣ ମଧ୍ୟରୁ ପାଞ୍ଚଗୋଟା ସମ୍ବର ମୃଗ ମାରି ଆଣିଲେ—ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଖରା ହେଲା । ଡାଲି, ଭାତ, କାକର ପିଠା, ମାଂସ ତରକାରୀରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଭୋଜି ହୋଇଗଲା ।

ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଏଁ, ସେହି ବନ୍ଦ ଏବଂ ସୀମାନ୍ତ ଉତ୍ତରସଙ୍ଗରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ନାମର ସମ୍ପର୍କ ରହିଅଛି । କଟକ କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲର ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ ଆପଣେ ଜଣେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରହତଶ୍ଳୀନୁସନ୍ଧୀ ଲୋକ । ସେ ଆପଣେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତି ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମଣ କରି ପ୍ରହତଶ୍ଳୀ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନର କେତେଗେଟି ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବାଣୀଭୂଷଣ ଆପଣଙ୍କୁ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରହତଶ୍ଳୀ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ଏହି ବିଷୟର ଅବସ୍ଥା ନିତାନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ । ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଉତ୍କଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହି ବିଭାଗ ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣ କରିବ ବୋଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଶା କରାଯାଇପାରେ ।

ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବାଣୀଭୂଷଣ ଆପଣେ ତାହାଙ୍କ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଭ୍ରମଣ ବିବରଣ ୧୯୨୦ ସାଲର ମୁକୁର ଅଷ୍ଟମସ୍ତର ମାଘ ଫାଲଗୁନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଶେଷ ପରିଚ୍ଛେଦର ଏକ ଅଂଶ ଏହି—

“ସୁଖର କଥା ଏହି ଯେ, ଯୋରମୋ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିସ୍ତୁତନ ବୃଦ୍ଧ କବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ନାମ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧରେ ଚରସୁରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଦଶପଲ୍ଲୀରେ ଦେବାନ ଥିବା ସମୟରେ ଏହି ଯୋରମୋ ଯେନି ଅନୁଗୁଳ ସହିତ ଏକ ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଏବଂ ଅନୁକୂଳ ନିତ ବଳରେ ଏହା ନିରୁପଦ୍ରବ ହେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଗୋଟିଏ ସୀମାନ୍ତ ଶୈଳକୁ ସେହିଦିନଠାରୁ ଅଦ୍ୟାପି ଫକୀରମୋହନ ଡ଼ଙ୍ଗୁରି ବୋଲି କହି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ମହାନଦୀର ବନ୍ୟା ଯେଉଁ ନୁଆଣିଆ ଅଂଶରେ ଆସି ଏହି ଅଂଶକୁ ଜଳପ୍ଲାବିତ କରି ପକାଉଥିଲା, ସେହି ଅଂଶରେ କର୍ମଗର ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଗୋଟିଏ ପଥରବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରାଇବା ଦ୍ଵାରା ବଢ଼ିପାଣି ଉପଦ୍ରବରୁ ଏହାକୁ ରକ୍ଷା କରାଇଥିବାରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ତାହାକୁ ‘ଫକୀରମୋହନ ବନ୍ଧ’ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଶୂନ୍ୟରେ ଏହି ସହଜ ସୁନ୍ଦର ସୂତରକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତାବ ସତ୍ୟ ସମାଜର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେଁ କି ?”

ଦଶପଲ୍ଲୀ ମଧୁବନ ନିଜ ଗଡ଼ଠାରୁ ବେଲପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇବା ସକାଶେ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲା, ମାତ୍ର ବାଟ ତ ଚରକାଳ ଅଛି, ସବୁଦିନେ ଲୋକ ଯା — ଆସ କରୁଅଛନ୍ତି — ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ସଡ଼କଟାଏ ତୟାରି କରି ? ତଥାପି ମୁଁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲି ନାହିଁ । ଜେଲଖାନାର

କଏଦମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସଡ଼କ ତୟାରି ଆରମ୍ଭ କରାଇ ଦେଲି । ବନ୍ଦମାନଙ୍କଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆହାତ୍ କରି ନେବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ବିଶେଷରେ ପାଣ ବନ୍ଦୀ । ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ ଜେଲଖାନାରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀ ପାଣ । ସେ ସମୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୁଣା ଆଉ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇଜାତି ପାଣ ଅଛନ୍ତି । ଚୋରି କରିବା ଓଡ଼ିଆ ପାଣମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ଜୀବିକା । ବୁଣା ପାଣମାନେ ପ୍ରାୟ ଚୋରି କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଲୁଗାବୁଣା ଏମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ବେଳ ୯ ଦଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଏଦମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ସଡ଼କ ତୟାରିରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥାଏ । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧମାଇଲ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼କ ତୟାରି ହୋଇଅଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜାସାହେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜାତ ହେବାରୁ ବନ୍ଦମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ, ସୁତରାଂ ସଡ଼କ ତୟାରି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ପରି ଜେଲ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଶିଥିଲ ଏବଂ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଥିଲା । ବନ୍ଦମାନଙ୍କ ଝିଅ ପୁଅ ବିଭାଜିତ କିମ୍ବା କିଛି ଜାତିଆଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ଛୁଟି ନେଇ ଘରକୁ ଯାନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ପରେ ଆପେ ଆପେ ଆସି ଜେଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ପୁଣି ଜେଲ ରକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗୁଡ଼ିଏ ଚାକିରି ବନ୍ଦୀ ଥାନ୍ତି; ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ଜେଲ ରକ୍ଷକ ସେହି କଏଦମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଆପଣା ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ଶୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କଏଦମାନଙ୍କ ରାତି ଉପାଜ୍ଞିତ ଚୋରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଜେଲରକ୍ଷକ ଏବଂ ଚୋରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନ ଭାବରେ ବାଣ୍ଟ ହୁଏ ।

ଆହାର ପରିଧେୟ କଥେ ପକଥନ ଆମେଦ ପ୍ରମୋଦ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁରେ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଆଚରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ଏବଂ ଅମାନ୍ତ୍ରିକ ଥିଲା । ରାଜାସାହେବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁରେ ସର୍ବଦା କହନ୍ତି, ‘ଆମ ଗୁମ୍ କଣ ଆଉ ମଣିଷ ପରି ଗୋଟିଏ ? ଆମ ଗୁମ୍ ରାଜା—ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରୁଛେ ସେହି କଥା ଠିକ୍ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଗନ୍ତା ଖବ ଓସାର ଶୁଣିହାତ, ଲମ୍ବ ପନ୍ଦର ଷୋଳ ହାତ । ଶ୍ରୀ ଗୁମ୍‌ଙ୍କ ପହଣ୍ଡ ବଜେ ବେଳେ ଗୋଟାଏ ଉତ୍ସାହୀ କୁଞ୍ଚି ଧରି ପଛରେ ଚାଲେ । ଗଞ୍ଜାମ ଗ୍ରାମ୍ୟରେ ବିକାଶୀ ରହୁ ନାମରେ ଜଣେ ଡେର ଥିଲା, ଶ୍ରୀଗୁମ୍‌ଙ୍କ ଲାଗି ଲାଗି ଆଣି ଦିଏ । ଶ୍ରୀ ଗୁମ୍‌ଙ୍କ ଚପକନ ଚପାରିରେ ପେଟେ ଓସାର ହେଉ ପଛକେ ଦଶ ବାରଗଜ କପଡ଼ା ଲାଗେ । ସେ ବରଷ ଚପକନର ଆକାର ବର୍ଣ୍ଣନାହାତ । ଦଳ କିଞ୍ଚିତ ଓଜର କଲେ ଆଜ୍ଞା ହୁଏ,—“ଆରେ କଟକ ବାବୁଗୁଡ଼ାକ କଙ୍ଗାଳ, ଲାଗା କଣିବାକୁ ଟଙ୍କା ନାହିଁ । ଦେଖିବୁ—ଦେଖିବୁ—ଗୁଡ଼ରେ କେମନ୍ତ କପଡ଼ା ଟାଣି ହୋଇ ଉଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଦେ—ଦେ—ଆଉ ଶୁଣଗଜ କପଡ଼ା ଦେଇ ପିଠି ଗୁଡ଼ ଡିଲ୍ କର ଦେ ।”

ଶ୍ରୀ ଗୁମ୍‌ଙ୍କ ମଣୋହିର ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ କେତେ ଫାଡ଼ା ଆମ୍ବୁଲ ସହିତ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନର ପରୁ ଦହି ଆଉ ଆଞ୍ଜୁଳାଏ ଧାନ୍ୟ ଆଳୁ ମରିଚ ଏକତ୍ର ପାକ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲଙ୍କା ମରିଚର ରାଗ ନ ଥାଏ । ପନ୍ଦର ଦିନର ପରୁ ପୋକପଡ଼ା ଶୁଆ କମ୍ବା ମାଂସ ପାକ । ଖାଦ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାକ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଉପସ୍ଥାପିତ ଦୁଇଗୋଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗୁମ୍‌ଙ୍କ ମଣୋହି ସକାଶେ ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ । ସବୁଥିରେ କିନ୍ତୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଘିଅ ବିଆଦିବା ଦରକାର । କୋବ ମଟର ସାଲଗମ ଏବଂ ମୁଳା ପ୍ରଭୃତି ପରିବାର ନାମ ଦଶପଲ୍ଲୀରେ କେହି ଶୁଣି

ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ସେହି କଲ୍ଲୀ ଇଲ୍ଲକାରେ ଏହି ଗୃଷ ଆରମ୍ଭ କରାଇଥିଲି । ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ମଧ୍ୟ ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖୁଆଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଥରେ କି ଦୁଇଥର ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ଖଦାରେ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଗୁମ୍ ଥରେ ମାତ୍ର ଶ୍ରୀମୁଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜ୍ଞା କରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କୋବ ଗୃଷ କରିଥିଲା । ପ୍ରଜା ଏବଂ ପଧାନମାନେ କୋବର ଆସ୍ବାଦନ ପାଇଲେ ସେମାନେ ସେହି ପଦାର୍ଥର ଗୃଷ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବେ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାତ୍ରା ଯାତ୍ରା ବଡ଼ ବଡ଼ ବନ୍ଧା କୋବ ଦିଏ । ପଚାରିଲେ—‘କୋବ କିପରି ଲାଗିଲା ?’ ‘ଉତ୍ତର ପାଏ—’ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା—ଆଁ ; ମାତ୍ର ସେମାନେ ଅନିଚ୍ଛାରେ କୋବ ନେଉଥିବାର ଦେଖେ । ଦିନେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଇଲ୍ଲକା ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ନାମକ ଗ୍ରାମର ପଧାନ ସଭାରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ସାହସ ପୂର୍ବକ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ାକ ଦେବା ହେବେ ନାହିଁ । ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ରାନ୍ଧିଲୁଁ, ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । କାଲି ଖୁଦ ଆମ୍ଭକୁ ପକାଇ ରନ୍ଧାଇଲି, ତେବେ ବି ତାହାର ହାଁ—ଈ—ସ୍ବାଁ ଗର ମଲ୍ଲ ନାହିଁ ।” ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କୋବ କରିଥିଲା, ଅଧିକାଂଶ ଗୋରୁ ଖାଇଲେ ।

ରାମନବମୀ କି ଦୋଳ ମୋ ମନରେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ପଦ୍ମ ଉପଲକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ସମାବେଶ ଉପସ୍ଥିତ । କଲ୍ଲୀର ସମସ୍ତ ପଧାନ ଓ ଅନେକ ପ୍ରଜା ଏକତ୍ର । ଗଞ୍ଜାମ, ଗ୍ରାମ୍ୟପୁର, କଟକ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବାନ୍ଧ, ଗୋଟିପୁଅ, ରାମଲୀଳା, ପାଲ ଗାଆଣ ପ୍ରଭୃତି ଦଶ ପନ୍ଦର ଦଳ ଉପସ୍ଥିତ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ସେମାନଙ୍କର ଆସିବାର ମାମୁଲି ଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ଶ୍ରୀଗୁମ୍ ନଅର ବାହାରେ ଦୋଳ ମଣ୍ଡପକୁ ବଜେ ହେଲେ । ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଖରଡ଼, ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିପଡ଼ି ଶ୍ରୀଗୁମ୍‌ଙ୍କ ବଜେ ସକାଶେ ସିଂହାସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା ।

ସିଂହାସନରେ ବିଜେ ଉତ୍ତରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କରେ ପାଗ ଲାଗି, ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଅଳଙ୍କାର ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ନାନା ରଙ୍ଗର ରତ୍ନ ଜଡ଼ାଉ ଖୁବ୍ ଗୁଣ୍ଠି ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ବୋହେ ଲାଗି ହେବାକୁ ଅଧିକାଂଶ କାଳ ବିତିଗଲା । ସେହି ସମୟରେ ଦ୍ଵିତୀୟା ପୁଣ୍ୟାସ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଠଗୋଟା ମଣାଳ ଜଳୁଥାଏ । ବାରିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବାରମ୍ବାର ଆଜ୍ଞା ହେଉଅଛି—“ଆରେ ମଣାଳରେ ତେଲ ପକାଇ ଦେ, ଭଲ ଆଲୁଅ ହେଉ । ଆମ୍ଭ ଛୁମ୍ବୁ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଲାଗି ଅଳଙ୍କାର ଲେକେ ଦେଖନ୍ତୁ ।” ଭଣ୍ଡାରିଗୁଡ଼ାକ ଖୁବ୍ ପାଖେଇ ମଣାଳ ଧରିଆନ୍ତି, ତଥାପି ପୁନଃ ପୁନଃ ଆଜ୍ଞା—ମଣାଳ ପାଖେଇ ଧରି, ପାଖେଇ ଧରି । ଏଣେ ମଣାଳଗମାନେ ଡରି ମରୁଅଛନ୍ତି, କାଳେ ଜଳନ୍ତି ମଣାଳ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଲାଗିଯିବ । ଅଳଙ୍କାର ଲାଗି ଉତ୍ତରେ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପଚାରାଗଲା—“ଆମ ଛୁମ୍ବୁ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ?” ପ୍ରକୃତ କଥା, ରାଜା ସେ ସମୟରେ ପୁରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସିଂହାସନସ୍ଥ ରାଜା ପରି ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠିତ ବିଶାଳ ଶରୀର—ବ୍ୟତୋରସ—ବୃଷସ୍ଵର—ଶାଳପ୍ରାଂଶୁ—ମହାଭୂଜ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆରମ୍ଭ—ଯେତେ-ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗୀତକାର ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ବାୟୁକ ଅର୍ଥାତ୍ ସାରଙ୍ଗ, ବାୟୁ, ମୃଦଙ୍ଗ, ପଞ୍ଜାବୀ, ବେହେଲ, ମଢ଼ିଆ, କରତାଳ ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଧାରମାନେ ବୃତ୍ତକାରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାହାର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଏକ ସମୟରେ ବଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗୋଟିପୁଅ, ଲାଲା ପିଲା, ନାଉଁକୀ, ପାଲବାଲମାନେ ଧାନ ବେଙ୍ଗଳା ବଳଦମାନଙ୍କ ପରି ବୁଲି ବୁଲି ନାଚି ନାଚି ଗାୟନ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଯେ କି ପ୍ରକାର ଅଭିନୟ, ଯେଉଁମାନେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ଏକା ସଙ୍ଗୀତ ରସାଦ୍ରବ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି—ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ ।

ସମୟ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ନର୍ତ୍ତକଦଳ ଆପଣା ଆପଣା ଶିକ୍ଷା ନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖାଇ ଆର୍ଯ୍ୟୋପାର୍ଜନ ଆଶାରେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ସମୀପକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଯୁବକ—ସାଳଙ୍କାର—ଅବଶ୍ୟ ଆପଣା ଆପଣା ବ୍ୟବସାୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସଙ୍ଗୀତ କରିବାରେ ଶିଳିତ; ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଯୋଗୁଁ ସବୁ ଗୁଣ ବୃଥା ହୋଇଯାଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେଗୁଡ଼ିକ ମୋଟା ନୁହନ୍ତି, ଦୁର୍ଭର ଅସୁନ୍ଦର, ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ଅନୁପଣ; ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଦାସୀଟା କାଳୀ କୁହୁଡ଼ା ବୁଡ଼ା ହେଉ, ନାଚି ଗାଇ ନ ଜାଣୁ ପଛକେ, ଯଦି ମୋଟି ହୋଇଥାଏ, ସେହିଟା ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଦରବାରରେ ଡିଆଁ ଡେଇଁ କରି ଭୁଜାଟାରେ ପାଟି କଲେ ମଧ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ।

ମୋହର ଦଶପଲ୍ଲୀ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଦେବଦାନ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସହଚର ରାଜାଙ୍କର ଅପଡ଼ ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବଦଳି କରା-ଯାଇଥିଲା । ଦଶପଲ୍ଲୀ ଯିବା ସମୟରେ ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି, “ସେହି ଦେବଦାନ ବାବୁମାନଙ୍କ ସହଚର ରାଜାଙ୍କର ମନ ମିଳିଲା ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ ପଟାଇ ଦେବି ।” ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର ବାବୁଙ୍କୁ ଲୋକତରାସ ଭଲ ଜଣା । ସେ ହସି ହସି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଭଲ କଥା, ଆଗେ ଦଶପଲ୍ଲୀକୁ ଯାଅ ତ ?” ନନ୍ଦକଣ୍ଠୋର ବାବୁ ଯେପରି ଭାବରେ ହସି ହସି କଥା କହିଲେ, ସେଥିରୁ ମୁଁ ଜାଣିଲି, ତାଙ୍କର ବିଶ୍ଵାସ, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ହସି ହସି ମନେ କଲି, ଆଜ୍ଞା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେବି ।

ଏଣିକି ସତରଫର ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହଚର ମତାନ୍ତର ଦଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜାସାହେବଙ୍କର ବିଶ୍ଵାସ, ମୋ ମତ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କିବା ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ଦେବା ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ଅଗୌରବର ବିଷୟ । ସବୁବେଳେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି—“ଦେଶ, ଆମ ଗ୍ରାମ ରଜା—ଦେବାନର କିଛି କଥା କେଉଁ ଶୁଣିବୁ ନାହିଁ ।”

ରଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ହମଟି ମନ୍ତ୍ରୀର ଓ ମନ୍ତ୍ରୀର ଦିବିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏପରି କେତାଟି ଦିନର ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟ ବିବରଣ ଏହି —

ରଜାସାହେବଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ, ଯେ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ହେଉ ବିଦେଶୀ ଉଦ୍‌ଗ୍ରାସକ ରଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେକ ରଜାସାହେବ ଖୁବ୍ ପାଟିକରି କହନ୍ତି—“ଆଜେ ଗନ୍ତାଦରିଆ, ଏହି ବାବୁଙ୍କୁ ଆମ ଗ୍ରାମ ଗନ୍ତାଦର ଦେଖାଇ ଆଣ ।” ଗନ୍ତାଦରିଆ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଯାଇ ଗନ୍ତାଦରରେ ଥିବା ପାଟଲୁଗା, ସୁନା, ରୂପା ସମସ୍ତ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦେଖାଇ ଆଣେ । ରଜାସାହେବ ପଚାରନ୍ତି—“ହୋଇହେ ବାବୁ ! ଏତେ ପାଟି ଯଥା, ଏତେ ସୁନାରୁପା ଆଉ କାହାର ଘରେ ଅଛିକ ? ନାହିଁ ଲୋ ବାପା ନାହିଁ । ଆମ ଗ୍ରାମ ରଜା—ଆମ ଘରେ ସିନା ଥିବ, ଆଉ କାହାଘରେ ଥିବ ?” ରଜାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା—ଆଗନ୍ତୁକ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଆସିଥାଏ । ରଜାଙ୍କ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ତ ପାଇବ ନାହିଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ବାଡ଼ିଆ ଖାଇ ତଡ଼ାଯିବ । ଆଗନ୍ତୁକ ବୋଲେ—“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ଶ୍ରୀଗ୍ରାମ ରଜା—ଶ୍ରୀଗ୍ରାମଙ୍କ ଗନ୍ତାଦରେ ସିନା ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିବ, ଆଉ କାହାଘରେ ଏତେ ରହିବ ?”

ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଦେଖି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଲଜ୍ଜା ଏବଂ କଷ୍ଟ ବୋଧହୁଏ । ଖୁବ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦମ୍ଭାନ ଦହତ ରଜାଙ୍କୁ କହୁଛି—“ଆଜ୍ଞା ! ବିଦେଶୀ ଲୋକ ଗୁଡ଼ାକୁ ଗନ୍ତାଦର ଦେଖାଇବେ ନାହିଁ । ସହର ଜାଗା ମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ମୁଦି, ବିଧବା ଆଉ ସାଧାରଣ

ଲୋକମାନଙ୍କ ଘରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ଗନ୍ତାଦର ଘ୍ରବଂଠାକୁ ଡେର ଡେର ପରିମାଣରେ ସୁନା, ରୂପା ଓ ଲୁଗା ଅଛି । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲୋକମାନେ ଆପଣଙ୍କ ଗନ୍ତାଦରେ ଅଳ୍ପ ଜନସଂଘେଷି ଯାଉଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପଛରେ ହସିବେ, ଥଟ୍ଟା କରିବେ ।”

ମୋ କଥା ଶୁଣି ରଜାସାହେବ ରାଗରେ ଗର୍ମର ଭାବରେ ବସି ରହନ୍ତି, ମୁଁ ବାହାରି ଆସିଲେ ପାଖଲୋକମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି—“ଶୁଣିଲ ତ, ଶୁଣିଲ ତ—ଦେବାନ ଆମ ଗ୍ରାମକୁ କେମନ୍ତ ଅପମାନ କରିଗଲା ।” ଏ ଦେବାନ ସଙ୍ଗରେ ଆମ ଗ୍ରାମଙ୍କର ପଟିବ ନାହିଁ । ଅମଲ ପାଞ୍ଜି ଆମାନେ କଥା ବୁଝନ୍ତି, ମାତ୍ର ଉପରେ କହନ୍ତି—“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜ୍ଞା ! ଶ୍ରୀଗ୍ରାମରୁ ଯେଉଁ ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି, ତାହା ସତ ନୁହେଁ ତ କଣ ? ଦେବାନ ବାବୁଟା ଭଲ ଲୋକ ନୁହେଁ ।”

ଦିନେ ରଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ମନା-ନ୍ତରର ଭାରି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପ୍ରବେ ଅନେକ ଭ୍ରମଣକାରୀ ନାଗା ସଧୁ ଜମାତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଦେବପୂଜା ବାହାନାରେ ମଫସଲ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଅର୍ଥ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା ଏମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସେହି ଜମାତ ମାନଙ୍କ ଆତ୍ମନ୍ତରକ ବିଷୟ ମୁଁ ବୁଝିଅଛି । ଅନେକ ଛୋଟ ଜାତି ଲୋକ, ଚୋର, ଡକାଇତ ମଧ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋଲିହୋଇ ସାଧୁସାଧି ସେହି ଜମାତ ଦଳରେ ମିଶିଥାନ୍ତି । ମଫସଲ ଗ୍ରାମବାସୀ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଠାକୁର ପୂଜା ସାଧୁସେବା ସକାଶେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଘରର ଖୁଣ୍ଟ କବାଟ ଓପାଡ଼ି ଆଣି ଧୂନ୍ଧରେ ଜାଳ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦଶପଲ୍ଲୀର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମଫସଲ ଗ୍ରାମରେ ଜମାତ ସାଧୁଦଳ ଉତ୍ସେହ ହେଲେ । ସେ ଗ୍ରାମରେ

ଗୋଟିଏ ଧନବନ୍ତ ଗଉଡ଼ ଥିଲା । ସେ ସାଧୁସେବା ସକାଶେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ନ ଦେବାରୁ ଦୁଇ ଜଣ ସାଧୁ ତା ଘର ଭିତର ପଶି ଖୁନ୍ ଏବଂ କବାଟ ସବୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଉଡ଼ ସେହି ସାଧୁ ଯୋଡ଼ାଙ୍କୁ ଧରି ଖୁବ୍ ବାଡ଼େଇବାରୁ ସେମାନେ ଆସି ରଜା ସାନ୍ତେବଙ୍କଠାରେ ନାଲିସ କଲେ । ସେହି ଗଉଡ଼ର ଗୋରୁ ମଇଁଷି ପଲ ଏବଂ ଚାନ୍ଦାରେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଥିବା ବନ୍ଧୁ ପାଖ ଲେକମାନେ ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ଶ୍ରୀରାମୁରୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ—“ଏ—ଏ କ’ଣ କ’ଣ ? ଗଉଡ଼ ବାଧୁଡ଼ା ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇଲ ? ପୋଲିସ ଦାବେଗା ପ୍ରତି ହୁକୁମ ଦେଲା — ଯାଆ, ଗଉଡ଼ର, ଗୋରୁ, ମଇଁଷି, ଚାନ୍ଦାରେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଆଣ ।” ସେହିପରି ଜଣେ ପୋଲିସ ଦାବେଗା ସେ ସମୟରେ ରଜାଙ୍କ କଚେରିରେ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲା । ଚାନ୍ଦା ପକ୍ଷରେ ଏଇଟା ଦେଲା ଲାଭର ମୁକାମ । ଘର କୋରଖରେ ଚାନ୍ଦାର ପକେଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ସେ ପାଇକ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମୟରେ ଗଉଡ଼ ଧାଇଁ ଆସି ବିକଳରେ ମୋ ପାଖରେ ଭୁଲିରେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ କଚେରିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମାଲ କୋରଖ ହୁକୁମ ବନ୍ଦ କରାଇ ଦେଲି । ପୋଲିସ ଦାବେଗା ମୋ ସାକ୍ଷାତରେ ରଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲା—ଏପରି ଅପମାନ ପାଇଲେ ସାଧୁ ଜମାତ ଦେ ଏ କଲ୍ଲୀକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ; ରଜ୍ୟରୁ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ିଦିବ । ମୁଁ ଧମକାଇ ଚାନ୍ଦାକୁ ଭୁନି କରାଇଲି । ମାଡ଼ ଖାଇଥିବା ଗୁହାରିଆ ସାଧୁ ଯୋଡ଼ାଙ୍କ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲା, “ଏହିପରି କଲ୍ଲୀରୁ ବାହାରି ଅନ୍ୟସ୍ଥ ଚାଲି ନ ଗଲେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜେଲ ଦେବି ।” ମୋ କଥା ଶୁଣି ସେମାନେ ତର୍କିଶୀରୁ ପଳାଇ ଗଲେ । ଏହିପରି ରଜା ସାନ୍ତେବଙ୍କ ସହିତ ମନାନ୍ତର ହମଖ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପୁରରୂପେ ମେଟ୍‌କାଫ ସାନ୍ତେବ ଦଶପଲ୍ଲୀ କଲ୍ଲୀର କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ କରିବାକୁ ଆସିବେ ।

ମଫସଲ ଗଡ଼ କନ୍ଦମାହାଲ ମୁନୀମ ଅଫିସରୁ ଚିଠି ପାଇ ଚାନ୍ଦାଙ୍କୁ ପାଣ୍ଡେଟି ଆଣିବା ସକାଶେ ଦଶପଲ୍ଲୀ ସୀମାନ୍ତ କୁଲୁରକୁମ୍ଭା ନାମକ ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା । ଏକା ସଙ୍ଗରେ ଗଡ଼ ମୁକାମକୁ ଆସିଲା । ଗଡ଼ ମୁକାମରେ ସାନ୍ତେବ ମନ୍ତୋଦୟ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁଗ ତଦାରଖ କଲେ । ଶେଷ ଦିନରେ ରଜା ସାନ୍ତେବଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଏ ଦେବାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭର ପଟିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଉ ଜଣେ ଦେବାନ ଦେଉନ୍ତୁ ।” ମୁଁ ସାନ୍ତେବଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, “ଆମେ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ କି ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ?” ସାନ୍ତେବ କହିଲେ—“ଆମ୍ଭେ ତ କିଛି ଦେଖି ନାହିଁ । ରଜାଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, ସେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଦୋଷ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ରଜାଙ୍କ ସହିତ ସେତେବେଳେ ମନାନ୍ତର, ସେଥିରେ ଭୁଲ୍ ସଂଘରେ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ?” ସାନ୍ତେବ ମନ୍ତୋଦୟ ମତେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଇଲାକା ବାମୁଣ ଦାଃି ସବୁଠିଭଜନରେ ନିୟୁକ୍ତ କରି, କମିସନର କଚେରିରେ ଜଣେ କରଖୀକୁ ଦଶପଲ୍ଲୀ ଦେବାନ ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ।

ମୁଁ ନୂତନ ଦେବାନ ହାତରେ ଗୁର୍ଜ ଦେଇ କଟକ ଚାଲି ଆସିଲି । ବାଲେଶ୍ଵର ଠାକୁ ଅବପକ୍ଷାକୃତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ରୁକାସ୍ ହେଲା—ମନ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ, ମାତ୍ର କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଆ. ପୁ. ନିୟମାବଳୀର ବାବୁ ମୋତେ କହିଲେ, “ଗୋଦ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଗ୍ରେଟ୍‌ରସ୍ ବାବୁଙ୍କୁ ବାମୁଣ ଦାଃିରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେଣି ।” ସୁତରାଂ କମିଶନର ହୋଇ ମୋତେ କଟକରେ ବସି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

(ଉ. ସା. ୧୪୩ ଭାଗ—୭ମ ସର୍ଗ)

୨୮

ରାଣୀସାହେବ ଓ ରାଜଭଗିନୀଗଣ ଯେପରି ପୁଣ୍ୟବତୀ,
ସେହିପରି ଦାନଶୀଳା ଥିଲେ ।

ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଦେବାନୀ

କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ପାଲଲହଡ଼ାର ପ୍ରଜାମାନେ ଉପତ୍ୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ମେଳ କରି ଥିବାରୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ମେଳଆମାନେ ଧରାଯାଇ ଦଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଆଉ କେହି କେହି ମେଳଆ ସର୍ଦ୍ଦାର ଲୁଚି ରହିଥିଲେ । ପୁନର୍ବାର କେହି ମେଳ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ବିଚାର ପୂର୍ବକ ଦଣ୍ଡଦେବା ସଜାଣେ ସୁପରିଂଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବ ମୋତେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କ୍ଷମତା ଦେଇ ପାଲଲହଡ଼ା ପଠାଇଦେଲେ । ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, ସର୍ଦ୍ଦାର ମେଳଆମାନେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମେଳଆମାନେ ଛୁନୁଛନ୍ତି ହୋଇ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ପଳାଇ ଗଲେଣି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଜାଗଣ ସ୍ତବ୍ଧସ୍ତବ୍ଧରେ ବସିଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ମାଲିମାନଙ୍କ ନାହିଁ - ରାଜ କଚେରି ବନ୍ଦ । ମୋ ହାତରେ କିଛିମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟନାହିଁ । ସକାଳ ଓଳିଟା ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦରେ ଯାଏ । ଉପର ଓଳି ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଜଣେ ବିରାଡ଼ ବାବୁ, ପୁରସ୍କୃତ ମହାପାତ୍ର ଏବଂ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୌପତି ଖେଳ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ କେହି କେହି ବାହାରେ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ପାଲଲହଡ଼ାଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତରେ ବାଦ ଶୁଲୁ ଶାଁ ଗୋହିଷ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲନ୍ତି ।

ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ଦିନେ ଦିନେ ମୁଁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଯାଏଁ । ରାଜାସାହେବ ଅତି ଉଦ୍ର, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ମିଶ୍ରଭାଷୀ; ମାତ୍ର ଅସଜ୍ଜତ ଦାତା । ଏ ଦାତୁରୁ ହେତୁରୁ ନିତାନ୍ତ ରାଜା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପରସ୍ପର ଶୁଣି ପାଲେ,

ରାଜାସାହେବ କି ପ୍ରକାର ଅସଜ୍ଜତ ଦାତୁରୁ ପଣ ହେତୁରୁ ରାଜା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିଲି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ବରୂପ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । କଟକରେ ଗୋଟାଏ ଦରଦ୍ର ବାବୁଲି ବୁଲୁଥିଲା । ସୁଜାତାୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଉକ୍ଷା କରି ଖାଏ । ପାଲଲହଡ଼ା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ବ୍ୟବସାୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେବା ସଜାଣେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବୁଲିମାନେ ତାହାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ; ମାତ୍ର କଥା ଉଠିଲା - ତୁମ୍ଭେ ହାତଟାରେ କିପରି ଯିବ ? କଟକରେ ସମସ୍ତ କାବୁଲି ଭିନ୍ନ କି ଗୁରୁ ଟଙ୍କା ଭେଦା କରି ଖଣ୍ଡିଏ ବଲ୍ଲଭ କମ୍ବଳ କଣି ଦେଲେ । ସେହି ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଇ ସଉଦାଗର ସାହେବ ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସଉଦାଗରମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଅନୁସାରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସଉଦାଗର କମ୍ବଳଖଣ୍ଡି ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଛମ୍ବରେ ଥୋଇ ସଲମ ଦେଇ ବାହାର ଆସିଲା । କଲ୍ଲାର ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ଗନ୍ତାଘର ପାଞ୍ଜିଆ ସୌଦାଗରକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଏକ ଟଙ୍କା କରି ଖୋରାକ ଦେଉଥାଏ; ମାତ୍ର ସଉଦାଗର ସରଦରୁ ଡାଲି ଚୁଡ଼ଳ ମାଗି ଆଣି ଖାଏ । ଟଙ୍କାଟି ବାନ୍ଧ ରଖେ । କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡି ଦରଦାମକରି କଣିବା ସଜାଣେ ରାଜାଙ୍କର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ରାଜା ସାହେବ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, କିନ୍ତୁ ନିତାନ୍ତ ଦୟାଶୀଳ । ସଉଦାଗର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବୁଝିଲେଣି, ଲୋକଟା ନିତାନ୍ତ କଙ୍ଗାଳୀ, କିଛି ମାଗିବାକୁ ଆସିଅଛି । ଭିନ୍ନ ମାସ କାଳ ଗତ - ଇତ୍ୟାଦିସରରେ ନବେଟି ଟଙ୍କା ସଉଦାଗର ସାହେବଙ୍କ ଅଘାରେ ଆଣି କରି ବନ୍ଦା । ଯେଉଁ ପୁରୁଣା ପରୁ ପୋତାକଟା ପିନ୍ଧି କଟକରୁ ବାହାରିଥିଲେ, ତାହା ପରି ଛୁଡ଼ି ଡୋର ହୋଇ ଗଲେଣି । ଅଷ୍ଟାବ୍ଦ

ଟଙ୍କା କାଡ଼ି ପୋଷାକ କଣିଲେ ସୌଦାଗର କରବେ କାହିଁରେ ?

ଶୀତକାଳ, ଖୁବ୍ ଘୋର, ପାଲଲହଡ଼ା ପାବତ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଜଗାରେ ଖୁବ୍ ଶୀତ । ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଧୂନ ଜାଳ ଅର୍ଦ୍ଧ ଉଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ସଉଦାଗର ସାହେବ ପାଉଁଶ ଗଦା ଉପରେ ବସି ନିଆଁ ପୋଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି; ରଜାସାହେବ ସଖାକୁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବୁଲି ବାହାରିଥିଲେ, ହଠାତ୍ ସଉଦାଗରଠାରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା । ତାହାକୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସାଇ ରଖିବାରୁ ସେ ବିଚାର କଲେ ପାଉଁଶ ଅଛି ମନରେ କରି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ତାହାଠାରୁ କଣ କମ୍‌ଲ ଖଣ୍ଡିକ ତାହାକୁ ଘୋଡ଼େଇ ଦେବା ପାଇଁ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗନ୍ତାଘର ଆ ପ୍ରତି ଆଜ୍ଞା ହେଲା । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କମ୍‌ଲ ଖଣ୍ଡିକର ମୂଲ୍ୟ ଦଶଟଙ୍କା ଆଉ ବାଟଶର୍କ ଦେଇ ବିଦାୟ କରଗଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜ କିଛିର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରଜା ମହାମାୟା ଯଦୁନାଥ ଉଞ୍ଜି ଏହିପରି ଦାତା ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ବାଲେଶ୍ୱର ବିଜେ ସମୟରେ ଏହିପରି ଦାନପୁଣ୍ୟ କରୁଥିବାର ଲେଖନ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଅଛୁ ।

ସରକାରୀ ଗନ୍ତାଘରୁ ପ୍ରତିଦିନ ସଖାଲେ ମାଂସ ସହିତ ସମ୍ପା ଆସେ । ମାଛ ଯୋଗାଣ ଦେବା ସକାଶେ ଜଣେ (ବେଧ କରେ ତିଅର ଜାତି) ଖଞ୍ଜା ଥିଲା । ସେହି ତିଅର ଦିନେ ଦିନେ ମାଛ ଦିଏ ନାହିଁ । କାରଣ ପରୁରଲେ, ‘ସୁନା ଧରିବାକୁ ଯାଇଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରେ ।’ ଗୋଟିଏ ଗିରିନାମ ରଜାଙ୍କ ନଅର ଦକ୍ଷିଣ ପଟ କାନ୍ଥକୁ ଲଗାଇଗି ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ବର୍ଷ ପ୍ରବଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ନଦର ବଡ଼ପାଣି ନଅର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ନଷ୍ଟ କରି ପକାଏ । ସେହି ନଦ ବାଲିରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରେଣୁ ମିଶ୍ରିତ ଅଛି । ମାଛ ଯୋଗାଣ ଆ ତିଅର

ଦିନେ ଦିନେ ମାଛଧରା ଗୁଡ଼ିକ ସୁନା ଧରିବାକୁ ଯାଏ । ମୁଁ ପରୁର ବୁଝିଅଛି, ସେ ଦିନଯାକ ବାଲି ଘାଣି ଘାଣି ଦୁଇ ତିନି ଅଣାରୁ ବେଶି ସୁନା ପାଏ ନାହିଁ । ମାଛ ଧରି ମଧ୍ୟ ଦିନକୁ ସେତିକି ମାତ୍ର ପଇସା ଅର୍ଜନ କରେ । ତୁମେ ମାଛ ଧରି ଅବା ସୁନା ଧରି—ତୁମର ପୂର୍ବ ଜନ୍ମଜିତ ସେତିକି ସମ୍ପତ୍ତି ବିଧାତାଙ୍କ କୋଠ ଭଣ୍ଡାରରେ ଜମା ଦେଇ ଆସିଅଛ, ହିସାବ ଅନୁସରେ ପ୍ରତିଦିନ ସେଥିରୁ ଚେତିକ ହିସାବରେ ପାଇବ । ଅବବେଳା ନିବୋଧ ଲୋକ ମାହାଲୀଆଟାରେ ପର ବେଳ କାଟି ଟଙ୍କା ଅର୍ଜିବାକୁ ଧାଆନ୍ତ - ହେଲେ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଥୋକେ ସଟାବଟା କରି କାହାର ବିକ୍ରୀ ଘରେ ପୁରନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସମୟରେ ଗନ୍ତାଘର ପାଞ୍ଜି ଆ ହିସାବ ଧରି ପାଇକ ପଠାଇ ଅନ୍ୟାୟ ଧନ ମୂଳ କଳନ୍ତର ସହିତ କାଢ଼ି ଦେନଯାଏ । ତହିଁ ଉପରେ ବେଡ଼, କୋରଡ଼ା, ଅପମାନ ଆଉ ମନସ୍ତାପ ।

ପାଲଲହଡ଼ାରେ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ଅସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା । ମୋହର ଅତିରିକ୍ତ ପାନ ରୋକାଇବା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅଭ୍ୟାସ । ପ୍ରତିଦିନ ପଞ୍ଚାଶ ପାଠିଏ ବିଡ଼ିଆ ରୋକାଉ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ପାଲଲହଡ଼ାରେ ପାନ ଦୋକାନ ନ ଥିଲା । ପାଲଲହଡ଼ା ଗଡ଼ାରୁ ଅଠର କୋଶ ଦୂର ତାଳତେର ଗଡ଼ରେ ପାନ ଦୋକାନ । ରଜା ସାହେବ, ରାଣୀ ସାହେବ, ଭଗିନୀ ମଣିମା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ରୂପେ ପାନ କଣିବାସକାଶେ ସମ୍ରାଜ୍ଞକୁ ଥରେ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ତାଳତେର ଯାଏ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତି ସାତବନ୍ଦିଆ ପାଲରେ ସେହି ଲୋକକୁ ଯୋଡ଼ିଏ କରି ଟଙ୍କା ଦିଏ । ଟଙ୍କାଏ ତାହାର ମଜୁରୀ, ଆଉ ଟଙ୍କାକର ପାନ କଣି ଆଣେ । ଅବଶ୍ୟ ଏତିକି ପାନ ମୋହର ଲେଡ଼ା ନ ଥାଏ, ଅଧାଆଧ ପାନ ପଡ଼ିଯାଏ । ଦିନେ ସକାଳେ ମୋ ବସାରେ ପାନ ନ ଥିଲା । ଭାତ ଖାଇବାକୁ ରଜା ସାହେବ, ରାଣୀ ସାହେବ, ଭଗିନୀ ମଣିମା ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପାନ

ସକାଶେ ଲୋକ ପଠାଇଲି । କାହାର ଉଆସରେ ପାନ ନାହିଁ । ପୁନଃବାର ଲୋକ ପଠାଇଲି, ଆଜ୍ଞା କିଛି ପାନ ଶୁଖୁଆ ‘ଂ’ ଦେଉନ୍ତୁ । ମାତ୍ର ‘ନାସତେ ବିଦ୍ୟତେ ଶ୍ରବଣ’ ଅଭାବ ବେଳେ ସବୁ ଅଭାବ । ଉଆସର କାହାରଠାରୁ ପାନ ଶୁଖୁଆ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲ ନାହିଁ । ମୁଁ ଖୁବ୍ ଟାଣି ନିଶ୍ଚୟାସଟାଏ ଫୋଇ ଖୁବ୍ ପାଟି କରି କହିଲି, “ହେ ଶୁଣ୍ଢ ! ମୋତେ ଆଜି ପାନ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ।”

ଏତିକି କଥା କହି ଦାଣ୍ଡକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପିଠିରେ ବୋକରୁ ବାନ୍ଧି ନଇଁ ନଇଁ ଧୀରଧୀର ସଞ୍ଚୁଅଛି । ମୁଁ ପଚାରିଲି, ତୁମ୍ଭେ କିଏ ହୋ ! ଉତ୍ତର, “କଟକ ପୋଲିଗର ବାବୁ କେଉଁଠିର ବଣରେ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଘରଠାରୁ ଜନସାଧାରଣ ସଞ୍ଚୁଛୁ ।” ଦେଖେ ଦେଖେ — ଆସ ଆସ — ମୋ ପାଖକୁ ଆସ କହ ପାଖକୁ ଡାକିଲି । ଅବଶ୍ୟ ପାନ ପାଇବି, ଏ ଆଶା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥିଲା, କେବଳ କଟକ କଥା ପଚାରିବ ବୋଲି ସେ ଲୋକଟିକୁ ପାଖକୁ ଡାକିଥିଲି । ବୋକପୁଟା ପିଟାଇବା ମାତ୍ରକେ ଦୁଇ ତିନିଶ ପାନ ବନ୍ଧା ଗୋଟାଏ ବିଡ଼ା ତପ କରି ମୋ ଆଗରେ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ତତ୍ତଳ ତିନି ଶୁଣି ଟା ପାନ ଚୋବାଇ ପକାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣିପାତ କଲି । କ୍ଷୀଣ ଶୁଣିଯି ଅଜ୍ଞାନାତ ଲୋକ ଶୁଣ୍ଢରୁ ଅସ୍ଥିତ ଅନୁରବ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହସ୍ତ ଦେଖି ଚାରିନ୍ତି ନାହିଁ । ମନୋଜ୍ଞାନ ସମର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ଶୁଣ୍ଢରୁ ପ୍ରାନ୍ତ ନିର୍ଗତ କର — ଉକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ସରଳ ମନରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କର, ସୁଖ — ଶାନ୍ତି — ସାନ୍ନ୍ୟାସ — ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । * ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହସ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଏ । ମୁଁ ଶେଷର ଅବସ୍ଥାରୁ ପିତା, ମାତା, ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀ ସମସ୍ତ ସହାୟତାମୟ । ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ମୋହର ରକ୍ଷାକାରୀ । ମୋହର ନିଜସ୍ୱ ବୋଲି କହିବାକୁ କିଛି ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଦତ୍ତ । ସମ୍ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ମୋହର ଏହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜୀବନଚରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବାକୁ ବସିଅଛି । ଆଜି କେବଳ ପାନ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲି, ତାହା ନୁହେଁ, ଆଉ ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ୟସ ପାନ ପାଇଥିଲି । କେବଳ ପାନ ନୁହେଁ, ଶର ଶର ଥର ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣାମୟ ପ୍ରସାଦିତ ହସ୍ତ ଅନୁରବ କରିଅଛି ।

ପାଲଲହଡ଼ାରେ ସେ ସମୟରେ ମୋହର କିଛି ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ମହାଶୟରତ ଲେଖା ଆଉ ଚୌପଟ ଖେଳରେ ସୁନ୍ଦର ଦିନ କଟୁଥାଏ । ତଥାପି ସେ ସ୍ଥଳରେ ଅଧିକ ଦିନ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲ ନାହିଁ । ମୂଳ କାରଣ, ହାତରେ କିଛି କର୍ମ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ଦିନା ଭୁଲି ହୋଇ ବସିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଷ୍ଟକର । ଗୀତାରେ ଭଗବାନ ବାସୁଦେବ କହିଅଛନ୍ତି —

‘ନ ହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ୍ଷଣମପି

କାତୁ ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୟ କର୍ମକୃତ୍ ।’

ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ସକାଳେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ ମୋ ସବାକୁ ମାଛ ବଳ ଆସିଥିଲା — ମୋ ଚାକର ତାହାକୁ କହିଲା, “ନାହିଁ ଲୋ ବୁଢ଼ୀ, ଆମର ମାଛ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।” ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, “କି ହୋ, ତୁମେ ଶୁଣାକର ସର ଘରୁ ପଡ଼ି ଖାଅ ପର ।” ମୁଁ ନିକଟରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲି

‘ଂ’ ପାନ ଶୁଖୁଆ — ପରୁ ପାନ, ପାନଶିର ଶୁଖାଇ ଗୁଣ୍ଡ କରି ରଖା ହୋଇଥାଏ । ପାନ ନ ଥିଲବେଳେ ଗୁଆ ଚୂନ ଖେର ମିଶାଇ ସେ ଗୁଣ୍ଡ ଖିଆଯାଏ ।

* ‘ହାତ ମାର, ଗୁମ୍ଫା ଘର କବାଟ ପିଟିଯିବ ।’ — ବାଇବେଲ ।

ବୁଢ଼ୀ କଥା ଶୁଣି ବଡ଼ ଅପମାନ ବୋଧ କଲି । ମନେ କଲି, ସତ କଥା, କିଛି ମାତ୍ର କର୍ମ ନ କରି ମାହାଲିଆ-ଟାରେ ବସି ବସି ଦରମା ନେବି, ପଡ଼ି ଖାଇବି, ଏ କି କଥା ? ଚାଲି ଗଲୁ ଦେଲେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ, ଏ ଜ୍ଞାନ ରହିଲା ନାହିଁ । କର୍ମତ୍ୟାଗ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଲି । ଅଳ୍ପ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ମୋହର କର୍ମତ୍ୟାଗ ପ୍ରାର୍ଥନାର ମଞ୍ଜୁର ହେଲା କଟକରୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୋହର ଦରମା ଟଙ୍କା ସମସ୍ତ ରାଜାସାହେବ ହସାବ କରି ଦେଲେ । ଦରମା ଗ୍ରହଣ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା, ସାଲ, ପାଟସାଥୀ ଏବଂ ରାଣୀ ସାହେବ, ଭଗିନୀ ମଣିମାମାନେ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ବୋଲି ଗୁଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଲୁଗାଜାଥା ଦେଲେ । ରାଜ କର୍ମପୁରୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉତ୍ତୁଲ୍ଲେଖମାନେ କହିଲେ—ଏହା ପାଲଟିବୁତା ରାଜ ସଂସାରର ବିଧି । ଏହି ମେଲଣି ଟଙ୍କା ଓ କଥା ନ ନେଲେ ରାଜା ସାହେବ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅପମାନିତ ବୋଧ କରିବେ । ସଙ୍କୋଚ ଅତର ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ସେହି ସମସ୍ତ ପୁରସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରି ବାଲେଶ୍ଵର ଚାଲି ଆସିଲି ।

(ଭି. ସା. ୨୫ ଶ୍ରାବଣ—୧୯୨୫)

୨୯

କେଉଁଠିରେ ମାନେକରୀ *

ମୋହର ବାଲେଶ୍ଵର ଚାଲିଆସିବା ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତରେ ଅର୍ଥାଗ୍ରାହ ଜନନ କୈଶ ଅନୁରବ କରିବାକୁ

ଲାଗିଲି । ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସାନ୍ତାଳ ଗାଁ ପାଖ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଶୁଣିଥିଲି—

“ପାତଳ ଧାନ ବାଜୁଲୁ ଚାଲୁ

ଗାଲର ଉପରେ ଗାଲ ।

ହେଲ ଚଇତ ସରିଲା ଧାନ

ପେଉଁ ଖାଲ ସେଇଠିକି ଚାଲି ।”

ପୌଷ ମାସରେ ଧାନ ପାତଳେ ସାନ୍ତାଳମାନେ ଦୁଇ ଓଳ ଶ୍ରାବଣ ଖାନ୍ତ । ବଳକା ଧାନରେ ହାଣ୍ଡିଆ (ଏକପ୍ରକାର ମଦ) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଖାଇ ଚାଲି ବଜାଇ ରାତିଯାକ ନାଚନ୍ତି । ଚଇତ ମାସରେ ଧାନ ସରିଯାଏ । ଶ୍ରାବଣ ଓ ହାଣ୍ଡିଆ ଖାଇ ଗାଲ ଫୁଲିଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହମୋଟା ହୋଇଯାଏ । ଚୈତ୍ର ମାସରେ ଧାନ ସରିଗଲେ ଦେହ ଶୁଖିଯାଏ । ତେଣିକି ଆମାସ କାଳ ଆହାର ଟୁଙ୍ଗା, କଡ଼ବା, ମସିଆ ପ୍ରଭୃତି ଜଙ୍ଗଲ ଆଳୁ ଆଉ ମସୁଲ, ଆମ୍ବ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ଫଳ ମୂଳ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଆହାର ପାରିଧ୍ୟରୁ ଆଣିଥିବା ମାଂସ । ଏଣିକି ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ତେର ଉନ୍ନତ ହେଲାଣି । ମୁଁ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଅପରାଧୀମଦର୍ଶୀ ସାନ୍ତାଳ ସ୍ଵଭାବର ଲୋକ । ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ ସମୟରେ ମୋହର ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବନା କିଛି ମାତ୍ର ନ ଥାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଅର୍ଥାଗ୍ରାହ ଜନନ ମୋର ଅସ୍ଥିରତା ଦେଖି ମୋହର ଏକମାତ୍ର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ସୁରେ ଦୁଃଖରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ଵର ନିର୍ମାଳ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ବାବୁ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ପୁନଃ ପୁନଃ ଉପଦେଶ ଦେଉଥାନ୍ତି—“ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର ଦରକାର ନାହିଁ, ପ୍ରଭୁ କାହୁଁ ହେଲେ ଦେବେ । ପ୍ରାର୍ଥନା କର ।” ଗୋବିନ୍ଦ ଯେପରି ନିଷ୍ଠାଳ ଚରିତ୍ର, ସେହିପରି ଶ୍ରୀରାମ ବିଶ୍ଵାସୀ ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନାଶୀଳ ଥିଲେ ।

* ‘କେଉଁଠିରେ ମାନେକରୀ’ ଶୀର୍ଷକ ପୁସ୍ତକ ପରିଚ୍ଛେଦ ‘ଉତ୍କଳ ପାଠକ’ରେ କାହିଁ । ପାଲଟିବୁତାରେ ଦେବାନା ପରିଚ୍ଛେଦର ଏହା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ପ୍ରକାଶିତ ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ୍ର ପୁସ୍ତକର ଅନୁସରଣରେ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟର ନାମ ‘କେଉଁଠିରେ ମାନେକରୀ’ ରଖାଯାଇଛି ।

ଏହି ସମୟରେ କେଉଁଝର କଲ୍ଲାର ମାନେଜର ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହେବାରୁ ସେହି ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଦରଖାସ୍ତ କଲି । ମୋହର ଯୋଗ୍ୟତା ଏବଂ ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମହାବଜା ବାହାଦୁର ଆର୍. ସୁ. ରାୟ ନନ୍ଦ-କିଶୋର ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ । ଏକ ସମୟରେ ମହାବଜାଙ୍କଠାରୁ ନିୟୁକ୍ତ ପଦ ଏବଂ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଶୀଘ୍ର କେଉଁଝର କଲ୍ଲାରେ ଉପସ୍ଥିତ ନିମନ୍ତେ ଉପଦେଶ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ କେଉଁଝର ଚାଲିଗଲା । ସେ ସମୟରେ କେଉଁଝର ନିଜଗଡ଼ଟା ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀକର ଥିଲା । ଆଶାତ ଆରମ୍ଭଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷାକାଳଟାରେ କି ସୁଦେଶୀ କି ବିଦେଶୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜ୍ୱର ହୁଏ । ଶୀତ ପଡ଼ିଲେ ଗୁଡ଼ିଆଏ । ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେକେ ମହାବଜାଙ୍କଠାରୁ ଖସିଏ ପଦ ପାଇଲି । ପଦର ବିଷୟ—ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତଙ୍କର ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଶୁଭଗମନ କରିବାର କଥା ଅଛି । ନିଜଗଡ଼କୁ ରମାନା ନ ହୋଇ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଅବେଷା କରିବା ସକାଶେ ମୋ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଥିଲା । ମୋହର ଆନନ୍ଦପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଚାରି ପାଞ୍ଚଦିନ ଉତ୍ତରେ ଦଳବଳ ସହିତ ମହାବଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୂରରୁ ହାତୀ ଉପରୁ “ଓହ୍ଲାଇବା ପୂର୍ବରୁ ମାନେଜର ବାବୁ, ମାନେଜର ବାବୁ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଡାକିଲେ”, ଚିର ପରିଚିତ ପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ମହାବଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ସବ୍ ବିଷୟରେ ବିଚକ୍ଷଣ ଲୋକ । ସମସ୍ତ କେଉଁଝର କଲ୍ଲା ଟାପୁ ଡେଇଁ ହଜାର ବର୍ଗମାଇଲ । ସମସ୍ତଟାକୁ ଯେମନ୍ତ ନିଖର୍ଯ୍ୟଣ ସୁଦ୍ଧା କରି ରଖିଥିଲେ । କଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଦେଉଁ ଲୋକର ସ୍ୱଭାବ କପରି, ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ‘ବାକ୍‌ପିଟୁ, କର୍ମିଗାର, ରୁଗ୍‌ଗ,

କ୍ଷୀଣଶକ୍ତ, ମାତ୍ର ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ରହିଥାନ୍ତା । ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଅଭାବରୁ ବିଶେଷ କିଛି କରି ଯାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଆନନ୍ଦପୁରଠାରୁ ଛ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଦେଖି ନାମକ ଗ୍ରାମରେ କୁଟଲେଣ୍ଡର ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ବିରାଜିତ । ଏହି ମନ୍ଦିର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଉତ୍କଳର ପୂର୍ବତନ ସ୍ୱାଧୀନ ମହାବଜା ଯଯାତିକେଶରୀ ଦ୍ୱାରା ଏହି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ । ମନ୍ଦିର ଅତୁରବର୍ତ୍ତୀ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ କୁଶଭଦ୍ରା ନଦୀ ପ୍ରବାହିତା । ଏହି ନଦୀଟି ଗ୍ରୀଷ୍ମଶୀତ ଶାଖା ବିଶେଷ । ଏହାର ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତରେ ଉତ୍ତର କୂଳ ମାଟି ଅତଡ଼ା ଖାଇ ଖାଇ ଯାଇ ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରଟିକୁ ଗର୍ଭସାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ଏହି ଉତ୍ସାହରୁ ମନ୍ଦିରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାବଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ମହୋଦୟ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ପଥର ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ବହୁଦର୍ଶୀ ପ୍ରତିଭର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ୱୟଂ ମହାବଜାଙ୍କ ନିଜ କଲ୍ଲୁନା ଓ ଚତୁର୍ବୀହୀନରେ ସାଧାରଣ ପଥୁଆ ମିସ୍ତ୍ରିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ବନ୍ଧଟି ନିର୍ମିତ । ଏହା ମହାବଜାଙ୍କ ବୃତ୍ତିମତ୍ତା ଓ ଶିଳ୍ପଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାନର ପରିରୂପ । ନିକଟରେ ପଥର ରାଶି ସୁପ୍ରାପ୍ୟ, କାନ୍ଥର ଏବଂ କୁଲି ମୂଲ୍ୟ ମଜୁରି ଶୁଣା, ତଥାପି ଏହାର ନିର୍ମାଣରେ ରାଜଭଣ୍ଡାରରୁ ଦେଉଳାଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳରେ କଟକ ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳସ୍ଥିତ ମର୍କଟକେଶରୀ ନିର୍ମିତ ପଥର ବନ୍ଧ ସଦୃଶ ଏହି ଗର୍ଭୀୟ ଯୁଗାନ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାବଜାଙ୍କ ନାମ ଘୋଷଣା କରୁଥିବ ।

ବେତରଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ଗୋନାସିକା ନାମକ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ଓ କେଉଁଝର ନିଜଗଡ଼ ବିରାଜିତ ବଳଦେବ ଜିଉଙ୍କ ବିଶାଳ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ଅଟେ ।

କେଉଁଝର ରାସ୍ତା ସମୀପ ବୁଡ଼ାପଥର ନାମକ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଖଳକଣ୍ଠେଶ୍ଵର ମହାଦେବ ବିରାଜିତ । ଉକ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ସକାଶେ ରାସ୍ତା ନ ଥିଲା । ପୂଜକ ଏବଂ ଉକ୍ତ ଦର୍ଶନପଣ ଲୁହା ଶିକୁଳ ଅବଲମ୍ବନରେ ପଥର ଉପରକୁ ଉଠୁଥିଲେ । ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଉକ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ୨୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ପଥର ଶିଳା ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଭୁୟାଁପୀଡ଼ ନିକଟ ପାଟଣାଶାଠାରେ ବିରାଜିତ ପାଟେଶ୍ଵର ମହାଦେବଙ୍କ ବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ମହାରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଜାଣି ଅଟେ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ଜାତୀକଳାପ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଵୟଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଅଛୁ ଏବଂ ଏ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତିର ଲକ୍ଷଣାତ୍ମକ ଏବଂ ବାପୁର ହିସାବ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ କେତେକ ପ୍ରକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଷ୍ଟାନ୍ସ ମାନେଜର ବାବୁ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦାସ ମହାଶୟଙ୍କ ପ୍ରମୁଖାଦି ଶୁଣିଅଛୁ । ରାଜସରକାରରେ ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କର୍ମ-ରୁତ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈକୁଣ୍ଠବାବୁ ଜଣେ ବିଶ୍ଵାସୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, କର୍ମଠ, ରାଜଭକ୍ତ ଏବଂ ଧର୍ମାତ୍ମକ ଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ବିଶ୍ଵାସ ଥିଲା । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତ କର୍ମରୁ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କେବଳ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ଵାସ କରୁଥିଲି । ତାହାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମରୁ ମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଘଟିତ, ଅତ୍ୟାଚାର ଏବଂ ସ୍ଵାର୍ଥପରତା ଯୋଗୁ ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଅନେକ

କର୍ମ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ‘ଭୃତ୍ୟପରାଧେ ସ୍ଵାମିନଃ ଦଣ୍ଡଂ ହୋଇଥିଲା ।’

ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁ, ମହାରାଜାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ କର୍ମରୁ ଅଭାବରୁ ଅଧିକ କିଛି କରି ପାରି ପାର ନାହାନ୍ତି । ମହାରାଜା ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନଶୀଳ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗବାସୀ, ସଞ୍ଜୀବନୀ, ଦୀପିକା ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ପାଦ ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପାଠ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଠ ସକାଶେ ତାହାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ଉତ୍କଳ ପୁସ୍ତକ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ସଂଗୃହୀତ ଥିଲା ।

ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକାମରେ ସାତ ଆଠ ଦିନ ମାସ ଥିଲେ । ଗଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ ସମୟରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କଲେ—“ଦେଖ ମାନେଜର ବାବୁ, ଦୃଷ୍ଟିକାଳ ଆଗତ ପ୍ରାୟ, ଗଡ଼ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଜ୍ଵର ହେବ । ତୁମ୍ଭେ ନିଜଗଡ଼କୁ ଗଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଜ୍ଵର ହେବାର କଥା । ଆପାତତଃ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଆନନ୍ଦ-ପୁରରେ ରହିଯାଅ, ଏ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ସହ୍ୟ ହୋଇଲେ ଆସନ୍ତା ଶୀତ କାଳରେ ଗଡ଼କୁ ଯିବ ।” ମୋହର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ଶରୀର ବାସନା ସଫଳ କଲେ । ମହାରାଜା ନିଜଗଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କଲେ । ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁରରେ ରହିଗଲି । ଆନନ୍ଦପୁରଠାକୁ ନିଜଗଡ଼ ପ୍ରାୟ ବାବନ ମାଇଲ ଦୂର ।

ଆନନ୍ଦପୁର କଟେରୀଘର ବେତରଣୀ ଉତ୍ତର କୂଳରେ । ସ୍ଥାନଟି ମନୋହର । କଟେରୀ ଘରର ପୂର୍ବ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଆନନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ, କିନ୍ତୁ ବେତରଣୀ କୂଳରେ ନିବିଡ଼ କଂଗାବାଉଁଶ ବଣ । ପଶ୍ଚିମପଟ କଟେରୀ ଓଳିତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ।

ସମୟ ସମୟରେ ଘଟିରେ କଚେରିଘର ଓଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଶୁଭୁ ଚରବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । କଚେରି ଘରଠାରୁ
 ବୈତରଣୀକୁ ସ୍ଥାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଛତା ଉଠାଇ
 ଯିବାକୁ ବାଟ ନ ଥିଲା; ସ୍ଥାନେସ୍ଥାନେ ଖାଲି ଯିବା
 ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବାଉଁଶ କଣ୍ଡାରେ ଦେହଲୁଗା ଛଦି
 ହୋଇଯାଏ । ମୋହର କର୍ମସ୍ଥର ଗ୍ରହଣ କରିବାର
 ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତରେ ନିଜକୁଳସ୍ଥିତ ସମସ୍ତବଣ କଟାଇ
 ପୋଡ଼ି ପରିସ୍କାର କରାଇଦେଲା । ପଶ୍ଚିମ ପଟ
 କଚେରିଘର ଓଳିତଳଠାରୁ ଅନେକ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଜଙ୍ଗଲ କଟାଇ, ମୂଳ ଚଢ଼ାଇ ବଗିଚା ପ୍ରସ୍ତୁତ
 କରାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରୁ
 କେତୋଟି ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ମରାଗଲ । ଦିନେ ସଖାଳ-
 ଓଳ କେତେଜଣ ମୂଲିଆ ଜଙ୍ଗଲ କାଟୁଥିବା ସମୟରେ
 ଗୋଟିଏ ଅହରାଜ ସାପ ଗୋଟିଏ ଠେକୁଆକୁ
 ଗୋଡ଼ାଇ ଆଣିଲା । ଠେକୁଆଟି ବଣ ମଧ୍ୟରୁ ପଳାଇ
 ଆସି ଜଙ୍ଗଲକଟାଳ ମୂଲିଆମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା ।
 ପଛରେ ସାପ ଆଗରେ ମୂଲିଆ, ଠେକୁଆଟି
 ଘାବରେଇ ଯାଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯିବା ମାତ୍ର ଅହରାଜ
 ସାପଟା ତାକୁ କାମୁଡ଼ି ବଣକୁ ଘେନି ଗଲା । ଜଙ୍ଗଲ
 ପଶ୍ଚାତ ଉତ୍ତରେ କଲିକତାରୁ ନାନାପ୍ରକାର କଲମୀ
 ଆମ୍ବ, ଲୁଚ୍, ଜାମବେଲ, ପିଙ୍ଗୁ ଓ ପଣସ ଅଣାଇ
 ରୋମଣ କରାଇଲା । ବଟିରୁର ଏକ ଅଂଶରେ ଗୋଲପ
 ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତୀୟ ପୁଷ୍ପର କଲମ ଗୁଡ଼ିକ ଅଣାଇ
 ସ୍ବତନ୍ତ୍ରରୂପେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 କରାଇଲା । କୋବି, ମଟର, ଆଳୁ, ପୋଟଳ, କଦଳୀ,
 ମକା ପଦ୍ମ ଶାକ ସବଳରେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଗଲା ।

ଆନନ୍ଦପୁର କଚେରିଘରଟି ପକ୍କା ଦୋମହଲ—
 ନଦୀ କୂଳଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ । ମାତ୍ର ଘରଟା ଦରବନ୍ଦୀ
 ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ପୁରୁଣା କାନ୍ଥଡ଼ା ପରି ଛୁଡ଼ା
 ହୋଇଥିଲା । ସଦର କଚେରି ଆଦେଶ ଅଣାଇ

ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଇ ଦେଲା । କଚେରିଘର
 ସମ୍ମୁଖ ବାରନ୍ଦା ଭୂମିଠାରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ ପୁଟ ଉଚ୍ଚ,
 ଆଗରେ ଆବରଣ ନ ଥିଲା । ଘଟିରେ କମ୍ବା
 ଅସାବଧାନତାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଉପରୁ ତଳକୁ ପଡ଼ିଗଲେ
 ଗୋଡ଼ହାତ ଭଙ୍ଗି ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା । ଶୁଣିଲି ଥରେ
 ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପଡ଼ିଯାଇ ଜଖମ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।
 କଲିକତାରୁ ତଳା ଲୁହାର ରେଲିଂ ଅଣାଇ ବାରନ୍ଦା
 ଧରରେ ବସାଇ ଦେଲା ।

କଚେରି ସିରସା ନିତାନ୍ତ ବଶିଷ୍ଠୀୟ ଥିଲା ।
 ଶାନ୍ତିମତ ରେଜେଣ୍ଟର ବହୁ ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟ
 ନୂତନରୂପେ ଗଠନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସମନ,
 ଉଆର, ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ଫାରମ୍ ବାଲେଶ୍ବରରୁ
 ଛପାଇ ନେଇ ଚଳାଇଲା । ବର୍ଷକଉତ୍ତରେ ମହାରାଜାଙ୍କ-
 ଠାରୁ ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣ କରି ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଗୋଟିଏ
 ପ୍ରେସ ସ୍ଥାପନ କଲା । ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦପୁର କଚେରି
 ଏବଂ ସଦର କଚେରି ସକାଶେ ସମନ, ଏକଲନାମା,
 ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିଠିପତ୍ର ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧିତ୍ର ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରନ୍ଥା
 ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ଝୁଲୁ ଗୃହ
 ନିର୍ମାଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଥିଲା । ସେଥିରେ ସଫଳ
 ଅମଲ ମୁକ୍ତାରମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସହଯୁକ୍ତ ଥିଲା
 ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ତେଷ୍ଟାରେ କେତେକ ଟଙ୍କା ରୁଦ୍ଧା
 ମଧ୍ୟ ଉଠିଥିଲା, ମାତ୍ର ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁର ତ୍ୟାଗ କରି
 ଚାଲି ଆସିଲି ।

ମୋହର ମାନେଜର ପଦର ନିୟୁକ୍ତିର ଅଳ୍ପ
 ଦିନ ପୂର୍ବରେ ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲକାରେ ଗୋଟିଏ
 ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲ ଉଠିଥିଲା ହୋଇଥିଲା । ବାଘ
 କେଉଁଠିର କଲ୍ଲା ଇଲକାବାସୀ । ମୁଦାଲମାନଙ୍କ ଗୃହ
 ପୁକନ୍ଦା କଲ୍ଲା ଇଲକାରେ । ପୁକନ୍ଦା ବନ୍ଦ୍ୟଟା କଲ୍ଲା-

ଜାତ, ସୁତରାଂ ମୋଗଲବନ୍ଦ ସାମିଲ । ଆନନ୍ଦପୁର
ଇଲକାର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମରୁଣ ଆସାମିମାନଙ୍କୁ କିଛିଦିନ
ହଞ୍ଜରରେ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହାରାଜ ବାହାଦୁର
ଆସାମିମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ମୋଗଲବନ୍ଦ ଇଲକାରେ
ଥିବା ହେତୁରୁ ସେହି ମାମଲ ବିଚାର ନିମନ୍ତେ ଯାଜପୁର
ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଛୋଟପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମରୁଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ସମସ୍ତ
ନଥି ସହିତ ଆସାମିମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।
ଇତ୍ୟବସରରେ ମୁଁ ଯାଇ ଆନନ୍ଦପୁରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲି । ମାମଲର ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଗଢ଼ଜାତରେ ଥିବା
ସ୍ଥଳରେ ସେ ମାମଲ ଆନନ୍ଦପୁର ଅଦାଲତରେ
ବିଚାରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ମହାରାଜ ବାହାଦୁର ଆପେ
ଆପଣାର ଭ୍ରମ ବିଷୟ ବୁଝିପାର ପଣ୍ଡା ଅନୁତପ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନର
ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଯାଜପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ସେହି
ମାମଲ ଚଳାଇବା ସକାଶେ କେଉଁଝର ସଦର
କଚେରୀରୁ ମହାରାଜଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇ ଯାଜପୁର ଚାଲିଗଲା । କଟକରୁ ଦୁଇଜଣ
ଓକଲ ଅଣାଇ ମାମଲ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ଯାଜପୁର
ଅଦାଲତର ବିଚାରରେ ଆସାମିମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ
କଲେ, ଅଧିକନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦପୁର କର୍ମରୁଣ ମୋଗଲବନ୍ଦ
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟ ରୂପେ ଅବରୋଧ କରି ରଖିଥିବା
ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ମାମଲ ନିମ୍ନରେ ତଳ
ଅଦାଲତରୁ ଉଠି ହାଇକୋର୍ଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ମୁଁ
କଲିକତାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଚାରିଜଣ ଓକଲଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ମାମଲ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲି । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ
ତରଫରୁ ଜଣେ ଇଂରେଜ ବାରିଷ୍ଟର ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

କେତେକ ଦିନ ଯାଏ ହାଇକୋର୍ଟରେ ମାମଲ
ଚଳିଲା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେଉଁଝର ସପକ୍ଷରେ ତହିଁ ସ୍ୱୟ
ପ୍ରଭାବର ହେଲା । ହାଇକୋର୍ଟ ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟ ଆପଣା
ସ୍ୱୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଲେ କି, ‘ବ୍ରିଟିଶ ଅଦାଲତରେ
ପ୍ରଚଳିତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଇନ କରଦ ମାହାଲରେ

ପ୍ରଚଳିତ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।’ ମାମଲର ସ୍ୱୟ ଶୁଣି
ମହାରାଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ହେଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ
ମୋ ବେତନ ଉପରେ ମାସିକ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ବୃଦ୍ଧି
ହେଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଗଢ଼ଜାତର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ-
ଠାରୁ ଧନ୍ୟବାଦ ସମ୍ବଳିତ ଅନୁବ୍ରତ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।
କରଦ ରଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ
ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଚଳିତ କେଉଁ କେଉଁ ଆଇନ କେତେ-
ଦୂର ମାନ୍ୟ, ଏ ବିଷୟରେ ସୁପ୍ରିମ ବିଧାନ କୌଣସି
ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନ ଥିବାରୁ ରଜାମାନେ ଅଭିକାରରେ
ଧନ୍ଦ ହେଉଥିଲେ । ସମ୍ପ୍ରତି ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା
କ୍ଷମତାର ସୀମା ସୁପ୍ରିମ ରୂପେ ବୁଝିବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ ।
ସତର ଦଫା ନାମକ ବିଧାନରେ ସରକାର
ବାହାଦୁରଙ୍କ ଆଦେଶ ଅଛି କି, ‘ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ କାନୁନ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି
ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କରଦ ରଜାଗଣ ଆପଣା ଆପଣା ରଜା-
ଶାସନ ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବେ’ ; ମାତ୍ର
ଏଥିର ସୁପ୍ରିମ ଅର୍ଥ ଅନେକ ରଜା ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲେ ।
ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ କରଦ ମାହାଲର ରଜାମାନଙ୍କ
ହସ୍ତରେ ଅପରାଧମାନଙ୍କୁ ଚରମ ଅର୍ଥାତ୍
ପ୍ରାଣହୀନ ଦେବାର କ୍ଷମତା ଅର୍ପିତ ଥିଲା । ନରସିଂହ
ପୁରର ପୂର୍ବତନ କୌଣସି ଜଣେ ରଜା କୌଣସି
ଜଣେ ଅପରାଧୀକୁ ଡେଇଁରେ କୁଟାଇ ପ୍ରାଣବଧ
କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ନ୍ୟାୟପର ବ୍ରିଟିଶ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ
ସେହି ଶ୍ରାବଣ କ୍ଷମତା ରହିତ କରାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
ମାତ୍ର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ଗର୍ବ ଏବଂ ମଧୁରଭଞ୍ଜ
ରଜାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସେହି କ୍ଷମତା ରହିଅଛି ।

କେଉଁଝର ଏବଂ ଗ୍ରେଟନାଗପୁର ସୀମାନ୍ତ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ କାଳ ପୂର୍ବରୁ ବିବାଦ ଚଳି ଆସୁଥିଲା ।
ମୋହର କେଉଁଝର ମାନେଜର ଦିଗ୍‌ସ ବର୍ଷରେ
ସେହି ବିବାଦ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଇବା ପାଇଁ କେଉଁଝର
ମହାରାଜା ଏବଂ ନାଗପୁରର ଗର୍ବ କମିଶନରଙ୍କ

ଚାକିତ ହୁକୁମ ଆସିବରୁ ସେହି ମାମଲ ଚଳାଇବା ସକାଶେ ମହାରାଜା ମୋ ପ୍ରତି ଭାର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଥିଲେ । କେଉଁଝର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅପହୃତ ଜମି ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଆଶିବାରୁ ମହାରାଜା ମୋ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

(ଉ: ସା: ୨: ଶ ଭାଗ—୧୨-୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା)

୩୦

କେଉଁଝର ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ

ମୋହର କେଉଁଝର ମାନେଜର ଡ଼ିଆପୁ ବର୍ଷରେ କେଉଁଝର ଭୟଙ୍କର ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେଉଁଝର ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗ, ପଶ୍ଚିମାଂଶ ନିଜଗଡ଼ ବିଭାଗ । ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗଟା କେଉଁଝରର ଭୂଷଣ ସ୍ବରୂପ ଯାବନ୍ତ ସ୍ବତ୍ତ୍ବ କୃତ୍ବକ ବ୍ୟବସାୟୀ ମହାଜନମାନଙ୍କର ନିବାସ । ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବୈତରଣୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବାରୁ ଭୂମି ଉଦ୍ଧାର । ଏହି ଅଂଶରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବନ ପଟ୍ଟ ବିରଳ । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଯାବନ୍ତ ଭୂମି—ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପ-ସଂଖ୍ୟକ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲୋକଙ୍କ ନିବାସ ।

ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲକାର ଭରପାତ୍ର କର୍ମଚାରୀ ଥିଲି । ଆଉ ଜଣେ ଆସିଷ୍ଟାନ୍ଟ ମାନେଜର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ସବୁ ବିଷୟରେ ରାଜ୍ୟର ଆଦାୟ ବେଣି । ସନ ୧୮୯୧ ମସିହାରେ ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ସହିତ ଆନନ୍ଦପୁର ପ୍ରଜାଗଣ ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ ଥିଲେ । ମୁଁ ମଫସଲ ଗସ୍ତକୁ ଯାଇ ଆନନ୍ଦପୁର କଟେରିଠାରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚମାଇଲ

ଦୂର ବୈତରଣୀ କଳବଣୀ, ନୂଆଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବ ତୋଟାରେ ଡେଇଁ ପକାଇ ରହିଥିଲି । ପ୍ରାୟ ରାତି ଏଗାରଟା ସମୟରେ ଆହାତୀ ସାରି ତାଙ୍କୁ ବାରନ୍ଦାରେ ଗୋଟିଏ ଆରମ୍ଭ ଗୋଟିରେ ବସି ନଦୀର ଶୀତଳ ବାୟୁ ସେବନ କରୁଥାଏ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ କେଉଁଝର ଗଡ଼ରୁ ଦୁଇଜଣ ଦୋଳି ପାଇକ ମହାରାଜାଙ୍କର ଶତ୍ରିଏ ଗୋପମୟପଥ ଧରି ମୋ ନିକଟରେ ଉପମାତ ହେଲେ । କେଉଁଝରର ପ୍ରଜା-ବିଦ୍ରୋହ ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପତଃ ସେହି ପଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା । ସେହିସଖି ଡେଇଁ ଉଠାଇ ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଚାଲି ଆସିଲି ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ଦୋଳି ପାଇକ ଯୋଗେ ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇ ତିନିଟଣ୍ଡ ପଥ ପାଉଥାଏ । ପଥରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସହିତ ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲକାରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପାଇକ ନିଜଗଡ଼କୁ ପଠାଇବାର ଆଦେଶ ଥାଏ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଜଗଡ଼ରୁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ନେବା ଓ ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲକାରୁ ପାଇକ ସଂଗ୍ରହକରି ନିଜଗଡ଼କୁ ପଠାଇବା ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର କାର୍ଯ୍ୟ । ନିଜଗଡ଼ ସଦର କଟେରିଠାରୁ ଆନନ୍ଦପୁର କଟେରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡାକ ଚଳାଚଳ ବନ୍ଦ; ମେଳିଆମାନେ ଦିନକର ଡାକ ଚିଠିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବା ଲୁଟିକରି ନେଲେଣି; ବାଟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମେଳିଆମାନଙ୍କର ଜଗୁଆଳ ଦାଟି ବସି ଯାଇଛି; ବଣ ବାଟରେ ଗୋପନ ଭାବରେ ପାଇକମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଚିଠି ଯାତାୟାତ ହେଉଥାଏ ।

ଡ଼ିଆପୁ ବିବସ ରାତି ୯ ଦିନା ସମୟରେ ମୋହର ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଆହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯିବାକୁ ଫୁଟି—ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସ୍ବୟଂ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାରାଜା, ଆସିଷ୍ଟାନ୍ଟ ମେନେଜର ବିଶେଷାନ୍ଦ ଦାସ ଓ କେତେଜଣ ବିଶ୍ବାସୀ ପାଖଲୋକ ସହିତ ତିନିଗୋଟା

ହାତୀରେ ଆନନ୍ଦପୁର କଟେରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ହାତୀଗୁଡ଼ିକ ଖର୍ ଭୋରରୁ ନିଜଗଡ଼ରୁ ବାହାର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅବାଟରେ ବଣେ ବଣେ ଭୂର ଭୂର ଜଣ ଆବେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷପରି ଧାରଣକରି ଯଥାଶକ୍ତି ଦୁର୍ଗ-ଗଣ୍ଡରେ ବାବନ ମାଇଲ ପଥ ଅତିକ୍ରମକରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ପଶୁଗୁଡ଼ିକ ମୁମୂର୍ଷୁ ପ୍ରାୟ । ଆବେଶମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ତନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ଶୋଚନୀୟ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟକାଳ, ଦିନ ଯାକ ବିନିମିତ୍ତ ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ମୃତ୍ୟୁ ଉପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଖବର, ହାତୀତଳ ଝଙ୍କରେ ଦେହ ଗୋଟାକ ଖଞ୍ଜା ଜାଗା ଯେମନ୍ତ ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲାଣି । ମହାରାଜା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଆବେଶ ହାତୀରୁ ଓହ୍ଲାଇ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱ ସାଷ୍ଟମ କରିବାକୁ ଦଣ୍ଡାକରୁ ଅଧିକ ସମୟ ପ୍ରସ୍ତୁତନ ହେଲା । ମୋ ବସାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅମଳମାନଙ୍କ ବସାରେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା । ମହାରାଜାଙ୍କ ଗହଣରେ ଆସିଥିବା ଲୋକମାନେ ଭୋଜନ କଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଖନ୍ଦା ସକାଶେ ଚଞ୍ଚଳ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇ ଦିଆଗଲା ।

ମହାରାଜା, ମୁଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ବସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ସ୍ଥର ହେଲା, ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ରହିବେ, ମୁଁ କଟକ ଯାଇ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କୁ ପ୍ରଜାମେଳ ବସୟ ଜଣାଇ ସର୍କାର ମେଳିଆ ମାନଙ୍କୁ ଧରଣୀ ସକାଶେ ପୋଲିସ ସାହାଯ୍ୟ ଆଣିବି । ପରଦିନ ସକାଳେ ହାତୀରେ ଚଢ଼ି କଟକ ଯାବା ସକାଶେ ବାହାରିଲି । ସେହିଦିନ ରାତିରେ କେଉଁଠିର ଜମିଦାର କଣ୍ଟାକ୍ଷ କଟେରଠାରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଦୁଃଖୀ ଦିନ ଦିବା ୪ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଗ୍ରାହଣୀ ନଦୀ ନିକଟ ଦୁର୍ଗତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ହାତୀକୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀମାରରେ ଚଢ଼ି ଡୁଘାୟ ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ପ୍ରଥମେ ଆସିଥିବା ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ରାୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ

ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ହାଲ ଜଣାଇ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଟପୁନଗ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଗଲା ।

ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବ ମୋହର ସଂସ୍ଥ କଥା ଶୁଣି ହୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପଦସ୍ଥ ଲୋକ ଅସମ୍ଭାଳ ଶବ୍ଦରେ ଚୋକରୁ ଉଠି ପଡ଼ି କାମର ଏଣେ ତେଣେ ଦୌଡ଼ି ବୁଲି ବୁଲି କହୁଥାନ୍ତି — “ଆଜ୍ଞା ହେଲା, ଭଲ ହେଲା, ରାଜା ଯେପରି ଅତ୍ୟାଚାର, ଗର୍ବମେଣ୍ଡଙ୍କ ହୁକୁମ ଅମାନ୍ୟକାରୀ, ସେହିପରି ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରନ୍ତୁ, ଆମେ କିଛି ମାତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ କରିବୁ ନାହିଁ ।” ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବୁଝିଲି, ମୋ ଉପସ୍ଥିତି ପୂର୍ବରୁ ସାହେବ ପ୍ରଜାମେଳ ଦଣ୍ଡିତ ସମସ୍ତ ବିବରଣ ଶୁଣିଥିଲେ । ଏଥିର ସଞ୍ଚିକ ବୁଝନ୍ତୁ ପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ସେ ସ୍ଥଳରେ ସେ ଚୋକରୁ ଉଠିପଡ଼ି ଘର ଭିତରେ ଯାଇ ଦଉଡ଼ିରେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି, ମୋହର ଚୋକରେ ବସି ରହିବାର ଆଦୃତ କାହିଁ ? ସାହେବ ଟିକିଏ ନିବୃତ୍ତି ହେବାରୁ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଧୀର ଶବ୍ଦରେ ଖୁବ୍ ବିନୟ ସହକାର ଜଣାଇଲି, “ହଜୁର ! କେଉଁଠିର ମହାରାଜା ଚରକାଳ ଗର୍ବମେଣ୍ଡଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନକାରୀ, ଏ ବିଷୟ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅଛି, ହଜୁର ଅନୁଗ୍ରହ କରି କାଗଜ ପତ୍ର ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ସହଜରେ ମୋ କଥାର ସତ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ପାଇବେ; ଆଉ ହଜୁର ଆଜ୍ଞା କରୁଅଛନ୍ତି, ରାଜା ଅତ୍ୟାଚାରୀ — ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଦୃଢ଼ରୂପେ କହିପାରିବି, ମହାରାଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି କେଉଁଠିର ପ୍ରଜା କି ନିସମ୍ପର୍କୀୟ ବାହାରର ଲୋକ, କେହି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରମାଣ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ ଉପସ୍ଥିତ, ଏଥିରେ କିଛିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, କେବଳ ଭୂୟାଁ ଜାଣାୟ ପ୍ରଜାମାନେ ଗୋଳହୋଗ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୁଷ୍ଟପ୍ରକୃତିର ଲୋକ, ସମୟ ସମୟରେ ମେଳ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ,

ମହାରାଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଯୋଗୁ ପ୍ରଜାମେଳ ହୋଇଥିଲେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏକତ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ରୋହୀ ପ୍ରଜା ଯାହା ଅଳ୍ପମାତ୍ର, ମହାରାଜା ଅତି ସହଜରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ମାତ୍ର ମହାରାଜା ହଜୁରଙ୍କୁ ମୁରବି ସ୍ୱରୂପ ଜାଣନ୍ତି—ହଜୁରଙ୍କ ଉପଦେଶ ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ସେ କିଛି କର୍ମ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ସେଥି ସକାଶେ ମତେ ହଜୁରଙ୍କଠାକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି, ବିଶେଷରେ ତୁମ୍ଭ । ଜାତି ନିତାନ୍ତ ବଣୁଆ ମୁଣ୍ଡ ଏବଂ ହାଣ୍ଡିଆଣିଆ—ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ମଧ୍ୟ କାଣ୍ଡ ଢେବାରି ଚଳାଇଥାନ୍ତି; ରକ୍ତପାତ ହେଉ, ଏହା ମହାରାଜାଙ୍କର ଛକ୍କା ନୁହେଁ । ଏଥି ସକାଶେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଛକ୍କା, ହଜୁର ହେ ଜଣ କନସ୍ତବଳ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ ବଣୁଆ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଉପରେ ପଳାଇଯିବେ, ସହଜରେ ବିଦ୍ରୋହର ଶାନ୍ତି ହୋଇଯିବ ।”

ସୁପରିଶେଷ୍ଟେୟ ଟପୁନସୀ ସାହେବ କିଛିକ୍ଷଣ ଶାନ୍ତଭାବରେ ଚୌକରେ ବସି କଣ ଭାବିଲେ, ତହିଁ ଉତ୍ତର କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ବାବୁ, ଆମେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ପୁଲିସ ସୁପରିଶେଷ୍ଟେୟ ଗାୟସ ସାହେବଙ୍କୁ ଲେଖିବୁ, ସେ ଶହେ ଜଣ କନସ୍ତବଳ ଧରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ କେଉଁଠି ଯିବେ, ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରେକ୍ଷୋଭ ହୋଇପାର ।”

ମୁଁ ଖୁବ୍ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡ ଖୁବ୍ ଝୁଲାଇ ସଲ୍ଲମ କରି ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଯାହା କିଛି କଥୋପକଥନ ଏବଂ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କଟକ ପରିତ୍ୟାଗ

କଲି । ପରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କଟକରୁ ଆସି ମୁଁ ଟାଙ୍ଗି ମୁକାମରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ମହାରାଜା ମଧ୍ୟ କେତେଜଣ ମାତ୍ର ଚାକର ସଙ୍ଗରେ ଦେନି ଆନନ୍ଦପୁରଠାରୁ ଆସି ସେହି ଟାଙ୍ଗିରେ ଉପସ୍ଥିତ । କଟକ ସମ୍ବାଦ ମୋଠାରୁ ସମସ୍ତ ଶ୍ରବଣ କଲେ । କଥା ହେଲା, ଯେତେବେଳେ ଏତେପୁର ଆସିଅଛନ୍ତି, ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରି ଯିବା ଉଚିତ ।

ପରଦିନ କଟକରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଘରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ । ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ଉତ୍ତରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର ହେଲା—ଲେଫ୍ଟନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଏବଂ ଚିଫ୍ ସେକ୍ରେଟେରୀ କଟକ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହର ସଂଶ୍ଳେଷ ବିବରଣୀ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଇ ଅସ୍ଥାୟୀ ପୁଲିସ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଗଲା । ସେହି ଟେଲିଗ୍ରାଫରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା—‘ବିଦ୍ରୋହ ସାମାନ୍ୟ, କେବଳ ରକ୍ତପାତ ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯାଉଅଛି ।’ ତହିଁ ଉତ୍ତର ସୁପରିଶେଷ୍ଟେୟ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାର କଥା । ମହାରାଜା କେବଳ ଶେଷ ଯୋଡ଼ି ଓ ଗୋଟିଏ କୁରୁତା ପିଣ୍ଡ କଟକ ଯାଇଥିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ଆଉ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନ ଥିଲା । ମହାରାଜା କହିଲେ, “ଆମ୍ଭେ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଯାଇ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବୁଁ, ସାହେବ ଦେଖନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିଅଛନ୍ତି ।” ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ! ଏ କଣ ଆଜ୍ଞା କରୁଅଛନ୍ତି ? ସାହେବ ଯେ ହଜୁରଙ୍କୁ ଝୁରୁ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଡରି ପଳାଇ ଆସିଛି ବୋଲି କହିବେ । ଖୁବ୍ ସାହସ ସହିତ କଥା କହିବେ, ଏହି ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହକୁ ଗ୍ରାସ୍ୟ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ଏହିପରି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ, ମହାରାଜା ଏବଂ ମୁଁ ଏହି ତିନିଜଣ ନିର୍ଜନରେ ବସି କଥୋପକଥନ

କରୁଥିଲୁଁ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ମୋ କଥାଶୁଣି ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସୁଥାନ୍ତି । ମହାରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଯିବେ, ଉପଯୁକ୍ତ ପୋଷାକ ଦରକାର । ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଲୁଗା ପଠାଇ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଜଣେ ଦରଜି ଅଣାଇଲେ, ମହାରାଜାଙ୍କ ଦେହର ମାପ ନେଲା—ସେହିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସରିକ ପୋଷାକ ତିଆରି କରାଇଦେବ ବୋଲି କରାଇ କରିଗଲା ।

ଦରଜି ବାହାରି ଲୋ ଉତ୍ତରେ ଆନ୍ନେମାନେ ତିନିଜଣ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁଙ୍କ ଦସ୍ତୁରଖାନା କୋଠାଘରେ ବସି କଥୋପକଥନ କରୁଥାନ୍ତି, ଠିକ ସେହି ସମୟରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାନମାୟ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଭୁନି କହିଲେ, “ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଉତ୍ତରକୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ଅଣିଲେ ଭଲ ହେବ । ଏ ଉତ୍ତରେ ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଟକରେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ—ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଓଳାଲ ସ୍ବରୂପ ସେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ବିଶେଷରେ ମାଲି ମକଦ୍ଦମା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ ହେବ ।” ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ— “ହଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ଅପଣଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲି, ଫକିରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉ ।”

ମାନମାୟ ମଧୁସୂଦନ ବାବୁ କେଉଁଠିର ତରଫରୁ ଓଳାଲରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ—ବିଦ୍ରୋହର ସମସ୍ତ ବିବରଣ ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ମୁଁ ଏବଂ ମହାରାଜା କମିଶନର ଟପୁନବା ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକୁ ଗଲୁଁ । ସାହେବଙ୍କ ଟାପ ଦସ୍ତୁରଖାନାକୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଡରାଇ ଦେଲୁଁ । ଆନ୍ନେମାନେ ସଲମ କରି ସାହେବଙ୍କ

ସମ୍ମୁଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଚୌକିରେ ବସିବା ମାତ୍ରେ ସାହେବ ସେମନ୍ତ ଶୁର୍ ଖୋସଟାକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ମୁହଁ ତଳକୁ କରି କହିଲେ—

“ରାଜାସାହେବ, ଗଡ଼ରେ ରାଣୀସାହେବ ଆଉ ପିଲା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିରାପେକ୍ଷ ଭାବରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପକାଇ ଦେଇ ଆପଣ ଉତ୍ତରେ କଟକ ପକାଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି, ଏ କପରି କଥା ?”

ମହାରାଜା ସାହେବଙ୍କ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଚଞ୍ଚଳ କହି ପକାଇଲି—“ନାହିଁ ହଜୁର, ଗଡ଼ରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରୀ ଅଛନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ଗଡ଼ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିଶ୍ବାସୀ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ, ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଗଡ଼କୁ ଆନାଇ ମଧ୍ୟ ପାରିବେ ନାହିଁ ।” ସାହେବ ହୁସି ନେତ୍ରେ ମୋତେ ଅନାଇ ରହିଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୋପକଥନ ହେଲା । ଉତ୍ତରସଫରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଶିଫ୍ଟ ସେକ୍ରେଟରୀଙ୍କଠାରୁ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଅବଶେଷରେ ଝିର ହେଲା—କେଉଁଠିର ଯିବା ସଜାଣେ ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲାର ପୋଲିସ ସୁପରଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଗାଇସ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅନୁରୋଧ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ରହିତ ନରାଜିବ । ଦୁଇଶତ ମିଲିଟାରୀ ପୋଲିସ ସହିତ ଡାକ୍ତରୀ ସାହେବ ଚାଲିବାରା ବାଟରେ ଗଡ଼ରସା କରିବା ସଜାଣେ ଆସିବେ ।

କଟକରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ଆଉ ମହାରାଜା ଦୁଇଜଣ ଆସି ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ । ଆନନ୍ଦପୁର ଇଲକାନ୍ତ ପାଇକ ଫର୍ସ ହାତ କରିବାକୁ ଗୋଟାଏ ଦିନ ଗଲା । ଶନିବାର ପ୍ରାତଃକାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରବେଳା ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଶତ ପାଇକ ଧରି

ମହାରାଜା କେଉଁଝର ନିଜଗଡ଼ ଅଭିମୁଖରେ ଯାହା କଲେ । ଆନନ୍ଦପୁର ଠାକୁ ପ୍ରାୟ ଚାରିକୋଶ ଦୂର କେଉଁଝର ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଗିରିନଘା ବା ଜୋର—ଜେର ଦୁଇ କୁଲ ଜଙ୍ଗଲପୂର୍ଣ୍ଣ—ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଅଳ୍ପ-ଦୂରରେ ଗ୍ରାମ । ପୂର୍ବ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଜୋର ପୂର୍ବକୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଜଙ୍ଗଲ କଟି ହୋଇ ପରିଷ୍କାର କରାଯାଇ ଯୋଡ଼ାଏ ଡାଳ ଗୁମୁଡ଼ିଆ ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତଥିଲା । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନମାନେ ରସଦ ସରଞ୍ଜାମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମନ୍ତ୍ର ବଢ଼ିଲା । ଆନନ୍ଦମାନେ ଗହଣ ଲେକେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ସାରିଲୁ ।

ବାରଟା ଉପରେ ଯୋଡ଼ାକ ସମୟରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ଦରବାର ବସିଲା—ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପଥାନ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଜା ଏବଂ ମଫସଲ କର୍ମୀଗୁଣମାନେ ଉପସ୍ଥିତ । ଯଥାସମ୍ଭବ ବିଦ୍ରୋହମାନଙ୍କ ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସମ୍ଭାବ ସଂଗ୍ରହ କରାଗଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ମହାରାଜା ଆଜ୍ଞା କଲେ—ଦିନ ଯାଉଥାଉଁ ପାଇକେ ଆଉ ଆଉ ଗହଣ ଲେକେ ରୋଷେଇ କରି ଭୋଜନ କରିନିଅ, ସନ୍ଧ୍ୟା ଆରମ୍ଭ ମାଟିକେ ନିଜଗଡ଼ ଦିଗକୁ ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରାଯିବ ।

ମୁଁ ଜଣାଇଲି—“ଆଜ୍ଞା ! ଆଜି ରାତିରେ ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିବା ଉଚିତ ହୁଏ । ଶୁଣାଯାଉଛି ବିଦ୍ରୋହ ଭୂୟାଁମାନେ ଖର ତରବାର ଧରି ପଞ୍ଚାକୁ ପଞ୍ଚା ବଣ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି, ଅନ୍ଧକାରରେ ଗୋମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବାଟରେ ଯିବା ସୁକୁସୁକ କୋଲି ବୋଧ କରୁନାହିଁ । ରାତି ଯାହା ରହିତ କରାଯାଉ, କାଲି ସଖାକୁ ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିବା ।” ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଗଡ଼ ଗୁଡ଼ି ଆସିଅଛନ୍ତି, ନଅର ଭିତର ଅବସ୍ଥା କିଛି ଜଣାଲେ ନାହିଁ, ଏଥିକୁ ଖୁବ

ଶୀଘ୍ର ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛା—ମୋ ପ୍ରସାବ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଲା । ମୁଁ ଦ୍ଵିତୀୟଥର ଜଣାଇଲି—“ତେବେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ପାଇକ ଧରି ମୁଁ ଆଗରେ ଯାଏଁ, ବାଟର ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ପାଇକଦଳ ଜଣାଉଥିବ, ଦୁଇ ତିନି କୋଶ ପଛରେ ରହି ମହାରାଜାଙ୍କ ଗହଣ ଚାଲୁଥିବେ ।” ଏ ପ୍ରସାବ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଲା ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଘେପ ଜଳଉଁବା ମାତ୍ରେ ଅନୁମାନଙ୍କ ଯ.ହା ଆନନ୍ଦ ହେଲା । ସବାତ୍ରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ହାଜି, ତାଙ୍କ ପଛରେ ମୋ ହାଜି, ମୋ ପଛରେ କେତେକ ଜଣ ଅମଲଙ୍କ ହାଜି, ହାଜିମାନଙ୍କ ପଛରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଶତ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ପାଇକ ।

ଅନ୍ଧକାର ରାତି—ବାଟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଏକପରିଆ ଆବଡ଼ାଆବଡ଼ା—ଉଷ୍ଣ ଖାଲ; ପୁଣି ତେର ଜାଗାରେ ଦୁଇପାଖ ଡାଳ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ିଥିବାରୁ ବାଟ କିଛିମ.ସ ହେଲେ ଦିଶୁନାହିଁ । ଏପରି ବାଟରେ ଦିନ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ବାଟକୁ ଚାହିଁ ନ ପାରିଲେ ଝୁଣ୍ଡି—ହାବୁଡ଼ି ଆଣ୍ଡୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବା ସହଜ କଥା ।

ପାଇକଗୁଡ଼ିକ ବୁଡ଼ା ନିର୍ଜୀବା, କେଜାଣି ଅଧାଅଧ ଅନ୍ଧାରକଣା । ସହଜରେ ତ ରାଜାଙ୍କର ବେଠିକୁ ଭେଣ୍ଡି ଆ ପାରିଲେ ଲୋକ କେହି ଯାଏ ନାହିଁ । ବୁଡ଼ା ରୋଗୀ ଯେଉଁଠା ଦରକାମ ପାଇଟିକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ, ସେଇଠା ରାଜାଙ୍କ ଦର ବେଠିକୁ ଯାଏ । ଆଜି ପୁଣି ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ ଉପସ୍ଥିତ, ବନ୍ଧୁକ ତରବାର ଧରି ଯିବା ସକାଶେ ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଆସିଅଛି—ହାଣକାଟ ହେବାର କଥା—ଦରର ଭେଣ୍ଡି ଆ ଯୋଗା ଯାଇଛି ଆ ପୁଅଟା କଣ ହାଣକାଟ ଜାଗାକୁ ଯିବ ? ବୁଡ଼ାଟା ଯାଉ । ବୁଡ଼ା ପାଇକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୋହର ଚର ଖଦ ଖଣ୍ଡି ବା ଗାମୁ ଗୁଡ଼ିଆ—କାନ୍ଦ ଉପରେ ଦଶ ସେଇଆ ସାଡ଼େ ଡେହାଡ଼ ଲମ୍ବ ଡୋଡ଼ାଦାର

ବରୁକ— ଅଣ୍ଟାରେ ଚରବାର ଝୁଲୁଛି—ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ଠେଙ୍ଗା—ପିଠିରେ ଦଶଦନ୍ତର ଦିନ ସକାଶେ ଖାଇବା ଭଳି ଦଶଦନ୍ତର ସେର ଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ଖଣ୍ଡେ ପିଠିକ ସହିତ ଟୁକୁଣାଟିଏ ମିଶି ବୋକଗୁଡ଼ିଏ ଆଗକରି ଭଡ଼ା ହୋଇଅଛି—ଏହି ବେଶରେ ବର ପାଇକେ ସେହି ଅନ୍ଧାଧିଆ ବାଟରେ ବାଡ଼ିଗୁଡ଼ିଏ ମାର ବାଟ ଠଉରାଇ ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ପାଇକ ହାବୁଡ଼ି ମୁହଁମାଡ଼ି ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ତ, ପଛ ପାଇକ— ଶ୍ରେଣୀ ତାହା ଉଠିବା ଯାଏ ପଞ୍ଚମିନଟ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ—ହାତମାନେ ଦୁଇଶ ହାତ ଆଗକୁ ବାହାର ଗଲେଣି ତ, ପାଇକଶ୍ରେଣୀ ଶେଷତ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ହାତମାନେ ଆଗେଇ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ହାତ ଉପରୁ ଡାକ ପଡ଼ିଲା, ଆରେ କନଷ୍ଟବଳମନେ, ଚଞ୍ଚଳଗୁଲ— ପାଇକପଲକୁ ଅଡ଼ାଇ ନେବା ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ କନଷ୍ଟବଳ ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । କୋଣେବାଟ ମଧ୍ୟରେ ହାତ ଗୁଡ଼ିକ ଚାଲିଗି ପଞ୍ଚାଶ ଜାଗା ଛୁଡ଼ା ହେଲେଣି । ଏପରିଭାବରେ ଚାଲିଲେ କଣ ବାଟ ଛୁଡ଼ିବ ? ପରମର୍ଶ ହେଲା, ସବୁ ହାତ ପଛରେ ରହିବେ, ପାଇକଶ୍ରେଣୀ ଆଗରେ ଚାଲିବେ । ସେହିପରି ହେଲା—ବୋକଗୁ ପିଠିଆ ପାଇକଶ୍ରେଣୀ ନଇଁ ନଇଁ କଇଁଛ ପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଗରେ ବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି, ହାତମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଚାଲିବା ସକାଶେ ବାଟ କାହିଁ ? ପଛ ପାଇକକୁ ତଡ଼ା ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତଞ୍ଚଳ ଚାଲିବାକୁ ଅସୁବିଧା କାହିଁ ? ଏକପରିଆ ବାଟ—ଆଗ ପାଇକେ ଯେ ବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ପଛ ପାଇକଙ୍କୁ ଟିକିଏ ତଡ଼ା ଦେବାପାଇଁ ହାତମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ପିଠି ଲଗାଲଗି ଟିକିଏ ପାଖକୁ ଚଳାଇ ଦେଲେ ସେମାନେ ଯଦ୍ର ହୋଇ ଧାଇଁଯାଇ ଆଗ ପାଇକମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ପାଇକ ଦୁଇଦିଗ ହୋଇ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ଚାଲିବା ସକାଶେ ଏ ନିୟମଟା ବି ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ

ସ୍ଥିର କରାଗଲା, ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସଦାଶିବ ହାତ, ଆଉ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ହାତ ଏ ଦୁଇ ହାତ ଆଗରେ ଚାଲିବେ—ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ମେନେଜରଙ୍କ ହାତ ରହିବ । ହଜୁରଙ୍କ ହାତ ପିଛାଲଗି ଚାଲିବା ସକାଶେ ଆଗ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷରୂପେ ଆଦେଶ କରାଗଲା । ପଛ ପାଇକମାନଙ୍କ ତରୁ ନେବାପାଇଁ ପଛରେ ମେନେଜରଙ୍କ ହାତ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଇଟା ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା । ଯାହାହେଉ ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏହିପରି ନବରଙ୍ଗ ଚାଲିରେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ସରିବା ଦାଣ୍ଡପାଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ବଣୁଆ ଜାତି ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ମୁଁ ଦେଖିଲି, ପବୁଦଳ ଲେକଗୁଡ଼ିକ ଦରମଲା ପରି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଅକ୍ଷମ । ସେମାନଙ୍କର ଅପରାଧ କ'ଣ ? ଗୁଡ଼ା ବିତରାଗୁଡ଼ିକ ଦିନଯାକ ପାଞ୍ଚ ଛ' କୋଣ ଚାଲିଥିଲେ, ମୁଣ୍ଡ ସଞ୍ଜିବେଳେ ପେଟେ ପେଟେ ଭାତ ଖାଇ ପିଠିରେ ଭାତ ବୋକଗୁଡ଼ିଏ ବାନ୍ଧି ଅନ୍ଧାର ମଧ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ବାଟରେ ଚାଲିଅଛନ୍ତି, ପଥର ଝୁଲି ଝୁଲି ଡେଇଁ ଲୋକଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଆଞ୍ଚୁଳି ଛୁଣିଯାଇ ସେଥିରୁ ରକ୍ତ ବହିଲାଣି । ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାମ କରିବା ସକାଶେ ଅଧିକାଂଶ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସମୟ ଦିଆଗଲା । ହୁକୁମ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସେହି ଜାଗାରେ ଲଠି କରି ଭୂଇଁରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲେ—ପିଠିରେ ବୋକଗୁ ସେହିପରି ଅଛି, କାନ୍ଦି ବରକଟାମାନଙ୍କୁ ପାଖରେ ଶୁଆଇଦେଲେ, ତଳେ କଣ୍ଟା କି କାକରଭିଜା ଦାସବଣ, ସେଥିକି କାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି—ବଡ଼ ନିଦ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ୁଥାଏ । ହାତ ଉପରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ଗୋଟାଏ କାକରଭିଜା ଆବଡ଼ାଖାବଡ଼ା ପଥର ଉପରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ସେହି ପଥର ଉପରୁ ଗେବ ପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପିଠିରେ ବେକରେ ଗୋଡ଼ରେ ବାକି କାଟୁଥାଏ । ରାମ ! ରାମ ! ସେପରି ପଥର

ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ କଣ ନିଦ ମାଡ଼େ । ଏକଡ଼ ସେକଡ଼
ଦୁଇ ଚାରିଥର ଗଡ଼େଇ ପଡ଼େଇ ହୋଇ ଉଠିବିନି ।
ଅନ୍ଧକାରରେ ଦଶୁ ନ ଥାଏ; ମାତ୍ର ନିଶ୍ୱାସ ବାରି
ଜାଣିଲି, ଡେର ଲୋକ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ନିଦେଇ ଗଲେଣି ।
ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ମହାରାଜା ଅଧଃଶାସନ ସକାଶେ ବିଶ୍ରାମ
ପାଇଁ ସମୟ ଦେଇଥିଲେ ସତ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା
ନୁହେଁ—ସୁଲ—ସୁଲ—ସୁଲ, କୌଣସି ରୂପେ
ଗଡ଼ରେ ତଞ୍ଚଳ ପଡ଼ିବ ଯାଉଁ । ଅଧଃଶାସନ ଉତ୍ତରେ
ମହାରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ ହେଲା, ଉଠ—ସୁଲ । ଆଗ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପରି ହାତୀମାନେ ଆଗିଲ ପିଛୁଲରେ ରହି
ଚାଲିଲେ, ମଧ୍ୟରେ ପାଇକଗଣେ । ସବୁଦିନ ପରି
ଆଜି ବି ରାତି ପାହିଗଲା—ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ବୋଧହେଲା,
ସେମନ୍ତ କେଡ଼େ ଅନ୍ଧକାରମୟ, କେଡ଼େ କଷ୍ଟକର,
କେଡ଼େ ଅସହ୍ୟ ଥାଏ ରାତି ଭିତରୁ ବାହାର ହଠାତ୍
ଗୋଟିଏ ସୁଖମୟ ରାତିରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଗଡ଼କାଲି
ସନ୍ଧ୍ୟାଯାତ୍ରୀ ସମୟଠାରୁ କେନ୍ଦ୍ର କାହାର ମୁଖ ଦେଖି
ନ ଥିଲେ କିମ୍ବା କାହାର ମୁହଁରୁ କଥା ପଦେ ବାହାର
ନ ଥିଲା । ପରସ୍ପର ମୁହଁ ଚାହିଁବାକୁ ହୋଇ କଥା
ବୋଲିବୋଲି ହେବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ସେମନ୍ତ
ଗୋଟାଏ ଭରସା ଜାତ ହେଲା ।

୧୮୯୧ ମସିହା ମଇମାସ ୧୩ ତାରିଖ ରବିବାର
ପୂର୍ବାହ୍ନ ଆଠଟା ସମୟରେ ଆତ୍ମମାନେ ଦଟଗ୍ରାମ
ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କେଉଁଠିର
ବାଟରେ ଏହା ଗୋଟାଏ ମୁକାମ ଜାଗା । ପାଖ
ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ମହାରାଜା ସରକାରୀ ଘରେ
ରହିଲେ । ମାନେଜର ରହିବା ସକାଶେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
ଗୋଟାଏ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା । ପାଇକମାନେ ଦାଣ୍ଡପାଖ
ଆନୁତୋଟାରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ପୂର୍ବ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ
ପାଖ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ପଧାନମାନେ ରସଦ ସରଞ୍ଜାମ
ହାଣ୍ଡି କାଠ ଧରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ, ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ବିଶ୍ରାମ
ଉତ୍ତରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ରୋଷେଇବାସ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ

ହୋଇଗଲା । ମହାରାଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା—ଯେତେ ରାତି
ହେଉ ଯେପରି ହେଉ, ଅଜି ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ
ହେବ ।

ଦିନ ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ସମୟ, ଝୋଘରେ
ମହାରାଜାଙ୍କ ଠାକୁରଙ୍କ ଠାଁ ସକାଶେ ଉଦିଆ ବଡ଼ା
ହେଲାଣି, ମହାରାଜା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗମ୍ଭୀରଘରୁ
ଦେବାବଦ୍ଧ ବଡ଼ାଇ ଝୋଘରକୁ ବିଜେ ହେବା
ସକାଶେ ବାହାର ଆସିଲେ, ମୁଁ ବାଟରେ ଛୁଡ଼ା
ହୋଇଥିଲି, ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିଲା,
ଠିକ୍ ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଧାଉଡ଼ି ପାଇକ
ଅବାଟରେ ବଣ ପବ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ରାତିଯାକ ଚାଲି ଚାଲି
ନିଜଗଡ଼ ମୁକାମରୁ ଖଣ୍ଡେ ଘଣ୍ଟା ଆଣି ମହାରାଜାଙ୍କ
ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପାଇକମାନଙ୍କ ହାତରୁ
ମୁଁ ଘଣ୍ଟାଖଣ୍ଡ ନେଇ ପଡ଼ି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲି ।
ଘଣ୍ଟାର ମାର୍ଥ ଏହି—

“ମଇ ମାସ ୧୨ ତାରିଖ ଶନିବାର ସନ୍ ୧। ୯୧
ନିଜଗଡ଼—ଆଜି ସକାଳୁଠିଳ ବେଳେ ତୁ ଏଡ଼ି ସମୟ
ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଗତ ଭୂୟାଁ ଆସି ଗଡ଼ ଦେଇଥିଲେ, ଗଡ଼
ଭିତରକୁ ପଶିବା ସକାଶେ ଉଦ୍ୟୋଗ କରିବାରୁ
ଆତ୍ମମାନେ ଗଡ଼ ପାରିବା ଉପରେ ଥାଇ ବନ୍ଧୁକ
ଫଏର କଲୁଁ । ଭୂୟାଁମାନେ ଭୟରେ ପଳାଇଯାଇ
ରାଇଥିବା ମୁକାମରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାନ୍ଧ ରହିଅଛନ୍ତି ।”

ମହାରାଜା ପରି ଶୁଣିବା ମାତ୍ର ଖୁବ୍ ଉଦ୍ବେଗପୂର୍ବକରେ
ତାଙ୍କଦେଲେ—“ମାନ୍ଦ୍ରନ୍ତ, ହାତୀ କଥା—ହାତୀ କଥା ।”

ମହାରାଜା ଝୋଘରକୁ ନ ଯାଇ ପୋଷାକ ଲଗି
ସକାଶେ ଭିତରକୁ ବାହାରଗଲେ । ମୁଁ ଠାଁ ଜାଗାରେ
ସ୍ଥିରହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ମହାରାଜା
ପୋଷାକ ଲଗି ହୋଇ ତଞ୍ଚଳ ବାହାର ଆସି ମୋ

ମୁଁକୁ କେତେ ଭାବରେ ଅନାଇଲେ । ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ଅନ୍ଧମାନ କଲି, ମହାରାଜା ପରୁ ଅଛନ୍ତି, ତୁମେ ଲୁଚା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଏତେ ୮୦ କରୁଅଛ କିଆଁ ? ମୁଁ ହାତଯୋଡ଼ି ବିନୟ ସହକାରେ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା, ଅନ୍ଧମାନେ ତ ପଲାଇପିବା, ଗଡ଼ରେ ରାଗିଯାନ୍ତିବା, ଜେମାମଣିଆ, ଶିଶୁ ରଜକୁମାରମାନଙ୍କ ମାନ ଇଚ୍ଛା ଓ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ କିଏ ରହିଲା ? ହଜୁର ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି, ମୁଁ ତେକୁ ଯାଇଅଛି ।” ମହାରାଜା ଖେଳ ଭାବରେ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା ତେବେ ଗଡ଼କୁ ଯାଅ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା ଚିଠି ତ ଶୁଣିଲେ, ଭୂୟାଁମାନେ ଗଡ଼ ଦେଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ କଣ ସହଜରେ ମୋତେ ବାଟ ଗୁଡ଼ି ଦେବେ ? ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ସେମାନେ ଯଦି ମୋତେ ମାରବାକୁ ଆସିବେ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକରି ହତ୍ୟା କରିପାରିବି ।”

ଲିଖିତ ଆଦେଶ ପ୍ରୟୋଜନ; ମାତ୍ର ଦୁଆର କଲମ କାଗଜ ନାହିଁ । ଖଟଣ୍ଡ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖି ଦେଲେ, ସେଥିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏହି—

“ଭୂୟାଁମାନେ ତୁମ୍ଭସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିଲେ ତୁମ୍ଭେ ସେମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ପାରିବ ।”

ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ସେହି ଅନାହାର ଅବସ୍ଥାରେ ହାତୀ ଚଢ଼ି ତଞ୍ଚଳ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଧରି ମୁଁ ସେହି ଘଟଣାମନ୍ଦର ରହିଗଲି । ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାରୁଣ ସଙ୍କଟ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ଏହି ମହାରାଜାଙ୍କ ଗନ୍ଧନସିନ ହେବା ସମୟରେ ଭୂୟାଁମାନେ ମେଳକରି କେଉଁଝରର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ଦେବାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଝର କଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ । ମୋତେ ହାତରେ ପାଇଲେ ଯେ ହତ୍ୟା କରିବେ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ହେଉ, ମୋହର ପାଇକ ଅଛନ୍ତି, ମରିବ ତ ଯୁଦ୍ଧକରି

ମରିବ । ଘରେ ସଫାରର ଅବସ୍ଥାନରୁ ଅଳ୍ପବୟସୀ ନରାଣ୍ଡପୁା ଘାଁ, ଶିଶୁ ସନ୍ତାନ, ବିପକ୍ଷମଣ୍ଡଳୀ ବେଶୁର ହେଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପାଳକ ରକ୍ଷାକାରୀର ଅଭାବ, ସେ ବିପୟ ସମ୍ଭବରେ ଚିନ୍ତାମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ମନରେ ଗୁଳ୍ମ ପାଉନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ— ସେପରି ହେଉ, ରଜପରିବାରକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଯୁଦ୍ଧ ଉପସ୍ଥିତ, ପାଇକମାନଙ୍କୁ ସମୟୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଏବଂ ଅସୁଶୁଦ୍ଧ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀବନ୍ଧ କରି ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଖିଲ, ପାଇକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ; ସେମାନଙ୍କ ଅସୁଶୁଦ୍ଧ ଦେଖିଲ । ହା ଅଦୃଷ୍ଟ ! ଏ କ’ଣ ରେ ! ତିନିଶ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ବନ୍ଧୁକ ଫଟା ଦଦରା ଭଙ୍ଗା—କେଉଁଝାର ଅଧାଅଧ, କେଉଁଝାର ପା ଗୁରା ଗୁଳି ପଡ଼ିଲଣି । ବାକି ନଳଗୁଡ଼ାକର ଭିତରେ ବାହାରେ ଅଧ ଆଙ୍ଗୁଳିଏ ଭଳି ମରିବୁ ବସିଅଛି, ତେର ନଳର ମରିବୁ ବସି ରଞ୍ଜିତ ବନ୍ଧୁ ଗଲଣି । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୁଳି ବାରୁଦ—ବାରୁଦ ଦାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ବାରୁଦ ରଖା ନଡ଼ିଆ କୁରୁଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଝୁଲୁଅଛି । କୁରୁଙ୍କରେ ଚୋଟେ ଦୁଇ ଚୋଟ, ଅତି ଅଧିକ ଚୋଟ ଚୋଟରୁ ବଳି ବାରୁଦ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ତିନିଟା ଅତିବଳ କାହା କାହା ଅଗ୍ନିରେ ବା ପାନ-ବଟିଆରେ ସୀସା ଗୁଳି ରହିଅଛି । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ବନ୍ଧୁକ କୁନ୍ଦାରେ ରଞ୍ଜିତ ବଳିତା ମଧ୍ୟ ଝୁଲୁ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ତରବାର ମରିବୁଧର ଦଦରା । ପାଇକମାନେ ଜବାବ ଦେଲେ—ଆଜ୍ଞା, ତଞ୍ଚଳ ଗୁଳି ଆସିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେବାରୁ ଦାରୁ ପେଣି ପାରିଲୁଁ ନାହିଁ, ଗୁଳି ବଳିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବେଳ ନ ଥିଲା । ଏଣେ କାହା ପଣ ଗୋସେଲି ବାପ ଆଉ ଅଣଗଜେକ ବାପ ଏହି ବନ୍ଧୁକ ଧରି ମରହଟ୍ଟା ସାଙ୍ଗରେ ଲଢ଼େଇ କରିଥିଲେ, ପଠାଣ ଲଢ଼େଇ ଜଣିଥିଲେ, ଏକଥା ମନରେ ଅଛି,

ଗବଟା ବି ଥିଲା । ରକ୍ତର ଗୁଣା ଗୁଣା ଅନେକ ଅଧସ୍ତନ ପୁରୁଷ ଯେମିତି ନିଜ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଗୁଡ଼ାଏ ସାହସୀ ପାଇକ ଆଗୁଆ ବାହାର ପଡ଼ି କହିଲେ—
“ଆପଣ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିବେ, ଦେଖି ଆଜ୍ଞାହେବେ, ଏହି ଭଙ୍ଗା ଚରବାଗରେ, ବନ୍ଧୁକ କୁଦାରେ ହାଣି ବାଡ଼େଇ ଭୂୟାଁଙ୍କୁ ଗଦା କରିଦେବୁ ।”

ସତକୁ ସତ ସେହିମଧ୍ୟରେ ସାହସୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ ପାଇକ ଥିଲେ, ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅସ୍ତ୍ର ପାଇଲେ ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ । ପାଇକମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମୋହର କଞ୍ଚିତ ସାହସ ହେଲା, ହସ ବି ମାଡ଼ିଲା । ସାହାହେଉ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ; ମାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ପାଇକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ମନରେ ପଡ଼ିଲା, ଗଡ଼ରେ ଅନେକ ପାଇକ ଜମା ଅଛନ୍ତି, ଥୋକେ ପାଇକ ଗଡ଼ରୁ ବାହାର ବାଟରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସମୟରେ ଗଡ଼ର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ସେରସ୍ତାଦାରଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲି । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚାରିଜଣ ଧାଉଡ଼ିଆ ପାଇକ ଚିଠି ଧରି ବାଟଛାଡ଼ି ବଣେ ବଣେ ଗଡ଼କୁ ରମାନା ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଚେଷ୍ଟା ଓ ଗତିବିଧିର ସମ୍ଭାବନା ନେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିତ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସମ୍ଭାନ ଦ୍ଵାରା ଜାଣିଲି, ଭୂୟାଁମାନେ ରାଜପୁଆଁ ଗ୍ରାମ ଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟର ବିଷୟ, ଏହି ତ ସୈନ୍ୟବଳ—ପୁଣି ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ସଙ୍ଗରେ କେହି ଲୋକ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତଚରରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲି, ସେମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାସାଗରରେ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ହିତେଷୀ । ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର କିଛିମାତ୍ର ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିଲା ।

ଘଟଗ୍ରାମରୁ ଯାହାକରି ବିବାଦସାଧନ ସମୟରେ ବସନ୍ତପୁର ମୁକାମରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ବସନ୍ତପୁର ଆଉ ନିକଟତମ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମା ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଘାଟି, ସେହି

ସ୍ଥାନଟାକୁ ମୋହର ବଡ଼ ଭୟ ଥିଲା । ଘାଟି ଦୁଇପାଖ ପବିତ୍ର ଉପରେ ଦଶ ଜଣ ଲୋକ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଶତେ ଜଣଲୋକଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ପାରିବେ । ସେହିସ୍ଥାନରେ ଭୂୟାଁମାନେ ଲୁଚି ରହିଥିବାର ଆଶ୍ଵସ ପାଇଥିଲି, ସେ ସ୍ଥାନର ସମ୍ଭାନ ନ ନେଇ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ମୋହର ସାହସ ଆଲି ନାହିଁ । ବସନ୍ତପୁର ମୋଜାର ମଉଡ଼ୁ ଫୌଜଦାରଙ୍କୁ ଡକାଇ ଘାଟିର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ଭାନ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଲି । ଫୌଜଦାର ସରକାରୀ ଚାକର, ସେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭୂୟାଁଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଅଛନ୍ତି, ସେ ସମୟରେ ମୋତେ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଦୁଇ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ଫୌଜଦାର ଘାଟି ଦେଖି ଆସି ମୋତେ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଦେଲା—ବାଟ ପରିଷ୍କାର, ଏ ତରଫରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଭୂୟାଁ ନାହିଁ ।

ରାତି ହୋଇଗଲାଣି, ଅନ୍ଧକାରରେ ଘାଟିବାଟରେ ଚାଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳିଲା ନାହିଁ, ପାଇକମାନେ ମଧ୍ୟ ଥକ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଗଡ଼ରୁ ଚିଠି ଆସିଲା, ଗଡ଼ ପାଇକେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ହେଉ, ବାଟ ତ ପରିଷ୍କାର ଅଛି, ଏଠାକୁ ଗଡ଼ ପାଞ୍ଚକୋଶ ମାତ୍ର ଦୂର, କାଲି ସକାଳେ ଯିବା । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ରହି ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାର କଲି । ବସନ୍ତପୁର ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମପଟ କାଣିଜୋର ନାଳଧାର ଆମ୍ବତୋଟାରେ ପାଇକମାନେ ବୋକରୁ ଓହ୍ଲାଇ ରୋଷଇ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରେ ମୋହର ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥିର ହେଲା ।

ଏହି ସ୍ଥାନରେ ମୋର ବଡ଼ ଭଲ ହୋଇଗଲା, ବୁଦ୍ଧିର ଅଳ୍ପତା ହେତୁରୁ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଘାଟିରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଜଗୁଆଳ ଭୂୟାଁ ଥିଲେ । ମୁଁ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତି ସରିବ

ନିରାପଦରେ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ବିପଦବେଳେ ବିପଦର ବୁଦ୍ଧି ! ମୁଁ ଏହି ଘର ଜୀବନ କାଳରେ ନାନା ଦଟଣା ଭେଟି ଭେଟି ନିତାନ୍ତ ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି ।

ସମ୍ଭାଷଣାଟି ବାଟ ପରିସ୍କାର ଅଛି କି ନାହିଁ, ସନ୍ତାନ ବୁଝି ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ବସନ୍ତପୁର ମୋକାର ଫୋଜିଦାରକୁ ସେ ଚରରୁପେ ପଠାଇଥିଲି, ସେ ଯାଇ ଭୂପାଳ ଚରଫର ଘାଟି ଜଗୁଆଳକୁ ମୋ ସଜରେ ଥିବା ପାଇକର ସଂଖ୍ୟା, ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ବିବରଣ, କେତେବେଳେ ଗଡ଼କୁ ଯାଏ କରବି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେବାରୁ ସେ ଧାଇଁ ଯାଇ ରାଇପୁଆଁ ମୁକାମରେ ଧରଣୀ ଭୂପାଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେଲେ । ରାଇପୁଆଁ ମୁକାମରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁଠାରେ ଯେତେ ଭୂପାଳ ଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ବସାଘର ଘାଟି ମୁକାମକୁ ମୋତେ ଧରିବା ସଜାଣେ ପଠାଇ ଦେଲେ । ସେମାନେ ବନ୍ଧୁକ ଚରବାର ଧରୁ ଝର ଧରି ପବ୍‌ତ ମୂଳଠାରୁ ଶିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଘାଟି ଦୁଇ ପାଖରେ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଜଗି ରହିଲେ । ପ୍ରଥମରୁ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ମୁଁ ବଡ଼ ଭୟ କରୁଥିଲି । କାରଣ ଶହପ୍ରାୟ ଗହମୂଳରେ ପଥର ଉଠାଡ଼ରେ ଲୁଚି ରହି ବାଟଚଲ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରି ପାରିବେ, ଅଥଚ ତଳ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ଶହୁଳ ପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ଘାଟି ବାଟଟା ଏଡ଼େ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଯେ, ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଏକାବେଳେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା ।

ଶେଷରେ ଘାଟିର ସନ୍ତାନ ବୁଝି ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ପୁନର୍ବାର ବସନ୍ତପୁରର ସେହି ଫୋଜିଦାରକୁ ପଠାଇ ଦେଲି । ଯାହା ସଜାଣେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ କଲି । ଏତେ ଲୋକ ପ୍ରସ୍ତୁତ

ହେବାକୁ ପୁଣି ହାତୀ କଢାକିରେ ପ୍ରାୟ ଦଶାଏ କାଳ ବିତଗଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇ ସବଂ ଶବ୍ଦ ପଡ଼ିଗଲାଣି, ଆମ୍ଭେମାନେ କାଣିଜୋର ପାଶ ହୋଇ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଯାଇଅଛୁ, ବସନ୍ତପୁର ଫୋଜିଦାର ବସାଘର ଘାଟି ଚରଫରୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେଲେ, ଘାଟିଠାରେ କେହି ନାହିଁ, ସୁକ୍ଳରେ ଚାଲି ଯାଉଛୁ । ଏତିକି କଥା ବୋଲି ଦେଇ ଫୋଜିଦାର ବଣ ମଧ୍ୟରେ କାହିଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା, ପଶ୍ଚାତ୍ ତଲସ କରି ତାହାର ଭେଟ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସହଜ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ଭାବରେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । କାଣିଜୋର ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଃଶତାବ୍ଦୀ ଯାଇ ପବ୍‌ତ ମୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମାତ୍ରେ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ରଡ଼ରେ ତିନି ଦିଗର ସମସ୍ତ ପବ୍‌ତ କେତେ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୋ ସବାଣ ହାତୀ ସମସ୍ତ ପାଇକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଥିଲା, ହାତୀଟା ମଧ୍ୟ ତମକ ପଡ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ମୋ ସମ୍ମୁଖ ଆଉ ଦୁଇ ପାଖର ପବ୍‌ତଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାର ମୋତେ ବୋଧ ହେଲା । ପର ବୁଝିଲି, ଯେତେ ଲୋକ ଥିବାର ଓ ଯେତେ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରିଥିଲି, ପ୍ରକୃତରେ ତେଜେ ନ ଥିଲେ । ପବ୍‌ତ ଗହର ମଧ୍ୟରୁ ଉଦ୍‌ଥିତ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ମୋହର ଭ୍ରମ ଜାତ କରାଇ ଦେଇଥିଲା । ସେ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ କଲେ ଦଶଗୋଟା ବନ୍ଧୁକର ଆବାଜ ପରି ଶୁଣାଯାଏ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଧାଇଁ ହାତୀ ଉପରେ ବସି ଚାଲିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦୁଇପାଖରେ କିଛି ଦୂର ହାତୀ ଦଉଡ଼ାଇ ଗୋଟାଏ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଅନ୍ୱେଷଣ କଲି । ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷବହୁଳ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ରଖି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାବେଳେ କୌଣସି

ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ଦେଖ ନାହିଁ । ସେ ସ୍ଥାନଟା ପତଳା ଜଙ୍ଗଲମୟ, ଶତପଥର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଗୋଚର ସ୍ଥାନ । ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ନାହିଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । ଶତାବ୍ଦୀ ବନ୍ଧୁକ ଗୁଳି ବାରୁଦରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା, କାଳେ ମୁଁ କାହାର ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁକ ଚଳାଇବାର ହୁକୁମ ଦେଇ ପକାଇବି—ପରଜୟ ନିଶ୍ଚୟ, ଗୋଟାଏ ଅକାରଣ ରକ୍ତପାତ କାଣ୍ଡ କିଏ ହେବ ? ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁକ ଲେସ କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ କଲି । ସେହି ଶତ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ସହସ୍ର ବନ୍ଧୁକ ଶବ୍ଦ ପରି ଶୁଣାଗଲା । ତେତେବେଳେ ମୋ ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରିଲା, ଡେବେ ତ ଭୂପୂର୍ବ ନିକଟରେ ଏତେ ବନ୍ଧୁକ ନାହିଁ, ଭୁଟାଟାରେ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଶୁଣି ଏତେ ଭୟ କଲି । ବୃଥା ଚିନ୍ତା, ସବୁ ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ମୁଁ ହାତୀ ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଆନନ୍ଦ-ପୁରକୁ ପଳାଇ ଆସିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଶତ ହାତରେ ପକାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଲା । ପଛକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଆସି ବସନ୍ତପୁର ସେହି ଆନୁତୋଷାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଝେଣିବନ୍ଧ କରି ଆନୁରୋଧ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଅଛି, ଇତ୍ୟାଦିରେ ଭୂପୂର୍ବମାନେ ଆସି ଅନୁମାନଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଗଲେ । ବେଷ୍ଟନକାଣ୍ଡ ଭୂପୂର୍ବ ସଖ୍ୟା ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଥିଲା, ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମାର ତଡ଼ ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଭୂପୂର୍ବ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଭରସା ପାଇଲା ନାହିଁ ।

(ଉ. ସା. ୨ ାଶ ଭାଗ—୪୪ ସଂଖ୍ୟା)

—୦—

କେଉଁଠି ପ୍ରକାଶହୋଇ (ଶେଷାଂଶ)

ଭୂପୂର୍ବମାନେ ମୋହ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ, ଧରଣୀଧର ବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ

ହେବ । ମୁଁ ଦ୍ବିରୁକ୍ତି ମାତ୍ର ନ କରି ହାତରେ ଚଢ଼ି ଦଳବଳ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ବାହାରିଲି । ବସନ୍ତପୁର ପଶ୍ଚିମଦିଗସ୍ଥ ସେହି ବରାବରୀ ପର୍ବତ ମୂଳ ବସାବର ଘାଟିଠାରେ ଭୂପୂର୍ବମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ ଖଟିଜାଗା । ଧରଣୀଧରର ବଡ଼ଭାଇ ଗୋପାଳଆ ସେହି ବସାବର ଘାଟିର ରକ୍ଷକ, ପୁଣି ସେ ଭୂପୂର୍ବଙ୍କ ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ ସେନାପତି । ଏହାର ଛମାସ ପୂର୍ବେ ତାହାକୁ ନିଜଗଡ଼ ଜେଲ-ଖାନାରେ ଦେଖିଥିଲି, ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ମୋଟା ଲୁହାର ବେଢ଼ି ପିନ୍ଧି ହରିକାଠର ବନ୍ଧା ଥିଲା । ଗୋପାଳଆ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ, ବିଶାଳ ଶରୀର, ସ୍ଥୁଳ ଏବଂ ଭୟଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ୍ୟ ଦେହର ମାଂସପେଶୀ ଗୁଡ଼ାକ ଯେମନ୍ତ କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ, ଚୌଡ଼ା ଗୁଡ଼ିକ, ମୁଖଟା ତେପଟା, ବିଶାଳ ଏବଂ ବିକୃତାକାର, ଭୟଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚକ୍ଷୁ, ଗୋଟାଏ ପୋଡ଼ି ପରି ବଳବାନ୍; ଲେକଟା ଯେପରି ମୂର୍ଖ, ସେହିପରି ନୃଶଂସ ଏବଂ ଅତ୍ୟାତ୍ମକ; ତେର ଗୁଡ଼ାଏ ଲଘା ଚରବାର ଓ କାଣ୍ଡ ବାଉଁଶ ଦୁଇ ପାଖରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପଥର ଉପରେ ବସିଥିଲା । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭୂପୂର୍ବ କାଣ୍ଡ, ବାଉଁଶ, ଟାଙ୍ଗିଆ, ଲଘା, ଚରବାର ଧରି ଗୋପାଳର ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ତାହାକୁ ବେଢ଼ି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମତ୍ତକେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚକ୍ଷୁରେ କର୍ଣ୍ଣଶ୍ରବଣରେ ମୋତେ ଦଣ୍ଡେ ବେଲଯାଏ ଗୁହଁଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ସମ୍ମୁଖରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ତାହାର ଶ୍ବେଶ ଆକୃତି, ମୁଖର ଭାବ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ଦେଖୁଥାଏ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦେ ମୋ ପ୍ରତି ହୁକୁମ ହେଲା—‘ଗୁଲ୍ ଗୁଲ୍-ସୁଆଁ ଧରଣୀ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ।’ ମୁଁ ହାତରେ ବସିଲା, ଦୁଇହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଲଘା ଚରବାର ଧରି ସେ ମୋ ପାଖରେ ବସି ମୋତେ ପଚାରିଲା—‘ତୋ ହାତରେ ପିସ୍ତଲ ଅଛିକି ?’ ମୁଁ କହିଲି—‘ନା ।’ ସେ କହିଲା—‘ଆଜ୍ଞା ଶୁଣ, ତୁ ଯେବେ ଗଡ଼କୁ ପକାଇବାକୁ ବଢ଼ାରିବୁ, ତେବେ ତୋତେ ହାଣି ପକାଇବି, ଜାଣିଥା ।’

କମରରେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଓ ଚରବାର ବାନ୍ଧ, ଗୁଣ୍ଡଚଢ଼ା କାଣ୍ଡ ବାଉଁଶ ହାତରେ ଧରି ଚାଲି ଯିବା ପଥାନ୍ତେ ଜଣ ପ୍ରକାର ମୋତେ ବେଢ଼ି ରାଜପୁଆଁ ଚରଫକୁ ବାହାରିଲେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ପଥାକୁ ପଥା ଲୋକ ରାଜପୁଆଁ ଚରଫରୁ ବସାଦର ଘାଟି ଚରଫକୁ ଆସୁଥାନ୍ତି । ସମ୍ମୁଖରେ କେହି ଲୋକ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରକାର ଡାକ ଦିଏ । “ହୁମିଆର”, ଆଗନ୍ତୁକ ଯେବେ ଜବାବ ଦିଏ—“ହୁମିଆର”, ତେବେ ତ କିଛି କଥା ନାହିଁ; ଯେବେ କିଛି ଜବାବ ନ ଦିଏ, ତେବେ ତାହାପ୍ରତି ହୁକୁମ ହୁଏ—ତଫାର, ତଫାର, ତଫାର । ଭୁଆଁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍କେତ ଥିଲା; “ହୁମିଆର” ବୋଲି ଡାକ ଦେଲେ ଯେ “ହୁମିଆର” ବୋଲି ଜବାବ ଦେବ, ସେ ଆତ୍ମପକ୍ଷୀୟ ଲୋକ, ଜବାବ ନ ଦେଲେ ସେଇଟା ପରଲୋକ ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଯାତ୍ରାର ପ୍ରାୟ ଅଧାଅଧ ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଲୋକ ଧନୁଗୁଣ୍ଡରେ କାଣ୍ଡ ବସାଇ ମୋତେ ଡାକ ଦେଲା—ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ସକାନ୍ତ ସଞ୍ଜିଯାଏ ମୋତେ ଓପାସରେ ଦୁଃଖ ଦେଇ କାମ କରାଇଥିଲା ପର ? ଆଜି ତୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ମାରିବ । ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଚାଲି ଉଡ଼ିଲା । ଆଉ ପାଏ ସେକେଣ୍ଡ ମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ, ସେହି ସମୟରେ ସ୍ଥିର କଲି, ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସରରେ ପଡ଼ିଲା ଜଣେ ଲୋକ ଧାର୍ମିଆସି ସେହି ଧନୁକଧାରର ଗୁଣ ମୁଠିଟା ଧରିନେଲା ।

ବେଳ ଅନ୍ଧାର ଭିତ୍ତିଟା ସମୟ, ଆତ୍ମମାନେ ରାଜପୁଆଁରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ହାତରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ମାତ୍ର ଧରଣୀ ଭୂମି ମୋ ପାଖକୁ ଧାର୍ମିଆସି କହିଲା - “ମୋ ଗୋଡ଼ଚଳେ ପଡ଼ି, ମୋ ଗୋଡ଼ଚଳେ ପଡ଼ି ।” ମୁଁ ମିଶ୍ର ଶ୍ରବଣରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ମନରେ କଲି—

କଣ, କାଲି ଏହି ଲୋକଟା ମୋ ଅଧୀନରେ ସର୍ବେ କାମ କରୁଥିଲା, ଆଜି ଏହି ଟୋକାଟା ଗୋଡ଼ଚଳେ ପଡ଼ିବ ? ମୋ ପୂଜାହାସ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ କାନ୍ଦିବା ପଛରୁ ଧାର୍ମିଆସି ମୋତେ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ କହିଲା— “ଆପଣ ଗୋଡ଼ଚଳେ ପଡ଼ନ୍ତୁ ।” ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତାକଲି, ଧରଣୀ ହୁକୁମ ଦେଲେ ଗୋପାଳିଆ ମୋତେ ଏହିଲୋକେ ହାଣି ପକାଇବ; ଚନ୍ଦ୍ରନାହିଁ—ମାତ୍ର ମୋ ଲୋକ-ଗୁଡ଼ାକୁ ଯେ କଷ୍ଟଦେବ । ମୁଁ ଗୋଡ଼ଚଳେ ନ ପଡ଼ି ଅବନତ ମସ୍ତକରେ ନମସ୍କାର କରିବାରୁ ଧରଣୀ ମୋ ହାତ ଧରି ଦେନିଆଳ ତାହାର ବିଚ୍ଛଣା ପାଖରେ ବସାଇଲା ।

ଦିବା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ, ସ୍ଥାନାହାର କରିବାକୁ ଅନୁନତ ପାଇଲା । ଧରଣୀର ଦରବାର ଘରର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ମୋ ରହିବାସ ସକାଶେ ଗୋଟାଏ ଗୁମୁଡ଼ିଆ ଘର ଦିଆଗଲା । ଗୁମୁଡ଼ିଆ ଭିତରଟା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଘର ପ୍ରତି । କେତେଟା ପକ୍ଷ ଲଗା ଶାଳଗଜାରେ ଚାରିପାଖ ବାଡ଼ି—ସେହିପରି କେତେଟା ଶାଳଗଜାରେ ଉପର ଲୁଲ, ଭିତରେ ବସି ଆକାଶର ନକ୍ଷତ୍ର ଗଣି ହୁଏ । କେତେଦିନ ପୂର୍ବେ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଥିଲା, ଭୂଇଁ ତଳଟା ଓହ୍ଲା । ମୋ ଗୁମୁଡ଼ିଆ ଦୁଆର ଆଗରେ ଲାଞ୍ଜା ଚରବାର ଧରି ପଥାଏ ଭୂମି ମୋତେ ଜଗି ବସିଲା । ଗୁମୁଡ଼ିଆ ପଛପଟରେ ମଧ୍ୟ ଜଗୁଆଳ ରହିଲେ । ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଥିକ ପଡ଼ିଥିଲି । ଶୁକର ସେହି ଓହ୍ଲା ମାଟି ଉପରେ ବିଛଣା ପାରିଦେଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ଥରେ ଆହାର କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଶୋଇ ପଡ଼ିବାର ଅଳ୍ପସମୟ ଉତ୍ଥରେ ପଶକୁପଣ ଜନ୍ମା ମୋ ଉପରକୁ ଉଠି କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗୁମୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଓହ୍ଲାମାଟି ଉପରେ ଜନ୍ମାଧାଡ଼ି ଚାଲୁଥିଲେ, ମୋତେ ଆଗରୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଶୋଇବ କଣ ? ଦେହଯାକ ନିଆଁ ଲାଗିଲା ପରି ଜଳୁଥାଏ । ଦେହ

ଆର୍ତ୍ତସିବାରେ ବହୁଶା ଉପରୁ ଜନା ଚଡ଼ବାରେ ରାତିଟା ବଢ଼ିଗଲା । ସଖାଳେ ଧରଣୀଧରର ଦରବାର ବସିଲା । ଚାନ୍ଦିଆଡ଼ୁ ଭୂଆଁମାନେ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆଜି ଭୂଆଁପାତ ଗୋଟାଯାକର ଭାଗ ଆନନ୍ଦ, ମେନେଜର ଧର ପଡ଼ିଛି । ପାଠକମାନଙ୍କ ବୁଝିବା ସୁବଧା ନିମନ୍ତେ ଧରଣୀର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଧରଣୀଧର ଗୋଟାଏ ଭୂଆଁ ଟିଲ । ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ତାହାକୁ କଟକ ପଠାଇ ସର୍ବେ ପଡ଼ାଇଥିଲ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଖରଚରେ କଟକସ୍ଥ କେଉଁଝର ବସାରେ ରହୁ ସର୍ବେ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିଲା । ସ୍କୁଲରୁ ପାସ କରି ଆସି କେଉଁଝର ରାଜସରକାରରେ କେତେକ ମାସ ସର୍ବେସ୍ୱାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେଲା—ମହାରାଜା ପ୍ରଜାପୀତିକ,

ଅଙ୍ଗାରୁଣ । ସେ (ଧରଣୀ) କଟକରୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ଧର୍ମପୁତ୍ର ହୋଇ ଆସିଛି; ରାଜ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବ । ଭୂଆଁ ପ୍ରଜାଗଣ ନାନା କାରଣରୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ନସ୍ଥ ଥିଲେ । ଧରଣୀ ଏହି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ତାହାର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରି ରାଜଶକ୍ତିକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧରଣୀର ଆଦେଶ ଲଘନକାଣ୍ଡ ଅନ୍ୟ ଜାଣୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ଖମାରଦର ଲୁଟିତରାଜ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେତେଜଣ ପୋଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଧରି ଘେନିଯାଇ କଏଦ କରି ରଖିଥିଲେ । ସିଂହଭୂମି ତରଫର ମହାପାତ ନାମକ ଗୋଟାଏ ଭୂଆଁ ଆସି ଧରଣୀ ସହତ ଯୋଗ ଦେଲା । ଏ ଲୋକଟା ବୁଦ୍ଧିମାନ, ମାଲମକଦ୍ଦମାର ଅବସ୍ଥା ବୁଝେ । ମେଲର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦେଖି ମହାରାଜା ନିଜଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ।

✽ ପଛଲୋକ ଗତ ମୃତ୍ୟୁସ୍ତୟ ରଥ “ଉଲ୍ଲଳ ସାହୁତ୍ୟ”ର ୨୬ଶ ଭାଗ, ୫ମ ସଖ୍ୟାରେ ମେଲର ଯେଉଁ କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।—“ଏ ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ, କେଉଁଝର ଭୂତପୂର୍ବ ମହାରାଜା ଧନୁର୍ଜୟ ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେବ ବଡ଼ ପ୍ରଜାପୀତିକ ହେଲେ, ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପ୍ରଜାମାନେ ବିଶେଷତଃ ଭୂଆଁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ ମେଲ ବାନ୍ଧିଥିଲେ । ଧରଣୀଧର ନାୟକ ନାମକ ଜଣେ ଭୂଆଁ ଯୁବକ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ଦଳପତି ହୋଇଥିଲା । ବିଦ୍ରୋହର ସୂତ୍ରପାତ ଏହିରୂପେ ହୋଇଥିଲା । ଧରଣୀଧର ରାଜଦଣ୍ଡ ବୃତ୍ତିରେ କଟକ ସର୍ବେ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷା କରି, ପଞ୍ଚାକ୍ଷରେ ଉର୍ଦ୍ଧାଧିକ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବନା ବେତନରେ କେଉଁଝରର ସର୍ବେସ୍ୱାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ କେଉଁଝର ସିଂହଭୂମିର ସୀମା ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ, କେଉଁଝର ମହାରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଉକ୍ତ ଧରଣୀଧର ବିବାଦଫଳକୁ ପ୍ରେରଣ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାକୁ ଯାଇ ସେ ଶୁଣିଲା ଯେ ବିନାଦୋଷରେ ତାହାର ଭାଇ ଏବଂ କେତେଜଣ ଭୂଆଁ ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ କାରାଗୃହ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ଫେରିଲେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗକରିବ । ଧରଣୀ ଏହା ଶୁଣିଲକ୍ଷଣେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ତାହାର ଶ୍ୟାଳକ ନରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଚାନ୍ଦିଆଡ଼ୁ ଆସୁଥିବା ନେଲା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାର ନିବାରଣ-ଉପାୟ-ବ୍ୟାଧାନ ନିମିତ୍ତ ଭୂଆଁମାନଙ୍କୁ ମତାଇ ଭେଦା ସଂଗ୍ରହ କଲା । ୧୮୯୯ ମସିହାର ଜୁଲାଇ ମାସରେ ସେମାନେ କମିଶନର ସହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏକ ବିବରଣୀ ପତ୍ର ଏବଂ ତାହାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମଧ୍ୟରୁରଞ୍ଜ ମେନେଜରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କିଛି ଫଳ ନ ହେବାର ଦେଖି, ଅତ୍ୟାଚାର ନିବାରଣ ନିମିତ୍ତ ଧରଣୀଧର ଭୂଆଁମାନଙ୍କର “ନାୟକ,” ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଚାନ୍ଦିଆଡ଼ୁକୁ ସମ୍ଭାବ ପଠାଇଲା । ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୂଆଁ ତାହା ନିକଟରେ ଚାନ୍ଦିଆ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଶ୍ରମରୁ ବହୁ ଲୋକ ସାକ୍ଷାତ ଅତ୍ୟାଚାରକାହାଣୀ ତାହା ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଧରଣୀଧର ନିଜ ଦଳବଳ ଯେନ ସେମାନଙ୍କର ଆହ୍ୱାନକୁ ବ୍ୟୟ ନିବାହ ନିମିତ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କ ଖମାରଦ ଲୁଣ୍ଠନ କରିଯାଇଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ତିନିଗୋଟି ତୋପ ଓ ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ମହାରାଜା ଏସବୁ ଦେଖି ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି କଟକ ଧଳାଇ ଆସିଲେ ।”—ପ୍ରକାଶକ ।

ସଖାଲଓକ ମହାରାଣୀ ପୁଣି ଧରଣୀଧର ବାବୁ ଦରବାର କରି ବସିଅଛନ୍ତି, କେଉଁଝର ଭୂୟାଁପୀଡ଼ର ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଭୂୟାଁ ଉତ୍ତେଜ । ମୋତେ ତଳକ ହେଲା । ଧରଣୀ ମୋତେ ପାଖରେ ବସାଇ ପଚାରିଲା—“ଫକ୍ଟରମୋହନ ବାବୁ, ତୁମ୍ଭର ବର୍ତ୍ତମାନ କ’ଣ କହିବାର ଅଛି ?” ମୁଁ ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର ଜବାବ ଦେଲି—“ମୋହର ଆଉ କଥା କଣ ? ମୁଁ କିଛି ଏ ଦେଶ ଲୋକ ନୁହେଁ, ବାଟଲଣ୍ଡରରୁ ଚାଲି କରବାକୁ ଆସିଛି । ମହାରାଜା ମୋତେ ମେନେଜରରେ ରଖିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜା ରୁଲିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଅଧିପତି । ପ୍ରକୃତରେ ଏଇଟା ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ । ମୋତେ ମେନେ-ଜରରେ ରଖିବେ ତ ରହିବି, ନୋହିଲେ ଦେଶକୁ ଚାଲିଯିବି । ମୋହର ଆଉ କହିବାର ବୋଲିବାର କଣ ଅଛି ?” ଧରଣୀ କହିଲା, “ସତ କହିଲା, ବାବୁଟା । ସତ କହିଲା । ଆମ୍ଭ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମେନେଜରରେ ରଖିବୁ ।” ଭୂୟାଁମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ଧରଣୀ ପଚାରିଲା, “ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ କହୁଛ ?” ସମସ୍ତ ଭୂୟାଁ ଏକବାକ୍ୟରେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ, “ନାହିଁ - ନାହିଁ, ଏ ଲୋକକୁ ମେନେ-ଜରରେ ରଖାଯିବ ନାହିଁ । ଏ ହେଲା ମହାରାଜା ତରଫର ଲୋକ ।” ଧରଣୀ କହିଲା—“ମହାରାଜା କଣ ହେ ! ଆମ୍ଭ ମହାରାଣୀ ପୁଣି, ଆମ୍ଭେ ମହାରାଜା, ଏତ ଆମ୍ଭର ମେନେଜର ।” ମୁଁ ସେ କହିଥିଲି—ଏ ରାଜ୍ୟଟା ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର, ଏ କଥାଟା ଶୁଣି ତେର ଭୂୟାଁ ମୋ ଉପରେ ଖୁସି ହୋଇଗଲଣି । ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସ ଥିଲା, ପ୍ରକୃତ କେଉଁଝର ରାଜ୍ୟଟା ସେମାନଙ୍କର; ଇଚ୍ଛାକଲେ ପୁରୁଣା ରାଜାଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେଇ ନୂଆରାଜା ନିୟୁତ କରିବେ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଛି । ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଧାରଣା ହେତୁରୁ ଏଥିପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ କେତେଥର ମେଳ କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରକାର ମାରାତ୍ମକ ବିଶ୍ଵାସର ଐତିହାସିକ କାରଣ—

ଏଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଏବଂ କେଉଁଝର ଗୋଟାଏ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜଧାନୀକୁ ଯାଇ ହାରିଗୁହାର କରିବା ଅତି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କେଉଁଝର ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାନୀକ । ଏଥି ସକାଶେ ଭୂୟାଁମାନେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପିଲ ଚୋରି କରି ଆଣି କେଉଁଝର ରାଜଗାହରେ ବସାଇ-ଥିଲେ । ନୂତନ ଗାହରେ ବସିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ନ ଥିଲା । ଘୋଡ଼ାଏ ଭୂୟାଁ ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ି ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ହେଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ଅପହୃତ ଶିଶୁରାଜା ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଡ଼ି ରାଜସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ଗଲେ । ରାଜା ଗହନସିନ ହେଲା ଉତ୍ତରରେ ଗୋଟାଏ କଳ୍ପିତ ଅପରାଧୀ ଭୂୟାଁ ସିଂହାସନ ଆଗରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ପଡ଼ିଗଲା । ରାଜାସାହେବ ଗାହରେ ବସି ତାହା ବେକରେ ଗୋଟାଏ ଲୁହା ତରବାର ଝୁଲାଇ ଦେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ—ଅପରାଧୀ ଭୂୟାଁକୁ ହାଣି ପକାଇବାର ଅଧିକାର ରାଜାଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ କେଉଁଝର ନତନ ରାଜା ଗହନସିନ ହେବା ସମୟରେ ସେହିପରି ଅଭିନୟ ହୋଇଆସିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ୍ରୋହର କାରଣ—ମହାକାନ୍ଦଣା ଜୋର । ନିଜଗଡ଼ର ନୈରତ କୋଣସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ଅନୁକ ପଟ୍ଟଚଣ୍ଡେଶୀ ମଧ୍ୟରାଗରେ ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜୋର ପ୍ରବାହିତ । ସେହି ଜୋର ଜଳ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ବହିଯାଇ ବୈତରଣୀ ନଦୀରେ ପଡ଼େ । ନିଜଗଡ଼ ମୁକାମରୁ ପାଟଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଯିବା ସକାଶେ ସେଉଁ ବାଟ ପଡ଼ିଅଛି, ପଟ୍ଟଚଣ୍ଡେଶୀରୁ ଉଠି ଅଳ୍ପ ଦୂରକୁ ଗଲେ ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜୋର ପଡ଼େ । କେଉଁଝର ନିଜଗଡ଼ ଗ୍ରାମଟା ପଟ୍ଟଚଣ୍ଡେଶୀର ଉପତ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବାଟପାଖ ପଟ୍ଟଚଣ୍ଡେଶୀରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ମାତ୍ର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ଗୋଟିଏ ମାହାର ଖୋଳିଦେଲେ ଜୋର ଜଳଟା ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ନ ଯାଇ

ପୂର୍ବ ଦିଗନ୍ତ ନିଜଗଡ଼ର ସମସ୍ତ ବିଲରେ ମାଡ଼ିଥାନ୍ତା । ଜୋର ଖୋଳା କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ସେହି ମାଛକାନ୍ଦଣା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଜୋର ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲା । ଅନୁମାନ କଲି, ଏହି ଜୋରଟି ନିଜଗଡ଼ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଆୟକର ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ଅଟେ; ମାତ୍ର ଯେ ପ୍ରକାର ଲକ୍ଷଣା ସ୍ଥିର କରାଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଅଛି, ସେଥିରୁ ସେପରି ଉପକାର ଲାଭର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ଅନୁମାନ କଲି, ଜୋର ଦୁଇ ପାଖରେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ ଶିଖର, ଉତ୍ତର ପଟରେ ଜୋର ପ୍ରୋତଜଳ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ଗୋଟିଏ ହ୍ରଦ ପରି ପାଣି ଜମା ହୋଇଯିବ । ପୂର୍ବ ଦିଗନ୍ତ ମହାରା ଖୋଳିଦେଇ କବାଟ ଲଗାଇଦେଲେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସମୟରେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟକୁ ଜଳ ନେଇ ଦେବ । ଏଥିରେ ଯେତେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ପର୍ବତ ମୂଳରୁ ପୂର୍ବ ଦିଗନ୍ତ ନିଜଗଡ଼ ଗ୍ରାମକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି କେନାଲ ପରି ଗୋଟାଏ ନାଳ ଅଛି । ବୃଷ୍ଟି କାଳରେ ମାତ୍ର ଜଳ ଥାଏ, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଶୁଷ୍କ । ସେଥିରେ ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଲେ ଗଡ଼ବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ନାନ, ପାନ ଏବଂ ବାଡ଼ର ଫସଲ ଆବାଦ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଉପକାର ହୁଅନ୍ତା । ଗଡ଼ବାସୀ ଯେ ସହଯୋଗୀ ଜ୍ୱର ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହା ଜଳ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା ହୁଅନ୍ତା, ଆଉ ଜ୍ୱର ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି ଜୋର କାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ଆନୁମାନିକ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଗଡ଼ର ଆସିଷ୍ଟାନ୍ସ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ । ମୋ ଅଭିପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି ।

ଜୋର ଦେଖି ବାହୁଡ଼ିବା ଉତ୍ତରେ ମହାରାଜା ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—“ଜୋର ଦେଖି

ମେନେଜର ବାବୁ କ’ଣ କହିଲେ ?” ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦବାବୁ କେବଳ ଏତିକି କଥା କହିଲେ ଯେ, “ମହାରା ଖୋଳାଇଲେ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ।” ମହାରାଜା ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, “ମେନେଜର ବାବୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।” ମହାରାଜା ମୋତେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ପଚାରିଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ମୁଁ କଟକରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ମୋଟା ଚିତାଏ ଉଚ୍ଚ ଇଟାତ ଲୁହା ସାବଳ ଅଣାଇ ଦେଲି । ମାଛକାନ୍ଦଣା ଜଳ ନିଜଗଡ଼ ମୌଜା ବିଲକୁ ଅଣାଯିବା ସକାଶେ ପର୍ବତ ଶିଖର ଗୋଟିଏ ମହାରା ଖୋଳା ଲାଗିଲା । ସେଥିରେ ଇଞ୍ଜିନିୟର ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ ନିଜଗଡ଼ କଚେରିର ଆସିଷ୍ଟାନ୍ସ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ । ଭୂପା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବେଠିରେ ଧରାଇ ଆଖି କାମରେ ଲଗାଇ ଦିଆଗଲା ।

ଆସିଷ୍ଟାନ୍ସ ମେନେଜର ବାବୁ ଆନନ୍ଦପୁର ଅଫିସରେ ପେନ୍ସାର ଥିଲେ । ଲୋକଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମୀ—ସ୍ନାନାଦି ନ କରି ସଖାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ ଗୁଣ ଦେଖି ମହାରାଜା ନିଜଗଡ଼ ଇଲାକାରେ ତାଙ୍କୁ ଆସିଷ୍ଟାନ୍ସ ମେନେଜରରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା—ସେ ଯେପରି ପରିଶ୍ରମୀ ବେଠିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପରିଶ୍ରମୀ ହୁଅନ୍ତୁ । ଭୂପା ବେଠିଆମାନେ ମହାରା ଖୋଳାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତା । ଦଶ ପନ୍ଦର ସେର ଓଜନ ସାବଳରେ ସଖାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥର ଗୋଟିଏକୁ ହେବ, ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ମଧ୍ୟରେ ବାରଟା ସମୟରେ ଖାଇବା ସକାଶେ ଦୁଇଦଣ୍ଡା ହୁଅନ୍ତି । କାମରେ କଷ୍ଟତା ଭିନ୍ନ କଲେ ବେଠିଆ ବାଡ଼ିଆ ଖାଏ । ଯେଉଁ ବେଠିଆଟା ଦୁଇ ଗୁଡ଼ିକ ବାନ୍ଧି ଆସିଅଛି, ସେ ରୋଷେଇ କରି ଖାଉ, ଯେଉଁ କଙ୍ଗାଳଟାର ଘରେ କିଛି ନ ଥିଲା, ଗୁଡ଼ିକ

ଆମ୍ଭ ପାଇଁ ନାହିଁ, ସେଇଟା ଓପାସରେ ଶୋଭା;
ବେଠିଆକୁ ପୁଣି ଚାହିଁବା ଦିଆ ଯିବ କ'ଣ ?

ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟ ପାଇ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସମସ୍ତ
ଭୂଆଁ ଏକଯୋଗରେ ବିଚାରୀ ହୋଇଗଲେ । ଇଚ୍ଛା,
ଆଦିଷ୍ଟାନ୍ତ ମେନେଜର ବାବୁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସକୁ ହାଣି
ପକାଇ ରାଜାଙ୍କୁ ବାହାର କର ଦେବେ । ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ
ବାବୁ ହାତରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ନିୟୁତ ହାଣ ଖାଇଥାନ୍ତେ ।
ପକାଇ ଯାଇ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଧରଣୀଧର ଭୂଆଁ କଟକରୁ ଆସି
ଆପଣାକୁ ମହାରାଣୀ ପୁଅ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାରୁ
ତାକୁ ମହାରାଜା ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ।
ଭୂଆଁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ - ରାଜାଙ୍କୁ ବାହାର କରି
ଦେବାର ଏବଂ ନୂତନ ରାଜା ନିୟୁକ୍ତ କରିବାର
ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଛି । ଏସବୁମଧ୍ୟରେ
ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖିଗଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ
ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣା ବିଷୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଉ !

ସେ ଦିବସ ମୋହର ମେନେଜର ନିୟୁକ୍ତ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ଉତ୍ତର ଦରବାର
ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ସେହିନ ଗ୍ରହରେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଗୁମୁଡ଼ିଆ
ଭିତରେ ଜମାଙ୍କ ଉପାଦ, ନିଦ୍ରାର ଅଭାବ । ଦିଗ୍ଗମ୍ଭ
ଦିନର ଦରବାର ଆରମ୍ଭରେ ମୋତେ ମେନେଜର
ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରାଯିବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠିଲା ।
ଅଧିକାଂଶ ସରଦାର ମୋତେ ମେନେଜର ପଦରେ
ନିୟୁକ୍ତ କରାଯିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣି ଉତ୍ତଥାପନ
କରିବାରୁ ମହାରାଣୀ ପୁଅ ଧରଣୀଧର କହିଲେ,
“ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ମୋ ପାଖରେ ନ
ରହିଲେ ଏତେବଡ଼ ବ୍ୟୟଟା କିପରି ଚଳାଇ ପାରିବ ?
ଅଚ୍ଛା, ଭୁଆଁମାନେ ତ ଏତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଏହି

ବାବୁକୁ ଛାଡ଼ା କରିବା ଦେଲେ—ଏତକ ବୁଦ୍ଧିବନ,
ଗୁଣବନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଲୋକ ବାହାର କଲ, ତାକୁ ମନ୍ତ୍ରି-
ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବ, ପକାଇମୋହର ବାବୁକୁ
ବାହାର କରାଦେବ ।” ସେ ସମୟରେ ଭୂଆଁମାନଙ୍କର
ସମସ୍ତ ଲୋକ ଧରଣୀକୁ ଦେବାବତାର ବୋଲି
ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରିପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ
ହୋଇଗଲି ।

ଭୂଆଁମାନେ ନିତାନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ । ନିଜ
ଦେଶ ବନ ପଦ୍ମ ଗୁଡ଼ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯିବା ଇଚ୍ଛା
କରନ୍ତି ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ, ସୁଦୃଢ଼ ଅନ୍ୟ ଦେଶର
ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କର ଏକାଦକଲକେ
ନ ଥିଲା । ଭୂଆଁମାନେ ଜାଣିଥିଲେ, ଜଣେ ମହାରାଣୀ
ଅଛନ୍ତି, ସେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ
ଅଧିଶ୍ୱାସ । ତାହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ କଟକରେ । ଧରଣୀଧର
କଟକ ଯାଇଥିଲେ । କେଉଁଠିର ମହାରାଜା ଅନ୍ୟାୟ
ବିଚାର କରିବାରୁ ମହାରାଣୀ ଧରଣୀଧର ଭୂଆଁଙ୍କୁ
ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ କେଉଁଠିର ମହାରାଜା
ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏଥିକୁ ସେହି ମହାରାଣୀ
ପୁଅ ଧରଣୀଧର ଭୂଆଁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରିବା
କାହାର ଚିନ୍ତା ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବଲିଖିତ ମହାପାତ୍ର ଭୂଆଁ
ସମସ୍ତ ସରଦାର ଭୂଆଁଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଭାବରେ ବୁଝାଉଥାଏ,
ଫକରମୋହର ମହାରାଜା ତରଫର ଲୋକ, ସେ ମନ୍ତ୍ରି-
ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ ଭୂଆଁମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ
କରିବ । ତାକୁ ମନ୍ତ୍ରିପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ଉଚିତ
ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ମୋ ବିତର୍କରେ କିଛି
କଥା କହେ ନାହିଁ । ଧରଣୀଧରର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ
କିଛିମାତ୍ର କଥା ବୋଲିବାକୁ ତାହାର ସାହସ ନ ଥିଲା ।
ଅନେକ ସରଦାରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ
ମହାରାଣୀ ପୁଅ ଧରଣୀଧର ଭୂଆଁ ମୋତେ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରି-
ପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ନିୟୁକ୍ତ ପଦ ଉପରେ
ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ—“ମହାରାଣୀ ପୁଅ ଧରଣୀଧର

ଭୁଞ୍ଜି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଗଜରେ ଏହିପରି ଦସ୍ତଖତ
ଲୁଲିଆଏ ।”

ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଦରମା ବିଷୟ
ଉଦ୍‌ଘାଟନ କଲି । ମହାରାଣୀ ପୁଣି ଆଜ୍ଞା କଲେ —
କେନ୍ଦ୍ର କର୍ମଭାର କହିମାନ୍ ଦରମା ପାଇବେ ନାହିଁ ।
ଆମ୍ଭେ କେଉଁଠିର ରାଜ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବାକୁ
ଆସିଛୁ । କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜା ଖଜଣା ଦେବେ ନାହିଁ । ମୁଁ
ନିତାନ୍ତ ଓଜର କରିବାକୁ ଲାଗିଲି — ବାଲେଶ୍ଵରରେ
ମୋହର ତେର କୁଟୁମ୍ଭ ଅଛନ୍ତି । ଦରମା ନ ପାଇଲେ
ସେମାନେ ରକ୍ଷା ପାଇବେ କିପରି ? ଅନେକବେଳ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ମୁଁ ଦୂତରୂପେ କହିଲି, ‘ଦରମା ନ ପାଇଲେ ମୁଁ
ଗୁଜର କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୋହର ଗୁଜର କରିବାକୁ
ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା, ଏ ବିଷୟ ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଜଣାଇବା
ଏବଂ ଧରଣୀ ଓ ଭୂସ୍ୱାମୀ ସରକାରମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନ୍ଦ
କରାଇ ସମୟ କାଟିବା ମୋହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମୟ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ
ତୁଚ୍ଛା ବିଷୟ ଯେନ ଏ ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ଲଗାଇ
ଦିଏ ସେ, ସେଥିପାଇଁ ବାହାନ୍ତବାଦରେ ଅନେକ
ସମୟ କଟିଯାଏ, ମହାରାଜା କିମ୍ବା ରାଜପରିବାର
ବିପକ୍ଷରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ
ସମୟ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ବାହାନ୍ତବାଦ
ଉତ୍ସରେ ବେତନ ସ୍ୱରୂପ ସାତମାସ କର୍ମ ନିୟମରେ
ଶ୍ରେଣୀ କରିବାର ସ୍ଥିତି ହୋଇଗଲା ।

ରାଜପୁଆଁକୁ ଅସିବାର ଆଜି ଚୂଡ଼ାପୁ ରାତି
ଉପସ୍ଥିତ । ଗତ ଦୁଇ ରାତିରେ ଶୋଇବାକୁ ପାଇନାହିଁ ।
ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ରାଜପୁଆଁ ମୌଜାର
ପ୍ରଧାନ ମେତେ ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣ୍ଟା ପୁରୁଣା ବୁବେଇ
ଦଉଡ଼ିବୁଣା ଖଟିଆ ଆଣି ଦେଲା । ଗୁଜର ତାହା
ଉପରେ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ମୋ ଶେଯ ପାରି

ଦେଇଥିଲା । ଆହାସଦ ସମାପ୍ତ କରି ଖଟିଆ ଉପରେ
ଯାଇ ବସିଲା । ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ଏହି ଦିବସ
ଖଟିଆ ଖଣ୍ଡିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଦ୍ଵିତୀୟବି-
ନିର୍ମିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ । ଗତ ଦୁଇ ରାତି ଶୋଇ
ପାରିନାହିଁ, ଆଜି ଭଲକରି ଶୋଇବି । ଗୁଜରକୁ
ଡାକିଦେଲି — ଚଲମରେ ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଖୁ, ତେର
ରଡ଼ନିଆଁ ପୁରାଇ ଆଣି ଦେ । ଇଚ୍ଛା, ଭଲ କରି
ଗୁଡ଼ାଖୁ ଖାଇ ଶୋଇବି । ଗୁଜର ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଜି ଆଣି
ମୋ ଆଗରେ ଚଲମ ନିଆଁ ଭଲକରି ଫୁଲିଲା । ରଡ଼
ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାକ ଦିଏ ଦିଏ କରି ଜଳ ଉଠୁଥାଏ ।
ଗୁଜର ମୋ ହାତକୁ ହୁକା ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ହା
ଅଦୃଷ୍ଟ, ଏ କଣରେ ! ମୁଁ ଖାଇବା ହାତରେ ଧରି
ହୁକା ବନ୍ଧିଟାରେ ଯେମନ୍ତ ମୁହଁ ଲଗାଇଛି, କିପରି
କେଜାଣି ହୁକା ନାଲିରୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଚଲମଟା ଖସି
ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଅଜାତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ହାଁ ହାଁ,
ଝାଡ଼ ଝାଡ଼, — ଝାଡ଼ ଝାଡ଼ ରଡ଼ ନିଆଁ ଗୁଡ଼ାକ
ମୋ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ିଯାଏ, ବଛଣା ଗୋଟାକରେ
ପଡ଼ି ମେଲିଗଲା । ଝାଡ଼ ଝାଡ଼ ହୋଇ ଖଟିଆ ଉପରେ
ବସିଲା । ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଖିଲା, ଦେହରେ ସାନ ବଡ଼
ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ଫୋଟକା ବାହାରି ପଡ଼ିଅଛି ।
କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଫୋଟକା ବାହାରି ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛାଟାରେ
ଜଳୁଅଛି । ସେହି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ
ବଡ଼ ହସ ମାଡ଼ିଲା । ମନରେ କଲି, ବିପଦ ଏହିପରି
ଅକମ୍ପାଦ ଆସେ ।

ମୁଁ ମହାରାଣୀଙ୍କ ପୁଣି ଧରଣୀଧରଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ, ଏ
କଥା ଭୂସ୍ୱାମୀଜୀରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି । ଧରଣୀ-
ଧରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମୋ ପ୍ରତି ଭାରି ବିଶ୍ଵାସ, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ
ନିବାଡ଼ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋ ପରାମର୍ଶ ଅଗ୍ରାନ୍ତ୍ୟ କରନ୍ତି
ନାହିଁ । ଧରଣୀଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ
ଦେବତାଭୁଜ୍ୟ ପୂଜ୍ୟ । ପ୍ରତିଦିନ ଭଲ ଭଲ ଗ୍ରାମ-
ମାନଙ୍କରୁ ପଞ୍ଚାକୁ ପଞ୍ଚା ଭରିଲା ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ

ହଳହଳ ଦେଇ ଧରଣୀକୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଧରଣୀଧର ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ, ଭରିଲାମାନେ ହଳଦୀ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଦେଇ ତହିଁ ବାଦ ଫୁଲ ଦେଇ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଧରଣୀର ପୂଜା ସମାପ୍ତ ହୋଇ ଗଲେ ମୋ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପୂଜା କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ କନା, ସେଥିପାଇଁ ମୋହର ପୂଜା ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି କହେ—“ଭୂମ୍ଭେମାନେ ମୋ ମା, ମୋ ଗୋଡ଼ ଛୁଆଁ ନା । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଗୁଜର, ମୋର ପୁଣି ପୂଜା କ’ଣ ?” ଧରଣୀ ମୋ କଥା ଶୁଣି, ମୋ ଗୁମୁଖିଆକୁ ଆସି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ପାନ ଖାନ୍ତି । ଏ କଥା ଗୋପାଳିଆ ଆଉ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଗୋପାଳିଆ ପୂର୍ବେ ଅପରାଧ କରିଥିବାରୁ କେଉଁଠିର ଜେଲଖାନାରେ ହରିକାଠାର ପଡ଼ି ବଡ଼ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମହାଗୁଜାଳ ଉପରେ, ମୁଁ ମହାଗୁଜାଳର ମେନଜର, ସୁତରାଂ ମୋ ଉପରେ ତାହାର ବଡ଼ ରାଗ; ମୋତେ ହାଣି ପକାଇବାକୁ ତାହାର ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା । ଅନେକ ଥର ମୋତେ କଟମଟ କରି ଗୁରୁ ରହେ—ଉଃ । ଏଇଟାର ବେଳ ଯିମିତିକା ଲମ୍ବା ହୋଇଛି, ହାଣି ଦିଅନ୍ତି ପରା । ମୋତେ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଭୂୟାଁ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିବାକୁ ମହାପାତ୍ରର ନିତାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା; ମାତ୍ର ଧରଣୀ ଭୟରେ ସେମାନେ କିଛି କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଶେଷରେ ଧରଣୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ସମୟରେ ମୋତେ ଧରି ନେଇ ବଣକୁ ପଳାଇବା ପାଇଁ ମହାପାତ୍ର ଆଉ କେତେଜଣ ଭୂୟାଁ ଗୋପନରେ ପରାମର୍ଶ ଶୁଣି କଲେ । ସତକୁ ସତ, ଦିନେ ମୋତେ ଦେଖିଯିବା ପାଇଁ ବେଢ଼ିଗଲ । ଧରଣୀ ସମ୍ଭାବ ପାଇ ଧାଇଁଆସି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ମୋତେ ଛଡ଼ାଇ ନେଲା ।

ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ; ମାତ୍ର ମୋ ଗୁମୁଖିଆ ଗୁରୁ ପାଖରେ ଟାକିଆ—କାଣ୍ଡ ବାଉଁଶଧାର ପାଇକ ପହଞ୍ଚି ବସିଥିଲା ।

ମୁଁ ରାତିରେ ଅନେକଥର ବାହାରକୁ ଉଠି । ପ୍ରହର ପାଇକେ ବସି ଡୋଳାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଖୁବ୍ ତେଜରେ ସେମାନଙ୍କୁ କହେ—“ଆର, ଭୂମ୍ଭେମାନେ ପହଞ୍ଚିଲେ ତିଲ କରୁଛ ? ଏଠି ଜଣେ ଠିଆ ହୁଅ; ସେଠି ଜଣେ ଠିଆ ହୋଇ ପହଞ୍ଚି ଦିଅ ।” ଏପରି ତେଜ କରି କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ମୁଁ ହାକିମ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ବନ୍ଦୀ ନୁହେଁ; ପାଇକମାନେ ହାକିମ ବୁଆଟର ପହଞ୍ଚି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମନରେ ଡର ବି ଥାଏ, ଏମାନେ ଖଟା ହୋଇ ମୋତେ ହାଣି ପକାଇଲେ କଣ କରିବ ? ମାତ୍ର ପାଇକମାନେ ମୋ ତେଜ କଥା ଶୁଣି ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା, କହି ଡରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ଗୁଜାଳ ନଅରରେ ଅନେକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଜମା ଅଛି । ସେହି ଟଙ୍କା ସବୁ ବହୁ ଦେନିଯିବା, ଆଉ ଗୁଜପରିବାର ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣିବା ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମୋତେ ବନ୍ଦୀ କରିବା, ମୋତେ ମନ୍ତ୍ରପଦରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବା ବିଷୟରେ ଲାଗି ରହିଥିବାରୁ ଗୁଜାଳ ଲୁଚ୍ ତରଳ ବିଷୟରେ ମନ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ଗୁଜରାଣୀ, ଗୁଜକନ୍ୟା, ଆଉ ଆଉ ପରିଜନମାନଙ୍କ ରହିବା ସକାଶେ ଫକୀର ମୂଳରେ ଧାଡ଼ିକୁ ଧାଡ଼ି ଗୁମୁଖିଆ ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆଗରୁ ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ ସେମାନେ ଧରାହୋଇ ଆସି ରହିବେ କେଉଁଠିରେ ? ଏତେ ଦିନଯାଏ ଏତେ କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ି ଯୋର୍ଯ୍ୟାବଳମୂଳ କରି ରହିଥିଲା । ଗୁଣୀ, ଗୁଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଭୂୟାଁଗୁଡ଼ାକ ଧରି ଆଣିବେ, ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ବେଳଠାରୁ ମୋହର ବୁଦ୍ଧି ହଳ ଗଲଣି । କିଛି ଉପାୟ ଶୁଣି କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଆଜି ଭାରି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦରବାର ବସିଥିଲା । ଭୂୟାଁପାତ୍ରର ସମସ୍ତ ସରବରକାର, ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ

ଭୂୟାଁ—ନିଜେ ମହାପାତ୍ର ପାଇକ ଦଳପତି ଗୋପାଳିଆ ସମସ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ । ଦରବାରରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା— ଟାଙ୍ଗିଆ ଚରବାର ଆଗରେ ବାନ୍ଧି, ହାତରେ କାଣ୍ଡ-ବାଉଁଶଧରି ଚାରି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ପାଇକ ବାଣୁଆ (ବନ୍ଧୁଧାନ୍ୟ) ଅମୁକ ଦିନ ସକାଳେ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ । ସମସ୍ତ ଏକାବେଳେକେ ଗଜାଙ୍କ ନଅର ବେଡ଼ିଯିବେ । ପାତେରୀ ପୋଡ଼ି ଦେଇ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପକାଇ ଭିତରେ ପଶିଯାଇ ନଅର ପରିଜନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣିବେ ।

ମୁଁ ଗୁମୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ବସି ଶୁଣୁଥାଏ । ସବୁ କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା ଉତ୍ତର ମହାରାଣୀଙ୍କ ଘର ଧରଣୀଧର ଭୂୟାଁ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ସବୁ ତ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଚାରାଉ, ସେ କଣ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ।” ମୁଁ ଦରବାର ମଝିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମହାରାଣୀ ପୁରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବସିଲି । ସବୁ ଭୂୟାଁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ମୋ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଅଛନ୍ତି । ଧରଣୀ ମୋତେ ସବୁ କଥା କହି ପରୁରଲେ—“ତୁମ୍ଭେ କଣ କହୁଛ ? ଏ ବିଷୟରେ କଣ କରାଯିବ ?”

ମୁଁ କେତେକ ମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଖିବୁଜି ଗନ୍ଧାର ଭାବରେ ବସିଲି । ଏଇଟା ହେଲା ଗୋଟାଏ କୌଶଳ-ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖାଉଥାଏ, ଯେମନ୍ତ କେତେ-ଗୁଡ଼ାଏ ବୁଦ୍ଧି ଠିକ କରୁଅଛି । ଶେଷରେ ଖୁବ୍ ତେଜରେ ପାଟିକରି କହିଲି—“ଶୁଣନ୍ତୁ, ଗଜାଙ୍କ ଗନ୍ଧାଦରେ ତେର ଟଙ୍କା ଅଛି । ସେ ସମସ୍ତ ବୋହୂ ଆଣିବାକୁ ହେବ, ନିଶ୍ଚୟ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ନ ଆଣିଲେ ଏ ଜାଗାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କିପରି ଚଳିବ ?” ଏତିକି କଥାଶୁଣି ସମସ୍ତ ଏକାବେଳେକେ ପାଟିକରି କହିଲେ— “ସତ କହିଲୁ, ସତ କହିଲୁ, ସତ କହିଲୁ ।” ତହିଁ ଉତ୍ତର ମୁଁ କହିଲି—“ଶୁଣନ୍ତୁ, ବାଦକୁଆ ଧରି ଆଣିବାକୁ ହେବ, ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଛୁଆ ଧରିବାକୁ ଯିବେ, ତାଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତ ବାଦ ନ କାମୁଡ଼େ ।

ଯଦି ବାଦ ଧରି ବେକ ମୋଡ଼ି ଦେବ, ଛୁଆ ତ ଧରି-ପାରିବ ନାହିଁ । ଧରି ଆଣିବା କଣ ହେବ ? ମୁଁ ଏ କଥା କାହିଁକି କହିଲି ଜାଣ ? ଗଡ଼ ଭିତରେ ପାତେରୀ ମୂଳରେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ପାଇକ ବନ୍ଧୁ ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଯଦି ଥରେ ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଇ ଦେବ, ତେବେ ବାହାରୁ ଯାଉଥିବା ଭିନ୍ନ ଲୋକ ଏକାବେଳେକେ ଉଡ଼ିଯିବେ । ଆଉ ଗଡ଼ ଦୁଆରେ ଯେଉଁ ଗୋପ ବସିଅଛି, ସେଇଟା ଥରେ ଫୁଟିଲେ ଏକାବେଳେକେ ପାଞ୍ଚଶ ଲୋକ ଉଡ଼ାଇ ଦେବ । ତେବେ କଣ ହେବ ବୋଲି ତ ? ଏହି ଯେ ସରଦାରମାନେ ବସିଅଛନ୍ତି, ଗଡ଼ ଆନନ୍ଦ କରବାକୁ ଯିବାବେଳେ ସେମାନେ ସବା ଆଗରେ ରହିବେ ତ ? କାରଣ ସେମାନେ ଆଗରେ ନ ଚାଲିଲେ ଆଉ ଲୋକ ପଛରେ ଚାଲିବେ ନାହିଁ । ଗଡ଼ ଭିତରୁ ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟିଲେ ଏହିମାନେ ତ ଆଗେ ମାର ପଡ଼ିବ । ଏହିମାନେ ତ ଦେଶର ମୁଣ୍ଡ, ଏହିମାନେ ତ ଭୂୟାଁ-ପାତ୍ରର ରକ୍ଷାକାରୀ । ଏମାନେ ଚାଲିଗଲେ ଆଉ କାହାକୁ ଯେନ ଗୁମ୍ଫା କରିବା ? ଏମାନେ ଚାଲିଗଲେ ଗଡ଼ରୁ ତ ଟଙ୍କା ଆଣି ପାରିବା ନାହିଁ । ଆଣିଲେ ବି ସେ ଟଙ୍କାରେ କଣ ହେବ ? ଏମାନେ ବଡ଼, ନା ଟଙ୍କା ବଡ଼ ?” ବୁଦ୍ଧିଆ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହି ଉପଦେଶ ଗୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳେକେ ଡାଳି ପକାଇଲେ । ଭୂୟାଁ ସରଦାରମାନେ ଭୁନ ହୋଇ ବସି ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପକାଇ କହିଲେ, “ତେବେ କଣ କରାଯିବ ?” ମନ୍ତ୍ରୀ ଆପଣେ ଦଣ୍ଡେଯାଏ ଗୁମ୍ ହୋଇ ବସି ପେଟରୁ ବୁଦ୍ଧିଟାଏ କାଢ଼ିଲେ । ଗୋଟାଏ ଭଲ ଉପାୟ ଅଛି । ଗଡ଼ ଗନ୍ଧାଦରୁ ସବୁଟଙ୍କା ବୋହୂ ଆଣିବା, ଅଥଚ ଆମ ପକ୍ଷର ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଉପରେ ଟଙ୍କାଟା ବି ବାଜିବ ନାହିଁ । ତେବେ ଚାରି ଛ ଦିନ ମଠ ହେବ ।

ଭୂୟାଁମାନେ—ହେଉ ମଠ—ହେଉ ମଠ—
ଉପାୟ କ’ଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଉପାୟ କଣ କି ?—ବୋମା ଉନାମାଲଟ ଅଣାଯିବ ।

ଭୂଆଁମାନେ—ବୋମା ଉନାମାଟି କ'ଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—“ବୋମା ଉନାମାଲଟ କଣ କି—ଗଡ଼ ପଛପଟ ପବନ ଉପରେ ଆବେଶମାନେ ଲୁଚି ବସି ଗଡ଼ ଉପରକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବୋମା, ଉନାମାଲଟ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବୋମାରେ ଗଡ଼ ପାତରର ପଟେ ପଟେ କାନ୍ଥ ଧୁଳିପରି ଉଡ଼ିଯିବ । ପାତର ମୂଳରେ ଯେଉଁ ପାଇକେ ବନ୍ଧକ ଧରି ବସିଥିବେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଯିବେ । ମହାରାଣୀ ପୁଅକୁ ସାହେବଙ୍କ ଘରର ସବୁ କଥା ଜଣା । ସତ କି ମିଛ ତାକୁ ପରୁର । ସେ ସବୁ ଜିନିଷ ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ, କଲିକତା ଦୋକାନରେ ମିଳେ । କୋଡ଼ିଏଟା ବୋମା ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଦରକାର, ଲୋକପାଲ ଶହେଖଣ୍ଡ, କିଣି ଆସୁ । ମାଟି ପାତର କଣ, ଶେହ ବୋମା ହେଲେ ଏହି ପବନଟା ଉଡ଼ିଯିବ । ପରୁର ମହାରାଣୀ ପୁଅକୁ, ସାହେବମାନେ ବୋମାରେ ପାହାଡ଼ ପବନ ଘାଟନ୍ତି କି ନାହିଁ ।” ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, କଲିକତାକୁ ଲୋକ ଯାଇ ଶହେ ବୋମା କିଣି ଆଣିବ । ହଜାର ଟଙ୍କା ଦରକାର । ସାଧୁଗୁଣରେ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବାକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରଜାଙ୍କ ନାମରେ ପରୁଆନା କର । ଯୋଡ଼ାଏ ଅମଳ ପରୁଆନା ଲେଖିବାକୁ ବସିଗଲେ । ହଜାର ହଜାର ପରୁଆନା ଉପରେ “ମହାରାଣୀ ପୁଅ ଧରଣୀଧର ଭୂଆଁ” ଦସ୍ତଖତ ହେବ । ଏଇଟା କଣ ସହଜ ବିନ ଅଧକର କଥା ? ବିନାଶକ ଲାଗିପଡ଼ି ଅମଳମାନେ ବସି ପରୁଆନା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀଏ ବସି ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ କରୁଥାନ୍ତି ।

କେଉଁଠାର ଗଡ଼ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସୈନ୍ୟ ଆସିବାର କଥା, ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟର ଦୁଇମ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ—କେତେଦିନ ଭୂଆଁକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବ ? ଦିନେ ଯଦି ଏଗୁଡ଼ାକ ଗଡ଼ ଭିତରେ ପଶିଯିବେ, ତେବେ ଶୁଭବିଶେଷ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି, ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଏକାବେଳେକେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥା ଖବର ଦେବାକୁ ହେବ; ମାତ୍ର ମହାରାଜା କେଉଁଠାରେ କପର ଜାଣିବ, କପର ଖବର ଦେବ ? ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲା । ବାଲେଶ୍ଵର ନବାସୀ ବାବୁ ଭୋଳାନାଥ ଦେ ଆନନ୍ଦସ୍ଵର ଅଫିସରେ ସର୍ବୋପର—ତାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ମହାରାଜା କେଉଁଠାରେ ଥାନ୍ତି, ସେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେବେ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଲେଖିଅଛି, ଧରଣୀ ପାନ ଖାଇବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଏ । ସବୁଦିନ ଆସି ମୋ ବସାରେ ପାନ ଖାଏ । ମୁଁ ଯାଇ ତାକୁ ଜଣାଇଲି—“ଆଜ୍ଞା, ଯେତେ ପାନ ଆଣିଥିଲ, ସବୁ ସରିଗଲାଣି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ତ ପାନ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଭଦରଖରେ ମୋ ଗୃହରେ ଖମାରୁଆ ଭୋଳାନାଥକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ସେ ଶୀଘ୍ର ପାନ ଗୁଆ ପଠାଇ ଦେବ । ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ତାକୁ ଚିଠି ଲେଖିବ ।” ଆଜ୍ଞା ହେଲା—“ଶୀଘ୍ର ଲେଖ, ଏହିଲଗେ ଲେଖ ।” ଚିଠିରେ ପାନକଥା ଲେଖିସାରି ଜଣାଇଲି—“ଆଜ୍ଞା ଭଦରଖରେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡ ଆଖୁଗୁଣ୍ଡ କରିଥିଲି । ମୁଁ ତ ଗୁଲି ଆସିଲି, ପାଣି ନ ପାଇ ଆଖୁ ଗୁଡ଼ାକ ମରି ଯାଉଥିବ । ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ସେଥିରେ ପାଣି ଦେବାସକାନ୍ତ ଖମାରୁଆକୁ ଲେଖିବ ।” ଆଜ୍ଞା ହେଲା—“ହଁ ଲେଖ, ହଁ ଲେଖ । ଯେଉଁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲ ସେଥିର ଅବକଳ ନକଲ—

ମଇମାସ ୧୭ ତାରିଖ ସ୍ଵ ୧୮-୧୯ ।

ମୁକାମ ରାଜପୁଆଁ ।

ଭୋଳାନାଥ ଖମାରୁଆ ଜାଣିବୁ—

ମହାରାଣୀ ପୁଅଙ୍କ ସକାଶେ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର, ଅତିଶୀଘ୍ର ଶହେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାନ, ଦୁଇଶ ଗୁଆ

ପଠାଇବୁ । ପଣ୍ଡିତପଟରୁ * ମହାରାଜ କର ଆଶୁବାଡ଼କୁ
ଶୀଘ୍ର ପାଣି ବୁଝାଇବୁ, ନୋହିଲେ ଆଶୁବାଡ଼ ବିନାଶ
ଯିବ ବୋଲି ଜାଣିବୁ । ଇତି ।

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ।

ମହାରାଣୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ଚିଠି ପଢ଼ାଗଲା ।
ଶୁଣିପିତରେ ମହାରାଣୀ ପୁର ଦସ୍ତଖତ କଲେ ।
କେଉଁଠିର ନିଜଗଡ଼ଠାରୁ ଆନନ୍ଦପୁର ଦାଣ୍ଡରେ ତିନି
ଗୁରୁ ଜାଗା ଦାଢ଼ି ବସିଅଛି । ମହାରାଣୀ ପୁରୁଷ
ଦସ୍ତଖତ ଶୁଣିପିତ ନ ନେଲେ କେହି ଲୋକ ଯା-
ଆସ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଦାଢ଼ିଠାରେ ପୁଣି
ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଝାଡ଼ି ତଦାରଖ କରାଯାଉ-
ଥିଲା । ଗୁରୁଜଣ ବଳବାନ୍ ପାଇକ ହାତରେ ଚିଠି
ଦେଲି, ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡାଏତ ପାଇକ ପଛରେ
ସୋଡ଼ା ବୋତଲ ତାର ସାନ ସାନ ତିନିଗଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ାଇ
ଦେଲି । ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକାମରେ ହେଳାନାଥବାବୁଙ୍କ
ହାତରେ ଚିଠି ଆଉ ସେହି ତାର ତିନିଗଣ୍ଡ ଦେବା
ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଲି । ପାଇକମାନେ ବନ୍ଦୀଥିଲେ,
ଦରକୁ ଯିବେ, ଦିନରାତି ନ ମାନି ଆନନ୍ଦପୁର
ମୁହାଁ ଧାଇଁଲେ । ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ
ଥିଲେ, ପାଇକମାନେ ତାର ତିନିଗଣ୍ଡ ମହାରାଜାଙ୍କ
ହାତରେ ଦେଲେ । ମହାରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ
ଭଞ୍ଜ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ, ଚିଠି ପଢ଼ି, ତାର
ତିନିଗଣ୍ଡ ଦେଖି ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ
ଅର୍ଥକଲେ—ଏହି ତାର ତିନିଗଣ୍ଡର ଅର୍ଥ—
ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ, କଟକ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କୁ,
ଆଉ ଜଣେ କାହାକୁ—ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ କି
ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ତାର ଖବର କରିବା ସକାଶେ ମାନେଜର
ସଙ୍କେତ କରିଅଛନ୍ତି । ପାନ ଅର୍ଥ ସିପାୟା, ଗୁଆ ଅର୍ଥ
ବନ୍ଧୁକର ଗୁଳି—ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଧୁକଧାରୀ ସିପାୟା;

ଆଶୁବାଡ଼ ଅର୍ଥ ଗଡ଼ । ସମୁଦାୟ କଥାର ଅର୍ଥ—
ଶହେଜଣ ହେଲେ ବନ୍ଧୁକଧାରୀ ସିପାୟା ପଣ୍ଡିତ ଦଗରୁ
ଯାଇ ନ ପଡ଼ିଥିଲେ ଗଡ଼ ଲୁଟପାଟ ଓ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।
ମାତ୍ର ସିପାୟାମାନେ ଉତ୍ତରଦିଗ ଚାଲିବିବା ବାଟେ
ଯିବାର କଥା, ସେ ପଣ୍ଡିତ ଦଗ କି ସକାଶେ ଲେଖି-
ଅଛନ୍ତି ?

ଏଣେ ମୁଁ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବାଟ ଚାହିଁ ଦିନ
କାଟୁଥାଏ । ମହାରାଣୀ ପୁର ଧରଣୀ ମୋ ହସ୍ତଗତ—
ଅନେକ ଭୂୟାଁ ସରଦାର ମଧ୍ୟ ଆସୁଥିବା ଅସିଗଲେଣି ।
ସେମାନଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ହସିହସି ରାଜକଥା,
ଦରକରଣୀ କଥା, ଦୁଖ ଦୁଃଖ କଥା କହେଁ, କେବଳ
ମହାପାତ୍ରକୁ ପାରୁନାହିଁ । ସେ ସବୁଦା ମୋ ଗତିବିଧି
କଥାବାଣୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାଏ । ମାତ୍ର ମୋହର
ତାହାପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ, ମୁଁ ଏ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେନାହିଁ ।
ମନମଧ୍ୟରେ ଶୁଭୁଥାଏ—ମନ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧି ଭୂୟାଁ ବୁଦ୍ଧି
ବର୍ତ୍ତମାନ କଷାକ୍ଷେ—ଜଣାପଟ କାହାର ହେବ,
ଦେଖାଯିବ । ଗୋପାଳିଆ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ରାଗରେ
ଦାନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ କରେ । ମୋ ଲମ୍ବା ବେଳ ହାଣି
ପକାଇବାକୁ ତାହାର ଭାବ ଇଚ୍ଛା ।

ଭୂୟାଁଙ୍କ ଗୁପ୍ତଚର ଗୁରୁଆଡ଼େ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ମୋ
ବନ୍ଦନର ଅଧିକ ଦିନ ସଖାଲେ ସରକାରୀ ଫୌଜ
ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଗୁପ୍ତଚର ଆସି ସମ୍ବାଦ
ଦେଲା । ଉପରଞ୍ଜଳ ଫୌଜର ତାଳାଳୀ କାପ୍ତାନ
ଡାଇସ୍ ସାହେବଙ୍କ ଚିଠି ଦେଖି ଜଣେ ସିଂହଭୂମି ନିବାସୀ
ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ ମହାରାଣୀ ପୁର ଧରଣୀଧର ଭୂୟାଁଙ୍କ
ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଅତି ବୁଦ୍ଧିଆ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେହି
ଚିଠି ପଢ଼ି ମହାରାଣୀ ପୁରକୁ ଶୁଣାଇଦେଲେ । ଧରଣୀ-
ଧର ଭୂୟାଁର ଉଚିତ କି, ସେ ସ୍ୱୟଂ ଯାଇ ସାହେବଙ୍କ

* ଉତ୍ତର ପଟରେ ଚାଲିବିବା, ମୁଁ ଭଲରେ ପଣ୍ଡିତ ଲେଖିବାବୁ ଅର୍ଥ ବୁଦ୍ଧିବଳ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ।

ସହିତ ସାପାତ କରୁ । ମହାରାଣୀ ପୁର ସେଇ ଚି-
ଖଣ୍ଡକୁ ତରବାର ଅଗନ୍ତୁନରେ ଚରି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କରି
ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରବଣେ ପକାଇଦେଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ଆପଣେ ମଧ୍ୟ
ଝୁବୁ ଗୋଟାଏ ହସିଦେଇ କହିଲେ — “ସାତହବତା କ
ମୁଖ, ସେ ସିନା ଆସି ଆପଣଙ୍କୁ ସଲମ କରିବ;
ଲେଖିଛି କଣ ନା, ଆପଣ ଯାଇ ତାହା ସହିତ
ସାପାତ କରିବେ ।” ପସବାହକ ଉଦ୍‌ଗୁଲେକକୁ ପାଖରେ
ବସାଇ ସରକାରୀ ଫୋନିଫୋନ୍‌, କାପ୍‌ସାନ ସାହେବଙ୍କ
ଅଭିପ୍ରାୟ, ରାଜପୁଆଁ ତରଫକୁ ଆଗମନର ସମୟ
ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବୁଝିନେଇ ଏବଂ ସଂକ୍ଷେପରେ ରାଜ-
ପୁଆଁର ଅବସ୍ଥା ସାତହବତୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ଏହି
ଘଟଣାର କେତେକ ଦଣ୍ଡା ଉତ୍ତରେ ଆନନ୍ଦପୁର
ରାସ୍ତାରେ ଘଟଣା ମୁକାମରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର
ଡିସ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ମହାରାଣୀ
ପୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଖଣ୍ଡେ ପସ ପହଞ୍ଚିଲା; ସେ ପସରେ
ମଧ୍ୟ ହାଜର ହୋଇଯିବାର କଥା । ସେ ପସଖଣ୍ଡ
ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରବଣେ ଚାଲିଗଲା । ତାଙ୍କ ସାହେବଙ୍କ
ସଙ୍ଗରେ ଶହେଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର ସିପାୟ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ମହାରାଜା
ଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନ ଆଣିବା ପାଇଁ
ଗୁପ୍ତଶ୍ରବରେ ତାଙ୍କ ସାହେବଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ ।
ବସାହର ଦାଟୀ ନିକଟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଭୂସୂଆଁ
ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଧରି ଜମି ରହିଥିଲେ । ସେହିଟା ଭୂସୂଆଁ
ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦାଟ, ଗୋପାଳଆ ସେ ଜାଗାରେ
ସେନାପତି, କାଳେ କେହି ଗୋଟାଏ ଭୂସୂଆଁ ବଣ
ମଧ୍ୟରେ ରହି ମହାରାଜାଙ୍କ ଉପରକୁ କାଣ୍ଡଟାଏ
ବନ୍ଧିଦେବ, ଏ ବିଷୟରେ ମୋହର ଆଶଙ୍କା ଥିଲା ।

ନବମ ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଗୁରୁଜଣ ସାହେବ
ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଡେଇଁ ଗୁଡ଼ାଏ ବଳୁକାସାଥୀ ସିପାୟ
ସହିତ ରାଜପୁଆଁ ତରଫକୁ ଆସୁଥିବାର ଧାଉଡ଼ିଆ
ଚର ଆସି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା । ମହାରାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ତାଙ୍କ
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ପଚାରିଲେ, “କଣ କଥା, କଣ

କରାଯିବ ।” ମନ୍ତ୍ରୀ ଆପଣେ କହିଲେ “ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା
ହେଲା, ଭଲ ହେଲା—ଆପଣ ହେଲେ ମହାରାଣୀଙ୍କ
ପୁଅ, ଯେଉଁ ସାହେବମାନେ ଆସୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ
ମହାରାଣୀଙ୍କ ଚାକର । ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ସଲମ
ବଜାଇବାକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ଉଚିତ,
ମହାରାଣୀଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଜେ ପାଗ୍ରେଟି
ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଅଣନ୍ତୁ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ଭୟ, ଧରଣୀ ଆଉ
ମହାପାତ ଦୁଇଜଣ ପଲାଇ ଯାଇ ସହ ବଣରେ
ଲୁଚନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ବାହାର କରାଇବା ବଡ଼
ମୁସ୍ତି ହେବ । ଏଥକୁ ମୁଁ କାଗ୍ରତ ଥାଇ ମହାପାତ
କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଭୂସୂଆଁ ଧରଣୀ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ
ସୁଯୋଗ ଦେଉ ନ ଥାଏ ।

ମହାରାଣୀ ପୁର ସାହେବମାନଙ୍କୁ ପାଗ୍ରେଟି
ଆଣିବାକୁ ଯିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଗୋଟାଏ ଲଲ
କପ୍ପା ଧୋତି ପରିଧାନ, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ମୂର୍ଦ୍ଧବାନ
ସଜା ଜରିର କାମକରା ଟୋପି । ଏହି ଦାମିକା
ଟୋପିଟା ଗୋଟାଏ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳବାସୀ ସୌଦାଗରର
ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୁଣ୍ଠନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ । ହାତରେ ଲୁହା ତରବାର,
ଗହଣରେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଆଉ ଧନୁକ ଧରି ଆଠ ଦଶ
ଜଣ ଭୂସୂଆଁ । ବୁଝିଆ ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, “ହଁ, ହଁ, ଏପରି
ହେବ କି ? ସାହେବମାନେ ବସିଥିବେ ଘୋଡ଼ା
ଉପରେ, ଆପଣ ଥିବେ ତଳେ, ଏଇଟା ସେ
ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା କଥା ହେବ ।” ଆଣ ଘୋଡ଼ା—ରାଜପୁଆଁ
ଗ୍ରାମ ପଥାନର ଗୋଟାଏ ବୁଡ଼ା, ହାଡ଼ିଆ, ରୋଗୀ
ଘୋଡ଼ା ପଡ଼ିଆରେ ଚାଲୁଥିଲା, ଧରାହୋଇ ଆସିଲା ।
ଗୋଟାଏ କମ୍ବଳ ଚଢ଼ିତା ହୋଇ ତାହା ଉପରେ
ଖୁବ୍ ତାରାଫ ରୁନେ ପଡ଼ିଲା । ଖଣ୍ଡେ ଛଣି ଦଉଡ଼ିରେ
ପେଟି କଟା । ଛଣି ଦଉଡ଼ି ଛୁଣ୍ଟା ଗଣ୍ଡଳିଆ ଲଗାମ
ଘୋଡ଼ା ମୁହଁରେ ଦିଆଗଲା । ମହାରାଣୀ ପୁର ଲୁହା

ତରବାର କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ସବାର ହେଲେ । କପର
ତରବାର ଟେକି ସାହେବମାନଙ୍କୁ ସଲମ କରିବାକୁ
ହୁଏ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାସିଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶିଖାଇ ଦେଲେ ।

ହାୟ୍ ହାୟ୍ ! ମହାପାତକ ଅଟକାଇ ରଖି-
ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେଇଟା ଥିଲା କିଛି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଏବଂ
ଅଭ୍ୟାସୀ । ତାହା ଉପରେ ମୋର ବଡ଼ ଭରଣ ଥିଲା ।
ଧରଣୀ ମୋ ହସ୍ତଗତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ
ନେବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ପାଇ ଏକାକୀ ବଣ ମଧ୍ୟକୁ
ପଳାଇଗଲା ।

ମୁଁ ଜୟନ୍ତୀଗଡ଼ ବାଟରେ ଦୂରକୁ ଅନାଇ ଛୁଡ଼ି
ହୋଇଥାଏ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରଣୀ ମୋ ସହିତ
ଦୁଇଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇକ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲା ।
ସେମାନଙ୍କୁ ଗଡ଼କୁ ଯିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ
ଆଦେଶ ଦେଲି । ଦଣ୍ଡାକ ଉତ୍ତର ଧରଣୀକୁ ପାଞ୍ଚ
ଇଂ ଜଣ ବରଜଧାରୀ ସିପାହୀ ବେଢ଼ିଅଛନ୍ତି; ହାତରେ
ତରବାର ନାହିଁ, ଗୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଆଗ ପଛରେ
ଗୁରୁଜଣ ଅଶ୍ୱାବେଶ୍ୟ ମିଲିଟାରୀ ବେଗଧାରୀ ସାହେବ ।
ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗରେ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଦୂରରୁ
ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲି । ଗୁରୁଦୁଆଁ ଡୋଟାରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାହେବମାନେ ଧରଣୀର ସମସ୍ତ
ଛୁମୁଡ଼ିଆ ଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ହାତୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ଥିଲା — ସାହେବମାନେ ବନ୍ଦୀ ଧରି ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ
ସହିତ ଗଡ଼କୁ ଚାଲିଆସିଲୁଁ । ଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେବାର ଦଣ୍ଡାକ ଉତ୍ତର ବସାଘର ଘାଟି ତରଫରୁ
ବରଜର ଆବାଜ ଶୁଭିଳ । ଭୂୟାଁମାନେ ଡାଇସ
ସାହେବଙ୍କୁ ବାଟ ଓଗାଳିବାରୁ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, କେତେ-
ଜଣ ଭୂୟାଁ ମରିଲା, ଥୋକେ ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇ ପଳାଇ
ଗଲେ । ଡାଇସ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମହାରାଜା ଗଡ଼ରେ
ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଧୃତ ଆସାମିମାନଙ୍କ ଅପରାଧ ବିଚାରଣା ସକାଶେ
ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସୁରେନ୍ଦ୍ରଶେଷ୍ଠ ଟପୁନଗ
ସାହେବ କଟକରୁ ଇଣ୍ଡିଆର ଯୋଗେ ଗୁମବାଲି ବାଟେ
କଲିକତା । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ରେଲ ଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ରଧରପୁର,
ସେ ସ୍ଥାନରୁ ହାତୀରେ କେଉଁଝର ଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲେ, ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ମାସ ଖାନସମା ।

ଧରଣୀ ସହିତ ଆଉ ଗୁରୁଜଣ ସରଦାର ଧୃତ
ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୁଇଗୋଟି ଅଭିଯୋଗ
ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ — ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ମିତ୍ରରାଜ୍ୟ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ — କେଉଁଝର ରାଜ୍ୟର ସବୁ ପ୍ରଧାନ
କର୍ମୀଗୁଣ୍ଡକୁ ଅନ୍ୟାୟ ପୂର୍ବକ ଅବରୋଧ ।

ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଅମଳ କରଣୀ କେନ୍ଦ୍ର ଆସି
ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ହେଲି ସାହେବଙ୍କ ପେସାର, ପୁଣି
ଏଣେ କେଉଁଝର ତରଫରୁ ରାଜ୍ୟକୁ ଅଭିଯୋଗ ।
ମକଦ୍ଦମାରେ ଜବାବ ସୁଆଲା, ଗୁମାମାନଙ୍କୁ ନେଇ
କରିବ, ପୁଣି ଲେଖିବ ।

କି ସକାଶେ କାହାଠାରେ ମୋ ଆରତ ହେଲା,
ଏଥିର ଲିଖିତ ଜବାବ ସାହେବ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ତଳବ
କଲେ । କଚେରୀର ସିରସ୍ତାଦାର ଖୁବ ଆଗ୍ରହ ସହିତ
ସେହି ଜବାବ ଲେଖିବା ସକାଶେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି
ଅନୁମତି ପାଇଲେ । ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି —
କାରଣ ସଖାକୁ ପେଣ୍ଟଲୁନ୍ ରୋଗୀ ଚପକନ୍ ଉଡ଼ି-
ଦେଇ ଯେ ବସାରୁ ବାହାରେ, ସ୍ବତି ଦଶ ଦଣ୍ଡା, କେବେ
ଏଗାର ବାର ଦଣ୍ଡା ସରିବା କଚେରୀ ଯୋଗାକ
ଛୁଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ସଖାକୁ ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାକିମ,

ପିଲାଟିନ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକମାନଙ୍କ ରସଦ ବିଷୟ ବୁଝାବୁଝି । ସେ ସମୟରେ ଆଗନ୍ତୁକ ଲୋକମାନଙ୍କ ଯୋଗେ କେଉଁଠିର ଗଡ଼ ଲୋକାରଣ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବିପଦ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମିତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଡେକାନାଲ, ବାମଡ଼ା, ସିଂହଭୂମ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ଡାକ୍ତା, ପାଇକ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମରୂପ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଥିଲେ । ହିବା ଦଶରଥାଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ସାହେବଙ୍କ କଚେରୀରେ ପେସ୍କାରୀ, ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କ ଦରବାରରେ ମାନେଜର—ଏ ଉତ୍ତରେ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବୋଲି ଉପରେ ଲିଖିତାବଡ଼ା । ବାଜେ କାମ ସେତେ କମ ପଡ଼େ, ଆନନ୍ଦର କଥା ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସିରସ୍ତାଦାରବାବୁ ବିଡ଼ାଏ ଲେଖା କାଗଜ ମହାରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖିଦେଇ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ଖୁବ୍ ଗର୍ବ ଭାବରେ ହସି ହସି ମୋତେ କହିଲେ, “ମାନେଜର ବାବୁ, କାଲି ରାତିରେ ମୁଁ ଖାଇ ନାହିଁ, କି ଶୋଇନାହିଁ, ରାତିଯାକ ବସି ଲେଖୁଛି ।” ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଡାକ୍ତା କଥା ଠିକ୍—ରାତିଯାକ ବସି ନ ଲେଖିଲେ ଛ ସାତ ଡକ୍ତା କାଗଜ ଚାରି ପିଠି ଲେଖି ହେବ ନାହିଁ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରୁ ମୁଁ ସେହି ଲେଖା ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଖୁବ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପଢ଼ିଗଲଣି ଆଉ ପାରିଲି ନାହିଁ—ହା କପାଳ ! ଏ କ’ଣ ରେ ? ଏଥିରେ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଭାଗବତ, ରାମାୟଣରୁ ଢେର ଢେର ଦାଲକା ଅଛି । ତୁଗୋଲ ଇତିହାସର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅସ୍ରବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ କହିଲି— “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏଇଟା ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଲେଖିଦିଏ ।” ମହାରାଜା ଚଞ୍ଚଳଭାବରେ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ତୁମେ ଗୋଟାଏ ଲେଖିଦିଅ ।” ମୁଁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି ସିରସ୍ତାଦାର ବାବୁଙ୍କ ଆଖି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, କ୍ଷୋଧରେ ଥରୁ ଅଛନ୍ତି । ଆଉ ସମୟ ନାହିଁ, ଟିକା ବାଜିଗଲଣି, ୧୦ଟା ବେଳେ

ରିପୋଟ ଧରି ମୋତେ କଚେରୀର ହାଜର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବସି ଖଣ୍ଡେ ରିପୋଟ ଲେଖିଦେଲି । ଧରଣୀର ବାତୁଳତା ଓ ଭୂପୂର୍ବମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ବଣରେ ସେମାନେ ଅକାରଣ ମେଲି ଦଟାଇ ଅଛନ୍ତି, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିଲା । ମହାରାଜା ରିପୋଟ ଶୁଣି ସେଥିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଲେ । ଲେଖାରେ କିଛି କାଟିକୁଟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇଟା ନକଲ କରିବାକୁ ସମୟ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ରିପୋଟର ଲେଖକ ମହାରାଜାଙ୍କ ମାନେଜର—କଚେରୀରେ ପଢ଼ିବେ ସାହେବଙ୍କ ପେସ୍କାରୀ; ସୁତରାଂ ନକଲ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଏଣେ ସିରସ୍ତାଦାର ଆପଣେ ମୋହର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହୋଇ ବସିଲେଣି ।

କଚେରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ମାତ୍ରକେ ରିପୋଟ ଭଲ ବ ହେଲା । ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ରିପୋଟ ପଢ଼ିବାମାତ୍ରେ ସାହେବ କ୍ଷୋଧରେ କମିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଭୟଙ୍କର ପାଟିକରି ମୋତେ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ରିପୋଟ ଲେଖିଛ, ଏଇଟା ତୁମ୍ଭର ଫିକର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଜେଲ ଦେବି ।” କଣ କରିବି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୋହର କ୍ଷୋଧ କରିବା କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ସିବାକୁ ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ, ତୁନି ହୋଇ ସବୁ ସହଗଲି । [ମୋତେ ବୋଧହୁଏ ଟପୁନଗା ସାହେବଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ—ଉପସ୍ଥିତ ମେଲିରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅଯୋଗ୍ୟତା ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରାଇ ତାଙ୍କର (ସାହେବଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଉଆଲି ସାହେବଙ୍କୁ କେଉଁଠିର ଇଲକାରେ ମେନେଜର ପଦରେ ରଖାଇ ଦେବେ ।]

* ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ସକାଶେ ଯନ୍ତ୍ର କରିବାରୁ ସାହେବଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ରାଗ । ସାହାହେଉ ଧରଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଆସାମିମାନଙ୍କ ମାମଲ ଚାନ୍ଦ୍ର ସମୟରେ ସମସ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ଭୂପୂର୍ବମାନଙ୍କ

* ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟ ଅଂଶ ମୂଳ ‘ଝଙ୍କାଲ ସାହାଯ୍ୟ’ରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ ୧ମ ସଂସ୍କରଣରୁ ଏହା ଉଦ୍ଧୃତ ।

ଅପରାଧରୁ ମେଳ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରଗଲେ । ସାହେବ ମହାଦେୟଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଫଲ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଗାଧର କୌଣସି ଉତ୍ତର ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ ।

ସୁପରିଶେଷେ ଯାହାବ ନିଜଗତ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆସାମିୟାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି କଟକ ଅଭିମୁଖରେ ଯାହା କଲେ । ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକାମରେ ଦିନକ ସକାଶେ ରହି ଧରଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଆସାମିୟାନଙ୍କ ମାମଲ ଶେଷ କରିବା କରି ରାଏ ଦେଲେ । ଧରଣୀର କଠିନ ପରଶ୍ରମ ସହିତ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମିଆଦ ହେଲା; ଆଉ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆସାମିୟାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ହିସାବରେ କଠିନ ପରଶ୍ରମ ସହିତ କାରାଦାଣ୍ଡ ଶ୍ରେଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ହେଲା ।

(ଉ: ସା: ୨୨ଶ ଭାଗ—୫ମ ସଖ୍ୟା)

୩୧

ବିଦ୍ରୋହ ପର ପରିସ୍ଥିତି

ଟପୁନବା ସାହେବ ମୋଡେ ସଙ୍ଗରେ ଯେନ ଉଦ୍‌ବୃଜମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଆଗମନର ଭୂମିସ୍ଥ ବିବସରେ ଦାର୍ଜିଲିଂରୁ ଲଟ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ହୁକୁମ ପହଞ୍ଚିଲା । ଉଆଲି ସାହେବ ମଧ୍ୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ଆସି ଉଦ୍‌ବୃଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଉଆଲି ସାହେବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଟପୁନବା ସାହେବ ମୋଡେ ହୁକୁମ କଲେ:—“ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷରୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖ, ପର ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ରେ ସେ କିଛି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରୁଲ ଆସିବ, ଯଦି ନ ଆସନ୍ତି ପୋଲିସ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଯେନ ଆସିବ ।” ମୁଁ ଚିଠି ଲେଖିଲି, ଟପୁନବା ସାହେବ ସେଥିରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ । ମୋ ପ୍ରତି ହୁକୁମହେଲା—“ଉଆଲି ସାହେବ

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଫେରି ଯାଉନନ୍ତି । ସେ ସ୍ଥାନରୁ କେଉଁଝର ପହଞ୍ଚିବାକୁ ବିଳମ୍ବ ହେବ । ତାହାଙ୍କ ଆଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ କିଛିର ଭାର ଆପଣେ ହାତରେ ରହିଲା ।” ମୁଁ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ର ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଲି । ମହାରାଜା ଶୀଘ୍ର ଡେଇଁ ବାହାର ନ ଆସିଲେ ପୋଲିସ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଯେନ ଆସିବ; ଏପରି ଅପମାନସୂଚକ ଚିଠି ମୋ ହାତରେ ଲେଖା ହେବା ଯୋଗୁଁ ମହାରାଜା ମୋ ପ୍ରତି ଅମନ୍ତ୍ରଣ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ନିୟମଶୋର ବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଉଦ୍‌ବୃଜକଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଚିଠି ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ ସେ ଚିଠି ବିଷୟ ଚମ୍ପ ସେହେଟେରା କଟକ ସାହେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ସମୟରେ ମୋର କିଛିର ଭାର ନେବା ମହାରାଜାଙ୍କର ବଡ଼ ଅପ୍ରୀତିକର ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବା ସମୟରେ ଏ ସବୁ ବିଷୟ ଭାବ ନ ଥିଲା । ପରଦିନ ଟପୁନବା ସାହେବ କଟକ, ଉଆଲି ସାହେବ ବାରିପଦା ରୁଲିଗଲେ । ମୁଁ କେଉଁଝର ଗଡ଼କୁ ରୁଲିଗଲି ।

ଏହି ସମୟରେ କେଉଁଝରରେ ରଥଯାହା ମହାସମାବେଶରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ରଥଯାହା ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାରାଜା କେଉଁଝରରେ ରହି ପାରିବେ ଏପରି ଆଦେଶ ମୁଁ ଟପୁନବା ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲି । ରଥଯାହା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଭୂଆଁ ଭୂଆଁଶୀମାନେ, ଆଉ ଆଉ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଯାହା ଦେଖିବା ସକାଶେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଭୂଆଁଟାଙ୍ଗାମାନେ ରଥଯାହା ସମୟରେ ବିଗ୍ଗେଡି-ଗୁଡି ଲୁଗା-କାନ୍ଦରେ ପୂରାଇ ଆଖିଥାନ୍ତି; ଗୁଡିଆ ଭୂଆଁମାନଙ୍କ ଉପରକୁ ସେହି ରୁଡି ସବୁ ଫିଙ୍ଗନ୍ତି । ଭୂଆଁମାନେ ବିଗ୍ଗେଡି ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ସକାଶେ ଦେହରେ ତେଲ ମାଖି ଆସିଥାନ୍ତି । ଏହା ହେଲା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଆଗମାନର ବିଷୟ ।

ରଥଯାତ୍ରା ସମାପ୍ତ ହେଲା, ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା ବା
ଗଲା । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ମୋଟ ସମୟୋପଯୋଗୀ
କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁରେ ଉପଦେଶ ଦେଇ କଟକ
ଯାତ୍ରା କରିଗଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ କଟକଯାତ୍ରାର ପ୍ରାୟ
ପନ୍ଦର ଦିନ ପରେ ଉଆଲି ସାହେବ ବାରିପଦାରୁ
ଆସି କେଉଁଝରଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୁଁ
ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଗଡ଼ର କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥର ଏବଂ ଖଜଣା-
ଖାନା ବୁଝାଇ ଦେଇ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଚାଲି ଆସିଲି ।

ଉତ୍କଳର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଓକିଲ ବାବୁ ଫରୁକ୍‌ଉଦ୍‌ଦିନ
ଦାସ କେଉଁଝର ମହାରାଜାଙ୍କ ତରଫରୁ କଲିକତାକୁ
ଯାଇ ଲେଫଟିନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଦରବାରରେ
ମହାରାଜାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଟପୁନଗ ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
ଆମ୍ଭଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୋଷମାନ ଖଣ୍ଡନ କରି
ମହାରାଜାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ପ୍ରମାଣ କଲେ । ସ୍ଵୟଂ
ଲେଫଟିନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ସରଜମିନ କେଉଁଝରରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ତଦନ୍ତ କରିବାର
ଆଦେଶ ପ୍ରଚ୍ଛେଦ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ସେ କେଉଁଝର ନ
ଯାଇ କଟକ ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କେଉଁଝର
ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମୋକଦ୍ଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଆପଣା
ରାଜ୍ୟାଳୟକୁ ଫେରି ଯିବା ସକାଶେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ
ଅନୁମତି ଦେଲେ । ସେ ସମୟର ଲେଫଟିନେଣ୍ଟ
ଗବର୍ଣ୍ଣର ଥିଲେ Sir Charles Alfred
Elliot K. C. S. I.

ଲେଫଟିନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ସହିତ ଉତ୍କଳ
ମୁକାମରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସକାଶେ କଟକ ମୁକାମରୁ
ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ପତ୍ର ପାଇଲି । ଉତ୍କଳ ଡାକ-
ବଜଳାରେ ମୁଁ ଲେଫଟିନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ସହିତ
ସାକ୍ଷାତ କଲି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସଲମ କରିବା ମାତ୍ରେ
“ତୁମ୍ଭେ କେତେବେଳେ ଆସିଲ ? ଭଲ ଅଛି ?”
ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ମିନିଟିଏ ମାତ୍ର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଜେଲ
ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଗଲେ । ତାହାଙ୍କ ପାଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୟଗରେ

ଚର୍ଚ୍ଚ ସେହେଟେଣ୍ଟ କଟନ୍ ସାହେବ (Sir Henry
Cotton) ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ସେହି କେବଳ
କେଉଁଝର କଥା, ଭୁବ୍ଧାନାଥ କଥା, ମୋତେ ବନ୍ଦୀ
କରିବା କଥା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବସ୍ତୁରେ ମୋ ସହିତ
ପାଞ୍ଚ ଛ’ ମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥୋପକଥନ କରି ମୋତେ
ବିଦାୟ ଦେଲେ ।

ସାହେବମାନେ ଉତ୍କଳର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି
ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିଗଲେ ।
ଉଆଲି ସାହେବ ତାହାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ବହି ନେବା
ନିମନ୍ତେ କେଉଁଝରଗଡ଼ଠାରୁ ଉଠିଗଲେ ଗୋଟି
ହାଣ୍ଡା ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ମୋ ଜମା
କରିଦେଇ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଚାଲିଗଲେ ।

ଉତ୍କଳରୁ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆମୁଆଏଁ ।
ସେ ସମୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ମୋ ମନ
ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଥାଏ । ହଠାତ୍ ମୋ ମନରେ ଉଦୟ
ହେଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳରେ ଯେତେ ସାହଚର୍ଯ୍ୟକ ଏବଂ
ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ
ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ରହିବା ଉଚିତ । ପରେ ମନେକଲି,
କେବଳ ନାମମାଳା ଗୁରୁ ରଖିଲେ ଲୋକେ ପଢ଼ିବାକୁ
ସୁଖ ପାଇବେ ନାହିଁ । ନାମ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ
ଗୁଣାବଳୀ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା
ହେଲା । ହାଜା ଉପରେ ବସିଥାଏଁ । ପକେଟରୁ
ପକେଟ-ବହି ଓ ପେନସିଲ ବାହାର କରି ପଦ୍ୟ
ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଆନନ୍ଦପୁରରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପାଦି
ସମୟରେ ଅଧ୍ୟାଧିକ ଲେଖା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।
ସେଠାରେ ହାଜାରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ମାତ୍ରେ କମ୍ପୋଜିଟରକୁ
ଡାକି କମ୍ପୋଜିଟ କରିବାକୁ ଦେଲି । କିଛିଦିନ ବିଶ୍ରାମ
କରି ପୁଣି ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ
କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଯିବା ମାତ୍ରେ ଅକ୍ଷର
ଯୋଜନା ନିମନ୍ତେ କମ୍ପୋଜିଟର ତାହା ଦେଇ

ଯାଉଥାଏ । ରାତି ନଅ ଦଶ ଦଶା ସରିକି ଲେଖା ସମାପ୍ତ ହେଲା । ମହାରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ ଆନନ୍ଦପୁରେ ଉପସ୍ଥିତି କିମ୍ବା ମୋହର ଆନନ୍ଦପୁର ପରିତ୍ୟାଗ— ଯୋଡ଼ିଏ ଦିନ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପୃଷ୍ଠକ ଗୁଡ଼ା ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । କମ୍ପୋଜିଟର ଏହା ଜାଣି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପଛରେ ଲାଗିପଡ଼ିଥାଏ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସରିକି ପୃଷ୍ଠକ ଗୁଡ଼ା ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଏହାହିଁ ମୋର “ଉତ୍କଳ-ଭ୍ରମଣ”ର ପ୍ରଥମ ସଫରଶ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ମନାନ୍ତର ଏବଂ ମୋର ଆନନ୍ଦପୁର ପରିତ୍ୟାଗରେ କାରଣ ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ରାଜ୍ୟତ୍ୟାଗ ହେବାପରେ ମୁଁ ଯେ ଉଆଲି ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହି କର୍ମ କରୁଥିଲି ଏହା ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଅର୍ପଣିକର ହୋଇଥିଲା । ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗରେ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ—ମୁଁ ଓ ଜଣେ ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ମେନେଜର । ଏହି ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ମେନେଜର ପ୍ରାୟ ନବାବୀ ପୂର୍ବତନ ଦେବାନଙ୍କ ପୁଅ । ପୂର୍ବତନ ଦେବାନ ନନ୍ଦ ଧଳ ମହାରାଜାଙ୍କ ଗହନସିନ ହେବା ସମୟରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ହତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ଧଳବଂଶ ପ୍ରତି ମହାରାଜାଙ୍କର ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ମେନେଜର ମହାରାଜାଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇଜଣ କର୍ମଚାରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେନେଜର ଉଆଲି ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥାଇ ଆନନ୍ଦପୁରରେ କର୍ମ କରୁଥିଲୁ । ଉଆଲି ସାହେବଙ୍କ ଆଗମନର ଦୁଇମାସ ଉତ୍ତରେ ସେ ନାନା କାରଣରୁ ଅସନ୍ନ ହୋଇ ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ମେନେଜରଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରିବାରୁ ସେ ମୋର ନିତାନ୍ତ ବିପକ୍ଷ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏହି ପଦଚ୍ୟୁତିରେ ମୋର କୌଣସି ଗୁପ୍ତହସ୍ତ ଥିବାର ତାଙ୍କ ମନରେ

ଗୋଟିଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ଜାତ ହେଲା । ମହାରାଜା କଟକରେ ଥାଇ ଏ ପଦଚ୍ୟୁତି-ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ମୁଁ ସେ ଏହି ପଦଚ୍ୟୁତିର ମୂଳ-କାରଣ, ମୋହର ପରମ ବିପକ୍ଷ ସେରେସ୍ତାଦାର ମହାରାଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲା । ମୋ ପ୍ରତି ମହାରାଜାଙ୍କର ପୂର୍ବ ସ୍ନେହ ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲା । ଗୁରୁତର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତି ହେଲେ ସେ ମୋହର ପରମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ‘ସ ହି ନୋ ଦିବସା ଗତା ।’ ବିପତ୍ତିପାତ୍ର ସମୟରେ ମିତ୍ର ଶତ୍ରୁ, ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ବୋଲି ପ୍ରମାଣମାନ ହୁଏ । ଏହି ସମୟରେ ମୋହର ପୁନଃ ପୁନଃ ଜ୍ଵର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା; ଗୋଟିଏ ଅତି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରିୟ କୁକୁର ମରିଗଲା । ମୋହର ଶିଶୁପୁତ୍ର ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଜାତି-ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ବେଶ୍ଵିତ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଧୂତହୋଇ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋତେ ଭୂୟାଁମାନେ ହାଣି ପକାଇଥିବା ମିଥ୍ୟା ସମ୍ବାଦ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଏବଂ ଉତ୍କଳର ସର୍ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ମୋହର କାଲ୍ପନିକ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ମୋହର ସ୍ତ୍ରୀ ପାନାହାର ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ମନାନ୍ତରର ତୃତୀୟ କାରଣ—ଏହି ସମୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜା ଆନନ୍ଦପୁର ଡାକ ଯୋଗେ ମହାରାଜାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦରଖାସ୍ତ ଲେଫ୍ଟନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଏବଂ ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ସମୟ ଦରଖାସ୍ତ ସହିତ ମୋହର ଗୁପ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ମହାରାଜା ବିଶ୍ଵାସ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଲରୂପେ ବୁଝି ପାରିଲିଣି, ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଆଉ ଗୁଳିର ଝଟିବାର ଆଶା ନାହିଁ । ମହାରାଜା ପଦଚ୍ୟୁତ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୋହର ରହିବା ମଙ୍ଗଳକର ବା ନିରାପଦର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ,

ମହାରାଜା ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାପାସ
ରୁକିବାରୁ ଇସ୍ତାଫା ଦେଇ ବାଲେଶ୍ଵର ଚାଲିଯିବା
ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥାଏ । ପରେ ମୋ କର୍ମରେ
ମହାରାଜା ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରି କଟକରୁ
ଆଶୁଥିବାର ଶୁଣି ପାରିଲି ।

ଲେଫ୍ଟନେଣ୍ଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଶାସ୍ତ୍ର ନିୟମାବଳୀର ଦାସ
ବାହାଦୁରଙ୍କୁ କେଉଁଠିର ପଲିଟିକେଲ ଏଜେଣ୍ଟ
ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜା
ବାହାଦୁର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ ଦାସ ଓ ପଲିଟିକେଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ
ସହିତରେ କଟକରୁ ଆସି ଆନନ୍ଦପୁର ମୁକାମରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଗମନ ପରଦିବସ
୧୮୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଲିଟିକେଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ
ଅତିଥି ଏବଂ ଖଜଣାଖାନା ତହସିଲ ଅନ୍ୟ ଲୋକ
ହସ୍ତରେ ଶାସ୍ତ୍ରପଣ କରି ଦେଇ ଆନନ୍ଦପୁରରୁ ଅର୍ଦ୍ଧରାତି
ସମୟରେ ବାହାର ଆସିଲି । *

ଆନନ୍ଦପୁର ବିଭାଗରେ ସର୍ବଶେଷ ଲୋକେ ମୋତେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଉପରେ
ମୋତେ ମେଲଣି ଦେବା ସକାଶେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି
ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଦୁଇବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ
ଦଳକୁ ଦଳ ଲୋକ ଶାସ୍ତ୍ରାଧାର ବଣି ମଧ୍ୟରେ ସେହି

ଅନ୍ଧକାର ନିଶୀଥ ସମୟରେ ମୋ ଅପେକ୍ଷାରେ ଲୁଚି
ବସିଥିଲେ । ମୋ ହାତୀ ଉପସ୍ଥିତ ମାତ୍ରେ ବଣ ଦୁଇ
ପାଖରୁ ଲୋକମାନେ ବଣରୁ ବାହାର ମୋତେ ନମସ୍କାର
କଲେ, କିଛିମାତ୍ର କଥା କହିଲେ ନାହିଁ, ଫର୍ଦ୍ଦ ନିଶ୍ଚାସ
ପକାଇ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଅନାଇ ରହିଥାଆନ୍ତି ।
ସେହି ସମୟର ଦଟଣାଟି ମୋ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ରିତ
ରହିଅଛି । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ସହାନୁଭୂତି
ଶାବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ ।
ଦଶପଲ୍ଲାରୁ ଆସିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ
ରାତି ଅନ୍ଧକାରରେ ବଣ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ପଛେ ପଛେ
ଅନେକଦୂର ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଥିଲେ । ଆନନ୍ଦପୁର
ଇଲକ୍ତାରେ ଦଶନ୍ତ ବିଧବାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚୁକ୍ତିକର
ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବିରକ୍ତିକର କର ପ୍ରାପ୍ତିତ
ହୋଇଥିଲା । ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ସନ୍ତରେ ମୁଁ ସେହି କର
ରହିତ କରାଇ ଦେଇଥିଲି । ଏଥି ସକାଶେ ସେମାନେ
ମୋତେ ପିତା ପରି ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ, ସମୟ
ସମୟରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସି ମୋତେ ଜୁହାର
ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ଶେଷରାତିରେ କେଉଁଠିର ଶେଷ
ସୀମା-ସ୍ଥଳରୁ ବସନ୍ତ ଆମୌଜାରେ ମୋତେ ଓହ୍ଲାଇ
ଦେଇ ମହାରାଜାଙ୍କ ହାତୀ ବାହୁଡ଼ ଗଲା । ସେହି
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଦ୍ମଶାଢ଼ ଦେବା ସକାଶେ ମହାରାଜାଙ୍କର
ଆଦେଶ ଥିଲା । ବସନ୍ତ ଆମୌଜାର ସର୍ବଶାସକାର

---

* In May 1891 there took place an insurrection of the Bhuiyans of Keonjhar against their Maharaja, resulting in his flight to Cuttack and final restoration accompanied by Rai Nanda Kishore Das Bahadur as Government Agent. The Oppressions and exactions of the Maharaja were the immediate cause of the disturbances, which were promptly suppressed by the local officers with the aid of the Government Police. A detachment of troops from Calcutta was also ordered under arms, but it was only held in reserve and not called into action. (C. E. Buckland—Bengal under the, Lieutenant Governors P. 911)

ଗୌର ମଇକାଫ ମୋ ପାଇଁ ଚାଲିକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ରଖିଥିଲେ । ଏହା ମଇକାଫ ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସାହସର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । କେଉଁଠିର ଲଲକାରେ ତାହାଙ୍କର ସର୍ବାକାଶ ଏବଂ ଅବକାଶ ପଡ଼ି ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନିଶ୍ଚିତତର ସମ୍ଭବନା ଥିଲା; ମାତ୍ର ସଦାଶୟ ମହାରାଜା ତାହାଙ୍କର କିଛି ମାତ୍ର ଅନିଶ୍ଚିତ କଲେ ନାହିଁ ।

ହୋଇଗଲା । ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ବାସଗୃହ ତିନି ସମାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା ।

୩୭

ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦ୍ଵିତୀୟଥର ଦେବାନୀ

ଆନନ୍ଦପୁର ପରିତ୍ୟାଗ ସମୟରେ କେବଳ ଦୁଇ-ଗୋଟି ବସ୍ତ୍ରରେ ମୋ ମନରେ କଷ୍ଟଜାତ ହୋଇଥିଲା । ବୈତରଣୀ ନଦୀଠାରୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଶରୀରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳକଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶୀତକାଳରେ ମୁଁ ମଫସଲଗସ୍ତକୁ ଯାଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ପୁରୁଣା ପୁଷ୍କରିଣୀମାନଙ୍କରୁ ପଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ଫଳେ ଫଳେ ସମସ୍ତ ପୁଷ୍କରିଣୀରୁ ପଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରାଇବାକୁ ଲାଗି ଥିଲା । ସେ ବାସନା ସଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ, ଆନନ୍ଦପୁର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ସ୍କୁଲଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଇବାକୁ ଲାଗି ଥିଲା । ଦୁର୍ଘଟଣାଟି ମଧ୍ୟ ସଫଳ ହୋଇଥିଲା । ତାହା ଅସମ୍ପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଗଲା ।

ମୁଁ ଆନନ୍ଦପୁରରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋର ଜେଜୁତାପୁଅ ଭାଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସେନାପତି ସମ୍ପାଦକ ଦ୍ଵାରା ଟଙ୍କା ଯୋଗାଣ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଗାଣ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ଥିତି ଦରକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଏକଅନ୍ତରେ ନ ରହି ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ରହିବାକୁ ତାହାଙ୍କର ବଡ଼ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଆନ୍ତମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥିତିପରିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ତିନିଗୋଟି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପରିବାରରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା । ମୋହର ଜେଜୁତାପୁଅ ଭାଇ ରାଧାମୋହନ ସେନାପତି ଏବଂ ମୋହର ଭ୍ରାତୃଷ୍ଠ ଲଳମୋହନ ସେନାପତି ମୋଠାରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ହୋଇଗଲେ । ଆନ୍ତମାନଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଭାଗ

୧୮୯୪ ମସିହାର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଡୋମପଡ଼ାର ରାଜାସାହେବ ବଜେତ୍ କୁମାର ମାନସିଂହ ଭ୍ରମରବର ରାୟଙ୍କଠାରୁ ଟେକିଗ୍ରାଫ୍ ପାଇ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯୋଗେ ରାଜବାଲି ବାଟେ କଟକ ଚାଲିଗଲା । ରାଜାସାହେବ ତାଙ୍କ କଲିକତାରେ ୧୯୦୦ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ମୋତେ ଦେବାନୀ-ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଜାଣି ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଗବନସୀନ ହେବା ଦିନଠାରୁ ଲେଖାପଢ଼ା ଚର୍ଚ୍ଚା ଶୁଣିବାର କେବଳ ଡାକ୍ତରୀ-ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ, ଚରତ୍ର ନିର୍ମଳ, ତାଙ୍କର ସ୍ଵାଧୀନ ମତ ନ ଥିଲା । ସର୍ବଦା ସେ ପର କଥାରେ ଚଳୁଥିଲେ । ସେ ଏତେ ଅଳସ ଯେ କଲିକତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୌଣସି କଥା ବୁଝି ନ ଥିଲେ । ନିଜଗଡ଼ରେ ରହିବାକୁ ଅନୁକ୍ରମ, ସେ ସର୍ବଦା କଟକରେ ରହିବାକୁ ସୁଖ ମଣୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପିତୃଦେବ ନିଜାନ୍ତ ଦାୟରେ ପଡ଼ି, ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ରଖି କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଜୀବନ-କାଳରେ ଅଧିକାଂଶ ରଖି ପରିଶୋଧ କରିଯାଇ ଥିଲେ, ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଡୋମପଡ଼ା ଯାଇଥିଲି, ଦେଖିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଯୋଗେ ପୈତୃକ ସଂକଳ୍ପ ରଖି ଫିରିକ ହୋଇ ପରିଶ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

ମୋହର ଡୋମଡ଼ା ଆଗମନର କେତେକ ମାସ ଉତ୍ତର ରାଜାବାହେବାଙ୍କ ବଧବା ମାତା ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ରାଜା ମାତୃବ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ବଧବା ମାତାଙ୍କର ଅନ୍ୟେଷ୍ଟି-ହିସା ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ମାତୃ ବିପ୍ଳାବର ଅଳ୍ପ ବ୍ୟସ ଉତ୍ତର ରାଜାବାହେବା ମଧ୍ୟ ପରଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ରାଜମତାଙ୍କ ବିପ୍ଳାବର କେତେକମାସ ଉତ୍ତର ତାହାଙ୍କର ଜନମା ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜାବାହେବାଙ୍କ ମାତାମହା ଟୀକକାଲୁ ଅଧିଶୃଣ୍ଠ ରାଜା ପାଟମହାଦେଈଙ୍କ ପରଲୋକ ଗମନ-ସମ୍ପାଦ ଡୋମପଡ଼ାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ରାଜା ପାଟମହାଦେଈ ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ କନ୍ୟା ସହିତ ପୁଣ୍ୟଧାମକୁ ଆସି ସେହିଠାରେ ଦେହ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତା ରାଜା ପାଟମହାଦେଈଙ୍କ ଅନ୍ୟେଷ୍ଟି-ହିସା ଉପଲକ୍ଷରେ ଡୋମପଡ଼ାପକ୍ଷରୁ ମୁଁ ଟୀକକାଲୁ ଯାଇ, ସେ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାୟ ଛ ମାସକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲି । ସେହି ଛ ମାସକାଳ ମୋ ହାତରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ, ମୁଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିୟୁକ୍ତ କରି ତେଲିଙ୍ଗୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲି ।

ରାଜାବାହେବାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରର ସତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛି । ରାଜାବାହେବା ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଗର୍ଭବେଦନା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏହି ଗର୍ଭରୁ ପୁଅ କି କନ୍ୟା ଜାତ ହେବ ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିବା ଏବଂ ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେଲେ, ତାହାର କୋଷୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଖୋରାଧା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଡକାଗଲା । ଜ୍ୟୋତିଷ ଉକ୍ତ ବୟସରେ ବିଶେଷ ନିପୁଣ ବୋଲି ଡୋମପଡ଼ା ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗଡ଼ଜାତରେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ଜ୍ୟୋତିଷ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ, ରାଜାବାହେବାଙ୍କର ଏହି ଗର୍ଭରୁ ପୁଅ କି କନ୍ୟା ଜାତ ହେବ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି । ଜ୍ୟୋତିଷେ

ମୋ ସନ୍ତୁରେ ବସି, ରାଜାବାହେବାଙ୍କ କୋଷୀଧରି, ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମିରେ ଅଙ୍କପାତ କରି, ଗଣାଗଣି କଲେ । ମୁଁ ସନ୍ତୁରରେ ବସି ଦେଖୁଥାଏ । ଉତ୍ତର ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ନ ଥିଲେ । ଗଣାଗଣି ସମାପ୍ତ କରି ଶକ୍ତି ଗୋଟାଳ ଉଲେ ଥୋଇଦେଇ ଜ୍ୟୋତିଷେ ବିରାସ ବଦନରେ ମୋତେ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆହା ! ରାଜା ତ ମରିଯିବେ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ରାଜାଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ବେଦନା ନାହିଁ—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବଳ ଗର୍ଭବେଦନା ମାତ୍ର ।” ଜ୍ୟୋତିଷେ କହିଲେ— “ହେଲେ, କ’ଣ ହେଲା ? ଆଠ ଗୋଟା ଗ୍ରହ ମାରକରୂପେ ଉପସ୍ଥିତ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରହ କ’ଣ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ?” ଜ୍ୟୋତିଷେ ମେଲଣି ଦେନି ବସାକୁ ଗଲେ । ରାଜି ନଅଟା କି ଦଶଟା ସମୟରେ ମୁଁ ପୁଣି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ପରୁଗିଲି, “ସମ୍ପାଦ କ’ଣ ?” ସେ କହିଲେ, “ଆଜି ଶେଷରାତିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାରକ-ଗ୍ରହର ପ୍ରାବଳ୍ୟ ଅଛି । ରାଜା ସବି ପାହିଯାଏ, ରାଜା ରକ୍ଷା ପାଇଯିବେ, ମାତ୍ର ରାଜା ପାହିବ ନାହିଁ ।” ସେଦିନ ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିଚିତ୍ରତା ଉପସ୍ଥିତ ଦେଖିଲି । ପ୍ରାତଃକାଳଠାରୁ ଗୋଟାଏ ବଲୁଆ ବଗରୁ ବାହାର ଆସି ଉତ୍ତାସ ସିଂହଦ୍ୱାର ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଉପରକୁ ମୁହଁକରି ରକ୍ତ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସିଂହଦ୍ୱାରଠାରୁ ଚଢ଼ିଦେଲେ, ଗୋଟା ଦୁଆରେ ସେହିପରି କରେ । ସେଠାରୁ ଚଢ଼ି ଦେଲେ, ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ଆସି । “ଉତ୍ତାର ସାଗର” ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଅନଙ୍ଗଲର ସୂଚନା ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଶେଷରାତି—ବନ୍ୟ କୁକୁଟ ରକ୍ତବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଫିନନର କୋଳାହଳ ଶୁଣି, ମୁଁ ଉତ୍ତାସ ଆଡ଼କୁ ଧାଉଁଗଲି । ଅନୁଶୀଳ ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ ବାହାରରୁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ, ଭିତରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଗମ୍ଭୀର ଭିତରଟା ରକ୍ତମୟ । ରାଜାଙ୍କର ଶେଷଦଶା ଉପସ୍ଥିତ । ସଦ୍ୟପ୍ରସୂତା କନ୍ୟାଟି ଜୀବତା ଥିଲା । ଦଶପନ୍ଦର ବନ ଉତ୍ତର ସେ ତାହାର ମାତାର

ପୋହର ମିଶ୍ର ହେଲ । ଧାଉଁଟା ନାଉଛେଦନ କରି ଜାଣିଲ ନାହିଁ । ନାଉ ଫୁଲି ଯା' ହେବାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡିଲ ।

ପୁରୋକ୍ତ ଦଟଣାର କେତେକ ମାସ ପରେ ମୋ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ ଦଟଣା ଦଣ୍ଡିଲ । ଜ୍ୟୋତିଷଗଣ ଚଣନା କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ମୋ ସନ୍ଧ୍ୟାମିଣୀ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ଦେବୀଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀରେ ନିଧନାୟତ୍ତ ବଳବତ୍ତର ଶ୍ଵାବରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ପରମାୟୁ ୩୮ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କର ୩୮ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ଅକ୍ଷର୍ଣ୍ଣଭୋଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କୌଣସି ଉପରୁରେ ଉପଶମ ହେଲା ନାହିଁ । ଯେତେ ଲଘୁ ଆହାର କଲେ ମଧ୍ୟ ପରିପାକ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେ ଶଯ୍ୟାଗତ ହେଲେ । ୧୮୯୪ ମସିହା ଶତାବ୍ଦୀ ୧୮୯୭ ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ ଅପରାହ୍ଣ ଶ ରୁଚିତା ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

ମୋହର ଟେଣବାବସ୍ଥାରେ ମାତା ପିତା ଗୁଲିଯାଇ-ଥିଲେ । ମୋର ଜୀବନଧାରଣୀ ରକ୍ଷାକାରଣୀ ଠାକୁର ମା ମଧ୍ୟ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗୁଲିଯାଇଥିଲେ । ଜ୍ଞାତବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି କିଛିମାତ୍ର ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିଲା । ମୋ'ର ଦ୍ଵିତୀୟ ବିବାହ ସମୟରେ ମୋର ବୟସ ଉନବିଂଶ ଏବଂ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କର ବୟସ ବାରବର୍ଷ ମାତ୍ର । ସେହି ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ସେ ମନ ପ୍ରାଣ ଦେଇ, ମୋର ମଙ୍ଗଳଜାମନା ଏବଂ ମଙ୍ଗଳ-ସାଧନା କରି ଆସୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁଂ୍ୟସୂକ୍ତ ମୁଁ ଅନ୍ୟାୟ ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରି ରଖିଅଛି । ମୋ'ର ସ୍ତ୍ରୀ ବିୟୋଗ ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ଚବିଶ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖୁଛି, ମୋର ହୃଦୟ ଶୂନ୍ୟମୟ । ମୋ' ମନୋବିବଦନା ଜଣାଇବାକୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ମୋ ହୃଦୟରେ କେବେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତ

ହେଲେ, ଉନ୍ୟାୟ ତାଙ୍କ ସମାଧି ନିକଟରେ ବସି ମୁଁ ସାନ୍ତ୍ବନା ଲାଭକରେ ।

ମୁଁ ଯେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଶିଖିଛି, ସେଥିରେ ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ମୋ' ସ୍ତ୍ରୀ । ସେ ମୋ' କବିତା ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ମୁଁ କବିତା ଲେଖୁଥିଲି । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ମୋ ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ କବିତା ଲେଖିଲି । ମୋର ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଦାରୁଣ ପୀଡ଼ା, ବିପଦ ଓ ମନର ଅସ୍ଥିରତା ସମୟରେ ଲେଖା । ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ଥାନାନ୍ତେ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ମୋହର ଛୁଟା ମହାଶ୍ଵରତର ଆହୁତ ଓ ରାମାୟଣରୁ କେତେକ ଅଂଶ ପାଠ କରୁଥିଲେ ।

ମୋ' ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ମୋ' ଗୁହର ବୟସ ତେରବର୍ଷ ଓ କନ୍ୟାଶିର ବୟସ ଏଗାର ବର୍ଷ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଚପିଷ ଜ୍ଞାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ିଯିବାକୁ ମୋହର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ମୋହର କର୍ମସ୍ଥଳ ଡୋମଡ଼ାକୁ ନେଇଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ଅସୁବିଧା ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କଟକରେ ରଖିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରି, ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗୁଲିବାଲି ସ୍ଥିମର ଯୋଗେ କଟକ ଗୁଲିଗଲି । ମୋହର ପରମବନ୍ଧୁ ପରମଧାର୍ମିକ ମଧୁସୂଦନ ଗୁପ୍ତ ପିଲା ଯେଉଁକୁ ଆପଣା ଭରେ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା-ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ମଧୁବାବୁ କଟକ ନିର୍ମାଳ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ । ସେହି ସ୍କୁଲରେ ତାଙ୍କର ବସା । ପିଲାମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଖରଚ ବାବଦ ମାସିକ ୪ ୩୫୯ ହାବାବରେ ତିନିମାସରେ ଖରଚ ସମ୍ଭାଳି ଏକଶତ ଟଙ୍କା ମଧୁବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ, ମୁଁ ଡୋମଡ଼ା ଗୁଲିଗଲି । ପିଲାମାନେ ଏକବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଥିଲେ । ପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କୋଠା ଭଡ଼ା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ ରଖାଇଲି ।

ତୋମପଡ଼ାର ଶ୍ରୀମାତେବଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠି
 ଝିଣ୍ଡାର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସବର ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଦିଗ୍‌ଗାୟ
 ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ-ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେନ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଓକଲ
 ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗଗତା ଶ୍ରୀ ଯାଜୁର ରାଜାଙ୍କ
 କନ୍ୟା । ତାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅନୁତା କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ
 ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସହିତ ବବାହ ସକାଶେ ରାଜା-
 ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ଏବଂ ମୋ ନାମରେ ପାଞ୍ଚବୁଦ
 ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ପକ୍ଷ ଧରି ଓକଲ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ
 ହେଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ସବରେ ଶଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜାଙ୍କ
 ଓକଲ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜାଙ୍କର
 ଗୋଟିଏ କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ ଅବବାହିତା ଥିଲେ ।
 ତୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱଜ୍ଞାୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଇ ପୁଅ-
 ମାନଙ୍କର ଏଠାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ କରାଇବାର ନିତାନ୍ତ
 ଇଚ୍ଛା । କାରଣ ଜାତୀୟରେ, କୁଳ-ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ
 ଶଲ୍ଲିକୋଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । “ବାନ୍ଧବଃ କୁଳ ମିତ୍ରନ୍ତୁ ।”
 ମୁଁ ଶଲ୍ଲିକୋଟ ଯାଇ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ଥିର କରି
 ଆସିଲି । ମୁଁ କଟକ ବସାରେ ଥାଏ । ଦିନ ସକାଳେ
 କନିକା ମେନେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ରାଜାସାହେବ ନୃସିଂହ
 ନାରାୟଣ ଉଦ୍ଧବଦେଓଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେନି ମୋ’ ବସାରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହି ଘଟଣାର ଦୁଇଦିନ ଉତ୍ତରେ
 ମେନେଜର ବାବୁ ମୋତେ କଟକସ୍ଥ କନିକା ରାଜ-
 ବାଟିକୁ ଡାକ ଦେନଗଲେ । କନିକାର ପୂଜ୍ୟପୁତ୍ର ବୃଦ୍ଧା
 ଶ୍ରୀ ମୋତେ କହିଲେ, ତାହାଙ୍କ କନ୍ୟାସହିତ
 ତୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ କରାଇ ଦେଲେ, ସେ
 ମୋତେ ଖୁସି କରାଇ ଦେବେ । ମୁଁ କହିଲି, “ଏହି
 କାର୍ଯ୍ୟଟି କରାଇ ପାରିଲେ, ମୁଁ ଖୁସିହେବି ।” ଅନ୍ୟ
 ସମୟରେ ମେନେଜର ବାବୁ ମୋତେ କହିଲେ; —
 ରାଜାଙ୍କର ପରଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଶୀ ଅଛି, କନିକା
 ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲେ, ବୃଦ୍ଧା ଶ୍ରୀମାତେବଙ୍କ ସମସ୍ତ
 ଦେଶୀ ପରିଶୋଧ କରି ଦେବେ । କନିକା ଘଟଣା
 ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଉତ୍ତର ପାଇଲି, “ଆପଣ

ଯେଉଁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବେ, ମୋହର ସେଥିରେ
 ଆପଣ ନାହିଁ ।”

କନିକା-ସମ୍ବନ୍ଧ-ସମାପ୍ତ ହୁଏ ତୋମପଡ଼ା
 ରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱଜ୍ଞାୟ ଲୋକେ ଉତ୍ସବର ଉତ୍ତେଜିତ
 ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ସମାପ୍ତ ପାଳିଥିଲେ ଯେ
 କନିକା କନ୍ୟା ରାଜବଂଶଜାତା ନୁହନ୍ତି — ପୁରୁଷଲ୍ଲିପ୍ତି
 କୌଣସି ଅବସ୍ଥିତ ଶସ୍ତ୍ରାସତ୍ର ବଂଶଜା ଏବଂ ମାନସାୟା
 କନିକାଶ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଳିତା । ତୋମପଡ଼ା ରାଜା
 ଶଯ୍ୟା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶସ୍ତ୍ରାୟତ ସହିତ ଶଯ୍ୟାବଦ୍ଧ ବବାହ
 ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ତୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କ ଜାତିପାତ ଅଶଙ୍କା
 କଲେ । ମୁଁ ସମସ୍ତ ଆପଣି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି କନିକା
 ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିରକଲି ।

ବବାହର ପୂର୍ବଦିନ ସକାଳେ ରାଜାସାହେବ
 ତୋମପଡ଼ାଗଡ଼ରେ ନାନ୍ଦିମୁଖି ଯାଇ ଭଗିନୀର
 ଚୋଟାରେ ରହିଲେ । ବବାହ ଦିନ ଉପରଓଳ
 କଟକଠାରୁ ଦୁଇ କୋଶ ଦୂର ଗୋଡ଼ାସାହୁଠାରେ
 ଯେପରି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ତୋମପଡ଼ା ସହିତ ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ-
 ହେଲା । କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲିରେ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ ପ୍ରବଳ
 ବୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବାଜା, ରୋଷନାଇ ସମସ୍ତ ଛୁନି
 ଭିଜି ହୋଇଗଲା । ରାଜା ଯେଉଁ ଚଉଦୋଳରେ ବସି
 ହୋଇଥିଲେ, ତୋମପଡ଼ା ସେ ଚଉଦୋଳକୁ ଯୋଡ଼ି
 ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା । ରାଜାସାହେବ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ
 ପାଲିକିରେ ବସି ହୋଇ ଆସିଲେ । କାଠଯୋଡ଼ି
 ଉତ୍ତର କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ତୋମପଡ଼ା ବର୍ଷା
 ଏକାବେଳେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ରାଜବର କୌଣସି-
 ରୂପ କନିକା-ନିଧିରେ ବସିହେଲେ । ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ
 ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବାପରେ,
 କନିକାର ମେନେଜର ରାଜାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦେଶୀ ପରି-
 ଶୋଧ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲେ । ମୁଁ ତୋମପଡ଼ାରୁ

ଭୁଲ ଆସିବା ପରେ, ଡୋମପଡ଼ାର କର୍ମରୂପ-ମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲି ଯେ, ମେନେଜର ବାବୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

ଏହି ସମୟରେ ମୋହର ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବାହାରେ । ଗୋଟିଏ ଅନାଡ଼ି ଡାକ୍ତର ତାହା ଅସ୍ଥି କଲ । ଘାଆର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲା । ମୁଁ ଚିନ୍ତାଗତ ହେଲି । ଅସ୍ବାଧାର ଘାତ ସମୟେ ମାୟାବଳୀ ରୂପ ଧାରଣ କଲ । ଘା'ର ମୁହଁଟା ଛୋଟ; କିନ୍ତୁ ନାଲିଆ ବାବୁ ଭିତରେ ତରିଯାଇ କହୁଣୀ ପାଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚିଲା । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ, ହୋମିଓପାଥୀ ଏଲେପାଥୀ ସବୁପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ଡାକ୍ତରସାହେବ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଯିବା ପରଦିନ ଡୋମପଡ଼ାର ରାଜକୁହୁମ୍ଭୀ ଜଣେ ବାବୁ ମୋତେ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଡୋମପଡ଼ାରୁ ଆସି ମୋ' ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ପଦ୍ମପଲ୍ଲବ ପଥରେ ଟିକିଏ ଘିଅ ମାଷିଦେଇ ତାହା ସେକି ଘା'ଉପରେ ବାନ୍ଧିଦେଲି । ଏହିପରି ଛଅ ଦିନ କଲ ପରେ ଦେଖିଲି ଘାଆ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଣି ଯାଇଅଛି । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ମ ବଡ଼ଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ।

ମୋହର ବ୍ୟୟ ସମୟରେ କନିକା ମେନେଜରଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଏବଂ କନିକା କନ୍ୟା ଡୋମପଡ଼ା ରାଣୀସାହେବଙ୍କ ଅନୁରୋଧମତେ ଡୋମପଡ଼ା ରାଜା ମୋତେ ପଦତ୍ୟୁତ କଲେ । ମୁଁ ପବେ କହିଅଛି, ରାଜାସାହେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ-ମନା । ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ଯେ, ମୋ' ଦୋଷରୁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦେଶାନ୍ତ ହୋଇଅଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ମୋତେ କର୍ମତ୍ୟୁତ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୋଷ ମୋ'ର ମୁହଁ । ଦୋଷ ରାଜାଙ୍କର । ରାଜାସାହେବଙ୍କ କନିକା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ବଢ଼ିବା ପୂର୍ବ

ତନବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ଖରତ ଛୁଡ଼ି ନୈମିତ୍ତିକ ଖରତ ହୋଇଥିଲା —

ରାଜମାତାଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠି ଫିୟାରେ	ଟ ୯୫୦୦୯
ରାଣୀ ସାହେବଙ୍କ ,,	ଟ ୩୫୦୦୯
ରାଜାଙ୍କ ନଅର ତିଆରିରେ	ଟ ୫୦୦୦୯
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚରେ	ଟ ୩୦୦୦୯
ରାଜମାତାମହା ରାଧିକା ପାଟନହାଦେବୀଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠି ଫିୟା ସମୟରେ	ଟ ୫୦୦୯
	ଟ ୨୧,୫୦୦୯

ଏହି ଏକୋଇଶ ହଜାର ପାଞ୍ଚଶଟଟଙ୍କା ଖରତ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଟଙ୍କା କରଜ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ମୁଁ ସେ ସମସ୍ତ ବାଧା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି, କନିକା-କନ୍ୟା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି, ମୁଁ ତାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ପାଇଲି, ଯୋଗେ ନିଜର କର୍ମଫଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ପୂର୍ବ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ମୁଁ ଡୋମପଡ଼ାର ଯେଉଁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଥିଲି, ସେହି ବନ୍ଦୋବସ୍ତଠାରୁ ଅନ୍ୟାବଧି କେତେକ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପଡ଼ିତ ଜମି ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେହି ହାଲ ଆବାଦ୍ଧ ଜମିପାଲି ରାଜସରକାରର କିଛିମାତ୍ର ଆୟ ହେଉ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ସେ ସମସ୍ତ ଜମି ଜରିବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପାଇଁ କର୍ମରୂପ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲି । ମୋ'ର ଏହି ଦିଗ୍ଗା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହାଲ ଡୋମପଡ଼ା ଭୂମିକର ବାର୍ଷିକ ତନବଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧିପାଇଥିଲା । ଡୋମପଡ଼ାରେ ବିଦେଶୀୟ ଉଦ୍ର ଅଭ୍ୟାଗତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବାସ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଘର କିମ୍ବା ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ନିକଟରେ ଜଳର ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । ଏହି ଅଭାବ ଦୂରୀକରଣ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ

ଗୋଟିଏ ପଥର କୁ ଅଭିଆସ ସିଂହଦ୍ୱାର ସମ୍ମୁଖରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଲୋକେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହି ବଙ୍ଗଳାକୁ ‘ପଙ୍କାଉମୋହନ ବଙ୍ଗଳା’ କହନ୍ତି । ଉତ୍ତାପ ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଣା ଘରସବୁ ଭଙ୍ଗାଇ ଏକପ୍ରକାର ନୂଆ ପକ୍କାଘର, ଗୋଟାଏ ବଙ୍ଗଳା ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ନିଜଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ କୂପ ବା ପୁଷ୍କରିଣୀ ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଲୋକ ରଣନଂକୁ ଜଳ ଆଣିବା ସକାଶେ ଯାଉଥିଲେ । ଦୂରପଥ ଭ୍ରମଣ ହେତୁ ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା । ମୋହର ପରଲୋକଗତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ସକାଶେ ଶାସନ-ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ କୂପ ଖୋଳାଇ ଦେଲେ । ସେହି କୂପର ଉପର-ପଥର ଖଣ୍ଡକରେ ଲେଖାଅଛି— “ଶ୍ରୀମତୀ କୁଷ୍ଠକୁମାରୀ ଦେବୀ, ବାଟଲଗୁର ।” ଏହି କୂପଟି ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇଅଛି । ନିଜଗଡ଼ଠାରୁ ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ପାଥପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବାଙ୍କି ସଡ଼କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ସଡ଼କ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ପାଥପୁରଠାରୁ ଶୁଣପଟ୍ଟୀ ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବଡ଼ କଣ୍ଟା ବାଉଁଶବଣିଆ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ନିଜଗଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଟବଲ ଗହୀର ମଧ୍ୟରେ ଯା’ଆସ କରୁଥିଲେ । ଆଗାଡ଼ଠାରୁ ପ୍ରାୟ କାର୍ତ୍ତିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାନଦୀ ବଢ଼ି ଜଳରେ ବଲ ବୁଡ଼ି ବାଟଟାଇମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଗମ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଡୋମପଡ଼ାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ-ବାସିଗଣ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲି ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଚଢ଼ି ପାଥପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯା’ଆସ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱୟଂ ରାଜାସାହେବ କନ୍ୟା ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ହାତୀରେ ଯା’ଆସ କରୁଥିଲେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଗହୀର ବଲରେ ଜଳ ସମୟ ସମୟରେ ହାତୀର ଗହପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁର୍ତ୍ତ କରୁଥିଲା । ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ମୁଁ ନିଜଗଡ଼ଠାରୁ ପାଥପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ସଡ଼କ ନିର୍ମାଣ କରାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଡୋମପଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲଗୃହ ନିର୍ମାଣ ଆରମ୍ଭ କରାଇଥିଲି । ୧୮୯୭ ମସିହାରେ

ମୋର କିଛି ପରିତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ସେଥିର କାନ୍ଥ ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା ।

ମୋର ବ୍ୟାଧି ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଡୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପଦଚ୍ୟୁତ ପଦ ପାଇଲି, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପାଲକ ଚଢ଼ି ଅତି କଷ୍ଟରେ ଡୋମପଡ଼ା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁଗଲି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାଥୀର ହେଲୁନାହିଁ । କନିକା ନଥିବାରୁ ଗଲି । ଯୁବକ ରାଜା ନୃପେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସେ ପୂର୍ବବତ୍ କରମର୍ଦ୍ଦନ (Shake-hand) କରି ପାଖରେ ବସାଇଲେ ।

ପୂର୍ବବତ୍ ପ୍ରେମାଳାପ, ହସି ହସି କଥା । ରାଜକୁମାରଙ୍କ ସେ ସମୟର ମୋହନା ମୁର୍ଖିଟି ମୋ’ ହୃଦୟରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିପିତ ରହିଅଛି । ବିରୁଦ୍ଧ ନାବାଳକ—କିଛିମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ହାତକୁ ଆସି ନାହିଁ । ମୁଁ ଓପେସିତ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କୁ କିଛି କଥା ନ କହି, ମେଲଣି ଯେନି, ବସାକୁ ଆସିଲି । ସେଇଟା ଥିଲା ତାଙ୍କଠାରୁ ଚରବିଦାୟ । ଏହି ଘଟଣାର ପଞ୍ଚମ କି ଷଷ୍ଠ ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳ ଦିବା ପ୍ରାୟ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ମୁଁ ତନ୍ଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଚିଡ଼ିଥିଲି । ହଠାତ୍ ଖୁବ୍ ବଳରେ ଉଠିବସି ଚିତ୍କାର କରି କହିଲି, “ହାୟ ହାୟ ! କନିକାରା ମରଗଲେ ।” ମୋ’ର ଦାଦଣ ବର୍ଷ ବୟସ୍କା କନିକା କନ୍ୟାଟି ପାଖରେ ବସିଥିଲା । ସେ ମୋତେ ବ୍ୟାକୁଳ ଶ୍ବବରେ ପଚାରିଲା, “ବାବା, ବାବା, କେଉଁ ରାଜା ମରଗଲେ ?” ମୁଁ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ କହିଲି, “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏହିଟା ମୋର ପ୍ରଳାପ ।” ଉପେକ୍ଷିତ ଘଟଣାର ଦୁଇଦିନ ଉତ୍ତରେ କନିକା ରାଜାଙ୍କର ପରଲୋକ-ଯାତ୍ରା ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲି । ହସାବ କରି ଦେଖିଲି, ମୋ’ର ପ୍ରଳାପ ସମୟରେ କନିକା ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାଣ-ବାୟୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲା ।

ମୁଁ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କଲି; କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥାଭାବ ଉପସ୍ଥିତ । ଡୋମପତ୍ରା ରାଜାସାହେବ ଦିନେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ବକ୍ସିବଜାର ବଜାରକୁ ଡକାଇ ମାସିକ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ସଜାଣେ ପ୍ରସାଦ କଲେ; କିନ୍ତୁ କିଛିମାସ କର୍ମ ନ କରି, ଏତେ ଟଙ୍କା ନେବାକୁ ମୁଁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାରୁ; ମୋତେ ମାସିକ ଚାକିରି ଟଙ୍କା ଦରମାରେ କଟକରେ ଏମିନିଷ୍ଟ୍ରିଆସ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଯୋଡ଼ା ନେ' କଟକ ଘରେ ଥାଏ ଏବଂ ମୁଁ ସେଠାର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରୁଁ । ମୋର ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଗଳ୍ପ କରୁଁ । କେତେକ ମାସ ପରେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲି ।

ମୋର ଡୋମପତ୍ରା ସହିତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଛିନ୍ନ ହେବାପରେ ଶୁଣିଲି, ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଦେଶା ବଢ଼ିବଢ଼ି ସବୁର ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପହଞ୍ଚି ଅଛି । କନିକା ସହିତ ବା ନଅର ସହିତ ତାଙ୍କର ଆଉ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ସେ କନିକା-ନାମ ଶୁଣିଲେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି - ଦେଶା ସଜାଣେ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ମହାଜନମାନେ ନାଲିୟ କରବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓକିଲ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ରାଜାଙ୍କୁ ମହାଜନ ଜୁଲମରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ କେଉଁଠିର ମହାରାଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ ଟଙ୍କା ଆଣାଇ ସମସ୍ତ ଦେଶା ପରିଶୋଧ କରାଇ ଦେଲେ ।

ଦେଶା ଉତ୍ସାହରୁ ମୁକ୍ତ; କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ମାନସିକ ବିକାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସର୍ବଦା ଚିନ୍ତାହିନ୍ତ ହୋଇ ପଲଙ୍କରେ ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଉତ୍ଥାପ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରି, ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି ସୁଗଠିତ ସୂଦର ଶରୀର ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଶେଷକୁ

କଲକତା ଗଲେ । ସେହି ମହାନଗରରେ ପଡ଼ିତପାବନା ଜାହାଜ କଲରେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

୩୩

କଟକରେ ଅବସ୍ଥାନ

ମୋର କଟକରେ ବାସ ସକାଶେ ବହୁଦିନରୁ ଅଭିଳାଷ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଶୁଣିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ । ଦେବାଦ ମିଳିଯିବାରୁ ବକ୍ସିବଜାର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ବଜାର-ଘର କିଣି ପକାଇଥିଲି । ପରେ ଦେଖିଲି ମୋ ପରି ସାମାନ୍ୟ ଆୟୁର୍ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକପକ୍ଷରେ ସେପରି ଘରେ ବାସ କରି ଚଳିବା ଅସମ୍ଭବ । ବୃହତ୍ ବଜାର ଭିତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଘର । ତତ୍ତ୍ୱର୍ତ୍ତରେ ଉଦ୍ୟାନ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ସହିତ ପକ୍କା-ପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ ବୃହତ୍ ପଡ଼ିଆ ହତା—ସାତହସମାନଙ୍କ ରହିବାର ଉପଯୋଗୀ ।

ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ ଦେଶା ଶୁଣି ପ୍ରତି-ବାସୀଙ୍କର ଅଭାବ; ଧୂଳି, କଚେରି, ପରିଷ୍କୃତ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଘର ଅନେକ ଦୂରରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରକୁ ଘେନି କିଛି ହରବରରେ ପଡ଼ିଗଲା । ମୁଁ ତ ରହିବି ବିଦେଶରେ, ଘରକୁ ଉଡ଼ା ଲାଗାଇବା, ମରାମତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି କିଏ ? ଘରର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବିହୟ କରିଦେଇ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀ ସୁଟାଇଲା । ଘରଟାରୁ ମାସିକ ଚାକିରି ଟଙ୍କା ଉଡ଼ା ଉଠୁଥିଲା । କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରଟାକୁ ଡାକରେ ରଖିଥିଲି । ପରେ ମୋର ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ହେବାରୁ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ମୋହର ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବିହୟ କରିଦେଲି ।

ସ୍କୁଲ, କଚେରୀ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସକାଶେ ସ୍ଥାନ ଅନ୍ୟତ୍ର କରିଥିଲା । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବାଖରବାଦ ଧୂଆଁ ପତର ଆସାଇରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାଗା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ପନ୍ଦର ଖୋଳ ଗୁଣ୍ଠ ପଛଳା ପ୍ରାଚୀର ବେସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଜାଗା ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଛି । ଶୁଣିଲି ଉତ୍କଳପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର ଭଗବାନ ରାଏଚମିନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସେଠାରେ ବସା ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପତନାବସ୍ଥା—ବିକ ଦେବେ । ଜାଗାଟି ନିଷ୍ଠି ବାଜ୍ୟାସ୍ତି । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଖଜଣା ଥିଲା ବାର୍ଷିକ ଦେଡ଼ଟଙ୍କା । ଜାଗାଖଣ୍ଡିକ ଖୁବ୍ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ କଣି ନେଲି । ସେଠାରେ ଘର ତିଆରି କରି, ୧୮୯୭ ମସିହାରେ ବାସ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଏହି ସମୟରେ ମୋର ଅର୍ଥାଭାବ ହେବାରୁ, କାଠ କଣା ବିକା ଓ କପାଟ, ଚଉକାଠ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ, ତାହାର ବିହୟଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ କରୁଥିଲି ।

ସନ ୧୮୯୮ ମସିହା ଉପେନ୍ଦ୍ରର ମାସ ବଡ଼ଦିନ ଛୁଟି ସମୟରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହରରେ ଭାରତବର୍ଷୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ଏକେଶ୍ୱରବାଦଙ୍କ ମହାସଭା ବସିବାର କଥା ଶୁଣି ଡେଲି । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆନନ୍ଦମୋହନ ବୋଷ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ନେସନେଲ ଗ୍ରୋସାଇଟି ମୋତେ କଂଗ୍ରେସର ଡେଲିଗେଟ୍ ଏବଂ ବାଲେଶ୍ୱର ବ୍ରାହ୍ମସାଜ ମୋତେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦଙ୍କ ସଭାର ଡେଲିଗେଟ୍ ପଦରେ ମନୋମାତ କରି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜସ୍ଥ ସଭାମାନଙ୍କୁ ପସ୍ତ ଲେଖିଲେ । ମୁଁ ବାରଙ୍ଗଠାରୁ ରେଲଯୋଗେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଲି । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରଥମ ଏବଂ ଶେଷ କଂଗ୍ରେସ ଦର୍ଶନ । ସଭାରେ ଅଧିକାଂଶ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ରାଜନୈତିକ ଥିଲା । ସହର ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଆକାଂକ୍ଷାଗୁଡ଼ିକ ସଫଳ ହେବାର କୌଣସି ନିକଟ ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ତଥାପି

ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଭୁଲ୍‌ହୋଇ ରହିବା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ହେବନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ, ଦୁଶିଷିତ, ସ୍ୱାଦେଶବଦ୍ଧ, ମାତୃଭୂମିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନକାମୀ ସୁସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଏକତାୟତ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି । ଏକତାର ଘନତାହିଁ ଭାରତ ଚେତନ କାରଣ ।

ମୁଁ ଦିନେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ-ଯାତ୍ରୀର ଦେଖିବାକୁ ଯାଉ ଯାଉ ରାସ୍ତାଧାରରେ ମହାତ୍ମା ବାଳଗଙ୍ଗାଧର ଚଳକଙ୍କୁ କେତେକ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଆଳାପ ପରେ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ସେ ମୋର ହାତଧରି କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ମୋ' ସହିତ ଏପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।” ଦିନେ ମୁଁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହାର୍‌ବର (ପୋତାଶ୍ରୟ) ଦେଖିବାକୁ ଗଲି । ଜାହାଜଗୁଡ଼ିକୁ ଡେଇଁ ଉଠୁଥିବାରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ବାହାଦୁର ଏହି ପୋତାଶ୍ରୟ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ଦୁଇଗୋଟି ପଥର ବନ୍ଧ କଲୁରୁ ବାହାରି, ଝମ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ଦୁଇ ବନ୍ଧର ଅଗ୍ରଭାଗ ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ପୃଥକ ଅଛି । ସେହି ମୁହାଣ ବା ଫାଙ୍କ ବାଟରେ ଜାହାଜ ସବୁ ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ଆସି ପୋତାଶ୍ରୟ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ତଳ-ଚରଙ୍ଗମାଳା ବନ୍ଧ ଉପରେ ପଡ଼ି ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ; ପୋତାଶ୍ରୟ ଭିତରକୁ ଆସିପାରେ ନାହିଁ । ପୋତାଶ୍ରୟ କୂଳରେ ସୁନ୍ଦର ଜେଟି ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଜେଟି ଉପରେ ତାହାର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୌହରେଲ ବିଛା ହୋଇଅଛି । ରେଲଗାଡ଼ି ଜେଟି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଯାଏ । ଉତ୍ତେଜନ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାହାଜ ଭିତରୁ ମାଲ ଉଠାଇଆଣି, ରେଲଗାଡ଼ି

ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଲେ, ଗାଡ଼ ସେହି ମାଲ ସବୁ ସହର ଭିତରକୁ ଖେଳିଆସେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ଥିଲା ‘ପେରୁପା କଲେଜ’ । ମହାତ୍ମା ପେରୁପା ଜଣେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ପୁରୁଷ । ସନ ୧୭୫୪ ସାଲରେ ସେ କାଞ୍ଚିପୁରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମର କେତେକ ମାସ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କର ପିତା ବିଶ୍ୱନାଥ ମୁଦାଲପୁର ପରଲୋକ ଗମନ କରି- ବାରୁ, ତାହାଙ୍କର ମାତା ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜକୁ ପଳାଇଆସି ନାରାୟଣ ପିଲେ ନାମକ ଜଣେ ଧର୍ମ- ଲୋକର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦୟାଳୁହୃଦୟ ପିଲେ ପେରୁପାଙ୍କୁ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ନିୟୁକ୍ତ କରାଇଦେଲେ । ଅବଶେଷରେ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଗୋଟିଏ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ହାଇ ସେ ବିଧି ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପୁଅ ସନ୍ତାନ ନ ଥିଲା । ସେ ଯେଉଁ ଚରମପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ, ତଦନୁସାରେ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସାଧାରଣଙ୍କ ହିତକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦିଆ ହୋଇଅଛି । ‘ପେରୁପା କଲେଜ’ ତାହାଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ସମ୍ପ୍ରତିବଳରେ ପ୍ରାପିତ ଏବଂ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ସହର ପ୍ରାନ୍ତସୀମାର ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ମହାବୀରୀ ଭିକ୍ଷୁଆଙ୍କ ମାରୁବଲ୍, ପଥରର ପାଖାପାଖି ମୁଣ୍ଡ ଦେଖିଲି ।

ମୁଁ ଯେତୁବନ୍ଧ ରମେଶ୍ୱର ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାଞ୍ଚିପୁରମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲି । କାଞ୍ଚିପୁରମ୍ ସ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ ସେଠାରେ ଶିବକାଞ୍ଚି ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁ କାଞ୍ଚି ଘାଟ ଦେଖିଲି । ଏ ସ୍ଥାନର ପ୍ରକୃତ ନାମ କାଞ୍ଚିପୁରମ୍ । ଇଂରାଜମାନେ ଏହାକୁ କାଞ୍ଚିପୁରମ୍ କହନ୍ତି । ସେଠାରୁ ଯେତୁବନ୍ଧ ରମେଶ୍ୱର ଯାତ ଆଠ ଦିନ ବାଟ; କିନ୍ତୁ ମୋର ସଙ୍ଗୀ ଭୁବନ ଆଉ ଅଧିକ ଦୂର ଯିବାକୁ ମଜିଲ ନାହିଁ, ମୁଁ ଫେରିଲି । କାଞ୍ଚିପୁରମ୍‌ରୁ ବେଙ୍ଗାଳୁରୀ ଲମ୍ବା ଟିକିଟ୍ କଲି ।

ବେଙ୍ଗାଳୁରୀ ସ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ କୃଷ୍ଣାନଦୀରେ ସ୍ନାନ କଲି । କୃଷ୍ଣାନଦୀ ଉପରେ ଯେଉଁ ଲୌହମୟ ଟଙ୍କୁ ଅଛି ତାହାପରି ସୁନ୍ଦର ଟଙ୍କୁ ଆଉ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ମାର୍ଗରେ ଇଲେର ସ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ- ଥିଲି । ତା’ ପରେ କଟକ ।

ସନ ୧ ୯୯ ମସିହାରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜମିଦାର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଜଗଦେବଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ପାଇ ଖୁମାର୍ ଯୋଗେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଚାଲିଗଲା । ମୁଁ ଅକ୍ଟୋବର ୨୭ ତାରିଖ ଶୁକ୍ରବାର ରାତି ୮ ଦଶା- ବେଳେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ଓ ଗୌରୀଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ସହୋଦର ଭାଇ ଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କଠାରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଲଭା ଅନୁସାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାରମାନେ ଜାତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର	ଗୌରୀଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର
ଜଗନ୍ନାଥ ଭ୍ରମରବର ରାୟ	ରାମଗୋବିନ୍ଦ ଜଗଦେବ
ବଳରାମ ଭ୍ରମରବର ରାୟ	ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଜଗଦେବ
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ନରେନ୍ଦ୍ର	
ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ	
ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ହରିଚନ୍ଦନ	
ଗୋକୁଳଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ	
(ପାଞ୍ଚଭାଇ)	

ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ଜମିଦାର- ମାନେ ନାସିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଣସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ । ଅତ୍ୟଧିକ ଦେବ ଓ ଅଭିଧି ସେବା ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଏ ଭାଗ୍ୟ-ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦୃଷ୍ଟିଅଛି ।

ଦେବସେବା ବିଷୟରେ ଦୁଇ ଜମିଦାର ବଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଚାଲୁଥିଲା । ଦୋଳପୁଣ୍ଡ୍ରମା

ଯାହା ଉପସ୍ଥିତ । ଜଣେ ଲୋକ ଆସି ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, “ବଡ଼ବାବୁ ଆଜି ହୃଦ୍‌ଘାତ କଲେ, ବୋଲିଯାହାକୁ ପାଞ୍ଚପଞ୍ଚା ଗୋଟିପୋ’ ଆସିବ । ବୟନା ଟଙ୍କା ଧରି ଲୋକ ବାହାରିଗଲା ।” ଉତ୍ତର ଦେଲା, “ଏ’କଣ ଆମର ସାତପଞ୍ଚା ଗୋଟିପୋ’ ଆସିବ ।” ସେ ଲୋକ କହିଲା, ତାଙ୍କ ଲୋକ ଭଲ ଭଲ ପଞ୍ଚା ହାତେଇ ନେବେ । ବୟନା ହାତାଯାଉ । ମୁଁ ଏହି ବାଟେ ବାଟେ ଆଗେ ଧାଇଁଯାଇ ବୟନା କରି ଆସିବି । ସେମାନେ ଭଲ ଗୋଟିପୋ’ ପାଇବେ ନାହିଁ ।” ଏହା କହି ସେହି ଲୋକ କିଛି ଟଙ୍କା ଧରି ବାହାରିଲା । କ’ଣ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଲା—ବୁଝୁଛି କିଏ ?

କେନ୍ଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଗୁଜବାସୀ ସାଧୁ ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଗଲା । ସାଧୁ ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରେ ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ ପ୍ରଣତ ହେବାରୁ ଆଉ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଭକ୍ତି ଏବଂ ଗ୍ରହମରେ ତାଙ୍କ ପଦତଳେ ଲୁଟିଗଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଲାଞ୍ଜିନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଲାଞ୍ଜିନ ଶେଷରେ ସାଧୁ କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ଲାଞ୍ଜିନ ଶୁଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ କେମନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶୁଛି ।” ସମସ୍ତ ଭକ୍ତ କହିଲେ, “ହଁ, ହଁ, ଭାରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶୁଛି ।” ନିକଟରେ ମୋର ବସା । ମୁଁ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଗଲି; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତି ଦେଖି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସାଧୁ ଆଜ୍ଞା କଲେ, “ବୃନ୍ଦାବନ-ଧାମରେ ଗୋରୁରଣ ସମୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଏହି ପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତି ବାହାରୁଥିଲା ।” ସ୍ଥିର ହେଲା, ଆସନ୍ତା କାଲି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୋରୁରଣ ଲାଳା-ଉତ୍ତର ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ । ପରଦେବସ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାଟିର ଗାଈ, ବାହୁଣ୍ଡ, ଦାମୁଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଲେ । ଗୋଟିଏ ମାଟିର କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ପାଞ୍ଚଶ ଡ଼୍ରସ୍ତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୋପାଳ ବାଳକ ଅଣାଗଲା । ଏହି ଉତ୍ସବରେ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ସବୁର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରବଳ ତ ଶୂନ୍ୟ । ଅତି ଚତୁର୍ଦ୍ଧାଳକର କରରେ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିଲେ । ଏହିପରି ସବୁ ମାମଲା ।

କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଂଶଯୁଗଳର ବିପତର ପ୍ରଧାନ କାରଣ—ଚତୁର୍ମସ୍ୟାରେ ସାଧୁପଲ ପାଳନ । ଏ ବିଷୟଟି ସମସ୍ତ ଭାରତରେ ବିଖ୍ୟାତ ଥିବାରୁ ଭାରତର ଯାବନ୍ତ ଭଣ୍ଡ, ଶଠ, ଅଳସୁଆ ଅସାଧୁ—ସାଧୁ ପାଲଟି ଯାଇ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ମଠରେ ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି । ସାଧୁ ପାଲଟିବା ସେପରି କିଛି କଠିନ ବିଷୟ ନୁହେଁ । ବରଂ ଆ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡ ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଜଟା ତପ୍ତାର କରି, ଦେହରେ କାଦୁଆ ପାଉଁଶଗୁଡ଼ାଏ ବୋଳି-ଦେଲେ ହେଲା । ସେଭଳି ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କନା ଖଣ୍ଡେ କୌପୀନ ମାରିଦେବା କିଛି କଠିନ କଥା ନୁହେଁ । ‘ଆଷାଢ଼ସ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦିବସ’ଠାରୁ ପୁଣ୍ୟ ମାସ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଧୁଗଣଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ ସମୟ । ସେମାନଙ୍କ ସେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପୁଣି କିପରି ? ଭାତ, ଡାଲି, ଚରକାସ ଓ ରୁଟି ଆଦି ମାତ୍ର କେଉଁ ଉପସ୍ଥିତ । ତାହା ଗୁଡ଼ି ଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୁଷ୍ପ, ମାଲପା ଓ ଲତୁର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ । ଆଉ ଗଞ୍ଜେଇ, ଗ୍ରୀକ୍, ଗୁଡ଼ାଖୁ, ଧୂଆଁ ପିଠ - ସମସ୍ତ ସାଧୁମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ସେବ୍ୟ । ପୁଣି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଉଠାଣି ସାଧୁ ମହାନ୍ତାମାନେ ଘାଟ ଦର୍ଶନକୁ ବାହାରି ଯିବେ । ସେଥିପାଇଁ ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଟଙ୍କା ଲୁଗା ଓ କମ୍ବଳ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ସାଧୁସେବାଦ୍ୱାରା କେହି କେହି ସାଧୁ ମହାଜନ ପାଲଟି ଯାଉଥିଲେ । ସାମନ୍ତଙ୍କ ମଦରୁ ରୁଉଳ, ଡାଲି, ମଇଦା, ଚନ୍ଦ, ଘିଅ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ରୁଉଳ, ଡାଲିରେ ପେଟ ପୂର୍ଯ୍ୟାଏ । ଘିଅ, ମଇଦା, ଚନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବଜାରରେ ଦିନି ଟଙ୍କା ମୁଠିସ୍ଥ କରନ୍ତି । ଏହି ଉପାୟଦ୍ୱାରା କେହି ସାଧୁ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଜମାଉ ଥିଲେ । ସେହି ଟଙ୍କାରୁ ପୁଣି ଜମିଦାରଙ୍କୁ କିଛି କରଜ ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଏହି ରୂପ ଦୁଇଜଣ ସାଧୁ ମହାଜନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାମନ୍ତକୁ ପାଞ୍ଚଶତ ଟଙ୍କା କରଜ

ଦେଇଥିଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ସାଧୁଦଳ ସହୃଦ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି । ସେହି ଦଳ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମୂଳ ଓ କଲନ୍ତର ଦେଇଦେଲେ, ସେମାନେ ଚାଲିଯିବେ । ଯଦି ଦେବାକୁ ଦିନେ ଓଳିଏ ଡେଇଁ ଦୁଏ, ସେମାନଙ୍କ କଟକସ୍ଥ ଜମାୟତ୍ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଚାଲି ଆସିବେ । ଜମାଏତ ଦଳରେ ଷାଠିଏ ମୁର୍ଖି ସାଧୁ, ତପସ୍ବୀ ଓ ଓ କେତେକ ହାଣ୍ଡା, ଓଟ, ଦୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ସେହି ସାଧୁଦଳ ଯଦି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଆସିଯାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପିତ୍ର ଦୈନିକ ଅନ୍ତତଃ ଏକଗତ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ । ତହବିଲ ତ ଶୂନ୍ୟ । ଅନେକ ଜଣରେ ଧାର କରଜ କରି କଲନ୍ତର ବାଡ଼ିଛି । ଛୁଡ଼ାଇ ଦେଇ, ମୂଳ ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଖଣ୍ଡିଏ ନୂତନ ତମସୁକ କରାଇ ଦିଆଗଲା । ଶୁଣିଲି ଏ ମହାଜନ ଯୋଡ଼ାକ ଏଥିପୂର୍ବେ ଲର୍ ଲର୍ ଦଶ ବାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସାମନ୍ତଙ୍କ ମଠରେ ‘ବେଲୁମାସ୍ୟା ସାଧୁ’ ଥିଲେ । ଏହି ମଠରୁ ଉପାଜିତ ଟଙ୍କାରେ ଏବେ ମହାଜନ ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି । ତିନିବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ପଢ଼ିଥିଲି; ଶ୍ବରତରେ ସାଧୁସଙ୍ଗୀ ଅଣରୁକଣ ଲକ୍ଷ ।

ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଜମିଦାରୀର ଆୟ ବ୍ୟୟ ଏବଂ ଦେଶୀ ବସ୍ତୁରେ ତଦନ୍ତ କରି ଦେଖିଲି, ଜମିଦାରୀର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆୟରୁ ମହାଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ମୂଳଟଙ୍କାର କଲନ୍ତର ଆଦାୟ କରି, ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଟଙ୍କା ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ । ଜମିଦାରୀ ବନ୍ଦୁ ନ କଲେ ମୂଳଟା ପରିଶୋଧର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏଣେ ପୁଣି ଲକ୍ଷାବଧି ଟଙ୍କାର ଡକ୍ଟିନାରୀ ମାମଲ ଅଦାଲତରେ ଝିଲୁଥାଏ । ମୁଁ ବିବେଚନା କଲି, ମହାଜନମାନଙ୍କ କଲନ୍ତରବାଦ୍ ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କାରେ ଜମିଦାର ଯଦି ମସାର ତଲାଉବାକୁ ସ୍ବାଭୂତ ହୁଅନ୍ତି, ଜମିଦାରୀ କେତେକ

ଅଂଶ ବନ୍ଦୁ କରଦେଇ, ଡକ୍ଟି ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କରିଦେବୁଁ; ଆଉ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜମିଦାରୀ କଲିକତାର କୌଣସି ମହାଜନ ନିକଟରେ ବନ୍ଦୁକ ରଖି, ଅଳ୍ପ କଲନ୍ତରରେ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିବୁଁ । ଅତଃପର ଧୀରେ ଧୀରେ ମହାଜନ ଦେଶୀ ପରିଶୋଧ କରାଯିବ । ମୁଁ ଭଲରୂପେ ହସାବ କରି ଦେଖିଥିଲି ଯେ ଏହି ଉପାୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଜମିଦାରୀ ରକ୍ଷା ପାଇପାରେ; ମାତ୍ର ମୋ’ କଳ୍ପିତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି, ଜମିଦାର ପୂର୍ବବତ୍ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋତେ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଜବାବ୍ ଦେଲେ ଯେ, ଦେବସେବାର ଖର୍ଚ୍ଚ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କମାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ୯ ମାସ ମାତ୍ର ଥିଲି । ଜମିଦାରୀ ରକ୍ଷାର କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଦେଖି, କାର୍ଯ୍ୟତ୍ୟାଗ କରି, କଟକ ଚାଲିଆସିଲି ।

କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରୁ ଆସିଲାବେଳେ, ମୋ’ ବୟଃକ୍ରମ ୫୭ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ ମୁଁ ଆଉ କାହାର ଅଧୀନରେ କମି ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ’ର କଟକ ବାଖରବାଦ ଘରେ ରହିଲି । ବହୁ ଦିବସ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ବହୁଯତ୍ନରେ ବାଖରବାଦରେ ସେହି ଘରତଳ ଜମି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଅଛି । ଅନେକ କଷ୍ଟ ସ୍ବୀକାର କରି ଘର ଖଣ୍ଡିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଅଛି । ଗୃହର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଫଳବନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ବେଷ୍ଟିତ ଥିବାରୁ, ସେଗୁଡ଼ିକ କୁଞ୍ଜବନ ଭୂଲ ପ୍ରଜାୟମାନ ହେଉଥିଲା । ସେହି କୁଞ୍ଜବନ ଯୋଗେ ଷ୍ଟ୍ରୁ ଅଞ୍ଚଳକାଟି ମନୋହର ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏହି ଘରେ ମୋ’ର ଶେଷଜୀବନର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । କେଉଁଦିନ ରଜନଗନ୍ଧା, କେଉଁଦିନ ବା ଗୋଲପଗୁଳ ପ୍ରଭୃତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା । ସେହି ବିଷୟରେ ମୁଁ କବିତା ଲେଖା ଆରମ୍ଭକଲି । ଅନେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ ଦେଇ ଦେଖିଛି, ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ଠିକ୍ ୯ଟା ସମୟରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଢଳଦି-ବସନ୍ତ

ଆସି, ପୁରସ୍କାଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରେ ରତ ଥାନ୍ତି । ସେ ବସୟରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିଲି । ଯୋଡ଼ିଏ କପୋତ ଆକାଶରେ କପର ଲଗାଇ ଘାଟରେ ଉଡ଼ିଗଲେ, ସେ ବସୟରେ ଗୋଟିଏ କବିତା; ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କାଠଯୋଡ଼ିକଲ ପଥରବନ୍ଧ ଉପରେ ବସିଛି, ମନରେ ଯେଉଁ ଘାବ ଉଦୟ ହେଲା, ତାହା ଗୋଟିଏ କବିତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କଲି । ମୁଁ ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହ କରି, ‘ଅବସର ବାସରେ’ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ପ୍ରକାଶ କଲି ।

ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଶିକ୍ଷକତା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୋର କବିତା ଲେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା । ସେଠାକାର ପ୍ରେସରୁ ଖଣ୍ଡି ଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବାହାରୁ ଥିଲା । ମୁଁ ସେଥିରେ ଆମୋଦଜନକ କବିତା ଲେଖୁଥିଲି । ସେହି ବୋଧଦାୟୀମା ପତ୍ରିକାରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଥିଲି, ତାହାର ନାମ ‘ଲହମନିଆ’ । ବୋଧକରେ ଉତ୍କଳରେ ତାହାହିଁ ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରିତ ଗଳ୍ପ । ଲେକେ ତାହା ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପଡ଼ିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ କେତେଜଣ ? ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଚାଲିଆସି, ଯେତେବେଳେ ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କରେ କର୍ମ କରିବକୁ ଗଲି; ସେତେବେଳେ ମୋର ସାହିତ୍ୟ ଲେଖା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା; ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ଲେଖା ଛାଡ଼ିଦେଲି । ଡେକାନାଲରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋ’ର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁରୁଷି ମଣି ଯିବାରୁ, ମୋର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେବା ପାଇଁ ରମାୟଣ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋ’ର ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁଅ ଜନ୍ମ ବର୍ଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୯୧ ମସିହାରେ ମୁଁ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କରେ । ୧୯୦୨ ମସିହାରେ ସେ ଯେବେ ବି. ଏ. ପାଶ୍ କଲ, ମୋ’ର ସେହି ବର୍ଷ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପଦ୍ମ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଶେଷହେଲା । ମୁଁ ଡୋମପଡ଼ାରେ ଦ୍ଵିତୀୟଥର କର୍ମ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ

ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ମୋ’ର ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ମୁଁ “ପୁଷ୍ପମାଳା” ଏବଂ “ଉପହାର”—ଏହି ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ମୋର କଟକ ବାସ ସମୟରେ ମୁଁ ଉପନିଷଦ ପଢ଼ୁଥିଲି ଏବଂ ତହିଁର ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରୁଥିଲି । ଗୋଡ଼ ବାହା ବେମାର ମୋ’ ଜୀବନର ଚରସହଚର । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାରଙ୍କର ପୁଅ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ସେ ସମୟରେ ମୋ’ ପାଖରେ ରହି କଟକ କଲେଜରେ ଏଫ୍. ଏ. ପଢ଼ୁଥିଲା । ମୋ’ର ଗୋଡ଼ବନ୍ଧା ବେମାର ସମୟରେ ସେ ମୋ’ର ଅନେକ ସେବା କରିଅଛି । ଉପନିଷଦ ଅନୁବାଦ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମୋତେ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛି । ମୁଁ ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ଅନୁବାଦ କରୁଥାଏ ଏବଂ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଡାକ ଦେଉଥାଏ—ସେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲେଖୁଥାଏ । ସେ ସମୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସାହାଯ୍ୟ କରି ନ ଥିଲେ, ଉପନିଷଦ ଅନୁବାଦ ବାହାରବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା ।

କଟକ ବାସ ସମୟରେ ମୋର ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ରେବଣା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଲି । “ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ”ରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ତାହା ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଦେଲି । ମୁଁ ଏହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସମାନ ଲେଖୁଥିଲି, ତାହା ମୋହ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ‘ଧୂଳିଟୀ’ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲି । ଏ ନାମଟି ବାଛୁଥିଲେ ମୋର ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ । ତତ୍ପରେ “ଛମଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ” ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କଲି । ତାହା ସମ୍ପେଦ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଉପନ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହା ପରେ “ଅପୂର୍ବମିଳନ” ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ଏବଂ ଏହି ନାମରେ ତାହା

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଯେତେବେଳେ ଗୁପ୍ତା ହେଲା, ତାହାର ନାମ ଦେଲା ‘ଲହମୀ’ । ମୋର ଏହି ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସମାନ ପଢ଼ି ପାଠକମାନେ ବିଶେଷ ପ୍ରୀତିହୋଇ ଥିଲେ । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠକୁ’ ସେମାନେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଲିଖିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜର ମକଦ୍ଦମାର ବିବରଣୀ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ମଫସଲରୁ କେତେକ ଅଜ୍ଞ ଲୋକ ମକଦ୍ଦମା ବିଷୟ ଦେଖିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିଥିଲେ ।

ସନ ୧୯୦୫ ମସିହାରେ ମୋହର ପୁସ୍ତକସଂଗ୍ରହକୁ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ଵର ଚାଲିଗଲା । ମୁଁ ସେହି ସମୟରେ କଟକ ଘର ଛାଡ଼ି ବାଲେଶ୍ଵର ଗଲି ।

୩୪

ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସ

ମୁଁ ୧୯୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଆସିଲି । ଆଜିକୁ ୧୩ ବର୍ଷ ହେଲା ଏହିଠାରେ ବାସ କରୁଅଛି । ମୋହର ସ୍ତ୍ରୀ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ଅନେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମୋହର ପୁଅ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ଥାଏ । ମୋହର ପୁଅବଧୂ ମୋହର ବାଲେଶ୍ଵର ନିବାସର ଅଧିକାରୀ କାଳ ବିଦେଶରେ ଅଛି । ଜ୍ଞାତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଜ୍ଞାନ ହୋଇ ମୁଁ ଏହି ଘର ୧୩ ବର୍ଷ କାଳ ପ୍ରାୟ ଏକାକୀ ରହିଅଛି । ଚରଦିନ ଏକାକୀ ରହିବା ମୋ ଭାଗ୍ୟଲିପିରେ ଲେଖାଅଛି । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପ୍ରିୟମାତୃହୀନ ଥିଲି, ଯୌବନରେ ପତ୍ନୀବିରହିତ ହୋଇ ଦୂରଦେଶରେ ଥିଲି । ଏବେ

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ତାନଠାରୁ ବିଜ୍ଞାନ ହୋଇ ନିର୍ଜନବାସ କରୁଅଛି । ଏକାକୀ ଥିବାରୁ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ପାଏ । ମୁଁ ଚରଦିନ ଭୋଗୀ ଥିବାରୁ କର୍ମପଟୁ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ବ୍ୟାଧି, ବିପଦ ସମୟରେ ମୋହର ଲେଖା ଟିକିଏ ଭଲ ହୁଏ । ମୋହର ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ସମାଧିମନ୍ଦିର ଏବଂ ଗୃହ ନିକଟସ୍ଥ “ଶାନ୍ତିକାନନ” ନାମକ ଉଦ୍ୟାନ ମୋତେ ଏହି ଘର ନିର୍ଜନବାସକାଳରେ ଶାନ୍ତି ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଶାନ୍ତି ଏବଂ ନିର୍ଜନତାର ହୋତରେ ବୀ ମୁଁ ମୋର ଜୀବନର ଶେଷ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ରଚନା କରିଅଛି । “ମାମୁଁ”, “ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ”, “ବୌଦ୍ଧାବଳାର କାବ୍ୟ” ଏବଂ ମୋହର ଏହି “ଆତ୍ମ-ଜୀବନ ଚରିତ” ଏହିଠାରେ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।

ମୁଁ ଏକାକୀ ଥିବା ସମୟରେ କିଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଦୁଇଜଣ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟକାଳରେ ଘର ଅଗଣାରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଆରାମୀ କୁରୁତ ପକାଇ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ୯-୧୦ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଳ୍ପ କରୁଁ । ଗଳ୍ପର ଅଧିକାଂଶ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକସଙ୍ଗରେ ଥିବା ସମୟରେ ଅନେକ ଗଳ୍ପ ଓ କବିତା ରଚନା କରିଅଛୁଁ । କିଛିକାଳ ମୋ ସହିତ ରହି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ ଅନ୍ୟସ୍ଥ ଚାଲିଗଲେ । ସେ ପ୍ରକାର ପବିତ୍ର ଓ ସୁଖମୟ ନୈଶ-ମିଳନ ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଆଉ ଦୃଷ୍ଟିବ ନାହିଁ । ଉଭୟେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଲାଗି ରହିଥାଉଁ । ଉଭୟର କାମନା ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି । ପୁଣି ଉଭୟେ “ମହାଟକ ସଙ୍ଗ୍ରହାର୍ଥୀ” । ମୋ ପକ୍ଷରେ ସେହି ସୌଭାଗ୍ୟର ସମୟ ଏକାବେଳକେ ଅବସାନ ହୋଇଅଛି ।

ସନ ୧୯୦୯ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଦିନେ ମୁଁ ଭେଦ ବେମାର ଦ୍ଵାରା ଆହ୍ମନ୍ତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ମୋହର ଗୋମାସ୍ତା ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ପଟ୍ଟନାୟକ ଔଷଧ ବିଶ୍ଵାସରେ ମୋତେ ଜଳ ସହିତ ଅମିଶିତ ଗରମ ଗ୍ରାବକ (Undiluted Sulphuric acid) ପାନ କରିବା ପାଇଁ ଆଣି ଦେଲେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଜୀବନଯାତ୍ରା ଅଗ୍ନିମୟ ପଦାର୍ଥ । ଜଳ ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଲେ ଏହା ଔଷଧର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ; କିନ୍ତୁ ଜଳର ରଙ୍ଗ ଓ ଏହି ଗ୍ରାବକର ରଙ୍ଗ ସମାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାବକ ତେନ୍ତୁଳ ଦେଖି କେହି ବୁଝି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଏହା ଜଳ ସହିତ ମିଶିତ ଅଥବା ବିଷଦ୍ଵାରା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ସେଥିନିମିତ୍ତ ମୁଁ ସେହି ବିଷପାନ କରିବାବେଳେ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାର ନ ଥିଲି । ମୁଁ ତାହା ପାନ କରିବା ମାତ୍ରେ ମୋହର ଜହ୍ନଠାରୁ ଉଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ପୋଡ଼ି ଜଳିଗଲା । ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ସର୍ଜନ ମୋ ଜୀବନର ଆଶା ତ୍ୟାଗକରି ବସିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମୋହର ଚେତନା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗ ସଂଚାଳନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଜୀବନାଶା ତ୍ୟାଗକରି ପଡ଼ି ରହିଥିଲି । ଛିର ଗ୍ରାବରେ ପଡ଼ିରହି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁଥାଏ । ଯାହାହେଉ ମୋହର ପୁଅବଧୂର ସେବାଶୁଶ୍ରୁଷା ବଳରେ ଏ ଯାତ୍ରାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା ।

ଏହି ଘଟଣାର ଠିକ୍ ଦୁଇବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ମୋହର ପୃଷ୍ଠକୁଣ୍ଡ ପୀଡ଼ା ଜାତି ହେଲା । ପୃଷ୍ଠକୁଣ୍ଡ ଅତି ଘଷଣ ବ୍ୟାଧି; କିନ୍ତୁ ପୀଡ଼ାର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ଜଣାଯିବାମାତ୍ରେ ଚିକିତ୍ସା ଆରମ୍ଭ କରିବା ଯୋଗୁଁ ପୀଡ଼ାଟା ତେଜେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ଓ ମାରାତ୍ମକ ରୂପ ଧାରଣ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସା ଚଳୁଥାଏ । ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ସକାଳେ ମହାରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର ହାତରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଥର ମେ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତହୋଇ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ଫଳାରମୋହନବାବୁ,

ଏହା ଗୁହାଳିଆ ପଥ । ମୁଁ କହୁଛି, ଆପଣ ଏହି ପଥ ବ୍ରଣ ଉପରେ ଲଗାନ୍ତୁ, ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ହୋଇଯିବେ ।’ ସେହି ପଥ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସ୍ଵୀକୃତ ହେଲା । ମହାରାଜା ମୋ ସହିତ କେତେକ ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥୋପ-କଥନ କରି ମେଲୁଣି ଘେନିବା ସମୟରେ କହିଲେ, “ଫଳାରମୋହନ ବାବୁ, ମୁଁ କାଲି କଲିକତା ଯାଉଛି, ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେ ଦେଖାହୁଏ ।” ହାୟ ! ବାଟଲଗ୍ନର ପକ୍ଷରେ କି ଦୁର୍ଘାଟ୍ୟର ବିଷୟ ! ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଆଉ ବାହୁଡ଼ିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଓଲଟଠା ରୋଗରେ କଲିକତାରେ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ମୁଁ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲି । ମହାରାଜାଙ୍କ ପରି ପରୋପକାରୀ ଲୋକ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦେଖିଲୁ । ମୋ ପ୍ରତି କୌଣସି ବିପତ୍ତିପାତ ବା ପୀଡ଼ା ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଥିଲେ । କେବଳ ମୋ କଥା ବୋଲି ନୁହେଁ, ସହର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଉଦ୍‌ବେଳେକର ପୀଡ଼ା ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ, ତାହା ପାଖକୁ ଧାଇଁଯାଇ, ତାହାର ଉପକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର, ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ଉନ୍ନତିସାଧନ ଏବଂ ସାଧାରଣ ହିତଜନକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମହାରାଜା ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତର ପରଦିନ ‘ପ୍ରବାର୍ତ୍ତା’ ନାମକ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ଆୟୁର୍ବେଦୀ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ସାରଗର୍ଭ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ଦେଖିଲି । ସେଥିରେ ଏକସ୍ଥାନରେ ଲେଖାଥିଲା ଯେ, ‘ଗୁହାଳିଆ’ ନାମକ ଲତାର ପତ୍ରଦ୍ଵାରା ପୃଷ୍ଠକୁଣ୍ଡ ଯେ ଉପଶମ ହୁଏ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା । ମୁଁ ଗୁହାଳିଆ ଲତା ଅନ୍ଵେଷଣ ନିମନ୍ତେ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଅଛି, ଏହି ସମୟରେ ମେହମାୟୁରନବାସୀ ଜଣେ ଜମିଦାର, ନାମ ଦ୍ଵାରକାନାଥ ମାଇକ - ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ

ଆସିଲ । ସେ କହିଲେ ଯେ ପାଣିଶିଉଳ ପଥରାଘାଟ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅତୀତ ପୃଷ୍ଠପୁରୁଷ ଭଲ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ପୁଷ୍ପଗୁଣୀରେ ପାଣିଶିଉଳ ପଥର ଥିଲା । ତାହା ଅନ୍ୟାୟାଲ ମୋ ପିଠିରେ ବାଟି ବାନ୍ଧି ଦିଆଗଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନରେ କେତେଗୁଡ଼ିକ ଛୁପି ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ଛୁପିବାଟ ଦେଇ ପ୍ରସବକୁ ବାହାରି ଆସୁଛି । ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ କିଛିଦିନ ପରେ ଆଶ୍ୱେଷ୍ୟ ଲାଭ କଲି ।

ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୁଖଭୋଗ କରିବା ମୋ' ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ । ପୁଷ୍ପଗୁଣୀ ଭୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାର ଦଶ କି ଏବଂ ମାସ ଉତ୍ତରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ଉରୁପ୍ରସୂ ଭୋଗର ଆହାନ୍ତ ହେଲା । ମୋର ବାମଜଂଘର କେତେକ ଅଂଶ ପାଚି ଚର୍ହିରୁ ପ୍ରସ୍ତ ବାହାରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନେକ ଦିନ ମୁଁ ଶଯ୍ୟାଗତ ଥିଲି । ମୋର ସେହି ବ୍ୟାଧି ସମୟରେ ମୁଁ ଅନେକଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଅଛି । ମହାବଳୀ ବେକୁଣ୍ଡନାଥ ଦେ'ଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କୁମାର ମନ୍ଥନାଥ ଦେ ମୋହର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ମୋ' ନିକଟକୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ମୋ' ପାଇଁ ଡାକ୍ତରଖାନାରୁ ଔଷଧ ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ । ଦିନେ ମୌଳିକା ଅସରତ୍ ଅଳ୍ପ କାବ୍ୟରହି ମୋ ପାଇଁ କଲିକତାରୁ ଅନେକ ଫେଣ୍ଡା ଆଣି ମୋ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୁଁ ପୂର୍ବ ଯେବେ ଶଯ୍ୟାପାନ କରି ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇଥିଲି, ଉତ୍କଳର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ଏବଂ ମୋହର ସୁବକ ବନ୍ଧୁ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ କାବ୍ୟଜ୍ଞ ବାଣୀଭୂଷଣ ମୋତେ ଦେଖିବା ପାଇଁ କଟକରୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ଏହି ଭିତ୍ତି ବ୍ୟାଧି ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ।

ସନ ୧୯୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଶେଷ ଭାଗରେ ନିତ୍ୟାର୍ଥ ଉତ୍କଳହିତୈଷୀ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ପରମ ସେବକ ବେହାର-ଉତ୍କଳ କାଉନସିଲର ଅନ୍ୟତମ ସଦସ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ମହୋଦୟ କଲିକତା ଫେରିଲା

ମୋ' ଗୃହରେ ଦୁଇଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲ । ସକାଳେ ମେଲିଣି ଦେନବା ସମୟରେ ଦେଖିଲି, ସେ ସ୍ଥିରଭାବରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ, ମୋତେ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ବୁଝିଆନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରପୁରୁଷରୁ ଅବିଚ୍ଛଦ ଅଶ୍ରୁଧାର ବହିର୍ଗତ ହେଉଥାଏ । କିଛିଦିନ ପରେ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ, ଧୀରେ ଧୀରେ ମୋତେ କହିଲେ, “ମୁଁ ଦୁଇଦିନ ଏଠାରେ ରହି, ଆପଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିଲି; ଆପଣ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖ, ନିଃସହାୟ ଓ ଏକାକୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରୁଚନମାନଙ୍କ ସେବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ସେବା ଓ ସାହାଯ୍ୟ ସକାଶେ ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକଙ୍କର ପାଖରେ ଥିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।” ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରକାର ସହାନୁଭୂତି ମୋହର ଶେଷଜୀବନର ସାନ୍ତ୍ୱନା ।

ମୋର ଅନ୍ତମକାଳରେ ଦେଶବାସୀମାନେ ମୋହର ଅକିଞ୍ଚିତକର ସାହୃଦ୍ୟ ସେବା ଓ ଦେଶସେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୂରସ୍କାର ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ୧୯୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୁଁ ବାମସ୍ତାରୁ ‘ସରସ୍ୱତୀ’ ଉପାଧି ପାଇଅଛି । ସୁରତରଜିଣୀ ସାରସ୍ୱତ ସମିତି ମୋତେ ଏହି ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଛନ୍ତି । ରଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଚିନ୍ତାବନ ଦେବ ଏହି ସଭାର ସଭାପତି ଥିଲେ । ୧୯୧୭ ମସିହାର ଶେଷଭାଗରେ କଟକରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ଭାଷାଭାଷୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସନ୍ମିଳନୀ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମୋ' ପରି ଅଧମ ଲୋକକୁ ସଭାପତି ପଦରେ ବରଣ କରି, ଦେଶବାସୀମାନେ ମୋତେ ଯତ୍ନପରେନାସ୍ତି ଅନୁଗୃହୀତ କରିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳବରେ ପ୍ରଗତି ହୋଇ ମୁଁ ମୋ'ର ପାଠକପାଠିକାମାନଙ୍କଠାରୁ ଏବଂ ମୋର ହିତୈଷୀ ସମସ୍ତ ଦେଶବାସୀଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ଲେଖକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ—୧୯୧୮ ମସିହା ଜୁନ ମାସ

୧୪ ତାରିଖ ।

ପଦ୍ମିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ'ର ସୂଚନା

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ
ଦ୍ଵାବିଂଶ ଭାଗ

ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା—କେଉଁଠିର ପ୍ରଜାବଦ୍ଘୋଷ ।

ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା—କେଉଁଠିର ପ୍ରଜାବଦ୍ଘୋଷ (ଶେଷାଂଶ) ।

ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା — ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ।

ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା (୧) କଟକରେ କାର୍ଯ୍ୟଶିକ୍ଷା ।

(୨) କଟକରେ ଭ୍ରମଣ ।

ନବମ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ ।

(୨) ମୋର ଶୃଙ୍ଖଳା ।

ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି ।

(୨) ବାଲେଶ୍ଵର ମିସନରୀ ସ୍କୁଲରେ କର୍ମ ।

(୩) କଟକ ନିର୍ମାଣ ସ୍କୁଲର ପଣ୍ଡିତ କର୍ମ ।

ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନ ।

ଦ୍ଵାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପ୍ରେସ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପନ ।

(୨) ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଭାଗ

ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା — ସମାଜର ଶତମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ଠାକୁର ମା'ଙ୍କ ପରଲୋକ ସାଦା ।

(୨) ମଫସଲରେ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ଚେଷ୍ଟା ।

ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା— ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷିବାର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରତ୍ନ ।

ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା—(୧) ସ୍କୁଲ କମିଟିର ମେମ୍ବର ।

(୨) ଦ୍ଵିତୀୟ ବକାଦ ।

(୩) ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ ।

ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା - (୧) ମାଲଗିରିରେ ଦେବାନି ରୁକର ।

(୨) କଟକ ଯାତ୍ରା ।

ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା
ସପ୍ତମ/ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା } —ତୋମପଡ଼ାର ଦେବାନି ।
ନବମ/ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା

ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା
ଦ୍ଵାଦଶ ସଂଖ୍ୟା } —ତେଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମାନେଜର ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶ୍ରାବଣ

ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା
ଦ୍ଵିତୀୟ/ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା } —ତେଜାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମାନେଜର ।

ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା
ପଞ୍ଚମ/ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା } —ଦଶପଲ୍ଲୀର ଦେବାନି ।
ସପ୍ତମ/ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା

ନବମ/ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—ପାଲଲହଡ଼ାରେ ଦେବାନି ।

କେଉଁଝରରେ ମାନେଜର ।

ସତ୍ୟବାଦୀ

୧୩୪୪—ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରାବଣ ‘ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଫକରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନରୁ

୮ମ—୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ’ ।

‘ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରାବଣ ସଙ୍କଟ’ ଏହି

ନୂତନ ନାମରେ ପରିଚ୍ଛେଦଟି ନାମିତ ହେଇଛି ।

ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣଂ

ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣ

ଶାରଳା ବନ୍ଦନା

ବନ୍ଦଇ ଶାରଳା ମା ଗୋ ଝଙ୍କଡ଼ବାସିନୀ,
ସଖାବଳାଇନ ଦେଖ ଅକଳଦାସିନୀ ।
ବନ୍ଦ୍ୟାର ଭଣ୍ଡାର ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ପୀଠ ସ୍ଥାନ,
ବାହାରନ୍ତି ପଲ୍ଲ ପଲ୍ଲ ତହିଁ ଅବଧାନ ।
ଦୟା କରି ବସ ମାତ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ବେଳେ,
ଲେଖିବ କବିତାମାଳା, ଗାଇବେ ଉତ୍କଳେ ।
ତୁମ୍ଭର ଅଭ୍ୟାସ କବି-କଣ୍ଠେ ବସିବାର,
ମୋ ପ୍ରତି ସେପରି କର ନାହିଁ ଅଭ୍ୟାସର ।
କଣ୍ଠରେ ବସିଲେ ହୋଇଯିବ ସେ ହାଉଡ଼ା,
କପରି ଲେଖିବ ଆଉ ଗୁରୁ ଦୁଇ ପୁତ୍ରା ?
ଉତ୍ତାସେ ବସିବ ମାତ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଧୀରେ,
ଝଙ୍କ ନି ଫଡ଼ିବ ମୁଣ୍ଡ ସେମନ୍ତ ଭାରିରେ ।
ମୋ ପେଟରେ ବନ୍ଦ୍ୟା କିଛି ନାହିଁ ଖୋ ଶାରଳେ,
ଅଙ୍ଗ ଭରି ହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଇପାରେ ତଳେ ।
ତେତେବେଳେ ତୁମ ଗୋଡ଼ ହାତ ଗଲେ ଭାଙ୍ଗି,
ମୋର ଦୋଷ ନ ଧରିବ କଞ୍ଚଳ-ଅପାଙ୍ଗ ।
ଏ କଥାରୁ ବୁଝିନିଅ କେଡ଼େ ମୋର ଜ୍ଞାନ,
ତେଣୁ ଆଶୁ କରି ଦେଉଅଛି ସାବଧାନ ।
ଲେଖି ମୁଁ କବିତା ମାତ ଦୟା କର ବେଳେ,
ଟଣାଟଣି କରି ବନ୍ଧି ପଡ଼ିବେ ସକଳେ ।
କେ ଦସିବ, କେ ଗଣିବ ବନ୍ଧି ପଡ଼ିସାର,
କେହି ଦେବ ଗାଳି କରି ମନ ଉଠା ହର ।

ଉତ୍କଳ ପବନ ଭୂମି ଭରତ ମଧ୍ୟରେ,
କରନ୍ତି ଏଥିରେ ବାସ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ନରେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଯାତ୍ରୀ ଆସୁଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
ଏହି ମହା ପୁଣ୍ୟସ୍ଥେର ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
ଭାରତର ସବୁ ଦେଶେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁର,
ପବନ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ଅଟେ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ।
ପ୍ରକୃତ ସେମନ୍ତ ଶୋଭା ଏଠାରେ ମେଲିଛି,
ଏମନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରାଶି ଭାରତେ କାହିଁଛି ?
ପବନସଲିଳା ନଈ ବନ ଉପବନ,
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶୋଭାପାଏ ନନ୍ଦନକାନନ ।
ସେ ଲୋକ ନ ଜାଣେ ଓଡ଼ିଶାର କାରିଗିରି,
ଦେଖୁ ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଖୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ।
କେତେ କାହିଁ ଲେପ କରିପାରି ନାହିଁ କାଳ,
ଜଣାଯାଏ ପାଣି ମାପ ଦେଖି ପଦ୍ମନାଳ ।
ଅଇଲେ ଶିବାଙ୍କ ଧରେ ଦେଖିବେ ଉତ୍କଳ,
ଅଛି କି ନା ଏହା ପୂର୍ବ ପରି ଅବିକଳ । *
ମାତ୍ର ଅହା ଏହି ଦେଶ ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହେ ଇଟିଛି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।
ଦକ୍ଷିଣଟା କମାମାନେ ବସିଛନ୍ତି ମାଡ଼ି,
ଉତ୍ତରଟା ଗଲୁଣି ତ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ବାଡ଼ି ।
ପଶ୍ଚିମହର କଥା ବୋଇଲେ ନ ସରେ,
ପଡ଼ିଲୁଣି ମରହଟ୍ଟା ପଶ୍ଚିମା ଭାଗରେ ।
ଯାହା କରିଗଲେ ଉଡ଼ିବରନ ସାହେବ,
ରକ୍ତ ଅକ୍ଷରରେ ଲିଖିହାସେ ଲେଖା ହେବ ।

* ଶିବାଙ୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ କହିଥିଲେ, ଏ ଦେଶ ଦେବତାମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ, ମନୁଷ୍ୟ ସକାଶେ ନୁହେଁ ।

ସେ ଦିନ ସାହେବ କହିଗଲେ କଟକରେ,
 କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ନାମରେ ।
 ମାତ୍ର ମୁଁ ତାଙ୍କ ଖାତା ଗାଇବ ନିତାନ୍ତ,
 ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଦାଣ୍ଡ ଦେଇଛନ୍ତି ହାତ ।
 ଗରିବ ଓଡ଼ିଆ କହି ନ ଜାଣନ୍ତି କଥା,
 ଭୁଲିଦେଇ ରହିଗଲେ ପୋତ ତଳେ ମଥା ।
 ଗୁରୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କ ଯଶ ହେଉଛି ବିକାଶ;
 ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ କିନ୍ତୁ କଲେ ସର୍ବନାଶ ।
 କେତେ କାମ କରିଗଲେ ବଙ୍ଗଳାଦେଶରେ,
 ସମସ୍ତେ ତାଳନ୍ତି ତେଲ ତେଲିଆ ମୁଣ୍ଡରେ ।
 Backward ମୁସଲମାନ ପାଇବେ ଚାକର,
 ହାଃ ହାଃ । ଓଡ଼ିଆମାନେ forward ଭାରି ।
 ବାକି ଭିନ୍ନଗୋଟା କିଛି ଓଡ଼ିଶା ଗୌରବ,
 ତହିଁ ମଧ୍ୟ ସବୁ ସରିଯାଇଛି ବିଭବ ।
 ମାରୁଆଡ଼ି କାପୋଡ଼ିଆ ଭୋଜିପୁରୀ ମୁଦି,
 ବାଣିଜ୍ୟ ବେପାର ଦ୍ଵାରା ରଖିଛନ୍ତି ମୁଦି ।
 ଓଡ଼ିଆ କାଟିବେ ଧାନ ଚପି ଚପି ମାଟି,
 ମାସକ ଖାଇବେ ରସ ତହିଁ ଗୁଜରାଟି ।
 ହାକିମ ଓକିଲ ସବୁ ଅଟନ୍ତି ବିଦେଶୀ,
 ଡାକ୍ତର କରାଣୀଟି ନୁହେଁ ମଧ୍ୟ ଦେଶୀ ।
 ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଚକ୍ରପାଳ ହାତ,
 ଆସୁଅଛି ବଂଶାବସ୍ଥ ସରିବିକ ଭାତ ।
 ଆସିଅଛି ରେଳଗାଡ଼ି ଚଡ଼ି ଦେଇ ଉଡ଼ା,
 ଚାକିରିବାକିରି ପାଶେ ହୁଅ ନାହିଁ ଛୁଡ଼ା ।
 କି କହିବୁଁ କାହାଠାରେ, କିଏ ନେବ ଝଙ୍କି,
 ଭୁଲି ଦେଇ ପଡ଼ିଥିବୁଁ କପାଳକୁ ଠଙ୍କି ।
 ଆଉ ସେ କଥାରେ କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ଦେଖେ ଏଥି ଛନ୍ତି କେଉଁ କେଉଁ ମହାଜନ ।

କୋଟି ତାରା ମଧ୍ୟ ଯେତେ ଶୋଭାପାଏ ତତ୍ତ୍ଵ,
 ଓଡ଼ିଶାମଣ୍ଡଳେ ମହାରାଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।

ଧନେ ମାନେ ଜାତିକୁଳ ରୂପେ କ୍ଷମତାରେ,
 ଏତେ ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ଅଛି ଏକାଧାରେ ?
 ନବୀନ ବୟସ ଏଣେ ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ନାଟ ଖେଳ ଯେନ କାଟୁଥାନ୍ତି ଦିନ ରାତି ।
 ସେ ସକଳ କଥା କିଛି ନ ପକାଇ ମନେ;
 ଦିନ ରାତି ଲାଗିଅଛି ଶାନ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନେ ।
 ଏତେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ବାପା ବସି ରାତିସାରା,
 କୋମଳ ଅଙ୍ଗକୁ ଆହା ବାଧୁଯିବ ପରା ।
 ମନ ମଧ୍ୟେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବାନ୍ଧିଥିଲ ଆଶା,
 ଦୁଃଖୀର ତୁମେ ମାତୃଭାଷାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
 ଆଗଣ ତ ହେଲେ ଏବେ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ୁଆ,
 ମାତୃଭାଷା କହିବାକୁ ଲାଗିବ ଅତୁଆ ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ ମହାରାଜ ! ଭଲ ହେଉ ନାହିଁ,
 କିଛି ହେଲେ କର ମାତୃଭାଷା ରକ୍ଷାପାଇଁ ।
 ଶତ ଶତ ଦେଇଥିଲ ଆଗେ ଟଙ୍କା ଥୋକେ,
 ଟପକରି ଶିଳାଦେଲେ ପାଖଥିବା ଲୋକେ ।
 ତେର ବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପିଟା ଅଛି ଢୋଲ,
 ବାଲେଶ୍ଵରେ ଫିଟାଇଛ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚୋଲ ।
 ଆହୁରା ପୁଞ୍ଜେ କି ଛ'ଟା ଅଛି ଦରକାର,
 କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ କରିଯିବ ବାପା ଖବରଦାର ।
 ଆଶା ଅଛି ଓଡ଼ିଆକୁ ଅନାଇବ ବାରେ,
 ଅବଶ୍ୟ ଲାଭବିହୀନ ଉଡ଼ିବ ସଂସାରେ ।
 ରହୁ ତୁମ୍ଭ ଶତ ଭଗବାନଙ୍କ ଚରଣେ,
 ପୁଣିବିଶେଷେ ପ୍ରତିପାଳ ପ୍ରଜାଗଣେ ।
 ଦୀର୍ଘଜୀବ ହୁଅ ବାପା କରୁଛି କାମନା,
 କରନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟର ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳସାଧନା ।

ଆହେ ବେକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ରାଜା ବାହାଦୁର ।
 ସତେ ସତେ ଭୁଲେ ଜଣେ ଅଟ ବାହାଦୁର ।
 କରିବାକୁ ଦେଶ ଉପକାର ବରପଣେ,
 ନ ଥିଲ ନ ହେବ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ଜଣେ ।

ଭୂମର ଅକ୍ଷୟ ଖଣି ରାଜା ବାହାଦୁର,
ବାଲେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଶୋଳନେଉଳା ଚୁକୁର ।
ହେବ ଏହା ଉପକାଶ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀ,
ମୋତିଗଞ୍ଜ ଦୁଇପୁରେ କଉତୁହଳୀ ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଭୂମ ନାମ ପ୍ରତି ଟାଣ,
ଫର୍ଦ୍ଦୀନାସ ଦୁଅ ରାଜା କରୁଛୁ କଲ୍ୟାଣ ।
ଭୂମର ମହତକାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ବୈକୁଣ୍ଠ,
ରଖିବ ଜଗନ୍ନାଥ କଣି, ଲଭିବ ବୈକୁଣ୍ଠ ।

ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ଯାତ୍ରୀଦଳ ବହୁ,
ସଦାବର୍ତ୍ତ କେତେଦୂରେ କଥା କହି କହି ।
ନୁହେଁ ତ ଏ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ସୁନହଟ ଗ୍ରାମ,
କିପାଁ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି ଲୋକ ଚାରିପାମ ?
କେହି କହେ ଦାଲ୍ ଆଉର ଦୁଆ ଦେଖି ଭାଇ,
ରାମଜାଣେ ଆଶ୍ରେସେ ବାଲି ଶୋର ଚାଲି ।
ଅତିଥିମାନଙ୍କପାଇଁ ଅବାଚେ ଦ୍ୱାର,
ଦିନ ରାତି ଲାଗି ରହିଅଛି କାରବାର ।
ସଦାବର୍ତ୍ତ ମେଲ ବସିଛନ୍ତି ଦୁଇଜଣ,
ଦୁଇଭାଇ ରାଜାରାମ ଗଜାନାଥପୁଣ୍ୟ ।
ଧନ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଇ ଭୂମନାଥଙ୍କର ମନ;
ପ୍ରକୃତ ପାଳକ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ସନାତନ ।

ଭାଇ ଭଗବାନ ଦାସେ କରେ ନମସ୍କାର,
କର କର ସତ୍ୟଧର୍ମ ମହିମା ପ୍ରବୃତ୍ତ ।
ଲାଗି ପଡ଼ିଥାଅ ଭାଇ ନ ଦୁଅ ନିଶ୍ୱାସ,
ଦିନେ ହେଲେ ହେବ ସତ୍ୟ ମହିମା ପ୍ରକାଶ ।

ଚୈତନ୍ୟ ଚରଣ ଦେ ପଡ଼ିଲୁ ତ ବଳି,
ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରୁଥିଲୁ ଗୋଟାଏ କଦଳୀ ।
ଲୋକେ ବୋଲୁଥିଲେ ତୁମେ ନିତାନ୍ତ କୃପଣ,
ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇ କନ୍ଥୁ ଚଳି ପଣ ପଣ ।

ହରଣ ସର୍କାର ଦେବ ଧନ୍ୟବାଦ ଥରେ,
ଧର୍ମ ବୁଲେ ଦିନ ରାତି ପରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ହେଉ ବା ନ ହେଉ ପଛେ ଭାଇ ଭୂମ ନାମ,
ଲାଗି ପଡ଼ି କରୁଥାଅ ଦୁନିଆର କାମ ।

ଭଗବାନ ଫର୍ଦ୍ଦୀନାସ କରନ୍ତୁ ଫକକୁ *
ପାଇବ ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ଲୋକକୁ ।
'ପୁଷ୍ପେ ଯଶସି ତୋପୁର' ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ରକଥା,
ଜଣାଗଲା ଗଜାନାଥପୁଣ୍ୟ ଧାର୍ମିକତା ।
ହେବ ଫକବାବୁ ଜଣେ ଦେଶର ହିରୋିନୀ,
ମହଳ ଉଠଇ ଦୁଇ ପଟରୁ ଭୁଲସୀ ।
ଭୁଲ ନାହିଁ ବାପା ଭୁଲେ କାହା ସୁଅ ନାତି,
ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବଳି ପଡ଼ୁ ଭୁଲ ଖ୍ୟାତି ।
ବାପ୍ପା ଲଭୁକା ପୁଣି ସିପାହୀକା ଘୋଡ଼ା,
ଅବଶ୍ୟ ନିଶାଣି ରହିଥାଏ ଘୋଡ଼ା ଘୋଡ଼ା ।
ମାତ୍ର ଏପରି ଅଛି ଚଳାଚଳ କଥା,
ସୁନାମ-ପୁରୁଷ ଧନ୍ୟ ଅଟେ ସାର୍ଥକତା ।

ହେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ସାଆନ୍ତେ
କେତେଥର ବସି ମୁଁ ଭଲଇ ଏକାନ୍ତେ ।
ପଟଣ ବରଷ କାଳ ଲେଖୁଅଛି ବସି,
ଶିଳ ଶିଳପୁଆ ହେଲେ ଯାଆନ୍ତାଣି ଦସି ।
ପାଟଲଣି ନିଶ ସରି ଆସୁଛି ଜୀବକା,
ଏ ଉତ୍ତରେ କେ ଲେଖିବ ସମ୍ଭାବନାହୀନ ?

କିପାଁ ଭେଟ ନାହିଁ ଶିବନାରଣ ନାୟକ,
ଥିଲେ ଜଣେ ନାମଜାଦା ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ।
ଭୂମର କିତାପମାନ ସବୁ ଇଞ୍ଚୁଲରେ
ଚକ୍ରୁଥିଲୁ ସବୁ କ୍ଲାସ ସବୁ ବିଭାଗରେ ।
ଛାଡ଼ି ବସିଲଣି ଲେଖାଲେଖିର ସମ୍ଭର,
ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଭୁଲ ଦେଖୁଛି ପ୍ରବନ୍ଧ ।

ଏଟା ହୁଏ କିଛି ତୁମ୍ଭ ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମ,
ପୁନଶ୍ଚ ଆରମ୍ଭ କର ମାତୃପୂଜା ଧର୍ମ ।
ତୁମ୍ଭ ଶକ୍ତିଧର ଅଭିଧାନ ଗଲ କାହିଁ,
ସେକେଣ୍ଡ ଏଡ଼ିସନ ଗୁଣା ନ ହୁଏ କପାଇଁ ?

ଆହେ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାରଣେ ହେଉ ହେଉ ହେଉ,
ମେଲି ଦିଅ ଆଉ ଥରେ କବିତାର ଡେଇଁ ।
ଛପାଇବେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରା କି ହେ ଆଉ,
ନେବ ମାରି ଟଙ୍କା ମୁଣେ ଠୁଳି ଦେବ ବାହୁ ।

ହରିଦାସେ ଉପବାସେ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ କିଛି,
ତେବେ କପାଁ କଥା ନାହିଁ, ମୁହଁଟା ଶୁଖିଛି !
କପାଳରେ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସେକେଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର,
କି ହେବ ପାଡ଼ିଲେ ଡକା ମୁଣ୍ଡକୋଡ଼ି ମର ?
ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ, ଦିନ ପାଇପାର ବଡ଼ ପଦ,
ଓଡ଼ିଆ ଇଂରେଜୀ ମିଶା ହାଡ଼ ଦୁଇପଦ ।

ଆହେ ସୋର ଗ୍ରାମ କରୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ,
ଆର୍ତ୍ତହୀନ ସଦାଶିବ ନନ୍ଦ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।
ଜନ୍ମିହନ୍ତ ରାଧାନାଥ ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର,
ଅଟେ କି ଏ ଗ୍ରାମ ଗୋଟା ମରକତଖଣି ?

ପଞ୍ଚମିଆଁ କବରକୁ କରୁଛି ସଲମ,
ଯାଇଛ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖି ଧର୍ମ ଇସ୍ଲାମ ।
ଆହେ ମିଆଁ ତୁମ୍ଭର ତ ହେଲ ଇନ୍ଦ୍ରକାଳ,
କେ ବୁଝିବ ମୁସାଫିର ଦରବେଶ ହାଲ ?

ଆହେ ଗଣପତି ମୋତେ ଦେଖାଇଛ ଆଶା,
ଅଭାବ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ମାତୃସ୍ତାପ ।
ପଢ଼ିଅଛ ଇଂରେଜରେ ଲଳିତ ସାଧନସ୍ତ,
ତୁମ୍ଭ ଲେଖାଗୁଡ଼ା ତେଣୁ ମୋତେ ଲାଗେ ବେଶ୍ ।

ଥିଲ ଜଣେ ଭୋଜନାଥ ପାରୁଥିଲ ଲେଖି,
ମନ ଖୁସି ହେଉଥିଲ ତାହା ଲେଖା ଦେଖି ।

ବଙ୍ଗଳାରେ ବୁଲି ବୁଲି ପଡ଼ିଲଣି ଥକି,
ଭଲ ଆଉ ଦୁଇ ଚାଡ଼ି ଲେଖିବ କି ?

ଯାଏଁ ଯାଜୁର ବାଟେ, ଯେ ତ ଗୀଠସ୍ଥାନ,
ଅବଶ୍ୟ କରିବ କେହି ମୋତେ ସନମାନ ।
ରାମ ରାମ ରାମ ରାମ ପଡ଼ିଲଣି ଥକି,
ଦାଟିଆ ବାମ୍ବୁଗଣ ସଙ୍ଗେ ବକି ବକି !
ଆଉ ଭଲ ଶୁଣିବାରେ ନାହିଁ ମୋର କାମ,
ଚୌଦଗୁରୁ ଛପନ୍ନ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ଧାମ ।
ନିଅ ନନା ଟଙ୍କାଟିଏ କର ନାହିଁ ହରି,
ଆପଣା ପୋଥିରେ ଦୟା କରି ଦିଅ ଡୋର ।
ଦଣ୍ଡବତ ଦଣ୍ଡବତ ଦଶସନ ଦାଟି,
କେଉଁଆଡ଼େ ପଲାଇବି କହିଦିଅ ବାଟି ।

ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ଫେରି ଆସୁଁ ଅଧଦୂରେ,
ପାବଣୀ ମା ଥିଲ ପର ଏହି ଯାଜୁରେ ।
ପାନ ଗୁଣ୍ଡି କରି ଯାଇଅଛି ଆବେଷ୍ଟାର,
ଧନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହିମା ତାହାର ।
କାହାକୁ ଉପମା ଦେବ ତାକୁ ଜ୍ଞାନପଣେ,
ହେବ ନିଉଟନ, ଗାଲିଲିଓ ପରି ଜଣେ ।
ଜଗଦ୍‌ପୁରୁଷ ପାନ, ତହିଁ ଗୁଣ୍ଡି ପୁଣି,
ଅମୃତ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବେ ଦେବତାଏ ଶୁଣି ।

କୁହାରୁଛି ଆହେ କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ା ବାରେ ବାରେ,
ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର କି ଥିଲ ଏହିଠାରେ ?
ଧନ୍ୟ ଧର୍ମପରାୟଣ ଅତିଥିବତ୍ସଲ,
ତୁମ୍ଭ ଜିଉଁ ପୂରୁଅଛି ଓଡ଼ିଶାମଣ୍ଡଳ ।
ତ୍ୟାଗ କରି ଯାଇଅଛ ଅନିତ୍ୟ ଶରୀର,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ସଗରଣି ରହିଥିବ ଚର ।
ତାହାଙ୍କ ଆଡ଼ିଅ ବଧୂ ଥିଲ ଚମତ୍କାର,
ଖୋଜି ଖୋଜି ବାଟୁଆଙ୍କ କର କି ସଜ୍ଜାର ।

ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ଏହି ତ ଜଟକ,
ବହୁତ ଅନ୍ଧାର ଏଥି ଧନୀ ମାମା ଲୋକ ।
ଦେଖି କାହା କାହା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପବନ,
ସାଧୁ ନାମ ଧରି ହେଉ ଶରୀର ପବନ ।

ହେ ନନ୍ଦକିଶୋର ସବୁ ଗୁଣରେ ନିପୁଣ,
ଗଞ୍ଜବାକୁ ତୁମ୍ଭ ଯଶ ନାହିଁ ମୋର ଗୁଣ ।
ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାଙ୍କର ରଖିବାକୁ ମାନ,
କରିବି ମୁଁ କାହା ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମାନ ?
ଅନୁଗତ ଲୋକ ରକ୍ଷା କରିବା କାରଣ,
ନ ଦେଖିଲି ଆଜିଯାଏ ତୁମ୍ଭପରି ଜଣେ ।
ନ ମରବ ସାପ ପୁଣି ନ ଗ୍ରାସିବ ବାଡ଼ି,
ଏପରି କୌଶଳ କେବା ଜାଣେ ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ର ?
ସିଂହାସନ ସରବେଶ୍ୱ ଏଣୁ ପଲଟି ଏଜେଣ୍ଡ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଓଡ଼ିଶାର monument !
ଅକାଳରେ ଦେହ ଛାଡ଼ି ଗୁଲିଗଲି ଘାଟି,
ଜୀବ ବନ୍ଧୁ ଅନୁଗତ ଲୋକଙ୍କୁ କନ୍ଦାଳ !

ଧନ୍ୟ ରାଧାନାଥ ତୁମ୍ଭ ଜନମ ସଫଳ,
ବ୍ୟାପି ରହିଅଛୁ ଜାଣି ଓଡ଼ିଶାମଣ୍ଡଳ ।
କେତେ ତ ଅନ୍ଧାର ରଜା କେତେ ଧନବନ୍ତ,
କେଉଁ ଲୋକ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ପରି ଜାଣିମନ୍ତ ?
ବୁଲି ଆସ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ପ୍ରାମଦାକ,
କାହିଁ ପଡ଼ି ନାହିଁ ରାଧାନାଥ ନାମ ଡାକ ?
ମାଡ଼ି ବସିଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ ଶିକ୍ଷା ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ,
ଏହା କି ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷେ ଅଳପ ସମ୍ମାନ ?
ଯେ ଯା କହୁ ମାତ୍ର ମୁହିଁ କହେ ବରବର,
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗୁଣେ ହେବ ଇନ୍ଦ୍ରେକର ।
ଜନନୀର ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଘାଇ,
ଦେଇଅଛୁ ଭଲ ମାଲେ ଗୋରେ ପିରାଇ ।
ଧନ ମାନ ପଦ ସବୁ କାଳର ଅଧୀନ,
‘ପାବଣୀ’, ‘କେଦାରଗୋଷ୍ଠୀ’ ଥିବ ଚରଣନ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ !
ଚରକାଳ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ଗାଇବ ଓଡ଼ିଶା ।
କେତେ କର୍ମସନ ଆସିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାକୁ,
ମାତ୍ର କେତେଜଣ ଲୋକ ଚାହୁଁ କାହାକୁ ?
ଯାଉଛି ସାହେବମାନେ ସଲମ୍ ସଲମ୍ !
ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଚିଠି ଲେଖି ନେଇ ଲୋକନାମ ।
ହେ ସାହେବମାନେ କିପରି ବିଚାରବ ମଥା,
ଓଡ଼ିଆସୁଅଙ୍କ ପାଇଁ କହି ଚାଲିକଥା ?
ହେ ରେଭେନ୍ସା ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଧର୍ମପରାୟଣ,
ଧନ୍ୟ ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭ ନାମ କଲି ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଓଡ଼ିଶା ମା ବାପ କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ଜଣେ ?
ଓଡ଼ିଶା ସକାଶେ ଲୁଗିଥିଲି ପ୍ରାଣପଣେ ?
ପରପାଇଁ କରିବାର ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ,
ଦେଖାଇ ପାଇଛୁ ତୁମେ ସେଥି ନିଦର୍ଶନ ।
ବାଳିକା ସ୍କୁଲ, ଜେନେରେଲ ହସ୍ପିଟାଲ,
ଗୁରୁବାଲି ବନ୍ଦର, ହାଇ ଲେବେଲ କେନାଲ;
ନର୍ମାଲ ଇଞ୍ଜିନ, ସର୍ଭେ ଇଞ୍ଜିନ ଇତ୍ୟାଦି
ତୁମ୍ଭର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସନମତ ସବୁବାଦ ।
ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ଜାଣି ସବୁଦିନେ ଥିବ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଜୟ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ।

ଥିଲୁ ଜଣେ ବ୍ୟସ୍ତ ଆଶା ଥିଲୁ ତାହାଠାରେ,
ମାତ୍ରକ ପାରିଲୁ ନାହିଁ ରହି ଓଡ଼ିଶାରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ସେ କରିଛନ୍ତି କିଛି କିଛି କାମ,
ତେର ତେର ଲୋକେ ଗାଉଥିବେ ତାଙ୍କ ନାମ ।

ହେ ଗୌରୀଶଙ୍କର ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସାହସ,
ଦୀପିକା ଲେଖୁଛୁ ବସି ତିରଣ ବରଷ ।
ନ ମାନ ବିପଦ ବାଧା ନ ଗୁଣି ଦେହକୁ,
ମନ ପ୍ରାଣ ସମରପି ପାଳୁଛୁ ବ୍ରତକୁ ।
ଦେଖି ଦେଖି ତେର ଦିନ ଜାଣିଛୁ ବିଶେଷ,
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ man of business.

ହେ ରାମଶଙ୍କର ମୋର ମାଗୁଛି ମନକୁ,
 ହୋଇପାରେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେ ଗଞ୍ଜି ପଛକୁ ।
 ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଆଉ ନଭେଲର ଲେଖା,
 ପ୍ରଥମରେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଗଲୁ ସିନା ଦେଖା ।
 ଏବେ ସେ ଲେଖିଲ ଚାହା କେ ଯାଉଛି ଦେଖି,
 ହେଉ ହେଉ ଆଖି ବୁଜି ଯାଉଥାଅ ଲେଖି ।
 ମୁଣ୍ଡ ପିଟିଦିଏ ତଳେ କଥା ଦେଖି ଭାଇ,
 ନ ଦେଖିଲ କେହି ଅନ୍ଧର ଅନ୍ଧିର କି ମାରି !

ହେ ମଧୁସୂଦନ ଗୁଣିତରସ ମନୁଷ୍ୟ,
 ବଞ୍ଚିଥାଅ ଭାଇ ନେଇ ମୋହର ଆମୁଷ ।
 ଆଦର୍ଶ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ଦେଖିବାକୁ ଗୁଡ଼ି,
 ଧାର୍ଯ୍ୟବାନ ଥରେ ଦେଖି ଆସ ମଧୁ ଗୁଡ଼ି ।
 ନିର୍ମଳ ପବନ ମନ ନିର୍ମଳ ସ୍ବଭାବ,
 ମୁଣ୍ଡିମନ୍ତ ହୋଇଅଛି ଯେତେ ଧର୍ମଭାବ ।
 ସୁଶୀଳତା ପବନତା ଶାନ୍ତି ଏକାଧାରେ,
 ଯାଅ ଯାଅ ଦେଖ ମଧୁ ଗୁଡ଼ି ପରିବାରରେ ।
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ବାସନ୍ତୀ ଶାନ୍ତି ପାରଦ ମାଧୁରୀ,
 ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି ମଧୁ ଗୁଡ଼ି ଘରେ ପୂର ।
 ଜୟନ୍ତ ସମାଜନ ପୁଅ ଶୁଭପୂର୍ବମନା,
 ଦେଖି ଦେଖି ଦିଏ ସିନା ମନକୁ ସାନ୍ତନା ।
 ବହେ ଗୁଡ଼ି ଘରେ ବ୍ରହ୍ମସର୍ବଜିତ-ଭାରତୀ,
 ପବନହୃଦୟା ଯଥା ରେବା ସରସ୍ବତୀ ।
 ମାନ୍ୟ କଥାଏ ମନେ ପଡ଼େ ବେଳେ ବେଳେ,
 କେତେ ଥର ମନେ କଲ ପରୁଷବ ବେଳେ ।
 ଓଜନରେ ହେବ ମଧୁ ଅତ୍ୟାଧିକ ପଶୁରି,
 କପରି ରଖିଛି ଏବେ ଗୁଣ ପେଟେ ପୂରି ।

ଆସ Mr. M. S. କରେଁ Shake hand,
 ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ହୋଇଛି ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ Motherland.
 ଭଲ ବେଳେ କରୁଅଛ ଓକଲ୍‌ଜି ପାସ୍,
 ସାବାସ୍ ସାବାସ୍ ଭାଇ, ସାବାସ୍ ସାବାସ୍ !

କେତେଥର ଭାଇ ଶୁଣିଅଛୁ ତୁମ୍ଭ plead,
 କରି ପାର ବଡ଼ ବଡ଼ Barrister defeat.
 ଆହେ ଭାଇ M. S. ରଖି ଯାଅ ଦଶ,
 ଦୁଇ ଗୁରୁ ଓଡ଼ିଆକୁ କରି ଯା ମଣିଷ ।
 ତୁମ୍ଭେ ତ ଆଲୁଅ ପ୍ରାୟ ମୁଣ୍ଡି ଅନ୍ଧାଧିଆ;
 କିନ୍ତୁ ଭାଇ ଦୁଇଜଣ ଜାତିରେ ଓଡ଼ିଆ ।
 ଦେଖିଲ ଗୋଟାଏ କଥା, ବଲ୍ଲଭରେ ଦୁଲି,
 ଆପଣା ଦେଶର କଥା ଯାଇନାହିଁ ଭୁଲି ।
 ସେଦିନ ପିଆଇ ମୋତେ ଏକ କପ୍ ଗୁ,
 ଦେଖାଇଲ କେତେ ଚନ୍ଦ୍ର ସାବାସ୍ ଭାଇ ବାଃ !
 ମନ ମାନଗଲ ପରା ଦେଖି ସେ ଓଡ଼ିଆ,
 କଟକରେ କାରିଗିରି ଦ୍ରବ୍ୟ ନାନା ଜାତି,
 ରୂପା ତାରକସି କାମ, ଶିଙ୍ଗର ପାନିଆ,
 ଅବଶ୍ୟ କହିବ ଏହା ସବୁ ନୂଆ ନୂଆ ।
 ମାସ Co-operative ଯେବେ ରଖି ଯିବ,
 ସୁଗେ ସୁଗେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଥିବ ।

ନିରନ୍ତର ବସି ଭାବୁଥାଅ ମହାମତ,
 କି ଉପାୟେ ହେବ ଜନ୍ମଭୂମିର ଉନ୍ନତ ।
 ହୀନ ଗଣନରେ ସୁଗେ କାଲ ଗଲ ବହି,
 ବୁଝିଲିଣି ତୁମ୍ଭେ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କହି;
 ଦେହ-ଧନ-ମନ-ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ
 ମାତୃଭୂମି କଳାଣରେ କରିଅଛ ନ୍ୟସ୍ତ ।
 ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ତୁମ୍ଭେ କଲ ଉପାର୍ଜନ,
 ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତୁ ଗୋଟେ ଭାରି ମହାଜନ ।
 ରାଜ୍ୟଟାଏ କିଣିବାର ତୁମ୍ଭଠାରେ ଛୁର,
 ଏକା ଲକ୍ଷ କାହିଁ ହେବ ଦେଶ ଉପକାର ।
 ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ସମ୍ପଦ ବାଣ୍ଟିକଲୁଛୁ,
 ବାହାରିଛି ଏହା ମଞ୍ଜି ତୁମ୍ଭର ମୁଖରୁ ।
 ସବୁବେଳେ ଦେଖେଁ ତୁମ୍ଭେ ଭାବୁଥାଅ ବସି,
 ମନେ ଦେଶଗନ୍ତା ମାସ ହେ ଯୋଗୀ ତପସ୍ବୀ !

ବୋଲ ତାକୁ କେହି ପାଶେ ଗଲେ ଭଲଲେକ,
ଦେଶ କଥା ଶୁଣ ପାଞ୍ଚ ମିନଟ ମାତ୍ର ।
ପାଞ୍ଚଜଣ ମଧ୍ୟ କିମ୍ବା ଗୁଜରବାରେ
ଲଗିଥାଅ ମାତୁରୁମି ଉନ୍ନତ କଥାରେ ।
ଉନ୍ନତ ବାଟରେ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ
ପଶୁଣ ବରଷ ପେଲ ଦେଇଛ ଆଗକୁ ।
ପତିତ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ଉତ୍କାର କାରଣ
ଅବତାରରୂପେ ଜନ୍ମିଅଛ ନାରାୟଣ ।

ଆହେ ଶଶି ବାବୁ କଲ ଦକ୍ଷିଣ ଭ୍ରମଣ,
ମାତ୍ରକ ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ବୋଲ କେତେଜଣ ।
ନ ପଡ଼ନ୍ତୁ କେହି କନ୍ଦୁ ସାହା ଗଲ ରଖି,
ତାହା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କାହିଁ ଭୁଲନା ହେବ କି ?

ତେର ଦିନ ଘାଟ ଘାଟ ବୁଝିଲୁ ମନରେ,
ଲୋକ ପରି ଲୋକଟାଏ ବିଶ୍ୱନାଥ କରେ ।
ସଭାସମିତିରେ ଯେବେ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି,
ବଳ୍ଲଭାଟା ବଢ଼ିପାଣି ପରି ଯିବ ମାଡ଼ି ।
ବାଟଲି ବାଜିବ ନାହିଁ କଥା ଗଲେ କହି,
ଉତ୍କଳ ମାଠିଆ ମୁହଁ ପାଣି ପରି ବହି ।
ମାସିକ ପରିକା ହେଲ ଦେଶର ଗୌରବ,
ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ଥିଲ ତା ନାମ ମାରବ ।
ମାସିକ ପରିକା ତେର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇ
ପାଣିର ଫୁଟକା ଗଲେ ପାଣିରେ ଉଠାଇ ।
କୋଡ଼ଏ ବରଷ କାଳ ପାଶ ଲଗି ଲଗି,
ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ପଡ଼ିଅଛ ଲଗି ।
ଧନ ନାହିଁ, ସାହା ନାହିଁ, ଭୁକ୍ତ ସାହସରେ
ଦିନ ରାତି ଲଗି ପଡ଼ିଅଛ ସାହାଯ୍ୟରେ ।
ଦେଶେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ କେତେକ କବି ଜ୍ଞାନୀ,
ସାହାଯ୍ୟ ଆଣିଲ ତାଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ଟାଣି ।
ଛୁଡ଼ିଲ ପ୍ରେତୁକ ବିଭୁ ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ,
ଛୁଡ଼ି କଥା, ଧର୍ମ ଫର୍ମ ମୁଁ ତ ବୁଝେ ନାହିଁ ।

ଦେଶ ଉପକାର ଅର୍ଥେ ସତ୍ୟ ହିଁ ଜୀବନ,
ବିଶ୍ୱନାଥ ଦେଖାଇଲେ ସପ୍ନ ନିଦର୍ଶନ ।
ହରି ହରି ହରି ହରି ରାମ ରାମ ରାମ,
ଛୁ ଛୁ ମନେ ପଡ଼ିଗଲ ଆଜି କାହା ନାମ ।
ପାଇ ଗଲ ରକ୍ଷା ଶୁଭ ଖାଇଲୁ ସକାଳେ,
ନୋହିଲେ ଉପାସ ଥିଲ ନିଶ୍ଚୟ କପାଳେ ।
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଧାତା ଯେବେ ନ କାଟିବ ପଡ଼ି,
କେଉଁରୂପେ ହେଲେ କାଟି ଦେବ ଶୋଇପଡ଼ି ।
ଜମା କରି ବସିଥିଲୁ ଘର ଘର ଟଙ୍କା,
ପଇସାଟି ଦେବାବେଳେ ମୁହଁ କରେ ବଙ୍କା ।
ଆହୁରି ଶୁଣିଲୁ ପଡ଼େ ଖବରକାଗଜ,
ମାତ୍ର ଦାମ୍ ଦେବା କଥା ବଡ଼ ଅସହଜ ।
ଜଣେ ଏଡ଼ିଟର କହିଅଛୁ ଗୁଡ଼ରେ,
ପଇସାଏ ପାଇ ନାହିଁ ବାର ବରଷରେ ।

ପଡ଼ିଲୁ ସୁକୁଷ୍ମୋତ୍ତମ ରଥ କେଉଁ କୋଣେ,
ପଡ଼େ ସେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ କିଏ ଅବା ଶୁଣେ ?
ନ ଶୁଣୁ ପଛରେ କେହି ନାହିଁ କିଛି ଦକା,
ଶୁଣିଲେ ବାମଡ଼ା ରଜା ଫକିରିବେ ଟଙ୍କା ।
ଦହି ରୁଡ଼ା ଖାଇ ପାଅ ପଇସା ଯୋଡ଼ାଏ,
ରଜା ଦେବେ ଟଙ୍କା ଏକାବେଳେ ଗୁଡ଼ାଏ ।
ଗାଉଥାଅ ଗାଉଥାଅ ଭୁନ ହୁଅ ନାହିଁ,
ଲେଖିଗଲେ ତାଳପତ୍ର ଗୁଡ଼ା ଯିବ କାହିଁ ?

ଧନ୍ୟ ହେ ବିହାରୀଲ କଲ ଭଲ କାମ,
ଗୀତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଉଥିବ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
ସେ ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଡ଼ି ପଶୁରୂ ମନକୁ,
ସରିଲ କି ଆଉ କିଛି ରହିଛି ପଛକୁ ?

ଆଉ ଶୁଣି ଜଗନ୍ନାଥ ତୁମ୍ଭ ଡେକସନାଣ
ଯେତେବେଳେ ଦେଖେ ମନ ଶୁଣି ହୁଏ ଭାରି ।
ସାନ ବଡ଼ ଦୁଇ କାମି ଦେଇବ ଛପାଇ,
ଏତକ ହେଲ କି ଆଉ ଦେଖାଇବ ଭାଇ ?

ଶୁଣିଥିଲି ଗତ ଦେଲି ସାତ ବର୍ଷ ପ୍ରାୟ,
କଟକରେ ଅଛି ଜଣେ ଯୋଗେଶ୍ଵର ଶ୍ରୀ ।
ବୋଟାନ ଓ କେମିଡ଼ିରେ ଭାରି ତାର

Knowledge.

କାମ କରେ ପ୍ରଫେସର କଟକ କଲେଜ ।
ଜ୍ୟୋତିଷ ପାଠରେ ପୁଣି ଭାରି ସେ ପ୍ରବୀଣ,
ହାତରୁ ପକାଏ ନାହିଁ ନିମିଷେ ଦୁର୍ବିଶ ।
ଗୋଟାଏ କଲ ସେ କାମ ଓଡ଼ିଶା ସକାଶେ,
ସେଥିପାଇଁ ତାହା କଥା ମୋ ମନକୁ ଆସେ ।
ବଣର ମାଳତୀ ପରି ପଠାଣି ସାଆନ୍ତେ,
କାହିଁ ପଡ଼ିଥିଲେ ବଣ ଭିତରେ ଏକାନ୍ତେ ।
କେବେ କେହି ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ନ ପଚାରେ ଥରେ,
ଯୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ରାଲ ଦେଲେ ଭାରିତ ମଧ୍ୟରେ ।
ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କଲ ଭାରି ଉପକାର,
ହେ ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଵାଧୀନତା ଜୁହାର ।

ହେ ବେଦାମ୍ବର ଶ୍ରୀବତ୍ସନାଥ ବାହାଦୁର,
ଚନ୍ଦ୍ର ଉଠୁ ନାମଟା ତ ବହୁଦୁର ।
ବେଳେ ବେଳେ ଭାଲି ଭାଲି ହୋଇଯାଏ ବଣା,
ନାମ ଅନୁପ୍ରାପ୍ତ କାମ ଗଲ ନାହିଁ ଜଣା ।
କାମ ଯୋଗେ ନାମ ସିନା ହୁଏ ଚରଣାସୀ,
ଟଙ୍କା ସୁନା ଯାଏ ନାହିଁ ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ାଲ ।

ହେ ପ୍ୟାସ୍ ଆର୍ଦ୍ରାସ୍ ଭାଲି ପାଟିଯାଏ ଗୁଡ଼ି
ଗୋଟି ଗୋଟି ମନେ କରି ତୁମ୍ଭ ତେ ଖ୍ୟାତି ।
ହାତାକଲ ବେଗେ ଯାଏ ପଡ଼ୁଛି ହତାଶେ,
କେ ଯିବ ଉପାୟ ଦେଇ ଆଉ ତାହା ପାଶେ ?
ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଲେଖିଥିଲୁ ପ୍ୟାସ୍,
ଏମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଲେଖା ନ ଦେଖି କାହାର ।
କେତେଜଣ ଭଲଲୋକ ଖବର କଥା କହି,
ପଡ଼ିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ଇସ୍ତୁଲରେ ବହି ।

ଛୁ ଛୁ ଭଲଲୋକ ଯେବେ ବୋଲିବ ତାହାଙ୍କୁ,
କଲିଆ ଖଳୁଆ ଆଉ ବୋଲିବ କାହାକୁ !
ଗରବର ସୁଅ ପ୍ୟାସ୍ ଯାହା ଅଛି କରି,
ଲକ୍ଷପତି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିବ ଅପସରି ।
ମରନ୍ତ ତ ଦିନେ, ନୋହେ ମରିଛ ଅକାଳେ,
ପ୍ୟାସ୍ 'ଏକାଡେମି' ନାମ ଥିବ କାଳେ କାଳେ ।

ଧନ୍ୟହେ ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ଵାସ ଉତ୍କଳେ,
ପୁରୁଷସିଂହଟା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ସକଳେ ।
ବଜ ଦରବାରରେ ଭଲ ଅଛି ନାମ ଡାକ,
କର କିଛି କାମ ବିଶ୍ଵଯାଉ ଦେଶଯାକ ।
ଜଣା ଅଛି ଜଣେ ତୁମ୍ଭେ କବିତା-ଚିନ୍ତା,
ରୁହଁ ଦେଇ ବୋଲି ଏଟା କାତ, ଏଟା ସ୍ଵାଭାବ ।
ଦରିଦ୍ର କବିଙ୍କୁ କିଛି କିଛି କର ଦାନ,
ତୁମ୍ଭ ତୁମ୍ଭ କେହି ଯେହ୍ନେ ନ ପାଏ ସନ୍ତାନ ।
କଥାବୋଧୀ ଲୋକ ଥୋକେ ଛନ୍ଦ୍ର ଜଗତରେ,
ସୂକ୍ତି ସୂକ୍ତି ଲୁଚି କଥା ଶୁଣି କାନରେ ।

ଉତ୍କଳର ଯୋଗ୍ୟ ପୁସ୍ତ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର,
ରୂପେ ଶୁଣେ ଯୋଗ୍ୟତାରେ ଶ୍ରୀନନ୍ଦକିଶୋର ।
ତୁମ୍ଭର କବିତାମାଳା ଦିଏ ଲୋକେ କହି,
ଚନ୍ଦ୍ରା ବିନା କଲମରୁ ପଡ଼ୁଛି ବା ବହି ।
ଡକନେ କିତାବ ଲେଖିଅଛ ସାନ ସାନ—
ମୋ ବିଚ୍ଚରେ ପରିଚୟ କବିର ମହାନ ।
ସ୍ଵାସ୍ତବକ କବି ବୋଲି ଥିଲୁ ଲୋକେ ଜଣା,
ସରକାରୀ କର୍ମେ ଚନ୍ଦ୍ରାଗଲ ଶୁଣିପଣା ।
କି ସୁନ୍ଦର ଚିନ୍ତା ପଲ୍ଲିବାଳିକା ଚନ୍ଦ୍ର,
ସରଳ ଭରଳ ପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର ପବନ,
ପଡ଼ିଗଲ ବେଳେ ପଲ୍ଲି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବାରତା,
କେହି କବି କହି ନାହିଁ ଏ ପ୍ରକାର କଥା ।
ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଲଭିଅଛ ଶିକ୍ଷା ବିଶ୍ଵଗରେ,
ଉଚ୍ଚ କୀର୍ତ୍ତି ରଖିଯାଅ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ।

କରନ୍ତୁ ତୁମକୁ ମହାପ୍ରଭୁ ଚରଣର,
କରିବି କଲ୍ୟାଣ ଯେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିଥିବି ।

ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ କାବ୍ୟକ୍ଷର ଶ୍ରୀବାଣୀଭୂଷଣ,
ଧୀର ଶାନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ମିଷ୍ଟ ବାଣୀରେ ଭୂଷଣ ।
ଜଣାଗଲ ତୁମେ ଏକା ଗୋଟାଏ ପଣ୍ଡିତ,
ଲେଖି ପାର ପ୍ରହେଳା ଜୀବନ ଚରିତ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନାଦ୍ୱାରା,
ଉତ୍କଳରେ ଅନୁବାଦ କରୁଛ ପ୍ରଭୁର ।
ଯେତେକ ନାଟକ କରୁଛନ୍ତି ଅନୁବାଦ,
ପାଠ ମାତ୍ର ଦୂର ଦୂର ମନରୁ ବିଷାଦ ।
ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲି ପାରେ, ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ,
ଏଥୁ ବଳ ଭଲ କେତେ ହେବାକୁ ନ ପାରେ ।

ହେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ବାବୁ ବି. ଏ. ପାସ କରି
ଆଜ୍ଞା କଥା ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ନ କଲ ନୌକରି ।
ଥୁଆ ଅଛି ଜମିଦାରୀ ଖଜଣା ସଲମୀ,
କିଏ ବା କରିବ ଯାଇଁ ପରର ଗୋଲମୀ !
କରି ନିତ୍ୟ ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତି କାମନା,
ମୁକୁର ପ୍ରେସକୁ ଦେଖିଅଛି ଭଲ ଜଣ ।
ଜଣା ମଧ୍ୟ, ଧାର୍ମିକ ବୁଲ ସ୍ୱଦେଶ କଲ୍ୟାଣେ,
ତେରହନୁ ଭଲ ଜାଣିଅଛି ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଏହି କାମଟା ଅସଲ,
ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ ହେବ ଭାରି ଭଲ ।
କାମ ପଡ଼ିଗଲ ବେଳେ କର ଯେବେ ମଠ,
ଜାଣିଥିବ ଭଲରୂପେ ଚଳେ ନାହିଁ ମଠ ।

କବି ଭିକାରୀକ ତେର ପଡ଼ିଛି କବିତା,
ନିରୋଳାରେ ବସି ବସି କରେ ମନେ ଚିନ୍ତା ।
ଆଜ୍ଞା ଅଛି ଏହାକର ପ୍ରତିଭା ବଳ,
କଟିବେ ନିଶ୍ଚୟ ମାତୃଭାଷାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
'କରଣ ଯାଆନ୍ତକର ଭ୍ରମ' ଗୀତ ଗାଇ,
ଆଖିରେ ଆଜୁନ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇଛ ଦେଖାଇ ।

ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କ ଯେବେ ନ ହେବ ଚେତନା,
ହେଉଛି କଙ୍ଗାଳୀ ମୁହେଁ, କଥା କର ମନା !

ଶିଙ୍ଗାରପୁର ଏ ସୁଖ ଥାଅ ରେବନ,
ସବୁବେଳେ କରି ଧନ୍ ଚାକ୍ ଚାକ୍ ଧନ୍ !
ଦକ୍ଷିଣୀ ଗୌପୀ ଆଉ ଗୋଟିପୋ' ତାଧିଆ,
ଶୁଣି ଶୁଣି କାନ ହୋଇ ଗଲଣି ବଧୂଆ ।
ଗାଅ କିଛି ନୂଆ ଗୀତ ଝୁମି ହେଉ ମନ,
ଝିଡ଼ିଶାର ଲେକେ ବୋଲୁଥିବେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
ଦେଖାଯାଉ କାନ୍ଦୁ ଏକ ନୂଆ ଯାହାଦଳ,
କେ ଶୁଣିବ ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ପିଟିଲେ ମାଦଳ ।
ଅଛି କି ଏମନ୍ତ କିଛି ନୂତନ ଗୁଣିଣୀ,
ମୂଳଠାରୁ ବଢ଼ି କଳନ୍ତର ପିବ ଜଣି ?
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛ ଏକା ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ,
ଇତିହାସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର ରହିବ ଲିଖିତ ।

ଡେପୋଟି ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦର ପ୍ୟାଣ୍ଟ ସେନେ,
ଛପାଖାନାଠାକୁ ଆଉ ଆଧୁ ନାହିଁ କେନେ ?
ଖଣ୍ଡେ ଚଢ଼ି ବଲ ଲେଖି ପଡ଼ିଲ କି ଅକ,
ଏଡ଼େ ଅଳସୁଆ ହେଲେ କାମ ଚଳିବ କି !
ତୁମ୍ଭ ସରି ଦେଖି ନାହିଁ ଖାନ୍ତି ଲୋକ ଜଣେ,
ମିଶ୍ରଭାଷୀ ସଦାଶୟ ସାଧୁ ଉଦ୍‌ଗେଶ ।
ଦୁଇ ଗୁରୁ ଖଣ୍ଡ ପୋଥି ଲେଖିପକା ଗୁରୁ,
ଯାଅ ଯାଅ My friend, good bye
good bye !

ଆହେ ଦାମୋଦର କାହିଁ ଲୁଚିଛ ମଥା,
ଗାଅ ଶୁଣେ କପିଳାସ ଶୁଣ୍ୟସ୍ତବ କଥା ।
ଆସ ଲେଖ ଗାଅ ଆଉ ଦୁଇ ଗୁରୁ ଗୀତ,
ମାଟି ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ।

ସୀତାନାଥ ଭଲ ଅଛି ମନରେ ବିରୁଣ,
ଲେଖ ବସି ପୋଥି ଆଉ ଖଣ୍ଡ ଦୁଇ ଗୁରୁ ।

ଶୟା ଦାମ କର ଗୁରୁଆଡ଼େ ଦିଅ ବୁଣି,
ଗରୁଡ଼ ଆସନ୍ତୁ ଧାଇଁ ଦୂର ଦେଶୁଁ ଶୁଣି ।

ବଦଗୀ ବଦଗୀ ଶ୍ରାବ ଜଗମୋହନ ଲାଲ,
ଆଉ ତ ବୁଝିଲ ନାହିଁ ନରମିତ ହାଲ ।
ବସିଅଛ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଖାଇ ପେନସନ,
ଦେଶପାଇଁ କର କିଛି, ଏହି ନିବେଦନ ।

ଡୋମପଡ଼ା ପିଲ ରଜା ଶୁଣ ମେର ବାପ,
ପଡ଼ାଇଅଛନ୍ତି ବାପା ବହୁତ କତାପ ।
ପାଞ୍ଚଟା ଆଗରେ ଯେବେ ହେବ ନାହିଁ ଖାଡ଼ା,
ତେବେ ତ ବୋଲିବେ ଲୋକେ ଏଟା ଡୋମପଡ଼ା ।

ଭଲ କରନ୍ତି ରଥେ ବାମୁଣପଣିଆ,
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଝପାଇ ଦେଇ ଅଣେ ଦିଅଣିଆ ।
ଆଜ୍ଞା ହେଲ, ଭଲ ହେଲ, ପେଟ ଚକ୍ଷୁଆଉ,
ଖଣ୍ଡକାତେ ପୋଥି ମଧ୍ୟ ଛୁପା ହୋଇଯାଉ ।

ଆଗେ ଆଗେ ଆସିଥିଲେ ଯେତେ ମିସନାରୀ,
ସେହି ସବୁ ସାହେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଁ ଭାରି ।
ପ୍ରଥମରେ ପଡ଼ାଇଲେ ଇସ୍କୁଲିଆ ପାଠ,
ପ୍ରଥମରେ ଦେଖାଇଲେ ଗୁପ୍ତାଖାନା ବାଟ ।
ତୃତୀୟୋଥ ଆଣି ଦେଖାଇଲେ ପ୍ରଥମରେ,
ତ୍ରତ୍ୟସ ବାଣ୍ଟିଲେ ପ୍ରଥମରେ ଘରେ ଘରେ ।

ସାଧୁ ସାଧୁ ସାଧୁ ସବୁ କଲ ସାଧୁ କର୍ମ,
ଛୁଡ଼ିଅଛ କୁଳ ପାଳିବାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ।
ଛୁଡ଼ି ପାଟିଯାଏ-ଭାରି ସେ କଥା ସକଳ,
ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

ଓଁକାଲ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ନରେନ୍ଦ୍ର ସର୍କାର,
ଧରିବ ତାହାକୁ ଯେବେ ପଡ଼ିବ ଦର୍ବାର ।
କେବଳ ନୁହେଁ ତ ସେହି ଓଁକାଲରେ best,
ଦେଖିଛି ବହୁତ ଥର, ଭାରି ସେ honest,

ଗଦେଇ ଚିହ୍ନାଡ଼ି ନନା ଓଁକାରି ଓଁକାରି,
ଡାକୁ ବା ନ ଡାକୁ କେହି ଦେଖି ବୁଲି ଶ୍ରେଣୀ ।
ପୂଜା ନ ପାଇବେ କଳିକାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ସେହିପରି ଘଡ଼ ତୋଳ ବଟିକା ପାଞ୍ଚଣ ।
ଦେଶୀ ଚକ୍ରାରେ ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କ ଆଦର,
କରିବେ ସମସ୍ତେ ପୂଜା ଇଂରାଜୀ ଡାକ୍ତର ।
ଦିନେ ବାବୁମାନଙ୍କର ଫିଟି ପାରେ ଜାନ,
ସେ ଦିନ ପାଇବ ପୂଜା ଚରକ ନିଦାନ ।
ଆପଣା କାମରେ ହେଲା କର ନାହିଁ ଭାଇ,
ବୁଲି ବୁଲୁଥାନ୍ତୁ ମୂଳମୂଳକା ଗୁଣ୍ଡାଇ ।

Educated ବାବୁମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର
ଦେଖି ଦେଖି ହେଲଣି ମୁଁ ନିହାତି ନାରୁର ।
Old fool prejudice ପକାଇଛ କାଟି,
କଥାବେଳେ ମେଲିଯାଏ ଦେଉଫୁଟ ପାଟି ।
Science, logic ସବୁ ପକାଇଛ ଖୁଣ୍ଟି,
ବାଟ ଗୁଲି ଜାଣୁ ନାହିଁ ପଡ଼ୁଅଛ ଝୁଣ୍ଟି ।
କୋଥୁଟ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଘୋଷିବାରେ ଦେଇ ମନ,
ଫିଟାଇ ଦେଖିଲ ନାହିଁ ଗୋତମ ଦର୍ଶନ ।
ଇଂରେଜୀ ନାଟକ କାବ୍ୟ ଯେନ ଅଛ ମାଡ଼,
ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଭଟ୍ଟି କାଳିଦାସ ଭବଭୂତ ।

କହିବ କାହାକୁ ଦୁଃଖ ନ ବୁଝିଲ ବେଳେ,
ସେ ସବୁ ସେ ଘରଧନ ନୁହେଁ କେତେବେଳେ
ଆଗେ ଥିଲା ଦେଶେ ଗୋଲସ୍ଥାନ ବେସ୍ଥାନ,
ଏତେବେଳେ ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ଆଖୁନଖି ଅସ୍ଥାନ ।
ଇଂରେଜ ଇଂରେଜୀ ବିଦ୍ୟା ରଖିଯିବେ ନାହିଁ,
ତେତେବେଳେ ରହିଥିବ ଜଳଜଳ ଗୁଣ୍ଡି ।
ଯେଉଁ ପାଠ ପଢ଼ିବାରେ ଦେଇଅଛ ମନ,
ନ ବିଚାର ସେ ତ ନୁହେଁ ତୁମ୍ଭ ଗଣ୍ଡିଧନ ।
ପଡ଼ି ଇଙ୍ଗରେଜୀ କେହି ମନା କରୁ ନାହିଁ,
କିନ୍ତୁ ବାପା କାମ କର ଜାତୁକୁଳ ଗୁଣ୍ଡି ।

ଦୃଶା କରୁଅଛ ମାତୃସ୍ତ୍ରୀ ପଡ଼ିବାକୁ,
ହାୟ ହାୟ ଲଜ କଥା କହିବ କାହାକୁ ।
ବୋଲିବ କଙ୍ଗାଳ ରୂମ୍ ଘରେ ପାଠ ନାହିଁ,
ଆପେ ଲେଖ, ଆସପ ପଡ଼, ରଖ ପୁଅ ପାଇଁ ।

ଭିକ୍ଷା ବରଷ ଆଗେ କି ଥିଲା ଇଂରେଜ,
ଦେଖ ତ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରାସା କି ହେଲଣି ଆଜ ।
ଯହେ ହେଲ ଅବା ଆପେ ହୋଇଛି ଏପରି,
ତୁମ୍ଭ ମାତୃସ୍ତ୍ରୀ କିପାଁ ନ ହେବ ସେସରି ?
କେତେ ବାବୁମାନଙ୍କର ଦେଖିଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା,
ଲଜ ମାଡ଼େ କହିବାକୁ ନଜ ମାତୃସ୍ତ୍ରୀ ।
ନାରୀ ହାଲତେ ଯେବେ ହୁଏ କହିବାକୁ,
ବଡ଼ ହସ ମାଡ଼େ କିନ୍ତୁ ତାହା ଶୁଣିବାକୁ ।
ଓଡ଼ିଆ ଏଗାରପଣି ବାକି ଇଙ୍ଗରେଣି,
ଅଭୂତ ଖେରୁଡ଼ି ଏକ ହୁଏ ମିଶି ସାଜି ।

ଭଲ ଗୋଟେ ମାତୃସ୍ତ୍ରୀ କିସ ହେବ ଭାଇ,
ତଳ ଯାଉଅଛି କାମ ରୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ।
କୁକୁର କିପାଇଁ ଗୋଟେ ବନାଇବ ଘର,
ଗୁଡ଼ିବୁଲେ ବାରମିଶା ଅଇଁଠାପତର ।
ସମ୍ଭାଳି ପାଇଲ ନାହିଁ କହିଲ ଦି' କଥା,
ବାବୁମାନେ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ ଠେଙ୍ଗାରେ ମୋ ମଥା ।

Learned ବାବୁ ଦେଖି ବରୁରେ ମନରେ;
ଦାରୁଇନ ଆସିଥିଲେ ଏ ଦେଶକୁ ଥରେ !
ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବୋଲିଛନ୍ତି ଅନୁମାନେ,
ମାଙ୍କଡ଼ ବଂଶରୁ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ !
ଇଂରେଜକୁ ହେଉଥାଅ ଦିନ ରାତି ଘୋଷି,
ନ କୁଅଁ ପଛକେ ପାଣି ପଦାଆଡ଼େ ବସି ।
ନିଧୁମ ଖରାରେ ପିନ୍ଧ ବନାତର କୋଟ,
ଫିଙ୍ଗଦେଇ ଛେନାବଡ଼ା ଖାଅ ବିସ୍‌କୋଟ ।

ପିନ୍ଧ waist-coat କଥା କୁହ ଇଂରେଜର,
ଖାଅ ଦରସିକା ମାଂସ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପତର,
ଠିଆ ହୋଇ ମୂର, ଅବା ଘର ନାହିଁ ଦାନ୍ତ,
ଇଂରେଜ ନ ହେବ, ଥିବ ଓଡ଼ିଆ ନିତାନ୍ତ !
ମୟୂର ଲୁଣ୍ଠକୁ ଗୁଞ୍ଜି ବୁଲ ନାହିଁ ଆଉ,
ନ ହେବ ମୟୂର, ଥିବ ଯେ ଜାଉ ସେ କାଉ ।
Nature ଯାହାକୁ ଯାହା ଦେଇଅଛି ବାନ୍ଧି,
ନ ପାରିବ change କରି ତାହା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।
ଯାହା କିଛି ବିଚାରର ସବୁ କଥା ଥିଲା,
ହୋଇ ନ ପାରିବ କେତେବେଳେ successful.
କର ନଜ ଦେଶ ପୁଣି ଗ୍ରାସର ଉନ୍ମତ୍ତ,
ଲଗିପଡ଼, ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଜାତିର ଦୁର୍ଗତି ।
ଆହେ ବାବୁମାନେ କରେ request excess,
ମୋ ନାମରେ ନ ଅଣିବ defamation case.
ନିତାନ୍ତ ରାଗରେ ଯେବେ ହେବ ଗରଗର,
Withdraw କରିନେବି ଲେଖାଟା ମୋହର ।

ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ଦେଖିଯିବ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଗଡ଼,
କଷ୍ଟିଲେ ପାଖରୁ ଆଉ ନ ଚଳିଲ ଗୋଡ଼ ।
ନିଧୁମ ଦେଉଛି ମାଡ଼ କଂସାଗାଟା କଂସା,
ଦେଖି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଉଡ଼ିଯାଏ ହଂସା ।
ପଇସା କଉଡ଼ି ସବୁ ଗନ୍ତାଘରେ ଅଶ୍ରା,
ଦେବା ନେବା ବେଳେ ବାଜେ ଠା ଠା ଘଣ୍ଟା ।
କିବା ବୁଦ୍ଧି ବାହବଳା ଯିବ ହାରି ମାନ,
ଲୋକରେ ଜଣାଏ କିନ୍ତୁ ମୁହଁ ମହାଜ୍ଞାନ ।
ଡ଼ରବ ନାହିଁଟି ବନ୍ଦା କହିବାକୁ ହୁକ,
ମୂଳଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ସବୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ।

ବନ୍ଦଇ ପଠାଣି ସାନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣ,
ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ମଣ୍ଡଳରେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ।
ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ସିଂହାସନେ ଲଗ୍ନ ଝୁଟା ମୋତି,
ଜ୍ଞାନ-ସିଂହାସନେ ସଦା ସ୍ଥିର ତୁମ୍ଭ ମତି ।

ସେ ଖାଡ଼ି ଉଡ଼ାଇ ଦେଲ ଘରଟ ମଧ୍ୟରେ,
ରଜାମାନେ ନ ଦେଖିବେ ସ୍ବପ୍ନରେ ଧରେ ।

ଯାଉଅଛି ପଶ୍ଚିମକୁ ଧଳାଶ ସଳଖେ,
ଦଶପଲ୍ଲୀ ରଜଧାନୀ ରଖିଗଲା ପାଖେ;
ଅବଶେଷ ରହିଗଲା ମନରେ ମୋହର,
ଦେଖି ନ ପାରିଲ ବେତଳ ଛୁମୁ 'ଗନ୍ତାଘର' ।
ବ୍ରହ୍ମପୁର ପାଟ ଯଥା ଛା' ହାତ ବଢ଼ିଡ଼ା,
ସାତେ ଖୋଳହାଡ଼ା ପିନ୍ଧା ନ' ହାତ ପଞ୍ଜୁଡ଼ା,
ଖାନ୍ତି ସୁନା ବରବଞ୍ଚି ଜଡ଼ାଉ ପଦକ,
ଶୁଣି ନ ପାରିଲ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଜ୍ଞା ପଦକ ।

ମନେ କରୁଥିଲ ଯିବ ଆଠଗଡ଼ ବାଟେ,
ଡର ମଡ଼ୁଅଛି ପୁଣି କପାଳ ବା ପାଟେ ।
କାହିଁକି ଡରିବ ଏତେ ଏଡ଼େ କି ଗରଜ,
ଖାଇ ନାହିଁ ଛୁମୁ ଗନ୍ତାଘରୁ ମୁଁ କରଜ ।
ଯେବେ କେହି ଲୋକ ମୋତେ ଧରବ ନିଠାଇ,
ଦୁଇ ଗୁର ଦମ ଟାଣି ପଡ଼ିବ ଢୁଳାଇ ।

ସାର୍ଥକ ମୋହର ଜନ୍ମ ଧରିଲ ସେ ନାମ,
ମହାରାଜ ଭଗୀରଥ ସବୁ ପୁଣ୍ୟଧାମ ।
ତାଙ୍କ ପରି ଆଉ କେହି ରଜା ହେବ ଜଣେ,
ପାଳିବ ସନ୍ତାନ ପରି ନିଜ ପ୍ରଜାଗଣେ ?
ତାଙ୍କ ଗଲବହୁଁ ମୁଁହିଁ ଗୁଡ଼ିଅଛି ଅଣ,
ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଘଟପଟ ଉଠିବ ମୀମାଂସା ।

ଆହେ ବନମାଳି କେତେ ଅରଜିଲ ବଞ୍ଚି,
ସେଥିରୁ କି ଦେଖିପାରି ନ ଦେବ କିହ୍ନ ?
ତୁମ୍ଭ ପରି ଶାନ୍ତଶୀଳ କ୍ଷମାବନ୍ତ ଜଣେ,
ଦେଖିବାର ନାହିଁ ପୁଣି ନ୍ୟାୟବନ୍ତପଣେ ।
ଭଗୀରଥ ତେଲ ତୁମ୍ଭେ ଭୁଲ ନାହିଁ ଭାଇ,
କର କିଛି କାମ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ଅନୁଯାୟୀ ।

ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଲୋକ କହିନାହିଁ କଥା,
ନ ଜାଣେ ସେ କି ପଦାର୍ଥ ଅଟେ ପୁଣିକତା ।

ହାୟ ରେ ନିଷ୍ଠୁର କାଳ କି କଲୁ କି କଲୁ,
ଦାନବରୁ ମହେନ୍ଦ୍ରକୁ ଅକାଳେ ହରଲୁ !
ଉଲ୍ଲ ଆସୁଥିଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଗଗନେ,
ଦେନିଗଲୁ ତାକୁ, ଦୁଃଖ ନ ହେଲୁ କି ମନେ ।
କିଏ ଅଛି ଦୟାଶୀଳ ଦାତା ତାହା ପରି,
ହାୟ ହାୟ ଧବୁଳିଆ ଯାଇଅଛି ସରି ।

ମାତଃ ସୁଲକ୍ଷଣା ଦେବ, ଯୋଡ଼ି ବେନି କର,
ଦଣ୍ଡବତ କରୁଅଛି ରେଣୁ ଚୁମ୍ବର ।
ତେଜାନାଗେ ଥିଲ ଶ୍ରୀ ଅଡ଼ାଇ ବରଷ,
ତେତେବେଳେ ମୋତେ ଜଣା ଥିଲ ନାହିଁ ଯଶ ।
ଜଣା ଥିଲେ ଆପଣଙ୍କ ଏଡ଼େ ଧର୍ମିକତା,
ପାଶେ ବସି ଶୁଣିଥାନ୍ତି ଦୁଇ ଗୁର କଥା ।
କେଉଁ ଗୁଣେ କି ତପସ୍ୟା କରି ବୋଲି ସଙ୍ଗ,
ଉଠିଲ ଲଳନାକୁଳେ ହେଲ ଗୁଣବତ୍ତା ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗରବର ତାଳତେରପତ,
ହାୟ ହାୟ କି କଲୁ ରେ ନିଷ୍ଠୁର ନିୟତି !
ନବୀନ ବୟସେ ତାଙ୍କୁ ଦେନିଗଲୁ କାହିଁ,
ବାଳିକା ରାଣିଙ୍କି ଦୁଃଖସାଗରେ ଭସାଇ ।
ପାସୋର ତ ଯିବ ନାହିଁ ତାହା କଥା ମନୁ,
ପଡ଼ି ଗଛ ଭଗବତ ପରଶର ମନୁ ।

ଆହେ ମୁନିପାଳ ଥିଲ ସାନ ରଜା ଜଣେ;
ମାତ୍ର କେତେ ରଜାଠାରୁ ବଡ଼ ଦାମ୍ଭପଣେ ।
ରଖି ଯାଇ ନାହିଁ ସତ ଗନ୍ତାଘରେ କିଛି,
ସୁନା ରୂପା ଗୁଡ଼ା ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଛି ।

ଶ୍ରୀ ମହେନ୍ଦ୍ରଦେବ ମୋର ପଡ଼ୁଛି ମନରେ,
କଟକରେ ଦେଖିଥିଲ ଆପଣଙ୍କୁ ଥରେ ।

ତେର ନେକନାମ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ସରକାରେ,
ନ ଜାଣେ କିପରି ଅଛି ପ୍ରଜାଗଣରେ ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲିଖକାଳର କହୁ ଥିଲୁ ହାତଟିଟା,
ଏ କଥାଟା ଚାହିଁ ଆଡ଼େ ଅଛି ତୋଳପିଟା ।
ଦେଖାଅ ଆମକୁ ଦୁଇ ଚାହିଁ ନମୁନା,
ବୁଝିବୁଁ ଗିଳିଟି ନହୁଁ ଖାଦ୍ୟ ସଇ ସୁନା ।
ଭାରି ଖୁସି ହେଲୁ ପଡ଼ି ପଣ୍ଡିତସବୁ,
ଆଶା ଅଛି ଆଜି କିଛି ପାଇବି ଅବଶ୍ୟ ।

ହେ ସୁତଳ ମହାରାଜ କରେଁ ନମସ୍କାର,
ହୃଦେଷଣୀ ତୁମ୍ଭ ଯଶ କରୁଛି ପ୍ରସାର ।
ମୁଗଲ୍‌ବନ୍ଦୀ ଛାଡ଼ିଗଲୁ ବହୁତ ଅନ୍ଧର,
ଦୁହିଁକୁ ମିଳାଇ ଦେଇଅଛ ପରସ୍ପର ।
ବାମଡ଼ା ରାଜ୍ୟରେ କରୁଅଛ ରାଜପଣ;
ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧେ ଅଟ ନୃପତି ଆପଣ ।
ହେ ରାଜନ୍ ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତକାରଣେ,
ଉତ୍କଳରେ କରୁଅଛ ଗୁରୁକର୍ତ୍ତାଗଣେ ।
କେତେ ଥିଲେ କେତେ ଛନ୍ତି ଗଢ଼ଜାତେ ରଜା,
ଉଡ଼ାଇଛି କିଏ ତୁମ୍ଭ ପରି କର୍ତ୍ତୃଧ୍ୱଜା ?
ବୁଲେଁ ସବୁଠାରେ ଶ୍ରୀମୁଖୀ ଗାଇ ଗାଇ,
ମହାରାଜ ବାହାଦୁର K. C. S. I.
ଓଡ଼ିଶା ବିହମାଦତ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ
ଇତିହାସେ ଲେଖା ରହିଥିବ ଜଗତରେ ।
ସାମାନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମୁହିଁ କି ମୁଣି ଚାଇବି,
ମହାରାଜ ବାହାଦୁର ହୁଅ ଚରଣାବଳୀ ।

ମୋହର ବିନତ ଶୁଣ ମାଳମଣି ନନା,
ହୃଦେଷଣୀ ଲେଖିବାକୁ ନ କରିବ ମନା ।
ଏକକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଲାଭ ପାଇବ ସକଳ,
ଯଶ ଅର୍ଥ ବିଦ୍ୟା ନାମ ତତ୍ତ୍ୱବର୍ଗ ଫଳ ।
ତୁମ୍ଭ କଥା ତେର ଥର ପକାଏ ମୁଁ ମନେ,
ଅଟ ଏକା self-made man ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ।

ଜାଗାଣିରେ ଧରି ଏକା ପଡ଼ିଅଛି ନନା,
ପରଶମଣିକୁ ଛୁଇଁ ଲୁହା ହୁଏ ସୁନା ।

ଶ୍ରୀମାନ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରତିମା,
ଚନ୍ଦ୍ର ଆସୁଛି ତୁମ୍ଭ ଗୋରବ ମହିମା ।
ବୋଲାଇଲୁ ବିଷ୍ଣୁ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଅଛି ଶୁଣି,
ପଦ୍ମର ଆକରୁ ବାହାରଇ ମଣି ।
ପଣ୍ଡିତ ଆକାଶ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆସୁଅଛ ଶୁଭ,
ଦେଖିବା ହୁଅ ବାପା କରେଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ପାଇଲ ଯୋଡ଼ିଏ କବି ବାମଡ଼ାବନ୍ଧୁ,
ଅବଶ୍ୟ ମଳୟେ ଜାତ ଚନ୍ଦନର ତରୁ ।
ସୁଦୃଢ଼ ସତ୍ୟ ଦୁଇଖଣ୍ଡି କବିତା ଧୂସ୍ରିକା,
ନୋହୁ ବଡ଼ ଶିଳପତା, ଫୁଲକଣିକା ।
ଏହି ତ କବିତାବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଥମ ନମୁନା,
କାମ୍ବଳ ଶଶିରୁ ଜାତ ହମଶରେ ସୁନା ।
ଉତ୍କଳର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜଣା ସବୁଲୋକେ,
ବ୍ୟାଘ୍ର ହେବ ନବ ନବ ବିବିଧ ପୁସ୍ତକେ ।

ହୋଇ ହୋଇ, ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ଆଉ ଥରେ,
ସେ ଯେ ହରିଦାସ ବାବୁ ଥିଲୁ ବାଲେଶ୍ୱରେ ।
ସେକଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର ଫାକ୍ତିଫଲ ଗଲେ ପାଇ,
ବୁଲ ଏବେ ବାହୁ ଠିକ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଫୁଲଇ ।
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ହେବ ତୁମ୍ଭେ ହେଉ ମାଷଟର,
କହିଦେବ ଅଛି ଏକ ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ।
ଖଣ୍ଡକାତେ ବଇ ଲେଖିଯାଅ ନୂଆ ନୂଆ,
ନ ହେଲେ ମାଷ୍ଟର ମୋତେ ବୋଲିବ ମିଛୁଆ ।

ନମସ୍କାର ଶରଳଦ୍ରୁ ବାନ୍ୟୀ 1 ପଦରେ,
ଭଲ ତ ଗାଇଲ ଗୀତ ଶାଳକୀକଳରେ ।
ଶୁଣାଗଲା ତୁମ୍ଭ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତଚରଣୀ,
ପଡ଼ିଅଛି ଜୟଦେବ ଗୁରୁର ବଣିଶୀ ।

କିଏ ସାନ କିଏ ବଡ଼ ଗଲ ନାହିଁ ଜଣା,
କେତେ ଥର ଭୁଲିବାକୁ ଯାଇ ଦ୍ରବ୍ୟ ବଣା ।
ପଲ୍ଲୀ Battle ଦେଖି ଚିତ୍ତରେ ମନରେ,
Native କି ଲେଖିପାରେ ଇଂରେଜୀ ପଦ୍ୟରେ ।

ହେ କଟୋରୀ, କରଅଛି ଭୁଲକୁ ଭରସା,
ଗାଅ ଗାଅ ଶୁଣେ ସା ର ଗା ମା ପା ଧା ନି ସା ।
ବାବୁଏ ବୋଲନ୍ତି ନାହିଁ ଓଡ଼ିଶା ଶୁଣିଣୀ,
ଦେଖାଅ ତ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଯିବ କନା ଜଣି !
ସ୍ୱରଲିପି କରିଦିଅ ଯାଉ ବାଟ ଫିଟି,
ଦେଖୁ ସେମାନେ ଅଛି originality.
ସତ କଥା ଓଡ଼ିଆକୁ କେ ଯିବ ଆଦର,
ଗୋଟିପୋମାନେ ଯେ ଦେଇଛନ୍ତି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରି ।
ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କର କଟୋରୀମୋହନ,
ଦେଖାଅ ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ଅଛି ଗୃଧ୍ୟନ ।

ମାଳାତୀଲେ ମାଳତୀ କରଥାନ୍ତି ବିଜେ,
ସେ ଦେଶକୁ ମୁଁ ତ ଡରେ ଗଲ ନାହିଁ ନିଜେ ।
ଖୁସି ଖାଇଥାନ୍ତେ ମୋତେ ପଣ୍ଡା ହୋଇ ଠୁଳ,
ଶେଉଳକୁ ମାଡ଼ି ବସେ ଯେମନ୍ତ ପୋହଳ ।
କେ ରଖନ୍ତୁ ଧାଇଁ ଆସି ଦେଖି ମୋର ଦୁଃଖ,
ଦେଶ ଉପକାରପାଇଁ ଲୋକେ ତ ବିମୁଖ ।
ଜଣେ ବରଲୋକ ମୋର ଅଛନ୍ତି ସେଠାରେ,
କେତେ କଥା ମୋତେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଶ୍ରାବରେ ।
ଦେଖାଇବି ବିଶ୍ୱାସରେ ପାଠକ ଭୁଲକୁ,
ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଅ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଏ କଥାକୁ ।

ଗୁପ୍ତଭାଷା

ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରୁ ଗୋସାଇଁ,
ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ପୋଷ୍ଟାଫିସ କୁଟୁବେଶ୍ୱରୀ ସାଇ ।
ମକର ସତର ଦିନ ବେଳ ଆଠ ଦଢ଼ି,
ନମସ୍କାର ନିବେଦନ କରେ କର ଯୋଡ଼ି ।

କୁଶଳେ ସମସ୍ତେ ଛନ୍ଦ ପିଲପିଲ ଘରେ,
ଭୁମ୍ଭ ଘରକଥା ଲେଖ ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ।
ଏ ସ୍ଥାନର କଥା କେତେ ପରୁରୁ ମୋତେ,
ଯାହା ଅଳ୍ପ ଜଣା ଅଛି ଲେଖୁଛି ଗୁପ୍ତରେ ।
ଏ ସ୍ଥାନରେ ମିଳାକଥା ଶତା ଗୁଡ଼ି ବଳି,
ପାଠକ ସାଲମା କମ୍ପା ଶେଷ କଦଳୀ ।
ସେବକମାନଙ୍କ ବିଦ୍ୟା କହିଲେ ନ ସରେ,
ସିଦ୍ଧି ରହୁ ଅ ଆ ସବୁ ଆଖଡ଼ା ଘରରେ ।
ବହୁତ କରନ୍ତି ଦୟା ପଣ୍ଡାଏ ଯାହାଙ୍କୁ,
ଗୋଟିଏ ଆଟିକା ଦେଲେ ପଠାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ।
କେତେ ଥର ଶୁଣିଅଛି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କଥା,
ଲମ୍ବିନ୍ଦୁ ଝୁମ୍ବିନ୍ଦୁ ଶୀଘ୍ର ଯଥା ସ୍ୟାତ ତଥା ।
ନ ବୁଝିଲି ନେତୃତ୍ୱମାନଙ୍କ ମରକ,
କେବଳ ଦେଖିଛି ମରୁଥାଆନ୍ତି ଗରକ ।
ଏ ସ୍ଥାନର ବଡ଼ଲୋକ ଅଟନ୍ତି ମହନ୍ତ,
ଧର୍ମସାର କର୍ମସାର ଯେହ୍ନେ ହୁଲୁମନ୍ତ ।
ପରୁରୁ ଏ ସ୍ଥାନର କଥା ତପସିଲ,
ସବୁ କଥା ଲେଖିବା ତ ବଡ଼ ମୁସକଲ ।
ମାତ୍ର ନ ଲେଖିଲେ କର ପାର ମୁହଁ ଶୁଣି,
ସେଥିପାଇଁ ଲେଖୁଅଛି କଥା ଦୁଇ ଚାରି ।
ପ୍ରଥମରେ ଶୁଣିଯାଅ ମନ୍ଦିରର ଡାଲ,
ସିଂହଦ୍ୱାରଠାରେ ବଡ଼ ଦେଖିଲ ବେଗୁଲ ।
ବେତ ଦେନ ବସିଛନ୍ତି ଦ୍ୱାସ ସିଂହଦ୍ୱାରେ,
ତାଙ୍କ ଗରପଣ ଯେତେ ଦୁଃଖୀ ଯାହୀଠାରେ ।
ନ ପାଇଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଣ୍ଟାଝୁସା,
ତମକବ ଦେଖି ବରମାନଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟା ।
ବାଇଶପାବକ୍ତ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ଭୁଡ଼େ,
ଯାହୀମାନେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ସେବକ ହାକୁଡ଼େ ।
କରନ୍ତି ଅଶେଷ ଆଶେ ଧରେ ଯେହ୍ନେ ବକ,
ଧରନ୍ତି ଯାହୀଙ୍କୁ ଆସି ତେସନେ ସେବକ ।
ପଇତାରେ ବାନ୍ଧି ହାତ ଲଗାନ୍ତି ପେଟରେ,
କାହିଁ ଯିବ ଯାହୀ ଧର ପଡ଼ିଛି ଆଶରେ ।

ପକାନ୍ତ ମୁଣ୍ଡରେ ତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଢାଳି,
ନ ପାଇଲେ କିନ୍ତୁ, ଚୌଦ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଗାଳି ।
ସିଆଣା ଲୋକଟା ମୁହଁ ଗଲି କାଟି ବାଟ,
ଭିତରକୁ ଯିବାପାଇଁ ପଡ଼ିଛି କବାଟ ।
ଦେଖିଲି ଯୋଡ଼ା କବାଟ ଅଳ୍ପ ଅଛି ମେଲ,
ବେତ ଦେନ ଦ୍ଵାରେ ଛୁଡ଼ା କଲିଯୁର ତେଲ ।
ପଇସେ ପାଇଲେ ବାଟ ଦେଉଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି,
ନିର୍ଦ୍ଦିନ ଯାତ୍ରୀ ଏ ଖାଉଛନ୍ତି ବେତବାଡ଼ି ।
ଭିତରେ ପଶିଲି କେନ୍ଦୁରୁପେ ଠକଠାକ,
ଧଳିଆ ପଣ୍ଡାଏ ତହିଁ ବସିଛନ୍ତି ଟାକ ।
ମାଲ କର, ଶୋଗ କର, ଡାକୁଛନ୍ତି ପଣ୍ଡେ,
ଦେଖିଲି ସେ କାରବାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦଣ୍ଡେ ।

ଅଳପରେ ଭୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ ଏମାନଙ୍କ ମନ,
ଧରନ୍ତି ଆଶ୍ଵରେ ଚପି ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ଖବନ ।
କାରବାର ଦେଖି ଏଥୁ ପଇସା କଉଡ଼ି,
ମୋ ମନରୁ ଭକ୍ତିଭାବ ଗଲି କାହିଁ ଉଡ଼ି ।
ମନେ କଲି ଶୁଣୁଡ଼ାଏ ଦେବଟି ପଣ୍ଡାକୁ,
କି କହିବ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନେ ନ ହିଁ ରାଗିବାକୁ ।
ହାୟ ହାୟ ଏତେ ବାଟ ଆସିଥିଲି ଧାଇଁ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ମୁକ୍ତିଲାଭପାଇଁ ।
ସେବକ ହାତରେ ହେଉଅଛି ହରବର,
ଆଗରେ ପଇସା, ପଛେ ଦର୍ଶନ ଖବର ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ହୁଅନ୍ତି କୃତାର୍ଥ,
ସେବକ ହାତରେ ପଡ଼ି ସବୁ ହେଲ ବ୍ୟର୍ଥ ।
କେବଳ ହୁଏ ପଣ୍ଡେ ଅଛନ୍ତି ଆହୁରି
ଲକ୍ଷ୍ମୀଟତା ଜୁଆରେଇ ରାଗିକଟା ରୋଷ !

ଲଜ ମାଡ଼ୁଅଛି ସବୁ କଥାଲେଖିବାକୁ,
ନ ବୁଝି ପାରବ କିନ୍ତୁ ନ ଆସି ଏଠାକୁ ।
ଚୁମ୍ବକରେ ବୁଝି ଏ ସ୍ଥାନର କାରବାର,
ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି ନରକ ଗୁଲ୍‌ଜାର !

ଦେଖି ଦେଖି କଥା ସବୁ କମ୍ପିଅଛି କାୟା,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଧନ୍ୟ ମାୟା !
ଆନ ଆଡ଼େ ଦେଖ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ମେଲ,
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପବିତ୍ର ଭାବେ କରୁଛନ୍ତି କେଲି ।
ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ନେତ୍ର ବୁଜି ଆନ ବିପ୍ରବରେ,
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହସ୍ର ନାମ ଗଦ୍‌ଗଦଗିତରେ ।
ଗାଏ କେହି ଜୟଦେବ ମନ କରି ସ୍ଥିର,
ପ୍ରଳୟ-ପୟୋଧି-ଜଳେ ମୀନର ଶରୀର ।
ସବାଙ୍ଗ ପୁଲକପୂର୍ଣ୍ଣ, ନେତ୍ର ବହେ ଧାସ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ମଗ୍ନ ବେନି ନେହତାସ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡେ କରି ନିଶ୍ଵାସଣ,
ବାହାରିଲି କରିବାକୁ ବେଡ଼ା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଜୁହାରଣ କାକତଭୂଷ୍ମ ନ କଳ୍ପବଟେ,
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ନିକଟେ ।
ଦେଖିଲି ସେଠାରେ ଲାଗିଅଛି ଗଣ୍ଡଗୋଲ,
ପାଠ ଛୁଡ଼ି ଅଂଶୋଷା ହୋଇଅଛି ମୂଳ ।
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗାଦି ବୋଲି ଲାଗନ୍ତି ଯେ ମଥା,
ତାଙ୍କ ରୁଟି ଧରି କହୁଥାନ୍ତି ନାନା କଥା ।
ଅଧଲଏ ପାହୁଲଏ ଯାହା କିଛି ଦିଅ,
ଗୁଣିବ ସହସ୍ର ନାମ ପାଦରେ ନିଅ ।
ହାୟ ରେ ଏହି କି ସେହି ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ,
କରୁଥିଲେ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଦେ ଯାହା ନାମ ଜପ !

ଯେଉଁଠାରେ ହେଉଥିଲା ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମେଲା,
ଏବେ ଦେଖ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଠକ ଭୋଲା ଭୋଲା ।
ବିଦେଶୀ ପଣ୍ଡିତ ଯହିଁ ହେଉଥିଲେ ଛୁଣ୍ଡି,
ଠକ ଜୁଆରେଇ ତହିଁ ମେଲିଛନ୍ତି ଭୁଣ୍ଡି ।
କାହିଁ ଗଲି ବେଦପଠ କାହିଁ ଶାସ୍ତ୍ରାଳାପ,
ଏବେ ତହିଁ ବିରକିତ ମୁଣ୍ଡିମନ୍ତ ପାପ ।
ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଗାଦି ଖାଲି ଅଛି ପଡ଼ି,
ଯାବନ୍ତ ଶାସନବିତ୍ତା ପାହୁଲୁ ରଡ଼ି ।

ଦେଉଥିଲେ ଯାହା ମୁଁ କ୍ରିମଣ୍ଡପ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ହେଉ ନ ଥିଲା ଅନ୍ୟଥା ।
 ହାୟ ହାୟ ! ସେ ପଣ୍ଡିତ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ,
 ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ କୁଳେ ବଢ଼ା ଦେବାପାଇଁ ।
 ଆହା ଶୂନ୍ୟ ରାଜଗୁରୁ, ହା ବଶୁ ପାଡ଼ୁଣୀ,
 ପୁନା ସତ୍ର କରିଥିଲ ଓଡ଼ିଶାବିବାସୀ ।
 ହା ହା ଲୋକନାଥ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମା ଅବତାର,
 ତୁମ୍ଭେ ଗଲ କେ କରବ ଷଟ୍ଟଶୟ ବିରୁର ।
 ହା ହା ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମିଶ୍ର ଚୌରାଣିକବର,
 କୁଣ୍ଡଳମଣ୍ଡିତ ସତ୍ରମଣ୍ଡନ ସୁନ୍ଦର ।
 ଗୋପୀନାଥ ବାମଦେବ ଯାଇଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ,
 ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ବସିଛନ୍ତି ଠକ ବିପ୍ରବର୍ଗ ।

ଜଗବନ୍ଧୁ ମାହାପାତ୍ର ହେଲେ ଅନୁରାଜ,
 କେ କହବ ତୁଣ୍ଡେ ଭାଗବତ ଟୀକାମାନ ।
 ଘନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର କବିତାସୁଖିଭୋଗୀ,
 ହଳ ଯାଇଛନ୍ତି ମୁଁ କ୍ରିମଣ୍ଡପର ମଣି ।
 ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଚର୍ଚ୍ଚପଞ୍ଚାନନ ଗଲ କାହିଁ,
 ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ସତ୍ରକୁ ତ ଆଉ ଜଣେ ନାହିଁ ।
 ରଘୁ ମିଶ୍ର ନୋୟକ ମିଶ୍ର ଜୟ ରଥ,
 ଯଶ ରଖି ଗୁଲି ଯାଇଅଛୁ ସ୍ୱର୍ଗପଥ ।
 ମୁଁ କ୍ରିମଣ୍ଡପକୁ ନୁହାରୁଛି ହାତ ଯୋଡ଼ି,
 କର୍ପୁର ଯାଇଛି କନାକଶ୍ରୀ ଅଛୁ ଫଡ଼ି ।

ଯଦାଶିବ କାୟ୍ୟକରେ ରଖିବେ ମନରେ,
 ଆପଣ ନାହାନ୍ତି ଏହି ପଣ୍ଡିତ ଡାକରେ ।
 ଶ୍ରୋତବ୍ୟ ବୁଝିବାରେ କାଟିଛନ୍ତି କାଳ
 କାହିଁକି କହୁବେ ମୁଁ କ୍ରିମଣ୍ଡପ ଜଞ୍ଜାଳ ?
 ଓଳଟି ଓଳଟି ନନା ବଥ ବାଟ ଗୁଡ଼ି,
 ଦେଖନ୍ତୁ ପଡ଼େ ପଡ଼େ ଆସୁଛନ୍ତି ମାଡ଼ି ।

ଦର୍ଶନ ସକାଶେ ଗଲ ବିମଳା ମନ୍ଦିରେ,
 ତହିଁ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ସେବକ ଫାଦରେ ।

ଦେଖିଲ, ବସିଛି ଦୂତଘୋଷ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି,
 ଦିଅରେ ହେଲଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେବକଙ୍କ ଦଡ଼ି ।
 ମୋ ଅଶ୍ରୁରେ ଥିଲା ଯେତେ ପଛପା କଉଡ଼ି,
 ମହାମାୟା ମାୟାବଳେ ଗଲ ତାହା ଉଡ଼ି !
 ହେ ସେବକେ, ଲଗ ନାହିଁ ଆଉ ମୋ ପଛରେ,
 ନ ହେଉ ଦର୍ଶନ ପଛେ ଯାଉଅଛୁ ଘରେ !

ଅରୁଣ ଖମ୍ବରେ ମୋର ପଡ଼ିଲା ନଜର,
 ମୂଳଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ।
 କାହାର ଏ ଫର୍ମ୍ମ ମୁଁ ହିଁ ବୁଝିଲି ପରୁର,
 କଣାରକୁ ଆଣିଥିଲେ ବାବା କୁହୁରୁଣ ।
 ବାବୁମାନେ ଦେଖ ଦେଖ ଥରେ ଆଖି ମଲ,
 ଆଗଦା ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ କେମନ୍ତ କୌଶଳୀ ।

ମଙ୍ଗମଠ ଦେଖିଲ ଯେ ଭଙ୍ଗାରୁଜା ଘର,
 ତେଲ ତେଲ ବିବାଦରେ ହେଲା ଛୁରଖାର ।
 ଦେଖିଲ ଏମାର ମଠେ ଭାରି ଧୂମଧାମ,
 ଟଙ୍କା ସୁନା ଗଦା ଗଦା ଯେତେ ଲକ୍ଷୀଧାମ ।
 ସୁଦର୍ଶନ ଦାସେ ଥିଲେ ଏ ମଠେ ମହନ୍ତ,
 ତାଙ୍କ ପରି ଥିଲା ନାହିଁ ଦାତା ଦୟାବନ୍ତ ।
 ମହନ୍ତ ମୋହନଦାସ ଉତ୍ତରଧିକାରୀ,
 ବଟିଗୁ ତୋଟାରେ ଥିଲା ତାଙ୍କ ମନ ଭାରି ।
 ପଣସ କଦଳୀ ଅମ୍ଳ କଖାରୁ ନଡ଼ିଆ,
 ବଟିଗୁରେ ଜମି ଗୁଣ୍ଡେ ନ ଥିଲା ପଡ଼ିଆ ।
 ବଗିଚାର ଫଳ ଫୁଏ ଗୁରୁଆଡ଼େ ବନ୍ଧା,
 ପରସିବା ଲୋକଙ୍କର ଘୋଳ ଫୁଏ ଅନ୍ଧା ।
 ଏବେ ସେ ମଠରେ ରହନଘନ ମହନ୍ତ,
 ବ୍ୟବହାର ବୁଝିବାକୁ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ।

ଆପଣା କଥାଟି ବୁଝିବାରେ ନୁହେଁ ଦେଇ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଭଣ୍ଡାର ପରି ଟଙ୍କା ସୁନା ତେର ।
 ଆପଣା ପେଟଟି ଭଲ ଚାଲୁଛି ମହନ୍ତ,
 ପାସ ମିସ ମଧ୍ୟ ମିଳ ଅଛନ୍ତି ତେମନ୍ତ ।

ମନ୍ଦିର ଦକ୍ଷିଣ ପାଶେ, ଅଛି ଭଲ ମଠ,
ଗାଲବ ରକ୍ଷିକ ଗାଦି ସିଞ୍ଚି ମହାପାଠ ।
ଏ ମଠ ମହନ୍ତ ଥିଲେ ରାମଦାସ ଯତି,
ମରହଟ୍ଟା ତାଙ୍କୁ କରିଥିଲେ ସେନାପତି ।
ଜବରଦସ୍ତ ଲୋକଟା ସେ ଖୁବ୍ ଥିଲ ବଳ,
ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶା ମଣ୍ଡଳ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ସିଂହାସନେ ଭୈରବ ମୂରତି
ପୂଜା କରୁଥିଲେ ମିଳ ଶୈବ ଶାକ୍ତ ଯତି ।
ଶ୍ରୀରାମ ମହନ୍ତ ସେହି ବଗିଚାକୁ ଭାଙ୍ଗି
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ସମୁଦ୍ରକୁ ଦେଲେ ଫିଙ୍ଗି ।
ଏ ମଠର ଆୟ ବରଷକୁ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା,
କାହାକୁ ନ ଥାଏ ତେଣୁ ମହନ୍ତଙ୍କ ଶଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀରାମ ଉତ୍ତରରେ ହେଲେ ସେ ସବୁ ମହନ୍ତ,
ସମସ୍ତେ ଧାର୍ମିକ ଶୁଦ୍ଧମତି ଗୁଣବନ୍ତ ।
ସେଥି ମଧ୍ୟେ ଥିଲେ ଜଣେ ହସ୍ତଶିଳ୍ପୀ ଦାସ,
ଭାରି ପାକ ସପ୍ତଦାନ ବଡ଼ ବଦମାସ ।
ଏବେ ସେ ମଠରେ ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି ପୁଣି,
ଜବରଦସ୍ତ ମୋଟା ମୋଟା ଲୋକ ଭୋଜିପୁରୀ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିନ ଏବେ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ଗାଦି,
ଭାଗବାନ ଦାସେ ହୋଇଅଛନ୍ତି ବିବାଦୀ ।
ମହନ୍ତ ଉତ୍ତରପାଶେ, ଛନ୍ତି ତଳେ ତଳେ,
ମଠ ସବୁ ଟଙ୍କା ଉଡ଼ି ଯାଉଛି କୌଶଳେ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିନ ମହନ୍ତ ସେ ଭୋଜିପୁରୀ ଲୋକ,
ତାଙ୍କ ଦିନୁ ମଠେ ଭୋଜିପୁରୀଆଙ୍କ ଟଙ୍କା ।
ପୁଣ୍ୟାର କୁଠାର ଥାନ ପତି ସରଘରୀ,
ସିପାହୀ ପିଆଦା ଆଦି ସବୁ ଭୋଜିପୁରୀ ।
କି କହିବି ଆଉ ଏମାନଙ୍କ ଗୁଣପଣା,
‘ତସଲ୍ ତୋକର କି ମୋକର’ ଅଛି ଜଣା !

ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଟକୋଷୀ ନିଯୋଗନାୟକ,
ଛତିଶଗିରିଯୋଗ ମଧ୍ୟେ ଭାରି ବଡ଼ଲୋକ ।

ଆଜ୍ଞା ବାବୁଗିରି ଚକ୍ର ଅଛି ଖୁବ୍ ଟାଣେ,
ବାପ ଅରକଲ୍ ଜମି ବିକି ମାଣେ ମାଣେ !

ନିକଟେ ବଳିଆ ଗୁରୁ କୋଠାଘର ଗୁଣ୍ଠି
ମନେ କଲି, ଆହା ଦାତାତ୍ରୟ ଗଲ୍ କାହିଁ !
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଜୟ ତୋଟା ଗୋପୀନାଥ,
ମହାପ୍ରଭୁ ଓଳଗୁଛୁ ଯୋଡ଼ି ବେନି ହାତ ।
ଆହେ ଗୋପୀନାଥେ କହ ପାରିବ ସନ୍ତାନ,
ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଏଥି ପର ହେଲେ ଅନୁରାଜନ ?
ନିଶାଣ ଉଡ଼ୁଛି ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ,
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ପୃଥିବୀରେ ।

ରାସବଦାସଙ୍କ ମଠେ ଲାଗିଛି ମାମଲ୍,
ମଠ କାମେ ମହାପ୍ରିୟ ଦେଉଛନ୍ତି ସଲ୍ ।
ଖାଇଲେଣି ଟଙ୍କା ସବୁ ଓକଲ ମୁଲାର,
ବିଲୁଆ ଶାଗୁଣୀ ଯେତେ ଖାଆନ୍ତି ମୁର୍ଦ୍ଦାର ।
ନାରାୟଣ ଦାସେ ଥିଲେ ଟୁବ୍ ମଜବୁତ,
ଶେଷକାଳେ କାମ କିନ୍ତୁ କଲେ ଅଦାବୁତ ।
ହେଲେ ସନ୍ତ୍ୟ ଭବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ମହନ୍ତ ଖବର,
ଅନାହାରୀ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରିର କମିଟି ମେମ୍ବର ।
କିଛି କରିଗଲ୍ ନାହିଁ ମଠ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ,
ତାଙ୍କ ଅନେ କାମ ବିଗିଡ଼ିଲ୍ ଦୂରବସ୍ତ ।
ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ଭାଗବତ ଦୁଇ ତେଲ୍,
ମାମଲ୍ କରନ୍ତେ ମଠ ଗୁରୁଖାର ହେଲ୍ ।
ଟଙ୍କାବଳେ ଭାଗବତ ପାଇଲେ ସମ୍ପଦ,
ତୁନି ହେଲେ ମଧୁ ଆଶ୍ରୟ କରି କାଳୀପଦ ।
ମଲେ ଭାଗବତ ରଖି ନାବାଳକ ତେଲ୍,
ମଠକାମ ସବୁ ମହାପ୍ରିୟ ହାତେ ହେଲ୍ ।
ଓଡ଼ିଆ ମଠରେ କାମ ଚଳୁଅଛି ଭଲ୍,
ଓଡ଼ିଶା ରଜାଙ୍କ ଏହା ଲୋକଣା ଦଖଲ୍ ।
ଆଉ କେହି ଲୋକ ନାହିଁ ମହନ୍ତ ମଠରେ,
ମାମଲ୍ ଯେତେକ ଅଛି ରଜାଙ୍କ ହାତରେ ।

ବରକେଶରୀକ ମାତା ବସାଇ ଏହାକୁ,
ଜମିବାଡ଼ି ଖଞ୍ଜିଛନ୍ତି କାମ ଚଳିବାକୁ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାଫିସ ବୁଝୁଛନ୍ତି ମଠ,
ଚକ୍ରଅଛି କାମ, କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ଖଟ ଖଟ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଠ ନିହାତି ପୁରୁଣା,
ବେଶ ଚକ୍ରଅଛି କାମ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ଉଠା ।
ଶ୍ରୀଶଙ୍କର ଦାମୋଦର ଶର୍ପିଆମୀ, ଦଣ୍ଡୀ;
ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ସରଳତା ଗୁଣେ ଛନ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ।
ନ ବୁଝ ଏହାକୁ ଢୋଲପେଟୁଆ ମହନ୍ତ,
ଅଳ୍ପ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପରି ଛନ୍ତି ଗୁଣବନ୍ତ ।
କାହିଁଗଲ ହେ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ଗୁଣମଣି,
କେତେ ଖୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି କୃପ ପୁଷ୍ପରଣୀ ।
ଶିବାନନ୍ଦ ସରସ୍ବତୀ ଗଲ ଯମାଳୟ,
କାହିଁ ଗାଉଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପରଣୀ ଦେବାଳୟ ।

ହେ ମାନ ଖଣ୍ଡିଆ କାହିଁ ରଖିଅଛନ୍ତି ଚର,
ଖୋଲାଲ ତଡ଼ାଗ କୃପ ନିର୍ଦ୍ଦାଳ ମନ୍ଦର ।
ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ପ୍ରତିହାସ କଥା କର ଏତେ,
ଖୋଲାଲପକାଅ ଆଉ କୃପ ଗୋଟାକେତେ ।

ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରେ ମହା ମହାଉପାଧ୍ୟାୟ,
ସତ ଏକା ଲୋକଟାଏ ସଦାଶିବ ପ୍ରାୟ ।
ଆମେ କାବ୍ୟକବି, ଭଲ ବୁଝିଛୁ, ଅପଣେ
ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପକୁ ଏକା ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ଜଣେ !
ଶୁଣାଶୁଣି କଥା—ଲେଖୁଛନ୍ତି ସୂକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର,
ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣ ତ ଯୋଗ୍ୟଗ୍ରାସ ।
‘ନଷ୍ଟେ ଗତେ ପ୍ରଗୁଣତେ’ ପରଶର ବାଣୀ—
ସତ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ୟ ନିଷ୍ଠେ ଥିବ ଜାଣି ।
ଗଲଣି ଶଗଡ଼, ଏବେ ତତ୍ତ୍ୱ ରେଲବାଇ,
ଲେଖ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଶ କାଳ ପାଠ ଅନୁସାଧୀ ।
ବୁଝି ଶୁଣି ନ ଲେଖିଲେ, ରଖିବେ ମନରେ,
ଆପଣଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ଗୁଞ୍ଜା ରହିବ ଗୁଲରେ ।

ମାଗୁଣି ମିଶ୍ରକୁ କେହି ନ ପଚାରେ ଥରେ,
ଏକୁଟିଆ କାହିଁ ପଡ଼ି ରହିଛି କୋଣରେ ।
ମୂଳ ମୁଟିକା କି ଗଣା ହେବ ଔଷଧରେ,
ଗୋଟାଏ ଲେବଲ ଅଣ୍ଟା ଶିଶି ନାହିଁ ଘରେ !
ମିଶ୍ରେ ଶିଶିଥିଲେ ବାଇକାବୋନ ପଟାସ,
ଆଗେ ମୁଁ ବୋଲନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ଡାକ୍ତର ସାବାସ !
ଯେ ରୋଗୀକୁ ଡାକଚର ଦିଅନ୍ତି ଜବାବ,
ସେହଠାରେ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଦେଖିଛି ପ୍ରସବ ।
ଦେତେ ହେଉ ସେତା ହେଲ ନେଟିଭ୍ ଟ୍ରିଟମେଣ୍ଟ—
ନ ଡାକ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ହେଉପଛନ୍ତି ଅର୍ଦ୍ଧଜେଣ୍ଟ ।
ଆଜ୍ଞା କବିରାଜ ବୋଲି ଅଛି ନାମଡାକ,
କାହିଁ ତ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ବୁଲି ଦେଶଯାକ ।

ଶିଶିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ଚଳନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ,
ସାହିତ୍ୟରେ ଢେଉଟିଗଲ ଗୋପାଳପୁରୀଆ !
କିପାଇଁ ମରବ ବୁଲି ବୁଲି ଗାଏଁ ଗାଏଁ ?
ସ୍ବଗବତଛୁଫୀଠାରୁ ନନା ପାଞ୍ଜି ଯାଏ—
ଘର କଥା ଘର ଶୁଣା ଠିକ ଠିକ ଲେଖା,
ଓକିଲଙ୍କ ଠକପଣ ଲେଖା ନାହିଁ ଏକା ।
ସତ—ଦୁଇ ଗୁରୁ ପଦ ଯାଇଛନ୍ତି ଗାଇ,
ତାହା ମଧ୍ୟ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ବଞ୍ଚାଇ ।
ପାଇଲି ଅସଲ ଚିତ—ହେଉ ତାହା ଛଡ଼ା
ନିରୋଳ ଓଡ଼ିଆ କଥା ଥିଲା ମୋର ଲେଖା ।
ପଢ଼ିଲି ସାହିତ୍ୟ ବସି ପହରେକ—ଆଜ,
ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଗାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ପହରାଜ ।

ଉଏଲ ମିଶ୍ଟର ବି. ଏନ୍. ମିଶ୍ରା ଗୁଡ଼ିବାଇ ଗୁଡ଼ିବାଇ,
ଭଲ ଆଦର୍ଶଟା ଏକା ଦେଲ ତ ଦେଖାଇ ।
ଯାନ୍ତି-ତଖ୍ତି ଚିତା ପଣ୍ଡା ଯିବ ବିଲତକୁ,
ସ୍ବପ୍ନରେ କେ ଆଣିଥିଲା ଏ କଥା ମନକୁ ?
ଶୁଣାଶୁଣି—ତୁମେ କର ପିଠୁ ହାଇକୋଟେ,
ହେବ ବାରିଷ୍ଟର ପରି ବାରିଷ୍ଟର ଗୋଟେ ।

ସେତେକ ମାମଲ ଦେଇଥିଲେ ଆସିଲେଣି,
ଗେଇନ୍ କରଦେଲ କେସ୍ ଏଇଟି ପର ସେଣ୍ଟ ।
ବରୁଣ ମୁଁ କରୁଅଛି ପ୍ରାର୍ଥନା ଏତେକ,
ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ରଖିଦେବ ଏ ଜାତିର ଟେକ ।
ଆଇସେ ମିଶ୍ଟର ମିଶ୍ଟା ଏଗେଇନ୍ ଗୁଡ଼ବାଇ,
ଦୁଃଖିନୀ ଜନମଭୂମି ନ ଭୁଲିବ ଭାଇ ।

ଚନ୍ଦ୍ରେ କେ ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ଟେ ଗରିବ ଗ୍ରାସ୍ତଣେ,
ଚନ୍ଦ୍ର କେ ଅଛି ବୋଲ ଉତ୍କଳରେ ଜଣେ !
ବଡ଼ଲଟ ବାହାଦୁର ଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି,
ପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ସାଟିଫିକେଟ ଦେଇଛନ୍ତି ଲେଖି ।
ଆସିଥିଲେ କୃପା କରି ଭାରତେ ସମ୍ରାଟ,
ତେତେବେଳେ କରିଥିଲ ତାଙ୍କୁ ଗୁଣ କାଟ ।
ମିଶ୍ଟେ ମନ ଦେଇ ମୂର୍ଖିଟାଏ ଦେଲେ ଗଢ଼ି,
ବଲଭର ଟେକେ ମୂର୍ଖି ଯିବ ଗଡ଼ାଗଡ଼ ।
ତୁଚ୍ଛା ହାତେ ମିଶ୍ଟେ ମନ ସାହସ ବଳରେ
ଛଅ ବର୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲେ ଆର୍ଟ ଖୁଡ଼ିଓରେ ।
ଉତ୍କଳରେ କେହି ତାଙ୍କୁ ନ ବୋଲେ ସାବାସ,
ମିଶ୍ଟଙ୍କର ଘରେ ଅଧେବନ ଉପବାସ ।

ସଦାଶିବ ମାଳକ୍ୟ ସନ୍ତତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବ୍ରଜବାସୀ,
ଗୋଦାବରୀ ଉପକୂଳ ନିସ୍ତୁତ ଉଦ୍‌ବୀର,
କୃପାମୟ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜନହୃଦକର—
କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ଅବଘାଟି ଧରଥାମେ,
ସମବେତ ସେମାନେ ତ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗ୍ରାମେ ।
ଜ୍ଞାନରାଣି ପବିତ୍ରତା ଉଦୟ ତୁଳ,
ଉଦ୍‌ବୀରବେ ଭଗୀରଥ ସମାନରେ କୁଳ ।
ବହୁ ସୁଗୟାଗୁରୁ ତପସ୍ୟାର ଫଳେ,
ଜନ୍ମିଲେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର ଏ ଉତ୍କଳେ ।
ସମବେତ ସମବେତ ତତ୍ତ୍ୱର୍ତ୍ତାମୂରତି
ତଡ଼ିଦେବେ କୁହାନ୍ତାର ଦୁର୍ମାତ ଦୁର୍ଗତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗ୍ରାମେ ଦେଖି ବାଣୀର ମନ୍ଦର,
ଭାବ ଭାବ ମନ ମଧ୍ୟେ ବୁଝିଲିଣି ସ୍ଥିର ।
ଇତିହାସ ଶୁଣାଥିଲ ନାନାଦା ବିହାରେ,
ସତ୍ୟବାଦୀ ଗ୍ରାମେ ଆସିବ ତ ଦେଖି ବାରେ ।

ପାରିକୁଦ କଥା କହି ନ ପାରିଲି ଲେଖି,
ତୁମ୍ଭେ ଆପେ ନଜେ ଆମି ବେଳେ ଯାଅ ଦେଖି ।
ଡର ନାହିଁ ଭାଇ ବାଟ ଖରଚ ସକାଶେ,
ପାଇଯିବ ସବୁ ପଥସ୍ଥିଲେ ରଜା ପାଶେ ।
ଅଧିକା ପାଇବ ବ୍ରହ୍ମପୁର ପାଟଣା,
ଦେଖିବ ଆଖିରେ ରଜା ଦାତାପଣ କଥା ।
କାଇଲ ପଡ଼ିବ ଯେବେ ବାଟ ଗୁଲିବାରୁ,
ଔଷଧ ପାଇବ ତତ୍ତ୍ୱସେ ରଜାଠାରୁ ।
ରଜା ଆପେ ଜଣେ ବୈଦ୍ୟ, ଗରିବ ସକାଶେ
ବିବଧ ଔଷଧ ଆଣି ରଖିଥାନ୍ତି ପାଶେ ।
ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଔଷଧ ନେଇ ଦୁଆରେ ଦୁଆରେ,
ଏଡ଼େ ମଜା କଥା ଦେଖିଛ କି କେଉଁଠାରେ ?
ଦାତା ପରଉପକାରୀ ସୁଶୀଳ ପଣ୍ଡିତ,
ମିଶ୍ଟଭାଷୀ ଧୀର ନାନା ଗୁଣରେ ମଣ୍ଡିତ ।
ଓଡ଼ିଶା ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା
ଏହିପରି ରଜା ଅଛି ଧୂଞ୍ଜା ଦୁଇ ଲୋଡ଼ା ।
ଅଳମତି ବିସ୍ତରେଣ ନିତାନ୍ତ ଅଧୀନ,
ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ରମଣି କେପିଆନନ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାଦେବ କାଞ୍ଚନମଞ୍ଜୁଷା,
ଖଲିକୋଟ ଆଠଗଡ଼ ରଜରାଜେଶ୍ୱରୀ ।
ଉତ୍କଳ ଲଳନାକୁଳେ ରଖିଲି କାରତ,
ଦେଉନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ।
ବାକୁଥିବ ଖଲିକୋଟ ନାମରେ ନାଗରା,
କଲେଜ ସକାଶେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ପରା ।
ମାତୃଭାଷାପାଇଁ ପୁଣି ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଟାଣ,
ଚରକାଳ ଏହି କାହିଁ ରହିଗଲା ଜାଣ ।

ବସ୍ତ୍ର ଭଗବତ୍ତା ଚଢ଼ୋପାଧି ଦୁଇ ଭାଇ
ବସିଛନ୍ତି ଗଞ୍ଜାମରେ ଅସନ ଜମାଇ ।
ଆଜ୍ଞା ନାମ କରିଗଲେ ତେଲଙ୍ଗା ଦେଶରେ,
ବେଙ୍ଗାଲି ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ଘରେ ଘରେ ।

ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗାଳି ଆଉ ତେଲଙ୍ଗା ମରହଟ୍ଟି,
ଗୁରୁ ଜାତି ଏହିଠାରେ କରିଛନ୍ତି ଖଟି ।
କେତେ ଆୟୁଛନ୍ତି ବାବୁ କେତେ ପାତୁ ଚାନ୍ଦୁ,
କେହି ପିଇଯାଏ କାଫି, କେହି ପିଏ ଗୁରୁ ।
ସବୁଦିନେ ଅତିଥିଙ୍କ ଲଗିଥାଏ ଠେଲ,
ଜଣାଯାଏ ଏଟା ହେବ ପରଲୁକ ହୋଟେଲ ।

Chattarjee brothers ଆଉ କିଛି
ଦରକାର,

କରିବ କି ଏହି ଦେଶପାଇଁ ଉପକାର ?
ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ନାହିଁ କିଛି ଉଶା,
ଓଡ଼ିଆ ଦେଶକୁ କେଭେଳେ ନ କରିବ ଘୃଣା ।

ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ତ କଲେ ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ,
ଜଣାଗଲ ବାହାରିବ କିଛି ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ।
ଆନ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଯେବେ ଘୋଷିତହେବ ଚରକାଳ,
କେ ବୁଝିବ ବୋଲି ଭଲ ଉତ୍ତର ଜଞ୍ଜାଳ ?
ଆନ୍ଦେ ନାନା, ନ ଲେଖିବ କିଛି କିଛି ଯଦି,
କପରି ହେବଟି ବୋଲି ଓଡ଼ିଆ ମାୟୁଦି ?

ଲୌରାଣ୍ଡ ନୟାକୁଳେ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀଗ୍ରାମ,
ସେଠାରେ ଶୁଣିଲି ମିନା ସମର ଇନ୍ଦ୍ର ନାମ ।
କେମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରଲତାଏ ଦେଇଛ ବସାଇ,
କେତେ ଦେଶୀ ଲୋକ ଯିବେ ଦାନପାଣି ଖାଇ ।
ଦେଖ ଦେଖ ଆସି ଗଞ୍ଜାମର ଜମିଦାର,
କାହିଁ ଲୋକ ଆସି କଲ କାହିଁ ଉପକାର ।

ଧରାକୋଟ ରଜା ଜଣେ ଭାରି Learned,
କରନ୍ତି ସେ ବରଷକୁ ତିନିଶ ଟଙ୍କା Paid.

ଦିଅନ୍ତି ସ୍କୁଲପିଲ୍ କଲେଜ ଦରମା,
ସେଥିରୁ ଯାଆନ୍ତି ଖାଇ ଅଧେ ପୁଣି କମା ।
ଏତିକି ହେଲ କି ରଜା ଡୋନେଶନଯାକ,
ଏ ତ ତୁମ୍ଭ ବଡ଼ ଗୋଟେ ରାଜେ ଖୋରାକ ।

ମଞ୍ଜୁଷା ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ପରସ୍ପରେ,
ଜାତିଟାଣ ଅଛି କିଛି ତାହାଙ୍କ ଦେହରେ ।
ମାତ୍ର ଦେଖାଗଲ ନାହିଁ କିଛି ତ କାମରେ
ହେଉ ହେଉ ରହିଛି ତ ଗୁମ୍ଫା ଚିତ୍ତରେ ।

ଗଞ୍ଜାମଜଲରେ ତେରଛନ୍ତି ଜମିଦାର,
ଗୁରୁପାଣିଖିଆ ହାତେ ସବୁ କାରବାର ।
ବେଳେହେଲେ ନ କରନ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧ ମନରେ,
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ରହିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ କୁଳରେ ।

ହେ ଚିକଟୀ ଅଧୀଶ୍ୱର କରୁଁ ନମସ୍କାର,
ନାଟକରେ ତୁମ୍ଭ ବୁଦ୍ଧି ଖେଳେ ଚମତ୍କାର ।
ସୁରଙ୍ଗ ରୁ ଶୁଣାଗଲ ତାଳ ମାନ ମୂଲ୍ୟ,
ଆପଣ ରାଣିଣୀ କେତେ କରଦେଲେ ଠଲ ।
ଲେଖିଯାନ୍ତି କେତେଖଣ୍ଡ ନୂତନ ନାଟକ,
ମୋହର ହେବେଟି ଶୁଣି ଉତ୍କଳର ଲୋକ ।
ଗୁମ୍ଫା ନାଟକମାନ ଯିବ ଦେଶେ ମାଡ଼ି,
ଦୁର୍ଗା ଯାତରା ଦଳ ପଳାଇବେ ଗୁଡ଼ି ।
ସତ କଥା ଉତ୍କଳରେ କବିଛନ୍ତି ତେର,
ଆଗେ ଲେଖ ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଓ ମେହେର ।
ଖୁର୍ ଆଜ୍ଞା କରି ଯେବେ କରିବ କଳଣା—
କେ ଅଧିକ କିଏ ଉଷା ଯିବ ନାହିଁ ଜଣା ।
କପି ବସୁବନ୍ଧୁ ଏତେ କେ ଉଷା ଅଧିକ,
ପଡ଼ି ଦେଖ କାବ୍ୟ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ ।
ଖାଇବ ଚିତ୍ତ କପି ବିଷ ଗଣାଗଣି,
ମୁଁ ତ ବାପା ଏହି କଥା ସାର ଅଛି ମଣି ।

ଓଡ଼ିଆ ଦଃଣ ସୀମା ପାରଳାଶିମଡ଼,
ଧନେ ମାନେ କିଏ ଅଉ ଅଛୁ ଚେଇଁ ବଢ଼ି ?
କବିର ଗୌରବ ସ୍ଥାନ ନ ଦେଖି ସେପରି,
ଗାଉଥିଲେ ନିଧି ଗର୍ବ ଯହିଁ ଗୌରବର ।
ଧନ୍ୟ ହେ ସେକଣ୍ଠପ୍ରାନ୍ତ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ବଂଶ ଅନୁରୂପ ଏକା କରିଅଛୁ କାମ ।
କେତେ ଲୋକଙ୍କର ଅଛୁ ଲଂରେଜ୍ knowledge,
ନ କୁଇଁବେ very dirty ଓଡ଼ିଆ language.
ସତ କଥା ହେଉଲ ଏବେ English—

educated
Consequently ଓଡ଼ିଆ study sadly
neglected.

ମୁଁ ତ କହୁ ନାହିଁ dirty Oriya ପଡ଼ିବାକୁ,
କପାଁ ଯିବେ ଏଡ଼େ ମହାପାପ କରିବାକୁ ।
ମାତ୍ର ରାଜଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ନ ଯାଅ ପାସୋରି,
ଦେଶୀ ଲୋକ ଦେଶୀ ଭାଷା ଶିଖିବେ କିପରି ?
ଭରସି ବୋଲିବ ଯେବେ ତାଙ୍କୁ ଦୁଇ କଥା,
ଖପା ହୋଇ ପିଟିଦେବେ ଠେଙ୍ଗାରେ ମୋ ମଥା ।
କାହିଁପାଇଁ ମିଛଟାରେ ହେବ ହରବର,
ଅଦାର ବେପାର କରି ଜାହାଜ ଖବର ।
ଆପଣ ବୁଝନ୍ତୁ କଥା, ସିନା ସେଥିପାଇଁ,
ବୋଇଲି ଚାରିଟା କଥା ଶୁଣ ଅବା ନାହିଁ ।
ଦଶିଣ ରାଜ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷା ରଖାପାଇଁ,
ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି ଏକା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନାଇ ।
ଆମ୍ଭେମାନେ ଖୋଳପଣି କରିଅଛୁ ଆଶା,
ଉନ୍ନତ ଲଭିବ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ମାତୃଭାଷା ।
କେତେ ହାତୀ କେତେ ଘୋଡ଼ା ଯାଉଅଛୁ କଣା,
ବାନ୍ଧି ନେଉଅଛୁ ଧନ କେ ବଜାଇ ଶାଶା ।
ଦେଶ ଭାଷା ଉନ୍ନତରେ ଯାହା କରିଯିବ,
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ଖାଲି ବାଜା ଉଡ଼ୁଥିବ ।
ଟେଲର ତ ଦେଇଥିଲ ଉଡ଼ିଆ ଉଡ଼ାଇ,
ଗୌରବନ୍ତ ଗଜପତି ଦେଲେ ଯେ ରଖାଇ ।

ମହାରାଜ ଆପଣଙ୍କ ଏ କଥା ପଢ଼ି,
କରିଥିବ ସବୁଦିନେ ହୃଦରେ ପଢ଼ି ।
ପଶ୍ଚିମରେ ପେଟିୟୁଟ, ଦକ୍ଷିଣେ ନିଉସ,
ଉତ୍ତରେ ଏ ସବୁ କଥା ମୂଳରୁ ଶୁଣୁସ ।
ଏହିପରି ଜଣେ ଯେବେ ଆଆନ୍ତେ ଉତ୍ତରେ,
ବୁଲୁଥାନ୍ତୁ ମୁହିଁ ହାତ ପକାଇ ନିଶରେ ।

ମେକ୍‌ଡ଼ୋନାଲ୍ ସାହେବ ଆଉ ଲର୍ଡ଼ କନମରା,
ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣ ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣ ପରା ।
ଉଡ଼ାଇଛୁ ଯେଉଁ ବାନା ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ,
ଇତିହାସେ ଲେଖା ହେବ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ ।
ଓଡ଼ିଆ ମା ବାପା ଥିଲେ ସେ ଦୁଇ ସାହେବ,
ରୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ଶାଲେ କି ହେବ ।
ଗଞ୍ଜାମକୁ ଆସିଥିଲେ ଦେବଦୂତ ପ୍ରାୟ,
ରୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ହାୟ ହାୟ ହାୟ ।

ଧନ୍ୟ ହେ ବିହମ ଦେଓ ପଣ୍ଡିତରଚନ,
ମହାରାଜ ଜୟପୁର ଉତ୍କଳ ଭୂଷଣ ।
ତୁମ୍ଭର କବିର ରାଧାମାଧବ ନାଟକ,
ପଢ଼ି ଜ୍ଞାନ କରୁଁ ମୋର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ।
ବିଶାଖାପଟ୍ଟନ ମଧ୍ୟ ଡୋଲ୍‌ଜ ଦେଶରେ,
ଛନ୍ତି ଦେଶୀ ଲୋକ କେହି ନ ହାନ୍ତ ପାଶରେ ।
ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାଣ,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଟାଣ ।
ସଂସ୍କୃତ ଉତ୍କଳ ଆସୁ କରିଣ ଆୟୁ ସ
ବିନି ଭାଷା ଭଲରୂପେ କରିଛୁ ଅଭ୍ୟାସ ।
ଆପଣ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣି ଅଛି ପରସ୍ପର,
ଆସନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ କାବ୍ୟ ଅଟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।

ତେର ଥର ବସି ବସି ବିରୁଦ୍ଧେ ମନରେ,
ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଧାଇଁ ଯିବ ଆଉ ଥରେ ।

ମିଶ୍ରଙ୍କ କୋଠାରେ ଯାଇ ପକାଇବ ଡେର,
 ଅତିଥି ସକାଶେ ଅଧ୍ୟାୟ ଘର ଦେର ।
 ଖୁବ୍ ସ୍ୱେର ଶୀତ—ଶୀତ ଲପଟନ ଟିସ୍,
 ନାନାଜାତି ମିଠା ଲଢ଼ୁ ପୂରୁପୂର ଉସ୍,
 ରୁଷେୟା ବାମୁଣ ସବୁଦିନେ ପାଖେ ଠିଆ,
 ଅଧରାତି ଯାଏଁ ଲାଗିଅଛି ଶିଆପିଆ ।
 ପଡ଼ିଗଲେ ମନେ ହୁଏ ପ୍ରାଣଟା ଆକୂଳ,
 ଅକର୍ମୀ ବୃତ୍ତାଙ୍କ ପେଟଚରା ଏକା ମୂଳ ।
 ମିଶ୍ର ଘରେ ପିଲାଗୁଡ଼ି ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରତିମା,
 ମୁଣ୍ଡ ଝରେ ଦୟା, ପ୍ରୀତି, ସ୍ନେହ ମଧୁରମା ।
 ଶୁଣୁ ସ୍ୱର୍ଗେଇଛି ଦେବକୁମାର କୁମାରୀ
 ଯାଏ ଜଣା ଏ ଗୁଡ଼ିକ ନକଲ ତାହାରି ।

ଦେଖିଲି ଧରଣୀଧର ବାନପ୍ରସ୍ଥଶ୍ରମ,
 ଧନ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଦ୍ଧସମ ।
 ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଧର୍ମପୁତ୍ରକ ପ୍ରଭୁରେ,
 ପରବ୍ରହ୍ମେ ଚିତ୍ତି, ଦେହ ରହିଛି ସଂସାରେ ।

ବରପାଲ୍ଲ ଦେଶେ ଅଛି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର,
 ତାହାର କବିତା ପଡ଼ିଲିଣି ଡେର ଡେର ।
 କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ମନ ମାନି ଯାଏ,
 ଆଉ ସେ ଲେଖିବ କିଛି ବାଟ ରୁଣ୍ଡିଆଏ ।

ବଜୟ ମଜୁମଦାର ଶୁଣି ମେର ବାପା,
 ଓଡ଼ିଆରେ କିଛି କିଛି କରି ଯାଅ ଗୁପା !
 କେତେବେଳେ ତୁହି ଯେବେ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଫେରୁ,
 ପୁଅ ଝିଅମାନେ କିନ୍ତୁ ହୋଇଥିବେ କେରୁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଦେଓ କେର ଅଧୀଶ୍ୱର,
 ମନ ମାନ ଗଲ ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟଟା ତୁମ୍ଭର ।
 ପ୍ରବଣ ବୟସେ ଯାହା ଲାଗିପଡ଼ିଛନ୍ତି,
 କିପ୍ରକାରେ ହେବ ଯାହାର ଉନ୍ନତି ।
 କବିଟାଏ ବେଳି ଲେଖି କରନ୍ତି ସମ୍ମାନ,
 ସମ୍ମାନ ମଣ୍ଡପରେ ପାଇଲି ପ୍ରମାଣ ।
 କଥାସାଧା ରୁଲିଚଲଣରୁ ଗଲି ଜାଣି,
 ସରଳପ୍ରକୃତି ମିଶ୍ରାସୀ ଭଲ ଜ୍ଞାନୀ ।

ବାଲିଆବେଢ଼ାରେ ଡେର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବସା,
 ମିଳିଯିବ ଅଶ୍ୱାଖୋଷା ବହୁତ ଭରସା ।
 ବଙ୍ଗଳୀ କଙ୍ଗାଳୀ କେତେ ଫକୀର ଫୁଲୁର,
 ରୁଲିଗଲେ ଖାଇବାକୁ ପାନ୍ତି ପେଟପୂର ।
 କେହିରୂପେ ମିଳିଗଲେ କିଛି ବାଟଖରା,
 ଆସନ୍ତି ମୁଁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ସକ୍ଷୀ ଶାସ୍ତ୍ରଚରା ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ଯୋଗରେ
 ଉତ୍କଳ ଜାତିର ଟେକ ରହିଛି ଉତ୍ତରେ ।

ଆହୁରି ବହୁତ ଲେଖି ଥିବେ ଓଡ଼ିଶାରେ
 ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖା ନ ଗଲ ଏଠାରେ ।
 ଖପା ହୁଅ ନାହିଁ, ନାମ ହେଲ ନାହିଁ ଗୁପା,
 ଘରୁ ଖାଇ ପର କାମ କ'ଣ କରେ ବାପା ।
 ହରି ହରି ହରି ବୋଲି ସରିଲ ମୋ ଗୀତ,
 ଭଲ କୁହ ମନ କୁହ ଯାହା ତୁମ୍ଭ ଗିତ ।

ଉତ୍ସର୍ଗ ପଦ୍ୟ

ମୋ କୁଟୀରରାଣୀ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ଜୀବନବଲ୍ଲଭ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ସହଚରୀ,
 ଛୁଡ଼ି ଯାଇଅଛ ମୋର ନୟନପ୍ରତିମା,
 ମିଶାଇ ହୃଦୟରକ୍ତେ ସେ ଗୁଣଗାରମା ।
 ତୁମ୍ଭ ସମାନରେ ଦେଖି ନାହିଁ ସୁଖବଞ୍ଚା,
 ତୁମ୍ଭପରି ଦେଖି ନାହିଁ ପତିବ୍ରତା ସତ୍ତା ।
 ଉପାସନାବେଳେ ହୋଇ ଭକ୍ତରେ ବହୁଳ,
 ବେନି ନେହୁଁ ବହୁ ଯାଉଥାଏ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
 ଦେଖୁଛି ସର୍ବଦା ମାଳ ଆକାଶରେ ଲମ୍ବ,
 ପୁଟିଲି ଗୋଲପ ପଦ୍ମ ଶିଶିରର ବନ୍ଧୁ;
 କମଳୟ ଏ ସମସ୍ତ ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରକାର,
 ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର ।
 ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ସେହି ମୁହିଁ ତ ନୟନ,
 ଜଣାଯାଏ ମୋତେ ବ୍ୟାପି ରହିଛି ଗଗନ ।
 ହୃଦୟବେଦନା କହ ପ୍ରଭୁ ନାମ ଧର,
 ମାତାଠାରେ ପିଲାମାନେ ଅଳ କଲ ପର ।
 ବହୁତ ଦେଖିଛି ସାଧୁ ଧର୍ମପରାୟଣେ,
 ତୁମ୍ଭପରି ଭକ୍ତମଣ୍ଡା ଦେଖି ନାହିଁ ଜଣେ ।
 ରତ୍ନବେଳେ ବସିଥାଉଁ ଦୁହେଁ ନିର୍ଜନରେ,
 ଛୁଇଁ ଉପରେ କିମ୍ବା ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ;
 ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ଯାଉଥାନ୍ତି ଗ୍ରୀ,
 ପୃଥିବୀ ଉପରେ ତାଳ ଦେଇ ସୁଧାରାଣୀ ।
 ମଣୁଥିଲି ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାଗଣ,
 ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଛୁ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ।
 ମହାପ୍ରଭୁ ବସିଛନ୍ତି ମହାସିଂହାସନେ,
 ଆଉ କିଛି କଥା ବନ୍ଧୁ ନ ଥିଲି ନୟନେ ।
 ଦୁହେଁ କହୁଥିଲୁଁ ପ୍ରଭୁ ମହିମା ଜୀର୍ଣ୍ଣ,
 ଏବେ ମଣୁଅଛି ସର୍ବ ନିଶିର ସୁପନ ।
 ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ତାର ଅଛନ୍ତି ଆକାଶେ,
 ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ରହିଅଛ ଏବେ କେଉଁ ବାସେ ?
 ସେହି ଭକ୍ତ ନିଷ୍ଠା ଯିକାନ୍ତ ଉପାସନା,
 ମୋ ଜୀବନେ ସବୁ ଏବେ ହେଲ ବଡ଼ମୁନା ।

ଗଲଣି ତ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଚରକାଳ ଯାଉ,
 ରକ୍ତ ପ୍ରତିହତ ମଧ୍ୟେ ଗୁପ୍ତା ଗୁପ୍ତାଥାଉ ।
 ଘୋଷିବାର ପାଠ ନୁହେଁ ଯିବ ସେ ପାସୋର,
 ଜୀବନେ ଜୀବନ ଥିଲୁଁ ପରସ୍ପର ଧର ।
 ଗାଉଥିବ ବସି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଚରକାଳ,
 ଗୁନ୍ଥୁଥିବ ନିଷ୍ଠାଳ ପ୍ରୀତି ପୁଷ୍ପମାଳ ।
 ଫୁଲମାଳ ରଖିଥାଅ କେତେ ଯତନରେ,
 ବାନ୍ଧି ନେଉଥିଲୁଁ ଦୁହେଁ ଉପାସନା ଘରେ ।
 କେତେ ଲଜ ପାଇ ଯାଅ ଦେଲି ଫୁଲ ହାତରେ;
 ‘ନାହିଁ ନାହିଁ’ କର ବାନ୍ଧବିଅ ମୋ ଗଳାରେ ।
 ମନେ ପଡ଼େ ଲଜମିଶା ସେ ହାସ୍ୟମାୟୁଷୀ,
 ଏତେ ଜାଣିଥିଲେ ଦେଖିଥାନ୍ତି ନେତ୍ର ପୂର ।
 ମଲ୍ଲିକା ଗୋଲପ ଦୃଷ୍ଟ କେତେ ଯତନରେ,
 ରୋଆଇଛି ବଗିଚାର ସତ୍ତା ପାଶରେ ।
 ବସୋରା ଗୋଲପ ଯଦି ଫୁଟେ ସେ ଗଛରେ,
 ଡାକି ନେଇ ଦେଖାଅ ଯେ କେତେ ଯତନରେ ।
 ସେହି ଦୃଷ୍ଟ ପାଶେ ହେଲ ତୁମ୍ଭର ସମାଧି,
 ସେହି ଫୁଲ ତୋଳି ଦେଇଥିବି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ।
 ମୋତେ ଛୁଡ଼ି ଯାଇଅଛ ମାନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ ମନ,
 ପୃଥିବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭ ଗୁପ୍ତା ଦେଖୁଛି ନୟନ ।
 ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ ଗାଉଥିବ ପ୍ରିୟ ଚରକାଳ,
 ଗୁନ୍ଥୁଥିବ ନିଷ୍ଠାଳ ପ୍ରୀତି ପୁଷ୍ପମାଳ ।
 ଏହା କି ଗୋ ତୁମ୍ଭ ଜଣି ଗାଉଅଛି ଯାହା,
 ଛୁଛି ଛୁଛି କେତେ ନୁହେଁ କେତେ ନୁହେଁ ତାହା ।
 କୁମୁଦ ଗୋଲପ ଜାଣି ମଲ୍ଲି ନୁହେଁ ମା,
 ତା ସଙ୍ଗେ ବାସକା ଫୁଲ ହେବ କି ଉପମା ।
 ବଡ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ଶୁଣୁଥିଲି ମୋ କବିତା,
 ବାଲମୀକି ରାମାୟଣ ଭଗବତଗୀତା ।
 ଶୁଣନ୍ତି ଗୋ ଦେବ ବସି ମନର ଉଲ୍ଲାସେ,
 ପଡ଼ନ୍ତି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବସି ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ।
 ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟବଧାନ କୋଟି କୋଟି ପାରାବାର,
 କିପରି ମୁଁ ଦେବି “ପୁଷ୍ପମାଳା” ଉପହାର ।

ପୁଷ୍ପମାଳା

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା	୨୨୫	୨୮ । ଜଗତ ନୁହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖର ସ୍ଥାନ...	୨୫୭
୨ । କାହିଁଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି	୨୨୬	୨୯ । ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ	୨୫୭
୩ । ଜନ୍ମ ମାୟା	୨୨୭	୩୦ । ବାସୀ ଫୁଲ	୨୫୭
୪ । ନିଦାସ ନିଶୀଥ ସ୍ବପ୍ନ	୨୨୮	୩୧ । ସମାଧିକ୍ଷେପ	୨୫୭
୫ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବିଦେଶୀର ଚିନ୍ତା...	୨୨୯	୩୨ । ପାସୋରବା	୨୫୮
୬ । କୋଇଲି ନାମା	୨୩୧	୩୩ । ଲବଣ୍ୟମୟୀ	୨୫୮
୭ । ବେଙ୍ଗ ଗୁରୁ	୨୩୧	୩୪ । ମହାଧାମରେ	୨୫୯
୮ । ଡାଆଣୀ ଆଲୁଆ	୨୩୨	୩୫ । ଘାପନିବାଣ	୨୫୯
୯ । ମରୁଭୂମି	୨୩୩	୩୬ । ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେଁ ସୁଖ ସ୍ଥାନ	୨୫୯
୧୦ । ପିଞ୍ଜର ପକ୍ଷୀ	୨୩୩	୩୭ । ମୋ ସୁଦ୍ରତାଗ	୨୬୦
୧୧ । ବିରାଟ ରାଗିଣୀ	୨୩୪	୩୮ । ଜୀବନ ମରଣ	୨୬୧
୧୨ । ପାପୀ ଏବଂ ଧାର୍ମିକ	୨୩୫	୩୯ । ନିଶୀଥ ସଙ୍ଗୀତ	୨୬୧
୧୩ । କବି	୨୩୫	୪୦ । ଜୀବନ-ନିଦା	୨୬୧
୧୪ । ସଞ୍ଚର ପ୍ରେମ	୨୩୬	୪୧ । କବିତା	୨୬୨
୧୫ । ଚୂଡ଼କ ପକ୍ଷୀ	୨୩୬	୪୨ । ସାହାଡ଼ାଗଛର ଫଳନ	୨୬୨
୧୬ । ଜୀବନ ନିଦା	୨୩୭	୪୩ । ସୃଷ୍ଟି	୨୬୩
୧୭ । ବେଣୀ ସଂହାର	୨୩୮	୪୪ । ମୋ ମା ଗଲେ କାହିଁ	୨୬୪
୧୮ । ଖରବ ପ୍ରେମ	୨୪୦	୪୫ । ଭଗ୍ନୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ଦେବୀ ...	୨୬୫
୧୯ । ଯୋଷେଫାଜନ	୨୪୧	୪୬ । ମାତୃହୀନ ଦୁଇଗୋଟି ସୁଦ୍ରଗଣ...	୨୬୬
୨୦ । ତାରାବାହି	୨୪୪	୪୭ । ଦାୟିକ ...	୨୬୭
୨୧ । ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ	୨୪୮	୪୮ । ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲିବି	୨୬୭
୨୨ । ପୁଣିକ ଦେଖିବି ସେହି ସହାୟ ବଦନ ?	୨୫୯	୪୯ । ଏ କି ଲୀଳା ?	୨୬୯
୨୩ । ଚକ୍ରୁଆ ଚକୋଇ କଥା	୨୫୯	୫୦ । ନାରୀ	୨୭୦
୨୪ । ହସି ହସି ଗଲ ମୋତେ କନ୍ଦାଳ କନ୍ଦାଳ	୨୫୭	୫୧ । ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି	୨୭୦
୨୫ । ଗୁରୁ ଭଗ୍ନୀ	୨୫୩	୫୨ । ଆଶା	୨୭୧
୨୬ । ଶାକ୍ୟସିଂହ-ବୈରାଗ୍ୟ	୨୫୪	୫୩ । ନିଦ ଗଲ ଶୁଦ୍ଧି	୨୭୨
୨୭ । ନିଦା ସ୍ବୋତ ଏବଂ କାଳ ସ୍ବୋତ ...	୨୫୭	୫୪ । ମାତୃସ୍ବୋତ	୨୭୨

ପୁଷ୍ପମାଳା

ପ୍ରାର୍ଥନା

ଘନ ପ୍ରତି ଦୟା କର, ଆହେ ଦୟାମୟ,
ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଯେହ୍ନେ ଥାଏ ମୋର ଲୟ ।
ଆହେ ପ୍ରଭୋ, ଥିଲେ ମୁହିଁ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ,
ଶୁଭ ହୋଇ ରହିଥିବ ଶତ୍ରୁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
ଉପସ୍ଥିତ ହେଉ ପଛେ କ୍ଳେଶ ପୀଡ଼ା ସବୁ,
ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ମୋତେ ରଖ ମହାପ୍ରଭୁ !
ସଙ୍କଟ ବା ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ,
ପିତା ପିତା ଜାକ ଯେହ୍ନେ ପଡ଼ିବ ଚରଣେ ।
ଯାଉ ପଛେ ମୋର ଖ୍ୟାତି ସମ୍ପତ୍ତି ସକଳ,
ହେଉ ମୋ ଜୀବନେ ତୁମ୍ଭ ଅଦେଶ ସଫଳ ।
ସତ୍ୟର ମହିମା କେବେ ନ ଯିବ ପାସୋରି,
ଥିବ ଦବାନିଶି ତୁମ୍ଭ ପଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
ଏହି ଆଜ୍ଞା କର ଆହେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
ମନେ ନ ରହିବ ଶତ୍ରୁକୃତ ଅପମାନ ।
ନ ଭୁଲିବ କେତେ ଉପକାର ଉପକାର,
ନ କରିବ ଶତ୍ରୁଗଣ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ।
ନ କରିବ ଦୃଶ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ରୋଗୀ ରୋଗ ଦେଖି,
ହିତ କଥା ରଖିଥିବ ହୃଦୟରେ ଲେଖି ।
ନିରାଶ କରିବ ନାହିଁ ଭୀଷାକାରିଗଣେ,
ଅତିଥିଙ୍କ ପଦଧୂଳି ପଡ଼ୁ ମୋ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
ତେଜ ନିଜ ଯିବ ପର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ,
ନ କହିବ କେତେ କଟୁବଚନ କାହାକୁ ।
କରିବ ଯେମନ୍ତ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ,
ଭକ୍ତକରଣକୁ ସାଧୁ ଅନୁସାରେ ଦାନ ।
ଅଶ୍ରୁକା କରିବ ନାହିଁ ଦାସ ଦାର୍ଯ୍ୟଗଣେ,
ହଂସା ନ କରିବ ଅନ୍ୟ ମନ ଆଚରଣେ ।

ନ ଦେଖି ପାରିବ ପ୍ରତିବେଶୀ ଉପବାସ,
ନ କରିବ ତୁଚ୍ଛ ଲୋକଗଣେ ଉପହାସ ।
ନୋହୁ ଜାତ ଯେହ୍ନେ ମନ ମଧ୍ୟେ ଅହଙ୍କାର,
କରିବ ସମୟ ପ୍ରତି ସରଳ ବେଶ୍ବର ।
ନ କରୁ ପରଶ ମୋର ଅସତ୍ୟ ରସନା,
ପରଧନେ କେତେବେଳେ ନ ବଳୁ ବାସନା ।
ପାହ୍ୟାଉ ରାତି ରୋଗୀ ରୋଗଶୟୀ ପାଶେ,
ପରପ୍ରାଣ ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦେବ ଅନାୟାସେ ।
କେତେବେଳେ ପାପଧନ ନ ପଶୁ ମୋ ଘରେ,
ରଖ କରି ନ ରହିବ ଯେହ୍ନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ।
ଫର ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ନ ହେବ କୁଣ୍ଡିତ,
ନ କରିବ ଦାସ ଦାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ଏହି ବର ଦିଅ ଆହେ ବାଞ୍ଛାକଲୁଛୁ,
ଅଶାନ୍ତ ପିଣ୍ଡାଚୀ ଦୂର ହେଉ ମୋହ ଘର ।
ଦୋଷୀ ଅମୋହର ଘର କରୁଣା ଗ୍ରସ୍ତରେ,
ଦରପ ନୋହୁ ମନ ପାପ ବିବେକ ଗନ୍ତାରେ ।
ଶିଶୁ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଗଣେ କର ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଶିଖନ୍ତୁ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରୀତି ତେଜନ୍ତୁ ବିବାଦ ।
ନ ପରଶୁ ପାପନିବାରକ କୋମଳ ମନରେ,
ରହୁ ସେମାନଙ୍କ ମନ ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ।
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ଗୀତ କରନ୍ତୁ ଗାୟନ,
ସାଧୁ ଶିଷ୍ଟାଚାର ଉକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ।
ଆକାଶ କରିଛି ଯେହ୍ନେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉଜ୍ଜ୍ବଳ,
ମୋ ହୃଦୟ କରୁ ତୁମ୍ଭ ମହିମା ନିର୍ମଳ ।
ଯେଉଁ ଦୟା ଯେଉଁ କ୍ଷମା ମ.ଗଇ ତୁମ୍ଭକୁ,
କାତର ନ ହେବ ତାହା ଦେବାକୁ ଅନ୍ୟକୁ ।
ତୁମ୍ଭ ବାପୁ ଅନ୍ନ ଜଳେ ଅଛି ଦେହ ଧରି,
ଏହା ଯେହ୍ନେ କେତେବେଳେ ନ ଯିବ ପାସୋରି ।

ଯେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖି ଆନେ ଜାତ ହୁଏ ଶେଷ,
 ସେହି ଦୋଷ ମୋତେ ଯେହ୍ନେ ନ କରୁ ପରଶ ।
 ଅଥବା ନ ହିଅ କିଛି ପ୍ରଭୁ ଦୟାବାନ,
 କୁହ ଇଚ୍ଛା ଯାହା ତାହା କର ମୋତେ ଦାନ ।

— — —

କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ?

ନ ଦେଖି ବନ୍ଧୁକୁ ମୋର ମନର ଆକୁଳେ,
 ଏଣେ ତେଣେ ଖୋଜି ଖୋଜି ଗଲି ନୟାକୁଳେ ।
 ବିରୁଣିକ ବନ୍ଧୁ ଆସୁଅଛି ବହୁଦୂର,
 ବୋଲି ପାରେ ନାହିଁ କଥା, ହୋଇପାରେ ଗୁରୁ ।

ବୁଲୁଛି ବହୁତ ଦେଶ,
 ଧରିଛି ବହୁତ ବେଶ,

ନ କହିଲ କିଛି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଲ ବନ୍ଧୁ,
 କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୧ ।
 ଯାଉପଛେ ବନ୍ଧୁ ନୟା ନ ଧରିବ ନାମ,
 ଜାତଲେକ ସେବ କାହୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ ?
 ନୟନମାନେ ଯାଇ ଯହିଁ ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ—
 ମହାମତ ଯାଦାପତି ଅସୀମ ଅକୂଳ,

ରହୁଥିଲୁ ବାରିନଧି,
 ଜଗତ ଜୀବନ ବିଧି*—

ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣେ ଅଛି ବନ୍ଧୁ,
 କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର ସେହି ପାରେ କହି । ୨ ।
 ତପନ କି ଥିଲେ ବୁଢ଼ ସାଗର ଜୀବନେ ?
 କେମନ୍ତ କେମନ୍ତ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ଗଗନେ ।
 ତେବେ ତ ସେ ଲୋକ ନୁହେଁ ସାମାନ୍ୟ ନିତାନ୍ତ,
 ନବୀନ ତପନ ଯନ୍ତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ଜାତ ।
 ଜଗତ ଜୀବନ ପୁଣି ରଚନାକର,
 ଶୁଦ୍ଧ ଗଜନ କରୁଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର

ଏକ ଶବ୍ଦ ଏକତାନେ;

ନ କଲ ମୋ କଥା କାନେ,
 ନ ଦେଲ ଉତ୍ତର ବେଳେ ମାତ୍ର ମୋ କଥାରେ,
 କିଏ ଦେବ କହି ମୋର ବନ୍ଧୁ କେଉଁଠାରେ ? ୩ ।

ମୋ ପାଶକୁ ଉଠି ଧାଇଁ ଆସେ ଥର ଥର;
 ମନେକଲ ଏଥର ସେ ଦେବ ବା ଉତ୍ତର;
 ମାତ୍ର ସେ ପାଶକୁ ଆସି ପଡ଼ୁଛି ହାବୁଡ଼,
 ନ କହିପାରିଲେ ଯେହ୍ନେ ଭୁଣ୍ଡି ଯାଏ ଦୃଢ଼ ।
 ନ କହୁ ପଛକେ କିଛି ବୁଝିଛି ଲଜିତ,
 ପାଇ ନାହିଁ ମୋ ବନ୍ଧୁର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କିହତ;

କେବଳ ତାହାଙ୍କ ଜାଣି,
 ଯୋଗୁଅଛି ନିତି ନିତି,

ଘୋ-ଘୋ-ଘୋ-ଘୋ-ଘୋ-ଘୋ ହୋଇ,
 କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୪ ।
 ଅହେ ଗିରି ହିମାଳୟ ପବିତ୍ର ରାଜନ,
 ପରଶ କରୁଛି ତୁମ୍ଭ ମସ୍ତକ ଗଗନ,
 ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ଦେହ ହିମ ଆଚ୍ଛାଦିତ,
 ଦେହଯାକ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବରଣେ ଚିତେ,
 କେଉଁଠାରେ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ କହିଦିଅ ମୋତେ,—
 ମହତଲେକକୁ ସିନା ଚିହ୍ନିଲୁ ମହତେ ।

ନ ଶୁଣ କି ଦୁଃଖୀ କଥା,
 ନ ଫେଡ଼ କି ମତବ୍ୟଥା,

ତୁଳାଟାରେ ଏଡ଼େ ଦେହ ଅଛ କିପାଁ ବନ୍ଧୁ ?
 କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୫ ।
 ଆହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆହେ ଚନ୍ଦ୍ର ଜଗତ-ଲୋଚନ,
 ଦିବାନିଶି ଆକାଶରେ କରୁଛ ଗମନ;
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ ଅଗୋଚର,
 ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଅଛ ସବୁସ୍ଥାନେ ନିରନ୍ତର;
 ଜଗତ ପ୍ରାଣୀର ଅଟ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସାକ୍ଷୀ,
 କି କଥା ଅଜଣା ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅଛି ବାକି

ନ ଦେଇ ଉତ୍ତର କାହିଁ
 ଯାଉଅଛ ନ ଅନାଇ ?

ନ ଜାଣିଲି ଲୋକ ପରି ଯାଅ ତୁନି ହୋଇ ।
 କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? ୬ ।
 ହେ ନକ୍ଷତ୍ରମାଳ ଆହେ ଗଗନଭୂଷଣ,
 ତୁମ୍ଭେମାନେ ସବୁ କରୁଅଛ ନିଦେଶଣ,—

ଜଣେ ନ ଜାଣିଲେ ପାଞ୍ଚଜଣକୁ ପଚାରି,—
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ତୁମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟୋମଗୁରୁ ।

ଏଥପାଇଁ ପଚାରୁଛୁ ଜଣ ଜଣ କରି,
କେହି ଜଣେ ଦେଖିଛୁ କି ବନ୍ଧୁକୁ ମୋହର ?

ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆଲୋ ଦେଇ

ରହିଲ ଯେ କାଲି ହୋଇ,

କିମ୍ବା ନ ଜାଣ କି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜଣେ କେହି ?

କାହିଁଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? । ୭ ।

ଏଥର ପାଞ୍ଚଛୁ ଭେଟି ମହତ ଜଣକୁ,
ମହତଜନରେ ଭାଷା ନ ଭଜେ ବ୍ୟର୍ଥକୁ ।

ବୋଲ ହେ ଆକାଶ ତୁମ୍ଭେ ବୋଲ ହେ ସ୍ବରୂପ

କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର ଅଟନ୍ତି କରୁପ ?

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଛଡ଼ା ସ୍ଥାନ,

କାହିଁ ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ କରପାର ଅନୁମାନ ।

ଧକ ଧକ ମିଛ କଥା,—

ରେ କି ବୁଝିବ ବଥା,

ଏଣେ ତେଣେ ଲେଡ଼ି ଲେଡ଼ି ଦିନ ଗଲ ବହି ।

କାହିଁଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ମୋର କିଏ ଦେବ କହି ? । ୮ ।

ଜହ୍ନମାମୁ

ଆ—ଆ—ଜହ୍ନମାମୁ ଆ—ଆ—ଆପୁ,
ବଡ଼ ଭଲ ପାଏଁ ତୋତେ ପ୍ରାଣଧନ ପ୍ରାପ୍ତ ।

ମୋ ବାପର ଥିଲୁ ମାମୁ ପୁଣି ମାମୁ ମୋର,
କେତେ ଲେଖାଯୋଖା ଅଛି ତୋହର ମୋହର ।

ଆ—ଆ—ଜହ୍ନମାମୁ ମୋ ପାଖକୁ ଥରେ,

ଦୁଇ ଟଙ୍କା କଥା ପଚାରିବି ଗୁପ୍ତରେ ।

ବହୁତ ଉପରେ ମାମୁ ବୁଲୁଛୁ ଗଗନେ,

ପୃଥିବୀର ଭଲମନ୍ଦ ଦେଖୁଛୁ ନୟନେ,

ଜଗତର କିଛି ନାହିଁ ତୋତେ ଅଗୋଚର,

ଫେଡ଼ିପାନ୍ଥ ସହଜରେ ସନ୍ଦେହ ମୋହର ।

ଏ କି କଥା ମାମୁ ଡାକୁଅଛି ବାରେ ବାରେ,

ବେଳେ କାନ ଡେଇଁ ନାହିଁ କିପାଁ ମୋ କଥାରେ ।

ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ମାମୁ ତୋହ ମନ କଥା,

ବଡ଼ଲେକେ ନ ବୁଝିଲୁ ଦୁଃଖିଲକ ବଥା ।

ନ ଆ—ପଛକେ ଦେବୁ କଥାରେ ଉଠିବ,

କିପାଁ ତୋର ହେଉଅଛି ଏତେ ରୂପାନ୍ତର ?

ଦୁଃଖପୁର ଅଧଖଣ୍ଡେ ମଲ୍ଲି ଫୁଲ ମାକ

ବଡ଼ି ବଡ଼ି ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ହେଲୁ ରୂପାନ୍ତର;

ଯହୁଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦ,

ତୁଟିଲ ସମ୍ପଦ ତୋର ଦିନିଲ ବିପଦ !

ହେଁ ହେଁ ଯାଇ ଅମାବାସ୍ୟା ହେଲ ଆସି,

କାହିଁ ତୋ ଗୌରବ କାହିଁ ଗଲ ରୂପଗଣି ?

ତେବେ ମାମୁ ତୁଚ୍ଛାଟାରେ କିପାଁ ଗବ୍ ଏଡ଼େ ?

ବୁଝିଲେ ମୋଠାରୁ ଆଉ ତୁହି ବଡ଼ କେଡ଼େ ?

ତାରାପତ ବୋଲି ଲେଖକ କହୁଥାନ୍ତି ତୋତେ,

ତୁ ନ ଥିଲେ ତାରାମାନେ କାନ୍ଦୁଥାନ୍ତି କେତେ ?

କୁମୁଦ ବାନ୍ଧବ ପରା ? ଉଆଁସ ଦିନରେ

କେତୋଟା କୁମୁଦ ବୁଡ଼ି ମରନ୍ତି ଜଳରେ ?

ସବୁ ମିଛକଥା ମାମୁ ସମ୍ପଦର ସାଥ;

ବିପଦ କାଳରେ କେହି ପାଶରେ ନ ଥାନ୍ତି ।

କହିପାରେ ମାମୁ ମୁହଁ ପକାଇ ତୋ ରାଶ

ବହୁତ ବଡ଼ିଲ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କ ଟାଣ ।

ମୋହର ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ହୋଇଛି,

କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ହେଲ, ଅମାବାସ୍ୟା ବାକି ଅଛି ।

ଆସିଲେ ସେଦିନ ମୋର ତାରା କଲ୍ଲମାନେ

କେ କେ ଯିବେ ସଙ୍ଗେ ବୁଝିଅଛି ଅନୁମାନେ ।

ତୁ ଅଛୁ କଳଙ୍କୀ ମାମୁ ମୁଁ କଳଙ୍କମୟ,

ତୋହପର ମୋର ପୁଣି ଅଛି ବୁଦ୍ଧି କ୍ଷୟ ।

ରାହୁ ରାହୁଲେ ହୁଏ ତୋହ ତେଜ ହ୍ରାସ;

କେତେ ଥର କରୁଅଛି ମୋତେ ବୁଝି ଗ୍ରାସ ।

କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥା ମନରେ ସଂଶୟ;

ମୋହରାଶ ତୋତେ ମାମୁ ସତ କର କହ;—

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ହୁଏ ତୋର ଅମାବାସ୍ୟା ପରେ;

ମଲେ କି ମୁଁ ବାହୁଡ଼ିବ ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ?

ନିଦାଘ ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ

ବହୁତ ଗ୍ରୀଷମ ବହେ ଟୋପି ଟୋପି ଝାଳ
ସହି ହେଉ ନାହିଁ ପୁଣି ମଣାଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ;
ଆଖି ଦୁଇ ମାଡ଼ିପଡ଼ି ଆସୁଛି ନିଦରେ,
ବଡ଼କଷ୍ଟ ହେଲା ରହି ନ ପାରିଲି ଘରେ ।
ନିଦ ଅଳସରେ ପୁଣି ଉଠୁଅଛି ହାଲ,
ବସିଲି ଯେ ଅଗଣାରେ ବିହଣା ବିଛାଇ ।
ଜଣାଯାଏ ଅଧରାତି ଯାଉଅଛି ଗଡ଼ି,
ଶୁଭିଳି ବିଲୁଆ ଦଣ୍ଡା ଦୁକେ ଦୁକେ ରଡ଼ି ।
ଆକାଶ ମଝିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେଣି ଯେ ଆସି,
ତୁନି ହୋଇ ଡାଳି ଦେଉଛନ୍ତି ସୁଧାଘଣି ।
ମଲ୍ଲିପୁଲ ପରି ବୁଣି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ତରା,
ଆକାଶରେ ସସା କରି ବସିଛନ୍ତି ପରା ।
ମେଘମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ିଉଡ଼ି ଧାଇଁ,
ଖଣ୍ଡକ ପଛରେ ଖଣ୍ଡେ ସରିବାକୁ ନାହିଁ,
ଏକଧାନେ ଅନାଇଲେ ଶରଧରେ ଦଣ୍ଡେ,
ଦିଶେ ଗୁମି ଯାଉଅଛି ରୂପାଧାର ଖଣ୍ଡେ,
ବେଳେ ବେଳେ କଳାମେଘ ଯାଉଅଛି ଲୁଚି,
ତାରାଗଣ ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଛି କି ଲୁଚି ପୁର ?
ଝିର ଝିର ବହୁଅଛି ଦକ୍ଷିଣା ପବନ,
ଅଜାଣତେ ବୁଜିଗଲା ମୋ ବେନି ନୟନ ।
ଗୁଲିଥୁବ ଦେଖିଥୁବ ଯାହାକୁ ମନରେ
ପ୍ରାୟ ସେହିକଥା ଦେଖାଯାଏ ସ୍ୱପନରେ ।
ଏହିପରି ଜଣା ମୋତେ ଗଲା ସ୍ୱପନରେ
ବସିଅଛି ବଡ଼ ଏକ ପବନ ଶିଖରେ;
ଯେଉଁଆଡ଼େ ଦେଖୁଅଛି ଫେରାଇ ନୟନ
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ପୁଣି ଅନନ୍ତ ଗଗନ ।
କେତେ ଶଶି ଗୁଳି ଗୁଳି ଜାଣିଲି ଆଗ୍ରସେ,
କେବଳ ଦୁଇଟା ଦିଗ ଅଛି ଏ ଆକାଶେ ।
ତହିଁ ପୁଣି ମୋତେ ହୋଇଗଲା ଦିଗ ବଣା,
ଉତ୍ତର ପଛକୁ ପୂର୍ବପରି ଗଲା ଜଣା ।

ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ପୁଣି କି କି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି
ଏକାବେଳେ ମୋତେ ଜଣାଗଲା ନାହିଁ କିଛି ।
ଦେଖିଲି ଅନାଇ ପୂର୍ବ ଦିଗେ ଏକ ଧାନେ—
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଧାଉଁଛନ୍ତି ତାରାମାନେ;
କେହି ଉଇଁଅଛି, କେହି ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ,
ଥୋକେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ।
ସମାନ ଗତିରେ ସବୁତାରା ଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
ବିଶ୍ରାମ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର କାହାର ଯେ ନାହିଁ ।
ଉଇଁବା ସ୍ଥାନରେ କେତେ ତାରା ବୁଡ଼ିଯାଏ
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ରକ ରହି ଜଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟ ।
ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ କଳାମେଘ ଆସୁଅଛି ଉଡ଼ି;
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ କେତେ ତାରା ଯାଉଛନ୍ତି ବୁଡ଼ି ।
ବହୁତ ଆକାଶେ ବୁଡ଼ୁଛନ୍ତି ଏହିପ୍ରାୟେ;
ସବୁ ନ ଆସନ୍ତି କିଛି ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଯାଏ ।
କେତେ ତାରା ବୁଡ଼ିଗଲେ ଉଇଁବା ମାତ୍ରକେ;
ଆକାଶ ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ବୁଡ଼ିଗଲେ ଥୋକେ ।
ଧାଇଁ ଏକ ଏକ ଲଞ୍ଜାତାରା ମହାବଳୀ
ପକାଉଅଛନ୍ତି ପାଶ ତାରାଗଣେ ଦଳି ।
ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭଲରୂପେ ଦେଖିଲି ଅନାଇଁ
କେହି ତାରା ଆକାଶରେ ରହିପାରୁ ନାହିଁ;
ଉଇଁ ଥିବା ତାରାମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଅସ୍ତ,
ଯେତେକ ଉଇଁବେ ପୁଣି ବୁଡ଼ିବେ ସମସ୍ତ ।
ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ତାରା ଯାଉଛନ୍ତି ବୁଡ଼ି
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଅଛି ଆକାଶରେ ପଡ଼ି ।
ଆରେକ ଅଭୂତ କଥା ଦେଖିଲି ଆକାଶେ
ସବୁସ୍ଥାନେ ଦିନନାଥ କରଣ ପ୍ରକାଶେ;
ମାତ୍ର କେଉଁଠାରେ ବିଦଗ୍ଧ ଦବାକର
ହେଲେ ନାହିଁ ଭଲରୂପେ ନୟନ ଗୋଚର ।
ନିସ୍ତେଜ ଅଟନ୍ତି ଆକାଶର ତାରାମାନ;
ଦିନନାଥ ତେଜେ ହୋଇଛନ୍ତି ଶାନ୍ତିମାନ ।
ଏକପ୍ରାନ୍ତ ଆନପ୍ରାନ୍ତେ ଯାଉଅଛି ଦେଖା
ମହାବଳୀ ପରି ଶବ୍ଦ କୋଡ଼ିଏଟା ରେଖା ।

ନି ବୁଝି ପାରିଲି କିଛି ଆନାଶର ନଥା
 ଭଲ ଭଲ ପାଟି ଯେତେ ଗଲ ମୋର ମଥା ।
 ଚଢ଼ିବୁ ପୁରୁଷ ଏକ ଅଇଲେ ବାହାରି;
 ମଣିଲ ଶୁଣିବେ ଏହି ମୋହର ଗୁହାରି;
 ପରୁରବି ତାଙ୍କୁ କିଛି ଭଲିଛି ମନରେ,
 ବୋଇଲେ ସୁରୁଷ ମୋତେ କୋମଳ ବାକ୍ୟରେ,
 “ଶୁଣ ରେ ମନୁଷ୍ୟ ! ଅଟେ ମୋ ନାମ ବିବେକ,
 ଫେଡ଼ିପାରେ ତୋ ମନର ସନ୍ଦେହ ଯେତେକ ।
 ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ତୁହି କରିଛୁ ବିରାସ
 ଅଟେ ଏହା ନାମ କାଳ ନୁହଇ ଆକାଶ ।
 ଅନନ୍ତ ଏହାର ପୂର୍ବ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ତର
 ସବୁ ନୁହେଁ କିଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ଗୋଚର ।
 ଯେତେ ଅଂଶ ଆସିଅଛି ମାନବ ଗୋଚରେ
 ବଞ୍ଚା ହୋଇଅଛି ଶବ କୋଡ଼ିଏ ଭାଗରେ ।
 ବୁଝିଯାଅ ଭଲରୂପେ ଗୁହ୍ୟ ଅନୁମାନେ,
 ଉଦୟାସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ତହିଁ ତାରାମାନେ ।
 ଏକ ଏକ ଭାଗ ନାମ ବର୍ଷ ଏକ ଏକ,
 ଏଥି କରୁଛନ୍ତି ଗତି ମାନବ ଯେତେକ ।
 ନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସବୁଲୋକ କିଛି ବିଶାଶବ,
 ଦୁଇ ପାଞ୍ଚ ଆଠ କେହି ଅଣୀ ନବେ ଶବ ।
 କଳାମେଘ ଯାହା କରୁଅଛ ନିଶ୍ଚୟ,
 ଅଟଇ ଯେ ଏହା ନାମ ଅକାଳମରଣ ।”
 ପୁଛାକଲି ବିବେକଙ୍କୁ ବିନୟ ବଚନେ,
 “ବହୁତ ଧୂଳିଆ ମେଘ ଦିଶୁଛି ଗଗନେ;
 ବେଳେ ବେଳେ ତାରାଗଣେ ବସୁଛନ୍ତି ମାଡ଼ି,
 ନ ବୁଝାଇ କିଛିକ୍ଷଣେ ଯାଉଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ।”
 ବୋଇଲେ ବିବେକ ତହୁଁ ହସି ଗଦଗଦ,
 “ଏହି ସବୁ ମେଘ ନାମ ଆପଦ ବିପଦ ।
 ପୁଣି କେତେ ଶକ୍ତି ପ୍ରାଣୀରୂପୀ ମେଘଗଣ
 କରନ୍ତି ଯେ ବେଳେ ବେଳେ ଲୋକେ ଆଶ୍ରମଣ ।
 ଦେଖୁଛ ତ କେତେ ତାରା ନାହାନ୍ତି ଆକାଶେ,
 ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରତିଭା ବିକାଶେ ।

ଏମାନେ ଧାର୍ମିକ ଧୀର ଥିଲେ ଜୀବନରେ;
 ମଲେଖି ମାତ୍ରକ ପଣ ରହୁଛୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ।
 ଧନ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ;
 ମରି ଯାଇଛନ୍ତି କରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବନ ।”
 ମନ୍ତ୍ରରେ ଯାହାର ନାହିଁ ଦୁଃଖ ପ୍ରଭର
 ମରିବା ନିମନ୍ତେ ପୃଥିବୀକୁ ଆସିବାର ।
 ଧୂମକେତୁ ବୁଝିଅଛ ଯାହା ଅନୁମାନେ
 ଦାମ୍ଭିକ ପାଷଣ ଦୁଷ୍ଟ ସେହି ଲୋକମାନେ,
 ଆନ ପୁଣ ଦୁଃଖେ ଦୃଷ୍ଟ ନ ରହନ୍ତି ବାରେ
 ଲଞ୍ଜକୁ ମେଲଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଅହଙ୍କାରରେ ।
 ଯେଉଁ ପ୍ରବଳର ଜ୍ୟୋତି ଦେଖିଲ ଆକାଶେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ମହାଜ୍ୟୋତି ଜଗତେ ବିକାଶେ ।
 ଯେ ନୁହନ୍ତି ପୂର୍ତ୍ତମନା ପୁଣିଲ ବିବେକ
 କେତେବେଳେ ସେହି ଜ୍ୟୋତି ନ ପାରନ୍ତି ଦେଖି ।
 ତାହାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିରେ ଲୋକମାନେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠାନ,
 ମାତ୍ର ନ ପାରନ୍ତି କରି ତାଙ୍କୁ ଅନୁମାନ ।
 ସର୍ବଦତେ ବିରକିତ ତାହାଙ୍କ କରଣ,
 ଖୋଜି ନ ପାଆନ୍ତି କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଲୋକଗଣ ।
 ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ନିଜ ଆତ୍ମା ଦେଖେ ଜ୍ଞାନବଳେ
 ସେହି ଭାଗ୍ୟବାନ ତାଙ୍କୁ ଦେଖେ ସର୍ବସ୍ଥଳେ ।”
 ଗାଇଲେଣି ଆକାଶରେ ପର୍ଣ୍ଣାଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
 ଭାଙ୍ଗିଗଲି ନିଦ ମୋର, ପାହିଗଲି ରାତି ।
 କାହିଁ ମୁହିଁ କାହିଁ ମୋର ପ୍ରିୟ ପରଜନ ?
 କରୁଛି ଆନନ୍ଦପୁରେ ଜୀବନ ଯାପନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବିଦେଶୀର ଚନ୍ଦ୍ରା

ବିନ ନାହିଁ ଆଉ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାଏ ବୁଡ଼ିବୁଡ଼ି,
 କା—କା କରି କାଉ ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି,
 ତାଳଗଛ ବରଗଛ ପଡ଼ିଅଛି ଖସି,
 ପୃଥିବୀର ମାୟା ଛାଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ ପର !

ପାଣି ଦେନି ବୋହୂମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଘରେ,
କଣେକ୍ କଣେକ୍ ଚାହିଁଛନ୍ତି ଥରେ ଥରେ ।
ବିଲୁ ବାହୁଡ଼ି ଖରେ ଯାଏ ଚଷା ପୁଅ,
ଅଳପ ଅଳପ ଅଛି ଆକାଶେ ଆଲୁଅ ।
ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ି ଆସୁଅଛି ଧୀରେ ଧୀରେ,
ବାୟୁ ବୋବାଉଛି ବସି ତାଳଗଛ ଶିରେ ।
ଡେଣା ଝାଡ଼ୁଅଛି ପେରୁ ମନର ଉଚ୍ଛାସେ,
ପଲ୍ଲ ପଲ୍ଲ ଉଡ଼ିଯାନ୍ତି ବାହୁଡ଼ି ଆକାଶେ ।
ଏଣେ ତେଣେ ଗୋଟି ଗୋଟି ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି,
ବଣା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି କବା ବାଟ ଝୁଡ଼ି ।

ଆହା! ଆହା କବା ଶେଷ ଗୋବ୍ରା ଝୁଡ଼ି * ମୁଣ୍ଡେ !
ଲୁଚି ଯାଉଅଛି କବା ସୁନାଥାନ ଖଣ୍ଡେ !
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ ଦିଶେ କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର !
ତୁଳି ଦେଇ ଚିପିଅଛି ଯେହ୍ନେ ଚିପିକର ।
ଲଲ, କଳା, ଖଳ, ଧଳା, ହରିତ, ପାଟଳ,
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଶୋଭୁଛନ୍ତି ବାରଦ ପଟଳ ।
ଧଳାଗଛ, କଳାହାଞ୍ଜି, ଲତା ନାନା ଜାତି,
ନାନା ରଙ୍ଗ ମିଶିମିଶି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଭାତି ।
ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଗଲି କାହିଁ ଚାଲି,
ଚାରିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାର ଅନ୍ଧକାର ଖାଲି ।
ଏକାକେ ବସିବଣୀ ଜଣେ ବେତରଣୀ କୁଳେ
ତୁନି ହୋଇ ବସିଅଛି ମନର ଆକୁଳେ,
ଦିନଯାକ କାମ କରି ପଡ଼ିଅଛି ଥକ;
କି କି କଥା ମନେ ଭାଲି ପଡ଼ୁଛି ତମକ;

ଅନାଇ ଦେଖିଲି ଥରେ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ;
ଆସେ ଆସେ କଥା କହେ ପକାଇ ନିଶ୍ଚୟ ।—
ଏହି ତ ପୃଥିବୀ ଗତି ମହାତ୍ମ୍ୟଙ୍କ ଦଶା;
ଧକ ଧକ କାହାକୁ ମୁଁ କରିଛି ଭରସା !

ଉଲ୍ଲିଲେ ଆକାଶେ ରବି ବଣି ଆଲେକିତ,
ମୋ ଜନମକାଳେ ଜ୍ଞାତଜନେ ପୁଲକିତ ।
ମିଠା ମିଠା ଖରା, ନାହିଁ ଶ୍ରୀଷ୍ଟମ ଜଞ୍ଜାଳ,
ନାହିଁ କୁହ ଆନନ୍ଦରେ ଗଲି ପିଲକାଳ;
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ଜିତ୍ତ ତେଜ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ,
କେତେ ଅତ୍ୟାଚାର କଲି ଯୁବା ବୟସରେ ।
ଅସ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦିବାକର ତେଜ ନାହିଁ କିଛି,
ବୁଝା ହେଲି ବଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଯ ଛାଡ଼ି ।
ଅସ୍ତ ଦିବାକର ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛି ଆକାଶରେ;
ମଲେ ଭଲ ମନ୍ଦ କଥା ରହିବ ଲୋକରେ ।
ଆଉ କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅନ୍ଧକାର ଭିନ୍ନ;
ଯିବି ମୁହିଁ ଯିବି ନାମ ନ ରହିବ ଚିହ୍ନ ।

ବୁଡ଼ିଗଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦେ ହେବେ ପୁନଃବାର;
କିଏ ବା ଦେଖିଛି ମଲ୍ଲ ଲୋକ ଫେରିବାର ।
ଥୁଲି ନାହିଁ ପୂର୍ବେ ପରେ ନ ରହିବ କିଛି;
କେବଳ କେତେଟା ଦିନ ପୃଥିବୀରେ ରହିଛି ।
ଏହି କଥା ମନେ ବେଳେ ନ କରି ବିଚାର,
ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ କେତେ କରିଅଛି ଅତ୍ୟାଚାର ।
ସୁଖ ଲୋଡ଼ି ଲୋଡ଼ି ସାରା ଜୀବନଟା ଗଲି,
ସୁଖ ପାଇ ବେଳେ ଚୁପ୍ ଲାଭିଥାନ୍ତି ଭଲ ।
କେବଳ କିଛି ସୁଖ ଜ୍ଞାତ ପରିବାରେ,
ଥାଏ ଯେବେ ପରିସ୍ରା ସେମାନଙ୍କଠାରେ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଅଟେ ସ୍ୱର୍ଗଠାରୁ ଗଣ୍ଡପୁରୀ,
ତହୁଁ ବଳି ପୁଣି, ଘାସିଆ ପରାଣପ୍ରସୂରୀ ।
ସାରା ଜୀବନଟା ଗଲି ବିଦେଶରେ ବୁଲି,
ଆସି ବୁଲି ପଡ଼ିଅଛି ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଲି ।
ନୟନ-ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମୋର ରହିଛନ୍ତି ଘରେ;
ସୁଖ ପାଇଁ ଦୁଃଖ ପାଉଅଛି ବିଦେଶରେ ।

କୋଇଲୀନାନୀ

ଡାକ ଡାକ ଆଉଥରେ ଡାକ ଲେ କୋଇଲୀ;
 କବିଏ ବୋଲନ୍ତି ତୋତେ ବସନ୍ତ ପୋଇଲୀ ।
 ନବୋଧ ସେ ଲୋକମାନେ ବୋଲନ୍ତି ନ ଜାଣି;
 ମୁହିଁ ଜାଣେ ଅଟୁ ବସନ୍ତର ପାଟିରାଣୀ ।
 ଡାକ ଡାକ ଆଉଥରେ କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ,
 ପରାଣ ଉଦାସ ହେଉଅଛି ଉଡୁ ଉଡୁ ।
 କପାଁ ଲୁଗାକୁ ଆମ୍ବପତର ଭିତରେ ?
 ଆ-ମୋ ଆଗକୁ ତୋତେ ଦେଖିବି ମୁଁ ଥରେ ।
 ଅସୁନ୍ଦର ବୋଲି ତୋତେ ମାଡୁଛି କି ଲଜ ?
 ମାତ୍ର ଯେବେ ଗୁଣ ଅଛି ରୂପରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?
 ଗୁଣର ଗାରମା ଗଣିଆନ୍ତି ଜ୍ଞାନନର;
 ନାଶ୍ୟବ କରନ୍ତି ସିନା ରୂପର ଆଦର ।
 ଶ୍ରୀମନ୍ତ ବସନ୍ତକାଳ, ଫୁଟିଛି ବଉଳ,
 ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗ ରବି, ବିରାଡ଼ି ଆକୁଳ ।
 ଭାସୁଛି ପଙ୍କଜ ଜଳେ, ସ୍ଥଳପଦ୍ମ ବନେ,
 ପୁଲକିତ ପ୍ରାଣିଗଣ ଶୀତଳ ପବନେ ।
 ଫୁଟିଲା ଫୁଲରୁ ମଧ୍ୟ ପଡୁଅଛି ଝରି,
 ତାଳ ଦେବୁ ଆଉଥରେ ପଞ୍ଚମ ଲହରୀ ।
 ନ ଶୁଣନ୍ତି ଲୋକ ପରେ, ନାହିଁ କିଛି ହାନି,
 ଡାକ ଡାକ ଆଉଥରେ ଶୁଣିବି ମୁଁ ନାନୀ !
 ମୋ କଥାରେ ଦେବୁ, ନାନୀ, ଉତ୍ତର ତୁ ବାରେ ।
 ବରଷାକାଳରେ ତୁହି ଆଉ କେଉଁଠାରେ ?
 ଜଣାଗଲା ସୁଖବେଳେ ସବୁ ନାନୀ, ଭାଇ,
 ଅଇଲେ ସଙ୍କଟକାଳ କାହା ଭେଟ ପାଇ ?

ବେଙ୍ଗଭାଇ

ତୁନି ହ—ତୁନି ହ—ଆରେ ମୋର ବେଙ୍ଗଭାଇ,
 କେତେ ଫୁଲ ଯାଉ ନୂଆପାଣି ମୁଁରେ ପାଇ ?

ସାରୁଚନ୍ଦ୍ରମୂଳେ ବସିଅଛୁ ଗଜା ପରି;
 ଧରିଛି ବେଙ୍ଗଲୁଗାଣୀ ତୋ ଗାତ ଦୁହାରି,
 କେଁ—କେଁ—କେଁ କେଁ କୁଆଁ କୁଆଁ କୁଆଁ,
 ଧିବତ, ନିଷାଦ ବାରିବାକୁ ଲଗେ ଭୁଆଁ ।
 ପ୍ରେମିକ ଉତ୍ସୁକ ତୋହ ଡାକ ଶୁଣିବାରେ,
 ଚାରିଆଡ଼େ ଝମ ଝମ ବରଷା ଅଛାରେ ।
 ଲୁହନ୍ତି ପ୍ରେମିକ ଲୋକ କିଛି ପୃଥ୍ବୀଯାକ,
 ସାରା ରାତି ବସି ଶୁଣୁଥିବେ ତୋହ ଡାକ ।
 ହେଉ ପରେ ଯେତେ ସୁମଧୁର ଡାକ ତୋର,
 ଭଲ ଲଗେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଏକଭଳ ସ୍ବର ।
 ତୁନି ହ—ତୁନି ହ—ତୁନି ହ ଏବେ ବେଙ୍ଗଭାଇ !
 ରାତି ଗୋଟା ତୁ କି ଶୋଇବାକୁ ଦେବୁ ନାହିଁ ?
 କାହୁଁ ତୁ ଶିଖିଲୁ କହ ଏପରି ବେଙ୍ଗର —
 ଆମ୍ବସୁଖେ ରତ ପରକଥା ଭୁଲିବାର ?
 ଜଣାଗଲା କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ତୋତେ,
 ବଡ଼ ଲୋକ ଆତରଣ ଶିଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ;—
 ଘରେ ଶ୍ରେଣୀବାଜ, ଗୀତ, ନାଚ ରାତିଯାକ,
 ବେଳେ ନ ଶୁଣନ୍ତି କାନେ ପଡ଼ିଶାକ ଡାକ ।
 କାହୁଁଛନ୍ତି ରାତି ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ପଣା-ତାସେ,
 କେ ଦେଖୁଛି ପଡ଼ିଶା ଯେ ଶୋଇଛି ଉପାସେ ?
 ସଜାସଜ ଅଟ୍ଟାଳକା ଆଲୁଅ-ମାଳାରେ,
 ଶୋଇଛି ପଡ଼ିଶା ଭଙ୍ଗା ଦଦରା ଚୁଲରେ ।
 କାକର ଆଶିଷା କେତେ ଦେଉଛନ୍ତି ଫିଙ୍ଗି,
 ପଡ଼ିଶାର ଘରେ ଧାନ ଦେଖୁ ନାହିଁ ଡିଙ୍ଗି ।
 ତୁନି ହ—ତୁନି ହ—ଆରେ ଶୁଣ ମୋର ବାଣୀ,
 ନ ରହିବ ସବୁ ଦିନେ କିଛି ନୂଆ ପାଣି ।
 ଆସିବ ହେମନ୍ତ କାଳ, ପାଣି ଯିବ ଶୁଷ୍କି,
 ତେତେବେଳେ କାହିଁ ଯିବ ତୋର ମନମକ ?
 ଗରବରେ ଭୁଲି ଛାଡ଼ି କରୁଅଛୁ କୁଣ୍ଡି,
 ନ ଜାଣୁ କି ପାଣି ମଧ୍ୟେ ଅଛି ସନ୍ଧ୍ୟା ଧଣ୍ଡି ?

ତାଆଣୀ ଆଲୁଅ

ବହୁତ ଦିନର କଥା ପଡୁଛି ମନରେ,—
 ସେଇ କି ଅଣିଶ ମାସ ବରଷାକାଳରେ ।
 ରାତି ତେରତବେଳେ ଦୁଇ ଅବା ତିନି ଘଡ଼ି,
 ଆକାଶରେ ନାହିଁ ମେଘ ନାହିଁ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
 ମାସକ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଦିଶୁନାହିଁ କିଛି,
 ଛୁଞ୍ଚିବୁକା ଅନ୍ଧାରରେ ଆକାଶ ଡାକିଛି ।
 ସଞ୍ଜବେଳେ ମେଘ ଥିଲା, ଯାଇଅଛି ଛୁଡ଼ି,
 କେବଳ ଅନ୍ଧାରଗୋଟା ଆସିଅଛି ମାଡ଼ି ।
 ଉଆଁସ ବା ପ୍ରତିପଦ ହେବ ଆଜି ପରା,
 ଆକାଶରେ ନାହିଁ ଗୁନ୍ଧ ନାହିଁ କିଛି ତରା ।
 ମୁହଁ ଆଉ ମୋର ବଡ଼ ଭାତ ଦୁଇ ଜଣ,
 ବସିଅଛୁଁ ଯାଇ ଭାତ ଖାଇବା କାରଣ ।
 ମାସ ଭାତ ହୋଇନାହିଁ, ଅଛି କିଛି ଦେରି,
 ଢୁଲାଇ ପଡ଼ିଲି ଯାଇ ମୁହଁ କାନ୍ଦୁ ଡେରି ।
 ଜେଜିମା କହିଲେ ମୋତେ, “ଶୁଅ ନା ରେ ନାଥ,
 ଶୋଇଲେ ତ ନ ଉଠିବୁ ଖାଇବାକୁ ଭାତ ।”
 ଧାଇଁ ଆସି ପଥ ପିସୀ କହିଲା ମୋଠାରେ,
 “ତାଆଣୀ ଜାକୁଛି ଆଲେ ବାଜିଲା *ପଦାରେ ।”
 ଉଠି ପଡ଼ି ଧାଇଁ ଗଲ ଜେଜିମା ପାଖକୁ;
 ଡରରେ ଧରିଲି ଟାଣି ତାର ପଟକୁ ।
 କାମୋଡ଼େ କି ଗିଳି ଦିଏ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ,
 ନ ଜାଣି ନ ଶୁଣି ଏଡ଼େ ଡରୁଛି କପାଇଁ ?
 ଡରୁଛି, ତଥାପି ମନ ଦେଖିବାକୁ ଅଛି,
 ତାଆଣୀ କେମନ୍ତ ଆଲେ ପଦାରେ ଜାକୁଛି ।
 ମାସକ ଆଖିରେ ଧରି ଅଛି ପଣନ୍ତକୁ;
 କେ ଜାଣେ ତାଆଣୀ ଧାଇଁ ଆସିବ ପାଖକୁ !
 ବଡ଼ ହେଲା, ଛାନ ହେଲା, ଡର ଗଲା ଛୁଡ଼ି;
 ଅଇଲେ ତାଆଣୀ ଏବେ ଉଞ୍ଚାଇ ବାଡ଼ି ।

ଗାଆଁର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ବାଙ୍ଗରାପଦା,
 ଗାଆଁ ଗୋରୁମାନେ ଚାହିଁ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ସଦା ।
 ପଦା ମୁଣ୍ଡେ କଥାବାଡ଼ି ପାଶେ ହଠାତ୍‌ପଦା,
 ଗାଆଁ ମଲ୍‌ଗୋରୁ ଯାକ ଚାହିଁ ହୁଏ ଗଦା ।
 ପଦା-ତିନି ପାଶ ଦେରି ଅଛି କଥାବାଡ଼ି,
 କେତେ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛି ଚାହିଁ ଗୋରୁହାଡ଼ି ।
 ଦେଖିଅଛି ପଦାଟାକୁ ଦିନବେଳେ ଭଲ,—
 ଭଲିଆ ଶାଗୁଣା ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଫଲଫଲ ।
 ଗୋରୁମୁଣ୍ଡ ଗୋରୁହାଡ଼ି ପଡ଼ିଅଛି ବୁଣି,
 ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଛି ଗୋରୁ, ମରୁଛି ଡହୁଣି ।

* * *

ଦେଖିଲି ତାଆଣୀ ଆଲେ ଜୁଲେ ଧକ ଧକ,
 ଜଳୁଛି କି ବଡ଼ ଗୋଟେ ଜୁ ଜୁଲୁଲା ପୋକ ।
 ଧପ କରି ଜଳି ଉଠେ, ମୁଣି ନିହାୟାଏ,
 ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲି ବୁଲେ ବାଟବଣା ପ୍ରାୟେ ।
 ଦିହାତ ଆଗକୁ ଯାଏ, ଦିହାତ ପଛକୁ;
 କେତେ ଉଠି ପଡ଼େ ଗୁରୁତା ଉପରକୁ ।
 ପିଲାକାଳ କେତେ କଥା ଯାଇଛି ପାସୋର,
 ମାସ ପଦା ଛବି ମନେ ରହିଛି କପର ?
 କଳ୍ପନା ନେସରେ ମୁହଁ ଦେଖୁଛି ଅନାଇ,—
 ଚରୁଥିଲେ ସରଳତା, ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି ଗାଈ ।
 ମରୁଛି ଗାଈ ହୁଏ, ହୋଧ ବସନ୍ତରେ;
 ତାହାଣୀ ଜାକୁଛି ଆଲେ ହୃଦୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
 ସୁଖ-ଆଶା, ସ୍ୱର୍ଥ-ଚନ୍ଦ୍ରା ଆଲେ ଧପ ଧପ
 ହୃଦ ପଦା ମାଡ଼ି ବୁଲୁଅଛି ଚପ ଚପ ।
 ଲଳସା — ତାଆଣୀପଦା ବସିଅଛି ମାଡ଼ି;
 ଅଇଲା ବିଷୟ-ବୁଦ୍ଧି, ଗଲା ଡର ଛୁଡ଼ି ।
 ପୁଣି କି ସରଳ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ପିଲା ପରି ?
 ତାଆଣୀ ଆଲୁଅ ଦେଖୁଥିବ ଡର ଡରି ।

ମରୁଭୂମି

ଦେଖିନାହିଁ ମରୁଭୂମି, ଶୁଣିଅଛି ନାମ
ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଲୁକାସି ଅଗ୍ନିମୟ ଧାମ !
ବସ୍ତ୍ରାଗ ବସିଛି ତହିଁ ଜାଲ ବସ୍ତ୍ରାଗ—
ଜୀବନଭାଗ୍ୟ ମାୟାବଦ୍ ମଣ୍ଡଳିକା ।
ପିପାସାରେ ଛଟପଟ ହେଉଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ;
ମାସ ପିଇବାକୁ ମିଳେନାହିଁ ଟୋପେ ପାଣି ।
ସନ ସନ ବହି ଆସେ ତତଲ ପବନ
ଉଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ।
ବୃକ୍ଷ ନାହିଁ, ଗୁଳ୍ମ ନାହିଁ, ଗୁରୁଆଡ଼େ ପଦା;
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଜମା ଅଛି ବାଲି ଗଦା ଗଦା ।
ବେଳେ ବେଳେ ବାଲୁକା ଆସୁଥାଏ ଉଡ଼ି,
ଧାଇଁ ଆସୁଅଛି କବା ଗୋଟା ଗୋଟା ଝୁଡ଼ି ।
ସେ ଦେଶ ବଣିକମାନେ ଅର୍ଥଲେଭେ ପଡ଼ି,
ବେପାର କରବାପାଇଁ ଯାନ୍ତି ଉଟି ଚଢ଼ି ।
କଞ୍ଚିତରେ ଯେଉଁ ଦେଶେ ନାହିଁ ଗୁମ୍ଫା ବାଗ,
ଉଟିବନା ସେ ସ୍ଥାନକୁ ହେବ କିଏ ପାର ?
ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ପଶୁ ବନ ଯାତ ଆଠ,
ନ ମଣି କଞ୍ଚିତ କ୍ଲେଶ ଗୁଲିଯାଏ ବାଟ ।
ତନି ଗୁରୁକୋଶ ଦୂରେ ଥାଏ ଯେବେ ପାଣି,
କପରି ଯେ ସେହି ପଶୁ ପାରେ ତାହା ଜାଣି !
ଉଟିବନା କେଉଁ ଲୋକ ଗୁଲିବ ସେ ବାଟେ,
ଗୁଲିବାର ଥାଉ ଅନାଇଲେ ଗୁଡ଼ି ଫାଟେ ।
ଦେଖିବାକୁ ଯେବେ କେହି ଲେଡ଼େ ସେହି ମରୁ,
ମୁଁ ତାକୁ ବୋଲୁଛି ଦେଖୁ କଠିନ ମନରୁ ।
ମାରସ ହୃଦୟ ଅଟେ ମରୁମୟ ଦେଶ,
ତୁଳନାରେ ନାହିଁ କିଛି ଇନ୍ଦର ବିଶେଷ ।
କାମ ହୋଧ ତପ୍ରବାଲି, ଗର୍ବ ରବିକର,
ଲୋଭ ତପ୍ରବାୟୁ ବହୁଅଛି ନିରନ୍ତର ।
ନିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଦେଖ ହିଂସା ବିଶ୍ୱସିକା;
ଭୁଲ୍ଲ ଏ ବିବେକୀ ମନ ଆଶା ମଣ୍ଡଳିକା;

ନାହିଁ ପ୍ରେମ ବୃକ୍ଷ ପୁଣି ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ଜଳ;
ମୋହ ବାଲିଗଦା ଧାଉଁଅଛି ଅବରଳ ।
ପରମାର୍ଥ ଧନ ପାଇଁ ହେ ଜ୍ଞାନ-ବେପାର,
ଫେରାଏ ଉଟେ ଢେ ମରୁଭୂମି ହୁଅ ପାର ।

ପିଞ୍ଜର ପକ୍ଷୀ

ପ୍ରୋଟିଛି ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ବଡ଼ ଯତନରେ,
ତମ୍ବୁଟି କାଳରୁ ଧରି ଆଣିଅଛି ଘରେ ।
ଖାଇବାକୁ ଦେଲି ପୋକପୋକ ଦୁଧ ରୁଡ଼ା,
ଉଠିଲି ଯେ ଗଜାପର ଦେଲି ଖଣ୍ଡି ଉଡ଼ା ।
ପର ହେଲ ବଡ଼, ଏବେ ପାରେ ଉଡ଼ିବାକୁ
ଖୁବ୍ ମଜବୁତ ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇବାକୁ ।
ଦେଖିଲେ ପାତଲ ଫଳ ଆସେ ଧାଇଁ ଖାଇ;
ଟପକର ଦେନିଯାଏ ହାତରୁ ଉଡ଼ାଇ ।
ମାସ ଶିଖାଇଲି “ପଡ଼ ବାବା ଆହାରମ୍ !”
ନ ଶୁଣେ ମଣ୍ଡିଆ ଦୁଷ୍ଟ ନିମକହାରୀ ।
ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ତାହା ମନରେ କି ଅଛି,
ଛଟପଟ ସବୁବେଳେ କିପାଇ ହେଉଛି ?
କେଉଁଠାରୁ ଆସିଅଛି ସେ ତ ଜାଣେ ନାହିଁ,
ତେବେ ଛିର ହୋଇ ରହୁ ନାହିଁ ସେ କମ୍ପାଇ ?
ମଣ୍ଡୁ ଛୁ ସେ ହେବାକୁ ଯେମନ୍ତ ସଙ୍କଟ,
ଥରେ ଥରେ ବାହାରକୁ ଗଲୁଉଛି ଥଣ୍ଡ ।
ଦେଲେ ହାତ ବାହାରକୁ ଆଣିବାର ଫାଇ,
ଫଡ଼ ଫଡ଼ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଧରଣୀ ଧାଉଁ ।
ଆସିବାକୁ ଲେଉଟୁ ଅଛି, ନ ଆସେ ବାହାରେ,
ଜାଣିବ ତା ମନକଥା ମୁହଁ କି ପ୍ରକାରେ ।
ସାବଧାନ, ଆରେ ପକ୍ଷୀ, ଜଗିଛି ବିରାଡ଼;
କଞ୍ଚିତ ଫାଇଲେ ତିଲି ବସିବଟି ମାଡ଼ !
ଜୁଳୁ ଜୁଳୁ ଗୁହଁ ଅଛି ବାଡ଼ମୂଳ ଛପି;
ସେଠାରୁ ପଡ଼ିବ ଝାମ୍ପି ବେକ ଦେବ ଚପି !

ଥରେ ଥରେ ପଡ଼ୁଅଛି ବିରାଡ଼ର ଗୁଲ,
 ତେଣିକି ନ ଦୁହିଁ ଦିଏ ମନକୁ ଭୁଲଲ ।
 ବାଉଁଶ ପଞ୍ଜର ମଧ୍ୟ ରଖିଛି ପକ୍ଷୀକୁ
 ବନାଇଛି ଭଲ କାରିଗର ପଞ୍ଜରକୁ ।
 ନ ଲାଗିବ ଖରା ଶୀତ, ନ ଲାଗିବ ପାଣି;
 ଏଥିପାଇଁ ଟାଙ୍କି ରଖେ ଭଲ ସ୍ଥାନ ଜାଣି ।
 ତାଙ୍କି ରଖେ ଦେଇ ଭଲ ଭଲ ଲୁଗାପଟା,
 ଧୂଳି ନ ଲାଗିବ ଯେହ୍ନେ, ନ ବସିବ ଦଟା ।
 ଏ କି କଥା ଏ କେମନ୍ତ ଦିଶିଲା ପିଞ୍ଜର !
 ଦୁଣ୍ଡ ଲାଗି ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଯେ ଦଦର ।
 ଭଲ ସ୍ଥାନ ଦେଖି ସିନା ରଖିଅଛି ଟାଙ୍କି,
 ଆହା ଆହା ପିଞ୍ଜରଟା ଯିବପର ଘାଟି ।
 ତେତେବେଳେ ଉଡ଼ି ଯିବ ମୋର ପ୍ରିୟ ପକ୍ଷୀ,
 କି କି କରି ଆଉ ତାକୁ ନ ପାରିବି ରଖି ।
 ଘାଟି ଯିବ କେଉଁ ଦିନ ଏ ଦେହ ପଞ୍ଜର,
 ଉଡ଼ିଯିବ ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ନ ରଖିବ ଧର ।
 ରଖିଛି ପଞ୍ଜର ଗୋଟି ବଡ଼ ସାବଧାନେ;
 ମାତ୍ର ନ ରହିବ ବୁଝିଅଛି ଅନୁମାନେ ।
 ଖାଉଅଛି ମିଠା ମିଠା ରସୁଆ ସୁଫଳ;
 ତଥାପି ତାହାର ମନ ସବଦା ବକଳ ।
 ଦେଖୁଛି ସନ୍ତୋଷ ନାହିଁ କାହିଁ ପକ୍ଷୀ ମନ,
 ସବଦା ତାହାର ମନ ଯେହ୍ନେ ଉଡ଼ାଟନ !
 ଆସିଛି ସେ କାନ୍ଦୁ ପୁଣି ଯିବ କେଉଁଠାକୁ,
 ନ ଜାଣେ, ତଥାପି ଯେହ୍ନେ ଖୋଜୁଛି କାହାକୁ ।
 ମନ କରୁଅଛି କେଉଁଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ;
 ମାତ୍ରକ ପଞ୍ଜର ମାୟା ଗୁଡ଼ିପାରୁ ନାହିଁ ।
 ଏମନ୍ତ ତାହାର ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି ବାମ;
 ମୋହେ ପଡ଼ି ଝୁଲି ପାଉଅଛି ଆହାରମ ।
 ନ ରହ ରେ ପକ୍ଷୀ କ୍ଷଣେ ନାମଧନ ଗୁଡ଼ି,
 ଜଗିଅଛି ତୋତେ କାଳ ସ୍ବରୂପ ବିରାଡ଼ ।

ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ

କେ ଗାଇଲ ଆହା ! ଆହା ! ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?
 ନିଶାଅବସାନ କାଳେ, ଅନୁରାଗ ଅନ୍ତରାଳେ,
 ସ୍ବର୍ଗୀୟ ମଧୁର ଦେବଭୋଗ୍ୟ ସୁଧା ଜଣି
 କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?
 ଶୀତଳପବନ ବହୁଅଛି ବାରମ୍ବାର,
 ଗଛରୁ କାକର ପଡ଼ୁଅଛି ଝରଝର;
 ଉଦେ ହେଲେ ଶୁକ୍ରତାରା, ସଞ୍ଜକରି ଗତିସାରା
 ଧୀରେ ଧୀରେ ଅସ୍ତ ଯାଉଛନ୍ତି ନିଶାମଣି ।
 କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?
 ଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରା, ନିଦ ଭାବି ନାହିଁ ଭଲକରି,
 ଉଠିବାକୁ ମନ ଦେହ ହେଉଅଛି ଭାରି ।
 ମନେ ପଡ଼େ କେତେକଥା, ଅସକାରେ ଡକା ଯଥା,
 ସ୍ବପନ କି ସତ କଥା ଯାହୁ ନାହିଁ ଜାଣି ।
 କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?
 ଅନ୍ଧାର ଆଲୁଅ ଦୁହେଁ ଛନ୍ଦ୍ର ମିଶାମିଶି;
 ଆସୁଅଛି ଦିନ, ପାହୁ ଯାଉଅଛି ନିଶି ।
 ଚନ୍ଦ୍ରା ଓ ଚେତନା ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟା ମୀମାଂସା ଦେଖି,
 ବୁଝିଛି ନୟନ ବେନି, ଅଛି ରାତି ମଣି ।
 କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?
 ପଞ୍ଚମ ମଧ୍ୟମ ମିଶାମିଶି ଦିଲ ସ୍ବର,
 ସହଜେ ଆସୁଛି ବହୁ ନିର୍ମଳ ନିର୍ଦ୍ଦର,
 ନିଶବଦ ଆକାଶର ତେଜ ଆସେ ଥରଥରେ;
 ପଡ଼ୁଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଫାଟି ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଖଣି ।
 କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?
 ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନ୍ତରାଳେ ମଧୁ ମଧୁମୟ,
 ନିଶାନ ବୟସକାଳ ପ୍ରୀତିର ସମୟ;
 ଉଦାସ ଉଡ଼ାଟ ମନେ, ପ୍ରୀତି ହେମ ଅଳଙ୍କାରେ,
 ହେମରସେ ତଳତଳ ଫୁଟାଗି ରମଣୀ ।
 କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭ୍ରଷ ରାଗିଣୀ ?

ନିଶିଶେଷ ମାଳାକାଶେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଅପସରା,
ଅଳସ ଅବଶ ଅଙ୍ଗ, ଉନ୍ମତ୍ତ କବରୀ;
ନିଶିର ଶିଶିରେ ଦେହ ଭଜିଛି; ବାହୁଡ଼େ ଗେହ,
ପାଟିପଡ଼େ ଦେହକାନ୍ତ ଶୁକତାସ କଣି ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭୀଷ ରାଗିଣୀ ?

ବିଶ୍ୱପତି କୃପାକାଞ୍ଛି ପଡ଼ୁଛି ମନରେ,
ଭୂମିରେ ପଡ଼ୁଛି ପ୍ରେମଅଶ୍ରୁଦରଦରେ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୁଅଇ ଯେବେ ପୃଥ୍ୱୀ-କୋଳାହଳ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନାରକ ଶବ ଦଶଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ଜୀବନ ଯାମିନୀ ଆସୁଅଛି ପାହ ପାହ,
ଚେତନା ବସିଛି ମୋହନଦ୍ରା ଗଳିଯାଇ;
ଆହା କେ ଏମନ୍ତ କାଳେ, ବ୍ରହ୍ମନାମ ସୁଧା ଢାଳେ
ଅକ୍ଷୟ ଅବ୍ୟୟ ସୁଖ ନେବାପାଇଁ କଣି ।
କେ ଗାଇଲ ଆହା ଆହା ବିଭୀଷ ରାଗିଣୀ ?

କବି

କଳ୍ପନା! ରାଜ୍ୟରେ କବି ତୁମ୍ଭେ ଅଧୀଶ୍ୱର,
ବସିଛ ବସ୍ତ୍ରାବରଣ ଅସୀମ ରାଜତ୍ୱ;
ସମ୍ଭାବ ନିର୍ମଳ ସବୁ ତୁମ୍ଭର ଆୟତ୍ତ,
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିବାର ତୁମ୍ଭେ ଏକେଶ୍ୱର ।

ପାପୀ ଏବ ଧାର୍ମିକ

ଦୁଃଖୀ ପ୍ରହର ଗତ ହୋଇଛି ଯାମିନୀ;
ସୁଚାରୁଦୟ ଅନ୍ଧକାରେ ଢାଳିଛି ମେଦନୀ;
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଶୂନ୍ୟଦେଶେ ସବେ ଅଚେତନ;
ସାମାନ୍ୟ ପତଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ କରିଛି ଶୟନ;
ଦୁଇ ଜଣ ଗୁହଁ ବସି ଅଛନ୍ତି କେବଳ—
ପରମ ଧାର୍ମିକ, ପାପୀ ଦୁରାଚାର ଖଳ ।
ପବିତ୍ର ସମାନ ସ୍ଥିର ଦୁହିଙ୍କର ତନ୍ତ୍ର,
ଅଶ୍ରୁଧାର ବହୁଅଛି ଦୁହିଙ୍କ ନୟନ ।
ପାପିଲେକ ଗତ ପାପ ଚନ୍ଦ୍ରା କରି କରି—
ଅଶ୍ରୁଧାର ବହୁଅଛି ହୃଦୟ ବିଦାର ।
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପାପ ପଡ଼ୁଅଛି ମନେ,
ବାଜୁଛି ହିଆରେ ଖଣ୍ଡେ ବରଷ ଯେସନେ ।
ଆଉ କି ମାଡ଼ିବ ନନ୍ଦ ଗଲେ ଶୋଇବାକୁ ?
ଅନୁତାପାନଳ ପୋଡ଼ି ଦେଉଛି ହୃଦକୁ ।
ଧାର୍ମିକ ପାଇଛି ବେଳ କରିବାକୁ ଧନ;
ନାହିଁ କୋଳାହଳ ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ମିୟମାନ,

ଆହେ କବି, ତୁମ୍ଭେ ଗୁରୁଜନ ସମାଜରେ,—
ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ରାଜମାତ୍ର ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ।
ପବନ ସମାଜ ମାତ୍ର ସୁମାତ୍ର ବିଶେଷ;
ଅଥଚ ଆପଣେ ଆଥ ବହୁତ ଅନ୍ତରେ ।

ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜେ ଏକମାତ୍ର ବିଶ୍ୱରକ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଭଲ ମନ୍ଦ କରୁଛ ବିଶ୍ୱରକ;
ଦୋଷ ଗୁଣ ଜାଣି ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କାର ।
କାହା ସାଧ ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞା ଅତିକ୍ରମ କରେ ?

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଚନ୍ଦ ଆହେ ଚନ୍ଦ୍ରକର !
ବିଦୁମାତ୍ର କାଳୀ ଦେବ ଚନ୍ଦ କେତେ ରଙ୍ଗ,
ପଟେ ଢାଳିଦିଅ କିବା ଶୋଭାର ଚରଙ୍ଗ;
ଏକରୂପ କରିପାର କେତେ ରୂପାନ୍ତର ।

ଦେଖାଉଛ କେତେ ରଙ୍ଗ ଆହେ ନଟକର !
ନରୁଉଛ ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ, ଯୁବକ, ଯୁବତୀ;
ନାଟ୍ୟଶାଳା କାର୍ଯ୍ୟସବୁ ତୁମ୍ଭର ତ କାଞ୍ଚି;
ତୁମ୍ଭର ତୁଳରୁ ଜାତ ରଙ୍ଗଭୂମି ଛବି ।

ଆନ୍ତ କର, ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରଧାନ;
ଆସେ ପ୍ରେମେ ଜଳଜଳ, ଜଳାଅ ଆନକୁ,
ତୁମ୍ଭେ ତ ଚିହ୍ନାଇବି ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମକୁ ।
ଆଉ କେ ପ୍ରେମିକ ଅଛୁ ତୁମ୍ଭର ସମାନ ?

ଶାନ୍ତିଦାତା ତୁମ୍ଭେ କବି ଅଶାନ୍ତ ନୃତ୍ୟେ ।
ବିଦଗ୍ଧ ହେଉଛୁ ପ୍ରାଣ ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ,
ରୋଗ ଶୋକ ଉପୁ କିମ୍ବା ବିଚ୍ଛେଦର କାଳେ;
ଦୂର ହେବ ଚିନ୍ତା, କର କବିତୁ ଫରତେ ।

ସତୀର ପ୍ରେମ

ଜଗତ ସୃଜନ କରି କମଳଆସନ,
ବସିଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ସାରି ଆତମନ ।
ଏହି କାଳେ ଦୟାବତୀ ଏନ ଦେବକନ୍ୟା
ଆସି କଲେ ଚତୁର୍ମୁଖ ଫରଣ-ବନ୍ଦନା;
ପୁଚ୍ଛାକଲେ, “ଆହେ ଦେବ ଥିଲ ଆଜି କାହିଁ ?
ବିନୟାକ ବୈକୁଣ୍ଠରେ କିପାଁ ଭେଟ ନାହିଁ ?”
ବୋଇଲେ ବିଧାତା ଶୁଣି, “ଆଗୋ ଦୟାବତ,
ଯାଇଥିଲୁଁ କରବାକୁ ମାନବ ବସତି,
ନରକର ଅତି ଉନ୍ନତ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ-ତଳେ;
କରିବେ ଏଥିରେ ବାସ ମାନବ ସକଳେ ।
ପୃଥିବୀ ତାହାର ନାମ, ସ୍ଥାନ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନାରକଗୁଣ-ପଦ୍ମ ହେବେ ନରେ ।”
ପୁଚ୍ଛା କଲେ ଦେବକନ୍ୟା, “ବୋଲନ୍ତୁ ଗୋସାଇଁ,
କି କି ବିଧି କରିଛନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ?”
ବୋଇଲେ କମଳାସନ କରି ଏକ ଏକ,
କରିଥିଲେ ପୃଥିବୀରେ ବିଧାନ ଯେତେକ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ଦେବକନ୍ୟା ବିଧି ମୁଖ ରୁହିଁ,
“ନିର୍ମଳ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଏଥିରେ ତ ନାହିଁ !
ଦେଖୁଛି ତ ଆପଣଙ୍କ ବିଧି ଯେତେ କିଛି
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନାରକ ବେନି ଜଡ଼ିତ ହୋଇଛି ।

ନିବେଦନ କରୁଅଛୁଁ, ଅହେ ଚତୁର୍ମୁଖ,
ମନୁଷ୍ୟ ଭଗ୍ୟରେ ଲେଖି ଏକ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ,—
ସଙ୍ଗର ପବନ ପ୍ରେମ-ଜାତ ଅନାବଳ
ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିଥିବେ ମାନବ ସକଳ ।”
ବୋଇଲେ ବିଧାତା ଶୁଣି ଦେଖିଙ୍କ ବଚନ,
“ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ନୁହେଁ ଏହା ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ;
ତଥାପି ଦେଉଛୁଁ ଲେଖି ମନୁଷ୍ୟ ଭାଗ୍ୟରେ,
ପବନ ନ ହେବେ କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସବୁ ନରେ,
ସଙ୍ଗର ପବନ ପ୍ରେମ ନ ପାରିବେ ଜାଣି;
ପୃଥିବୀରେ ହେବେ ସେହି ଲୋକେ ଦୁଃଖୀ ପ୍ରାଣୀ ।”

ଗୃତକ ପକ୍ଷୀ

ତୃଷିତ ଗୃତକ ପକ୍ଷୀ କ୍ଷୁଦ୍ରକଳେବର,
ମି—ଇ—ତ ମି—ଇ—ତ ଡାକୁଅଛି ନରନ୍ତର ।
ବିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ଖର ଶୀତ,
ଅବିରାମ ଡାକୁଅଛି ମି—ଇ—ତ ମି—ଇ—ତ
ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ରାବ କରେ ଘନ ଘନ,
କାହିଁକି ରଡ଼ୁଛି କେ ଜାଣିବ ତାହା ମନ ?
ଶୁଣିଛି ସେ ରାବ କରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ,
ବାରିଦରୁ ଜଳବନ୍ଧୁ ପାଇବାର ପାଇଁ ।
ଅନନ୍ତ ଆକାଶବ୍ୟାପୀ କାହିଁ ଜଳଧର,
କାହିଁ ବା ଗୃତକ କ୍ଷୁଦ୍ରାଦିପି କ୍ଷୁଦ୍ରତର !
ଗୃତକ କି ବାରିଦକୁ ଡାକେ ମିତ ମିତ ?
ଏ କଥା ମନରେ ଭାଳି ହେଉଛି ଚକିତ ।
ଗୃତକ ସହିତ ଜଳଧର ବନ୍ଧୁଭାବ
ଅସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ, ଅତି ଅସମ୍ଭବ !
ଅସମ୍ଭବ ସତ ମାତ୍ର ଦେଖାରେ ଆସୁଛି,
ମିତ ମିତ କରି ପକ୍ଷୀ ଜୀବନ ଧରିଛି ।
ଅଧିକ କି ଜଳ ବିଏ ବାରିଦ ତାହାକୁ,
ଦେଖିବାରେ ଜାଣିବାରେ ନାହିଁ ତ କାହାକୁ !

ଗୋଡ଼ାଏ ସେ ପାଏ ନାହିଁ ବାରିଦରୁ ବାରି;
 ବହୁତ ଡାକିଲେ ପାଏ ଟୋପା ଦୁଇଗୁର ।
 ତଥାପି ସବଦା ଥାଏ ଜଳଦକୁ ଚାହିଁ,
 ତାହାବିନା ଆନନ୍ଦରେ ମନ ଭୁଲୁ ନାହିଁ ।
 ସାଗର ତଡ଼ାଗ କୃପ ଅଛନ୍ତି ବହୁତ;
 ଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ କନ୍ତୁ କାହିଁ ନୁହେଁ ଭୃଷ୍ଟ ।
 ବାରିଦର ବାରି ବିନା ନ ରହେ ଜୀବନ,
 ସେଥିପାଇଁ ମିତ ମିତ ଡାକେ ଘନ ଘନ ।
 ମୋ ପ୍ରାଣନୃତକ ଦେଖୁଅଛି ସେହିପରି,
 ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ଡାକେ ଦିବସ ଶବ୍ଦ ।
 ନ ଜାଣେ ସନ୍ତାନ କିଛି, ଡାକୁଛି କାହାକୁ;
 ତଥାପି ନିରୁଡ଼ି ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ।
 ଫୁଲମଧ୍ୟରେ ସୁଖ ନାହିଁ କିଛି ଉଣା;
 ରୂପେ ରସେ ଗନ୍ଧେ ଗୁରୁଆଡ଼େ ଅଛି ବୁଣା ।
 ମୋ ପ୍ରାଣ-ଗୁଡ଼ିକ ନୁହେଁ କାହିଁରେ ତୃପ୍ତ;
 ପ୍ରାଣମିତ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଡାକେ ଅବିରତ ।
 କେତେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲି ଆନେ ଧରେ ସୁଖଲଗି,
 ଦୁଇ ଗୁରୁଦିନେ କନ୍ତୁ ଯାଏ ମନ ଭାଙ୍ଗି ।
 ଅକ୍ଷୟ ନିର୍ମଳ ସୁଖ ପାଏ ନାହିଁ କାହିଁ,
 ମହାମୟ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରେ ଡାକେ ସେଥିପାଇଁ ।
 ନିତାନ୍ତ ଅଧମ ସୁଦ୍ର ଅଟେ ମୋ ଜୀବନ,
 ଅନନ୍ତ ଅଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଜଗତଜୀବନ ।
 ତାଙ୍କ ଖାତ୍ତି କରୁଣାର ନାହିଁ କିଛି ସୀମା,
 ତନ୍ତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ମହିମା ।
 ତାହାଙ୍କ ସହିତ ମୋର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ?
 ତାଙ୍କବିନା ଆଉ କିଛି ଭଲ ନ ଲାଗୁଛି ।
 ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ ହେଲେ ଅସ୍ଥିର ଜୀବନ,
 ମହାପ୍ରଭୁ ନାମ ମନେ ପଡ଼େ ଘନଘନ ।
 ଆହେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ କୃପାର ସାଗର,
 ଶାନ୍ତି-ଜଳେ ଶାନ୍ତି କର ଜୀବନ ମୋହର ।

ଜୀବନ-ନଦୀ

ଆସିଅଛି କାହୁଁ ପୁଣି ଯିବି କାହିଁ ସରି,
 ନିଜେ ଜାଣେ ନାହିଁ ଆନ ଜାଣିବ କିପରି ?
 ଜନମିବା ଦିନୁ ନାହିଁ ତଳେକ ବରମ;
 କାଳ-ସାଗରକୁ ଧାଉଁଅଛି ଅବିରମ ।

କେମନ୍ତ କୁଟୀଳ ଗତି, କେମନ୍ତ ଆକାର,
 ବେଳେ ଭଲ ଦେଖିଥାନ୍ତି ସରଳ ବେଶର !
 ମନର ଗରବେ ବୁଲୁଅଛି ଦଣି ଦଣି;
 ଅନନ୍ତ ସାଗରେ କିନ୍ତୁ ଯିବ ଦିନେ ମିଶି ।

ଆପଣା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆପେ ହେଉଛି ମୋହତ;
 ପଡ଼ିଲେ ସାଗରେ ଚନ୍ଦ୍ର ନ ଥିବ କିଞ୍ଚିତ ।
 ଉତପତ୍ତି ସ୍ଥାନେ ଥିଲା ଫୁଟିକ ନିର୍ମଳ,
 ସହଜେ ବାଳକମତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସରଳ,—

ଡେଇଁ ପଡ଼ିଥାଏ ଏହାକୋଳେ ତାହାକୋଳୁଁ
 ମଧୁର ଅମୃତ କଥା କହି ଭୁଲୁକୁଳୁ ।
 ହମେ ସେ ଗୁଲିଆ ହେଲୁ; ସଫରୀ ଯୋଗରେ,
 ଦୋଷ ଗୁଣ ଲଭି ଥାନ୍ତି ଯାବତୀୟ ନରେ ।

ଜନ୍ମସ୍ଥାନୁ ବହି ଆସି ଅଛି କିଛି ଦୂର,—
 ବାସ କଲେ ତହିଁ ସାପ କୁନ୍ଦୀର ପ୍ରଚର ।
 ଗଲ ପିଲାକାଳ, ହେଲ ବୟସ ତରୁଣ,
 ହୁଇଲ ମନକୁ ହଂସା ବିଦେଶ ଦାରୁଣ ।

କିଞ୍ଚିତ ଦୂରକୁ ବହି ଆସିବା-ମାତ୍ରେକେ
 ଭୟେ ତା ପାଖରେ ପଶି ନ ପାରିଲେ ଲୋକେ ।
 ଆକ୍ଷାତେ ଯୌବନ-ଭରା ଉତ୍ସାହ ତରଙ୍ଗ
 ଗରବେ ଗମନ କରେ କରି କେତେ ରଙ୍ଗ ।

ଅନୁରୂପ ସଙ୍ଗୀ କେତେ ଭେଟିଲେ ବାଟରେ,
 ସମସ୍ତେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଯଜ୍ଞବନ-ରେବରେ ।

ଯେତେକ ମନୁଷ୍ୟ ବାସ କରୁଥିଲେ କୁଳେ
 ଅସ୍ଥିର, ଚଞ୍ଚଳ, ଶ୍ଵାନ୍ତ ଜୀବନ-ଆକୁଳେ ।
 କେତେଠାରେ କେତେରୂପେ ଶ୍ରୀଯାଏ କୁଳ,
 ବଟପୀ ହୋଇଲେ କେତେ ପଡ଼ିତ ନିର୍ମୂଳ !
 ମାତ୍ରକ ଯୌବନ କାହା ହେଉ ନାହିଁ ଚିର,
 ଛୁଡ଼ିଗଲା ବଢ଼ି ପାଣି, ସ୍ରୋତ ହେଲା ସ୍ଥିର ।
 ଯେଉଁ ବୃଦ୍ଧ ଚରୁବରମାନେ ଥିଲେ ଖରେ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଦପୋତ କଲେକ ଭକ୍ତିରେ ।
 ଯୌବନକାଳରେ କୁଳ ଶ୍ରୀବାରେ ପଡ଼ି;
 ମାତ୍ର କେହି କେହି ତାଳଦେଇଯାଏ ପଡ଼ି;
 କେହି ବା ଅନିଷ୍ଟ କରେ ତାଳଦେଇ ବାରି;
 ନ କର କେ ଭଲ-ମନ୍ଦ ଭୁଲିଯାଏ ଖାଲି ।
 କୁଳକୁ ସମ୍ଭାଳି ଧୀରେ କରେ କେ ଗମନ;
 ପାଶେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଆନନ୍ଦିତ ମନ ।

ଯେମାନେ ପାଶକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ ଭୟରେ
 ଜୀବନ ଶୀତଳ କରୁଛନ୍ତି ପରଶରେ ।
 ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଆଉ ନୟସ୍ରୋତ ବେନି,
 ଧାଉଁଛନ୍ତି ଅବିରତ ଭୁଲ୍ଲଗୁଣ ଯେନି ।

ବେଶୀସଂହାର

(ବରିଣୀ - କେଦାର କାମୋଦ)
 କୌରବ ବରଗଣ ସନ୍ତମୟରେ,
 ବସିଅଛନ୍ତି ପୁଣି ପଣ୍ଡୁକୁମରେ ।
 ଏମନ୍ତ କାଳେ ଦୁଃଶାସନ ପାମର
 ଦ୍ରୌପଦୀ କେଶ ଧରି ପ୍ରବେଶ ଖର ।
 ଶିଶୁପାଳ-ପୁକୁମାରୀ ପଞ୍ଚାଳ-ଜେମା
 ନାୟା-ଲଳମ-ଠାଣି ସୁନା-ସୁଷମା,-
 ଚନ୍ଦ୍ରଟି ଦିଶୁଅଛି ସେ ଅଂଶ ପ୍ରଭା;
 ଚମକି ଯାଉଅଛି ଚଞ୍ଚଳା ଅବା !

ଦଶଇ ମୁଖ, ଫିଟିବାରୁ କବରୀ,
 ଖଳ ଜଳରେ ପଡ଼ୁ ଶ୍ରୀଧର ପର ।
 ଧରିଛି ଆଖି ବେଶୀ ସେ ଦୁଃଶାସନ,
 କର-କରରେ ପଦ୍ମନାଳ ଯେସନ ।

କଳା ମେଢ଼ରେ ମୁନ ପ୍ରଭାତ ତାର ।
 ବିଧୁ କୌମୁଦୀ ସହ ଗ୍ରାସିଲ ପର !
 କୃଷ୍ଣା ଲବଣ୍ୟ ତେଜେ ଦିଶେ ମଳିନ;
 ଶିଶିରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତ ସତେ ନଳିନ !

ବିକଳେ ଉଡ଼େ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପାଞ୍ଚାଳୀ
 ଡାକନ୍ତି, “କାହିଁଅଛ ହେ ବନମାଳି ?
 ଦେଖା ଦିଅ ହେ ପ୍ରଭାତ, ଦୁଃଖର କାଳେ,
 ପଡ଼ିଛି ମୁଁ କି ଘୋର ବିପଦ-ଜଳେ ।

ଅଗତିଗତି ଆହେ ଗୋଲେକପତି,
 ଡି କଲେ ପର ତୁମ୍ଭେ ହର ଦୁର୍ଗତି ?
 ତେବେ କିପାଇଁ ହରୁ ନାହିଁ ମୋ ଦୁଃଖ ?
 କି ଦୋଷ ଯେନି ହେଉଅଛ ବିମୁଖ ?

ପାଣ୍ଡବେ ଚରକାଳ ତୁମ୍ଭ ଆଶ୍ରିତ,
 କିପାଇଁ ଏବେ କରୁଅଛ ବଞ୍ଚିତ ?
 ଲଲଟ ଲେଖା ବୋଲି ବୋଲିବ ଅବା !
 ତେବେ କିପାଇଁ କଲେ ତୁମ୍ଭକୁ ସେବା ?

ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ପ୍ରଭୁ ହେ ଶ୍ରୀବତ୍ସାହି,
 ଶ୍ରୀ ଯାଉଛି ଦୁଃଖେ, କରନ୍ତୁ ସାହି,
 ଭରସା ତୁମ୍ଭ ବିନା ନାହିଁ କିଞ୍ଚିତ,
 ଭେଟି ନ ଦିଅ ପଛେ ରଖ ମନ୍ଦିତ ।”

ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ଚନ୍ଦ୍ର ପାଞ୍ଚାଳୀ
 ଦେଖିଲେ ସନ୍ତ ମଧ୍ୟ ନୟନ ମେଲି;

ବସି ଅଛନ୍ତି ତହିଁ ପଶୁ ନଦନେ
ମସ୍ତକ ପୋତି ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନେ ।

ଝୁସୁ, ବିଦୁର, ଘୋଷ, କୌରବବାରେ
ବସି ଅଛନ୍ତି ତହିଁ ମାରବେ ଧୀରେ ।
ଶବ ଘଇ ସହିତେ ସେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ରାଧେୟ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହରଷ ମନ ।

ଓଲଟି ହୋଇ ଗୁରୁଜନ ପୟରେ,
ପରୁଣିଲେ ଘୌପସା କରୁଣସ୍ୱରେ,
“ହେ କୁରୁ ଗୁରୁମାନେ, ବୋଲନ୍ତୁ ମୋତେ
ଧନ୍ନ ବୋଲି ପଦ କି ଅଛି ଜଗତେ ?

ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର-ବୀଣ ଜଗତେ ଖ୍ୟାତ;
ସେ ବଂଶୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ହୋଇଛ ଜାତ;
ବୟସେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଣି ଗୁଣେ ଗରିଷ୍ଠ
ଲୋକରେ ବୋଲୁଛ ପୁଣି ଧନ୍ନତ୍ୱ ।

ଧାର୍ମିକ ଜଣେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତ ସର୍ବତ୍ର;
ପୁଣି ସମସ୍ତେ ହୋଇଅଛ ଏକତ୍ର ।
କହିବି କି ଅଧିକ ମୁଁ ଅବା ନାହିଁ ?
କହନ୍ତୁ ଭଲ ମୋତେ ହୃଦେ ବିଚାରି ।

ପୂର୍ବେ ଏ କଥା ମୋର ଥିଲା ବିଶ୍ୱାସ—
ଅନ୍ୟାୟେ କାହା ପ୍ରତି ବଳ-ପ୍ରକାଶ
କରନ୍ତି ନାହିଁ କେବେ କ୍ଷୟିଗଣ;
ଏବେ ଦେଖୁଛି ବିପତ୍ତିର ଘଟନ ।

ନୁହଇ ମୁହିଁ କିଛି ସାମାନ୍ୟ ନାହିଁ !
ନୃପତି କୁଳବଧୂ, ନୃପକୁମାରୀ,
ସର ଜନମା, ବିଧିବିଧିର ସୁଖୀ,—
ଏ କଥା ତୁମ୍ଭେମାନେ ନାହିଁ କି ଜାଣି ?

ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣୁର ପିତା ସମାନ !
କରନ୍ତୁ ରକ୍ଷା ସିନା ମୋ ସନମାନ !
ରକ୍ଷକ ହୋଇ ଯେବେ ହେଲ ଭକ୍ଷକ,
ରକ୍ଷା କରିବ ଆଉ କେବଣ ଲୋକ ?

କଲ ହୋଇଛି ସିନା ଭାଇ ଭାଇରେ !
ମୋହର କି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ତହିଁରେ ?
ତେବେ ହେଉଛି କିପାଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ହୀନ ?
ନୁହେଁ କି ମୁହିଁ କୁ ରୁ-ବଧୂ ସମାନ ?

ବିପଦୁଁ ସାଣକାରୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ ନାମ
ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ମୋଠାରେ, କପାଳ ବାମ !
ରକ୍ଷା କରିବା ଥାଉ ପଛ ପରକୁ
ରଖି ତ ନ ପାରିଲ ନିଜ ଘରକୁ !

ଥାଉ କ୍ଷତ୍ରିୟ କଥା, ମାତ ଜନରେ
କରନ୍ତୁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ପ୍ରାଣପଣରେ ।
ପଶୁ ପକ୍ଷୀରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆରୁର,
ତହିଁ ଅଧିକ ହାନ ଦେଖେ ବେଗର !

ଛି ଛି ବୋଲୁଛି ଏତେ କାହା ପାଶରେ ?
କେ ଅଛି ଏମନ୍ତ ଯେ ଶୁଣିବ ଧର ?
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅନ୍ଧରେ ସର୍ବେ ପାଳିତ;
ବୋଲିଲେ ସତ୍ୟ ଅନ୍ଧୁ ହେବେ ବଞ୍ଚିତ ।

ଅଥବା ଯାଉ ପଛେ ମୋର ଜୀବନ,—
ମାନ ଗଲେ ସେଥିରେ କି ଓହ୍ଲାଇନ ?
ବଞ୍ଚି ଥାଉନ୍ତୁ ଗୁରୁଜନେ ମୋହର,
ଡର ଯାହାଙ୍କ ଫେରିବାକୁ ଉଦର ।

ବୋଲିବି ଅବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପକ୍ଷରେ
କିଣି ଆଣିଛି ମୋତେ ଦାସୀପଣରେ;
ତେଣୁ କରିବ ଯଥା ଇଚ୍ଛା ବେଗର,
ମାତ୍ର ବୋଲନ୍ତୁ ମନେ କରି ବିଚାର ।

କପଟପାଶା ଖେଳେ ଧନ୍ତଙ୍କ ସୁତେ,
ଆଗେ ହାରିଲେ ଅବା ହାରିଲେ ମୋତେ ?
ଆଗେ ଆପଣେ ଯେବେ ଥାଆନ୍ତି ହାରି,
ତେବେ ହାରିଲେ ମୋତେ ଆଉ କିପରି ?

ସେ ହାରି କିଣା ନୁହେଁ ମୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ,
ଏଥକୁ ହୋଇପାରେ ମୁହିଁ ମୁକତ ।
ନ ହୁଏ ହେଲି ଦାସୀ କୁରୁକୁଳରେ,
ବଧୁ କ ଅପମାନ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ?

ଶୁଣୁର ଧୂତରାସ୍ତ୍ର ଆପେ ବଇରି !
ସରିଗଲୁଣି ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ !
ଆନେ ଖାଆନ୍ତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅନ୍ନ,
କାହାଗେ ବୃଥା କରୁଅଛି ରୋଦନ ?

ହେ ପୁଧୁବିର, ପର ପାଳୁଛୁ ଧର୍ମ ?
ଜଣା ଗଲୁଣି ତୁମ ଧର୍ମର କର୍ମ ।
କରୁଥାଉଛୁ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ-ବେଢ଼ର;
ତୁମ ଧର୍ମକୁ ମୋର ଶତେ ଜୁହାର ।”

ବୋଇଲେ କୃଷ୍ଣା ପୁଣି ମହାନ୍ଦୋଧରେ,
ମୁକୁଳା କେଶ-ଗୁଚ୍ଛ ଧରି ହସ୍ତରେ,
“ଶୁଣନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥିତ ଦେବତାଗଣ,
କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜରେ କରୁଛି ପଣ—

ଦୁଃଖାସନକୁ ବଧୁ ମୋ ଉପବର
ଦେନ ଆସିବ ଯେବେ ତାର ରୁଧିର,
ସେ ରକ୍ତେ କହିବ ମୁଁ ବେଶୀ ସଫଳ ।
ନନ୍ଦୁବା ରହିଲୁଁ ମୋ ବେଶୀ ମୁକତ ।”

ନୀରବ ପ୍ରେମ

(କେଦାର କାମୋଦୀ)

ଫୁଟିଛି ବନେ ବନ-ମାଳତୀ ଯେତେ,
ମାଧବୀ, କୁରୁବେଲ୍ଲ, ମଲ୍ଲିକା କେତେ,
ଗଙ୍ଗଶିଉଳୀ, ଗନ୍ଧବନ, ପାଟଳ,
ଜଳେ ଜଳଜ, କୁମୁଦିନୀ, ଶିଉଳି ।

କାହା ମୁଖକୁ ଚାହିଁ କାହା ପ୍ରେମରେ
ମୋହିତ କରି ବନ ସୌରଭ ଭରେ,
ଗରବେ ଫୁଟି ବୋଲୁଛନ୍ତି ପବନେ
ମରବେ ପ୍ରେମଭରେ ଆପଣା ମନେ ।

ମରବେ ଅସ୍ତ୍ର ଯାଏ ମଞ୍ଜରୀମାଳୀ;
ମରବେ ମାଡ଼େ ଲୀନ ବହନ ଆଳ;
ମରବେ ମାଡ଼ି ଆସୁଅଛି ଅନ୍ଧାର;
ନିଶି ମରବେ ଆଜ୍ଞା ପାଲେ କାହାର ?

କରନ୍ତି ଝଲମଲ ତାରକା ନରେ ;
ବିଧୁଙ୍କରଣେ ରକା ରଜନି ଶୋଭେ ;
ବିସ୍ତାରି ପୌରୁଷ୍ୟକୁ ମଳ ଆକାଶ
ମରବେ ପ୍ରେମେ କରେ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ ।

ଟେକିଛି ଅଭ୍ରଭେଦୀ ମସ୍ତକ ଗିରି,
ମଣ୍ଡିତ ଲତା ବୃକ୍ଷେ ଅପବ୍ଧ ଶିଷ୍ୟ,
ଲମ୍ବିଛି ଶରୀରରେ ନିର୍ଦ୍ଦର-ହାର
ମରବେ ପ୍ରେମ ଆଜ୍ଞା ପାଳି କାହାର !

ବୋଲି ଗୋ ଉଷେ ମୋତେ ବୋଲି ସ୍ୱରୂପ,
କାହୁଁ ପାଇଲ ଏହି ଅରୂପ ରୂପ ଗୋ ?
ମଣ୍ଡିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣେ ପବ୍ଦ ଦଶକୁ
ମରବେ ପ୍ରେମେ ଚାହିଁ କାହା ମୁଖକୁ ଗୋ ?

ଅଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରାଣଦାୟୀ ଯଥା ସମୀର
ମାରବେ ବହେ ପ୍ରେମ ସାଗର-ମାର ଯେ ।
ମାରବେ ଶୂନ୍ୟ ଗ୍ରହଗଣ-ପ୍ରକାଶ !
ମାରବେ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ମାରବେ ନାଶ ଯେ ।

ଯୋଷେଫାଇନ

ନେପୋଲିୟନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ,
ରୁଷିଆ, ଇଟାଲି, ସ୍ପେନ,
ପର୍ଚ୍ଚଗାଲ, ଜର୍ମେନ—
ଇୟୁରୋପ ସବୁ ଦେଶ ଛନ୍ତି ଜୟ କରି ।
ନେପୋଲିୟନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ।

ଇୟୁରୋପେ ଖାର କେହି ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ବଳି;
କରି ଯୋଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ;
ଧନ, ମାନ, ଆୟପତ୍ୟ
ମାନବ ବାଞ୍ଛିତ ନିତ୍ୟ
ଆପଣାର ବାହୁବଳେ ଛନ୍ତି ଠୁଳକରି
ନେପୋଲିୟନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ।

କି ଥିଲେ କି ହୋଇଛନ୍ତି ନିଜ ବାହୁବଳେ
ସାମାନ୍ୟ ସୈନ୍ୟକ, ମାନ୍ୟ ଅବମାନଣ୍ଡଳେ !
କଟିକା ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଜା,—
ଆଜି ସେହି ମହାରାଜା
ବସିଛନ୍ତି ସିଂହାସନେ ରାଜାବେଶ ଧରି;
ନେପୋଲିୟନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ।

ମାନବ ଲଳିତା କାହିଁ ହୋଇଛି ତୃପତ ?
ଲଭ ସଙ୍ଗେ ଅଭିଳାଷ ବୁଦ୍ଧି ଅବରତ ।
ସୈନ୍ୟବଳ, ସିଂହାସନ
କାହିଁ ଉପ୍ର ନାହିଁ ମନ;
ସ୍ବାଦୁଛନ୍ତି ମନମଧ୍ୟେ ଦବସ ଶବ୍ଦ
ନେପୋଲିୟନ୍ ବୋନାପାର୍ଟ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ।

‘ନାହିଁ ମୋର ରାଜବଶ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁପଣ,
କପରି ଗଣିବେ ମୋତେ ରାଜବଶୀଗଣ ?’

ଉପାୟ ଇଚ୍ଛାର ଦାସ,
ହେବ ସେ କାହିଁ ନିରାଶ
ଉଦ୍ୟୋଗକୁ ସଫଳତା ଥାଏ ଅନୁସର ।
ମହୋଦ୍ୟୋଗୀ ନେପୋଲିୟନ୍ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ।

ସହଜେ ମାନବ ଜାତି ଆତ୍ମପୁଣେ ରତ
ଲେଉଟି ଗୌରବ ଧନ ମାନ ଅବରତ;
ଅଭିଳାଷୀ ସ୍ଵାର୍ଥପର—
ନ ବୁଝେ ସେ ଆତ୍ମପର
ପ୍ରଣୟ ମିତ୍ରତା ତ୍ୟଜେ ଭୁକ୍ତ ବନ୍ଧୁପର;
ସାକ୍ଷୀ ଯଥା ନେପୋଲିୟନ୍ ଖରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ।

ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେଫିନା ପରମା ସୁଦର୍ଶ,
ନେପୋଲିୟନ୍ ଅକ୍ଷୟିଣୀ ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ,—
ପତି ଗତି, ପତି ମୁକ୍ତି,
ସବୁ ସ୍ଵ ଦେବବା ପତି,—
ସେବିଆନ୍ତ ପତିପଦ ଯେସନେ କିଙ୍କର ।
ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେଫିନା ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ ।

ଧନରହ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ଭଣ୍ଡାରେ;
ମାନମାୟା ବରଣୀୟା ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରେ;
ଫରାସୀର ପାଟିରାଣୀ
ପୂଜ୍ୟାୟା ଠାକୁରାଣୀ,
ଧରଣୀରେ କେ ରମଣୀ ଅଛି ତାଙ୍କସରି ?
ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେଫିନା ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ ।
ଚରକାଳ ସମାନରେ ଯାଇଛି କାହାର ?
ଆଜି ମହାରାଜା, କାଲି ଦାଣ୍ଡର ଭଣ୍ଡାସ ।
ସାକ୍ଷୀ ତହିଁ ଯୋଷେଫିନା,
କାହିଁ ରାଣୀ କାହିଁ ଘନା;
କେବା ସୁଖୀ କେବା ଦୁଃଖୀ ଅଛି ତାଙ୍କ ସରି ?
ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେଫିନା ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ ।

ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗତର ହରେ ଅନ୍ଧକାର,

ପତି ରମଣୀର ସବସୁଖ-ମୂଳାଧାର

ସେହି ପତି ପ୍ରେମବିନା

ନାଶ୍ୱ-ପ୍ରାଣ ବିଡ଼ମ୍ବନା,

ଦେଖୁଛନ୍ତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ପରି

ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେଫିନା ରଜରଜେଶ୍ୱରୀ ।

ବୋଇଲ ବାରତା ଆସି ଦୁଇ ଗୁପ୍ତରେ,—

ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଆଉ ନାହିଁ ତାଙ୍କଠାରେ,

ଅସ୍ତ୍ରୁୟା ରଜନକନ୍ୟା,

ହେବେ ଫରାସୀରେ ଧନ୍ୟ ।

ଶୁଣିଲେ ଦାରୁଣବାଣୀ ବଜ୍ରନାଦ ପରି

ପତିବ୍ରତା ଯୋଷେଫିନା ରଜରଜେଶ୍ୱରୀ ।

ଆଗଷ୍ଟା ମେଣ୍ଟିଆ ହେବେ ଫରାସୀରେ ରଣୀ

ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଯାଏ ଏହି ବାଣୀ;

ଆପଣାର ସବନାଶ

ଲୋକ ନ କରେ ବିଶ୍ୱାସ;

କେଜାଣି କେଜାଣି ଏଟା ହେବ ଉଡ଼ା କଥା,—

ଭକ୍ତଛନ୍ଦ୍ର ଯୋଷେଫିନା ବସି ପୋତ ମଥା ।

ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଏଟା ଅସତ୍ୟ ବଚନ,

ଜୀବନସବସ୍ତ୍ର ମୋତେ କରିବେ ବର୍ଜନ !

ସଲକ୍ତ ଅନଳ ଜାତ;

ବିନା ମେଘେ ବଜ୍ରାଘାତ,

ବିବସରେ ବିବାକର ଅସ୍ତ୍ରପିବ ସତେ,

ନ କରନ୍ତି ଯୋଷେଫିନା ମନରେ ପରତେ ।

ନେପୋଲିୟନ୍ ମୁଖ ଦେଖି ଭୁଲନ୍ତି ଜଗତ,

ମଣନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟସୁଖ କିବା ହସ୍ତଗତ ।

ମଧୁର ମଧୁର ହସ

ପତିମୁଖ ତାମରସ

ସତେ କି ସେ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ହେବ ସ୍ୱପ୍ନପରି—

ଭକ୍ତଛନ୍ଦ୍ର ପତିବ୍ରତା ରଜରଜେଶ୍ୱରୀ ।

କଳ୍ପନା ପଟରେ ସୁଖ ଚିତ୍ର ଆନ୍ତ ନରେ,

ନ ଭଲନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଥରେ;

ଭୁମ୍ଭେ ଭଲ ବା ନ ଭଲ,

ପିବ ନାହିଁ ଚରକାଳ

ସମାନରେ ନିଶ୍ଚେ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିବ ନିକର;

ଅବଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିକ ଯାହା ଥିବ ଦୃଷ୍ଟିବାର ।

ମନରୁ ହୋଇଛି ଦୂର ସକଳ ସନ୍ଦେହ,

ଆଗଷ୍ଟା ମେଣ୍ଟିକୁ ସ୍ୱାମୀ କରିବେ ବିବାହ ।

ଶୋକରେ ବ୍ୟାକୁଳ ମନ,

ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିନୟନ;

କେତେବେଳେ ଭଲ ଭଲ ଗାଲେ ହାତ ଦେଇ

ପଡ଼ିଗଲେ ଭୂମିତଳେ ପାଟି ମହାଦେଈ ।

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଣି ଆଲ୍ ମାରିରୁ କାଢ଼ି

ମନ ଭୁଲଇବାପାଇଁ ପଢ଼ିଲେ ଦିଅନ୍ତି ।

ସୁଖବେଳେ ସବୁ ସୁଖ,

ଘୋର ଦୁଃଖେ କି ପୁସ୍ତକ ?

ନ ଦୃଷ୍ଟି ମନୁ ତଳେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର,

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ରଖିଦେଲେ ପୁନର୍ବାର ।

ଆଠ, ନଅ, ଦଶ, ଏଗାରଟା ଗଲ ବାଜି,

କିପାଇଁ ବିଳମ୍ବ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ କଲେ ଆଜି ?

ବସିଛନ୍ତି ବାଟ ଚାହିଁ

ସ୍ୱାମୀକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ,

କିଞ୍ଚିତ ଶବଦ ମାତ୍ର ହେଲେ କାନ୍ଦେ ବାଡ଼େ,

ଚକିତ ନୟନେ ଦେଖି ଚାହିଁ ସେ ଆଡ଼େ ।

ଦେଖିଲେ ଅନାଇ ପାଶେ ଉଭା ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର,

ହୃଦୟରୁ ହେଲ ସବୁ ସନ୍ତାପ ଅନ୍ତର ।

ସେହି ହସ ସେହି କଥା,

କିଛି ନାହିଁ ମନେ ବ୍ୟଥା;

ବୋଇଲେ ପଲଙ୍କରେ ସ୍ୱାମୀ ହାତ ଧରି
ପଡ଼ିବୁତା ଯୋଷେଫିନା ରଜରଜେଶ୍ୱରୀ ।

ଦୁହନ୍ତ ଯେ ପଡ଼ିବୁତା ସ୍ୱାର୍ଥପରାୟଣ,
କପାଳ ମଣିବେ ସ୍ୱାମୀପୁଣ୍ଡରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ?
ପଡ଼େ ପଛେ ମୁହଁ ଦୁଃଖେ,
ସ୍ୱାମୀ ତ ରହିବେ ସୁଖେ,
ସ୍ୱାମୀ ପାଇଁ କରପାରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ,
କପାଳ ହେବ ସ୍ୱାମୀପୁଣ୍ଡେ ବ୍ୟାକୁଳିତ ମନ ।

ମାତ ନେପୋଲିୟନ୍ ଏହା ନ ପାରିଲେ ସହ;
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ ହୃଦ ପକାଉଛି ଦହ ।
ଶତ ଶତ ତୋପ ନାଦେ
ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ,
ଆଜି ସନ୍ତାପରେ ଘାଣି ହେଉଅଛି ମନ;
ପିଲ୍ ପରି ଡକାପାଡ଼ି କଲେ ଯେ ରୋଦନ ।

ମୁଖ ପୋଛିଦେଇ ଶୁଣି ବୋଇଲେ କୋମଳେ,
“କପାଳ କପାଳ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ କାନ୍ଦୁଛ ବକଳେ ?
କାନ୍ଦ ନାହିଁ ମୋହ ପାଇଁ,
ମୋର ମନେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ,
ତୁମ୍ଭେ ସୁଖେ ମୁହଁ ପୁଣି ଜାଣିବ ନିକର;
ମୋହ ପାଇଁ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ନ ହୁଅ କାତର ।”

ବୋଇଲେ ଯେ ନେପୋଲିୟନ୍ ପାଇଣ ସାହସ,
“ପ୍ରିୟେ ! ଦେବ ! ଯୋଷ । ମୁହଁ ଅଧମ ରକ୍ଷସ,
ମାତ, ମୃତ, ସ୍ୱାର୍ଥପର,
ଦୟା, ପାଷଣ, ବଦର;
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରୀତି ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି କଲ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରା;
ଏଥୁଁ ବଳ ଅଧିକ କି ଅଛି ଟି ମାତତା ?”

ବୋଇଲେ ଯେ ଯୋଷେଫିନା, “ମୁଁ ତ କାନ୍ଦୁନାହିଁ,
ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ କପାଳ କାନ୍ଦ ମୋହ ପାଇଁ
ଆସନ୍ତୁ ଆଗଷ୍ଟାମେଶ୍ୱରୀ
କପାଳ କରୁଛନ୍ତି ଦେବ ?
ସିପି ଦେବ ତାଙ୍କ ହାତେ ରଜ୍ୟ ପ୍ରାଣପତ,
କରନ୍ତୁ ସୁଖରେ ଘର ସେହି ଭାଗ୍ୟବତୀ ।”

“ନା ନା ସଖା, ତୁମ୍ଭେ ଦେବ, ମୁଁ ଅଟେ ବଦର,
ନ କାନ୍ଦିବ ତୁମ୍ଭେ, କାନ୍ଦିବି, ମୁଁ ନିରନ୍ତର;
ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାହା ମନ,
ସେ କି କରିବ ରୋଦନ ?
ହରାଇ ଅନନ୍ତ୍ୟ ସୁଖ, ହେବ କି ଦୁଃଖିତ ?
ହୁଅନ୍ତୁ ଯେ ସ୍ୱାର୍ଥପରେ ସଦା ବ୍ୟାକୁଳିତ ।”

ପାହୁଗଲ ରାତି, ଉଦେ ମାଣ୍ଡିଣ୍ଡ ଗଗନେ;
ବଢ଼ିଲ ଅନ୍ଧାର କିନ୍ତୁ ନେପୋଲିୟନ୍ ମନେ ।
ନୟନ ପିତୁଳୀ ଛୁଡ଼ି
ଯାଉଛନ୍ତି ନାବେ ଚଢ଼ି;
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ପ୍ରାଣାଧିକା ସହଚର
ଯାଉଛନ୍ତି ଚରକାଳ ପାଇଁ ଛୁଡ଼ିକରି ।

ସ୍ୱାମୀ ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଯୋଷେଫିନା,
ତେଜଲେ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ବିଳାସ ବାସନା ।
ବୋଇତ ସାଗରେ ଭାସି
ଗଲ ଦେନ ରୂପ ଶଶି;
ଫରାସୀ ଗଗନ ତାର ହେଲ ଅସ୍ତମିତ;
ଭିତ୍ତିଦ୍ୱାସେ ସଜ୍ଜା କଥା ରହିଲ ଚପଟ ।

ତାରା ବାଣୀ

ବିଷ୍ଣୁକ କମଳମୀର ଦୁର୍ଗ ସମୀପରେ
ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଏକ ଶୋଭେ ମନୋହରେ ।
କେତେବଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଲୁହେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ
ବାଟୋଇମାନଙ୍କୁ ଏହା ଦେଇଛି ପ୍ରମାଣ ।
ଶୁଭ୍ରଅଛି ଫଳରୁ ଯେହ୍ନେ ଭୂତବାଣୀ,
ସଞ୍ଜର-ବାରର-କାଞ୍ଚି ଅପୂର୍ବ କାହାଣୀ ।
ପ୍ରେମିକ ଦମ୍ପତି କାଞ୍ଚି-କଳାପ ବିଶେଷ,
ପୃଥ୍ବୀରାଜ-ତାରାବାଣୀ-ଭୟ-ଅବଶେଷ ।
ହେଲୁଣି ଭିନ୍ନ ବର୍ଷ ଆଜକୁ ଅଞ୍ଚଳ,
ତଥାପି ପଥକ ଗଣେ କରୁଛି ଚକଟ ।
ଦେହ ତେଜ ଯାନ୍ତି ସତ୍ୟ କର୍ତ୍ତ୍ତିମନ୍ତ ନରେ,
ମାତ୍ର ନାମ ଲେଖାଥାଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅକ୍ଷରେ ।
ଶୋଲକିବନ୍ଧୁ ଜାତ ସବୁ ସୁରତନ,
ଧର୍ମସାର କର୍ମସାର ବେଦୋର ରାଜନ ।
ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ସମ୍ବୋଦଣ ଶତାବ୍ଦୀରେ
ରାଜୁ ସଂସ୍ଥାପି ଥିଲେ ପୂର୍ବ ବଂଶ ଶରେ;
ଅସୀମ ସମୁଦ୍ର ପୁଣି ପ୍ରକାଶି ବୀରର,
ରୁଣ ବରଷ କଲେ ସେଠାରେ ରାଜର ।
ଚରକାଳ ଯାଏ ନାହିଁ ସମାନେ କାହାରି;
ଯିବେ କି ଶୋଲକ ବଂଶ ତହିଁରୁ ବାହାରି ?
କିରୀଟ ଆଫଗାନେ ଆସି ତୋଡ଼ାଟଙ୍କେ ପଡ଼ି,
ସୁରତନ ନୃପତିଙ୍କୁ ତହିଁ ଦେଲେ ତଡ଼ି ।
ନ ଥିଲେ ଅକ୍ଷମ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ବରବର,
ଦୁଇ ପକ୍ଷୁ ଘଟିଥିଲୁ ବିଷମ ସମର ।
ମିଛ କଥା ପୋରୁଥିଲୁ କାହିଁ କହୁ ଫଳ ?
ଜୟୀ ହେଲେ ଆଫଗାନ ପାଇ ଦୈବ ବଳ ।
ପଳାଇଲେ ପ୍ରାଣ ଦେନ ସବୁ ସୁତେନ,
ତ୍ୟାଗକର ପିତୃରାଜ୍ୟ ପିତୃସିଂହାସନ ।
ଆରାବଲ୍ଲି ଗିରି ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ନରପତି
ବେଦୋର ନାମକ ସ୍ଥାନେ କଲେ ଯେ ବସତି ।

ରାଜବଂଶ ସର୍ବେବରେ କମଳକଳିକା —
ଜନମିଲେ ତାରାବାଣୀ ନୃପତିବାଳିକା ।
ଶିଶୁବରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତେ ଜନମା,
ଜନକ କୋଳରେ ଥାଇ ବଢ଼ିଲେ ନନ୍ଦନା ।
ସୁଭାବରେ ପିଲାମନ ବଡ଼ କୁଚୁଡ଼ଳୀ;
ଏହା ତାହା ଜାଣିବାକୁ କରୁଥାନ୍ତି ଅଳି ।
ପିତାମୁଖ ଶୁଣି ତାରା କଥା ସମୁଦାୟ,
ହମେ ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳ ହେଲୁ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟ ।
ଶୁଣି ବଂଶ-ପୂର୍ବ ଗତ-ସିଂହାସନ-ମହିମା
ତାରା ମୁଖେ ଶୋଭାପାଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ତମା ।
ପରୁରନ୍ତୁ ପୁଣି ପୁଣି କନ୍ୟା ଅଭିମାନେ
ପରସ୍ତ ନ ହେଲେ କେଉଁ ଯୋଗେ ଆଫଗାନେ ?
ଶୁଣି ପିତା ମୁଖ ସବୁ କଥା ପୂର୍ବପର
ତାରାବାଣୀ ହେଲେ ମନ ମଧ୍ୟରେ କାତର;
ବରୁଣିଲେ, “ହୋଇଥାନ୍ତୁ ସଦା ମୁଁ କୁମର
ପରସ୍ତା କରନ୍ତୁ ବେଳେ ଶକ୍ତି ପଠାଣର ।
ନ ହେଲେ ସକ୍ଷମ ବଂଶଗୋରବ ରକ୍ଷଣେ;
ଧୂଳି ମୋ ଅବଳା କନ୍ୟା ଜନମ ଗହଣେ ।”
ବଢ଼ିଲୁ ବୟସ ତାଙ୍କ, ଭାଲେ କୁମାରୀ,
ଉଦ୍ଧାରିବେ ବଂଶକର୍ତ୍ତା ବଧୂ ପିତୃବୈଷ୍ଣବ ।
କରନ୍ତି ସର୍ବଦା ଗୃହ ମଧ୍ୟେ ବିଚରଣ
ପୁରୁଷ ବେଶକୁ ତାରା କରଣ ଧାରଣ ।
ପିତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ବିଶେଷ
କାଞ୍ଚିନପ୍ରତିମା-କନ୍ୟା ବାଳକର ବେଶ ।
କେବଳ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବେଶକୁ ଧାରଣ,
କରନ୍ତି ବ୍ୟାୟାମ ପୁଣି ଅଶ୍ୱ ଆସ୍ତବେଶ ।
ବଢ଼ିଲେ ଦିନକୁ ଦିନ ଯେହ୍ନେ କମଳମା
ଅଲୌକିକ ଦେହ-କାନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ।
ଅସ୍ତ ଗୁଳନାରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣେ ନିପୁଣା,—
ତାରାଠାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲୁ ସର୍ବଗୁଣ ।
ବ୍ୟାୟାମଚର୍ଚ୍ଚାରେ ହେଲୁ ଅଙ୍ଗ ସୁଗଠିତ;
କୌଶଳେ ଯେସନେ ଶତପଥରେ ଚାହିତ ।

କଟି ତରବାଣ, ପୃଷ୍ଠ ତୁଣୀରେ ଶୋଭିତ ।
 ସମସ୍ତ ଉନ୍ମୀଷେ ମୁକ୍ତା-ଘରକ-ଶରତ ।
 ଚଉଦ ବର୍ଷୀୟା ବାଳା ସୈନିକ ବେଶରେ
 ଅଶ୍ୱ ଆରୋହଣ କରି ଭ୍ରମନ୍ତୁ ମାର୍ଗରେ ।
 ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଭାଳନ୍ତି,
 ବିଶାଳ ବାହ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ହେବେ ସେନାପତି ।
 ରାଜା ରାୟପୁରତନ ବେଦୋର ପ୍ରାସାଦେ ।
 ବାସ କରୁଥିଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଅପ୍ରମାଦେ ।
 ତଥାପି କ୍ଷଣକପାଇଁ ନ ଥିଲେ ପାସୋରି
 ଜନ୍ମଭୂମି ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗଭୂମି ସରି ।
 ମନ ମଧ୍ୟେ କରୁଥାନ୍ତି ଚିନ୍ତା ଅନୁଷ୍ଠାନ
 ଶତ୍ରୁରକ୍ଷେ କରିବାକୁ ପିତୃ-ତରପଣ ।
 ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦିନେ ମନେ ରାୟ ପୁରତନ
 କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ବୈର ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ।
 ତେତେବେଳେ ତାରାବାଣ ଶୋଭଣୀ ନବାନା,
 ଅସି ରୁଲନରେ ରଣକାର୍ଯ୍ୟେ ସୁପ୍ରସନ୍ନା ।
 ସାଜିଲେ ବାହ୍ୟ, ହେଲୁ ସୁଦ୍ଧ ଆୟୋଜନ,
 ହେଲେ ଆପେ ସେନାପତି ରାୟପୁରତନ;
 କଟିତଟେ ବାନ୍ଧି ପୁଣ୍ୟମୟ ତରବାଣ,
 ବାହାରିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଦେବ ତରଣେ ଜୁହାରି;
 ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟଠାରୁ ନିଜ ସୈନ୍ୟ ଅନୁତର,
 ମାତ୍ର ଯାହା କଲେ କରି ସାହସେ ନିର୍ଭର;
 ବଜ୍ରମୁଷ୍ଟି କରି ହାତେ ଧରି ତରବାଣ,
 ବୋଇଲେ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଗୁହଁ ଗମ୍ଭୀରେ ହୁଙ୍କାରି,
 “ଶୁଣ ବେଦୋରର ରାଜାପ୍ରତି ସୈନ୍ୟଗଣ,
 ଶୁଣନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସୀ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସରଗଣ;
 ଆସନ୍ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତକୁ
 ସାକ୍ଷୀ କରି ଆରାଧନା ଗିରି ଶିଖରକୁ ।
 ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ଗୁହଁ ସୁମାଳ ଗରନ
 ଉଦ୍ଧାରୁ ଦେଶ କିମ୍ବା ତେଜକୁ ଖବନ ।”
 ମହାଉପାଙ୍କର ଶବେ କମିଲ ମେଦନା
 “ପାଳୁ ରାଜାଙ୍କୁ ସବେ” ବୋଇଲେ ବାହ୍ୟମା ।

ଏହିକାଳେ ଦେଖି ସବେ ହେଲେ ଆତମ୍ବିତ,—
 ଯୁବା ଏକ ହୋଇ ରଣସଜ୍ଜାରେ ସଜ୍ଜିତ,
 ଚଢ଼ିଛନ୍ତି ନୃତ୍ୟକାଣ୍ଡ ରଣ ଅଶ୍ୱପରେ,
 ସୈନ୍ୟ ଅଭିମୁଖେ ଆସୁଛନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ।
 ଲବଣ୍ୟ ଦଶାନ୍ତ ଯେହ୍ନେ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରତିମା,
 ବଦନେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା,
 ଅସାମାନ୍ୟ ତେଜସ୍ୱିତା ଯେହ୍ନେ ବିରାଜିତ,
 ନୟନ ସୁଗନ୍ଧ ଅଗ୍ନି ଫୁଲିଙ୍ଗ ଫୁରିତ ।
 ସହସା ବୋଇଲେ ଉକେ ସକଳ ବାହ୍ୟମା,
 “ଜୟ ଜୟ ତାରାବାଣ ନୃପତିନନ୍ଦନା ।”
 ସ୍ୱରତନ ନ ଜାଣନ୍ତି ତାରା ଅଭିପ୍ରାୟ,
 ସହସା ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ହେଲେ ଜଡ଼ ପ୍ରାୟ;
 ଚକ୍ରପାତ ପୁଣ୍ଡଳିକା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଉଭା
 ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ନେତ୍ରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ତାରା ଶୋଭା ।
 ଜଣାଇଲେ ତାରାବାଣ ପିତାଙ୍କ ପୟରେ
 ଉକରେ ଅଥର ବାଣା ବିନିଦିତ ସ୍ୱରେ ।
 “ହେ ପିତା, ଶୁଣିବା ହେଉ ମୋର ନିବେଦନ,
 ଦିନେମାତ୍ର ଯେ ଖାଇଛି ବେଦୋର ରାଜାନ୍ତ,
 ଆଜି ସେ ବାହାରିଅଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନେ;
 ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲଭିବା କାରଣେ ।
 ଚରକାଳ ଯାହା ସାରମାନଙ୍କ ବାଞ୍ଛିତ
 ରାଜାର କୁମାର ତହୁଁ ହେବ କି ବଞ୍ଚିତ ?
 କେଉଁ ଦୋଷେ କେଉଁ ପାପେ ରାଜାର କୁମାର
 ରଣେ ହେବ ନାହିଁ ପିତୃ-ଦେବ-ସହକାର ?
 ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି ସଜ୍ଜିତ
 ସେଥିରୁ କି ହେବ ରାଜତନୟା ବଞ୍ଚିତ ?
 ହେ ପିତା, କରନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା ଥିବ ପାଶେ ପାଶେ
 ଜନ୍ମଭୂମି କୁଳମାନ ରଖିବା ସକାଶେ ।
 କେତେ ଯତ୍ନ କରି ମୋତେ ଦେଇଛନ୍ତି ଶିକ୍ଷା !
 ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ରଣେ ଦେବ ସେଥିର ପରୀକ୍ଷା ।”
 ବିପ୍ଳବରେ ଶୁଣୁଥିଲେ ରାୟ ପୁରତନ
 ନୟନପିଚ୍ଛୁଳୀ ତାରା ଅମୃତ ବଚନ ।

କିପଦ ଆଶଙ୍କା କର ବିରୁଦ୍ଧରେ ମନେ
 ଉତ୍ସୁକର ଯୁଦ୍ଧେ ଯିବ ବାଳକା କେସନେ ?
 କିପରି ସଙ୍କଟ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ —
 ନ ଜାଣେ କୁମାରୀ କିଛି ସେଥି ପରିଣାମ ।
 ମାତ୍ରକ ଦେଖିଲେ ତାହା-ରୂପ ନରମଣି;
 ଉଦ୍‌ଭବେ ଯେହ୍ନେ ରଣଭେରଣରୂପିଣୀ !
 ଉଦ୍‌ଭାବ ଆନନ୍ଦ ଯେହ୍ନେ ଅଛି ମୃତ୍ୟୁମଞ୍ଚ;
 ଅପରୂପ ଶୋଭାପାଏ ନୟନର ଜ୍ୟୋତି ।
 ତାର ମୁଖ ଚାହିଁ ରାତ୍ରି କଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର;
 ସୈନ୍ୟମଧ୍ୟେ ଶବ୍ଦ ହେଲୁ ଜୟ ଜୟକାର ।
 ବାହାରିଲେ ରଣବାଜା ବଜାଇ ବାହାମ;
 ପବିତ୍ରରୁ ବହିଯାଏ ଯଥା ନିର୍ଦ୍ଦେଶଣୀ ।

* * * *

ଏଥର ନ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ରାତ୍ରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ;
 ପ୍ରାକ୍ତନ ଲେଖନ କଥା ଅଟେ ଅନ୍ଧକାରୀ ।
 ବେଦୋରବାହିନୀ ଥିଲେ ନାହିଁ ଅନ୍ଧଧୂଶ;
 ମାତ୍ରକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆଫଗାନ ଦଶଗୁଣ ।
 ପାରନ୍ତୁ ଦଶଟା ଜନ୍ମା ସାପ ଏକ ମାରି
 ପଛଦୁଆ ଦେଲେ ସୁରତନ ସୁରତ ହାରି ।
 ରଣଜୟୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଆଫଗାନମାନେ
 ଶୁଭ ରହି ନ ପାରିଲେ ତୋଡ଼ାଟକ ପ୍ରାନ୍ତେ ।
 ବନ୍ଧନ ସାହସୀ ଯୋଦ୍ଧା ହିନ୍ଦୁ ସୈନ୍ୟଗଣ;
 ଜଣେ ଜଣେ ମାରିଗଲେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚଜଣ ।
 ଆସିବେ ହଜାରେ ସେନା ଯେବେ କେହି ଦିନ,
 ତୋଡ଼ାଟକେ ନ ରଖିବେ ଆଫଗାନ ଚିହ୍ନ ।
 ବୋଲେ ସେନାପତି, “ଆଜ୍ଞା କ୍ୟା ହୁଆ ହାମାର ?
 ଏକଠା ଗ୍ରେକରୀ ବଡ଼ା ଲଗାୟା ଘବର ।”
 ରାତ୍ରି ସୁରତନ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ସମୟରେ
 ଦୃଢ଼ରୂପେ କରିଥିଲେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମନରେ,
 ଉଦ୍‌ଭାବେ ମାତୃଭୂମି ସଂହାର ଯବନ
 ଅଥବା ସମରକ୍ଷେତ୍ର ତେଜବେ ଜୀବନ;

ମାତ୍ର ଦେଖି ତାରାବାହି ସମରକୌଶଳ,
 ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିନ୍ଦୁ ହେବ ବାସନା ସଫଳ;
 ତେଣୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ସୈନ୍ୟ ଘେନି ସହିତରେ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବେଦୋରନଗରେ ।
 ଲଳନା-ଲଳିତ ତାରାବାହି ସୌକୁମାରୀ,
 ଅଲୌକିକ ବୀର୍ଯ୍ୟବତୀ, ସୁର୍ଗୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ସହସା ବିସ୍ତାର ହେଲୁ ମୀବାର ମଧ୍ୟରେ;
 ଫୁଟିଲୁ ମାଲତୀଗନ୍ଧ ଯଥା ଅରଣ୍ୟରେ ।
 ଅଇଲେ ବହୁତ ରଜସୁଧ ବେଦୋରକୁ
 ଗୁଣବତୀ ତାରାବାହି ଲାଭ କରିବାକୁ ।
 ମାତ୍ର ରଜସୁଧୀଙ୍କର ଥିଲୁ ଏହି ପଣ,
 ଯେଉଁ ରଜସୁଧ ତୋଡ଼ାଟକେ କରି ରଣ,
 ଦୁରାଶା ଆଫଗାନେ କରିବେ ସଂହାର,
 ଆନନ୍ଦରେ ଦେବେ ତାହା କଣ୍ଠେ ପୁଷ୍ପହାର ।
 ଏ କି କଥା ? ଏହା ପୁଣି କେଉଁ ରୂପ ପଣ ?
 କନ୍ୟା ଏକପାଇଁ କରିବାକୁ ହେବ ରଣ ?
 କେ ଜାଣେ ସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରାଣ ହୋଇପାରେ ହତ,
 କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଏଥି ହେବ ସନମତ ?
 ଏପରି ସେ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ରଜସୁଧଗଣ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ତାରା ଆଶା ଗୁଡ଼ି ଜଣଜଣ ।
 ମାତ୍ରକ ସାହସପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର ହୃଦୟ,
 ସେ ଲୋକ କି କରିପାରେ ସଂଗ୍ରାମକୁ ଉତ୍ସ ?
 କନ୍ୟା ଲାଭ ହେବ, ହେବ ସମରେ ବିଜୟୀ,
 ଲାଭବ ଅକ୍ଷୟଶାଞ୍ଜି ଯଶଃ ପୁଣ୍ୟମୟୀ;
 ବଢ଼ିବ କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ମାନ,
 ଏଥିକି ବିମୁଖ ହେବ କ୍ଷତ୍ରିୟସମ୍ମାନ ?
 ଭୁବନ-ବିଖ୍ୟାତ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଗରବର,
 ରଣା ରାୟମଲ୍ଲିକର ମଧ୍ୟମ କୁମାର,
 ଉଦ୍‌ଭାବ, ଦୟାଳୁ, ଗର୍ବ, ପର-ଉପକାର;
 ନ ଥିଲୁ ତାହାଙ୍କ ଭୂଲେ କେହି ଧରୁଣୀର ।
 ଗଲେ ଲାଭ କରିବାକୁ ଲାବଣ୍ୟପ୍ରତିମା,
 ସମରେ ପ୍ରକାଶ କରି କ୍ଷତ୍ରିୟମଣ୍ଡଳ ।

ବରବେଶେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଣ ବେଦୋରେ,
 ଅଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲେ ରାୟ ସମୀପରେ ।
 ତାରାବାନ୍ଧ ଶୁଣି ପୃଥ୍ବୀରାଜ ସମାଗର,
 ଉଛୁଳି ଉଠଇ ତାଙ୍କ ହୃଦ ପାରାବାର ।
 ବର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧ ଶୁଣି କୁହିପାରେ ବର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ,
 ପ୍ରଣୟେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ ଯୁବକ ଯୁବଂଶୀ ।
 ରାୟ ସୁରତନ ନଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦମନରେ,
 ସମର୍ପିଲେ କୁମାରକୁ ପୃଥ୍ବୀରାଜ କରେ ।
 ମନରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ରାୟ ସୁରତନ,
 ସ୍ବକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କିମ୍ବା ଶରୀର ପତନ ।
 ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରୟତ୍ନ ହେଲ ନୃପତି ଆଦେଶ;
 ବାହାରିଲେ ସୈନ୍ୟଗଣ ଧରି ଯୁଦ୍ଧବେଶ ।
 ସୈନ୍ୟ ପୁରୋଭାଗେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ସେନାପତି,
 ମଉଦ୍ରାସ୍ଥୀ ଦଳମଧ୍ୟେ ଯଥା ଯଥପତି ।
 ନିଷେଧ ନ ମାନି ତାରା ବାହାରିଲେ ରଣେ,
 ସ୍ବର୍ଗସମ ମାରୁ-ଭୂମି ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ ।
 ଲୌହବର୍ମେ ଆକ୍ରାନ୍ତେ କୋମଳ ଶରୀର,
 କଳାମେଦେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ତର ଦିଶିଲେ ସୁନ୍ଦର ।
 ଉପସ୍ଥିତ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ନଗର ପ୍ରାନ୍ତରେ;
 ଅଛନ୍ତି ପନ୍ଦର ଶତ ସେନା ସହିତରେ ।
 ଏଣେ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କେ ଶତ୍ରୁସେନା ଅଗଣନ;
 ଦୁର୍ବଳ ନୁହନ୍ତି ସର୍ବେ ମହା ବଳବାନ,
 ନୁହନ୍ତି ମାତ୍ରକ ହିନ୍ଦୁସେନା ସଙ୍ଗେ ସରି;
 ବାଜପଥୀ ସମ୍ମୁଖରେ ପାରାବତ ପରି ।
 ଆଜି ମହରମ ପର୍ବ, ଆନନ୍ଦମନରେ
 ମାତୁଲୁ ଆତ୍ମଗାନେ ତାଜିଆ ପୂଜାରେ ।
 ସହସ୍ରା ନଗର ମଧ୍ୟେ ପଡ଼ିଲୁ ତମକ,
 ହିନ୍ଦୁ ସେନାମାନେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ।
 ବାହାରିଲେ ଆତ୍ମଗାନେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଧରି,
 ଉଛୁଳିବା ବଳ ମଧ୍ୟୁ ଝଡ଼ିପୋକ ପରି ।
 ଏଣେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଧରି ସହାର ମୂରତି,
 ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ସୈନ୍ୟଗଣେ ଦେଲେ ଅନୁମତି ।

ଦକ୍ଷିଣ ଭୂମୁଳ ରଣ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ,
 ହଣାହଣି କଟାକଟି ହେଲେ ପରସ୍ପରେ ।
 ତମକୁ ଅଛନ୍ତି ତାରା ହାତେ ଧରି ଖଣ୍ଡା,
 ଦୈତ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧେ ଭୟଙ୍କର ଯେସନେ ଗୁମୁଣ୍ଡା ।
 ଏକ ଏକ କରି ହେଲେ ଆତ୍ମଗାନେ ହତ
 ମୁରତି ସହିତ ଯୁଦ୍ଧି ଯେହ୍ନେ ପାରାବତ ।
 ଜୟ ଜୟ ନାଦ କଲେ ବେଦୋରବାହୁଣୀ
 ବର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ବାରନାଥ ବାରଇ କାହାଣୀ,
 ହୋଇଲୁ ବେଗରେ ରକ୍ତସ୍ନାନରେ ପ୍ରୟତ୍ନ;
 ହେଲୁ ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ଲୁପ୍ତ ଗୌରବ ଉଦ୍ଧାର ।
 ‘ଜୟ ମାତାଙ୍ଗଳ ଜୟ’ ବୋଲି ହୁଷ୍ଟମନେ
 ବସିଲେ ଯେ ସୁରତନ ପିତୃସିଂହାସନେ ।

* * *

ଏ ଉତ୍ତରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଶୁଣୁର ଆଦେଶେ
 ଯାତ୍ରା କଲେ ତାରାବାନ୍ଧ ସହିତ ସୁଦେଶେ ।
 ଜଗତ ନୟମ ଏହି, ମହତ ଜୀବନ
 ବିପଦରେ ନିପତିତ ହୁଏ ଦନ ଦନ ।
 ତାରାବାନ୍ଧ ସୁଖ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ନୋହୁଣୁ ଉଦ୍ଧତ
 ବିପଦକାଳିନୀ-ମେଦେ ହେଲୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ ।
 ଫୁଟି ଆସୁଥିବା ଯଶ ଅତି ଅକାଳରେ
 ପଡ଼ିଲୁ ଭୂତଳେ ଖସି କାଳ କବଳରେ ।
 ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ସହୋଦର
 ସ୍ବାମୀ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ହୋଇ ଦୁଃଖରେ କାତର,
 ଜଣାଇଲେ ସହୋଦରେ ଆତ୍ମ ନିବେଦନ, —
 “ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ବାମୀ କରି ମାଦକ୍ତ ସେବନ;
 କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କପ୍ରତି ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର,
 କେବେ କେବେ ଅକାରଣ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର ।
 ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ହୁଏ ମୋର ପ୍ରାଣ ରଖିବାକୁ
 ପ୍ରସ୍ତ ପାଠମାତ୍ର ବେଳେ ଆସିବ ଏଠାକୁ ।”

ଚି ପଡ଼ି ପୃଥ୍ବୀରାଜ ମହା ହୋଧଉରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ପ୍ରଭୁ ରାୟ * ଭବନରେ ।
 ହୋଧଉରେ ଭଣେଇକୁ ବୋଇଲେ ବଦନ,
 “ତୋହର ଜୀବନେ ଯେବେ ଆଏ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ପାପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କର ମୋହ ସାକ୍ଷାତରେ,
 ନୋହିଲେ ତୋହର ମୁଣ୍ଡ କାଟିବ ଖଡ୍ଗରେ ।
 ମୋ ଭଗ୍ନୀ ପାଦୁକା କର ମସ୍ତକେ ଧାରଣ ।”
 ପ୍ରଭୁ ରାୟ ଆମ୍ଭରଷା କରିବା କାରଣ
 ନରୁପାୟ ହୋଇ କଲେ ପାପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ;
 ମାତ୍ର ଅପମାନେ ଦର୍ଶ୍ୟ ହେଲ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।
 ମନ କଥା ମନେ ରଖି କପଟ ପ୍ରେମରେ
 ରଖାଇଲେ ପୃଥ୍ବୀରାଜେ ନିଜ ଭବନରେ ।
 କପଟ ପ୍ରେମରେ ହସି ହସି କଥା କହି,
 ଭୁଲାଇଲେ ମନ ସଦା ପାଶେ ପାଶେ ରହି ।
 ବନକରେ ପ୍ରଭୁରାୟ କରିଣ କୌଶଳ
 ମିଶାଇଣ ଦେଲେ ଖାଦ୍ୟସହିତ ଗରଳ ।
 ପୃଥ୍ବୀରାଜ ନ ଜାଣନ୍ତି ଏତେ ହିତ କିଛି,
 ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ୍ୟ ସହିତରେ ଗରଳ ମିଶିଛି ।
 ବସ-ପାନ କରିଥିଲେ ମେଲଣି କାଳରେ,
 ଘୋଡ଼ା ତଡ଼ି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଘାରିଲ ମାର୍ଗରେ;
 ହୃଦୟର ଗ୍ରନ୍ଥି ସମେ ହେଲ ଅବସନ;
 ପଡ଼ିଗଲେ ଅଶ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଚେତନ ।
 ଇଷ୍ଟ ଦେଶ ମାତା ଦେଶ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଣେ,
 ଶୁଆଇଲେ ଦେନିଯାଇ ସଙ୍ଗୀ ଭୃତ୍ୟମାନେ ।
 ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଶୀଘ୍ରରେ ବୋଇଲେ ସାମନ୍ତେ,
 ପ୍ରିୟତମା ତାରାମୁଖ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ।
 ମାତ୍ର ଭେଟ ହେଲ ନାହିଁ ସଙ୍ଗ ସହିତରେ;
 ପ୍ରାଣହୀନ କଲେ ତାର ଆସିବା ପୃଷ୍ଠରେ ।
 ଦେଖିଲେ ଯେ ଆସି ପଡ଼ିପରାୟଣା ସଙ୍ଗ,
 ଜୀବନବଲ୍ଲଭ ପ୍ରାଣ ତେଜ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏହା ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଦେଶ ନ ହେଲେ କାତର;
 ସଙ୍ଗ ଶେଷ-କାର୍ଯ୍ୟ ପ ଇଁ ହେଲେ ତତପର ।
 ଭୃତ୍ୟମାନେ ତତକ୍ଷଣେ ସଜାଇଲେ ଚିତା;
 ପ୍ରତିପ୍ରାଣା ପତିପାଶେ ହେଲେ ଯେ ଶାୟିତା ।
 ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଚିତା ଶ୍ୱାସଣ ରବରେ;
 ମିଶାଇଲ ଧୂମରାଶି ମାଳ ଆକାଶରେ ।
 ପବନ ସୁଗଳ ଦେହ ହେଲ ଭସ୍ମ ସାର;
 ମହିମା ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ଜଗତେ ପ୍ରସ୍ତର ।

ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ

ନିଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ସର୍ବମୁଖଧାର,
 ପତିତପାବନ ପ୍ରଭୁ ସାରାଭାର;
 ଅକଞ୍ଚନ ନିବେଦନ କରେ ଚରଣରେ,
 ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୧ ।

ଅସୀମ ଜଗତ ତବ ମହିମା ପ୍ରକାଶେ,
 ରବି ଶଶି ତାରାବଳି ସୁମାଳ ଆକାଶେ ।
 ଗିରିମାଳ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗି ଅକୂଳସାଗରେ,
 ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୨ ।

ନିରାକାର ସାରାଭାର ପୁଣ୍ୟର ଆଧାର,
 ଚରକଳକିତ ଜନେ କୃପାରେ ଉଦ୍ଧାର;
 ଭୁମ୍ଭ ବନା ଭରସା କେ ଅଛି ଜଗତରେ,
 ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୩ ।

ନ ହେଲ ହୃଦୟେ ମୋର ପୁଣ୍ୟର ସଞ୍ଚାର,
 ଦର୍ଶ୍ୟ ସନ୍ତାପିତ ପାପାନଳେ ବାରମ୍ବାର;
 ଶୀତଳ କରନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ କରୁଣା-ଜଳରେ,
 ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ । ୪ ।

ଭବାଞ୍ଜିବ ପାର ହେବୁ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ କାଣ୍ଡାଣ୍ଡ,
ଦୁର୍ଗମ-ଯନ୍ତ୍ରଣା-ପାପ-ତାପ-ଭୟ-ହାଣ୍ଡ;
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ପ୍ରାଣ ସମର୍ପିଲ କରେ;
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ଜଗଦ୍‌ଗଣ ହରେ । ୫ ।

ଜୟ ଜୟ ବିଶ୍ଵପତି ମହିମା ମହାନ,
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅନନ୍ତ ବିଦ୍ଵ କରୁଣାନିଧାନ;
ଦେଖନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସବେ ଚକିତ ନୟନେ,
ଜୟ ଜୟ ଦେବ ଜୟ ନମେ ଶ୍ରୀଚରଣେ । ୬ ।

ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ?

ଆମାନିଣି ଦୁଃଖ-ରାଶି ଘୋର ଅନ୍ଧକାର
ନୈରାଶ୍ୟ ତୋଫାନ ବହୁଅଛି ବାରମ୍ବାର;
ବିଶ୍ଵନାହିଁ ସ୍ଥାନ ଲେଖ
ବିଶ୍ଵାମର କୁଳଦେଶ
ନାହିଁକର ଧ୍ରୁବତାର ହେଲ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ
ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୧ ।

କେତେ ଯତ୍ନେ କେତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ରଖିଥିଲି ଧରି,
ଜୀବନ-ନିର୍ଭର ସ୍ଥାନେ ଜପମାଳା କରି;
କାଟି ଦେଇ ସବୁ ମାୟା
ଲୁଚାଇଲି କାହିଁ କାୟା,
ନେତ ଅନ୍ତରାଳେ କାହିଁ ହେଲ ଅଦର୍ଶନ,
ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୨ ।

କର୍ମବଶେ ଦୂରଦେଶେ ଥାଏଁ ଯେ ସମୟେ,
ସେ ଲବଣ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଥାଏ ଚରିତ ହୃଦୟେ,
ବିଗୁଦର୍ଶନଯନ୍ତ୍ର ପରି
ଥିଲି ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି;
ଉଦାରୀ ହତାଶ ଏବେ ବିଚଳିତ ମନ,
ନ ଦେଖି ଅମୃତମୟ ସେ ହାସ୍ୟ-ବଦନ ! ୩ ।

ନ-ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବସ୍ଥାନ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ,
କେତେକାଳ ଭ୍ରମୁଥିଲି ନିରାଶ ଅନ୍ତରେ
ଥାଏଁ ସଦା ମନେ ଧାୟୀ
ଦେଖିବି ମୁଁ ଗୃହ ଯାଇ,
ସାହାର ପ୍ରାନ୍ତର-କୂଳ ପଥକ-ଜୀବନ,
କାହିଁ ଲୁଚିଗଲା ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? । ୪ ।

ଗୁପ୍ତା ପରି ପାଶେ ପାଶେ ଥିଲ ଅନୁସରି,
ନିମେଷ ବିଚ୍ଛେଦ ମଣୁଥିଲି ଯୁଗସରି;
କର୍ମବଶେ ବିଦେଶକୁ
ଗଲେ ଗୁହାଁ ମନକୁ
ବାହୁଡ଼ିବି ଦେଶେ ପୁଣି ହେବ ସନ୍ଧି ଲନ,
ଦରେ ଯାଇ ଦେଖିବି ଯେ ସେ ହାସ୍ୟ-ବଦନ । ୫ ।

କେତେ ସୁଖ ମଣୁଥିଲି ତାହା ମୁଖ ଦେଖି
ଅନୁଭବେ କେତେ ସୁଖ ତାକୁ ଶ୍ରୀଷ୍ଠା ଲେଖି;
ଡାକି ସୁମଧୁର ନାମ
ଶୁଣି ତାହା ଗୁଣଗ୍ରାମ
ଶୁଣି ତା ମଧୁର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ବିମୋହନ,
ଏବେ ଧ୍ୟାନ-ଦୃଶ୍ୟ ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ । ୬ ।

କେତେ ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ ନାହାନ୍ତି ଜଗତେ,
ତାହା ସଙ୍ଗେ ତୁଳିବାକୁ ବିଶ୍ଵନାହିଁ ମୋତେ;
ସେହି ମୋ ଲବଣ୍ୟନୟ
ତପସ୍ୟାର ଫଳପିଣ୍ଡି
ହୃଦୟ-ଆଲୋକେ ମୋର ନୟନ ରଞ୍ଜିନ,
ଅନନ୍ତ ଡମ୍ବିରେ ଲୀନ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୭ ।

ଅଶାନ୍ତକାଳର ଶାନ୍ତି ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିନୀ,
ବିପଦରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ସୁଖ ଚିତ୍ତବିନୋଦନୀ
ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟା ଲାଳାବତୀ
ପବନା ଧାର୍ମିକା ସତୀ,
ନୟନ ଅଞ୍ଜନ ନିଧି ଦରିଦ୍ର ରତନ,
ପୁଣି କି ଦେଖିବି ସେହି ସହାସ୍ୟବଦନ ? ୮ ।

ନିତି ନିତି ଦେଖୁଥିଲି ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନ,
ନିତି ଦିଶୁଥିଲା ମୋତେ ନୂତନ ନୂତନ ।
ନୋହୁଣୁ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଆହା ହୋଇଗଲା ରୁଣ୍ଡ
ହୃଦୟର ମର୍ମ ଗୁମ୍ଫା ଜୀବନ-ବଦନ,
ଆଉ କି ଦେଖିବି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ ? ୯ ।

ଚକ୍ରୁଆ ଚକୋଇ ପରି ଥିଲୁ ଦୁଇ ଜଣ,
ଏକକୁ ଆରେକ କରି ଆନୁସମର୍ପଣ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ହୋଇ ସାହା
ସ୍ବର୍ଗ ସୁଖ ମଣି ଆହା
କୋଡ଼ିଏ ବରଷ କାଳ ଗଲା କାଳି ପରି,
ଦିନକ ବିଜେଦ ମଣେ ଯୁଗ ଯୁଗ ସରି । ୧୦ ।

ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋର ହୃଦେ ଥିଲା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
କଳ୍ପିତ-କାଳିମା ତାକୁ ଥିଲା ନାହିଁ କୁଳ ।
ପାହାଗଲା ସୁଖ ନିଶି
ଅନ୍ତରାଳେ ଗଲା ମିଶି
ଯାଆ ଯାଆ ହୃଦୟ ନେଇ ଉପହାର,
ନୈରାଶ୍ୟ-ହନନଧନ ନେତ୍ର-ଅଶ୍ରୁଧାର । ୧୧ ।

କେତେ ଥର ଗୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲି ବିଦେଶକୁ,
ସେ ଜାଣି ଏଥର ଗୁଡ଼ି ଯାଇଛି ଦୂରକୁ;
ତେବେ କିପାଁ ବ୍ୟାକୁଳତ
ପୈତୃ୍ୟ ଧରୁ ନାହିଁ ଚିତ୍ତ,
ବୁଝିଲି ହୋଇଛି ଆଶା-ବନ୍ଧନ ହେଦନ,
ଯେଣୁ ଆଉ ନ ଦେଖିବି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୨ ।

ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର ଯିବି କପରି ପାସୋର ?
ସହଜେ କି ଛୁଡ଼େ ମୁହଁ-ବନ୍ଧନର ଡୋର ?
ନ ଥିଲା ସେ ଜଳଗୁମ୍ଫା
ଦର୍ପଣର ପ୍ରତିକାୟା,
ମାତ୍ର ଗୁମ୍ଫାଗହ-ଯନ୍ତ୍ରେ ସ୍ବରୂପ ଅଙ୍କନ;
'ହୃଦୟେ ଅଙ୍କିତ ଅଛି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୩ ।

ପଡ଼ିଛି କୁସୁମ ଝଡ଼ି ରହିଛି ସୌରଭ,
ଅସ୍ତମିତ ଚନ୍ଦ୍ର, ରହିଯାଇଛି ଗୌରବ;
ନିଶବଦ ସେ ସଙ୍ଗୀତ
ତାନ ଲୟ ମଧୁରତ,
ପଡ଼ିଛି ହୃଦୟେ ଗୁମ୍ଫା, ମୂର୍ତ୍ତି ବିସର୍ଜନ,
ଧାନେ ଅନୁଭବ ଏବେ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୪ ।

ହରି ହରି ସବୁ କଥା ଯାଇଅଛି ସରି,
ସ୍ବପ୍ନସ୍ତରେ ଦେଇଅଛି ଉପସାର କରି;
ପ୍ରାଣର ଅଧିକ ଧନ
କରିଛି ତ ବିସର୍ଜନ
କାହା ପାଇଁ କି ଆଶାରେ ଧରିବି ଜୀବନ,
ଆଉ ନ ଦେଖିବି ଯେବେ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ ? ୧୫ ।

ଧୂମାକାର ହୋଇ ଉଡ଼ି ଯାଇ ଦିଶି ଦିଶି,
ପଞ୍ଚଭୂତେ ପଞ୍ଚଭୂତ ଯାଇଛି ତ ମିଶି;
ମୋ ଦେହ ତ ଭୂତମୟ
ପରିଣାମେ ତହିଁ ଲୟ,
ପଞ୍ଚଭୂତେ ପଞ୍ଚଭୂତ ଅବଶ୍ୟ ମିଳନ,
ତେବେ କୃଥା ଏତେ କିପାଁ କରୁଛି ରୋଦନ ? ୧୬ ।

ନୟନପ୍ରତିମା ମୋର ଅଛି ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ସେ ଦେଶକୁ ଅବଶ୍ୟ ତ ଯିବି ଅବଶେଷେ;
ଯେବେ ଯିବି ସେ ଦେଶକୁ
ଲୋଡ଼ି ପାଇବି ତାହାକୁ;
ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ହେବ ପୁନଶ୍ଚ ମିଳନ,
ଚିହ୍ନି କି ପାରିବି ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ବିମୋହନ ? ୧୭ ।

ହେଉ ପଛେ ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ ଉପକର,
ମାତ୍ରକ ମୋହର ଜ୍ଞାତ କୁଟୁମ୍ବ ସୋଦର
ଦେନିଯିବେ ତାହା ପାଶେ
ରହିଅଛି ଯାହା ଆଶେ,
ଲୋଡ଼ୁଛି ସନ୍ତତ ଯାକୁ ମୋହ ପ୍ରାଣ ମନ,
ଦେଖାଇବି ମନୋହର ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୮ ।

ମୋଠାରେ ଯାଇଛି ରଖି ଦୁଇଟି ସମ୍ପତ୍ତି,
ପୌରଣ କଶୋର ଦୁଇ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି;
ରଖିବ ତାହାକୁ ପାଳି
ରହିବ ତାହାକୁ ଶାଳି,
ଗଢ଼ିତ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରତି କରିବ ଯତନ,
ଦେଖିବ ତ ଆଶା ଅଛି ସେ ହାସ୍ୟବଦନ । ୧୯ ।

ଆହା ବୋଲିବାକୁ ମୋତେ ସାହା କେହି ନାହିଁ
ଆଉ ମୁଁ ରହିବ ବଞ୍ଚି କାହା ମୁଖ ଚାହିଁ ?
ଆହେ ପ୍ରଭୁ ଏ ଜଗତେ
କାହିଁକି ରଖିଛ ମୋତେ ?
ନିବୋଧ ସାମାନ୍ୟ ନର ମୁହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ,
ଅପାର ମହିମା ଲଳା କି ପାରିବ ଜାଣି ? ୨୦ ।

ଆହେ ପ୍ରଭୁ ବସି ତୁମ୍ଭେ ମହାସିଂହାସନେ,
କେତେ ଲଳା ଲଗାଇଛ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭୁବନେ,
ମୋ ଜୀବନେ ଦେଇ ତାହା
ତୁମ୍ଭର ବିଧାନ ଯାହା,
ହେଉ ତାପ ହେଉ କଷ୍ଟ ନ ହେବ ବିକଳ,
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ହେଉ ଜୀବନେ ସଫଳ । ୨୧ ।

ଚକ୍ରୁଆ ଚକୋଇ କଥା

ପ୍ରଶସ୍ତ ଜଳାଶୟ ପାଟବିଲରେ
ଥିଲା ଚକ୍ରୁଆ ଏକ ପୂର୍ବକାଳରେ;
ଆନ ଚକ୍ରୁଆ ପଲ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ,
କାଟଇ ଦିନ ଚରି ବୁଲିଣ ଖାଇ । ୧ ।

କେ ତାର ପିତା ମାତା ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ,
ପିଲାକାଳରୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି କାହିଁ;
ଥିଲା ଏକ ଚକୋଇ ବୁଢ଼ୀ ସେଠାରେ,
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲା ତାଙ୍କି ଡେଶାରେ । ୨ ।

କେତେ ଦିନରେ ବୁଢ଼ୀ ଚକୋଇ ମଲ,
ପିଲା ଚକ୍ରୁଆ ଆଶା ଭରସା ଗଲ;
ଏକାକୀ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଏକାକୀ ଚରେ,
ନ ଥିଲା ଦୁଃଖୀ କେହି ତାହା ଦୁଃଖରେ । ୩ ।

କେତେ କାଳରେ ଦିନେ ଦଇବବଶେ,
କାହୁଁ ଚକୋଇ ଏକ ମିଳିଲା ପାଶେ;
ମହା-ଆନନ୍ଦ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁକୁ ପାଇ,
କ୍ଷୀର ମର ପରସ୍ପେ ଅଭେଦ ଥାଇ । ୪ ।

ବାନ୍ଧିଲେ ବସା ଦୁହେଁ ଯତନ କରି,
ମଣି ତାହାକୁ ସ୍ୱର୍ଗଭୁବନ ସରି,
ଦୁହେଁ ଆନନ୍ଦେ ତହିଁ କରନ୍ତି ବାସ,
ନ ଥାଏ ମନେ ଚିନ୍ତା ସଦା ଉଲ୍ଲାସ । ୫ ।

ପ୍ରସ୍ତେ ବିଭୁ ନାମ କରି ଶାୟନ,
ନିତ୍ୟ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦିଅନ୍ତି ମନ;
ସାବଧାନରେ ଦୁହେଁ ଥାଆନ୍ତି ଜଗି,
ଦୁହେଁ ଦୁହିଁକୁ ସୁଖୀ କରିବା ଲାଗି । ୬ ।

କେବେ କେବେ ସେମାନେ ବସାକୁ ଛାଡ଼ି,
ଦୂର ପାଟବିଲକୁ ଯାଆନ୍ତି ଉଡ଼ି;
ବିଦେଶେ ଥାନ୍ତି ଦୁହେଁ ମନ ଉଲ୍ଲାସେ,
ଜାତି ଚକ୍ରୁଆ କେହି ନ ଥାଏ ପାଶେ । ୭ ।

ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗରେ ଉଡ଼ି ଯାନ୍ତି ଆକାଶେ,
ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗରେ ଶୋଇ ରହନ୍ତି ବାସେ;
ଚରି ବୁଲନ୍ତି ଦୁହେଁ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ,
ବସିବା କାଳେ ଏକ, ଆନ ପାଶରେ । ୮ ।

ଗ୍ରୀଷମକାଳେ କେତେ ଜହ୍ନରାତିରେ,
ନ ଶେଇ ବସିଥାନ୍ତି ଏକସାଥରେ;
ରାତିଯାକି କେଁ-କେଁ ଶବଦ କରି,
ବିଶାତାନ ତ ନୁହେଁ ତହିଁକି ସରି । ୯ ।

କେଁ କଟୁ ଶବ୍ଦେ ଅର୍ଥ ଥିବ ବା କେତେ,
ମାତ୍ର ତହିଁରୁ ସୁଖ ଲଭନ୍ତି ଯେତେ;
ନୋହିଲେ ତହିଁ କପାଁ ଏତେ ଉଲ୍ଲାସ,
ବିନେ ବ'ଦନ ନୁହେଁ, ମାସକୁ ମାସ । ୧୦ ।

ଏରୂପେ ତହିଁ କିଛି କାଳ କଟିଲୁ,
ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟାଧି ଏକ କାହୁଁ ଅଇଲୁ;
କଲୁ ସେ ତକୋଇର ନାଶ ଜବନ,
ତକୁଆ ବ୍ୟାକୁଳରେ କରେ ରୋଦନ । ୧୧ ।

ଶୂନ୍ୟଜୀବନେ ହୋଇ କାତର ଘନ,
ଉଡ଼ି ବୁଲିଲୁ ଦଶ ପଦର ଦିନ;
ନିଜ ମନକୁ ଆପେ ଆପେ ବୁଝାଇ,
ରହିଲୁ ଭୁନିହୋଇ ସାନ୍ତନା ପାଇ । ୧୨ ।

ଦେଖିଲୁ ଯାଇ ଚାହିଁ ବସା କୋଣରେ,
ଶାବକ ଦୁଇଗୋଟି ଶୁଷ୍କମୁଖରେ
ବସିଅଛନ୍ତି ତହିଁ ହୋଇଣ ଭୁନି,
ଜନନୀ ପାଇଁ କେତେ ଦିନ ବାହୁନି । ୧୩ ।

ପିଲୁଏ ଦେଉଥିଲେ ଯେ ଖଣିଉଡ଼ା,
ତେଣାରେ ଦେନି ତାହୁଁ ତକୁଆ ବୁଡ଼ା;
ନିରାଶ ମନେ ତେଜି ନିଜ ବାସକୁ,
ଆକାଶେ ଉଡ଼ିଗଲୁ ପରଦେଶକୁ । ୧୪ ।

ଆଉ ବସାରେ ନାହିଁ ଶବ୍ଦ କିଛି,
ନିର୍ଜନ ବନ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ି ରହିଛି;
ବାଟୋଇ ଦେଖାଇବେ ହାତକୁ ଟେକି,
ଏଠାରେ ଥିଲେ ଦୁଇ ତକୁଆପକ୍ଷୀ । ୧୫ ।

ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ

କୁସୁମକଳିକା ଥିଲୁ ସୌରଭର ଖଣି,
ମଧୁମୟୀ ହାସ୍ୟମୁଖୀ ପ୍ରେମଲତାମଣି;
ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ ମାୟା ମମତା ଲଗାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୧ ।

ଲୀଳା କରୁଥିଲୁ ମଳବାରିଦେ ତପଳା,
ଦେଖି ଭୁଞ୍ଜ ହେଉଥିଲୁ ମୋହ ନେତ୍ରତୋଳା;
ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ ଗଲୁ ସହସ୍ରା ଉଷ୍ମକ;
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୨ ।

ତାଳି ଦେଉଥିଲୁ ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର,
ଦେଖି ନୃପ ହେଉଥିଲୁ ମୋ ଚିତ୍ତ-ତକୋର,
ଅସ୍ତାତଳ ଶିରେ ନିଜ ଦେହକୁ ଲୁଚାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୩ ।

ସନ୍ତାପରେ କରୁଥିଲୁ ସ୍ନେହ-ବାରି ଦାନ,
ମୋ ଚିତ୍ତ-ସୁତକ ତାହା କରୁଥିଲୁ ପାନ;
ଦୋଷିଗଲୁ ବାୟୁ ସେହି ବାରିଦେ ଉଡ଼ାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୪ ।

ପ୍ରେମିଥିଲୁ ଶାଶୁ କରି ବହୁତ ଯତନ,
ରାବ ଶୁଣି ହେଉଥିଲୁ ଆନନ୍ଦତ ମନ;
ଉଡ଼ିଗଲୁ କାହିଁ ପ୍ରେମ-ଶିକୁଳ ଛୁଣ୍ଡାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୫ ।

ଅନ୍ଧାର ଆଲୁଅ ମୋର ଶରଦ-ଚନ୍ଦ୍ରକା,
ନନ୍ଦନର ପାରିଜାତ ବାସନ୍ତୀ ମଲ୍ଲିକା;
ମୋ ବାଜେଣୀ ବଶାତାନ ପବନେ ମିଶାଇ,
ହସି ହସି ଗଲୁ ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୬ ।

ମୋ ଘର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଥିଲୁ ଲବଙ୍ଗର ଲତା,
ଫାଟି ପଡ଼ୁଥିଲା ରୂପ କାନ୍ତ କୋମଳତା;
ଆହା ଆହା କିଏ ଦେଲା ତାହାକୁ ଶୁଖାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୭ ।

ହୃଦୟ-ସାଗର ଶୁସୁଥିଲା ପ୍ରେମ-ତରଙ୍ଗ,
ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲା ମେଲ ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ;
କାହିଁ ଦେନିଗଲା ବାୟୁ ଚରଣେ ଭସାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । । ।

ଜୀବନ-ପ୍ରସ୍ତରେ ମୋର ବିଭ୍ରଷ ସୁଗିଣୀ,
ଦାରୁଣ ନିଦାଦେ ପୁଣ୍ୟ-ତୋପୁ ଚରଙ୍ଗିଣୀ,
ଦରିଦ୍ର-ପରଶମଣି କେ ନେଲା ଛଡ଼ାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୯ ।

ହୃଦୟ-କଷ୍ଟିଶିଳେ କାଞ୍ଚିନର ରେଖ,
ମାଳାକାଶେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଚନ୍ଦ୍ରମୟ ଲେଖ;
ବେଦରୁ ଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ର କେ ଦେଲା ନିସ୍ତାଇ,
ହସି ହସି ଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ । ୧୦ ।

ଭାଇଭଉଣୀ

ପାହୁଲୁଣି ନିଶି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ଗଗନେ,
ନିଦ୍ରା ତେଜ ପ୍ରାଣିଗଣ ଆନନ୍ଦିତ ମନେ
ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟେ ସବେ ଦେଇଛନ୍ତି ମନ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଅଛି ଶୀତଳ ପବନ । ୧ ।

ଭାଇ ଭଉଣୀ ଦୁଇଗୋଟି ଏମନ୍ତ କାଳରେ,
ହୀଡ଼ା କରୁଥିଲେ ଯାଇ ସରିତଜଳରେ;
ଡଙ୍ଗାଟିରେ ବସି ନଦୀସ୍ରୋତରେ ଭସାଇ,
ଆନନ୍ଦରେ ଯାଉଥିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହା । ୨ ।

ଦିନଯାକ ହୀଡ଼ା କରି କାଟୁଥିଲେ କାଳ,
ନ ଥିଲା ତ କିଛି ଗନ୍ଧା କିଛି ହିଁ ଜଞ୍ଜାଳ;
ମରଳ ଶାବକ ପରି ଶୁସୁଥିଲେ ଜଳେ,
ନାନାରୂପ କଥାବାଣୀ କହି କୁରୁହଲେ । ୩ ।

ସହସା ଆସିଲା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ମେଘ ଆଚମ୍ବିତେ
ପିଲାମାନେ ଆକାଶକୁ ଦେଖିଲେ ଚକଚକେ;
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଡାକି ହେଲା ଘୋର ଅସଂକାର,
ତମକେ ବିଜୁଳି ତକମକ ବାରମ୍ବାର । ୪ ।

ମହାଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ, କରଣ ଗର୍ଜନ
ଘଡ଼ ଘଡ଼ ଶବ୍ଦେ ବଜ୍ର ପଡ଼େ ଘନ ଘନ,
ବୁଜି ହୁଏ ଆଖି ପ୍ରାଣ ଉଠଇ ତମକ,
ଜଣାଯାଏ ମସ୍ତକରେ ଅବା ପଡ଼ୁଲା କି ? ୫ ।

ବହିଲୁ ପ୍ରବଳେ ବାୟୁ ମହାଭୟଙ୍କରେ,
ଉଡ଼ି ନ ପାରିଲେ ପଶିଗଣ ଆକାଶରେ,
ଭୁଝାଇ ଭୁଝାଇ ପଡ଼ୁଅଛି ଜଳଧାର,
ଭ୍ରମିପକାଇଲା ବୃଷ ଡାଳ ଘର ଦ୍ୱାର । ୬ ।

ପ୍ରବଳ ପବନ ବହେ ଭୁଝାଇ ଭୁଝାଇ,
ଡଙ୍ଗା ଦେନି ଗଲା ସ୍ରୋତ ଜଳରେ ଭସାଇ,
ଆହା କି ହେଲା ରେ ଡଙ୍ଗା ଯାଉଅଛି ଉଡ଼ି,
ଭାଇ ଭଉଣୀ ଦୁଇଗୋଟି ଯିବେ ଅବା ବୁଡ଼ି । ୭ ।

ଦୁଇଗୋଟି ପିଲା ପଡ଼ି ଘୋର ବିପଦରେ,
ହତାଶ ଆକୁଳ ମନେ କାନ୍ଦିଲେ ଉଡ଼ରେ,
ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି କୁହ କାଟୁଥିଲେ କାଳ,
ଜଣା ନ ଥିଲା ତ କିଛି ବିପଦ ଜଞ୍ଜାଳ । ୮ ।

ବୟସରେ ଭାଇ ବଡ଼ ଭଉଣୀଟି ସାନ,
ଭଉଣୀଠାରୁ ଭାଇ ମଧ୍ୟ ଅଟେ ବୁଝିମାନ,
କାନ୍ଦ ନା କାନ୍ଦ ନା ସର ବୋଇଲା ଯେ ଭାଇ,
ଆଖି କରି ଧର ମଙ୍ଗ ଡଙ୍ଗା ଯିବା ବାହା । ୯ ।

ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବାୟୁ ମାରିଛୁ ମଙ୍ଗରେ,
ଚଳେ ଚଳେ ହୋଇ ପାଣି ପଶୁଛି ନାବରେ,
ଭୁବବା ଭୁବବା ପରି ଡଙ୍ଗା ଯାଏ ଜଣା,
ଅନ୍ଧକାରେ ପୁଣି ହେଉଅଛି ବାଟବଣା । ୧୦ ।

ଦେଲୁଣି ମାରି ଭାଇ ଅଭିଳାଷକୁ ଧରି,
ବାହୁ ଯାଉଅଛି ଆଶେ କୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି;
ଭଉଣୀ ଧରିଛୁ ମଙ୍ଗ ଅଭିଳାଷି ଭାଇ,
ହରି ହରି ବୋଲି ଡଙ୍ଗା ଯାଉଛନ୍ତି ବାହି । ୧୧ ।

ବାହି ଯା ବାହି ଯା ଭାଇ ଡାକିଲ ଭଉଣୀ,
ଆଉ ଦୂର ନାହିଁ କୂଳ ପାଇବା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ;
ମଙ୍ଗ ଆଶେ ଧରି ସରି ବୋଇଲି ସେ ଭାଇ
ଡର ନାହିଁ ଡର ନାହିଁ ଯାଉଅଛି ବାହି । ୧୨ ।

କୂଳରେ ଲାଗିଲ ଡଙ୍ଗା ଆଉ ଡର କ'ଣ,
ଉଦ୍ଧାର ପାଇଲେ ଭାଇ ଭଉଣୀ ବଞ୍ଚଣ;
ସାହସ ଆଉଲି ଧର୍ମ ମଙ୍ଗ ଥିଲେ ଧରି,
ବିପଦ-ଭରଣ ଯିବ ସହଜରେ ତରି । ୧୩ ।

ଶାକ୍ୟସିଂହ-ବୈରାଗ୍ୟ

ନିବିଡ଼ ନିଶୀଥ ଘୋର ଆଜ୍ଞାନ ତମିରେ,
କିଛିମାତ୍ର କୋଳାହଳ ନାହିଁ ପୃଥ୍ୱୀରେ ।
କଦାଚିତ୍ତ ଉଠେ ରାବ କପିଳବାୟୁରେ,
ପ୍ରହରମାନଙ୍କ ଡାକ ହୋଇ ହୋଇ ଦୂରେ ।
ଉଡ଼ୁଳ ଜ୍ୟୋତିଷପୁଞ୍ଜ ମାଳମା ଆକାଶେ,
ନବପ୍ରେମପୁଞ୍ଜ କିବା ସିନ୍ଧୁଜଳେ ବ୍ରାସେ !
ନିଦ୍ରା ମନୁଷ୍ୟଗଣ ନାହିଁ କୋଳାହଳ
ହଁ ହଁ ହଁ ହଁ ହଁ ଝିଲିରବ ଶୁଭୁଛି କେବଳ ।
ରାଜଅନ୍ତଃପୁରେ ସବେ ନିଦ୍ରା-ଅଚେତନ,
କେବଳ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଛନ୍ଦି ଧ୍ୟାନରେ ମଗନ ।

ଦିନଯାକ ଆଜି ତାଙ୍କ ମନେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ
ଶୟନ ନ କରି ତେଣୁ ବସିଛନ୍ତି ଚାହିଁ ।
କୁହୁଳବା ଅଗ୍ନିଶିଖା ଉଠିଅଛି ଜଳ,
ସହଜରେ ଆଉ ତାହା ହେବ କି ସମ୍ଭାଳି ?
ସବଦା କରନ୍ତି ଯତ୍ନ ରଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ,
ଭୋଗରେ ଆସକ୍ତ ଯେହ୍ନେ ଥାଏ ପୁତ୍ର ମନ ।
ଜ୍ୟୋତିଷେ ଗଣନା କରି କହି ଯାଇଛନ୍ତି,
ହେବ ପୁତ୍ର ବ୍ରହ୍ମରାଜ ଅବା ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।
ତେଣୁ ରଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ହୋଇ ଯତ୍ନବାନ,
ଜଗତରେ ଯେତେ କିଛି ସୁଖ ଉପାଦାନ,
ଆଖି ରଖିଥିଲେ ଲେଡ଼ ଲେଡ଼ ସ୍ୱଭବନେ,
ଭୁଲିଲ ରଖିବାପାଇଁ ପୁତ୍ରକୁ ଯତନେ ।
ବଳବାନ ଜଳସ୍ରୋତ ବନ୍ଧେ ରୁଦ୍ଧ ଥାଇ,
ସହଜେ ପକାଏ ଭାଙ୍ଗି ଅଳ୍ପ ଛୁଦ୍ର ପାଇ ।
ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ ବିଡ଼ମ୍ବନା,
ସହସା ଘଟିଲ ଏକ ବିଶେଷ ଘଟଣା ।
ଦିନବେଳେ କେତେ ଜଣ ବୟସ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ,
ଶାକ୍ୟସିଂହ ଭ୍ରମୁଥିଲେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ।
ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ ହଂସମାଳା,
ଗଗନନିକଟମ୍ବେ ଯଥା ରଜତମେଶଳା ।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପକ୍ଷୀଏ ମନେ ନାହିଁ ହଂସାଭାବ,
ଶରୀର ଯେମନ୍ତ ଶୁଳ୍ଲ ତେମନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ।
ପଡ଼ିଲ ହଂସେକ ଶସି ଗୌତମ ଆଗରେ,
କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ ତାକୁ ବନ୍ଧିଅଛି ଶରେ,
ଡେଣାମୂଳ ଯାଇଅଛି ଶରବିଦ୍ଧ ହୋଇ,
ଅବିରଳ ରକ୍ତଧାର ପଡ଼ୁଅଛି ବହି ।
ଶରୀରରେ ହେଉଅଛି ପକ୍ଷୀଟି ବିକଳ,
ଧାଇଁଯାଇ ଶାକ୍ୟସିଂହ କଲେ ତାକୁ କୋଳ ।
ବହୁତ ଯତନେ ସେହି ପକ୍ଷୀକୁ ବଞ୍ଚାଇ,
ବୋଇଲେ ବିଳାପ କରି ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ।
“ଆହା ଆହା, ଏ କି ଲୋକମାନଙ୍କ ବେଭାର,
ହୃଦୟେ କି ହୁଏ ନାହିଁ ଦୟାର ସମ୍ଭାର ?

ସବୁ ରକ୍ତ ମାଂସେ ଅଛି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ,
 କପରି ଭାଲନ୍ତି ନାହିଁ ଏ କଥା ମାନବ ।
 ପାଉଁଶି କପରି କଷ୍ଟ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ରାଣୀ,
 ବିକ୍ଷବା ଲୋକ କି ଏହା ନ ପାରିଲୁ ଜାଣି ?
 ଗନ୍ତାଘରେ ଅଛି କେତେ ଖଡ଼ଗ ତରବାଣ,
 ରାଜା ହେଲେ ମୁଁ ତ ହେବି ତହିଁ ଅଧିକାରୀ ।
 ଆମୋଦରେ ଅବା ରଖିବାକୁ ରାଜ୍ୟଭାର,
 କରିବି ତ ସେହି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ବ୍ୟବହାର ।
 ଏତେକ ସନ୍ତୋଷ ଦେଖୁଅଛି କ୍ଷୁଦ୍ରଶରେ,
 ନ ଜାଣେ କି କଷ୍ଟ ଅଛି ଭଲ ଖଡ଼ଗରେ ।
 ଧୂଳି ସେ ରାଜାଙ୍କ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ,
 ଏଡ଼େ ମହାପାପ କପାଁ ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ ?
 ଅହଂସା ପରମଧର୍ମ ସବୁ ଧର୍ମସାର,
 ଏ କଥା ଜଗତ ମଧ୍ୟେ କରିବି ପ୍ରଚାର ।
 ପ୍ରଚାର କରିବି ଯାଇ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ,
 ଯେପରି ନିର୍ବାଣମୁକ୍ତି ଲାଭିବେ ଏ ନରେ ।
 ଦିନ ଦିନ ହୋଇ ସରି ଯାଉଛି ଜୀବନ,
 କେଉଁଦିନ ହେବ ଆଉ ଅଶ୍ୱସ୍ଥ ସାଧନ ?
 ଦୃଥା ଦିନ କାଟି ଦେଇଅଛି ଘରେ ରହି,
 ବୋଇଲେ କି ହେବ ଯାହା ଯାଇଅଛି ବହି ?
 ଏତେବେଳେ ଯେବେ ମୁଁହିଁ ନ ହେବି ଜାଗ୍ରତ,
 କପରି ପାଲବି କେଉଁ ଦିନ ସତ୍ୟବ୍ରତ ?
 ଅସାର ସୁଖରେ ପଡ଼ି କାଟିଦେଲେ ଦିନ,
 ମାୟା-ମୋହ-ପାଶ କେଉଁ ନ ହେବ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ।
 କି ସୁଖରେ କେଉଁ ଆଶେ ରହିବି ମୁଁ ଘରେ,
 ଯାହା ସବୁ ଲୋପ ହେବ କିଛି ଦିନାନ୍ତରେ ?
 କରାଳ କାଳର ଚନ୍ଦ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ସତତ,
 ଜଗତର ପ୍ରାଣୀଗଣ ଏହାର ଆଦୃତ ।
 କଳା କଳା ହୋଇ କ୍ଷୟ ହେଉଅଛି ଆୟୁ,
 କେଉଁଦିନ ଦେହୁଁ ଉଡ଼ିଯିବ ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ।
 ସୁବାସିତ ପ୍ରସ୍ତୁତି କୁସୁମର କଢ଼ି,
 କାଲି ସେ ମଳିନ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ଯେ ଝଡ଼ି ।

ନ ରହିବ ରୂପ କାନ୍ତି ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ,
 କାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପେଶି ସବୁ କରିଦେବ ବ୍ୟର୍ଥ ।
 ନାହିଁ ତ ଦେହରେ ସୁଖ, ଦୁଃଖର ଆଲୟ,
 ଯାହାର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପୀଡ଼ା ମରଣ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ କାଳ ନେଉଅଛି ଝରି,
 ଚାଲିବାକୁ ହେବ ଠୁକୁଠୁକୁ ବାଡ଼ି ଧରି ।
 କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ପଡ଼ିଯିବ ଦଶନ ସକଳ,
 ହେବ ମସ୍ତକର କେଶ ଚୂଷର ଧବଳ ।
 ଗଳିତ ପଳିତ ମାଂସ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିକଳ,
 ଏହି ଦେହ ହେବ ଦୁଃଖ-ଆଧାର କେବଳ ।
 ଏହି ଯେ ଶୋଇଛି ମୋର ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପା,
 ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ କାନ୍ତିମୟୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା ଗୋପା,
 ଏହି କାନ୍ତି ନ ରହିବ କିଛି ଚରଦିନ,
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯୋଗରେ ହେବ ଅବଶ୍ୟ ମଳିନ ।
 ତେବେ କପାଁ ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛି ମନ ?
 ସହଜରେ ଛୁନ୍ତି ନୁହେଁ ପ୍ରେମର ବନ୍ଧନ ।
 ପ୍ରଣୟ ମମତା ସ୍ନେହ ସୁଖ-ଆଶା ମାୟା,
 ଏହି ସବୁ ଜୀବନର ଚରସ୍ଥାୟୀ ଗୁପ୍ତା ।
 ଶୋଇଥାଅ ଶୋଇଥାଅ ପ୍ରିୟେ ଯଶୋଧରେ,
 କାଲିଠାରୁ ମୋତେ ଆଉ ନ ଦେଖିବି ଘରେ ।
 ଅବଶ୍ୟ ତ ଦିନେ ଦୁହେଁ ହୁଅନ୍ତୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ,
 ମନେ ଭାଳ ଆଜି ଆସି ଘଟିଲା ସେ ଦିନ ।
 ମନରେ ବହିବ ନାହିଁ ରେଷ ଠାକୁରାଣୀ,
 ପ୍ରିୟତମେ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଦେନିଲି ମେଲଣି ।”
 ପାଶେ ଶୋଇଥିବା ନାରୀ ଏକ ଟେକି ମଥା,
 ବୋଇଲୁ ପ୍ରଳାପ କରି କେତେବୁଡ଼ା କଥା ।
 ଏହା ଶୁଣି ଶାକ୍ୟସିଂହ ପଡ଼ିଲେ ତମକି,
 ତାଙ୍କ ମନୋଗତ କଥା କିଏ ଜାଣିଲୁ କି ?
 ଦେଖିଲେ ଅନାଇ ଘରେ ଶତ ଶତ ନାରୀ,
 ନିଦେ ଶୋଇଛନ୍ତି ନାହିଁ ଚେତନା କାହାର ।
 କାହାର ମୁଖରୁ ବହି ଯାଉଛି ଚରଳ,
 କାହାର ବା ଫିଟି ବସ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଛି କୁଳଳ ।

ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି କେହି ଦାନ୍ତ କରେ କଢ଼ିମିଡ଼ି,
କାହା କଣ ପୁଷ୍ପମାଳ ଯାଇଅଛି ଛୁଡ଼ି ।
ବସୁ ନାହିଁ କାହା କାହା ମସ୍ତକ ବକ୍ଷରେ,
କାହା ଖବ ଫିଟିଅଛି ଶାରଣ ଶବରେ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଦଶା ଦେଖି ଶ୍ରୀକଳେ ଗୌତମ,
ଏହି ତ ଅଟଇ ଜୀବନର ପରଶାମ ।
କି ପ୍ରଭେଦ ନିଦ୍ରା ଆଉ ମରଣ ମଧ୍ୟରେ,
ପ୍ରଭେଦ ଏଡ଼ିକି ମଲେ ନ ଫେରିବି ଥରେ ।
ଏହି ନାରୀଗଣ ଯଶୋଧାରୀ ସହଚରୀ,
ରୂପ ଗୁଣବତୀ ଯେହ୍ନେ ଅପ୍ସରା କନ୍ୟା,
ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ସବେ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଶଂସା,
ସମସ୍ତଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱର କିବା ଗଣାକିଶା ।
କରୁଥିଲେ କେତେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗି କରି ନୃତ୍ୟ,
ଏବେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ହୋଇ ପ୍ରାୟ ମୃତ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ସବେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ନିଦ୍ରାରେ,
ଅଛଲେ ସେ ମହାନିଦ୍ରା ନ ଉଠିବେ ଥରେ ।
ଆଉ ଏ ଶଶିକ ସୁଖେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
କରିବି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ।
ଏହି ସବୁ କଥା ମନ ମଧ୍ୟେ କରି ସ୍ଥିର,
ବାହାରରେ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ଧର୍ମସାର ।
ଅଚେତନ ସବେ କେଉଁ ନିଦ୍ରା ଆକର୍ଷଣେ,
ଯିବାବେଳେ କେହି ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲୁ ଜଣେ ।
କରିବାକୁ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଜଗତେ ପ୍ରବୁର,
ଗଲେ ଶାକ୍ତ୍ୟସିଂହ ତ୍ୟାଗ କରି ଘର ଦ୍ୱାର ।

ନଦୀ ସୋତ ଏବଂ କାଳ ସୋତ *

କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଦୀସୋତ ସମାନ ଭାବରେ,
ନିଶିବଦେ ବହୁ ଯାଉଅଛି ନିରନ୍ତର ।
ଯେତେ କର ଧନ ଦାନ ଅଥବା ଚିନତ,
ରହିତ ନ ହେବ ତିଳେ ସେମାନଙ୍କ ଗତ ।

ଡାକଲେ ଫେରିବେ ନାହିଁ ବହିଗଲେ ଥରେ,
ମିଶିଯିବେ ଦୁହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।
ସବୁ ବିଷୟରେ ଦୁହେଁ ଥିଲେହେଁ ଅଭେଦ,
ମାତ୍ରକ ଭାବୁକ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭେଦ ।
ସେ ସ୍ଥାନରେ ନଦୀସୋତ ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ,
ଫାରୁମି କରେ ଫଳପୁଷ୍ପେ ସୁଶୋଭିତ ।
ଯଦି କଲେ ଜ୍ଞାନ ମନ କାଳ କରେ ଭିତ,
ଅଯଦିରେ ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତିବି ତୁଳ୍ଲ ।

ଜଗତ ନୁହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖର ସ୍ଥାନ

ମାନବଗଣ କିପାଁ ଆଶାର ଦାସ ?
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ନୁହେଁ ସେ ଅଭିଳାଷ ।
କିପାଇଁ ପ୍ରେମ କରୁ ପ୍ରିୟଜନକୁ;
ଯାହା ବିଚ୍ଛେଦ କଷ୍ଟ ଦିଏ ମନକୁ ?
ମିଳନ କିପାଁ ହେଲା ତାହା ସଙ୍ଗରେ,
ବିଚ୍ଛେଦ ହେବ ଯେବେ ଅବଶ୍ୟ ଥରେ ?
କିପାଇଁ ସୁଖ ଆଶା ଜନ୍ମଇ ମନେ ?
ତୁମ୍ଭ ତ ହେଲୁନାହିଁ କେବେ ଜୀବନେ ।
ନ ଥିଲୁ ନାହିଁ ମରୁଭୂମିରେ ଜଳ,
କିପାଇଁ ମଗ୍ଧବିକା କରଇ ଛଳ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରଟେ କିପାଁ କୁସୁମ କଢ଼ି,
ଦୁଇ ଦିନରେ ଯେବେ ପଡ଼ିବ ଝଡ଼ ?
ଯାହାକୁ କରୁଥିଲୁ ଜୀବନ ଆଶ,
ଛାଡ଼ିଯିବାରୁ ମୋତେ କର ନିରାଶ ।
ଏତେଦିନେ ମୋହର ଜନ୍ମିଲୁ ଜ୍ଞାନ,
ଜଗତ ନୁହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖର ସ୍ଥାନ ।

୮ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ

[ଜନ୍ମ ସନ ୧୨୫୨ ସାଲ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ,
ସ୍ବର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ସନ ୧୩୦୧ ସାଲ ଚୈତ୍ର]
ଜନମି କେବି ଚରକାଳ ବଞ୍ଚିଛି ?
ମରି ବାହୁଡ଼ି କେଉଁ ଲୋକ ଆସିଛି ?
ତେବେ ବିଚ୍ଛେଦ ହେଲେ ଜ୍ଞାତ ସୁଜନ,
କାହିଁକି ଏତେ କପାଁ କରୁ ରୋଦନ ? ୧ ।

ପାଣିଫୋଟକା ଯିବ ମିଶି ପାଣିରେ,
କିଛି ତ ହାନି ଲାଭ ନାହିଁ ଏଥିରେ;
ହୁଅନ୍ତି ଏଥି ଲୋକେ କପାଁ କାତର,
କେ ଲୋକ ଦେବ ମୋହ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ? ୨ ।

ବୁଝିଛି ଅଛି ଏଥି ବିଶେଷ କଥା,
ଜଗତେ ଏତେ କପାଁ ମାୟା ମମତା;
ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନିଜ ସ୍ବାର୍ଥ ଲୋକ ସକଳ,
ସୁଜନ ବିଚ୍ଛେଦରେ ତେଣୁ ବିକଳ । ୩ ।

ସୁଦେଶବରୁ ଥିଲୁ ନନ୍ଦକିଶୋର,
ତାହା ବିଚ୍ଛେଦେ ଲୋକେ ତେଣୁ କାତର;
ଉରସା ରଖିଥିଲେ ଲୋକେ ତା'ଠାରେ;
ଆଶା ଉରସା କରି ନାନା ପ୍ରକାରେ । ୪ ।

ପବିତ୍ର ବନ ମଧ୍ୟେ ଶୀତ କାଳରେ;
ବୁଲିଛି କେତେଥର ତାହା ସଙ୍ଗରେ,
ନିର୍ଜନ ଆଳାପରେ ବିଡ଼ିଛି ମନ;
ଥିଲୁ ସେ ଓଡ଼ିଶାର କୁଳନନ୍ଦନ । ୫ ।

ଆର୍ତ୍ତମାନଙ୍କ ସେ ସେ ଥିଲୁ ସମ୍ବଳ,
ନିଦାଦେ ଶୁଖିଗଲୁ ସହସା ଜଳ;
ସୁଜାତୀମନ୍ତ ଥିଲୁ ହେ ନନ୍ଦ ଭାଇ,
ଯାଇଛ ହସି ହସି ଲୋକେ କନ୍ଦାଇ । ୬ ।

ବାସୀଫୁଲ

ପାଦମୁକୁଟମଣି ବଲ୍ଲଭ ଶୋଭନ,
କାମିନୀ କାମନାପୂର୍ଣ୍ଣକାଶ ହେ ସୁମନ ।
ତୁମ୍ଭର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସ୍ବର୍ଗ ନନ୍ଦନ-ଜାନନେ,
ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭେ ବଳ କେ ଭବ-ଭବନେ ?
ରୂପେ ରସେ ଗନ୍ଧେ ସବୁଗୁଣେ ଗୁଣାକର,
ପ୍ରକୃତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।
ସୁଧାର ଆଧାର ତୁମ୍ଭେ ନୟନ ରଞ୍ଜନ,
ହୃଦୟବିନୋଦକାଶ ଚିତ୍ତବିମୋହନ ।
କବିଙ୍କ ସବୁସ୍ଥଳେ ଉଦ୍ୟାନବିଭୂତି,
ଦାସ ପରି ଖଟି ଭୁଞ୍ଜେ କରୁଥାନ୍ତି ପୁତି ।
ଆହା ଆହା ଏ କି ଦଶା ଘଟିଲୁ ତୁମ୍ଭର,
କପାଁ ହେଉଅଛ ପଡ଼ି ଧୂଳିରେ ଧୂସର ?
ଶୋଭା ପାଉଥିଲୁ କାଲି ଦେବମଣ୍ଡଳରେ,
ଦଳ ହେଉଅଛି ଆଜି ମନୁଷ୍ୟପଦରେ ।
ତୁମ୍ଭ ଦଶା ଦେଖି ଜାତ ଆତଙ୍କ ହୃଦୟେ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏହି ଦଶା ଅନ୍ତମ ସମୟେ ।

ସମାଧିକ୍ଷେପ

ଜଗତର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
ପ୍ରେମାଳାପ ହଂସା ବ୍ରହ୍ମ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ବିଭବ ।
ଉତ୍ସାହ କୌତୁକ ମାୟା ମାନ ଅପମାନ,
ଏହିଠାରେ ସବୁ ଶେଷ ଏହି ଶାନ୍ତି-ସ୍ଥାନ ।
ଅନନ୍ତ ଜୀବନକାଳ ସୀମା ନାହିଁ ଶେଷ,
ଶରୀରର ପରିମାଣ ଭୟ ଅବଶେଷ ।
ଭୂତର ସମସ୍ତ ଦେହ ଭୂତରେ ବିଲୟ,
ଅବିନାଶୀ ଜୀବନର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଆଲୟ ।
ଜୀବନ ବିହଙ୍ଗ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଚାରିଆଡ଼େ,
କିଛି କିଛି ଦିନ ବାସ କରିଯାଏ ମାଡ଼େ ।

ଯାଇଛି ବହୁଟା ଉଡ଼ି ପଡ଼ିଅଛି ବସା,
 ଖଣ୍ଡ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମୀଭୂତ ଶେଷ ଏହି ଦଶା ।
 କିଛିକାଳ ଜାତିଗଣ ଆସି ଏ ସ୍ଥାନକୁ,
 ନେତ୍ରଜଳେ ଲେପୁଥିଲେ ଦୃଢ଼ିକାସ୍ତ୍ର ପକୁ ।
 ରୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଜାତି କୁଟୁମ୍ବ ସକଳେ,
 ଏତେବେଳେ ତନ୍ମୁଣ୍ଡ ତ ବରଷାର ଜଳେ ।
 ଅଥବା ଆତ୍ମୀୟ କେହି ଦୂରରୁ ଅନାଇ,
 ବାଟ ଘାଟି ରୁଲିଗଲେ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇ ।

ପାସୋରିବା

ପାସୋରିବା ପାଇଁ ଯେତେ କଲେହେଁ ଯତନ,
 ବିବାନିଶି ମନେପଡ଼େ ସେ ହାସ୍ୟବଦନ ।
 ଏକ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ଦେହ ଥିଲୁ ଦୁଇଜଣ,
 ଛୁଲ୍ଲ ହୋଇ ନ ଥିଲୁ ତ ପ୍ରୀତିର ବନ୍ଧନ ।
 ଭିନ୍ନ ଦେହ ଭିନ୍ନ ହେଲୁ ମାତ୍ର ଦୁଇ ମନ
 ଭିନ୍ନ ତ ହେବାର ନୁହେଁ ଯାବତ ଜୀବନ ।
 ଭିନ୍ନ ହୁଏ ଯାହା ଯାଉଥାଏ ଘାସି ଘାସି,
 ଛୁଡ଼ି କି ପାରିବ ଯାହା ଯାଇଅଛି ମିଶି ?
 ଯହା କେତେବେଳେ ଯିବ ତାହାକୁ ପାସୋରି,
 ଅଧଶ୍ରେ ଜୀବନ ମୋ ରହିବ କିପରି ?

ଲବଣ୍ୟମୟୀ

ସେ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ପ୍ରତିମା
 ଆଉ ନାହିଁ ପୃଥିବୀରେ,
 ଅବଶେଷ ଭସ୍ମ ମୁଁ ଏ
 ମିଶିଅଛି ମାଟିରେ ।

ଜାତି ବନ୍ଧୁଗଣ କାନ୍ଦିବେ
 ତାହା ଗୁଣ ସୁମରି,
 ଅଶ୍ରୁପିକ୍ତ ନେତ୍ର ଶୁଖିବ
 ଯିବେ ତାକୁ ପାସୋରି ।
 ଥୋକେ ବିନ ଯାଏ ତା ନାମ
 ପକାଇବେ କଥାରେ,
 ତେଣିକି ସେ ନାମ ଲୁଚିବ
 ବସ୍ତୁତ୍ତର ଅନ୍ଧାରେ ।
 ସେ ରୂପମାଧୁରୀ ଆଉ ତ
 ନ ଦିଶିବ କାହାକୁ,
 ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ଧକାର ପଛରେ
 ଭେଟିବ କି ତାହାକୁ ?

ଚରକାଳ ପାଇଁ ପୃଥିବୀରୁ
 ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତର,
 ଆଉ ତ ନ ହେବ ତା ଶୋଭା
 କେଉଁ ନେତ୍ରଗୋଚର ।
 ମାତ୍ର ଏ କଥା ମୋହର
 ହେଉ ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ,
 ସେ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗୁଣ କି
 ହୋଇଗଲା ବିନାଶ ।
 ଛୁଡ଼ି ପାରୁ ନାହିଁ କିପାଇଁ
 ତେବେ ତାହାର ମାୟା,
 ନେତ୍ର ଅନ୍ତରରେ ସନ୍ନତ
 ଘାସି ବୁଲେ ତା ଛାୟା ।

ବୁଝିଛି ବୁଝିଛି ବିକାଶେ
 ସେହି ପବନଧାମେ,
 ହେଉଥିଲା ସେହି ଜୀବନେ
 ପୁଲକିତ ଯେ ନାମେ ।

ମହାଧାମରେ

ହେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱପତି ତୁମ ଆଦେଶରେ,
ଭ୍ରମିଲ ଜୀବନକାଳ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ।
ସଂସାର ଭ୍ରମଣମାର୍ଗ ନୁହଇ ସରଳ,
ନଟିଲ ପଙ୍କିଲ ଦୁଃଖସଙ୍କୁଳ କେବଳ ।

ଭୁଲିଲ ତୁମଙ୍କୁ ମାର୍ଗେ ରେଟି ସଙ୍ଗିଗଣେ,
ଅତୃପ୍ତ ଲଳସାୟୁଷ ବସୟ ଭକ୍ଷଣେ ।
କେତେ ମରୁ ମରାବଳା ଭେଟିଲ ମାର୍ଗରେ,
ତଥାପି ସୁରଲ ନାହିଁ ତୁମ ନାମ ଥରେ ।

ଅମୃତ ଭ୍ରମରେ କେତେ ଭକ୍ଷିଛୁ ଗରଳ,
ଦଗ୍ଧ କରୁଅଛୁ ଏବେ ସେହୁ ହଳାହଳ ।
ବେଳେ ବେଳେ ହୋଇଥିଲ ଉଦୟ ହୃଦୟେ,
ତାହା ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ କିମ୍ବା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସମୟେ ।

କି ବୋଲିବି ତୁମ୍ଭଠାରେ କିବା ଅଗୋଚର,
ଜାଣି ଶୁଣି ମହାପାପ କଲ କେତେଥର ।
ମୋର ମହାପାପ ନୁହେ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ,
ବହୁତ କରିଛୁ ତୁମ ନିୟମ ଅମାନ୍ୟ ।

ତୁମ ପୁଅ କନ୍ୟାଗଣେ ଦେଇଛୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କେତେକରି ସତ୍ତାପନ୍ତ କେତେ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ।
ଧନ ମାନ ବିଦ୍ୟା ସେବା କଲ ପ୍ରାଣପଣେ,
ରଖି ତ ପାରିଲେ ନାହିଁ କେହି ମୋତେ କ୍ଷଣେ ।

ନିଜ ଦେହ ତେଜ ଅଛି ଆନ କଥା ଥାଉ,
ତୁମ ବିନା କାହାକୁ ତ ଦେଖିନାହିଁ ଆଉ ?
ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଯିବାବେଳେ ଥିଲି ମୁଁ ପବନ,
ବାହୁଡ଼ି ଆସିଛି ହୋଇ କଳଙ୍କ ଚରଣ ।

ତୁମ ବିନା ଏଠାରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ,
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ତାହା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଗୋସାଇଁ ।
ତୁମ ପଦେ ସମର୍ପିଲ କଳକିତ ପ୍ରାଣ,
ଇଚ୍ଛାରୂପ ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ଅବା ପରିସାଣ ।

ଦୀପନବାଣ

ନିୟତି ଚଞ୍ଚଳ ପବନେ
ଶେଷ ଦୀପନବାଣ,
ଦାଣ୍ଡି ହେଉଅଛି ଏଣିକି
ଅନ୍ଧକାରେ ପରାଣ ।
ପଦେ ପଦେ ଝୁଲି ପଡ଼ିବି
ଅନ୍ଧ ଚାଲିଲ ପରି,
ସାବଧାନ ହୋଇ ନ ଗଲେ
ପୈର୍ଯ୍ୟ ଚିତ୍ତକ୍ଷା ଧରି ।
ଦୁର୍ନିବାର କାଳସୋତରେ
ସବୁ ଯାଇଛି ଘାସି,
ଜୀବନର ନୋର ସବସ୍ତ୍ର
ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତିରାଶି ।
କେବେ ଘାସି ଘାସି ମୁଁ ଯିବି
ବନ୍ଧୁ ଅଛି ଯେଠାରେ,
ଜୀବନ ଚରମସ୍ଥାନକୁ
ଶେଷ ଘୋର ଅନ୍ଧାରେ ?

ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେ ସୁଖ ସ୍ଥାନ

ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେ ସୁଖ ସ୍ଥାନ,
ଏ କେବଳ ସୁଖର ଚୁରାଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ସୁଦର ଆକାଶେ,
ଦୁଇ ଚାରି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସକ ଶେ ।

ଶିଶୁ କବା ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା;
 କେତେଦିନ ରହେ ମାଧୁରୀମା ?
 ଉଷାର ମାଧୁରୀ ମନୋହର,
 ଆହା ଆହା କ୍ଷଣିକ ମାତର ।
 କମଳେ ଶିଶିର-ମୁକ୍ତାବଳୀ,
 ଚାହିଁ ଚାହିଁ ତଳେ ପଡ଼େ ତଳ ।
 ହୃଦୟଭିକ୍ଷାସୀ ରକାନଶି,
 ଉଆସ ଅନ୍ଧାରେ ଯାଏ ମିଶି ।
 ପୁଷ୍ପ ଶୋଭା ବୃକ୍ଷ ଲତା ଶିରେ,
 ଶୁଖି ସଡ଼ି ଝଡ଼େ ପୃଥିବୀରେ ।
 ପ୍ରୀତିଠାରୁ ବଳି ସୁଖ ନାହିଁ,
 ଅବଶେଷ କରାଇବାପାଇଁ ।
 ସୁଧାମୟ ଦମ୍ପତି ମିଳନ,
 ପରିଣାମ ବିଚ୍ଛେଦ ହେଉନ ।
 ପ୍ରକୃତେ ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟିରବି,
 କେବଳ ସେ ମୂଢ଼ତ୍ୱର ଛବି ।
 ମୁନ୍ଦର ପୁରର ପଦ୍ମବନ,
 ହେମନ୍ତର ପୁଷ୍ପ ଆଗମନ ।
 ନୟନବିଭୀନ ଉଦ୍ଭାସ,
 କେବଳ ତ ଦୁଇ ଶୁଣିମାସ ।
 ସୁଖମୟ ବାସନ୍ତୀ ସମୀର,
 ଗ୍ରାସେ ତାକୁ ନିଦ୍ରାସ ମିଶ୍ନର ।
 ଆକାଶରୁ ବାରିବିନ୍ଦୁ ପରି,
 ଦୁଇ ଟୋପା ସୁଖ ପଡ଼େ ଝରି;
 ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଗନ୍ତାଘରୁ ବଳି,
 ପୃଥିବୀକୁ ପଡ଼ଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳି;
 ଶୁଖିଯାଏ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେକେ,
 ହତାଶ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦୁଃଖ ଶୋକେ ।
 ଲେଉଟି ଯେବେ ସୁଖ ଚରଣାୟୀ,
 କର ଛାଇ କର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ ।

ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ରତାର

ଗୋଟିଏ ମୋ ତାର ଥିଲା ବିଶାଳଗଗନେ,
 ଆହା ପୁଣି ଦେଖିବି କି ତାହାକୁ ନୟନେ ?
 କେଉଁ କଳାମେଘ ଦେଲୁ କାହିଁରେ ଘୋଡ଼ାଇ ?
 ହୃଦ ପାଟି ଯାଉଅଛି ତାହାକୁ ନ ପାଇ ।
 ନ ଥିଲା ତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ଅପୂର୍ବସୁନ୍ଦରୀ,
 ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ଧରିଥିଲା ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
 ଗଗନ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣକୋଣେ ନିରୁତ ସ୍ଥାନରେ,
 ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାରଟି ଥିଲା ଲୋକ ଅଗୋଚରେ ।
 ନ ଥିଲା ପ୍ରଖର ଜ୍ୟୋତି ବସ୍ତ୍ରର ଗଗନେ,
 କେ କିପାଁ ଦେଖନ୍ତା ତାକୁ ତଳତଳ ନୟନେ ?
 ମାତ୍ରକ ସେ କ୍ଷୁଦ୍ରତାର ଜ୍ୟୋତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି,
 ଦୁଃଖ ସୁଖେ ସବୁବେଳେ ଥିଲା ପ୍ରାଣ ଧରି ।
 ହୃଦୟ ଉଲ୍ଲାସକାଣ୍ଡ ତାହାର କରଣ,
 ଚାହିଁ କରୁଥିଲା ଚାହିଁଆଡ଼େ ବିଚରଣ ।
 ଭରସା ସମ୍ଭଳ ଥିଲା ଅନ୍ଧାର ଫସାରେ;
 ବାଟ ଚାଲୁଥିଲା ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ତାହାଠାରେ ।
 ବାଟ ହେଲୁ ବଣା ଯେଣୁ ହଜିଗଲା ତାର,
 ଅଳ୍ପ ପରି ଦୂର ହେବି ଜୀବନଟା ସାର ।
 କୁଟୀର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ବସିଥିଲା ତାକୁ ଚାହିଁ,
 ତୁମ୍ଭ ନୋହୁଥିଲା ପ୍ରାଣ ଅନାଇଁ ଅନାଇଁ ।
 ତାରାହାଟ ତାରନାଟ ବସିଛି ଗଗନେ,
 ସେପରି ତାର ତ ଆଉ ନ ଦେଖେ ନୟନେ ।
 ଥାଉଛୁ ପଛକେ ତାର କୋଟିଏ କୋଟିଏ
 ମାତ୍ର ମୋର ବୋଲିବାକୁ ନାହିଁ ତ ଗୋଟିଏ ।
 ବିଗନ୍ତର ଅନ୍ତେ ଗଲେ ପାଇବି କି ତାକୁ ?
 ଅନ୍ଧା ବାନ୍ଧ ସଜ ହେଲି ଯିବାକୁ ସେଠାକୁ ।

ଜୀବନ ମରଣ

ଅନ୍ଧାରେ ବାଜୁଛି ମଧୁର ମୂରଲୀ
 ଶୁଣାଇ ମଧୁର ଶ୍ରାବ୍ୟ,
 ଏଣେ ହାତ ଧରି ଟାଣି ରଖିଅଛି
 ଦେଖାଇ ମଧୁର ଆଶା ।
 ଯିବ ଯିବ ବୋଲି କରୁଅଛି ମନ
 ପଦ ନ ଚଳଇ ଆଉ,
 ପଛରୁ ମୋ କାନେ କାନେ କେ କହୁଛି
 ଛୁଡ଼ି ଦେ ସେ କଥା ଯାଉ ।
 ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ଗଶ୍ରୀ ତେଜରେ ଯେ ଏଣେ
 ଚାଡ଼ି ଯାଉଛି ନୟନ,
 ତେଣେ ଅନ୍ଧକାର ବଶ୍ରାମ-ଆଗାର
 ଶାନ୍ତି ସୁଖ ନିକେତନ ।
 ଏଣେ ଚନ୍ଦ୍ରାନଳେ ଦବ୍ୟ ହୋଇ ହୋଇ
 ପ୍ରାଣ ହେଉଛି ଅସ୍ଥିର,
 ଆଗରେ ତ ବାଟ ଓଗାଇ ବସିଛି
 ମୃତ୍ୟୁସୁରୁପ ପ୍ରାଚୀର ।
 ବେନି ପ୍ରଭୁ ଦାସ ଦଶା ଘଟିଅଛି
 କେଶିକ ନ ପାରେ ଯାଇ,
 ଏଣେ କ୍ଷଣେ ସୁଖ ଲଭି ପାରୁ ନାହିଁ
 ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ଥାଇ ।
 ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରେ ରହି ଘୂରି ବୁଲୁଅଛି
 ଦୁଇଦିଗ ଆକର୍ଷଣ,
 କେ ବୁଝାଇ ଦେବ ମୋପକ୍ଷେ କେ ଭଲ ?
 ଜୀବନ ଅବା ମରଣ ?

ନିଶୀଥ ସଙ୍ଗୀତ

ନିଶୀଥ ଗଗନ ବାୟୁ କମ୍ପାଇ କମ୍ପାଇ,
 କେ ଯାଇଛି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ?
 ଶ୍ରାବ୍ୟ ରହିଯାଅ ଥରେ
 ପରୁରବି କି ଗାଉଛି ବିଷାଦ ଅନ୍ତରେ । ୧ ।

କି ଗୀତ ଗାଉଛ ଅର୍ଥ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ଜଣା,
 ଭେଦୁଛି ହୃଦୟ ଗୋଟିରେ ପ୍ରତିକଣା;
 ବାକି ପବନ ଲହରୀ,
 ଶିର ଉପଶିର ତନ୍ତ ଉଠୁଛି ଝଙ୍କାର । ୨ ।

ଏ କି ଗୀତ ଏ କି ସ୍ଵର ବିଚିତ୍ର ମହିମା,
 ସ୍ଵର୍ଗ କରୁଅଛି ହୃଦୟର ଶେଷସୀମା,
 ଯଥା ଭୁଜଙ୍ଗ ନିହତ,

ତଥା ବିଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ଜାଗରିତ । ୩ ।
 ପରଶ କରିବା ମାତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ,
 ବିଷାଦଲହରୀ ଉଠେ ହୃଦୟ ବିଦାର
 ଦୁଇ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତେ,
 ଶୁଦ୍ଧି ପଡ଼େ ମନ ପ୍ରାଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାସଂଘାତେ । ୪ ।

କି ଥିଲା କି ଯାଉଅଛି କି ଲୋଡ଼ୁଛି ମନ;
 ବାରି ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଗରଣ ବା ସ୍ଵପନ;
 ଏତେ କପାଳି ଚକ୍ରିତ ?
 ଉଦାସୀ ହୃଦୟ ମନ ଆତ୍ମପ୍ରଚାରିତ । ୫ ।

ଜୀବନ-ନଦୀ

ନୟନରୂପେ ମୋ ଜୀବନ ଯାଉଅଛି ବହି,
 ହସି କାନ୍ଦୁ କୁଳୁ କୁଳୁ କଥା କହି କହି ।
 କେତେରୂପେ ବସିଅଛି ହୃଦରେ ତରଙ୍ଗ,
 ପ୍ରଲୋଭନ ଉଦ୍ଘୀପନ ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
 ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରେମ ମୋହ ଲଳସା ନିତୟ,
 ଫେନସୁଖି ଉଠି ଶ୍ରୀ ପାଉଛନ୍ତି ଲୟ ।
 କାମ ସୋଧ ଲୋଭ ମୋହ କୁମ୍ଭୀର ଭୁଜଙ୍ଗ,
 ଯତନେ ଲୁଚୁଛନ୍ତି ନିଜ ନିଜ ଅଙ୍ଗ ।
 ବେଳେ ବେଳେ ଘୂରେ ସ୍ରୋତ ଜଞ୍ଜାଳ-ଘରୁଣି,
 ଥୋକେ ଦୁର ଯାଇ ଗୁଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ପୁଣି ।

ଭୁଲୁଛି ନିୟତ ସୋ'ତ ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଣି,
କେଉଁ ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ନେଉଅଛି ଟାଣି ।
ମିଶ୍ରିଯିବ ଦିନେ ଯାଇ ଅନନ୍ତସାଗରେ,
ହେ ମାନବ, ତତ୍ତ୍ୱ କିପାଇଁ ନ ଚିନ୍ତ ମନରେ ।

କବିତା

ବିଶାପାଣି ବିଶାମୟନୀ
ସୁର-ନର ବାସ୍ନୀତ,
ବିଶାପାଣି ବରପୁଷ୍ପରେ
ତୁମ୍ଭ ପଦ ସେବିତ ।
ଦେଖାଅ ଚଉଦ ଭୁବନ
ସ୍ଥାନ ବିଚିତ୍ର କରି,
ଅସ୍ମତ କାଳର ଦଟନା
ନିଶଦର୍ପଣ ପରି ।
ଲଭନ୍ତି ଅମରପଦବା
ଭକ୍ତ ସେବକଜନେ,
କି ଗୁଣ ଘେନି ମୁଁ ଧାଇଁଛି
ତୁମ୍ଭ ପଦ ସେବନେ ।
ଜଗତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ
ତୁମ୍ଭ ପୂଜାସମ୍ଭାର,
ଯୋଗ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ସିଂହାସନକୁ
ସିନା ଜ୍ଞାନଭଣ୍ଡାର ।
ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଜନନୀ
କରୁଛି ମୁଁ ଆହ୍ୱାନ,
କି ଅଛି କରିବି ତରଣେ
ଉପହାର ପ୍ରଦାନ ।
ଖେଦାନଳେ ଦପପ ହେଉଛି
ମୋର ହୃଦୟ-ବନ,
ନିରାଶ ଦୁଷ୍ଟିନ୍ତା ଉଦ୍‌ବେଗ
ବହେ ଝଞ୍ଜାପବନ ।

ବିଚ୍ଛେଦଯନ୍ତ୍ରଣା ଗରଳେ
ହୋଇ ପ୍ରଣେ କାତର,
ଦୁଃଖପାତ୍ରବାରେ ଦେଖୁଛି
ତୁମ୍ଭେ ସାହା ମାତର ।
ଆସ ଆସ ମାତା ମୋଠାକୁ
ଆଶ୍ରିତନ ଶରଣ,
ନେତ୍ର-ଅଶ୍ରୁଜଳେ ଧୋଇବ
ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମଚରଣ ।
କରିବି ଭକ୍ତରେ ବ୍ୟଜନ
ଫର୍ଦ୍ଦ ଉଷ୍ମ ନିଃଶ୍ୱାସେ,
ଅତୁଳ ବାସନା ସୁମନ
ଦୁଃଖ ଧୂପ ସୁବାସେ ।
ନିରାଶ ଦୁଃଖୀ ତରଣ—
ସେବି ଭକତଲୋକ,
ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ସମ୍ପତ୍ତି
ମୁଁ ତ ତୁମ୍ଭ ସେବକ ।

ସାହାଯ୍ୟ ଗଛର ଦିନ

ନାହିଁ କିଛି ରୂପ କାନ୍ତି ନାହିଁ ପୁଷ୍ପ ଫଳ,
ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ମୁହଁ ବୃକ୍ଷଟି କେବଳ ।
ନ ରହିଣୀ ଫଳବନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ସମାଜରେ
ପଡ଼ିଥାଏ ବନମଧ୍ୟେ ଉଦ୍ୟାନ କୋଣରେ ।
ଲଜକୁଳୀ ଲତାଟିଏ ଥିଲା ମୋର ପାଶେ,
କାଟୁ ଥାଉଁ ଦୁହେଁ ଦିନ ମନର ଉଲ୍ଲାସେ ।
ମଧୁର ମାଧବୀ ଲତା କାନନ କୁମାରୀ,
ରସିକା ଝୁମୁକା କୁଞ୍ଜ ନିକୁଞ୍ଜସୁନ୍ଦରୀ,
ବଦେଶୀ ଆଇଉ ରାଣୀ, ବସନ୍ତମାଳିନୀ,
“ଲଳିତ ଲବଙ୍ଗ ଲତା”, ଯଶ ରାଜବତୀ,
ପୁଷ୍ପବତୀ ଲତାମାନେ ଯୌବନଗର୍ବରେ,
ଲଦି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଉପରେ,

ପୁଷ୍ପ ଲୁପ୍ତମଳୀ ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଢ଼ୀ,
 ପବନେ ଦୋହଲୁଥାନ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ ।
 ଲଜକୁଳୀ ପଡ଼ିଥାଏ ମୋର ଗୋଡ଼ ତଳେ,
 ଗୋଲ ଗୋଲ ଦୁଇଗୋଟି ଫୁଲ ଧରି କୋଳେ;
 ସବୁବେଳେ ମୋତେ ଚାହିଁଥାଏ ଶିର ତୋଳି,
 ପାଶକୁ ଅଇଲେ କେହି ପଡ଼ଇ ଝାଡ଼ିଲି;
 ସାନ ସାନ ଦୁଇ ଗୋଟି ଫୁଲ ଧରି କୋଳେ,
 ସର୍ପୀରେ ଦୋହଲୁଥାଏ ପବନହଲ୍ଲୋଳେ ।
 ଚିତ୍ତଉନ୍ମାଦକ ଗୁଣ ନ ଥିଲ ତାହାର,
 ସରଳ ତାହାର ରୂପ ସରଳ ବେଶର ।
 ତାହାର ମୋହର କେଉଁ ନ ଥିଲ ତ ଭେଦ,
 ମୋହ ମୁଖ ଗୁହଁ ପଡ଼ିଥାଏ ଅବିଚ୍ଛେଦ ।
 ନ କରି ସେ ଆଶା ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ବିନମୟ,
 ନିସ୍ଵାର୍ଥେ ସମର୍ପିଲ ମୋତେ ତା ହୃଦୟ
 ପଡ଼ିଲେ ଟୋପାଏ ମୋହ ଡାଳରୁ ଶିଶିର,
 ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରସନ୍ନ କରେ ବଢ଼ାଇ ତା ଶିର ।
 ନ ଲେଉଟି ମାଳତୀ, ଯୁଧୀ, ମାଧବୀ ଟଗର,
 ସେହି ମୋର ଥିଲ ପ୍ରୀତି-ପ୍ରସବଣ-ଝର ।
 ଶୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଜନଶୂନ୍ୟ ହେଲେ ଉପବନ,
 କେତେ ରୂପ ସୋହାଗ ସେ କରେ ଫେଡ଼ି ମନ ।
 ପ୍ରବଳ ପବନ ବେଗେ ଗଲ କାହିଁ ଉଡ଼ି,
 ସାନ ସାନ ଫୁଲ ଦୁଇ ଛନ୍ଦ୍ର ତଳେ ପଡ଼ି ।
 ଚାଲିଗଲ ନ କହିଲ ମୋତେ ପଦେ କଥା,
 ଆହା ମୋର କାହିଁ ଗଲ ଲଜକୁଳୀଲତା ।

ସ୍ମୃତି

ଯାଅ ଦେବି ମନମଧୁ ଦେଲି ବିସର୍ଜନ,
 ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆଉ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ତେଜିବାକୁ ଜଗତ ଶ୍ରବଣା,
 ନିର୍ଜନରେ କରୁଁ ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ବନ୍ଦନ ।

ଗଲଣିତ ଗଲ କଥା ରିକାର ଯାଉ,
 ଭଲ ହେଉ ମନ୍ଦ ହେଉ ଲେଉଟା ନାହିଁ ଅଉ ।
 ତୁମ୍ଭର କି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଠାକୁରାଣୀ ?
 ଦେଖାଉଛ ସେହି ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଆଣି ।

ଯାଅ ଯାଅ ମୋ ଯାତ୍ରା ନ ଦେଖାଅ ରିସ,
 କଳଙ୍କଜଡ଼ିତ ଚେନାବନତରସ ।
 କେତେ କେତେ ମହାପାପ କରିଛୁ ନିର୍ଜନେ,
 ଗୁପ୍ତରେ ଧୂଳିଦେଇ ମାନବ ନୟନେ ।

କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ବିଚାର ମନରେ,
 ମାଧୁସୂକ୍ଷ୍ମଟି ପରି ଥିଲ ନିହିତରେ ।
 ଆଗେ କପା ସବୁ କଥା ନ ଦେଲ ବେତାଇ ?
 ଆଜି ଧରିଅଛ ପର ଏବେ ବେଳ ପାଇ ।

ଆଗେ ଥିଲ ମନେ ଆଶ, ଯାଉଥିଲ ଫୁଲ,
 ଭଲକଥାଗୁଡ଼ା କହୁଥିଲ ତାହା ବୋଲି ।
 ଅହଙ୍କାର ପାଶେ ଥିବ ଲୋକମାନେ ଯଥା,
 ସବୁବେଳେ କହୁଥାନ୍ତି ମନରଖା କଥା ।

ଉଲଟି ପଡ଼ନ୍ତି ଫୁଣି ସେହି ଲୋକମାନେ,
 ଗୋରୁବ ସମ୍ପତ୍ତି ଦେହବଳ ଅବଧାନେ ।
 ଶ୍ରାବ୍ଧ ଶରୀର ମନ ହୃଦୟ ଦୁବଳ,
 ଦେଖାଉଛ ସେଥିପାଇଁ ପର ଏତେ ବଳ ?

କନ୍ଦାଇବା ହସାଇବା ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ଶୁଦ୍ଧ,
 ଏବେ କପା ତୁଚ୍ଛା ଦେଖାଉଛ ମହାଶୁଦ୍ଧ ?
 ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖାଉଛ ସୁଖର ଆଲୋକ,
 ଅନ୍ଧାରରାତିରେ ଯଥା ଜୁଜୁକ୍ଷୁପୋକ ।

ଯାଅ ଯାଅ ଗୁଡ଼ ଦେବି କରୁଁ ନିବେଦନ,
 ଦିନାକେତେ ଭଲ ହୋଇ ରହେ ଶୂନ୍ୟମନ ।
 ପୃଥିବୀରେ କିଛି କର୍ମ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି,
 ନ ଛାଡ଼ିଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ନ ପାରିବ ବନ୍ଧୁ ।

ବହୁବନ୍ଧୁ ଯେଉଁ ସବୁ କଥା ଅଛି ଯାଇ,
ଆସିବେ ଆଜ୍ଞାନ ଦେଇ ନ ଦିଅ ଦେଖାଇ ।
ଯାଅ ଯାଅ ଦେବ ପଦେ କରୁଛି ଜୁହାର,
ବଳପଣା ହୋଇ ଆସ ନା ଗୋ ବାରମ୍ବାର ।

ତୁମ୍ଭକୁ କି ଡାକୁଅଛି ଗୋଡ଼ହାତ ଧର ?
ତେବେ କପା ଗୋଡ଼ାଇଛ ଦବସ ଶବ୍ଦ ?
ନାହିଁ କି ଗୋ ସ୍ଥାନ ଦେବ ବିଶାଳ ଭବନେ ?
ଗୋଡ଼ ହାତ ମେଲି ବସି ରହିଛ ମୋ ମନେ ।

ଆହା ଆହା ତୁମ୍ଭର କି କାଳଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ?
ଦିନ ନାହିଁ ରାତି ନାହିଁ ଆସୁଅଛ ଧାଇଁ ।
ଆସ ନା ମୋଠାକୁ ଶୁଣି କରୁଛି ଜୁହାର,
ଫିଟାଇ ଦେବାକୁ ଦୁଃଖଭଣ୍ଡାରର ଦ୍ଵାର ।

ଆଦର ଯେ କରେ ଦେବି ଯାଅ ତାହାଠାକୁ
ନ ଆସ ଦେବାକୁ କଷ୍ଟ ଦରପ୍ରାଣଟାକୁ ।
ନା ନା ଦେବ ଦିଅ ଆଖି ଯେ ଯାହା ଅଜ୍ଞିତ,
ଦେଉ ନାହିଁ ଆଖି ଆଉ କେଉଁଠାରୁ କିଛି ।

ମାନବଜାତିର ଦେବି ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସମ୍ପତ୍ତି,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ଜଗତର ଫଳ ଉନ୍ନତ ।
କରନ୍ତୁ ପ୍ରଶଂସା ହାତଯୋଡ଼ି ସବୁ ଜ୍ଞାନ,
ମୁଁହିଁ ନିନ୍ଦା କଲେ ହେବ ତୁମ୍ଭର କି ହାନ ?

“ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?”

—୧—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ଶୋଇଲୁଣି ସବୁଠାରେ
ଘର ମଧ୍ୟେ ବଢ଼ିଗୁରେ
ଯାହାକୁ ପଚାରେ କେହି କହୁ ନାହିଁ,
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

୨

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ଆସିଲେ ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ି
ଦେଇ ଦେହୁଁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ି
ପଶୁରନ୍ତୁ କେତେ କଥା ମୋହ ମୁଖ ଚାହିଁ
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୩—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ନିଦ ମାଡ଼ିଲୁଣି ବାବା,
ଡାକ ମା ଆସିବେ ଅବା
ଶୋଇବି ମୁଁ ଦେବେ କାନ ପଶନ୍ତୁ ବିଚ୍ଛଇ
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୪—

ବାବା ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
କୋଳେ ରଖିଣ ମୋ ମଥା
କହିବେ କାହାଣୀ କଥା
ମୋ ମୁଣ୍ଡ ମୁହଁରେ ହାତ ବୁଲଇ ବୁଲଇ
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୫—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
ବସି ଶୁଭ ଶିଆଠାରେ
ବଞ୍ଚୁଥିଲେ ବଞ୍ଚଣାରେ
କାହିଁ କାଲିଠାରୁ ଆଉ ବସିଲେ ତ ନାହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୬—

ବାବା ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
କାହିଁ ତ ଯାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ
ଘରୁ ଦିନକର ପାଇଁ
ଦୁଇଦିନ ହେଲ କପା ତାଙ୍କ ଦେଖା ନାହିଁ ?
ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୭—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ଯାଇ ଥାଏ ଖେଳିବାକୁ
 ଯାଏ ଲୋକ ଡାକିବାକୁ
 ଦ'ଶହାରଠାରେ ମୋତେ ଥାନ୍ତି ବାଟ ଚାହିଁ,
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୮—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ତାଙ୍କୁ ହୋଇଥିଲା କ୍ଷୁର
 ଆସୁଥିଲା ଡାକତର
 ଆଜି କାହିଁ ଡାକତର ଆସିଲା ତ ନାହିଁ ?

—୯—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 କଲେ ମୁଁ ଅନ୍ୟାୟ ଅଳି
 ହେଉ ଥାନ୍ତି ମିଛେ ଚଳି
 ଆଜି ମୁଁ କାନ୍ଦୁଛି ସେ ତ ତୁନି କଲେ ନାହିଁ,
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୦—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜ ବେଳେ
 ବସି ଆସନ୍ତି ନିରୋଳେ
 କରୁଥିଲେ ଉପାସନା ହରିଗୁଣ ଗାଇ,
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

— ୧୧ —

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ନ ଲଗୁଣୁ ଶ୍ରେକ, ହାତ-
 ଧରି ସେ ଖୁଆନ୍ତି ଘାତ
 ଆଜିତ ଲଗୁଣୁ ଶ୍ରେକ କେହି ତାକୁ ନାହିଁ ?
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

୩୪

—୧୨—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ରୋଜି ତୁମ୍ଭେ ଆନନ୍ଦରେ
 ବସି ଲେଖୁଥିଲ ଘରେ
 ଆଜି କିପାଁ ବସିଥିଲ ଜଳ ଜଳ ଚାହିଁ ?
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

— ୧୩ —

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ସେ ଦିନ ପଡ଼ିଲା କ୍ଷୁର
 ମୋତେ ବିଛଣା ପାଖରେ
 ରୁଦ୍ଧିଯାଇ ବସିଥିଲେ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ,
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୪—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 କାନ୍ଦିଲେ କରୁଛ ତୁନି
 ଆସେ କାନ୍ଦୁଛ ବାହନି
 କହୁ ନାହିଁ ଟେଡ଼ି, ମାଆ ଆସିବେ କି ନାହିଁ ?
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

—୧୫—

ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?
 ମୋ ମା କି ଆସିବେ ନାହିଁ ?
 ନା ନା ଏହା କହ ନାହିଁ
 କରୁଥିଲେ ମୋ ପାଖକୁ କେ ଆସିବ ଧାଇଁ ?
 ବାବା, ମୋ ମାଆ ଗଲେ କାହିଁ ?

— — —

ଭଗ୍ନୀ ଆନନ୍ଦମୟୀ ଦେବୀ

ତେଜସ୍ବି ଘର ଦ୍ଵାର ଛାଡ଼ି ପରିଜନ,
 ବିଦେଶରେ ବୁଲି ବୁଲି କାଟିବ ଜୀବନ ।
 ବାହୁଡ଼ି ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳୁ ନାହିଁ ଥରେ,
 ତୁହି ବାରମ୍ବାର କିପାଁ ଚାହୁଁ ମନରେ ?

ନ ଜାଣେ କିପାଇଁ କିଏ କରେ ଆକର୍ଷଣ,
ଥରେ ଯାଇ ଦେଖି ଆସିବି ତୋର ଶ୍ରୀଚରଣ ।
କେବେ ତୁ କି ଥାଉ ନାମା ମୋର ନାମ ଧରି ?
ନାହିଁ ନାହିଁ ସବୁ କଥା ପକା ତୁ ପାସୋରି ।
ବିଧାତା ଯାହାକୁ ବାମ ସେ ଲେକଟା ଯାଉ;
ତାହାପାଇଁ ମନେ କଷ୍ଟ କିପାଁ ଦେବୁ ଆଉ ?
ଦେଖି ନାହିଁ ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ ଚରଣ,
ତୋତେ ଦେଖି କିପାଁ କରେ ତାହାକୁ ସୁରଣ ?
ବିରୁଦ୍ଧ କରଇଁ ମନେ ତୋହୁ ଦୟା ସୁରି,
ମାଆ ଥିଲେ କରିଥାନ୍ତେ ସ୍ନେହ ଏହିପରି ।
ଦେଖି ନାହିଁ କାହିଁ ତୋହୁପରି ଦୟାବତୀ,
ଦେଖି ନାହିଁ ତୋହୁପରି ପୁଣ୍ୟବତୀ ସଖୀ ।
ସୋଧ ହିଁସା ଗୁଡ଼ି ଯାଇଅଛି ତୋହୁ ମନୁ,
ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ବହେ ଅଶ୍ରୁ ତୋ ନୟନୁ ।
ଏତେ କି ଦେଇଛି ବିଧି ତୋ ଆଖିରେ ଜଳ ?
ସରିଲ ତ ନାହିଁ ବହି ବହି ଅବରଳ ।
ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋ ହୃଦୟ ସମୁଦ୍ରରୁ ବଳି,
ପର ଦୁଃଖ ଦେଖି ନେତୁ ପଡ଼ଇ ଉଛୁଳି ।

*   *   *   *

ଶେଷବେଳ କଥା ତୋର ଅଛି କି ମନରେ ?
କେତେ କ୍ଷମା ମାଗିଗଲି ସେ ତ ବିନୟରେ ।
କାନ୍ଦୁଥିଲି ବସି ତୋତେ ଦିଶିଛି କି ନାହିଁ,
ନ ହୁଏ ମାଗୁଛି କ୍ଷମା ମୁହିଁ ତାହା ପାଇଁ ।
ଯଦି କରିଥାଏ ଦୋଷ ନ ଧରି ମନରେ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ସୁଖେ ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଦେଖିଛି ତ ବସି ମୃତ୍ୟୁଶୟନୀ ସନ୍ନିଧାନେ,
କିପରି ତେଜନ୍ତୁ ଦେହ ସଖୀ ନାରୀମାନେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି ସେହି ଦେବୀ ଯେଉଁ ବାସେ
ଅନ୍ଧାରୁଣୀ ହୋଇ ନାମ ଯାଅ ତାହା ପାଶେ ।

କରିଛି ତ ଯେତେବେଳେ ପରତପକାର,
ପାଇବୁ ସେ ସ୍ଥାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ।
ଦେଖିବି କି ନାହିଁ ତୋ ଚରଣ ପୁନଃବାର,
ହାତ ଯୋଡ଼ି ତେଣୁ କରୁଅଛି ନମସ୍କାର ।

ମାତୃହୀନ ଦୁଇଗୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶୁ

—୧—

ଭାଇ ବୟସେଟି ବଡ଼ ଭଉଣୀଟି ସାନ,
ଭଉଣୀଟିଠାରୁ ଭାଇ କିଛି ବୁଦ୍ଧିମାନ ।
କାଲିଠାରୁ ମାଆ କାହିଁ ଯାଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି,
ଅଳେଖି ଦୁଇ ପିଲା ଡଳା ପାଡ଼ି ପାଡ଼ି ।
ବିନୟତ ଦୁଇ ଜଣ ବାହନ ବାହନ,
ମନକୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ଭାଇ ହୋଇ ତୁନି ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଭଉଣୀକୁ କଲି ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।
କାନ୍ଦିବାକୁ ବାବା ପରା କରୁଛନ୍ତି ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

— ୨ —

ଆଗେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ମାଆ ଆସୁଥିଲେ ଧାଇଁ,
ଏବେ ତ କାନ୍ଦିଲେ କେହି ପରୁରବେ ନାହିଁ ।
କିଏ ଦେବ ଆସି ଆନୁମାନକୁ ସାନ୍ତୁନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
କାନ୍ଦିବାକୁ ବାବା ପରା କରୁଛନ୍ତି ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

— ୩ —

ଯାଇଛି ତ ସରି ସବୁ, ଗଲ କଥା ଯାଉ,
ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ହେଲେ ମାଆ ଆସିବେ କି ଆଉ ?
ବାବା ତ ଅଛନ୍ତି ଘରେ ଆଉ କି ଭାବନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
କାନ୍ଦିବାକୁ ବାବା ପରା କରୁଛନ୍ତି ମନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

—୪—

ମାଆ ଆଉ କେତେବେଳେ ନ ଆସିବେ ଫେରି
ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ଆସିବା କର ନାହିଁ, ଦେଖି ।
ସଞ୍ଜ ହେଲେ ଯିବା କରିବାକୁ ଉପାସନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
କାନ୍ଦିବାକୁ ବାବା ପରା କରୁଛନ୍ତି ମନା
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

—୫—

ଦେଖ ବାବା କେତେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ମାଆ ପାଇଁ,
ଚାନ୍ଦାଙ୍କ ମନରେ ଆଉ ଦୁଃଖ ଦେବା ନାହିଁ ।
ତୁ କାନ୍ଦିଲେ ହେବ ତାଙ୍କ ମନରେ ବେଦନା,
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।
କାନ୍ଦିବାକୁ ବାବା ପରା କରୁଛନ୍ତି ମନା
କାନ୍ଦନା ସରିଆ, ଆଉ କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ।

— — —

ଦାମ୍ଭିକ

ଅନନ୍ତ ସମୟ—ଜୀବନର ଅବସାନ,
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ବାସସ୍ଥାନ !
ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାଶେ ତବ ଦେହ-କାନ୍ତ,
ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହ ସଞ୍ଚିତ ସମ୍ପତ୍ତି !
ସମ୍ମୁଖେ ବିସ୍ତୃତ ଜ୍ଞାନ ରତ୍ନାକର ମେଳା—
ପାରିବ କି, ପାରିବ କି, ଅତିକ୍ରମି ବେଳା ?
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯାହା ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—
ତାହାସଙ୍ଗେ ବୋଲି ହୋଇପାର ସମକ୍ଷ ?,
କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହ କ୍ଷଣକାଳ-ସ୍ଥିତି,
ବୃଥା ଅହଙ୍କାରେ କପାଁ ହରାଇବ ମତି ?
କରୁଛ ବ୍ୟବସା ହିଂସା ଗର୍ବ କୋଳାହଳ,
ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ସୁଧା ତେଜ ଭସିଛି ଗରଳ ।
ହେ ଦାମ୍ଭିକ, ଚନ୍ଦ୍ର ବେଳେ ପ୍ରାଣପରୀକ୍ଷା,
ଲୋଡ଼ି ଯେବେ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ ଭାଲି ବଞ୍ଚିପଡ଼ି ।

— — —

ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲିବ

ଅନନ୍ତ ସମୟସ୍ରୋତରେ
ସବୁ ଯାଉଛି ଶୁଦ୍ଧି,
ଦିବସ ଶବ୍ଦ ସହଜ
ଆଲୋ ଅନ୍ଧାରରାଶି ।
କେଉଁ ବିଧି କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ
ବସି କେଉଁ ପ୍ରକାର,
ଗଢ଼ୁଛି ଅନନ୍ତ ଦିବସ
ନିଶି ଆଲୋ ଅନ୍ଧାର ?
ନ ଜାଣୁଁ କେବଳ ଶୂନ୍ୟରେ
ଏହି ଦିବସ ନିଶି
ଜୀବର ଅନନ୍ତ ବାସନା
ହଙ୍ଗେ ଯାଇଛି ମିଶି ।
ସେ ବିଶ୍ରାମ ସୁଖ ସ୍ଥାନଟି
କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି,
ଯେଠାରେ ଜୀବର ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଅବସାନ ହେଉଛି ?
ଅସୀମ ଅସୀମ ହେବ ସେ
ଅନନ୍ତରୁ ଅନନ୍ତ;
ନୋହିଲେ ଅସୀମ ପଦାର୍ଥ
ତହିଁ ଧରେ କେମନ୍ତ ?
ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ଅସୀମ
ଶୋଇ ରହେ କପରି ?
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ୱପନେ ନ ପାରେଁ
ତାହା କଳ୍ପନା କରି ।
ସେ ଅସୀମ ମହାରାଜ୍ୟରେ
ମୁହଁ କରେ ସଞ୍ଚାର;
କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଅଟଇ
ପରମାତ୍ମ ପ୍ରକାର ।
ନ ଜାଣେ କପରି କପାଁଲ
କରେ ମହାବାସନା;
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ୱପନେ ନିଦ୍ରୁତ
ପ୍ରାଣେ ଭଜକାମନା ।

କାହିଁ ପରମାଣୁ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ
 କାହିଁ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ,
 ମୋହର ଅନନ୍ତ କାମନା
 ତହୁଁ ବଳ ପ୍ରକାଶ ।
 ପ୍ରତି ପରମାଣୁ ପାଶରେ
 କେଉଁ ଭିକ୍ଷା ମୋହର ?
 ପ୍ରତିବନ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ
 ତହିଁପାଇଁ କାତର ।
 କେଉଁ ବିଧାତା ସେ କପାଳ
 ମୋତେ କେଉଁ ରୂପରେ,
 ଅଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନେ ବାନ୍ଧିଛି
 ପ୍ରତି ଅଶ୍ରୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ?
 ନ ଜାଣେ ତହିଁରେ ଅଛି କି
 ମୋର ଜୀବନମୂଳ,
 ପ୍ରତି ପରମାଣୁ ନିମନ୍ତେ
 ଯେମୁଁ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ।
 କି ପରମ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ସେ
 ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଅସୀମେ,
 ଲେଉଟି ଲେଉଟି ତାହା ନ ପାଇ
 ପଡ଼ି ରହେ ଅନ୍ତମେ ?
 ଯେଣିକି ଚାହୁଁଛି ଅନନ୍ତ
 ଅନନ୍ତରୁ ଅନନ୍ତ,
 ଯାଇ ନ ପାରନ୍ତି ତେଣିକି
 ଭେଦ କରି ବିଚାର ।
 ହିର ହୋଇ ରହି ନ ପାରେ
 ସ୍ୱପ୍ନାନରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ,
 ଅନନ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ-ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ
 ବିଚଳିତ ସନ୍ତତେ ।
 ଅନନ୍ତକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସେ
 ବୃଷ୍ଟି ତହିଁରେ ଲୀନ,
 ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରବଣ ହେଲିଣି
 ଶବ୍ଦଜ୍ଞାନ ବିହୀନ ।

ଟିକି ଅନୁଭବ ବିଗତ
 ଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ,
 ନିଜକୁ ହରାଇ ବସିଛି
 ଅନ୍ଧକାର ସାଗରେ ।
 ଆଲୁଅ ପଛରେ ଅନ୍ଧାର
 ତହିଁ ପଛେ କି ଅଛି,
 ଅନୁଭବେ ତାହା ନ ଜାଣି
 ତୁନି ହୋଇ ବସିଛି ।
 କିଛି ନାହିଁ ଆଉ ମନରେ
 ସେହି କଥା କେବଳ,
 କାହିଁରେ ଅଛନ୍ତି ମୋହର
 ଜୀବନର ସମ୍ବଳ ।
 ଅଜାଣରେ ରବି ଉଦୟ
 ଶଶୀ ତାରାମନ୍ଦୟ,
 ପ୍ରସ୍ତର କୁସୁମ ପରାୟେ
 ସେହି ଶବ୍ଦ ଉଦୟ ।
 ଆଲୁଅ ପଛରେ ଅନ୍ଧାର
 ମାଡ଼ି ଆସଇ କାହୁଁ ?
 ଅନନ୍ତରେ ମିଶି ଯାଉଛି
 ଆସି ମେଲି ନ ଚାହୁଁ ।
 ଏହିପରି ଆସି ଯାଇ ସେ
 ମୋତେ କଲଣି କ୍ଳାନ୍ତ
 ଛୁଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ତଥାପି
 ଧରିଅଛି ନିତାନ୍ତ ।
 ଅନନ୍ତ ପୀପାସା ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ଆଉ ନ ପାରେ ସହି,
 ଅତ୍ୟୁତ୍ସାହୀନା ଯେଣୁ ସେ
 ଅଛି ହୃଦୟେ ବହି ।
 ପ୍ରତି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଚାଲୁଛି
 କରି ମହାକାମନା
 କେଉଁ ଅନ୍ତରରେ ନ ଜାଣେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ବାସନା ।

ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ଅଥବା

ଧାଉଁଥିବ ଏପରି

ଯେତେକାଳ ଯାଏ ନ ପାରେଁ

ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଧରି ।

ବିଶ୍ରାମ ନ କରି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ

ଯିବ ସେଠାକୁ ଧାଇଁ,

ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲିବ

ତାକୁ ପାଇବା ପାଇଁ ।

ଏ କି ଲୀଳା

ଏ କି ଲୀଳା ମହାପ୍ରଭୁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ,
ମନୁଷ୍ୟକୁ ସନ୍ତୋଷିତ ଏତେ କାହିଁ ପାଇଁ ?
ତୁମ୍ଭେ ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ଜଗତ ଈଶ୍ଵର,
ମାନବଜୀବନ ପରମାତ୍ମା ସ୍ଵପ୍ରୀତି ।
ତୁମ୍ଭ ସୃଷ୍ଟି ଗ୍ରାସ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଜଗତ ନିବାସୀ,
ଆଉ କେଉଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରୁ ନାହାନ୍ତି ତ ଆସି ।
ଦେବାକୁ ମାନବେ କଷ୍ଟ କରୁଛ କୌଶଳ,
ବୋଲ ବୋଲ ପ୍ରଭୁ ଏଥୁ ପାଅ କେଉଁ ଫଳ ?
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୁଅନ୍ତୁ ଯେବେ ନ ଥିଲ ତ କଥା,
ସବୁ ସହିଯାନ୍ତି ତୁନି ହୋଇ ପୋତି ମଥା ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଣାସାଗରରେ,
ତେବେ କିପାଁ ପକ୍ଷପାତ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ?
କରୁଣାସାଗର ପରା ଯିବ ବୋଲି ସରି,
ସାବଧାନେ ବାଣ୍ଟୁଅଛ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ?
ନିଅଣ୍ଟ ଯେ ହେବ ଏହା ପୂର୍ବୁ ଥିଲ ଜାଣି,
ତେବେ କିପାଁ ପୋଷି ରଖିଅଛ ଏତେ ପ୍ରାଣୀ ?
ବଶ୍ୟାବଶ୍ୟ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଦେଖେଁ ପକ୍ଷପାତ,
କେହି ପାଏ ଇଚ୍ଛା ବଳ କେହି ତୁଚ୍ଛାହୀନ ।
କାହାକୁ କରୁଛ ଆଜି ଦଣ୍ଡିତସଂସାର,
କାହାକୁ କରୁଛ କାଲି ଦାଣ୍ଡର ଉକାଶ ।

ବୋଲିବ ବା ବାଞ୍ଛି ଦେଇଅଛ କର୍ମଫଳ,
ମାତ୍ର ଏହି କଥା ଯିଲ ଉଣ୍ଡାଣ କେବଳ ।
ନ ଦେଇଥାଆନ୍ତୁ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ମୋତେ ଯେବେ,
ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କି ମୁହିଁ କରିଥାନ୍ତି କେତେ ?
ଜଣା ନାହିଁ ମୋତେ କର୍ମଫଳ ଭବିଷ୍ୟତ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସକଳ ଜଣାଅଛି ଅବଶ୍ୟତ ।
ପ୍ରଥମରେ ଦେଖି ମୋର ମନ୍ଦ ଆଚରଣ,
ବୋଲ ବୋଲ କଲ ନାହିଁ କିପାଁ ନିବାରଣ ?
କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞାନରେ ଯାହା କରିଅଛୁ ଯାଇ,
କେଉଁ ଯୁକ୍ତିବଳେ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ?
କେଉଁ କର୍ମଦୋଷେ ଦେଉଅଛ କେଉଁ ଦଣ୍ଡ—
ଜଣାଇ ନ ଦେଇ କରୁଅଛ ଲକ୍ଷଭଣ୍ଡ ।
ବାନ୍ଧ ତ ଦେଉଛ ଅନ୍ଧପଟଳୀ ନୟନେ,
ଭଲ ବାଟ ଚିହ୍ନି ଚାଲି ଜାଣିବ କେସନେ ?
ଅଥବା କଳ୍ପସେ ହେଲେ ଆମ୍ଭ କଳ୍ପସିତ,
ବିପଦ-ଅନଳଦାହେ କର ସଂଶୋଧିତ ?
ସୁନାକୁ ସୁନାସ ପୋଡ଼ି ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ,
ରଣାଣି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଯଥା କରେ ପୁଟ ଦେଇ ।
ତୁମ୍ଭେ କି ସୁନାସ ଦେବ ପୋଡ଼ୁଛ ଆତ୍ମାକୁ,
କଳକଜଡ଼ିତ ପାପଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ?
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଦେବଦେବ କି କଥା ନ ଜାଣ,
ସହି କି ପାରିବ ଏଡ଼େ ପୋଡ଼ା ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରାଣ ?
ତେଣୁ ତ କହୁଛି ଏତେ କଥା କିପାଁ ହେଲ,
ନ ଦେଇ ତେତାଇ ଆଗେ ପୋଡ଼ାଯାଏ ଗଲ ?
ପୁରସ୍କାର ମଧ୍ୟ ଦିଅ ଭଲକାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣି,
ଦେଇ କିପାଁ ପଛେ ପଛେ ନିଅ ହାତୁଁ ଟାଣି ?
ଅଳ କଲ ସତ ଏହା ଦିଅ ତାହା ଦିଅ,
ଦେଇ ସାରି କିପାଁ ପୁଣି ବାହୁଡ଼ାଇ ନିଅ ?
ସତ ଅଟେ ଜାତ ମନେ ଅନନ୍ତ ବାସନା,
କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲ ନାହିଁ ଦିନେ ତ କାମନା ?
ନ କରିବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ଥିଲ ମନେ,
କିପାଁ ପୋଡ଼ୁଅଛ ପ୍ରାଣ କାମନା-ଦହନେ ?

ଆନ କଥା ଶୁଣି ଆଗେ ମୋହ କଥା କହ,
 ଶୁଣି ତ ଦେଇଛ ମୋର ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ।
 ଅମୂଲ୍ୟ ମଣିକଟିଏ ଦେଇଥିଲି ମୋତେ,
 ଯେନ ବସିଥିଲି କର ମନରେ ପରତେ ।
 ଏହି ନୋ ଜୀବନସଙ୍ଗୀ ବୁଝି ଜ୍ଞାନ ବଳ,
 ସମ୍ପଦେ ଉପଦେ ହେବ ଜୀବନସମ୍ବଳ ।
 ଆହା ଆହା ବଳେ ନେଲି ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇ,
 ଭଣ୍ଡାର କି ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲି ତାକୁ ଯେନ ଯାଇ ?
 ସ୍ବର୍ଗେ କି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲି ଲବଣ୍ୟମାୟା ?
 ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ଚିର ଦେଇ ନେଲି କିରି ଶ୍ରେଣୀ ।
 ତୁମ୍ଭକୁ କି ତାହା ପାଇଁ କରିଥିଲି ଅଳି ?
 ହାତେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲି ସିନା ବଳି ବଳି ।
 ଆଉ ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ଏତେ କଥା ଭାଳି,
 ଆଉ ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ଏତେ ଦେଇ ଗାଳି ।
 ଯେଣିକି ଅନାଇଁ ଦେଖେ ସମସ୍ତ ଅନଳି,
 ଥକି ପଡ଼େ ମନ ଟପି ନ ପାରି ଦିଗଳି ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଟ୍ୟଶାଳା ନେପଥ୍ୟ ଅନ୍ଧାରେ,
 ବୁଝିବ କି ସାଧ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇପାରେ ?
 ନ ଭାଳିବ କିଛି କଥା ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର,
 ଏତିକି ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବନଶ୍ରେଣୀ ।
 ତୁମ୍ଭକୁ ଯଦ୍ୟପି କରେ କେତେ ଅପତ୍ୟୟ,
 ନିଶିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମୋତେ ଦିଶେ ଶୂନ୍ୟମୟ ।
 ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଶୂନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନ ଥିଲେ ମୋ ମନେ,
 ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଆଶାହୀନ ବ୍ୟାକୁଳଜୀବନେ ।

ନାରୀ

ଉପାତା ବିଚିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ରମଣୀ-ଶରୀର,
 ତହୁଁ ବଳି କିବା ଅଛି ଜଗତେ ରୁଚିର ।
 ସଫାର କଞ୍ଚକବନେ କୁସୁମିତା ଲତା,
 ମୂର୍ତ୍ତିମୟ କିବା ପ୍ରସ୍ତରଗି ପବିତ୍ରତା ।

ତୃଷ୍ଣା ଦୂର କରେ ପୂର ମହାକାମା ଜଳ,
 ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରେ ନାଶରୂପ ଜୀବନ ଶୀତଳ ।
 ସ୍ବର୍ଗ ପାରିଜାତ ଜଣି ବଦନ କମଳ,
 ଅମୃତଲହରୀ ଗଣ୍ଡଦେଶେ ଢଳିଢଳି ।
 ମାଳ ମାରଦର ତଳେ ଭାସିଯାଏ ଇନ୍ଦ୍ର,
 ପ୍ରେମରସ ଦମାଭୂତ କିବା ସୁଧାସିରୁ ।
 ଚପଳ ଗୁହାଣୀ ତଳେ ନୟନର ପ୍ରାନ୍ତେ,
 ବିକଟ କମଳ ଯେହ୍ନେ ତରଙ୍ଗ ଆଦାତେ ।
 ରମଣୀ ହୃଦୟ ପଦ୍ମ କଳକା ଆକାର,
 ଦୟା ମାୟା ସ୍ନେହ ଭକ୍ତି କିବା ପ୍ରପାକାର ।
 ନିର୍ମଳ ଚରଣ ପୂଜନନା ଯେ ମାନବ,
 ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସୁଖମା ସେଥି କରେ ଅନୁଭବ ।
 ବାଳକ-ଜୀବନଦାୟୀ ଅମୃତଭଣ୍ଡାର,
 କଦର୍ଯ୍ୟ ନେତ୍ରେ ତାହା ଦେଖେ ଦୁର୍ବରୁର ।
 ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତିଠାରୁ ଏହି ଜଗତ ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ଜଗତର ସାରଭୂତା ରମଣୀସମ୍ପତ୍ତି ।
 ନଳିନୀ ନୟନା ନାଶ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରତିମା,
 ଗୁହଣୀ ଗୁହର ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସୁଧାମୟରମା ।
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—ଦେବତା—ଶିଶୁ ପାଳନ୍ତି ଜନନୀ,
 ନାଶ ଯୋଗେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବରେ ଅବନୀ ।
 ଯହିଁ ନାଶ ତହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତହିଁ ସ୍ବର୍ଗଧାମ,
 ଶୂନ୍ୟ ସେ ଗୃହ ଯହିଁ ନାହିଁ ନାଶ ନାମ ।
 ଏପରି ନାଶକୁ ଯେବା କରେ ଅନାଦର,
 ନିବେଦ୍ୟ ରାସସ ସେହ ପାଷଣ ପାମର ।

ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହୁ

କାମନା ଯାତନା ହୃଦେ ଚନ୍ଦ୍ରା-ବୋଝ ଶିରେ,
 ପଦ ପଦ କରି ଚାଲୁଅଛି ଧୀରେ ଧୀରେ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାସକ କାହିଁ ପାରୁ ନାହିଁ ରହି,
 ଅବିରାମ ଚାଲିଯାଏ ବିଦେଶୀ ବାଟୋଇ;
 ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହୁ । ୧ ।

ଅଇଲ ସେ କାହୁଁ ପୁଣି ଯିବ କେଉଁଠାକୁ,
ନ ଜାଣି ଚାଲୁଛି ପାରୁ ନାହିଁ ରହିବାକୁ,
ସନ୍ତାପ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବୋଧେ ପାରୁ ନାହିଁ ଥୋଇ;
ଅବିରାମେ ଚାଲିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୨ ।

ପ୍ରାଣାଧିକ ପ୍ରିୟତମ ଜାତି ବନ୍ଧୁଗଣ;
ସାଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଜଣ ଜଣ;
ବିଳାପ ହୃଦୟ କରି ଶୂନ୍ୟମନା ହୋଇ,
ଅବିରାମେ ଚାଲିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୩ ।

ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରମାର୍ଗେ କରୁଛି ଗମନ,
ପଛକୁ ଯାଉଛି ଜଣ ନିଶାର ସ୍ୱପନ;
ଆଶାର ଆଲୋକ ଦେଖି ବିମୋହିତ ହୋଇ,
ଅବିରାମେ ଚାଲିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୪ ।

ବିପଦ-କଣ୍ଠକ କେତେ ଭୁଲୁଛି ପଦରେ,
କଳ୍ପନା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁଖ ଦେଖେ ସମ୍ମୁଖରେ;
କେବେ ହାସ୍ୟ କେବେ ଅଶ୍ରୁ ନେତ୍ରି ଯାଏ ବହି,
ଅବିରାମେ ଚାଲିଯାଏ ଜୀବନ ବାଟୋଇ;

ଆଉ ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହି । ୫ ।

ଆଶା

ଚାଲିଯାଆ ଚାଲିଯାଆ, କିଛି ଲୋଡ଼ାନାହିଁ,
ଯାଆ ତାହା ପାଶେ ଯେବା କାନ୍ଦେ ତୋହପାଇଁ ।
ସେ ଦିନ ଯାଇଛି ମୋର ତୋ କଥାରେ ଭୁଲି,
କରୁଥିଲି ଛାଡ଼ି କୁଣ୍ଢେ ଯାଉଥିଲି ଫୁଲି ।
ଦେଖ ଦେଖ ଚାହିଁ ଏତେବେଳେ ମୋ ହୃଦୟ,
ନାହିଁ ମାୟା ନାହିଁ ସ୍ନେହ ଶୂନ୍ୟ ମରୁମୟ ।
ଜାଳ ଦେ ଅନଳ କିମ୍ବା ଫୁଟା ପଦ୍ମଫୁଲ,
ନ ହେବି କାତର ଅବା ନ ହେବି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ।

ସଟାବଟା କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଚରକାଳ,
ପଡ଼ିଲଣି ଦାନ୍ତ ପାଚିଲଣି ମୁଣ୍ଡବାଳ ।
ଆଉ ଯେବେ ଥରେ ଯିବି ଭୁଲି ତୋ କଥାରେ,
ଧନ ମୋତେ ଶତ ଧନ ହଜାରେ ହଜାରେ ।
ତୋତେ ପୋଷିବାକୁ ନାହିଁ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ,
ଦେଖ ଦେଖ ପୋଡ଼ି ଜଳି ହୋଇଛି ଶୂନ୍ୟାନ ।
ଶାନ୍ତି ମହାଦେବୀ ଆସି ଦ୍ୱାରେ ଛନ୍ଦି ବସି,
ଦେଖାକୁ ଗୋଡ଼ରେ ପେଲି ପୂଜିବି ରାକ୍ଷସୀ ?
ଦେଖା ଯା ସ୍ୱପନ ତାକୁ ଯେବା ତୋତେ ଲେଡ଼େ ।
ବଡ଼ା ନା ବଡ଼ା ନା ଗୋଡ଼ ମୋ ଆଗକୁ ଭୁଡ଼େ ।
କାଟିଛି ଜୀବନ ତୋରପାଇଁ କାଦି କାନ୍ଦି,
ପିଲି ଭଣ୍ଡାଣିଆ କଥା ରଖିଦେ ତୁ ବାନ୍ଧି ।
ଶାନ୍ତିଜଳେ ଉଦ୍‌ବାର ଯେ କଲ୍ଲ ଜୀବକା,
କି କରିବ ଆଶା-ମାୟାବିମ୍ବ-ମର୍ତ୍ତବିକା ?
ତୋ ମୋହିନୀମନ୍ତ୍ରେ ଭୁଲି ଯାଇ କେତେଥର,
ପଡ଼ିଛି ଅନଳେ ଡେଇଁ ଗିଳିଛି ପଥର ।
ତୋହପରି ଦଶାଦାର ନାହିଁ ସିଦ୍ଧବନେ,
କେତେ କଷ୍ଟ ଦେଇପାରୁ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନେ ।
ଆଉ ତୁ ମଣ ନା'ମୋତେ ଲୋକ ପିଲୁଭଳି,
ତୋ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଦେହ ଉଠୁଅଛି ଜଳି ।
ଭୁଲି ଯା ତାହାକୁ ଯେ ନ ଜାଣେ ତୋ କୌଶଳ,
ଭାଙ୍ଗି ଖାଇଅଛି ତେର ମହାକାଳଫଳ ।
ଆହା ! ତୋହ କଥା ଶୁଣିପାରେ କାନ ତେର,
ଯାଇଅଛି ଚାଲି ଯାହା ଆସିବ କି ଫେର ?
ଭାଙ୍ଗି ଭସ୍ମ ହୋଇ ଯାଇଅଛି କୋହନୁରୁ,
କୋଟିଏ ମାଣିକ୍ୟ ନୁହେଁ ତହିଁକି ପ୍ରବରୁ ।
ଆଉ ଭୁଲାଇବୁ ମୋତେ କି ଗ୍ରାସ ଦେଖାଇ ?
ତେବେ କି କରିବୁ ଆଉ ପାଶେ ବସିଥାଇଁ ?
ଯାଆ ଯାଆ ମୋ ପାଶକୁ, ଜୁହାର, ଜୁହାର,
ଅଉ ତୁ ଆସିବୁ ନାହିଁ ବୁଝି ଖବରଦାର ।

ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି ।

ମାରବେ ଅନ୍ଧାର ଘରେ

ଶୋଇଥିଲି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ

କୋମଳ ସୁପାତ ସୁଖବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଲାଗି,

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି । ୧ ।

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି ।

ନ ଥିଲା ତ କୋଳାହଳ

ଝଞ୍ଜାବାୟୁ ବୃଷ୍ଟିଜଳ,

ସହସା ଆସିଲା ମୋର ବଜ୍ର ଶବ୍ଦ ଲାଗି,

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି । ୨ ।

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି ।

ବହୁଥିଲା ସୁପବନ,

ଦେଖୁଥିଲି ସୁସ୍ବପନ;

ଅଳସ ଅବଶ ଅଙ୍ଗ ଦେଉଥିଲୁ ଭାଙ୍ଗି,

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି । ୩ ।

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି ।

ଭାଙ୍ଗି ଗଲା ସେ ସ୍ବପନ,

ଭାଙ୍ଗି ଯାଉ ଏ ଜୀବନ;

ଆଉ କିପାଁ ବଞ୍ଚୁଥିବ ଆଉ କାହା ଲାଗି ?

ଆହା ଆହା ଆହା ମୋର ନିଦ ଗଲୁ ଭାଙ୍ଗି । ୪ ।

ମାତଃ ପୃଥିବୀ

ସଉଲଣି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବେ ହାତ ଧୋଇ,

ଜୀବନର ପାଞ୍ଜି ବିଜ୍ଞା ଦେଉଅଛି ଥୋଇ;

ବୃଥା ଧରିବା ଜୀବନ,

ଜଗତେ ଜଞ୍ଜାଳ ମାତ ଅଙ୍ଗଗଳୟନ । ୧ ।

ତୋ ଉପରେ କରିଅଛି କେତେ ଅନ୍ଧାରୁର,

ଗଣି ହେବ ନାହିଁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଦେଲେ ଗାର;

କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିବାକୁ,

ଧରି ରଖିଅଛି ଆଉ ଏହି ଦେହଟାକୁ ? ୨ ।

କାନ୍ତି ନେ ମା ତୋହ ଅଂଶ ଯା ଅଛି ଶରୀରେ,

ସଲଳ ସଲଳେ ମିଶୁ ସମୀର ସମୀରେ,

ତେଜେ ତେଜ ମିଶିଯାଉ,

ନିଜ ନିଜ ଅଂଶ କିପାଁ ରଖିଅଛି ଆଉ ? ୩ ।

ଆପଣା ଆପଣା ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଂଶ ନେଇ କାନ୍ତି,

ଉଡ଼ିଯାଏଁ ସେ ଦେଶକୁ ଦିଅ ମୋତେ ଛାଡ଼ି;

ସେଉଁଠାକୁ ଧାଏଁ ମନ,

ଏଠାରେ ତ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ୪ ।

ଦେହ ଜଡ଼ ମନ ଜଡ଼; ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ

ହସ୍ତ ପଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅହଳା ପାଶାଣ;

ବିସ୍ତାରିତ ମୂଳ ଡାଳ

ସୁଷ୍ପନ୍ଦିନ ଶୁଷ୍କତରୁ ଉଦ୍ୟାନ ଜଞ୍ଜାଳ । ୫ ।

ଯେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ରହିବାକୁ;

ଦୟାମୟ ଛନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖିବାକୁ;

କିବା ଅଛି ମୋହଠାରେ ?

ଜଗତ ଚକ୍ଷୁ ତାଙ୍କ ମହମା କୁପାରେ । ୬ ।

ମାତୃସ୍ତୋତ୍ର

ଜୟ ଦେବ ପରାବର୍ତ୍ତ୍ୟ କୈବଲ୍ୟଦୟିନୀ,

ଜଗତଜନନୀ ଗତିମୁକ୍ତିଦୟାୟିନୀ;

ତୋତେ ଆଶ୍ରେ କରି ଦେବ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ,

ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୧ ।

ପ୍ରାଣରୂପେ ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେ ବିଭଜିତା,
ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରରୂପେ ଭକ୍ତଜନରେ ପୂଜିତା;
ଚକ୍ରତଳସ୍ଥନେ ତୋତେ ଦେଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୨ ।

ଚେତନାରୂପରେ ଭୂତେ କରି ବିଚରଣ,
ତୁମ୍ଭେ ସିଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ନିଦ୍ରା ଜାଗରଣ;
ସୁଧାରୂପେ ବିଭଜିତ ଅଛ ସର୍ବଭୂତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୩ ।

ମହାଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ ଭୂତମଣ୍ଡଳର ଗୁପ୍ତା,
ତୁମ୍ଭେ ଚୂଷ୍ମା, ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତି ମାୟା;
ଶ୍ରଦ୍ଧା ମେଧା ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ବ୍ୟାପିଛ ଜଗତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୪ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ଭୂତେ ଅବସ୍ଥିତ,
ତୁମ୍ଭେ ଭୂଷ୍ମି ତୁମ୍ଭେ ପୃଷ୍ଠି ତୁମ୍ଭେ ସ୍ମୃତି ବୃତ୍ତ;

ଦୟାରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ ଅଛ ପ୍ରତି ଭୂତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୫ ।

କନ୍ଦମୂଗରେ ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ ଅଧିଷ୍ଠାଣୀ,
ନିଖିଳଜନନୀ ଶାବ ଅନ୍ନପାନଦାଣୀ;
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଆଶ୍ରେ କରିଛନ୍ତି ତୋତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୬ ।

କଳା କାହ୍ନା ଆଦି ରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଜନନୀ,
ଅନନ୍ତକାଳର ପରିଣାମ ପ୍ରଦାୟିନୀ;
ଅଭିମୁଖ କରି ନ ପାରଇ କାଳ ତୋତେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୭ ।

ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ବିନାଶିନୀ ତୁମ୍ଭେ ମୂଳାଧାରୀ,
ବ୍ରହ୍ମମୟୀ ସନାତନୀ ଦେବୀ ପରାସ୍ପରୀ;
ଗୁଣାଶ୍ରୟେ ଗୁଣମୟେ ଭକ୍ତ ଆଶ୍ରୟେ,
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ । ୮ ।

— — —

ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗ୍ରହ

ଉପନିଷଦ୍‌ସଂଗ୍ରହ

ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବେଦୀୟା ଈଶୋପନିଷଦ୍

ମନରେ ଗ୍ରାନ୍ତବ ଏମନ୍ତ, ଜଗତ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ ।
ପରମ ଆତ୍ମା ଆକ୍ରାନ୍ତନ, କର ରଖିଛୁ ଅନୁଷ୍ଠ ।
ତେଜବ ବିଷୟ ଆସନ୍ତୁ, ନିର୍ଲୋଭେ ପରର ସମ୍ପତ୍ତି ।
ସାଧୁ କର୍ମରେ ଦେଇ ମନ, ଧାରଣ କରିବ ଜୀବନ ।
ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଶତ ବର୍ଷ, ଯତନ କରିବ ଅବଶ୍ୟ ।
ଆହେ ମାନବ କର ଜ୍ଞାନ, ଅନ୍ୟସ୍ତ ନାହିଁ ପରିହାସ ।
ଯେ ଆତ୍ମାତ୍ମା ଦୁର୍ବରୁର, କରଇ ଆତ୍ମା ଅସ୍ଥିକାର ।
ସବଦା ଅବିଦ୍ୟା ବଶରେ, ଭ୍ରମନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗରେ ।
ତାହାଙ୍କ ହେଲେକ ଦେହାନ୍ତ, ଅସୁର ଦେହ ହେବେ ପ୍ରାପ୍ତ ।
ହେଲେହେଁ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅତଳ, ବ୍ୟାପିଅଛନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥଳ ।
ସେହି ଯେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି, ମନରୁ ମଧ୍ୟ ବେଗବାନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ସହଜରେ, ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନ୍ତି ସେ ଶରୀରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି, ଯେଣୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅବଗାମୀ ।
ସ୍ଥିର ହେଲେହେଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କରନ୍ତି ସର୍ବ ଅତିକ୍ରମ ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ଥାଇ ଅଧିଷ୍ଠିତ, ବାୟୁ ହେଉଛି ପ୍ରବାହିତ ।
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ପବନ, ବିଅଇ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଜୀବନ ।
ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିରନ୍ତରେ, ଅଛନ୍ତି ଦୂରେ ସମୀପରେ ।
ବାହାରେ ପୁଣି ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ, ଅଛନ୍ତି ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ।
ଆତ୍ମାରେ ଯେ ଜ୍ଞାନୀ ସକଳ, ଦେଖନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କର ପାରନ୍ତି ହୃଦୟମ ।
କାହାକୁ ସେହି ଜ୍ଞାନବାନ, କରନ୍ତି ନାହିଁ ଭୁଲ୍ଲଜ୍ଞାନ,
ଆତ୍ମା ଯେ ସର୍ବ ବସ୍ତୁରୂପୀ, ଏ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିବ ଯଦ୍ୟପି ।

ଏକଲଦର୍ଶୀ ଜ୍ଞାନଗଣ, ନୁହନ୍ତି ମୋହେ ଅଚେତନ ।
ସେ ପରମାତ୍ମା ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ପାପ ନ ସ୍ପର୍ଶଇ କଦାପି ।
ସେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଅଶରୀର, ତାହାଙ୍କଠାରେ ସର୍ବଶିର ।
ସ୍ୱପ୍ନ ମନର ନିୟନ୍ତ୍ରା, ସକଳଦର୍ଶୀ ସର୍ବ କର୍ତ୍ତା ।
ପ୍ରଜାଙ୍କ ହୃଦେ ଭଗବାନ, କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ବ୍ୟାଧାନ ।
କେବଳ କର୍ମେ ଅନୁରତ, ଥାଆନ୍ତି ଲୋକ ଯେ ସମସ୍ତ ।
ଅଥବା ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ, ମଗ୍ନ ଥାଆନ୍ତି ଦେବ ଜ୍ଞାନେ ।
ଏପରି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ, ନ ପାନ୍ତି ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ ।
ଦେବତା ଜ୍ଞାନ କର୍ମଫଳ, ପୃଥକ ଜାଣିବ କେବଳ ।
ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନେ, ବୋଲନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଗଣେ ।
ଦେବତା ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ଦୁଇ, ପୁରୁଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟଇ ।
କର୍ମେ ମୃତ୍ୟୁରୁ ହୁଏ ମୁକ୍ତ, ଜ୍ଞାନରେ ଲଭନ୍ତି ଦେବତ୍ୱ ।
ଅବିଦ୍ୟାରୂପିଣୀ ପ୍ରକୃତି, ସେବା କରଇ ଯେ କୁମତି ।
ସେ ଲୋକ ମିତଳ ଦେହାନ୍ତରେ, ଅଜ୍ଞାନରୂପ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମେ, ଆସନ୍ତୁ ଥାନ୍ତି ଯେ ଅଧମେ ।
ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅବଶେଷେ, ମିଳନ୍ତି ଅନ୍ଧକାର ଦେଶେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ଏହା ବୋଲିଛନ୍ତି, କାର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ଯେ ପ୍ରକୃତି,
ପୃଥକ ଉପାସନା ଫଳ, ଲଭନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନୀ ସକଳ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଯେ ପ୍ରକୃତି, ଉଭୟେ ପୂଜେ ଯେ ସୁମତି ।
ପୂଜ ସେ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭକୁ, ଜଣିପାରଇ ମରଣକୁ ।
କର ପ୍ରକୃତି ଉପାସନା, ଅମୃତ ଲଭେ ମହାମନା ।
ଜଗତପୋଷକ ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ! ଅନନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।
ତୁମ୍ଭର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପାତେ, ବ୍ୟାପି ରହିଛି ବିଶ୍ୱଗାତେ ।
ଆତ୍ମକୁ ଦେବାକୁ ଦର୍ଶନ, ମୋଚନ କର ଆବରଣ ।

ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ ପୋଷକ ! ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଳକ ।
 ଏକାକୀ କରିଣ ଗମନ, ସଫଳ କର ପ୍ରାଣୀଗଣ ।
 ହେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ତନୟ ! ଅଟ ଆପଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
 ରଶ୍ମିକୁ କରନ୍ତୁ ସଫଳ, ତେଜକୁ କରନ୍ତୁ ଆୟତ୍ତ ।
 ତୁମ୍ଭର ଆକୃଷ୍ଟ ଶୋଭନ, କରିବ ବେଳେ ଦରଶନ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଯେ ପୁରୁଷ, ତାହାଙ୍କୁ କରୁଛି ଶୁଷ୍କ ।
 ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କୃପା କର ଆଜ, ମୋହର ଏହି ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
 ବାୟୁ ସ୍ୱରୂପ ଅମୃତରେ, ମିଳିତ ହେଉ ସହଜରେ ।
 ଶରୀର ହେଉ ଭସ୍ମସାତ, ଆଦେଶ କର ଦିନନାଥ ।
 ଆପଣା କୃତକାର୍ଯ୍ୟମାନ, ବାରେକ କରନ୍ତୁ ପୁରଣ ।
 ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ ହେ ଅନଳ, ଭୁଞ୍ଜିବା ପାଇଁ କର୍ମଫଳ ।
 ରହିଣ ତୁମ୍ଭେ ପୁରୋଗଣେ, ନେଉନ୍ତୁ ଆମକୁ ସୁମାର୍ଗେ ।
 ମୋ ମନୁ ଆହେ ବୈଶ୍ଵାନର , କୁଟିଳ ପାପ ଦୂର କର ।
 ତୁମ୍ଭ ରରଣେ ବାରମ୍ବାର, କରୁଛି ଦେବ ନମସ୍କାର ।

ଓଁ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ହରିଃ ଓଁ

କିନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧଧର୍ମଦେବୀୟା

ବାଜସେନେୟ ସହିତୋପନିଷତ୍

ବା

ଶିଶୋପନିଷତ୍

ଅଥବାବେଦୀୟା ପ୍ରଶ୍ନୋପନିଷତ୍

ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ

ସୃକେଶା ଶ୍ରବତୀନ * ନାମ, ଶିବଙ୍କ ପୁତ୍ର ସତ୍ୟକାମ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାମ ଗାର୍ଗ୍ୟ, କବନ୍ଧୀ କାତ୍ୟ ନାମହାସନ ।
 ଅଶ୍ୱଳ ପୁତ୍ର ଯେ କୌଶଲ୍ୟ, ସମସ୍ତେ ଜ୍ଞାନରେ କୁଶଳ ।
 ଏ ବିପ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମପରପୁଣ୍ୟ, କରନ୍ତି ସତ୍ୟ ଆଚରଣ ।
 ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଅନେଷଣେ, ଚଳିଲେ ଏ ସର୍ବ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ।
 ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ବିଶାରଦ, ଥିଲେ ମହର୍ଷି ପିପିଳାୟ ।

ସମିତ ହସ୍ତେ ବିପ୍ରଗଣେ, ମିଳିଲେ ରୁଷିଙ୍କ ଚରଣେ ।
 ସମସ୍ତେ ହୋଇ ଏକମତା, ପୂଜିଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କଥା ।
 ସେ ମହାରୁଷି ପିପିଳାୟ, ବୋଇଲେ କରିଣ ଆହ୍ଲାଦ ।
 ଯାଅ ହେ ତୁମ୍ଭେ ରୁଷିଗଣେ, ବସିବ ଶାନ୍ତରେ ନିର୍ଜନେ ।
 ତପସ୍ୟା, ପ୍ରଜ୍ଞା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ; କରିବ ବର୍ଷେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ତଦନ୍ତେ ଆସି ସୁନବାର, ପୂଜିବ ଏହି ସମାବୁର ।
 ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତାହା ଥିଲେ ଜଣା, ବୋଲିବୁଁ କରିବବେତନା ।
 ଏ ଅନ୍ତେ କରି ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି, କାତ୍ୟଙ୍କ ନୟନ କବନ୍ଧୀ ।
 ପୂଜିଲେ ମହର୍ଷିଙ୍କୁ ଯାଇ, “ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ ଗୋସାଇଁ ।
 କିପରି ଜନମ ଗ୍ରହଣ, କଲେ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀଗଣ ?
 କାହିଁରୁ ପୂଣି ହେଲେ ଜାତ ? ବୋଲନ୍ତୁ ଏ ସର୍ବବୃତ୍ତନ୍ତ ।”
 ବୋଇଲେ ରୁଷି ମହାମତ, ପ୍ରଥମେ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ।
 “ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟେ, ଇଚ୍ଛୁନ ହୋଇଣ ହୃଦୟେ ।
 ତେଜିଣ ସକଳ ଭରସା, ବହୁତ କଲେକ ତପସ୍ୟା ।
 ପ୍ରଥମେ ରହି ପୁଣି ପ୍ରାଣ, ଏ ଦୁଇ କଲେକ ନିର୍ମାଣ ।
 ରହି ଯେ ସର୍ବ ଆବୃତ୍ତ, ପ୍ରାଣ ଯେ ଚୈତନ୍ୟ ଉଦ୍ଭୂତ ।
 ଏହି ମିଥୁନ ଉତ୍ତପାଦନ, କଲେକ କମଳ ଆସନ ।
 ପ୍ରାଣ ଯେ ଅଟନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରମା, ରହି ଯେ ଅଟନ୍ତି ଅର୍ଯ୍ୟମା ।
 ମୂର୍ତ୍ତି ଅମୂର୍ତ୍ତି ଯାହା କିଛି, ସମସ୍ତ ରହିରୁ ଜନ୍ମିଛି ।
 ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଯେ ଆଦିତ୍ୟ, ପ୍ରଭାତେ ହୁଅନ୍ତି ଉଦିତ ।
 ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ ଗ୍ରହଣ, କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶି କରଣ ।
 ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତରେ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ଅଧୋ ବା ମଧ୍ୟରେ ।
 ପ୍ରକାଶି ସର୍ବସ୍ତ କରଣ, ପ୍ରାଣକୁ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ ।
 ଅଗ୍ନି ସ୍ୱରୂପ ବିଶ୍ୱ ଜାଣ, ଅଟନ୍ତି ବିଶ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଣ ।
 ଋକ୍ ମନ୍ତ୍ରେ ଯେ ରୂପ କଥୁତ, ପଶ୍ଚାତେ ହେବ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ସେ ବିଶ୍ୱ ରୂପ ବୈଶ୍ଵାନର, ଅଟନ୍ତି ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣୀକର ।
 ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱରୂପ ରଶ୍ମି ମନ, ପରମ ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥାନ ।
 ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠ ତାପିତ୍ରୟାକାଶ, ସହସ୍ର ରଶ୍ମି ରୂପାଶ ।
 ଜାଣନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦଗଣ, ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ।
 ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଅଟନ୍ତି, ସମ୍ବଦ୍ଧସରର ପ୍ରଜାପତି ।

ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ, ଅଟଇ ଦୁଇଟି ଅଘ୍ନ ।
 ସେ କରେ ପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ, ଲଭେ ସେ ଗୁପ୍ତଲୋକେଷ୍ଟାନ
 ସନ୍ତାନକାମୀ ଗୁଣିଗଣ, କରନ୍ତି ଏହି ଆଚରଣ ।
 ରଘୁ ଅଟଇ ପିତୃ ଧାନ, ପିତୃଲୋକଙ୍କ ମାର୍ଗ ଜାଣ ।
 ମାସକ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞବରେ, ଗନ୍ତନ୍ତି ଉତ୍ତର ମାର୍ଗରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବା ଛଦା ଜାନେ, ଆଶାନ୍ତି ଆତ୍ମାର ସନ୍ତାନେ ।
 ଆଚରଣ ଏ ମହାଶବ୍ଦ, କରନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟକୁ ଲଭ ।
 ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକ ବ୍ରହ୍ମମୟ, ସକଳ ପ୍ରାଣର ଆଶ୍ରୟ ।
 ରବିବେଦ ମନ୍ତ୍ରେ ବୋଲନ୍ତି, ଏହା ହିଁ ପ୍ରାଣଶେଷ ଗତି ।
 ଏପରି କାଳବିଦଗଣ, ବୋଲି ଅଛନ୍ତି ବିବରଣ ।
 ଆଦିତ୍ୟ ସମ୍ଭବେ ସମ୍ଭାବ, ଦ୍ଵାଦଶାକୃତ ପଞ୍ଚ ପାଦ,
 ଅନନ୍ତମୟ ତେଜୋଧାରୀ ଦୁର୍ଲ୍ଲୋକେ ଜଳଦୃଷ୍ଟିକାରୀ ।
 ବୋଲନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ, ଆଦିତ୍ୟ ସମ୍ଭବେ ଏମନ୍ତ;
 ସପତ ବନ୍ଧ ସବୁ ଅରରେ, ସ୍ଥାପିତ ଆଦ୍ୟ ସେ ରଥରେ ।
 ହେମନ୍ତ, ଶିଶିର, ଗ୍ରୀଷ୍ମାଦି; ଏ ପଞ୍ଚ ରକ୍ତ ପଞ୍ଚପଦା ।
 ଦ୍ଵାଦଶାକୃତ ଯେ ଆଖ୍ୟାନ, ଦ୍ଵାଦଶାକୃତ ତାକୁ ଜାଣ ।
 ଶୁଣିବା ହେଉ ମହାମଙ୍ଗ, ମାସ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି ।
 କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷକୁ ରଘୁ ଜାଣ, ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷ ଯେ ତହିଁ ପ୍ରାଣ ।
 ଥୋକାଏ ରଘି ମହାଶବ୍ଦ, କରନ୍ତି ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ଯାଗ ।
 ଅନ୍ୟେ ବା ଅପର ପକ୍ଷରେ, ଯାଗ କରନ୍ତି ସମାନରେ ।
 ଅହୋରାତ୍ର ଯେ ପ୍ରଜାପତି, ଦିବସ ପ୍ରାଣ, ରଘୁ ରଘି ।
 ଦିବସେ କଲେକ ରମଣ, ପ୍ରାଣକୁ କରଇ ଗୋଷଣ ।
 ରାତ୍ରିରେ ରତ୍ନଦିପ୍ତା କଲେ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଲଭେ ଭଲେ ।
 ଜାଣିବ ପ୍ରଜାପତି ଅନ୍ତ, ତହିଁରୁ ରେତ ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ ।
 ସେ ରେତୁଁ ଜନ୍ମ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ, ଏ କଥା ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି
 ଯେମାନେ ପ୍ରଜାପତି ବ୍ରତ, କରୁଣ ଅଛନ୍ତି ସନ୍ତତ ।
 ରତ୍ନକାଳରେ ଯେଉଁ ଜନ, ଶ୍ରୀର୍ଯ୍ୟାରେ କରନ୍ତି ଗମନ ।
 ତହିଁରୁ ଜନ୍ମିଲେ ସନ୍ତାନ, କରନ୍ତି ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ସେହି ସାଧୁଙ୍କ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ, ଅଟେ ତପସ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ।
 ସେମାନେ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଲଭିବେ ସଦଗତି ନିଶ୍ଚିତ ।
 ନୁହେଁ ଯେ କପଟ ଆତ୍ମୀ, ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସେ ଅଧିକାରୀ ।
 ମାୟା ବା କୌଟିଳ ଅସତ୍ୟ, ତେଜବ ଏ ସର୍ବ ମାତ୍ତ ।”
 ଇତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ

ଭଗୁଙ୍କ ନୟନ ବୈଦର୍ଭୀ, ପୁଚ୍ଛିଲେ ପିପ୍ପଳାଦ୍ୟ ସେବ ?
 “ବୋଲନ୍ତୁ କେତେ ସଂଖ୍ୟା ଶକ୍ତି ? ଦେହକୁ ଧରଣ ଅଛନ୍ତି ।
 କେବଣ ଶକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ? ବୋଲନ୍ତୁ ସେଥି ଅନୁକମ ।”
 ଭଗୁନୟନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି, ବୋଇଲେ ପିପ୍ପଳାଦ୍ୟ ମୁନି ।
 “ଶୁଣନ୍ତୁ ଶକ୍ତି ବିବରଣ; ଆକାଶ, ଅନଳ, ପବନ ।
 ପୃଥ୍ଵୀ, ଜଳ, ବାକ୍ୟ, ମନ; ବେନି ନୟନ, ବେନି କର୍ଣ୍ଣ ।
 ଏମାନେ ଏକସ୍ଥାନେ ଆସି, ବୋଇଲେ ମହିମା ପ୍ରକାଶି ।
 ସମସ୍ତେ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ, ଆମ୍ଭେ ଯେ ସର୍ବେ ବଳବନ୍ତ ।
 ଆମ୍ଭେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାବର, ରକ୍ଷା କରିଛୁ ଏ ଶରୀର ।
 ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଯେ ପ୍ରାଣ, ନ କର ମିଥ୍ୟା ଅଭିମାନ
 ନିଜକୁ ପଞ୍ଚାଧି ବିଭକ୍ତ, କରିଣ ଧରିଛୁ ସମସ୍ତ ।
 ଆମ୍ଭର ଯେ ପଞ୍ଚପବନ, ଶରୀର କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
 ଶୁଣିଣ ଏମନ୍ତ ବିଷୟ, ସେମାନେ ନ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
 ଏଥକୁ ଅଭିମାନେ ପ୍ରାଣ, ଉଠିଲେ ତେଜ ଦେହ ସ୍ଥାନ ।
 ପ୍ରାଣ ଯେ ତେଜନ୍ତେ ଶରୀର, ସକଳେ ହେଲେକ ଅସ୍ଥିର ।
 ମଧୁପ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟେ ଜାଣ, ଗୋଟିଏ ଥାଏ ଯେ ପ୍ରଧାନ ।
 ଆନ ମସିକା ଚରଦନ, ହୋଇଣ ଥାନ୍ତି ତା ଅଧୀନ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ, ସେପରି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣ ।
 ତ ଜାଣି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ସର୍ବ, ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରାଣେ କଲେ ସ୍ତବ ।
 ପ୍ରାଣକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପେ ଜାଣ, କରନ୍ତି ଉତ୍ସବ ପ୍ରଦାନ ।
 ପ୍ରାଣ ଯେ ଅଟନ୍ତି ଅନଳ; ପ୍ରାଣ, ପବନ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଜଳ ।
 ସତ, ଅସତ ସର୍ବ ପ୍ରାଣ; ଅମୃତରୂପେ ପ୍ରାଣେ ଜାଣ ।
 ରଥ ଚକ୍ର ନାଭିଦେଶେ, ଅର ଯେ ସଂଯୁକ୍ତ ବିଶେଷେ ।
 ନାଭିଦେଶର ଅର ପରି; ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଛନ୍ତି ପ୍ରାଣେ ଧରି ।
 ରକ୍, ଯଜ୍, ସାମ ସମନ୍ୱିତ; ସମସ୍ତେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 କରିଣ ଶରୀର ଧାରଣ, କରୁଛ ଗର୍ଭେ ସଞ୍ଚରଣ ।
 ପିତା ମାତାର ପ୍ରତିରୂପ, ଜନ୍ମୁଛ ସନ୍ତାନ ସ୍ଵରୂପ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ; ଚଳାଉଅଛ ତୁମ୍ଭେ ବଳେ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭ ହେତୁ କିନ୍ତୁ ! ଶରୀର ଭୂଷେ ଶ୍ରେୟାବସୁ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଉତ୍ତମ, ଦେବତା ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ।

ସତ୍ୟ ସ୍ବରୂପ ଆଚରଣ, କରନ୍ତି ମହାରୁଷିଗଣ ।
 ଯେତେକ ଅନ୍ଧିରସ ରୁଷି, ଥାଆନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ମନ ତୋଷି ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ବରୂପ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ, ଅଟ ଯେ ବଳରେ ପ୍ରଧାନ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ସ୍ବପ୍ନ, ରକ୍ଷକରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ରୁଦ୍ର ।
 ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତଶିଳେ ପ୍ରଧାନ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ବରୂପ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ ।
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ, କରଣ ଥାଅ ଜଳଦାନ ।
 ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ଅଳ୍ପ, କର ଯେ ବାରି ବରଷଣ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସ୍ବୟଂଭୂତ, ସକଳ ଦେବ ନମସ୍କୃତ ।
 ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟର ରକ୍ଷକ, ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତରକ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ସାଗରସାର ! ସକଳ ଶରୀର ଆଧାର ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ନ ହୁଅ ଉଚ୍ଚନାନ୍ତ ! ଏହି ତରୁକୁ କର ଶାନ୍ତ ।
 ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୂର୍ବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣର ଜଡ଼ିତ ।
 ଜନନୀ ଯେମନ୍ତ ସନ୍ତାନେ, ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସାବଧାନ ।
 ହେ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମକୁ ତେସନେ, ରକ୍ଷିବା ହେଉନ୍ତି ଯତନେ ।
 କରୁଣା କରି ଆତ୍ମ ପ୍ରାଣ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରଜ୍ଞା କରନ୍ତି ପ୍ରଦାନ ।”

ଇତି ଦ୍ବିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ତୃତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ

କୌଶଳ ଅଶୂଳ ନନ୍ଦନ, ପୁନଶ୍ଚ ପୁଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଶ୍ନ ।
 “ବୋଲିବାହେଉ ଭଗବାନ ! କାହିଁରୁ ଜାତ ହେଲ ପ୍ରାଣ ?
 କପର ଜଳିଲ ଶରୀର ? କପର ରହିଅଛି ସ୍ଥିର ?
 ଆଧିଦେବିକ ଆଧିଭୂତ ? ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯେ ଏ ସମସ୍ତ ?
 କପର କରିଛି ଧାରଣ ? ବୋଲିବା ହେଉ ବିବରଣ ।”
 ଶୁଣିଣ ଏତେକ ସମ୍ବାଦ, ବୋଇଲେ ତାଙ୍କୁ ପିପିଳାଦ୍ୟ ।
 “ଶୁଣନ୍ତୁ ଅଶୂର ନନ୍ଦନ, ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ପରପୁଣ୍ୟ,
 ପୁଞ୍ଜିତ କର୍ତ୍ତା ପ୍ରଶ୍ନ, ବୋଲିବୁଁ ଏହି ବିବରଣ ।
 ପରମାତ୍ମାରୁ ଜାତ ପ୍ରାଣ, ମାନବ ରୂପାର ସମାନ ।
 ସେ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମାର ଆଶ୍ରିତ; ତହିଁରୁ ହୁଏଟି ବର୍ଦ୍ଧିତ ।
 ମନର ସଜ୍ଜନ୍ତ ବଶରେ, ବାସ କରଇ ସେ ଦେହରେ ।
 ଦାସକୁ ଯେମନ୍ତ ନରେଶ, ଏମନ୍ତ କରନ୍ତି ଆଦେଶ ।

ଏ ଗ୍ରାମ କରିବ ଶାସନ, ଆତ୍ମାର ଆଦେଶ ତେସନ ।
 ପ୍ରାଣ ଯେ ଆନ ଆନ ପ୍ରାଣେ, ଥାପିଅଛନ୍ତି ଦେହ ଗ୍ଳାନେ
 ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ମଳଦ୍ବାରେ; ଅପାନ ବାୟୁ ବାସ କରେ ।
 ମୁଖ ନାସିକା ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣେ, ପ୍ରାଣ ରହିଛି ଅନୁଷ୍ଠେ ।
 ସମାନ ଥିଲେ ମଧୁସ୍ଥଳେ, ଉଦୟ ଜଠର ଅନଳେ ।
 ଏ ବାୟୁରୁକ୍ତ ମୀଠ ଅଳ୍ପ, ଶରୀର କରନ୍ତି ବହନ ।
 ବ୍ୟାପିଣ ହୃଦୟର ଗ୍ଳାନ, ବାସ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାନ ।
 ହୃଦୟେ ଏକୋଞ୍ଚରଶତ, ନାଡ଼ ବିରାଜେ ଅବିରତ ।
 ପ୍ରତି ନାଡ଼ରେ ଶାଖାନାଡ଼, ଶତେକ ରହିଅଛି ମାଡ଼ ।
 ଶାଖାନାଡ଼ ଯେ ପୁନଃବାର, ରହିଛି ବାୟୁର ହଜାର ।
 ପ୍ରତି ନାଡ଼ରେ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାନ, କରୁଅଛନ୍ତି ବିଚରଣ ।
 ସେ ନାଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନା, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବଗାମିନୀ ଯେ ମୁଖନା,
 ସେ ନାଡ଼ ଯୋଗେ ଜୀବଗଣ, କରନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ଆଚରଣ ।
 ପୁଣ୍ୟ କର୍ମରେ ପୁଣ୍ୟଲୋକ, ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସବ ଲୋକ ।
 ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପାପ ଗ୍ଳାନେ, ଧାସୀ କରନ୍ତି ଲୋକମାନେ ।
 କଲେକ ପାପ ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ, ନରଲୋକରେ ଲଭେ ଜନ୍ମ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ବାହ୍ୟ ପ୍ରାଣ, ନେତ୍ରରେ ଆଲୋକ ପ୍ରଦାନ
 କରିଣ ଏ ଦେବ ଆଦିତ୍ୟ, ମୂର୍ତ୍ତିରେ ହୁଅନ୍ତି ଉଦିତ ।
 ଯେଉଁ ଦେବତା ପୃଥିବୀରେ, ଅଛନ୍ତି ମାନବ ଶରୀରେ ।
 ବିଅନ୍ତ ଲୋକେ ଅଧୋସାନ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଯେ ଅପାନ ।
 ଯେବଣ ଦେବତା ଆକାଶ, ସମାନ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ।
 ବ୍ୟାପ୍ତି ବିଷୟେ ଯେ ପ୍ରଧାନ; ସେହି ଦେବତା ନାମ ବ୍ୟାନ
 ତେଜ ବିଷୟେ ଯେ ପ୍ରଧାନ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଯେ ଉଦାନ ।
 ଏ ଜୀବ ମରଣ କାଳରେ, ତା ଚିତ୍ତ ଥାଏ ଯେ ରୂପରେ,
 ସେ ରୂପ ଚିତ୍ତର ସହିତ, ପ୍ରାଣରେ ହୁଅନ୍ତି ମିଳିତ ।
 ସେ ଜୀବ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଫଳେ; ଗମନ କରେ ଯଥାସ୍ଥଳେ ।
 ଅଜ୍ଞାନଲୋକ ଅନୁମାନେ, ପ୍ରାଣକୁ ଏପ୍ରକାର ଜାଣେ ।
 ସେ ଲୋକ ପାପନାହିଁ କଷ୍ଟ, ସନ୍ତାନ ହୁଏ ନାହିଁ ନଷ୍ଟ ।
 ନିଜ ସ୍ବକୃତେ ସେହି ନର, ନିଶ୍ଚୟ ହୁଏଟି ଅମର !
 ପ୍ରାଣ ଉପୃତ୍ତି ଆଗମନ; ସ୍ଥିତି, କର୍ତ୍ତୃତ୍ବ ଯେ ଗମନ,
 ଏ ପଞ୍ଚ ହେଲେ ଅବତେ, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଲଗିତ ଅମରତ୍ବ ।”
 ଇତି ତୃତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହାଶ୍ୱର, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ଗାର୍ଗ୍ୟ ।
 “ପୁକ୍ତିଲେ ଆହେ ଭଗବାନ ! ବୋଲନ୍ତୁ ଏହି କଥାମାନ ।
 କେବଣ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ନିଦ୍ରାରେ, ଥାଏ ଯେ ମାନବ ଦେହରେ ?
 କେବଣ ଦେବତା ସନ୍ତତ, ଥାଆନ୍ତି ଦେହରେ ଜାଗ୍ରତ ?
 କେ ଶକ୍ତି ଦେଖେ ସ୍ୱପ୍ନ ସବ ? କେ ଯୁଗ କରେ ଅନୁଭବ ?
 ହୋଇଣ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ମିଳିତ, କାହିଁରେ ଥାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ?
 ଶୁଣିଣ ଏତେକ ସମ୍ବାଦ, ବୋଇଲେ ରୁଷି ପିପ୍ପଳାଦ୍ୟ ।
 “ଶୁଣନ୍ତୁ ହେ ଗାର୍ଗ୍ୟ ! ଚରତ; ହେଲେକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅପ୍ରମିତ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମସ୍ତ କରଣ, ତା ସଙ୍ଗେ କରଇ ଗମନ ।
 ପୁନଶ୍ଚ ହେଲେକ ଉଦିତ, ହୁଏ କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ତେସନେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବିଷୟ, ମନରେ ଥାଆନ୍ତି ବିଲୟ ।
 ଆଦ୍ରାଣ, ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ; ପୂର୍ବ, ବ୍ରହ୍ମଣ, ଆସ୍ୱାଦନ ।
 ଗମନ, ଧାବନ, ମନନ; ଏ ସବ କରଥାନ୍ତି ମନ ।
 ନ ଥିଲେ ଏହି ସବ କଥା, ତାହାକୁ ବୋଲି ନିଦ୍ରାବସ୍ଥା ।
 ଶରୀରସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମରେ, ପ୍ରାଣାଗ୍ନି ମାତ୍ର ସେ କାଳରେ ।
 କେବଳ ଥାଆନ୍ତି ଜାଗ୍ରତ; ବୃହରସିତ ଅଗ୍ନି ବତ ।
 ପ୍ରାଣାଦି ଯେ ପଞ୍ଚ ପବନ, କରନ୍ତି ଦେହେ ବିଚରଣ ।
 ଅପାନ ଅଗ୍ନି ଗାର୍ହ୍ୟପତ୍ୟ, ବ୍ୟାଧି ଯେ ଦକ୍ଷିଣାଗ୍ନି ବତ ।
 ଆହବମାୟୁ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାଣ, ହୋତାଗ୍ନି ଅଟନ୍ତି ସମାନ ।
 ଶ୍ରୋତାଦି ହେଲେ ଅଚେତନ, ମନ ଯେ ଦେଖଇ ସୁପନ-
 ଦୃଷ୍ଟ ଅଦୃଷ୍ଟ ଶ୍ରୁତା ଶ୍ରୁତ-ଅନନ୍ତ ଭୂତ ଅନୁଭୂତ,
 ପୁଣି ବିବିଧ ବିବରଣ, ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖୁଥାଇ ମନ ।
 ନ ହେଲେ ସ୍ୱପ୍ନ ଅନୁଭୂତ, ତାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ସୁଷୁପ୍ତି ।
 ହେ ଯୌମ୍ୟ ଏଥୁର ବୃହନ୍, ଦେବ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
 ଯେପରି ପତ୍ନୀ ନାନା ଜାତି, ବୃଷ ଆଶ୍ୱପୁ କରଥାନ୍ତି ।
 ତେସନେ ବିଷୟ ମିଳିତ, ପରମାତ୍ମାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ଦର୍ଶନ, ପୂର୍ଣ୍ଣନ, ମନନ; ଶ୍ରେଜନ, ଗମନ, ଧାବନ ।
 ଯେ ଏହା କରନ୍ତି ସନ୍ତୋଷେ, ସେ ଥାନ୍ତି ଅକ୍ଷୟ ପୁରୁଷେ ।
 ତମୋବର୍ଜିତ ଦେହାତ୍ମକ, ସକଳ ଗୁଣରୁ ରହିତ,

ଏହା ଯେ ଜାଣଇ ଗୋଚରେ, ପାଏ ସେ ପୁରୁଷ ଅକ୍ଷରେ ।
 ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷେ ଯେ ଜାଣେ, ତରମେ ଯାଏ ସେହି ସ୍ଥାନେ ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନ

ଶିବଙ୍କ ପୁତ୍ର ସତ୍ୟକାମ, ଶେଷ ଯେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ନାମ ।
 ପୁକ୍ତିଲେ ଏହି କଥାମାନ, ବୋଲିବା ହେଉ ଭଗବାନ !
 “ଯେ ସବ ଲୋକ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ, ମରଣ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
 ଓଁ କାର କରୁଥାନ୍ତି ଧ୍ୟାନ, ସେ ସବେ ପାନ୍ତି କେଉଁ ସ୍ଥାନ ?”
 ସତ୍ୟକାମର ବାକ୍ୟଶୁଣି, ବୋଇଲେ ପିପ୍ପଳାଦ୍ୟ ମୁନି ।
 ଶୁଣିବା ହେଉ ସତ୍ୟକାମ ! ଓଁ କାର ପରପର ବ୍ରହ୍ମ,
 ଉପାୟ ଯୋଗେ ଏହା ଜାଣି, ଉଭୟ ଏକ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣୀ,
 ଅକାର ମାତ୍ର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣ, ତାହାକୁ କେହି କଲେ ଧ୍ୟାନ,
 ପୃଥ୍ୱୀରେ ଜନମ ବ୍ରହ୍ମଣ, ପୁନଶ୍ଚ କରେ ସେହି ଜନ ।
 ରକ ମନ୍ତ୍ରେ ହୋଇ ଆକର୍ଷିତ, ହୁଏ ଲୋକରେ ଉପସ୍ଥିତ ।
 ତପସ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଭକ୍ତି, ତହିଁରେ ଥାଏ ତାହା ମତି ।
 ଦିଃସ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଉକାର, ଯେ ଧ୍ୟାନ କରେ ବାରମ୍ବାର
 ପ୍ରାଣାନ୍ତ ହେଲେ ସେହି ଜନ, ଆକାଶେ କରଇ ଗମନ ।
 ଯଜୁ ମନ୍ତ୍ରେ ସେହି ଲୋକ, ପ୍ରାଣ ହୁଏଟି ସୋମଲୋକ ।
 ମହିମା ପ୍ରକାଶି ସେଥୁରେ, ପୁନଶ୍ଚ ମିଳେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ।
 ସିମାସାୟୁକ୍ତ ଯେ ଓଁ କାର, ଯେ ଧ୍ୟାନ କରେ ବାରମ୍ବାର,
 ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକରେ ଉପମତ, ସେ ଲୋକ ହୁଏଟି ନିଶ୍ଚିତ ।
 ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ସେହି ଲୋକ, ସର୍ପ ଯେମନ୍ତେ ତେଜେ ଭକ୍ତ ।
 ସାମ ମନ୍ତ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ, ମିଳନ୍ତି ଯାଇ ସେହି ଲୋକେ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସବ ଲାବାଧାର, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଜାଣ ସର ।
 ଆପଣା ପୁଣ୍ୟବଳେ ଜନ, ତାହାକୁ କରେଟି ଦର୍ଶନ ।
 ଓଁ କାର ବିବର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତ, ସୁଷୁପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ବା ଜାଗ୍ରତ ।
 ଏ ତିନି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେବ, ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାତ ହେବ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥେ ଯେ ନ ଜାଣେ, କପରି ଯିବ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଥାନେ ।

ଓଁକାର ବର୍ଣ୍ଣ ଅବଦତ, ନୁହେଁ ସେ କେତେ ବିଚଳିତ,
ରୁଡ଼ିଲେ ପ୍ରାୟ ସେହି ଲୋକ, ଯଜ୍ଞ ମନ୍ଦିରେ ଅନ୍ତଃସ୍ତ ।
ସାମ ମନ୍ଦିରେ ସେହି ସ୍ଥାନ, ଯାହା ଲୁହନ୍ତି ଜ୍ଞାନଗଣ ।
ଓଁକାର ସାଧନ ବଳରେ, ଲଭନ୍ତି ମୃନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ନରେ ।”

ଇତି ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଷଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ

ସୁକେଶା ଭରଦ୍ବାଜ ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ରିଲେ ହୋଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୁତ୍ର ।
ଏକଦା, ଆହେ ମହାଭାବ ! କୋଶଳବାସୀ ହିରଣ୍ୟା-
ନାମରେ ରାଜାଙ୍କ ନୟନ, ଆସିଣ କଲେକ ପ୍ରଶନ—
“ହେ ଭରଦ୍ବାଜଙ୍କ କୁମର, ଦେଉଛନ୍ତି କଥାରେ ଉତ୍ତର—
ଷୋଡ଼ଶ କଳା ପୁରୁଷକୁ, ଜାଣ ତ ବୋଲିବା ଆମ୍ଭକୁ ।
ବୋଲଲ ସେ ରାଜନୟନେ, ଏପରି ପୁରୁଷେ ନ ଜାଣେ ।
ଜାଣିଲେ ସେହି ପୁରୁଷଙ୍କୁ, ଅବଶ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ହେ ରାଜପୁତ୍ର ସେଥିପାଇଁ, ଜାଣ ମୁଁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ନାହିଁ ।
ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଯେ ପାଏ ଦୁଃଖ, ସମୂଳେ ପୁଣି ହୁଏ ଶୁଷ୍କ ।
ତା ଶୁଣି ସେ ରାଜନୟନ, ଗୁହ୍ୟ କଲେକ ଗମନ ।
ବୋଲିବା ହେଉଛନ୍ତି ଗୋପାଳୀ, ସେହି ପୁରୁଷ ଛନ୍ତି କାହିଁ ।”
ଶୁଣିଣ ଏତେକ ସମ୍ବାଦ, ବୋଲିଲେ ତହିଁ ପିପ୍ପଳାଦ୍ୟ,
“ହେ ସୌମ ଜାଣିବ ନିତ୍ୟ, ଷୋଡ଼ଶ କଳା ଯହୁଁ ଜାତ ।
ସେ ମହାପୁରୁଷକୁ ଜାଣ, ହୃଦୟେ ଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ସେହି ପୁରୁଷ କଲେ ଚିନ୍ତା, କେ ହେବ ଦେହର ନିୟନ୍ତା
ମନରେ ଭାବଣ ଏସନ, ପ୍ରାଣକୁ କଲେକ ସୃଜନ ।
ପ୍ରାଣେ ଜନ୍ମିଲ ଗଗନ, ପୃଥିବୀ ସକାଳ ପବନ;
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଜ୍ୟୋତି, ଅନ୍ତ, ମନ; ଏ ସବୁହେଲେ ଉତ୍ତପନ୍ନ ।
ଅନ୍ତରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ଜାତ, ତପସ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରାଦି ସମସ୍ତ ।
ଯେପରି ହୁଏ ଆତ୍ମ ଯାତ, ସେଥିର ଦେହେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ଯେସନେ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ, ସାଗରେ ହେଲେକ ମିଳିତ ।
ହେଲେହେଁ ନଦୀ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ, ନ ଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତ ।
ସାଗରରୂପେ ପରିଣତ, ହୁଅନ୍ତି ସେ ନଦୀ ସମସ୍ତ ।
ସେପରି ପ୍ରାଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ, ପରମବ୍ରହ୍ମେ ହୁଏ ଲୀନ ।
ପୁରୁଷ ଚିନ୍ତା ଥାଏ ନାହିଁ, ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ମିଳେ ଯାଇ ।
ପୁରୁଷ କଳା ଛନ୍ତି ଧରି, ତହିଁ ନାଭିରେ ଅର ପରି ।
ସେହି ପୁରୁଷେ ଅବଗତ, ହେଲେକ ଜାଣିବ ସମସ୍ତ ।
ଜାଣିଲେ ଏହି ସବୁ କଥା, ମୃତ୍ୟୁ ନ ଦେଇପାରେ ବ୍ୟଥା
ପିପ୍ପଳାଦ୍ୟଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ, ଓଲଟି ହୋଇ ଋଷିଗଣେ—
ବୋଲିଲେ ତାଙ୍କୁ ବାରେ ବାରେ, ନେଇଅବଦ୍ୟାପରପାରେ
ଋଷିମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର, ଋଷିମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।”

ଇତି ଷଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ହରିଃ ଓଁ ।

କୃଷ୍ଣ ଯଜୁର୍ବେଦୀୟା କଠୋପନିଷତ୍ ପ୍ରଥମା ବଲ୍ଲୀ

ବାଜଶ୍ରବୀ ଯେ ଯଜ୍ଞଫଳ-ପ୍ରାପ୍ତିରେ ହୋଇ କୌତୂହଳ ।
କରି ଯଜ୍ଞେକ ଅନୁସ୍ଥାନ, ସବୁ କରୁଥିଲେ ଦାନ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପୁଣି ନାଚିକେତା, ଅଟନ୍ତି ସବୁ ଗୁଣବେଶ୍ୱ ।
ହେଲେହେଁ ବୟସେ ବାଳକ, ପ୍ରଶ୍ନଣ ବିବେକା ମାସକ
ପିତା ଗୋଦାନ ସମୟରେ, ଦେଖିଲେ ବସିଣ ପାଶରେ ।
ଦେଖିଣ ଦାନର ବେଶ୍ୱର, ମନରେ କଲେ ସେ ଚିନ୍ତର ।
ଯେ ଗାଈ ହୋଇଅଛି ଦୃଢ଼ା, ଭସି ନ ପାରେ ତୃଣ ସୁଦ୍ଧା
କରି ନ ପାରେ ଜଳପାନ, ଅଥବାକେତେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧଦାନ ।
ପ୍ରସବ କରିବାର ଶକ୍ତି, ହୋଇଛି ଗତ ଯେ ଦୁର୍ମତ ।
ଏମନ୍ତ ଗାଈ କରେ ଦାନ, ପାଏ ସେ ଅନନ୍ତରେ*ସ୍ଥାନ

ସେ ପୁଣି ପୁଣିଲେ ପିତାକୁ, ମୋତେ ଯେ ଦେବଟି କାହାକୁ
 ପୂଜନ୍ତେ, ମଧ୍ୟ ଥର ଥର, ପିତା ଯେନ ଦେଲେ ଉତ୍ତର ।
 ତୃପ୍ତପୁ ଥର ନାଟକେତା, ପୂଜନ୍ତେ ରୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପିତା ।
 ବୋଇଲେ ଉତ୍ତରେ ପୁନଶ୍ଚ, “ତୁମ୍ଭକୁ ଦେବୁ ସେ ଯମକୁ”
 ସେ ନାଟକେତା ଏହା ଶୁଣି; ବିଚାର କଲେ ମନେ ଶୁଣି
 ମୁଁ ନହେ ଅଧମ ସନ୍ତାନ, ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅଟେ ଶୁଣବାନ ।
 ନହେ ମୁଁ ଦୁର୍ମତି ନବୋଧ, କପାଳ ପିତା କଲେ ହୋଧ ?
 କପଳ ଯମର ଭବନେ, ପେଶିଲେ ମୋତେ ହୋଧମନେ ?
 ଅବା କ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାଧବାକୁ, ପେଶିଲେ ମୋତେ ଯମଠାକୁ ?
 ଏଥୁ ଉତ୍ତରେ ନାଟକେତା, ଶୁଣିଲେ ଧରି ମନେଚେତା ।
 ଯମଙ୍କ ଅଛି କବା କାର୍ଯ୍ୟ, ଯାଧବେ ମୋହ ଯୋଗେ ଆଜ ।
 ଏଥକୁ ପିତା ବର୍ତ୍ତମାନ, ପଠାଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ।
 ସେ ନାଟକେତା ଅନନ୍ତରେ, ବୋଇଲେ ଯାଇ ବିନୟରେ
 “ହେ ପିତା ପୁତ୍ର ମହାଜନ, କରିଅଛନ୍ତି ଆଚରଣ ।
 ସମ୍ପତ୍ତି ବିଜ୍ଞ ଲୋକମାନେ, ନିୟୁତ ଯାଧୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ।
 ସେ ସବୁ କରି ଆଲୋଚନା, ନ ହୁଅ ଆପଣ ବିମନ ।
 ବିଚାର ଏହି ସବୁ ତତ୍ତ୍ୱ, ପାଳନ୍ତୁ ଆପଣାର ସତ୍ୟ !
 ମରୁ ଅଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ, ନିୟୁତ ଶସ୍ୟର ସମାନେ ।
 ମର ଜନ୍ମନ୍ତି ପୁନର୍ବାର, ଏହି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାର;
 କରିଣ ମିଥ୍ୟା ଆଚରଣ, କଣି କ ପାରବ ମରଣ ?
 ଏଥକୁ ତୁମ୍ଭେ କି କାରଣ, କରିବ ମିଥ୍ୟା ଆଚରଣ ?
 ମୋତେ ପଠାଇ ଯମାଳୟେ, ସତ୍ୟପାଳନ୍ତୁ ଏ ସମୟେ ।”
 ପିତା ଶୁଣିଣ ଏ ବିଷୟ, ପୁଣି ପେଶିଲେ ଯମାଳୟ ।
 ସେ ନାଟକେତା ସେ କାଳରେ, ମିଳିଲେ ଯମଙ୍କ ନଗରେ
 ଯମ ସେ ସେହି ସମୟରେ, ନ ଥିଲେ ଆପଣା ଗୃହରେ ।
 ତନୁ ବିବସ ତନୁ ରାତି, ସେ ନାଟକେତା ତହିଁ ଥାନ୍ତି ।
 ଏଥୁ ଉତ୍ତରେ ଯମରାଜ, ଅଇଲେ ତୃପ୍ତ ସାର କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଯମ ଆତ୍ମୀୟଗଣେ ଯାଇ, ବୋଇଲେ ଯମକୁ ବୁଝାଇ—
 “ଜଣେକ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରିଅଛନ୍ତି ଆଗମନ ।
 ସେ ବିପ୍ର ଅନଳ ସମାନେ, ଦେଖନ୍ତୁ ଯାଇ ବିଦ୍ୟମାନେ ।

ପାଦାର୍ପ୍ୟ ଦେଇ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ପୂଜନ୍ତୁ ଯାଇ ଏହିକ୍ଷଣେ
 ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ବିପ୍ର ଯାହା ବାସେ, ଆସି ରହନ୍ତୁ ଉପବାସେ ।
 ସେ ଲୋକ ଆତ୍ମାତ୍ମା ପ୍ରତ୍ୟାଶା, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସକଳଭରସା ।
 ସାଧୁସଙ୍ଗ ମୁନିବ୍ରାହ୍ମଣ, ଯାଗଯଜ୍ଞର ଫଳଯାକ ।
 ବାମ୍ପୀ, କୃପାହ ସାଧାରଣ; ହିତକାରକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ।
 ଏଥୁରୁ ଜାତ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ, ବଣ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁ ଶୁଣ,
 ପଶୁ ସମ୍ପତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବଣ, ଏ ସବୁ ହୋଇଯାଏ ଧ୍ୟାନ ।”
 ସେ ନାଟକେତା ବିପ୍ର ଶୁଣି, ବୋଇଲେ ତତ୍ତ୍ୱ ଜନ୍ମସାଇ ।
 “ହେ ବିପ୍ରବର ବାରମ୍ବାର, କରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
 ଦେବତା ସମାନେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ, ମୋହ ଗୃହକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।
 ଏଥକୁ ଅଟନ୍ତି ନମସ୍ୟ, ପୂଜିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ।
 ତନୁ ରଜନୀ ଅନାହାରେ, ଥିଲେ ଆପଣ ମୋହ ଘରେ ।
 ଏଥୁ ସକାଶେ ବିପ୍ରବର, ଦେବ ମୁଁ ତନୁ ଗୋଟି ବର ।
 କରୁଣା କରି ମହାମନା, କରନ୍ତୁ ଏ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା ।”
 ସେ ନାଟକେତା ଶୁଣି ଏତେ, “ବୋଇଲେ ଆହେଜନ୍ତୁପଡ଼େ
 ଦେଉଳ ଏ ବର ପ୍ରଥମ, ମୋର ଏ ଜନକ ଗୌତମ ।
 ମୋ ପାଇଁ ନ ହୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ଗୃହର କୁଶଳ ।
 ପୁଣିର ହେଉ ତାଙ୍କ ମନ, ମୋ ପ୍ରତି ହେଉଛି ପ୍ରସନ୍ନ ।
 ବାହୁଡ଼ି ଯାଇ ଗୃହଠାକୁ, କୁଶଳେ ଦେଖିବ ପିତାଙ୍କୁ ।
 ସ୍ୱେଦରେ ଯେମନ୍ତ ପିୟୁଷ, କରିବେ ମୋତେ ସମାଦର ।”
 ବୋଇଲେ ଯମ ଏହା ଶୁଣି, “ତୁମ୍ଭର ଜନକ ଆରୁଣି—
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେଉଁପ ପୂର୍ବରେ, ଦେଖିଣ ଥିଲେ ସେ ସ୍ୱେଦରେ ।
 ସମ୍ପତ୍ତି ଆମ୍ଭର ଆଜ୍ଞାରେ, ସ୍ୱେଦ ରଖିବେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
 ବର ପ୍ରସାଦେ ମହାମୁନି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାରିବେ ସେ ଚକ୍ରି ।
 ନିର୍ମଳ ହେବ ତାଙ୍କ ମନ, ପୁଣିର କରିବେ ଶୟନ ।
 ହୋଧ ନ ଥିବ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି; ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରୁଦ୍ଧ ମହାମନ ।”
 ବୋଇଲେ ଆରୁଣି ତନୟ * ପୂର୍ବରେ ନାହିଁ କିଛି ଭୟ ।
 ତୁମ୍ଭେ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ, ପ୍ରବେଶି ନ ପାର ଭୟରେ
 ଶୂନ୍ୟ ବା ତୃଷ୍ଣା ଏ ଭୟ, ଜର ବା ବ୍ୟାଧି ହେଉ ଭୟ
 କିଛି ହିଁ ନାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନରେ, ସମସ୍ତେ ଥାନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ।

* ଆରୁଣିତନୟ—ନାଟକେତ ।

ଶୁଣିବା ହେଉଛି ଶମନ, ସେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାପୁର ସାଧନ ।
 ଅଗ୍ନି କେବଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ତାହାଙ୍କୁ ଅର୍ଜନା କଲେକ ।
 ଲଭନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ଅମୃତର, ତୁମେ ତ ଥିବ ଅବଗତ ।
 କର ଦିଶୟ ବର ଦାନ, ମୁଁ ଯେହ୍ନେ ହୋଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ ।
 ଯଜ୍ଞୀୟ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା, କରିବ ଏତକ ପ୍ରାର୍ଥନା ।”
 ବୋଇଲେ ଯମ ଏହା ଶୁଣି, “ଶୁଣନ୍ତୁ ନାଚକେତା ମୁନି ।
 ଅଗ୍ନିର ସ୍ୱରୂପ ମହାତ୍ମ, ବିଶେଷ ଅଛି ଅବଗତ ।
 ସେହୁ ଅଗ୍ନିର ବିବରଣ, ବୋଲନ୍ତୁ କରନ୍ତୁ ଧୃବଣ ।
 ଅନ୍ତର ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହେତୁ, ଅଟନ୍ତି ସେହି ଅଗ୍ନି ସେତୁ ।
 ଜଗତ ଲୋକର ଆଶ୍ରୟ, ଅଟନ୍ତି ଅଗ୍ନି ତେଜୋମୟ ।
 କର୍ମଠୁ ବୁଦ୍ଧିର ସହିତ, ଅଛନ୍ତି ସେ ଅଗ୍ନି ନିହିତ ।
 ଏ ରୂପ ଅଗ୍ନିର ବିଷୟ, ବୋଇଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତନୟ ।
 ଯେତୁପେ ଅଗ୍ନିକୁ ଚୟନ, ବୋଇଲେ ସେହି ବିବରଣ ।
 ନାଚକେତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର, ଦେଖିବ ଯମ ପୁନଃବାର ।
 ବୋଇଲେ ଆହେ ବିପ୍ରବର, ଦେଉଛୁ ଆଉ ଏକ ବର ।
 ତୁମ୍ଭ ନାମରେ ଅଗ୍ନି ଦେବେ, ଜଗତେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବେ
 ଏ ରତ୍ନମାଳା ଶବ୍ଦବଣ, ଦେଉଛୁ ପାଶେ ରଖ ଯତ ।
 ଜନକ ଜନନୀ ଆର୍ଯ୍ୟ—ଅଜ୍ଞକୁ କରି ଶିରୋଧାରୀ ।
 ପୁଣିଲ ଧୀର ସାଧୁଜନ, କରିବେ ଅଗ୍ନିକୁ ଚୟନ ।
 ଚୟନ କରି ନି ବାର, କରିବେ ଯଜ୍ଞରେ ବେଷର ।
 ଯଜ୍ଞ ଯେ ଅଧ୍ୟୟନ ଦାନ, ଏ ତନି କରି ସମାଧାନ ।
 ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଣ ସବୁ କର୍ମ, କରନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ ଅତିକ୍ରମ ।
 ଯେତେକ ବନ୍ଧୁ ଜଗତରେ, ବ୍ୟାପ୍ତ ରହନ୍ତି ତରତରେ ।
 ସକଳ ବଢ଼ନ୍ତି ଉତ୍ସୁକ, ଏହା ଯେ ଜାଣେ ବିଜ୍ଞାନ,
 ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ, ପରମ ଶାନ୍ତି ଲଭ କରେ ।
 ସାଧୁ ପୁଣିଲ ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁଷ, ତନିଟି ଅଗ୍ନି ଚୟନ ।
 ଜାଣି ଚୟନ ବିବରଣ, କଲେକ ଅଗ୍ନିକୁ ଚୟନ ।
 ହୋଇ ସେ ସବୁ ଗୁଣଯୁକ୍ତ, ମୃତ୍ୟୁ ବନ୍ଧନ ହୁଏ ମୁକ୍ତ ।
 ଅଧର୍ମ ବିଦ୍ୱେଷ ଅଜ୍ଞାନ, ନ ଥାଏ ତାର ଏହିମାନ ।
 ହୋଇଣ ସେହି ଶୋକାଘାତ, ହୁଅନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ଆନନ୍ଦତ ।
 ହେ ବାଜ୍ରହାସୀ କୁମର, ପାଇଲ ଦୁଇ ଗୋଟି ବର ।
 ଦୁଣି ଯେ ଆମ୍ଭେ ଆନନ୍ଦରେ, ବରେକ ଦେଲୁ ଅଧିକରେ ।

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବର ବର୍ତ୍ତମାନ, ପ୍ରାର୍ଥନା କର ଜ୍ଞାନବାନ ।”
 ବୋଇଲେ ପୁଣି ନାଚକେତା, “ବୋଲନ୍ତୁ ଆହେ ସବୁବେଶ୍ୱ ।
 ମୃତ ମାନବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ, କଥା ବିବିଧ ରୂପରେ ।
 କେବୋଲେ ପରକାଳନାହିଁ, କେବୋଲେ ଅଛି ସେଥିପାଇଁ
 କିଛିହିଁ ନ ପାଇ ନିଶ୍ଚୟ, ଅନେକେ କରନ୍ତି ସଂଶୟ ।
 ଏ କଥା ବିପ୍ରାରି ବିଶେଷ, ଦେଉଛି ମୋତେ ଉପଦେଶ ।
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବର ଜନ୍ମବଣ, କରିବାହେଉ ମୋତେ ଦାନ ।”
 ବୋଇଲେ ଏତେ ଶୁଣି ଯମ, “ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାର୍ଥନା ବିଷମ ।
 ଦେବତାମାନେ ଏ ବିଷୟେ, ଅଛନ୍ତି ବିଷମ ସଂଶୟ ।
 ଏ ପରକାଳର ଦଟଣା, ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନାହିଁ ଜଣା ।
 ମୁଁ କରି ନ ପାରୁଁ ପ୍ରକାଶ, ତେଜନ୍ତୁ ଏହି ଅଲ୍ଲାଷ ।
 ହେ ବାଜ୍ରହାସୀ କୁମର, ମାଗିବା ହେଉ ଆନ ବର ।”
 ବୋଇଲେ ପୁଣି ନାଚକେତା, “ହେ ମୃତ୍ୟୁ ଆହେ ଧର୍ମବେଶ୍ୱ
 ବୋଲନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଏ ବିଷୟ, ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଂଶୟ ।
 ଆଜ୍ଞ କେ ତୁମ୍ଭର ସମାନେ, ଏ ଗୁଡ଼ ତତ୍ତ୍ୱ କଥା ଜାଣେ ?
 ବୋଲନ୍ତୁ ଏହି ବିବରଣ, ଆନ ବରରେ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ନାହିଁ ମୋ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ, ବୋଲନ୍ତୁ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟ ।”
 ବୋଇଲେ ଏତେ ଶୁଣି ଯମ, “ହେ ବିପ୍ର ଆହେ ବିଜ୍ଞତମ ।
 ଶତେକ ବର୍ଷ ହେବ ଆୟୁ, ଏପରି ପୁରବଣ ଆଉ ।
 ଅଶ୍ୱ ମାତଙ୍ଗ ପଶୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦାସ ଦାସୀଗଣ ।
 ପୁଣି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ରାଜ, ମାଗନ୍ତୁ ବର ଦେବ ଆଜ ।
 ତୁମ୍ଭର ଯେତେ ବର୍ଷ ଆୟୁ, ମାଗିଲେ ବର ଦେବ ଆଉ ।
 ଯା କିଛି କରିବ କାମନା, ଦେବ ମୁଁ ବର ନାହିଁ ମନା ।
 ହେ ବିପ୍ର କାମ୍ୟ ବସୁ ସବୁ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଯା କିଛି ଦୁର୍ଲଭ
 ସେ ସବୁ କଲେକ କାମନା, ଦେବ ମୁଁ ବର ମହାମନା ।
 ସର୍ବାତନୟଣା କାମିନୀ, ଦୋଳା ବାରଣେ ବହାଶଣୀ ।
 ଲବଣ୍ୟମୟୀ ନାସ ସବେ, କଦାଚ ନ ପାନ୍ତି ମାନବେ ।
 ଦେବ ମୁଁ ବର ଏହି ନାସ, ନିବୃତ୍ତ ହୁଅ ବ୍ରହ୍ମରୁଷ ।
 ମରଣ ବିଷୟେ ପ୍ରଣୟ, ନ କର ହେ ବିପ୍ରନୟନ ।”
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ କାଳ ହୋଇ ତୁନି, ବୋଇଲେ ନାଚକେତା ଶୁଣି
 “ହେ ମୃତ୍ୟୁ ନାନାବସ୍ତୁସ୍ତୋଷ୍ୟ, ଦେବାକୁ କରୁଛ ଉଦ୍ୟୋଗ
 ତହିଁରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ତାହା ତ ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ ।

କ ହେବ ଶ୍ରେଣ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପାଇ, ଜୀବନ ଅଳ୍ପକାଳସ୍ଥାୟୀ ।
ମାନବମାନଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଝମକ ହେଉଥାଏ ଷ୍ଟୟ ।
ବଳନଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ, କି ହେବ ସେ ଶ୍ରେଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ
ଯାଉନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ଅଶ୍ୱ ହସ୍ତୀ, ତହିଁ କି ଆମ୍ଭ ନାହିଁ ମତି ।
ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ବିଭିନ୍ନ, ତୁଷ୍ଟ ନ ହୁଏ ନର ଚିତ୍ତ ।
ଯେ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହର, ଦେଉନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୋ ସେହବର
ସ୍ୱର୍ଗ ଯେ ଅଟେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ, ପୃଥିବୀ ନୁହେଁ ତା ସମାନ ।
ହୋଇଣ ଜଗ ମୃତ୍ୟୁ ଦାସ, ପୃଥିବୀରେ ଲୋକ କରେ ବାସ
ପୃଥିବୀବାସୀ ସବୁ ନର, ନୁହନ୍ତି ଅଜର ଅମର ।
ଆତ୍ମାର ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ, ଲଭନ୍ତି ତାହା ସ୍ୱର୍ଗେ ଜନ ।
କି ଫଳ ଦକ୍ଷ ପୃଥିବୀରେ ? କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ସମ୍ପତ୍ତିରେ ?
ଅସ୍ଥିର ସମ୍ପତ୍ତି ଜୀବନେ, କିପାଇଁ ଲୋଭୁଥାନ୍ତି ଜନ ।
ଏଥୁ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ, କୃଥା କରନ୍ତି ଲୋକ ସବ ।
ଯେ ପରଲୋକର ବିଷୟ, କରନ୍ତି ମାନବ ସଂଶୟ ।
ମହାନ ପରଲୋକ ତତ୍ତ୍ୱ, ଇଚ୍ଛେ ମୁଁ ହେବ ଅବଗତ ।
ଏତିକି ମୋତେ କୃପାକର, ନଲେଡ଼େ ମୁହିଁ ଅନ୍ୟ ବର ।”

ଇତି ପ୍ରଥମା ବଲ୍ଲୀ ସମାପ୍ତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟା ବଲ୍ଲୀ

ମଙ୍ଗଳକର ଅଟେ ଶ୍ରେୟ, ସୁଖକୁ ଦାନ କରେ ପ୍ରେୟ ।
ବିଭିନ୍ନ ଭାବେ ଲୋକଗଣ, ଆବଦ୍ଧ ଛନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠଣ ।
ଶ୍ରେୟ ଲୋଭୁନ୍ତି ଯେ ସକଳ, ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟେ ମଙ୍ଗଳ ।
ପ୍ରେୟ ଲୋଭରେ ଯେ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ପରମାର୍ଥରୁ ହୁଏ ଚ୍ୟୁତ ।
ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ଏ ଉଭୟ, କରନ୍ତି ମାନବ ଆଶ୍ରୟ ।
ଯେ ସବୁ ଲୋକ ଶୁଦ୍ଧମନା, କରନ୍ତି ଏହା ବିବେଚନା ।
ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧି ଜାନିଗଣ, ଶ୍ରେୟକୁ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ ।
ସ୍ଥାନବୁଦ୍ଧିଏ ସହଜରେ, ପ୍ରେୟକୁ ଲୋଭୁନ୍ତି ଆଦରେ ।
ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ଲାଭ ପାଇଁ, ପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ଅଜ୍ଞାନ କରି ଅଭିଳାଷ, ସବୁଦିନ କରନ୍ତି ପ୍ରୟାସ ।

ହେ ନାଟକେତା ! ସାବଧାନେ, ବୁଦ୍ଧିବ ଏହା ଅନୁମାନେ
ଯେ କାମ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଲୋଭନୀୟ, ଅପାତ ପୁଣି ରମଣୀୟ ।
ତାହା ଅନିତ୍ୟ ଅସାରଭ, ଚିନ୍ତଣ ଚେକିବ ସମୟ ।
ଏହି ଯେ ବିଭିନ୍ନ ପଥ, ନ ବୁଦ୍ଧି ଏହା ଅସାରଭ ।
ମନୁ ଅଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ, ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଛୁ ସାବଧାନେ ।
ଏହି ଯେ ବିଦ୍ୟା ଓ ଅବିଦ୍ୟା, ଉଭୟେ ଲୋକରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା
ଅବିଦ୍ୟା ପ୍ରେୟପ୍ରଦାୟିନୀ, ବିଦ୍ୟା ଯେ ଶ୍ରେୟସମ୍ପାଦନା ।
ହେ ନାଟକେତା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ଶ୍ରେୟ ପ୍ରେୟର ଗୁଣମାନ
ତୁମ୍ଭର ମନ ସଦା ଶୁଦ୍ଧ, ପ୍ରେୟରେ ତେଣୁ ନାହିଁ ରୁଚ ।
ଫେରିବେ ଦେଲେ ଶ୍ରେଣ୍ୟ ବସ୍ତୁ, ଲୋଭୁଲ ନାହିଁ

ତୁମ୍ଭେ କିନ୍ତୁ ।

ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭ ସାଥ, ନ ହେଲେ ଅବିଦ୍ୟାର ପ୍ରାର୍ଥୀ ।
ବହୁତ ଅଛନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ, ମଣ୍ଡେ ଆପେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ।
ସବୁଦିନ କୁଟିଳ ମାର୍ଗରେ, ଗମନ୍ତି ସୁଖ ଲଳସାରେ ।
ଅନ୍ଧକୁ ଅନ୍ଧ ନେଲା ପରି, ଯାନ୍ତି କୁମାର ଅନୁସରି ।
ସୁଚିନ୍ତାସ୍ଥାନ ଯେଉଁ ଜନ, ଧନ ମୋହରେ ସଦାଜ୍ଞନ ।
ଏପରି ଯେଉଁ ଅବିବେକୀ, ନ ପାରେ ସୁମାର୍ଗକୁ ଦେଖି ।
ପରଲୋକରେ ପ୍ରୟୋଜନ, ଉପାୟ ନ ଜାଣେ ସେ ଜନ ।
ବ୍ୟସ୍ତ ସେ ଇହଲୋକ ପାଇଁ, ତା ଜ୍ଞାନେ ପରଲୋକ ନାହିଁ ।
ଏପରି ଚିନ୍ତା ସେହି ଦିନ, ହୁଏ ସେ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ ।
ବହୁତ ଅଛନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ, ତାହାଙ୍କୁ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
କେହି ବା କରଣ ଶ୍ରବଣ, ତହିଁରେ ନ ଦିଅନ୍ତି ମନ ।
କେହି ବା ପାଇ ଉପଦେଶ, ନ ବୁଝେ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷ ।
ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଶିଷ୍ୟ ସବୁ, ନିପୁଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।
କେହି ବା ପାଇ ସୁଆରୁଣ୍ୟ, ଜାଣି ନପାରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ
ନିଗୂଢ଼ ଅଟେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ, ଜଗତ ମାନବ ସମସ୍ତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ବିବଧ ରୂପରେ, ଭଲନ୍ତି ଆପଣା ମନରେ ।
ଆତ୍ମସ୍ମରଣ ତାର ଜ୍ଞାନ, ଆଶୁରୁ ସୁଖ ପରିମାଣ ।
ନୁହନ୍ତି ପ୍ରାପ୍ୟ ସେ ତର୍କରେ, କେବଳ ବୁଦ୍ଧିବ ଜ୍ଞାନରେ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ ପବିତ୍ର ବିଶେଷ, ତାଠାରୁ ନେବ ଉପଦେଶ ।
ଯେ ଲୋକ ମୂର୍ଖ ଅଭିମାନୀ, ପାରିବ ତତ୍ତ୍ୱ କାହିଁ ଜାଣି ?
ନ ଯିବ ମୂର୍ଖ ଗୁରୁଠାକୁ, ନ ପୁଚ୍ଛ ତତ୍ତ୍ୱକଥା ତାକୁ ।

ହେବାରୁ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ, ପାରିତ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱ କଥା ଜାଣି ।
 ହେଲେହେଁ ତୁମ୍ଭ ବସୁ ଅଳ୍ପ, ମାତ୍ରକ ସ୍ଥିର ଯେ ସକଳୁ ।
 ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୁସାରେ ତୁମ୍ଭ ଶର, ପାଇବୁଁ ଯେହ୍ନେ ଶୋକ କର ।
 ହେ ବିପ୍ର ଏହା ଜାଣ ସତ୍ୟ, ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟ ।
 ହେ ବିପ୍ର ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନେ, ଏହା ମୁଁ ଭଲଭାବେ ଜାଣେ ।
 ଅଧିକ ପଦାର୍ଥରେ କିନ୍ତୁ, ଲଭ ନ ହୁଏ ପ୍ରସ୍ତ ବସୁ ।
 କେବା ଅନିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥରେ, ପରମାତ୍ମାକୁ ଲଭ କରେ ?
 ଜାଣି ଥିବାରୁ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ, ଲଭ ମୁଁ କରୁଛି ଜନଭ ।
 ହେ ନାଟକେତା ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ, ଜାଣିଛ ତତ୍ତ୍ୱ ବିବରଣ ।
 ଦୂର କରନ୍ତେ ସବୁ ଭ୍ରାନ୍ତି, ହୋଇଛୁ କାମନା ସମାପ୍ତି ।
 ଅଭିପ୍ରାୟ ସ୍ଥାନ ଜାଣି, ପାରିଛ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜ୍ଞାନ ।
 ଆତ୍ମାର ବିଶ୍ରାମ ଯେ ସ୍ଥଳ, ଜାଣି ପାରିଛ ସେ ସକଳ ।
 ହେବାରୁ ତୁମ୍ଭେ ବୃତ୍ତିମାନ, ଲଭ କରଛ ଶ୍ରେୟଜ୍ଞାନ ।
 ଅନିଷ୍ଟ ସଂସାରର ସୁଖ, ତହିଁରୁ ହୋଇଛ ବିମୁଖ ।
 ନୁହନ୍ତି ପ୍ରାପ୍ୟ ସହଜରେ, ନିହିତ ହୃଦୟ ଗହ୍ୱରେ ।
 ନୁହନ୍ତି ସେ ବା ପରିମିତ, ଦୂର୍ଗମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଘାତ ।
 ସେହି ଦେବତା ପୁରାତନ, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ଜନ ।
 ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗେ ମହାଜ୍ଞାନ, ପାରିନ୍ତି ସେ ଦେବଙ୍କୁ ଜାଣି ।
 ଯେ ପାଏ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ, ନ ଥାଏ ତାର ହର୍ଷ ଶୋକ ।
 ଶରୀର ବିଷୟ ଶ୍ରବଣ, କରଣ ମହାଜ୍ଞାନଗଣ ।
 ଦେହରୁ କରଣ ପୃଥକ, ବୁଝନ୍ତି ଶେଷ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
 ବିଶେଷରୂପେ ହୋଇ ଜ୍ଞାନ, ହୁଅନ୍ତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସୁ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଏପରି କରେ ଅନୁମାନ, ଲଭୁଛ ତୁମ୍ଭେ ବିବିଧଜ୍ଞାନ ।
 ବ୍ରହ୍ମରବନ ଦ୍ୱାରା ହୃଦେ, ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛ ଅନୁଭବେ ।”
 ସମସ୍ତଜାଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି, ପୁଣିଲେ ନାଟକେତା ପୁଣି—
 “ବୋଲିବା ହେଉ ଜନ୍ମପତି, ଧର୍ମ ଯେ ପୃଥକ ଅଟନ୍ତି ।
 ଅଧର୍ମ ପୁଣି ଅପୃଥକ, ବୋଲି ତା କଥା ବିଷୟକ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ, ଜଗତ ବନ୍ଧ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଏଥୁ ପୃଥକ ଯେଉଁ ଦେବ, ତା କଥା ବୋଲିବାକୁ ହେବ
 ଭୁତ ଭବିଷ୍ୟ ଯେ ପୃଥକ, ବୋଲନ୍ତି ତାଙ୍କ କଥାଯାକ ।”
 “ବୋଲିଲେ ଯମ ଶୁଣ ଏବେ, ବେଦସେ ପୂଜ୍ୟସୁ ଦେବେ
 ସବଦା କରନ୍ତି ଜାଣିନ, ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।

ସମସ୍ତ ଚପସ୍ୟା ଯାହାକୁ, ଯନ୍ତ୍ର କରଇ ଲଭିବାକୁ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ନିରନ୍ତରେ, ଯାହାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରନ୍ତ ଅନ୍ତରେ ।
 ସଂକ୍ଷେପେ ବୋଲୁ ତା ଆକାର, ଅଟନ୍ତି ସେ ପ୍ରଭୁ ଓଁକାର
 ଓଁକାର ଅକ୍ଷରହିଁ ବ୍ରହ୍ମ, ଅଟନ୍ତି ସେହି ଶେଷତମ ।
 ଏହି ଅକ୍ଷର ହେଉ ଜ୍ଞାନ, ହୁଅନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତ ପାଇଁ ଏଥୁରୁ ବଳ ମାର୍ଗ ନାହିଁ ।
 ବିଶେଷ ଜାଣନ୍ତି ସାଧନ, ନାହିଁଟି ସୁମାର୍ଗ ପୃଥକ ।
 ସୁଜ୍ଞାନୀ ଆତ୍ମା ଯେଉଁ ଜନ, ନାହିଁ ତା ଜନମ ମରଣ ।
 ନୁହନ୍ତି କାହିଁରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି, ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ପ୍ରଭୁ ସନାତନ ।
 ଶାଶ୍ୱତ ଅଟ ପୁଣି ନିତ୍ୟ, ଅଟନ୍ତି ଜ୍ଞାନର ଅଘାତ ।
 ଦେହ ଯେ କାଳେ ହୁଏ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ନୁହନ୍ତି ତା ସଙ୍ଗେ ବିନଷ୍ଟ ।
 ହନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି କରେ ମନ, ଆତ୍ମାକୁ କରବ ହନନ ।
 ହତ ଯେ ବରୁଣେ ଏମନ୍ତ, ଅନ୍ୟରେ ହୋଇଅଛି ହତ ।
 ନ ଜାଣି ଆତ୍ମାର ଲକ୍ଷଣ, ଉଦ୍ଭୟେ ବୋଲନ୍ତି ଏସନ ।
 ଆତ୍ମା ଯେ ନ କରେ ହନନ, ହତ ନୁହଇ କଦାଚନ ।
 ଅଟନ୍ତି ସୂକ୍ଷ୍ମର ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ, ମହତୁଁ ପୁଣି ମହତ୍ତମ ।
 ସେ ଆତ୍ମା ସକଳ ସମୟେ, ଥାଆନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟେ ।
 ନିଶ୍ଚୟ ଅଟେ ଯେଉଁ ଲୋକ, ଗତ ହୋଇଛ ଦୁଃଖଶୋକ ।
 ଆତ୍ମାର ମହିମା ଦର୍ଶନ, କରଣ ପାରେ ସେହି ଜନ ।
 ସେ ଆତ୍ମା ହେଲେହେଁ ଅତଳ, ଗମନ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ସ୍ଥଳ ।
 ସୁଖ ଦୁଃଖରୁ ସେ ଅଘାତ, କେ ତାଙ୍କୁ ହେବଟି ବିଦତ ।
 ମୋ ବିନା ଅଛି କେଉଁ ପ୍ରାଣୀ, ତାହାକୁ ପାରିବଟି ଜାଣି ।
 ପାଇଲେ ଆତ୍ମାର ଆଲୋକ, ଜ୍ଞାନେ ନ କରନ୍ତି ଶୋକ ।
 କରନ୍ତି ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଥବା ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନ ।
 ନ ଜାଣିଥିଲେ ଆତ୍ମାଭାବ, କେ କରପାରେ ତାଙ୍କୁ ଲଭ ?
 ଏ ପରମାତ୍ମା ଯାହା ପ୍ରତି, ବିଶେଷ କୃପା କରନ୍ତି ।
 ହେ ନାଟକେତା ସେହିଲୋକ, ପାଏ ସେ ଆତ୍ମାର ଆଲୋକ
 ଯେ ଲୋକ ଅଟେ ଦୁଃଖିବିଧ, ଅଶାନ୍ତ ବା ଅସମାହିତ ।
 ହେଲେହେଁ ସେହି ମହାଜ୍ଞାନ, ନ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପ ଜାଣି
 ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯା ଅନ୍ଧ, ମରଣ ଯା ଉପକରଣ ।
 ସେ ଆତ୍ମା ଥାନ୍ତି କେଉଁସ୍ଥାନେ, କେ ଅନୁଭବିବ ତା ମନେ ।
 ଲଭ ଦିଶୁଥିବା ବଳୀ ।

ତୃତୀୟା ବଲ୍ଲୀ

ଯା ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ନିବାସ, ତା ନାମ ହୃଦୟ ଆକାଶ ।
 ସେ ଗୁପ୍ତ ହୃଦୟ ଗହ୍ୱରେ, ଦୁଇ ପଦାର୍ଥ ବାସ କରେ ।
 ଜୀବ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ବେନି, ବାସ କରନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଦେନି ।
 ଅବଶ୍ୟତାବୀ କର୍ମଫଳ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ରହଣ କେବଳ ।
 ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମବାସୀମାନେ, ଦେଖନ୍ତି ଗୁପ୍ତାତପ ଜ୍ଞାନେ ।
 ଅଗ୍ନିରୟନ ତନୁଧର, କରନ୍ତି ଯେଉଁ ସବୁ ନର ।
 ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ଗୃହବାସୀ ନରେ, ବୋଲନ୍ତି ପୁଣି ଏ ରୂପରେ ।
 ସେହି ସେ ଅଗ୍ନି ନାଚିତକରୁ, ଅଟନ୍ତି ଯଯମାନ ସେତୁ
 ଯାହାପୀମାନଙ୍କ ପରମ, ମାର୍ଗହିଁ ସେ ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ ।
 ଏ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନେ, ସକ୍ଷମ ହେବୁଁ ଆତ୍ମେମାନେ ।
 ଏ ଆତ୍ମା ଅଟନ୍ତି ସାରଥୀ, ଶରୀର ରଥେ ବସିଛନ୍ତି ।
 ଲଗାମ ସ୍ୱରୂପ ସେ ମନ, ବୋଲନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନଗଣ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଗୁହ୍ୟ ଅଶ୍ୱ, ମାର୍ଗ ଗୁପ୍ତତ ରୂପ ରସ ।
 ମନ ସେଥିରେ ହୋଇ ରଥୀ, ଶରୀର ମଧ୍ୟେ ବସିଛନ୍ତି ।
 ଅସମାହିତମନାଗଣେ, ପୁଣି ସେ ଅବିବେକୀ ଜନେ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହାଙ୍କ ଯେ ବଣ, ଯେମନ୍ତ ଜାଣ ଦୁଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ ।
 ସେ ଲୋକ ସମାହତମନ, ବିବେକୀ ଧର୍ମପବୟଣ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ବଣ ତା ପାଶରେ, ପୁଣିଲ ଅଶ୍ୱ ସମାନରେ ।
 ଅଶ୍ୱଟି ଯେବା ଅବିବେକୀ, ନ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ଦେଖି ।
 ଯାହାର ନାହିଁ ଶୁଦ୍ଧଭାବ, ସଂସାରଗତ କରେ ଲଭ ।
 ନିରତ ଶୁଦ୍ଧ ଯାହା ମନ, କରଇ ଧର୍ମ ଆଚରଣ ।
 ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମପଦ ପ୍ରାପ୍ତ, ହୃଦ ସେ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
 ଜଗତେ ପୁନଃ ସେହି ଜନ, ନ କରେ ଜନମ ଗ୍ରହଣ ।
 ବିଜ୍ଞାନ ଯାହାର ସାରଥୀ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଶ୍ୱେ ମନ ରଥୀ ।
 ସେ ଯାଇ ସଂସାର ମାର୍ଗରେ, ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ଲଭ କରେ ।
 ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଷୟ ।
 ବିଷୟ ଅଟେ ମନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବୁଦ୍ଧି ଅଟଇ ତାହା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ।
 ଅଛନ୍ତି ସେ ଆତ୍ମା ମହାନ, ସକଳୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ।
 ଜଗତ ଶକ୍ତ ସେ ମହତ, ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ।
 ପୁରୁଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତହିଁ ଜାଣ, ତା ତହିଁ ନାହିଁଟି ପ୍ରଧାନ ।

ସକଳ ଭୂତରେ ପ୍ରଜ୍ଜନ, ଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମା ଅନୁଷ୍ଠଣ ।
 ସୃଷ୍ଟିଦର୍ଶୀ ଏ ବିଜ୍ଞାନରେ, ଦେଖନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 କରନ୍ତି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ନରେ, ବାକ୍ୟକୁ ସଂସତ ମନରେ ।
 ମନକୁ ଆତ୍ମାରେ ସଂସତ, କରନ୍ତି ବିଜ୍ଞାତା ସମସ୍ତ ।
 ସବୁ ବିକାରଶୂନ୍ୟ ଜାଣ, ପରମ ଆତ୍ମା ସେ ମହାନ ।
 ସେ ପରମାତ୍ମାରେ ସନ୍ତନ୍ତ, କରବ ମନକୁ ସଂସତ ।
 ଅଜ୍ଞାନ ନିଦ୍ରା ପରିହର, ହେ ଜୀବ ଉଠ ତେଜା ଧର ।
 ଆତ୍ମାର୍ଥେୟ ନୁଆଇଣ ମଥା, ଜାଣିବ ପରମାତ୍ମା କଥା ।
 ଯେମନ୍ତ ଶୂରଧାର ଶ୍ରାବ, ତେସନେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନମାର୍ଗ ।
 ଅରୂପ ଅଶକ୍ତ ଅଶ୍ୱର୍ଷ, ଅବ୍ୟୟ ଅନାଦି ଅରସ ।
 ଅସୀମ ନିତ୍ୟ ସେ ଅନନ୍ତ, ଯା ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତ ।
 ଏ ପରବ୍ରହ୍ମେ କରି ଜ୍ଞାନ, ମୃତ୍ୟୁ ରୂ ପାଅ ପରିସାଣ ।
 ନାଚିତକତାକୁ ଏରୂପରେ, ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲିଲେ ବିଶେଷରେ ।
 ଏ ସନାତନ ଉପାଖ୍ୟାନ, ଶୁଣିଲେ ଜୀବ ପାଏ ଯାଣ ।
 ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ମହାପୁରୀ, ହୃଦଟି ଯାଇ ଜ୍ଞାନବାନ ।
 ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ ଜ୍ଞାନବାନ, ଶୁଣେ ଏ ଗୁହ୍ୟ ଉପାଖ୍ୟାନ ।
 ଏ କଥା କେବଳ୍ୟଦାୟକ, ଅନନ୍ତ ଫଳ ଉପାଦକ ।

ଇତି ତୃତୀୟା ବଲ୍ଲୀ

ଚତୁର୍ଥୀ ବଲ୍ଲୀ

ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରମାନ, ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ କଲେକ ନିର୍ମାଣ ।
 ସମ୍ମୁଖ ସକଳ ପଦାର୍ଥ, ଦେଖିଣ ପାରୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର ।
 ଅନ୍ତର ଆତ୍ମାକୁ ଦର୍ଶନ, କରି ନ ପାରେ କଦାଚନ ।
 ଅନ୍ତର ଆତ୍ମାକୁ ଜ୍ଞାନରେ, ଦେଖନ୍ତି ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ ନରେ
 ବାହାର ଯେତେ କାମ୍ୟବସ୍ତୁ, ନିବୋଧେ ଲେଖିଥାନ୍ତିକିନ୍ତୁ ।
 ଏଥକୁ ସେ ସବୁ ନିବୋଧ, ହୁଅନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ ପାଶେ ବନ୍ଧ ।
 ମାତ୍ରକ ଛନ୍ତି ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ, ବିଶେଷେ ଅମୃତରୁ ଜାଣି ।
 ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁର କାମନା, ତେଜଣ ଥାନ୍ତି ମହାମନା ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗେ କର ବୋଧ, ମୈଥୁନ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ।
 ଯାହାକୁ କର ଅନୁଷ୍ଠଣ, କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶନ ।

ତା ନାମ ଆମ୍ଭ ସେ ପୁରୁଷ, ନୁହନ୍ତି ଲୋକରେ ଗୁପ୍ତ ।
 ଦେଖନ୍ତି ବସୁ ଲୋକଗଣେ, ସ୍ୱପ୍ନ ଅଥବା ଜାଗରଣେ ।
 ସେ ସବବ୍ୟାପୀ ଆତ୍ମା ଜାଣି, କହନ୍ତି ନାହିଁ ଶୋକ ଜ୍ଞାନ
 ଯେ ସବ କର୍ମଫଳ ଶ୍ରେୟା, ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଯେ ନିୟନ୍ତା
 ଦେହେ କରନ୍ତି ଅବସ୍ଥାନ, ଜୀବାତ୍ମା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜାଣ
 ପ୍ରଥମେ ତପସ୍ୟାରୁ ଜାତ, ଅଛନ୍ତି ସବ ବସୁ ଜାତ ।
 ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟ ଆକାଶେ, ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଯା ପ୍ରକାଶେ ।
 ଜଳରୁ ପୂର୍ବ ହେଲେ ଜନ୍ମ, ତାହାକୁ ଜାଣ ଆତ୍ମବ୍ରହ୍ମ ।
 ଯେ ଦେବ ସବ ବେଦାନ୍ତେକା, ଅଦିତ ପ୍ରାଣପ୍ରକାଶିକା ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ସ୍ୱରୂପରେ, ପଞ୍ଚଭୂତଙ୍କ ସହିତରେ ।
 ହୃଦୟାକାଶେ ଅବସ୍ଥିତ, ଆତ୍ମା ସେ ହେଉଛି ବିଦିତ ।
 ଯେ ଗୁପ୍ତ ଅଗଣି କାଷ୍ଠରେ, ଗର୍ଭିଣୀ ଗର୍ଭ ସ୍ୱରୂପରେ ।
 ଯାହା କେ କରନ୍ତି ସମ୍ମାନ, ସେ ଅଗ୍ନି ଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଯହିଁରୁ ତପନ ଉଦିତ, ହୁଅନ୍ତି ଯହିଁ ଅସ୍ତମିତ ।
 ସବ ଦେବତା ଯହିଁ ସ୍ଥିତ, ସେ ଆତ୍ମା—ହେଉଛି ବିଦିତ
 ଯେ ଦେବ ଅଛନ୍ତି ସମ୍ମାନେ, ସେ ଦେବ ଅଛନ୍ତି ସେସ୍ଥାନେ ।
 ଯେ ତାଙ୍କୁ ବିଦିତ ରୂପରେ, ଦେଖଇ ଅଜ୍ଞାନପଣରେ ।
 ଜାଣ ସେ ଲୋକ ଚରଦିନ, ହେବ ସେ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ ।
 ମନର ଯୋଗେ ସେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ, ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଭାବ ।
 ଯେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖେ ନାନାରୂପେ, ପଡ଼େମୃତ୍ୟୁରେଦୃଢ଼ରୂପେ
 ଜାଣ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପରିମାଣ, ଶରୀରେ ଛନ୍ଦ୍ର ଅବସ୍ଥାନ ।
 ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଯେ ନିୟନ୍ତା, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମବେଦ ।
 ସେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱେ ଜ୍ଞାନଗଣ, ଜାଣି ନ କରନ୍ତି ଗୋପନ ।
 ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ପୁରୁଷ, ହୁଅନ୍ତି ଜ୍ୟୋତିରୂପେ ଦୃଶ୍ୟ ।
 ଅଦ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ଥିବେ କଲ୍ମ, ତାହାକୁ ଜାଣିବ କେବଳ ।
 ନୁହନ୍ତି ଚର୍ମନେତ୍ରେ ଦୃଶ୍ୟ, ଜାଣିବ ସେ ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ।
 ନିର୍ମଳ ଜଳ ବେନି ପାତେ, ଥାଇଣ ମିଶିଲେ ଏକତ୍ରେ ।
 ସେ ଦୁଇ ଜଳ ଏକତ୍ରରେ, ମିଳି ଯାଆନ୍ତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ।
 ପବନ ଜୀବ ସେହିରୂପେ, ମିଳେ ପବନ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ।

ଭଞ୍ଜ ଚତୁର୍ଥା ବଲ୍ଲୀ ।

ପଞ୍ଚମା ବଲ୍ଲୀ

ନଗର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ, ତାହାର ଦ୍ୱାର ଏକାଦଶ ।
 ସେହି ନଗରେ ଯେବା ସ୍ୱାମୀ, ଜନ୍ମରହିତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
 ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ, ସାଧକ କରେ ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ।
 ଜନ୍ମିଲେ ପରମାତ୍ମା ଶ୍ରବ, ସଂସାରୁ କରେ ମୁକ୍ତି ଲଭ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ, କରନ୍ତି ଅନ୍ତଃକ୍ଷେ ବାସ ।
 ପବନ ରୂପେ ଆକାଶରେ, ଭ୍ରମୁଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
 କଳସବାସୀ ସୋମ ରସ, ସମାନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ।
 ବେଦନବାସୀ ଅଗ୍ନି ପରି, ଜଗତେ ଥାଆନ୍ତି ସଞ୍ଚରି ।
 ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତା ଆକାଶେ, ତାହାଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରକାଶେ ।
 ଶୁକ୍ତି ମକର ରୂପ ଧରି, ଥାଆନ୍ତି ଜଳରେ ସଞ୍ଚରି ।
 ଗ୍ରୀହି ସବାଦ ଶୟ୍ୟାକାରେ, ଉଦୟନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସଂସାରେ
 ନଦ୍ୟାଦି ରୂପେ ପବନରେ, ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
 ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ, ଅଛନ୍ତି ସେ ସତ୍ୟ ମହାନ ।
 ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ ଉଦ୍‌ଗାମୀ, କରନ୍ତି ଆତ୍ମା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
 ଅପାନ ବାୟୁ ନିମ୍ନ ଦେଶେ, ଯାଏ ଯେ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ
 ଯେତେ ଦେବତା ମହାମନା, କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଉପାସନା ।
 ଶରୀରେ ଆତ୍ମା କରି ବାସ, କରନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରକାଶ ।
 ଦେହରୁ ଆତ୍ମା ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମ, ନ ଥାଏ କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ।
 ଶରୀରେ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଧାନ, ତାହାଙ୍କୁ ଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ
 ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ପବନରେ; ଜୀବ କି ପ୍ରାଣ ଧରିପାରେ ?
 ପବନ ଯାହାର ଆଶ୍ରିତ; ଆତ୍ମା ନାମରେ ସେ ବିଦିତ ।
 ସେ ଆତ୍ମା ମୃତ୍ୟୁର ଉତ୍ତରେ, ଥାଏ ଯେ କିପରି ଆକାରେ
 ଶୁଣିଲୁ ହେ ବିପ୍ରନନ୍ଦନ, ବୋଲିବି ସେହି ବିବରଣ ।
 ଆପଣା କୃତକର୍ମ ଫଳେ, ଅବା ଅର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
 ଯୋନିରେ କରଇ ପ୍ରବେଶ, ଧରି ସ୍ତ୍ରୀବର କେବା ବେଶ
 ଯେ କାଳେ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ, ନିଦ୍ରିତ ଥାନ୍ତି ଥିବ ଜାଣି ।
 ସେକାଳେ ଥାଇ ଯେ ଜାଗ୍ରତ, ବିଧାନ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
 କାମ୍ୟ ବସୁର ପରମ୍ପରା, ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି ବିଶ୍ୱ ଧର ।
 ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଉଦ୍‌ଭୂତ ଅମୃତ, ସକଳ ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ।
 କେହି ତାହାଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ, କରି ନ ପାରେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ।

ଯେମନ୍ତ ଏକ ଅଗ୍ନି ମାତ୍ର, ଯେତେକ ଅଛି ଦାହ୍ୟପାତ୍ର ।
 ସେ ସବୁ ଦହନ କାଳରେ, ଦେଖନ୍ତି ବିବିଧ ରୂପରେ ।
 ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଯେ ବସୁ ଭେଦେ, ଦିଶନ୍ତି ନାନା ରୂପ ମଧ୍ୟେ ।
 ସକଳ ପଦାର୍ଥ ବାହାରେ, ଆତ୍ମା ଆସନ୍ତି ଦେଖିବାରେ ।
 ଯେମନ୍ତ ଏକହିଁ ପବନ, ବ୍ୟାପିଣ ସକଳ ଭୁବନ ।
 ଦିଶନ୍ତି ବିବିଧ ରୂପରେ, ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ସେ ରୂପରେ ।
 ସବୁ ଭୂତରେ ବାସ କରି, ଦିଶନ୍ତି ସେ ପଦାର୍ଥ ପରି ।
 ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ସବୁ ସ୍ଥାନ, ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମା ଜାଣ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ଯେ ରୂପରେ, ପଡ଼ି ଅଶ୍ରୁ ପଦାର୍ଥରେ ।
 ଅଶ୍ରୁ ନ ହୁଅନ୍ତି ଆପେ, ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ସେହିରୂପେ ।
 ସବୁ ଦୁଃଖରେ ଥାଇଁ ଯୋଗ, ଆତ୍ମା ନ କରେ ସୁଖ ଭୋଗ
 ଯେ ସବୁ ଭୂତର ନିୟନ୍ତ୍ରୀ, ସକଳ ଭୂତ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ।
 ହେଲେହେ ସେହି ନିରାକାର, ହୁଅନ୍ତି ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
 ଜଗତେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଗଣ, ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
 ପାନ୍ତି ସେମାନେ ନିଜ ଶାନ୍ତି, ଅଜ୍ଞାନଲୋକେ କଷ୍ଟ ପାନ୍ତି ।
 ନିଜ ଯେ ଅନିଷ୍ଟ ଗ୍ରାସରେ, ତେଜନାତେଜନ ମଧ୍ୟରେ ।
 ସମସ୍ତ କାମ୍ୟବସ୍ତୁ ଜାଣ, ଏକାକୀ କରନ୍ତି ବିଧାନ ।
 ହୃଦୟେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଗଣ, କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
 ଲଭନ୍ତି ସେହି ଶାନ୍ତି ସୁଖ, ଅନ୍ୟର ନ ହୁଅଇ ଦୁଃଖ ।
 ଏରୂପେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଗଣ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
 ପରମ ସୁଖ ଅନୁଭବ, କରନ୍ତି ସେହି ଜ୍ଞାନ ସବୁ ।
 ତାହାଙ୍କ ସେହି ବିଶ୍ୱରୂପ, ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିବି କି ରୂପ ?
 ପ୍ରକାଶ ଆପଣା ଜ୍ୟୋତିରେ, ପ୍ରତ୍ୟୟ କରନ୍ତି ଯେ ଧୀରେ
 ଯାହାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ତପନ, ତନ୍ତ୍ର ତାରକା ଗ୍ରହଗଣ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଜ୍ୟୋତି ସହଜରେ ଅକ୍ଷୟ ଅଟେ ପ୍ରକାଶରେ ।
 ଅନଳ କରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ, ପାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ?
 ଜଗତେ ଯେତେ ବସୁ ଛନ୍ତି, ପ୍ରକାଶେ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି

ଇତି ପଞ୍ଚମା ବଲ୍ଲୀ ସମାପ୍ତ

ଷଷ୍ଠା ବଲ୍ଲୀ

ସଂସାର ବୃକ୍ଷ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ମୂଳ, ନିମ୍ନକୁ ଅଟେ ତାହା ଡାଳ ।
 ସଂସାର ବୃକ୍ଷର ଯେ ମୂଳ, ଅଟନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଉତ୍କଳ ।
 ସକଳେ ଯାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ, ଅମୃତ ରୂପେ ସେ କଥୁତ ।
 ଅଟନ୍ତି ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ କେହି ନ କରେ ଅତିକ୍ରମ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ଉତ୍ତପତ୍ତି ଜଗତ, ବ୍ରହ୍ମରେ ପୁଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ଉଦ୍ଭିଦ ବଜ୍ର ସମାନରେ, ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ଭୟଙ୍କରେ ।
 ତାଙ୍କୁ ଯେ ଜାଣେ ବିଜ୍ଞବର, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ହୁଏଟି ଅମର ।

ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ଅଗ୍ନି ହୁଏ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ,
 ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଉଦ୍ଭିତ ।
 ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ବାୟୁ ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ,
 ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଜଳ ବୃଷ୍ଟି କରେ ।
 ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ,
 ଏହାଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ବ୍ୟାପୁ ବିଶ୍ୱ ଚରଚରେ ।

ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ, ନ ପାରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି
 ମରଣ ସେହି ଜୀବଗଣ, କରନ୍ତି ଜୀବନ ଧାରଣ ।
 ଦର୍ପଣେ ଯେହ୍ନେ ଜୀବଗଣ, କରନ୍ତି ସ୍ଥୂଳାକୁ ଦର୍ଶନ ।
 ଆପଣା ହୃଦୟେ ତେସନ, କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାକୁ ଦର୍ଶନ ।
 ସ୍ୱପ୍ନ ସମାନେ ପିତୃଲୋକ, ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦେଖିଥାନ୍ତି ଲୋକେ
 ସ୍ଥୂଳା ଯେମନ୍ତ ସଲିଳରେ, ଦେଖନ୍ତି ଗନ୍ଧର୍ବ ଲୋକରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ଲୋକଗଣ, କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନ ।
 ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱବ କଥା, ଜାତ୍ରତ ପୁଣି ନିଦ୍ରାବସ୍ଥା ।
 ବିଶେଷେ ଜ୍ଞାନ ହୋଇଲେକ, କେବେହେଁ ନକରନ୍ତି ଶୋକ
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁଂଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ, ମନରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ଜ୍ଞାନ ।
 ଜ୍ଞାନରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆତ୍ମଚତ୍ତ୍ୱ, ଆତ୍ମାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ।
 ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଅଗଣ୍ୟ, ଅବ୍ୟକ୍ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ସ୍ଥିର ।
 ଜ୍ଞାନ ଏ ଜାଣି ତାଙ୍କ ଚତ୍ତ୍ୱ, ଲଭ କରନ୍ତି ଅମୃତରୁ ।
 ଯାହାଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ନୟନ, କରଣ ନ ପାରେ ଦର୍ଶନ ।
 ସଂଶୟରହିତ ଯେ ମନ, ତାହାଙ୍କୁ କରଇ ଦର୍ଶନ ।
 ଯେ ଜାଣିଅଛି ଆତ୍ମଚତ୍ତ୍ୱ, ସେ କରେ ଅମୃତରୁ ।

ସେ କାଳେ ପଞ୍ଚ ଜାନେନ୍ଦ୍ରୀୟ, ମନରେ ହୋଇ ମନମୟ
ଭାବେ ଆସୁଛନ୍ତି କଥା, ପରମ ଗତି ସେ ଅବସ୍ଥା ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନରେ ସଂଯୋଗ, ହେଲେକି ତାକୁ ବୋଲି ଯୋଗ
ନ ହେଲେ ବିଷୟର ସ୍ତୋଗୀ, ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ତାକୁ ଯୋଗୀ
ଯୋଗୀଏ ହେଲେ ଅପ୍ରମତ୍ତ, ଲଭ କରନ୍ତି ଅନୁଭବ ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗେ ଅବା ମନେ, ଦେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ ଜାନିଗଣେ
କେବଳ ବିଶ୍ୱାସ ବଳରେ, ଦେଖନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟରେ ।
ନାସ୍ତିକ ତାଙ୍କୁ କି ପ୍ରକାରେ, ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ଦେଖି ପାରେ ?

ଶିଶୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରବଣେ, ଶ୍ରବଣ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱାସୀର, ଶ୍ରବଣ ହୃଦୟ ବାରମ୍ବାର ।

ଯେଉଁ କାମନା ମନେ ମନେ, ଭାବନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜୀବଗଣେ ।
ହେଲେ ସେ କାମନା ସମାପ୍ତ, ଲୋକେ ହୁଅନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରୁ ହୋଇ ଭିନ୍ନ, ହୃଦୟଗ୍ରନ୍ଥି ହେଲେ ଛିନ୍ନ ।
ଲଭ କରନ୍ତି ପରମେଶ, ଏହାହିଁ ଜାଣି ଉପଦେଶ ।

ହୃଦୟନାଡ଼ି ଏକଗତ ସୁଷୁମ୍ନା ହୋଇଛି ନିର୍ଗତ ।
ସେ ନାଡ଼ି ଧରି ଜୀବଗଣ, ଶେଷରେ କରନ୍ତି ଗମନ ।

ସଂସାର ପ୍ରାପ୍ତିର କାରଣ, ହୁଅନ୍ତି ଆନ ନାଡ଼ିଗଣ ।

ସେ ଅନୁରାଗା ଯେ ହୃଦୟେ, ଅଛନ୍ତି ସକଳ ସମୟେ ।

ନିତାନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅନୁରାଗ, କେ ଜାଣେ ତାହାଙ୍କ ମହିମା ?

ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣେ ସେ ଲୋକ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ନାସ୍ତିକ

ସରୁଣ ନିର୍ଗୁଣ ଭାବରେ, ସେ ଆତ୍ମା ଛନ୍ତି ହୃଦୟରେ ।

ଯେ ଜାଣେ ତାଙ୍କ ଫଳସ୍ୱରୂପ, ସେ କରିପାରେ ତାଙ୍କ ଲଭ

ମୁକ୍ତି କଥା ବୁଝିବେ, ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା

ନାଗକେତା ଯେ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧ, ଲଭ କଲେକ ଅମରତ୍ତ ।

ଇତି ଶ୍ଳୋକାବଳୀ

ଇତି କଠୋପନୀୟ ସମାପ୍ତ

ଓଁ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ହୃଦେ ଓଁ

କୃଷ୍ଣଯଜୁର୍ବେଦୀୟା ଶ୍ଳୋକାଶ୍ରୟାବଳୀ

ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦଗଣ, ବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି କି କାରଣ ?

କାହୁଁ ଆସିବୁଁ ଆନନ୍ଦମାନେ, ପ୍ରଳୟେ ଯାଉଁ କେଉଁସ୍ଥାନେ ?

କିପରି ଜୀବନ ଧାରଣ, କରୁଅଛନ୍ତି ପ୍ରାଣିଗଣ ?

ଯୁଗ ଓ ଦୁଃଖ ଏ ଉଭୟେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ ଏ ବିଷୟେ ?

ନିୟତି ସ୍ୱଭାବ କାଳିକ, ଯେତେ ଦଟନା ଆକର୍ଷକ ?

ଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବା ସ୍ୱରୂପେ, କିପରି ଚନ୍ଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ?

ଜୀବ ଯେ ସୁଖଦୁଃଖାଧୀନ, ହୋଇଅଛନ୍ତି ଚରଣନ ।

ଜୀବ ଭୂଞ୍ଜନ୍ତେ ଏ ସମସ୍ତ, ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସମର୍ଥ ।

କାଳ ଓ ଆତ୍ମା ସମ୍ବଳିତ, ସ୍ଥାନେ ଯେ ଦେବ ଅବସ୍ଥିତ ।

ସେ ଦେବ ସକଳ ପ୍ରଧାନ, କର ତାହାଙ୍କୁ ହୃଦେ ଧ୍ୟାନ ।

ଧ୍ୟାନ ତପସ୍ୟା ପରାୟଣ, ବିବେକା ମହାରୁଷିଗଣ,

ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମଗନ୍ତ, ବିଜ୍ଞାନ-ନେତ୍ରରେ ଦେଖନ୍ତି ।

କାଳ ଓ ଆତ୍ମା ସମ୍ବଳିତ, କାରଣସବୁ ନିୟମିତ ।

ଦେଇଣ ତତ୍ତ୍ୱର ଉପମା, ବୋଲିବ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମହିମା ।

ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଏକନେମିୟକ୍ତ, ବେଷ୍ଟିତ ଗୁଣସବୁ ବୃଦ୍ଧ ।

ଅର ତହିଁରେ ପଞ୍ଚାଶତ, ଷୋଡ଼ଶ ଅଟେ ତହିଁ ଅନ୍ତ ।

ବିଂଶତି ଅଟେ ପ୍ରତି ଅର, ଅଷ୍ଟକ ଶତ ଯେ ତହିଁର ।

ବିବିଧ ଏକ ପାଶାନ୍ତର, ମୋଗେ ହୁଏ ସେ ଗୁଳିତ ।

ନିମିତ୍ତହୃଦୟ ତହିଁ ଜାତ, ଏକହିଁ ମୋହର ସଂସାର ।

ଏପରି ଯୁକ୍ତ ଗୁଣମାନ, ସେ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱେ କରୁଁ ଧ୍ୟାନ ।*

ନୟସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମେ, ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛି ପ୍ରଥମେ ।

ଏ ନୟା ବହୁଛି ଏମନ୍ତ, ପାଞ୍ଚଟି ଉତ୍ତର ପାଞ୍ଚ ପ୍ରୋତ ।

ପାଞ୍ଚଟି ଉତ୍ତରେ ମଣ୍ଡିତ, ପଞ୍ଚ ଆବର୍ଣ୍ଣ ସମନ୍ୱିତ ।

ଶାଖା ଏହାର ପଞ୍ଚାଶତ, ସୋପାନ ପଞ୍ଚଧା ବିଭକ୍ତ ।

*ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ—ଏକନେମି = କାରଣ ଅବସ୍ଥାରୁପ ଏକତତ୍ତ୍ୱନାଭ । ବୃଦ୍ଧହୃଦୟ = ସବୁ, ରଜଃ, ତମଃ ଏହି ତିନି ବୃଦ୍ଧ ।

ପଞ୍ଚାଶତ ଅର = ସଂଖ୍ୟା ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପଞ୍ଚାଶତ ପ୍ରକାରୀ ବା ବିଷୟସବୁ ବା ଭୂମି । ଷୋଡ଼ଶ ଅନ୍ତ—କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ମରୁତ, ତେଜ, ବ୍ୟୋମ ଏହି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଏବଂ ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏପରି ଷୋଡ଼ଶ । ବିଂଶତି ପ୍ରତିଅର—ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଏପରି ବିଂଶତି । ଶତ ଅଷ୍ଟକ = ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଅଷ୍ଟକ; *—ଦୃଶ୍ୟ ଧର୍ମ ଅଷ୍ଟକ; †—ଅଣିମାଦ ଶିଶୁର୍ଯ୍ୟ ଅଷ୍ଟକ; ‡—ଧର୍ମାଦ ଶ୍ରବଣ; §—ବୋଧ ବେଦାଦ୍ଧକ; ¶—ସ୍ପର୍ଶ ଶିଶୁର୍ଯ୍ୟ । ଏକପାଶ = କାମନା । ଦ୍ୱିପାଶ = ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ । ନିମିତ୍ତ ହୃଦୟ—ପାପପୁଣ୍ୟ ।

ପଞ୍ଚ ପୁଲିନ ବିଦ୍ୟମାନ, ଏହି ନଦୀକୁ କରୈ ଧାନ ।^୧
 ଆପଣା ନିୟନ୍ତ୍ରାକୁ ଲେକ, ମନରେ ଭାବନ୍ତି ପୃଥକ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚନ୍ଦ୍ରରେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ, ଏଥକୁ ହେଉଥାନ୍ତି ଜାଣ ।
 ଶେଷେ ଶିଶୁରେ ହୋଇ ଜାତ, ଜୀବ ତାହାକୁ ହୁଏ ପାତ୍ର ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଚରଣ, ବେଦାନ୍ତେ ହୋଇଛନ୍ତି କଥୁତ ।
 ନିୟନ୍ତ୍ରା, ଶ୍ରେକ୍ଷା, ଶ୍ରେଣ୍ୟ ତନି; ଭାବକୁ ଯେବା ଛନ୍ତି ଚିହ୍ନି
 ଜଗତ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗତ, ତାହାକୁ ହୁଏ ସେ ବିଦିତ ।
 ଜନ୍ମାନ୍ତରରୁ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମବ୍ରହ୍ମେ ହୁଏ ସୁକ୍ତ ।
 ବ୍ୟକ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଷଡ଼ଷର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଧାରକ ଶିଶୁର ।
 ହୋଇଣ ସୁଖଦୁଃଖଧୀନ, ଜୀବ ସେ ଥାଏ ଚରଦିନ ।
 ଥାଇଣ ଅବିଦ୍ୟାବରନେ, ଶିଶୁରେ ନ ଦେଖେ ନୟନେ ।
 ଶିଶୁର ନାମେ ହେଲେ ସୁକ୍ତ; ବନ୍ଧୁ ହୁଏ ସେ ବିମୁକ୍ତ ।
 ଶିଶୁର, ଜୀବ, ଅଜ୍ଞ, ଜ୍ଞାନ; ଏ ରୂର ଛନ୍ତି ଥିବ ଜାଣି ।
 ଜୀବ ସେ ସ୍ୱରୂପ ଅଂଶରେ, ସମାନ ଶିଶୁର ସଙ୍ଗରେ ।
 ଜୀବର ନାହିଁ ଜନ୍ମ ନାଶ, ଏ କଥା କରବ ବିଶ୍ୱାସ ।
 ଶ୍ରେଣ୍ୟ ବିଶ୍ୱପ୍ରଦାୟିନୀ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ପ୍ରକୃତିନାମିନୀ ।
 ଶିଶୁରଙ୍କର ଏକ ଶକ୍ତି, ଅଛଇ ଜାଣ ହେ ସୁମତି ।
 ଶିଶୁର ସଙ୍ଗେ କରେ ବାସ, ନାହିଁ ତା ଜନମ ବିନାଶ ।
 ବିଶ୍ୱସ୍ତରୂପ ପରମାତ୍ମା, ପ୍ରକାଶ ତାହାଙ୍କ ମହିମା ।
 କର୍ତ୍ତୃକ୍ତ ଆଦି ଜୀବପାଇଁ, ସଂସାରଭାବ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
 ସେ ଆତ୍ମା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନ, ଅଟନ୍ତି ବାସନାରୁ ଭିନ୍ନ ।
 ଜୀବ ପ୍ରକୃତି ପରମାତ୍ମା, ଜାଣେ ସେ ଏଥିର ମହିମା ।
 ସେହି ସାଧକ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମ ବ୍ରହ୍ମେ ହୁଏ ସୁକ୍ତ ।
 ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ, ଅବିଦ୍ୟା କରନ୍ତି ହରଣ ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ପରିମିତ, କରନ୍ତି ଜୀବେ ନିୟମିତ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଯେବା ପାଏ, ତାହାର ମୋହ ନାଶ ଯାଏ ।

ହେଲେ ସେ ଶିଶୁର ଅଧୀନ, ସବୁ ବନ୍ଧନ ହୁଏ ଛିନ୍ନ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନହେତୁ, ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ।
 ଚିତ୍ତ ରଖିଲେ ତାଙ୍କଠାରେ, ଶରୀର ପତନ ଉତ୍ତରେ ।
 ମିଳି ଶିଶୁର ସମୀପରେ, ସବୁ ଶୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲଭ କରେ ।
 ପ୍ରେରକ, ଶ୍ରେଣ୍ୟ, ପୁଣି ଶ୍ରେକ୍ଷା; ସେ ଜାଣେ ଏ ତନି ଏକତା ।
 ଭବବନ୍ଧୁ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମେଶ୍ୱରେ ହୁଏ ସୁକ୍ତ ।
 ଜ୍ଞାନ କାଷ୍ଠରେ ଅନଳ, ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ଥାଏ ସେ କେବଳ ।
 ସେ କାଷ୍ଠ କଲେକ ଦର୍ଶଣ, ଅନଳ ହୁଏ ଉତପନ୍ନ ।
 କାଷ୍ଠକୁ କରଣ ବିନାଶ, ଅନଳ ହୁଏ ଅପ୍ରକାଶ ।
 ବିନାଶ ନୁହେଁ ସେ ଅନଳ, ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଅଇ କେବଳ ।
 ଅନ୍ୟ କାଷ୍ଠରେ ସେ ମିଳିତ, ପୁନଶ୍ଚ ହୁଏ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ତେସନେ ଆତ୍ମା ଏ ଦେହରେ, ଦେହାନ୍ତ ଧରଣ ସଞ୍ଚରେ ।
 କାଷ୍ଠକୁ କଲେକ ଦର୍ଶଣ, ଅନଳ ହୁଏ ଉତପନ୍ନ ।
 ଓଁକାର ଶବ୍ଦ କଲେ ଧ୍ୟାନ, ଜନ୍ମଇ ଚିତ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
 ଏ ଦେହ ଅଟଇ ଅରଣି, ଓଁକାର ଉତ୍ତର ଅରଣି ।
 ଧ୍ୟାନ ସ୍ୱରୂପ ସେ ଦର୍ଶଣ, ବ୍ରହ୍ମାଗ୍ନି ହୁଏ ଉତପନ୍ନ ।
 ନୟନରେ ଥାଏ ଜଳ, ତଳମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ତେଲ ।
 ଦଧି ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ଦୃତ, ଅରଣି ମଧ୍ୟୁ ଅଗ୍ନି ଜାତ ।
 ତେସନେ ସତ୍ୟ ତତପରେ, ସନ୍ତାନ କରବ ଶିଶୁରେ ।
 ଏ ଆତ୍ମା ଆତ୍ମାରେ ଗୁହ୍ୟତ, ହେବଟି ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ସବୁ ଅଂଶରେ ହୋଇ ପ୍ରଭୁତ, ଦଧି ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ଦୃତ ।
 ତେସନେ ସତ୍ୟ ତତପରେ, ବ୍ରହ୍ମ ସେ ଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ !
 ଏ ବିଦ୍ୟା ତତ୍ତ୍ୱ ଯେବା ଜାଣେ, ସେ ଅଧିକାରୀ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ।
 ଇତି ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

^୧ ପଞ୍ଚ ଉଷ = ପଞ୍ଚଭୂତ । ପଞ୍ଚପ୍ରୋତ = ଷଷ୍ଠର ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ । ପଞ୍ଚର୍ସି = ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ସମାନ, ଉଦାନ, ବ୍ୟାନ, ପଞ୍ଚଆବର୍ତ୍ତ—ରୂପାଦି ପଞ୍ଚ ବସ୍ତୁ । ପଞ୍ଚାଶ ୨ ଶାଖା = ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରକୃତି । ସୋପନ ପଞ୍ଚବିଧ = ଅବିଦ୍ୟା, ଅହଂଭାବ, ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ, ଅଭିମାନେଶ । ପଞ୍ଚପୁଲିନ = ଗର୍ଭ, ଜନ୍ମ, ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମରଣ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆହେ ସବିତା କୃପା କର, ଜନମୁ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ମୋର ।
 ପରମାତ୍ମାରେ ନେଇ ମୋତେ, ସଂସ୍କୃତ କରନ୍ତୁ ସନ୍ତତେ ।
 ଅଗ୍ନିର ଜ୍ୟୋତି ମୋ ଉପରେ, ସ୍ଥାପନ କର କୃପାଭରେ ।
 ଅଗ୍ନି ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣେ, ମୋ ପ୍ରତି କରୁଣାନୟନେ,
 ସକଳ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକାଶକ, ହେଉନ୍ତୁ ସାମର୍ଥ୍ୟଦାୟକ ।
 ପୁଣି ସକଳ ବଳ ସାର, କରନ୍ତୁ ସବିତା ସମ୍ଭାର ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞାଧୀନ, ହୋଇ ରହିବୁଁ ଚରଦିନ ।
 ହେବ ମୋ ପରମାର୍ଥ ଗତି, ଯନ୍ତ୍ର କରିବୁ ଯଥାଶକ୍ତି ।
 ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅଭିମୁଖେ, ଆହେ ସବିତା ଯିବୁଁ ସୁଖେ ।
 ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ଏହା ମୋ ହେଉ ଜ୍ଞାନୋଦୟ ।
 ସବିତା କରନ୍ତୁ ଆଦେଶ, କରୁଁ ମୁଁ ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରବେଶ ।
 ଯେ ବିପ୍ରେ ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, କରି ପାରନ୍ତି ଆତ୍ମମୟ ।
 ସବିତାଦେବେ ସେହିମାନେ, ସୁଦ୍ଧା କରନ୍ତି ସାବଧାନେ ।
 ସମସ୍ତ ଶ୍ରିୟାର ବିଧାନ, କରନ୍ତି ସେ ସବିତା ଜାଣ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦୁର୍ଗତି ଦେବଗଣ, ଅଟନ୍ତି ତାଙ୍କ ଯେ କାରଣ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହାନ, ଅନ୍ୟେ ତାହାଙ୍କୁ କରୁଁ ଧ୍ୟାନ ।
 ସେ ଦେବ ପବନ ମାର୍ଗରେ, ଆସନ୍ତୁ ମୋହ ହୃଦୟରେ ।
 ଆହେ ଅମୃତସୁନ୍ଦରୀ, ଏ କଥା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
 ଯେତେକ ଦିବ୍ୟଧାମବାସୀ, ଶୁଣନ୍ତୁ ହୋଇ ଅଭିଳାଷୀ ।
 ଯେଠାରେ କୁଣ୍ଡେ ଅଗ୍ନିଜଳେ, ଯେସ୍ଥାନେ ପ୍ରାଣାୟାମବଳେ
 ଶରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ଆଉ, ଆବଦ୍ଧ ରହେ ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
 ଯେଠାରେ କୁନ୍ଦେ ସୋମରସ, ଉତ୍କଳ ଉଠେ ନିମ୍ନେ ।
 ସେଠାରେ ଯଜ୍ଞ ବିଷୟରେ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ ସହଜରେ ।
 ସବିତା ପ୍ରସାଦେ ସାଧକ, ହେଉନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମଭାସକ ।
 କଲେକ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆଶ୍ରୟ, ତୁମ୍ଭର ଚିତ୍ତ ହେବ ଥୟ ।
 ତୁମ୍ଭ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପୁଣି ମନ, ନ ହେବ ବନ୍ଧନକାରଣ ।
 ଶ୍ରୀବା ମସ୍ତକ ବସିସ୍ଥଳ, ଉନ୍ନତ ଶେଷିଣ କେବଳ ।
 ଆପଣା ମନରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ, ସ୍ଥାପନ କରିବ ହୃଦୟେ ।
 ପରମବ୍ରହ୍ମ ଚିତ୍ତେ ସୁତ, ପ୍ରଣବରୂପ ଭୋକା ଧର ।
 ବିଷମ ସଂସାରସାଗର, ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ ଜ୍ଞାନ ନର ।
 ଏଥିରେ ଏହାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସୁଧୀର ସାଧକ ମାନବ ।

ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ କୌଶଳରେ, ସଂଯତ କରିବେ ଯତ୍ନରେ ।
 ନାସିକା ଯୋଗରେ ନିମ୍ନେ, ତେଜସ୍ବେ ନିଶ୍ଚାସ ପ୍ରଶାସ ।
 ଜ୍ଞାନ ଏ ହୋଇ ଅପ୍ରମତ୍ତ, ଯେହ୍ନେ ଦୁଷ୍ଟାଶ୍ରୟକୁ ରଥ ।
 ଏସନେ କରିଣ ଯତନ, ମନକୁ କରିବେ ଧାରଣ ।
 ଯେ ସ୍ଥାନ ଅଟଇ ପବନ, ଅଗ୍ନି ବାଲୁକା ବିବର୍ଜିତ ।
 ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତର ଯହିଁ ନାହିଁ, ସେ ସ୍ଥାନ ଯୋଗ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ପାଇଁ ।
 ପବନ ଯାହା ନିରନ୍ତର, ହୃଦୟ ନେତ୍ରପୀଡ଼ାକର ।
 ହୃଦୟ ବାୟୁ ବଳବାନ, ଏମନ୍ତ ଗିରିଗୁଡ଼ା ସ୍ଥାନ ।
 ନିର୍ମାଣ କରିଣ କୁଟୀର, ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ସ୍ଥିର ।
 ଚିତ୍ତକୁ କରି ସମାଧାନ, କରିବ ବସି ବ୍ରହ୍ମଧ୍ୟାନ ।
 ଯୋଗ କରିବା ସମୟରେ, ଦେଶିକ ଯଦ୍ୟପି ନେତ୍ରେ ।
 ମାହାର, ଧୂମ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁ; ଶବ୍ଦାଦ୍ୟ, ଅଗ୍ନି, ଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ନିମିତ୍ତ, ପ୍ରଥମେ ହୁଏ ଅନୁମିତ ।
 ମୃତ୍ତିକା, ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ବାୟୁ; ଉଠିଲେ ଆକାଶରୁ ଆଉ ।
 ଯୋଗାଗି ଯୁକ୍ତ ଏଦେହରେ, ରୋଗାଦି ପ୍ରବେଶ ନକରେ ।
 ଆରୋଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳତା, ମଳ ମୁହର ଯେ ଅଳ୍ପତା ।
 ସୁଗନ୍ଧ ସ୍ବରର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ଲେଉଟୁନି ଧ୍ୟାନ ଚିତ୍ତ ।
 ଲଭୁଇଁ ଆଦି ଏ ସକଳ, ଅଟେ ପ୍ରଥମ ଯୋଗଫଳ ।
 ମଳିନ ଧାତୁ ନେଇ ବାରେ, ଦର୍ଶଣ କଲେ ମୃତ୍ତିକାରେ ।
 ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଦିଶଇ ଯେମନ୍ତ, ତେସନେ ଜାଣି ଆତ୍ମକତ୍ତ ।
 ଦେହୀ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ, ଦେହାନ୍ତେ ସ୍ବର୍ଗପଦ ପାଏ ।
 ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ସାଧକ ସମସ୍ତ, ଯେ ସ୍ଥାନୀୟ ଆତ୍ମକତ୍ତ ।
 ତହିଁରେ ଦେଶି ବ୍ରହ୍ମଚର, ହୁଅନ୍ତି ମୂର୍ଖ୍ୟଶୋକାଘାତ ।
 ଶରୀରେ ଜାଣି ଯୋଗୀଜନ, ବନ୍ଧନ କରନ୍ତି ହେବନ ।
 ଏହି ଦେବ ଯେ ସବ ଦିଗ, ଅଗ୍ନି ଯେ ଅବାନ୍ତର ଦିଗ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ସ୍ବରୂପରେ, ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରଥମରେ ।
 ଜରାୟୁ ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଆତ୍ମାନ୍ତ ସେହି ଦେବ ଜାଣ ।
 ଜନ୍ମିତବ ଜନ୍ମିତନ୍ତ ପୁଣି, ପଶ୍ଚାତେ ଥାନ୍ତି ଅରୁଁ ଶୁଣି ।
 ଯେଉଁ ଦେବତା ଅନଳରେ, ଯେ ଦେବ ଅଛନ୍ତି ଜଳରେ
 ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ସବିସ୍ଥାନ, ଓଷଧି ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 ବନସ୍ପତିରେ ଯେ ଦେବତା, ପ୍ରକାଶିତ୍ତ ନିଜ ସତ୍ତ୍ଵ,
 ସେହି ଦେବଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର, କରୁଅଛୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର ।
 ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବରଣୀୟ, ଯେଉଁ ମାୟାରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ।
ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ନିୟମିତ, କରନ୍ତି ଲୋକଙ୍କ ସହୃଦ ।
ଜଗତ ସ୍ଥିତି ଉଦ୍‌ଭବ, ବିନାଶ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ନର, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ହୁଅଇ ଅମର ।
ରୁଦ୍ର ଅଟନ୍ତି ଏକମାତ୍ର, ବିରାଜ ଅଛନ୍ତି ସର୍ବସ୍ୱ ।
ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ଲୋକଗଣେ, ରକ୍ଷା ନିୟମ ପାଳନେ ।
ଏଥକୁ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀଗଣ, କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ସୂରଣ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ରୁଦ୍ର ଅସ୍ୱୀକାର, କରନ୍ତି ସର୍ବେ ବାରମ୍ବାର ।
ସର୍ବ ପଶ୍ଚାତେ ଭଗବାନ, ରହିଅଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଜଗତ କରଣ ସୂଜନ, ପୁଣି ସେ କରନ୍ତି ପାଳନ ।
ଅନ୍ତକାଳରେ ପୁନର୍ବାର, କରନ୍ତି ସକଳ ସଂହାର ।
ସର୍ବସ୍ୱ ତାହାଙ୍କ ନୟନ, ସର୍ବସ୍ୱ ତାହାଙ୍କ ବଦନ ।
ସର୍ବସ୍ୱ ତାହାଙ୍କର ବାହୁ, ସର୍ବସ୍ୱ ପଦ ଅଛି ଆଉ ।
ସେହି ଯେ ଏକମାତ୍ରଦେବ, ତାଠାରୁ ସର୍ବ ଜାତ ହେବ ।
ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ସୂଜନ, କଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
ମାନବ ସୃଜିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ପକ୍ଷୀଗଣକୁ ଦେଲେ ପକ୍ଷ ।
ସୃଜଣ ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ, ମଣ୍ଡଳେ ତାଙ୍କୁ ଶକ୍ତିବଳେ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଉତ୍ପାଦନ, କଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
ଆତ୍ମକୁ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନ, କରନ୍ତି ସୁବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ ।
ହେ ରୁଦ୍ର ଆଦି ବିଶ୍ୱମୂର, ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ କୃପା କର ।
ତୁମ୍ଭର ଅଭୟା ବରଦା, ଯେତେ ଅଟେ ବରପ୍ରଦା,
ସେ ସୁଖତମା ତନୁ ଯୋଗେ, ଆତ୍ମକୁ ରକ୍ଷନ୍ତୁ ମୁହୋଗେ ।
ହେ ଦେବ ହେ ଗିରିରକ୍ଷକ, ହେଉଛନ୍ତି ଲଲାଣଦାୟକ ।
ଯେ ବଳ ବିନାଶ କାରଣ, ହସ୍ତରେ କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
ତାହାକୁ କର ସମ୍ବରଣ, ତହିଁ ନ ନାଶ ଲୋକଗଣ ।
ଏହି ଜଗତଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭରୁ ଗରିଷ୍ଠ ।
ସେହି ଯେ ପରମାତ୍ମା ଜାଣି, ଶରୀରେ ଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ସକଳ ଭୂତର ପାଳକ, ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବ୍ୟାପକ,
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ନର, ଅବଶ୍ୟ ହୁଏ ସେ ଅମର ।
ଆଦିତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ, କରନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନତା ନାଶ ।

ବ୍ୟାଘ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ସର୍ବସ୍ୱଦେବ, ବିଶେଷ ଜାଣୁ ତାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେ
ତାହାଙ୍କୁ ଚାଣିଣ ସାଧକ, କରନ୍ତି ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ।
ପାଇବା ପାଇଁ ଅମୃତର, ନାହିଁଟି ଜାଣ ଅନ୍ୟ ପଥ ।
ତାହାଙ୍କୁ ବଳ କିଛି ନାହିଁ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ
ଯା କିଛି ସ୍ୱପ୍ନ ବା ଦୃଢ଼ତ, ସକଳ ତାହାଙ୍କ ଆୟତ୍ତ ।
ସେହି ଦେବତା ନିରନ୍ତରେ, ବ୍ୟାଘ୍ର ଅଛନ୍ତି ଆକାଶରେ ।
ସେ ମହାସୁରସେ ଜଗତ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ସମସ୍ତ ।
ସେହି ଦେବତା ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ପୁଣି ଅଟନ୍ତି ଅପ୍ରମେୟ ।
ସେ ଦେବ ଜଗତ ଅଘାତ, ଅରୂପ ପୁଣି ଦୁଃଖାଘାତ ।
ଯେ ଜାଣେ ତାଙ୍କୁ ଲଭେ ଶାନ୍ତି, ଅନ୍ୟେ ହୁଅନ୍ତି ଦୁଃଖପ୍ରାପ୍ତି
ସମସ୍ତ ମୃଗ, ଗ୍ରୀବା, କର; ଅଟେ ଯେ ସେହିପ୍ରଭୁଙ୍କର ।
ସକଳ ଭୂତର ହୃଦୟେ, ଆଜ୍ଞାନ ସକଳ ସମୟେ ।
ତାଙ୍କ ଅଗ୍ନିତ ସର୍ବ ଜୀବ, ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବାଗତ ଶିବ ।
ସକଳ ଭୂତର ରୂପକ, ଅନ୍ତଃକରଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।
ପରମ ପଦ ସୁନର୍ମଳ, ପ୍ରାପ୍ତିର ହେତୁ ସେ କେବଳ ।
ସେ ପରବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ନିୟନ୍ତା ଅତଳ ଅବ୍ୟୟ ।
ହୃଦୟ ଛିଦ୍ର ପରିମାଣେ, ବ୍ୟାଘ୍ର ଅଛନ୍ତି ସର୍ବ ସ୍ଥାନେ ।
ହୃଦୟ ମନେ ପ୍ରକାଶିତ, ହୁଅନ୍ତି ଜଗତ ଅଘାତ ।
ଏପରି କରେ ଯେ ବିଶ୍ୱାସ, ମୃତ୍ୟୁ ନ ଯାଏ ତାହା ପାଶ ।
ତାହାଙ୍କ ସହସ୍ର ବଦନ, ସହସ୍ର ନୟନ ଚରଣ ।
ପୃଥିବୀ କରଣ ବେଷ୍ଟନ, ରହିଅଛନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ, ଉପରେ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ଯେ ଆକାର, ଅଟଇ ଅନନ୍ତ ଅପାର ।
ନାହିଁ ଉପରେ ଯେ ହୃଦୟ, ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ଅନୁମେୟ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସେହି ସ୍ଥାନେ, ଅଛନ୍ତି ଜାଣ ଅନୁମାନେ ।
ଯାହା ହୋଇଛି ଯାହା ହେବ, ସକଳ ମୂଳ ସେହି ଦେବ
ଦିଅନ୍ତି ସେହି ଅମରତ୍ୱ, ଏ କଥା ହେବ ଅବଗତ ।
ଅନ୍ତରେ ଯା ହୁଏ ବର୍ତ୍ତିତ, ସେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଅଗ୍ନିତ ।
ସର୍ବସ୍ୱ ଯାହାଙ୍କ ବଦନ, ସର୍ବସ୍ୱ ଯାହାଙ୍କ ନୟନ ।
କର ଚରଣ କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି, ସର୍ବସ୍ୱ ରହିଛି ଆଛାଦି ।
ଅଟନ୍ତି ସକଳ ବ୍ୟାପକ, ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରୂପକ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶକ, ସକଳ ଆଲୋକ ଆଲୋକ ।

ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଜିତ, ସକଳ ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ।
 ଜଗତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦିଗଣ, କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
 ସ୍ଥାବର ଜନ୍ମ ସମସ୍ତ, ଅଟନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଆୟତ୍ତ ।
 କରନ୍ତି ଅବଦ୍ୟକୁ ଧ୍ୟାନ, ଏଥକୁ ତାଙ୍କ ନାମ ହ୍ୟାନ ।
 ଏହି ଯେ ନବ ଦ୍ଵାର ପୁରୀ, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ତି ପୁରୀ ।
 ପୁରୀ ଅଟଇ ଏହି ଦେହ, ଯୁଗଳ ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ଵୟ ।
 ନାସା ଚରଣ ହସ୍ତ ପାଦ, ଉପସ୍ଥ, ମୁଖ ଅଟେ ଆଉ ।
 ଏହି ଅଟଇ ନବ ଦ୍ଵାର, ଶରୀର ରୂପ ଅଟେ ଦର ।
 ଏହି ଦେହରେ ହୋଇ ଦେହୀ, କରନ୍ତି ନାନା ଭୋଗ ରହି
 ସେ ପରମାତ୍ମା ବେଗବାନ, ନାହିଁଟି ହସ୍ତ ପାଦମାନ ।
 ନାହିଁଟି ତାହାଙ୍କ ନୟନ, ସମସ୍ତ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
 ନୋହି ସେ ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣବନ୍ତ, ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
 ଜ୍ଞେୟ ବିଷୟ ଜଣା ତାଙ୍କୁ, ମାତ୍ର ନ ଜାଣେ କେହି ତାଙ୍କୁ
 ସକଳ ଘଟେ ବିଦ୍ୟମାନ, ଏ କଥା ଜାଣେ ଜ୍ଞାନବାନ ।
 ଏପରି ବ୍ରହ୍ମବିଦଗଣେ, ଭାଲନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ।
 ସେ ଆତ୍ମା ସ୍ଵରୂପ ଶୁଦ୍ଧତର, ମହତଠାରୁ ମହତର ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟେ, ଅଛନ୍ତି ସକଳ ସମୟେ ।
 ସାଧକେ ଈଶ୍ଵର ପ୍ରସାଦେ, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅପ୍ରମାଦେ ।
 ତାହାଙ୍କ ମହିମା ଦର୍ଶନ, କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବିଦଗଣ ।
 ଅଜର, ପୁରଣ, ଅନନ୍ତ; ସର୍ବାନ୍ତ ପୁଣି ସର୍ବଗତ ।
 ବ୍ୟାପୀ ଅଛନ୍ତି ସର୍ବ ସ୍ଥାନେ, ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ସମାନେ ।
 ଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ରହ୍ମବାଦିଗଣ, ବୋଲନ୍ତି ସକଳ କାରଣ ।
 ଏଥକୁ ଜ୍ଞାନକୁ ସେମାନେ, ଭାନ୍ତି କରନ୍ତି ସାବଧାନେ ।
 ଇତି ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆତ୍ମଶକ୍ତିରେ ଇଚ୍ଛାମୟ, ସୃଜିଲେ ସକଳ ବିଷୟ ।
 ଅନ୍ତ କାଳରେ ଏ ସମସ୍ତ, ହେବ ତା'ଠାରେ ଉପଗତ ।
 ହୋଇ ସେ ଦେବ କୃପାବାନ, କରନ୍ତି ଶୁଭ ବୁଦ୍ଧିଦାନ ।

ସେ ଦେବ ଅଗ୍ନି, ସେ ଆଦିତ୍ୟ; ବାୟୁ, ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗାନ୍ଧିମନ୍ତ
 ନକ୍ଷତ୍ରାବଳୀ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ, ସେ ପ୍ରଜାପତି ପରମାତ୍ମ ।
 ତୁମ୍ଭେ ପୁରୁଷ, ତୁମ୍ଭେ ନାରୀ, ତୁମ୍ଭେହିଁ କୁମାର କୁମାରୀ ।
 ତୁମ୍ଭେହିଁ ହୋଇ ଜଗତ୍ରସ୍ତ, ତଳ ଯେ ହୋଇ ଦଣ୍ଡହସ୍ତ ।
 ବିଶ୍ଵତମୁଖ ସନାତନ, କର ଯେ ଜନମ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାଳ ପତଙ୍ଗ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ, ବ୍ୟାପୀ ରହିଛ ବିଶ୍ଵାବେ ।
 ତୁମ୍ଭେହିଁ ମେଘ, ରତ୍ନ, ସିନ୍ଧୁ; ବିଶ୍ଵଜନଙ୍କ ଅଟ ବନ୍ଧୁ ।
 ଅନାଦି ସ୍ଵରୂପରେ ତୁମ୍ଭେ, ବ୍ୟାପୀ ରହିଛ ବିଶ୍ଵାବେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଧ୍ରୁବନ, ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ଉତ୍ପନ୍ନ ।
 ଲେହିତ ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ, ଅନଳ ଜଳ ଅବା ଅନ୍ନ ।
 ସିନ୍ଧୁ ଋଜ ତମ ସନ୍ତ୍ରୀ; ଯହିଁ ଅଛଇ ଏ ସମସ୍ତ ।
 ବହୁ ପ୍ରଜାର ଉତ୍ପାଦକା, ଅଜା ନାମରେ ପ୍ରକାଶିକା ।
 ତାହାର ନାମ ଯେ ପ୍ରକୃତି, ଅଜ ଯେ ଆତ୍ମାର ଆକୃତି ।
 ଅଜ ଯେ ସେବକଭାବରେ; ଅଜାକୁ ନିତ୍ୟ ସେବାକରେ ।
 ଆରେକ ଆତ୍ମା ମହାଭାଗ, ଅଜାକୁ ନିତ୍ୟ କରେ ଡ୍ୟାଗ ।
 ଦୁଇଟି ପକ୍ଷୀ ଏକ ଦୃଷ୍ଟେ, ବର୍ତ୍ତିଣ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
 ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ଭୃଞ୍ଜେ ଫଳ, ଆରେକ ଦେଖଇ କେବଳ ।
 ପୁରୁଷ ଜୀବ ଏ ଦେହରେ, ନିମଗ୍ନ ଥାଏ ଯେ ଶୋକରେ ।
 ସାଧକମାନଙ୍କ ଈଶ୍ଵରେ, ଦେଖିଲେ ରହେ ଆନନ୍ଦରେ ।
 ଆକାଶକନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ, ଅଟନ୍ତି ପୁରୁଷ ପରମ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେବତାନିକରେ, ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ଲୋକ ନ ଜାଣେ, କି କାର୍ଯ୍ୟରୁକମନ୍ତ ଜ୍ଞାନେ ।
 ଜାଣେ ଯେ ତାହାଙ୍କ ବୃତ୍ତନ୍ତ, ସେ ଲୋକ ହେବ ଯେ କୃତାର୍ଥ
 ଦୃତାବଧୋଗରେ ସମ୍ପାଦ୍ୟ, ହୁଏଟି ବେଦଯଜ୍ଞ ଆଦ୍ୟ ।
 ବୃହତ ଯାଗ ସୋମରସେ, ହୁଏ ଏକଥା ବେଦେ ଘୋଷେ ।
 ଯାହା ହେଉଛି ଯାହା ହେବ, ତାହାର ନାମ ବ୍ରତଦେବ ।
 ଆବଦ୍ଧ ଜୀବ ଯେ ମାୟାରେ, ଏ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ କରବାରେ ।
 ମାୟାକୁ ଜାଣିବ ପ୍ରକୃତି, ମାୟା ଅଟନ୍ତି ବିଶ୍ଵପତି ।
 ସେହି ଯେ ମାୟାଙ୍କ ଆୟତ୍ତ, ହୋଇଛି ସମସ୍ତ ଜଗତ ।
 ଯେଉଁ ଦେବତା ଅଦିତ୍ୟ, ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବରଣୀୟ ।
 ତା ତତ୍ତ୍ଵ ଜନ୍ମିଛି ଧ୍ରୁବନ, ପ୍ରଳୟେ କରିବ ଗମନ ।
 ନିୟନ୍ତା ସେହି ବରପ୍ରଦ, ସାଧକ ଜାଣି ଲଭ ମୋଦ ।

ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ପାରସେତୁ, ଦେବତା ଜନ୍ମଗନ୍ତୁ ହେତୁ ।
 ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି, ଜାଣି ତାହାଙ୍କୁ ଲଭ ମୁକ୍ତି ।
 ଆତ୍ମା ନାମରେ ଦେବ ଉକ୍ତ, କରନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ମୁକ୍ତି ।
 ଦେବତାଗଣ ଅଧିପତି, ଯାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ନିୟତି ।
 ସକଳେ ଯାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ, ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବନ୍ଧିତ ।
 ପ୍ରାଣୀ ଦ୍ୱିପଦ ଚତୁଷ୍ପଦ; ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ।
 ‘କ’ ନାମେ ଦେବତା ପ୍ରଧାନ, ସକଳେ କର ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ।
 ସୂକ୍ଷ୍ମରୁ ସେହି ସୃଷ୍ଟିକର, ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟାର ଆକର ।
 ଅନେକ ରୂପ ବିଶ୍ୱସଷ୍ଟା, ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତି ସ୍ଥାନ ଦ୍ରଷ୍ଟା ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିଣ ଗୋଚରେ, ସାଧକ ଶାନ୍ତି ଲଭ କରେ ।
 ସେ ପ୍ରଭୁ ଭୁବନରକ୍ଷକ, ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ପାଳକ ।
 ଅଟନ୍ତି ସର୍ବଭୂତ ପ୍ରାଣ, ଗୁଡ଼ ରୂପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଦେବତା ସକଳେ, ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କୃପାବଳେ ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣି ଜ୍ଞାନ ଜନ, ଛେଦନ୍ତି ମରଣବନ୍ଧନ ।
 ଘୃତ ଉପରେ ମଣ୍ଡ ପରି, ଅଛନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିରୂପ ଧରି ।
 ସର୍ବ ଭୂତରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ଅଛନ୍ତି ପରବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ ।
 ମଙ୍ଗଳସ୍ୱରୂପ ଶିଶୁର, ବ୍ୟାପିଅଛନ୍ତି ଚରାଚର ।
 ତାହାକୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ଭକ୍ତ, ମୃତ୍ୟୁ ବନ୍ଧରୁ ହୁଏ ମୁକ୍ତ ।
 ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଦେବ ଦେବ, ହେବେ ହୃଦୟେ ଆବିର୍ଭାବ ।
 ହୃଦୟ ସଂଶୟରହିତ, ହେଲେ ସେ ହେବେ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ନର, ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ସେ ଅମର ।
 ହେଲେ ଯେ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରକାଶ, ଦିବା ରଜନୀ ଯାଏ ନାଶ ।
 ନ ଥାଏ ସତ ବା ଅସତ, କେବଳ ଥାନ୍ତି ସେ ଜାଗ୍ରତ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ପ୍ରଜ୍ଞା ପୁରତମା, ପ୍ରକାଶ ଏହା ଥିବ ମଣି ।
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ନିମ୍ନ ବା ମଧ୍ୟରେ, ନ ପାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସହଜରେ ।
 ଅସୀମ ତାହାଙ୍କ ମହିମା, ତାହାଙ୍କ ନାହିଁଟି ପ୍ରତିମା ।
 ଦର୍ଶନ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ, ଦେଶନ୍ତି ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ନରେ ।
 ନ ଥାଏ ଆକାର ସାଦୃଶ୍ୟ, ନେଷରେ ନ ହୁଅନ୍ତି ଦୃଶ୍ୟ ।
 କେବଳ ହୃଦୟ ମନରେ, ଦେଖିବ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 ହେ ପରବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱତାତ, ତୁମ୍ଭେହିଁ ଅଟ ଯେ ଅଜାତ ।
 ସଂସାର ଶ୍ୱେତ ଲୋକଗଣ, ନିଅନ୍ତି ତୁମ୍ଭରେ ଶରଣ ।
 ଆନନ୍ଦଜନକ ଚନ୍ଦ୍ରୟ; ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ଦୟାମୟ ।

ସେରୂପେ ଆହେ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର, ସର୍ବଦା ମୋତେ ରକ୍ଷା କର ।
 ମୋର ଜୀବନ, ପୁତ୍ର ନାତି; ଅଶ୍ୱାଦ ଗୋଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଆବର ଯେତେ ଦାସୀ ଦାସ, ତାହାଙ୍କୁ ନ କର ବିନାଶ ।
 ହୋମର ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ, ଦେନିଣ କରୁଛି ଆଦାନ ।
 ଇତି ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅକ୍ଷୟ ଅନନ୍ତ, ବିଦ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟାଦି ଯାବନ୍ତ ।
 ତହିଁରେ ରହିଛି ନିହିତ, ଏ କଥା ହେବ ଯେ ବିଦିତ ।
 ଅବିଦ୍ୟା ସ୍ୱରୂପକୁ ମଣ, ସଂସାର ଗତିର କାରଣ ।
 ବିଦ୍ୟା ଅଟଇ ମୋକ୍ଷ ହେତୁ, ସଂସାରସିନ୍ଧୁ ପାରସେତୁ ।
 ଯେ ପରମାତ୍ମା ସନାତନ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂତର କାରଣ ।
 ସମସ୍ତ ବୀଜ ଅଧିଷ୍ଠାତା, ଅଗ୍ରେ ପ୍ରସୂତ ସର୍ବଜ୍ଞାତା ।
 ସେ ଦେବ ଜାଲକୁ ବିସ୍ତାର, କରନ୍ତି ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
 ମଘଟି ଆଦି ଲୋକପାଳେ, ସୃଜନ କଲେ ପୃଥକାଳେ ।
 ଯେମନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟର କରଣ, ବ୍ୟାପଇ ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ଅଧି ବା ମଧ୍ୟରେ, ପ୍ରକାଶ ପାଏ କରଣରେ;
 ତେସନେ ସେ ପରମାତ୍ମା, ସର୍ବସ୍ଥ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
 କାରଣ ସ୍ୱରାବ ସହିତ, କରନ୍ତି ସର୍ବ ନିୟମିତ ।
 ସେ ଦେବ ବିଶ୍ୱର କାରଣ, ସର୍ବ କରନ୍ତି ନିଷ୍ପାଦନ ।
 ପଦ୍ମତାପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ, କରନ୍ତି ପରିପାଳ ସର୍ବ ।
 ଏକାକୀ ସମସ୍ତ ଭୁବନ, କରନ୍ତି ନିୟତ ପାଳନ ।
 ସବୁ ରଜାଦି ଗୁଣଗ୍ରାମେ, କରନ୍ତି ସୃଜନ ନିଜ କର୍ମେ ।
 ଯେ ବିଦ୍ୟା ବେଦର ଅଞ୍ଚଳ, ଉପନିଷଦରେ କଥିତ ।
 ସେ ବିଦ୍ୟା ବେଦର ଆକାର, ବ୍ରହ୍ମା ଜାଣନ୍ତି ସମାଗୁର ।
 ରୁଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣ, କାମଦେବାଦି ତପୋଧନ ।
 ଜାଣି ସେ ପରମାତ୍ମା ତତ୍ତ୍ୱ, ଲଭୁଅଛନ୍ତି ଅମରତ୍ୱ ।
 ସବୁ ରଜାଦି ଗୁଣସମ୍ପଦ, ସମ୍ପଦ ବିପଦ ନିବର୍ତ୍ତ ।
 କରଣ ସର୍ବ ନିୟମିତ, କଲେ ଜଗତେ ସଞ୍ଚାରିତ ।

ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ ଭଜ; ସିମାର୍ଗ ମନେ ଥିବ ଯେନ ।
 ନିଜ କର୍ମରେ ଜୀବନଶ, କରୁଅଛନ୍ତି ସଞ୍ଚରଣ ।
 ସୁଗୁଣ ଆତ୍ମା ଜ୍ୟୋତିମନ୍ତ, ହୃଦୟ କଣେ ଯେମନ୍ତ ।
 ସକଳୁ ବୁଦ୍ଧି ଅହଙ୍କାର, ତା ଚହୁଁ ସକଳ ପ୍ରଭୁର ।
 ଯେତେକ ଶାଶ୍ଵତକ ଗୁଣ, ତା ଚହୁଁ ଜନ୍ମିଅଛି ପୁଣି,
 କେଶାବ୍ର ଶତତମ ଭାଗ, ସମାନେ ସ୍ଵପ୍ନ ଜୀବବର୍ଗ ।
 ଅଥଚ ପ୍ରକାଶେ ମହିମା, ତା ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ ସୀମା ।
 ଜୀବାତ୍ମା ନୁହନ୍ତି ଯେ ନାଶ, ପୁରୁଷ, ନପୁଂସକଧାରୀ,
 କରଇ ଯେ ଦେହ ଧାରଣ, କରଇ ସେ ନାମ ଗ୍ରହଣ ।
 ଜୀବାତ୍ମା ବାସ କରି ଦେହେ, ସକଳୁ ପ୍ରଣ ଦୃଷ୍ଟିମୟେ ।
 ହମଶଃ ଯାତୁ ପାଏ ବୁଦ୍ଧି, ଜଗତେ ଲଭଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
 ଆପଣା କର୍ମ ଅନୁସାରେ, ଭ୍ରମଣ କରେ ଏ ସଂସାରେ ।
 ଅନ୍ତ, ଜଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ହୁଏ ବିଶେଷେ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ଦେହା ଯେ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ, ପ୍ରାକ୍ତନ ଜନମ ସଂସାରେ ।
 ଶୁଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନାନାରୂପେ, ଜଗତେ ବ୍ୟାପିଛି ସ୍ଵରୂପେ ।
 ଯାହାଙ୍କ ନାମ ଅଶରୀର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ରହିଅଛି ସ୍ଥିର,
 ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୟର କାର ମଜ୍ଜଳରୂପ ସନାତନ ।
 ପ୍ରାଣୀବ ଦେହର ସମତା, ଅଟନ୍ତି ସର୍ବ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ଲୋକ, ବିଗତ ହୁଏ ତାର ଶୋକ ।
 ଭଜ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଥୋକେ ବିଦ୍ଵାନ ହୋଇ ଭ୍ରାନ୍ତ, ବୋଲନ୍ତି ସ୍ଵଭାବ ଯାବନ୍ତ
 ଅଥବା କାଳ ସନାତନ, ଅଟଇ ବିଶ୍ଵର କାରଣ ।
 ମାସକ ପରମ ଶିଶୁର, ଅଟନ୍ତି ସକଳ ଆକର ।
 ତାଙ୍କ ମହିମା ବିଦ୍ୟମାନ, ଅଛଇ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ଜାଣ ।
 ସେହି ମହିମା ବଳେ ବିଶ୍ଵ, ଭ୍ରମଣ କରୁଛି ହମଶଃ ।
 କାଳର କର୍ତ୍ତା ସେ ଶିଶୁର, ସକଳ ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଚର ।
 ସେ ପ୍ରଭୁ ପୁଣି ସର୍ବବିଦ୍, ବିଶ୍ଵ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଵୟଂସିଦ୍ଧ ।

ପୃଥ୍ଵୀ, ଜଳ, ତେଜ, ବାୟୁ; ଆକାଶ ପଞ୍ଚଭୂତ ଆଉ ।
 ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ନିୟମରେ, ନିୟନ୍ତ୍ରଣନ୍ତି ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟରେ ।
 ପୃଥ୍ଵୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ; ଆକାଶମନ, ବୁଦ୍ଧି ଆଉ,
 ଏ ସବୁ ପୁଣି ଅହଙ୍କାର, ଏ ଅସ୍ଥୁ ପ୍ରକୃତ ଆକାର ।
 ପ୍ରକୃତିଗଣେ ବିଶ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟେ, ନିୟନ୍ତ୍ର କଲେ ବିଶ୍ଵରାଜ୍ୟେ ।
 ସୃଜନ କରି ପ୍ରାଣିଗଣେ, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଥାଆନ୍ତି ଆପଣେ ।
 ହେଲେ ପ୍ରକୃତ କର୍ମ ଶୟ, ସମସ୍ତ ହୁଏଟି ବିଲୟ ।
 ସମସ୍ତ ଆଦି ସନାତନ, ସମସ୍ତ କାରଣକାରଣ ।
 ପୁଣି ସେ ଶିକାଳଅଙ୍ଗତ, ସମସ୍ତ କଳାବିରହିତ ।
 ତାହାଙ୍କୁ କରି ଉପାସନା, ମୁକ୍ତି ଲଭନ୍ତି ମହାମନା ।
 ସେ ପ୍ରଭୁ ଦେଶକାଳାଙ୍ଗତ, ସମସ୍ତ ବିଷୟରହିତ ।
 ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବିଶ୍ଵମାନ, ନିତ୍ୟ ହେଉଛି ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ।
 ସେହି ଧର୍ମର ଅଧିପତି, ବିଶ୍ଵ ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ ସମ୍ପତି ।
 ଅମୃତସ୍ଵରୂପ ଶିଶୁରେ, ତାହାଙ୍କୁ ଭାଳ ହୃଦୟରେ ।
 ଯେତେ ବିଜ୍ଞାନଉପାସକ, ହୋଇଣ ଥାନ୍ତି ଗତଶୋକ ।
 ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଶିଶୁର, ସେହି ପରମ ମହେଶ୍ଵର ।
 ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଦେବତା, ତହିଁରେ ପରମଦେବତା ।
 ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଭୁ, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଭୁ ।
 ଭୁବନେଶ୍ଵର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନେ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ।
 ବିରାଜନ୍ତି ସର୍ବଠାଇଁ, ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
 ସମାନ କେହି ତାହାଙ୍କର, ଅବା ତାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର,
 ଏ ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ, ନାହିଁଟି ଜାଣିବ ମନରେ ।
 ତାଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ପରଶକ୍ତି, ବେଦନ୍ତ ହେବ ଅବଗତ ।
 ଜଗତେ ପତି ବା ନିୟନ୍ତ୍ରା, ତାହାଙ୍କ ନାହିଁଟି ଜଣନ୍ତା ।
 ପ୍ରତିମା ତାଙ୍କ ସମାନରେ, କିଛିହିଁ ନାହିଁ ଜଗତରେ ।
 ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ଜନପୂଜା, ସ୍ଵାମୀ ବା ଅନ୍ୟରୂପ ପିତା ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଯେ ଦେବେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତ ସେହି ଅଧିପତି ।
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵନାଭର ସ୍ଵର୍ଗ ପ୍ରାୟେ, ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମୁଦାୟେ ।
 କରୁଅଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞାବିତ, ତାହାଙ୍କୁ ହେଉଛି ବିଦିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମରେ ପ୍ରବେଶ ବିଧାନ, କରନ୍ତି ସେହି ଭଗବାନ ।
 ସର୍ବ ଭୂତରେ ଗୁଡ଼ରୂପେ, ଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମାର ସ୍ଵରୂପେ ।
 ଅଟନ୍ତି ସର୍ବକର୍ମଧକ୍ଷ, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।

ସେ ଦେବ ସର୍ବଭୂତସ୍ଥିତ, ସଦ୍ଭାବ ଗୁଣର ଅଞ୍ଜଳ ।
 ସକଳ ପାଣୀ ଚେତୟିତା, ସକଳ ଭୂତଜନୟିତା ।
 ସେ ପ୍ରଭୁ ଏକ ବିଜ ସାର, କରନ୍ତି ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ, ପାରେ ସେ ଆତ୍ମସୁଖ ଜାଣି ।
 ନିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେବା ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେବା ସତ ।
 ଚେତନ ମଧ୍ୟେ ଯେ ଚେତନ, ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଜୀବନ ।
 ଏକାକୀ ସେହି ଭଗବାନ, କରନ୍ତି ସକଳ ବିଧାନ ।
 କାରଣରୂପୀ ସେ ଦେବତା, ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
 ସାଧ୍ୟାଯୋଗରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେବ, ଏରୂପ ତାଙ୍କୁ ଜାତ ହେବ ।
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣି ଜାନଗଣ, କରନ୍ତି ବନ୍ଧନ ହେଦନ ।
 ବସୁନ୍ଧରୀର ଯେ ବିଗୁର, ଜାଣିବ ତାହା ସାଧ୍ୟ ସାର,
 ସାଧନ ଚିତ୍ତ ସମାଧାନ, ତାହାକୁ କର ଯୋଗ ଜ୍ଞାନ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆପଣା କରଣରେ, ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ପ୍ରକାଶ ନ କରେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ବା ତାରକା ସମସ୍ତ, ପ୍ରକାଶେ ତାଙ୍କ ଅସମର୍ଥ ।
 ଏପରି ଅଗ୍ନି ଅଛି କାହିଁ, ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିବା ପାଇଁ ?
 ଯେତେକ ଗାୟିକା ଗ୍ରନ୍ଥ, ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିତ ସଙ୍ଗ ।
 କରନ୍ତେ ଅବିଦ୍ୟାକୁ ଧ୍ବଂସ, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ହଂସ ।
 ସାଧକ ଜାଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କରନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ ଅତିକ୍ରମ ।
 ଲଭିବା ପାଇଁ ଅମୃତର, ନାହିଁଟି ଜାଣ ଅନ୍ୟପଥ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱକୃତ, ସ୍ୱପ୍ନରୁ ପୁଣି ବିଶ୍ୱଭୂତ,
 ସକଳ ଗୁଣର ନିୟନ୍ତା, ଶରୀରଜାତା କାଳକର୍ତ୍ତା,
 କାଳର କର୍ତ୍ତା ସର୍ବବିତ, ଶେଷଜ୍ଞ ପୁଣି ସର୍ବଜିତ ।
 ସକଳ ଗୁଣର ନିୟନ୍ତା, ଶରୀରଜାତା କାଳକର୍ତ୍ତା ।
 ସମସ୍ତ ସ୍ଥିତ ସେ ବନ୍ଧନ, ସମସ୍ତ ମୋକ୍ଷର କାରଣ,
 ବିଶ୍ୱସ୍ତରୁପ ବିଶ୍ୱମୟ, ଅମୃତମୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ,
 ସର୍ବଭୂବନ-ପାଳୟିତା, ବିଶ୍ୱରେ ଏକମାତ୍ର ପିତା,
 ଜଗତ କରନ୍ତି ଶାସନ, ତା ବିନା ନାହିଁଟି କାରଣ ।
 ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମାକୁ ସୃଜିଲେ ପ୍ରଥମ ।
 ବେଦସମୂହ ତାଙ୍କୁ ଦାନ, କଲେ ସେ ହୋଇ କୃପାବାନ
 ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶକେ, ଶରଣ ନେଉନ୍ତି ସେବକେ ।
 ନିଶ୍ଚଳ ଶାନ୍ତ ସନାତନ, ନିର୍ଦୋଷ ବ୍ରହ୍ମ ନିରଞ୍ଜନ,
 ସେ ପ୍ରଭୁ ଅମୃତର ସେତୁ, ଶରଣ ନିଅ ପାର ହେତୁ ।

ନ ହେଲେ ପର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ, ନ ହେବ ଦୁଃଖ ଅବସାନ ।
 ଶ୍ରେତାଶ୍ରମର ମହାଜ୍ଞାନ, ତପସ୍ୟା ବଳେ ଥିଲେ ଜାଣି ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱ, ହେବାକୁ ଲୋକେ ଅବଗତ;
 ତେଣୁ ଆଶ୍ରମବାସିଗଣେ, ବୋଇଲେ ଏକଥା ଜାଣିନେ ।
 ପୂର୍ବ କଳ୍ପରେ ପ୍ରକାଶିତ, ବେଦାନ୍ତେ ଯେ ପ୍ରତିପାଦିତ,
 ସେ ଗୁହ୍ୟ ବିଦ୍ୟା କଦାଚନେ, ଶିକ୍ଷା ନ ଦେବ ମୃତଜନେ
 ଅଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର, ମୂର୍ଖଶିଷ୍ୟ; ତାକୁ ନ ଦେବ ଉପଦେଶ ।
 ଶିଶୁରେ ଯାର ପରାକ୍ରମ, ସେ ଲଭି ପାରିବ ମୁକ୍ତି ।
 ଏ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ତତ୍ତ୍ୱ ସାର, ଶ୍ରବଣ କର ବାରମ୍ବାର ।
 ଭକ୍ତ ଶଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ

ରଗ୍ବେଦୀୟ ଐତରେୟୋପନିଷଦ୍

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୂର୍ବରେ ଆତ୍ମା ଏକମାତ୍ର, ଥିଲେ ଯେ ଜଗତେ ସର୍ବସ୍ତ୍ର ।
 ନିମେଷଯୁକ୍ତ ଫିୟା କିଛି, ନ ଥିଲା ଏହା ଜଣା ଅଛି ।
 ସେ ଆତ୍ମା ଭାବିଲେ ମନରେ, ସୃଜିବ ଲୋକ ଜଗତରେ ।
 ଏ ରୂପ କରି ଆଲୋଚନା, କଲେ ଯେ ଲୋକର ମୃଜନା
 ମୟା, ମର, ଅପ, ଅନ୍ୟ; ସୃଜନ କଲେ ଏହି ସର୍ବ ।
 ମୟା ଅର୍ଥ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ, ଅନ୍ୟ ଯେ ଦୁର୍ଲ୍ଲେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
 ଅପର ଅର୍ଥ ରସାତଳ, ମର ଯେ ପୁତ୍ରାଣ ମଣ୍ଡଳ ।
 ଭାବିଲେ ଆତ୍ମା ପୁଣି ମନେ, ଲୋକଙ୍କ ରକ୍ଷାର କାରଣେ ।
 ସୃଷ୍ଟି କରିବ ଲୋକପାଳ, ଏମନ୍ତେ କରିଣ କୌଶଳ ।
 ଜଳରୁ ନେଇ ଉପାଦାନ, ପୁରୁଷେ କଲେକ ନିର୍ମାଣ ।
 ସେଥିରେ କରନ୍ତେ ବିରୁଦ୍ଧ, ମୁଖରୁ ହେଲ ଯେ ବାହାର
 ମୁଖରୁ ଜାତ ହେଲ ବାକ୍ୟ, ଯେମନ୍ତ ତମରୁ ଶାବକ ।
 ବାକ୍ୟରୁ ଜାତ ହେଲ ଅଗ୍ନି, ପୁଣି ଯେ ନାସା ରକ୍ତବେନି
 ନାସାରୁ ରକ୍ତରୁ ଜାତ ପ୍ରାଣ, ପ୍ରାଣରୁ ଜାତ ବାୟୁ ଜାଣ ।

ପୁଣି ଜନ୍ମିଲୁ ନେତ୍ରଦୟା, ତହିଁରୁ ଆଦିତ୍ୟ ଉଦୟ ।
 ପୁଣି ଜନ୍ମିଲୁ କର୍ଣ୍ଣଦୟା, ଯା ଅଟେ ଛବଣ ଇନ୍ଦ୍ରୟ ।
 କର୍ଣ୍ଣରୁ ଜାତ ହେଲା ଦିବ୍ୟ, ତଦନ୍ତେ ଜନମିଲୁ ଭକ୍ତ ।
 ଭକ୍ତରୁ ଲୋମ ଜନ୍ମିହନ୍ତୁ, ତହିଁ ଔଷଧ ବନସ୍ତ ।
 ତଦନ୍ତେ ଜନ୍ମିଲୁ ହୃଦୟ, ହୃଦରୁ ମନର ଉଦୟ ।
 ହୃଦରୁ ଜାତ ହେଲା ମନ, ତହିଁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉତ୍ତପନ୍ନ ।
 ତଦନ୍ତେ ନାହିଁ ସେ ସଞ୍ଚାର, ଅପାନ ବାୟୁ ତହିଁ ଜାତ ।
 ନାଭିରେ ଅଛି ସେ ଅପାନ, ତହିଁରୁ ମୃତ୍ୟୁ ଜାତ ଜାଣ ।
 ଜନନେନ୍ଦ୍ରୟ ହେଲା ଜାତ, ତହିଁରୁ ଜନମିଲୁ ରୋଗ ।
 ରୋଗରୁ ଜନମିଲୁ ଜଳ, ଏ ରୂପେ ଜନ୍ମିଲେ ସକଳ ।

ଇତି ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

ଯେତେକ ଥିଲେ ଦିଗ ଦେଶ, କର୍ଣ୍ଣରେ କଲେକ ପ୍ରବେଶ ।
 ଔଷଧ ବନସ୍ତମାନେ, ରହିଲେ ଯାଇ ଭକ୍ତସ୍ଥାନେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ମନ ସ୍ବରୂପରେ, ରହିଲେ ହୃଦୟେ ମଧ୍ୟରେ ।
 ମୃତ୍ୟୁ ସେ ହୋଇଣ ଅପାନ, ଆଶ୍ରୟ କଲେ ନାଭିସ୍ଥାନ ।
 ଜନନେନ୍ଦ୍ରୟ ମଧ୍ୟେ ବାଣ, ରହିଲେ ରୋଗରୂପ ଧର ।
 ତଦନ୍ତେ ଆସି ଶୁଧା ଚୂଷା, ସୁଷ୍ମାକୁ କରିଣ ଭରସା ।
 ବୋଇଲେ ଆହେ ଭଗବାନ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଦିଅ ସ୍ଥାନ ।
 ସୁଷ୍ମା ତା ଶୁଣି ହୃଷ୍ଟମନ, ବୋଇଲେ ଶୁଧାଚୂଷାଗଣେ ।
 ଏ ସବ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ଥାନେ, ରହିବ ଯାଇ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
 ସେ ହବ ଦେବତାଙ୍କ ଲଗି, ହେବ ସେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଘାଗି

ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଦେବେ ଜନ୍ମିଣ ଏରୂପରେ, ପଡ଼ିଲେ ସଂସାର ସାଗରେ ।
 ଶୁଧା, ପିପାସା ହୋଇ ଜାତ, ପୁରୁଷେ ପିଡ଼ିଲେ ନିତାନ୍ତ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ଆସି ଦେବତାଏ, ଓଳଗି ସୁଷ୍ମାଙ୍କର ପାୟେ ।
 ବୋଇଲେ ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥାନ, ଦେବା ହେଉନ୍ତୁ ଭଗବାନ ।
 ଲଭିଲେ ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥାନ; କରୁଁ ଅନ୍ତ ଜଳ ପାନ ।
 ସୁଷ୍ମା ଶୁଣିଣ ସମାଧାର, ଆଖିଲେ ପିଣ୍ଡ ଗବାକାର,
 ଦେବେନ୍ଦେ ଦେଖି ମଣିକ୍ଷୁ, ବୋଇଲେ ଏନ୍ତୁହେଁ ଯଥେଷ୍ଟ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ପିଣ୍ଡ ଅଶ୍ଵାକୃତି, ଆଖିଲେ ସୁଷ୍ମା ବିଶ୍ଵପତି,
 ବୋଇଲେ ଦେବତା ସମସ୍ତ, ଏ ରୂପ ହେଉ ଉପଯୁକ୍ତ ।
 ଏଅନ୍ତେ ସୁଷ୍ମା ଲଭି ତୋଟ, ଆଖିଲେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ।
 ପୁରୁଷ ନରାକୃତି ପ୍ରାୟେ, ତାହାକୁ ଦେଖି ଦେବତାଏ ।
 ବୋଇଲେ ଏରୂପ ମୂଳର, ଯୋଗ୍ୟଟି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ।
 ବୋଇଲେ ସୁଷ୍ମା ଦେବମାନେ, ରହ ସକଳେ ସଥାସ୍ଥାନୋ
 ଖୋଜଣ ନିଜ ନିଜ ଦେଶ ସକଳେ କରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
 ତହିଁ ସେ ଶିଶୁ ହୋଇ ବାକ୍ୟ, ଆଶ୍ରୟ କଲେ ଯାଇ ମୁଖ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରରୂପ ଦେଖି ଆଶ୍ରୟ କଲେ ନେତ୍ରବେଦି ।

ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଭାବିଲେ ସୁଷ୍ମା ମନେ ମନେ, ଏ ଲୋକପାଳଙ୍କ କାରଣେ ।
 କରିବୁଁ ଆନ୍ତେ ଅନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି, ତହିଁରୁ ଲଭିବେ ସେ ପୁଷ୍ଟି ।
 କରନ୍ତେ ଏହା ଆଲୋଚନା, ଜଳରୁ ହେଲା ସମ୍ଭାବନା ।
 ମୂର୍ତ୍ତିଏ ତହିଁରୁ ଉତ୍ତପନ୍ନ, ତାହାର ନାମ ଆଦିଅନ୍ତ ।
 ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଣ ସେହି ଅନ୍ତ, ଉଭୟେ କଲେ ପଳାୟନ,
 ପ୍ରଥମ ଜାତ ସେ ପୁରୁଷ, ଅନ୍ତକୁ କରିଣ ରୁକ୍ଷୁଷ;
 ଭାବିଲେ ମନେ ସେହି ଅନ୍ତ, ବାକ୍ୟରେ କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାତ୍ରକ ବାକ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ, କରିଣ ନ ହେଲା ସେ ଅନ୍ତ;
 ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଆଦ୍ୟରେ, ଅନ୍ତକୁ ଯଦ୍ୟପି ବାକ୍ୟରେ ।
 କରିଣ ଥାଆନ୍ତେ ଗ୍ରହଣ, ତେବେ ଜଗତବାସୀଜନ ।
 ସବଦା ଅନ୍ତକୁ ବାକ୍ୟରେ, ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ସୁଖରେ ।
 ନାସାରେ ପୁଣି ସେହି ଅନ୍ତ, ଲେଖିଲେ କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
 ମାତ୍ରକ ନାସାରେ ସେ ଅନ୍ତ, କରିଣ ନ ହେଲା ଗ୍ରହଣ ।
 ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ନାସାରେ, ଅନ୍ତ ଭାବିଲେ ପ୍ରଥମରେ,
 ତେବେ ତ ଜଗତର ଜନ, କରନ୍ତେ ନାସାରେ ଶ୍ରେଜନ
 ସେହି ପୁରୁଷ ଅନନ୍ତରେ, ଭାବିଲେ ଆପଣା ମନରେ ।

ସେହି ସେ ଆଦି ଜାତ ଅନ୍ଧ, ନେତ୍ରେ କରବେ ଗ୍ରହଣ ।
ମାତ୍ର ନେତ୍ରେ ସେ ଅନ୍ଧ, କରଣ ନ ହେଲ ଗ୍ରହଣ ।
ଏଥକୁ ଏ ଲୋକ ସମସ୍ତ, ନୃତ୍ୟ ଅନ୍ଧ ଦେଖି ତ୍ରୁଟ ।
ସେହି ଅନ୍ଧକୁ ଅନନ୍ତରେ, ଗ୍ରହଣ କରବେ କର୍ମରେ ।
ଏମନ୍ତ ଶ୍ରୀ ସେ ପୁରୁଷ, ଏମନ୍ତ କଲେକ ଆୟାସ,
ମାତ୍ର ନ ହେଲେ ସମର୍ଥ, ସେ ଅନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ ନିମିତ୍ତ ।
ତା ହେଲେ ସର୍ବ ଲୋକ ଅନ୍ଧ, କରନ୍ତେ କର୍ମରେ ଗ୍ରହଣ ।
ଭୁକ୍ତରେ କରବେ ଗ୍ରହଣ, ଏପରି ବିରୁଦ୍ଧ ମନ ।
ମାତ୍ର ଭୁକ୍ତରେ ସେ ଅନ୍ଧ, କରଣ ନ ହେଲ ଗ୍ରହଣ ।
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସେ ଅନ୍ଧ, ଭୁକ୍ତରେ କଲେକ ଗ୍ରହଣ ।
ସମସ୍ତ ଲୋକ ସେହିପରି, ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ଭୁକ୍ତରେ ।
ଶ୍ରୀଲୋକ ପୁରୁଷ ହୃଦୟେ, ସେ ଅନ୍ଧ ଜନନୀୟ ।
ଗ୍ରହଣ କରବେ ସୁଖରେ, ସମର୍ଥ ନ ହେଲେ ସେଥିରେ ।
ତେବେ ତ ପୁରୁଷ ସମସ୍ତ, କରୁଣ ଥାଆନ୍ତେ ତେମନ୍ତ ।
ବିଫଳ ହୁଅନ୍ତେ ଆୟାସ, ତଦନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ।
ମୁଖ ଶୁଦ୍ଧର ସେହି ଅନ୍ଧ, ମୁଖରେ କଲେକ ଗ୍ରହଣ;
ମୁଖ ଶୁଦ୍ଧର ନିମ୍ନ ଦେଶେ, ଯେବଣ ପବନ ପ୍ରବେଶେ,
ସେ ବାୟୁ ନାମ ଯେ ଅପାନ, ଅନ୍ଧଗ୍ରାହକ ତାକୁ ଜାଣ ।
ଅନ୍ଧାୟୁ ଅନ୍ଧର ଜୀବନ, ଅଟଇ ତା ନାମ ପବନ ।
ସେ ପ୍ରସ୍ଥା ଏଥୁଅନନ୍ତରେ, ବିରୁଦ୍ଧ କଲେକ ମନରେ ।
ମୋହର ବିନା ଏ ଶରୀର, କିପରି ହୋଇବଟି ପ୍ରିୟ ?
ଏତେକ ଶ୍ରୀ ସେ ପୁରୁଷ, ଶରୀରେ କଲେକ ପ୍ରବେଶ ।
ପୁରୁଷ ଶରୀରେ ପ୍ରବେଶି, ଦେଖିଲେ ଗୁହ୍ୟ ସେ ବିଶେଷି,
ସମସ୍ତ ଭୁକ୍ତ ଦର୍ଶନ, ବ୍ୟାପିଛି ଯେମନ୍ତ ପବନ ।
ପୁରୁଷ ବୋଇଲେ ଏହିପରି, ଦେଖିଲି ମୁଁ ଆମ୍ଭ ସ୍ବରୂପ ।
ଇତି ପ୍ରଥମୋଧ୍ୟାୟ ।

ଦ୍ଵିତୀୟୋଧ୍ୟାୟ

ମନରେ ଥିବଟି ବିରୁଦ୍ଧ, ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟନ୍ତି ସଂସାରୀ,
ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷ ଦେହରେ, ଥିଲେ ସେ ଶକ୍ତି ସ୍ବରୂପରେ ।
ଅଙ୍ଗର ତେଜ ସଂଗୃହୀତ, ଏହି ସେ ଦେହାତ୍ମକ ରେତ ।

ଆପଣା ଶରୀର ଧାରଣ, କରଣଥାନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଆପଣା ଶରୀରେ ସିଦ୍ଧି, କଲେକ ଜନ୍ମର ସନ୍ତାନ ।
ସେ ରେତ ପଡ଼ି ନାଶଦେହେ; ପ୍ରଥମେ ରହେ ଗର୍ଭାଶୟେ ।
ଜନ୍ମାଏ ଦେହର ଏକତା, ନାଶକୁ ନ ଦିଅଇ ବ୍ୟଥା ।
ଆପଣା ଦେହର ସମାନ, ନାଶ ରେତକୁ କରେ ଜ୍ଞାନ ।
ଦେହରେ ଥାଇ ସେଥିପାଇଁ, ନାଶକୁ ବ୍ୟଥା ଦିଏ ନାହିଁ ।
ସେ ନାଶ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣ, ସ୍ବାମୀର ଆତ୍ମାକୁ ପୋଷଣ ।
ପୋଷଣକର୍ତ୍ତା ସେହି ଜାୟା, ଅଟନ୍ତି ସ୍ବାମୀ ପୋଷଣୀୟା ।
ଗର୍ଭରେ କରଣ ଧାରଣ, ସନ୍ତାନେ କରନ୍ତି ପୋଷଣ ।
ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲେକ ନୟନ, ପିତା ସେ କରନ୍ତି ପୋଷଣ ।
ଜନ୍ମର ପୂର୍ବେ ପୁଣି ପରେ, ପିତା ସେ ପୋଷନ୍ତି କୁମରେ ।
ବିଧାତା ନିୟମକୁ ଧରି, ପିତା ଏହିପରି ଥାନ୍ତି କରି ।
ଏହିପରି ମାନବ ପ୍ରବାହ, କରନ୍ତି ସ୍ବାକାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହ ।
ପିତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ସ୍ବରୂପରେ, ଜନମ ଲଭନ୍ତି କୁମରେ ।
ପିତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ, କରଣ ଥାଆନ୍ତି ନୟନ ।
ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ, ଜନମ ହୁଏ ପୁରୁଷେ ।
ଜନମ କରଣ ସାର୍ଥକ, ପିତା ଗମନ୍ତି ପରଲୋକ ।
ଜନ୍ମ ଲଭନ୍ତି ପୁନର୍ବାର, ଭୂମିସ୍ଠ ଜନମ ତାଙ୍କର ।
ପୂର୍ବରେ ଏକ ତପୋଧନ, ବୋଇଲେ ଏହିପରି ବଚନ ।
ପୂର୍ବରେ ଥିଲି ମୁହିଁ ଗର୍ଭେ, ଜାଣିଛି ସେ ଦେବତା ସର୍ବେ ।
ଦେବତା ରୂପ ମନୋବୃତ୍ତି, ଜାଣେ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ଆକୃତି ।
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ, ରହି ମୁଁ ଥିଲି ଏକାନ୍ତରେ ।
ମାତ୍ର ମୁଁ ଶେଷ ପକ୍ଷୀ ପରି, ବଳରେ ଅଛଲି ବାହାର ।
ମହର୍ଷି ବାମଦେବ ପୂର୍ବେ, ବୋଇଲେ ଏହା ଥାଇଗର୍ଭେ ।
ଜାଣନ୍ତେ ଏହା ସେ ମହର୍ଷି, ସ୍ବର୍ଗରେ ଏବେ ଛନ୍ତି ବସି ।
ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟୋଧ୍ୟାୟ ।

ତୃତୀୟୋଧ୍ୟାୟ

ଯାହାଙ୍କୁ ଆତ୍ମା ବୋଲି କହି, କାହିଁଅଛନ୍ତି କିଏ ସେହି ?
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗେ ଲୋକଗଣ, କରନ୍ତି ସ୍ବରୂପ ଦର୍ଶନ;
ଶ୍ରବଣ ଦ୍ରାଶ ଆସ୍ପଦନ, ପୁଣି ସେ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ,

ଆମାଦ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଏ ସବୁ, କର ନ ହୁଏ ଅନୁଭବ ।
 ବିଜ୍ଞାନ, ମେଧା, ପୁଷ୍ଟି, ଧୃତି; ପ୍ରଜ୍ଞାନ, ମତି, ନୃତି, ସୃତି,
 ଅଧ୍ୟବସାୟ, ଅଭିଳାଷ; ଏ ସବୁ ହୃଦୟେ ପ୍ରକାଶ ।
 ଏ ସବୁ ପ୍ରଜ୍ଞାନ ବିକାର, ସଙ୍କଳ୍ପ ବିବଧ ଏହାର ।
 ଏହି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱପତି, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ପ୍ରଜାପତି ।
 ଆକାଶ ଜ୍ୟୋତି ବାୟୁ ଜଳ, ସମସ୍ତ ପୃଥ୍ବୀ ମଣ୍ଡଳ ।
 ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରାଣୀ, ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଥିବ ଜାଣି ।
 ସକଳ ସାଜ ଜରାୟୁଜ; ଜଙ୍ଗମ, ଉଦ୍ଭିଦ, ଅଶ୍ୱଜ,
 ଅଶ୍ୱ, ଗୋ, ମାନବ, ଖେଚର; ଜଙ୍ଗମ, ମାତଙ୍ଗ, ସ୍ଥାବର ।
 ସକଳ ବ୍ରହ୍ମରୁ ଉଦ୍ଭବ, ପୁଣି ସେ ବ୍ରହ୍ମରେ ଆଶ୍ରିତ ।
 ସେ ବାମଦେବ ସେ ମହର୍ଷି, ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ନାମ ଥିଲେ ଘୋଷି
 ବ୍ରହ୍ମ କୃପାରେ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥଲେ, ରହିଲେ ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ ।
 ଇତି ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓଁ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ହରଃ ଓଁ ।

ମୁକ୍ତିକୋପନିଷତ୍

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏକଦା ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ, ଜାନକଦେବୀ ସହଚରେ,
 ରତନ ମଣ୍ଡପେ ଶ୍ରୀରାମ, ସୁଖରେ କରନ୍ତି ବଶାମ ।
 ଭରତ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ବଶିଷ୍ଠ ଆଦି ମୁନିଗଣ ।
 ବସିଅଛନ୍ତି କରଯୋଡ଼ି; ହସ୍ତ ଏ କାଳେ ପଦେ ପଡ଼ି ।
 “ବୋଇଲେ ଆହେ ମହାପ୍ରଭୁ, ତୁମ୍ଭର ଲାଳା ବିଶ୍ୱ ସବୁ ।
 ତୁମ୍ଭେହିଁ ଅଟ ଭବସେତୁ, ପୁଞ୍ଜା କରଇଁ ମୁକ୍ତି ହେତୁ ।
 କରୁଅ ତୁମ୍ଭ ଚତୁଃଜନ, ଲଭିବି ବୋଲି ଭଗବାନ ।
 ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଲେ ଅବଗତ, ହେବି ମୁଁ ସଂସାରୁ ମୁକ୍ତ
 ଦୁଃସ୍ୱ ଏ ଭବବନ୍ଧନ, ବୋଲନ୍ତି ରାଜାବଲେତନ ।”
 ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଏତେ ହନୁମାନ, ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
 “ଧନୁ ହେ ପବନନନ୍ଦନ, ଉତ୍ତମ କରିଛ ପ୍ରଶନ ।
 ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଏ ତତ୍ତ୍ୱ, ହୁଅନ୍ତି ଲୋକେ ଅବଗତ ।

ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ମହାଭଗ, ଅଟଇ ଏହା ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ।
 ବେଦାନ୍ତର ସ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ, କର ହେ ଅଞ୍ଜନାତନୟ ।”
 ବୋଲନ୍ତେ ଶ୍ରୀରାମ ଏମନ୍ତ, ପୁଚ୍ଛିଲେ ପୁଣି ହନୁମନ୍ତ—
 “ବୋଲନ୍ତୁ ଆହେ ସୀତାକାନ୍ତ, କିପରି ଅଟଇ ବେଦାନ୍ତ ।”

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣନ୍ତୁ ଅଞ୍ଜନାନନ୍ଦନ, ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ବିବରଣ ।
 ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିଶ୍ଚାୟରୁ ଜାତ, ହୋଇଛି ଜାଣିବି ବେଦାନ୍ତ ।
 କାଳ ଆଦିରେ ବେଦ ସବୁ, ସ୍ୱତେଜେ ହେଲେକି ଉଦ୍ଭବ ।
 ବେଦରେ ବେଦାନ୍ତର କଥା, ତଳ ମଧ୍ୟରେ ତୋଳି ଯଥା ।
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ପୁଣି ହନୁମାନ, ବୋଲିବା ହେଉ ଭଗବାନ ।
 “ବିଶ୍ୱାତ ଅଟେ ଶୁଦ୍ଧ ବେଦ, ବହୁତ ଶାଖା ତହିଁ ଭେଦ ।
 ଆକାଶ, ବୟୁ, ବିଧି, ଜାଣି; ଶାଖାର ଅଟେ ପରିମାଣ ।
 ବେଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାଖାରେ, ଉପନିଷଦ ସେ ସଞ୍ଚାରେ ।
 ସେଥିରୁ ଏକ ରକ ଭକ୍ତ, ହୁଏଟି ଯେବେ ଅବଗତ ।
 ଜାଣିବି ସେହି ସହଜରେ, ଆତ୍ମ ସାୟୁଜ୍ୟ ଲଭି କରେ ।
 ପୁଷ୍ପର ଯେମନ୍ତ ଭ୍ରମର, ଭ୍ରମଣ କରେ ନିରନ୍ତର ।
 କେବଳ ମଧୁ ଲାଭ ପାଇଁ, ଏକାନ୍ତ ମନେ ଭ୍ରମୁଥାର ।
 ତେସନେ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ, କରନ୍ତି ମୋର ଭକ୍ତଗଣ ।
 ହେବାର ପାଇଁ ଅବଗତ, ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆତ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ।
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ପୁଣି ହନୁମନ୍ତ, ବୋଲିବା ହେଉ ପ୍ରଭୁ ତତ୍ତ୍ୱ ।”
 ବୋଲନ୍ତି ନାନା କଥା ମୁନି, “କେତେ ପ୍ରକାର ଅଛି ଶୁଣି ।
 ଦେଖାଇ ନାନାରୂପ ଯୁକ୍ତି, କେ ବୋଲେ ଏକମାତ୍ର ମୁକ୍ତି ।
 କେ ବୋଲେ ଭକ୍ତି ତୁମ୍ଭ ନାମ, ଲୋକେ ଲଭନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଧାମ ।
 କେହି ବା ବୋଲେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗେ, କେହି ବା ବୋଲେ
 ଭକ୍ତିଯୋଗେ ।
 କେହି ବା ବେଦାନ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ, ମାନବ ମୁକ୍ତି ଲଭିପାରେ ।
 ମାତ୍ର କେବଣ ପ୍ରକାର, ମୁକ୍ତି ଲଭିବ ସଂସାର ?
 ବୋଲିବା ହେଉ ରହୁପତି, କରୁଣା କରି ଦାସପତି ।”
 ଶୁଣିଣ ଏତେକ ବଚନ, ଶ୍ରୀରାମ ରାଜାବଲେତନ ।
 “ବୋଇଲେ ଆହେ ହନୁମାନ, ଏ ସବୁ ସତ୍ୟ ଅନୁମାନ ।
 ସାଲେକ୍ୟ, ସାୟୁଜ୍ୟ, ସାରୂପ୍ୟ; ସାମୀପ୍ୟ ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ରୂପ ।

ଏହି ଯେ ଗୁରୁ ମୁକ୍ତିପଥ, ବେଦୁଁ ଜାଣିବ ଏହି ଚକ୍ର ।
 ମାତ୍ରକ କରିବ ବିରୁଦ୍ଧ, କୈବଲ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଅଟେ ସାର ।
 ପାଳିଲେ ଆତ୍ମ ଉପଦେଶ, ଶକ୍ତିବ ସବୁରୂପ କ୍ଳେଶ ।
 ନାସ୍ତିକ, ଦୁଷ୍ଟ, ଦୁର୍ବଶ୍ରେୟ; ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥ କିନ୍ତୁ ନ ବିଚାର ।
 କରୁଣାଆନ୍ତି କୃତ ଚକ୍ର, ନ ରଖି ଭକ୍ତିର ସମ୍ପର୍କ ।
 ତେଜନ୍ତେ ସୁମାର୍ଗ ଉଚିତ, ଘଟଇ ହିତେ ବିପରୀତ ।
 ସୁଶୀଳ, ଧର୍ମକ, କୁଳୀନ; ମେଧାଶୀ, କୃତ୍ତିତ୍ବସମ୍ପନ୍ନ ।
 ଏମନ୍ତ ଶିଷ୍ୟକୁ ନିର୍ଜନେ, ବୋଲିବ ମଧୁର ବଚନେ ।
 ଶିଷ୍ୟର ମୁକ୍ତି ଅଭିଳାଷ, ଯେ କାଳେ ପାଇବ ପ୍ରକାଶ ।
 ଏକାନ୍ତେ ଶୁଭ କର ମନ, କଲେକ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।
 ସେକାଳେ ହେଲେ ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି, ନିତ୍ୟ ଅନିତ୍ୟ ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି ।
 ହେଲେକ ସେହି ମହାମନା, ତେଜବେ ସକଳ କାମନା ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ସଦ୍‌ବନ୍ଧୁ ଜାତ, ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଥିବ ଜ୍ଞାତ ।
 ଏମନ୍ତ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ଗୁରୁ, ସଂଗ୍ରହ କରିଣ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ।
 ଶତ ସଂଖ୍ୟକ ଅଷ୍ଟାଧିକ, ଯେ ଉପଦେଶ ପ୍ରାମାଣିକ ।
 ଉପନିଷଦ ଶାସ୍ତ୍ର ସାର, ସମସ୍ତ କରିବ ପ୍ରଚାର ।
 ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶ୍ରବଣ, କରିବ ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥ ବଚନ ।
 ସାଙ୍ଗ୍ୟାଦି ଦର୍ଶନ ଦୃଷ୍ଟନ୍ତ, ଚକ୍ରବେ ବସିଣ ଏକାନ୍ତ ।
 ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଏକନିଷ୍ଠ, ଚିତ୍ତକୁ କରିବେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ।
 ଏ ସ୍ଥୁଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଧିଷ୍ଠାନ, ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ପ୍ରାଣ,
 ସମସ୍ତ କରିଣ ବିନାଶ, ଲଭିବେ ମୋକ୍ଷସ୍ଥାନେ ବାସ ।
 ଏ ଦେହ ନାଶ ଅନନ୍ତରେ, ମୁକ୍ତି ଲଭଇ ସହଜରେ ।
 ଏପରି ଲୋକ ଶୁଦ୍ଧମତି, ଲଭନ୍ତି କୈବଲ୍ୟ ମୁକ୍ତି ।
 ଯେମନ୍ତ ଘଟ ଗଲେ ନାଶ, ମିଳଇ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ।
 ଘଟସ୍ଥ ଆକାଶ ସାମାନ୍ୟ, ହୁଏଟି ଅନନ୍ତ ସମାନ ।
 ଜ୍ଞାନର ଉଦୟେ ସୁମତି, ଲଭନ୍ତି କୈବଲ୍ୟ ମୁକ୍ତି ।
 ସାଙ୍ଗ୍ୟଯୋଗ ଯେ ସାର ଧର୍ମ, କେବଳ ପଛା ଅଟେ କର୍ମ
 ନିଷ୍ଠୁଳ କର୍ମ ସାଙ୍ଗ୍ୟଯୋଗ, କେବଳ ଜାଣ କର୍ମଭୋଗ ।
 ଭକ୍ତି ଭାବରେ ମହାରଥା, ବୁଝିବ ଏହି ସାର କଥା ।
 ଭକ୍ତ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏଅନ୍ତେ ଆଜ୍ଞାନାନନ୍ଦନ, ପୁନଶ୍ଚ କଲେକ ପ୍ରଶ୍ନନ ।
 ବୋଲିବା ହେଉ ରଘୁନାଥ, ମୁକ୍ତି ଅଟଇ କି ପଦାର୍ଥ ।
 କି ଅବା ସେଥିରେ ଲକ୍ଷଣ ? ସେଥିକ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ।
 କି ଅବା ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ? ବୋଲିବା ହେଉ ଭଗବାନ ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୁଁ ଅଟେ କର୍ତ୍ତା ମୁହିଁ ସୁଖୀ; ମୁଁ ପୁଣି ଶ୍ରେୟା, ମୁହିଁ ଦୁଃଖୀ ।
 ଦାର ନନ୍ଦନ ଧନ କ୍ଷେଷ୍ଟ, ମୁଁ ଅଟେ ସ୍ଵାମୀ ସେ କ୍ଷେଷ୍ଟ ।
 ଏ ମହା ଭ୍ରମ ଅଟେ କ୍ଳେଶ, ଏଥିରେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ଲେଶ ।
 ଦୃଷ୍ଟଲେ ଏହି ମହା ଭ୍ରମ, ଜୀବ ଲଭଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ।
 ସେକାଳେ ଜୀବ ହୋଇ ମୁକ୍ତ, ପରମବ୍ରହ୍ମ ହୁଏ ଯୁକ୍ତ ।
 ସ୍ଥୁଳାଦି ବିଦେହ ବିନାଶେ, କର୍ମ ଯେ କ୍ଷୟ ଅନାୟାସେ ।
 ଯେ କାଳେ ହୁଏ କର୍ମ କ୍ଷୟ, ଲଭ ହୁଏଟି ନିତ୍ୟ ଲୟ ।
 ବିଦେହ ମୁକ୍ତି ହୁଏ ଜାଣ, ବେଦାନ୍ତ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ।
 କର୍ମ କ୍ଷୟରେ ଦୁଃଖ ନାଶ, ତା ମଧ୍ୟଦେହାନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ।
 ଆନନ୍ଦ ହେବା ଉଚିତମ୍ଭ, ଜୀବର ତାହା ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ପୁକ୍ତିଲେ ହେଉ ପୁନର୍ବାର, ବୋଲନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ସାର ।
 ବିବିଧ କର୍ମ ଏ ଦେହରେ, ବାସ କି କରେ ନିରନ୍ତରେ ?

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏ ଦେହ କର୍ମର ସହଜ, ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ରହିଛି ଗ୍ରହଣ ।
 ହେ ହେଉ ଜାଣ ସର୍ବ କର୍ମ, ଦେହର ସ୍ଵାଭାବିକ ଧର୍ମ ।

ହେଉ —

କାହିଁରେ ହୁଏ କର୍ମ ନାଶ ? ଏକଥା କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବାସନା କର୍ମର ନିଲୟ, ବାସନା କ୍ଷୟେ କର୍ମ କ୍ଷୟ ।

ହେଉ —

ବାସନା ଅଟେ କାହା ନାମ ? କିବା ତାହାର ପରିଣାମ ?
 କରୁପେ ତାହା ହୁଏ ନାଶ ? ଏକଥା କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ନ ବୁଝି କଥା ପୂର୍ବାପର, ଏକାନ୍ତ ମନେ ନିରନ୍ତର ।
 ନିମଗ୍ନ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାରେ, ନ ବୁଝି ପରିଣାମ ବାରେ ।
 ଅଳୀକ ସୁରେ ଆକାଂକ୍ଷା, ବାସନାଅଟେ ତାହା ଆଖ୍ୟା ।
 ବିଷୟେ ଲିପ୍ତ ଥାଏ ମନ, ଏହାହିଁ ବାସନା ଲକ୍ଷଣ ।
 ଯତ୍ନରେ କଲେକ ପ୍ରୟାସ, ସେହି ବାସନା ଯାଏ ନାଶ ।
 ସେ ଯତ୍ନ ଯେ ପୁରୁଷକାର, ତା ପୁଣି ଅଟେ ଦ୍ଵିପ୍ରକାର ।
 ସଂଯତ ପୁଣି ଉତ୍ସୃଙ୍ଗଳ, ପୁରୁଷକାରର ସମ୍ବଳ ।
 ଉତ୍ସୃଙ୍ଗଳ ଯେ ଯେଉଁ ଯତ୍ନ, ବିନାଶ କରେ ଜ୍ଞାନରତ୍ନ ।
 ଚଳେକ ବାସନାର ଘ୍ରାବ, ଜୀବ ଯେ କରେ ମୁକ୍ତି ଲଭ ।
 ହେ ଶର ବାସନା ଆକାର, ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ଦ୍ଵିପ୍ରକାର ।
 ଶୁଦ୍ଧକୁ କରିବ ପାଳନ, ଅଶୁଦ୍ଧ କରିବ ବର୍ଜନ ।
 ଅଶୁଦ୍ଧ ହେଲେକ ପ୍ରବଳ, ଦମନ କରିବ କେବଳ ।
 ଯତ୍ନରେ ଅଶୁଦ୍ଧ ବାସନା, ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅଛି ଜଣା ।
 ପୌରୁଷବଳେ ଜୀବ ଶେଷେ, ଅଶୁଦ୍ଧ ବାସନା ବିନାଶେ ।
 ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ଦ୍ଵିପ୍ରକାର, ବାସନା ମନୁ ହେଲେ ଦୂର ।
 ସେ କାଳେ ଜୀବ ହୋଇ ମୁକ୍ତି, ପରଂବ୍ରହ୍ମରେ ହୁଏ ଯୁକ୍ତି ।
 ବିଶେଷ କରିବ ଯତନ, ବାସନା ବିଜ୍ଞାନ ଯେ ମନ ।
 ଏ ଭିନ୍ନ କଲେକ ଆପୂର୍ବ, ସହଜେ ହେବ ବିମୁକ୍ତ ।
 କଲେହେଁ ବହୁତ ଆୟାସ, ବାସନା ନ ହେଲେ ବିନାଶ;
 ଜୀବର ନାହିଁ କେବେ ମୁକ୍ତି, ହେ ଶର ଜାଣ ସାର ଯୁକ୍ତି
 ବାସନା ମନ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ, ଏ ଭିନ୍ନ ଜୀବ ଗ୍ରନ୍ଥ ଜାଣ ।
 ଜୀବର ଏହି ପରିପତ୍ତି, ଛନ୍ଦ କରିବ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ।
 ଏ ଭିନ୍ନ ହେଲେକ ବିନଷ୍ଟ, ଜୀବର ଥାଏ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
 ଅଳୀକ ସଂସାର ବାସନା, ସତ୍ୟରେ କରିଛ ଧାରଣା ।
 ଏପରି ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ, ନିମଗ୍ନ ରହିଛ ମୋହରେ ।
 ସୁଦୃଢ଼ ଅଭ୍ୟାସ ବ୍ୟଞ୍ଜତ, ବାସନା ନ ହେବ ଅଞ୍ଜତ ।
 ଅଭ୍ୟାସ କଲେକ ସନ୍ତତ, ହୃଦରେ ପ୍ରକାଶିବ ସତ୍ୟ ।
 ଏଥକୁ ହେ ବାଞ୍ଛୁତନୟ, କରିବ ବିବେକ ଆଶ୍ରୟ ।
 ଶ୍ରେଣ ବାସନା ଆତ୍ମ ମନେ, ଆଶ୍ରୟ ନ ଦେବ ଯତନେ ।
 ଖଣ୍ଡିଲେ ବାସନା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ, କରିବ ମୋକ୍ଷପଦ ଶ୍ରେଣ ।

ବିଷୟ ବାସନା ଜାଲରେ, ଜୀବ ଯେ ବନ୍ଦ ନିରନ୍ତରେ ।
 ବାସନା କଲେକ ବର୍ଜନ, ଲଭିବ ପଦ ସନାତନ ।

ହନୁ—

କାହିଁରେହେବସିଦ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ? ବୋଲିବାହେଉ ମୋତେ ଆର୍ଯ୍ୟ

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣିବା ହେଉ ମହାଭାଗ, ସେଥିର ଏକମାତ୍ର ମାର୍ଗ ।
 ବସୁର ସ୍ଵରୂପ ଚିନ୍ତନ; କରୁଣ ଥିବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ଲଳସା ପାର୍ଥବ ବସୁରେ, ଜନ୍ମିବ ଯେ କାଳେ ପ୍ରଭୁରେ ।
 ସେ କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ବାରମ୍ବାର, ମନରେ କରିବ ବିଚାର
 ଯେ ବସୁ ଲଭି ପାଇଁ ଚିନ୍ତା, ନିୟତ ହେଉଛି ଧାବତ ।
 ଭାଳି ଦେଖିବ ପୁଣି ପୁଣି, କି ଅବା ଅଟେ ବସୁଗୁଣ ।
 କାହିଁରେ ଏ ବସୁ ଗଠିତ, ଜୀବର ହିତ କି ଅହିତ ।
 ଏହା କି ଅଟେ ଚରସ୍ଥାୟୀ, ଅଥବା କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ,
 କିବା ଏହାର ପରିଣାମ, ଏହା କି ଅଟେ ସୁଖଧାମ ।
 ଏ ଭାବ କରି ବିଶ୍ଳେଷଣ, ଭାବିବ ସ୍ଥିର କରି ମନ ।
 ପଦାର୍ଥ, ଶକ୍ତି, ରୂପ, ଭାବ; ଏ ସବୁ କଲେ ଅନୁଭବ ।
 ବାସନା ବେଗ ସମଶରେ, ହ୍ରାସ ହେବଟି ସହଜରେ ।
 ସେ କାଳେ ଜାଣ ଆହେ ବୀର, ତଞ୍ଚଳ ମନ ହେବ ସ୍ଥିର ।
 ନ ହେଲେ ଉଦେ ହବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, କୃଥା ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ସମାଧି ଭଜନ ସାଧନ, ସମସ୍ତ ଜାଣ ଅକାରଣ ।
 ପରମବ୍ରହ୍ମ ଯେବା ଭଜେ, ସୁଜ୍ଞାନ ଲଭଇ ସହଜେ ।
 ଜନ୍ମିଲେ ଚିତ୍ତର ସମାଧି, ନ ଥାଏ ଜୀବର ଉପାଧି ।
 ସକାମ ଅଥବା ନିଷ୍କାମ, ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଣାମ ।
 ଏକଦା ପାଏଟି ବିନାଶ, ଏକଥା କରିବ ବିଶ୍ଵାସ ।

ହନୁ—

କରୁପେ ସ୍ଵରୂପର ଚିନ୍ତା, ହୁଏଟି ବୋଲି ଜଗଜ୍ଜିତା ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ଶର ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, କଲେକ ମୈନକୁ ଆଶ୍ରୟ ।
 ପଦାର୍ଥ ସ୍ଵରୂପର ତତ୍ତ୍ଵ, ହେବ ସେ କାଳେ ଅବଗତ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ, ଭ୍ରମଣ କରେ ନିରନ୍ତରେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବାସନା ଆଦେଶ, ପାଳନ କରେ ଅନ୍ତର୍ନିଶ ।
 ଅଟେ ଯା ପ୍ରାଣର ସ୍ଥାନ, ତା ଅଟେ ବାସନା କାରଣ ।
 କଲେକ ସ୍ଥାନ ନିଶ୍ଚୟ, ଉଦୟ ହୁଏ ଆତ୍ମବୋଧ ।
 ବାସନା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କଙ୍କର, ବାସନା ବାସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ।
 ବୃକ୍ଷରୁ ଶାଳ ହୁଏ ଜାତ, ବୀଜରୁ ପୁଣି ବୃକ୍ଷଜାତ ।
 ଏପରି ଉଭୟ ପରସ୍ପର, ଅଟନ୍ତି ଉଭୟେ ଆକର ।
 ବାସନା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେପରି, ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ହେତୁ ଧରି ।
 ପଦ୍ମପତ୍ରରେ ଯଥା ଜଳ, ନିରତେ ଥାଏ ସେ ଚଞ୍ଚଳ ।
 ତେସନ ସମ୍ଭବ ବିଷୟ, ନ କରେ ନିତାନ୍ତ ଆଶ୍ରୟ ।
 ଅଭ୍ୟାସ କରିଣ ଆଶ୍ରୟ, ଜୀବ ବନ୍ଧନ କର କ୍ଷୟ ।
 ହେ ବୀର ଶୁଭ ଭକ୍ତଭରେ, ମୁକ୍ତି ଲଭିଥାନ୍ତି ନରେ ।
 ସଂସାର ବୃକ୍ଷ ମୂଳ ମନ, ସଙ୍କଳ୍ପ ସେଥିର ବନ୍ଧନ ।
 ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେକ ହେଦନ, ବନ୍ଧନ ହୁଏ ବିମୋଚନ ।
 ମୂଳ ହେଦନେ ଯୁଗ ଶାନ୍ତି, ଲଭିବ ଏଥି ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
 ଅଞ୍ଜର ଶୁଖିଲ ଯେସନ, ଯା ଅଟେ ଭବର ବନ୍ଧନ ।
 ମନ ବନ୍ଧନ ହେଲେ କ୍ଷୟ, ସହଜେଲଭ ହୁଏ ଜୟ ।
 ସେ ମନ ନ ହେଲେ ଆୟତ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବ ସାର ତତ୍ତ୍ୱ ।
 ଏଥକୁ ଚିତ୍ତ ଅହଙ୍କାର, କରିଣ ପାରିବ ସଂହାର ।
 ମଉସାବ୍ରାହ୍ମୀ ଯେ ପ୍ରକାର, ଅଜ୍ଞାନ କରିବ ପ୍ରହାର ।
 ତେସନେ ଅନାୟତ୍ତ ମନେ, ସାଧୁବ ବେଦାନ୍ତ ବଚନେ ।
 ସାଧୁ ସଙ୍ଗମେ କରି ବାସ, କରିବ କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ନାଶ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିଗ୍ରହ, ବେଦାନ୍ତ; ବାସନାତ୍ୟାଗ, ସାଧୁସଙ୍ଗ ।
 ଏ ଗୁଣ ଉପାୟରେ ଜାଣ, ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ପରିସାଣ ।
 ଏ ମନ ନ ହେଲେ ଆୟତ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବ ସାରତତ୍ତ୍ୱ ।
 ମୃଣାଳପୁଷ୍ପରେ ଯେସନ, ନ ହୁଏ ମାତଙ୍ଗ ବନ୍ଧନ ।
 ତେସନେ ସାଧନା ହମଶଃ, ବିନାରେ ମନ ନୁହେଁ ବଶ ।
 ହେଲେକ ଉପାଧିବନ୍ଧନ, ହୁଅନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପଦେ ଲୀନ ।
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ଅଧ ମଧ୍ୟସ୍ଥାନେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ଭଗବାନେ ।
 ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ବ୍ରହ୍ମମୟ, ଏ କଥା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ସମାଧି ହେଲେ ପରିଶିତ, ଲଭ ହୁଅନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି ।

ହନୁ—

ଶାସ୍ତ୍ର ନାହିଁଟି ଅବଧି, ନୁହେଁ କି ଏ ସବୁ ବିଶେଷୀ ?

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶାସ୍ତ୍ର ସେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର, ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ସେଥି ସାର ।
 ବେଦାନ୍ତ କଲେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଅନ୍ୟରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ନାନା ବ୍ୟଞ୍ଜନ କରି ପାକ, ତା ରସ ନ ଜାଣେ ପାତକ ।
 ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ସେ ପ୍ରକାର, ପଢ଼ିବ ପଛେ ବାରମ୍ବାର ।
 ନ ଲଭ ଯେବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ, ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କୃଥା ଜାଣ ।
 ଜୀବ ଆବଦ୍ଧ ବାସନାରେ, ତା ନାଶେ ମୁକ୍ତି ଲଭ ପାରେ ।
 ଯଦ୍ୟପି ମୁକ୍ତି ଅଭିଲାଷ, କରିବ ବାସନା ବିନାଶ ।
 ଇଚ୍ଛା ସେ ବହୁ ପଞ୍ଜରୀ, ସର୍ବାଙ୍ଗେ କରିବ ବର୍ଜିତ ।
 ଏପରି ତେଜଶ ବାସନା, ମୁକ୍ତି କରିବ କାମନା ।
 ବାସନା ହୃଦୟେ ବିନାଶେ, ଜଳଦ ଯେମନ୍ତ ଆକାଶେ ।
 ନିର୍ମଳ ଆକାଶେ ଯେମନ୍ତ, ବିଶେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପ୍ରସାବନ୍ତ ।
 ବାସନାଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ, ତତ୍ତ୍ୱ ଉଦୟ ସେରୁପରେ ।
 ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ତ୍ୟାଗ ଭୋଗ, ଯେତେକ ହୃଦୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ।
 ହୃଦୟ କଲେ ଜ୍ଞାନସମ, ହୁଏଟି ନିର୍ମଳ ନିର୍ମମ ।
 ହେ ଶର ଚନ୍ଦ୍ରାଣି କେବଳ, କରିବ ଜୀବନ ସମ୍ଭଳ ।
 ବାସନା ହେଲେ ତିବେହିତ, ହେବ ସେ ବ୍ରହ୍ମରେ ମିଳିତ ।
 ଶବ୍ଦ ବିଶ୍ୱାନୁ ପ୍ରଶଂସନ, ରୂପ ରସ ସେ ଗନ୍ଧସ୍ଥାନ ।
 ଅରୂପ ଗୋଷ ଯେ ଅନାମ, କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାଚୀନ ଅଧ୍ୟାମ ।
 ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଅବିନ୍ୟାସ, କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସେ ଅସ୍ଥାତ ।
 ସତତ ବ୍ୟକ୍ତ ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ, ସକଳ ସତ୍ତ୍ୱ ସର୍ବାଙ୍ଗତ ।
 ସେ ଶ୍ରୀବେ ବ୍ରହ୍ମ ଏ ପ୍ରକାର, ସେ ପାଏ ମୁକ୍ତି ଅଧିକାର ।
 ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ସେ ଇତ୍ୟନ୍ତତଃ, ଅମୂର୍ତ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି ସେ ଅନ୍ତତ ।
 ଏପରି କଲେକ ବିଶ୍ୱାସ, କରିବ ପରବ୍ରହ୍ମେ ବାସ ।
 ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ହେ ହରିଶ, ଅନନ୍ତ ଜୟ ଜଗଦୀଶ ।
 ତଦ୍‌ବିଷ୍ଣୋ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣେ, ସଦା ପଶ୍ୟନ୍ତି ସୁଧୀଗଣେ ।
 ବିନୟେ କରେ ବାରମ୍ବାର, ରସମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
 ଇତି ମୁକ୍ତିକୋପନକ୍ଷେତ୍ର ସମାପ୍ତ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ହରିଃ ଓଁ

ସାମବେଦୀୟା ଭଲବକାରୋପନିଷତ୍ ବା

କେନୋପନିଷତ୍

କେବଣ ପୁରୁଷ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ମନ,
ଆପଣା ବିଷୟ ପ୍ରତି କରଇ ଗମନ ?
ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଯେବା ଅଟନ୍ତି ପ୍ରାଧାନ,
କାହା ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି ସେହି ପ୍ରାଣ ?
କାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ଜଗତର ଲେକରଣ
କରିଣ ଥାଆନ୍ତି ନିଜ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ?
କେବଣ ଦେବତା ବୋଲି ଏହି ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣେ,
ନିୟନ୍ତ୍ର କରିଛନ୍ତି ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ?
ଯେ ଦେବ କର୍ଣ୍ଣର କର୍ଣ୍ଣ; ମନର ଯେ ମନ,
ବାକ୍ୟର ଯେ ବାକ୍ୟ ସବୁ ଶକ୍ତିର କାରଣ ।
ଅଟନ୍ତି ସେ ଦେବ ମନ ଆଦି ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ,
ପ୍ରାଣର ସେ ପ୍ରାଣ ପୁଣି ନେତ୍ରର ଆଲୋକ ।
ମୁହିଁ କର୍ତ୍ତା, ଏହି ଜ୍ଞାନ ତେଜ ଜ୍ଞାନ ନର,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚ୍ୟାଗ କରି ହୁଅନ୍ତି ଅମର ।
ନେତ୍ରର ନୁହନ୍ତି ଗମ୍ୟ ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ,
ବାକ୍ୟ ପୁଣି ମନର ଯେ ଅଟନ୍ତି ଅଗମ୍ୟ ।
ଆତ୍ମେମାନେ ତାଙ୍କ କଥା ନ ଜାଣୁ ବିଶେଷ,
କରୁଥାନ୍ତି ବା ସେ ବିଷୟେ ଦେବୁଁ ଉପଦେଶ ।
ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ ଅଛି ଜାତ ବା ଅଜାତ,
ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ସେହି ବିଭିନ୍ନ ନିତାନ୍ତ ।
ଶୁଣିଅଛୁଁ ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ଆତ୍ମିକ ସମସ୍ତ,
ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି ଏହିପରି ବ୍ରହ୍ମଚର ।
ନ ହୁଅନ୍ତି ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯେବା ପ୍ରକାଶିତ,
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ହୁଏ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ତୁମ୍ଭେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ; କିନ୍ତୁ
ଜାଣିବ ନୁହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସିତ ବସୁ ।
ମନ କରି ନ ପାରଇ ଯାହାଙ୍କୁ ମନନ,
ପୁଣି ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛି ମନ ।

ବ୍ରହ୍ମବେଦେ ବୋଲିଛନ୍ତି ସେହି ବ୍ରହ୍ମ କିନ୍ତୁ,
ନୁହନ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ଉପାସିତ ବସୁ ।
ଅଜ୍ଞାନ ଏ ଜଡ଼ବସୁ କରିଣ କଳ୍ପନା,
କରିଥାନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମରୁପ ଉପାସନା ।
ମାତ୍ରକ ନୁହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଜଡ଼ବସୁ ଜାଣି,
ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନକୁ ଯେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ।
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବସୁ ଦେଖଇ ନୟନ,
ନୟନ ନ କରିପାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ।
ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କର ହୃଦୟମ,
ଉପାସିତ ବସୁ କେତେ ନୁହଇ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ।
ଯାହାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଶୁଣି ନ ପାରଇ କର୍ଣ୍ଣ,
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ କର୍ଣ୍ଣ କରଇ ଶ୍ରବଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ତୁମ୍ଭେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କିନ୍ତୁ
ନୁହଇ ସେ ପରିମିତ ଉପାସିତ ବସୁ ।
ନାସିକା ଯାହାଙ୍କୁ କରି ନ ପାରଇ ଦ୍ରାଶ,
ନାସା ତାଙ୍କଠାରୁ ଦ୍ରାଶଶକ୍ତ ପାଏ ଜାଣ ।
ଆହେ ବିଜ୍ଞ ! ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣି,
ନୁହନ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସିତ ବସୁମାନ ।
ଏ ପ୍ରକାର ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ମନରେ ବିଚାର,
ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଆକାର ।
ତେବେ ତ ତୁମ୍ଭର ହୋଇଅଛି ଜ୍ଞାନୋଦୟ,
ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ୱରୂପ ଅଳ୍ପ ଜାଣିଲ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଦେବତା ମଧ୍ୟରେ ଦେଖ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ,
ଏଥକୁ ତୁମ୍ଭର ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ଶିଷ୍ୟ ଆସି ବୋଇଲେ ଯେ ଗୁରୁ ସମୀପକୁ,
ମୁହିଁ କିଛି ଜାଣିଅଛି ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପକୁ ।
ମାତ୍ରକ ମୋହର ନାହିଁ ଏରୂପ ବିଶ୍ୱାସ,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପକୁ ଜାଣିଛି ବିଶେଷ,
ଏ କଥା ନ ବୋଲିପାରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣେ,
କିପରି ବୋଲିବ ତାଙ୍କୁ ରୁହିଁ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନେ ?
ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଏହା ବୋଲିବ କିପରି ?
ନ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଅଛି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ଧରି ।

ବିଶେଷେ ଏ ବାକ୍ୟ ଅର୍ଥ ଯେଉଁ ଲୋକ ଜାଣେ,
 ସେହି ଲୋକ ବୁଝିଅଛି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନେ ।
 ଯେଉଁ ଲୋକ ବୋଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ,
 ସେହି ଲୋକ କରିଅଛି କିଛି ହୃଦଙ୍ଗମ ।
 ଯେ ଲୋକ ବୋଲଇ ମୁଁହିଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଜାଣେ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ବୁଝି ନାହିଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନେ ।
 ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲିଥାଆନ୍ତୁ ଏରୂପ,
 ଆନନ୍ଦମାନେ ଜାଣୁନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ।
 ମାତ୍ର ଏପରି ବୋଲି ଥାଆନ୍ତୁ ଅଧମେ ?
 ଆନନ୍ଦମାନେ ବିଶେଷରେ ଗାଣୁ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଛନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ,
 ଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯାର ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଜାଣେ ।
 ଯେଉଁ ଲୋକ ବୁଝିଅଛି ହୃଦୟ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଲଭି କରିପାରେ ଅମୃତତ୍ୱ ।
 ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପର ଜ୍ଞାନେ ଲଭି ଦ୍ରବ୍ୟ ଶାନ୍ତି,
 ଆତ୍ମବିଷୟକ ଜ୍ଞାନେ ଅମରତ୍ୱ ଗତି ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଜାଣିଛନ୍ତି ଯେ ଲୋକ ସକଳ,
 ସେମାନଙ୍କ ହୋଇଅଛି ଜନମ ସଫଳ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ନାହିଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ,
 ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ସେହି ଲୋକ ମହାନ ବିନାଶ ।
 ଜନ୍ମ, ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଶ୍ରେଣୀ,
 ଲଭିବେ ସେ ଅଜ୍ଞାନେକେ ମହାନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ।
 ଅତଏବ ଜ୍ଞାନଗଣ ସର୍ବ ପଦାର୍ଥରେ,
 ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟେକେ ଏ ସମ୍ପାଦ ହୋଇ ଅବଗତ,
 କରନ୍ତି ଯେ ଦେହ ତେଜ ଲଭି ଅମୃତତ୍ୱ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ହୋଇଣ ସଦୟ,
 ଦାନବଗଣଙ୍କୁ ରଣେ କଲେ ପରଜୟ ।
 ମାତ୍ର ଦେବତାଗଣେ କଲେକି ବିରୂର,
 ଆନନ୍ଦମାନେ ଦାନବଙ୍କୁ କରିଛୁ ସହାର ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିଜୟ ଦେବତା ସକଳେ ,
 ମହିମା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ ।

ଦେବତାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ହୋଇଣ ବିଦିତ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଆତ୍ମକଥା କଲେ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ଏପରି ସେ ଦେବଗଣେ ଅଟନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ କିଛି ନ ପରିଲେ ଜାଣି ।
 କେଉଁ ଲୋକ ପୂଜ୍ୟତମ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ,
 ନ ଜାଣିଲେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଦେବତା ସକଳେ ।
 ଦେବଗଣେ ପୂଜା କଲେ ଯାଇଁ ଅଗ୍ନି ପାଣେ,
 କେ ଅଟନ୍ତି ପୂଜ୍ୟତ୍ୱ ଜାଣିବା ସକାଣେ ।
 ଆହେ ଜାତବେଦ ! ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଯେ ସର୍ବଜ୍ଞ,
 ତୁମ୍ଭେ ଯାଇଁ ଜାତ ହୁଅ କେବା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
 ବୋଲନ୍ତେ ଅନଳେ ଏତେ କଥା ଦେବଗଣ,
 ଅନଳ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପାଣେ କଲେକି ଗମନ ।
 ପୂଜା କଲେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, କେ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଜ୍ଞାନୀ ?
 ବୋଲିଲେ ଅନଳ ଆନନ୍ଦ ଜାତବେଦ ଅଗ୍ନି ।
 ଏହା ଶୁଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପୂଜା କଲେ ପୁଣି ,
 ବୋଲେ ଆହେ ଅଗ୍ନି ! ଅଛି ତୁମ୍ଭର କି ଗୁଣ ?
 ବୋଲିଲେ ଅନଳ ଶୁଣ ହୋଇ ସାବଧାନ,
 ପୃଥ୍ୱୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଯେ ପଦାର୍ଥମାନ ।
 ଇଚ୍ଛା ମାତ୍ର ତାହା ସବୁ ଦେବୁଁ ଦର୍ଶ୍ୟ କରି,
 ଆହେ ଦେବ ! ଆନନ୍ଦ ଅଛି ଏହି ଗୁଣ ଧରି ।
 ବୋଲିଲେ ଏତେକ ଶୁଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପୁଣି,
 ଅନଳ ହସ୍ତରେ ଦେଇ କେରାଏକ ଭୂଣ ।
 ଆହେ ଅଗ୍ନି ! ଏ ଭୂଣକୁ ତୁମ୍ଭେ ଦର୍ଶ୍ୟ କରି,
 ବଳ ପ୍ରକାଶିଲେ ଏହା ଶୁଣି ବୈଶ୍ୱାନର ।
 ଯେତେରୂପ ଯନ୍ତ୍ର ସେହି କଲେ ପୁଣି ପୁଣି,
 ଦର୍ଶ୍ୟ କରି ନ ପାରିଲେ ସେହି ଗୁଚ୍ଛ ଭୂଣ ।
 ସେ କାଳରେ ଉଦେ ହେଲା ତାଙ୍କ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ,
 ନ ଜାଣେ ମୁଁ କାହା ବଳେ ଅଟେ ବଳୀୟାନ ।
 ଏଥୁଅନନ୍ତରେ ଏକସଙ୍ଗେ ଦେବଗଣେ,
 ବୋଲିଲେ ବିନୟ କରି ଯାଇଣ ପବନେ ।
 ଆହେ ବାୟୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ଜାଣି ଆସ ଥରେ,
 କେ ଅଟନ୍ତି ପୂଜ୍ୟତ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ।

ହେବ ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଣ ପବନ,
 ପରମବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପାଶେ କଲେକ ଗମନ ।
 ପୁଞ୍ଜା କଲେ ବ୍ରହ୍ମ, ତୁମ୍ଭେ କେ ଅଇଲ ଆଉ ?
 ବୋଇଲେ ପବନ, ଆମ୍ଭ ନାମ ଅଟେ ବାୟୁ ।
 ଆହେ ଦେବ ! ଆମ୍ଭ ନାମ ଅଟେ ମାତରିଣ,
 ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ତେଜୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରକାଶ ।
 ବାୟୁକୁ ପୁଞ୍ଜିଲେ ବ୍ରହ୍ମ, ଆହେ ମହାମତି !
 ବୋଲନ୍ତୁ ଆମ୍ଭକୁ ଅଛି ତୁମ୍ଭର କି ଶକ୍ତି ?
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ବୋଇଲେ ପବନ,
 ଜଗତ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ କରୁଁ ଯେ ଗ୍ରହଣ ।
 ପବନକୁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବୋଇଲେ ଯେ ଶୁଣି,
 ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଇ ଏକ ଶୁଦ୍ଧ ଭୂଣ ।
 ହେ ପବନ ! ଏହି ଭୂଣ କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ,
 ଏହା ଶୁଣି ଭୂଣ ପାଶେ ଯାଇଣ ପବନ ।
 ବହୁତ ପ୍ରକାରେ ଯେହୁ କଲେହେଁ ଯତନ,
 ମାତ୍ର କରି ନ ପାରିଲେ ଭୂଣକୁ ଗ୍ରହଣ ।
 ବିରୁଦ୍ଧିଲେ କିଏ ଏହି ଭୂଣ ଦେଲ ଆସି,
 ଅଟନ୍ତି କେ ପୂଜନୀୟ ନ ପାରିଲି ଜାଣି ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ଏକକ୍ଷିତ ହୋଇ ଦେବଗଣ,
 ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଯାଇ, ଆହେ ମହାବୀର ।
 କେ ଅଟନ୍ତି ପୂଜନୀୟ ଯେ ମହାପୁରୁଷ,
 ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ଆସ ।
 ସନମତ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ର ଗଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ,
 ତାହାଙ୍କ ମହିମା ତତ୍ତ୍ୱ କି ଶିବା ସକାଶେ ।
 କଲେହେଁ ବାସବ ବହୁ ଯନ୍ତ୍ର ଯଥାକାଳ;
 ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମ ତାଙ୍କ ପାଶୁଁ ହେଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକ ।
 ଆକାଶେ ଦେଖିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ନାଶ ସୁରୁପିଣୀ,
 ହୈମବତୀ ଉପାଦେଶ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ଯାଇ ପୁଞ୍ଜା କଲେ ହୈମବତୀ ପାଶେ,
 ପୂଜନୀୟ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବା ସକାଶେ ।

ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୁଖ ଚାହିଁ ହୈମବତୀ,
 ଏହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରଦତ୍ତ ବିଜୟରେ ଦେବଗଣେ—
 ମହିମାଭୂଷିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗବନେ ।
 ଉମାଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଜାଣିଲେ ବୃଷ୍ଣକୁ,
 ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସଜ ସେ ବ୍ରହ୍ମପଦାର୍ଥ ।
 ପୁରାକାଳେ ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଇନ୍ଦ୍ର ତନିଜଣ,
 କିଞ୍ଚିତରେ ଜାଣିଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମ ବିବରଣ;
 ଏମାନଙ୍କ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନ,
 ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାଠାରୁ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଧାନ ।
 ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଏହିରୂପେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକାଶ,
 ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ହୁଏ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବିକାଶ ।
 ନୟନ ନିମିଷପରି ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ
 ବିକସିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବାରେ ବାରେ ।
 ଏହା ଅଟେ ଆତ୍ମବିଷୟକ ଉପଦେଶ,
 ମନ ଯେତେକ ତାଙ୍କ କଥା ଜାଣିବ ବିଶେଷ ।
 ଲଭିବାକୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଅଧିକ ବା ଅଳ୍ପ,
 ନିରନ୍ତର କରୁଥିବ ସାଧକ ସଙ୍କଳ୍ପ ।
 ସମ୍ଭବରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ କରିବ କଲ୍ପନା,
 ସମ୍ଭବରେ କରିବ ଯେ ତାଙ୍କ ଉପାସନା ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଏହିରୂପେ ଜାଣଇ ଯେ ଜ୍ଞାନୀ,
 ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ପୂଜା ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।
 ବୋଇଲେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ତହିଁ ଶିଷ୍ୟମୁଖ ଚାହିଁ,
 ଲେଖୁଥିଲ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନଲଭ ପାଇଁ ।
 ଏ ଉପନିଷଦ ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମବିଷୟିଣୀ,
 ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର କୈବଲ୍ୟଦାୟିନୀ ।
 ତପସ୍ୟା ଚିତ୍ତର ସ୍ଥିତି କର୍ମ ବା ବେଦାଙ୍ଗ,
 ଉପନିଷଦ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଅଙ୍ଗ ।
 ସତ୍ୟ ଅଟେ ଏହି ଉପନିଷଦ ଆଶ୍ରୟ,
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବା ବ୍ରହ୍ମପାଦ ଲଭଇ ଉପାୟ ।

ଏହି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଯେବା ହୁଏ ଅବଗତ,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ସର୍ବ ପାଇଁ ହୁଏ ବିମୁକ୍ତ ।
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ହୋଇ ସେ ଲୋକ ପୂଜିତ,
ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଇତି କେନୋପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ହରଃ ଓଁ ।

କୃଷ୍ଣ ଯଜୁର୍ବେଦୀୟା

ତୈତରୀୟୋପନିଷତ୍

ପ୍ରଥମାବଳୀ

ମିତ୍ର — ପ୍ରାଣକୃତ୍ରି ବିଦ୍ୟାଅଭିମାନୀ ଦେବ !
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ।
ବରୁଣ—ଅପାନକୃତ୍ରି ରାଶିଅଭିମାନୀ—
ଦେବତା ! କଲ୍ୟାଣଦାୟୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ।
ନେତ୍ର ବା ଆଦିତ୍ୟ ଅଭିମାନୀ ଯେ ଦେବତା,
ହେ ଅର୍ଯ୍ୟମା - ଆତ୍ମପ୍ରତି କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ବଳ ଅଭିମାନୀ ଦେବତା ପ୍ରଧାନ,
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ।
ଦେବ ବୃହସ୍ପତି ବାକ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଅଭିମାନୀ,
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ।
ବିଷ୍ଣୁ ଦେବ — ସୁବିଦ୍ୟା ପ୍ରାଦେଶପକାରୀ,
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ।
ହେ ବାୟୋ ! ତୁମ୍ଭର ପଦେ କରୁଁ ନମସ୍କାର ।
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଦେବେ—ଆତ୍ମ କରୁଁ ନମସ୍କାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଗୋତର ବ୍ରହ୍ମ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ପବନ ।
ବାୟବ୍ୟ ବିଷୟରୂପ କରବ ଯୋଷଣୀ ।
କରବ ଯୋଷଣୀ ଯତ୍ୟ ଜଗତ ମଣ୍ଡଳେ ।
ହେ ବ୍ରହ୍ମ କରୁଣା କରି ରକ୍ଷାକର ମୋତେ ।

କରନ୍ତୁ ଆତ୍ମର୍ଯ୍ୟେଃ ରକ୍ଷା ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ବକ୍ରାକୁ ଆତ୍ମକୁ ରକ୍ଷା କର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଆଧିମୁକ—ଆତ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯେଉଁ ବିଦ୍ଵା,
ଆଧିଭୌତିକ ଯେ—ଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବିପତ୍ତି ।
ଆଧିଦେବିକ ଯେ—ଦୈବକୃତ ବିଦ୍ଵାମାନ,
ତିନିରୂପ ବିଦ୍ଵା ଶାନ୍ତି ସକାଶେ ସମ୍ପ୍ରତି ।
ବୋଲୁଅଛୁ ତିନି ଥର ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ।

ଇତି ପ୍ରଥମ ବେଦାଂଶ ।

ଓଁ ଶିକ୍ଷା ବର୍ଣ୍ଣାଦି ବିଧି ଉଚ୍ଚାରଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟା
କରିବ ସମ୍ପ୍ରତି ପ୍ରସାଦ ! କରନ୍ତୁ କରୁଣା ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ—ଅକାରଦ ସମସ୍ତ ଅକ୍ଷର,
ଉଦାତ୍ତ ପ୍ରଭୃତି କଣ୍ଠସ୍ପନ୍ନ ନାମ ସ୍ୱର ।
ହ୍ରସ୍ୱ, ଫର୍ସ, ପ୍ଲୁତ, ଏହି ତିନିନାମ ମାତ୍ରା ।
ଶବ୍ଦ ରଚନାର ଯଦ୍ ଗାହ୍ୟ ନାମ ବଳ ।
ମଧ୍ୟମକୃତ୍ରିର ବର୍ଣ୍ଣ, ଉଚ୍ଚାରଣ ସାମ ।
ସନ୍ତାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣର ସଂଯୋଗ ।
ଶିକ୍ଷା ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ଫର୍ସରୂପ ଯେ ଛନ୍ଦ,
ତାହାର ଯେ ଅନୁରୋଧ ଶିକ୍ଷାଧ୍ୟାୟ ଇତି ।

ଇତି ଦ୍ୱିତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ଶିଷ୍ୟେ, ଆତ୍ମର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶ ଜଗତେ,
ଉଦୟଙ୍କ ଦେହେ ଜାତ ହେଉ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ସଂହତାର ସଂଯୋଗର ଜ୍ଞାନ,
କରିବ ମୁଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଞ୍ଚବିଷୟଦର୍ଶିତ ।
ଲୋକଗଣ ଅଭିମାନୀ ଦେବତା ଧ୍ୟେୟତ୍ବ
ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମମତ୍ରୀ ଦେବମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନ ।
ସମସ୍ତ ଦେବତା ଧ୍ୟାନ କରିବୁ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ପ୍ରଥମରେ ଜାଣ ବିଦ୍ୟା ବିଷୟ ଦର୍ଶନ ।
ସମ୍ଭବ ବିଦ୍ୟାର ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ।
ସନ୍ତାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅଟେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦର୍ଶନ ।

ସନ୍ତାନ କରିବେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ।
 ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଟେ ଜୁଟିଯିବ ଦର୍ଶନ ।
 ଦେହସ୍ଥ ପ୍ରଧାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜିହ୍ଵାଦ୍ଵାରା ଧ୍ୟାନ,
 ବୋଲନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀ ସମସ୍ତା ସଂହିତା ନାମରେ ।
 ଶୁଣିବା ହେଉଛି ଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦର୍ଶନ,
 ପୃଥ୍ଵୀର ପୂର୍ବରୂପ କରିବ ଦର୍ଶନ,
 ଆକାଶ ଅଟଇ ଜାଣ ସଂଯୋଗର ସ୍ଥାନ,
 ଚକ୍ଷୁରେ ସଂଯୋଗ କର୍କା ଅଟନ୍ତି ପଦନ,
 ହେ ପୃଥ୍ଵୀ ! ଏହା ଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଧ୍ୟାନ ।
 ଜ୍ୟୋତିଷମଣ୍ଡଳୀ ଧ୍ୟାନ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ,
 ଅଗ୍ନିଦେବ ପୂର୍ବରୂପ ଆଦିତ୍ୟ ଉତ୍ତର;
 ବିଦ୍ୟୁତ ସଂଯୋଗ କର୍କା, ଜଳ ଯୋଗସ୍ଥାନ,
 ଜ୍ୟୋତିଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଧ୍ୟାନ ବେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
 ବିଦ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଧ୍ୟାନ ଶୁଣ ବୋଲୁ ଏବେ—
 ଆତ୍ମାର୍ଥ ଯେ ପୂର୍ବରୂପ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ଉତ୍ତର,
 ବିଦ୍ୟା ଜାଣ ଚକ୍ଷୁ ଅଟେ ସଂଯୋଗର ସ୍ଥାନ ।
 ସଂଯୋଗ କାରଣ ଅଟେ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ ।
 ସନ୍ତାନସମ୍ବନ୍ଧୀ ଧ୍ୟାନ—ମାତା ପୂର୍ବରୂପ,
 ଜନକ ଉତ୍ତରସ୍ଥାନ, ସନ୍ତାନ ସଂଯୋଗ ।
 ସନ୍ତାନ କରିବା ଜାତି, ସଂଯୋଗର ସ୍ଥାନ;
 ସନ୍ତାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଧ୍ୟାନ, ହେଲକ କଥିତ ।
 ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଧ୍ୟାନ—ଶୁଣ ବୋଲୁ ଏବେ,
 ନମ୍ମ ହୁଏ ପୂର୍ବରୂପେ, ଉପର ଉତ୍ତର,
 ବାକ୍ୟ ସଂଯୋଗର ସ୍ଥାନ, ଜିହ୍ଵା ଯେ କାରଣ,
 ଦେହସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଧ୍ୟାନ ହେଲକ କଥିତ ।
 ବିଶ୍ଵାସ ଏ ବିଦ୍ୟା ମହାସଂହିତା ନାମରେ ।
 ଏ ମହାସଂହିତା କଥା, ଭକ୍ତିରେ ଯେ ଲୋକ,
 ଅବଗତ ହୋଇ କରେ ନିରନ୍ତରେ ଧ୍ୟାନ,
 ବହୁତ ସନ୍ତାନ, ପଣ୍ଡା ବ୍ରହ୍ମ ତେଜୋ ଆଦି ।
 ପୁଣି ସ୍ଵର୍ଗଲୋକେ ଯାଇ ହୁଏ ସେ ସଂସ୍କୃତ ।
 ଇତି ଉଦ୍ଘୋଷ ବେଦାଂଶ ।

ବିଶ୍ଵରୂପୀ ବେଦ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଧାନା ଓଁକାର,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠରୂପେ ନିରନ୍ତର ବ୍ୟାପ୍ତ ଚରନ୍ତର,
 ଅମୃତରୂପ ହେଉ ଭୂତ, ବେଦରୂପ ଉତ୍ତର,
 କରନ୍ତି ହୃଦୟଗମ, ଅହେ ପୃଥ୍ଵୀଜନ,
 ହେ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଇନ୍ଦ୍ର ! ହୋଇ କୃପାବାନ,
 ପ୍ରଜ୍ଞାରୂପେ ଦେବ ମୋତେ କର ବଳ ଦାନ;
 ଆହେ ଦେବ, ଏ କରୁଣା କର ମୋର ପ୍ରତି,
 ଅମୃତରୂପ ହେଉ ଭୂତ ଜନ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ;
 ହେଉ ମୋ ଶରୀର ଦେବ, ଯୋଗ୍ୟ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟେ;
 ହେବ ଯେହ୍ନେ ଜିହ୍ଵା ମୋର ମଧୁରଭାଷିଣୀ ।
 ବ୍ରହ୍ମକୋଷ, ଯାହା ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମର ହୃଦୟ,
 ନୁହନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାଶିତ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାରେ,
 ସର୍ବ ସୁଖପ୍ରଦାୟିନୀ ଶ୍ରୀଦେବୀ ଯେ ପ୍ରଜ୍ଞା;
 ରକ୍ଷା କର ମୋର ଯେଉଁ ଉପାର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନ ।
 ମୋର ସର୍ବ ଅନ୍ନ ବସ୍ତୁ କରନ୍ତି ପ୍ରଦାନ ।
 ଅନ୍ନବସ୍ତୁପ୍ରଦା ଦେବୀ, କର ଦୟା—ସ୍ଵାହା ।
 ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବ୍ରତଧାରୀ, ବ୍ରହ୍ମବୀରଗଣ,
 ଆସନ୍ତୁ ମୋ ପାଶେ ଦେବୀ, କର ଦୟା—ସ୍ଵାହା ।
 ଆସନ୍ତୁ ମୋ ପାଶେ ଶୀଘ୍ର ବ୍ରହ୍ମରୁଷଗଣ,
 କର ଦେବୀ, ମୋହପ୍ରତି କୃପା ଏତେ—ସ୍ଵାହା ।
 ସକଳ ଦିଗରୁ ଶୁଭ ବ୍ରହ୍ମରୁଷଗଣ,
 ଆସନ୍ତୁ ମୋ ପାଶେ ଦେବୀ, କୃପାକର—ସ୍ଵାହା ।
 କରନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରହ,
 କୃପା କର ମୋହପ୍ରତି ଦେବୀ ଏତେ—ସ୍ଵାହା ।
 ମନ ମୋର ହେଉ ସ୍ଥିର; ହୃଦୟ ମୁଁ ଯଶସ୍ଵୀ,
 ହେଉଛି ଏରୂପ ସର୍ବ ବ୍ରହ୍ମରୁଷ—ସ୍ଵାହା ।
 ଧନବନ୍ତଠାରୁ ଯେହ୍ନେ ହେବ ମୁଁ ଯଶସ୍ଵୀ,
 ହେ ବ୍ରହ୍ମ କରନ୍ତି ମୋହପ୍ରତି କୃପା—ସ୍ଵାହା ।
 ବ୍ରହ୍ମକୋଷ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ କରିବ ପ୍ରବେଶ,
 ହେ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ କୃପା କର ଆସ ପାଶେ—ସ୍ଵାହା ।
 ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ସହସ୍ର—ସହା ଚକ୍ଷୁରେ ପବନ,
 ହେବ ମୁଁ ସର୍ବଦା ଦେବ, କୃପାକର—ସ୍ଵାହା ।

ଜଳ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନେ ଯାଏ, ମାସ ସମ୍ଭବରେ,
ଆସନ୍ତି ସକଳ ବ୍ରହ୍ମରାଜ ମୋହ ପାଶେ
ହେ ଦେବ କରିବା ହେଉ ମୋତେ ଅଧିକାରୀ,
ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଆଶ୍ରୟ—କର ମୋତେ ଆଲୋକିତ ।

ସ୍ବାହା ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥ ବେଦାଂଶ ।

ଓଁ, ଭୃଷ, ଭୃଷ, ସୁବଃ, ଭିନ, ଯେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ମନ୍ତ୍ର,
ମହାତମସ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲିଛନ୍ତି ମହଃ ।
ଅଟନ୍ତି ଏ ମହଃ ମନ୍ତ୍ର, ବ୍ରହ୍ମ ଅବା ଆତ୍ମା;
ଅପର ସକଳ ଦେବ ତାହାଙ୍କର ଅଜ୍ଞ ।
ଭୃଷ ମନ୍ତ୍ରାର୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକ ଭୃଷ ଅନ୍ତରାକ୍ଷ ।
ସୁବଃ ଯେ ଦ୍ୟୁଲୋକ ମହଃ ଅଟନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟ;
କରନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟ ଦେବ ଲୋକକୁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ।
ଭୃଷ—ଅର୍ଥବାୟୁ, ସୁବଃ—ଆଦିତ୍ୟ, ଭୃଷ—ଅଗ୍ନି,
ମହଃ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରମା (ପ୍ରଭୁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତମଣି) ।
ଭୃଷ—ରକ୍ତମନ୍ତ୍ର, ଭୃଷ—ସାମ, ସୁବଃ—ଯଜ୍ଞ,
ମହଃ—ବ୍ରହ୍ମ (ସର୍ବ ବେଦ ଯହିଁରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ)
ସୁବଃ—ବ୍ୟାଧି, ପୁଣି ଭୃଷ ଅପାନ, ଭୃଷ ପ୍ରାଣ;
ମହଃ ଅନ୍ତ (ଯହିଁ ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧିତ) ।
ଏହି ଗୁରୁ ଗୁରୁ ମନ୍ତ୍ର ହେଲ ଯେ କଥିତ ।
ଏହାକୁ ଯେ ଜାଣେ ସେହି ଜାଣେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ହିଅନ୍ତି ସକଳ ଦେବେ ତାକୁ ଉପହାର ।

ଇତି ପଞ୍ଚମ ବେଦାଂଶ ।

ହୃଦୟସ୍ଥ ଆକାଶରେ ଛନ୍ତି ଯେ ପୁରୁଷ,
ଅଟନ୍ତି ଅମୃତ ମନୋମୟ, ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ତାକୁ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ, ପ୍ରତି ଭୂତ୍ୟ ଲମ୍ବମାନ,

ଆହେ ସୁଧୀବର ! ତାହା ଅଟେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୋନି ।
ଯେ ସ୍ଥାନେ କେଶନ୍ତ୍ର ଶରହୋଇଛି ଶକ୍ତିତ,
ମନୋମୟ, ଆତ୍ମଦର୍ଶୀ, ବିଦ୍ୟାନ ପୁରୁଷ,
ସେ ସ୍ଥାନ ବିଶିଷ୍ଟ କର ହୁଅନ୍ତି ନିର୍ଗତ,
କରନ୍ତି ସେ ଭୃଷ ସ୍ବରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ,
ଭୃଷ ରୂପ ପବନରେ କରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
ମହଃ ରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ କରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
ଏହିରୂପେ ସେ ପୁରୁଷ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଭୂତ,
ଲଭନ୍ତି ସେ ଆଧିପତ୍ୟ ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ ।
ମନର ସ୍ବାମୀକୁ ପୁଣି କରନ୍ତି ସେ ଲଭ,
ହୁଅନ୍ତି ବାକ୍ସତ ନେତ୍ରପତି ଶ୍ରୋତ୍ରପତି,
ତହିଁରୁ ଅଧିକତର ହୁଅନ୍ତି ସେ ପୁଣି;
ସୁବଃ ରୂପ ଧରି ସେହି ଆକାଶ ଶରୀର ।
ପ୍ରାଣାୟାମ ରେତ୍ରଂହେ ହୁଅନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାପ୍ତ,
ହେ ପ୍ରାଚୀନ ଭୂତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ! ଏହି ହୃଦୟମରେ
ସତ୍ୟ ରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ କର ଉପାସନା ।

ଇତି ଷଷ୍ଠ ବେଦାଂଶ ।

ପୃଥ୍ବୀବ୍ୟାଦି ପଞ୍ଚ ରୂପବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା,
ବିଷୟ ବୋଲିବୁ—ସୁଧୀ ! ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
ଅନ୍ତରାକ୍ଷ, ସ୍ବର୍ଗଲୋକ, ପୃଥ୍ବୀ, ଦିବ୍ ସର୍ବ,
ଅବାନ୍ତରାକ୍ଷ, ଏହି ପଞ୍ଚଲୋକ ଜାଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ରମା, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ନକ୍ଷତ୍ରାଳି,
ଏ ପଞ୍ଚ ଦେବତା ପୂଜ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଣ୍ଡଳେ ।
ଆକାଶ, ଓଷଧି, ଆତ୍ମା, ଜଳ, ବନସ୍ପତି,
ଏହି ପଞ୍ଚଭୂତ ଜାଣ ଆହେ ସୁଧୀବର ।
ଭୂତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥା ବୋଲନ୍ତି ବିସ୍ତାର,
ଆତ୍ମାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥା ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ବ୍ୟାଧି, ଉଦାନ, ସମାନ ।
ଆତ୍ମ ସୁଧୀବର ଏହି ପଞ୍ଚ ବାୟୁ ଜାଣ ।

ବାକ୍, ଭକ୍ତ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଚେତନ, ମନ ଏ ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।
 ତମ୍ଭେ, ମାଂସ, ସ୍ନାୟୁ, ଅସ୍ଥି; ମଜ୍ଜା, ପଞ୍ଚଧାତୁ ।
 ବୋଲିଛନ୍ତି କେହି କେହି ପୁରୁଣ ମହର୍ଷି ।
 ଉପାସକେ ଏ ସମସ୍ତ ଜାଣିବେ ଧ୍ୟାନରେ ।
 ଇତି ସପ୍ତମ ବେଦାଂଶ ।

ସବ ଉପାସନା ଅଙ୍ଗଭୂତ ଯେ ଓଁ କାର ।
 ହେ ବ୍ରହ୍ମ ଶୁଣନ୍ତୁ ବୋଲୁଁ ସେଥିର ବିଧାନ ।
 ଓଁ କାର ପରମବ୍ରହ୍ମ, ଓଁ କାର ସକଳ ।
 ଓଁ କାର ଆଦେଶ, ପୁଣି - ଓଁ କାର ଯେ ବଳ ।
 ଓଁ କାର ଉଚ୍ଚାର ବେଦବିଦ ବିପ୍ରଗଣ,
 କରଥାନ୍ତି ଭକ୍ତିପୂର୍ବ ସାମବେଦ ଗାନ ।
 ଓଁ, ଶ୍ଳୋଂ ପଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ବିପ୍ରଗଣେ
 ଶୀତଶୂନ୍ୟ ରଜମନ୍ତ୍ର ପଢନ୍ତି ସବଦା ।
 ଓଁ କାର ଭକ୍ତିରେ ପତି ରତ୍ନକ ସକଳେ ।
 କରଥାନ୍ତି ଯଜ୍ଞସ୍ତବେ ଅନୁଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ ।
 ଯଜମାନ ପ୍ରଥମରେ ଓଁ କାର ଉଚ୍ଚାର,
 ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ସମ୍ପାଦନେ କରନ୍ତି ଆଦେଶ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ସକଳେ ବେଦପାଠ ପ୍ରଥମରେ,
 ବୋଲନ୍ତି ଓଁ କାର ଶବ୍ଦ କରି ଉଚ୍ଚାରଣ,
 ଆମ୍ଭେ ଯେହ୍ନେ ହେବୁଁ ପରବ୍ରହ୍ମ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଇତି ଅଷ୍ଟମ ବେଦାଂଶ ।

ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।
 ନ୍ୟାୟ ଅନୁଗତ କାର୍ଯ୍ୟ, ମତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ।
 ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ, କରିବ ଯତ୍ନରେ ।
 ମାନବ ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ଅଟଇ ତପସ୍ୟା ।
 ଦମ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ—ବାହ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟ ଉପସମ,
 ଅନ୍ତର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଉପଶମ ଅର୍ଥ-ଶମ ।
 ପଞ୍ଚାଗ୍ନିରେ କରୁଥିବ ଆତ୍ମତ ପ୍ରଦାନ ।
 ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆହେ ଧୀର ! ଦେଇ ମନ,

କରୁଥିବ ନିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ ।
 କରୁଥିବ ଅଗ୍ନି ହୋତ୍ର ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ଅବହେଳା ନ କରିବ ଅତିଥି ସେବାର ।
 ପାଳୁଥିବ ଯତନରେ ଲୋକିକ ବେଗରେ ।
 ବିଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ପୁର ଉତ୍ସାଦନ ।
 ଶ୍ରୀଯ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସନ୍ନିଳନ ମାବନସ୍ତ୍ରବ ।
 ପୁଣେ ନିଯୋଜିବ ପୁଣି ଗୌତମ ଉତ୍ସାଦନେ ।
 କରିବ ସବଦା ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନ ।
 ବିନା ଅଧ୍ୟୟନେ ନୁହେଁ ନାହିଁ ଅର୍ଥଜ୍ଞାନ ।
 ଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ବୋଲିଛନ୍ତି ସତ୍ୟବାଦୀ ଶୁଣିତର ଋଷି,
 କେବଳ କରିବ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ମହାଋଷି ଗୌରୁଶିଷ୍ଟି କରନ୍ତି ବିଧାନ,
 କେବଳ ତପସ୍ୟା ଅଟେ ଲୋକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
 ମହର୍ଷି ମୌଦ୍ଗଲ୍ୟ ବଧୂ ବିଧିକୁ ଏପରି—
 ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନ ନିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ।
 ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନ କେବଳ ତପସ୍ୟା ।
 ଇତି ନବମ ବେଦାଂଶ ।

ବ୍ରହ୍ମ, ଆତ୍ମା ଏ ଉଭୟ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଏକ,
 ବିଶେଷ ଜାଣନ୍ତି ଏହା ଶିଶୁଙ୍କୁ ମହର୍ଷି ।
 ବ୍ରହ୍ମଯୋଗ ଯୋଗେ ଆତ୍ମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ
 ସକାଶେ, ଏସନ କରିଥିଲେ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
 ସଂସାର ସ୍ୱରୂପ ବୃକ୍ଷ ଆମ୍ଭେ ପ୍ରେରୟିତା;
 ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ସମ ଆମ୍ଭ ଜାଣି ଉଚ୍ଚତମ,
 ଉନ୍ନତ ପବନ ଜ୍ଞାନ ଜ୍ୟୋତିସ୍ତୁଳ ଆମ୍ଭେ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ମାନ ପୁଣି ଅମୃତ ସମାନ,
 ଆମ୍ଭେ ଘାତ୍ରିମନ୍ତ, ଧନ, ଶୋଭନ, ମେଧାବୀ,
 ଅମୃତ, ଅବ୍ୟୟ, ଆମ୍ଭେ ଜଗତ ଶୋଭନ;
 ଶିଶୁଙ୍କୁ ମହର୍ଷିଙ୍କର ବେଦାନ୍ତ କଥନ ।
 ଇତି ଦଶମ ବେଦାଂଶ ।

ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ ଯେବେ ହେଲା ସମାପତ,
ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଶିଷ୍ୟକୁ ଦେଲେ ଏହି ଉପଦେଶ—
ଆତ୍ମ ଶିଷ୍ୟ ହେବ ତୁମ୍ଭେ ଯଦା ସତ୍ୟଭାଷୀ,
ସଦାକା କରିବ ସୌମ୍ୟ, ଧର୍ମ ଆଚରଣ;
ଅବହେଳା ନ କରିବ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନେ ।
ଆରୁର୍ଯ୍ୟକୁ କରିବ ଯେ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରଦାନ ।
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ଯେବେ କରିବ ପ୍ରବେଶ
ସନ୍ତାନ ଜାତରେ ତୁମ୍ଭେ କରିବ ଯତନ ।
ନୈତେବେଳେ ହେବ ନାହିଁ ସତ୍ୟ ବଚନ ।
ଉଦାସୀନ ହେବ ନାହିଁ ମହତ୍ତ୍ୱ ଲଭରେ ।
ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କମ୍ପା ଅଧ୍ୟାପନା କାର୍ଯ୍ୟେ,
ଉଦାସୀ ହେବାର ଜାଣ ଅଧର୍ମ ବିଷୟ ।
ଉଦାସୀ ନ ହେବ ଦେବ ଅବା ପିତୃ କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ମାତାଙ୍କୁ କରିବ ପୂଜା ଦେବତା ସମାନ ।
ପିତାଙ୍କୁ କରିବ ସେବା ଦେବତା ରୂପରେ ।
ପୂଜିବ ଦେବତା ତୁଲ୍ୟ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ।
ଅଭିଯୁକ୍ତ ଦେବ ତୁଲ୍ୟ କରିବ ଅର୍ଚ୍ଚନା ।
ନିନ୍ଦମୟ କାର୍ଯ୍ୟ କେତେ ଦେବ ନାହିଁ ମନ ।
କେବଳ ସକ୍ଷାତ୍‌ସମାନ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରୂପେ ଗଣ୍ୟ,
କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଆସନ ପ୍ରଦାନ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ଦାନ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ଦାନ ଅଟେ ନିନ୍ଦମୟ ।
ସୁବୁଦ୍ଧି ସହିତ ଦାନ କରିବେ ଗୃହସ୍ଥ ।
ଲଜ୍ଜା ବା ବିନୟେ ଦାନ କରିବା ଉଚିତ ।
ମିତ୍ରତା ସହିତ ଦାନ ପ୍ରଶଂସା ବିଷୟ ।
ଧର୍ମ ଉପ୍ପ ସହିତରେ କରିବ ଯେ ଦାନ ।
ସଂଶୟ ହେଲେକ ଜାତ କର୍ମ ବା ଆରୁରେ—
କରିବ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଲୋକ ତୁଲ୍ୟ ଆଚରଣ ।
ଜ୍ଞାନୀବ କରନ୍ତି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ପ୍ରକାର,
କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ ଯତନେ ।
ଏହାହିଁ ଆଦେଶ ଜାଣ ଏହା ଉପଦେଶ ।

ବେଦର ରହସ୍ୟ ଏହା ଦେଖିବ ମନରେ ।
ଏହାହିଁ ଅଟଇ ଅନୁଶାସନ ହେ ସୌମ୍ୟ ।
ଏହିପରି ଆଚରଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ପାଳନ କରିବ ଏହି ଆଦେଶ ସକଳ ।
ଇତି ଏକାଦଶ ବେଦାଂଶ ।

ହେ ମିତ୍ର ! ବରୁଣ ଦେବ ! ଇନ୍ଦ୍ର ! ବୃହସ୍ପତି !
ହେଉନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର !
ଆତ୍ମେମାନେ ବହୁ ଦେବେ କହୁଁ ନମସ୍କାର
ତୁମ୍ଭେହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବ ହେ ବାୟୋ ଦେବତା !
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବ ବୋଲୁଁ ଆତ୍ମେମାନେ !
ରତ, ସତ୍ୟ ଆତ୍ମେମାନେ କରୁଛୁ ଭୋଷଣା ।

ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବଲ୍ଲୀନାମ ଦ୍ୱିତୀୟାବଲ୍ଲୀ

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ପରଂବ୍ରହ୍ମ !
ଆତ୍ମ ଉତ୍ତମଙ୍କୁ ଦେବ କରନ୍ତୁ ସମ୍ମେଶ ।
କରିବୁଁ ସାମର୍ଯ୍ୟ ଲଭ ଯେମନ୍ତ ଉତ୍ତମେ ।
ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତୁ ବର୍ଦ୍ଧନ ।
କଳହ କରିବୁଁ ନାହିଁ ଯେମନ୍ତ ଉତ୍ତମେ ।
ହେ ବ୍ରହ୍ମ ! କରନ୍ତୁ କୃପା, ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ କରନ୍ତୁ ଲଭ ଗ୍ରହବିଦଗଣେ ।
ଏ ଉକ କଥିତ ହୁଏ ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ।
ସତ୍ୟରୂପ, ଜ୍ଞାନରୂପ, ଅନନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ,
ହୃଦୟ ଆକାଶ, ବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱରୂପ ଗୁହାରେ ।
ବିରଜିତ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଜାଣନ୍ତୁ ସୁଜ୍ଞାନୀ ।
ଭୂଜିନ୍ତୁ ସେ କାମ୍ୟବସ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ସହିତରେ,
ଆତ୍ମା ରୁ ହୋଇଛି ଜ୍ଞାନ ଆକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧ;
ଆକାଶରୁ ବାୟୁ, ପୃଷ୍ଠି ବାୟୁରୁ ଅନଳ,
ଅଗ୍ନିରୁ ଜନ୍ମିଛି ଜଳ, ଜଳରୁ ପୃଥିବୀ;

ପୃଥ୍ବୀରୁ ଜନ୍ମିଅଛି ସକଳ ଔଷଧ ।
 ଔଷଧରୁ ଅନ୍ନ ଜାତ, ଅନ୍ନରୁ ଯେ ରେତ,
 ସେ ରେତରୁ ଜାତ ହେଲେ ମାନବ ସକଳ,
 ମାନବେ ଅଟନ୍ତି ଅନ୍ନ ସେର ବକାର,
 ଏ ବକାର ଅଟଇ ଯେ ତାହାର ମସ୍ତକ,
 ଅଟଇ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ, ପୁଣି ବାମ ବାହୁ,
 ନାଭି, ଅଧସ୍ଥିତ ଅଙ୍ଗ, ଦେହ ମଧ୍ୟ ଭାଗ,
 ପ୍ରକାଶିତ ପୁଣି ପୁରୁ—ପଶ୍ଚାତ୍ତରାଗରେ ।
 ଏହାହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସ୍ଥିତି ହେତୁ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଉକ୍ତ ହେଲା ଏଥୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
 ହେ ସୌମ୍ୟ ଜାଣିବ ଏହା ବିଶେଷତ୍ବରେ ।

ଇତି ପ୍ରଥମ ବେଦାଂଶ ।

ସକଳ ପ୍ରାଣୀର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଅନ୍ନ,
 ସେ ଅନ୍ନରୁ ହୋଇଛନ୍ତି ସବପ୍ରାଣୀ ଜାତ,
 ସକଳେ ହୁଅନ୍ତି ପୁଣି ଅନ୍ନରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ,
 ଅନ୍ନକୁ ଭୋଜନ କରିଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଗଣ,
 ସେ ଅନ୍ନ କରନ୍ତି ପୁଣି ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଔଷଣ,
 ଏଥୁ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅଟଇ ଯେ ଅନ୍ନ,
 ଏ ଅନ୍ନ କୋଷରୁ ଭିନ୍ନ ଅଛି କୋଷାନ୍ତର,
 ପ୍ରାଣମୟ କୋଷ ନାମେ ହୁଏଟି କଥିତ ।
 ପ୍ରାଣମୟ କୋଷ—ଅନ୍ନମୟ କୋଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ପ୍ରାଣହିଁ ଅଟଇ ଏହି କୋଷେ ମସ୍ତକ,
 ବ୍ୟାନ ଯେ ଦକ୍ଷିଣବାହୁ—ଅଗ୍ରାନ ଯେ ବାମ,
 ଏହା ମଧ୍ୟଭାଗ ଅଟେ ଆକାଶ ବା ଆତ୍ମା,
 ପୃଥ୍ବୀ ଅଟଇ ଏହା ପୁରୁ ବା ପ୍ରତିଭା,
 ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ହେଲକ କଥିତ ।

ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ସହାୟରେ ଦେବତା ସକଳେ
 କରନ୍ତି ପ୍ରାଣନ କର୍ମ—କଥିତ ବେଦରେ ।

ମାନବ, ପଶୁଏ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିରେ
 କରନ୍ତି ପ୍ରାଣନ କାର୍ଯ୍ୟ—ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ପ୍ରାଣହିଁ ଅଟଇ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ।
 ଏଥକୁ ପ୍ରାଣକୁ ଆତ୍ମା ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ।
 ଯେମାନେ ପ୍ରାଣକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଉପାସନା
 କରନ୍ତି, ସେମାନେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମା ।
 ଅନ୍ନମୟ, ପ୍ରାଣମୟ, ଏ ଯେ ବେନ କୋଷ,
 ଆତ୍ମାରୂପେ ଶରୀରରେ ଛନ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ।
 ପ୍ରାଣମୟ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଏକ,
 ମନୋମୟ କୋଷ ନାମେ ହୁଅନ୍ତି କଥିତ ।
 ମନୋମୟ କୋଷେ, ପ୍ରାଣମୟ କୋଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ମନୋମୟ କୋଷ ମଧ୍ୟ, ମାନବ ଆକାର;
 ମସ୍ତକ ଏହାର ଯନ୍ତୁ, ଭୁକ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ,
 ସାମ—ବାମ ବାହୁ ପୁଣି, ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟଭାଗ ।
 ଅର୍ଥବାଚିରସ ଅଟେ ଏହା ପୃଷ୍ଠ ଦେଶ ।
 ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ହେଲକ କଥିତ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ମନର ସହିତ ବାକ୍ୟ ଯାହାଙ୍କୁ ନ ପାଇ,
 ବାହୁଡ଼ଇ—ସେ ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମେ ଯେବା ଜାଣେ
 କାହାଠାରୁ ସେହି ଲୋକ ପାଏ ନାହିଁ ଭୟ ।
 ଶରୀରରୁ ଆତ୍ମା ଜାଣ ମନ ପ୍ରାଣମୟ,
 ମନୋମୟ, ପ୍ରାଣମୟ, ବେନ କୋଷ ବନା
 ଅଛନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନମୟ ନାମେ ଏକ କୋଷ ।
 ଏ ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋମୟ ।
 ଏ ବିଜ୍ଞାନ କୋଷ ମଧ୍ୟ, ମାନବ ଆକାର ।
 ଶ୍ରଦ୍ଧାହିଁ ଅଟଇ ଏହି କୋଷେ ମସ୍ତକ ।
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ, ସତ୍ୟ ବାମ ବାହୁ,
 ଯୋଗ ଯେ ଅଟଇ ଆତ୍ମା, ମହ, ପୁରୁଷେଶ ।
 ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ହେଲକ କଥିତ ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥ ବେଦାଂଶ ।

ବିଜ୍ଞାନ କରଇ ଯଜ୍ଞ —କର୍ମ ମଧ୍ୟ କରେ,
ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ପୂଜିଥାନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନେ—ଦେବତା,
ଯେବେ କେହି ବିଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣେ,
ସେ ବିଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମ—ଯେବେ ନ ହୁଏ ବିରୁଦ୍ଧ
ସମୁଦାୟ କାମ୍ୟବସ୍ତୁ ହୁଏ ସେହି ପ୍ରାପ୍ତ ।
ଶରୀରସ୍ଥ ଆତ୍ମା ଅଟେ ମନୋମୟ କୋଷ,
ଅଟନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମା ।
ଏ ବିଜ୍ଞାନ, ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଏକ—
ଅଟଇ ତାହାର ନାମ ଯେ ଆନନ୍ଦମୟ,
ଏ ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷ ମାନବ ଆକାର—
ପ୍ରୀତି, ହର୍ଷ ଅଟେ ଏହି କୋଷର ମସ୍ତକ ।
ପୁଣି ଯେ ଦକ୍ଷିଣ ଚାନ୍ଦ୍ର, ପ୍ରମୋଦ ଯେ ବାମ,
ଆନନ୍ଦ ଏହାର ଆତ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମ ପୁଞ୍ଜ ଦେଶ,
ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ହେଲୁକ କଥିତ ।

ଇତି ପଞ୍ଚମ ବେଦାଂଶ ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଯେବେ କେହି ମଣଇ ଅସତ;
ସେ ଲୋକ ଅସତ ଜାଣି ହେବଟି ନିଶ୍ଚୟ ।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମ ଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ,
ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ସେହି ସତ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ବିଜ୍ଞାନ, ଆନନ୍ଦମୟ ଯେଉଁ ବେନି କୋଷ
ଶରୀରସ୍ଥ ଆତ୍ମା ତହିଁ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ପୁଞ୍ଜା କଲେ ଶିଷ୍ୟ ଯାଇ ଆର୍ୟ୍ୟଙ୍କ ପାଶେ—
ଅଜ୍ଞାନ କି ଦେହ ତେଜ ପାଏ ସତ୍ୟଲୋକ ?
ଶିଷ୍ୟ ବାକ୍ୟେ ଦେଉଛନ୍ତି ଆର୍ୟ୍ୟ ଉତ୍ତର;
ସେହି ପରମାତ୍ମା ପୂର୍ବେ କଲେ ଅଭିଳାଷ,
କରୁଁ ଯେ ଆତ୍ମେ ବ୍ରହ୍ମ ବହାଣ୍ଡ ସୂଚନ,
ଏଥୁଅନ୍ତେ କରି ସେହି ମନରେ କଲ୍ପନା
ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଏହି ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ସମସ୍ତ

ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଅମୂର୍ତ୍ତ ଯାହା ତେଜନାଚେତନ
ସତ୍ୟ ବା ଅସତ୍ୟ ଯାହା ଅଛି ଜଗତରେ;
ସବୁ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଏଥିକୁ ବ୍ରହ୍ମକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ।
ଇତି ଷଷ୍ଠ ବେଦାଂଶ ।

ପୂର୍ବକାଳେ ଥିଲା ଏହି ଜଗତ ଅସତ;
ସେହି ଅସତରୁ ପୁଣି ଜାତ ହେଲା ସତ ।
ନିଜେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଆପଣାକୁ,
ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ନାମରେ ତେଣୁ ଖ୍ୟାତ ଜଗତରେ ।
ଅଟନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ, ରସ ସ୍ୱରୂପ ସୁକୃତ,
ସେ ରସକୁ ଲଭି କର ପୁଣି ହୁଏ ଜୀବ;
ନ ଥିଲେ ହୃଦୟାକାଶେ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପେ
କରନ୍ତା ପ୍ରାଣନ କାର୍ଯ୍ୟ କେବା ଜଗତରେ ?
ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଯୋଗେ ଜୀବନ ଧାରଣ,
କରୁଛନ୍ତି ଜୀବେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ ।
ନିର୍ବିଶେଷେ ଅନାଧାର ଅଦୃଶ୍ୟ ସେ ବ୍ରହ୍ମେ,
ଯେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ସେହି ଥାଏ ନିର୍ଭୟରେ ।
ଯେ ଲୋକର ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଣ ଥାଏ କିଛି ମାତ୍ର,
ଅବଶ୍ୟ ତାହାର ମନେ ଜାତ ହୁଏ ଭୟ ।
ବ୍ରହ୍ମ ସହିତରେ ଅଛି ଆତ୍ମାର ଏକତ୍ୱ
ଏ କଥା ଯେ ଜାଣେ ତାକୁ ମଣିବ ହିତାନ ।
ଇତି ସପ୍ତମ ବେଦାଂଶ ।

ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ବାୟୁ ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ,
ଉଦିତ ହୁଅଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ,
ଅଗ୍ନି, ଚନ୍ଦ୍ର, ମୃତ୍ୟୁ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ
କରୁଛନ୍ତି, ସବେ ଜାଣ ଏହାଙ୍କ ଭୟରେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦ କଥା କରନ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧ,

ଭାଲନ୍ତ ମନରେ ଛନ୍ତି ଏପରି ଜନେକ ।
 ଶିପ୍ରକର୍ମୀ ବେଦବିଦ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁବକ
 ତାହାଙ୍କର ବିଦ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତ ପୂର୍ବ,
 କରନ୍ତି ଯୁବକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ଭୋଗ,
 ଯୁବକ ଆନନ୍ଦ, ଶତ ଗୁଣ ଅଧିକରେ,
 ମନୁଷ୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ କରନ୍ତି ସମ୍ଭୋଗ ।
 ମାନବ ବିଶେଷ ଗୁଣ ହେତୁ ଗନ୍ଧର୍ବ ଭ୍ରାତୃ
 ହେଲେ ବୋଲି ତାକୁ ମାନବ ଗନ୍ଧର୍ବ
 କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ବେଦଜ୍ଞ ପୁରୁଷ
 ଗନ୍ଧର୍ବ ଅନଳ ଶତ ଗୁଣେ କରେ ଭୋଗ;
 କଥିତ ସେ ଲୋକ ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବ ନାମରେ ।
 ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବର ଆନନ୍ଦର ଶତ ଗୁଣେ
 ଚରଲେକବାସୀ ପିତୃ କରନ୍ତି ଧନ୍ୟୋଗ,
 ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଚରକୋଳ ସ୍ଥାୟୀ ।
 ଚରଲେକବାସୀମାନଙ୍କର ଯେ ଆନନ୍ଦ,
 ତହିଁ ଶତ ଗୁଣେ ଅଜାନନ ଦେବତାୟେ
 ଭୋଗ କରି ଥାନ୍ତି ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଅଜାନନ ଦେବତାଙ୍କ ଠାରୁ ଶତ ଗୁଣେ,
 ଆନନ୍ଦ କରନ୍ତି ଭୋଗ କର୍ମଦେବତାଏ ।
 କର୍ମଦେବତାଙ୍କ ଆନନ୍ଦରୁ ଶତ ଗୁଣେ,
 କରନ୍ତି ସମ୍ଭୋଗ ଦେବତାଏ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
 ଅସ୍ତ୍ରବୟୁ, ପ୍ରଜାପତି, ରୁଦ୍ର ଏକାଦଶ,
 ତେନ୍ଦ୍ରଣ ଦେବତା ପୁଣି ଦ୍ୱାଦଶ ଅବିତ୍ୟ ।
 କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୋତ୍ରୀୟ ପୁରୁଷେ,
 ସମସ୍ତେ କରନ୍ତି ଭୋଗ ସମାନ ଆନନ୍ଦ ।
 ଦେବତାମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦର ଶତ ଗୁଣେ ।
 ଅଧିକରେ ଶୁଦ୍ଧି ଥାନ୍ତି ଏ ସର୍ବ ଦେବତା
 ଏଥୁ ଶତ ଗୁଣ ଅଧିକରେ ଯେ ଆନନ୍ଦ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ଭୋଗ କରି ଥାନ୍ତି ଦେବତାମଣ୍ଡଳେ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଶତ ଗୁଣେ ଦେବ ବୃହସ୍ପତି,
 ବୃହସ୍ପତିଠାରୁ ଶତ ଗୁଣେ ଓଜାପତି ।
 କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଭୋଗ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ,

କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଛନ୍ତି ସେ ପୁରୁଷେ ।
 କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଭୋଗ ସର୍ବସମାନରେ,
 ଜଗତକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସେ ସର୍ବ ପୁରୁଷେ ।
 ଅନ୍ନମୟ, ପ୍ରାଣମୟ, ପୁଣି ମନୋମୟ,
 ଆନନ୍ଦମୟ ଆତ୍ମାକୁ ଲଭନ୍ତି ସହଜେ ।
 ବିଜ୍ଞାନମୟ ଆତ୍ମାକୁ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଇତି ଅଶ୍ୱମ ବେଦାଂଶ ।

ମନ ସହକାର ବାକ୍ୟ ଯାହାଙ୍କୁ ନ ପାଇ
 ବାହୁଡ଼ାଇ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦ ଯେ ଜାଣେ
 କାହାଠାରୁ ହୁଏ ନାହିଁ ସେହି ଭୟ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ପାପ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି କରିନାହିଁ
 ଏହା ଯେବା ଜାଣେ ସେହି କରେ ମୁକ୍ତ ଲଭ ।
 ଇତି ନବମ ବେଦାଂଶ ।

ଲୁଗୁବଲ୍ଲୀ ନାମ ତୃତୀୟବଲ୍ଲୀ

ବରୁଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭଗ୍ନ ଯାଇ ପିତା ପାଶେ
 ବୋଇଲେ, ‘ହେ ପିତା, ଦିଅ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା’;
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ତତ୍ତ୍ୱ; ଶୁଣ ଆରେ ପୁତ୍ର
 ଅନ୍ନ, ପ୍ରାଣ, ନେତ୍ର, ଶ୍ରୋତ୍ର, ମନ, ବାକ୍ୟ, ଭାବ,
 ଏ ସମସ୍ତ ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପଲବ୍ଧ ହାର;
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ପୁଣି ଶୁଣରେ ନନ୍ଦନ,
 ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବ ଜନ୍ମି ଯାହାଠାରୁ,
 କରନ୍ତି ଯାହାଙ୍କ ବଳେ ଜୀବନ ଧାରଣ,
 ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ପୁଣି ସେହି ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ;
 ପ୍ରବେଶ କରିବେ ଯାହିଁ, ଯାହାଙ୍କ ପାଶରେ,
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବା ପାଇଁ କରିବ ଯତନ;
 ଏହା ଶୁଣି ଭଗ୍ନ ଯାଇ କଲେକ ତପସ୍ୟା ।
 ଇତି ପ୍ରଥମ ବେଦାଂଶ ।

ଜାଣିଲେ ସେ ଭୁବୁ ଅନ୍ନ ଅଟନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ,
 ଯେଣୁକ ଅନ୍ନରୁ ଜାତ ହେଲେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ,
 ଅନ୍ନରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ
 ଶେଷରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଅନ୍ନରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଣ ।
 ଏହା ଜାଣି ଭୁବୁ ପିତା ବରୁଣଙ୍କ ପାଶେ,
 ଭକ୍ତପୂର୍ବ ବିନୟରେ କଲେ ନିବେଦନ ।
 ହେ ପିତା ଦେଉନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟରେ ।
 ବରୁଣ ଏ କଥା ଶୁଣି ବୋଇଲେ ପୁଅକୁ,
 କର ଯା ତପସ୍ୟା ପୁଅ ଜାଣିବୁ ବ୍ରହ୍ମକୁ ।
 କେବଳ ତପସ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନର ସାଧନ
 ଏତେ ଶୁଣି କଲେ ଭୁବୁ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ
 ତପସ୍ୟା ବଳରେ ତାଙ୍କ ଜନମିଲ୍ଲ ଜ୍ଞାନ ।

ଇତି ଦ୍ଵିତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ଜାଣିଲେ ସେ ଭୁବୁ, ପ୍ରାଣ ଅଟନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ
 ଯେଣୁକ ପ୍ରାଣରୁ ହେଲେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବ ଜାତ,
 ପ୍ରାଣରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ
 ପ୍ରବେଶନ୍ତି ପ୍ରାଣିଗଣ ପ୍ରାଣେ ଅବଶେଷେ ।
 ଏ ବୃହନ୍ତ ଶୁଣି ଭୁବୁ ଯାଇ ପୁନଃବାର
 ଜନକ ବରୁଣ ପାଶେ, କଲେ ନିବେଦନ !
 ହେ ପିତା କରୁଣା କରି ଦିଅ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ଶୁଣି ରେ ମୋର ନନ୍ଦନ !
 ତପସ୍ୟା ବଳରେ କର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲାଭ !
 ଯେଣୁକ ତପସ୍ୟା ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମର ସାଧନ ।

ଇତି ତୃତୀୟ ବେଦାଂଶ ।

ଅବଗତ ହେଲେ ଭୁବୁ ତପସ୍ୟା ବଳରେ,
 ମନସ୍ତ ଅଟଇ ପରଂବ୍ରହ୍ମର ସ୍ଵରୂପ,
 ଯେଣୁକ ମନରୁ ଜାତ ଏ ପ୍ରାଣିସମୂହ ।
 ମନରେ କରନ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ ।

ଅବଶେଷେ କରନ୍ତି ସେ ମନରେ ପ୍ରବେଶ,
 ଏ ବୃହନ୍ତ ଶୁଣି ଭୁବୁ ଯାଇ ପିତା ପାଶେ ।
 ବୋଇଲେ ହେ ପିତା ମୋତେ ଦିଅ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ତହିଁ ଶୁଣି ରେ ନନ୍ଦନ ।
 ତପସ୍ୟାବଳରେ ଲାଭ କର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ,
 ଏହା ଶୁଣି ଭୁବୁ କଲେ ଆରମ୍ଭ ତପସ୍ୟା ।

ଇତି ଚତୁର୍ଥ ବେଦାଂଶ ।

ତପସ୍ୟାବଳରେ ଭୁବୁ ହେଲେ ଅବଗତ—
 ବିଜ୍ଞାନ ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ, ତେଣୁ ବିଜ୍ଞାନରୁ
 ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବ ହୋଇଛନ୍ତି ଜାତ ।
 କରନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନେ ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ ।
 ଅବଶେଷେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଯାଇ ବିଜ୍ଞାନରେ ।
 ଏତେ କଥା ଜାଣି ଭୁବୁ ଯାଇ ପିତା ପାଶେ—
 ବୋଇଲେ ହେ ପିତା ଦିଅ ମୋତେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ !
 ବୋଇଲେ ବରୁଣ ତହିଁ ଶୁଣି ରେ ନନ୍ଦନ !
 କର ତୁ ତପସ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମ ହେବୁ ଅବଗତ ।
 ତପସ୍ୟା ଅଟଇ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନର ସାଧନ ।

ଇତି ପଞ୍ଚମ ବେଦାଂଶ ।

ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶେ ଭୁବୁ ଯାଇ ପୁନଃବାର
 ଜାଣିଲେ ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ — ତପସ୍ୟା ବଳରେ
 ଜନ୍ମନ୍ତି ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦରେ ।
 କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ପୁଣି ଜୀବନ ଧାରଣ ।
 ଅବଶେଷେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଯାଇ ଆନନ୍ଦରେ;
 ବରୁଣଙ୍କ ପୁଅ ଭୁବୁ ତପସ୍ୟାବଳରେ ।
 ଏହି ମହା ତତ୍ତ୍ଵ ହୋଇଥିଲେ ଅବଗତ ।
 ଏହି ଉଚ୍ଚତମ ବିଦ୍ୟା ଯେଉଁ ଲୋକ ଜାଣେ,
 ଅଧିକାର ଜନ୍ମେ ତାର ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନେ,

ଅନ୍ନଦାନ ଅନ୍ନଭୁକ୍ତା ହୁଏ ସେହି ଲୋକ,
ହୁଏ ସୁସ୍ଥକାୟ ତାର ଥାଏ ନାହିଁ ଶୋକ ।
ପ୍ରମାଦ, ପୁଲ୍ଲୀ, ବ୍ରହ୍ମଚେନ, ପଶୁମାନ,
ଜଗତରେ ଲଭ କରେ ସେହି ଭାଗ୍ୟବାନ ।
ଇତି ଷଷ୍ଠ ବେଦାଂଶ ।

ଅନ୍ନକୁ ନ କର ନିନ୍ଦା ଅନ୍ନ ଅଟେ ବ୍ରତ,
ପ୍ରାଣ ଅନ୍ନ, ଏ ଶରୀର ଅଟେ ଅନ୍ନଭୁକ୍ତ ।
ଏ ଶରୀର ରହିଅଛି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛି ଶରୀରରେ ।
ଏହି ଅନ୍ନ ରହିଅଛି ଅନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଅନ୍ନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନ୍ନେ, ଏକଥା ଯେ ଜାଣେ ।
ସେହି ଲୋକ ହୋଇ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଅନ୍ନଦାନ ଅନ୍ନଭୋକ୍ତା ହୁଏ ସେ ନିଷ୍ଠୁୟ ।
ବ୍ରହ୍ମଚେନ କାହିଁ ପଶୁ ପୁର ଲଭ କରେ ।
ସକଳ ବିଷୟେ ସେହି ହୁଏଟି ମହାନ ।
ଇତି ସପ୍ତମ ବେଦାଂଶ ।

ଅନ୍ନକୁ ନ କର ତ୍ୟାଗ ଅନ୍ନ ଅଟେ ବ୍ରତ,
ଜଳ ଅନ୍ନ, ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ନ ଭୋକ୍ତା ବୋଲି ଜାଣ;
ହେ ବଞ୍ଚି ଜଳରେ ଅଛି ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ସେହିପରି ଜ୍ୟୋତି ମଧ୍ୟ ଜଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଅନ୍ନ ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ନ ଅଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜାଣ,
ଏକଥା ଯେ ଜାଣେ ତାର ଅଛି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଅନ୍ନଦାନ ଅନ୍ନଭୋକ୍ତା ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ
ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଚେନ ପୁଣି ପଶୁ, ପୁର, ଧନ ।
ଇତି ଅଷ୍ଟମ ବେଦାଂଶ ।

ଅର୍ଜନ କରିବ ଅନ୍ନ, ଅଟେ ଏହା ବ୍ରତ,
ଆନାଶ ଯେ ଅନ୍ନଭୋକ୍ତା, ପୃଥ୍ବୀ ଅଟେ ଅନ୍ନ ।
ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ପୃଥ୍ବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ସେହିପରି ଅନ୍ନ ଜାଣ ଅନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଅନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନ୍ନ ଏ କଥା ଯେ ଜାଣେ,
ସେହି ଲୋକ ଅଧିକାରୀ ହେବ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ।
ଅନ୍ନଦାନ ଅନ୍ନଭୋକ୍ତା ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ,
ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଚେନ, ବଳ, ପଶୁ, ପୁର, ଧନ ।
ଇତି ନବମ ବେଦାଂଶ ।

ଗୃହରୁ ଅତିଥି ଦେବ ନାହିଁ ବାହୁଡ଼ାଇ,
ଅତିଥିକୁ ଦେବା ଅନ୍ନ ଅଟେ ମହାବ୍ରତ,
ଧାର୍ମିକ ଗୃହସ୍ଥେ ପୂଜିଥାନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟାଗତେ;
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ ତାଙ୍କୁ କର ଅନ୍ନଦାନ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପରୂପେ କଲେ ଅନ୍ନ ନିବେଦନ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠରୂପେ ହୁଏ ଅନ୍ନ ଆଦି ଉପଗତ ।
ମଧ୍ୟମରୂପରେ ଅନ୍ନ ଯେବା ଦାନ କରେ,
ତାହାକୁ ମିଳଇ ଅନ୍ନ ମଧ୍ୟମ ରୂପରେ ।
ଅବଳୀ ସହିତ ଅନ୍ନ କଲେ ନିବେଦନ,
ତାହାକୁ ପ୍ରାପତ ହୁଏ ଅନ୍ନ ମାତ୍ରାବେ ।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକ ଏହା ଅଛି ଅବଗତ,
ଏହିରୂପେ କରେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା;
ଉପାସ୍ୟ ଅଟନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ବାକ୍ୟ କ୍ଷମ ରୂପେ ।
ପ୍ରାଣ ଅପାନରେ ଯୋଗ କ୍ଷମେ ଉପାସିତ
ହସ୍ତଦୟ କର୍ମରୂପେ, ପଦେ ଗତିରୂପେ,
ଉପାସ୍ୟ ଅଟନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ବିବିଧ ରୂପରେ ।
ବେଦସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ ହେଉଛି କଥିତ,
ତୃପ୍ତି ରୂପେ ଜଳେ, ବଳରୂପେ ଆକାଶରେ,
ପଶୁଗଣ ମଧ୍ୟେ, ଯଶ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ;
ଜ୍ୟୋତି ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳେ ।
ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ଜନନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ,

ପ୍ରକାଶିତ ଛନ୍ଦ ଇହିଁ ଆନନ୍ଦ ରୂପରେ ।
 ସେ ଲୋକ ପ୍ରତିଭାବନ୍ତ ଦ୍ଵୟଟି ନିଶ୍ଚିତ ।
 ମହତ୍ତ୍ଵ ରୂପରେ ଯେବା କରେ ଉପାସନା,
 ଅବଶ୍ୟ ସେ ଲୋକ ଦ୍ଵୟ ଶେଷରେ ମହାନ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ବୋଲୁଁ ଶୁଣ ଉପାସନାବିଧି ।
 ମନନ ରୂପରେ ଯେବା କରେ ଉପାସନା,
 ମନନ କରଣେ ଯେହି ଦ୍ଵୟ ସମରଥ ।
 ଦମନ ରୂପରେ କରେ ଯେବା ଉପାସନା,
 ଭୋଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସର୍ବ ତାହାଠାରେ ଦ୍ଵୟ ନତ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ତାହାକୁ ଯେ କରେ ଉପାସନା,
 ଅବଶ୍ୟ ସେ ଲୋକ ହୋଇପାରେ ବ୍ରହ୍ମବାନ ।
 ଆକାଶ ରୂପରେ ଉପାସନାକାରିଗଣେ,
 ଦେଷକାଶ୍ଵ ଶବ୍ଦଠାରୁ ଲଭନ୍ତି ମୁକତି ।
 ମାନବ ସକଳ ପୁଣି ଯେ ଆତ୍ମା ଆଦିତ୍ୟ,
 ଉଦୟ ଅଷ୍ଟକ ଏକ — ଯେ ଜାଣେ ଏକତ୍ଵ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଆତ୍ମା ଅନ୍ତମୟ ।
 ପ୍ରାଣମୟ, ମନୋମୟ ଆତ୍ମାକୁ ସେ ପାଏ,
 ଆନନ୍ଦ, ବିଜ୍ଞାନମୟ ଆତ୍ମା ଦ୍ଵୟ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଇଚ୍ଛାରୂପ ସେହି ଲୋକ ଦ୍ଵୟ ଅନ୍ତବାନ ।
 ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଲୋକ କରି ଭାଗ ଭୋଗ,
 ଏହିରୂପ କରିଥାନ୍ତି ସାମବେଦ ଗାନ ।
 ଅହୋ ! ଅହୋ ! ଆମ୍ଭେ ଅନ୍ତ, ଆମ୍ଭେ ଅନ୍ତ ଅନ୍ତ,
 ଆମ୍ଭେ ଅନ୍ତଭୋକ୍ତା ପୁଣି ଆମ୍ଭେ ଅନ୍ତଭୋକ୍ତା ।
 ଆମ୍ଭେ ଶ୍ଳୋକରଚୟିତା, ଶ୍ଳୋକରଚୟିତା !
 ଆମ୍ଭେହିଁ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଅଛୁ ପ୍ରଥମକ !
 ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୂର୍ବେ ହୋଇଅଛୁ ଜାତ !
 ନ ଦେଇ ଭକ୍ଷକେ ଅନ୍ତ ଯେ କରେ ଭୋଜନ
 ନିଶ୍ଚୟ ତାହାକୁ ଆମ୍ଭେ କହିଁ ଯେ ଭୋଜନ ।
 ଆଦିତ୍ୟ ସମାନ ଅଛୁ ଆମ୍ଭେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ,

ସକଳ ଭୁବନ ଆମ୍ଭେ କହିଁ ଯେ ବିନାଶ,
 ଏ କଥା ଯେ ପାରେ ଜାଣି ପାଏ ପୁଣ୍ୟଫଳ ।
 ଇତି ଦଶମ ବେଦାଂଶ ।
 ଇତି ଭୃଗୁବିଜ୍ଞାନାମ ତୃତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣା ।
 ଚୈତନ୍ୟପୋପନିଷତ୍ ସମାପ୍ତ

ଅଥବାବେଦୀୟା ମାଣ୍ଡୁକ୍ୟୋପନିଷଦ୍

ପବନ ଓଁକାର ଅକ୍ଷର, ବ୍ୟାପିଛି ବିଶ୍ଵ ଚରାଚର ।
 ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ସମସ୍ତ ଓଁକାରରୁ ଜାଣ ।
 ଯେ କିଛି ସିକାଳ ଅଜ୍ଞତ, ସମସ୍ତ ଓଁକାର ଜଡ଼ିତ ।
 ଏ ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ, ଅଟନ୍ତି ମାନବାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ।
 ସେହି ଯେ ଆତ୍ମା ଚତୁଷ୍ପଦ, ଶୁଣନ୍ତୁ ସେଥିର ସମ୍ବାଦ ।
 ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରଥମ, ଦ୍ଵିତୀୟ ଯାହା ବହିର୍ବ୍ରଜ ।
 ଅଟଇ ତାହାଙ୍କ ସପ୍ତାଙ୍କ, ଶୁଣନ୍ତୁ ସେଥିର ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
 ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ପବନ, ସୁଗଳ ନୟନ ତପନ ।
 ମସ୍ତକ ଅଟଇ ଯେ ସ୍ଵର୍ଗ, ଆକାଶ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟଭାଗ ।
 ଉଦର ତାଙ୍କ ଅନ୍ତ ଜଳ, ଚରଣ ମେହମାନଶ୍ଵଳ ।
 ଏକୋନବିଂଶତି ବଦନ, ଜହ୍ନାହଙ୍କାର, ବୁଦ୍ଧି, ମନ ।
 ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଦଶ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗଣନାୟ ।
 ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ଦାନ ବ୍ୟାନ; ସମାନ, ପାଞ୍ଚ ବାୟୁ ଜାଣ ।
 ଏରୂପ ଯେଉଁ ଉଶାଭାଗ, ଅଟଇ ତାହାଙ୍କର ଶୀର୍ଷ ।
 ଶୁଣ ଦ୍ଵିତୀୟ ପାଦ କଥା, ଅଟଇ ତାହା ସ୍ଵପ୍ନାବସ୍ଥା ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଏକାଳରେ, ଥାନ୍ତି ଯେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟଶୁଦ୍ଧବରେ ।
 ବାସନାମୟୀ ପ୍ରଜ୍ଞା ବଳେ, ସଞ୍ଚାର କରେ ଦେହସ୍ଥଳେ ।
 ତୃତୀୟ ପାଦ ଯେ ସୁଷ୍ପ୍ତି, ନ ଥାଏ କିଛି ଅନୁଭୂତ ।
 ପ୍ରାଣ ପବନ ସେ କାଳରେ, କେବଳ ଦେହରେ ସଞ୍ଚରେ
 ସେହି ଯେ ପ୍ରାଣ ସର୍ବେଶ୍ଵର, ସକଳ ତାହାକୁ ଗୋଚର ।
 ସମସ୍ତ ଭୂତର ଜୀବନ, ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ କାରଣ ।
 ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅନିବାରଣୀୟ, ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ପୂଜନୀୟ ।
 ଅଦ୍ଵୈତ ମଙ୍ଗଳସ୍ଵରୂପ, ଅବଶ୍ୟମୟ ତାଙ୍କ ରୂପ ।

ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବସପୁ ଅଞ୍ଚଳ, ଅଗମ୍ୟ ଅସୀମ ଅଗନ୍ୟ ।
 ଅଞ୍ଜଳ ଯାହାଙ୍କ ସମ୍ଭାବ, ଅଟନ୍ତି ସେ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ।
 ଅକାର ଉକାର ମକାର; ଏଥୁରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଓଁ କାର ।
 ଓଁ କାର ଏହି ମହାକ୍ଷର, ଅଟନ୍ତି ଆହାର ଆକାର ।
 ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱରୂପ ଯା ଆକାର, ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣି ବୈଶ୍ୱାନର ।
 ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥା ବୈଶ୍ୱାନର, ପ୍ରଥମ ମାଣ ସେ ଆକାର ।
 ଅକାର ସକଳ ବାକ୍ୟରେ, ବ୍ୟାପ୍ତ ଆତ୍ମାନ୍ତ ଯେ ରୂପରେ ।
 ସେ ବୈଶ୍ୱାନର ଯେ ତେମନ୍ତ, ବ୍ୟାପିଣ ଅଛନ୍ତି ଜଗତ ।
 ଅକାର ସ୍ୱର୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣ ଆଦି, ବୈଶ୍ୱାନର ଯେ ପାଦ ଆଦି ।
 ଅକାର ବୈଶ୍ୱାନର ଚକ୍ର, ଯେ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅବଗତ ।
 ମହତ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ, ଅଟନ୍ତି ସେହି ବିଜ୍ଞାନମ ।
 ସ୍ୱପ୍ନର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ, ଉକାରେ କର ଅନୁଭବ ।
 ନ ଥାଏ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ବିକାର, ଅଥବା ଦେହର ସଞ୍ଚାର,
 କେବଳ ବାସନା ମାର୍ଗରେ, ମନ ମାତ୍ର ଗତ କରେ ।
 ଯେ ଏହା ଅନୁଭବେ ଜ୍ଞାନେ, ସେ ଲୋକ ପରବ୍ରହ୍ମଜାଣେ ।
 ପୁଷ୍ପେ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ, ମକାରେ କରେ ଅନୁଭବ ।
 ଅକାର, ଉକାର, ମକାର; ମିଳନେ ଉତ୍ପତ୍ତି ଓଁ କାର ।
 ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେ ପୁଷ୍ପେ, ଏ ଚକ୍ର ଜୀବନର ଗତ ।
 ଓଁ କାରମୟ ଅଟେ ପ୍ରାଣ, ସଂଶୟ ତେଜ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ଓଁ କାରମୟ ପରବ୍ରହ୍ମ, କର ବିଶେଷେ ହୃଦୟମ ।
 ଜଗତେ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ, ରଖନ୍ତି ଏ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପାଦ ।
 ତାହାଙ୍କ ବଂଶେ କେହି ଲୋକ, ବୁଦ୍ଧନ୍ତି ମୂର୍ଖ ଅବିବେକ ।
 ଉକାର ପାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ, ନାବରେ ଅର୍ଥବ ସମାନେ ।
 ଇତି ମାଣ୍ଡୁକ୍ୟୋପନିଷତ ସମାପ୍ତ ।

ଅର୍ଥବବେଦୀୟା ମୁଣ୍ଡକୋପନିଷତ

ପ୍ରଥମ ମୁଣ୍ଡକ

ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମ । ପ୍ରଜାପତି, ଯା ତହିଁ ଜଗତ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ଅଥବା ତାଙ୍କ ଜେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, ଅଟନ୍ତି ସର୍ବ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ।
 ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାମାନ, ପୁଣି ଦେଲେ ଶିକ୍ଷା ଦାନ

ଅଥବା ସେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାକୁ, ଶିକ୍ଷା ଯେ ଦେଲେ ଅଜିଗକୁ ।
 ଅଜିଗ ପୁଣି ଭରଦ୍ବାଜେ, ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟେ ।
 ଏରୂପେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସାର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ହେଲେ ପ୍ରଭୁର ।
 ଗୌନକ ମହର୍ଷି ପ୍ରଧାନ, ଶିଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାମାନ ।
 ଅଜିଗଠାରୁ ସେ ଗୌନକ, ଶିଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାଯାକ ।
 ଯେରୂପେ ଏ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୁର, ଶୁଣନ୍ତୁ ସେହି ସମାଧୁର ।

ଏକଦା ଗୌନକ ମହର୍ଷି, ଅଜିଗ ମୁନି ପାଶେ ବସି ।
 ବିନୟେ ନୁଆଇଁ ମଥା, ପୁଚ୍ଛିଲେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କଥା ।
 ହେ ମୁନିବର ବୋଲ ମୋତେ, ବିଜ୍ଞେୟ କିବା ଏ ଜଗତେ
 ଯେବଣ କଥା ହେଲେ ଜ୍ଞାତ, ଜାଣିବି ସକଳ ବୃତ୍ତନ୍ତ !
 ଅଜିଗ ଏତେ କଥା ଶୁଣି, ବୋଇଲେ ଆହେ ମହାମୁନି ?
 ଦୁଇଟି ବିଦ୍ୟା ଅଟେ ସାର, ଯହିଁରେ ଚକ୍ତିଛୁ ସଂସାର ।
 ପରା, ଅପରା ଦୁଇ ବିଦ୍ୟା; ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ।
 ନିରୁକ୍ତି, ଶିକ୍ଷା, ଚତୁର୍ବେଦ; ଜ୍ୟୋତିଷ, କଳ୍ପ, ଛନ୍ଦୋଦେବ ।
 ଶବ୍ଦନିୟମ ବ୍ୟାକରଣ, ଅପର ବିଦ୍ୟାରେ କଥନ ।
 ପରା ବିଦ୍ୟାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣି, ତହିଁରୁ ଜାତ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
 ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ, କର୍ମେନ୍ଦ୍ରପୁ; ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବିଷୟ ।
 ବୁଦ୍ଧନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୁକ୍ଳ; ପୁଣି ଅଟନ୍ତି ସର୍ବ ମୂଳ ।
 ରୂପବିଧାନ ଜ୍ଞାନମୟ, ସକଳ ବିଶ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ ।
 ଯହିଁରୁ ଜାତ ଏହି ଜ୍ଞାନ, ପରା ବିଦ୍ୟା ଯେ ତାକୁ ଜାଣ ।
 ଦେହରୁ ଜାତ ଯେହେଁ ଲେମ, ପୃଥିବୀରେ ବୃକ୍ଷ ଲତା ଗୁଳୁ
 ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯେସନେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱନାଭ, ସହଜେ ଥାଏଟି ପ୍ରସବ ।
 ଅକ୍ଷରୁ ଏହି ବିଶ୍ୱ ସର୍ବ, ତେସନେ ହୋଇଛି ଉଦ୍ଭବ ।
 ଅକ୍ଷରୁ ଶକ୍ତ ହେଲ ଜାତ, ଶକ୍ତିରୁ ଜନ୍ମିଲେ ସମସ୍ତ ।
 ଶକ୍ତିରୁ ହେଲ ପ୍ରାଣ ମନ, ତହିଁରୁ ଜାତ ଲୋକଗଣ ।
 ଶେଷରେ କର୍ମ, କର୍ମଫଳ; ସମସ୍ତ ଜନ୍ମିଲେ ସକଳ ।
 ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବଜ୍ଞାନମୟ, ତାହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନରୁ ଉଦୟ ।
 ପ୍ରପଞ୍ଚ ହୋଇଅଛି ଜାତ, ଏକଥା ତୁମ୍ଭେ ହେଲେ ଜ୍ଞାତ ।
 ଜାଣି ପାରବି ସର୍ବ ତତ୍ତ୍ୱ, ନ ଭାଲ ଏଥୁ ଅନ୍ୟ ମତ ।
 ଆହେ ଗୌନକ ଏହା ଜାଣି, ପାଇବେ ମୁକ୍ତି ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଣ୍ଡକ

ସେତା ସୁଗନ୍ଧର ସଜ୍ଜା ଯାଗ, କଲେକ କେତେ ମହାନ୍ତର ।
ଲଭବା ପାଇଁ କର୍ମଫଳ, କରଣ ଥିଲେ ଏ ସକଳ ।
କର୍ମଫଳର ଏ ବିଧାନ, କରନ୍ତୁ ଲୋକେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରାଦି ଚିତ୍ତାମାନ, ସ୍ଵର୍ଗଲଭର ମାର୍ଗ ଜାଣ ।
ଅନଳ ଆତ୍ମତ ପ୍ରଦାନ, କରଣ ଥାନ୍ତୁ ଯଜମାନ ।
ଯିବାକୁ ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକ, ଏପରି କରଥାନ୍ତୁ ଥୋକେ ।
ଜାଣିବ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳ, ଅଟଇ କ୍ଷଣିକ କେବଳ ।
ଭୋଗାନ୍ତେ ମାନବ ସକଳେ, ଆସନ୍ତୁ ପୁଣି ଧରାତଳେ ।
ନରଯୋନ ବା ମାତ୍ରଯୋନି, ଲଭଇ ଲୋକ ଆସି ପୁଣି
ହେ ମୁନିବର ତେଣୁ ସ୍ଵର୍ଗ, କୃପା ଲେଉଟନ୍ତୁ ଲୋକବର୍ଗ ।
ଉଦୟ ବିନା ଜ୍ଞାନ ଭାବ, କେ କରୁଅଛୁ ମୁକ୍ତିଲଭ ।
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରାଦି ଚିତ୍ତାମାନ, ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ।
ବସୁ ନ ଚିହ୍ନି ମୂଢ଼ ଜନ, କରନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରର ସାଧନ ।
ହେଲେକ ଜ୍ଞାନର ସଞ୍ଚାର, ବିରାଗ ଜନ୍ମିବ ସଂସାର ।
ସନ୍ନ୍ୟାସ ଅବା ବାନପ୍ରସ୍ଥ, ଭକ୍ତ ଅଥବା ବୃହସ୍ଥ ।
ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମେ ଥାଉ ଲୋକ, ଲଭଇ ଯେବେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
କରଣ ଇନ୍ଦ୍ରପଦମନ, ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ ।
ହୋଇ ଲଭନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନଗଣେ, ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନେ ।
ହେଲେକ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଲଭ, ନ ଥାଏ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଭାବ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅକ୍ଷର ଅବ୍ୟୟ, ତହିଁରେ ଗଢ଼ କର ଲୟ ।
ନିଶିଳ ସଂସାର କର୍ମରେ, ବିରାଗ ଥିବ ନିରନ୍ତରେ ।
କର୍ମରୁ ବିନୟ ଉତ୍ପତ୍ତି, ଏହାହିଁ ଜାଣିବ ନିୟତି ।
ବିନାଶ ଜନ୍ମ ଲଭ କର, ଜଗତେ ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ପର ।
ନ ବୁଝି ଯେବେ ସାର ତତ୍ତ୍ଵ, ବହୁତ ଉପୁଜେ ଅନର୍ଥ ।
ନିଶିଳ ବିଶ୍ଵ ଶଗହାୟୀ, ହୃଦରେ ଏହା ଥିବ ଧ୍ୟାୟୀ ।
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗରୁ ବିଶ୍ଵ ସର୍ବ, କରବ ଏହା ଅନୁଭବ ।
ବୁଝିଲେ କର୍ମର ବିକୃତି, ଲଭିବ ଆପଣା ପ୍ରକୃତି ।
ତ୍ୟାଗ କରଣ ସର୍ବ କର୍ମ, ଲଭିବ ବରଭାଗ୍ୟ ଧର୍ମ ।
ପୁଣ ଦୁଃଖର ଏ ସଂସାର, ଜାଣିବ ଅନନ୍ତ ଅସାର ।
କୃପାରେ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ନ କର ସ୍ଥିର କର ଜ୍ଞାନ ।

କର୍ମଫଳ ଯେ ଚରଣାୟୀ, ନୁହେଁ ଏହା ଥିବ ଧ୍ୟାୟୀ ।
ଆୟୁସବହୁଳ କର୍ମରେ, କର୍ମ ନୟନ୍ତୁ ନିରନ୍ତରେ ।
ଯେ କର୍ମେ ଉତ୍ତଥାନ ପତନ, ତହିଁରେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଯେ କର୍ମ ଅଟେ ଶିବମୟ, ନେବଟି ସେଥିର ଆଶ୍ରୟ ।
ସର୍ବଦା ହୋଇ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ, ସୁଜ୍ଞାନେ ହେବ ବ୍ରହ୍ମନିୟ ।
ସୁଜ୍ଞାନ ଲଭିବା ସକାଶେ, ଯିବ ବିଜ୍ଞାନ ଗୁରୁପାଶେ ।
ସୁରୁରୁ ହୋଇ ଯହବାନ୍, ଶିଷ୍ୟକୁ ଦେବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଶିଷ୍ୟ ସେ ଜ୍ଞାନ କର ଲଭ, ଜାଣିବେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଭାବ ।

ତୃତୀୟ ମୁଣ୍ଡକ

ଅନିତ୍ୟ ଜଗତ ସଂସାର, କେବଳ ବ୍ରହ୍ମ ବସୁ ସାର ।
ଏହି ଯେ କର୍ମ, କର୍ମଫଳ; ଅନିତ୍ୟ ଜାଣିବ ସକଳ ।
ହେଲେ ଅନିତ୍ୟ ସର୍ବ କର୍ମ, ସତ୍ୟବାଲିଶ ହୁଏ ଭ୍ରମ ।
ଅଗ୍ନିରୁ ଅଗ୍ନି କଣା ଜାତ, ଅଗ୍ନିସ୍ଵରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ।
ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷରୁ ବିଶ୍ଵ, ବାହାର ହୋଇଛି ଫଳ ।
ଏ ବିଶ୍ଵମଣ୍ଡଳ ଶେଷରେ, ମିଳଇ ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷରେ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ ଏ ସଂସାର, ଦେହରୁ ଲେମ ଯେ ପ୍ରକାର ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଦେବ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ଅକ୍ଷର ଅମୂର୍ତ୍ତି ଅବ୍ୟୟ ।
ନିଷ୍ପ୍ରୟ ପୁଣି ନିରୁପାଧ, ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ତ ଆଦି ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ ପ୍ରାଣ ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆକାଶ ପବନ ।
ପୃଥିବୀ ସଲିଳ ଯେ ଜ୍ୟୋତି, ପ୍ରକାଶ ତହିଁ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ବିରାଟପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶି—, ଛନ୍ଦ ଅନନ୍ତ ରୂପଶ୍ରୀ ।
ଦୁଃଲେକ ତାହାଙ୍କର ରବି, ନୟନ ବେନି ଶଶି ରବି ।
ଦଶଦିଗ ଯେ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ, ଜୀବନସ୍ଵରୂପ ପବନ ।
ତାହାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ବେଦମୟ, ଅନନ୍ତ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟ ।
ଚରଣ ପୃଥିବୀ ହେଲେ ଜାତ, ଶରୀର ତାଙ୍କ ସର୍ବଭୂତ ।
ଅନଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୋମ ଜଳ, ଓଷଧ ପୃଥିବୀମଣ୍ଡଳ ।
ନାଶ ପୁରୁଷ ଜୀବମାନ, ତାହାଙ୍କଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ରକ୍ତ ଯଜ୍ଞ ସାମ ବେଦ ତନ୍ତ୍ର, ଉଦ୍ଭବ ତାଙ୍କ ତେଜ ଦେନ
ଯଜ୍ଞ ଦକ୍ଷିଣା କର୍ମମାନ, ଏ ସର୍ବ ତାହାଙ୍କ ଭିଆଣ ।

ମାସ ବହର କର୍ମଫଳ, ପ୍ରକାଶେ ମହିମା କେବଳ ।
ମନ୍ତ୍ରଣ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଙ୍କଟି, ଶ୍ରୀଷ୍ଟମ ଶରଦ ପ୍ରାଚୁଟ ।
ସାଗର ଶିର ଜଳାଶୟ, ଓଷଧ ଧାନ୍ୟ ଶସ୍ୟଚୟ ।
ପ୍ରାଣ ଅପାନ ବାନ ବ୍ୟାନ, ଏ ସବୁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଭିଆଣ ।
ରସରୁ ଜାତ ଧୂଳି ଦେହ, ସେ ପୁଣି ଲିଙ୍ଗଦେହଗେହ ।
ଅଟନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସାର, ସକଳ ଜ୍ଞାନର ଆଧାର ।
ହେଲେକ ଅବିଦ୍ୟା ବିନାଶ, ହୁଏଟି ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ।
ଆତ୍ମବୋଧରୁ ବ୍ରହ୍ମବୋଧ, ହେଲେକ ପାଇବ ପ୍ରବୋଧ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ଏ ସବୁ ବିବରଣ, ଶୌନକ ସ୍ଥିର କର ମନ ।

ଚତୁର୍ଥ ମୁଣ୍ଡକ

ପ୍ରଶ୍ନ

କରୁଣା କରି ଭଗବାନ, ଅରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ହେବ ମୁଁ ପ୍ରାପ୍ତ କି ପ୍ରକାର, ବୋଲନ୍ତୁ ସେହି କଥା ସାର

ଉତ୍ତର

ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ୟାପକ ଚରଚରେ, ଧାରଣା କରିବ ମନରେ ।
ବାହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କଦାଚନ, ନ ପାନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟକନ୍ଦରେ, ଅଛନ୍ତି ଜାଣିବ ମନରେ ।
ଶବ୍ଦ ସକଳ ଶୁଦ୍ଧି କର୍ତ୍ତ୍ତୃ, ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଦେଖଇ ନୟନ ।
ଜହ୍ନା ଗ୍ରହଣ କରେ ରସ, ଜାଣଇ ଭୁକ ଯେ ପରଶ ।
ସେପରି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଭାବ, ମନେ କରିବ ଅନୁଭବ ।
ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପରାପର, ଆତ୍ମରୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱମୂର୍ତ୍ତର ।
ମନକୁ କରି ସମ୍ପୃକ୍ତମ, ଅନୁଭବିବ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଉପନିଷଦ ଧନ୍ୱ ଜାଣ, ଧ୍ୟାନନିମନ୍ତ ମନ ବାଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ନିବର୍ତ୍ତନ, ତାହାକୁ ଜାଣ ଆକର୍ଷଣ ।
ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି, ଯେ ଖିବ ମନ ବାନ୍ଧ ପରି ।
ହେଲେକ ଏକାଗ୍ର ଚକ୍ଷୁୟ, ବିନ୍ଦବ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଅଥବା ଧନ୍ୱ ଯେ ଓଁ କାର, ବିଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଶର ।
ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ, ବିନ୍ଦଲେ ଭେଟିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ଶର ଯେମନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବାଜେ, ସାଧକ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ରୁଜେ

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉଭୟ ପରୋକ୍ଷ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟେକ ଯେ ପରଲୋକ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗ ପ୍ରାଣ ମନ, ଭ୍ରାବ ବସି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରଶନ୍ତ ଆତ୍ମରୂପ ଜାଣ, ମୁକ୍ତିସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ସଂସାରସିନ୍ଧୁ ପାର ହେଉ, ଏକହିଁ ବ୍ରହ୍ମନାମ ସେଉ ।
ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମନୋମୟ, ବ୍ୟାପିଣ ଅଛନ୍ତି ହୃଦୟ ।
ବ୍ରହ୍ମ ଜୀବନସାରଭୂତ, ଜାଣିଲେ ହେବ ଯେ ଆତ୍ମତ ।
ଜୀବ ଚୈତନ୍ୟ ଅହଙ୍କାର, ବ୍ରହ୍ମରେ ହେବଟି ପ୍ରସାର ।
ଜନ୍ମିବ ତେବେ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ, କାହିଁ ବା ବ୍ରହ୍ମ କାହିଁ ପ୍ରାଣ ।
କାହିଁ ବା ତୁମ୍ଭେ କାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ, ଏହି ଉଭୟ ଏକ ଆତ୍ମ ।
କାହିଁ ବା ଜ୍ଞାତ କାହିଁ ଜ୍ଞେୟ, କିଆରୀ ଧ୍ୟାନ କିବାଧ୍ୟେୟ ।
କରମ ବାସନା ବିବେକ, ସକଳ ପଦାର୍ଥ ଯେ ଏକ ।
କାହିଁ ବା ରୂପ କାହିଁ ଗୁଣ, ମାୟା ମୋହାଦି ବସ୍ତୁ ପୁଣ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ, ଆକାଶ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡନିବଦ୍ଧ ।
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରକାଶ, ବିଷୟେ ଅଟନ୍ତି ଉଦାସ ।
ହେ ବିପ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନନେତ୍ରେ, ଦେଖିବ ତାହାଙ୍କୁ ସବସେ ।
କାଳରେ ଏ ବିଶ୍ୱ ସମସ୍ତ, ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ବିଲୁପତ ।
ମାତ୍ରକ ଶୌନକ ସୁଧୀର, ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁ ସ୍ଥିର ।

ପଞ୍ଚମ ମୁଣ୍ଡକ

ଦୁଇଟି ପକ୍ଷୀ ଏକ ଦୃକ୍ଷ, ବସିଣ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ଭୁଞ୍ଜେ ଫଳ, ଆନଟି ଦେଖଇ କେବଳ ।
ଲିଙ୍ଗଦେହ ଯେ ଶରୀରରେ, ବସିଣ ଫଳ ଭୋଗ କରେ ।
ମୁକ୍ତାମ୍ବାସୁରୂପ ଯେ ପକ୍ଷୀ, ଦେହରେ ବସିଥାନ୍ତି ସାକ୍ଷୀ ।
ଜୀବାତ୍ମା କରନ୍ତି ଭୋଜନ, ମୁକ୍ତାତ୍ମା କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
କାମନା କର୍ମ କର୍ମଫଳ, ଜୀବାତ୍ମା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କେବଳ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରୋଗ, ଜୀବାତ୍ମା କରେ ଏହା ଭୋଗ ।
ପରମାତ୍ମା ଯେ ଏ ଦେହରେ, ଆତ୍ମାନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱରୂପରେ ।
ଜୀବାତ୍ମା ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଦେଖନ୍ତି ସାକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପରେ ।
ନାନା ଯୋନିରେ ଜୀବଗଣ, ଭ୍ରମନ୍ତି ଭୋଗର କାରଣ ।
ଜୀବାତ୍ମା ଭୋଗ ଅବସାନେ, ଗମଇ ପୁଣି ନିଜ ସ୍ଥାନେ ।

ବହୁତ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନୁରେ, ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରେ ।
ଗୁରୁ ଯେଦେଲେ ଶିକ୍ଷାଦାନ, ଉଦୟ ହୁଏ ବିଦ୍ୟା ଜ୍ଞାନ ।
ଅହଂସା ସତ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଶମ, ଏ ସବୁ କର ହୃଦଙ୍ଗମ ।
ହୋଇଣ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ, ଜୀବାତ୍ମା ହୋଇପାରେ ମୁକ୍ତ ।
ସେକାଳେ ଦେହ ମୃତ୍ୟୁ ଜରା, ଦୁଃଖ ସମ୍ପଦ ପରମ୍ପର ।
ଏ ସବୁ ଦୁଃଖ ଯିବ ଗୁଣେ, ଦେଖିବ ବ୍ରହ୍ମକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ।
ସେ କାଳେ ହୋଇ ଅରଞ୍ଜଳ, ଜୀବାତ୍ମା ଭ୍ରାଣ୍ଡିବେ ନିଶ୍ଚଳ
ସାମାନ୍ୟ ଜୀବ ସେ କାଳରେ, ମିଳଇ ଅନନ୍ତ ଦେହରେ ।
ହେବ ସେକାଳେ ଜ୍ଞାନୋଦୟ, ପ୍ରପଞ୍ଚ ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମମୟ ।
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ମୋ ଆଧାର, ଜନ୍ମିବ ଜ୍ଞାନ ଏପ୍ରକାର ।
କେବଳ ବ୍ରହ୍ମେ ସମାଧାନ, ନ ଥିବ ଅନ୍ୟରୂପ ଜ୍ଞାନ ।

ପ୍ରଶ୍ନ

ସେହି ଯେ ନିରଞ୍ଜନ ଭାବ, କାହିଁ ମୁଁ କରିପାରେଁ ଲଭ ।

ଉତ୍ତର

ନେଲେକ ସତ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ, ହେବ ଏରୂପ ଜ୍ଞାନୋଦୟ ।
ନ ଥିବ ପୁଣି ଦୁଃଖ ଆଦି, ଜନ୍ମିବ ନିଶ୍ଚଳ ଉପାୟ ।
ଆତ୍ମବିଭାବ ଶୁଦ୍ଧତା, ସହଜେ ହୋଇଯିବେ କ୍ଷୟ ।
କାମନା, କର୍ମ, କର୍ମଫଳ; ଅନ୍ତର ହେବ ଏ ସକଳ ।
ନିର୍ମଳ ଭାବ ଧରି ମନ, ଅନୁଭବିବେ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଯେ ଲୋକ ଅଟେ ଅବିବେକୀ, ନିପାରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଦେଖି
ବିବେକୀ ବୈରାଗୀ ଅନ୍ତରେ, ବ୍ରହ୍ମ ବିଭାଜେ ନିରନ୍ତରେ ।
ଜୀବ ଦେହରେ ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ, ବାଧ୍ୟ କରନ୍ତି ନିଜା କନ୍ତୁ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଘାତ, ବିଶ୍ୱାସେ ଲଭିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
ନିର୍ମଳ ଅଟେ ଯାହା ମନ, ସେ କରେ ତାହାକୁ ଦର୍ଶନ ।
ସାଧକ ନିତ୍ୟ ସାଧନରେ, ବ୍ରହ୍ମ ଦର୍ଶନ କରିପାରେ ।
ଜୀବମାନଙ୍କ ସବୁ ଗତି, ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଅଛି ଆକ୍ଷାଦିତ ।
ସଦା ସେ ଜୀବ ମାୟାମୋହେ, ଆକ୍ରନ୍ତ ରହିଛି ବିଷୟେ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ମହାଭାବ, ମୋହକୁ କରିପାରେ ଡାଗ ।
ସେ କରିପାରେ ହୃଦଙ୍ଗମ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଯେ ଆତ୍ମଚିନ୍ତା କରିପାରେ, ସେ ଜାଣିପାରେ ସାର୍ବଭୂମାରେ

ଷଷ୍ଠ ମୁଣ୍ଡକ

ସବୁ ଭୂତରେ ଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ, ଏ କଥା କର ହୃଦଙ୍ଗମ ।
ଜାଣେ ଯେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ସାର, ଜନ୍ମ ନ ଲଭେ ପୁନର୍ବାର ।
ମାନବ କାମନାର ଫଳେ, ଜନ୍ମ ଲଭଇ ଧରତଳେ ।
ସେହି କାମନା ହେଲେ ନଷ୍ଟ, ମାନବ ପାଏ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
କାରଣ ନାଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାଶ, ଏ କଥା କରିବ ବିଶ୍ୱାସ ।
କଲେକ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଥବା ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥ ସ୍ମରଣ ।
ବହୁତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି କନ୍ତୁ, ଲଭ ନ ହେବ ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ ।
ଯେ ବୁଝିପାରେ ଆତ୍ମଭାବ, ସେ କରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଲଭ ।
ବ୍ରହ୍ମ ମହିମା ଗଣ୍ଡସୂର୍ଯ୍ୟ, ବୁଝଇ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଦଶ ।
ଭୋଗ ବାସନା ଇଚ୍ଛା ତେଜ, ଥିବ ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ହେଜ ।
ଏ ବସ୍ତୁ ଅଟଇ ମୋହର, ଏ ଭାବ ନ ହେଲେ ଅନ୍ତର ।
ମାୟାରେ ମଗ୍ନ ଥିବ କନ୍ତୁ, ଲଭ ନ ହେବେ ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ ।
ଭୋଗେକ୍ତାତେଜେସେକୌଶଳେ, ବଳୀୟେ ଅଟେ ଆତ୍ମାବଳେ
ଯେ ଜଣିପାରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ, ମହର୍ଷି ଜାଣିବ ତାହାକୁ ।
ଯେ ରଖେ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଭକ୍ତି, ଲଭେ ସେ ନିରୂପାୟ ମୁକ୍ତି
ଏ ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିରୟ, ସମସ୍ତ ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମମୟ ।
କଳାଦି ଆତ୍ମା ଜ୍ଞାନ କର୍ମ, ସମସ୍ତ ଜାଣ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଯେତେ ବିଭିନ୍ନ ନଦ ନଦୀ, ସମସ୍ତେ ମିଳନ୍ତି ଜଳଧି ।
ହେଲେହେଁ ନଦୀ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ, ନ ଥାଏ ସେକାଳରେ ଚରା
ସ୍ୱଧର୍ମ ତେଜନ୍ତି ସକଳେ, ମିଶିଲେ ଯାଇ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ତେସନେ ତେଜ ରୂପନାମେ, ମିଳନ୍ତି ସବେ ବ୍ରହ୍ମଧାମେ ।
ଜୀବ ସେକାଳେ ହୁଏ ବ୍ରହ୍ମ, ସକଳ ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ ସମ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ, ସେ ଲଭ କରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଅଜ୍ଞିର ଏ କଥା ପୂର୍ବରେ, ବୋଇଲେ ଗୌନକ ପାଶରେ
ସେହିନୁ ଗୁରୁ ପରମ୍ପରା, ବ୍ୟାପିଲ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଧର ।
ବିଧି ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ଲୋକ, ନ ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
ଏ ଶାସ୍ତ୍ରକଥା ଆଲୋଚନା, ତା ପରେ ଅଟେ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।
ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ବାରମ୍ବାର, ଋଷିଙ୍କୁ କରେ ନମସ୍କାର ।

ଇତି ମୁଣ୍ଡକୋପନଷତ୍ ସମାପ୍ତ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ।

କୈବଲ୍ୟୋପନିଷତ

ଆଶୁଲ୍ଲସୁନ ପିତାମହେ, ପୁତ୍ରିଲେ ଯାଇ ସବନସ୍ବେ ।
 ଶୁଣିବ ପ୍ରସ୍ତୋ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା, ଯାହାକି ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ।
 ଯେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଲୋକ, ତେଜନ୍ତୁ ସର୍ବପାପ ଶୋକ ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଅନ୍ତମରେ, ଲୀନ ହେବ ମୁଁ ସହଜରେ ।
 ଏ କଥା ଶୁଣି ପିତାମହ, ବୋଇଲେ ହୋଇଣ ସଦୟ ।
 ହେ ଆଶୁଲ୍ଲସୁନ ଯେ କଥା, ପୁତ୍ରିଲେ ଶୁଣ ସେ ବାରତା ।
 ଯେ ବିଦ୍ୟା କଲେବ ଶ୍ରବଣ, ହୁଏଟି ବନ୍ଧନ ମୋତନ ।
 ପ୍ରକୃତ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ, ଅନନ୍ତ ଅବିନ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ମୂର୍ତ୍ତିବିରହତ, ନିଶ୍ଚୟ ବାଞ୍ଛ ମନ-ଅଘାତ ।
 ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର କାରଣ; ପ୍ରାଚୀନ, ନିତ୍ୟ ସନାତନ ।
 ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱମୟ, ପୁଣି ସେ ବିଦାନନ୍ଦମୟ ।
 ଜାଣିଲେ ହୃଦ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳେ, ଅବିଦ୍ୟା ନାଶ ଯାଏ ବଳେ ।
 ସର୍ବଭୂତରେ ଆତ୍ମବୋଧ, କରିବ ଥାଇ ନିର୍ବିରୋଧ ।
 ଏ ଜ୍ଞାନ ଲଭ ହେଲେ ତବ, କରିବ ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭବ ।
 ଏ ଜ୍ଞାନ ବିନା ଆତ୍ମମୁକ୍ତି, ନାହିଁ ଜାଣିବ ସାରସୁକ୍ତି ।
 ଦର୍ଶନେ ସମିଧସୁଗଳ, ତହିଁରୁ ଜନମେ ଅନଳ ।
 ଆତ୍ମା ପ୍ରଣବ ଦର୍ଶନରେ, ଜ୍ଞାନାଗ୍ନି ଜନ୍ମ ସହଜରେ ।
 ଜ୍ଞାନାଗ୍ନି କରଇ ଦହନ, ମନର ପଃପ ଆବର୍ଜନ ।
 ଦେହୀ ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନସୋଗେ, ବିବିଧ ମୁଖ ଦୁଃଖସ୍ତୋଗେ ।
 ତେସନେ ଆତ୍ମମାୟାବଶେ, ଭ୍ରମିଣ ସଂସାରେ ବିଶେଷେ ।
 ଅନନ୍ତ କଥା ନିତ୍ୟ ଜାଣି, ଭୁଞ୍ଜଇ କର୍ମଫଳ ପ୍ରାଣୀ ।
 ନନ୍ଦ ବସ୍ତାରେ ଦେହାବଶ, ଥାଆନ୍ତୁ ଯେହ୍ନେ ଅଚେତନ ।

ତେସନେ ଶ୍ରେଣ ଅବସାନେ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାନ୍ତୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
 ଧରଣ ସ୍ଥଳ ସୃଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ, ବିହରେ ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ।
 ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପ ଭ୍ରମ ପରି, ଏ ଜୀବ ସଂସାରେ ସଞ୍ଚରି ।
 ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ ଆତ୍ମମୟ, ମଣେ ତା ସଂସାର ବିଷୟ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ ଯାବତ୍ତୟ, ଜୀବନ ମନସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।
 ବିଶ୍ୱର ଆଧାର ମହାନ, ସୃଷ୍ଟିରୁ ସୃଷ୍ଟ ସର୍ବ ପ୍ରାଣ ।
 ସେ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସର୍ବଭୂତ, ତହିଁରୁ ସକଳ ଉଦ୍ଭୂତ ।
 ସ୍ୱପ୍ନ ବା ସୁଷ୍ପ୍ତି ଜାଗ୍ରତ, ନାହିଁ ତହିଁରେ ଏ ସମସ୍ତ ।
 ସେହି ଯେ ନିତ୍ୟ ଭଗବାନ, ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପେ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆତ୍ମରୂପ ଜାଣି, ବନ୍ଧନୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ପ୍ରାଣୀ ।
 ସିଦ୍ଧାବ ଶ୍ରେୟା ଶ୍ରେୟା ଶ୍ରେୟା, କେବଳ ଜୀବର ସଂଯୋଗ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଏ ସର୍ବ ପ୍ରେରକ; କେବଳ ଚିନମାର୍ଗ ଦର୍ଶକ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ସକଳ ଉଦ୍ଭୂତ, ବ୍ରହ୍ମରେ ସର୍ବ ନିପତ୍ତ ।
 ବ୍ରହ୍ମରେ ସର୍ବ ହେବ ଲୟ, ଏ କଥା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଅଶୁରୁ ସୃଷ୍ଟ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ, ବୃହତ୍ ପୁଣି ବୃହତ୍ତମ ।
 ମଙ୍ଗଳସ୍ୱରୂପ ଶିଶୁର, ବ୍ରହ୍ମହିଁ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର ।
 ସେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିରାକାର, ସକଳ ଜୀବର ଆଧାର ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅବିନ୍ୟାଶକିତ, ତା ତହୁଁ ସକଳ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ମୁହିଁ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଏହା ଜାଣି, ବନ୍ଧନୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ପ୍ରାଣୀ ।
 ନ ଯିବ ତେବେ ପାପେ ମତ, ଲଭିବ କୈବଲ୍ୟ ମୁକ୍ତି ।

ଇତି କୈବଲ୍ୟୋପନିଷତ ସମାପ୍ତ ।

ଓ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ ।

ଅବସର ବାସରେ

ଭୂମିକା

(“ଅବସରବାସରେ” ୧ମ ସଂସ୍କରଣ)

ଭୂର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଥରେ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଦଶ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ପାଞ୍ଚ ଓ ଯୋଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ଉତ୍ଥାନ ଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ବିପଦଜାଲ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଅବସନ୍ନ କରି ପକାଇଥିଲା । ସେହି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ମୋ କ୍ଷୀଣ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କୃପା କରି ଦୁଇଗୋଟି ଉପାୟ ବିଧାନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ—ବାଲେଶ୍ଵରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ ଜମିଦାର ବାବୁ ଭଗବାନ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ ଯୁବକ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସର ସେବା ଶୁଣୁଣା; ଦ୍ଵିତୀୟ—କବିତା ଲେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ।

ପଞ୍ଚାଙ୍ଗନିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ବିପଦପାତ ହେତୁରୁ ଚିତ୍ତ ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଶାନ୍ତି ଓ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ କବିତା ରଚନା ବା ବ୍ରହ୍ମପାଠରେ ମନୋନିବେଶ କର । ଯାହା କିଛି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରରେ ଆସେ ବା ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ମନରେ ଉଦୟ ହୁଏ, କବିତାକାରରେ ଚିତ୍ତ କରି ପକାଏ । ତାଦୃଶ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ବା ବିଶ୍ରାମକାଳୀନ କବିତା ଆଲୋଚନା ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରସନ୍ନତା ଲାଭର ଗୋଟିଏ ସୁମନ୍ଦ୍ର ଉପାୟ ବୋଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ପୁସ୍ତକଗତ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ସେହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ନାନା ସାମୟିକ ପରିକାରେ ଏଥିପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏଥିରେ ଦାର୍ଶନିକ, ଐତିହାସିକ, ପୌରାଣିକ, ଜୀବନଚର୍ଚ୍ଚିତ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏବଂ ସାମାଜିକ ପ୍ରସଙ୍ଗର କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ସଂଗୃହୀତ ଅଛି । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ଅଥଚ ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ମଧ୍ୟ ସନ୍ନିବେଶ କରିବାକୁ ସୁଠି କରି ନାହିଁ । ଏଥିକୁ କି ଧର୍ମପିପାସୁ ପରିଣତବୟସ୍କ ଲୋକ, କି କାବ୍ୟାମୋଦି ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ, କି ତରଳମତ ଆମୋଦପ୍ରିୟ ବାଳକ ବାଳିକା, ସବୁହେଣୀ ଲୋକ ସ୍ଵୀୟ ସ୍ଵୀୟ ପାଠୋପଯୋଗୀ କିଛି କିଛି କବିତା ଏଥିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶାକର । ଏଥିରେ ଧର୍ମନୀତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ ସବୁବାଦୀ-ସମ୍ମତ ଅଟେ; ଏଥିକୁ କି ହିନ୍ଦୁ, କି ମୁସଲମାନ, କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ କାହାର ପକ୍ଷରେ ପାଠ ବିଷୟରେ ଆପତ୍ତି ଥିବାର କାରଣାଶ୍ରୟ ।

ଶେଷର ଓ ମନ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ସମୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମପାଠ ସକାଶେ ସାଧାରଣଲୋକର ବିଶେଷ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତହୁଏ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ସମୟୋପଯୋଗୀ ସୁକୁମାର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ଉନ୍ନତ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ତାଦୃଶ ବ୍ରହ୍ମ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଚୁରିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ନିତାନ୍ତ

ବିରଳ । ମାନବ ଆଶାର ଦାସ । ମୋହର ସହୃଦୟ ସ୍ୱଜାତୀୟ ଭ୍ରାତା ଭର୍ତ୍ତାଗଣ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡକୁ ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରିବେ, ମାତୃଶ ଦୁର୍ବଳମନା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଆଶା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଧରକୋଟ ଅଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନମୋହନ ସିଂହ ମହୋଦୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରକୃତ ହୋଇ ଏହି ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରଣ ସକାଶେ ଏକଶତ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିବାରୁ ଚିରଜୀବନ କୃତଜ୍ଞତାପାତ୍ରରେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆବଦ୍ଧ ରହିଲା ।

ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ମୁଦ୍ରଣନିବନ୍ଧ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରୁଫ ଦେଖିବା ସୁଯୋଗାଭାବହେତୁ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି ରହି ଯାଇଅଛି । ଆଶା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ପାଠକଗଣ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

ତା ୧ । ୨ । ୧୯୦୮ ଫେବୃୟାରୀ
ମଲ୍ଲିକାଶୟର,
ବାଲେଶ୍ୱର ।

}

ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଭୂମିକା

(“ଅବସରବାସରେ” ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ)

ଠିକ ୬ ବର୍ଷ ପରେ ‘ଅବସରବାସରେ’ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ହେଲା । ଏହି ସଂସ୍କରଣରେ କେତୋଟି ନୂତନ କବିତା ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି ।

୧୫/୩/୧୯୧୪

ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ସୁଚୀ

ବସନ୍ତ	ପୃଷ୍ଠା	ବସନ୍ତ	ପୃଷ୍ଠା
ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ—ଭଗବାନ		୨୮ । ସୂକ୍ଷ୍ମର ଗୁଣା	୩୩୭
୧ । ମାତୃହବ	...	୨୯ । ହତାଶ ପାନ୍ଥ ଓ ରକ୍ଷି ପୁଣି	୩୩୭
୨ । ଶରଣ	୩୨୨	୩୦ । ଦୟାବତୀ	୩୩୭
୩ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା	୩୨୩	୩୧ । ଚାଲିଗଲା	୩୩୮
୪ । ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ	୩୨୩	୩୨ । କପୋତ ସଙ୍ଗୀତ	୩୩୮
୫ । ପ୍ରାଣେଶ	୩୨୪	୩୩ । ପ୍ରଣତା ବଧୂ	୩୩୯
୬ । ସର୍ବବାଦ୍ୟସମ୍ମତ ନାମ	୩୨୫	୩୪ । ଅସ୍ତବ	୩୪୦
୭ । ଭସ୍ମପୁଷ୍ପି	୩୨୫	୩୫ । ପିତାମହୀ	୩୪୧
୮ । ମୋ ସ୍ବପ୍ନଶକ୍ତି	୩୨୬	୩୬ । କଳାପାତ୍ରାଡ଼	୩୪୧
୯ । ମାନବ ଅବସ୍ଥା	୩୨୬	୩୭ । ଭୁଲେ ଆଲେ	୩୪୨
୧୦ । ହରିସର୍ବସ୍ବ	୩୨୭	୩୮ । ଯିଶୁନ୍ଦରୀ	୩୪୨
୧୧ । କାହିଁ ଯିବ ?	୩୨୭	୩୯ । ଜଗାଇ ମାଧାଇ	୩୪୩
୧୨ । ସାଧୁଯୁଦ୍ଧର ଦାସକ		୪୦ । ଦୂରେ	୩୪୫
ଅଦୈତ୍ୟବାଦ ଚୌପଞ୍ଚା ଗୁଣ	୩୨୭	୪୧ । ଶେଷ ମିଳନ	୩୪୫
୧୩ । ପ୍ରେମ	୩୨୮	୪୨ । ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ	୩୪୫
୧୪ । ଦିଅ ଦରଶନ	୩୨୯	୪୩ । ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣ ସିଂହ	୩୪୬
୧୫ । କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ	୩୨୯	୪୪ । ଯୁବକ ଶରତକୁ	୩୪୭
୧୬ । କୃପାନ୍ଧିଆନ	୩୩୦	୪୫ । ମଧୁସୂଦନ ରାଓ	୩୪୭
୧୭ । ମାତଃ ବୋଲନ୍ତୁ	୩୩୦	୪୬ । ମୃତ୍ୟୁର କରଳ ମୁଖି	୩୪୭
୧୮ । ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା	୩୩୦	୪୭ । ପଦ୍ମଲତା ନାରାୟଣ	୩୪୮
୧୯ । ଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ବରୂପ	୩୩୧	୪୮ । ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ. ...	୩୪୮
୨୦ । ଭୃମୁକୁ ଅନାଇ	୩୩୧	୪୯ । ସ୍ନେହମୟୀ ମାତା	୩୪୯
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ		୫୦ । ଭୁକାରମ	୩୪୯
୨୧ । ଯୁଗ୍ମ କୁସୁମ	...	୫୧ । କଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ ତାରକା	୩୫୦
୨୨ । ମେଲଣି	୩୩୨	୫୨ । ପୁନର୍ମିଳନ	୩୫୦
୨୩ । କବିର ସାନ୍ନ୍ୟାସ	୩୩୨	୫୩ । ଜୀବନେ ବିଡ଼ମ୍ବନା	୩୫୧
୨୪ । ଗଲା	୩୩୩	୫୪ । ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକ	୩୫୧
୨୫ । କାଳ୍ପପ୍ରେତ	୩୩୩	୫୫ । ହଜିଲା ଧନ	୩୫୧
୨୬ । ମୃତ ଶିଶୁପୁତ୍ର ମନୋମୋହନ	୩୩୫	୫୬ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ	୩୫୨
୨୭ । ଅବସାଦ	୩୩୬	୫୭ । କାହିଁ ସେ	୩୫୨

ବିଷୟ

୫୮ । ମନ୍ତ୍ର କବି ଯଶଃ ପ୍ରାପ୍ତି

୫୯ । କବି ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା

୬୦ । ଶ୍ରୀମତୀ ମାଧବୀ ଦେବୀ

୬୧ । ସେହୁ ନାମ

୬୨ । ଅନୁଭୂତି

୬୩ । ନବବଧୂ ଆହ୍ୱାନ

୬୪ । ମାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ

୬୫ । ସପ୍ତା ଲୁହେସିଦ୍ଧା

୬୬ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ

୬୭ । ବେକୁଣ୍ଡନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର ...

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ - ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ

୬୮ । କଟକ ...

୬୯ । ନିଦାସ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳ
ପଥର ବନ୍ଧ ...

୭୦ । ମୋ ପ୍ରାମ ମଲ୍ଲୀକାଗୟର

୭୧ । ଭୁବନେଶ୍ୱର

୭୨ । ଉତ୍କଳ ଭୂମି

୭୩ । ଜନ୍ମ ଭୂମି

୭୪ । ଭଗ୍ନ ଶିବ ମନ୍ଦିର

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ - ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁ

୭୫ । କପୋତ କପୋତୀ

୭୬ । ବୃକ୍ଷ ବାଟିକା

୭୭ । ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ

୭୮ । ଗଙ୍ଗା ଶିମଳୀ

୭୯ । ଗିରିନାଥ

୮୦ । ବିରାଜୁ ହଳଦିବସନ୍ତ

୮୧ । ରଜମାଗନ୍ଧା

୮୨ । ଗର୍ବଭର ସୂକ୍ଷ୍ମବୁଦ୍ଧି

୮୩ । ଗୁନ୍ଦମଣିର ଅଙ୍ଗ ...

୮୪ । ନିଭୁ ...

୮୫ । ଗଙ୍ଗା ବିରାଡ଼ ଓ ବଣି ପକ୍ଷିଣୀ ...

୮୬ । ଭୂଆବିରାଡ଼ ଓ କାଳିଆ କୁକୁର ...

୮୭ । ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ...

ପୃଷ୍ଠା

୩୫୨

୩୫୩

୩୫୩

୩୫୪

୩୫୫

୩୫୫

୩୫୫

୩୫୫

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

୩୫୬

ବିଷୟ

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ - ମାନବ ଜୀବନ

୮୮ । ଜାପାନ ରୁଷ ...

୮୯ । ମୁଁ

୯୦ । କ୍ଷଣିକ

୯୧ । ମନ ଉଚ୍ଛାଟନ

୯୨ । ଭଣ୍ଡ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ

୯୩ । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଶ

୯୪ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ

୯୫ । ପାହୁ

୯୬ । ହୃଦୟ

୯୭ । ଆଦିମ ନରଦମ୍ପତିର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ...

୯୮ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ

୯୯ । କୃତାନ୍ତ

୧୦୦ । କବି ଏବଂ ଚିନ୍ତକର

୧୦୧ । କଅଣ କଳି

୧୦୨ । ନୈରାଶ୍ୟ

୧୦୩ । ଆଶାର ମେଲଣି

୧୦୪ । ଅନନ୍ତ ମିଳନ

୧୦୫ । ଅନନ୍ତ ସଂଗର

୧୦୬ । ପ୍ରଶଂଖେଳ

୧୦୭ । ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀ

୧୦୮ । ଘରବାହୁଡ଼ା ବାଟୋଇ

୧୦୯ । ନିର୍ଜନେ

୧୧୦ । ନବ ଜୀବନ

୧୧୧ । ଦୁଃଖ ସମୟ

୧୧୨ । ମହାଦେବଙ୍କ ଭାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ

୧୧୩ । ବିଗ୍ ବିଜୟୀ ଶାର

୧୧୪ । ବିପନ୍ନ ନାବିକ

୧୧୫ । ଭକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା

୧୧୬ । ସୁଖ କାହିଁ

୧୧୭ । ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ

୧୧୮ । ସଙ୍ଗ ଦୋଷ

୧୧୯ । ଜୀବନ ତରଙ୍ଗ

ପୃଷ୍ଠା

୩୮୧

୩୮୨

୩୮୩

୩୮୩

୩୮୩

୩୮୪

୩୮୪

୩୮୫

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

୩୮୬

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୨୦ । ଜୀବନର ଚକ୍ର	୪୦୪
୧୨୧ । ସେ ସଙ୍ଗୀତ	୪୦୫
୧୨୨ । ସାଧୁ ସଂସର୍ଗ	୪୦୫
୧୨୩ । ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ	୪୦୬
୧୨୪ । ଯୋଗୀନାଥ	୪୦୮
୧୨୫ । ଆଶା	୪୦୯
୧୨୬ । ମାନବର ମନ	୪୦୯
୧୨୭ । ଉତ୍କଳ କୃଷକ	୪୦୯
୧୨୮ । ପାତୁଆ-ପାତୁଣ୍ଡ	୪୧୧
୧୨୯ । ଦୁଃଖୀ ମାନବ	୪୧୨
୧୩୦ । ଅଗ୍ନିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନଗତି	୪୧୬
୧୩୧ । ଲଗ ଲଗ	୪୧୩
୧୩୨ । ମୁଁ ଡାଟବାହୁଡ଼ା	୪୧୪
୧୩୩ । ସଙ୍ଗୀତ	୪୧୯
୧୩୪ । ସାପାନ	୪୨୦
୧୩୫ । ଉତ୍କଳ ଯୁବକ	୪୨୧
୧୩୬ । ରାମରଥ କଥା ...	୪୨୨
୧୩୭ । ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରସର ନିର୍ଜଳା ଏକାଦଶୀ...	୪୨୩
୧୩୮ । ବାରବିଳାସିନୀ	୪୨୫
୧୩୯ । ଆଶା	୪୨୫
୧୪୦ । ସେ କି ଥିଲା	୪୨୬

କ୍ଷତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟ—କର ଓ ମୃତ୍ୟୁ

୧୪୧ । ମୋ ମୋହନ ବଂଶୀ ...	୪୨୬
୧୪୨ । ସାବଧାନ	୪୨୭
୧୪୩ । ବୁଢ଼ା ପଳାଶ	୪୨୮
୧୪୪ । ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ	୪୨୮
୧୪୫ । ମୃତ୍ୟୁ ଶଯ୍ୟାରେ	୪୨୯
୧୪୬ । ମୁଁ ବୈରାଗୀ	୪୨୯
୧୪୭ । ମୃତ୍ୟୁର ନିମନ୍ତ୍ରଣ	୪୩୦
୧୪୮ । ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା	୪୩୨
୧୪୯ । ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା	୪୩୨
୧୫୦ । ଚରମ ଚିନ୍ତା	୪୩୩

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୫୧ । ମହାନିମନ୍ତ୍ରଣ ...	୪୩୩
୧୫୨ । ଜୀବନତତ୍ତ୍ୱ	୪୩୩
୧୫୩ । ନିତ୍ୟଧ୍ୟାନ ଆଗେ	୪୩୪
୧୫୪ । କାହାକୁ ଭରସା	୪୩୪
୧୫୫ । ସ୍ୱେଦ ନିମନ୍ତ୍ରଣ	୪୩୫
୧୫୬ । ଜୀବନର ପରିଣାମ	୪୩୫

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ—ବିବିଧ

୧୫୭ । ମୌଳୀ ...	୪୩୫
୧୫୮ । ବନ୍ଧୁ ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଣେ? ୪୩୬	୪୩୬
୧୫୯ । ସୁଖ ଦୁଃଖର ପରିଣାମ ...	୪୩୬
୧୬୦ । ପିତୃ-ତର୍ପଣ	୪୩୭
୧୬୧ । ସତ୍ୟ	୪୩୭
୧୬୨ । ପରୋପକାର	୪୩୮
୧୬୩ । କବିର ସମ୍ପତ୍ତି	୪୩୯
୧୬୪ । ଭବିଷ୍ୟତ	୪୩୯
୧୬୫ । ରାଜା ତ ଫକୀର	୪୪୦
୧୬୬ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ	୪୪୦
୧୬୭ । କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ	୪୪୧
୧୬୮ । କାହାନ୍ତି ? ...	୪୪୨
୧୬୯ । ଭୁକ୍ତ କଣ ? ...	୪୪୨
୧୭୦ । କାଳ	୪୪୨
୧୭୧ । ଲୋକ ଚିନ୍ତା	୪୪୩
୧୭୨ । ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ	୪୪୪
୧୭୩ । ବିହଙ୍ଗ ଯୁଗଳ	୪୪୪
୧୭୪ । ଜଗତ ମଙ୍ଗଳମୟ	୪୪୫
୧୭୫ । ଆତ୍ମା ଅବିନାଶୀ	୪୪୫
୧୭୬ । ମିଷ୍ଟକଥା	୪୪୬
୧୭୭ । ସୋହାଗ	୪୪୭
୧୭୮ । ଅନନ୍ତ	୪୪୭
୧୭୯ । କର୍ମଫଳ	୪୪୮
୧୮୦ । ଧର୍ମ ଚକ୍ରସ୍ଥପ	୪୪୮
୧୮୧ । ଅବିନ୍ୟସ ଶକ୍ତି	୪୪୮

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୮୬ । ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା	୪୫୦	୧୯୦ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ	୪୫୩
୧୮୭ । କେଉଁ ଜାତି ବର୍ବର ?	୪୫୧	୧୯୧ । ଶାନ୍ତିର ଗୌରବ	୪୫୪
୧୮୮ । ଜନନୀ ଉତ୍କଳ ଭାଷା	୪୫୧	୧୯୨ । କବିର କଳହୃଦୀ ସ୍ତ୍ରୀ	୪୫୪
୧୮୫ । ଦେବୀ ପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନ	୪୫୧	୧୯୩ । ଶୁଶାନ୍	୪୫୫
୧୮୭ । ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ	୪୫୨	୧୯୪ । ମୋ ଗୀତର ଉତ୍ତୀତା	୪୫୭
୧୮୭ । ମୋହର ଶତ୍ରୁ	୪୫୨	୧୯୫ । ନେତ୍ର ପ୍ରତିମା	୪୫୭
୧୮୮ । ଉତ୍ତ୍ୟାନ ସଙ୍ଗୀତ	୪୫୩	୧୯୬ । ଆଦେଶ	୪୫୮
୧୮୯ । କବିତା ବିହରା	୪୫୩		

...

ଅବସର ବାସରେ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭଗବାନ

ମାତୃସ୍ତବ

(ମଙ୍ଗଳ)

କୈବଲ୍ୟଦାୟିନୀ ମାତଃ ! ସିଦ୍ଧବନେଶ୍ଵର !
ମୋ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନେ ବିରାଜିତା ହୁଅ କୃପା କରି ।
ସୁଖଦେ ! ବରଦେ ! ସର୍ବେଶ୍ଵର ! ଭଗବତ !
ରଚିବ କବିତା, କୃପା କର ମୋହ ପ୍ରତି ।
ତବ କୃପା ବିନା ମାତଃ ! କେ ଅଛି ଏମନ୍ତ,
ମାନବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଲଭ କରିବ କବିଭ ?
ତସ୍ମିନ୍ ବାଲ୍ୟେ କିବ ମାତଃ ! ତବ ବରେ ।
ଆହ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଭୁବନରେ ।
ଦେଉଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମାତଃ ! କଳ୍ପସିତ ଜ୍ଞାନେ,
ରଚିବ କବିତାମାଳା, ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରାଣେ ।
ମହାଶକ୍ତି ମହାପ୍ରାଣ କର ମା ! ଏ ଦାସେ,
ସରଳ ଭାଷାରେ ଗୀତ ଗାଏ ଅନାୟାସେ ।
ସତ୍ୟ ମାତଃ ! ନାହିଁ ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ସଞ୍ଚୟ,
ପାତ୍ରା ବଳେ ଦେବ କବିନାମେ ପରିଚୟ ।
ଦେଇଛ ତ ମାତଃ ! ମୋର ହୃଦେ ଉଦ୍ଘେଜନା,
ଚେଷ୍ଟା ଇଚ୍ଛା କରିବାକୁ କବିତା ରଚନା ।
ଜ୍ଞାନାବଧି ନିରବଧି କରୁଛି ସାଧନା,
କୃପାମୟି ! କର କୃପା, ନ କର ବଞ୍ଚନା ।
ବିଶ୍ଵମ୍ଭର ! ବିଶ୍ଵେଶ୍ଵର ! ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞାରେ,
ଅକଞ୍ଚନ ଅଜ୍ଞ ଦେଲ ଚିତ୍ତ ରଚନାରେ ।

ବସି ମୋ ହୃଦୟେ ଦେଉଅଛ ଜ୍ଞାନେ ବଳ,
ରଚନା ସକାଶେ ଚିତ୍ତ ନୟନ ତଞ୍ଜଳ ।
ଭୟ ବା ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ ନିନ୍ଦା ସୁଧ ପ୍ରତି,
ରଚିବ କବିତା, ମାତଃ ! ଦୟା ଅନୁମତି ।
ନବ ନବ ଭାବଗୁଣି କରିବ ପ୍ରକାଶ !
ଏଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଆଶା ମଧ୍ୟ କରେ ନାହିଁ ଦାସ ।
ଗାଇବ ମହିମା ତବ, ନିତାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟାଶା,
କୃପାମୟି ! କୃପା କର, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଆଶା ।
ଗାଇବ ପାଇବ ଶାନ୍ତ ଆକୁଳ ଜୀବନେ,
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ମନରେ ପୋଷି ଭରସା ତରଣେ ।
ସେ କବିତା ରଚିବ ମୁଁ ତବ ପ୍ରସାଦରେ,
ଗାଇବେ ଉଚ୍ଚଳବାସୀ ସର୍ବେ ନାଶ ନରେ ।
କଣା ମାଟି କରୁଣାରେ ସନ୍ତୋଷ ମୋ ମନ,
ମଣ୍ଡୁକ ଗଣ୍ଡୁସଜ୍ଜଳେ କରେ ବିଚରଣ ।
କାହା କରୁଣାରେ ମୋର ଏତେ ଅହଙ୍କାର ?
ସବୁ ବିଷୟରେ ସବୁମୟୀ ମୁକାଧାର ।
ନାହିଁ ମା, ଯିବାର ଆଶା କାର୍ତ୍ତିର ମନ୍ଦର,
ସେବକ ମୋ ମାତୃଭାଷା କରିଅଛି ସ୍ଥିର ।
ଜନନି ଗୋ ! ତୁମ୍ଭ ପଦେ କରୁଛି ମୁଁ ଅଳ
କୁପୁସ ଜଞ୍ଜାଳ ଶୁଣି ହୁଅ ନାହିଁ ଚଳ !
ରୁଦ୍ର ତାଳ ରୁଦ୍ର ରସ ମୋର ସାଧାଘାତ,
ଗାଇବ ପବନ ଶାନ୍ତ କରୁଣା ସଞ୍ଜୀବ ।
ଦାରଦ୍ୟଦଞ୍ଜନ ! ସର୍ବ ଦୁଃଖ ନିବାରଣ !
ଜ୍ଞାନାଧାରେ ବିଶ୍ଵାଧାରେ କାରଣକାରଣ !

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣେ ଦିଅ ମାତଃ ! ମନ୍ତ୍ର ସଞ୍ଜୀବନୀ,
 କଳ୍ପବୃକ୍ଷରେ କରଇଁ ବେଦବ୍ୟାଖ୍ୟା ଧ୍ବଜ ।
 ଆଦି କବି ମହାଦେବ ! ତୁମ୍ଭର ରଚନା
 ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିତ୍ୟ କରୁଛି ଘୋଷଣା ।
 ପଞ୍ଚ ପାରେ ଲଘି ଗିରି, ମୁକ ଗାଏ ଗୀତ,
 ପାଏ ଯେବେ ମାତଃ ! ତବ କରୁଣା କଞ୍ଚିତ ।
 ପୃଥ୍ବୀ, ଆକାଶେ କିମ୍ବା ଶୟନେ, ସ୍ୱପନେ,
 ପ୍ରାଣମୟ ! ପ୍ରାଣରୂପେ ଦେଖୁଛି ନୟନେ ।
 ତୁମ୍ଭ ବିନା ତଳମାଟ ଦେଖୁ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ,
 ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେ ମବ୍ ସ୍ଥାନେ ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 କଳା କାଷ୍ଠା ରୂପେ ପରଶାମ ପ୍ରଦାୟିନୀ,
 ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତି ଗତି ବିଧାୟିନୀ ।
 ଜନନୀ ସ୍ୱରୂପେ କର ସନ୍ତାନ ପାଳନ,
 ଜନ୍ମାରୂପେ କର ଲୋକ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ।
 ଶିକ୍ଷାପ୍ତୀରୂପେ ଲୋକେ ଦିଅ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା,
 ଗୁରୁ ସ୍ୱରୂପିଣୀ ମାତଃ ! ଦିଅ ଧର୍ମ ପକ୍ଷୀ ।
 ବିଦାରୁଣା ! ବିରାଜିତା ମାନବ ହୃଦୟେ,
 ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ସର୍ବେଶ୍ୱରୀ ସର୍ବମୟେ !
 ସର୍ବଭୂତ ବିରାଜିତା ସ୍ତୁତ୍ୱା ସ୍ୱରୂପରେ,
 ଜନରୂପେ ବିରାଜିତା ମାନବ ଅନ୍ତରେ ।
 ଚୈତନ୍ୟରୂପିଣୀ ମାତଃ ! ଚେତନାଦାୟିନୀ !
 ପ୍ରାଣରୂପେ ଅବସ୍ଥିତା, ପ୍ରାଣସ୍ୱରୂପିଣୀ !
 ପ୍ରତି ଅଶୁ ପରମାତ୍ମା ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତେ !
 ସର୍ବମୟ ସର୍ବେଶ୍ୱରୀ ଜଗତ ପୂଜିତେ !
 ପ୍ରାଣ, ମନ ସମର୍ପଣ କରୁଅଛି ତୋତେ,
 ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ମାତଃ ! ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ।

ଶରଣ

(ଆହ୍ୱାସ)

ପଠାଇଛୁ ମୋତେ ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତେ,
 ଏ କଥା ଥାଉ ମୋ ମନରେ,
 ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ପାଳିବି ବିଶେଷ,
 ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ।
 ପ୍ରଭୁ ହେ !
 ଏତକ ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା
 ଘଟୁ ବା ଅନଷ୍ଟ, ପାଏ ନାନା କଷ୍ଟ,
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ ହେବି ବିମନା ।

ମାୟା ଆକର୍ଷଣ ନିତାନ୍ତ ଶ୍ୱାସଣ,
 ଧନ ମାନେ ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ,
 ଜଗତ ସଂସାର ସକଳ ଅସାର,
 ମୂଳାଧାର ତୁମ୍ଭେ କେବଳ
 ପ୍ରଭୁ ହେ !
 କୃପା କରି ଦିଅ ସୁମତ୍ତ,
 ନ ଲଭୁ ମୋ ମନ, ଜୀବର ଜୀବନ !
 ଲୋଭ ଜଗତର ସଂଖି ।

ଗତ ଧନ ମାନେ ଦୃଢ଼ ଅଭିମାନେ
 ଚିତ୍ତ ମୋ ସନ୍ତତ ଚଞ୍ଚଳ,
 ନ ଜାଣିଲି ପ୍ରଭୋ ! ଏ ପଦାର୍ଥ ସବୁ
 କ୍ଷଣିକ ମାତ୍ର କେବଳ ।
 ପ୍ରଭୁ ହେ !
 ଏତକ ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା,
 ଯାଇଛି ଯା ଯାଉ, ତାହା ପାଇଁ ଆଉ
 ନ କରୁଁ ଯେମନ୍ତ ଶୋଚନା ।

ସ୍ନେହେ, ସ୍ନେହେ, ଯୋଗେ, ରାଗେ ବା ସୋହାଗେ
ସାଗରେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନ୍ତାରେ;
ପ୍ରଣୟ ଆସରେ, ଦଣ୍ଡ କାନ୍ଦାଗାରେ,
ସକଳ ସମୟେ ସବୁଗେ ।
ପ୍ରଭୁ ହେ !
ତୁମକୁ କରବି ସୁରଣ,
ରଖିବି ମନରେ ସବୁ ସମୟରେ,
ତୁମ୍ଭେ ଏକ ମାତ୍ର ଶରଣ ।

ଥାଉଁ ମୋ ଚେତନା ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା
ପ୍ରଭୁ ହେ ତୁମ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
ଯେବେ ନାହିଁ କ୍ଷୀଣ ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି ହାନ
ହେବ ସେ କାଳରେ ଆପଣେ
ପ୍ରଭୁ ହେ !
ଦେବ କୃପା କରି ଦର୍ଶନ ।
ତୁମ କୃପା ଦେଖି ଶରୀର ଉପେକ୍ଷି
ପ୍ରୟାଣ କରିବ ଜୀବନ ।

ସୁଖେ, ଦୁଃଖେ, ଶୋକେ, ଅନ୍ଧାରରେ, ଆଲୋକେ,
ଉତ୍ସବେ ଅଥବା ବିପଦେ,
ସୁଦେଶେ, ବିଦେଶେ, ନିରାଶେ, ଉଲ୍ଲାସେ,
ବିଷାଦେ ଅଥବା ସମ୍ପାଦେ ।
ପ୍ରଭୁ ହେ !
ଏତିକି ମୋର ନିବେଦନ,
ଜୀବନ ବିକଳେ ତୁମ ପଦତଳେ
ପଶିବି ଯେମନ୍ତ ଶରଣ ।

ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା

(ମଙ୍ଗଳ)

ମହାପ୍ରଭୋ ! ବେଳେ ମାତ୍ର ଦେଉଛୁ ଦର୍ଶନ,
ଅନ୍ଧକାରେ ହେଉଛି ତ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋ ମନ ।

ସେ ରୂପ ଦେଖିଲେ ପ୍ରଭୋ ! ଲଭିବି ସାନ୍ତ୍ବନା,
ଦେଖାଅ ସେ ରୂପ ମୋତେ, ନ କର ବଞ୍ଚନା ।
ନ ପାଇ ତୁମକୁ ଚାହିଁ ହେଉଛି ରଞ୍ଜିତ,
ଜାଣ ତ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ମନ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖ ।
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ଶୁଣି ପଡ଼ି ମୋ ହୃଦୟେ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ନିରେଖିବି ସକଳ ସମୟେ ।
ଦର୍ଶନ କରିବି ବେଳେ ହେ ଜଗତସାଇଁ !
ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।
ଲଭେଁ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ଅବା ଶ୍ୱର୍ଗେ ଦୁର୍ଗତି,
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦିଅ ପ୍ରଭୋ ! ନାହିଁ ମୋ ଆପତ୍ତି ।
ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଆହେ ଭଗବାନ !
ଆପଣା ସାକ୍ଷାତେ ତାହା କରିବେ ବିଧାନ ।

ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ

(ଆଶାବନ୍ଧ)

ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଜଗଦୀଶ ! ପ୍ରଭୁ ! ଭଗବାନ !
ହୋଇଛି ମୋ ଜୀବନର ଦିବା ଅବସାନ ।
ମୋ ଜୀବନ ଦୁଃଖ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାଉଛି ତ ବୁଡ଼ି,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁଁ ଘୋଟି ଆସେ ତମିର-କୁହୁଡ଼ି ।
ନିଉଅଛି, ନିଉଯାଉ, ସୁଖର ଆଲୋକ,
ଜଳ ଉଠୁ ହୃଦୟ ଘନ-ଚୈତନ୍ୟ-ପାବକ ।
ସଂସାର ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଖ ହୋଇଛି ଅପାତ,
ଗାଏଁ କେତେ ଦିନ ବସି ବିଷାଦର ଗୀତ ।
ମହାପ୍ରଭୁ ! ମହାପ୍ରଭୁ ! ଆସ ମୋ ହୃଦୟେ,
ଆସକ୍ତ ନ ହେଉ ମନ ସଂସାର ବିଷୟେ ।
ଛୁଡ଼ିଯାଉ ହୃଦୟରୁ ମାୟାର ବନ୍ଧନ,
ରହନ୍ତୁ ଦୂରରେ ଜାତି ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ ।
ପ୍ରଭୋ ! ମୋର ଭକ୍ତି ଥିଲେ ତୁମ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
ରଖନ୍ତୁ କୁଣ୍ଡଳେ ସେହି ପ୍ରିୟ ପରିଜନେ ।

ମହାପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭ ପାଦେ ଥାଉ ତାଙ୍କ ମତ,
 ହେଉନ୍ତୁ ଧାର୍ମିକ ସାଧୁ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଅକୃତଜ୍ଞ, ସ୍ଥାନବୁଦ୍ଧି ମୁହଁଟି ନିଶ୍ଚୟ,
 କେବେ କେବେ କରେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ଭାରେ ସଂଶୟ ।
 ଦେଖିଛି ଜୀବନେ ବହୁ ଥର ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତ,
 ନବୋଧ ! ନବୋଧ ! ଭୁଲିଯାଏ ସେ ସମସ୍ତ ।
 ରଖିଛ ଜୀବନ, ରକ୍ଷା କରିବ ନିଶ୍ଚୟ,
 ବିଶ୍ୱପତି ରକ୍ଷାକାରୀ, କାହାକୁ ମୋ ଭୟ ?
 ରଖିଛନ୍ତି ପିତା ମୋତେ ଜଗତ ସଂସାରେ ।
 ପରକାଳେ ମିଳିବି ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କଠାରେ ।
 ଅଛି ଦୂରେ, ଯିବି ପାଶେ, ସୌଭାଗ୍ୟ ମହାନ,
 ଯିବି ଯେତେବେଳେ ପିତା କରିବେ ଆହ୍ୱାନ ।
 ରହିବାକୁ କ୍ଷଣେ ମୋର ନ ଥିବ ଆୟତ୍ତ,
 ରହିବାକୁ ବା ଯିବାକୁ କିପାଁ ହେବ ବ୍ୟସ୍ତ ?
 ପାପ ପକ୍ଷେ କଳଙ୍କିତ ମୋହର ଜୀବନ,
 ଅନୁତାପାନଳେ ହେଉ ତାହା ସଂଶୋଧନ ।
 ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦୁଃଖ ଆସୁ, ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ,
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଛି ସର୍ବ ସହିବାର ପାଇଁ ।
 ଯୁଗ ଆଶେ ବା ଉଲ୍ଲାସେ ଭୁଲୁ ନାହିଁ ମନ,
 ନିରନ୍ତରେ ଦେଖୁଛି ତ ସ୍ୱର୍ଗର ସ୍ୱପନ ।
 ସେହି ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ମୋର ଶାନ୍ତି ନିକେତନ,
 ଯାଇଛନ୍ତି, ତହିଁ ଛନ୍ତି, ମୋର ପ୍ରିୟଜନ ।
 ସ୍ୱର୍ଗ ! ସ୍ୱର୍ଗ ! ସେ ଯେ ଅଟେ ଦେବତା ନିବାସ,
 କି ସାହସେ ଲୋଚନେ ତହିଁ କରିବାକୁ ବାସ ?
 ସତ୍ୟ, କର ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ ସେପରି,
 ଅବଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଯିବି ପ୍ରଭୁ ନାମ ଧରି ।
 ଯେତେ ଦିନୁ କରିଅଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭରସା,
 ଦୃଷ୍ଟି ଯେ ଯାଉଛି ମୋର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
 ହତାଶ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜ୍ୱାଳା ସହି ନିରନ୍ତରେ,
 ଶରଣ ନେଇଛି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ।
 ସ୍ୱର୍ଗର ସ୍ୱପନେ ଅଛି ସଦା ଉନମତ୍ତ,
 ପରକାଳ ପରିଣାମ ଜାଣୁଛି ସନ୍ତତ ।

ହେ ପ୍ରଭୋ ! ମୋହର କେହି ନାହିଁ ଜଗତରେ,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ।
 ଆସୁ ଯେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ବିଷାଦ ବିଷୟ,
 ବିଚଳିତ ହେବି ନାହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଦୂର ହେଉ ମନୁ ମାୟା ମୋହ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତ,
 ମହାପ୍ରଭୋ ! ମହାପ୍ରଭୋ ! ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ।

ପ୍ରାଣେଶ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରାବେଦୀର)

ସ୍ୱପି ଯାଉଅଛି ମୁଁ ନିତାନ୍ତ,
 ଆସ ଆସ ଆହେ ପ୍ରାଣନାଥ !
 ନ ଅଇଲେ ପ୍ରଭୁ, ସରଲ ତ ସବୁ
 ନିଶ୍ଚୟ ହେଲି ନିରୋଧ ନିତାନ୍ତ ହେ
 ପ୍ରାଣେଶ !

ଦିଅ ଦିଅ ପ୍ରଭୋ ! ପ୍ରେମଯୁଧା,
 ମେଣ୍ଟୁ ମୋ ହୃଦୟ ଦରସ୍ତ କ୍ଷୁଧା,
 ଅରୂପ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଅ ହେ ହରି !
 ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ପ୍ରାଣଲୁବ୍ଧା ହେ
 ପ୍ରାଣେଶ !

ମଣି-ହରି ଗଲ ଫଣୀ ପରି
 ପ୍ରାଣ ଆକୁଳରେ ଭ୍ରମେ ହରି !
 ଜୀବ ମୃତବତ ମଣୁଛି ସନ୍ତତ,
 ତୁମ୍ଭ ବିନା ବଞ୍ଚିବି କିପରି ହେ
 ପ୍ରାଣେଶ !

ପ୍ରାଣନାଥ ଦିଅ ଦରଶନ,
ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଝୁରୁଛି ନୟନ,
ହେ ଜୀବଜୀବନ ତାରଣକାରଣ
ଦିଅ ଦିଅ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣ ହେ
ପ୍ରାଣେଶ !

ସବବାଦୀସମ୍ମତ ନାମ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ବୋଲ ତୁମ୍ଭର କି ନାମ ?
ସେହି ନାମେ ଡାକ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ମନସାମ ।
କେହି ବା ଜହୋବା ବୋଲେ, କେହି ବୋଲେ
ସୋବ,
ଶୈବ ବୋଲେ ଶିବ—ବିଷ୍ଣୁ, ବୋଲନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବ ।
ଆଲ୍ଲାତାଲ୍ଲା କେହି ବୋଲେ—ଶାକ୍ତ ବୋଲେ ଶକ୍ତି,
ବ୍ରାହ୍ମ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମ—ଗାଣପତ୍ୟ ଗଣପତି ।
କେହି ବା ବୋଲନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଲର୍ଡ଼ ଗର୍ଜ,
ଅସତ୍ୟ ଭ୍ରଷ୍ଟରେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ବୋଜା ବଡ଼ ।
ପ୍ରକୃତ ବୋଲିବା ହେଉ ମୋତେ ଆହେ ହରି ?
ତୁମ୍ଭକୁ ଡାକିବି ମୁହିଁ କେଉଁ ନାମ ଧରି ?
ମାତ୍ର ବୋଲନ୍ତି ଏହିପରି ସବବାଦୀ,
ଆଦ୍ୟନ୍ତରହିତ ତୁମ୍ଭେ ଅନନ୍ତ ଅନାଦି ।
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ସବମୟ ତୁମ୍ଭେ ସବେଶ୍ୱର,
ରହିଛ ତ ନିରନ୍ତର ବ୍ୟାପ୍ତ ଚରାଚର ।
ଗୁଣାତ୍ମକ, କାଳାତ୍ମକ, ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବାତ୍ମକ,
ସତ୍ୟ, ନିତ୍ୟ, ଶିବ, ସବତୁର ଆଜ୍ଞାବିତ ।
ପୂଜନୀୟ, ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ସକଳ ଜନକ,
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି-ସଂହାରକ ।
ସଂଖ୍ୟାତ୍ମକ ସଂଖ୍ୟାତ୍ମକ ତୁମ୍ଭ ନାମମାନ,
କେ କରି ପାରିବ ସ୍ଥିର କରି ପରିମାଣ ?

କି ନାମେ ଭଜିବି ପାରୁ ନାହିଁ ସ୍ଥିର କରି,
ଏତିକି ଜାଣୁଛି ମୋର ସବମୟ ହରି ।
ସକଳ ନାମର ମହାପ୍ରଭୋ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ,
ଆପଣେ ସେ ହେବେ ବୋଲି କେଉଁ ନାମଧାରୀ ?

ଭସ୍ମମୁଷ୍ଟି

(ରାଗ—ରେଣି)

ହେ ପ୍ରଭୋ ! ନ ବୁଝି ତତ୍ତ୍ୱ ହେଲଣି ମୁଁ ବୁଦ୍ଧିହୀନ
କାହିଁ ଆସି କାହିଁ ଯାନ୍ତି ଲୋକ ସମସ୍ତ,
ଅଟେ ସେହି କେମନ୍ତ ସ୍ଥଳ,
ଯାଇ ପହଁ ସମବେତ ପ୍ରାଣୀ ସକଳ । ୧ ।

ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ୍ତି ଜନ, କାହାର ବା ପ୍ରୟୋଜନ
ତଥାପି ନିରତ କାର୍ଯ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣି,
ନ ଦେଖେ ଏପରି ଜଗତେ,
କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ରହିପାରେ ଲୋକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ । ୨ ।

ଅଚେତନ ଗ୍ରହଗଣେ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ଗଗନେ
ଉଦୟାସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି କାହା ଆଦେଶେ ?
ମାସ ବର୍ଷ ଦିବସ ନିଶି
କାହିଁ ଆସି କାହିଁ ଅବା ଯାଆନ୍ତି ମିଶି ? ୩ ।

ପ୍ରାଣିପ୍ରାଣ ସମୀରଣ ପ୍ରବାହିତ ଅନୁକ୍ଷଣ
ନ ଜାଣିଲି କାହା ଆଜ୍ଞା କରେ ପାଳନ,
ନିୟମରେ ଆକାଶୁ ବୃଷ୍ଟି
ହୋଇ ପାଳନ କରଇ କାହାର ସୃଷ୍ଟି ? ୪ ।

ଏହି ଯେ ମୋର ଶରୀର ଦିଶେ କେମନ୍ତ ରୁଚର,
କି କୌଣସି କେ କୌଣସି କଲେକ ସ୍ଥିର ?
ଏହି ପଞ୍ଚତୁର ସମସ୍ତ
ପରିଶତ ହେବ ଭସ୍ମମାତ୍ର ମୁଷ୍ଟି । ୫ ।

ମୋ ଶୁଦ୍ରଶକ୍ତି

(ଭଗବତ ବୃତ୍ତ)

ହେ ବ୍ରହ୍ମ ମଙ୍ଗଳ-ଆକର ! ଏକେ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହର ।
 ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଆଉ ଭକ୍ତି, ଏହି ମୋହର ସ୍ବଦ୍ରଶକ୍ତି ।
 ତୋ ବରେ ହେଉ ବଳଶାଳୀ, ଶୁଦ୍ଧ ସେବାରେ ଦେବ
 ତାଳ ।
 ମୃତକଣା ଯେନି ଉଦ୍ଧମାନେ, ନିୟୁକ୍ତ ବଳ୍ଲୁକ ନିର୍ମାଣେ ।
 ଦେଖି ମୁଁ ଏହି ନିଦର୍ଶନ, ମାତୃସ୍ବରାରେ ଦେଲି ମନ ।
 କାହିଁ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବଳ, ତୁମ୍ଭର କୃପାରେ କେବଳ ।
 ପୋଷିଛି ହୃଦୟରେ ଆଶା, ସେବା କରିବି ମାତୃସ୍ବରା ।
 କାହିଁ ମୋ ଶକ୍ତି ସ୍ବ ଦ୍ରାକାର, କାହିଁ ବା ଦେଶ ଉପକାର ।
 ହେ ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭ କରୁଣାରୁ, ହେବାକୁ ପାରେ ଦୃବ
 ଦାରୁ ।

ତୁମ୍ଭ କରୁଣା ପୋଷି ମନେ, ଧାଇଁଛି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନେ ।
 ତୁମ୍ଭର ନାମକୁ ସମ୍ବଳ, ହେ ପ୍ରଭୋ, କରିଛି କେବଳ ।
 ସମ୍ପିଛି ତୁମ୍ଭ ପଦେ ପ୍ରାଣ, କରନ୍ତୁ ମୋତେ ପରିପାଶ ।
 ଦେଇ ମୁଁ ସମସ୍ତ ଜୀବନ, କରିବି ଆଦେଶ ପାଳନ ।
 ପଡ଼ିଲେ ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧକାରେ, ଆଶା ଉପସା ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
 ରଖି ମୁଁ ଲଭାଇ ସାନ୍ତ୍ବନା, ଯାତନା ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
 ତୁମ୍ଭକୁ ଗୁଡ଼ି ମୋର ପ୍ରାଣ, ହୋଇ ପଡ଼ଇ ମୁହ୍ୟମାନ ।
 ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ବିଅ ସ୍ଥାନ ।

ମାନବ ଅବସ୍ଥା

(ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ସୂକ୍ଷ୍ମର କାହିଁ ଅଛି ଅନ୍ତରାଳେ ?
 ଲଗଇଛ କେତେ ଲାଳା ପୃଥ୍ବୀ-ନାଟ୍ୟଶାଳେ ।
 ଯେଉଁ ବେଶେ ଦେଉଅଛ ଯାହାକୁ ସଜାଇ,
 ସେ ତ ସେହି ବେଶେ ଅଭିନୟ କରେ ଯାଇ ।

ଯାହା ବେଶ ଥିଲ କାଲି ଶ୍ରୀରାମ ସମାନ,
 ଆଜି ସେ ନାରୁଛି ବେଶ ଧରି ହନୁମାନ ।
 ଆହେ ସୂକ୍ଷ୍ମର ! ମୋତେ ଦେବ ଯେଉଁ ବେଶ,
 ସେହି ବେଶେ ନାଟକ ମୁଁ ନାହିଁ କିଛି କ୍ଳେଶ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ସେନାପତି ହେବେ ରଣେ,
 କିଏ ହେବ ସେନା ଏହା ନ ଭୁଲନ୍ତି ମନେ ।
 କରିଥିଲ ବଡ଼ଲୋକ ଦେଇଥିଲ ମାନ,
 ସକଳ ଛଡ଼ାଇ ଯେବେ ନେବ ବର୍ତ୍ତମାନ,
 କର ପ୍ରଭୋ ! ଯାହା ଇଚ୍ଛା କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,
 ପାଳିବି ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ମସ୍ତକ ନୁଆଇଁ ।

ହରି ସର୍ବସ୍ବ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପିତା, ମାତା,
 ତୁମ୍ଭେ ଜାତି, ପରିଜନ, ସର୍ବସ୍ବଶାସନ ।
 ଜୀବନ, ମରଣ ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତିର ସଦନ,
 ସାଧନାର ଧନ ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଶରଣ ।
 ବିଭବନ ସର୍ବ ସ୍ଥାନେ ଅଛି ତୁମ୍ଭେ ହରି ।
 ପାଳନ କରୁଛ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବ ସୃଷ୍ଟି କରି ।
 ଆଜ୍ଞା କର ମହାପ୍ରଭୋ ! ମୋହର ରସନା,
 ନିରନ୍ତର କରୁ ତବ ମହିମା ଘୋଷଣା ।
 ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା ନାହିଁ—ବିନାଶ, ମଙ୍ଗଳ,
 ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ତୁମ୍ଭ କରୁଣା କେବଳ ।
 ଆହେ ମହାପ୍ରଭୋ ! ଧୀରୁ ତବ ଶ୍ରୀଚରଣ,
 ତନୁ, ମନ, ପ୍ରାଣ ସର୍ବ କଲି ସମର୍ପଣ ।
 ରକ୍ଷା କର ପ୍ରଭୋ ! ତବ ବିନା ଗତି ନାହିଁ,
 ଅନୁକ୍ଷଣେ ରହିଛି ତ ତବ ମୁଖ ଚାହିଁ ।

କାହିଁ ଯିବି ?

(ରାଗ ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଦିବସ ରଜନୀ ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ,
ସଜନେ ବିଜନେ, ଘରେ ବାହାରେ;
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ୱପନେ, କ୍ଳୀଡ଼ା କୌତୁକେ,
ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦେ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଶୋକେ,
ଜୀବନେ ମରଣେ ସବକାଳରେ,
ରହିଛି ତ ପ୍ରଣେ ! ତୁମ୍ଭ ପାଶରେ ।
ବିଗ ବିଗନ୍ତରେ ଅନନ୍ତାକାଶେ,
ମହାପ୍ରଣେ ! ତୁମ୍ଭ ଜ୍ୟୋତି ବିକାଶେ ।
ଲୋକ ଲୋକାନ୍ତରେ ଅଛ ନିୟତ,
ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର ବିଶ୍ୱ ଅନନ୍ତ ।
ଜଗଦ୍ୱୁ ଶଯ୍ୟାରେ, ଅବା ଶ୍ମଶାନେ,
ରହିଥିବି ପ୍ରଣେ ! ତବ ନିଧାନେ ।
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ,
ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ସବ ସମାନ ।
ଥାଅ ସାଧୁଗଣ ହୃଦୟ-ସ୍ୱରେ,
ଅସାଧୁ ଦେଖନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଦୂରେ ।
ରହିଛ ତ ବିଶ୍ୱ ଗ୍ରହାଣ୍ଡ ମାଡ଼ି,
ଯିବି କାହିଁ ଆଉ ତୁମ୍ଭକୁ ପ୍ରତି ?

ନାହିଁ ତ ପ୍ରକୃତ
ନାହିଁ ତହିଁ କାଳ

ସୂକ୍ଷ୍ମ ନ ଲକ୍ଷ
କର୍ମ ନାହିଁ ବାଞ୍ଛା ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଶ୍ରୁତ
ନାହିଁ ତହିଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ
ନାହିଁ ତହିଁ ଚିନ୍ତା
ନାହିଁ ତହିଁ ବସ୍ତୁ

ଶ୍ରବଣ ନା ମୂଳ
ନାହିଁ ତହିଁ ଗୁଳ ।
ଅଚିନ୍ତା ବିଭେଦ
ସୁରାଣ ବା ବେଦ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ବର୍ଣ୍ଣ
ନାହିଁ ତହିଁ ରୂପ
ନାହିଁ ତହିଁ ଯାପକ
ନାହିଁ ତହିଁ ରୂପ

ବିବର୍ଣ୍ଣ ବିଧାନ
ଅରୂପର ସ୍ଥାନ ।
ବ୍ୟାପକ ଦେଶା
ଅରୂପ ବା ରେଖା ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଜ୍ୟୋତି
ନାହିଁ ତହିଁ ଏକ
ନାହିଁ ତହିଁ ଆଦି
ନାହିଁ ତହିଁ ପାଳକ

ଅଜ୍ୟୋତି ବିଷୟୀ
ନାହିଁ ତହିଁ ଦୁଇ ।
ନ ମଧ୍ୟ ନ ଅନ୍ତ
ନାହିଁ ହନ୍ତା ହନ୍ତ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଶକ୍ତି
ନାହିଁ ତହିଁ ଜନ୍ମ
ନାହିଁ ତହିଁ ଲେଖ
ନାହିଁ ତହିଁ କର୍ତ୍ତା

ନାହିଁ ତହିଁ ଶିବ
ନାହିଁ ତହିଁ ଖବ ।
ନାହିଁ ତ ଲେଖକ
ନାହିଁ ତ କାରକ ।

ସଂଧ୍ୟା ସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ବୌଦ୍ଧି ହାଲ

(ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରୁ ଅନୁବାଦ; ପାଠକ ଯତ୍ନ ବିହୀନ
ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ପାଠ କରିବେ ।)

ଶୁଣ ହୋ ଅଦ୍ୱୈତ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ,
ନାହଂ ନରଂ ନା ଜନ୍ତୁ ବାସ ।
ନାହିଁ ତ ପ୍ରପଞ୍ଚ ନାହିଁ ତ ପ୍ରସାର,
ନାହିଁ ତହିଁ ସୃଷ୍ଟି ସୃଜନସଂହାର ।

ନାହିଁ ତହିଁ ସ୍ୱର୍ଗ
ନାହିଁ ତ ଆସକ୍ତ
ନାହିଁ ତହିଁ ପାପ
ନାହିଁ ତହିଁ ଧର୍ମ

ନରକ ନିବାସ
ନାହିଁ ତହିଁ ଆଶ ।
ନୟତ୍ୟା ଧରତା
ଅଧର୍ମ କରତା ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଜ୍ଞାନ
ନାହିଁ ତହିଁ ବାଦ
ନାହିଁ ତହିଁ ହୋମ
ନାହିଁ ତହିଁ ଭେଦ

ଅଜ୍ଞାନ ବା ମୂର୍ଖ
ବିବାଦ ବା ଚର୍ଚ୍ଚା
ନ ଯଜ୍ଞ ବିଧାନ
ନାହିଁ ତ ସମାନ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଶାଖା
ନାହିଁ ତହିଁ ଦେବ
ନାହିଁ ତହିଁ ଇଷ୍ଟ
ନାହିଁ ତ ସଗୁଣ

ଜ୍ଞେୟ ସର୍ବା ସବ
ମାନବ ଶରୀର ।
ଅନିଷ୍ଟ ବା ଶାନ୍ତ
ନିରୁଣ ବୃତ୍ତନ୍ତ ।

ନାହିଁ ତ ସେବକ
ନାହିଁ ତହିଁ ପ୍ରେମ
ନାହିଁ ତହିଁ ଭାବ
ନାହିଁ ତହିଁ ମୋକ୍ଷ

ସେବ୍ୟ ନ ସେବା
ନାହିଁ ତନୁ ଲେବା * ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଭକ୍ତ
ନାହିଁ ତହିଁ ମୁକ୍ତି ।

ନାହିଁ ତହିଁ ସାପ୍ୟ
ନାହିଁ ତହିଁ ମନ୍ତ୍ର
ନାହିଁ ତ ସାଧନ
ନାହିଁ ତହିଁ ପୋଗ

ନାହିଁ ତହିଁ ସାପୀ
ନାହିଁ ଲୟ ଥାପି ।
ସିଦ୍ଧି ନ ସମାଧି
ନାହିଁ ରୋଗବ୍ୟାଧି ।

ନାହିଁ ତହିଁ ମୃତ୍ୟୁ
ନାହିଁ ତହିଁ କୁଣ୍ଡ-
ନାହିଁ ତହିଁ ତପ
ନାହିଁ ତହିଁ ବେଧ

ବନ୍ଧନ ବିଧି
ଜନା ନାହିଁ ସିଦ୍ଧି ।
ନା ନାଡ଼ ପ୍ରସାର
ବେଧ ନ ହାର ।

ନାହିଁ ତହିଁ ଲଜ
ନାହିଁ ତହିଁ ମନ
ନାହିଁ ତହିଁ ସତ୍ତ୍ୱ
ନାହିଁ ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ

ଅଲଜ ପ୍ରଧାନ
ବୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତଧାନ ।
ରଜ ତମ ଗୁଣ
ହାରମାନ ପୁଣ ।

ନାହିଁ ତହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ
ନାହିଁ ତହିଁ ଭୂତପୃଷ୍ଠ

ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ
ମନଶା ନ ପୁଷ୍ପେ ।

ପ୍ରେମ

(ରାଗ—କେଦାର ଚନ୍ଦ୍ରକଳି)

ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶେ ନିଭୁବନ
ପ୍ରେମେ ଧାବତ ଚନ୍ଦ୍ରମା, ତପନ ।
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମଭରେ ହୋଇ ଉନ୍ମତ୍ତ,
ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ସନ୍ତତ ।
ପ୍ରେମେ ବୃକ୍ଷଲତା ପୁଷ୍ପ ପ୍ରକାଶେ,
ପ୍ରେମେ ଧାବତ ଭ୍ରମର ତା ପାଶେ ।
ପ୍ରେମେ ପାଳନ୍ତି ଶିଶୁରୁ ଜନନୀ,
ପ୍ରେମତୋରେ ବନ୍ଧ ଭାବ ଭଗିନୀ ।
ସଙ୍ଗ ପଡ଼ିପ୍ରେମେ ଥାଏ ବିହ୍ୱଳା,
ପ୍ରେମେ ଶେଲେ ମେଢ଼କୋଳେ ଚପଳା ।
ସିନ୍ଧୁ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେମର ଆଧାର,
ପ୍ରେମେ ବ୍ୟାପିଛି ଏ ବିଶ୍ୱସ୍ତସାର ।
ବିଶ୍ୱପ୍ରେମରେ ଜନମିଛି ଆଶା,
ପ୍ରାଣେ ବଢ଼ୁଛି ପ୍ରେମର ପିପାସା ।
ମୋର ଜୀବନ ସମସ୍ତ ଦଟଣା,
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମ ତ କରୁଛି ଘୋଷଣା ।
ଭୁକ୍ତ କାଟ ସଙ୍ଗେ ମୁହଁ ସମାନ,
କର ମୋହ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ବିଧାନ ।
କେତେ ପ୍ରେମ ଦେଇଛ ମୋ ଅନ୍ତରେ,
ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନରେ ।
ଜୀବନରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ,
ରହିଛି ତ ତହିଁ ପ୍ରେମ ଅନନ୍ତ ।
ଧାଏ ସାଗରକୁ ନଦୀ ଯେସନେ,
ଧାଏ ପ୍ରାଣ ମୋର ତୁମ୍ଭେ ସଦନେ ।
ବଡ଼ ଆଶା ପୋଷିଛି ତ ମନରେ,
ଭୁବିବ ମୁଁ ଦିନେ ପ୍ରେମ-ସାଗରେ ।

ପ୍ରେମସାଗର ହେ ବିଶ୍ଵପାଳକ,
ଦେଖିବି କି ମୁଁ ସେ ପ୍ରେମ ଅଲୋକ ?
ପ୍ରାଣନାଥ ପ୍ରାଣାରାମ ହେ ପ୍ରାଣ,
କରନ୍ତୁ କୃପା ହେ ପ୍ରାଣନିଧାନ !
ହେଉ ପ୍ରେମ ନାମ କଣ୍ଠଭୂଷଣ,
ପ୍ରେମେ ହେଉ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାପଜୀବନ ।
କରେ ବସି ପ୍ରେମ ନାମ ମୁଁ ଗାନ,
ପ୍ରେମଭରେ କରୁ ପ୍ରାଣ ପ୍ରୟାଣ ।

ଦିଅ ଦରଶନ

(ରାଗ ପରଜ ଝୁଲ)

ଦିଅ ଦେଲେ ଦରଶନ—ହେ (ମହାପ୍ରଭୋ)
ଜଗତ ସ୍ଵାଧାର ଦଶେ ଅନ୍ଧକାର
ତୁମ୍ଭ ବିନା ମୋ ଜୀବନ । ଘୋଷା ।

ଦିଶେ ଶଶେ ଶଶେ ହୃଦୟ-ଗଗନେ
ତୁମ୍ଭ ରୂପ ବିମୋହନ,
ନିବିଡ଼ ଚିମିରେ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ଵରୂପରେ
ଘନେ ଚପଳା ଯେସନ ।

ଆହେ ବିଶ୍ଵପତି, କପାଁ ସେହୁ ଜ୍ୟୋତି
ସ୍ଥିର ନୁହେଁ ମୋର ମନେ ?
ହୁଅନ୍ତା ପବନ ସାର୍ଥକ ମୋ ନେତ୍ର
ସେହୁ ଜ୍ୟୋତି ଦରଶନେ ।

ଦୁବଳ ଚଞ୍ଚଳ ହୃଦୟ କେବଳ,
କଳ୍ପବିଭରେ ମଳିନ,
ବୋଲିବି କପରି ଦୟାମୟ ହରି,
ଏହା ତୁମ୍ଭ ସିଂହାସନ ?

ନାହିଁ ମୋ ଭରସା, ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ଆଶା,
ଶ୍ରୀ ସାଉଁଛ ସାଗରେ,

କରନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧାର, ଆହେ କର୍ଣ୍ଣଧାର,
ଦେଇ ତରଣୀ ଚରଣ ।

କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ

(ରାଗ—ପରଜ ଝୁଲ)

କରନ୍ତୁ ମୋତେ କଲ୍ୟାଣ,
ହେ ମହାପ୍ରଭୋ ।
ବସି ବିବାନିଶି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଘୋଷି
ଶେଷ ହେଉ ମୋର ପ୍ରାଣ । ଘୋଷା ।

ଆହେ ବିଶ୍ଵପାଇଁ ଶ୍ରୀକବି କପାଇଁ
ଜୀବନ ରସା କାରଣ,
ତୁମ୍ଭକୁ ଉପେକ୍ଷି ପାରିବି କି ରଖି
ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସାବଧାନ ।

ଜନନୀ-ଜଠରେ ତମିର ଆକରେ
କରନ୍ତୁ ମୋତେ ପାଳନ,
ମୋର ଅନ୍ନ ଜଳ ସୁଖ ସକଳ,
ଯାହା ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ ।

ସବୁ ଜାଣି ଶୁଣି ତ୍ରାପେ ପଡ଼େ ପୁଣି
ହୋଇ ମୋହେ ଅବେତନ,
କରେ ଆକର୍ଷଣ ଜଗତ-ବନ୍ଧନ
ଦେଖନ୍ତୁ ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।

ଶ୍ରୀକୈ ସାହା ଲଗି, ଦିଅ ସବୁ ଶ୍ରୀକୈ
ହେଉ ମୋ ହୃଦୟ ଶୂନ୍ୟ,
ଯାଉ ଶୁଦ୍ଧ ଆଶା, ଜଗତ ଭରସା,
କରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଧ୍ୟାନ ।

କୃପା ନିଧାନ

(ଆଶାବରୀ—ତାଳ ଯନ୍ତ୍ର)

କୃପାନିଧାନ ହେ ! କର କରୁଣା ମୋ ପ୍ରତି,
ଦେଇ ମନ ପ୍ରାଣ କରେ ତୁମ୍ଭ ଧ୍ୟାନ
ଛୁଇ ହେଉ ମୋର ମତି ।
ତୁମ୍ଭେ କି ଜନନୀ ଭ୍ରାତା କି ଭଗିନୀ,
ବରୁ, ସୋଦର, ପିଅର,
ସକଳ ଭାବରେ ଅଛ ମୋ ପାଶରେ,
ବନ୍ଧୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପତି ।
ଭୁଲିବି ଜଗତ, ଭୁଲିବି ସମସ୍ତ
ପାତ୍ର କି ତୁମ୍ଭକୁ ଭୁଲି ?
ମୋ ଆତ୍ମା ସତତ ଅଛି ଆଲୋକିତ
ବିକାଶି ତୁମ୍ଭର ଜ୍ୟୋତି ।
ହୃଦୟର କଥା, ମରମର ବ୍ୟଥା
ଜାଣୁଛ ତ ତୁମ୍ଭେ ନାଥ !
ପାପସ୍ବରାଜ୍ୟ ହୋଇଛି ନିତାନ୍ତ
ଫେଡ଼ନ୍ତୁ ମୋର ଦୁର୍ଗତି ।
ବ୍ରହ୍ମ, ଶଶି, ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଶ୍ବ, ପରମାଶ୍ବ
ତୁମ୍ଭ ନୟନଗୋଚର,
ଆହେ ଦୟାମୟ ! ନାହିଁ ତ ଉପାୟ
ଲଭିବାକୁ ଆନ ରତି ।

ମାତଃ ବୋଲନ୍ତୁ

(ଆଶାବରୀ—ଯନ୍ତ୍ର)

ମାତଃ ବୋଲନ୍ତୁ ଗୋ ! କପାଁ ଅବସାଦ ମନେ !
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀଗ୍ରାମ
ଲେଡ଼େ ଦେଖେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।

କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପତ

କରି ପଦ ହସ୍ତ

ଧୋଇ ବସିଲେ ନିର୍ଜନେ,
ଭାଲେ ମୁଁ ମନରେ କାହା ଆଦେଶରେ
କଲି ଏହା କି କାରେଣେ ।
ଧନ ଉପାର୍ଜନେ ନ ଭାଲେ ମୁଁ ମନେ
ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପରମ ଧନ,
ପରମ ରତନେ ହରାଇ ଯତନେ
ଥିଲି ବ୍ୟର୍ଥ ଉପାର୍ଜନେ ।
ଦେଖୁଛି ତ ଚାହିଁ, ଜୀବନ ଯା ପାଇଁ
କାଟିଛି ବହୁ କଷ୍ଟରେ,
ଥିବ ସବୁ ପଡ଼ି, ଯାଉଛି ତ ଛୁଡ଼ି
ଏକା ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
ସ୍ବକଟ ସମୟେ ଆସ ମୋ ହୃଦୟେ,
ଦେଖାଅ ସେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି,
ଜନ୍ମୁ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, ପାଏ ମୁଁ ସନ୍ତାନ
ତବ ଶାନ୍ତି-ନିକେତନେ ।

ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା

(ଆଲୋପ୍ୟା ଜୟଜୟନ୍ତୀ—ଝମ୍ପତାଳ)

ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧାଧାର ଦିଅ ତାଳ ଦୟାମୟ !
ପାନ କରି ମତ୍ତ ହେଉ ମୋର ଜୀବନ ହୃଦୟ । (ଘୋ)
ଲଗି ସେ ପରଶମଣି ହେଉ ପାଷାଣ କାଞ୍ଚନ,
ପରଶ ହୃଦୟ ମୋର, ଲଭେ ନୃତନ ଜୀବନ ।
ନ ଲେଡ଼େ ମୁଁ ଧନ, ମାନ, ଦିଅ ପ୍ରସାଦ, ଏହି ବର,
ତୁମ୍ଭର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାର୍ଗେ ଗମିବି ମୁଁ ନିରନ୍ତର ।
ଦେବ ଯାହା ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ନେବ ମସ୍ତକେ ମୁଣ୍ଡାଇ,
ସହିବି ସକଳ କଷ୍ଟ, ପ୍ରସାଦ ! ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ବିଧାତା ମୋର, କର ଏ କଥା ପରତେ,
ତେବେ ଆପଣାର ପାଇଁ, କପାଁ ବ୍ୟାକୁଳ ସନ୍ତତେ !

ଜ୍ୟୋତିଷ ସ୍ବରୂପ

(ଆଶାବେଶ-ଯତ୍ନ)

ଜ୍ୟୋତିଷସ୍ବରୂପ ହେ ! ବିଭୁ ବିଶ୍ବବିଜ୍ଞାନୀ ।
 ପ୍ରଭୁ, ଶିବ, ସତ୍ୟ, ନିତ୍ୟ, ନିରଞ୍ଜନ,
 ଏକମେବ, ଅଦ୍ବିତୀୟ । ଘୋଷା ।
 କୋଟି କୋଟି ବିଶ୍ବ ବିହୀନ ବିଶ୍ବଜେ
 ତବ ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁପେ,
 ବ୍ୟାପ୍ତ ଚରାଚର ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର
 ପଞ୍ଚଭୂତେ ଆତ୍ମାରୂପେ ।
 ଦେଲ ନେତ୍ରେ ଜ୍ୟୋତି ଦରଶନ ଶକ୍ତି,
 ନ ଦେଖେ ତୋତେ ନୟନ,
 ଶୋଣିତ ଆଧାରେ ତୋ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରେ
 ଅଚେତନେ ସଚେତନ ।
 ଜୀବନବଲ୍ଲଭ ସାଧନଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ପାତା, ଧାତା, ପ୍ରାଣାତ୍ମା,
 ଅରୂପ ନିବାସେ ସ୍ବରୂପ ବିକାଶେ
 ପ୍ରତିରୂପ ଅବିରାମ ।
 ଜତେ ଜୀବନ ମଣ୍ଡନ ଶୋଭନ
 ଚରାଚର ମୂଳାଧାର,
 ପ୍ରଭୋ ଜଗନ୍ନାଥ, ଯୋଡ଼ି କରି ହାତ
 ତବ ପଦେ ନମସ୍କାର ।

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନାଇ

ଦେଖି ନାହିଁ ଶୁଣି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଅଛନ୍ତି କାହିଁ,
 ନୟନେ ଚାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଅଛି ଧାଇଁ ।
 ଶୁଣି ଯେବେ ଏକାନ୍ତରେ ତୁମ୍ଭେ କି ପ୍ରକାର ?
 ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରରେ ଦେଖି ଅନନ୍ତ ଆକାର ।

ଆଉ ନ ଦେଖିବା କଥା, ନ ଶୁଣି ଶ୍ରବଣେ,
 କେବେ ତ ପାରିଲି ନାହିଁ ଧରି ବାକ୍ୟେ ମନେ ।
 କି ସମ୍ଭବ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ନ ପାରିଲି ଜଣି,
 ଜନନ, ଜନନୀ, ବନ୍ଧୁ, ଜଡ଼ କିମ୍ବା ପ୍ରାଣୀ ?

ପଡ଼ି ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ଆସେ କ୍ଳାନ୍ତ,
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଲଭେ ସୁଖ ଶାନ୍ତ ।
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଶୋର ଯେବେ ଥାଏ ଦୂରେ ଦୂରେ,
 ଅସ୍ଥିର ଜୀବନ ଦୃଢ଼ ଆକୁଳେ ଆତ୍ମରେ ।
 ଯେ ଦୃଷ୍ଟି, ଯେ ସ୍ଥାନେ ଥାଅ, କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,
 କାଟିବି ଜୀବନକାଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନାଇ ।

ଦ୍ବିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ

ସୁଗୁ କୁସୁମ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଏ ସଂସାର ମହାରଣ୍ୟେ ନିକୁଞ୍ଜେ ନିଭୂତେ,
 ଫୁଟିଥିଲେ ଦୁଇଗୋଟି ପୁଷ୍ପ ଏକ ବୃନ୍ଦେ ।
 ବିଧି ବିଡ଼ମ୍ବନା କିମ୍ବା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ଫଳେ,
 ଗୋଟିଏ କୁସୁମ ଖସି ପଡ଼ିଗଲା ତଳେ ।
 ରହିଛି ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପ ବିଶିଷ୍ଟ ମଳିନ,
 ହେଉଛି ସେ ଦିନୁ ଦିନୁ ଶୁଷ୍କ ଶୋଭାଦୀନ ।
 ଦୁଇଟି କୁସୁମ ଯେବେ ଝୁଲୁଥିଲେ ଡାଳେ,
 କେତେ ବା ସୌଭାଗ୍ୟ ଥିଲା ତାହାଙ୍କ କପାଳେ ।
 ନ ଥିଲା କଦାଚ ହୃଦେ କାଳିନୀ ବିଷାଦ,
 ସଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ମନ ସର୍ବଦା ଆହ୍ଲାଦ ।
 ଧୀରେ ଧୀରେ ବହେ ଯେବେ ଶୀତଳ ପବନ,
 ଦୋହଲି ଦୋହଲି ନାଚୁଥାନ୍ତି ବେନି ଜନ ।
 ପବନ ପ୍ରତାପ କେତେ ନିଦାସ ଉତ୍ତପ,
 ଜନମାଇ ପାରେ ନାହିଁ ମନରେ ସନ୍ତାପ ।

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସାହା ଦୁହେଁ ହୋଇ ପରତ୍ତରେ,
 ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ଆନନ୍ଦରେ ।
 ପୁଣିତଳ ପ୍ରାତଃକାଳ ମଳୟ ସମୀରେ,
 ଦୁହେଁ ତାଳେ ତାଳେ ନାଚୁଥିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ
 ଅଇଲ ଦୂରନ୍ତ କାଳକାଟି ବୃନ୍ତ ଭେଦି,
 ଗୋଟିଏ କୁସୁମ ତନ୍ତୁ ପକାଇଲ ଛେଦି ।
 ଗୋଟିଏ ପଡ଼ିଲ ତଳେ ଆନଗୋଟି ଡାଳେ,
 କଲେ କି ବିଧାତା ତାଙ୍କ ବିଧାନ କପାଳେ !
 ପୃଥିବୀ ତ ନୁହେଁ ସ୍ୱର୍ଗ, ସୁଖମୟ ସ୍ଥାନ !
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିମିଶ୍ରିତ ବିଧର ବିଧାନ !
 ରହିଲ ଯେ ପୁଷ୍ପଗୋଟି—ଯାବତ ଜୀବନ,
 ଭୂ-ପତିତ ପୁଷ୍ପପାଇଁ କରିବ ରୋଦନ !
 ଯେ କାଳେ ସେ ପୁଷ୍ପ ହେବ ଭୂତଳେ ପତିତ,
 ଦୁଇଟି କୁସୁମ ପୁଣି ହେବେ ସମ୍ମିଳିତ ।

ମେଲୁଣି

(ମଙ୍ଗଳ)

ଦେବ ! ପ୍ରିୟ ! ଯାଅ ଯାଅ ଦେଉଛୁ ମେଲୁଣି ।
 ମନ୍ଦର ସାଧନା ମୋର ଗୃହଠାକୁରାଣୀ ।
 ଅନ୍ତତଃ ଭଙ୍ଗୁର ଦେହ ଅଟେ ଦୁହିଙ୍କର,
 ମାତ୍ର ଦୁହିଙ୍କର ଆତ୍ମା ଅସୟ, ଅମର,
 ଅନ୍ତତଃ ପାର୍ଥିବ ମାୟା କରଇ ମୋଚନ,
 ଶିଥିଲ ହେବାର ନୁହେଁ ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନ ।
 ତେଜସ୍ୱ ପାର୍ଥିବ ଦେହ, ଅଛି ମୁଁ ପୃଥିବୀରେ,
 ସୁନୟି ମିଳନ ହେବ ଚିତ୍ତେ ବା ଅଚିତ୍ତେ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର, ପର ଦୁଇ କାଳେ ଅଛି ବେଳ ଜନେ,
 ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତିରୂପ ସ୍ୱପ୍ନ ନୟନେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ନିତ୍ୟ, ମୁହିଁ ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ଅବିନାଶୀ,
 ଅନନ୍ତ ସ୍ରୋତରେ ଯାଉଅଛୁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ।

ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟରୂପୀ ଆତ୍ମା ମହାନ ମିଳନ,
 କେ ଶୁଦ୍ଧି କେ କରବ ଅଞ୍ଜନୀ ଛେଦନ ?
 କଳ୍ପନା ଅଘଟ କାଳ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
 ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ରରୂପେ ଥିବୁ ଦୁଇଜଣେ ।
 କେବେ ଦୂରେ, କେବେ ପାଶେ, ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ମିଳିତ,
 ବେନ କଷେ ବେନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯଥା ବିଦୁଷ୍ଟିତ ।
 ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ କାଳ ଯାଇଅଛି ବନ୍ଧି,
 କାଳାଘାତ କାଳଯାଏ ଥିବୁ ପୁଣି ରହି ।
 ଆତ୍ମାରେ ଜଡ଼ିତ ଆତ୍ମା, ମନେ କଲ୍ପ ମନ,
 ହୃଦୟେ ହୃଦୟ ମେଳ ଦୁର୍ଲ୍ଲେଖ୍ୟ ବନ୍ଧନ ।
 ବିନଷ୍ଟ ତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯାଇଛ ଆଗରେ,
 ମହାକାଳସ୍ରୋତ ଭେଦି ତମିର ମାର୍ଗରେ ।
 ଯାଉଛି ପଛରେ ପ୍ରିୟ ! କରନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା,
 ସେ ଅମୃତମୟ ଧାମେ ପୁଣି ହେବ ଦେଖା ।
 ବିବା ନିଶି ବ୍ୟାକୁଳତ ହୁଏ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ,
 ତୁମ୍ଭେ କି ରହିଛ ପ୍ରିୟେ, ମତେ ବାଟ ରୁହିଁ ?

କବିର ସାନ୍ତ୍ୱନା

(ଆଶାବର)

ସତ୍ୟକଥା, ଘରେ ମୋର ଧନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ,
 ଆଶାକୁ ମୁଁ ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧକାର ପାଇଁ ।
 ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ନ କରନ୍ତି ସେପରି ସମ୍ମାନ
 କେ କରେ ବିଦ୍ରୁପ କେ ବା କରେ ଅପମାନ ।
 ନ ଥାଉ ମୋହର କିଛି ପାର୍ଥିବ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଦାର୍ଥ ଦେଇଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି ।
 କଳ୍ପନା ରାଜ୍ୟରେ କରେ ଯେବେ ମୁଁ ଭ୍ରମଣ,
 ଅନୁଭବେ ଜଗତର ସବୁ ଭୁଞ୍ଜୟନ ।
 ଯେତେକ ପ୍ରକାର ଅଛି ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ତୁଚ୍ଛ ବସ୍ତୁ ପରି ସବୁ ଯାଏ ମୋତେ ଜଣା ।

ଭାସି ଭାସି ଯାଉଥାଏ ଆନନ୍ଦ-ସ୍ରୋତରେ,
ପାଣିର ସମ୍ପତ୍ତି ଦୃଶ୍ୟ ରୂପେ ନାହିଁ ଥରେ ।
ସେବା କରୁଅଛି ବସି ମୁହଁ ମାତୃସ୍ନା,
ସାନ୍ନ୍ୟା ଲଭଇ ମନେ ପୋଷି ଏହି ଆଶା ।
ନ ହେବ କୃତବ୍ଧ ମୁହଁ ଆହେ ବିଶ୍ୱପତି,
ଦେଇଛ ତ ଯାହା ମୋତେ ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଜନ୍ମି କେ ବା ଛନ୍ତି କୋଟି ଭାତା ମଧ୍ୟେ ଜଣେ,
କେବେହେଲେ କେହି ମୋତେ ପକାଇବେ ମନେ ।
ରଚିତ କବିତାଗୁଡ଼ି କନ୍ୟାସ୍ମରଣିଣୀ,
ଅନୁସରଥାନ୍ତି ପଛେ ଚିତ୍ତବିନୋଦିନୀ ।
ଉତ୍କଳ ଜଗତେ ମୁହଁ ତେଜସ୍ବି ଶାବନ,
କରିବେ ଏ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ି ପିତୃତରପଣ ।

ଗଲ୍

ଛୁଡ଼ିଗଲା ବାଣୀ ତାର,
କେତେ ମନୋହରେ, କେତେ ଆବେଗରେ,
ଦେଉଥିଲା ସେ ଝଙ୍କାର,
ଛୁଡ଼ିଗଲା ବାଣୀ-ତାର । ୧ ।

କୁସୁମ ପଡ଼ିଛି ଝଡ଼ି,
କେଡ଼େ ସୌରଭରେ, କେଡ଼େ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ,
ଝୁଲୁଥିଲା ତାହା କଡ଼ି,
କୁସୁମ ପଡ଼ିଛି ଝଡ଼ି । ୨ ।

ପାହାଚାଳିଛି ତ ରାତି,
ମାଲ ଆକାଶରେ, କେଡ଼େ ବିମଳରେ,
ଲିଭାଇ ରୂପିନୀ ଘାତି,
ପାହାଚାଳିଛି ତ ରାତି । ୩ ।

ମରବ ମୋହନ ବଂଶୀ,
କେମନ୍ତ ସୁସ୍ବନ, ମନ ଉତ୍ତାପନ,
ଶୁଣୁଥିଲି ମୁହଁ ବସି,
ମରବ ମୋହନ ବଂଶୀ । ୪ ।

ଲଭିଗଲା ଘୋଷାବଳୀ,
ପଲାଇ ଅନ୍ଧାରେ ଶ୍ବେଦ ଆଶାରେ
ଥିଲା ଶାବନସଂଳାପ,
ଲଭିଗଲା ଘୋଷାବଳୀ । ୫ ।

ଯାଇଛି ବସନ୍ତ ବାୟୁ,
ଶୀତଳ ହିଲୋଳ ଶାବନ ଶୀତଳ
କରିବ କି ଆସି ଆଉ ?
ଯାଇଛି ବସନ୍ତ ବାୟୁ । ୬ ।

କ୍ଳିଷ୍ଟପେଟ

ଆଫେରିକା ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତେ ବିଖ୍ୟାତ ନଗର,
ଲୋହିତସାଗର କୂଳେ ବିରାଜେ ମିଶର ।
ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଜ୍ଞାନଗୌରବରେ
ସମସ୍ତ ଜଗତେ ଖ୍ୟାତ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ମାଲାର ସଲଳ ମାଳ* ବସେ ପ୍ରବାହେ,
ଦିଏ ତାଳ ଦେଶେ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଅମିତ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳକ୍ଷେପ ବିଖ୍ୟାତ ସାହାରା,
ତହିଁ ପୂର୍ବ-ପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରବାହିତ ମାଲଧାର ।
ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଚନ୍ଦ୍ରାଗର୍ବେ ଅଛି କିବା ଉଦ୍ଭା !
ମାଲକାନ୍ତ ମୁକୁଟ କି ଶିରେ ପାଏ ଶୋଭା !
ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଲାଲ ଆଫେରିକା ଖଣ୍ଡେ,
ଅଗ୍ନିକ୍ଷେପ ଶସ୍ୟକ୍ଷେପ ଶୋଭେ ବେନି ଖଣ୍ଡେ ।

ଏକ ପାଶେ ଲତା ଦୃଷ୍ଟ ସମ୍ପତ୍ତି ମହାନ,
ଅନ୍ୟ ପାଶେ ଶୁଷ୍କ-ତପ୍ତ-ପ୍ରକୃତ ଝୁଲାନ ।
ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଲୀଳା ଦେଖ ନିଦର୍ଶନ,
ସାହାରା ମିଶର ଏକ ଶିଳ୍ପର ସୃଜନ ।
ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଭୋପ ବାସନ୍ତ ଉତ୍ତରେ,
ଅବତାର ଲୀଳାଭୂମି ପ୍ରାଚୀ ବସନ୍ତରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଭୋପ ପଦତଳେ ଦୁଃଖିନୀ ଆତ୍ମିକା,
ହୃଦୟେ ବହୁଛି ମରୁଭୂମି ବାସ୍ତବିକା ।
ଜ୍ଞାନଗୋରବରେ ନ୍ୟୁନ ପଡ଼ୁଛି ପଦରେ,
ଶୃଙ୍ଗନଳେ ଦର୍ପିତୁରା ମରୁହୃଦୟରେ ।
ଦୁଃଖିନୀ କଷ୍ଟରେ ଦୟାମୟ ଭଗବାନ,
ସାନ୍ତନା ସକାଶେ କଲେ ମିଶରକୁ ଦାନ ।
ଅପୂର୍ବ ମିଶର ସୃଷ୍ଟି ନୟନରଞ୍ଜନ,
ସାଗୁର୍ଯ୍ୟ, ମହିମା ଖ୍ୟାତ ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
ଟଲେମି ଅକ୍ଷୟ ଜ୍ୟୋତି ପିରମିଡ଼ ପ୍ରମୁ
ଆକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ, ଦୁଇ ଆତ୍ମିକା ଗୋରବ ।
ଆତ୍ମଜାତେୟ, ଆଧିପତେୟ, ଗୋର୍ଯ୍ୟେୟ, ବର୍ଯ୍ୟେୟ,
ମିଶର-ଅଧିପ ଖ୍ୟାତ ଜଗତ-ମଣ୍ଡଳେ ।
ଅତ୍ୟାଶୁର୍ଯ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତ କାଳଚକ୍ରନେମି,
ମିଶରର ଅଧିପତି ଅଯୋଗ୍ୟ ଟଲେମି ।
କାହିଁ ରାଜଦଣ୍ଡ, ଛତ୍ର, କାହିଁ ଖଜୁର କରେ ?
ଖଜୁରଧାରୀ ବର୍ଣ୍ଣଧାରୀ ପ୍ରମୋଦ ବନରେ । (୧)
ନିଷ୍ଠୁରସ୍ବଭାବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ରାଜାର ନନ୍ଦନା,
ଚଳାସିନୀ, ରାଜ୍ୟପ୍ରିୟା, ପତିବିରାଜିନୀ । (୨)
ଟଲେମିଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭ୍ୟୁତ କରି ପ୍ରଜାଗଣ,
ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ହସ୍ତେ କଲେ ରାଜ୍ୟ ସମର୍ପଣ ।

ଟଲେମି ରୋମର ସୈନ୍ୟବଳେ ଘୋର ରଣେ, (୩)
ରାଜ୍ୟଲୋଭେ ବଧ କଲେ କନ୍ୟାକୁ ଜୀବନେ ।
ବସିଥିଲା ସିଂହାସନେ ପତିହନ୍ତା ନାରୀ,
ଏବେ ରାଜ୍ୟେ ଅଧାରୁ କନ୍ୟାହତ୍ୟାକାରୀ ।
ଦଟିଲା ଟଲେମି ରାଜ୍ୟେ,—ଦଟେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ,
ଗଲେ ଲୋକାନ୍ତରେ କନ୍ୟାହସ୍ତେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ।
ଯେ ଅଭିଭାବକ ଥିଲା ମନ୍ତ୍ରୀ ନୟନବକ,
ଆମିଷ ଭଣ୍ଡାରେ ଯଥା ମାର୍ଜାର ରକ୍ଷକ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜ୍ୟେଶ୍ବର କଲ ଆଦୃତ ସଲ୍ୟା,
ହେଲେ ତେଣୁ କଳ୍ପପେଟା ଅରଣ୍ୟବାସିନୀ । (୪)
ରୋମର ସହାୟେ ପିତୃଦେବ ନିଦର୍ଶନେ
ବସିଲେ ରାଜାର ପୁତ୍ରୀ ରାଜସିଂହାସନେ ।
ପଳାଇଲା ଦୁରାଶ୍ରୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ନୟନବକ,
ପାପାର୍ଜିତ ଧନ ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜେ କେଉଁ ଲୋକ ?
ରାଜ୍ୟେଶ୍ବର କଳ୍ପପେଟା ଟଲେମି-ନନ୍ଦନା,
ଲଳନା-ଲଳମୟୁତା, ବିଶ୍ବମୋହିନୀ;
ଯୁବତୀ, ଲବଣ୍ୟମୟୀ, ରାଜରାଜେଶ୍ବରୀ,
ସର୍ବାନର୍ଥମୁକୀଭୂତା ମହାଭୟଙ୍କରୀ ।
ଗୌର୍ଯ୍ୟେୟ, ବର୍ଯ୍ୟେୟ ଖ୍ୟାତ ରୋମ ଅବସାମଣ୍ଡଳେ,
ଛୁରଖାର ଭୟସାର ନାରୀରୂପାନଳେ ।
ଇତିହାସ ଗାଏ ଯେଉଁ ବୀରଙ୍କ ମହିମା,
ରମଣୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ନଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ଗର୍ବମା ।
ରୂପାନଳେ ଭୟସାର ଟାକୁ ଇନ ବଣ,
ସର୍ବଗତେ ଧୂସପାତ୍ର ରବଣ ରାକ୍ଷସ ।
ସୁନ ଉପସୁନ କଥା ପୁରୁଣେ କଥାଟ,
ହେଉଛି ଜଗତେ ପ୍ରତିଦିନ ଅଭିମାନ ।

(୧) ମିଶର (Egypt) ର ଶେଷ ଅଧିପତି ଟଲେମି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ମନଯୋଗ ନ କରି ବର୍ଣ୍ଣାବାଦନ ପୂର୍ବକ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରିବାରେ ନିପୁଣ ହେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ।

(୨) ଟଲେମିଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ନିତାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟା ଓ ପତିବିରାଜିନୀ ଥିଲେ ।

(୩) ରୋମୀୟ ସୈନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ କନ୍ୟାକୁ ବଧ କରି ସିଂହାସନ ଆସିବାପାଇଁ କହିଥିଲେ ।

(୪) ଟଲେମିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ କନ୍ୟା କଳ୍ପପେଟା ଯୁବତୀ, ମତ୍ର—ଜଣେ ନୟନବକ ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଅଭିଭାବକ ନିପୁଣ କରାଥିଲେ ।

ରାଜକନ୍ୟା କୁଣ୍ଡପେଟୁ । କରୁପ ସୁଦର୍ଶ ?
 ଉତ୍ତର — “ବିଶାଳ ଗୋପ ଦେଲୁ ଧୂସ କରି ।”
 ଇତିହାସ ଗାଏ ଯେଉଁ ବରଜ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
 ହେଲେ ଶେଷେ ନାଶ-ରୂପାନଳରେ ପଡ଼ିବ ।
 ବିଶ୍ୱାସ ଯୁଗଳ ବାର ଏଣୁନ ସିନାର,
 ବାରୁ ମହମା ବ୍ୟାପ୍ତ ସମସ୍ତ ସଂସାର ।
 ରଣକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ମହମା ଅଭୁତ,
 ସ ମାନ୍ୟ ପଡ଼ିବ ସମ ହେଲେ ଉପାଦୁତ ।
 ରଣକ୍ଷେତ୍ର କମାଣ୍ଡର ଆଗ୍ନେୟ ଗୋଳକ
 ତୁଳ ମଣି ଶିର ଶ୍ରେୟ ଉଷ ସେ ଯୁବକ ।
 ରମଣୀ-ଅପାଙ୍ଗଲୀଳା-ବିଲେଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ
 ତୁଳ ତୁଳ ପରି ଉଡ଼ିଗଲେ ମହାବୀର ।
 ବିନାଶର ହେତୁଭୂତ ରମଣୀ ଲବଣ୍ୟ,
 ଦୟାମୟ ବିଧି, କଲ କପାଳ ଯୁଜନ ?
 ଯେଉଁ ଘରଣିଶା ପୃଥ୍ୱୀ-ଅନ୍ଧକାର ହରେ,
 ଲେଲୁପ ନିବେଦ୍ୟ ଶାଟବଣ ଦଗ୍ଧ କରେ ।

ମୃତ ଶିଶୁପୁତ୍ର ମନୋମୋହନ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଆସିଥିଲୁ ଦେବଦୂତ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ,
 ପଳାଇଲୁ ଗୁଡ଼ ପୃଥ୍ବୀର ଗନ୍ଧ ପାଇ ।
 ଅନ୍ଧାର ମାଣିକ ଆରେ ନୟନର ଜ୍ୟୋତି !
 ଜନନୀର ସାର ଧନ ହୃଦୟ ସମ୍ପତ୍ତି !
 କେତେ ଆଶା କରିଥିଲି ଆରେ ବାପଧନ,
 ହୁଅନ୍ତୁ ସ୍ଥବର କାଳେ ଶେଷାବଳମ୍ବନ ।
 ପୃଷ୍ଠିଥିଲୁ ହୃଦୟରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁମନ,
 ଅକାଳରେ କାଳକାଟ କରିଛି ଦଂଶନ ।
 ଅନ୍ଧର ଲଞ୍ଜିତ ମୋର ଜୀବନସଙ୍ଗୀନ,
 ଜୀବନଟା ସାରା ଯିବ ତୋର ନାମ ଶ୍ରୀ ।

ଚବିଶ ବରଷ କାଳ ଅଛି ବନ୍ଧି ଯାଇ,
 ନିରନ୍ତରେ କାନ୍ଦୁଥିବି ତୋର ନାମ ଗାଇ ।
 ଆଶା ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଯଦ୍ୱା ସଂସାର ବନ୍ଧନ,
 ଦେନି ଯାଇଛି ତ ସବୁ ରେ ମନୋମୋହନ !
 ଯାଇଥିଲେ ବାପ ଆରେ, ତେଜ ମୁଁ ଜୀବନ,
 କରନ୍ତୁ ପବିତ୍ରସ୍ତବ ମୋ ନାମେ ତର୍ପଣ ।
 ଚାଲିଗଲୁ ବାପଧନ, ମୋ-ହୃଦୟ ଇନ୍ଦ୍ର,
 ଶୁଣି ତ ଯାଇଛି ମୋ ଦେହ ରକ୍ତବନ୍ଧୁ ।
 ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଥିଲୁ ମୋର ପିଣ୍ଡ ଅଧିକାରୀ,
 ଆଶା ଥିଲୁ ତୋ ହୃଦୟ ତର୍ପଣର ବାରି ।
 ନାହାନ୍ତି ତୋ ସଖା ସାଧୁ ମାତା ଧରତଳେ,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି କି ରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ତାଙ୍କ କୋଳେ ?
 ବିକଳରେ ତୋହ ପାଇଁ ରେ ମନୋମୋହନ,
 ପ୍ରାର୍ଥନା ହୋଇଯାଇଥିଲା ତାଙ୍କ ମନ ।
 କଷ୍ଟ ପାଇ ଦେବେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଥିଲେ କୋଳେ,
 ଉପାଳ ତାହାଙ୍କୁ ଚାଲିଗଲୁ ନେତ୍ରଜଳେ ।
 ଚପସ୍ୟା ତ କରି ନାହିଁ ପାଇବାକୁ ତୋତେ,
 ପୁନଃବାର ଭେଟିବି କି ନିତ୍ୟଧାମେ ସତେ ?
 କେତେ ପ୍ରେମେ ଡାକୁଥିଲି, ରେ ମନୋମୋହନ !
 ଥିଲୁ ରେ ଲବଣ୍ୟନୟ ହୃଦୟରଞ୍ଜନ !
 ବାପଧନ ତୁହି ଯେବେ ଥାନ୍ତି ମୋର ପାଶେ,
 ସ୍ଥବର ବୟସେ ମୁଁ କି ମରନ୍ତି ହତାଶେ !
 ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଶୀତ ହସ୍ତ ଶରୀର ଦୁବଳ,
 କାହାକୁ କହିବି ବାପ ଜୀବନ ସମ୍ବଳ ?
 ଅନାୟାସେ ପଡ଼ିଥିଲେ ମୁଁ ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ,
 ସାନ୍ନ୍ୟାସ ଦିଅନ୍ତୁ ବାପ ବସି ମୋହତାରେ !
 ଚାଲିଲେ ମୋହ ଦେହେ ହସ୍ତ ବାରବାର
 ଶରୀରରେ ହୋଇଥାନ୍ତା ଅମିୟ ସଞ୍ଚାର ।
 ଆତ୍ମାରୂପେ ଜାତ ହୋଇଥିଲୁ ରେ ନନ୍ଦନ !
 ଚାଲି ଯାଇଛି ତ କରି ଆତ୍ମାକୁ ଛେଦନ ।
 ସ୍ଥବର ଶରୀର ଭୂଞ୍ଜି ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ପର କି ପାରିବି ବୁଝି ପରର ବେଦନା ?

ନିଦାନେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଲୋକେ ସମୟକୁ କଳି
 ଦିଅନ୍ତି ନିଷ୍ଠୁର ଭାବେ ପଦେ ହୃଦ ଦଳି ।
 କି ତପସ୍ୟା କରିଅଛି, କେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଫଳେ
 ଚରଦିନ ବାପ ଭୁଲି ରହିଥିବୁ କୋଳେ ?
 ଛୁଡ଼ି ଯାଇଛି ତ ମୋର ହୃଦୟର ଗନ୍ଧି,
 ଆସନ୍ତୁ ଦେଉନ୍ତୁ କଷ୍ଟ ମୋତେ ପରିପତ୍ନୀ ।
 ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ନିର୍ଜନରେ,
 ସେବା କରୁଥାନ୍ତୁ ବସି ମୋ ଶଯ୍ୟାପାଶରେ ।
 ଯାଇଛି ସବୁ ମୋର ଜୀବନସମ୍ପଦ,
 ଝୁରୁଥିବି, ଝୁରୁଥିବି ନୟନରୁ ଜଳ ।
 ଆସିଥିଲୁ ପୁର ମୋର ଅତିଥି ବେଶରେ,
 ଯାଇଛି ତ ଚାଲି ଜଗନ୍ନାଥା ଆହ୍ୱାନରେ ।
 ବ୍ୟାଧିକାଳ ଗନ୍ତାଘରେ କିବା ରହୁ ନାହିଁ,
 ମୋ ସ୍ତବ୍ଧ ରହୁଛି ନେଲେ ଛଡ଼ାଇ କିପାଇଁ ?
 ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଥିଲା କି ଆକାଶେ,
 ମୋ ଜୀବନତାରା ଘେନି ଗଲେ ସେ ସକାଶେ ?
 ଅବା କେଉଁ ଦେଶେ ଥିଲା ଅଭାବ ସୁମନ,
 ଘେନିଗଲେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ମୋ ମନୋମୋହନ !
 ଯାଆ ବାପା, ରହ ଯାଇ ସୁଖେ ମାତା ପାଶେ,
 ପଡ଼ିଥାଏ ପଛେ ମୁହଁ ପୃଥିବୀରେ ନିରାଶେ ।
 ଏବେ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ବହୁ ସର୍ବ ଅସକାର,
 ଯିବି ମୋ ଜୀବନ ଚାଲି କରି ହାତୀନାର ।
 ଶୂନ୍ୟମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହରୁ ହୃଦୟ ।
 ଶୂନ୍ୟମୟ ! ଶୂନ୍ୟମୟ ! ସବୁ ଶୂନ୍ୟମୟ ।

ଅବସାଦ

(ରାଗ—ବଜ୍ରାଶାଂ)

ନ ଲେଖେ ତାହାକୁ ପୁଣି ଦେଖିବାକୁ
 ସେ କି ଥିବ ଚରଦିନ ?
 ଦେଖୁଛି ନିତାନ୍ତ ସକଳ ପଦାର୍ଥ
 ହେଉଛନ୍ତି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।

ଜନ୍ମିଲେ ମରଣ ବଧୂର ବିଧାନ
 କାହାକୁ ନ ଅଛି ଜଣା ?
 ଯାଇଛି ଯା ଗୁଡ଼ି ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼ି
 ବୃଥା କିପାଇଁ ଶୋଚନା ?

କେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ନ ମାନି ବାରଣ
 ମନେ ପଡ଼େ ନିରନ୍ତରେ ?
 ଚୁମ୍ବକ ଶଳାକା ଭାବୁ ଦିଗକୁ
 ଧାଏଁ ପ୍ରକୃତ ବଶରେ ।

ଦେଲେ ମୁଁ ଜୀବନ ଆଉ ସେହି ଧନ
 କେବେ ବାହୁଡ଼ିବି ନାହିଁ,
 ଏହା ଜାଣି ଶୁଣି ଅଜ୍ଞାନରେ ପୁଣି
 ଶୋକ କରିବି କିପାଇଁ ?

ମୋହଠାରୁ ତାର ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ
 ଦୂର ଅଛି ବ୍ୟବଧାନ;
 ସେ କି ଜାଣୁଅଛି ? ନ ପାରି ମୁହୁଛି
 ବସି କରୁଅଛି ଧ୍ୟାନ ।

କି ହେବ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଶୁଣାନ ଚିତାରେ
 ଆକାଶେ ଯାଇଛି ଉଡ଼ି,
 ପ୍ରକୃତର ଲୀଳା କରି ଅବହେଳା
 ଆସିବ କି ସେ ବାହୁଡ଼ି ?

କ୍ଷଣକ ଭଙ୍ଗୁର ପ୍ରଣୟ-ଅଙ୍କୁର
 ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ତଳେ ପଡ଼ି,
 କାହାର ବଳରେ ଆଉ ସେ ମୂଳରେ
 ହୋଇ କି ପାରିବ ଯୋଡ଼ି ?

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ତୃଷା ପ୍ରଣୟ-ପିପାସା
 ଚୂଡ଼ି ହୋଇଅଛି କାହିଁ ?
 ସଫଳ କାମନା ସବୁ ବାସନା
 ଜଗତେ ମିଳଇ ନାହିଁ ।

ଜାଣିଲି ଜଗତ ମାନବ ସମସ୍ତ
ମୋହ-ମଦିରରେ ମଉ,
ସେ ନ ଚାହେଁ ଥରେ ତାକୁ ତ ପ୍ରେମରେ
ଭାଳୁ ଥାଆନ୍ତି ସନ୍ତତ ।

ପବନ ଶ୍ରବରେ ଆଗଣା ମନରେ
ବସି ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣାୟାମେ,
ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ ଥରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଶରେ
ଭେଟିବ ଅନନ୍ତ ଧାମେ ।

ସ୍ମୃତିର ଛାୟା

(ରାଗ—ଆଶାବନ୍ଧ)

ଦିବା ନିଶି ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା ସକଳ ସମୟେ—
ସେହି ସ୍ମୃତି ଛାୟା ଅଛି ଚିପିତ ହୃଦୟେ ସେ ।
ନିରେଖି ନିରେଖି ମୂର୍ତ୍ତି ମାନସନୟନେ,
ପ୍ରବୋଧ ସାନ୍ନ୍ୟାସ କେତେ ଲାଭ କରେ ମନେ ସେ ।
କେତେ ଥର ଭାବେ ମନେ ମଣ୍ଡଳିକା ଆଶା,
ବଢ଼ାଇବ ସିନା ବଳବତ୍ତର ପିପାସା ସେ ।
ବସୁନ୍ଧର ଆବରଣ ଢାଳିଲେ ଯତନେ,
ଛୁନି ଭିନ୍ନ ହୋଇ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼େ ମ ନ ସେ ।
ଛୁର ଜଳେ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ଥାଏ ସମ୍ବୃନ୍ନ,
ଲହରୀ ଆତାତେ ହୁଏ ଯଥା ସେ ଚଞ୍ଚଳ ସେ ।
ଭୁଲିବା ସକାଶେ ଯଦ୍ ସାଧନ କେବଳ,
ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ସବୁ ଯଦ୍ ହୋଇଛି ବିଫଳ ସେ ।
ଛୁନି ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ମୋ ହୃଦୟ,
ତଥାପି ଦେଖୁଛି ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଛାୟାମୟ ସେ ।

ହତାଶ ପାନ୍ଥ ଓ ରକ୍ଷିପୁଣୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

କିଏ ତୁ ମା ! ତୋହ ଘର ବୋଲି କେଉଁ ଦେଶେ ?
ମୋ ପାଶେ କିପାଇଁ ଆସିଅଛୁ ଦେଶନବଶେ ?
ହାତ ଧୋଇ ବସିଥିଲି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି,
ଶୁଭଯାତ୍ରା ଅନୁକୂଳେ ପାନ୍ଥ ବେଶଧାରୀ ।
ଏଡ଼େ ପୃଥ୍ବୀଟାରେ ସ୍ଥାନ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି,
ଏପରି ତ ଲୋକ ଛନ୍ଦ୍ର ଦେଉଥିଲେ ପେଲି ।
ବ୍ୟାଧିର ଜଞ୍ଜାଳେ ପ୍ରାଣେ ଆଶା ଥିଲା ନାହିଁ,
ସଜ ହେଉଥିଲା ନିଜ ଧାମେ ଯିବାପାଇଁ ।
କି ମୃତୁର୍ବେ ଅଇଲୁ ମା ରକ୍ଷିର ନନ୍ଦନ !
ତୁ କି ରେ ପଡ଼ିଛୁ ମନ୍ତ୍ର ମୃତ-ସଞ୍ଜୀବନୀ ?
ତୋହ କର ପରଶରେ ଦେହୁଁ ବ୍ୟାଧିଗଣେ,
ଛୁଡ଼ି ପଳାଇଲେ ରହି ନ ପାରିଲେ କ୍ଷଣେ ।
କିବା ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଛି ତୋର ବୋଲି ମା ମା ଶ୍ରୀ ।
କିପାଇଁ ପଛରୁ ମୋତେ ଟେକି ତୁ ଟାଣି ?

ଦୟାବତୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

ନ ବୋଲି ନ ବୋଲି, ଥିଲା ନାହିଁ ତା କରୁଣା,
ଦିନେ ମୁଁ ତ ଦେଖି ନାହିଁ ସ୍ୱେଦ, ପ୍ରୀତି ଉଷା ।
କଞ୍ଚକରୁ ରକ୍ଷାପାଇଁ ମୋର ପଦତଳ,
ସହଜେ ବିସ୍ତାର କରି ଦିଏ ବସସ୍ଥଳ ।
କୁଶଳେ ରଖିବାପାଇଁ ମୋ ଶରୀର ମନ,
ଏକାବେଳେ ଥିଲା କରି ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ ।
ଥିଲା ନାହିଁ ତାର ଲୋକଦେଖାଣି ପ୍ରକୃତ,
ଆତ୍ମସୁଖେ ଥିଲା ନାହିଁ ତାହାର ପ୍ରକୃତି ।

ଜଣା ଥିଲ ନାହିଁ ତାକୁ ମାତ୍ର ସାର ମର୍ମ,
ମୋ କୁଣ୍ଡଳେ ପ୍ରାଣ ଦେବା ମଣିଥିଲ ଧର୍ମ ।
କଣଥିଲ ସେବା ବ୍ରତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ,
ସରଳତା ପରିସରା ହୃଦୟଭୂଷଣ ।
ତେବେ କିପାଁ ଗଲ ଦେଇ ଦୁଃଖରେ ଭସାଇ ?
ବିଧିର ବିଧାନ ଯାହା କେ ପାରେ ଖଣ୍ଡାଇ ?

ଗୁଲିଗଲୁ

ସତେ ସତେ ଯାଇଛି କି ଗୁଲି
ହୃଦୟ ଭଣ୍ଡାର କରି ଖାଲି ?
ତାହାର ମୁଁ କଲି କେଉଁ ଦୋଷ ?
ବୋଲି ବୋଲି କିପାଁ ଏତେ ରୋଷ ?
ତା ପାଶେ ତ ଥାଇ ନିତି ନିତି
ମୁଁ କି ଗାଇ ନାହିଁ ପ୍ରେମଗୀତ ?
ବୋଲି ବୋଲି ବେନି ଯେ ହୃଦୟ
କରି କି ନ ଥିଲୁ ବିନିମୟ ?
କଥା କି ନ ବୋଲୁ ପାଶେ ବସି ?
ନ ଯାଏଁ କି ପାଶେ ହସି ହସି ?
କିପାଁ ତାର ଏଡ଼େ ମନ ଉଣା ?
କିପାଁ ତାର ଏଡ଼େ ଅକରୁଣା ?
ମୁଁ କି ତାକୁ ବନ୍ଧି କଟୁ କଥା
ହୃଦୟେ କି ଦେଇଅଛି ବ୍ୟଥା ?
ମଣି କି ନ ଥିଲି ତାକୁ ଧନ
କରି ସଦା ଆତ୍ମବିକଳନ ?
ମୁଁ କି ଯାଇଥିଲି ତାକୁ ଆଶି ?
ବଳେ ଅସିଥିଲି ତାକୁ ରାଶି ।
ତାହାର ସମସ୍ତ ରୂପରାଶି
ସମେ ସବୁ ହେନି ଗଲ ଗସି ।
ନ କହି କି ଦୂରେ ଗୁଲି ଯାଇ
ତାକୁ କି ରେ ଥିଲି ମୁଁ କଲାଇ ?

ନାହିଁ ନାହିଁ ଥିଲ ଦୟାବଳୀ,
ଛୁପୁ ପରି ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ସଜ୍ଜା ।
ମୋ ପାଶରେ ଥାଏ ମୁଖ ଚାହିଁ,
ଡାକିବା ମାତ୍ରକେ ଆସେ ଧାଇଁ ।
ନ ପାରେ ସେ ମୋର କଷ୍ଟ ଦେଖି,
ଆଜି କିପାଁ ଗଲ ସେ ଉପେକ୍ଷି ?
ଭକ୍ତିରେ ସେ ନେଇ ପଦଧୂଳି,
ଦେହେ ହେଉଥିଲି ସୁଖେ ବୋଲି ।
ମୋ ନେତ୍ରରେ ଦେଖେ ଯେବେ ଜଳ,
ନୟନ ତା କରେ ଛଳ ଛଳ ।
ନିରତେ ସେ କରୁଥିଲି ଧ୍ୟାନ,
ଏବେ ହେଲି ପାଷାଣୀ ସମାନ ।
କେବେ କରି ନାହିଁ ଅବହେଳା,
ବୁଝାଇଣ ଗଲ ମୋର ଭେଳା ।
କହି ବୋଲି ଅଛି ଗୁଲି ଯାଇ,
କିପରି ଆଶିବ ବାହୁଡ଼ାଇ ?
ଯାଇ ସେ ରହିଛି ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଯିବି ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ।

କପୋତ ସଙ୍ଗୀତ

(ରାଗ—କଳହଂସ କେଦାର)

ମାତ୍ର ନିର୍ମାଳ ଏକ ବୃକ୍ଷ-ହୋଟରେ
କପୋତ ଦମ୍ପତି ସେ ଥାନ୍ତି ସୁଖରେ,
ଏମନ୍ତେ କଟିଗଲ ବହୁତ କାଳ
ନ ଥିଲି ସୁଲେରେ କିଛି ଜଞ୍ଜାଳ । ୧ ।
କପୋତ ଉଡ଼ିଯାଏ ଶାନ୍ତ ସକାଶେ
କପୋତା ଜଣି ବସିଥାଏ ଆବାସେ
ଶାବକ ଦୁଇଗୋଟି ଜନମା ସଙ୍ଗେ
କରନ୍ତି ସୀତା ମାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରଙ୍ଗେ । ୨ ।

ମାଲ ଆକାଶେ ଦୂରଦେଶରୁ ଉଡ଼ି
ଖାଦ୍ୟ ଦେନ କପୋତ ଆସେ ବାହୁଡ଼ି,
କପୋତ ପରିବାର ହୋଇ ଉଲ୍ଲାସ
ସନ୍ଦେ କରନ୍ତି ସୁଖେ ସେ ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରାସ । ୩ ।
ଦୁଃଖ ସୁଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର
ଚରକାଳ ସମାନ ଗଲ କାହାର ?
କାଳ ଭୁଲି କାହୁଁ ଆସି ସେ ସ୍ଥାନ,
ସଂହାର କଲ ସେହି କପୋତ ପ୍ରାଣ । ୪ ।
ବୁଦ୍ଧ କପୋତ ତହିଁ ବିକଳ ମନେ
ପାଳେ ଶାବକ ବେନ ପ୍ରାଣେ ଯତନେ,
ଥୋକେ ଦିନାନ୍ତ ବେନ ଶାବକ ବଢ଼ି
ନ ରଖି ମାୟା ଗଲେ ଦୂରକୁ ଉଡ଼ି । ୫ ।
ଥାଏ କପୋତ ଏକା ପଡ଼ି ମାଡ଼ରେ
ବିକଳେ କାଟେ ଦିନ ଶୂନ୍ୟ ମନରେ,
କାହାକୁ ଭାବୁଥାଏ ଜାଣେ ତା ମନ
ନିରତେ ଭାବେ ବସି କରେ ହୃଦୟ । ୬ ।
ରୁଡ଼ି ପୁଡ଼ିଲ ସେହି ହୋଇ ଦୁଃଖିତ
ଏହାକୁ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ବୋଲି ସଂଗୀତ,
ନିରାଶ୍ରୟେ ପାଇ ମନରେ ବ୍ୟଥା
ଜଣାଏ ପ୍ରଭାତରେ ମନର କଥା । ୭ ।
ନାହିଁ ସଂଗୀତ ଆଦି ନାହିଁ ତା ଅନ୍ତ
ଗାଇବ ବସି ସେ ଜୀବନ ଯାବନ୍ତ,
କି ସୁଖ ପାଏ ସେହି ସଂଗୀତ ଗାନେ
ତା ବିନା ମନକଥା ଆଉ କେ ଜାଣେ ? ୮ ।
ଏ ତ ସଙ୍ଗୀତ ନୁହେଁ, ତା ମର୍ମବ୍ୟଥା
ପ୍ରକାଶ କରୁଥାଏ ମନର କଥା,
ଅଥବା ମଣ୍ଡଳିକା ପ୍ରତି ସେ ଯାଏ,
ଜୀବନ ପିପାସା କି ମେଣ୍ଟିବା ପାଏ । ୯ ।
ହୃଦୟ କରୁଅଛି ପ୍ରାଣେ ସମ୍ବଳ
ତାଳିବ ନିତ୍ୟ ବସି ନୟନଜଳ,
ବଳପ୍ରଭୁ ଯେବେ ମର୍ମ-ବେଦନା
ସଙ୍ଗୀତ କର କି ସେ ପାଏ ସାନ୍ତ୍ୱନା । ୧୦ ।

ଗାଇବ ଗୀତ ଯେତେ ବସି ସେ ଗାଉ
ନିବାରଣ କେ କପା କରିବ ଆଉ,
ପବନେ ମିଶିଯାଉ ତା ଗୀତସ୍ୱର
ନାହିଁ ତ ସତ ବୁଦ୍ଧି କିଛି ମାତର । ୧୧ ।
ଦେଖୁଛି ଯେ ପ୍ରକାର କପୋତ ଶୁଦ୍ଧ
ଗାଇବ ବସି ତେଜ ମନରୁ ଶୁଦ୍ଧ,
ଗୀତ ଗାଇ ସେ ଯେତେ ପାଏ ସାନ୍ତ୍ୱନା
କେ ଲୋକ କପା ତାକୁ କଟେ ମନା ? ୧୨ ।
ନାହିଁ ରାଗ ରାଗିଣୀ ନାହିଁ ତା ତାନ
କପା ବୋଲିବେ ଲୋକ ଏହାକୁ ଗାନ ?
ଚିତ୍କାର କରେ ନିତ୍ୟ ଏକସ୍ୱରରେ
ଜଣାଏ ମନୋଭାବ ପ୍ରଭୁ ପାଶରେ । ୧୩ ।
ବସନ୍ତ ସମୀରଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନିଶିରେ
ପ୍ରାବୃତ୍ତ ଦନାଗମେ ଗୀତ ଶିଶିରେ,
ନାହିଁ ତା କାଳାକାଳ କିଛି ହିଁ ଜ୍ଞାନ
ଦିବା ରଜନୀ ବସି କରୁଛି ଗାନ । ୧୪ ।
କି ଅବା ଆଶା ସେହି ପୋଷିଛି ମନେ
କେବେ ବା ଅସି କେହି ଦୟାଳୁ ଜନେ,
ଦେଖାଇବେ ତା ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି
ଏଥିପାଇଁ କି କରେ ସବଦା ସୁତି ? ୧୫ ।

ପ୍ରଣତା ବଧୂ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଉଠ ରେ ଉଠ ରେ ମୋର ଆନନ୍ଦପୁରୁଷ !
ତୁ କି ରେ ନୟନ ବନ ପାରିନା କଲ ?
କାହାର ନୟନ ତୁ ରେ କୁଞ୍ଚିତକୁନ୍ତଳା ?
ଶୂନ୍ୟମୟ ଗୃହେ ମୋର ଶୋଭନା କମଳା ?
ଅନ୍ଧକାର ଗୃହେ ମୋର ମାର୍ଗିକ ଘେନି ରେ,
ଆମୋହିତ କରୁ ପାରିନାତ ସୌରଭରେ ।

ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଆସ ରେ ଆନନ୍ଦମୟୀ ! ଆସ ରେ କଲ୍ୟାଣୀ !
ମୂର୍ତ୍ତିମୟୀ ଦୟା, ମାୟା ଆଶୀର୍ବାଦ ବାଣୀ ।
ଭକ୍ତିରେ ନେଉଛୁ ପୋଛି ମୋର ପଦଧୂଳି,
କଲ୍ୟାଣର କଣା ପରି ହେଉଛୁ ତୁ ବୋଲ ।
କାହୁଁ ତୁ ଶୈଳୁ ଗୁରୁଭକ୍ତି ରେ କଲ୍ୟାଣୀ ?
ଅନ୍ୟ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୋଇ ରହ ରେ ମୋ ରାଣୀ !
ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ବସେ, ହେବୁ ସାଧୁ ସଖୀ,
ଗାର୍ଗୀ ଅନସୂୟା ପରି ହେବୁ ପୁଣ୍ୟବତୀ,
ସାବିତ୍ରୀ ସମାନେ ହେବୁ ପତିପତ୍ନୀ,
ମେଥୁଳୀ ସମାନେ ହେବୁ ରମଣୀଭୂଷଣ ।
ଭକ୍ତି ଦୟା ପ୍ରୀତି ହେଉ ତୋ ଅଙ୍ଗଭୂଷଣ,
ଅକାତରେ ପରିଜନ କରିବୁ ପାଳନ,
ମଣିବୁ ତୁ ପିତା ପୁତ୍ର ପରି ସର୍ବ ଲୋକେ,
ବିଦ୍ରୁର କରୁଣାଧାର ପଡ଼ୁ ତୋ ମସ୍ତକେ ।
ସଦ୍ୟ ମୃଗମୟ ପରି ବିକାଶୁ ତୋ ଯଶ,
କଳଙ୍କ କାଳିମା ତୋତେ ନ କରୁ ପରଶ ।
ତୋହ ଯୋଗେ ହେଉ ବସେ, ମୋ କୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ପୁଅ ! ତୋତେ କରିବି ସମ୍ବଳ ।
ମଣ୍ଡିତା ହେବୁ ରେ ମାତା ଧର୍ମ-ଅଳଙ୍କାରେ,
ମନ ଦେବୁ ଜ୍ଞତି ବନ୍ଧୁ ଅତିଥି ସେବାରେ ।
ଧନେ ପୁଷ୍ପେ, ଦୁଧେ ଭାତେ, ଦେହର କୁଶଳେ
କର ବାସ ରଖି ଚିତ୍ତ ପ୍ରଭୁ ପଦତଳେ ।

ଅଭାବ

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

କେତେ ଯତନରେ କେତେ ପ୍ରେମଭରେ
ଗୁହଁ ରଖେ ଫୁଲମାଳ,
କେବେ ଚିତ୍ତଶେଷେ ଲମ୍ବାଏ ତା ଗଳେ
କେବେ ଦିଏ ପ୍ରୀତି-ଗାଳ ।

ଗଲେ ମୁଁ ବାହାରେ ଉଦ୍ଧା ଥାଏ ବାରେ
ଆସିବା ବାଟକୁ ଚାହିଁ,
ବାହୁଡ଼ି ମୁଁ ଆସି କଥା କହେଁ ହସି,
କେବେ ଯାଏଁ ନ ଅନାଇ ।

କେବେ ହସି ହସି ମୋ ପାଖରେ ବସି
କହେ କେତେ ମିଷ୍ଟକଥା,
ଉତ୍ତର କଥାରେ ଦିଏଁ ପ୍ରେମଭରେ,
କେବେ ବସେଁ ପୋତ ମଥା ।

କେତେ ଚାନ୍ଦରାତି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସୁପାତି
ବସିଥାଏ ଅଗଣାରେ,
କେବେ ପ୍ରେମଭରେ ବସେଁ ତା ପାଖରେ,
କେବେ ବସେଁ ଅନ୍ୟଠାରେ ।

ଥିଲେ ମୁଁ ବିଦେଶେ ମୋହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ
କେତେ ପ୍ରେମଲପି ଲେଖେ,
ଦିଏଁ ବା ଯନ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ତର ପକ୍ଷରେ
କେତେ ଲପି ବା ନ ଦେଖେଁ ।

ଏବେ ଦେଖେଁ ମନେ ଏହିପରି ଦିନେ
ଥିଲପରି ଯାଏ ଜଣା,
ସୁଖ ଅନୁକମ ଅବା ମନ୍ଦଭ୍ରମ
ଅବା ଅଳସ କଳ୍ପନା ?

ଗୁଡ଼ ଶୂନ୍ୟମୟ ଭଗନ ହୃଦୟ,
ଏବେ ନିରାଶ ମନରେ,
ଜୀବନ ଯାପନ କରିବା କାରଣ
ଯିବି ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ।

ପିତାମହୀ

ଦୟାବତ ! ସତ ! ସାଧୁ ! ଆଗୋ ପିତାମହ !
 ନରାଧମ, ପାରିବ କି ତୁମ୍ଭ କଥା କହି ?
 ମୋ ଜୀବନ ରକ୍ଷାପାଇଁ ଠାକୁମା କୁଳିନୀ !
 ସ୍ୱର୍ଗ କି ଗୋ ଆସିଥିଲ, ଦେବ ! ପୁଣ୍ୟଶୀଳା !
 ହରାଇଛୁ ପିତା, ମାତା ନିତାନ୍ତ ଶେଷବେ,
 ଦେଖନ୍ତୁ ବିଦେଶନେତେ ପରିଜନ ସବେ ।
 କେତେ କଷ୍ଟେ, କେତେ ଯତ୍ନ କରୁଛ ପାଳନ,
 ତୁମ୍ଭ କରୁଣାରୁ ଧରା ପାଇଛୁ ଜୀବନ ।
 ହୃଦୟର ରକ୍ତ ନଦର ପାଳୁଛୁ ଶେଷବେ,
 ଏ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଉପକାର କାହିଁଛୁ ବା ଭବେ ?
 ଅନୁପମ ସ୍ନେହ ତବ ଅନନ୍ତ ଅପାର,
 ଶୁଦ୍ଧି ପାରି ନାହିଁ ଦେବ ! କଷ୍ଟତମାତର ।
 କାଟିଛୁ ମୁଁ ବାଲ୍ୟକାଳ ରୋଗ ଭୋଗି ଭୋଗି,
 ଅନାଦିରେ ଅନିଦ୍ରାରେ ବସିଥାଅ ଜଗି ।
 ରୋଗଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଯେବେ ଦୁର୍ବଳ ମୁଁ ଅସ୍ଥିର,
 ବନ୍ଧି ଯାଉଥାଏ ତୁମ୍ଭ ନେତ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁମାର ।
 ହଂସା, ହୋଧ, ପାପଚନ୍ଦ୍ରା, ବାଦ, ବିସମ୍ବାଦ,
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଥିଲ ଜଣା ଏଥିର ସମ୍ବାଦ ।
 ଶିଶୁଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପୁଣି ଉଦ୍ୟାନପାଳନେ,
 ଦେଖି ନାହିଁ କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ନାହିଁ ଜଣେ ।
 ଦିବାନିଶି ଥାଅ ତୁମ୍ଭେ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ,
 ନିୟମରେ ସାଧୁଥିଲ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମସ୍ତ ।
 କରୁଥିଲ ଦଶ ଦଣ୍ଡ ମାସକ ଶୟନ,
 ସେହିକାଳେ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଅ ସତେଜନ ।
 ଡାକିବା ମାତ୍ରେକ ଦିଅ କଥାର ଉତ୍ତର,
 ଏପରି ନଦ୍ରା ତ ହୁଏ ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କର !
 ତୁମ୍ଭର ରୋପିତ ଫଳବନ୍ତ ବୃକ୍ଷରାଜି,
 କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଅଛି ଆଜି ।
 କାର୍ଯ୍ୟବଶେ, ଧନଆଶେ ଗଲେ ପରବାସେ,
 ଠାକୁରମା, ଚାହିଁ ବସିଥାଅ ମୋହ ଆଶେ ।

ନିସନ୍ତୁଳିତ ବର୍ଷ ଥିଲ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ,
 ଦିନେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ କରି ଔଷଧ ସେବନ ।
 ପାଳନ କରୁଛ ନିୟମିତ ବାରୁଗୁଡ଼,
 କେବେ ହୋଇ ନାହିଁ ଧର୍ମମାର୍ଗ ବଚଳତ ।
 ଜୀବନଟାପାକ ଭୁଞ୍ଜି ଥିଲ ନାନା ଦୁଃଖ,
 ବିଶେଷରେ ଭୋଗିଥିଲ କଷ୍ଟ ସୁଖଶୋକ !
 ଦିନେ ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସେବା କରି ନାହିଁ,
 କରବି ବିଳାପ ଆଜିବନ ସେଥିପାଇଁ ।
 ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇବାପାଇଁ ଆହେ ବିରୂପତ !
 ଆପଣ କି ଠାକୁମାକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ?
 କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁହିଁ, ତୁଚ୍ଛ ମୁହିଁ, କି କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତେ
 ସାଧିବ, ହେ ବିଶ୍ୱପତି ! ଆଜ୍ଞା କର ମୋତେ ।
 ଠାକୁମାର ଦୟା ଦେଖି ଭୁଲୁଛି ତ ମନେ,
 ତୁମ୍ଭେ ଏହିପରି ଦୟା କର ପ୍ରାଣିଗଣେ ।
 ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେବେ ହେଲି ମୁଁ ସମର୍ଥ,
 ନ ରହି ପୃଥିବୀରେ ଦେବ ! ହେଲି ସ୍ୱର୍ଗଗତ ।
 ତୁମ୍ଭ ଶେଷ ଦିନ କଥା ପଡୁଛି ମନରେ,
 ଶୁଣାନବିତାର ଗପ ଲଗିଛି ନେତ୍ରରେ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯେଉଁ ଦିନ ଯିବି,
 ଏହି ଗପ ଏହି ନେତ୍ର ଯିବି ତହିଁ ନିଭି ।
 ଆହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଏପରି କୌଶଳେ,
 ପ୍ରତି ଜଣେ ପାଳୁଛ ତ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ ।
 କାହିଁ ଅଛ ଆଗୋ ଦେବ ! ଧୃଣ୍ୟମୟ ଦେଶେ ?
 ଜୁହାର କରୁଛୁ ତୁମ୍ଭ ଆତ୍ମାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ।

କଳାପାହାଡ଼

(କାଳୀ)

ଦୁର୍ଜନ ରାଜ କଳାପାହାଡ଼
 ଅଛନ୍ତି ସୈନ୍ୟ ସାଜ,
 ପଶି ଉତ୍କଳେ ଶୁଷ୍କଣ ବଳେ
 ଦେଲୁ ଦେଶଟା ଭୁଞ୍ଜି ।

ଯବନ ବୀର   ଦେବମନ୍ଦିର
କଲକ ଲଣ୍ଡିଆଣି,
ଦେବତାଗଣେ   ମିଳି ଯବନେ
କଲେକ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ।

ଥୁଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ,   ହେଲ ଯବନ
କଳାପାହାଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ,
ଦେବତା ମୁଖି   କଲ ଦୁର୍ଗତି
ହୋଇ ସେ ମହାରୁଷ୍ଟ ।

କେ ମୁଖି ନାକ,   କାହା ମସ୍ତକ,
ଭଞ୍ଜିଲ କାହା ପାଦ,
କାହାର କର୍ଣ୍ଣ   ବୃଣ୍ଣ ବିରୁଣ୍ଣ
କଲକ ସାଧି ବାଦ ।

ଦେବତାଗଣେ   ନାଶ କାରଣେ
ଭ୍ରମି ସେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ,
ହୋଧେ ନିଚାନ୍ତ   କଲ ଉତ୍ତପାପ
ମିଳି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଧାମେ ।

ସେବକବୃନ୍ଦ   ପୂର୍ବୁ ସମ୍ବାଦ
ପାଇଣ ସାବଧାନେ,
କରିଣ ଯୁକ୍ତି   ଘେନି ଶ୍ରୀମୁଖି
ଚଳିକା ସନ୍ନିଧାନେ ।

ଜୀବନ ପଣେ   ରଖି ଗୋପନେ
ରହିଲେ ସାବଧାନ,
ପାପିଷ୍ଠ ମୃତ   କଳାପାହାଡ଼
ପାରିଲ ନାହିଁ ଜାଣି ।

ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକଳ)

ତୁମ୍ଭକୁ ନିୟତ କରୁଁ ମୁଁ ଧ୍ୟାନ,
ତୁମ୍ଭପାଇଁ ସଦା ସୁରକ୍ଷ ପ୍ରାଣ ।
ମୋହର ତ ନେହୁ ବହେ ଲେଉଟକ,
ହୃଦୟ ବିଦାର ଉଠେ ତ ଶୋକ ।
ଆଶାମାର୍ଗେ ଥାଏଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଚାହିଁ,
କରୁଁ କେତେ ଚିନ୍ତା ତୁମ୍ଭରପାଇଁ ।
ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଥାଏଁ ସଦା ସଜ୍ଜିତ,
ତୁମ୍ଭ ନାମେ ଗାଏଁ ପ୍ରେମସଂକୀର୍ତ୍ତ ।
ତୁମ୍ଭେ କି ଗୋ ଧରେ ଭଲ ମନରେ ?
ଆସି କି ଗୋ ଦେବ ବୁଝାଇ ଥରେ
ଉଦୟ ମଧ୍ୟରେ କିବା ସମ୍ଭବ ?
ଅଥବା ଏହା କି ବିଧିବଦ୍ଧ ?
ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି କିଛି ସମ୍ପର୍କ,
ନାହିଁଟି ଏଥିରେ ତର୍କ ବିତର୍କ ।

— — —

ଯିଶୁକ୍ରିଷ୍ଣ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକଳ)

ରାଜଅନୁରରେ ଯିଶୁକୁ ଧରି
ଘେନି ଯାଉଛନ୍ତି ତସ୍ବର ପରି ।
କେ ପକାଏ ହେଉ ତାଙ୍କ ମୁଖରେ,
କଣ୍ଠାଛୁଟି କେହି ମାରେ ପୃଷ୍ଠରେ ।
ଗାଳ ଦେଉଥାନ୍ତି ଫାରୁଣୀ ଥୋକେ,
କଣ୍ଠାର ମୁକୁଟ ବାନ୍ଧି ମସ୍ତକେ ।
ରାଜପୁତ୍ର ବୋଲି କେ ଉପହାସ,
କେ ପକାଏ ଧୂଳି ଆସିଣ ପାଶ ।

— — —

ଚଢ଼ାଇଲେ ଝୁଣେ ନିଷ୍ଠୁର ରୂପେ,
ହାତ ଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ଲେହାର ଝୁପେ ।
ଅନର୍ଗଳ ଦେହୁଁ ବହେ ଶୋଷିତ,
ବୋଲୁଛନ୍ତି ପିଣ୍ଡ “ହେ ପ୍ରଭୁ ପିତା !
ଜୟ ! ଜୟ ! ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଜୟ !
ହେ ପିତା ! ହେ ପିତା ! ହୁଅ ସଦୟ !
ହେଉ ପଛେ ମୋର କଷ୍ଟ ପ୍ରବଳ,
ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ହେଉ ସଫଳ ।
ଯେମାନେ ବଧନ୍ତି ମୋହର ପ୍ରାଣ,
ସେମାନେ ତ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତାନ ।
ପାପେ ଉଦ୍ଧରିବୁ ଏ ସବୁ ପ୍ରାଣୀ,
ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଜାଣି ।
କପର ପାଇବେ ଏମାନେ ଶାଣ,
ଏହା ଭାଳି ମୋର କାନ୍ଦୁଛି ପ୍ରାଣ ।
ହେ ପ୍ରଭୋ ! ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଦୋଷ ତାଙ୍କର
କ୍ଷମା କର, ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ।
ନିଜ ରକ୍ତ ଦେଇ ଏ ପାପୀଗଣେ
ଉଦ୍ଧାର କରିବ ବାସନା ମନେ ।
କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ପ୍ରବର
କରିଛି ତ ଯଦି କେତେ ପ୍ରକାର ।
ବଧୁଲେ ଯେମାନେ ମୋହର ପ୍ରାଣ,
ହେ ପ୍ରଭୋ ! କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଶାଣ ।
ହେ ପିତା ! ହେ ପିତା ! ଦୋଷ ତାଙ୍କର
କର କ୍ଷମା, ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ।
କରନ୍ତେ ପ୍ରବର ତୁମ୍ଭ ମହିମା,
ହେ ପ୍ରଭୋ ! ନାହିଁ ମୋ କଷ୍ଟର ସୀମା ।
ହେଉ କଷ୍ଟ ପଛେ ନାହିଁ ଆପଣି,
ଦୁଃଖାନ୍ତେ ଲୋକଗଣ ଦୁର୍ଗତ ।
ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ହେ ବିଶ୍ୱପତି !
ନର ନାରୀ ସର୍ବ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତତି ।
ହୁଅ ପିତା ! ମୋର ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସଖା,
ଉଡ଼ୁ ଜଗତରେ ପ୍ରେମ ପତାକା ।

ପୁଣ୍ୟ ଘାଟି ହେଉ ଏ ଧରତଳ,
ହେଉନ୍ତୁ ପବନ ଲୋକସକଳ ।
ମୋହ ରକ୍ତସ୍ରୋତେ ହେ ବିଶ୍ୱପତି !
ଧୋଇଧାଇ ଯାଉ ଲୋକ ଦୁର୍ଗତ ।
ହେଉନ୍ତୁ ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ସମସ୍ତେ,
ହେଉ ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତେ ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମପଦଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ ଆହୁତି
ଦେଲି, ଲୋକଗଣେ ପାଉନ୍ତୁ ମୁକ୍ତି ।
ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବାଧୁଛି ପ୍ରାଣେ,
କର ରକ୍ଷା ପିତା ! ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତାନେ ।
ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ପାଇବି କଷ୍ଟ,
ହେଉ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ମୋ ପ୍ରାଣ ନଷ୍ଟ ।”
ନିବେଦନ କର ଏ କଥା ସବୁ,
ଅନାଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ହେଲେ ମାରବ ।

ଜଗାଇ ମାଧାଇ

(ରାଗ—କଳସା)

ଜଗାଇ ମାଧାଇ ଦୁଇ ଗ୍ରାହଣ ସନ୍ତାନ,
ନଦୀୟା-ନିବାସୀ ଦୁଷ୍ଟ ପାଷଣ ଅଜ୍ଞାନ ।
ମଦ୍ୟପ, ଦୁର୍ବୃତ୍ତ, ନଷ୍ଟ, ଭ୍ରଷ୍ଟ, ଦୁର୍ଭର,
କରନ୍ତି ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର ।
ନଦୀୟା-ନିବାସିଗଣ ସେମାନଙ୍କ ଭୟ
ଗୃହେ ବାସ କରିଥାନ୍ତି ସକଳ ସମୟେ ।
ସାଧୁ ପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରେମିକ ବୈରାଗୀ,
ଉଦ୍ଧାରବାପାଇଁ ପାପୀ ସଦା ଅନୁରାଗୀ ।
ଦିନକରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧକାଳେ ସାରି ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ
ଆୟୁଛନ୍ତି କର ମହାପ୍ରଭୁ ନାମ ଗାନ ।
ଦେଖିଲେ ସେ ଶୁଣି—ଦୂରେ ଲୋକ ଦୁଇ ଜଣ
କରୁଛନ୍ତି ହୋଧଭରେ ଚର୍ଚ୍ଚନ ଗର୍ଜନ ।

ସୁରାପାନ ହେବୁ ହୋଇ ନିଶାରେ ଉନ୍ମତ୍ତ,
 କରଣ ଚକ୍ରାର ଧାଉଁଛନ୍ତି ଇତସ୍ତତ ।
 ମରାମତି ଧରାଧର ହେଉଛନ୍ତି ବଳେ,
 ମରୁଆଲୁ ହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ତଳେ ।
 ଅକାରଣେ ଲୋକଗଣେ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର,
 କରୁଛନ୍ତି କଦାଚିତ ବିକଟ ଚକ୍ରାର ।
 ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ଥିଲେ ଯେତେ ଲୋକ ଭୟ ପାଇ ।
 ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଗଲେ ଦୂରକୁ ପଳାଇ ।
 ଶାଢ଼ୀ ଲେ ଦେଖିଣ ଯେହ୍ନେ ପଳାନ୍ତି କୁରଙ୍ଗ,
 ପଳାଇଲେ ତେହ୍ନେ ମଣି ମନରେ ଆତଙ୍କ ।
 ପୂଜା କଲେ ସାଧୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଲୋକଗଣେ,
 ବୋଲ ବୋଲ କେ ଅଟନ୍ତି ଏହି ବେନିଜନେ ?
 ପଶୁର ଅଧମ ବେନି—ମାନବ ସନ୍ତାନ,
 ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋର ବାଧୁଅଛି ପ୍ରାଣ ।
 ବୋଇଲେ ସକଳେ ଏହି ଜଗାଇ ମାଧାଇ,
 ଅଟନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣସୂତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଇ ଭାଇ ।
 ପାଷଣ୍ଡ, ଦୁର୍ଜନ ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ବରରେ,
 ତାଙ୍କ ଭୁଲ ପାପୀ ନାହିଁ ଜଗତ ସଂସାରେ !
 ଅସାଧ୍ୟ ଚାହାଙ୍କ ପାପ ଜଗତରେ ନାହିଁ,
 ସଖିକିତ ନବଦୀପବାସୀ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ।
 ଦୁହିଙ୍କ ବେବସା ଅଟେ ଚୋର ଡକାଇତ,
 ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ନିତି ନିତି ।
 ବାଟୋଇ ବାଡ଼େଇ—କରି ସବସ୍ତ ହରଣ,
 ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଖାଇ ନିତ୍ୟ କାଟନ୍ତି ଜୀବନ ।
 ଏମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର କୁଳନାଶମାନେ
 ନିର୍ଭୟରେ ନ ପାରନ୍ତି ଆସି ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନେ ।
 ଏହିପରି ଶୁଣି ପାପୀମାନଙ୍କ ବୃନ୍ଦନ,
 ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମନେ କଷ୍ଟ ପାଇଲେ ନିତାନ୍ତ ।
 ଭୟରେ କୁପାପାସ ଏହି ବେନି ଜଣ,
 ଦୟାମୟ ହରିନାମ କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
 ତଳିଲେ ଏତେକ ଭାଲ ସେମାନଙ୍କ ପାଶେ,
 ହରିନାମ ମହାମନ୍ତ୍ର ବୋଲିବା ସକାଶେ ।

ବୋଇଲେ ସମସ୍ତେ ଡାକ, “ବାହୁଡ଼ ଗୋସାଇଁ,
 ଯମଦୂତ ଦୁହିଙ୍କର ପାଶେ ଯାଅ ନାହିଁ ।”
 ପାପୀ ଉଦ୍ଧାରବା ଅଟେ ଯାହାଙ୍କର ବ୍ରତ,
 ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଖି ସେ କି ହୋଇ ପାରିବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ?
 “ବୋଲ ହରି ବୋଲ” ବୋଲି ମନର ଆନନ୍ଦେ
 ଗଲେ ପାପୀଗଣ ପାଶେ ସାଧୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦେ ।
 ଦୁଇ ବାହୁ ଟେକି ହରିଗୁଣ ଗାଇ ଗାଇ,
 ବୋଇଲେ ରେ ମୋର ପାଶେ ଆସ ଦୁଇ ଭାଇ ।
 କି କଥା ମନରେ ଭାଲ ମନେ ଦୁଇ ଭାଇ,
 ସାଧୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପାଶୁଁ ଗଲେକ ପଳାଇ ।
 ମହିଷ ସମାନେ କରି ଆରକ୍ତ ଲୋଚନ,
 ମହାବେଗେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ଦୁଇଟା ଦୁର୍ଜନ ।
 ମାତ୍ର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପଣ କରିଛନ୍ତି ମନେ,
 ଉଦ୍ଧାର କରେ ସେହି ପାପୀ ବେନି ଜନେ ।
 ଯାଉଛନ୍ତି ଯହିଁ ସେହି ଜଗାଇ ମାଧାଇ,
 ପଛେ ପଛେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଅଛନ୍ତି ଗୋଡ଼ାଇ ।
 ନିତାନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପାପୀ ଦୁଇ ଜଣ,
 ଅଇଲେ ବାହୁଡ଼ କରି ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ ।
 ମାଠିଆ ଖପର ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଦୁହେଁ କରେ,
 ପ୍ରହାର କଲେକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମସ୍ତକରେ ।
 ନିତାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ପଶି କଳସୀ ଖପର,
 ସବାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧି ଯାଉଅଛି ରକ୍ତଧାର ।
 ନ ରଖି ସେ ରକ୍ତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ,
 ଧରିଲେ ଦୁହିଙ୍କୁ କୋଳେ ହୋଇ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ।
 ବୋଇଲେ, “ଆସ ରେ ମୋର ଜଗାଇ ମାଧାଇ !
 ନାଟକୁଁ ତିନିହେଁ ମିଳି ହରିଗୁଣ ଗାଇ ।
 ମାଲେ ମାରିଲ ପଛେ ଖପର ମୋ ମୁଣ୍ଡେ,
 ଦୁଧାମୟ ହରି ନାମ ଧରି ଭାଲ ଭୁଣ୍ଡେ ।”
 ଏତେ ବୋଲି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଧରି ତାଙ୍କୁ କୋଳେ,
 ନାଟିଲେ ସେ ହରି ହରି ବୋଲି ପ୍ରେମଭୋଳେ ।
 ସାଧୁ ଅଙ୍ଗ ପରଶରେ ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଜନେ,
 ସ୍ଥିର ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତେକି କି ଭାଲିଲେ ମନେ ।

ସାଧୁ ପରଶରେ ଅଙ୍ଗୁ ଗଲ ପାପ ଛୁଡ଼ି,
ଅନୁତାପେ କାନ୍ଦଲେ ଯେ ଦୁହେଁ ଡକା ପାଡ଼ି ।
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପାଦପଦ୍ମ ଦେଖ ଦୁହେଁ ଧୂଳି,
ଭକ୍ତିପ୍ରେମଭରେ ହେଲେ ସବାଙ୍ଗରେ ବୋଲି ।
ତ୍ୟାଗ କଲେ ଆପଣାର ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ,
ସେହି ଦିନୁ ହେଲେ ଦୁହେଁ ମହାତ୍ମା ବୈଷ୍ଣବ ।

ଦୂରେ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଦୂରକୁ ପବିତ୍ର କେତେ ସୁନ୍ଦର,
ଗଲେ ତ ପାଶକୁ ବନ ପଥର ।
ବସନ୍ତର ଯେତେ ମଧୁ ମାଧୁସ୍ୱ,
ଛୁଡ଼ିଗଲେ ହେଉଁ ତା ପାଇଁ ଝୁରୁ ।
ଦୂରର ରାଗିଣୀ ମନୋହାରୀଣୀ,
ଦିଗନ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ ମନୋମୋହନୀ ।
ଦୂରୁଁ ମନୋହର ଦିଶେ ସାଗର,
ପାତଳ ଲବଣାକ୍ତ ଜଳ ମାତର ।
ସମ୍ମୁଖେ ଘଟୁଛି କେତେ ଘଟନା,
ଦୂର କଥାପାଇଁ କରୁଁ ଭବନା ।
ଯେତେବେଳେ ବରୁ ଥିଲ ମୋ ପାଶେ,
କଥା କହି ନାହିଁ ମନ ଉଲ୍ଲାସେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ବରୁ ଯାଇଛି ଛୁଡ଼ି,
ତା ପାଇଁ କାନ୍ଦୁଛି ମୁଁ ଡକା ପାଡ଼ି ।

ଶେଷ ମିଳନ

ଯୁଗ ଯୁଗାନୁର କାଳ ଯାଇଛି ତ ଶ୍ରୀ
କି ମାୟା ବନ୍ଧନେ ଛୁଆଁ ଦେଖାଦିଏ ଆସି ?

ଏକମନ ଏକଆତ୍ମା ଦେହ ରୂପାନୁର,
ଭିନ୍ନ କି ଭିନ୍ନସ୍ୱ ହୋଇପାରେ ପରସ୍ପର ?
ଅଳକ୍ଷ୍ୟର ଅନୁରାଗେ ଗୁହେଁ ବାରେ ବାରେ,
ଭ୍ରମେ କି ଆସୁଛୁ ଶୁଦ୍ଧାରୂପେ ସେ ପ୍ରକାରେ ?
ଥାପିଥିଲି ଯେ ସଂସାର ଶାନ୍ତିନିକେତନ,
ଦେଖିଯାଅ ଘଟିଅଛି କି ପରିବର୍ତ୍ତନ !
ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଆଲାମେ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ—
ଛୁଳି ଭିନ୍ନ ରୂପାନୁର ସକଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ଅଛି ମାତ୍ର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ବ୍ୟବଧାନରେ,
ହେବୁଁ ଏକାଭୂତ ଅବଶେଷେ ପରସ୍ପରେ ।
ଦୂର ଦୂରନ୍ତରେ ଅଛୁଁ ବିଧିର ବ୍ୟାଧି,
ଯିବ ଭ୍ରମ ପାଶେ କର୍ମଫଳ ଅବସାଧି ।

ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ *

‘କି ନିବୋଧ ଅବାଚୀନ ଭାଳ ବସି ପ୍ରତିଦିନ—
ଯାହାକୁ ଦେଇଛ ଜାଳ ଶୁଣାନ ଚିତାରେ,
ଝୁରି ଝୁରି କାଟୁ କାଳ କାପି ତା ଚିନ୍ତାରେ ?’ ୧ ।

ଦେଖୁଛି ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଲୋକ ପ୍ରତିଦିନ ମରେ,
କାହିଁ କେବେ ମୃତ ଲୋକ ଆସେ କି ବାହୁଡ଼ି ?
ବ୍ୟର୍ଥ କାପି ଚିନ୍ତା କର ଦୃଷ୍ଟି ମାର୍ଗ ଦୃଢ଼ ?’ ୨ ।

ପ୍ରଥମରେ ବରୁଗଣେ ମମ ସାନ୍ନ୍ୟାସ କାରଣେ
ବୋଲୁଥିଲେ, “ଏ ଭ୍ରମର ବେଢ଼ାର କିପରି,
ନ ପାସୋରି କଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣ ତାହା ନାମ ସୁରି ।” ୩ ।

ପାଇଛି ମୁଁ ନିଦର୍ଶନ, ଭୁଲିବାକୁ କଲେ ମନ
ଘାରି ଦୃଢ଼ ମନପ୍ରାଣ ଆତ୍ମାଙ୍କେ ଆକୁଳେ,
ମନଟା ଯେମନ୍ତ ବୋଲି ମାନେ ନାହିଁ ଠୁଳି । ୪ ।

* କବିତାଟି ‘ଧୂନ ବିଶ୍ୱାସ’ ନାମରେ ଅବସରବାସରେ ପୁସ୍ତକରେ ଓ ଛଦ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା; ମାତ୍ର ମୂଳ କବିତାର ବେତେକ ଅଂଶର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟେ ମୂଳ କବିତାର ରକ୍ତର ହେଲା ।

ଥିଲେ ଯେ ନୟନତାରା ବ୍ୟାଘ୍ର ମନପ୍ରାଣ ସାରା
 ଚିନ୍ତିତ ରହିଛି ଗୁପ୍ତା ହୃଦୟ-ପଟରେ,
 ପାରିବି କି ରହି ଚିନ୍ତା ବିନା ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ । ୫ ।

ବ୍ୟର୍ଥ କି ଚିନ୍ତା ମୋହର ? ହୋଇ କି ଯାଇଛି ପର ?
 ନାହିଁ—ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଯାହା ଅଲେଖ୍ୟ ବନ୍ଦନ
 କେ କରବି ନିବାରଣ ସୁନୟି ମିଳନ ? ୬ ।

ଚିତାଗିରେ କାୟା ପରି ସବୁ ତ ଯାଇଛି ସରି
 କେ ବୋଲେ ନିବୋଧ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ ସେ ତ ନାହିଁ,
 ମିଳନର ପାଇଁ କୃଥା ଅଛି ବାଟ ଚାହିଁ ? ୭ ।

ବିଶ୍ୱ ଅଶ୍ୱ ପରମାଶ୍ରୁ ଅବିନାଶ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ଜାଣୁ
 କାଳଚକ୍ରେ ହୋଇଥାନ୍ତୁ ରୂପାନ୍ତରଧାରୀ,
 ପରିବର୍ତ୍ତି ମାତ୍ର, ନାହିଁ ବିନାଶ କାହାର । ୮ ।

ରସାୟନ ପ୍ରତିଯୁଦ୍ଧରେ ଜଡ଼ୁଁ ପ୍ରାଣ ଜନ୍ମିବାରେ
 ଜନ୍ମନାଶେ ପ୍ରାଣ ନାଶ କରିବା ଧାରଣା ।
 ପରକାଳ ବୋଲି ଯାହା ମାନବ କଳ୍ପନା । ୯ ।

ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଜୀବନର ଧର୍ମ ଜାଣ
 ନ ବୁଝି ପାର କି କି ଏଥିର ପ୍ରମାଣ
 ଜଡ଼ ଚେତନର ଶ୍ରବ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଜାଣ । ୧୦ ।

ଅନୃତ ସନ୍ତାନ ସେ ତ ସର୍ବଗୁଣେଷମୋପେତ,
 ହେବାକୁ କି ପାରେ କେବେ ତାହାର ଅଭାବ,
 ବିଶ୍ୱଜନମାର ହୋଡ଼େ ସନ୍ତାନର ଠାବ ? ୧୧ ।

ବର୍ବର ବଂଶୀଆ ଜାତି ମହା ଜ୍ଞାନଗଣ ଜାତି
 ଦେଖନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ପରକାଳେ ପରିଜନେ,
 ସ୍ୱଭାବେ ହୃଦୟେ ଶ୍ରବ ଉଦୟ କି କାରଣେ ? ୧୨ ।

“ନାହିଁ ପର ବିଦ୍ୟମାନ, ଇଡ଼ ସର୍ବ ଯଦି ଜ୍ଞାନ
 ଜଗତର ସର୍ବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଦିଅ ପୋଡ଼ି,
 କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପଡ଼ି ।” ୧୩ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଚୂଷ୍ମା ମନୋରାଗ ସ୍ୱଭାବରେ ଆବିର୍ଭାବ,
 ସେହିପରି ପରକାଳ ଚିନ୍ତା ହୃଦେ ଜାଣ;
 ଏହାହିଁ ଯେ ପରକାଳ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ । ୧୪ ।

ଧାବତ ଜଗତ ନିତ୍ୟ ଗୁଣଧାରୀ ବିପତ୍ତି
 ବିଶ୍ୱ ବିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ବିଧି ନୟନ,
 ତଥା ଜାଣ ମାନବର ମରଣ ଜନମ । ୧୫ ।

ଯୁଦ୍ଧେ ଭିନ୍ନ ଭବ ଚିତ୍ତ ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମା କିନ୍ତୁ
 ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ହୃଦ ଉତ୍ସରାଗ
 ହେବାକୁ ନ ପାରେ କେବେ ସମସ୍ତ ଅଭାବ । ୧୬ ।

ଜଡ଼ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣ ଭିନ୍ନ ଦେଖୁଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଚିହ୍ନ
 ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଜଗତରେ ଦଟେ ରୂପାନ୍ତର
 ପରିଣାମେ ସ୍ୱସ୍ୱଧର୍ମେ ମେଳ ପରସ୍ପର । ୧୭ ।

ଯାଇଛି ସେ ତଳ ଆଗେ ନବରାଗ ଅନୁରାଗେ
 ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବି ଯାଇ ମୁହିଁ ତାହା ପାଶେ,
 ରହିଛି ଧର୍ମଧର୍ମ ଧରି ଏ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ୧୮ ।

ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣସିଂହ

ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଧରାକୋଟପତି,
 ଶଶାପାଣି ବରପୁର ଯଶସୀ ସୁମତି ।
 ଅବହେଳେ ତ୍ୟାଗ କରି ରାଜସିଂହାସନ
 ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମଉ ଥିଲ ଆଜ୍ଞାବନ ।
 ଶଶାପାଣି ସେବା ଅଟେ ଯାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ,
 ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଆତ୍ମତ୍ତ କି କରିପାରେ ଶୂନ୍ୟ ?

ମନୋରଞ୍ଜ୍ୟ ଅଧିପତି ନିଶିଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଧରବ କି ଧରାକୋଟି ତାଙ୍କ ମନ ବଳେ ?
ଶୁଣାଇଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକୁ ଶ୍ରୀରତ ସଙ୍ଗୀତ,
ସୁଗ ସୁଗାନ୍ତରେ ନାମ ଥିବ ବିରଜିତ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମାତାକୁ ପିନ୍ଧାଇଛ ରତ୍ନହାର,
ଯାଇଛ ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାର ।
ଭକ୍ତିଭରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଦେଶବାସିଗଣ
ଚରକାଳ ତୁମ୍ଭ ନାମ କରବେ ଗାୟନ ।

ଯୁବକ ଶରତକନ୍ଦୁ

ଦେବତାର ପୁତ୍ର ତୁ କି ଆସି ଧରତଳେ
ଥିଲୁ ଛଦ୍ମବେଶ ଧରି ଗୁପ୍ତରେ ବିରଳେ ?
ଲଗିବ ହୃଦୟେ ତୋର ପାଥିକ କଳଙ୍କ,
ଜାତ କି ରେ ହେଲୁ ତୋର ହୃଦୟ ଆଦଙ୍କ ?
ପିତା ମାତା ପରିଜନ କୁଟୁମ୍ବେ କରାଇ
ଧରତଳ ତ୍ୟାଗ କରି ଗଲୁ କି ପଳାଇ ?
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ ଥାଉ ତୁ ସନ୍ତତ,
ପିତା ମାତା ପରସେବା ଥିଲୁ ତୋର ଗ୍ରତ ।
ଫୁଟିବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପୁଷ୍ପ ଗୃହର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଆଶା ଭରସାରେ ଥିଲେ ଜ୍ଞାତ ପରିଜନେ ।
ସହଜେ ମାନବ ଆଶା ହୁଏ ବିଭ୍ରମନା,
ତୋହ ଜୀବନରେ ଏ ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟନା ।
ଅସମୟେ ତ୍ୟାଗ କରି ଗଲୁ ଧରତଳ,
ବିଧାତାର ଇଚ୍ଛା ହେଲୁ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

ମଧୁସୂଦନ ରାଓ

(ରାଗିଣୀ—କଳସା)

ହେ ମଧୁସୂଦନ; ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ ସାଥୀକ
ତୁମ୍ଭପରି କେତେ ଜଣ ଛନ୍ଦି ସାଧୁ ଲୋକ ?
ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ପିତୃଭକ୍ତି, ସନ୍ତାନବାହୁଲ୍ୟ,
ଏକାଧାରେ ତୁମ୍ଭ ଗୃହେ ପୂରିଛି ସକଳ ।

ପବିତ୍ରତା ସରଳତା ପର ଉପକାର,
ଦୟା ମାୟା ଧର୍ମ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଆଧାର ।
ଅନାଥ ବାଳକ ବିଦ୍ୟାଶିଖା ପାଇଁ ରଖି
ଲୋକ ହୋଇପାରେ କିଏ ଅଛି କାହିଁ ଶୁଣି ?
ତୁମ୍ଭର ସେ କେତେ ହୃଦା ଅତିଥିସେବାରେ,
ସେ ଜାଣେ ସେ ତୁମ୍ଭଠାକୁ ଯାଇଅଛି ବାରେ ।
ପର ଉପକାରେ ଦିବାନିଶି ଥାଅ ବ୍ୟସ୍ତ,
ତେଜ ପାର ସେଥିପାଇଁ ସମ୍ପତ୍ତି ସମସ୍ତ ।
ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରୀରେ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମଣ୍ଡଳେ ଖ୍ୟାତ କବିତ୍ୱ ବୁଦ୍ଧିରେ ।

ମୃତ୍ୟୁର କବଳ ମୂର୍ତ୍ତି

(ପିଲୁ ସହ)

ମୃତ୍ୟୁର କବଳ ମୂର୍ତ୍ତି ମାନସ-ନୟନେ
ବାରମ୍ବାର ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଅଛି ଅଚେତନେ ।
ଗଗନେ ଅନନ୍ତ ତାର ଦେଖୁଛି ତ ଚାହିଁ,
ଲୋଡୁଛି ଯାହାକୁ ନିତ୍ୟ ସେ ନକ୍ଷତ୍ର କାହିଁ ?
କେତେ ପକ୍ଷୀ ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଗଗନବିହାରୀ,
କାହିଁ ଛାଡ଼ି ଉଡ଼ିଗଲୁ ମୋର ଗୋଷା ଶାସୀ ?
ଫୁଟିଛି ବହୁତ ପୁଷ୍ପ ଏ କି ଅସମ୍ଭବ,
କାହିଁ ତ ପାଇଲି ନାହିଁ ସେ ପୁଷ୍ପ-ସୌରଭ !
ମାଣିକ୍ୟ ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟ କେତେ କରେ ଝଙ୍କମକ,
କାହିଁ ମୁଁ ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ ସେ ରତ୍ନ ଝଟକ !
ବାଜୁଛି ବହୁତ ବୀଣା ନାନା ତାନମାନେ,
ସେ ସ୍ୱର ଝଙ୍କାର ମାତ୍ର ନ ଶୁଣିଲି କାନେ ।
ଜାଣିଲି ଚପଳା ଲୁଚିଗଲୁ ବାରିଦରେ,
ତା ଝଟକ ଜ୍ୟୋତି ଲାଗିଅଛି ମୋ ନେତ୍ରେ ।

ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ

(ସ୍ଵରା—ମଙ୍ଗଳ)

ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଦେବ ମହାମତି !
 ତୁମ୍ଭ ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରୁଛି ପ୍ରଣତି ।
 ଗଜପତି ଉତ୍ତରାଶ୍ଵି ଜନମ ତୁମ୍ଭର,
 ସୁଶୀଳ ବିଦ୍ଵାନ ସାଧୁ ସର୍ବଗୁଣଧର ।
 କର ଯାଇଅଛୁ ଯେଉଁ ନାଟକ ରଚନା,
 କବିତ୍ଵ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଯଶ କରବ ଯୋଷଣା ।
 ଯୌବନ, ପ୍ରଭୁତ୍ଵ, ଧନ ଅନର୍ଥ-ଆଧାର,
 ଜନ୍ମାଇ ନ ଥିଲୁ ତୁମ୍ଭ ଶତ୍ରୁରେ ବିକାର ।
 ଆପ୍ୟାୟିତ ହୋଇଥାନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟାଗତଗଣ
 ଶୁଣି ତୁମ୍ଭ ସବନସ୍ତୁ ମିଶ୍ର ସମ୍ଭାଷଣ ।
 ଥିଲୁ କବି, କରୁଥିଲୁ, କବିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ,
 ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟିଶୀଳ ତୁମ୍ଭ ନାଟକ ଆଖ୍ୟାନ ।
 କାହାକୁ ମୁଁ ଦେବ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଉପମା ?
 ଉତ୍କଳ-ଆକାଶୁ ଖସି ପଡ଼ିଛୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

— — —

ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ସି. ଆଇ. ଇ.

(ସ୍ଵରା—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ	ମଧୁସୂଦନ
ଉତ୍କଳ ମାତାର	ଯୋଗ୍ୟ ନନ୍ଦନ !
ଦେଲୁ ଉତ୍କଳକୁ	ନବ ଜୀବନ,
ଶିଖାଇଲୁ ଲୋକେ	ଜାତି-ବନ୍ଦନ ।
ଜାତୀୟ ଜୀବନ	ବୋଲେ କାହାକୁ,
ଶିଖାଇଲୁ ଦେଶ—	ବାସୀ ଭ୍ରାତାକୁ ।
କଥା ଦୁହେ ଏହା	ଦେଖେ ପ୍ରମାଣ,
ଦେଶହିତ ବ୍ରତେ	ସିପିଛୁ ପ୍ରାଣ ।
କୋଟି ପରିମାଣ	ଉତ୍କଳ ଲୋକ,
ସମସ୍ତଙ୍କ କାହିଁ	ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ ?

ଗୋଟା ଦେଶପାଇଁ
 ଏ କଥା ଯେକାଳେ
 ହୃଦୟରେ ମୋର
 ଦେବ ଶକ୍ତି ଏହା
 କେତେ କଷ୍ଟେ ପଡ଼ି
 ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଛ
 ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟେ ବଂଶ
 ଦେଲୁ ତାଳ ଦେଖି
 ଆହାର ନିଦ୍ରାରେ
 କରୁଥାଅ ବସି
 କି ଉପାୟେ ହେବ
 ଜୟଅଛି ଗଜ —
 ଜାତିର ଗୌରବ
 ବୃଦ୍ଧିରେ ଦେଇଛ
 ମଉ ପାନ କରି
 ଅକାତରେ ଫିଙ୍ଗି
 ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ
 ଦେଖା ଥାଉ, ଶୁଣା
 ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ
 ପୃଥ୍ଵୀ ଇତିହାସେ
 ଦେଖାଯାଏ ଦେଶ—
 କେ କରେ ବଳ୍ଲଭା,
 ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବ
 ଶକ୍ତି, ସାମରଥ,
 ସବୁ ତାଳ ଦେଇ
 ବିବା ନିଶି ବସି
 ମୋ ଜାତିର ହେଉ
 କେ ଲୋକର ହେବ
 ତୁମ୍ଭର ଚରଣ
 ପାଉ ନାହିଁ ଶ୍ରୀ

ସ୍ଵାକ୍ଷୁର ଜଣେ,
 ପଡ଼େ ମୋ ମନେ,
 ହୁଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ,
 ଅଟେ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଅଜିଲ ଧନ,
 ଦେଶ କାରଣ ।
 ସହସ୍ର ଟଙ୍କା,
 ଲଗେ ତାଟକା ।
 ନ ଥାଏ ଜ୍ଞାନ,
 ନିର୍ଜନେ ଧାନ ।
 ଦେଶ ମଙ୍ଗଳ,
 ମନ୍ତ୍ର କେବଳ ।
 ଜାତିର ଧନ
 ଧନ ଜୀବନ ।
 କି ସୋମରସ,
 ଦେଲୁ ସର୍ବସ୍ଵ ?
 ଜୀବନ ବ୍ରତ !
 ନାହିଁ ଏମନ୍ତ !
 ତୁମ୍ଭ କଳ୍ପନା,
 ନାହିଁ ତୁଳନା,
 ହିତ କାରଣ
 କେ ବିଏ ଧନ ।
 ଧନ ଜୀବନ,
 କଳ୍ପନା ମନ,
 ନ ହୋଇ ତୁମ୍ଭ,
 ସ୍ଵାକ୍ଷୁର ପୁଣି ।
 ସମ୍ମାନ ବୃଦ୍ଧି,
 ଏପରି ବୃଦ୍ଧି ?
 ଓ ଇତିହାସ,
 କରେ ପ୍ରକାଶ ।

ଯେତେକାଳ ଥିବେ
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ରାକେ
ଉପମା ଦେବାକୁ
ଖୋଜିଲ ତ ସବ
ଜଗତରେ ଲୋକ
ତୁମ୍ଭର ଉପମା
କେତେ କୋଟିପତି
ଗଲେ, ଧନ ରଖି
ତୁମ୍ଭେ ଗୁଲିଗଲେ
ବାଣିବୁଣି ନେବେ
ତୁମ୍ଭ ଧନବାଣେ
ପ୍ରତି ଜଣ ଭାଗେ
ଯାଉଥିଲ ଗୋଟା
ରକ୍ଷା କରିଅଛ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜାତିର
ପଞ୍ଚାଶ ବରଷ

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀ ନାତି,
ରଟିବ ଖ୍ୟାତି ।
ତୁମ ସଙ୍ଗରେ
ଇତିହାସରେ ।
ନ ଯାଏ ଦେଖା,
ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଏକା ।
କେତେ ଭୂପତି
ଯାଇଅଛନ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭର ଧନ
କୋଟିଏ ଜନ ।
ଶୁଣି ଦେଖିଛୁ,
ପଡ଼ିବ କିଛି ।
ଜାତିଟା ଭାସି,
ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଆସି ।
ଆଗୁଆ ହୋଇ,
ଦେଲ ଆଗେଇ ।

ଅନିଦ୍ରାରେ ଅନାଦ୍ରାରେ ଥାଅ ଗୋ ମା ମୋ ସେବାରେ,
ଥାଅ ବସି ମୋ ପାଶରେ ଦିବସ ରଜନୀ ।
ମୋ ପାଇଁ ଦେବ ଜୀବନ, କେ ଅଛି ମା ଗୋ ଏସନ
ମୋର ଆତ୍ମ-ବିତ୍ତ-ଯଶ-କଲ୍ୟାଣ-କାମିନୀ ।

ତୁଳାସୀ

ମହାଶୟୀ ଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଏବଂ ସାଧୁ
ତୁଳାସୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ସମୟରେ ଛବିପତି ଶିବାଜି
ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାରୁ ଉକ୍ତପ୍ରଧାନ ତୁଳାସୀ ଗୋଟିଏ
ଅଭଙ୍ଗ ଅର୍ଥାତ୍ କବିତାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ଦେଇ-
ଥିଲେ, ସେଥିର ସାରମର୍ମ ଏହି —

ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଆହେ ଛବିପତି !
ତୁମ୍ଭ ମତି ଭକ୍ତି ଥାଉ ବିଠୋବାଙ୍କ ପ୍ରତି । *
ଲେଖିଅଛ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଯିବାପାଇଁ,
ମାତ୍ର ଯିବାର କିଛି ହେତୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।
କାନନନିବାସୀ ମୁହିଁ ଉଦାସୀନ ବେଶେ,
ବାସନାବିହୀନ ଚିତ୍ତେ ତୁମେ ଦେଶେ ଦେଶେ ।
କଦାକାର ଧୂଳିମୟ ବସନବିହୀନ,
ଫଳମୂଳହୀନ ତରୁ ଅଟେ ଜର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ।
ଆହାର ବିହୀନ ମୋର ଯେ ପ୍ରକାର ଶୁଣି,
ଦେଖି ମୋତେ କେତେ ଜାତି ହେବ ନାହିଁ ପ୍ରୀତି ।
ବନ୍ଧୁଭାବେ ଏହି କଥା କରେ ନିବେଦନ,
ମୋତେ ଦେଖିବାର କଥା ଭୁଲନ୍ତୁ ରଜନ !
ଆଉ ଏକ କଥା ଜାଣ, ବିଠୋବାସେବକେ
ଉପାସନା ନ କରନ୍ତି ଯାଇ ଆନ ଲୋକେ ।
ରକ୍ଷକ ପୋଷାକ ମୋର ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
ଏକମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ସଦା କରଥାଏ ଧ୍ୟାନ ।

ସ୍ନେହମୟୀ ମାତା

(ରାଗ ମୁଖାଶ—ତାଳ ଆଦ)

ସ୍ନେହମୟୀ ମାତା ମୋର କରୁଣାରୂପିଣୀ !
କି ମଧୁର ତବ ନାମ ଆରାଧନାୟିନୀ !
ଥାଏଁ ଯେବେ ପରବାସେ, ରେଗେ କଷ୍ଟେ ହା ହୁତାଗେ
ଥାଏଁ ମୁଁ ସାନ୍ତୁନା, ତାକି ତୋ ନାମ ଜନନୀ !
ଦେଇ ତୋ ଦେହ ରୂପର ବଢ଼ାଇଛୁ ମୋ ଶରୀର,
ତୁଳନା ନ ପାଏ ଖୋଜି ସମସ୍ତ ମେହିନୀ ।

* ତୁଳାସୀଙ୍କର ଉପସ୍ୟ ଏବଂ ମହାଶୟୀ ଦେଶର ସର୍ବଜନ ପୂଜ୍ୟାୟ ବିଠୋବା ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପଥରପୁରରେ
ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଜଗତରେ ନାହିଁ ମୋର କିଛି ଅଭିଳାଷ,
 କାହିଁପାଇଁ ଯିବି ବୋଲି ଆଉ ତୁମ୍ଭ ପାଶ ?
 ତେଜିଛି ବସୟ ଚୂଷା ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ,
 ବିଠୋବାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାତ୍ର ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।
 ପାଷାଣଶଯ୍ୟାରେ କରିଥାଏ ମୁଁ ଶୟନ,
 ଗଗନମଣ୍ଡଳ ମୋର ଅଙ୍ଗ ଆବରଣ ।
 ଆହାର ସକାଶେ ଅଛି ଅରଣ୍ୟରେ ଫଳ,
 ପାନପାଇଁ ନଦୀ ତଟାଗରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ।
 ମାଗିବି ଅନ୍ୟର ଅନୁଗ୍ରହ କି ସକାଶେ ?
 ଆସୁ ମାତ୍ର ହୁଏ କ୍ଷୟ ବାସନାଭିଳାଷେ ।
 ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଥାଏ ଅର୍ଥ ଅଭିଳାଷ
 ସେହି ଲୋକମାନେ ସିନା ଯାନ୍ତି ରାଜା ପାଶ ।
 ସେଥିରେ କି ହୁଏ ତାଙ୍କ ବାସନା ସଫଳ ?
 ସ୍ଥାନତା ଲକ୍ଷ୍ମିନୀ ଲଭୁ ହୁଏଟି କେବଳ ।
 ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଭନ୍ତି ରାଜା ପାଶେ ଧନବାନ,
 ଅର୍ଥ ସ୍ଥାନ ଲୋକ ତହିଁ ପାଏ ଅପମାନ ।
 ଆଗଣଙ୍କ ଦରଶନେ ନାହିଁ ଫଳୋଦୟ,
 କିପାଇଁ କରିବି ବୋଲି ଦୂଆ କାଳ କ୍ଷୟ ?
 ଗତାୟତ ପଣ୍ଡିତମ ହୋଇବି ମୋହର,
 ଏଥିରେ ମୋହର ନାହିଁ କିଛି ଉପକାର ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଇଛି ତ ପ୍ରାଣ ମନ,
 ଭ୍ରମ ହେଉ ପଛେ ତାହା କରିବି ପାଳନ ।
 ମହାପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ହାତେ ଦେଇଛନ୍ତି ରାଜ୍ୟ,
 ପ୍ରଜାକୁ ପାଳିବା ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ନିତ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ।
 କରିବି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ରଖି ଧର୍ମେ ମତି,
 ନିରନ୍ତରେ ପାଷ୍ଟୁଥିବି ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉନ୍ନତି ।

କଷତ୍ରସ୍ତ୍ର ତାରକା

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଲେଖିବାକୁ ହୃଦେ ଉପୁଜେ ଶ୍ଵାସି,
 ଶୁକ୍ଳା ଶୁଦ୍ରପଦ ଦଶମୀ ତଥୁ ।

ତାଙ୍କିଛି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜଳଦ ଗୁପ୍ତା,
 ବିଷାଦ ଯେସନେ ସୁନ୍ଦର କାୟା ।
 ଗଗନ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଘେନି ସଦୃଶ
 ଥିଲା ତାରୁଟିଏ ହେଲୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ।
 ଆତଙ୍କେ ଆଶାରେ ରହିଛି ଗୁହଁ,
 କଷତ୍ରସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଗଲା ସେ କାହିଁ ?
 ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଶାଳ ବସେ
 ଡିବି ଲୁଚିଗଲା କାହିଁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ?
 ମାନବ ହୃଦୟେ ଆଶା ସମାନ,
 ଗୁହଁ ଗୁହଁ ହେଲୁ ସେ ଅନୁରାଗ ।
 ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆଶା ଭରସା ସବ
 ଏପରି ହୃଦୟଥାନ୍ତି ମାନବ ।

ସୁନର୍ମିଳନ

ସେ କି ବାସ କରେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଶେ ?
 ଅବା ଯହିଁ କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ପ୍ରକାଶେ ?
 ଅଥବା ପାର୍ଥିବ ଏହି ଅନ୍ଧାର, ଆଲୋକ,
 ସେ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶେ ନାହିଁ କିଛିହିଁ ସମ୍ପର୍କ !
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଦେଶେ ଥିବ ଭିନ୍ନ ଶାନ୍ତି ମତି,
 ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ତହିଁ ଉଲ୍ଲାସ ବା ଶକ୍ତି ।
 ପଞ୍ଚଭୂତାଂଶୁ ଆତ୍ମା ଥାଏ ଯେଉଁ ଦେଶେ,
 ତସ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବସ୍ତୁ ଥିବ ତ ବିଶେଷେ ।
 ଆତ୍ମସୟ-ଆଧାର ରୂପ ଆତ୍ମା ଓ ଶରୀର,
 ଶରୀର-ବିନାଶେ ସେ କି ଛନ୍ଦି ନିରାକାର ?
 ଦେହ ବିନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଛନ୍ଦି ସେ ଯେମନ୍ତ,
 ସେହିରୂପେ ଦିନେ ମୁଁ ତ ହେବି ପରଶତ !
 ଛାଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି ସେହି ଅଜ୍ଞାତ ବାସରେ,
 ଆତ୍ମା ସିନା ତାଙ୍କୁ ଲେଉଟୁଅଛି ନିରନ୍ତରେ !
 ଯେ ରୂପରେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଥାନ୍ତି ସେ ଯେସନେ,
 ଭେଟାଭେଟି ହେବ ଆତ୍ମା ଆତ୍ମା ଆକର୍ଷଣେ ।

ଜୀବନେ ବିଡ଼ମ୍ବନା

ବାରମ୍ବାର ସେହି ଏକ କଥା କହି କହି
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର କେତେ କାଳ ଗଲୁ ବହି ।
ଅବସାଦ, ବିଷଣ୍ଣତା ଦୁଃଖ ଆଶେ ମନେ
ତଥାପି ସେ କଥା ବାରମ୍ବାର ପଡ଼େ ମନେ ।
ଜଳେ ସୁଲେ, ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ, ଜାତ୍ରାରେ, ସ୍ୱପନେ,
ସେହି ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ଶୁଣୁଛି ନୟନେ !
ମନେ ପ୍ରାଣେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ପୁଣେ ଗନ୍ଧ ଯଥା
ହେବାକୁ କି ପାରେ ସେହି ପାସୋରବା କଥା ?
ପଟରେ ଆଲୋକ୍ୟ ଚିନ୍ତା ଯାଏ ଦେଲେ ପୋଛି,
ଶଶାଙ୍କ-ଲୁଗା ଚନ୍ଦ୍ର, ଯିବ କି ସେ ଲୁଗା !
ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଭାବନାରେ ହୃଦୟ ଯୁଗାଦୟ,
ବରଷ ସେ ଶାନ୍ତମୟ ଚନ୍ଦ୍ରାର ବିଷୟ ।
ସେ ଦିନ ମନରୁ ଦୂର ହେବ ସେ ଭାବନା,
ଜାଣିବି ଦୈନିକ ଜୀବନରେ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକ

ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରେ ତବ ବିକାଶେ ଗୌରବ,
କାଞ୍ଚନ ଆକାରେ କାତ ଜାତ ଅସମ୍ଭବ ।
ଲଭଲେ କବିତା ଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ରମଣୀ,
ବଦନାୟା ସୁଲେଚନା ଭୂମିର ଜନମା ।
ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହେଉଥିଲ ଉତ୍କଳ ସଙ୍ଗୀତ
ବାଛି ବାଛି ସାଧାରଣେ କଲ ପ୍ରକାଶିତ ।
କବି କରେ କବିତାର ଗୁଣ ଅନୁଭବ,
ଗୁଣୀ ବୁଝିପାରେ ଗୁଣ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଗୌରବ ।
ଜନମର ଯୋଗ୍ୟପୁର ଆହେ ଦାମୋଦର,
ପ୍ରାଣପଣେ କର ମାତୃସ୍ନାହାର ଆଦର ।
ଭୂମିର କବିତା ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତି-ଗୀତ,
ପାଠକାଳେ ହୁଏ କିବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଚିନ୍ତିତ ।

କାଳସ୍ରୋତେ ଦିନେ ତୁମ୍ଭେ ଯାଇପାର ହସି,
ଥୁବ ସେ କବିତାମାଳା ଜଗତେ ବିକାଶି ।

ହଜିଲ୍ ଧନ

କି ଧନ ସେ ଥିଲୁ
ବିବାନଶି ହୁଏ
ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ
ଭୁଲି ନ ପାରିଲି
କେତେ ପଡ଼ା ପାଠ
ଗାଉଥିବ ଗୀତ
ବସନ୍ତ ପବନ,
ଫୁଲି କମଳା,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
ନ ଦେଖେ ମାଧୁରୀ
ସରି ତ ଯାଇଛି
ନ ବୁଝିଲୁ ମନ
ହୃଦୟେ ବିଭୁଛି
ଲୋକଦେଖା ହସ
କାହାକୁ କହିବି
କେ ବୁଝିବ ମୋର
ଦରପ ପ୍ରାଣୁ ଗୁଣ
ଯାଇଛି ତ ସରି,
କି ଧନ ପାଇଲେ
ଖୋଜି ନ ପାଇଲି
ଯେତେଦିନ ଥିବ
ଧରିଥିବ ଦୁଃଖ

ଯାଇଛି ହଜି,
ଯା ନାମ ଭଜି ।
ପଡ଼େ ମନରେ,
ତାହାକୁ ଥରେ ।
ଗଲି ପାସୋରି,
ତା ନାମ ଧରି ।
ଶାନ୍ତ ରାତି,
କୌମୁଦୀ ଭାବ,—
ସଙ୍ଗୀତ ତାନେ,
ତାହା ସମାନେ ।
ଆଜି ଭରସା,
କି ହେବ ଦଶା ?
ବେଦନା ଯେତେ,
ହସିବି କେତେ !
ହୃଦୟ କଥା !
ମରମ ବ୍ୟଥା !
ଶାନ୍ତି ସକଳ
କଷ୍ଟ କେବଳ !
ତାକୁ ଭୁଲିବି
ଗୋଟା ପୃଥିବୀ ।
ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ,
ସଙ୍ଗୀତ ତାନ !

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ନାଚି ନାଚି ଗୀତ ଗାଇ,
ନନ୍ଦଘାଟାଣ୍ଡରେ ଡାକୁଛନ୍ତି—ଆସ ଘାଇ !
ମିଳି ମିଶି କରୁ ପ୍ରଭୁନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ,
ଆସ ଆସ ଅଛୁ ଯହିଁ ସାଧୁ ଭକ୍ତଗଣ !
ତେଜ ମନୁ ଅହଙ୍କାର—ଭେଦାଭେଦ ଜ୍ଞାନ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପିତା ଭଗବାନ ।
ଚଣ୍ଡାଳ, ଯବନ, ବିପ୍ର ସବେ ମୋର ଘାଇ,
ଆସ ମିଳି ମିଶି ନାରୁଁ ହରିଗୁଣ ଗାଇ ।
ଜାତିଭେଦ, ଧର୍ମଭେଦ, କର୍ପା ଚଣ୍ଡଗୋଳ ?
ଘାଇ ଘାଇ ମିଳି ନାରୁଁ, ହରି ହରି ବୋଲ ।
ଦେଖନ୍ତୁ କୋରାମ ଫେଇ, ବାଇବେଲ, ବେଦ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ—ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ ।
ରଚିତ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଏକ ଉପାଦାନେ,
ପଢିତ ସାଗରଗର୍ଭେ ଯଥା ନନ୍ଦମାନେ ।
ଭେଦବୁଦ୍ଧି, ଦ୍ବେଷ, ହିଂସା ନରକନିଦାନ,
ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମ, ସମଜ୍ଞାନ ସ୍ବର୍ଗର ଯୋଗନ ।
ସର୍ବଦେଶେ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତାନନ୍ଦ ଭଗବାନ,
ଗୀତା, ଭଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ଧର୍ମ ମାର୍ଗ ମାତ୍ର ଜଣେ ଦୟା, ନାମେ ଭକ୍ତି,
ଦେହ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ଯୋଗସିଦ୍ଧି ଅନାସକ୍ତି ।
ବାହ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ଜାଣ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟାଭୂତ,
ଅଭ୍ୟନ୍ତରଗତ ସର୍ବ ବଲ୍ଲୁକେ ପ୍ରହାର ।
ବିକଟେ ମାନବ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀହରି ମହିମା,
ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗରିମା ।
ଅଶୁ ପରମାଶୁ କିମ୍ବା ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ
ଏକମାତ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ମହିମା ବିକାଶେ ।
ବିରାସେ ପାଇବ ହରି—ତକେ ବିଭିନ୍ନନା,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଲଭିଲେ ହରି ପ୍ରମୋଦ ଅଛି ଜଣା ।
ବୁଝା କୋଳାହଳେ ଘାଇ, ବଢ଼ିବ ଅଶାନ୍ତ,
ଆମ୍ଭ ଧର୍ମ ସତ୍ୟ, ଭ୍ରମ ମିଥ୍ୟା—ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତ ।

ହରି ହରି ବୋଲି ଘାଇ ନାମ ମାତ୍ର ସାର,
ଭବସିନ୍ଧୁ ଲବ୍ଧି ବାକୁ ନାମ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।

କାହିଁ ସେ ?

କାହିଁ ଅଛି—କାହିଁ ଗଲେ ଦେଖିବି ସେ ମୁଖ ?
ଶାରଦା ଶବ୍ଦ ସେ କି ଶଶାଙ୍କ ମୟୁଖ ?
ପ୍ରତ୍ୟୁ ସାହାର ମନୁ ପିକତା ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଅଛି କି ଗର୍ଭର କପେ ସୁଧା ସୁରୁପରେ ?
ସାଧନାର ପିନ୍ଧି କିବା ତପସ୍ୟାର ଫଳେ
ଅଛି କି ଲହରୀ ଲୀଳା ମାଳାୟୁ ହିଲୋଳେ ?
ଭୂଷାର ଧବଳ ଶୀତପ୍ରସାଦ ଦେଶରେ,
ମନ୍ଦାରଲେହନ ଘେନି ରବିକରଣରେ,
ନିଦାସ ନିଶୀଥ, ପିନ୍ଧି କୁସୁମ ସୌରଭେ,
କିମ୍ବା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଧ୍ରୁବତୀର ରୂପେ ମାଳନଭେ,
କ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ଦେହେ ଘୋର ନିନ୍ଦା ସମୟରେ
ସଞ୍ଚରେ କି ପ୍ରେମମୟ ସୁଖଦ ସୁପ୍ନରେ
ନାହିଁ ନାହିଁ, ନୁହେଁ ସେ ତ ଉପସ୍ଥଳ ସ୍ଥାନ,—
ଅକଳଙ୍କ ପୁଣ୍ୟମୟ ପବନ ମହାନ ।
ପବନତା ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭା ଯହିଁ ସମବେତ,
ବୁଝେ ଅନୁମାନେ ତହିଁ ରହିଥିବ ସେ ତ ।

“ମନ୍ଦଃ କବି ଯଶଃପ୍ରାପୀ”

(ରାଗ - ମଙ୍ଗଳ)

‘ମନ୍ଦଃ କବିଯଶଃପ୍ରାପୀ’ ଏହି ପରଚୟ
ମୋ କବିତା ପାଠ କର ପାଇବ ନିଶ୍ଚୟ ।
ନାହିଁ ମୋ ପ୍ରତିଭା ନାହିଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ,
କି ଗୁଣେ କବି କବିଯଶଃ ଉପର୍ଜନ ?
ତଥାପି ତଞ୍ଜଳ ମନ ସଦାଅଛି ଧାଇଁ,
ସାଧାରଣେ କବିସଗ ଲଭିବାର ପାଇଁ ।

ଜନ-ସମାଜରେ-କବି ଜୀବନ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
ଲଭବାକୁ ସେ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳ ମାନବ ।
ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତିଭାର ଶକ୍ତି,
ହେବ କବି ଅକ୍ଷୟନ, ତହିଁ ମତ ଗତ ।
କେ କାହିଁ ହୋଇଛି କବି ଆପଣା ଯତ୍ନରେ ?
ଏ କଥା ତ ମୁହଁ ବେଳେ ନ ଶୁଣିଲି ଥରେ ।
ମାତ୍ର ଦୃଢ଼ପେ ମନ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଜାଣି,
କାଳଦାସ ମହାକବି ସେବି ଶଶାପାଣି ।
ପାଏ କି ସେ ମହାବର ଲୋକ ସହଜରେ ?
ହେବ ବା ସାରଳାଦାସ ସାରଳାଙ୍କ ବରେ ।
ଲଭୁଛି ସାନ୍ନ୍ୟାସ ମନେ ପୋଷି ଏହି ଆଶା,
କରୁଛି ସାର୍ଥକ ପ୍ରାଣ ସେବି ମାତୃଭାଷା ।

ବିଚଳିତ ହେବୁ ନାହିଁ ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ,
ଦୃଢ଼ପେ ରଖିଥୁ ଚିତ୍ତ ପ୍ରଭୁପଦେ ।
ସେ କାହିଁ ରଖିଲୁ, ମା, ତୁ ଉତ୍କଳ-ମଣ୍ଡଳେ,
ଗାଢ଼ବେ ତା ଭବିଷ୍ୟତ ମାନବ ସକଳେ ।
ଆଶାବାଦ କରୁଅଛି ଆଗୋ ସାର୍ଥକ ସତ !
ମହାପ୍ରଭୁ ପାଦପଦ୍ମେ ଥାଉ ତୋର ମତ ।
ମୋର ଏହି ଅଭିଳାଷ, ଶୁଣ ରେ ନନ୍ଦନ,—
ପାଳିବୁ ଜୀବନ ବ୍ରତ ହୋଇ ତପସ୍ବିନୀ,
ମଣିବୁ ତୋ ଜଗତରେ ଶବ୍ଦ ମିତ୍ର ନାହିଁ,
ନିରନ୍ତରେ ରହିଥୁବୁ ପ୍ରଭୁପଦ ଗୁହଁ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ମାଧବୀ ଦେବୀ

କବି ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅନ୍ନଶୂନ୍ୟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ମହାକାମଣ୍ଡଳୀ,
କବି ନାମେ ମୁହଁ ତୋତେ କରୁଛି ଗଣନା ।
ସାମାନ୍ୟ ଗୃହଣୀ ତୁହି ନୋହୁ ଧନବତୀ,
ମାତ୍ର ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ତୁହି ମହାଭାଗ୍ୟବତୀ ।
ଧର୍ମନିଷ୍ଠା, ପତିଭକ୍ତି କରୁଛୁ ସମ୍ବଳ,
କୁଳବତୀ ଯେତେ ଯାହା ସମ୍ପତ୍ତି କେବଳ ।
ଦାରଦ୍ରାଘର ବେଶାଦାତେ ନୋହି ବିଚଳିତ,
ପୁଣେ ଦୁଃଖେ ରଖିଅଛୁ ପ୍ରଭୁପଦେ ଚିତ୍ତ ।
ଭୋଗେ ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କବି ମନ,
ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ କଲୁ ଚିତ୍ତ ସମର୍ପଣ ।
ଜଗତର ପୁଣ ଦୁଃଖ ନୁହେଁ ଚରଣାୟୀ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ମାନବଗଣ ଭାଗ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ।
ଆସୁ ବା ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ କିମ୍ବା ବିପଦ ଶୁଣଣ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି କରୁ ତା ମନ୍ତ୍ରଣେ ଧାରଣ ।

ପରମବୈଷ୍ଣବା ଲୀଳାତଳ-ନିବାସିନୀ,
ଶ୍ରୀମତୀ ମାଧବୀ ଦେବୀ ତପସ୍ବିନୀ ।
ଶିଖା ମହାନ୍ତର ଭଗ୍ନୀ କରଣ ଅଙ୍ଗନା,
ଉତ୍କଳର ଏକମାତ୍ର ରମଣୀମଣ୍ଡଳୀ ।
ଭୁବର କବିତା ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀ,
ହରାଇ ତେଜନା ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ପ୍ରେମେ ଭଲ ।
ଭୁବର ପ୍ରତିଭା ବହୁ ଦୂରପ୍ରସାରିଣୀ,
ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳେ ପୂଜ୍ୟମୟୀ ତପସ୍ବିନୀ ।
ଆଗେ ମହାଦେବ ! ଥିଲୁ ତୁମ୍ଭ ହସାସର,
ମୁକ୍ତାମାଳା ସମାନରେ ପରମ ସୁନ୍ଦର ।
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ହୋଇ ପ୍ରେମେ ବିମୋହିତ,
ଶୁଣନ୍ତି ଆନନ୍ଦମନେ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗୀତ ।
ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଭଞ୍ଜଲର ମହାଭଜନ,
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ଦେବ ! ଦେଖି ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମହାତ୍ମା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ରାଜରାଜେଶ୍ୱର,
ତପସ୍ବିନୀ ! ତୁମ୍ଭଠାରେ ଯୋଡ଼ିଥିଲେ କର ।

ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଦନ,
କରିଥିଲେ ମାଧବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନ ।
ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଗତ ହେଲ ଉତ୍କଳରେ,
ନ ଜନ୍ମିଲେ ନାରୀ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭ ସମାନରେ ।
ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର କନ୍ୟା ମହାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ,
କରୁଥିଲେ ମାଧବଙ୍କୁ ଦେବା ତୁଲ୍ୟ ମାନ୍ୟ ।
ପାଣ୍ଡିତ୍ୟେ, କବିତ୍ବେ, ବ୍ରତେ, ତପ ଆଦରଣେ,
ମାଧବା ସମାନେ ଜନ୍ମି ନାହିଁ ନାରୀଜଣେ ।
ପୁରୁଣେ ଶୁଣିଛି କେତେ ତପସ୍ବିନୀ କଥା,
ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ତପସ୍ବିନୀ ! ପରମ ଦେବତା ।
ଗୋସ୍ବାମୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ,
ବୈଷ୍ଣବସ୍ବ ଗ୍ରନ୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ।
କରଣ ମହିଳା ତୁମ୍ଭେ, ଓଡ଼ିଆଣୀ ଜାତି,
ଲଭି ଯାଇଅଛ ବଳେ କବିକୁଳ ଖ୍ୟାତି ।
ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଭକ୍ତୀ, ପୁଣି ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ—
ସରଳତା ମଧୁରତା ଦେଇଅଛ ଜାଲି ।
ପଦର ବିନ୍ୟାସ ଦେଖି ରଚନାର ଠାଣି
କେ ବୋଲବ ଲେଖିଅଛ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆଣୀ ?
ଯେତେକ ଗୋସ୍ବାମୀ ପଦାବଳୀ ରଚୟିତା,
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥିଲ ପରମ ପୂଜିତା ।
ଯେ ପ୍ରକାର ଲେଖିଅଛ ଚୈତନ୍ୟଚରିତ,
ପାଠ କରି ହୋଇଯାଏଁ ମୋହିତ ଚକିତ ।
ଜଗନ୍ନାଥ, ଚଣ୍ଡୀଦାସ ଗୀତ ଅଛି ଶୁଣା,
ତୁମ୍ଭ ଗୀତ ତାଙ୍କଠାରୁ ନୁହେଁ କିଛି ଉଣା ।
ତୁମ୍ଭ ଗୀତ ଯେତେବେଳେ ଗାଏଁ ଠାକୁରଣୀ,
କାହା ଗୀତ ଗାଉଅଛି ନ ପାରଇ ଜାଣି ।
ଏମନ୍ତ ଯେ ଦେବା ଜନ୍ମିଥିଲ ଉତ୍କଳରେ,
ଦେଶବାସୀ ଲୋକେ ମୁଖେ ନ ଧରନ୍ତି ଥରେ ।
ଅଧର କରିବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ବଦେଶଜବାସୀ
ତୁମ୍ଭର କବିତା କେତେ ଯାଇଅଛି ସ୍ବୟି ।
ବିଲୁପ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ କେତେ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବରେ,
ବହୁତ ବିଲୁପ୍ତ ଦେଶବାସୀ ଅଧରରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରନ୍ତ ଅମ୍ଭ ଧନ ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ଜନେ,
କେତେକ ସଙ୍ଗୀତ ରଖିଅଛନ୍ତି ଯତନେ ।
ତୁମ୍ଭର କବିତା ଭକ୍ତ ସାଧୁ ହୃଦୟରେ
ଚିପିତ ରହିଛି, ଥିବ ସୁଗମରେ ।
ସାହସରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବୋଲିପାରୁଁ ମୁହିଁ,
ଯଶ ଧ୍ୟାନକାଳ କାଳ ନ ପାରିବ ଛୁଇଁ ।
ନରାଧମ, ଅକିଞ୍ଚନ ଫକୀରମୋହନ,
ମହାଦେବ ! ଭକ୍ତିସ୍ବରୂପେ ବନ୍ଦେ ଶ୍ରୀଚରଣ ।

ସେହି ନାମ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ)

କେତେ ଥର ବସି	ବସି ନିର୍ଜନେ
ବିଚାର କରିଛି,	ଆପଣା ମନେ,
ସ୍ବପନ ସମାନ	ସଂସାର ରାଜ୍ୟ,
ଆସିବା ଯିବା ତ	ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଭସାଇ ଯାଇଛି	ମୋତେ ଯେ ଦୁଃଖେ,
ନ ଧରିବ ଆଉ	ସେ ନାମ ମୁଖେ ।
ପାସୋର ପାରିବ	କାହୁଁ ମୁଁ ତାକୁ,
ଧରିଛି ଆଖିରେ	ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମାକୁ ।
ଛୁପୁ କାୟା ପର	ଯାହା ସମ୍ଭବ,—
କୁହୁମରେ ଥିବ	କୁହୁମ ଗନ୍ଧ,—
ମୁଁ ତାକୁ ଛୁଡ଼ିଛି,	ସେ କାହୁଁ ଛୁଡ଼େ ?
ଜୀବନ ଥିଲେ କ	ନିଦ ନ ମାଡ଼େ ?
ଆପଣେ ଆସିଲେ	ଆସୁ ମନକୁ,
ଭଜି ହେବ କିପାଁ	ସେହି ନାମକୁ ?

ଅନୁଭୂତି

ରାଗ - ଭୂପାଳ

ଦେଖୁଛି କି ଆଜି
କି ଦେଖି କିପାଇଁ
ଗୁପ୍ତ ମରମେ
ସଫଳ ସମାନେ
ସହସା କିପାଇଁ
ଅନୁଭବ କରୁ
ତମିର ଆକରୁ
ନବ ସଉବନ
ଅଞ୍ଜଳି ବସନ୍ତ
ନିବାଣ ପ୍ରାପ୍ତି
ଶତ ସ୍ୱର୍ଗବାସ
ହୃଦୟ ମନ୍ଦିର
କିପାଇଁ ଦେଖେ ଆଜି
ଆଶାର ଛଳନା

ଜାଣିବ ସୁପନ ?
ବିମୋହିତ ମନ ?
ସୁପତ ବାସନା
କିପାଇଁ ଯାଏ ଜଣା ?
ଅଗୀତ ରାଗିଣୀ !
ବିଞ୍ଚି ବିମୋହିନୀ ?
ଅମୃତ ରଚନ,
ବିଳାସ ଜୀବନ,
କୋକିଳକାକଳୀ,—
ଉଠିଲ କି ଜଳ ?
ସ୍ୱରଗର ଜ୍ୟୋତି,
ମଉନ ଆରତି,
ମାନସ-ନେତରେ ?
ଭେଟିବି ସ୍ୱର୍ଗରେ ?

ନବବଧୂ ଆହ୍ୱାନ

(ରାଗ — ବଙ୍ଗଳାଗୀ)

ଆସ ରେ ଆସ ରେ ନୟନପ୍ରତିମା !
ନେବି ମୁଁ ତୋତେ ବନ୍ଦାଇ,
ଆହା ! ଆହା ! ଆହା ! ଦୁଃଖିନୀ ମାତାକୁ
ଆସିଅଛୁ ତୁ କନ୍ଦାଇ ।
କେଉଁ ଦେବତାର କନ୍ୟା ତୁ ଝିଅ ରେ,
କେଉଁ ତାରକାର ଜ୍ୟୋତି,
କେଉଁ ଗୁଣିମାର ବିମଳ କୌମୁଦୀ
ହୋଇଅଛୁ ମୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡା ?

ଦୟା ମାୟା, ସ୍ନେହ, ଲବଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ,
ତୁହି କି ରେ ରୂପାନ୍ତର ?
ଅଭିଶାପପ୍ରସ୍ତା ଆରେ ମୋ ସଙ୍ଗାଳି,
ତୁ କି ହିନ୍ଦବ ଅପ୍ସର ?
ତୁ କି ରେ ମୋହର ପ୍ରଦୋଷ-ଗଗନ-
ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ସୁଖ-ତାରା ?
ହେବୁ କି ମୋହର ଅନ୍ଧର ଲଭିବୁ,
ସମସ୍ତ ସନ୍ତାପହର ?
ହରଣ୍ୟର ପ୍ରଭା, ସୁମନର ଶୋଭା
ତୁ କି ମାଣିକ୍ୟର ଦୁଃଖ ?
ତୁ କି ପଦ୍ମାବତୀ ଗୋଲେକବାସିନୀ
କ୍ଷୀରବ୍ୟୁତନୟା ମୁଣ୍ଡି ?
ବସନ୍ତ ମାଳତୀ, ଫୁଲି କୁମୁଦିନୀ,
ତୁ କି ଶାରଦା ମଲ୍ଲିକା ?
କେଉଁ ତପୋବଳେ ପାଇଛି ରେ ତୋତେ ?
କୁଳବଧୂ ପ୍ରାଣାୟକା !
ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଁ, ଆରେ ମୋ କଲ୍ୟାଣି !
ସୁଖେ ରହ ମୋହ ଘରେ,
କରୁଛି କାମନା, ତୋହପରି ବଧୂ
ପାଏଁ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନୁରେ ।

ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ

(ରାଗ — ମଙ୍ଗଳ)

ସାମାନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଅ ଆହେ ମାଳମଣି,
ଉତ୍କଳର ପ୍ରିୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଅରୂପେ ମଣି ।
ଭାଷା ରାଜ୍ୟେ ଛୁନି ଭଲ ଥିଲ ଏ ଉତ୍କଳ,
ବାହୁଲ୍ୟ ଏକତା ସ୍ୱପ୍ନେ ହିଁ କେବଳ ।
ଉତ୍କଳ ବିଧବାପାଇଁ ଆକୁଳ ଜୀବନେ,
କାନ୍ଦୁଅଛୁ, କନ୍ଦାଇଣ ଦେଶବାସିନୀ ।

କଳ୍ପଲତା ସମ୍ମିଳନୀ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ—
 ପ୍ରଥମରେ ଉଦ୍ଭୂତ ଗନ୍ଧ ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟରେ ।
 ଦେଶହୀନ ବ୍ରତେ ସମର୍ପଣ କରି ଚିତ୍ତ
 ଶୁଣାଇଲ ଉତ୍କଳକୁ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ତୁମ୍ଭର ପରିକା ଲଭିଅଛି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ,
 ତୁମ୍ଭେ ଏକା କରି ଜାଣି କବିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ।
 ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତରେ ଦିବା ନିଶି ସହ,
 ଚରଣସା ଦୁଅ ମାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରହ ।

ସତୀ ଲୁହେସିନ୍ଦୁ

[ସନ୍ତାନକୁଳଜାତା ସଖା ଲୁହେସିନ୍ଦୁ ଇଟାଲିର
 ସୁପ୍ରିୟ ରଣସର କୋଲେଟିନଙ୍କ ଧର୍ମପତ୍ନୀ । ପିତାଙ୍କ
 ନାମ ଖୁରସୁସ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସୁପ୍ରିୟ ଯୋଦ୍ଧା
 ଥିଲେ ।

ସଖା ଲୁହେସିନ୍ଦୁ ସବୁଗୁଣଭୂଷିତା ପରମା
 ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲି ଇଟାଲିରେ ସୁବିଖ୍ୟାତା । ଲୁହେସିନ୍ଦୁଙ୍କ
 ସ୍ବାମୀ ଏବଂ ପିତା ଦୁଇଜଣ ଯୁଦ୍ଧ ବିଶେଷରେ ବ୍ୟାପୃତ
 ଥିବା ସମୟରେ ଶୂନ୍ୟଗୃହ ଦେଖି ଇଟାଲି ଦେଶର
 ନୃପତି ତାକୁ ଇନବେନିୟୁସର ସେକ୍ସଟସ୍ ବଳ-
 ପୂର୍ବକ ଲୁହେସିନ୍ଦୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହରଣ କରିବାରୁ, ସଖା
 ପଦ ଦ୍ବାରା ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ସମୟ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ଜଣାଇ ଆତ୍ମାତପନା
 ହୋଇଥିଲେ । ସେକ୍ସଟସ୍ ସହଚର କୋଲେଟିନଙ୍କର
 ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ବିଶ୍ବାସଯାତ୍ନୀ ହୋଇ
 ଶତ୍ରୁଣ ମହାପାତ୍ରରେ ଲିପ୍ତ ହେବାରୁ ରାଜବଂଶକୁ କିପରି
 ପ୍ରତିଫଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା
 ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । କେବଳ ସେ ରାଜବଂଶ ଯେ ଚିରକାଳ
 ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ହୋଇଥିଲା ଏତିକି ନୁହେଁ, ଅସଂଖ୍ୟ ନର-
 ଶୋଣିତରେ ରୋମହୃଦୟବାହନୀ ଟାଇବାର ନଦୀର
 ସ୍ରୋତ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା

ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦ୍ୟଟି ଲିଖିତ ହେଲା ।
 ଏହାକୁ ଇଟାଲି ଦେଶର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରାମାୟଣ ବୋଲିବାକୁ
 ହେବ] ।

ସମରବିଜୟୀ ସ୍ବାମୀ, ନିଜର ସଶସ୍ତ୍ରୀ,—
 ସଖା ସାଧୁ ଲୁହେସିନ୍ଦୁ ଅତୁଳ ରୂପସୀ ।
 ଧନେ ମାନେ କୁଳେ ଶୀଳେ ପଦ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ
 ପରସ୍ତ ଇଟାଲିବାସୀ କୋଲେଟିନଠାରେ ।
 ଜଗତ ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ ଇଟାଲିବାସିନୀ,
 ଲୁହେସିନ୍ଦୁ ଗୁଣବତ୍ତା ନାରୀ ସୀମନ୍ତନୀ ।
 ଛନ୍ଦ୍ର ପିତା ସ୍ବାମୀ ଦୁହେଁ ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ,
 ଚନ୍ଦ୍ରା କରୁଛନ୍ତି ସଖା ବସି ଅଳୟରେ ।
 ସଖା ଉଦ୍ବେଗ ଉଦ୍ବ ଆଶା ଯୁଗପତ
 କରୁଅଛି ଲୁହେସିନ୍ଦୁ ହୃଦ ଇତସ୍ତତଃ ।
 ଭକ୍ତିସେବେ ପ୍ରଭୁପଦେ ପବିତ୍ରା ଲଳନା,
 ସ୍ବାମୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କରୁଅଛନ୍ତି କାମନା,—
 ଦେବଦେବ କୃପିତର* ତବ କୃପାବଳେ
 ଆସନ୍ତୁ ବାହୁଡ଼ି ସ୍ବାମୀ ପିଅର କୁଶଳେ ।
 ଦିବା ନିଶି ଲୁହେସିନ୍ଦୁ ଛନ୍ଦ୍ର ବାଟ ଚାହିଁ,
 ସମର କୁଶଳ ବାଞ୍ଛା ପାଇବାର ପାଇଁ ।
 ତମକି ପଡ଼ିଲେ ଅପରୂପ ଦେଖି ସଖା,
 ସମ୍ମୁଖରେ ଉଦ୍ବ ଆସି ଇଟାଲି ନୃପତି ।
 ନ ଜାଣନ୍ତି ସଖା ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ଦ ଅଭିଳାଷ,
 ବହୁତ ସମ୍ମାନ କରି ବର୍ଷାଇଲେ ପାଶ ।
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିନୟେ, “ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ରାଜନ !
 କିପାଇଁ ଅଧୀନା ଗୃହେ ହେଲା ଆଗମନ ?”
 କାମୁକ ପାତକ ଯାହା ଆତ୍ମା କଳ୍ପିତ,
 ଧର୍ମଧର୍ମ ଲଜ ଉଦ୍ବ ନ ଥାଏ କିଞ୍ଚିତ ।
 ବହୁତ ବିନୟେ ଦୁଷ୍ଟ ଚାଟୁବାକ୍ୟେ ସେହି,
 ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୋଇଲି ବୁଝାଇ—

* ଇଟାଲି ଦେଶର ବଜ୍ରଧର ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତା

“ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଣୟପ୍ରାର୍ଥୀ ଆଗା ସୁଲେଚନା !
ମୋହ ପ୍ରତି ବେଳେ ମାତ୍ର କରନ୍ତି କରୁଣା ।
ଦେବ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
ବେଳେ ମାତ୍ର ପାଏ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ସମ୍ମତି ।
ଜାଣ ତ ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଇଟାଲୀ ରାଜ୍ୟରେ,
କଣ ଦାସ ପରି ଥିବି ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀପଦରେ ।”
ଲୁହେସିୟା ଶୁଣି ସେକ୍ସଟସ କଥାମାନ
ରହିଲେ ପ୍ରମୁଦ ହୋଇ ପ୍ରତିମା ସମାନ ।
ଦୃଶା ଲଜ୍ଜା ଭୟେ କିଛି ନ ଦେଲେ ଉତ୍ତର,
ନ ଦିଶିଲ ବୁଦ୍ଧି ତାଙ୍କୁ କିମ୍ପ୍ରତି ମାତର ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ସଖା ପରେ ବୋଇଲେ ହୋଧରେ—
“କିପରି ଆଖିଲ ରଜା ଏ କଥା ମୁଖରେ ?
ଆସିଅଛ କେଉଁ କୁଳେ ଦେବାପାଇଁ କାଳ,
ବିରୁଦ୍ଧ ନ କଲ ମନେ ଥରେ ମାତ୍ର ଭାବ ?
ଟାକୁଇନ ବଂଶେ ଜନ୍ମିଅଛୁ କୁଳାଙ୍ଗାର !
ଲମ୍ପଟ ବଂଶର ଲଜ୍ଜାହୀନ ଦୁରାଚାର !
ଅଛି ପରା ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ ତୋର ମିତ୍ରପଣ ?
ରେ ପାପିଷ୍ଠ ! ଏହି କରେ ସେଥି ନିଦର୍ଶନ ?
ରୋମର ପବିତ୍ର କୁଳେ ମୋହର ଜନମ,
ଭୁଲିଗଲୁ ଏକାବେଳେ ଆରେ ନରାଧମ !
ରୋମଦେଶ କନ୍ୟା ମୁହିଁ ରୋମୀୟ ମୋ ସ୍ୱାମୀ,
କରିବେ ଅବଶ୍ୟ ରକ୍ଷା ମୋତେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
ସ୍ୱାମୀ ଦୂରଦେଶେ, କିବା ବୋଲିବି ଅଧିକ,
ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ଥରେ କେତେ ତୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ !
କାପୁରୁଷ ଦୁରାଚାର ଆରେ ଅବହୀନ,
ହୋଇ କି ପାରନ୍ତି ଲୋକ ଏଡ଼େ ଲଜ୍ଜାହୀନ !
ଧିକ ଧିକ ହୋଇଅଛି ଶୃଗାଳ ପ୍ରସୂୟା
ଲଭବାକୁ ପତିବ୍ରତା କେଶରୀ-ପ୍ରେୟସୀ ।
ବୋଲୁଅଛି, ଦେବୁ ରାଜ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ସମ୍ପତ୍ତି,
ସମ୍ପାଦିବି ମୂଲ୍ୟ କାହୁଁ ଜାଣିବୁ ଦୁର୍ମତ ?
ସମ୍ପାଦି ସର୍ଗୀୟ ବସ୍ତୁ, ହେବ କରେ ତୁଲ
କରୁ ଯେବେ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଧନ ଠୁଲ ?”

କର୍କଶରେ ଏତେ କଥା ବୋଲି ସେକ୍ସଟସକୁ
ହୋଧରେ ଚାଲିଗଲେ ଗନ୍ତାଘ ମଧ୍ୟକୁ ।
ହାର କିଲ ଦେଇ ସମ୍ପାଦି ନିର୍ଜନରେ
ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଫେଡ଼ି ଲେଖିଲେ ପଥରେ ।
ଜଣାଇବେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସେ ସବୁ ସମାନ୍ତର,
ଏହି କଥା ସମ୍ପାଦି ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ କଲେ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ ।
ମାତ୍ରକ କଲେହେଁ ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ଯତନ,
ଦୁର୍ଗୁଣରେ ରାତି ଗୋଟା ନିଦ ହେଲ ନାହିଁ,
ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ରାତି ଗଲ ପାହି ।
ଏଣେ ଦୁଷ୍ଟ ସେକ୍ସଟସ ପାଇ ଅପମାନ,
ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲ ଧୀରେ ଧୀରେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ।
ନିର୍ଜନରେ ବସି କଲ ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ,
ଦେଖିବ ସେ ରମଣୀର କେତେ ଅହଙ୍କାର ।
ବାରେକ ନିରାଶ ହୋଇ ପାଇବାର ଲାଜ,
ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଏହା କାପୁରୁଷ କାର୍ଯ୍ୟ ।
କେତେ ଥର କେତେ ସ୍ଥାନେ ପାଇଛି ପ୍ରମାଣ,
ପ୍ରଥମେ କରନ୍ତି ନାଶ୍ୱାନ ମୁହଁଟାଣ ।
ଥରେ ଯେବେ ତାକୁ କରି ପାରିବି ଆପୁତ୍ର,
ଚିରକାଳ ପଦେ ଖଟିଥିବ ଦାସୀବତ ।
ସୁବରାଜ ବୋଲି ଆପେ ଏହି କଥାମାନ,
ସଖେ ମାତ୍ର ତୁନି ହୋଇ ବସି କଲ ଧ୍ୟାନ ।
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପୁଣି ବୋଇଲୁ ଉଚ୍ଚରେ,
ଭଲ କଥାଟାଏ ପଡ଼ିଗଲା ତ ମନରେ ।
ତାହାର ସମ୍ପାଦି ନାଶ କରିବ ବଳରେ,
ଭାଙ୍ଗିଯିବ ତାହା ଗର୍ବ ତେବେ ସହଜରେ ।
ନ ପାରିବ କାହାକୁ ସେ କହି ଲୋକଲଜ୍ଜେ,
ମୋହର ଆପୁତ୍ର ହୋଇ ରହିବ ସହଜେ ।
ଏତେ କଥା ଭାବି ସେହୁ ଦୁରାତ୍ମା ମନରେ,
ବିଚରଣ କଲ ପୁରା ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦରେ ।
ଏଣେ ଲୁହେସିୟା ବସିଅଛନ୍ତି ଆଗାରେ,
ଅସ୍ଥିର ସନ୍ତପ୍ତ ମନ ନାନା ଦୁର୍ଗୁଣରେ ।

ଏହିକାଳେ ଦୂତ ଏକ ଆସି ଗଲା କହୁ,
 ବାହୁଡ଼ବେ ସ୍ଵାମୀ ହୋଇ ସମରଜିତ୍ୟୁ ।
 ଏପ୍ରକାର ଦୂତ ମୁଖୁଁ ପାଇ ସମାରୁର,
 ହୃଦେ ତାଙ୍କ ଜାତ ହେଲୁ ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।
 ବହୁତ ଆନନ୍ଦ ଆଶା ପଡ଼ୁଛି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ,
 ବାଟ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି କାଞ୍ଚନପିତୁଳୀ ।
 ପିତା ସ୍ଵାମୀ ଦୁଇ ଜଣ କାଲି ପ୍ରସ୍ତରରେ
 ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟବାନା ମିଳିବେ ରୋମରେ ।
 ଆହେ ଦେବ ଜୁପିଟର, ହେଉଛନ୍ତି ସଦୟ,
 ଆସନ୍ତୁ ବାହୁଡ଼ ସ୍ଵାମୀ କରି ରଣଜୟ ।
 ଦଣ୍ଡାଧର ବାରମ୍ବାର ଦେଖନ୍ତି ଲଳନା,
 ଆଜି ରାତି ଅତି ଫର୍ଦ୍ଦ ପରି ଗଲା ଜଣା ।
 କପରି କରିବେ ପିତା ଚରଣ ବଦନ,
 ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ କରିବେ କେତେ ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
 କେଉଁ ବୟ ପିନ୍ଧିବେ ସେ କାଲି ପ୍ରସ୍ତରରେ,
 ସଜାଡ଼ି ରଖିଲେ ଆଜି ରାତିରେ ଯତ୍ନରେ ।
 ନିତ୍ୟ କର୍ମ ସାରି ରାତି ପ୍ରହରେକ ଅନ୍ତେ,
 ଶୟନ କଲେକ ଯାଇ ଶେଧରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
 ଶୟନ ପୂର୍ବରେ ସଜା ହୋଇ ସାବଧାନ
 କଲି ଦେଇଛନ୍ତି ଶଯ୍ୟାଗୃହ ଦ୍ଵାରମାନ ।
 କେତେରୂପ ଆଶା କରି ମନରେ ପୋଷଣ
 କଲେଛନ୍ତି ଲୁହେସିୟା ସୁଖରେ ଶୟନ ।
 କେତେ କଥା ହୃଦେ କରୁଛନ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ,
 କେତେ ରୂପ ଦେଖୁଛନ୍ତି ସୁଖର ସ୍ଵପନ ।
 ସବୁ ଦୁଃଖ ହେବ ଦୂର ପାହିଲେ ରଜନୀ,
 ବାହୁଡ଼ ଆସିବେ ରଣଜୟୀ ଗୁଣମଣି ।
 ଅନ୍ଧ ଜୀବ ଭବିଷ୍ୟତ ଜାଣି ସେ ନ ପାରେ,
 କି ଦଶା ଦୃଷ୍ଟି ଆସି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉତ୍ତରେ ।
 ଯେ ଲୋକ ବସିଛି ହୋଇ ରାଜ୍ୟ-ଅଧିକାରୀ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ହୋଇପାରେ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ ।
 କାଳାନ୍ତକ ଯମ ଆସି ରହିଛି ଆନ୍ଦୋଳି,
 ନ ଜାଣନ୍ତି ଦୁଶାନ୍ତରେ ଏ କଥା ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ଗତ ପ୍ରାୟ ନିଦ୍ରାବ୍ୟ ରଜନୀ,
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଶୁଭ୍ରଅଛି ପେଟକର ଧ୍ଵନି ।
 ମଦ୍ୟପ, ତନ୍ଦ୍ରା, ରାଜପ୍ରହରୀନକରେ
 ଅନ୍ଧାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ରୋମନଗଣ ମାର୍ଗରେ ।
 ନଗରବାସୀଙ୍କ ଆଉ ଗତିବ୍ୟ ନାହିଁ,
 ଅନ୍ଧକାର ହୁଏ ପ୍ରାଣୀ ତନ୍ଦ୍ରାର ପାଇଁ ।
 ବାହାରକୁ ଟେକ୍‌ସଟସ ଅର୍ଦ୍ଧ ରଜନୀରେ
 ଲୁହେସିୟା ଶଯ୍ୟା ତଳୁ ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ !
 ସାବଧାନେ ଦେଖିଲା ସେ ଚାରିଆଡ଼େ ଚାହିଁ,
 ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଭବନରେ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ନାହିଁ ।
 ଦେଖିଲା ସେ ଏକଧାନେ ଚାହିଁ ଦୁଷ୍ଟମତ,
 ସ୍ଥିରଭାବେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଲୁହେସିୟା ସଜା ।
 ଶୋଇଛନ୍ତି ସଜା ସାଧୁ କୋମଳ ଶେଧରେ,
 ଶ୍ଵେତପଦାସନା ଲକ୍ଷ୍ମୀ କ୍ଷୀରୋଦ-ସାଗରେ !
 ଧୀରେ ଧୀରେ ହୋଇ ଚାଲିଯାଏ ସଜା ପାଶେ,
 ପୁଣି କି ବିରୁଦ୍ଧ ପଛଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଆସେ ।
 ପୁଣି ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ଅତି ସାବଧାନେ
 ମିଳିଲା ପାମର ସଜା ଶଯ୍ୟା ସନ୍ନିଧାନେ ।
 ଧୀରେ ଧୀରେ କଲା ସଜା ହସ୍ତକୁ ଧାରଣ,
 ଶାର୍ଦୂଳ କି କଲା ସୁପ୍ତ ମୃଗୀ ଆହମଣ !
 ସେହି ପାମରର କଳ୍ପସିତ ହାତ ବାଜି
 ତମକ ପଡ଼ିଲେ ସଜା, ନିଦ ଗଲା ଭାଙ୍ଗି ।
 ଭୟଙ୍କର କାଣ୍ଡ ଦେଖି ମଣିଲେ ବିସ୍ମୟ,
 ସ୍ଵପନ କି ସତ କରି ନ ପାରିଲେ ଥୟ ।
 ନିମେଷମାତ୍ରକେ ସବୁ କଥା ଗଲା ଜଣା,
 ଫଗୟ କି ଥାଏ ସାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟି ?
 ଦୃଶା ଲଜ୍ଜା ଭୟ ଅପମାନ ହୋଧଉରେ
 ରହିଗଲେ କିଛିକାଳ ମୃତ ସମାନରେ ।
 ହୃଦୟ ଯାଉଛି ଫାଟି, ନେତ୍ର ବହେ ଜଳ,
 ଛଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ହାତ ଦେହେ ନାହିଁ ବଳ ।
 ବୋଇଲେ ହୋଧରେ କରି ଶ୍ଵାସଣ ଗର୍ଜନ,
 “ଛୁଡ଼ ଛୁଡ଼ ହାତ, ଛୁଡ଼ ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଜନ !

କି ସାହସେ ଆସି ତୁମ୍ଭ ଧଇଲୁ ମୋ ହାତ,
ନ ଜାଣୁ ଏ ପାପେ ହେବୁ ସବଂଶେ ନିପାତ ।
ହେ ରାଜନ ! ତୁମ୍ଭେ ପର ଧର୍ମ ରକ୍ଷାକାଣ୍ଡ ?
କେଡ଼େ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛ କିଛି ନ ବିଚାର ?
ଛାଡ଼ିଦିଅ ସୁବରଜ, ଧରୁଛି ଚରଣ,
ଆପଣାର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ଦିଅ ମନ ।
ଧର୍ମତ୍ରଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ବୋଲେ ବାରମ୍ବାର,
ଏହି ପାପେ କେତେ ବଂଶ ହେବ ପ୍ଳୁରଣାର ।
ଭଲିଛ ମନରେ ପର କେହି ଦେଖୁ ନାହିଁ,
ଆକାଶରେ ରହିଛନ୍ତି ଜୁପିଟର ଗୁଣ୍ଠି ।
ପୁନଃବାର, ହେ ରାଜନ, ଧରୁଛି ଚରଣ,
ନାଶ କର ନାହିଁ ମୋର ଶତବ୍ରତା ଧନ ।
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଜ୍ଜାରୁ ଧନ ପୃଥିବୀଲୋକରେ,
ବାହୁଡ଼ି ନ ଆସେ ଯେବେ ହଜିଯାଏ ଥରେ ।
ଆହେ ଦେବ ଜୁପିଟର ଜଗତର ନାଥା !
ସଙ୍କଟକାଳରେ ବେଳେ ହେଲ ନାହିଁ ସାହା ?”
ଏହି କଥା ବୋଲୁ ବୋଲୁ ଚେତା ଗଲୁ ହଜି,
ଶରୀର ଅବଶ, ଆଖି ପକାଇଲେ ବୁଜି ।
ଯେ ପାଷଣ ଦୁରଗୁର କାମରେ ମୋହୁତ,
ତାର କାହିଁ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମଧର୍ମ ହିତାହିତ !
ଲଳନାକୁ ଦୁରଗୁର ଦେଲୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା,
କହି ଅବା ଲେଖି ହେବ ନାହିଁ ସେହି କଥା ।
କେତେକ୍ଷଣ ପରେ ସଜ୍ଜା ପାଇଲେ ଚେତନା,
ଜଗତ ସଂସାର ଶୂନ୍ୟ ପରି ଗଲୁ ଜଣା ।
କଳକିତ ଦେହ ମନ, ଗୁହ କଳକିତ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୋଇଛି କଳଙ୍କରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ।
କିପରି ହୁଇଁବେ ସ୍ୱାମୀ ପବନ ଶରୀର,
ଆତ୍ମାତ୍ମା ହେବାପାଇଁ ମନେ କଲେ ସ୍ଥିର ।
ଲେଖିଲେ ସମସ୍ତ କଥା ପଥେ ସହିସ୍ତାର,
ଯାହା ଯାହା କରି ଯାଇଅଛି ଦୁରଗୁର ।

ଅବଶେଷେ କରି ସ୍ୱାମୀ ଚରଣ ଦର୍ଶନ,
ସ୍ୱାମୀ ସାକ୍ଷାତରେ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ଜୀବନ ।
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ନିଶାକର,
ପାହିଲୁ ରଜନୀ ଉଦୟ ହେଲେ ଦିବାକର ।
ହେବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ଧର୍ମଧର୍ମସାକ୍ଷୀ
ଦେଖୁଛନ୍ତି ଦିବାକର ଅବା ମେଲି ଆଖି ।
ଫୁଲପୁଷ୍ପ କୋଲେଟିନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କାଳରେ
ବଜାଇ ବିଜୟ ବାଜା ମିଳିଲେ ରୋମରେ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣିଲେ ଦେଖି, ସଜ୍ଜା ଲୁହେସିୟା
ନାହାନ୍ତି ଯେ ଆନନ୍ଦରେ ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଠିଆ ।
ଦେଖିଲେ ଛବେଶି ଗୃହେ ଲୁହେସିୟା କାର୍ଯ୍ୟ,
ବରମାନେ ହେଲେ ପୁଣି ଆହୁରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।
ବିକଳ ମନରେ ବସିଛନ୍ତି ମହାଦେଶ,
ସ୍ଥିରଭାବେ ଜଡ଼ପ୍ରାୟେ ଗାଲେ ହାତ ଦେଇ ।
ନ ଗୁଣ୍ଠି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିମଳ ମନରେ,
ଦେଲେ ପୂର୍ବଲେଖା ଲିପି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ।
ଫେଡ଼ନ୍ତେ ସେ ଲିପିଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ,
ସଜ୍ଜା ସାଧୁ ଲୁହେସିୟା ଏହି ଅବକାଶେ
ଜୀବନୀୟାର କୁଣ୍ଠ ଶକ୍ତି ହସ୍ତେ ଧରି ବଳେ
ବିଦ୍ଧ କରିଦେଲେ ଆପଣାର ବସସ୍ଥଳେ ।
ଆହା ଆହା ! ଏ କି, ଏ କି ! ବୋଲି ବାରମ୍ବାର
କୋଲେଟିନ କଲେ ମହାଭାଷଣ ଚିତ୍କାର ।
ଆଉ କିବା ହେବ ଯାଇ ସଜ୍ଜା ହାତ ଧରି,
ତେତେବେଳେ ଯାଇଥିଲୁ ସବୁ କଥା ସରି !
ସେହି ଭୟାନକ ଦୃଶ୍ୟ ହୃଦେ ବର୍ଣ୍ଣିବାର,
କେବଳ ସମସ୍ତେ କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର !
ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯଦି କଲେ କିବା ହେବ ଆଉ,
ତେତେବେଳେ ଉଡ଼ି ଯାଇଥିଲୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
ପଡ଼ି ଲେଟୁଅଛି ତଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର,
ଦେହୁ ଅନର୍ଗଳ ବହି ଯାଉଛି ରୂପର ।
ବିକଳ ମନରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଫୁଲପୁଷ୍ପେ, *
ଆହା ବିଧି, କଷ୍ଟ ଦେଲୁ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ବୟସେ !

ବିକଳମନରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କୋଳେଟିନ,
 ଶଶେ ଶଶେ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ସଞ୍ଜସ୍ବନ ।
 ଅବଶେଷେ ପକ୍ଷଶ୍ରୀ ଦେନ ବେନ ଜନେ
 ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତ କଥା ବିଷାଦିତ ମନେ ।
 କାହିଁଲେ ଉକ୍ତରେ ପୁଣି ଫୁଲପୁଷ୍ପ ଗାର,
 ହୃଦୟ ତାଙ୍କର ହେଲ ଅନ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥିର ।
 ବୁଦ୍ଧବୟସରେ କନ୍ୟା-ବିରହ-ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ବଜ୍ରାଦାତାରୁ ଅଧିକରେ ଯାଏ ଜଣା ।
 ମହାତ୍ମା ଗୁପ୍ତ ସଂ ପାଇ ଏହି ସମୟର
 ପଡ଼ୁଥିଲେ ଯାଇ ତହିଁ କରି ହାତୀକାର ।
 କୋଳେଟିନ ଫୁଲପୁଷ୍ପ ଦେଇ ଆଶ୍ୱାସନା
 ବୋଇଲେ ବିଳାପ କରିବାର ବିଡ଼ମ୍ବନା ।
 ଆସ ଉଠ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେଉଟୁ ପ୍ରତିକାର,
 ପ୍ରତିହଂସା ପ୍ରତିହଂସା ପ୍ରତିହଂସା ସାର ।
 ସେ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ପା ଶବ୍ଦ ଧରିଣ କୋଳରେ
 ପ୍ରବେଶିଲେ ସାଧାରଣ ବନ୍ଧୁତାଗୁହରେ ।
 ଇଟାଲି ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲ ଶଶିଗୋଳ,
 ନଗରବାସୀଏ ଆସି ତହିଁ ହେଲେ ଠୁଳ ।
 ଉତ୍ସାହ ହୋଇ ସେ ଗୁପ୍ତ ବୋଇତଲ ଉକ୍ତରେ,
 “ଶୁଣ ଶ୍ରୀ ଭଗ୍ନୀ ରୋମବାସୀ ନାରୀ ନରେ—
 ଆହେ ଶ୍ରୀମାନେ ! ସବେ ଦେଖନ୍ତୁ ଅନାଇ,
 ସମ୍ପା ସାଧୁ ଲୁହେପିୟା ପୃଥ୍ବୀରେ ନାହିଁ ।
 ନରପତି ରକ୍ଷାକାର, ପ୍ରଜାଙ୍କ ଭରୋସା,
 ତାହା ଯୋଗେ ଦିଅଅଛି ଏପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
 ଶୁଣିଛ କି କେବେ ଏତକାର ଅନ୍ତଃଗୁର ?
 କରିବ କି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିକାର
 ପବିତ୍ରତରଣୀ ସମ୍ପା ଇଟାଲିଲନା,
 ସମ୍ପା ନ ପାରିନ୍ତି କେବେ ଜଳଜଗଜ୍ଜନା,

ତେଜନ୍ତୁ କଳଙ୍କରପ୍ତେ ଆପଣା ଜୀବନ,
 ସମ୍ପା ସାଧୁ ଲୁହେପିୟା ତହିଁ ନଦର୍ଶନ ।
 ସ୍ୱାଧୀନତା ପରାସ୍ତମ ନ୍ୟାୟ ବୁଦ୍ଧିବଳେ
 ପବିତ୍ର ଇଟାଲି ଖ୍ୟାତ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ ।
 ଦୁରାଗୁର ସେକ୍ସଟସ କଳଙ୍କର କାଳି
 ଦେଇଅଛି ସେ ଇଟାଲି ଦେଶମୁଖେ ତାଳି ।
 ବୋଲିବେ କି ନାହିଁ ଇଉରୋପ ନୃପକୁଳ,
 ଇଟାଲିରାଜ୍ୟରେ ନାହିଁ ସଙ୍ଗେର ମୂଲ୍ୟ ?
 ତୁମ୍ଭର ତ ଛନ୍ଦ ମାତା ଭଗ୍ନୀ କନ୍ୟାମାନେ,
 କି କରନ୍ତୁ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ଅପମାନେ ?
 ଆଜି ଅନ୍ତଃଗୁର ଦେଲ କୋଳେଟିନ ପରେ,
 ରହିବେ ତ ତୁମ୍ଭ ମାତା ଭଗ୍ନୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ?
 ଆପଣା ମନରେ ଶ୍ରୀଅଛି ପାପମନା,
 ତାହା ଶ୍ରେଣପାଇଁ ସବୁ ଇଟାଲିଲନା !
 ପାପିଷ୍ଠା ଟୁଲିୟା * କଥା ଜାଣ ଶ୍ରୀ ସବେ,
 କି ଦାରୁଣ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ ପତି ଧନ ଲେଉଟେ !
 ପିତା ରକ୍ତେ ପାଦ ଧୋଇ ଆନନ୍ଦିତ ମନେ
 ବସିଅଛି ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ ରାଜସିଂହାସନେ ।
 ସ୍ୱପ୍ନସ୍ତରେ ବଧ କଲ ପ୍ରଥମ ପତିକୁ,
 ରାଜରାଣୀ ବୋଲୁଅଛ ସେହି ଅସଙ୍ଗକୁ !
 ଅସମ୍ପା ରାସସୀ ଗ୍ରସ୍ତା ଯାହାର ଜନମା,
 ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେ କି ହେବ ଶିରୋମଣି ?
 କି ବୋଲିବ ଆଉ ଆଉ ରୋମବାସୀଗଣ !
 ଜାଣ ସେକ୍ସଟସ ପିତାମାତା ହବରଣ !
 ଦୁରାଗୁର ଟାକୁଇନ ତାହାର ଜନକ,
 ଯାପର ସେ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସାକ୍ଷାତ ନରକ ।
 ପାପିଷ୍ଠା ଟୁଲିୟା ଗ୍ରସ୍ତା ତାହାର ଜନମା
 ନରକୁଳେ ଜନ୍ମିଅଛି କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ ।

* ଏହି ମହାତ୍ମା ମାର୍ଟିନ ଗୁପ୍ତସଂସ୍କୃତ ପୁର, ଜନସ୍ୱୟଙ୍କୁ ଟାକୁଇନ ହତ୍ୟା କରନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧ ସାଧୁଙ୍କୁ ଶ୍ରୀୟ ହୋଇଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧସଂସ୍କୃତ ଶ୍ରୀୟମା ବନ୍ଧୁତାରେ ଉଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ ରୋମୀୟମାନେ ଟାକୁଇନ ବଂଶକୁ ଦୂର କରି ଦେଇଥିଲେ ।

* ରୋମଦେଶର ନୃପତି ସେକ୍ସଟସ ଟୁଲିୟସ ଏହାର ପିତା । ଏହି ପାପିଷ୍ଠା ରାଜ୍ୟଲେଉଟେ ଆସଣାର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାମୀ ଏବଂ ପିତାକୁ ବଧ କରି ସିଂହାସନରେ ବସିଥିଲେ ।

ଜନ୍ମିଛି ପାପିଷ୍ଠା ଗର୍ଭ ପାପିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ,
 ରାଜା ବୋଲି ତାକୁ କି ହେ କରିବ ସମ୍ମାନ ?
 ଧାର୍ମିକ ବିବେକୀ ଜ୍ଞାନୀ ରୋମବାସୀଗଣ,
 ନୁଆଁଇବ ଶିର କି ହେ ପାପିଷ୍ଠ ଚରଣେ ?
 ଏ ବଂଶରେ ଜନ୍ମିଅଛି ଯେଉଁ କୁଳାଙ୍ଗାର,
 କି ବିଚିତ୍ର କରିବ ସେ ମହା ଅତ୍ୟାଚାର !
 ରୋମବାସୀ-ଭାଗ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର ହେବ ସେ ଗୁଳକ,
 ସେହି ହେବ ପରା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପାଳକ ?
 ବୁଝ ନାହିଁ ସରଗଲ ସବୁ ଏତିକିରେ
 ଆଉ କି ଦୃଷ୍ଟି ତାହା ନ ଆସେ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
 ଯାହା ଦେହେ ଅଛି କିଛିମାତ୍ର ପୁରୁଷତ୍ଵ,
 ଯେବେ କିଛି ଜଣା ଥାଏ ସମାଜ ମହତ୍ତ୍ଵ,
 ଲେଖମାତ୍ର ଯାହାଠାରେ ଅଛି ଧର୍ମଜ୍ଞାନ,
 ଯେବେ କିଛି ବୋଧ ଥାଏ ମାନ ଅପମାନ,
 ଦେଉଅଛି ମାତ୍ର ଭଗ୍ନୀ କନ୍ୟାଙ୍କ ଦୋହାଇ,
 ଆସ ଉଠ ଧର ଖଡ୍ଗ ମିଳି ସବୁ ଭାଇ ।
 ଶୁଣ ଶୁଣ ଶୁଣ ଭାଇ ରାଜସେନାଗଣ,
 ଜାଣ କି ହେ ଖାଉଅଛ କାହାର ବର୍ତ୍ତନ ?
 ରାଜା ଯେ ବର୍ତ୍ତନ ଟଙ୍କା ଦେଉଛନ୍ତି ଆଖି,
 ଅରଜିଛନ୍ତି କି ତାହା ହାତେ ନୋଡ଼ି ହାଣି ?
 ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦିଆ ଅର୍ଥ କରି ଠୁଳ,
 ରାଜାମାନେ ଗନ୍ତାଘରେ ପୂରନ୍ତି କେବଳ ।
 ଦେଖ ଏତେ ଦିନ ଖାଇଅଛ ଯାହା ଲୁଣ,
 ଦାଢ଼ିବେଳ ପଡ଼ିଅଛି ଗାଆଁ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ।
 ଭାଇମାନେ ! ମିଳି ଅସୁ ଶୟ ଧର ଆସି
 ପବିତ୍ର ରୋମରୁ ତୁଟି ଦିଅ ପାପସଖି ।
 ବୋଲି “ଜୟ ଜୟ ଜୟ ରୋମାନର ଜୟ !
 ଜୟ ରୋମାନର, ଯତୋଧର୍ମସ୍ତୋତୋଜୟ !”
 ଓଲଟି ଖାପରୁ ଖଣ୍ଡା ବନ୍ଧୁଛୁ ଧର,
 ବୋଇଲେ ସେ ସଭାସଭେ ସମ୍ମୋଧନ କରି,
 “ଏହି ଖଡ୍ଗେ ବିନାଶିବି କେଲେଟିନ ବଂଶ,
 ଇଟାଲର ରାଜପୁରୁଷ କରିଦେବି ଧ୍ଵଂସ ।

ଶୁଣି ଭାଇମାନେ, ବୋଲୁଅଛୁ ବାରମ୍ବାର—
 ପ୍ରତିହଂସା ପ୍ରତିହଂସା ପ୍ରତିହଂସା ସାର ।
 ମାରିବି ସେ ପାପିଷ୍ଠକୁ ଶୁଣି ଭ୍ରାତାଗଣ,
 ନ ରହିବି ଟାକୁଁଇନ ବଂଶେ ଏକଜଣ ।
 ମାରିବି ତାହାର ବରୁ ଭାଇ ପୁଅ ନାତି,
 ନ ରହିବ କୁଳେ ଜଣେ ଦେବାପାଇଁ ବଂଶ ।
 ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର କରିବି ସ୍ଥାପନ,
 ପ୍ରଭୁ ଜପିଟର ସାକ୍ଷୀ, ମୋର ଏହି ପଣ ।”
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ରୋମବାସୀଗଣ
 ଉଠିଲେ ସକଳେ କରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଗର୍ଜନ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ ବେଗରେ ହେଲ ସମ୍ପାଦ ପ୍ରଭୁର,
 କେବଳ ଶୁଭୁଛି ଶବ୍ଦ ମାର ମାର ମାର !
 ‘ମାର ମାର’ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ି ଆନ କଥା ନାହିଁ,
 ରାଜପୁରୁଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସବେ ଛନ୍ଦି ଧାଇଁ ।
 ମଧୁରଫ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ମଧୁମସିଗଣ,
 ଶତ୍ରୁକୁ କରନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଧାଇଁ ଆହମଣ,
 ତେସନେ ସକଳେ ମିଳି ଖଡ୍ଗ ଧରି କରେ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ସବେ ଯାଇ ରାଜାଙ୍କ ନଅରେ ।
 ଧାଇଁ ଯାଇ ଜଣେ ପୁରୁଷେ କୃତ ଦାସ
 ଜଣାଇଲ ସବୁ କଥା ନିପତିଙ୍କ ପାଶ ।
 ଜଳାବାଟ ଦେଇ ଟାକୁଁଇନ ଦେଲେ ଗୁଣ୍ଡି,
 ପଟ୍ଟପାଳ ପରି ଲୋକମାନେ ଛନ୍ଦି ଧାଇଁ ।
 ‘ଧର ଧର ମାର ମାର’ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର,
 କରୁଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ହୃଦ୍ଧାର ।
 ଶାଣିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଖଡ୍ଗ ହସ୍ତେ ଉପ୍ପାନକ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜ ଲାଗି ଦିଶୁଅଛି ଜଳ ଜଳ ।
 ‘ଜୟ ରୋମାନର ଜୟ ବିଜୟୀ ରୋମାନ,’
 ଏହି ଶବ୍ଦେ ହେଉଅଛି ଯୁଦ୍ଧୀ କମ୍ପାନ
 ସେକ୍ସପିଟସ ଦେଖି ଏହି ସବୁକଥା,
 ହଜିଗଲ ଜ୍ଞାନ ଦୂରଗଲ ମଥା ।
 ଭାଇଲ ନିବୋଧ ଆପଣା ମନରେ,
 ‘ମାରିବି ଶତ୍ରୁକୁ ଅସି ଧରି କରେ ।

ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରାମେ ବଧ ଶତ୍ରୁ ଗଣ
କଳଙ୍କିତ ପ୍ରାଣ ଦେବ ବିସର୍ଜନ ।^{*}
ମାତ୍ରକ ଯାହାର କୁକର୍ମରେ ମତ୍ତ,
ସେ ଲୋକର କାହିଁ ସାହସ ବା ଶକ୍ତି ?
ଯେମାନଙ୍କ ଆତ୍ମା ପାପରେ ମଳିନ,
ସହଜେ ସେ ସବୁ ଲୋକ ଶକ୍ତିହୀନ ।
ପୁଣି ସେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲୁ ମନେ ମନେ,
“ସହସ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମୁହଁ ସିନା ଜଣେ ।
ଦେଖୁଛି ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରହରୀ ଯେତେକ,
ମଲେଣି ତ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତେ ଏକ ଏକ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ ନାହିଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ,
ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ପୁଣି ମିଳିପାରେ ରକ୍ତ୍ୟ ।”
ଏତକ ବିରୁଦ୍ଧ ଅସି ଧର କରେ
ପଳାଇଲୁ ପ୍ରାଣେଷ୍ୱେ ଗୁପ୍ତରେ ।
ପବନକୁ ବେଗେ ଯାଉଅଛି ଧାଇଁ,
ନିଶ୍ୱାସ ନ ନେଇ ପଛକୁ ନ ଚାହିଁ ।
ଇଟିରୁପା* ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଉଛି ପଳାଇ,
ବିରୁଦ୍ଧ ଶତ୍ରୁମାନେ ଅଛନ୍ତି ଗୋଡ଼ାଇ ।
ମାର୍ଜାର ଉପରେ ଯଥା ପଳାଏ ମୁଣ୍ଡକ,
ପଳାଉଛି ସେହିପରି ଦୁଷ୍ଟ ଅଧୀର୍ଯ୍ୟକ ।
ନଗରନିବାସୀ ଲୋକେ ହୋଇ ଉନମତ୍ତ,
ଖୋଜିଲେ ସେ ରାଜପୁରେ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ ।
ଗୁହ ପ୍ରତି ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନେ ଦେଖିଲେ ଅନାଇ,
ଦୁର୍ବରୁ ସେନ୍ଦ୍ରସତ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ନାହିଁ ।
‘ଜୟ ରାମାନନ୍ଦ ଜୟ’ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର,
ଘରମାନେ କଲେ ପୁଣି ଆନନ୍ଦେ ଚିତ୍କାର ।
କମିଲ ଇଟାଲୁ ଦେଶ କମିଲ ଗଗନ,
ପୂଜିଲ ଶୁଷ୍କ ରବି ନୃପତିଭବନ ।
ଇଟାଲୁ ଘରମାନେ ଦେଇ କରତାଳି,
ନୃପତିଭବନ ଆନନ୍ଦରେ ଦେଲେ ଜାଳି ।

ଜନ ଦିନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜଳିଲୁ ପାବକ,
ଭୟ ହେଲୁ ଏକାବେଳେ ରୋମର କଳଙ୍କ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆସି ଏକ ପୁରତନ ଦାମ,
ଦେଖିଲୁ ସେ ରାଜଗୃହ ପକାଇ ନିଶ୍ୱାସ ।
ଜଳୁଅଛି ରାଜାଙ୍କର ଶୟନଭବନ,
କୁସୁମିତଲତାବୃକ୍ଷମୁକ୍ତ ଉପବନ ।
ପୋଡ଼ୁଅଛି ଗନ୍ତାଘର ସମସ୍ତ ନଅର,
ଶଯ୍ୟାଶାଳ ଦେହପାଣିଘର ସରଘର ।
ଉଠୁଛି ଶୁଷ୍କ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧୂମରାଶି,
ସବୁ ସ୍ଥାନ ବୈଶ୍ୱାନର ପକାଉଛି ଗ୍ରାସି ।
ଫାଟୁଛି କେ ଘର ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ କରି,
ପ୍ରତିହଂସା ଶବ୍ଦେ ଯେହ୍ନେ ପୂରିଛି ନଗର ।
ଜଳୁଅଛି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶୁଷ୍କ ଅନଳ;
ସମ୍ପର୍କର ଅପମାନେ ଏହି ପ୍ରତିଫଳ ।
ପୋଡ଼ୁଅଛି ରାଜମଞ୍ଚ ରାଜସିଂହାସନ,
ଉଡ଼ାଉଛି ଧୂମରାଶି ପ୍ରବଳ ପବନ ।
ଏହିପରି ରାଜପୁର ହୋଇଗଲା ଧୂସ,
ଚରକାଳପାଇଁ ଗଲେ ଟାକୁଁ ଇନ ବଂଶ ।
* ମେସିସ ଅଥବା ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରତିଫଳ,
ଜାଳ ଦେଇଛନ୍ତି ରାଜଗୃହରେ ଅନଳ ।
ଭାଲୁ ସେ ବୃଦ୍ଧ ଦାସ ହୋଇଣ ଦୁଃଖିତ,
ଏହିପରି ହୁଏ ମହାପାପେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
ଭାଲୁ ଅଜ୍ଞାନ ମୂର୍ଖ ମାନବ ସକଳ,
ପୃଥ୍ବୀରେ ନାହିଁ ଧର୍ମଧର୍ମ ପ୍ରତିଫଳ ।
ଟାକୁଁ ଇନ ଅପକୃତ ରହିଲୁ ମଞ୍ଚରେ,
ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ହେଲୁ ଇଟାଲରେ ।
ସୀତାକୁ ଚୋରାଇ ମଲ ଲଙ୍କାର ରାବଣ,
ସମ୍ପର୍କ ବିନାଶି ମଲେ ଟାକୁଁ ଇନଗଣ ।
ସମ୍ପର୍କ ଯେ ଅପମାନ କରେ ଦୁର୍ବରାୟ,
ତାହାର ଏପରି ଦଶା ଘଟଇ ନିଶ୍ଚୟ ।

* ଇଟାଲର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ।

* ମେସିସ—ଇଟାଲର ପ୍ରତିହଂସା ଦେବତା ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ନିଶୀଥ ସମୟେ ସ୍ୱପ୍ନ ଯୋଗେ ଶଶାପାଣି
ବୋଇଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜେ “ଶୁଣ ବନ୍ଧୁ ! ବାଣୀ ।
ଦେନ ବାପା, କୃପା କରି ଦେଉଛୁ ଏ ବର
ଉତ୍କଳମଣ୍ଡଳେ ହେବୁ ଯଶସୀ ଅମର ।
ତ୍ୟାଗ କରି ଆସର ବନ୍ଧୁ ! ରାଜସିଂହାସନ,
ସେହି ଭୁକ୍ତ ଧନେ ତୋର କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
ପରତ୍ୟାଗ କର କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ବିଷୟ,
ଦେଉଛି, ଗ୍ରହଣ କର ଫଳ ସୁଧାମୟ ।
ଏ ରାଜତ୍ୱ, ଏ ବିଭବ ଯିବ କାହିଁ ଭାସି,
ଅକ୍ଷୟ ସୁଖ୍ୟାତ ଥିବ ଜଗତେ ବିକାଶି ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଥିଲେ ଛନ୍ଦ୍ର ନରମଣି,
କରୁଥିଲେ କରୁଛନ୍ତି ଶାସନ ଅବମାନୀ ।
ନାହିଁ ତ ନ ଥିବ ଜଗତରେ କାହା ନାମ,
ମାତ୍ରକ ବିକାଶୁଥିବ ତୋହୁ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ନ ବୁଝି ରାଜତ୍ୱ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ଦେହ,
ନ ହେଲେ ସତର୍କ ହେବ ଯମଦ୍ୱାର-ସେହ ।
ସନାତନ ରାଜଧର୍ମ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳନ,
ଏବେ ତାହା ଗନ୍ତାଘରେ ଅର୍ଥ ସଙ୍କଳନ ।
କିପାଇଁ ହେବୁ ରେ ବାପା, ଅଧର୍ମର ଭାଗୀ ?
କର ଯଦି ଧର୍ମ ଯଶ ଉପାର୍ଜନ ଲାଗି ।
ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସେହି ରାଜସିଂହାସନେ,
ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୋଇ ବସ ବିରଳେ ବିଜନେ ।
କର ଦେଶେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହିମା ପ୍ରବୃତ୍ତ,
ଉଦ୍ଧର ଆପଣେ, କର ଦେଶକୁ ଉଦ୍ଧାର ।
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଲୋକମାନେ ତୋ ପ୍ରେମସଙ୍ଗୀତ
ଗାଉନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦମନେ ହୋଇ ବିମୋହିତ ।
ରୁହଁ ଦେଖ କି ହୋଇଛି ତୋର ମାତୃଭାଷା
କେବଳ କରୁଛି, ପୁଅ, ତୋତେ ମୁହଁ ଆଶା ।

ନାନା ଛନ୍ଦୋବଦେ ଗୀତ କରିବୁ ରଚନା,
ତୋହୁ ସେ ଗେ ହେଉ ମାତୃଭାଷା ବିଭୂଷଣା ।
ଦୋଷିବ ଅକ୍ଷୟ କାହିଁ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର,
ଗାଇବେ ଉତ୍କଳଦେଶବାସୀ ନାଶ ନର ।”
ଏତେ ବୋଲି ଭଗବତୀ ହେଲେ ଅନୁରାଗ;
ଚେତା ପାଇ ଭକ୍ତ କରି ଆରମ୍ଭିଲେ ଗାନ ।

— — —

ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର

ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଧର୍ମଧୀନ ମାନବ ସକଳେ,
ଜନମି କେ ଚରନ୍ତନ ଥିବ ଧର ତଳେ ।
ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ମାନବ ସମସ୍ତେ,
ଅବିରତେ ଭାସି ଯାଉଛନ୍ତି କାଳସ୍ରୋତେ ।
ଧନ୍ୟ ସେ ମାନବକୁଳେ ଯାହା ଯଶରାଜ;
ଲୋକହିତ ବ୍ରତେ ଥାଏ ଜଗତେ ବିରାଜ ।
ମଲେ ଯାହା ନାମ ଥାଏ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ,
ଅମର ଦେବତା ସେହି ମାନବ କୁଳରେ ।
ଲେଉଟି ନିୟତ ଲୋକେ ଉଦର ପୋଷଣ,
ପରହିତେ ସାଧୁ କରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ।
ହେ ରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଭୂମଧ୍ୟ ହିଁ କେବଳ,
ଜନ୍ମିତ ଉତ୍କଳେ ସାଧୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ସ୍ଥଳ ।
ଦେଶବାସୀ ନରନାରୀ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ,
ଧନ ମାନ ପ୍ରାଣ ସବୁ କରିଛ ଅର୍ପଣ ।
ଉତ୍କଳ ଦେଶର ହେବ ସେପରି ଉନ୍ନତ,
ଆଜୀବନ ସେଥିପାଇଁ ହୋଇଅଛୁ ବ୍ରତ ।
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡ ହେବା ସମ୍ଭବ ନ,
ନିଶ୍ଚୟ ଏଥର ତୁମ୍ଭେ ଆଦିମ କାରଣ ।
କରିବାକୁ ଉତ୍କଳର ଭାସାର ଉନ୍ନତି,
ଅକାତରେ ଦେଇଅଛୁ ବହୁତ ସମ୍ପତ୍ତି ।

ସେ ନାମ ଅଙ୍କିତ ଜଳ ପୁରଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ,
ଗାଢ଼ବେ ଉଜ୍ଜଳବାସୀ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ଆମ୍ଭ ପର କିଛି ମାତ୍ର ନ କରି ବିଚାର ।
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ କରୁଅଛ ପର ଉପକାର ।
କାଳସ୍ରୋତେ ଶାସିଗଲେ କେତେ ନରପତି,
ଥିଲା ତ ତାହାଙ୍କ ଦିନେ ବିପ୍ଳବ ସମ୍ପତ୍ତି !
କାହାନ୍ତି ସେମାନେ ଅବା ସେ ସମ୍ପତ୍ତି କାହିଁ ?
ଉଜ୍ଜଳରେ ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ଚରଦିନ ପାଇଁ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—ସ୍ଥାନବିଶେଷ

କଟକ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଉଜ୍ଜଳର ରଜଧାନୀ କଟକ ସହର;
ବିରାଜିତ, ପ୍ରକାଶିତ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ।
ମହାନଦୀ କାଠଯୋଡ଼ି ଛନ୍ଦୁ ଦୁଇପାଶେ,
କଟକନିବାସିଗଣେ ଜଳ ଦେବା ଆଶେ ।
ସ୍ଫଟିକନିର୍ମଳ ଜଳ ରୋଗନିବାରକ,
ସ୍ନାନ ପାନେ ପୁଷ୍ପଦେହେ ରହିଛନ୍ତି ଲୋକ ।
ମର୍କଟକେଶସ୍ତ୍ର ଧନ୍ୟ ! କୌତଳ ପ୍ରକାଶି
ବାହୁଛନ୍ତି ପଥରବନ୍ଧ କାହିଁ ଅବନାଶୀ ।
ପ୍ରାକୃଟ କାଳରେ ନଦୀ ହୋଇ ଉଦ୍‌ୟଙ୍କସ୍ତ
ନ ପାରନ୍ତି ନଗରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ।
ମହାତ୍ମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୂଜନୀ ଜ୍ଞାନ,
କଟକ ସହର ଥିଲା ତାଙ୍କ ରଜଧାନୀ ।
ଧନ ଆଶେ, ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସେ, କାହିଁ କାମନାରେ
କେତେ ଦେଖୁଁ ଗୁଣ୍ଡି ଲୋକ ଏ କଟକଠାରେ ।
ନଦୀକୂଳ ଅଟ୍ଟାଳିକା ବିକସ ଗଠନ,
ରଜକର୍ମୀଗୁଣ୍ଡଙ୍କର ବିଭୂରଭବନ ।
ସବୁରୂପ ବିଦ୍ୟା ଉପର୍ଜନର ଏ ସ୍ଥଳ,
ନାନା ଦେଖୁଁ ସମାଗତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ସକଳ ।

ଧନ, ବିଦ୍ୟା ଉପାର୍ଜନେ ପ୍ରଣୟ ଏ କ୍ଷେତ୍ର,
ସଜ୍ଜିତ ବିପଣୀମାଳା ଛୁମ୍ବ କରେ ନେତ୍ର ।
ପୂରକାଳେ ଥିଲେ ଏଥୁ କେତେ ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ,
କେତେ ଧନୀ, କେତେ ମାୟା, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମହନ୍ତ ।
କେତେ ରଜା, ମହାରଜା, ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକ,
କେତେ ରଜା-କର୍ମଗୁଣ୍ଡ, ଧର୍ମପ୍ରବୃତ୍ତ !
ଗୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ସବେ ତେଜ ଭବଲୀଳା,
ତଥାପି ରହିଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ପାଞ୍ଚଶାଳା ।
ଗଡ଼ାପୁତ ପ୍ରାଣିସ୍ରୋତ ଜଗତର ଶାନ୍ତି,
କେବଳ ତ ଯାଏ ରହି କାହିଁ ଅପକାନ୍ତି ।
ଦୁର୍ଗୁଣ୍ଡ ମରହଟ୍ଟା ଯାଇଛନ୍ତି କାହିଁ,
ଅଛି ବାରବାଟୀ କଲ୍ଲୀ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ।
ଏତକ ବିଚିତ୍ର ମୁହିଁ ଦେଖେ ଜଗତରେ,
ନ ବିଚାରେ କେହି ନିଜ ପରିଣାମ ଥରେ ।

ନିଦାଘ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ

କାଠଯୋଡ଼ିକୂଳ ପଥରବନ୍ଧ

(ମଙ୍ଗଳ)

ନିଶିଚ୍ଛ ଆଲୋକରାଶି ବିବାକର ଅସ୍ତ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରି ବିବସ ସମସ୍ତ ।
ନିର୍ଜନରେ ବସି ବସି ମନର ଆକୁଳେ,
ଯନ୍ତ୍ରରେ ଗୁଳିତ ପରି ଗଲି ନଦୀକୂଳେ ।
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ ଦିଶେ ଲେହନ ବରଣ,
ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ଧାର୍ଯ୍ୟଛନ୍ତି ପକ୍ଷୀଗଣ ।
ସେ ଶ୍ରବ ଉଦୟ ଦେଖି ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ,
ମନର ସେ କଥା କରି ନ ପାରେ ପ୍ରକାଶ ।
ଏତକ ଜାଣିଲି ଏହା ଥିବ ଚରଦିନ,
ନ ରହିବ କିଛି ଦିନ ଅନ୍ତେ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ସଙ୍ଗେ ସାଥୀ ଥିଲେ ମୋର ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁଗଣେ,
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି ତ ଜଣେ ।

କେଶରୀ ଅସମ୍ଭବ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରସରବର,
କଟକ ସହର ଅଛି କେମନ୍ତ ସମ୍ଭବ ।
ଉତ୍କଳର ରାଜଧାନୀ କଟକ ନଗର,
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ବନ୍ଧ ଅଛି ରକ୍ଷା କର ।
ଅସଂଖ୍ୟ କଟକବାସୀ ମନର ଉଲ୍ଲାସେ,
ଆସୁଛନ୍ତି ବନ୍ଧେ ବାୟୁସେବନ ସକାଶେ ।
ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଧନୀ ତହିଁ ଅଧିକାରୀ,
ଦରଘେ ଆସିବେ କାହିଁ ମନରେ ଉଲ୍ଲାସ ?
ସଂଗ୍ରହ କରଇ ଯେବା ବହୁ କଷ୍ଟେ ଅନ୍ଧ,
ଆସିବ କି କରବାକୁ ପବନ ଉକ୍ଷଣ ?
କେତେ ଲୋକ ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ହୋଇ ଦଳ ଦଳ,
ଭ୍ରମୁଛି ମଉନେ କେହି ଏକାକୀ କେବଳ ।
ନଦୀକୂଳେ ପ୍ରବାହିତ ସଜଳ ପବନ,
ସେ ପବନ ଲେଉଟେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ଲୋକଗଣ ।
ବନ୍ଧର ଉପରେ ବସି ବିଦ୍ୟାଳୟସ୍ଥର,
ଗାଆନ୍ତି ଉଲ୍ଲାସେ ବ୍ରହ୍ମସଂଗୀତ ଯେ ରସେ ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଚାଲି ମୁହିଁ ଶୂନ୍ୟମନେ,
ସେ ବନ୍ଧର ଏକ ସ୍ଥାନେ ବସିଲି ନିର୍ଜନେ ।
ପାଶ ଦେଇ ଗଲେ ଚାଲି ଲୋକ ଅଗଣିତ,
ବହୁତ ଅଜଣା, କେତେ ଅବା ପରିଚିତ ।
କେତେ ହସି ହସି ମୋହ ସଙ୍ଗେ କହି କଥା,
କେତେ ଗଲେ ଚାଲି ତୁମ୍ଭ ହୋଇ ପୋତ ମଥା ।
ବହୁତ କାଳରୁ ଦେଖୁଛି ତ ଏ ରୂପରେ,
କେତେ ତ ଗଲେଣି ଚାଲି ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
ଦେଖ ଆକାଶରେ ଦିଶେ, ତାରକା ଆଲୋକ,
ମାଳ ଜଳେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦିଶେ ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ ।
ବନ୍ଧରୁ ଓହ୍ଲାଇ କେତେ ଲୋକ ଦଳେ ଦଳେ,
ପ୍ରବେଶୁଅଛନ୍ତି କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀକୂଳେ ।
ଭାର ଭାର ଜଳ ନେଉଛନ୍ତି ଭାଗ୍ୟମାନେ,
ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଥୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି ସ୍ନାନେ ।
କାଠଯୋଡ଼ି ଦେଖି କଲି ମନରେ ବିଚାର,
ମାନବ ଜାତିର ଭାଗ୍ୟ ସିନା ଏ ପ୍ରକାର ।

ଦିନେ ଏହି ନଦୀ ବେଗେ ଆସୁଥିଲା ଧାଇଁ,
କଟକ ସହର ଗୋଟା ନେବାକୁ ଭୟାଳ,
ଏବେ କ୍ଷୀଣ ବଳହୀନ ସୁନିର୍ମଳ ଜଳେ,
ପଡ଼ି ରହିଅଛି କଟକର ପଦତଳେ ।
ବୃଦ୍ଧା ପରି ଶୋଇଅଛି ବାଲୁକା-ଶଯ୍ୟାରେ,
ମାଟି ଭୟଙ୍କର ଥିଲା ଦିନେ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଏହାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କଲି ଅନୁମାନ,
ଦେଇ ଯାଉଛି ତ ଲୋକଗଣେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ସାଗରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଯାଉଅଛି ବହି,
ଯିବେ ସବେ ଏହିପରି କଥା କହି କହି ।
କାହିଁ ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ, କେଉଁ ଶୁଭଦିନେ
ମିଳିଥିଲା କାଠଯୋଡ଼ି ପବନ ଫୁଲନେ ।
କୃପାମୟୀ ! କୃପା ରଖିଥିବ ମୋ ଉପରେ,
ମୋହ ଦେହ ଭୟରାଶି ଧରିବ କୋଳରେ,
ସାକ୍ଷୀ ଥାନ୍ତୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ତାରା ଦିଗପାଳଗଣ,
ଭ୍ରମୁଠାରେ ଏହି କଥା କଲି ନିବେଦନ ।
ତୋହ କୂଳେ ଆନନ୍ଦରେ କରୁଥିଲି ଗାନ,
ସେ ଉତ୍ସବଦିନ ହୋଇଅଛି ଅବସାନ ।
ଏବେ ତୋହ କୂଳେ ଆସୁଛି ତ ବାରେ ବାରେ,
ଚିରନିଦ୍ରା ହେବ ଦିନେ ବାଲୁକା-ଶଯ୍ୟାରେ ।
ନିର୍ଜନେ, ଶରତେ, ଶୀତେ, ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ତେ, ବସନ୍ତେ,
ତୋ ଉତ୍ତରକୂଳେ ପଡ଼ି ରହିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
କାଠଯୋଡ଼ି, ତୋହ ପ୍ରତି ଜନମିଛି ମାୟା,
ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଦେବୁ ପଦତଳେ ସ୍ଥୟା ।
ଆସୁଥିବ ଯାଉଥିବ ନିତି ତୁମ୍ଭ ତୁମ୍ଭ,
ଅବଶେଷେ ଥିବ ତୋହ କୂଳେ ହୋଇ ମୌନୀ ।
ଶେଷେ ବନ୍ଧୁଗଣେ ଯିବେ ତୋହ କୂଳେ ସ୍ଥୁଡ଼ି,
ଭୟ ଅବଶେଷେ ବାଲୁକାରେ ଥିବ ପଡ଼ି ।
କରୁ କି କୃପାମୟୀ ! କୃପା ମୋ ଉପରେ ?
ସେହି ଭୟରାଶି ନେବୁ ଭୟାଳ ସାଗରେ,
ଯିବ ଚାଲି ଆତ୍ମା ମୋର ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ,
ପଡ଼ିବ ଦେହର ଭୟ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।

ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଘୋଟିଗଲଣି ତମିର,
 ଝମି ଝମି ହୋଇ ପଡ଼ି ଆସୁଛି ଶିଶିର ।
 ଲୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି ଗୁହେ ଚଞ୍ଚଳେ ବାହୁଡ଼ି,
 ବରଡ଼ାଲେ ଝୁଲି ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି ବାହୁଡ଼ି ।
 ଆକାଶଯାକରେ ମେଲିଗଲେଣି ତାରକା,
 ଶୁଭ୍ରଲଣି ଆଉ କୂଳେ ବଲୁଆଙ୍କ ଡକା ।
 ସହ ହେଉ ନାହିଁ ଏବେ ଶୀତଳ ପବନ,
 ହମେ ହମେ ନୟନକୁ ହେଉଛି ନିର୍ଜନ ।
 ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ମନେ ଚିନ୍ତା କିଶ୍ୱରକୁ
 ଅଇଲି ବାହୁଡ଼ି ଶୂନ୍ୟମନରେ ଗୁହକୁ ।

ମୋ ଗ୍ରାମ-ମଲ୍ଲୀକାଗପୁର

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅଟ୍ଟାଳକାମାଳାପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁନ୍ଦର ନଗର,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚରଙ୍ଗମାଳା ମଳମା ସାଗର ।
 କେତେ ନଦ କେତେ ନଦୀ ଗିରି ଅରଣ୍ୟାଳା,
 ହାଟ ଗ୍ରାମ ଲୋକ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ରଜଧାନୀ ।
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଦେଖିଲି ଜୀବନେ,
 ସେ ଗ୍ରାମ ଚପଟି ମାସ ଭାସୁଛି ନୟନେ ।
 ଯାଏଁ ଯହିଁ ଥାଏଁ ଯହିଁ ପଡ଼େ ସେ ମନରେ
 ବଳେ ମନ, ଧାଇଁ ଯାଇ ଦେଖିଥାଉଁ ଥରେ ।
 ସତକଥା ନାହିଁ ତହିଁ ବିଶେଷ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ମାତ୍ର ଅଛି ତହିଁ ଚିତ୍ତବିମୋହନ ଶକ୍ତି ।
 ଧନସ୍ଥାନ ଶୋଭାସ୍ଥାନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବିହୀନ,
 ତଥାପି ସେ ଗ୍ରାମ ମନେ ପଡ଼େ ପ୍ରତିଦିନ ।
 ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବଜାନ୍ତି ଶଙ୍ଖ ଗ୍ରାମନାଶ୍ୱାମନେ,
 ଦେବାଳୟେ ଦଣ୍ଡା ବାଜୁଥାଏ ତାନେ ତାନେ ।
 କାହିଁକି ଦେଖିଲି ନାହିଁ ସେ ମାଧୁର୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟା,
 ନ ପୁଟେ ସେପରି ତମ୍ବା ମଲ୍ଲୀ ରସିଗନା ।

ଗ୍ରାମ ପୋଖରୀରେ ପୁଟେ ଯେଉଁ କରୁଥିଲୁ,
 ନ ଦେଖିଲି କାହିଁ ସେହି ଫୁଲ ସମତୁଲ ।
 ନିଶିମୁଖେ ପଲପଲ ଉଡ଼ୁଛି ବାହୁଡ଼ି,
 ମାଳମାଳ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଯାଉଥାନ୍ତି ଉଡ଼ି ।
 ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଥାଏ ଶୀତଳପବନ,
 ବାହାର ମେଲରେ କରୁଥାଏ ମୁଁ ଶୟନ ।
 ସେ ଗୁରୁତା ନିଶି ପୁଣି ସେ ଶୀତଳ ବାୟୁ,
 ଦେଶେ ଦେଶେ ବୁଲି କାହିଁ ନ ଦେଖିଲି ଆଉ ।
 ସେ ଗ୍ରାମର ଦାଣ୍ଡେ ଅଛି ଯେଉଁ ବାଲିଧୂଳି,
 ପିଲୁଖେଳିବେଳେ ହେଉଥିଲି ଦେହେ ବୋଲି ।
 ସେହି ଧୂଳି ସେହି ବାଲି ପଡ଼ୁ ମୋ ଦେହରେ,
 ଏହିପରି କେତେଥର ଭାବେ ମୁଁ ମନରେ ।
 ସେହି ସେ ବାସନ୍ତ, ଗେଣ୍ଡୁ ପୁଟେ ଶୀତକାଳେ,
 ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା କପି ଆମ୍ଭ ଝୁଲୁଥାଏ ଡାଳେ ।
 ସେ ଫୁଲ ସୌରଭ କପି ଆମ୍ଭର ମାଧୁର୍ୟ,
 ନ ପାଇଲି କାହିଁ ସାବୁ ଭାରତଟା ଭୁରି ।
 ସେ ଗ୍ରାମର ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ରହୁଛନ୍ତି ଯେତେ,
 ବିରୁଦ୍ଧେ ମନରେ ଅବା ଶୋକଜୁହୁ ମୋତେ ।
 ସେ ଗ୍ରାମ ବରଷା, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ସେ ଗ୍ରାମର ଶୀତ,
 ନ ପାଇଲି କାହିଁ ତାହା ମାଧୁର୍ୟ କିନ୍ତୁ ।
 କରନ୍ତୁ ପଛକେ ସେହି ଗ୍ରାମଲୋକେ କଲି,
 ନ ପାଇଲି ସଙ୍ଗ ପୁଣି ତାହାଠାରୁ ବଳି ।
 ଯାଇଛି ସେ ଗ୍ରାମେ ଭାସି ମୋ ହୃଦୟଧନ,
 ତଥାପି ସେ ସ୍ଥାନେ ଯିବାପାଇଁ ଧାଏଁ ମନ ।
 ମୋ କାନକୁ ଶୁଭେ ତାହା ନାମ ସୁମଧୁର,
 ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଗ୍ରାମର ନାମ ମଲ୍ଲୀକାଗପୁର ।
 ବିଧିବିଧେ ମୁଁ ବିଦେଶେ କରୁଛି ଭ୍ରମଣ
 ନିଭବ କି ସେ ଗ୍ରାମରେ ଅନ୍ତମ ଜୀବନ ?
 ଅଭିଳାଷ ଯହିଁ ତହିଁ ଯାଏଁ ନିତ୍ୟଧାମେ,
 ଶେଷ ଅସ୍ତି ଶକ୍ତି ହେବ ସମାଧି ସେ ଗ୍ରାମେ !

ଭୁବନେଶ୍ୱର

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ହେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ! ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ଭୁବନରେ,
ପ୍ରକାଶିତ ଅଛି, ଥିବ ଯୁଗଯୁଗାନୁରେ ।
ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ପରାକାଷ୍ଠା ତୁମ୍ଭେ ଦେଉଳ,
ନ ଦେଖି ମନ୍ଦିର କାହିଁ ତାହା ସମତୁଲ ।
କେତେ କାଳ କେତେ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଗଲେ ଶ୍ରୀ,
ଯିବେ କେତେ, ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ଦେଉଳ ବିକାଶି ।
ଆଶୋନା ମହତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ବିକାଶ କାରଣେ,
ତୁମ୍ଭେ କି ବିରାଜିଅଛ ଏକାମ୍ରକାନନେ ?
ଅସଂଖ୍ୟ ଦେଉଳ ବିସ୍ତାରିଛ ଇତିପ୍ରତ୍ୟ,
ରହିଛି ତ ଖଣ୍ଡିତ ଗୌରବ ସମସ୍ତ ।
ହେଉ ପଛେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅଧିକାର ଲେପ,
ମାତ୍ର ଗୁହା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଥିବ ସମରୂପ ।
ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଦୁଇ ଶିଳ୍ପ ସମାନ ସମାନ,
କାହାକୁ ବୋଲିବୁ ବଡ଼, କାହାକୁ ବା ସାନ ?
ଶୈବ ବୌଦ୍ଧ ଉଭୟ ଜାଣି ପାଶାଣ-ଅଞ୍ଜିତ,
କରି ପାରି ନାହିଁ କାଳ ବ୍ୟତ୍ୟୟ କଞ୍ଚିତ ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ କାଳ ଯିବ ବହି,
ଦୁଇ ମହାପୁଣ୍ୟ ଧାମ ଥିବ ଚିର ରହି ।
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଲୋକ ତୁମ୍ଭେ ପାଶେ,
ଧାର୍ଯ୍ୟହୀନ ଦୁଇ କାଳ ସୁଖଲଭ ଆଶେ ।
ମୋହ ପିତା ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମଣନାଥ ତୁମ୍ଭଠାକୁ
ଭକ୍ତିଭରେ ଆସିଥିଲେ ପୁଣ୍ୟ ଲଭିବାକୁ ।
ମହାପ୍ରଭୋ ! ଦେଖି ତାଙ୍କ କିବା ଅପରାଧ,
ଅସମୟେ କଲ କିପରି ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବଧ ?
ପୁଣ୍ୟମୟ ପାଥ ବିଦ୍ୟାଗରର କୂଳେ
ବିସୂଚକା ରୋଗେ ପିତା ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।
ଥିଲେ ସେ କାଳରେ ତାଙ୍କ ଜନନୀ, ସଜ୍ଜିନୀ,
ବିକଳେ ବାସ୍ତବ ଗୃହେ ଗଲେ ଆଶ୍ୱିନୀ ।

ମୋ ମାତା ତୁଳସୀଦେବୀ ବିକଳେ ହତାଶେ
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ତନି ମାସେ ।
ମୋହ ପିତା ପ୍ରତି କରିଅଛ ଅତ୍ୟାଚାର,
ତୁମ୍ଭେ କୃପା ପାଇବାକୁ ମୋର ଅଧିକାର ।

ଉତ୍କଳଭୂମି

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

ହେ ଉତ୍କଳ ମାତା ! ହେଉଛି ପ୍ରଶଂସିତ
ମୋ ପ୍ରତି କରୁଣା,
ମୋର ଏ ଜୀବନେ ନ ହେବ ସେସନେ
ତୋର ପ୍ରତି କର ଭକ୍ତି ଉଷା ।
ହୁଏ ପଛେ ମାତ ! ଅଶ୍ରୁଗା ନିତାନ୍ତ,
ତୁମ୍ଭେ ତ ମୋର ଜନନୀ ।
ତୋହୁ ଅପମାନେ ଶୁଷ୍କ ପରାଶେ
ପଡ଼ିଯାଏ କି ଅଶ୍ରୁ !
କୃପା-ଅକୃପାର ଶୋଭାର ଆଧାର
କରି ନିରମିଳେ ତୋତେ,
ଅଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନେ କଲେ ସ୍ଥାନମାନେ
ଶୃଙ୍ଖଳ ତୁଲ୍ୟ ପରତେ ।
ତୋ ଠାରେ କି ନାହିଁ, କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ
ସ୍ଥାନମାନ ତୋ ନୟନେ ?
ଦେଉଛୁ ବଡ଼ାଇ, ନ ଜାଣନ୍ତି ଖାଇ
ତୋହର ସନ୍ତାନ ଜଣେ ।
ପର ପାଠ ପଢ଼ି, କି ଲଭିରେ ପଢ଼ି,
ଲେଖିଦେଇ ଦୟାବତ୍,
ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ପୁଣି ହୋଇ ଟାଣିଟୁଣି,
ବୋଲନ୍ତି ସେ ଶ୍ରବ୍ୟବନ୍ତ ।
ପ୍ରୋଷି କେତେ ଆଶା ପଢ଼ି ରାଜସ୍ୱାଧୀ
କାଟିଲେ ଜୀବନ ଅଧେ
ଶେଷରେ ସମ୍ବଳ ଗୋଲୁମି କେବଳ
ଭୁଲିଣ ଟଙ୍କାର ମଧ୍ୟେ !

କେତେ ଡରିମରି କରନ୍ତି ଚାକର
 ପେଟ ପୂରିବାକୁ ନାହିଁ,
 ରଜଉପ୍ପେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଲୋକଙ୍କର ହିତ
 କରିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ?
 ସୁଭାବ ତୁ ହୁଅ ନ ଥିଲୁ ପ୍ରଶଂସା
 ସକଳ ବିଦ୍ୟା କଳାରେ,
 ଧୂକ ଧୂକ ଧୂକ ! ବୋଲିବି ଅଧିକ
 କିବା କଥା କାହାଠାରେ ।
 ଡୋହ ଦେହଧୂକ ଡୋହ ଅଙ୍ଗେ ବୋଲି
 ଧନ୍ୟ ଭାରତର ଲୋକେ,
 ଫନଫନ ବେଶେ ଭ୍ରମନ୍ତି ବିଦେଶେ
 ଡୋହର ସନ୍ତାନ ଥୋକେ ।
 ଉତ୍କଳ ବସନେ ଆବୃତ ସତନେ
 ଥିଲେ ଯୁବେପ ଲଳନା,
 ଏବେ ତୋ ସନ୍ତାନେ ରହିଛନ୍ତି ଧାନେ
 ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରୁ ଖଣ୍ଡେ କନା ।
 ଡୋହର କୁମରେ ନାଁଦା କୂଳରେ
 କରୁଥିଲେ ଯାଇ ରଣ,
 ଏବେ ତୋ ନନ୍ଦନ ସମରପ୍ରାଙ୍ଗଣ
 ଦେଖିଛନ୍ତି କେତେ ଜଣ ?
 ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଧରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହାତ
 ବସିଛନ୍ତି ତୋ ପୃଷ୍ଠରେ,
 ତୁ ଶସ୍ୟାଶ୍ୟାମଳା, ଅଛନ୍ତି କମଳା,
 ଅନ୍ନ ନାହିଁ ଅତୃଷ୍ଣରେ ।
 କରି ରାଜପୃଷ୍ଠ ଧର୍ମିଙ୍କ ତନୟ
 ମହାରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର
 ବସି ରାଜମଣ୍ଡେ ବୋଲିଥିଲେ ଭାବେ—
 ଉତ୍କଳର ମହାବୀର;
 ସେହି ଜ ଝମନେ ଦେଖ ବର୍ତ୍ତମାନେ
 କେଡ଼େ ଘନ ହତଭାଗ୍ୟ,
 କେଡ଼େ ଭୟ ପାଇ ଯଥା ଧଳାଇ
 ଦେଖି ଖଣ୍ଡେ ରଜ ପାଗ ।

ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ, ଚାକର ଭରସା,
 କିଛି ତ ଉପାୟ ନାହିଁ,
 ବିଦେଶୀୟ ଭାଇ ନେଲେଣି ଛଡ଼ାଇ,
 ଆସ ଲାଗୁଁ ସେଥିପାଇଁ ।
 ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧି, ଅଛି ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧି,
 କଥା ଜାଣ ପରମ୍ପରା,
 ଅଳସ ପଣରେ ବସି ରହି ଘରେ
 ପେଟଟି ପୋଷିବ ପରା ?
 ଆହେ ଜମିଦାରେ ପୂର ଗନ୍ତାଘରେ
 ରୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ଟଙ୍କା,
 ଦେଶ ଭାସି ଯାଉ ସେଥିପାଇଁ ଆଉ
 ତୁମ୍ଭର କି ଅଛି ଶଙ୍କା ?
 ଆସ ଭାଇମାନେ ! ବସି ଏକ ସ୍ଥାନେ
 କରିବା ମିଳି ବିରୁଦ୍ଧ,
 ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ପାଇଁ କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ,
 ପାଇବୁଁ ଦୁଃଖ ଉଦ୍ଧାର ।
 ଅଳସ କଥାରେ ଅଳସ ଟଙ୍କାରେ
 ତଳି ଯାଉଥିଲା ଆଗ,
 ଅଛି ସବୁ ତହିଁ, ଖାଇଲଣି ଭାଇ
 ପୁରୁଣା କଥାକୁ ବାଦ ।
 ଓଳିତଲେ ଲୁଣ କୋଟିଏ ମହଣ
 ଆଉଁ ମୋହ କଥା ଶୁଣ,
 ବୋଇଲେ କି ହେବ ଖାଇବାକୁ ହେବ
 ଲଭିବୁଲୁଲୁ ଲୁଣ ।
 ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ତନ୍ତ୍ରୀ ଲୁଗା ବୁଣୁଛନ୍ତି
 ଚୂନମାନଙ୍କ ସକାଶେ,
 ବୁଢ଼ୁ ତନ୍ତ୍ରୀ ବଣ, ହେଉ ସବନାଶ
 ଯାଉନ୍ତୁ ସେ ବନବାସେ ।
 ସୁଦେଶର ଶିଳ୍ପ ସବୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ
 ଦେଖୁଛୁ ଯାଉଛି ବୁଢ଼ି,
 ଦେଖୁ ନାହିଁ ଭାଲି, ସରୁଛୁ ସଖାଲି,
 ଶୋଇଛୁ ମାଠି ଘୋଡ଼ ।

ଉଠ ଉଠ ଭାଇ ବେଳ ବହିଯାଇ
ନାହିଁଟି ଭଲ ମନରେ,
କରିବୁଁ ଉପାୟ, ଯହିଁ କଷ୍ଟ ସମ୍ଭବ
ହୋଇପାରେ ସହଜରେ ।
ଜାଣ ଏ ଉତ୍ତରେ ହେବ ପୁନର୍ବାର
ଜମି ଜମା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ,
ବଢ଼ିବ ଖଜଣା କେତେ ନାହିଁ ଜଣା,
କରି ରଖ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ।
ଖାଇ ପିଇ ଭାଇ, ସସ୍ତ୍ର ଟଙ୍କା ଦୁଇ
ହାତେ ସିନା ରଖିଥିଲେ,
ଜମିଦାର ହକ ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ
ଦେଇ ତୁ ରହିବୁ ଭଲେ ।

ଜନ୍ମଭୂମି

ଗିରିକଣ୍ଠଟିନି ! କାନନଶୋଭନ !
ଜନନି ଉତ୍ତଳ ଭୂମି !
ପୂଜନୀୟେ ଅମ୍ଭ ! ମହାସିନ୍ଧୁ ତବ
ଚରଣ ଯାଉଛି ରୁମ୍ଭି ।
ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମାଜିନି ! ସଉଧମାଳିନି !
ସୋଚସ୍ପର୍ଶହାରୀ ଦେବ !
କେତେ ମହାକବି ଅମର ପଦବୀ
ଲଭିଲେ ତରଣ ସେବ ।
ବିଶାଳ ଅବନୀ ମଧ୍ୟେ ଜୟଧ୍ବନି
କରି କେତେ ଜାତି ଯୁଗେ
ଧାଇଛନ୍ତି, ମାତ ! କେବଳ ନିତାନ୍ତ
ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି ଛନ୍ତି ଦୁଃଖେ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ପବିତ୍ରା, ସୌଷ୍ଠବେ ବିଶିଷ୍ଟା,
କୃପଣା ମୁହଁ ତ ଦାନେ !
ଶସ୍ୟ, ଶସ୍ତ୍ର, ଜଳ ବିପୁଳ ନିର୍ମଳ
ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ପୁରମାନେ ।

କେବେ କିପାଁ ମାତ ! ତୋ ପୁଣି ନିତାନ୍ତ
ହେଉଛନ୍ତି ସ୍ଥାନମାନ ?
ଜାଣିଲି ନିଜର କେବଳ ତାଙ୍କର
ନାହିଁ ଜାତି ଅଭିମାନ ।
ମାତାକୁ ସମ୍ମାନ ନ କରେ ଯେ ଜାଣ,
ସେହି ତ ଅଧମ ପୁତ୍ର,
ସେହି ସବୁ ସ୍ଥାନେ ଥାଏ ଅପମାନେ
ସମାଜରେ ଅନାଦୃତ ।
ଯେ କରେ ଜନନୀ ସେବା, ସେହି ଧନୀ
ହୁଏ ସକଳ ଧନରେ,
ତାହାର ଗୌରବ ଦେଶବାସୀ ସବୁ
ରଚନ୍ତି ସଦା ମୁଖରେ ।
ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ
ପୋଷନ୍ତି ଯେବେ ଉଦର,
ତୁମ୍ଭେ ସେ ପ୍ରକାର ହେଲେ ସ୍ୱାର୍ଥପର
କି ଭେଦ ହେଲା ତୁମ୍ଭର ?
ଗୁହଁ ଦେଶପ୍ରତି, ସ୍ତ୍ରୀର ଉନ୍ନତି
ଲୋଡ଼ି ଜାତୀୟ ଗୌରବ,
ଦେଶବାସିଣ ଜାଣନ୍ତି ଆପଣ
ସଂସାର ଜଣେ ମାନବ ।

ଭଗ୍ନ ଶିବମନ୍ଦିର

(ରାଗିଣୀ— ରସକୁଲ୍ୟା)
ବୋଲ ଶିବାଳୟ ବୋଲ ସ୍ୱରୂପ,
କେ କଲ ଏପରି କୁଣ୍ଡଳ ରୂପ ?
ବିଜନେ ବିରଳେ ରହିଛ ଉଦ୍ଧ,
ନାହିଁ ତ ଗୌରବ ବିଭବ ଶୋଭା !
ପୂଜାପାଇଁ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଯେ
କେବେ କେହି ଭକ୍ତ ସେବା-ଅନୁରକ୍ତ
ଆସୁଥିଲେ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ହେ !

ତୋ ଦେହରୁ ରୁନ ଗଲଣି ଗୁଡ଼ି
ବଟବୁଷ ଚେର ଯାଉଛି ମାଡ଼ି,
ବାଜୁଥିଲା ଯହିଁ ଘଣ୍ଟି କଂସାଳ,
ତହିଁ ସବୁଛନ୍ତି ପେଟ ଶୂଗାଳ,
ଥୁଲେ ଯହିଁ ଭକ୍ତମାନେ ହେ,

ଶୁଷଣ ଭୁଜଙ୍ଗେ ଫେଣ ଟେକି ରଙ୍ଗେ
ଖେଳୁଛନ୍ତି ସେହି ସ୍ଥାନେ ହେ ।

ଶିବଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ନିଶିରେ ବସି
ପାପାବଳୀ ଜାଳି ପ୍ରାମତ୍ତପସୀ
ହୁଳହୁଳ ଦେଇ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ
ବସିଥାନ୍ତି ଉଜାଗରରେ ଥାଇ ।

କରୁଥିଲେ କଣି ବକା ହେ
ତଣା ଭଜା ରୁଡ଼ା ମିଠାଇ ଉଠୁଡ଼ା
ଦୋକାନୀ କରି ଜୀବକା ହେ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଆସୁଥିଲା ତ ମାଳୀ
ଶମ୍ଭୁଶିରେ ଜଳ ଦେବାକୁ ଡାକି
ତମ୍ବାସୁଲ ବଲ୍ଲପ୍ରସ ଚଢ଼ାଇ
ଭକ୍ତ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ପାଇଁ ।

ଏବେ କି ସେ ଆସେ ଥରେ ହେ ?
ସମ୍ପଦ ବେଳରେ ଲୋକ ସମାଦରେ
ପରୁବର କେ ବିପଦରେ ହେ ?

ବାଟ ନାଉରୁଏ ତୋତେ ଅନାଇ
ଆସନ୍ତି ପଥାର ନାଆକୁ ବାନ୍ଧି,
ଏବେ ସେମାନଙ୍କୁ ମାଡ଼ୁଛି ଡର,
ନାଏ ବାଜିବ ବା ଭଙ୍ଗା ପଥର ।

ଜଗତରେ ଏହି ଘଟି ହେ,
ଭରସା ଆଲୋକ ଥିଲା ଯେଉଁ ଲୋକ,
ମଲେ ଯୁଏ ଭୂତ ଘଟି ହେ !

ମାଂସ ଶୋଣିତରେ ମୁହଁ ଗଠିତ,
ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥରେ ଭୁଲି ନିର୍ମିତ,
ତୋହ ଦଶା ଦେଖି ମାଡ଼ୁଛି ଡର,
କାଳମୁଖେ ମୁହଁ କେତେ ମାତର !
ଥୁଲୁ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ସ୍ଥାନ ହେ,

ସେହି ମୃତ୍ୟୁଧାଲି ଘୁସିଗଲେ କାହିଁ
କେ ରଖିବ ତେର ମାନ ରେ ?

ଆଗେ ଥିଲା ଶୋଭା ପବନ ସ୍ଥାନ,
ଏବେ ଜଳଶୂନ୍ୟ କାଞ୍ଚିଶୂନ୍ୟାନ ।
ଆହେ କାଞ୍ଚିମନ୍ତ ଦେଖ ତ ଆସି,
କି କଲଣି କାଳ କାଞ୍ଚି ବନଶି ।

ପବନ ଶୋଭାଉଣାର ହେ
ସେ କାଳ କରାଳ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବେନି ପାଳ
କଲଣି ସେ ଗୁରୁଖାର ହେ ।

ଡେଇ ଦେଉଳ ପଥର ବୁଣି,
ପକାଇଛି କାଳ ଦାନ୍ତରେ ଝୁଣି ।
“ମହିମ୍ନ ପାରନ୍ତେ” ଶ୍ରବ ଗ୍ରାହଣେ,
ପଡ଼ି ତୋଷୁଥିବେ ଭକତଗଣେ ।

କାହାନ୍ତି ସେ ବିପ୍ରବରେ ହେ
ଦେଉଳ ଫାଟରେ ବାୟୁ ପଣି ଖରେ
ଶୁଣାଉଛି ମନ୍ତ୍ର ସ୍ଵରେ ରେ ।

“ଅଷ୍ଟ କୁଳାଚଳ ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର
ବ୍ରହ୍ମ ପୁରନ୍ଦର ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ରୁଦ୍ର”
ଭୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ କେହି ରହିବା ନାହିଁ,
ଏତେ ହିଂସା ଦେଖ ତେବେ କିପାଇଁ ?

ଦେଖ ତହିଁ ନିଦର୍ଶନ ହେ,
କାହିଁ ଶିବାଳୟ ପବନ ଆଳୟ
କାହିଁ ଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମନ ହେ * ।

*କଟକ ସମ୍ପାଦକ କଠାୟୋଡ଼ି ନଦୀ ଫତେମୁଖା ଘାଟ ବିପଦଭୟ କୂଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମନ ହାଜର ମୁକାମଶୂନ୍ୟରେ ଯେଉଁ
ଶିବମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ, ନଦୀକୂଳରେ ତାହା ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ।

ଚତୁଥ ଅଧ୍ୟାୟ—ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁ
କପୋତ କପୋତା

(ମଙ୍ଗଳ)

ନିବିଡ଼ ପଲ୍ଲବଯୁକ୍ତ ଚୂଡ଼ଚୂଷ ଡାଳେ,
କପୋତ କପୋତା ବସିଛନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ।
କୁହୁଡ଼-କୁହୁଡ଼ ଶବ୍ଦରୁ ବାରେ ବାରେ,
ପାଳ କରି ଦୁହେଁ ଗୋଟି ଗୋଟିକ ଉତ୍ତରେ ।
ନିଶ୍ଚୟ ସୁଗଳ ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ପରସ୍ପରେ
ସାହା ହୋଇ ଦିନ କାଟିଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ।
ନାହିଁ ଦେଖ ହିଁସା ହୋଧ ଶବ୍ଦ ଆନ ପ୍ରତି,
ଆତ୍ମକର୍ଯ୍ୟ ରତ ସଦା ନିଶ୍ଚୟ ଦମ୍ପତି ।
କ୍ଷଣେ କାହାଠାରୁ କେହି ନୁହନ୍ତି ଅନ୍ତର,
ଆହାର ବିହୀନ ସହା ସାହା ପରସ୍ପର ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଦୃଷ୍ଟିକର ଏହି ଶକ୍ତି,
ଦେଖାଉଛି ନିଦର୍ଶନ ବିହୀନ ଦମ୍ପତି ।
ଦିବା ଅବସାନ ପ୍ରାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାନ୍ତ ବୁଡ଼ି,
ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ଖଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି ।
ଅସ୍ତଗତ ଦିନମଣି ସୁବର୍ଣ୍ଣ କରଣେ,
ବିଚିତ୍ର ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ବାରିଦ ଗଗନେ ।
ତରଳ ଆତ୍ମକ ବିସ୍ତାରିତ ଶୋଭାବଣି,
ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଯାଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକ୍ଷାପି ।
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା, ନାହିଁ ଦୁଃଖ, ବିଷାଦ ଶବ୍ଦନା,
କି ସୁଖରେ ଛନ୍ତି, କି ନ ପାରେ କଳ୍ପନା ।
ସାପ୍ତାହ ସଜ୍ଜାମଳ ଶେଷ ଗୁଣ ତାଳେ,
ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ପକ୍ଷୀ ଡେଶା ବିସ୍ତ୍ର ତାଳେ ତାଳେ ।
ଭିତ୍ତିଭିତ୍ତି ଦୁହେଁ ପକ୍ଷ କରି ଲଗାଇ,
ବୁଡ଼ୁଛନ୍ତି ପରସ୍ପରେ କରି ଶ୍ରୀବାଉଁଶୀ ।

ବୃକ୍ଷବାଟିକା

(ନଳିନୀଗୋଷ୍ଠୀ)

ଅଟ୍ଟାଳିକା ପାଶେ ବୃକ୍ଷବାଟିକା ସୁନ୍ଦର,
ନିବିଡ଼ ନିକୁଞ୍ଜବନ ନେଷତ୍ରକର ।
ନାନାଜାତି ବୃକ୍ଷଲତା ଶାଖା ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି,
ପଡ଼େ ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭେଦ ସନ୍ଧି ।
କେ ବୃକ୍ଷ ବିସ୍ତୃତଶାଖା କେହି ବା ଉନ୍ନତ,
ଫଳଶୂନ୍ୟ କେହି ଫଳସ୍ବରେ ଅବନତ ।
ପବନରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇ ବାରେ ବାରେ,
ନାନା ଜାତି ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ ସୁଗନ୍ଧ ବିସ୍ତାରେ ।
ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରଣ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଅଛି ଶୀତଳ ପବନ ।
ସୁମଧୁର ସୁସ୍ବିକର ଫଳ ନାନା ଜାତି,
ସ୍ବଦେଶୀୟ ବିଦେଶୀୟ ନାନାବର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଭି ।
ଆହେ ବୃକ୍ଷ, ତୁମ୍ଭ ପରି ଦାତା କେବା ଜଣେ ?
ଯାହା ଦେଉଅଛି ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଆପଣାର କଲ୍ଲମାସ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ପର ଉପକାରେ ଶ୍ରୀ କରୁଛ ବହନ ।
ଶିଖାଉଛ ନିତ ମୋତେ ଆହେ ବୃକ୍ଷଗଣ,
ପର ଉପକାର ପାଇଁ ସାଧୁଙ୍କ ଜୀବନ ।
ଯେତେବେଳେ ଆଶେ ପକ୍ଷିଫଳ ବୃକ୍ଷୁ ତୋଳି,
କି ଆନନ୍ଦ ହୁଏ ଜାତ ପାରେ ନାହିଁ କଳି ।
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ତାହା ଦେଲେ ଉପହାର,
ତହୁଁ ଜାତ ହୁଏ ପୁଣି ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।
ତୁମ୍ଭ ଫଳ ପୁଷ୍ପମାନ ନାନା ଗୁଣଧାରୀ,
ସୁନ୍ଦର, ସୁଗନ୍ଧ, ଚୂକ୍ତିକର, ସୁସ୍ବିକାରୀ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ପାଳିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଅବା
ଶୀତାତପ ଦୃଷ୍ଟି ସହି ହୋଇଅଛ ଉତ୍ସା ।
ଉଡ଼ି ଆସି ବହୁଛନ୍ତି ବିହଙ୍ଗ ସକଳ
ଭକ୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ମିଷ୍ଟାଫଳ ।

କରୁଅଛି କଳରବ ବସି କେହି ଡାଳେ,
 କେହି ବା କରୁଛି ଜଳପାନ ଆଳବାଳେ ।
 ରାସକାଳେ ଆକାଶରୁ ଆସି ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି
 ବୃଷ ଡାଳେ ଡାଳେ ଝୁଲିପଡ଼ନ୍ତି ବାଦୁଡ଼ି ।
 ଶିଖାଇ କି ଦେବ ମୋତେ ହେ ବୃଷ ସମସ୍ତ,
 କାହୁଁ ଶିକା କଲ ପରଊପକାର ବ୍ରତ ?
 ପ୍ରାଚୀନକାଳେ ଦୁଇଗୋଟି ହଳଦୀବସନ୍ତ
 ଆସନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟହ କଲ୍ଲି ସମୟ ସେମନ୍ତ ।
 ଡାଳେ ଡାଳେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି କରି କଳରବ,
 ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି କ୍ଷଣେ ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ ।
 କିବା ମନୋହର ଦୁଇଗୋଟି ସପ୍ତପ୍ରାଣୀ,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀମଣ୍ଡଳୀରେ କି ବା ରଜା ରାଣୀ ?
 ରୈପିଥଲ ବୃକ୍ଷବାଟୀ କେଡ଼େ ସପତନେ,
 ଆଜି ତା ଆନନ୍ଦ ଭୋଗ କରୁଛି ତ ମନେ ।
 କଦାଚିତ୍ ବିଚଳିତ ହେଲେ ମୋର ମନ,
 କରେଁ ଆସି ଏହି ବୃକ୍ଷବାଟୀରେ ଭ୍ରମଣ ।
 ଆହେ ବୃଷ ! ତୁମ୍ଭ ମୂଳେ ଦିଅ ମୋତେ ସ୍ଥାନ,
 ଛିରଟଡ଼େ ବସି କରେଁ ପ୍ରଭୁପଦ ଧ୍ୟାନ ।

ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

ଫୁଟିଛି ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ
 ଗୋରା ମେଲି ଉଦ୍ୟାନେ,
 ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁସୁମମଣ୍ଡଳେ
 ପାଟରାଣୀ ସମାନେ ।
 ଛୁଅଁ ନା ଛୁଅଁ ନା ତାହାକୁ
 ବଡ଼ କୋମଳଦେଶୀ;
 ତା ଅଙ୍ଗେ କଳକ ଲଗିବ
 ଯେବେ ଛୁଇଁବ କେହି ।

ହରିତ ପଲ୍ଲବ ବିଛାଇ
 ଗୋଇଁଛି ତ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ସୁଖସ୍ଥ କଣ୍ଠକମଣ୍ଡଳୀ
 ରହିଛନ୍ତି ପ୍ରହସୀ ।
 ସେ ତ ବଡ଼ ଅଭିମାନୀ
 ଥାଏ ଲଜ ସରମେ,
 ପରଶି କଲେକ ତାହାକୁ
 ମରିଯାଏ ମରମେ ।
 ଗୁଣବତୀ ତାହା ସମାନେ
 କେ ବା ଅଛି ସୁମନା,
 ନ ଦେଖେ ତା ସଙ୍ଗେ କାହାକୁ
 ଦେବାପାଇଁ ଭୁଲନା ।
 ତାହାର ସୁସ୍ଥ ପ୍ରଭୁର
 କରିବାରୁ ପବନ,
 ଧାଇଁଛନ୍ତି ତାହା ପାଶକୁ
 ଲେଉଟେ ମଧୁପଗଣ ।
 ବଡ଼ ଦୟାବତୀ ଗୋଲପ
 ମନେ ନାହିଁ ତା ଲେଉଟ,
 ଭକ୍ଷୁକ ମଧୁପଗଣକୁ
 ବାଣ୍ଟିଦିଏ ସୌରଭ ।
 ତଳ ତଳ ନାରୁଥାଏ ସେ
 ଧୀର ମନ୍ଦ ପବନେ,
 କିଞ୍ଚିତ୍ କଳ୍ପସ କାମନା
 ଜାତ ନାହିଁ ତା ମନେ ।
 ବିଧିରେ ବିଧାତା ବିଧାନ
 କଲେ ପଦାର୍ଥଦୟା,
 ସୁନ୍ଦର ଗୋଲପ ସୁମନ
 ସାଧୁଜନ ହୃଦୟ ।
 ପର ଉପକାର କାମନା
 ଦୁହିଙ୍କର ହୃଦୟେ,
 ଉଦାସ ପ୍ରସାସ ସାଧନା
 ସଦା ସ୍ୱାର୍ଥ ବିଷୟେ ।

ଛୁ ଛୁ ! ସ୍ୱାର୍ଥଧର ମାନବେ
 ବୋଲ କେଉଁ ପ୍ରାଣରେ
 ସ୍ୱର୍ଗର ପୁଷ୍ପମା ପ୍ରାଣଟି
 ଦଳଦେଲ ହସ୍ତରେ ?
 ତୋହର କଳ୍ପସ ହସ୍ତଟା
 ଦେଲୁ ତାହା ଅଙ୍ଗରେ,
 ସଙ୍କୋଚ ଜାତ କି ନ ହେଲା
 କେତେ ତୋହ ମନରେ ?
 ମାନବ କଳ୍ପସ-ନିଶ୍ୱାସ
 ସହେ ବୋଲ କିପରି,
 ବିବିଧ ପବନ ତା ଅଙ୍ଗ
 ଅଟେ ସୁରସୁନ୍ଦରୀ ।
 ମାଜଣା ବଡ଼ାଏ ନିୟମେ
 ସ୍ୱର୍ଗ ପଡ଼ି ଶିଶିର,
 ତାଳେ ତାଳେ ତାକୁ ନରୁଏ
 ବହୁ ଧୀର ସମୀର ।
 ଧୂଳି ରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ମାନବ
 ତୋର ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ !
 ନଷ୍ଟ କଲୁ ବୋଲ କିପାଇଁ
 ଉଦ୍ୟାନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ !
 ବୋଲୁଛୁ ଦେବତା ସେବାରେ
 ଦେବୁ ଏହି କୁସୁମ ?
 ନବୋଧ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ ରେ
 ତୁହି ଆପଣା ଭ୍ରମ !
 ଯେ ମହାଦେବତା ପୁଷ୍ପଟି
 ରଖିଥିଲେ ଏ ସ୍ଥାନେ,
 ତାଙ୍କ ମହିମା କି ବୁଝନ୍ତି
 ତୋହ ପରି ଅଜ୍ଞାନେ ?
 ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବିସ୍ତାରେ
 ସବୁ ପୁଷ୍ପ ସୌରଭ,
 ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜିବୁ କୁସୁମେ
 ଆରେ ଅଛ ମାନବ !

ପବନତା-ଜଳେ ଧଉଳ
 କରି ଭକ୍ତ-ସୁମନ,
 ନିର୍ମଳ ହୃଦୟେ ପୂଜି ରେ
 ମହାପ୍ରଭୁ ଚରଣ ।

ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

ଶୋଭାମୟୀ ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ
 ନିଶିଥିମା-ଶୋଭନା,
 ଆହା ! ଆହା ! କେତେ ସୌରଭ
 ପାରିଜାତ ଭୁଲନା ।
 ଶଶାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ
 ପଡ଼ିଛି କି ବୃକ୍ଷରେ ?
 ଟିକି ଟିକି ଲାଗି ଯାଇଛି
 ସୁନାକାଠି ବୃକ୍ଷରେ ।
 ରଜମାରେ ଉପବନରେ
 ମେଲି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ହାଟ
 ଅଙ୍ଗ ତାଳି ତାଳି କରୁଛି
 ବୃକ୍ଷ ଶିଖରେ ନାଟ ।
 ଆହା ! ଆହା ! ନିଶୀ ଶେଷରେ
 ବୃକ୍ଷ ପଡ଼ିବ ଝଡ଼ି,
 ଧୂଳି ଧୂସରିତ ହେବ ସେ
 ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ି ।
 ଏ ଗଙ୍ଗଶିମଳୀ ସମାନେ
 କେତେ ରଜକୁମାରୀ,
 ରୂପ ଲବଣ୍ୟରେ ଗୁଣରେ
 ଥିଲେ ଯଶ ବିସ୍ତାର ।

ନାହାନ୍ତି ସେ ରାଜକୁମାରୀ
ନାହିଁ ଗଙ୍ଗାମଳୀ,
ସବୁଗ୍ରାସୀ କାଳ ହସ୍ତରେ
ସାଇଛନ୍ତି ତ ଦଳ ।
ପୁଣି କେତେ ରାଜନନ୍ଦନୀ
କେତେ ଗଙ୍ଗାମଳୀ,
ଆସି ଶୁଣି ଶୁଣି ଯିବେ ସେ
କାଳ-ସିନ୍ଧୁକୁ ଚଳ ।

ଗିରିନଦୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

ପ୍ରବାହିତ ଯୋଗ ଗିରିବନ୍ଧୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ,
କଳ କଳ କଳ ନାଦେ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
ଦର୍ଶକ ନୟନେ ଯେବେ ଦିଅ ଆସି ଦେଖା,
କିନ୍ତୁ ହୃଦୟେ କିବା କରୁଣାର ରେଖା ।
ବାଟ ଓଁଗାଳିଲେ ତୋତେ ଜାତି ବନ୍ଧୁଗଣେ,
ଏଡ଼ି ଉପରୋଧ ଚାଲି ଥିବି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ।
ଗିରିରାଜ କୋଳେ ଧରିଥିଲେ ସାବଧାନେ,
ଛୁଡ଼ି ଆସିଥିଲେ ବୋଲି କିବା ଅଭିମାନେ ?
କଳ କଳ ନାଦ କର ଦିବସ ରଜନୀ,
ଆନନ୍ଦ ସଙ୍ଗୀତ ଅବା ଦୟାନର ଧ୍ବନି ?
ଗୁଲିଛ ଉଲ୍ଲାସ କିମ୍ବା ଆକୁଳ ପରଶେ,
କରୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଛ ଦେଖୁଛ ତ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।
କାହିଁ କଳ୍ପିତା, କାହିଁ ଶରୀର ପବନ,
ତୁମ୍ଭେ କି ଗୋ ଦେବ ! କବିକଳ୍ପନାର ଚନ୍ଦ୍ର ।

ବିରହୀ ହଳଦୀବସନ୍ତ

କଳହଂସକେଦାର

(ସତ୍ୟ ଘଟନା)

ମହାନଦୀ ସୈକତେ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥଳ,
ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଟବୃକ୍ଷ ସୁଗଳ,
ଉଷା ଅଛନ୍ତି ସହୋଦର ସମରେ,
ଲଗାଲଗି ନ ହୋଇ କିଛି ଅନ୍ତରେ । ୧ ।
ହଳଦୀବସନ୍ତଟି ବସିଛି ଡାଳେ,
ମାରବେ ବସି କିବା ମନକୁ ଭାଳେ ।
ବେଳେ ବେଳେ ଆସଇ ଡାଳରୁ ଖସି,
ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଭୂମିରେ ରାବେ ସେ ବସି । ୨ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ତହିଁ ରାବି ବିକଳ ସ୍ବନେ,
ଆନ ବୃକ୍ଷକୁ ଉଡ଼ିଯାଏ ବହନେ,
ପୁଣି ବାହୁଡ଼ି ଆସି ମୁହୂର୍ତ୍ତପରେ
ଭୂମି ପରଶି ବସେ ପୂର୍ବ ବୃକ୍ଷରେ । ୩ ।
ଅଦୂରେ ନୟନୋତ୍ତେ ନାନା ବିହଙ୍ଗ
ମନ ଉଲ୍ଲାସେ କେତେ କରନ୍ତି ରଙ୍ଗ !
ପହଁରେ କେବା ବୁଡ଼େ କେ ଲୋଡ଼େ ଭକ୍ଷ୍ୟ,
ହଳଦୀବସନ୍ତଟି ନ କରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ୪ ।
ବୃକ୍ଷର ତଳେ, ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷରେ,
ତହୁଁ ବାହୁଡ଼ି ପୂର୍ବବୃକ୍ଷକୁ ଥରେ,
କି କହେ ତଳେ ବସି ସେହି ତା ଜାଣେ,
ମାତ୍ର ତା ଗୀତି ପ୍ରାଣେ ବସାଏ ଆଣେ । ୫ ।
ଲୋଡ଼ିବାକୁ ନ ଯାଇ ନିଜ ଆହାର,
ଦିନଯାକ କରେ ସେ ଏହି ବେଭାର,
ଭିନ୍ନଦିନ ବିହଙ୍ଗ ଝୁରୁ ଏପରି,
ଉପବାସେ ସେଠାରେ ଗଲୁ ସେ ମରି । ୬ ।
ଦେଖିଲେ ବନ୍ଧୁ ମୋର ଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,*
ହଳଦୀବସନ୍ତୀର କେତୋଟି ପକ୍ଷ ।
ଅଛି ସେ ବେନି ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି,
ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ମରି ଯାଇଛି ସଡ଼ି । ୭ ।

*ଲେଖକର ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ କବିବର ରାୟ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ରାୟ ବାହାଦୁର ଏହି ଘଟନାଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିଲେ ।

ସେ ସତ୍ତା ପଣି ପଡ଼ି ଥିଲକ ଯହିଁ,
 ଝୁରି ଝୁରି ହଲଦାବସନ୍ତ ତହିଁ
 ଦୁଃସନ୍ତ କାନ୍ଦାଗୋକେ ତେଜଲ ପ୍ରାଣ,
 ମାନବେ ଦେଇଗଲ କି ବ୍ୟବସ୍ଥାନ । ୮
 କ୍ଷୁଦ୍ର ସେ ବହୁଜନ ଶାନ୍ତିର ଜାତି,
 କାହୁଁ ଶିଖିଲ ଜାୟାପ୍ରେମ ଏ ମାତି ?
 ପତ୍ନୀ ସକାଶେ ଦେଲ ନିଜ ଜୀବନ,
 ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟକୁ ବୋଲଇ ଧନ୍ୟ । ୯

ରଜନୀଗନ୍ଧା

(ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଗୋ ରଜନୀଗନ୍ଧେ ! ବୋଲ କିପାଇଁ
 ଦିବସେ ତୋ ଗୁଣ ବିକାଶେ ନାହିଁ ?
 ନ ବୋଲ ପଛକେ ବୁଝିଛୁ କଥା,
 କୁଳ ଭୃତ୍ୟାସୁଣୀ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
 ତାଙ୍କିତୁ କି ହୋଇଥାନ୍ତି କେବଳ,
 ଗୁଣରେ କରନ୍ତି କୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
 ଯାଏ ଯାଏ ଘରେ ଥାଆନ୍ତି ଗୁଞ୍ଜି,
 ତୁମ୍ଭେ ଫୁଟି ଥାଅ ଗୁଞ୍ଜି କି ଗୁଞ୍ଜି ।
 ଭୟ ର କୋ ପାଶେ ନ ଆସେ ତୋଷେ,
 ସଖାକୁ କି କୁଏଁ ପରପୁରୁଷେ ?
 ଗୁଣରେ ବିସ୍ତାର କର ସୌରଭ
 ଆମୋଦିତ କର ଉଦ୍ୟାନ ସର୍ବ ।
 ନ କରନ୍ତି କବି ତୋତେ ଆଦର
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନ ମଣେ କିଛି ମାତର ।
 ଏପରି ଅଛନ୍ତି ବହୁତ ଲୋକ,
 ଭୁଲିଯାନ୍ତି ଦେଖି ବାହ୍ୟ ଛଟକ ।
 ତୋହର ତ ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ,
 ଭୁଲିବେ କବିଏ ବୋଲ କିପାଇଁ ?

ନ ଥାଇ ତୋହର ରୂପ ଲବଣ୍ୟ,
 ମାତ୍ରକ ତୁ ମୋର ହୃଦୟଧନ ।
 ମନରେ ରଖିବୁ ରଜନୀଗନ୍ଧା,
 ତୋହ ପୀରତିରେ ମୋ ମନ ବନ୍ଧନ ।
 କୁସୁମକଳପେ ଆଗୋ ସଜନ !
 ତୁହି ସିନା ଏକା ମୋ ପ୍ରଣୟିନୀ ।
 ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ବସି ମୁହଁ ନିର୍ଜନେ,
 ଚନ୍ଦ୍ରା କରୁଥାଏ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମନେ ।
 ସୌରଭ ବିସ୍ତାର ହୋଇ ଫୁଟିତ,
 ଦେଉ କର ମୋର ମନ ମୋହିତ ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କର ତୁହି ଗୋଟିଏ କାଞ୍ଚି,
 ବିଗୁଣ ମନରେ ଲଭଇ ପ୍ରୀତି
 ଆଜି କହି ବୋଲି ଯାଉଛି ତୋତେ,
 ଶୁଣାନକୁ ଯିବୁ ମୋହ ସହିତେ ।

ଗର୍ବଭର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୁଦ୍ଧି

ଗୋଟାଏ ଗର୍ବଭର   ଗୋଟାଏ କୁକୁର
 ଥିଲେ ଏକ ଧୋବା ଘରେ,
 ପ୍ରତିଦିନ ଗଧ   ଗାଆଁ ଲୁଗାଘାକ
 ଛେଲି ବହି ବହି ମରେ ।
 ତୁଠୁ ବାହୁଡ଼ି   ଧୋବା ଗଧଟାକୁ
 ଖୁଣ୍ଟରେ ପକାଏ ବାନ୍ଧି,
 ଏଣେ ଥକାମକା   ତେଣେ ପେଟେ ଛୋକ
 ଶୋଇପଡ଼େ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ।
 ତା'ଠାକୁ ଫୋପାଡ଼ି   ଦିଏ ଦିନେ ଦିନେ
 ଧୋବାଣୀ ମୁଠାଏ ଘାସ,
 ହେଲେ ତାହା କିଛି   ସବୁ ଦିନେ ନୁହେଁ,
 ଅଧିଦିନେ ଉପବାସ ।

ପଡ଼ିଆରେ ଚର   ବୁଲିଲେ ଅଥବା
 ତହିଁରେ ପୂରନ୍ତା ପେଟ,
 ସବୁବେଳେ ଧନ୍ଦା   ଲାଗି ରହିଅଛି
 ଦାସ ସଙ୍ଗେ କାହୁଁ ଭେଟ ?
 କୁକୁରର କିଛି   କାମଦାମ ନାହିଁ
 ସବୁବେଳେ ବୁଲୁଥାଏ,
 ମଜା କରି ବସି   ଦୁଇ ଓଳି ମାଂସ
 ଭାତ ପେଟେ ପେଟେ ଖାଏ ।
 ବରୁରଲ ଗଧ,
 କୁକୁର ଶ୍ଵେବାଏ ହାଡ଼ି,
 କାମରେ ଅଳପ   ତିଲ ହୋଇଗଲେ
 ମୋ ପିଠିରେ ପଡ଼େ ମାଡ଼ ।
 କପାଳ ସାଆନ୍ତ   କୁକୁରକୁ ଏଡ଼େ
 ସ୍ନେହରେ ଖୁଆନ୍ତି ଭାତ,
 ଦିନଯାକ କାମ   କରି କରି ମରୁଁ
 ମୋ ବେଳକୁ ଠେଙ୍ଗା ବେତ ।
 ବରୁର ବରୁର   ସ୍ଥିର କଲ ଗଧ
 ଆପଣା ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୁଦ୍ଧିରେ,
 ଜଣାଗଲ କଥା,
 ସାଆନ୍ତେ ଶୋଇଲେ
 କୁକୁର ଭୁକେ ଭାତରେ ।
 ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ହଲଇ   ଆଗ ଦୁଇଗୋଡ଼
 ସାଆନ୍ତ ଉପରେ ମାରେ,
 ସାଆନ୍ତଙ୍କ ତେଣୁ   ଏତେଦୂର ସ୍ନେହ
 ଅଛି ସେ କୁକୁରଠାରେ ।
 ସେହିପରି କଲେ   ମୋ ଉପରେ ହେବେ
 ସାଆନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ଖୁସି,
 ଲୁଗାଛେଲ ବହିବାକୁ   ହେବ ନାହିଁ
 ମଜାରେ ଖାଇବ ବସି ।
 ଦିନକରେ ଧୋବା   ଲୁଗା କାତ କାତ
 ଥକ ଥଲ ଶୋଇ ପଡ଼ି,
 ଅଧରୁତ ବେଳେ   ଗଧ ଉଠି ପଡ଼ି
 ଉଦରେ ଛୁଡ଼ିଲ ରଡ଼ି ।

ରଡ଼ି ପରେ ରଡ଼ି   ପ୍ରହରେକ ଯାଏ
 କଲ ଚତୁକାର ଉଦକଟ,
 କି କରିବ ଧୋବା,
 ନଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲ
 ଦଣ୍ଡେ ଦେଲ ଛଟପଟ ।
 ଭାଲିଲ ମନରେ   ନିଶ୍ଚୟ ଗଧକୁ
 ହେଲଣି ଉଦକଟ ପୀଡ଼ା,
 ଆଖି ମଲ ମଲ   ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି
 ଗଧ ପାଖେ ହେଲ ଛୁଡ଼ା ।
 କୁକୁର ସମାନେ   ଆଗ ଦୁଇ ଗୋଡ଼
 ଟେକି ଗଧ ଆନନ୍ଦରେ,
 ଲଞ୍ଜକୁ ହଲଇ   ହଲଇ ପିଟିଲ
 ଧୋବା ଛୁଡ଼ରେ ମୁଣ୍ଡରେ ।
 ବୋପା ଲେ ! ମଲ ଲେ ।   ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ ଧୋବା
 ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟା ଆଖି,
 ଦୁମ୍ ଦୁମାଦୁମ୍   ଗର୍ଦଭ ପିଠିରେ
 ମୁଣ୍ଡରେ ପିଟିଲ ଟାଣି ।
 ପଡ଼ିଗଲ ଗଧ   କଉଟାକୁ କାଡ଼ି
 ଭାଙ୍ଗିଲ ପଞ୍ଜର ହାଡ଼ି,
 ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାମ   କଲେ ପିଲମାନେ
 ଖାଇବ ଏପରି ମାଡ଼ ।
 ଯାହାର ସେ କାମ   ନିରୁପିତ ଅଛି,
 ତାହାକୁ ସେ କାମ ସାଜେ,
 ନ ଜାଣିଲ ଲୋକ   ତହିଁ ହାତ ଦେଲେ
 ପିଠିରେ ପାଞ୍ଚଣ ବାଜେ ।

ଗୃହମଣିର ଅଙ୍ଗା

ଗୃହମଣି ଦିନେ   ଅଜାଟିଏ ପାଇଁ
 ମାତା ପାଖେ କଲେ ଅଳ,
 ଶୁଣି ଶୁଣି ମାତା   ବୋଇଲେ ପୁଅକୁ
 ବହୁତ ହୋଇ ସେ ଚଳ—

ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲ ତୋ ଦେହ ମାପରେ
ଅଜ୍ଞା ଆଖିବ କପର ?
ନିତି ନିତି ତୁହି ପଦାକୁ ବାହାରୁ
ନାନାବଧ ରୂପ ଧରି ।
ଦିଶାୟା ଦିନର ତୋହର ଆକାର
ନ ଥାଏ ଚୂଷାୟା ଦିନେ
ଚତୁର୍ଥୀ ପଞ୍ଚମୀ ଶ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେ ତୋ ରୂପ
ହୋଇଯାଏ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
ଉଆଁସ ଦିନରେ ଏକାବେଳକେ ତୁ
ପଦାକୁ ବାହାରୁ ନାହିଁ,
ତୁଚ୍ଛାରେ ପଇସା ଖରଚ କରି ମୁଁ
ଅଜ୍ଞା କଣିବ କପାଇଁ ?
ଶରୀର ସମାନେ ଆହେ ପିଲାମାନେ !
ନ ଥିଲେ ମନ-ସ୍ଥିରତା—
ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଦ୍ରବ୍ୟ କଣିବା ବେଳକୁ
ହେବ ରୁଦମଣି କଥା ।

ନଭ

ହେ ଅନନ୍ତ ମହାଦେବ ! କରୁଁ ନମସ୍କାର,
ନ ଜାଣେ କେ ତୁମ୍ଭେ ! ତୁମ୍ଭ କରୁପ ଆକାର !
ଅନନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହ ତୁମ୍ଭ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
ବିରଜିତ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ବିନ୍ଦୁ ସ୍ଵରୂପରେ ।
ମମ ଅଧିଷ୍ଠାନଭୂତା ବିଶାଳ ମେଦନୀ
ଅନନ୍ତ ଜୀବନ-ବନ-ପବନ-ଧାରଣୀ,
କଲ୍ପନାରେ କରି ଏହା ସୀମା ନିରୂପଣ,
ପ୍ରମୁଦ ବିସ୍ମିତ ହୁଏ ଚିତ୍ତ ଅବସନ୍ନ ।
ଅନନ୍ତ ବିଶାଳ ଗ୍ରହେ ବ୍ୟାପ୍ତ ତୁମ୍ଭ ଗାନ୍ଧୀ,
ତୁଳନାରେ ଏ ମେଦନୀ ଅଟେ କଣା ମାସ ।
ଆଜନ୍ମୁ ଦେଖୁଛି ତବ ରୂପ ନୟନରେ,
ବିଭିନ୍ନ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ନିମିଷରେ ।
ଅନନ୍ତ ବିଶାଳ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଧାର—
ହେ ନଭ ! ବୋଲନ୍ତୁ—ତୁମ୍ଭେ ଆଧେୟ କାହାର ?

ଶଙ୍ଖୀ ବିରଡ଼ ଓ ବଣି ପକ୍ଷିଣୀ

ଗଛ ଡାଳ ଛୁଡ଼ି ବଣି ପକ୍ଷିଣୀଟି
ଚିଲ ଛଞ୍ଚାଣ ଜ୍ଵାଳାରେ
ପକ୍ଷୀଘର ବାନ୍ଧ ଉନ୍ମ ପାଡ଼ିଥିଲା
କୋଠା କାନିଗ ନଳାରେ ।
ଶଙ୍ଖୀ ବିରଡ଼ଟା ଦିନେ କାହୁଁ ଆସି
ତରୁଟି ଚାନ୍ଦିନୀ ବସା,
ବିରଡ଼କୁ ଦେଖି ଚମକ ପଡ଼ିଲା
ବଣିର ଉଡ଼ିଲା ହଠାତ୍ ।
ଦଶଦଶ ଚାକୁ ଅନ୍ଧାର ଦଶିଲା—
ଭାଲି ଭାଗ୍ୟେ ଯା' ଥିବ,
ଭରସି ବୋଲିଲା, “ସଲମ ସଲମ,
ଆସନ୍ତୁ ମେମ୍ ସାହେବ ।

ଶୁଣିଛି ବିରଡ଼ ବଜ୍ୟରେ ଆପଣ
ଲଟ ସାହେବଙ୍କ ବିବା,
ନ ହେବ କପାଳ ସୁନ୍ଦରୀ, ଏପରି
ଆଉ କାହିଁ ନ ଦେଖିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରମା ସମାନେ ଆପଣଙ୍କ ମୁଖ,
ସୁନ୍ଦର କୋମଳ ନାଶ
ନାକଟି ସୁନ୍ଦର, କାନଟି ସୁନ୍ଦର,
ଲଞ୍ଜିଟି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ।

ନେସରେ କଞ୍ଚିତ ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ
ବିବା ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ,
ହେଲେ, ଆପଣଙ୍କ ଚିଲିଆଖି ସଙ୍ଗେ
ହେବେ କେଉଁଠି ଗୋ ସରି !

ଧଳା ମଞ୍ଜୁଳ ପରାଏ ଚିତ୍କଣ
ଦେହଟି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର,

ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ି କେଡ଼େ

ନମିଳ ବଶୁଛୁ

ଗଜମୋତି ପଟାନ୍ତର ।

ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ

ବରଡ଼ ଆପଣେ

ବରୁରିଲ ମନେ ଭାଳ —

ଆପଣଙ୍କ ପର

ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ

ଦେଖି ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ,

କି ଯୋଗରେ ଆଜି

ରାତି ପାହିଥିଲା,

ଦେଖିଲି ଯାହା ନେଷରେ ।

ହେଉ ହେଉ, ବଣି

ଏଠାରେ ଅଛି ତ,

ଏହି ପିଲା ଦୁଇ ଗୋଟା,

ରୁରି ଛଅ ଦିନ

ଗଲେ ବଡ଼ ହେବେ,

ଲୁଗିବ ମାଉଁସ ମିଠା ।

କେତେଦିନୁ ମନେ-

ମନେ ଭାବୁଥାଏ

ଚରଣ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ,

ସ୍ଥାନ କପାଳକୁ

ଠାକୁରାଣୀ ଭେଟ

ସହଜେ ମିଳିବ କାହିଁ ?

ମନକଥା ମନ

ମଧ୍ୟରେ ରଖିଲା,

ବୋଇଲା ବଣିକୁ ହସି,

“ଆଲୋ ବଣି ତୋର

କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ,

ମଜା କରି ଆସ ବସି ।”

କାଙ୍ଗାକୁଣୀ ବୁଢ଼ି

ଭାଗ୍ୟରେ ମିଳିଲେ

ଦାଣ୍ଡଦୁଆରରେ କାଣି,

ଅଳସୀ କପାଳେ

ଗଙ୍ଗା ବଜେ କଲେ

ବାଡ଼ିଦୁଆରକୁ ଆସି ।

ରାତି ନ ପାହୁଣ୍ଡୁ

ନିତି ନିତି ଆସି

ବଣିକୁ ବୋଲେ ବରଡ଼ି,

“ଆଲୋ ଆଲୋ ବଣି !

ଦେଖିବ ବେଳେ ମୁଁ

ପିଲାକୁ ଆଣ ରୁ କାଢ଼ି ।”

ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମୁଖରୁ

ନିତି ଆପଣଙ୍କ

ଶୁଣୁଛି କେତେ ପ୍ରଶଂସା,

କେବଳ ଦେବଙ୍କ

ଚରଣ ପ୍ରସାଦୁ

ବାନ୍ଧୁଛି ଏଠାରେ ବସା ।

ବଣି ବୋଲେ—“ଆଜ୍ଞା

ଆଜ୍ଞା ସେହି କଥା

ମୁହଁ ତ ଥିଲା ବରୁର,

ପିଲା ଦୁଇଟିକୁ

ଦେନି ଆପଣଙ୍କ

ପଦରେ ଦେବ ଜୁହାର ।

ଆପଣଙ୍କ ପାଦ

କଲ୍ୟାଣରୁ ମୁହଁ

ପାଇଛି ପିଲା ଦୁଇଟି,

ଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ

କରିବା ସକାଶେ

ବୁଢ଼ୁଛନ୍ତି ମିଟି ମିଟି ।

ମାସ ହାଡ଼ ଗିଳି-

ଗିଳି ପିଲା ଦୁଇ

ବଳ ନାହିଁ ଉଠିବାକୁ,

ଆଉ ରୁରିଦିନେ

ମୋଟାମୋଟି ହେବେ,

ଧାଇଁବେ ଛୁମୁଙ୍କ ଠାକୁ ।”

କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ

ଅଜର ଅମର,

ହୋଇଥାନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ,

ବଡ଼ ହେଲେ ପଦେ

ଖଟି ରହିଥିବେ

କଣା କଙ୍କର ସମାନେ ।”

ପିଲା ମୋଟା କଥା

ଶୁଣି ବରଡ଼ର

ମୁହଁ ସଡ଼ସଡ଼ ଲାଲେ,

ଭାଲିଲ ମନରେ,

ଯେ ରୂପରେ ହେଉ

ଖାଇବି କାଲି ସକାଳେ ।

ଏହିପରି ବଣି

ପ୍ରଶଂସାଗୁଡ଼ାକ

ଦିଅନ୍ତେ ମୁଣ୍ଡରେ ଡାଳି,

ଏତେ ଭଲ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଗଲା
 ହଲଇ ହଲଇ ମଥା,
 ତରକଲ ବଣି ଭାବ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି
 ବରାଡ଼ି ମନର କଥା ।

ଭଲଲ ବସାରେ ପିଲ ଦୁଇଟିକୁ
 ଆଉ ରଖିଦେବ ନାହିଁ,
 ବରାଡ଼ି ଦଣ୍ଡେ ଯାଏଁ ମୋ ପିଲକୁ
 କଟ ମଟ ଥିଲା ଚାହିଁ ।

ଝଣିଉଡ଼ା ଦେଉ- ଥିଲେ ବଣିପିଲ
 ଉଠିଥିଲା ଗଜାପରୁ;
 ବଣି ତାକୁ ଧରି ଉଡ଼ି ବସିଥିଲା
 ଡାଳେ ବଡ଼ ସକାଳରୁ ।

ବଡ଼ ଉଷତରେ ଅଇଲା ବରାଡ଼ି
 ଦୁଇ କଳ ଚାଟି ଚାଟି,
 ବେଳେ ବେଳେ ହାଇ ମାରି ହେଉଥାଏ,
 ମେଲିଯାଉଥାଏ ପାଟି ।

ବସା ପାଶେ ଆସି ବୋଇଲ ଉତ୍ତରେ,
 “ଆଲେ ବଣି, ଗଲୁ କାହିଁ ?
 ଦେନ ଆସ ତୋର ପିଲ ଦୁଇଟାକୁ
 ଆସିଛୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ।”

ବଣି ପିଲ ଦୁଇ ଡେଶାରେ ଘୋଡ଼ାଇ
 ବୋଇଲ ଉତ୍ତରେ ରାଗେ,
 “ଡାଆଣି, ପିଶାଚ, ରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ପୋଇଲ,
 ପାଶକୁ ଆସ ତ ଆଗେ !

ପୋଡ଼ାମୁହଁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଛୁଡ଼ି, ହାଣ୍ଡିଖାଇ, ଦୂର
 ଦୂର ମର ରାଣି,
 ବୋପା ଲେ ମୋ ମନ ଗୁଞ୍ଜୁଣି ମୁଣ୍ଡିରେ
 ମୁଣ୍ଡଟା ଦିଅନ୍ତୁ କାଣ୍ଡି ।

ଚୁଲିପଣି ! ବାରକୁଲ ! ଖାଇ ବୁଲୁ
 ସାତ ଦୁଆରୁ ଅଇଗୁ,
 ପଳା ପଳା ନ’ନେ ଧାଇଁ ଯାଇଁ କଷି
 ଦେବଟି ଦୁଇ ଗୋଇଠା ।

ପୋଡ଼ା ଝୁଣା ପରି ମୁହଁଟା ଦିଶୁଛି
 ଚିକିଡ଼ି ହେଉଛି ବାନ୍ତ,
 ଦୁର୍ଗଳ ! ଦୁର୍ଗଳ ! ଛୁ ଛୁ ଛୁ ! ପେଟରୁ
 ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି ଭାତ ।

ଡାଆଣି ! ତରଟି ମରଟି ଚାଟୁଁ କୁ
 ମୋ ପିଲ ଦୁହିଁକୁ ତୁ ତ !
 ଯାଆ ଯାଆ, ଖାଆ, ବସାରେ ପଡ଼ୁଛି
 ମୋ ପିଲଙ୍କ ଗୁଡ଼ ମୁତ ।”

ଦେଖିଲା ବରାଡ଼ି ଏଡ଼େ ଶିକାରଟା
 ହାତରୁ ଗଲଣି ଖସି,
 ଅପମାନ କରି ଖାଲ ଦେଉଅଛି
 ବଣିଟା ଡାଳରେ ବସି ।

ଏକେ ତ ନିରାଶ ପୁଣି କଟୁକଥା,
 କି କରବ ରାଗି ମାରି,
 ଲଙ୍ଗୁଡ଼ି ଫୁଲଇ ଆମ୍ବୁଡ଼ି ଧାମ୍ବୁଡ଼ି
 ବସା ପକାଇଲା ଭାଙ୍ଗି ।

ବଣି ବରାଡ଼ିର ସାବନ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ
 ଶୁଣିଲ ପିଲ ସକଳେ,
 ବଳବନ୍ତ ଗର୍ବ ହାତରୁ ଉଠାଇ
 ପାଆନ୍ତୁ ଲୋକ କୌଶଳେ ।

ଭୂଆଁ ବରଢ଼ି ଓ କାଳିଆ କୁକୁର

ବାଡ଼ି ଦୁଆରରେ କାଳିଆ କୁକୁର
ପାଉଁଶ ଗଦା ପାଶରେ,
ଚମ ଧୁଡ଼ି ଧୁଡ଼ି ଲୁଆ ଲୁଡ଼ି ଲୁଡ଼ି
ପଡ଼ିଛି ଏକ ଧାନରେ ।

ଦୁଆରକୁ ଶୁଣି ଅନାଇ ବସିଛି
ଓଢ଼ା କରଟାକୁ କାଢ଼ି,
କେତେବେଳେ କେହି ଅଇଁଠା ପତର
ଦେବ ତା ପାଶେ ପୋପାଡ଼ି ।

ଏହି ସମୟରେ ଭୂଆଁ ବରଢ଼ିଟା
ଅଇଲ ଘରୁ ବାହାରି,
ମନ ଫୁଲଣାରେ ମିଆଁଜି ମିଆଁଜି
ଡାକ ଥର ଦୁଇ ଚାରି ।

ଖାଇ ପିଇ ଆଜ୍ଞା ଥାକୁଲୁ ଥୁକୁଲୁ
ଦେହଟି ନିର୍ମଳ ଦିଶେ,
ଚିକ୍କଣ ଚୁକ୍କଣ ମୁହଁଟି ସୁନ୍ଦର
ଦିଶୁଛି ଜାଉଁଳ ନିଶେ ।

କୁକୁର ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଲେ
ବୋଇଲ ତାକୁ ଅନାଇ,
‘କାଳିଆ କୁକୁର ପଡ଼ିଛି ପର ତୁ
ଅଇଁଠା ମୁଁଠାକ ପାଇଁ ?’

ରକ୍ତପାକ ଖୁବ୍ ଖୁବ୍ ମରୁଥାଉ,
ଶୋଇବାକୁ କାହିଁ ତର,
ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରେ କାଳେ ପଶିଯିବ
ଆସି ଡକାଇତ ଦେଇ !

କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ମୋ ଦେହ
ଅନାଇ ଦେଖ ତୁ ଥରେ,

କାମ ଧନ୍ଦା ନାହିଁ ବାବୁପରି ମୁହଁ
ବୁଲୁଥାଏ ଅନନ୍ଦରେ ।

ଦୁଧ ଭାତ ମାଛ ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇ
ଚୁଲୁମୁଣ୍ଡେ ଥାଏ ଶୋଇ,
ଜାତିରେ କୁକୁର, ମୋ ସଙ୍ଗେ ସମାନ
ହୋଇପାରିବୁ କି ତୁହି ?”

ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପରି ସେ କୁକୁର
ରହିଲ ହୋଇଣ ତୁନି,
ଅବଶ୍ୟ ମନକୁ ବାଧୁଥୁବ ପର
କଠିଣ ବଚନ ଶୁଣି ।

ଦିନେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଚାକରକୁ ଡାକି
ବୋଇଲେ, “ଆରେ ଗୋପାଳ !
ନିତି ନିତି ଆସି ଭୂଆଁ ବରଢ଼ିଟା
କଲ ତ ଭାରି ଜଞ୍ଜାଳ !

ତାହା ଡରେ ଘରେ ମାଛ ଶୁକୁଆ ତ
ଆଉ ରଖି ହେଲ ନାହିଁ !
ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡାଳ ତ ଗଡ଼ାଇ ଖାଇଲ
ଥାଏ ଗୋଡ଼କୁ ଅନାଇ ।

ଆଟିକାରେ ପୂରି ଶିକାରେ ଥୋଇଲେ
ଦୁଧ ଦହି ଖଜା ମିଠା,
ଗଲ ମାରି ହାଣ୍ଡି ଗଡ଼ାଇ ଖାଇଲ
ନିଆଁ ଲଗା ବରଢ଼ିଟା ।

ସେଦିନ ତାହାକୁ ଅଖାରେ ପୂରାଇ
ହାଟେ ଆସିଥିଲୁ ଛୁଡ଼ି,
ତହିଁ ଆରଦିନ ପଲାଇ ଆସିଲ
ବାଟ ଉଣି ସେ ବରଢ଼ି ।

ଆଜିରେ ତୁ ନେଲ ଯେ ରୂପରେ ହେଉ,
ଦେଏ ତାହାକୁ ଉଡ଼େଇ, ।”
ଗୋପାଳିଆ ଶୁଣି ଭାରି ଖଟା ହେଲ,
ଆଣି ପନାଣି ଦଉଡ଼େ,

ବାନ୍ଧଲ ଭୁଆକୁ ଆଖିରେ ବେକରେ,
ଘୋଷାଡ଼ି ନେଲ ଦାଣ୍ଡରେ,
ଗାଆଁ ପିଲସାକ ଧାଇଁଆସି ପୁଣି
ପିଟୁଥାନ୍ତି ପାଞ୍ଚଶରେ ।

ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ତାକୁ ଘୋଷାଡ଼ି ଘୋଷାଡ଼ି
କରୁଥାନ୍ତି କୁଆରୁଆ,
ଦାନ୍ତକୁ ନିପିଡ଼ି ଦରମଲ ହୋଇ
ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଭୁଆ ।

କୁକୁରଟି ଆସି ବୋଲେ ହସି ହସି,
“କିଏ ରେ ବିରାଡ଼ି ଭାଇ !
ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରେ ମଜା ଲୁଟୁଥିଲୁ
ଦୁଧ ଭାତ ମାଛ ଖାଇ ।

ଗୈର ଚପାଟିରେ ଆଜ୍ଞା ସୁଖ ଅଛି,
ରାଜିକେ ହୁଅନ୍ତି ରଜା,
ଗୈର ଘରେ ନିତି ଆଲୁଅ ନ ଥାଏ,
ଶେଷକୁ ବାହାରେ ମଜା ।

ଗୈର ମାଲ ଭାଇ ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ,
ପଛକୁ ହୁଏ ସେ ଶଲ,
ଗଡ଼ର ଖଟାଇ ଆଇଁଠା ପଡ଼ର
ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ଭଲ ।”

ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା

କବି ବୋଲେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶୀତଳ କରଣ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଚନ୍ଦ୍ରେ ଜ୍ୟୋତି ଦିଏ ତ ଚପନ ।
କବି ବୋଲେ—ନାଶ ମୁଖ ଉପମାର ସ୍ଥଳ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଶୁଷ୍କ ଭୂମି ମାରସ କେବଳ ।
କବି ବୋଲେ—ଜନ୍ମମାମୁଁ, ମୋ ମାତା କମଳା ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ମାମୁଁର କି ହାସ ବୁଦ୍ଧି କଳା ?
କବି ବୋଲେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶଶାଙ୍କ-ଲଞ୍ଜିତ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଚନ୍ଦ୍ରଟା ତ ପବିତ୍ର ବେଷ୍ଟିତ ।
କବି ବୋଲେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସୁଧା ସିଲୁ ଜାତ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଚନ୍ଦ୍ରଟା ତ ଉପଗ୍ରହ ମାତ୍ର ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ରେ ପିତୃଲୋକର ବସତି ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଜଳବାୟୁ ନାହିଁ ଏକ ରତି ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ରୂପ କେଡ଼େ ମନୋହର ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଚନ୍ଦ୍ରଟା ତ ଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଧୁର ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାସ କରଥାଏ ସ୍ବପ୍ନ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଗ୍ରହଣଟା ପୃଥିବୀରୁ ଆଉ ।
କବି ବୋଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ଥାଏ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମୁଥାଏ ଆକାଶରେ ।
କବି ବୋଲେ—ଚାରିଗଣେ ବିରାବଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—ସେଟା ଜଡ଼, ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ବିନ୍ଦ୍ର ।
କବି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ କଳି କରନ୍ତେ ଏମନ୍ତ,
ଭାଙ୍ଗି ଦେଲି କଳି, ଦୁହିଙ୍କର କଥା ସତ୍ୟ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ—ମାନବ ଜୀବନ

ଜାପାନ ରୁଷ

ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ ସବୁ ଧର୍ମସାର,
ଏହି ତତ୍ତ୍ବ କରୁଥିଲେ ଗୌତମ ପ୍ରଭୁର ।

ବିଶେଷ କରିବ ଦୟା ସବ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି,
ପ୍ରଭୁ ଶାନ୍ତସିଂହକର ଏହି ଅନୁମତି ।
ଆତ୍ମପ୍ରାଣ ଦେଇ ରକ୍ଷା କର ପରପ୍ରାଣ,
ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଦୟାରହର ବିଧାନ ।
ମେଘସୁଧ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବୋଇଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ,
ପ୍ରେମ କର, ପ୍ରେମ କର ମନୁଷ୍ୟ ପୁଅକୁ ।

ବାମ ଗଣ୍ଡେ କେହି ଯେବେ ଚୁପୁଡ଼ାଏ ମାରେ,
ଦେଖାଅ ଦକ୍ଷିଣ ଗଣ୍ଡ ତାକୁ ପୁନଃବୀରେ ।
ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୁଣି ବୁଦ୍ଧ-ଶିଷ୍ୟ ରୂପ ଓ ଜାପାନ,
ଭଲ ଦେଖାଇଲ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରମାଣ !

ଦୁଇ ଦେଶ ନରପତି ସାମାନ୍ୟ କାରଣେ
ମଉଦ୍ରାବେ ମାଡ଼ିଛନ୍ତି ଉତ୍ସୁକର ରଣେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଶ୍ରାବରେ ସେନା କସାକ ଜାପାନୀ,
ଏକକୁ ଆରକେ ବଧୁଛନ୍ତି ମହାପ୍ରାଣୀ ।

ହେ ରୁଷ ! ଜାପାନ ! ଭୁଲିଯାଇ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର
ଧାରତ ଯେପରି ହସ୍ତେ ଧରି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ।
ଅର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ତୁଛ ଧନ ମାନ
ଭୁଲିଗଲ ଏକାବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଧାନ ?
ଦେଉଛ ପ୍ରମାଣ ଦୁହେଁ—ପାର୍ଥିବ ବିଷୟ
ସହଜରେ କରେ ଧର୍ମବିଧି ପରାଜୟ ।
ରୁଷ ତୁମେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ !
ସମର ସୂତନା କଲ କୋରସ୍ତାକୁ ଯାଇ ।
କେତେ ସେ ରମଣୀ ହେଉଅଛନ୍ତି ଅନାଥା !
ହସଉଅଛନ୍ତି କେତେ ପୁଅ ପିତା ମାତା !
କେତେ ପୁଅ କନ୍ୟା ହେଉଅଛନ୍ତି ଛେଉଣି !
ବିକଳ ମନରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ମେଲି ତୁଣି !
ବୋଇଲେ କି ହେବ ଏହି ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ସକଳ,
ମହାପ୍ରଭୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ ଅବଶ୍ୟ ସଫଳ ।

ମୁଁ

(ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରମ)

ପଦ୍ମପତ୍ର ଜଳ ସମ ତଳ ତଳ
ମୋ ଜୀବନ ନିରନ୍ତରେ,
ଅମର ଉଦନ ମୋର ନିକେତନ
ଜାଣିଛି ତ ମୁଁ ମନରେ ।

ତେବେହେଁ ସନ୍ତତ ଅସ୍ଥିର ଜଗତ—
ମାୟାରେ ମୋହିତ ମତ୍ତ,
ସକଳ ଅନର୍ଥ ମୂଳୀଭୂତ ଅର୍ଥ
ଲେଡ଼େ ଜଗତ ସମ୍ପତ୍ତି ।

କଲେହେଁ ଯତନ ପ୍ରିୟ ନୁହେଁ ମନ
ସବଦା ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ,
ତୁଛ ଧନପାଇଁ ମନ ଅଛି ଧାଇଁ
ପାର୍ଥିବ ସୁଖେ ମୋହିତ ।

ଜନମିଛି ଜ୍ଞାନ, ପାଇଛି ପ୍ରମାଣ,
ମୁଁ କାହାର କେ ବା ମୋର,
ଯାଇଛି ସେ ଉଡ଼ି, ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼ି
କପାଁ ବିରହେ କାତର !

ସଂସାର ପଥକ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଧକ
ବସି ମୁଁ ପାଞ୍ଚଶାଳାରେ,
ନିଜ ନିକେତନ ନ କରୁଁ ସୁରଣ
ଭ୍ରମେ ହେଲେ ମୁଁ ତ ବାରେ ।

ବନ୍ଧୁ ପରଜନ କ୍ଷଣିକ ମିଳନ—
ସୁଗଳ କାଷ୍ଠ ସାଗରେ,
ନିକଟକୁ ଆସି ଯାଏ ପୁଣି ଶ୍ୱାସି
ମିଳନ ନ ହୁଏ ଥରେ ।

ମିଳନ କାଳରେ ଭୁଲିଲି ମନରେ
ନ ହେବ ଆଉ ବିଚ୍ଛେଦ,
ରହିଅଛି ଚାହିଁ, ଗଲ ଚାଲି କାହିଁ
ଜନମାଇ ଚିତ୍ତେ ଖେଦ ।

ପରହୃତ ବ୍ରତ କପାଳ ସନ୍ତତ
ପାଳିଲୁ ନାହିଁ ଯତନେ ?
ସେଥିରୁ କେବଳ ସୁଖ ନିରମଳ
ଭୁଞ୍ଜି ଥାନ୍ତି ଏ ଜୀବନେ ।

କୁଟୁମ୍ବ ଗଞ୍ଜିଣୀ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ସହି ତୁହି ବାର ବାର,
ଧର୍ମକୁ ଅନାଇ ସେଥିକ ନ ରୁହିଁ
କର ତାଙ୍କ ଉପକାର ।

ପ୍ରାଣପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ର କପାଳ କରେ କୃପା ?
ନ ଭୁଲିଲ ମୁହିଁ ବାରେ
କାହା ଦତ୍ତ ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜି ମୁଁ ଜୀବନ
ଧରି ରହିଛି ଧରରେ ।

କେତେ ନିନ୍ଦାବାଦ, କେତେ ଅବସାଦ
କଳଙ୍କର ବୋଝ ଶିରେ,
କେତେ ରୂପ ପାପ, କେତେ ମନସ୍ଥାପ
ଭୁଞ୍ଜିଲି ଆସି ପୃଥିବୀରେ ।

ପାଇବାକୁ ସୁଖ ସହିଲି ମୁଁ ଦୁଃଖ,
ସବୁ ହେଲା ବିଫଳମୁଖ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ନେଲେ ମୁଁ ଶରଣ
ଲଭିବି ସୁଧା ସାନ୍ନ୍ୟାସ ।

କ୍ଷଣିକ

ହର୍ଷ, ଆଶ, କ୍ଷଣିକର ପାଇଁ
ଆସି ଚଢ଼େ, ଭୁଲିଯାଏ କାହିଁ ?
ପ୍ରେମ ଆଶେ ମାଧୁର୍ୟ ଜୀବନେ
ଭୁଲିଯାଏ ମଧ୍ୟ ପରକ୍ଷଣେ ।

ଶିଥିଳ ତ ମାନବର ଜ୍ଞାନ,
ଚରନ୍ତନ ନ ଥାଏ ସମାନ,
ହାସ୍ୟ ପଛେ ରହିଛି ହୃଦୟ,
ଆସି ଭୁଲିଯାନ୍ତି ବନ୍ଧୁଗଣ ।
ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ ଲୋକ ଦେଖା ପାଇଁ
ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ତହିଁ କାହିଁ ?
ଦେଷ, ହିଂସା, ଗର୍ବ, ଅହଙ୍କାର,
ଶୂଣ୍ୟର ଚିତା ଭୟସାର ।
ନିଶାର ସ୍ୱପନ ପରି ସର୍ବ,
ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଆନନ୍ଦ, ଉତ୍ସବ !
ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବତା ନୁହେଁ ଲୋକ
ପୃଥିବୀରେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ।

ମନ ଉଚ୍ଚାଟନ

(ଭୈରବ ଝୁଲ)

କପାଳ ହେଉଛି ମନ ଉଚ୍ଚାଟନ ଅତିଶୟ
କିବା ନାହିଁ ? କି ଯାଚିଛି ? ଶୂନ୍ୟ କରି ଏ
ହୃଦୟ ?
ଦେଖୁଛି ମୁଁ ରୁହିଁ ଏବେ ହୃଦୟର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ,
ଅବସାଦ, ନିରାଶା ତାଙ୍କ ରହିଛି କେବଳ !
ଶାନ୍ତି, ସୁଖ, ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି ବିଗତ ହୋଇଛି ମନୁ,
କୁହୁଳି ହେଉଛି ମନ, ଶୁଷ୍କ ଲୋଚକ ନୟନୁ ।
ଆହା ବୋଲିବାକୁ ସାହା କେହି ତ ମୋହର ନାହିଁ
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିବି ମୁଁ ଆଉ କାହା ମୁଖ ରୁହିଁ ?
କିନ୍ତୁ କଠିନ ଏବେ ହେଉଛି ମୋହର ପ୍ରାଣ !
ହେଉଛି ତ ବିନୁ ବିନୁ ମୋହ ହୃଦୟ ପାଶାଣ !
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ମମ ଭାବେ ତାଙ୍କିଦେଇ ଦୁଃଖଗୁଣି
ଅନନ୍ତ ସାଗରେ କିବା ଯାଇଅଛି ଶ୍ରାସି ଶ୍ରାସି ।
ବିଷାଦ ବିଳାପ-ଗୀତ ଗାଇବି ବିରଳେ ବସି,
ବିଗତ ଜୀବନ ଲୀଳା ହେଉଥିବ ନିତ୍ୟ ଘୋଷି ।

ସାନ୍ନ୍ୟା, ସୌଭାଗ୍ୟ, ସୁଖ ନ ଲେଉଟେଁ ତ ଏହା କିଛି
ଯାଉ ଚରକାଳ ପାଇଁ, ଯାଉ ଯାହା ତ ଯାଇଛି !

ଭଣ୍ଡ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ

ଧୂକ ! ଧୂକ ! ଜଗତରେ ବହୁତ ଜଞ୍ଜାଳ,
ଦିନେ ତ ପାରିଲି ନାହିଁ ସୁଖେ କାଟି କାଳ ।
ଆଉ ତ ପାରିବି ନାହିଁ ଏତେ କୋଡ଼ ଦ୍ଵାଣି,
ପେଟ ତ ଶୁଣିଲି ନାହିଁ ଦୁଃଖର କାହାଣୀ ।
କି ଉପାୟେ ସହଜରେ ପାଇବି ଆହାର,
ପରକାଳ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟ ହେବ ଚରସ୍ଵାର,
ପାଚିଛି ଏଥର ତରୁ ଶୁଣ ଗୁହବାସୀ !
କାଟିଲି ସଂସାର ମାୟା, ହେଲି ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
କରିବି ଗଞ୍ଜାଇ ସେବା—ଚୁପୁଟା ଧାରଣ,
ମୃଗତର୍ମ ଖଣ୍ଡି ବସେ, ବରୁଣ ଭୂଷଣ,
ଲମ୍ବାଳ ମସ୍ତକେ ଜଟା, ପିନ୍ଧିବି କୌପୀନ,
ଏ ସବୁ ଭୂଷଣ ଅଟେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଚିହ୍ନ ।
ହସ୍ତେ ଥିବ କମଣ୍ଡଳୁ କଲେ ଘର୍ଷ ଝୁଲି,
ମାଗିବି ସୁଖରେ ଭିକ୍ଷା ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ ବୁଲି ।
ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ଜଣେ ନ ପଛରେ ମୋତେ,
ସାଧୁ ଦେଖି ଦଣ୍ଡବତ କରିବେ ସମସ୍ତେ ।
ସହବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ସାବୁର ଗଞ୍ଜିଣା,
ଜମିଦାର ଗୋମାସ୍ତା କି ମାଗିବ ଖଜଣା ?
ବୃଷମୂଳେ ଧୂନ ଥାଏ ଥିବ ମୁହଁ ବସି,
ଦଶ ନ କରିବେ ଲେକମାତ୍ର ମୋତେ ଆସି ।
କେହି ଭକ୍ତ ଆସି ଯେତେ ଦେଇ ଦୁଇ ଅଣା
ଉକ୍ତିଭରେ କରିବ ମୋ ଚରଣ ବସନା,
ଦେବ ତାକୁ ଆଖି ବୁଜି ଦେହୁଁ ଧୂଳି ଖାଡ଼ି,
ତା ଦେହକୁ ବ୍ୟାଧିପାତ ମଲାଇବ ଗୁଡ଼ି ।
ସହଜେ ସରବ ଦିନ କଲେ ଏହିଭୂତି,
ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଠକ ବୋଲି କରିବେ କି କୋପ !

ଲୋକ ଭଣ୍ଡାଇବି ସତ—ପ୍ରଭୁକୁ ଭଣ୍ଡାଇ
ବସିବି କି ଇନ୍ଦ୍ର ପର ବେନି କୁଳ ଖାଇ ?
ଯାଉ ସବୁ ସେ କଥାରେ ଦେବ ନାହିଁ ମନ,
ପ୍ରାଣ ଦେଇଛନ୍ତି, ଦେବେ ନାହିଁ କି ସେ ଅନ୍ନ !

ସ୍ଵପ୍ନଦେବୀ

(ଭୂପାଳ)

ଦିବସର କାର୍ଯ୍ୟ	କରି ସମାପତ
ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ	ହେଲି ଶଯ୍ୟାଗତ ।
ନିଦ୍ରାଦେଶ ସବ—	ସନ୍ତାପନାଣିନୀ,
କୃପା କଲେ ମୋତେ	ନିରାମଦାୟିନୀ ।
ଶାନ୍ତିମୟ ଅଙ୍କେ	ହୁଅନ୍ତେ ଶୟାନ,
ବିଷାଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା	ହେଲି ଅବସାନ ।
ବ୍ୟାଧି ଉପସର୍ଗ	ମାନସିକ କଷ୍ଟ,
ନିଦ୍ରାଦେଶ ବରେ	ହୁଏ ସବୁ ନଷ୍ଟ !
ନ ଶୁଭେ ଜଗତ—	ଭୂଷଣ-ଗଜନ,
ତରୋହିତ ଦେଶ	ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ସୁଖ, ଦୁଃଖ ସବ	ମାନ, ଅପମାନ,
ଦେଶଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ	ସକଳ ସମାନ ।
ଏହି ସାମ୍ୟମାତ୍ର	ପାଇବାର ପାଇଁ,
ରହିଥାଏ ଦେଶ—	କୃପାକୁ ଅନାଇ ।
କଲେ କୃପା ଦେଶ,	ହେଲି ଅଚେତନ,
ଏମନ୍ତ ସମୟେ	ଆସିଲେ ସ୍ଵପନ ।
ନ ଜାଣେ କରୁଥିବୁ	ଅବସର ପାଇ
ସ୍ଵପ୍ନଦେଶ ସ୍ଵପ୍ନ	ଅଲଳେ ଓହ୍ଲାଇ ।
ନିବଡ଼ ତମିର	ଭେଦ ଧୀରେ ଧୀରେ
ବିଶ୍ରାମ କଲେକ	ଆସି ମୋହ ଶିରେ ।
ପେଟିକା ଫିଟାଇ	ସେହି ସ୍ଵପ୍ନଦେଶ
ଦେଖାଇଲେ ମୋତେ	କେତେରୂପ ଛବି ।

ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ନେଇ ଦେଖାଇଲେ ମୋତେ,
ହେଲ ତାହା ସତ୍ୟ ସମାନ ପରତେ ।
କେତେ ପରିଚିତ ଥିଲ ମୋତେ ଜଣା
ଅପାର୍ଥିବ କେତେ ଜ୍ଞାନ କରେ ବଣା,
ଜୀବନ ଉଲ୍ଲାସୀ କେତେ ମନୋହର,
କେତେ ବା ଦିଶଇ ମହାଭୟଙ୍କର ।
କେତେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଜାତ କୁତୃହଳ
କେତେ ବା ଦିଶିଲ ତହିଁ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ।
ଏ କି ତମହାର ଦେଖୁଛି ନୟନେ,
ପାଶୋର ଯାଇଛି ଯାହାକୁ ଜୀବନେ,
ସେ ତ ସାକ୍ଷାତରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ,
ଧରିବାକୁ ତାକୁ ହେଲି ମୁଁ ଧାବତ ।
ଉଠି ବସିବାରୁ ମୁହଁ ଚେତା ପାଇ
ଦେଖା ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ନେଲେକି ଗୋଟାଇ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟେ କଲି ମନେ ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ସ୍ବପ୍ନଦେବଙ୍କର ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି ସେବେ ବାର ବାର,
ମାନନ୍ତି ତୁମ୍ଭର ବଡ଼ ଉପକାର ।
ଯାହାହେଉ ଥରେ ଦେଖାଇଛ ଆଣି,
ମେଲଣି ଦେଉଛି, ଯାଅ ଠାକୁରଣି !
ହତଭାଗ୍ୟ ମୁହଁ ପ୍ରାଣ ବିଡ଼ମ୍ବିତ,
ସୁଷ୍ପ୍ରିର କୋଳୁ ନ କର ବଞ୍ଚିତ ।
ନିଦ୍ରାଦେଶ କନ୍ୟା ନିଶା-ସହଚର !
ନ ଆସ ମୋ ପାଶେ କର ଯୋଡ଼ି କରି
ବୋଲୁଛି, ଏତେକ କୃପା କର ମୋତେ,
ନିଦ୍ରାଦେଶ କୋଳେ ରହେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ

(କଳହଂସ କେଦାର)

ସଂସାର ସୁଖେ ନୁହେଁ ସେ ଅଭିଳାଷୀ,
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସକ ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
ଜଗତେ ତାର କିଛି ନାହିଁ କାମନା,
କେବଳ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ନିତ୍ୟ ଭାବନା । ୧ ।
ତାହାର କେହି ନାହିଁ ବଣ୍ଟ ସଂସାରେ,
ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ସୁଖ ତୁଳୁ ତାଠାରେ,
ସ୍ବଦେ ସ୍ବଧର୍ମ ନୁହେଁ ତାହାର ପ୍ରାଣ,
ବିଶ୍ବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରେ ଆପଣା ଜ୍ଞାନ । ୨ ।
ନାହିଁ ବାସନା ବାସ ଦିବ୍ୟ ଭବନ,
ସୁଖରେ କରେ ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟେ ଭ୍ରମଣ,
ବିଶେଷ ନାହିଁ ତାର ବଲ୍ଲୁ ବାନ୍ଧବ,
ଜାତି, କୁଟୁମ୍ବ, ବନ୍ଧ, ସବୁ ମାନବ । ୩ ।
ତାହାର ନାହିଁ ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ,
ସମ୍ପଦ ବିପଦକୁ ମଣେ ସମାନ,
ତା ପ୍ରତି ଯାହା କିଛି ହୁଏ ଦଶଣା,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ବେଲି କରେ କଲ୍ପନା । ୪ ।

କୁହୁକନ ! ସ୍ବପ୍ନ— ଦେବ ! ବୋଲ ମୋତେ,
ଲଗାଇଲ ଲାଳା କପାଳ ଜଗତେ ?
ନିଦ୍ରା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ ଅଚେତନେ,
ତତ୍ତ୍ବ ସମାନେ ଆସ ଗୋ ଗୋପନେ ।
ଚେତା ପାଇଲେ ମୁଁ ଯାଉଛ ପଳାଇ,
ତତ୍ତ୍ବସମାନଙ୍କ ସ୍ବଭାବଟି ଏହି ।
ଏଥକୁ ବିଚାର କରୁଁ ମୁଁ ଏମନ୍ତ,
ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଅସତ ।
ମାତ୍ର ଗୋ ଦେବ ! ବାରେକ ସକାଶେ
ଉପକାର କଲ ଆସି ମୋହ ପାଶେ ।
ବହୁକାଳ ଯାକୁ ଯାଇଛି ପାଶୋର,
ଦେଖାଇଲ ଆଣି ଯାଇଛି ପାଶୋର,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ତା ରୂପ-ମାଧୁରୀ ।
ହଜିଥିଲି ନିଧି ହେଲି ଗୋ ପରତେ,
ପାଇଲି କି ସତେ ?

ନ ଲେଖେ ସେହି ମୃତ୍ୟୁ ଅବା ଜୀବନ,
କେବଳ ବନ୍ଧୁ ଆଜ୍ଞା କରେ ପାଳନ,
ଉଦର ଭରଣରେ ନାହିଁ ଶ୍ରବଣ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶକୁ କରେ କାମନା । ୫ ।
ସେ ଜାଣେ ତା ଜନକ ଜଗତପତି,
ନିୟତ ରଖେ ତାଙ୍କ ଚରଣେ ମତି,
ଯା' ଅନାଦୀ ବଶ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ୱର,
ଚିନ୍ତା କି ତାର ପୋଷିବାକୁ ଉଦର ?
ବଶ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ବଶ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମୟ,
କିପି କରବ ଭବେ କାହାକୁ ଭୟ ?
ବଶେଷେ ବୁଝିଅଛି ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ,
ତା ବନ୍ଧୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସକଳ ସ୍ଥାନେ । ୬ ।
ଜଗତେ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁଳ ତାଠାରେ,
ସିପିଛି ମନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ସେବାରେ,
ହୃଦୟେ ବୁଝିଅଛି ତତ୍ତ୍ୱ ଯଥାର୍ଥ,
ବଶ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ସାର ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ । ୭ ।
ସରିତେ ସଲିଳ ତ ଅଛି ସମ୍ପତ୍ତି,
କେ କରପାରେ ତାକୁ ତହୁଁ ବଞ୍ଚିତ ?
ଶୀତଳ ଅନଳ ଯେ ତାହା ସକାଶେ,
ଦିଅନ୍ତି ଜ୍ୟୋତି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶେ । ୮ ।
ଅନନ୍ତ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ଅନ୍ନ,
ରକ୍ଷା କି ନ ପାଇବ ତାହା ଜୀବନ ?
କରନ୍ତି ନାହିଁ ପଶୁ ପକ୍ଷୀଏ ଶୂନ୍ୟ,
କାହିଁ କି ରହିଅଛି କେ ଉପବାସ ? ୯ ।
ଶରୀର ରକ୍ଷାପାଇଁ ନାହିଁ ଯତନ,
ଯା ପାଏ ଅନନ୍ଦରେ କରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା,
ଅପଣା ମନ ମଧ୍ୟେ କରନ୍ତି ସ୍ଥିର,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅଟେ ଏହି ଶରୀର । ୧୦ ।
ନ ଜାଣେ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରୀତି ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ
ବଶ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ଅଛି ତା ପ୍ରାଣ ପୂର ।
ବନ୍ଧୁବିଚ୍ଛେଦ କଷ୍ଟ ସେ ତ ନ ଜାଣେ,
ମଣି ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ସେ ଭଗବାନେ । ୧୧ ।

ପାତ୍ର

(ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଉଠ ଉଠ ପାତ୍ର !
ପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶିଛି
ନିଦ୍ରା ଯିବା ଆଉ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବରଣେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ
ଗୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି
ହେ ପଥକ ! ହୋଇ
ଶୋଇ ରହିବାକୁ
ବୋଲି ନ ପାରିବ
ଉଠି ଗୁଲିବାକୁ
ଉଠ ଉଠ ଭାଇ,
ହେବଟି ଯିବାକୁ
ଅତି ଦୀର୍ଘ ମାର୍ଗ
ନେଇ ନ ପାରିବ
ଗୁଲିବାକୁ ହେବ
ବାନ୍ଧୁ ରଖିଛ ତ
ସେ ଗୃହେ ରହିବ
ଫିଡ଼ିଏ ତୁମ୍ଭେ
ଅଛ ତ ଏ ଗୃହେ
ଏ କଥା କି ତୁମ୍ଭ
ଦୁହେ ତ ତୁମ୍ଭର
ଅଛ ସିନା ଧରି
ଯିବ କେଉଁ ଦେଶେ
ନ ପାରୁଛ କରି
ମାସକ ଯିବାକୁ
ନ ଭୁଲି ନ ଭୁଲି
ଯେତେ ଆସୁଛନ୍ତି
ଯାଉଛନ୍ତି ଗୁଲି

ପାହିଛି ବଡ଼,
ଅରୁଣ କାନ୍ତି ।
ନାହିଁ ସମୟ,
ଅରୁଣୋଦୟ ।
ପଥକ ନରେ,
ଦେଖ ମାର୍ଗରେ ।
ନିଦ୍ରାରେ ରତ,
ନାହିଁ ଆୟତ୍ତ ।
ହୋଇଛି କ୍ଳାନ୍ତ,
ହେବ ହେ ପାତ୍ର ।
ପଥକ ବେଶେ,
ଅଜଣା ଦେଶେ ।
ହେବ ଯିବାକୁ,
ସଙ୍ଗେ କାହାକୁ ।
ଏକା କେବଳ,
ମାର୍ଗ ସମ୍ବଳ ?
ସୁଖେ ଶୟାନ,
କଲେ ପ୍ରୟାଣ ।
ବଡ଼କ ପାଇଁ,
ମନରେ ନାହିଁ ?
ଆପଣା ଦେଶ,
ପଥକ ବେଶ ।
ନାହିଁ ତ ଜଣା,
ମନେ କଳ୍ପନା ।
ହେବ ନିଶ୍ଚୟ,
ଏହି ବିଷୟ ।
ଏ ପାତ୍ରଶାଳେ,
ଉଠି ସକାଳେ,

ଆସିଅଛି କାହିଁ
ଏ କଥା କପାଳି
ରାତିକ ସକାଶେ
ବୁଝି ନାହିଁ ବେଳେ
ରୁଲିବାକୁ ହେବ
ଆହେ ଭାଇ ପାନ୍ଥ;
ଛନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକ
ଯିବ ତ ସମସ୍ତେ
ରହିବାକୁ ନାହିଁ
ଅଗ ପଛ ହୋଇ
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗୀ ବୋଲି
ମାର୍ଗରେ ଭେଟିବ
ଏ ପାନ୍ଥଶାଳାଟି
ଆପଣାର ଜ୍ଞାନ
ଏ ପାନ୍ଥଶାଳାର
କାହା ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭ
ଯାହାକୁ ଧରିଛ
କାହିଁ ଛାଡ଼ି ଚାଲି
ସମ୍ଭବ ରହିଛି
ଏତେ ମାୟା ଏତେ
ଯେତେ କ୍ଷଣ ଅଛି
ପ୍ରେମେ କାଟି କାଳ

ଯିବଟି କାହିଁ,
ବରୁର ନାହିଁ ?
ଥିଲ ଏ ସ୍ଥାନେ,
ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ ।
ଦୁର୍ଗମ ମାର୍ଗ,
ବେଳହୁଁ ଜାଗ ।
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ,
ଆଗ ପଛରେ ।
କାହା ଆଦୃଷ୍ଟ,
ଯିବେ ସମସ୍ତ ।
ମଣ ଯାହାକୁ,
ନାହିଁ କାହାକୁ ।
ସୁନ୍ଦର ବୋଲି
ନ ଯାଆ ଡୁଲି ।
ଯେତେକ ଲୋକ,
ନାହିଁ ସମ୍ପର୍କ ।
ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ,
ଯିବେ ସେମାନେ ।
ରାତିକ ପାଇଁ,
ମୋହ କପାଳ ?
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ,
ମନ ସୁଖରେ ।

ପାଠ ପଢ଼ା ବେଳେ
କାନ୍ଦୁଛୁ ମୁଁ କେତେ
ବିଷା ବେଳେ ମୋର
ବାପଘରେ କେତେ
ଚଳାଇ ନ ପାରି
କରିଥିଲି ପ୍ରାଣେ
ପୋଷି ଥିଲି ପକ୍ଷୀ
କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ
ଯାହାଙ୍କୁ ମଣିଛି
ଶେଷେ ହୋଇଅଛି
ପାପ କରି କେତେ
କାନ୍ଦୁଛି ତ ବସି
କିଛିତରେ ଲଭି
ଭକ୍ତିଭରେ କେତେ
ପ୍ରିୟ ଜନେ ଗଲି
କାନ୍ଦୁଛି ବହୁତ
ଜୀବନଟାପାକ
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପୁଣି
ଜଗତେ ଆସିଛି
ନ ସାରି ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ

ଗୁଣଶାଳୀରେ,
ମାଡ଼ ଗାଳିରେ ।
ପ୍ରାଣପ୍ରେୟସୀ,
କାନ୍ଦୁଲ ବସି ।
ଗୃହ ସଂସାର,
କାନ୍ଦଣା ସାର ।
ଯତନେ କେତେ,
ଗଲି ସେ ମୋତେ ।
ପ୍ରେମେ ଆପଣା,
ସାର କାନ୍ଦଣା ।
ଅନୁତାପରେ,
ମନୋଦୁଃଖରେ ।
କରି ତେଜନ,
କଲି ହିନ୍ଦନ ।
ମୋ ପାଣ୍ଡୁ ଛାଡ଼ି,
ମୁଁ ଡକା ପାଡ଼ି ।
କଲି ହିନ୍ଦନ,
ଯିବ ଜୀବନ ।
କାନ୍ଦିବାପାଇଁ,
ଯିବ କପାଳ ?

ଆଦମ ନରଦମ୍ପତିର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ

(ନଳିନୀଗୋଷ୍ଠୀ)

ଦିନ

(ଚନ୍ଦ୍ରକଳ)

ପ୍ରଥମରେ କରି ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ,
କେ ଜାଣେ କପାଳ ମୁଁ କଲି ହିନ୍ଦନ ।
ଛୁଆ ଚୁଷା ଯେବେ ଲାଗଇ ମୋତେ
କଥା ଆସେ ନାହିଁ କାନ୍ଦିଲି କେତେ ।

ଅନନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ଜାଣନ୍ତି ସେ ପ୍ରଭୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ କି ସକାଶେ ।
ପୃଥିବୀ ଗୋଟିଏ ସେହି ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳରେ,
ଭଗବାନ ଏହା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ପ୍ରଥମରେ ।
ସାଗର, ସରତ, ଦ୍ଵୀପ, ବନ-ଉପବନ,
ବୃକ୍ଷ, ଲତା ଆଦି ଯାହା ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ,

ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ ପୃଥିବୀ ମଣ୍ଡାଳ,
 ସୃଷ୍ଟି କଲେ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଗୀତ, କୃମି ଯାଇ ।
 ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରୟୋଜନ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ,
 ସବୁ ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୁ କଲେ ସମାପତ ।
 ଭାବିଲେ ସେ ମହାପ୍ରଭୁ ଆଦର୍ଶ ମନରେ,
 ପୂଜିବେ ବିଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ।
 କରିବ ସେ ପ୍ରାଣୀ ଏହି ପୃଥିବୀ ଶାସନ,
 କରିବ ସେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ ।
 ଏତେକ ବିରୁଦ୍ଧ ମହାପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପତି,
 ସୃଜନ କଲେକ ଏକ ମାନବ ଦମ୍ଭିତ ।
 ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଛନ୍ଦ୍ର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଣୀ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାର ଅଂଶ ଆଣି ।
 କରିଥିଲେ ପ୍ରଭୁ ନରଦମ୍ଭିତ ସୃଜନ,
 ପୁଣି ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ଦେବା ହେଲା ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ସେ କାଳରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଭାବିଲେ ମନରେ,
 ଯେତେ ରୂପ ପ୍ରାଣୀ ଥିଲେ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ—
 ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ସର୍ପ, ମୃଗ, ଭଲ୍ଲୁକ, ମର୍କଟ,
 ଶୂଳାଳ, ପୁରୀଳ, ମେଘ, ଉଲୁକ, କର୍କଟ ।
 ଗର୍ଭାଭ, ଗଣ୍ଡାର, ଶ୍ୟାମ, ଶାଘ, ଚନ୍ଦ୍ରବାକ,
 କୁକୁର, ବରଡ଼ି, ମୂଝା, ଛୁଇଁ, ଗଲ, କାକ ।
 ଇତ୍ୟାଦି ଯେତେକ ଥିଲେ ପଶୁ ପକ୍ଷିକୁଳ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରକୃତିକୁ ଆଣି କଲେ ଠଳ ।
 ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରକୃତି ଆଣି ନର ଦୁର୍ଦ୍ଦୟରେ,
 ନିହତ କଲେକ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ସହିତର ।
 ପର ପ୍ରତି ଦୟାମୟୀ, ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ଭକ୍ତି,
 ଏ ସମସ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୁ ଆଣି ଦେଲେ ବିଶ୍ୱପତି ।
 ପାଇଲେ ମାନବ ଯଦି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ,
 ବିଶେଷ ବିବେକ, ଅଧିକରେ ଧର୍ମ ଭାବ ।
 ଏହିରୂପେ ସୃଷ୍ଟି କରି ମାନବଦମ୍ଭିତ,
 ଆପିଲେ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପତି ।
 ଫଳସ୍ୱରୂପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ,
 ସେ ନରଦମ୍ଭିତ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରଥମରେ ।

ଦେଖିଲେ ସେ ବେନିଜନ ଜଗତକୁ ଚାହିଁ,
 ସେମାନଙ୍କ ବିନା ଅନ୍ୟ ଲୋକ କେହି ନାହିଁ ।
 ଦେଖିଲେ ଚକିତ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ ଇତିସୂତର,
 ମନୋହର ଜଗତର ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ ।
 ସୁଭାବତଃ ହେଲା ଜାତ ଶୂଧା, ଦୃଷା, କ୍ଳାନ୍ତି,
 ଫଳଟାଇ ଜଳ ପିଇ କଲେ ଲଭ ଶାନ୍ତି ।
 କପା କାହୁଁ ଆସିଛନ୍ତି ନାହିଁ କିଛି ଜ୍ଞାନ,
 ନ ଜାଣନ୍ତି ଆତ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଧାନ ।
 ଭବିଷ୍ୟତ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଘୋର ଅଭିକାର,
 ବିଧାତା ବିଧାନ କରିଛନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ।
 ନ ଥିଲା ପ୍ରଥମେ ମନେ ଲଜ୍ଜା, ଭୟ, କ୍ଳେଶ,
 ନ ଥିଲା ସେ କାଳେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ ।
 ମାତ୍ରକ ନିହିତ ଥିଲା ମନେ ସବୁ ଭାବ,
 କ୍ରମେ ବିକଶିତ ହେଲା ସେଥିର ପ୍ରଭାବ ।
 ଅଛୁର ଯେମନ୍ତ ହୁଏ ଗଜରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ଲଭିଲେ ସମସ୍ତ ଭାବ ସେ ନରଦମ୍ଭିତ ।
 ଦୁହିଙ୍କର ମୂଖ ଦୁହେଁ ଚାହିଁ ପରସ୍ପରେ,
 ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ମନେ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ।
 ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ଦୁହେଁ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଦେହରେ,
 ଲଜ୍ଜା ବା ବିକାର ମନେ ନାହିଁ କିଛିତରେ ।
 ଦିବା ଅବସାନ, ଦିବାକର ଗଲେ ଅସ୍ତ,
 ଏହା ଦେଖି ବେନିଜନ ହେଲେ ମହାବ୍ୟସ୍ତ ।
 କ୍ରମେ ଆସନ୍ତେ ଘୋଟି ଘୋର ଅଭିକାର,
 ସେମାନଙ୍କ ମନେ ହେଲା ଭୟର ସମ୍ଭାର ।
 କ୍ଳାନ୍ତି ଜନ୍ମିଥିଲା କରି ଦିବସେ ଭ୍ରମଣ,
 ଭୂମିତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ ହେଲେ ଅଚେତନ ।
 ଶୁଦ୍ଧ ଗଲା ପାଣି ଶୁଦ୍ଧ କଲେ ପକ୍ଷୀଗଣ,
 ବସିଲେ ଯେ ଉଠି ତେତା ପାଇ ବେନିଜନ ।
 ହୋଇଛନ୍ତି ପୃଷ୍ଠଦିଗେ ତପନ ଉଦିତ,
 ସେ ଆଲୋକ ଦେଖି ହେଲେ ଉଦୟେ ଚକିତ ।
 ଏହିରୂପେ ଦେଖି ନିତ୍ୟ ତପନ ଉଦୟ,
 ଉତ୍ତେଜିତ ହେଲା ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି, ଭୟ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟାସ୍ତ ଦେଖି ଜନମିଲ ଜାନ,
ଏହି ଦେବ ଜଗତର ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଜାନ କଲେ ଏହି ମହାପ୍ରଭୁ ବିବାକର,
ଅଟନ୍ତି ଜଗତକର୍ତ୍ତା ପରମଶିଖର ।
ଚଳତ ନେତ୍ରରେ ଥାନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଅନାଇ,
କରଣ ପ୍ରଭାବେ କିନ୍ତୁ ନ ପାରିଲେ ଚାହିଁ ।
ସେ ନରଦମ୍ପତି ଭକ୍ତିସାଗର ବାରମ୍ବାର,
କରନ୍ତେ କଲେ ନତଶିରେ ନମସ୍କାର ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଉଦୟ ହେଲ ବାରିଦ ଆକାଶେ,
ବିନ୍ଦୁ ବଜ୍ର ଦେଖି ହତଜ୍ଞାନ ହେଲେ ସାପେ ।
ମାତ୍ରକ ଜାଣିଲେ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି,
ଏହା ଯୋଗେ ପାଇଅଛୁ ଚରଣ ସର୍ବ ସ୍ଥିତି ।
ସେ କାଳରେ ହେଲ ନରଦମ୍ପତିଙ୍କ ଜାନ,
ସୃଷ୍ଟିରକ୍ଷାକାରୀ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତା ପ୍ରଧାନ ।
ସେ ନରଦମ୍ପତି ପୁଣି ଭୟ ଭକ୍ତିଭରେ,
ଓଳଟି ହେଲେକ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତା ପୟରେ ।
ଦେଖିଲେ ଅରଣ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ଜଳ ଅଜସ୍ରାତ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ କଲ ବନ ଭସ୍ମସାତ ।
ତମକ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖି ଅଗ୍ନିର ଉଷ୍ମତା,
ବିରୁଣିଲେ ଏହି ଦେବ ଜଗତ ଦେବତା ।
ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଚିନ୍ତାକର ଏହି ସର୍ବ କଥା,
ଭକ୍ତିଭରେ ବେନିଜନେ ନିଆଁ ଲାଲେ ମଥା !
ସେ ନରଦମ୍ପତି ପୁଣି କଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ,
ପ୍ରବାହିତ ପବମାନ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ବିମାତ୍ର ବଚନେ ପୁଣି ସେ ନରଦମ୍ପତି,
ସୁଧ ପତ୍ରି ବାୟୁଦେବେ କଲେକ ପ୍ରଣତି ।
ଜନମିଲ ଜାନ ତାଙ୍କ ଯାନ୍ତେ କିଛି ଦିନ,
ଯାବନ୍ତ ଜଗତ ଜଗଦୀଶଙ୍କ ଅଧୀନ ।
ଦୂର ହେଲ ସେ କାଳରେ ମହୁଁ ସର୍ବଭ୍ରାନ୍ତ,
ଭାଲେ ସୁତନ୍ତ୍ର ଛନ୍ତି ଦେବ ଅଧିଷ୍ଠାତ ।
ଭକ୍ତିରେ ସେ ନରନାରୀ କଲେ ଉଚ୍ଚାରଣ;
ଏକମାତ୍ର ଜଗଦୀଶ ଜଗତଜୀବନ ।

ଏକ ଏକ ଅଦ୍ଭିତାୟ ଦେବ ବିଶ୍ୱତେ ।
ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଦେବ ! ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ

(ପଞ୍ଚମ ବରତୀ)

କିଏ ମା ତୁ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ କଷାୟବସନା ?
ଜଗତରେ ତୋର କିଛି ନାହିଁକି ବାସନା ?
ଜଳାଞ୍ଜଳ ଦେଇଅଛୁ ତୁ କି ଆନୁରୋଧେ ?
ନିୟତ ତ ବସିଥାଉ ଦେଖେ ମାନମୁଖେ ।
କେବେ ଶୁଣିନାହିଁ ତୋର ହାସ୍ୟ ବା ହସନ,
ନିର୍ଜନରେ ଥାଉ କର ଗମ୍ଭୀର ବଦନ ।
ଯଦି ଦେଖେ ନାହିଁ କେତେ ଆହାରେ ବିହାରେ,
ଆନୁବଳ ଦେଉ ସଦା ପର ଉପକାରେ ।
କେତେ ଧୀରେ କହୁ କଥା କେତେ ସୁମଧୁର,
ସେ ଖାଦ୍ୟ ମିଳଇ ତୋତେ ମଣୁ ତା ପ୍ରଭୁର ।
ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୁ ସହିବାକୁ ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସମଜ୍ଞାନ ତୋ ପାଶରେ ପ୍ରଣାମୀ ଗଞ୍ଜଣା ।
ଆନୁପର କିଛି ଜାନ ନାହିଁ ତୋହ ପାଶେ,
ନ କରୁ ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ସୁଖ ଅଭିଳାଷେ ।
ଆକାଂକ୍ଷା, ଭରସା, ଆଶା ନାହିଁ ତୋର କିଛି,
ଜଗତ ବନ୍ଧନ ସର୍ବ ଛାଡ଼ି ତ ଯାଇଛୁ ।
ଗୁଲି ଯାଉଥାଉ ଦେଖେ ପଦନଶ ରୁହିଁ,
ଏତେ ଯେ ପଦାର୍ଥ ଅଛି କିଛି ନ ଅନାଇ ।
ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ ତୋର ଜଗତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ,
ବିଶେଷେ କିଛି ହିଁ ନାହିଁ କରିବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ବିଞ୍ଚି ପଡ଼ିଅଛି ପୃଷ୍ଠେ ଜଟାୟୁକ କେଶ,
ଦେଖେ ତୋତେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଉଦାସୀନବେଶ ।
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବୁ ରହିଥାଉ ଦୂରେ ଦୂରେ,
ତପୋମଗ୍ନା ତପସ୍ୱୀନୀ ଅପସ୍ତମା କି ରେ ?

ନୟନ ମୁହୂତ କରି ବସିଥାଉ ଧାନେ,
ଜଡ଼ପିଣ୍ଡ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଅନୁମାନେ ।
ସେ କାଳରେ ଦେଖେ ନେତ୍ର ବହୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ
ସିକ୍ତ କରୁଥାଏ ଅବରଳ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ।
ଦେଖେ ତୋତେ କେହି ଯେବେ କରେ ଅପମାନ,
ରୁଲି ଯଉ ନ ଶୁଣି ତା କରି ତୁଳି ଜ୍ଞାନ ।
କାହାକୁ ତୁ ବସି ଧାନ କରୁ ନିଜ ନରେ ?
ମନ ପ୍ରାଣ ସମ୍ପତ୍ତି କି ତାହାଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ?

କୃତଜ୍ଞ

(ପଞ୍ଚମ ବରାଣ୍ଡା)

ଦେଖୁଛି ତ ଧରଣକୁ ମାନବ ଆକାର,
ମାଟି ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାର ।
ପଶୁପ ପାରନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଗନ୍ଧି ଶବ୍ଦ ମିଶ୍ର,
ମାଟି ତୋର ବ୍ୟବହାର ଦେଖେ ମୁଁ ବିଚିତ୍ର ।
ଯେଉଁ ଲୋକ କରେ ତୋର ମଙ୍ଗଳକାମନା,
କେଉଁ ଜ୍ଞାନ ବଳେ ଦେଉ ତାହାକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ?
ନୟନ ପାଇଛି ଯାହାଠାରୁ ଉପକାର,
ଧୂଳି ଧୂଳି ! ତାହା ପ୍ରତି କରୁ ଅତ୍ୟାଚାର !
ପିଣ୍ଡାତପ୍ରକୃତି ସ୍ଥାନକୁଛି ତୁହି ବୋଲି,
ଉପକାର ଉପକାରମାନ ଯାଉ ଭୁଲି ।
କରିବାର ଥାଉ ତୋର ପ୍ରତିଉପକାର,
ବୃଥା କେଉଁ ଜ୍ଞାନେ ବୋଲି କରୁ ଅତ୍ୟାଚାର ?
ତୋ ଉପରେ ଦିଏ ଯେ ବା ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ତାଳି,
କଟୁକଥା କହି ତୁହି ଦେଉ ତାକୁ ଗାଳି ।
ଏହି କି ରେ ଦୁରାଚାର ତୋର ମହୁଷ୍ୟଭ ?
ପଶୁ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ନ ପାରେ ଏମନ୍ତ ।
ଦେଖିଛି ମୁଁ ହିଂସ୍ରପଶୁ ମଧ୍ୟ ପୋଷା ମାନେ,
ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଯେବେ ତାକୁ କର ସାବଧାନେ ।

ପଶୁର ଅଧମ ତୁହି ନିତାନ୍ତ ନିବୋଧ,
କରିବାକୁ ଯାଉ ଉପକାର ପ୍ରାଣବଧ ।
ପାଇଲ ପ୍ରାଣରେ କଷ୍ଟ ତୋର ଉପକାରୀ,
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ନିଷ୍ଠୁର ପଶୁ ନ ଦେଖୁ ବରୁଣ ।
ଉପକାର ବରୁ ପଡ଼ିଥିଲେ ବିପଦରେ,
ବେଳ ପାଇ ଅନିଷ୍ଟ ତୁ କରୁ ସହଜରେ ।
ଲୋକ ପ୍ରାଣେ କଷ୍ଟ ଦିଏ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ,
ପକ୍ଷୀରେ ହୃଦେ କି ସେ ନରହତ୍ୟାକାରୀ ?
ତୋର ଯେ ମଙ୍ଗଳ ପାଞ୍ଚେ କରି ପ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନ,
କେଉଁ ଯୁକ୍ତି ବଳେ ତାର କରୁ ଅପମାନ ?
ବୃଥା ନ ଦିଅନ୍ତି ପଶୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ କଷ୍ଟ,
ପଶୁର ଅଧମ ତୁହି ଦୁରାଚାର ନଷ୍ଟ ।
ଯେ ଲୋକ ଜୀବନ ଦେଇପାରେ ଚୋହପାଇଁ,
ତାହା ମନେ ଦେଉ ଦୁଃଖ, ଲଜ ମାଡ଼େ ନାହିଁ ?
ଉପକାର ବୋଲି ବେଳେ ନ କରୁ ସମ୍ମାନ,
ପଶୁ ! ପଶୁ ! ଧୂଳି ଧୂଳି ! ଧୂଳି ତୋହ ଜ୍ଞାନ !
ଧୂଳି ତୋତେ ! ଧୂଳି ତୋତେ ! ଧୂଳି ତୋହଜ୍ଞାନେ
ନ ଦେଖେ ମୁଁ ପଶୁ ମଧ୍ୟ ତୋହର ସମାନେ ।

କବି ଏବଂ ଚିନ୍ତକର

(ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

କବି ଚିନ୍ତକର	ଦୁଇଟି ଭାଇ,
ନାନା ଚିନ୍ତା ଆଖି	ଦେବେ ଦେଖାଇ ।
କେ ବଡ଼ କେ ସାନ	ନାହିଁଟି ଜଣା
ମାଟି ଦୁହିଙ୍କର	ଅସ୍ତ୍ର କଲ୍ପନା !
କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ	ଦେଖି ଜଗତେ,
କବି ବଡ଼ ବୋଲି	ହୁଏ ପରତେ ।
ଜଣକ ହାତରେ	ରହିଛି ଭୁଲି,
ଆନ ଜନ ହାତେ	ଲେଖନୀକାଳି ।

ଦେଖାଏ ଯେ ଜଣେ
ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର
ଜଗତରେ ଯେବେ
ପାଆନ୍ତି କି ଲୋକ
ଅତି ମାର ଜାତି
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାର
ଏମାନେ ଜାଣନ୍ତି
ଏହା ତ କେବଳ
କେତେ ମହାବୀର
କେତେ ମହାରାଜ
ଭାସି ଯାଉଛନ୍ତି
ମାତ୍ର ଦେଖୁଅଛୁ
ସାବିତ୍ରୀ ଆଦର୍ଶ
ଏହା ତ କେବଳ
ଅପ୍ସର ଶ୍ରୀରାମ
ବାଲ୍ମୀକି ପ୍ରସାଦେ
କୁହୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ
ଜଗତେ ଯା ସଙ୍ଗେ
ବହୁ କାଳ ଗତ
ଭୂତ ଅନ୍ଧକାର
କୃଷ୍ଣ ଦ୍ଵେଷାୟନ
ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତି
ପ୍ରକୃତର କେତେ
ବିଗତ ଆତ୍ମୀୟ
ଯାଇଛନ୍ତି ମିଶି
ଦେଖୁଅଛୁ ଚନ୍ଦ୍ର—
କବି ଚନ୍ଦ୍ରକର
ଦିଅନ୍ତି ଜଗତ
କବି ଚନ୍ଦ୍ରକର
ପଦ୍ୟ ଲଭନ୍ତି

ବାହାର ଛବି,
ଦେଖାଏ କବି ।
ନ ଆନ୍ତେ କବି,
ଭଜ ପଦ୍ୟ ?
ପଶୁର ବଂଶ,
ଅଟେ ସବୁସ୍ତ ।
ଭୂତ ଘଟନା,
କବି କଳ୍ପନା ।
କେତେ ଧାର୍ମିକ,
ଖ୍ୟାତ ବଣିକ
କାଳ ସ୍ରୋତରେ,
କବି ଚନ୍ଦ୍ରକର ।
ସଙ୍ଗ ଚଉତ,
କବି ସଙ୍ଗୀତ ।
ସୀତା କାହାଣୀ,
ପାରୁଛୁ ଜାଣି ।
ସୁଦ୍ଧ ଘଟଣା,
ନାହିଁ ଭୁଲନା,
ହୋଇଛି ଯାଇ,
ଦେଲେ ଘୋଡ଼ାଇ,
ଲେଖନୀ ଧର
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରି ।
ସୁନ୍ଦର ଦ୍ରବ୍ୟ,
କେତେ ମାନବ,
ପଞ୍ଚଭୂତରେ,
କରଙ୍କ ବରେ ।
ଏ ବେନ ଜନ
ହୃଦେ ଜୀବନ ।
ମାନବେ ଗୋଟି
ଜଗତେ ରୁଷି ।

କଥା କଲି

ଆସିଥିଲି ଭବେ ସ୍ଵରୂପ ମାନବେ
କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ,
ସିଦ୍ଧ କି ସାଧନା, ଆତ୍ମ ପ୍ରଭାବଣା,
ବିଷୟ ବୁଝିଲି କାହିଁ ?
ଅପାର ବାସନା, ବିପଳ କାମନା,
ତଥାପି ଧାବତ ମନ
ଜୀବନ ପ୍ରବାହେ ମହାଭୟାବହେ
ଅବଶ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
କି ଉନ୍ନତ ବେଶେ, କି ମୋହ ଆବେଶେ
ଦ୍ରୁମି ନିତ୍ୟ ଦଶି ଦଶି,
ସ୍ଵପନ ସମାନେ ନିଶା ଅବସାନେ
କାଳଗର୍ଭେ ଯିବି ମିଶି ।

ନୈରାଶ୍ୟ

(ମଙ୍ଗଳ)

ଜୀବନର ସୁଖସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ତ ଅସ୍ତ—
ନିବାଣ ଆନନ୍ଦ, ତୃପ୍ତି, ଉତ୍ସବ ସମସ୍ତ ।
ମାତ୍ର ଆସେ ତତ୍ତ୍ଵରୁ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର,
ହାହାକାର ! ହାହାକାର ! ହାହାକାର ସାର !
ସମସ୍ତ ତାରକାଜ୍ୟୋତି, ଚନ୍ଦ୍ରମା କରଣ
ଭିସ୍ମେହିତ ! ଶୂନ୍ୟମୟ ହୃଦୟଗଗନ ।
ନୈରାଶ୍ୟପବନ ବହେ ମହାଭୟଙ୍କରେ,
ବିପଦ ବାରିଦ ଆକ୍ରାନ୍ତ ରଗନରେ ।
ପୂର୍ବେ ବା ପଶ୍ଚିମେ ଶୂନ୍ୟ, ଦକ୍ଷିଣେ, ଉତ୍ତରେ,
କାହାକୁ ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ—ନିମ୍ନ ବା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ ।
ମସ୍ତକ ଗୁଞ୍ଜି ବାପାଇଁ ନାହିଁ ମାତ୍ର ସ୍ଥାନ,
ଜଣାଯାଏ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଉଦାତ୍ତ, ଉଦାସୀନ, ଜୀବନ ଚଞ୍ଚଳ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଟା ହେଉଅଛି ଯେତେ ଟଳମଳ ।

ମୁହଁମୁଁ ଶୁଭ ଉପୁଙ୍କର ବକ୍ରାଦାତ,
 ଆସେ କରି ଦେବାପାଇଁ ମୋତେ ଧୂଳିପାତ ।
 ଆଶାବଦ୍ଧୁ ଶଶେ ଶଶେ ପ୍ରକାଶି କେବଳ
 ଝଲସାଇ ଦେଉଅଛି ନୟନ ଯୁଗଳ ।
 ବିଦ୍ୟୁତର ପ୍ରସ୍ତ ଯୋଗଦେବେଳେ ଯାଏ ଛୁଡ଼ି,
 ଶତଶୁଣ ଅନ୍ଧକାର ଆସେ ପୁଣି ମାଡ଼ି ।
 ପ୍ରାଣ ପିଣ୍ଡ ଏବେ ହୋଇ ଯିବ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
 ସମସ୍ତ ଶରୀର ହୋଇଯିବ ଲଣ୍ଡାଣ୍ଡ ।
 ପ୍ରଳୟର ରୁଦ୍ରମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
 ମୋର ମନ ପ୍ରାଣ ଗ୍ରାସ କରିବାର ପାଇଁ ।
 ହମଣ ବଲ୍ଲୁ ଓ ହୋଇ ଆସେ ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ,
 ପୃଥ୍ବୀ ଯିବ ରସାତଳେ ହୁଏ ଅନୁମାନ ।
 ସହସ୍ରେକ ବଳ ଆସି ପଡ଼ିବ କି ଶିରେ,
 ଧୂଳିପାତ ହୋଇଯିବ ଏବେ ପୃଥିବୀରେ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଦେଖୁଛି ଅନାଇ,
 ସହାୟ, ଭରସା, ଆଶା, କିଛିମାତ୍ର ନାହିଁ ।
 ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରହ ଡେଇଁ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ,
 ପଡ଼ିବେ କି ଗ୍ରହ ଆସି ମୋହ ମସ୍ତକରେ ?
 ଜଗତ କି ହୋଇ ଯାଇଅଛି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ?
 ଆଶା ମାତ୍ର ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ଚିହ୍ନ ।
 ଆହା ମୋର ଭାଗ୍ୟର କି ଏଡ଼େ ବିଡ଼ମ୍ବନା !
 ଦୁଶାନ୍ତରେ ପୂର୍ବ ମୋତେ ଥିଲୁ ନାହିଁ ଜଣା ।
 ସହସ୍ର ପିଣ୍ଡାତ ଉପୁଙ୍କର ହୃଦ ଧରି
 ଦଳ ଦେଉଛନ୍ତି ମୋତେ ଯୁଦ୍ଧ କାଟି ପରି !
 ଯାଉ ସବୁ, ରହିଲୁ ମୁଁ ଏବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ,
 ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ପ୍ରଭୁ କରେ ।

ଆଶାର ମେଲଣି

(ଭଗବତ କୃତ)

ଯାଇଛି କେତେକାଳ ବନ୍ଧି, କି ହେବ ଫୁଟକଥା କହି ?
 ହୃଦୟ ମୋର ଚିନ୍ତାନଳେ, ପୋଡ଼ି ତ ଯାଉଛି ବିକଳେ ।

ରହିଛି ଉପୁ ଅବଶେଷ, ନାହିଁ ତ ସୁଖାଲେକ ଲେଖ ।
 ବିଳାପ କଷ୍ଟ ହାହାକାର, ଜୀବନେ କରୁଛି ମୁଁ ସାର ।
 ଯାଇଛି ସୁଖ ଶାନ୍ତି, ଯାଉ; ବାହୁଡ଼ି ନ ଲେଉଟାଇ ଆଉ ।
 ଯାଇଛି ସୁଖଶ୍ରେଣୀ ସଡ଼ି, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମାତ୍ର ଅଛି ଯଡ଼ି ।
 ଆଉ ସେ ମହାକାଳ ଫଳ, ଜୀବନ ନ କରୁ ଚଞ୍ଚଳ ।
 କିପାଇଁ ଆଶା ଭୟେ ଭୟେ, ପ୍ରବେଶ କରୁ ମୋ ହୃଦୟେ ?
 ଆଖିକୁ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ନୁହେଁ, ମୋହର କରୁ ଜୀବନ ?
 ଦେଇଛି ତୋତେ ତ ମେଲଣି, କିପାଇଁ ଆସିଲୁ ଠାକୁରଣି ।
 ନାହିଁ ତୋ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ, ଶୁଦ୍ଧେ କଲି ପରିତ୍ୟାଗ ।
 ନୂତନ କିଛି ଉପକାର, ଅବା ନୂତନ ସମାରୁର,
 ଆସିବୁ ଦେନ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଯାହା ମୁଁ କରିବି ସମ୍ମାନ ?
 ତୋତେ ମୁଁ ଭଲରୂପେ ଜାଣେ, ମେଲଣି ଦେଲି ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣେ
 ତୁମକୁ ମଣି ମୁହିଁ ଦେଖି, ଚର ଜୀବନ ଥିଲି ସେବି ।
 ଜାଣିଲି ଭଲରୂପେ ପରା, ପିଣ୍ଡାତୀ ଦେଖି ରୂପାନ୍ତର ।
 ତୁମକୁ ଭଜୁ ବା ନ ଭଜୁ କୌଣସି ବାନ୍ଧ ମାୟାରୁକୁ
 କରିବି ମାନବେ ବନ୍ଧନ, ଜଗତେ କରୁଛୁ ଭ୍ରମଣ ।
 ପଡ଼ିଣ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଧନେ, ଭ୍ରମନ୍ତି ଲୋକେ ଅଚେତନେ ।
 ରଖିଛୁ ମାନବକୁ ଟାଣି, ଜଗତେ ତୁମ୍ଭେ ଠାକୁରଣି ।
 ଦେଉଛୁ ସୁଖର ଆଶ୍ୱାସ, ମାତ୍ର ମୁଁ ନ କରେ ବିଶ୍ୱାସ ।
 ତୁମେ ତ ବିଶ୍ୱାସଯାତନା, ଜଗତେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିନୀ ।
 ମରେ ମୁଁ ପଛେ କଷ୍ଟ ପାଇ, କିପାଇଁ ରଖିଛୁ ଭୁଲ ?
 କପଟ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତାରଣା, ଯମକୁ ବଳ ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 ଜୀବନଯାଳ କଷ୍ଟ ବିଷ, ରୁଟିଛି ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ଶୁଭ ।
 ତୁମ୍ଭ କୌଣସି ଅଛି ଜଣା, ନ କର ଆଉ ପ୍ରତାରଣା ।
 ଦେଇ ସକଳ ଜଳାଞ୍ଜଳି, ରହିଛି ପରକାଳ କଳ ।
 ମୋଠାରେ ତୁମ୍ଭର କୌଣସି, ଜାଣିବି ଅନ୍ତର୍ତ୍ତ କେବଳ ।
 ଦେଖାଉଛୁ ତ ସୁଖସ୍ଥାୟୀ, ନାହିଁ ମୋ ଚାହିଁପ୍ରତି ମାୟା ।
 ତୁମ୍ଭେ ଡେଲେ ମୁଁ ବିମୁଖ, ଲଭିବି ପ୍ରୀତି ଶାନ୍ତି ସୁଖ ।
 ଇଚ୍ଛାରେ ଦେଉଛି ମେଲଣି, ଅନ୍ୟତ୍ର ଯାଅ ଠାକୁରଣି !
 ନ ଆସ ପାଶେ ପୁନଃବାର, ଯାଆନ୍ତୁ ଦେବ ! ନମସ୍କାର ।

ଅନନ୍ତ ମିଳନ

(ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ)

ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ, ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟ,
ଗଗନ ଅନନ୍ତ, ଅନନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ,
ମାର୍ଗଣ ଅନନ୍ତ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ,
ସଫାର ସାନ୍ତ, ଏ କଥା ନ ଜାଣି,

ତୁମ୍ଭେ ଅନୁଷ୍ଠାନ

ମୋହନଦ୍ରୁରେ ଅଛ ଅଚେତନ । ୧ ।

ଆସିଛ ଅନନ୍ତ, ଯିବ ଅନନ୍ତେ,
ଗୁଲିବାକୁ ହେବ ଅନନ୍ତ ପଥେ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମିଳନ ଯାହା ସଙ୍ଗରେ,
ବରୁ ବୋଲି ତାକୁ ଧର କୋଳରେ

ନ ଥାଏ ଚେତନା,

ବିଚ୍ଛେଦେ ଦିନେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଯାତନା । ୨ ।

ମାର୍ଗେ ଯା ସଙ୍ଗେ ଶଶିକ ମିଳନ,
ବିଡ଼ିଛ କି ହେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ମନ ?
ଜାଣିବ ସେ ତ ତୁମ୍ଭର ସକାଶେ
ନ ରହିବ କେତେ ସଫଦା ପାଶେ,

ଯିବ ଗୁଲି କାହିଁ,

ବାହୁଡ଼ି ପଛକୁ ବେଳେ ନ ଚାହିଁ । ୩ ।

ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟେ ଅନନ୍ତ ଆବାସେ,
ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଯାନ୍ତି ଯାହା ପାଶେ,
ଅନନ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟେ ଅନନ୍ତ ଆଧାର,
ଯାଇ ସକଳେ ହେବେ ଏକାକାର,

ତହିଁ ସଦର୍ଶନ,

ଜାଣିବ ତାହା ଅନନ୍ତ ମିଳନ । ୪ ।

ଅନନ୍ତସାଗର

(ରାଗ—ଭୂପାଳ)

ବିବା ନିଶି ପଡ଼ି ଉଠିଛି ତ ଧାଇଁ,
ଦଣ୍ଡେ ବସି ଘାଲି — ବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ?
କଳ୍ପନାର ଘର ବନାଏ ମାର୍ଗରେ,
ନେରାଣ୍ୟରେ ଆଶା ବାରେ ଥରେ ଥରେ ।
ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଛି ମାର୍ଗରେ,
ଅନୁତାପ ଅଶ୍ରୁ ଝରେ ନୟନରେ ।
ବିଷାକ୍ତ ବାଣରେ ଜଳୁଛି ହୃଦୟ,
କେବେ ଅନୁଭବେ ପୁଣି ଶାନ୍ତିମୟ ।
ଆଗ ଅନ୍ଧକାରେ ବଢ଼ାଉଛି ହାତ,
ମାତ୍ରକ ନ ପାଏ କିଛି ହିଁ ସାକ୍ଷାତ ।
ପଛେ ଯା ରହିଲୁ ପଡ଼ିଲୁ ପଛରେ
ବିସ୍ମୃତ ଅନ୍ଧାର ଘୋଡ଼ାଏ ଝମରେ ।
ଆଗ ପଛ କରି ବହୁତ ମାନବ
ଧାଉଁଛନ୍ତି ସଙ୍ଗେ କରେଁ ଅନୁଭବ ।
ଏହିପରି ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଝମଟରେ
ମିଶିଯିବ ପଡ଼ି ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।

ପଶାଖେଳ

(କେଦାର ଚନ୍ଦ୍ରକେଳ ବାଣୀ)

ଆଶା ଉତ୍ଥାସରେ ଖେଳିଲି ପଶା,
ଜଣି ଯିବ ବାଜି କରି ଭରସା ।
ସାର ବାଛି ନେଲି ହଳଦା କାଳି,
ପାଟି କରି ଦେଲି କାଠିକୁ ଢାଳି ।
ଇଚ୍ଛା ଥିଲୁ ପଡ଼ୁ ବୋଲି ସତର,
ମାତ୍ର ପଡ଼ିଗଲୁ ଦାନ ଅଠର ।

କି କରିବି, ସେହି
 ଯୁଗ ଥିଲା ନେଲି
 ବନ୍ଧାଥିଲା ସାର
 ଦାନ ଗଲୁ ପୁଅ
 ବାହୁନେଲି ସାର
 ନ ମାରିବ କେହି
 ଯୋଡ଼ି ସାରେ ଥାଏ
 ବିପକ୍ଷ ନ ମାରେ
 ଭିନ୍ନ ଘର ସାର
 ଯାଉଛି ଘରକୁ
 ଡାକିଥିଲି ଦାନ
 ମାତ୍ରକ ପଡ଼ିଲା
 ଗୋଟିକୁ ଯେ ଗଲି
 ବିପକ୍ଷ ଆରଟି
 ଆଉ ଥରେ କରି
 କଟେବାର ବୋଲି
 ମାତ୍ର କାଠିମୋର
 ପଡ଼ିଗଲା ଦାନ
 ତେଜିକ ଦାନରେ
 ପୁଣି ଡାକିଦେଲି
 କାଠି ତ କାହାର
 ପଡ଼େ ବଡ଼ ଦାନ
 ସମସ୍ତେ ତ ଉଡ଼େ
 ସବୁର ବୋଲି କି
 ଆଉ ଜଣ ଦେଖେ
 ସତର ଅଠର
 ଖେଳ ଖେଳି ମୁଁ ତ
 ଆଜି ରେ କପାଳି
 କାଠିଟା ଯାଉଛି
 ପାଞ୍ଚ ଭିନ୍ନ ଅଠ
 ଛକପୁର କରି
 ମାତ୍ରକ ନ ଗଢ଼ି

ଦାନକୁ ଚାହିଁ,
 ସାରକୁ ବାହୁ ।
 ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡ଼ି,
 ବାଆଁର ପଡ଼ି ।
 ମନ ଆନନ୍ଦେ,
 ଥିଲି ଧୁଳିଦେ ।
 ବହୁତ ବଳ,
 କରି କୌଶଳ ।
 ଅଇଲା ବୁଲି,
 ପାରିବ ବୋଲି ।
 ବାଆଁର ପୁଅ
 ଛ ଭିନ୍ନ ନଅ !
 ଘରକୁ ନେଇ,
 ଦେଲା ବାଡ଼େଇ ।
 ଉକରେ ପାଟି
 ଡାକିଲି କାଠି ।
 କଥା ନ ମାନି
 କେବଳ ଭିନ୍ନ ।
 ବାହୁଲି ସାର,
 କଟେ ବାଆଁର ।
 କଥା ନ ଶୁଣେ,
 କପାଳ ଗୁଣେ ।
 କରନ୍ତି ପାଟି,
 ମାନଇ କାଠି ?
 ନ ଜାଣେ ଖେଳ,
 ଦେଉଛି ଢାଳି ।
 ଖେଳୁଥା ଟାଣ,
 ନ ପଡ଼େ ଦାନ ?
 ଦୂରକୁ ଗଡ଼ି,
 ଯାଉଛି ପଡ଼ି ।
 ଧରୁଛି କାଠି
 ପଡ଼େ ଓଲଟି ।

ଏଥିରେ କପରି
 ଜାଣିଲି ଏଥର
 ଆଜି ଆଡ଼ିଟାଏ
 ଏଣିକି ବୋଲି ଯେ
 ସମସ୍ତେ ସଂସାରେ
 ଜଣିବାକୁ କରି
 କେହି ବା ଜଣେ
 ଲାଗିଛି ଏ ଭଳି
 ଖେଳ ଖେଳ କେହି
 ସତର ଅଠର
 ସାର ବାହୁବାର
 ଜଣା ପଟ ଡାର
 କେତେଜଣ ଛନ୍ତି
 ଜଣୁଥିବେ ବସି
 ଅଛନ୍ତି ତ ଥୋକେ
 କପାଳ ଦୋଷରେ
 ଜଗିଜାଣି ସାର
 ଦୁଇ ଏକ ବାଜି
 ଡାକିଲେ ପଡ଼ୁଛି
 ମାତ୍ର ନାହିଁ ତାର
 କପରି ବାହୁଲେ
 ଏ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନ
 ବିପକ୍ଷ ଖେଳୁଥା
 ବାଟରେ ତା ସାର
 ଥୋକେ ତ ନ ଧରି
 ସତର ଅଠର
 ସାର ବାହୁବାରେ
 ସବୁଦା ତାହାଙ୍କ
 ବାହୁ ଜାଣେ ସାର
 ଜଣା ପଟ ଡାର
 କେବେ କେବେ ମଧ୍ୟ
 ବିପକ୍ଷ ହାତରେ

ଯୁଗ ବାନ୍ଧବ ?
 ନିଶ୍ଚୟ ହାରିବ ।
 ନ ପାରେ କାଟି
 ନ ମାନେ କାଠି ।
 ଖେଳନ୍ତି ପଣ,
 ମନେ ଭରସା ।
 କେହି ବା ହାରେ,
 ଖେଳ ସଂସାରେ
 ପାଇଛି ଜ୍ଞାନ,
 ପଡ଼ଇ ଦାନ ।
 ଜାଣେ କୌଶଳ,
 ଜାଣ କେବଳ ।
 ଏପରି ଲୋକ,
 ଜୀବନଯାକ ।
 ଖେଳରେ ଟାଣି,
 ନ ପଡ଼େ ଦାନ ।
 ନିଅନ୍ତି ଟାଣି,
 ପାରନ୍ତି ଜଣି ।
 କାହାର ଦାନ,
 ଖେଳରେ ଜ୍ଞାନ ।
 ପାରିବ ସାର,
 ନାହିଁ ତାହାର ।
 ସୁଯୋଗ ପାଇ,
 ଦିଏ ବାଡ଼େଇ ।
 ଜାଣନ୍ତି କାଠି,
 କରନ୍ତି ପାଟି ।
 ମୂର୍ଖ ନିପଟ
 ହାରିବା ପଟ ।
 ପଡ଼ଇ ଦାନ,
 ସେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।
 କପାଳ ଦୋଷେ
 ସେ ହାରି ବସେ ।

ପାଗଲ ସାରକୁ ଆଣେ ଉଠାଇ
ବିପକ୍ଷ ସାରକୁ ମାରିବା ପାଇଁ ।
ସଞ୍ଚିଥିବା ଧନ ଉଠାଇ ଦେଇ
ବିପକ୍ଷ ମାମଲ ଦେବାକୁ ଜୟୀ,
ଏପରି ଅଛନ୍ତି ଥୋକାଏ ଲୋକେ
ହାର କଣ ଦୁଇ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ।
ଦେଖୁଛି ସଂସାର ଲୋକ ସମସ୍ତ
ପଣାଖେଳ ପାଇଁ ନିୟତ ବ୍ୟସ୍ତ ।
ନ ଖେଳ କେ ହୋଇ ପାରିବ ଥୟ ?
କଣ୍ଠ ହାରୁ ପଛେ ଖେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଜୀବନଟାଯାକ ଖେଳିଲ ପଣା,
ଜିଣିବ ସବୁଦା ଥିଲା ଭରସା ।
ହାରି ଜିଣି ଗଲା ସମସ୍ତ ଦିନ,
ହାରିବା ଜିଣିବା ଦୈବ ଅଧୀନ ।
ଖେଳିବାକୁ ଆଉ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ,
ଯାଉଛି ଘରକୁ ଶୋଇବା ପାଇଁ ।

ହିନ୍ଦୁ ବିଧବା

(ଗୁଗ—ଆଶାବର)

କେ ଗୋ ମା ! ତୁ ବସିଅଛୁ ମଳିନବଦନା !
ଶୟନେ ସ୍ତମ୍ଭେ ସାର ଜାଗ୍ରତେ ଭାବନା !
ଜଗତ ସଂସାର ଦେଖୁଛୁ ତୁ ଶୂନ୍ୟମୟ,
ଛୁଲି ଭଲ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ତୋ ହୃଦୟ !

ଅନାୟତେ କେବେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି ଭୂତାଳ,
କେବେ ଉଠେ କାନ୍ଦୁଛୁ ତୁ ଜୀବନ ବିକଳେ !
କିଛି ମାତ୍ର ଆତ୍ମା ରଖି ନାହିଁ ତୁ ଜୀବନେ,
ଅବିରଳ ଅଶ୍ରୁ ଧାର ଝରୁଛି ନୟନେ !

ଭୁଲ ନା ଭୁଲ ନା, ମା, ତୁ ହିନ୍ଦୁର ଲଳନା,
ଉଠ ମା ଯନ୍ତ୍ରେ କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନା ।
ଦେବ ତୁଲ୍ୟ ସେବୁଥିଲୁ ପତି ଶ୍ରୀଚରଣ,
ଏବେ ସେହି ବ୍ରତ ହୋଇଅଛି ଉଦ୍ୟାନ ।

ସକଳ କର ତୁ ଏବେ ପରସେବା ବ୍ରତ,
ତାଳ ଦେ ମା ! ମନ, ଧ୍ୟାନ, ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ ।
ଥିଲୁ ନାରୀ ହେବୁ ଦେବୀ, କି ଅଛି ଭାବନା ?
ତେଜ ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୁଂଖଲିଳସା, ବାସନା !

କାଢ଼ି ପକା ଜନମା ! ତୋ ଦେହ ଅଳଙ୍କାର,
ମଣ ଏବେ ସେହି ସବୁ ଅଟେ ଦେହଭାର !
ଲଲିଟ ସିନ୍ଦୂରବନ୍ଧୁ ପକା ମା ତୁ ଫୋଛି,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଆଜିଠାରୁ ଯାଉ ଲୁଚି !

ଜନମା ! ତୋ ହେବ ଯହିଁ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ,
ପରିଧାନ କର ସେହି ମାତ୍ରକ ବସନ ।
ସୁଖଭୋଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଆଜିଠାରୁ ହରିଷ୍ୟାନ୍ତ କର ତୁ ଗ୍ରହଣ ।

ପାର୍ଥିବ ଅନିତ୍ୟ ସୁଖ ଯାଇଅଛି ସରି,
କାଟ ମା ତୁ କାଳ ନିୟମିତ ବ୍ରତ ଧରି ।
ଆଜି ଦିନଠାରୁ ମା ତୁ ହେଲୁ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ,
ଜପ ହରି ନାମ ମନ୍ତ୍ର ବିବସ ଯାମିନୀ ।

ଫେଇ ଦେ ମା ଯନ୍ତ୍ରବଦ୍ଧ ମସ୍ତକର ବେଣୀ,
ଲୁଠି ବୁଣିପଡ଼ୁ ପୁଷ୍ପଦେଶେ ଜଟାଶ୍ରେଣୀ ।
ପାର୍ଥିବ କଳଙ୍କ ତୋତେ ନ କରୁ ପରଶ,
ପବିତ୍ର ସଙ୍ଗତ ଧର୍ମ ମଣ ତୁ ସବସ୍ତ ।

ସଙ୍ଗତ ପରମ ଧନ ଯହେ ରକ୍ଷା କର,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ସମ୍ଭଳ ତୋହର ।
ପିତୃକୁଳ ଶ୍ରେଣୀକୁଳ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ
ମନ ଦେ ଗୋ ନିୟମିତ ବ୍ରତ ଆଚରଣେ ।

ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରି କର କୁଳକୁ ଉଦ୍ଧାର,
ଜୀବନରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ କର ସାର ।
ଅସାବଧାନ ତୁ ହେଲେ ରାତ୍ରିୟ ପ୍ରବଳେ,
ପିତୃ ଶ୍ରେଣୀ ବେନି କୁଳ ଯିବେ ରସାତଳେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋହ ପାଶେ ଆସି ଲୋଚନମାନେ
ଭକ୍ତରେ ପୂଜିବେ ଦେବୀ ଜନନୀ ସମାନେ ।
ହାର କର ଜନନୀ ଗୋ ! ପର ସେବା ବ୍ରତ,
ମଣି ଲୋକଗଣେ ତୋର ପିତା, ପୁତ୍ରବତ ।

ପ୍ରବଳ ହେଲେକ ଦେହସ୍ଥିତ ରଘୁଗଣ,
ବିକଳରେ ପ୍ରଭୁ ପଦେ ପଶିବୁ ଶରଣ ।
ଆଜିଠାରୁ ହେଲୁ ମା ତୁ ଦେବୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ,
ଜନସମାଜରେ ହେବୁ ଆନନ୍ଦଦାୟିନୀ ।

ତୋର ସ୍ବାମୀ ଏବେ ରହିଛନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗବାସେ,
ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବୁ ତୁହି ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ତୋହର ସମ୍ପତ୍ତି କେହି ନାହିଁ ଆହୁପର,
ସଂସାର ସମସ୍ତ ଲୋକ ଆତ୍ମୀୟ ତୋହର ।

ସାର କର ଜୀବନରେ ପରସେବା ବ୍ରତ,
ବିସଜ ନ ଦେ ଗୋ ପୁଣି ଲଳସା ସମସ୍ତ ।
ସ୍ବାମୀ ଛୁନ୍ନ କରଛନ୍ତି ପାର୍ଥିବ ବନ୍ଧନ,
ମାତ୍ର ଛୁନ୍ନ ହୋଇ ନାହିଁ ଆହାର ମିଳନ ।

ଘରବାହୁଡ଼ା କାଟୋଇ

(ରାଗ—କଳହଂସ କେଦାର)

ପକ୍ଷିଏ ଆକାଶରୁ ଗଲେଣି ଉଡ଼ି,
ଅସ୍ତ୍ରାଚଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗଲେଣି ବୁଡ଼ି,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଘୋଟି ଆସେ ତମିର,
ବାହୁଡ଼ିଛୁ କୃଷକ କ୍ଳାନ୍ତ ଶରୀର । ୧

ଗୋଗୋସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ଗଲେଣି ବିଶ୍ରାମକୁ ବାହୁଡ଼ି ଘରେ,
ଗୋଷୁରୁ ବଣା କାହିଁ ଗୋଟାଏ ଗାଈ
ଟେକିଣ ପୁଛୁ ଗୁଡ଼େ ଧାଇଁଛି ରାତି । ୨
ମାର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟରେ କାହିଁ ରାବେ ଉଲ୍ଲୁକ,
ମଣ୍ଡିତ ଡାଳ ପହେ ଖଦ୍ୟୋତ ପୋକ,
ବିଲୁଆ ବିଲ ମଧ୍ୟେ ଧାଏଁ ଚଞ୍ଚଳେ
ଆହାର ଲୋଡ଼ିବାକୁ ଘୋକ ବିକଳେ । ୩
ଆକାଶେ ଦୁଇ ଗୁରୁ ପୁଷ୍ଟିଛୁ ତରୁ,
ଅଳସେ ଆଖି ମେଲି ଗୁଡ଼ୁ ଛୁ ପରୁ
ମାଡ଼ି ଆସେ ଅନ୍ଧାର ପ୍ରବଳ ହୋଇ,
ନିର୍ଜନ ମାର୍ଗେ ଚଳେ ଏକ ବାଟୋଇ । ୪
ଥକ ଗଲଣି ଗୁଲି ଦିବସ ଯାକ,
କ୍ଷୁଧା ଢେଣାରେ ମୁଣ୍ଡ ନ ଖୁରେ ବାକ୍ୟ,
ସଂସାର ହୋଇଛି ତା ଧୂଳିଧୂସର,
ପୋଷି ଗୁଲିଛୁ ମନେ ଆଶା ମାତର । ୫
ଗ୍ରାମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଅଛୁ ସେ ଧାଇଁ,
ଆନ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି କିଞ୍ଚିତେ ନାହିଁ,
ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛୁ ମାତ୍ର ଗ୍ରାମ ପ୍ରଭ ସେ,
ଗୁଡ଼େ ଅନ୍ଧାର ମଧ୍ୟେ, ଗ୍ରାମ କି ଦିଶେ ? ୬
ଅପାର ଦିନୁ ରହିଥିଲୁ ବିଦେଶେ,
କାଟିଛୁ କାଳ ତହିଁ କାୟାର କ୍ଳେଶେ,
ପୋଷିଛୁ ଆଶା ମନେ ମିଳିବ ଘରେ,
ପୁତ୍ର ଜଳସେ ଦେଖିବ ସେ ନେତ୍ରେ । ୭
ଗ୍ରାମର ଗୁପ୍ତା ଦୂରୁ ଦଶିଲୁ ନେତ୍ରେ
ନିବଡ଼ ମରଦ କି ଉଦୟ କ୍ଷେତ୍ରେ,
ଦଶିଲୁ ତହିଁ ଏକ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ,
ଶୁଭିଲ ଅଳ୍ପ ଗ୍ରାମ ମନ୍ଦିର ଟଙ୍କ । ୮
ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିଲୁଆ ଥୋକେ,
ମିଳି ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ିଛୁ ହୋକେ ହୋ ହୋକେ,
ବିହ୍ୱା ବିଲୁଆ ପରି ହେଲୁ ପରତେ,
ଚଳିଲୁ ପୁଣି ବେଗେ ମନ ଉଷତେ । ୯

ଗ୍ରାମରେ ମିଳି ନିଜ ଦ୍ଵାର ପାଶରେ
କପାଟେ ହାତ ମାରି ଡାକେ ଉଡ଼ରେ,
ମାସ ତ ଦେଉନାହିଁ ଉଡ଼ର କେନ୍ଦ୍ର,
ଅଥବା ଦେଉନାହିଁ କପାଟ ଫେଲ । ୧୦
କିଛିକ୍ଷଣ ଉଡ଼ରେ ଭୁଣ୍ଡୁ ବାରି
ଅଇଲ ଦ୍ଵାର ଫେଲ ଘରୁ ବାହାରି,
ମନନବେଶା ଏକ ଛୁନିବନା
ଶିଶୁ ପୁରଳ କୋଳେ ଏକ ଲଳନା । ୧୧
ସେ ଚିନ୍ତାଗୋଟି ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରେମଗଦଗଦେ
ପଡ଼ିଲେ ଯାଇ ସେହି ବାଟେ ଇ ପଦେ,
ସେହି ଆନନ୍ଦ ଜାତ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ,
କବି ଅକ୍ଷମ ତାହା ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ । ୧୨
ଜଗତ ସବୁ ସୁଖ ପ୍ରେମ ମାଧୁରୀ
ସେହି ମିଳନେ ଅଛି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର,
ଏଡ଼ିକି ସିନା ଜଗତର ବନ୍ଦନ,
ଆବଦ୍ଧ ଛନ୍ଦ୍ର ତହିଁ ସକଳ ଜନ । ୧୩

ନିର୍ଜନେ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ପୃଥ୍ଵୀ ବିବିଧ ସୁଖ କରିଛି ସମ୍ବୋଗ,
ଭୁଞ୍ଜିଛି ତ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, କଷ୍ଟକର ରୋଗ ।
ବିଡ଼ିଛି ଜୀବନେ ସୁଖ ଧନ ଉପାର୍ଜନେ,
ସମ୍ବାଦପତ୍ରିକା ପାଠ, ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନେ ।
ବହୁରୂପ ସାଜଅଛି ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ,
ବକ୍ତୃତା କରିଛି କେତେ ସଂଗ୍ରସ୍ତନେ ଯାଇ ।
ସ୍ଵଦେଶହୃଦିଆ ବୋଲି ଜଣାଇଛି ଲୋକେ,
ମୋ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ଠକ ଯାଇଛନ୍ତି ଥୋକେ ।
ହେଉ ବା ନ ହେଉ କାର୍ଯ୍ୟ କଷ୍ଟତ ମାତର,
ଉଣା ଥିଲା କାହିଁ ବକ୍ତୃତାର ଆଡ଼ମ୍ବର ?

ପର ଉପକାର କିମ୍ବା ପରର ଅନିଷ୍ଟ,
ଜୀବନ କାଳରେ କରି ଯାଇଛି ଯଥେଷ୍ଟ ।
କରିଛି ମୁଁ କେତେ ଲୋକେ କେତେ ଅପମାନ,
ହୁଟି କରି ନାହିଁ ପୁଣି ଦେବାକୁ ସମ୍ମାନ ।
ନାଚି କୁହୁ ହସି ଖେଳି ବିଷାଦେ ହେନେ,
ନାନାରୂପ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିଡ଼ିଛି ଜୀବନେ ।
ଥାଉ ଏବେ ସକ୍ଷୀ ଗୁହ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ସନ୍ନିଳନ,
ଥାଉ ନାଟ୍ୟଶାଳା ଗୀତ ରେଲ ଇଷ୍ଟେସନ ।
ଥାଉ ସେ ବଜାର ହାଟ ଲୋକ କୋଳାହଳ,
ଏବେ ତହିଁ ଦେଖୁଛି ତ ଅଶାନ୍ତ କେବଳ ।
ଲୀଳାମୟ ରଙ୍ଗାଳୟେ ଧରୁ ନାହିଁ ମନ,
କରିଛି ନିବୃତ୍ତି ସ୍ରୋତେ ଆତ୍ମବିଚ୍ଛେଦନ ।
ପାପ ଶିଖା ତେଜଅଛି ଜୀବନ-ପତଙ୍ଗ,
ନିର୍ବିଷ ନିସ୍ତେଜ କାଳସ୍ଵରୂପ ଭୁଜଙ୍ଗ ।
ନିଶ୍ଵାସେ ବାହିତ ଜୀବସ୍ରୋତ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ନିଶ୍ଵାସେ ମିଳିବ ଯାଇ କାଳସିନ୍ଧୁ ମୁଣ୍ଡରେ ।
ନିତାନ୍ତ ବିବିଧ ମୋର ଜୀବନସମୟା,
ହରି ହରି ବୋଲି, ମୋର ହେଲୁଛି “ସ୍ତମ୍ଭସ୍ୟା—”*
ଥାଉ ଏବେ ସବୁ କଥା ଅନ୍ଧାର ନିର୍ଜନେ,
କରିବି ବିଭୁକୁ ଚିନ୍ତା ଏହି ବାସ୍ତବ ମନେ ।

ନବଜୀବନ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଦୁଃଖ ତାପ, ହାହାକାର କରି ଚରଦନ,
ପବିତ୍ର ଆତ୍ମାକୁ ପ୍ରସ୍ତେ ! କରିଛି ମଜନ ।
ଦିବାନିଶି ଆପଣାକୁ କରି ଅବିଶ୍ଵାସ,
ପୋଛିଛି ନୟନଅଶ୍ରୁ, ହୃଦାଗ ନିଶ୍ଵାସ !

ଧନ୍ୟକର ପ୍ରଲୋଭନେ ଆଦେଶ ବିଶ୍ୱପତି,
 ଦେଇଛୁ ଆତ୍ମାକୁ ଯଥୋଚିତ ଅଧୋଗତି !
 ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ, ବ୍ୟର୍ଥ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲୋଭରେ,
 ତୁମ୍ଭଠାରୁ କେତେଥର ରହିଛି ଦୂରରେ !
 ବିଗତ ଦଟଣା କଥା ଶୁଣି ବାରମ୍ବାର,
 ହେ ପ୍ରଭୁ ! ହୃଦୟ ହେଉଛି ତ ଗୁରୁଖାର !
 ସେ ଦଟଣାମାନ ଚନ୍ଦ୍ରା କର ଚାହିଦା
 ଜଣାଯାଉଛି ତ ମୋର ଅନ୍ଧକାରବର ।
 ଆତ୍ମକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟର୍ଥରେ ଜୀବନ,
 ହୋଇପଡ଼ିଛି ତ ଅନ୍ଧତାସେ ଆନ୍ଧନ ।
 କେତେ ଅଭିଳାଷ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ପୃଥିବୀରେ,
 ପାଇବାକୁ ଲୋଡ଼ିଛି ତ କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧିରେ,
 ଅସତ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ କଳି ଆତ୍ମା କଳ୍ପସିତ,
 ବାସନା ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ନୋହିଲୁ କହିତ !
 ବରଷି ଝମସି ହୋଇ ବାସନା ପ୍ରବଳ,
 ଆତ୍ମାରେ କଳଙ୍କ ଦାଗ ଲାଗିଛି କେବଳ !
 ହରାଇ ପରଶମଣି, କଦାଚ ଅଜ୍ଞାନେ,
 କିଛି ଧନ ପାଇ ରଖିଥିଲି ସାବଧାନେ;
 ଯାଇଛି ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ, ହୃଦେ ରହିଛି କେବଳ
 ଅସତ ବେଗର ପାପ କାଳିମାର ମଳ ।
 ଶତ ପାପପାଇଁ ପ୍ରଣେ ! କିଛି ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ,
 ସାବଧାନ ହେବ ଯେବେ ଚାହିଦା ପାଇଁ ।
 ଯେ କୁକାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି କର ହୋଇ ମାୟାମୁଗ୍ଧ,
 ଅନୁତାପାନଳେ ଆତ୍ମା ହୋଇଯିବ ଦଗ୍ଧ ।
 ମହାପ୍ରଣେ ! ତୁମ୍ଭର ତ ଅନନ୍ତ କରୁଣା,
 ମୋ ଦୁଷ୍ଟତା ତହିଁ କୋଟି କୋଟି ଗୁଣେ ଉଷା ।
 କଳ୍ପସିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ରୁ-ପ୍ରୋତ ଅନନ୍ତ ସାରରେ
 ପଣି ମିଶିଯିବ, ଚନ୍ଦ୍ର ନ ରହିବ ଥରେ ।
 ଅନୁଚରୁ ଅଛି ଆସି, ଯିବ ଅନୁଚରୁ,
 ଏହା ଶୁଣି ଦେଉଛି ତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମନକୁ ।
 ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର କର ସମାପତ,
 ସେ ଅନୁତାପମେ ପୁଣି ହେବ ଉପଗତ ।

ତେବେ କିପରି ପୃଥିବୀକୁ ମଣିବି ଜଞ୍ଜାଳ ?
 ହସି ଶେଳ ଆନନ୍ଦରେ କାଟି ଦେବ କାଳ ।
 କରବି ଆନନ୍ଦମନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ,
 ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ପ୍ରଭୁ ! କରବି ପାଳନ ।
 ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲୁ ନାହିଁ ବୋଲି ପୃଥିବୀରେ,
 କିପାଇଁ କରବି ହାହାକାର ଦୁଃଖରେ ?
 ଜାଣୁଛି ବ୍ୟାକୁଳ ମୋର ଆତ୍ମା ଯାହାପାଇଁ,
 ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେବାକୁ ଜଗତର ଶକ୍ତି କାହିଁ !
 ମୁଁ ନ ପାଇଲି ବୋଲି କିପାଇଁ ଭାବନା ?
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଏହି ଭାବ ଯାଉଅଛି ଜଣା ।
 ଦେଖୁଛି ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଜଗତର ଲୋକେ,
 ସୁଖ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ ପଡ଼ନ୍ତି ନରକେ ।
 ପବିତ୍ର ସୁଖ ତ ଅଛି ପବିତ୍ର ଧ୍ୟାନରେ,
 କିପରି ଲୋକେ ଧାଇଁଥାନ୍ତି କଳ୍ପସ ମାର୍ଗରେ ?
 ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଜାଣିଲି ଯହିଁ ଅଛି ଶାନ୍ତିସୁଖ,
 ସେ ମାର୍ଗେ ଯିବାକୁ କେବେ ନ ହେବ ବିମୁଖ ।
 ଦେଖୁଛି ତ ମୋ ଜୀବନେ ଯେତେକ କଳାଶ,
 ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ବସି କରୁଛନ୍ତି ତ ବିଧାନ ।
 ମୋ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ କିପରି ହେବ ମୁଁ ହତାଶ ?
 ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ପ୍ରାଣ ଅଭିଳାଷ ।
 ପାପୀ ବୋଲି ପ୍ରଭୁ ମୋତେ କରୁଥିଲେ ଦୃଶ୍ୟ,
 ତାହାଙ୍କ କରୁଣା ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇଥାନ୍ତା ଉଷା ।
 ଦେଖୁଛି ମୋ ପ୍ରାଣେ ଯେଉଁ ଦଟଣା ସମସ୍ତ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ଦେଖେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ହସ୍ତ ।
 ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ପାଏ ବିପଦୁ ଉଦ୍ଧାର,
 ତେବେ କିପରି ଏତେ ଗ୍ଳାନି ଏତେ ହାହାକାର ?
 ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରେ ଯେବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ,
 ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବ ରକ୍ଷା ମୋହର ଜୀବନ ।
 ବିପଦେ, କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ି କଲେ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା,
 ବିଚିତ୍ର ତ ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତି ସୁଖ ଯାଏ ଜଣା ।
 ବିକଳରେ ଡାକି ଡାକି ଯିବି ପ୍ରଭୁ ପାଶେ,
 ନିଶ୍ଚୟ ମୋ ପିତା ସ୍ଥାନ ଦେବେ ମୋ ସକାଶେ ।

ଦୃଢ଼ରୂପେ ପ୍ରଭୁ ପଦେ ରଖିଥିଲେ ମତି,
 ବିଚଳିତ ନ କରିବ ସଂସାର ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ସିଦ୍ଧବନ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ପରଶରାଜନ,
 ଅତି ଭୁକ୍ତ ଅଟେ ଜଗତର ସର୍ବ ଧନ ।
 ଭୁକ୍ତ ଧନପାଇଁ ସେହି ପରଶରାଜନ
 ହରାଇବ ନାହିଁ ଏହା ସ୍ଥିର ମୋର ପଣ ।
 ମନ, ପ୍ରାଣ ସମ୍ପଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ
 ସାଧୁର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବେ ନବସାଧୁସରେ ।
 ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଦେଉନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ଶ୍ରୀଚରଣ,
 କେବଳ କରିବି ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ।
 ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ଦ୍ର ମୋର ଦିଅ ଦୂର କରି,
 ଏହି ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହେଉ ଦୟାମୟ ହରି !
 ମୋ ହୃଦୟ, ମୋର ପ୍ରାଣ, ମୋର ଏ ଶରୀର,
 ବିଶ୍ୱଦେବ ! ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ପବନ ମନ୍ଦିର ।
 ଯେ ଆଜ୍ଞା କରିବ ବସି ମୋହର ହୃଦୟେ,
 ଅକାତରେ ପାଳିବ ତା ସକଳ ସମୟେ ।
 ଆଜିଠାରୁ ଲଭିଲି ମୁଁ ନୂତନ ଜୀବନ,
 କରିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ ।

ଦୁଃଖ ସମୟ

(ଭଜ ଆଶାତୁଣ୍ଡକୁବାଣୀ)

ବସିଛି ନିର୍ଜନେ ବ୍ୟାକୁଳ ମନେ,
 ଲୋଚକଧାରା ବହୁଛି ନୟନେ,
 କାହିଁ ଗଲେ ମୋର ସୁଦୃଢ଼ ଜନେ,
 ପାଶରେ କାହାକୁ
 ନ ଦେଖେ ଚିତ୍ତେ ସାନ୍ତନା ଦେବାକୁ ।
 ସୁଖ ସମୟରେ ସକଳ ସାଧୁ,
 ଦିବା ଆଗଳକରେ ଜାଳନ୍ତି ବତି,
 ସରିଯାଏ ଯେବେ ସୁଖ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ସକଳେ ଅନ୍ତର,
 ଡାକିଲେ କେ ଅଛି ଦେବ ଉଦ୍ଧର ?

ବସନ୍ତରେ ବହେ ଶୀତଳ ବାୟୁ,
 କୁସୁମସୌରଭ ମେଲିଛି ଆଉ,
 ଡାଳେ କୋକିଳ କରେ କୁହୁ କୁହୁ,
 ମଧୁ ଗଲେ ଚଳି,
 କାହିଁ ବା କୋକିଳ କାହିଁ କାକିଳ ।

ସୁଖରେ ସବୁ ସୁଖ ଯାଏ ଜଣା,
 ବ୍ୟାଧିରେ ଦେହେ ସର୍ବସ୍ୱ ବେଦନା,
 ଏକୁ ଆରେକ ପାଶେ ଯିବା ମନା,
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେନି
 ଆନ୍ତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଭାବ ଦେନ ।

ମହାଦେବଙ୍କ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ

(ରାଗ—କଳଶାବାଣୀ)

ମହାଦେବ ଭୋଲ ହୋଇ ଗଞ୍ଜି କାଧୁନରେ
 ଦିବାନିଶି ମତ୍ତ ଛନ୍ତି ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟରେ ।
 ଗରଳପୁରତ କଣ୍ଠ ଭୁଜଙ୍ଗଭୂଷଣ,
 ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଚଉପାଶେ ଭୂତପ୍ରେତଗଣ ।
 କରାଳବଦନା କାଳୀ, ଦୈତ୍ୟଫହାରିଣୀ,
 ନାରୁଛନ୍ତି ବସନ୍ତର ନୃମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ ।
 ଶୂଣାନଭୁମିରେ ରହି କାଟନ୍ତି ସମୟ,
 ତଥାପି ତାହାଙ୍କ ନାମ ଦେବ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ।
 ଶିଖିଛି ଶିବଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ।
 ମୋହ ପାଶରେ ଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ନଦୀ ଭୂର୍ଜା ଭୂତ୍ୟା
 ଦିବାନିଶି ଅଛି ମୋହ-ଗଞ୍ଜି କାରେ ଭୋଲ,
 କଣ୍ଠରେ ରହିଛି ପୂର୍ବ କୁଳଥା ଗରଳ ।
 କରୁଛି କୁକାର୍ଯ୍ୟ-ସର୍ପ ଅଙ୍ଗର ଭୂଷଣ,
 ଅନ୍ୟାୟ ଅଯଶ ଭୟ ଅଙ୍ଗ ବିଲେପନ ।

କୁରନ୍ତାସୁରୁପା କାଳୀ ନାଚନ୍ତି ହୃଦୟେ,
ତଥାପି ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରହିଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ।
କେତେ ଭୂତ କେତେ ପ୍ରେତ ଦେନଶ ସଙ୍ଗରେ
କରିଛି ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।

ଦଶବିଜୟୀ ବୀର

(ରାଗିଣୀ କଳଶା)

ମହାବୀର ନାମେ ଦିଅ ଆମ୍ଭ ପରିଚୟ,
ଏହି କି ହେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭ ଶରଣ ଗୁଣପୁ—ହେ !
ବିଶାଳ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟେ ମାନବବସତି,
ଭୂମିଖଣ୍ଡ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱପତି—ହେ ।
ଯେ ଭୂମିଖଣ୍ଡରେ ହେଲ ଜନମ ଯାହାର,
କରୁ ସେହି ଭୂମି ସେହି ଲୋକ ଅଧିକାର—ହେ !
ଗୁରୁବଳେ, ଶରଣରେ, ସମରକୌଶଳେ
କରିଛ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ—ହେ ।
ତାହା ବୋଲି ଶୁଣିଲେ ଦୁଃଖ ସନ୍ତାନେ
ବିନାଶ କରିବ ଲୋଭେ ପଡ଼ି ଧନେ ପ୍ରାଣେ—ହେ !
ସରଳ, ଅବୋଧ, ବିଶ୍ୱସ୍ତକ କୁମରେ
ଭ୍ରମନ୍ତି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ବନେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ—ହେ ।
ଲୋଭଦାନ୍ତ କର ପାତ ମାନବର ରକ୍ତ,
ଏହି କି ହେ ଭାଇ ତୁମ୍ଭ ଶରଣ, ମହାତ୍ମା—ହେ !
ଜାଣୁ ନାହିଁ ଭ୍ରମୁକ୍ତ ତ ଭ୍ରମ ଅନ୍ଧକାରେ,
ଧର୍ମର ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ନ ଦେଖିଲ ବରେ—ହେ ।
ନ କରି ମୂଢ଼ତାବଶେ ଲୋଭ ସମ୍ବରଣୀ,
ପରଧନ, ପରପ୍ରାଣ କରୁଛ ହରଣ—ହେ !
ଦମନ ନ କରି ଶ୍ରେଷ୍ଠବିଳାସଲକ୍ଷ୍ୟା,
ଲୋଭ, ହିଂସା, ନିଷ୍ଠୁରତା, କରିଛ ବ୍ୟବସା—ହେ ।
ନ ଭୁଲ, ନ ଭୁଲ ସବଦର୍ଶୀ ବିଶ୍ୱପତି
ଭୂମ୍ଭର ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖିଛନ୍ତି — ହେ ।

ମୁଖେ ବୋଲି ଧର୍ମ, ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁରୂପ,
କରୁ ନାହିଁ କି ହେ ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମକୁ ବିଦ୍ରୁପ—ହେ ।
ଦେଇଛନ୍ତି ଶକ୍ତି କି ରେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
ନାଶିବାକୁ ତାଙ୍କ ଅଜୟ୍ୟ ଧନ ପ୍ରାଣ—ହେ ?
ମାନବ ଶୋଷିତ ବିନା ଆହୁଁ ଦୁରାଶୟ !
ପେଟ ପୋଷିବାକୁ ଆଉ ନାହିଁ କି ଉପାୟ—ରେ ।
କେତେଦିନପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ଅଛ ପୃଥିବୀରେ,
ଗୁରୁଲ ତ ନାହିଁ କଥା ମେହାନ୍ତି ଗୁରୁରେ—ହେ ।
ଲୋଭର ପ୍ରକୃତ—ପୃଥ୍ୱୀଯାକ କଲେ ଯା
ତଥାପି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ ଅଭିଳାଷ—ହେ ।
କାହିଁ ନେପୋଲ୍ୟନ ? କାହିଁ ଆଲେକଜେଣ୍ଡର ?
କାହିଁ ବା ସେ ମିରମିସ ? ମାମୁଦ ? ବାବର ହେ ।
ମାନବ ଶୋଷିତେ ଥିଲେ ପୃଥିବୀ ଭସାଇ,
କାହାନ୍ତି ସେମାନେ କାହିଁ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଭାଇ—ହେ ?
ଧର୍ମିକ, ପାପିଷ୍ଠ ସବେ ଯିବେ ଏକସ୍ଥାନେ,
ଏଥର ବିଶ୍ୱର ହେବ ପ୍ରଭୁ ସନ୍ନିଧାନେ — ହେ ।

ବିପନ୍ନ ନାବିକ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଜରୀ)

ସାମାନ୍ୟ କୁଟୀର ମଧ୍ୟେ ନିଜ କୂଳରେ
ନାଉଡ଼ି କୁଟୁମ୍ଭ ଦେଇ ଥାଏ ସୁଖରେ ।
ଡଙ୍ଗାଟିଏ ଥାଏ ବାନ୍ଧ ନଦୀତୀରେ,
ସବୁବେଳେ ଜଗି ବସିଥାଏ ପାଣ୍ଡରେ ।
ହାଟୁଆ ବାଟୁଆ ଗ୍ରାମ ଲୋକ ପହଞ୍ଚି,
ପେଷା କରିଥିଲ ତାଙ୍କୁ କରିବା ପାଣ୍ଡ ।
ପାଏ ବରତନ ଯାହା, କୁଟୁମ୍ଭ ପୋଷେ,
ନ ଜାଣେ ଅଭାବ, ଥାଏ ମନ ସନ୍ତୋଷେ ।
ନଦୀଜଳ, ନଦୀମାଛ ଭାର ଭରସା,
କାଟୁଥାଏ କାଳ କରି ଏହି ବେବସା ।

ଶୀତ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟ, ବର୍ଷା ଏହି ବାରଟା ମାସ
ସୁଖେ କରୁଥାଏ ନଦୀକୂଳରେ ବାସ ।
ପିଲଟି କାଳରୁ ଥିଲା ପସର କରି,
ବୁଡ଼ାକାଳଯାଏ ନଦୀ ତୁଳ ଆବେଶ ।
ନଦୀ ଆଶ୍ରୟରେ ଦକା ନ ଥିଲା ମନେ,
ନିର୍ଭୟରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୁଟୁମ୍ବଗଣେ ।
ଅଇଲ ବରଷା, କାଳ ଆସେ ଯେପରି,
ବରଷିଲା ପାଣି ଆଠ ଦିବସ ଧରି ।
ଏଗାର ଅଙ୍କର ବଢ଼ି ସବିକୁ ଜଣା,
ବୁଡ଼ିଥିଲା ବହୁଲେକ ଘରକରଣା ।
ମୂଷଳ ଧାସରେ ପାଣି ଥିଲା ବରଷି,
ବାହାର ନାହାନ୍ତି ଘରୁ ଲୋକେ ଭରସି ।
ପଡ଼ିଲା ଉପରମଡ଼ା ପାଣି ପ୍ରବଳେ,
ଘାଟ ବାଟ ଚଳି ପାଟ ପୁରୁଲ ଜଳେ ।
ବହୁଥାଏ ପ୍ରୋତ ଦୁଇ କୁଳକୁ ଗ୍ରାସି,
କେତେ ଲତା, ବୃକ୍ଷ, ପଶୁ ଯାଇଛି ଘାସି ।
ଛଣ୍ଟି କିଛି ନାହିଁ ଭୟ ନାହିଁକି ମନେ,
ଦେଖି ଆସିଅଛି କେତେ ବଢ଼ି ଜୀବନେ ।
କୁଟୁମ୍ବକୁ ଧରି ଶୋଇଥିଲା କୁଟୀରେ,
ପଲରେ ପଶିଲା ପାଣି ଅଧ ରକ୍ତରେ ।
ତରତର ହୋଇ ବୁଡ଼ା ବାହାର ଆସି
ଖୋଜିଲା ଡଙ୍ଗାଟି—ମାତ୍ର ଯାଇଛି ଘାସି ।
ପଡ଼ିଲା ଅତଡ଼ା ଗର୍ଜି ନଦୀ ଗର୍ଭରେ,
ନାଉଡ଼ି କୁଟୁମ୍ବ ଘାସି ଗଲେ ପ୍ରୋତରେ ।
ଯେଉଁ ନଦୀ ହୋଇଥିଲା ଆଶ୍ରୟ ତାର,
କାଳେ ପୁଣି କଲ ତାର ପ୍ରାଣ ସଂହାର ।
ଜଗତେ ଘଟଣା ଏହା ନୁହେଁ ନୂତନ,
ହେବାର ଆଶ୍ରୟଦାତା ନାଶକାରଣ ।

ଭକ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମହାନାମ ପ୍ରଭୁର କାରଣେ
ଜନ୍ମିଥିଲେ ଜଗତରେ ସାଧୁ ମହାନନେ ।
କରି ହରିନାମ ମନ୍ତ୍ର ସଂସାରେ ପ୍ରଭୁର,
ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରି କଲେ ଲୋକକୁ ଉଦ୍ଧାର ।
କାର୍ଯ୍ୟେ, ଉପଦେଶେ ସେହି ସର୍ବ ମହାଶ୍ରୀ
ଦେଖାଇଣ ଛନ୍ଦ୍ର ଲୋକଗଣେ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ।
ଜୟ ଜୟ ମହାନାମ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଗଣେ !
କରଯୋଡ଼ି ନମେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରଣେ ।
ବାଲୁକ, ବଣିଷ୍ଟ, ବ୍ୟାସ, ବୁଦ୍ଧ ଧର୍ମସାର,
ଶିଶୁ, ମୂଢ଼ା, ମହମ୍ମଦ, ନାନକ, କବୀର,
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, ରୂପସନାତନେ,
କରଯୋଡ଼ି ନମେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରଣେ ।
ଯହିଁ ଯେତେ ଥିଲେ, ଛନ୍ଦ୍ର, ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁ,
କରେ ନମସ୍କାର ପ୍ରଣାମ ! ମସ୍ତକ ନୁଆଇଁ ।
ଅଭିଜ୍ଞ ଗାୟକ ତୁକାରାମ ମହାମତ,
ଯାହାଙ୍କ ସେବକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଛବିପତି ।
ଶ୍ରୀମତୀ ମାଧବୀ, ଅତିବଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ !
ହେଉଛି ଓଲଟି ଭକ୍ତିଭରେ ଯୋଡ଼ି ହାତ ।
ମହାତ୍ମା ହୋସେନ, ରାଜା ଶ୍ରୀରାମମୋହନ,
ଭକ୍ତିରେ ବନ୍ଧଇଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରଣ ।
ସାମ୍ୟଧର୍ମବାଦୀ ପ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମ ଭ୍ରାତୃଗଣେ,
ନମସ୍କାର କରୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ।
ଆହେ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦେ ଛନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୁ ସନ୍ନିଧାନେ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଯୁଗେ ଥାନ୍ତୁ ଲୋକମାନେ ।
ଅଶାନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା କଷ୍ଟ ହେଉ ସର୍ବ କ୍ଷୟ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦସ ରାଜ୍ୟ ହେଉ ସୁଧାମୟ ।

ସୁଖ କାହିଁ ?

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଆହା ! ଆହା ! ଦେଖୁଛି ତ ସୁଖଲଳସାରେ
 ଜୀବନଟାଯାକ ହେଲି ଅଶ୍ରୁଳି ଅନ୍ଧାରେ ।
 ସୁଖ ମଣି ଧରୁଁ ଯାହା ସେ ତ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତି,
 ଲଭି ତ ପାରିଲି ନାହିଁ ତହିଁ ମନେ ଶାନ୍ତି ।
 ସୁଖଲେରେ ମନ୍ତ୍ର ସଦା ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ,
 ଅରଜୁଛନ୍ତି ତ ମାତ୍ର କଷ୍ଟ ପରିଣାମେ ।
 ଜୀବନେ ଲଭିବି ଶାନ୍ତି କାହିଁ ସେହି ସୁଖ ?
 ସୁଖ ଲେଉଟି ହେଉଛି ତ କେବଳ ବିମୁଖ ।
 ଲଭୁଛି କ୍ଷୟରେ ଅନ୍ଧ, ପିତାସାରୁ ଜଳ,
 ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲେଉଟା ପାଉଛି ସକଳ ।
 ଜୀବନଟାଯାକ ଘାରି ହେଲୁଁ ଯାହା ପାଇଁ,
 ସେହି ସାର ସୁଖ-ରହ; ପାଇବୁଁ କି ନାହିଁ ?
 ମାତ୍ର ସେ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ ଜଗତ ସଂସାରରେ,
 ସଞ୍ଚିତ ରହିଛି ସୂକ୍ଷ୍ମର ପର ପାରେ ।
 ପବିତ୍ରଚରଣର ଯାଏ ଉକ୍ତମାନେ
 ଲଭିବେ ସେ ସୁଧାଫଳ ପ୍ରଭୁ ସନ୍ନିଧାନେ ।

ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ

(ରାଗ—ଭୂପାଳ)

କେତେକାଳ ଆଉ ବନ୍ଧୁ ଦେହ ଭାର
 କରିବି ବିଳାପେ ସନ୍ତାପେ ଚିନ୍ତାରେ ?
 ଭୁଲୁଛି ତ ଏବେ ସମସ୍ତ ଜୀବନ,
 କଲି କିବା ଜନସମାଜ କାରଣ ?
 ଭୁଲୁଛି ଗତିକୁ କେତେ ଧନଦର,
 ସେ ତ ଶିଶୁମାରୀ କୌତୁକ ମାତର ।

ଆମୋଦ, ପ୍ରମୋଦ, ଶୟନ, ଆହାର—
 ଏ ସବୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୁହେଁ ମାନବର ।
 ରଖି ଅଛି ଜନସମାଜ ପାଶରେ,
 ଶୁଦ୍ଧିବାକୁ ହେବ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଳରେ ।
 ଯେବେ ସେଥିପାଇଁ ନ କରୁଁ ଯତନ,
 ତୃଥୀ ଗଲ ଜାଣ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ।
 ନ ବୁଝିଲି ହରି ! ଜୀବନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
 ମାୟାମୁଗ୍ଧ ଜୀବ କଲ ଅବଶେଷ ।
 ଦେବଦତ୍ତ ପ୍ରାଣ ଦେବତା କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ନ ଦେଇ ଯାପିଲି ତୃଥୀ ବିଷୟରେ ।
 ଜ୍ଞାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହେଲି କପଟୀ ଭ୍ରାନ୍ତ,
 ଭଲ ହେଉଛି ତ ବ୍ୟାକୁଳ ନିତାନ୍ତ !
 କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, କାହିଁ କରୁଛ ଗମନ,
 ଆଜିଯାଏ ମଧ୍ୟ ନ ହେଲୁ ବେତନ !
 ଆସିଛି ବା କାହୁଁ ଯାଉଛି ବା କାହିଁ,
 ସାର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଜନମିଲ ନାହିଁ ।
 ଅବା ତୃଥୀ ଭଲ ହେଉଛି ଅସ୍ଥିର,
 ଯାହା ଦଉ ପ୍ରାଣ ତାହାଙ୍କ ଶରୀର ।
 ସେହି ତ କରନ୍ତି କର୍ମରେ ନିୟୋଗ,
 ତୃଥୀ ସିନା ମୋର ଏହି ଅନୁଯୋଗ ।
 ଯେ ଦେବତା ଛାଡ଼ି ହୃଦୟମନ୍ଦିରେ,
 ଲଗାଇବେ ଯହିଁ ଲାଗିବ ସେଥିରେ ।
 କରିବାକୁ ହେବ ଯାହାକୁ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ,
 ମହାପ୍ରଭୁ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
 ମୋପାଇଁ କରିବି ମୁଁ କପଟୀ ଭବନା,
 ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ତା ଜଣା ।
 ସ୍ଥାପିଲି ଜୀବନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
 ସାଧିବି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ ।

ସଙ୍ଗଦୋଷ

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

କେତେ ସାବଧାନେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ
ହେଉଥିଲି ଅଗ୍ରସର,
ମନ ଅନୁରାଗେ ପୃଥ ଧର୍ମମାର୍ଗେ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ମୁଁ ରଖି ମାତର ।
ଧର୍ମବଳେ ବଳୀ ହୋଇ, ପଦେ ଦଳି
ଦେଇ ପାପ ପ୍ରଲୋଭନ,
ଏକ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ମୋ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ସେହି ପବିତ୍ର ଭୁବନ ।
ଚିତ୍ତ ଅହଙ୍କାରେ ନ ଘୁଲେ ମୁଁ ବାରେ
ପାପ ପ୍ରଲୋଭନ ଶକ୍ତି
ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ଭ୍ରମେ ନିରନ୍ତରେ,
ନ ଥାଏ ମନରେ ଶ୍ୱେତ ।
ନ ଥିଲା ମୋ ମନେ କେତେ ରପୁଗଣେ
ପ୍ରବଳ ରୂପରେ ଆସି,
କିଞ୍ଚିତ ମାତରେ ଅସାବଧାନରେ
ପକାଇବେ ମୋତେ ଗ୍ରାସି ।
ଦୈବର ଘଟନ ବନ୍ଧୁ ଏକ ଜଣ
ଆସି ମିଳିଲେ ସଙ୍ଗରେ,
ସମାନ ବୟସ ଉତ୍ସାହ ସାହସ
ବିଦ୍ୟା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପଦରେ ।
ସମାନ ସମାନ ଥିଲେ ଧନ ମାନ,
ସହଜରେ ବନ୍ଧୁପଣ
ହୁଏ ସଂଘଟନ, କରେ ଦୁଇ ମନ
ପରସ୍ପରେ ଆକର୍ଷଣ ।
ଅଭେଦ ପୀରତି ଶୀର ମାର ଶକ୍ତି
ଘଟିଲା ବେନି ମଧ୍ୟରେ,
ତଳେକ ବିଚ୍ଛେଦେ ବିଷମ ବିଷାଦେ
କାଟୁ କାଳ ପରସ୍ପରେ ।

ସକଳ ବିଷୟେ ହେଲେବିହୀ ଉତ୍ତପ୍ତେ
ସମାନ, ମାତ୍ରକ ଭିନ୍ନ
ଚରଣ ବିଷୟେ, ଅଳପ ସମୟେ
ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଚନ୍ଦ୍ର ।
ବନ୍ଧୁ ଆଚରଣ ଦେଖି ମୋର ମନ
ହେଉଥାଏ ବିଚଳିତ,
ନେହଲକ୍ଷ୍ମୀବଣେ ଭରସି ସାହସେ
ବୋଲି ନ ପାରେ କିଞ୍ଚିତ ।
ଦେଖି ବନ୍ଧୁକାର୍ଯ୍ୟ କଲି ଚିତ୍ତେ ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ସେ ଯାହା କରୁଛି କରୁ,
ମୁହିଁ ସାବଧାନେ ଥିବି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ
ଦୂରେ ଥିବି ଅଧର୍ମରୁ ।
ଲୋକେ ନାହିଁ ଜଣା ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା
କଲେକ ଘଟେ ଜଞ୍ଜାଳ,
ନ ଜାଣନ୍ତି ପୁଣି ଦେଖି ଜାଣି ଶୁଣି
ଧର୍ମମାର୍ଗ ସେ ପିଚ୍ଛିଳ ।
ଅତି ସତର୍କରେ ଜ୍ଞାନସଞ୍ଚିତରେ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଅନୁମାନେ,
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ସଗୁଣ ସଜାଗେ
ଚଳୁଥିବେ ସାବଧାନେ ।
ଲୋକେ ପ୍ରାଣପଣେ ଯତନେ ସାଧନେ
ଉଠନ୍ତି ପବିତ୍ର ଚୂଳେ,
ଟଳିଗଲେ ପାଦ ଘଟଇ ପ୍ରମାଦ,
ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ଗିରିମୁଳେ ।
କେତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟେ ବହୁତ ସମୟେ
ନିର୍ମାଣ କର ଆଗାର,
କଣିକା ଅନଳେ ପବନ ପ୍ରବଳେ
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଭସ୍ମସାର ।
ଦେଖୁ ନିରନ୍ତରେ ସଂସର୍ଗଦୋଷରେ
ଘଟେ ଗୁଣ ଦୋଷମାନ,
ଲୋକେ ଜାଣି ଶୁଣି ଅଜ୍ଞାନରେ ପୁଣି
ନ ହୁଅନ୍ତି ସାବଧାନ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରହିଛି ମାତ୍ର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଚରଦିନ,
ମାନବ ଜୀବନ ନିତ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରା ଅଧୀନ ।
ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ ଯେତେବେଳେ ଏହା ଅଳୀକ ପିତାନ୍ତ,
ଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ନିତାନ୍ତ ।

ଏ ପ୍ରକୃତିରାଣୀ ସହସ୍ର ରାଗିଣୀ
ଧରିଛି ବିଭିନ୍ନ ତାବନ,
କିବା ଭନମତ୍ତ ମୁଁ ସେହି ଗାନେ,
ଅବୁଝା ହୃଦୟ ନ ବୁଝେ ବିଷୟ
କିପା ମିଶାଇଛି ଆତ୍ମପ୍ରାଣେ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।

ସେ ସଙ୍ଗୀତ

(ରାଗିଣୀ — ଭଙ୍ଗ କାନଡ଼ା)

ବିବସ ଯାମିନୀ କି ଗୀତ ରାଗିଣୀ
ପ୍ରବେଶେ ଆବେଶେ ହୃଦୟେ
ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସକଳ ସମୟ,
କିବା ସେହି ସ୍ଵର ବ୍ୟାକୁଳ ଅନ୍ତର
କରେ ଜୀବନ ତନ୍ମୟ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ବିରଳେ ବିଜନେ ଗହନ କାନନେ
ପ୍ରାନ୍ତରେ କାନ୍ତାରେ ଆଶାରେ

ସବୁ ସ୍ଥାନେ ସମାନ ସୁସ୍ଵରେ
ଗ୍ରୀଷମ ବସନ୍ତେ ଅବା ଶୀତ ଅନ୍ତେ
ଲଗେ ପ୍ରାଣେ ନିରନ୍ତରେ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସେହି ଏକ ଗାନ ସେହି ଏକ ତାନ
ସୂରଗ୍ରାମ ତାର ସମାନ

ଲୁଗି ଭନମତ୍ତ କଲେ ସେ ପ୍ରାଣ,
ପବନେ ନିସ୍ଵନେ ଆସି ଅନୁଷ୍ଠାଣେ
ଭାଙ୍ଗି ଦିଏ କି ଧରଣ୍ୟ ଧ୍ୟାନ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସଙ୍ଗୀତ ନିଃସ୍ଵନ ହୃଦୟ ସ୍ଥମନ
କରିଦିଏ ସେ ନିରନ୍ତରେ

କିବା ଆସି ନିଶ୍ଵାସ ପବନରେ,
ହେଲେ ମୁଁ ନିହତ ହୋଇ ଜାଗରତ
ଆଏ କି ଶଯ୍ୟା ପାଶରେ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।

ସାଧୁ ସଂସର

(ଭାଗବତ ବୃତ୍ତ)

ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ନଦୀକୂଳେ ପ୍ରାଚୀନ ବଟବୃକ୍ଷମୂଳେ,
ସୁନ୍ଦର ନଗର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ସଂସାର ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଉଦାସୀ,
କୁଟୀର କରାଇ ନିର୍ମାଣ, ବସି ସେ କରୁଥାନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ।
କିନ୍ତୁ ହିଁ ନାହିଁ ଅଙ୍ଗେ ବାସ, ଶୀତ ବରଷା ବାର ମାସ ।
କଷ୍ଟ ନ ମଣି କିଛିମାତ୍ର, ଆନନ୍ଦେ ଆନ୍ତ୍ରିକ ବିବା ରାସ ।
କୁଟୀର ପାଶେ ଆସି ଧୂଳି, ଜପରେ ବସିଥାନ୍ତି ମୁନି ।
ଦର୍ଶନପାଇଁ ଯାନ୍ତି ଲୋକେ, ଯେ ଯାହା ଦିଏ ଖାନ୍ତି ସୁଖେ ।
କିଛିହିଁ ନ କରନ୍ତି ଭିକ୍ଷା, ଦିଅନ୍ତି ଲୋକେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ।
ସେ ଗ୍ରାମ ମଠର ମହନ୍ତ, ଥିଲା ସେ ନିତାନ୍ତ ଦୁରନ୍ତ ।
ତେଲ, ପୁରୀର ସଂହିତରେ, ବିରୁଦ୍ଧ କଲ ନିର୍ଜନରେ ।
ଏ ଭଣ୍ଡ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନିଶ୍ଚୟ, ନେବା ଏହାର ପରିତପ୍ତ,
କେମନ୍ତ ଦିଏ ଧର୍ମ ଘୋଷା, କରୁଛୁ ସେଥିର ପରୀକ୍ଷା ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡିବା ସକାଶେ, ଡାକିଲୁ ଏକ ବେଶ୍ୟା

ପାଶେ ।

ସେ ବେଶ୍ୟା ଯୁବକ ସୁନ୍ଦର, ତାହାର ନାମଟି ଅପ୍ସରା,
ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ସେ ନିପୁଣା, ଠକ୍‌ପଣରେ ନୁହେଁ ଉଣା,
ସେହି ମହନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପାଇ, ଧନ ଲୋଭରେ ହୋଇ ବାଇ,
ତଳ ସେ ଗଲ ଧୀରେ ଧୀରେ, ମିଳିଲା ସାଧୁଙ୍କ
କୁଟୀରେ ।

ସେ ବେଶ୍ୟା ସାଧୁ ପାଶେ ବସି, କଥା କହିଲା ହସି ହସି,
କରଣ ବହୁତ କୌଶଳ, ଦେଖାଉଥାଏ ବସ୍ତ୍ରପ୍ଳାବ ।

ଫେଇଣ ବୋଇଲି ସାଧୁକୁ, “ଆସନ୍ତୁ ମୋହର ଗୃହକୁ ।
 ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦେ ମିଳି ମିଶି, ବାସ କରିବା ଦିବା ନିଶି ।
 ବହୁତ ଧନ ମୋହ ଘରେ, ଅଛି ଆସନ୍ତୁ ପ୍ରେମଭରେ
 ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜିବା ବେନି ଜନ, କରବ ନର୍ତ୍ତନ ଗାୟନ ।”
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସଦକଥା ଶୁଣି, ବୋଇଲେ କ୍ଷଣେ ହେଉ ତୁନି,
 ଆଗୋ ମା ! କରୁଛି କଲ୍ୟାଣ, ବାହୁଡ଼ି ଯଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 “ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା ଅଟାର, କେ ଜାଣେ ଅବା ପୁନର୍ବାର
 ମିଳନ ହେବ ତୋ ସଙ୍ଗରେ, ବୋଲିବୁଁ କଥା ସେ
 କାଳରେ,

ବେଳ ମୋ କଥା କହିବାକୁ, ନାହିଁଟି ଯାଉଛି ପୂଜାକୁ ।”
 ସେ ବେଶ୍ୟା ନିତାନ୍ତ ନିରାଶେ, ବାହୁଡ଼ି ଗଲ ନିଜ
 ବାସେ ।

ବିଚିତ୍ର ବିଧାତାଙ୍କ ଲୀଳା, ସେ ବେଶ୍ୟା ବାଧୁକା ପଡ଼ିଲ ।
 କୁହୁତ ଘାଆ ସବାଙ୍ଗରେ, ଫୁଟି ପଡ଼ିଲ ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ ।
 କେହି ନ ଯାଏ ତାହାପାଶେ, ଏକା ସେ ପଡ଼ି ଥାଏ
 ବାସେ ।

ସେ ଧନ ଥିଲା ତାହା ଘରେ, ନେଲେ ତା ବୈଦ୍ୟ
 ଡାକତରେ ।

କେ ଅଛି ମଉଳା, ମଉସା; କରବ ତା ସେବା ଶୁଣୁଣା ?
 ଭକ୍ଷା ମାଗିଣ ଅବଶେଷେ, ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟେ ପେଟ
 ପୋଷେ ।

ପଡ଼ିଲ ଯହୁଁ ଘାଆ ବଳି, ସେ ବେଶ୍ୟା ନ ପାରିଲି ତଳି ।
 ଘାଏ ଆସିଣ ପଣ ପଣ, ମାଛି ଉଡ଼ୁନ୍ତି ଭଣ ଭଣ ।
 ଚାଲି ନ ପାରି ମହାକଷ୍ଟେ; ପଡ଼ିଣ ଥାଏ ନଦୀତଟେ ।
 ଦୈବ ଯୋଗରେ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ମିଳିଲେ ତାହା
 ପାଶେ ଆସି ।

ଦେଖିଣ ବେଶ୍ୟାର ବିକଳ, ସେ ସାଧୁ ନେତ୍ର ବହେ
 ଜଳ ।

“ଆହା ମା !” ବୋଲି ଧୀରେ ଧୀରେ, ଦେଲେ ଯେ ହସ୍ତ
 ତା ଶରୀରେ ।
 ଯହୁଁରେ ବୁଢ଼ାଇ ତାହାକୁ, ଘେନିଣ ଗଲେ କୁଡ଼ିଆକୁ ।

ଘାଆକୁ ଦେଇ ଧୋଇଦେଇ, ଔଷଧ ଦେଲେକ
 ଲେପାଇ ।
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଯହେ ଦୈବବଳେ, ସେ ବେଶ୍ୟା ରହିଲ
 କୁଣ୍ଡଳେ ।
 କ୍ଷମେ ସେ ଲଭନ୍ତେ ଆଶ୍ୱେଷ୍ୟ, ତାମନେ ଜନ୍ମିଲ
 ବୈରାଗ୍ୟ
 ଏ ଅନ୍ତେ ବାରବଳାସିନୀ, ହୋଇ ପଡ଼ିଲ ତପସ୍ୱୀନୀ ॥
 ସାଧୁ ସଂସର୍ଗେ ପାପୀୟସୀ, ଲଭିଲ ଗତି ମହାପୁରୀ ।

ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ

(ରାଗ - ମଙ୍ଗଳ)

ବିଶାଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଭ୍ରମୁଛି ଏକାକୀ,
 କେ ମୋହର ପାପ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ସାକ୍ଷୀ ?
 ନ ପାରିଲି ନ ପାରିବି ମୋତେ ମୁହିଁ ଜାଣି,
 ନ ବୁଝିଲି ନ ବୁଝିବି କିଏ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣୀ ?
 କାହୁଁ ଆସି କାହିଁ ଯିବି, ଥିବି କେତେ ଦିନ,
 ବୁଝି ନ ପାରିଲି ମୋର ରୂପ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଚିହ୍ନ ।
 ମିଥ୍ୟା ସବୁ, ବାସ୍ତବସ୍ତୁ ଜଗତ ସଂସାର,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବି କି ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରୀକାର ?
 ଯୁଗ, ଦୁଃଖ, ଦିବା, ନିଶି, ଆଲୋକ, ଅନ୍ଧାର,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଛି ତ ସ୍ୱରୂପ ଏହାର ।
 ଯୁଗ, ଦୁଃଖ, ଭେଦାଭେଦ ଯାଏ ସବୁ ଜଣା,
 କିପରି କରବି ବୋଲି ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା ?
 ଜାଣୁଛି ମୋହର ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ଆତ୍ମତ୍ତ,
 ଯନ୍ତ୍ରପୁତ୍ରଲିକା ପରି ଭ୍ରମୁଛି ନିୟତ ।
 ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଛି ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରବଳ,
 ଭୁଞ୍ଜୁ ଅଛି ଆତ୍ମକୃତ ଧର୍ମାଧର୍ମ ଫଳ ।
 କେହି ଦୁଃଖ, ରହିଛି ତ ଅନ୍ୟର ଆୟୁଷ୍ମେ,
 ସ୍ୱକୃତ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଭୁଞ୍ଜୁଛି କେମନ୍ତେ ?

ଛନ୍ତି ଜଣେ ଜାଣେ ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରେରଣିତା,
 ଅଟନ୍ତି ସେ ପୁଣି ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କାରଦାତା ।
 ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱାସପାରିପାଳକ,
 ହେବେ କି ସେ ପାପ ପୁଣି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରେରକ ?
 ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ସେହି ଦେବେ କି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ?
 ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କ କିବା ହେବ କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ?
 ଆପଣା ରାଜ୍ୟରେ ନିଜକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ,
 ଯନ୍ତ୍ରଣା ତାହାକୁ ଦେବେ ବିଶେଷରେ ଜାଣି ?
 ତେବେ କି ନୁହନ୍ତି ମହାପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ?
 ଅଥବା ଦଟଇ ସୃଷ୍ଟି ଶୃଙ୍ଖଳା ବ୍ୟତ୍ୟୟ ?
 ଦୟାଧାର ଜ୍ଞାନାଧାର ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ,
 କରିବ ସମୟ ତାକୁ ନେ ଅଛି ଅଜ୍ଞାନ ?
 ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଶକ୍ତି,
 ଭଲ ଭଲ ମନେ ଜାତ ହୁଏ ମହାଶକ୍ତି ।
 ଭବିଷ୍ୟତ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର,
 ନ ବୁଝିଲି ଏ ଜଗତ ତଳେ କି ପ୍ରକାର ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ତୁଚ୍ଛ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ହୋଇ,
 ଏ ବିଶ୍ୱ ରହସ୍ୟ କଥା ଭକ୍ତଅଛି ମୁହିଁ ।
 ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚକ୍ରଅଛି ନିୟମରେ,
 ହେବାକୁ କି ପାରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ମୋ ପକ୍ଷରେ ?
 ଜାଣିବାକୁ ଲୋଭୁଅଛି ଅନନ୍ତ ନିୟମ,
 ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟତିକ୍ରମ !
 ଆପଣାକୁ ଜାଣିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ,
 ଧାଇଁଅଛି ବିଶ୍ୱ ବିଧି ଜାଣିବାର ପାଇଁ !
 ଅନନ୍ତ ଭାବନା ମନେ ହେଉଛି ଉଦୟ,
 ସ୍ଥିର ନୋହି କାହିଁ ପ୍ରାୟ ହେଉଛି ବିଲୟ ।
 ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ଉଠେ ଅନନ୍ତ ଲହରୀ,
 ସିଲ୍‌ବକ୍ଷ ସେ ସର୍ବତ୍ର ନ ପାରଇ ଧରି !
 କାହୁଁ ଉଠି କାହିଁ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଅନ୍ତ,
 ଗତାୟତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଧି ଲାଗିଛି ସନ୍ତତ ।
 ବିଶାଳ ସାଗରେ ଯାହା ଦଟିବାକୁ ପାରେ,
 ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ତାହା ଦଟେ କି ପ୍ରକାରେ ?

ଦେଖୁଛି ନିତାନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୋର ପ୍ରାଣ ମନ,
 ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ମାର୍ଗେ କରେ ବିଚରଣ ।
 ସହସ୍ର ଯୋଜନ ଭ୍ରମେ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ,
 ସ୍ଥିର ନୋହି ଛତପ୍ରତ୍ୟଃ ଗତି ନିରନ୍ତରେ ।
 କି ପ୍ରକାର କେଉଁଠାରୁ ଏହି ମହାଶକ୍ତି,
 ପାଇଛି ? ଚରମେ ଲଭି କରିବ କି ଗତି ?
 ଅନନ୍ତ ସାଗର ଉଡ଼ି ଆସି ବାସ୍ତବିକା,
 ଯିବ ତହିଁ ପୁଣି ଏହା କରେ କି କଳ୍ପନା ?
 ବାସ୍ତବିକା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାଗର ବିକାର,
 ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନ କି ହେ ଅଟେ ସେ ପ୍ରକାର ?
 ହେବ ମୋ ଜୀବନ ସେହି ମହାଶକ୍ତିକଣା,
 ଅନନ୍ତ ତାହାର ଗତି ଯାଏ ମୋତେ ଜଣା ।
 କେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାଳୁଛି ଆପଣାର ବୋଲି,
 କାହା ସଙ୍ଗେ କି ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାଇଛି ତ ଭୁଲି ।
 ନିତାନ୍ତ ମୋହର ବୋଲି ଧରିଛୁ କାମୁଡ଼ି,
 ନ ଜାଣିଲି ଶରୀରଟା ଯିବ ଦିନେ ପୋଡ଼ି ।
 କାହିଁ ବା ରହିବ ଧନ, ଯିବ କାହିଁ ଚାଲି,
 ଭ୍ରମେ ମଧ୍ୟ ଦିନେମାତ୍ର ନ ଦେଖିଲି ଭାଲି ।
 ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପାରୁଅଛି ଜାଣି,
 ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ମୁହିଁ ଏକ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାଣୀ ।
 ଦେଷ, ହିଂସା, ଖୋଧ, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା, କଳହ,
 ମାତ, ତୁଚ୍ଛ ଭାବ ହୃଦେ ବହି ଅହରହ ।
 ଅଳୀକ, ଅନନ୍ତ ଆଶା, ଅନନ୍ତ ଲାଲସା,
 କରୁଛି କ୍ଷଣିକ କାର୍ଯ୍ୟେ ଜୀବନ ବ୍ୟବସା ।
 ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଭାଲି ପୁଣି ହୁଏ ବିମୋହିତ,
 କେତେ ମହାଶକ୍ତି ହୃଦେ ରହିଛି ନିହିତ ।
 ଦୟା, ମାୟା, ଭକ୍ତି, ସ୍ନେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ,
 ବିଭୂଷିତ ରହିଅଛି ଧୂର୍ଗାୟ ଭାବରେ ।
 କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ମହାଶକ୍ତି କରେ ଅନୁଭବ,
 ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଗତି କାର୍ଯ୍ୟବଳୀ ସବ ।

ନରକର ଖାଟ ମୁଁ କି ସ୍ବର୍ଗର ଦେବତା,
 ଭାଳି ଭାଳି ମନେ କିଛି ନ ହେଲୁ ସ୍ଥିରତା ।
 ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରାଣ ଚଳେ ମୃତ୍ୟୁ ପାଶେ,
 ସେ କଥା ପାଶୋର ମୁଁ ତ ରହିଛି ଉଲ୍ଲାସେ ।
 ଭାଲେ ପୁଣି ଯେ କାଳରେ ଜୀବନର ଗତି,
 ଅନ୍ଧକାର ଦେଖି ହୁଏ ବିଚଳିତ ମତି ।
 ନିଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ଜାଣିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ,
 ଜାଣି ଶୁଣି ଦୃଥା ଆଉ ଭାଳିବ କପାଳି ?
 ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ,
 ଦେଖିଛି ତ ମନ ପ୍ରାଣ ଥାଏ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ।
 ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ମହାପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
 ତବ ପଦେ ସମର୍ପଣ କଲି ମନ ପ୍ରାଣ ।

ଯୋଗୀନାଥ

(ଶ୍ବର—ମଙ୍ଗଳ)

ଶାଠିଏ ବରଷ ବୃତ୍ତା ଜାତି ଯୋଗୀ ନାଥ,
 ଭିକ ମାଗି ପୋଷେ ପେଟ ଦରଦ୍ର ନିତାନ୍ତ ।
 ଦୁଇଗୋଟି ପୁଅଟିଏ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହୃଦରେ,
 କେହିରୂପେ ଚଳେ ଘର ନିତାନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ।
 ନାନା ଗୁଣେ ଗାଏ ଗୀତ ହରି ହରି ବୋଲି,
 ଦିନଯାକ ମାଗେ ଭିକ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ।
 ଦୁଃଖ ଭିକ୍ଷା ଖାନ୍ତି ସୁଖେ ମିଳି ଚାରିଜଣ,
 ଘରେ ବସି କରେ ନାଥ ହରି ସଙ୍ଗର୍ଜନ ।
 ଦିନକରେ ଯୋଗୀନାଥ ବିଚାରଲ ମନେ,
 ପଡ଼ୁଥିବ କେତେ କାଳ ମାୟାର ବନ୍ଧନେ ।
 ପୁଅ କନ୍ୟା ଭାର୍ଯ୍ୟା କେହି ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ନାହିଁ,
 ପଡ଼ୁଥିବେ ସବେ ମୁହିଁ ଚାଲିଯିବ କାହିଁ ।
 ଘର ଛାଡ଼ି କରିବି ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ପର୍ଯ୍ୟଟନ,
 କରିବି ଆତ୍ମାର ମୁକ୍ତି ମାର୍ଗ ଅନେଷଣ ।

ଏହିରୂପେ ନାଥେ କେତେ କଥା ଭାଳି ମନେ,
 ପରବାର ତେଜ ଗଲେ ଝର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନେ ।
 ମାତ୍ର ନାଥ ଭ୍ରମିଲେହେଁ ବିବିଧ ଶୀଘ୍ରରେ,
 ଅନୁଷ୍ଠାନେ ଘରକଥା ପଡ଼ଇ ମନରେ ।
 ଦିନେ ତାକୁ ନ ମିଳିଲା ମାର୍ଗରେ ଆହାର,
 କଷ୍ଟ ପାଇ ଉପୁଜିଲା ଚେତନା ତାହାର ।
 ପଡ଼ିଛନ୍ତି ମୋହ ପୁଅ କନ୍ୟା ଭାର୍ଯ୍ୟା ଘରେ,
 ଏହିପରି କଷ୍ଟେ ସିନା ଥିବେ ଉପାସରେ ?
 ପୁଣି ସେ ଦେଖିଲା ଯାଇ ଏକ ଶୀଘ୍ର ଘ୍ରାମେ,
 ଦେବତାକୁ ଶ୍ରେଣ ଦେଇଛନ୍ତି ଭକ୍ତମାନେ ।
 ବିଚାରଲା ନାଥ ଦେବତାକୁ ଦେଇ ଶ୍ରେଣ,
 ପରକାଳେ ଲୋକମାନେ ଲଭନ୍ତି କି ସ୍ବର୍ଗ ?

ଦେବତା ତ ଶ୍ରେଣଗୁଡ଼ି ଖାଇଯାନ୍ତି ନାହିଁ,
 ଦେଉଛନ୍ତି ସିନା ମନ ବୁଝିବାର ପାଇଁ ।
 ଦେବତାକୁ ଦେଇ ଲୋକେ କାଳ୍ପନିକ ଶ୍ରେଣ,
 ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତି ଲାଭ କରିବାକୁ ସ୍ବର୍ଗ ।
 ତିନିଗୋଟି ମହାପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଘରେ,
 ଅନାହାରେ ଦିନ କାଟୁଥିବେ ବିକଳରେ ।
 ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ଆତ୍ମା ତିନିଗୋଟି ଉପବାସେ,
 ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଧର୍ମପାଇଁ ଭ୍ରମୁଛି ପ୍ରବାସେ ।
 ପ୍ରଭୁ କରୁଥିଲେ ମୋହ ହସ୍ତେ ସମର୍ପଣ,
 ଅବଶ୍ୟ କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ ।
 ତାଙ୍କୁ ରଖି ଉପବାସେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣ,
 ଦେଲେ ମୁଁ କି କେତେବେଳେ ଲଭିପାରେ ସ୍ବର୍ଗ ?
 ଛିଣ୍ଡାଇ ଆସିଛି ମୁଁ କି ମାୟାର ବନ୍ଧନ ?
 ମାୟାବଦ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ତ କରୁଛି ଭ୍ରମଣ ।
 ବିଧାତା ଯାହାଙ୍କୁ ସମ୍ପିଛନ୍ତି ମୋ ହସ୍ତରେ,
 ତାଙ୍କୁ ଦେଇ କଷ୍ଟେ ମୁଁ ତ ଭ୍ରମୁଛି ସ୍ବାର୍ଥରେ ।
 ସେହି ତିନି ପ୍ରାଣୀ କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର,
 ଲେଉଟୁଛି ମୁଁ ଲଭିବାକୁ ଆପଣା ଉଦ୍ଧାର ।

ଘଣ୍ଟି ଭ୍ରମି ଦେବ ସେବ ମୁକ୍ତି ଲଭି ପାରେ,
ଏ ତ ମାୟା ବିନା ଆଉ କିବା ହୋଇପାରେ ?
ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ମୁହିଁ ମୁକ୍ତି,
ଲଭିବି, ଏହା କି କେତେ ହୋଇପାରେ ଯୁକ୍ତି ?
ପରିବାର ବନ୍ଧନକୁ ଯେବେ ବୋଲି ମାୟା,
ତେବେ ତ ସଂସାରେ ତାଙ୍କିଅଛି ମାୟା ଛୁୟା ।
ସନ୍ତମୟ ବିଧାତାଙ୍କୁ ଜଗତ ସଂସାର,
ମାୟାରୂପେ ଦେଖି ତାକୁ ଚିତ୍ତର ବିକାର ।
ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଛାଡ଼ି କଲି ଯୁକ୍ତି,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳିଲେ ଲୋକ ଲଭିପାରେ ମୁକ୍ତି ।
ଏତେ କଥା ଲିଖି ନାଥ ଆପଣା ମନରେ,
ବାହୁଡ଼ ମିଳିଲୁ ପରିବାର ସହୃଦରେ ।
ସେ ଜାଣେ ଯେରୂପ ହେଲୁ ଭେଦ ପରସ୍ପରେ,
ବିଚ୍ଛେଦ ଉତ୍ତରେ ଯାହା ଘଟେ ମିଳନରେ ।
ଭକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଅନ୍ନ ସେହି ଦୁଃଖୀ ପରିବାର
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ବାଣ୍ଟି କରନ୍ତି ଆହାର ।
ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ବିନ କାଟୁଥାନ୍ତି ଚାରି ଜଣ,
ଭକ୍ତିଭରେ କରୁଥାନ୍ତି ହରି ସମର୍ପଣ ।

ଆଶା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅମର ବିହରୀ ସେ କି ? ବିଚାର ବରଣ,
କେଉଁ ମହାଗଗନରେ କରେ ବିଚରଣ ?
ଆକର୍ଷଣ କରେ ମନ ଆଶ୍ୱାସେ ବିଶ୍ୱାସେ,
ତାହା ପଛେ ଗଗନରେ ଭ୍ରମିବା ସକାଶେ ।
କି ଆତ୍ମଲକ୍ଷ ସୁଖମୟ ଦେଶେ ଯିବାପାଇଁ,
ବିବା ନିଶି ପ୍ରାଣ ତାହା ପଛେ ଥାଏ ପାଇଁ ।
ଉଦାର ଆତ୍ମାନେ ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ ପ୍ରାଣ,
ଲକ୍ଷି ଯାଏ କେତେ ବାଧା ବିଧି ବ୍ୟବଧାନ ।

ସ୍ୱର୍ଗରଥେ ଘେନିଯାଏ ଅନ୍ଧକାର ଦେଶେ,
ସମ୍ପାଦିତା ଭୁଲି ମନ ଧାଏଁ ମହାବେଶେ ।
ନ ବୁଝେ ସେ ମାୟାରୂପୀ ମରୁ ମଣ୍ଡଳିକା,
ଭ୍ରମ ତହେ ଭୁଲିଯାଏ ରୂପ ବିଶ୍ୱାସିକା ।
ମାସକ ନ ଥିଲେ ଆଶା-ରଜ୍ଜୁର ବନ୍ଧନ,
ସ୍ୱୟଧାନ୍ତା ତମୋମୟ ଗଗନେ ଖବନ ।

ମାନବର ମନ

ଉଚ୍ଚଠାରୁ ଉଚ୍ଚତମ କିବା ? ମାନବ ।
ଗର୍ଭରୁ ଗର୍ଭରତମ ? ମହାସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭ ।
ଅତି ଦ୍ରୁତତମ ଗତି କାହାର ? ପବନ ।
ପାରେ କେ ସମସ୍ତ ଜିଣି ? ମାନବର ମନ ।

ଉତ୍କଳ କୃଷକ

ଦେଖିଛ କି ଭାଇ ! କେତେ ଉତ୍କଳ କୃଷକ ?
କଞ୍ଚାଳ କଞ୍ଚାଳସାର ଦେଖ ଏହି ଲୋକ !
ମଳିନ ବସନ ଖଣ୍ଡେ, ଆଖୁ ଲୁଚି ନାହିଁ,
ଧନ କାହିଁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ କଣେ ପିଲିପାଇଁ ?
ଧୂଳିରେ ଧୂସର ପିଲିଗୁଡ଼ିକ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ,
କି କଥା ବୋଲିବି ଅବା ଘରଣୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଅନ୍ଧାରେ ଦେଇଛୁ ପିନ୍ଧା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଆଖି,
କାଦୁଅ ପାଣିରେ ଦିନଯାକ ଦୁଃଖ ଘାଣ୍ଟି ।
ବିଲ ବାଛିବାକୁ ଦେଖ ଆଣ୍ଡୋଇ ପଡ଼ିଛି,
ପିଠିରୁ ରକତ ଶୋଷି ଖାନ୍ତି ମଣା ମାଛ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ମୁଣ୍ଡଫଟା ଖରା ଚାନ୍ଦାପାଇଁ,
ମାଡ଼ି ଧରିଥାଏ ଛାପ ତଳକୁ ଅନାଇ ।
ବଳଦ ହଳକ ସହା, ଜାତି, ବନ୍ଧୁ, ଆଶା,
ସବୁବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା ଶୁଣା ।

ବାରମ୍ବାର ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ଥାଏ ଚଷା,
କେବଳ ଚାହାର ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତା ଭରସା ।
ଦେବତା କୃପାରେ ଯେବେ କାଟେ ଚାହିଁଲେ,
କି ହେବ ସେଥିରେ, ପରପାଇଁ ଘରେ ମେଲ ।

ଖଳାମୁଣ୍ଡେ ଆସି ଜଗି ବସିଥାଏ ସାହୁ,
ଦେଖିଯାଏ ଅଧେ, ମୂଳ କଳନ୍ଦର ଆଉ ।
ପାଞ୍ଚପଣ୍ଠି ଅଧିକରେ ଯାଏ ରାଜ କରେ,
ବଳକା ମୁଠାକ ମାସ ପଟେ ଆସି ଘରେ ।

ଲୁଗାପଟା ତେଲ ଲୁଣ ଗଲ ପୁଇପଣି,
ଫଗୁଣ ପାହାନ୍ତି ପଡ଼ିଗଲ ଟଣାଟଣି ।
ଆହା ରେ ! କି ପାପ କରିଥିଲୁ ଜଣାନାହିଁ,
ଚଷାକୁଳେ ଜନ୍ମ ଦେଲ ବଧାତା କପାଇଁ ?

ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ତୋତେ କିଛି ନାହିଁ ଜଣା,
ସମାଜର ନିମ୍ନଗୁଣୀ ମଧ୍ୟେ ତୋ ଗଣନା ।
ଜଗତକୁ ଦେଉ ଅଳ୍ପ ଆପେ ଉପବାସୀ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଳେ କେହି ନ ପରୁରେ ଆସି ।
ରଜା ବୋଲ, ମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲ, ଅମଲ, କରଣ,
ତୋହ କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ !
ହାକିମ, ଓକିଲ, ମହାଜନ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦିଏ ଏହି କୃଷକ ଆହାର ।

ଯାହା କୃପାବଳେ କର ଖବନ ଧାରଣ,
ଯାହା କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ ।
ଏକମାସ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାକାରୀ ସେ ଲୋକର,
ଧନ ! ଧନ ! କର ତାକୁ ଏଡ଼େ ହତାଦର !

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟେ ଅଳ୍ପ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୟ !
ଆହାରେ ସମାଜ ! କେଡ଼େ କଠିନ ନିର୍ଦ୍ଦୟ !
ଆଜିକାଲି ବାବୁମାନେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି,
ଦଣ ଦିନେ କରିଦେବେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି !

କେହି ଭାଲେ ଶିଳ୍ପକଥା, କେହି ବା ସ୍ୱଦେଶୀ,
ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତ୍ତତା କେହି ଭାଲ ବେଶୀ ।

କୃଷକ ଆଡ଼କୁ କେହି ନ ଅନାଏ ବାରେ,
ଭାତ କଣ ମିଳୁ ନାହିଁ, ଚନ୍ଦ୍ରା ସେ କଥାରେ ?
କୃଷକ ତ କରେ ନାହିଁ ବକ୍ତୃତା ରଚନ ?
କେ କରିବ ତାହା କଥା କିପାଇଁ ଭାବନା ?

ବାହାରେ ମଳିନ ବେଶ, ଅନ୍ତରେ ସରଳ,
ମୁଣ୍ଡଝାଲ ପୋଛୁ ଶସ୍ୟମୁଠାକ ସମ୍ବଳ ।
ଦୁଃଖେ ରାମ ! ଦୁଃଖେ ରାମ ! ଯାଉଥିଲ ତଳି,
ଏଣିକି ଚଷାର ଦଣା ପଡ଼ିଲଣି ବଳି !

ଜମି ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଖାଉଥିଲ ଚଷମସି,
ପିଲ୍‌ପିଲି ମୁହଁ ଦେଖୁଥିଲ ଘରେ ବସି ।
ଖଜଣା ଗଣାକ ଜମିଦାରକୁ ବୁଝାଇ
ଖାଉଥିଲ, କିଏ ଜମି ନିଅନ୍ତା ଛଡ଼ାଇ ?

ପାଞ୍ଚ ପୁରୁଷର ଜମି ଖଣ୍ଡ ଥିଲ ପୁଞ୍ଜି,
ତେଜକ ବଳରେ ପଡ଼ିଥିଲ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜି ।
ସରକାର ବାହାଦୁର କଲେ ଦୟା ଭାରି,
ପ୍ରଜାସ୍ୱର ଆଇନଟା କରିଦେଲେ ଜାରି ।

କୃଷକର ବଢ଼ିଗଲ ଗୋଟାଏ ଖବିକା,
ରେଜେଷ୍ଟ୍ରାର ଅଫିସରେ ଜମି କଣ ବକା ।
ସବୁ ଦିନେ ଟାଣଟୁଣ ଘରେ ନାହିଁ ଭାତ,
ଜମିଖଣ୍ଡ ବକିବାକୁ ବଢ଼ାଇଲ ହାତ ।

ଗଲ ଅଳ୍ପ ପୁଅବାହା ବକିଥିଲ ମାଣେ,
ବାପ ଶୁଦ୍ଧି ବେଳେ କେତେ ବକିଲ କେ ଜାଣେ ?
ବାକୀ ଖଣ୍ଡକରେ ଦେଲ ଭାରି ଟାଣଟୁଣ,
ମାଘ ଫଗୁଣରେ ଘରେ ନାହିଁ ଲେମ୍ବୁ ଲୁଣ ।

ଭାଗରେ ଲଗାଇ ଦେଲ ଜମା ଦେଡ଼ମାଣ,
ହଡ଼ା ହଳକର ହାଲ ଏଥୁଁ ସବୁ ଜାଣ !

ବାହାରିଲ ଘରଗୁଡ଼ି ଲାଗିବାକୁ ମୂଳ,
ଜୟ ! ଜୟ ! ପ୍ରଜାସ୍ୱର ହରି ହରି ବୋଲ !

ପାତୁଆ — ପାତୁଛି

ନିବିଡ଼ ବଜନ ବନେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ପାତୁଆ ପାତୁଛି ଦୁହେଁ ଭ୍ରମନ୍ତ ସୁଖରେ !
ଶ୍ଯାପଦ ଆପଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ନାହିଁ ଚିତ୍ତେ ଭୟ,
ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଅତ୍ମାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ପତି ପତ୍ନୀ ଭିନ୍ନଦେଶ ଏକ ମନପ୍ରାଣ,
ଉଦର ପୋଷଣ ବନା ନାହିଁ ଆନ ଜ୍ଞାନ ।
କପୋତ ମିଥୁନ ସମ ପାତୁଆ ଦମ୍ଭଟ,
ଖନିଷ୍ଠ, ଟୋକାଇ, ଧନୁ, ଟାଙ୍ଗିଆ ସମ୍ପତ୍ତି ।
କେତେଗୋଟା ଶୁଷ୍କ ଶାଖା ତୁଣ କେତେ ବଡ଼ା
ନିର୍ମିତ କୁଟୀର ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଅଛି ଛୁଡ଼ା ।
ବନଯାକ ଥାଏ ନାହିଁ କୁଟୀର ସମ୍ପର୍କ,
ରସିରେ କେବଳ ଶୋଇଥାନ୍ତି ଦୁଇଲେକ ।
ପ୍ରଭାତେ ପାତୁଆ ଯୁବା ଗୁଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ହାତେ ଧନୁବାଣ ଖଣ୍ଡେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଅଶ୍ରେରେ ।
ବନମୟ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗନା ପାତୁଛି ଯୁବକ,
କାଖରେ ଟୋକାଇ ଗୋଟେ ହାତରେ ଖଣ୍ଡା ।
କଟୀ ନମ୍ରେ ଆଗେ ପଛେ ପଛେ ଗୁଚ୍ଛରେ
ପାତୁଛି ସୁନ୍ଦରୀ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରେ । *
କୌପୀନ ମାସକ ପାତୁଆର ପରିଧାନ,
ନାହିଁ ଭାବ ଚନ୍ଦ୍ରା, ମାନ, ଅପମାନ ଜ୍ଞାନ ।
ମସିଆ, କଡ଼ବା, ଟୁଙ୍ଗା, ବନଆଳୁ ପିତା
ପାତୁଛି ଆଣ୍ଡଲ ଖୋଲି, ଆହାରେ କି ଚନ୍ଦ୍ରା ?
ପ୍ରକୃତର ଗନ୍ତାବର ଯା'ଠାରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ
ରହିବ କି କଦାଚିତ ସେ ଲୋକ ଅଭୁକ୍ତ ?
ନେଉଳ, ଠେକୁଆ, ଶାଘା, ଶୁଆ, ବଣି, ଗୋଧୁ,
ଦେଇ ଆସେ ବନ୍ଦୁ କରି ପାତୁଆ ପାରିଧ ।

ମୂର୍ତ୍ତିମଣ୍ଡା ସରଳତା ପାତୁଆକାମିନୀ,
ଖଟିଆଏ ସ୍ବାମୀପଦେ ଦବସ ସାମିନୀ ।
ଦୟାଳୁ, ଶ୍ରୋତାମଣି, ଉପବେଶନେ, ଗମନେ
ଥାଏ ସଦା ସ୍ବାମୀ ସଙ୍ଗେ ସଜନେ ବଜନେ ।
ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରା, ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ନିୟୁତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନ ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ।
କାନନ କୁସୁମ ଗୁନ୍ତି ପାତୁଆ ଝୁପ୍ପରେ
ମଣ୍ଡାଏ ପାତୁଛି ଦେହ ପରମ ଯତ୍ନରେ ।
ପାତୁଆ ଭୂମିରେ ଗଛମୂଳେ ଥାଏ ଶୋଇ,
ଜଗି ବସିଥାଏ ତାହା ପାଖରେ ପାତୁଛି ।
ନାହିଁ ଧର୍ମାଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ପ୍ରକୃତିଭୁକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
ସତ୍ୟତା, ସୌଭାଗ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ବିଳାସ, ବାସନା,
ସୁସ୍ବାଦୁ ଶିଶୁଗଣେ ନାହିଁ କିଛି ଜଣା ।
ବନଃ ମଧୁ, ଫୁଲ, ମୂଳ, ବନ୍ୟପଶୁ, ପକ୍ଷୀ,
ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତାନଗଣ ପାଇଁ ଛନ୍ଦ୍ର ରଖି ।
ବିଳାସ ବାସନା, ଅଳ୍ପ ପାଇଁ ହାହାକାର,
ପ୍ରବଞ୍ଚନା, ପ୍ରତାରଣା, ଅଳୀକ ବେଶର,
ସ୍ବାର୍ଥ ଆଶେ ପରର୍ଥକୁ ଦେବା ବଳିଦାନ,
ନିତ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଲଭିବାକୁ ଗୌରବ ସମ୍ମାନ !
ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା ସେ ସତ୍ୟତା, କି ହେବ ସେ ଜ୍ଞାନେ ?
ଦେବାକୁ ଯଦ୍ୟପି ହେବ କଷ୍ଟ ପରପ୍ରାଣେ !
ଯେ ବିଦ୍ୟା ସତ୍ୟତା କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନ
କଳ୍ପିତ କରେ, କିବା ତହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ?
ସାଧୁବାକୁ ପାର ଯେବେ ସ୍ବଦେଶ କଳାଣ,
କର ଯେବେ ପ୍ରଭୁପଦ ଭକ୍ତିଭାବେ ଧ୍ୟାନ,
ହୁଅ ସତ୍ୟ ଭବ୍ୟ, କର ବିଦ୍ୟା ଆଲୋଚନା,
ଅନ୍ୟଥା ଜୀବନେ କାଣ ସବୁ ବଢ଼ନ୍ତନା !

* ଗୁଳିଣ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପାତୁଆ କାତ ସପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ପାବ୍ୟ ନବତ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।
ତେଜାନାଳରେ ପ୍ରାତଃସୂଚନା ସହାୟକ ଭାବରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ବହୁ ତେଜାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ
କରାଇଥିଲେ । ତଦବଧି ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବମଣ ଭଦ୍ରକ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ ଗୃହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ
ଅଛନ୍ତି ।

ବରଷ ପାଉଆ ବେଶେ ଲୁମ୍ବିବା ବନରେ
ଭରତ, କଳ୍ପସ ପ୍ରାଣେ ସତ୍ୟ ସମାଜରେ
ଅନୁରତ ବାସ—ଯାହା ନରକ ଆକର !
ପାଉଆ ଜୀବନ ବହୁଗୁଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।

ଦୁଃଖୀ ମାନବ

ଧନ ଅଭାବେ ଦୁଃଖୀ କେହି,
କେହି ବା ଦୁଃଖୀ ପୀଡ଼ାଦେହୀ,
କେ ଦୁଃଖୀ ଜାତି ପରିଜନେ,
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖୀ ନାହିଁ ଜଣେ ।

ଅଜ୍ଞେୟ ଜୀବନ ଗତି

ଅଜ୍ଞେୟ ଜୀବନ ଗତି - ଅସୀମ ଅନନ୍ତ,
ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ଜନ ପାଇବ କି ତତ୍ତ୍ୱ ?
ଜୀବନର ଭାବ ଯୋର ତମିର ଆକଳ୍ପ,
ସାଧ୍ୟ କି—ପ୍ରବେଶେ ତୁଚ୍ଛ ସାମାନ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ?
ନିହତ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ସାଗର ଗର୍ଭରେ—
କଳିବାକୁ ଲେଖିବାର ହସ୍ତନିଷେପରେ !
ମାନବ ସ୍ୱାଧୀନ ? କିମ୍ବା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ
ବୁଦ୍ଧିତ ? ନ ଯାଏ ଜଣା ସାମାନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ପାପ ପୁଣ୍ୟ ବେନି ମାର୍ଗେ ଜୀବନର ଗତି,
କେ ତଳେ ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ—ଧର୍ମେ କାହା ମତି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ଏହି ଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ,
କେ ବୁଝାଇ ଦେବ ବୋଲି ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଧାନ ?
ବୁଦ୍ଧିତ ହେଲେହେଁ ଦୈବୀ ମାୟା ପ୍ରଭାବରେ,
ଆନୁକୃତ ଫଳ ଶୁଦ୍ଧେ ଦେଖୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଧର୍ମାଧର୍ମ ପରିଣାମ,
ଅଧର୍ମେ ଧାବତ ଚିତ୍ତ, ଏ କି ବୁଦ୍ଧି ବାମ !

କେ ବୋଲେ ସହଜସାଧ୍ୟ ପାପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ?
କରେ ତାହା ଲୋକ ହୋଇ କେତେ ସାବଧାନ ।
ଆସୁ ସୁଖ, ପରିଶେଷେ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସହଜ ଜ୍ଞାନରେ ପାପ ପରିଣାମ ଜଣା ।
ଅନଳ ବାହିକା ଶକ୍ତି ନ ଜାଣେ ପତଙ୍ଗ,
ମାନବ ସନ୍ତାନ ଜାଣେ ଅଧର୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଯେ ବଂଶେ ଚୈତନ୍ୟ, ଯୀଶୁ, ବୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ,
ସେ ବଂଶେ ସିକାର୍ତ୍ତେ, ମାର୍ତ୍ତେ ନରହତ୍ୟାକାର ।
ଦେବତା ପିଣ୍ଡଟ ନରକୁଳେ ସନ୍ନି ଲନ,
ଏହାର କାରଣ କିନ୍ତୁ ଅଟଇ ପ୍ରଜ୍ଞନ ।
ଶିକ୍ଷା ସହବାସେ ଦହିଥାଏ ଏ ପ୍ରକାର,
ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟଭିଚାର ।
ସ୍ୱଭାବ ଅଭ୍ୟାସ ଉଭୟ ହେଲେହେଁ ସମାନ,
ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଦେଖୁଁ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରଧାନ ।
କାହା ପ୍ରେରଣାରେ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ?
ସ୍ୱଭାବର ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ଅସୀମ ଅଭୂତ ।
ମାନବ ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା କେ କରେ ସ୍ୱୀକାର ?
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ନିୟମେ ଚଳେ ଜଗତ ସଂସାର ।
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନେତା ପ୍ରକୃତ ନିୟମ,
ସାଧ୍ୟ କି ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା କରେ ଅତିକ୍ରମ ।
ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଭେଦେ ବିବେକ ପରାସ୍ତ,
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଶକ୍ତି ପ୍ରଜ୍ଞନ ନିତାନ୍ତ ।
ମାନବ ଜୀବନ ଭାବୀ ଯାବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଶା,
ଭୂତଭବିଷ୍ୟତଦର୍ଶୀ ଶିଶୁରଙ୍କୁ ଜଣା;
ଜାଣନ୍ତି ଶିଶୁର ଯାହା—ଅଭିନ୍ତ ସମସ୍ତ,
କାହା ସାଧ୍ୟ ଅଶୁମାତ୍ର କରେ ଇତସ୍ତତଃ ?
ଜନମି ଜଗତେ ଲୋକ କରବ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ,
ଅଜ୍ଞେୟ ଆଦେଶ ପୂର୍ବୁଁ କରନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ରଜାଳୟେ ଯେ କରବ ଯେଉଁ ଅଭିନୟ,
ପୂର୍ବୁଁ ସୁସଧର କରିଅଛନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ।

ସୀମା ଲଢ଼ିବାର ଅଭିନେତା ଶକ୍ତି କାହିଁ ?
 ସ୍ଵାଧୀନ ମାନବ କର ଚକ୍ରାର କପାଳ ?
 ଜୀବନର ଗତି ତତ୍ତ୍ଵ କଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
 ଅନନ୍ତ ତମିରେ ମନ ମଗ୍ନ ଅବସନ୍ନ ।
 ବିଜ୍ଞାନର ଜଡ଼ବାଦ, ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ଵ,
 ନାନା ମୁନିଙ୍କର ଅଛି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ।
 ଥିଲେ ଏକା ଜଣେ ମହାଜ୍ଞାନୀ ନିଉଟନ,
 ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଗାନ କରଇ ଭୁବନ, ।
 “ଜ୍ଞାନସିନ୍ଧୁ ଖରେ ବସି” ବୋଲିଛନ୍ତି ସେହି,
 “କେତେଟା ଉପଳ ମାସ ଗୋଟାଇଛି ମୁଁହିଁ ।”
 ବିନ୍ଦୁ କି ସିନ୍ଦୂର ତତ୍ତ୍ଵ କଥା ପାରେ ଜାଣି ?
 ନ ଭୁଲ ଏ ବିଶ୍ଵେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଚୁକ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ।
 ଲେଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ବନ୍ଧନ,
 ପତଙ୍ଗ କି ଲଢ଼ି ପାରେ ଅନନ୍ତ ଗଗନ ?
 ଯେତକି ଜାଣିବା ମାତ୍ର ଅଛି ପ୍ରୟୋଜନ,
 ସେହି ମାତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵ ମାର୍ଗ କର ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ନ ଜାଣେ ମାନବ ଜାତି ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ,
 ନ ଜାଣେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତତ୍ତ୍ଵ ।
 ଶ୍ଵାସଣ ପ୍ରବାହ ନିଏ ଭସାଇ ଜୀବନେ,
 ସାଧ୍ୟ କି ତୁମ୍ଭର ଶ୍ଵିର ରହିପାର ସତେ ?
 ଏତିକି ମାତ୍ରକ ଜଣା ଅନନ୍ତ ଜୀବନ,
 ନିୟତି ଉନ୍ନତି ମାର୍ଗ କରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ରଖି ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଥାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆହେ ଭାଇ !
 ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହେ ଦିଅ ଜୀବନ ଭସାଇ ।
 ଥିଲ, ଥିବ, ଅଛି—ଏହି କଥା ରଖି ମନେ,
 ଅନୁଗତ ରହ ବିଶ୍ଵ ବିଧାତା ଚରଣେ ।
 ସ୍ଵାଧୀନ ମାନବ—ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା କେବଳ,
 ହେବ ବିଧାତାର ବିଧି ଜୀବନେ ସଫଳ ।

ଲୁଗ ଲୁଗ

(ରାଗ—ବଞ୍ଚଳାଶ୍ରୀ)

ଲୁଗ ଲୁଗ ଲୁଗ ଉଠ ଉଠ ଜାଗ
 ହେ ଭାଇ ଉତ୍ତଳବାସି !
 ଦେଖ ହେ କିପରି କି କରୁଅଛନ୍ତି
 ତୁମ୍ଭ ସବୁ ପ୍ରତିବାସୀ ।
 ଅଙ୍ଗ ବଜ୍ରବାସୀ ପଞ୍ଜାବ ପାରସୀ
 ମରହଟ୍ଟା ନରନ୍ତରେ,
 ଦୃଢ଼ କରି ବ୍ରତ ଧାବତ ସନ୍ତତ
 ଆତ୍ମଉନ୍ନତି ମାର୍ଗରେ ।
 ଦେଖ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ
 ଲୁଗିଅଛି ସବୁ ସ୍ଥଳେ,
 ସେହି ମହାଭାବ କେବଳ ଅଭାବ
 ଦେଖୁଛି ମୁଁ ତ ଉତ୍ତଳେ ।
 ଆହେ ଭାଇମାନେ ! ଶୁଣ ସାବଧାନେ
 ଏହି ଉନ୍ନତି ଯୁଗରେ,
 ମୃତବତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ କି ଶୋଇ
 ଅଧମ ଜଡ଼ ରୂପରେ ?
 ହେ ଉତ୍ତଳଭେଣ୍ଡା ! ନୁହ ତ ହେ ମେଣ୍ଡା,
 ହୋଇ ଶାଢ଼ୀଲସନ୍ଦାନ,
 ଅଧମ ବେଗରେ ଅନ୍ୟ ଜାତିଠାରେ
 ହେଉଅଛନ୍ତି ଶ୍ରମମାନ ।
 ହେବା ଶ୍ରମମାନ ମରଣ ସମାନ
 ଜ୍ଞାନ କି ନ କର ଭାଇ ?
 ଜ୍ଞାନ ସାହସରେ କି ହୋଇ ନ ପାରେ
 ଜାପାନକୁ ଦେଖ ଯାଇ ।
 ଦିନ ଦିନ ହୋଇ ଯାଏ କାଳ ବହି,
 ରହିଛ କାହାକୁ ଚାହିଁ ?
 ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ନ କଲେ ସାଧନ
 କେ କରିବ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ?

କଥା-ବେଳା ପରି ଅଛି ଜ୍ଞାନ କରି
ତୁମ୍ଭେ ସବୁ କଥା ଜାଣି,
ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣ ହୋଇ ଟାଣିଛୁଣି
ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ମୁହଁଟାଣ ।

ବରଷକୁ ଥରେ ହେବ କଟକରେ
 ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସମ୍ମିଳନ,
 ଉତ୍କଳରେ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ
 ସେତେ ଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀ ଧନୀ,

ରଜା ମହାରଜା ବଣିକ ପରଜା
ସଭା କରିବେ ସେ ସ୍ଥାନେ ।
କହି ସବୁ କଥା ତହିଁରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା
ଆସି ନିଅ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞାନ ଅଛ ପର ଜାଣି
ସେ ଦିନ ଯାଇଛି ଚାଲି,
ଦରେ ଘାତ ନାହିଁ ତୁଳାଟାରେ ଘାତ
ଗରଜ ନ ମର ଖାଲି ।

ମୁଁ ହାଟବାହୁଡ଼ା

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ଦେଖିଲି ସଂସାରେ ବସିଛି ହାଟ,
ଲୋକଗହଳରେ ନ ମିଳେ ବାଟ ।
ଦୋକାନ ପସର ଧାଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି,
ବାଟ ଦୁଇ ପାଶ ବସିଛି ମାଡ଼ି ।
ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ଗହଳ ମନ
ହାଟୁଆଙ୍କ ଦେଖ କେଡ଼େ ଯତନ ।
ହାଟୁଆ ବାଟୁଆ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ
ହାଟେ କଣା ବିକା କରିବା ପାଇଁ ।
ହାଟ କରିବାକୁ ବଳଲ ମନ,
ମାସକ ନାହିଁ ତ ହାତରେ ଧନ ।
ବାହାରିଲି ହାଟ ଦେଖିବା ପାଇଁ,
ଦୋକାନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ଚାହିଁ ।
ପାଟି କରୁଛନ୍ତି ଦୋକାନମାନେ
ଆସ ଗହଳିଏ ମୋଡ଼ ଦୋକାନେ ।
ଅଳପ ଲାଭରେ ଗୁଡ଼ୁଛି ମାଲ,
ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡ ନାହିଁ ଚଳ ଅସଲ ।
ବୁଲିବୁଲି ହାଟେ ମୁଁ ଝମେ ଝମେ,
ଗୋଟାଏ ଦୋକାନେ ଗଲି ପ୍ରଥମେ ।
ଏହି ଦୋକାନଟା ଘର ଗହଳ,
ଧାଇଁଛନ୍ତି ଲୋକ ଦଳକୁ ଦଳ ।

ହାତେ ବିଶାକାଠି ଦୋକାନ ଧରି,
ବସିଛନ୍ତି ଯମରଜାଙ୍କ ପରି ।
ଦୋକାନରେ ମାଲ ନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧ,
କଣେ ସେ କପାଳ ଫାଟେ ଯାହାର ।
ଦୋକାନ ବହୁତ ନ କହେ କଥା,
ବସିଅଛି ପୋତ ତଳକୁ ମଥା ।
ଯୋଡ଼ାଏ ଗହଳ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
ଦୋକାନଙ୍କଠାକୁ ସଉଦା ପାଇଁ ।
ଦୁଇ ଦଣ୍ଡିଦାର ଛୁଡ଼ା ଆଗରେ,
ଡକା ପାଡ଼ୁଛନ୍ତି ଘର ଡକରେ ।
ସଉଦା ଯେ ନେବ ରହିଣ ତୁନି,
ଦଣ୍ଡିଦାର କଥା ଯାଉଛି ଶୁଣି ।
ଦୋକାନ ପ୍ରଭୁ ତ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ,
ତଉଲିଲେ ମାଲ ଲାଭ ନିଶ୍ଚୟରେ ।
ଚଉକରେ ବସି କଲେ ପ୍ରଭୁର,
ଏହି ନିଅ ମାଲ ନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧ ।
ଜଣେ ଦେଇ ଶବ ଟଙ୍କା କୋଟ୍‌ପିସ,
କଣିଲ ବିରୁଦ୍ଧ ତହିଁ ଉପମିସ ।
ଜଣେ କରି ଦରଦାର ବିକରି,
ମାଲ କଣି ଦରେ ନେଲ ଉକରି ।
ଦଣ୍ଡିଦାର ଥାଏ ପଛରେ ଧାଇଁ,
ବକସିସ ଫିସ ନେବାର ପାଇଁ ।

ଦେଖିଲି ଗୋଟାଏ ଚାଲି ଦୋକାନ,
ଦୋକାନର ନାମ ଯେ ଅବଧାନ ।
ଦେଖି ସଡ଼ା ମାଲ ବିକର ସେହି,
ପିଲୁଏ କଣି ପଛପା ଦେଇ ।
ଦେଖି ମାଲ ନାହିଁ ତା ଗୁଣ କିଛି,
ଦୋକାନ ବାପୁଡ଼ା ଯାତ ଦେଉଛି ।
ସଉଦା ସହିତ ଲାଭ ଦୋକାନ,
ଦୁଇ ଚାରି ବେତ ଦିଅଁଛ ଟାଣି ।

ପାଶେ ଅଛି ଆଉ ଗୋଟେ ଦୋକାନ,
 ପିନ୍ଧୁଛୁ ଦୋକାନୀ କୋଟ ପେନ୍ଥା ଲୁନ ।
 ମାଷ୍ଟର ପର ସେ ଦୋକାନୀ ନାମ,
 ପାଠକଙ୍କ ଅଟେ ତାହାର କାମ ।
 ବଲ୍ଲଙ୍ଗ ମାଲ୍ ସେ ବକଲ୍ ସେହି,
 କଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ପିଲ୍ ପଇସା ଦେଇ ।
 ଏହି ମାଲ୍ ଦାମ ବହୁତ ଚଢ଼ା,
 ତଟକା ସେ, ନୁହେଁ ପତର ସଢ଼ା ।
 ନଗଦାନଗଦ ଦେଇ କଉଡ଼ି,
 କଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ପିଲ୍ ଉଡ଼ୁଡ଼ା ପଡ଼ି ।
 ଦେଖିଲି ବୁଝିଲି, ଏହି ଦୋକାନ
 କେବଳ ନୋହେଟି ପିଲ୍‌ଭଣ୍ଡାଣ ।
 ସୁନ୍ଦର ପାଚିଲ୍ ଫଳ ବହୁତ,
 ଦୋକାନ ଭିତରେ ଅଛି ମଜୁତ ।
 ବାଇରଣ ଗୋପ ସେକ୍ସପୟର,
 ବାଡ଼ସାର୍ଥ ମିଳିଟନ ହୋମର ।
 ହସ୍ତଚକ୍ର ଫିଲ୍‌ସଫି ବୋଟାନ୍,
 ବଲ୍‌ବୁ ହୋଇଛି ଏ ଆମଦାନ ।
 ପିଲ୍‌ଏ ଖାଆନ୍ତି ଏ ସବୁ ଫଳ,
 ବାପ ଟଙ୍କା ଗଣି ଦିଏ କେବଳ ।
 ଏ ସବୁ ଫଳର ଗୁଣ ଓଲଟା,
 ହୁଏ ଦେହ ସରୁ ବୁଦ୍ଧିଟା ମୋଟା ।
 ମାସକ ହଜମ ଯେ କରି ଜାଣେ,
 ଜଗତ ଜଣେ ସେ ଆସଣା ଜାନେ ।
 ଅଳପ ଖାଇଲେ ଘଟେ ଜଞ୍ଜାଳ,
 ବହୁତ ଖାଇଲେ ଫଟେ କପାଳ ।

ତାହା ପାଶେ ବସି ଗୋଟେ ଦୋକାନୀ,
 ହାତରେ ଧରିଛି ସେ ନାସବାନ୍ଧ ।
 ଆଖି ଲୁଚୁ ସାନ ଲୁଗା ସେ ପିନ୍ଧେ,
 ପୁରୁଣା ଗାମୁଛା ପଡ଼ିଛି କାନ୍ଧେ !

ଦେଖିଲି ଦୋକାନେ ମାଲ୍ ସକଳ,
 ନିହାତି ପୁରୁଣା ଶୁଖିଲ୍ ଫଳ ।
 ଶୁଖିଲ୍ ନଡ଼ିଆ କଲି ବିଶ୍ୱାସ,
 ଉପରଟା କତା ଭିତରେ ରସ ।
 ମାସକ ଦୋକାନୀ କରୁଛି ଫନ୍ଦି,
 ସଜାଡ଼ି ରଖିଛି ଶବଦ ସନ୍ଦି ।
 କାଳଦାସ ଭବଭୂତ ଶ୍ରୀହର୍ଷ,
 ତାହା ଗୋଦାମର ମାଲ୍ ସବସ୍ତ ।
 ଘଟିଲା ପଟିଲା ବେଦାନ୍ତ ବହି,
 ଦେଖି ନ ପରୁରେ ଗରଖ କେହି ।
 ଡୋର ଦେଇ ରଖିଅଛି ଗମ୍ଭୀରେ,
 ଗୋଟ ପଡ଼ିଲଣି ମୁଣ୍ଡମାଟିରେ ।
 ଦେବାପାଇଁ ସେଇ ଗୋଦାମ ଝାଡ଼ି,
 ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ମାଲ୍ ଦେଉଛି ଛୁଡ଼ି ।
 ପୁରୁଣା ମାଲ୍‌ରେ ଶରଧା ନାହିଁ,
 କିଏ ଦେଖି ଯିବ ତାହା କିପାଇଁ ?
 ମାସକ ଦେଖିଣ ଫଳ ପାଚିଲି,
 ଦେଖିଲେ ଥୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ୍ ।

ପଇସା ପାଇବେ କରି ଭରସା,
 ଖବର କାଗଜ ଲେଖା ବେବସା ।
 କରି ବସିଛନ୍ତି କେତେ ଦୋକାନୀ,
 ଦେଖିଲି ସେଗୁଡ଼ା ଘର ଅଜ୍ଞାନୀ ।
 ଯାତି ଯାତି ମାଲ୍ ଦିଅନ୍ତି କାଳି,
 ଟଙ୍କା ମାଗି ଯାଇ ଖାଆନ୍ତି ଗାଳି ।
 ଏପରି ଗହକ ଥୋକେ ଅଛନ୍ତି,
 ଆଗ ମୂଲ୍ ଦେଇ ମାଲ୍ ନିଅନ୍ତି ।
 ଆହୁରି ଦେଖିଲି ସବୁ କଥାରେ,
 ଡର ମରି ଥିଲୁ ଲୋକକଠାରେ ।

ମାସକ ସେ ବିକେ ବଲ୍‌ଲଙ୍ଗ ମାଲ୍,
 ଖାଇ ପିଇ ତାର ଫୁଲ୍‌ଲୁ ଗାଳ ।

ତାକୁ ଡରି ଥାନ୍ତି ବହୁତ ଲୋକେ,
କାଳେ ବୋଲିଦେବ କଥାପଦକେ ।
ଦେଖି ଲୁଗିଲୁଣି ତାଟଙ୍ଗା ମୋତେ,
ଦେଖି ବିଲୁଣରେ ପ୍ରଭେଦ ଏତେ ।

ଦୋକାନ ଦୁଆରେ କେହି ରୂପସୀ,
ଆପଣା ସଉଦା ବକୁଛି କସି ।
ହସି ହସି ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ,
ଗହକମାନଙ୍କୁ ନିଏ ଭୁଲାଇ ।
କୁହସିତ ବ୍ୟାଧି, ନିନ୍ଦା, ଅଧର୍ମ,
ମାଲ ବକବାର ତାହାର କର୍ମ ।
ବାପ ଅରଜିଲ ବଡ଼କୁ ଦେଇ,
କଣୁଛି ସେ ମାଲ ଭେଣ୍ଡିଆ କେହି ।

ଦେଖିଲି ହାଟରେ କେତେ ମୋଟିଆ,
କେହି ବସିଅଛି, କେହି ବା ଠିଆ
କେହି ଲୋକ ଯେବେ ଡାକିବ ଜଣେ,
ଦରଖାସ୍ତ ଧରି ଧାଇଁବେ ପଶେ ।
ମୋଟିଆଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ଅମଲ,,
ସତେ ସତେ ତାଙ୍କ ଟଙ୍କା ଅମଲ !

ଆଉ ଏକଭଳିଛନ୍ତି ଦୋକାନୀ,
ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅଟେ କରଣୀ ।
ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜି ଲେଖୁଥାଆନ୍ତି ବସି,
ବେଳ କାହିଁ କଥା କହିବେ ହସି ।
ଯାହା ସେ ପାଆନ୍ତି ଅଳପ ମୂଲ,
ଦର ଖରଚକୁ ମୁହଇ ଭୁଲ ।
ପନ୍ଦର ଦିନରେ ସରଇ ଘାତ,
କରଜ ସକାଶେ ବଢ଼ାନ୍ତି ହାତ ।
ପାଆନ୍ତି ସେ କିଛି ଉପରି ବଟା—
ହେଟକରଣୀଙ୍କ ଦାନ୍ତନକଟା ।

କେତେ ଜଣ କରିଛନ୍ତି ଜୀବିକା,
ତାହାଙ୍କ ବେବସା ଯେ କଥାବିକା ।
ପଇସା ପାଇଲେ ବକନ୍ତି କଥା,
ବହୁବହୁ ନାହିଁ ସତ ବା ମିଥ୍ୟା ।
କାଶେ ଯାକିଛନ୍ତି ଲଅ ନଈର,
ଡାକିବା ମାନ୍ଦକେ ହେବେ ହାଜର ।
ବଡ଼ ହୁସିଆର ସେହି ଦୋକାନୀ,
ଆଜ୍ଞା ଦିପଇସା ନିଅଇ ଟାଣି ।

ଦୋକାନ ମେଲିଛି ଗୋଟାଏ ଲୋକ,
ପୁରୋହିତ ସେହି ଧର୍ମଯାଜକ ।
ଦହିବଡ଼ା ଶେର କିଛି ଦକ୍ଷିଣା,
ମୂଲ ଦେଲେ ହୁଏ ତା ମାଲ କଣି ।
ତା ଦୋକାନ ମାଲ ନ କଣି ସହ,
ସବୁ ଅଟକିବ ବାହା ପୂଜାଦି ।
ଆହୁରି ତା ମାଲ ଯେ ପିଣ୍ଡ ବଡ଼ା,
ପିତୃଲୋକ ପାଇଁ ବହୁତ ଲୋଡ଼ା ।
ଦେଖିଲି ତା ପାଶେ ହୋଇଣ ଠିଆ,
ଦିନୁ ଦିନୁ ହୁଏ ମାଲ ପଡ଼ିଆ ।

ଦେଖିଲି ବସିଛି ଗୋଟେ ଦୋକାନୀ,
ଅନୁମାନ କଲି ହେବ ସେ ଜ୍ଞାନୀ ।
ବୁଢ଼ାଟା ହେଉଛି ସେ ଥୁରୁ ଥୁରୁ,
ପରୁର ଜାଣିଲି ତା ନାମ ଦୁରୁ ।
ଶାସ୍ତ୍ର କଥା ବିକା ତାହାର କାମ,
ପୁଣି ସେ ବିକଇ ଶ୍ରୀହରି ନାମ ।
ମାଲ ଛୁଡ଼ି ଦିଏ ଅଳ୍ପ ମୂଲରେ
ଗହକ ଅଳପ ତାହା ପାଶରେ ।

ହାଟେ ବୁଲି ବୁଲି ଜନ୍ମିଲି ଜ୍ଞାନ,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମେଲିଲି ଗୋଟେ ଦୋକାନ ।
ଅରଜୁଅଛନ୍ତି ଲୋକେ ପଇସା,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାଇବି କଲି ଭରସା ।

ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେଇ ଦୋକାନ ଚାଲି,
 ଗୋଦାମେ ଭରିଲି ସାହିତ୍ୟ ମାଲି ।
 ବଲ୍ଲଙ୍ଗ ମାଲକୁ ନାହିଁ ତ ପୁଞ୍ଜି,
 ଦେଶୀମାଲ ଦେଲି ଗୋଦାମେଗୁଞ୍ଜି ।
 ଛୁପାଖାନାଠାରୁ ଆଣିଲି କାଳି,
 ଲଭ ହେଲେ ଶୁଣି ଦେବ ମୁଁ ଭାଲି ।
 କାଢ଼ିଆ ମାଲରେ ବହୁତ ଦୋଷ,
 କଳନ୍ତର ବଡ଼ି ବୁଡ଼େ ସବସ୍ତ ।
 ଭୁଲ୍ଲଭବାପାଇଁ ଗହକ ମନ,
 ଟାଙ୍ଗି ଦେଲି କାନ୍ଥେ ମୁଁ ବଜ୍ରପନ ।
 ପାଟି କରି ଦାରେଡ଼ାକଲି ବସି
 ଭଲ ମାଲ ଭାଇ ନିଅ ହେ ଆସି ।
 ଅଇଲେ ଗହକ ଶୁଣି ମୋ ଡାକ,
 ପରୁରଲେ ତୁମ୍ଭେ କି ଫଳ ବିକ ?
 ବୋଇଲି ମୁଁ ଅନୁବାଦ ସୁରାଣ,
 ଆଜ୍ଞା ମିଠାଫଳ ଏହାକୁ ଜାଣ ।
 ବୋଇଲି ମୋ କଥା ଶୁଣି ଗରାଣ,
 ବିରକ୍ତରେ କରି ଅଳପ ରାଗ,
 “ଏଗୁଡ଼ା ସବୁ ତ ପରୁ ପୁରୁଣା,
 ଏ ସବୁର ମୂଲ୍ୟ ନିହାତି ଉଣା ।
 ଯେବେ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ,
 କୃପା କରି ନେଇ ରୁଣିବୁ ଥରେ ।”
 ଦେଖାଇଲି ତାକୁ ନେଇ ନଭେଲି,
 ବୋଇଲି ସେ କଥା ପତର ବେଲି ।
 ପୁଣି ଦେଖାଇଲି ତାକୁ କବିତା,
 ବୋଇଲି ଏଗୁଡ଼ା ନିହାତି ପିତା ।
 ଗରାଣ ମୁହେଁ ଏ କଥା ଶୁଣି,
 ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇ ହେଲି ମୁଁ ତୁନି ।
 ଭାଲିଲି ମୋହର ସରିଲି ପାଠ,
 ଆଉ କରିବି ମୁଁ କଅଣ ଛାଟ ।
 ବେଘର ଦେଖୁଁ ଯେ ଲଲକଙ୍କର,
 ଦେଶୀ ଜନସରେ ନାହିଁ ଆଦର ।

କେତେ ଲୋକ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଇ
 ଯାଆନ୍ତି ବିଲ୍ଲଙ୍ଗ ଜନସ ନେଇ ।
 ଆହୁରି ଶୁଣନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ମଜା,
 ମାଲ କାଳି ନେଲେ ଯୋଡ଼ାଏ ରଜା ।
 ଯେଉଁମାନେ ନେଲେ ମାଲ କାଢ଼ିଆ,
 ଜାତିରେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଆ ।
 ତୁନିତାନି ହୋଇ ରହିଲେ ଘରେ,
 ଚିଠିର ଉତ୍ତର ନ ଦେଲେ ଥରେ ।
 ଏଡ଼େ ହାଟଟାରେ ଦେଖିଲି ଜଣେ,
 ଗରାଣ ବୋଲି ମୁଁ ତାହାକୁ ଗଣେ ।
 ଜାଣିଲି ପରା ମୁଁ ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗ,
 ଚନ୍ଦ୍ରଲୁ କେ କାତ, କେଉଁଟା ଘାଗ ।
 ବାଛି ବାଛି ନେଲେ ଗୋଟାଏ ଫଳ,
 ବହମ କଲି ମୁଁ ଏହା କେବଳ ।
 ଲୋକେ ତ ଶୁଣନ୍ତି ଏହି ବାରତା,
 ଲଭ ଲୋକସାନ କପାଳ କଥା ।
 ଛୁପାଖାନା ଡରେ ଲଭ ନ ଲେଉଟି,
 ମୂଲ୍ୟେ ମୂଲ୍ୟେ ଦେଲି ମାଲ ମୁଁ ଛୁଡ଼ି ।
 ହେଲେ ହେଉ ପଛେ ବହୁତ ତୁଟି,
 ଛୁପାଖାନା ଏଣେ ଧରିଛୁ ତେଟି ।
 ତୁଟି ସହି ମାଲ ବିକଲେ ବଳେ,
 ଏଥୁରେ କି ଭାଇ ବଣିଜ ଚଳେ ?
 ଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ବଣିଜ କଲ,
 ଜାଣିଥିବ ସେହି ଲୋକଟା ମଲ ।
 ଲଭ କଥା ଭାଇ ଥାଉ ପଛକୁ,
 ବୁଡ଼ାଇ ବସିବ ନିଜ ମୁଲକୁ ।
 ଭାଲିଲି ହାଟରେ ଥିବ କିପାଇଁ ?
 ଦେଲି ବେଳେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ରୁଣି ।
 ଗୋଟାଇ ପସର, ବୋହଁ ମୁଣ୍ଡାଇ,
 ଦରମୁହାଁ ହୋଇ ଲେ ପଲାଇ ।
 ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ମାଲ ରଖିଲି ଘରେ,
 ପରୁରବ ଦିନେ କେହି ବା ଥରେ ।

ଏଣେ ତ ବୁଡ଼ିଲ ସବୁ ଭରସା,
ଆଦୁର କପାଳେ ଅଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
କାଲି ଦୁଆରକୁ ଆସି ପ୍ରିୟର,
କରିବ ବହୁତ ସେ ହରବର ।
ତାହାଠାରୁ ମାଲ ଆଣିଛି କାଲି,
ନ ପାଇଲେ ଟଙ୍କା ଦେବ ସେ ଗାଲି ।
ଗୁପାଖାନା ଲୋକ ନିହାତି ମନ୍ଦ,
ପଇସା ସକାଶେ ଲଗାନ୍ତି ଦୁର୍ଦ୍ଦ ।
ଲେଖିବ କବିତା, ଦେବୁ ଛପାଇ,
ପଇସା କପାଳ ନେବୁ ରେ ଘାଇ ?
ନିହାତି ରୁ ଯଦି ଗୁଡ଼ିକୁ ନାହିଁ,
ରହି ବସି ଦେବ, କଲ କପାଳ ?
ଲଗିଛି ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ହାଟ,
ମାସକ ମୋହର ପଡ଼ିଲ ବାଟ ।
ନାହିଁ ଦେହେ ବଳ, ହେଲଣି ବୁଢ଼ା,
ମୋହ ନାମ ଘାଇ ହାଟବାଡ଼ୁଡ଼ା ।

ସତୀ ତୀର୍ଥ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଗୋଲକ ବୈକୁଣ୍ଠ ଉଦ୍ଧୃ ଧ୍ରୁବଲୋକ ପାଶେ,
ଶତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିରାଜିତ ସଞ୍ଚାର ଆବାସେ ।
ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡମୟୁଖମାଳ-ଜ୍ଵାଳା-ବିପ୍ରାଶିଣୀ,
ଅଟଇ ସେ ସ୍ଥାନ ପୁଣି ଆନନ୍ଦଦାୟିନୀ,
ତରୁଣ ଅରୁଣ ଜ୍ୟୋତି ଶୀତଳ କରଣ,
ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାରିଜାତ, ନନ୍ଦନ କାନନ,
ନାହିଁ ବଦା ନାହିଁ ନିଶି, ସବଦା ଆଲୋକ,
ନାହିଁ ଦେଷ, ହିଂସା, କ୍ରୋଧ, ନାହିଁ ଦୁଃଖ, ଶୋକ,
ସନ୍ତାପ, ବିଳାପ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ହାହାକାର,
ବ୍ୟାଧି ବା ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଅନ୍ଧକାର ।

ଯେତେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ,
ସବୁ ବ୍ରବ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ସେ ସଙ୍ଗ-ଘାଟିରେ ।
ନାହିଁ କ୍ଳେଶ ଲେଶ, ଦେଶ ଗତି ବିମୋହନ
ତନ୍ମାପଟେ ସୁଖସ୍ବପ୍ନ ଚିନ୍ତିତ ଯେସନ ।
ଶାନ୍ତି, ପ୍ରେମ, ମେହୀ, ପ୍ରୀତି, ସ୍ନେହ ଓ ଉଲ୍ଲାସ
ଚିରନ୍ତନ ହୋଇ ତହିଁ କରୁଥାଏ ବାସ ।
ଦେବଭୋଗ୍ୟ ସୁଧାଫଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ଉଦ୍ୟାନ,
ସଙ୍ଗ ନାରାୟଣଙ୍କର ଅଟେ ବାସସ୍ଥାନ ।
ଅପ୍ସରା ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରୁତ ହୁଏ ତାନେ ତାନେ,
ଦେବକନ୍ୟାମାତନ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।
ବିରାଜିତ ଉଦ୍ୟାନରେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନ,
ସଙ୍ଗ ନାରାୟଣଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆସନ ।
ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ଦେବଦୂତମାନେ
ଏକ ସଙ୍ଗ ଆତ୍ମା ଦେନ ଗଲେ ସେହି ସ୍ଥାନେ ।
ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମାତ୍ରେ ତହିଁ ସଙ୍ଗ ନାଶ,
ବାଟ ଓଗାଳିଲ ଆସି ଉଦ୍ୟାନର ଦାଶ ।
ପୁଣ୍ୟ କଲ ପଡ଼ିଆସ ବହୁତ ସନ୍ତାନେ,
“କେଉଁ ଗୁଣେ ଆଗୋ ସତ୍ତ୍ୱ! ଅଧିକ୍ଷ ଏ ସ୍ଥାନେ ?
ଗେରୁଆ ବସନ ପିନ୍ଧ ଜଟାଘର ଗିରେ,
ତପସ୍ୟା କି କରୁଥିଲ ଅରଣ୍ୟ କୁଟୀରେ ?
କରିଛ କି ନିୟମରେ ବ୍ରତ ଉପବାସ ?
ଅବା ଘାଟିସ୍ଥାନେ ଯାଇ କରୁଥିଲ ବାସ ?
କରି ହବିଧ୍ୟାନ ଜପମାଳା ଧରି କରେ
ହରି ନାମ ଜପିଛ କି ବସି ନିର୍ଜନରେ ?
ପ୍ରଥମରେ ଦେଇ ମୋତେ ଆତ୍ମପରିଚୟ
ପ୍ରବେଶ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟେ, ନାହିଁ କିଛି ଭୟ ।”
ସଙ୍ଗ ଶୁଣି ଏହିପରି ପଡ଼ିଆସ କଥା,
ବୋଇଲେ ବିନୟବାକ୍ୟେ ନୁଆଁଇଣ ମଥା—
“ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଆହେ ଦେବଦାସ !
ଥିଲି ମୁହଁ ପୃଥ୍ବୀରେ ଏକ ତୁଳ୍ଲ ନାଶ ।
ଯେତେ ରୂପ ଗୁଣ କଥା ବୋଇଲେ ଆପଣ,
କରି ନାହିଁ ସେହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଚରଣ ।

ସ୍ୱାମୀ ପୁଷ୍ପ କନ୍ୟା ଘେନି ଥିଲି ମୁଁ ସଂସାରେ
ନିତ୍ୟ ଚିନ୍ତା ସମର୍ପଣ କରି ପ୍ରଭୁଠାରେ ।
ଅମଙ୍ଗଳ ବାକ୍ୟ କରେ ନାହିଁ ଉଚ୍ଚାରଣ
ଅପ୍ରମତ୍ତ ଭାବେ ସେବି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚରଣ ।
ଶୁଭୁଜନେ ପୂଜୁଥିଲି ଦେବତା ସମାନେ,
ଅତିଥ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେବା କରେ ସାବଧାନେ !
ଅକାରଣେ ଛୁଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ ଦାଣ୍ଡଦ୍ୱାରା
ଉପହାସ କରେ ନାହିଁ କାହାର କଥାରେ ।
ନ କରେ ଚିତ୍କାର କେବେ ଆଉ ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ,
ଅନ୍ୟ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ କରେ ନାହିଁ ପରିହାସ ।
ଲୋଭ କରେ ନାହିଁ କେତେ ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତି,
ମନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ବଳେ ନାହିଁ ମତି ।
ସ୍ୱାମୀ ସେ କାଳରେ ମୋର ଆତ୍ମାନ୍ତ ବଦେଶେ,
ସଂସାର ନ କରେ କେଶ ଆଏ ମାନବେଶେ ।
କାହା ସହିତରେ କେବେ ନ କରେ କଳହ,
ଏପରି ନ କରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ଉପାବହ ।
ଭୁରୁଯାଏ ପଡ଼ିଥାଏ ମେହର ଉଡ଼ିଣା,
ମୋର ବାକ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ ବାହାରକୁ ଶୁଣା ।
କରଇ ଭୋଜନ ମୁହିଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଅଗ୍ରରେ,
ଭକ୍ତିରେ ଭୁଞ୍ଜି ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଠ ପାତ୍ରରେ ।
ସ୍ୱାମୀ ହୋଧ ବେଳେ ମୁହିଁ ହୋଇଥାଏ ଭୁନି,
ପ୍ରତିବାଦ କରେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିପଦରେ ବା ବ୍ୟାଧିରେ ବସି ତାଙ୍କ ପାଶେ
ସାନ୍ତୁନା କରଇ ମିଶ୍ନବଚନେ ଆଶ୍ୱାସେ ।
ନ ଶୋଇଲେ ସ୍ୱାମୀ ମୁହିଁ ଶୋଏ ନାହିଁ ଆଗ,
ତାହାଙ୍କ ଉଠବା ପୂର୍ବେ କରେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ ।
ନ କରନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ମୋର ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆହାର,
ଏକାବେଳେ ମୁହିଁ ତାହା କରେ ପରିହାର ।
ସ୍ନେହରେ କରନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନ,
ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କରି ରଖି ତାହା ଆଦୋଜନ ।
ସାବଧାନେ କରେ ରକ୍ଷା ସ୍ୱାମୀଧର୍ମ, ଧନେ,
ନିତ୍ୟ ଦିଏ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ପୁଷ୍ପକନ୍ୟାଗଣେ ।

ସ୍ୱାମୀ ଗୁପ୍ତକଥାମାନ ନ ବୋଲେ କାହାକୁ,
ସ୍ୱାମୀ ଅସାକ୍ଷାତେ ଯାଏ ନାହିଁ ଅନ୍ୟଠାକୁ ।
ମନ କାର୍ଯ୍ୟେ କେବେ ମୋର ବଳେ ନାହିଁ ମତି ।”
ଦାଣ୍ଡକୁ ଏ ସବୁ କଥା ବୋଲୁଛନ୍ତି ସଙ୍ଗେ,
ଶୁଭିଲ ଏକାଳେ ଆକାଶରୁ ଦେବବାଣୀ,
“ଆସ ଆସ ଭଗବତ୍ ପଥଠାକୁଗଣୀ ।
ଯେଉଁଠାରେ ଛନ୍ତି ଅନସୂୟା ଅରୁନ୍ଧତୀ,
ତାଙ୍କ ପାଶେ ସିଂହାସନେ ବସ ତୁମ୍ଭେ ସତୀ !”

କାପାନ

ହେ ଜାପାନ ! ତୁମ୍ଭେ ପୂର୍ବ ଅଞ୍ଚଳ ଇଂଲଣ୍ଡ,
ଦେଖାଇଲ ଜଗତକୁ ମହିମା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଇୟୁରୋପ ସଭ୍ୟତମ ରାଜନ୍ୟ ସକଳ
ଚକିତ ବିସ୍ମିତ ଦେଖି ତବ ବାହୁବଳ ।
ଦେଖାଇଲ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ରୁଷିୟା ସମରେ,
ଇତିହାସ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ ।
ଏକପୁରୀ ବୃଦ୍ଧା ମତା ଦେଶରକ୍ଷାପାଇଁ
ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିପାରେ, ନିଦର୍ଶନ କାହିଁ ?
ସ୍ୱାମୀକୁ ଯୁବକ ଭାରିଆଁ ଅସୁରେ ମଣ୍ଡାଇ
ପଠାଇ ବୋଲୁ ଛୁ, ଯାଅ ଶତ୍ରୁ ମାର ଯାଇ ।
ସ୍ୱାର୍ଥର ଧମଣୀ କିବା ଶତ୍ରିୟ ଅଙ୍ଗନା
ଥିଲେ ଏହିପରି, ଇତିହାସେ ଅଛି ଜଣା ।
ହଳ ଧରି କୁଳବଂଶୀ କହୁଅଛୁ ଗୁଣ,
ପଠାଏ ପୁରୁଷେ ଶତ୍ରୁ କରିବାକୁ ନାଶ ।
ହେ ଜାପାନ ! ଦେଶପ୍ରେମ ଦିଅ ଶିକ୍ଷାଦାନ ।
ନ ଭୁଲ ଭାରତବର୍ଷ ବୁଦ୍ଧ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।

ଉତ୍କଳ ଯୁବକ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକଳ)

ଶୁଣ ହେ ଉତ୍କଳବାସୀ ଯୁବକେ !
କି ବୋଲୁଅଛନ୍ତି ତୁମକୁ ଲୋକେ !
ଓଡ଼ିଆ ଅଧମ ଜାତି ଭାବରେ,
ବହୁତ ସେ ଉଣା ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱେ ।
ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ନାହିଁ ସାହସ—
ରହୁ ନାହିଁ କି ହେ ଏ ଅପରାଧ ?
କପାଳ ରଟିଲା ଏହି ଅଖ୍ୟାତି,
କପାଳ ଲୋକଙ୍କ ଏ ଭୁଲ ଭ୍ରାନ୍ତି ?
କିଛି ହେଲେ ମୂଳ ଥିବ କଥାରେ,
“ନଆଁ ନ ଥିଲେ କି ଧୂଆଁ ବାହାରେ ?”
କରି ପାରୁ ନାହିଁ ଜୀବନ ବ୍ରତ
ଅରଜିବା ପାଇଁ ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱ !
କୋଣପଣା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଘରେ,
ବିଦେଶେ ନ ଯାଆଁ ଜୀବନ ଡରେ ।
ଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲେ ଯେ ଜାତି,
ହୁଏ କି ହେ ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ନାତି ?
କେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ସେ ବୀରମାନେ,
ଥିଲେ ସୁବିଶ୍ୱାସ ଶତ୍ରୁଯ୍ୟେ ମାନେ ?
ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେହି ମନ୍ତ୍ର ପାସୋରି
ରହିଅଛନ୍ତି ଘରେ ଅଧମ ପରି ।
ନାହିଁ ବିତ୍ତ ହାତେ ନାହିଁ ସହାୟ
ନ ଥାଉ ନାହିଁ କି ବୁଦ୍ଧି ଉପାୟ ?
ସହାୟ ସମ୍ପଦ ବୁଦ୍ଧି ସାହସ
ବିଶେଷେ ଧର୍ମକୁ ମଣ ସର୍ବସ୍ୱ ।
ବାହାରି ପଡ଼ି ତ ତୁଚ୍ଛା ହାତରେ,
ସବୁ ମିଳିଯିବ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ।
ସ୍ୱପ୍ନାର-ସମରେ ନ ହୁଅ ଶୁଭ,
ସବୁ ବାଧା ବିନ୍ଦୁ ହେବ କିଞ୍ଚିତ ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଏକ ଉଚ୍ଚ ବିଷୟେ,
ସାହସ ବିହୀନ ଲାଗି ନିର୍ଭୟେ ।
ହେଉଛି ଦେଶରେ ସମସ୍ତେ ଚଳି,
କୁହୁସାର ପଦେ ପକାଅ ଦଳି ।
କର ମନ ମଧ୍ୟେ ଏପରି ପଣ,
ଦେହପାତ ଅବା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ହେଲେ ଯିବାକୁ,
ଯାଅ ଶୁଣି ଡର ନାହିଁ କାହାକୁ ।
ସ୍ୱଳ୍ପ ବାଟରେ ଯାନ୍ତି ସମସ୍ତେ,
ବିନ୍ଦୁ ବାଧା ମାଡ଼ି ଯାନ୍ତି ମହତେ ।
ସାଧୁ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ
ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ହୁଅ ଦେଶରେ ।
ପାଇଛ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମାନବ ଜନ୍ମ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ନ ହୁଅ ପଶୁ ଅଧମ ।
ଉତ୍କଳ ଜନମା ଅଛନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳିତ,
କର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପାଇଁ ।
ଶୁଣ ଶୁଣ ବାପା ମୋ ନିବେଦନ,
ସାଧୁବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦେଇ ଜୀବନ ।
ପଞ୍ଚଦଶା ଦେଲେ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନେ,
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ସେହି ଜୀବନେ ?
ଯାଇଛି ସେ ଦିନ ପଛକୁ ଯାନ୍ତି
ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ ତାହା କି ହେବ ଆଉ ?
ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅ ତତ୍ପର,
ନ କର ହେ ଭବିଷ୍ୟତେ ନିର୍ଭର ।
ଫଳରେ ପିଢ଼ି ଲଭିବ ସର୍ବ,
ଜଗତେ ମହିମା ଅଟେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।
“ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସ ପଞ୍ଚା”
ମନେ ପୋଷ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ କଥା ।
ସେ ପଦାଙ୍କ ଚିହ୍ନ ଗମରେ ବୀରେ,
ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବ ଯଶୋମୟରେ !

ରାମରଥ କଥା

ନ:ସଦାନ ହାତେ ଦେନ ରାମ ରଥେ
 ବୁଲି ଶାସନ ଦାଣ୍ଡରେ,
 ଭାରି ପାଟି କରି ବୋଇଲେ ଏପରି
 ଶୁଣିଛନ୍ତି କି ହେ କରେ ?
 କାଲି ମୁହିଁ ଭାଲ ଦହିରୁଡ଼ା ଖାଇ
 ଯାଇଥିଲି ତନ୍ତ୍ରୀ ସାଇ,
 ବୋଲୁବୋଲି ଥୋକେ ହେଉଛନ୍ତି ଲୋକେ
 ଶୁଣିଲି ସେଠାକୁ ଯାଇ ।
 କାଗଜରେ ଛୁପା ହୋଇଅଛି ବାପା
 ରାଣୁମାନେ ହେବେ ବାହା,
 ଆସି କଳିକାଳ ଘୋଟିଲ ଜଞ୍ଜାଳ
 ଶୁଣିବାକୁ ହେଲ ଏହା ।
 କଳିକାଳେ ଧର୍ମ ଛୁଡ଼ିଯିବ ବୋଲି
 ଲେଖା ଯା ଅଛି ଶାସ୍ତ୍ରରେ,
 ଆହେ ବଞ୍ଚୁ କରେ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ
 ଦେଖାଗଲ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 ରାଣୁ ବାହା କଥା ସାତ ପୁରୁଷେ
 କେହି କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ,
 କଳି ପର ଶେଷ ହେବାରୁ ଏ କଥା
 ଏବେ ଶୁଣାଗଲ ଭାଇ !
 ଅଶୀ ବରଷର ପାଞ୍ଚ ପାଣିଗ୍ରାସ
 ମୋତେ ବୋଲୁଥିଲେ ଦିନେ,
 ତାଙ୍କ ପିଲାକାଳେ ଥିଲୁ ଯେତେ କଥା
 ଏଣିକି ହେଲୁଣି ଭିନେ ।
 ଆଜିକାଲି ଲୋକେ ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣ
 କେହି ମାନିବାର ନାହିଁ,
 ଦେଖୁଛ ତ ଭାଇ ଏଣିକି ବ୍ରାହ୍ମଣେ
 ବୁକିର କଲେଣି ଯାଇ ।

ବୁଢ଼ୀ ଟୋକା କରି ଦେଉପଣ ରାଣୁ
 ଅଛନ୍ତି ତ ଶାସନରେ,
 ସାତ ପୁରୁଷେ କେହି କି ହେ ଜଣେ
 ବାହା ହୋଇଅଛି ଥରେ ?
 ବିରଡ଼କୁ ପଢ଼ା ରାଣୁକୁ ତ ଲଗା
 ନାହିଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଏହା ଲେଖା,
 ରାଣୁ ଯିଏ ହେଲ ତା କଥା ସରିଲ
 ତାହାପାଇଁ କପାଁ ଦକା ?
 ଗଲ ପୁଷ ମାସ ମିଛୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର
 ଦୁଇଟା ରାଣୁ ଝିଆରୀ,
 ତଳ ରଥଙ୍କର ସାନ ରାଣୁ ଝିଆ
 ଦରୁ ତ ଗଲ ବାହାରି ।
 ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ — ଘର ହଟହଟା
 କଥା ନିଜ ଯାଏ ଶୁଣା,
 ଯାହାଁ ଯାହାଁ ରାଣୁ ତାହାଁ ତାହାଁ କାଣ୍ଡ
 କଥାଟା ଅଛି ପୁରୁଣା ।
 ତାହା ବୋଲି କି ହେ ରାଣୁ ବାହା ହେବେ
 ବୁଲି ଧରମକୁ ଛୁଡ଼ି ?
 ହରି ହରି ହରି ! ଶୁଣିବାକୁ ହେଲ
 କଳି ଆସୁଅଛି ମାଡ଼ି !
 ରାଣୁ ବାହା ହେଲେ ଆଉ କେହି କପାଁ
 ଦେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ?
 ତାହା ହେଲେ ନନା ଏକାବେଳକରେ
 ଉଠିଯିବ ଅରଜନ ।
 ଶୁଣିଲ ବେଳରୁ ଏହି କଥାଟା ମୁଁ
 ବୁଲଇ ଦେଉଛି ମଥା,
 ଦହିରୁଡ଼ା ଯେବେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ
 ସରିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଥା !
 ରମ୍ଭାକୁ ଗୋଟାଏ ପଣ୍ଡିତ ଆସିଛି
 ବାହାର କରିଛି ଶାସ୍ତ୍ର,
 କାଶୀ କରେ ଯାଇ ଶୁଣି ଆସିଛନ୍ତି
 ବୁରି ଦିନ ହେଲ ମାସ ।

ସେ କହୁଛି ପରା ପରାଶର ମୁନି
ଦେଇଛି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନେ,
ଏକାଦଶୀ ଗୁଡ଼ିକ ପିନ୍ଧ ଶଙ୍ଖା ଶାଢ଼ୀ
ବାହା ହେବେ ରାଣିମାନେ ।
କହୁଛି ପଣ୍ଡିତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଲିଖିତ—
ନଷ୍ଟେ ମୃତେ ପ୍ରବ୍ରଜିତେ,
ଜ୍ଞାନ ବା ପଞ୍ଚମ ହେଲେ ସ୍ବାମୀ, ନାଶ
ବିଷା ହେବେ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।
କରୁଥାନ୍ତି ପାଠ ଶୁଣିଲେ ଆଉ କି
ଚଳିବ ବୋଲି ସଂସାର ?
କେ କରବ ଏହି କୁଳବୁଢ଼ା କାମ
ଗୁଡ଼ିକ ସୁରୁଣୀ ବେଶର !
ଜାଣନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ପାଣ୍ଡୁ ରଥେ,
ଭାରି ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ,
ପଡ଼ିଥିଲେ ସେହି ବ୍ୟାକରଣ ସନ୍ଧ୍ୟା
ଗୁରୁ ବର୍ଗ ଅଭିଧାନ ।
ସେହି ରଥେ ଥିଲେ ଆଜି ଗୁଲି ଯାଇ
ଗୁରୁ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଲେ ଝାଡ଼ି,
ବାଟ ନ ଦିଶନ୍ତା ପଲାଇ ଯାଆନ୍ତା
ସେ ପଣ୍ଡିତ ରମ୍ଭା ଗୁଡ଼ିକ ।
ଆହେ ରଥ ରଥେ ବୋଲୁଅଛି ସତେ
ସେହି ବୋଲୁଥିଲେ ତେବେ,
ଯେତେ ମନ୍ଦ ହେଉ କୁଳାଗୁରୁ ଧର୍ମ
ଗୁଡ଼ିକଦେବ ନାହିଁ କେତେ ।
ଏଡ଼େ ପଣ୍ଡିତଟା ବୋଲୁଥିଲେ ଯାହା
ତାହା କି ହେବ ଅମାନ୍ୟ ?
ରାଣି ବାହା କଥା ଯେମନ୍ତ ନ ଚଳେ
ତୁମ୍ଭେ ଥିବ ସାବଧାନ ।
ଆଜିକାଲି ନାନା ଭେଣ୍ଟିଆଗୁଡ଼ିକ
ଲଞ୍ଜୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ି,
ବାପ ଦାଦା କାଳ ଗୁଲି ଚଳନକୁ
ସବୁ ଦେଉଛନ୍ତି ତଡ଼ି ।

ରାଣି ବାହା ଦେଲେ ପୂଜାପାଠ ସବୁ
ଏକାବେଳେ ଯିବ ଉଠି,
ଆସ ସବୁ ପଡ଼ି ପଣ୍ଡିତକୁ ତଡ଼ି
ଦେବା ଧରି ତାହା ଚାଟି ।
ଗୋବିନ୍ଦ'ନା, ଗଦା କଳା, ଦୁଃସ୍ତ କାଳ
ଆସିଥିଲେ ମୋର ପାଶେ,
ବୋଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଶାସନ ମଧ୍ୟରେ
ସବୁ କରବା ସକାଶେ ।
ଶାସନରେ ଯେତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି
କରବା ଗୋଟାଏ ସବୁ,
ରାଣି ହିଁସ ବୋହୂ ବେଶ୍ୟା ହୋଇ ଯାଉ
ତାହାକୁ ନ ଦେବା ବିଷା ।

ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭାତ ନିର୍ଜଳା <କାଦଶୀ

ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ଏକ ଶୁଣନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ,
ବୋଇରାଣି ଶାସନରେ ଥିଲେ ବିଶୁ ରଥେ ।
ଗଲ୍ଲ ମାଘ ମାସେ ବୁଢ଼ୀ ମଲ୍ଲ ବାତକୁରେ,
ସାଠିଏ ବରଷ ରୁଥ ବୁଢ଼ା କାନ୍ଦ ମରେ ।
ଦେଉ ମାସଯାଏ ରଥେ ନ ଖାଇଲେ ଭାତ,
ସବୁବେଳେ ବସିଥାନ୍ତି ଗଲ୍ଲେ ଦେଇ ହାତ ।
ଜିନି ଗୋଟା ଭେଣ୍ଟା ପୁଅ ଦୁଇ ହିଁସ ଆଉ,
ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶ ପୁଅ ଘରେ ଦୁଇ ବୋହୂ ।
ରଥକୁ ଅଳପ ଧର୍ମକାଶ ଗଲ୍ଲ ଜଣା,
ଏଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧି ନିଜ ଆସୁ ଦୁଇଅଣା ।
ବାଟିଏ ଅକର ରୁଇଁ ଅଛି ବୁଢ଼ା ହାତେ,
ଆଜ୍ଞା ନିଜ ଘର ଚଳିଯାଏ ଶାଗ ଭାତେ ।
ଯଜମାନ ଘର ପୁଣି ବହୁତ ଭରସା,
ବାହା ପୁଅଣିରେ ଆଜ୍ଞା ମିଳେ ଦିପଇସା ।
ଆଜ୍ଞା ଘର ପାଶେ ଅଛି ଗୁରୁତ୍ବ ଧାନ,
ଗ୍ରାମରେ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ ।

ଏହିପରି ଚାଲିଗଲା ଦୁଇ ଗୁରୁ ମାସ,
 ବୁଡ଼ାକୁ ଆସିଲା ମାଡ଼ ପେଲା ଧଇଁକାଶ ।
 ଦିନେ ଦିନେ ହେଲେ ଶିଆପିଆରେ ବଖଡ଼,
 ଭାରି ଖପା ହୁଏ ବୁଡ଼ା ପାଟି କରେ ବଡ଼ ।
 ଦିନେ ବୁଡ଼ା ବସି କଲା ମନରେ ବିଚାର
 ଏହି ପୁଅ ଝିଅ ସବୁ କିଏ ବା କାହାର ?
 କେ ହୋଇ ପାରିବ ସେହି ଘରଣୀ ସମାନ ?
 ମନ ଜାଣି କିଏ ଖଟଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଦେବ ପାନ ?
 ବିଭା ହେବି ନିଶ୍ଚୟ ଏକ କନ୍ୟା କାହୁଁ ଆଣି,
 ଅତଳ ବେଳରେ ହେଲେ ପୋଷେ ଦେବ ପାଣି ।
 ମନ ଜାଣି ଦିନେ ହେଲେ ବାଢ଼ିଦେବ ଭାତ,
 ବାଧକା ବେଳରେ ଗୋଡ଼େ ବୁଲାଇବ ହାତ ।
 ଏତେ କଥା ବୁଡ଼ା ଭାବି ଆପଣା ମନରେ,
 କନ୍ୟାଟିଏ ଖୋଜିଲା ସେ ଅତି ଗୁପ୍ତରେ ।
 ବହୁତ ଚଳସ କଲେ ରଥେ ସେଥିପାଇଁ,
 ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଘରେ ବଡ଼ କନ୍ୟା କାହିଁ ?
 ଦୁଇ ଗୁରୁ ଜଣ ଭଣ୍ଡି କହି ସଟା ବଟା,
 ନେଲେ ରଥଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଠ ଦଶ ଗୋଟା ।
 ଅବଶେଷେ ବିଶୁ ରଥେ ପାଇଲେ ସନ୍ତାନ,
 ଖୁବ୍ ଆଜ୍ଞା କନ୍ୟାଟିଏ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାନ ।
 ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଘର ପାବଣୀପୁରରେ,
 ଆଠ ବରଷର ଝିଅ ଅଛି ତାଙ୍କ ଘରେ ।
 ସାଆନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମିଶ୍ର କୁଳେ ବଡ଼ ଟାଣ,
 ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ କେହି ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ସମାନ ।
 ମିଶ୍ରଙ୍କର ଝିଅ ନ.ମ ଅଟେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା,
 ସ୍ଥିର ହେଲା ବିଶୁ ରଥେ ହେବେ ତାଙ୍କୁ ବିଭା ।
 ଛୁଣ୍ଟିଲା ଦୁଇଗ ଦଶ ଟଙ୍କା କନ୍ୟା ସୁନା,
 ଦେବେ ପୁଣି ବିଦି ମୁହିଁ ଖଡ଼ୁ ନାକଗୁଣା ।
 ରୋକଠୋକ ଦେବେ ଟଙ୍କା, ନାହିଁ କାଳବାସୀ,
 ବିଭା ହେବେ ରଥେ କନ୍ୟା ବାପଘରେ ଆସି ।
 ମାତ୍ର ରଥଙ୍କର ହାତେ ନାହିଁ ଏତେ ଟଙ୍କା,
 ଏଥିପାଇଁ ଜାତ ହେଲା ମନେ ଭାରି ଶଙ୍କା ।

ମାଥୁର ସାହୁଙ୍କୁ ରଥେ ଲେଖିଦେଲେ ଗୋଜା,
 ଭୂମିଯାକ ବନ୍ଧା ଦେଇ ଆଣିଲେ କରଜା ।
 ପୁଅ ଝିଅମାନେ ଶୁଣି ଲଗାଇଲେ କଳ,
 ମାତ୍ର ନ ଶୁଣିଲା ବୁଡ଼ା ଭାରି ହେଲା ଚଳ ।
 କନ୍ୟାବାପ କନ୍ୟାପଣ ଟଙ୍କା ନେଲେ ବାନ୍ଧି,
 ସିପିଦେଲା କନ୍ୟାମାତା କେତେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ।
 ଆଠ ବରଷର ଝିଅ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ,
 ବିଚାରଲା ମାଆ ଏତେ କାନ୍ଦୁଛି କିପାଇଁ ?
 ଡୋଲରେ ବସାଇ ରଥେ ଆଣିବାର ବେଳେ
 ତେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା କାନ୍ଦିଲା ବିକଳେ ।
 କନ୍ୟା ଦେଖି ପୁଅ ଝିଅ ଝିଆରୀ ସମସ୍ତେ,
 ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ବିକଳରେ କାନ୍ଦିଲେ ପରସ୍ତେ ।
 କି କରିବେ ଗୁରୁ ନାହିଁ, ପୁଣି ବୁଡ଼ା ଡରେ
 ମହାକୁଳୁ ଡାକି କନ୍ୟା ପୂରାଇଲେ ଘରେ ।
 ଆହା ଆହା ! ଏ କି ହେଲା, ଏ କି ସଦ୍‌ନାଶ !
 ବିନୁ ବିନୁ ବଳିଗଲା ରଥ ଧଇଁ କାଶ ।
 ରଥେ ତ ଧଇଁଲେ ବରଷକେ ଯମହାଣ୍ଡ,
 ନଅ ବରଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା ହେଲା ରାଣ୍ଡ ।
 ଆଜିଠାରୁ ସେ ବିଧବା କରିବ ହବିଷ୍ୟ
 ନ ଖାଇବ ଭଲ ଭଲ ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ଆମିଷ ।
 ନ ପିନ୍ଧିବ ଭଲ ଲୁଗା ନ ଖାଇବ ପାନ
 ଏହିପରି ଅଛି ପରା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଧାନ ।
 ନିର୍ଜଳା ରହିବ ଏକାଦଶୀ ହବିଷରେ
 ମୁନିମାନେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ।
 ସେ ଦେଇଛି ବିଧି ବିଧବାର ବିଭାପାଇଁ,
 ସେ ରୁଷିଟା ଭାରି ମୂର୍ଖ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।
 ଶାଠିଏ ବରଷ ବୁଡ଼ା ବିଭା ହୋଇପାରେ
 ବାଳିକା ସକାଶେ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନ ବାହାରେ !
 ହେ ସମାଜ ! କରୁଅଛ ପେଡ଼ି ଅତ୍ୟାଚାର,
 ନିଶ୍ଚୟ ହେବଟି ପରଲୋକରେ ବିଚାର ।
 ଆକାଶେ ଅଛନ୍ତି ଧର୍ମ, ନ ଯାଅ ପାସୋରି,
 ଦିବା ନିଶି ଜଗିଛନ୍ତି ଧର୍ମ ଦଣ୍ଡ ଧରି ।

ଯେ କଷ୍ଟଟା ଦେଉଅଛ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ କନ୍ୟାକୁ,
ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ।
ବୁଢ଼ା ବିଷୟବେଳେ ଥିଲ ମୁଖେ କନା ଢାଳି,
ରାଣୀ ବେଳେ ବାହାରିଲ କାଶେ ଶାସ୍ତ୍ର ଜାଳ !
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ହେ ସମାଜ ! ଜୁହାର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
ଜୁହାରୁଛି ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ବିଧି ବିଧାନକୁ ।
ଜାଣିଥିବ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରସା ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଶ୍ୱାସ,
କରି ପକାଇବ କେତେ କୁଳକୁ ବିନାଶ ।

ବାରବିଳାସିନୀ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଭରତବାସିନୀ ! ତୁ କି ହିନ୍ଦୁ ରମଣୀ ?
ବିପଣୀରେ ବସିଛୁ ତ ବାରବିଳାସିନୀ !
ରମଣୀସୁଲଭ ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ତ କିଞ୍ଚିତ ?
କେଉଁ ପାପେ କରଛନ୍ତି ବିଧାତା ବଞ୍ଚିତ ?
ସ୍ୱେଦ, ପ୍ରୀତି, ଦୟା, ମାୟା, ଭକ୍ତି, ମଧୁରମା,
ପରଶ ତ କରି ନାହିଁ ତୋହର ବିସୀମା ।
ପୂର୍ଣ୍ଣମାତା ଏହି ସବୁ କରୁ ଅଭିନୟ,
କପଟତା ! କପଟତା ! କପଟତାମୟ !
କରିବା ନିମନ୍ତେ ତୁହି ଲୋକ ସବୁନାଶ,
କେତେ କରୁ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ କେତେ ମିଶ୍ର ହାସ୍ୟ ।
ସେହି ହାସ୍ୟ ତଳେ ଦେଖି ଶ୍ୱେତା ଶୁଭ୍ରା,
ଗରଳ ବିଲିପ୍ତ ଘୋଷଣ ଗଳାକଟା ଛୁଣ ।
ଆଲୋ ଲୋ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ! ଚିତ୍ତବିମୋହନ !
ପ୍ରକୃତରେ ଅଛୁ ତୁହି କାଳଭୁଜଙ୍ଗମା ।
କେତେ ରୂପ ଛନ୍ତି ନରଦାତକ ତପର,
ତୋ ଚରଣ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଭୟଙ୍କର !
ପରଶପୁ-ବନ୍ଧନ ତୁ କରିଛୁ ତ ଛିନ୍ନ,
କିଛିମାତ୍ର ନାହିଁ ଚିତ୍ତେ ପବିତ୍ରତା ଚିହ୍ନ ।

ଦେଉଛୁ ଆତ୍ମାକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଅଧୋଗତି,
ମେଲଣି ଦେନିଛୁ ତୋହ ଚିତ୍ତରୁ ସୁମତି ।
ସରଳ ହୃଦୟେ ତୋର ପୂରିଛି ଗରଳ,
ବାସନା ବିଳାସ ଦାଗ ଲାଗିଛି କେବଳ ।
ଛି-ଛି-ଛି-ଛି ! ହିନ୍ଦୁ କନ୍ୟା ହୋଇଛୁ ତପସ୍ୱୀ,
ସହଜରେ ଭୟଙ୍କର ଅଛୁ ନିଶାତପ୍ତ ।
ଲାଗିଛି ପବନ ଜ୍ୟୋତି—କଳଙ୍କ ତମିର,
ଦୁଃଖାମୟ ! ଦୁଃଖାମୟ ! ତୋହର ଶରୀର ।
ରୂପାଙ୍ଗବା ରୂପହୀନ ମେଲିଅଛୁ ପର ?
ଦୁଇ ଦିନେ ସରିଯିବ ବଣିଜ ପସର ।
ଯେ ଯୋବନ ଢେଳ ତୋର ଏତେ କାଟିକୁଟି
ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଦିନୁ ଦିନୁ ଯାଉଛି ତ ତୁଟି !
ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ଏକା ତୋର ନାହିଁ କିଛି ଦୋଷ,
ସମାଜ ଏଥକୁ ଦାୟୀ ଅଛନ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ।
ସଫର ଶିକ୍ଷାରେ ତୁହି ହେଲୁ ଏତେ ସର,
ସମାଜ ଉପେକ୍ଷା ତତେ କଲେ ବା କିପରି ?
ପଡ଼ିଲୁ ଶେଷବେ ଯେତେବେଳେ ବେଶ୍ୟାହସ୍ତେ
ଅବଶ୍ୟ ତ ଦେଖୁଥିଲେ ସମାଜ ସମସ୍ତେ ।
ଛଡ଼ାଇ ତ ଆଣିଥିଲେ ତାହା ହସ୍ତ ତୋତେ,
ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଥାନ୍ତୁ ଧର୍ମପଥେ ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆତ୍ମାଟି ତ ପଡ଼ିଲୁ ନରକେ,
ଜଳଜଳ ରହିଥିଲେ ସମାଜର ଲୋକେ ।

ଆଶା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅମର ବିହରୀ ସେ କି ବିଚିତ୍ର ବରଣ,
କେଉଁ ମହାଗଗନରେ କରେ ବିଚରଣ ?
ଆକର୍ଷଣ କରେ ମନ ଆଶାସେ ବିଶ୍ୱାସେ,
ମହୋଲ୍ଲାସେ ମହାକାଶେ ଭ୍ରମିବା ସକାଶେ ।

କି ଆଲୋକ ସୁଖମୟ ଦେଶେ ଯିବା ପାଇଁ,
 ଦିବାନିଶି ମନ ଚାହା ପଛେ ଥାଏ ଧାଇଁ ।
 ଉଦାର ଆତ୍ମାନେ ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ ପ୍ରାଣ,
 ଲୁହ ଯାଏ କେତେ ବାଧା ବିଦ୍ଧ ବ୍ୟବଧାନ ।
 ସୃଷ୍ଟିରଥେ ଯାଏ ଦେନ ଅନ୍ଧକାର ଦେଶେ,
 ସକାଶ୍ଟିକା ଭୁଲି ମନ ଧାଏଁ ମହାବେଶେ ।
 ନ ବୁଝେ ସେ ମୂର୍ଖିମଣ୍ଡ ମରୁ ମଣ୍ଡଳିକା,
 ଭ୍ରମଚକ୍ରେ ଭ୍ରମଥାଏ ମାୟା ବିଶ୍ୱାସିକା ।
 ମାତ୍ରକ ନ ଥିଲେ ଆଶାରୁକୁ ଆକର୍ଷଣ,
 ଭସୁଥାନ୍ତା ତମୋମୟ ଗଗନରେ ମନ ।

ସେ କି ଥିଲା !

ସେ କି ଥିଲା ମୋର ତପସ୍ୟାର ଫଳ
 ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ-ସିରୁ ,
 ସେ କି ଥିଲା ମୋର ହୃଦୟ-ଆକାଶେ
 ଶାରଦ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଲହରୀ ।

ସେ କି ଥିଲା ମୋର ସନ୍ତାପହାରଣୀ
 ମୃତ-ସଞ୍ଜୀବନୀ ଗୀତି,
 ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତେ ଥିଲା କି ମୁର୍ଜନା,
 ଜୀବନ ଚରିତେ ମାତି,

କି ଅଜଣା ଦେଶେ କୁସୁମରୂପେ ସେ
 ଥିଲା କି ଲବଣ୍ୟନୟ,
 କିଛି ତ ନ ଜାଣେ କେଉଁ ଉପାଦାନେ
 ଗଢ଼ିଥିଲା ତାକୁ ବିଧି !

ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସେ ଆସିଥିଲା ପାଶେ
 ଉତ୍ସବ ସ୍ରୋତରେ ଭାସି,
 ଜୀବନ-ଆକାଶେ ବିଲିନ ହେଲା ସେ
 ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ବିକାଶି ।

ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଚୟ ନୟନେ ପରାଏ
 ଦିଶେ ରୂପ ଚରତରେ,
 ତୁଳି ଧରି ଚନ୍ଦ୍ର ଅକ୍ଷିତ ପରାଏ
 ଦିଶେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।

ଅନନ୍ଦ ଅଜ୍ଞାତ ନେତ୍ର-ଅଭିହାନ୍ତ
 ଦେଶେ ଭାସିଗଲା କାହିଁ,
 ଅଛୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଦିବସ ଶବ୍ଦ
 ତାହା ମାର୍ଗ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ।

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଶୋକେ ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୋକେ
 ଭାସେ ନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ,
 ଅଛୁ ଆଶା ଧରି ମାର୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
 ଭେଟିବି ତରମ କାଳେ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଜରା ଓ ମୃତ୍ୟୁ

ମୋ ମୋହନ ବଂଶୀ

(ରାଗ—ବଞ୍ଜଳାଗ୍ରୀ)

ଅବସାନ ସବ୍ ଜୀବନ ଉତ୍ସବ
 ଛୁଡ଼ିଯାଇଛି ପ୍ରେୟସୀ,
 ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ମନର ଆନନ୍ଦେ
 ବଜାଏଁ ମୋହନ ବଂଶୀ ।

ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରମାଦେ ମନର ବିଷାଦେ
 ନିରେଳେ ଏକାନ୍ତେ ବସି
 ଗାଏଁ ହରିନାମ, ସୁରେ ଗୁଣଗ୍ରାମ,
 ବଜାଏଁ ମୋହନ ବଂଶୀ ।

ଜନମି ସଂସାରେ କି କଲି ମୁଁ ବାରେ
ନ ଭାଳି ଆପଣା ମନେ,
ଥିଲି ଉନମତ୍ତ ଭ୍ରମି ଇତସ୍ତତଃ
ଚିତ୍ତ ବିଚିତ୍ର ଉପାର୍ଜନେ ।

ଯାଇଛି ସମସ୍ତ, ସୁଧାକର ଅସ୍ତ,
ଏବେ ନିଶା ଅବସାନ,
ଯାଏ ଏବେ ଜଣା, ସବୁ ବିଚିତ୍ରନା,
ସୁଖ ସୁପନ ସମାନ ।

ଦେଖି ମୁଁ ବିଚିତ୍ର, ଥିଲେ ଯେତେ ମିତ୍ର,
ସେଥିମଧ୍ୟୁଁ କେହି ଜଣେ
ନାହାନ୍ତି ଜଗତେ କେଉଁ ଦୂର ପଥେ
ରୁଲିଗଲେ କି କାରଣେ !

ନ ଦେଖି ମୁଁ ଜଣେ ମୋହର ଜୀବନେ
ସାନ୍ନ୍ୟାସ ଦେବାର ପାଇଁ,
ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ଥିଲେ ଯେ ପ୍ରେମିକ,
ସେମାନେ ଅଛନ୍ତି କାହିଁ ?

ସବେ ସ୍ଵାର୍ଥପର, ମୁଁ ତ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରର
ନୁହେ ମାନବମଣ୍ଡଳେ,
ସ୍ଵାର୍ଥ ସାଧକକୁ ଆସିବୁଁ ଧରକୁ,
ପାଳୁଁ ନିୟମ ସକଳେ ।

ନିର୍ଜନେ ଏକାନ୍ତେ ନିଶି ବା ପ୍ରଭାତେ
ହେଲେ ଚିତ୍ତ ଉଚ୍ଚାଟନ,
ବଂଶୀ ହସ୍ତେ ଧରି ପ୍ରଭୁ ନାମ ସୁରି
କରେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାୟନ ।

ଜୀବନମାର୍ଗରେ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
କିଛିହିଁ କାମନା ନାହିଁ,
ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟରୂପ ହେଉଛି ପ୍ରସ୍ତୁତ
ପରଲୋକେ ଯିବାପାଇଁ ।

ସ୍ଥିର କରି ଚିତ୍ତ ଗାଏଁ କେତେ ଗୀତ
କରି ଶବ୍ଦ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ,
ଦକାଏଁ ମୁଁ ବଂଶୀ ଏକାନ୍ତରେ ବସି,
ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ କେହି ଶୁଣୁ ।

ବୋଲୁଛି ଭରସି, ଏକା ତୁହି ବଂଶୀ
ଅଟୁ ମୋ ଜୀବନସଖା,
ନ କରୁ ଅନିଷ୍ଟ, ପୁରୁଷ ଅଭିଷ୍ଟ,
ନାହିଁ ତୋହଠାରୁ ଦକା !

ଆରେ ମୋର ବଂଶୀ । ପରାଣପ୍ରେୟସି !
ଏତେ ମାରୁଣୀ ତୋଠାରେ,
ଯେ କାଳେ ମୋ ପ୍ରାଣ କରବ ପ୍ରୟାଣ,
ପଡ଼ିଥିବୁ ମୋ ଶଯ୍ୟାରେ ।

ସାବଧାନ

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

ବିଚିତ୍ର ଅଜ୍ଞାତ ହାସ୍ୟ ପରିହାସ,
ମାରବ ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ,
ଅନ୍ତତ ସାବନ୍ତ ସୁଖର ବସନ୍ତ,
ତାପେ ପରାଣ ତାପିତ ।

ଚିତ୍ତେ ନିମଗନ ସୁଖର ସୁପନ—
ଏବେ ଜାଗ୍ରତ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଛୁଡ଼ି ଅବଶେଷେ ବରୁ ଦୂରଦେଶେ
ଯାଇଛି ହୋଇ ବିମନା ।

ସୁଖର ଦିବସ ଯାଇଛି ନିମଗ,
ଏବେ ଦିବା ଅବସାନ,
କିଛି ନ ରହିବ ତୁମ୍ଭେ ରୁଲିଯିବ,
ବେଳୁଁ ତୁମ୍ଭ ସାବଧାନ ।

ବୁଢ଼ାପଲାଶ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ପଲାଶ ଗଛଟା ଅଛି ତୋଟାରେ
 ବୁଢ଼ା ବୋଲି ତାକୁ କେବା ପଚାରେ ?
 କେତେ କାଳୁ ଅଛି ଗଛଟା ଛୁଡ଼ା,
 ଭଲ ଲାଗି ତାର ମୂଳଟା ସଡ଼ା ।
 ଶୁଖିଯାଇଛି ତ ତାଳ ପତର,
 ଶୁଖିଲି କାଠଟା ଛୁଡ଼ା ମାତର ।
 ପ୍ରତିଦିନ ଆସେ ତୋଟାକୁ ମାଳୀ,
 ତାଳେ ହେଲେ ଜଳ ନ ଦିଏ ତାଳି ।
 ଗଛଟାକୁ ଦେଖି ମାରସ ପମ୍ପା,
 ଭୁଞ୍ଜାଟାରେ ହୁଏ ବହୁତ ଖପା ।
 ବୋଲେ ବୁଢ଼ା ବୃଷ ନ ମଲ କିଆଁ,
 ଶୁଖିଲି କାଠରେ ରହନ୍ତା ନିଆଁ ।
 କେତେ ବଜ୍ରାଘାତ ତୋଫାନ ସହି,
 ନ ମରି ଅଛି ତ ତୋଟାରେ ରହି ।
 ଏହିପରି ଗଲ ବହୁତ କାଳ,
 ଏଣିକି ଫିଟିଲି ବହୁତ କପାଳ ।
 କାହୁଁ ଆସି ଏକ ମାଲୁଣୀଝିଅ
 ଦେଖିଲି ଗଛର ଶୁଖିଛି ସିଅ ।
 ବଡ଼ ଦୟାବତୀ ମାଳୀଝିଅଟା,
 ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେଲି ଗଛର ଘଟା ।
 କେତେ ଥର ନିଜ ହାତ ସେହରେ
 ବୁଲଇ ଦିଅଇ ଗଛ ଦେହରେ ।
 ଆପଣା ହାତରେ କୁମ୍ଭରେ ପାଣି
 ବୁଢ଼ା ଗଛ ମୂଳେ ଡାଳିଲି ଆଣି ।
 ସେବା ପାଇ ସେହି ମାଳୀଝିଅର
 ଗଜାଇଲି ପୁଣି ତାଳ ପତର ।

ତାଳଦେଲି ଫୁଲ ବୁଢ଼ା ପଲାଶ,
 ମାନ୍ଦକ ତାହାର ନାହିଁ ସୁବାସ ।
 କେହି ଯେବେ ଫୁଲ ନିଏ ଛୁଣାଇ—
 ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ ସେ ଗନ୍ଧ ନ ପାଇ ।

ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ

(କାମୋଦୀ)

ସଂସାର ଅନ୍ଧକାରେ ଭ୍ରମି ମୁଁ ବାରେ ବାରେ
 ନିତାନ୍ତ ହୋଇଛି ତ କ୍ଳାନ୍ତ,
 ସମ୍ମୁଖ ପଶ୍ଚାତରେ ଦକ୍ଷିଣେ ବା ଉତ୍ତରେ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ପାଇ ହୁଏ ଭ୍ରାନ୍ତ,
 ମୋ ସଙ୍ଗୀ ଜନେ,
 କାହାକୁ ନ ଦେଖି ତ ପାଶେ, ଥିଲି ମୁଁ ଯେମାନଙ୍କ ଆଶେ
 ନେବି ବୋଲି ସଙ୍ଗରେ ବହୁତ ସମୟରେ
 ଧାବତ ସବେ ନିଜ ବାସେ । ୧ ।
 ଏବେ ଲଭିଛି ଶାନ୍ତି ମେଣ୍ଟିଛି ଭୁଲି ଭ୍ରାନ୍ତି
 ବିଳାପ ବିଷାଦ ସନ୍ତାପ,
 ଯାଇଛି ଭଲ ମନ୍ଦ ପ୍ରେମ ମିଳନ ହୃଦ୍ଯ
 ଉଲ୍ଲାସ କ୍ଳାନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ପାପ,
 ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ
 ଲଭିଛି ସୁଧାମୟ ସ୍ଥାନ, କରେ ଆତ୍ମାକୁ ଧନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ
 ଉଲ୍ଲାସ କ୍ଳାନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ପାପ,
 ଏବେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବି ଏ ସ୍ଥାନରେ
 ରକ୍ଷକ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ । ୨ ।
 ସେ ଯେ ବିଶ୍ୱାସୀର ଆଲୋକ ଅନ୍ଧକାର
 ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ଏହି ସ୍ଥାନେ,
 ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ବିଳାପ ହାହାକାର
 ଯାଇଛି କାହିଁ ଅନୁରାଗେ,

ମୁଁ ଦେଖେ ରୁହିଁ
ପୃଥ୍ବୀ ସମ୍ପର୍କ କାହିଁ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ ଆକୁଳ ଯାହାପାଇଁ
ମାନନା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ ସନ୍ନାପ ବା ଘରଣୀ
ନ ଦେଖେ ଚନ୍ଦ୍ର ମାତ୍ର କାହିଁ । ୩ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଲୋକ ସକଳ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କର୍ମଫଳ
ଏଥୁ ମୁଁ କଲି ଅନୁମାନ,
ମାତ୍ର ମୋର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ହେବ ତ୍ରୁଟି
ଦେଖେ ତା ସକଳ ସମାନ
ମୁଁ ଏ ସ୍ଥାନରେ,
ଧର୍ମଧର୍ମର ଫଳାଫଳ ନ ଦେଖେ, ସମାନ ସକଳ
ସ୍ୱକର୍ମ ବଳାବଳେ ଅସ୍ଥିତ ଚନ୍ଦ୍ରକଳେ
ଛନ୍ତି ତ ସବେ ନିରନ୍ତରେ । ୪ ।

ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକା ଆହ୍ଲାଦ ବିଶେଷିକା
ନାହିଁ ଆକାଞ୍ଚ୍ଛା ଅଭିଳାଷ,
ନାହିଁ ଧୀର ପବନ ନାହିଁ ମାଳ ଗଗନ
ନାହିଁ ତ ଆଶା ମଘବିକା
ଯେ ଏ ସ୍ଥାନରେ,
ଏକ ମାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବ୍ୟାପିଅଛନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନ
ତାହାକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖୁଛି ଆନନ୍ଦରେ
ଏହି ମୋ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ । ୫ ।

ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ

ସମାପତ ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ଆଜି ମୁଁ ଲଭିଲି ଶାନ୍ତି
ଜୀବନର ଭୁଲ ଭ୍ରାନ୍ତି ହେଲୁ ଅବଶେଷ—
ବ୍ୟାକୁଳତା ଦିବା ନିଶି ଶୁଣାନ ଚିତାରେ ମିଶି
ଯିବ ସୁଖଦୁଃଖଗୁଣି ନ ରହିବ କେଶି ।
ପ୍ରେମ ଆଳାପନ କଥା ଜୀବନର ସର୍ବ ବ୍ୟଥା
ସ୍ୱେଦ ପ୍ରୀତି ମଧୁରତା ସର୍ବ ହେବ ଦୂର,
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଆଲୋକ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖଦାୟକ
ଗଲା ଯାଉ ଏବେ ସୁଖ ଲଭିବି ପ୍ରଚୁର ।

ଏ କି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବେଶର ଦେଇ ପୁଣି ଉପହାର
ସଜାଇ ପ୍ରତିମାକାର ଆଖିଛନ୍ତି ମୋତେ,
ମୋହ ପକ୍ଷେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପକ୍ଷ ଚନ୍ଦନ ସମାନ
ସମ ମାନ ଅପମାନ ନ କଲେ ପରତେ ।

ବୋଲ ହରି ହରି ବାଣୀ, ଦେଉଛି ଏବେ ମେଲଣି
ଜନ୍ମଭୂମି ଠାକୁରାଣୀ ! କରେ ନମସ୍କାର,
କାଟିଛି ଜୀବନକାଳ କର ବହୁତ ଜଞ୍ଜାଳ
ନିଅ ଦେହ ଚିତାନଳ ଭସ୍ମ ଉପହାର ।

ମୁଁ ବୈରାଗୀ

(ଶ୍ରବଣବତ ବୃତ୍ତ)

ହୋଇଛି ଜୀବନ ଅଞ୍ଜତ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ସଂସାର ସୁଖ ଦୁଃଖ ସର୍ବ, କଲି ଜୀବନେ ଅନୁଭବ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଜାତିଗଣ ସଙ୍ଗେ, କାଟିଲି କାଳ ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ଯେ ମୋର ଥିଲୁ ଦେହ ଶ୍ରେୟା, ଯାଇଛି କାଟିଦେଇ ମାୟା ।
ଜଗତ ସମ୍ମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଏବେ ସେ ସର୍ବ ମଣେ ବିଷ୍ଣୁ ।
ମୋହିତ ନ ହେବି ମୁଁ ଧନେ, ଇଚ୍ଛା ମୋ ନାହିଁ
ଉପାର୍ଜନେ ।

ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ, ଦେଇ ତ ଛନ୍ତି ନାରାୟଣ ।
ମନ୍ତ୍ରକ କେଶ ହେଉ ଅଠା, ହେବ ତ ହେଉ ପଛେ ଜଟା
କୃତ୍ରିମ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପ୍ରକାର, ବହିବି ନାହିଁ ଜଟାଭର ।
ଆଉ ପାଉଁଶ ଅବା ଧୂଳି, ଦେହରେ ହେବି ନାହିଁ ବୋଲି
ହେବାର ବିଭୂତି ଭୂଷଣ, କିଛି ତ ନ ଦେଖେ କାରଣ ।
ତେବେ ମୋ ଦେହରକ୍ଷାପାଇଁ, ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କିଛି ନାହିଁ ।
ମିଳିବ ଶାନ୍ତ୍ୟ ଯେ ପ୍ରକାର, ଆନନ୍ଦେ କରିବି ଆହାର ।
ଏ ଦେହ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ଦିର, ଏ କଥା କରିଅଛି ସ୍ଥିର ।
ଇଚ୍ଛାରେ ନ କରିବି ନଷ୍ଟ, ଘଟି ପଛକେ ଯେତେ କଷ୍ଟ ।
ଲେଉଟି ନାହିଁ ମୋ ଜୀବନ, ଅଥବା ଅକାଳ ମରଣ ।

ବହିବ ଚିତ୍ତ ମତ୍ତ ଶାନ୍ତି, ନ ହେବ କେତେ ଆନନ୍ଦାଞ୍ଜଳି ।
 କେ ମୋର ପୁଅ କେ ବା ମିତ୍ର, ସଂସାର ଅନ୍ଧାର ବଦଳ ।
 ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରଭୁ ମୋର, କେବଳ ମୁହିଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ।
 କପାଳ ଯିବ ବନବାସେ ? ପ୍ରଭୁ ତ ଛନ୍ଦ୍ର ମୋହ ପାଶେ ।
 ସନ୍ତତ ବସି ମୁଁ ନିର୍ଜନେ, ଗୁଣିବ ପ୍ରଭୁ ନାମ ମନେ ।
 କଲେକ କେହି ଅତ୍ୟାଚାର, କରବି ମୁଁ ସାଧୁ ବେଢ଼ାର ।
 ମୋ ପକ୍ଷେ ସମସ୍ତ ପବନ, ନାହାନ୍ତି ମୋର ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ।
 ଉତ୍କଳ ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ, ସେବା କରବି ଦେଇ ପ୍ରାଣ ।
 ବୋଲନ୍ତୁ ଯେଉଁ କଥା ଯେବା, କରବି ଜନ୍ମଭୂମି ସେବା ।
 କରବି ଦେଶ ପାଇଁ ଯତ୍ନ, କଦାଚ ନ ହେବ କୃତ୍ୟ ।
 ହରି ମୋ ଧନ ହରି ଧ୍ୟାନ, ଲାଭ କୁଟୁମ୍ବ ହରି ଧନ ।
 ବୋଲ ହେ ଶ୍ରୀ ସର୍ବଜନ—ବୈରାଗୀ ଫକୀରମୋହନ ।

ମୃତ୍ୟୁର ନିମନ୍ତଣ

(ରାଗ - ମଙ୍ଗଳ)

ବୋଲିବା ହେଉଛି ଆହେ ସୁହୃଦ ମରଣ !
 କେବେ ମୋର ନିମନ୍ତଣ କରିବେ ଛାଡ଼ଣ ?
 ଆହେ ବନ୍ଧୋ ! ଆପଣଙ୍କୁ କରୁଛି ଜୁହାର,
 ଆସ ଆସ ବୋଲି ମୋତେ ସ୍ବର୍ଗ ସମାରୁର ।
 ହେ ମୃତ୍ୟୁ ! ତୁମ୍ଭକୁ କରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଭୟ,
 ନିବୋଧ ! ନିବୋଧ ! ସେହି ନିବୋଧ ନିଶ୍ଚୟ !
 ଯେଉଁ ଲୋକ ଦେନିଯିବ ସୁଧାମୟ ସ୍ଥାନେ,
 ତାହାକୁ ବୋଲିବ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି କେଉଁ ପ୍ରାଣେ ?
 ଉଦାର ପାତକ ଯାହା ଯୋଗେ ଯାତନାରୁ,
 ଅଧିକ କେ ହିତକାଶି ଅଛି ତାହାଠାରୁ ?
 ଅନନ୍ତ ଅନୁରାଧା ମୁଁ ମୁହିଁ ଅଛି ଆସି,
 ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ତ ପରବାସୀ;
 ଅନେକ କାଳରୁ ରହିଅଛି ଜଗତରେ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାନ୍ତ ହେଲି, ନାହିଁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେହରେ ।

ପରବାସେ ରହିବାକୁ ନାହିଁ ଆଉ ମନ,
 ସୁସ୍ଥାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ଚିତ୍ତ ଉଚ୍ଚାଟନ ।
 ତୁମ୍ଭ ବିନା କାହାକୁ ତ ଆଉ ଦେଖୁ ନାହିଁ,
 ଆହେ ମିତ୍ର ! ସୁସ୍ଥାନକୁ ଦେନିଯିବା ପାଇଁ ।
 ଏକମାତ୍ର ସାହା ତୁମ୍ଭେ ନେବାକୁ ସୁସ୍ଥାନେ,
 ଆସ ଆସ ବନ୍ଧୋ ! ଆସ ବେଶେ ସନ୍ନିଧାନେ ।
 ଆନନ୍ଦ, ଉଲ୍ଲାସ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ, ରୋଗ,
 ସଂସାରର ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ କରିଛି ସମ୍ଭୋଗ ।
 ବାରମ୍ବାର ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜି ବାର ପାଇଁ,
 ଆହେ ବନ୍ଧୋ ! ଆଉ ମୋର ଇଚ୍ଛା ବଳୁ ନାହିଁ ।
 ଯା ଦେଖ ଏ ସ୍ଥାନେ ଆନନ୍ଦର କୋଳାହଳ,
 ମନରେ ବିଚାରୁ ଏହା ମହାକାଳ ଫଳ ।
 ଏହି ଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ଭୁଞ୍ଜି ହେଲୁଣି ଅନୁର,
 ତୁମ୍ଭର ପରଶେ ହେଉ ଆତ୍ମା ମୋର ଶୁର ।
 ହେଲୁଣି ଆବାସ ଗୃହ, ବନ୍ଧୋ ! ଜଗନ୍ନାଥ,
 ପୁଣି ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଏହା ନିତାନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ।
 ଉଡ଼ିବ ସେ ବିହଙ୍ଗମ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
 କରେ କି ସନ୍ତୋଷ ଲଭ ରହି ଶୁଦ୍ରବାସେ ?
 ଆସ ଆସ ବନ୍ଧୋ ! ଆସ ମିଳି ବେନି ଜଣ
 ଅନନ୍ତ ଆକାଶମାର୍ଗେ କରିବୁଁ ଭ୍ରମଣ ।
 ଅନନ୍ତ ଅଗମ୍ୟ ମାର୍ଗ ମଣିବ କିପରି,
 ଆହେ ମିତ୍ର ! ଦେନିଯାଅ ମୋହ ହାତ ଧରି ।
 ରଖିଛି ଯେତେକ କରି ମାର୍ଗର ସମ୍ବଳ,
 ତେତିକ ମାତ୍ର ଦେନିଯିବି ମୁଁ କେବଳ ।
 ଯାହା କିଛି ଅରଜିଛି ପାଥିବ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ନ ଉଡ଼ିବ ପୃଥି ମାଧ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ।
 ଆହେ ମିତ୍ର ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସାକ୍ଷୀ,
 ତୁମ୍ଭଠାରେ ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ କିଛି ବାକୀ ।
 କେତେ ଦେବ, କେତେ ଦେବୀ, ରକ୍ଷସ, ରକ୍ଷସୀ,
 ହୃଦୟ-କୁଟୀର ମଧ୍ୟେ ରହିଛନ୍ତି ବସି ।
 ସ୍ନେହ, ମାୟା, ଦୟା, ହିଂସା, କ୍ରୋଧ, ଅଭିମାନ,
 କ୍ଷୁଧା, ଭୟ, ଭୟ, ଗର୍ବ, ମାହର୍ଯ୍ୟ, ସମ୍ମାନ,

ବାସନା, ସାଧନା, ଅଶ୍ରୁ, ହାସ୍ୟ, ପରିହାସ,
ଏ ସକଳ ହୃଦୟମୟ କରିଛନ୍ତି ବାସ ।
କେତେ ବା ଆଲୋକ, ଗୁପ୍ତା, ଗୀତମୟୀ ଗୁପ୍ତା,
ଲଳସା ପ୍ରବୃତ୍ତି, କେତେ ସୀମାହୀନ ଆଶା,
ଜାଗରିତ ହୋଇ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରଭାତରେ,
ଲଗାନ୍ତି ବସିଥାନ୍ତି ଲଳା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ସାଗରେ ଲହରୀ ସୀମା ପରିସୀମା ନାହିଁ,
ଏକ ପଛେ ଆନ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଛନ୍ତି ଧାଇଁ ।
ଏ ସ୍ବପ୍ନ କୁଟୀରେ ସବେ ମେଲିଛନ୍ତି ଗୁପ୍ତ,
ସାଧୁଛନ୍ତି ମିଳି ସବେ ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଯେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଆଗମନ କରିବେ ଆପଣ,
ନିମିଷେ ପାରିବେ ନାହିଁ ରହି ଏକ ଜଣ ।
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଧର ମୌନବ୍ରତ;
ବୋଲି ବୋଲି କେତେ କାଳ ରହିବ ଏମନ୍ତ ?
ଉଠିବ ଯେ କାଳେ ଆହେ ବନ୍ଧୋ ! ଦେହ ଝାଡ଼ି
ଆତଙ୍କରେ ସେ ସମସ୍ତେ ପଳାଇବେ ଗୁଡ଼ି ।
ଏହି ଦେବ ଦେବୀ ନିଶାଚର ନିଶାଚରରେ,
ବସା ବାନ୍ଧ ରହିଛନ୍ତି ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ବସା ଗୁଡ଼ିଆ ବନ୍ଧୋ ! ସବେ ଭୟ ପାଇ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଡ଼ି ମୋତେ ଯାଉଛି ପଳାଇ ।
ଜାଣ ବନ୍ଧୋ ! କପା ମୋର ଗୁଡ଼ି ଉଚ୍ଚାଟନ ?
ଜାଣ କପା ଧରୁ ନାହିଁ ପୃଥିବୀରେ ମନ ?
ଶାନ୍ତି ଦେଖୁ ନାହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଞ୍ଜର ମଧ୍ୟରେ,
ଇଚ୍ଛା, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁକ୍ତ ବାୟୁ ମାଳ ଆକାଶରେ ।
ମୋର ସୁଖଦୁଃଖ-ସଂଜ୍ଞାଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଦେଶେ,
ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବି ଶୁଭ ଗୁପ୍ତାମୟ ବେଶେ ।
ସୁଆଙ୍ଗ ବେଶରେ ରହି ପୃଥ୍ବୀ ରଙ୍ଗାଳୟେ
ଜୀବନଟା ଯାକ କାଟିଦେଲି ଅଭିନୟେ ।
ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ସ୍ବର ମୋ ସଂଜ୍ଞାଗ୍ରାମ ।
ସବନିକା ଅନ୍ତରାଳେ କରିବି ବିଶ୍ରାମ ।

ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ମମ୍ବର ବେଦନା,
ଆହେ ମିତ୍ର ! ତୁମକୁ ତ ସବୁ ଅଛି ଜଣା ।
ସେ ଅନନ୍ତ ଗୁପ୍ତାଗ୍ରାନ୍ତ ଦେଖୁଅଛୁ ଆସି,
ଶୁଣିବି ସେ ଦେଶ କଥା ମନେ ଅଭିଳାଷୀ ।
ବୋଲିବି କି ମିତ୍ର ! ମୋତେ ସେ ଦେଶ ସମ୍ଭାବ,
ବୋଲି ବୋଲି ବନ୍ଧୋ ! ମେଣ୍ଟୁ ଗୁଡ଼ିର ବିଷାଦ ।
ଜାଣିଥିଲେ ଯେବା ଏକା ମୋର ମନକଥା,
ଆଣିଛ କି ତାହାଙ୍କର କୁଶଳ ବାରତା ?
ଯାଇଛନ୍ତି ମୋ ହୃଦୟ କରି ଅନ୍ଧକାର,
ବୋଲି ବୋଲି ତାହାଙ୍କର ଶୁଭ ସମ୍ଭାର ।
ସେ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛନ୍ତି କିପରି ?
ଶୁଣିବି ବୋଲିବି ହେଉ ମୋତେ ଦୟା କରି ।
ଆହେ ହୃଦୟର ବନ୍ଧୋ ! ମୋତେ ଦେନ ଯାଇ
କେଉଁ ଦିନ ଦେବ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟାଇ ?
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ ହେଲେ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋ ମନ,
ବନ୍ଧୋ ହେ ! ମୁଁ କରିଥାଏ ତୁମକୁ ସୁରଣ ।
ବିଶାଳ ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଭୃଣ ସମାନରେ
ପଡ଼ି ରହିଛି ତ ମୁହିଁ ନିରାଶ ସ୍ଥାନରେ ।
ଶୁଣିଗଲେ କାହାର ତ ନାହିଁ କିଛି ଶତ,
କାହାପାଇଁ କିପରି ଭୁଞ୍ଜିବି ଦୁର୍ଗତି ?
ଆସ ହାତ ଧରିଧରି ହୋଇ ବେନି ଜଣା;
ଅନନ୍ତର ଅନ୍ତଃସ୍ବରେ କରୁଛୁ ଭ୍ରମଣ ।
କେବେ ମୋ ଜୀବନବ୍ରତ ହେବ ଉଦ୍ୟାପନ ?
କେତେ ଦିନଯାଏ ଜଗି ବସିବେ ଆପଣ ?
ଉପସ୍ଥଳ କାଳ ଜାଣି ଆସିବେ ଆପଣ,
ତେବେ କପା ମୋର ଅକ୍ଷୟ ନିମନ୍ତଣ ?
ଅନନ୍ତର ଅନ୍ତରାଳେ ଅଛି ତୁମ୍ଭେ ବୋଲି,
ଆସିବି ମୋ ପାଶେ ଏହା ଯିବି ନାହିଁ ଭୁଲି ।
ଆସିବି ନିଶ୍ଚୟ ବନ୍ଧୋ ! ତୁମ୍ଭେ ବୋଲି ଜାଣି,
ନ ପାରିବି ରହି ଜଗତକୁ ଧରି ଟାଣି ।

କରୁ ଦୃଶା, ଦେଉ କଷ୍ଟ, ରଖୁ ଅପମାନେ,
ତୁମ୍ଭ ଆସିବାର ଯାଏ ରହିବ ଏ ସ୍ଥାନେ ।
ତୁମ୍ଭ ବଂଶୀରବ ଶୁଣି ଆହେ ମୃତ୍ୟୁମଣି !
ଯିବ ଶୁଳି ଛୁଳି କରି ଜଗତବନ୍ଧନ ।

ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା

(ରାଗ—ନଳିନୀ ଗୋଡ଼ା)

ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, କ୍ଷମା କର, ଦେଉଛୁ ମେଲଣି,
ବିଦାୟ ଦେଉଛି ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ ଜାଣି ।
ଏ ନୁହେଁ ବିନାଶ ବନ୍ଧୋ ! ଏ ନୁହେଁ ବିଚ୍ଛେଦ,
ଏ କାଳ ସେ କାଳ ମାତ୍ର ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ ।
ଆଗ ପଛ ହୋଇ ବନ୍ଧୋ ! ଯିବା ଏକ ସ୍ଥାନେ,
ଯାଉଛି ଆଗରେ, ପଛେ ଆସି ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ଯାଉଛି ମୁଁ ବନ୍ଧୋ ! ରଖି ଯାଉଛି ତ ସ୍ମୃତି,
କେବଳ ଏ ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ସହ ଅନୁରୁତି ।
ଜୀବନସଙ୍ଗୀତ ମୋର ହେଉ ଅବସାନ,
ଅଭିଳାଷ ଘର୍ବ କାଳ ଧରିଥାଅ ତାନ ।
ମୋହ ସ୍ୱପ୍ନ ନାମ ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିରେ
ଥିବ, କିନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚୟିବ ଚରେ ବା ଅଗରେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଜପି ଜପି ହରିନାମ
ହେଉ ମୋ ବୈରାଗ୍ୟମୟ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ରାମ ।

ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା

(ରାଗ—ବଞ୍ଚଳାଶ୍ରୀ)

ହମଶ ଦୁବଳ କ୍ଷୟସୁସକଳ
ପ୍ରାଣ ମନ ଅବସନ୍ନ,
ହରାଇ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଞ୍ଚୁଥିବା ବ୍ୟର୍ଥ,
ଅଟେ ଯନ୍ତ୍ରଣା କାରଣ ।

ଆଶୁର୍ଯ୍ୟର ଆଶା, ସୁଖର ପିପାସା,
ହମେ ହେଉଛି ତ ଶୀଘ୍ର,
ଜାତି ପରିବାର ହମେ ହତାଦର
କରୁଛନ୍ତି ଦିନୁ ଦିନ ।

ଜୀବନ ମରଣ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଏକାକୀ
ହୋଇଛି ତ ଉପସ୍ଥିତ,
ଶୃଙ୍ଗାର ଛୁପା, ପୃଥ୍ବୀର ମାୟା,
ଉଦୟ ହୃଦେ ବିଚିତ୍ର ।

ପଛକୁ ନ ଚାହିଁ ଆଗେ ଯିବା ପାଇଁ
ହୁଏ ଚିତ୍ତ ଉଚ୍ଛାନ୍ତନ,
କପାଁ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ କେଉଁ ଆକର୍ଷଣେ
ବିଚଳିତ ହୁଏ ମନ ?

ଗଲ ସବୁ ଯାଉ, ସେ କଥା ତ ଆଉ
କେବେ ନ ଧରିବ ମୁଖେ,
ସଂସାର ବନ୍ଧନ କରି ମୁଁ ହେବନି
ରହିଥିବି ମନ ସୁଖେ ।

ଆହେ ବନ୍ଧୁଗଣ ! କରେ ନିବେଦନ,
ଦୟା ରଖି ମୋହଠାରେ,
ହରି ବୋଲି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମୋତେ ଯେ ଶୁଆଇ
ଦେବେ ସମାଧି ଶଯ୍ୟାରେ ।

ଜନ୍ମଭୂମି କୋଳେ ଏକାନ୍ତେ ବିରଳେ
ରହିବି ମହାଧାନରେ,
ରବି, ଶଶୀ, ତାରା, ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟମୟ
ପଡ଼ୁଥିବି ମୋ ଉପରେ ।

ଚରମ ଚନ୍ଦ୍ରା

ଅଗଳ ସ୍ଥବର ଦେହ ଜାଗ୍ରତ ଚେତନା,
ସମ୍ବଳ ସମ୍ପତ୍ତି ମାତ୍ର ଗତାନ୍ତରାତନା ।
ଜୀବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଭ୍ରମି କ୍ଳାନ୍ତ ମନ ପ୍ରାଣ,
ଅବଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି ଅବସାନ ।
ଆଶାର ସ୍ୱପନ, ମାୟା, ମୋହର ଛଳନା
ଭାଙ୍ଗିଲୁ, ଭାବଲୁ କୃଥା ଚନ୍ଦ୍ରା ବିଭ୍ରମନା ।
ଯୌବନ ଉତ୍ସବ ବନ ଉନ୍ନତଭାବରେ
ଭ୍ରମିଲୁ ଅଳୀକ ସୁଖେ ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
ଭାବୁ ନାହିଁ ମନ ମୋର ପରିଣାମ ଗତି
ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟରେ ମଗ୍ନ ମତ୍ତ ମତି ।
ଜାଜ୍ଞାଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସବ ଦିଗେ ବିସ୍ତାରିତ,
ତଥାପି ଶିଖିକ ସୁଖେ ଚିତ୍ତ ବିମୋହିତ ।
ଅସାର ସଂସାର ସୁଖ ସମ୍ବୋଧେ ଉନ୍ନତ
ମହାସ୍ତୋତେ ଭାସମାନ ଭାବ ନାହିଁ ଚିତ୍ତ ।

ମହା ନିମନ୍ତ୍ରଣ

ହୃଦୟ କମାଟେ ହାତ ମାରି ଡାକ
କେ ତୁମ୍ଭେ ହେ କାହା ଦୂତ ?
ମହାନିମନ୍ତ୍ରଣ ବେଗେ ବେଗେ ହୁଅ
ମହାଯାତ୍ରାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତେକ ତୁମ୍ଭେ ନ ଦେବ କି ବେଳ
ସଜବାଜ ହେବାପାଇଁ ?
ଜୀବନଯାକ ତ ପାଇଥିଲ ବେଳ
ଚେତନା କି ଥିଲ ନାହିଁ ?

ସଖାଳେ କିପାଇଁ ସମ୍ବାଦ ନ ଦେଲୁ
ଯିବାକୁ ଯେ ହେବ ଖରେ ?
ଗୁରୁଆଡ଼ୁ ଡାକ କହି ଦେଇଥିଲୁ
ଜାଣି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।

ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ

ପ୍ରତିବାସିନୀ

ସମସ୍ତ ଯିବ କି ଗୁଡ଼ି ?
ନ ଜାଣି କି ଭାଲ ତୁମ୍ଭ ପଛେ ପଛେ
ସମସ୍ତେ ଦେବେ ଯେ ଧାଡ଼ି ?

କେତେ କଷ୍ଟ କରି ଅରଜିଲି ବିତ୍ତ
ଛୁଡ଼ିଯିବ କି ରୂପରେ ?

ନ ଜାଣି କି ଭାଲ ରହିଥିବ ସବ
ତୁମ୍ଭ ଦେହ ସହିତରେ ?

ତୁମ୍ଭେ ତ ବୋଲୁଛ ଯାହା କରିବାକୁ
ଏକାକୀ ମୋହର ପ୍ରାଣ !

ଜର୍ଜୀୟ ପଦାର୍ଥ ଜଡ଼ିଦେହ ସଙ୍ଗେ
ଥିବ ଏହା କି ନ ଜାଣି ?

ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ପ୍ରାଣେ ଜଡ଼ିଦେହ ସଙ୍ଗେ
ରହିବାକୁ ଚିରଦିନ ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଦାର୍ଥ ଯିବ ଦିବ୍ୟଧାମେ
ନ ହେବ ଧୂଳିରେ ଲୁନ ।

ଜୀବନଟାଯାକ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ
ସଙ୍ଗେ କି ନ ଯିବ କିଛି ?

ସୁକୁତି ଦୁଷ୍ଟୁତି ପରିଣାମ ଫଳ
ଜାଣି ଆତ୍ମାରେ ଲୁଗିଛି ।

ଜୀବନ-ତରୀ

(ରାଗ—ମୁଖାଶା, ଆଦିତାଳ)

ମେଲିବି ଜୀବନ ତରୀ ଫେଛୁ ବନ୍ଦନା,
ଯିବ ଭାସି ଭାସି ଧରି ଅନନ୍ତ ସରଣୀ । ଘୋଷା ।
ଅନୁକୁଳ ସୁବତାସେ ଯିବି ମୁଁ ଅଜଣା ଦେଶେ
ଅକୁଳ ପାଥାର ସାର ତେଜବି ଅବନୀ ।

ଆଶାହୀନ, ଭାଷାହୀନ, ଚିନ୍ତାହୀନ, ମାର୍ଗହୀନ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତାତ୍ତ ଦିବସ ରଜନୀ ।

ଯିବ ଦିଗମ୍ବର ବେଶେ, ଯିବ ମଧ୍ୟ ନିରୁଦ୍ଦେଶେ,
ଲଦି ଯିବ ଅବଶେଷେ ସୀମାନ୍ତ ବନ୍ଧନ ।

ଅନନ୍ତ ସାଗର ପ୍ରାନ୍ତେ ମିଳିବ ଯାଇ ଏକାନ୍ତେ
ବିରାଜିତ ଛନ୍ଦ୍ର ଯହିଁ ମୋର ପ୍ରାଣମଣି ।

— — —

ନିତ୍ୟଧାମ ଆଗେ

ରାଗ—କେଦାର

କରେ ଏକ ଅଭିଳାଷ ନିୟତ ହୃଦୟେ ବାସ
ନ ଦେଖେ କାହାକୁ କଷ୍ଟ ଫେରିବାକୁ
ସକଳେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଦାସ ।

କେ ଶୁଣିବ ମନକଥା, କେ ହରିବ ହୃଦବ୍ୟଥା,
ସରମେ ମରମେ ହେଉଛି କୁହଳ
କୁମ୍ଭାର-ପୁତ୍ରାଣ ଯଥା ।

ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳ ଜାଣି ତଥାପି ଧରିଛୁ ଟାଣି,
କେଉଁ ମାୟା ମୋହେ ଆକୁଳ ହୃଦୟେ
ବିମୋହିତ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ ।

ଗଲ୍ଲଣି ଜଗତ ଜଣା କେବଳ ତ ପ୍ରତାରଣା
ଅଛି ଏକ ଧାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ
କରେ କପାଇଁ ଶୋଚନା ?

ମନ ଆକୁଳ ଉଦାସ, ମୁଖରେ କପଟ ହାସ
ଏ ଲୋକ ଛଳନା ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା
କରୁଛି ତ ବାରମାସ ।

ଅବଶ୍ୟ ଜୀବନ ମୋର ଅନ୍ଧକାରେ ନିରନ୍ତର
କେଉଁ ପୁଷ ଆଶେ କେଉଁ ଅଭିଳାଷ
ଭ୍ରମଣରେ ତତପର ।

ଗାଇ ଗାଇ ଦୁଃଖ ଗୀତ ଜୀବନ ଗତ ଅଙ୍ଗତ,
ତହିଁ ପୁଷ ନାହିଁ, ତଥାପି କିପାଇ
ଗାଇବାକୁ ବଳେ ଚିତ୍ତ ?

ସ୍ୱପ୍ନେ ଜୀବନ-ତରା, କେତେ ବାସନା ଲହରୀ
ଆଗତ ଅନେକ ଗତ ଏକ ଏକ
ଦେଇ ଟଳମଳ କରି ।

ଜାଣୁଛି ତ ମରୁସ୍ଥଳ, ମୃତତୃଷ୍ଣା ହିଁ ସକଳ,
ତଥାପି କିପାଇ ଅଛି ପଛେ ଧାଇଁ,
ଭ୍ରାନ୍ତି କି ନୁହେଁ କେବଳ ?

ସୁଦୃଢ଼ ଜଣିକା ଅନଳ ହୁଏ କି ଏଡ଼େ ପ୍ରବଳ ?
ସୁଦୃଢ଼ ଫରମାଣୁ ଏହା ଜାଣୁ ଜାଣୁ
ଜଗତ କରୁଁ ସମ୍ବଳ ।

କେତେ ବା ପ୍ରାଣେ ଭରସା, ଅସୀମ ଜଗତ ଆଶା,
ନ ବୁଝିଲି ଦିନେ ରହିବ ସେ ଭିନ୍ନେ
ଛିନ୍ନ କରି ଏ ଲଳସା ।

ଜଗତ ଜୀବନ ମାର୍ଗେ ଯାହାକୁ ଧରି ସରାଗେ,
ନ ଯିବେ ସଙ୍ଗରେ, ବନ୍ଧ ଜଡ଼ତରେ,
ଭ୍ରମ ଶାନ୍ତିଧାମ ଆଗେ ।

— — —

କାହାକୁ ଭରସା

(ରାଗିଣୀ—ପିଲୁ, ତାଳ—ଖୋଫଟା)

କାହାକୁ କରୁଛି ଭରସା ?
ଦିନ ତ ଯାଉଛି ବନ୍ଧୁ ଆସି ଏବେ ଶେଷ ଦଶା ।
ଜ୍ଞାତ ବନ୍ଧୁ ପରିଜନେ ରୁଲିଗଲେ ଜଣେ ଜଣେ,
ଯାଇଛନ୍ତି ଯାଉଛନ୍ତି ଦେଖୁ ନୟନେ,
ତଥାପି ରହିବୁ ମୋହ ମାୟା ବନ୍ଧନେ,
ବିଷୟ ଆବୋରି ଅଛି ନ ତେଜଲୁ ଜୀବନାଶା ।

ଯେତେ କଲୁ ଉପାର୍ଜନ ଗଲ ଯିବ ଅକାରଣ,
ଧନ କି ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀ କରୁ ପରତେ ?
କି ବିରୁଦ୍ଧ କି ଅଶାନ୍ତ ଅଛି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ?
ଏବେ ହେଲେ ମନ ପ୍ରଭୁପ୍ରେମ ସରିତରେ ଭସା ।

ଅଳସ ପରାଣ ତବ କଲ ନାହିଁ ଅନୁଭବ
ବିଚିତ୍ର ଅନନ୍ତ ଲାଳା ଶୋଭା ମାଧୁରୀ
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଖମ୍ବୁଳେ ରହିଛି ପୂରି,
ନ ଦେଖିଲୁ ନ ତେଜିଲୁ ବିଷୟବସ ଲଳସା !
କରୁ ଅନନ୍ତ କାମନା, ପୂର୍ଣ୍ଣ କି ହେଲବାସନା,
ଦିବା ନିଶି ବ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ଥ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ,
ସେ ଅର୍ଥରେ ଜୀବନରେ ଯାନ୍ତୁନା କାହିଁ ?
ନ ଲେଉଟୁ ସେ ଧନ ଯହିଁ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ସବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ସ୍ୱେଦ ନିମନ୍ତ୍ରଣ

ମରଣ ! ମରଣ ! ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର କଥା,
କାଟିଦେବ ଜଗତର ସମ୍ପର୍କ ମମତା ।
ଆଜନ୍ମ ସଞ୍ଚର କଷ୍ଟ-ଉପାର୍ଜିତ ଧନ,
ହେବ ସବ ବ୍ୟଥା କଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୟନ ।
ପୁଣେ ମିତେ ଜଗଜିତେ ନ ଦେଖିବି ଆଉ,
ଏ ସୁନ୍ଦର ଦେହ ଗୁଡ଼ି ଯିବ ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
ଯନ୍ତ୍ରରେ ପାଲିତ ଦେହ ସୁନ୍ଦର ଆକାର
ନିର୍ମିତକେ ସେ କି ହୋଇଯିବ ଭୟସାର ?
ବୃଥାରେ ମାନବ ବୋଲ ଅଶୁଭ ମରଣ,
ଦୟାମୟୀ ଜନମାଙ୍କ ସ୍ୱେଦ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।
ଚରବ୍ୟାଧି ଶୀତାତପ ପୀଡ଼ିତ ଶରୀର,
ବିପଦ ବେଶ୍ଟିତ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଅବିର ।
ଯାଉ ଏ ପାର୍ଥିବ ଦେହ, ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ କାନ୍ତ
ଲଭି, ଯିବ ନିତ୍ୟଧାମେ, ନାହିଁ ଏଥୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଜଗତରେ ଥୋକେ ଦିନ ଥିଲ ପାଞ୍ଚବେଶେ,
ଯିବ ରୁଲି ନିତ୍ୟଧାମେ ଜନମା ଆଦେଶେ ।

କ୍ଷୀତାରତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶୁ ଦେହେ ଧୂଳି ବୋଲେ,
ଦିବା ଅବସାନେ ଲେପାଏ ମାତା କୋଲେ ।
ଧୂଳିର ସମସ୍ତେ ମାତ ଜଗତ ସମସ୍ତ,
ଯିବ ରୁଲି ହୋଇ ଧୂଳି ଧରି ଦବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ।
ନ ହୁଅ ବ୍ୟାକୁଳ, ଦାସ ପୁତ୍ର ପ୍ରିୟଜନେ
ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ହେବେ ସ୍ୱେଦ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ।
କି ଭୟ ମରଣେ ତେବେ, ଯିବି ମାତା ପାଶେ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବି ସ୍ୱେଦ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆଶେ ।

ଜୀବନର ପରଶାମ

ପଶ୍ଚାତେ ଅନନ୍ତାଶ୍ଚିତ, ଭବିଷ୍ୟତ ସୀମାଶ୍ଚିତ,
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ବର୍ତ୍ତମାନ, ପରଶାମ ଅନଶ୍ଚିତ ।
ହୁଏ ହେବ ସନ୍ଧିଗ୍ରହ, ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଯୋଗ,
ଭାସି ଭାସି ମହାନନ୍ଦେ କର୍ମଫଳ ମାତ୍ର ଭୋଗ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିବିଧ

ମୌଳୀ

(ମଙ୍ଗଳ)

ହେ ବିଶ୍ୱବିଧାତା ! ମୋତେ ବୋଲ, କି କାରଣେ
ଦେଇଛ ବିବିଧ ଅସ୍ତ୍ର ଯାତି ପ୍ରାଣିଗଣେ ?
ସୁଖାନ୍ତେ ନଖ ରାଜି ଭଲ୍ଲିକ ଶାଢ଼ୀଲେ,
ଭାଷଣ ଦଶନାବଳୀ ଭୁଜଙ୍ଗ ନକୁଳେ,
ଗଣ୍ଡାରେ ଦେଇଛ ଖଡ଼ଗ, ମହିଷେ ବିଷାଣ,
ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପୁଣି ନାଶିବାକୁ ଶତପ୍ରାଣ ।
ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଦେଇଛ ମୋତେ କୋମଳ ରସନା,
ଭୟଙ୍କରରୂପେ ଏବେ ଯାଏ ମୋତେ ଜଣା ।
ନ କଲି ତ ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଗାୟନ,
ସୁମଧୁର ବାକ୍ୟେ ଜନବିତ୍ତ ବିନୋଦନ ।

କଥାନ୍ତୁ ସିନା ପର ସୁପଣ ଘୋଷଣା,
ପର ନିନ୍ଦା ପର ଗ୍ଳାନି କରିଛୁ ରତନା ।
ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ମମ ଭବେ କେତେ ଲୋକ ପ୍ରାଣେ
ଦେଇଛୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବିକି କରି ବାନ୍ଧିବାଣେ ।
ଅସାର ଅଳୀକ କେତେ ବଚନ ପ୍ରକାଶି,
ଲୋକ-ସମାଜର ଶାନ୍ତି ପକାଇଛୁ ନାଶି ।
ବିକଟ ବିଗ୍ରହ ବହୁ ବିଷକ୍ତ ବଚନେ
ଦେଇଛୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଲୋକଗଣ ମନେ ।
କୃପା କର ଏବେ ହେଲେ ହୋଇ ରହେ ତୁମ୍ଭେ
ଅସାଧୁ କଥାରେ ହୋଇ ରହିବି ମୁଁ ମୌନା ।

— — —

ବନ୍ଧି ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ ?

(ନଳିନୀ ଗୌଡ଼ା)

ଯାହା ମୁଖ ଦୁହିଁ ରହିଥିଲି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ପାଶେ ଥିଲି ଛୁପି ପରି,
ସଙ୍କଟ କାଳରେ ଦେଉଥିଲି ଯେ ସାନ୍ତ୍ବନା,
ଯା ସେବାରେ ଭୁଲିଥିଲି ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କାଟି ଦେଇ ମାୟା ଚାଲିଗଲା ସ୍ୱର୍ଗବାସେ,
ବନ୍ଧି ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ ? ୧ ।

ଉପସ୍ଥିତ ଜର, ନାହିଁ ଦେହରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ,
ସରି ଯାଉଅଛି ପ୍ରାୟ ଅରଜିଲ ଅର୍ଥ,
କରି ତ ପାରିବି ନାହିଁ ଲୋକ ଉପକାର,
କେ ଆଉ କରିବି କଥା ମୋତେ ସମାଦର ?
କପାଳ ଆସିବେ ଆଉ ଲୋକ ମୋହ ପାଶେ ?
ବନ୍ଧି ମୁଁ ରହିବି ଆଉ କେଉଁ ସୁଖ ଆଶେ ? ୨ ।

ଅଥବା ମୁଁ କିଏ ? ଏହା ନ ଆସେ ବୁଦ୍ଧିରେ,
ଆପଣା ଆତ୍ମରେ ରହିଛି କି ପୃଥ୍ବୀରେ ?
ଦେଇଛନ୍ତି ଯେବା ଏହି ଶରୀର, ଜୀବନ,
ସେ ଜାଣନ୍ତି ମୋ ଜୀବନେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ,

ସେ ଜାଣନ୍ତି ମୁହିଁ ବନ୍ଧି ରହିବି କପାଳ,
ରହିଥିବି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ତାହାକୁ ଅନାଇ । ୩ ।

ବାସନା ପାଳିବି ଦେଶ ଉପକାର ବ୍ରତ,
ସିପିବି ସେଥିକି ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମସ୍ତ,
ସେତୁବନ୍ଧେ ସାହା ମୂଷା, ଏହା ଅଛି ଜାଣି,
ନୁହେଁ ତ ମୁଁ ତାହାଠାରୁ କିଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ?
ପର ଉପକାରେ ଯେବେ ପାଇବି ସୁଯୋଗ,
କରିବି ନିଷ୍ଠୁର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ସୁଯୋଗ ।
ସୁଖଭୋଗ ପାଇଁ ନୁହେଁ ମାନବ ଜୀବନ,
ଅଛି ତ ତାହାର କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ । ୪ ।

— — —

ସୁଖ ଦୁଃଖର ପରିଣାମ

(ରାଗ — ମଙ୍ଗଳ)

ଉପରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଯାଏ ଦୁଃଖ ସମୟରେ,
ସୁଖ ସମୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ଇ ନିମ୍ନରେ ।
ସୁଖମନ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥାଏ ଜଗତ ସଂସାରେ,
ଦୁଃଖିଗତ ନିରନ୍ତରେ ଥାଏ ପ୍ରଭୁଠାରେ ।
ସାମ୍ବର୍ଯ୍ୟ ବିଳାସେ ଯେବେ ଥାଉଁ ଉନମତ୍ତ,
ଗର୍ବ ଅଭିମାନେ ଥାଏ ମସ୍ତକ ଉନ୍ନତ ।
ଜରଜୀର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାୟବେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ କଲେବର,
ସେ କାଳରେ ଭାଙ୍ଗି କାହିଁ ଅଛନ୍ତି ଛାୟାର ।
ସବୁ ତ ଯାଇଛି ଚାରି ସମୟ ଚକ୍ରେ,
ନିରନ୍ତର ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ ସମାନରେ ।
ଉତ୍ତେଜନା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଛୁରି ଅବସାଦ,
ସେହିପରି ଅଟେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ବିବାଦ ।
ନିତାନ୍ତ ମାନବଗଣ ଭାଗ୍ୟର ଅଧୀନ,
ଧନ, ମାନ, ପଦ ତାଙ୍କ ଥାଏ ଥୋକେ ଦିନ ।
ଏମନ୍ତ ଆସଇ ଦିନ ଯାଏ ସବୁ ସରି,
ଜଣାଯାଏ ଛୁପୁଲୁଲୁ ଅବା ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ।

ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେତୁ ଜନମିଳେ କ୍ଳାନ୍ତି,
ହେ ପ୍ରଭୁ ବୋଇଲେ ଯେହ୍ନେ ଲାଭ ହୁଏ ଶାନ୍ତି ।
ହୃଦୟରେ ଭକ୍ତି ଜନ୍ମେ କଷ୍ଟ ସମୟରେ,
ବିତ୍ତ ତେଜ ବିତ୍ତ ରଖି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦରେ ।
ନୁହେ କି ହେ ସୁଖଠାରୁ ଦୁଃଖ ହିତକର,
ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଲାଗି ଲାଗି ହୁଅନ୍ତି ଶ୍ୱାସର ?

ପିତୃ-ତପଣ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

“ଆଗନ୍ତୁ ମହାଶୟା ବିଶେଷ ଦେବା ବରପ୍ରଦାୟ”
ଆଗନ୍ତୁ ! ଆଗନ୍ତୁ ! ମୋର ପିତୃଦେବଗଣ !
ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଇଁ କରିବ ତପଣ ।
ଯବାଙ୍କୁର, ତଳପୁଷ୍ପ, ଆତପ ତଣ୍ଡୁଲେ
କରିବି ଭକ୍ତିରେ ପୂଜା ପିତୃଦେବକୁଳେ ।
ଦେନିବେ କି ପୂଜା ମୋର ପିତୃଦେବଗଣ ?
ମାତ୍ର ମୁଁ କରିବି ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିରେ ସ୍ମରଣ ।
ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ମୁଁହିଁ ପାଇଛି ଜୀବନ,
କେତେ କଷ୍ଟ ସହ କରିଅଛନ୍ତି ପାଳନ ।
ସେ ମହାପୁରୁଷ ମୋର ପିତୃଦେବଗଣ
ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉପାଜିତ ଧନ ।
ତାଙ୍କ ଧନମାନେ ମୁଁହିଁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ
ତାହାଙ୍କ ଯନ୍ତରେ ହୋଇଅଛି ଗୁଣଧାରୀ ।
ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଉଛି ତ ମୋର ତାଙ୍କ ଗୁଣ
ଶୁଣିବି ହେବାର ନୁହେଁ ସେହି ପିତୃଗୁଣ ।
ସ୍ନେହ ମାୟା ଦୟା ଦେଇ ପିତୃ ହୃଦୟରେ
ପାଳନ କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଶିଶୁ ଜଗତରେ ।
ଜନକ, ଜନମା ପଦେ ନାହିଁ ଯାର ଭକ୍ତି
ନିବୋଧ ପାଷଣ ସେହି ବବର ଦୁର୍ମିତ ।
ଯେ ପାମର ଦିଏ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କି କରି ନ ପାରେ ସେହି ପାପୀ ନାତମନା !

ସ୍ୱର୍ଗେ ଛନ୍ତି ପିତା ମାତା ଏବେ ଭକ୍ତିଭରେ
ନମସ୍କାର କରୁଛି ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ପଦରେ ।
କେ ପୁତ୍ରଦ ଅଛି ମାତା ପିତାଙ୍କ ସମାନ ?
ସହଜେ ଦେବାକୁ ପାରେ ଦେବତା ପ୍ରାଣ ?
ଦେନିଛି ଯେ ଯବାଙ୍କୁର କୁଣ୍ଡଳ ପାତ୍ର
ଏ କେବଳ ବାହ୍ୟପୂଜା ଅପୋଜନ ମାତ୍ର ।
ଭକ୍ତିରେ କରିବି ପିତୃଲୋକକୁ ସ୍ମରଣ,
ଏହି ତ ମୋହର ହେଲା ପିତୃତରପଣ !
ପ୍ରଣତ ପ୍ରଣତ ପିତୃଦେବ ମହାଶୟା !
ନଶ୍ୱର ପାପିବ ଦେହ କରିଛନ୍ତି ତ୍ୟାଗ ।
ଅମରତ୍ୱା ବିଶ୍ୱରାଜ୍ୟେ କରେ ସଞ୍ଚରଣ,
ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବନ୍ଧନ ।
ପିତୃଦେବଙ୍କର ମୁଁହିଁ ଥିଲି ଆତ୍ମାରୁପୀ,
ସମ୍ପର୍କ ଉଭୟ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଅବଲୋପୀ ।
ପବନ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସୁନ୍ଦରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବ ପିତୃଦେବ ଚରଣରେ ।
ଆତ୍ମା ଦେଶବାସୀ ମୋର ପିତୃଦେବଗଣେ
ବିରାଜିତ ଦେଖୁଛି ତ ମାନସ ନୟନେ ।
ଜନ୍ମିତ ତାହୁଁ ଶକ୍ତି ଜନ୍ମ ଜଗତରେ,
ଆତ୍ମାର ସମ୍ବଳ ତେହେଁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାଜ୍ୟରେ ।
ପରଲୋକଗତ ଆତ୍ମା ମଙ୍ଗଳ କାମନା ।
କରିବି ଏ ମାତ୍ର ଆତ୍ମା ଉନ୍ନତ ସୂଚନା ।

ସପ୍ତର୍ଷି

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାର୍ଷି ମହାତ୍ମା ଗୌତମ !
ଶିଖାଇ ଯାଇଛ ଜଗତକୁ ଦୟା ଧର୍ମ ।
ରାଜ, ମହାରାଜ, ପାଇ ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
କଲ ତ୍ୟାଗ ରାଜ ଜୀବ ପରିଣାମ ଗତ ।
କିପରି ନିବିଂଶ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ ମାନବେ,
ଭବରୂପ ଧରି ତାହା ଶିଖାଇଲ ଭବେ ।

ପ୍ରଭୁର କରବା ପାଇଁ ଧର୍ମ ଜଗତରେ,
 ଜନ୍ମଥିଲେ ମହମ୍ମଦ ଆରବ ଦେଶରେ ।
 କରଥିଲେ ମହାର୍ଜି ଜଗତେ ପ୍ରଭୁର—
 ଏକମାତ୍ର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଶୁ ନିରାକାର ।
 ଧର୍ମ ନାମେ ନାନାରୂପ ମନ୍ତ୍ର ଆଚରଣ ।
 କରୁଥିଲେ ପଦେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରବାସିନୀ ।
 ମହାର୍ଜି ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେକ ପ୍ରକାଶ—
 ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ କର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ।
 ଆମ୍ଭ ପିତା ଏକମାତ୍ର ଜଗତର ପତି,
 ତାଙ୍କ ବିନା ମାନବର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ।
 ସାମାନ୍ୟ ବଣିକ ପୁତ୍ର ମହାତ୍ମା ନାନକ !
 ପଶ୍ଚିମ ଭାରତେ ଥିଲ ଧର୍ମପ୍ରଭୁରକ ।
 ଦେଖାଇ ଯାଇଛ ନିଜ ଜୀବନେ ପ୍ରମାଣ,
 ଜୀବଙ୍କର ସାଶକାରୀ ପ୍ରଭୁ ଉପବାନ ।
 ପ୍ରଣତି ଭ୍ରମର ପଦେ ଦେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ !
 ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଜଗତରେ ଅଟେ ତୁମ୍ଭେ କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଏ ଭାରତ ଥିଲା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ପ୍ରାବତ,
 ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ପୁନଃବାର କଲ ଫସ୍ତାପିତ ।
 ସମସ୍ତ ଜଗତ ବ୍ୟାପ୍ତ ମହାନ ଶିଶୁରେ,
 ଆକର ନୁହନ୍ତି ଷ୍ଟ୍ରୁ ବସ୍ତୁ ବା ସ୍ଥାନରେ,
 ହୃଦୟର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ଛନ୍ତି ବିରଜିତ,
 ଏ ମହାବଚନ ଉପନିଷଦେ କଥିତ ।
 ଏ ବୈଦିକ ମହାମନ୍ତ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ
 ଶୁଣାଇଲେ ରଜା ରାମମୋହନ ଉତ୍ତରେ !
 ନବଦୀପତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଶରୀଙ୍କ ନନ୍ଦନ
 ଧର୍ମପାଇଁ କରୁଥିଲେ ସବୁ ବିଧର୍ଜନ ।
 କରବାକୁ ଜଗତରେ ପାଠ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର
 ଆହୁରୀବ ଭବ ମଧ୍ୟେ ଗୌରୀଜୀବତାର ।

ପରୋପକାର

(ମଜଲ)

ପ୍ରତିଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବକାଶି କରଣ
 ପୃଥିବୀର ଅନ୍ଧକାର କରନ୍ତି ହରଣ ।
 ପ୍ରକାଶି କରଣ ତନ୍ତ୍ର ତାରକା ସକଳ
 ସନ୍ତାପିତ ପୃଥିବୀକୁ କରନ୍ତି ଶୀତଳ ।
 ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରବାହତ ହୋଇ ସମୀରଣ
 ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣିଗଣଙ୍କୁ ଜୀବନ ।
 କରବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣିଗଣ ତୃଷ୍ଣା ଦୂର
 ଧାରଣ କରନ୍ତି ନୟା ସଲିଳ ପ୍ରଭୁର ।
 ନ କଲେ ବାରିଦମାଳା ଜଳ ବରଣେ,
 ପାରିବ କି କର କେହି ଜୀବନ ଧାରଣ ?
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଜଡ଼ ଜଗତ ସମସ୍ତ
 ନିୟମେ ପାଳନ୍ତି ପରୋପକାର ବ୍ରତ ।
 କେତେ ସାଧୁ ଲୋକ ରକ୍ଷାପାଇଁ ପର ପ୍ରାଣ
 ଦେଉଛନ୍ତି ଆପଣାର ପ୍ରାଣ ବଳିଦାନ ।
 ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ କୋଟି ଲକ୍ଷ,
 ସମସ୍ତେ ତ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଦେଖୁଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ !
 କାଟି ପତଙ୍ଗାଦି ପ୍ରାଣ ରଖିଛନ୍ତି ସଞ୍ଚ,
 ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ବୃକ୍ଷ ଲତା ରହିଛନ୍ତି ବଞ୍ଚ ।
 ପର ଉପକାର ପଥେ ନ ଦେଲେ ପଥିକ,
 କାଟି ପତଙ୍ଗାଦିଠାରୁ କି ହେଲ ଅଧିକ ?
 ପର ଉପକାର ବ୍ରତେ ଧରବା ଜୀବନ
 ମାନବଜାତିର ଅଟେ ବୀରକ୍ଷ ଲକ୍ଷଣ ।
 ଯିଶୁ ଦେଲେ ପ୍ରାଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ,
 ଗୌତମ ପାରିଲେ ନାହିଁ ରହି ଗୃହବାସେ ।
 ପର ଉପକାରପାଇଁ ଯାହାର ଜୀବନ,
 ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଲୋକ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
 ଅସ୍ଥର ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ସକଳ ଅସାର,
 ସାର ମାତ୍ର କରବାର ପର ଉପକାର ।

କବିର ସମ୍ପତ୍ତି

(ରାଗ—ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର)

ଦେଖ ହେ କବି ! ସୁସ୍ୱାଦ ଛବି
ମାଳ ଗଗନ, କମଳବନ,
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରମା, ପୁଷ୍ପସୁଷମା, ମଧୁପ୍ରପଂକ୍ତ ହେ ।
କୁମୁଦସର, ଯୁଗ୍ମ ତକୋର,
ରାଜଭୁ ସହ, ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ,
ବିଜେଦ ସନ୍ଧ୍ୟା, ନନ୍ଦିନୀ ଫଳ, ତାରକା ଦୁଃଖ ହେ ।
ଜଗତର ମଣ୍ଡନ ରୂପଲବଣ୍ୟ ହେ,
ଘୋର ଅରଣ୍ୟ, ତପସ୍ୟାଶ୍ରମ, ବନ ହେ,
ଯୁବା ଯୁବତୀ, ପଣିଦମ୍ପତି,
ପ୍ରସ୍ତୁତ ସନ୍ଧ୍ୟା, ରଜନୀଗନ୍ଧା,
ନବ ଯୌବନ, ପ୍ରେମମିଳନ, କ୍ଷୟିତ୍ୱରଣ ହେ ।
ମାନାଭିମାନ, ପ୍ରଣୟ ଗାନ,
ସଖୀ ବିରହ, କଷ୍ଟ ଦୁଃସହ,
ନୟନଜଳ, ହୃଦ ବିଜଳ, ପ୍ରେମାଭିସାର ହେ,
କୋକିଳଧ୍ୱନି, ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା,
ମଳୟ ବାୟୁ, ସଙ୍ଗୀତ ଆଉ,
ହୃଦ ଯାତନା, ପ୍ରେମ ବେଦନା, ପୁଷ୍ପ ସଫାର ହେ ।
ନିଶି ନିଦ୍ରା ସୁପନ ସଖୀ ସମ୍ପାଦ ହେ,
ଯୁବଯୁବତୀ ଭକ୍ତି, ଶ୍ରୀହରି ଭକ୍ତି ହେ,
କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର, ଧନ ବର୍ଣ୍ଣାର,
ରତ୍ନ ବସନ୍ତ, ଶ୍ରୀଷମ ଅଳ୍ପ,
ବିବସ ରାସ, ଏତକ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ସମ୍ପତ୍ତି ହେ ।

ଭବିଷ୍ୟତ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଆହେ ଭବିଷ୍ୟତ ଦେବ ! ବସି ସମ୍ମୁଖରେ,
ଗଠନ କରୁଛ କେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଉଦୟାସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ତପନ,
ପ୍ରବାହିତ ହେବେ ସମୀରଣ ପ୍ରତିକ୍ଷଣ,
ପ୍ରତିଦିନ ରଜନୀରେ ସୁମାଳ ଆକାଶେ,
ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକାମାଳା କରଣ ପ୍ରକାଶେ,
ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା ନିୟମରେ କରବ ସୃଜନ,
ଧାଇଁବେ ସ୍ୱକ୍ଷେ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହଗଣ,
ଯଥାକାଳେ ନିୟମରେ ହେବ ଜଳବୃଷ୍ଟି,
ଅବମାନଶ୍ଚଳେ ରକ୍ଷାପାଇଁ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି,
ଦିବା, ନିଶି, ମାସ, ରତ୍ନ, ବର୍ଷ, ନିୟମରେ,
କରବ ସୃଜନ ଏହି ସବୁ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀର ଯାତ୍ରା ଯାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଜନ,
ହେ ଦେବ ! କରବ ସବୁ ଆପଣେ ସୃଜନ ।
ଉତ୍ସବ ଉଲ୍ଲାସ କେତେ ବିଷାଦ ହେନ,
ହାତୀକାର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ବିଜେଦ ମିଳନ,
ସୃଜନ କରବ ଏହି ସବୁ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ ।
ଗତାୟାତ ହେଉଥିବେ ସ୍ୱପ୍ନ ସମାନରେ ।
କେତେ କାଳଯାଏ ବସି କରବ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ,
ହେ ଦେବ ! ଏଥିରେ କି ହେ ନାହିଁ ସୀମା ଧାର୍ଯ୍ୟ ?
ଅବା ଅବଳମ୍ବେ କରଦେବ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଚନ୍ଦ୍ର ମାତ୍ର ନ ରହିବ ଲେଖ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଏ ରହସ୍ୟ କେ ପାରିବ ଜାଣି,
କି ଜାଣିବ ମୁଁହିଁ ଶୁଦ୍ରାଦପି ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାଣୀ !
ଥାଉ ସେ ସୃଷ୍ଟିର କଥା କରୁଛି ଜଣାଣ,
ମୋହପାଇଁ କରବଟି କି ଦ୍ରବ୍ୟ ନିର୍ମାଣ,
କେତେ ଦୁଃଖ କେତେ ପୁଷ୍ପ ସୃଜିବ ଗୋସାଇଁ,
ହେ ଦେବ ! ତା ବର୍ତ୍ତମାନ ବୋଲିବ କି ନାହିଁ ?
ନ ବୋଲନ୍ତୁ ଜାଣିବାର କିବା ପ୍ରୟୋଜନ,
ମୋ ଶର ତ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ ଘେନିଛ ଆପଣ ।
ସାଧୁବା ହେଉନ୍ତୁ ଦେବ ! ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ମୋ ପକ୍ଷରେ ଜାଣିବାର ନିଷ୍ପେ ଅସମ୍ଭବ ।
ଗତ ଜୀବନର କଥା ଟିକି ଭୁଲି ଯାଇ,
ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପଣ୍ଡି କାରେ ରଖିଛ ଲେଖାଇ,

ଲୁଗୁର ପାରିବ ନାହିଁ ମାତ୍ର ମୋ ପାଶରେ,
କିଛି କିଛି ପାରେଁ ଜାଣି ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ବରେ ।
ନ ବୋଲ ପଛକେ ଓହ୍ଲେ ! ଫେଡ଼ି ସେହି ସବୁ,
ଜାଣିପାରେଁ ମୋହପାଇଁ ସୁକ୍ଷ୍ମ ସେ ବ୍ରବ୍ୟ ।
ଜୀବନରେ ଯାହା କରିଅଛି ଆଚରଣ,
ରଖିଛ ତ ସେଥି ଫଳ କରି ଆୟୋଜନ ।

ରଜା ତ ପକୀର

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଥିଲ ଗୋଟେ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ତା ନାମ ଶରୀର,
ସେ ଦେଶର ରଜା ନାମ ଅମ୍ଭାସୁର ଶର ।
ରଜାଙ୍କର ଥିଲ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାହା ନାମ ଖନ,
ବିବେକ ନାମରେ ଜଣେ ଥିଲ ଦରୁଆନ ।
ଧର୍ମ ଧନ ରଜା ରଖିଥିଲେ ଗନ୍ତାଘରେ,
ବିବେକ ପ୍ରହରା ଜଗିଥାଏ ନିରନ୍ତରେ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାମେ ଥିଲ ରଜାଙ୍କର ପାଖଲୋକ,
ତାହାର ଖଟଣି ଥିଲ ଶରୀର ରକ୍ଷକ ।
ରଜାଙ୍କ ଦୁଇଟା ରାଣୀ ସୁମତି କୁମତି,
କରନ୍ତି ସୌଭାଗ୍ୟ ଦୁହେଁ କଲ ନିତି ନିତି ।
ରଜା ବିରୁଦ୍ଧ ତ ନିତି ନିତି ଶୁଣି କଲ,
ସମ୍ଭାଳ ନ ପାରି ଦିନେ ଦିନେ ହୁଏ ତଳ ।
ସୁମତି ରାଣୀକୁ ଦିନେ ଦିନେ ଭଲ ପାଏ,
କୁମତି ନଅରେ ଦିନେ ଦିନେ ଶୋଇଥାଏ ।
ସୁମତି ମନ୍ତ୍ରଣୀ - ଧନ ରଖ ଗନ୍ତାଘରେ,
କୁମତିର ମତ —ସୁଖେ ରହ ଆମୋଦରେ ।
ସୁମତି ବୋଲଇ କର ରାଜ୍ୟେ ସୁବିଚାର,
କୁମତି ବାସନା ସୁଖେ ଆହାର ବିହାର ।
କୁମତି ରାଣୀଟା ଦିନେ ନିର୍ଜନରେ ପାଇ,
ରଜାକୁ ମଣାଇ ନେଲ ଘର ପୁସଲଇ ।

ଛୁଡ଼ିଦେଲ ନାହିଁ ସେହି ସୁମତି ପାଶକୁ,
ଆପଣା ଆୟୁଷେ ରଖିଥାଏ ରଜନକୁ ।
ରଜା ଶୁଣୁଥାଏ ସେହି କୁମତି ମନ୍ତ୍ରଣା,
ରାଜ୍ୟ କଥା କିଛି କରେ ନାହିଁ ବୁଝାମଣା ।
କୁମତି ରାଣୀଟା ଥିଲ ଭାରି କଳହୁଡ଼ି,
କଲ କରି ଦେଲ ମନ୍ତ୍ରୀ କଟୁଆଳେ ତଡ଼ି !
କେତେ ଦିନୁ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ ଥୋକେ ଚୋର,
ଲୁଟି କରି ନେବାପାଇଁ ରଜା ଗନ୍ତାଘର ।
ମନ୍ତ୍ରୀ କଟୁଆଳ ଦୁହେଁ ନାହାନ୍ତି ରାଜ୍ୟରେ,
ବେଳ ଉଣି ବାହାରିଲେ ସେହି ସବୁ ଚୋରେ ।
କାମ ହେଧ ଲୋଭ ଆଦି ଛଅଟା ତସର,
ବଳେ ପଡ଼ି ଲୁଟି ନେଲ ରଜା ଗନ୍ତାଘର ।
ଆହା ଆହା ଗୁଲଗୁଲ ରଜଇ ଶରୀର,
ଗନ୍ତାଘରେ ଧନ ନାହିଁ ରଜା ତ ଫକୀର ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଏକ ଦୁଇ କରି ଦିନ ଯାଉଛି ତ ବହି,
କାହାକୁ ଅନାଇ ବୋଲ ଅଛ ବସିରହି ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ସେ ତ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ,
ଆଳସ୍ୟ ସମୟକ୍ଷେପ ଆତ୍ମାର ହନନ ।
ପୃଥିବୀ ଦେଇଛି ଯେତେ ବ୍ରବ୍ୟ ଭୁଲୁପାଇଁ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ ପରିଶୋଧ କରିଛ କି ନାହିଁ ।
ଶେଷକାଳରେ ଥିଲ ଭୁଲେ ଅସମର୍ଥ,
ଭୁଲର ଯା ଲୋଡ଼ା ପୃଥିବୀ ଦେଇଛି ସମସ୍ତ,
ଯୌବନ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପ୍ରାୟ ଯିବ ତ ନିଦ୍ରାରେ,
ପୁଣି ଅସମର୍ଥ ହେବ ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ।
ଯେତେ କାଳ ପାଇଥିଲ ସମର୍ଥ ଜୀବନ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ କରିଛ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ।
ଦିନ ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଙ୍ଗିଛ ମନରେ,
ଅନାଥ ପଛକୁ ଯାଏ କେଡ଼େ ଚଞ୍ଚଳରେ ।

କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ

(ରାଗ—କଳଶା)

ଯଦୁବଂଶ-ଅବତଂସ ଯାଦବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ,
 ପୂର୍ବାବଶ୍ୟର ନରପୁର ଯିଶୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।
 ଉଭୟ ଦେବତା କଥା କଲେ ଆଲୋଚନା,
 ଏକ କୃନ୍ଦେ ଦୁଇ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟେ ଯାଏ ଜଣା ।
 ଉଭୟ ପଦ୍ମ ସ୍ରୋତ ସମାନ ଭାବରେ,
 ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲେ ଜଗତକ୍ଷେତ୍ରରେ ।
 ଭାଗବତ, ବାଇବେଲ, ସମାନ ଚରିତ,
 କବି ଭୁଲିକାରେ ମାତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ତିତ ।
 ଉଭୟେ ଲଭିଲେ ଜନ୍ମ ପଶୁପାଳଗୃହେ,
 ଉଭୟେ ଶେଷବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନୃପତି ବିଦ୍ରୋହେ ।
 ମେଘ ଗନ୍ଧବଞ୍ଚା ହେଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତେଜରେ,
 ବ୍ରହ୍ମତେଜ ପ୍ରବେଶିଲ ଦେବଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ।
 ଗୋପପୁରେ ଗଲେ କୃଷ୍ଣ କଂସରାଜା ଉରେ,
 ହେରୋଦ ଉପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୁଚିଲେ ମିଶରେ ।
 ଦୁଇ ପ୍ରଭାକର ବାହୁ ଆଜାଭୁଲମ୍ବିତ,
 ଦୁହିଙ୍କର ପରିଜ୍ଞପ ବରଣ ଲେହିତ ।
 ଶିଶୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲ କଂସ ମୃତମତ,
 ବଧୁଥିଲ ଶିଶୁ ମଧ୍ୟ ହେରୋଦ ନୃପତି ।
 ଗୁରୁପୁତ୍ର ଜୀବଦାନ ଦେଇଥିଲେ କୃଷ୍ଣ,
 ବଞ୍ଚାଇଲେ କେତେ ମୃତ ଲୋକ ଯିଶୁଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।
 କାମ୍ୟକ ବନରେ କୃଷ୍ଣ ଶାକ କଣିକାରେ,
 ଚୂଡ଼ା କରାଇଲେ ବିପ୍ର ଦ୍ୱାଦଶ ହଜାରେ ।
 ଖଣ୍ଡେ ରୋଷ, ଗୋଟି ମହୋତ୍ସବ ମେଢ଼ିକ ନନ୍ଦନ,
 ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକେ ଦେଲେକ ଭୋଜନ ।
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ସାଗର ଉପରେ,
 କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବେଶିଲେ ସାଗର ଗର୍ଭରେ ।
 ପ୍ରସ୍ତରକୁ ନବମାତ କରିଥିଲେ କୃଷ୍ଣ,
 ଜଳକୁ ମହର ରୂପ କଲେ ଯିଶୁଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଜ୍ଞା କରିଥିଲେ ବାରମ୍ବାର,
 “ମହାପାପିଗଣେ ଆମ୍ଭେ କରିବୁ ଉଦ୍ଧାର ।”
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଶତ ଶତ ବାର ସେହି କଥା,
 ବୋଲିଥିଲେ ଅଛି ବାଇବେଲରେ ବାରତା ।
 କୃଷ୍ଣ ପିତା ନାମ ବସୁ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପିତା ଯାଶୁ,
 ଉଭୟେ ତାରିଲେ ଲୋକଗଣେ ପାପପାୟ ।
 କୃଷ୍ଣ ମାତା ପିତା ଶୁଣିଥିଲେ ଦେବବାଣୀ,
 ମେଘ ସମୁଦରେ ଅଛି ସେପରି କାହାଣୀ ।
 ବୋଲି ଯାଇଥିଲେ ପୂର୍ବେ ଭବିଷ୍ୟତ ବକ୍ତା,
 ଯେରୁଶାଲମରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ ହେବା କଥା ।
 ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ମଧ୍ୟ ବୈଦିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ,
 ଲଭିବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ ଯାଦବ ବଂଶରେ ।
 ଈଶ ଅର୍ଥେ ପ୍ରଭୁ ଅଭିଧାନରେ ଲିଖିତ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଦୁହେଁ ଈଶ ନାମରେ କଥିତ ।
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନମିବା କାଳେ ହେରୋଦ ରାଜନ,
 ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ସଙ୍ଗେ କଲେ କଥୋପକଥନ ।
 କଂସ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନମ ବାରତା,
 ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦଗଣେ ପୁଚ୍ଛିଥିଲେ କେତେ କଥା ।
 କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସଖା ଥିଲେ ଗୋପାଳ ଦାଦଶ,
 ବାର ଜଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯିଶୁଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ।
 ବନ୍ୟମଧୁ ଖାଇଥିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବନ୍ଧୁଜନ,
 ମଧୁପାନ କରିଥିଲେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ।
 କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯମୁନା, ଯିଶୁଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜଞ୍ଜନ,
 ଦୁଇ ଜଣ ଶିଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ।
 କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକାଳେ ଯାଦବନନ୍ଦନେ,
 ବିଶ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇଣ ଥିଲେ ଅରଜୁନେ ।
 ଯୋନ ଓ ପିତରେ ଯିଶୁଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମେଘସୂତ,
 ଦେଖାଇଣ ଥିଲେ ଯିଶୁରୂପ ଅଦଭୁତ ।
 ବୋଲିଥିଲେ ଅରଜୁନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅନନ୍ତ,
 ଆମ୍ଭେ ଅଟୁଁ ଜଗତର ଆଦି, ମଧ୍ୟ, ଅନ୍ତ ।
 ଯିଶୁଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ବୋଲିଥିଲେ ସେହି କଥା,
 ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଥମ, ଶେଷ, ଜଗତନିପୁଣ ।

ବିପ୍ରଙ୍କର ପାଦ ଧୋଇ କଲେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ,
 ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧୋଇଥିଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଚରଣ ।
 ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବୋଲିଥିଲେ ସତ୍ୟ ଆତ୍ମ ବାଣୀ,
 ସେହିପରି କଥା ବୋଲିଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ।
 ଯିଶୁଙ୍କ ଶରରେ ଦେହ ତେଜଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ,
 ଯିଶୁଙ୍କ ଆକୃତି ଫୁଲେ ମଲେ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।
 ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ଜଣ ଅଟନ୍ତି ସମାନ,
 ଭଗବତ, ବାଇବେଲ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
 ଅଟନ୍ତି ଏ ଦୁଇ ପ୍ରଭୁ ଧର୍ମ ଅବତାର,
 ବେନି ଜଂନ କରି ଯୋଡ଼ି କରେ ନମସ୍କାର ।

କାହାନ୍ତି ?

(ରାଗ—ସଙ୍ଗମଘାଣ୍ଟ)

କାହିଁ ସେ ମଥୁରାପୁରୀ, ଶ୍ରୀକୃତାବନ,
 ଯମୁନାପୁଲନ ଲାଳା କୁଞ୍ଜ କାନନ ?
 ସେ ନନ୍ଦ, ଯଶୋଦା, ବସୁଦେବ, ଦେବକୀ,
 କାହିଁ ଗଲେ ଚାଲି, ଏହା ବୋଲି ଦେବ କି ?
 କାହାନ୍ତି କୁଞ୍ଜବିହାରୀ, ସେ ବଂଶୀଧ୍ବଜ ?
 କାହାନ୍ତି ଯାଦବ ଘରେ—ଖ୍ୟାତ ଅବନୀ ?
 କାହାନ୍ତି ବାଳଗୋପାଳ, କାହିଁ ଗୋଗୋଷ୍ଠ ?
 ମଥୁରା ନଗରୀ କ'ଣ ରସପ୍ରକାଶ ?
 କାହିଁ ସେ କାଳିନ୍ଦୀ ହ୍ରଦ, କାହିଁ କାଳୀୟ ?
 ଗୋପୀ ଗୋପାଳଙ୍କ ଲାଳା—ଯେ ରମଣୀୟ ?
 ବୃଷଭନୁ ରାଜକେମା ଶ୍ରୀ ଗୋପେଶ୍ବର ?
 ବୃନ୍ଦାବନ ବିଳାସିନୀ ଗୋପୀ କଶୋର ?
 ଗୋଲେଇବିହାରୀ କୃଷ୍ଣ କାଳ-ସ୍ରୋତରେ,
 ଗଲେ ଘାସି ! ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ କେତେ ମାତରେ ।

ତୁଚ୍ଛ କଣ ?

(ଭଗବତ ଦୃଷ୍ଟ)

କି ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ ଜଗତରେ, ବୁଝି ତ ନ ପାରୁଁ ମନରେ ।
 ନିତାନ୍ତ ଷ୍ଟ୍ରୀ ପରମାତ୍ମା, ସୌରଜଗତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବୁ ।
 କେହି ତ ନୁହନ୍ତି ସାମାନ୍ୟ, ସମସ୍ତେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଧାନ ।
 କେ ହେବ କା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା, କରତ ନପାରେ କଳ୍ପନା ।
 ସମସ୍ତ ବିବିଧ ଆକାର, ମାତ୍ର ଅଶୁର ବିକାର ।
 ଏହି ସେ ଦେଖ ତୁଚ୍ଛ ଧୂଳି, ପଦରେ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ।
 ତୁମ୍ଭର ଏ ସୁନ୍ଦର ଗାନ୍ଧ, ଅଟେ ସମସ୍ତେ ଧୂଳି ମାତ୍ର ।
 ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଦେଖ ରୁହିଁ, ସାମାନ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ କିଛି ନାହିଁ ।
 ମହାନ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ, କରନ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ।
 ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ମଣ ତୁଚ୍ଛ, କାର୍ଯ୍ୟବଶେଷେ ସେହି ଉଚ୍ଚ ।
 ଗୋଟିଏ ତେଜଲେ ନ ମାନ, ହେବ ସୃଷ୍ଟିର ଅଙ୍ଗହାନ ।
 ବୃଥାରେ ସୃଷ୍ଟି କିଛି ନାହିଁ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନର ପାଇଁ ।
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ଛନ୍ତି ଜାଣି, ପାଳନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ବିଧାନ ।

କାଳ

ଅଖଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କାଳ ଚନ୍ଦ୍ରପଟେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚାହିଁଛୁ ଶରୀର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମସ୍ତ ।
 ଭବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭୂତ, ଭେଦ ଯାହା
 ମାନବ ନେତ୍ରେ; ମାତ୍ର କାଳ ସମରୂପୀ ।
 ଅନନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର, ଗ୍ରହ, ଫେନବିନ୍ଦୁର
 ଭସୁଛନ୍ତି ସେ ପଟରେ; ମିଶିଯିବେ କାହିଁ ।
 ଏ ଚନ୍ଦ୍ରପଟର ସୀମା କଳ୍ପନା ଅତୀତ ।
 ଏ ସୌରଜଗତ, ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ବିନାଶନ,
 କୋଟି କୋଟି ସୁରବ୍ୟାପୀ ନର ଗଣନାରେ ।
 ମାତ୍ର ମେଘମାଳା-ଉଦୟାସ୍ତ ପରି ତାହା
 ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ମାର୍ଗେ ଶଶିକ ସମାନ ।

ସେହିପରି ଗତାତ୍ମା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ନିୟମେ
 ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ସୌର ଜଗତମଣ୍ଡଳ ।
 ଜୀବନ ଜ୍ୟୋତିରେ (ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗଣ ଗଗନ
 ଦେଖେ ଯଥା) ଅନୁଭବ କାଳ ସୁଦୃଢ଼ମ
 ଅଂଶ ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାଣେ, କରେ ତାକୁ ପୁଣି ଶିବ
 ନାନା ବର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରାଣେ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ରଜନୀ,
 ବାର, ପକ୍ଷ, ମାସ, ବର୍ଷ, ବିବିଧ ରୂପରେ ।
 ଯେ କାଳରେ ମହା ଘୋର ପ୍ରଳୟ ପ୍ରାବନ
 ହେବ ଉପସ୍ଥିତ, ଥିବ ଅଜେୟ, ଅଟଳ,
 ଅଭୁଲ, ଏକାକୀ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ।
 ପୃଷ୍ଠି, ପ୍ରିତି, ଲୟ ହେବ ତୁମ୍ଭର କବଳେ ।
 ଥିବ ତୁମ୍ଭେ, ଥିବ ମାତ୍ର ଗଗନମଣ୍ଡଳ;
 ନ ଥିବ ତପନ, ଶଶି, ଜଗତର ଜ୍ୟୋତି;
 ନିଜେ ଅବନାଶୀ—ସବେ ପେଶୁଛ ନିଶ୍ଚୟେ ।
 ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ଲେଖ କରନ୍ତି ଗଣନା ।
 କେତେ କୋଟି ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର କଣାରୁପେ
 ଶ୍ରେୟ ତବ ଦେହେ, ସିନ୍ଧୁଜଳେ ଫେନ ସମ ।
 ଆହେ ଦେବ ! କେତେ ରୂପ ରୂପାନ୍ତର ଦେଖି
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନେତ୍ରେ, ପଡ଼ି ଘଟନା ସ୍ରୋତରେ ।
 ସରଳ, କୋମଳମତି ଶୈଶବ କାଳରେ
 ବିଷୟ ବାସନା କିବା ପାପ ପ୍ରଲେଭନ
 ନ ଥିଲ କଳ୍ପସ ମନେ, ଆନନ୍ଦ ସ୍ବରୂପେ
 ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲ ମୋ ନେତ୍ରେ—ସହାସ୍ୟ ବଦନେ
 ଦେଖିଲୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଶୂନ୍ୟ ଶବ୍ଦନାର ଶବ୍ଦ ।
 ଚଞ୍ଚଳ ଯୌବନ ଯେବେ ଉନମତ୍ତ ବେଶେ
 ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ମାନସେ ମମ, ଦୁର୍ବଳାର ପ୍ରସ୍ଥ
 ବିସ୍ତାରିଲ; ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଲଭିଲ ନୈରାଶ୍ୟ,
 ଦେଖିଲ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତେବେ ମାୟା ବିଶ୍ବରୂପେ ।
 ଭ୍ରମିଲୁ କୁମାରୀ ଯୁଗଲଭ ବାସନାରେ,
 କଳ୍ପସ କାଳିମା ଶେଷେ କରୁଛ ଅର୍ଜନ;
 ସୁରଶ ପଟରେ ଅଛି କଳଙ୍କ ଚିତ୍ତିତ ।
 ଅଶକ୍ତ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଦେହ ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ଅଜ୍ଞତ ଚିତ୍ତରୁ ଚପଳତା ପୁଣି ପୃଥା,
 ଉତ୍ସାହ, ସାହସ, ସବ୍ ବିଳାସ ବାସନା ।
 ନିମେ ଘର୍ବ ଘର୍ବତର ଘର୍ବତମ ପରି
 ବିଳାପ ସନ୍ତାପ ଚନ୍ଦ୍ରା କରୁଛ ସମ୍ବଳ ।
 ତୁମ୍ଭେ ମୁହଁ କଷ୍ଟଦାତା, ପୁଣି କାରଣ,
 ତୁଳନା ଦେବାକୁ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସହିତରେ,—
 ଆନୁରୂପୀ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ବାକ୍ୟ କଳ୍ପନା ଅଜ୍ଞତ ।
 ତୁମ୍ଭ ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ବ୍ୟାପୀ, ଅନନ୍ତ, ଅପାର,
 ଅସ୍ବୀକାର କେ କରବ ଏ କଥା କେସନେ ?
 ସବ୍ କାଳବ୍ୟାପୀ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିରାଜିତ,
 ଆଧାର ଆଧ୍ୟୟ ରୂପେ ନିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 ଆହେ ମହାକାଳ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହସ୍ତରେ
 ପାଇ ହରାଇଲୁ, ପ୍ରସ୍ତେ ! ଅଜ୍ଞାନ ପଣରେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଜୀବନ, ଧନ, ମାନ, ପୁଣି, ଯଶ ।
 ସବ୍ ହୁ ହରାଇ ଅଛି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହରାଇ ।
 ସବ୍ ଧନ ବିନିମୟେ ସମଗ୍ର ଜୀବନେ
 ନ ପାଇବି ନିମିଷେକ ଯାଇଲୁ ଯା ବହି ।
 ଥିଲ ଯେବେ ମୋ ହସ୍ତରେ କରୁଥାନ୍ତି କେତେ
 ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ କାରଣେ ।
 ପଶ୍ଚାତେ ଅନନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅନନ୍ତ
 ସ୍ବରୂପରେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଛ ମୋ ନେତ୍ରେ ।
 ତୁମ୍ଭ କଣା ମାତ୍ର ଥିଲ ମୋର ଲାଭଭ୍ରମି,
 ମିଶିଯିବି ଦିନେ କାହିଁ ତୁମ୍ଭର ଦେହରେ ।

— — —

ଲୋକଚିନ୍ତା

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ସାଗର ଗର୍ଭକୁ କେ ପାରେ କଳ,
 ମାନବର ମନ ତହିଁରୁ ବଳ ।
 ବାକ୍ୟରେ ଆକାରେ ଯା ଯାଏ ଜଣା,
 ନ କର ସେଥିରେ ଧ୍ରୁବ ଧାରଣା ।

ନାସା ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ବଦନାକୃତି,
 କେବଳ ଅଟେ ତା ମାଂସ ବିକୃତି ।
 ମାନବର ମନ ସ୍ବଚନ୍ଦ୍ର ବସୁ,
 ତାହାକୁ କଳିବା କଠିନ କିନ୍ତୁ ।
 ନ କର ବିଶ୍ବାସ ଚିହ୍ନିଛ ଲୋକ,
 ପାଇଛ ତ ଭେଟ ଏହି ମାତ୍ରକ ।
 ମଣିଛ ଯାହାକୁ ଦେବ-ଉପମ,
 ହୋଇପାରେ ସେହି ରକ୍ଷସାଧନ ।
 ମାନବ ତ ନୁହେଁ ନିଜ ଆତ୍ମତ,
 ରୁଲିତ ପ୍ରକୃତିବଶେ ସନ୍ତତ ।
 ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟନାସ୍ଥଳ,
 ଲୋକ ଚିହ୍ନିବାର ହେତୁ କେବଳ ।
 ଲୋକ କଳିବାକୁ ଯେବେ ବାସନା,
 ଦେଖିବ ତା ଜୀବନର ଘଟନା ।
 ଦର୍ଶଣ, ସୋହାଗା, ଜଳନ୍ତାନଳ
 ସୁନା ପିତ୍ତଳର ପରୀକ୍ଷା ସ୍ଥଳ ।
 ବିଶେଷ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ବେଞ୍ଚରେ,
 ଭିତର ମାନବ ପଡ଼େ ବାହାରେ ।
 ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ଚିହ୍ନିଛ ଜନେ,
 ଏ ଧାରଣା କେତେ ନ ରଖ ମନେ ।
 ଘଟନା ଚକ୍ଷୁରେ ମାନବ ମନ,
 ବିବିଧ ସ୍ବରୂପ କରେ ଧାରଣ ।
 ଜାଣିବ ଅଛି ସା ଧର୍ମର ବଳ,
 ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି ଅଟଳ ।
 ଲୋକ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଯେବେ ବାସନା,
 ଧର୍ମଭାବେ କଥା ପଡ଼ିବ ଜଣା ।

ଜୀବ-ବ୍ରହ୍ମ

(ରାଗ — ମଙ୍ଗଳ)

ଜୀବ-ବ୍ରହ୍ମ ବିରାଜିତ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ,
 ବିହରାୟୁଗଳ ଯଥା ଥାଆନ୍ତି ବୃକ୍ଷରେ ।
 ଜୀବନ-ବିହରା ନିତ୍ୟ ଭୃଞ୍ଜି ନାନା ଫଳ,
 ବ୍ରହ୍ମ ପକ୍ଷୀ ଥାନ୍ତି ସାକ୍ଷୀ ସ୍ବରୂପ କେବଳ ।
 ଅକାଟ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ,
 ତିଷ୍ଠି ନ ପାରଇ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ଅଭାବରେ ।
 ଏକ ଦାତା ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେୟା ସମ୍ବନ୍ଧ ଏପରି,
 ତଥାପି ସେ ଜୀବ ଥାଏ ବ୍ରହ୍ମକୁ ବିସ୍ମର ।
 ମାତ୍ର ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ବିନା ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟ,
 ଯେଣୁ ସେହି ଏକମାତ୍ର ପରମ ଆଶ୍ରୟ ।
 ଜାତ୍ରାତ କାଳରେ ଅବା ଶୟନେ ସ୍ବପନେ,
 ଜୀବ ପ୍ରତି ବ୍ରହ୍ମ-ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
 ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ ହେଲେ ଜୀବନ ବିକଳ,
 ବ୍ରହ୍ମ ଆଶ୍ରୟରେ ଶାନ୍ତି ଲଭଇ କେବଳ !
 ଜୀବ-ପକ୍ଷୀ ସୁଖ ଲେଉଟି ଭ୍ରମ ନରନ୍ତର,
 ଜଗତ ସୁଖରେ କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ତାର ।
 ନିର୍ମଳ ହୃଦୟେ ଯେବେ ପାଏ ମିତ୍ର ସଙ୍ଗ
 ଲଭଇ ପରମ ଶାନ୍ତି ଜୀବନ-ବିହଙ୍ଗ ।

ବିହଙ୍ଗ ଯୁଗଳ

ଏକ ତରୁବରେ ବାସ ଯୁଗଳ ବିହଙ୍ଗ,
 ଏକକୁ ଆରେକ ସାହା ସଖା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ।
 ଏକ ପକ୍ଷୀ ବୃକ୍ଷେ ଥାଇ ଫଳ ଶ୍ରେଣକରେ,
 ଦ୍ବିତୀୟ ବିହଙ୍ଗ ଥାନ୍ତି ସାକ୍ଷୀ ସ୍ବରୂପରେ ।
 କରନ୍ତି ଛଅଟା ବ୍ୟାଧି ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟେ ବାସ,
 କରାବାକୁ ଫଳଶ୍ରେୟା ପକ୍ଷୀକୁ ବିନାଶ ।
 ଜୀବାତ୍ମା ପରମ ଆତ୍ମା ମାନବ ଦେହରେ
 କରନ୍ତି ନିୟତ ବାସ ପ୍ରଣୟଭାବରେ ।

ଭୁଞ୍ଜିଲ ଜୀବାତ୍ମା ସବ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ,
ପରମାତ୍ମା ଆନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ସ୍ବରୂପ କେବଳ ।
କାମ, ଶୋଧ, ଲେଭ ଆଦି ରସୁ ଛଅ ଜଣ,
ଜଗିଆନ୍ତ ଜୀବାତ୍ମାର ବିନାଶ କାରଣ ।
ଥିଲେକ ଜୀବାତ୍ମା ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଶରଣେ,
ନାଶ କରି ନ ପାରନ୍ତି ତାକୁ ରପୁଗଣେ ।

ଜଗତ ମଙ୍ଗଳମୟ

ମଙ୍ଗଳନିଧାନ ହରି ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନେ
ସୃଜନ, ପାଳନ, ଲୟ କରନ୍ତି ସମାନେ ।
ସୁକୃତିଶୀଳ ସୃଷ୍ଟି ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସକଳ
ଅନନ୍ତ ମହିମା ସତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକାଶେ କେବଳ ।
ଅଟଇ ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଶ୍ଵ ତରତର,
ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ସବ ଗ୍ରହ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ଆକର ।
କର୍ପା ହାତୀକାର ରବ, ଅଶାନ୍ତ, ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ବିପତ୍ତି ସମାବେଶ, ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
କରୁଁ ଯାହା ଦୁଃଖ ବୋଧ—ସୁଖର ନିଦାନ,
ଆଶୁ କଷ୍ଟକର ମାତ କଲ୍ଲାଶନିଧାନ ।
ଧରିଛି ଦାହିକା ଶକ୍ତି ମହାକଷ୍ଟକର
ଅଶେଷ କଲ୍ଲାଶ ହେତୁ ଭୂତ ବୈଶ୍ଵାନର ।
କାଞ୍ଚନ ଅନଳ-ଦଗଧ କମଳାୟ କାନ୍ତି,
ପ୍ରକାଶର ହେତୁଭୂତ, କଷ୍ଟ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ପତ୍ୟମାନ ଶୀତ ଯଥା ମୃତ୍ତିକା ଦେହରେ
ପରିଣତ ଫଳବନ୍ତ ପାଦପ ଆକାରେ,
ବିପଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହି ସହି ନିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣ
ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଲଭିବାକୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵାନ ।
ମୃତ୍ୟୁ ବଳ କଷ୍ଟକର ନାହିଁ ଜୀବଲୋକେ,
କର୍ପା ନାମମାତ୍ର ଶୁଣି ମୁହ୍ୟମାନ ଲୋକେ ?
ଉନ୍ନତ ନୂତନ ଶ୍ରବ ଦିଏ ଯେବା ଆଖି,
ସେ ପବନ ନାମେ କର୍ପା ମୁହ୍ୟମାନ ପ୍ରାଣୀ ?

ନ ଥିଲେ ଏ ବିଶ୍ଵେ ମହା ସଂହାରଣୀଶକ୍ତି
ଅସମ୍ଭବ ନବ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତେ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
ଉତ୍ତପାଦିନୀ, ସରସିଣୀ, ପୁଣି ସଂହାରଣୀ
ବିଶ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ମୂଳୀଭୂତା ଏହି ଶକ୍ତି ତ୍ରିନି ।
ଆତ୍ମକୃତ କର୍ମଫଳ ଅଲ୍ୟକ୍ଷ ବିଧାନେ
ଭୁଞ୍ଜି ବେ ଅବଶ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ଅନନ୍ତ ବିଧାନ ଚନ୍ଦ୍ର ମାନବ ଜୀବନ
ଦୃଷ୍ଟିତ, ସନ୍ତତ ଘଟେ ଉତ୍ତପାନ ପତନ ।
ବିଧି ପ୍ରେରଣାରେ ଯାହା ଘଟିବ ମହାରେ,
ଗ୍ରହଣ ଉଚିତ ଭକ୍ତି-ଅବନତ ଶିରେ ।
ମାନବ ଜୀବନେ ଯେତେ ଘଟୁଛି ଘଟନ
ବିଧାତାଙ୍କ ଶୁଭ ଇଚ୍ଛା ସେଥିରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ।

ଆତ୍ମା ଅବନାଶୀ

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିରଟ ଗ୍ରନ୍ଥ କରି ଅଧ୍ୟୟନ
ଏତିକି ମାତ୍ରକ ଶିକ୍ଷା ଲାଭିଛି ଜୀବନ—
ନିଷିଦ୍ଧ ଗଗନ ମାର୍ଗେ ଅସଂଖ୍ୟ ଗୋଲକ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହିତ ଅଛି ମୋହର ସମ୍ପର୍କ,
ଜଡ଼ୀୟ ଶରୀର ତେଜ ଯିବ ଯଦା ପ୍ରାଣ,
ମହାନନ୍ଦେ ମହାମାର୍ଗେ କରିବ ପ୍ରୟାଣ ।
ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଏ ଜଗତ ଦେଖୁଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ଅବଶ୍ୟ ମୋ ଜୀବନର ଅଛି ଏକ କ୍ଷଣ ।
ଅଶୁ ପରମାଶୁ ଥିବେ ଜଗତରେ ପଡ଼ି,
ଜଡ଼ାଞ୍ଜଳ ସୁମହାନ ଆତ୍ମା ଜୀବ ଉଡ଼ି ।
ଅବନାଶୀ ବିଶ୍ଵେ ଆତ୍ମା ଲୁହଇ ନଶ୍ଵର
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ରୂପେ ତାହା ଲଭେ ରୂପାନ୍ତର ।
ଥୁବ ବିଶ୍ଵ, ଥୁବ ମୁହଁ, ଥୁବୁଁ ଗରକାଳ,
ଦୁହିଙ୍କର ଗତି ଅଟେ ସମ-ଅନ୍ତରାଳ ।
ଯେଉଁ କାଳେ ପରିତେଜ ଯିବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲୋକ,
ଓଁକାର ମାତ୍ରକ ହେବ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶକ !

ମିଷ୍ଟ କଥା

ଯେତେ ସୁଖକର ବ୍ରାବ୍ୟ ଅଛି ଜଗତରେ,
 କେହି ନୁହେଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମିଷ୍ଟ କଥା ସମାନରେ ।
 ମୋ ହୃଦୟ ନିରନ୍ତର ସୁଖଶାନ୍ତିଶୂନ୍ୟ,
 ଜ୍ଞାନଗଣନା ବା ଅର୍ଥେ ହେବ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରମା-କରଣ ଅବା କୁସୁମ-ସୌରଭ,
 ଲୋକରେ ସୁଖ୍ୟାତି, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଗୌରବ—
 ଏଥିରେ ତ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନ ଲଭେ ଜୀବନ,
 କେବଳ ମୁଁ ଲୋଡ଼େ ମିଷ୍ଟ ସରଳ ବଚନ ।
 ମିଷ୍ଟ କଥା ନୁହେଁ ପର ପାର୍ଥବ ପଦାର୍ଥ,
 ଦେବତାର ଉପଶ୍ରେୟ ଅମିୟ ଯଥାର୍ଥ ।
 ଶୁଣୁଛି ଲୋକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କେତେ ମିଷ୍ଟ କଥା
 ସେ ନୁହେଁ ସରଳ, ପ୍ରବଞ୍ଚନା କପଟତା ।
 ସେଥିରେ ତ ହୁଏ ନାହିଁ ଜୀବନ ଶୀତଳ,
 ପ୍ରାଣହନ୍ତାରୁ ନ ବ୍ୟାଧସଙ୍ଗୀତ କେବଳ ।
 ଥିଲ ଯେବେ ମୋର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ପତ୍ତି,
 ଆସି ପାଶେ ଲୋକେ ମିଷ୍ଟ କଥା କହିଛନ୍ତି ।
 ସେହି ମିଷ୍ଟ କଥା ଶୁଣି ଯାଉଥିଲି ଭୁଲି,
 ନ ବୁଝିଲି ଏହା ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନର ବୋଲି !
 ମୁଁ ତ ଏବେ ସେହି ମିଷ୍ଟ କଥାର କଙ୍ଗାଳ,
 ଥାଉ ମିଷ୍ଟ—ଲୋକେ ବୁଝା ଦେଉଛନ୍ତି ଗାଳି ।
 ସନ୍ତପ୍ତ, ଉନ୍ନତ, ଦର୍ପ ହୃଦୟ ଉନ୍ନତ,
 କପଟ କଥାରେ ଲଭିପାରେ କି ସାନ୍ନ୍ୟାସ ?
 ହତାଶ ଉଦାସ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା କାଳରେ
 ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟେ ତୁଷ୍ଟ କେହି ନ କଲ ତ ଥରେ ।
 ବନ୍ଧୁରୂପେ, ଜ୍ଞାନରୂପେ ଆସି କେତେ ଜଣ
 ସଙ୍ଗେ ରଞ୍ଜାଇ କେତେ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ !
 ସେଥିରେ କି ମାନେ ମନ ? ବରଞ୍ଚି ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ବଢ଼େ, ମଣେ ଏ ତ କପଟତା ପ୍ରତାରଣା ।
 କୋକିଳ କାକଳି କିମ୍ବା ସୁକଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ
 ଶୁଣି ତ ଶୀତଳ ହେଲ ନାହିଁ ଦର୍ପ ଚିତ୍ତ ?

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଦ୍ରା ତ ହୃଦ ମଧ୍ୟେ ଦୁଃଖରାଶି
 ଶୁଣି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତାନ ଉଠେ ଭାସି ଭାସି ।
 ଯିବ କାହା ପାଶେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଷ୍ଟ କଥା ?
 ଜଗତ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଶତାତା !
 ଯାହାପାଇଁ ଥିଲ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ତାହାଙ୍କ ବେଶ୍ୱର ଦେଖ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଭୁତ !
 ହୃଦୟ ନିଭୁତ ପ୍ଲବେ ଯାକୁ ଗଣ୍ଡିଧନ
 କରି ରଖିଥିଲି ଯାକୁ ଜୀବର ଜୀବନ,
 ସବୁସ୍ୱ ଦେଇଛି ତାଳି ଯାହା ମଙ୍ଗଳରେ,
 ତାକିଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କେତେ ବସି ନିର୍ଜନରେ
 ମୁଖୁ ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରାସ କାଢ଼ି ଦେଇଛି ଝୁଆଲ,
 ଆପଣା ପିନ୍ଧାଇ ବାସ ଦେଇଛି ପିନ୍ଧାଇ ।
 ନିମେଷ ବିଚ୍ଛେଦ ହେଲେ ଲଭେ ମୁଁ ମରଣ;
 ସ୍ୱର୍ଗ ଅନୁଭବେ ହେଲେ ପୁନଶ୍ଚ ମିଳନ ।
 ଯାହାପାଇଁ କରୁଛି ମୁଁ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନା,
 ଦିବା ନିଶି କରେ ଯାହା ଉନ୍ନତ କାମନା,
 ଧକ ! ଧକ ! ସେହି ମୋତେ କହେ କହୁଁ କଥା
 ମୋ ଜୀବନେ ନାହିଁ ତାର ମାୟା ବା ମମତା !
 ବ୍ୟାତା ଗଢ଼ିଲେ ରକ୍ତ ମାଂସରେ ହୃଦୟ
 ପାଷାଣରୁ ବଳି ଦେଖେ କଠିନ ନିଶ୍ଚୟ !
 ଛନ୍ତି ଲୋକ କେତେ ପଶୁ ପିଣ୍ଡର ସମାନ,
 ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଦିଅନ୍ତି ପର ସୁଖ ବଳିଦାନ ।
 ତେବେ କି ଜଗତ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ?
 ନାହିଁ କି ସହାନୁଭୂତି, ଦେବଭାବ ଶୂନ୍ୟ ?
 ପିଣ୍ଡର ରାକ୍ଷସପର୍ମୀ ହେଲେ ସବୁ ନର,
 ହୁଅନ୍ତା ଯେ ଜଗତଟା ନରକ ଆକର ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ମନ ! ଶରୀର ରାକ୍ଷସରେ
 ଅଛନ୍ତି ଦେବତା ନରନାଶ ସ୍ୱରୂପରେ ।
 ନ ଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭାବ ମାନବସମାଜ
 ଲାଗି ଭଣ୍ଡ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ଆଜ ।

ଛୁନି ହୋଇଯାନ୍ତା ଲୋକସମାଜବନ୍ଧନ,
ଅଶାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତା ଅବନୀ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତାରୂପା ଅଟନ୍ତି ଜନନୀ,
କେବଳ ତାହାଙ୍କ ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟ ସୁଧା ମଣି ।
ତାଙ୍କ ମିଶ୍ର ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେବାକୁ ଭୁଲନା
ଜଗତେ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ କରେ ବିବେଚନା ।
କେ ଅଛି ଜଗତେ ଆଜି ଜନନୀ ସମାନେ
ନିଷ୍ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରସୂତ ପୁଅପାଇଁ ପ୍ରାଣଦାନେ ?
ଆହୁରି ଅଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେଶ ଜଗତରେ,
କଦାଚିତ୍ ବିରାଜିତା ଶ୍ରାବ୍ୟବନ୍ତ ଦରେ ।
ନ ଥିଲେ ତପସ୍ୟା ଦୋର, ସେ ଦେଶ ଦର୍ଶନ
ପାଇବାର ଅସମ୍ଭବ ମାନବ ଜୀବନ ।
ବିପଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବ୍ୟାଧି ସନ୍ତାପ କାଳରେ
ଚକିତେ ଆତଙ୍କେ ଉଦ୍ଧା ଥାଏ ସେ ପାଶରେ—
ସେ ପରଶମଣି ଗୁଣ ଜାଣେ ସେ ମାନବ,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପୀୟୂଷ କରିଅଛି ଅନୁଭବ ।

ସୋହ୍ରଂ

ସବୁଭୂତ ଶାନ୍ତୀରୁ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ,
ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅଂଶ ମାନବ ଜୀବନ ।
ସିନ୍ଧୁ ଜାତ ବିନ୍ଦୁମାସ ଥାଏ ପୃଥକରେ,
ସିନ୍ଧୁ ଧର୍ମାନ୍ଧାନୁ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ
ସିଦ୍ଧଶା ବିନ୍ଦୁର—ଜଳ ବାସ୍ତବ ହିମ ପୁନଃ
ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁରେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଆହୁରିହୁ ।
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ସିଦ୍ଧଶା ଜୀବନେ
ବାସ୍ତବ ଜଳ ହିମ ଦଶା ସଳିଳେ ଯେସନେ ।
ଜାଗ୍ରତ ଜଳୀୟ ଶବ୍ଦ, ସ୍ୱପ୍ନେ ହିମାଳୟ,
ବାସ୍ତବକାର ସ୍ୱପ୍ନଦଶା ହେତ ମନେ ଜ୍ଞାନ ।

ଭୂଷୟ ଚତୁର୍ଥ ଦଶା ମାନବ ଜୀବନେ,
ସାଗର ମୁକ୍ତାଶଗତ ସରତ ଯେସନେ
ପତତ ସାଗର-ଗର୍ଭର ମିଶି ନାହିଁ ଜଳେ, *
ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଆହୁରୂପ ଥିଲା ଯଥା ପୁଲେ ।
ଜୀବନ ସିଦ୍ଧଶାଘାତ ପ୍ରକୃତ-ଅଘାତ
ଭୂଷୟ ଚତୁର୍ଥ ଦଶା ନାମେ ଅଭିହିତ ।
ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁରେ ବିନ୍ଦୁ ସାଗର କେବଳଂ
ଜୀବ ଶେଷଦଶା ଶାନ୍ତ ଶିବ ଓ ମଙ୍ଗଳଂ ।

ଅନନ୍ତ

ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ   ଅନନ୍ତ ବିକାଶେ
ଅନନ୍ତ ତାରକା ରଜେ;
ଅନନ୍ତ ଭୁବନ   ଅନନ୍ତ ଜୀବନ
ଅନନ୍ତ କୌଶଳେ ସାଜେ ।

ଅନନ୍ତରୁ ଆସି   ଅନନ୍ତରେ ଶାସି
ସାଏ ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ,
ଅନନ୍ତ ବାସନା   ଅନନ୍ତ କଳ୍ପନା
ଲିପ୍ତ ଅନନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।

ଅନନ୍ତ ଦିଗରେ   ଅନନ୍ତ ରୂପରେ
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ମେଳା,
ଅନନ୍ତ ଉତ୍ପତ୍ତି   ଅନନ୍ତରେସ୍ଥିତି
ମହା ଅନନ୍ତର ବେଳା ।

ଅନନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ   ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ରୂପ ରସ ତଥା ଗନ୍ଧ,
ଅନନ୍ତ ମହାନେ   ସବୁ ଉପାଦାନେ
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ସମ୍ଭବ ।

ଅନନ୍ତାକ୍ଷରେ   ସାନ୍ତ ବିଷୟରେ
 ତୁମ୍ଭେଲେ ଅସମ୍ଭବ,
 ସେ ଅନନ୍ତ ଆଶେ   ଅନନ୍ତ ପ୍ରୟାସେ
 ସଦା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମାନବ ।

କର୍ମଫଳ

କି ଥିଲା ? କାହିଁ ଅବା ଥିଲା ? କିପିଂ ପୃଥ୍ବୀରେ
 ଜନ୍ମିଲ ? ନ ଯାଏ ଜଣା ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
 ସମସ୍ତ ମାନବ କିପିଂ ବୁଦ୍ଧି ସମାନ ?
 ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ପାପ ପୁଣ୍ୟେ ପଛା ଅନ ଆନ ?
 ଅଦୃଷ୍ଟ ବା କର୍ମଫଳ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତ୍ରୀ,
 ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ଅଭିମତ—ମାତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ କଥା
 ନ ପାରିଲ ଜାଣି—ଜାତ ମନରେ ସଂଶୟ—
 କର୍ମ ଅଗ୍ରେ ? ଅବା ଫଳ ଅଗ୍ରେ ? ଏ ବିଷୟ ।
 ପାପେ ରକ୍ତ, ଧର୍ମେ ରକ୍ତ, ଜାତ ସ୍ୱଭାବରେ—
 କର୍ମଫଳ କର ଯେବେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମନରେ,
 ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟେ ସର୍ବଭୂତ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ଅବଶ୍ୟ ମୋହର ଥିଲା ଆତ୍ମା ଅବସ୍ଥାନ ।
 କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରବେଶିବା ପୂର୍ବେ ମୋର ପ୍ରାଣ,
 ଥିଲା ତ ଅପାପବେଦ ହୁଏ ଅନୁମାନ ।
 ସର୍ବପ୍ରଥମରେ କିପିଂ ଜାତ ପାପେ ରକ୍ତ ?
 ଯାହା ଯୋଗେ ବୁଝେ ପ୍ରାଣ ଅଶେଷ ଦୁର୍ଗତ ।
 ସ୍ୱଭାବେ ଜଡ଼ୀୟ ଦେହ ଯଥା ରୂପାନ୍ତର,
 ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଧି କିପିଂ ? ବୁଦ୍ଧେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ?
 ନିହତ ସୃଷ୍ଟିର ତତ୍ତ୍ୱ ନିବିଡ଼ ତମ୍ଭେରେ,
 କରପାର ଅନୁମାନ ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ,
 ବୁଝେ କର୍ମଫଳ ଲୋକ ବିଧିର ବିଧାନ
 ବିଧିଠାରୁ ବଳି କର୍ମଫଳ କି ପ୍ରଧାନ ?
 କର୍ମଫଳ ମେଢ଼ିବାକୁ ବିଧିର ଆୟତ୍ତ
 ନାହିଁ ଯେବେ, ସ୍ଥିର କର ଏହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ।

ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦାତା କର୍ମଫଳ,
 ବିନାଶକ, ରକ୍ଷାକାରୀ, ସହାୟ ସମ୍ବଳ ।
 କର୍ମଫଳ ପ୍ରଭାବରେ ଜୀବନର ଗତି
 ବିଧି ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ ତାର ଶକ୍ତି ।
 (ନମସ୍ତତ୍ତ୍ୱ କର୍ମେତ୍ୟୋ ବିଧିରପି ନ ଯେତ୍ୟଃ ପ୍ରଭାବତ୍ ।)
 (ମୁକୁର ଯସ୍ତ୍ୱ ଶ୍ରେୟଃ, ଯସ୍ତ୍ୱ ସଂଶ୍ୟା)

ଧର୍ମ ଚତୁଷ୍ଟୟ

ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ମାନବ ସନ୍ତାନ,
 ଗତ, ଆଗନ୍ତୁକ, ଯେତେ ଛନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣମାନ ।
 ଧର୍ମ ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଜୀବନ ଆଧାର,
 କରନ୍ତୁ ଧାରଣ ଧର୍ମ ଜଗତ ସଂସାର ।
 ମାନବସ୍ତୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କଲେ ଆଲୋଚନା,
 ଚତୁଷ୍ଟୟେ ଅବସ୍ଥିତ ଧର୍ମ ଯାଏ ଜଣା ।
 ବିଶ୍ୱାସ, ବୈରାଗ୍ୟ, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ଚତୁଷ୍ଟୟେ
 ଅବସ୍ଥିତ ଧର୍ମ ଲୋକରକ୍ଷାର ଆଶ୍ରେ ।
 ଈଶ୍ୱର ଧର୍ମ ଶିଖ ବିଶ୍ୱାସର ମର୍ମ,
 ବୈରାଗ୍ୟ ଗୌରବ କ୍ଷେତ୍ରକାରୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ।
 ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଭକ୍ତି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ-ପ୍ରୀତି,
 ଏହି ରୂପ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ରୂପ ମତି ।
 ନ ବୁଝନ୍ତୁ ଆତ୍ମପର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଗଣ,
 ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ସାରତତ୍ତ୍ୱ କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ ।

ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତି

ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ତିତ ଏହି ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ,
 ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଅପରିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅବିଭକ୍ତ କାଣ୍ଡ !
 କେ ତୁମ୍ଭେ, କିଏ ବା ମୁହିଁ, ଆସିଅଛୁଁ କାହିଁ,
 ଯିବୁଁ କାହିଁ, ଅଛୁଁ କିପିଂ ? ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣୁ ନାହିଁ ।

କରନ୍ତି ଆର୍ଯ୍ୟରୂପି ସନ୍ତାନ ବିପ୍ଳବ,
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଶ୍ନରେ କେବା ଦେଖିଛୁ ଉତ୍ତର ?
ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବପା-ବିଜ୍ଞାନ,
ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶରେ ଦେଖୁଛୁ ଅଜ୍ଞାନ ।
ଦର୍ଶନ ନୟନସ୍ଥାନ, ବିଜ୍ଞାନ ନିବାକ,
ଆଉ ବା ପାଇବ କାହିଁ ଦାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥସାକ !
ଅସୀମ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କେ ବା କହେ ନିର୍ମାଣ,
କପରି ଜାଣିବ ତୁଚ୍ଛ ମାନବ ଅଜ୍ଞାନ ?
ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ସୌର ସୃଷ୍ଟି ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ସୁନ୍ଦରମେ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ?
ପ୍ରକୃତେ କାଞ୍ଚନ କାନ୍ଥ ବିକାଶି ତପନ
ଜଗତକୁ ଦେଲ କିବା ନୂତନ ଜୀବନ !
ଗାଲିଲେ ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ ବିହଙ୍ଗମଦଳ,
ନବୋଦୟମେ କାର୍ଯ୍ୟେ ବ୍ୟସ୍ତ ମାନବ ସକଳ ।
ଆମୋଦିତ ବନସ୍ତଳୀ କୁସୁମପରାଗେ,
ଧାବତ ମଧୁପଦ୍ମ ନବ ଅନୁରାଗେ,
ହେ ମାନବ, ଯେଉଁ ଦିଗ ଦେଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
ସବୁଟି ପ୍ରାବତ ଯେହ୍ନେ ଆନନ୍ଦଲହରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଆନନ୍ଦେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସବୁ ସ୍ଥାନ,
କାହାର ପ୍ରକାଶେ କାହିଁ ଅନନ୍ତ ମହାନ ?
କପାଳ, କାହାର ପାଇଁ ଏ ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ?
କେ ମହାମହିମ ଶିଳ୍ପନିର୍ମିତ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ?
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ପ୍ରଶର ତ ତପନ କରଣ
ନିବାରଣ କରେ ସୁଶୀତଳ ସମୀରଣ !
ନୟମେ ତପନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ ପ୍ରାନ୍ତେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଦିବା କାର୍ଯ୍ୟେ କ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବ ବିଶ୍ରାମ କାରଣେ
ଆଜ୍ଞାଦିତ ପୃଥ୍ୱୀ ଅନ୍ଧକାର ଆବରଣେ ।
ପୁଣି ଦେଖ ଏ ଜଗତ କିବା ଭୟଙ୍କର !
ଯାଏ ଜଣା ସଥା ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଆକାର !
ଯେତେ ସୁଖକର ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖୁଁ ଜଗତରେ,
ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ରହିଛି ଦୁଃଖ ସବୁ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।

କୁସୁମରେ କାଟି, ବିଷ ଅମୃତ ମଧ୍ୟରେ,
ଜୀବନରେ ପାପ ତାପ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ମରଣରେ,
ପରଶ ପ୍ରତ୍ୟୁ ପାଶେ ଦେଖ ଅଭ୍ୟାସୁର,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଆଳୟରେ ହାତୀକାର !
ସ୍ନେହର ସାତନା, ସାଧୁ ଭକ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ମିନା,
ସ୍ଥବରର ଅପମାନ, ଦୁର୍ବଳ ଗଞ୍ଜିନା,
ନିସର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟି କେତେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର
ପୃଥ୍ୱୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କରି ଦିଏ ଗୁରୁଖାର !
ଦିବସ ଆଲୋକ ପଶ୍ଚାତରେ ଅନ୍ଧକାର,
ଆନନ୍ଦ ପଶ୍ଚାତେ କେତେ ଶ୍ୱେଷ ଆକାର
ବସୁ ବିଦ୍ୟମାନ, ନିତ୍ୟ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ,
ବିଜିତର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଛନ୍ଦ୍ର ପରସ୍ପରେ ।
ସୁନ୍ଦର ସୁମନେ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଯେ ବନରେ,
ଶ୍ୱେଷ ଭୁଜଙ୍ଗ ଛନ୍ଦ୍ର ଶାୟିତ ବିବରେ ।
ଯେଉଁ ମଧୁକର କରେ ପୀୟୂଷ ପ୍ରଦାନ,
ବହେ ପୁଣି ବିଷମୟ ଶ୍ୱେଷ ବିଷାଣ !
ଜଗତ ଜୀବନ ଜଳ ଯେଉଁ ବାରିଦରେ,
ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶ୍ୱେଷ ବଜ୍ର ତାହା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ରହାକର ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟ ଭୁଜଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାର,
କମଳୟ ଦେହେ ବ୍ୟାଧି ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
ଦିବା ନିଶି ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିଷାଦ ଉଲ୍ଲାସେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱ, କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ !
ହେ ମାନବ ! ଏଥି ଛନ୍ଦ୍ର ପାରିବ କି ଜାଣି ?
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଜଗତେ ଶୁଦ୍ଧାଦିପି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ !
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସଙ୍ଘେ କଲେକ ତୁଳନା,
କେତେ ଶୁଦ୍ଧ ତୁମ୍ଭେ ସହଜରେ ଯିବ ଜଣା ।
ମାନବର ଶୁଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ,
ଦଟେ କି ଅତ୍ୟନ୍ତ କାଣ୍ଡ, ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଦେଖ ଏହି ପୃଥିବୀର ବିସ୍ତାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ,
ଏହାଠାରୁ କେତେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟ !
ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ଦେନ ଯୌରପରିବାର,
ଅଗନ୍ୟ ନୟମେ କରେ ଗଗନେ ସଞ୍ଚାର ।

କୋଟି କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ କର ରଖି ବକରଣ,
ଧାବତ ପ୍ରବଳ ବେଗେ ଦେଖୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିୟମିତ କଷେ,
ଦୃଷ୍ଟିତ ପ୍ରବଣ ବେଗେ ଦେଖୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଅକୂଳ ସାଗର ଗର୍ଭେ କେତେ ଜଳକଣା,
ମରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ରେଣୁ କର ପାର କି ଗଣନା ?
ଗଗନେ ଅଗନ୍ଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହିପରି ଜାଣ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଇତିପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ନାହିଁ ଭେଦ ସ୍ଥଳ ସୃଷ୍ଟି, ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର
ଶ୍ୱେତ କୃଷ୍ଣ, ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସବୁ ଏକାକାର ।
ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ରେଖା ପ୍ରାନ୍ତେ କଳ୍ପନାର ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ,
ତଦନ୍ତେ ଅସୀମ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱପତି କାର୍ଯ୍ୟ ।
ସ୍ଥାନ ତହିଁ କୋଟି କୋଟି ତନ୍ତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି
ସ୍ଥିର ବିକାଶିତ ମ.ସ ପରଂବ୍ରହ୍ମଦ୍ୟୁତି ।
ଲଭୁ ଗୁରୁ ନାହିଁ ଭେଦ, ଜ୍ଞାନ ବା ଅଜ୍ଞାନ,
ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର, ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ସମାନ ।
ଅଛି ସବୁ ବିଦ୍ୟମାନ, ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ,
ମାନବ କି କର ପାରେ ସେ ରହସ୍ୟ ଭେଦ ?
ଏ ସମସ୍ତ ଭାବ ପ୍ରବ୍ୟ ଭାବ ମନ ପ୍ରାଣ,
ଦେଖୁ ମାତ୍ର ବିରାଜିତ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଭୟ ଭକ୍ତି ଚିତ୍ତେ ନମେଁ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଚରଣେ ।
ଅଗନ୍ଧ୍ୟାବ୍ୟକ୍ତରୂପାୟ, ଦେବ ବିଶ୍ୱାମୁନେ ।

ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା

ପାଷାଣ ମନ୍ଦିରେ ପାଷାଣ ଦେବତା
ବିରାଜିତ ସିଂହାସନେ ।

ଆକୁଳ ଅନ୍ତରେ ଭକ୍ତି ବିନୟରେ
ପୂଜି କୁସୁମ ଚନ୍ଦନେ,

ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ମାନସ ବାସନା
ଜଣାଇଲି କେତେ ଥର,
ପୋଷି କେତେ ଆଶା ମନରେ ଭରସା
ଲଭିବି ଦେବତା ବର ।

ଆସେ ନିତି ନିତି, ପ୍ରଭୁପଦେ ଭକ୍ତି
ରଖି କ'ର ନୟନେ,
ଅନାଏଁ ଶ୍ରୀମୁଖ, ଶକ୍ତି ଦେବେ ଦୁଃଖ,
ଆଶା ଆକୁଳ ଜୀବନେ ।

ଆହା ବିଡ଼ମ୍ବନା ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣା
ବିଚ୍ଛା ତ ଦେଖିଲି ନାହିଁ,
ପ୍ରତ୍ୟହ ସମାନ ଦେବତା ବୟାନ
ଦେଖିଛି ନିରେଖି ଗୁହଁ ।

ସେବା ବା ଆରତ ସମୟରେ ମୂର୍ତ୍ତି
ଦେଖେଁ ଯେଉଁପ ଭାବରେ,
ନ ପୂଜି ଚରଣ କରେ ଦରଶନ
ସଦା ସମାନ ରୂପରେ ।

ଆସି ପ୍ରଭୁ ପାଶ ନୟିତ ନରାଣ
ହୋଇ ତଥାପି କାମନା—
କେ ଜାଣେ ବା କେବେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହେବେ
ହରିବେ ହୃଦବେଦନା ।

କେବେ ଭାଲେଁ ମନେ କପାଁ କି କାରଣେ
ସେବିବି ପ୍ରଭୁ ଚରଣ,
କି ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଶେ ନିତି ନିତି ଆସେଁ
ପ୍ରାଣ କରେ ଆକର୍ଷଣ ।

କେଉଁ ଜାତି ବବର ?

(ରାଗ—ଆଶାବନ୍ଧ)

“ସୁଜଳା, ସୁଫଳା, ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ପ୍ରକୃତି”
ଲଳିତେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିନ୍ଦୁ, ସୁନ୍ଦର ଆକୃତି ।
ସକଳ ବିଜ୍ଞାନ, ଜ୍ଞାନ, ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,
ବିଭବ, ସମ୍ପଦ, ବିଭୁ, ସକଳ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ,
ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଗୌରବ, ସବ ଅପରୂପ ଶିଷ୍ୟ
ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ପ୍ରକୃତିର ଶିଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ଯେମନ୍ତ,
ତେସନେ ରମଣୀ ଶିଷ୍ୟ ଅଟଇ ସଙ୍ଗତ ।
ବାଳକମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଅଟେ ସରଳତା,
ମାନବଜାତିର ବାକ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ମଧୁରତା ।
ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଜାତି ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା,
ଯାହା ଦେନ ଜାତି କରେ ଉନ୍ନତ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ।
ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜୀବନ ଶକ୍ତି, ଜାତିମାନଙ୍କର,
ଯେଉଁ ଜାତି ସ୍ତ୍ରୀସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସେ ଜାତି ବବର ।

ଜନନୀ ଉତ୍କଳ-ସ୍ତ୍ରୀ

(ରାଗ—ଭୈରବ ଝୁଲ)

ମୋ ଜୀବନ ସାର ଧନ ଜନନୀ ଉତ୍କଳ ସ୍ତ୍ରୀ ।
ଆସ ଗୋ ମା ! କରେ ପୂଜା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ପ୍ରାଣ ଆଶା ।
ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସ୍ନେହ, ମାୟା, ହୃଦୟ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଧନ,
ଜନନୀ ଗୋ ! କୃପା କରି କରୁ ରୁଦ୍ଧ ବିଚାରଣ ।
ଜ୍ଞାନ, ବିଦ୍ୟା, ସୁଖ, ସ୍ବର୍ଗ ଯାହା କିଛି ମନୁଷ୍ୟର,
ଜନନୀ ! ପ୍ରସାଦେ ତବ, ଅନୁଭବେ ସାରତତ୍ତ୍ବ ।
ବିଦ୍ୟାସ୍ଥାନ, ଶକ୍ତିସ୍ଥାନ, ଦାନସ୍ଥାନ, ଆକାଶନ,
ଆହା ମା ! କ ଦେଇ ମୁହଁ ବନ୍ଦିବ ଗୋ ତୋ ଚରଣ ?
ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ କରୁଛି ମା ତୋ ବଦନା,
ନ ବୁଝିଲି ପାଷଣ ମୁଁ ଏହା ଲୋକ ବିତମ୍ବନା ।

ଦେଇ ମା ଗୋ ! ଭକ୍ତିପୁଷ୍ପ ସେବିବି ଚରଣ ତୋର
ହେଉ ପଛେ ସେ ସୁମନ ଗନ୍ଧସ୍ଥାନ ଅସୁନ୍ଦର ।
ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ମାତଃ ! କରୁଅଛି ବାରେ ବାରେ,
ଜୀବନ ଅଶ୍ରୁମ କାଳ ଗତ ହେଉ ତୋ ସେବାରେ ।

ଦେବୀପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

“ଗଞ୍ଜ ଗଞ୍ଜ ଗୁହ୍ୟ ଗଞ୍ଜ ସ୍ବସ୍ଥାନେ ପରମେଶ୍ବର !”
ସୁଖଦେ ବରଦେ ଦେବୀ, ଆସି ଧରତଳେ
ବର ଦେଇ ଯାଅ ମାତଃ, ମାନବମଣ୍ଡଳେ ।
ଭକ୍ତିପୁଷ୍ପ ଦେଇ ମାତଃ, କରୁଛି ସମ୍ମାନ,
ଦେନ ଅନୁଚର କର ସ୍ବସ୍ଥାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।
ଦେଇ ହୃଦୟ ଆସ କୁଳବଧୂରଣେ,
ଭକ୍ତି-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦିଅ ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣେ ।
ଗଳ-ଲଗ୍ନ-ବାସେ କର ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣତି,
ମାଗ ବର ଧନେଶ୍ବରୀ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ।
ପଞ୍ଚଶଯ୍ୟ ବିଲ୍ବପତ୍ର ନବ ଦୁର୍ବାଦଳ ।
ଦେଇ ମୁଁ ପୂଜିବି ଦେବୀ ଚରଣେ-କମଳ ।
ପ୍ରଣତି ମା ଶୈଳସୁତେ ଦାନବନାଶିନୀ ।
ମୋ ପ୍ରତି ହେଉଛି ଭକ୍ତିମୁକ୍ତିପ୍ରଦାୟିନୀ ।
ଆଦିତ୍ୟାଦି ନବଗ୍ରହ ବିଗ୍ରହାଳଗଣେ
ଭକ୍ତିଭରେ ହେଉଅଛି ପ୍ରଣତି ଚରଣେ ।
ଗଣେଶାଦି ପଞ୍ଚ ଦେବତାଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର
ବେନି କର ଯୋଡ଼ି କରୁଅଛି ନମସ୍କାର ।
ଶିବପ୍ରିୟେ ! ଦେନ ସବ ଦେବଦେବୀଗଣ
ଦେଉଛି ମେଲଣି, ଯାଅ କୈଳାସଭବନ ।
ବିସର୍ଜନ ଦେଲି ଏବେ ଯାଆନ୍ତୁ ପ୍ରତିମା,
ଗାଉଥିବି ବସି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ।

ପ୍ରେମ-ସଙ୍ଗୀତ

(ରାଗ—କଳହଂସ କେଦାର)

ଶୁଣ ଶୁଣ ହେ ଭାଇ ପ୍ରେମ-ସଙ୍ଗୀତ,
 ଚରକାଳ କି ତୁମ୍ଭେ ଥିବ ନିହିତ ?
 ଜାପାନ ଇଉରୋପ ଆମେରିକାନ
 କେମନ୍ତେ ଧରିଛନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତତାନ ?
 ଜୀବନ୍ତ ଧର୍ମବଳେ ଉଦାର ପ୍ରାଣେ
 ଧାବତ ଦିବାନିଶି ସେ ଲୋକମାନେ ।
 ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଦେଶ-ଗୌରବ
 ତୁମ୍ଭେ କି ଏ କାଳରେ ଥିବ ମାରବ ?
 ବୃହତ ଜାତିପ୍ରଥା ପକାଅ ଶାନ୍ତି,
 ସମର୍ପ ମନ ପ୍ରାଣ ସ୍ବଦେଶ ଲାଗି ।
 ନ ଭୁଲ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେ ଆର୍ଯ୍ୟସନ୍ତାନ,
 ନ ରହ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟରେ ପଶୁ ସମାନ ।
 ପବନ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତେ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାନେ
 ସେ ଗୀତ ଗାଇଥିଲେ ମହର୍ଷିମାନେ,
 ଧର ସେ ଗୀତଗାନ ହେ ଭ୍ରାତା ସବ,
 ସେ ମହାବାଜ ମନ୍ତ୍ର ଆଦି ପ୍ରଣବ ।
 ମହେଶ ଏକ ପିତା ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ,
 ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦମାନେ ତାଙ୍କ ସନ୍ତାନ ।
 ଆସନ୍ତୁ ଭାଇ ଭାଇ ମିଳି ସମସ୍ତେ
 ବିସର୍ଜି ଘେନିବୁଛି ପବନ ଚିତ୍ତେ ।
 ବସି ଜନମା ମାତୃଭୂମି କୋଳରେ
 ମିଳି ସମସ୍ତ ଭାଇ ଏକ ସଙ୍ଗରେ
 ପାଞ୍ଚବା ହେଉ ମାତୃଭୂମି ଉନ୍ନତି,
 ଶଶୁନ ହେଉ ଦେଶବାସୀ-ଦୁର୍ଗତି ।
 ରହିବ କେତେ କାଳ ମନନ ବେଶେ ?
 କୁହନ୍ତୁ ପୁଣି ତ ଥିବ କି ଦେଶେ ?
 ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ଭାଇ ସଭ୍ୟ ଜଗତେ
 ଆସନ୍ତୁ ଅନ୍ଧା ଭିଡ଼ ଲାଗୁଁ ସମସ୍ତେ ।

ହିମାଳୟ ପାଦଦେଶେ ନୈମିଷାରଣ୍ୟେ
 ସେ ଗୀତ ଗାଇଥିଲେ ମହର୍ଷିଗଣେ,
 ଧର ହେ ଭ୍ରାତୃଗଣ ସେ ଗୀତଗାନ,
 ସଭ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟ ଲଭ ସମ୍ମାନ ।

ମୋହର ଶବ୍ଦ

ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତେ ରହି ପାରିଲ ନାହିଁ —
 ବଇରବଳ ବେଡ଼ି ଅଛନ୍ତି ଚାହିଁ ଯେ ।
 କଞ୍ଚିତ ମାତ୍ର ହେଲେ ଅସାବଧାନ,
 ସହଜେ ମୋର ଆସି ବଧବେ ପ୍ରାଣ ଯେ । ୧ ।

ଭୁଗର୍ଭ ବିଳ ମଧ୍ୟେ କୁଣ୍ଡଳୀ ଫଣୀ
 ବାରିଦକୋଳେ ଲୁଚିଅଛୁ ଅଶନ ଯେ ।
 ବ୍ୟାଧି ଭଲିକ ବନେ, କୁନ୍ଦୀର ଜଳେ,
 ଧନଲେଭେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନେ ଯେ । ୨ ।

କେ ଲୋକ ପ୍ରଭୁ କଲେ ମୁଁ ଅତ୍ୟାଚାର,
 କରିବ ନିଶ୍ଚେ ଆସି ମୋତେ ପ୍ରହାର ଯେ ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ୟାଧି ଦେହେ ଛନ୍ତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ,
 କରିବେ ସହଜରେ ନାଶ ଜୀବନ ଯେ । ୩ ।

ନ କରେ ଭୟ ଏହି ସବୁ ଶତ୍ରୁକୁ,
 କରିବେ ସିନା ନାଶ ମୋର ଦେହକୁ ଯେ ।
 ଦେହ ସକାଶେ ଏତେ ଚନ୍ଦ୍ରା କପାଳ ?
 ଯାହା କି ଚରକାଳ ରହିବ ନାହିଁ ଯେ । ୪ ।

ତଥାପି ମୁଁହିଁ ଯେବେ କରେ ଯତନ,
 ବଇରି-କରୁଁ ରକ୍ଷା ହେବ ଜୀବନ ଯେ ।
 ମାତ୍ର ହୃଦୟ ମୋର ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବାସ,
 କରିବେ ଆତ୍ମା ଦେହ ଉଭୟ ନାଶ ଯେ । ୫ ।

ମାହର୍ଯ୍ୟ, କାମ ହୋଧ, ଲେଉ ଓ ମୋହ,
ମଦ ପ୍ରଭୃତି ରସୁ ପ୍ରବଳ ଛଅ ଯେ ।
କରନ୍ତି ନିତ୍ୟ ମୋହ ହୃଦୟେ ବାସ,
କରିବେ ଆତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ଦେହକୁ ନାଶ ଯେ । ୭ ।

— — —

ଉତ୍ଥାନ ସଙ୍ଗୀତ

(ନଟବାଣୀ ବୃତ୍ତ)

ଉଠ ଭାଇମାନେ, ଗୁହଁ ଆଖି ମଳ,
ଜାତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼ିଲ ଯେ ବଳ ।
ଶୁଣ ହାତୀକାର ପଡ଼ିଛି ଦେଶରେ,
ହା ଅନ୍ଧ ! ହା ଅନ୍ଧ ! ସକଳ ମୁଖରେ ।
ଗଞ୍ଜନା ଭର୍ତ୍ତନା ଅନ୍ୟ ଜାତିଠାରେ
ପାଇ ଶୁଣି କି ହେ ନ ଭାବୁଛ ବାରେ ?
ପଡ଼ି ରଜସ୍ୱା ଅଛି ବହିଁ ଲଭ,
ମାତ୍ର ନ ହରାଅ ଜାଣିବୁ ସୁଭବ ।
ହେବ ଭାଳ କାଳେ ସର୍ୟ ଭବ୍ୟ ପର ?
ଆବୋର ନ ବସ ପରର ପସର ।
ନ କରିଲେ ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ମତି,
ଦୁଷ୍ଟବ କି କେବେ ଦେଶର ଦୁର୍ଗତି ?
ଉଠ ଉଠ କର ସାହସ ସମ୍ବଳ,
ସ ଧ୍ରୁବ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣେ କେବଳ ।

— — —

କବିତା ବିହଗା

(ରାଗ — ମଙ୍ଗଳ)

ଭଗବତୀ ବଣାପାଣି ଶ୍ରୀହସ୍ତ ପାଳିତା,
ସିଦ୍ଧବନସଞ୍ଚାରଣୀ ବିହଗୀ କବିତା ।
ଆଶ୍ରମରେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ବାଲ୍ମୀକି ମହର୍ଷି
ମାନସ-ମନ୍ଦିରେ ମାଡ଼ି ନିରମିଲେ ବସି ।

ସେ ଅମଣ୍ଡ ବିହଗୀର କଲ୍ପନା ଜନନୀ,
ପ୍ରତିଭା ମାନସଭୂଷା, ଧାରୀସୁରପିଣୀ,—
ସନ୍ତ ସୁର ସନ୍ତ ପଣ, ଅକ୍ଷର ଦେହରେ,
କୁତୁହଳେ ବିହଗିଲେ ମହର୍ଷି ହସ୍ତରେ ।
ଛନ୍ଦ ଅଳଙ୍କାରେ ଅଙ୍ଗ କରି ବିମଣ୍ଡନ
ଏଥୁଅନ୍ତେ ଭ୍ରମଣେ କଲେ ବିଚରଣ ।
ମହର୍ଷି ବ୍ରହ୍ମସିଂହେ ସରସ୍ୱତୀକୂଳେ,
ସାମବେଦ ଗାଇଥିଲେ ଦେଶୀ ଅନୁକୂଳେ ।
ସୁଧାମୟ ଇତିବୃତ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ ସମାରୁର,
ମାନବମଣ୍ଡଳେ କଲେ ଜଗତେ ପ୍ରବୁର ।

— — —

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ

(ରାଗ — ମଙ୍ଗଳ)

ଏକ ଦୁଇ କରି ଦିନ ଯାଉଅଛି ବହୁ,
କିପାଇଁ ମାରବ ହୋଇଅଛ ବସି ରହି ?
କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନ ସେ ତ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ,
ଆଳସ୍ୟ ସମୟ ସେପ ଆତ୍ମାର ଦହନ ।
ପୃଥିବୀ ଦେଇଛି ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭ୍ରମ ପାଇଁ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ ପରିଶୋଧ କରନ୍ତୁ କି ନାହିଁ ?
ଶୈଶବକାଳରେ ଥିଲ ଭ୍ରମେ ଅସମର୍ଥ,
ଭ୍ରମର ଯା ଲେଡ଼ା ଗୁପ୍ତୀ ଦେଇଛି ସମସ୍ତ ।
ଯୌବନ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପ୍ରାୟ ଯିବ ତ ନିଦ୍ରାରେ,
ପୁଣି ଅସମର୍ଥ ହେବ ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ।
ଯେତେ କାଳ ପାଇଥିଲ ସମର୍ଥ ଜୀବନ,
ବିରୁଦ୍ଧ ତ କରିଛ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ?
ଦିନ ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାଳିଛ ମନରେ,
ଅନାଥ ପଛକୁ ଯାଏ କେତେ ତଞ୍ଚିଲେ !

— — —

ଶାନ୍ତିର ଗୌରବ

(ରାଗ—ମଞ୍ଜଳ)

କର ହିଂସା ଦଥ ଗାଳ ମନକୁ ଯା ଆସେ,
ମୁଁ ତ ଆଉ ଯାଉ ନାହିଁ ପ୍ରତିହିଂସା ପାଶେ ।
ଜୀବନଟାପାକ ପ୍ରତିହିଂସା ଘେନି ପର,
କରି ବସିଥିବି ଭାଇ ବଣିଜ ପସର ?
ପ୍ରତିହିଂସାନଳ ଜାଳ ମନେ ପ୍ରଥମରେ
ହାଣିବି ବିଷାକ୍ତ ବାଣ ଆନ ହୃଦୟରେ ?
ଏଥିରୁ ଯା ଜାତ ସୁଖ ଗଲୁଣି ତ ଜଣା,
ବିସର୍ଜନ ଦେଇଅଛି ମନୁ ସେ ମନ୍ତ୍ରଣା ।
ଏକାବେଳେ ଭାଙ୍ଗିଛି ତ ମନରୁ ସେ ଭ୍ରାନ୍ତି,
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଶବ୍ଦମରେ, କି ସୁଖ ଯେ ଶାନ୍ତି ।
ମିଥତା, କରୁଣା, ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ଶାନ୍ତିପଣ,
ଅବହେଳା କଲେ ଏହା ନାହିଁ ପରିସାଣ ।
ଜୀବନ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କରିଅଛି ଅନୁରବ,
ଅହିଂସା ପରମଧର୍ମ ଶାନ୍ତିର ଗୌରବ ।

କବିର କଳିହୃତୀ ସ୍ତ୍ରୀ

ଦିନେ କବିନାରୀ କର ମୁହଁ ଭରି
ବୋଇଲ କବିକୁ ଆସି,
ବୋଲେ ବାରମ୍ବାର ନ ବୁଝି ସଂସାର
ଘର ଯେ ଗଲୁଣି ଭାସି !

ଏ କି ପିଲ ଖେଳ ତୁଚ୍ଛା ପଦମେଳ
ବସି କର ରାତି ଦିନ,
ଯମକରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମିଳାଅ ଉପଧା
ଖୋଜି ମର ଯାଉ ଚିହ୍ନ ।

ରାଗ ଭାବିଆସ,
କଲ୍ୟାଣ ଆହାସ,
କେଦାର, କାଳୀ, କାନଡ଼ା,
ନଳିନୀ ଗଉଡ଼ା,
ଶୁଣି ଶୁଣି କାନଡ଼ା ।

ବିହାଗ, ପ୍ରସାଙ୍ଗ ଶୁଣି ଦିନ ରାତି
ଛୁଇଁ କୌଣିକ କଲ୍ୟାଣ,
କେଦାର ଗଉଡ଼ା ଗାଇ ପାଟି କରି
ଘରେ କଲ ଅକଲ୍ୟାଣ ।

ବସିଥାଏ ଗୃହ, ଦିନେ ହେଲୁ ନାହିଁ
ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିର ଦେଖା,
ରାଗିଣୀ କବିତା ଲାଗେ କାନେ ପିତା
କିଏ ପଡ଼େ ତୁମ୍ଭ ଲେଖା ?

ଥାଇ ଅନାହାସ କଲ୍ୟାଣ ଆହାସ
କାନକୁ କି ଭଲ ଲାଗେ ?
ଯାଉ ରାଗ ତୋଡ଼ି ଦଥ ସବୁ ପୋଡ଼ି
ଭାତ ଲୁଗା ଆଣ ଆଗେ ।

ଯେତେ ମନା କଲ, ଲେଖା ନାହିଁ ବୋଲି
ମୋ କଥା ଶୁଣିବ କିଆଁ ?
ଏ ସବୁ ନ ଶୁଣି ଲେଖି ବସ ପୁଣି,
କବିତା ପାଉଁଶ ନିଆଁ ।

କରି ସଟାବଟା କେତେ ଲୁଗାପଟା
ଆଶୁଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ,
ତୁମ୍ଭ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ, ତୁଚ୍ଛାରେ କିପାଇ
ମନ ଦେଲ ଅଭିଧାନେ ?

ଦେଖ ହେ ଓଜାଲେ ଭୁଲାଇ ମକେଲେ
ଆଶନ୍ତି ଟଙ୍କା ଅରଜି,
ସେ କଥା ମନରେ ନ ପକାଅ ଥରେ
ପଡ଼ି କବିତା ଗରଜ ।

ଅରଜି କଉଡ଼ି ଗାଡ଼ି ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି
ଯାନ୍ତି ଲୋକେ ଦରବାରରେ,
ପଦ ଘୋଷି ଘୋଷି ଅଛୁ କୋଣେ ବସି
ତୁମକୁ କେବା ପରୁରେ ?

କଲି ପ୍ରାଣ ଶେଷ ଦେଇ ଉପଦେଶ
କହିତା ଲେଖିବ ନାହିଁ,
ବସ ହୋଇ ଜଡ଼ା ଭଲ କଥାଗୁଡ଼ା
ଶୁଣିବ କାନେ କପାଳ ?

ସାହୁକାର କାଲି ଦେଇ ଗଲ ଗାଲି,
ସେ କଥା ଗଲଣି ଭୁଲି,
ବସିଛୁ ନିର୍ଜନେ, କି ଭାଙ୍ଗୁଛୁ ମନେ,
କହିତା ଲେଖିବ ବୋଲି ।

ଭାତ ଶୁଣିଗଲି, ଆସ ବାବୁ ଭଲ,
ତୁଛା ତୁଛା ଯାଅ ଖାଇ,
ଶୋଇଲେ ସକଳେ ବସିବ ନିଶ୍ଚଳେ
କହିତା ଲେଖିବାପାଇଁ ।

ଶୁଣାନ

(ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକେଳି)

ନୁହେଁ ଭୟଙ୍କର ଏହି ଶୁଣାନ,
ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତିର ପବନ ସ୍ଥାନ ।
ଏହି ଯେ ଜନ୍ମକୁ ଶୁଣାନେ ଚିତା,
ଏକା ଏ ଜଗତେ ଅପରାଧିନୀ ।
ଘୋର ଧୂମାୟିତ ଶୁଣାନାନଳ,
ସାମ୍ୟ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତ ସ୍ଥଳ ।
ରଜା, ମହାରଜା, ଭୟଙ୍କର ଜ୍ଞାନୀ,
ସାହୁ ବ୍ୟବସାୟୀ, କୃପଣ, ଦାମୀ,

ବାଳ ବୃଦ୍ଧ କିମ୍ବା ଯୁବା ଯୁବତୀ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏଥି ସମାନ ଗତି ।
ଶୁଣାନ ନ କରେ ବାନ୍ଧ ବିଚାର,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରେ ଏକ ଆକାର ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଏକା ଅନଳ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସମାନ ସ୍ଥଳ ।
ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହୀ ଦେଖ ପଡ଼ିଛି,
ପାରିବ କି କାହା ଭୟ ଏ ବାଛି ?
ପୃଥକ ପୃଥକଛନ୍ତି ଯେତେକ,
ଏ ସ୍ଥାନରେ ହେବେ ସମସ୍ତେ ଏକ ।
ଜଗ, ବ୍ୟାଧି, କଷ୍ଟ, ମାନାପମାନ,
ସବୁ କରେ ଦୂର ଏହି ଶୁଣାନ ।
ନବ ଯଉବନ ସୁନ୍ଦରପଣ,
ବଢ଼ାଇବାପାଇଁ କେତେ ଯତନ ।
ହେଉଥିଲା ଧୂଳି ଦେହରୁ ଝାଡ଼ି,
ଯାଉଛନ୍ତି ଏବେ ବିଲୁଆ ମାଡ଼ି ।
ମୋ ହୃଦୟଧନ ନେତ୍ରପିତୁଳି,
ପଡ଼ିଥିଲା ତାର କିଞ୍ଚିତ ଧୂଳି;
ସେହି ଭୟ ମିଶି ଗଲଣି କାହିଁ,
ଶୋକିଲେ କି ହେବ, ଚନ୍ଦ୍ର ତ ନାହିଁ ।
ମିଶିବ ତ ଦିନେ ତାହା ସଜରେ,
ରଖିଛି ଏ ଆଶା ପୋଷି ମନରେ ।
ଯେଉଁ ମହାବୀର ବିକ୍ରମେ ବଳେ
ଶତ୍ତ୍ୱ ବଧୁଥିଲେ ସଂଗ୍ରାମସ୍ଥଳେ,
କରୁଥିଲେ ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ କମିତ,
ଦେଖ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଏବେ ନିଗୃତ ।
ଅଧିକାର ଯାର ପୃଥ୍ୱୀ ଗୋଟା,
ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ପାଉଁଶ ମୁଠା ।
ଅଇଲେ ଅସଂଖ୍ୟ ଜାତି ବିଭିନ୍ନ,
କାହାର ତ ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ଚିହ୍ନ ।
ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପବନ କାୟା
ମାଡୁଥିଲା ନାହିଁ ଚଣ୍ଡାଳ ଗୁମ୍ଫା,

ମିଶାମିଶି ଭୟ ଏକ ଆକାର,
କପର ହେବ ବା ବାଛ ହରୁର ।
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ, ଧନ ଗୌରବ,
ବିଳାପ, ସନ୍ତାପ, ପ୍ରଭୁଭୟ, ସବ,
ସାହାଯ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ମାହାଯ୍ୟ,
କୁସ୍ତିତ, ପୀଡ଼ିତ, କାନ୍ତ, କଦର୍ଯ୍ୟ,
ବରଭୟ, ଭରଭୟ, ବିଦେଶ ପୁଣି,
ଦେଶ ଏ ସ୍ଥାନରେ ସକଳେ ଭୁନି ।
ପ୍ରଣୟ, ପରଭୟ, ବିବାଦ, କଳ,
ଏ ସ୍ଥାନରେ ସବ ସମାନ ଭଳି ।
ମିଶାମିଶି ପରମାଶ୍ରୟ ରଖି,
ମିଶିବେ ସ୍ୱପର୍ମେ ଶୁଣାନେ ଆସି
ଯାହାକୁ ଯାହାକୁ ଅଛି ହରାଇ,
ପାଇବ ସେ ସବ ଶୁଣାନେ ଯାଇ ।
ଭଲରୂପେ ଅଛି ଏ କଥା ଜଣା,
ତେବେ ତ କପିଳ ମୋର ଭାବନା ?

ମୋ ଗୀତର ଭଣିତା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଗାଇଛି ମୁଁ କେତେ ଗୀତ ବସି ଦିନ ରାତି,
ଏତେ ଗାଇ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ଜନ୍ମ ନାହିଁ କ୍ଳାନ୍ତ ।
ଆପଣା ମନକୁ ଗାଏଁ, ଗାଇବା ଅଭ୍ୟାସ,
ଶୁଣୁ ବା ନ ଶୁଣୁ କେହି ନାହିଁ ଚିନ୍ତା ଲେଖା ।

ଯେବେ କେହି ଶୁଣି ମୋତେ କରବ ପ୍ରଣୀୟା,
କହିବ ଆନନ୍ଦ ଲଭି, ବଢ଼ିବ ଭରସା ।
ଯେତେବେଳେ ବସେ ମୁହିଁ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ,
ନ ଥାଏ ମୋ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ, ଭୁଲେ ଆପଣାକୁ ।

ବସି ବସି ଗୀତ ଗାଉଥିବ ଚରକାଳ,
ଦୟା ଯେତେ ଯୁଗ ଦୁଃଖ ବିପଦ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଛି ଯାଉ ଗାଇବାର ଗୀତ,
ଶତ ବାଧା ବିଦ୍ୱାଦେକ ଗାଇବ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଗାଇବା ଯେ ଗୀତ ମହା କଠିନ ବିଷୟ,
ସାଧନା ସେଥିର ଲୋଡ଼ା ତାନ, ମାନ, ଲୟ ।
ମାତ୍ର ସାଧନା ସିଦ୍ଧି ଲଭି କେତେ ଜଣ
ଲୋକସମାଜରେ ବସି କରନ୍ତି ଗାୟନ ?

ନ ଥାଉ ସାଧନା, ଶକ୍ତି ତଥାପି ଭରସା
ଗାଇ ଗୀତ ପାଇବାକୁ ଲୋକରେ ପ୍ରଣୀୟା ।
ଲୋଡ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଏପ୍ରକାର ଲୋକ,
ଦେଖିବା ହେଉନ୍ତୁ ମୋତେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।

ଗାଉ ନାହିଁ ଗୀତ ମୁହିଁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପଣରେ,
କରନ୍ତି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ଅଭ୍ୟାସବଶରେ ।
ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଅଚେତନ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ,
ସନ୍ତତ ହୁଅନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ।

ଶୁଣି ନାହିଁ ଗୀତ ଗାଇଥାନ୍ତି ବୃଷ ଲତା,
ତାନେ ମାନେ ପବନରେ କହି ମନ କଥା ?
ପ୍ରବାହିନୀ ପ୍ରବାହିତା ପବନର କୋଳୁ,
ଶୁଣି ନାହିଁ ଗୀତ ଗାଇଥାଏ କୁକୁ କୁକୁ ?

କେ ବୋଲଇ କରୁଥାଏ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ?
ମାତ୍ର ସେ ତ କରେ ପ୍ରଭୁ ମହିମା ଗୀର୍ଜନ ।
ବରଷା ଆଗମ ଦେଖି ବେଙ୍ଗ ଗାଏ ଗୀତ,
ଅବଶ୍ୟ ତ ଥିବ ଶୁଣି ପଶୁଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ।

ବସନ୍ତେ କୋକିଳ ଗାଏ ଯେବେ ଧରି ତାନ,
ବିମୋହିତ କରନ୍ତି ଗଗନର ପ୍ରାଣ ।
କୋକିଳ, ଗୁଡ଼ିକ ଗୀତ ଶୁଣି ଶୁଣି କାଉ
କରେ କା-କା ରବ, ଭୁଲୁଛନ୍ତି ନାହିଁ ଆଉ ।

ପଶୁ , ପକ୍ଷୀ, ଜନ୍ତୁବସ୍ତୁ ଗୀତ ଶୁଣି ଶୁଣି,
ଗାଇଲି ମୁଁ ଗୀତ, ହୋଇ ନ ପାରିଲି ତୁନି ।
ସମସ୍ତେ ଗାଆନ୍ତି ଗୀତ, ମୁଁ ତ ଅଛୁ ଗାଇ,
ଏଥିରେ ତ କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ଦେଖେ ନାହିଁ ଭାଇ !

ନ ଲେଖିବି ମୋ ଗୀତରୁ ଶବ୍ଦର ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ଛନ୍ଦ ବନ୍ଧ, ତାନ ମାନ, ପଦର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ।
ଯେ ଶକ୍ତି ହୋଇଛି ପ୍ରାଚ୍ଛ ପ୍ରହ୍ଳଙ୍କ କୃପାରେ,
ଗାଇଛି ସେ ଶକ୍ତିବଳେ ସରଳ ଶ୍ରାବ୍ୟରେ ।

ଏକା ବୃଷେ ବସି କାକ କୋକିଲ ଉଭୟ
ପକ୍ଷିଜାତି ନାମେ ଦେଉଥାନ୍ତି ପରିଚୟ ।
କୋକିଲ ଗୀତରେ ଲୋକ ଦିଏ କର୍ଣ୍ଣ ତାଳ,
କାକକୁ ହିଅନ୍ତି ଲୋକ ଛୁ ଛୁ ବୋଲି ଗାଳି ।

ଭଞ୍ଜ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁ ଗାଇଛନ୍ତି ଗୀତ,
ସେ ଦେଶେ ଗାଇବା ମୋର ଥିଲା କି ଉଚିତ ?
ସେ ମହାପୁରୁଷେ ଥିଲେ ସେ ଦେଶରେ କବି,
ସେ ଦେଶର ଲୋକ ଲୋଡ଼େ ସେ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀ ।

ବିରାଜିତ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠାନୁ ଶଶଧର ରାଜା,
ତଥାପି ଆପଣା ଜ୍ୟୋତି ଦେଖାଏ ତାରକା ।
ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ଯେଉଁ ଜନ,
କେ ଲୋକ କରିବ ତାକୁ କିପାଁ ନିବାରଣ ?

ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ଜଗତର କବି ସବୁ ଲୋକ
କେହି ବା ବିଶେଷ, କେହି ଅଳପ ମାସକ ।
ଗୀତ ଗାଇବାର ଯାର ହୋଇଛି ଅଭ୍ୟାସ,
ଗାଇବ ସେ, କରୁ ପଛେ ଲୋକ ଉପହାସ ।

ଉଠେ ଯେବେ ମନ ଗୀତ ଗାଇବାର ପାଇଁ;
ନ ଗାଇ ମୁଁ ଗୀତ ତୁନି ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।
ଯେତେ କାଳଯାଏ ମୋର ଥିବ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ,
ଛାଡ଼ି ବସି ବସି କରୁଥିବି ଗୀତ ଗାନ ।

ଗାୟକ ପ୍ରଶଂସା ଲୋଡ଼େ ଅବଶ୍ୟ ଲୋକରେ,
ମାତ୍ର ତାହା ଦେଖି କେତେ ଲୋକ ଅତୃଷ୍ଣରେ ?
ଇଚ୍ଛା କି ମୋ ନୁହେଁ ଲାଭ କରିବା କବିତା ?
ମାସକ ମୁଁ ଜାଣେ ଏହା ବିଧିବଦ୍ଧ ବିତ୍ତ ।

ଯଦ୍ୟପି ଗାଇବି ମୋହ ଗୀତ କେହି ଲୋକ,
ମଣିବି ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରମ ଲାବନ ସାର୍ଥକ ।
ଗାଇଛି ଅନେକ ଗୀତ ଅଭ୍ୟାସବଶରେ,
ପ୍ରଶଂସା ଅଥବା ନିନ୍ଦା ରହିଲେ ଲୋକରେ,

ସେ ତ ଅତୃଷ୍ଣର ଫଳ, ମୁହିଁ ଅନାୟତ୍ତ,
ମୁଁ ଶ୍ରୀଲ ମୁଁ ନେବି ଯାହା ଦୃଷ୍ଟିର ସମସ୍ତ ।
ନିତାନ୍ତ ଯଦ୍ୟପି କେହି ହୁଏ ହୋଧଗତ୍ତ,
ଏନ୍ତାରେ ହୋଇଯାଉ ଭଣିତା ମୋ ଗୀତ ।

— — —

ନେତ୍ର ପ୍ରତିମା

ଆହାରେ ନେତ୍ର ପ୍ରତିମା
ସୁମରେ ଗୁଣ ଗାରମା ରେ ।
କି ଭାବ ଯାଏ ମୋ ଦିନ କେ ଜାଣିବ ପ୍ରଭୁ ଭିନି
କାହିଁ ମୋ ଦୁଃଖର ସୀମା ରେ ।

କେ ଜାଣେ ମରମବ୍ୟଥା, ଶୁଣିବ କେ ମନକଥା,
କା ସଙ୍ଗେ ଦେବ ଉପମା ରେ ।
ଗଲ୍ଲ ଯେବେ ସବୁ ଥାଉଁ କିପାଁ ପ୍ରାଣ ଥାଏ ଆଉ
କିପାଁ ଯାତନା ରହମା ରେ ।

ଥିଲା ଗଳା ଘୁଷ୍ପମାଳା ମରି ଭୁଞ୍ଜିଲ ଜାଳା
କେ ଜାଣେ କାଳମହିମା ରେ ।

— — —

“ଆଦେଶ”

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ)

ଅପୂ ବନ୍ଧେ ! ଦେଖେ ତ ଜଗତକୁ ବୁଝି—
ତୋ ବିନା ଦିଶାୟ ମୋ ସାହା କେହି ନାହିଁ ।

ଦୟାବତ୍ତ ! ଗୁଣବତ୍ତ ! ଭକ୍ତିପରାୟଣା,
ଏକମାତ୍ର ତୁହି ମୋର ଜୀବନ ସାନ୍ତ୍ବନା ।

ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ସୁଖେ ରହି ଧନେ ଜନେ,
ସଦା ତୋର ଆଉ ଚିତ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଚରଣେ ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ମୋର ଜଗଜ୍ଞର୍ଥ ଅଙ୍ଗ,
ଅନ୍ଧକାରେ ଗଲେ ଉଡ଼ି ଜୀବନ ପତଙ୍ଗ ।

ବୋଲି ଯାଉଅଛି ତୋହଠାରେ ବାରେ ବାରେ
କରବୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହ ପାଇଁ ପ୍ରଭୁଠାରେ ।

ବନ୍ଧୁର ବା ବନ୍ଧୁରନ୍ତେ କେବେ ହେଲେ ଥରେ,
ସୁରଣ କରବୁ ମୋତେ ଭକ୍ତିରେ ମନରେ ।

ନିଦର୍ଶନ ରଖିବୁ ରେ ସେ ପବନ ସ୍ଥାନେ,
ଏ ସଙ୍କେତ କଥା ବନ୍ଧେ ବୁଝି ଅନୁମାନେ ।

ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ

ମୁଖବନ୍ଧ

ଏଥିପୂର୍ବେ ‘ମହର୍ଷି ଗୌତମଚରଣ’ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପଦ୍ୟମୟ କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ; ବିଶେଷ ଦେବୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନାବଶରୁ ବାଲେଶ୍ଵରସ୍ଥ ନିଜ ନିକେତନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ କଟକ ଶୁଲିଯିବା ସମୟରେ କାବ୍ୟର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଖଣ୍ଡିତ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । କେତେକ ବର୍ଷ ଉତ୍ତର ସ୍ଵଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜପତ୍ର ସହତ) ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖଣ୍ଡିକୁ ଗାଟଦଂଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଲେ । ସେ ଆଜକୁ ବାରବର୍ଷ ପୂର୍ବର କଥା ।

ଚଳିତ ବର୍ଷ ଦୋଲୋହବ ଓ ମହରମ ପର୍ବ ଏକା ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ-ସଙ୍ଗସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବରେ ଉନ୍ମତ୍ତ, ସଙ୍ଗପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସ୍ଥଳିତ, ସହରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାର୍ଗ ବାଦ୍ୟଗୁଣ୍ଡ ଓ ଲୋକକୋଳାହଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ମୋ ନିର୍ଜନ ପାଠଗୃହରେ ଏକାକୀ ବସି ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଠୁର ଲାଭ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲି । ସମୟ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଯାତ୍ରା ଓ ଆଖଡ଼ାଦଳ ସେମାନଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦାୟ ନିମନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ । କର୍ଣ୍ଣପଟହବିଘ୍ନକାରୀ ନିର୍ବାତଡୋଲତାଡ଼ନା ଶବ୍ଦ ବିନମୟରେ (ପ୍ରଚଳିତ ଶାବ୍ୟାନୁସାୟୀ) ମୋ ନିକଟରୁ କିଞ୍ଚିତ କିଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ନେଉଥିଲେ । ସହସା ମୋ ମନରେ ଉଦ୍ବିତ ହେଲା, କପିଳବାସ୍ତୁରେ ସିନା ଏହିପରି ବସନ୍ତୋତ୍ସବ ସମାହିତ ହେଉଥିଲା ? ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମୋ ଉପରେ ଲିଖନର ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା — ଦୟାମୟ ବିଶ୍ଵବିଧାତାଙ୍କ ମହାପବିତ୍ର ନାମ ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ଉପସ୍ଥିତ କାବ୍ୟ

ଖଣ୍ଡିକର ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମୋ ଜୀବନ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦୟାମୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଛାଦୁଣ ପୁଣ୍ୟମୟ କାବ୍ୟ ରଚନା ଧକାଣେ ମୋତେ ମତ ଓ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବାରୁ ତାହାଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ଆପଣା ଭୁକ୍ତ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ମଣୁଅଛି ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀଦିନରେ ଗ୍ରହାବଳୟ — ବିଶାଖ କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଏହି ଦ୍ଵିତୀୟାଂଶର ଦିବସ କାଳ ଯଦିତ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମ ତଥା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଜନିତ ଦୁର୍ବଳତାଯୋଗୁଁ ଘାତ୍ ବିଶ୍ରାମ ଉତ୍ତରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସମୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ; ମାତ୍ର ଦିବାସ ଜାଗ୍ରତ ଥିବା ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ପବିତ୍ର ମହାଆଶ୍ଵା-ନରେ ଚିତ୍ତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନାବିଶେଷରେ ଚିତ୍ତ ଅନ୍ୟସ୍ଥ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଯନ୍ତ୍ରର ଉତ୍ତରାତ୍ମମୁଖୀ ଶାଳାକାପରି ଉଲ୍ଲିଖିତ ପବିତ୍ର ଆଶ୍ଵା-ନ ପ୍ରତି ପ୍ରତିନୟିତ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ । ଏହି କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ ସମୟରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିମଳାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିଅଛି, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ରଚନା ବା ଅଧ୍ୟୟନ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରୁ (ଜୀବନ-କାଳରେ) ଛାଦୁଣ ବିଶୁଦ୍ଧାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଦୃଢ଼ିଥିବାର ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ କପରି ଭାବରେ ଏହି କାବ୍ୟଖଣ୍ଡିକ ଗ୍ରନ୍ଥଟି କରିବେ, ତାହା ମୋହର ଅନୁମାନର ବହିର୍ଭୂତ ବିଷୟ ଅଟେ । ଯଦ୍ୟପି ଗ୍ରନ୍ଥଗତ ବିଷୟଟି ନିତାନ୍ତ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଓ ଶାନ୍ତପ୍ରଦ ଏବଂ ଜୀବାତ୍ମା ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ଓ ଆହ୍ଲାଦକର, ତଥାପି ମୋହର

ଅପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ରଚନାଶକ୍ତିର ଅଚାଟବଦ୍ଧତା ବିଚୟଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ସୁପରିକ୍ଷିତ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ସନ୍ତୋଷିତ; ମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟକ ପ୍ରବନ୍ଧନ ସମୟରେ ଯେଉଁ ବିମଳାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିଅଛି, ସେଥିରେ ମୁଁ ସ୍ୱୟଂ ଅତିଶକ୍ତିରୂପେ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । ଅଧିକ କଣ, ମୁଁ ଏପରି ବିନାଶିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ଯେ, ସୁଜନପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ଜଗନ୍ନାଥ, ମୁଦ୍‌ଲେନ୍ଦ୍ରପୁ, ବିଷୟବିରାଗୀ, ମୁକ୍ତକାମୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏହି ପୁଣ୍ୟକ ପାଠ ବା ବୌଦ୍ଧମତ ଆଲୋଚନା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ ନ କରି ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ଏବଂ ଯୌବନୋନ୍ମତ୍ତ ଧନ ଜନ ମାନ ସମ୍ପଦ ଗୌରବଶାଳୀ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖାଭିଳାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଚନା କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଛି ।

ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ମହାମୁନି ଗୌତମପ୍ରଭୃତି ମହାଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଲୀଳାକ୍ଷେପ ଥିଲା । ଶୈଳ ବନ୍ଧରେ ଖୋଦିତ ବିହାରକ୍ଷେପମାନ କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେଁ, ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ କାଳ ପରେ ଉତ୍କଳବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନରନାରୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ-କଳ୍ପତରୁ ଛୁଆଁରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ନିବାଣ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରାର୍ତ୍ତନଭୂ, ମହାମା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଅନୁଶାସନ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ସକାଶେ ଜାଣିବିଲେପୀ ମହାକାଳକୁ ଭୁଜ୍ଜ ଜ୍ଞାନ କରି ଶୈଳପୃଷ୍ଠରେ ବିହାରକ୍ଷେପମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ମାତ୍ର ପଟ୍ଟାପତନ ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଅଧୁନାତନ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମାତୃଭାଷାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାର୍ତ୍ତନ ଗ୍ରନ୍ଥର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ । ମୁଁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନଦ୍ୱାରା ସେହି ଅଭାବ କିଛି ପଟ୍ଟନାଶରେ ଦୂର କରି; ଏ କଥା ବୋଲିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ସଙ୍କୁଚିତ । ମାତ୍ର ଚରପ୍ରଚଳିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ

ପ୍ରବାଦଟିକୁ କିଛି ସାଧୁଭାଷାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ବୋଲି ପାରେ—ମାତୃଭାଷା ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ କାଶ-ମାତୃଳ ମୋହାସ୍ତ ଆହତ ହେଲେ ।

ଅବତାରମାନଙ୍କ ଲୀଳାକ୍ଷେପ ଜନ୍ମଦ୍ୱୀପାନ୍ତର୍ଗତ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତବର୍ଷର ଉତ୍କରସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ଗିରିରାଜ ହିମାଳୟ ପାଦଦେଶସ୍ଥିତ ଦେବ କପିଳବାସୁ ନଗରରେ ମହାପବନ ଶାକ୍ୟବଂଶରେ ନାରାୟଣାବତାର ମହା-ମୁନି ଗୌତମ ଦେବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । (ସମୟ — ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚଶତ ସତାବନ ବର୍ଷ ।) ସମସ୍ତ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥାନ ତଥା ଆସିୟା ଖଣ୍ଡର ଉତ୍କରସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ସାଇବିରିୟା—ପୂର୍ବସୀମା ଆ-ଜାପାନ କାମସାଟକା—ଦକ୍ଷିଣପ୍ରାନ୍ତ ଭାରତ ମହାସାଗରଗର୍ଭସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପାବଳୀ—ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ଉତ୍କଳଚରଜମାଳକୁଳ ଆଚଳ୍ୟକ୍ଷିକ ମହାସାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାସ୍ଥ ଗୌତମ—ମେଲା (Goatemala) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ମହାସୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମମତ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ! ସଂକ୍ଷେପତଃ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଥାରେ ବୋଲି ସାଇପାରେ, ଏହି ସୁପବନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସମାନରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମମତ ପୃଥିବୀର ଏତେ ଅଧିକ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହିଁ । ଭୂମଣ୍ଡଳବାସୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଏକତୃତୀୟାଂଶ ଲୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ବା ଇସ୍ଲାମ୍ ଧର୍ମ ବହୁ ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିପୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସମକ୍ଷତା ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥହୋଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ—କି ଉପାୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥାନଲଭରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା ? କିଛି ଅନୁଧ୍ୟାବନ କଲେ ସହଜରେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ଏହି ଧର୍ମ ସ୍ୱଳ୍ପ ଶକ୍ତିବଳରେ ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପବନ ମତ ମାନବାସ୍ତାବ୍ୟ ବେଦଯୋଗୀ ବାଣୀ—ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାସୀ ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ

ହୋଇ ଏହି ଧର୍ମର ଘୋଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ବା ଇସ୍ଲାମ ଧର୍ମ ବହୁ ହସ୍ତତ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବଢ଼ିଅଛି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଗଣତାନ୍ତ୍ରର ଖଡ୍ଗ ବା ରାଜଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ କେତେଦୂର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଚନ୍ଦ୍ରାର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାତରେ ଯଦିଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବହୁକାଳ ଯାବତ୍ ପ୍ରଚାର ବିଷୟରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନ-ବାହୁଲ୍ୟ ସମୟରେ ଜଗଦ୍‌ବାସୀ ଏହାର ସାରବତ୍ସ ଓ ବିଜ୍ଞାନମୂଳକତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ବିଭିନ୍ନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡର ଅନେକ ଲୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଘାସିତ । ଏଡିନ୍‌ବର ଓ ଲିଭରପୁଲରେ ଶାଖାସମିତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ମିସ୍ଟର ଷପ୍ ଠେଉଡ଼ସ୍ ବୌଦ୍ଧ-ମଣ୍ଡଳୀର ସଭାପତି ଏବଂ ଆଉଲ୍ ଅଫ୍ ସେକସବରେ ସହକାରୀ ସଭାପତି । ଜଣେ ସ୍କଟଲଣ୍ଡବାସୀ ସାହେବ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମଦଶଗର୍ବା । ସେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବା ସକାଶେ ମନସ୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ଜର୍ମାନୀରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ହେଉଅଛି । ସୁଇଜରଲଣ୍ଡ ଓ ଇଟାଲିରେ ବୌଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ । ଇଟାଲି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲୁସାନାରେ ଗୋଟିଏ ବୌଦ୍ଧ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କଣ ? ଏହି ବିଷୟଟି ଗୁଝିଲେ ଏହାର ପ୍ରସାରଣର କାରଣ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।

ବ୍ରତ, ଉପବାସ, ଜପ, ଚପ, ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ତ୍ରିପାକଳାପ ଅଥବା ଶରୀରଗୋଷ୍ଠକାରୀ କୌଣସି ପ୍ରକାର ତ୍ରିପାନ୍ୱୟାନ ଏହି ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ ନୁହେଁ । ଦୟା, ସ୍ନେହ, ବାସ୍ତବ୍ୟ, ଅହିଂସା, ପ୍ରେମ, ସହାନୁଭୂତି, କ୍ଷମା ଆଦି ଯାହା ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ପୁରୁଷ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପ୍ରଭୃତି ସର୍ବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସାଧାରଣ ଧର୍ମ, ସେ ସମସ୍ତ ଏହି

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ଈଶ୍ଵରୀତ୍ଵ, ଦୟା ଓ ପରୋପକାର ଏହି କେତୋଟି ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମବାଦୀମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ଵୀକାର କଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵାର୍ଥଲୁଚ୍ଛେଦରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଯାନ୍ତି । ହିଂସାରୁ ବଳି ମହାପାତକ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ କି ଏହି ପାପରୁ ବିନ୍ମୁକ୍ତ ? ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଜନ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ହିଂସାକୁ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସ୍ଵୀୟ ସ୍ଵୀୟ ଅବଲମ୍ବିତ ଧର୍ମର ଗୌରବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମର ଗ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରଶଂସାପନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ; ଏଥିପକାଶେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଜୀବନ ସଂହାର ସଂଘଟିତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଘୋଷଣାବାର ଖଡ୍ଗ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ମାନଙ୍କ ହିଂସାଜ୍ଞା-ସୁଦ୍ଧର ଶୋଷିତଲତ୍ର ହିଂସା, ବୌଦ୍ଧହିନ୍ଦୁର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଶ୍ଵେତପ୍ରକୃତି ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଶୈବ ସନ୍ନ୍ୟାସିଗଣଙ୍କର ମାନବ ରକ୍ତଲତ୍ର ଶର୍ପସ୍ଥାନବୃନ୍ତ ଇତିହାସ ଜଗଦ୍‌ବାସୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଇଅଛି ଓ ଦେବ । ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପୁରମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଈଶ୍ଵରପ୍ରସାଦ ଲାଭ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବାଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିର ବିଡ଼ମ୍ବନା ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଦୟା, ପ୍ରେମ ପରୋପକାରୀତା ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମାଙ୍ଗ ସକଳ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କର । ଧର୍ମର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଉଦାରତା ବିଷୟରେ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମ ସହିତ ଭୁଲନା ଦେବାକୁ ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମ ନିତାନ୍ତ ବିରଳ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଭାବର ଶରତ-ତତ୍ତ୍ଵବର୍ତ୍ତୀମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, “ଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ-ମାନେ ସ୍ଵଜନ୍ମରେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତୁ; ଯେହେତୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମାର ଉନ୍ନତ ଫକାଶେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତୁ ।” ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଧର୍ମାତ୍ମା ରାଜ-ରାଜେଶ୍ଵରୀ ଦେବୀ ଭକ୍ତୋପଦେୟାଙ୍କ ଦୋଷଶାପକ୍ଷରେ ଏହି ମହାବାଣୀର ଅବିଚଳ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ନରହତ୍ୟା କଥା ଭେଣିକି ଥାଉ,

ନିତାନ୍ତ ଛଦ୍ମ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଯେଉଁ କରୁଣା ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ଧର୍ମରୂପାନ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିୟ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଚାର କରି ଦେଖିବାର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ଆନ୍ତେମାନେ ପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛୁଁ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତ ନିମନ୍ତେ ଖଡ୍ଗ ବା କେବଳ ରାଜଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ସ୍ୱଳ୍ପ ସମ୍ଭାବନାରେ ଜଗତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଦୁଇସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆସିଯାଉଥିବା ବିରଳ ଜନବସତି ଓ ଅଗମ୍ୟ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ଆବୃତ ଥିଲା । ଅଧୁନାତନ ସମୟ ପରି ଗତିବିଧି ନିମନ୍ତେ ମାର୍ଗର ଚିହ୍ନମାନ ନ ଥିଲା । ଦେଶାନ୍ତରବାସୀ ଚାତୁକ୍ୟାଳୀ ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରାୟ ଧର୍ମନୀତିଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ଶୁଷ୍କପ୍ରକୃତିରେ ଲୋକ ଥିଲେ । ନିଃସହାୟ ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣଗଣ କେବଳ ଔଷଧର ମୁଣ୍ଡିଟି କାଶରେ ଝୁଲାଇ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ ପାହୁଡ଼ ଅଟକି ଲୋକର ସେବା ଏବଂ ମାନବପ୍ରାଣୀର ଆତ୍ମାର ସଂରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତ କରି ଚାଲୁଥିଲେ । କି ନିଃସ୍ୱର୍ଥ ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାର ! କି ଜନହୃଦୟେଷା ! ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ ପ୍ରାୟ ତିନିଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଶ୍ରୀକୃତ ‘ମେଘସ୍ଥିନି’ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି—“ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣ; ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦା-ସୀନମାନେ କେବଳ ଦୟା ଧର୍ମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପାହୁଡ଼ମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତ କରି ଦେଶ-ଦେଶାନ୍ତରେ ଗ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।”

ଯେଉଁ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭେଦ-ଶବ୍ଦରେ ପୃଥକ ନିର୍ବାସିତ, ତାହାର ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀପରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥକରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମମାନ କାଳର ଅନ୍ଧକାରଗର୍ଭରେ ମାନବର ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଦୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରାଳରେ ନିହିତ ଥିଲା, ସେ ସମୟରେ ଯୁଗେପ ଅଜ୍ଞାନାବକାରରେ ନିହିତ । ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣମାନେ

ଉପଦେଶ-ଭେଦ ବଜାଇ ତାହାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ଥିଲେ । ଧରିବାକୁ ଗଲେ କି ଧର୍ମ, କି ମତ, କି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ବୌଦ୍ଧ ପରିତ୍ରାଜନମାନେ ଯୁଗେପର ଆଦିପୁରୁ ଅଟନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନୁଧର୍ମର ପରସ୍ପର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ବିବେଚନା କରିବାକୁ ଗଲେ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରଜାୟମାନ ହେବ, ଉଭୟ ଧର୍ମ ଯେମନ୍ତ ଏକ ପରମର୍ଶରେ ହାତ ଧରିପରି ହୋଇ ବିଚାରଣ କରୁଥିଲେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତାଟିମାନ ବିଷୟ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅନୁସ୍ଥାନ- ପ୍ରଣାଳୀ ।	ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନୁଧର୍ମର ଅନୁସ୍ଥାନ- ପ୍ରଣାଳୀ । *
୧ । ଧର୍ମାନୁସ୍ଥାନ ସମୟରେ ଦଣ୍ଡା ଏବଂ ଜପମାଳୀ ବ୍ୟବହାର ।	୧ । ଧର୍ମାନୁସ୍ଥାନ ସମୟରେ ଦଣ୍ଡା ଏବଂ ଜପମାଳୀ ବ୍ୟବହାର ।
୨ । ଦେବାଳୟରେ ଧୂପ, ଘେନ ଦାନ ।	୨ । ଦେବାଳୟରେ ଧୂପ, ଘେନ ଦାନ ।
୩ । ଧର୍ମସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ।	୩ । ଧର୍ମସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ।
୪ । ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଧର୍ମପ୍ରଭୃତକ ପ୍ରେରଣ ।	୪ । ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଧର୍ମପ୍ରଭୃତକ ପ୍ରେରଣ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ ପ୍ରଥମେ ପଞ୍ଚ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଭୃତ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନୁ ଧର୍ମରେ ଦଶାଜ୍ଞା ପ୍ରଚଳିତ ।

ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଚରକୌମାରବ୍ରତ ଓ ବ୍ରତମା ଶ୍ରମଣ ଓ ଶ୍ରମଣମାନଙ୍କ ବିହାରରେ ବାସ ପରି ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଚରକୌମାର-ବ୍ରତଧାରୀ ଏବଂ ଧାରଣୀ ମଙ୍କ୍ ଏବଂ ନନ୍ଦମାନେ କନ୍ଦଭଣ୍ଡରେ (ଦେବାଳୟରେ) ବାସ କରିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରମଣ ଏବଂ ଶ୍ରମଣା—ମଙ୍କ୍ ଏବଂ ନନ୍ଦ

ସମସ୍ତଙ୍କର ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଅଟେ ।

ଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ପାପପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପ୍ରଥା ବୌଦ୍ଧଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ସମତାରୁ ପୃଷ୍ଠା ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗୁରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଶିଷ୍ୟ । ତେବେ କିଏ ଗୁରୁ ଏବଂ କିଏ ଶିଷ୍ୟ ? ବୌଦ୍ଧ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ବୟସକ୍ରମେ । ଏଥିକୁ ବୌଦ୍ଧକୁ ଗୁରୁ ପଦରେ ବରଣକରିବା ନିଶ୍ଚୟ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ କଥା ଅଟେ । ବିଷୟଟିର ପ୍ରାମାଣସିଦ୍ଧ ଅଭିମତ ପ୍ରତିପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ରହସ୍ୟ-ଜନକ ବିଷୟର ବିବରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । ସ୍ଥାନାତ୍ମକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସେଣ୍ଟଜନ୍ ବା ଯୋଷଫଟ୍ ନାମକ ମହର୍ଷିଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ବା ନରଦେବତାରୂପେ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେଣ୍ଟଜନ୍ଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁରୁଷ ନୁହନ୍ତି, ଶାକ୍ୟମୁନି ଗୌତମଦେବଙ୍କର ନାମାନୁର ମାତ୍ର । ଏହା ଭାରତୀୟ କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଗବେଷଣାଲବ୍ଧ ଫଳ ନୁହେଁ, ଫରାସୀଦେଶୀୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ ଲବୁଲେ ଏବଂ ଜର୍ମାନଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ବର ଲି. ଏର୍. ରେଖର୍ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ପଣ୍ଡିତ ବଲ୍-ଅବଟେରେ ବହୁବିଦ୍ୟାର ଅଧ୍ୟାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ମୋକ୍ସମୁଲର ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନଗଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ଵାରା ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଆରବଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଯୁଦଦସ୍ତ ସ୍ଵରଚିତ କିତାବ ଫିତ୍ତରିସ୍ତ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକଙ୍କ ନାମ ଯୁଅସଫ୍ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଫରାସୀଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ରିନୋ ପ୍ରମାଣ କରାଇଅଛନ୍ତି, ଆରବ ଯୁଅସଫ୍ ବା ଫରାସୀ ବୃତସଫ୍ ଫସ୍ତୁତ ବୋଧୁସତ୍ତ୍ଵ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ମାତ୍ର । ଶାକ୍ୟସିଂହ ଲଳିତବସ୍ତ୍ରର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୋଧୁସତ୍ତ୍ଵ ନାମରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ବେବର

ସାହେବଙ୍କଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶାକ୍ୟସିଂହ ବା ବୋଧୁସତ୍ତ୍ଵ ସ୍ଥାନାତ୍ମକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଯେ ପ୍ରକଳ୍ପ ଆଦିଗୁରୁ, ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ ।

ସ୍ଥାନାତ୍ମକ ବା ଯୁଗପେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ-ପ୍ରଚାରୀର ମୂଳ ସୂତ୍ରମାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ମତଟି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ପରକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୁରୁ-ଦେବଙ୍କ ମତ ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଅଟେ । ଅବନାଶୀ ମାନବାୟା ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳଭୋଗ ସକାଶେ ସେ ଦାୟୀ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପରି ଗୁରୁ ଅନନ୍ତ ନରକ ସ୍ଵୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାନବ ଯେତେ କିଛି ପାପ କରୁ ପଛକେ, ଅନନ୍ତ ପାପ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ତେଣୁ ଦଣ୍ଡସୂତ୍ର ପଦ୍ଧତି ଅନନ୍ତ ନରକ ବିଧାନ ନିତ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦୟତାର ବିଷୟ ଅଟେ । କେହି ମନୁଷ୍ୟ ରାଜା ଏପରି ଆଇନ ଜାରି କଲେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ଆଇନ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରନ୍ତୁ । ଦୟାସିନ୍ଦୁ ଶତ୍ରୁରାଜ ରାଜ୍ୟରେ କି ଏପରି ବିଧାନ ତଳ ପାରେ ? ମାତ୍ର ପାପର ପ୍ରତିଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଧର୍ମଜନିତ କର୍ମର ପୁରସ୍କାର-ଲଭରେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ଅଧିକାରୀ । ବୌଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ପରି ପୁନର୍ଜନ୍ମ ସ୍ଵୀକାର କରନ୍ତି । ପାପୀ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରେ ଦରିଦ୍ର, ଚରପଡ଼ିତ ବା ପଶୁପକ୍ଷୀ ଚର୍ଯ୍ୟାକ୍ ପ୍ରାଣୀରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପାପର ଦଣ୍ଡ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁନଃପୁନଃ ଶରୀର ଧାରଣ କରୁଥାଏ । ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ପୁଣ୍ୟାନୁ-ସାରେ ଉନ୍ନତ ସ୍ଥାନାତ୍ମକରେ ଅଥବା ସ୍ଵର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ଦେବତାପୁରୁଷେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ହିମାଳୟ ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରି ଅବଶେଷରେ ନିର୍ବାଣରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ।

ବିସ୍ମୃତ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଆଦିଗୁରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିଚାପର ବିଷୟ, ଏହି ମହାଧର୍ମ ମହାମୁନିଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ମହାପବନ ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣକର ଧର୍ମରୁ ବିର୍ୟତ ହୋଇ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଅଛି । ଇତିହାସ ଭାରତରେ ସାବିତ୍ରୀମ ସମାଧି ପଦରେ ମହାରାଜ କନିଷ୍ଠ, ମହାରାଜ ଶିଳାବତ୍ୟ, ମହାରାଜ ଅଶୋକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ନାମ ଘୋଷଣା କରେ । ସବୁସାଧାରଣରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତଭାବରେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ନାଳନ୍ଦା (ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ) ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କେବଳ ପୀଡ଼ିତ ମନୁଷ୍ୟପାଇଁ ବୁଦ୍ଧ, ଇତିର ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ ସେ ସମସ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଅସଂଖ୍ୟ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ବିଷୟବିବରଣୀ ପ୍ରାଣିହତେଷୀ ଭୟ ଯେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଦୁମତ ବିସ୍ତାର ଓ ପୀଡ଼ିତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସେବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶବେଶାନ୍ତରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ, ଇତିହାସରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିବରଣୀ କଳ୍ପିତ ଉପନ୍ୟାସସ୍ୱରୂପ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପାଉଁ ।

ହାୟ ! ହାୟ ! ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ଭାରତଭୂମିରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରି କି ଭୟଙ୍କର ଅଫଳ ସଂଘଟନ କରୁଛନ୍ତି ? ଯେଉଁ ଅସଂଖ୍ୟ ନିର୍ଦୋଷ ପବିତ୍ରାତ୍ମା ପରୋପକାରୀ ମହାପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମସ୍ତକ ଭୁଲୁଣ୍ଡିତ କରିଅଛନ୍ତି, ବିବେଚନା କରି ଦେଖ, ସେଥି ସକାଶେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଉଅଛି ! ଯଦି ଏ ଜାତିର ମଞ୍ଜଳ ହୁଏ, ଭୂମିମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ମିଥ୍ୟା ! ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷର ହିନ୍ଦୁର ଯେତେ କିଛି କ୍ଷତି ହେଉ—ସେ ଚୀନ ଜାପାନ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରତିବାସୀ ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ବସିଅଛି । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ! ବୌଦ୍ଧ ନିଶ୍ଚୟ—ଏପ୍ରକାର ଅଳିକ ଘୋଷାସଂଘ କରି ବୌଦ୍ଧଙ୍କୁ ତଡ଼ିଲ-

ଅବଶ୍ୟ ଭୂମିମାନଙ୍କ ଶରୀର ତେଜିଣ କୋଟି, ତେଜେ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଭିଳ ନାହିଁ; ସତ୍ୟପୀର, ମର୍ଦ୍ଦଗାମୀ, ବଡ଼ଗାମୀ ଶରୀରମାନଙ୍କୁ ଧାର ଆଣି ମୋଟରେ ଚଉପିଣି କୋଟି କଲ । ଭୂମିମାନଙ୍କ ଜାତିବିଭାଗ ପଲ୍ଲିପିଣି କୋଟି, ଧର୍ମମତ ଛପିଣି କୋଟି । ଏ ଜାତିକୁ ଯଦି ସତ୍ୟସମାଜରେ ଆସନ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନକୁ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ମାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ଏବେ ହେଲେ କୁହନ୍ତୁ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରି ଜାତିତାକୁ ରକ୍ଷା କର !

ଆମ୍ଭେମାନେ ବୌଦ୍ଧ ସପକ୍ଷରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କେତେବୁଦ୍ଧି ଏ କଥା କହିଗଲୁଁ । ମାତ୍ର ଏହାର ଯେ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଗୁଣର ବିଷୟ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି, ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିରୁଦ୍ଧର ରହିଲେ ପକ୍ଷପାତିତା ଦୋଷରେ ଲିପ୍ତ ହେବାକୁ ହେବ । ପୌଞ୍ଜଲିକତା ବୌଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଗୁଣର ବିଷୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର ପ୍ରତିମାପୂଜା ବିଷୟରେ ସ୍ୱୟଂ ବୁଦ୍ଧଦେବ କୌଣସି ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଲଳିତବସ୍ତ୍ରର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୂଲଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କରି ସେଥିର ପ୍ରମାଣଯୋଗ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ ଏ କଥା ସାହସ ପୂର୍ବକ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ ଯେ, ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ କାଳରେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପରଲୋକଗମନ ଉତ୍ତରେ ଶିଷ୍ୟମାନେ ତାହାଙ୍କ ଚିତାଉଷ୍ମ, ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଦନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଚୈତ ସ୍ତୂପ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ କରି ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳନ କଲେ । ସେହି ସ୍ତୂପ ଅବଲମ୍ବନ କରି ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ବୋଧ କରୁଁ ପ୍ରତିମାପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ବୁଦ୍ଧଗୟାରେ ତାରାଦେବ ଓ ବାଗୀଶ୍ୱର ଦେବ; ବୈଶାଳୀରେ ଧ୍ୟାନ ବୁଦ୍ଧ, ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର; ନାଳନ୍ଦା ବିହାରରେ ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର, ତାରା, ବୋଧିସ୍ତ୍ର, ସିଶିର, ବଜ୍ରବାସୁ, ବାଗୀଶ୍ୱର, କପିତା ଦେବ ପ୍ରଭୃତି ବୌଦ୍ଧ-

ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା । ମାତ୍ର ଚୀନ-
ଦେଶୀୟ ଜ୍ଞାନ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଦେବତା ଆରାଧନା
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ତୁହି ନାମଧାରୀ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ପୁଷ୍ପ
ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଆମ୍ଭାର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ
ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବରଂ
ଦୁଷ୍ଟଶୀଳ ବସ୍ତୁ ଅଟେ ।

କି ଉପାୟରେ ଏହି ମହାକଲ୍ୟାଣକର ଧର୍ମ
ଭାରତରୁ ଦୂରଭୂତ ହେଲା, ଏବେ ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ
ଗୁଣିତ କଥା ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ବୋଧ
କରୁଁ ଅସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଆବହମାନ କାଳରୁ
ଭାରତଭୂମି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାରର ଏକମାତ୍ର
ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ‘ଜବେ
ଦୟା ।’ ମାନବ ମାତ୍ରଙ୍କ ଶରୀରଙ୍କ ପୁର ; ତେଣୁ
ଧର୍ମାର୍ଜନ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରସାରରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥାତ୍
ଯାଗ ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ପଶୁହିଂସା ଏବଂ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମାନେ ଯଜ୍ଞ ବ୍ୟବସାୟଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ
କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳେ ରହିତ
ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ଧର୍ମବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମାନେ ଭଗ୍ନଦନ୍ତ ଭୁଜଙ୍ଗବତ୍ ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ ।
ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଏବଂ କରୁଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ
ଫତ୍ରାମ କରିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କର ସାହସ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ
ହେଉ ନ ଥିଲା । ଜଗତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଚରସ୍ଥାୟୀ
କିଛି ହିଁ ନୁହେଁ । ବହୁ କାଳ ଉତ୍ତରେ ଅସାଧାରଣ
ଧୀଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଅମିତଭୂତାବତାର ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଆସିବୁଁ ତ
ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କ କୃତ ଚର୍ଚ୍ଚ ସହାୟତାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେଶ
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।
ଏହି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣବର୍ତ୍ତୀ
ମାଳୟ ଦେଶ । ଏ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଶତ କୋଡ଼ିଏ
ଶ୍ରାସ୍ଥୀଙ୍କରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ

ଧର୍ମମାତ୍ର ବେଦାନ୍ତପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଯେଉଁ
ସମସ୍ତ ବେଦାନ୍ତସୂତ୍ର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅନୁକୂଳ, ଶଙ୍କର
ସ୍ୱପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ନିମନ୍ତେ ସେଥିର ସ୍ୱ କପୋଳକଳ୍ପିତ
ବରଷ ବିପରୀତ ଅର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦନକାରୀ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
କରିବାକୁ କିଛିମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏ
ବିଷୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସାବତ୍ରୋମ
ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରେ ଅଶିଂକ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ
ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି ।

ଶାଙ୍କର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ବୌଦ୍ଧ
ନାସ୍ତିକ; ହିନ୍ଦୁସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।
ଆହା ! ମହାପବନ ସୂର୍ଯ୍ୟବିଶାବତ୍ୟ ମହାମୁନି
ଶାଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେ କି ଶରୀରଙ୍କ ଅବତାରରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ,
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଗୁଣିତ ଧର୍ମ କି ନାସ୍ତିକତା ପ୍ରତିପାଦନ-
କାରୀ ? ଏଥିରେ ନାସ୍ତିକତାର ବିଷୟ କଣ ଅଛି ?
ଅବଶ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶରୀରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିରୂପଣ ।
ହେଲେ, ସେଥି ସକାଶେ ତାହାଙ୍କୁ ନାସ୍ତିକ କୋଲିଯାଇ
ନ ପାରେ । ଶରୀରଅସ୍ଥିର ଅସ୍ଥୀକାରକାରୀ ସିନା
ନାସ୍ତିକ ? ଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ମତ
କ’ଣ — ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ବୁଝନ୍ତୁ ।

ଏକଦା ଜଣେ ଶିଷ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—
“ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ;
ମାତ୍ର ଶରୀରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତ କିଛି କଥା କହିଲେ
ନାହିଁ ? ଶରୀର କି ନାହାନ୍ତି ?” ବୁଦ୍ଧଦେବ—“ଶରୀର
ନାହାନ୍ତି, କିଏ କହିଲା ?” ଶିଷ୍ୟ—“ତେବେ କି ଶରୀର
ଅଛନ୍ତି ?” ବୁଦ୍ଧଦେବ—“ଶରୀର ଅଛନ୍ତି କିଏ
ଦେଖିଛି ?” ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ସାର ଉପଦେଶ—
ଅବାତ୍ ମନସଗୋଚର ଶରୀରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତତ୍ତ୍ୱ
କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ; କି ? ପବନ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ
ଯୋଗେ ଆତ୍ମାକୁ ଉନ୍ନତ କର, ସଦ୍‌ଜନରେ ଉନ୍ନତ
ସ୍ଥାନ ଲାଭରେ କ୍ଷମ ହେବ । ଯେହେତୁ କର୍ମଫଳ ଭୁବ୍ଧର

ନିୟମା ଅଟେ । ବୃଦ୍ଧଦେବ ଶିଶୁରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି ସକାଶେ ନିରୁଦ୍ଧର, ସେଥିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ।

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ତିନି ଭାଗର ସାଧାରଣ ନାମ ପିଟକ । ହିନ୍ଦୁ ମୂଳ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଯେମନ୍ତ ସିବେଦ, ବୌଦ୍ଧର ତେମନ୍ତ ସିପିଟକ । ଏହି ସିପିଟକର ନାମ—ସୂତ, ବିନୟ ଏବଂ ଅଭିଧର୍ମ । ଏହି ଅଭିଧର୍ମ ବୌଦ୍ଧର ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ । ଅଭିଧର୍ମ ଶିଶୁର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧାନ । ଏହି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହିନ୍ଦୁ ବୌଦ୍ଧକୁ ନାସ୍ତିକ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ହେଲେ ଲକ୍ଷକାଳସର୍ବସ୍ୱ ଗୁଣାକ ପରି ବୌଦ୍ଧକୁ ନାସ୍ତିକ ବୋଲି କେହି କହିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତ ସାହସ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସିଂହଳବାସୀ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଶିଶୁରସନ୍ଦେହୀ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ନେପାଳ, ଚୀନ୍, ଭୂଟାନ, ତିବ୍ବତ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶବାସୀମାନେ ସୁପ୍ତଶୂରୂପେ ଶିଶୁରବିଶ୍ୱାସୀ ଅଟନ୍ତି ।

ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ଅଭିଧର୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ନାସ୍ତିକ ବୋଲିଯାଏ, ତେବେ ସେ ହସାବରେ ବେଦାନ୍ତ ପାତଞ୍ଜଳକୁ ପୁଣି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନକାର; ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଶେଷିକକାର କଣାଦ, ସାଂଖ୍ୟକାର କପିଳ, ନ୍ୟାୟରଚକ ଗୌତମ, ମୀମଂସା-କର୍ତ୍ତା ଜୈମିନି ସମସ୍ତେ ସେ ନାସ୍ତିକ ପଦରେ ବାଚ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ବେଦାନ୍ତରେ ଯେମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମମୀମଂସା ମୀମଂସାଦର୍ଶନରେ ସେହିପରି କର୍ମମୀମଂସା । ତାହାଙ୍କ ମତରେ ସୃଷ୍ଟିସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିଶୁରଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଗୌଣ ଅଟେ । ନ୍ୟାୟ ଓ ମୀମଂସା ଉଭୟର ମତ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ତୁଳୁଥିବା ବୋଧ ହୁଏ । ବୈଶେଷିକକାର ମନ୍ତ୍ରସି କଣାଦ; ଦ୍ରବ୍ୟ, ଗୁଣ, କର୍ମ, ସାମାନ୍ୟ, ବିଶେଷ, ସମବାୟ, ଅଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଆଲୋଚନାରେ ତ୍ରୁଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟ

ଆଲୋଚନାର ଉପକାରତା ବିଷୟରେ ତାହାଙ୍କ ମନୋଯୋଗ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଯାହା ହେଉ, କେବଳ ମୂଳ ବିଷୟ ଶିଶୁରତତ୍ତ୍ୱ ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁବିଧ ବିଷୟରେ ହିନ୍ଦୁଦର୍ଶନମାନଙ୍କ ମତ ସହିତ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ କେତୋଟି ବିଷୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ । ଉଭୟ ଦର୍ଶନ ମତରେ କର୍ମଫଳଭୋଗ—ଯୋନିଭ୍ରମଣ—ଜାତମାତ୍ରକେ ଦୁଃଖଭୋଗ—ମୃତ୍ତି ବା ନିବାଣରେ ଦୁଃଖରୁ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇବାର ଉପାୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ତୁଳୁଥିବା ବର୍ତ୍ତୁତ ଅଛି । ବିଶେଷରେ କି ଶ୍ରୀସ୍ଥାନ, ମୁସଲମାନ, ହିନ୍ଦୁ କି ବୌଦ୍ଧ,—ସମସ୍ତଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନ ମୃତ୍ତି ବା ନିବାଣଲଭ, ପରା ସୂଚକ ମାତ୍ର । ଏଥିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥୀ ଭାଷାରେ ବୋଲିପାରୁଁ; “ଯେତେକ ଦେଶ ନଦୀନଦୀ, ସମସ୍ତେ ମିଳିବେ ଜଳୟ ।”

ସାଂଖ୍ୟର ସାର ମତ ସ୍ୱକ୍ତିପ୍ରଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ଶିଶୁରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯିବା ବିଭିନ୍ନମାନାତ୍ମକ । ଯେହେତୁ “ଶିଶୁରସିଦ୍ଧେଃ” । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପରି ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ଗୁଣଗୋଟି—ପ୍ରକୃତି, ବିକୃତି, ପ୍ରକୃତି—ବିକୃତି ଏବଂ ପୁରୁଷ । ସୁପ୍ତଶୂ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନର ସାର ଉକ୍ତି—“ଯତୋ ବାରେ ନିବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ମନସା ସଦ୍” ।

ଶାଙ୍କର ଦର୍ଶନର ସାର ଉକ୍ତି—“ସୋଃହମ୍” । ଶାଙ୍କରକ ସୂତ୍ରର ଶ୍ରବ୍ୟକାର ତତ୍ତ୍ୱାକା କଳ୍ପତରୁରେ ସୁପ୍ତଶୂରୂପେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି, “ବ୍ରହ୍ମେ ବ ବ୍ରହ୍ମାନ୍ୟତ୍ ସଦ୍ବଦ୍ବନ୍ ନାସ୍ତି ।” ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶ୍ୱସ୍ୟାର ବ୍ରହ୍ମ ମାତ୍ର ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ମତ ନିତାନ୍ତ ସହଜବୋଧ ଅଟେ । ଈଶ୍ଵର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତର୍କ କରି ନାହିଁ, “ବିଶ୍ଵାସେ ପାଇବେ କୃଷ୍ଣ, ତର୍କେ ବନ୍ଧୁହୁଏ ।”

ଦେଖନ୍ତୁ, ପୃଥ୍ଵୀସ୍ଥ କୌଣସି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା ଆବହମାନ କାଳରୁ ଯେତେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି, କେହି ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ସ୍ଵରୂପ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏତାଦୃଶ ଅସୀମ ଜ୍ଞାନ ମହାମୁନି ଗୌତମ ବୃତ୍ତ କରି ଦେଖିଲେ, ମହାସିନ୍ଧୁର ଇସ୍ଵର କରିବା ଶଯ୍ୟା ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ସଂସାରସାଗରବିହାରୀ ମାନବଶରୀର ପକ୍ଷରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତିଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ନିରୂପଣ କରିବା ତତୋଽଧିକ କଠିନ ବିଷୟ ଅଟେ । ମାତ୍ର କି ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରଭାବରେ ମାନବାତ୍ମା ପ୍ରତିନିୟୁତ ମହୋତ୍ସାହ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ପ୍ରସାଦିତ । ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ସେହି ମହୋତ୍ସାହ ସ୍ଥାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସାଧନାଯୋଗେ ଆତ୍ମାକୁ ଚତୁର୍ପ୍ରାପ୍ତିର ଉପଯୋଗୀ କରିବା ସକାଶେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଅନୁକୂଳ ବା ଅକ୍ଷମ । ଅଥଚ ପ୍ରତି ନିମେଷ ଆକର୍ଷଣଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ସେହି ସ୍ଥାନ ପ୍ରାପ୍ତି ସକାଶେ ଯତ୍ନ ନ କରି ସ୍ଥିର ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏଥକୁ ସେହି ସର୍ବେ ଜସ୍ଥାନ (ଈଶ୍ଵରଙ୍କୁ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଜଡ଼ୀୟ ପଦାର୍ଥରୂପେ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଶାନ୍ତିଲଭ କରିବାକୁ ସଚେଷ୍ଟ । ଏହାକୁ ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା ବିନା ଆଉ କଣ ବୋଲିଯାଇପାରେ ? ଈଶ୍ଵରପ୍ରାପ୍ତି ବିଷୟରେ ଆତ୍ମାକୁ ଉପଯୋଗୀ ନ କରି କଳ୍ପନାଯୋଗେ ଈଶ୍ଵରସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଅବନତ କରାଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସେବନୋପ-ଯୋଗୀ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା କେବଳ ନିଷ୍ଫଳ ନୁହେଁ; ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ପ୍ରତ୍ୟୁତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାୟୁର କାରଣ ଅଟେ । ପୃଥ୍ଵୀସ୍ଥ ଧର୍ମାବଳ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟପାତ କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ନାନାବିଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକଙ୍କଦ୍ଵାରା କେବଳ ଭଙ୍ଗୁର ଜଡ଼ ମୁର୍ତ୍ତିମାନ

ସତ୍ତ୍ଵରୂପ ଅବିନାଶୀ ପରମେଶ୍ଵରରୂପେ ପୂଜିତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ, ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଅନେକ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ପଣ୍ଡା, ଏମନ୍ତ କି ଶୂନ, ମାର୍ଜାର, ସର୍ପ ପ୍ରଭୃତି ମାନବଜାତିର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ନିକୃଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଏବଂ ବିଶାଳ ଦୃଷ୍ଟ ଏବଂ ମୃତ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ବିଶ୍ଵପିତା ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ପୂଜିତ ହେଉଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ମହାଜ୍ଞାନ ଭବିଷ୍ୟଦର୍ଶୀ ମହର୍ଷି ଗୌତମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାରାତ୍ମକ ବ୍ୟବହାର ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି, “ତୁମ୍ଭେ ଈଶ୍ଵରଲଭ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଅ ନାହିଁ, ଆତ୍ମାକୁ ଉନ୍ନତ କଲେ ସହଜରେ ନିର୍ବାଣଲଭରେ ସମର୍ଥ ହେବ ।” ପଣ୍ଡିତ କୋକିଳେଶ୍ଵର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏମ୍. ଏ. ମହାଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ‘ଉପନିଷଦେର ଉପଦେଶ’ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ବିଷୟ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅଥବା ବିଶଦରୂପେ ବିଶଦ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏକ ସ୍ଥାନର ଅନୁବାଦ ଏହି—“ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ, ସାଧାରଣ ମାନବ ଐହିକ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ହିଁ ଶାସିତ ଐହିକ ଶାସନ ଦେଇ ବ୍ୟସ୍ତ । ଯାହା ଐହିକ ଜ୍ଞାନର ଅତୀତ ଐହିକ୍ୟୁକ ଜ୍ଞାନଯୋଗରେ ଯାହାର ସ୍ଵରୂପ ବୁଝାଯିବ ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ କିଛି ହିଁ ବୁଝିବ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଐହିକ ଜ୍ଞାନଗୁଡ଼ିକ ମାର୍ଜନା କରୁ, ସତ୍ୟଶୀଳତାହର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥାଉ ଏବଂ ତଦ୍ଵାରା ସ୍ଵଭାବନେମିତ୍ତ ଜାତ ହେଲେ ମାନବ ଆପେ ଆପେ ତେତେବେଳେ ତାହାକୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବ ।” ଆତ୍ମିକଜାତିର ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଗ୍ରଥିତ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଲିଖିତ ଅଛି । ଯଥା— “ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁଁ ଯେ, ସ୍ଥୂଳତଃ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ସହିତ ସାଖ୍ୟ ଓ ବେଦାନ୍ତର କୌଣସି ବିରୋଧ ନାହିଁ । ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ହିନ୍ଦୁଦର୍ଶନର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଅଟେ ଏବଂ ତହିଁରୁ ସଂଗୃହୀତ ଉପନିଷଦ ହିଁ

ଶ୍ଵରୂପେ ଦର୍ଶନଗୁଡ଼ିକର ମୂଳଦୁଆ । ମୂଳପ୍ରସବଣରୁ ତିନିଗୋଟି ଧାରା ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ବିଶାଳ ସୋତସ୍ଵରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଅନେକ୍ୟ ହେବ କିପରି ? ତେବେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ବେଦାନ୍ତଭାଷାରେ ବୌଦ୍ଧ ମତକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର କାରଣ—କାଳହସ୍ତରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶର ସାରତତ୍ତ୍ଵଗୁଡ଼ିକ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଲୋକରେ ବକୃତ ଅର୍ଥ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ସେ ବକୃତ ବସ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି । ତେବେ କି ଆନ୍ତେମାନେ ବୋଲିବୁଁ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଗୁଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ?”

ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହସପୂର୍ବକ ବୋଲି ଯାଇପାରେ, ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର । ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁକ୍ତିରହ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ତେବେ ମାର୍ଗ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ନ୍ୟାୟର ମାର୍ଗ ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ସାଂଖ୍ୟର ମାର୍ଗ ପ୍ରକୃତି-ବିଜ୍ଞାନ, ବେଦାନ୍ତର ମାର୍ଗ ବ୍ରହ୍ମବିଜ୍ଞାନ, ବୌଦ୍ଧର ଆତ୍ମବିଜ୍ଞାନ ଅବଲମ୍ବମାୟ ମାର୍ଗ ଅଟେ । ଏଥିକୁ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନର ତତ୍ତ୍ଵବିତ୍ତର ସମାନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିଣାମ ଫଳ ଏକମାତ୍ର ଅଟେ । ଆପାତ ବୋଧରେ ବୌଦ୍ଧ ବେଦାନ୍ତ, ସାଂଖ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମତଦ୍ଵେଷ ଥିବାର ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହୁଏ, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ଵରୂପ ଆନ୍ତେମାନେ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଁ ।

ଦୃଷ୍ଟ, ଅନୁମାନ ଓ ଆପ୍ରବଚନ ଏହି ପ୍ରମାଣତ୍ରୟ ମଧ୍ୟରୁ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ କେବଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପକ୍ଷପାତୀ, ଅନୁମାନ ବା ଆପ୍ରବଚନ ପ୍ରତି ଆଶ୍ଵା ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ପରାହ୍ନମୁଖ । ତାହାଙ୍କର ମତ—ଯେଉଁ

ପ୍ରମାଣରେ ଭ୍ରାନ୍ତିସାଙ୍କୁଲ୍ୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ, ସେଥିରେ ବିଶ୍ଵାସ ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ନିରାପତ୍ତ ନୁହେଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନାର୍ହକ । ତାହାଙ୍କର ବ୍ୟବ୍ୟାସ—ଅନୁମାନ ବା ଆପ୍ରବଚ୍ୟ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ଅଭ୍ରାନ୍ତରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହୁଏ, ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରି ଦେଖିଲେ ସେ ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣର ଗୌଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରୂପେ ଅନୁମିତ ହେବ । ଅନୁମାନ ପ୍ରମାଣର ଲକ୍ଷଣ ବ୍ୟାପ୍ୟ ବ୍ୟାପକଭାବ, ଏବଂ ପକ୍ଷଧର୍ମତାଜ୍ଞାନଜନ୍ୟ ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧି-ବୃତ୍ତି, ତାହା ଅନୁମାନ । ଯଥା—“ପଦ୍ମତୋ ବଦ୍ଧିମାନ୍ ଧୂମାର ।” ଅର୍ଥ ହୁ ପୂର୍ବତରୁ ଧୂମ ନିର୍ଗତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାନ ନିଶ୍ଚୟରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଯେହେତୁ ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ନିତ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଥିବାରୁ ଧୂମନିର୍ଗମନ ସ୍ଥାନରେ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାନ ନିଶ୍ଚିତ କଥା ଅଟେ । ଆଉ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସେ ପଦ୍ମତ ତାହା ପକ୍ଷଧର୍ମ-ବଲମ୍ବୀ । ବୌଦ୍ଧମତରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣର ଗୌଣସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମାତ୍ର । ଅଗ୍ନି ସହିତ ଧୂମର ବ୍ୟାପ୍ୟ ବ୍ୟାପକତା ସମ୍ଭବ ଆନୁମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ବିଷୟ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ଲୋକ ଅଗ୍ନି ଓ ଧୂମର ନିତ୍ୟ ସମ୍ଭବତା ବିଷୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ନାହିଁ, ସେ ଲୋକ ଧୂମ ଦେଖି ପଦ୍ମତରେ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାନ ବିଷୟ ଅନୁମାନ କରିବାକୁ କଦାଚ ସମର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମକ ଆପ୍ରବଚ୍ୟ, ଯଥା—

“ଆକବର ଦକ୍ଷିଣ ବାଦସାହ ଥିଲେ”, ଇତିହାସ ପାଠରୁ ଜାଣୁଅଛୁଁ । ଆନ୍ତେମାନେ ନ ଦେଖୁଁ; ମାତ୍ର କେହି ହେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ କଥା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ସମ୍ଭବରେ ଆନ୍ତେମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁଁ ।

ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନମତରେ ଜଗତ ସତ୍ତ୍ଵ, ଯେହେତୁ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ବିଷୟ ଅଟେ । ପୁଣି ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତିର

କାରଣ ଅସତ୍ । ଅସତ୍ ଅର୍ଥ ଏ ସ୍ଥାନରେ ମିଥ୍ୟା ରୂପେ, ଅଗ୍ରାବ । ଯଥା — ସାଜୁ ଅଙ୍କୁରେପୁତ୍ରି । ଅଙ୍କୁର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ବସ୍ତୁ; ତେଣୁ ସତ୍ । ମାତ୍ର ଏହା ଉପୁତ୍ତିର ଉପାଦାନ କାରଣ ଯେ ସାଜ, ତାହା ଅସତ୍, ଯେହେତୁ ସେ ସାଜ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏସମ୍ଭବରେ ବେଦାନ୍ତଦର୍ଶନର ମତ—ସାଜ ସତ୍, ଯେହେତୁ ଏହା ଅଙ୍କୁରେପୁତ୍ତିର ମୂଳୀଭୂତ କାରଣ ଅଟେ । ଅଙ୍କୁର ଅସତ୍, ଯେହେତୁ ଏହା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ର । ତଦ୍ୱାଦ୍ୱ ଜଗତର ଉପୁତ୍ତିକାରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ-ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ର ସତ୍ ଅଟନ୍ତି । ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ଜଗତର ଉପୁତ୍ତି ସ୍ଥିତି କେବଳ ମାୟାର ଲୀଳା ମାତ୍ର । ଅନ୍ୟତ୍ର ନ୍ୟାୟ ଓ ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ମତରେ ସତ୍ତ୍ୱରୁ ଅସତ୍ତ୍ୱର ଉପୁତ୍ତି । ପରମାତ୍ମା ସତ୍ ପଦାର୍ଥ, ଜଗତ ଅସତ୍ । ଏଠାରେ ଅସତ୍ ଅର୍ଥ ଭଙ୍ଗୁର ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରସଙ୍ଗାବଳୀର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଅବତାରଣା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଁ—ବେଦମତରେ ସୃଷ୍ଟିର ନିମିତ୍ତକାରଣ ପୁରୁଷ ବା ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ; ମୀମଂସା ମତରେ—କର୍ମ; ବୈଶେଷିକ ମତରେ—କାଳ; ନ୍ୟାୟ ମତରେ—ପରମାତ୍ମା; ସାଂଖ୍ୟ ମତରେ—ପ୍ରକୃତି; ବେଦାନ୍ତ ମତରେ—ବ୍ରହ୍ମ । ମାତ୍ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦର୍ଶନ ସୃଷ୍ଟିର ଉପାଦାନକାରଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ସହମୂଳକତା ଥିବା ବିଷୟରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାର କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ । ଜଗତର କାରଣ ସମ୍ଭବରେ ସମସ୍ତେ ହିଁ ନିମିତ୍ତ କାରଣ ଅଟନ୍ତି । ଯଥା—ବେଦ ବା ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମ—ବାସ୍ତବରେ ବ୍ରହ୍ମ ସୃଷ୍ଟି ନ କଲେ ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ଅସମ୍ଭବ । ମୀମଂସା—କର୍ମରେଷୁ ବିନା ଜଗତର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ପାରେ । ବୈଶେଷିକ—ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ସମୟ ଆପେକ୍ଷଣୀୟ ।

ସାଂଖ୍ୟ — ତତ୍ତ୍ୱ ସମସ୍ତର ସମବାୟ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଏଥକୁ ସୃଷ୍ଟି ରଚନାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସମସ୍ତେ ହିଁ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ଚଳିତ କଥାରେ ପ୍ରସଙ୍ଗଟିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଆନ୍ତେମାନେ ଏହିପରି କରି ପାରୁଁ । ଯଥା—ଘଟନିର୍ମାଣ ପ୍ରତି ନିମିତ୍ତ କାରଣ—କୁମ୍ଭକାର । ଦ୍ୱିତୀୟ ଲୋକ କହିଲେ—ନାହିଁ ନାହିଁ—ମୃତ୍ତିକା । ତୃତୀୟ ଲୋକର ଉକ୍ତି—ତତ୍ । ଚତୁର୍ଥ ଲୋକ—ଦଣ୍ଡ ଓ ଜଳକୁ କାରଣ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, କାହାର ଉକ୍ତି ଅସଙ୍ଗତ ରୂପେ ।

ଏଥକୁ ଆନ୍ତେମାନେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସହଜ ଭାବରେ ବୋଲି ପାରୁ, ସ୍ମୃତଃ କି ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଗୀତାକଥାତ ନିଷ୍ପାମ ଯୋଗ, କି କରୁଣାବତାର ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ କର୍ମଯୋଗ, କି ପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଭକ୍ତଯୋଗ, ଆଗାତଗ୍ରନ୍ଥରେ କହିତ ପୃଥକ ବୋଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଚିତ୍ତପୁଙ୍କ ଧର୍ମମାତ୍ର ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଗ୍ରହ୍ୟତ । ବିଶେଷରେ ମୂଳ ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମାର ଅବିନଶ୍ଯତ୍ୱର ପରକାଳ ଓ କର୍ମଫଳ ବିଷୟରେ କାହାର ମତଦ୍ୱେଷ ନାହିଁ ।

ପୃଥ୍ବୀରେ “ଧର୍ମସଂରକ୍ଷଣାର୍ଥୀୟ” ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ଅବତାରମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ । ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖବାକ୍ୟ—

‘ଯଦା ଯଦା ହି ଧର୍ମସଂ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭରତ !
ଅତ୍ୟୁର୍ଧ୍ୱାନମଧର୍ମସଂ ତଦାତ୍ମାନଂ ସକ୍ରାମ୍ୟହଂ ।
ପରାସାଣାୟ ସାଧୁନାଂ ବିନାଶାୟ ଚ ଦୁଷ୍ଟତାଂ ।
ଧର୍ମସଂସ୍ଥାପନାର୍ଥାୟ ସମୁଦାମି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।’

ବିଶ୍ୱବିପ୍ଳବକାଶ ସତ୍ୟଧର୍ମବିଦ୍ୱେଷୀ ଦୁରାତ୍ମର ଅସୁରମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପୃଥ୍ବୀ ନିପୀଡ଼ିତ ।

ସେହି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦାଶ ସମୟରେ ଭୁବରହରଣାର୍ଥେ ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତବ ।

ପବନ ଭରତକ୍ଷେତ୍ରରେ ବୈଦିକ ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ ପବନ ଉପନିଷଦ ଧର୍ମ ଲୋକେ ବିସ୍ମୃତ । ଅଳିକ ପୁଣ୍ୟ-କାମନାରେ ନାନାପ୍ରକାର କାଳ୍ପନିକ ଦେବଦେବୀ ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ଲୋକେ ବ୍ୟସ୍ତ । ବିବେକବିହୀନ ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଯାଜକମାନଙ୍କ ପରିରୂପିତ । ନର, ଅଶ୍ୱ, ଗୋ ଶୋଣିତରେ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ । ଲୋକେ ଧର୍ମଜ୍ଞାନରେ ସୋମରସ ପାନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ଏହି ଭୟଙ୍କର ଧର୍ମଗ୍ଳାନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ମହାମୁନି ଗୌତମ ଦେବ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଯଦିଓ ବୌଦ୍ଧ ଅନୁଶାସନ ଲୋକେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଅବତାରମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ଧର୍ମ ନାମରେ ନୃଶଂସ ପ୍ରାଣୀହତ୍ୟାରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯାଜକମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକଳ୍ପରୁ ଉତ୍ପାଦିତ । ଧର୍ମାରଣ୍ୟ ବିବିଧପ୍ରକାର ମାରାତ୍ମକ କଷ୍ଟକର ଆତ୍ମକଳ୍ପକାରୀ ଆପାତମଧୁର ଉପଧର୍ମରୂପ କଳ୍ପକସଙ୍କୁଳ ଗୁଳ୍ମରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ଧର୍ମବ୍ୟପଦେଶରେ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାବୃତ୍ତିତାର ପୂର୍ଣ୍ଣଭିନ୍ନତା । ଲୋକସାଧାରଣ ପଞ୍ଚମକାର ସେବନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ଏହି ଘୋର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ଧର୍ମ-ସଂରକ୍ଷାର୍ଥ କରୁଣାମୂର୍ତ୍ତି ନାରାୟଣାବତାର ଚୈତନ୍ୟ-ଦେବଙ୍କର ପୁଣ୍ୟଭୂମି ନବଦ୍ୱୀପରେ ଆବର୍ତ୍ତବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଗୁଳ୍ମ ଉପସ୍ଥିତ । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିଶୁଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତମଣ୍ଡଳୀ କଅଁଳ ଶାନ୍ତିଲଭ ନିମନ୍ତେ ବିଦେଶୀୟ ଧର୍ମର ଆଶ୍ରୟ

ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଭାରତଭୂମିର ସୌଭାଗ୍ୟ, ସନାତନ ଉପନିଷଦୋକ୍ତ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତ ସକାଶେ ମହାତ୍ମା ରାମମୋହନ ରାୟ ଅବତାରରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସାର ଉପଦେଶ—ଏକମାତ୍ର ପରମପିତା ପରମେଶ୍ୱର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଅଟନ୍ତି । ମାନବମଣ୍ଡଳୀ ସେହି ପରମପିତାଙ୍କର ପୁରାତ୍ତାତ୍ତ୍ୱ-ନିବନ୍ଧନ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଏକ ଜାତୀୟ ଅଟନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟ—ଅନାର୍ଯ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁ—ମୈତ୍ର, ଶ୍ରୀକ୍—ବବର, ସ୍ତ୍ରୀ—ଜେଷ୍ଠାଭିଳା, ମୁସଲମାନ—କାଫର, ଏ ସମସ୍ତ ମାନବକୁ ଜାତିପାର୍ଥକ୍ୟ ମାତ୍ର । ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଶୁଦ୍ରକୁ ଲୋକ ଏହାର ସମ୍ମାନକାରୀ । ମାତ୍ର—“ଉଦାରଚରଣାନାନ୍ତୁ ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ ।” ପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଦେବ, ମହର୍ଷି ଛାଣା, ମହାତ୍ମା କଂପୁଂସେ ପ୍ରଭୃତି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି ମତ ।

ବୈଦିକ ଚତୁର୍ଜ୍ଞାନାଲୋଚନାର ପ୍ରଧାନ ପୀଠ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ବିହାର ସ୍ଥାନ, ପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଧାମରେ ଚରକାଳ ଏହି ସାମ୍ୟ ମାତ୍ର ବିରାଜିତ ଥିବ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ବିବିଧ ଯୁକ୍ତିଯୋଗରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିରାଜିତ ଦାରୁମୟ ବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତିସବୁ ଗୁରୁ, ସଦା ଓ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ମଧ୍ୟ ଇତର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧାବତାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଥାନ୍ତି । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିର ପୋଷକତା ନିମନ୍ତେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଦ୍ଧୃତାପନ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁ ନାହାଁଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକୃତ-ପୁରୁଷ ସମବାୟରେ ଅର୍ଚ୍ଚନାର ବ୍ୟବସ୍ଥିତି ଅଛି । ଯଥା—ରାଧା-କୃଷ୍ଣ,

ହର-ପାବଣା ଇତ୍ୟାଦି । ମାତ୍ର ଭ୍ରାତା ଭଗିନୀ ଏକ ସୂତ୍ରରେ ପୂଜିତ ହେବାର ବିଧାନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବିଶେଷରେ ଅର୍ଜୁନପ୍ରଣୟିନୀ ବାସୁଦେବୀ ବ୍ରହ୍ମମୟୀରୂପେ ଜଗତପତିଙ୍କ ସହିତ ପୂଜିତ ହେବାର ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରମାଣାଗ୍ରବ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ କେବଳ ନିତାନ୍ତ ଆଧୁନିକ ସ୍ୱୟମ୍ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ବୃନ୍ଦାବନ ଏହି ଯେ, ଉକ୍ତ ପୁରାଣ ମତରେ ସୁଦର୍ଶନଚନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଚ୍ଚନାପ୍ରଣାଳୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନା ବିଷୟର ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନକୁ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟ-ଜାତିର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବେଦ, ଉପନିଷଦ୍ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରାଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଏପରି ମହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆୟୁଧ ବିନା ଏହାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାହାତ୍ମ୍ୟ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏହା ଯେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ରର ନାମାନ୍ତର ଏକଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରଚୁର ପ୍ରମାଣ ଇତିହାସିକ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନର ସମ୍ପର୍କିତା ଓ ବିଷୟର ଅବାନ୍ତରତା ହେତୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଷାନ୍ତି ରହିଲୁଁ ।

ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଧାମ ସର୍ବାଦୌ ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣମାନଙ୍କର ବିହାରସ୍ଥାନ ଥିଲା । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହା ଭୈରବକ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ପରିଣତ ହେଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ସର୍ବାବଧି ଉପାସକମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି । ଲୀଳାମୟ ଶ୍ରୀହରି ଏ ଉତ୍ତରେ କି ଲୀଳାବିସ୍ତାର କରିବେ, ଏକ ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଗୋଚର । ଖଣ୍ଡିଗିରି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରରେ ଜାଣାୟୁ ସାମ୍ୟ ମାତ୍ର; ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବାଙ୍ଗାୟୁ ଲେକେ ଏକଟି ପ୍ରସାଦାନ୍ତ ସେବା କରିବାର ଶକ୍ତି ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଏବଂ ଚିରକାଳ ଥିବ ।

ତେଜାନାଲ ଅନ୍ତର୍ଗତ କପିଳାସକ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବାଙ୍ଗାୟୁ ଲେକେ ପ୍ରସାଦାନ୍ତ ଏକଟି ସେବା କରିବାରେ ଆପଣି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ କେହି ପ୍ରହତଭୁବିନ୍ଦ୍ ଅନୁସନ୍ଧାୟ ଲୋକ ଏହି ଝର୍ଥକ୍ଷେତ୍ରର ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଏହା ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣମାନଙ୍କ ବିହାର କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଯେ ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିହାରକ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବଳପୂର୍ବକ ଆପଣାମାନଙ୍କ ଦେବତା ସ୍ଥାପନ କରାଇଛନ୍ତି, ଏ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୋଇଥିବ । ଏ ସ୍ଥାନର ରଥଯାତ୍ରା ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମାଣ ଅଟେ । ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାହନ ବୃଷଭ, ରଥ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଏହା ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ଅଟେ । କପିଳାସକ୍ଷେତ୍ରରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଉଳାକୃତି ମୁଗୁନିପଥରେ ପ୍ରାଚୀନ ପାଲିଭାଷାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅକ୍ଷର ଖୋଦିତ ଅଛି, ଏହା ପ୍ରାଚୀନ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବକାଶ ପାଇ ନାହିଁ । ବୌଦ୍ଧଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଅନୁଶାସନ ଖୋଦିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ଓଳାଶୁଣୀ ନାମକ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ପାହାଡ଼ଟି ଲଳିତଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ଅଂଶବିଶେଷ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁମତ୍ତା ମାତକତନଗର ପ୍ରଗଣାର ଲଳିତଗିରି ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସୂର୍ଯ୍ୟକାଳରେ ଏହା ବୌଦ୍ଧ-ଶ୍ରମଣମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସାଦ ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଂସାରବିରାଗୀ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମସ୍ଥଳ ହୋଇଅଛି । ଏ ସ୍ଥାନରୁ ମାତ୍ର କଳାବିଦ୍ୟାର ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୃହଦାକାର ପାତ୍ରମୟୀ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରାଚୀର ସମୀପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଅଛୁଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତ ଓଳାଶୁଣୀ ଫଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ସାଧୁ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ଉକ୍ତ

ସ୍ଥାନରେ ଚପଟାରେ ନିମଗ୍ନ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶେଷ ଏକ ଦିବସରେ ସବଜାଣାୟୁ ଲୋକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଏକତ୍ର ଅନ୍ନାଦାର କରିବାର ବିଧି ଏଠାରେ ଅନ୍ୟାୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏହା ବିନଷ୍ଟ ବୌଦ୍ଧ ସାମ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକତମ ଅଭିନୟ ମଧ୍ୟ ।

ଅତି ପୂର୍ବକାଳରେ ଉତ୍କଳଭୂମି ବୌଦ୍ଧବିହାର-ମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତ ନରନାରୀ କଥିତ ଧର୍ମ ଆଶ୍ରୟରେ ଥାଇ ଶାନ୍ତିଲବ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଉପୟ ଓ ସମୟରେ ଏହି ମହାପବନ ଧର୍ମ ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ବିଚାଡ଼ିତ ହେଲା, ଇତିହାସରୁ ଆନେମାନେ ସେଥିର କୃତ୍ରିମ ଅବଗତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସେଥିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ—

ପ୍ରାୟଶଃ ଦେଶାଧ୍ୟାୟ, ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ-ମାନଙ୍କରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚତୁର୍ଣ୍ଣାଷ୍ଟମଣ୍ଡଳୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାୟୁ ମତ ପ୍ରଭୃତି କାରଣ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୋଇ-ଥିଲେ । ଏକାମ୍ରକାନ୍ତନର ମହାମାହିମାରର କାରଣ ଖଣ୍ଡିତ ଅଟେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ସ୍ୱୟଂ ଶଙ୍କର ଶ୍ରୀଯେଷଥାମରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରି ଫର୍ଦ୍ଦକାଳ ଯାବତ୍ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ମଠ ଅନ୍ୟାୟ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ବାଗ୍ମୀବର ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଭାବରେ ଯଦବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉତ୍କଳରୁ ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରାୟଶଃ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ପୁଣି ମନ୍ଦିରନିର୍ମାଣକାରୀ ଅନଙ୍ଗ-ଭୀମଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନତାବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜ ମଦନମୋହନ ଦେବଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଯତ୍ନରେ ଉତ୍କଳରୁ ଚରକାଳ ସକାଶେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଏହି ବୌଦ୍ଧବିଚାର ଘଟଣା ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱାସୀକାମୟୀ ଆଶ୍ୱାସୀନୀ ଅଟେ । ଚତୁର୍ଥେ ମହାରାଜ ସୁଧନ୍ୱାଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେପ୍ରକାର ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ବିଚାରରେ

ପରାସ୍ତ କରିବାରୁ ଭାରତଭୂମିରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିଚାରନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା, ମହାରାଜ ମଦନ-ମୋହନ ଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ସେହିପରି ଘଟଣାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଯେ ଗୁଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା, ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଏ କଥା ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ମହାରାଜା ମଦନମୋହନ ଯାଜକମାନଙ୍କର ନିତାନ୍ତ କରାଯିବ ଥିଲେ, ତେଣୁ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ପରପକ୍ଷୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଟମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିବନ୍ଧକତା ହେତୁରୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ସକାଶେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ପାଟ ମହାଦେବୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ନିତାନ୍ତ ପକ୍ଷପାତୀ । ତାହାଙ୍କର ଧୂବ ଧାରଣା ଥିଲା - ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ମହାଯୋଗୀ, ପବିତ୍ରାତ୍ମା ଏବଂ ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଟନ୍ତି । ରାଜଦମ୍ପତି ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ଏବଂ ଯାଜକମାନଙ୍କ ମହିମା ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ବିଷୟ ମୀମଂସା କରାଯିବାର କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା । ରାଜସଭାକୁ ଉଦ୍ଦୟ ପକ୍ଷ ଆହୂତ ହେଲେ । ମୃଦୁ କୁନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ରଖାଯାଇ ଏଥିରେ କଣ ଅଛି ଉଦ୍ଦୟ ପକ୍ଷକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରାଗଲା । ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁଗଣ କୁନ୍ଦଟି ଭିକ୍ଷୁଗଣଙ୍କୁ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏଥିକୁ ମହାଦେବୀ ନିତାନ୍ତ ଉଦ୍ଦୟକୁ ହେବାରୁ ଯାଜକମାନଙ୍କଠାରୁ ଉଦ୍ଦୟ ସହସ୍ର କରାଯାଇ ଶେଷ ମୀମଂସା କରାଯିବାର କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା । ଇତି୍ୟବସରେ ଯାଜକମାନେ ଉଦ୍ଦୟ ଦେବା ସକାଶେ ଏକ ଦିବସ ଅବସର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ମହାରାଜଙ୍କ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଜଣେ କର୍ମଗୁଣ କ୍ରମରେ କୁନ୍ଦଟି ରକ୍ଷିତ ହେଲା । ପର ଦିବସ ପ୍ରାତଃକାଳରେ କୁନ୍ଦଟି ଭସ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । କୁନ୍ଦଟି ଉଦ୍ଦୟାଦିତ ହୁଅନ୍ତେ ବାସ୍ତବରେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭସ୍ମମାତ୍ର ବହିର୍ଗତ ହେଲା । ଏଥିକୁ ମହାରାଜଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାରରେ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବାରୁ, ଏହି ମହାପରାସ୍ତର ଦଣ୍ଡବିଧାନ ନିମନ୍ତେ

ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇ ବଧସାଧନ ସକାଶେ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ଶତ୍ରୁମୁକ୍ତ ଅମୋଦ ଆଜ୍ଞା ଯେ ଅବଳମ୍ବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା, ଏ କଥା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପବନାୟା, ଜନହତେଶୀ, ମହାପ୍ରାଣୀ ପୃଥିବୀରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଥୋକେମାତ୍ର ଭୟ ଅରଣ୍ୟମାର୍ଗରେ ପଳାୟନପୂର୍ବକ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ମହାରାଜ ଏହି ଘୋର ମହାପାତକ ପରେ ଅକ୍ଷତଦେହରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକ କ୍ଷତମୟ ରକ୍ତ-ପୂଜ୍ଜାଟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମହାରାଜଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ଦଟନା ହେଉ, ଚରକାଳପାଇଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉତ୍କଳରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଆନ୍ଦ୍ର-ମାନେ ଇତିପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛୁ, ଧର୍ମରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ପାଠ କଲେ କି ସୁରୋପ, କି ଏସିୟା, କି ଆଫ୍ରିକା, ସର୍ବତ୍ର ଧର୍ମର ଅହଙ୍କାରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକ ଅନାରଣ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସୁରୋପବାସୀ ଶତ୍ରୁଲ, ଲୁଟିମାର, ହନମାର ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମହର୍ଷିମାନେ ସୁଖୀୟ ବିଶ୍ଵାସ ଅନୁଯାୟୀ ସତ୍ୟଧର୍ମ ପାଳନ କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ କୁଳନ୍ତ ଅନଳରେ ଦଗ୍ଧ କରାଯାଇଅଛି । ମହର୍ଷି ସହେତିସଙ୍କୁ ହଳାହଳଦ୍ଵାରା ହତ୍ୟା କରାଗଲା । ପିଲିତ୍ରିମସ୍ ପ୍ରାଦର୍ଶନୀମାନେ ଆମେରିକାକୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ସାଧୁ ହରିଦାସଙ୍କୁ ବାବନ ବଜାରରେ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ ପ୍ରହାର କରାଗଲା । ଯିଶୁ ଝୁଣରେ ନିହତ ! ସ୍ଵୟଂ ମହମ୍ମଦ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଅଜ୍ଞାତର ଶ୍ରେଣୀ ନାହାନ୍ତି ।

ଆନ୍ଦ୍ରମାନେ ପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛୁ, କି ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, କି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ସୁରୋପର ଆଦମ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । ଉପନିଷଦ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବେ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଂଶ ଦର୍ଶନର ସ୍ଵପ୍ନଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ କରି

ନ ଥିଲା । ବେଦାନ୍ତ ସାଂଖ୍ୟ ଓ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନର ପିତୃସ୍ଥାପାୟ । ବୌଦ୍ଧପ୍ରଭୃତିକମାନେ ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ ଜ୍ୟୋତିରେ ଉଦ୍ଘାସିତ ଆପଣାମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଏସିୟାମାଇନର ଓ ରୋମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରଥମେ ଧର୍ମପ୍ରସାର କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞରୁ ସୁରୋପବାସୀ ଦର୍ଶନମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ସୁରୋପଖଣ୍ଡର ଆଦି ଦାର୍ଶନିକ ଅରିଷ୍ଟଟଲ ଏବଂ ପିଥାଗୋରସ ପ୍ରଭୃତି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ମତ ସହିତ ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ମତର ସମତା ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟର ସଠିକତା ସହଜରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । ଅରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ପଞ୍ଚମହାଭୂତ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଜୀବ, କାଳ ଏବଂ ଦିବ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ବୈଶେଷିକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନକଲ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । “ନା ବସୁନା ବସୁ ସିଦ୍ଧିଃ ।” (ଅବସୁରୁ ବସୁର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ) । ସାଂଖ୍ୟର ଏହି ସୂଚି ଅରିଷ୍ଟଟଲ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଇଲିପେଟିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର “ଭିଶ୍ଵର ହିଁ ଜଗତ୍ ଏବଂ ଜଗତ୍ ଯେ ସେ ଭିଶ୍ଵର” ବେଦାନ୍ତର ଏହି ସୂଚି ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ । ପିଥାଗୋରସଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ—ଜବାହା ପରମାତ୍ମାର ଅଂଶ ମାତ୍ର । ଜୀବର ଯୋନିଭ୍ରମଣ—ସ୍ଵକୃତ କର୍ମର ଫଳ ଶ୍ରେଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟମାନ ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନର ଅଭିମତ ମାତ୍ର ।

ପିଥାଗୋରସ୍ ସ୍ଵଦେଶରୁ ଯାହା କରି ପୂର୍ବଦେଶକୁ ଭ୍ରମଣ ସକାଶେ ଆସିଥିବା ବିଷୟରେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କ ଆତ୍ମଗରିମାଜନିତ ପ୍ରକାପ ବାକ୍ୟ ଦୁହେ । ଜର୍ମାନଦେଶୀୟ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଅଭିମତ ଅଟେ ।

ଦେବେହେଁ ପୁରୋପାୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର-ସୌଧ
ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ମୂଳଦୁଆ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ-
ଦର୍ଶନର ଅନେକ ପୁର ବସ୍ତୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ତଦେଶରେ
ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା; ମାତ୍ର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ
ବୌଦ୍ଧ ନାମ ଭୁଲି ପକାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମସୀହା
ଅସ୍ଥାପନା ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରଥମଭାଗରେ ବାହୁଲ୍ୟରୂପେ
ପୁନଃଲୋଚିତ ହୁଏ । ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
ଏଇଟି ହେଉଥିବେ ଯାହେବ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ମହାତ୍ମା
ଜଣେ ସିଦ୍ଧି ଯତ୍ନି କର୍ମରାଶି—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗବ୍ୟ-
ମେଣ୍ଡାଳ ପଥରୁ ନେପାଳ ରାଜଦରବାରରେ
ରେସିଡେନ୍ସିରୁପ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୮୩୩
ସାଲଠାରୁ ଖ୍ରୀ ୧୮୪୩ ସାଲ ଯାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
ନିବାହ କରି ପେନସନ୍ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ସୁଦେଶକୁ
ବାହୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ନେପାଳ ଅବସ୍ଥାନ
ସମୟରେ ସର୍ବଦା ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନ ମାତ୍ର ଆଲୋଚନା
ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଗ୍ରହରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ ।
ବିଲ୍‌ତପାସୀ ସମୟରେ ୩୮୧ ବଡ଼ା ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ
ସଙ୍ଗରେ ଦେଖି ଯାଇଥିଲେ । ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥ
ବହୁଖଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ା ବନ୍ଧା ଥିଲା ।
ବିଲ୍‌ତପାସୀ ବଞ୍ଚେବର୍ଗ ସେହି ସମୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରାୟ ହେଉ
ଚିତାଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହେଉଥିବେ
ଯାହେବଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି କନ୍ୟା, ଡ଼. କୋରଣ ନାମଧେୟ
ଜଣେ ହଜେସ୍‌ଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ମାଙ୍ଗୋଲିୟା
ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକୃତି ଦେଶରୁ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର
ସଂଗ୍ରହରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ବିଷୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ଭାବ
ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି ।

ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବ ସମୟରେ ଗରତର ସାହିତ୍ୟ-
ସଂସାର ଅସାଧାରଣ ଉନ୍ନତ ଲଭ କରିଥିଲା । ସହସ୍ର
ସହସ୍ର ଅଲ୍ଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ତଥା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଅମରକୋଷ ତୁଲ୍ୟ
ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ମାନବସମାଜ ସହିତ ବ୍ୟାପାନ ଥିବ—

ଯେ ହେତୁ ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକ-ହୃଦୟପିଟରେ ଲିଖିତ ରହିଅଛି । ଲେଖକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁସନ୍ତାନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ଓ ସଙ୍କୋଚ ସହିତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଯେ, ଭାରତର ସମସ୍ତ ଦୂର୍ଦ୍ଦଶାର କାରଣ ଏକମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଅଟେ । ଜଗତପାବନ ବେଦ ଓ ଉପନିଷଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଯତ୍ୟଧର୍ମ ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ଗୁରୁସ୍ଥାମୟ —ବୌଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ—ମାତ୍ର ଲେଖକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯାଜକମଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରସ୍ତରତ ଧର୍ମ ପ୍ରତି । ଏହି ଧର୍ମପ୍ରସ୍ତବରୁ ଅନେମାନେ (ତଥାକଥିତ ହିନ୍ଦୁଜାତି) ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସନ୍ନ ପରସ୍ପର ସହାନୁଭୂତିହୀନ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧ-କାରରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିଲୁ । ହିନ୍ଦୁଜାତି ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ପୂର୍ବାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅମୂଢ଼ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସକାଶେ ରଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସ୍ବତନ୍ତ୍ରତ୍ବେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ମାତୃଭାଷା ଅଛି ଏବଂ ସେଥିର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ଜଣେ ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ମହାସ୍ବରୂଷଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦୟାଳୁ, ଜନହୃଦୈର୍ଷୀ ଜନସମାଜର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ଇଂରାଜ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଅଧିକ ପୂର୍ବକାଳର କଥା ଥାଉ, ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର କଥା ଗୁଡ଼ିକଅ । ଗତ ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳର ଅବସ୍ଥା ତୁଳନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, କେତେଦୂର ରୂପାନ୍ତର ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଏହା କି ଇଂରାଜରାଜକର କୃପା ଏବଂ ପଂଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନର ଫଳ ନୁହେଁ ?

ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରମଣମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ, ସଂସାରପୁଷ୍କରିମୁଖ,
ଜନହୃଦୈଷୀ, ପୀଡ଼ିତସେବାକାଶୀ ଥିଲେ — ଆଉ
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୋହତମାନେ ପ୍ରାୟ ସହସ୍ର
ବର୍ଷାଧିକ ଅସପତ୍ନୀ ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ
ପୁରର କି ହିତସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି ? ଶ୍ରମଣଗଣ
ସାଧାରଣରେ ଜ୍ଞାନପ୍ରଭୁରେ ବ୍ରତୀ ଥିଲେ । ଜ୍ଞାନପ୍ରଭୁର
ଆଉ, ପ୍ରବଂ ପ୍ରବଂ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କ ଦତ୍ତ ବେଦ,ଉପନିଷଦ,

ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନଭଣ୍ଡାରମାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପୁର-
ସ୍କାରଣ ଲୋକନେତ୍ରର ଅନ୍ତରାଳରେ ରଖିବା ସକାଶେ
ସବିଶେଷ ସଚେଷ୍ଟା ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ପରଂବ୍ରହ୍ମବାଚକ ଓଁ କାର ଛେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ
ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ଦେବବାଣୀ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା
କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ନିଜସ୍ବ । ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ
ଇଂରେଜରାଜ ! ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦରୁ ଆଜି ସର୍ବସାଧାରଣ
ଏହି ଜ୍ଞାନତୀର୍ଥ ଅମୂଲ୍ୟ ଭାଷା ଶିଖାରେ ଅଧିକାରୀ ।
ଧନ୍ୟ ଇଂରେଜ ! ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିର୍ଭୟ
ଚିତ୍ତରେ ବେଦପାଠରେ ଅଧିକାରୀ ଓ ପରଂବ୍ରହ୍ମ
ଆରାଧନାରେ ମର୍ମପତ୍ତ ହୋଇଅଛୁ । ଦୟାମୟ ଶୁଣ୍ଢର
ସେମନ୍ତେ ଭାରତର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ
ଇଂରେଜରାଜଙ୍କୁ ପଠାଇଅଛନ୍ତି ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସମାଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟର ଦୃଢ଼
ସମ୍ପର୍କୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଅବତାରଣା କଲ୍ୟ ।
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ
ଅନୁକରଣରେ ଇସ୍ଲାମାନ ସମୟରେ ଭାରତସ୍ଥ
ଧର୍ମତତ୍ତ୍ବ ଅନୁସନ୍ଧୟ ଥୋକେ ପଣ୍ଡିତ ସଂସ୍ଥ ତଥା
ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନାରେ ମନୋନିବେଶ
କରିଅଛନ୍ତି । ସମୟ ପ୍ରଭାବରେ ଉତ୍କଳୀୟ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
ପ୍ରତିବାସୀ ଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ମାର୍ଗାନୁସରଣ କରିବା; ସ୍ବତନ୍ତ୍ର
ସେହି ସୁଯୋଗରେ ବୌଦ୍ଧମହାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମମାନଙ୍କ
ଆଲୋଚନା ଏବଂ ମାତୃଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା
ବିଷୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁ ।

ଏହି ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମସମ୍ପର୍କୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ
ନୁହେ । କାବ୍ୟାକାରରେ ଲିଖିତ ମହାମୁନି ଗୌତମ-
ଦେବଙ୍କ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନଚରିତ ଅଟେ । ସତରଞ୍ଜର
ଦେଖାଯାଏ, ଥୋକେ ଲୋକ ଧର୍ମମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା
ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ଜୀବନ ପ୍ରଭୃତି ଅବଶ୍ୟାପାଠ ଗ୍ରନ୍ଥ
ପରିହାରପୂର୍ବକ ଲଳିତ ସାହିତ୍ୟ କାବ୍ୟ ନାଟକ ପାଠକୁ

ଭାବୁ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ
ମଞ୍ଜି କାମ୍ବୋର, ବାଲେଶ୍ବର
୧୮୮୮ ଶକାବ୍ଦ ।

ସୁଖକର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । କଳ୍ପିତ ନାୟକ
ନାୟିକାଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଦ୍ବିତ ବସୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟଠାରୁ
ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ଜୀବନଚରିତଦ୍ବିତ କାବ୍ୟ ସହୃଦୟ
ପାଠକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ହେବାର
ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁ । ଏଥିରେ କାବ୍ୟ ଏବଂ
ଜୀବନଚରିତ ସୁଗପ୍ତ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠର
ଫଳଲଭ୍ୟ ହୁଏ ।

ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ଲଳିତବିସ୍ତର ଏବଂ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ
ପ୍ରକାଶିତ କେତେ ଖଣ୍ଡ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଏବଂ ପୁସ୍ତକ
ଅବଲମ୍ବନରେ ଏହି କାବ୍ୟଖଣ୍ଡିକ ଲିଖିତ । ଏଥିକୁ
ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ରଖିପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ।

ସାବଧାନପୂର୍ବକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହସ୍ତରେ ଲେଖିବାକୁ
ସଚେଷ୍ଟା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମୁଖବନ୍ଧଟି ଯେମନ୍ତ କଞ୍ଚୁର
ବିପ୍ଳବ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ବେଚ୍ଛାରେ
କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରୁଅଛୁ । ଏଥିର
କାରଣ ଅପାରକାଳରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉତ୍କଳରୁ ବିଦାୟ-
ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ଲୋକସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ବାକୁ ଏକପ୍ରକାର
ବିପ୍ଳବ ହୋଇଯାଇଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ବୌଦ୍ଧମତ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅହେତୁକ ବିବେଚନା ମତ ପୋଷଣକାରୀ
ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହାନ୍ତି । ଏଥିକୁ ସାଧାରଣ
ଭାବରେ ବୌଦ୍ଧମତକୁ ପୁନଃ ପରିଚିତ କରାଇଦେବା
ନିମନ୍ତେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ
ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛୁ । ବିଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
ପାଠ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଏହି ମୁଖବନ୍ଧଟି ଯେପରି ଥିଲା,
ତାହା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛି ।
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କେତେଜଣ ବିଜ୍ଞ ହିତୈଷୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ
ଅନୁରୋଧରେ କେତେକ ନୂତନ ବିଷୟ ଯୋଗ
କରିଅଛୁ; ମଧ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶ ପରିଚ୍ୟୁତ
ହୋଇଅଛି । ଭଜ ।

ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ପାପେ କଳୁଷିତ ହେଲେ ସକଳ ମାନବ, ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପତି ଜଗତେ ହୁଅନ୍ତି ସୁଗେ ସୁଗେ ସମୁଦ୍ଭବ ।	ଧର୍ମବିବର୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟଅଙ୍କେ ଯଥା ଶଙ୍କର ଅଙ୍କରେ ଦେଶ ଜାହାଜ, ଭବାନୀ ।	ପ୍ରୀତି, ପବିତ୍ରତା, ତେସନେ ସେ ବେନି ଶୁଣି, ଥାନ୍ତି ସେ ରୂପରେ ଦେଶ ଜାହାଜ, ଭବାନୀ ।
ଧାର୍ମିକ ରକ୍ଷଣେ ଗୋଲ୍ଲେକବିହାରୀ ହରି, ଅବତାରରୂପେ ଜନମନ୍ତ୍ର ଆପେ ମାନବ ଶରୀର ଧରି ।	ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଜାତ ଥଲେ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ, ବଂଶ ଅନୁରୂପ ରୁଣ ନାନାରୂପ ଥଲେ ନୃପତି ଦେହରେ ।	ଶାନ୍ତ୍ୟବଂଶ ଶ୍ୟାମ ଥଲେ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ, ରୁଣ ନାନାରୂପ ଥଲେ ନୃପତି ଦେହରେ ।
ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦୟାମୟ ଭଗବାନ, ଦଟନାକ୍ଷରେ ଆସି ଅବଶେଷେ କରନ୍ତି ଦୁଃଖ ନିବାଣ ।	ଶୃଙ୍ଖଳିତ ମହିମା ଥଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାରୀ, ସଦା ସନ୍ତାପିତ ବ୍ୟାକୁଳ ଦୁଃଖିତ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।	ସବଂଗୁଣସୀମା ଥଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାରୀ, ସଦା ସନ୍ତାପିତ ବ୍ୟାକୁଳ ଦୁଃଖିତ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ହିମାଳୟ ପଦେ କପିଳ ମୁନି ଆରାମ, ଧନ ଧାନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ଶାନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ କପିଳବନ୍ଧୁ ତା ନାମ ।	ପୁଷ୍ପହୀନା ଲତା, ଦିଶେ ମଳିନୀ ଶବ୍ଦ; ସନ୍ତାନ ଅଭାବେ ବେନି ଦେଶ ପାଟେଶ୍ୱରୀ ।	ଶଶିହୀନା ଯଥା ଦିଶେ ମଳିନୀ ଶବ୍ଦ; ଥାନ୍ତି କଷ୍ଟଭାବେ ପାଟେଶ୍ୱରୀ ।
ରାଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଥଲେ ତହିଁ ନରପତି, ତାଙ୍କ ଦୁଇ ଜାୟା ସଜା ମହାମାୟା ପୁଣ୍ୟଶାଳା ପ୍ରଜାବଂଶ ।	କପିଳ ନଗରେ ଥଲେ ଶକ୍ତି ଚରନ୍ତନ, ମଉ ମଧୁମାସେ ଥାନ୍ତି ଦେଶବାସୀ ଜନ ।	ପ୍ରତି ସମୟରେ ଥଲେ ଶକ୍ତି ଚରନ୍ତନ, ଉତ୍ସବେ ଉଲ୍ଲାସେ ଥାନ୍ତି ଦେଶବାସୀ ଜନ ।

ଏ ମହାଉତ୍ସବ ଶେଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିବସେ; ଏ ଉତ୍ସବକାଳ କାଟନ୍ତି ମହାହରଷେ ।	ନବମୀ ଆରମ୍ଭ, ସ୍ଥବର ଆବାଳ କାଟନ୍ତି ମହାହରଷେ ।	ରାଣୀ ସୁପକ୍ତିତା ବେଡ଼ି ଦେବା ସହଚରୀ, ଭୂଷାରଧକ ଶ୍ରେଷ୍ଠପଦ ଏକ ଧର ।	ରତନ ମଣ୍ଡିତା, ବେଡ଼ି ଦେବା ସହଚରୀ, ଏକ ଦନ୍ତାବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠପଦ ଏକ ଧର ।
ନରନାରୀ ସବେ ମଗ୍ନ ଥିଲେ ଛଅ ଦିନ, କେବଳ ରାଜାର, ଶ୍ରୀମୁଖ ଦିଶେ ମଳିନ ।	ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ମଗ୍ନ ଥିଲେ ଛଅ ଦିନ, ବେନି ରାଣୀଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ଦିଶେ ମଳିନ ।	ରାଣୀଙ୍କ ପୟରେ ପ୍ରଣମିଣ ଭନିଥର, ସବ୍ୟେତରଦେଶ ବିଦାର ଦେବା ଉଦର ।	ଭକ୍ତ-ବିନୟରେ ପ୍ରଣମିଣ ଭନିଥର, କଲ୍ଲକ ପ୍ରବେଶ ବିଦାର ଦେବା ଉଦର ।
ସପ୍ତମ ଦିବସେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତଥୁ ଶେଷରେ, ଦେବା ମହାମାୟା ଦେଖିଲେ ସ୍ବପ୍ନଯୋଗରେ ।	ନିଶି ଅବଶେଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତଥୁ ଶେଷରେ, ନୃପତିଙ୍କ ଜାୟା ଦେଖିଲେ ସ୍ବପ୍ନଯୋଗରେ ।	କୁସୁମକାନନେ ଧୀରେ କରଇ ସଞ୍ଚାଇ, ରାଣୀଙ୍କ ଉଦରେ ମାତଙ୍ଗ ସେହିପ୍ରକାର ।	ଶଶାଙ୍କ ସେସନେ ଧୀରେ କରଇ ସଞ୍ଚାଇ, ଭ୍ରମେ ଉଲ୍ଲାସରେ ମାତଙ୍ଗ ସେହିପ୍ରକାର ।
ରୁର ଦେବଲୋକ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ହିମାଳୟେ, ଦେନ ଶାଳବନେ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଆଲୋକମୟେ	ଦେବାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ହିମାଳୟେ, ପ୍ରସ୍ତର ଆସନେ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଆଲୋକମୟେ	ଦେବା ମହାମାୟା ଚେତ ସ୍ବପନ ସହସା ରାଜା ଶୁଭୋଦନେ ଜଣାଇଲେ ସବ ଦଶା ।	ସୁଲକ୍ଷିତକାୟା ଚେତ ସ୍ବପନ ସହସା ବିନୟବଚନେ ଜଣାଇଲେ ସବ ଦଶା ।
ଥୋଇଲେ ଆସନ, ରାଣୀଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ସୁଧାସମ ସରଜଲେ,	ସ୍ବର୍ଗଦେବଗଣ ଆସି ସମ୍ବ୍ରମେ ସେ ସ୍ଥଳେ କରାଇଲେ ସ୍ନାନ	ରାଜା ସେହିକ୍ଷଣେ ସ୍ବପନର ଫଳମାନ ସୁକ୍ଷନ୍ଦ୍ର, ସକଳେ ଲଭିବେ ଦିବ୍ୟ ସନ୍ତାନ—	ଦୈବଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସ୍ବପନର ଫଳମାନ ରାଣୀ ଭାଗ୍ୟବଳେ ଲଭିବେ ଦିବ୍ୟ ସନ୍ତାନ—
ଗଲ ପାଞ୍ଚିକତା, ମୟୂଖମାଳାରେ ଦଶିଲ ଅତି ରୁଚିର ।	ଦୈବ ଉଚ୍ଛ୍ଳଷ୍ଟତା ଯୋଗେ ମହିଷୀ ଶରୀର ମଣ୍ଡିତ ପ୍ରକାରେ	ବୋଇଲେ ସମ୍ବ୍ରମେ ହେବେ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ, ଏକଛବି ଏ ଭୁବନ ।	ସେବେ ଗୃହାଣ୍ଡମେ ରହିବେ ରଜନନ୍ଦନ, ଲଭିବେ ସମ୍ପତ୍ତି, ଏକଛବି ଏ ଭୁବନ ।
ରଜତ ଆଗାରେ ବସିଛନ୍ତି ପାଟରାଣୀ, ସ୍ବର୍ଗଦେବଗଣେ ମଣ୍ଡନ କଲେକ ଆଶି ।	କାଞ୍ଚନଶଯ୍ୟାରେ ବସିଛନ୍ତି ପାଟରାଣୀ, ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସୁମନେ ମଣ୍ଡନ କଲେକ ଆଶି ।	ହେଲେ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କରିବେ ବିଧାନ ବିଷୟେ ସଂଶୟ ନାହିଁ ।	ଜଗତନିବାସୀ ମାନବ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ, ତେଜ ଧନମାନ, ବିଷୟେ ସଂଶୟ ନାହିଁ ।

ପୃଥ୍ବୀ ପାପସର କରବେ ସଂହାର,
ରାଜ୍ୟରେ ଶୁଭକାରତା
ହୋଇଲ ପ୍ରଭୁର, ଆନନ୍ଦ ସଂସାର
ଶଶଙ୍କ ଉଦୟ ଯଥା ।

ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ଵାବିଂଶ ପ୍ରାପତ ବୟସ,
ମହାମାୟା ଗର୍ଭବଞ୍ଚ,
ଦଶିଲେ ପୁଷ୍ପମା ଲବଣ୍ୟ ପ୍ରତିମା,
ବିକାଶିଲ ମୁଖଜ୍ୟୋତି ।

ପ୍ରୀତି ପବନତା ସ୍ନେହ ସରଳତା
ଆନନ୍ଦ ଜନମେ ମନେ;
ଜାତ ସଂହାମିତ ନୃପତିଙ୍କ ଚିତ୍ତ,
ତେସନେ ପ୍ରୟୁକ୍ତି ଜନେ ।

ଆନନ୍ଦଭିକ୍ଷାସେ ହମେ ଦଶ ମାସେ
ପୂର୍ଣ୍ଣକାଳ ଗର୍ଭାଧାନ,
ପୌଷପୂର୍ଣ୍ଣମାରେ ପୁଷ୍ୟାନକ୍ଷତ୍ରରେ
ଶୁଭଯୋଗ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଆନନ୍ଦେ ଲୁପ୍ତମାନ ବନକୁ ଜନନୀ
ଗଲେ ସହଚରୀ ମେଲେ,
ବସନ୍ତ ଯୋଗରେ ଶୀତଳ ସମୀରେ
ଅମୀୟ ହିଲୋଳ ଖେଳେ,

ମଳୟ ଅନଳେ ବ୍ରତଣୀ ସକଳେ
ହେଉଛନ୍ତି ଆନୋଳିତ,
ନବ କଶଳୟେ ଚନ୍ଦ୍ର ପଥ ଚପ୍ପେ
ତରୁରାଜ କୁସୁମିତ ।

ବିମଳ ଆକାଶେ ବିହଗ ଭିକ୍ଷାସେ
ବିବିଧ ଲଲା ବିସ୍ତାର
କରନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ କୋମଳ ଲଳିତ
ଡାଳେ ବସି ଶୁକ ସାସ ।

କମଳ କଳିକା ମାଧବୀ ମଲ୍ଲିକା
କୁସୁମ ବିବିଧ ଜାତି
ପୁଷ୍ପ ସମୃଦ୍ଧିର ବିଶେ ବନସ୍ଥଳ,
କି ଅବା କୌମୁଦୀ ଶ୍ରୀ ।

ଭ୍ରମି ସେ କାନନେ ମାୟାଦେଶ ମନେ
ଜାତ ଆନନ୍ଦ ଅପାର,
କିବା ବିଶ୍ଵପତି-ଙ୍କର ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି
ବହେ ପ୍ରସବଣ ଧାର ।

ଏକ ଶାଳମୂଳେ ଦେଶ ଦୈବବଳେ
ପଡ଼ିଗଲେ ଅଚେତନେ,
ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୁମନ ସମାନେ ନନ୍ଦନ
ପ୍ରସବିଲେ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ।

ଶୋଭିଲେ କୁମର ପରମ ସୁନ୍ଦର
ମହାଦେବଙ୍କର କୋଳେ;
ପୁଷ୍ପିଲ ସୁମନ ନନ୍ଦନ କାନନ
ଅବା ପାରିଜାତ ଗଳେ ।

ଶୁଭ ସମାବୁର ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁର
ହେଲ ଲୋକେ ପରସ୍ପରେ,
ନିରେଶି ସେ ସୁନୁ ନୃପତି ନୟନୁ
ପ୍ରେମମୟ ଅଶ୍ରୁ ଝରେ ।

ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟବାସୀ ପରମ ଭିକ୍ଷାସୀ
କଲେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
ସେହି ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ଅଛନ୍ତି ସେ ଶୁଣି
ଜଗତ ମାନବ ସବ ।

ପୃଥ୍ଵୀ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଶଶିବାସୀ ଲୋକ
ସେ ଶିଶୁକୁ କରି ଧ୍ୟାନ
ଯାବତ ଯଶଶା କର ବିଭିନ୍ନମାନା
ଲଭିବେ ମୁକ୍ତି ନିବାଣ ।

ରଜା ଶୁଭୋଦନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦଗଣ
ହକୀର ବୁଝିଲେ କୋଷ୍ଠୀ,
ବୋଇଲେ ସକଳେ ଅବମାନଶ୍ରୁଲେ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧାର୍ମିକଗୋଷ୍ଠୀ ।

ଆହା ଦୈବବଶେ ସପ୍ତମ ଦିବସେ
ମହାମାୟା ମହାରାଣୀ,
ପୁରା କରି ଖାଲି ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଚାଲି
ଝୁରୁଇ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀ ।

ମାତା ମହାମାୟା ତେଜଛନ୍ତି କାୟା,
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଶରୀର,
ରହିଛି ବା କେହି ? ଯାହା ଗଲେ ଦେଇ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଥିବ ଚର ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟେ ଜନ୍ମ ନାମ ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଅସିତା ଗମନ

ଅଭୁଭେଦ ଶୁଭ୍ରଶିଖ ଗିରି ହିମାଳୟ,
ସିନ୍ଧୁ ନର ରହଗର୍ଭ ଦେବତାନିଳୟ ।
ମୁକ୍ତିକାମୀ ଭକ୍ତସାବେ ଯାହାର କଦରେ,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ମହର୍ଷି ଅସିତ ଶିରେ ସିତ ଜଟାଘଣି,
ସୁବର, ମାନସ ସ୍ଥିର, ପୂର୍ବ ପବନାଶୀ ।
ମହାପ୍ରାଣ ସିକାଳଞ୍ଜ ଜାଣିଲେ ଧ୍ୟାନରେ,
ଜନ୍ମିଲେ ଅଭୂତ ସୁତ କପିଳ ନଗରେ ।
କଳ୍ପସ କାଳମାପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ବିଶ୍ୱ-ସଂସାର —
ଉଦାର କାରଣେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅବତାର ।

ଯୋଗବଳେ ଯୋଗୀବର ତେଜିଲେ ଆସନ,
ବାସନା ଚିତ୍ତରେ ନେତ୍ରେ ଦେଖିବେ ନନ୍ଦନ ।
ବିହାୟସମାର୍ଗେ ବିହଙ୍ଗମ ସମାନରେ,
ଆସି ଶ୍ରୀ ଉପମତ କପିଳ ନଗରେ ।
ସଙ୍ଗତରେଛନ୍ତି ଭାଗିନେୟ ନରଦତ୍ତ,
ନବୀନ ତପସ୍ୱୀ ସ୍ଥିରମତ ଶୁଦ୍ଧପତ୍ନୀ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ଯୋଗବଳ କରି ସମ୍ପରଣ,
ନୃପତି ସଦନେ ପ୍ରବେଶିଲେ ବେନିଜନ ।
ମାର୍ଗକୁ ମଣାଇ ଦେନ ଗଲ ପ୍ରତିହାସୀ,
ଅନ୍ତଃସୁରେ ବିରାଜିତ ଯହିଁ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ପାଣ୍ଡୁଟି ନୃପତି ଆସି ଭକ୍ତ-ବିନୟରେ,
ବସାଇଲେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ଆସନରେ ।
ଉଭୟେ ସ୍ୱାଗତ ପ୍ରଶ୍ନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଉଭରେ,
ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତ ବିନୟ ଫେଲ ପରସ୍ପରେ ।
ବିନୟରେ ମହାର୍ଘିଷି ବୋଇଲେ ରଜନେ,
ତବ ନବଜାତ ସୁତେ ଦେଖିବି ନୟନେ ।
“ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ କ୍ଷଣେ” ବୋଇଲେ ନୃପତି,
“ଦେଖିଲେ ନନ୍ଦନ ଛନ୍ତି ନିଦ୍ରାବିତ ସମ୍ପତି ।”
ମହର୍ଷି ବୋଇଲେ, “ଏବେ ସୁତେ ଆଣ ଯାଇ,
ମହାସୁରୁଷଙ୍କ ନିଦ୍ରା ନୁହେଁ ଦୂରସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀ ।”
ଆଣି ସୁତେ ନରପତି ମହର୍ଷି ଚରଣେ,
କୁସୁମ ସମାନ କଲେ ଅର୍ପଣ ନନ୍ଦନେ ।
ଫୁଲ ପାରିଜାତ ଯଥା କାଞ୍ଚନପତ୍ରରେ,
ବିରାଜିତ ଶିଶୁସୁତ ମହର୍ଷି ପାଦରେ ।
ଅଭୂତ ଅଭୂତ ସୁତ ବୋଇଲେ ମହର୍ଷି,
“ଧନ୍ୟ ଶାକ୍ୟବଂଶ ! ତୁମ୍ଭେ ଦମ୍ପତି ରାଜର୍ଷି,”
ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ବାରମ୍ବର ଶିଶୁକୁ ଅସିତ,
ମହର୍ଷି ମଉନେ କଲେ ନୟନ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ।
ବସିଛନ୍ତି ସ୍ଥିରସାବେ ଅଜନ ଆସନେ,
ବହେ ପ୍ରେମଅଶ୍ରୁଧାର ଯୁଗଳ ନୟନେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିକଳେ ରଜା ଚନ୍ଦ୍ର ମଣି ଭୟ,
“ଆହେ ମହାଭାଗ ! ମୋତେ ବୋଲନ୍ତୁ ବିଷୟ ।

ଦେଖିଲେ କି ପୁରଠାରେ କିଛି ଅମଙ୍ଗଳ ?
 ବୋଲନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତୁ କିପ୍ରୀ ବହେ ନେହୁ ଜଳ ?”
 ବୋଇଲେ ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ମହାଯତି,
 “ଅମଙ୍ଗଳ ଅସମ୍ଭବ ! ଆହେ ନରପତି !
 ପାଇବେ ମଙ୍ଗଳ ଯହୁଁ ନିଶିଳ ମାନବ,
 ଅମଙ୍ଗଳ ତାହାଠାରେ କେତେ କି ସମ୍ଭବ ?
 କରବେ ଏ ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ଜଗତେ ସ୍ଥାପନ,
 କରବେ ମାନବଗୁଣ ସନ୍ତାପ ବାରଣ ।
 କରବେ ଏ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଜଗତେ ପ୍ରସାର,
 ପାପ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର ।
 ମଙ୍ଗଳନିଧାନ ଶିଶୁ ଜଗତ କଲ୍ୟାଣେ,
 ପ୍ରଗୁଣବେ ସତ୍ୟଧର୍ମ ନୂତନ ବିଧାନେ ।
 ପାପ ତାପ ଜଳ ବ୍ୟାଧି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତ,
 କରବେ ସଜ୍ଜଳ ଦୂର ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ !
 ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଦିବା ନିଶି, ଆଲକ ଅନ୍ଧାର,
 ଚନ୍ଦନେମି ପରି କରେ ଜଗତେ ସମ୍ଭାର ।
 ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣାମୟ, ଜାଣ ଜଗପତି
 ଆସିଛନ୍ତି ଜଗତକୁ—ଖଣ୍ଡିବେ ଦୁର୍ଗତି,
 ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ନରପତି ! ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନ
 ଜଗତରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି କରିବେ ବିଧାନ ।
 ପାପ ତାପ ଜଳ ବ୍ୟାଧି କଳ୍ପଣ କାଳିମା
 ଲଭିଛି ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଶେଷସୀମା ।
 କେତେ କଳ୍ପ କଳ୍ପାନ୍ତରେ ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ
 ତୁମ୍ଭ ପୁରୁଷେ ବୁଦ୍ଧ ଲଭିଲେ ଜନମ ।
 ଦୁଃଖନିଶି ଅବସାନ ଜାଣ ନରପତି,
 ପ୍ରକାଶିଲ ଜଗତରେ ସତ୍ୟଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି ।
 କାଳବଶେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ହେବେ ଉପସ୍ଥିତ,
 ହୁଅନ୍ତି କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ବୁଦ୍ଧ ସମୁଦତ ।
 ମୋ ଜୀବନ ଅବସାନେ ଆହେ ଶୁଭୋଦନ !
 ସମାଗତ ତଥାଗତ କରୁଛି ହିନ୍ଦନ ।
 ନ ଦେଖିବ ନେତ୍ର ମୋର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୂରତି,
 ଅନୁଭବି ନ ପାରିବ ସତ୍ୟଧର୍ମ ଖେଳାତି ।

ନ ଦେଖିବ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ରତ,
 ନ ଶୁଣି ପାରିବ କର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତ-ସାମ୍ୟ-ଗୀତି ।
 ଆହା ! ବୁଦ୍ଧ ଆବଧାନ ନାହିଁ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ,
 ପୂଜିବେ ଯାହାଙ୍କୁ ଜଗତର ନାଥନରେ ।
 ପଦ୍ମତ ପାଷାଣବସେ, ପୁନେ, ଦେବାଳୟେ,
 ଆଜି ବୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ନାମ ମାନବହୃଦୟେ
 ହେବ — କାଞ୍ଚିମୟୁଗାଥା ଜଗତେ ସଙ୍ଗୀତ,
 ନ ଶୁଣିବ ଥିବ ମହାନଦ୍ରାରେ ନିହତ ।
 ହିନ୍ଦନ କରୁଛି ନୃପ ! ପ୍ରଭୁ ଯେ କରୁଣା
 ତାଳିବେ, ଦେଖିବ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ଉଣା ।
 ଧ୍ୟାନବଳେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ହେଲ ଅବଗତ,
 ହେବେ ଏ ତୁମ୍ଭର ସୁତ ବୁଦ୍ଧ ତଥାଗତ,
 ଏହାଙ୍କର ଧର୍ମନିତି ବ୍ୟାପିବ ଜଗତେ,
 ଲଭିବେ ନିର୍ମାଣ ନିଶ୍ଚୟ ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
 ନ ପାରିବ କରି ତୁଚ୍ଛ ଶିଶୁଧର୍ମ ବନ୍ଦନ,
 କରବେ ଯୋବନେ ଦେବ ସନ୍ତାନସ ଗ୍ରହଣ ।
 କରବେ ସେ ସତ୍ୟ-ମନ୍ତ୍ର ଜଗତେ ପ୍ରସାର,
 ପାପ ତାପ ପ୍ରାଣୀ ଚହୁଁ ପାଇବେ ଉଦ୍ଧାର ।
 ବର୍ଷଣ ଲକ୍ଷଣ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନା ଅଶୀତି
 ବହନ୍ତି ଦେହରେ, ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଶକ୍ତି ।
 ଦେଖ ହେ ନୃପତି, ତୁମ୍ଭ ଅପୂର୍ବ ନନ୍ଦନ,
 ବହିରନ୍ତି ସର୍ବ ମହାପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ।
 ଏ ସର୍ବ ଲକ୍ଷଣଧାରୀ କଳ୍ପ କଳ୍ପାନ୍ତରେ,
 ଆସନ୍ତି ଜଗତେ ତାରବାକୁ ନାଥ ନରେ ।
 ଯେ ଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍ୟମାନ ନୃପତି ଦେହରେ,
 ତହୁଁ ଶେଷ ଏ ଲକ୍ଷଣ ସହସ୍ର ପୁଣ୍ୟରେ ।
 କେତେ ରାଜା ମହାରାଜା କାଳସ୍ରୋତେ ଘସି,
 ଯିବେ, ମାତ୍ର ଥିବ ବୁଦ୍ଧ ମହାମା ପ୍ରକାଶି ।
 ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ! ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଭୋଦନ !
 ଲଭିଛ ସୁକୁଟିବଳେ ଅପୂର୍ବ ନନ୍ଦନ ।
 ସିଦ୍ଧମନୋରଥ ହେବେ ମାନବେ କୃତାର୍ଥ,
 ଥୋଇବ ଏହାଙ୍କ ନାମ ହେ ନୃପ ! ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।

ବିମାତା ଗୌରମୀ ଦେଖି କଣିବେ ପାଳନ,
ବୋଲିବେ ଗୌରମ ମୁନି ତେଣୁ ଲେଖିଗଣ ।
ଶାନ୍ତ୍ୟମୁନି ନାମ ହେବ ଶାନ୍ତ୍ୟବଂଶୁ ଜାତ,
ତଥାଗତ ନାମେ ପୁଣି ହେବେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ ।

ମାନବର ପାପପାପ ମୋଚନେ ଆଗତ,
ବହୁବେ ଏଥକୁ ଶିଶୁ ନାମ ତଥାଗତ ।
ମହାଜ୍ଞାନେ ଧ୍ୟାନେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ତପସ୍ୟାରେ
ଲଭିବେ ଚରମସୀମା ଜଗତ ସଂସାରେ ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅବତାର ବୁଦ୍ଧ ମହାମତ,
ହରିବେ ଜଗତ ଲୋକ ସନ୍ତାପ ଦୁର୍ଗତ ।”
ନୃପତିଙ୍କୁ ବୋଲି ଏତେ ମହର୍ଷି ଅସିତ
ଦେଖିଲେ ମେଲଣି ପୁତ୍ର ହୋଇ ପ୍ରଣମିତ ।
ଜନ୍ମକୋଷ୍ଠେ ଶୁଭଶୁଭ ଗଣିବା ସକାଶେ
ଆଠଜଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ନରପତି ପାଶେ,
ମିଳି ଗ୍ରହଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥିତି କରି ନିରାଶୟ,
ବୋଇଲେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ସାତଜଣ—

“ଥୁଲେ ଗୃହାଣ୍ଡମେ ପୁଅ ରାଜତନ୍ତ୍ରବର୍ତ୍ତୀ,
ଅଥବା ସନ୍ନ୍ୟାସାଣ୍ଡମେ ହେବେ ମହାଯତି ।”
ବୋଇଲେ ଅସ୍ତ୍ରମ ଜଣ, “ଆହେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ !
ଜରାକ୍ଷଣ ଲୋକ, ରୁଗ୍, ମୃତ, ଭୟାକାଶ୍ଚ,
ଯେ କାଳେ ଦେଖିବେ ପୁଅ ଏ ଗୃହ ପ୍ରକାର,
ହେବ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତେଜ ଗାହ୍ମସ୍ତ୍ର ସଂସାର ।
କରିବାକୁ ଜଗତରେ ପାପ ବିମୋଚନ,
ହେବେ ବୁଦ୍ଧ ଏହି ଶିଶୁ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜନ !”

କାହିଁଲେ ବିକଳ ନୃପ ଶୁଣି ସମାଗୁର,
ମାତ୍ର କଲେ ପୁରୀମଧ୍ୟ ଆଦେଶ ପ୍ରବୃତ୍ତ—
ଏଥର ପଦାର୍ଥ ଶିଶୁ ନ ଦେଖେ ଯେପରି,
ଦିବା ନିଶି ରହୁଥିବ ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହର ।
ନିବୋଧ ହେ ଶୁଦ୍ଧାଦନ ! ନ ଜାଣି ପ୍ରସଙ୍ଗ,
ବାଲିବନ୍ଧ ସମ୍ଭାଳି କି ସାଗରତରଙ୍ଗ ?

ଜଗତନିପୁଣୀ ହରି ଆଦେଶ ମେଣ୍ଟଣ,
କରିବାକୁ ଜଗତରେ କେ ଜନ ଭାଜନ ?

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ଅସିତ ମହର୍ଷି
ସମାଗମ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ହଳୋସ୍ତବ

ବିମାତା ଗୌରମୀ ଦେବୀ ପରମ ଯତନେ,
ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ମଣି ପାଳିଲେ ନନ୍ଦନେ ।
ସବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ସୁତ ଲବଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ,
ଅମାନୁଷ ଦୈବ ଭାବ ଅଛି ଅଙ୍ଗେ ପୁର ।
ଜନନୀ ପରମ ଯତ୍ନେ ବଢ଼ିଲେ କୁମର,
ବିରାଜ ଶେଷବ ଭାବ, ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେବର ।
ଶୁଭଯୋଗେ ନରପତି ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବ,
ମହୋତ୍ସବେ କରାଇଲେ ପୁଅ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ।
ଗୁରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିପୁଣ,
ସୁଭାବେ ମେଧାବୀ ଜ୍ଞାନ ଧୀର ଶିଶୁ ପୁଣ ।
ସୁଭାବେ ସରସୀରୁତ ସୌରଭ ବିସ୍ତାରେ,
ହେଲେକ ନିପୁଣ ଶିଶୁ ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ ।
ଶୁଣି ଥରେ ମାତ୍ର ପାସୋରିଲ ପାଠ ପରି,
ଆତ୍ମା କଲେକ ସର୍ବ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ସୁର ।
ପ୍ରକୃତରେ ଜ୍ୟୋତିଷଶାଳୀ ଯେମନ୍ତ ଶୁଭକ,
ମଣିକାର ହସ୍ତ ଲାଗି କରେ ଝଙ୍କଝଙ୍କ ।
ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ଥିଲ ଯେହ୍ନେ ହୃଦୟେ ପ୍ରଜ୍ଜନ,
ବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରଶସ୍ତ ଶୁଣି ଗୁରୁଙ୍କ ବଚନ ।
ସୁଭାବେ ଜ୍ଞାନନିଶୀଳ ହେଲେହେଁ ପାବକ,
ସମୀରଣ ସହାୟତା ହୁଏ ଆବଶ୍ୟକ ।
କାନନେ କୁସୁମ ଯଥା ବସନ୍ତେ ବିକାଶେ,
ହେଲେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୁତ ଅଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସେ ।

ସହପାଠୀ ଶିଶୁ କାହିଁ ହେବେ ସମକକ୍ଷ ?
 ଦେବ ଭାବ ଯା ସ୍ୱଭାବ ରହୁଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
 ବ୍ୟାୟାମେ କ୍ରିଡ଼ାରେ ଅଶୁ ଗଜ ଆଗେହେଣେ,
 ସମକକ୍ଷ ପ୍ରତିଦନ୍ତୀ ଥିଲ ନାହିଁ ଜଣେ ।
 ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ମୃଗୟାକ୍ଷେପରେ,
 ପଡ଼ନ୍ତି ତମକି ଭାଲ କି କଥା ମନରେ ।
 ସହଜେ ପାରନ୍ତି ବଧୁ ଲକ୍ଷ ପଶୁ ପ୍ରାଣ,
 ମାତ୍ର ଯେତେ ହସ୍ତ ଖସିଯାନ୍ତେ ଧନୁବାଣ ।
 ଧାବତ ଘୋଟକ ବାମି ଦେଖିଲେ ନୟନେ,
 ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ନ୍ତି ପଶୁ ଉପରୁ ତକ୍ଷଣେ ।
 ଜଗତର ଦୁଃଖବାଞ୍ଛା ନ ଜାଣେ କୁମର,
 ତଥାପି ହୁଅନ୍ତି ପର ଦୁଃଖରେ କାତର ।
 ପୁରୁଷଦ୍ୟାନେ ଦିନକରେ ବିଜନ ସ୍ଥାନରେ,
 ବସି ଯୁବା ଭାକ୍ତୁଥିଲେ କି କଥା ମନରେ ।
 ମାଳାକାଶେ ହଂସାବଳୀ କଲରବ କରି,
 ଯାଉଛନ୍ତି ଭାମି ଗତିଶୀଳ ତାର ପରି ।
 ପଡ଼ିଲ ଆକାଶୁ ଖସି ଏକ ରାଜହଂସ,
 ଭେଦିଛି ସାୟୁକ ତାର ପକ୍ଷ ଏକ ଅଂଶ ।
 ଧିରେ ସାବଧାନେ ଶର କୋମଳ ହସ୍ତରେ,
 କାଢ଼ିଲେ, ବଢ଼ିଲେ ଦୁଃଖ କଥା ପ୍ରଥମରେ ।
 ଯେ କରୁଣା ଅଂଶୀ ହେବେ ସବୁ ନାଶ ନର,
 ଉଠିଲ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ତାର ପ୍ରଥମ ନିର୍ଦ୍ଦର ।
 ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟଥାତ ସୁତ ମରାଳ ବ୍ୟଥାରେ,
 ପ୍ରାବିତ ଉତ୍ସବ ଅଙ୍ଗ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାରେ ।
 ମରାଳେ କୋଳରେ ଧରି ଜନନୀ ସମାନେ
 ଆଉଁଷଲେ ବସି ଧୀରେ ହସ୍ତେ ସାବଧାନେ ।
 ଅବୋଧ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ, ତଥାପି କୁମରେ
 ଏକଧାନେ ଥାଏ ଚାହିଁ ବିନୟ କାତରେ ।
 ସ୍ୱେଦମୟୀ ମାତା କୋଳେ ସନ୍ତାନ ସମାନେ
 ଚାହିଁଥାନ୍ତି ପରସ୍ପର କୃତା ଆଶା ପ୍ରାଣେ ।
 ଦେବଦତ୍ତ ନାମେ ଯୁବା ବୋଇଲ କୁମର,
 “ମୋର ଏ ହଂସଟି ଦେବ ! ବନ୍ଧିଛି ମୁଁ ଶରେ ।”

ବୋଇଲେ କୁମର, “ଭାଇ ! ଯେବେ ସଂହାରକ,
 ପାଏ ପକ୍ଷୀ, ନ ପାଏ କି ଜୀବନ ଦାୟକ ?
 ହତ ନୁହେଁ ଏହି ହଂସ, ଆହତ କେବଳ,
 ଦେଖ ଭାଇ ! ମୋ ଯନ୍ତରେ ହେଲୁଣି ସବଳ ।
 ଅସ୍ତ୍ର ଆଘାତରେ କେତେ କଷ୍ଟ ପାଏ ପ୍ରାଣୀ,
 ଦେଖି ଏ ମରାଳେ ତଥ୍ୟ ନ ପାରିଲ ଜାଣି,
 କି କଷ୍ଟ ଲିଦରୁ ହଂସ, ବୁଝି ଅନୁମାନେ,
 ହୁଅନ୍ତା ଯେ କଷ୍ଟ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣେ ।
 ନ ଦେବି ମରାଳ, ହେଲେ ନିଅ ଶାନ୍ତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ,
 ହଂସା ବ୍ୟବସାୟ ଯହିଁ, ନାହିଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ।”
 ଚକିତ ବସିବୁତ ଏତେ ଶୁଣି ଦେବଦତ୍ତ,
 ବୁଝିଲ କୁମର ଏ କି କରୁଣାର ସ୍ରୋତ !
 ପ୍ରଥମେ ଜଗତେ ହେଲ କରୁଣା ଘୋଷଣା,
 ଶାନ୍ତ୍ୟସୁତେ, ଦେବଦତ୍ତେ ଗଲ ଏହା ଜଣା ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦେବଦତ୍ତ, ମରାଳ ଆକାଶେ,
 ଗଲ ଉଡ଼ି ରବ କରି ପରମ ଉଲ୍ଲାସେ ।
 ବରାଳେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବସି ଭାଲିଲେ ମନରେ,
 ଏତେ ବ୍ୟଥା ଜାତ ଯେବେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକ ଶରେ;
 ପିତୃବୃଦ୍ଧେ ଥିଲ କେତେ ଅସ୍ତ୍ର ଭୟଙ୍କର,
 ଶୁଣିଛି ଦିଶିଛି କେତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମର ।
 ହୁଏ କି ସେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ମାନବ ଦେହରେ ?
 କି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ !
 କେତେ ବା ହତନ ହାତୀକାର ସେ ସମୟେ,
 ଆତଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାତ ମାନବ ହୃଦୟେ !
 ସମ ପ୍ରାଣିଗଣେ ଦେଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅଧିକ,
 ରାଜ୍ୟପୁଷ୍ପ ଲେଡ଼େ ଲେକ ? ଧକ ! ଧକ ! ଧକ !
 ବିଷମ ବିଚ୍ଛୁଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟେ କୁମାର ମନରେ,
 ଲେଡ଼ନ୍ତି ସେଦିନୁ ରହିବାକୁ ନିର୍ଜନରେ ।
 ଆହ୍ୱାନ ଉତ୍ସବ ପୁଷ୍ପ ଲେକକୋଳାହଳ,
 ମଣନ୍ତି ମନରେ ଯୁବା ଅବା ହଳାହଳ ।
 ଯୌବନ ଆଗମେ ଯୁବା ମନେ ଚିନ୍ତାସ୍ରୋତ
 ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ପ୍ରାବୁଟକାଳେ ଗିରିନଦୀବଦ ।

ବିଚିତ୍ରା ବଳାସେ, ସଦା କ ପିପାସା ପ୍ରାଣେ,
 ବରଲେ ବିଜନେ ବସି ମଉ ଥାନ୍ତି ଧାନେ ।
 ନ ଜାଣନ୍ତି କି ଆକାଞ୍ଚିକା ମନରେ ଉଦୟ,
 କି ଲହରେ, କି ଆଶାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟ ।
 ଶାନ୍ତ୍ୟରଜ୍ୟେ ହେଲେ ପଦ ଉପସ୍ଥିତ,
 ସହସ ସହସ୍ର ହଳ ହେଲୁ ସୁସଜ୍ଜିତ ।
 ସଜ୍ଜିତ କପିଳବାୟୁ ଆନନ୍ଦେ ଉତ୍ସବ,
 ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜିତ ଦେଶବାସୀ ଲୋକ ସବେ ।
 ସରସ ବସନ୍ତେ କୁସୁମିତ ଲୁଗା,
 ଆନନ୍ଦେ କପିଳବାୟୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତି କି ଆଜି ?
 କୃଷକେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ଆନନ୍ଦରେ
 କୁରୁହଳେ ଅନୁଜଳ କର୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ।
 କଷ୍ଟେ କଷ୍ଟେ ବଳବର୍ଦ୍ଧ ଓଟାରନ୍ତି ହଳ,
 ଦେଖି କଷ୍ଟେ ଗୌତମଙ୍କ ନେତ୍ର ବହେ ଜଳ ।
 ଫାଳଲୁଗି କେତେ ପ୍ରାଣୀ ଯାଉଛନ୍ତି ମର,
 ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ପକ୍ଷିଗଣେ ଶାଉଛନ୍ତି ଧର ।
 କ୍ଳାନ୍ତ ବଳବର୍ଦ୍ଧ, ଯୁଦ୍ଧ ଶୂଦ୍ର ପ୍ରାଣିଗଣ,
 ଦେଖି ହେଲୁ ବ୍ୟାକୁଳିତ ଗୌତମଙ୍କ ମନ ।
 ଭାବିଲେ, କି ଜୀବହଂସା ଘଟେ ନିରନ୍ତରେ ।
 ପ୍ରାଣରକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣହଂସା କରେ !
 ଜୀବନସଂଗ୍ରାମେ ଲୋକ ହଂସା କରେ ପ୍ରାଣୀ !
 ସ୍ୱାର୍ଥ ଅନୁରୋଧେ ତଥ୍ୟ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
 ବଳାପ ସନ୍ତାପେ ପରସ୍ପର ଏ ସଂସାର,
 ନଷ୍ଟୁଣେ ମୋହରେ ଆନନ୍ଦ ନ ଚଳାଇ ।
 ଦେଖି ପ୍ରାଣିଗଣ-ଦୁଃଖେ ଗୌତମ ଭବିଲେ,
 ତଳିଲେ ନିର୍ଜନସ୍ଥାନେ ତେଜ ସଞ୍ଚାଦିଲେ ।
 ତେଜ ରଜସୁଷ୍ଟ, ତ୍ରାସ, କ୍ଷେପ ନିମନ୍ତରେ
 ମିଳିଲେ ନିବିଡ଼ ଏକ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ।
 ଶୁଣିଲେ ଦୂରରୁ ଉତ୍ସବର କୋଳାହଳ,
 ମଣିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ପ୍ରାଣୀ ନିନ୍ଦନ କେବଳ ।
 ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା କଥା ଭାବି ସମାକୁଳେ
 ବସିଲେ ମଉନେ ଏକ ଜନ୍ମବୃକ୍ଷମୂଳେ ।

ନିର୍ମାଳିତ ବେନନେନ୍ଦ୍ର ଧାନରେ ମଗନ,
 ଅଜ୍ଞାତରେ କରେ ଯଥା ତନ୍ମୁ ଆକର୍ଷଣ ।
 ସେହିକାଳେ ପାଞ୍ଚଜଣ ମହର୍ଷି ଗଗନେ
 ଯାଉଥିଲେ, ଶାନ୍ତ୍ୟସିଂହେ ଦେଖିଲେ ନୟନେ ।
 ସ୍ଥିର ହେଲୁ ଯୋଗାସନ, ଆଉ ଶକ୍ତି କାହିଁ
 ବୁଝେ ଅଭିନୟ ଅଗ୍ରସର ହେବାପାଇଁ ?
 ଦେଖିଲେ ରୂଷିଏ ଯୁବା ଜନ୍ମବୃକ୍ଷ ତଳେ,
 କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା କିବା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳେ
 ବିସ୍ତାରେ ଲବଣ୍ୟ, ଉପସ୍ପର୍ଶୀୟ ଜ୍ୟୋତିରେ
 ମଣ୍ଡିତ କୁମର, ରବି ଉଦେ କି ମହାରେ
 ମୂର୍ତ୍ତିମାନ କରୁଣା କି ମହିମା ଆଳୟ ?
 ରୂପ ଦେଖି ପଞ୍ଚରୂଷି ମଣିଲେ ବିସ୍ମୟ !
 ଭାବିଲେ କିଏ ଏ ଯୋଗୀ ? ଯାହା ଧ୍ୟାନବଳେ
 ଆତ୍ମ ସଦା ଯୋଗାସନ ରହିଲୁ ଅତଳେ ।
 ଜାଣିଲେ ରୂଷିଏ ଧ୍ୟାନେ ତଥ୍ୟ ସମାରୁର,
 ଦୁର୍ଭତ ଦଳନେ ନାରାୟଣ ଅବତାର ।
 ଜଗତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାପ ହରଣେ ଜନମ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ପ୍ରଭୁରୂପେ ଧର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ।
 ଭକ୍ତିଭରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ରୂଷିଗଣେ
 ଗଲେ ତଳ ରୂଷି ଗଉଁ ଗୌତମଚରଣେ ।
 କାହାନ୍ତି କୁମର ? ଏଣେ ପଡ଼ିଛି ଚନ୍ଦ୍ରଳ,
 ଇତସ୍ତତଃ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ଅନୁଚରଦଳ ।
 ରଜା, ରାଣୀ, ମନ୍ତ୍ରିଗଣ; ରଜଅନୁଚରେ
 ଲୋଡ଼ି ଲୋଡ଼ି ମିଳିଲେ ସେ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ।
 ଜନ୍ମବୃକ୍ଷମୂଳେ ଯୁବା ଧ୍ୟାନେ ନିମଗନ,
 ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଉଦେ କିବା ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତପନ ।
 ବାର୍ତ୍ତାପାଇ ଶୁଭୋଦନ ଆପେ ଗଲେ ଧାଇଁ
 ଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ ରଜପୁତ୍ର ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
 ଧାଇଁଲେ ସକଳ ଲୋକ ଶୁଣି ସମାରୁର,
 ମଣିଲେ କୁମରେ ରୁହିଁ ଗଉଁ ତମକାର ।
 ବସିଛି ନିଶ୍ଚଳେ କିବା କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା,
 ଯାଉଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହୁଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହିମା ।

ବିଗତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ଛଟ ପରି ବୃକ୍ଷସ୍ଥୟା,
ରହିଛି ଆଦିବାସୀ କୁମାରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାୟା ।
ସ୍ଥାପିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନେ,
ଅନୁଭବ କଲେ ଦେଖି ପୁରବାସୀ ଜନେ ।
ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ନନ୍ଦନେ ଦେଖି ଶ୍ରବଣେ ରଜନ,
ଏ ନୁହେଁ ମାନବ, ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
ପ୍ରେମ ପବନତା ଦେହ ପଡ଼ୁଛି ଉଛୁଳି,
ଦନୀଭୂତ କାନ୍ତି ଶଶି-କୌମୁଦିରୁ ବଳି ।
ମାରବେ ଦଶକେ ବେଢ଼ି ଦେଖନ୍ତି ନନ୍ଦନେ,
ଅବଶ ଇନ୍ଦ୍ରେ ଜ୍ଞାନନେତ୍ରେ ବା ସୁପନେ ।
ଅବସାନ ଦିବା, ପୁଷ୍ପ ନେତ୍ର ଉନ୍ମୀଳିତ,
ସ୍ୱପ୍ନାବେ ମାନବେ ଯଥା ନିଦ୍ରାରୁ ଉଦ୍‌ଘୃତ ।
ପିତାପଦେ ପ୍ରଣିପାତ କରି ଭକ୍ତିଭରେ,
ରୁହଁଲେ ଚକିତେ ଜନେ କରୁଣାନେତ୍ରେ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର
ନାମ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

— — —

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଅଶୋକୋତ୍ସବ

ଶୁଣି ସବୁ ସମାବୁର ମାତା ପ୍ରଜାବଞ୍ଚା
ଭୁଲିଲେ, ପୁଅକୁ ମୋର କେ ଦେଲ ଏ ମତି ?
ଶିଶୁପୁତ୍ର କରେ ଧ୍ୟାନ !
ଦୟାମୟ ଭଗବାନ !
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ପୁଅ ରହୁ ମୋର ଘରେ
ବୋଇଲେ ରଜିଙ୍ଗୁ ଯାଇ ବିନୟେ କାତରେ । ୧ ।

ହେ ନାଥ ! ବ୍ୟାକୁଳ ଭୟେ, କାତର ମୋ ପ୍ରାଣ,
ଶିଶୁପୁତ୍ର ନିର୍ଜନରେ ବସି କରେ ଧ୍ୟାନ ।

ହେଲେ ତା ବୟସ ବୃଦ୍ଧି,
ହେବ ଅନ୍ୟରୂପ ବୁଦ୍ଧି
ଯିବ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସାଶ୍ରମେ ତେଜ ଏ ସଂସାର,
ପ୍ରାଣନାଥ ! ବେଳୁ କର ଏଥି ପ୍ରତିକାର । ୨ ।

ମହାରାଜା ! ମନେ ମୁହଁ ବୁଝିଛୁ ବିଚାରି,
ଆସିଲେ ବା ପୁଷ୍ପବଧୂ ହେବ ସେ ସଂସାରୀ,
ରଣୀ ବାକ୍ୟେ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ
ରାଇ ପାଶେ ମନ୍ଦିରଣ
ବସିଲେ ସଭାରେ ସବେ ବ୍ୟାକୁଳମନରେ,
ଦୋଷିଛୁ ବିଷାଦଗ୍ଧା ସଜଳ ମୁଖରେ । ୩ ।

ବୋଇଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ ରାଜା, ହେ ସତବରଣ !
ଦେଖୁଛି ମୋ ସିଦ୍ଧାର୍ଥର ଗୁହ୍ୟ ନାହିଁ ମନ,
ଚୂଡ଼ସୁଖେ ଅଭିଳାଷୀ
ନୁହେଁ, ହମଶଃ ଉଦାସୀ
ହେଉଛି ସେ, ଛେଦିବ କି ସଂସାର ବନ୍ଧନ ?
କରନ୍ତୁ ଏଥିର ପ୍ରତିକାର ଅନେଷଣ । ୪ ।

ନୁହନ୍ତି ଅବୋଧ ନୂପ, ମାୟାର କୁହକେ
ଆଶାଲୁବ୍ଧ ଦେଖେ ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ଧକାର ଲୋକେ,
ଧର୍ମେ ଯାର ମତି ଗତି,
ଭୁକ୍ତ ଅନିତ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି
ପାରେ କି ତାହାକୁ କରି ଜଗତେ ବନ୍ଧନ ?
ସାମାନ୍ୟ ବେତସେ ଯଥା ପ୍ରମତ୍ତ ବାରଣ । ୫ ।

ବୋଇଲେ ଅମାତ୍ୟେ, ପ୍ରଭୋ ! ଯା ବୋଇଲେ ସତ,
ଥାନ୍ତି ଯୁବରାଜ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ସନ୍ତତ,
ମାତ୍ର କଥାତା ବିଧି
ବିଧାନେ ମାନବ ସିଦ୍ଧି
ଲଭନ୍ତି, ତଥାପି ଯାହା ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
କରିବ ଅସାଧ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭବିତବ୍ୟ । ୬ ।

ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ସୃଷ୍ଟି ଜଗତବନ୍ଧନ,
ଏକକୁ ଆରେକ ଚିତ୍ତ କରେ ଆକର୍ଷଣ
ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି ଚରତାର୍ଥ
ଦାମ୍ପତ୍ୟ ବନ୍ଧନ ମାତ୍ର
କରନ୍ତି, ଏକାକୀ ଲୋକ ଥିଲେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରର,
ସଂସାରବିରାଗୀ ହୁଏ ମାନବ ଅନ୍ତର । ୭ ।

ମହାରାଜ ! କୁମାରଙ୍କ ଯୌବନ ଉଦୟ,
ବିଳାସ ବାସନା ପୁଷ୍ପଭୋଗର ସମୟ;
ରାଜବଧୂ ଥିଲେ ପାଶେ
ଅବଶ୍ୟକ୍ଷ୍ମ ଅନାୟାସେ
ଫେରବ ବିରାଗୀ ମନ, ହେବେ ସେ ସଂସାରୀ,
ରାଜବଧୂ ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖନ୍ତି କୁମାରୀ । ୮ ।

ରଣକୁ ନୟନୋଦ୍ୟାନ ନଅର ମଧ୍ୟରେ
ମଣ୍ଡପ କରାଇ—ଶୃଙ୍ଗମାନ ମନୋହରେ,
ସବୁସୁଖ ଉପାଦାନ
ବିଳାସ ପଦାର୍ଥମାନ
ଆଣିବୁଁ ଯେତେକ ଯହିଁ ଅଛି ଯତନରେ,
ଜନ୍ମିବ ଉଲ୍ଲାସ ଯେଣୁ କୁମାର ମନରେ । ୯ ।

ବିଳାସୀ ପ୍ରଣୟୀ ବେଶେ ବଧୂ ସହିତରେ
ରହିବେ କୁମାର ସଦା ମନ ଆନନ୍ଦରେ,
ରଖିବୁଁ ବିମୁଗ୍ଧ କରି,
ସଦା ନିପୁଣ ପ୍ରହରୀ
ଥୁବେ ଜଗି, ନ କରିବେ କୁମାର ବିଲେକ
ଉଦାର୍ଯ୍ୟନ, ଜର, ବ୍ୟାଧିପ୍ରସ୍ତ, ମୃତ ଲୋକ । ୧୦ ।

ସଙ୍ଗୀତନିପୁଣୀ ନାରୀ ନାଚ ଗୀତ ଗାଇ
ବିଳାସ ଉଲ୍ଲାସେ ପୁଣି ରଖିବେ ଭ୍ରଲ୍ଲଭ,
ଥୁବେ ପାଶେ ନିରନ୍ତର,
ଦେବେ ନାହିଁ ଅବସର
ଆମୋଦ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତେଜ କରବାକୁ ଧ୍ୟାନ,
ଆପଣ ଏଥକୁ ମଧ୍ୟ ଥୁବେ ସାବଧାନ । ୧୧ ।

ବୋଇଲେ ଆନନ୍ଦେ ନୃପ, ହେ ସତବରଣ !
ମନକୁ ମାନିଲ କଥା, କର ଆୟୋଜନ,
ଅନ୍ୟତ୍ର କର କନ୍ୟା,
ରୂପେ ଗୁଣେ ହେବ ଧନ୍ୟା,
ମାତ୍ରକ ପୁତ୍ରକୁ ଧରେ ପୁତ୍ରିବା ଉଚିତ,
କରୁପ କୁମାରୀ ତାର ହେବ ମନୋମାତ । ୧୨ ।

ରାଜ ଅନୁଚର ଏକ କୁମାରେ ପୁରୁଷେ,
ବୋଇଲେ—ଉତ୍ତର ଦେବୁଁ ସାତବନ ଅନ୍ତେ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଏକାକୀ ବସି
ଭାଳିଲେ ସେ ବିବାନଶି,
ଯେଉଁ ମହାପିପାସାରେ ଆକୁଳ ମୋ ପ୍ରାଣ,
ଅଳୀକ ବିଳାସେ ତାହା ହେବ କି ନିବାଣ ? ୧୩ ।
କାହୁଁ ବା ଆସନ୍ତି ଲୋକ ଯିବେ କେଉଁଠାକୁ,
ହେବ ବା କାହାକୁ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ,
ଭୁକ୍ତ ଜଗତର ସୁଖେ
ହିଂସା ହୋଧି ବଣ ଲୋକେ,
ଜଗତେ ଲାଗିଛି ନିତ୍ୟ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମ,
ମାନବ ଜୀବନ ଏ ତ ନୁହେଁ ପରାଣମ ! ୧୪ ।

ଅନନ୍ତ ସାଗର, ନିତ୍ୟ ମାନବ ପିପାସା,
ପାଇଲେ ବିଶ୍ବର ବିଭିନ୍ନ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା,
ହୁଏ ଏଥୁ ଅନୁମାନ
ଆନ କିଛି ଲେଖେ ପ୍ରାଣ,
ନୁହେଁ ନ ଭଙ୍ଗନଶୀଳ ଜଡ଼ମୟ କନ୍ଦୁ,
ମହାନ ଅକ୍ଷୟ, ଆତ୍ମା-ଅନୁରୂପ ବସୁ । ୧୫ ।

ସମଧର୍ମୀ, ସମରୂପ ପଦାର୍ଥ ମିଳନ,
ସ୍ବର୍ଗୀୟ, ମହୋତ୍ତ, ନିତ୍ୟ ମାନବଜୀବନ,
ଆତ୍ମା ଅନୁରୂପ ଦ୍ରବ୍ୟ
ଜଗତରେ ଅସମ୍ଭବ,
ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ପରାତ୍ପର, ମହୋତ୍ତ, ମହାନ
ବସୁ ପ୍ରାପ୍ତିପାଇଁ ଆତ୍ମା ସଦା ଧାବମାନ । ୧୬ ।

ଅନନ୍ତ ସାଗର ବାରି କଣିକା ସମ୍ପରେ
ଉଡ଼ିଆସି ବୃଷ୍ଟିରୂପେ ପଡ଼େ ପୃଥିବୀରେ,
ନାନାସ୍ଥାନ ଦେଶ ଭ୍ରମି,
ବିଦ୍ଧ ବାଧା ଅବସ୍ଥମି,
ଧାଏଁ ସେ ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନେ ଅବସ୍ଥମି ଗତ,
ଆତ୍ମା କି ଲେଖକ ସେହିପରି ପରିଶତ ? ୧୭ ।

ଅବଶ୍ୟ ମହାନ, ନିଷ୍ୟ ମାନବର ପ୍ରାଣ,
ଥୁବ ତ ଏହାର ଅନୁରୂପ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାନ,
କଳ୍ପସିଦ୍ଧ ବ୍ୟବସାୟେ
ଯେବେ ସଦା ଲାଘୁ ଥାଏ,
କଠିନ ଉନ୍ନତ ସ୍ଥାନ ହେବା ଅଧିକାଂଶ,
ଦେଖିବା ଉଚିତ ଅଟେ ଏ କଥା ବିଚାର । ୧୮ ।

ଜଳେ, ସ୍ଥଳେ, ଅନୁଷ୍ଠାଣେ ପ୍ରାଣୀ ନିରନ୍ତରେ
କରୁଛନ୍ତି ସୁଖ ଲେଖି ହିଂସା ପରସ୍ପରେ,
ତେଜ ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି
ଅକଳଙ୍କ ସାମ୍ୟ ମାତି,
ସୁଖରେ ଧାବିତ ତାହା ଦୁଃଖ ରୂପାନ୍ତର,
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ନୃସିଂହ ବିଳାପ ଚିତ୍କାର । ୧୯ ।

ଜଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣ ଅଛି ଶଶେ ନାହିଁ,
ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟମାର୍ଗ ଲୋକ ନ ଲେଖେ କିପାରି ?
ସୁଧାଭ୍ରମେ ବିଷପାନ
କରନ୍ତି ହରାଇ ଜ୍ଞାନ,
ଧୁକ ! ଧୁକ ! ମାନବର ବୁଦ୍ଧି ବିତ୍ତମୁଦା,
ନ ବୁଝେ ଭୂଜିବ ପଛେ ଗତ ନୁହେଁ ଚିନ୍ତା । ୨୦ ।

ଧର୍ମମାର୍ଗେ ଦେଖେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞ ତତୋଽଧିକ,
ଧର୍ମନାମେ ପ୍ରାଣିହିଂସା, ଧୁକ ! ଧୁକ ! ଧୁକ !
ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ପବିତ୍ରତା,
ଦୟା, ମାୟା, ସରଳତା,
ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ପରିହରି ହିଂସା ବ୍ୟବସାୟ ?
ନ ବୁଝେ ଅଜ୍ଞାନ, ଏ କି ମୁକ୍ତିର ଉପାୟ ? ୨୧ ।

ଯଜ୍ଞେ ପଶୁ ବଳିଦାନ ଜୀବକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଦେଇ ଜୀବ ମୁକ୍ତି ଲେଖେ, ଏ କି ବିତ୍ତମୁଦା ।
ହେଲେ ବଧ କରି ପ୍ରାଣୀ
ମୁକ୍ତି ଲେଖେ ସେ କି ଜ୍ଞାନ ?
ସବୁ ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କେବଳ ଦୟାରେ,
ନିଷ୍ଠୁରତା ପାପ ମୂଳ ବୁଝେ ନାହିଁ ବାରେ । ୨୨ ।

ରହିଛି ପ୍ରଜନ୍ମ ଧର୍ମ ମାତ୍ର ସନାତନ
ଭ୍ରାନ୍ତି କପଟତା ହିଂସା ଅଜ୍ଞତା ଆଚ୍ଛନ୍ନ
କରିବ କେ ଆବିଷ୍କାର
ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି ସାର,
ମାନବହୃଦୟେ ହେବ ସଦା ଗାନ୍ଧୀମାନ,
ହେଉ ଜଗତରେ ପାପ ସନ୍ତାପ ନିବାଣ । ୨୩ ।

କ୍ଷମ ଯେହୁ ହେଉବାକୁ ସଂସାର ବନ୍ଧନ,
କରିପାରେ ସେହି ଧର୍ମମାତ୍ର ଅନେଷଣ,
ତେଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆତ୍ମପ୍ରାଣ
କରିପାରେ ଲୋକେ ସାଣ,
ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ବିନା ରକ୍ଷାପାଏ କି ପରାଧ ?
ଏହିରୂପ ନାନାକଥା ଭାବିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ । ୨୪ ।

ଲୋକେ କରଥାନ୍ତି ଅନୁକରଣ ଆଦର୍ଶ,
ଲେଖନ୍ତି ସ୍ୱଭାବେ ସବେ ସାଧୁ ପରାମର୍ଶ,
ମହାନ ଆଦର୍ଶ ଏକ
ଜଗତରେ ଆବଶ୍ୟକ,
ଦେଖିଛି ଏମନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ କିଛି ନାହିଁ,
କରିବାକୁ ହେବ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ପ୍ରାଣୀପାଇଁ । ୨୫ ।

କରିବ ବିବାହ ଯେବେ ହେବ ମୁଁ ସଂସାରୀ,
ପାରିବ କି ଲୋକେ ପାପସନ୍ତାପ ଉଦ୍ଧାର ?
ନାହିଁ ନାହିଁ ଯିବ ବନେ
ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅନେଷଣେ,
ଲଭିବି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନିଧି କରି ମହାଧାନ,
ଯାହା ସାହାବଳେ ଲୋକେ ଲଭିବେ ନିବାଣ । ୨୬ ।

ନିଜ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଯେବେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣ
କରିପାରୁଁ ରକ୍ଷା, କିପାଇଁ ନ କରୁଁ ବିଧାନ ?
ଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନେ ଯଦି
ଲଭିବି ଅମୃତ ନିଧି,
ବନ୍ଧନସ୍ତୁ ହେବ ଯେବେ କାନ୍ଦରେ କାଞ୍ଚନ,
ନ କରିବି କିପାଇଁ ସେଥି ସକାଶେ ଯତନ । ୨୭ ।

କରିବାକୁ ହେବ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ବିଚାର—
ସର୍ବେ ଯେବେ ଏହିଭାଷେ ତେଜବେ ସଂସାର
ଧରିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ବୁଝି
ନ ହେବ ମାନବ ବୁଝି,
କରିବି ବିହାର ଏବେ ହେବାକୁ ସଂସାରୀ,
ସାଧବ ଆପଣା ଇନ୍ଦ୍ର ପଛନ୍ତେ ବିରାଜି । ୨୮ ।

ଅନାସକ୍ତ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଆଚରଣ,
ସହଜେ ପବନ ଭାବେ ଥାଇପାରେ ମନ,
ପଙ୍କରେ ପଙ୍କଜ ଯଥା,
ଅନଳର ପବନତା।

ନୁହେଁ ନଷ୍ଟ ଅପବନ ଶ୍ରବ୍ୟ ପରଶରେ,
ଡବ ପାରେ ନିବିକାରେ ବିକାରସାଗରେ । ୨୯ ।

ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ମହାଜନେ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମେ ଥାଇ
କେତେ କେତେ ମହାକାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଯାଇ,
ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଆଶ୍ରମେ ଥାଇ
ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ
କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ ଲୋକଗଣ,
ଆପାତକଃ ନ ହେଉବ ସଂସାର ବନ୍ଧନ । ୩୦ ।

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପଦ୍ମମ ବନ୍ଦ ମନ୍ତ୍ରିଣେ ପାଣେ
ବୋଇଲେ ଆନନ୍ଦମନେ ବିବାହ ସକାଶେ,
ପାଇଲେ ଏରୂପ କନ୍ୟା,
ରୂପେ ପୁଣି ଶେଷ ଧନ୍ୟା,
ସଲଳା ବିପୁଷ୍ପା ଶାର୍ଦ୍ଦାସ୍ଥାନା ରୂପବତୀ
ପରସେବାପବସୁଣା ଦୟାବତୀ ସତ୍ତା । ୩୧ ।

ପବନ ବାଣରୁ ଜାତା, ମଧୁରସାବିଣୀ,
ହେବ ଛୁଆଁ ପରି ଯୁଗ ଦୁଃଖରେ ସଜିମା,
କୁଜର୍ବରେ ଅନିୟୁତା,
ନ ଥିବ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉଣା,
ଦାନେ, ଧାନେ, ପରସେବା ବ୍ରତରେ ତତ୍ପର,
ହେଲେହେଁ ନିୟୁତା ଶତେ ନ ହେବ ମୁଖର । ୩୨ ।

ସବ୍ ଜୀବେ ଦୟାବଞ୍ଚା, କାର୍ଯ୍ୟେ ଅନଳସା,
ସଂସାର ଅସାର ସୁଖେ ନ ଥିବ ଲଳସା,
ଜନନୀ ଭଗିନୀ ପରି
ସବ୍ ଜୀବେ କୃପା କରି
ପାଳିବ, ନ ଥିବ ଜ୍ଞାନ କେବା ଆତ୍ମ ପରି,
ସେ ନାରୀ ହେବାକୁ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମଣୀ ମୋହର । ୩୩ ।

ବିଭୂତିଲେ ମନ୍ତ୍ରିଗଣେ ଦେନି ନରପାଇଁ,
ପୁଅ ଜଜ୍ଞା ଅନୁରୂପ କନ୍ୟା ଅଛି କାହିଁ ?
ମନ୍ତ୍ରିଏ ନିୟୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟେ
ଦୋଷଣା ଦେଲେକ ରାଜ୍ୟେ,
ପୂରିତ ଅଶୋକ ଶ୍ରାଣ୍ଡ ମଣି କାଞ୍ଚନରେ
ଶାକ୍ୟ କୁମାରଙ୍କୁ ଦାନ କରିବେ କୁମରେ । ୩୪ ।

କପିଳ ବସୁରେ ହେଲୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚାର,
ଜଗତୋପାଧୀଙ୍କ ହୃଦେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର,
ଉତ୍ସବ ସପ୍ତମ ଦିନେ
ସଜ ରାଜ୍ୟ କନ୍ୟାଗଣେ
ଗଲେ ରଜ ନଅରକୁ ଆନନ୍ଦେ ଉଲ୍ଲାସେ,
ସୁନ୍ଦର ସୁମନ ମାଳା କବି। ଶ୍ରୀ ଆସେ । ୩୫ ।

ସହଜେ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ତରୁଣ ବୟସୀ,
କାଞ୍ଚିନ ପ୍ରତିମା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଖସି,
ବିଚକ୍ଷ ବବ୍ଧ ବଞ୍ଚେ
ବିଭୂଷିତା ଆଦରଣେ,
ଅମିୟ କୌମୁଦୀ ମିଶା ଗତିତା ପ୍ରତିମା,
ବ୍ୟାତା ନିର୍ମଣ ସୋଦୟ୍ୟର ଶେଷସୀମା । ୩୭ ।

ଉଲ୍ଲାସ ଆନନ୍ଦ ମୁଖୁଁ ପଡ଼ୁଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଚହଟି ଯାଉଛି କାନ୍ଥ ଚାଲିବାରୁ ତଳି,
ସଫାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସାରେ
ସମାଭୂତା ଏକାଧାରେ,
ଦୁହନ୍ତ ଉଲ୍ଲାସମୟୀ, ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରତିମା,
ଭୁଲିଛି ଭୁଲରେ ବିଧି ମୂର୍ତ୍ତି ମଧୁରମା । ୩୭ ।

ଆଗୁଲ୍‌ଫଲମ୍ବିତ ଘନ କୁଞ୍ଚିତ କୁନ୍ତଳ,
ମୁଖ ଯଥା ମଳ ମେଘେ ସୁଧାଂଶୁ ବିମଳ,
ଗତିକାଳେ ସେ କବରୀ
ଅବା ସମୁଦା ଲହରୀ,
ପ୍ରସ୍ତୁତି କମଳ କି ଯାଉଅଛି ଶ୍ୱପି !
କବିର କଳ୍ପନାଘାତ ମୁଖ ଶୋଭାଗୁଣି । ୩୮ ।

ବିରାଟ ବିବିଧବର୍ଣ୍ଣ କୌଷେୟ ବସନ,
ପରିଧାନ ନାନାବିଧ ରତ୍ନ ଆଭରଣ,
ତଳନ୍ତେ ସକଳେ ମେଲେ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶୋଭା ଖେଳେ,
ସୁନ୍ଦର ସୁଠାମ ତହିଁ ବଦନ ବିରାଜି,
ରଞ୍ଜିତ ସାୟାହୁ ମେଘେ କିବା ତାରାବିଜି ! ୩୯ ।

ଆକର୍ଷଣଶାଳୀ ନେତ୍ର ତରଳ ଚଞ୍ଚଳ,
ଆକର୍ଷଣଶୀଳ ମଳ ଭ୍ରାଲତା ଯୁଗଳ,
ସଖାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସ୍ୱରେ
ବାକ୍ୟାଳାପ ପରସ୍ପରେ
ଉଲ୍ଲାସେ ବିଳାସେ ଚାଲୁଛନ୍ତି ଦେହ ତାଳି,
ଅଳସ-ଗମନା ଯଥା ମନ୍ଦୁର ମରାଳୀ । ୪୦ ।

ପ୍ରତ୍ୟୁଷ କମଳକଳି, ପ୍ରଦୋଷ ମଲ୍ଲିକା,
ଅର୍ଦ୍ଧୋଦିତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବିକାଶ ଚନ୍ଦ୍ରକା,
ବିରାଜନ୍ତୁ ବାଲ୍ୟ ଶ୍ରୀଜା
ତରଳ ତାରୁଣ୍ୟ ଶ୍ରୀଜା,
ବାଲ୍ୟ ଯୌବନର ସନ୍ନିଧି ଅପୂର୍ବ ମାଧୁରୀ
ଗମନେ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣେ ଦେହେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ୪୧ ।

ଅଶୋକ କୁସୁମଦାମେ ସୁଗ୍ଧ ସୁସଜ୍ଜିତ,
ରତନ ବେଶରେ ରାଜପୁତ୍ର ବିରାଜିତ,
ମଣ୍ଡିତ କୁସୁମଦାମେ,
ଲୋକନେତ୍ରେ ଅଭିରାମେ,
କୁସୁମ ଆସନେ କିବା କୁସୁମର ସାର,
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର ସ୍ଥିତି ସେ ପ୍ରକାର । ୪୨ ।

କାଞ୍ଚନ ଥାଳୀରେ କିବା ପାଗଜାତ ହାର,
ଶାକ୍ୟ କନ୍ୟାଗଣ ସମାଗତା ସେ ପ୍ରକାର,
ସୁନ୍ଦର କୁମାର ପାଶେ
କୁମାରୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରେୟେ,
ସ୍ୱରକର ଚଉପାଶେ ମୁକୁତାର ପନ୍ଥ,
ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି ସଦା ମାଧବୀ ମାଳତୀ । ୪୩ ।

ସଜ୍ଜିତ ଅଶୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ମୁଖରେ,
ରାଜପୁତ୍ର ପ୍ରୀତିବାକ୍ୟେ, ଆନନ୍ଦମନରେ,
ସୁଲେ କୁମାର ଯେତେକ
ପ୍ରତି ଜଣେ ଏକ ଏକ
ଦେଲେ ବାଣୀ ! କୁମାରୀ ଥୋଇ ମନ ପ୍ରାଣ
କୁମୁଦିରେ, ଧୀରେ କଲେ ଗୃହକୁ ଗମନ । ୪୪ ।

କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ପରି ରତ୍ନସିଂହାସନେ
ବସିଛନ୍ତି ରାଜପୁତ୍ର, ସ୍ଥିର ନେତ୍ର ମନେ,
ଚନ୍ଦ୍ରପାଶେ ଯଥା ପୁଷ୍ପା
ତଥା ଅପରୁପଦୃଶ୍ୟ,
ଦଣ୍ଡପାଣି କନ୍ୟା ଗୋପା ମିଳିଲେ ଶେଷରେ,
ଉତ୍ସବ-ବାସରେ ରାଜକୁମାର ପାଶରେ । ୪୫ ।
ପରସ୍ପର ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ହେଲେ ବିନିମୟ,
ବିକାଶେ କୁମୁଦକାନ୍ତ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ,
ବାସନ୍ତ ମଳୟାନିଳେ
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁମନଦଳେ,
ଜନ୍ମାନ୍ତର ସ୍ମୃତି ପରି ପ୍ରେମର ଅକ୍ଷର,
କୁମାର ହୃଦୟେ ଜାତ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଭୁର । ୪୬ ।

ଯମୁନା ପୁଲନେ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଗୋପିନୀ
ପ୍ରେମମୁଗ୍ଧେ, ଏକ୍ଷୁ ଆନ, ପ୍ରେମ ଉନ୍ମାଦିନୀ
ଧର୍ମେ ଭକ୍ତ, ପ୍ରେମେ ପ୍ରୀତି,
ମଧୁର ପ୍ରଣୟ ଶୁଭ,
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ପ୍ରେମ ସୁନ୍ଦରେ ପ୍ରଥମ,
ଯାହାର ପ୍ରଣବେ ଜଡ଼ ତେଜନ ମୋହିତ । ୪୬ ।

ଅଜ୍ଞାତ ସୁଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଭୟ ହୃଦୟ,
ସୁଗଳ କଲ୍ଲୋଳ ପ୍ରେମସ୍ରୋତ ବିନମୟ;
ଉଭୟେ ଆଗଣା ଭୁଲି
ଗୁହଁଛନ୍ତି ନେତ୍ର ମେଲି,
ନିରେଶି, ଉଦତ ଚନ୍ଦ୍ରେ ପ୍ରିୟ କୁମ୍ଭଦଳୀ,
ପ୍ରେମମୁଗ୍ଧ ସୁବସୁଗେ ଚକିତା ମୃଗୁଣୀ । ୪୭ ।

ଦଣ୍ଡପାଣି କନ୍ୟା ଗୋପା ମଧୁର ବଚନେ
ବୋଇଲ କୁମରେ ଗୁହଁ ସଜଳ ନୟନେ,
ସୁବରଜ ! କୃପାଧାର !
କିପି ମୋତେ ଉପହାର
ଦେଲେ ନାହିଁ ? ଦେଇଛନ୍ତି କୁମାରୀ ସକଳେ,
ନ ଜାଣେ କି ଅପରାଧ କଲି ପାଦତଳେ ? ୪୮ ।

ନିଶେଷ ଅଶୋକ ଶୁଣି—ବୋଇଲେ କୁମାର,
ହେ ସୁନ୍ଦର ! ତବଯୋଗ୍ୟ ନାହିଁ ଉପହାର;
ନିଅ ମୋର ଅନ୍ତରାୟ,
ହୃଦେ ସତ୍ୟ ରମଣୀୟ,
ହେଉ ଏ ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି ପଡ଼ି ତବ ଚକରେ,
ଆୟସ କାଞ୍ଚନ, ସ୍ପର୍ଶମଣି ପରଶରେ । ୪୯ ।

ବୋଇଲେ ବିନୟେ ଗୋପା—ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ରହ ବିନମୟେ କିପି ତୁଣି ଅକାଞ୍ଚନ ?
ଅଧୀନା ଚରଣଦାସୀ,
ହୃଦେ ରତନପ୍ରୟାସୀ,
ଥାଉ ପ୍ରସାଦ ! ଅକ୍ଷୟ ତବ ପଦ୍ମଚକରେ,
ତବ କୃପା ପାଏ ଯେହୁ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନୁରେ । ୫୦ ।

କୁମାର ଚରଣେ ମନ ପ୍ରାଣ ଥୋଇ ଗୋପା
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଯନ୍ତରୁଡ଼ା ପ୍ରତିମାସୁରୁପା,
ଶୁଣିଲେ ସକଳ ଲୋକେ
ଉତ୍ସାହେ ପ୍ରେମେ ପୁଲକେ,
କପିଳବସୁରେ ଲୋକେ ପଡ଼ିଲୁ ଚନ୍ଦ୍ରଳ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖେ ଏହି କଥାହିଁ କେବଳ । ୫୧ ।

ଇତି ଶ୍ରୀବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟେ ଅଶୋକୋତ୍ସବ
ନାମ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

(ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ)

ବୋଇଲେ ଦଣ୍ଡପାଣି ନୃପତି ପାଶେ,
କରନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା, ଯେବେ ମନକୁ ଆସେ,
ଶ୍ରୀମନ୍ତ ସୁବରଜ ଦେବ ପରୀକ୍ଷା,
କପର ଅଛି ଶୟ ଶାୟରେ ଶିଖା । ୧ ।

ଜାଣନ୍ତି ସନାତନ ନିୟମ କଥା,
ଶାକ୍ୟବଂଶରେ ଅଛି ଏପରି ପ୍ରଥା,
ଭାଗ୍ୟ-ଜାମାତା ବିଦ୍ୟା ସାମର୍ଥ୍ୟଜ୍ଞାନ
ନ ଜାଣି କନ୍ୟା କେହି ନ କରେ ଦାନ । ୨ ।

କାଞ୍ଚନ କାନ୍ତି ଘାସି ବଡ଼େ ଅନଳେ,
ରୁଣିଗାରମା ଜଣା ପରୀକ୍ଷା ସ୍ଥଳେ,
ସୁବରଜ ମହିମା ହେଉ ପ୍ରସ୍ତର,
ଅସଂଖ୍ୟ ରତ୍ନ ମଧ୍ୟ ଭୁଲ ଆରୁର । ୩ ।

ସପ୍ତମ ଦିନେ ସୁବରଜ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
ମିଳିଲେ ରଙ୍ଗସ୍ଥଳେ ମଲ୍ଲ-ସୁଦାର୍ଥ,
ପ୍ରତିଦିନୀ ସୁବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେ ଜଣି
ସୁଯଶ ନିପୁଣତା ନେଲେ ସେ କଣି । ୪ ।

ବ୍ୟାୟାମନୟନତା ବୁଦ୍ଧି କୌଶଳେ,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସାମର୍ଯ୍ୟ ବଳେ,
 ନ ଥିଲ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ,
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିପ୍ଳବରେ ଦେଖିଲେ ନରେ । ୫ ।
 ଶେଷବେ ବଳାସରେ ମୁଖେ ପାଳିତ,
 ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ କହିତ;
 କାହୁଁ ଜାଣିବେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ,
 ପାଇଲେ କାହୁଁ ସିଂହ ଧମାନ ବଳ ? ୬ ।
 ନ ପାଇ ଶିକ୍ଷା ଯୁବରାଜ ତଥାପି
 ଅସ୍ଥାବଶ ପ୍ରକାର ଲେଖିଲେ ଲିପି;
 ଚିନ୍ତା କଳା ଚଉଷଠି ପ୍ରକାର
 କୁମାରେ ଜଣା ସର୍ବ ବିଦ୍ୟାର ସାର । ୭ ।
 ଲୋକେ ଶ୍ରୀଲେ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଲେ କାହୁଁ,
 କିପରି କିବା ଘଟେ ଜାଣୁ ତ ନାହିଁ,
 ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁକୁ ଚିତ୍ତ କେ କଲ ବୋଲ ?
 କେ ଦିଏ ଶିକ୍ଷା ସିଂହେ ବଳ କୌଶଳ ? ୮ ।
 ପରମବ୍ରହ୍ମ ଅଂଶୁ ଜନ୍ମ ଯାହାର,
 ଲୋକକଷ୍ଟ ବାରଣେ ଯେ ଅବତାର,
 ଲଭିବେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯାହା କୃପାରେ,
 କି ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ସେ ପ୍ରଭୁଠାରେ ? ୯ ।
 ଗାଇଲେ ଗୀତ ବନ୍ଦୀ ବିବିଧ ହୃଦେ,
 ନାଟ୍ୟ ଫୁଲହୁଳ ଦେଲେ ଆନନ୍ଦେ ।
 ଉଠଇ ଜୟ ଜୟ ଶବଦ ରାଜ୍ୟେ,
 ପ୍ରଶଂସା କଲେ ସର୍ବେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତରାଜେ । ୧୦ ।
 ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ ବାଜେ ରାଜନଅରେ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ବିପ୍ରେ ଇନ୍ଦ୍ର ନରେ,
 ଗୋପା ସହିତ ଯୁବରାଜ ବିବାହ
 ହେବ, ଧାବତ ମାର୍ଗେ ଲୋକପ୍ରବାହ । ୧୧ ।
 ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପରିଣୟ ବ୍ୟାପାର,
 ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା, ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁର,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତ ନାରାୟଣ ମିଳନ,
 ବାରିଦେ ବିଦ୍ୟୁ, ମୁକ୍ତାମାଳା କାଞ୍ଚନ । ୧୨ ।

କପିଳବସୁ ରାଜ୍ୟେ ଯେତେକ ଲୋକ
 ମାଡିଲେ ଉତ୍ସବରେ ଭଲ ପୁଲକ,
 ସାତ ଦିବସ ଦିବା ନିଶି ରାଜ୍ୟରେ
 ଶୁଭେ ସଙ୍ଗୀତଧ୍ବନି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ । ୧୩ ।
 ଉତ୍ସବେ ଉଷା ମାଗି ଯିବାକୁ ନାହିଁ,
 ପାଇଲେ ଯେତେ ଧନ ରଖିବେ କାହିଁ ?
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ଶ୍ରେୟନର ବ୍ୟାପାର,
 କରବ କାହା ଘରେ କେବା ଆହାର ? ୧୪ ।
 ନୃପତି ଗନ୍ତାଘର ଅଛି ମୁକୁଳା,
 ଦେନ ଯିବାକୁ ଧନ ନାହିଁ ସଂକୁଳା,
 ମିଷ୍ଟାନ୍ନ କୁଡ଼ କୁଡ଼ ରହିଛି ପଡ଼ି,
 ଖାଇବେ ଲୋକ କେତେ ? ଗଲଣି ସଡ଼ି । ୧୫ ।
 ଉନବିଂଶ ବୟସେ ରାଜନୟନ,
 ବିବାହଶୃଙ୍ଗଳରେ ହେଲେ ବନ୍ଧନ,
 ଉଡ଼ିବେ ଯେ ବିହଗ ଅନନ୍ତାକାଶେ,
 ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ ଆଜି ପ୍ରୟ ପ୍ରାଣେ । ୧୬ ।
 ତଥାପି ନୃପ ଚିତ୍ତ ସଦା ଅସ୍ଥିର,
 ଉଡ଼ି ବା ଯିବ ପକ୍ଷୀ ଶ୍ରୀକ୍ଷି ପିଞ୍ଜର,
 ମାନବ ସାଧେ ଯାହା ହେବାକୁ ପାରେ,
 କଲେକ ଆୟୋଜନ ଯତ୍ନ ଚେଷ୍ଟାରେ । ୧୭ ।
 ରୋହିଣୀ ନଦୀକୂଳେ ପ୍ରମୋଦୋଦ୍ୟାନ
 ନୟନ ପ୍ରତିମାରେ କଲେ ନିର୍ମାଣ,
 ଶିଳ୍ପୀ ସୁପନାଘଟ ଫଟିକାଳୟ
 ନିର୍ମିଲେ ରହିବାକୁ ରଜ-ତନୟ । ୧୮ ।
 ହିମାଳୟ ପର୍ବତେ ନିର୍ମିତ ବନ,
 ଦେବତା ପଦେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଯେସନ;
 ବହେ ରୋହିଣୀ ସ୍ରୋତ ତା ଚାରିପାଶେ,
 ଜାହ୍ନବୀ ସ୍ରୋତେ ପୁଷ୍ପ ଚୁଞ୍ଚୁଡ଼ ଶ୍ରାବେ । ୧୯ ।
 ମଧୁରନାଦୀ ନାନାଜାତି ବିହଙ୍ଗ
 ରବନ୍ଧୁ ଡାଳେ ମେଲି ସ୍ଵରତରଙ୍ଗ;
 ନୃତ୍ୟଗୀତକୁଶଳା ଯୁବଜଗଣେ
 ଭ୍ରମନ୍ତି ଦେବକନ୍ୟା ନୟନ ବନେ । ୨୦ ।

କୁସୁମ ନାନାଜାତି ଫୁଟି ବିକାଶେ;
 ପ୍ରେମ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରସେ ଦୁଷ୍ଟ କି ଭାସେ ?
 ଗୋପା ପ୍ରେମସାଗର ଭରା ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
 ବୈରାଗ୍ୟ ତେଜ ଗୁଣ ହେଲେ ଯଥାର୍ଥ । ୨୧ ।
 ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଗୋପା ପ୍ରେମମୁରେତି,
 ଲଳିତ କଳାବତୀ ପବନୀ ସଜା,
 ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପି ପତି ପଦରେ
 କାୟା ଗୁଣା ସମାନେ ଥାନ୍ତି ପାଶରେ । ୨୨ ।
 ବେଦେ ଗାୟତ୍ରୀ ଅବା ସିଦ୍ଧି ସାଧନା,
 ଗୋପାର ପ୍ରେମେ ମୁଗ୍ଧା ଗୋପଅଙ୍ଗନା,
 ଆତ୍ମ ବିସ୍ମର ଗୋପା ପତିଚରଣେ
 ମିଳିତା, ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ନୟା ଯେସନେ । ୨୩ ।
 ନାହିଁ ଭୂଷଣ ଶିରେ ଅବଗୁଣନ,
 ଧନ ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀନା ନାହିଁ ଯେସନ ।
 ଏକଦା ସଖୀ ଏକ ଭାଷଣ ହସି,
 କାନ୍ତସ୍ଥାନ ପୁଣେ କି ଭ୍ରମରେ ବସି ? ୨୪ ।
 ବୀଣାକଣା ବଚନେ ବୋଇଲେ ଗୋପା,
 ସୌରଭସ୍ଥାନା ହେଲେ ତମ୍ବା ସୁରୁପା,
 ଆଦର କରନ୍ତା କେ ? ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟନିଧି
 ବର୍ଦ୍ଧନେ ଯନ୍ତ୍ର ବୃଥା, ବିଧାନ ବିଧି । ୨୫ ।
 ନାୟା ଲବଣ୍ୟ-ଧର୍ମ ସେ ଆଭରଣ,
 ଧର୍ମ ହିଁ ନାରାଜର ଅବଗୁଣନ;
 ଧର୍ମ ବିହୀନେ ଅବଗୁଣନ ତଥା,
 ମଳିନ ଭଣ୍ଡେ ପୁଷ୍ପ ମଣ୍ଡନ ଯଥା । ୨୬ ।
 ମନ ନିର୍ମଳ, ବାକ୍ୟ ସଜା, ସରସ,
 ନିରୁଦ୍ଧ ଉତ୍ତୁକ୍ତି, ଲଜ୍ଜାୟ ବିଶ
 ନାହିଁ ଯାହାର ବୃଥା ଅବଗୁଣନ,
 ଶୀଳତା ନିର୍ଭୀକ—ବୃଥାଭରଣ । ୨୭ ।
 ପତି ମୋ ଆଭରଣ, ଧର୍ମ-ଲବଣ୍ୟ,
 ଲଜ୍ଜାୟ ସଂଯମନ—ଅବଗୁଣନ;
 ସମୟ ସାଧ ସ୍ବାମୀ ସେବାର ପାଇଁ
 ଶରୀର ମଣ୍ଡନକୁ ସମୟ କାହିଁ ? ୨୮ ।

ହୃଦୟଦୁର୍ଗେ ମୋର ଧର୍ମ ରକ୍ଷକ,
 ବିବେକ ପ୍ରହରା ମୋ ଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ,
 ସାଧୁ ସାହସ ଅସ୍ତ ଲଜ୍ଜା ବସନ,
 ସ୍ବାମିସେବା ମୋ ବ୍ରତ ଅବଗୁଣନ । ୨୯ ।
 ଗୋପା ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧନ,
 ଜାହାନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମପୁଷ୍ପ ସୋତ ମିଳନ,
 ଭିନ୍ନ ଶରୀର ଏକ ମନ ହୃଦୟ,
 କ୍ଷୀର ମାର ସମାନେ ମେଳ ଉଭୟ । ୩୦ ।
 ଜୀବନ-ଉଦ୍ୟାନରେ ରାଜନନ୍ଦନ,
 ସନ୍ନିହାରେ ମାଧବୀ କଳା ବେଶୁନ,
 ଥିଲେ ଏକାକୀ ଏବେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ,
 ଏକ ପ୍ରୀତିଶୃଙ୍ଗଳେ କଣ୍ଠ କରଣୀ । ୩୧ ।
 ବିନେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ମନେ କଲେ ବିରୁଦ୍ଧ,
 କେବଳ କଷ୍ଟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦେ ସଂସାର,
 ଅଛି ପ୍ରେମ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରୀତି ବିମଳ,
 ନିଦାହ ମରୁ ମଧ୍ୟେ ଜଳ ସମ୍ବଳ । ୩୨ ।
 ରମଣୀ ପତିପ୍ରାଣା ପ୍ରୀତି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—
 ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସୁଧା ଅଛି ଜଗତେ ପୂରି,
 ଅମା ନିଶାରେ ଘେନିଶା ସମାନେ,
 ଦୁଃଖସାଗରେ ତରା କି ଅନୁମାନେ । ୩୩ ।
 ଗୋପା ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ ଦେଖି ନନ୍ଦନେ
 ଗତ ବୈରାଗ୍ୟରାବ ବୁଝିଲେ ଜନେ,
 ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଆଶୁପ୍ର ହେଲେ ମନରେ,
 ଭବିତବ୍ୟରେ ଅଜ୍ଞ ଏପରି ନରେ । ୩୪ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଦାହ ଶେଷେ ବୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚାର,
 ବିଦ୍ୟୁତ ଆସ୍ର ଅନ୍ତେ ବଡ଼େ ଅନ୍ଧାର,
 ଭଞ୍ଜିଲ୍ ପର ଗୋପା ରକ୍ତସୌଭାଗ୍ୟ—
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥମନେ ଏବେ ଜାତ ବୈରାଗ୍ୟ । ୩୫ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ
 ନାମ ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ।

ଶଷ୍ଠ ସର୍ଗ

(ବୈରାଗ୍ୟ ସଞ୍ଚାର)

ନାହିଁ ଉଦବେଗ ଚନ୍ଦ୍ରା କାହାର ଚିତ୍ତରେ,
ରଜା, ରାଣୀ, ଗୋପା ଛନ୍ଦ୍ର ଆନନ୍ଦମନରେ ।
ସୁଖଦ ଭ୍ରାନ୍ତର ଖୋଡ଼େ ସବେ ଅଟତନ,
ମଣିଲେ ଫେରନ୍ତୁ ଏବେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥର ମନ ।
ଗୌତମୀ କଦାଚ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତ ବରୁଣ,
ସିଦ୍ଧ ମନସ୍କାମ ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିଲେ ଗୁହାରି ।
ଗୋପାର ମଧୁରପ୍ରେମେ ମୋର ଭାଗ୍ୟବଳେ
ଆବଦ୍ଧ ପ୍ରମତ୍ତ କଣ୍ଠ ପ୍ରଣୟ-ଶୃଙ୍ଖଳେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନିର୍ଜନେ ବସି କରେ ନାହିଁ ଧ୍ୟାନ,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ମହାପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମୋହାର ମାନବ ବର୍ତ୍ତମାନେ ବିମୋହତ,
ନ ଜାଣେ କି ଭବିଷ୍ୟତ ପଟରେ ଲିହିତ ।
ମାନବର ଭାଗ୍ୟଲିପି ନ ଥିଲେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ
ଶୋଚନୀୟ କଷ୍ଟବଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତା ଜୀବନ ।
ଆସେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧରି
ସାମାନ୍ୟ ଦଟନାୟୁସ ଅବଲମ୍ବ କରି ।
ବିଶାଳ ମହାନ ତରୁ କଣିକା ଗଳରେ
ରହିଛି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବେ ଦେଖି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଏକଦା ନିର୍ଗାଥକାଳେ ବସି କଷାନ୍ତରେ,
ବଜାଏ ରମଣୀ ଏକ ଶାଶୁ ଧରି କରେ ।
ସ୍ଵର ଗ୍ରାମ ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ଦିଏ ସୁଧା ଢାଳି,
ପ୍ରମତ୍ତରେ ଅଛି ଆନୁବିପ୍ଳବ ସେ ବାଳୀ ।
ଗାଏ ଗୀତ ଭାବାବେଶେ ବିମୋହତମନେ,
ସନ୍ନିପାତଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀ ପ୍ରଳାପ ଯେସନେ ।
ସଙ୍ଗୀତଲହରୀ ମିଶି ମଳୟାନଳରେ
ଖେଳି ଯାଉଅଛି ପୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ହିଲୋଳରେ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିର୍ଗାଥାକାଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛନାର ତାନ
ବୁଝିକାରେ ଖେଳେ ବାୟୁ କରି କମ୍ପମାନ ।

ବିଗତ ସନ୍ତାପ ଚନ୍ଦ୍ରା କି ଭାବ ଆବେଶେ
ସଞ୍ଚାରିବ ସୁନ୍ଦରତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ପରି ହୃଦୟେଶେ ।
ବିଶେଷତଃ ବୈରାଗ୍ୟଭାବ ହୁଏ ହୃଦୟମ,
ଜାଜାଳୀ ସଙ୍ଗୀତେ ବିଳସାୟୀ ଭୁଜଙ୍ଗମ ।
ଅର୍ଦ୍ଧନିଦ୍ରା ସୁବା, ଗୋପା ଅଚେତା ନିଦ୍ରାରେ,
ସୁଗଳ କାଞ୍ଚନମୂର୍ତ୍ତି କୁସୁମଶ୍ୟାରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ସଫଳ ହେବ ବିଧାତା ଲେଖନ,
ମାନବର ସାଧ୍ୟ କାହିଁ କରିବ ମେଘନ ?
ଶୂନ୍ୟକୁଳ ଜଳମଗ୍ନ କଲେ ବିନ୍ଦୁମରେ,
ଶିଥିଲେ ଉଠେ ସେ ଭାସି ଦ୍ଵିଗୁଣବଳରେ ।
ମଣିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ଗୀତ ବୋଲୁଛି କର୍ଣ୍ଣରେ,
ବୃଥା ବିମୋହତ ଅଛି— ଶୟାନ ସୁଖରେ,
ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ଦୁଃଖ, ମୃତ୍ୟୁ ପୃଷ୍ଠି ଏ ଭୁବନ,
ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଞ୍ଜେ ଜୀବ ଅକାଞ୍ଚନ ।
ଅନଳେ ପଡ଼ିବ ସମ ବୃଥା ଲଳସାରେ
ମରେ ଜୀବ ନିତ୍ୟ, ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତ ନାହିଁ ବାରେ
ନିଜ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ! ଆହା ପୃଥ୍ଵୀ ରଞ୍ଜାଳୟ,
କରେ ନିତ୍ୟ ଜୀବ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିନୟ ।
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ନିଃସୂତ ସମାନେ ଜୀବନ
ଧାବିତ ମରଣ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଦୃଷ୍ଟିତ କୁସଳଭବ ସମାନେ ମାନବ,
ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ କରେ ଅନୁଭବ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତିମିରେ ଘୋର ତୃଷ୍ଣାରେ ପୀଡ଼ିତ,
ନ ହେଲୁ ତଥାପି ଧୂଳି ଚେତନା କିଞ୍ଚିତ ।
ବ୍ୟାଧିଜାଲେ ବଦ୍ଧ ମୃଗ ସମାନେ ଜୀବନ
ଜନମ ମରଣେ ବଦ୍ଧ ମୋହ ଅଚେତନ ।
ସୁଖ ଲୋଭ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ଆପାତ ମଧୁର ।
କାର୍ଯ୍ୟେ ଲିପ୍ତ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି ତୃଷ୍ଣାଭୁର ।
ଯୌବନ ଲବଣ୍ୟ ଜରା କରିବ ହରଣ,
ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ତରୁବ୍ୟତ ସୁନ୍ଦର ସୁମନ,—
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସାମର୍ଯ୍ୟ-ହାସ୍ୟ ଜରା ହମଶରେ
ଦାବାଗିକୁସୁମ ବନେ ଦେହରେ ସଞ୍ଚରେ ।

ପ୍ରାଣୁ ବଳ ପ୍ରିୟତର ଜ୍ଞାତ-ବନ୍ଧୁଗଣ
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବିନଷ୍ଟ ହେଉଛନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 ତାଳେ ସେ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନେ ସୁଧା ପ୍ରେମର ଆଲୋକ,
 ବିଶେଷେ ସେ ଲୋକ ଧ୍ରୁବ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ।
 ନୟସୋତେ ଶୁଷ୍କ ତୃଣ ସମାନେ ମିଳନ,
 ଜଗତରେ ତଥା ଜ୍ଞାତ ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ ।
 ପ୍ରେମ ବୋଲି ପ୍ରୀତି ବୋଲି ଦୁଇ ଦିନପାଇଁ,
 ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ତେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ଆଉ ଭେଦ କ'ଣ ?
 ଜନ୍ମ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ ତିନି ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣ,
 ନାହିଁ କି ଉପାୟ କିଛି ଏଥୁ ପରିହାର ?
 ମାନବର ଭାଗ୍ୟଲିପି—ଅନନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ଭୁଞ୍ଜିବେ କିପରି ଏହା କରିବ କଳ୍ପନା ?
 କରୁଣାନ୍ଧଧାନ ହରି ସୁନ୍ଦର ଯନ୍ତ୍ରଣେ
 ଦେବେ କଷ୍ଟ ? ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ ଅନୁମାନେ ।
 ସୁଭବସଂସ୍କାରଧୀନ ଭୁଞ୍ଜ ପ୍ରାଣିଗଣେ,
 ମହୋଦ ମାନବ ତଳେ ବିବେକ ଶାସନେ,
 ଭ୍ରାନ୍ତ ଜୀବ ମୋହପାଶେ ହରାଇ ବିବେକ
 ଆତ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନେକ ।
 ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ ହସ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ପାଇବେ ଉଦ୍ଧାର,
 କେ କରିବ ଏପ୍ରକାର ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର ।
 ନିଶି ଅବସାନ ପ୍ରାୟ, ସଂକୀର୍ତ୍ତକାରଣୀ
 ଅନୁଭବେ ସୁଖନିଦ୍ରା ସନ୍ତାପହାଣୀ ।
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶୟାନ ଅବା ଛନ୍ଦି ସତେଜନ,
 ନିସ୍ତବଧ ନିଶ୍ଚଳ ଦେହ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୟନ ।
 ସ୍ୱପନ ବା ସତ୍ୟ କଥା ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି,
 ଏହା କି ସଂକୀର୍ତ୍ତ ଗାଥା ଅବା ଦେବବାଣୀ ?
 ମାନବର ଭାଗ୍ୟ ଘଟେ ଏରୂପ ଘଟନା
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟଭାବରେ, ତତ୍ତ୍ୱ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ, ଜଗତ ସଫାର
 କରିବ ଉଦ୍ଧାର—ସତ୍ୟ ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର ।
 ମାୟାବଶେ, ରସୋଲ୍ଲାସେ କାଟିଛି ସମୟ,
 ଯାଇଛି ଯା ଯାଉ ! ତାହା ବାହୁଡ଼ି ନିଶ୍ଚୟ

ନ ଆସିବ ! ଏ ଦେହରେ ଲୋଡ଼ିବ ବିଧାନ,
 ପାଇବେ ଜଗତବାସୀ ଲୋକେ ପରିହାର ।
 ସୁକୁମାର ଦେହ ଶୁଷ୍କ ହେବ ତ ଅବଶ୍ୟ,
 ନ ଥିବ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ହେବ ଆପଣେ ଅବଶ୍ୟ ।
 ଜୀବନର ଆଦି ଅନ୍ତ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା,
 ଆସେ ଯାଏ ଚନ୍ଦ୍ରବତ ଭୁଞ୍ଜଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 ନିଜ କର୍ମଦୋଷେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରେ ପ୍ରାଣ,
 ଅଥବା ବିଧୂର ଏହା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଧାନ ?
 ଶଯ୍ୟା ତେଜ ଶାକ୍ୟସିଂହ ଉଠିଲେ ସଭାରେ,
 ପଡ଼ିଲା ସକଳ କଥା ମନେ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ।
 ଜୀବନର ଉଚ୍ଚ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆପଣା କରିବ୍ୟ
 ନୂତନ ରୂପରେ ସର୍ବ କଲେ ଅନୁଭବ ।
 ବିଳାସର ବିଷ-ବୃକ୍ଷ କରିବ ଛେଦନ,
 ପୂର୍ବାପର କଥା ଭାଳି ଦୃଢ଼ କଲେ ମନ ।
 ଅବସାନ ନିଶି—ଘାପ ମଳିନ, ନିର୍ବାଣ,
 ମଣିଲେ ଏ ଫେରିଣା ସମାନରେ ପ୍ରାଣ ।
 ଜଳ ନିଭରଲ ଘାପ—ନିଭବ ଜୀବନ,
 ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧିମାତ୍ର ମାୟାର ବନ୍ଧନ ।
 ବୃଥା ଗତାୟତ ମାତ୍ର କରେ କି ଜୀବନ ?
 ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅଛି ଶାନ୍ତନିକେତନ ।
 ନ ପାରିବି କରି ଯେବେ ଲୋକେ ପରିହାର,
 ଅଳୀକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଭୋଗ, ବୃଥା ଏହି ପ୍ରାଣ !
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଜନୀ ଶେଷ—ଅରୁଣ ଉଦୟ
 ହୋଇ ନାହିଁ, ସୁବରାଜ ଶଯ୍ୟାକୁ ଉଦ୍ଧୃତ ।
 ଜଗତ ନିସ୍ତବଧ, କଦାଚିତ ପଶ୍ୟପଶ୍ୟ
 ସ୍ଥଳିତ, ଶବ୍ଦିତ—ଯଥା ଶାକ୍ୟସିଂହବନ୍ଧ ।
 ଆନନ୍ଦରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ସର୍ପରେ,
 ବିଷପ୍ତେ ନିର୍ଲିପ୍ତ ମନ ଉଦାସବୁଦ୍ଧିରେ ।
 ନୟନ ବିଳାସେ ମୃଗ୍ୟ ଭ୍ରାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ,
 ଆନ ସର୍ବେ କରୁଛନ୍ତି ସୁଖରେ ଶୟନ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ବୈରାଗ୍ୟସଞ୍ଚାର
 ନାମ ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

(ବୈରାଗ୍ୟ)

ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ ରାଜଭବନେ
ଶୁଭଲ, ହେଲେକ ଜାତ୍ରତ ଜନେ ।
ବିଭାଷ ରାଗିଣୀ ସ୍ଵରଲହରୀ
ଶୁଣି ଜାଗରତ ଗୋପା ସୁନ୍ଦରୀ ।
ନ ଦେଖି ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଆପଣା ପାଶେ,
ଅଇଲେ ବାହାରେ ବେଗେ ଚରାସେ;
ଉଦାସେ ଦେଖିଲେ ରାଜନନ୍ଦନ
ଉଦ୍ଧା ଛନ୍ଦ୍ର, ଯଥା ଧ୍ୟାନମଗନ ।
କମ୍ପିଲ ହୃଦୟ, ଭୟେ ଆତଙ୍କେ
ବିମର୍ଶେ ଜାତ୍ରତେ ରହିଲେ ସଙ୍ଗେ ।
ମାତ୍ରକ ଯେମନ୍ତ ନିର୍ମଳାକାଶେ
ଷ୍ଠା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ବାରିଦ ଶ୍ରାବ୍ୟ,
ପଡ଼ିବ ସହସା ଅବା କୁଳିଶ,
ଆଶଙ୍କା ଉଦବେଗ ବିସମନ୍ତ ।
ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାନ୍ତୁ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି,
ଦେଖିଲେ ବିରାଗ ସୁଖରେ ମତି,
ବିଲେକ ବିଳାସ ରମଣୀରୂପେ
ଦେଖନ୍ତୁ କୁମାର ଯେହ୍ନେ ବିରୂପେ ।
ସଦା ଉଦାସୀନ ଧ୍ୟାନ ଭାବରେ,
ନାହିଁ ମନ କିଛି ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ।
ଶୁଣିଲେ ଜନନୀ, ଶୁଣିଲେ ପିତା,
ବଢ଼ିଲ ସକଳ ହୃଦୟେ ଚିନ୍ତା ।
ଏକଦା ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସନ୍ନ୍ୟାସକାଳରେ
ପ୍ରମୋଦକାନନେ ଯାନ୍ତେ ମାର୍ଗରେ,
ନିତାନ୍ତ ସୁବିର ଜରାକାନ୍ତର,
କଷ୍ଟେ ଚାଲେ ଏକ ଦେଖିଲେ ନର ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ, “ସାରଥେ ! ବୋଲ ବୁଝନ୍ତୁ,
କିଏ ଏ ଲୋକଟି ? ଜଣି ନିତାନ୍ତ,

ରକ୍ତ ମାଂସ ଶୁଷ୍କ, ଦେହ ଦୁର୍ବଳ,
କଷ୍ଟେ କଷ୍ଟେ ଚାଲେ ନାହିଁଟି ବଳ ।
ଦନ୍ତସ୍ଥାନ ମୁଣ, ବେନି ନୟନ
ଦୃଷ୍ଟିସ୍ଥାନ, ଶୁଷ୍କ ହସ୍ତ ଚରଣ ।
ଆହା ! ଆହା ! ବଳ ନାହିଁ ଦେହରେ,
ଠୁକୁ ଠୁକୁ ଚାଲେ ଯଷ୍ଟିହସ୍ତରେ ।”
ବୋଲିଲେ ସାରଥ—“ବୃଦ୍ଧ ଏ ଲୋକ,
ନାହିଁ ଦେହେ ବଳ, ବୁଝୁଛୁ ଦୁଃଖ ।
ହେଲଣି ସେ ବୃଦ୍ଧ, ଅଶକ୍ତ ଦେହ,
କେ କରିବ କର୍ପା ତାହାକୁ ସ୍ନେହ ?
ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନେ ନାହିଁ ତା ଶକ୍ତି,
କରିବେ ଜ୍ଞାତ ଏ କିପାଇଁ ଭକ୍ତି ?
ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟା ପୁତ୍ର ଥିଲେ ଥିବେ ତାହାର,
ତେଜଲେଣି ଦେଖି ଏହା ବେଗର ।
ଅନାଥ ସମାନ ଭ୍ରମେ ଦାଣ୍ଡରେ
ଅସହାୟ ହୋଇ କଷ୍ଟେ କାନ୍ଦରେ ।”
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁଣି—“ସାରଥେ !
ଫେଡ଼ି ଏହା ତତ୍ତ୍ଵ ବୋଲନ୍ତୁ ମୋତେ ।
ଏହା କୁଳ ଧର୍ମ ଏହି ପ୍ରକାର
ଅଛି କି ଦୁର୍ବଳ ବୃଦ୍ଧ ହେବାର ?
ଆହା ! ଆହା ! ମୋର ବାଧୁଛୁ ପ୍ରାଣେ,
କି କଷ୍ଟେ ଥିବ ସେ ତା ମନ ଜାଣେ !
ସତ୍ୟ ବୋଲ ମୋତେ, ରହ ଜଗତେ
ଏପରି ବୃଦ୍ଧ କି ହେବେ ସଂସ୍ତେ ?”
କୁମାର ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ବୋଲେ ସାରଥ,
“ନୁହେ କୁଳଧର୍ମ ସଂସାର ଗତ ।”
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବିନୟ କରି,
“ମୋ ଗୋପା କି ହେବ ବୃଦ୍ଧା ଏପରି ?”
“ଆହା ଯୁବରାଜ !” ସାରଥ ବୋଲେ,
“ଭବେ ଜରାଧୀନ ଲୋକ ସକଳେ ।
ରାଜବଧୂ ବୋଲି ନ ଯିବ ଛାଡ଼ି,
କାଳବଶେ ନିଶ୍ଚେ ଆସିବ ମାଡ଼ି ।

ରାଜା ରାଣୀ ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ ଗନ
ଅଟନ୍ତି ସକଳେ ଜଗ ଅଧୀନ ।”
ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ରାଜନନ୍ଦନ
ବୋଇଲେ ବିକଳେ କରି ହୃଦନ,
“ଅବୋଧ ବାଳିଶ ଲୋକ ସକଳେ,
ଦେହ ପରିଶାମ ନ ଶାଳେ ବେଳେ,
ସଦା ଉନମତ୍ତ ମଦ ଯୌବନେ ।
ବାହୁଡ଼ ସାରଥୀ—ନ ପିବୁଁ ବନେ;
ଯେବେ ଜରାତ୍ରସ୍ତ ହେବୁଁ ଦୁଃଖ,
ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲ ?”

ଆନ ଦିନକରେ ପ୍ରମୋଦ ବନେ
ଯାଉଛନ୍ତି, ଏକ ଲୋକ ନୟନେ
ଦେଖିଲେ, ସେ ପୀଡ଼ାତ୍ରସ୍ତ ଦୁଃଖ ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ କୁମାର, “ସାରଥେ ! ବୋଲ,
ଏ ତ ନୂହେ ଜରାତ୍ରସ୍ତ ସ୍ତବିର ?
କପି ବହେ ଏହା ନୟନୁଁ ମାର ?
ଶୀଘ୍ର କଲେବର, ପାଏ ଯାତନା ।”
ବୋଇଲେ ସାରଥୀ, “ହେ ମହାମନା !
ନୂହେ ଜରାତ୍ରସ୍ତ—ପୀଡ଼ିତ ଲୋକ,
ବୃକ୍ଷତନ୍ତୁ ବଳ ଖୁଞ୍ଚିଛି ଦୁଃଖ ।
ନିଭି ଯିବ ଏହା ଜୀବନାଶ୍ରୟ,
ହେଲଣି ତା ମୃତ୍ୟୁକାଳ ସମୀପ ।”
ବୋଇଲେ କୁମାର ଶୁଣି ଶେଷରେ,
“ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ତେବେ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଦେହରେ ?
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ତେବେ ବୋଲ ସୁପନଶୀତା ?
ତା ପଛେ ଜଗିଛି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ପୀଡ଼ା ।
ବାହୁଡ଼ ବାହୁଡ଼ ସାରଥୀବର !
ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ପ୍ରମୋଦେ ମୋର !”
ଆନ ଦିନେ ରାଜନନ୍ଦନ ଯାନେ
ଚଢ଼ିଯାନ୍ତେ ମୋଦୋଦ୍ୟାନେ ସାୟାହ୍ନେ,
ଭେଦବାରକ ଦେଖିଲେ ଦୃଶ୍ୟ,
ନ ଥିଲେ ସେ ଦେଖି ଏହା ସଦୃଶ ।

ଖଟିଆ ଉପରେ ଶୋଇଛି ଲୋକ,
ବସନାବୃତ ତା ପାଦ ମୟୂକ ।
ଗୁଣି ଜଣ ତାକୁ ନିଅନ୍ତି ବନ୍ଧି,
‘ହରି ! ହରି !’ ବୋଲ ଉଦରେ କହି ।
ବିକଳେ କଷ୍ଟରେ କରି ହୃଦନ
ବେଡ଼ିଛନ୍ତି ଜାତି କୁଟୁମ୍ବ ଜନ ।
ଚଢ଼ିଯାଏ କେହି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି,
କେ ବଢ଼ାଏ ମୁଣ୍ଡ, କେ କରେ ରଡ଼ି ।
“ବୋଲନ୍ତୁ ସାରଥେ !”—ରାଜକୁମାର
ପୁଚ୍ଛିଲେ—ବିଶେଷ ତତ୍ତ୍ୱ ଏହାର ।
“ଦେଖି ନାହିଁ ଏହିପରି ଘଟନା,
ହେବ କଷ୍ଟକଥା ଯାଉଛି ଜଣା ।”
ବୋଇଲେ ସାରଥୀ—ତେଜ ନିଶ୍ୱାସ,
“ଶୋଇଛି କୋକରେ ମୃତ ମନୁଷ୍ୟ ।
ଜୀବଲୀଳା ଶେଷ ହେଲା ତାହାର,
ଏହି ସବୁ ଲୋକ ତା ପରିବାର ।
ପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର ଜାତି ବନ୍ଧୁ ସକଳେ
ବେଡ଼ି ତାକୁ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ବିକଳେ ।
ସରିଲା ଜୀବନ ଲୀଳା ତାହାର,
ତା ପକ୍ଷେ ଜଗତ ଏବେ ଅନ୍ଧାର ।
ତା’ଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବିଭବ, ଲୋକ,
କାଟିଲା ଜଗତ ସବୁ ସମ୍ପର୍କ ।”
ବୋଇଲେ କୁମାର ଗନ୍ଧୀର ମୁଖେ,
“ଧକ ! ଧକ ! ଧକ ! ଅଲୀକ ସୁଖେ ।
ଜରାଜର୍ଜରିତ ଏହି ଯୌବନ,
ପଦ୍ମପତ୍ରଗତ ଜଳ ଜୀବନ ।
ଯେତେକାଳ ପୁଣି ରହିବ ବଞ୍ଚି,
ବ୍ୟାଧି ଦେହେ ଧୂଣି ରଞ୍ଜିଛି ସଞ୍ଚି ।
ଧକ ଏ ଯୌବନ ଧକ ଜୀବନେ ।
ଧକ ଭୋଗରତ ଅଜ୍ଞାନପଣେ ।
ନ ଥାଉ ପଛକେ ଜରା, ମରଣ,
ତଥାପି ଯନ୍ତ୍ରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ।

ଏ ଉନ୍ମାଦ ମାର୍ଗେ ଯିବ କପାଳି ?
ଦେଶେ ମୁକ୍ତମାର୍ଗ ଅଛି କି ନାହିଁ ?”

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଆଗରୁ କିନ୍ତୁ ମାର୍ଗରେ
ଦେଖିଲେ ଜଣକୁ ଧୀର ଭାବରେ
ଗୁଲେ ଶିର ନଇଁ, ନେତ୍ର ପ୍ରଶାନ୍ତ,
ଜୀବନ୍ତ ମୂରତି ସୁଶୀଳ ଶାନ୍ତ ।
ଭକ୍ଷାପାତ୍ର ହସେ କରୁଣା ମୁଖି,
ବିକାଶେ ବଦନୁ ପବନ କ୍ୟୋତ ।
କଷାୟ ବସନ ଶୋଭେ ଶୟରେ ।

ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ — ସାରଥୀ ବୋଇଲେ ଧୀରେ —

“ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏ ଲୋକ ତେଜ ସଂସାର,
ରାଗ ଦ୍ଵେଷ ହୋଇ ନାହିଁ ଏହାର,
ସଂସାରକାମନା କିଛି ହିଁ ନାହିଁ,
ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରା କିଛି ଉଦର ପାଇଁ ।

ଭକ୍ଷାନ୍ତେ ଜୀବନ କାଟନ୍ତି ସୁଖେ,
ନାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା ଲୋକେ ।
ସବ ଜୀବେ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ସମାନ,
ସମ୍ବଳ ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ।”

ବୋଇଲେ କୁମାର ପ୍ରୟୁକ୍ତ ମନେ,
“ହେ ସାରଥୀ ! ଧନ୍ୟ ଏହି ଜୀବନେ !

ମୋ ଜୀବନମାର୍ଗ ପାଇଲି ଖୋଜି,
ଯିବି ଗୁଲି ଏବେ ନୟନ ଗୁଜି ।
ଆତ୍ମହତ ପୁଣି ଜଗତ ହିତ
ସାଧୁବାର ମାର୍ଗ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ।
ଏହା ସୁଧାମୟ ମାର୍ଗ ନିଶ୍ଚୟ,
କରିବି ପବନ ମାର୍ଗ ଆଶ୍ରୟ ।”

ଅସ୍ଥିର ରଞ୍ଜଳ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ମନ,
ବହେ ହୃଦେ ଘୋର ଝୁଞ୍ଚି ପବନ ।
ପ୍ରବଳ ଝଟିକା ବେଗ ନିମନ୍ତେ
ବଢ଼େ ଦିନ ଦିନ ତାଙ୍କ ହୃଦରେ !
ଦିନେ ପୁରୋଦ୍ୟାନେ ତରୁମ୍ବଳରେ
ନିର୍ଜନେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଛନ୍ଦି ଧ୍ୟାନରେ,

ପ୍ରଭୁସେ ତାହାଙ୍କ ଆରମ୍ଭ ଧ୍ୟାନ,
ଗତ ସାଗନ୍ଦ୍ୟ, ଗତ ସାୟୁଧ ।
ପଡ଼ିଲେଣି ତଳ ରବି ପଶ୍ଚିମେ,
କୁମାର ନିମଗ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ରା ଅସୀମେ ।
ସାଗର ତରଙ୍ଗ ସମ ଭାବନା
ଖେଳେ ହୃଦୟରେ ନାହିଁ କଳନା ।
ଜୀବନ ପିପାସା କାହିଁ ତୃପତ
ହେବ, ଜଗତରେ ନାହିଁ ଏମନ୍ତ
ପଦାର୍ଥ ! ତେବେ ତ ତେଜ ସଂସାର

ଯିବି ଲୋଭବାକୁ ମୁକ୍ତ ସାର ?
ସ୍ଵେଦମୟ ପିତା, ମା ସ୍ଵେଦମୟୀ,
ପ୍ରାଣରୂପା ଗୋପା ଜୀବନମୟୀ,
କେମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମନେ ଯାତନା
ଦେଇଯିବି ଗୁଡ଼ ? ଏହି ଭାବନା ।

ଆହା ଗୋପା ମୋର କୋମଳ ପ୍ରାଣେ
ମୋହ ସେବା ଦିନା ଆନ ନ ଜାଣେ,
ମୋତେ କରିଛନ୍ତି ଜୀବନ ସାର,
କରିବି କେମନ୍ତେ ବଳ ପ୍ରହାର ?
ମଲ୍ଲିକା କଳିକା ପଡ଼ିବ ଝଡ଼ି,
ପିତା ମାତା କଷ୍ଟ ଚହଁରୁ ବଢ଼ି ।
ପଡ଼ିଗତପ୍ରାଣା ଗୋପା ସୁଦୃଶ

ବଞ୍ଚିବି ମୋ ଦିନା ଆନେ କିପରି ?
ଏହି କି ଲଲିତ-ଲୀପି ଗୋପାର ?

ପଡ଼ିସେବା ସାର ଜୀବନେ ସାର ?
ଗୋପାର ତପସ୍ୟା ପଡ଼ି ଦେବତା,
ପଡ଼ି ଆଜ୍ଞା କରେ ନାହିଁ ଅନ୍ୟଥା ।
ମନ ପ୍ରାଣ ଗୋପା ପଡ଼ି ତରଣେ

ସିପି ସେବା କରେ ମନ ବଚନେ ।
କେବେ ବୋଲି ନାହିଁ କର୍କଶ ବାଣୀ,

ସେବିଥାଏ ସଦା ମୋ ମନ ଜାଣି ।
ଜୀବନର ପ୍ରେମଧାରା ବିମଳ

ତାଳେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ ସାଗରେ ଜଳ ।

ଜନକ, ଜନନୀ, ଗୋପାମନରେ
 ଜାଳିବ ଅନଳ ମୁଁ କି ରୂପରେ !
 ଖବନ ବଞ୍ଚିବ କର ଧନ୍ବନ
 ପିବ ନିର୍ମମରେ ନ ବଳେ ମନ ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋର ସନ୍ନ୍ୟାସ ପଥେ
 ମାତା, ପିତା, ଗୋପା କଷ୍ଟକ ସତେ ।
 କବା କରୁଣାର ତନୋଟି ମୁଁହିଁ,
 ପିବ ଦେଇ ଫେଲ ନ ରହେ ଧୃତି ।
 କରନ୍ତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏତେ ବିରୁଦ୍ଧ,
 ବହିଲ ନୟନୁ ସୁଗଳ ଧାର ।
 ମାତ୍ର ଜନନେତ୍ରେ ଦେଖିଲେ ଚାହିଁ,
 ତାଙ୍କ ବିନା ଆନ ଉପାୟ ନାହିଁ ।
 ଅନନ୍ତ ଅପାରସଂଖ୍ୟ ଜଗତେ
 ନରନାରୀ କଷ୍ଟେହନ୍ତି ନିରତେ ।
 ତିନିଜଣ ପାଇଁ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣ
 ଭୁଞ୍ଜି ବେ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ନୁହେଁ ବିଧାନ ।
 ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁ କରେ ସଞ୍ଚାର,
 କିପରି ପାଇବେ ଲୋକେ ଉଦ୍ଧାର ?
 ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଉଦୟ ମନେ,
 ଧାତ ପ୍ରତିଧାତ ବ୍ୟଥା ଯେସନେ ।
 ଜଗତରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ
 ନୋହିଲେ ଯିବେଟି ପ୍ରାଣିଏ ନାଶ ।
 ସାଗ ଯଜ୍ଞେ ପଶୁ ହିଂସା ପ୍ରବଳ,
 କାହିଁ ପ୍ରାଣିମୁକ୍ତି ? କଷ୍ଟ କେବଳ ।
 ପ୍ରାଣୀ ନାଶ କରି ପ୍ରାଣୀ-ଉଦ୍ଧାର—
 କାମନାତ ସ୍ୱର୍ଥରେ ବେଶ୍ୱର !
 ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ନୁହେଁ ଧର୍ମର ଶତ,
 ଧର୍ମମୂଳ—ପ୍ରେମ, ପ୍ରଣୟ, ପ୍ରୀତି ।
 ତେଜ ଆତ୍ମପ୍ରାଣ ତେଜ ସର୍ବସ୍ୱ
 ଖୋଜିବ ସେ ପୁଣ୍ୟମାର୍ଗ ଅବଶ୍ୟ ।
 କବା ପ୍ରାୟ ଶେଷ—ବସି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
 ମନେ କଲେ ଏହିପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ଏମନ୍ତ ସମୟେ ରାଜପୁରରେ
 ବାଜିଲା ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ଗନ୍ଧୀରେ ।
 ଖଣି ହୁଲହୁଲି ପଡ଼େ ଚନ୍ଦ୍ରଲ,
 ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଲୋକ ସକଳ ।
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପାଶକୁ ଦୂତେକ ଯାଇ
 ବୋଇଲା, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଦିଅ ବୋଧାଇ;
 ହେଲୁ ତୁମ୍ଭ ନବ କୁମାର ଜାତ,
 ଶାକ୍ତବଂଶ ଆଜି ହେଲେ କୃତାର୍ଥ ।”
 ଚକିତ ନୟନେ ଚାହିଁଲେ ଦାସେ—
 ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା କି ତହିଁ ବିକାଶେ ।
 ସୁବରାଜ ଭାବ ଦେଖି ସେ ଦୂତ
 ମଣିଲ ଗିରିରେ କଥା ଅଭୂତ ।
 ଅଶ୍ରୁ ବେନି ନେତ୍ର ଯାଉଛି ବହୁ,
 ଚାଲିଗଲା ଦୂତ କିଛି ନ କହି ।
 ମୋ ମାର୍ଗେ କଣକ—ଚିନ୍ତା ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—
 ଥିଲେ ତିନି ଜଣ, ହେଲୁ ଚତୁର୍ଥ ।
 ଦକ୍ଷିଣ ଉପରେ ହେଲୁ ବନ୍ଦନ,
 ଛୁନି କରପିବ ବୋଲି କେସନ ?
 ଯାଉ—ତ୍ୟାଗ କଲି ସର୍ବ ବିଷୟ,
 ସାଧୁର ସଙ୍କଳ୍ପ—ସ୍ଥିର—ନିଶ୍ଚୟ !

ଇତି ଶ୍ରୀବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ବୈରାଗ୍ୟ
 ନାମ ସପ୍ତମ ସର୍ଗ ।

ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ

(ମହାନିଶା)

ଅସ୍ତାବଳୀଗାୟୀ ରବି, ଆସେ ବିଭାବଣ,
 ଶାକ୍ତବଂଶ ସୁଖରବି ଗମନ ସଚନା ।
 କପିଳବସୁରେ ଦେବାଳୟେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱଜ,
 ମଙ୍ଗଳ ଆଳତ ଶବ୍ଦଲହରୀ ବିସ୍ତାରେ ।

ପ୍ରବେଶିଲ ଯୁବରାଜ କର୍ଣ୍ଣରେ — ବସିନେ ।
 ତେଜି ଧ୍ୟାନ ଉଠି ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି ନଗରେ
 ଦେଖିଲେ ଆଲୋକମାଳା, ବାଦ୍ୟ ନନାଦିତ,
 ବିବିଧ ପତାକାବଳୀ ତରଙ୍ଗ ବିକାଶେ ।
 ସୁନ୍ଦର ତୋରଣ କରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ, ରତ୍ନାବଳି ପାଶେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର, ଦେବଦାରୁ ଶାଖା, କୁସୁମଶତ
 ଲମ୍ବିତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ — ସବେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଉତ୍ସବେ ।
 ରାଜମାର୍ଗ ବେନିପାଶେ ଆଲୋକର ମାଳା,
 ପୁଷ୍ପ-ରାଣୀ କଣ୍ଠେ ଶୋଭେ ରତନର ହାର ।
 ଲୀଳାମୟୀ ହାସ୍ୟମୁଖୀ ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା,
 କମ୍ବୁହସ୍ତା କୁଳବତୀ ଅଙ୍ଗନା ସକଳେ;
 କେ କରେ ସଙ୍ଗୀତ କେବା କରେ ହୃଦ୍ଘୃନ୍ନ;
 ଲୀଳାମୟୀ ଦେବକନ୍ୟା ହିସବ ନଗରେ ।
 ଏହିକାଳେ ଯୁବରାଜ ବାଜା ଆସେହସେ
 ଯାନ୍ତେ ରାଜମାର୍ଗେ ସବେ ଆନନ୍ଦେ ଉଲ୍ଲାସେ
 ଦେଲେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଭକ୍ତବିନୟ ଶ୍ରବଣେ ।
 ପଡ଼ୁଛି କୁସୁମରାଶି ଯୁବରାଜ ଶିରେ,
 ଦେହେ ଅଶ୍ରୁପୁଷ୍ପେ ପଦେ ଅଜସ୍ରାସରେ ।
 ନୃତ୍ୟଶୀଳ ଭ୍ରମରମୟ ଗ୍ରୀବାଭଙ୍ଗି
 ଯାଏ ତାଳେ ତାଳେ ଚାଲି, ଦେଲେ କରତାଳି
 ସୁନ୍ଦର ନାଗରାଜ୍ୟେ ଆନନ୍ଦମନରେ ।
 ସମ୍ମୁଖେ ପଶ୍ଚାତେ ଅଗ୍ରେ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ଵରେ,
 ଉଠେ ଜୟଜୟକାର ଧ୍ଵନି ଅନୁଷ୍ଠଣେ ।
 ଶ୍ରୀମୁଖେ ଆନନ୍ଦେ ପୁଷ୍ପ, ମାଧ ସୁବରାଜ
 କି ଅଜ୍ଞାତ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳେ ଆକୁଳ ଅନ୍ତର ।
 ଏତେ ଯେ ଉତ୍ସବ କିଛି ନୁହେଁ ଅନୁଭବ ।
 ପ୍ରବେଶିଲେ ପୁରେ — ବେଶହସ୍ତ ପ୍ରତିହାସ
 ଚାଲେ ଅଗ୍ରେ ଅଗ୍ରେ ଡାକି ଉଚ୍ଚେ ସାବଧାନେ !
 ଶ୍ରୀମାନ ମଣିମା ଯୁବରାଜ ଶୁଭ ବନେ ।
 ସମୁପେ ନାଶ୍ଵର ଉତ୍ସାହ ଛନ୍ଦି ପଶେ ।
 ଧରି କୋଳେ ଆନନ୍ଦରେ ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ

ଦେଖାଇଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ ଯୁବରାଜେ ।
 ପଡ଼ିଲ କରୁଣା ଦୃଷ୍ଟି କୁମୁଦ କୋରକେ,
 ଶଶାଙ୍କ କୌମୁଦି ! ଦେଲେ ହୃଦ୍ଘୃନ୍ନୀ ନାଶ୍ଵ,
 ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ମତ୍ତ ମାତା, ଗୋପା, ଶୁଭୋଦନ
 ସହଚର, ସହଚରୀ, ପୁରବାସୀ ଜନେ ।
 ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦ ସ୍ରୋତ ବହେ ଅବିରତ,
 ସକଳ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ, ହୃଦୟେ ଆନନ୍ଦ,
 ସବେ ସେହ୍ନେ ଆନନ୍ଦରେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ତଳି ।
 ହାସ୍ୟର ତରଙ୍ଗେ, ଶିଶୁ କାନ୍ଦିଲି ଉତ୍ତରେ —
 ସେ ହୃଦନ ମଧୁଧାର ତାଳେ ସବ କର୍ଣ୍ଣେ ।
 ଘୋଷିଲି, ଆସିଲି, ଶିଶୁ ଶ୍ରୀ ଉଲ୍ଲାସରେ ।
 କେବଳ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶୁଣି ସେ ହୃଦନ ଧ୍ଵନି —
 କଲେକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତଥା ଆପଣା ମନରେ —
 ଆଜନ୍ମରୁଣ କାନ୍ଦେ ମାନବ ସନ୍ତାନ
 (ପୁଣି ଅନୁଭବେ ଯାହା ଦୁଃଖର ଅଗ୍ରବ)
 ଲୋକଦେଖା ହସ ହୃଦନର ରୂପାନ୍ତର,
 ଅଥବା ନିର୍ବୋଧଗଣେ ହସନ୍ତି ନ ବୁଝି ।
 ସୁପସ୍ତମ୍ଭ ପାଶେ ପଶୁ ଭକ୍ଷେ ବିଲ୍ଵଦଳ ।
 ଯାହାର ସେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ୟଥା ମନ ସେହି ସ୍ଥାନେ —
 ନିରେଖି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶ୍ରୀ ଗୋପା ଚନ୍ଦ୍ରାମଣ୍ଡଳ ।
 ଆନନ୍ଦ, ଆତଙ୍କ, ଭୟ ଭରସା ଉଭୟ
 ଯୁଗପତ ହୃଦୟରେ ସେକାଳେ ଉଦୟ ।
 ସ୍ଵାମୀ — ଶିଶୁ — ଦୁଇ ମୁଖ କରି ନିଶ୍ଵାସଣ,
 ଜୀବନପ୍ରତିମା ଶିଶୁ — ଜୀବନବଲ୍ଲଭେ ।
 ଶିଶୁ ଜାତ ଶୁଭବାସ୍ତ୍ଵ ପ୍ରସ୍ତର ରାଜ୍ୟରେ,
 ଉଚ୍ଛ୍ଵଳେ ସାଗର ବାରି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟରେ,
 ନର୍ତ୍ତନେ, ଗାୟନେ, ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଆଳାପନେ,
 ପରସ୍ପର ଜାତି ବନ୍ଧୁ ଆହ୍ଵାନେ, ଭୋଜନେ,
 ବିଚରଣେ ଅର୍ଥ, ନାହିଁ ବିବା ନଶି ଜ୍ଞାନ ।
 ଏ ଘୋର ଆନନ୍ଦୋଦ୍‌ବେଗେ ମଉ ନର ନାଶ୍ଵ
 ବିରସହୃଦୟା ଗୋପା କି ଅଶ୍ରୁର ଶ୍ରବ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରମା ଚନ୍ଦ୍ରକା ବ୍ୟାପ୍ତ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,

ଅଳକ୍ଷେ ପ୍ରଳୟକାଶ ମେଘଶୃଙ୍ଗ ଶ୍ରବେ ।
 ବସିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଯାଇ ରତ୍ନସିଂହାସନେ,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳୀରେ କବା କୁସୁମ ପ୍ରବଳ ।
 ନର୍ତ୍ତନ କୁଶଳା ନାସ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରସାଦୀ,
 ମହାର୍ଚ୍ଚ ଭୃଷଣ ବସ କୁସୁମେ ମଣ୍ଡିତା,
 ବେଢ଼ି ଉତ୍ସାହେ ଯୁବରାଜ ଚଉପାଶେ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଚଉପାଶେ ଯଥା ଚାନ୍ଦବଳୀ ।
 ଶଶାଂଶୁନିଧି କୁସୁମରେ ନାସଗଣେ
 ଆରମ୍ଭିଲେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ । ପବନହୁଲ୍ଲୋଳେ
 ତାଳେ ପୁରବାସିକଣ୍ଠେ । ମାଳାକାଶ ଭେଦ
 ସେ ସ୍ଵର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତେଜ ପବନେ ଶ୍ଵାନ ।
 ସନ୍ତାପପାସୋରୀ ସେହି ସଂଗୀତଲହରୀ
 ସୁପ୍ରଭାବ ମନେ କର ଦିଏ ଜାଗରତ,
 ଜାଜାଳୀ ସଙ୍ଗୀତେ ବିଳାସୀୟୀ ଭୁଜଙ୍ଗମ;
 ଅବା ଯଥା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଯୁମନ ବସନ୍ତେ ।
 ମାତ୍ର ଯୁବରାଜ ସେହି ତାନ ଲୟ ଗୀତ
 ନ ଶୁଣିଲ ପର ବସିଛନ୍ତି କି ଉଦାସେ !
 ମଣିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଣିଣୀ—
 ଜଗତର ଜର ମୃତ୍ୟୁ ହାହାକାର ବାଣୀ ।
 ଦେଖିଲେ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ନର୍ତ୍ତନୀ ବଦନେ
 ଜର, ବ୍ୟାଧି, ଶୋକ, ମୃତ୍ୟୁ ରହିଛି ପ୍ରଜନ୍ମେ ।
 ମୃଦଙ୍ଗର ତାଳେ ତାଳେ ଶୁଣିଲେ ଯେମନ୍ତ
 ବୋଲେ ସେହି—ଉଠ ଲେଉଟ ସତ୍ୟ ଚତୁର୍ଥ,
 ନିଶିଥେ ନର୍ତ୍ତନଗଣ କ୍ଳାନ୍ତ ନର୍ତ୍ତନରେ
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଉତ୍ସବ, କ୍ଷମେ ନିଭେ ଫୋବଳୀ,
 ଆନନ୍ଦର ଅବସାନେ ଅବସନ୍ତ ପୁଷ୍ପ,
 ନିଦ୍ରାଗତା କ୍ଷମେ ସବ ନର୍ତ୍ତନୀ ସୁନ୍ଦରୀ ।
 ଉନ୍ନତ ଶ୍ରବରେଛନ୍ତି କେବଳ ଗୋତମ,
 ସୃଷ୍ଟିକାବ୍ୟରେ ଶିଶୁ ପାଶେ ନିଦ୍ରାଗତା
 ସଜ୍ଜା ଗୋପା, ଯଥା କୁସୁମିତା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଲତା ।
 ସଦ୍ୟଜାତ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଦେଖିଲେ ଅନାଇ,
 ଦିବୁ ଦେବତା ଶିଶୁ ଆସିଛି ଓହ୍ଲାଇ ।

ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ନୟନେ ଗୋପା ଚନ୍ଦ୍ରାନନେ ଗୁଣି,
 ବସି ଶ୍ରବୁଛନ୍ତି କେତେ କଥା ଯୁବରାଜ ।
 ଶୋଣିତବାହିନୀ ଶିର ଛୁଣିବ କେପନେ ?
 ସହଜରେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଯିବ ଉପଶିର ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ, ନୁହେଁ ଏହା ନୃଣାଂସ ବେଗର,
 ଅଜଗରାପାଇଁ ଉପ ଅଙ୍ଗୁଳୀ ଛେଦନ ।
 ନିଦ୍ରାବଜ୍ରା ଗୋପା ଦେଖ ଦେଖିଲେ ମୁଗ୍ଧନେ,
 ସହସା ନିର୍ମଳାକାଶେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଝଟିକା
 ବହେ ପ୍ରବଳରେ, ବିନା ମେଘେ ବଜ୍ରପାତ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଗଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶ୍ରବରେ
 ଧାବତ, ଆହତ ମହାବେଗେ ପ୍ରବଳରେ,
 ଏକ ଏକ ତାର ଧବେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଖସି,
 ନିଷ୍ପ୍ରଭ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜ୍ୟୋତି, ନିଷ୍ପ୍ରଭ ତପନ,
 କର୍ମ ତା ମେଦିନୀ, ଗିରିରାଜ ଛନ୍ଦଭିନ୍ନ !
 ଦାବାନଲେ ଦଗଧ ବନ ! ସବ ବଶୁଞ୍ଜଳ ।
 ଗୋପାକଣ୍ଠ ମୁକ୍ତାହାର ଛଣ୍ଡପଡ଼େ ବୁଣି,
 ବିଶୁଞ୍ଜଳ କେଶପାଶ, ସବ ଅଳଙ୍କାର ।
 କଳାଳମ୍ପା ପର ପଡ଼ି କାନ୍ଦନ୍ତି ଭୂମିରେ,
 ରାଜକଣ୍ଠ ଛନ୍ଦ ଦଣ୍ଡ କେତନ, ଗୁମର,
 ଛନ୍ଦ ଭିନ୍ନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଦେହ ଅଳଙ୍କାର ।
 ଆଜ୍ଞାହତ ରାଜପୁର ନିବଡ଼ ତମିରେ,
 ଶାକ୍ୟବଂଶ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଳିନବଦନା ।
 ପଡ଼ିଲେ ଚମକ ଗୋପା, ବସି ପାଶେ ଯାଇ,
 ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ସ୍ଵପନ କଥା ବୋଇଲେ ବିସ୍ମୟ—
 ପୁଚ୍ଛିଲେ, “ହେ ନାଥ ! ବୋଲ ଏ କି ଅମଙ୍ଗଳ ?
 ଦେଖିଲି କୁଷଣେ ସ୍ଵପ୍ନ ! କି ଦଶା ମୋହର
 ହେବ ? ନୁହେଁ ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧି—ମନ ଅନାୟୁତ୍ତ ।
 କାନ୍ଦୁଛି ପରଶ ଉପେ ଦେଶ କୁସୁପନ ।”
 ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, “ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟବତୀ !
 କରେ ଯେବା ଧର୍ମରକ୍ଷା, ଧର୍ମ ତା ରକ୍ଷକ ।
 ଧର୍ମବଳେ ବଳୀୟାନ ଲୋକ କଦାଶତ
 ନ ହୁଅନ୍ତି ଜାଣପ୍ରିୟେ ! ବିପଦେ ପଡ଼ନ୍ତି !”

ସ୍ୱାମିପ୍ରଭୟିନୀ ଗୋପା ନ ବୁଝିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର,
ନିଗୁଡ଼ ରହସ୍ୟମୟ ବାକ୍ୟ ଅର୍ଥ କିଛି,
ହେବ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାପରାଜ୍ୟ ଏହାରୁପେ ।
ନିଦ୍ରାଗତା ଗୋପାଦେଶ— ନିଃଶଙ୍କ ମନରେ
ଶଯ୍ୟା ତେଜ ଶାନ୍ତ୍ୟସିଂହ ଚନ୍ଦ୍ରର ଆବେଶେ
ଭ୍ରମିଲେ ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟେ ଉଦାସମନରେ ।
କ୍ଷୀଣଜ୍ୟୋତି ପଶିଣା, ସର୍ବେ ଅତେଜନ,
ଶୁଭ୍ର କେବଳ ସୁଦ୍ଧ ନିଶ୍ୱାସ ପବନ,
ଗନ୍ଧୀର ରଜନୀ, ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଣିଗଣ
ସନ୍ତାପହାରଣୀ ନିଦ୍ରା ଧରନ୍ତି କୋଳେ ।
ନିପତିତା ନିଦ୍ରାବଶେ ନିର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳ ସକଳେ—
ଦ୍ରୁମିତ ଆଲୋକ ଜ୍ୟୋତି ପଡ଼ିତ ମୁଖରେ,
ସ୍ଥଳତବସନା କେହି, ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର,
ସ୍ୱପ୍ନାବେଶେ କରେ କେହି ଦନ୍ତ କଢ଼ିମଞ୍ଜୁ,
କେ କରେ ପ୍ରଳାପ, କାହା ନାୟିକାଗର୍ଜନ
ଶ୍ରବଣେ ବିକାର ଜାତ ସହଜେ ମନରେ,
ମୁଖରୁ ଗରଳ ବହି ଯାଉଛି କାହାର,
ଗୁହଁଛି ତରୁଟି କେହି ପିଣ୍ଡାଚୀ ସମାନେ !
ଦେଖି ଏ ବିଭୀଷ ଦୃଶ୍ୟ ମହାଦୃଶା ଜାତ
କୁମାର ମନରେ— ଧ୍ୱଜ । ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ପ୍ରହରକ ପୂର୍ବେ ଯେ ତ ଅବନୀ ଅପ୍ସରା,
କାମକଳାବତୀ, କେତେ ନୟନରଞ୍ଜନା
ନୃତ୍ୟେ ଥିଲେ ଉନମୟ — ଏବେ ମୃତପ୍ରାୟ
ନିପତିତା, ଧ୍ୱଜ ! ଜୀବନର ପରିଣାମ !
ଉତ୍ସବର ଲଳାଭୂମି ଥିଲା ଏହି ସ୍ଥାନେ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପରିଣତ ଶୂଣ୍ୟ ସମାନ !
ଏହି ତ ସଂସାରସ୍ୱତୀ ? ଅଞ୍ଜ ଲୋକଗଣେ
ନ ବୁଝି ଉନ୍ମତ୍ତ ସଦା ଅଳ୍ପକ ଆମୋଦେ ।
ବରହ ସମାନ ପଡ଼ି ଗଡ଼ିନ୍ତି ପଙ୍କରେ,
ପତିଙ୍ଗ ସମାନେ ମରେ ବିକାସ-ଅନଳେ !
ଭାଲିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁଣି ଗୁହଁ ନାଶଗଣେ,
ନିତାନ୍ତ କରୁଣାପାତ୍ର ଅଙ୍ଗନା ସକଳେ,

ବ୍ୟାଧ ଜାଲେ ମୃଗୀସମା— ଇନ୍ଦ୍ରପୁଲ୍ଲସା-
ପାଶ ବନ୍ଧା— ପଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କରଣୀସମାନା !
ସୌବନର ସ୍ରୋତ ବହୁଯାଏ ଅନୁଷ୍ଠା,
ନ ଭାଲନ୍ତି କିବା ଦଶା ହେବ ପରିଣାମେ ।
ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ହଳାହଳ ପାନେ ଆପଣେ ଉନ୍ମତ୍ତ,
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ରୂପାନଳେ ପୋଡ଼ନ୍ତି ଜଗତ ।
ଅସାର ସଂସାରସୁଖ ନିମଜ୍ଜିତା ପାପେ,
କି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଣାମେ ହେବେ ଉପମାତ !
ଯିବ ସତ୍ୟ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ଅନୁଷ୍ଠାପାଇଁ,
ବିନା ସ୍ୱାର୍ଥବଳଦାନେ ମିଳେ କି ପରାର୍ଥ ?
ଆହା ! ମୋର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ନୟନପ୍ରଭା,
ହୃଦୟଗୋଷ୍ଠିତରୁ, ଜୀବନସବ୍ଦ
ସମାନ ପାଲନ୍ତି ମୋତେ । କରବ କପର
ବଜ୍ରାଘାତ ଆହା ! ଧ୍ୱଜ ! ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ?
ଯିବ କି ଗୁପ୍ତେ ତ୍ୟାଗ କରି ରାଜପୁର ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ପାଦେ ପଡ଼ି ନେବି ମୁଁ ମେଲଣି ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ମହାନିଶା
ନାମ ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ ।

ନବମ ସର୍ଗ

(ମେଲଣି)

ରାଜ୍ୟବାସୀ ଜନଗଣ ଶୁଭ୍ରଶୁଭ୍ର ଭାର
ନ୍ୟସ୍ତ ଶିରେ— ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ଯେ କରେ ବିଚାର
କପର ସେ ଲୋକ ହେବ ସୁଖରେ ନିଦ୍ରାତ ?
ନ୍ୟାୟବାନ ନରପତି ନୟତ ଚନ୍ଦ୍ର ।
ପୁଣି ରାଜା ଶୁଣିଲେଣି ପୁତ୍ର ଉଦାସୀନ—
ବିରକ୍ତ ବିଷୟେ ଧ୍ୟାନେ ବିଜନେ ଆସୀନ ।
ମହାରାଜ ଶ୍ରୀରାଜ୍ୟ ମହାର୍ଗ ଶଯ୍ୟାରେ
ଶୟାନ — ଉନ୍ମତ୍ତ ନାନାବିଷୟ ଚିନ୍ତାରେ ।

ସୁଷୁପ୍ତିର ସୁଖ ଲୋକ କରେ ଅନୁଭବ —
 ସହଜେ ଦୃଷ୍ଟିବା ନୃପତ୍ୟକ୍ଷ ଅସମ୍ଭବ ।
 ନିଶିଥେ ନିଦ୍ରା ପୂରବାସୀ ଜନଗଣ,
 କେବଳ ଜାଗ୍ରତ ରାଜପୁତ୍ର, ଶୁଣିବାଦନ
 ଅଲକ୍ଷେ ସୁଧୀରପଦେ ନୃପତିକୁମର
 ବନପ୍ତେ ବନ୍ଦିଲେ ଯାଇ ଜନକପ୍ତପୁର ।
 ବକାଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାନ୍ତ ଦେବପ୍ରସାଦରେ,
 ମହାର୍ଯ୍ୟ ମାଣିକ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ଧକାରରେ ।
 ଜନକ ଚରଣ ବନ୍ଦି ବୋଇଲେ ନନ୍ଦନ —
 “ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, କରେ ନିବେଦନ ।
 ବାସନା ସାଧୁର ଇଚ୍ଛା, ଦିଅ ଅନୁମତି,
 ମୋ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବା ଦୁର୍ଗତି ।
 ଅନାୟତ୍ତ ଯିବାପାଇଁ ଗନ୍ତବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ,
 ଆଜ୍ଞା କର ଏହି ମାର ଗ୍ରନ୍ଥନା ପଦ୍ମରେ ।
 ଅଲକ୍ଷରେ ଦୃଷ୍ଟି ଭବେ ବିଧାତାବିଧାନ,
 ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରମାଣ ।
 ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ଯାଏଁ, କର ଅନୁମତି,
 ନାହିଁ ମୁହିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ, ନିୟନ୍ତା ନିୟତି ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣହେବ ମୋର ଶୁଣ ଆଦେଶେ ତପସ୍ୟା,
 ହେ ଦେବ ! ପୋଷିଛୁ ମନେ ବିଶ୍ୱାସ ଭରସା ।”
 ତମକ ପଡ଼ିଲେ ନୃପ ପୁତ୍ରମୁଖ ଚାହିଁ,
 ରହିଛନ୍ତି ଏକତୁଳ୍ଲେ ସଞ୍ଜା ମାତ୍ର ନାହିଁ ।
 ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ପୁରବାସୀ ମାତ୍ରକ ସମ୍ପତ୍ତି
 କୁଳଶ୍ରୀ କଠୋର ମନେ ମଣିଲେ ନୃପତି ।
 ସାଷ୍ଟମ ଲଭିଲେ ପୁଣି କ୍ଷଣକ ଉଦ୍ଧରେ,
 ରହିଛନ୍ତି ବେନିନେତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିଧାରେ ।
 ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କଷ୍ଟେ ବୋଇଲେ ରାଜନ —
 “ରେ ପୁତ୍ର ! ତୋହର ଅଛି କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
 କି ଅଭାବ ଅଛି ତୋର, କିପାଇଁ ସଂସାର
 ତେଜିବୁ ? ବୃଥାରେ ମୋତେ କର ନା ସହାର ।
 ଲଳନା ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଗୋପାସାଧୁଁ ସଜ୍ଜା,
 ଶାନ୍ତିକୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଧୂ ସରଳା ସୁବଜ୍ରା ।

ଦେବପୁଷ୍ପ ପାରିଜାତକୋରକ କୁମାର,
 ବିଭୁଶାଳୀ ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ସଂସାର ।
 କମଳାର ଲଳ ସୁଲୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସବା,
 ପ୍ରକୃତିର ଚନ୍ଦ୍ରାବତ ମେଲିଅଛି ଅବା ।
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ,
 ବାରପ୍ରଜାବତ୍ସ ଏହା ସମାନ୍ତରେ କାହିଁ ।
 ସୁଠାମ କୋମଳ କାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁମନ
 ସମାନ୍ ସୁରୂପ ତବ ନବ ଯଉବନ ।
 ବିଜନ ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ ନିବିଡ଼ କାନନ,
 କ୍ଳେଶ ଦହି କରୁଛୁ ରେ ତପସ୍ୟା କେସନ ?
 ଆରେ ମୋର ବାପଧନ ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣାୟକ,
 ଅନ୍ଧର ଲଜ୍ଜିତ ଶାନ୍ତିକୁଳର ମାଣିକ ।
 ତୋହର ଜନନୀ ଶୋକ ଯାଇଛି ପାସୋରି,
 ତୋର ମୁଖରେ ଦେଖି ଅଛି ପ୍ରାଣ ଧରି ।
 ଝମିରଆଳନ ଥିଲା ମୋର ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ,
 ଉଦୟ ହୋଇଛି ବାପ ! ତୁହି ଦିଗ୍‌ଭରଣ ।
 ହୃଦୟର ଗନ୍ଧି ମୋର ଜୀବନସମ୍ବଳ,
 ଏକା ତୋହ ବିନା ବାପ ! ସକଳ ବିଫଳ ।
 ପ୍ରଜାବତ୍ସ ଗୋପା ବଧୂ, ଗୌତମୀ ତୋ ବିନା
 ହାହାକାର କରି ପ୍ରାଣ ହରାଇବେ ସିନା ?
 ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାକୁ ତୁ ନ ଯାଅ ଭସାଇ,
 ନ ଯାଅ ରେ ପ୍ରଜାଗଣେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ ।
 ନୟନପିତୁଳୀ ଆରେ ମୋର ଗଳାହାର,
 ଆଶା-ଆକାଶରେ ଏକମାତ୍ର ଧ୍ୱଜତାର ।
 କେତେ ଆଶା ଭରସାରେ ବାନ୍ଧିଛୁ ଜୀବନ,
 ଭସାଇ ସକଳେ ବାପ ! ଯିବୁ ତୁ କେସନ ?
 ନବଜାତ ଶିଶୁଟିକୁ ଅନା ବାପ ଥରେ,
 କି କରିବ ବଧୂଟି ମୋ ବିରୁଦ୍ଧ ମନରେ ।
 ଭସାଇ ଦେବୁ କି ତୁ ରେ ସ୍ତବିର ମାତାକୁ ?
 ରହିବେ ଆଶାୟୀ ଜନେ ଅନାଇ କାହାକୁ ?
 ହେଲଣି ରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ନାହିଁ ଦେହେ ବଳ,
 କେବଳ କରୁଛି ତୋତେ ଜୀବନସମ୍ବଳ

ଛୁଡ଼ି ଦେ ରେ କଥା ମୋର, ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟଲୋକ—
କେ ପାଳକ ସେମାନଙ୍କୁ, କେ ହେବ ରକ୍ଷକ ?
କିବା ଲୋଡ଼ା ବୋଲି ତୋର ଦେବ ତାହା ଆଣି,
ବୋଲିପେକ ମନକଥା ପାରେ ଯେବେ ଜାଣି ।
ପୁଣି ପୁଣି ବୋଲୁଛୁ ରେ ଭଲ ବେଳେ ମନେ,
ପ୍ରଜାବଞ୍ଚ ଗୋପ ବଧୂ ବଞ୍ଚିବେ କେସନେ ?
ଏହି ଶାକ୍ୟ ବଂଶ କଲ୍ପପାଦପ ସମାନ,
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ଯଶ-ପୁଷ୍ପ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଥିଲୁ ତୁମ୍ଭ ମୁଣ୍ଡିମନ୍ତ ଯୌରଭ ସେଥିରେ,
ତୋହ ବନା ଦୃଆ ହେବ ଭଲ ତୁ ବୁଦ୍ଧିରେ ।”
ଶୁଣିଲ ରାଜାଙ୍କ କଣ୍ଠ ନ ଫୁରିଲ ବାଣୀ,
ଅବିରଳ ବଃହ ବେନି ନୟନରୁ ପାଣି ।
ନିତାନ୍ତ ସନ୍ତପ୍ତ ଯୁବରାଜ ଏହା ଦେଖି,
ଆକୂଳରେ ପିତା ମୁଖ ଅଛନ୍ତି ନିରେଖି ।
ବୋଇଲେ ଏ ଅନ୍ତେ ଧୀରେ କୋମଳବଚନେ,
“ଆସନ୍ତୁ ପିତଃ ! ମୋତେ କଲେ ଆଦେଶଏକଶେ,
ଦେଉଛନ୍ତି ମୋହର ଲୋଡ଼ା ଗୁଣିଟି ପଦାର୍ଥ,
ଇତ୍ସପିତ ପାଇଲେ ଗୃହ ରହିବ ଯଥାର୍ଥ ।”
ନୃପତି ଭରସା ପାଇ ବୋଇଲେ ନୟନେ;
“ବୋଲିବୋଲି ଲୋଡ଼ା ତୋର କାନ୍ଦୁବ୍ୟ ଏକଶେ ।”
ବୋଇଲେ ଗୌତମ, “ପିତଃ ! କରନ୍ତୁ ଆଦେଶ,
ମୋ ଶରୀରେ ନ ବାଧୁବ ସେଝୁ ବାଧାକ୍ଳେଶ ।
ନ ମରବ, ନ ତୁଟିବ ସମ୍ପଦ ଯୌବନ,
ଦେବା ହେଉ ମୋତେ ଏହି ଗୁଣଗୋଟି ଧନ ।”
ବୋଇଲେ ନୃପତି କଷ୍ଟେ ପକାଇ ନିଶ୍ୱାସ,
“ପାଇବୁ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ କିପାଁ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ?
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ,
ସେ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁ କିପାଁ ରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ?
ଯୋଗୀଗଣ କରି କଳ୍ପ କଳ୍ପନ୍ତ ତପସ୍ୟା,
ଯାହା ଲଭିବାକୁ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ଭରସା;
ଅପ୍ରାପ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଲଭେ କିପାଁ ଅଭିଳାଷ ?
ପ୍ରାପ୍ୟ ଏହା କିପାଁ କରୁ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ?”

ବୋଇଲେ ଗୌତମ ଶୁଣି, “ଆହେ ମହାମନା !
ଆନ ଏକ ବର ଏବେ କରୁଛୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ଗୃହ ତେଜ ଯିବ ବନେ ତପସ୍ୟାକାରଣେ,
ନ କରିବେ ଯେହ୍ନେ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ ମନେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ପିତଃ, ବହୁଛୁ ଚରଣ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ ନୋହୁ ବିଚଳିତ ମନ ।”
ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ପୁତ୍ର ବଦନ ରାଜନ,
ଏ ନୁହେଁ ମୋ ପୁତ୍ର, ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
କି ସାଧ୍ୟ ମୋହର ତାଙ୍କୁ ରଖିବ ଆୟୁଷେ,
କରନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନା ଜଗତେ ।
କରନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଯୋଗେ ମୁଁ କ୍ରିୟାଭ ନରେ,
କିପାଇ କଷ୍ଟକ ହେବ ପବନ ମାର୍ଗରେ ।
ଅବଗତ ହୋଇ ସମାଗୁର ଜ୍ଞାନବଳେ—
ତଥାପି କାହାଲ ସ୍ନେହମୋଦରେ ବକିଲେ ।
ବାସ୍ତବ୍ୟ କଷ୍ଟେ କଷ୍ଟେ ବୋଇଲେ ରାଜନ—
“ଯାଅ ବାପା, କର ତୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ।”
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଉକ୍ତରେ ପିତୃଦେବ ଚରଣରେ
ଓଲଟି ହେଲେକି କାୟମନବଚନରେ ।
ପିତୃଦେବଙ୍କର ପଦ ସବଂଗର୍ଥ ସାର—
ଗୌତମ କଲେକ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁର ।
ପୁତ୍ରଙ୍କର କରପଦୁ ଜନକ ପଦରେ
ପିତାଙ୍କର କରପଦୁ ପୁତ୍ର ମୟଙ୍କରେ,
ପିତା ପଦପୁରୁଷିକ୍ତ ପୁତ୍ରନେତ୍ରମରେ,
ପିତାଙ୍କ ନୟନଅଗ୍ର ପଡ଼େ ପୁତ୍ର ଶିରେ,
ଏ ମହାମହିମାମୟ ଶିଶୁ ଜଗତରେ
ଚନ୍ଦ୍ର ମୁକୁତାମୀ ହେବେ ସର୍ବ ନାଶ ନରେ ।
ଅତୁଳ ଜନକ ସ୍ନେହ ମମତା ମହାନ
ଜଗତ ହିତାର୍ଥ କରିବାର ବଳବାନ—
ମେଲଣି ଦେଉଦା ଦେବା ସମୟ ଦଟନା—
ପିତା ପୁତ୍ର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି କରନ୍ତୁ କଲ୍ପନା ।

ବଦନ ଫେରାଇ ପୁର ଚଳିଛନ୍ତି ଧାନେ,
ନିପତିତ ପିତା ବଳୁ ଆସ୍ତତ ସମାନେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀବିଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟ ମେଲଣି
ନାମ ନବମ ସର୍ଗ ।

ଦଶମ ସର୍ଗ

(ନିଷ୍କ୍ରାମଣ)

ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଅଞ୍ଚଳା ପାମିନୀ, ତମିରେ ଆଜ୍ଞାନ ମେଦିନୀ,
ଉତ୍ସବ ଶେଷେ କ୍ଳାନ୍ତଦେହେ, ନିଦ୍ରାତ ସଫଳନ ଗେହେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଶମ୍ଭୁ ପାବଳୀ, ବହେ ପବନ ସୁଧା ବଳି ।
ନୀଳ ଆକାଶେ ତାରାଗଣେ, ଶେଫାଳୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାହଣେ
ଗଞ୍ଜର ଶାନ୍ତମୟ ମୁଣି, ତମିର ମନ୍ତ୍ରିତା ପ୍ରକୃତି ।
ଦୂରେ ଶୁଭର ଝିଲ୍‌ଧିନି, ସମନ କରୁଛି ରଜନୀ ।
କଦାଚ ଉଡ଼ିଲ ଉଲ୍‌ନ, ତମିରେ ତସର, କାମୁକ
ଭ୍ରମନ୍ତ କାହିଁ ସତକରେ, ପ୍ରହରା ଜଗିଛି ତସରେ ।
ଦେବତା ପିଣ୍ଡାତ ସୁସ୍ତବ, ଲୋକଙ୍କ କାଳ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ
ସହଜ ମାନବ ସକଳେ, ଅବେତଛନ୍ତି ନିଦ୍ରାକୋଳେ
ପିତାଙ୍କ ଚରଣୁ ମେଲଣି, ଯେନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଜାଣି ।
ବାହୁଡ଼ି ଯାନ୍ତେ ନିଜ ବାସେ, ଦେଖିଲେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ
ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକା ଅନାଳ, ଅଛନ୍ତି ଦେଖିବାର ପାଇଁ
ମହା ନିଷ୍କ୍ରାମଣ ସମୟ, ଅଥବା ନିୟତି ବସୟ ।
ଅକ୍ଷରରୂପେ ତାରାଗଣେ, ନିଶ୍ଚିତ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
କମ୍ପା ପ୍ରକାଶ ଅନୁମାନେ, ସେ ନୀଳ ଆକାଶ ସମାନେ
ଅନନ୍ତ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହୃଦୟ, ଆଶା ସୁଜ୍ଞାନ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।
ପୁଣ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର ନିଶାକରେ, ସକ୍ଷରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଯେ ଗରେ
ଛାଲିଲେ ରଜାଙ୍କ ତନୟ, ଏହି ତ ପବନ ସମୟ ।
ଛନ୍ଦକ ନାମେ ଭୃତ୍ୟ ଜଣେ, ଶୟାନ ଥିଲେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
ବୋଇଲେ ତାହାକୁ ଉଠାଇ, “ବେଗେ ମୋ ଅଶ୍ୱ ଆଣ
ଯାଇ ।

କଣ୍ଠକ ନାମେ ଅଶ୍ୱବରେ, ମଣ୍ଡାଇ ଆଣ ତୁ ବେଗରେ।”
ଏବେ ପ୍ରଣୟ ଗମ୍ୟ ପଥ, ସିଦ୍ଧ ହୋଇଛୁ ମନୋରଥ ।

ଛନ୍ଦକ ପଡ଼ିଲ ଚମକ, କୁଳିଶ ଶିରେ ପଡ଼ିବ କି !
ସେ ଭୃତ୍ୟ ପୁଲିଲ ଛୁଫୁସେ, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ନିଶୀଥ ସମୟେ
ସିବେ ଏକାକୀ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟେ ? ଲୋକ କି ନାହାନ୍ତି ଏ
ରାଜ୍ୟେ ?”

‘ଆହେ ଛନ୍ଦକ !’ ସୁବରାଜ ବୋଇଲେ, ‘ଅନେକ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ
ଆଜନ୍ତ ପ୍ରାଣର ପିତାସା, ମେଲିବ, କରୁଛି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ।
ଜରା-ମରଣ ଦୁଃଖ-ସୋରେ, ଭାସନ୍ତି ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ, ଛନ୍ଦକ ! ତେଜସ୍ବ ଭବନ ।
ଲଭିବେ ମଙ୍ଗଳ ସଂସାର, ଆତ୍ମାକୁ କରବ ଉଦ୍ଧାର ।
ଆଜ୍ଞା ମାନବ ସମସ୍ତେ, କରୁପେ ରହିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ?”
ଛନ୍ଦକ ସ୍ତମ୍ଭନ ସମାନ, ଶ୍ରବଣ କଲେ କଥାମାନ;
ଏବେ ସେ ମନରେ ବଶାସ; କଲେ, ଦିଶିଲ ସର୍ବନାଶ ।
ବୋଇଲେ କରଯୋଡ଼ି ଦୁଃଖେ, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଏହି କଥା
ମୁଖେ ।

ନ ଯେନ ! ଚନ୍ଦ୍ରା କର ଆର୍ଯ୍ୟ ! ସର ଯେ ଗଲ ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟ
ତପସ୍ୟା କଠୋର ପାଥନା, କୋମଳ ଅଙ୍ଗେ ସହିବ ନା ?
ନ ବୁଝି କଥା ଭବିଷ୍ୟତ, ବାସନା କରୁଛ ଏମନ୍ତ ।
ତେଜନ୍ତୁ ମନୁ ଦୁରାକାଞ୍ଚ ଷା । ଅଣ୍ଡିତଜନେ କର ରକ୍ଷା !
ମୁହିଁ ଅଣ୍ଡିତ ବାଲ୍ୟକାଳୁଁ, ତୁମେ ତ ପରମ ଦୟାଳୁ;
ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ଦାସଜନେ, ତପସ୍ୟା ସାଧୁବ କେସନେ ?”
ଛନ୍ଦକେ ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, “ଯେ କଥା ବୋଇଲ ଯଥାର୍ଥ
ସ୍ନେହପ୍ରବଣ ମୋ ଜନକ, ଧାର୍ମିକ ଦେବତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ଜୀବନ୍ତ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ, ପୁର ସମାନ ପ୍ରଜାମାନ,
ସାଧୁ ସୁଶିଳା ଗୋପା ସତ୍ତା, ମାତା ଗୌତମୀ ପ୍ରଜାବତୀ,
ଦୁହିଙ୍କ ବ ଶୂଲ୍ୟ କରୁଣା, ମିଳିତା ଜାତୁଣୀ ଯମୁନା ।
ଏହାକୁ ପାରନ୍ତି କି ତେଜ ? ମାତ୍ର ଛନ୍ଦକ ବୁଝ ହେଜ,
ଏମାନେ ପ୍ରତି ଜଣେ ଜଣେ, ପୁଣି ଜଗତବାସିନେ,
ଜରା ମରଣ ଦୁଃଖ ଧୋରେ, ଭୃଷ୍ଟି ଜନ୍ମକଳ୍ପାନ୍ତରେ ।
କିପରି ପାଇବେ ଉଦ୍ଧାର, କରବ ସେଥି ପ୍ରତିକାର ।

ଆପାତ ତଳୁ ଯେ ଔଷଧ, କରେ ସେ ସିନା ବ୍ୟାଧିରୋଧ
ଜାତି କୁଟୁମ୍ବ ପରିବାର, ତେଜିବା ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବେଶର
ନୁହେଁ ତ—ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ, ଯାଉଛି ସିନା ବନବାସେ
ବରଞ୍ଚ ରହୁଣି ମୁଁ ଘରେ, ଶ୍ରୀବେ ସକଳେ ଦୁଃଖରେ
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କାରଣ, କରିବି ମାର୍ଗ ଅନେଷଣ ।
କଷ୍ଟରେ ଛନ୍ତି ଲୋକମାନେ, ସହସ୍ର ବୋଲି କେଉଁପାଶେ ?
କଲେ ମୁଁ ମାୟାକୁ ଛେଦନ, ଲଭିବି ଅନନ୍ତ ଜୀବନ ।
ଗୋଟିଏ ଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନ, ତେଜିଲେ ଜଗତର ଜନ
ଯଦ୍ୟପି ଲଭିବେ ମୁକତି, କରିବା ନୁହେଁ କି ମୁକତି ?
ଶୁଣ ଲୋକଙ୍କ ହାହାକାର, ହେବି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କି ପ୍ରକାର ?
କଷ୍ଟକ ଆଶ ହେ ଛନ୍ଦକ ! ନ କାଟି କାଳ ଅନର୍ଥକ ।”
ଛନ୍ଦକ ବୋଲେ, “ପ୍ରଭୋ ! ଶୁଣ, ଆରେକ କଥା

ବୋଲେ ପୁଣି,

ଲୋକେ ତପସ୍ୟା ଯେ ସକାଶେ, କରନ୍ତି ତାହା ଅନାୟାସେ
ପାଇଛ—ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୁନ୍ଦର, ରାଜଭବନ ମନୋହର ।
ଯେତେକ ରାଜ୍ୟ ଜଗତରେ, ଅଛି କି ଏହା ସମାନରେ ?
ଅତୁଳ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରେ—ନ ଥିବ ଏତେ ପାରାବରେ ।
ଧନ ରହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟ, ଶ୍ରୀମନ୍ତ ମାନବ ସମାଜ ।
ଅପ୍ସର ସମ ନାୟଗଣେ, ନିପୁଣା ନର୍ତ୍ତନ ଗାୟନେ ।
ନବନ ଯୌବନ ତୁମ୍ଭର, ଭୋଗ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।
ଦେଖ ଏ ରାଜ୍ୟର ମାନବେ, ପ୍ରମତ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।
ଉତ୍ସବ ହାଟ ଅସମୟେ; ନ ଗ୍ରାଣ୍ଟ, ବୋଲୁଛି ବିନୟେ ।
କେବଳ ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟକରେ, ଆଲୋକ ବ୍ୟାପ୍ତ ଜଗତରେ !
ଏ ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ, ଅଛନ୍ତି ସବେ ପୁଣ୍ୟଭୋଗେ
ଶୂନ ହେବ ରାଜଧାନୀ, ଏହା କି ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଣି ?
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ଭୋଗେ ଅନ୍ତେ, ସୁକ୍ଷ୍ମେ ଯିବି ବାନପ୍ରସ୍ଥେ !”
ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—“ଛନ୍ଦକ ! ବୋଲୁଛ କଥା ଅମୂଳକ
ଅନନ୍ତ ଅଧିକ ଜୀବନ, ଆବୋଗି ବସିଛି ମରଣ ।
ବାଞ୍ଛକ୍ୟ କଂସ ତପସ୍ୟା, ଏଥିରେ କି ଅଛି ଭରସା ?
କ୍ଷଣିକ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟେ, ଜୀବନର ଅନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଭାବିଲେ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ ମନେ, କରି ବସିବ ତତକ୍ଷଣେ ।
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଥାଏ ଅନ୍ତରଙ୍ଗେ ।

ବୋଲୁଛ ପୁଣ୍ୟଭୋଗେ ? ବିରୁଦ୍ଧ ଦେଖ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ?
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମରଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଆସଇ କେବେ ନାହିଁ ଜଣା ।
ଦୁଃଖତମିରେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ, କ୍ଷଣିକ ଚଞ୍ଚଳ-ଆଲୋକ ।
ଯା କିଛି ପୁଣ୍ୟ ଜଗତରେ, ତହିଁ କି ତୃପ୍ତ ଛନ୍ତି ନରେ ?
ଜୀବନ-ମୃଗ ମାୟାବଳେ, ପୋଡ଼େ ଲଳସା-ଦାବାନଳେ
ଜଗତ କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ—ଭୋଗେ କି ତୃପ୍ତ ହୁଏ ମନ ?
ପୁଣ୍ୟ ଆଶାରେ ନିତ୍ୟ ଲୋକ, ଧାବତ, ମାତ୍ର ଭୁଞ୍ଜେ ଦୁଃଖ
ମୃଗତୃଷ୍ଣିକା ପୁଣ୍ୟ ଲୋଭ, ତହିଁ ପିପାସା ଯାଏ ବଢ଼ି ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ, ଜୀବନ; କେବଳ ମାୟାର ସ୍ବପନ ।
ବ୍ୟାଧର ସଂଗୀତ ଆଲୋକ, ମୃଗ ଜୀବନ ସହାରକ ।
ଭୋଗ ଲଳସା ଲୋକଗଣେ, ବିନାଶ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଅତୃପ୍ତ କାମନା ଅନଳେ, ବିଦଗ୍ଧ ମାନବ ସକଳେ ।
ଜଗତେ ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ଶାନ୍ତି, ଭୋଗ ଯା ବୋଲି ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତି
ଯାହାକୁ ପୁଣ୍ୟ ବୋଲେ ଲୋକ, କଷ୍ଟର ଲାଭବ ମାତ୍ରକ ।
ଅଳୀକ ପୁଣ୍ୟ ଅଭିଳାଷୀ, ହୋଇ ମାନବେ ଯିବେ ଶ୍ରୀ,
ମାନବ ଜୀବନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ନୁହେଁ ତ ଶାନ୍ତିର ବିଶେଷ,
ଅଛି ଜୀବନ ଉକ ସ୍ଥାନ, ତାହାକୁ କରିବି ସନ୍ଧାନ ।
ହେବାକୁ ନିର୍ବାଣ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ ଅଛି ମୁକ୍ତି ମାର୍ଗ ।
ଯିବି ସେ ମାର୍ଗ ଅନେଷଣେ, ବାଧା ନ ହୁଅ ଅକାରଣେ ।
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେ ଛନ୍ଦକ ! ନ ହୁଅ ମୋ ମାର୍ଗେ କଷ୍ଟକ ।
ବେଗେ ଭୁରଗ ଆଶ ସାଜି, ଯିବି ଏକାଶେ—ନୁହେଁ ଆଜି
ବହୁଜ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ, ଉଡ଼ିବି ବୃଥା କି ସକାଶେ
ଦେଖାଅ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଞ୍ଜରୀ ? ହେଲେ କି ପାର ତାକୁ ଧରି ?”
ଛନ୍ଦକ ବୋଲେ ଡକାପାତ୍ର, “ସତେ କି ପ୍ରଭୋ !
ଯିବି ଛୁଡ଼ି ?”

“ନିଶ୍ଚୟ, ମୋକଥା ଯଥାର୍ଥ”, ଛନ୍ଦକ

ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।

“ସୁମେରୁ ପବନ ସମାନ, ସ୍ଥିର ମୋ ବଚନ ପ୍ରମାଣ ।
ସମସ୍ତ ଜଗତର ଲୋକ, ହେଲେ ମୋ ମାର୍ଗରେ କଷ୍ଟକ,
ଥାଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା କଷ୍ଟ ଭୟ, ଛନ୍ଦକ, ଯିବି ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ।”
ମାର୍ଗରେ ଛନ୍ଦକ ବିରସେ, ଗଲୁ ସେ ଆଶିବାକୁ ଅଶେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସୁଧୀର ଚରଣେ, ମିଳିଲେ ସୁତକାପାଳଣେ ।

ତର ମେଲଣି ନେବାପାଇଁ, ରହଲେ ଗୋପା ମୁଖ
ଗୁଣ୍ଠି ।
ଅବଶଦେହା, ମୁକ୍ତକେଶା; ଶୟାନା ବିଶୃଙ୍ଖଳବେଶା ।
କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକେ ଦିଶେ ମୁଖ—ବାରଦେ ଚନ୍ଦ୍ରମା
ମୟୂଖ ।

ସଦ୍ୟ ଶିଶୁଟି ଅଛି ବସେ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁମନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ,
କାଞ୍ଚନଲତାରେ କାଞ୍ଚନ, ସଦ୍ୟ ବା ପୁଟିଛି ସୁମନ ।
ଦର୍ପଣେ ଆଲୋକ ସମାନ, ଗୋପା ଲବଣ୍ୟ ଘାସିମାନ ।
ପ୍ରଘାପ ପ୍ରିମିତ ଆଲୋକେ, ତେସନେ ଦେଖିଲେ

ବାଳକେ ।

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନ ପାରିଲେ ସହ, ନେଟୁଁ ଲୋଚକ ପଡ଼େ ବହୁ ।
ସେକାଳେ କଲେ ହୃଦଙ୍ଗମ, ଅର୍ପଣ ମାୟା ପରାଙ୍ଗମ ।
ବାଡ଼ରେ ଲଗାଇ ମସ୍ତକ, ଉଷା ସେ ହେଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ।
ଛୁର ନୟନେ ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସେ, ଉଷା ସେ ଛନ୍ଦ ଗୋପାପାଶେ
ସବ ଶ୍ରେର ବାଡ଼େ ଲଗ୍ନ, ଶୁକ୍ଳଲେ ହୋଇ ଧାନେ
ମଗ୍ନ,

ଜଗତବାସୀ ଲୋକଗଣେ, ଥିବାରୁ ମାୟାର ବନ୍ଧନେ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କଷ୍ଟ ଏ ପ୍ରକାର, ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୃତ୍ୟୁ ହାହାକାର ।
ଏ ଗୋପା, ଶିଶୁ, ସବନରେ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କଷ୍ଟ
ନିରନ୍ତରେ ।

ଅନ୍ତତଃ ଗୋପାର କାରଣେ, ଯିବି ମୁଁ ମାର୍ଗ
ଅନୁଷ୍ଠଣେ ।

ମୋକ୍ଷଣେ ରକ୍ତ କଳୁଷିତ, ଅସ୍ତର ପ୍ରୟୋଗ ଉଚିତ ।
ଗୋପାକୁ କରି ପରାହାର, ଗୋପାକୁ କରିବ ଉଦ୍ଧାର ।
ଆପାତ କଷ୍ଟ—ରବିସ୍ୟତ, ଲୋଡ଼ିବ ନିର୍ବାଣ ଅନନ୍ତ ।
ଚଳିଲେ ଏତେକ ବିଚାର, ଶୁଣିଲ ନୟନର ବାର ।
ଛନ୍ଦକ କଂଶକ ସହିତ, ବିଷାଦ-ପ୍ରତିମା ଚିନ୍ତିତ,
ସମାନେ ଉଷା ସିଂହଦ୍ୱାରେ, ପଛକୁ ନ ଆନାଇ ବାରେ ।
ବୁଲଇ ହସ୍ତ କୋମଳରେ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତଡ଼ିଲେ ଅଶ୍ୱର ।
ଏକାଳେ ଦେବାକୁ ଉପମା, ଶ୍ରେୟ ମେଘରେ
ବା ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛିତ ମାସକ, ବକ୍ତିମ ଗ୍ରୀବାରେ କଣ୍ଠକ
ଧୀର ଧବରେ ନୃତ୍ୟ କରି, ଚଳିଲ ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗ ଧର ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାରବ୍ୟ ନିଷ୍କାମଣ
ନାମ ଦଶମ ସର୍ଗ ।

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ

(ସନ୍ଧ୍ୟାସ)

ଗଞ୍ଜର ନିଶୀଥ, କବା କୃଷ୍ଣ ଆବରଣେ
ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଛି ପୁରବାସୀ ଲୋକଗଣେ ।
ଉତ୍ସବ ଶେଷରେ ଅବସାଦେ ନିଦ୍ରାଗତ
ରଜପୁର, ଦୌବାରିକ, ପ୍ରହର ସମସ୍ତ ।
ଥୁଲ ଅବା କାହା ମନେ, ନିର୍ମମ ହୃଦୟେ
ରଜପୁର ଧୂର ତେଜ ଯିବେ ଅସମୟେ ।
ଶିଶୁକାଳେ ଗୋପାବଧୂ, ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ,
ପୁରବାସୀ ନର ନାରୀ ସୁଖେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।
ରଜ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଦୃଢ଼ ନୃପତି କେବଳ
ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଝାମ ଯାଇ, ନେଟୁ ବହେ ଜଳ ।
ଏଣେ ରଜପୁର ଅଶ୍ୱ ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ମାରବେ ଛନ୍ଦକ ପଛେ ଘାସେ ଅଶ୍ୱ ମାରେ ।
ଅଶ୍ୱପୁଃସ୍ତ ରଜପୁର—ନାହିଁ ଖେଦ, ଭୟ,
ନାହିଁ ଦୈନ୍ୟ, ମାୟା, ମୋହ, ନିଶାଙ୍କ ହୃଦୟ ।
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ, ସ୍ଥିର ଶାନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ,
ନୈଶାକାଣେ ବିରଜିତ ସ୍ଥିର ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି ।
ଦେଖିଲେ ଛନ୍ଦକ—ସେହେ କରି ଅଗ୍ରେ ଦୃଷ୍ଟି
ବଜାଇ ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ କରି ପୁଷ୍ପଦୃଷ୍ଟି ।
ଗୁଲିଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ଦେବଦେବୀଗଣ,
ଅଶ୍ୱାବେଶ ସମ୍ମୁଖରେ ମଣାଇ ମାର୍ଗଣ ।

ଶାନ୍ତ୍ୟଙ୍ଗ ଗଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଶ୍ଚାତେ ଯେସନେ
 ଗୁଲିହନ୍ତ୍ର ଧୀରେ ଅଶ୍ରୁପୁରିତ ନୟନେ ।
 ତାଳୁଛି ସୁଧାଂଶୁ ସୁଧା, ପ୍ରାବତ ନଗର,
 ଗଳିତ ଗଜକପୋତ ପଡୁଛି କି ଝରି ।
 ଛନ୍ଦକ ପାରିଲେ ନାହିଁ—ସହ ଆଉ ଥରେ
 ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥେ କାନ୍ଦ ବିକଳ ମନରେ,
 “ସୁବରାଜ ! ଭଲ ବେଳେ, ଶେଷବେ ଜନମା
 ଅଙ୍କେ, ବଶେ ଧରିଥିଲେ କରି ନେତ୍ରମଣି ।
 କୈଶୋର, ଯୌବନ ଗୁରୁ କ୍ଷୀଢ଼ାର ପ୍ରାଞ୍ଚଶେ
 ଅନୁଗତ କ୍ଷୀଢ଼ାରତ ଶାନ୍ତ୍ୟ ଶିଶୁଗଣେ ।
 ବୃଦ୍ଧ ପିତା, ବୃଦ୍ଧା ମାତା, ପ୍ରେମର ପ୍ରକ୍ତମା ।
 ସୁଶୀଳା ସୁରୂପା ଗୋପା—ପ୍ରୀତିମଧୁରମା ।
 ଭଲ ବେଳେ ସଦ୍ୟ ଜାତ ଶିଶୁ ଭବିଷ୍ୟତ,
 କି କରିବେ ପୁରବାସୀ ଆଶ୍ରିତ ସମସ୍ତ ।
 ନ ଯାଅ ସକଳେ ଶୋକସାଗରେ ଭସାଇ,
 ନ ଯାଅ ଆଶ୍ରିତ ଜନେ କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ ।”
 ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହାସ୍ୟ ବଦନେ—“ଛନ୍ଦକ !
 ନ ବୁଝି ବିଶେଷ କଥା ବୋଲ ଅନର୍ଥକ ।
 ଦେଖ ଗୁହଁ, ସ୍ବର୍ଗେ ବସି ଦେବ ଦେବୀ ସବେ
 ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।
 ନିର୍ମଳ ଗଗନେ ବହେ ଶୀତଳ ପବନ,
 କରୁଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ ଦେବଦେବୀଗଣ ।
 ଦୟାସିନ୍ଧୁ ଧାନବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
 ନ ହେବ ମେଷ୍ଟନ ଯାହା କରିବେ ବିଧାନ ।
 ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟେ, ଶୁଭ ଦିନେ, ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
 ଦେଖୁଛୁ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖ ଆନନ୍ଦରେ ।”
 ଶିଷିତ ନର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଘୋଷକ କଣ୍ଠକ
 ଯାଏ ଧୀରେ, ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଭେ ଠକ ଠକ,
 ଅକ୍ଳାନ୍ତ, ଅଭ୍ରାନ୍ତରୂପେ ଅବିରାମଗତି
 ଗଲ ରାଜ୍ୟସୀମା ତେଜ ନ ପାହୁଣ୍ଡି ରାତି—
 ହୋତ୍ୟାଦେଶ, ମଞ୍ଜୁଦେଶ, ରଜନୀ ଶେଷରେ
 ପ୍ରବେଶିଲ ବେଣୁ ବନେ ଅନାମା କୁଳରେ ।

ଅବତର ଅଶ୍ରୁ ସୁବରାଜ ମହାମତି
 ବୋଇଲେ ଛନ୍ଦକେ ଧୀରେ—“ଦେଲୁ ଅନୁମତି,
 ଏହି ଅଶ୍ରୁ, ମମ ବସ୍ତ୍ର, ଅଙ୍ଗ ଆଭରଣ
 ଦେନ ଶାନ୍ତ୍ୟଦେଶେ କରି ବାହୁଡ଼ ଗମନ ।”
 ଛନ୍ଦକ ନିସ୍ତବଧ ଗୁହଁଅଛି ଏକଧାନେ,
 ଦୁବଳ ଶରୀର, କଥା ଶୁଭ୍ର ନାହିଁ କାନେ ।
 କ୍ଷଣକ ଉତ୍ତର କାନ୍ଦ କଲ ହାହାକାର !
 ବୋଇଲ ବିନୟେ ପଦ ଧରି ପୁନଃବାର—
 “କି ବୋଇଲ ପ୍ରଭୋ ! ଯେବେ ବୃଦ୍ଧ ନରପତି
 ପରୁରବେ—ଗୋପାଦେବୀ, ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ,
 ଅନ୍ଧକାରେ ସୁବରାଜେ ଦେହ ଗଲୁ କାହିଁ ?
 କି ଦେବ ଉତ୍ତର ବୋଲ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଗୁହଁ ?
 ବିଷାଦସାଗର ଯେବେ ପଡ଼ିବ ଉଛୁଳି—
 କି ଦଶା ଦୃଷ୍ଟି ପୂରେ ପାରୁ ନାହିଁ କଲି ।
 ବାହୁଡ଼ ନ ଯିବ ପୁଣି ସେ ମହାଶୂନ୍ୟନେ,
 ଆଜ୍ଞା କରି ଅନୁଗତ ଥାଉ ସନ୍ଧିଧାନେ ।
 ଥାଉ ଆନ କଥା—କୃପାମୟ ତୁମ୍ଭ ପରି
 ପାଇବି ମୁଁ କାହୁଁ ପ୍ରଭୁ ? ଥିବ ଅନୁସର ।”
 ବୋଇଲେ କୁମାର—“ଭଲ ! ମେଢ଼ ସାଧୁମାର୍ଗେ
 ହେବ ବିଦ୍ଧ ? କେତେ ଜାଣିଥିଲ ନାହିଁ ଆଗେ ।
 କେତେ ମାୟା ଲତା କରି ଆସିଛି ଛେଦନ,
 ଲେଉଟ ପୁଣି ମାୟାବାଜି କରିବ ରୋପଣ !
 ଉଚିତ କରିବା ତୁମ୍ଭ ବିଚାର ମନରେ,
 ତେଜିଛି ଯେ ପିତା, ମାତା, ରମଣୀ, କୁମରେ,
 ସେ କି ତୁମ୍ଭ କଥା ଶୁଣେ ? ବୃଥା ନିବେଦନ,
 ବୃଥା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧ, କରି ଅକ୍ଷୟନ ।
 ବାହୁଡ଼ କପିଳବସ୍ତୁ ନଗରେ ସମ୍ପ୍ରତି
 ଦେନ ଅଶ୍ରୁ, ଅଳଙ୍କାର ସ୍ଥର କରି ମତି ।
 ଜନକ, ଜନମା, ଗୋପା କାନ୍ଦିଲେ ମୋ ପାଇଁ,
 କରିବ ସାନ୍ତୁନା, କଥା କହିବ ବୁଝାଇ—
 ଯାଉଛି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ଵମାର୍ଗ ଅନ୍ୟେଶେ,
 ଲଭିବେ ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ଯହିଁ ଲୋକଗଣେ ।”

ଭୁଞ୍ଜେଣୀକୃଷ୍ଣ ଫର୍ଦ୍ଦ କେଶକୁ ତକ୍ଷଣ
 ଛେଦ ନିଜ ଶତ୍ରୁଗେ ତେଜ କୌଷେୟ ବସନ,
 ତନି ଶଶ୍ଵ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ତକ୍ଷଣେ,
 ରହିଛି ଛନ୍ଦକ ରୁହିଁ ଚକିତ ନୟନେ ।
 ନବନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରୂପ ଦେଖିଲ କଣ୍ଠକ,
 କି ବୁଝିଲ ପଶୁ ରୁଦ୍ଧିଅଛି ଉକ୍ତକ ।
 ମାରବେ ବହୁତ ଅଶ୍ରୁ ଧାର ଦିନଦୃଶୁ,
 ଉଷା ଚନ୍ଦ୍ରପିତ୍ତଳ କି ପ୍ରିୟ କରି ତନୁ !
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତା ଗଣ୍ଡେ ହସ୍ତ ସ୍ଵେଦରେ ବୁଲାଇ
 ବୋଇଲେ — “କଣ୍ଠକ ଆରେ ! ଘରେ ରହ ଯାଇ
 ମେଲଣି ଦେଉଛୁ ବସ୍ତ୍ର ! ଫେରଯାଅ ଘରେ,
 ତୋର ଏହି ଉପକାର ରହିଲ ମନରେ ।”
 ଛନ୍ଦକ କଣ୍ଠକ ଦୁହେଁ କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ,
 ଏକଧାନ୍ଦେ ଥାନ୍ତି ରୁହିଁ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣତୋଳେ ।
 ନବନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବୁଲିଥାନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନେ, ଦୃଷ୍ଟି ରହିଛି ମହାରେ ।
 ଯେତେବେଳେଯାଏ ଦିଶୁଥିଲେ ସେ ନୟନେ,
 ସତୃଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୁହିଁଥାନ୍ତି ବେନିଜନେ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ — ହୋଇଣ ନିରାଶ
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ବେନି ପ୍ରାଣୀ ପକାଇ ନିଶ୍ଵାସ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟେ ସନ୍ନ୍ୟାସ
 ନାମ ଏକାଦଶ ପର୍ଗ ।

ଦ୍ଵାଦଶ ପର୍ଗ

(ବିଳାପ)

ପାହିଲ ରଜନୀ, ଉଦୟ ଅରୁଣ ଗଗନେ,
 ଜାଗ୍ରତ କପିଳବସୁବାସୀ ଜଣେ ଜଣେ ।
 ତମକି ପଡ଼ିଲେ ଗୋପା ଉଠି ଧାଡ଼ିକାରେ,
 ଦେଖିଲ ଅନାଇ ସ୍ଵାମୀ ନାହାନ୍ତି ଶଯ୍ୟାରେ ।

କାନ୍ଦିଲ ବିନଳେ ସପ୍ତ ଶିରେ ତାଡ଼ି ହାତ,
 ଅଧୀନାକୁ ତେଜି କାହିଁ ଗଲ ପ୍ରାଣନାଥ !
 ଉଠିଲେ ଦାସୀଏ ଶୁଣି ହୃଦୟର ଧ୍ଵନି,
 ଅକ୍ଷୟାତ କି ଦଶିଲ ନ ପାରିଲେ ମଣି ।
 କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଗୋପା — କାହିଁ ଗଲେ ପ୍ରାଣନାଥ !
 ସଖୀଗଣ ମୁଣ୍ଡେ କବା ହେଲ ବଜ୍ରାଘାତ ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତନୟନା ଗୋପା ଉଠେ ଡକା ପାଡ଼ି,
 ପ୍ରାଣନାଥ ! ପ୍ରାଣନାଥ ! ଗଲ କାହିଁ ଛାଡ଼ି ?
 ଧରାଧର କରି ସଖୀ ପୁଛନ୍ତେ ବୁଝନ୍ତୁ,
 ଗୋପା ବୋଲେ, କାହିଁ ଗୁଡ଼ି ଗଲ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ।
 ପୁନଶ୍ଚ ପୁଛିଲେ ସଖୀ, କାହାନ୍ତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ?
 ଏକହିଁ ଉଡ଼ିବ — କାହିଁ ଗଲ ପ୍ରାଣନାଥ ।
 ଏକକୁ ଆରେକ ପୁଛା କରେ ବାରମ୍ବାର,
 ଘରେ ତ ନାହାନ୍ତି କାହିଁ ଅଛନ୍ତି କୁମାର ?
 କାହାନ୍ତି କୁମାର, ଏହି କଥାହିଁ କେବଳ
 ପଡ଼ିଲ କପିଳବସୁ ନଗରେ ଚହଳ ।
 ଜନନୀ ଗୌତମୀ ଦେବୀ, ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ,
 ମୂର୍ତ୍ତିତା; ଚେତନାହୀନ ବୁଝି ନରପତି ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡେ ଏକ କଥା ବାରମ୍ବାର —
 ଘରେ ତ ନାହାନ୍ତି, କାହିଁ ଅଛନ୍ତି କୁମାର ?
 ଧାଇଁଲେ ପଦାତି, ଅଶ୍ଵାସେଣୀ, ରଥଗଣ,
 ଘରେ ଘରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କଲେ ଅନ୍ୱେଷଣ ।
 ଖୋଜିଲେ ପବିତ୍ର, ଗିରିଗହ୍ଵରେ, କାନନେ,
 ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନ୍ତାରେ, ରାଜମାର୍ଗେ, ଉପବନେ ।
 ସ୍ଵପନ ସମାନ ତଥ୍ୟ ଜଣାଗଲ ନାହିଁ,
 ରାମେଣ୍ଡେ ରାଜପୁତ୍ର ଚାଲିଗଲେ କାହିଁ ?
 ଆସିଲ ଛନ୍ଦକ, ବୋଲେ — କୁମାର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 ଚାଲିଗଲେ ରାଜ୍ୟ ତେଜ ହୋଇ ବନବାସୀ ।
 ଛନ୍ଦକ ମୁଠାରୁ ଶୁଣି ଏହି ସମ୍ଭାରୁ,
 ନର ନାରୀ ସବେ ଉଠେ କଲେ ହାହାକାର !
 ନ ଛୁଇଁଲେ ଅନ୍ଧ ଜଳ ସାତ ଦିନ ରହି,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଏକକଥା କୁମାର କାହାନ୍ତି ?

ସାତ ଦିନ ସାତ ରାତି ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ ।
 ଅଜ୍ଞାନା, ମୂର୍ଚ୍ଛିତା, ଭ୍ରମିତଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।
 ଗୌତମୀ ଦେବୀଙ୍କ କଥା ଯାଇଅଛି ସତ,
 ରାଜପୁତ୍ର କେହି ଜଣେ ନାହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ।
 ସଜ୍ଞାସନା ଭୂପତି ଗୋଟା ଅଭିଶାପ ।
 ଅଜ୍ଞାନେ କାଟିଲେ ସାତ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
 ସାତ ଦିନ ସାତ ରାତି ବୃଦ୍ଧ ନରପତି,
 ନିଶ୍ଚଳ, ମାରବ, ସ୍ଥାଣୁପରି ବସିଛନ୍ତି
 ବସିଛନ୍ତି ସବେ କାହା ନେତ୍ରେ ନାହିଁ ନର,
 ଦିବା ନିଶି ଭେଦ କର ନ ପାରନ୍ତି ସ୍ଥିର ।
 ହତଜ୍ଞାନେ ଛନ୍ତି ରାଜପୁତ୍ର ସର୍ବପ୍ରାଣୀ,
 ନିହତ ବା ଜାଗରିତ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
 ସାତ ଦିନ ଅନ୍ତେ ରାଜା ପାଶେ ପ୍ରଜାବତୀ,
 ବୋଇଲେ, “ହା ନାଥ ! କିବା ଦିଶିଲୁ ଦୁର୍ଗତ ?”
 (ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବନବାସୀ, ଏହା ଶୁଣି
 କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ ମାତା ବାହୁନି ବାହୁନି ।)
 ଫଳା କରିଥିଲୁ ଦୁଇଜଣ ବୁଢ଼ାକାଳେ,
 କରୁଣ ଲଗାଇ ପୁଅ ଗଲୁ ସିନା ଗଲେ,
 ମୋର ସିଦ୍ଧାର୍ଥରେ !

ଅପା ମାୟାଦେବୀ ମୋର ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବତୀ ।
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିଛନ୍ତି ସାଧୁ ସତୀ,
 ମୋର ଭବିନି ଗୋ !

ମୁଁ ପାପିଣୀ ପୋଡ଼ିମଲ ଦାରୁଣ ଅନଳେ,
 କାହିଁଗଲୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥରେ ଝୁରଇ ସକଳେ,
 ଦୁଃଖସଙ୍ଗାଳରେ !

ସେ ବାଟରେ ଗଲୁ ପୁଅ, ଯିବ ସେହି ପଥେ,
 ଦେଶ ଦେଶନ୍ତରେ ଭ୍ରମି ଭେଟିବ କି ସତେ !
 ହରାହରତନ ରେ !

ପୁତ୍ର ହସ୍ତେ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେଇ ବେନଜନେ,
 ଯିବୁଁ ବାନପ୍ରସ୍ଥେ ଏହା ଭାବୁଥିଲୁ ମନେ,
 ଅକ୍ଷୟଭାଗ ରେ !

ନୟନପିତୁଳ ମୋର ହୃଦୟରତନ,
 ଝୁରୁଥିବୁ ବସି ଏରେ ସିନା ବେନଜନ,
 ରକ୍ତରତନ ରେ !

ବୁଢ଼ାକାଳେ ପାଇଥିଲୁ କେତେ ତପସ୍ୟାରେ,
 ମାୟା କାଟି ଗଲୁ ଗୁଲି ନ ଗୁଣ୍ଡିଲୁ ବାରେ,
 ଦୁଃଖସଙ୍ଗାଳ ରେ !

ହୃଦୟ ଶୋଷିତଧାରା, ନୟନର ତାରା,
 କୁଳର ଭୂଷଣ ମୋର ଗଳାକଣ୍ଠି ହାରା,
 କୁଳମାଣିକ ରେ !

ଶିଶୁଷକୁପୁମ ଦେହ ନବମାତ ବଳ,
 ଗୋପା ବହୁଟିକୁ ସିନା ଦେଲୁ ପଦେ ଦଳ,
 ନେତ୍ରପିତୁଳ ରେ !

ଧନ ଧାନ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରତନଭଣ୍ଡାର,
 ଏକା ତୋହ ବନା ସିନା ସକଳ ଅନ୍ଧାର,
 କୁଳତନ୍ତ୍ରମାରେ !

ଗଲୁବେଳେ କଥା ପଦେ ନ ବୋଇଲୁ ବାପ,
 ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ମୁଁ ପାପିଣୀ କେତେ କଲି ପାପ,
 ଶାନ୍ତ୍ୟଭରସା ରେ !

ଏହା କି ମୋ ଲଲୁଟରେ ଲିହୁଥିଲେ ବଧୂ,
 ପଶନ୍ତ କାନରୁ ଫିଟି ହଜି ଯିବ ନଧୂ,
 କୃପାବାରିଧି ରେ !

କାହିଁ କାଳ ନିଦ ମୋତେ ଆସିଥିଲା ମାଡ଼ି,
 ବେଳ ଉଣି ବାପ ସିନା ପଳାଇଲୁ ଛୁଡ଼ି,
 ଜୀବଜୀବନରେ !

ବୋଇଲେ ଗଦଗଦ ସ୍ୱରେ ଖେଦେ ନରପତି,
 “ବିଳାପ କରୁଛୁ କୃପା ସିନା ଆଗୋ ସତ ।
 ମାନବ କି ଖଣ୍ଡିପାରେ ବିଧାତା ନିବନ୍ଧ ?
 ସମ୍ଭାଳ ପାରେ କି ସିନ୍ଧୁ ତୋଉ ବାଳବନ୍ଧ ?
 ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ରାଣୀ ! କଲି ମୁଁ ଯତନ,
 ବାସବଭବନ ବଳି ମଣ୍ଡାଇ ଭବନ,

ଅତୁଳ ଶିଶୁର୍ଯ୍ୟ ଚୂଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଭଣ୍ଡାର,
 ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଅଛି ବା କାହାର ?
 ଲଳନାଲଳମୟତା ପୁଷ୍ପବଧୂ ଗୋଡ଼ା,
 ବେଷ୍ଟିତା ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ ଅପ୍ସରସ୍ବରୂପା ।
 ଅପ୍ରତ୍ୟୟ ସ୍ବେଦ ସାର ସଫାରବନ୍ଧନ,
 ଏତେ କରି ବଂଶ ନ ପାରିଲି ପୁରମନ ।
 ମାନବର ସାଧ୍ୟ ଯାହା ସାଧୁଛି ସକଳ,
 ମୃତ୍ୟୁର ମଧ୍ୟରେ ହେଲ ସକଳ ବିଫଳ ।
 ମାୟାଦେବୀ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସ୍ବପନବୃନ୍ଧନ,
 ସେବନୁ ମଣିଛି ନୁହେଁ ମୋ ପୁଅ ପିତାପୁତ୍ର ।
 ଜାଣିଥିଲି ଦେଖି ପୁଅ ଦେହର ଲକ୍ଷଣ,
 ଏ ନୁହେଁ ମୋ ପୁଅ, ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
 ଅସିତ ମହର୍ଷି ମୁଖି ଶୁଣି ସମ୍ଭାର,
 ଜାଣିଥିଲି ପୁଅ ମୋର ତେଜବ ସଫାର ।
 ତରୁତଳେ ଶିଶୁପୁତ୍ର କରୁଥିଲ ଧ୍ୟାନ,
 ଦେଖି ସବୁ କଥା କରୁଥିଲି ଅନୁମାନ ।
 ବାହୁଡ଼ିଲ ପୁଅ ଦେଖି ଜଗ, ବ୍ୟାଧି, ଶବ,
 ସେବନ ଜାଣିଲି ମୋର ପୁଅ,—ଅସମ୍ଭବ ।
 ପତିତ ପାବନ ହରି ଏ ପତିତ ଘରେ,
 ଜନ୍ମିହନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମାନବ ରୂପରେ,
 ମହାସଖା ମହାମାୟା ଦେବୀ ସମାନ,
 ଯଶୋଦା ଜନନୀ ତୁମ୍ଭେ, କରେ ଅନୁମାନ ।
 ଏ କପିଳବସୁ ହେବ ନବ ବୃନ୍ଦାବନ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ମୋର ଅଧମତାରଣ ।
 ପରପୁଣ୍ୟସ୍ଥର ଦେବ ! ସହିବାକୁ ଶିରେ,
 ନିଶ୍ଚୟ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜନ୍ମ ଅବସରେ ।
 ବୃନ୍ଦା ପିତା ମାତା ଦୁଖେ ନ କାନ୍ଦଲ ପ୍ରାଣ,
 ଲେଉଟେ ଚୁକ୍ତ ପ୍ରାଣୀ କରିବାକୁ ପରାଧୀନ ।
 ଯାହା ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦେ ଦେଖି ପକ୍ଷିରକ୍ତପାତ,
 କଲ ପିତା, ମାତା, ପତ୍ନୀ ଶିରେ ବଜ୍ରାଘାତ ।
 ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିୟତି ମାର୍ଗେ ଯାଇଛି କୁମାର,
 ଏ ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ଦୁଃଖକର ପରିହାର ।

ମାନବ ଉଦ୍ଧାର ବ୍ରତେ ଯାଇଛି ନନ୍ଦନ,
 ବୃଥା ତୁମ୍ଭ ହାତୀକାର, ନିଷ୍ଠୁଳ ହୃଦନ ।
 ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବ ଆନ୍ତେମାନେ ଯିବୁଁ ଦେବପାଶେ—
 ଲାଞ୍ଜ ବ ଦୁସ୍ତର ସିନ୍ଧୁ ପତିତ ଆକାଶେ ?
 ଜାଣ ପ୍ରିୟେ ! ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ପିତା ମାତା ନାହିଁ
 ଧାର୍ଯ୍ୟ ପବନ ହସ୍ତେ ଧରିବାର ପାଇଁ ।
 ଧର୍ମମାର୍ଗ ପତିତ କ ହେବ ସେ ନନ୍ଦନ,
 ଦେଖି ବୃନ୍ଦା ପିତା ମାତା ବିଫଳ ହୃଦନ ?”
 ବୋଇଲେ ନୃପତି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପ୍ରଜାବଳୀ—
 “ଗୁଲ ଯାଉଁ ଛାଡ଼ି ଚୁକ୍ତ ଶିଶୁର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଏ ବୃନ୍ଦା ଶୋଭନ ତେଜ ଯାଉଁ ବାନପ୍ରସ୍ଥେ,
 ନବୀନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମୋର ଗଲ ଯେଉଁ ପଥେ ।
 ଯାଇଛି ନୟନମଣି ଜୀବନର ସାର,
 ଶୋକାନଳେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ଗୁଡ଼ ପରିବାର ।
 ପ୍ରାଣେ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରାଣ, ହୃଦୟେ ହୃଦୟ,
 ଦେହରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ, ସବୁ ଶୂନ୍ୟମୟ ।
 ଗୁମର ଆଲୋକ ମୋର ଜୀବନ ଆଲୋକ
 ନିଭିଛି, ଗୁମରେ କିପାଁ ଥିବ ଅନର୍ଥକ ?”
 ବୋଇଲେ ରାଜନ,— ରାଣୀ ! ବୋଲି କେଉଁବନେ
 ଲଭିବ ଦେହରେ ବଳ, ସାନ୍ନ୍ୟାସୀ ଜୀବନେ ?
 ଏହି ଦେହ ଏହି ମନ ଏହି ଚିନ୍ତା ପ୍ରାଣ
 ଦେନ କାହିଁ ଯିବ ଲଭିବାକୁ ପରିପାଶ ?
 ଯାଇଛି ନନ୍ଦନ ମୋର, ପାଳିବ ନିୟତି,
 ନିୟତି ପାଳିବୁଁ ଆନ୍ତେମାନେ ଆସ ସତ !
 ମାନବ ଉଦ୍ଧାର ମାର୍ଗ କରି ଆବିଷ୍କାର
 ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ ପୁଅ ଗୁଡ଼େ ସୁନବାର ।
 ସେହି ଆଶାମାର୍ଗ ଶୁଣି ପାଳୁଁ ଆସ ବ୍ରତ,
 ଏହା ବିନା ସତ, ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆନ ପଥ ।
 ଯେଉଁ ସିଂହାସନେ ମୋର ବସିବ ନନ୍ଦନ—
 ଭୁଲନାରେ ଅତି ଚୁକ୍ତ ରାଜସିଂହାସନ ।
 ଆହା ରାଣୀ ! ପରିଣତ ବୟସ ବେନଜନେ,
 ସେହି ପୁଣ୍ୟାସନ କି ଗୋ ଦେଖିବୁଁ ନୟନେ ?

ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ରତମ -- ସେହି ପୁଣ୍ୟ ରାଜ୍ୟେ
ପାଇବୁଁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ ! କଳାପ କି କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମ ଜବ ବ୍ୟାଧି ମୃତ୍ୟୁ ହସ୍ତେ ଲୋକଗଣେ
ପାଇଲେ ନିଷ୍ଠୁର — ନ ପାଇବୁଁ ବେନିଜନେ ?
ବାସ୍ତାବିକ କଣ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିନପୁନେ,
ମାରବ ନୃପତି, ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ତରେ ବଦନେ ।
ନେହୁ ପୋଛି ଅଶ୍ରୁ, କ୍ଷଣେ ଶୂନ୍ୟମରେ ରୁହିଁ,
ବୋଇଲେ, “ଗୌତମୀ ଆଗୋ ! ବେଳେ ଦେଖଯାଇ,
କାଞ୍ଚନପ୍ରଭମା ଗୋପା ବଧୂ ଯହିଁ ପଡ଼ି
ଧୂଳିରେ ଯାଇଛି ଅଚେତନେ ଗଡ଼ିଗଡ଼ି ।
ଅଚେତନା, ଫନା, ପତିବିୟୋଗବଧୁର,
ନାହିଁ ଦିବା ନିଶି ଜ୍ଞାନ, କାନ୍ଦେ ଶୋକାତୁର ।
ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ ଅନ୍ନ ଜଳ ସାତ ଦିନ,
ସର୍ବେବ ଅପ୍ରତିକାରୀ, ଫଳେ ଦୈବାଧୀନ ।
ହୃଦୟକୁପୁଷ୍ପ ସଦ୍ୟ ଶିଶୁଟିକୁ କୋଳେ,
ଧରି ଦିବା ନିଶି ଉଡେ କାନ୍ଦୁଛି ବକଳେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପାଦୁକା ବେନି, ବସନ ଭୂଷଣ,
ଧରିଛି ହୃଦୟେ ଭଡ଼ି ମଣି ତା ଜୀବନ ।
ଛଦକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ସବୁ ସମାରୁର
କରୁଛି କେବଳ ଦିବା ନିଶି ହାତୀକାର ।
ବସନ ଭୂଷଣ ସବୁ ପକାଇଛି କାଢ଼ି,
ପିନ୍ଧୁଛି କଷାୟ, ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ପାଟିଶାଢ଼ୀ ।
ପ୍ରଳୟ କୁନ୍ଦଳ କାଟି ମୁଣ୍ଡିତମସ୍ତକା,
ଯୌବନେ ଯୋଗିନୀ, ନାହିଁ ଜୀବନରେ ଶଙ୍କା ।
ନୟନୁ ଲୋଚକ ପୋଛି ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ
ଆଗୋ ! ଦେଖ ଗୋପାପାଣେ, ବୋଲବ ବୁଝାଇ ।”
ନୃପତି ବରନ ଶୁଣି ଗଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ଅବଶ ଶରୀର ମନେ ଘୁସି ଅଶ୍ରୁମରେ ।
ବୋଇଲେ ଗୌତମୀ, ‘ମା ରେ ! ହେଲୁଣି ଯୋଗିନୀ,
ଦେଖିଲ ଏ ଦଶା ତୋର ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ।
ପୁଅ ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲା, ତୁ ବସିଲୁ ଧ୍ୟାନେ,
ଏ ବିଷାଦ ଛବି ଦେଖି ବଞ୍ଚିବ କି ପ୍ରାଣେ ?

ବଧୂ ତୁହି, ପୁଅ ତୁହି, ଭାଲ ଏହି କଥା ।
ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦୁହେଁ ପାସୋରିବୁଁ ହୃଦବ୍ୟଥା ।
ନ ରୁହିଲେ ବେଳେ ମା ରେ ! ତୁହି ମୁଖ ଟେକି,
ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଗୋଟା ପ୍ରାଣେ ବଞ୍ଚିବେ କି ?
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶିଶୁଟି ସ୍ବର୍ଗୁ ଅସିଛି ଓହ୍ଲାଇ,
କେ କରିବ ରକ୍ଷା ତାକୁ ତୁହି ହେଲେ ବାଣୀ ।’
ବୋଇଲେ ବିନୟେ ଗୋପା ଛୁଇଁ ବାଣୀସ୍ବରେ,
“ଓଲଟି ହେଉଛି ମାତଃ ! ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ।
ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିକାରୀ ବ୍ୟାଧି ନୟତି,
ମେଣ୍ଟନେ ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହିଁ ମାନବ ଶକତି ?
ଶଶୁର ଶାଶୁଙ୍କ ପଦ ମୋର ଗୟା, କାଶୀ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଗୋପା ହେଉ ସେବାଦାସୀ ।
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ପଦଭ୍ରମାତଳେ,
ସନ୍ତତି ଅନ୍ତିତ ଥିବ ଜୀବନ ଶୀତଳେ ।
ଜପିବ ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଯେତେଦିନ ପ୍ରାଣେ ଥିବ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଶିଶୁ ହେଉ ଫର୍ଦ୍ଦଜ୍ଞ ।
ଗଲେ କଳ୍ପରୁ ରଖି ସୁମନକୋରକ,
ମୁଁ ହେଲେ ଅସ୍ଥିର ତାର କେ ହେବ ରକ୍ଷକ ?
ପ୍ରାଣର ଦେବତା ଗୁଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ମୋତେ,
ଯାଉନ୍ତୁ, ଲଭନ୍ତୁ ମୁକ୍ତି ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
ଜଗତର ପ୍ରାଣୀପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାବନା,
ନାହିଁ — ନାହିଁ, ହେବ ନାହିଁ ସ୍ବାର୍ଥପରାୟଣା ।
ସାଧନୁ ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରଭୁ — ପାଳିବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ଚନ୍ଦ୍ରା କିବା ? ସ୍ବଭାବରେ ଘଟେ ଭବିତବ୍ୟ ।
ମା ଗୋ ! ଶାବଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ଯାହା ପତିପ୍ରାଣ,
ଲୋଡ଼ିବ କି ସେହି ତୁଚ୍ଛ ରାଜ୍ୟ ଧନ ମାନ ?
ମୋ ସ୍ବାମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ମୁହିଁ ହେବ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ,
ସେବିବି ତୁମ୍ଭର ପଦ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
ମା ଗୋ ! ଗୋପା ସମା ନିଶା କେବା ଭାଗ୍ୟବତୀ ?
ଯାଉ ସବୁ, ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା ଶିଶୁର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ମୋ ସ୍ବାମୀ ଦେବତା, ମାଗୋ ! ବିଷ୍ଣୁ ନାରାୟଣ,
ଦେବତାର ପିତା ମାତା ତୁମ୍ଭେ ବେନିଜନ ।

ନ ଥାନ୍ତି ଦେବତା—ସେବ ଦେବ ମାତା ପିତା,
 ହେବ ଦେବ ଦେବୀ ଜଗତେ ପୂଜିତା ।
 ଦେବତା ମୋହର ସ୍ୱାମୀ ଭକ୍ତାସ୍ତ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 ସାଧନ୍ତି ତପସ୍ୟା ବନେ, ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସୀ ।
 ଲେଉଟନ୍ତି ନିବାଣ ମୁକ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ବସି ବ ନ,
 ସାଧୁର ତପସ୍ୟା ବସି ବିଳସିବୁବନେ ।
 ନିଃସଙ୍ଗେ ନିଶ୍ଚୟେଥିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ପ୍ରାୟ,
 ଶୃଙ୍ଗାରୀ ବିଳାସ ହେବ ନାହିଁ ଅନୁରାୟ ।
 ଜଗତତାରଣକ୍ରତେ ମୋ ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 ପତି ପ୍ରାଣ ପତି ଧ୍ୟାନ, ମୁହିଁ ତାଙ୍କ ଦାସୀ ।
 ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ତବ୍ଧନାସ, ନାସୁୟାଣ ପତି,
 ମା ଗୋ ! ମୋ ସମାନେ ନାସୁ କେବା ଶ୍ରବ୍ୟବଞ୍ଚା ?
 ନ କାନ୍ଦିବ ଆଉ ମାତା, ନ କାନ୍ଦ ଆପଣ,
 ପତି ଧ୍ୟାନ, ପତି ଜ୍ଞାନ, ପତି ମୋ ଜୀବନ ।
 ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାତା ! ତୁତ ଭବ୍ୟାପନ
 କରୁଁ—ପତିପଦେ ଆତ୍ମା ମନ ସମର୍ପଣ ।”

ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ବିଳାପ
 ନାମ ଦ୍ଵାଦଶ ସର୍ଗ

ଦ୍ରଷ୍ଟୱାଦଶ ସର୍ଗ

(ମାର୍ଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ)

ଅନୋମା ହିମାଳୟସୁତା, ମାଳାସ୍ତ୍ର ସୁଧା ଶରସୋତା ।
 ମାରବେ ବଙ୍କମେ ଗଡ଼ରେ ବାହୁତା ଲତା ତରୁ ଘାଟେ ।
 ରାଜେ । ପତି ପୁଷ୍ପରାଶି, ନୟନ ସ୍ରୋତେ ଯାଏ ଶ୍ରାବି ।
 ପାର୍ବୀ ଭଦ୍ରାସେ ଅବରମେ, ସାଗରଗର୍ଭେ ନିତ୍ୟଧାମେ ।
 ପରମ ଯୋଗୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଯଥା, ପତି ସକାଶେ ପତିବ୍ରତା ।
 କୁଳପାଳିକା ବଧୂ ପତି, ବାହୁତା କୁଳକୁ ଆଦିବା ।
 ଭବ୍ୟ କୁଳବାସୀ ଜନେ, ପବନ ଶୀତଳ ଜୀବନେ ।
 ସ୍ଵେତରେ ସନ୍ତରେ ଶମସ୍ତ, ସ୍ୱାମିନୀ ଅଶ୍ରୁତା କଳସା ।

ଗଣ୍ଡାସ କାହିଁ ସ୍ଵଳୁଜଳା, ଆବଳା କାହିଁ ବା ନିର୍ମଳା ।
 ବୈବାଳଜାଳ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ, ଛଦିଛି କବଚ
 ସମାନେ ।

ସେ ନୟା କୂଳେ ରୁଚିବନେ; ଗ୍ରାମାନ୍ତେ, ନିବିଡ଼
 ନିର୍ଜନେ,

ବୃହତ ରୁଚି ତରୁତଳେ, ନୃତନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନିଶ୍ଚଳେ ।
 ବସିଣ ଅଛନ୍ତି ଭଦ୍ରାସେ, ଜନ ମାନବ ନାହିଁ ପାଶେ ।
 କଦାଚ କେକିଳ କାକିଳ—ରବେ ପୁଷିତ ବନସ୍ତଳୀ ।
 ସଧୀରେ ଶୀତଳ ପବନ, ବହେ ଆକାଶେ ତାରାଗଣ ।
 ନୟନ ମେଲି ଛନ୍ତି ଚାହିଁ, ଯୋଗିକୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ଦୟା ଦାସୀ ଗଣେ, ବେଢ଼ି ଯାହାକୁ
 ଅନୁଷ୍ଠାନେ,

ଥୁଲେ-ତନ୍ତ୍ରକୁ ତାରାବଳୀ, କୁସୁମେ ବେଷ୍ଟିତ ଭୃଙ୍ଗାଳୀ ।
 ସେ ଏବେ ଏକା ନିର୍ଜନରେ, ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଶିଶୁଷକୁସୁମ ଶରୀର, ଯୌବନ ଲବଣ୍ୟ ରୁଚିର,
 ରାଜାନନ୍ଦନ ଯତନରେ, ପାଳିତ ସେବିତ ଆଦରେ,
 ଅସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ପର୍ଶ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗ, କର ନ ଥିଲ କଷ୍ଟସଙ୍ଗ,
 ସେ ଆଜି ଆଶ୍ରୟବିହୀନ, ଏକକା ଶରୀର ମଳିନ ।
 ବିସ୍ମୟ ପୃଥ୍ଵୀ ମଧ୍ୟରେ, ନିର୍ଜନେ ଛନ୍ତି ଏକେଶ୍ଵରେ ।
 କର୍କଶ କଷାୟ ମଳିନ, ବସନ ପରିଧାନ ଛିନ୍ନ ।
 ନିକେଶ ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ, ସହାୟବିହୀନ ଏକକ,
 କେମନ୍ତେ ଭିକାରୀ ବେଶରେ, ମାଗିବେ ଭକ୍ଷା

ଘରେ ଘରେ
 କାହିଁ ସେ ଯିବେ ? କେଉଁ ପଥେ ? ଅରଣ୍ୟେ ରହିବେ
 କେମନ୍ତେ ?

କୋଟି ଲୋକର ଅନ୍ନଦାତା, ସେ ଆଜି ବିଦେଶେ
 ଅନାଥା

କେ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଜଳ ? ବିହୀନ ସହାୟ ସମ୍ଭଳ ।
 ସେ ଯୁବା ବସି ବୃକ୍ଷମୂଳ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ମନ ଅନାକୁଳେ
 ଅନୋମାକୂଳେ ପ୍ରଭୁଧରେ, ଶ୍ରାନ୍ତଲେ ଆପଣା ମନରେ ।
 ଥିଲ ମୁଁ ରାଜାର ନନ୍ଦନ, ସୁତରେ କାଟିଛି ଜୀବନ ।
 ଅଞ୍ଜଳପଥେ ଯାହା ଲେଖା, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ ଯାଏ ଦେଖା ।

କୈଶୋରେ ନୂତନ ଯୌବନେ, ଆଳୟେ ପ୍ରମୋଦ-
କାନନେ,
ଭୁଞ୍ଜି ଲି ଯେଉଁ ସୁଖରାଶି, ଯାଇଛି କାଳସ୍ରୋତେ ଭାସି ।
ଗୋପା ପ୍ରଣୟ, ପ୍ରେମ ମୁଖ; ନନ୍ଦନ ଶଶାଙ୍କ ମୟୁଖ,
ଜନକ ଜନନୀ ହୃଦୟ, ପ୍ରେମ ଭଣ୍ଡାର ସୁଧାମୟ,
ସୁବକ ସହଚରଗଣେ, ଏ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ କ୍ଷଣେ,
କ୍ଷଣିକ ମନ ଭଜାଟନ, କ୍ଷଣିକ ସଜଳ ନୟନ,
ମାତ୍ର ଭାବନ୍ତେ ଭବିଷ୍ୟତ ତପଣେ ହୁଏଁ ହେଲ ଗତ ।
ଶୀତଳ ମଧୁର ପବନେ, ପ୍ରଭାତ ଅରୁଣ କରଣେ,
ଦେଖିଲେ ବିସ୍ତ୍ରତ ଅନନ୍ତ, ନିଶ୍ଚୟସ୍ଥାନ ଭବିଷ୍ୟତ,
ମାଳ ଗଗନ ସମାନରେ, ଅନନ୍ତ କାଳ ସମ୍ମୁଖରେ ।
ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗେ ଅନିଶ୍ଚିତ, ଏକାକୀ ସଙ୍ଗୀତରହିତ !
ଯିବାକୁ ହେବ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନେ, କଲେକ ସ୍ଥିର ଅନୁମାନେ ।
ଏହି ଜଗତ କୋଳାହଳ, ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛି ଏକସ୍ଥଳ,
ଜରା ମରଣ ହାହାକାର, ନାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନ ନିର୍ବିକାର ।
ସଫାର ମରୁ ଅତିହମି, ଯିବ ମୁଁ ସତ୍ୟ ମାର୍ଗ ତ୍ରମି ।
ଏ ମରୁପ୍ରାନ୍ତ ଶାନ୍ତିମୟ, ସ୍ଥାନକୁ ଲଭିବ ନିଶ୍ଚୟ !
ଭରସା ଜାତ ହେଲ ମନେ, କାନନ ତେଜିଲେ
ତରଣେ ।
କାରବମୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀପ୍ରାୟେ, ଶାନ୍ତି ଲଭିବା ଅଭିପ୍ରାୟେ ।
ଚଳିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଲ୍ଲାସେ, ବିହର ଆନନ୍ଦେ ଆକାଶେ ।
ପୂର୍ବ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖେ ଗତି, କଲେକ ସୁଖେ ମହାପତି ।
କେମନ୍ତେ, କାହିଁ କେଉଁ ମାର୍ଗେ; ଗମନ, ସ୍ଥିର ନାହିଁ
ଆଗେ ।
ଏତିକି ଜଣା ଅନୁମାନେ, ସଂସାର ପ୍ରାନ୍ତେ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାନେ ।
କୋମଳ ଅନାଦୃତ ପଦେ, ପୁଞ୍ଜି ଭୁଣ ପଦେ ପଦେ ।
କଠିନ କଣ୍ଠକ ବା କାହିଁ, ପୁଞ୍ଜି ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।
ରବିକରଣେ ଦେବ ଦହ, ଯାଉଛି ସ୍ୱେଦଧାର ବହ ।
ଶାଳାୟା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଶୂଦ୍ରରେ, ରହିଲ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ ।
ନିବାଣ ଚନ୍ଦ୍ରା ହୃଦେ ଗୁଣି, ଚଳିଲେ ପୂର୍ବ ଦିଗେ ପୁଣି ।
ନିଯାମା ହମେ ସମାଗତ, ତମିରେ ତାଙ୍କିଲି ଜଗତ ।
ପଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନିକେତନେ, ରହିଲେ ବିଶ୍ରାମକାରଣେ ।

ପର ବିବସ ପ୍ରାତଃକାଳେ; ମିଳିଲେ ନିଦ୍ରାମି ଆଳେ ।
ଭିକ୍ଷାନ୍ତେତହିଁ ଭୃତ୍ତି ଲଭ, ଚଳିଲେ ତେଜ ସଦ୍‌ଗତି ।
ପ୍ରାନ୍ତର ତେଜ ହମଣରେ, ମିଳିଲେ ବୈଶାଳୀ
ନଗରେ ।
ଆରତକାଳାମ ମହର୍ଷି, ସମୀପେ ନବୀନ ତପସୀ,
ମିଳନ୍ତେ, ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟଗଣେ, ମହର୍ଷି ମଧୁର ବଚନେ;
ବୋଇଲେ, ଦେଖ ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେହ
ଯାଏ ଭାସି ।
ଏମନ୍ତ ରୂପ ମନୋହର, ମାନବ ମଧ୍ୟ ଅଗୋଚର ।
ଭିକ୍ଷା ଶିଷ୍ୟ ରକ୍ଷିବରେ, ବେଶ୍ଚିତ ଥିଲେ ସେ
କାଳରେ !
ନୟୁକ୍ତ ସବେ ଅଧ୍ୟୟନେ, ଦେଖିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ନୟନେ ।
ମହର୍ଷି ଆଶ୍ରମ ପୁଲଭ, ଆତପ୍ୟ କଲେ ଅନୁବ ।
ପ୍ରଣମି ରକ୍ଷିକ ଚରଣେ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହେଲେ ଶିଷ୍ୟ ଜଣେ ।
ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ, ସମସ୍ତ କରି ସମାପନ,
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେକ ମନରେ, ନାହିଁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଦର୍ଶନରେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଜର ବ୍ୟାଧି, ରୁଚି ପାରିବ ମୁକ୍ତି ସାଧି ।
ସେ ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାରଗାଲି, ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ସାଧି ନାହିଁ ।
ତେଜ ବୈଶାଳୀ ଏଥୁ ଅନ୍ତେ, ଚଳିଲେ ଗଙ୍ଗାତଟ
ପଥେ ।
ମଗଧ ପୁର ରାଜ ଗୃହ, ପୂର୍ବେ ଦୃଷ୍ଟିର୍ଯ୍ୟସମୃଦ୍ଧ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର୍ଯ୍ୟ ମହାହେ, ମହିମା ପ୍ରକାଶେ
ଜଗତେ ।
ଗଗନଭେଦ ଗିରି ପଞ୍ଚ, ଅସଂଖ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗ ଦଞ୍ଚ ଦଞ୍ଚ ।
ରହିଛି ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ, ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାଚୀର ରୂପରେ ।
ସେ ଗିରି ବ୍ରଜପୁର ରାଣୀ ଜରସନ୍ଧର ରାଜଧାନୀ ।
ଶୈଳନନ୍ଦନ ସରସ୍ୱତୀ, ଶୈଳପଦରେ ସ୍ତୋତସ୍ତୁତ ।
(ଭକ୍ତ ଯେସନେ ଦେବଦତ୍ତ) ପ୍ରାଣଦାୟିନୀ
ଜନପଦେ ।
ସୁକ୍ଳସଲିଳା ସ୍ଥିରଗତ, ପବନ ଯଥା ସାଧୁମତ ।
ଦେଖିଲେ ଶାନ୍ତ୍ୟସିଂହ ଶୂନ୍ୟ, ଜରସନ୍ଧର ପୁର କାହିଁ ?

ଶୁଣି ଶୁଣାନ ସମାନ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ଦ୍ରାପର ସୁଗନ୍ଧ ଜରସର, ଯା କଲୁ ନାହିଁ ତା ସମ୍ବନ୍ଧ ।
 କ୍ଷୟି ସୁ ମଧ୍ୟେ ମହାବଳୀ, ଦେବାକୁ ରାଜାଗଣ ବଳ,
 ଶାଙ୍କୁଳ ଦେଇ କାରାଗାରେ, ଥିଲୁ ତ ରଖି ଏହାରେ ?
 ସେ ଜରସର ଗଲୁ କାହିଁ ? ଚନ୍ଦ୍ର ମାତ୍ରକ ତାର ନାହିଁ ।
 ମାନବ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଧକ ! ମରଣ ମାର୍ଗର ପଥକ !
 ରାଜକୁ ସଶ କାମନାରେ, ମାନବ ଜୀବନ ସଂହାରେ ।
 ନ ବୁଝେ ଜୀବନର ଗତି, ଅଲଂଘ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ନିୟତି ।
 ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନେ ପୀଡ଼େ ଲୋକ, ନ ଜାଣେ ତାର

ହୃଦାଞ୍ଚଳ ।

ରହିଛି ଜଗି କେଣ ଧରି, କେ ପାରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ?
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁରରେ ପ୍ରବେଶି, ଦେଖିଲେ ନୟନ ନିବେଶି ।
 ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଲୋକଗଣେ, ଭ୍ରମିଲେ କ୍ଷଣକେ

ଆପଣେ ।

ସୁନ୍ଦର ମାର୍ଗଣ ପ୍ରଶସ୍ତ, ସ୍ୱପ୍ନ ବିକସ୍ତେ ଲୋକେ ବ୍ୟସ୍ତ ।
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଯୋଗୀ ଅଛି କାହିଁ,

କେ ବା ଦେଖିବ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ।

ସମେ ଦିବସ ଅବସାନେ, ଫାଳୀ ଜଳେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
 ମାରବ ନିର୍ଜନ ନଗରୀ, ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତ ମୁଣି ଧରି,
 ପ୍ରାଚୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପ୍ରକାଶି, ମାଳ ମାରଦେ ଯାଏ ଭସି ।
 ପ୍ରକୃତ ଶ୍ୟାମଳ ବସନେ, ଆବୃତ ହେଲେକେ ସେସନେ ।
 ମାରବ ଶାନ୍ତ ଚରତର, ସର୍ପୀରେ ପବନ ସଞ୍ଚରେ ।
 ନୈଶ ଅକାଶତଳେ ଶାନ୍ତ୍ୟ-ସିଂହ ଏକାକୀ, ମୁଖେ ବାକ୍ୟ
 ନାହିଁ; ପ୍ରଶାନ୍ତ ହୃଦୟରେ, ଭରଲେ ବସିଲେ ଧ୍ୟାନରେ ।
 ସ୍ୱଚ୍ଛବେ ନିଶି ଅବସାନ, ଉଠିଲେ ଦେବ ଚେତନ ଧ୍ୟାନ
 ପ୍ରସାଦେ ଭ୍ରାମାପାଦ କରେ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପ୍ରବେଶ ନଗରେ ।
 ଶୂନ୍ୟ ବସନ ନତ ଶିର, ସୁନ୍ଦର ବଦନ ରୁଚିର,
 ମଣ୍ଡିତ ଦେବ ମହିମାରେ, ଭରଲ ଏ ରୂପ ସଂସାରେ ।
 ନଗରବାସୀ ଲୋକେ ଦେଖି,

ରହିଲେ ସେ ରୂପ ନିରେଖି ।

ଅସ୍ତବ ନଗର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଦେଖିଣ ମୁଗ୍ଧ ପୁରବାସୀ,
 ପଥକେ ବେଶିକେ କୃଷକେ, ସେ ରୂପଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ

ଅଛଲେ — ଶଶୁ ଗୁଡ଼ି ଦିଡ଼ା, ବୁଲଲିନାଗଣ ଗ୍ରୀଡ଼ା,
 ସେ ରୂପ ଦେଖିଣ ଚକିତ, ହେଲେ — ସେସନେ
 ବିଶାପିତ

ନଗରେ ପଡ଼ିଲୁ ଚନ୍ଦ୍ରକ, ଧାବନ୍ତ ମାନବ ସଜଳ,
 ସୋରୀଙ୍କ ଆଉ ସାଧ କାହିଁ, ଜନତା, ଭେଦି
 ସିଦ୍ଧାପାଇଁ ।

ନାରାୟ କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ, କେ ବୋଲେ ଘଟେ
 ଭାବ୍ୟବଳେ ।

କପାଁ ଏ ତେଜଲ ସଂସାର, ଜନକ ଜନମା ଏହାର ।
 ଥିଲେ କି ପାଷାଣ ହୃଦୟେ, ତେଜନ୍ତେ ଏମନ୍ତ
 ତନୟେ ?

ସୁନାର ପିତୁଳୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, କାହୁଁ ଏତାକୁ ଅଛି ଆସି ?
 ଆସି ପ୍ରବୀଣ ଏକ ନାରୀ, ବୋଇଲୁ “ରେ ବାପ
 ଭଣାରି !

କପାଁ ତୁ ଯିବୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ? ସର୍ବସ୍ୱ କରୁଛି ପ୍ରଦାନ,
 ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହେବ ତୋର, ଦେବି ତୁ ଶ୍ରବନା
 ନ କର ।”

ଅବଗୁଣ୍ଡନେ ମୁଖ ଡାକି, ଚାହିଁଛି କେବଣ ମୃଗାକ୍ଷୀ,
 ବେନି ନୟନୁ ବହେ ପାଣି, ବଦନୁ ନ ଖୁରଇ ବାଣୀ ।
 କେ ନାରୀ ବୋଲେ, “ସୁନାମଣି ! ନ ଥାଉ ତୋହର
 ଜନମା,

ମୁଁ ତୋ ମା, ତୁ ମୋର ନନ୍ଦନ, ଭୁଞ୍ଜି ତୁ ମୋର ସର୍ବ
 ଧନ ।”

କେ ନାରୀ ଟାଣେ ଧରି କରେ, ଆସ ରେ ବାପା ମୋର
 ଘରେ ।

ଅଗ୍ରଗୀ କେତେ ଯୁବା ପୁଅ, ଖାଇଛି, ଆସି ଘରେ ରହ ।
 କେ ନାରୀ କାନ୍ଦେ ଡକାପାଡ଼ି, “ବାପ ରେ ! ଦେବି-
 ନାହିଁ ଛୁଡ଼ି ।”

ନବନା ଯୁବକ ସକଳେ, ପଡ଼ିଲେ ଆସି ପଦତଳେ ।
 ଏକାଳେ ରଜା ବିଦିସାର, ଅଛାଳି ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ସଞ୍ଚାର
 କରୁଛି ଥିଲେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ, ଦେଖିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମାର୍ଗରେ

ରହିଲେ ଏକ ଧାନେ ଗୁଣ୍ଠି, ପଲକ ମାତ୍ର ନେତ୍ରେ ନାହିଁ
 ଭାଙ୍ଗିଲେ ଏ ନୁହେଁ ମାନବ, ପ୍ରକୃତ ତନ୍ତ୍ର ବା ବାସବ ।
 ବିନ୍ୟାତଲର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ଦେବତା ନରଲୋକଯାତ୍ରୀ ।
 ଧରବା ଏ ରୂପ ମାନବ, ନିଷ୍ଠୁର ଅଟେ ଅସମ୍ଭବ ।
 ମାତ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଛନ୍ଦ୍ର ତୁଳି, କାହାର ବଚନ ନ ଶୁଣି ।
 ଭାଷାନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବ ପଦ୍ମଦେ, ଗଲେ ବାହୁଡ଼ି ରଜପଥେ ।
 ନୃପତି ସାୟାକୁ କାଳରେ, ମିଳିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପାଶରେ
 ନାହାନ୍ତି ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ, ରଜଭୂଷଣ ନାହିଁ ଅଙ୍ଗେ ।
 ଦେଖିଲେ ଗୁଣ୍ଠି ବିମ୍ବିସାରେ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗିରିରୁହା-

ହାରେ ।

ବିସ୍ତାର ସ୍ୱପ୍ନିକ ଆସନ, ନିଶ୍ଚଳେ ଧାନେ ନିମଗନ ।
 ଶିଳାବେଦ୍ୟରେ ବସିଛନ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବେଦ୍ୟରେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ।
 ମେଲନ୍ତେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନୟନ, ନୃପତି ବନ୍ଦିଲେ ଚରଣ ।
 ଶୋଭାଳୁ ନରପତି ଶିର, ଶ୍ୟାମଳ କମଳ ରୁଚର ।
 ପୂଜିଲେ ଭୂପତି ବିନୟେ—“ସ୍ତୋ ଯୋଗୀ ! କର୍ପା

ଅଥମୟେ ।

ଆରମ୍ଭ କଠିନ ତପସ୍ୟା ? ମାମାଂସା ବିଷମ ସମସ୍ୟା ।
 ନଗାନ ସୁକୁମାର ତନୁ, ବିଳାସ ଆଶା ତ୍ୟାଗ ମନୁ;
 ଦେଖି ତୁମ୍ଭର ଏ ବେଶ୍ୱର, କରନ୍ତି ଲୋକେ

ହାହାକାର !

ମୁଁ ଅଟେ ମଗଧ-ଶତ୍ରୁର, ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମୋହର,
 ନିଷ୍ଠୁର ଅକାଳ ସନ୍ନ୍ୟାସ, ତେଜ ମୋ ରଜପୁରେ ଆସ
 ଦେଖି ତୁମ୍ଭର କଷ୍ଟମାନ, ଆକୁଳ ହେଉଛି ପରାଣ,
 ମଗଧବାସୀ ନାଶ ନରେ, କାନ୍ଦନ୍ତି ଆକୁଳେ କାତରେ ।
 ତେଜ ଏ ଦୁର୍ବଳ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ, ରଜ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କର

ଭୋଗ ।”

ବୋଇଲେ ଶାକ୍ୟସିଂହ—“ନୃପ ! ନକର ପତ୍ରାବ

ଏରୂପ ।

ସୁଖରେ କରନ୍ତୁ ରଜଭୂ, ଲଭ କରନ୍ତୁ ଅମରଭୂ ।
 ରଜ୍ୟ ସୁଖରେ ଅଭିଳାଷୀ, ନୁହେଁ ମୁଁ, ସମ୍ପ୍ରତି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
 ହୋଇଛି— ଶାନ୍ତି କାମନାରେ,

ମନ ନିବେଶି ତପସ୍ୟାରେ ।”

ବିସ୍ମୟ ମଣି ବିମ୍ବିସାର, ବୋଇଲେ, “କି ବୋଲ
 କୁମାର !

ଶିଶୁଷ କୁସୁମ ଫେଲବ, ଛୁନୁ ଯୌବନ ଅଭିନବ ।
 ଦାରୁଣ ତପସ୍ୟା ବ୍ରତରେ, ସହିବ କର୍ପା ଏ ଦେହରେ ?
 ନିର୍ଜନେ ପ୍ରସ୍ତର ଆସନେ, ନ ଦିଅ ସନ୍ତୋଷ ଲବନେ ।
 କୃଥା ନ ହୁଅ କଷ୍ଟଭୋଗୀ, କୋମଳ ଶେଷ ଉପଯୋଗୀ
 ଶରୀର କଞ୍ଚଳ ବନରେ, ସହିବ କଷ୍ଟ କି ରୂପରେ ?
 ଲୋଡ଼ୁଛ ଶାନ୍ତି ? ମୋର ସୁରେ, ସହଜେ ଭୁଞ୍ଜିବ
 ପ୍ରଚର ।

ଏ କାମଭୋଗର ସମୟ, କୃଥା ନ କର ଅପତୟ ।”
 ବୋଇଲେ ନବନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—“ନୁହେଁ ମୁଁ କାମ
 ଅଭିଳାଷୀ;

କୁଶଳେ ରହନ୍ତୁ ଆପଣ, ପାଳନ୍ତୁ ସୁଖେ ପ୍ରଜାଗଣ;
 ଥିଲା ମୋ ବିତ୍ତ ଯେ ସମସ୍ତ, ନ ଥିବ କାହାର ଏମନ୍ତ ।
 କାମଭୋଗର ଉପଯୋଗୀ, ପଦାର୍ଥ ସବ ଅଛି ଭୋଗୀ ।
 ମୋର ବିଭବ ତୁଳନାରେ, ନ ଥିବ କାହାର ସଂସାରେ;
 କପିଳବସୁ ରଜ୍ୟ ସମ, ରଜଭୂ, ଅଭବ ଉପମ ।
 ଧାର୍ମିକା ମାତା ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ, କରୁଣା-ପ୍ରେମ-ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ।
 ଧାର୍ମିକ ପିତା, ନିରୂପମା, ଧାର୍ମିକା ପତ୍ନୀ ଦେବସମା ।
 କୋମଳ କୋରକ ସମାନ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁସମା ସନ୍ତାନ ।
 ସୁଖ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ- ବୃହ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତଥାପି ମୋ ହୃଦୟ ଶୂନ୍ୟ ।
 କାମଭୋଗରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି—ଲଭ-କେବଳ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତି ।
 କର୍ପା ମୁଁ ନୋହି ଅଭିଳାଷୀ, ଭ୍ରମୁଛୁ ଅରଣ୍ୟେ
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ?

ହେ ନୃପ ଶାନ୍ତି ଥିଲେ ତରେ, କର୍ପା ଭ୍ରମନ୍ତି ଅରଣ୍ୟରେ ?
 କାମରେ ସୁଖ ନାହିଁ ନୃପ ! ସ୍ୱପନ୍ନ ଫଳର ସ୍ୱରୂପ ।
 ଆପାତ ମଧୁର ରୁଚର, ମାତ୍ରକ ତାହା ନୁହେଁ ଚର ।
 ଦିନାନ୍ତେ ହୁଏ ପୁରୁଷାସିତ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ବିକୃତ, ଦୂଷିତ ।
 କାମ ପ୍ରୟୁକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନବନ, ମରଣ ଝଟିକା ପବନ,
 ଯୌବନେ ଯେଉଁ କାମଭୋଗ, ତରମେ ଘଟାଏ
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ।

ଶରୀର ହୋଇ ଜଗଜ୍ଞପତି, ମୃତ୍ୟୁ କବଳେ ହୁଏ ଲୁନ ।
ଯେ କାମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶରଣାୟୀ, ତହିଁକି ଲୋକ କପା

ବାଇ ?

କାମ ଯେ ଅନନ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ, ଲଭି ପାରିବ କେଉଁ ଲୋକ ?
ଲଭିଛି କାମଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାନ୍ତି, ମାନବ ଜଗତେ ନାହାନ୍ତି !
ବରଷ ଦେଖନ୍ତୁ ରାଜନ, କାମ ଆଶାରେ ଲୋକଗଣ
ଧାବତ, ନୈରାଶ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଶୁଞ୍ଚନ୍ତି, ଆଶା ବିଡ଼ମ୍ବନା ।
ଅଲଭେ କାମ—ପ୍ରାଣ ଦଗ୍ଧ, ଲଭିରେ ମୁହେଁ ଶାନ୍ତି
ଲବ୍ୟ ।

ପାନରେ ଲବଣାକ୍ତ ଜଳ, ପିପାସା ବର୍ଜନ କେବଳ ।
ଦୈବେ ଲଭିଲେ କାମ ଏକ, ଧାବତ ଲଭିରେ ଅନେକ ।
ଜଳନ୍ତି ଅନଳେ ଆତ୍ମା, ଦେଲେ ବର୍ଜିତ ଅଗ୍ନି ଜ୍ୟୋତି ।
କାମ ବିଷମ ପ୍ରଚାରକ, ନିୟତ ଲୋକହନ୍ତାରକ ।
ମରୁଭୂମିରେ ମଣ୍ଡଳିକା, ସମ ଦେଖାଏ ବିଶ୍ୱାସିକା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଏ ମଗଧ ପୁରୀ, ପଡ଼ିଛି ଦେଖ ଶକ୍ତି ଚୁରି ।
ସ୍ଥଳକୁ ଗିରିବ୍ରଜସ୍ୱରେ, ପମର ଜଗସନ ହରେ,
କାମଲକ୍ଷଣା ବଶବର୍ତ୍ତୀ, ହୋଇ କି ନ କଲ ଦୁର୍ମତି !
ପୂର୍ଣ୍ଣ କି ହେଲ ତା ଲଳୟା ? କରମେ ଚରମ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ନୃପତି ଶତ ଅଶ୍ୱୋତ୍ତର, ଦେବାକୁ ବଳ ସେ ପାମର
ଇଚ୍ଛା ଲ, ଲଭିଲ କେବଳ, ପାପ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହଳାହଳ ।
କରାଳ କାଳସ୍ରୋତ ସାକ୍ଷୀ, ରହିଛି—ଦେଶ -ମେଲି
ଆଖି ।

ମଗଧପୁର ଧୂସ ଶେଷ, ଏହାର ପ୍ରମାଣ ବିଶେଷ ।
ଦେଖିବା ହେଉ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ! କାମ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ନରନାରୀ ।
ଲଭନ୍ତି କରି ହାହାକାର, ଜଗ ମରଣ ବ୍ୟାଧି ସାର ।
ଏ କଷ୍ଟ ସାଗରୁ ଉଦ୍ଧାର, ପାଇବେ ଲୋକେ ଯେପ୍ରକାର,
ଥିଲେ ତା ମାର୍ଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାପିବ ଜୀବନ ।
ଜାଣନ୍ତୁ ଆମେ ମହାବଳ ! ତେଜସ୍ବି ପୁରୀ ଶାନ୍ତି ରାଜ୍ୟ ।
ଲଭିଲେ ତହୁଁଜନ ସାର, ଲୋକରେ କରିବ ପ୍ରଭୁର ।”
ଶୁଣନ୍ତେ ଏତେ ବିମ୍ବିସାର, ଜନ୍ମିଲ ତେଜନୀ ତାହାର,
ଶିଥିଲ ନେତ୍ର ଆବରଣ, ଗୁଞ୍ଜିଲ ତହୁଁ ବିବରଣ ।

ବୋଇଲ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଏତେ
କୃପା କର,
ଲଭିଲେ ମାର୍ଗ, ଗୁରୁଦେବ । ସେ ତହୁଁ ମୋତେ
ଆଜ୍ଞା ହେବ ।

ଏ ଦାସ ଧରୁଛି ଚରଣ, କରିବେ କରୁଣା ଆପଣ ।
ଦିଖାୟ ଉଷା—ଏହି ସ୍ଥାନେ, ରହନ୍ତୁ କିଛି ଦିନମାନେ ।”
ରହିଲେ ତହିଁ ଶାନ୍ତିପତି, ମାତ୍ରକ ଦୃଷ୍ଟି ଦୁର୍ଗତି
ପଡ଼ିଲ ବୈଶାଳୀ ନଗରେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମତ୍ତକ ଲୋକରେ ।
ହମଣ ହେଲକ ପ୍ରବଳ, କାନନେ ଯଥା ଦାବାନଳ ।
ମଲେ ମାନବ ଅସୁମାର, ପଡ଼ିଲ ଲୋକେ ହାହାକାର ।
କରାଳ କାଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ହିଂସା ଉପାୟେ ନିବାରଣ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁନି ରୂପେ ଯେତେ, କଲେକ ଯାଗ ଯଜ୍ଞ କେତେ ।
ମାତ୍ରକ ଶ୍ରେୟ ଦାବାନଳ, ହମଣ ହେଲକ ପ୍ରବଳ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ବୈଶାଳୀନିବାସୀ, ଲୋଡ଼ିଲେ ନଶନ

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।

ପାଣ୍ଡବ ପଦ୍ମେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ ଦେଶବାସୀ ।
ତାହାଙ୍କ ପଦତଳେ ପଡ଼ି, ବୋଇଲେ ସବେ କରଯୋଡ଼ି
“ହେ ପ୍ରଭୁ ! କରୁଣାସାଗର ! ଘୋର ବିପଦୁଁ ରକ୍ଷା
କର !”

କରୁଣାହୃଦୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବୋଇଲେ, “ଆହେ ପୁରବାସୀ !
ନେଶିବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସକଳ, ପଡ଼ିଲ ଅନଳରେ ଜଳ ।”
ଶାନ୍ତି ଲଭନ୍ତେ ଲୋକଗଣେ, ପଡ଼ିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଚରଣେ ।
ନବନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏ ଅନ୍ତେ, ବାହୁଡ଼ି ପାଣ୍ଡବ ପଦ୍ମେ—
ସାତ ଶ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ହୃଦୟ ମହର୍ଷି ପୂଜିତ ।
ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଶାନ୍ତି ମୁନି, ଲଭିଲେ ସମାଧି ଯେ ବେନି
ଗୋଟିଏ ଯେ ନୈବମଜ୍ଜନ, ଅନ୍ୟଟି ଅସଞ୍ଜୟତନ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସ୍ଥଳରେ ଏମନ୍ତ, ଏ ନୁହେଁ ନିଦ୍ରାଶର ପଥ ।
ପାଞ୍ଚଟି ଶିଷ୍ୟ ସହଚରେ, ଚଳିଲେ ଗୟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟେ ମର୍ଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ନାମ ସପ୍ତୋଦଶ ସର୍ଗ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗ

(ଚପସ୍ୟା)

ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନସଲିଳା ଫଲ୍‌ଗୁ ପଡ଼ିତପାବନା ।
 ପିତୃଲୋକ ଉଦ୍ଧାରଣୀ ପୁଣ୍ୟ ସନାତନା ।
 ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ଅଭୂତ କୌଶଳ,
 ସିକତା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରବାହିତ ପୂତ ଜଳ ।
 ଜନମାର ସ୍ତବ୍ୟ ସମ ଲୁକ୍କାୟିତ ବାରି,
 ତର୍ପଣେ ଭୁଲନ୍ତି ଭକ୍ତେ ବାଲୁକା ବିଦାର ।
 ନଦୀ ବନ୍ଧେ ମହାପଞ୍ଜ ହୁଏ ସମାହିତ,
 ପ୍ରତି ନିପୁତରେ ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ମୁଖରତ ।
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅମୃତ ଭାବପୁଲ୍ଲ ସେଷଧାମ,
 ଧର୍ମପିତାପୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ମନସ୍କାମ ।
 ମହାଧାମ ଗୟାଘାତ୍ୟ ବିରାଜିତ ଘାଟେ,
 ଗଦାଧର ପଦାଙ୍କିତ ଗୟାପୁରଣିରେ ।
 ପୁଲିନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିରାଜିତ ରାମଶିଳା,
 ପିଣ୍ଡ ପଦ୍ୟାଶାରେ ସମାଗତ ପ୍ରେତଲିଳା ।
 ପବିତ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଆର୍ଯ୍ୟଗଣେ
 ସମାଗତ ପିତୃଲୋକ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ ।
 ବହୁଦୂର ଦୂରନ୍ତରୁ ଚରକାଳ ଆର୍ଯ୍ୟ—
 ସନ୍ତାନେ ଆସନ୍ତି ସାଧବାକୁ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ।
 ପିତା ସ୍ୱର୍ଗ, ପିତା ଧର୍ମ, ପିତା ହିଁ ଚପସ୍ୟା,
 ଏହି ସନାତନ ବାକ୍ୟ ଧର୍ମର ସମସ୍ୟା ।
 ଜନକ ଜନନୀ ଦୁହେଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା,
 ଜଗତର ସବୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏହି କଥା ।
 ଜନ୍ମଦାତା ରକ୍ଷାକାରୀ ଜନନୀ, ଜନକ,
 ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିପ୍ରପ ପାଳକ ।
 ପିତା ମାତା ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୁଏ ସେ ତନୟ,
 ରାକ୍ଷସ ପିଶାଚଠାରୁ ଅଧମ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ପିତୃଲୋକ ପଦ୍ୟାଶାରେ ଆନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗୁ ବୁଝି
 ଆସିବ କେ ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ପିଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ।

ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତା ପିତା ଆଦେଶରେ
 ଅଭୂତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତେଜ ଭ୍ରମିତଲ ବନରେ ।
 ସ୍ୱର୍ଗଗତ ଦଶରଥ ଉଦ୍ଧାର କାରଣ
 ଏହି ସ୍ଥାନେ ଥିଲେ କରି ଜାନକା ତର୍ପଣ ।
 ଏକଦା ଶରତକାଳେ ନୈରଞ୍ଜନାକୂଳେ
 ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଶାକ୍ୟସିଂହ ମନର ଆକୁଳେ ।
 ମାଳାଞ୍ଜନା ନୈରଞ୍ଜନା ବନ୍ଦେ ଖରେ ବେଗେ,
 କାମାସକ୍ତ ଲୋକ ଯଥା ମନର ଆବେଗେ ।
 ଘରସ୍ଥ ପାଦପଣ୍ଡେଣୀ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ପାୟ,
 ଛନ୍ତି ଉଭା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ଯୋଗୀ ସ୍ଥିରକାୟ ।
 ନିବିଡ଼ ଲତକା ସ୍ଥିର କାଣ୍ଡରେ ବେସ୍ଥିତା,
 ସୋହାଗୀ କାମିନୀ ପତିପ୍ରେମେ ପ୍ରସୁଚ୍ଛିତା ।
 ଶାରଦା ଶ୍ୟାମଳ ପତେ ବନ ଆକ୍ରାନ୍ତ,
 ପ୍ରବେଶ ତପନ ତେଜ ନ କରେ କିଞ୍ଚିତ ।
 ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରସାର କରି ବନ୍ୟ ବିହଙ୍ଗମେ
 ପ୍ରଭାତ ସଜୀତେ ମଗ୍ନ ସପ୍ତମ ପଞ୍ଚମେ ।
 ଯୁଦ୍ଧତମ ବିହଙ୍ଗମ ପଥ ଅନ୍ତରାଳେ
 ବସି କାହିଁ ଆନନ୍ଦରେ ସ୍ୱରସୁଧା ଢାଳେ !
 ମୟୂର ମୟୂରୀ ସୁଖେ କରନ୍ତି ନର୍ତ୍ତନ,
 ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ପରାକାଷ୍ଠା ନିଦର୍ଶନ !
 ବନାନ୍ତେ ଶ୍ୟାମଳ ଶଯ୍ୟାସେଷ ଶୋଭା ପାଏ,
 ପବନେ ସାଗରେ ଶ୍ୟାମ ଢେଉ ଖେଳିଯାଏ;
 ଶ୍ୟାମ ଦୁବାଦଳ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଆକ୍ରାନ୍ତ,
 କରନ୍ତି ପ୍ରକୃତସଦୃଶୀ ଶଯ୍ୟା ବିସ୍ତାରିତ ।
 ନିପତିତ ତଟତରୁ ଛୁଆଁ ନୟନରେ,
 ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୂଳ ନିମ୍ନଶାଖା ଶିରେ ।
 ଅଦୂରେ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ୟାମଳ ଉପଲେ,
 ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ପ୍ରାୟ ଉପବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ତ୍ରାବଳେ ।
 ଉପତ୍ୟକା, ସାନ୍ତବ୍ୟଶ, କନ୍ଦର, ଶିଖରେ
 ନାନାଶ୍ରେଣୀ ବୃକ୍ଷଲତା ଶୋଭେ ପ୍ରସରପ୍ରସର ।
 ଏକାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ମାତ୍ର ସେ ନିର୍ଜନ ବନେ—
 ଭୁଲିଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖେ, ବିରୁଦ୍ଧିଲେ ମନେ —

ତେଜ ମୁଁ କାମନା, ଚିତ୍ତ କରିଛି ସଫଳ—
 ମାତ୍ର ମୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଅବ୍ୟାବଧି ଭୋଗକ୍ଷମ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଧାର ଦେହ କ୍ଷମ ଲଳସାରେ,
 କରିବି ସୁଜ୍ଞାନ ଲଭି ତେବେ କି ପ୍ରକାରେ ?
 ଶୁଷ୍କ କାଷ୍ଠେ ଶୁଷ୍କ କାଷ୍ଠ ନ କଲେ ଦର୍ଶଣ,
 କରିବା କିନ୍ତୁ ଲଭି ଜ୍ଞାନ-ଦ୍ରବ୍ୟଗଣ ।
 ଶୁଷ୍କ ଦେହେ ଶୁଷ୍କ ମନ କରିବି ଦର୍ଶଣ,
 କରିପାରିବି ଜ୍ଞାନରୂପ ଆନନ୍ଦ ଦର୍ଶନ ।
 କଠୋର ତପସ୍ୟାବଳେ ପୋଡ଼ି ଦେହ ମନ,
 ନ ପୋଡ଼ି ଅନଳେ ଦୁଃସ୍ବ ବିଶୁଦ୍ଧ କାଞ୍ଚନ ।
 ତପୋବଳେ କୁଣ୍ଡଳ ମନ, ଶାନ୍ତି ଅଲୌକିକ
 ଲଭିବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ ଦର୍ଶଣେ ମାଣିକ୍ୟ ।
 ଶାନ୍ତିମୟ ନିଃକାଠେ ଶାନ୍ତିମୟ ବନେ
 ବସିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଧ୍ୟାନଯୋଗେ ଭୃଣାସନେ ।
 କଠୋର ତପସ୍ୟା ବ୍ରତ କଲେକ ସାଧନ,
 ଛ ବରଷ କାଳ କରି ମୁହିଁ ତ ନୟନ ।
 କଦାଚ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଏକ ଭଳି ବା ବଦନ୍ତ,
 ସଲିଳ ଅନଳ ପାନେ ଥିଲେ ଦେହ ଧର ।
 ପ୍ରଥମ ଏ ଶତ ମାତ୍ର ଯମେ ଅନଶନ,
 ନ ଥିଲି ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଜୀବନ ।
 ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାମ ପ୍ରବଳ ବାସନା
 କଠୋର ତପସ୍ୟାବଳେ ଶକ୍ତି ବିଚ୍ଛେଦନା ।
 ତପସ୍ୟାରେ ଦେହ ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମଳିନ,
 ମତ୍ତ କର୍ମପଦେ ପଦ୍ମବନ ଛୁନୁ ଛୁନୁ ।
 ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱୟ ଦୁଃସ୍ବେ ନିରୁଦ୍ଧ,
 ହେମନ୍ତେ ଶିଶିରପାତେ ଶରୀରରେ ବୋଧ ।
 ହେଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ—ବହେ ସ୍ବେଦ, ପବତୁ ନିର୍ହର
 ପ୍ରାକୃଟ କାଳରେ ଯଥା ବହେ ନିରନ୍ତର ।
 ସମାପିନ ଗ୍ରହଯୋଗ, ଆତ୍ମାଲୀନ ଧ୍ୟାନେ
 ମଗ୍ନ ବୁଦ୍ଧ—ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ମନବୃତ୍ତିମାନେ ।
 ଚରମେ କୁମ୍ଭକ ଯୋଗେ ହେଲେ ଅଚୈତନ୍ୟ,
 ବେଦରେ ସ୍ଥାପିତ ଯଥା ପ୍ରତିମା କାଞ୍ଚନ ।

ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ୱାସ, ରୁଦ୍ଧ ମୁଖ, ରୁଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣପଥ,
 ସମସ୍ତ ଶରୀର ବାୟୁସୂକ୍ଷ୍ମ କୁମ୍ଭବଦ ।
 ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବନ୍ଧୁ କୁମ୍ଭିତ ପବନ
 ପ୍ରାଣସନ୍ତପ୍ତ ରୁଦ୍ଧ—କଲ ବିଲୟ ଚୈତନ୍ୟ ।
 ଦେଖିଲେ ଦିନେକ ଧ୍ୟାନଯୋଗେ ଶାନ୍ତମୁଖ,
 ଅଇଲ ବୋଇଲ ପାଶେ ସୁନ୍ଦର ଭୃଣୀ;
 “ହା ପୁନଃ ! ନ ହେବ ସିଦ୍ଧ ତୋ ତପସ୍ୟାବଳ,
 ଅସିଦ୍ଧ ମହର୍ଷି ବାକ୍ୟ ସର୍ବେବ ବିଫଳ ।
 ହେଲ ନାହିଁ ସିଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ନ ରହିଲ ରଞ୍ଜୟ,
 ଯାପନ ଜୀବନ ସିନା କଲ ଦୃଢ଼ା କାର୍ଯ୍ୟେ ।
 ହସ୍ତଗତ—ନ ଶୁଦ୍ଧିଲ ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ଅରଣ୍ୟରେ ଜାତ, ଶୁଷ୍କ ଅରଣ୍ୟେ ମାଳତୀ ।”
 ପୃକ୍ତା କଲେ ଶାନ୍ତସିଂହ—“ବୋଲ ଗୋ ରମଣୀ !
 କେ ଭୃମ୍ଭେ ? କାତର ଶୋକେ ସଜଳନୟନୀ !
 ମୁକୁଳକୁଳୁଳା ମା ଗୋ ! ଧୂଳରେ ଧୂସର,
 ପୁଷ୍ପ ପୁଷ୍ପ ବୋଲି କାନ୍ଦ ଦୁଃଖୀ କାତର !”
 “ଆରେ ମୋ ନୟନମଣୀ !” ବୋଇଲେ ରମଣୀ,
 “ସ୍ବର୍ଗରତା ମାୟାଦେବୀ ମୁଁ ତୋର ଜନନୀ;
 ଆସିଛି ସିଦ୍ଧବ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ବିମନା,
 ତୋ ନିଷ୍ଠୁଳ ବ୍ରତ ଦେଖି ଦେବାକୁ ସାନ୍ତନା ।”
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମାତାକୁ ଯୋଗୀ ବୋଇଲେ ବିନୟେ,
 “ନ କର ଜନନୀ ! ଚନ୍ଦ୍ରା, ଅଛି ମୁଁ ନିର୍ଭୟେ ।
 କରି ନାହିଁ ଗର୍ଭେ ମୋତେ ନିଷ୍ଠୁଳେ ଧାରଣ,
 ନିଷ୍ଠୁଳ ହେବାର ଦୁହେ ମହର୍ଷି ବିଚରନ ।
 ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ମାତଃ, ତବ କୃପାବଳେ
 ହେବ ବୁଦ୍ଧ; ଥିବ ମହାଜାଣି ଧରତଳେ ।
 ପୃଥ୍ବୀ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ହେଉ—ସୁମେରୁ ପବନ
 ହେବ ବିଚଳିତ—ମୋର ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ !
 ପଡ଼ନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭୂମି ତଳେ ଖସି,
 ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳିବା ପାଇଁ ଥିବ ଏଥି ବସି ।
 ହେଉ ଦେହ ଛୁନୁ ଭିନ୍ନ ନାହିଁ ମୋ ଶରୀର,
 ନ ଉଠିବି ନ କରି ମୁଁ ବ୍ରତ ଉଦ୍ୟାପନା ।”

ନିଶାର ସ୍ୱପନ ଗୁପ୍ତା ସମାନେ ଜନନୀ
ଗଲେ ଶୂନ୍ୟ—ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟେ ରଜନୀ ।
ଦିନର ଉତ୍ତରେ ଦିନ ଯାଉଅଛି ଶ୍ୱପ୍ନ,
ଏକାଦିନେ ଏକାଦିନେ ନବୀନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।
ଲଘି ବେ ତପସ୍ୟାବଳେ ଦୁସ୍ତର ସାଗର,
ତାରବେ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିନ୍ଦେନ୍ତର ।
ତତ୍ତ୍ୱୋପାନ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ, ନିଷ୍ଠୁଳ ନିଷ୍ଠୁଳ
ଦେହ, ନାହିଁ ବାହ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହଜ ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ନିମିଳିତ ନେତ୍ର, ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ୱାସ-ତଞ୍ଚଳତା,
ଚେତନେ ଅବସ୍ଥିତ ଅରଣ୍ୟଦେବତା ।
ଦିବସ, ରଜନୀ, ରାତ୍ରି, ମାସ, ବର୍ଷ, ଗତ
ଛ ବର୍ଷ ସମୟ ହମଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରବତ ।
ମଳୟ ପବନ, ଝଞ୍ଜା ବାୟୁ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ଶୀତ,
ପ୍ରକୃତର ଲୀଳାକ୍ଷେପେ ଆଗତ ଅଘାତ ।
ରକ୍ତମାଂସହୀନ ଦେହ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୟନ,
ନିଷ୍ଠୁଳ ନିଷ୍ଠୁଳ ପ୍ରିୟ ବଲ୍ଲୀକ ଯେମନ ।
ତପତକାଞ୍ଚନକାନ୍ତି ଅସ୍ଥି ମାତ୍ର ସାର,
ସହଜରେ ଅନୁମିତ କଳାଳ ପ୍ରକାର ।
ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣକାଶ୍ଵ ପଶୁପାଳଗଣ
ରୁଦ୍ରାନ୍ତ ପିଶାଚଭ୍ରମେ ସତ୍ୟ ନୟନେ ।
ଦୂରନ୍ତ ଗୋପାଳ ଶିଶୁ କେହି ଆନନ୍ଦରେ
ଦୂରେ ଥାଇ ଲେଖୁ ଥିଲ ନିକ୍ଷେପ ଦେହରେ ।
ମୃତ ଶବ ଘାତ ଦୃଶ୍ୟ କରେ କେଉଁ ଜନ,
ପଳାଇଲେ ନିରାଶରେ ଶିଷ୍ୟ ପାଞ୍ଚଜଣ ।
ତାଙ୍କିଲେ ତମିରେ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରାଣେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଲୁପ୍ତ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ—ତତ୍ତ୍ୱ ମହିମା ପ୍ରବଳ ।
ଲୁପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି, ଲୁପ୍ତ ଶ୍ରୁତି ନିଷ୍ଠୁଳ ଶରୀର,
ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର ବ୍ୟାପ୍ତ ନିବିଡ଼ ତମିର ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ଜ୍ଞାନଘଣ୍ଟ ପ୍ରବଳରେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତେ ପ୍ରସାବ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲ ଗଗନରେ ।
ସେ ଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ ଯୋଗୀ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର,
ବିଶ୍ୱର ଅନନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ, ସୀମା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ।

ଦେଖିଲେ; ମାତ୍ରକ କାହିଁ ନିଦାଶର ପଥ ?
ଅନେଷି ବିଶେଷ ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ ତ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ସମସ୍ତ ଆଶା ହେଲ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାୟ,
ଛଅ ବର୍ଷ ତପସ୍ୟାରେ ନ ହେଲ ଉପାୟ,
କେତେ ଆଶା—ମହା ଆଶା ପୋଷିଥିଲେ ମନେ,
ଏ ଘୋର ତପସ୍ୟା ପର ଗଲ ଅକାରଣେ !
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତପସ୍ୟା ନୁହେଁ ଆପଣାର ପାଇଁ,
ନିଶିଳ ମାନବ ଅର୍ଥ ସିଦ୍ଧ ହେଲ କାହିଁ ?
ଏ ଘୋର ତପସ୍ୟା ଯେବେ ଗଲ ଅକାରଣେ,
ସାଫଲ୍ୟ ଉପାୟ କାହିଁ ? ବିଚାରିଲେ ମନେ—
ନିଗୃହ ସାଧନା ଅନ୍ୟ ଅଛି କି ଗୁପ୍ତ ?
ଲଭିବ ଯେ ମାର୍ଗେ ଯାଇ ନିଦାଶର ତତ୍ତ୍ୱ ?
ନିରାଶର ସହଚର ସଂଶୟ ଅଜ୍ଞାତେ
ସଞ୍ଚାରିତ, ବିସ୍ତାରିତ, ଯୋଗୀ ମନ ପ୍ରାନ୍ତେ ।
କଦାଚିତ ମୃଗୟା ମିଳି ମୁନି ପାଶେ
ଚକିତେ କ୍ଷଣକେ ରୁହିଁ ଚରନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ନିଷ୍ଠୁଳ ଅଜ୍ଞ ସ୍ଥାୟୀ ସମାନରେ
ବସନ୍ତ ଅରଣ୍ୟ ଶୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ ମସ୍ତକରେ ।
ସଂଶୟ-ମାରଦେ ଜ୍ଞାନ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶତ,
ନିଷ୍ଠୁଳ ତପସ୍ୟା ଯୋଗୀ ମନେ ଅନୁମିତ ।
ଜନକ ଜନନୀ ମନେ କୃଥା ଦେଲି କଷ୍ଟ,
ତେଜଲି ପ୍ରେୟସୀ ଗୋପା, କଲି ଦେହ ନଷ୍ଟ ।
ଅଶା-ତପ୍ତ ଉପାଲି ଅକୂଳ ସାଗରେ
ସଞ୍ଚିତ କରିବ ଧନ—ବଞ୍ଚିତ ଶେଷରେ ।
ଅନାଗତ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ହସ୍ତଗତ ଧନ
ଅବିମୂଢ଼୍ୟକାରିତାରେ ତେଲି ବସର୍ଜନ ।
ମାୟା ଦିନା ଆଶାସୁଖେ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧ
ଛୁଦ୍ର ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତେ କରେ ଲୋକ ଜ୍ଞାନଅନ୍ଧ ।
ସଂସାର ମୋହନ ବେଶ ଭାସିଲ ନୟନେ,
ବିଗତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତି ପଡ଼ିଗଲ ମନେ ।
ପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି ଏକ ଏକ ଦୃଢ଼ଯେ ବିକାଶେ,
ପ୍ରକାଶିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ତରୁ ଯେମନ୍ତ ଆକାଶେ ।

ପିତାଙ୍କର ଶୋକ ଛବି, ଗୌତମୀଙ୍କ ଚପି,
 ଶବନସ୍ବରୂପା ଗୋପା-ପ୍ରସବୁ ପବିତ୍ର ।
 ଆକୁଳ ଶବ୍ଦକୁ ଆହା ! ବଞ୍ଚିଛି କି ପ୍ରାଣେ ?
 ଅଛନ୍ତି କି ପିତା ମାତା ପ୍ରାଣେ—କେବା ଜାଣେ ?
 କପିଳବସୁରେ ବୃଥା ଦେଲି ଶୋକ ଢାଳି,
 ଜନକ ଜନନୀ, ଗୋପା ଲୋକ ଦୁଇ ଜାତି ।
 କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ? ପୁଣି କି ସଂସାରେ
 ପ୍ରବେଶିବି ? ନାହିଁ, ନାହିଁ ଯିବି କି ଆଶାରେ ?
 ଜନ୍ମ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ, ବ୍ୟାଧି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ସଂସାରେ,
 ମୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀ ପ୍ରବେଶେ କି ପୁନଃ କାରାଗାରରେ ?
 ବୃଥା କି ମାନବ ଜନ୍ମ ? ଯନ୍ତ୍ରଣା ନିର୍ବାଣ
 ମାର୍ଗ ଶୂନ୍ୟ ? ଏ ପ୍ରକାର ବିଧିର ବିଧାନ ?
 ନ ହେଲି ମୀମାଂସା ଯୋଗୀ ପଡ଼ନ୍ତି ସଂଶୟେ,
 ଲଳସା, କାମନା କଲେ ପ୍ରବେଶ ହୁଏତେ ।
 ଦେଖିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—ମନୋହର ନାରାୟଣ
 ବୋଇଲେ ତାହାକୁ ଆସି ମଧୁରବଚନେ —
 “ହେ ଯୋଗୀ ! ନ ବୁଝି ତତ୍ତ୍ୱ ବୃଥାରେ ତପସ୍ୟା
 କର, ଦେହ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅଛି କି ଭରସା ?
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଶରୀର ବଳାସ ଗୌରବ —
 (ତେଜ ଯୋଗ) ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦେବୁଁ ଆଣି ସବ ।
 ତୁ ବର୍ଷ ତପସ୍ୟା କରି ଲଭିଲି କି ଫଳ,
 ଶରୀର କଞ୍ଜାଳିସାର ଯନ୍ତ୍ରଣା କେବଳ ।”
 ଅପୂର୍ବ ରମଣୀ ପଞ୍ଚ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ସ୍ଥିର ସୌଦାମିନୀରୂପା ସ୍ବର୍ଗ ବିଦ୍ୟାଧରୀ ।
 ଶଶାଞ୍ଜିତ ବାଣୀ କିବା ଅପୂର୍ବ ଲବଣ୍ୟ,
 ତଥାକେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର କରେ ଆଲୋକ ଆରଣ୍ୟ ।
 ସକଳେ ସୁବେଶା ଯୋଡ଼ା କୁଞ୍ଜର କୁନ୍ତଳା,
 ମୂର୍ତ୍ତିମୟ ନାରାୟଣ ଉଦୟା ଚପଳା ।
 ଅର୍ଦ୍ଧ-ଆନନ୍ଦବଦନା ସ୍ବପ୍ନାମ ରୁଦ୍ରାଣୀ,
 ତାହାତ ମୋହରେ ଭେଦ କରେ ହୃଦ ଜାତି ।
 ସୁତାର ସେ ତାର କିବା ଶଶୀର ଝଙ୍କାର,
 ଧ୍ବନିରେ ବୋଇଲେ ଶାନ୍ତିସିନ୍ଦୂ ପୁନର୍ବାର ।

“ବୃଥା ନିର୍ବାଣର ମାର୍ଗ କର ଅନ୍ୱେଷଣ ।
 ଆସ କାନ୍ତ ! ଗୃହେ—ସର୍ବେ କରୁଁ ବିଚାରଣ ।”
 ଅତଳ ହିମାଦ୍ରି ସାଗ୍ର ସମାନେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ସର୍ବ ସୁଖ ଲଳସା ଉଦାସୀ ।
 ଭାଲିଲେ ଚିତ୍ତରେ, ଧନ୍ୟ କାମ ପ୍ରଲୋଭନ !
 ଆପୁତେ ରଖିଛୁ ପ୍ରାଣିଗଣେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
 କାମର ମହିମା ଶକ୍ତି ଅଛି ଭଲ ଜଣା,
 ପ୍ରାଣିନାଶେ ବିସ୍ତାରିଛି ଜାଲ ପ୍ରତାରଣା ।
 କାମନା—କାମର ପତ୍ନୀ—ପିଣ୍ଡାଦିପଞ୍ଚକ,
 ଘଟାନ୍ତି ମାନବକୁଲେ ଦୁଃସ୍ବପ୍ନ ଦୁର୍ଗତି ।
 ମାନବ ପ୍ରବାହ ବୃଦ୍ଧ କାମ ପ୍ରସାଦରେ
 ସତ୍ୟ;—କିନ୍ତୁ ସର୍ବନାଶ ଘଟାଏ ଲୋକରେ ।
 କାମୁଁ ଜାତ ହୋଇ—ତହିଁ ଘଟେ ସର୍ବନାଶ,
 କରବ କେ ଜ୍ଞାନ ସେହି କାମ ଆତ୍ମଲାଷ ?
 କେତେ ଲୋକସମୂହର ଯୁଦ୍ଧ ଜଗତରେ
 ଘଟିଛି—ହେବାରୁ ଲୋକ ଉନ୍ନତ କାମରେ ।
 ଅଲକ୍ଷ ସୂତରେ କାମ ମାନବ ହୃଦୟେ,
 ପ୍ରବେଶି ଉନ୍ନତ କରେ କାମନା ବିଷୟେ ।
 କାମ ସହିତରେ ମୋହବଶେ ଲୋକଗଣ
 ଲଭନ୍ତି ତରମେ ଜରା ଯନ୍ତ୍ରଣା ମରଣ ।
 କି ଶୁଣେ କାମଲୀଳା ନ ଦେଖନ୍ତି ଲୋକେ,
 ସୁଖ ଶ୍ରେଣେ ରତ ସାର ନିପତ୍ତ ଦୁଃଖେ ।
 ଦଳିଛି କାମକୁ ପଦେ, କି, ଲୋଭେ ସମ୍ପ୍ରତି
 ଦେବ ସର୍ବନାଶୀ କାମ ବିଷୟରେ ମତି ?
 ଆଉ କାମ ପ୍ରଲୋଭନ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ
 ନିବନ୍ଧନ କରିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ।
 ଧ୍ବଜ ଦୁର୍ଗରାଜ କାମ ! ଧ୍ବଜ ତୋ ବେଶର !
 ନ ବୁଝିଲୁ ମୋର ବ୍ୟବସାୟ କି ପ୍ରକାର ।
 ସୁଖସେବ୍ୟ କାମ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଦେଇଛି ଫୋପାଡ଼ି,
 ହେବି ଏବେ କାମଦାସ ତୁମ୍ଭେମାର୍ଗ ଗୁଡ଼ି ?
 ମୋ ଘାତ ତପସ୍ୟା ଫଳ କରିବ ବିଫଳ,
 ନିଶ୍ଚୟ କାମର ନାହିଁ ଏତାଦୃଶ ବଳ ।

ଜ୍ଞାନସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟରେ କାମ ଅନ୍ଧକାର
ଦୁଷ୍ଟଭୂତ ରମଣୀ ଏ,—ତାର ଅଭିସାର ।
ଅନ୍ତର୍ହିତ କାମ—ପଞ୍ଚ କନ୍ୟା ସହଚରେ,
ଦେଖିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏକ ମୁଣି ସନ୍ନିଧରେ;
ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ ବା ରୂପ ଉୟାବହ,
ଝାସଣ କକାଳସାର ଜହ୍ନା ଲହଲହ,
ବଦନ ବିସ୍ତାର ଆସୁଛି ବା ହାସିବାକୁ ?
ଦୁର୍ ହ—ଦୁର୍ ହ ! ଯୋଗୀ ବୋଲଇ ତାହାକୁ ।
ଚିହ୍ନିଛି ରେ କାମ ତୋତେ ତପସ୍ୟାକଣ୍ଠକ
ମୋ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ଦେଉ ଅନର୍ଥକ ।
ବୋଇଲୁ ପିଶାଚ—“ଆରେ ଶାକ୍ୟସିଂହ ! ଶୁଣ,
ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ କେବେ ହେଲେ ଦିନେ ପୁଣି ।
କାମ ନୁହେଁ ମୃତ୍ୟୁ ମୁହିଁ ରଖିଥା ମନରେ ।”
ବାଜିଲୁ ଏ କଥା ଯୋଗୀକଣ୍ଠେ ନିରନ୍ତରେ ।
ଭାଳିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—ମୃତ୍ୟୁ ଆସିବ ନିଶ୍ଚୟ,
ଚୂଥା ମୁଁ କି କଲି ଆୟୁ ଦେହ ଅପତୟ ?
ମୃତ୍ୟୁ ଆସିବାର ପୂର୍ବେ ନିବାଶର ପଥ
ନ କଲେ ମୁଁ ଆବିଷ୍କାର ସଦା ହେଲୁ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ବିଚଳିତ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ନିରାଶ-ତମିରେ,
ସହସ୍ର କୁଳଶ ଗୁଞ୍ଜି ପଡ଼ିଲୁ କି ଶିରେ !
କରି କି ନ ପାରେ ଚକ୍ରମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର,
ମାନବେ ପାଇବେ ପାପ ତାପରୁ ଉଦ୍ଧାର ?
ଅଇଲେ ଏକାକି ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ,
ମିଳିଲେ ସର୍ପରେ ଧୀରେ ଯୋଗିପାଶେ ଯାଇ ।
ସୁନ୍ଦର ସିନ୍ଧୁତୀ ଦେବ ଧରଣ୍ଡିଲେ କନ୍ଦର,
ସ୍ୱର ବାନ୍ଧ ମନୋଯୋଗୀ ହେଲେ ବାଦନରେ,
ଟାଣନ୍ତେ ଛୁଡ଼ିଲୁ ଶୁଣ ଥିଲୁ ଏକ ତାର,
ଦୁଃଖ ଦିଶାୟ ତାର ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରକାର ।
ସୁନ୍ଦର ଭୃଙ୍ଗୟ ତାର ବାଜିଲୁ ସୁତାଗେ,
ଦେଲୁ ସୁଧା ଢାଳି ଯେହ୍ନେ ଶାକ୍ୟସିଂହ କାନେ ।
ଛୁପାବିଷ ପ୍ରମୋଦ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ହିତ,
ବିସ୍ମୟେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଛନ୍ଦି ଯେହ୍ନେ ଚିତ୍ତପିତ ।

ଇନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମୁନ ବିରୁଦ୍ଧଲେ ମନେ,
ବିଳାସ ଶୁଣିଥିଲେ ଦେହ ଅବା ନିର୍ମାତ୍ରନେ
ନ ହେବ ତପସ୍ୟା ସିଦ୍ଧି, ଦେହ ସଙ୍ଗବିତ
କଲେକ ଅବଶ୍ୟ ଫଳ ଲଭିବ ବାଞ୍ଛିତ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ତପସ୍ୟା
ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ସର୍ଗ

(ସିଦ୍ଧି)

ଗତ ରଜନୀ ଅରୁଣୋଦୟ,
ନମେ ଅବନୀ ଆଲୋକମୟ,
ଜଗତର ଲୋକେ ପ୍ରସାଦେ ଆଲୋକେ
ତେଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଲେ ତନ୍ମୟ
ସେ ସମୟେ । ୧ ।

ବହେ ଶୀତଳ ବାୟୁ ପ୍ରସାଣୀ,
ନବ ଅରୁଣ କରଣ ଶୁଭ,
କରି ଗୁଞ୍ଜିରଣ ମଧୁକରଗଣ
ମକରନ୍ଦପାନେ ଛନ୍ଦି ମାତ
ସେ ସମୟେ । ୨ ।

ଧୀରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ମେଲି ନୟନ
ଭୁଞ୍ଜି ଦେଖିଲେ କୁଞ୍ଜ କି ନନ,
ଛଅ ବର୍ଷ ଗତ ପ୍ରସାଦେ ଏମନ୍ତେ
ତରୁ ଲତା ପୁଷ୍ପ ସୁଶୋଭନ
ସେ କାନନେ । ୩ ।

ପ୍ରାତ ସୁନ୍ଦର ଖଳ ଆକାଶ,
ପ୍ରକୃତିର କି ଚିତ୍ତ ବିକାଶ,
ଚିତ୍ତ ମନୋରମ ବସନ୍ତ କୁସୁମ
ଫୁଟି ଚହଟିଯାଏ ସୁବାସ
ସେ ବନ ରେ । ୪ ।

ନବ ପଲ୍ଲବେ ତରୁ ବଲ୍ଲଭ,
ନବ ଯଉବନ ରୂପ ଧରି,
ବିକାଶେ ଯଥାର୍ଥ ମାନ୍ୟକ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
ରୂପ ଲବଣ୍ୟ ଯାଇଛି ସରି
କି ସେ କାଳେ । ୫ ।

ଗତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତରୁ,
ଗତ ବିଷୟ ତାହୁଣ ମରୁ,
ଶରୀର ଯେମନ୍ତ କାନ୍ଧରେ ନିର୍ମିତ,
ନୂତନ ସଞ୍ଚାଳିତ ମାନ୍ୟ ଅଶୁ
ସେ କାଳରେ । ୬ ।

କର ଚରଣ ଦୁର୍ବଳ ଅତି;
ଉଠିବାକୁ ତ ନାହିଁ ଶକ୍ତି,
ନାହିଁ କେନ୍ଦ୍ର ସାହା ଧରି ଅବା ବାହା
ଉଠାଇବ ବା ଆସିବ କି
ସେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥେ । ୭ ।

ଥିଲେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଶିଷ୍ୟ ପାଶେ,
ପଳାଇଲେକ ଛୁଡ଼ି ନିରାଶେ,
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏକକ ସାହା ନାହିଁ ଲୋକ,
କିଛି ବୋଲିବେ କାହାର ପାଶେ
ସେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ । ୮ ।

ବହୁ କାଳରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ
ଉଠି ବସିଲେ ଶରୀରଭରେ,
ନୈରଞ୍ଜନା ମଠେ ଯାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ
ସ୍ନାନ କଲେ ଛଅ ବର୍ଷ ପରେ
ସେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ । ୯ ।

ଅନଳରେ କି ସୁଧା ବର୍ଷଣ
ହେଲୁ, ତେଜିଲେ ଜିହ୍ଵା ବସନ,

ନିକଟ ଶୁଣାନ ଶବ୍ଦର ବସନ
ଆଣି ଯତନେ କଲେ ଧାରଣ
ସେ ଅଙ୍ଗରେ । ୧୦ ।

ଆସି ବସିଲେ ସେ ତରୁତଳେ,
ଶବ୍ଦ ପ୍ରତିମା ସମ ନିଶ୍ଚଳେ,
ଅରଣ୍ୟ ଦେବତା କଅବା ସ୍ଥାପିତା
ଛନ୍ଦ୍ର କି ସେ ବିପିନେ ଚରଲେ
ସେ ସ୍ଥାନରେ । ୧୧ ।

ନନ୍ଦକପତି କନ୍ୟା ସୁଜାତା,
ଶ୍ୟାମ ପରିସ ବଂଶସଂଜାତା
ବେଷ୍ଟିତା ଆଳୀରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଳୀରେ
ପୂଜା ସମ୍ଭାରମାନ ସହିତା
ସେ ସ୍ଥାନରେ । ୧୨ ।

ବନଦେବତା ପୂଜିବା ଆଶେ
ଆସି ମିଳିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପାଶେ,
ଦେଖି ଯୋଗିବରେ ଭୁଲିଲେ ମନରେ,
ବନଦେବତା ମନକୁ ଆସେ
ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ୧୩ ।

ଭକ୍ତି ପୂର୍ବକ ନମି ପାଦରେ,
ଥିଲା ପାଦୁସାନ୍ନ ସହିତରେ,
ଦେଇ ଉପହାର ନମି ବାର ବାର
ଜଣାଇଲେ ବିନୟ ବାକ୍ୟରେ
ସେ କୁମାର । ୧୪ ।

ଦେନ ଦେବତା ମୋ ନିବେଦନ,
ପ୍ରଭୋ ! ବନ୍ଧଇ ତୁମ୍ଭ ଚରଣ,
ଦାସୀର ସାମାନ୍ୟ ପୂଜା ପାଦୁସାନ୍ନ
କୃପାକଟାକ୍ଷେ କର ଗ୍ରହଣ,
ହେ ଦେବତା । ୧୫ ।

ଯୋଗୀ ବୋଇଲେ, ଗୋ ସାଧୁ ! ସତ !
ଦେବ ନୁହେଁ ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଯତି;
ରହି ଅନାହାରେ ତପସ୍ୟା ଏଠାରେ
କଲି ବହୁବର୍ଷ ସ୍ଥିରମତି,
ଗୋ କଲ୍ୟାଣୀ ! ୧୬ ।

ସୁଧା-ଆକୁଳ ଆଜି ମୋ ପ୍ରାଣ,
ନେଲି ଆନନ୍ଦେ ଏ ପାୟୁସାଳ,
କରୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ପୁରୁ ତୁମ୍ଭ ସାଧ,
ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ
ଗୋ ସୁଖୀନେ ! ୧୭ ।

ସଖା ସୁଜାତାଦତ୍ତ ଅନ୍ଧରେ
ଯୋଗୀ ଲଭିଲେ ବଳ ଦେହରେ,
ନିକଟେ “ଗୋତର” ଗ୍ରାମେ ଯୋଗୀବର
ଭିକ୍ଷା କଲେକ ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ
ସେ କାଳରେ । ୧୮ ।

ହମେ ଯୋଗସମ ହେଲେ ଯତି,
ଦୁଃସ୍ବ କି ଜଗତ ଦୁର୍ଗତି,
ଆଜି ପୁପ୍ରଭାତେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏକାନ୍ତେ
ପୁନଃ ତପରେ ଦେଲେକି ମତି
ସେ କାଳରେ । ୧୯ ।

ସେହି ଅଶୃତ୍ୟ କୃଷର ତଳେ
ପୂର୍ବେ ଯୋଗାସନ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳେ,
ସାତ ବାର ପୁଣି କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ
ପ୍ରଣମିତ ସାତ ଥର ମୂଳେ
ସେ ତପସୀ । ୨୦ ।

ଭିକ୍ଷାଲବ୍ୟ ଚୂଣାବଣି ଆଣି
ଶୁଦ୍ଧ ଆସନ ପାତିଲେ ପୁଣି,

ପୁନଶ୍ଚ ଯୋଗସ୍ଥ ହେଲେକି, ସମସ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟ ତେଜ ସେହି ମହାଜ୍ଞାନୀ
ସେ ସମୟେ । ୨୧ ।

ପୂର୍ବମୁଖ ରଜୁନାୟ ମନେ
ନତ ଅଂସୟୁଗ ଧରାସନେ,

ହସ୍ତୋପରେ ହସ୍ତ ଅଙ୍କରେ ସ୍ଥାପିତ,
ବେନି କମଳ କାଞ୍ଚନାସନେ
ସେ ଯୋଗୀର । ୨୨ ।

ଜଟା ମୁକୁଟ ଶୋଭେ ମସ୍ତକେ,
ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରା ନାସ୍ତି ପଲକେ,

ଦେହ ଜଞ୍ଜିତ୍ ବାସ ନାସା ଅନଶ୍ବାସ
କର୍ଣ୍ଣେ ଶ୍ରବଣରହିତ ସ୍ତୋକେ
ସେ ଯୋଗୀର । ୨୩ ।

ଦେହ ଅଳକ ସ୍ଥାଣୁ ସମାନେ,
ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସେହି ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନେ,

ପ୍ରଣିଧାନ ବଳେ ତପସ୍ବୃତ ଫଳେ
ଲଭ କଲେ ଶୁଷ୍କ ସମାନେ
ସେ ଗୋଗାନ୍ଧ୍ର । ୨୪ ।

ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲକି ସ୍ଥିର,
ଶୁଷ୍କ ନାଶ ବା ହେଉ ଶରୀର,

ଯାବତ ନିବୀଣ ଉଦେ ନୁହେଁ ଜ୍ଞାନ
ଏନ୍ଧି ଆସନେ ରହିବି ଚର
ମୁଁ ଏସ୍ଥାନେ । ୨୫ ।

ବୃକ୍ଷ ନିଷ୍ପନ୍ନ ସ୍ଥିର କାନନ,
ସ୍ତବ୍ୟ ପକ୍ଷିସଙ୍ଗୀତ, ପବନ,

ନୈରଞ୍ଜନାସୋତ କାନନ ସମସ୍ତ
ସ୍ଥିର ଅଛି କି ବିଶ୍ବ ଭୁବନ
ସେ କାଳରେ । ୨୬ ।

ପୂର୍ବାବଳ ଶିରେ ସ୍ଥିର ସୂର୍ଯ୍ୟ,
ବିଶ୍ଵ ଜଗତ ଶାନ୍ତ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ
ଅଜ୍ଞାତ ଆଶାରେ ହୃଦେ ବାରେ ବାରେ
କବା ସମୋହନ ଧୂଳି ଚୂର୍ଯ୍ୟ
ସେ କାଳରେ । ୨୭ ।

କାମ ପରାଜିତ ଗତ ଶିରେ,
ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତ ସୁସ୍ଥିରେ,
ସ୍ମୃତ୍ୟ ନିରମଳ ଦର୍ପଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ
ଆବଳତା ତ ନାହିଁ ଚହିଁରେ
ସେ ମନରେ । ୨୮ ।

ଚିତ୍ତେ ଜ୍ଞାନଦୀପ ଉଦ୍ଘାସିତ,
ସ୍ଵଚ୍ଛ ଦର୍ପଣେ ତପନ ଦୀପ୍ତ,
ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିରସ୍ତ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
ନିୟତାକାଶ ଯେ ଅପ୍ରିୟ
ସେ ଦେହରେ । ୨୯ ।

ସବିରୁର ବିଚାର ପ୍ରଥମ
କଲେ ଧ୍ୟାନରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ,
ଭାବିଲେ କି ସତ୍ୟ କି ଅବା ଅସତ୍ୟ
ତତ୍ତ୍ଵ ଲଭିଲେ ସେ ନିମେ ନିମେ
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର । ୩୦ ।

ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧ ନିତ୍ୟ ସହିତ,
ଜଡ଼ ଚେତନ ଉଦୟେ ନିତ୍ୟ,
ସମ୍ବନ୍ଧବିହୀନ ଉଭୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
ଯୋଗୀ ଚିତ୍ତରେ କଲେ ନିଶ୍ଚିତ
ସେ ପ୍ରଥମେ । ୩୧ ।

ଯୋଗୀ ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତାଲେ ଦୃଢ଼େ,
ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ରୋତରେ ଜଡ଼େ,

ହୃଦ ରୂପାନ୍ତର ନିତ୍ୟ ନିରନ୍ତର,
ତାଙ୍କ ଅପ୍ରୀତି ଜନ୍ମିଲୁ ଜଡ଼େ
ସେ କାଳରେ । ୩୨ ।

ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା ଜଗତରେ
ନାଶ ଯାଏ ଜଡ଼ ସହିତରେ,
ସୁଖ ଦୁଃଖମାନ ମନେ ଯେବେ ସ୍ଥାନ
ଦେବ ନାହିଁ, ମୁକ୍ତି ସହଜରେ
ନ ଲଭିବ । ୩୩ ।

ମେଘବିନ୍ଦୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ସମାନେ
ଆତ୍ମା ସ୍ଵରୂପ ଦେଖିଲେ ଜ୍ଞାନେ,
ବିବସ ସମସ୍ତ ହେଲୁ ଧ୍ୟାନେ ଗତ,
ଦୀର୍ଘକାଳ ପଲକ ସମାନେ
ସେ କାଳରେ । ୩୪ ।

ଦୃଢ଼ଗଲ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ତକାର,
ଚିତ୍ତେ ଜ୍ଞାନାଲେକ ଯେ ସଞ୍ଚାର,
ସେ ଜ୍ଞାନ ଆଲୋକେ ଦେଖିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ,
ଶଶି ଗର୍ଭରେ ମଣି ପ୍ରକାର,
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର । ୩୫ ।

ପୂର୍ବ ଜନମେ ଥିଲେ ଯେପରି,
ଗତ ଚିତ୍ତରେ କୁ ଭେଦ କରି,
ସୁଗତ, ଦୁର୍ଗତ, ସୁମତ, କୁମତ
ନାଶ ଦର୍ପଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସରି
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର । ୩୬ ।

ଧ୍ୟାନେ ଜାଣିଲେ ସେ ସୁନବାର,
ନିଜ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସମାବୃତ,
ନାହିଁ ତାଙ୍କ ନାମ, ଗୋପ ଜାତି ବର୍ଣ୍ଣ,
ଜ୍ଞାନବିଶେଷରେ ଜନ୍ମ ତାଙ୍କର
ଯେ ପୂର୍ବରେ । ୩୭ ।

କାଳଦ୍ରୋତରେ ଜନ୍ମ ମରଣ,
ଦଟୁଅଛି ନିତ୍ୟ ଆବର୍ତ୍ତନ,
ଜନ୍ମ ଜୀବ ମରେ, ମରି ଦେହ ଧରେ
ଦୁଃଖ ସହିବାକୁ ଜୀବଗଣ
ଏ ସଂସାରେ । ୩୮ ।

ଜୀବ ଜନ୍ମି ମରେ ବାରମ୍ବାର,
କରୁଛନ୍ତି ସଦା ହାହାକାର,
ଭାଲିଲେ ମନରେ, ଏ କି ଜଗତରେ,
ନାହିଁ ମାର୍ଗ କି ହେବା ଉଦ୍ଧାର
ଏ ଜଗତେ ? ୩୯ ।

ଜନ୍ମ ମରଣ ଏ ଆବର୍ତ୍ତନେ,
କିପିଁ ଶ୍ରାବନ୍ତ ଏ ଜୀବଗଣେ ?
ଆରମ୍ଭିଲେ ଧ୍ୟାନ, ଲଭି ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦଟେ ସେ କାରଣେ
ଏ ଜଗତେ । ୪୦ ।

ଜନ୍ମ ଅଟେ ଦୁଃଖର କାରଣ,
କର୍ମଫଳ ସେ ଜନ୍ମକାରଣ,
ଚେଷ୍ଟାରୁ ସେ ଜାତ କର୍ମଫଳବ୍ରତ,
ଦେହ ମାନସ ଚେଷ୍ଟା କାରଣ
ଏ ଦେହରେ । ୪୧ ।

ସୁଖତୃଷ୍ଣା ଯେ ଚେଷ୍ଟାକାରଣ,
ତୃଷ୍ଣାହେତୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ,
ଜନ୍ମାଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖଦୁଃଖତୟ
ଅନୁଭବକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଜାଣ
ଏ ଦେହରେ । ୪୨ ।

ବୃକ୍ଷ କାରଣ ଅଟଇ ଶଜ,
ବୀଜ କାରଣ ବୃକ୍ଷକୁ ହେଜ,

ଉଦୟ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରେ
ଜାତ ସମ୍ଭବ ଅଟେ ସହଜ
ଏ ସଂସାରେ । ୪୩ ।

ଜାତ ବୃକ୍ଷ ବୀଜବିକୃତିରେ,
ଜାତ ବୀଜ ସ୍ୱଭାବବିସ୍ତାରରେ,
ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଦିୟା ନିବନ୍ଧନ,
ସଦା କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ ସଂସାରେ
ଏ ଜଗତେ । ୪୪ ।

ଜୀବକର୍ତ୍ତାର ନୁହେଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ଭୁଞ୍ଜି ଜୀବଗଣ ନାନାକ୍ଷେପ,
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ ଦେଖୁଁ ଜୀବଗଣେ
ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅଶେଷ
ଏ ସଂସାରେ । ୪୫ ।

ପୃଷ୍ଠି ଅଛି ଯାହା ଜଗତରେ,
ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ମନୋହରେ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯୋଗ କରେ ଉପଭୋଗ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରମାତ୍ମର ମାତରେ
ସେ ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟର । ୪୬ ।

ସଦା ସଂସ୍କାର ଜ୍ଞାନର ମୂଳ,
ଭ୍ରମ ଜ୍ଞାନ ଅବିଦ୍ୟାସଙ୍କୁଳ,
ରୂପ ରସ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ଜାଣ ତତ୍ତ୍ୱ,
ଶତ୍ତ୍ୱ ବିକାର ମାତ୍ର ଆକୁଳେ
ସେ ପଦାର୍ଥ । ୪୭ ।

ଏକ ଦେଖଇ ଯାହା ସୁନ୍ଦର,
ଆନ ମଣେ ତାହା ଅସୁନ୍ଦର,
ଅସତ୍ୟକୁ ସତ୍ୟ ମଣେ ଲୋକ ନିତ୍ୟ
ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଏହା ଲୋକର
ଏ ଜଗତେ । ୪୮ ।

ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନରେ କେ କରେ ଦର୍ପ,
 ଭ୍ରମେ ରକ୍ତକୁ କେ ମଣେ ସର୍ପ,
 ଦୁଃଖକୁ ବା ସୁଖ ମଣେ କେହି ଲୋକ
 ଏହିପରି କରି ଜ୍ଞାନ ଲୋକ
 କେ ମାନବ । ୪୯ ।

ମୂଢ଼େ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣୀ,
 ଆତ୍ମକଣ୍ଠରେ ଲଗାନ୍ତି ପାଣି,
 ନ ବୁଝନ୍ତି ବାରେ ଭୁକ୍ତ କୁଟିପୁରେ
 ଭୁଞ୍ଜେ କଷ୍ଟ ଜୀବ ଅବିନାଶୀ
 ଏ ସଂସାରେ । ୫୦ ।

ଆୟୁ ପଦ୍ମପତ୍ର ବାରି ସମ,
 ଜୀବ ଅନନ୍ତ ଅଟେ ଅସୀମ,
 ଅନନ୍ତ ସେ ସୁଖ ତହିଁରୁ ବନ୍ଧୁଖ
 ହୋଇ ସୁଖ ଲେଡ଼େ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ
 ଏ ସଂସାରେ । ୫୧ ।

ଜୀବ କମାନାଗାରେ ଆବଦ୍ଧ,
 ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗ ଦର୍ଶନରେ ଅନ୍ଧ,
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣ ଦ୍ୱୟ ସେବେ ନାଶ,
 ମୁକ୍ତି ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ
 ଏ ଜୀବର । ୫୨ ।

ଅବିଦ୍ୟାରୁ ଜାତ ଭ୍ରମ ଜ୍ଞାନ,
 ଅହଂକାରରେ ହରାଇ ଜ୍ଞାନ,
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ଓ ମନ ମୋହେ ହତଜ୍ଞାନ
 ହୋଇ ଅର୍ଜୁନ ଅଧର୍ମମାନ
 ସେ ଅଜ୍ଞାନେ । ୫୩ ।

ମୋହ ଛେଦନ କରେ ସେ ଲୋକ,
 ରହେ ନାହିଁ ପାପର ସମ୍ପର୍କ,

ଜଗତ ଅନନ୍ତ୍ୟ ଜାଣି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ
 ଜଗ ମରଣୁ ମୁକ୍ତ ସେ ଲୋକ
 ଏ ସଂସାରେ । ୫୪ ।

ଶାନ୍ତ୍ୟସିଂହଙ୍କ ହୃଦୟେ ଜ୍ଞାନ
 ଜାତ, ଯେପରି ମୁକ୍ତି ନିବାଣ
 ଲଭିବେ ମାନବେ ଏହି ବିଶ୍ୱଭବେ,
 ଯୋଗ ଏତେକାଳ ସମାଧାନ
 ସେ ଯୋଗୀର । ୫୫ ।

ଛଅବର୍ଷ ତପସ୍ୟାର ଫଳ,
 ଲଭି କଲେକ ଜ୍ଞାନ ନିର୍ମଳ,
 ଏହି ଜ୍ଞାନ ଲେଡ଼ି ରଜ୍ୟ ସୁଖ ଗୁଡ଼ି
 ଥିଲେ, ମାନସ ହେଲା ସଫଳ
 ସେ ଯୋଗୀର । ୫୬ ।

ଅଲୌକିକ ଚନ୍ଦ୍ରାର ଅଘାତ
 ତପସ୍ୟାରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଗତ,
 ତେଜ ସୁଖରତ୍ନ କଲେ ଦେହକ୍ଷୟ,
 କଳ୍ପତରୁ ହେଲା କୁସୁମିତ
 ସେ ଯୋଗୀର । ୫୭ ।

ଅନାହାର ଅନାବୃତଦେହୀ,
 ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା କଷ୍ଟ ସହି,
 କଠୋର ସାଧନା କରି ମହାମନା
 ଜ୍ଞାନ ଲଭିଲେକ ବନେ ରହି
 ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ୫୮ ।

ହୃଦେ ରଞ୍ଜିତ ଆଉ ନାହିଁ,
 ଆଶା ତୃଷ୍ଣା ଅନୁରାଗ କାହିଁ,
 ଅବିଦ୍ୟାର ଭାବ ହୃଦୟ ଅଭାବ
 ଏତେ ତପସ୍ୟା ତ ସେଥିପାଇଁ
 ସେ ଯୋଗୀର । ୫୯ ।

ଜ୍ଞାନାଲେକରେ ହୃଦ ବିମଳ,
ହେଲୁ ପୁଣିତଳ ସମୁଦ୍ଭଳ,
କେତେ ଜନ୍ମାନୁରେ ତପସ୍ୟା କଠୋରେ
କଲେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ସମ୍ବଳ
ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ୭୦ ।

ନିର୍ବାଣର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଜାତ,
ବୁଦ୍ଧ ଅବତାରରୂପେ ଖ୍ୟାତ,
ସେ ଅଶ୍ରୁତ୍ୟ ବୋଧ୍ୟ- ଦ୍ରୁମତଳେ ସିଦ୍ଧି
ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନକୁ କଲେ ଆୟୁତ୍ତ
ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ୭୧ ।

ମହାକାଳସ୍ରୋତେ ନିମଗ୍ନରେ
ସେ ପବନ ନାମ ଜଗତରେ
ମହାଭବିଷ୍ୟତେ ଅସୀମ ଅନନ୍ତେ
ପୂଜା କରିବେ ସେ ନାଶ୍ଟନରେ
ସେ ନାମକୁ । ୭୨ ।

ପୁଣ୍ୟ ପବନନାମ ଜଗତେ
ନର ନାରାଜ ଶ୍ରବଣପଥେ
ମହାସମୀରଣ କରିବ ବହନ,
ମୁକ୍ତି ଲଭିବେ ପ୍ରାଣୀ ସମସ୍ତ
ଏ ଜଗତେ । ୭୩ ।

ନାମ ଗୁଣ ବିଶ୍ଵ ଚକ୍ରରେ
ଶୂନ୍ୟ ଭେଦ ମିଳିଲୁ ସ୍ଵର୍ଗରେ,
ମିଳି ଦେବଗଣ କୁସୁମ ବର୍ଷଣ
କଲେ ସର୍ବେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ସେ କାଳରେ । ୭୪ ।

ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଲକରେ,
ଶୀର୍ଣ୍ଣଦେହ ବୃଦ୍ଧି ପଲକରେ,
ମାନସ ସଫଳ ହୃଦୟ ନିର୍ମଳ

ନେତ୍ର ଉନ୍ମୀଳିତ ଆନନ୍ଦରେ
ସେ ଯୋଗୀର । ୭୫ ।

ପୂର୍ବପରି ଅଛନ୍ତି ଆସନେ,
ଯୋଗୀ ଚାହିଁଲେ ଧୀରନୟନେ,
ନବ ଧର୍ମାଲେକେ ଜଗତ ପୁଲକେ,
ଆନନ୍ଦେ ଯେହ୍ନେ ଜୀବଗଣେ
ସେ କାଳରେ । ୭୬ ।

ନିଜ ପ୍ରସ୍ତୋତେ ଧୀର ପବନ
ବହେ, ଯୋଗୀ ତେଜଲେ ଆସନ
ନିର୍ବାଣର ପୁଣେ ଜଗତର ଲେକେ
ଯେହ୍ନେ ହେଉ ଆନନ୍ଦେ ମଗନ
ସେ କାଳରେ । ୭୭ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ସିଦ୍ଧି
ନାମ ପଞ୍ଚଦଶ ସର୍ଗ ।

ଷୋଡ଼ଶ ସର୍ଗ

(ପ୍ରବୁଦ୍ଧ)

ନୈରଞ୍ଜନା ତଟସ୍ଥିତ ବୋଧିଦ୍ରୁମ ମୂଳେ
ନିମଜ୍ଜିତ ଧନେ ଯୋଗୀ ସପ୍ତ ଦିବା ନିଶି ।
ଜ୍ଞାନଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟେ ପୟୋନୟ ଉଦ୍ଭବିତ,
ଅନନ୍ତ, ଅସୀମ, ନିର୍ବାଣର ମହୋଲ୍ଲାସେ
ପ୍ରାବତ ହୃଦୟ, ଶାନ୍ତ, ସ୍ଥିର, ପୁଣିତଳ ।
ସ୍ଵପିଲ ମହର୍ଷି ନେତ୍ରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଲ୍ଲ ଜଗତ,
ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ, ଅବସାନପଥ ।
ନିର୍ବାଣ-ସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ଵନି ବ୍ୟାପି ଜଗତରେ
ମହାଶୂନ୍ୟ ଭେଦ ପ୍ରତିଧ୍ଵନିତ ସ୍ଵର୍ଗରେ ।

ସେ ମହାସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ଆସି ଦେବଗଣ,
ବୋଧୁଦ୍ରୁମ ମୂଳେ ବୁଝେ ଶ୍ରେଷ୍ଠିଲେ ଭକ୍ତିରେ;
ପ୍ରଣତ ସକଳେ—କଲେ ଜୟ ଜୟ ଧ୍ବନି !
ଆକାଶ କୁସୁମ ବୃକ୍ଷେ ହେଲ ଘନ ଘନ !
ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସୁକ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହଗଣ,
ନିବାଣର ସମାଗୁର ମହାପବନରେ
ପ୍ରବାହତ ଜଗତର ପ୍ରତି ପ୍ରାଣୀ ପାଶେ ।
ଧାନେ ମଗ୍ନ ବୁଦ୍ଧଦେବ, ସପ୍ତ ଦିବାନିଶି
ଅଜ୍ଞାତେ ଅଜ୍ଞାତ ମହାଜ୍ଞାନ ଲଭ ଅନ୍ତେ
ଉନ୍ମୀଳିତ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଜଗତ,
ଜରା ବ୍ୟାଧି ମୁକ୍ତ ହେବା ନିବାଣର ପଥ ।
ଅବତୁଳ ସ୍ଥାନ ଅନ୍ତେ ମହାଯୋଗୀବର
ବୋଧୁଦ୍ରୁମମୂଳେ ଏକବିଂଶତି ଦିବସ
ନିବାଣ ଆନନ୍ଦେ ମଗ୍ନ ଭ୍ରମିଲେ ସୁଖରେ ।

ଏକଧ୍ୟାନେ ଚାହିଁ ପୁଣ୍ୟତମ ତରୁବରେ—
ସଫଳ ଜୀବନ-ତୃଷ୍ଣା ଯେ ପବିତ୍ରବନ୍ଦେ.
ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନେ ତେଜ ଯିବେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ?
ନ ତଳେ ଶରୀର ମନ ଗତ ଦିବାନିଶି,
ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥ ସପ୍ତାହ ଅନ୍ତେ ଭ୍ରମିଲେ କାନନେ ।
ପ୍ରତି ବୃକ୍ଷ ସୁଶୀତଳ ଗୁପ୍ତା ଆଶ୍ରୟରେ,
ନୈରଞ୍ଜନା ତଟେ ତଟେ, ତାରାସୁନବନ୍ଦେ
ପଞ୍ଚାଶତ ଦିବାନିଶି କଲେକ ଯାପନ ।
ସ୍ତ୍ରୀ ଚୂଷ୍ମା ବଦଳିତ, ନିବାଣ ସୁଧାରେ
ଚିତ୍ତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ମନେ ।
ପବିତ୍ର ହୃଦୟ ଶାନ୍ତ ହିର ଅବିଚଳ ।
ଦେଖିଲେ ମହର୍ଷି ବନ୍ଦେ ଉନ୍ମୁକ୍ତଗ୍ରାମେ—
ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶନିବାସୀ ବଣିକସୁଗଳ
‘ଏକ୍ତର’ ‘ଭେଲିକ’ ନାମ ଦୁଇ ସହୋଦର,
ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକଟ ମାର୍ଗରେ
କର୍ଦ୍ଦମେ ପ୍ରୋତ୍ସୁତ ଚନ୍ଦ୍ର, ବୃଥା ପ୍ରାଣପଣେ
କଲେ ଯତ୍ନ ଭ୍ରାତା ବେନି ନ ଉଠିଲା ଚନ୍ଦ୍ର ।

ଲେଉଟେ ସହାୟ ବେନି ତାରାସୁନ ତଳେ
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଯୋଗୀ ଉପବିଷ୍ଣୁ ।
ବଣିକ ସୁଗଳ ଭ୍ରାତା ଭକ୍ତି ବିନୟରେ
ଇଚ୍ଛୁ ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦେଲେ ଉପହାର ।
ମହାମୁନି ଶାନ୍ତସିଂହ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟ କଲେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ।
ବଣିକ ସୁଗଳଭ୍ରାତା ନମି ବୁଦ୍ଧ ପଦେ,
ତଳିଲେ ଶକଟ ସହ ଦେଶେ ନିରାପଦେ ।
ଥୋକେ ଦିନ ଯାନ୍ତେ ଯୋଗୀ ଚିନ୍ତାଲେ ଚିତ୍ତରେ—
କଲେ ମୁଁ ନିର୍ଜନ ବନେ ଜୀବନ ଯାପନ,
ଲଭୁଛି ଯେ ମହାରହ ଯିବ ଅକାରଣ ।
ଦୁର୍ବୋଧ ଗନ୍ଧୀର ଧର୍ମ ଲଭୁଛି କଷ୍ଟରେ,
ବୁଝିବ କେ—ପ୍ରହଣ କେ କରିବ ଜଗତେ ?
ସୃଷ୍ଟି ଶୁଦ୍ଧ-ପତ୍ତାଘାତ ଏ ନିବାଣ ଧର୍ମ ।
ପବିତ୍ର ଭାରତ କ୍ଷେତ୍ର ଯାଗଯଜ୍ଞ ଧର୍ମେ
ପ୍ରାକୃତ; କେବଳ କାମ୍ୟଧର୍ମପ୍ରଣୋଦିତ ।
କେ ଶୁଣିବ ? କେ ବୁଝିବ ? ମାନବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
ସହସ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ତେଜ ପ୍ରାଚୀନରେ ପ୍ରୀତି ।
ସହଜେ ନୃତନ ଧର୍ମ, ଶୁଦ୍ଧ ବିପ୍ରଶ୍ରୁତ,
ଦୁରୁହ, କଠିନ—ଶୁଣି ଲୋକେ ହେବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ସମସ୍ତ ଜଗତବାସୀ କାମନା ଧର୍ମରେ—
ସୁଖଭୋଗ, ସ୍ୱର୍ଗଲଭ, ଯଶଃ, ଧନ, ମାନ
ଲଭିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଯାଗ ଯଜ୍ଞେ ରତ ସବେ ।
ସହଜେ କରିବ କେବା କାମନା ନିରୋଧ ?
ବୁଝିବେ ବା କେତେଜଣ ନିବାଣର ତତ୍ତ୍ୱ ?
ଆପାତ ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମ କଠିନ ନିତାନ୍ତ ।
ମାତ୍ର ଏହା ବିନା ନାହିଁ ଉଦ୍ଧାରର ପଥ ।
ତୁଚ୍ଛ ଧନ ଲୋଭେ ଲୋକ କରେ ପ୍ରାଣପଣ,
କଷ୍ଟ ମଣେ କରିବାକୁ ମୁକ୍ତ ଅନୁରୋଧ ।
କରିବ ନିର୍ଜନେ ବାସ, ନିବାଣର ସୁଖେ,
ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ମୁଁ କରିବ ଯାପନ ।

କ୍ଷଣ ପରେ ମହାଯୋଗୀ ଦେଖିଲେ ଅନାଇ,
କରଳ କାଳର ସ୍ରୋତ ଅନନ୍ତ ଅସୀମ—
ପ୍ରବାହିତ ପ୍ରବାଳରେ ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ,
ଜୀବ ଶ୍ୱସି ଉଦ୍ଧ ସଦା ଶୁଦ୍ଧିତ ନିୟୁତ,
ଜନ୍ମଜରାବ୍ୟାଧିପ୍ରସ୍ତ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲଳସାନଳେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ସଦା,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ସୁଖ ଲେଖି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ତଥାପି ତହିଁରେ ମଉ ଏ କି ବଡ଼ମୁନା !
କାହିଁ ତୃଷ୍ଣା ଦୂର ପାନେ ଲବଣ ସଲିଳ ?
ଏହି ଘୋର ଆବର୍ତ୍ତନେ ପଡ଼ିତ ମାନବ,
ନ ପାଇ ନିବାରଣ ମାର୍ଗ କରେ ହାହାକାର !
ଆଗତ ଓ ଅନାଗତ ସଂଖ୍ୟାଘାତ ପ୍ରାଣୀ
କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର - କରିବେ ସନ୍ତତ !
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଜରା ବ୍ୟାଧି ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପଡ଼ି
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବ ଯାଉଛନ୍ତି ସଚ୍ଛି ।
କପରି କରିବି ବାସ ନିର୍ଜନ କାନନେ ?
ଲଭିଛି କି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଆପଣା କାରଣେ ?
ହେବ କି ମୁଁ ସ୍ୱାର୍ଥପର ? ଦେଖି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଯନ୍ତ୍ରଣାସାଗରେ
ଯାଉଛନ୍ତି ଶ୍ୱସି—ପୁଣି ଯିବେ ଚରକାଳ !
କପରି ରହିବି ଏହା ଦେଖି ଉଦାସୀନ ?
ଲଭିଛି ବହୁଳ କଷ୍ଟେ ଯେ ନିବାରଣତତ୍ତ୍ୱ,
କରିବି ମୁଁ ବିଚରଣ ମାନବମଣ୍ଡଳେ
ଲଭନ୍ତୁ ପ୍ରାଣୀଏ ମୁକ୍ତି ଜଗତରେ ସାର,
ହେଉ ଶକ୍ତି, ହେଉ ଦୂର କଷ୍ଟ ହାହାକାର !
ନବ ଧର୍ମ ଜଗତରେ କରିବି ପ୍ରଚାର,
ଜଗତନିବାସୀ ଜୀବେ ଲଭନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧାର ।
ନାରାୟଣ ତରୁତଳେ ବସିଲେ ମୁକୁତେ;
ଭାଳିଲେ ଚିତ୍ତରେ ପୁଣି, ଏହି ମହାଧର୍ମ
ପ୍ରଥମରେ କାହା ପାଶେ କରିବି ପ୍ରଚାର ?
ଏପରି ପୁଣିଳ ପ୍ରଜାବନ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରାଣ,
ହୃଦୟେ ଅପସ୍ୟପାତ୍ର, ମୋଷ ଅଭିଳାଷୀ,

ଅଛି କେବା ଶୁଣିବାକୁ ଏ ଧର୍ମକାହାଣୀ ?
ରାମ ପୁତ୍ର ରୁଦ୍ରକର କଥା ପ୍ରଥମରେ
ପଡ଼ିଲୁ ତାହାଙ୍କ ମନେ; କାହିଁ ରାମପୁତ୍ର ?
ବସିଲେ ଧ୍ୟାନରେ, ଜାଣିଲେ ସେ ଯୋଗବଳେ,
ସପ୍ତଦିନ ଗତ ରାମ ପୁତ୍ର କାଳଗତ ।
ଆରାତ କାଳାମ କଥା ପଡ଼ିଲୁ ମନରେ,
କାହାନ୍ତି ସେ ? ପୁଣି ଧ୍ୟାନେ ବସିଲେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର;
ଜାଣିଲେ ଯୋଗରେ ପୁଣି ତିନିଦିନ ପୂର୍ବେ
ତାହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜୀବଲିଳା ହେଲୁ ଶେଷ ।
ନିରାଶେ ନିଃଶ୍ୱାସ ତେଜ ବସି ତଥାଗତ
ଭାଳିଲେ ବପନ ସାଜ କରିବାର କ୍ଷେପ,
କାହିଁ ଆଉ କ୍ଷେପ ? ବୃଥାପ୍ରାୟେ ସର୍ବପଦ୍ମ,
ସହସ୍ରା ପଡ଼ିଲେ ମନମୟ ଶିଷ୍ୟପଞ୍ଚ—
କାହାନ୍ତି ସମ୍ପ୍ରତି ? ଅବଗତ ଧ୍ୟାନବଳେ,
କାଶୀଧାମେ ମୃଗଦାୟେ ତାହାଙ୍କ ବସତି ।
କରିବେ ଦେଖିତ ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚେ ନବଧର୍ମେ—
ତେଜ ନୈରଞ୍ଜନାଚଟ, ତେଜ ବୋଧିପୁମ୍ଭ,
ତେଜ ସେ ସାଧନା ସ୍ଥାନ ପବନ କାନନ,
ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତ ମାନବର ଗତିମୁକ୍ତିଦାତା
ତଳିଲେ ଏକାକୀ ବାରାଣସୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
ଅତିନିମି ମାର୍ଗ କେତେ ପ୍ରକଟ ତପନେ
ତପ୍ତ, ସ୍ୱେଦାସୁତ ଦେହେ ବିଶ୍ରାମ ସକାଶେ ।
ବସିଲେ ଶୀତଳ ଶୁଦ୍ଧାୟୁକ୍ତ ତରୁତଳେ ।
ଆଜ୍ଞାବକ ନାମେ ବିପ୍ର ବୟସେ ପ୍ରବଣ,
ଉପସ୍ଥିତ ଦୈବଯୋଗେ ସେହି ତରୁତଳେ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଶାନ୍ତମୁଖି ଅପୂର୍ବ ଲବଣ୍ୟ,
ଦେବପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ଯୁଗଳନୟନେ,
ଯୁବା ଏକ ଉପବିଷ୍ଣୁ, ବିଧୁୟୁ ମନରେ
ଯାଇ ପାଶେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବସିଲେ ନିକଟେ ।
ପୁଛା କଲେ,—“ଆତ୍ମତ୍ତ୍ୱ ! ତୁମ ଦର୍ଶନାଗ !
ଦେଖୁଛି ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ କରିଛ ଗ୍ରହଣ
ନିର୍ବାନବୟସେ—ବୋଲ ରୁଚୁ କେ ତୁମ୍ଭର ?

କେଉଁ ଧାମେ କବା ଫକ୍ଷା କରୁଛୁ ଗ୍ରହଣ ?”
 ମେଘମନ୍ଦକଣ୍ଠେ ବୁଦ୍ଧ କଲେକ ଉତ୍ତର --
 “ନାହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଗୁରୁ ମୋର, ଏକାକୀ ନିର୍ଜନେ
 ହୋଇଛୁ ସମୃଦ୍ଧ, ଆତ୍ମା କହେ ନିର୍ମଳ ।”
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ—“ତେବେ ତୁମ୍ଭେ କି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ?
 “ଅହମେବ”, ବିପ୍ରେ ଦେଲେ ଗୌତମ ଉତ୍ତର—
 “ଜନ ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ?” ଡୋପେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
 “ଜନ ମୁହିଁ”— ଆନୁବଳେ ଜଣିଛୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୁ ।
 ବୁଦ୍ଧ ମୁଖି ଏ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
 ବିପ୍ରେ ହୋଇଅ ଅଗ୍ନିମୁଖି—ସହଜେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ପଣ୍ଡିତାଭିମାନୀ, ଅହଙ୍କାରୀ, ଚର୍ଚ୍ଚପ୍ରିୟ ।
 ପୁଚ୍ଛିଲ ଦୃଶାରେ, “ତୁ ରେ ଯିବୁ ଏବେ କାହିଁ ?”
 “ଯିବି ବାହୁଃସୀ—ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ, ସତ୍ୟ ଧର୍ମ
 ପ୍ରସ୍ତର ନିମନ୍ତେ ! ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ଲୋକେ ଜ୍ଞାନ—
 ବଧୂରେ ଅମିୟ ବାଣୀ କରବି ପ୍ରଦାନ ।
 କବିବ ଏମନ୍ତ ସତ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ,
 ହେବ ତହିଁ ପାପଦଗ୍ଧ ଦୃଢ଼ପଦ ପ୍ରବଚନ ।”
 ଅଗ୍ନିଗୁଣ୍ଡିସ୍ତ ପ୍ରେ ହେଲ ଅନଳ ସଂଯୋଗ—
 ଶୁଣି ବାକ୍ୟ ଧ୍ୟେୟାତ୍ମ୍ୟତ, ଗର୍ଜିଲ ହୋଧରେ,
 ବୋଇଲ ଗର୍ବିତ ବିପ୍ରେ—“କି ବୋଲୁ ରେ ମୁଖୀ !
 ପାତକ ! ଅଜ୍ଞାନ ! ଦୁର୍ବର ! ନରାଧମ !
 ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ପ୍ରିୟ ନିକେତନ—
 ଜଗତଜନନୀ ମହାମାୟା ଲୀଳାଭୂମି —
 ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦେବତାପୁଞ୍ଜ ବିଶ୍ରାମର ସ୍ଥାନ—
 ପୃଥିବୀରେ ସ୍ଵର୍ଗଧାମ; —ମୁକ୍ତିକାମୀ ଲୋକେ
 ଯାହା ରେଣୁ ପରଶରେ ହୁଅନ୍ତି କୃତାର୍ଥ,
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା —
 କାଶୀମାର୍ଗ ରେଣୁପୁଞ୍ଜ ପାପବିନାଶକ,
 ସମସ୍ତ କଳ୍ପସ ଧୂସ ପଡ଼ିଲେ ଦେହରେ,
 ଜଗତେ ଶିକାର ଗୁରୁ ଯେଉଁ ମହାଜ୍ଞର୍ଥ,
 ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ ତହିଁ ଲୋକେ ? ନିବୋଧ ! ନିବୋଧ !
 କି ଗର୍ବ ରେ ବହୁ ତୋର ? ବାହୁଃସୀବାସୀ

ଜନେ ଶିଖାଇବୁ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ? ଧ୍ବକ ତୋତେ !”
 ଦନ୍ତସ୍ଥାନ ଲୋଚନମି ବଦନ ବିସ୍ତାର
 ବୁଦ୍ଧ ବିପ୍ରେ ଅବଜ୍ଞାରେ ହସିଲ ଉତ୍ତର !
 ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାର ହସ୍ତ ବିସ୍ତାର ଗୌତମେ
 ବୋଇଲ ଦେଖାଇ ମାର୍ଗ—“ଯାଆ ଏହି ବାଟେ,
 ମୋର ପତ୍ନୀ ଅନ୍ୟ”; ଏତେ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧ ବିପ୍ରେ
 ଚଳିଲ ଉତ୍ତରେ । ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଚଳିଲେ ସେ ପଥେ ।
 ଅସହ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପକ୍ଷେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିବାର,
 ବାହୁଡ଼ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖେ ଚଳିଲ ହେଧରେ ।
 ହମେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଯାଇଁ ଶ୍ରୀରୀରଥୀ ତଟେ
 ଉପନୀତ; ବୋଇଲେ ସେ ନାବିକେ ବିନୟେ
 ପାରି ହେବାପାଇଁ । ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧଦେବ ବାଣୀ
 ବୋଇଲ ନାବିକ—“ହଥ ନୟନୀର ପଣ,
 ହେବ ଯେବେ ପାରି ।” ଏହା ଶୁଣି ଶାକ୍ୟପତି
 ବୋଇଲେ, “ନାବିକ ଆହେ ! ଦେଖୁଛୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ, ପଣଅର୍ଥ ପାଇବି ବା କାହୁଁ ?
 ଦେଖୁଛୁ ସମ୍ବଳ ମାତ୍ର ଭଗ୍ନ ଭାଣ୍ଡ କରେ ।”
 ବୋଇଲ ନାବିକ ପୁଣି - “ଜୀବିକା ମୋହର—
 ବିନା ପଣେ କି ପ୍ରକାର କବିବ ମୁଁ ପାରି,
 ବୃତ୍ତି ମୋର ପଣେ କରେ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣ ।”
 ସେକାଳେ ବଳାକାଣ୍ଡେଣୀ ଉଡ଼ି ଶୂନ୍ୟପଥେ
 ଯିବା ଦେଖି ବୁଦ୍ଧଦେବ ବୋଇଲେ ନାବିକେ,
 “ଦେଖ ଭଗ୍ନ ! ଗଲେ ପକ୍ଷୀ ହୋଇ ନୟା ପାରି —
 ତୁମ୍ଭେ କି ତାହାଙ୍କଠାରୁ ନେଇଅଛୁ ପଣ ?”
 ଏତେ ବୋଲି ଶାକ୍ୟସିଂହ ମହାଯୋଗବଳେ
 ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଅତିହସି ଗଲେ ଶ୍ରୀରୀରଥୀ ।
 ଚଳିତ ନାବିକ ଦେଖି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମହିମା,
 ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରଣତ ତାଙ୍କ ପଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
 ନିବୋଧ ନାବିକ ତୁମ୍ଭେ ନ ବୁଝିଲ ତତ୍ତ୍ଵ,
 ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାଣୀକୁ ଯେବା ଭବସିନ୍ଧୁ ପାରି
 କରିବେ, ତୁମ୍ଭେ କି ନେବ ପଣ ତାଙ୍କଠାରୁ ?
 ଅକ୍ଷୟ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଯାହାଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରେ,

କୁଳ ପଣଅର୍ଥ ବିନା ନ ହେବେ କି ପାରି ?
 ଶୁଣିଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ନୃପ ସଦା ସମାବୁର,
 ସେଦନ୍ତ କଲେକ ଏହି ଆଦେଶ ପ୍ରବୁର,
 ପଣବିନା ସାଧୁ ସନ୍ଥ ହେବେ ନୟା ପାରି ।
 ଫଳେ କେତେ ଦେଶ ଗ୍ରାମ ଗଲେ ଅତିକ୍ରମି,
 ଅବଶେଷେ ଉପମାତ ବାସୀଣୀ ଧାମେ ।
 ଶ୍ରୀମତ ବନ୍ଧ୍ୟାତ ଶର୍ପ ଶଙ୍କର ଆଳୟ—
 ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ ଶୋଭେ ସେ ପବନ ସ୍ଥାନ,
 ପତିତପାବନା ଗଙ୍ଗା ପାଦେ ପ୍ରବାହିତା,
 ଶଙ୍କର ମସ୍ତକେ କିବା ଚୁରୁଚନ୍ଦ୍ରତଳେ
 ମାଳକାନ୍ତମଣିବିବର୍ଣ୍ଣୀ ବିମଳେ ବିଭସେ ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ସୋପାନଶ୍ରେଣୀ ଜଳରୁ ଉଦ୍‌ଘାତ,
 ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟପଦ କରେ ଯୋତ ।
 ହର୍ମ୍ୟାବଳ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଜଳେ;
 ଶ୍ରେଣୀବନ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ତର, ଶ୍ରେଣୀ ବା ଚଞ୍ଚଳେ,
 ପ୍ରକାଶିତ ବେନି କାଶୀ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ନିମ୍ନଦେଶେ ।
 କେତେ ଶିବାଳୟ, କେତେ ବିଦ୍ୟାର ମନ୍ଦିର,
 ଅସଂଖ୍ୟ ବିପଣିଶ୍ରେଣୀ, କେତେ ରଜନୀୟ,
 ଧନକ ବଣିକ ଗୁଡ଼, କେତେ କ୍ଷୀତ୍ରସ୍ଥାନ,
 ସଂଖ୍ୟାଘାତ ଅଜ୍ଞାନକା ମଧ୍ୟେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ପଶ୍ଚିତ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବିପ୍ର, ମୁକ୍ତକାମୀ ଲୋକେ
 ବହୁ ଦେଶ ସମାଗତ ସାୟାହୁ ଜୀବନେ,
 ଫଳୁ ବିହସ୍ତରେ ଲିପ୍ତ, ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନେ ।
 ନିୟୁତ ଅସଂଖ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନେ ।
 ସୋପାନେ, ସୈକତେ, ଜଳେ, ସ୍ଥଳେ, ରଜପଥେ
 ନିୟୁତା ଜନତା ପୃଷ୍ଠି ଲୋକ କୋଳାହଳ ।
 ଆକର୍ଷ ନିମଗ୍ନ ଜଳେ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟାଘାତ;
 କେ କରେ ମହିମୁଦ୍ରା; କେ ବା ପୁଷ୍ପପାଠ,
 ଶଙ୍କର ସହସ୍ର ନାମ, ଜନ୍ମନିନ୍ୟାସ୍ରବ
 ପଡ଼ନ୍ତି, ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ବର୍ଷ ଗଙ୍ଗାକୁଳେ
 ମୃତ୍ତିକାଶଙ୍କର ପୂଜା କରେ ଏକ ମନେ ।
 ମନ୍ତ୍ରରବାହିନୀ ଗଙ୍ଗା କାଳସ୍ରୋତ ସମ,

ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗତି କାଳ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ।
 ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ, କରବେ ପ୍ରବୁର
 ନବ ଧର୍ମ ମହାନାଦ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭନିର୍ଦ୍ଦେଶେ ।
 ଦିବା ଅବସାନେ ଶାନ୍ତପଥ ମୃଗଦାୟେ
 ଉପମାତ, ଭେଟିଲେ ସେ ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚଜନେ ।
 ଦୂରୁ ଦେଖି ଶିଷ୍ୟଗଣେ ବିରୁଦ୍ଧଲେ ମନେ,
 ଆସିଛି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ କରି ତପସ୍ୟା ବିଫଳ ।
 ମାତ୍ର ଦେଖି କାନ୍ଥ ତାଙ୍କ ମହିମାମଣ୍ଡିତ,
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନେତ୍ରେ, ଶାନ୍ତ ସ୍ଥିରମୂର୍ତ୍ତି,
 ବୋଇଲେ ବିନୟେ କରି ତରଣ ବନ୍ଦନ,
 “ଗୁରୁଦେବ ! ଗୁରୁଦେବ ! କର ପଦାର୍ପଣ ।”
 ଫଳେ ଦିବା ଅବସାନ, ସମାଗତା ସନ୍ଧ୍ୟା,
 ପବନ ଗୋଧୂଳି ଅଙ୍ଗେ କରି ବିଲେପନ;
 ଯେଗିନୀ ସମାନ୍ତ ଉପମାତା କାଶୀଧାମେ ।
 ବାଜିଲ ମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍ଖ, ମଙ୍ଗଳ ଆଲୋଚନା
 ପ୍ରତି ଦେବାଳୟେ—ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ
 ତେଜ ସାଂସାରିକ କର୍ମ ସମବେତ ସବେ
 ଗଳଲଗ୍ନ ଯୋଡ଼ିକରେ ଦେବତାମନ୍ଦିରେ ।
 ତାଙ୍କିଲେ ପ୍ରକୃତବିଦ୍ୟା ଶାମ ଆହ୍ୱାନେ
 ଦିବାକ୍ଳାନ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣେ ବିଶ୍ରାମ କାରଣେ ।
 ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ଫଳେ ଶତଶତ
 ପୁଷ୍ପିଲେ ଅସଂଖ୍ୟ ତାରା ସୁମାଳ ଆକାଶେ ।
 ସିଦ୍ଧବ ଅଜ୍ଞାନାକୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୟନେ
 ଗୁହଁଛନ୍ତି କ୍ଳାନ୍ତ ସୁପ୍ତ ପୃଥ୍ବୀ ପ୍ରାଣିଗଣେ,
 ଅଥବା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଳ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ
 ପ୍ରସ୍ତୁତି ସଂଖ୍ୟାଘାତ କୁମୁଦ କହ୍ନାର ।
 ମାରବ ନଗରବାସୀ । ଗୌତମ ଆଶ୍ରମେ
 ବସି ସୋପାନେ, ବେଡ଼ି ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚଜନେ,
 ଜଳଦ ମେଦୁର ସ୍ୱନେ ଅଥଚ ଶ୍ରେଣୀରେ
 ବୋଇଲେ, “ହେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟଗଣ !
 ନ କର ବିତର୍କ, ମୋତେ ନ କର ପସ୍ୟା,
 ବୋଲ ମୋତେ ଫେଡ଼ି ସବ, ପ୍ରାଣର ଆକାଞ୍ଛା

କିବା ଭୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ? ଲୋଡ଼ କି ମଙ୍ଗଳ ?
 ଅବା ସୁଖେ ଅଭିଳାଷ ? ଦୁଃଖର ନିର୍ବାଣ ?
 ନ କର ଯାପନ କାଳ । ହୋଇଛି ମୁଁ ବୁଦ୍ଧ—
 ନିର୍ବାଣର ମହାବୁଦ୍ଧି ହୋଇଛି ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଆସ ପ୍ରିୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗଣ ! କରବି ପ୍ରଦାନ ।
 ଲଭିଛି ଯେ ଜ୍ଞାନାମୃତ ବହୁ ତପସ୍ୟାରେ,
 ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବ ଫଳା ସବେ କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ,
 ହେବ ବୁଦ୍ଧି ସବେ, ଦୂର ଜନ୍ମ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ
 ଭୁମ୍ଭମାନଙ୍କର—କ୍ରତୁଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।”
 ଶିଷ୍ୟ ପଞ୍ଚ କର ଯୋଡ଼ି ବସି ପାଦତଳେ
 ଶୁଣିଲେ ସେ ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର, ହେଲେକ ଘଷିତ,
 ସେ ମହାପବନ ନିଶି ସୁଖେ ଗଲ ପାଣି ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ନର ନାରୀ ତଦବଧି
 ଆନନ୍ଦରେ ଉପମାତ ମହାଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର,
 ମଧୁଚନ୍ଦ୍ର ସମବେତ ମଧୁପ ସମାନେ ।
 ପଣ୍ଡିତ, ନିର୍ଦ୍ଦିନ, ମୂର୍ଖ, ଚୂଡ଼ା, ଯୋଗୀ—
 ଶୁଣି ପ୍ରାଣଶାନ୍ତିକର ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ।
 ବ୍ୟାପିଲୁ ସୁପଣ ନବଧର୍ମ ପୃଥ୍ବୀରେ,
 ଅରୁଣ ଉଦୟେ ବ୍ୟାପୁ ଆଲୋକ ଅଗରେ
 ପ୍ରାବୃଟ ଅନ୍ତମେ ଶିଷ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ସହିତ
 ବାରାଣସୀ ତେଜ ପୁଣ ମିଳିଲେ ମଗଧେ ।
 ଦାନକରେ ଗନ୍ଧହସ୍ତୀ ପଦ୍ମରେ ଗୟାରେ
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ବୁଦ୍ଧଦେବ । ପଣ୍ଡିତ କାଶ୍ୟପ
 ସୁବିଶ୍ୱାସୀ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ବସିଛନ୍ତି ପାଶେ ।
 ଜଳିଲ ସମୀପ ବନେ ଘୋର ଦାବାନଳ,
 ସେ ଘୋର ଅନଳ ଦେଖି ହୋଇଲେ ଗୌତମ
 କାଶ୍ୟପେ—“କାଶ୍ୟପ ! ଦେଖ ବେଗେ ଦାବାନଳ
 ପବନ ସହାୟେ କି ଘଣ୍ଟେରୂପେ ଫୁଟୁ ।
 ନର, ନାରୀ ଥିଲେ ମୋହେ ଅବିଦ୍ୟା ଅଧୀନେ,
 କାମନାରେ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଦଗଧୀଭୁତ ।
 ଜଗତରେ ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ ଅନୁଭବ
 କରେ ସେତେ, ବୁଦ୍ଧି ପାଏ ସୁଖର କାମନା,

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦମାଭୂତ ହୁଏ ଦୁଃଖଗଣି ।
 ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଉଥାଏ ଆବର୍ଜିତ ।
 ଆମ୍ଭ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଇନ୍ଦ୍ରଦୁଃସନ୍ଦମ,
 ଶାନ୍ତିବାର ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ହୃଦୟ
 ଇଚ୍ଛନ ବିହନେ ଅଗ୍ନି ହୁଏ ନିର୍ବାପିତ ।
 ବିଷୟ-ଇଚ୍ଛନ ବିନା କାମନା ଅନଳ
 ନିର୍ବାପିତ ସହଜରେ ମାନବହୃଦୟେ ।
 ଲୋଡ଼ ଶାନ୍ତି ? ଲୋଡ଼ ମୁକ୍ତି ? ବିଷୟ ଆସକ୍ତ
 ତେଜ ଚନ୍ଦ୍ର ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗ ଜୀବର ମଙ୍ଗଳ ।
 କାଶ୍ୟପ ! ନିଶ୍ଚୟ ଧ୍ରୁବ ! ସତ୍ୟ ! ସତ୍ୟ ! ସତ୍ୟ !
 କାମନା ନିର୍ବାଣେ ହୁଏ କଷ୍ଟର ନିର୍ବାଣ ।”
 ନବଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ କାଶ୍ୟପ ଘଷିତ ।
 ତେଜ ଗୟା ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶିଷ୍ୟଗଣ ସହ
 ମଗଧ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ ରାଜଗୃହ
 ଉପମାତ ହେଲେ ଯାଇ ସାୟାହୁ କାଳରେ ।
 ଶଶ୍ୱିବନେ ଉପମାତ, ବେଷ୍ଟିତ ଶିଷ୍ୟରେ ।
 ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ବିମ୍ବିସାର ଛନ୍ଦ୍ର ପାଶେ ।
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ସେ ବିମ୍ବିସାର ଅନାଇ କାଶ୍ୟପେ—
 “ତେଜଲ ବିଦିତ ଧର୍ମ ବୋଲ କି କାରଣେ ?”
 ବୋଇଲେ କାଶ୍ୟପ—“ପ୍ରଭୋ ! ସ୍ୱର୍ଗ, ଅପବର୍ଗ
 କାମନା ଇନ୍ଦ୍ରଦୁଃସନ୍ଦ ସେ ଧର୍ମର ହେତୁ,
 କପରି ସେ ଧର୍ମେ ହେବ କାମନା ନିର୍ବାଣ ?
 କାମନା ମାର୍ଗରେ ଶାନ୍ତି ଲଭିବା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।”
 ଶୁଣି ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ମହାରାଜ ବିମ୍ବିସାର
 ଆଗ୍ରହରେ ହେଲେ ନବଧର୍ମରେ ଘଷିତ
 ସାରିପୁତ୍ର ମୌର୍ଦ୍ଦଗଲ୍ୟାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ
 ମହାଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ଘଷିତ ତପଶେ,
 ଆପଣେ ସମ୍ରାଟ ପୁଣ ବିପ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ
 ହେବାରୁ ଘଷିତ, ଧର୍ମ ବ୍ୟାପୁ ମଗଧରେ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟେ ପ୍ରଭୁର
 ନାମ ଶୋଭଣ ସର୍ଗ ।

ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗ

(ସଂସାର ଶୃଙ୍ଗାନ)

ଗୌତମ ମଗଧ ଦେଶରେ, ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହଚରେ ।
ବସି ଅଛନ୍ତି ବେଶୁ ବନେ, ଗୁଳ୍ମରେ ଅଶ୍ରୁ ଯେସନେ ।
ପିତୃପ୍ରେରିତ ଦୂତ ଜଣେ, ବିନୟେ ନମିଲ୍ ଚରଣେ ।
ସେ ଦୂତ ବାଲ୍ୟ ସହଚର; କପିଳବସୁ ଦେଶେ

ଦର ।

ବୋଇଲ ଆସି ଯୋଡ଼ି ହାତ, “ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭ
ତାତ

ପେଷିଲେ ଦୂତଦେଶେଦେଶେ, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଲେଖିବା

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ

ସକଳ ଗଲ୍ ଅନାରଣେ, ବାହୁଡ଼ି ନ ଅଇଲେ ଜଣେ ।
ସେ ଲୋକଗଣେ ନିରାଶରେ, ବିରାଗେ ଗଲେ

ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାରେ ।

ଶୈଶବ ବନ୍ଧୁ ଏହି ଦାସ, ଭାଗ୍ୟେ ଉଚ୍ଚିନ୍ତ ଆସି ପାଶ ।
ହୃଦୟ ପାଶାଣରେ ବାନ୍ଧି, ଆସିଛି ଧାଇଁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ।
ବାଜୁଛି ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମ ଭେଷ୍ଟ, ଦେଶେ ଦେଶାନ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣ

ଖେରି ।

ଅଛନ୍ତି ଲୋକ ଶୁଣିବାକୁ, ଏଥକୁ ଅଇଲ ଏଠାକୁ ।
କପିଳବସୁ ବାସିଗଣେ, କି ଦୋଷ କଲେ ବା ଚରଣେ ?
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନବ-ଧର୍ମ ସୁଧା, ପାନେ କି ନ ମେଣ୍ଟିବେ

ସୁଧା ?

ସକଳ ଦେଶବାସୀ ଲୋକ, ଲଭିଲେ ସେ ଧର୍ମ ଆଲୋକ;
ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟ କି ଅନ୍ଧକାରେ, ରହିବ ? କୃପା କର

ବାରେ ।

ଭୁଲୁଛୁ ପ୍ରଭୋ ! ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟ, ବିତର ମାନବ-

ସମାଜେ

ନନ୍ଦ-ଧର୍ମ-ସୁଧାବନ୍ଧୁ, ତମ୍ଭରେ ଉଦେ ହେଉ ଇନ୍ଦୁ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନକ ଜନମା, ରାହୁଲ ପୁତ୍ର, ଗୋପା ପତ୍ନୀ,
ଅଛନ୍ତି ବ୍ୟାକୁଳ ମନରେ, କପିଳବସୁ ନାଶ ନରେ ।

ରାଜାଙ୍କ ଦେହାନ୍ତ ସମୀପ—ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଜୀବନପ୍ରଘମ—
ଅନ୍ତମ କାଳରେ ରାଜନ, ଦେଶରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବଦନ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧର୍ମାଦୃତପାନ କରିଣ ଲଭିବେ ନିର୍ବାଣ ।
ହେ ପତ୍ନୀ ! କରୁଣାର ମିରୁ, ବିତର ତହୁଁ ଏକବିନ୍ଦୁ,
ଜନକ ଜନମା ଆକୁଳେ, କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ରାହୁଲେ ।”

* * * *

ଶିଶିର ବିଗତ ବସନ୍ତ, ବିମଳ ମାଳିନୀ ଦିଗନ୍ତ,
ଶିଶିର ଭୟସ୍ତ ସଙ୍କୃତିତା—ପ୍ରକୃତ ସମ୍ପଦ ସଜ୍ଜିତା ।
ପ୍ରକୃତଦେଶ ସହଚର, ସଜ୍ଜିତା ଧରଣୀ ସୁନ୍ଦର ।
ପବନେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନନେ; ସରିତେ, ସାଗରେ,
ଗଗନେ;

ସଜଳ, ସୁଲେ ଶୋଭାବତୀ, ଅଜସ୍ର ଧାରେ ଯାଏ ଭାସି ।
ବୃଷ ବଲ୍ଲୀ କଶଳୟେ, ମଣ୍ଡିତ କମଳା ଆଳୟେ ।
ମଧୁର ଅନଳ ମଳୟ, ଧର ପ୍ରାବତ ସୁଧାମୟ;
ସେ ସୁଧା ପରଶେ କୁସୁମେ, ମଣ୍ଡିତ ସର୍ବଜିତା ଦ୍ରୁମେ ।
ପୁଲକେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାଗଣେ, ଭାସନ୍ତି ଗଗନ ପ୍ରଙ୍ଗଣେ ।
ପ୍ରକୃତ ଶିଶିର ଭୟରେ, ଗୁପ୍ତେ ଜଳ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
କମଳ, କୁମୁଦ, କହ୍ନାରେ; ଲୁଚିଛନ୍ତିଲେ

ପେଟିକାରେ ।

ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋକମାନେ, ଯନ୍ତେ ରଖନ୍ତି ସାବଧାନେ ।
ବସନ୍ତ ଆଗମନ ଶୁଣି, ଜଳ ଉପରେ ଦେଲେ ବୁଣି ।
ସମ୍ପଦ ସାଧୁ ଲୋକ ହସ୍ତେ, ଗଢ଼ିତ କରନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।
କୋକିଳା ବସନ୍ତର ଦୁଃଖ, ଦେଖି କମଳବନଦ୍ୟୁତ ।
ସର୍ଜିତ ଲହରୀ ବିସ୍ତାର, କଲ୍ ବସନ୍ତ ସମାବୃତ ।
ବସନ୍ତେ ପୁଲକିତ ଜନେ, ସାଧକ ଦେବ ଦରଶନେ ।
ବସନ୍ତ ପବନ ସହଚର, ନିର୍ବାଣ ବିଶ୍ଳେଷ ସମ୍ପାଦିତ ।
ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହଚରେ, ଗୌତମ କପିଳ ନଗରେ ।
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ଯିବ ପାତ୍ର; ଅଛନ୍ତି ଲୋକେ ପଛେ ଧାଇଁ ।
ବହୁତ ଦେଶ ଜନପଦ, ବିତର ନିର୍ବାଣ ସମ୍ପଦ,
ମିଳିଲେ କପିଳ ନଗରେ; ନଗର ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ବନରେ ।
ରହିଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହଚର; ସମ୍ଭାଦ ହେଲ ପ୍ରଭୁରତ ।

ମାରବ ଆନନ୍ଦ ବଦନେ, ଭୂଷିତ ଗୈରିକ ବସନେ,
ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରକ ଅଛି କରେ, ଅନଳ ଆଦୃତ ଭୟରେ ।
ଜଟା କଣ୍ଠଟ ଶିରେ ଶୋଭେ, ଶରୀର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
ଗୌରବେ
ବିକାଶେ ଦୈବ ଜ୍ୟୋତିଜାଳେ, ତପନ ମେଦ
ଅନ୍ତରାଳେ ।

ସେ ଯୁବରାଜ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଯାନେ, ରାଜନ ବିମାନେ,
ରତ୍ନ ମୁକୁଟ ଥିଲା ଶିରେ, ଭୂଷଣ କାଞ୍ଚନ ରୁଚିରେ
ଆହା ! ସେ ଭିକାରୀ ବେଶରେ, ବସି ଅଛନ୍ତି
ଅରଣ୍ୟରେ,

ଧୂଳି ଲୁଣିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗାତ୍ର, ହସ୍ତେ ବିରଜେ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର,
ନଗରବାସୀ ନାଶ୍ଟ ନରେ, ବେଢ଼ିଲେ ଆକୁଳ ମନରେ,
ସକଳେ ମୁଁ ଯୁମାଣ ଶୋକେ, କେ ଦେବ ଭିକ୍ଷା ସେ
ଭିକ୍ଷୁକେ ?

କପିଳବସୁ ହାହାକାର, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଚିତ୍ତକାର ।
ନୃପତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟେ, ଦେଖିଲେ ଶୋକ ଅଭିନୟ,
ଉଷା ଅଛନ୍ତି ସିଂହଦ୍ୱାରେ, ତରଣ ନ ଚଳିଲା ବାରେ,
ହୃଦୟେ ନାହିଁଟି ସ୍ୱପନ, ପଲକବିସ୍ମୟ ନୟନ ।
ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ବହେ, ଶୋକ ସନ୍ତାପେ ହୃଦୟହେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ, ମିଳିଲେ ଜନକ କଣ୍ଠରେ
ରାଜାଙ୍କ ହଜିଗଲା ବୁଦ୍ଧି, ବାସ୍ତବ୍ୟରେ କଣ ରୁଦ୍ଧି,
ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ଆପଣାକୁ, ବୋଇଲେ ଯାଇ ପୁଅଠାକୁ—
“ସିଦ୍ଧାର୍ଥ !—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ !—ଗୌତମ !—

ତୋ ପିତା ଏଡ଼େ କି ଅଧମ !
ଗୋଟିଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀକୁ ଅଳ୍ପ, ଦେବାକୁ ଏଡ଼େ ଅଭୀଜନ ?
କପାଳ ଭିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ, ମାଗୁଛୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ !
ବାପାରେ !
ବିନୟେ ବୋଇଲେ ଗୌତମ—

“ଏ ବଂଶେ ଭିକ୍ଷାବୃଦ୍ଧି ଧର୍ମ,
ପାଳିବା ବଶଧର୍ମ ଶୁଦ୍ଧ, ଏହାହିଁ ସନାତନ ମତ ।”
ବୋଇଲେ ଶୋକେ ନରନାଥ—

“କି କଥା ବୋଇଲୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ?

ମହାଗୌରବ ଯୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ, ଜନ୍ମିଛୁ ସେହି ରାଜଅଂଶେ,
ଏ ବଂଶେ ବୋଲି କେ ରାଜନ, କରୁଛି ଭିକ୍ଷା
ଅଭରଣ ?”

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସ୍ୱପ୍ନର ହୃଦୟେ, ବୋଇଲେ ଜନକେ ବିନୟେ,
“ହେ ପିତା ! ପ୍ରବେଶାବଂଶେ, ଜନ୍ମିଲେ ଥୋକେ
ବୁଦ୍ଧ ଅଂଶେ ।

ସେମାନେ ଭିକ୍ଷାବ୍ୟବସାୟୀ, ଥିଲେ ସେ ମାତ
ଅନୁଧାୟୀ ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି, ଲଭିଛୁ ଆହେ ନରପତି !
ଅପାର ସାଧନା ବଳରେ, ସେ ଧନ ଲଭିଛୁ ମୁଁ କରେ ।
କପିଳବସୁ ଜନଗଣ, କରନ୍ତୁ ସେ ଧନ ଗ୍ରହଣ ।”
ରାଜା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅତିମାତ୍ର, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହସ୍ତେ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ।
ଧରି ପବନ ନିଜ କରେ, ସର୍ପରେ ଚଳିଲେ ନିଅରେ ।
ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ପ୍ରଜାବଂଶ, କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳରେ ଅତି ।
ସର୍ପରେ ପୁନଃପାଶେ ଯାଇ, ପଡ଼ିଲେ ଚେତନା ହରାଇ ।
ଉଠ ମା ! ଉଠ ମା ! ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ବୋଇଲେ, ଆକୁଳେ
ନିତାନ୍ତ ।

ଜନମା ମୁଖକୁ ଅନାଇ, ବସିଅଛନ୍ତି ପାଶେ ଯାଇ,
ସ୍ୱପ୍ନ ସମାନ ଗଲ ଜଣା, ଜନମା ଲଭିଲେ ଚେତନା ।
ବୋଇଲେ—“କେ ମା ମା ଶବ୍ଦରେ, ତାଳିଲା ମୁଁ
ମୋ କର୍ଣ୍ଣରେ ?

ହେ ନୃପ ! ବୋଲନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ, ଏହି କି ମୋ ପ୍ରାଣ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପରି ଯାଏ ଜଣା, ଅଥବା ଦେବତା ଛଳନା ?
ଆଜକୁ ସାତ ବର୍ଷ ଗତ, ଯାଇଛୁ ଗୁପ୍ତ ତଥାଗତ,
ବରଷେ ଯୁଗକ ସମାନ, ପରି ମୁଁ କରେ ଅନୁମାନ,
ହୃଦୟେ ସାତବର୍ଷ ଜାଣି, ଜୁଡ଼ୁଛୁ ଅଗ୍ନି ଅନ୍ଧବାଣ,
ଦେଖି ମୋ କଷଣ ନିତାନ୍ତ, ଆସିଛି କରବାକୁ ଶାନ୍ତ ?
କେଉଁ ଦେବତା ଛଳ କର, ଆସିଛି ପୁଅ ରୂପ ଧରି ?
ଏହି ତ ମୋ ପୁଅ ବଦନ, ଏହି ତ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନୟନ,
ସିଦ୍ଧାର୍ଥପରି ବୋଲି କଥା, ବୋଲନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ କେ ଦେବତା
ଦେହରେ ଅଛୁ ବୋଲି ଧୂଳି, ତୁହି କି ମୋ ନେତ୍ର—
ପିତୃକ ?

ନ ସହୁ ତୁଳ ପ୍ରାଣୀ-ଦୁଃଖ, ମୋ ପ୍ରତି ହେଲୁ ରେ
ବିମୁଖ ।

ମୋ କଥା ଥିଲୁକ ମନରେ ? ଆସରେ ବାପ ଦେଖି
ଥରେ ।

ବସରେ ପାଶେ ବାପଧନ, ଶୀତଳ ହେଉ ମୋ ଜୀବନ ।
ଗୋପା ରେ ! ଗୋପା ରେ ! ମା-ଆ-ଆ !

ବିଚିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଯାଆ ।

ମୋ ବଧୂ ଯୌବନେ ଯୋଗିନୀ, କାନ୍ଦେ କୁରୁଷ
ବିରହିଣୀ ।

ପୁଣି ମୋ ବନେ ଅନାହାରେ, ଭୂମିଶଯ୍ୟାରେ
ତପସ୍ୟାରେ ।

ବସିଛି ବଧୂ ପତି ଧନେ, ବାରିଦେ ରୂତନା ସମାନେ ।
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାରାଜ ! ଆଉ ଗୃହରେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ ?
ଏ ରଜପୁଷ୍ପ କର ଧ୍ୟାସ । ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଛୁ ସବୁ ।
କି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୋଦ-ଉଦ୍ୟାନେ ?

ଯିବୁଁ କାନନେ ଆନେମାନେ ।

ହେ ନୃପ ଶୁଣ ନିବେଦନ, ରହୁ ଗୃହରେ ମୋ ନନ୍ଦନ ।
ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର, ଗୃହରେ ରହୁ ମୋ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ପୁଣି ଏହି ବେଶ ଆଉ, ଦେଖିବ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ ଆଉଁ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବସିଛନ୍ତି ପ୍ରିୟେ, ପାଶାଣ ପ୍ରତିମା ମହାରେ ।
ବୋଇଲେ ରାଜା ଶୁଭୋଦନ —

“ଗୋ ଦେବ । କାନ ଅକାରଣ ।

ଦେଖ ଏ ତୁମ୍ଭର ନନ୍ଦନ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ନର-ନାରାୟଣ,
ତୁଳାରେ ଗେରୁଆ ବସନ — ସାମାନ୍ୟ ରାଜ-ଆଭରଣ ।
ଏ ଜଟା କଣ୍ଠଟର ପରି, ରାଜମୁକୁଟ ନୁହେଁ ସରି ।
ଏ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ସମାନରେ, ଅଛି କି କୋଷ ଜଗତରେ ?
ସଞ୍ଚିତ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ, ପାଲବ ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବନ ।
ସେ ରାଜ୍ୟ ପାଇଛି କୁମର, ଅସୀମ ପ୍ରିୟ ଅନନ୍ତର ।
ଏ ମହାରାଜ୍ୟର ମହିମା, ଅତୁଳ ଶୃଙ୍ଖାର୍ଯ୍ୟ ଅସୀମା
ଅସଂଖ୍ୟ ଧନ ବିତରଣ, କରିବ ରକ୍ଷା ପ୍ରାଣିଗଣ ।

କରୁଣା କରି ରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ଦେ ତୋ’ ମାତାକୁ
ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର,

ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧା ପିତା ମାତା-ଦ୍ଵୟ ରେ ବାପ ପରିପାତା ।
ଉଭୟେ କାଟି ମାୟାପାଶ, କରିବୁଁ ଦୋରବନେ ବାସ ।
ପାଲିବା ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଧର୍ମ, ଅନ୍ତମେ ନରପତି କର୍ମ ।”
ବୋଇଲେ ବିନୟେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ —

“ହେ ପିତା ! ନିଅ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର,

ନ ଯାଅ ବନେ ରହ ଗେହେ, ତୁମ୍ଭର ଜଗଜ୍ଞତ୍ଵ ଦେହେ
କଠୋର ସନ୍ନ୍ୟାସ ଦାହନ, ସହିବ ନାହିଁ ଗଲେ ବନ ।
ଆଶ୍ରମ ରାଜସିଂହାସନ, ଉଭୟେ ହେଉଛୁ ଶ୍ରମଣ ।”
ସମସ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ପୁରବାସୀ; ରାଜାଦୂତର, ଦାସ ଦାସୀ,
ବେଷ୍ଟିତ ବୁଦ୍ଧେ ସେ ସମୟେ, ଜନକ ଜନନୀ ଉଭୟେ ।
କାହାନ୍ତି ଗୋପା ? ମାତ୍ର ଗୋପା,

ଲୁଣି ତା ଝିନା ଲତାରୁପା ।

ଶୟନ ଗୃହେ ପୁଣ୍ୟବଳୀ, ଧାନେ ନିମଗ୍ନ ରହିଛନ୍ତି ।
ବୋଇଲୁ ଜଣେ ସହଚର — “ଉଠନ୍ତୁ ରାଜରାଜେଶ୍ଵର !
ବହୁତ ବରଷ ଉତ୍ସରେ, ଅଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେଖ ବାରେ ।
କରନ୍ତୁ ଚରଣ ଦର୍ଶନ, ସାର୍ଥକ ଆପଣା ଜୀବନ ।
ଅରୂପ ବରଣ ପୂଜିତ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହିମା ମଣ୍ଡିତ ।”
ବୋଇଲେ ଗୋପା, “ନାହିଁ ସଖି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦେ ଚିତ୍ତରଖି,
କରିଛି ସୁଦର୍ଭ ତପସ୍ୟା, ଲଭୁଛି ସଜଳ ଭରସା,
ମୋହର ହୃଦୟ ଦେବତା ଆସି ବୋଲନ୍ତୁ ମେତେ କଥା,
ବସି ମୁଁ ଏ ପୂଜା ଆସନେ, ଧ୍ୟାନ କରୁଛି ମନେ ମନେ
ନୁହେଁ ତ ସାତ ବର୍ଷ ସହ ! ସାତଶ ସୁଗ ଗଲୁ ବହି ।
ସମାନେ ମୋତେ ଯାଏ ଜଣା, କରୁଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜନା ।
ବସି ମୁଁ ଏ ପୂଜା ଆସନେ, ଓଳିଗି ହେବ ସେତରଣେ ।
ଶିଷ୍ୟସୁଗଳ ସହିତରେ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଗୋପାଙ୍କ ପାଠରେ
ମିଳିଲେ ପୁଣ୍ୟ ତାର ପାଶେ; ପୃଷ୍ଠିମା ତନ୍ତ୍ରମା ବିକାଶେ
ସେ ଦେବରୂପ ଗୋପା ଦେଖି, କ୍ଷଣେକ ରହିଲେ ନିରେଶ
ସରଜ୍ଞ, ଧୀରେ, ଅତି ଧୀରେ; ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦେ ଲଗିରେ
ବେନି ଚରଣେ ବେନି ହାତ, ସାଶ୍ଵାତେ କଲେ ପ୍ରଣିପାତ୍ତ

ଦେଖିଲେ ବୁଦ୍ଧ, ପୂର୍ବ ଗୋପା,

ନୃତ୍ୟ - ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟରୂପା ।

ଦେହରେ ଗୌରବ ବସନ, ମସ୍ତକେ ଜଟା ବିଭୂଷଣ,
ଯୋଗିନୀ ବେଶେ ଛନ୍ଦ୍ର ବସି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଯଥା ମୁନି ଶଶୀ ।

ସୁନ୍ଦର ବିଳାସଭବନ, ସନ୍ନ୍ୟାସେଷ ତପୋବନ,
ମାରବ ବୁଦ୍ଧଦେବ ପ୍ରିୟ; ନିଷ୍ଠା, ନିଷ୍ଠା ଶରୀର ।

ଶିଷ୍ୟସୁଗଳ ନିଷ୍ଠାରେ, ଉଦ୍ଧା କ ପ୍ରତିମା ରୂପରେ ।

ଶ୍ରୀପଦେ ଗୋପାଳନ୍ତ ପତି, ପାଦପ ମୂଳେ ପୁଷ୍ପ ଝଡ଼ି ।

ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଣ୍ଣାୟ ରାହୁଳ, ପ୍ରିୟ ଚକିତ ମନାକୁଳ ।

ଦେଖିଲେ ଗୋପା, ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,

ସେମନ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଆସି ।

କଲେକ ହୃଦୟେ ପ୍ରବେଶ, ନିଶାନ୍ତକାରେ କୁମୁଦେଶ ।

ତମିର ଆଛନ୍ନ ମନ୍ଦିର, ତପନ ପ୍ରବେଶିଲେ ଧୀରେ ।

ସେ ଶିଷ୍ୟ ହୃଦୟେ ଅଙ୍କିତ, ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ୱରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।

ହୃଦୟ ପଦ୍ମାସନେ ମୂର୍ତ୍ତି, ପ୍ଲାଟିତ ମନେ କଲେ ସୁତ ।

ଭାବିଲେ ଗୋପା ପୁଣି ମନେ, ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦୟ କେସନେ ।

ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ନର ନାରାୟଣ, କେମନ୍ତେ ବୋଧି ଚରଣ ?

ଏ ଦେବ ଜଗତର ପତି, ତୁଳୁ ଅବଳା ଶୂନମତ,

ମୋ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲିବ କେସନେ,

ଅବା ମୋ କର ପରଶନେ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଦୃଷ୍ଟି, ହେଲ କ ? ଭାବଣ ଶକ୍ତି ।

ରାହୁଳ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିମା, ନ ବୁଝେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା,

କମଳ କୋରକ ବଦନେ, ବୁଝିଛି ଚକିତ ନୟନେ ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହଟି ମାତା ପାଶେ, କାଞ୍ଚନେ ଘରକ ବିକାଶେ ।

ପତିତା ଚୂଡ଼ାମୂଳେ ଲତା, ସଦୃଶ ପ୍ରସ୍ତୁଟ ପୁଷ୍ପ ଯଥା ।

ଗୋପା ପୁତ୍ରକୁ ଧରି ଅଙ୍କେ ଚନ୍ଦନ କଲେକ ମସ୍ତକେ ।

ନିଜ ଗୌରବ ବଞ୍ଚି ଶରୀର, ପୁଣି ମସ୍ତକେ ଧାରି ଧାରି ।

ମଣ୍ଡାଲ ଦେଲେ ଚୂଡ଼ା ଏକ; ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେକ ଅର୍ଦ୍ଧେକ !

ଦେଖିଲେ ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,

କୈଳାସ ଶଜେନ୍ଦ୍ରା ଆସି—

ଧରି ସେ ସୁନ୍ଦର ଗର୍ଭାଦେ, ଶୁଆଇ ଦେଲେ ପିତୃ ପଦେ ।

ବୋଇଲେ ପୁଣି—“ରେ ନନ୍ଦନ,

ମାଗି ନେ ତୋ ପିତୃକ ଧନ ।”

ପୁଚ୍ଛିଲ ଆକୁଳେ କୁମର, “ମାତା ଗୋ ! କିଏ ମୋ ପିଅରୁ

ମୋର ଜନକ ଥିଲେ କାହିଁ ?

ତାକୁ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ।”

ବୋଇଲେ ଗୋପା, “ରେ କୁମର !

ଏହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତୋ ପିଅର ।

ଉକ୍ତିରେ ଚରଣ ବନ୍ଦନ, କର ଏହାକୁ ଦରଶନ ।

ଅନନ୍ତ ଅମୃତ ସମ୍ପତ୍ତି, ତୋ ପିତା ପାଶେ ରଖିଛନ୍ତି ।

ଜଗତବାସୀ ଲୋକଗଣ, ଲଭୁଅଛନ୍ତି ସେହି ଧନ ।

ଅବଶ୍ୟ ଆନ୍ତେ ବେନିଜନ, ଲଭୁଛୁ ସେ ଅକ୍ଷୟ ଧନ ।”

କରୁଣା ମୂର୍ତ୍ତି ଗୋପା ଦେଶ, ବସିଲେ ସ୍ୱାମିପଦ ସେବ ।

ରାହୁଳ ବସିଛନ୍ତି କୋଳେ, ପିତୃବଦନ ବୁଝି ଡୋଳେ ।

ବୋଇଲ କରଣ ହନ୍ଦନ, ଦେଉଛୁ ବାବା, ପିତୃଧନ ।

ହସ୍ତ ବୁଲାଇ ପୁଷ୍ପଶିରେ, ଗୌତମ ବୋଇଲେ ସଂଧୀରେ ।

“ପାଳିବ ଧର୍ମରେ ନନ୍ଦନ, ଦେବ ସପତ ଗୋଟି ଧନ ।”

ସାରିପୁଷ୍ପ ଯେ ଆଜ୍ଞାମାସ, ଗୋପା ରାହୁଳେ ଭକ୍ଷାପାସ ।

ଦିଅନ୍ତେ, ସଜଳ ନୟନେ; ଗ୍ରହଣ କଲେ ବେନିଜନେ ।

ପ୍ରଜାବତ୍ସାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନନ୍ଦ, କାଲି ତାହାର ମହାନନ୍ଦ,

ଦିବସ ବିବାହ ତାଙ୍କର, ହୋଇଛି ସଜ ବେଶ ବର ।

ଦେଖି ସେ ଏ ସବୁ ସନ୍ଦେଶ, ଫେ ପାଡ଼ି ଦେଲ ବରବେଶ ।

ଧାଇଁ ଉନ୍ନତ ସମାନ, ଗୌରବ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।

ଭକ୍ଷାପାସେକ ଧରି କରେ, ବୋଇଲ ଗୋପାଙ୍କ ପାଶରେ,

ଗୋ ଦେବ । “ତୁମ୍ଭ ନନ୍ଦ ଭାଇ, କୃତାର୍ଥ ଭାବୁଥନ ପାଇ

ହେଉ ତାହାକୁ ଅଧିକାରୀ, କରନ୍ତୁ ଧର୍ମରେ ଭଗାଣ ।

ଧୀରେ କୋମଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବ,

ବୋଇଲେ, “ନନ୍ଦ ତାହିଁ ହେବ;

ମାସ ତୁ କର ଏହି ପଣ, ପିତା ଜନନୀ ବେନିଜନ ।

ସାବତ ଅଛନ୍ତି ଜୀବତ, ଥିବୁ ତୁ ପାଶେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ବୁଦ୍ଧ ଜନକ ବୁଦ୍ଧା ମାତା, ସେବିବୁ ପାଶେ ଥାଇ ଭ୍ରାତା ।

ସେବିବା ଜନକ ଚରଣ, ପୁଷ୍ପର ଧର୍ମ ସନାତନ ।

ନିଦାଣ ଧର୍ମରେ ଘଷତ, ହେବାର ଏ ଅନ୍ତେ ଉଚିତ ।”
ବୋଇଲେ ନନ୍ଦ, “ଦୟାମୟ, ନ ହୁଅ କଠିନ ହୃଦୟ ।
ଜୀବରେ ଦୟା ତବ ଧର୍ମ, ନନ୍ଦ ନିତାନ୍ତ ସ୍ବଦୃତମ ।
ଆଜହଁ ତୁମ୍ଭ ହିଁ ନନ୍ଦର, ସବସ୍ବ, ଜନନୀ ପିଅର ।
ହେ ଦେବ ନର-ନାରାୟଣ, ପଶିଲି ଶ୍ରୀପଦେ ଶରଣ ।
ବହୁତ ଛନ୍ଦି ପୁଣ୍ୟ ଲେକେ, ସେବିବେ ଜନନୀ ଜନକେ ।
ସବଦା ନନ୍ଦ ଥିବ ପାଶେ, ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ସେବା ଆଶେ ।”

ଗୋପାକୁ ଚାହିଁ ଧର୍ମାୟତ୍ୟ,

ବୋଇଲେ, “ଦେବ ! ତୁମ୍ଭକାର୍ଯ୍ୟ—
ଜନନୀ ଜନକ ପୃଷ୍ଠରେ, ଖଟି ରହିବ ନିରନ୍ତରେ ।
ତପସ୍ୟା ସ୍ଥାନ ତୁମ୍ଭ ଗୃହ, ହେବେ ଶ୍ରୀମଣି ଲୋକବ୍ୟୁତ ।”
ଗୋପା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ, ରହିଲେ ଆପଣା ଗୃହରେ ।
କେବଳ ବୋଇଲେ ସହୃଦେ, ପ୍ରଶାନ୍ତଚିତ୍ତେ ଅନାକୁଳେ,
“ସାଥ ରେ ବାପ ପ୍ରାଣାୟୁକ, କି ଆଉ ବୋଲିବ ଅଧିକ ।
ଥୁକୁ ପିତାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତରେ, ପୁଣ୍ୟକୁ ସୁଖ ଅନୁସରେ ।
ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ ମେଣ୍ଟନ, କରିବୁ ନାହିଁ କଦାଚନ ।
ତୋ ପିତା ଦେବ ନାରାୟଣ, ଶିଶୁ ଦେବତା ତୁ ନନ୍ଦନ ।
ମୋ ନାଶ ଜନମ ସଫଳ, ଲଭିଲି ତପସ୍ୟାର ଫଳ ।”
ଚଳିଲେ ବୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ, ନନ୍ଦ ସହୃଦ ପଶ୍ଚାତରେ ।
ପୁଣ୍ୟ ପଶ୍ଚାତେ ଶାନ୍ତି, ସୁଖ;

ବ୍ୟାସ ପଶ୍ଚାତେ ବେନି ଶୁକ ।
ନଗରବାସୀ ସେ ସମୟେ, ଉଦ୍‌ବେଳ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ହୃଦୟେ
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଚରଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ, ନମିଲେ ଉକ୍ତି ବିନୟରେ ।
ସୁବକ ବୁଦ୍ଧ ଶତ ଶତ, ନିଦାଣ ଧର୍ମ ଅନୁଗତ ।
ଚଳିଲେ ବୁଦ୍ଧ ପଶ୍ଚାତରେ, ବେଳା ଲାଘି ତ ଚରଣରେ ।
ଗୋପାଙ୍କ ଭବନ ସମୟ, ମହାଜାତରେ ପରିଣତ ।
କପିଳବସୁରେ ରୋଦନ, ଉଠିଲ ବାରିଦ ଗର୍ଜନ ।
ସକଳ ନେତ୍ରେ ବହେ ମାର, କେବଳ ଗୋପା ଛନ୍ଦି ସ୍ଥିର ।
କପିଳବନେ ତଥାଗତ, ବିଶ୍ରାମେ ଥୋକେ କାଳଗତ ।
ପିତାଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ କରୁ ସେ ଥାନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା ପିୟୁର, ଏହାହିଁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ କାଞ୍ଚର ।
ଆସି ଅସଂଖ୍ୟ ନର ନାରୀ, ନିଦାଣ ନବ ବ୍ରତଧାରୀ ।

ହେଲ ସେ ଦେଶବାସୀଜନ, ଆପଣେ ମଧ୍ୟ ଶୁଭୋଦନ ।
କୌଶମ୍ବୀ ଦେଶେ ଅତ୍ୟନ୍ତରେ, ଚଳିଲେ ବୁଦ୍ଧ ସଶିଷ୍ୟରେ
ସେ ସ୍ଥାନେ କଲେକ ଶ୍ରବଣ, ଅନ୍ଧମ-ଶଯ୍ୟା ଶୁଭୋଦନ
ଲଭିବା । ଅଇଲେ ବାହୁଡ଼ି, ଶାକ୍ୟରେ ଶେଷ ରହି ବୁଡ଼ି ।
ଯିବା ସମୟେ ସେ ନୟନେ, ଦେଖିଲେ ପୁଅ ନାରାୟଣେ ।
ଶାନ୍ତିପୁଲକପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହେ, ନୟନୁଁ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ବହେ ।
ଅନନ୍ତ ନିଦାଣ ମାର୍ଗରେ, ଚଳିଲେ ନୃପ ସଜ୍ଜନରେ ।
ପିତା ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠିଦିୟାମାନ, କଲେକ ବୁଦ୍ଧ ସମାଧାନ ।
ଶାକ୍ୟବଂଶର ନାରାୟଣେ, ମହର୍ଷି ଗୌତମ ଚରଣେ
ବୋଇଲେ କାନ୍ଦି, “ଦୟାମୟ ! ଦେଉଛୁ ଚରଣ ଆଶ୍ରୟ ।
ଅନାଥା ରମଣୀମଣ୍ଡଳେ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାକ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥଳେ ।
କପିଳବସୁ ଅନାଶ୍ରୟ, ହୋଇଛି ଲୋକଙ୍କ-ଆଲୟ ।
ବିଧବାନାରୀ ଧର୍ମ, ମାନ; ରକ୍ଷା କେ କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ?”
ଗୌତମ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ସୁଜ୍ଞଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀହସ୍ୟ ।
ଅପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ପାଣୀ, ଗୋପା ସେଥିରେ
ଅଧିଷ୍ଠାଣୀ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀଗଣେ, ରଖି ବିହାର ମହାବନେ
ନିର୍ଜନେ କୌଶମ୍ବୀ ପବନ, ସମାଧିମଗ୍ନ ତଥାଗତ ।
କପିଳବସୁ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଂଶ, ହେଲୁ ଶୃଙ୍ଗାନ ଶାକ୍ୟବଂଶ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାରକାବ୍ୟ ସଂସାରଶୁଣାନ
ନାମ ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ସର୍ଗ

(ମହାପ୍ରଭୁର)

କୌଶମ୍ବୀ ଦେଶରେ	ମୁକୁଳ ପବନ,
ସୁଭବ ସୁନ୍ଦର	ଶିଖ ସମୁନ୍ମତ ।
ପ୍ରାବୃଟ ଆଗମେ—	ମାଧବୀ, ମାଳଜା,
ନବ କିଶଳୟେ	ମନ୍ଦିର ବ୍ରତଜା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦପ
ନବାରିବେ ବୃଷ୍ଟି
ନଦୀଦେ ଦାବାଗ୍ନି
ତାଙ୍କିଥିଲ ଭୟ,
ସମ୍ପ୍ରତି ଜଳଦ
କଟିଲୟ ବସ୍ତ
ମଣ୍ଡାଲ ଦେଇଛି
ବିବିଧ ବିବିଧ
ସ୍ତୁତିତା ଶୋଭିତା
ଦମାଭୂତା ଶକ୍ତି
ବହେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୁକ୍ଳମା
ଅଥବା ଧୂଳିଟୀ
ପ୍ରବାହିତା ବେଗେ,
କଳ କଳ ଶବ୍ଦେ
ସ୍ୱାମୀ ଶୃଙ୍ଖଳା
କାହିଁ ବହେ ବାରି
ପାଦପା ପଦରୁ
ନଦୀଦ ନିଶେଷେ
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ
କାହିଁ ପୁଲକରେ
ଦେଖାଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
କମ୍ପାଳ ଡେଇଁକୁ
ଉଠଇ କେକାରବେ
ମୟୂଷ ମୋହିତା
ତାଳେ ତାଳି ନାରି
ବନେ ଦାବାନଳ
ଗିରି ସ୍ଥାନୋଦକେ
ଆନନ୍ଦେ ବରଦ—
ପ୍ରେମ ଉନମତ୍ତ
ବୃଷ୍ଟିମୈଳେ ଉଷ
ପଟ ପଟ ଶୁଭେ

ପୂର୍ଣ୍ଣ ନବପଥ—
ଧରି ଆଦପଥ ।
ପବତ ଶରୀରେ
ଅଙ୍ଗାରସିରେ ।
ଦେଇ ଧୋଇଧାଇ,
ଦେଇଛି ପିନ୍ଧାଇ ।
ନାନା ଆଭରଣ,
ସୁଗନ୍ଧ ସୁମନ ।
ମାଳତୀ ମଲ୍ଲିକା,
ତରଳ ଚନ୍ଦ୍ରକା ।
ଶିଖରପ୍ରସୂତା,
ଖଣ୍ଡେ ରୁପାସୂତା ।
ଜଟାରୁ ଜାହାଗ
ହୁଏ ଅନୁଭବ ।
ବହେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ,
ଯାଉଛି ନନ୍ଦନା ।
ଗୌରବ-ଆବଳ ।
ଅଳକା ସଲିଳ ।
ଲଭି ନୂଆ ପାଣି
ମତ୍ତ କେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ବିଷ ପୁଞ୍ଜ ଟେକି
ମୟାକୁ କେଜା ।
ନାରି ନାରି ଯାଏ,
ପବତ କମ୍ପାଏ ।
ରୂପ କାନ୍ତି ଦେଖି,
ଯାଏ ପୁଞ୍ଜ ଟେକି ।
ଯାଇଅଛି ନିଭି,
ଉଦୟ ପୃଥ୍ବୀ ।
ବରାହ ପଲ୍ଲବର
ଗଡେ କର୍ଦ୍ଦମରେ ।
ତିନି ମୃଗଗଣ,
ଝାଡ଼ିବାରୁ କର୍ଣ୍ଣ ।

ନବ ମେଘାଲେକେ
ଝିଙ୍କାଝି-ଝିଙ୍କିଣୀ
ତନ୍ତେ ବାୟା ଡାଳେ
ଦରେ ଡେରି ଧନ
ମାରବ କୋକିଳ
କେହି ଦୁଃଖେ ମଗ୍ନ
ଅଳସେ ଗହ୍ୱରେ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗରେ କେବା
ବିଳେ ପାଣି ପଣି
ଆନନ୍ଦେ ଦଦୁର
ନକୁଳ ଭୃଙ୍ଗ
ଜଳ ଗହ୍ୱଳରେ
ଉଡ଼ୁପେ ଧାବତ
ହଂସା କରିବାକୁ
ତନ୍ତେ କଷ୍ଟେ କାକି,
ବିପକ୍ଷ ବିପଦେ
ଗିରି ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—
ମହତେ ମହତେ
କାଦମ୍ବିନୀ କୋଳେ
କାମିନୀ ନିତମ୍ବେ
ତନ୍ତେ କଷ୍ଟେ କୁଞ୍ଜେ—
ଚରକାଳ ପୁଂଖ
ବନକୁଞ୍ଜ ତେଜ
ଭ୍ରମନ୍ତି ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଚମକେ ଚପଳା
କଷ୍ଟେ କାଞ୍ଚନ
ପୃଥପଥ ସଙ୍ଗେ
ଗେରୁମାଟି ବୋଲ
ମହିଷୀ ମହଲେ
ଶତ ଗୁଣ ବଳ
ପୃଥପଥ ଜ୍ଞାନ
ମହିଷୀ କାର

ରାବେ କୁମାଟିଆ,
ଗଞ୍ଜବନୋଦୟ ।
ବସି ଥାଉଁ ବାସ,
କୃପଣ ଉପାସ ।
ଦାତୃହଙ୍କ ମେଳ,
କେହି କରେ କେଳି ।
ଛନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ରଗଣେ,
ଯାଏ ଉପାର୍ଜନେ ।
ଭାସିବାରୁ ସର୍ପେ,
ରତ୍ନଛନ୍ଦ୍ର ଦର୍ପେ ।
ଉଦୟ ବିଳରେ
ପଳାନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ ।
ଆତ୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ,
ଅବସର କାହିଁ ?
ହଂସାରେ ଉଲ୍ଲସ,
ପୁଲକିତ ଲୋକ ।
ବାରିଦ ଗର୍ଜନ,
ସିନା ସମ୍ଭାଷଣ ।
ଶୋଭେ ବକମାଳା,
ରଜତ ମେଖଳା ।
ଲୁହ ଶୁଆ ଶାଘ,
ଯାଉଛି କାହାର !
ଶୃଗାଳ, ଶଶକ
ଦଂଶନ୍ତେ ମଶକ ।
ପବତ ଗାନ୍ଧରେ,
କଷ୍ଟିପ୍ରସ୍ତରେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି କରଣୀ,
ବନବିହାରଣୀ ।
କାମୁକ ନୃପତି,
ମାତଙ୍ଗ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଗଜାଠାରୁ ବଳ,
ରାଜ୍ୟ ଯାଏ ଚଳ ।

ରୁଦ୍ଧ ଶିବରମ୍ଭ
କେ ଯିବ ପଦ୍ମତେ
ଛନ୍ତି ଲୋକ ମଧ୍ୟ
ମାନବ-ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ,
ମୃଗପଦାକ୍ତିତ
ଧନୁ ଧରି ବ୍ୟାଧ
କଞ୍ଚକ, କର୍ଦ୍ଦମ,
ଲୁଚି ଲୁଚି ବନେ
ଅଗ୍ରେ ପାଶେ ଦୃଷ୍ଟି
ତମକି ପଛକୁ
ଦୃଷ୍ଟି ରୋଧ କରେ
ଅତି ସାବଧାନେ
ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀହଂସା
ଭୁଞ୍ଜେ କି ସେଲୋକ
ପଦ୍ମତେ ଆକାଶେ
ବାର ହେଉ ନାହିଁ
ନିଶୀଥେ ଶବ୍ଦୋତ୍ତେ
ହେଲେ ସ୍ଥିର ହେବେ
ନାହିଁ କୋଳାହଳ
ଯୋଗୀଜନ ଧ୍ୟାନ
ଏକାଳେ ମୁକୁଳ
ଗୁରୁଦେବ ଧ୍ୟାନେ
ଗତ ବର୍ଷାକାଳ
ବାହାରିଲେ ଧ୍ୟାନ
ଗୁରୁ ନବଧର୍ମ
ବ୍ୟାପିଲ ଜଗତେ
ଏକନାଳା ଗ୍ରାମେ
ଭରଦ୍ବାଜ ଗୋପ
ଚଳେ ଧରି ହଳ
ଉଷାପାତ୍ର କରେ
ଭକ୍ତ ଦେଖି ବିପ୍ର
ବୋଇଲ, “ରେ ଭକ୍ତ !” ଅତି କର୍କଶରେ,

ଲଜା ଗୁଳୁ ଡାଳେ,
ଦୁର୍ଗମ ସେ କାଳେ ?
ତହିଁ ଯିବାପାଇଁ,
କାଳ କାହିଁ ?
ମାର୍ଗ ଅନୁମାନେ
ଚଳେ ସାବଧାନେ ।
ସପ୍ତ ପଦେ ଦଳ
ଯାଏ ଗଳ ଗଳ ।
ରଖିଛି ପ୍ରଶରେ,
ରୁହେଁ ଥରେ ଥରେ ।
ଶିରୁ ବନ୍ଧି ନରେ,
ପୋଛେ କହୁଣୀରେ ।
ଯାହାର ବେବସା,
ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ?
ଦୋଷିଛି ଅନ୍ଧାର,
ସବ ଏକାକାର ।
ଜୁଳନ୍ତି ପଦ୍ମତେ,
ନକ୍ଷତ୍ର ପରତେ ।
ଲୋକଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ,
ଉପସ୍ଥଳ କାଳ ।
ପଦ୍ମତେ ନିର୍ଜନେ
ଥିଲେ ଏକମନେ ।
ରେବ ଅଗତ,
ତେଜି ଥୋଗତ ।
କରିବେ ପ୍ରଭୁତ,
ଶୁଭ ସମାବୃତ ।
ଭୂସାରୀ ଗ୍ରାହଣ,
ଦୁଃଖୀଳ ଦୁର୍ଜନ ।
କୃଷ କରବାରେ,
ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ଵାରେ ।
ଅଧୀର ହୋଧରେ,
ଅତି କର୍କଶରେ,

“ଦେଖୁ ନାହିଁ କ୍ଷେପ
କରି ତହିଁ ଗଜ
କେତେ କଷ୍ଟେ ଶସ୍ୟ
କାହିଁ ତୁ ଜାଣିବୁ
ସେହି ଶସ୍ୟେ କରୁ
ତୋତେ କର୍ପା ତାହା
ଯେବେ ତୋର ଥାଏ
ଆସି କର ମୋହ
ପରିଶ୍ରମ ବିନା
ଅନ୍ଧ କି କାହାକୁ
ହଳିଆ ଭଳିଆ
ଭିକ୍ଷ ମାଗି ଗୁଲୁ
କାମ କରି କରି
ତୁ ପେଟ ପୋଷିବୁ
ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
ଗୁରୁ ବ୍ୟବସାୟ
ଭୂମି ଚଷି କରି
ଜନମାତ୍ର ଶସ୍ୟ
ବୋଇଲ ଗ୍ରାହଣ—
“ତୁହି କୃଷିକାରୀ ?
କାହିଁ ତୋ ବଳଦ,
ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
ମୋର ଶସ୍ୟକ୍ଷେପ
ଧର୍ମ ହଳ, ମୋର
ନିବିଶ ମୋ ଶସ୍ୟ
ଶୁଣିଲ ଗ୍ରାହଣ
ବିପ୍ର ତତ୍ତ୍ଵ ପଡ଼ି
ଦେନିଲ ସନ୍ନ୍ୟାସ
ଏକଦା ଅଲଗା
ଗୁରୁ ଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ
ଆସି ସେ ତହର
“କିଏ ରେ ତୁ ? ଆସି

କଷ୍ଟରେ କର୍ଷଣ
କରୁଛୁ ବପନ ।
ଜନମେ ଭୂମିରେ,
ଅଳପ ବୁଦ୍ଧିରେ ?
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣ,
ଦେବ ଅକାରଣ ?
ଶସ୍ୟେ ପ୍ରୟୋଜନ,
ସହିତ କର୍ଷଣ ।
ବୋଲ ଏ ସଂସାରେ
ମିଳିବାକୁ ପାରେ ?
ଅଟୁ ତୁ ବଳୁଆ,
ସ୍ଵର ଅଳସୁଆ ।
ମରିବ କ୍ଷେତରେ
ବସି ବସି ଘରେ ?”
“ଶୁଣ ବିପ୍ରବର,
ଅଛି ମଧ୍ୟ ମୋର ।
ଗଜ ମୁଁ ବପନ
କରଇ ଭୋଜନ ।”
ହଲଇଣ ମଥା,
ତୁଛା ମିଛକଥା ।
ବୀଜ, ହଳ, ଗୁରୁ ?”
“ବୀଜ ମୋ ବିଶ୍ଵାସ,
ମାନବର ହୃଦ,
ଜ୍ଞାନ ବଳୀବର୍ଦ୍ଧ,
ଅମର ଅସ୍ତସ୍ତ ।”
ହେଲ ଜ୍ଞାନୋଦୟ !
ଗୁରୁ ପଦତଳେ
ଦାସୀ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
ନିବିଡ଼ କାନନେ
ତହର ଭବନେ,
ବୋଇଲ ବୋଧରେ—
ବସିଛୁ ମୋ ଘରେ ?

ଦୂର ହୁଅ ନହୁ
କମିଲ ହୋଧରେ
ଧାନ ତେଜ ବୁଦ୍ଧ
ନେହୁ ବହୁଗତି
ଦେଖି ନେହଜ୍ୟୋତି
ଏ ଲୋକ ମାନବ
ଦେବତା-ଛନ୍ଦରେ
ଜାତ କରାଇଲେ
ଏହି ହସ୍ତେ କେତେ
ଆଜି ଜାତ ସାସ
ବୋଇଲ ପ୍ରକାଶି
“ଜାଣ ସେବେ ତତ୍ତ୍ୱ
ବୋଲ ମାନବର
କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ସୁଖ
ଜଗତରେ କବା
ନୋ ପ୍ରଶ୍ନେ ଉତ୍ତର
ପକାଇବି ମାର୍ଗ,
ଖଣ୍ଡ କରି ଫକ୍ତି
ବୋଇଲେ ଗୌତମ—
“ବହୁତ ମାନବ
ପାଇଛ କି ସୁଖ
ମୋତେ ମାର ସୁଖ
ନରହତ୍ୟା କରି
କି ଧନ ଲଭିବ
ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ
ଦିନେ ତ କରିବ
ଧୂସ ହେବ ଦେହ,
କୁଟୀର, ସମସ୍ତ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯିବ
ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଏକାକୀ
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶ୍ନେ ଘାଇ
ଧର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ

ପକାଇବି ମାର୍ଗ,”
ବୋଲ ଦୁରାତ୍ମର ।
ମେଲିଲେ ନୟନ,
ସୁଗାଧି କରଣ ।
ଦୟା ହେଲ ଶ୍ରୀତ,
ନୁହେ କଦାଚିତ ।
ଆସି ଏହି ସ୍ଥାନେ
ସାସ ମୋର ପ୍ରାଣେ ।
ବଧ କଲ ପ୍ରାଣୀ,
କପାଳ କି ଜାଣି ।
ତହୁଁ ଦୟାପତି,
କଥା ତୁମ୍ଭେ ଯତ ।
କବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ ?
ଲଭଇ ଜୀବନ ?
ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ସ୍ୱାଧୁ ?
ନ ଦେଲେ ହେ ସାଧୁ ।
ତୋର ଦେହ ଖଣ୍ଡ,
ନେବି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।”
ହସି ଶ୍ରବତରେ,
ବଧୁଛ ହସ୍ତରେ,
ବଧୁ ମହାପ୍ରାଣୀ ?
ଲଭିବ କି ଜାଣି ?
ପାଇଛ କି ଧନ ?
ବଧୁ ମୋ ଜୀବନ ?
ତୁମ୍ଭ ରେଣୁ ଧନ,
ତ୍ୟାଗ ଏ ଜୀବନ ।
ରହିବ ତ ନାହିଁ
ଧନ ଯିବ କାହିଁ ।
ପାପକର୍ମଫଳ,
ଭୁଞ୍ଜିବ କେବଳ ।
ଶୁଣନ୍ତୁ ଉତ୍ତର—
ଅଟେ ମାନବର

ଧର୍ମ ପାଳନରେ
ସତ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱାଧୁ,
ପୁଞ୍ଜିଲ ତସ୍ତର—
ଜନ୍ମ କେଶମାନ
ଅତିକ୍ରମ କରି
ବୋଲ ଫେଡ଼ି ତତ୍ତ୍ୱ
ବୁଦ୍ଧଦେବ ଉକ୍ତି—
ଜନ୍ମ କେଶ ଦୂର
ଜୀବନ ସାଗର,
ପାରି ହେବ ପ୍ରାଣ
ପୁଞ୍ଜେ ଦୟା, “ବନ୍ଧୋ ! ଧନ, ଯଶ, ଜ୍ଞାନ
ଲଭିବ କରୁପ ?
ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
କଲେ, ଜ୍ଞାନାଲୋକ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ
ସତ୍ୟେ ଲଭୁ ଯଶ,
ଦୃଢ଼ତା, ସଂଯମ,
କ୍ଷମା ଯୋଗେ ପର—
ଜନ୍ମ, ଜର, ବ୍ୟାଧି
ହେବ ଅତିହୀନ
ତସ୍ତର ହୃଦୟେ
ଦୀପ୍ତ ଧର୍ମଲୋକେ
ନବ ଧର୍ମ ଦୀକ୍ଷା
ଭୟବେଶେ ଗଲ
ସାଧୁ ସ୍ପର୍ଶମଣି
ପାଶାଣ କାଞ୍ଚନ—
ଦିନେ ବୁଦ୍ଧଦେବ
ବିରାଜ ବିହାରେ
ମୃତ ଶିଶୁ କୋଳେ
ଆସି ବୁଦ୍ଧ ପାଶେ

ସୁଖ ଜାତ ଜାଣ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନ-ପ୍ରାଣ ।”
“ବୋଲ ମୋ ଆଗରେ,
କେଉଁ ଉପାୟରେ
ଲଭିବ ନିର୍ବାଣ ?
ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ।”
“କର୍ମଫଳ ନାଶେ
ହୁଏ ଅନାୟାସେ ।
ତବ ଧର୍ମବଳେ
ପବନ ଶୀତଳେ ।”
“ବିଶ୍ୱାସ ଧର୍ମରେ
ଲଭୁ ସହଜରେ ।
ଲଭୁ ହୁଏ ଧନ,
ପ୍ରେମେ ମିଶ୍ରପଣ ।
ବଦାନ୍ୟତା, ସତ୍ୟ,
କାଳେ ଦୁଃଖ ଅନ୍ତ ।
ମୃତ୍ୟୁଚକ୍ର ଆଦି
ଧର୍ମମାର୍ଗ ସାଧୁ ।”
ହେଲ ଜ୍ଞାନୋଦୟ,
ନିର୍ମଳ ହୃଦୟ ।
କରି ସେ ବ୍ରହ୍ମଣ
ପ୍ରଭୁର କାରଣ ।
ସ୍ପର୍ଶେ ଦୟା ସନ୍ତ,
ରୂପେ ପରିଣତ ।
ଶ୍ରୀବନ୍ତୀ ନଗରେ
ଶିଷ୍ୟ ସହୃଦରେ ।
ଗୌତମୀ ଜନନୀ
ଲୁଣ୍ଠିଲ ଅବନୀ ।

ବୋଇଲୁ, “ହେ ଦେବ ! ନର ନାରାୟଣ !
 ବୃଦ୍ଧକାଳେ ଏହି ଗୋଟିଏ ନୟନ ।
 ନିଶ୍ଚୁର ଶମନ କରୁଛି ହରଣ,
 କୃପା କରି ଦିଅ ଏହାର ଜୀବନ ।
 ଏକମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା କର ପୁଣି ଦାନ,
 ନତୁବା ସମ୍ପ୍ରତି ହରାଇବ ପ୍ରାଣ ।
 ଦେଉଛି ସର୍ବସ୍ବ, ଯଶ, ପ୍ରାଣ, ମାନ,
 ଏକମାତ୍ର ପୁଣି କର ପ୍ରାଣଦାନ ।”
 ଦେଖିଲେ ଗୌତମ କରୁଣ ନୟନେ,
 କି କଷ୍ଟ ଯେ ଜାତ ସନ୍ତାନ ମରଣେ ।
 ପୁଣିଶେ କୁଁ ବଳ ଶୋକ କିଛି ନାହିଁ,
 ତେଜ ପାରେ ଲୋକ ସର୍ବ ପୁଣିପାଇଁ ।
 ମାୟାବଦ୍ଧ ଜୀବ କି କଷ୍ଟ ଦାରୁଣ
 ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର ସହେ ପୁଣି ପୁଣି ।
 ବୋଇଲେ, “ଗୋ ମାତଃ ! କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ,
 କରି ପାରେ ତୁମ୍ଭ ଶୋକ ନିବାରଣ ।
 ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ସେଥିପାଇଁ,
 ମୁଁ ଏ ସର୍ବପ ଶୋକ ଆଶ ଯାଇ ।”
 ସେ କୃଷ୍ଣା ଗୌତମୀ ଗୌତମ ଚରଣେ
 ପଡ଼ିବ ବହୁଳ ସଜଳ ନୟନେ,
 ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର,
 ଓଳଗିଣ ବୁଦ୍ଧ ପଦେ ବାରମ୍ବାର,
 ସେ କୃଷ୍ଣା ଗୌତମୀ ବୋଲେ ଯୋଡ଼ି ପାଣି,
 “ସାମାନ୍ୟ ସର୍ବପ ଦେଉଅଛି ଆଶି ।
 ମୁଁ ଏ କପାଇଁ ? ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଭୁ !
 କରିବେ ଆଦେଶ ଆଶିଦେବି ସବୁ ।”
 ବୋଇଲେ ମାତାକୁ ବୁଦ୍ଧ ଦେଇ ବୋଧ,
 “ସାମାନ୍ୟ ସର୍ବପ ନ ହେବ ଔଷଧ ।
 ସେ ଉନ୍ନତ ସର୍ବପ ମାତା ଆଶ ଯାଇ,
 ଯେ ଘରେ ମନୁଷ୍ୟ କେବେ ମରି ନାହିଁ ।”
 ମୃତ ପୁତ୍ର କୋଳେ ମାତା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଶ୍ବାସେ
 ଧାଇଁଲୁ ସର୍ବପ ଆଶିବା ସକାଶେ ।

ଭ୍ରମିଲୁ ଗୌତମୀ ନଗର ମଧ୍ୟରେ,
 ଲେଉଟିଲୁ ସର୍ବପ ପ୍ରତି ଘରେ ଘରେ ।
 ଆହା ! ଆହା ! ଆହା ! ନିରାଶା ଜନମ,
 ଫମେ ଦିବା ଗତ ଆତୋ ରଜନୀ ।
 ନ ପାଇଲୁ ଗୃହ ଶୋକ ସେ ବିଶେଷ,
 ମୃତ୍ୟୁ କରି ନାହିଁ ଯେ ଘରେ ପ୍ରବେଶ ।
 କାହା ଭାଇ, ବନ୍ଧୁ, ଜନକ, ଜନନୀ,
 ଅକାଳେ ସନ୍ତାନ ମରୁଛି, ଘରଣୀ ।
 ଶୋକାକୁଳା ମାତା ଯାଇ ବନପାଶେ
 ବସିଲୁ କ୍ଷଣେକ ଉଦାସେ, ନିରାଶେ ।
 ମେଲିଲୁ ତାହାର ଦୁଃଖାନ ନୟନ,
 ଦେଖିଲୁ ବ୍ୟାପିଛି ଜଗତେ ମରଣ ।
 ଘୋର ନିଶୀଥମା ତିମିର ସମାନେ
 ମୃତ୍ୟୁରୁପାବୃତ ଛନ୍ଦି ଲୋକମାନେ ।
 ମରୁଛନ୍ତି ମରୁଛନ୍ତି କେତେ ପୁଣି;
 ଅଲକ୍ଷେ ମରଣ ଧରି ଟାଣେ ଧୂର ।
 ସଂଖ୍ୟାଶତ ଚିତା ଜଳୁଛି ପ୍ରାନ୍ତରେ,
 ଘୋର କାଳାନଳ ମାନବ ମନରେ ।
 ପୁଣିଶେ କାକୁର ମୃତ ପୁତ୍ର କୋଳେ
 ଧରିଅଛି ବସି ବିଜନେ ବିରଳେ ।
 ଦୈବ ଦାଣୀ ପରି ଶୁଭଲ ତା କର୍ଣ୍ଣେ,
 “ଜଳୁଛି ପ୍ରାୟସ ହେବ ଏକ ଏକ
 ମାନବଜୀବନ ପ୍ରାୟସ ନିର୍ବାଣ,
 ଯାଇଛି ସନ୍ତାନ ସେହିପରି ଜାଣ ।
 ଜଗତର ଲୋକ ଯିବ ତୁମ୍ଭେ ବିନେ,
 ଆତ୍ମକର୍ମଫଳ ମରଣ ଅଧାନେ ।
 ରହିଛନ୍ତି ଲୋକ ଭୁଞ୍ଜିବା ସକାଶେ
 ଆତ୍ମକର୍ମଚକ୍ର ସଂସାରେ ସ୍ବବାସେ ।
 କି ହେବ ବୃଥାରେ ଯାଅ ଅନୁସରି,
 ନୟନର ଲଳା-ପରିତାପ କରି ।
 ବିଶ୍ବନୟନାର ସେମି ଏ ଜଗତ,
 ବିଧାନ ଆୟତ୍ତ ।

ଜୀବ ରଜାଳୟେ
 ହେଉଛନ୍ତି କାଳ-
 ଦେଖିଲେ ଗୌତମୀ
 ଘୋର ମୋହାଙ୍କୁ
 ପୁଣି ସର୍ବଜନ
 ବୁଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ
 ସୁଲବୁଦ୍ଧ ଏକ
 ଥାଏ ଆଶ୍ରମରେ
 ମାତ୍ରକ ସଂସାର
 ହେଲ ନାହିଁ ଦୂର—
 ଧନ, ମାନ, ପୁଣ
 ନିବୃତ୍ତ ହୃଦୟ
 ସାରିପୁଣ୍ୟ ଯେତେ
 ନ ହେଲ ଉଦୟ
 ଶୂନ୍ୟମୟ ଗତ
 ନ ହେଲ ଉଦୟ
 ଶୂନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ
 ସହିତ ମିଳିତ
 ଅପ୍ରାଣ୍ୟ କମଳ
 ପୁଣ୍ୟ ଅଶା ସାଧୁ
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ
 “ଦେଖ ଦେଖ ବନ୍ଧୁ ।
 ଦେଖିଲୁ ସେ ଶିଷ୍ୟ,
 ଜଣେ ଶୀର୍ଷ ଦଳ
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରି-
 କମମୟ କାନ୍ତ
 ଶୃଙ୍ଖଳିତ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ତେଜ ଅନୁରାଗ
 ଲଭ ହେବ ଯହିଁ
 ଉପଦେଶ ଶୁଣି
 ଲଭିଲ ସେଦିନ

କରି ଅନୁରାଗ
 କବଳେ ବିଲୟ ।”
 ବିଜ୍ଞାନ ଆନେକେ,
 ଜଗତର ଲୋକେ ।
 ଦେଇ ବିଷାଦିନୀ
 ହେଲ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ।
 ଶିଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକାର
 ତେଜ ଘର ଦ୍ଵାର,
 ବିଷୟରୁ ମତ
 ବିଷମ ଦୂରୀକ ।
 ଲେଖି ପ୍ରତିଦିନ,
 ମୋହମାୟାଧୀନ ।
 ଦେଲେ ଉପଦେଶ,
 ହୃଦେ ଜ୍ଞାନ ଲେଖି ।
 ସବୁ ବିଷୟନା,
 ହୃଦୟେ ତେଜନା ।
 ଶିଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକାରେ
 ସର୍ବୋପରାଧରେ ।
 ଭାସେ ମାଳଜଳେ,
 ହୃଦୟ କମଳେ ।
 ଶିଷ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକାରେ—”
 ରୁହିଁ ଏ କାସାରେ
 ଆଗତେ ଯାମିନୀ,
 ଜଳେ କମଳିନୀ ।
 “ଦେଖ ନେତ୍ର ଭରି,
 ଶାମ ଏହିପରି ।
 ହେବ ଭୟସାର,
 ସକଳ ଅସାର ।
 କର ଅନୁରାଗ
 ଅନନ୍ତ ନିବାଣ ।”
 ଅଳ୍ପ ସୂର୍ଯ୍ୟକାର
 ଦବ୍ୟ ଜ୍ଞାନସାର ।

ତେଜ ଅନୁରାଗ
 ରହିଲ ସଦାରେ
 ଦୁଇ ଶିଷ୍ୟ ସାନ
 ଶିଖୁଥାନ୍ତି ନିତ
 ନିବୋଧ ସାନଟି
 ଶ୍ଳୋକଟିଏ ମଧ୍ୟ
 ନୋପେ ବଡ଼ଭଲ
 “ମଠ ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି
 ନ ପାରିଲୁ ଶିଖି
 ଶିଖିବୁ ସେ ଧର୍ମ,
 ମାତ୍ର ସାନ ଭଲ
 ନବ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମେ
 ନ ଗୁଡ଼ି ମଠ
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ବଡ଼
 ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲ
 ସାନକୁ ଲେଖିଲୁ
 ବୋଇଲୁ ସେ ସାନ
 “ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଯେବେ
 ତେବେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ
 ଥାଉ ବଡ଼ଭଲ
 ନ ଲଭିଲି ଫଳ
 ରତ ଦାନ ଧାନେ
 ଯାନ୍ତେ ଦିନେ ପ୍ରାତେ
 ଭୋଜ ମାର୍ଗେ ବୁଦ୍ଧ-
 ପ୍ରଣମିତ ଗୁରୁ
 ବୋଇଲୁ ବିନୟେ
 “ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଆଦେଶ
 ରହିଲେ ମୋ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
 ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
 ରହିଛ ମଠରେ
 ଆମ୍ଭଠାରୁ ଧର୍ମ
 ଭ୍ରାତା ବାକ୍ୟ କପାଁ

ଅସାର ଜଗତେ
 ପ୍ରଭୁରବା ବ୍ରତେ ।
 ବଡ଼ ଦୁଇ ଭଲ
 ଆଶ୍ରମରେ ଥାଇ ।
 ପଡ଼ି ଛଅମାସ
 ନ କଲ ଅଭ୍ୟାସ ।
 ବୋଇଲୁ ସାନକୁ
 ଶୁଣି ଯା ଘରକୁ ।
 ଶ୍ଳୋକ ଛଅମାସେ,
 ମନକୁ ନ ଆସେ ।”
 ହେଲେ ହେଁ ଅଜ୍ଞାନ,
 ଥିଲ ତାର ପ୍ରାଣ ।
 ନ ଗଲ ସେ ଘରେ,
 ଭଲ ଦିନକରେ,
 ମଠ ଶିଷ୍ୟଗଣେ;
 ନାହିଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ।
 ହୋଇଣ ଦୁଃଖିତ,
 ହେଲୁ ମୁଁ ବଞ୍ଚିତ ।
 ରହିବା ମଠରେ ?
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଘରେ
 ଆଶ୍ରମକୁ ଆସି,
 ହେବ ଗୃହବାସୀ ।”
 ମଠ କର ତ୍ୟାଗ,
 ଦେବ ମହାଭାଗ ।
 ଦେବଙ୍କ ଚରଣେ,
 କାତର ବଚନେ—
 ହେବାକୁ ସଂସାର
 ହେବେ ମଠଧାରୀ ।”
 “ଆହେ ଭିକ୍ଷୁବର !
 ଆଦେଶେ ଆମ୍ଭର,
 କରଛ ଗ୍ରହଣ,
 ତେଜବ ଶ୍ରାମଣ ?”

ଶୁଦ୍ର ଭିକ୍ଷୁକକୁ
 ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡେ
 ବୋଇଲେ, ଏହାକୁ
 ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶେ
 ସେ ଶୁଦ୍ର ଭିକ୍ଷୁକ
 ହେଲକ ମଳିନ
 ଗାଳିଲ ଭିକ୍ଷୁକ
 ଦୂର ହେଲ, ହସ୍ତ
 ଚେତନା ବସିଲ
 ଏହିପରି ଆତ୍ମା
 ସମ୍ପର୍କରେ ହୁଏ
 ନିର୍ମଳତା ଗୁଡ଼ି
 ଏ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
 ଆସିଣ ବୋଇଲେ
 ‘ଦେଖିଛ ତ ବନ୍ଧୁ !
 ମଳିନେ ମଳିନ
 କାମ ଚନ୍ଦ୍ରା ମନେ
 କଳଙ୍କିତ ହୁଏ
 କାମ, ହେଧ, ମୋହେ
 ହେଲେକ ଜାଣିବ
 ଏତେକାଳ ଅନ୍ତେ
 ଲଭି କଲ ହୃଦେ
 କରୁଣାନିଧାନ
 କରଣ ପ୍ରଦାନ,
 ମଳ ଦୁଇକରେ;
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ।
 ମଳିନେ ବସନ,
 ବ୍ୟାକୁଳିତ ମନ,
 ବସ୍ତ୍ରର ଶୁକ୍ଳମା
 ଲଗିଣ କାଳିମା ।
 ତାହାର ହୃଦୟେ,
 ସଂସାର ବିଷୟେ
 ହମଶ ମଳିନ;
 ଯାଏ ଦିନୁଦିନ ।
 ବୁଦ୍ଧଦେବ ପାଶେ
 ତାହାକୁ ଆଶ୍ୱାସେ,
 ଏ ଶୁକ୍ଳ ବସନ
 ଦିଶିଲ କେସନ ?
 ହେଲେକ ଉଦୟ
 ଆତ୍ମାଟି ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଆତ୍ମା ବିଜଡ଼ିତ
 ନିଶ୍ଚେ କଳଙ୍କିତ ।”
 ସେ ଶୁଦ୍ର ଭିକ୍ଷୁକ
 ବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ ।

* * * *

ପର୍ବତ ପଦରେ
 ସମ୍ପତ ସଳାଳ
 ଶିଖରିଶିଖରୁ
 ପଡ଼ିତ ସମ୍ପତ
 ସୁକ୍ତ ଜଳେ ଦଳେ
 ମାର୍ଜିତ ଦର୍ପଣେ
 ଦିଶେ ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ
 ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ପ୍ରଜା-
 କୁଣ୍ଡ ସପ୍ତଧାରୀ,
 ଅବା ସୁଧାଧାରୀ ।
 ଆସି ବାରିଧାର
 କୁଣ୍ଡେ ଅନିବାର ।
 ସନ୍ତରେ ଶଫ୍ଟୀ,
 ଗୁପ୍ତାଚିତ୍ର ପରି ।
 ଚଞ୍ଚଳ ଗମନେ,
 ପଡ଼ି ବା ଗଗନେ ।

ନମ୍ମେ ବାଲୁଣଯ୍ୟା
 ଚିତ୍ତେ ଭ୍ରାନ୍ତି ଜାତ
 ମଗଧ ରାଜନ
 କ୍ଷେମାଦେବୀ ନାମ—
 ଏକଦା ମହିଷୀ
 ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରାତଃ-
 ସେ କୁଣ୍ଡ ଉପରେ
 ବସି ବୁଦ୍ଧଦେବ
 ଧର୍ମସୁଧାରାଶି
 ନର ନାରୀ ପ୍ରାଣ
 ସଂଖ୍ୟାଞ୍ଜଳ ନର
 ଶୁଣୁଛନ୍ତି ଅଭି-
 ମାଗଧ ମହିଷୀ
 ଧାବତ ବିହାରେ
 ତେଜ ମହାମୂର୍ଖ୍ୟ
 ରାଣୀ ନବଧର୍ମ
 ଗୈରିକବସନା
 ରଜରାଣୀ ହେଲେ
 ଥିଲେ ରାଣୀ ଗାନ୍ଧୀ-
 ଧର୍ମ-ଜଳେ କଲେ
 ଦିଶେ ସମୁଦ୍ଭୁଳ,
 ଅଛୁ କି ନା ଜଳ ।
 ବିମ୍ବିସାର-ରାଣୀ—
 ବେଦେ ଯଥା ବାଣୀ ।
 ସପ୍ତଧାରୀ ପାଶେ
 ସ୍ନାନ ଅଭିଳାଷେ ।
 ପର୍ବତେ ବିହାରେ
 ଅନନ୍ତ ଧାରାରେ
 ତାଳୁଛନ୍ତି ନିତ୍ୟ,
 ନିବିଡ଼ ନିମିତ୍ତ ।
 ନାରୀ ସମାଗତ;
 ନବ ଧର୍ମମତ ।
 ଦେଖିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
 ଲୋକ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ।
 ବସନ ଭୂଷଣ
 କଲେକ ଗ୍ରହଣ ।
 ବିହାର ବାସିନୀ
 ଘନ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ।
 ଯୋଡ଼ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ମନ ପ୍ରାଣ ଯୋଡ଼ି ।

ଉଦ୍ରା ରଜଗୁଡ଼େ
 ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ
 ବିପୁଳ ବିଷୟେ
 ଭୁକ୍ତ ମଣି ଧନ
 ସୁମେଧା-ନୃପତି
 ମନ୍ତ୍ରାବଳୀ ଦେଶେ
 ଅଶ୍ରୁଧା ଅନ୍ତରେ
 ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ହୋଇ
 ଧର୍ମ ଘନା ନାରୀ
 ବିଶାଖା ନାମକ
 ବଣିକଦୁହିତା,
 ଲୋକରେ ପୂଜିତା ।
 ସେ ଅଧିକାରିଣୀ,
 ହେଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ।
 କଡ଼ଞ୍ଚ ଦୁହିତା
 ଲୋକରେ ପୂଜିତା ।
 ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ
 ରହିଲେ ବିହାରେ
 ସୁନ୍ଦରୀ ଶିକ୍ଷିତା,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଦୁହିତା ।

ତୁଚ୍ଛ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଣି
ହୋଇ ଥେଣ୍ଟ * କଲେ
ଶ୍ରୀମତୀ ଉତ୍ତମଳ-
ଶ୍ରୀବତୀ ନଗରୀ-
ନଗରୀ ଯୋବନେ
ବ୍ୟାପିଲୁ ତେଜଶ
କେତେ ରାଜପୁତ୍ର
ପରିଶୟ ଆଶେ
ମାତୃକ କୁମାରୀ
ଉପସ୍ଥିତ, ଧର୍ମେ
କାଲି ଯେ ଦୃଷ୍ଟି
ଆଜି ସେ ସଦରେ
ବାରବିଳାସିନୀ
ଦର୍ଶ୍ୟ କରେ ଲୋକେ
କମଳ କାଞ୍ଚନ
ହେଲୁ ଥେଣ୍ଟ ଦୁଇ
ବିଳାସପାଳିତା
ବିରଳକୁଳା
କେତେ ନବଯୁବା
ମୁକୁତାମୀ ହେଲେ
ଅବଶ୍ୟକ ପାତ୍ର
ସୁଧାଶୀ ଚଢ଼ାଳୀ
ମଗଧମଣ୍ଡଳେ
ହେଲେକ ଫଣିତ
ସାଗରକଳ୍ପେଳ
ମଗଧ ବ୍ୟାପିଲୁ
ଭାସିଲେ ପ୍ରଭୁର-
ନବଧର୍ମ ଫଣି
ମଗଧ ଅଯୋଧ୍ୟା,
ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସିଶାନ୍ତ୍ୟ

ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି
ବିହାରେ ବସତ ।
ବଣ୍ଟି ନାମୀନାରୀ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠୀର କୁମାରୀ,
ଲବଣ୍ୟ ମହିମା
ଶ୍ରୀବତୀର ସୀମା ।
ସେ ରୂପେ ମୋହନ,
ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ।
ବୁଦ୍ଧଦେବ ପାଶେ
ପାଶାର ସକାଶେ ।
ନୃପତିଗୃହଣୀ,
ଦନା ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ
ନାରୀ ଅମ୍ବିପାଳୀ,
ରୂପାନଳ ଜାଳି,
ପରଶି ଅନଳେ
ଉପଦେଶବଳେ ।
ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ,
ବିହାରବାସିନୀ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପୁରାଣୀ—
ସଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।
ମିଳିତ ସଦରେ,
ଫଳ ପକ୍ଷରେ ।
ଉଡ଼େ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱଜା,
ସବୁ ରଜା ପ୍ରଜା ।
ସମ କୋଳାହଳ
ଭାରତମଣ୍ଡଳ ।
ପ୍ରୋତେ ଲୋକଗଣ,
କଲେକ ଗ୍ରହଣ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ପଞ୍ଚମଦେ,
ସବୁ ଜନପଦେ—

ପ୍ରଭୁର-ପ୍ରବାହ
ବ୍ୟାପୁ ବିସ୍ତାରିତ
ଶୁଭବ୍ୟ ଜୀବ-
ଦମଣ ଭାରତ
ଯେତେ ଉପଧର୍ମ
ଯୁକ୍ତି ତର୍କେ ଉଡ଼େ
ଉଡ଼ିସ୍ଥିତ ସତ୍ୟ-
ସଦ୍‌ଜନ ବିଲୁପ୍ତ
ଚତୁର୍ଦ୍ଧାଶ୍ରମ
କରନ୍ତେ ସ୍ଥାପିତ
ଆସୁମୁଦ୍ର ହିମା-
ଶିଷ୍ୟ ଉପଶିଷ୍ୟ
ଗିରି ହିମାଳୟ—
ଅସଂଖ୍ୟ ପଦ୍ମତେ
ନବଧର୍ମ ଯଶ
ଅକ୍ଷତ, ସ୍ଥାପିତ
ଆସି ମନୋହର
ଉପମତ ବୁଦ୍ଧ,
କୌଶାମ୍ବୀ ଦେଶରେ
ବରଷାର ଚତୁ-
ଦିନେ ତଥାଗତ
ବୋଇଲେ ସଧୀରେ
ଆହେ ଭିକ୍ଷୁଗଣ !
କରିଛି ସ୍ଥାପନ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରତି
ପ୍ରଭୁର ଜଗତେ
କରନ୍ତୁ ମାନବେ
ହେଉ ଜଗତରେ
ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ପର-
ଲଭନ୍ତୁ ମାନବେ

ପଡ଼ିଲୁ ସାଗରେ,
ଦୀପ ଦୀପାନ୍ତରେ ।
ଦାଣ୍ଡ ଯଜ୍ଞମାନ
ହେଲୁ ଅନୁରାଜ ।
ଥୁଲ ଭାରତରେ,
ତୃଣ ସମାନରେ ।
ସ୍ଵରୂପ ମିହିର,
ଅସତ୍ୟ ତମିର ।
ବରଷେ ପ୍ରଭୁର
ନବଧର୍ମ ସାର ।
ଚଳ ଭାରତରେ
ବ୍ୟାପିଲେ ହମରେ ।
ବସେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ,
ଶୋହତ ପାଶାଶେ,
ନବଧର୍ମ ବିଧି
ବିହାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ମୁକୁଳ ପଦ୍ମତେ
ଭିକ୍ଷୁକ ସମସ୍ତେ ।
ଭଗ୍ନ ଦେହ ଶ୍ରମେ,
ର୍ମାସ୍ୟାର ବିଶ୍ରାମେ ।
ରାଜ ଶିଷ୍ୟଗଣେ
କରୁଣା ବଚନେ—
ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ମମ
ଲଭି ବହୁ ଶ୍ରମ ।
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର
ଲୋକପରମ୍ପର ।
ଧର୍ମସୁଧା ପାନ,
ଯତ୍ନଶା ନିଦାଶ ।
ଲୋକେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି
ହେଉ ଦୂର ଭ୍ରାନ୍ତି ।

ଭିକ୍ଷୁଗଣ ! ଦୀର୍ଘ
ଆଉ ନ ରହିବ,
ଜନମାସ ମାସ
ନିବାପିତ ଜନ୍ମ,
ଦେହ ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଆତ୍ମ
ବ୍ରତ ଅବସାନ,

ବସିତ, ବ୍ୟଥାତ
ପଡ଼ିଲ କି ଶିରେ
ମାରବ ଚକିତେ
ସ୍ଥାପିତ ସକଳ
ଧୈର୍ଯ୍ୟେ ବିଷାଦେ
ବୋଇଲ, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! ନ ବୋଲ ଏସନ ।
ଅକାଳେ ଅନାଥ
ସଫ ଚେଜ ପ୍ରସ୍ତେ !
ତାପିତ ମାନବେ,
ପାଇବେ, ଆପଣ
ସଂଖ୍ୟାଘାତ ନର
ପ୍ରାର୍ଥୀ ଧର୍ମ-ସୁଧା
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଏ ସଫ
ଉଦ୍ଧାରିବ ଲୋକ,
ସାଧନ କରିବ
ପାରେ କରିବାକୁ
ତପ୍ତ ମରୁଭୂମି
ହେବ କି ପିକ୍ତ ସେ
ଏ ସଫ କୃଷୀର
ପଡ଼ିବ ଭୂମିରେ
ବୋଲନ୍ତୁ ହେ ପ୍ରଭୁ !
ପରିଣାମ ଫଳ
ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶୁଣି
ଦେଖୁଅଛି ମନେ

କାଳ ତଥାଗତ
ଜାଣ ଏହା ସତ୍ୟ ।
ଅବଶିଷ୍ଟ ଜାଣି,
ଲଭିବେ ନିର୍ବାଣ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ,
ଲଭିବ ବିଶ୍ରାମ ।”

ଶୁଣି ଶିଷ୍ୟଗଣେ ।
ବକ୍ତ ଅକାରଣେ ।
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବଦନେ
କରୁଣ ନୟନେ ।
ଶିଷ୍ୟ ଏକଜଣ
କରି ଭିକ୍ଷୁଗଣ,
ନ କରି ଗଗନ ।
କପରି ଉଦାର
ତେଜଲେ ବିହାର ?
ନାଶ୍ଟ ବର୍ତ୍ତମାନ
କରିବାକୁ ପାନ ।
ଦୁର୍ବଳ ସମ୍ପ୍ରତି,
କାହିଁ ତା ଶକତି ?
ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ମାତଙ୍ଗ,
ତାହା କି ପତଙ୍ଗ ?
ବ୍ୟାପ୍ତ ଧରତଲେ,
କୁଳ୍ଫଟିକା ଜଳେ ?
ଅଟ ପ୍ରସ୍ତେ ପ୍ରମୁ,
ସଞ୍ଜି ପିବ ଦମ୍ଭ ।
ହେଲେ ଅସହାୟ,
ସଫର “ଉପାୟ ।”
ବୋଇଲେ, ହେ ଶିଷ୍ୟ ।
ସ୍ଥଳ ମୁଁ ଭବିଷ୍ୟ ।

ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଶୀର୍ଣ୍ଣ, ଭଲ
କରି ନ ପାରିବ
କରିଛି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ
ବୋଲିଛି ଯେ କଥା
ଦେଇଛି ଦେବାର
ସଫପାଇଁ ସବ
ମୁହିଁ ସଫନେତା
ଲଭିବ ସୁଧର୍ମ
ଅଶୀତ ବରଷ
ଶକ୍ତିସ୍ଥାନ, ବଳ
ଯନ୍ତେ ଭଗ୍ନସ୍ଥାନ
ମାସ ଜାଣ ଦେହ
ସମାଧିସ୍ଥ ଥିଲେ
ଅସମାଧି କାଳ
ଆପଣାର ମାର୍ଗ
ସଫ ମଧ୍ୟ ଥାଇ,
ନିର୍ଭର ନ କରି
ସହଜେ ଅସମ
ସତ୍ୟର ଆଲୋକେ
ହୁଅ ଅଗ୍ରସର
ନ ଲୋଡ଼ ସଫର
ସୁଧର୍ମ ପ୍ରତାପେ
ଯାଉଛି ମୋ ଦେହ,
ହେବ ଶିଷାବଳେ
ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ
ବୋଇଲ ସେ କରି
“ସତେ କି ହେ ଦେବ !
ହେଲ କଣ୍ଠସେଧ,
ବୁଦ୍ଧଦେବ ଦେଖି
ବୋଇଲେ, “ଆନନ୍ଦ !
ବୋଲିଛି ପୂର୍ବରେ,
ଫୁଟିଲେ କୁସୁମ

ଦେହ ଅଶକତ,
କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବବତ ।
ଥିଲ କରିବାର,
ଥିଲ ବୋଲିବାର,
ଥିଲ ଯେଉଁ ଧନ,
କରିଛି ସାଧନ ।
ବୁଝିବାର ଭ୍ରାନ୍ତି,
ବଳେ ସଫ ଶକ୍ତି ।
ବୟସ ଧର୍ମରେ,
ନାହିଁ ମୋ ଦେହରେ ।
ଆସ ଚରଣନ,
ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ ।
ଆସ ପୁଣ୍ୟମନେ,
କଷ୍ଟକର ମଣେ ।
ଦେଖି ଚାଲ ବସ୍ତ୍ର,
ଜଳେ ଯଥା ମଧ୍ୟ ।
ଭଗ୍ନଦେହ ପ୍ରତି,
ସ୍ଥାନ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ।
ଜୀବନ ମର୍ଗରେ,
ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ।
ଦିଶାୟ ଆଶ୍ରୟ,
ଲଭିବ ସେ ଜୟ ।
ଥୁବ ଶିଷା ମୋର,
ଏ ସଫ ଅମର ।”
ଆନନ୍ଦ ତା ନାମ,
ଚରଣେ ପ୍ରଣାମ—
ତେଜ ଦାସଦଳେ—?”
କାହିଁଲ ବିକଳେ ।
ଶିଷ୍ୟ କାତରତା,
ଭୁଲିଗଲ କଥା,
ଜନ୍ମଲେ ମରଣ,
ଭୁତଲେ ପତନ ।

ଜଳବନ୍ଧୁ ଉଠି
ଭୂତର ସମସ୍ତ
ହେ ପ୍ରିୟ ଆନନ୍ଦ !
ମରଣ ହସ୍ତରୁ
ବୁଝା ଶୋକ ବହୁ !
ଶୋକର ନିବିଡ଼
ନିଭୁତେ କାଶ୍ୟପେ
“ଆସ ମୋର ପାଶେ
ତୁମ୍ଭ ସହିତରେ
କରୁଛି କାରଣ
ତୁମ୍ଭର ହୃଦରେ
ଏକକୁ ଆରେକ
ମନରେ ରଖିବ
ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷ ହୋଇ
ବୁଦ୍ଧଦେବ ପଦେ
କାଶ୍ୟପ ଆଦେଶ
ଥୋକେ ଦିନ ଅନ୍ତେ
କୁଣୀ ନଗରକୁ
ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟ ଚଣ୍ଡ
ଅତିଥି ହେଲେକ
ସେ ଦିନ ମାଂସାନ୍ନ
ଭକ୍ଷାନ୍ନ ନୁହେଁଟି
ସଂ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଭକ୍ଷାନ୍ନ ଅବଶ୍ୟ
ବୁଦ୍ଧଦେବ ହେଲେ
କଷ୍ଟେ କୁଣୀଗ୍ରାମେ
ପାଶେ ଉପସ୍ଥିତ
ଶାଳବନେ କଲେ
ମଦ୍‌ଗଳ୍ଲ ଓ ସାରି-
ଯାଇଛନ୍ତି ଚାଲି
ପିତା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ
ପୂର୍ବରୁ ଶରୀର

ମିଶିବ ଜଳରେ,
ବଳୟ ଭୂତରେ ।
ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ,
ନାହିଁ ପରିସାଣ ।
କର ପରିହାର,
ନାହିଁ ଅଧିକାର ।”
ବୋଇଲେ ଗୌତମ,
ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ !
ବସୁ ବିନିମୟ
ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
ମୋହର ହୃଦୟ,
ହେଲୁ ବିନିମୟ,
ଏଥିର ପ୍ରସଙ୍ଗ,
ଚଳାଇବ ସଂ ।”
ପଡ଼ି ବାର ବାର
କଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର ।
ବରଷା ବିଗତ,
ଗଲେ ତଥାଗତ ।
ଚଣ୍ଡାଳ ଗୃହରେ
ଶିଷ୍ୟ ସହିତରେ ।
ଭକ୍ଷାମାସ ସାର,
ତ୍ୟାଗ କରିବାର ।
ପାଳିବେ ଗ୍ରମଣ,
କରିବେ ଗ୍ରହଣ ।
ମାର୍ଗରେ ପାଡ଼ିତ,
ହେଲେ ଉପମାତ ।
ଛନ୍ତି ଶିଷ୍ୟଗଣ,
ଅନ୍ତମ ଶୟନ ।
ପୁଷ ବେନ ଜନେ
ଶମନସଦନେ ।
ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ
ତେଜ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଗୌତମୀ, ସ୍ବପ୍ନ,
କାଳଧର୍ମ ଲଭି
ପବନ ରଜନୀ
ଲଭିଲେ ନିବାଣ
ଗୋପା ଭିନିଜଣ
ଅବନ୍ତ ମରଣ ।
ହେଲୁ ସମାଗତ,
ଦେବ ତଥାଗତ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ ମହାପ୍ରବୁର
ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସର୍ଗ ।

ଭନବିଂଶ ସର୍ଗ

(ଅନ୍ୟଲୀଳା)

ବାସନ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତଥୁ, ମାଳମ ଆକାଶେ
ତାରାବଳୀ, ହରିତାଳୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରାସେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମାପ୍ଳାବିତ ଧରା, ବଜନ ବିଠିନ,
ଶାଳତରୁତଲେ ଶାକ୍ୟଫି ହ ସମାସୀନ,
ବନଦେବ ସମାନରେ ସ୍ଥିତ ଯୋଗାସନେ,
ଜଟାର କଣ୍ଠଟ ଶିରେ ମୁହୂତ ନୟନେ ।
ତରୁପତ୍ର ଛୁଇଁ ଘେନି ଶଶାଙ୍କ କରିଣ
ଦେବଅଙ୍ଗେ ନିପତିତ ଗନ୍ଧିତ ଯେସନ ।
ବିଶ୍ବସେ ବିମଳ ଜ୍ୟୋତି ଦେହେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଶଶ୍ବ ଦର୍ପଣ ସମାନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଆନନ୍ଦ ଶିଷ୍ୟ ଭୃଷିତ ନୟନେ
ବିହ୍ବଳ ବିଚେତ ପ୍ରଭୁ ମୁଣ ଦରଶନେ ।
ଭନମେଷି ଆକର୍ଷ୍ୟବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ନୟନ
ଗନ୍ଧୀର କଣ୍ଠରେ ବୁଦ୍ଧ ବୋଇଲେ ବଚନ—
“ହେ ଆନନ୍ଦ ! ଚଣ୍ଡଦତ୍ତ ମାଂସାନ୍ନ ଗ୍ରୋଜନ
କରି ଆମ୍ଭେ ଏହି ସ୍ଥାନେ ତେଜଲୁଁ ଜୀବନ ।
ସାବଧାନ ! କେହି ଯେବେ ବୋଲେ ଏହି କଥା,
ଯାଇବ ଚଣ୍ଡାଳ ଚଣ୍ଡ ମନ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟଥା ।

ଜାଣ ତ ସୁଜାତାଦତ୍ତ ଅନ୍ନେ ହେଲୁଁ ବୁଦ୍ଧ,
ଚଣ୍ଡ ଚଣ୍ଡାଳର ଅନ୍ନେ ଲଭୁଛୁ ପ୍ରବୋଧ ।
ବଡ଼ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଚଣ୍ଡ, ସୁଜାତା କୁମାରୀ,
ଆମ୍ଭ ଜୀବନରେ ଦୁଇଜଣ ହିତକାରୀ ।
ଯାଅ ବନ୍ଧୁ ! ଶିଷ୍ୟ ଡାକିଆଣ ଆମ୍ଭ ପାଶ,
ଜୀବନର ଶେଷ କଥା କରିବୁ ପ୍ରକାଶ ।”
ସମବେତ ଶିଷ୍ୟଗଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ,
ଆଜ୍ଞାହତ ସର୍ବମୁଖ ବସାଦ ଛୁପୁରେ ।
ହୃଦୟବେଦନା ଭାସି ଉଠୁଛି ବଦନେ,
ଆଗନ୍ନୟ ପଦକୁ ଧୁମ ଉଦ୍‌ଗମ ଯେସନେ ।
ଉପବିଷ୍ଣୁ ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ ଓଳଗି ଚରଣେ
ସେ ଘୋର ନିଶୀଥକାଳେ ପ୍ରଶାନ୍ତ କାନନେ ।
ମାରବେ ବେଷ୍ଟିତ ଶିଷ୍ୟଗଣ ଚଉପାଶେ,
ମାରବେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ତାରା ଭାସନ୍ତି ଆକାଶେ;
ମାରବ କାନନ, ଘର୍ତ୍ତବାହୁ ଶାଳବନ
ମାରବ, ସର୍ପୀରେ ବହେ ନିଶୀଥ ପବନ ।
ମାରବ ନିଷ୍ପନ୍ଦ ଚରାଚର ଧରାତଳ,
ମାରବ ପ୍ରକୃତ ନୈଶ, ହୃଦୟ ନିଶ୍ଚଳ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗଭୀର ସର ମଧ୍ୟେ ପୁଷ୍ପପାତ,
କୋମଳ ଲହରୀକୃତ ହୃଦ ଯଥା ଜାତ ।
ମାରବ ନିର୍ଜନ ବନେ ଶାନ୍ତ ସ୍ଥିର ସ୍ଵରେ
ବୋଇଲେ ଗୌତମ ଶିଷ୍ୟଗଣେ କୋମଳରେ—
“ଭକ୍ଷୁଗଣ ! ଜୀବନର ଲୀଳା ଅବସାନ—
କର୍ମଚକ୍ର ! ପୃଥ୍ଵୀ ତେଜ ଯିବୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ, ବ୍ୟାଧି, କଷ୍ଟ ହୁଏ ଲଭି ଯାଣ
କେତେ ସୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ଲଭୁଛୁ ନିର୍ବାଣ ।
କରିଛୁ ଯେ ଅଭିନବ ଧର୍ମ ଆବିଷ୍କାର,
ଭକ୍ଷୁଗଣ ! ଭକ୍ତିଭାବେ କରିବ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।
ଶିଖାଇବ ନରଗଣେ ନବଧର୍ମ ତତ୍ତ୍ଵ,
ତାଳି ଧର୍ମସୁଧାଧାର ଶୀତଳ ଜଗତ ।
ଦେବୁଁ କିଛି ଶିକ୍ଷା ଜୀବନର ଅବସାନେ
ସଂକ୍ଷେପରେ । ଭକ୍ଷୁଗଣ ! ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।

ହୃଦୟେ ରୋପଣ କର ଧର୍ମଜଗତକୁ,
କଳ୍ପତରୁଣପେ କାଳେ ହେବ ପରିଣତ ।
କଳ୍ପତରୁଣପୁତାଳେ ପୃଥ୍ଵୀବାସୀ ନରେ
ଲଭିବେ ନିର୍ବାଣ, ଶାନ୍ତି, ମୁକ୍ତି ସହଜରେ ।”
ଏକଧାନେ ଏକମନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବଦନ
ସ୍ଥିରନେତ୍ରେ ସ୍ଥିରଚିତ୍ତେ ସ୍ଵପ୍ନ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ।
ପବିତ୍ର ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ଶୁକ୍ରମୁଖ ମୁଖେ
ଶୁଣିଥିଲେ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ଉପଦେଶ ସୁଖେ ।
ପବିତ୍ର ଭାଗବତେତ୍ରେ ଆଜି ଶୁଭ ଦିନ,
ଲଭିବେ ଅମୀୟଶିକ୍ଷା ଶିଷ୍ୟେ ସମାସାନ ।
ଭଗବାନ ତଥାଗତ ଦେବକଣ୍ଠବାଣୀ,
ଲଭିବେ ନିର୍ବାଣ ଶୁଣି ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।
ନୈଶ ମାରବତା ଶାନ୍ତ ପବିତ୍ର କାନନେ,
ବୋଇଲେ ଗୌତମ, “ଆହେ ଶୁଣ ଭକ୍ଷୁଗଣେ !
ସଂକ୍ଷେପରେ ଦେଉଅଛୁ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ,
ଅକ୍ଷିତ ହୃଦୟେ କର— ଗୃହସନ୍ନିବେଶ ।

୧ । କେ କରୁଛୁ ଏହି ବିଶ୍ଵ ସଂସାର ସୂଜନ ?
କି ଉପାୟେ ? କି ପଦାର୍ଥ ଦେନ ? କି କାରଣ
ଅଗମ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ ସାମାନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ—
ନ ଲେଖି କଳବ ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭ ଅଜ୍ଞାନରେ ।

୨ । ଏ ବିଶ୍ଵ ଅନାଦି ଅବା ଆଦି ? ଏହି ତତ୍ତ୍ଵ
ନ କର ସତନ ମର୍ମ ହେବ ଅବଗତ ।
ତୁମ୍ଭେ ନର 'ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ କିଛି ଜାଣ ନାହିଁ;
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କଥା ଜାଣିବ କପାଇଁ ।

୩ । ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଏ କଥାରେ—ଯେ ଦିଏ ଉତ୍ତର—
ଉତ୍ତରରେ ଅଟନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମ ଜାଣିବ ନିକର ।
ସାମାନ୍ୟ ମାନବଜ୍ଞାନ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରେ
ନ ହେବ ସକ୍ଷମ ଜ୍ଞାତ ତତ୍ତ୍ଵ ବିଷୟରେ ।

୪ । ଜଗତର ମହାତତ୍ତ୍ୱ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞାନ,
ନ ପାରିବ ରେବତୀ ଛୁଇଁ ମାନବନୟନ ।
ଜନ୍ମାୟୁ ମାନବନେତ୍ର ଆନୁଦରଶନେ
ଅକ୍ଷମ । ବିଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବ କେସନେ ?

୫ । ଅଛୁ ଭୁଲେ, ଅଛୁ ଦେଖ ବିଶ୍ୱରତର,
ଉଭୟର ତତ୍ତ୍ୱ ଅବିଚ୍ଛେଦ ଅଗୋଚର ।
ସଚେତନ, ଅଚେତନ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ
କର୍ମଚକ୍ରେ ରୂପାନ୍ତର ଦେଖ ଅବିରତ ।

୬ । ଦିବା, ନିଶି, ରାତ୍ରି, ବର୍ଷ କାଳ ମହାତତ୍ତ୍ୱେ
ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ଶୂନ୍ୟ ବନ୍ଦେ !
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅଲଘ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନିୟତ ଧାବତ,
ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ମାତ୍ର ହେତୁ ଅବିଦିତ ।

୭ । ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜାତ ଗଜରୁ ଅଙ୍କୁର,
ଅଙ୍କୁରରୁ ଜାତ ବୃକ୍ଷ, କୁସୁମ ପ୍ରଭର ।
କୁସୁମରୁ ଜାତ ଫଳ, ତତ୍ତ୍ୱ ଗଜ ଜାତ,
ବାଜୁ ପୁଣି ବୃକ୍ଷ ସ୍ୱଭାବରେ ଗତାୟାତ ।

୮ । ମେଘରୁ ପଡ଼ିତ ଜଳ, ତହୁଁ ବାଷ୍ପକଣା,
ବାଷ୍ପ ମେଘ ଜାତ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟନା ।
ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ମହାତତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନେ
ଜଳ ମେଘ ବାଷ୍ପ ଜାତ ଦେଖୁଛୁ ନୟନେ ।

୯ । ଜନ୍ମ ଚେତନର ସୃଷ୍ଟି ଅସୀମ ଅନନ୍ତ,
ମହାତତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନିୟତ ଯାବନ୍ତ,
ସେହି ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ସେହି ଅନନ୍ତ ଚେତନ,
ସ୍ୱଭାବ ସମୟ ସୃଷ୍ଟି ମାତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ।

୧୦ । ଏହି ଆବର୍ତ୍ତନମୟ ନିୟମ ସୂତ୍ରରେ
ଜନ୍ମି ଜୀବ ଜର, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁ ଘୋର କରେ ।
ଯେ ସୂତ୍ର ସମୟେ ସୃଷ୍ଟି, ସେଥିରେ ବିଲୟ,
ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତ କାଳମାତ୍ର କଷ୍ଟମୟ ।

୧୧ । କି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ମହାଧର୍ମେ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ଳୁତି ଲୟ
ହେଉଅଛି—ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ସର୍ବ ଶକ୍ତିମୟ,
ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମାତ୍ର ଏହି ଆବର୍ତ୍ତନ,
ଜାଣିବା ମାନବ ପକ୍ଷେ ଅସାଧ୍ୟ କାରଣ ।

୧୨ । ଜଗତର ମହାଧର୍ମ ଅନନ୍ତ ଭର୍ତ୍ତା
ମଧ୍ୟଗତ ଜୀବ କଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜେ ଦୂର ଦୂର ।
ମହାତତ୍ତ୍ୱ ଗତ ଜୀବ କରେ ହାହାକାର,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଏଥିରୁ ଯହୁଁ ପାରିବ ଉଦ୍ଧାର ।

୧୩ । ଚାରିଗୋଟି ମହାସତ୍ୟ କଥା ଭ୍ରଷ୍ଟଗଣ !
ରଖ ମନେ—(୧) ଅଛି ଦୁଃଖ, (୨) ଦୁଃଖର
କାରଣ,
(୩) ଦୁଃଖର ନିରୋଧ, (୪) ଅଛି ନିରୋଧ ଉପାୟ ।
ହୃଦୟରେ ଚିନ୍ତା—ପାଶାଣରେ ରେଖାପ୍ରାୟ ।

୧୪ । ମାନବ ଜୀବନ ଶ୍ରେୟେ ଦୁଃଖସମୁଦ୍ରରେ,
ଜନମ କାଳରେ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ଶେଷବରେ,
ଯୌବନରେ ଅଛି ଦୁଃଖ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ମରଣେ,
ମହାଦୁଃଖତତ୍ତ୍ୱେ ଆବର୍ତ୍ତିତ ଲୋକଗଣେ ।

୧୫ । ଜଗତ ସମାନ ମହାମାନବଜୀବନ,
ଆଶାରୁପ ମହାବାୟୁ ବସନ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
ନିରାଶା ବାରିଦ, ଯନ୍ତ୍ରଣାର ବଜ୍ରଧ୍ୱଜ,
ବିଦ୍ରୋଗ ପ୍ରବଳ ଜଳ, ବିପଦ ଅଶନି ।

୧୬ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଶର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଣୟ, ଜୀବକା,
କାହିଁ ତୃପ୍ତି ଲଭେ ଜୀବ ? ଘୋର ମରଣକା ।
ଲଳସା ଅତୃପ୍ତି, ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ସକଳ,
ହବ୍ୟାହତ ପ୍ରାପ୍ତେ ଯଥା ଜଳନ୍ତା-ଅନଳ ।

୧୭ । କି ସକାଶେ ଦୁଃଖ ? କିବା ଦୁଃଖର କାରଣ ?
କି ସକାଶେ ସହନ୍ତ ବା ଦୁଃଖ ଜୀବଗଣ ?
ଦୁଃଖର କାରଣ ଜନ୍ମ ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ନ ଜନ୍ମିଲେ କିପରି ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତେ ବା ଲୋକ ।

୧୮ । କି ସକାଶେ ଜନ୍ମଲଭ କରେ ଜୀବଗଣ ?
ଭକ୍ଷୁଗଣ ! ଏକମାତ୍ର ଏଥିର କାରଣ —
ଜନମନ୍ତ୍ର ଜୀବଗଣ କର୍ମଫଳ ବଳେ,
ଆତ୍ମକର୍ମେ ଦୁଃଖଭୋଗ କରନ୍ତି ସକଳେ ।

୧୯ । ପୁଣ ବା ଦୁଃଖର ହେତୁ କେବଳ ହିଁ କର୍ମ,
କର୍ମଫଳେ କେ ଦେବତା କେବା ଜାତୀୟମ,
କର୍ମରେ ଚାଲିବ ଏହି ବିଶ୍ୱ ଚରଚର,
ଚେତନା ଚେତନ ହୁଏ କର୍ମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।

୨୦ । କର୍ମଫଳେ କେଉଁ ଲୋକ ପୃଥ୍ୱୀ ଅଧିପତି,
ଆତ୍ମକର୍ମେ ଘନଘନ ଭୁଞ୍ଜିବ ଦୁର୍ଗତି ।
କେହି ଜ୍ଞାନୀ, କେହି ମୂର୍ଖ, ଧାର୍ମିକ, ପାମର,
କେ କୁରୁସିତ, କେବା ପାଏ ରୂପ ମନୋହର ।

୨୧ । କଲେ କର୍ମ ପଶୁ ପରି ପଶୁଜନ୍ମ ଲଭ,
ଲଭିବ ଦେବତା ଜନ୍ମ ଧର ଦେବଶ୍ରବ ।
ଆତ୍ମକର୍ମେ ଲଭି ଅସୁର ଜନମ,
ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ କର୍ମରେ ହେବ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅଧମ ।

୨୨ । ଅସତେ—ଅସତ, ସତ୍ୟେ—ସତ୍ୟର ମିଳନ,
ସମଧର୍ମୀ ଜଳ କରେ ଜଳ ଆକର୍ଷଣ ।
ପୁଣ୍ୟକର୍ମେ ପୁଣ୍ୟ ଜାତ, ପାପୁ ଜାତ ପାପ,
ସମାନେ ସମାନେ ମେଳ, ସମାନେ ପ୍ରତାପ ।

୨୩ । ଭକ୍ଷୁଗଣ ! ଯେଉଁ ଖଜ କରବ ବପନ,
ଲଭିବ ସେ ଫଳ କେତେ ନ ହେବ ମେଞ୍ଚଣ ।
ଚୂଡ଼ାକୃଷ୍ଣେ ଫଳେ ଚୂଡ଼ା ପନସେ ପନସ,
ଖର୍ଜୁରେ ଖର୍ଜୁର ଫଳ ଫଳିବ ଅବଶ୍ୟ ।

୨୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୁଞ୍ଜେ ଅଜ୍ଞତର କର୍ମଫଳ,
ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମଫଳ ଶ୍ରାବକୁ ସମ୍ଭଳ ।
କଦା ଅଜ୍ଞତର ବର୍ତ୍ତମାନ ରୂପାନ୍ତର,
ନିଜ ଶୁଭ୍ରଶୁଭ୍ର କର୍ମଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ନର ।

୨୫ । ଏହି କର୍ମଫଳେ ଜୀବ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମନ୍ତରେ
ଅସ୍ତେଷ୍ୟ ଅସ୍ତେଷ୍ୟ ଯୋନି ଭ୍ରମେ ନିରନ୍ତରେ ।
ସତେ ଜୀବ ଯୋର କର୍ମଫଳ, ଭକ୍ଷୁଗଣ ।
ସଂସାରେ କାହାର ସାଧ୍ୟ କରିବ ଲଘନ ?

୨୬ । ଗହ ଉପଗହ ଅତି ଅଲଘ୍ୟ ଯେସନ,
ରତ୍ନ, ବିବା, ନିଶି, ମାସ ଆଦି ବିବର୍ତ୍ତନ ।
ତେସନ କର୍ମର ଫଳ ଅଲଘ୍ୟ ଅପାର,
କାହାର ବା ସାଧ୍ୟ କରିପାରେ ପରିହାର ?

୨୭ । ଜଗତରେ କର୍ମଫଳେ ଜନ୍ମେ ଲୋକଗଣ ।
କପାଁ କର୍ମ ? ଲୋକେ କର୍ମ କରେ କି କାରଣ ?
ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ପୁଣ୍ୟଭୃଷ୍ଟା କର୍ମର କାରଣ,
ପୁଣ୍ୟ ଲଳସାରେ ଲୋକେ କର୍ମେ ନିମଗନ ।

୨୮ । କୃଷକ ନିଦାଘେ କରେ ଭୂମିକୁ କର୍ଷଣ,
ସିଂହାସନସ୍ଥିତ ନୃପ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳନ,
ବଣିକ ସାଗରଗର୍ଭେ ମହାସାର ରଣେ—
ରଣେ ଲିପ୍ତ ସବେ ପୁଣ୍ୟଭୃଷ୍ଟାର କାରଣେ ।

୨୯ । ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଜାତି, ଜଳଚର, ସ୍ଥଳଚର,
କରନ୍ତି ଆହାର ଅନ୍ୱେଷଣ ନିରନ୍ତର ।
ପ୍ରାଣୀ ବିବାଦ ପୁଣ୍ୟଲଳସାରେ କରେ,
ପୁଣ୍ୟଲଳସାରେ ହିଂସା କରେ ପରସ୍ପରେ ।

୩୦ । ଜୀବର ହୃଦୟେ କିପାଁ ପୁଣ୍ୟ ଅଭିଳାଷ ?
ମୃଗଭୃଷ୍ଟା କି ପଦାର୍ଥ ? କାହିଁ ଏହା ବାସ ?
ଭୃଷ୍ଟାର କାରଣ ପୁଣ୍ୟ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ,
ପୁଣ୍ୟ ଭୃଷ୍ଟ—ଦୁଃଖେ କଷ୍ଟ ମଣଇ ମାନବ ।

୩୧ । ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ସହିତରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯୋଗ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ କରେ ଲୋକ ଦୁଃଖ ପୁଣ୍ୟ ଭୋଗ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିକଳେ କାହିଁ ଅନୁଭବ ଶକ୍ତି;
ପୁଣ୍ୟ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଗତି ।

୩୨ । ଜଗତର ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ମନୋହର
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ ଭୋଗ କରେ ନିରନ୍ତର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସମ୍ବନ୍ଧ
କି ଅଛି ? ଭୁଞ୍ଜିଲ କିପାଁ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ?

୩୩ । କିପାଁ ଅଭିଳାଷ କରୁଁ ନାହିଁ ରୂପବତୀ ?
ନାଶରୂପେ ହୁଏ କିପାଁ ବିଚଳିତ ମତି ?
ସୁନ୍ଦର କୁସୁମ, ମିଷ୍ଟପାଳେ ଅଭିଳାଷ ?
ଦେଖୁଛି ଭୁଞ୍ଜୁଛି ; ମାତ୍ର ହେତୁ ଅପ୍ରକାଶ ।

୩୪ । ନାହିଁ ଲବଣ୍ୟେ କି ହୁଏ ଅନ୍ଧ ବିମୋହିତ ?
କର୍ଣ୍ଣକିନ୍ଦ୍ରାସ୍ତନ ସ୍ବାସ୍ଥ ସଙ୍ଗୀତେ ବଞ୍ଚିତ ।
ଉଲ୍ଲାସ ନ ବୁଝେ କିଛି ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ,
ମାସକ ଦେଖିଛ ମୋହ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

୩୫ । ଶରୀରବିଶେଷେ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
କରେ ଝିପ୍ପା, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧ,
ଦଟାଇଲ ଯେଉଁ ମାଂସ ଆମ୍ଭର ମରଣ,
ଚଣ୍ଡାଳ ଚଣ୍ଡର ଅଟେ ସେ ମାଂସ ଜୀବନ ।

୩୬ । ପ୍ରାଣୀଭେଦେ କାଳଭେଦେ କେତେ ରୂପାନ୍ତର,
ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ ଯେତେ ଦେଖୁଁ ନିରନ୍ତର ।
ବିଷ୍ଣୁ କୃମି ବିଷ୍ଣୁ ମଧ୍ୟେ — ବିଷ୍ଣୁକୃମି ବିଷେ
ବଞ୍ଚେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଗଣ ପକ୍ଷେ କି ସେ ?

୩୭ । ସେହି ଏକ ପଦାର୍ଥରେ ଏକ ଲଭେ ସୁଖ,
ଦେଖୁଁ ଅନ୍ୟଲୋକ ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିମୁଖ,
ବହୁତ ପଦାର୍ଥ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଆଧାର,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ଚିତ୍ତର ବିକାର ।

୩୮ । ଅନୁଭବେ କେହି ସୁଖ କରି ସୁରାପାନ,
ବର୍ଜନ କରଇ ଅନ୍ୟ ସମ ବିଷ ଜ୍ଞାନ ।
ଏଥୁଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ଚିତ୍ତଭ୍ରାନ୍ତି,
ଆକାଂକ୍ଷା ବର୍ଜନେ ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ।

୩୯ । ଭିକ୍ଷୁଗଣ ! ରଖ ମନେ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲୁଲ୍ଲାସ
ନ ତେଜିଲେ ନାହିଁ କେତେ ଉଦ୍ଧାର ଭରସା ।
ଯେତେକାଳ ଥିବ ତୁମ୍ଭ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ,
ଜାଣିବ ଏହା ହିଁ ଅଟେ ଦୁଃଖର ନିଦାନ ।

୪୦ । ଭ୍ରାନ୍ତି ନିରସନେ ହେବ ଦୁଃଖର ନିରୋଧ,
ନ ଲଭିବ ଜନ୍ମ, ଲଭି ତନ୍ମୁଜ୍ଜାନ ବୋଧ ।
ସେ ଉପାୟେ ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର ହେବ, ଭିକ୍ଷୁଗଣ !
ବୋଲିବୁଁ ସଂକ୍ଷେପେ ସବୁ କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।

୪୧ । ଆଠଟି ଏହାର ମାର — ୧-ଶୃଙ୍ଖଳାବନ୍ଧନ,
୨-ସତ୍ୟବାକ୍ୟ, ୩-ସୁଫଳଜ୍ଞ, ୪-ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର,
୫-ପୁଣ୍ୟକର୍ମ, ୬-ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ, ୭ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟଧ୍ୟାନ,
୮-ସଂଶୟ ରୂପେ ହୃଦେ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ।

୪୨ । କଷ୍ଟଭୁଞ୍ଜେ ଜୀବ କଲେ ଦଶଟି ବେଞ୍ଚର —
୧-ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ୨ ହିଂସା, ୩-ପିଣ୍ଡନତା,
୪-ଯଥେଚ୍ଛାଆରୁର,
୫-ନିଷ୍ଠୁରତା, ୬-ମିଥ୍ୟାବୁଦ୍ଧି, ୭-ପୁରୁଷଭାଷିତା,
୮-ପ୍ରାଣୀହିଂସା, ୯-ମିଥ୍ୟାଦୃଷ୍ଟି,
୧୦-ବୋଲିବାରମିଥ୍ୟା ।

୪୩ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ ମତ୍ତ ନୁହେଁ ଦୁଃଖୀ !
ନ କର ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତେ ଦେହ ନିଷ୍ପୀଡ଼ନ ।
ମଧ୍ୟମାର୍ଗେ ଥାଇ — ଦଶ କଷ୍ଟର କାରଣ
ତେଜି ଅଶ୍ଳୁ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ କର ଆଚରଣ ।

୪୪ । ବିବେକ ଆଶ୍ରୟେ ହୁଅ ଧ୍ୟାନେ ଅବସର,
ବିଶଦ୍ଧ ଶରୀର ମନ ରଖ ନିରନ୍ତର ।
ସହଜେ ଅବିଦ୍ୟା ଦୂର ହେବ ଜ୍ଞାନୋଦୟ,
କିବା ସତ୍ୟ କି ଅସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନେ ପରିଚୟ ।

୪୫ । ବିରାଗ ଜନ୍ମିଲେ ମନେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ,
ଦେଖିବ ପ୍ରକୃତିଲୀଳା ସୁଜ୍ଞାନ ବଳରେ ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ଲହରୀ ସମ ଜୀବନ ସାଗରେ,
ଧାବିବ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦୁଃଖ ପର୍ଯ୍ୟାୟଦ୍ବୟରେ ।

୪୭ । ଏକ ହିଁ ସକଳ ବହୁ ଲହରୀ ସମାନ,
ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଜୀବ ହୁଏ ଧାବମାନ
ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଲୀଳା ଅନନ୍ତ ସାଗରେ
ଲହରୀ ଜୀବନଲୀଳା ଅନନ୍ତ ରୂପରେ ।

୪୮ । ଏକ ଜୀବ କାଳସ୍ରୋତେ ଅନନ୍ତ ଅପାର
କର୍ମଫଳ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିବିଧ ପ୍ରକାର
ଭ୍ରାନ୍ତି । ବେଳାଭୂମି ସ୍ପର୍ଶେ ଯିବୁ ସ୍ରୋତମାନ,
ଜଳେ ଲୀନ ଜୀବଲୀଳା ଲଭିଲେ ନିର୍ବାଣ ।

୪୯ । ଏକ ଜୀବ ବହୁ ଜନ୍ମେ ବହୁ ପୁଷ୍ପ ପରି
ପ୍ରସ୍ତୁତ କୁସୁମହାର କର୍ମସୁଧ ଧରି ।
ବିବିଧ ଯୋନିରେ ଜନ୍ମ ବିବିଧ ପ୍ରକାର,
ଛୁଳ୍ଲ କର୍ମସୁଧେ ଜୀବ ପୁଷ୍ପ ଏକାକାର ।

୫୦ । ସାଧନା ବଳରେ ଜୀବ ଆସକ୍ତିଅଞ୍ଜଳି
ହେଲେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୂର, ନିର୍ବାଣ ନିଶ୍ଚିତ ।
ଅନ୍ଧିୟ ଜୀବନ ଲଭେ ନିର୍ବାଣ ଅତୁଳ,
ଲୁପ୍ତ ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ନିୟୁତ ଚଣ୍ଡୁଳ ।

୫୧ । ନିଷ୍ଠୁରୁ ଜୀବନେ ଜନ୍ମ, ଜର ବା ମରଣ
ହେବ ଲୁପ୍ତ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଲଳସାକାରଣ ।
ସହଜରେ ଜୀବ ଶିବ ହେବ ସେ କାଳରେ,
ବୁଦ୍ଧ ଲଭିବ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ! ସହଜରେ ।

୫୨ । ନିର୍ବାଣ ସଉଧ ସଫ ପବନ ରୁଚର,
ଭୂମି ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର, ଗୁରୁ ସତ୍ୟ ତା ପ୍ରାଚୀର ।
ଅସ୍ଥା ପ୍ରାନ୍ତ ମହାସତ୍ୟେ ଯୌଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଲଭିବେ ସେ ଗୁରୁ ଭିକ୍ଷୁ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବାଞ୍ଛିତ ।

୫୩ । ସାଥ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ! ଗୁଣ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ,
ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ନବଧର୍ମସନ୍ଧି କରେ ।
କର ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର,
ବୁଦ୍ଧ, ଧର୍ମ, ସଫ ପୁଣି ନିର୍ବାଣ ପ୍ରଚାର ।

୫୪ । ଶିଖିଲ ସେ ଧର୍ମ କର ପ୍ରମାଣ ଜୀବନେ,
ପ୍ରବେଶ ଦୁର୍ଗମ ମାର୍ଗେ ଗହନ କାନନେ ।
ଭୂଧରେ, ସାଗରେ, ଦେଶେ, ଗ୍ରାମେ, ଲୋକାଳୟେ
ପ୍ରଚାର ନିର୍ବାଣତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଭୟହୃଦୟେ ।

୫୫ । କରବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କେବଳ,
ବିଚଳିତ ହେବ ନାହିଁ ନ ହେଲେ ସଫଳ,
ସାଫଲ୍ୟ ବିଷୟେ କିଛି ନ କର ବିଚାର,
ମଣିବ କେବଳ କର୍ମେ ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର ।”

× × × ×

ମହାନିର୍ବାଣର କାଳ ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ,
ମାରବ, ନିଷ୍ଠୁର ବୁଦ୍ଧ ନୟନ ମୁହୂତ,
କଲେ ଜୟ ଜୟ ଧ୍ବଜ ମିଳି ଭିକ୍ଷୁଗଣ—

ଧର୍ମ ମେ ଶରଣ—

ବୁଦ୍ଧ ମେ ଶରଣ—

ସଫ ମେ ଶରଣ—

ମହାକଣ୍ଠେ ମହାକଥା ଶାନ୍ତ ସୁଗନ୍ଧର,
ମାରବ କାନନ, ନୈଶ ପବନ ସୁସ୍ଥିର ।
ମିଳିତ ଭିକ୍ଷୁକଗଣ ପ୍ରାଣେ ମହାକଥା
ପ୍ରାବିତ—ଚନ୍ଦ୍ରକା ସୁଧା ମହାବନେ ଯଥା ।
ଶାଳ ମହାତରୁତଳେ ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ,
ସମାଧୁସ୍ଥ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଲଭିଲେ ନିର୍ବାଣ ।
ନୈଶ ମରବତା ନାଶି ଉଦ୍ଧେ ଭିକ୍ଷୁଗଣ
ଗାଇଲେ ଚନ୍ଦ୍ରୀରେ ସର୍ବେ—

‘ବୁଦ୍ଧ ମେ ଶରଣ ।’

ଗୁରୁଦେବ ଶେଷ ପଦଧୂଳି ଲେପି ଟିରେ,
‘ବୁଦ୍ଧ ମେ ଶରଣ’—ଉଦ୍ଧେ ଗାଇଲେ ଭକ୍ତିରେ ।
ଦୃଢ଼ଲଗ୍ନ ଚୂଳାସୁଶି ଲେପି ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ,
ସଜାଇ ପବନ ଚିତା ଚନ୍ଦନକାଷ୍ଠରେ,

ଥେଇ ଦେବଦେବ ଭକ୍ତି ବିନୟ ସମ୍ମାନେ
 ଅନଳ ପ୍ରଦାନ କଲେ ନିଶା ଅବସାନେ ।
 ଶିଷ୍ୟଗଣ, ଭାରତର ନରପତିଗଣ
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଚିତାଭୟ କଲେକ ସ୍ଥାପନ ।
 ଦେଶ ଦେଶାନୁରେ ଶିଷ୍ୟ, ନୃପତି ଭକ୍ତିରେ
 ଆପିଲେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦନ୍ତ ପବନ ମନ୍ଦିରେ ।
 ଭାରତ ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତ ସାଗର ଗର୍ଭରେ,
 ସିଂହଳର ଅଧୀଶ୍ୱର ଭକ୍ତି ବିନୟରେ ।
 ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପବନ ନାମ ପବନ ଆଗାରେ,
 ଅକ୍ତିତ, ପଠିତ, ପୁର ପବନ ବିହାରେ ।
 ଗିରିରାଜ ଶ୍ରୀମାଳୟ ପୁଣ୍ୟ ପଦଦେଶେ
 ଜନ୍ମ ଲଭିଥିଲେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଶାକ୍ୟବଂଶେ ।
 ମହାନ ମହିମା ବ୍ୟାପ୍ତ ଜଗତମଣ୍ଡଳେ,
 ଗାଇବେ ଅନନ୍ତକାଳ ମାନବ ସକଳେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟେ
 ଅନ୍ତ୍ୟଲୀଳା ନାମ ଉନବିଂଶ ସର୍ଗ ।

ପରିଶିଷ୍ଟ

କ ଶିକ୍ଷା ଲଭିଲ ଗ୍ରନ୍ଥ କର ଅଧ୍ୟୟନ ?
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସ୍ୱକୃତ କର୍ମଫଳ ଲୋକଗଣ ।
 ହେ ମାନବ ! ଲେଖି ଯେବେ ଆପଣା ମଙ୍ଗଳ,
 ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟଯୋଗେ କର ଜୀବନ ନିର୍ମଳ ।
 କର ସାଧୁସଙ୍ଗ ସାଧୁଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ,
 ସାଧୁମାର୍ଗ ଅନୁସର ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ।
 ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ନାହିଁ ପରିହାଣ ପଥ,
 ଜଗତର ସର୍ବ ସାଧୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଏହି ମତ ।
 ମହାତ୍ମା ମହର୍ଷିଗଣ ସାଧୁ ଉପଦେଶ —
 ଏକାନ୍ତ ମନରେ କର ମାନସ ନିବେଶ ।

ଜଗତ ଗରଳ ବୃକ୍ଷେ ଦୁଇ ଯୁଧାଫଳ —
 ମାତିଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ ସାଧୁ ସଙ୍ଗମ କେବଳ ।
 ବୁଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମା ବୋଲିଛନ୍ତି ଏହି କଥା —
 ଚିତ୍ତେ ଚେତ ଭାଳ ଏହା ନୁହେଁଟି ଅନ୍ୟଥା ।
 ନାରାୟଣ ଅବତାର ମହର୍ଷି ଗୌତମ,
 ଆଜନ୍ମ ତପସ୍ୱୀ ପୂରଣେ ନରୋତ୍ତମ ।
 ଲଭିବେ ଜଗତବାସିନୀଶେ ପରିହାଣ,
 କଲେ ପ୍ରଭୁ ତେଣୁ ଆତ୍ମସୁଖ ବଳଦାନ ।
 ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ ପ୍ରିୟ ପରିଜନେ
 ତେଜ ହେଲେ ଭୟ ଲୋକ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ ।
 ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳମୟ, ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ଜର;
 ମାନବାତ୍ମା କର୍ମସୂତେ ଭୁଞ୍ଜେ ପରମ୍ପର ।
 ଯେ ଉପାୟେ ଲୋକଗଣେ ଲଭିବେ ଉଦ୍ଧାର,
 କବିଛନ୍ତି ଶାକ୍ୟସିଂହ ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର ।
 ଅନିତ୍ୟ ଜୀବନ ଧନ ଜନ ସର୍ବ ଭାଉ —
 ଅବିନାଶୀ ମାନବାତ୍ମାନନ୍ତକାଳସ୍ଥାୟୀ ।
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗାଭୋଗ ଆତ୍ମକର୍ମଫଳେ,
 ଅନାମୟ ପଦଲଭ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟବଳେ ।
 କର ଜୀବେ ଦୟା, ପ୍ରଭୁନାମକୁ ସ୍ମରଣ,
 ନିଷ୍କଳଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଯୋଗେ ପବନ ଜୀବନ ।
 ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ମହାମୁନି ତଥାଗତ,
 ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ତଳ ତାଙ୍କ ପଦଦ୍ୱିତ ପଥ ।
 ଏ ମହାପୁରୁଷ ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମରେ
 ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବ ପବନ ମନରେ ।
 ଅଧ୍ୟୟନ କର ଶୁଦ୍ଧ ଭାବ ହୃଦଙ୍ଗମ,
 ନ ହୁଅ ଶର୍କରାବାହୁ ବଳିବର୍ଦ୍ଧ ସମ ।
 ନ କର ସମୟ ନାଶ ଅଳୀକ କାର୍ଯ୍ୟରେ,
 ଭାବଦଶା ଭାବ ତଳ ସୁମତିମାର୍ଗରେ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତୁଃ ଶାନ୍ତୁଃ ଶାନ୍ତୁଃ

ପୂଜାପୁର

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ପୂଜାପୁଲ	୫୩୪	କପୋତ ଦମ୍ପତି	୫୪୧
ମାନସ ପ୍ରତିମା	୫୩୫	ମହାଧାମରେ ମିଳନ	୫୪୧
ସ୍ତୋତ୍ର	୫୩୬	ବାଟବଣା	୫୪୨
ନିୟମ ପାଳନ	୫୩୭	ଭାବନା	୫୪୨
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପିଲାବର ଆଶୀର୍ବାଦ	୫୩୭	ସଙ୍ଗଲଭ	୫୪୩
ଭୂଲିବାର	୫୩୭	ଯୌବନ ଜୀବନ	୫୪୩
ତୁମ୍ଭ ପଦେ ସ୍ଥାନ	୫୩୮	କାକ୍ୟ ସଂପଦ	୫୪୩
ବିଷକର	୫୩୮	ପ୍ରଜାପତି	୫୪୪
ଜନ୍ମଭୂମି	୫୩୯	ସୁଭାବର ନବଭାବ	୫୪୪
ଜଗତ ସୁଖମୟ	୫୩୯	ବିଧବାର ଅଭିଶାପ	୫୪୫
ନବେଦନ	୫୪୦	ଶାନ୍ତି ଜାନନ	୫୪୬
ଶେଷଦିନ	୫୪୦	ଧର୍ମରାଜ୍ୟ	୫୪୮
ଭାଇକଳି	୫୪୦	ପଦ୍ୟମାଳା	୫୫୦

ପୂଜାପୁଲ

ପୂଜାପୁଲ

କୁସୁମ ସମ୍ଭାରେ ଦେଇ ପୂଜିବାରେ
ଏକାନ୍ତ ବାସନା ପ୍ରାଣେ,

କେବଣ କୁସୁମ ପ୍ରଭୁ-ମନୋରମ
ବୃଷ୍ଟି ମୁଁ ତ ନ ଜାଣେ ।

ମାଳ ରକ୍ତ ପୀତ ଲେହନ ହରିତ
ସୁଗନ୍ଧ ସୁନ୍ଦର କେତେ,

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତରେ ଦେଖି ନୟନରେ
ବିବିଧ ଆକାରେ ଯେତେ ।

ମନୋଲୁବ୍ଧ ବାସେ ବଞ୍ଚିରେ ବିକାଶେ
ଆମୋଦିତ ଦିଶିଦିଶି,

ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣରେ
ପ୍ରସ୍ତୁତି ଦିବା ନିଶି ।

କିବା ମନୋରମେ ଶାଖା ଲତା ଦ୍ରୁମେ
ନବ ପେଲବ ପଲ୍ଲବେ

ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରଚକ୍ର ମଧୁ ଗନ୍ଧେ ବାଲ
ବେଷ୍ଟିତ ମଧୁପ ସବେ ।

ଅରୁଣ ପ୍ରକାଶେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିକାଶେ
ବେଦେ ପ୍ରଣବ ଓଁ କାର,

ହରିତ ମାହାର ମୁକୁତାର ହାର
ଅଳଙ୍କାରେ ଅଳଙ୍କାର ।

କେମନ୍ତ ନିର୍ମଳ

ରତନାକୌଶଳ ସୀମା,
ରୂପ ରସ ବାସେ ଗୁଣରେ ବିକାଶେ
ଅପରୂପ ମଧୁରମା ।

କାହାର ମହିମା ଗୁଣର ଗାରିମା
ଜଗତେ ରଚାଏ ଖ୍ୟାତି,
ରତନା ସୁଷମା ଲବଣ୍ୟର ସୀମା
ହରିତ ଅମୃତ ଶ୍ରୀ ।

ସେ ପ୍ରଭୁ ଲଜିତେ ଦେଖେ ଅତ୍ରମିତେ
ପୁଷ୍ପ ଜଗତେ ବିସ୍ତାର,
ମଳିନ ହସ୍ତରେ ତୋଳି ସେ ପୁଷ୍ପରେ
ବିଭିନ୍ନ ପୂଜିବାର ।

ଭକ୍ତି ପୁଷ୍ପ ଦଳେ ପବିତ୍ରତା ଜଳେ
ପ୍ରୀତି କରି ବାଣୀ ମନେ—

କରି ସମର୍ପଣ ହୃଦ୍ଭାବ ରରଣ
ପୂଜୁଥିବ ଅନୁଷ୍ଠାନ !

ମାନସ ପ୍ରତିମା

“ନ ତବ ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଭାତ ତାରକଂ
ନେମା ବିଦ୍ୟୁତଚାନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ କୁତୋଽୟମଗ୍ନଃ ।
ତମେବ ଭାନ୍ତମନୁଭାତ ସର୍ବଂ
ତସ୍ୟ ଶ୍ରୀ ସର୍ବମିଦଂ ବିଭ୍ରତ ।” ଉପନିଷଦ୍ ।

ବିଶାଳ ଅବସ୍ଥା ନର ନୟନେ ବିକାଶେ,
ଅଶୁ ରୂପେ ଭାବେ ମାତ୍ର ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ ।
ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପତି ଅନନ୍ତ ମହାନ,
କି ଆକାରେ ତାଙ୍କ ରୂପ କରିବି ନିର୍ମାଣ ।

ସେ ପ୍ରଭୁ ଇଙ୍ଗିତେ ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱପାତ୍ର ଅସୀମା,
କେଉଁ ଉପକରଣରେ ଗଢ଼ିବି ପ୍ରତିମା ।
ବାକ୍ୟ-ମନ-ଅଗୋଚର କଳ୍ପନା ଅଞ୍ଜଳି,
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ପାଇ ଧ୍ୟାନେ ଅବସନ୍ନ ଚିତ୍ତ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହାବଳୀ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ,
ଚକ୍ରାଳା ଚପଳାକାଳା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ
ବିକାଶେ ଜଗତେ ଜ୍ୟୋତି ଯାହା ଆଦେଶରେ,
ସେ ସବୁ ଅଶକ୍ତ ବିଭୁ ବର୍ଣ୍ଣି ବିକାଶରେ ।

ହେ ମହାନ ମହେଶ୍ୱର ମାନସଦେବତା,
ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବି ସବୁ ସ୍ଥାନେ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତ ।
ନିଃଶ୍ୱାସେ ଶୋଣିତାଧୀରେ ନିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ,
ହୃଦୟମନ୍ଦିରେ ଶୁଭେ ଗମ୍ଭୀର ଆହ୍ୱାନ ।

ହେ ପ୍ରଭୁ ସଂକ୍ଷୀପ୍ତ କର ମୋର ଚିତ୍ତ,
ଗାଇବି ବରଲେ ବସି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଂଗୀତ ।
ଗୁଣାଞ୍ଜଳି ବିଶ୍ୱାଞ୍ଜଳି ସର୍ବମୂଳାଧାର,
ମାନସପ୍ରତିମା ମୋର ଦେନ ନମସ୍କାର ।

ସ୍ତୋତ୍ର

ଯଜ୍ଞାଗ୍ରତ ଦୂରମୁଦୈତ ଦୈବନ୍ତୁ-
ସୂତ୍ରସ୍ୟ ତଥୈବେତ ଦୂରଜନଂ
ଜ୍ୟୋତିର୍ବାଂ ଜ୍ୟୋତିରେକଂ
ତନ୍ନମେନନଃ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପମସୁ । ଯଜ୍ଞବେଦ ।

ଯେ ଦେବତା ଜାଗରଣେ ଥାନ୍ତି ଦୂରେ ଦୂରେ,
ସ୍ୱପନରେ ଅନୁଭବୁଁ ହୃଦ ଅନ୍ତଃସ୍ଥରେ,
ଅନନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।

ଯାହା ବଳେ ଟିପ୍ପାବାନ ଜଗତର ଲୋକ,
ଅନନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ହୃଦୟ ଆଲୋକ,
ପରମ ଜ୍ଞାନର ସୁଧା ଅନନ୍ତ ମହାନ
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।

ମୋକ୍ଷଛନ୍ଦ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ହେବେ ଯା କୃପାରେ
ଅଚେତ ଚେତନ ଲୋକ ଜଗତ ସଂସାରରେ,
ଅମୃତ ଉତ୍ସରେ ବିଶ୍ୱ ସର୍ବ ସମାଧାନ ।
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।

ମନସ୍ତୀ ଚପସ୍ତିଗଣ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ
ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ,
ବେଦବିଦ ସବୁ ହୋତା ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।

ଚନ୍ଦନେମି ଯୁକ୍ତ ଅର ମମାନ ସ୍ୱପାତ୍ର,
ଭକ୍ତ; ଯଜ୍ଞ, ସାମବେଦ ନିଶିଳ ଆଧାର ।
ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ମୂଳ ମହାମହେଶ୍ୱର ମହାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।

ନିୟୁଗ ସାରଥୀ ଯଥା ରଥର ଗୁଳକ ।
ଯେଉଁ ମହାଦେବ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ନିୟାମକ
ସେହି ମହାମହେଶ୍ୱର ଅନନ୍ତ ମହାନ,
କରନ୍ତୁ ମୋ ମନେ ଶିବ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।

ନିୟମ ପାଳନ

ସୂର୍ଯ୍ୟାଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡା ଧାତାପଥା ପୂର୍ବମକଳପୂର୍ବ
ଦିବଂ ଚ ପୃଥିବୀଂ ଚନ୍ଦ୍ରଶକ୍ଷମଥୋ ସ୍ଵଃ ।—ଉଚ୍ଚରେବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ତାର ଅନନ୍ତ ଗଗନେ,
ସ୍ଵ ସ୍ଵ କ୍ଷେତ୍ର ନିୟମିତ ଗତି ଅନୁଷ୍ଠେ ।
ଅନନ୍ତ ଆକାଶମାର୍ଗେ ଅନନ୍ତ ଶ୍ଵାସର
ଅବସ୍ଥିତ ଆକର୍ଷଣ କରି ପରସ୍ପର ।
ଏ ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖ ଅନୁମାନ,
ଜଡ଼ପିଣ୍ଡଗଣଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ମାନ୍ ।
ଗ୍ରହଗତି କକ୍ଷମାର୍ଗ ବିଷୟ ଭବନା,
କଲେ ମନପ୍ରାଣ ଅବସନ୍ନ ଯାଏ ଜଣା ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ହେ ମାନବଗଣ !
କର ନାହିଁ ବିଶ୍ଵପତି ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ ।

କୀର୍ତ୍ତି ପଲ୍ଲବର ଆଶୀର୍ବାଦ

ସମଧର୍ମୀ କେତେ ପକ୍ଷ ଥିଲେ ସହଚରେ,
ମଣ୍ଡିତ ଶୋଭିତ ହୋଇଥିଲୁଁ ପାଦପରେ ।
କରିଛନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରୟାଣ,
ଏକାକୀ ରହିଛନ୍ତି ଜୀର୍ଣ୍ଣଦଶା ମିଥୁମାଣ ।
ମାରସ ବିକୃତ ଦେହ ଦିଶେ ଅସୁନ୍ଦର,
ଶୀତ ବାତେ କମ୍ପମାନ ସର୍ବାକଳେବର ।
ବସନ୍ତ ଆଗମେ ନବପଲ୍ଲବ ସକଳ,
ଦିଶୁଛନ୍ତି ମନୋହର କେମନ୍ତେ ସୁତଳ ।
ପାଦପର ରସ ବୃଥା କରେ ଅପଚୟ,
ହେଉଛି କୋମଳ ପକ୍ଷ ଖାଦ୍ୟ ଅପବ୍ୟୟ ।
ଆଉ ମୁଁ ଶାଖାରେ ଲଗିଥିବି କି ଆଶୟେ,
ସ୍ଥାନ ଲଭି ବୃକ୍ଷେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ କିଶଳୟେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ ! ଆଶୀର୍ବାଦ ! ନବ ପରଦଳ,
ଛୁପାବାନେ ହୁଅ ପାତ୍ର ପାଦପ ସମ୍ବଳ ।

ଭୂଲିବାର

କାମନା ବାସନା ସ୍ନେହ ପୁଣି ଶାନ୍ତି ଆଶା
ସମାପ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ ସର୍ବ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭଣା ।
ଦାରୁଣ ଯାତନା ମନେ ଅଶ୍ରୁ ନୟନରେ
ସହିଛି ସହିବି ଚିରଦିନ ଜୀବନରେ ।
ପୁଣି ଦୁଃଖ କେତେ କଥା ଯାଇଛି ପାସୋରି;
ଭୂଲିବାର ନୁହେଁ ଯାହା ଭୂଲିବି କପରି ।
ଶୋକାନଳେ ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ସହେ ଯେ ଯାତନା,
କେ ଶୁଣିବି କେ ବୁଝିବି ହୃଦୟ ବେଦନା ।
ମନକଥା ଶୁଣିବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ,
ସାନ୍ତ୍ବନା ଲଭିବି ପ୍ରାଣେ କାହା ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଅପ୍ରକାଶ ମନକଥା ଦଗ୍ଧ କରେ ପ୍ରାଣ,
ବିଚ୍ଛେଦକେ ବନ୍ଧ ପୂର୍ବ ଅସ୍ଥିଭେଦେ ଜାଣ ।
ପୁଣି ଦୁଃଖେ ସମଭାଗୀ ଦେଖୁ ନାହିଁ ଜଣେ,
ମାନବ ସ୍ଵଭାବ ସଦା ସ୍ଵାର୍ଥ ଅନେକେଶେ ।
ଭୂଲିଲେ ଲଭନ୍ତି ଅବା କ୍ଷଣିକ ସାନ୍ତ୍ବନା,
ଅକ୍ଷତ କଳ୍ପନାମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦେ ଯାଏ ଜଣା ।
ଥିଲୁ ମୋର ସୀମନ୍ତମା ହୃଦବଦ୍ଧାଶିଣୀ,
ସଞ୍ଜୀବନୀ-ମନ୍ତ୍ର ମରୁ-ସୁଧା-ନିର୍ଦ୍ଦିଶଣୀ ।
ଅନାହତରୂପେ ହୃଦେ କରେ ବିଚରଣ,
ସ୍ଵପନେ ବା ଜାଗରଣେ କରୁଛି ସୁରଣ ।
ମାଳିମା ଗଗନେ ବନେ ନିକୁଞ୍ଜ-କାନନେ
ଭସିଯାଏ ରୂପଛୁପା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁମନେ ।
ଛୁନ୍ନ ମୋ ଜୀବନଛନ୍ତି ଛୁନ୍ନ ତାର ସଖା,
ସଂସାର ଅସାର ଶୂନ୍ୟମୟ ଚାହା ବିନା ।
ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟିନ୍ଦ୍ରୀୟସନେ କଳ୍ପନା ପ୍ରତିମା
ବସାଇ କରିବି ଧ୍ୟାନ ରୂପ ମଧୁରମା ।
କାନ୍ଦିବି ନିର୍ଜନେ ବସି ସହିବି ମାରବେ,
ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନଟା ଯେତେ ଦିନ ଥିବି ଭବେ ।
ଖଟିଥିଲୁ ପଥେ ମଣି ଜୀବନର ସାର,
ମୁଁ ତ କିଛି କରି ନାହିଁ ପ୍ରତିଉପକାର ।

ସୁହସ୍ତେ ଦେଇଛି ତାକୁ ଶୁଆର ଚୋରେ
 ଦେଖିଛି ଆକାଶେ ଉଡ଼ିଗଲା ଧୂମାକାରେ ।
 ପୋଡ଼ିଛି ଶରୀର ତାର, ପୋଡ଼ିଛି ମୋ ମନ,
 ଦହଇ ମୋ ଦେହ ଦିନେ ମହାଦ୍ରବଣ ।
 ଜୀବନ କାଳରେ ଥିଲା ଅନ୍ଧାରୁ ହୃଦୟ,
 ମହାଧାମେ ଶେଷଦିନେ ମିଳିବୁ ଉଭୟ ।
 ଏହି କଥା ପୋଷି ହୃଦେ ଅଛି ପ୍ରାଣ ଧରି,
 ବାରିଦେ ରୁଚକ ଆଶା ବଦପୁଷ୍ପ ପରି ।

ତୁମ୍ଭ ପଦେ ସ୍ଥାନ

ବିଶ୍ୱନାଥ ପ୍ରାଣନାଥ ଅଛ କେଉଁପ୍ରାଣେ ?
 ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପ୍ତ ଅଧିଭାନ ଅନୁଭବେ ପ୍ରାଣେ ।
 ସଲିଳନିମଗ୍ନ ମୀନ ବାରି ତା ଜୀବନ
 ତୁମ୍ଭ ମହିମାରେ ମଗ୍ନ ମୋ ପ୍ରାଣ ତେସନ ।
 ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଦଗଦଗନରେ,
 ତୁମ୍ଭ ସହ ଅନୁଭବ କରୁଁ ହୃଦୟରେ ।
 ଜୀବନ ଜୀବନ ପ୍ରଣେ ! ମହାନ ଶିଖର,
 ଜଡ଼ୀୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖବରେ ଅଗୋଚର ।
 ଆତ୍ମମୟ ଅନୁଭବ କେବଳ ଆତ୍ମାରେ,
 ଆଧେୟ ନ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଅଦୋରା ଆଧାରେ ।
 ଧ୍ୟାନ ଯୋଗ କରେ ଆତ୍ମପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ,
 ଆତ୍ମମୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆଦେ ଭବଧବ ।
 ଜଡ଼ରୁ ବିଜ୍ଞାନ ହେବ ଯଦା ମମ ପ୍ରାଣ,
 କୃପାକର, ତୁମ୍ଭ ପଦେ ପାଏଁ ଯେହ୍ନେ ସ୍ଥାନ ।

ଚିନ୍ତକର

ଆଦେ ଚିନ୍ତକର, ଭଳେ ନିରନ୍ତର
 ତୁମ୍ଭ ଚିନ୍ତାଟି ଦେଖି,
 କେବଣ ଭୂମିରେ କି ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀରେ
 ଏ ଚିନ୍ତ ରଖିଛ ଲେଖି ।

ଅସୀମ ଅନନ୍ତ ଅନାଦି ବିଗନ୍ତ
 ଚିନ୍ତାପଟର ବିସ୍ତାର,
 ତହିଁ ହରିତାଳ ଗ୍ରହ ତାରାବଳୀ
 ଫସ୍ତ ଶଶୀ ବିବାକର ।

ପଟର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ ଅସୀମା
 ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣେ ଚିନ୍ତା,
 ପୁଣି ସେହି ଚିନ୍ତା ଦେଖଇ ବିବିଧ
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ।

ଯାବନ୍ତ ଜୀବନେ ଦେଖିଲି ନୟନେ
 ଗଗନମଣ୍ଡଳ ଗୁହଁ,
 ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିବିଧ ଚିନ୍ତାରେ
 ଏକ ଆନେ ଐକ୍ୟ ନାହିଁ ।

ମାଳିମା ସାଗରେ ହରିତ ବର୍ଣ୍ଣରେ
 ପୃଥ୍ୱୀମଣ୍ଡଳ ଚିନ୍ତା,
 ବିବିଧ କୁସୁମେ ପୃଷ୍ଠ ଲତାଦ୍ରୁମେ
 କୃଷ୍ଣ ମାଳ ଶ୍ୱେତ ପୀତ ।

ମାରବ କବିତା ସମାନେ ବେଷ୍ଟିତା
 ଅନନ୍ତ ଚିନ୍ତା ଭାବି,
 ଅନନ୍ତ ମହିମା ନ ପାଇ ତା ସୀମା
 ଜୀବନେ ନ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ।

ଆଦେ ଚିନ୍ତକର ମହାମହେଶ୍ୱର,
 କାହିଁ ଅଛ ବିଦ୍ୟମାନ ?
 ନ ପାଇ ତଦନ୍ତ ହେଉଛି ନିତାନ୍ତ
 ଆକୁଳିତ ମନ ପ୍ରାଣ ।

ଜନ୍ମଭୂମି

କାହିଁ ମୋ ଜନମ ଲଭି କାହିଁ ଲୁହ ଦେହ ?
କାହିଁ ମୋର ଲାଳାପ୍ରଳୀ ମଧୁମୟ ଗେହ ?
ଜୀବନ ଜୀବିକା କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ ?
ପବିତ୍ର ମୋ ଜନ୍ମଭୂମି ସୁଖମୟ ଧାମ ।

ଜଗତ ସୁଖମୟ

ମାୟାବାଣୀ ବୈଦାନ୍ତିକେ କରନ୍ତି ପ୍ରଚାର,
କେବା ତବ କାନ୍ତା ପୁତ୍ର ବିଶେଷ ସଫାର ।
ନାସ୍ତିକ ମତରେ କର୍ମ ଜଗତର ମୂଳ,
କର୍ମସୂତ୍ରେ ବନ୍ଧ—କର୍ମେ ବ୍ୟସ୍ତ ନରକୁଳ ।

ମାନବର ଜନ୍ମ ଲଭି ଘୋର ବିଡ଼ମ୍ବନା,
ତହିଁ ମୁକ୍ତିକାମୀ କରେ କୈବଲ୍ୟ ସାଧନା ।
ଅନନ୍ତ ନରକବାସୀ ବାଇବେଲ ଶାସ୍ତ୍ର,
ପାପିଷ୍ଠ ଆଦମଠାରୁ ଜନ୍ମଲଭି ମାତ୍ର,

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ପାପୀ—ନ ଭଜିଲେ ଝୁଣ୍ଟି,
କୁପିତ ଶିଶୁର ହେବେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ରୁଷ୍ଟି ।
ଧାର୍ମିକ ବିବେକ ହେଉ ସଜାଗ ଲୋକ—
ନ ଭଜିଲେ ଝୁଣ୍ଟି, ଶ୍ରେଣୀ ଅନନ୍ତ ନରକ ।

ନୈସର୍ଗିକ ମତେ ସୁଖ ଜଗତରେ ନାହିଁ,
ଦୁଃଖର ଅଭାବ ସୁଖ ବୋଲି ସେଥିପାଇଁ ।
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ଶାନ୍ତ୍ୟାମିତ ମହାବାଣୀ—
ଦୁଃଖାର୍ଥବେ ଶ୍ରୀମାନ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।

ମହାରାଜେ ପ୍ରକାଶିତ କଂପୁସ୍ତକ ମତ—
ଦୁଃଖ ଯାତନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶିଳ ଜଗତ ।
ତେବେ ବୋଲି ଜଗତଟା କଷ୍ଟ-ନିକେତନ ?
ଯନ୍ତ୍ରଶାଳକୃତ ସର୍ବ ମାନବ ଜୀବନ ।

ଦୟାମୟ ପ୍ରେମମୟ ଜଗତର ପତି—
ସୃଜିଲେ କି ନର ଶ୍ରେଣୀ କେବଳ ଦୁର୍ଗତି ?
ନାହିଁ ନାହିଁ ଅକୃତଜ୍ଞ ନ ହୁଅ ମାନବ,
ଜଗତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ।

ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମହାବାକ୍ୟ ଥାଉ ମୋ ମସ୍ତକେ—
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଲୋକେ ।
ଧାର୍ମିକ ବିବେକା ଜ୍ଞାନ ସୁଖେ କାଟେ କାଳ,
ତାହାଠାରେ ଅତି ଭୁକ୍ତ ଜଗତଜଞ୍ଜାଳ ।

ବାଲ୍ୟ ଜନନୀର ସ୍ନେହ, ଯୌବନେ ସଜ୍ଜିନୀ—
ପ୍ରୀତିସୁଖ ପ୍ରେମଧାରା ଭ୍ରାତା ଓ ଭଗିନୀ ।

ପୂଜ୍ୟପାଦ ପିତା ମାତା ଶୁଣ ପ୍ରତିନିଧି—
ସନ୍ତାନ ସକାଶେ ସ୍ନେହକରୁଣାବାରିଧି ।
ବୃଦ୍ଧ ପରିବାରରେ ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତରେ,
ନ ପାର କି ଅନୁଭବ ଆତ୍ମଜୀବନରେ ?

ଆନନ୍ଦର ଧାରା ବହେ ବାହ୍ୟ ଜଗତରେ—
କୁସୁମେ ସୌରଭ, ଜ୍ୟୋତି ରବି ଶଶାଙ୍କରେ ।
ଏ ସମସ୍ତ ସୁଖ ମୂଳେ ପ୍ରଜନ୍ମ ନିହିତ
ରହିଛି କାହାର କୃପା ଅଛି କି ବିଦିତ ?

ଯେଉଁ ସୁଖ ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ସାଗର କଣିକା
ଗ୍ରହଣେ ମାନବ କାଟେ ଜଗତେ ଜୀବିକା—
ପ୍ରେମମୟ ସୁଧାମୟ ସେ ଆନନ୍ଦସିନ୍ଧୁ,
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ତହିଁ ଲଭି ମାତ୍ର ବିନ୍ଦୁ,

ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ ନିତ୍ୟ ଯହିଁ ପ୍ରବାହିତ,
ଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ ନ ରହିବ ଯାତନା କଷ୍ଟକ ।
ଇହ ପର କାଳେ ସୁଖୀ ସେହି ଶ୍ରାବ୍ୟବାନ,
ପବିତ୍ର ମନରେ କରେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ଧ୍ୟାନ ।

ନିବେଦନ

ଇହ ପର କାଳେ ପ୍ରଭୁ ସହାୟ ସମ୍ଭଳ,
ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଜୀବନଦାତା ଭରସାର ସ୍ଥଳ ।
କି ଭୟ ? କାହାକୁ ଭୟ ? ଯେବେ ମହେଶ୍ୱର—
ପଦେ ସମର୍ପଣ କରୁଁ ଜୀବନ ମୋହର ।
ଦିଅ ଦେହେ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୋ, ଜ୍ଞାନେ ଦିଅ ବଳ,
ବିପଦ ସମ୍ମୁଖେ ମନ ନ ହେବ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଯେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ମୋର ପ୍ରାଣ,
ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ପୁରସ୍କାର ତୁମ୍ଭେ ମହାଦାନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଦତ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଚିତ୍ତେ ଜପିବ ସନ୍ତତେ,
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଥିବ ସଦା ତୁମ୍ଭର ଆପୁତେ ।
ଜଗତ ଅନ୍ତରସ୍ଥାୟୀ ଜୟ ପରଜୟ,
ସୁଖରେ ଉଲ୍ଲାସ କିପାଁ ଦୁଃଖେ କିବା ଭୟ,
ସଫଳ ସୁଖଳ କର ତୁମ୍ଭେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧୁ
ହେଉ ପ୍ରଭୋ ମହାନାମେ ଜୀବନ ସମାଧୁ ।
ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟେ କର୍ତ୍ତା ମୁଁହିଁ କଲେ ଅହଙ୍କାର
ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ପୋଡ଼ି ହେଉ ଭୁରଂଗାର ।

ଧନ୍ୟ ହେଉ ମୋ ଜୀବନ ତୁମ୍ଭେ ନାମ ଧ୍ୟାନେ,
ଧନ୍ୟ ହେଉ ମୋ ରସନା ତୁମ୍ଭେ ନାମ ଗାନେ ।
ପର ଉପକାରେ ହେଲେ ଜୀବନ ଦୁଃଖଳ,
ହେ ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ! ଦିଅ ପ୍ରାଣେ ଶକ୍ତି ବଳ ।
ଭୁଲି ତୁମ୍ଭେ ନାମ ମତ୍ତ ଯେ ଅସାର ଧନେ,
ନିଅ କାଢ଼ି ଭୁଞ୍ଜେ ପଛେ ଯାଳନା ଜୀବନେ ।
ନ ଶୁଣିବ ଖଳ ରଘୁ ଅବଦ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରଣା,
ନ ହୁଡ଼ିବ ସାଧୁ ମାର ଏତକ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ସଫାରସଫ୍ରାମେ ଜୟୀ ହେବ ମହାବଳେ,
ମହାପ୍ରଭୁ, ନିବେଦନ ତବ ପଦତଳେ ।

ଶେଷ ଦିନ

କାଳର ଭୈରବ-ଭେଷ୍ମ ବାଜେ ନିରନ୍ତରେ,
ମାରବ ଆହ୍ୱାନ ଅନୁଭବୁଁ ଜୀବନରେ ।
ବସନ୍ତର ଅଗ୍ରଦୂତ କୋକିଳ କାକଳୀ
ଶମନର ଅନୁଚର ଲେମବର୍ଦ୍ଦୀବଳୀ ।
ପ୍ରାଚୁଟ ସୂଚନାକାଣ୍ଡ ଦୁର୍ଘରଜନାଦ,
ଜଣାଏ ଧବଳକେଶ ମରଣ ସଂବାଦ ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ ଚନ୍ଦ୍ର ତପନ-ଜୀବନ
ଶଙ୍ଖାର କରତ ପର କରୁଛ ହେଦନ ।
ଟୁଙ୍ଗଚାକ୍ ଦଶାଂସୁ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣେ,
କାଟିବା ଜୀବନକାଳ ଶବ୍ଦ ଯେନ ମନେ ।
ସବରୂପ ମୃତ୍ୟୁ ନିମନ୍ତଣ ଶୁଣି ଶୁଣି,
କେଉଁ ଭରସାରେ ବସିଅଛ ହୋଇ ତୁନି ।
ଯତନପାଳିତ ଦେହ ଚାଲିଯିବ କାହିଁ,
ଆସ ଭାଇ, ସଜ ହେଉଁ ଶେଷଦିନ ପାଇଁ ।

ଭାଇ ବାଳି

ଉଛଲେ ଜନମ ଉଛଲେ ମରଣ;
ଉଛଲ ଅନ୍ତରେ ଜୀବନ ଧାରଣ ।
ପରପର ଭାବ ପୋଷିବୁଁ କିପାଇ,
ମାତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବେ ଭାଇ ଭାଇ ।
ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ ଭାବ ବଢ଼ିବାର ଜନ—
ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ ସେ ତ ଅକିଞ୍ଚନ ।
କର ଯୋଡ଼ି ତାକୁ ବୋଲୁଅଛି ଭାଇ !
ଏକକୁ ଆରେକ ଦାନ ଭୁଲିଯାଇ;
ଆସ କରୁଁ ମାତୃଦେଶର ଉନ୍ନତି,
ଫେଡ଼ି ଜନ୍ମଭୂମି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁର୍ଗତି ।
ଯେତେ ଦିନ ଭାଇ ନ ହେବ ମିଳିତ,
ନ ମେଣ୍ଟିବ ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କିଞ୍ଚିତ ।

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଜଇନ —
 କେବଳ ଧର୍ମରେ ସିନା ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ ।
 ଧର୍ମ ଜାଣ ଭାଇ ପରକାଳପାଇଁ,
 ପୃଥୀର ସନ୍ତାନ ଏହା ଭୁଲ ନାହିଁ ।
 ଯା ପୂର୍ବପୁରୁଷ ବିଦେଶୀ ନିଶ୍ଚୟ,
 ନ ଭୁଲ ସେ ଲୋକ ଉତ୍କଳତନୟ ।
 ହେଉଛନ୍ତି ବଙ୍ଗାଳୀ ତେଲଙ୍ଗା ମାଘଟି —
 ତୁମ୍ଭ ଦେହ ଗଢ଼ା ଉତ୍କଳର ମଠି ।
 ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ ନାହିଁ ତ ଏ ଦେଶେ,
 ବଂଶ ଅନୁକ୍ରମେ ରହିବ ବିଶେଷେ ।
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼ିଲେ ଉତ୍କଳେ,
 ମିଳିମିଶି ଭାଇ ଭ୍ରାତୃ ବୁଝି ପକେ ।
 ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ନ ଲଗାଅ କଳି,
 ପରିତପ୍ତ ହୁଅ ନିଜକୁ ଉତ୍କଳୀ ।
 ସାକ୍ଷୀନ ଜର୍ମାନ ଗ୍ରୀକ ଓଲଟାଜ,
 ଇଂଲଣ୍ଡର ବାସୀ ସମସ୍ତେ ଇଂରାଜ ।
 ଉତ୍କଳେ ଜନମି ବୋଲ ଅନ୍ୟ ଜାତି,
 ହାମବଡ଼ା ଏଟା ନିଶ୍ଚୟ ଅଖ୍ୟାତି ।
 ହିଂସା ହେବ ବହି ଏନ ପରସ୍ପର
 କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତୁମ୍ଭର ।
 ହେଉ ପଛେ ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ବଡ଼ ଜାତି,
 ଏବେ ତ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପୁଣି ନାତି ।
 ଜନ୍ମଭୂମି ଆଉ ଜନନୀ ଏମାନେ
 ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ସ୍ବରାଜ ସମାନେ ।
 ଯେ ବୋଲେ ନିଜକୁ ବିଦେଶୀୟ ଲୋକ —
 ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଜନ୍ମଭୂମିର ନିନ୍ଦକ ।
 ଆସ ଭାଇମାନେ କରୁଛୁ ଜୁହାର,
 ମିଳିମିଶି କରୁଁ ଦେଶ ଉପକାର ।

କପୋତ ଦମ୍ପତି

ନିକୁଞ୍ଜ କାନନେ ଏକ ପ୍ରାଣ ମନେ
 ବେନି କପୋତ କପୋତା,
 କରୁଥିଲେ ବାସ ମନରେ ଉଲ୍ଲାସ
 ସୁଦ୍ଧା ବିହରାଦମ୍ପତି ।
 କଲ ଆସି ବଧ କପୋତାକୁ ବ୍ୟାଧ
 କପୋତ ରାବଲ କୁଡ଼ି,
 ଆକୁଳ ଜୀବନେ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣେ
 ମନୋଦୁଃଖେ ଉଡ଼ୁ ଉଡ଼ୁ ।

ମହାଧାମରେ ମିଳନ

ପ୍ରଥମ ଜୀବନେ କାଳେ ବେନି ଜନେ
 ଥିଲୁ ଦୂର ଦୁର୍ବନ୍ତରେ,
 ନିୟତି ନିୟମେ ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟତମେ
 ସମିଳନ ପରସ୍ପରେ ।
 ସାହା ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଏକକୁ ଆରେକେ
 ସମୟସ୍ରୋତରେ ଭାସି
 ପାଉଥିଲୁ ରଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
 କେବେ ବା ହୋଇ ଉଦାସୀ ।
 ଅନ୍ଧ ଭବିଷ୍ୟତ ମାନବ ସମସ୍ତ
 ଜିତ ସାର କଥା ହୁଏ —
 ଥାଏ ଅଚେତନେ ମାୟା ବିମୋହନେ
 ସଂସାରସାଗରେ ବୁଡ଼ି ।
 ଥିଲ ନାହିଁ ଭାବ ଜୀବନର ଭାଷା
 ସମୟ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ ଦଶା,
 ସମସ୍ତ ଜୀବନ ସମାନେ ପାପନ
 କରୁବି ମନେ ଭରସା ।

ବିଧିର ବିଧାନ କେ କରିବ ଆନ
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ବେନି—

ଅଚେତ ଚେତନେ ଏ ବିଶ୍ୱଭୁବନେ
ତଳନ୍ତି ନିମ୍ନ ଘେନି ।

ହେଲୁଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରର ଉଭେ ପରସ୍ପର
ଲୋକାନ୍ତର ବ୍ୟବଧାନ,
ଜୀବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ସେ ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ
ମୁଁ ସଂସାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ମନେ ଉଦାସ ଜୀବନେ
ଯାଉଁ ଜୀବନ ସମୟ,
କରିଛି ଛେଦନ ଜଗତ ବନ୍ଧନ
ତାହା ସ୍ଥାନ ନରମୟ ।

ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳେ ବ୍ୟାଧିର କରାଲେ
କଷ୍ଟ ଅନୁଭବେଁ ପ୍ରାଣେ,
ପାପିବ ପଦ୍ମଶା ଥିବ ନାହିଁ ଜଣା
ତାହାକୁ ଏ କଥା ଜାଣେ ।

ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସୂତ୍ରରେ ଅଗନ୍ୟ ଭାବରେ
ମନ କରେ ଆକର୍ଷଣ,
ଜଣାଏ ସୂଚନା ଭବିଷ୍ୟ ଘଟଣା
ଆତ୍ମା-ଆତ୍ମା ସଂଘଟନ ।

ଇହ ପରକାଳେ ମଧ୍ୟ ତହିଁବାଳେ
ଲଘି କରିବି ଗମନ,
ପୋଷିଛି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଘଟିବ ନିଶ୍ଚୟ
ମହାଧାମରେ ମିଳନ ।

ବାଟବଣା

ଆଉ କାଳ କେତେ ଭ୍ରମିବ ଜଗତେ
ଚରଣ ଅବଶ ମୋର,
ଇନ୍ଦ୍ରୟ ବିକଳ ଶରୀର ଅତଳ
ଚିନ୍ତାଜଳରେ ଜରଜର ।
କେତେ ଦିନାନ୍ତରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ
ପ୍ରବେଶିବ ନାହିଁ ଜଣା ।
ଏତିକି ବନନ୍ତ ଆହେ ପ୍ରାଣପତି
ହେବ ନାହିଁ ବାଟବଣା ।

ଭାବନା

ସଂସାର ଆବାସେ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସେ
ଭୁଲି ଆହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !
ମନ ଉନ୍ମତ୍ତରେ ଅଳୀକ ସୁଖରେ
ଲିପ୍ତ ଥିଲି ନିରନ୍ତର ।
ଇନ୍ଦ୍ରୟ ଲଳସା ଜୀବନର ଆଶା
କରିବାପାଇଁ ସଫଳ—
ଭୁଲି ପରିଣାମେ ସଂସାରସଂଗ୍ରାମେ
ପାନ କଲି ହଳାହଳ ।
ନ ଥିଲି ଚେତନା ନ ହେଲି ଭାବନା
ଶେଷ ଦିନପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ।
ଭୟ ଆତଙ୍କରେ ପଡୁଛି ମନରେ
କରିଛି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ।
ଭାଲି ଶେଷ ଦିନ ହେଲୁ ନାହିଁ ଛୁନି
ଜୀବନେ ଅସାର ଆଶା,
ନ ହେଲି ଚେତନା ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଜଣା
ବିବେକ ଅନୁକ୍ରାନ୍ତ ବାସ ।

ଅପରୁପ ବେଶ ଶିରେ ଶୁକ୍ଳ କେଶ
ବଳସ୍ଥାନ ହସ୍ତ ପଦ ।

ବ୍ୟାଧରେ ଜର୍ଜର ଶୀତଳ କଳେବର
ଲୋଭ ପାର୍ଥବ ସମ୍ପଦ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା ଅନୁବନ୍ଧ ହେଲ ନାହିଁ ଛିନ୍ନ
ଜଗତର ଆକର୍ଷଣ,

ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା ଗଲ ନାହିଁ ଜଣା
ଶେଷ ଦିନ ନିମନ୍ତଣ ।

ଯୋଡ଼ୁଅଛି କର ଆଦେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !
ଶୁଣ ମରମବେଦନା,

ତୁଟାଅ ଜାବକା ମରୁ ମଣ୍ଡଳକା
ଅଳୀକ ଭବ ଭାବନା ।

ସଙ୍ଗଲଭ

ବେଦନା ଜଡ଼ିତ ହୃଦୟେ ଶ୍ବିତ
ଚେତନା ଉତ୍ସୁକେ କ୍ଷଣେ ।

ଆଶାର ପିପାସା କାଳରେ ଲଳସା
କୁଆସା ସମାନ ମନେ ।

ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଜଣା ପ୍ରଦେଶେ
କଳ୍ପନାନେତ୍ରରେ ଚାହିଁ

କରନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ (ମନର ଉଶ୍ୱାସ
କଷ୍ଟ—) ସଙ୍ଗଲଭ ପାଇଁ ।

ଯୌବନଜୀବନ

ଭାସିଗଲ କାଳଃସ୍ରାବେ ପୁରାତନ ପ୍ରାଣ,
ଯୌବନର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ଯଜ୍ଞଗିରି ନିବାଣ ।
ମହୋଦ୍ୟୋଗେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଅସୀମ ସାହସେ
ଭ୍ରମିଛି ଭ୍ରମରେ କେତେ ଦେଶେ କାର୍ଯ୍ୟବେଶେ ।

ଉଲ୍ଲାସ ଆନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣେ ଶରୀରରେ,
ସୁଖ ଯଶ ଧନ ମାନ ଲଳସା ମନରେ ।
ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ଭବିତବ୍ୟ ଥିଲା ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ,
ଚଞ୍ଚଳ ଯୌବନ ଦିନେ ହେବ ଅବସାନ ।
ଅବିଶ୍ୱାସ ଅଭିମାନ ଥିଲା ନାହିଁ ମନେ,
ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀ ମଣ୍ଡୁଥିଲା ବନ୍ଧୁଗଣେ ।
କୁଟିଳତା ପଙ୍କ-ଲିପ୍ତ ନ ଥିଲା ହୃଦୟେ,
ବନ୍ଧୁଗଣ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବିନିମୟେ ।
ସମାଜ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇ ଅନୁରାଗୀ
ନ ବୁଝି ବିଷୟ ହୋଇଥିଲା ଆତ୍ମତ୍ୟାଗୀ ।
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଲଭିଅଛି ବହୁତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା,
ତରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲଳସା ।
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଧର୍ମାଧର୍ମେ କଲେକ ବିଚାର,
ଯୌବନ ସମୟ ଅଟେ ଜୀବନର ସାର ।

ବାକ୍ୟ ସଂଯମ

ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ମାନବ ପ୍ରଧାନ,
ଲଭିଛି ତା ଯୋଗେ ପ୍ରାଣୀ-ରାଜ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନ ।
ସାବଧାନେ କର ସେହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ,
ଅନ୍ୟଥା ମାନବ ଜନ୍ମହେବ ଅକାରଣ ।
ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ମହାକୃପା ଜୀବନର ସାର,
କର ନାହିଁ ତାହା କେବେ ଅପବ୍ୟବହାର ।
ମାନବର ଜ୍ଞାନ-ରାଶି ବାକ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳରେ,
ଆବଦ୍ଧ-ସମାଜେ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ପରସ୍ପରେ ।
ଯେଉଁ ବାକ୍ୟଗୋଟି ହୁଏ ମୁଖରୁ ବାହାର,
ସାଧ୍ୟ କି ତାହାକୁ କର ପାର ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
ତନ୍ତ୍ରକୋଷ୍ଠ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବେଳେ ହେଲେ ବହିର୍ଗତ,
ପାରିବ କେ କରି ପୁଣି ତାହା ମଧ୍ୟଗତ ।
ଉଚ୍ଚାରଣ ବାକ୍ୟ ତଥା ପବନମଣ୍ଡଳେ,
ମିଶିଯାଏ, ନ ଫେରିବ କଲେ ବା କୌଣସି ।

ବାକ୍ୟଗୁଣେ ଲୋକ ହୋଇପାରେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ,
ବାକ୍ୟଦୋଷେ ହୁଏ ପୁଣି ମାର୍ଗରେ ଭଣ୍ଡାର ।
ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ଯନ୍ତ୍ର କୋମଳ ରସନା
କର୍କଶ ବଚନ ତହିଁ ସଂସ୍ପର୍ଶ କର ନା ।
ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ କେଡ଼େ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ,
ଜୀବନେ ବିଡ଼ିଛି ତାହା ଅନୁଭବୀ ଲୋକ ।
ବିପଦେ ବା ରୋଗେ ଯେବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛୁ ଯାତନା,
ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟେ ଦେଇ ପାର ତାହାକୁ ସାନ୍ତନା ।
ସହଜ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ବାକ୍ୟ-ବିଦ୍ଧ ତାଳ,
ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ନାଶି ଦେଇ ପାର ଜାଳ ।
ଉଦୟ ଯେତେକ ଶ୍ରାବ ହୋଇଥାଏ ମନେ,
କ୍ଷିପ୍ର ଲୋକ ତତକ୍ଷଣେ ପ୍ରକାଶେ ବଚନେ ।
ବାକ୍ୟ ବୋଲିବାର ପୂର୍ବେ କରିବ ବିଚାର,
ଅଛି କି ନା ଇଷ୍ଟାନିଷ୍ଠ ଏଥିରେ କାହାର ।
ଯେଉଁ ଲୋକ ଜରି ପାରେ ବଚନ ସଂଯମ,
ଜଗତରେ ପରିଚିତ ସେହି ବିଦ୍ଵତମ ।

ପ୍ରଜାପତି

ପ୍ରସ୍ତୁତେ ଅରୁଣ କରଣ ଅବସ୍ଥାରେ ବିକାଶେ
ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମୀପପ୍ରବାହେ ପ୍ରଜାପତି ଉଜ୍ଜାସେ ।
କାହୁଁ ଆସି ବସି କୁସୁମ ପାଶେ ମିଳେ ସେକାଳେ,
ଅର୍ଦ୍ଧନା କାମନା ପୂଜକ ଦେବାଳୟେ ସକାଳେ ।
କେତେ ରଙ୍ଗେ ଉଡ଼ି ବୁଲେ ସେ ବନ୍ଦ ସରଳ ଗତି;
ସନ୍ଧ୍ୟା ପୃଷ୍ଠ ଯେନ ପୂଜକ ଯଥା କରେ ଆରତି ।
ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ପୁଷ୍ପ କର୍ଣ୍ଣରେ କହେ ଗୁପ୍ତ କଥା,
କପାଳ ସୁମନ ସହିତ ତାର ଏତେ ମିତ୍ରତା ?
ନିର୍ମଳ ସୁତଳ ମଧୁର ସୁବାସିତ ସୁମନ,
ଛୁହ ତ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ମିଳନ ।
ଦେଖିଛି ଆକାଶେ ପତଙ୍ଗ ! ଉଦେ ବାସବ ଧନୁ—
ଚୁଲନା ତା ସଙ୍ଗେ ଦେବାକୁ ତୋର ବିଧିତ ଭନୁ ।

ଦେଖି ତୋ ଲବଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ ମୋହିତ ମୋର,
ତୋତେ ଯେ କଲେ ରେ ନିର୍ମାଣ ସେ ଯେ କେଡ଼େ
ସୁନ୍ଦର !

ସ୍ଵପ୍ନବର ନବଭବ

ବସନ୍ତ କାନନ ବିକାଶ ସୁମନ
ବିସ୍ତାରେ ଅପୂର୍ବ ଗନ୍ଧ,
ନିଦ୍ରାପ୍ରଦୋଷେ ସମୀର ବିଳାସେ
ଶାଶିଶାଖା ନୃତ୍ୟଛନ୍ଦ ।

ଶାରଦ ଗଗନ ଚିତ୍ତବିମୋହନ
ବିଧିତ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣେ,
ବନର ଗୌରବ ଅସେ କେକାରବ
ଲହରୀ ନିଦ୍ରାତ କର୍ଣ୍ଣେ ।

କୋକିଳ କାକଳୀ ବ୍ୟାପ୍ତ ବନସ୍ଥଳୀ
ଦିଏ କର୍ଣ୍ଣେ ସୁଧା ତାଳ,
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପୁଷ୍ପରେ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ଵରେ
ଭ୍ରମନ୍ତି ବନେ ଭୁଙ୍ଗାଳୀ ।

ମାଳିନୀ ଆକାଶେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ବିକାଶେ
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପ୍ନାତ ରଜମାରେ,
ଦିଶେ ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ ରଜତ ଆଲକ
କାନ୍ତ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାରେ ।

ହିରଣ୍ୟ କରଣ ବିସ୍ତାରି ଅରୁଣ
ଉଷା ଭୂଷା କାନ୍ତ କାନ୍ତ
କାନନେ ବିଜନେ କୁସୁମିତ ବନେ
ପ୍ରକାଶେ ସେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶାନ୍ତି ।

ବାରିଦ ଗଗନେ ଗୁରୁ ଗରଜନେ
ବଞ୍ଚିଲେ ତପଳା ହାସ୍ୟ,
ବାରି ବରଷଣ ପୀୟୂଷ କରଣ
ଜଗତରେ ଲଳାଲୁସ୍ୟ ।

ହରିତ ପେଲବ ପାଦପ ପଲ୍ଲବ
ବସ୍ତ୍ରର ଜଗତବ୍ୟାପୀ
ଲମ୍ବଧନୁ ଘନେ ଚନ୍ଦ୍ର ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣେ
ତୁଳୀରେ ଦେଇଛୁ ଥାପି ।

ଯାବତ ଜୀବନେ ଦେଖିଲେ ନୟନେ
ତଥାପି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା,
ନିତ୍ୟ ନବ ନବ ପ୍ରକୃତିଗୌରବ
ନିତ୍ୟ ନବ ହୃଦ ଗ୍ରାସି ।

ବିଧବାର ଅଭିଶାପ

ଦାରୁଣ ନିଦାହକାଳ ଦିବାର୍ଦ୍ଧ ସମୟ;
ପ୍ରତ୍ୟୁ ପବନ ବହେ ତପ୍ତ ଅଗ୍ନିମୟ ।
କେହି ପଞ୍ଜାଟିଏ ଧରି—ଗାମୁଛା ଭିଜାଇ
ଆରମ୍ଭରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ବିଛଣା ବିଛାଇ ।
ବିରଡ଼ିଟି ମଧ୍ୟ ଶୋଇଅଛି ଘରକୋଣେ,
ହେଉଛି ଏ ଘରେ ଛଟପଟ ମାତ୍ର ଜଣେ ।
ତେଜିଶାଳେ ଅବା ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ଆଉଜି
ଅଗଣା ପିଣ୍ଡାରେ ଏକାକୀ ଆଖି ବୁଜି ।
ପଣନ୍ତ କାନିଟା ପାରି ପଡ଼ିଛି ମାଟିରେ;
ଶୁଖିଲଣି ଜିଭ ଧୂଳି ଉଡ଼ୁଛି ପାଟିରେ ।
ମଳନ ବସନ ମୋଟା ଅଖା ପାଲ ପରି;
ଉଡ଼ୁଛି ଦେହରେ ଲଜ୍ଜା ସରମ ଆବୋରି ।
ତେଲ ହଳଦିରେ ତାର ନାହିଁ ଅଧିକାର,
ଦେହଧାତୁ କାଟି ଦେଉଅଛି ଖଡ଼ଗାର ।
ଶୁଖିଲି ଦୁଖିଲି କେଣ ମସ୍ତକରେ ଭରି
ଫର ଫର ଉଡ଼େ କଷ୍ଟଦିଆ ଝୋଟ ପରି ।
ବିଧାତା ଗଢ଼ିଲେ ଯାକୁ ଲବଣ୍ୟ ମୂରତି;
ଘଟାଇଲ କେ ଦୁର୍ମତି ଏମନ୍ତ ଦୁର୍ଗତି !
ଏଗାର ବରଷ କାଳୁ ହେଲଣି ବିଧବା,
ପାଟି ବୁଜି ପଡ଼ିଥାଏ କି କରିବ ଅବା !

ଅଲକ୍ଷଣୀ ବନ୍ଧୁ — ଶାଶୁ ଶଶୁର ବିରୁଦ୍ଧ
ଦେଲେ ତଡ଼ି, ବାପଘରେ ପଡ଼ିଛି ବିରୁଦ୍ଧ ।
ପୋଡ଼ାଏ ଗ୍ରାହଜ ଘରେ ଅଳପବୟସୀ,
କାଟନ୍ତି ଆନନ୍ଦମନେ କାଳ ହସି ହସି ।
ବିଧବାଟି ଲାଗିଥାଏ କାମ ପାଇଟିରେ,
ହାଉଡ଼ୀ ସମାନେ ନାହିଁ କଥାଟି ପାଟିରେ ।
ଅଳପ ପୁଅଟିରେ ସହେ ବିଷମ ଗଞ୍ଜଣା,
ପୋଇଲା କରନ୍ତା ମଧ୍ୟ ଚୁକିଶକୁ ମନା ।
ଆହା ବୋଲିବାକୁ ତାର କେହି ନାହିଁ ସାହା,
କେବଳ ମାଆଟା ବେଳେ ବେଳେ କରେ ଆହା ।
କେହି ଯଦି ତାକୁ ଗାଳି ଦିଏ ଅଶୁଭାଶୀ,
ମାଆଟା ଆଖିରୁ ଗଡ଼େ ଦୁଇ ଟୋପା ପାଣି ।
କି କରିବ ପୁଅ ବହୁ ଆଉ ସ୍ବାମୀ ଡରେ
ପାଟି ମୁଦି ଝିଅ ଆଡ଼େ ନ ଅନାଏ ଥରେ ।

× × ×

ଆଜି ଏକାଦଶୀ ତଥୁ ତା' ପୁଣି ନିର୍ଜଳା,
ସବୁ କଷ୍ଟ ସହି ସହି ପଡ଼ିଛି ଅବଳା,
ଶୁଖିଛି ହୃଦୟ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବହୁ ଦିନ,
ଏତେ କଷ୍ଟେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁମୁନ ।
କାତରେ ପକାଏ ଉଷ୍ମ ପବନ ନିଶ୍ବାସ,
ଅଭିଶାପ ବୋଲି ମୁହଁ କରୁଛି ବିଶ୍ବାସ ।
ବାଳିକା ନ ଜାଣେ ତାହା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କାରଣ,
କରିଛି ବିଶ୍ବାସ ଏହା ବିଧାତାଲେଖନ ।
(ହିନ୍ଦୁ ଲଳନା କେଡ଼େ ଦୁଃଖ ସହି ପାରେ,
ବିଦେଶୀୟ ଲୋକେ ଆସି ଦେଖି ଯାନ୍ତୁ ବାରେ ।)
ତାହାର ଯେ ଘୋର ଶତ୍ରୁ ପୁରୁଷନ୍ଧ ଦେଶେ,
କପରି ଜାଣିବ ଶିକ୍ଷାବିଘ୍ନନା ବିଶେଷ ।
ନ ଜାଣୁ ତା' ପ୍ରତି ଯେବା କଲ ଅତ୍ୟାଚାର,
ଧର୍ମ ଘରବାରେ ହେବ ସେଥିର ବିରୁଦ୍ଧ ।
ବାଳିକା କାହାକୁ ଦିନେ ଦେଇ ନାହିଁ ଶାପ,
ମାତ୍ରକ ମେଞ୍ଚନ ହେବ ନାହିଁ ମହାଶାପ ।

ନାସପୁରା ଜ୍ଞାନଗଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋସାଇଁ,
ନିର୍ଦ୍ଦାଷ ବାଳକା ଦଶା ବେଳେ ଦେଖି ଚାହିଁ ।
ସମାଜର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଦଳପତିଗଣ,
ଆଖି ମେଲି ବାଳକାକୁ କର ନିୟତାଣ ।
ପୁରୁଷଟା ବିଭା ହୋଇ ପାରେ ସାତ ବାର,
ଅବଳା ବେଳକୁ ଯେତେ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଚାର ।
ସନାତନ ବେଦ ବିଧି ଶୁଣିଛ କି କାନେ ? *
ମହାଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି ଟକିଡ଼େ ଅଭିମାନେ ।
ମହର୍ଷିଏ ସାହା କରିଅଛନ୍ତି ବିଧାନ, *
ତାହା ତ ଶୁଣିଲ ନାହିଁ ବେଳେ ଡେରି କାନ ।
ସମାଜର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ଦିଅ କଷ୍ଟ ଲୋକେ ଦିଏ ନାହିଁ ଉପଦେଶ ।
ବାଳବିଧବାକୁ ପୋଡ଼ି ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲେ;
ପୋଡ଼ି ଜାଳି ଭସି ଡାଳି କର୍ମନାଶା ଜଳେ ।
ପାଷାଣ ହୃଦୟ ଜାତି ଧକ ଧକ ଧକ,
ଭଣ୍ଡ ଅହଙ୍କାର ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ତତୋଽଧିକ ।
ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ପାପ ପକ ଅତ୍ୟାଚାର ଡାଳି,
କେତେ ନିଷ୍ଠୁରଙ୍କ କୁଳେ ଲଗାଉଛ କାଳି ।
କେତେ ବାଳକାର ନାଶି ଇହ ପରକାଳ,
ବଡ଼ାଉଛ ଦିନୁ ଦିନ ଜଣେଟେ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ଏ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଯେବେ ନ ହେବ ପତନ,
ଜାଣିବି ଜଗତେ ଧର୍ମ ଅଛି ଅକାରଣ ।

× × ×

ସହଜେ ଯେ ସଖା ବ୍ରହ୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ବିଧବା,
ଭୁକ୍ତା ମୁହଁ ସେମାନଙ୍କୁ କି ବୋଲିବି ଅବା ।

ଧର୍ମମାର୍ଗେ କାଟେ କାଳ ସେବା କରି ଲୋକେ,
ସେମାନଙ୍କ ପଦଧୂଳି ପଡ଼ି ମୋ ମସ୍ତକେ ।
ତାହାର ତ ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ଜଗତ ସଂସାର;
ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରି କୁଲ କରିବ ଉଦ୍ଧାର ।
ମାତ୍ର କେତେ ଜଣ ନାଶ ଅଛନ୍ତି ଧରରେ,
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ବଶେ ରଖିପାରେ ।
ମହା ମହାମୁନି ରୂପି ଯାଇଛନ୍ତି ଟଳି,
ଅଶିଷିତା ବାଳକା କି ଯିବ ତାଙ୍କୁ ବଳି ?
ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଗାଇ ଗଲି କେତେ କଥା,
କରିବାର ନାହିଁ ମୋର କିଛିହିଁ ଯୋଗ୍ୟତା ।
ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ଧନସ୍ଥାନ ଦେହେ ନାହିଁ ବଳ,
ବୃଥାରେ କରୁଛି ସିନା ହିନ୍ଦନ ସମ୍ବଳ ।
ଦେହେ ଥିଲେ ବଳ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କରି ଭଣ୍ଡା,
ହାତ ଯୋଡ଼ି ସମାଜକୁ ଦେଉଥାନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ।
ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଗଣ ଦେଶର ଭରସା,
ଆଶା ମୋର, ମେଣ୍ଟାଇବେ ବିଧବା-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ଶାନ୍ତି କାନନ

ରେ ଶାନ୍ତିକାନନ ମୋର ଜୀବନ ସମ୍ବଳ,
ନେତ୍ର ତୃପ୍ତ ପ୍ରାଣାରାମ ବିଶ୍ରାମର ସ୍ଥଳ ।
ନୟନ କାନନ ସ୍ୱର୍ଗେ ଶୁଣିଛି ପୁରାଣେ,
ତୋହର ମହିମା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅନୁଭବେ ପ୍ରାଣେ ।
ମୋ ବିଶ୍ୱାସ, ରେ କାନନ ! ତୁହି ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନ,
ଜାଗ୍ରତ କରୁଛ ଭାବ ମହୋତ୍ସବ ମହାନ ।

* କୃଷ୍ଣା ଘୋଷା କୃଷ୍ଣା ଘୋଷା ଚଣ୍ଡିନୀକୁହାଉପିତୃ କରତଃ କୃତ୍ୱେଷତଃ । କୋବାଂ ଶୟତା ବିଧବେବ
ଦେବରାଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେନ ସୋଷା କୃଷ୍ଣାତ ସଧସ୍ତୁ ଆ । ଭବବେଦ ୧୦ମ ମଣ୍ଡଳ—୪ ପୁରୁ ।

ଦେବରାଂ କସ୍ତୁର ଦ୍ୱାତସ୍ତୋ ବରାଂ ଉଚାତେ । ନିରୁଃ ଅଃ ୩ । ଶ୍ଳୋଃ ୧୫ ।

* ସାବେଦକ୍ଷିଂଯୋନିଃ ସ୍ୟାତ୍ ଗତପ୍ରଜ୍ୟା ଗତାପିବା ପୌନର୍ଭବେନ ଭର୍ତ୍ତାସା ପୁନଃ ସଂସାରମର୍ଯ୍ୟତ ମନୁଃ ୧ମ । ୧୭ ।
ନନ୍ଦେ ଗତେ ପ୍ରବ୍ରଜତେ କ୍ଳାବେ ବା ପତତେ ପତୌ । ଏତଦ୍ଦଶାୟାଂ ନାରାଣାଂ ପତରନ୍ୟୋପାୟତେ । ପରାଗର ।

ପ୍ରଭୁକ୍ଷ ପ୍ରଦୋଷେ କଲେ ଭ୍ରମଣ କାନନେ,
କ ଅପୂର୍ବ ଶାନ୍ତରସ ଉପଜାତ ମନେ ।
ପୁଷ୍ପଗଣୀ କଲେ ବସି କଲେ ଉପାସନା,
ଆକୁଳ ହୃଦୟେ ଜାତ ଅପୂର୍ବ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟନା ।
ଜ୍ଞାତବ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିତ ଯେ ଜନ ସମାଜରେ,
ତୁହି ତ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟନାଦାତା ସେ ଲୋକ ପ୍ରାଣରେ ।

ବିଶ୍ୱଶିଳ୍ପୀ-ବିବଳା ସମବେତ ସ୍ଥଳ,
ବିବିଧ ଚରିତ ଲତା ପସ ପୁଷ୍ପ ଫଳ ।
ଦବସେ ବିବିଧବର୍ଣ୍ଣ—ଶୁକ୍ଳ ରଜନୀରେ,
କୁସୁମ ବିକାଶେ କିବା କୌଶଳ ଏଥିରେ । *
ପ୍ରସ୍ତୁତି କୁସୁମରେ ପ୍ରଜାପତିଗଣ,
ଉଡ଼ି ବୁଲି କରୁଥାନ୍ତି ଯଥା ଆହରଣ ।

ମଧୁକରଗଣ ପୁଣି ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସ୍ୱରେ,
ବେଢ଼ିଥାନ୍ତି—ଧନୀ ପାଶେ ଉଷ୍ଣସମାନରେ ।
ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଫୁଟେ ପୁଷ୍ପ ନାନା ଜାତି,
ଶେଫାଳ ନିଆଳୀ ମଞ୍ଜୀ କୁନ୍ଦ ଯାତି ଯୁଥୀ ।
ଯେ କାଳରେ କରେ ଗନ୍ଧ ବିସ୍ତାର କେତକୀ,
ଜଣାଯାଏ ପ୍ରସ୍ତୁତି କୁସୁମ କେତେକ ।

ଫୁଟିଲେ ଗୋଲପ ଗଞ୍ଜଶିମଳୀ ନିଆଳୀ,
ସବୁ ସ୍ଥାନେ ମଣେ ଗନ୍ଧ କିଏ ଦେଲୁ ତାଳି ।
ସୁଗନ୍ଧା ରଜନୀଗନ୍ଧା ଡେସି ରତ୍ନରାଣୀ,
ନିଶିରେ ଶିଶିରେ ସ୍ନାତା ବନଠାକୁରାଣୀ ।
ସବୁ ସ ଆଦୃତା ଯଦା ରଜନୀ ଭିମିରେ,
ବିସ୍ତାର କରନ୍ତି ସବେ ଗନ୍ଧ ଅବନୀରେ ।
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଫଳ ଦିନେ ନାହିଁ ଉଣା,
ଜଗତ ହୃଦରେ ଝରେ କାହାର କରୁଣା ।

କାନ୍ଧିଆ ଜମ୍ବୀର ଟଣ୍ଡା କାଗଜ ନାରଙ୍ଗ,
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଲଙ୍କାଆମ୍ବ ମାତୁଳଙ୍ଗ ।
ବେଲ ଲିଚୁପିରୁ ଜମ୍ବୁ ପନସ କଦଳୀ,
ସପୁଷ୍ପ କମଳା ଚୂଡ଼ା ପୁଧାରସୁ ବଳ ।
ଜାମରୁଲ କରମଙ୍ଗା ଆତ ନାନାଜାତି,
ପିଜୁଳୀ ସପେଟା ବରକୋଳ ନେଶପାତି ।

ପାଚି ଝୁଲୁଥାଏ ଯେବେ ଥୋପି ଥୋପି ତାଳେ,
କ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା କରେ ବିସ୍ତାର ସେକ ଲେ ।
ସୁଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାକ ମୂଳ ଫଳ,
ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସମ୍ବଳ ।
ବାଡ଼ି ପାଶେ ପାଶେ ଫୁଟି ଉଡ଼େ ଭୁଲାରାଣୀ,
ପବନ ପ୍ରବାହେ ଯାଏ ଇତସ୍ତତଃ ଘୁସି ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଶସ୍ୟକ୍ଷେପ ଖଣ୍ଡେ ଉଦ୍ୟାନର ପ୍ରାନ୍ତେ,
ସୁବାଣିତ ଧାନ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନାଏ ବହୁରାନ୍ତେ ।
ଫଳ ପସ ପୁଷ୍ପ ଯହିଁ କରେ ନେଶପାତି,
ବିଶ୍ୱପତି ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ସହଜରେ ଜାତି ।
ସଜରୁ ଉତ୍ପନ୍ନା ଦୃଷ୍ଟି, ତହୁଁ ଜାତ ଫଳ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ରଚନା କୌଶଳ ।

କାନନର ମଧ୍ୟଗତ ପୁଷ୍ପଗଣୀ ଜଳେ
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନଦଳେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ଧୀର—ଉଚ୍ଛ୍ୱେବଳ ଧନୀ ଯୁବା ପର,
ଉଚ୍ଛ୍ୱେବଳ ଗନ୍ଧୀର ଜଳେ ଚନ୍ଦ୍ରକେ ଶପଂଶ ।
ମାନବ ଜୀବନ ପାଇଁ ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ,
ରହିଛି ଉଦ୍ୟାନେ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଆୟୋଜନ ।
ଭୂମି ଦେଶେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳେ ଥାଏ ଶିତାଘନ,
ପ୍ରାଚୁଟ ଆଗମେ ଧରୁ ଯୌବନ ନବନ ।

* କେବଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ବିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ, ପୁଷ୍ପଗଣୀ ଜଗତରେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏ ସକଳ ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଜାତି ପତଙ୍ଗର ଜୀବନଧାରଣର ଉପାୟ । ପୁଷ୍ପ ରସଜାଣି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ନିଶିଚର । ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ଧକାରରେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପକୁ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଅନନ୍ତ କରୁଣାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ ରାତ୍ରେ ଫୁଟିକାଥାନ୍ତି । ଏକ ଜଳଜକୁମୁଦ ପୁଷ୍ପପତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ; ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ଦବସରେ, ଶୁକ୍ଳ କର୍ଣ୍ଣ ରାତିରେ ଫୁଟିଥାଏ ।

ଶରତ ବସନ୍ତ ହିମେ ଶଯ୍ୟ ପୁଷ୍ପଭର,
କମଳା କି ମେଲି ବସିଥାଆନ୍ତି ପସର ।

× × ×

ନୟନ-ରଞ୍ଜିତ ପୁଷ୍ପ ସୁମଧୁର ଫଳ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତଫଳ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମଣ୍ଡଳ ।
ମାନବ ସକାଶେ ପ୍ରଭୁ କରିଛ ସୃଜନ,
ତୁମ୍ଭର ତ ନାହିଁ ଏଥି ଲେଖା ପ୍ରୟୋଜନ ।
କି କୌଶଳ ନିର୍ମିତ ଫଳପୁଷ୍ପବଦ୍ଧ,
ନିଶ୍ଚୟ କଲେ ହୁଏ ପ୍ରମୁଦ ହୃଦୟ ।
ନିତ୍ୟ ଦେଖି କେତେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନର ଆଶେ
ଆସୁଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପ ଫଳପାଇଁ ତୋହ ପାଶେ ।
କେବଳ ତ ନୋହୁ ତୁହି ଶୋଭାର ଆଧାର,
ମାନବ ହସ୍ତଗ ଲାଟି ଯୋଗାଉ ଆହାର ।
ତୋହର ପ୍ରବଳ ଶବ୍ଦ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ବାନରେ,
ଯୋଗାଉ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତ ଅକାତରେ ।
ସାଧୁଏ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଉପକାର,
ତୋହଠାରେ ନିଦର୍ଶନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ତାହାର ।
ତୋହର ପ୍ରଶଂସା କେତେ ଗାଇଲି ଉଦ୍ୟାନ,
ଆପଣା ଦ୍ରବ୍ୟର କେବା କରେ ଗୁଣ ଗାନ ?
ମୋହର ଉଦ୍ୟାନ ତୁହି, ଛୁ ଛୁ ! ମିଛ କଥା,
ଘୋଷଣା କରୁ ତୁ ବିଶ୍ୱବିଧାତା ବୀରତା ।
ଦୁର୍ବାଦଳଟିଏ କରି ନ ପାରେ ନିର୍ମାଣ,
କିପରି ବୋଲିବ ତୁହି ମୋହର ଉଦ୍ୟାନ ?
ଦେବତାବାସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ ତୁହି ତ ମହାନ,
ତୋତେ ଲଭି ଆପଣାକୁ ମଣେ ଗ୍ରନ୍ଥବାନ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ମୋ କାମନା ହେ ଶାନ୍ତିକାନନ,
ତୋ ସେବାରେ ଗତ ହେଉ ଅନ୍ତମ ଜୀବନ ।

ଧର୍ମରାଜ୍ୟ

ଭୂତପାଶୀ ଇତିହାସ କରୁଛି ପ୍ରମାଣ,
କେତେ ମହାବୀର ବିଶ୍ୱେ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
କେତେ ରାଜା ମହାରାଜ ବିପ୍ରୀତ ରାଜତ୍ୱ,
ରଖିଥିଲେ କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତ ଆୟତ୍ତ ।
ଜଗତେ ଭସାଇ ଯୋଦ୍ଧା ମାନବ ରକ୍ତରେ,
ପୋଡ଼ି ଜାଳିଛନ୍ତି କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ।
କାହିଁ ସେ ସେମିତି ସେମିତି—ଆଲୋକଜେଣ୍ଡର ?
ଇଗ୍ରାହନ ଲେଉଟି—କାହିଁ ମାମୁଦ—ବାବର ?
ସେ ଆଲୋକଜେଣ୍ଡର ଦିନେ କହିଥିଲେ ଦୁଃଖେ,
ନାହିଁ ଜିଣିବାକୁ ପୃଥିବୀ, ଯିବି କେଉଁ ମୁଖେ ?
ହାନିବଳ, ନେପାଲିନ ଫରାସୀ-ଈଶ୍ୱର—
ସମସ୍ତ ଯୁଦ୍ଧେ ପଥ ଯାହାଙ୍କ କିଙ୍କର ।
ମାନବର ସ୍ୱାର୍ଥୀନତା ଧନ ପ୍ରାଣ ମାନ,
ଅକାରଣେ ହରି-ଥିଲେ ଜଗତେ ପ୍ରଧାନ ।
ମାନବ ଜୀବନ ତୁଚ୍ଛ ସେମାନଙ୍କଠାରେ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ବଧୁଛନ୍ତି ବାରେ ବାରେ ।
ଶିଶୁ ନାରୀ ଦୁଃଖ ଭେଗୀ ନ ଥିଲେ ବିରୁର,
ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲେ ଲୋକ ଜୀବନ ଫହାର ।
କେତେ ରମ୍ୟ ଉପବନ ଶୋଭନା ନଗରୀ,
ପୋଡ଼ି ଜାଳି କରୁଥିଲେ ମରୁଭୂମି ସରି ।
ମାନବ ଜୀବନ ଲାଟି ପତଙ୍ଗ ସମାନେ,
ପଦେ ଦଳ ଦେଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ସେନାମାନେ ।
ସେମାନଙ୍କ ସିଂହାସନ ରତନମଣ୍ଡିତ,
କୋଟି ମୁଦ୍ରା ଶୁଭ ମାଳା ବେଦୁର୍ଯ୍ୟ ଜଡ଼ିତ ।
ବହୁ ଲକ୍ଷ ସେନା ଥିଲେ ତାହାଙ୍କ ସେବକ,
ଆଦେଶକୁ ରୁହୁଁଥାନ୍ତି କେଟି କୋଟି ଲୋକ !
କାହିଁ ସେ ରାଜତ୍ୱ ଏବେ ରହୁସିଂହାସନ,
କାହାନ୍ତି ସେମାନେ, କାହିଁ ଗଲେ ସେନାଗଣ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର,
ପୃଥିବୀ କମ୍ପାଇଥିଲେ ମାତ୍ର କେତେ ଦିନ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଦେଖି ବୁଝିଯାଅ ଶୁଭ,
ଅଧର୍ମର ଆଡ଼ମ୍ବର ନୁହେଁ ଚରଣାୟୀ ।
ରାଜୀବ ଯେତେକ କରିଥିଲେ ଅତ୍ୟାଚାର,
ସ୍ୱର୍ଗସିଂହାସନ ତଳେ ହେଉଛି ବିରୁଦ୍ଧ ।
ଦାୟାମୟ ପ୍ରେମମୟ ଶାନ୍ତିମୟ ପ୍ରଭୁ,
ଅତ୍ୟାଚାର ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ତଳବ କି ସବୁ ?
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଦେଖ ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ରାଜାଗଣେ,
ଚିର ଆଧିପତ୍ୟ ଥିବ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭ୍ରବନେ ।
କେତେ ଦିନ କରି ଧର୍ମ ସୁମତି ପ୍ରଭୁର
ମନୋରାଜ୍ୟେ କରିଥିଲେ ରାଜତ୍ୱ ବିସ୍ତାର ।
ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ସମ୍ଭାଷଣ,
ତା ମହିମା ଶେଷ ଦିନଯାଏ ଯିବ ଜଣା ।
କେ ଥିଲେ ସେମାନେ ? ମହାବୀର ? ବଳବନ୍ତ
ଥିଲକ ଅଭୁଲ ଧନ ? ସେନା ବା ସାମନ୍ତ ?
ବସିଥିଲେ କି ପ୍ରକାର ରତ୍ନସିଂହାସନେ ?
କେତେ ରତ୍ନ ଲଗିଥିଲ ବସନ ଭୂଷଣେ ?
କେତେ ଧନ ରତ୍ନ ଥିଲ ତାଙ୍କ ଗନ୍ତାଘରେ ?
କେତେ ଲୋକ ଖଟିଥିଲେ ସେବକ ରୂପରେ ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଥିଲେ ସବେ ତୀର ବହୁଧାରୀ,
ସମ୍ପତ୍ତିର ସଂଖ୍ୟା ବୁଝି—ଦାଣ୍ଡରେ ଭିଖାରୀ ।
ପୁତ୍ରଧର ପୁତ୍ର କେହି, ବଣିକ ସେବକ । *
ସାମାନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ର, କେହି ପର୍ଯ୍ୟଟକ । †

ସେମାନଙ୍କ ସିଂହାସନ ମାନବହୃଦୟ,
ପୃଥ୍ୱୀ ଶେଷଯାଏ ଥିବ ଅନ୍ଧାର ଅବ୍ୟୟ ।
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ରକେ ଥିବ ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ,
ପାଳିବେ ଅବଶ୍ୟ କୋଟି ଲୋକ ତାଙ୍କ ମତ ।
କେତେ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ତାଙ୍କ ପଦଧୂଳି
କରିବେ ସାର୍ଥକ ପ୍ରାଣ ମସ୍ତକରେ ବୋଲି ।
ତାହାଙ୍କ ପବନ ନାମ କରି ଭଜାରଣ,
କରିବେ ସାର୍ଥକ ଜ୍ଞାନ ଆପଣା ଜୀବନ ।
ଥିଲେକ ସେମାନେ କେତେ ସୈନ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ?
ଜଣକର ଥିଲେ ବାର ଗୋଟି ମହାଧାରୀ । (୧)
ଜଣକର ଥିଲେ ଏକ ମାସକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, (୨)
ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଥିଲେ ପାଞ୍ଚଟି ଭିକ୍ଷୁକ । (୩)
ଏକ ମହାରାଜ ସେନା କେତୋଟି ବୈରାଗୀ, (୪)
ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ସେନା ଥିଲେ ଏକ ରାଜା ଲାଗି । (୫)
ମାସକ ଅନନ୍ତ କୋଟି ତାହାଙ୍କ ସେନାମା,
ଜାତ ହେବେ ଜଗତରେ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାନ ।
କରିବେ ପାଳନ ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ,
ଜଗତେ ଯାବତ ଥିବ ମାନବ ସମାଜ ।
ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଫଳଣ ଉନ୍ନତି,
ହେବ ଦୂର ଲୋକଗଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁର୍ଗତି ।
ପ୍ରାଣୀ ଉପକାର ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ଥିଲ ଅସ୍ତ୍ର,
ଲୋକର ଲାଞ୍ଜନା ଥିଲ ସେମାନଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ।

* ଯିଶୁ ଯୋଷେଫ—ନାମକ ଜଣେ ସାଧାରଣ ସୂତ୍ରଧରର ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ମହମ୍ମଦ୍ ଖଦିଜା ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ଧନବନ୍ତ ନାୟର ଏବଂ ନାନକ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ ବୋକାଳର କର୍ମରାଶି ଥିଲେ ।

† ଚୈତନ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ସାଧାରଣ ବିପ୍ର ପୁତ୍ର । ରାଜପୁତ୍ର ବୃଦ୍ଧଦେବ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଭିକ୍ଷାନ୍ତରାସି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରି ଧର୍ମ ପ୍ରସାର କରୁଥିଲେ ।

(୧) ଯିଶୁଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ବାରଜଣ ଥିବାର ।

(୨) ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଧର୍ମମତ ପ୍ରଥମେ ଖଦିଜା ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

(୩) ବୃଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ପାଞ୍ଚଜଣ ଭିକ୍ଷୁକ ।

(୪) ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ କେତେ ଜଣ ବୈରାଗୀ ମାତ୍ର ।

(୫) ନାନକଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ ୪୭ ଜଣ ସାଧାରଣ ଲୋକ ମାତ୍ର ଥିଲେ ।

ପାପଶତ୍ରୁ ହପକ୍ଷରେ ସମର ଘୋଷଣା,
କରିଥିଲେ ସବେ ମହାପ୍ରାଣ ମହାମନା ।
କେନ୍ଦ୍ର ଶତ୍ରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କଲେ ଅତ୍ୟାଚାର;
କରନ୍ତୁ ତା ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ବ୍ୟବହାର ।
ପ୍ରାଣୀର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଆପଣା ଜୀବନ,
ତୁଚ୍ଛ ମଣି କରୁଥାନ୍ତୁ ନିୟତ ଯତନ ।
କରିବେ ସେ ସବୁଜା କାଳିକ ଆହାର,
ସେଥି ପ୍ରତି ଥିଲା ନାହିଁ କିଛିହିଁ ବିରୁଦ୍ଧ ।

ବରଷ ପାଉଁର ଧନେ ଥିଲା ବଡ଼ ଦୁଶ,
ସଞ୍ଜୁଆଁ ଲୋକର ପ୍ରତି ନ ଥିଲା କରୁଣା ।
ଅନ୍ଧନାଶୀ ମାନବାୟା କପଟ ଉଦ୍ଧାର,
ଜଗତରେ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ସୁମତ ପ୍ରସାର ।
ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ଆପିବାକୁ ମାନବ ହୃଦୟେ,
କରନ୍ତୁ ପାର୍ଥନା ନିତ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟେ ।
ସୂର୍ତ୍ତଲେ ସେ ଧବ ମହାରାଜାଙ୍କର ନାମ,
ଖଣ୍ଡିତ ଦୁର୍ଗତି, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମନସ୍କାମ ।

ଜୟ ଜୟ ଶତୀସୁତ ଚୈତନ୍ୟ ଗୋସାଇଁ,
ପ୍ରେମିକ ଧର୍ମିକ ତୁମ୍ଭ ସମାନରେ କାହିଁ ?
ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ହସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡିତମସ୍ତକ,
ମାର୍ଗରେ ଭାଷ୍ଟ୍ର, ସାର କୌପୀନ ମାସକ ।
ଯେଉଁ ଭକ୍ତମାର୍ଗ ଦେଖାଇଛ ଲୋକଗଣେ,
ରହିବ ଅନନ୍ତ କାଳ ଅକ୍ଷତ ଭୁବନେ ।

ଜୟ ଜୟ ମେଘସୁତ ପିଣ୍ଡ ମହାପ୍ରାଣ,
ତେଜିଛ ଜୀବନ ଲୋକେ କରିବାକୁ ସାଣ ।
ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗ ଦଣ୍ଡ ଚକ୍ର ରାଜରାଜେଶ୍ୱରେ,
ମଣିବେ କୃତ ଥି ଧରି ଗଲେ ମସ୍ତକରେ ।

ଜୟ ଜୟ ମହମ୍ମଦ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ,
ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ କେ ହେବ ବିବାଦୀ ।
ବଦର କୋରେଣ ଜାତି ଖ୍ୟାତ ସମାଜରେ,
ବାନ୍ଧୁଅଛି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ନିମାଜରେ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଦୟାର ସାଗର,
ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ରାଜରାଜେଶ୍ୱର !
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି କରଛ ସନ୍ଦନ,
ତେଜିଥିଲା ଦାସ ସୁତ ଜାତି ପରଜନ ।
ମାର୍ଗେ ମାର୍ଗେ ଭ୍ରମି କର ଭଣ୍ଡାନ୍ନ ଜୀବନା,
ଲୋକଗଣେ ଦେଇଅଛ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ଶିକ୍ଷା ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହମା ତୁମ୍ଭ ଧନ୍ୟ ହେ ନାନକ,
ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଧର୍ମରାଜ୍ୟସମ୍ପ୍ରାପକ ।
ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ଥିଲା ମାର୍ଗର ଭଣ୍ଡାର,
କେତେ ମହାଜ୍ଞାନୀ ତୁମ୍ଭ ପଦ ସେବାକାରୀ ।
ତୁମ୍ଭ ଉଦ୍ଧାରକାରୀ ଶିଖରୁ ରୁଗଣେ
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନା କରି ଶ ସିଲେ ଯବନେ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାମନା ହେ ରାମମୋହନ,
ତୁମ୍ଭ ଆବର୍ତ୍ତାବ ଦେଶ ଉଦ୍ଧାର କାରଣ ।
ବେଦ ମହାବାକ୍ୟ ଉପନିଷଦର ବାଣୀ
ଭୁଲାଇ କୁଶିକା ଦେଉଥିଲେ ଭଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ।
କରିବା ସକାଶେ ଅଜ୍ଞାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର
ଭାରତରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ କରଛ ପ୍ରସାର ।

ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ଅଧିକାରୀ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରେ,
ପ୍ରଣତ ହେଉଛି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପଦରେ ।
ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ନାମ,
ସେ ନାମ ଉଚ୍ଚାର ସିଦ୍ଧ ହେବ ମନସ୍କାମ ।

ପଦ୍ୟମାଳା

ଖଳ ବୋଲେ, ସର୍ପ ତୁ ତ ଭାରି ପାଜି ଦୁଷ୍ଟ,
ପ୍ରାଣିହିଂସା କରୁ ଅକାରଣେ ହୋଇ ରୁଷ୍ଟ ।
ସର୍ପ ବୋଲେ, ମୋ ଦଂଶନେ ମରେ ଜଣେ ପ୍ରାଣେ
ତୋ ଜିହ୍ୱାରେ କେତେ ବଣ ଚୁରଖାର ଜାଣେ ।

କେ ମୋ ବନ୍ଧୁ ? ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ପର ଉପକାଶ,
ଦୃଶ୍ୟ କେ ? ଲମ୍ପଟ ଶଠ ସମର୍ଥ ଭଣ୍ଡାର ।
କପର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲେଡ଼ି, ଯେବେ ଦୁହ ଗୁଣୀ,
କପର ମହତ୍ତ୍ୱ ରଖ, ଯେବେ ଅଟ ରୁଣି,
ଜ୍ଞାନ ହେବ କପାଁ ହତବାକ୍ୟ ନାହିଁ ଶୁଣି,
ମଦ୍ୟପ ଗୃହରେ ନିତ୍ୟ ନିଶୀଥେ ଭ୍ରାନ୍ତୁଣି ।

ମୃତ୍ୟୁପାଶରେ ବନ୍ଧ ସବେ, ଅଜ ଯେସନେ ଯୁଗ ସ୍ତମ୍ଭେ ।
ଯେ ଏହା ନ ପାରଇ ଜାଣି, କପର ବୋଲି ତାକୁ ଜ୍ଞାନୀ !
ଉଷର-ଭୂମି ମୃତ ମନ, ଅନ୍ତର୍ମା ଉପଲ ଯେସନ ।
ସୁଗଜ ସୁଜ୍ଞାନ ବପନ, କଲେ ତା ଯାଏ ଅନ୍ଧାରଣ ।

ମଧ୍ୟମସିକା ପିପୀଳିକା, ଦେଖ ତ ଏହାଙ୍କ ଜୀବକା ।
ତାଙ୍କ ଗନ୍ତାର ଦେଖ ଆସି, ତୁମ୍ଭେ କପାଇଁ ଉପବାସୀ ?
ଚନ୍ଦନ ବେଷ୍ଟିତ ଭୂମିଙ୍ଗେ, ସମ୍ପଦ ଜଡ଼ିତ ଆତଜଙ୍ଗେ,
ଧାଗର ରହର ଆକର, ନିବାସ ପୁଣି ବିଷଧର,

ସମ୍ପଦେ ବିପଦନିବୟ, ମିଳିତ ଅଛନ୍ତି ଉଭୟ ।
ଜଗତେ ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି, ଶସ୍ୟଶାଳିନୀ ବସୁମଣ୍ଡା ।
ଯେତକ କର ଉପାର୍ଜନ, ସେତକ ତବ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ ।
ଜ୍ଞାନ ତାପସ ଶୂର କବି, ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଭବୀ,

ଲେଉ ହସ୍ତରୁ ପରିସାଣ, ପାଇ ନାହାନ୍ତି କେହି ଜାଣ ।
ପ୍ରଭୁ କରୁଣା ବିନା ଲୋକ, ନ ପାଏ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ ।
କରୁଣା ଲଭିବା ସକାଶେ, ପ୍ରାର୍ଥନା କର ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରୁଷା ଯେ ଲଳନା, ସେ ପୁଣି ରକ୍ଷଣୀ ସମାନା ।
ତୁଳସୀ ବିଗ୍ରହେ ଉଭୟ ଉଭିଦ ବଂଶରୁ ଉଦୟ ।
ଶିଶୁରବିଶ୍ୱାସୀ ଯେ ଲୋକ, ତା ମନେ ଥାଏନାହିଁ ଶୋକ ।
ଶିଶୁର ଯାହାକୁ ସଦୟ, କାହାକୁ କରିବ ସେ ଭୟ ?

ଜଗତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି,
ଜଗତେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ କରନ୍ତି ବସନ୍ତ ।
ପ୍ରାତଃକ ପ୍ରାଣୀକୁ ପ୍ରଭୁ ବାନ୍ଧି ଦିଅ ଧନ,
କର୍ମଫଳ ଅନୁସାରେ ଯେତେ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ହଂସା କର କପାଁ ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଧନ,
ତୁମ୍ଭେ କପାଁ ବୋଲି କର ନାହିଁ ଉପାର୍ଜନ ?
ଆପଣେ ଅଯୋଗ୍ୟ ଯେବେ ଧନ ଉପାର୍ଜନେ,
ପରେ ହଂସି ପାପ ଲଭ କର କି କାରଣେ ?

ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଥାଉ ଜ୍ଞାନ, ହେଉ କୁଳୀନ ଧନବାନ,
ଭକ୍ତି ନ ଥିଲେ ପ୍ରଭୁପଦେ, କୃଥା ଜୀବନ ସେ ସମ୍ପଦେ
ଗୁଣ ବୁଝନ୍ତି ଗୁଣିଜନେ, ବସନ୍ତେ କୋକିଳ ଯେସନେ ।
ଅନ୍ଧ ବୁଝିବ ଗୁଣ କାହୁଁ, ବସନ୍ତେ ଯେ ପ୍ରକାରକାଉ ।

ନାହିଁ ସେ ଗୁରୁ ପ୍ରୟୋଜନ, ଯେ ଲୋକ ହରେ
ଶିଷ୍ୟଧନ ।

ଯେ ଦିଏ ଶିଷ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ, ତାହାଙ୍କୁ କରୁଁ ମୁଁ ସମ୍ମାନ ।
ରହିବ ଯେପରି ସଙ୍ଗରେ, ଗଣ୍ୟ ହେବଟି ସେ ରୂପରେ
କାତ ସଂସରେ ଥିଲେ ମଣି, ତାହାକୁ କାତ ମଧ୍ୟେ ଗଣି

କୃଥା ସେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ, ଯେବେ ନ କର ଆଚରଣ ।
ବଳଦ ବହେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗ, ମାଧୁସୂ ନ ଜାଣେ ତାହାର ।
ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୟ ଜ୍ଞାନ—ମାନବ ପଶୁରେ ସମାନ;
ବିଶେଷ ମାନବଙ୍କଠାରେ, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଜାଣିପାରେ ।
ପାଉଁଶ ବୋଳିଲେ ଦେହରେ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଯେବେ

ହେବେ ନରେ ।

ପଙ୍କରେ ଗଡ଼ିଲେ ଦୁର୍ଘଣ୍ଟ, ହେବ କି ସାଧୁ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ ?
ସବେ ଧାବିତ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ, ସ୍ନେହ ମମତା ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ?
ପାଣ୍ଡବେ ସ୍ନେହ ଥିଲେ ମନେ, ଶ୍ୱଶୁ ଭଳିଲେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ

ପଡ଼ିଲି ନାନା ଦେଶ ଭାଷା, କାହିଁ ତ ନ ପୁରୁଲି ଆଶା ।
ହେଉ ପଛକେ ସେ ନିକୃଷ୍ଟ, ମୋ ମାତୃଭାଷା ମୋତେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଦେଖିଲି ବୁଲି ବହୁଦୂର, କାଞ୍ଚି, କାମାଶ୍ୟା କାନସୁର,
ପାଇଲି ନାହିଁ ଘୃନ, ଦରି, ମୋ ମାତୃଭୂମିର ମାଧୁର ।

ବାୟୁସ ବସୁଦେବ ବଞ୍ଚେ, ମୂଢ଼ିକ ବହୁ ଖାଦ୍ୟ ସଞ୍ଚେ ।
 ସାଧୁଙ୍କ ସଞ୍ଚୟ ଖବର—ପରାଧର୍ମ ହୁଏ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ସୁଗୋଷ ସୁଜନ ପାଳନ, ବଇର ବନାଶ ସାଧନ
 ଯେ କରେ ଧନ୍ୟ ସେହି ଲୋକ, ଅଟେ ସେ ବଂଶର
 ଆଲୋକ ।

ନୃପତି ଯେବେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ, କଳହପ୍ରିୟା ଦୁଷ୍ଟା ନାରୀ,
 ଅବାଧ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନୟନ, ଏହାକୁ କରିବ ବର୍ଜନ ।
 ଯା ପୁତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନରୁଣୀ, ଅସଞ୍ଜା ମୁଖର ତରୁଣୀ,
 ପିତା ପୁତ୍ରରେ ଭଲ ଭଲ, ବଂଶ ନାଶର ଏହି ଚିହ୍ନ ।

ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ, ଆପଣା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶାସନ,
 ଯେ ଲୋକ ଯେତେ ରକ୍ଷା କରେ, ଧନ୍ୟ ସେ ଲୋକ
 ସମାଜରେ ।

ଆସିଛ କାହୁଁ, ଯିବ କାହିଁ; ରହୁଛ କେତେ ଦିନପାଇଁ,
 ଏହା ତ ଗଲ ନାହିଁ ଜଣା, ଭ୍ରମୁତ ସିନା ହୋଇ ବଣା ।

ସ୍ବର୍ଗମ୍ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ଲୋକ, ଦେବ କେବଳ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ।
 ଭୂମିରେ ବୁଣିବ ଯେ ଶସ୍ୟ, ତା ଫଳ କାଟିବ ଅବଶ୍ୟ ।
 ଶିଶୁରେ ସକଳ ଭୂତରେ, ସକଳ ଭୂତରେ ଶିଶୁରେ,
 ଯେ ଦେଖେ ସେହିଲୋକଜ୍ଞାନ, ଅଛିସେ ବ୍ରହ୍ମ-ତତ୍ତ୍ବ ଜାଣି ।

କଟୁକଥାରେ ପାଆ ବ୍ୟଥା, କପାଳି ବୋଲ କଟୁକଥା ।
 ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଦେବ ରକ୍ଷା, ନେଉଛି ପାଇବ ତା ପୁଣି ।
 ଅସାଧ୍ୟ କ ଅଛି ଜଗତେ, ସକଳ ଯନ୍ତ୍ରର ଆଦୁତ୍ତେ ।
 ମାନବ ଯାହା କରି ପାରେ, କପା ଅସାଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।

ଯହିଁରୁ ଜାତ ଶୁଭଫଳ, ତେଜଶ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳ,
 କପାଳି କର ମନ୍ଦ କର୍ମ, ଏହାକି ନୁହେଁ ମନ୍ଦବ୍ରମ ?
 ଯାବତ ସମ୍ପଦ ବିପଦ, ଜୀବନ ଯତ୍ନବନ ପଦ,
 ଜଗତେ ନୁହେଁ କିଛି ସ୍ଥିର, ଏଥକୁ ବୁଝିକର ସ୍ଥିର ।

କାନନେ ଯେବେ ଫୁଲ ଫୁଟେ, ମଧୁ ଲୋଭରେ ଅଳ
 ଯୁଟେ ।

ମଧୁ ନ ଥିଲେ ସେ ପୁଷ୍ପରେ, ଅଳ କ ଅନାଇବ ଥରେ

ଅର୍ଥ ଲୋକର ଅଭିଳାଷ, ତହୁଁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରଭୁ ଦାସ ।
 ଅର୍ଥରେ ନ ଥିଲେ ସମ୍ପର୍କ, କେ ପ୍ରଭୁ, ଦାସ କେଉଁ
 ଲୋକ

ଭାଇ ଭାଇରେ ଯେବେ କଳି, ତା ତହୁଁ ଦୁଃଖ
 କିବା ବଳ ।

ବିଶ୍ବାସ ନ ଥିଲେ ସୋଦରର, ପ୍ରୀତି କି ଜନ୍ମିବ
 ଆନରେ ।

ନାଗିଣୀ ବାରବଳାସିନୀ, ଉଭୟେ ଜୀବନଦାତ୍ରୀ ।
 ବିଶେଷେ ବାରବଳାନାଠାରେ, ବଂଶ ବିନାଶ କରିପାରେ ।

ନିପୁତ ମୋ ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ, ନାହିଁ ମୋ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମବଳ,
 ଅବଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ, ପ୍ରଭୁ ମୋ ଭରସା କେବଳ ।
 ସତ୍ୟ ମୁଁ ପ୍ରଭୁ ଦୁରାଚାରୀ, ଅଜ୍ଞାନ ମୂଢ଼ ପପକାରୀ,
 ମାତ୍ର ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସୃଷ୍ଟି ଜୀବ, ତୃପ୍ତ କି ଏହା ଭାସିଯିବ ?

କେ ବନ୍ଧୁ କେ ଶତ୍ରୁ ତୁମ୍ଭର, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲୋକ ଆତ୍ମପର,
 ଦେହର ବ୍ୟାଧି ଶତ୍ରୁ ଜାଣି, ବନ୍ୟ ଔଷଧ ଦାସ ପ୍ରାଣ ।
 ବଶ ଯେ କରିଛୁ ମନକୁ, ସେ ଜିଣି ପାରେ ଜଗତକୁ ।
 ନ ଥିଲେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ, ତୁମ୍ଭେହିଁ ତୁମ୍ଭ ଶତ୍ରୁ ଜାଣି,

ଲୋଭ ହୋଧକୁ ମନେ ସ୍ଥାନ, ନ ଦାସ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନବାନ
 ତା' ମିତ୍ରେ ଜଗତର ଲୋକ, ତାହାର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ।
 ଯା ଖ୍ୟାତି ନାହିଁ ଜଗତରେ, ଲୋକର ମଙ୍ଗଳ ନ କରେ,
 ନ ପାଞ୍ଚେ ସୁଦେଶ କଳାଶ, ତୃପ୍ତ ଅଟଇ ତାହା ପ୍ରାଣ ।
 ନ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର, ଅଟେ ବିପଦ ମୂଳାଧାର,
 ବିଚାରି ଯେବା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, କମଳା ଥାନ୍ତି ତା
 ପାଶରେ ।

କର୍ମସୂକ୍ଷ୍ମରେ ସବୁ ପ୍ରାଣୀ, ବଦ ଅଛନ୍ତି ଥିବ ଜାଣି,
 କର୍ମ ଯୋଗରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ବଡ଼, କର୍ମ ବିସ୍ତାରେ ପ୍ରାଣୀ ଜଡ଼
 ନ ବଂଧେ ମାଛ ଚନ୍ଦନରେ, ବିରାଡ଼ ଖାଏ ନାହିଁ ଗୁଡ଼,
 ସାଧୁ ଚିହ୍ନିଲୁ ସାଧୁ ନରେ, କାହୁଁ ଚିହ୍ନିବ ମୂର୍ଖମୂଢ଼ !
 ଧନ ଜନରେ କେହି ଦୁଃଖୀ, କେ ବସି ଶାଳ ପୁଷ୍ପ ମିତ୍ର,
 ଅଳ୍ପ ଅଧିକେ ସବେ ଦୁଃଖୀ, ଜଗତେ ଏହାହିଁ ବିଚିତ୍ର ।

ମଧୁମଞ୍ଜିକା ପିପିଲିକା ସମସ୍ତେ ହୋଇ କର୍ମବଣ,
ନିରତେ ଲେଉଟୁ ଲାବକା, ଧନ ସେ ମାନବ ଅଳସ ।
ବିନଶ ଗଲ ସେ ପଦାର୍ଥ, ତା ପାଇଁ କରୁଛ ଭାବନା,
ତାହା କି ତୁମ୍ଭର ସଆର୍ପ ? ତେବେ ତ କପାଳି

ଶୋଚନା ?

ସୁନ୍ଦର କମଳେ ଶିଶିର ବିନ୍ଦୁ, ସୁନ୍ଦର ଗଗନେ
ପୃଷ୍ଠିମା ଇନ୍ଦୁ,
ତହିଁରୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ପର ଦୁଃଖେ ଯେଉଁ
ନୟନ ଜଳ ।

ଦୁଃଖ ହେଉ ସୁଖ ହେଉ ଯାଇଛି ଯା' ବହି,
କି ହେବ ବୃଥାରେ ଆଉ ତାହା କଥା କହି,
ଜ୍ଞାନ ଲୋକ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଚାରଣ କରେ,
ମୂଢ଼ ଲୋକ ଅନୁତାପ କରେ ପଶ୍ଚାତରେ ।

ପ୍ରାଚୀର ନିର୍ମାଣକାରୀ ଯାଏ ଉପରକୁ,
ତଡ଼ାଗଣନକ ଯାଏ ତଳକୁ ତଳକୁ,
ଜଗତରେ ମାନବଙ୍କ ଲଭ ଏହା ଜାଣ,
ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅବା ନୀଚ ସ୍ଥାନ ।

ଆହେ ଧନୀ ଟଳ ଟଳ ହୁଅ ଗରବରେ,
ବୋଲ ବୋଲ କେତେ ଧନ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଘରେ,
ଜଗତରେ ଧନବାଣୀ ପଦ୍ମ ପ୍ରମାଣ,
ତୁମ୍ଭ ଘରେ ଥିବା ଧନ ତହିଁ ବିନ୍ଦୁ ଜାଣ ।

ଧନ ମାନ ପଦ ପାଇ ହୁଏ ଟଳଟଳ,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଲୋକ ମନ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖୀ,
ଧନ ମାନ ପଦ ପାଇ ଗର୍ବ କରେ ନାହିଁ,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥପାଲି ।

ଇହ ପରକାଳେ ସୁଖୀ ସାଧୁର ଜୀବନ,
ଜୀବନ କାଳରେ ସୁଖୀ ଅଟନ୍ତୁ ଭଜନ ।
ପାପୀ ଲୋକ ମରବନ୍ଧି ନାହିଁ ଲଭି ଶକ୍ତି,
ଇହ ପର ଦୁଇ କାଳ ତୁମ୍ଭର ଦୁର୍ଗତି ।

ମାତୁଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁଣି ପିତା ଧନଞ୍ଜୟ,
ଆସେ ମଧ୍ୟ ମହାବୀର ସୁଭଦ୍ରାତନୟ ।
ସେହି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯୁଦ୍ଧେ ଲଢ଼ିଲେ ମରଣ,
ମୃତ୍ୟୁରୁ ପାଇବ ରକ୍ଷା ବୋଲି କେଉଁ ଜନ ।

ଅଯୋଧ୍ୟା ମଥୁରା ପୁଣି ଯାଇଛି ବିନାଶ,
ଯଦୁବଂଶ ରଘୁବଂଶ ମଧ୍ୟ ଗଲେ ନାଶ,
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇ କିଛି ନୁହେଁ ଚିତ,
ଏହି କଥା ମନେ ଭାଳି ବୁଦ୍ଧି କର ସ୍ଥିର ।

ଆହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଜନକ ଜନନୀ
ଜଗନ୍ନାଥୀ ଜଗଦମ୍ବା ଜୀବନଦାୟିନୀ ।
ତୁମ୍ଭେ ଦିବ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ଧୁ ସକଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
ଶ୍ରୀଚରଣେ ଦିଅ ସ୍ଥାନ ଆହେ ବିଶ୍ୱପତି ।

ଭୁଲିଯାଏଁ ଅନ୍ୟ ଯାହା କଲି ଧନଦାନ,
ଭୁଲିଯାଏଁ ଅନ୍ୟ ମୋତେ କଲ ଅପମାନ ।
ଭୁଲିଯାଏଁ କରୁଅଛି ପର ଉପକାର,
ଭୁଲିଯାଏଁ ଅନ୍ୟ ଯାହା କଲ ଅତ୍ୟାଚାର ।

ଦୁଇ ଲୋକରେ ହିତକରୀ
ସେ ଅଟେ ଗୁରୁଭା,
ଦୁଇ ଲୋକରେ ସୁଖକରୀ
ସେ ଅଟେ ମାଧୁରୀ,
ସନ୍ତାନବଞ୍ଚ ସତ୍ତା ନାଶ
ସେ ଅଟେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୁରଣ ବଶିକାରୀ
ସେହି ବ୍ରହ୍ମଗୁରୀ ।

ହେ ପ୍ରେମ ନିର୍ଦ୍ଦର   ସୁଖର ଆକର
 ଶାନ୍ତି ମହା ନିକେତନ,
 ଦୋଷ ଗୁଣେ ଦୁଃଖ   ବିଅ ଅବା ସୁଖ
 ତବ ପଦରେ ଜୀବନ ।

ସୈଲ ହେ ପ୍ରଭୁ   ଜଗତର ସବୁ
 ଆଶା ଭରସା ନିକର,
 କ୍ଳାନ୍ତ ପରଜନ   ଯଶ ମାନ ଧନ
 ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ତୁମ୍ଭେ ମୋର ।

25

କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ମୁଦ୍ରଣ ବିଷୟରେ
ମୋହର ପୁସ୍ତକମ ପ୍ରିୟପାଠ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ
ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣଙ୍କ ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛି ।

ଲେଖକ

ଉତ୍ସର୍ଗ ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା

ଶିକ୍ଷିତ ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତକାମୀ ମହାତ୍ମାମାନେ
ଦେଶର ପରଶମଣି; ମୁଁ ଧୂଳିମୁଠାଏ ଧରି ବିଳାତ
ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରସ୍ଥ—ଆଶା ସୁନା ମୁଠାଏ
ପ୍ରାଞ୍ଜ୍ଞି ।

ଲେଖକ

ଧୂଳି

ଧୂଳି

ଆରେ ଧୂଳି ! ଦେଖେ ତୋର ଭାରି ଅହଙ୍କାର !
ସହ ତ ନ ପାରେ କେତେରୂପେ ଅତ୍ୟାଚାର ।
ପଦ ତଳେ ଥାଉ ପଡ଼ି ଅତି ମାର୍ଦ୍ଦ୍ୟମ,
ନିୟତ ଦେଖାଉ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିହମ ।
ଦେହ-ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦିଏ ବାରମ୍ବାର ଝାଡ଼ି,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ପୁଣି ଆସୁ କାହୁଁ ମାଡ଼ି ।
ପୃଥ୍ବୀ ବ୍ୟାପିଛି ନାହିଁ ତଳେ ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ,
ବଳ-ପଣ ପଣେ ନାହିଁ ଅପମାନ ଜ୍ଞାନ ।

ଧୂଳି ବୋଲେ—“ରେ ମାନବ କୃତଘ୍ନ ନିତାନ୍ତ !
ରଖିଦେ ବଡ଼ିମା ପାଟି ବୁଲି ରହୁ ସାନ୍ତ ।
ବଡ଼ ହସମାଡ଼େ ଭାରି ତୋହ କଥା ଶୁଣି,
ପାସୋର ଗଲୁଣି ମୋହଠାରେ ଚିରଗୁଣୀ ।
ଧୂଳିର ସମସ୍ତ ଦେହ ଗୋଟା ରୂପାନ୍ତର,
ଶୁଣିଲେ ସେ ଗୁଣ ହେବ କି ଦଶା ତୋହର ।”

ଈଶ୍ବର କାହାନ୍ତି

କାହିଁ—କି ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ମହେଶ୍ବର ?
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନରେ ଉତ୍ତର ।
ବୃଥା ଅକ୍ଷୟ ତବ ବୃଥା ଅନୈଷ୍ଟ୍ୟ,
ଆପଣା ଶରୀର ମନ ତହିଁ ନିଦର୍ଶନ ।

ଯେ ରୂପ କୌଣସି ତବ ଦେହର ନିର୍ମାଣ,
ନିର୍ମାତା ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ପ୍ରକାଶେ ଅନନ୍ତାକାଶେ ଅନନ୍ତ ମହିମା,
ନିୟମିତ ନ୍ୟସ୍ତ ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର ଅସୀମା ।
ସାଗର ଲହରୀ କରେ ନିୟତ ଗର୍ଜନ,
ନ ଜାଣ କି କାହା ଆଜ୍ଞା କରେ ସେ ପାଳନ ?
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଶୂନ୍ୟ ଦେଶେ ଯହିଁ କର ଦୃଷ୍ଟି,
ପ୍ରମାଣ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟି ।
ଜାଗ୍ରତ ନିୟନ୍ତା ଜାଣ ରହି ଅନ୍ତରାଳେ,
ନିୟମିତ କରୁଛନ୍ତି ବିଶ୍ବ ଚରକାଳେ ।

ପ୍ରାର୍ଥନା

ବୋଲ କିପାଁ ମହାପ୍ରଭୁ ରଖିଛ ମୋତେ ସଫାରେ ?
ଧନ ଲବ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଦରପ ସଦା ବିଷୟ ଆଶାରେ ।
ଜଟିଳ ପଙ୍କଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ବିଶ୍ବ ସଫାର ହର !
ଦେନିଯାଅ ଦେନିଯାଅ କର ଧରି କୃପା କର ।
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରକୃତି ମାର୍ଗେ ପ୍ରକୃତ ନିୟନ୍ତା ମୋର,
ଅନାୟତ୍ତେ ଅନିଚ୍ଛାରେ ଆକର୍ଷଣ କରେ ଡୋର ।
କିପାଇଁ ପବନ ମାର୍ଗେ ହେଲ ନାହିଁ ନିତ୍ୟ ଗତି,
ହାୟ ହାୟ ତୁମ୍ଭ ବିନା କେ ଖଣ୍ଡିବ ଏ ଦୁର୍ଗତି ।
ବାସନା ସନ୍ତତ ମୋର ଭାବିବ ତୁମ୍ଭକୁ ଚିତ୍ତେ,
ପଦେ ପଦେ ବିଚଳିତ ପ୍ରବଳ ବିଳାସ ବିତ୍ତେ ।

ଆୟୁଷୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ ହେଲ ଚେତନା ଜାତ,
ଯାଏଁ ଭୁଲି ଜୀବ ଗତି ପ୍ରବଳ ମୋହରେ ଭ୍ରାନ୍ତ
ଦୁର୍ଲଭ ମାନବ ଜନ୍ମ ଦେଲେ ମୋତେ ଦୟା କରି,
କିପାଇଁ ନ କରୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ସେହି ସର ?
ମାନବ ସ୍ବରୂପ ଧରି କରୁଁ ବିଶ୍ୱେ, ବିଚରଣ,
ହାନ ପଶୁ ସମାନରେ ମାତ୍ର ସର୍ବ ଆଚରଣ ।
ହେ ଶୁଭ ଅପାପ ବିଜ୍ଞ ପବନ ତୁମ୍ଭର ବିଶ୍ୱ,
ଅପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟେ ଲିପ୍ତ ରହିଛୁ ମୁଁ ଅହର୍ନିଶ ।
ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ସୁଖେ ସୁଖୀ ହୋଇ ତୁମ୍ଭ ବିଶ୍ୱବାସୀ,
ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ଲବ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟେଲିପ୍ତ ଅବିଶ୍ୱାସୀ
ପବନ ସଂସାରେ କିପାଁ ସ୍ଥାନ ପାଏ ଦୁର୍ବଳୟ ?
ଦେନ ଯାଅ ଦେନ ଯାଅ ପୃଥ୍ବୀ ହେଉ ଶାନ୍ତିମୟ ।
ଯଦ୍ୟପି ରଖିବ ବିଶ୍ୱେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଁ ସେହିପରି,
କରୁଁ ନିତ୍ୟ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତବ ପଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
ବିଅ ବଳ ବିଅ ଜ୍ଞାନ ଆଜ୍ଞା କରି ଶିରେଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ପବନ ବିଶ୍ୱରେ ନିତ୍ୟ ସାଧୁକ ପବନ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ବିଜନ ବାସ

ବିନ ମାନ ଅବସାନ ଶାନ୍ତି ନିକେତନେ,
ମାରବ ମାନବ ରବ ବିରଳେ ବିଜନେ,
ତରଳ ତମିର ବ୍ୟାଘ୍ର ଜଗତ ସଂସାର;
ଏଶୁର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଉପାସନା କରିବାର ।
ଅନାବଳ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଉପଜାତ ମନେ,
ସମାହିତ ଚିତ୍ତ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀଚରଣେ ।

× × ×

ଥିଲୁ ବିନେ ନିକେତନେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ
ପୂର୍ଣ୍ଣ—ପ୍ରିୟ ପରଜନ ଆତ୍ମୀୟ ବାନ୍ଧବ ।
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ରୋଗେ ଶୋକେ ମିଳି ପରସ୍ପରେ
ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲୁ ଆନନ୍ଦରେ ।

ସେହି ପ୍ରିୟ ନିକେତନ ଏବେ ଶୂନ୍ୟମୟ,
ଅବସାଦ ବିଜଡ଼ିତ ଉଦାସ ହୃଦୟ ।
ଏକାକୀ ବିଜନ ବାସ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଲୋକେ —
ନାହିଁ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣଗୃହ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଆଲୋକେ ।

କାଠଯୋଡ଼ି ବନ୍ଧ

ପାଷାଣ ପିନ୍ଧିତ ଅଙ୍ଗ—ତବ କୃପାବଶି,
ଲଘୁଛନ୍ତି ଯୁଗ ଯୁଗ କଟକ ନିବାସୀ ।
ପ୍ରାଚୀନ ଆଗମେ ଯଥା ଫରତ ଲହରୀ—
ଭଲ୍ଲୁ ଧାବତା କାଳରୂପା ଭୟଙ୍କର ।
ସହର ଭସାଇ ନେବୁକବା ଅକିଞ୍ଚନ,
ପୃଷ୍ଠ ପାତ ମହାବେଗ କର ନିବାରଣ ।
ସହସ୍ର ବରଷ ବ୍ୟାପୀ ଅତଳ ଅଟଳ—
ଭଙ୍ଗକର କାଠଯୋଡ଼ି ତରଙ୍ଗ ପ୍ରବଳ ।

ନ ଥିଲେ ରକ୍ଷକରୂପେ ହେ ପାଷାଣସେତୁ—
କଟକନିବାସୀ ଧନ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ହେତୁ—
କିଏ ବା କରନ୍ତା ରକ୍ଷା କଟକ ସହର—
ହୋଇଯାନ୍ତା ପରିଣତ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତର ।
ଯାଇଛନ୍ତି ମରକତ କେଶରୀ ମହାନ—
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ଥିବ କାହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ ।

କିଏ ମୋ ଛାଣ୍ଡର

କୁରୁଡ଼ିରେ କାଠୁଆ ଦେଲ ଗଛ ଦାଣ୍ଡି,
କରତ ବାରଣୀ ଧରି ଗଢ଼ିଲି ବିରାଣୀ,
ନାନାରଙ୍ଗ ବୋଲି ଦେଲ ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରକର,
ହେବ କି ସେ ମୋ ଆତ୍ମାର ରକ୍ଷକ ଛାଣ୍ଡର ?

ପଦ୍ମ ପାଶାଣ ଖଣ୍ଡେ ଆଣି ପଥରୁଆ-
ନିହାଣ ହାତୁଡ଼ି ମାରି ମୂର୍ତ୍ତି କଲୁ ଠିଆ,
ମଣ୍ଡାଇଲୁ ପ୍ରତିମାଟି ଦଶିଲୁ ସୁନ୍ଦର,
ମୋ ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧାରକାରୀ ସେହି କି ଈଶ୍ବର ?

ତାଙ୍କି ଗୋବର ପଙ୍କ ମାଟି ଶିଳ୍ପକର,
ଗଢ଼ିଦେଲୁ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ଦିଶେ ମନୋହର,
ଖେଳନ୍ତୁ ପିଲାଏ ପଛେ ଦେନ ସେ ପିତୃଳୀ
ନ କରିବ ପୂଜା ତାକୁ ମୋ ଈଶ୍ବର ବୋଲି ।

ମୋ ଈଶ୍ବର କଲେ ବିଶ୍ବଜଗତ ନିର୍ମାଣ,
ମୋ ଜୀବନ ଗତି ମୁକ୍ତିଦାତା ତାକୁ ଜାଣ ।

ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଅବିଦ୍ୟା

ପ୍ରକୃତି ବଶରେ ନିଶି ଦିବସରେ
କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଜଗତରେ;
ହୃଦୟେ ଅବିଦ୍ୟା- ବେନ-ଦେବୀ ବିଦ୍ୟା
ବ୍ୟାପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିରନ୍ତରେ ।

ଦେନ ନିତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସ୍ବକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସହକର ସହକର୍ତ୍ତା—
ଯାହାର ଗାରମା ପ୍ରକାଶେ ମହିମା
ସେ ହୁଏ ହୃଦୟେଶ୍ବରୀ ।

ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଅହିଂସା ସୁମତି
ବିଦ୍ୟାଦେବୀ ଦାସ ଦାସୀ,
ହିଂସା ଦ୍ବେଷ ମୋହ ଜ୍ୟୋତ ପରଦ୍ରୋହ
ଅବିଦ୍ୟାର ସହବାସୀ ।

ଆତ୍ମାର ନିହତ ନିଳୟେ ସନ୍ତତି
ବେନ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳ ଶ୍ରବରେ—
କରନ୍ତି ନିବାସ କରିବେ ବିଳାସ
ବଳେ ନର ହୃଦୟରେ ।

ଅବିଦ୍ୟା ଗାରମା ବିଦ୍ୟାର ମହିମା
ଦେବାଗ୍ରାହ ପରିଚୟ,
ହୃଦରେ ବିବେକ ଜାଳ ଜ୍ଞାନାଲୋକ
ନରେ ଦିଅନ୍ତୁ ଅଭୟ ।

ଉଦାସୀ

ଯାଇଛନ୍ତି ଯାଉଛନ୍ତି ଯିବେ ଭବିଷ୍ୟତେ,
ମାନବ ଜୀବନ ଶ୍ଯାସି ଶ୍ଯାସି କାଳପ୍ରୋତେ ।
ନାହିଁତ ନିଶ୍ଚିତ କାଳ ଯିବ କେବେ ଶ୍ଯାସି,
ତଥାପି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନୟତ ଉଦାସୀ ।
ମାୟା ମୋହ ପ୍ରେରଣାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ତତପର,
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୁହିଁ ଅବା ଜଗତେ ଅମର ।
ଆଶାସୁଦେ ନିତ୍ୟ ବନ୍ଧ ଅଛି ବଶେଷରେ,
ସନ୍ତତି ରହିଛି ବ୍ୟସ୍ତ ଜଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ସବାଙ୍ଗେ ହେଲଣି ବ୍ୟାପ୍ତ ଆସି ମୃତ୍ୟୁ ଗୁପ୍ତା,
ଛୁଲୁ ତ ନ ହେଲୁ ଦେଖି ଜଗତର ମାୟା ।
କ୍ଷଣିକ ଆଶ୍ରୟ ଜୀବ ପରିଶ୍ରାମ ଗତି,
ଆସି ମନେ ପାଏ ଲଭି ବିଷମ ଦୁର୍ଗତି ।
ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ କର ଆଦେ ମହେଶ୍ବର,
ସୂରଣ ମୁଁ କରେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ନିରନ୍ତର ।

ଦୁର୍ଜନ ସୁଜନ ପ୍ରୀତି

ପଦାର୍ଥର ଗୁପ୍ତା ଘର୍ବ ପ୍ରସ୍ତତ କାଳରେ,
ତା ପୁଣି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ହିମଶରେ ।
ଅପରାହ୍ଣ କାଳ ଗୁପ୍ତା ହିମେ ଘର୍ବକାର
ଦୁର୍ଜନ ସୁଜନ ପ୍ରୀତି ଜାଣ ଏ ପ୍ରକାର ।

ସାର୍ଥକତା

ହରି ହେ !

ବାସନା ପରଶେ ତବ ପଦ ଧ୍ୟାନେ
ଜୀବନ କରିବି ଶେଷ ।

ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ଆୟୁ ଗତ ପ୍ରାୟୁ
ନ ହେଲୁ ସାଧନ ଲେଖ ।

ଇଚ୍ଛା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବି ସ୍ମରଣ
ତୁମ୍ଭ ସୁଧାମୟ ନାମ;

ବାଧା ନିରନ୍ତରେ ସାଧନ ମାର୍ଗରେ
ମୋ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ବାମ ।

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନରେ ଚିନ୍ତା କାଳରେ
ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ,

ସହସା ଉଦୟ ବିଚଳିତ ଲୟ
ନିତ୍ୟ ସାଧନ ମାର୍ଗରେ ।

ଭାଷଣ ଶୁଣାନେ ପୂତ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ
କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେପେ ବିଶ୍ରାମରେ—

ସକଳ ସମୟ ରଖିଥିବି ଲୟ
ତବ ପଦ ହୃଦୟରେ ।

ଭୁଲିବି ସକଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେବଳ
ହୃଦେ କରିବି ସ୍ମରଣ,

ତୁମ୍ଭ କୃପା ବିନା ସବୁ କୃଥା ସିନା
ନାମ ମହିମା ସାଧନ ।

ଆପଦେ ବିପଦେ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭ ପଦେ
ସମର୍ପି ଲଭିବି ଶାନ୍ତି,

କର କୃପା ପ୍ରଭୁ ଜୀବନର ସବୁ
ଦୂର ହେଉ ଭ୍ରମ ଭ୍ରାନ୍ତି ।

ବିଚଳିତ ମତି ଲୋକ-ଦେଖା-ଭକ୍ତି
ଧର୍ମ ମାର୍ଗେ କପଟତା—

ଦୂରକର ପ୍ରଭୁ ଲଭ ହେଉ ସବୁ
ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା ।

ଜୀବନ ରଙ୍ଗାଳୟ

ଜୀବନର ରଙ୍ଗାଳୟେ କେତେ ଅଭିନୟ—
ଦେଖେ ନିତ୍ୟ ନବ ନବ ପାର୍ବ ପରିଚୟ ।
ଉଲ୍ଲାସ ବିଳାସ ଯୁଗ ବିବିଧ ପ୍ରକାର,
ବିଳାପ ସନ୍ତାପ କେଉଁ ଦିନ ହାତୀକାର ।
ଯୁଗଦ କଦାଚ ବନ୍ଧୁ ସହିତ ମିଳନ,
ପରଦିନ ଅଭିନୟ ବିଚ୍ଛେଦ ବେଦନ ।
ଯୁଗ ଦେହ କେଉଁ ଦିନ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ;
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଭଙ୍ଗ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାଗତ ହା ହୃତାଶ ।
ଅର୍ଥ ଯଶ ମାନ ଲଭ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ—
ଧନ ମାନ ନାଶେ କଦା କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ ।
କେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମର ଚନ୍ଦ୍ର କେଉଁ ନେପଥ୍ୟରେ ?
କରୁଅ ଅଛନ୍ତି ଅଭିନୟ ହୃଦୟରେ ।
ଜାତ ମୋର ଜୀବନରେ ଅଭିନୟେ କ୍ଳାନ୍ତି,
ସୂକ୍ଷ୍ମର କର କୃପା ପ୍ରାଣେ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ।

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସ୍ବାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପୁର

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସ୍ବାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପୁର,
ଉତ୍କଳର ଯୋଗ୍ୟପୁଷ୍ପ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପୁର ।
ପୁରୀ ମହାରାଜାଙ୍କର ଥିଲେ ରାଜଗୁରୁ,
ରାଜ ନିକେତନେ ନିତ୍ୟ ବାସ ସେ ହେତୁରୁ ।
ନ ଥିଲେ ଏମନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କୁ ନାହିଁ ଜଣା;
ଅସାମାନ୍ୟ ରୂପ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର ତର୍କଣା ।

ଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ କବି ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ରାବଣେ,
 ଅଦ୍ଭିତୀୟ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପୁଣି ବକ୍ତୃତାରେ ।
 ଯୌବନରେ ଦାସପୁତ୍ର ପ୍ରିୟ ପରିଜନ,
 ଏକ ଏକ ଦେନିଯାନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଶମନ ।
 ସଂସାର ବିଷୟେ ହୋଇ ଜୀବନେ ଉଦାସୀ,
 ବାହାରିଲେ ଘରୁ ବେଶଭୂଷଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।
 ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ନାନାଜାତେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବେଶେ,
 ଚଢ଼ଗ୍ରାମେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଅବଶେଷେ ।
 ସ୍ୱଭାବର ଲୀଳା ଭ୍ରମି ଶୋଭା ନିକେତନ,
 ବାସ ତହିଁ ଧନୀ ଜ୍ଞାନୀ ବହୁ ମହାଜନ ।
 ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଘାତ ପୀଠସ୍ଥାନ ଚଢ଼ଗ୍ରାମ,
 ସଂସ୍କୃତ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମଧ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ଧାମ ।
 ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ଚଢ଼ଗ୍ରାମ ଧନେ ଜ୍ଞାନେ,
 ପ୍ରତିଭାବଳରେ ସ୍ୱାମୀ ବିଖ୍ୟାତ ସେ ସ୍ଥାନେ ।
 ସାବତ୍ରୌମେ ଜଣିଥିଲେ ଚୈତନ୍ୟ ବିଭୁରେ,
 ଶ୍ରୀରାଜଗୋବିନ୍ଦ ସାବତ୍ରୌମେ ସେ ପ୍ରକାରେ ।
 ଜଣି-ପୁଣି ନାନାଶାସ୍ତ୍ର ଅସଂଖ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ —
 ସେହି ମହାଘାତେ ସ୍ଥାନେ ହେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 କେତେ ନ୍ୟାୟରତ୍ନ କାବ୍ୟଘାତେ ବିଦ୍ୟାନିଧି —
 ଜ୍ଞାତ ହେଉଥିଲେ ଚାକିଠାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ।
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାନୀଆଚଢ଼ ଗ୍ରାମ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ —
 କାତ୍ୟାୟିନୀ ମହାଦେବୀ ଲୋକମେଷଦାତ୍ରୀ ।
 ତାହାଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଅଧିକାରୀ,
 ଥିଲେ ବହୁକାଳ ହୋଇ ନିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧି ।
 ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶିଷ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଲାଭ ଆଶେ —
 ଭକ୍ତିଭାବେ ନିତ୍ୟ ଆସୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
 ସମ୍ପ୍ରତି ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଷ୍ୟଛନ୍ତି ଚଢ଼ଗ୍ରାମେ
 ଭକ୍ତିଭାବେ ପୂଜୁଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ନାମେ ।
 ସହସ୍ର ଲିଖିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଅକ୍ଷରେ —
 ସମ୍ପ୍ରତି ପୂଜିତ କାତ୍ୟାୟିନୀ ମନ୍ଦିରରେ ।

ଉତ୍କଳର ଯୋଗ୍ୟପୁନ ଜଣେ ପରବାସେ,
 ମହିମାରେ ଖ୍ୟାତ ଚଢ଼ଗ୍ରାମ ଇତିହାସେ ।
 ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଖ୍ୟାତ ପ୍ରକାଶ ଉତ୍କଳେ
 ପୁଣିଙ୍କ ମହିମା ଅଛି ବିକାଶ ଚଢ଼ଗ୍ରାମେ । *
 ଧନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଉତ୍କଳର ସୁସନ୍ତାନ,
 ଯାଇଛ ଜଗତେ ରଖି ଜାଣି ସୁମହାନ ।

ନିୟୁତ

ପୌରୁଷ ଗୌରବଭରେ ମାନବ ଉନ୍ନତ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ କିନ୍ତୁ ନିୟୁତ ଆୟୁତ ।
 ମାନବର ଭାଗ୍ୟଚକ୍ର ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ହସ୍ତରେ —
 ନିୟୁତ ବୁଦ୍ଧିତ ନିତ୍ୟ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 ଆଜି ଯେବା ଭୁଞ୍ଜେ ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଗୌରବ,
 କାଲି ବା ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗୌରବ ।
 କେତେ ଯଦ୍ ଅଜଣିତ ସୁଖ ଶ୍ରେଣ ପାଇଁ,
 ଅନାବଳ ସୁଖ ଭୋଗ କେ କଲୁ କାହିଁ ?
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଯାତନା ଭୋଗ ନ ଲେଖେ ମାନବ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନରେ କିନ୍ତୁ ଘଟେ ଏହି ସବ ।
 ଧନ ଜନ ପଦ ଖ୍ୟାତି ସହାୟ ସମ୍ପଦ,
 ନିଶାର ସୁପନ ସମ ବିନାଶ ଆସୁଦ ।
 ମାନବ ମାନସାକାଶେ ଭାବସ ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ,
 ଭାସମାନ ମେଦମାଳା ଯଥା ଆକାଶରେ ।
 କେ ନ ଜାଣେ କେ ନ ବୁଝେ ଏ ସବ ଅନିତ୍ୟ,
 ବାକ୍ୟରେ ଯା ବୋଲେ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ବିପତ୍ତିତ ।
 କି ବିଶ୍ୱମୋହିନୀ ମାୟା ଆଦୃତ ଜଗତେ,
 ଅଳୀକ ଅସାର ସୁଖେ ଉନ୍ନତ ସମସ୍ତେ ।
 ଗୁଣମୟୀ ଦୈବମାୟା ସେ କରେ ମେଷନ,
 ଏକାନ୍ତ ଆଶ୍ରିତ ଯେବା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଚରଣ ।

ନ କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କ୍ଷତ୍ରେଞ୍ଚୁର ଶରୀରେ,
ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ହେବ ତେ ହେରେ ବା ଧିରେ ।
ଲଭ ଯହିଁ ପୁଣ ଶାନ୍ତି ଅନନ୍ତ ଜୀବନେ,
ହେ ଭ୍ରାତ ! ଏତିକି ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା କର ମନେ ।

ବିଦେଶିନୀ ବାଳିକାର ଛାୟାଚିତ୍ର

ଏହା କି ତାହାର ଚିତ୍ର ସନ୍ତତ ଯାହାକୁ ଚିତ୍ରେ,
ଏକାନ୍ତ ଭାବନା କରେ ଜୀବନ ଭାବନା ବିତ୍ରେ ।
ସେ'କି ମୋତେ କରେ ଚିନ୍ତା ? ବୁଝା ଭାବନା କିପାଇଁ
ଅବୋଧ ବାଳିକା ସେ'ତ ଭାଳିବାର ଶକ୍ତି କାହିଁ ?
ଉଦୟର ବ୍ୟବଧାନ ବହୁଦୂର ଦୂରନ୍ତର,
ତଥାପି କଳ୍ପନାଚିତ୍ର ହୃଦେ ଶାସ୍ତ୍ର ନିରନ୍ତର ।
ଯେ ଚିତ୍ର ଚିତ୍ର ଅଛି ସୁସ୍ଥବରେ ହୃଦୟରେ,
ନୁହେ ତ ଏ ଛାୟାଚିତ୍ର ଛଳନାରେ ସମାନରେ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଏହି ଛାୟାଚିତ୍ର ଗଲେ ନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ ।
ହୃଦୟ ଅଜିତ ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ଚିରକାଳେ ।
କି ମାୟା ରଜ୍ଜୁରେ ଝୁଲେ ହୃଦୟ ଭିତ୍ତିରେ ମୋର
ଚିତ୍ରପଟ-ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନିରନ୍ତର ।
ନ ଲେଉଟି ତା ଠାରୁ କିଛି ଉପକାର ଜୀବନରେ,
ଏତିକି ମୋ ପୁଣ ଶାନ୍ତି ଥାଉ ଚିର କୂଶଳରେ ।

ପୁଣ

ଜଗତର ଲୋକ ପୁଣ ପୁଣ ପୁଣ
ନିତ୍ୟ କରନ୍ତି ହେକାର,
ପୁଣର ଭାବନା ପୁଣର କାମନା
ପୁଣ ଜୀବନର ସାର ।

କାହିଁ ଅଛି ପୁଣ ବୋଲି କେଉଁ ଲୋକ
ବୁଝିଲେ କି ଗୁଡ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ?
ଲୋଡ଼ି ଲୋଡ଼ି ପୁଣ ହେଲେହେଁ ବିପୁଣ
ଜୀବନ କରନ୍ତି ଗତ ।

ପୁଣ ଯାହା ଜଣେ ଜୀବନରେ ମଣେ
ଦୁଃଖ ଆନେ ମଣେ ମନେ,
ନିରାଶ ପୁଣ ତପନ ଆଲୋକ-
ସମାନ ବୋଲୁ କେସନେ ।

ପୁଣ ଅଛି ଧନେ ପୁଣ ଶାନ୍ତି ଜନେ
ବେ'ଲିବୁଁ ଅବା କେମନ୍ତ,
ଯାହାର ବିକ୍ରେଦେ ହୃଦୟର ଭେଦେ
ଅନଳ ଯଥା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ।

ଯଶ ମାନ ଖ୍ୟାତି ପ୍ରଭୁର ସମ୍ପତି
ଏ ସବୁ ନୁହେଁ ତ ଚିତ୍ତେ,
ଦୁଃଖ ଅଗ୍ରଦୂତ ସମାନ ଅଦ୍ଭୁତ
ଦଟକି ଜାଣି ତ ସ୍ଥିର ।

ତାକୁ ବୋଲି ପୁଣ ପରହିତେ ଲୋକ
ଆତ୍ମପୁଣ ବଳିଦାନ,
ପୁଣ ତାକୁ ଜାଣେ ସ୍ୱଦେଶ କଲ୍ୟାଣେ
ସମର୍ପଣ ଧନ ପ୍ରାଣ ।

ସେ ପୁଣ ନିଶ୍ଚୟ ଯା ଜୀବନମୟ
ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ସୁଧାତାଳେ,
ଶାନ୍ତି ଦାନ କରେ ଜନ ସମାଜରେ
ଅବଲମ୍ବ ପରକାଳେ ।

ରାଗ

ଅବସନ୍ନ ପ୍ରାଣିଣେ ଦିବା ଅବସାନ,
ଲେଉଟିଲେ ବିଶ୍ରାମ ପାଇଁ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନ ।
ମାରବ ମାନବ ରବ ସବୁ କୋଳାହଳ—
ଅଗୋଚର ନିଦ୍ରା ଶେଷେ ଅବସାନଶୃଙ୍ଖଳ ।
କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣ କରନ୍ତେ ଶୟନ,
ନେ କଲୁ କି ଆଜ୍ଞାଦନ ତମିର ବସନ ।
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକୃତଦେବୀ କୋଳରେ ଶୋଆଇ,
ତମିର ପଶନ୍ତ କାନି ଦେଲେକି ଘୋଡ଼ାଇ ।
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ନାଶ କଲେ କର୍ମ-କ୍ଳାନ୍ତ ଦେହେ ଲୋକ—
ନିରାଶ ଦେଲେକି ଦେଶ ତପନ ଆଲୋକ ।
ପୁଷ୍ପ-ନିଦ୍ରା ପାଇଁ ବହେ ସୁଧୀର ସମୀର,
ନିଦ୍ରାକାଶ ଝିଲିରବ ଶ୍ରବଣ ରୁଚିର ।
ସ୍ନେହମୟୀ ମାତାପର ପାଳନ୍ତି ଅବନୀ,
ନିୟତ ନିଶିଳ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ଜନନୀ ।

— — —

ଯୋଗୀ

ପୂର୍ଣ୍ଣଶିରେ ଜଟାରାଶି—ମୃଗତର୍କାସନ—
କରେ କମଣ୍ଡଳୁ ଦଣ୍ଡ ବିଭୂତିଭୂଷଣ—
କୌପୀନ ମାସକ ଅବଲମ୍ବ ଦିଗମ୍ବର,
ଗଞ୍ଜିକା ପ୍ରସବେ ନେତ୍ର ରକ୍ତ ନିରନ୍ତର ।
ଜୀବନ ସାପନେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ—
ଧନ ଦତ୍ତ ବିତ୍ତ ଅର୍ଥେ ଉଦର ପୋଷଣ ।
ପ୍ରକୃତ ଯୋଗୀର ଚିତ୍ତ ନୁହେଁ ଏ ସକଳ,
ଉଦର ପୋଷଣୋପାୟ ଶତା କେବଳ ।
ଯୋଗୀର ବିଶ୍ବାସ ଆତ୍ମା ପରମାତ୍ମା ଅଂଶ,
ଅବନୀଶୀ ପରମାତ୍ମା ଦେହ ଧ୍ରୁବ ଧୂସ ।
ଯୋଗୀ ଲେଖେ ନାହିଁ ଦେହ କରକାକୁ ଚିତ୍ତ,
ଜଗତ ସଂସାରବାସୀ ସବେ ତାହା ମିତ ।

ସାଧନର ମନ୍ତ୍ରପୁତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ହୃଦୟ,
ଯୋଗୀ ଭୋଗୀ ଶ୍ରେଣୀ ଜନ ନେତ୍ର ପରିତପ୍ତ ।
ଶରୀର ସମସ୍ତ ଚିହ୍ନ ହେବ ଉପସାର,
ନିସଙ୍ଗ ଜୀବାତ୍ମା ସଦା ତେଜବ ସଂସାର,
ଜୀବାତ୍ମା ସହିତ ପରମାତ୍ମାର ମିଳନ,
ପ୍ରକୃତ ସେ ଯୋଗୀ କରେ ଉପାୟ ସାଧନ ।
ଜଗତ ସଂସାର ଭୁକ୍ତ-ବିଷୟ ଲଳସା,
ପରମାତ୍ମା ଲଞ୍ଜପାୟ ସାଧନ ଭରସା ।
ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ଆନର୍ଷଣ ପରସ୍ପରେ,
ଯୋଗୀର ସାଧନା ପରମାତ୍ମା ନିରନ୍ତରେ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଯୋଗୀପାଶେ ପୁଷ୍ପ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୌରବ,
ଆତ୍ମାରାମ ସୁଧା ହୃଦେ କର ଅନୁରବ ।
ଦିବସେ ଜଗତେ ବ୍ୟାପ୍ତ ତପନ କରଣ,
ଦିନାନ୍ତେ ଏକାନ୍ତେ କରେ ଆତ୍ମ ସମ୍ବରଣ ।
ଜାଗତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେହ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ,
ଅବନୀଶୀ ଆତ୍ମା ଲେଖେ ଅକ୍ଷୟ ଆଲୋକ ।
ଜାତ ବିସ୍ମାରିତ ଫେନ ବିଲ୍ଲନ ତରଙ୍ଗେ,
ଜୀବାତ୍ମା ବିଲ୍ଲନ ତଥା ପରମାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ।
ସଂସାର ଭ୍ରୁକୁଟି ଶ୍ଵତ ନୁହେଁ ସେହି ଯୋଗୀ,
ଅଲୀକ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟେ ଯେବା ନୁହେଁ ଭୁକ୍ତଶ୍ରେଣୀ ।

— — —

ଜୀବନର ଗତି

କାହା ଆଦେଶରେ କଲି ଜନମ ଶ୍ରଦ୍ଧଣ,
ଅନିଚ୍ଛାରେ ଦେନିଯିବ ଅବଶ୍ୟ ମରଣ ।
ଜୀବନ କାଳରେ ଦେଖି ନିୟନ୍ତା ନିୟନ୍ତ୍ର,
ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଗୋଚର ଜୀବନର ଗତି ।

— — —

ମହାକାଳୀ ପ୍ରକୃତ

ଭୈରବୀ ପ୍ରକୃତ ମହାକାଳୀ ସୁରୁପିଣୀ,
 କଲ୍ୟାଣଦାୟିନୀ — ନିତ୍ୟା — ନୃମୁ ଶ୍ରୀମାଳିନୀ ।
 କାଳ ଶିବ ବଶେ ଉଦ୍ଧା କରଳବଦନା,
 ସର୍ବ ସଂହାରଣୀ ଶ୍ରୀମା ଲୋକତରସନା ।
 ଚତୁର୍ଭୁଜା ଦେବୀ ଶାନ୍ତି ଅର୍ପି ଏକ କରେ,
 ଅନ୍ୟ ଦ୍ଵସ୍ତେ ଛୁନି-ନର ଶିର ଶୋଭା କରେ ।
 ଅଭୟ ତୁଷ୍ଟାୟ କରେ ଭୟ ଅନ୍ୟ ଦ୍ଵସ୍ତେ,
 ଏହି ମହାମାୟାର୍ଥନ ଜଗତ ସମସ୍ତେ ।
 ଦୟାମୟୀ ମହାଦେବୀ କୈବଲ୍ୟଦାୟିନୀ,
 ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଶ୍ରୀମାରୁପା ସର୍ବସଂହାରଣୀ ।
 କାଳର ସଙ୍ଗିନୀ କାଳୀ ମହାଭୟଙ୍କର,
 ସୁଭଦ୍ରା ବରଦା ମହା ଦେବୀ ଶମକରୀ ।
 ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସବ କରି ଜଗତ ସଂସାର,
 କରନ୍ତି ପାଳନ ଶେଷ ସମସ୍ତ ସଂହାର ।
 ନାହିଁ ବଳବାନ ବଶେ ପ୍ରକୃତିରୁ ବଳ,
 ଆପଣା ଶିବକୁ ପାଦେ ଦେଇଛନ୍ତି ଦଳ !
 ଜନ୍ମାଇ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ନାଶ ଅବଶେଷେ,
 ନରମୁ ଶ୍ରୀମାଳା ଲମ୍ବମାନ ଗଳଦେଶେ ।
 କାହିଁ ଛୁନିମସ୍ତା ଉତ୍ତରଣୀ ଭୟଙ୍କରୀ,
 ମନୋହରୀ ବରପ୍ରଦା ଶିବା ଶୁଭଙ୍କରୀ ।
 ଜଗତ ଯାବତ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ରଚନା,
 କି ପଦାର୍ଥ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ କରିବି ଅର୍ଚ୍ଚନା ।
 ଗୁଣ ଶିଶୁ ମହିଷଟା ଦେବ ବଳ ଆଣି,
 ପ୍ରକୃତ ଯୁଗରେ ବଳା ଜଗତର ପ୍ରାଣୀ ।
 କଳା କାଷ୍ଠାରୁପା ପରିଣାମ ପ୍ରଦାୟିନୀ,
 ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ସଂହାରଣୀ !

ସ୍ଵାର୍ଥପର

ଦଟଣା ବଶେଷେ ହେଲେ ହେ'ଧର ସଞ୍ଚାର,
 'ସ୍ଵାର୍ଥପର' ଅନ୍ୟେ କରଥାନ୍ତି ତରସାର ।
 ଯେତେରୂପ ଦେଖିଲି ମୁଁ ମନ ମଧ୍ୟେ ଭାଳି,
 'ସ୍ଵାର୍ଥପର' ଶବ୍ଦ ଗୋଟା ନୁହେଁ କେତେ ଗାଳି ।
 ସ୍ଵାର୍ଥରେ ରୁଲିତ ଲୋକ ଜଗତ ସଂସାର,
 ସ୍ଵାର୍ଥ ବିନା ନୁହେଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରକୃତି କାହାର ।
 ଉନ୍ନତର ମୂଳ ସ୍ଵାର୍ଥ ମାନବ ସମାଜ
 ବଡ଼ ମାତ ପ୍ରାଣୀ ମଧ୍ୟେ ଦେଖୁଁ ସ୍ଵାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଭକ୍ତିରେ ଯେ ସେବା କରେ ସମ୍ମ ପତି ପଦ,
 ସନ୍ତାନ ଜନମା ଠାରେ ସ୍ନେହର ଆସ୍ପଦ ।
 ନାହିଁ କି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସ୍ଵାର୍ଥ ଭାବ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ,
 ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଆଶା ଜାଗତ ଅନ୍ତରେ ?
 ମାତ୍ର ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ଯେବା ପର ଉପକାରେ,
 ସେ ମହାପୁରୁଷ ଧନ୍ୟ ଜଗତ ସଂସାରେ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ସମ ତପ୍ତ ରବିକର,
 ଦର୍ମାକ୍ର ଚୂଷାର୍ତ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ମାନବ ନିକର ।
 ଦାରୁଣ ଗ୍ରୀଷମ କାଳ କଷ୍ଟର କାରଣ,
 କପାଳି ଶିଶୁର କଲେ ଏହାକୁ ସୃଜନ ।
 କଷ୍ଟକର ମଣୁ ଯାହା ଆପାତ ମନରେ,
 ମଙ୍ଗଳ ନିହିତ ପ୍ରତି ଦଟଣା ମୂଳରେ ।
 ଗ୍ରୀଷମ ପ୍ରଭାବେ ହୁଏ ବାରିଦ ସଞ୍ଚାର,
 ଯାହା ଯୋଗେ ପାଏ ରକ୍ଷା ଜଗତ ସଂସାର ।
 ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତେ ରବି ପ୍ରଚଣ୍ଡ କରଣ,
 ଉଦ୍‌ଭିଜ୍ଜ ଆହାର ଧରା କରେ ଆକର୍ଷଣ ।

ଲିଟିରୁଜନ୍ମ ଆମ୍ଭ କଦଳୀ ପଣସ ।
 ଶ୍ରୀଷମେ ପାଚଇ ନର ଜୀବନ ସବସ୍ବ ।
 ନ ମଣ ଏହାକୁ ରବି କରଣ ପ୍ରତାପ,
 ଜନନୀ ରଞ୍ଜନଶାଳା ଅନଳ ସନ୍ତାପ ।

ଯାଏ-ରହେ

ଫୁଲ ଫୁଟି ପଡ଼େ ଝଡ଼ି ବାସ ଚନ୍ଦ୍ରଚ୍ଛଇ,
 ଜୀବନ ପୋଷଣ ମଧୁ—ଫଳ ଦେଇ ଯାଇ ।
 ଚାଲିଯାନ୍ତି ସାଧୁ କରି ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରବୃତ୍ତ,
 ଯଦା ଆଶ୍ରୟରେ ପାନ୍ତି ମାନବେ ଉଦ୍ଧାର ।
 ଯାନ୍ତି ଚାଲି ମେଘମାଳା ବୃଷ୍ଟି କରି ଜଳ,
 ଜଗତପ୍ରାଣୀର ଶ୍ବାସ-ଜୀବନ ସମ୍ବଳ ।
 ଲୋକ ସମାଜରେ କରି ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ,
 ଦେହ ତେଜ ଯାନ୍ତି ଚାଲି ସାଧୁମହାଜନ ।
 ମୃତ୍ତିକାରେ ପଡ଼ି ବଜ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ସତେ,
 ବିଶାଳ ପ୍ରାଦପ ଜାତ ହୁଏ ଭବିଷ୍ୟତେ ।
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏବା ତା ଧନ,
 ରକ୍ଷା ପାଏ ଅବଶେଷେ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନ ।
 ବହୁଯାଏ ମାନବର ଆତ୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନେ,
 ଶୁଭଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ରଖି ଏ ଭ୍ରବନେ ।

ମାନବାୟା ଅବନାଶୀ

ରୂପାନ୍ତ ଧାରଣ କରେ ଯଦା ବସୁସବ୍,
 ବିନାଶ ତାହାକୁ ବୋଲେ ନ ବୁଝି ମାନବ ।
 ବିନାଶ କରୁଛି ନାହିଁ ବସୁ ଜଗତରେ,
 ବିଚିତ୍ର କୌଶଳେ ଆତଯାତ ରୂପାନ୍ତରେ ।
 ସାଗର ଉଦ୍‌ଧୂତ ବାଣ୍ଟି ତହୁଁ ବାରିକଣା,
 ନିପତିତ ପୃଥିବୀରେ ଯାଏ ଜଳ ଜଣା ।

ନାନାରୂପ ବାରି ଗତି ରୂପାନ୍ତ କେବଳ,
 ଦେଖ ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ନଷ୍ଟ ନୁହେଁ ଜଳ ।
 ଭୂତର ସମ୍ପ୍ଳି ମାତ୍ର ଶରୀର ଗଠନ,
 ବିଲ୍ଲନ ପଞ୍ଚଭୂତ ବୋଲି ଯାହାକୁ ମରଣ ।
 ମୃତ୍ତିକାରୁ ଜାତ ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ଭିଦ୍ଧ ସକଳ,
 ପରିଣାମ ରୂପାନ୍ତର ମୃତ୍ତିକା କେବଳ ।
 ଜଡ଼ମୟ ଭୂତ ନାହିଁ କାହାର ବିନାଶ,
 ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆତ୍ମା ନଷ୍ଟ କର କି ବିଶ୍ବାସ ।

ସମ୍ବଳ

ଆହେ ବିଶ୍ବପତି କରେ ଆତ୍ମାନ ବିନୟେ,
 ଆସିବ କି ବେଳେ ମମ ମଳିନ ହୃଦୟେ ।
 ଚଞ୍ଚଳ ଜଞ୍ଜାଳ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ କୁଟୀର,
 ବିରାଜିତ ହୁଅ ପ୍ରଭୋ ହେଉ ମନ ପ୍ରିୟ ।
 ବିରାଜ ହୃଦୟ-ସିଂହାସନେ କୃପା କରି,
 ନ ପଶୁ ଦୁଷ୍ଟିନ୍ତା ରଖ ବିବେକ-ପ୍ରହରୀ ।
 ତୁମ୍ଭ ନାମ ଗାନେ ହେଉ ଶୁଦ୍ଧ ପୂଜ ମନ,
 ଅନଳ ପରଶେ ଯଥା ବିମଳ କାଞ୍ଚନ ।
 ଭୟ ସାର ହୋଇ ଯାଉ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲଳସା,
 କରିବି କେବଳ ତୁମ୍ଭ କରୁଣା ଭରସା ।
 ସଂସାର ସମୁଦ୍ର ବିତ୍ତି କରି ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ,
 କର କୃପା ତୁମ୍ଭ ପଦେ ରଖିଥିବ ଧ୍ୟାନ ।
 ଆସିଛି ଏକାକୀ ଯିବି ଏକାକୀ କେବଳ,
 ଅନ୍ତମ କାଳରେ ତବ କରୁଣା ସମ୍ବଳ ।

ଚରମଚନ୍ଦ୍ରା

ଅଶାନ୍ତ ସ୍ଥବିର ଦେହ ଜାଗ୍ରତ ଚେତନା,
 ସମ୍ବଳ ସମ୍ପ୍ରତି ମାତ୍ର ଗତାନୁଶୋଚନା ।
 ଜୀବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଭ୍ରମି କାନ୍ତ ମନ ପ୍ରାଣ,
 ଅବଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଅବସାନ ।

ଆଶାର ସ୍ବପନ ମାୟା ମୋହର ଛଳନା,
 ଭାଙ୍ଗିଲ ଜାଣିଲ ବୁଧା ଚନ୍ଦ୍ରା ବିଡ଼ମ୍ବନା ।
 ଯୌବନ ଉତ୍ସବ ଦିନେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଭାବରେ,
 ଭ୍ରମିତୁ ଅଳୀକ ସୁଖ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।
 ଭାଷା ଚନ୍ଦ୍ରାଶୂନ୍ୟ ମନ ପରଶାମ ଗତି,
 ଉପସ୍ଥିତ ବିଷମରେ ମଗ୍ନ ମତ୍ତ ମତି ।
 ଜାତୁଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ବିସ୍ତାରିତ,
 ତଥାପି ଶଶିକ ସୁଖେ ଚିତ୍ତ ବିମୋହିତ ।
 ସଂସାର ଅସାର ସୁଖ ପ୍ରମୋଦେ ଚନ୍ଦ୍ରପୁ,
 ମହାସ୍ରୋତେ ଭାସମାନ ଗତି ସେ ସମୟ ।

ଦିଅ ଦେଖା

ପଠାଇଲ କିପାଁ ମୋତେ ବିଷମ ସଂସାରେ ?
 କିବା ଅପରାଧକରିଥିଲ ତୁମ୍ଭ ଠାରେ ?
 ବୋଲି ଦେଇଥିଲ ଯାହା ଆସିବା କାଳରେ,
 ଭୁଲିଛି ସକଳ କିଛି ନାହିଁ ତ ମନରେ ।
 ଯାଉ ଆନି ତୁମ୍ଭକୁ ସେ ଭୁଲେଁ ବାରମ୍ବାର,
 ଆଜ୍ଞାଦନ କରେ ପ୍ରାଣ ସଶୟ ଅଧାର ।
 ଦୟା ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଦେଇଥିଲ ମନେ,
 ହରାଇ ବସିଛି ସବୁ ଅବିବେକ ପଣେ ।
 କେବଳ ବ୍ୟାକୁଳ ଜଗତରେ ସୁଖ ପାଇଁ,
 ପାଇଥିଲ କିଛି ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ହେଲ କାହିଁ ?
 କରିଥିଲ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ସହାୟ,
 ପଳାଇ ଗଲେଣି ଜଣେ ଜଣେ ହାୟ ହାୟ !
 ଅକ୍ଷୁଣ ଅନ୍ଧାରେ ଭାସି ଯାଉଛି ମୁଁ ଏକା,
 ଜୀବନ ସହାୟ ପ୍ରଭୁ ଆସି ଦିଅ ଦେଖା ।

ଅଭୀତ

ହେ ଅଜ୍ଞତ ! କାହିଁ କେଉଁ ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ—
 ବିଲ୍ବନ ଅଜଣା ଚର ତମିର ମଧ୍ୟରେ ।
 ଥିଲ ଦିନେ ସଙ୍ଗେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମଧାରୀ,
 ତେଜିବ ସକଳେ ନୁହ ଆୟତ୍ତ କାହାର ।
 କେତେ ସୁଖ କେତେ ଦୁଃଖ ହୋଇ ବିଜଡ଼ିତ,
 ଶୁଦ୍ଧାରୂପେ ତୁମ୍ଭ ଦେହେ ରହିଛି ଚିନ୍ତିତ ।
 ଜୀବନର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସେ ସର୍ବ ଘଟଣା,
 ସମାହିତ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗେ ଯାଏ ଜଣା ।
 ତୁମ୍ଭକୁ ଅନାଏଁ ଯେବେ ଚକିତେ କାତରେ
 କି ମହାନ ଭାବ ଜାତ ହୁଏ ହୃଦୟରେ ।
 ପୃଥ୍ବୀରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରେମ ଆଳାପନ,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ସହିତରେ ଜୀବନେ ବନ୍ଧନ ।
 ହେ ଅଜ୍ଞତ ! ହେ ଅଜ୍ଞତ ! ତୁମ୍ଭେ ମିଶ ଏକା,
 ବେଗେ ବା ବିଳମ୍ବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ହେବ ଦେଖା ।

ଶକୁନି ମନ୍ତ୍ରରା

କୁଟିଳ ଶକୁନି ମନ୍ତ୍ରଣାରେ କୁରୁକୁଳ
 ଭୁଞ୍ଜ କାରଣରେ ହେଲେ ସମରେ ନିର୍ମୂଳ ।
 ଅସଂଖ୍ୟ କ୍ଷତିପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାବୀର ଜଣେ ଜଣେ
 ମଲେ ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଅସୌକ୍ଷିଣୀ ସେନା ରଣେ ।
 ଖଳଲେକ ଯୋଗେ ଘଟେ କି ଉତ୍ତପାତ ଜାଣ
 ଦେଖି ରୁଣ୍ଡି ରାମାୟଣ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ—
 ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଦାସୀ ମନ୍ତ୍ରର ସକାଶେ
 ମଲେ ଦଶରଥ ରାମ ଗଲେ ବନବାସେ ।
 କିପାଇଁ ଈଶ୍ବର କଲେ ଖଳକୁ ସୃଜନ
 ସେମାନେ କି ପୃଥ୍ବୀର ଉତ୍ତପାତ କାରଣ ।

ନାହିଁ ନାହିଁ, ମନେ କର ନିଶ୍ଚୟ ପରତେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଅଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜଗତେ ।
ନ ଥିଲେ ମନ୍ତ୍ରର କିମ୍ବା କୃତ୍ରିମ ଶକ୍ତି
ରମାୟଣ ଭାରତ କି ପାରନ୍ତ ହେ ଶୁଣି ।

ବିଷ୍ଣୁ ଚତୁର୍ଭୁଜ

ନିରାକାର ଗୁଣାଧାର ଜଗତ ଜଡ଼ିତ
ସବେନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣାଶ୍ରୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଙ୍ଗତ ।
ଅପାଣି ଅପାଦ ପ୍ରଭୁ ରୂପ ନାହିଁ ଜଣା,
ଥୋକେ ଭକ୍ତ ଚତୁର୍ଭୁଜ କରନ୍ତି କଳ୍ପଣା—
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ,
କଳ୍ପଣା-ନେତ୍ରେ ଭକ୍ତ ଦେଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।
ଏ ତୁଚ୍ଛ ଲୋକଙ୍କ ଦେଖେ ଧ୍ୟାନେ ଚତୁର୍ବାହୁ
ଧରିଛନ୍ତି ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମ ଆଜି,
ତୁମ୍ଭ ଶଙ୍ଖ ମହାନାଦେ ଜଗତ କର୍ମିତ,
ଚକ୍ରେ କର ଜଗତର ଛେଦନ ଦୁରିତ,
ମହାଗଦାଦାତେ ବିଶ୍ୱ ସଂସାରଶାସନ,
ଶୋଭାର ଆଧାର ପଦ୍ମେ ବିଶ୍ୱ ସୁଶୋଭନ ।
ହେ ଅନନ୍ତ ଭୁଜ ଚତୁର୍ଭୁଜ ବିଶ୍ୱପତି
ଜଗତ ଦୁର୍ଗତି ଶନ୍ତି ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ।

ମାନବ ଧର୍ମ

ଆସିଛ ଜଗତେ କିପାଁ ନ ଯାଅ ପାସୋର,
ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା କଲ କି ସେପରି ?
ପଶୁର ସମାନ ଧର୍ମ ଆହାର ବିହୀନେ,
ମାନବ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମ ବ୍ୟବହାରେ ।

ଏହାର ଜନମ ଜାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମହାନ,
କରିବ ଜଗତପାତା ଆଜ୍ଞା ସମାଧାନ ।
ହୃଦୟ ନିଭୁତସ୍ଥଳ ଲୋଡ଼ ତନୁ ତନୁ,
ଯେଉଁ ସବୁ ମହାଶୟ ରହିଛି ପ୍ରଜ୍ଜନ୍ନ ।
ଜାଗ୍ରତ କରୁଅ ତାହା ସବୁ ଏକ ଏକ,
ହେଉ କର୍ମ ଉପଯୋଗୀ ଯେବନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ।
ପ୍ରଭୁ ଦତ୍ତ ମହାକୃପା ହେଉ ପ୍ରୟୋଜନ,
କର ତାହାବଳେ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତେ ସାଧନ ।
ଯେ ପବିତ୍ର ଭାବ ଅଛି ନିହିତ ହୃଦୟେ,
ନ ହୁଅ ଉତ୍ତରଦାୟୀ ତାହା ଅପରୟେ ।

ପ୍ରେମ

ପ୍ରେମର ଭାଷା ସବେ ମାତ୍ର ଲୋକ କେତେଜଣ—
କରିଥାନ୍ତି ଜୀବନରେ ପ୍ରେମଭରୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ।
ଭାସିଲା ପୁଅ ପ୍ରିୟଜନେ ମିଳେ ପ୍ରେମ କଦାଚିତ,
ମାତ୍ର ପଦେ ପଦେ ଲୋକ ହୁଏ ତହିଁରୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ବିଚ୍ଛେଦ ଯାହାର ହେତୁ ସେ ପ୍ରେମ କଷ୍ଟର ମୂଳ
କାହିଁ ବା ଅସ୍ତବ୍ୟ ଦେଖୁ ପ୍ରତିଦାନ ଅନୁକୁଳ ।
ଯେଉଁ ଲୋକ କରି ନିତ୍ୟ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ—
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ହବରେ କରେ ବିଶ୍ୱ ମହିମା ସ୍ମରଣ—
ଧ୍ୟାନ ଭକ୍ତି କର୍ମଯୋଗେ ହୁଏ ଭକ୍ତ ଅଧିକାରୀ,
ଜୀବନ ଶୀତଳ କରେ ପାନେ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମବାରୀ ।
ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ଉଦ୍ଭୋଧିତ ପ୍ରବାହିତ ଯାହା ପ୍ରାଣେ—
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସେହି ଜଣ ପ୍ରେମର ମାୟୁଷ ଜାଣେ ।
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ପ୍ରେମୀ ମୁକ୍ତି ପାଏ ସେହିଜନ,
ନରରୂପୀ ଦେବ ସେହି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତା ଜୀବନ.

ଦୁଃଖ

ଦୁଃଖ ତୁ ତ ଶତ୍ରୁ ନୋହୁ ମିତ୍ର ବୋଲି ଜାଣେ,
 କଲି ଅନୁରବ ଦୀର୍ଘଜୀବନରେ ପ୍ରାଣେ ।
 ନିରନ୍ତର ଗୁପ୍ତରେ ଥାଉ ପାଶେ ପାଶେ,
 ଆସୁ ମୋର ପାପରାଶି ବିନାଶ ସକାଶେ ।
 କଲେ ଦେହପ୍ରତି ଅନିୟମ ଅତ୍ୟାଚାର
 ବ୍ୟାଧି ରୂପ ଧରି କରୁ ଶରୀରେ ପ୍ରହାର —
 ଅସାର ସମ୍ପଦେ ହେଲେ ଗର୍ବେ ଉନମତ୍ତ
 କରୁଛ ବସନ୍ତ ରୂପେ ଶିର ଅବନତ ।
 ଗଲେ ଅଜ୍ଞାନରେ ପ୍ରଭୁ ନୀତିକୁ ପାଶୋରି
 ଦେଉ ସୁଚେତନା ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧରି —
 ବହୁତ ପ୍ରଜ୍ଞନ୍ନ ଶତ୍ରୁ ବନ୍ଧୁ ରୂପେ ଥାଇଁ
 ଥାନ୍ତି ପଛେ ପଛେ ତାଙ୍କୁ ଦେଉ ତୁ ଚ୍ୟାୟ ।
 ଆସ ଆସ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ! ଥାଅ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
 ଦେଉଛୁ ସୁଜନ ପ୍ରଭୁ ସେବାର ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।

ବୃଦ୍ଧର ଭାବନା

ଉପସ୍ଥିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ
 ଅନନ୍ତ ଭିତ୍ତିର ରାଶି ସିନ୍ଧୁ ସମ୍ମୁଖରେ;
 ବେଳାଭୂମି ପଶ୍ଚାତକୁ ଦେଖୁଛି ଅନାଇଁ
 ଅଜ୍ଞାତ ଜୀବନମାର୍ଗ ଲୁଚିଗଲା କାହିଁ ?
 ନିରନ୍ତର ସମ୍ମୁଖକୁ କରୁଛି ଗମନ
 ଭିତ୍ତିର ସାଗରେ କେବେ ହେବ ନିମଗନ ।
 ଛୁପୁରୁପେ ଯାଏ ଜଣା ଅଜ୍ଞାତ ଘଟଣା
 ସୃଷ୍ଟି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ତରଳ କେବେ ଟେକି ଯାଏ ଜଣା,
 ପାର୍ଥବ ଶରୀର ସଙ୍ଗେ ପାର୍ଥବ ସମ୍ବଳ
 ଥିବ ପଡ଼ିଯିବ ସଙ୍ଗେ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ ।
 ଏ ଉଭୟ କର୍ମଫଳ ଦେଖୁଛି ସାକ୍ଷାତେ
 ଧାଇଁଛନ୍ତି ଛୁପୁରୁପେ ଜୀବନ ପଶ୍ଚାତେ ।
 ଶ୍ଵାସଣ ଅକାର ପାପ କର୍ମଫଳମାନ
 ତମକ ପଡ଼ଇ ପ୍ରାଣ ଦେଖି ବର୍ତ୍ତମାନ ।

ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ୍

ମୁଖବନ୍ଧ

ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ମୂଳ କାରଣ ଏକମାତ୍ର ସନାତନ ବେଦ ଅଟେ । ଚିନ୍ତାବେଦ ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ।

ବୈଦିକ ବିଷୟ ଦୁଇ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ । ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ନିତ୍ୟ-ସତ୍ୟ ବିଶ୍ୱମୂଳାଧାର ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଉପାସନାପଦ୍ଧତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ସେହି ଅଂଶର ନାମ ଉପନିଷଦ ବା ବେଦାନ୍ତ । ଏହି ଅଂଶଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧ ଅଟେ ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥ୍ବୀସ୍ଥ ଯାବନ୍ତ ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟତାମ ଦେଶବାସୀ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଉପନିଷଦ ସ୍ୱଗୁଣରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସମ୍ମାନିତ ।

ମାନବସମାଜର ଜ୍ଞାନୋନ୍ନତି ଓ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଭାବର ଜାଗରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୁରକ୍ଷାପାଳକାଳ ପୂର୍ବରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷିଗଣ ଧର୍ମର ଯାବନ୍ତ ଗୃହଚତୁର, ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟମାନ ବିବିଧପ୍ରକାର କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଯେପରି ବିଶଦ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକଲୋ ମାନବ ମନ ପ୍ରବ୍ୟ ଏବଂ ପବିତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ପୃଥ୍ବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସର୍ବବାଦିସମ୍ବନ୍ଧ ବେଦବିହିତ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉପାସନାପ୍ରଣାଳୀ ବିସ୍ତୃତ ହେବା ହିନ୍ଦୁଜାତିର ପତନର ମୂଳାତ୍ମକ କାରଣ ଅଟେ । ଏହି ଜାତି ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବେଦବିହିତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଉପାସନାପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ ନ

କରିଅଛନ୍ତି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଜାତିର ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଆଶା କରିବା ବିଫଳମାନାମାତ୍ର ।

କି ଶ୍ରୀସ୍ଥାନ, କି ମୁସଲମାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକେ ପଠନ୍ତି ଅବସ୍ଥାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସହିତ ପୁସ୍ତକଚିତ୍ର ଏବଂ ଅଭ୍ୟାସ । ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଯେଉଁ ମହାଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦ ନାମରେ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଗୌରବାନ୍ୱିତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ଜଣ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଅଛନ୍ତି ? କେତେ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୃହରେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିତ ହେଉଅଛି ? ବେଦଗ୍ରନ୍ଥବିହୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ବାସଭାବନ ସମାନ ଅପବିତ୍ର—ଦୋଷମୟ ଅଟେ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ସତରତର ଗ୍ରନ୍ଥାଭାବ ଏଥିର କାରଣ ଅଟେ ।

କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭେମାନେ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ଉପନିଷଦର ଉତ୍କଳ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିଥିଲୁ । ଉତ୍କଳବାସୀ ଏ ଆଦରପୂର୍ବକ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଗୁରୁଦାୟ ଉପନିଷଦର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲୁ । ଭାରତବର୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁ କେତେଖଣ୍ଡ ଉପନିଷଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁଦାୟ ଏବଂ ବୃନ୍ଦାବାରଣ୍ୟକ ବୃହତ୍ତମ ଅଟେ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଖଣ୍ଡିକ ଗୁରୁଦାୟ ଉପନିଷଦର ପ୍ରକୃତ ଅବିକଳ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ ।

ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଏପରି କଠିନ ଯେ ଶଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥର ସହସ୍ରାଧାର ବିନା ଅର୍ଥ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ପୁଣି ସେ ସମସ୍ତ ବିଶଦଭାବରେ ଉତ୍କଳରେ ପଦ୍ୟନୁବାଦ କରିବା ଆନୁମାନଙ୍କ ପରି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ ।

ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୋକିଳେଶ୍ୱର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏମ.ଏ. ମହୋଦୟ ତାଙ୍କର “ଉପନିଷଦର ଉପଦେଶ” ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଛୁଯୋଗ୍ୟ

ଉପନିଷଦର ଯେଉଁ ଉପାଖ୍ୟାନ ଭାଗ ଅବଲମ୍ବନରେ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ଏହି ପୁସ୍ତିକା ଖଣିକ ସେଥିର ପଦ୍ୟନୁବାଦ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଉପନିଷଦର ମର୍ମାର୍ଥ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ କିପରି ଅସାଧାରଣ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ କୃତ୍ୟାର୍ଥୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଉପନିଷଦର ଉପଦେଶ ନାମକ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁ ।

୧୦ ଜୁନ, ୧୯୧୭

ମଞ୍ଜି କାଶିପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର ।

}

ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ୍

ଶ୍ଵେତକେତୁ ଉପାଖ୍ୟାନ

ପୂର୍ବକାଳେ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭରତ ଖଣ୍ଡରେ
ଥିଲ ଏକ ମହାର୍ଘି ଅରୁଣି ନାମରେ ।
ତାହାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର ଶ୍ଵେତକେତୁ ନାମ,
ବୟସେ ଦ୍ଵାଦଶ ବର୍ଷ ସର୍ବ ଗୁଣଧାମ ।
ମହର୍ଘି ଅରୁଣି ଦିନେ ପୁତ୍ର ପାଶେ ରାଇ,
ବୋଇଲେ “ରେ ପୁତ୍ର ! ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିଖ ଯାଇ ।
ଯେତେକ ପୁରୁଷ ଥିଲେ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ,
ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ।
ଏବେ ତୁମ୍ଭ ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲଣି ବୟସ,
ଗୁରୁଗୃହେ ବାସ କରି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଯୋଷ ।
କୁଳଯୋଗ୍ୟ ଆର୍ୟ୍ୟଙ୍କ ବନ୍ଦନା ଚରଣ,
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କର ଅଧ୍ୟୟନ ।”
ପୁତ୍ର ଶ୍ଵେତକେତୁ ପାଇ ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ
ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁରୁକୂଳ କଲକ ପ୍ରବେଶ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶ ବୟସରେ ପଂଠ ସମାପତ,
କରିଣ ବାହୁଡ଼ି ଗୃହ ହେଲେ ସମାଗତ ।
ମାତ୍ର ପିତା ଦେଖି ପୁତ୍ର ହେଲେନ ଦୁଃଖିତ,
ହୋଇଛି ସେ ଯୁବା ଅହଂକାରୀ ଅବିମତ ।
ଶ୍ଵେତକେତୁଙ୍କର ଥିଲା ମନରେ ଧାରଣା,
ଶାସ୍ତ୍ରୀ ସକଳ ଅଛି ଭଲ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।
ସେ ଜଣେ ଅଟନ୍ତି ମହାପଣ୍ଡିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ,
କେହି ନାହିଁ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ତାଙ୍କ ସମାନରେ ।
ମହର୍ଘି ଅରୁଣି ବୁଝି ପାରି ଏ ବୃଦ୍ଧନ,
ଆପଣା ମନରେ ହେଲେ ଦୁଃଖିତ ନିତାନ୍ତ ।

ବୋଇଲେ ମହର୍ଘି ଦିନେ ପୁତ୍ର ପାଶେ ରାଇ,
“ରେ ପୁତ୍ର ! କି ଶିକ୍ଷା କଲୁ ଗୁରୁଗୃହେ ଯାଇ ?
ଦେଲେ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ସେହି ବିଷୟ ପରୀକ୍ଷା,
ଜାଣିବି କରୁଛୁ ଶାସ୍ତ୍ର କେତେଦୂର ଶିକ୍ଷା ।
କରୁଛୁ ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଲେ ସେଥିର ଉତ୍ତର,
ଜାଣିବି କପରି ଶିକ୍ଷା ହୋଇଛି ତୋହୋର ।
ବୋଲ ପୁତ୍ର, କେଉଁ କଥା ଶୁଣିଲେ ବାରେକ,
ଆନ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ନ ବଳେ ବିବେକ ।
କେଉଁ କଥା ତର୍କେ କଲେ ଥରେ ହୃଦୟମ,
ଜଗତର ସବୁ କଥା ହେବ ବୋଧଗମ୍ୟ ।
କି କଥା ଜାଣିଲେ ଜଣାଯାଏ ସର୍ବ କଥା,
ବୋଲ ପୁତ୍ର, ଜାଣ ଯେବେ ଏଥିର ବାରତା ।”
ପିତାଙ୍କ ଅଭୂତ ଧ୍ଵନି ଶୁଣି ଶ୍ଵେତକେତୁ,
ମଣିଲେ ଆତ୍ମାର୍ପଣ ନିଜ ଅଜ୍ଞାନତା ହେତୁ ।
ବୋଇଲେ ସେ ଶ୍ଵେତକେତୁ ପିତା ମୁଖ ଗୁହଁ,
“ହେ ପିତା ! ଏ ନୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରି ନାହିଁ ।”
ବୋଇଲେ ଅରୁଣି ଶୁଣି ପୁତ୍ର କଥାମାନ,
“ହେ ପୁତ୍ର ! ଜାଣିଛି ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ଅଭିମାନ ।
କପରି ବା ଦେବ ଏହି କଥାରେ ପରୀକ୍ଷା,
କରୁଛୁ ଲୌକିକ ବିଦ୍ୟା ମାତ୍ର ଯେଣୁ ଶିକ୍ଷା ।
ଯେଉଁ ମହାବିଦ୍ୟା ଅଟେ ସର୍ବବିଦ୍ୟା ସାର,
ସେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଜାଣିବ ବା କି ପ୍ରକାର ।
ଯେ କଥା ବୋଲିବୁଁ ଏବେ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ,
ପ୍ରକୃତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣ ।
ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ହେବ ଅବଗତ,
ତେବେ ପର ବିଦ୍ୟା ତତ୍ତ୍ଵ ଜାଣିବ ସମସ୍ତ ।

ଘଟ ଶରବାଦି ଯାହା ହେଉଛି ଉତ୍ପନ୍ନ,
 ମୃତ୍ତିକା ଅଟଇ ଉପାଦାନର କାରଣ ।*
 ମୃତ୍ତିକା ସ୍ୱରୂପ ଯେବେ ହେବ ଅବଗତ,
 ତେବେ ତ ବୁଝିବ ଘଟ ଶରବାଦି ତତ୍ତ୍ୱ ।
 କାରଣ ମାତ୍ର ଦେଖାଯାଏ କାର୍ଯ୍ୟକାରେ,
 କାରଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣିବାରେ ।
 ତଥାପି ମାନବଙ୍କର ମୂର୍ଖତାର ଚିହ୍ନ,
 କାର୍ଯ୍ୟକୁ ମଣନ୍ତି ଯେଣୁ କାରଣରୁ ଭିନ୍ନ ।
 ମୂଳ କାରଣକୁ ତ୍ୟକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳକୁ
 ମୂଳ ବସ୍ତୁ ମଣେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥକୁ ।
 କାରଣରୁ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ନ୍ତି ପ୍ରକାର,
 ଦେଖି ଲୋକେ ଏପ୍ରକାର କରନ୍ତି ବିଚାର ।
 ପ୍ରକୃତରେ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କାରଣରୁ ଭିନ୍ନ
 ନୁହେଁ ଏହା—ପାଇବ ଯେ ଏଥି ନାନା ଚିହ୍ନ ।
 ବିଭିନ୍ନତା ମାତ୍ର ଜାଣ ନାମ ଓ ଆକାରେ,
 ମାତ୍ର ଏହା ଏକ—ଜ୍ଞାନଗଣ ଜାଣିବାରେ ।
 ଘଟର ଘଟ ବା କୁମ୍ଭ ଯାହା ନାମ ହୁଏ,
 ମାତ୍ର ଜାଣ ଏହା ମୃତ୍ତିକାରୁ ଆନ ନୁହେଁ ।
 ଆକାର ବା ନାମ ମାତ୍ର ପୃଥକ ପୃଥକ,
 ମାତ୍ର ଜାଣ ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ଅଟନ୍ତି ଏକକ ।
 କୁମ୍ଭକାର କରେ ସିନା ଘଟକୁ ନିର୍ମାଣ,
 ମାତ୍ର ଏହା ମୃତ୍ତିକାର ରୂପାନ୍ତର ଜାଣ ।
 କୁମ୍ଭଟି ହୋଇଛି ଜାଣ ମୃତ୍ତିକାରୁ ଜାତ,
 କେବଳ ଅବସ୍ଥାନର ହୋଇଛି ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ଯେମନ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜାତ ମୁକୁଟ, ବଳୟ,
 ଲୌହରୁ ନିର୍ମିତ ଖଡ୍ଗ, ଶସ୍ତ୍ର, ଫାରତସ୍ତ୍ର ।

ହେଲେହେଁ ନିର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର ଅସ୍ତ୍ରମାନ,
 ମାତ୍ର କାରଣ ଏଥି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଲୌହ ଜାଣ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ଏ କଥା ଅଟେ ପର ବିଦ୍ୟା ଅଙ୍ଗ,
 ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲୁ ପୂର୍ବେ ଏଥିର ପ୍ରସଙ୍ଗ ।”
 ଜନକ ବଚନେ ଭୟ ପାଇ ଶୌଚକେତୁ,
 ବୋଇଲେ, କି ଲେଖାଗୁ ରୁକୁଳେ ଯିବା ହେତୁ ।
 ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମାର୍ଥ—ମୁହିଁ ଶ୍ରବୁଛି ଏମନ୍ତ—
 ନୁହନ୍ତି ଏରୂପ ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱ ଅବଗତ ।
 ଜାଣିଥାନ୍ତେ ଯେବେ ଏହି ପଦାର୍ଥନିର୍ଦ୍ଦେଶ,
 ଅବଶ୍ୟ ଆତ୍ମକୁ ଦେଇଥାନ୍ତେ ଉପଦେଶ ।
 ହେ ପିତା, ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ, ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ
 ଏ କଥାର ଉପଦେଶ କରନ୍ତୁ ପ୍ରଦାନ ।
 ସର୍ବଜ୍ଞ ମୁଁ ହେବି ଶୁଣି ଆପଣଙ୍କ କଥା,
 ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରର ବାରତା ।
 ବୋଇଲେ ଅରୁଣି ପୁଣି ବୁଝି ସେହୁଭରେ,
 “ଏହି ପରଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ
 ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଚରୁ, ଲତା, ପତଙ୍ଗ, ସରୀସ,
 ନାମରୂପାତ୍ମକ ସୃଷ୍ଟି ବସ୍ତୁ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ବିବିଧ ନାମରେ ପୁଣି ବିବିଧ ରୂପରେ
 ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପୂର୍ବେ ପରମଶୁଦ୍ଧରେ
 ପ୍ରଜନ୍ମ ଶବ୍ଦରେ ଥିଲା, ଏହା ଭୁଲେ ଜାଣ,
 ଏକମାତ୍ର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 କେହି ବସ୍ତୁ କେହି ନାମେ ଉତ୍ପତ୍ତି ପୂର୍ବରେ
 ନ ଥିଲେ ବିଦିତ—ଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ
 ଉତ୍ପତ୍ତି ଉତ୍ଥରେ ନାନା ନାମ ଓ ଆକାର
 ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ଜାଣ ଜଗତ ସଂସାର ।

* ପ୍ରତ୍ୟେକକାର୍ଯ୍ୟ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଯେ କାରଣକୁ ଅବଗତନ କରା କାର୍ଯ୍ୟଟି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେହି କାରଣଟିକୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପାଦାନ କାରଣ ବୋଲାଯାଏ । ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନରେ ସହାୟତା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କାରଣର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ନିମ୍ନତମ କାରଣ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—କୁମ୍ଭକାର ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ଘଟ ନିର୍ମାଣ କରେ, ଏ ଛକରେ ଘଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ମୃତ୍ତିକା ଉପାଦାନ କାରଣ ଅଟେ । ମାତ୍ର କୁମ୍ଭକାର ଘଟ ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ଶକ୍ତି ଏ ରକ୍ତ, ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ରେଣୀ ଯନ୍ତ୍ର; କଳ ଓ ବସ୍ତୁ ପ୍ରଭୃତିର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଏ ଛକରେ ଘଟନିର୍ମାଣ ପ୍ରତି ଏ ସମସ୍ତ ନିମ୍ନତମ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ।

ହୁଅନ୍ତେ ସର୍ବସ୍ୟ ନାନା ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟବିଷୟୀଭୂତ ହେଲେ ତେବେ ଜାଣ ।
 ପୃଷ୍ଠି ହେବା ପୂର୍ବେ ଏହି ବସ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
 କିଛିମାତ୍ର ଥିଲା ନାହିଁ ନାମ ରୂପ ଚକ୍ଷୁ ।
 କେବଳ ପରମବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଭୁ ଉପାଦାନ
 ଅପ୍ରକାଶରୂପେ ରହିଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ଯେମନ୍ତ ମୃତ୍ତିକା ପିଣ୍ଡ ଦେଖ କୁମ୍ଭକାର
 ନିର୍ମାଣ କରଇ ପାସ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।
 ସେହିରୂପେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
 କରନ୍ତି ଏହି ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିର୍ମାଣ ।
 ମାତ୍ର ଯାହା ଦେଲୁ କୁମ୍ଭକାରର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
 ବିଶ୍ୱପୃଷ୍ଠି କାର୍ଯ୍ୟ ତହିଁ ପ୍ରାଥମିକ ନିତାନ୍ତ ।
 ଘଟ ଶରବାହ ନିର୍ମାଣରେ କୁମ୍ଭକାର
 ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ବିବିଧପ୍ରକାର ।
 ସଲିଳ, ମୃତ୍ତିକା, ରଜ୍ଜୁ, ଦଣ୍ଡ, ଦ୍ରବ୍ୟମାନ
 ନିମିତ୍ତ କାରଣ କେହି ଅବା ଉପାଦାନ ।
 ମାତ୍ର ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ବିଶ୍ୱସ୍ତସାର ସୂଜନ—
 ଅଟନ୍ତି କେବଳ ବ୍ରହ୍ମ ଏଥିର କାରଣ ।
 ନ ଥିବା ସକାଶେ ତାଙ୍କ ସହାୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠାୟ,
 ଏଥିପାଇଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନାମ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ।
 ବୋଲନ୍ତି ବା କେହି ବିଶ୍ୱସୂଜନ ପୂର୍ବରେ
 ନ ଥିଲା ଅସ୍ତିତ୍ୱ କିଛି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ,
 ସକଳ ଅଭିବାସକ ଶୂନ୍ୟ ବା ଅସତ,
 ମାତ୍ର ଏହା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ଜାଣ ଆମ୍ଭ ମତ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ଯେଠାରେ ଥାଏ ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ,
 ଭାବନାତ୍ମକ ଦ୍ରବ୍ୟ ତହିଁ ନୁହେଁ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ।
 ଏକାନ୍ତ ଅସ୍ତିତ୍ୱହୀନ ଦ୍ରବ୍ୟହିଁ ଅସତ,
 ତହିଁ ବିପରୀତ ବସ୍ତୁ ନାମ ଅଟେ ସତ ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନିବାସକ ନ ବୁଝି ଏରୂପ,
 ଅଟନ୍ତି ସେ ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ।
 ଅସତ ପଦାର୍ଥ ସତ ପଦାର୍ଥ ଉଭୟ,
 ହେ ପୁତ୍ର, ହେବାର ଜାଣ ନିଶ୍ଚୟ ଅସମ୍ଭବ ।

ବିଷୟଟି ଅଟେ ଅତି କଠିନ ଗନ୍ଧାର,
 ନ ବୁଝି ପାରିବ ବୁଦ୍ଧି ନ କଲେକ ସ୍ଥିର ।
 ବସ୍ତୁର ବିକାଶ ପୂର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ ବା କାରଣ
 ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ନାହିଁ, କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।
 କାର୍ଯ୍ୟଟି ଉତ୍ପତ୍ତି ପୂର୍ବେ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଥାଏ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭାବରେ ।
 ମୃତ୍ତିକା ନ ଥିଲେ କାହୁଁ ଜନମନ୍ତା ଘଟ,
 କାରଣରେ ଥାଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପ୍ରକଟ ।
 ନ ଥିଲେ କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ କି ପ୍ରକାର ?
 ଏଥିକୁ କାରଣ ସନ୍ତ କରବ ସ୍ୱୀକାର ।
 କେହି ଜ୍ଞାନ କଲେ ଏହି କଥାରେ ଆପତ୍ତି,
 ଅଭାବରୁ ହୋଇଥାଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ଘଟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏକ କର ହେ ଗ୍ରହଣ—
 ମୃତ୍ତିକା ଧୂସରୁ ହୁଏ ଘଟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ମୃତ୍ତିକା ବିନାଶରୂପ ଅଭାବରୁ ଜାଣ,
 ତେବେ ତ ହୋଇଛି ଘଟ ଶରବାହ ନିର୍ମାଣ ।
 ବୋଲନ୍ତି ଦେଖାଇ ଯୁକ୍ତି ଥୋକେ ମହାମତ,
 ଅସତରୁ ହୁଏ ସତ ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 କେହି କେହି ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ଯୁକ୍ତି ଏପ୍ରକାର,
 କରନ୍ତି କାରଣ ସନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ଅସ୍ୱୀକାର ।
 ଘଟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଛଡ଼ା କେହି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ
 ଦେଇଥାନ୍ତି ଗଜ ପୁଣି ବୃକ୍ଷର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
 ବୋଲନ୍ତି ସେମାନେ ବୃକ୍ଷ ଗଜରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ବିଷୟ ଦେଖିଲେ ହେବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ଗଜଟିଏ ହେଲେ ଏକାବେଳକେ ବିନାଶ,
 ତେବେ ସିନା ହୋଇଥାଏ ବୃକ୍ଷଟି ପ୍ରକାଶ ।
 ଅତଏବ କର ପାରୁଁ ସତ୍ତ୍ୱେନ ନିଶ୍ଚିତ,
 ଗଜ ଅଭାବରୁ ହୁଏ ବୃକ୍ଷର ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣ,
 ଅଭାବୁଁ ଉତ୍ପତ୍ତି ବସ୍ତୁ—ଏହି କଥା ଜାଣ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ଶୁଣିଲ ସର୍ବ ବିଷୟ ନିତାନ୍ତ
 ଅସଦ୍‌ବାଦୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ବା ବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ଜାଣିବ ସେଥିରୁ ତୁମ୍ଭେ ବିଶେଷପ୍ରକାର,
 ଏରୂପ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଯୁକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଅସାର ।
 କୁମ୍ଭକାର ଘଟ ଗୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦାଶ କାଳରେ
 ମାଟିର ପେଣ୍ଡୁଳାଟିଏ ରଖଇ ଯାଗରେ;
 ସେହି ମୃତ୍ତିକାରେ ଘଟ କରଇ ନିର୍ଦ୍ଦାଶ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପାଇଛୁ ତୁମ୍ଭେ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ।
 ଅବଶ୍ୟ ସେ ମାଟିପିଣ୍ଡ ହେବାରୁ ବିନାଶ,
 ତେବେ ସିନା ହେଲୁ ଘଟ ଶବର ପ୍ରକାଶ ।
 କନ୍ଥୁ ତୁମେ କର ମନ ମଧ୍ୟରେ ବରୁର,
 ପେଣ୍ଡୁଳାଟି ହେଲୁ ସିନା ଧୂସ ଏ ପ୍ରକାର;
 ମାତ୍ରକ ମୃତ୍ତିକା ରୂପାନ୍ତରେ ସେ ଘଟରେ
 ରହିଛି ନ ହୋଇ ଧୂସ, ଜାଣିବ ମନରେ ।
 ପେଣ୍ଡୁଳାଟି ମୃତ୍ତିକାର ଗୋଟିଏ ଆକାର,
 ଆକାରଟି ଧୂସ ସିନା ହେଲୁ ଏ ପ୍ରକାର;
 ପିଣ୍ଡର ଆକାର ଗୋଟି ବୁଝା ବୋଲି ଜାଣ,
 ମୃତ୍ତିକାହିଁ ଅଟେ ଘଟ ପ୍ରକୃତ ଜାରଣ ।
 ଏଥକୁ ଜାଣିବ ପିଣ୍ଡ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଧୂସ,
 ନୁହେଁ କାରଣ ଧୂସ ଜାଣିବ ଅବଶ୍ୟ ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଣ୍ଡକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜାଣ,
 ଯଦ୍ୱ ଅଳଙ୍କାରମାନ ହୋଇଛି ନିର୍ଦ୍ଦାଶ ।
 ଅଳଙ୍କାର ଉତ୍ପତ୍ତିର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହିଁ କାରଣ,
 କାରଣ ନୁହେଁ ତହିଁ ପିଣ୍ଡ କଦାଚନ ।
 ଏକ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭେ ତାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟ
 ଧୂସ ହୋଇଯାଏ, ଏହା ଜାଣିବ ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ।
 ସବୁବ ଜାଣିବ ଏହି ଅମୋଘ ନିୟମ,
 କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ ଏଥି ହେବା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ।
 ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧୂସ
 କାରଣଟି ଧୂସ ନୁହେଁ ଜାଣିବ ଅବଶ୍ୟ ।
 ଯେଣୁ ପରବର୍ତ୍ତୀକାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ପଶ୍ଚାତେ
 ଅନୁସର ଥାଏ, ଏହା ଦେଖୁଁ ସାକ୍ଷାତେ ।
 ତେଣୁ ପିଣ୍ଡାଦର ଧୂସେ ଘଟର ପ୍ରକାଶ
 ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ତିକାର ନ ହୁଏ ବିନାଶ ।

ମୃତ୍ତିକାଟି ଯେଣୁ ରହିଅଛି ବିଦ୍ୟମାନ,
 କପର ବୋଲିବୁ ସତ ଅସତୁ ଭିଆଣ ।
 ଅସତରୁ ସତ ଜାତ, ଏହି ଅନୁମାନ
 ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଯଦି ବୋଲି ଘଟ ଗୋଟି ଉତ୍ପତ୍ତି ପୂର୍ବରେ
 ମୃତ୍ତିକା ତ ଥିଲୁ ନାହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ।
 ଉତ୍ତର—ପିଣ୍ଡର ଆକାର ମଧ୍ୟ ଥିଲୁ ତ ମିଳିତ,
 ମାଟି ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ପିଣ୍ଡ ନୁହେଁ କଦାଚିତ ।
 ହେଉ ପିଣ୍ଡାକାର ଅବା ଅନ୍ୟ ଯାହା କିଛି,
 ମୃତ୍ତିକାରେ ମୃତ୍ତିକାରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରହିଛି ।
 ନିର୍ମିତ ଯେତେବେଳେ ହେଉ ଘଟ ବା ଶରୀର,
 ମୃତ୍ତିକା ତ କେତେବେଳେ ନୁହଇ ଅସ୍ତ୍ରବ ।
 ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡ ଅବୟବ ଗୋଟି ଧୂସ,
 ଘଟର କାରଣ ଜାଣ ମୃତ୍ତିକା ଅବଶ୍ୟ ।
 ପିଣ୍ଡର ଆକାର ନୁହେଁ ଘଟର କାରଣ,
 ମୃତ୍ତିକା କାରଣ ମାତ୍ର ଜାଣ ବିବରଣ ।
 ଏହିପରି ଗଜ ବୃକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର କଥା,
 ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ସଙ୍ଗେ ରହିଛି ଏକତା ।
 ଦେଖିବାରେ ଆସେ, ପର ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଗଜ,
 ସେଥିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଅଳ୍ପର ଉଦ୍ଭିଦ ।
 ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଉପାଦାନେ ସେ ଗଜ ଗଠିତ,
 ତାହା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ରଚିତ ସେ ଗଜ ଗୋଟି ଯେଉଁ ଉପାଦାନେ,
 ତହିଁ ବୃକ୍ଷ ଜାତ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣେ ।
 ଜାଣିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏହା କର ନିଶ୍ଚୟ,
 ଗଜ ଧୂସ ନୁହେଁ ବୃକ୍ଷ ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣ ।
 ଏଥକୁ ଆପତ୍ତିକାରୀ ଲୋକଙ୍କର ଯୁକ୍ତି—
 ସାରବତ୍ତ ନାହିଁ ଶୁଣିଲୁ ତ ଆମ୍ଭ ଉକ୍ତି ।
 କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ପୂର୍ବେ କାରଣର ସତ୍ତ୍ୱ,
 ବିଦ୍ୟମାନ ସବୁଦିନେ ବୁଝ ଏହି କଥା ।
 ଉତ୍ପତ୍ତିର ପୂର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ,
 ଥିଲୁ ଯେ ଅନଭବ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରଜ୍ଜନ୍ନ ଭାବରେ ।

ଏହି ସୁକ୍ଷ୍ମାବ ଅବସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣ,
 ହମେ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରମାଣ ।
 ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଦଶଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
 ଉତ୍ପତ୍ତିର ପୂର୍ବେ ସନ୍ତୁ ଶ୍ରବରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ।
 ମାତ୍ର କଥାଟାଏ ଭୁଲେ ବିଶେଷ ଶ୍ରବରେ,
 ସବୁଦା ଜାଗ୍ରତ ରଖ ଆପଣା ମନରେ ।
 କାରଣ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ମାତ୍ରକ ସେ କାର୍ଯ୍ୟକାରେ ଥାଏ ନାହିଁ ଜାଣ ।
 କାରଣ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଏଟି ସେ ଯାଏ,
 ସେକାଳେ ଅନଭବ୍ୟକ୍ତ ଶ୍ରବରେ ସେ ଥାଏ ।
 ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟି କାରଣ ମଧ୍ୟରେ,
 ବିକାଶ ବା ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ଲେଖା ବିଶେଷରେ ।
 ଯେ ଉପାୟ କାର୍ଯ୍ୟଗୋଟି ହେବ ପ୍ରକାଶିତ,
 ସମ୍ପାଦନ ସେ ହିଁ ପୁଣି କରିବା ଉଚିତ ।
 ନଭୁବା ସେ କାହା ବଳେ ହେବ ପ୍ରକାଶିତ ?
 ଏଥକୁ କରିବା ଅଟେ ଯନ୍ତ୍ର ଯଥୋଚିତ ।
 ଉତ୍ପତ୍ତିର ପୂର୍ବେ ଘଟ ଆହ ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟମାନ,
 ଅବଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କିଛି ଥିଲା ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ଯେବେ ସେହି ଆବରଣ କରିବ ଅନ୍ତର,
 ଘଟ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ହେବ ନୟନଗୋଚର ।
 ଘଟ ମୃତ୍ତିକାରୁ ହେବା ପୂର୍ବେ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ,
 ମୃତ୍ତିକା ଯେ ପିଣ୍ଡକାରେ ହୁଅଇ ବ୍ୟାପତ ।
 ମୃତ୍ତିକା କରନ୍ତେ ପିଣ୍ଡ ଆକାର ଧାରଣ,
 ଘଟ ଆବରକ ଏହା କଲ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।
 ଘଟଟି ଆବୃତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ପିଣ୍ଡ କାରେ,
 ନ ଆସିଲା ଏଥୁ ଯୋଗୁଁ ଏହା ଦେଖିବାରେ ।
 ଏହି ପିଣ୍ଡରୁ ଆବରଣ ହେଲେ ଧୂସ,
 ଘଟଗୋଟି ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ହୁଅଇ ଅବଶ୍ୟ ।
 ତେଣୁ ଘଟରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ତିକା କାରଣ,
 କରିଥିଲା ପିଣ୍ଡ ତାକୁ ପୂର୍ବେ ଆବରଣ ।
 ମାତ୍ର ଏଥୁ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ଆପତ୍ତି,
 ସେଥିର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଆମ୍ଭେ ବୋଲିବୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି ।

ବୋଲିବେ ବିପକ୍ଷବାଦ ଏହି କଥାମାନ,
 ପୂର୍ବରୁ ଯଦ୍ୟପି ଘଟ ଥିଲା ବିଦ୍ୟମାନ,
 କଲେ ଯେବେ ପିଣ୍ଡରୂପ ଆବରଣ ଧୂସ,
 ହୋଇପାରେ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ଘଟର ହମଶ ।
 ତେବେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଘଟ କରଇ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ,
 ଆବରଣ ଧୂସ ମାତ୍ର କରୁଁ ସମାଧାନ ।
 ଘଟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଦ୍ୟ ପ୍ରକାର,
 କପା ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ତେବେ କରିବାର ।
 ମାତ୍ର ଦେଖୁଁ କୁମ୍ଭକାର ପିଣ୍ଡଗୋଟି ଧୂସ,
 କରି ସାରି ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରଇ ହମଶ ।
 କେବଳ କଲେ ଯେ ଧୂସ ପିଣ୍ଡ ଆବରଣ,
 ଘଟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବ, ଏ କଥା କେସନ ?
 ମାତ୍ର ଏ ଆପତ୍ତି ଗୋଟି ସାମାନ୍ୟ ନିତାନ୍ତ,
 ସନ୍ତେପେ ବୋଲିବୁଁ ଶୁଣ ସେଥିର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।
 ବୁଝି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଏକ ଘଟ
 ପ୍ରୟୋଜନ ଆଲୋକ ଯେ ତାହାକୁ ପ୍ରକଟ ।
 ଏହି ଯେ ହିଁ ପୁଣି ପ୍ରଫେପକୁ ଆଶିବାର,
 କେବଳ କି ନାଶ କରିବାକୁ ଅନ୍ଧକାର ?
 ନୁହେଁ କି ତା ଘଟ ପ୍ରକାଶିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
 ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି ଦୁଇଟି କାରଣ ।
 ଅନ୍ଧକାର ନାଶ ପୁଣି ଘଟର ପ୍ରକାଶ—
 ପ୍ରଫେପ ଆଶିବା ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟର ସକାଶ ।
 ବୁଝି ଏଥୁ ଲୋକଗଣ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ପାଇଁ
 କରିଥାନ୍ତି ନାନା ଯନ୍ତ୍ର, ସନ୍ଦେହ ତ ନାହିଁ ।
 ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରେ ଧୂସ ହୋଇଯାଏ ଆବରଣ,
 ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।
 କରିବା ସକାଶେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ
 କଲେ ହୁଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ବା ବିଦ୍ୟତ ।
 ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଜାତ ପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟମାନ
 କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
 କେବଳ ତାହାର ଅଭବ୍ୟକ୍ତର କାରଣ,
 କେତେଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ଥାଏ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ସେହି ବିପ୍ଳାବର ଯେବେ ହୁଏ ଉପସ୍ଥିତ,
 ସହଜରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟି ହୁଏ ତ ବାଦତ ।
 ଏଥକୁ ଏ କଥା ସ୍ଥିର, ଉତ୍ପତ୍ତି ପୂର୍ବରେ
 କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟି ରହିଥାଏ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ।
 କେବଳ ଅନଭବ୍ୟକୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ,
 ବିବିଧ ଯନ୍ତ୍ରରେ ତାହା ପ୍ରକାଶକୁ ପ୍ରାଏ ।
 ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଅସତରୁ କେବେ ସତ
 ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହା ମୀମାଂସିତ ମତ ।
 ସତ୍ତ୍ୱପଦାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି,
 କର ନ ପାରିବ କେହି ଏଥିରେ ଆପତ୍ତି ।
 ଗୋଟିଏ କାରଣ ସହ ବିବିଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ଅଭବ୍ୟକୁ ହୋଇଥାଏ ବୁଝିଲେ ମନରେ ।
 କୁଣ୍ଡଳ ଆକାର ସର୍ପ କରଇ ଧାରଣ,
 ସୃଷ୍ଟିର ନିର୍ମିତ ହୁଏ ଅଳଙ୍କା କଳଣ ।
 ଦେଖିବାରେ ଆସେ ଏହି ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
 ଗୋଟିଏ କାରଣ ଯୁକ୍ତ ବିବିଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
 ସର୍ପର କାରଣ ଭେଦ କୁଣ୍ଡଳ ଯେମନ୍ତ,
 ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର ସାବନ୍ତ ।
 ସେହିରୂପ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
 ବିବିଧ ଆକାରେ ବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ କାଣ୍ଡ ।
 ବିଶ୍ୱସ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ଏକ ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ
 ଥିଲେ ମାତ୍ର, ଆଉ କିଛି ଥିଲ ନାହିଁ ଜାଣ ।
 ପିଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ ଘଟଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ,
 ମାତ୍ର ଏକ ମୃତ୍ତିକାରୁ ଜାତ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ।
 ପରସ୍ପର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରେ ପ୍ରକାରେ
 ମାତ୍ରକ ନିର୍ମିତ ସବୁ ଏକ ମୃତ୍ତିକାରେ ।
 ପିଣ୍ଡ ଘଟ ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ସତ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
 ମାତ୍ର ଉଭୟରେ ଅଛି ମୃତ୍ତିକାର ଚିହ୍ନ ।
 ସେହିରୂପ ସୃଷ୍ଟି ବସ୍ତୁ ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ,
 ଆକାରେ ପ୍ରକାରେ ଗୁଣେ ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ ।
 ଅଟନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଜାଣ
 ଏକମାତ୍ର ପରବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।

ଦେଖୁଁ ଯାହା ନିତ୍ୟ ଜାଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଭବ୍ୟକୁ,
 ମହିମା ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱପତି ଶକ୍ତି ।
 ଅନନ୍ତ କୌଶଳମୟ ବିଶ୍ୱର ଆକାର
 ଦେଖି ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି କରେ ଅସ୍ମିକାର ।
 ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଠାରେ ମାନବର ଚାହୁଁ,
 ନିଶ୍ଚୟ ନିବୋଧ ପଶୁଠାରୁ ନୁହେଁ ଭିନ୍ନ ।
 ଅନନ୍ତ କୌଶଳମୟ ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ,
 ଦେଖି ଏହା କେ ବୋଲିବ ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି କାଣ୍ଡ ?
 ଯେ ବୋଲିବ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଲୋକ ଜ୍ଞାନଅଳ୍ପ
 ନାହିଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନର ସମ୍ବନ୍ଧ ।
 ସୁଖି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ ଉତ୍ତରାପିତ,
 ବ୍ରହ୍ମ ତ ନିରବୟବ ଚନ୍ଦ୍ରାର ଅଞ୍ଚଳ ।
 ଏକ ଏବ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆକାର ବିଶ୍ୱାନ,
 କିପ୍ରକାର ତହିଁ ଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
 ଶୁଣି ବସ୍ତୁ, ଦେଉଅଛୁଁ ସେଥିର ଉତ୍ତର,
 ରକ୍ତ ଦେଖି ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ ଆକାର ସର୍ପର ।
 ତେସନ ମନୁଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି କଳ୍ପିତ ବିଶ୍ୱରେ,
 ଭ୍ରମ ଜାତ ହୁଏ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱରେ ।
 ଏକ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଆରୋପ
 କର ଯେହ୍ନେ ଲୋକ ଜ୍ଞାନ କରେ ସେହିରୂପ ।
 ଯେମନ୍ତ ରକ୍ତକୁ ସର୍ପସ୍ୱରୂପ ଧାରଣା,
 ମୃତ୍ତିକାବିଶ୍ୱାନ କରେ ଘଟକୁ କଳ୍ପନା ।
 ତେସନ ମାନବ ବୁଦ୍ଧି ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ
 ବ୍ରହ୍ମରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋଲି ମଣଇ ଯଥାର୍ଥ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜନିତ ଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥା ଏପରି,
 ସହଜେ ନ ପାରେ ବସ୍ତୁ ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଧରି ।
 ବାସ୍ତବରେ ନର ନେତ୍ରେ ଯାହା କିଛି ଦିଶେ,
 ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତ୍ୱାନ ବସ୍ତୁ ନାହିଁ କିଛି ବିଶେଷ ।
 ରକ୍ତଟି ଯେକାଳେ ରକ୍ତ ହୁଏ ଅଦୃଶ୍ୟ,
 ସର୍ପବୁଦ୍ଧି ସେ କାଳରେ ହୁଏ ଚିତ୍ତେହିତ ।
 ଘଟଗୋଟି ହୋଇଅଛି ମୃତ୍ତିକାଗଠିତ,
 ଜାଣିଲେ ଏ କଥା ଘଟବୁଦ୍ଧି ତିରୋହିତ ।

ତେସନେ ହେଲେକ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ଵରୂପ,
 ଜଡ଼ସ୍ଵାଧୀନତା ସନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଲେପ ।
 ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଅଛି ବସ୍ତୁ ପରିମିତ,
 ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ୟତିରେକେ ନାହିଁ ବିଶ୍ଵର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ।
 ଯାହା କିଛି ପୂର୍ବସ୍ଥାନେ ଦେଖ ବଦ୍ୟମାନ,
 ସଦ୍ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଵରୂପ ସର୍ବ ଏହା କର ଜ୍ଞାନ ।
 ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରପୁରଣ ଅବଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ
 ଜନ୍ମାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାନା ଭ୍ରାନ୍ତି ନାନା ଭ୍ରାବ ।
 ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସନ୍ତକୁ,
 ନ ପାରେ କାରଣ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମିବାକୁ ।
 ଘଟ ବା ସ୍ଵପ୍ନରେ ଯାହା ଆସେ ଦେଖିବାର,
 କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅସତ ଅବା ମିଥ୍ୟା ବୋଲିବାର ।
 କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଵାଧୀନ ସନ୍ତ କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ନାହିଁ,
 ଏହାକୁ ସେ ମିଥ୍ୟା ବୋଲିପାର ସେଥିପାଇଁ ।
 ଘଟ ଶରାବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣ,
 ନ ଥାଏ ଉତ୍ପତ୍ତି ନାଶ ପରେ ବଦ୍ୟମାନ ।
 କାରଣଟି ଘଟ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟର ଆକାରେ,
 ଦେଖାଯାଏ, କାରଣଟି ସତ୍ୟ ଜାଣିବାରେ ।
 କାର୍ଯ୍ୟଗୋଟି ନୁହେଁ ସତ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସ୍ତାବେ,
 କେବଳ ସେ ରୂପାନ୍ତର ଦିଶେ ଅନ୍ୟତ୍ରାବେ ।
 କାରଣ ବ୍ୟତୀତ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ଜାତ,
 ଏଥକୁ ଅସତ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
 ଏକ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ମାତ୍ର ବିବିଧ ଆକାରେ
 ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ଜଗତ ସଂସାରେ ।
 ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ହିଁ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ରୂପାନ୍ତର,
 ଚର ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ନିୟତ ଅକ୍ଷର ।
 ଶକ୍ତିମାତ୍ର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ରକ ହିଁ ସତ୍ୟ,
 ଶକ୍ତିରୁ ପୃଥକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟଇ ଅସତ୍ୟ ।
 ସେକାଳେ କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟକାରେ ପରିଣତ,
 ହୁଏ କାରଣର ସନ୍ତ ତଦା ତିରୋହିତ ।
 ବରଞ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟର ସନ୍ତ କରେ ସମୟରେ
 ନିର୍ଜର କାରଣ ସନ୍ତ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ।

ଏଥକୁ ସହଜେ କରି ପାରିବ ନିଷ୍ଠୁରି,
 ସହପଦାର୍ଥ ସହପଦାର୍ଥ ହୁଏ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ସେମନ୍ତ ମୃତ୍ତିକା ମାତ୍ର ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟସନ୍ତ,
 ଘଟାଦି ଆକାର ତହିଁ ହୁଏ ଅବିଚ୍ୟୁତ;
 ତେସନେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ରୂପାନ୍ତର ଭାବେ
 ସମୟେ ସମୟେ ଦେଖାଯାଏ ଠାବେ ଠାବେ ।
 ଏକମାତ୍ର ସଦ୍ବସ୍ତୁକୁ ବିବିଧ ଆକାର
 ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ଲେକେ କରନ୍ତି ବେଭାର ।
 କରନ୍ତି ବେଭାର ଅନ୍ୟରୂପେ ଲେକମାନ,
 ସଦ୍ବସ୍ତୁରେ ସଦ୍ବସ୍ତୁକୁ ଥାଏ ବଦ୍ୟମାନ ।
 ଏଥିରୁ ବୁଝୁ ହୁଁ ଆନେମାନ ଏହି ତତ୍ତ୍ଵ,
 ଜଗତର କିଛି ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ଅସତ୍ୟ;
 କିପାଁ କି ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମର ଅଧୀନ,
 ଜାଗତକ କେହି ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ସ୍ଵାଧୀନ ।
 ଆରେ ଶ୍ଵେତକେତୁ, ଶୁଣ ସେଥି ବିବରଣ,
 ସେ ସେ ଏକ ଅସିଦ୍ଧତା ପରମକାରଣ ।
 ଏହି ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୂକ୍ଷ୍ମା ସକାଶ
 କଲେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ବହୁଧା ପ୍ରକାଶ ।
 ସେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଥିଲ ପୂର୍ବ ପ୍ରଳୟରେ
 ସୃଷ୍ଟିରୂପେ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରଜନ୍ମଭାବରେ ।
 ସଂକଳ୍ପ କଲେକ ତାହା ଖ୍ୟାତ କରବାକୁ,
 ବ୍ରହ୍ମ ‘ଶିକ୍ଷା’ ‘ସଂକଳ୍ପ’ ଓ ‘ଇଚ୍ଛା’ ବୋଲେ ତାକୁ
 ସେ ଜ୍ଞାନସ୍ଵରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ କାମନାରେ
 ପ୍ରକାଶିତ ସର୍ବ ବସ୍ତୁ ଏ ବିଶ୍ଵ ସଂସାରେ ।
 ସେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁଜାତ ପୂର୍ବ ପ୍ରଳୟରେ
 ସୃଷ୍ଟିଭାବେ ଲୀନ ଥିଲ ତାହାଙ୍କ ପାଶରେ,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ତାହା ଆଗ୍ନେତନା ବା ପରାକ୍ଷା,
 ତାହା ନାମ ବ୍ରହ୍ମ ଇଚ୍ଛା ସଂକଳ୍ପ ବା ଶିକ୍ଷା ।
 ଜ୍ଞାନରୂପ ନିତ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ କାମନାରେ
 ବିଶ୍ଵ ଆବର୍ତ୍ତୁତ ହେଲ ସ୍ଵରୂପ ଆକାରେ ।
 ଦେଖି ଏପ୍ରକାର ପରଂବ୍ରହ୍ମ କାମନା,
 ଚେତନସ୍ଵରୂପ ସେ ସେ ଏହି ଯାଏ ଜଣା ।

ଯାବତ୍ତାପୁ ନାମ ରୂପ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ
 ସେ ନ ଥିଲ ତାଙ୍କ ପାଶେ ଶକ୍ତସୁରପରେ,
 ସେ ସମସ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନେ,
 ଏଥକୁ ସବୁଜି ତାଙ୍କୁ ବୋଲୁ ଆମେମାନେ ।
 ସଂସାର ଲୋକକୁ ସେହେ ବାଧନା କାମନା,
 ବର୍ଣ୍ଣଭୂତ କରିଥାଏ ଅଛି ଏହା ଜଣା ।
 ଥିଲେହେଁ କାମନା ସବୁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଲୀନ,
 ସର୍ବାଙ୍ଗତ ଗୁଣାଙ୍ଗତ ପ୍ରଭୁ ଚରଦନ ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାଣିବର୍ଗ କର୍ମ ଅନୁସାରେ,
 କରନ୍ତି କାମନା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବାରେ ବାରେ ।
 ଜୀବ ପକ୍ଷେ କାମନାଦି ଆତ୍ମାଠାରୁ ଭିନ୍ନ,
 କେବଳ ତା ଦେହେନ୍ଦ୍ରିୟ ବିପ୍ଳାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।
 ସମସ୍ତ କାମନା ଜୀବଗଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିକ,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ କାମନା କିନ୍ତୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୃଥକ ।
 କର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତିକ ସବୁ ଜୀବଙ୍କ କାମନା,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର କର୍ମ କରେ, କାମନା ସୂଚନା ।
 ଶକ୍ତଗୋଟି ଥାଏ ଶକ୍ତିରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ,
 ନାମ, ରୂପ, ଅବ୍ୟକ୍ତରେ ତହିଁରେ ନିହିତ,
 ବ୍ୟକ୍ତାବସ୍ଥା ପେଟବେଟଳ କରେ ସେ ଧାରଣା,
 ନାମ ରୂପ ସବୁ ତହିଁ ଦ୍ୱୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ।
 ଏହି ନାମ ରୂପ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ବା ବିକାଶ,
 ନାମ ଧରେ ତତା ବହୁ ଭବନ ପ୍ରକାଶ ।
 ନଭୁବା ଯାହାର ନାହିଁ କିଛି ଅବୟବ,
 ବହୁ ପଦାର୍ଥ କି ଜାତ ତହିଁରୁ ସମ୍ଭବ ।
 ଏଥକୁ ଜାଣିବ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସକଳ
 ହୋଇଅଛି ଏବେ ରୂପାନ୍ତରିତ କେବଳ ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ଏହି ସେ ଆକାଶ,
 ସର୍ବପ୍ରଥମରେ ହେଲ ଫୁଟିରେ ପ୍ରକାଶ ।
 ଆକାଶରୁ ବାୟୁଶକ୍ତି—ତହିଁ ଶକ୍ତି ତେଜ,
 ଏହି ତେଜ ଦାହକାଶ ଶକ୍ତି ମନେ ହେଜ ।
 ପୁଣି କରେ ତେଜ ପାକନିୟା ସମ୍ପାଦନ,
 ପ୍ରକାଶକ, ଉତ୍ତଜକ ପୁଣି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ।

ବ୍ରହ୍ମ ଇଚ୍ଛାବଳେ ପୁଣି ସେହି ତେଜୁଁ ଜାତ
 ହେଲ ଅପ୍ (ଜଳ) ଭୂତରୂପ ଭୁବନେ ବିଖ୍ୟାତ ।
 ଅପରୂପ ଗୁଣାତ୍ମକ, ସିଂହ୍ୟ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ,
 ସେହି ଅପ୍ ମଧୁ ହେଲ ପୃଥ୍ୱୀ ଉତ୍ପନ୍ନ ।
 ନାନାଜାତି ଶସ୍ୟ ସେହି ପୃଥ୍ୱୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ,
 ସ୍ଥିର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମବିଶିଷ୍ଟ ରୁ ରୁଭ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରୁ ଏହି ରୂପ ହେଲ ଜାତ,
 ଅଚେତନ ମହାଭୂତ ସକଳ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ।
 ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦି ଜନଗୋଟି ମାତ୍ର ଖଜ,
 ହେଲ ଜାତ ଜଗଦ୍ଧନ ଅଶ୍ୱିନ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ
 ଜଗଦ୍ଧନ ମଧ୍ୟରୁ ଜାତ ସକଳ ମାନବ,
 ଅଶ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲେ ପକ୍ଷୀ ସର୍ପ ସବୁ,
 ଭୂମି ଭେଦ କରି ଯାହା ଉଠିଲେ ଉପରେ,
 ସେମାନେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ନାମରେ ।
 ମାୟାଶକ୍ତିଶାଳୀ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ,
 ଅଟନ୍ତି ସେ ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣ ।
 ପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ଯାହା ଥିଲ ପ୍ରକଟିତ,
 ମାୟାର ଭିତରେ ପୁଣି ଥିଲ ଲୁକ୍କାୟିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ପ୍ରସାବରେ ସେ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ
 ନୂତନ ସୃଷ୍ଟିରେ ପୁଣି ହେଲକ ଉଦ୍ଭବ ।
 ସୃଷ୍ଟି ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟେ ଅନୁପ୍ରବିଷ୍ଟ ନିହିତ,
 ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟ ହିଁ ଜୀବପଦରେ କଥିତ ।
 ତେଜ, ଜଳ, ଅନ୍ନ ଏହି ତିନି ପରିଣତ,
 ସଂସର୍ଗରୁ ଜ୍ଞାନ ଲଭି ଜୀବର ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ପାର ଏ ପ୍ରକାର,
 ସର୍ବଜ୍ଞ ଚୈତନ୍ୟମୟ ଜୀବର ଆଧାର ।
 ପରମାତ୍ମା ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବ ବୋଲ କରୁପରେ
 ଅନର୍ଥ ଆଧାର କଷ୍ଟମୟ ଶରୀରରେ
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଜୀବାତ୍ମାରେ ଯୁକ୍ତ ଅଭିଳାଷେ
 ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଗ୍ରୋଗ କରିବା ସକାଶେ ?
 ମାତ୍ର ଯେବେ ମନ ମଧ୍ୟେ କରିବ ବିରୁଦ୍ଧ,
 ସଦ୍‌ଜନ ପାରିବ ଜାଣି ଏଥି ସମ୍ଭାର ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଆପେ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜି ବା କାରଣେ
ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ କାହିଁରେ ଆପଣେ ।
ଜୀବ ଅଟେ ପରମାତ୍ମା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତ୍ର,
ଏ ଶରୀର ଅଟେ ତହିଁ ଆଧାରର ପାତ୍ର ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯେହ୍ନେ ପଡ଼ଇ ଜଳରେ,
ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯଥା ଦର୍ପଣରେ,
ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧି ପୁଣି ଭୂତ ସଂସର୍ଗରେ
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜୀବରୂପେ କଥିତ ଲେଖରେ ।
ଯେଉଁ ମାୟାଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମେ ନିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ସେଥିର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେତୁ ବିଜଡ଼ିତ ଜ୍ଞାନ ।
ତହିଁର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେତୁ କରଣ କଳ୍ପନା
ଦୁଃଖୀ ପୁଣି ବୋଲି ଆପେ କର ବିବେଚନା ।
ବିଶେଷ ବିଚାର ଯେବେ କର ନିଜପାଇଁ,
ଜୀବାତ୍ମାର ସୁଖ ଅବା ଦୁଃଖ କିଛି ନାହିଁ ।
ପଡ଼ିଲେ ହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି କର୍ଦ୍ଦମ ପକରେ,
ମଳିନତା ଦୋଷ ସ୍ପର୍ଶ ନ କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଅଥଚ ପତିତ ରଶ୍ମି ବିଶଲ ମଳିନ,
ବୁଦ୍ଧି ସଂସର୍ଗରେ ଜୀବ ସୁଖଦୁଃଖୀନ ।
ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧ ଦେଖ ମନେ ଏ ଜଗତେ ଜୀବ
ସତ୍ୟରୁ ସମ୍ଭୂତ ସତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଜାଣିବ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ସମ୍ଭୂତ ବୋଲି ନାମ ରୂପ ସର୍ବ
ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ବୋଲି କର ଅନୁଭବ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ପୃଥକ ବୋଲି କଲେ ବିବେଚନା,
ସହଜେ ଏ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା-ବୋଲି ଯିବ ଜଣା ।
ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟକୁ ଯେବେ କର ପରିଚ୍ୟାଗ,
ତେଜବାକୁ ହେବ ବସ୍ତୁ ଅସ୍ତ୍ର ଭକ୍ତ ଆଗ
ଏଥୁ ଜଣା- ଯାହା ହୋଇ ନାହିଁ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ,
ସେହି ରୂପ ନାମ ବ୍ରହ୍ମେ ବିଲୀନ ଆସକ୍ତ ।
ଏହି ଶକ୍ତି ତାହାକର ଇଚ୍ଛା ସଂକଳ୍ପରେ,
ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତ*ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତ ତେଜ, ଅପ୍, ଅନ୍ନରେ ।

ଅଦୃଶ୍ୟ ଯେ ସୂକ୍ଷ୍ମଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟରେ,
ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟ ସହଜ ନେମରେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଲେଖିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ଯେ ଅନଳ,
ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତ ରୂପଶକ୍ତି ତେଜ ହିଁ କେବଳ ।
ପୁଣି ତହିଁ ଯାହା ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ଶୁଦ୍ଧତା,
ଉପାଦାନଭୂତ ଅପଶକ୍ତି ପୃଥକତା ।
ପୁଣି ଏଥୁ ଯାହା କିଛି ଦେଖ କୃଷ୍ଣକାୟା,
ସେଟା ତହିଁ ଲିପ୍ତ ଅନ୍ନ ପୃଥ୍ବୀ ଶକ୍ତିକାୟା ।
ଏହି ତିନିରୂପ ଯେବେ ହେବ ପରିଚ୍ୟକ୍ତ,
ଅଗ୍ନିର ରହିବ ନାହିଁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଅଗ୍ନିଭୁ ।
ଏ ତିନି ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ବ ହେଲେ ଅବଗତ,
ନ ରହିବ ବୋଧଜ୍ଞାନ ଅଗ୍ନି ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ।
ଲେଖିତାଦି ରୂପ ଯାହା ଦେଖି ଅନଳେ,
ଭୂତସୟ ସଂଯୋଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କୌଶଳେ ।
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସାବେ ଏହି ଭୂତସୟ ସତ୍ୟ,
ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଅଗ୍ନି ମିଥ୍ୟା ବା ଅସତ୍ୟ ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବିନ୍ଦୁ, ଜଳ, ପୃଥିବୀ ପ୍ରଭୃତି,
ଏଥୁ ଯାହା ଶୁଦ୍ଧ କୃଷ୍ଣ ଲେଖିତ ଆକୃତି ।
ଦେଖ ଯାହା ସେମାନଙ୍କ ଉପାଦାନଭୂତ,
ସେ ସମସ୍ତ ଭୂତସୟ ଅସିଦ୍ଧିଭୂତ କୃତ ।
ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସ୍ବରୂପ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଜାଣ,
ମାତ୍ରକ ରୂପର ଯାହା କରଲୁ ପ୍ରମାଣ ।
ସକଳ ପଦାର୍ଥେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପରିମାଣ,
ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ ଅଛି ବୋଲି ଜାଣ ।
ତାହା ମଧ୍ୟ ଅଟେ ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତରଣର ଫଳ,
ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱହୀଁ ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତରଣ କେବଳ ।
ଅଗ୍ନିରେ ସ୍ବାଧୀନ ସନ୍ଧ୍ୟା ବାସ୍ତବ ପକ୍ଷରେ,
ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଦେଖାଇଲୁ ପ୍ରମାଣ ବଳରେ ।
ତେସନେ ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱ ମିଥ୍ୟା ବା ଅସତ୍ୟ,
ସେମାନଙ୍କ ଉପାଦାନ ଭୂତସୟ ସତ୍ୟ ।

* ଗୋଟିଏ ଭୂତରେ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ଅଂଶ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ; ମାତ୍ର ନିଜ ଅଂଶର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥାଏ । ତିନି ଭୂତ ସମ୍ମିଳିତ,
ଶୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାର ନାମ ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତ ।

ପୁଣି ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ପ୍ରତିପା,
 ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଦେଖ ଅନ୍ୟ ଭାବ ଦେବ ଠିଆ ।
 ପୃଥ୍ବୀ ଅଟଇ ଜାଣ ଜଳ ପରିଣତ,
 ସେହି ଜଳ ଦେଲ ପୁଣି ତେଜରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
 ତେଜେ ତ ରହିଲ ନାହିଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ସତ୍ତ୍ୱ,
 ପୃଥ୍ବୀର ପୃଥ୍ବୀର ଜଳର ଜଳରୁ ।
 ଏଥିଁ ବୁଝ ତେଜ ସତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କେବଳ,
 କାର୍ଯ୍ୟକାରଣର ସ୍ୱାଧୀନତା ହିଁ ନିଷ୍ଠୁଳ ।
 ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ସତ୍ତ୍ୱ ଅଟେ ନାମ ମାତ୍ର,
 ଯେଣୁ ପୃଥକରେ ରହିଅଛି ସତ୍ୟ ପାତ୍ର ।
 ପୁଣି ଦେଖ ତେଜ ଶକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନତା ସତ୍ତ୍ୱ,
 ଅଦୃଶ୍ୟ ସଦ୍‌ବ୍ରହ୍ମରୁ ହେଲ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ।
 ଏଥକୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ଅନୁମିତ,
 ତେଜ ଶକ୍ତି—ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ପୃଥକ ଅଦ୍ୱିତ ।
 ସବୁ ଆଲୋଚନା କରି ହେଉ ଅବଗତ ।
 ସ୍ୱଚ୍ଛରୂପ ଅଦୃଶ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ।
 ଏକମାତ୍ର ସ୍ୱଚ୍ଛରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
 ଆନ ସବୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ହେଉଛି ପ୍ରମାଣ ।
 ସ୍ୱଚ୍ଛରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଯେବା ଜାଣିପାରେ,
 ଅଜଣା ତାହାକୁ କିଛି ନ ଥାଏ ସଂସାରେ ।
 ଯାହାର କାରଣଜ୍ଞାନ ହୋଇଅଛି ଜାତ,
 କାର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନ ତାହାର ତ ଜନମେ ନିତାନ୍ତ ।
 ଆହେ ପୁର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଶୁଦ୍ଧ ସକଳେ,
 ଏ ପରମାତ୍ମାକୁ ଛାଡ଼ ହୋଇ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
 ବୋଲିଥାନ୍ତି, “ଏ କୁଳରେ କିଛି ହିଁ ଅଜ୍ଞାତ,
 ଅଜ୍ଞତ, ଅବୁଦ୍ଧ ନାହିଁ ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
 ଏକ ହିଁ ପରମାତ୍ମାକୁ ଜାଣି ଆନେମାନେ,
 ସକଳ ବସ୍ତୁକୁ ଜାଣିଅଛୁ ବିଦ୍ୟମାନେ ।”
 ଏ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥବଦ ଗୃହବାସିନୀ —
 “ଜଗତରେ ଯେତେ କିଛି ଅଛି ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ।
 ସେ ସମସ୍ତ ଅଟେ ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ,
 କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ପୃଥ୍ୱୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ।

ଲେହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ତେଜ ଶକ୍ତି ଅଭବ୍ୟକ୍ତ,”
 ଏହିପରି ବୋଲିଛନ୍ତି ଗୃହବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।
 ଦୁର୍ବିଜ୍ଞେୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେଉ ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ,
 ଉପାଦାନ ସମ୍ପନ୍ନ ଲନେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଯଥାର୍ଥ ।
 ବିବିଧ ଅଟଇ ଜାଣ ସେହି ଉପାଦାନ,
 ଏଥିର ବାହାରେ କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ ଜାଣ ।
 ଯେତେକ ଅଜ୍ଞାତ ବସ୍ତୁ ଅଛି ପୃଥ୍ବୀରେ,
 ସମସ୍ତ ସଂସର୍ଗଜାତ ବିବିଧ ଶକ୍ତିରେ ।
 ଯେତେକ ମାନବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବସ୍ତୁରେ,
 ଏ ବିବିଧ ଉପଦାନ ଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ।
 ଯେତେ କିଛି ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହୋଇ ସିଦ୍ଧିଭୁକ୍ତ,
 ମାନବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେହ ହୋଇଛି ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ହେ ଧୂମ ! ତୁମକୁ ଆମେ ଦେଇଛୁ ବୁଝାଇ,
 ବାହ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଇ
 ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ତେଜ ଜଳ ପୃଥ୍ୱୀ ଉପାଦାନ
 ମିଳନ ଯୋଗରେ ହୋଇଅଛିଟି ନିର୍ମାଣ ।
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ମାନବର ଗାତ୍ର
 ସେହି ସିଦ୍ଧି କରଣର ପରିଣାମ ମାତ୍ର ।
 ତୁମକୁ ବୁଝାଇ ଦେବୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ତ୍ତମାନ,
 ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ମୂଳ ଏକ ଉପାଦାନ ।
 ବାହ୍ୟକ ବା ଆନ୍ତରିକ ଉଭୟ ପଦାର୍ଥ
 ଉପାଦାନ ଯିତୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଯଥାର୍ଥ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ନାମ ଜାଣ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ
 ଜାତ, ସେଥି ତତ୍ତ୍ୱ କଥା ଶୁଣ ସଂତପ୍ତପରେ ।
 ସଂକ୍ଷେପେ ବୋଲିବୁ ଆମେ ମେଥି ବିବରଣୀ,
 ଆହେ ପୁର, ମନ ଦେଇ କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ।
 ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯେଉଁ ଶାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ,
 ଜଠରାଦି ପରିପକ୍ୱ କରେ ସେହି ସବୁ,
 ପାକ ଅନ୍ତେ ହୁଏ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ,
 ସ୍ଥୂଳ ଭାଗ ହୁଏ ପୃଷ୍ଠରେ ପରିଣତ ।
 ଅନ୍ନର ମଧ୍ୟମ ଅଂଶ ରସାଦି ହସରେ
 ମାଂସରୂପେ ପରିଣତ ହୁଏ ଶରୀରରେ ।

ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବଠାରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ଅଂଶ
ପରିଧାକ ଅନ୍ତେ ଜାତ ଯେଉଁ ସାର ରସ ।
ଛନ୍ଦ୍ରସୁନବହ ଅବସ୍ଥାନ ହେତୁଭୂତ
ଦେହ ମଧ୍ୟେ ମନକୁ ଯେ କରଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଗୁଣାଗୁଣ ଅନୁସାରେ ରସ ପ୍ରସାରଣ,
ମନ ଉପତପ୍ତ ପୁଷ୍ପ କରେକ ସାଧନ ।
ଅନ୍ନ ରସେ ପୁଷ୍ପ ଯୋଗୁଁ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ,
ଦେହ-ମଧ୍ୟେ ମନ ଗୋଟି ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ ।
ସେହି ମନ ନୁହେଁ ନିତ୍ୟ ଅବସ୍ତବଶନ୍ୟ,
ସେଥିର ବୃତ୍ତନ୍ତ ଆତ୍ମ ବୋଲୁଅଛୁଁ ଶୁଣ ।
ଏହି ମନ ବ୍ୟବହୃତ ମୁଖୁଳ ସୂକ୍ଷ୍ମତ;
ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟାପ୍ତ କରଣେ ସକ୍ଷମ,
ତେସନ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯେଉଁ ଜଳପାନ,
ବିଭକ୍ତ ତା ତିନି ଅଂଶେ ହୋଇଥାଏ ଜାଣ ।
ମୁସେ ପରିଣତ ହୁଏ ସୁକ୍ଷ୍ମତମ ଅଂଶ,
ଦେହରେ ଶୋଣିତ ଜାତ ତା ମଧ୍ୟ ଅଂଶ ।
ତୃତୀୟ ତା ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ଅଂଶ ମଧ୍ୟେ ଗଣ,
ପ୍ରାଣ ଉପତପ୍ତ ପୁଷ୍ପ କରେକ ସାଧନ ।
ସେହିରୂପେ ତୈଳ ଘୃତ ତୈଳସ ପଦାର୍ଥ
ଦେହ ମଧ୍ୟେ ତିନି ଅଂଶେ ବିଭକ୍ତ ଯଥାର୍ଥ ।
ସୁକ୍ତ ଅଂଶେ ଅସ୍ଥି ମଧ୍ୟ ଅଂଶେ ମଜାଗଣ,
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶେ ବାକ୍ୟ ପୁଷ୍ପ କରେକ ସାଧନ ।
ତୈଳାଦି ତୈଳସ ଦ୍ରବ୍ୟ କରନ୍ତେ ଭକ୍ଷଣ,
ବୋଲନ୍ତି ଯେ ବାକ୍ୟ ମାନବାଦି ଖାବଗଣ ।
ଏଥକୁ ବିରୁଦ୍ଧ କଥା ବୁଝିବୁ ତନୟ,
ମନ ଅନ୍ନମୟ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ଜଳମୟ ।
ବାକ୍ୟକୁ ଜାଣିବ ତେଜମୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାତ୍ର,
ଏହି ସର୍ବ ହେଲି ସ୍ଥିର କର ପାହାଘାତ ।
ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭସ୍ଥ ମୀନ ମକରଦି ପ୍ରାଣୀ,
ଭୂତର ଖେତର ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଥିବ ଜାଣି,
କଞ୍ଚିତ ପ୍ରମାଣେ ମନ ବାକ୍ଷ୍ୟକ୍ରିୟାଶ୍ଚ
ଅଟନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣବାନ ଦେଖୁଛୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।

ସେଥିର ବୃତ୍ତନ୍ତ ବୋଲୁଁ ଶୁଣ ସମାବୃତ୍ତ,
ପ୍ରାଣୀ ମାତ୍ରକରେ କରଥାଆନ୍ତି ଆହାର ।
ସର୍ବପ୍ରାଣୀ କରଥାନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ଯଥାର୍ଥ
ବିବୃତ୍ତକୃତ ଅନ୍ନ ଜଳ ତୈଳସ ପଦାର୍ଥ,
ଏଥକୁ ସେ ସର୍ବ ମନ ରାଗାଦିବଶିଷ୍ଟ
କରଥାନ୍ତି ପରସ୍ପର ପ୍ରଣୟ ଅନିଷ୍ଟ ।”
ଶ୍ଵେତକେତୁ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରକାର
ପିତାଙ୍କୁ ବିନୟେ ପୁଛା କଲେ ପୁନଃ—
“ହେ ପିତା, ଅନ୍ନାଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଏକତ୍ରରେ
କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖୁଁ ପ୍ରବେଶ ଉଦରେ,
ସେ ଭୂତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶେ ମନ ବାକ୍ୟମାନ
ପୁଷ୍ପି ଲଭିଥାନ୍ତି କରି ପାର ଅନୁମାନ ।
ଆପଣ ଯେ ବୋଲୁଛନ୍ତି— ତେବେ କି ରୂପରେ
ମନଟି ଗଠିତ ହୁଏ ଏ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ?”
ଏ ପ୍ରକାର ପୁଣି ଶ୍ଵେତକେତୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି
ହେ ପୁତ୍ର, ଶୁଣ ରେ— ତହୁଁ ବୋଲିଲେ ଅରୁଣି ।
“ଦେଇଛୁଁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ— ତହୁଁ ହେବଟି ବିଦିତ,
ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡରେ ଦଧି ହେଲେକ ମନ୍ଥିତ,
ତାହା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶ ନବମାତର ରୂପରେ
ଭାସି ଉଠେ ଉପରକୁ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ନବମାତ ଦୃତରୂପେ ହୁଏ ପରିଣତ,
ତେସନେ ଜାଣିବ ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ନାଦି ସମସ୍ତ
ବାୟୁ ସହଯୋଗେ ପୁଣି ଜଠରୁ ବଳେ
ମନ୍ଥିତ ଉଦର ମଧ୍ୟେ ହୁଏ ସୁକୌଶଳେ ।
ତହୁଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶ ହୋଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକୁ ଉଡ଼ୁଥିବ
ମନ ଅବସ୍ତବ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଣ ମିଳିତ
କରେ ତାହା ମନ ପୁଷ୍ପି ପୋଷଣ ସାଧନ,
ଏହିରୂପେ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତ ମନ ।
ଏହିରୂପ ଜଳ ପୁଣି ତେଜ ସୂକ୍ଷ୍ମାଂଶରେ
ପ୍ରାଣ ବାକ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ହେଲ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ।
ଆହେ ଶ୍ଵେତକେତୁ, ଜାଣ ମନ ଅନ୍ନମୟ,
ପ୍ରାଣ ଜଳମୟ ପୁଣି ବାକ୍ୟ ତେଜୋମୟ ।

ଯେପ୍ରକାର ହୋଇଅଛି ଅନ୍ଧମୟ ମନ,
 ବୁଝାଇ ବୋଲିବୁଁ ତାହା କର ହେ ଶ୍ରବଣ ।
 ସୂକ୍ଷ୍ମତାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସବୁ ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ଧ,
 ମନର ଶକ୍ତିକୁ କରିଥାଏ ଉତ୍ସାଦନ ।
 ଦେହ ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତ ମନର ଯେ ଶକ୍ତି,
 ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ଅନ୍ଧରସରୁ ଉତ୍ସର୍ଜିତ ।
 ଅନ୍ଧ ଜାତ ଏହି ଶକ୍ତି ଷୋଡ଼ଶ ଅଂଶରେ *
 ପରିଗତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ ଯେ ଦେହରେ ।
 ଏ ଷୋଡ଼ଶ ଶକ୍ତି ଯେଣୁ ଜୀବ ମଧ୍ୟେ ଥାଏ,
 ଜୀବକୁ ଷୋଡ଼ଶଜଳାତ୍ମକ ବୋଲିଯାଏ ।
 ଯେବା ମାନସିକଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷ,
 ବୁଦ୍ଧି ତାର ପାଇ ଥାଏ ସଂପର୍ଥ ଆୟୁଷ,
 ଜୀବଗଣ ଦୁଷ୍ଟା, ଶ୍ରୋତା, ବୋଧୀ, ଜ୍ଞାତା, କର୍ତ୍ତା,
 ଅଟନ୍ତି ଯେ ସବୁକର୍ମସାଧନେ ସମର୍ଥ ।
 ଆହେ ବନ୍ଧୁ ! ଜାଣିଥିବ ଏଥିର କାରଣ,—
 ସେମାନେ ଯେ ଅନ୍ଧରସ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ,
 ଅନ୍ଧ ରସ ବିନା ସବୁ ଶକ୍ତି ହୁଏ କ୍ଷୟ,
 ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ଅପତୟ ।
 ଜୀବ ସବୁ ଶକ୍ତି ଅନ୍ଧ ରସୁଁ ଜାତ ଜାଣ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଲେଖି ଯେବେ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ,
 ଆଜନ୍ମୁଁ ପଦର ଦିନ ରହ ଅନାହାରେ,
 ଆସିବ ସକଳ କଥା ତୁମ୍ଭ ଜାଣିବାରେ ।
 ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଜଳମାସ କରି ପାର ପାନ,
 କିପାଁ କି ଅଟଇ ଯେଣୁ ଜଳମୟ ପ୍ରାଣ ।
 ଇଚ୍ଛା କରି ପାନ ଯେବେ ନ କରିବ ଜଳ,
 ତେବେ ହେବ ପ୍ରାଣହୀନ ସକଳ ନିଷ୍ଫଳ ।
 କାରଣ ବିନାଶ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟର ବିନାଶ,
 ଏହାହିଁ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ।”
 ଶ୍ୱେତକେତୁ ଶୁଣି ପିତା ମୁଣ୍ଡୁ କଥାମାନ,
 ଅନ୍ଧମୟ ମନ ଏହା ନେବାକୁ ପ୍ରମାଣ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଦିନ ଅନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ ନ କରି,
 ରହିଲେ ଗୃହରେ ଉପବାସ ବ୍ରତ ଧରି,
 ଏରୂପ ପଦର ଦିନ ହେବାରୁ ଅଘାତ
 ଶ୍ୱେତକେତୁ ପିତାଠାରେ ହେଲେ ଉପନୀତ ।
 ବୋଲିଲେ ମହର୍ଷି ତତ୍ତ୍ୱ “ଆଉ ମୋ ନନ୍ଦନ,
 ଯେବଣ ରତ୍ନବେଦ କରିଥିଲୁ ଅଧ୍ୟୟନ ।
 ଆବୃତ୍ତି କରିବୁ ସେହି ବେଦୁ କିଛି ଅଂଶ,
 ଶୁଣିବୁଁ ସେ ବେଦ କଥା ବଳିଛି ମାନସ ।”
 ପିତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ପୁଅ କ୍ଷୀଣସ୍ୱରେ—
 ପଡୁ ନାହିଁ ରତ୍ନବେଦର କଥା ମୋ ମନରେ ।
 ତେଣୁ କଲେ ମଧ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ ତ ସ୍ମରଣ,
 ବୋଲିଲେ ମହର୍ଷି ଶୁଣି ପୁରର ବଚନ—
 “କାଷ୍ଠ ବିଡ଼ାକରେ କଲେ ସଂଯୋଗ ଅନଳ,
 କେତେକ୍ଷଣ ଜଳିବ ସେ ହୋଇଣ ପ୍ରବଳ,
 ସେହି କାଷ୍ଠ ବିଡ଼ା ଜଳ ଜଳ ଏପ୍ରକାର,
 ଅବଶେଷେ ଜାଣ ହୋଇ ଯିବ ଉତ୍ସାହାର ।
 ଶେଷେ ଅଗ୍ନିକଣାଟିଏ ଥାଏ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଜୁଳୁଜୁଳା ପୋକର ସମାନ ।
 ତାହାର ଦାହକା ହିୟା ଥାଏ ନାହିଁ କିଛି,
 ଯେଣୁ ଅନଳର ତେଜ ଉଗ୍ରତା ଯାଇଛି ।
 ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ଦେହ ଅନ୍ଧ ଯୋଗେ ପଶୁପୁଷ୍ପ,
 ଜୀବନର କଳା ମାସ ହେଉଅଛି ଦୃଷ୍ଟ ।
 ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ମନେ ଆଉ ରତ୍ନବେଦର ସ୍ମୃତି,
 ଜାତ ହେଉ ନାହିଁ—ଲୁପ୍ତ ଜୀବନର ଦ୍ୟୁତି ।
 ଯାଇ ଏବେ କର ଅନ୍ଧ କଞ୍ଚିତ ଗ୍ରହଣ,”
 ଶ୍ୱେତକେତୁ ପିତାଙ୍କଠାର କଲେକ ଶ୍ରେଣନ ।
 ମନରେ ଉଦୟ ପୁଣି ବେଦ ହେବା ହେତୁ,
 ପିତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ କିଛି ଶ୍ୱେତକେତୁ ।
 ଶ୍ୱେତକେତୁ ମୁଖ ରୁହିଁ ପିତା ପୁନଃବାର,
 ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁଣି ତତ୍ତ୍ୱ ସମାର୍ପର ।

“ହେ ପୁତ୍ର, ଦେଇଛୁ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
 ଶାଦ୍ୟୋତ ପ୍ରମାଣ କଣ ଥିଲା ଯେ ନିତାନ୍ତ,
 ସଂଯୋଗ କଲେକ ଚର୍ଚ୍ଚି କିଛି ଶୁଷ୍କ ତୃଣ,
 କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ତାହା ଜଳ ଉଠିବ ଯେ ପୁଣି ।
 ତହିଁରେ ଦେଲେକ କାଷ୍ଠ ଯିବ ସବୁ ଜଳ,
 କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଅଗ୍ନିତେଜ ପଡ଼ିବ ଯେ ବଳ !
 ପଞ୍ଚଦଶ ଦିନ ଯେଣୁ ଥିଲ ଅନାହାରେ,
 ଶରୀର ବିଶୁଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା ଏତକବାରେ ।
 ମନର କଣିକା ଶକ୍ତି ହେଉଥିଲା ଦୃଷ୍ଟ,
 ଅନ୍ତରସ ପାଇ ପୁଣି ହେଲ ପରିପୁଷ୍ଟ ।
 ହୁଅନ୍ତେ ଏରୂପ ମନ ଶକ୍ତି ଉପଚୟ,
 ଲୁପ୍ତ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ପୁଣି ହେଲକ ଉଦୟ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ଏଥୁ ପରିଚୟ,
 ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ମନ ଅଟେ ଅନ୍ୟମୟ ।
 ଅନ୍ତରସୁ ମନ ସବୁ ଶକ୍ତି ପରିପୁଷ୍ଟି,
 ବୁଝିଲ ସକଳ ଏହା ପ୍ରତି ରଖି ଦୃଷ୍ଟି ।
 ଏହିରୂପେ ପ୍ରାଣ, ବାକ୍ୟ ଜଳ-ତେଜୋମୟ,
 ସହଜେ ଦେଖାଇ ପାରୁଁ ଏଥୁ ପରିଚୟ,
 ସମୁଦୟ ଆନ୍ତରିକ ବାହ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ
 ଅନ୍ୟ, ଅପ, ତେଜୁଁ ଜାତ ହୋଇଛି ଯଥାର୍ଥ ।
 ଅନ୍ୟ, ଅପ, ତେଜ ଏହି ତିନି ଉପାଦାନେ
 ସମ୍ମିଳନେ ଜାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏମାନେ,
 ବିଶ୍ୱଶୁଷଣ କଲେ ତୁମ୍ଭେ ପାଇବ ପ୍ରମାଣ,
 ଏ ବିବିଧ ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଅଟେ ଉପାଦାନ ।
 ଏକ ଉପାଦାନୁଁ ଜାଣ ବାହ୍ୟକ ବିଷୟ,
 ଆନ୍ତରିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ହୋଇଛି ଉଦୟ ।
 ଏହି ସ୍ମୃତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଶେଷ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ
 ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଟେ କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ବିଷୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଅଛି ଜାଣିବୁ ଏକତା,
 ଉଦୟେ ହିଁ ଜ୍ଞେୟ ଅନ୍ତର୍ଦେତନ୍ୟହିଁ ଜ୍ଞାତା
 ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସ୍ଥୁଳ ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ,
 କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣାତ୍ମକ ଅଟନ୍ତି ଯଥାର୍ଥ ।

ଏକ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଶକ୍ତି ସବୁଠି ସଫାରେ
 ପ୍ରକାଶ-କରଣାକାରେ ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟକାରେ ।
 ଶ୍ରୀମତ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରୟାସ ବିଶେଷ
 କରି ଯାଇଛନ୍ତି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ କୃତ ପ୍ରାଣ ଅବିବ୍ୟକ୍ତ,
 ଜଗତ ରଚନାପାଇଁ ନୟୁକ୍ତ ଯେ ଶକ୍ତି ।
 ସମ୍ପର୍କିତ ହୋଇ ବାହ୍ୟ ବିଷୟ ସମସ୍ତ
 ଅନ୍ତର ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପେ ହେଲ ପରିଣତ ।
 ଶକ୍ତିର ସଂସ୍ପର୍ଶ ନିବନ୍ଧନ ଚୈତନ୍ୟର
 ନେତ୍ରେ ପଡ଼ିତ ହୁଏ ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ତର ।
 ତାହା ନାମ ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ ବିଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ,
 ଗ୍ରାହକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକର୍ମ ନୟନ ଯାବନ୍ତ ।
 ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନରୁ ଜାତ ବିଶେଷ ବିଜ୍ଞାନ,
 ତାହା ଜ୍ଞାନ ସଂସର୍ଗର ଫଳ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଏକମାତ୍ର ଶକ୍ତି ସତ,
 ବିଷୟଇନ୍ଦ୍ରିୟାକାରେ ହେଲ ପରିଣତ ।
 ଏହି ଭାବ କରି ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଚାର,
 ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗତ ସ୍ୱୀକାର,
 ଏଥକୁ ଶକ୍ତିକୁ ଏକମାତ୍ର କରି ଜ୍ଞାନ,
 ବାହ୍ୟ ଆନ୍ତରିକ ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ଉପାଦାନ ।
 ବୃତ୍ତଦାରଣ୍ୟକ ନାମ ଉପନିଷଦରେ
 ଏ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ବିଶେଷଭାବରେ ।
 ବେଦ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
 ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ବିବିଧ ବ୍ୟାଧାନେ ।
 ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହିରୂପ ଅଛି ଉକ୍ତ,
 ବିଷୟ ମାତ୍ରକେ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ,
 ଆଧିଦେବ ଆଧିଭୂତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତିନି,
 ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଏହି ତିନିଭାଗ ଚିହ୍ନି ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି ବୟୁ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥ,
 ଅଟନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ସହାୟ ଯଥାର୍ଥ ।
 ଥାନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରାହକଭାବରେ,
 ଏମାନେ କଥିତ ଆଧିଦେବିକ ନାମରେ ।

ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରାଶ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଣ ଦେହସ୍ଥିତ
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନାମେ ହୋଇଥାନ୍ତି ଅଭିହିତ ।
 ଅଧିକାର ଆଶ୍ରୟରେ ଥାନ୍ତି ଯେ ଆତ୍ମାକୁ,
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବସ୍ତୁ ବୋଲି ବୋଲିବ ତାହାକୁ ।
 ପୁଣି କେ ପୁଣି ଆଦି ବିଷୟ ସକଳ
 ଏମାନେ ଅଟନ୍ତି ଆଧିଭୌତିକ କେବଳ ।
 ବିଷୟ ବା ଜ୍ଞେୟ ଜ୍ୟେ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ
 ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି ବିବିଧ ନାମରେ ।
 ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ର ମତ ଏହିରୂପ ବୋଲି ଜାଣ,
 ଏ ଉତ୍ତରେ ବୋଲୁ ଶୁଣ ଅନ୍ୟ କଥାମାନ ।
 ତେଜନ ବା ଅତେଜନ ବିଷୟୀ ବିଷୟ,
 ଜ୍ଞାତା ଜ୍ଞେୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଭୟ ଉଭୟ ।
 ଜଡ଼ ବା ବିଷୟ ଜ୍ଞେୟ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ
 ଅଭିହିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ବିବିଧ ନାମରେ ।
 ଏକମାତ୍ର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଶକ୍ତି,
 ଅବ୍ୟାପୀ ଭେଦେ ତିନି ରୂପ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
 ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ର ଆନୁମୋଦନେ ଜାଣୁଛୁ ଏରୂପ,
 ପଦାର୍ଥବିଭାଗମାନ ଯଥା ଏହିରୂପ ।
 ବୃହଦାରଣ୍ୟକେ ଅଛି ଯେରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା,
 ବର୍ଣ୍ଣମାନ କରୁଁ ଯେ ତାହା ଆଲୋଚନା ।
 ବୋଲୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି—ତାହା ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରପୁରୀ
 ବୃହଦାରଣ୍ୟକ ଶ୍ଳେଷେ କରୁଛନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ,
 ସେଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ କରୁଁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ,
 ପାରିବ ବିଶେଷ ଜାଣି ସକଳ ବିଷୟ ।
 ଶ୍ରୁତିରେ ବିଭାଗିତ ଯେରୂପ କଥିତ,
 ତାହା ମଧ୍ୟ ଏଥୁ ହୋଇପାରିବ ତଦ୍ୱିତ ।
 ଅମୂର୍ତ୍ତି ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଦୁଇ ରୂପ,
 ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏହିରୂପ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ଆକାଶର ବାୟୁ,
 ଅବିଭକ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଆଉ ।

ସେ ଅମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ସାରାଂଶ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି,
 ବିଶେଷରେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବୋଲିଛନ୍ତି ଶ୍ରୁତି ।
 ଅଗ୍ନି ବଦ୍ୟଦିଗ ଆଧିଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ପୃଥ୍ୱୀ ତେଜ ଜଳ
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଗ୍ରାହ୍ୟ ଏହି ପଦାର୍ଥ ସକଳ ।
 ଏମାନେ ଲୋହିତ କୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣଧାରୀ *
 ଭିନ୍ନ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି କାହାର କାହାର ।
 ମାର୍ତ୍ତିଶ୍ରମଣ୍ଡଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର ଆଧାର
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସାରାଂଶ ରୂପ ଏହାକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ।
 ଦେହସ୍ଥିତ ପ୍ରାଣବାୟୁ, ହୃଦୟ, ଆକାଶ,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶ ।
 ନୟନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକରେ ପ୍ରକାଶ,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ଅଟଇ ସାରାଂଶ ।
 ନୟନ ଅଟଇ ଯେଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରଧାନ,
 ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କଥା ତ୍ୟକ୍ତ ଚହୁଁ ଜାଣ ।
 ନୟନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କଥା ବୋଲିଲେ କେବଳ,
 ଏଥିରୁ ବୁଝିବ ଅନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ ।
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ପୃଥ୍ୱୀ, ତେଜ, ଜଳ;
 ଶରୀର ନିର୍ମାଣ ହେତୁ ଏ ସର୍ବ କେବଳ ।
 ଏ ତିନି ପଦାର୍ଥ ଜାଣ ହୋଇ ଘମାଡୁତ,
 କରଥାନ୍ତି ଦେହ ଅବୟବକୁ ପ୍ରସୂତ ।
 ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ଅଟେ ସେଥିର ପ୍ରଧାନ,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସାରାଂଶ ବୋଲି ଶ୍ରୁତିରେ ପ୍ରମାଣ ।
 ଆଧିଭୌତିକର ସ୍ଥଳ ମିଳିତ ସାରାଂଶ,
 ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ପ୍ରକାଶ ।
 ପ୍ରତି ସ୍ଥଳ ପଦାର୍ଥ ଯେ ଥାନ୍ତି ଭାବ ଦେନ,
 ଯେମନ୍ତ କାରଣାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ବେନ ।
 କାରଣାତ୍ମକ ଅଂଶଟି ଅମୂର୍ତ୍ତି ଅଦୃଶ୍ୟ,
 କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ଅଂଶଟି ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୁଣି ଦୃଶ୍ୟ ।

ଆଧାର ବ୍ୟଞ୍ଜିତ କେବେ ଶକ୍ତିର କଳ୍ପନା,
 କରିବାକୁ ଅସମ ସେ ଏହା ଅଛି ଜଣା ।
 ଶକ୍ତି ନିୟା କରେ ନାହିଁ ଆଧାର ବ୍ୟଞ୍ଜିତ,
 ପୃଥକ ଭାବରେ କରେ ଏଥିରୁ ପ୍ରଘାତ ।
 ଆଧାର ଗୋଟିକୁ ଜାଣ କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ଅଂଶ,
 ସତ୍ୟକୁ କାରଣାତ୍ମକ ଜାଣିବ ଅବଶ୍ୟ ।
 ଅମୂର୍ତ୍ତି ସୃଷ୍ଟିରୁ ଜାଣ ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ,
 ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥଳାକାରେ ହୋଇଅଛି ପରିଣତ ।
 ଶକ୍ତିରୂପେ ଥିଲା ଯାହା ଅମୂର୍ତ୍ତାବସ୍ଥାରେ,
 ନିମେ ଦମ୍ଭଭୂତ ଶକ୍ତିଆତ୍ମକ ଜଡ଼ାକାରେ ।
 ଆପଣେ ସେ ଶକ୍ତି ପୁଣି ଶକ୍ତିର ଆଧାର,
 ଏକ ସଙ୍ଗେ ଦମ୍ଭଭୂତ ହୁଏ ଏ ପ୍ରକାର ।
 ଆକାଶୀୟ ବାୟୁସୀୟ ଅବସ୍ଥା ସେ ଜାଣ,
 ଶକ୍ତିମାତ୍ର ରୂପେ କରି ଥାଏ ଅବସ୍ଥାନ ।
 ସେହି ଶକ୍ତି ଦମ୍ଭଭୂତ ହେବା ସମୟରେ,
 ତେଜରୂପେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ବିବିଦଗନ୍ଧରେ ।
 ପୁଣି ସେହି ତେଜ ଶକ୍ତି ହୋଇ ଦମ୍ଭଭୂତ,
 ଜଳୀୟ ଭାବକୁ କରେ ଜଡ଼ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ପାର୍ଥିବ କଠିନ ଭାବ ଏଥି ଅନନ୍ତରେ,
 ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ—ଦମ୍ଭଭୂତ ଜଡ଼ ସ୍ୱଭାବରେ ।
 ତେଜ, ଜଳ, ପୃଥିବୀ ସେ ବିବିଧସ୍ୱରୂପ,
 ମହାଶକ୍ତିର ସେ ଏହା ଅଟେ ମୂର୍ତ୍ତିରୂପ ।
 ଆକାଶ ଓ ବାୟୁ ସେହି ବିବିଧ ସ୍ୱଭାବ,
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଅମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ ଏହିପରି ଭାବ ।
 ଏଥି ଜାଣ ଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଥଳ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକ,
 କାରଣ ଆତ୍ମକ ପୁଣି ଅଟେ କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଅମୂର୍ତ୍ତି ସୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତେ ଜାଣ,
 କେବଳ କାରଣାତ୍ମକ କର ଅନୁମାନ ।
 ତେବେ ଜଣାଯାଏ ଆଧିଦେବିକ ପଦାର୍ଥ,
 ସ୍ଥୂଳ, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁ, ଅଗ୍ନି, ଯଥାର୍ଥ,
 କାରଣ ଆତ୍ମକ ଅଂଶ ତେଜ ଆଲୋକରେ,
 ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତୁ ଏହା ଦେଖୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।

କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ଅଂଶ ସ୍ଥଳାକାରେ ପରିଣତ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆସଇ ଏହି ପଦାର୍ଥ ସମସ୍ତ ।
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦେହେ ଯେତେ କାରଣାତ୍ମକାଂଶ,
 ନେତାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତିସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶ ।
 କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ଅଂଶ ଦେହେ ସ୍ଥୂଳ ଅବସ୍ଥାରେ,
 ପ୍ରକାଶିତ ଅଛି ଏହା ଦେହେ ତ ସବେ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହା ଆଧିଦେବିକ ରୂପରେ,
 ଦେହେ କାରଣାତ୍ମକ ଅଂଶ ସ୍ୱରୂପରେ,
 ସେହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅଂଶ ଦେହର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ,
 କାରଣ ଆତ୍ମକ ଅଂଶରୂପେ ଦର୍ଶନୀୟ ।
 ଏଥିକୁ ଶକ୍ତି ହିଁ ଶକ୍ତି ଉପରେ ସନ୍ତତ,
 ନିୟା ପୁଣି ପ୍ରତିନିୟା କରଣେ ସମର୍ଥ,
 ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାଣିଗଣ ନବିତ କାଳରେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହାୟ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗରେ ।
 ଏହା ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ଥଳରେ କର ବିବିଦଗନ୍ଧା,
 କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ଅଂଶ ଯାହା କଲୁ ଟି କଳ୍ପନା,
 ତାହା ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତିରୂପାନ୍ତର ବୋଲି ଜାଣ,
 ଦେଖିବାରେ ଆସେ ଏଥି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗରେ ଯାହା ହୁଏ ଅନୁମିତ,
 ସେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଜଡ଼ ନାମେ ପରିଣତ ।
 ଏଥିକୁ ଶକ୍ତିବିଶେଷ କରନ୍ତୁ ପ୍ରମାଣ,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ ସ୍ଥଳ ବିଷୟ ସମାନ ।
 ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅଥବା ଗ୍ରାହ୍ୟ ସକଳ ବିଷୟ,
 ଗ୍ରାହକ ବା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।
 ପ୍ରାପ୍ତ ଯେମନ୍ତ ରୂପ ମାତ୍ରକ ଆଲୋକ,
 ହେଲେହେଁ—ଅଟନ୍ତି ସବୁରୂପ ପ୍ରକାଶକ,
 ଜାଣିବ ତେବେନେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଣାଦି ବିଷୟ,
 ହୁଅନ୍ତି ସଂସ୍ଥାନ ହେତୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହାୟ ।
 ଏକ ବସ୍ତୁ ଦୁଇ ରୂପ ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ,
 ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ସ୍ଥିତ ଏଥିରୁ କାରଣ ।
 ଅତଏବ ବୁଝ ତୁମ୍ଭେ ଏଥିକୁ ସମ୍ପୃକ୍ତ,
 ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିନୀ ଏକ ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ।

ଆଧୁରୋଧକ, ଆଧୁରୋଧକ, ଆଧୁରୋଧକ,
 ବରକୁ ଯେ ତନୁଭାଗେ କଥା ପ୍ରାମାଣିକ ।”
 ମହର୍ଷି ଅରୁଣ ପୁଣି ଶୁଣି ସୁନବାର,
 ବୋଲଲେ, “ରେ ପୁଅ, ଶୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର ସମାଧାର ।
 ଏ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣର ସଂସର୍ଗବଶରେ,
 “ଜୀବ” ସଞ୍ଜ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଦେଖୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
 ଯେତେବେଳେ ଥାଏ ଅନ୍ତଃକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ଜାଗ୍ରତ ବା ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା ହୁଏ ଅନୁଭୂତ ।
 ଅନ୍ତଃକରଣର ଶକ୍ତି ଆତ୍ମାରେ ବିଜ୍ଞାନ,
 ହେଲେ, ଜୀବ ହୋଇଯାଏ ସୁଷୁପ୍ତି ଅଧୀନ ।
 ସୁଷୁପ୍ତି ଅବସ୍ଥା ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ଅବସ୍ଥାରେ,
 ସହିତ ଏକତା ଅଛି, ଦେଖୁଛୁ ବେଶରେ ।
 ହେବା ଯୋଗୁଁ ଏହି ଅନ୍ତଃକରଣ ସଂସର୍ଗ,
 ହୁଏ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟର ଜୀବଭର ଶ୍ରେଣୀ ।
 ଆତ୍ମା ଗୋଟି ଏହି ଅନ୍ତଃକରଣ ଯୋଗରେ,
 ଦର୍ଶନ ଛବିଶ ଚିନ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରେ ।
 ଯେ କାଳରେ ହୁଏ ଅନ୍ତଃକରଣ ବିଜ୍ଞାନ
 ହୋଇଯାଏ ଜୀବ ଗୋଟି ସୁଷୁପ୍ତି ଅଧୀନ ।
 ସେ କାଳରେ ହୋଇଥାଏ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତ,
 ଏହି କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ ।
 ଜୀବ ନିତ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ସୁଷୁପ୍ତି ଅବସ୍ଥା,
 ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱମୂଳ ଏଥୁଁ ପାଇବ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
 ଆରେ ପୁଅ, ଏହି କଥା ଦେଖ ଆସିବାରେ,
 ଦର୍ପଣେ ପୁରୁଷ ରୂପା ପଡ଼ିବା ଉତ୍ତରେ,
 ଦର୍ପଣଟି ଦେଇ ଯେବେ ଯିବ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ,
 ନିଶ୍ଚୟାଏ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 ପୁରୁଷକୁ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ,
 ସମ୍ଭବ ଏ କଥା ବୋଲି ଯେହ୍ନେ ବୋଲିଯିବ ।
 ତେସନକ ହେଲେ ଅନ୍ତଃକରଣ ବିନଷ୍ଟ,
 ଚୈତନ୍ୟ ଯେ ଜୀବ ସଞ୍ଜ ତେଜଲ ସୁଷ୍ପଷ୍ଟ ।
 ଆତ୍ମସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥାରେ ତେବେ କରେ ଅବସ୍ଥାନ,
 ବୋଲିଲୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ଏଥୁର ପ୍ରମାଣ ।

ନିଦ୍ରାରେ ଯେକ ଲେ ଜୀବ ସ୍ୱପ୍ନ ଦରଶନ,
 କରେ - ଜାଗରୁକ ଥାଏ ଏ ଅନ୍ତଃକରଣ ।
 ତେବେ ତ ଜୀବରେ ସବୁ କଥା ଥାଏ ଜାଣି,
 ସୁଖ ଦୁଃଖାଦିର ଅନୁଭୂତି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା ଶ୍ରେଣୀ କରିଥାଏ ଲୋକ,
 ଆତ୍ମକୃତ କର୍ମଫଳ ସଂସ୍କାର ମାତ୍ରକ ।
 ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଥାଏ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ,
 ଅବିଦ୍ୟା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଆକାରେ ।
 ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ବିବିଧ ବାସନା,
 ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଏହି କଥା ଅଛି ଜଣା ।
 ଏ ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥାକୁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପର ପ୍ରାପ୍ତି,
 ଅବସ୍ଥା ଯେ ବୋଲିବାର ଅଟେ ମହାଭ୍ରାନ୍ତ ।
 ଯେଣୁ କି ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅନ୍ତଃକରଣର ଦୃଢ଼ି,
 ଜାଗରୁକ ରହିଥାଏ ବାସନା ପ୍ରଭୃତି,
 ସେହି ଯେ ବାସନାମୂଳ ଦୃଢ଼ି ସମୁଦୟ,
 ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥା ଦୃଢ଼ି ଭୁଲି ପଡ଼ିବ ।
 ସ୍ୱପ୍ନ ବା ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥା ଉଭୟ କାଳରେ,
 ଅନ୍ତଃକରଣର ଦୃଢ଼ି ଗୁଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।
 ପ୍ରଗାଢ଼ ସୁଷୁପ୍ତି କାଳେ ସଂସ୍କାର ବିଜ୍ଞାନ,
 ହେବା ଯୋଗୁଁ ନୂତନ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଅଧୀନ ।
 ଜୀବ ସେକାଳରେ ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପେ ଏକତା,
 ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ରଖ ମନରେ ଏ କଥା ।
 ସେକାଳରେ ମନୋଦୃଢ଼ି ପ୍ରଭୃତି ସହିତ,
 ସଂସର୍ଗଜନିତ ଜୀବାବସ୍ଥା ତରୋହିତ ।
 ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥା କାଳେ ବିଷୟ ଲାଭୟ,
 ସଂସ୍ପର୍ଶେ ବିବିଧ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମଫଳ ।
 ସମ୍ପର୍କରେ - ସୁଖ ଦୁଃଖ ବିବିଧ ବିଷୟ—
 ବାସନା ଜଡ଼ିତ ଥାଏ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ନାନାବିଧ ବାହ୍ୟଗତ ବିଷୟ ବ୍ୟପାରେ,
 ନିୟୁକ୍ତ ସକାଶେ ଥାଏ ପରିହାନ୍ତାକାରେ ।
 ସେକାଳେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟାପାରରୁ,
 ନିବୃତ୍ତି ହୁଅନ୍ତି - ଏହା ନ ପୁଣି ମନରୁ ।

ସେକାଳରେ ବାକ୍ୟ ନେତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ;
 ବିଲ୍ବନ ଦୁଃଶ୍ରମ ଅନ୍ତଃକରଣେ ପ୍ରବଳେ ।
 ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଁ ଅନ୍ତଃକରଣୀ—ବିବିଧ
 ବୃତ୍ତି—ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ତଥାବିଧ ।
 ଦୁଃଶ୍ରମ ଏକତେ ସର୍ବେ ବିଲ୍ବନ ପ୍ରାଣରେ,
 ଏ ସର୍ବ ବୃତ୍ତିନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ।
 ଲଭିଲେ ଏରୂପେ ସେହି ସର୍ବ ଉପରତ,
 ଜାଗରୁକ ଏକମାତ୍ର ଥାଏ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ।
 ଆତ୍ମାର ବିଜ୍ଞାନ ସର୍ବ ହୁଏ ତିରୋଧିତ,
 ଜୀବ ମାନ ଆତ୍ମାରୂପେ ଥାଏ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟାଧର ହସ୍ତେ ଆବଦ୍ଧ ସୂତରେ,
 ପକ୍ଷୀଟିଏ ଛଟପଟ ପ୍ରାଣବିକଳରେ ।
 ଲଭିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି ବନ୍ଧୁ ମୋଚନ,
 ଉଡ଼ି ବୁଲେ ଇତସ୍ତତଃ କରି ପ୍ରାଣପଣ ।
 ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯେକାଳରେ ହୁଏ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ,
 ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ନ କରି ନିତାନ୍ତ
 ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପୁଣି ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ,
 ଫେରି ଆସି ଘିରି ଘାଟେ ବସେ ବ୍ୟାଧ ହସ୍ତେ ।
 ଅନ୍ୟ ସୁସ୍ଥ ମନେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ସେ ପ୍ରାଣ,
 ବିଷୟବାସନା ଜୀବ ସେହିପରି ଜାଣ ।
 ଜାଗ୍ରତ ବା ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା ବିବିଧ ବିଷୟେ,
 ବୈଷୟିକ ସଂସାରରେ ବନ୍ଧିତ ସମୟେ,
 ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭୂର ଭୂର ହେଲେ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ,
 ମନରେ ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତି ନ ଲାଭ ନିତାନ୍ତ,
 ନିଜର ବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନେ ବାହୁଡ଼େ ଯଦ୍ବରେ
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତିରୂପସ୍ଥାନ ବୁଦ୍ଧି ତେଜନ୍ୟରେ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ସୁଷ୍ପ୍ତି କଥା ବୋଲିଲୁଁଟି ପୁଣି,
 ଜୀବ ନିତ୍ୟ ଅନୁଭୂତ କ୍ଷୁଧା କଥା ଶୁଣ ।
 ସେ କଥା ଶୁଣିଲେ ଜାତ ହେବ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ,
 ବୁଦ୍ଧି ଯେ ବିଶ୍ୱର ମୂଳ ପାଇବ ପ୍ରମାଣ ।
 ଆହେ ପୁତ୍ର, କ୍ଷୁଧା ସମୟରେ ଜୀବଗଣ
 ଯେଉଁ ସର୍ବ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ,

ପୀତ ଜଳେ ରସାଦିରେ ହୋଇ ଦ୍ରବ୍ୟଭୂତ
 ଶରୀର ପୋଷଣପାଇଁ ହୁଏ ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ତଳାଇ ନିଅନ୍ତି ସେନାପତି ସୈନ୍ୟଗଣେ,
 ଅବା ଗୋପାଳକ ଯଥା ଗାଈଗଣେ ବନେ,
 ଜଳ ଯୋଗେ ଅନ୍ନ ହୁଏ ତେସନେ ଚାଳିତ,
 ରସାଦିସ୍ୱରୂପେ ପରିଣତ ଓ ମିଶ୍ରିତ !
 ବଟ କଣିକାରୁ ଯଥା ଅଙ୍କୁର ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ଅନ୍ନରସୁଁ ଦେହଟିର ସେହିରୂପ ଗତି ।
 ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ନ ଜଳଯୋଗେ ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟଭୂତ,
 ଜଠରାନ୍ତ ପାତକ ରସ କରଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ସେହି ଅନ୍ନରସୁଁ ଜାତ ହୁଏଟି ଶୋଣିତ,
 ଶୋଣିତରୁ ମାଂସ, କ୍ଷୁମାଂସ ମେଦ ଯେ ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ମେଦୁଁ ଅସ୍ଥି, ତହୁଁ ମଜ୍ଜା, ତହୁଁ ଶୁକ୍ର ଜାତ,
 ନାଡ଼ିକର ହୁଏ ଆର୍ତ୍ତବରେ ପରିଣତ ।
 ଏହିପରି ହୁଏ ଯେବେ ଅନ୍ନର ବିକାର,
 ଆର୍ତ୍ତବ (ଶୋଣିତ) ଶୁକ୍ର ଜାତ ଏପ୍ରକାର ।
 ସେ ଆର୍ତ୍ତବ ଶୁକ୍ର ଯୋଗେ ଦେହ ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ ।
 ବିବିଧ ପ୍ରମାଣେ ହୋଇଅଛି ପ୍ରତିପନ୍ନ ।
 ଆହେ ପୁତ୍ର, ଦେହ ମୂଳ ଅନ୍ନ କର ଜ୍ଞାନ,
 ଅନ୍ନ ମୂଳ ଜଳ, ଜଳ ମୂଳ ତେଜ ଜାଣ ।
 ତେଜ ମୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବାୟୁ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ,
 ସେହିପରି ବାୟୁ ମୂଳ ଅଟଇ ଆକାଶ ।
 ଅକାଶର ମୂଳ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନ
 ସର୍ବ ଜ୍ଞାନମୂଳାଧାର ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ ।
 ଏକମାତ୍ର ସତ୍ସ୍ୱରୂପ ପରବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
 ସେହି ସତ୍ୟ ନିଷ୍ଠା ବସ୍ତୁ କର ଏହା ଜ୍ଞାନ ।
 ଆଉ ସବୁ ବସ୍ତୁ ଅଟେ ମିଥ୍ୟା ବା ବିକାର,
 ଏକମାତ୍ର ଚରଂବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବମଳାଧାର ।
 ବିକାର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ହୋଇ ଏକପିତ,
 ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ରହିଛନ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ ।
 ମୃତ୍ତିକା ବିଶ୍ୱନେ ଘଟ ସତ୍ତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବିନା ସେହିପରି ବିଶ୍ୱ ସର୍ବ ।

ଚଟ ଶ୍ରୀଗନ୍ଧର୍ବ ଯେହେ ମିଶେ ମୃତ୍ତିକାରେ,
 ପ୍ରଳୟେ ମିଶିବ ବିଶ୍ଵ ପରଂବ୍ରହ୍ମଠାରେ
 ବ୍ରହ୍ମ ସେ ବିଶ୍ଵର ମୂଳ ସେଥି କଥା ଶୁଣ,
 ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—ପ୍ରାଣିଙ୍କ ତୃଷ୍ଣା କଥା ଦେଖ ପୁଣି ।
 ଜୀବ ନିତ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ତୃଷ୍ଣା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ
 ପରବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ଵ ମୂଳ ବୁଝିବ ମନରେ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ତୁମ୍ଭେ ତ ଏହା ବିଶେଷରେ ଜାଣ,
 ତୃଷ୍ଣା ବେଳେ ଜୀବ କରିଥାନ୍ତି ଜଳପାନ ।
 ସେହି ଜଳ ଭୁକ୍ତାନୁକୁ ରସାଦି ଆକାରେ
 ପରିଣତ କରିଥାଏ, ଆସେ ଦେଖିବାରେ ।
 ସେହି ରସ ତାପ ଯୋଗେ ସମତାକୁ ପାଇ
 ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ଧ ମଧ୍ୟେ ରହିଥାଏ ମିଶିଯାଇ ।
 ଏହିରୂପେ ଦେହସ୍ଥିତ ତାପଟି ସନ୍ତତ
 ରସକୁ ଶୋଣିତରୂପେ କରେ ପରିଣତ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ବୁଝିଛ ଶୁଣି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସକଳ,
 ଦେହମଧ୍ୟଗତ ରସଭୁକ୍ତ ଅନଳ ।
 ଦେହ ମୂଳ ଜଳ, ଏଥି ପାଉଛ ପ୍ରମାଣ,
 ଅନଳ ଶରୀର ମୂଳ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣ ।
 ପ୍ରାଣ ତ ଶୁଣିଛ ତେଜ ମୂଳ ଅଟେ ବାୟୁ,
 ବାୟୁ ମୂଳ ଆକାଶ ସେ ଶୁଣିଛ ତ ଆଉ ।
 ଅଟନ୍ତି ଆକାଶ ମୂଳ ସଦ୍‌ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ,
 ସଦ୍‌ମୁକାଧାର ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣିବ ପଥାର୍ଥ ।
 ଅନ୍ଧ ଜଳ ଆଦିକରି ସମସ୍ତ ବିକାର,
 ସମସ୍ତହିଁ ମିଥ୍ୟା—ମିଥ୍ୟାମୟ ଏ ସଂସାର ।
 ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ମୂଳ ବସ୍ତୁ ପାଇଲ ପ୍ରମାଣ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ବିଶ୍ଵର ଏବେ ହୋଇ ସାବଧାନ,
 ଅନ୍ଧ, ଜଳ, ତେଜ ଯେତୁକୃତ ଉପାଦାନ—
 ଯୋଗରେ ମାନବ ଦେହ ହୋଇଅଛି ସୃଷ୍ଟି,
 ବୁଝି ଯାହା ବୋଲୁଁ ଏବେ ରଖି ଚହଁ ଦୃଷ୍ଟି ।
 ଅନ୍ଧ ଆଦି ଭୁକ୍ତଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ ମଦ୍ୟମାଂସ
 ଦେହେ ପରିଣତ ସବ ଧାତୁ ରକ୍ତ ମାଂସ ।

ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶ ଯାହା ତହିଁ ଜାତ ପ୍ରାଣ,
 ମନ ପୁଣି ବାକ୍ୟ ଶକ୍ତି, ଏହି ତିନି ଜାଣ ।
 ପ୍ରାଣିଗଣ ଦେହେ ଅନ୍ତରିହସ୍ତ ଆକାରେ
 ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ଏହି ସବ ଜାଣ ଏପ୍ରକାରେ ।
 ଯେକାଳରେ ହୁଏ ଦେହ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବିରଳିତ,
 ସେ ରୂପରେ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ଅନ୍ତର୍ହିତ ।
 ବୋଲୁଅଛୁଁ ଶୁଣ ଏବେ ସେଥିର ବିଷୟ,
 ଆହେ ବନ୍ଧୁ, ଜୀବଗଣ ମୃତ୍ୟୁର ସମୟ,
 ବାକ୍ୟ ଶକ୍ତି ହୁଏ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୀନ,
 ଯେଣୁ ଏହି ଶକ୍ତି ଅଟେ ମନର ଅଧୀନ ।
 ସେକାଳେ ମୁମୂର୍ଷୁ ଜାତିଗଣ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ
 ବୋଲନ୍ତି, “ପାରିବ ନାହିଁ ଏହି କଥା କହି ।”
 ବାକଶକ୍ତି ଏରୂପ ହେଲେ ମନ ଅନ୍ତର୍ହିତ,
 ମନ ଯିଯାଏ ମାତ୍ର ରହିଥାଏ ଜାଗରିତ ।
 ମନ ଯିଯାଗୁଡ଼ି ହେଲେ ବିଲୀନ ପ୍ରାଣରେ,
 କରନ୍ତି ଜାତିଏ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ସେ କାଳରେ ।
 “ଏହାକୁ ତ ଆଉ କିଛି ଯିବ ନାହିଁ ଜଣା,
 ହେଲଣି ଏହାର ଏବେ ବିଲୁପ୍ତ ଚେତନା ।”
 ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ହମେ ତ୍ୟାଗ କରି ମର୍ମସ୍ଥାନ
 ହମେ ହୋଇଯାଏ ତେଜ ଶକ୍ତିରେ ବିଲୀନ ।
 ତେତେବେଳେ ଜାତିବର୍ଗ କରନ୍ତି ଚିତ୍କାର,
 “ଆହା ! ଆହା ! ଏବେ ମୃତ୍ୟୁ ଦଟିଲ ଏହାର !”
 ଦେହର ଉଷ୍ମତା ଶେଷେ ଥାଏ କଷ୍ଟିତରେ,
 ତାହା ମଧ୍ୟ ମିଶିଯାଏ ଆତ୍ମା ସହିତରେ ।
 ସବ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଜୀବ,
 ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ଅନ୍ୟ ଦେହ ଧାରଣ କରିବ ।
 ଅଜ୍ଞାନ—ବୈଷୟିକ ବାସନା ଯାହାର
 ଯାଇନାହିଁ, ବୁଝି ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ସାର ।
 ମୃତ୍ୟୁର ଉତ୍ତରେ ସେହି ଅଜ୍ଞର ଜୀବନ
 ପୁନର୍ବାର ଦେହାନ୍ତର କରଇ ଗ୍ରହଣ ।
 ସବ ଶକ୍ତି ଲୀନ ଯହିଁ ସେ ସଦ୍‌ବସ୍ତୁ ଅନ୍ଧ,
 ଏକମାତ୍ର ଅଟନ୍ତି ସେ ସଦ୍‌ବ୍ରହ୍ମ ଗୌତମ୍ୟ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ରାସାରଟି ବଞ୍ଚିଅଛି ତାଙ୍କ ପାଇଁ,
 ଦ୍ରଷ୍ଟା, ଶ୍ରୋତା, ମନ୍ତା ତାଙ୍କ ବିନା ଆନ ନାହିଁ ।
 ସେ ସଦ୍‌ବସ୍ତୁ ଜଗତର ନିଦାନ କାରଣ,
 ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ କରଅଛନ୍ତି ଧାରଣ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ପୂଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ, ବିଶ୍ୱ ପୂଷ୍ଟ ସଦାତ୍ମକ,
 ସେହି ସତ୍ୟ ସେହି ଆତ୍ମା ଜୀବର ପାଳକ ।
 ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ପୂଷ୍ଟ ପରମ ଚୈତନ୍ୟ,
 ଆହେ ଶ୍ରେତକେତୁ, ତୁମ୍ଭେ ତହିଁ ମୁହଁ ଅନ୍ୟ ।
 ଏହି ଉପଦେଶ ଶେଷଭାବ ଶ୍ରେତକେତୁ
 ନ ବୁଝି ପାରିଲେ ଆତ୍ମଅଜ୍ଞାନତା ହେତୁ ।
 ଶୁଣିଲେ ସେ ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଜୀବର ସକଳ,
 ବାହ୍ୟନ୍ଦ୍ରିୟାମାନ ହୋଇ ନିବୃତ୍ତ ଅବଳ,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଶକ୍ତି ହୋଇ ବୁଦ୍ଧିରେ ବିଲୀନ,
 ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିରେ ବିଲୀନ ।
 ଲୁପ୍ତ ସ୍ଥିତ ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧି ଶକ୍ତି ସହିତରେ
 ଆତ୍ମା ପୁରାତନ ଦେହ ଗୋଟି ତ୍ୟାଗ କରେ ।
 ପୁଷ୍ଟ କର୍ମ ସଂସ୍କାର ସେ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି,
 ଲଜ୍ଜା ଦେହ ସୁଗତି ବୁଝିବ ସଂହତ ।
 ସଂସ୍କାର ସକଳ ସୁଷ୍ଟ ଦେହେ ଥାଏ ଲୀନ,
 ଜୀବକୁ କରଇ ସେହି ସଂସ୍କାର ଅଧୀନ ।
 ଏକ ଦେହ ତେଜ ଅନ୍ୟ ଦେହ ପୁନଃକାର
 ଧରିଲେ ହେଁ ଥାଏ ତାହା ସହିତ ସଂସ୍କାର ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଶକ୍ତି ଅନନ୍ତସ୍ୱରୂପ ବିଷୟରେ
 ଥାଏ ନାହିଁ, ଏହା ଦେଶାଯାଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 ପୂର୍ବର ବାସନା ଅବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ବଳରେ
 ହୁଅନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ନିୟନ୍ତ୍ର କର୍ମରେ ।
 ଦେଖୁଁ କେହି କେହି ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାରରୁ ପୁଣି
 ବିଶେଷ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ନିୟୁତ,
 ସହଜରେ କେହି ଲୋକ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରେ,
 କେହି ଲୋକ ପାରେ ନାହିଁ ବିଶେଷ ସହରେ ।
 ସହଜରେ କେହି କବି — ଶିଳ୍ପରେ ନିୟୁତ,
 ନ ପାରିନ୍ତି ଥୋକେ ଯଦ୍ କର ପୁଣି ପୁଣି ।

ଏପରି ସେ ଘଟେ ପୂର୍ବ ବାସନା ବଳରେ,
 ବାସନା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥାଏ ଜୀବ ସହିତରେ ।
 ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ପୂର୍ବର ବାସନା
 ଅନୁସରିଥାଏ, ଏହା ଜ୍ଞାନଗଣେ ଜଣା ।”
 ବୋଇଲେହେଁ ଏହି ସର୍ବ ଦେଶାଈଶ ହେତୁ,
 ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ଭଲରୂପେ ଶ୍ରେତକେତୁ ।
 ଅନୁରୋଧ କଲେ ପୁଣି ପିତାଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ
 ବୁଝେଇଦେବାକୁ ଏହା ଦେଶାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
 ଏପ୍ରକାର ଶ୍ରେତକେତୁ ଅନୁରୋଧ ଶୁଣି,
 ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁଣି ମହର୍ଷି ଅରୁଣି ।
 “ଆହେ ଶ୍ରେତକେତୁ, ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ଜୀବଗଣ,
 ଯାହାଙ୍କ ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧି ମୋହରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ,
 ଆତ୍ମାର ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଯାକୁ ନାହିଁ ଜଣା,
 ଏ କରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟ ଭାବନା,
 ବିଷୟ ବାସନା ବୁଦ୍ଧି କରଣ ଗ୍ରହଣ
 ପୁନଃକାର ଦେହାନ୍ତର କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
 ବୁଝାଇଦେଲେକ ଏହା ଦେଶାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
 ବିଶେଷଭାବରେ ବୁଝି ପାରିବ ନିତାନ୍ତ ।
 ହେ ପୁତ୍ର, ବିବିଧ ବୃଷ୍ଟି ମଧୁକରଗଣ
 ନାନାରୂପ ପୁଷ୍ଟରସ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ,
 ଆଶନ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରି ସେ ରସ ସମସ୍ତ
 ସେହି ସର୍ବ ମଧୁରୂପେ ହୁଏ ପରିଣତ ।
 ପରିଣତ ମଧୁ ମଧ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା
 ରସର ପାର୍ଥକ୍ୟ—ଯଦ୍ ହୋଇଛି ରଚନା ।
 କଟୁ ଚିକ୍ତ, ମିଷ୍ଟ; ଅମ୍ଳ, ନାନା ପୁଷ୍ଟରସ
 ମଧୁରୂପେ ପରିଣତ ଦେଖିଛ ଅବଶ୍ୟ ।
 ପୁଷ୍ଟି ବା ମୃତ୍ୟୁ କିମ୍ବା ପ୍ରଳୟକାଳରେ
 ମିଳନ୍ତି ସେ ଜୀବ ଦେହ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରେ,
 ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବକାଳେ ସେହି ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରେ ଥିଲେ ନ ପାରିନ୍ତି ଜାଣି ।
 ଏରୂପ ନ ବୁଝିବାର ଏହି ସେ କାରଣ,
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭି ପୂର୍ବେ ସେହି ଜୀବଗଣ ।

ପ୍ରକୃତ ଅଦୃଶ୍ୟଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିବା ପୂର୍ବରେ
 ବିଜ୍ଞାନ ସେ ହୋଇଥାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟରେ ।
 ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ମାର୍ଜାରୀହ ହାସ୍ୟ ଜୀବଗଣ
 କର୍ମଫଳେ ସେହି ଦେହ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ ।
 ପୂର୍ବ ସଂସାରକୁ ଯେନି ମରଣ କାଳରେ
 ପ୍ରବେଶ ସେ କରିଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟରେ,
 ସେ ପୂର୍ବ ସଂସାର ଭାବ ଯେନି ସୁନବାର
 ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଅନ୍ତି ଧରି ଦେହର ଆକାର ।
 ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟରୁ ହୋଇ ସେ ସର୍ବ ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ଶ୍ଯାମପଦ ଶରୀରକାରେ ହୁଅନ୍ତି ଗଠିତ ।
 ଜୀବ ସର୍ବ ସଦମୂଳ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରେ
 ବିଜ୍ଞାନ ସେ ହୋଇଥାନ୍ତି ମରଣକାଳରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରୁ ପୁଣି ହୁଅନ୍ତି ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ବିଶୁଦ୍ଧ କାରଣ ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଜଗତର ମୂଳ,
 ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସର୍ବ ଜଡ଼ ପ୍ରାଣୀକୁଳ ।
 ଆହେ ଶ୍ଯେତକେତୁ, ବ୍ରହ୍ମ ଜଗତପାଳକ,
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନୁହଣି ପୃଥକ ।
 ଗଙ୍ଗାସିନ୍ଧୁ କୃଷ୍ଣା ଆଦି ନଦୀ ସେ ରୂପରେ
 ସ୍ରୋତରୂପେ ବହି ଆସି ପଡ଼ନ୍ତି ସାଗରେ ।
 ପୁଣି ସେହି ନଦୀ ଜଳ ଉଠି ବାଷ୍ପାକାରେ
 ଉଡ଼ନ୍ତି ଆକାଶ ମଧ୍ୟେହୋଇ ମେଘାକାରେ ।
 ବୃଷ୍ଟିରୂପେ ସୁନବାର ପଡ଼ିବ ସାଗରେ
 ସେହି ଜଳ ହୋଇଥାଏ ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
 ନଦୀମାନେ କଲେ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ,
 ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଚିହ୍ନ ଥାଏ ନାହିଁ ଲେଖ ।
 ସେକାଳରେ କିଏ ଗଙ୍ଗା କିଏ ଗୋଦାବରୀ,
 ଜାଣି ନ ପାରିବ ଯେତେ ଅନେକଶ କର ।
 ସେହିରୂପ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରୁ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ
 ଆସିଲେ ହେଁ ନ ପାରନ୍ତି ମୂଳ ସ୍ଥାନ ଜାଣି ।
 ଜଳରୁ ତରଙ୍ଗ ବୀତି ହୋଇଣ ଉତ୍ପତ୍ତି
 ସୁନବାର ସେହି ଜଳେ ହୁଅନ୍ତି ମିଳିତ ।

ଜୀବ ମଧ୍ୟ ସଦା ତାହା କାରଣରୂପ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଏହିରୂପ
 ତଥାପି ସେ ମିଶେ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରେ,
 କର୍ମର ବାସନା ସେଣୁ ଥାଏ ସହଜରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରେ ମିଶି ଉଠେ ସୁନବାର,
 ବାସନାସୁରୂପେ ଧରି ବିଶେଷ ଆକାର ।
 ସୂକ୍ଷ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ହିଁ ଜଗତ କାରଣ,
 ସେହି ସତ୍ୟ ସେହି ଆତ୍ମା କର ନିରୂପଣ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସଦାତ୍ମକ,
 ଆହେ ପୁଣି, ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ସେଥିରୁ ପୃଥକ ।
 କର ଏକ ବଡ଼ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ,
 ଅରେମାଣ କଲେ ତହିଁ କୁଠାର ଆଘାତ,
 ବାରେକ ଆଘାତେ ବୃକ୍ଷ ଯାଏ ନାହିଁ ନାଶ,
 ଆଘାତ ସ୍ଥାନରୁ ବହେ କଞ୍ଚିତ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ।
 ଯୋଡ଼ିଥାଏ କିଛିଦିନ ଅନ୍ତେ କ୍ଷତସ୍ଥାନ,
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ ରକ୍ଷା ପାଏ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରାଣ ।
 ତେରହାର ଭୂମି ରସ କରି ଆକର୍ଷଣ
 ବୃକ୍ଷଗୋଟି କରିଅଛି ଜୀବନ ଧାରଣ ।
 ସେ ବୃକ୍ଷରୁ ଏକ ଶାଖା ପକାଇଲେ କାଟି,
 ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ମରି ଶୁଖିଯିବ ସେ ଶାଖାଟି ।
 ମନ ପ୍ରାଣ ଯୁକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ପ୍ରବେଶିତ
 ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ହିଁ ଜୀବ ନାମରେ କଥିତ ।
 ଜୀବଗଣ ଯୋଗେ ଭକ୍ତ ବୃକ୍ଷାଦ ପଦାର୍ଥ
 ପରିଣତ ରସରୂପେ ଦେଖୁଛୁ ଯଥାର୍ଥ ।
 ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶରୀର ଅବା ବୃକ୍ଷାଦର ଦେହ
 ସେ ରସରେ ପୃଷ୍ଠି ଲଭେ, ନାହିଁଟି ସନ୍ଦେହ ।
 ଜୀବଦେହୁଁ ଏକ ଅଙ୍ଗ ହେଲେକ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ,
 ଥାଏ ନାହିଁ ସେ ଅଙ୍ଗରେ ଆତ୍ମାଙ୍କର ଚିହ୍ନ ।
 ଏଥକୁ ସେ ଅଙ୍ଗଗୋଟି ହୁଏକ ବିନଷ୍ଟ,
 ପାଉଛୁ ସର୍ବଦା ଏଥି ପ୍ରମାଣ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।
 ଏରୂପ ସସଗ୍ର ବୃକ୍ଷ ଦେହୁଁ ଚୈତନ୍ୟାଂଶ
 ଛୁଡ଼ିଗଲେ ବୃକ୍ଷ ଏକାବେଳକେ ବିନାଶ ।

ବୃକ୍ଷଗୋଟି ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଏ ସେ କାଳରେ,
 ଯେଣୁ କି ଜୀବମାନଙ୍କୁ ନ ଥାଏ ଦେହରେ ।
 ଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖି ଜଣା ଯାଉଛି ସୁଷ୍ପ
 ଜୀବନ୍ତ ନ ହେଲେ ଦେହ ହୁଏନ ବିନଷ୍ଟ;
 ସୁଷ୍ପ ଉତ୍ତରେ ଦେହ ଉଠେ ପୁନଃବାର,
 ଯେଣୁ କି ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଥାଏଟି ତାହାର ।
 କର୍ମ ବାସନାହ ଯେଣୁ ଥାଏ ତା ସହିତ,
 ଏଥକୁ ସେ ଜୀବ ହୁଏ ପୁନଶ୍ଚ ଉତ୍ତପ୍ତ ।
 ଭୂମିଷ୍ଠ ମାତ୍ରକେ ଶିଶୁକରେକ ପ୍ରକାଶ
 ଭୟାବର ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାପାନ ଅଭିଳାଷ ।
 ଏଥକୁ ସେ ଶିଶୁ ପକ୍ଷେ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବ,
 କରୁଥିଲା ପୂର୍ବେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ।
 କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ପାନ ଶ୍ରେଜନ ପୂର୍ବରେ,
 ଅନୁଭବ କଲ ତେଣୁ ଜନ୍ମ ମାତ୍ରକରେ ।
 ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଏ ବାସନା ପ୍ରବୃତ୍ତି,
 ଜନ୍ମାନ୍ତର ସମ୍ପାଦିତ ସିଦ୍ଧା ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ।
 ଏକମାତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମବସ୍ତୁ ପରମଚୈତନ୍ୟ,
 ଆହେ ଶ୍ରେତକେତୁ, ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୟ ।
 ଆହେ ପୁତ୍ର, ନାମରୂପଜନ ଅବିଚ୍ଛାଦ,
 ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସତ୍ତ୍ୱପଦାର୍ଥ ବିଶ୍ୱପ୍ରଜନୀୟ ।
 ଏପ୍ରକାର ସତ୍ତ୍ୱପଦାର୍ଥ କରୁପ କମ୍ବୁତ
 ନାମରୂପାତ୍ମକ ବିଶ୍ୱ ହେଲ ଆବିର୍ଭୁତ,
 ଏ କଥା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଯୋଗ କଲେକ ବିଖ୍ୟାତ,
 ସହଜେ ପାରିବ ଜାଣି ସକଳ ବୃକ୍ଷନ୍ତ ।
 ଜାଣିବାକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଯେବେ ଲେଖି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ—
 ଦେଖୁଛ ଯେ ବଟବୃକ୍ଷ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖରେ,
 ବିଶାଳ ଏ ବୃକ୍ଷ ଗୋଟି ଆସେ ଦେଖିବାର,
 କରଅଛି ଦେଖ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତାର,
 ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଫଳ ଆଶ ଭୁମ୍ଭଠାକୁ,
 ଦୁଇ ଫଳ କରନ୍ତିସେ ସେ ଫଳ ଗୋଟାକୁ ।”
 ଶ୍ରେତକେତୁ ପିତା ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତେ ପାଳନ,
 ବୋଇଲେ ମହର୍ଷି, “କର ଫଳ ନିଶ୍ଚୟଣ,

କି ପଦାର୍ଥ ଦେଖୁଅଛ ଏ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ;”
 ଶ୍ରେତକେତୁ ମନଯୋଗ କରି ବିଶେଷରେ—
 ଦେଖିଲେ, ବୋଇଲେ ଅଛି ସେ ଭଗ୍ନ ଫଳରେ
 ଖଜ କଣା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଣୁ ସମାନରେ ।
 ପୁନଃବାର ମହାର୍ତ୍ତସି ବୋଇଲେ ସୁନ୍ଦର,
 “ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରନ୍ତିସେ ଗୋଟାଏ ଖଜକୁ ।”
 ପିତାଜ୍ଞାରେ ଶ୍ରେତକେତୁ କଲେ ସେ ପ୍ରକାର,
 ତତ୍ତ୍ୱ ମହାର୍ତ୍ତସି ପୂଜା କଲେ ପୁନଃବାର ।
 “କି ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଦେଖିଲ ପୁତ୍ର ଏ ଖଜ ମଧ୍ୟରେ?”
 ବୋଇଲେ ଯେ ଶ୍ରେତକେତୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବିନୟରେ,
 “ହେ ପିତୃ, ଦେଖିଲ ଭଗ୍ନଖଜ ମଧ୍ୟେ ଗୁହ୍ୟ,
 କିଛି ହିଁ ପଦାର୍ଥ ଏହା ମଧ୍ୟେ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।”
 ବୋଇଲେ ମହର୍ଷି ତତ୍ତ୍ୱ, “ଆରେ ଶ୍ରେତକେତୁ,
 ଦେଖି ନ ପାରୁଛ କିଛି ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେତୁ ।
 ପରମାଶୁବତ ଅଛି ଏମନ୍ତ ପଦାର୍ଥ,
 ଯହୁଁ ଏ ବିଶାଳ ବୃକ୍ଷ ଜନ୍ମିଛି ଯଥାର୍ଥ ।
 ବୃକ୍ଷର ପ୍ରକାଶ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ପିଚ୍ଛବ,
 ବୃକ୍ଷମୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଫଳ ଯେତେ କିଛି ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ,
 ଜନ୍ମିଛି ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଖଜୁଁ କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ,
 ଏ ବିଶାଳ ବୃକ୍ଷଟିର ଉତ୍ତପତ୍ତି କାରଣ ।
 ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମ ସତ୍ତ୍ୱପଦାର୍ଥ ଜାଣ ସେହିପରି
 ଜନ୍ମିଛି ଏ ବିଶ୍ୱ ରୂପନାମାତ୍ମକ ଧର ।
 ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମସତ୍ତ୍ୱପଦାର୍ଥ ଜଗତର ମୂଳ,
 ଧରିଛି ଆକାର ସୃଷ୍ଟିରୁପ ଅବା ସ୍ଥୂଳ ।
 ଏ ଜଗତ ଅଟେ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସଦାତ୍ମକ,
 ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନୁହଟି ପୃଥକ ।
 ଆହେ ପୁତ୍ର କେତେ ବସ୍ତୁ ଥିଲେହେ ପାଶରେ ।
 କେବେ କେବେ ଆସେ ନାହିଁ ନୟନ ଗୋଚରେ,
 ମାତ୍ର ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ସମ୍ଭାବନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ସେଥିର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ହୋଇ ପାରେ ଅନୁଭୂତ ।
 ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କଥା କର ତୁ ବ୍ରହ୍ମଣ,
 ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲବଣ

ଏକ ଜଳପାତ୍ର ମଧ୍ୟ କରିଣ ନିଶେପ
କରିବ କାଲରେ ପାଇ ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟିନିଶେପ ।”
ଶ୍ଳୋକକେତୁ ଯେହୁପର ପିତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ
ଲବଣ ନିଶେପ କଲେ ଏକ ଜଳାଧାରେ ।
ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳେ ଦେଖିଲେ ସେ ଯାତେ
ଲବଣର ଚନ୍ଦ୍ର ଥିଲା ନାହିଁ କିଛି ମାତେ ।
ବୋଲିଲେ ମହର୍ଷି ହସି ହସି ଆରେ ଯୁକ୍ତ,
“ଲବଣର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖ ନାହିଁ ସତ୍ୟ ତୁ କି ।
ମାତ୍ର ମିଶି ଯାଇଥିବା ହେତୁ ତା ଜଳରେ
ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ବ ଦେଖୁ ନାହିଁ ତୁ ନେତରେ ।
ହେତୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଲବଣ ନେତର ଅଦୃଶ୍ୟ,
ଏହି ଜଳ ମଧ୍ୟ ତାହା ରହିଛି ଅବଶ୍ୟ ।
ସେଥିରୁ କିମ୍ପ୍ରା ଜଳ କର ଯେବେ ପାନ,
ଲବଣ ଅସ୍ତିତ୍ବ କରି ପାର ଅନୁମାନ ।
ଦର୍ଶନେ ପୁଣିନେ ସତ୍ୟ ନ ପାରିଲ ଜାଣି,
ମାତ୍ରକ ଅସ୍ତିତ୍ବ ବୁଝୁ ଅଛୁ ଗୁଣି ପାଣି ।
ତେସନ ଦେହର ମୂଳ କାରଣ ପଦାର୍ଥ,
ଏ ଦେହରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି ଯଥାର୍ଥ ।
ଚକ୍ର, ଅନ୍ନ, ଅପ, ଏହି ବିବିଧ ବିକାର,
ହେତୁତ୍ବେ ସତ୍ତ୍ବପଦାର୍ଥ ଦେହମୂଳାଧାର ।
କରନ୍ତି ନିୟୁତ ବାସ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ,
ପାରିବ ତାହାକୁ ଜାଣି ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ।
ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସତ୍ତ୍ବପଦାର୍ଥ ଜଗତର ମୂଳ,
ବ୍ୟାଘ୍ରହନ୍ତ୍ର ଯେତେ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୁଳ ।
ଜଗତ କାରଣ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସଦାତ୍ମକ,
ଆହେ ପୁତ୍ର କୁହ ତୁମ୍ଭେ ସେଥିରୁ ପୃଥକ ।”
“ସୁକ୍ତା କଲେ ଶ୍ଳୋକକେତୁ, ବୋଲି ଆହେ ପିତା,
କି ରୂପ ଜାଣିବ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ବ ।
ଦୟା କରି ବୋଲି ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ମୋର ବଳିଛି ନିତାନ୍ତ ।”
ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ପିତା—“ଶୁଣ ପୁତ୍ର ମୋର,
ଯଦି କେହି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ ତତ୍ତ୍ବର ।

ଦୁଇ ହାତ ଦୁଇ ଆଖି ବାନ୍ଧି ଅଛୁ ବେଶେ,
ଉଜ୍ଜଳ ଦେଶରୁ ଯେନିଯାଏ ଦୂର ଦେଶେ ।
ନିର୍ଜନ ଦୁର୍ଗମ ଉତ୍ପଙ୍କର ଅରଣ୍ୟରେ,
ଛୁଡ଼ିଦିଏ ସେହି ଲୋକଟିକୁ ଏକେଶ୍ବରେ ।
ସାହାସୀନ ବାଟବଣା ସେ ପୁରୁଷ ଗୋଟି,
କ୍ଷୁଧା ପିପାସାରେ ଶୁଖି ଯାଉଥାଏ ତୋଟି ।
କରୁଥାଏ ଆତ୍ମନାଦ ଉତ୍ସ ବ୍ୟାକୁଳରେ,
କେହି ଦୟାଶୀଳ ଲୋକ ଏମନ୍ତ କାଳରେ ।
ବନ୍ଧନ ମୋଚନ କରିଦିଏ ପାଶେ ଯାଇ,
ସୁଦେଶର ମାର୍ଗ ପୁଣି ଦିଏଟି ଦେଖାଇ ।
ବନରୁ ବାହାର ଯେବେ ସେହି ମନୁଷ୍ୟଟି,
ଆପଣା ଦେଶରେ ମିଳେ ଗୁଲି ଗୋଟି ଗୋଟି ।
ତାହାର ସକଳ ଦୁଃଖ ହୋଇଯାଏ ଦୂର,
ମନରେ ତା ହୁଏ ଜାତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରତୁର ।
ସେହିରୂପ ଜାଣି ଯୁବ କେହି ମୃତୁଜନ
ମାୟାମୋହରୂପ ବସେ ଆବୃତ ନୟନ,
ନିଜ କୃତ କର୍ମଫଳ ସ୍ବରୂପ ତତ୍ତ୍ବର
କୁମାରଣେ ତାହାକୁ କରିଅଛି ଦେଶାନ୍ତର ।
ରକ୍ତ ମାଂସ କୃମି ଜାତି ମୃତ ପୁଣ୍ୟରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖଦୁଃଖମୟ ଦେହ ଅରଣ୍ୟରେ ।
କରାଇ ଦେଇଛି ବଳେ ପ୍ରବେଶ ତାହାକୁ,
ସେ ଲୋକ ଅକ୍ଷମ ଆତ୍ମଦେଶ ଚାହିଁବାକୁ ।
ମୋହାର ମାନବ ଶର୍ମା ପୁଣି ରୂପ ରସେ
ତୃଷ୍ଣା ପାଶେ ଆବଦ୍ଧ ସେ ରଜନୀ ଦିବସେ ।
ବେଳେବେଳେ ବ୍ୟାକୁଳରେ କରେ ସେ ହୃଦୟ,
କି ରୂପେ କରିବ ଆହା ଜୀବନ ଧାରଣ,
ବିପଦରେ ନାଶ ହୋଇଗଲା କେତେ ଧନ
ଆହା ମରିଗଲା ମୋର ସୁନ୍ଦର ନୟନ !
ଏପ୍ରକାର କେତେ ରୂପ କରେ ଆତ୍ମନାଦ,
ସର୍ବଦା ଜଡ଼ିତ ମନେ ବ୍ୟାକୁଳ ବିଷାଦ ।
କେହି ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକ ଯେବେ ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରାବରେ
ଦେବ ଯୋଗେ ଭେଟ ପାଇ ତାହା ସହିତରେ ।

ଜୀବନର ଅନ୍ତତ୍ୟା ବାସନାର ଦୋଷ
ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ତାକୁ ସମସ୍ତ ହମଶଃ ।
ତେବେ ସେ ଅଜ୍ଞାନା ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ଞାନସୁକ୍ତ
ଦୋର ମୋହମାୟାଜାଲୁଁ ହୁଏଟିବିମୁକ୍ତ ।
ତେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭେ ସେ ବିଶେଷ,
ଦୂର ହୁଏ ତାହା ମନୁଁ ସର୍ବ ଦୁଃଖ କ୍ଳେଶ ।
ଆବଦ୍ଧ ତା ଦେହ ଗୋଟି ଯେ କର୍ମଯୋଗରେ,
କର୍ମକ୍ଷୟ ହୋଇଗଲେ ଜୀବନ ନାଶରେ ।
ସେକାଳରେ ସେ ପୁରୁଷ କରେ ମୁକ୍ତି ଲଭି,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ତ୍ୱପଦାର୍ଥେ ପାଏ ସେହି ଠାବ ।
ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ସଦାତ୍ମକ,
ଶୈବକେତୁ, ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ ସେଥିରୁ ପୃଥକ ।
ପୁରୁଷର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ,
ଜ୍ଞାତଗଣ ତାହା ପାଶେ ହୋଇ ଏକତ୍ତ୍ୱେତ ।
ପରୁରନ୍ତୁ ତାକୁ—ମୁଁ ତ ପିତା, ଭ୍ରାତା ଜାଣି,
ମତେ କି ପାରୁଛୁ ଚିହ୍ନି ତୁହି ବର୍ତ୍ତମାନ ?
ମୁମୂର୍ଷୁ ଲୋକର ବାକ୍ୟ—ମନେ, ମନ—ପ୍ରାଣେ,
ପ୍ରାଣ—ତେଜେ, ତେଜ ପୁଣି ସତ୍ତ୍ୱସ୍ୱରୂପ ସ୍ଥାନେ ।
ମିଳିତ ନ ହୁଏ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—ସେହି ଲୋକ
ସମସ୍ତକୁ ଚିହ୍ନି ପାରେ ପୃଥକ ଧୃତକ ।
ବିଲିନ ହେଲେକି ସବୁ ତେଜ, ସେହି ପ୍ରାଣୀ
ସେ କାଳରେ କାହାକୁ ସେ ନ ପାରଇ ଜାଣି ।
ଜ୍ଞାନ ବା ଅଜ୍ଞାନା ଲୋକେ ସକଳେ ସମାନ,
ମୃତ୍ୟୁରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଭୂତ ଉପାଦାନ ।
ଅଜ୍ଞାନା ଯେ ଲୋକ ଥାଏ ବାସନାଜଡ଼ିତ,
ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରୁ ପୁଣି ହୁଏ ସେ ଉଦ୍‌ଭୂତ ।
ବାସନାର କର୍ମ ଅନୁରୂପ ସେହି ଜନ
ପୁଣି ସେହି ଦେହାନ୍ତର କରେକ ଗ୍ରହଣ ।
ଯାହାର ଏକାନ୍ତଜ୍ଞାନ ହୋଇଅଛି ଜାତ,
ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟରେ ମିଶିଯାଏ ସେ ନିତାନ୍ତ ।
ଯାହାର ବିଲୁପ୍ତ ଅଛି ବାସନାଭିଳାଷ,
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଧାମେ କରେ ସେହି ବାସ ।

ତା ବାସନା ନାଶେ ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ ପାବକ,
ତାହାର ଅଦ୍ୱୈତ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପରିପକ୍ତ ।
ସମସ୍ତ ବାସନା ଯେ ଲୋକର ହୁଏ ଧ୍ୟୁସ,
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ଞାନ ଲଭେ ସେ ହମଶଃ ।
“ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ମୁହିଁ, ଏଥି ପ୍ରତିଫଳ
ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜି ବି ଦିନେ ଏକାକୀ କେବଳ ।
ଏ ପ୍ରକାର ବୋଧ ଜାଣ ଦୈତରାଜ୍ୟ କଥା,
ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭୂତ ତହିଁ ନ ଜନ୍ମେ ସବୁଥା ।
ଏମନ୍ତ ଯାହାର ବସ୍ତୁନ୍ତର ବୋଧଜ୍ଞାନ,
ଦୈତଜ୍ଞାନ ଭେଦବୃଦ୍ଧି ଅଛି ତାର ଜାଣ ।
ଯେମାନେ ଅଦ୍ୱୈତଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କ କଥା
ବିଶ୍ୱବନ୍ଧୁଁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ନାହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ।
ବିଶ୍ୱର ସବୁବି ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ବା ଶକ୍ତି
ଅନୁଭବ ଥାନ୍ତି ସେହି ସବୁ ମହାମତ ।
ସେ ସର୍ବବସ୍ତୁ ଅତି ସୃଷ୍ଟି ଜଗତରମ୍ଭଳ
ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସବୁ ଜଡ଼ ପ୍ରାଣୀକୁଳ ।
ସେହି ସତ୍ୟ, ସେହି ଆତ୍ମା, ସେହି ମହାତ୍ମକ,
ଶୈବକେତୁ ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ ସେଥିରୁ ପୃଥକ ।”

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

(ନାରଦ, ସନତ୍କୁମାର ସଂବାଦ)

ଏକଦା ମହର୍ଷି—ସନତ୍କୁମାର ପାଶରେ
ମିଳିଲେ ନାରଦ ଆସି ଭକ୍ତି ବିନୟରେ,
ବିଶେଷ ଭାବରେ କବି ତାହାଙ୍କ ବଦନା
ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଉପଦେଶ କଲେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ପୂଜା କଲେ ଶୁଣି ସନତ୍କୁମାର ମହର୍ଷି,
ହେ ନାରଦ କି କି ବିଦ୍ୟା ଅଛି ତୁମ୍ଭେ ଯୋଷି
ବୋଇଲେ ନାରଦ ଆହେ ମହାରୁଷି ଶୁଣି,
“ରୁଦ୍ରବେଦ, ଅଥର୍ବବେଦ, ସାମବେଦ ପୁଣି

ଯଜ୍ଞବେଦ, ଇତିହାସ, ପୁରାଣ, ଗଣିତ,
 ପିତୃଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯେ ବିଦ୍ୟା କଥିତ ।
 ତଳିଶାସ୍ତ୍ର, ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ, ଅସୁର ବିଜ୍ଞାନ,
 ସର୍ବାଦି ଚକ୍ରାନ୍ତା, ନୃତ୍ୟ କଳା ବିଦ୍ୟାମାନ,
 ଜ୍ୟୋତିଷ, ଚକ୍ରାନ୍ତାଶାସ୍ତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନ କଳ୍ପନା
 ଏ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର କରୁଅଛୁ ଆଲୋଚନା ।
 ଏ ଅପର ବିଦ୍ୟାସବୁ କରିଛୁ ଆୟତ୍ତ,
 ମାତ୍ର ଜାଣେ ନାହିଁ ପର ବିଦ୍ୟା ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ।”
 ନାରଦଙ୍କୁ ଚାହିଁ ସନତ୍କୁମାର ମହର୍ଷି
 ବୋଲିଲେ, “ଶିଖନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ଆତ୍ମାରେ ବସି ।
 ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟା କରିଅଛୁ ଅଧ୍ୟୟନ,
 ପର ବିଦ୍ୟା ଦେବୁଁ ଶିକ୍ଷା, ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
 ନାମ ରୂପାତ୍ମକ ଏହି ବିକାଶ ଜଗତ
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଆବିର୍ଭୂତ—ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଛିନ୍ନ,
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱରେ ଏହି ଜଗତର ସତ୍ତ୍ୱ,
 ବ୍ରହ୍ମଠାରୁ ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଜଗତ ଭିନ୍ନତା ।
 ନାମ ମାତ୍ର ଅଟେ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଯେତେକ,
 ନାମ ଅଟେ ବସ୍ତୁ ପରି-ରୂପକ ମ.ସକ ।
 ନ ଥିଲେ ପଦାର୍ଥଜ୍ଞାନ କି ହେବ ନାମରେ ?
 ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଜାଣ ନାମ ମାତ୍ରକରେ ।
 ବାକ୍ୟ ଗୋଟିକର ଜାଣ ନାମ ପ୍ରତିନିଧି,
 ନାମ ଅବା ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ସିଦ୍ଧି ।
 ନାମ ଅବା ବସ୍ତୁ ବୋଲି ସମସ୍ତ ବିକାର,
 ବିକାରୀ ନୁହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣ ଏହା ସାର ।
 ବିକାରୀ ମାତ୍ରକେ କାର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରହ୍ମଣ୍ଡ କାରଣ,
 ବିକାର ଅଢ଼ାତ ବ୍ରହ୍ମ କର ନିରୂପଣ ।
 ନାମକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କରୁଥିବ ଧ୍ୟାନ,
 ନାମ ଧରି ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ କର ସମାଧାନ ।
 ତନ୍ମତି ଆତ୍ମତ ହେଲେ ଦୃଷ୍ଟ ଅନ୍ତରାଳେ,
 ତା ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୁଏ ଧରି ଏକ ଡାଳେ ।
 ସେହିଦ୍ୱାରା ନାମ କର ଜ୍ଞାନ ସହାୟରେ,
 ବ୍ରହ୍ମ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ସହଜରେ ।

‘ଅସତ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଧରି ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ,
 ହୋଇ ପାରେ ସହଜରେ ଏହା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ;’
 ଯେତେକ ବିରୋଧ ବସ୍ତୁ ଅଛି ଜଗତରେ,
 ତହିଁରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରେ,
 ବିଶେଷତ୍ୱବରେ କଲେ ହେତୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
 ନମେ ଅତି ସୃଷ୍ଟି କରପାରେ ଆଗେହଣ ।
 ନାମ ରୂପ ଯେ ସତ୍ୟତା ଆପେକ୍ଷିକ ପାତ୍ର,
 ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ବୁଝ ଏହି ମାତ୍ର ।
 ଏକମାତ୍ର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟତା ଉପର,
 ନାମରୂପ ସତ୍ୟତା ଯେ କରଇ ନିର୍ଭର,
 ବ୍ରହ୍ମମାତ୍ର ନିରପେକ୍ଷ ବସ୍ତୁର ସତ୍ୟତା,
 ସ୍ୱାଧୀନ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାହିଁ ଜାଣ ଏହି କଥା ।
 ଯାହା କିଛି ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ନାମ ରୂପମାନ,
 ବ୍ରହ୍ମରୂପ ବୋଧର ଦ୍ୱାର ମାତ୍ର ଜାଣ ।
 ଏହି ନାମରୂପ ଏକମାତ୍ର ହିଁ ସହାୟ,
 ବ୍ରହ୍ମମାତ୍ରେ ପ୍ରବେଶିବା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ।
 ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ନାମରୂପାଦି ବିକାର,
 ସବୁ ମିଥ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣ ଏହା ସାର ।
 ନାମଠାରୁ ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ—ବାକ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର,
 ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ ଏହା ଜାଣ ମୁନିବର,
 କାର୍ଯ୍ୟଠାରୁ କାରଣକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣ,
 ତେଣୁ ନ ମଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାକ୍ୟ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ବାକ୍ୟଯୋଗେ ଚରଂବେଦର ଶବ୍ଦ ଯାବତ୍ତୟ;
 ଉଚ୍ଚାରଣ ହୋଇଥାଏ ଏହା ଦର୍ଶନୀୟ ।
 ଜଳ ପୃଷ୍ଠୀ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆକାଶ ପବନ,
 ବାକ୍ୟ ଯେ ଗୋ ଶବ୍ଦ ସବୁ କର ଉଚ୍ଚାରଣ,
 ବାକ୍ୟ ବିନା କେହି ପଦାର୍ଥର ପରିଚୟ,
 ନ ହୁଅନ୍ତା ତୁମ୍ଭେ ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱ କରବା ଗୋଚର,
 କେବଳ କଲେ ବାକ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର ।
 ସେ ବାକ୍ୟ ଗୋଟିକୁ ତୁମ୍ଭେ ଆହେ ମହାମନା,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପରେ କରବ ଶ୍ରବଣ ।

ଯେଉଁମାନେ ନାମ ଆଉ ବାକ୍ୟ ଉପାସକ,
ଜାଣନ୍ତି ଯେ ନାମ ଆଉ ବାକ୍ୟାତ୍ମକ ଲୋକ,
ବାକ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନ୍ତଃକରଣ ଚନ୍ଦ୍ରାବୃତ୍ତି,
ଚନ୍ଦ୍ରାବୃତ୍ତିଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇଚ୍ଛାର ପ୍ରବୃତ୍ତି,
ସ୍ୱୀୟ ଇଚ୍ଛାବୃତ୍ତି ଯୋଗେ ଏ ଅନ୍ତଃକରଣ,
ବାକ୍ୟର ଗୁଣନା କରିଥାଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
କରିବି କି - କରିବି କି ନାହିଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ,
ଏରୂପ ବିଷୟ କରି ପ୍ରଥମେ ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ତେବେ ସିନା ଚନ୍ଦ୍ରା କରଥାନ୍ତି ଚଳକମାନେ,
କରିବା ଉତ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ତେବେ ସାବଧାନେ ।
ବାକ୍ୟଟିର ନାମ କରିଥାନ୍ତି ଉଚ୍ଚାରଣ,
ନାମ ସକଳପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ନିରୂପଣ ।
ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ମୁହିଁ ପଢ଼ିବି ନିଶ୍ଚୟ,
ଏପ୍ରକାର ଚନ୍ଦ୍ରା ହେଲେ ମନରେ ଉଦୟ,
ପୁସ୍ତକର ପୃଷ୍ଠା ତେବେ କରି ଉଦ୍ୟାଟନ,
ପୁସ୍ତକ ଲିଖିତ ଶବ୍ଦ କରୁଁ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଏଥକୁ ଜାଣୁଛୁ ନାମ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ,
ସକଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛି କେବଳ ।
ସେମାନେ ଯେ ସକଳକୁ କରିଣ ଆଶ୍ରୟ,
ପ୍ରକାଶେ ସମର୍ଥ ନିଜ ହିସ୍ତାର ବିଷୟ ।
ଆକାଶ ପୃଥ୍ବୀ ଆଦି ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ,
ସମସ୍ତସକଳାତ୍ମକ ଜାଣିବି ଯଥାର୍ଥ । *
ଆକାଶ ପୃଥ୍ବୀ ବାୟୁ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଜଳ,
ତେଜ ଆଦି ଜାତ ବ୍ରହ୍ମ ସକଳୁ କେବଳ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଏକତ୍ୱରେ ହୁଏ ବୃଷ୍ଟି ପାତ,
ସେହି ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗେ ହୋଇଥାଏ ଅନ୍ନ ଜାତ ।
ଶୁଦ୍ଧ ଶୋଣିତ ଯେ ଅନ୍ନରସ ପରଶତ,
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ନଶୋଣିତୁ ହେଲ ଖବର ଉତ୍ପତ୍ତି ।
ସେ ଖବର ଜାତ ନନ୍ଦ ଅବା ହିୟାମାନ,
ହିୟାଫଳ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ଲୋକମାନ ଜାଣ ।

ସକଳୁ ହିଁ ସବ ମୂଳଦ୍ରବ୍ୟ ଆୟତନ,
ସକଳୁକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କର ନିରୂପଣ ।
ଏରୂପ ଭାବନା ଧ୍ୟାନ ସେମାନେ କରନ୍ତି,
ସେମାନଙ୍କ ହୋଇଥାଏ ଧ୍ରୁବଲୋକେ ଗତି ।
ଏ 'ଚିତ୍ତ'କୁ ସକଳୁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଜାଣ,
କରନ୍ତି ଚିତ୍ତରେ ଲୋକେ ସକଳ ସନ୍ଧାନ ।
ଏହି ଚିତ୍ତ ସବରୂପ ବୋଧର ଆଶ୍ରୟ,
ଚିତ୍ତ ଯୋଗେ ଜଣାଯାଏ ସକଳ ବିଷୟ ।
ନ ଥିଲେଟି ପୂର୍ବପର ସନ୍ଧାନ ସାମର୍ଯ୍ୟ,
ତାହାର ସକଳ ଜ୍ଞାନ ଅଟେ ଜାଣ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ଅତଏବ ସକଳୁଦି ସକଳ ବିଷୟ,
ଅବସ୍ଥାନ ଲେଖିଥାନ୍ତି ଚିତ୍ତର ଆଶ୍ରୟ ।
ବହୁଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ଯେବେ ବୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତବାନ,
କେଉଁ ଲୋକ କରିଥାଏ ତାହାକୁ ସନ୍ଧାନ ।
ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ଚିତ୍ତବାନ ଲୋକ କଥା,
ଶୁଣିଥାନ୍ତି ଲୋକେ ଏହା ଜାଣିବ ସବଥା ।
ଏ ଚିତ୍ତକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କଲେକ ଭାବନା,
ଲଭିବା ଅକ୍ଷୟ ଲୋକ ଅଟେ ସନ୍ଧାବନା ।
ଏ ଚିତ୍ତରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣ ଧ୍ୟାନ ଏକାଗ୍ରତା,
ଲଭିପାରେ ସେହି ଦୈବୀ ଫଳଦ ସବଥା ।
ମହତ୍ତ୍ୱ ଲଭିବ ହେତୁ ଜାଣ ଏକାଗ୍ରତା,
ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ଚିତ୍ତ କାହିଁ ତା ଭଦ୍ରତା ।
ଅଭଦ୍ରେ ଯେ କରିଥାନ୍ତି ବିବାଦ କଳହ,
ପରସ୍ପର ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ଆଦି ଅହରହ ।
ଅଟନ୍ତି ସୁଖୀ ଧୀର ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ଲୋକ,
ଏ କଥା ସତରତର ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ପୃଥ୍ବୀ ପଦ୍ମତ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବସୁମାନ,
ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତ ଭାବେ ଯେହେଁ କରୁଛନ୍ତି ଧ୍ୟାନ,
ଏ ଚିତ୍ତକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କଲେକ ଭାବନା ।
ତେବେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ସନ୍ଧାବନା ।

ଏହି ଏକାଗ୍ରତାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ,
 ଜ୍ଞାନ ବିନା ଏକାଗ୍ରତା ବିଫଳନା ଜାଣ ।
 ଜ୍ଞାନ ଅଛି ବୋଲି ବେଦ ଆଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର,
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଁ ଅତି ମାତ୍ର ।
 ବିଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କଲେ ଉପସାନା,
 ସକଳ ପଦାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱ ଯିବ ତେବେ ଜଣା ।
 ସେ ବିଜ୍ଞାନଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାକୃତିକ ବଳ,
 ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣରୁ ଜାତ ହୁଏ ସେ କେବଳ ।
 ଜ୍ଞେୟ ଗ୍ରହଣ ବୋଧ ଶକ୍ତି ଜତ ସେହି ବଳେ,
 ଦେହ ସଞ୍ଚାଳନ ଫିୟା କରୁ ଯେ କୌଶଳ ।
 ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତିଠାରେ ଜ୍ଞାନ ପରାଭବ,
 ପ୍ରକୃତି ଆଶ୍ରୟେ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ଯେ ସର୍ବ ।
 ଜଗତରେ ତିନି—ବିଶ୍ୱ, ଚୈତନ୍ୟ, ପ୍ରକୃତି
 ମିଶ୍ରିତରେ ଧରନ୍ତି ସକଳ ଆକୃତି ।
 ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଜାତ ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ ଜନିତ,
 ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ ଫିୟା ତହିଁ ସମ୍ପାଦିତ ।
 ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତିବଳେ ପୃଥିବୀ ଆକାଶ ।
 ଗିରି ସିନ୍ଧୁ ଯାବତ୍ତାୟ ବିଧିତ ବିକାଶ,
 ଆନ୍ତରିକ ଶକ୍ତି ହେଉ ଅବା ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତି,
 ଦୁଇ ଶକ୍ତି ବଳ ନାମେ କଥିତ ହୁଅନ୍ତି ।
 ଏହି ଶକ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଜାଣ ନିରନ୍ତର,
 ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଫିୟା ଗୋଟି କରେକ ନିର୍ଭର ।
 ଶକ୍ତିହିଁ ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗନ୍ତ ଏହା ଜଣା,
 ଏ ଶକ୍ତିକୁ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ କରବ ଭାବନା । *
 ଏକମାତ୍ର ଅନ୍ନ ଅଟେ ବଳର କାରଣ,
 ଅତଏବ ବଳଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ଅନ୍ନ ।
 ତାପ—ଏକ ବଳ, କିନ୍ତୁ ତାପର ବର୍ଦ୍ଧନ,
 ନିମନ୍ତେ ଜାଣିବ ଉପାଦାନ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 କାଷ୍ଠାଦି ନ ଦେଲେ ତାପ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ନାହିଁ,
 ପ୍ରୟୋଜନ ଅନ୍ନ—ଦେହ ତାପ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ।

ମନଶ୍ଚ—ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ କାରଣ
 ଅନ୍ନ ଜଳ ଦୁଇ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ବାହାରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଯେତେ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି,
 ଉପାଦାନ ଯୋଗେ ହୋଇଥାଏ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
 ଏଥିକୁ ଜାଣିବ ଅନ୍ନ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶେ,
 ପୁଣି ଦେହ ଅବୟବ ପୋଷଣକାରକ ।
 ମାନବ ସଦ୍ୟପି ଅନ୍ନ ନ କରେ ଆହାର,
 ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି ନ ଥାଏ ତାହାର ।
 ଅନ୍ନକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କଲେ ଉପାସନା ।
 ସର୍ବ ଶକ୍ତି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣାଭୂତ ସମ୍ଭାବନା ।
 ଅନ୍ନଠାରୁ ଜଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ,
 ପାର୍ଥବ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି—ଜଳହିଁ କାରଣ ।
 ଶକ୍ତିର ଆଧାର—ଶକ୍ତି ଯେକାଳେ ଉଦୟ,
 ଦମ୍ଭାଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତି—ଜଳ ଭାବୋଦୟ ।
 କଠିନ ହୁଏଟି ଜଳ ଭାବ ଯେ କାଳରେ
 ଦମ୍ଭାଭୂତ ହୁଏ ତହିଁ ପାର୍ଥବଭାବରେ ।
 ଅନ୍ନର କାରଣ ଜଳ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ,
 ସୁବୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ହୁଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉଦୟ ।
 ଜଳ ପରମାଣୁ ସର୍ବ ହେଲେକ ସଫଳ
 ପୃଥ୍ୱୀ ପରମାଣୁ ରୂପେ ହୁଏ ପରିଣତ ।
 ପୃଥିବୀ ଆକାଶ ଦେବ ମାନବ ଦମ୍ଭତ
 ପଶୁ ପକ୍ଷୀ କୀଟ ଆଦି ତୃଣ ବନସ୍ପତ ।
 ସମସ୍ତ ଜଳୀୟ ପରମାଣୁର ବିକାର
 ଏ ଭାବେ ସୃଜିତ ସର୍ବ ଜଗତ ସଂସାର ।
 ଅପଶକ୍ତିକୁ ବ୍ରହ୍ମବୋଧେ କଲେ ଉପାସନା
 ଦୂର ହୁଏ ସର୍ବରୂପ ଦୈହିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 ଜଳଠାରୁ ତେଜ ଶକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଜାଣ,
 ତେଜ ଶକ୍ତିଠାରୁ ବାୟୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ଜ୍ଞାନ,
 ବାୟୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅଛି ଆକାଶର
 ପରସ୍ପରେ ଧୂତ - କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସୂତରେ ।

* ମାନବ ଦେହ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିରେ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଶକ୍ତିହିଁ ମୂଳ ଅଟେ ।

ଆକାଶ ଶକ୍ତି ଯେ ବାୟୁଶକ୍ତି ପରିଣତ
ଉଦୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ଶକ୍ତି କରିଥାଏ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଯେକାଳେ
ସ୍ୱପନରୂପରେ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ଯେ ସେକାଳେ ।
ସ୍ୱପନ ହେଲେଟି ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦାକାରେ,
ଶବ୍ଦାକାର ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ପ୍ରଶ୍ନାକାରେ ।
ଆଶବକ ଗତ ଯୋଗୁଁ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ତେଜ,
ତାହାର ଅବସ୍ଥାନର ଜଳ ନାମେ ହେଜ ।
ଯେ କାଳରେ ହୁଏ ତାପ ହାସ ଅବା କ୍ଷୟ,
ତାହାର ଗୁଣରେ ଜାତ ଜଳର ଉଦୟ ।
ଜଳର ସଂହତାବସ୍ଥା ପୃଥ୍ୱୀକୁ ଜାଣ,
ଏହିରୂପ ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ କର ପରମାଣ ।
ଏକ ସନ୍ତ ଆକାଶଟି ହୋଇ ଦମ୍ଭଭୂତ
ସ୍ଥୂଳ ପୃଥ୍ୱୀ ଅନ୍ନ ଆଦି କରେକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଆକାଶାଦି ପଞ୍ଚ ଶକ୍ତି କଥା ଗଲ ଜଣା,
ଏମାନଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ କର ଉପାସନା ।
ଏହି ଉପାସନା ଫଳେ ଏ ଶକ୍ତି ସକଳ
କରିବେ ତୁମ୍ଭର ଜାଣ ବିଧାନ ମଙ୍ଗଳ ।”
ନାରଦ ଶ୍ରବଣ କରି ଏତେ ଉପଦେଶ
ମନ ମଧ୍ୟେ ଆଲୋଚନା କଲେକ ବିଶେଷ ।
ପୁଛାକଲେ ପୁଣି ସନତ୍କୁମାରକୁ ଗୁହ୍ୟ,
“ଆକାଶରୁ ବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦାର୍ଥ କି ନାହିଁ ?
ଥାଏ ଯଦି ଦିଅ ମୋତେ ସେଥି ଉପଦେଶ,
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ କରି ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ବିଶେଷ ।”
ବୋଲିଲେ ମହର୍ଷି ସନତ୍କୁମାର ସୁମତ୍,
“ଅଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତୁ ତାହା ନାମ ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି,
ସେହି ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଥିବାଯୋଗୁଁ କର ଜ୍ଞାନ,
ସୁବିଶ୍ୱ ତାବତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଆହେ ସୌମ୍ୟ, ଜାଣ ଅନୁର୍ଜଗତ ଉପର
ବାହ୍ୟଜଗତର କରେ ଅସ୍ଥିତ ନିର୍ଭର ।
ବିଷୟୀର ଜ୍ଞାନେ—ଜ୍ଞେୟ ବିଷୟ ଅସ୍ଥିତ,
ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବିଷୟରେ ଶକ୍ତି ଅନୁମିତ ।

ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବିନା କେହି ନ ବୁଝିବ କଥା,
ସବୁ ଚିନ୍ତା ମନ ମଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା ଅନ୍ୟଥା ।
ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବିନା କାହୁଁ ଉପକ୍ରମ ଜ୍ଞାନ,
ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନେ ସାହା ସୃଷ୍ଟି ହିଁ ପ୍ରଧାନ;
ତରୁ ଲତା ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପୁର ଜାତିମାନ
ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିବଳେ ଜାତ ଏ କଥାରେ ଜ୍ଞାନ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଆକାଶସ୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମୁଦୟ
ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି କରାଏ ଯେ ସେଥି ପରିଚୟ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ର ପୃଥକରୂପେ ଜଗତସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀ,
ନ ଥିଲେ ସୂରଶଶକ୍ତି ପାରନ୍ତୁ କି ଜାଣି ?
ସମ୍ପର୍କ ଦେଖିଲ ଏକ ଲୋକ ରୂପବାନ,
ପାଇଲ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ।
ବର୍ଣ୍ଣମାନ କାଳେ ଯାହା କଲ ଅନୁଭବ,
ଚିହ୍ନିଲ ଅମୃତ ପୁଷ୍ପ ଅମୃତ ମାନବ ।
ଗତ କାଳ କଥା ଯେବେ ନ ଥାନ୍ତା ମନରେ
ଜାଣି କି ପାରନ୍ତୁ ଏହି କଥା ସହଜରେ ?
କିଏ ଦେଲା ଆଖି ଗତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣମାନେ ?
ସୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ମୂଳାଧାର ଜାଣ ଏହି ସ୍ଥାନେ ।
ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଜାଣ ସର୍ବକାଳେ—ବିଷୟରେ
କରାଇଣ ଦିଏ ଚିତ୍ତ ମାନସପଟରେ ।
ବାହ୍ୟକ ବା ଆନ୍ତରିକ ଯାବନ୍ତ ବିଷୟ
ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବଳେ ସର୍ବ ପାଇଁ ପରିଚୟ ।
ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ବୋଲି ମଣି ସେହି ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି,
ଭାବନା ତାହାକୁ କର ମନେ ରଖି ଭକ୍ତି ।
ଏହି ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ପୁଣି ମାନବ ମନରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଏ ଆଶା କାମନା ଉପରେ ।
ଆଶା କାମନାହିଁ କରେ ସୃଷ୍ଟିକ ପୋଷଣ,
କାମନାହିଁ କରେ ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଜାଗରଣ ।
କାମନାକୁ କର ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ ଉପାସନା,
ତେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତୁମ୍ଭ ସମସ୍ତ ବାସନା ।
ସୃଷ୍ଟି ବା କାମନା ଯାହା କିଛି ଅନୁମିତ ।
ସମସ୍ତହିଁ ଅଛି ପ୍ରାଣ-ଶକ୍ତିରେ ଗ୍ରହୀତ ।

ଏଥକୁ ଜାଣିବ ସବୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅଧୀନରେ ସମସ୍ତେ ତଳନ୍ତି ।
 ଅହେ ବସ୍ତୁ, ନାମଠାରୁ କାମନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
 ଯାହାକିଛି ବୋଲିଅଛି ଜାଣ ସେ ସମସ୍ତ ।
 ସମସ୍ତ ବିଧୂତ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସୁନ୍ଦରେ
 ସକଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଅଛି ପରସ୍ପରେ ।
 ରଥରହ ଅର ଗୁଡ଼ି ମେରୁଦଣ୍ଡେ ଯଥା
 ଗ୍ରଥୁତ ଥାଆନ୍ତି—ଜାଣ ସେହିପରି କଥା ।
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମେରୁଦଣ୍ଡ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କର,
 ନାମାଦି ଯାବନ୍ତ ବସ୍ତୁ ଅଟେ ଏଥୁ ଅର ।
 ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟର ଅନୁକମ୍ପନ ଯୋଗରେ
 ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ସୁରୂପରେ,
 ଏହାହିଁ ଆକାଶ ଶବ୍ଦ ଜଡ଼ର ଯେ ଗତି,
 ଉଦ୍ଭିଦର ପ୍ରାଣଦିପ୍ତି ଗୁଡ଼ ହେ ସୁମତି ।
 ଏହାକୁହିଁ ଜାଣ ପ୍ରାଣିରାଜ୍ୟେ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି,
 ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଜାଣ ଶେଷ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
 ସୃଷ୍ଟିମୂଳେ ଯାହା ହେଲ ଜ୍ଞାନର କଳ୍ପନା,
 ସ୍ଥାନ ସ୍ବରୂପେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଗଲ ଜଣା ।
 ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅନୁକମ୍ପନ ରୂପରେ
 ବିଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ଦିପ୍ତି ସମ୍ପାଦନ କରେ ।
 ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି—ଜୀବ ସୁପୁତ୍ର କାଳରେ
 ଦୈହିକ ସକଳ ଦିପ୍ତି ସମ୍ପାଦନ କରେ ।
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଦିପ୍ତି ନୃତ୍ୟ ଜୀବର ଆୟତ୍ତ
 ଜୀବର ଅଜ୍ଞତେ ଦିପ୍ତି କରେକ ସମସ୍ତ ।
 ଦେହର ବର୍ଜନ ଦିପ୍ତି ପୋଷଣ ଧାରଣ
 ରସ ଶୋଣିତାଦି ଜୀବ ଦେହେ ସଞ୍ଚାଳନ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଅଧିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାନକୁ ନିର୍ମାଣ
 ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯୋଗେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ଶକ୍ତି
 ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଜାଣ ହେ ସୁମତି !
 ପ୍ରାଣ ହିଁ ଆଦିତ୍ୟ ଅଗ୍ନିବିଦ୍ୟର ଶକ୍ତି ରୂପେ
 ଦିପ୍ତି ସମ୍ପାଦନ କରେ, ଜାଣ ଏହିରୂପେ ।

ଜନ୍ମାୟ ଦୈହିକ ସମୁଦାୟ ଦିପ୍ତି ମୂଳକ
 ପ୍ରାଣ ଅନୁକମ୍ପନର ଶକ୍ତି ଥାଏ ସ୍ଥୂଳେ ।
 ବିବିଧ ପଦାର୍ଥମାନ ବିବିଧ ଆକାରେ
 ପ୍ରାଣର ସଂହତାବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ଧରିବାରେ ।
 ଦେହ ଗୋଟି ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଯେବେ ପ୍ରାଣ,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମସ୍ତ ଦିପ୍ତି ଲେପ ପାଏ ଜାଣ ।
 ଦେହର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ମରଣକାଳୀନ
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମଧ୍ୟେ ହୋଇଥାଏ ଯେ ବିଲୀନ ।
 ପ୍ରାଣବ୍ରହ୍ମ ଏ ଧାରଣା ରଖେ ଯେ ସମ୍ପାଦି,
 ବୋଲନ୍ତି ସେ ମାନବକୁ ଲେଖକ ‘ଅତିବାଘା ।’
 ନାରଦ ଯେ ଶୁଣି ସନତ୍କୁମାର ବର୍ଣ୍ଣନା,
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଗଲ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।
 ବିଶ୍ୱରାଜେ ତହୁଁ ସନତ୍କୁମାର ମନରେ
 ନାରଦ ଅଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ।
 ଅଟନ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସବୁ ବିକାର ଅଘଟ
 ନିତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ଅବିନାଶୀ, ଆକାର ରହିତ ।
 ପ୍ରାଣ ପରିମାଣାତ୍ମକ ପୁଣି କ୍ଷୟଶୀଳ,
 ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅପରିଣାମୀ ସତ୍ୟ ଅନାବଳ ।
 ସମସ୍ତ ବିକାରଘଟ ଅଟନ୍ତି ସେ ସତ୍ୟ,
 ପରିଣାମୀ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଯାବନ୍ତ ଅସତ୍ୟ ।
 ପରିଣାମୀ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମର ଭୁଲନା
 ହୋଇ ନ ପାରଇ କଦାଚିତ ସମ୍ଭାବନା ।
 ପ୍ରାଣ ବ୍ରହ୍ମ ଆମ୍ଭେ ଏହା ବୋଲିଅଛୁ ସତ୍ୟ,
 ନାରଦ କୁହିଲେ ନାହିଁ ଏଥି ପୃଥକତ୍ତ୍ୱ ।
 ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ଉଦ୍ଭାସିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜ୍ଞାନେ
 ପ୍ରାଣକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଏହି ଅନୁମାନେ ।
 ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ବ୍ରହ୍ମ ନହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣ
 ଆଲୋଚନା କରି ସନତ୍କୁମାର ଏମାନ ।
 ବୋଇଲେ ନାରଦେ ପୁଣି କରି ସମ୍ବୋଧନ
 “ହେ ନାରଦ ! ବୋଲୁ ଶୁଣ ତତ୍ତ୍ୱ ବିବରଣ ।
 ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଲୋକ ସବୁ ବିକାର ଅଘଟ,
 ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ତଥା ଅଛି ବିଶେଷେ ବିଦିତ ।

ବିକାଶ ପଦାର୍ଥେ ସେହି ନ ଲଭେ ସନ୍ତୋଷ,
 ଯେଣୁ କ ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହୋଇଯାଏ ଧ୍ବଂସ ।
 ପରମ କାରଣଠାରୁ ପୃଥକ ଭାବରେ
 ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ରହିବାକୁ ଯେ ନ ପାରେ ।
 କେବଳ ଜାଣିବ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଯେ ସ୍ୱାଧୀନ,
 ଯାବନ୍ତ ବିକାଶ ବସ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନ ।
 ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ତ୍ୱ ପରିଚୟ
 ଦେଇଥାନ୍ତି—ଦେଖୁଛ ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଷୟ ।
 ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମବୋଧ ମାର୍ଗଦ୍ୱାର ସ୍ୱରୂପରେ
 ଅଛନ୍ତି ବିକାଶ ବ୍ରାହ୍ମ ସର୍ବ ଜଗତରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭିବାକୁ ଏମାନେ ହିଁ ପାସ,
 ଏମାନଙ୍କ ସତ୍ୟତା ଯେ ଆପେକ୍ଷିକ ମାତ୍ର ।
 ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ ଜାଣି,
 ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଯେ ଜାଣେ ସେହି ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ।
 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭିପାଇଁ ହୁଅ ଅଭିଳାଷୀ,
 କାହୁଁ ସେ ଜାଣିବ ତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ନୁହେଁ ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ।
 ବ୍ରହ୍ମକୁ ଯେ ଲୋକ କରେ ସନ୍ନତ ମନନ
 ସେହି ଲୋକ ଅଟେ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ରହ୍ମପରପୁଣ୍ୟ ।
 ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟହିୟା କର ସମ୍ପାଦନ
 ଭକ୍ତିରେ ଆତ୍ମାର୍ଥ ପାଶେ କରବ ଗମନ ।
 ଗୁରୁଙ୍କ ପାଶରେ ବସି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ,
 ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ କର ଯତ୍ନ ଯଥୋଚିତ ।
 କରନ୍ତି ମାନବେ ଯତ୍ନ ପୁଣି ଲଭିପାଇଁ,
 ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବଳ ପୁଣି ଜଗତରେ ନାହିଁ ।
 ସଚ୍ଚିତ ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ପୁଣ୍ୟଧାର,
 ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ର ଜାଣିବ ଅସାର ।
 ଅକ୍ଷୟ ଅବ୍ୟୟ ପୁଣି ଲଭି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
 କରବ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ।
 ମତ ଦେଖୁଁ ପରିମିତ ପୁଣି ଲଭିପାଇଁ,
 ଅଜ୍ଞାନେକମାନେ ଦିବା ନିଶିଛନ୍ତି ଧାଇଁ,
 ଭୃଷ୍ଟାବୃଦ୍ଧ ହୁଏ ମାତ୍ର ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥେ,
 ନିତ୍ୟ ଭୂମାନନ୍ଦ ଲଭି ହୁଏ ପରମାର୍ଥେ ।

ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥେ ତୃଷ୍ଣା ଦୁଃଖର କାରଣ,
 ପରିତ୍ୟଜ ଆତ୍ମା—ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
 ବ୍ୟାପ୍ତ ଯେବା ଜଗତର ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତ,
 ତାହାହିଁ ଅଟନ୍ତି ଭୂମା ତାହାହିଁ ଅନନ୍ତ ।
 ଜଡ଼ୀୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗେ ଯାହା ଅନୁମିତ
 ଅଟେ ସେ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ତ ପୁଣି ପରିମିତ ।
 ଭୂମାପଦାର୍ଥକୁ ଜାଣ ଅର୍ଥମ ଅମୃତ,
 ବିକାଶ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ର ଅନ୍ତ ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,
 ଆତ୍ମମହିମାରେ ଭୂମା ନିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
 ନୁହନ୍ତି ଅବିଦ୍ୟା ଯୋଗେ ସେହି ପରିଚିତ ।
 ଯେକାଳେ ଅଦ୍ୱୈତ ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
 ଜଣାଯାଏ ତହିଁ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମ ଆକାଶିକ ।
 ସେକାଳେ ମନରେ ହୁଏ ଏ ଭାବ ଉଦୟ,
 ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକେ ହିଏ ବ୍ରହ୍ମ ପରିଚୟ ।
 ବ୍ରହ୍ମମୟ ଏହି ବିଶ୍ୱ—ତେବେ ଜଣାଯାଏ,
 ଆଉ କିଛି ନାମ ରୂପ ଅଦ୍ୱୈତ ନ ଥାଏ ।
 ମାନବ ମହିମା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୋ ଅଶ୍ୱରେ,
 ପ୍ରଭୁପଣ ଯାଏ ଜଣା ଧନ ଶାଶ୍ୱର୍ଥରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମହିତ ଅନ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତ,
 ଆପଣା ଉପରେ ଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ଅନନ୍ତ ପରମବ୍ରହ୍ମ ସାନ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ
 ଉଚ୍ଚପୁରୁଷକେ ରହିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
 ପୂର୍ବେ ବା ପଶ୍ଚିମେ କିମ୍ବା ଦକ୍ଷିଣେ ଉତ୍ତରେ
 ସର୍ବତ୍ର ସେ ବିଦ୍ୟମାନ ସମାନଭାବରେ ।
 ‘ମୁହିଁ’ ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ଅଟଇ ଯେ ଅର୍ଥ,
 ଜାଣିବ ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ପଦାର୍ଥ ।
 ତେଣୁ ‘ମୁହିଁ’ ଉଚ୍ଚେ ନମ୍ନେ ଦକ୍ଷିଣେ ଉତ୍ତରେ
 ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ।
 ଏହି ଭୂମା ଚୈତନ୍ୟକୁ ଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ,
 ସେ ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ଆତ୍ମା ନିରପେକ୍ଷଭାବେ ପୃଥକଭାବେ ସତ୍ତ୍ୱ,
 ନାହିଁଟି କାହାର ହିୟାକଳାପ ଭିନ୍ନତା ।

ଏହିଭାବେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଆତ୍ମାକୁ ସେ ଜାଣେ,
 ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକେ ଆତ୍ମାରୂପ—ତାହା ଜ୍ଞାନେ,
 ତାହାଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରୀତି ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରାପ୍ତି
 ଜାଣନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁ ଆତ୍ମାରେ କହୁତ ।
 କାମିନୀ-କାଞ୍ଚନେ ଅନୁରକ ମୂର୍ତ୍ତିଗଣ,
 ସ୍ବଚନ୍ଦ୍ର ଅଟଇ ଜ୍ଞାନଗଣ ଆଚରଣ ।
 ପାର୍ଥିବ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଡ୍ୟାଗେ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ଚାକ ସବ ପ୍ରୀତି ଆତ୍ମାରେ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ।
 ବିଷୟ ଆନନ୍ଦେ ରତ ଲୋକସାଧାରଣ,
 ଜ୍ଞାନୀ କରନ୍ତି ମାତ୍ର ଆମାରେ ରମଣ,
 ଜ୍ଞାନୀକ ପାବତ ଥାଏ ଦେହ ବର୍ତ୍ତମାନ
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକେ ସ୍ବର୍ଗସୁଖମାନ ।
 ଦେହଦ୍ୟାଗେ ନୁହନ୍ତି ସେ ଆନନ୍ଦ ବରୁଣି,
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସେ ଉତ୍ତମାଳେ ଅତୁଳ ବିଭୂତି ।
 ଦେହ ତେଜ ଲଭନ୍ତି ସେ ସ୍ବାଧୀନତା ମୁଁ କି
 ଦୈତ ବୋଧ ହେଲେ ଆତ୍ମା ନ ଭୁଞ୍ଜେ ବିଭୂତି ।
 ପ୍ରୀତି ପାର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିକାଶ ପଦାର୍ଥେ
 କପଟ ଜନ୍ମିବ ତାର ପ୍ରୀତି ପରମାର୍ଥେ ।
 ଜଡ଼ୀୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ପାବତ ଯା ମନ,
 ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟ କରେ ତାର ଆତ୍ମା ଆକର୍ଷଣ ।
 ନ ଲଭି ପାରଇ ସେହି ମୁଁ କି ସ୍ବାଧୀନତା,
 ନାରଦ ! ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଥିବ ଏହି କଥା ।
 ଏରୂପ ଅଦୈତ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଛି ଯାହାର
 ଜାଣିପାରେ ସେହି ଲୋକ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ସାର ।
 ଆତ୍ମାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ
 ଆତ୍ମାରେ ବିଲୀନ ହୁଏ ଜାଣ ସେ ଯଥାର୍ଥ ।
 ଅବିଦ୍ୟା ମାନବେ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି ଏସନ,
 ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରୁ ହୁଏ ଆତ୍ମାର ଉତ୍ପନ୍ନ,
 ଆତ୍ମାର ବିନାଶ ହୁଏ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ
 ଏ ଭାବ ଜନ୍ମଇ ତାର ସହଜ ଜ୍ଞାନରେ ।
 ଆତ୍ମାରୁ ଜନ୍ମିଛି ପ୍ରାଣ ଜ୍ଞାନୀ ଜାଣନ୍ତି,
 ଆତ୍ମାରୁ ସେ ଜାତ ଆଶା ଆତ୍ମାରୁ ସେ ସୃଷ୍ଟି

ଆତ୍ମାରୁ ଜନ୍ମି ଛୁ ତେଜ ସଲିଳ ଆକାଶ,
 ଆତ୍ମାରେ ସେ ସବ ପୁଣ ହୋଇଯିବ ନାଶ ।
 ଆତ୍ମାରୁ ହିଁ ଜାତ ଧ୍ୟାନ ସଞ୍ଜଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ,
 ଆତ୍ମାରୁ ଜନ୍ମିଛି ଚିତ୍ତ ବାକ୍ୟ ନାମ କର୍ମ ।
 ଆତ୍ମାରୁ ସେ ଜାତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସବ ଧର୍ମ ।
 ବିଶେଷରେ ଏହି କଥା ଜାଣେ ଯେଉଁ ଲୋକ,
 ଜାଣନ୍ତି ସେ ଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ନୁହନ୍ତି ପୃଥକ ।
 ପୁଣ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ତାପ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ନେତରେ
 ଜଣାଯାଏ ସବ କଥା ସମାନ ଭାବରେ ।
 ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ସର୍ବ ବସ୍ତୁ ସେ ଆତ୍ମାରେ,
 କିଛି ହିଁ ଅପ୍ରାପ୍ତ ରହେ ନାହିଁ ତାଙ୍କଠାରେ ।
 ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମା ଥିଲେ ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବରେ,
 ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତେ ଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ବିବିଧ ରୂପରେ ।
 ଯେଉଁ ସମୟରେ ହେବ ପ୍ରଳୟ ଜଗତ,
 ଆତ୍ମା ପୁଣି ହେବେ ଏକଭାବେ ପରିଣତ ।
 ବିଷୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୋଧ ଅବିଦ୍ୟା ପ୍ରଧାନ
 ବିଷୟ କାମନା ଆତ୍ମପ୍ରାପ୍ତି ବିଦ୍ଧ ଜାଣ ।
 ମନର ଅବିଦ୍ୟା କିମ୍ବା ବିଷୟ ବାସନା
 ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ଯାଏ ଜଣା ।
 ଆତ୍ମପ୍ରାପ୍ତି ବିଦ୍ଧ ଦୂର ହୁଏ ସେକାଳରେ,
 ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ମନେ ଉଦେ ହୁଏ ସହଜରେ ।
 ମନ ମଧ୍ୟ ଦୂର କରି ବିଷୟ କାମନା
 ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ, ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତିର ବାସନା ।
 ମନ ମଧ୍ୟ ମଳିନତା ହୋଇଯାଏ ଦୂର,
 ଉଦୟ ସହଜେ ହୁଏ ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୂର ।
 ବିଷୟ କାମନା ଗର ହେଷରେ ଗୁଳିତ
 ସେହି ଗୁଳିନାରେ ମନ କର୍ମେ ନିୟୋଜିତ,
 ସେହି କର୍ମ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି କାମନାରେ
 ବିଗୁଳିତ ହୁଏ—ମିଶି ପା'ଉକୁ ଆତ୍ମାରେ ।
 ଅବିଦ୍ୟା ଓ କାମ କର୍ମ ତନୁ ମଳିନତ ।
 ଏ ଉପାୟେ ହୁଏ ଦୂର ବୁଝିବ ସବଥା,

ଅବଦ୍ୟା କାମ ଓ କର୍ମ ଦୃଢ଼ପୁର ଗ୍ରନ୍ଥି,
ଅଟନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ମାର୍ଗେ ପରିପତ୍ନୀ ।
ଏ ହୃଦୟଗ୍ରନ୍ଥି ଯେବେ ହୁଏ ବିଦୁରତ,
ସେ କାଳେ ବ୍ରହ୍ମାମ୍ର ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଏହିରୂପେ କଲେ ଅନ୍ତଃକରଣ ବିଶୁଦ୍ଧ
ବିଶ୍ଵ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ହୁଏ ଅନ୍ୟ ରୂପେ ବୋଧ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ଯାଏ ଜଣା,
ପ୍ରତି କର୍ମ କରେ ବହୁପ୍ରାପ୍ତିର ସୂଚନା ।
ସେ କାଳରେ ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ ଏ ବିଷୟ ସବ
ପୃଥକ ଗ୍ରାହରେ ହୁଏ ନାହିଁ ଅନୁଭବ ।
ସହଜରେ ଗ୍ରାହ ଦେଖ କାମନା ଗୁଳିତ,
ନ ହୁଅନ୍ତି ତୁଚ୍ଛ ଲେଉଟ ହୋଧ ବିମୋହିତ ।
ସେ କାଳରେ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ,
ହୁଏ ଅନ୍ତଃକରଣର ଅବଦ୍ୟା ବିନାଶ ।
ମନୁ ପକ୍ତିକତା ଯେବେ ହୋଇ ଯାଏ ଦୂର,
ଅନ୍ତଃକରଣ ଯେ ହୁଏ ନିର୍ମଳ ରୁଚିର,
ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତେବେ ନିର୍ମଳ ମନରେ,
ପଡ଼ିଣ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇଯାଏ ସହଜରେ ।
ସେହି ଚିନ୍ତାଗୋଚି ଅଟେ ଯେବଣ ଆକାର,
ଏହା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଜାଣ ସମାରୁର ।
ଲେଉଟୁଥିଲ ଯେଉଁ ଆତ୍ମବଦ୍ୟା ଉପଦେଶ,
ଏହାହିଁ ସେ ବିଦ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣିବ ବିଶେଷ,
ନିପୁତ ଅଭ୍ୟାସ ଧ୍ୟାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗରେ,
ଏହି ବିଦ୍ୟା କର ଅନୁଶୀଳନ ମନରେ ।
ମନୁ ଦୂର ହୋଇଯିବ ଅବଦ୍ୟାବିକାର,
ସହଜେ ପାରିବ ଲଭି ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।”
ନାରଦ-ମହର୍ଷି ସନତ୍କୁମାରଙ୍କଠାରୁ,
ଏହିରୂପେ ବ୍ରହ୍ମବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାରୁ ।
ଆଲୋଚନା କରି ପୁଣି ହେଲେକ ନିୟୁଣ,
ବୁଝିଲେ କି ବସ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗୁଣ ।

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

(ଇନ୍ଦ୍ର ବିରୋଚନ ସମ୍ବାଦ)

ପୁରାକାଳେ ଦେବରାଜ ସହସ୍ରଲୋଚନ,
ଅସୁରମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ଵର ବିରୋଚନ,
ବିମାତ ଗ୍ରାହରେ ଯାଇ ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ,
ଉପସ୍ଥିତ—ବ୍ରହ୍ମବଦ୍ୟା ଶିଖିବା ସକାଶେ ।
ଉଭୟ ପୋଷଣ କରି ମନେ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି,
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗେ ପୁଣି କରି ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ।
କଲେକ ପ୍ରଥମେ ବନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚରଣ,
ଆପଣା ଆପଣା ଅଭିପ୍ରାୟ ନିବେଦନ ।
ବ୍ରହ୍ମ କି ପଦାର୍ଥ ? କିବା ଆତ୍ମାର ସ୍ଵରୂପ ?
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ—ଜଣାଇଲେ ଏହିରୂପ—
ଆହେ ଭଗବାନ୍ ! ବୋଲି ଅଛନ୍ତି ସୂତ୍ରରେ,
ଜରାବରହିତ ଆତ୍ମା ଅବିଦ୍ୟ ପାପରେ ।
ମରଣ ଅଜାତ, ସ୍ଵଧା ଭୃଷ୍ଟା, ବିରହିତ,
ସତ୍ୟକାମ, ସୁସଂକଳ୍ପ, ଶୋକବିରହିତ ।
ଏପରି ଆତ୍ମାକୁ କରିବାକୁ ଅନୈଷଣ
ଆପଣଙ୍କ ସେ ଆଦେଶ କରିଣ ସୁରଣ ।
ସେହି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ କଥା ଜାଣିବା ସକାଶେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଆପଣଙ୍କ ପାଶେ ।
ଏ ଉଭୟ ଏ ପ୍ରକାର କରନ୍ତେ ବିନତି,
ବୋଲି ଅରମ୍ଭିଲେ ତତ୍ତ୍ଵ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ।
‘ ଶୁଣ ବୋଲୁ ଆହେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଆହେ ବିରୋଚନ !
ସେନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥଙ୍କ ସବ ବିବରଣ ।
ସେ ପୁରୁଷେ ଦେଖୁଅଛ ନେତ୍ରଅଭ୍ୟାସରେ,
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଜାଣିବ ମନରେ
ବିଷୟବାସନା ସବ ତେଜ ଯୋଗୀବରେ,
ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୁଷଙ୍କୁ ପୁଣି ରଖି ଆୟୁଷରେ
ବ୍ରହ୍ମପଦାର୍ଥକୁ କରିଥାନ୍ତୁ ଅନୈଷଣ
ସକଳ ପଦାର୍ଥଠାରୁ ସେହି ସାରଧନ ।

ଅବଗତ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥର ଶ୍ରାବ
 ବିଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ହୋଇ ପାରେ ଲଭ ।
 ଯେ ଲୋକ ହୁଅନ୍ତି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଅବଗତ
 ସର୍ବ ଲୋକ ହୋଇଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ।
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ଜାଣ ଅମୃତ ଅଭୟ, ”
 ଶୁଣିଲେ ଯେ ବିଶ୍ୱାସନ ବାପବ ଉଭୟ ।
 ମାତ୍ର ପ୍ରଜାପତି ଦେଲେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ
 ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ତହିଁ ମର୍ମାର୍ଥ ବିଶେଷ ।
 ସେମାନେ ବିଚାରକଲେ ଏହିପ ମନରେ,
 ମନୁଷ୍ୟର ଛୁପା ଯାହା ପଡ଼ିଲ ନେତ୍ରେ ।
 ସେହି ଛୁପା ଗୋଟି ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ଅଟନ୍ତି
 ଏହା ବୁଝି ପୂଜା କଲେ—“ଅତେ ପ୍ରଜାପତି !
 ପରିଷ୍କାର ଶତ୍ରୁଣେ ଜଳେ ମାନବର ଛୁପା
 ପଡ଼େ ଯାହା, ଅଟେ ତେବେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମକାୟା ?”
 ଏହା ଶୁଣି ପ୍ରଜାପତି ବୋଇଲେ ବଚନ
 “ନେତ୍ର ମଧ୍ୟ ଥାଇ ଯେବା କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ,
 ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ବୁଝନ୍ତି ଉଭୟ,
 ଅଟନ୍ତି ସେ ପରବ୍ରହ୍ମ ଅମୃତ ଅଭୟ ।”
 ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱେନନ ଦୁହେଁ ବାକ୍ୟର ସଙ୍ଗତ
 ବୁଝି ନ ପାରେନ୍ତେ ତହୁଁ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ।
 ଏକ ପାତେ ଜଳ ରଖି ବୋଇଲେ ଉଭୟେ,
 ଏ ଜଳରେ କି ଦେଖନ୍ତି ବୋଲି ଏ ସମୟେ ।
 ବୋଇଲେ ଉଭୟେ ତେଣୁ ଆତେ ଭଗବାନ !
 ଲୋମ ନଖ ଶୁଣ୍ଠୁ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ।
 ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିଅଛି ଦେଖୁଛୁ ଜଳରେ,
 ଏହି ଆମ୍ଭ ପଦାର୍ଥ ଯେ ବୁଝିଛୁ ମନରେ ।
 ପୂର୍ବରୁ ଯେ ବୁଝିଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର, ବିଶ୍ୱେନନ,
 ଅଟନ୍ତି ଯେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଆମ୍ଭାନୁରାଗୀ ।
 ତେଣୁ ଆପଣାର ଛୁପା ଦେଖି ବେନିଜନେ
 ବହୁତ ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କଲେ ମନେ ମନେ ।
 ପ୍ରଜାପତି ତହୁଁ ମନେ କଲେକ ବିଚାର,
 ଏମାନଙ୍କ ହେଲ ନାହିଁ ଭ୍ରମ ପରିହାର ।

ବୋଇଲେ ପୁନଶ୍ଚ ବେନିଜନେ ପ୍ରଜାପତି,
 “କର ଏହିପରି ଯାହା ବୋଲୁଛୁ ସମ୍ପ୍ରତି ।
 କେଣ ଲୋମ ନଖ ଶୁଣ୍ଠୁ କରିଣ ଛେଦନ
 ପରିଧାନ କରି ଦିବ୍ୟ ବସନ ଭୂଷଣ ।
 ଜଳ ମଧ୍ୟ ପୁନଃର ଦେଖ ନିଜ କାୟା,”
 ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଥିଲା ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟ ।
 ବସନ ଭୂଷଣମାନ କରି ପରିଧାନ,
 ଦେଖିଲେ ଜଳରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 କରିବା ନିମନ୍ତେ ନଖ ଲୋମକୁ କର୍ତ୍ତନ
 ହେଲା ସେହି କଥାଟିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏସନ—
 ନଖ ଲୋମ ଯେତେବେଳେ ଥିଲା ଶରୀରରେ
 ସେଥି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ ଜଳରେ ।
 କର୍ତ୍ତନ ହୁଅନ୍ତେ ସେଥି ଛୁପା ପୁନଃର,
 ନ ଆସିଲା ଜଳ ମଧ୍ୟେ ଆଉ ଦେଖିବାର ।
 ଏଥିକୁ ସେମାନେ କରି ପାରିଲେ ଯେ ସ୍ଥିର
 ନଖ ଲୋମ ସମାନରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଶରୀର ।
 ଶରୀର ଅଥବା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଏ ଉଭୟ,
 ଦୁହେଁ ଯେ ଆମ୍ଭ ଜାଣ ଏକଥା ନିଶ୍ଚୟ,
 କେବଳଟି ଏହା ନୁହେଁ ସୁଖ ଦୁଃଖମାନ,
 ଅସ୍ଥାୟୀ ଶରୀର ସମ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ପ୍ରଜାପତି ଆଲୋଚନା କରି ଏହା ମନେ,
 ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱେନନେ,
 ନଖ ଲୋମ ଶୁଣ୍ଠୁ ଆଦି କରିଣ ଛେଦନ,
 ପରିଧାନ କରି ପୁଣି ବସନ ଭୂଷଣ ।
 ଜଳ ମଧ୍ୟେ ନିଜ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖିବାକୁ,
 ସେହିପରି କରି ଦୁହେଁ ଅଛଲେ ସେଠାକୁ ।
 ପ୍ରଜାପତି ଆଦେଶରେ ପୁଣି ବେନିଜନ,
 ଜଳ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କଲେକ ଦର୍ଶନ ।
 ନଖ ଲୋମ ଶୁଣ୍ଠୁ ଘନ ଆପଣା ଶରୀର,
 ବସନ ଭୂଷଣସବୁ ଛାଡ଼ି ଧୂଳର ଚୂରିର,
 ଦେହ ଅନୁରୂପ ଛୁପା ଦେଖିଣ ଜଳରେ,
 ବିଚାର କଲେକ ଦୁହେଁ ଆପଣା ମନରେ ।

ଜଳସ୍ଥିତ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଆନୁମାନକର,
 ଅଟନ୍ତି ପରମ ଆତ୍ମା ଅଜର ଅମର ।
 ଏହା ଦେଖି ପ୍ରଜାପତି ବୁଝିଲେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ,
 ଏମାନଙ୍କ ମନୁ ଭ୍ରମ ହୋଇ ନାହିଁ ନଷ୍ଟ ।
 ଏ ଉତ୍ତର ପ୍ରଜାପତି ବିଚାରିଲେ ମନେ,
 ଉପଦେଶ ଦେବୁଁ ନାହିଁ ଆଉ ବେନି ଜନେ,
 ଦେଖୁଅଛୁଁ ଏମାନେ ଯେ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ବୋଧ ।
 କେତେରୂପେ ହେଉ ନାହିଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ବୋଧ ।
 ମାତ୍ର କିଛି କାଳ ମନେ କଲେ ଆଲୋଚନା,
 ପ୍ରକୃତ ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଯିବ ତାକୁ ଜଣା ।
 ତେଣୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ଆଉ କିଛି ଉପଦେଶ
 ଉତ୍ତୟେ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ ନିଜ ନିଜ ଦେଶ ।
 ବିଶ୍ୱେତନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ଧ୍ୱଜାତ ମଧ୍ୟରେ,
 ଦେହାତ୍ମା ବାଦର କଥା ବିଶେଷଭାବରେ ।
 ଜଡ଼ ଅତିରିକ୍ତ ଆଉ ଚୈତନ୍ୟ ନାହାନ୍ତି,
 ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଜନ୍ମିଥିଲା ଭ୍ରାନ୍ତି,
 ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତି ମତ କଲେ ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର,
 ଶରୀର ହିଁ ଆତ୍ମା ଏହି କଥା ବାରମ୍ବାର ।
 ଦେହକୁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
 ଇନ୍ଦ୍ର ପର ଦୁଇ କାଳେ ଲାଭ ଶୁଭ ସର୍ବ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଛନ୍ତି ଏପ୍ରକାର,
 କରିଥାନ୍ତି ଏକାବେଳେ ଆତ୍ମା ଅସ୍ୱୀକାର ।
 ଜଡ଼ ଅତିରିକ୍ତ ଆଉ ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ
 ସ୍ୱୀକାର କରଣେ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ଅଘାତ ।
 ଦେହଟିକୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି ଯେମାନେ,
 ସେମାନେ ଅସୁରଧର୍ମୀ ବୁଝ ଅନୁମାନେ ।
 ଏଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ବାହୁଡ଼ିବା କାଳେ ନିଜାଳୟେ
 ପୁନଃ ପୁନଃ ଗନ୍ତା କଲେ ଆପଣା ହୃଦୟେ,
 ପ୍ରଜାପତି ଦେଇଥିଲେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ
 ସେଥିରୁ ଏକାଂଶ ସତ୍ୟ ବୁଝିଲେ ବିଶେଷ ।
 ଭାବିଲେ ଯେ ମନ ମଧ୍ୟେ ଯେମନ୍ତ ଶରୀର
 ବସନ ଭୂଷଣ ଯୁକ୍ତ ଦିଶଇ ରୁଚିର,

ସେଥି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିଥାଏ ଯେ ଜଳରେ
 ବସନ ଭୂଷଣ ଯେବେ ନ ଥାଏ ଦେହରେ,
 ଦୁଇ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ହେବ ପୃଥକ ପୃଥକ
 ହସ୍ତ ପଦ ଛିନ୍ନ ଯେତବ କରେ କେହି ଲୋକ
 ସେହିପରି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିବ ଜଳରେ
 ଦେହ ଯେବେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏକାବେଳକରେ ।
 ଦେହ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ହେବଟି ବିନଷ୍ଟ,
 ଏଥିକୁ ବୁଝନ୍ତ ଜଣାଯାଉଛି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।
 ନୂହନ୍ତି ଯେ ଆତ୍ମା—କେହି ଗ୍ରାସ୍ତ ବା ଶରୀର,
 ଯେଣୁ ଆତ୍ମା ଅବନାଶୀ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ସ୍ଥିର ।
 ଏତେକ ବିଚାର ଇନ୍ଦ୍ର ଆପଣା ମନରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପାଖରେ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖିଥିଲେଟି ଗ୍ରାସ୍ତରେ
 ପ୍ରକାଶ କରିଣ ସର୍ବ ପ୍ରଜାପତିଠାରେ
 ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଉପଦେଶ କଲେକ ପ୍ରାର୍ଥନା,
 ଇନ୍ଦ୍ର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପ୍ରଜାପତି ମହାମନା
 ବୋଇଲେ ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭେ ନ ମଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ,
 ଆଉ କିଛିକାଳ ଯାଇ କର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କରି ସମାପତ
 ପ୍ରଜାପତିଠାରେ ଯାଇ ହେଲେ ସମାଗତ ।
 ବୋଇଲେ ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଶୁଣ ହେ ବାସବ
 ନଦ୍ରାରେ କରଟି ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଅନୁଭବ ।
 ସେହି ଅନୁଭବ କରେ ନାନା ଝି ସ୍ୱାମାନ,
 ତାହାକୁ ହିଁ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଅଟନ୍ତି ସେ ଆତ୍ମାବ୍ରହ୍ମ ଅମୃତ ଅଭୟ,
 ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ଆନନ୍ଦିତ ଅତିଶୟ ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଗୁହ୍ୟ ଏହି ଉପଦେଶ ଶୁଣି,
 ମାତ୍ର ମାର୍ଗେ ମନେ ଆଲୋଚନା କଲେ ପୁଣି ।
 ହେଲେହେଁ ଦେହର ସ୍ୱପ୍ନ ପୁରୁଷ ଅଧୀନ
 ମାତ୍ର ଯେବେ ଶରୀରଟି ହୁଏ ନେତ୍ରହୀନ ।
 ସ୍ୱପ୍ନ ପୁରୁଷ ତ କରିଥାଏ ଝି ସ୍ୱା ସର୍ବ
 ପୁଣି କରିଥାଏ ପୁଣ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ

ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱରୂପ ତ କେତେ ଦୃଢ଼ ନାହିଁ ଅଛି,
 ପୁଣି ଅଛି ଦେହ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସମ୍ଭବ ।
 ଦେହ ନାଶେ ନୁହେଁ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱରୂପ ବିନାଶ,
 ଦେହୁଛି ଏଥର ଅଛି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ନିବାସ ।
 ଦେହସ୍ଥିତ ଦୋଷ ଅବା ଅବସ୍ଥା ସହିତ
 ଲାଗୁ ନୁହେଁ—ଏହା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ଅନୁମିତ,
 ଦେହର ବୃଦ୍ଧତା ଜର ଅବା ବଳଳତା
 ସହିତ—ସ୍ୱପ୍ନର ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ଏକତା ।
 ପୂର୍ବେ ଥିଲା ଜଣା ଦେହଗୋଟି ଦେଲେ ନାଶ
 ତାହା ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥାଏ ଗୁପ୍ତାର ବିନାଶ,
 ମାତ୍ର ଏବେ ଦେହୁଅଛି ଏ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱରୂପ,
 ସହିତରେ ଅଛି ଏକ ଗୁରୁତର ଦୋଷ ।
 ଶରୀର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଏହି ସ୍ୱପ୍ନାମ୍ଭାର
 ନ ଘଟେ ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଆସେ ଦେଖିବାର ।
 ମାତ୍ରକ ସ୍ୱପ୍ନାମ୍ଭାରେ ନିୟା ଆଚରଣ
 ପୁଣି ନଷ୍ଟ ହୁଏ କରେ ସ୍ୱପ୍ନାମ୍ଭା ନିନ୍ଦନ
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରେଟି ବିପ୍ଳବ,
 ପ୍ରଜାପତି ବୋଲିଛନ୍ତି—ଆତ୍ମାଟି ଅମର ।
 ଅଶୋକ ଅଜର ଏହା ମଧ୍ୟ ବୋଲିଛନ୍ତି,
 ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱରୂପ ତ ଆତ୍ମା ନିଶ୍ଚୟ ନୁହନ୍ତି ।
 ଏ ସବୁ ବିଚାର କରି ବାସବ ମନରେ
 ବାହୁଡ଼ି ମିଳିଲେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପାଶର ।
 ପ୍ରଜାପତି ବାସବଙ୍କୁ ଦେଖି ସମାସନ
 ବୋଇଲେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କର କିଛିଦିନ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସାର ପୁଣି ମିଳନ୍ତେ ଦେବେଶ
 ପ୍ରଜାପତି ଦେଲେ ଏହିରୂପ ଉପଦେଶ ।
 ଗାତ୍ର ସୁଷ୍ପିରେ ବୈଦିକ ଜନ୍ମ ଜ୍ଞାନ
 ସେ ଆନନ୍ଦ ସମୟକୁ ବୁଝି ବୋଲି ଜାଣ ।
 ନେତ୍ର ଯେ ଦେଖିଛି ଯାକୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ନିୟାଶୀଳ,
 ସୁଷ୍ପି ସମୟେ ସେହି ଥାନ୍ତି ଅନାବଳ ।
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ୱରୂପ ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ
 ଅବସ୍ଥା, ଅନୃତ ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ ।

ପ୍ରଜାପତି ଉପଦେଶ ଶୁଣିଲେ ବାସବ
 ମନରୁ ସଂଶୟ କନ୍ତୁ ଗଲା ନାହିଁ ସବୁ,
 ଦେଖିଲେ କାସବ ଏଥୁ ମଧ୍ୟ ଅଛି ଦୋଷ,
 ସୁଷ୍ପି ଅବସ୍ଥା ବ୍ରହ୍ମ ନୁହନ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ।
 ସୁଷ୍ପିକାଳରେ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ୱରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ
 ଥାନ୍ତି—ତେବେ କିପାଁ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ଅହଞ୍ଜାନ ।
 ଜାଗ୍ରତ ଅଥବା ସ୍ୱପ୍ନ ଅବସ୍ଥା ସମାନ
 ସୁଷ୍ପିକାଳରେ ଥାଏ ନାହିଁ ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ,
 ସୁଷ୍ପିକାଳରେ ଆତ୍ମା ହୁଏଟି ବିନଷ୍ଟ,
 କିପାଇଁ ବୋଲିବୁ ନାହିଁ ଏ କଥା ସୁଷ୍ପିଷ୍ଟ ।
 ଅଥର ଏ କଥା ବୋଲୁଛନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି
 ଆତ୍ମାଟି ଅନୃତ ଅବିନାଶୀ ସଦାଗତ ।
 ଏତେକ ବିଚାର ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ
 ମିଳିଲେ ପୁନଶ୍ଚିନ୍ତା ଲଭିବା ସକାଶେ ।
 ହୁଅନ୍ତେ ବାହୁଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଉପସ୍ଥିତ,
 ମନେ ମନେ ପ୍ରଜାପତି ହୋଇ ଆନନ୍ଦିତ ।
 ବୋଇଲେ ସେ ପ୍ରଜାପତି ଆହେ ମନ୍ଦବାନ
 ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ଅଳ୍ପ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜାଣ ।
 ଆଉ ଥୋକେ ଦିନ ଯେବେ କର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ
 ତେବେ ତ ବୁଝିବ ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।
 ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଣି କିଛିଦିନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କରି
 ମିଳିଲେ ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଆଦେଶ ପୁନର
 ବୋଇଲେ ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଆହେ ମନ୍ଦବାନ
 ଆତ୍ମାର ବିନାଶ ନାହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ଜାଣ ।
 ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଧର୍ମଶୀଳ ଅଟେ ଏ ଶରୀର,
 ଜନ୍ମିଲେ ଅବଶ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେଁ ଏହା ଚିର ।
 କେବଳ ଶରୀର ନୁହେଁ ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱ ସହିତ
 ଅନ୍ତଃକରଣ ଯେ ହେବ କାଳ କବଳିତ,
 ଆତ୍ମା ନୁହେଁ—ଦେହ ମନ ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱ ସମାନ,
 ସମସ୍ତେ ଗଲେହେଁ ଆତ୍ମା ଥାନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ଆତ୍ମାର—ଶରୀର ମନ ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱ ସହିତ
 ଶେଷ ଅଧିଷ୍ଠାନରୂପେ ଥାନ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ ।

ଏ ଆତ୍ମାର ଶ୍ରେଣ ପାଇଁ—ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ,
ତେଜ, ଅପ, ଅନ୍ନଯୋଗେ ଶରୀର ରଚିତ ।
ଆତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ ଯେ ଏହି ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ
ଜୀବରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
ଆତ୍ମା ଯେ ନିରବୟସ ପୁଣି ଅଶରୀର,
ଅଜ୍ଞାନତା ହେତୁ ବୋଲୁ ଆତ୍ମାକୁ ଶରୀର ।
ବିଷୟ ସଂଯୋଗେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ତାହା ଜାତ,
ଆତ୍ମାଟି ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ନ ଭୁଞ୍ଜେ ନିତାନ୍ତ ।
ଆତ୍ମା ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀ ବୋଲି ଯାଏ ଏହା ଜଣା,
ମାତ୍ର ଜାଣିବ ଏହା ଅବୋଧ କଲ୍ପନା ।
ଆତ୍ମମାନେ ଯାହା ବୋଲୁ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ପାତ୍ର
ମାତ୍ର ତାହା ଧର୍ମଧର୍ମ ଫଳାଫଳ ମାତ୍ର ।
ଆତ୍ମାର ବିଶେଷ କିଛି ଧର୍ମଧର୍ମ ନାହିଁ
ସୁଖ ଦୁଃଖସ୍ଥେରେ ଆତ୍ମା ବୋଲିବୁଁ କପୌଈ,
ନିର୍ଦ୍ଦଳ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଆନନ୍ଦକୁ ଜାଣ
ଆତ୍ମାର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ବୋଲି କର ଜ୍ଞାନ ।
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସଂପର୍କ ଯେ ବୋଧ
ଆତ୍ମାର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ନୁହେଁ କର ବୋଧ ।
ବିଷୟ ସହିତ ହେଲେ ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ
ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ ଦୁଃଖ କରେ ଶ୍ରେଣ ।
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ନାହିଁ ଆତ୍ମଚୈତନ୍ୟର
ସ୍ବଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ରବରେ ଥାନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନ କର ।
ଯେ ସମୟେ ପ୍ରକୃତରେ ଜନ୍ମେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନଭୂତ ଥାଏ ନାହିଁ ଜାଣ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥେ ଜାଣ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ
କେବଳ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ ହୋଇପାରେ ।
ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେତେକାଳ ବିଦ୍ୟମାନ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନଭୂତ ତେତେକାଳ ଜାଣ ।
ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହ ନାଶ ଶରୀର ବିନାଶେ
ଆତ୍ମାର ସ୍ବରୂପ ସେହି ସମୟେ ବିକାଶେ ।
ସେ କାଳରେ ବୈଷୟିକ ବିଶେଷ ବିଶେଷ,
ପ୍ରକାରର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଥାଏ ନାହିଁ ଲେଖ ।

ନ ଥିଲେହିଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ ସେ କାଳରେ
ଆତ୍ମାର ଯେ ଧୂସ୍ର ହୃଦ ନ ବୁଝ ମନରେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଥାଏ ନାହିଁ ଏହା ବୋଲିବାର
ବୁଝି ହେବ ନାହିଁ ଏ କଥାର ଅର୍ଥ ସାର ।
ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ! ମାନବଗଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯୋଗରେ
କରନ୍ତି ଯେ ଯିତ୍ତା ସମାପନ ସେ କାଳରେ
ସେଥି ଫଳସ୍ବରୂପରେ ବିଶେଷ ବିଶେଷ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନଭୂତ ଥାଏ ନାହିଁ ଲେଖ ।
ଏହି କଥା ମନ ମଧ୍ୟେ କବିକୁ ବିଚାର
ବିଶେଷ ବୁଝନ୍ତି ଶୁଣ ବୋଲୁ ସୁନବାର,
ଏପ୍ରକାର ସୁଖ ଦୁଃଖ ବୁଝିବ ମନରେ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯେ ଦୃଷ୍ଟିଆଏ ନିରନ୍ତରେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ହୋଇଥାଏ ଉତ୍ପତ୍ତି ବିନାଶ
ପୁଣି ଜାଣ ରୂପାନ୍ତର ସ୍ବରୂପେ ପ୍ରକାଶ ।
ନୁହନ୍ତି ଏମାନେ ଆତ୍ମାସ୍ବରୂପ ସମାନେ
ଆତ୍ମାର ସ୍ବରୂପ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୁଝ ଜ୍ଞାନେ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା କିଛି ଅଟେ ବୈଷୟିକ
ଜାଣ ଏହି ଆତ୍ମାଟିର ଆନନ୍ଦ ଆଂଶିକ
ସୂର୍ଯ୍ୟର ସ୍ବରୂପ ବସ୍ତୁ କରବା ପ୍ରକାଶ,
ପ୍ରକାଶିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ନୁହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିକାଶ,
ଆତ୍ମାର ସ୍ବରୂପ ତେହେ ଆନନ୍ଦକୁ ଜାଣ
ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦରୁ ହୃଦ ନାହିଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ବିଷୟକୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦେଖୁଛୁ ଯାବନ୍ତ
ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ଅନଭୂତ—ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯେବା ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ
କରିଥାଏ ସେ ଲୋକକୁ ଅନ୍ଧ—ବୋଲି ଜାଣ ।
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଅଂଶ
ବୋଲି ଜାଣେ—ତାକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲିବ ଅବଶ୍ୟ
ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସ୍ବଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ବାଧୀନ,
ଏପ୍ରକାର ବୁଝିବାର ଅଜ୍ଞାତାର ଚିହ୍ନ ।
ଦୃଷ୍ଟାଦି ଅସ୍ତିତ୍ବ ନାହିଁ ଯୁକ୍ତିକା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବିନା ନାହିଁ ସୁଖର ଅସ୍ତିତ୍ବ,

ବୈଷୟିକ ଯୁଗ ଦୁଃଖ ସମାନରେ ଜାଣ
 ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ ରୂପ ରସ ବିଷୟ ବିଜ୍ଞାନ
 ସମ୍ଭବ ସକଳ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସହିତ
 କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବ୍ୟାପୀ ।
 ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଯେତେକ ପ୍ରକାର
 ସେ ଅଖଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭବ ତାହାର,
 ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ ରସ ଗନ୍ଧ ସ୍ବାଧୀନ ପୃଥକ
 ଏ କଥା ଯେ ବୋଲେ ତାକୁ ମଣ ଅଜ୍ଞାନେକ ।
 ଏଥୁଁ ବୁଝ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ ବସ୍ତୁ ଯାହା କିଛି
 ତାର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭବ ରହିଛି,
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ସିଂଦୂରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି,
 ଏ କଥା ଯେ ଜାଣେ ସେହି ସୁବୁଦ୍ଧି ସୁମତି ।
 ସେ ଅଖଣ୍ଡ ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ସିଂଦୂରେ ପରିତପ୍ତ ଦିଏ ଜାଣ ।
 ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କିତ ଯୁଗ ଦୁଃଖ
 ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ଥାନ୍ତି—ମଣେ ଅଜ୍ଞାନେକ ।
 ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନର ନେତ୍ରେ ବିଷୟର ଚନ୍ଦ୍ର
 ପ୍ରତିଭା—ନିତ୍ୟ, ଶୁଦ୍ଧ, ପରମ ପବିତ୍ର
 ବିଷୟ ସ୍ବାଧୀନ ସହ ଜ୍ଞାନ ଅସ୍ବୀକାର
 କରିଥାନ୍ତି,—ଯେଣୁ ବ୍ରହ୍ମ ସବମୂଳାଧାର ।
 ବିଷୟ ମୂଳରେ ସବକାଳେ ସବସ୍ଥାନେ
 ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଭବ ଥାନ୍ତି ଜ୍ଞାନମାନେ,
 ଏହିପ ଜ୍ଞାନର ଜାଣ ସମସ୍ତ କାମନା
 ଅଲବ୍ଧ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହେ ନାହିଁ ଅଛି ଜଣା ।
 ଯେଣୁ ବ୍ରହ୍ମଠାରୁ ଭିନ୍ନଭାବେ ବିଷୟର
 କାମନା କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହି ଜ୍ଞାନ ନର
 ସେହି ମହାବ୍ରହ୍ମଣଙ୍କ ସମସ୍ତ କାମନା
 ବ୍ରହ୍ମକାମନାର ଅନୁଭବ ଅଛି ଜଣା ।
 କେବଳ କଲେକ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତିର କାମନା
 ସୁଲଭ ତାଠାରେ ସବ ବସ୍ତୁ ଅଛି ଜଣା ।
 ଏପରି ପୁରୁଷ ବ୍ରହ୍ମଠାରୁ ଭିନ୍ନଭାବେ
 ବିଷୟେ ଲେଖନ୍ତି ନାହିଁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସାଦେ ।

ନ ହେଲେକ ତେବେ ଅନ୍ତଃକରଣ ନିର୍ମଳ
 ନ ହେଲେକ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବିଶେଷେ ପ୍ରବଳ
 ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ ନ ହେଲେ ମାନବ
 କାମନା କରିବା ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ।
 ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ମଳ,
 ସେମାନେ କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ କାମନା କେବଳ ।
 ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁ ନିରପେକ୍ଷ ପୃଥକ ଅସ୍ଥିତି
 ବିଷୟ ନାହିଁ—ଏହା ଜାଣନ୍ତି ନିଶ୍ଚିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ୟାପ୍ତ ଚରାଚର ଅଛି ତାଙ୍କୁ ଜଣା
 କିପାଇଁ କରିବେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କାମନା ।
 ସବ ସ୍ଥାନେ ହେବା ଯୋଗୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭୂତ
 ହୁଏ ତାଙ୍କ ସବ କାମନାର ପରିତୃପ୍ତି ।
 ଜାତ୍ରତ ସୁଷୁପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ସମସ୍ତ କାଳରେ
 ଆତ୍ମା ଅବସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ।
 ଜାତ୍ରତାବସ୍ଥାରେ ବାହ୍ୟ ବିଷୟ ଯେ ସବ
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗରେ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ ଅନୁଭବ
 ହୋଇଥାଏ ଜାଣ ପୁଣି ସ୍ୱପ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ
 ବାହ୍ୟଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ଥାନ୍ତି ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆକାରେ ।
 ମାତ୍ରକ ବାସନାଯୁକ୍ତ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ
 ଜାତ୍ରତାବସ୍ଥାରେ କରୁଥାଏ ସଞ୍ଚରଣ,
 ଏଥକୁ ବାସନାମୟ ବିବିଧ ବିଷୟ
 ଅନୁଭବ ହୋଇଥାଏ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଆହେ ଦେବରାଜ ଶୁଣ ସୁଷୁପ୍ତି କାଳରେ
 ଅନ୍ତଃକରଣ ଯେ ଥାଏ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭାବରେ,
 ମାତ୍ରକ ଥାଏଟି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିର ବିନାଶ
 ଏକାଳେ ହୁଏଟି ନାହିଁ ଆତ୍ମାର ବିନାଶ ।
 ଉପଶାନ୍ତ ଥାନ୍ତେ ଅନ୍ତଃକରଣ କେବଳ
 ଜ୍ଞାନ ଅନୁଭୂତ ହୃଦେ ବିଷୟ ସକଳ ।
 ରହି ଯାଇଥାଏ ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ
 ଏହିପରି ତନ୍ତ୍ର ଅବସ୍ଥାର କଥା ଜାଣ ।
 ଆତ୍ମଚିନ୍ତନକୁ ଜାଣ ଯାବନ୍ତ ପ୍ରକାର
 ଜ୍ଞାନ, ସିଦ୍ଧା, ଯୁଗ, ଦୁଃଖ, ସକଳ ଆଧାର ।

ଖଣ୍ଡଜାନ ଚିପ୍ପା ପୁଷ୍ପ ଦୁଃଖାଦି ବିଷୟ
 ସେ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଦେଇଥାଏ ପରିଚୟ ।
 ସାଧାରଣ ଆଧାର ସେ ସୃଷ୍ଟି କାଳରେ,
 ମାତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ରହିଥାନ୍ତି ଶରୀରରେ ।
 ବିଶେଷତଃ ଅନୁଭୂତ ତାହା ଅନୁସ୍ଥିତ
 ରହିଯାଇଥାଏ ଜାଣ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ।
 ତେଣୁ ସେତେବେଳେ ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ସବୁ
 ରହିଥାଏ—ପୁଷ୍ପ ଦୁଃଖ ହୁଏ ଅନୁଭବ ।
 ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗାତ ସୃଷ୍ଟି କାଳରେ
 ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ ଭାବରେ ।
 ତେଣୁ ପୁଷ୍ପ ଦୁଃଖ କିଛି ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା,
 ସେଣୁ ସେ କାଳରେ ଥାଏ ବିଲୁପ୍ତ ଚେତନା
 ଶରୀର ଥିଲେହେଁ ତଳ ଅବସ୍ଥା ସହିତ
 ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ସେ ରହିଥାନ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ
 ଅଜ୍ଞାନତା ହେତୁ ବୋଲୁ ଆତ୍ମାକୁ ସଂସାର
 ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ସେହି ଥାନ୍ତି ବିସ୍ମୟାଶ୍ଚ ।
 ରଜ୍ଜିରେ ସର୍ପର ଜ୍ଞାନ ଶୁକ୍ଳରେ ରଜତ
 ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ—ବୁଦ୍ଧିବ୍ରମ୍ଭ ଘଟଇ ଏମନ୍ତ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କଳ୍ପିତ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଶ୍ନ ପୁଷ୍ପ ଦୁଃଖ,
 ଅନୁଭବ କରିଥାଏ ବୁଦ୍ଧିବୋଧେ ଲୋକ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଜାଣ ସ୍ୱଭାବ ଅଭୂତ,
 ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପକୁ କରି ରଖନ୍ତି ଆକୃତ ।
 ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପକୁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଶ୍ନ ପୃଥକ
 ଅଜ୍ଞାନପକ୍ଷରେ ବୋଧ କରିଥାଏ ଲୋକ,
 ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଶ୍ନାଦି ବିଷୟ
 ଅଟନ୍ତି ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଜାଣ ବ୍ରହ୍ମମୟ ।
 ଆକାଶ ସ୍ୱରୂପ ଅତିରିକ୍ତ ଅବସ୍ତବ,
 ପବନର ନାହିଁ କରି ପାର ଅନୁଭବ,
 ମେଘ ବିଦ୍ୟୁତର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଆକାର
 ନାହିଁ ଅନୁଭବ କରି ପାର ଏପ୍ରକାର;
 ବର୍ଷଣାଦି ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ସମାପତ
 ଆକାଶେ ବିଜ୍ଞାନ ହୋଇଯାନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ।

ବର୍ଷଣାଦି ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ ସକାଶେ
 ସେମାନେ ସେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି ଆକାଶେ,
 ଶୀତରତ୍ନ ଅବସାନେ ତପନ ଉତ୍ତାପ
 ପ୍ରବଳ ପବନ ବହେ ଝଟିକା ପ୍ରତାପେ,
 ମେଘ ରୂପ ଧରେ ହସ୍ତୀ ପଦ୍ମ ଆକାର,
 ତପଳା ତମକ ଯାଉଥାଏ ବାରମ୍ବାର ।
 ଏପ୍ରକାର ଯାଏ ଦେଖା ବରଷା କାଳରେ
 ବରଷାନ୍ତେ ସବୁ ମିଶି ଯାନ୍ତି ଆକାଶରେ ।
 ଜୀବ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସଂସାର ଦଶାରେ
 ହୋଲେ ମୁଁ ଅମୃତ ମୋର ଆଲୟ ସେଠାରେ,
 ଅମୃତର ପ୍ରସ ମୁହିଁ, ମୋ ବୟସ ଏତେ
 ଏ ପ୍ରକାର କଥା କହି ହେଉଥାଏ କେତେ ।
 ମାତ୍ର ଜାଣିବ ଏହା ଅବିଦ୍ୟାର କାର୍ଯ୍ୟ,
 ଅଜ୍ଞାନତା-ଫଳ ବୋଲି କର ମନେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
 ପ୍ରକୃତ ଅଦ୍ୱୈତ ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ମନେ ଜାତ
 ଆତ୍ମା ଦେହଧର୍ମୀ ଦୁହେଁ ବୁଝେ ସେ ନିତାନ୍ତ ।
 ମେଘ ଯଥା ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ବର୍ଷା ଅବସାନେ,
 ମରଣାନ୍ତେ ଜୀବ ତଥା ଯାଏ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଥାନେ ।
 ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ବୋଲି ତାହାକୁଟି ଜାଣ,
 ଜଞ୍ଜାଳିତ ଗୁଣାଳିତ ବୋଲି କର ଜ୍ଞାନ ।
 ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣୀ ପୁରୁଷ ବା ସ୍ୱପ୍ନ ପୁରୁଷ
 ମଧ୍ୟ ସେ ନୁହନ୍ତି ଜାଣ ସୃଷ୍ଟି ପୁରୁଷ,
 ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ଜାଣ ଅଟନ୍ତି ପୃଥକ,
 ତାହାକୁ ଯେ ଜାଣେ ସେହି ବିଶେଷଜ୍ଞ ଲୋକ ।
 ପ୍ରକୃତରେ ଜ୍ଞାନଲଭ କରେ ସେ ମାନବ,
 ତାହା ସଙ୍ଗେ ରହେ ନାହିଁ ଅବିଦ୍ୟା ସଂସ୍ରବ ।
 ଶରୀର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମାର ସମ୍ପର୍କ
 ନ ରହେ—ସେ କାଳେ ଜୀବ—ମୁକ୍ତି ଲଭେ ଲୋକ
 ସେକାଳେ ଜୀବର ଅନ୍ତଃକରଣ ବିଶୁଦ୍ଧ
 ଦେହାଦିରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ ଆତ୍ମବୋଧ,
 ବିଷୟ ପାର୍ଥକ୍ୟବୋଧ ହୁଏ ତତ୍ତ୍ୱେହିତ,
 ଏକାବେଳେ ହୋଇଯାଏ ପରିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ ।

ମଦ୍ୟପ ମାନବ ଯଥା ଉନ୍ନତ କାଳରେ
 ବୋଲିଥାଏ କରୁଥାଏ ଚେତନ କାର୍ଯ୍ୟରେ,
 ନିଶା ଗୁଡ଼ିଗଲେ ପୁଣି ପୂର୍ବର ବସୟ
 ସମସ୍ତ ତାହାର ମନେ ନ ହୁଏ ଉଦୟ ।
 ଅବଦ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଜୀବଗଣର ଚେସନେ
 ବସୟ ସମ୍ପର୍କ ଅନୁଭବ ଥିଲ ମନେ,
 ଶୁଦ୍ଧିଯାଏ ସେ ସମସ୍ତ ମୁକ୍ତଅବସ୍ଥାରେ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅବସ୍ଥାନ ଦେଖେ ସର୍ବଠାରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭୂତ ବିନା ଅନୁଭୂତ ଆନ
 ଥାଏ ନାହିଁ ଅନୁଭୂତ ସେ କାଳରେ ଜାଣି,
 ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ତର ବୋଧ—ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ
 କାମନା ପଦାର୍ଥାନୁର—ଲେହେ ନାହିଁ ମନ,
 ସେକାଳେ କାମନା ମାତ ବ୍ରହ୍ମବିଷୟିନୀ,
 ସେହି କାମନା ହିଁ ଜୀବ ଆନନ୍ଦଦାୟିନୀ,
 ସେ କାଳରେ ହୁଏ ଦ୍ଵୈତବୋଧ ଅନୁଭୂତି,
 ଅଦ୍ଵୈତବୋଧ ଯେ ଏକାବେଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ବିବିଧ ଶ୍ରେଣୀର ତେବେ ବିବିଧ ଲେକରେ—
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବିଭୂତିରୂପେ ଉପଲବ୍ଧ କରେ,
 କରବା ନିମନ୍ତେ ଯଥା ରଥ ଆକର୍ଷଣ
 ସଂଯୁକ୍ତ ନିୟୁକ୍ତ ରହିଥାନ୍ତି ଅଶ୍ଵଗଣ ।
 ତେସନେ ଶରୀର ରଥ—ଜୀବ କର୍ମଫଳ
 ଭୋଗ ପାଇଁ—ଯୁକ୍ତ ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
 ଗୁଣା ଯଥା ମର୍ଦ୍ଦାଗଣେ ଗୁଣ୍ୟ ଅଧିକାରେ
 ନିୟୁକ୍ତ କରନ୍ତି—ଏହା ଆସେ ଦେଶିବାରେ,
 କରନ୍ତି ଶିଶୁର ତେହେ ଜୀବଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ ଆଦି ବ୍ୟାପାରେ ନିୟୁକ୍ତ ।
 ଜୀବର ବିଦାନଶକ୍ତି (ମନ) ଭୋଗପାଇଁ,
 ଫିୟା ଶକ୍ତି (ପ୍ରାଣ) ଦୁଇ ଗୋଟି ଦେଖ ଗୁଣି ।
 ଆତ୍ମା ବା ଜୀବର ଏହି ଦୁଇ ଶକ୍ତି ଜାଣି,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅଂଶ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚୈତନ୍ୟ ଯେ ତମ୍ଭ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯୋଗରେ
 ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ରୂପ ଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।

ତାହାଙ୍କ ଉପାଧି ଭୂତ ନୟନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—
 ରୂପ ଉପଲବ୍ଧି ଦ୍ଵାରରୂପେ କଥମୟ,
 ଏହିରୂପେ ଆନ ଆନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
 ବିଷୟର ଉପଲବ୍ଧି ସାଧନ୍ତି କେବଳ,
 ସେଉଁ ବସ୍ତୁ ଦେହେ ଥାଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗରେ
 ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ଲଭିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ—
 ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବ ଜୀବ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
 ତାହାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ୍ତି କେବଳ ।
 ଗନ୍ଧବିଜ୍ଞାନର ପାଇଁ ଥାନ୍ତି ଦ୍ରାଶେନ୍ଦ୍ରିୟ,
 ବାକ୍ୟ ଫିୟା ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ବାଣିନ୍ଦ୍ରିୟ,
 ଶ୍ରବଣ ସାଧନ ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶ୍ରବଣ,
 ଗନ୍ଧାବିଦ୍ୟା ପାର ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ମନ,
 ଆତ୍ମାର ସ୍ଵରୂପ ଜ୍ଞାନ ବୁଝ କଥା ସାର—
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟସକଳ ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି ଦ୍ଵାର,
 ଅନ୍ତଃକରଣର ବୃତ୍ତି ବିଶେଷରୂପରେ
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟସକଳ ରହିଅଛନ୍ତି ଦେହରେ ।
 ଅନ୍ତଃକରଣ ହିଁ ତେବେ ହେଉଛି ଗୋଚର
 ସଙ୍ଗଘନ ଉଦାସୀନ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟର,
 ସକଳ ବିଷୟ ବୋଧ—ଅଟନ୍ତି କାରଣ,
 କାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହାର୍ଥେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯଥା କରୁଥାନ୍ତି ବିକାର୍ଯ୍ୟ ଆଲୋକ
 ଚକ୍ରଦିଗ, ଉତ୍ପାଦ, ଅଧୋବ୍ୟାପୀ ସବୁଲୋକ
 ଆଲୋକିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଆଲୋକ ଯେ ଦାନ—
 କରୁଥାନ୍ତି ତାହାକୁଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଏହିସବୁ ଯାଏ ଜଣା ଏହି ଚକ୍ରସାର
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଆଲୋକ ଦେବାର,
 ତେସନେ ଜାଣଇ ଯେବା ଅନ୍ତଃକରଣରେ
 ସାବିତ୍ରୀ ମନନାଦି ଜ୍ଞାନ ଲଭ କରେ,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଷୟ ବୋଧ କରେ ଯେ କଳ୍ପନା
 ଜ୍ଞାନ ସ୍ଵରୂପ ଯେ ଆତ୍ମା—ତାକୁ ଯାଏ ଜଣା ।
 ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ ଆଦି ଫିୟାର ସାଧନ
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ କରୁଥାନ୍ତି ସମ୍ପାଦନ,

କେବଳ ଆତ୍ମାରେ ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଳିତ
ଜ୍ଞାନ ରୂପ—ଶକ୍ତିରୂପ ହେଲେ ଅନୁମିତ
ଅନ୍ତଃକରଣ ଆତ୍ମାର ଦୈବ ଚକ୍ଷୁ ରୂପେ
କଥିତ ହୁଅନ୍ତି—କଥା ଜାଣ ଏହି ରୂପେ
ଯେଣୁ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷର ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ
ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱମୟ ଏହା କର ନିରୂପଣ,
ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ ଆଦି ମଳିନତା ବିରହିତ
ପୁଣି ସେ ସକାଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ସ୍ୱରୂପେ କଥିତ,
ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତଃକରଣର ସମସ୍ତ କାମନା
ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଯାଏ ଜଣା,
ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟତିରିକ୍ତ ଜାଣ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିଷୟ
ସେ ଅନ୍ତଃକରଣ ମଧ୍ୟେ ନ ହୁଏ ଉଦୟ ।
ଯେ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଲଭିଛନ୍ତି ଏହି ଭାବ
କରନ୍ତି ସେ ସର୍ବଲୋକ ସର୍ବ ଗ୍ରାସ୍ୟ ଲଭ ।
ସେ ଲୋକ ସର୍ବଭୂତାତ୍ମା ହୋଇଯାନ୍ତି ଜାଣ,
ବୋଇଲୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆକୃତନ୍ତୁ କଥାମାନ ।
ଆହେ ଇନ୍ଦ୍ର ! ହେଉ ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳ ଅଶେଷ,
ଦେବଲୋକେ ଫେରିଯାଅ କରନ୍ତୁ ଆଦେଶ ।
ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜାପତି ଆଦେଶରେ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦେବଲୋକେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।
ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ ଅସିଥିଲେ ଦୁଇ ଜଣ
ସୁରପତି ଇନ୍ଦ୍ର, ଦୈତ୍ୟପତି ବିଶ୍ୱେତନ ।
ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାତ ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରପାଣି,
ଦୈତ୍ୟପତି ବିଶ୍ୱେତନ ନ ପାରିଲେ ଜାଣି ।
ଅସୁରସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ ଯେଉଁ ଲୋକଗଣ
ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବିବରଣ ।
ମାନବର ଆତ୍ମା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅଂଶ ଭାବ
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ନ ଜନ୍ମିଲେ ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ଲଭ ।
ବ୍ରହ୍ମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଆତ୍ମା ବିଲିନ ବ୍ରହ୍ମରେ,
ଅଲୀକ କାମନା ଦେନ ଭ୍ରମେ ଜଗତରେ,

କାମନାକୁ ତେଜ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡିତ ହେଲେ ଜୀବ,
ସେକାଳରେ ଜୀବଗୋଟି ହୁଏ ସଦାଶିବ
ଚନ୍ଦ୍ର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପଦ ହେ ଭ୍ରାତା ସକଳ,
(ବୋଲ ସର୍ବେ) ଓଁ ଚିତ୍ତସତ୍ତ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମ କୃପା ହିଁ କେବଳ ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଜାନଶ୍ରୁତି ସମ୍ବାଦ

ଜାନଶ୍ରୁତି ନାମେ ଏକ ଥିଲେ ନରପତି,
ସତ୍ୟବାଦୀ ଦାନଶୀଳ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଯତି ।
ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ମାର୍ଗପାଶେ
ପାନ୍ଥଶାଳା ଆସିଥିଲେ ପଥକ ସକାଶେ ।
ପାନ୍ଥଶାଳା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ଶ୍ରେଜନ ଦ୍ରବ୍ୟରେ,
ପଥିକେ ସେ ସର୍ବ ପାଉଥିଲେ ସହଜରେ ।
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ଯେକାଳରେ ପ୍ରବେଶ ପଥିକ,
ପାଏ ଶ୍ରେଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଧିକ ।
ରାଜାଙ୍କ ସୁଖ୍ୟାତି ବ୍ୟାପିଗଲୁ ଭାରତରେ,
ଶୁଣାଯାଏ ଖ୍ୟାତି ପ୍ରତିଲୋକର ମୁଖରେ ।
କୁସୁମ ସୁଗନ୍ଧେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ସୁବାସିତ,
ତପନ ତାପରେ ଯଥା ପୃଥ୍ୱୀ ଆଲୋକିତ,
ପୃଥ୍ୱୀ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲୁ ରାଜା ଶାନ୍ତିରାଶି-
ଗାୟନ କରନ୍ତି ସର୍ବ ଭୁବରତବାସୀ ।
ଜାନଶ୍ରୁତି ଏକଦିନ ରଜନୀ ଯୋଗରେ
ଦେଖିଲେ ଅଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ଶୟନ କାଳରେ —
ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସରୋବର
ତାହା କଲେ ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ରାଜା ଏକେଶ୍ୱର,
ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ବାୟୁ ସୁଖୀଚଳ,
ଦୁଗଧଭୂଷଣ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକ ଦଳ
କାହ୍ନୁ ଉଡ଼ି ଆସି ପଡ଼ିଗଲେ ସରୋବରେ,
ସନ୍ତରଣ କରୁଥାନ୍ତି ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।

ସେଥି ମଧ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ହଂସ ପରସ୍ପରେ
 କପୋତକଥନ ହେଉଥାନ୍ତୁ ଏରୂପରେ—
 ଜାନଶ୍ରୁତି ଏହିପରି କଲେ ଅନୁମାନ
 ବୋଲୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ହେ ଏହି କଥାମାନ—
 ଗୋଟିଏ ବୋଲୁଛି—ଜାନଶ୍ରୁତି ନରପତି
 ପାନ୍ଥଶାଳା ଆଦି କେତେ ଜାଣି କରୁଛନ୍ତି,
 ମାତ୍ର ଦଶଦ୍ଵାରା ରେଳ ଖଣି ମହମାରେ
 ରଜାଙ୍କର ଜାଣି ସବୁ ଡାକି ଯାଇପାରେ ।
 ଆଉ ଆଉ ଯେତେ ହଂସ ଥିଲେକ ସେ ଜଳେ
 କଲେ ସେହି କଥା ଅନୁମୋଦନ ସକଳେ ।
 ପରସ୍ପର ପ୍ରାତଃକାଳେ ରଜା ଜାନଶ୍ରୁତି
 ବସିଛନ୍ତି—ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଅମାତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ।
 ବୋଇଲେ ନୃପତି ଶୁଣି ସଭାସଦଗଣେ,
 ଯେ ବରଷ କଥାମାନ ଦେଖିଲେ ସ୍ଵପନେ ।
 ରେଳ ନାମେ ଲୋକ ରଜ୍ୟେ ଅଛି କିବା ନାହିଁ—
 ସନ୍ଧାନ ଲେଖିଲେ ଏହା ଜାଣିବାର ପାଇଁ ।
 ବରଗିଲେ ଶୁଭ ଚହୁଁ ରଜ୍ୟ ଚଉପାଶେ,
 ରେଳ ନାମେ ଲୋକଟିକୁ ସନ୍ଧାନ ସକାଶେ
 ଦୂରମାନେ କ୍ଳାନ୍ତ ହେଲେ ଖୋଜି ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନ,
 କାହିଁ ନ ପାଇଲେ ମାତ୍ର ରେଳର ସନ୍ଧାନ ।
 ଦେଖିଲ ସହସ୍ରା ଏକ ଦୂତ ଦିନକରେ,
 ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ଗ୍ରାମ ପଶ୍ଚିମଭାଗରେ,
 ଥୋକାଏ ବନ୍ଧାଣୀ ଦେବ ବାରାଣ୍ଡି ନିହାଣ
 ଶବ୍ଦ ଗୋଟିଏ କରୁଅଛନ୍ତି ନିର୍ମାଣ ।
 ନିତାନ୍ତ କୁଣ୍ଡିତ ଚାହିଁ ଥିଲ ସୁରୁଷେନ,
 ପରିଚୟ ଦେଲା ତାହା ନାମ ଅଟେ ରେଳ ।
 ବାହୁଡ଼ି ସେ ଦୂତ ରେଳକୁ ଆକାର ପ୍ରକାର
 ବୁଝନ୍ତୁ ରଜାଙ୍କୁ ସର୍ବ ଦେଲା ସମାବୁର ।
 ରଜା ନାନା ଉପହାର ସମ୍ପତ୍ତି ସହିତ
 ସେ ରେଳ ପାଖରେ ଯାଇଁ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ।
 ପ୍ରଥମରେ କରି ତାଙ୍କୁ ବିନୟ ଅନେକ
 ପୂଜା କଲେ, ଆପଣଙ୍କ ନାମ କି ହେ ରେଳ ?

ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପହାର ନାନା ଧନ
 ଅଣିଅଛି, କୃପା କରି କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ ।
 ବୋଲନ୍ତୁ କଥାଏ ମୋତେ ଆହେ ମହାମନା ।
 ଆପଣ କରନ୍ତି କେଉଁ ଦେବ ଉପାସନା ?
 ମାତ୍ର ରେଳ କଲେ ମନ ମଧ୍ୟେ ଅନୁଭବ,
 ରଜା କରୁଛନ୍ତି ଧନ ସକାଶେ ଗୌରବ ।
 ବୋଇଲେ ସେ ଫେଡ଼ି, ଆହେ ଶୁଣନ୍ତୁ ରଜନ ।
 ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ଇଚ୍ଛା କଲେ ଏହା ସର୍ବ ନିଅ ବାହୁଡ଼ାଇ
 ନ ହେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଏହା ଉପହାର ପାଇ ।
 ରଜା ଜାନଶ୍ରୁତି ତହୁଁ ବିଶ୍ଵଚକ୍ଷୁରେ
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତରେ ।
 ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟେ ହେଲେ ଧାରଣା—
 ଅଟନ୍ତି ଧାର୍ମିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରେଳ ମହାମନା ।
 ସେ କାଳରେ ମଣ୍ଡିଥିଲେ ଭାରତୀୟ ଲୋକ,
 ବ୍ରହ୍ମବିଷୟକ ଚନ୍ଦ୍ରା ଖବର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
 ଏଥକୁ ସକଳ ଧାର୍ମିକ ଗୁରୁଠାକୁ,
 ବ୍ରହ୍ମବିଷୟକ ଉପଦେଶ ପାଇବାକୁ ।
 ଜାନଶ୍ରୁତି ରେଳ କଥା ନ ଗଲେ ପାସୋର,
 ସ୍ଥିର କଲେ ସ୍ଵପ୍ନ କଥା ଆଲୋଚନା କରି ।
 ବିଶେଷତା ରେଳ ଜଣେ ପରମ ଧାର୍ମିକ,
 ସ୍ଵପ୍ନ ବୁଝନ୍ତୁ କେତେ ନିହେଟି ଅଳୀକ ।
 ବିରୁଦ୍ଧରେ ରେଳ ଦେବକୃତ ଉପଦେଷ୍ଟା,
 ଯିବେ ତାଙ୍କ ପାଶେ କଲେ ପୁନର୍ବାର ଚେଷ୍ଟା ।
 ଆନ ଦିନେ ଉପହାର ଦେନ ଅଧିକରେ
 ଗଲେ ରେଳ ପାଶେ—ନେଲେ କନ୍ୟାକୁ ସଙ୍ଗରେ ।
 ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିମତଭାବ ରଜା ଜାନଶ୍ରୁତି
 କଲେକ ରେଳକୁ ଯାଇ ନାନାରୂପ ସୂଚି ।
 ବିଷା ଦେବେ କନ୍ୟାଟିକୁ ରେଳ ସହିତରେ,
 ଏରୂପ ପ୍ରସାଦ ଗୋଟି କଲେ ବିନୟରେ ।
 ଦେଖିଲେ ସେ ରେଳ ଶୁଣି ରଜାଙ୍କ ନିନ୍ଦା,
 ପରମାୟୁଧସ ଯଥା ଫୁଲ କମଳିନୀ ।

କମଳାୟ କାନ୍ତି ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା ସହିତ
ଅଜ୍ଞାନର ଅଜ୍ଞ କରୁଅଛି ଆଲୋକିତ ।
ବିଶେଷ ଅଟନ୍ତି ରୈକ୍ତ ଦରିଦ୍ର କୁଣ୍ଡିତ,
ଗୃହସ୍ଥାନ ପୁଣି ଜାତି କୁଟୁମ୍ବରହିତ,
ଏ ସମସ୍ତ ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଜାନଶ୍ରୁତସୁତା
ଜନକ ଆଦେଶେ ହେଲେ ବିବାହେ ପ୍ରସୁତା ।
ଏପ୍ରକାର ପୁଣି ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
ପୃଥ୍ବୀରେ ଦେଖିବାର ବିରଳ ନିତାନ୍ତ ।
ଦେଖି ରୈକ୍ତ ରଜସୁତୀ ନରଅଭିମାନ,
ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ନାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଥିଲା ଯାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣା,
ଆରମ୍ଭିଲେ ନରରତ ପାଶେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନା;
ବୋଲି ଆରମ୍ଭିଲେ ରୈକ୍ତ, ଆହେ ନରପତି !
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖୁଛନ୍ତି—
ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିଣାମ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି,
ଏକମାତ୍ର ପବନାନ ଚିତ୍ତେଧାନ ସ୍ଥାନ ।
ସେହି ପବନକୁ ତେଣୁ ବୋଲିବ ସ୍ବର୍ଗ,
ଯେଣୁ କି କରନ୍ତି ଗ୍ରାସ ବାୟୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ବର୍ଗ ।
ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନି ଯେବେ ହୁଏ ନିର୍ବାପିତ,
ଅବଶେଷେ ହୁଏ ସେହି ବାୟୁରେ ମିଳିତ ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଦୁହେଁ ଯେବେ ହେବେ ଅସ୍ତମିତ,
ପବନ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ।
ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତାପେ ଜଳ ହେଲେ ବାଷ୍ପାକାର
ପବନରେ ପରିଣତ ଆସେ ଦେଖିବାର ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ, ଅଗ୍ନି, ଜଳ ଚିତ୍ତେଧାନ
ସମସ୍ତ ଚଳନାତ୍ମକ ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଳି ଜାଣି ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ତାରା, ପ୍ରଳୟ କାଳରେ,
ପରିଣତ ହୋଇଥିବେ ତେଜୋସ୍ବରୂପରେ ।
ସେହି ତେଜୋ ବାୟୁରୂପେ ହେବ ପରିଣତ,
ବାୟୁ ଯେ ସ୍ବୟନାତ୍ମକ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ସ୍ବୟନ-ଅବସ୍ଥାନର ତେଜୋକୁ ଯେ ଜାଣି,
ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ତାରା, ଅଗ୍ନି, ଜଳମାନ

ସମସ୍ତ ସ୍ବୟନାତ୍ମକ ବାୟୁ ପରିଣାମ,
ସ୍ବୟନରୁ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ତେଜୋ ଜଳ ଗ୍ରାମ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତିର ମାତ୍ର ଚିତ୍ତେଧାନ ସ୍ଥାନ,
ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି—ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ଜାଣି ।
ଦେହର ସମସ୍ତ ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରାସ କରେ ପ୍ରାଣ,
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ବରୂପ ଦେଖ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ମାନବ ଯେକାଳେ ହୁଏ ନିଦ୍ରାର ଅଧୀନ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ ହୁଏ ପ୍ରାଣରେ ବିଲୀନ ।
ଦେହର ସମସ୍ତ ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ ମୂଳ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ତାହା ଯେ ସ୍ବୟନାତ୍ମକ ବୁଝି ନରପତି ।
ସ୍ବୟନର ତାରତମ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରୁ ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ,
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହୋଇଥାଏ କଥା ଚିନ୍ତନୀୟ ।
ହେ ରଜନ ! ଚକ୍ଷୁରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
ପ୍ରାଣର ଅବସ୍ଥାନର ଜାଣିବ କେବଳ ।
ଆଧିଦେବିକ ଯେ ବାୟୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରାଣ,
ଦୁଇଟି ସ୍ବର୍ଗ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲି ଜାଣି ।
ସ୍ବରୂପ ବିଶ୍ବରେ ଆଧିଦେବିକ ପଦାର୍ଥ,
ସ୍ବୟନ ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଯେ ଯଥାର୍ଥ ।
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଭୂତିକ ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେ ସମସ୍ତ
ସ୍ବୟନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ।
ଆଧିଦେବିକ ଯେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବସ୍ତୁ ସର୍ବ
ସ୍ବୟନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କର ଅନୁଭବ ।
ଆହେ ନରପତି ! ଜାଣି ସର୍ବ ବସ୍ତୁ କଥା
ହିଁ ସ୍ତ୍ରୀତ୍ମକ ସ୍ବୟନର ଦମ୍ଭାତ୍ମକ ବସ୍ତୁ,
ସ୍ବୟନ ଶକ୍ତିରୁ ତେଣୁ ବସ୍ତୁ ସମୁଦୟ
ଆତ୍ମଲଭ କରିଛନ୍ତି ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ।
କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ରୂପେ ସ୍ବୟନର ପୃଥକ
କରିନେବା ଚେଷ୍ଟା ସର୍ବ ଜାଣି ନିରର୍ଥକ ।
ସ୍ବୟନରୁ ବ୍ୟତିରିକ୍ତ ଘଟକ ଗ୍ରହଣ
କରିବା କ୍ଷମତା ନାହିଁ ଜାଣିବେ ରଜନ !
ଘଟକ ମୃତ୍ତିକାମୟ ଜାଣି ମୃଦାନ୍ତକ,
ମୃତ୍ତିକାରୁ କରିବ କି ଘଟକୁ ପୃଥକ ?

କାରଣୁ ପୃଥକ କରି ନ ପାର କାର୍ଯ୍ୟକୁ,
 କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସର ଯେଣୁ ଥାଏ କାରଣକୁ ।
 ଆଧୁନିକ ସେ ବାପୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରାଣ
 ଉଦ୍ଧୃତ ପୁରାତନ ଉଦ୍ଧୃତ ସମାନ,
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପୁଣି ଆଧୁନିକ ପଦାର୍ଥ
 ଏକ ସ୍ତରରୁ ଜାତ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
 ସ୍ତର ଥିଲା ନାନାଙ୍କୁ ବେଦପ୍ରକାରେ
 ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନ ଅଭ୍ୟାସ କରେ,
 ସେହି ସ୍ତରକୁ ବ୍ରହ୍ମଣକୁ ବୋଲି ଜାଣି,
 ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତରାଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କର ଜ୍ଞାନ ।
 ନଭୁବା ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟ ପୃଥକ ପୃଥକ
 ଅବିଦ୍ୟାର କାର୍ଯ୍ୟବଶେ ମଣିଥାନ୍ତି ଲୋକ ।
 ସର୍ବଗ୍ରାସ୍ୟ ଦେଖ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟହିଁ କେବଳ,
 ସ୍ଥିତି କରିବା ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନତା ଫଳ ।
 ଏରୂପ ଏକାନ୍ତବୋଧ ଲଭ କଲେ ଲୋକ
 ଲଭ କରେ ସହଜରେ ବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ ।
 ବିଷୟ ବୈରାଗ୍ୟବଳେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଦର୍ଶନ
 ସର୍ବସ୍ଥାନେ ସର୍ବକାଳେ କରେ ସେହି ଜନ ।
 ହେ ରାଜନ ! ବୈଷୟିକ ପ୍ରକୃତି ସମସ୍ତ
 ବିଷୟପ୍ରାପ୍ତର ପାଇଁ କାମନା ଯାବନ୍ତ ।
 ଏ ସମସ୍ତ ଏକାବେଳେ କରି ପରିହାର
 ବ୍ରହ୍ମବିଷୟୀ କାମନାକୁ କର ସାର ।
 ନଭୁବା ନ ହେବ ଦୂର ଅବିଦ୍ୟା କାମନା,
 ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବେ ଏହା ଆତ୍ମ ମହାମନା !
 ମାତ୍ରକ ଯାବନ୍ତ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ବିଷୟ
 ବ୍ରହ୍ମଣକୁ ସ୍ବରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଏହି ସାରତତ୍ତ୍ବ ମନେ ନ କଲେ ଧାରଣା
 ଜାତ ହେବ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟ କାମନା ।
 ଏଥକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରତି ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ
 ପ୍ରାଣିଶକ୍ତି ବିକାଶ ଯେ ଜାଣିବ ମନରେ ।
 ଏପ୍ରକାର କର ଯେବେ ଶ୍ରବଣ ନିୟତ
 ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ଏକାବେଳେ ହେବ ଅପଗତ ।

ସହଜେ ଅଭେଦଦୃଷ୍ଟି ହେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
 ଯେଣୁ କ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ବିରହିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ଉପଲବ୍ଧ ହାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ସର୍ବ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମଇ କେବଳ ।
 ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗେ ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ସର୍ବ
 ଦର୍ଶନ ଏକତ୍ରାବେ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
 ପ୍ରକାଶ କଲୁକ ଯେଉଁ ସର୍ବ ବିବରଣ
 ଏହାହିଁ ସର୍ବଗ୍ ବିଦ୍ୟା ଜାଣିବେ ରାଜନ ।
 ହେ ରାଜନ ଶୁଣ ବୋଲୁ ଆଶ୍ୟାୟିକା ଏକ
 ଥିଲେ ଦୁଇ ରାସି ଅଭିପ୍ରାୟୀ, ଶୌନକ;
 ଏକଦା ଅତିଥ୍ୟ ଏକ ମିଳ ତାଙ୍କ ପାଶେ
 ପ୍ରଶ୍ନ କଲ ବ୍ରହ୍ମଚରୀ ଜାଣିବା ସକାଶେ ।
 କେ ଦେବତା ଛନ୍ତି ସର୍ବ ଭୁବନ ପାଳକ
 ବିଶ୍ବବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ ନିୟାମକ ?
 ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ବାୟୁ, ଚକ୍ଷୁ, ମନ
 ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ଦେବତା କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ,
 ସେ ଦେବତା ଅବସ୍ଥିତ ବିଷୟ ଆକାରେ
 ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ନିବୋଧ ନ ପାରେ ।
 ଅତିଥ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଦେଲେ ଶୌନକ ଉତ୍ତର—
 ଅଛନ୍ତି ଦେବତା ଏକ ବିଶ୍ବପ୍ରଭାବ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ଶୁଣ ଦେବତାଙ୍କୁ
 କରନ୍ତି ସେ ଗ୍ରାସ ପୁଣି ସୃଜନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ।
 ସେ ଶୁଣ ଦେବତା ପୁଣି ପ୍ରାଣ ସ୍ବରୂପରେ
 ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି ମାନବ ଦେହରେ ।
 ଦେହର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି କରନ୍ତି ସେ ଗ୍ରାସ,
 ସେମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ।
 ସେହି ମହାଦେବତାଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ବଦର୍ଶିଗଣ
 ମହାପ୍ରସନ୍ନମୀରୂପେ କରନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନ ।
 ସେ ଦେବତା ମହିମା ଯେ ଅର୍ଥୀମ ଅନନ୍ତ,
 ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ବିଶ୍ବ ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତ,
 କରନ୍ତି ସକଳ ସେହି ଭକ୍ଷଣ ସୃଜନ
 କେହି କରି ନ ପାରଇ ତାହାଙ୍କୁ ଭକ୍ଷଣ ।

ସେ ଦେବତା ପ୍ରକାଶିତ ଅଗ୍ନିଧୀ ଅକାରେ
ଯାହା ବ୍ୟାପ୍ତ ରହୁଛନ୍ତି ଏ ବିଶ୍ୱସ୍ତସାରେ,
ଏକମାତ୍ର ଜାଣିବ ସେ ବରଷ ପୁରୁଷ,
ସୃଜକ ନାଶକ ସେହି ବିଶ୍ୱର ଆୟୁଷ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ରୈକ୍—ଆହେ ଶୁଣ ନରପତି
ଯେଉଁ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଆମେ ବୋଇଲୁଁ ମଞ୍ଜୁତ,
ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କ କଥା କଲୁଁ କ ବର୍ଣ୍ଣନା,
ସେ ବିଶ୍ୱପୁରୁଷଙ୍କୁ କରୁଁ ଉପାସନା ।
ରାଜା ଜାନଶ୍ରୁତି ଶୁଣି ଏହି ଉପଦେଶ
ଆପଣାକୁ ମଣିଲେ ଯେ କୃତାର୍ଥ ବିଶେଷ,
ଆପଣା କନ୍ୟାକୁ କଲେ ରୈକ୍‌କୁ ପ୍ରଦାନ,
ଏକ ଜନପଦେ ନିବେଶିଲେ ବାସସ୍ଥାନ ।
ସେହି ଜନପଦ ଗୋଟି ଉତ୍ତରକାଳରେ
ରୈକ୍‌ପଣ୍ଡା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ଜଗତରେ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବୈଶ୍ନାନର ବନ୍ଦ୍ୟା

ଏକଦା ପ୍ରାଚୀନଶାଳ, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଜନ,
ବୁଢ଼ିଲ ଓ ସତ୍ୟଯଜ୍ଞ ଗୁପ୍ତ ପାଞ୍ଚଜଣ ।
ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଆତ୍ମାରୁପ ଜାଣିବା ସକାଶେ
ମିଳିଲେ ଅରୁଣ ପୁଷ ଉଦ୍ଦାଳକ ପାଶେ ।
ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଲୋଚନା
କରୁଥିଲେ, ମାତ୍ର ଉଦ୍ଦାଳକ ମହାମନା
ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମିଥିଲା ନାହିଁ,
ବୋଲି ନ ପାରିଲେ କିଛି କଥା ସେଥିପାଇଁ,
ମାତ୍ର ପରମ୍ପରା ଶୁଣିଥିଲେ ଉଦ୍ଦାଳକ
ଜନପଦ ଅଛି ଏକ କେକପୁ ନାମକ,
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳରୁ ଜାତ ରାଜା ଅଶ୍ୱପତି
ଥିଲେ ସେହି ସୁବିଶାଳ ଦେଶେ ଅଧିପତି ।

ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଦ୍ୟା ଭଲରୂପେ ଥିଲା ତାଙ୍କୁ ଜଣା,
ଏପ୍ରକାର ଲୋକମାନେ କରନ୍ତି କଲ୍ପନା ।
ଉଦ୍ଦାଳକ, ଗୁପ୍ତ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ସହିତ
ଅଶ୍ୱପତି ପାଶେ ଯାଇ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୃଦୟେ
ଯଥାବିଧି କଲେ ଅଭିବାଦନ ବିନୟେ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବାସସ୍ଥାନ
ଦେଇଥିଲେ ନାନାରୂପ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ରବ୍ୟମାନ ।
ସେକାଳରେ ଦେଶ ମଧ୍ୟେ ରାଜା ଅଶ୍ୱପତି
ଖ୍ୟାତ ଲଭିଥିଲେ ବୋଲି ସୁଶାସକ ଅତି ।
ତାହାଙ୍କ ଶାସନେ ରାଜ୍ୟବାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଜାଗଣ
କରୁଥିଲେ ମହାନନ୍ଦେ ଜୀବନ ଯାପନ,
ରାଜ୍ୟରେ ଅଧର୍ମାତ୍ମକ ଥିଲା ନାହିଁ ଜଣେ,
ଉପଦ୍ରବ କରୁଥିଲେ ନାହିଁ ଦୟାଗଣେ,
ବ୍ୟବସାରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଥିଲେ ଧନବନ୍ତ,
ଥିଲେ ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁରୂପ ଆରୁରେ ନିରତ ।
ପରଦିନ ଅଶ୍ୱପତି ପରମ ଉତ୍କାସେ
ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଡାକ ଆଣି ନିଜ ପାଶେ,
ବିମାତୃଭବରେ ପୂଜା କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ,
କି ସକାଶେ, “ଆଗମନ ହେଲା ଏ ସ୍ଥାନକୁ ।”
ଅତିଥି ସକଳେ ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କ ବଚନ
ଜଣାଇଲେ ତାଙ୍କ ଆଗମନର କାରଣ ।
ତେଣୁ ଅଶ୍ୱପତି କରି ବହୁତ ସମ୍ମାନ,
ପୂଜା କଲେ ଜଣ ଜଣ କରି କଥାମାନ ।
“ହେ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ କର ଆଗଣା ବର୍ଣ୍ଣନା,
କି ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମେ କବିଥାନ୍ତି ଉପାସନା ?
ବିସ୍ତାରି ବୋଲନ୍ତୁ ସବୁ ଆହେ ମହାମନା,
ବୋଲିବି ପଶ୍ଚାତେ ଥିବ ଯାହା ମୋତେ ଜଣା ।”
ବୋଇଲେ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ—“ହେ ନରପାଳକ,
ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଯାହା ଦେଖୁଛ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ତାଙ୍କୁ ନିତ୍ୟ କରେ ମୁଁ ଭାବନା,
ସେହି ବୈଶ୍ନାନର ଆତ୍ମା ଆହେ ମହାମନା ।

ଏହା ଶୁଣି ଅଶ୍ରୁପତ କଲେକ ବିଚାର,
 ଏହାକୁ ଅଜଣା ବୈଶ୍ଵାନର ସମ୍ଭାର ।
 ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ଯେବା ବିଶ୍ଵ ପ୍ରତି ପଦାର୍ଥରେ
 ବ୍ରହ୍ମଣକ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ବିଶ୍ଵ ସ୍ଵରୂପରେ ।
 ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ କରିଛନ୍ତି ଆକ୍ଳାନ୍ତିତ
 ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ବୈଶ୍ଵାନର ନାମେ ଅଭିହିତ ।
 ଏହି ସ୍ଥଳ ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମ ବିରାଟ ସ୍ଵରୂପ
 ମନରେ ବିଚାର ମଧ୍ୟ କରିବ ଏରୂପ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ବିଶ୍ଵର ତାବତ
 ସ୍ଥଳ ପଦାର୍ଥାକାରରେ ଅଛି ପରିଣତ,
 ତାହାକୁ ପୁରୁଷରୂପେ କଲେକ କଳ୍ପନା
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ଦେହରୂପେ ଯିବ ଜଣା ।
 ଏହି ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କୁ କର ଜ୍ଞାନ,
 ମହାଦେବ ବୈଶ୍ଵାନର ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନ ।
 ମାତ୍ସକ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ ଏକ ଅଂଶ ଧରି
 ବୈଶ୍ଵାନର ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ କରି
 ବାସ୍ତବ ପକ୍ଷରେ ବିଶ୍ଵ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବିରାଟରୂପ ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
 ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ବ୍ରହ୍ମ ନୁହନ୍ତି ନିଷ୍ପତ୍ତ,
 ମାତ୍ସକ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଅଟେ ବ୍ରହ୍ମମୟ ।
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଥଳରୂପ ଅଟେ ଏହି ବିଶ୍ଵ,
 ବୈଶ୍ଵାନର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥ ।
 ବୋଇଲେ ସେ ଅଶ୍ରୁପତ ହେ ପ୍ରାଚୀନଶାଳ !
 ଏହି ସେ ଦେଖୁଛୁ ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଶାଳ
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଏକ ଅଂଶ ଜାଣନ୍ତୁ ଦୁଃଲେକ,
 ନିରନ୍ତର ବିଦ୍ୟମାନ ସେ ସ୍ଥାନେ ଆଲୋକ,
 ସକଳ ତେଜରେ ଥିବା ସକାଶେ ସ୍ଵପ୍ନାସ୍ତ
 ଦୁଃଲେକେ ସୂଚକା ନାମେ ତେଣୁ ଅଭିହିତ ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ପୁରୁଷ ରୂପେ କଲେକ କଳ୍ପନା
 ଦୁଃଲେକ ମସ୍ତକ ସ୍ଵରୂପରେ ଯିବ ଜଣା ।
 ଏଥକୁ ଦୁଃଲେକ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଅଂଶ,
 ଏରୂପ ବିଚାର ମନେ କରିବ ଅବଶ୍ୟ ।

ଆଂଶିକ ସ୍ଵରୂପ ଯାହା ଅଟେ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ,
 ତାହାକୁ ବୋଲୁଛୁ ତୁମ୍ଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମଣକ୍ତ ।
 ବୈଶ୍ଵାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ଏକ ଅବୟବ
 ଦୁଃଲେକ, ଏପରି ମନେ କର ଅନୁଭବ ।
 ଏପରି ଯେ ଲୋକ କରେ ଦୁଃଲେକ ଭାବନା,
 ଅନାଭାବ ତାହା ଘରେ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
 ଅପ୍ରିୟ ଘଟନା ତାହା ପକ୍ଷେ ଘଟେ ନାହିଁ,
 ନିରନ୍ତେ କରିବ ବ୍ରହ୍ମ ଧ୍ୟାନ ସେଥିପାଇଁ ।
 ସତ୍ୟଫଳ ପୁଣି କଲେ ପୁଣି ଅଶ୍ରୁପତ,
 ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା କି ଭାବ କରନ୍ତି ?
 ସେ କଥା ଆପଣ ମୋତେ ବୋଲନ୍ତୁ ବିସ୍ତାରି
 ବୋଇଲେ ସେ ସତ୍ୟଫଳ ଆହେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
 ପରିତ୍ରାଣ୍ୟମାନ ଏହି ତପନ ଦେବଙ୍କୁ
 ବୈଶ୍ଵାନରରୂପେ ଧ୍ୟାନ କରଇଁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ।
 ବୋଇଲେ ନୃପତି ଶୁଣି ଆହେ ଜ୍ଞାନବାନ
 ଅବୟବ ବିଶେଷକୁ କର ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନ ।
 ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବହୁରୂପ ବୋଲିଥାନ୍ତି ଲୋକେ,
 ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ଯେଣୁ ଏହାର ଆଲୋକେ,
 ବହୁରୂପାତ୍ମକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣନ୍ତୁ ଏରୂପ,
 ବୈଶ୍ଵାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ନୟନ ସ୍ଵରୂପ ।
 ସ୍ଥଳରୂପେ ଅଭବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ଅବୟବ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେ ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ର କର ଅନୁଭବ ।
 X X X
 ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଦେଲେ ରାଜା ପ୍ରଶ୍ନରେ ଉତ୍ତର,
 ପବନଙ୍କୁ କରେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମ ବୈଶ୍ଵାନର ।
 ବୋଇଲେ ନୃପତି, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶୁଣି ଆଉ
 ନାନାଦିକ ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ ଅଟେ ବାୟୁ ।
 ବୈଶ୍ଵାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରାଣରୂପେ ଜଣା
 ଏପରି ମନରେ କରି ପାରିବ କଳ୍ପନା
 ଏହା ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଥଳ ବିକାଶ ଆଂଶିକ
 ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ହୁଏ ବାୟୁକଥା ପ୍ରାମାଣିକ ।
 x x x

ବୋଇଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜନ କର ଅବଧାନ,
ଆନାଶକୁ ବେଶ୍ମାନର ରୂପ କରେ ଧାନ ।
ବୋଇଲେ ନୃପତି ତୁମ୍ଭ ତ୍ରାହ୍ଣି କେବଳ
ବ୍ୟାପ୍ତ ଶୁଣାମନ ଏହି ଆନାଶମଣ୍ଡଳ,
ବେଶ୍ମାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ଶରୀର କଳ୍ପନା
କରି ପାର—ଭଲରୂପେ ଅଛି ଏହା ଜଣା,
ଅଂଶକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କରିବା ବିଚାର,
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବ ଏହା ବୁଦ୍ଧିର ବିକାର ।

x x x

ବୋଇଲେ ବୁଝିଲ, ଆହେ ଶୁଣ ନରବର,
ଜଳକୁ ମୁଁ ଜାନ କରେ ବ୍ରହ୍ମବେଶ୍ମାନର ।
ବୋଇଲେ ନୃପତି—ଜନ୍ତୁ ହୁଏ ଅନ୍ଧ ଜାତି,
ଅନ୍ଧରୁ ଦିଶୁଥିବା ଜାତି ଜାଣିବ ନିତାନ୍ତ,
ଦିଶୁଥିବା ଯେ ଜଳ ଗୁଣ ବୁଝି ଅନୁମାନେ,
ଅବଗତ ଛନ୍ତି ଏହା ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶିମାନେ
ଯାବତ୍ତୟ ଦିଶୁଥିବାର ହେତୁଭୂତ ଜଳ
ତଥାପି ନୁହେଁ ସେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ କେବଳ ।
ବ୍ରହ୍ମକୁ ପୁରୁଷରୂପେ କଲେକ କଳ୍ପନା
ଜଳକୁ ଯେ ମୁଣ୍ଡାଶୟରୂପେ ଯିବ ଜଣା ।
ଆଂଶିକ ବିକାଶ ମାତ୍ର ଅଟେ ଏହି ଜଳ
ଧାନ କରିପାର ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱରୂପ କେବଳ ।

x x x

ବୋଇଲେ ଅରୁଣ ପୁତ୍ର ଆରୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ବ୍ରହ୍ମକୁ ଯେଉଁପ ଶ୍ରବେ ଶୁଣନ୍ତି ରାଜନ ।
ପୃଥ୍ୱୀ ଅଟନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବେଶ୍ମାନର,
ଅଶ୍ୱପତି ଶୁଣି ଦେଲେ ସେଥିର ଉତ୍ତର ।
ଆପଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ନାହିଁ ବିଶେଷରେ ଜାନ,
ପୃଥ୍ୱୀ ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ,
ସମସ୍ତ ଆଶ୍ରୟଭୂତ ଅଛି ଏହା ଜଣା,
ବେଶ୍ମାନର ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଦରେ କଳ୍ପନା,
ବିରାଟ ପୁରୁଷଙ୍କର ଏକ ଅବସ୍ଥା,
ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ନୁହେଁ କର ଅନୁଭବ ।

ଏଥକୁ ବିଚାର କରୁଅଛୁ ଅନୁମାନେ,
ବିରାଟପୁରୁଷେ ଜାଣିନାହିଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ବିରାଟ ପୁରୁଷ ଏକ ଏକ ଅବସ୍ଥାବେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବୁଝିଅଛୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସବେ,
ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି,
ପୃଥ୍ୱୀବ୍ୟାଧି ତାଙ୍କ ଏକ ଏକ ଅଂଶକ୍ତି,
ଏକ ଏକ ଅଂଶ ଧରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପନା
କରିବାର ନୁହେଁ ଯୁକ୍ତି ବିବେଚନା
ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶିମାନେ ବୁଝିଥାନ୍ତି ଏହିରୂପ—
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି ସ୍ଥୂଳ ବିଶ୍ୱାକାରେ
ତାହାକୁ କଳ୍ପନା ଯେବେ କର ଦେହାକାରେ
ତାହାଙ୍କର ଅଂଶ ବିଶ୍ୱ ଯାବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ
ତାଙ୍କ ରୂପ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ ।
ତାହାଙ୍କ ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ସକଳେ,
ହେଉଛନ୍ତି ବିରାଟ ତାହାଙ୍କର ବଳେ ।
ସ୍ଥୂଳ ବିଶ୍ୱାକାରେ ଶକ୍ତିରୂପେ ପରିଣତ,
ଚୈତନ୍ୟସ୍ୱରୂପେ ଅନୁପ୍ରସାନ୍ନ ତେଜସ୍ୱୀ ।
ହୋଇପାରେ ସ୍ଥୂଳବିଶ୍ୱ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସହଜ,
ଚୈତନ୍ୟର ଅବସ୍ଥାବେ ସ୍ୱରୂପ କଳ୍ପିତ ।
ଜୀବ ଚୈତନ୍ୟର ଯେହେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଥାନ,
ବିଶ୍ୱକୁ ସେପରି କରି ପାର ଅନୁମାନ ।
ଅତଏବ ଏହିବିଶ୍ୱ ତାହାଙ୍କର ଗାତ୍ର,
ବିଶ୍ୱର ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବହିରଙ୍ଗ ମାତ୍ର ।
ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣଅଭିବ୍ୟକ୍ତି
କେବଳ ଜାଣିବ ତାଙ୍କ ଏକ ମାତ୍ର ଶକ୍ତି ।
ବିଶ୍ୱକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କର ତୁମ୍ଭେ ଜାନ,
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମକୃପାମାନ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ତନ୍ମୟ ଏକ ଏକ ଅଂଶରେ କଳ୍ପନା
କର ଯେବେ ବିଶ୍ୱ ସେହି ରୂପ ଯିବ ଜଣା,
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସହଜ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱ,
ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଜାଣ ଏକ ଅଂଶ ।

ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ବିଶ୍ୱ ତେଣୁ ଜାଣିବ ମନରେ,
ବ୍ରହ୍ମ ଚୈତନ୍ୟ ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ।
ବ୍ୟସ୍ତି ଭାବେ ଅବା ଜାଣ ସମସ୍ତି ଭାବରେ,
ବିଶ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସ୍ଥିର ନ କର ମନରେ ।
ବ୍ରହ୍ମକୁ କିପାଇଁ କର ପୁରୁଷ କଲ୍ପନା,
ବିବେଚନା କଲେ ଏଥି ହେତୁ ଯିବ ଜଣା ।
ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନର ବିକାଶ,
ସେମାନେ କେବଳ ପାନ ଭୋଜନର ଦାସ ।
ପୁରୁଷ ବା ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ୟ ରୂପ ଜ୍ଞାନ,
ପାରେନ୍ତି ଯେ କର ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭବ ଧ୍ୟାନ ।
ପୁରୁଷ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅନ୍ତଃକରଣର ଶକ୍ତି
କରି ପାରେ ଅନୁଭବ ବ୍ରହ୍ମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମକୁ ଶ୍ରେୟର୍ଯ୍ୟ,
ବ୍ରହ୍ମକୁର ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।
ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେବଳ ମାନବ
ଜ୍ଞାନବଳେ ସେହି ସର୍ବ କରେ ଅନୁଭବ ।
ପୁରୁଷ ଯେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏଥିପାଇଁ ଯାଏ ଜଣା
ବ୍ରହ୍ମକୁ କରନ୍ତି ଯେଣୁ ପୁରୁଷେ କଲ୍ପନା,
ଏହି କଲ୍ପନାର ଅଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆରେକ,
ବିଶ୍ୱସ୍ପୃଷ୍ଟି ଜ୍ଞାନକୃତ ସଙ୍କଳ୍ପ ମୂଳକ ।
ବ୍ରହ୍ମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଆଦି ଜ୍ଞାତା ସ୍ୱରୂପରେ,
ବିରାଜିତ ଥିଲେ ଜାଣ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମରେ ।
ବିରାଟ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ତାହାକୁ ହିଁ ଜାଣ;
ଆହୁରି ବୋଲୁଛୁ ଶୁଣ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ପୁରୁଷର ଯେଉଁସଙ୍କଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ବାକ୍ୟ ରୂପେ,
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଅନୁକଲ୍ପନ ସ୍ୱରୂପେ ।
କହିଥ ନାମରେ ପୁଣି କହିଥ ରୂପରେ,
ଏ ବିଶ୍ୱ ଗଠନ କଲ ଜାଣ ସ୍ୱରୂପରେ ।

ସେହି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି, ପ୍ରାଣରୂପେ ଉଦ୍ଭବରେ,
ପ୍ରାଣୀ ରାଜ୍ୟେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସ୍ୱରୂପରେ । *

ଆଦିଜ୍ଞାତା ସେ ପୁରୁଷ, ତାହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନରେ
ଏହି ବିଶ୍ୱ ଉଦ୍ଭାସିତ ଜ୍ଞେୟ ସ୍ୱରୂପରେ,
ଏଥକୁ ଜାଣିବ ଏହି ଜ୍ଞାତ ଜ୍ଞେୟ ଭାବ,
ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷ ଭାବ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ଭାବ ।
ବ୍ରହ୍ମକୁ ପୁରୁରୂପେ କରିବା କଲ୍ପନା,
ଆରେକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ଯାଏ ଜଣା ।
ଲୋକରେ ସୁବିଧା ହେବ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା,
ଏହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ଲୋକେ ସମ୍ପଦୁପାସନା । (୧)

ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ପୁରୁଷଙ୍କର ଦୌଃ ମସ୍ତକ (ଅନ୍ତ),
ତନ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେଳ ନେତ୍ର ଦିଗ ସର୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
ପୃଥିବୀ ତାହାଙ୍କ ପଦ, ପବନ ଯେ ପ୍ରାଣ,
ଏରୂପ କଲ୍ପନା ଯୋଗେ କର ବ୍ରହ୍ମ ଧ୍ୟାନ ।
ତନ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗରୂପେ କଲେକ କଲ୍ପନା,
ସହଜେ ଆୟତ୍ତ ହୁଏ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା ।
ଅବଶେଷେ ବ୍ୟସ୍ତି ଅଙ୍ଗ ହୁଏ ତିରୋହିତ,
ହୁଏ ଯେ ବିରାଟମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦେ ଉଦ୍ଭାସିତ ।
ଏରୂପ ଭାବନା କରିଥାଏ ଯେଉଁ ଲୋକ,
ତାହା ହୃଦେ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ହୁଏ ଜାଗରୁକ,
ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ଭାବନା କଲେ ଏରୂପଭାବରେ,
ମିଶିଯାଏ ନିଜ ଆତ୍ମା ବିଶ୍ୱ ସହଚରେ,
ସହଜେ ଅଦୈତଜ୍ଞାନ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ପୁରୁଷ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମ ଏଥକୁ କଲ୍ପିତ ।
କଲେ ନିତ୍ୟ ବୈଶ୍ୱାନର ପୁରୁଷେ ଭାବନା,
ଜୀବର ସକଳ ଦୂର ହୁଏ ଦୁର୍ଭାବନା ।

* ଜ୍ଞାନ—ପ୍ରାଣର ଶେଷ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । କାରଣ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମାନବ ଦେହରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମାଣ କରି ନ ହେଲେ ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(୧) ନିକୃଷ୍ଟ ସଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚିଷ୍ଠ ସଦାର୍ଥ ଆଶ୍ରେୟ କଲେ ଯେ ଛଳରେ ଅବଲମ୍ବନ ବହୁଟି ତିରୋହିତ ହୋଇ ଆଶ୍ରେୟ ବସ୍ତୁର ପ୍ରାଧିକ୍ୟ ଥାଏ, ତାହାକୁ ସମ୍ପଦୁପାସନା ବୋଲାଯାଏ ।

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

(ଇନ୍ଦ୍ରଯୁବର୍ଗ କଳହ)

ପୁରାକାଳେ ସତ୍ୟକାମ ଜବାଳାନନ୍ଦନ,
ଗୋଶୁଭ ରୂପିଙ୍କୁ ବୋଲୁଥିଲେ ବିବରଣ—
ଦେହସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଗଣ ବିବାଦର କଥା,
ସମସ୍ତ ବିଷୟ—ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ।
ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ନାସିକାଦି ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ ସକଳେ,
ପରସ୍ପର ଦ୍ରବ୍ୟ କଲେ ରହି ଦେହସ୍ଥଲେ,
ପ୍ରତ୍ୟକ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଆପଣା ଗୌରବ,
ବୋଇଲେ ବିସ୍ତାର ନିଜ ମହିମା ବୈଭବ ।
ବୋଇଲ ନୟନ — ମୁହଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସବୁଠାରୁ,
ଶରୀର ଚଳଇ ମୁହଁ ସିନା ରହିବାରୁ,
ଭୁକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ ନାସିକାଦି ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ ସମସ୍ତ,
ପ୍ରକାଶିଲେ ନିଜ ନିଜ ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ଏରୂପ କଳହ କରି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଗଣେ
ଗଲେ ପ୍ରଜାପତି ପାଶେ ମୀମାଂସା କାରଣେ ।
ବୋଇଲେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଜାପତି,
ଜଣାଯିବ କାହା ଦେହେ ଅଛି କେତେ ଶକ୍ତି ।
ଏକ ଏକ କରି ଗୁଡ଼ି ଯାଉନ୍ତୁ ଶରୀର,
ଜଣାଯିବ ତାହା ରହି ପାରେ କି ନ ସ୍ଥିର ।
ଦେହ ରହି ନ ପାରିବ ଯାହା ଅଭବରେ,
ତାହାକୁ ଜାଣିବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ ମଧ୍ୟରେ ।
ପ୍ରଜାପତି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଗଣେ,
କଲେ ଯନ୍ ଆତ୍ମବଳ ପରୀକ୍ଷା କାରଣେ ।
ପ୍ରଥମରେ ବାଗିନ୍ଦ୍ରଯୁ ଗଲେ ଦେହ ଗୁଡ଼ି,
ବସୁନ୍ଦରେ ପୁଣି ତହିଁ ଅଙ୍ଗଲେ ବାହୁଡ଼ି,
ପୁଣି କଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ, ମୋହ ଅଭବରେ,
ବୋଲ ବୋଲ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଥିଲ କି ରୂପରେ ?
ଜଣାଯାଏ ଏହିପରି ମୋ ଅବଦ୍ୟମାନେ,
ମୃତକନ୍ତୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।

ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁଗଣେ ଶୁଣି ଏ ଭାରଣୀ,
ନାହିଁ, ଦେହର ତ ହୋଇ ନାହିଁ କିଛି କ୍ଷତି ।
ଶରୀରଟି ଥିଲା ସତ୍ୟ ମୂଳ ସ୍ବରୂପରେ,
ବିଦ୍ ସତ ନାହିଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ ଆଦି ଯେତେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ
ସୃଜନରେ ଚଳୁଥିଲା ନ ମନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।
ବାଗିନ୍ଦ୍ରଯୁ ଏତେ କଥା ଶୁଣି ସେ କାଳରେ,
ପୁନର୍ବାର ପ୍ରବେଶିଲା ଯାଣଣ ଦେହରେ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ଏକ ଏକ ନେତ୍ର ଶ୍ରେଣିଗଣ,
ଦେହ ଗୁଡ଼ିଗଲେ ଏକ ବରଷ କାରଣ ।
ବାହୁଡ଼ି ଶୁଣିଲେ ସର୍ବେ ତାଙ୍କ ଅଭବରେ,
ଦେହ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ।
ସକଳ ଶେଷରେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କଲେ ସ୍ଥିର,
ପରୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗୁଡ଼ିଯିବାକୁ ଶରୀର,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯିବାପାଇଁ କରନ୍ତେ ଉଦ୍ଦ୍ୟୋଗ
ବୋଇଲେ ଚିତ୍କାର କରି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁବର୍ଗ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ଗୁଡ଼ିଯାଅ ନାହିଁ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ତୁମ୍ଭ ଅଭବରେ ଦେଖୁଁ ଏହିବ ଦୁର୍ଗତ ।
ଗୁଡ଼ିଯିବାପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ଆତ୍ମେମାନେ ସର୍ବେ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛୁଁ ମୃତ ।
ଗଲା ଜଣା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ତାହା ଅଭବରୁ ଘଟେ ଦେହର ଦୁର୍ଗତ ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ସହାୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ ସକଳେ
ନିଜକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ରହି ଦେହ ସ୍ଥଳେ ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବିନା ହେବ ଶରୀର ବିନାଶ,
ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ ସକଳେ କଲେ ଏ କଥା ବିଶ୍ବାସ ।
ବୋଇଲେ ଯେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ ସକଳେ
ଦେହରେ ରହିବୁଁ ଆତ୍ମେ ବୋଲ କାହା ବଳେ ?
ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଯୁ—ଜଗତର ପ୍ରାଣିଗଣ
ଯେଉଁ ଅନ୍ନ ପାନ ନିତ୍ୟ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ ।

ପୁଷ୍ପିଲଭ କର ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଅନ୍ନ ପାନେ,
 ତୁମ୍ଭର ଆଶ୍ରୟେ ରହିଥିବୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
 ଜଣାଗଲ ପାଠ କରି ଏହି ଉପାଖ୍ୟାନ
 ଦେହ ରକ୍ଷାକାରୀ ଏକମାତ୍ର ଅଟେ ପ୍ରାଣ ।
 ହୀରାର ଶୋଣିତ ସଙ୍ଗେ ଶୁଦ୍ଧ ମିଳିତ
 ହେବା ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ତହିଁ ଦ୍ଵୟ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବିନା ପୁଣି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକର,
 ବିନା ପ୍ରାଣ ନ ହୁଏ ଯେ ଗଠନ ଦେହର
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଉଦ୍‌ଘାଟି ପୂର୍ବେ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରାଣ
 ସଞ୍ଚାର କରଇ ଏହା ନିଶ୍ଚୟରେ ଜାଣ ।
 ଯେଉଁକାଳେ ଚର୍ତ୍ତେ ହୁଏ ଶୁଦ୍ଧ ପତନ,
 ସେହିକାଳୁ କରେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ପୋଷଣ ।
 ଏ ଦେହରୁ ବୟଃକ୍ରମେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ,
 ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣଠାରୁ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କରି ରସ ରକ୍ତର ଗୁଳନା
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ଥାନର କରେ ଗଠନ ସୁଚନା
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେକ ସମ୍ପନ୍ନ
 କରନ୍ତି ନେତ୍ରୀବ ସ୍ଵୟ ଫିୟା ସମ୍ପାଦନ ।
 ଏ ସମସ୍ତ କାରଣରୁ କର ମନେ ଜ୍ଞାନ
 ସର୍ବଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅଟଇ ଯେ ପ୍ରାଣ ।
 ଯେତେ କିଛି ଦେଖୁଅଛ ଫିୟା ଇନ୍ଦ୍ରିୟର
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଉପରେ ଯେ କରୁଛି ନିର୍ଭର,
 ମନ ଅନ୍ତଃକରଣକୁ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ
 ଅଟନ୍ତି ଯେ ଏହି ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଶ୍ରୟ ।
 ମନର ଉପରେ ତେଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବର୍ଗର
 କରେଟି ବିଷୟ ବର୍ଗ ଅସ୍ଥିତ ନିର୍ଭର ।
 ଏହି ଅନ୍ତଃକରଣର ସକଳାନ୍ତରାରେ
 ନିୟନ୍ତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ,

ମାତ୍ର ଜାଣ ମନ — ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟେ
 ଫିୟା ସମ୍ପାଦନ କରେ ସକଳ ବିଷୟେ ।
 ସର୍ବରୂପ ସାଧାରଣ ଫିୟାର ଆଶ୍ରୟେ
 ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ଯେ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ
 ଅନ୍ନ ପୁଣି ଅଥ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ପୋଷକ,
 ଅନ୍ନ ପାନେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପୁଷ୍ଟିର ସାଧକ,
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅନ୍ନପାନ କରନ୍ତେ ଗ୍ରହଣ,
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କରେ ତେଣୁ ଗଠନ ପୋଷଣ ।
 ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ର ରହିଛି କଥିତ,
 ଅନ୍ନ ପାନେ ହୁଏ ଦେହ ରକ୍ଷିତ ବର୍ଦ୍ଧିତ ।
 ଅନ୍ନ ପାନେ ଲଭେ ପ୍ରାଣ ପୁଷ୍ଟି ପୁଣି ତୁଷ୍ଟି,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବର୍ଗର ଜାତ ସୁଦୃଢ଼ ସନ୍ନିଷ୍ଠି ।
 ବୁଦ୍ଧିଅଳ୍ପ ଦେଖି ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ,
 ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଗୋଟି କରେ ଦେହର ଗଠନ ।
 ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଅଧୀନ,
 ସେମାନଙ୍କ ଫିୟା ନୁହେଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵାଧୀନ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଛ ଆକାରେ,
 ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଫିୟାରେ,
 ଏହି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିରୁ ସ୍ଵାଧୀନ ପ୍ରକାରେ,
 ଅଗ୍ନି ସୂର୍ଯ୍ୟାଦିର ଫିୟା ହେବାକୁ ନ ପାରେ,
 ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ଵରୂପଭୂତ ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
 ତହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସର୍ବ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
 ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟର ଶକ୍ତି ରୂପାନ୍ତର ପ୍ରାଣ,
 ବ୍ରହ୍ମ ଅଧିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଣ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣ ।
 ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଦେଖ ପଦାର୍ଥ ଯେତେକ,
 ସମସ୍ତର ମୂଳ ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନ୍ୟ ହିଁ ଏକ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟରୁ ଜାତ ଏ ବିଶ୍ଵସ୍ଵପ୍ନ,
 ସେ ବ୍ରହ୍ମଚେତନ୍ୟ ଲୀନ ହେବ ପୁନର୍ବାର ।

ବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀଂ
ସନ୍ନ୍ୟାସକର୍ତ୍ତବ୍ୟମ୍

ବାହୁଶାନଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ପଦ୍ଧତି

ଗାନ୍ଧୋଆନ ମନ୍ତ୍ରଃ

ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀ ।

ଓଁ

ଭୂର୍ଭୂବଃ ସ୍ୱଃ

ତତ୍ ସବିତୁର୍ବରେଣ୍ୟଂ

ଭର୍ଗୋ ଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି

ଧୟୋ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ ।

ଓଁ

ଲୋକେଶ ଚୈତନ୍ୟ ମୟାଧିଦେବ

ମାତଙ୍ଗା ନିଷ୍ଠା ଭବଦାଞ୍ଜୟୈବ ।

ଜ୍ଞତାୟ ଲୋକସ୍ୟ ତବ ପ୍ରିୟାର୍ଥଂ

ସ୍ୱସାରସାମନୁବର୍ତ୍ତୟିଷ୍ୟେ ।

ସ୍ନାନକାଳୀନ ମନ୍ତ୍ରଃ

ପାପୋହଂ ପାପକର୍ମାହଂ

ପାପାତ୍ମା ପାପସମ୍ବଦଃ ।

ହାହି ମାଂ ପୁଣ୍ୟକାଶ

ସର୍ବପାପହରୋ ହଃ ।

ଅପବିତ୍ର ପବିତ୍ରୋ ବା ସର୍ବାବସ୍ଥା ଗତୋଽପି ବା

ଯଃ ସ୍ମରେତ୍ ପୁଣ୍ୟକାଶଂ ସ ବାହ୍ୟାଭ୍ୟନ୍ତରଃ ଶୁଚଃ ।

ସ୍ନାନ ଉତ୍ତରେ ଶୁଦ୍ଧାସନରେ ବସି ଜନ ଥର

ଗାୟତ୍ରୀ ପଠ କରିବ ।

ଅଥ ଧ୍ୟାନଂ

ଶଂ ନୋ ଦେବେ ରତ୍ନସ୍ଥୟୁ

ଆପୋ ଭବନ୍ତୁ ପ୍ରୀତୟୈ ।

ଶଂ ଯୋ ରତ୍ନସ୍ଥୟୁନ୍ ନଃ ।

ଅଥ ନମସ୍କାର ମନ୍ତ୍ରଃ

ଓଁ ନମସ୍ତେ ଶରଣ୍ୟଂ ନମସ୍ତେ ବରେଣ୍ୟଂ

ନମସ୍ତେ ଜଗତ୍ପାଳକଂ ସ୍ୱପ୍ରକାଶଂ ।

ନମସ୍ତେ ଜଗତ୍କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱୀ ପାତୁ ତ୍ରୁତ୍ୱି

ନମସ୍ତେ ପରଂ ନିଶ୍ଚଳଂ ନିବିକଳଂ

ଭୟାନାଂ ଭୟଂ ଶ୍ୱସଣଂ ଶ୍ୱାସନାମାଂ

ଗତିଃ ପ୍ରାଣିନାଂ ପାବନଂ ପାବନାନାମାଂ ।

ମହୋଦେଃ ପଦାନାଂ ନିୟନ୍ତ୍ର ଭୂମେକଂ

ପରେଣାଂ ପରଂ ରକ୍ଷଣଂ ରକ୍ଷଣାନାମାଂ ।

ବୟଂ ଭାଂ ସୂରମୋ ବୟଂ ଭାଂ ଭଜାମୋ

ବୟଂ ଭାଂ ଜଗତ୍ସାକ୍ଷିରୂପଂ ନମଃ ।

ସଦେକଂ ନିଧାନଂ ନିରାଳମ୍ବମୀଣଂ

ଭବାନ୍ମୋଧୁପୋତଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜାମଃ ।

ଅସତୋ ମା ସଦ୍ରାମୟ

ତମସୋ ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ

ମୃତ୍ୟୋର୍ମାତ୍ମନଃ ଗମୟ ।

ଆବିରାଗମ୍ ଏଧି

ରୁଦ୍ର ଯତ୍ନେ ଦକ୍ଷିଣଂ ମୁଖଂ ତେନ ମାଂ ପାଶ୍ଵ ନିତ୍ୟଂ ।

ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଉତ୍ତରେ ଭୂମିରେ ମସ୍ତକ ଲଗାଇ ତିନି
ଥର ନମସ୍କାର କରିବ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ନାଳରେ ଉପାସନା

ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଆତମନ କରି କୁଣାସନ କମ୍ବା
କମ୍ବାସନରେ ବସିବ । ବୃଦ୍ଧା ଏବଂ ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଳୀ
ମଧ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞେପସାତ ରଖି ବାମ ହସ୍ତକୁ କୋଳରେ
ରଖିବ । ଉପସାତ ନ ଥିବା ଲୋକେ କେବଳ ଯୋଡ଼ହସ୍ତ
ହେବେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ କରି ଦେହଶୁଦ୍ଧି
ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବ । ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ
ଶୁଣି କରୁଥିବ ।

ଓଁ—ଭୃଃ—ପୁନାତୁ ଶିରସି ।

ଓଁ—ଭୃବଃ—ପୁନାତୁ ନେତ୍ରୟୋଃ ।

ଓଁ—ସ୍ପଃ—ପୁନାତୁ କଣ୍ଠେ ।

ଓଁ—ମହଃ—ପୁନାତୁ ହୃଦୟେ ।

ଓଁ—ଜନଃ—ପୁନାତୁ ନାଭ୍ୟାଂ

ଓଁ—ତପଃ—ପୁନାତୁ ପାଦୟୋଃ ।

ଓଁ—ଶଂ—ପୁନାତୁ ପୁନଃ ଶିରସି ।

ଓଁ—ସତ୍ୟଂ—ପୁନାତୁ ସର୍ବତ୍ର ।

ଦେହ ଶୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତରେ ତିନି ଥର ବହୁଗାୟତ୍ରୀ ପାଠ
କରିବ । ଗାୟତ୍ରୀ ପାଠ ଉତ୍ତରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସ୍ତୋତ୍ର
ପାଠ କରିବ ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମସ୍ତୋତ୍ରମ୍

ନମୋଽକ୍ଷନ୍ତନାଥାୟ—ନମୋଽମୃତ ନମୋଽଭୟ !

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିନ୍ନନ୍ତରାତ୍ମନ୍ ନମୋଽନନ୍ତାକ୍ଷୟାୟ ତେ ।

ନମୋଽଗତିଗତେ ତୁଭ୍ୟଂ ନମସ୍ତ୍ରେତ୍ସିକକାରଣ !

ଅରୂପାୟ ନମୋଽନାଥବନ୍ଦୋଧ୍ୟମତାରଣ !

ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ କାତରାଣାଂ ଶରଣାୟ କୃପୋଦଧେ !

କରୁଣାନିଧୟେ କଳ୍ପତରେ କଳ୍ପସନାଶନ !

ନମୋ ଗୁଣନିଧାନାୟ ଗତିନାଥାୟ ଚିନ୍ତୟ !

ଚିନ୍ତାମଣେ ଚିଦାନନ୍ଦ ନମଶ୍ଚିରସଖେ ନମଃ

ନମସ୍ତେ ଜଗଦାଧାର ଜୀବାନଂ ଜୀବନାୟ ତ ।

ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତ୍ପାଳନ ତେ ନମଃ ।

ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ଦୟେଶାୟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟଭଞ୍ଜନାୟ ତେ ।

ଫଳବନ୍ଦୋ ଦର୍ପହାରନ୍ ରତ୍ନାୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାୟ ତ ।

ନମୋ ଦେବାୟ ଫନାନାଂ ପାଳକାୟ ନମୋନମଃ ।

ଦୟାମୟାୟ ତେ ଧର୍ମରାଜାୟ ପୁତ୍ର ବନିତ୍ୟ ତ ।

ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ନିରୂପମ ନିଷ୍କଳଙ୍କ ନିରଞ୍ଜନ !

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦାୟ ନିଶିଲାଶ୍ଵୟାୟ ନୟନାଞ୍ଜନ !

ନମସ୍ତେ ନିର୍ବିକାରାୟ ପିତେ ପାତେ ନମସ୍ତୁତେ ।

ପରାତ୍ମର ପରବ୍ରହ୍ମନ୍ ପାଷଣ୍ଡଦଳନାୟ ତେ ।

ନମଃ ପ୍ରସବଣ ପ୍ରୀତେର୍ନମଃ ପତିତପାବନ !

ପୁଣ୍ୟାଳୟ ପରିହାର ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣ ଧନାୟ ତ ।

ନମଃ ପ୍ରେମନ୍‌ପୁରାଣାୟ ପରିହାୟ ପରେଶ୍ଵର !

ପ୍ରଣେ ପ୍ରସନ୍ନବଦନ ପରମାତ୍ମନ୍ ପ୍ରଜାପତେ !

ନମୋ ବିଶ୍ଵପତେ ବ୍ରହ୍ମନ୍ ବିପଦ୍‌ବାରଣ ତେ ବିଶ୍ଵେ !

ବିଜୟାୟ ବିଧାତସ୍ତେ ନମୋ ବିଦ୍‌ବିନାଶନ !

ନମୋ ଭକ୍ତବତ୍ସଲାୟ ନମୋ ଭୁବନମୋହନ !

ଭବନ୍ ଭବାବ୍ୟକାଶ୍ଵାତନ୍ ଭବଶ୍ଚିତ୍ରରାୟ ତ ।

ନମସ୍ତେ ମଙ୍ଗଳନିଧେ ନମସ୍ତେ ମହିମାଶ୍ରବ !

ମୁକ୍ତିଦାତର୍ମହାନ୍‌ମୋକ୍ଷଧାମ୍ନେ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟାୟ ତେ ।

ନମୋ ନମସ୍ତୁ ଯୋଗେଶ ଶାନ୍ତେଶ୍ଵର ଶୁଭ ତ ।

ଶ୍ରୀନିବାସ ସ୍ଵର୍ଗରାଜ୍‌ସ୍ଵପ୍ନେ ସ୍ଵପ୍ରକାଶ ତେ ।

ନମଃ ସଦ୍‌ଗୁରବେ ସଂସ୍କୃତାୟାୟ ସୁଦୟାୟ ଚ ।
 ସର୍ବବ୍ୟାପିନ୍ ସର୍ବମୂଳାଧାରାୟାୟ ନମୋନମଃ ।
 ନମୋଽୟୁ ସର୍ବାବ୍ୟାୟ ନମୋଽୟୁ ସର୍ବସାକ୍ଷୀଣେ ।
 ସୁଧାସିନ୍ଧୋ ସିଦ୍ଧିଦାତଃ ସୁଖସ୍ନେହମୟାୟା ଚ ।
 ନମଃ ପ୍ରସ୍ତୋ ନମଃ ସର୍ବଶକ୍ତିନଂସ୍ତେ ନମୋନମଃ ।
 ସନାତନାୟ ସତ୍ୟାୟ ନମଃ ସର୍ବୋତ୍ତମାୟ ଚ ।
 ହୃଦୟାଭରଞ୍ଜନାୟ ହୃଦୟେଶ ନମୋନମଃ ।
 ନାମାନ୍ୟତାନ ଶୁଦ୍ଧଶକ୍ତିଂ ପତିତଂ ମାଂ ସମୁଦ୍ଧର ।

ଇତି ଅଷ୍ଟୋତ୍ତରଶତନାମ୍ନା ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୋତ୍ରଂ
 ସମାପ୍ତଂ ।

ଅଥମହାମାୟୁ ସ୍ତୋତ୍ରଂ

ଜୟ ଦେବି ପରାବଧ୍ୟେ ଭକ୍ତମୁକ୍ତିପ୍ରଦାୟିନି ।
 ଜଗନ୍ନାଥ ମହାବିଦ୍ୟେ ମାତଃ ସର୍ବାର୍ଥସାଧକେ ।
 ଭବଭରତରେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳେ ଜଗଦାଶ୍ଵରୀ ।
 ବିମୁକ୍ତମତିଜୀବାନାଂ ପାପସଙ୍ଗଟ୍ଟବାଶି ।
 ବରଦେ ଶୁଭଦେ ଲୋକପ୍ରସୂତେ ଜୀବତେଶ୍ଵରୀ !
 ମାନବାନାଞ୍ଚ ଦେବାନାଂ ଚରକଲ୍ୟାଣଦାୟିକେ ।
 ପ୍ରସନ୍ନବଦନେ ବିଶ୍ଵଜନପୁତ୍ର ଦୟାମୟି !
 ବିଚିତ୍ରଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ଶିବେ ସନ୍ତାନବଧୂଳେ !
 ନମୋ ବିଶ୍ଵମୁରେ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡୋଦ୍ଧାରକାଶିଣି ।
 ଚୈତନ୍ୟମୟି ବିଶ୍ଵାଦ୍ୟେ ମହେଶି ଜଗଦାତ୍ମକେ ।
 ବହୁରୂପା ନରକାର ଇଂ ହି ଭୁବନମୋହନା ।
 ଭକ୍ତମନୋରମେ ଦେବି ମହାଜନସୁଦୃଢ଼ିଭେ ।
 ବିଜ୍ଞାନଦନରୂପା ଇଂ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦରୂପିଣୀ ।
 ବାଗୀଶ୍ଵରୀ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନଦେବବତାଂ ବରେ ।
 ପରେଶି ପରମପ୍ରଜ୍ଞେ ଶୁଭବୁଦ୍ଧିପ୍ରଣୋଦନ ।
 ସୁଖଦେ ମୋକ୍ଷଦେ ମାତର୍ପନଦାତ୍ରି ପରାସ୍ତରେ ।
 ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ ଇଂ ହି ସର୍ବସନ୍ତାପନାଶିନୀ ।
 ବୃହାତ୍ତମେଷୁ ବିଶ୍ଵେଷୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେଣ ସଞ୍ଚିତେ ।

ଚରଣାନ୍ତ୍ରତଭୂତ୍ୟାନାଂ ଇଂ ନିତ୍ୟସୁଖବର୍ଦ୍ଧିନୀ ।
 ନିର୍ବାନ୍ନବବିପନ୍ନେଷୁ ବରଦୟପ୍ରଦାୟିକେ ।
 ବିଶାଳେ ଭବଦୁଷ୍ଟାରେ ଜନନୀ ନାମ ସମ୍ବଳଂ ।
 ଘୋରମହାହାଳକାରେଷୁ ଦିବାଜ୍ୟୋତିର୍ବିକାଶିନୀ ।
 ପାପାଭିହତଭୂତାନାଂ ଇଂ ସିତାପଦ୍ମ ଶୁଭେ ।
 ଭଗବତ୍ୟେ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ଦୂରଦୂରନିବାସିନି ।
 ନିଃଶ୍ଵାସେ ଶୋଣିତାଧାରେ ପ୍ରାଣରୂପେଣ ସଞ୍ଚିତେ ।
 ସର୍ବବ୍ୟାପିନି କଲ୍ୟାଣି ଚିଦ୍‌ଦନସୁରୂପେ ସଜ୍ଞା ।
 ଅଭୁଲ୍‌ଗୁଣଶାଳନେ ନମସ୍ତେ କଳ୍ପସାମ୍ବି କେ ।
 ସର୍ବାଧିଷ୍ଠାତ୍ରି ସର୍ବଜ୍ଞେ ଇଂ ସର୍ବସାକ୍ଷୀରୂପିଣୀ ।
 ସ୍ଥାବରେ ଜଙ୍ଗମେ ନିତ୍ୟଂ ଶକ୍ତିରୂପେଣ ସଞ୍ଚିତେ ।
 ନିଶିଳପ୍ରାଣିନାଂ ପୁଂସାଂ ଧନଧାନ୍ୟଦାୟିନି ।
 ନମସ୍ତେଶିଳଧାରଣ୍ୟେ ଦିବା ରୂପେ ବରଦନେ ।
 ମୁମୁକ୍ଷୁସାଧକାନାଞ୍ଚ ତପଃସିଦ୍ଧି ପ୍ରଦାୟିକେ ।
 ଆନନ୍ଦମୟି ମାତସ୍ତୁ ଭକ୍ତଚିତ୍ତବିହାରଣୀ ।
 ଶୋକଦୁଃଖାପହାରଣ୍ୟେ ନମୋ ବ୍ରହ୍ମସନାତନ ।
 ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତେ ମହାଶକ୍ତେ ଦୁର୍ମଦାସୁରନାଶିକେ ।
 ଭଗ୍ନହୃଦୟମର୍ତ୍ତ୍ୟାନାଂ ଇଂ ହି ପତିତପାତନା ।
 ଅଚିନ୍ତ୍ୟାବ୍ୟକ୍ତରୂପେଣ ସର୍ବାଭୂତେ ବିରାଜତେ ।
 ଅନାଦ୍ୟେ ଅମ୍ଭ କ ଅମ୍ଭେ ମାତର୍ଲକ୍ଷ୍ମୀସୁରୂପିଣି ।
 ଜୀବନ୍ତୁ କାସ୍ୟସିଦ୍ଧସ୍ୟ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦପ୍ରବର୍ଦ୍ଧିକେ ।
 ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିନି ଯୋଗେଶି ଶେମଙ୍କର କୃପାମୟି ।
 ନମସ୍ତେନନ୍ଦରୂପିଣ୍ୟେ ଅଭୟେ ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ ।
 ଅଦ୍ଵିତୀୟେ ଦୁର୍ବରାଧ୍ୟେ ପାଷଣ୍ଡଦଣ୍ଡ କାରିକେ ।
 ଦିବ୍ୟାର୍ଚ୍ଚା ଦିବ୍ୟଲବଣ୍ୟେ ସ୍ଵରୂପେ ଶତ୍ରୁମୋହନ ।
 ଚଦାକାଶସ୍ଵରୂପା ଇଂ ସାଧୁ ହୃଦୟରଞ୍ଜିକେ ।
 ଜରାଣରସଂହତ୍ତି ଶଙ୍କର ପ୍ରକୃତେ ପରେ ।
 ତେଜୋମୟି ପବନାସି ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ସୁରୂପିଣି ।
 ଅନ୍ନଦେ ପୁଣ୍ୟଦେ ମାତସ୍ତୁ ଗର୍ଭମୂଳପ୍ରବର୍ତ୍ତକେ ।
 ବେଦାଗମେଷୁ ତନ୍ତ୍ରେଷୁ ଜ୍ଞାନରୂପେଣ ସଞ୍ଚିତେ ।
 ବିଶ୍ଵସ୍ତୁଷ୍ଟଚିତ୍ତାନାଂ ବିପଦ୍ ଘାତବିନାଶିନି ।
 ଚନ୍ଦ୍ରପୂ ପତିତାଦାସି ଅମୃତାନନ୍ଦଭାଷିଣି ।

ଭୂଂ ହିଂ ଜ୍ଞାନଂ ବଳଂ ପୁଣ୍ୟଂ ଶାନ୍ତିସୌଭାଗ୍ୟଦାୟିକେ ।
 ଭୂଂ ହି ମମଧନଂ ପ୍ରାଣାପ୍ତୁଂ ହି ସବ୍ ସ୍ବରୂପିଣୀ ।
 ନମସ୍ତେ ଜଗନ୍ନାଥଶୈଳ୍ୟ ଶାଶବତ୍ସ୍ବି ପୁରୋଗୁର ।
 ଭୂଂ ହି ବେଦୋ ବିଧିବ୍ରହ୍ମଂ ମନ୍ତ୍ରଭଜନସାଧନଂ ।
 ଭୂଂନାମସ୍ବରଣୋର୍ଗାନୈର୍ଜୀବନ୍ତୁ କ୍ରିନ୍ତି ଲଭ୍ୟତେ ।
 ବିଭବକିଞ୍ଚନେ ଘନେ ମାତଂସ୍ତ୍ର କରୁଣାକଳାଃ ।
 ଦେହ ପଦସରୋଜଂ ମେ ମରାମରଜସେବିତଂ ।
 ତବ ପଦାରବିନ୍ଦେଷୁ ପ୍ରଣାମି ପୁନଃପୁନଃ ।

ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀମହାଦେବୀସ୍ତୋତ୍ରଂ ସମାପ୍ତଂ ।

ଅଥ ଯଜୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଧ୍ୟାନଂ

ସପର୍ଯ୍ୟଗାକୁ ହିମକାୟମବଶ-
 ମସ୍ତାବରଂ ଶୁଦ୍ଧମପାପବିଦ୍ଧମ୍ ।
 କର୍ମମାଣୀ ପରିତ୍ୟଜ୍ଞ ସ୍ବପ୍ନମୁ-
 ଯୀଥାତଥ୍ୟତୋଽର୍ଥାନ୍ ବ୍ୟଦଧା-
 କ୍ଷାଶୁଣାଭ୍ୟଃ ସମାଭ୍ୟଃ ।

ଯଜ୍ଞାବ୍ରତୋ ଦୂରମୁଦୈତ୍ଯ ଦୈବନ୍ତତ୍ତୁ ସୁପ୍ରସ୍ୟ
 ତଥୈବୈତ । ଦୂରଜମଂ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ଜ୍ୟୋତିରେକଂ-
 ସ୍ତନ୍ମମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମସ୍ତୁ ।

ଯେନ କର୍ମାଣ୍ୟପସୋ ମନସିଣୋ ଯଜ୍ଞେ କୃଶ୍ଣନ୍ତି
 ବିତଥେଷୁ ଧୀରଃ । ଯଦପୂର୍ବଂ ଯକ୍ଷମନ୍ତଃ ପ୍ରଜାନାଂ
 ତନ୍ମମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମସ୍ତୁ ।

ଯଦପ୍ରଜ୍ଞାନମୃତ ଚେତୋ ଧୃତିଶ୍ଚ ଯଜ୍ଞଜ୍ୟୋତିରନ୍ତ
 ରମୃତଂ ପ୍ରଜାୟୁ । ଯସ୍ମାନ୍ ରୂଢ଼ କଞ୍ଚନ୍ କର୍ମ ଯିୟତେ
 ତନ୍ମମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମସ୍ତୁ ।

ଯେନେଦଂ ଭୂତଂ ଭୃବନଂ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପରିଗୃହୀତ
 ମନୁଜେନ ସର୍ବଂ । ଯେନ ଯଜ୍ଞସ୍ତାୟତେ ସପ୍ରହୋତା
 ତନ୍ମମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମସ୍ତୁ ।

ଯସ୍ମିନ୍ନୃତଃ ମାମୟଜ୍ଞଂଷି ଯସ୍ମିନ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ରଥନା
 ଭବ ବାରଃ । ଯସ୍ମିଂଶ୍ଚିତ୍ତଂ ସର୍ବମୋତଂ ପ୍ରଜାନାଂ
 ତନ୍ମମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମସ୍ତୁ ।

ସୁସାରଥ୍ୟରଶ୍ମାନବ ଯନ୍ମନୁଷ୍ୟାନ୍ନେମାୟତେଃ
 ଭୀଶୁଭବାଜନ ଇବ । ହୃଦପ୍ରତିଷ୍ଠଂ ଯଦଜରଂ ଜବିଷ୍ଠଂ
 ତନ୍ମମେ ମନଃ ଶିବସଙ୍କଳ୍ପମସ୍ତୁ ।

ଅଥ ନମସ୍କାର ସ୍ତୋତ୍ରଂ

ଓଁ ଯୋ ଦେବୋଃଗ୍ନୌ ଯୋଃପ୍ସୁ ଯୋ ବିଶ୍ବଂ
 ଭୃବନ ମାବିବେଶ । ଯ ଓଷଧିଷ୍ଠ ଯୋ ବନସ୍ପତିଷ୍ଠିତସ୍ତୈ
 ଦେବାୟ ନମୋନମଃ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ

ହରିଃ ଓଁ

ବ୍ରହ୍ମକୃପା ହି କେବଳଂ ।

ସମବାୟ-ରଣ-ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ

ସମବାୟ-ରଣ-ସମିତି ପ୍ରସଙ୍ଗ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ

ଭାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଂଶୁ ଜଗତରେ ନରପତି,
ଲୋକସମାଜରେ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ।
ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରଜାଗଣେ ପାଳିବାର,
ନ୍ୟାୟରେ କରିବେ ଦୋଷାଦୋଷର ବିଚାର ।
ନ କଲେ ନୃପତିଗଣ ପୃଥ୍ବୀ ଶାସନ,
ଛୁନି ଭଲ ହୋଇଯିବେ ଜାଣି ଲୋକଗଣ ।
ଧର୍ମପରାୟଣ ଜ୍ଞାନ ନୃପତି ସକଳ
ନିୟତ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ।
ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ ସେହିପରି ସାଧୁ ପ୍ରଜାମାନେ
ରାଜାଙ୍କୁ କରିବେ ମାନ୍ୟ ଦେବତା ସମାନେ ।
ଯେ ଉପାୟେ ହେବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି,
ରାଜାଏ ବିଧିଧରୁପ ବିଧାନ କରନ୍ତି ।
ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟଶୂର ବର୍ତ୍ତମାନ
ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଏକ ନୂତନ ବିଧାନ ।
ରଣବିଷୟକ ଗ୍ରାମ୍ୟସମିତି ତା ନାମ,
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ଉତ୍କଳରେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ।
ସର୍କାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଅଙ୍ଗବ ମହତ,
ଯେଣୁ କି ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତ ଚନ୍ଦ୍ରା ତାଙ୍କ ବ୍ରତ ।
ସଂକ୍ଷେପରେ ଶୁଣ ସେହି ସମିତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ପଶ୍ଚାତେ ବୁଝିବ ଏହା ଅର୍ଥ ସବିଶେଷ ।
ଯେପରି ପ୍ରଜାଙ୍କ ହେବ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟେ ମତି,
ପୁଣି ହେବ ସେ ଉପାୟେ ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି,
ଯାନ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହେବ ଯେହ୍ନେ ଉପକାର,
ସମିତି ସାହାଯ୍ୟେ ହେବ ବିଧି ଏ ପ୍ରକାର ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ହେବ ବସ୍ତାର ଦେଶରେ,
କପରି ସମିତି ସଭ୍ୟମାନେ ପରସ୍ପର
ପାରିବେ ସାହାଯ୍ୟ କରି, ଶିଖିବେ ଏଥିରେ ।
ଶିଖିବେ ପୁନଶ୍ଚ ଏଥି, ରଖନ୍ତୁ ମନରେ ।
କୃଷି ଜମି ଯେ ଉପାୟେ ହେବ ଫଳବତୀ,
ଟୀକା ଯୋଗେ ହେବ ଗୋରୁବଂଶର ଉନ୍ନତି ।
ଅପବ୍ୟୟେ ନ କରିବେ ଲୋକେ ନିଜ ଧନ,
କରିବେ ସୁମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଚରମ ଗଠନ ।
ବୃଥା ଯହିଁ ନ କରିବେ ଧନ ଅପବ୍ୟୟ,
ବରଞ୍ଚ ପାରିବେ କରି କିଞ୍ଚିତ ସଞ୍ଚୟ ।
ବୋଲନ୍ତୁ ସଂକ୍ଷେପେ ଏବେ ଏହି ବିବରଣୀ,
ବିସ୍ତୃତ କୃତ୍ତିମ ପରେ କରିବ ଶ୍ରବଣ ।

ବାରଗୋଟି ବିଷୟର ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

୧ । ସମିତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଶିଷ୍ୟ—ଶିଷ୍ୟ ପୁରୀ କଲ ରୁକୁକୁ ବୁଝି,
କଥାଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୋଲି ଗୋସାଇଁ;
ସମିତି ନାମ ଯେ ଯାଉଛି ଶୁଣା,
ଏ ବିଷୟ କିଛି ନ ଗଲ ଜଣା ।
ଏହି ସମିତିର କିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
କିବା ସେ ଲୋଡ଼ଇ ବୋଲି ବିଶେଷ ।

ଗୁରୁ—ଶିଷ୍ୟ କଥା ଶୁଣି ବୋଲିଲେ ଗୁରୁ,
ବୋଲିବୁଁ ସେ କଥା ଯାହା ପରୁରୁ ।

ଯେ କଥା ନ ବୁଝି ହେଉଛି ବଣା,
 ସେ ସମୟ କଥା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣା ।
 ସମିତିରେ ଯେତେ ଥିବେଟି ସଭ୍ୟ,
 ସେମାନଙ୍କ ହେବ ଯେପରି ଲଭ;
 ଯେ ଉପାୟେ ହେବେ ରହିବୁ ମୁକ୍ତ,
 ବଢ଼ିବ ତାହାଙ୍କ ଧନ ବହୁତ;
 ଯେପରି କରିବେ ଧନ ସଞ୍ଚୟ,
 ସମିତି ତାହାର କରେ ଉପାୟ ।
 ସମିତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ଅସଲ—
 ଲୋକଙ୍କର ହେବ ଯେପରି ଭଲ ।

୨ । ମୂଲଧନ

ଶିଷ୍ୟ—ଶିଷ୍ୟ ପୂଜା କଲ ବନୟ କରି,
 ପାରିବେ ସମିତି ଏହା କିପରି ?

ଗୁରୁ—ଏକ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ସମିତି ସଭ୍ୟ,
 ଚଳାଇବେ ନିଜ କର୍ମକୁ ସବେ ।

ଶିଷ୍ୟ—ସଭ୍ୟ ଅନ୍ୟଠାରୁ କି ଉପାୟରେ
 ପାଇବେଟି ରୁଣ ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ ?

ଗୁରୁ—ଅଳପ ସୁଧରେ କିପରି ରୁଣ
 ସମିତିକୁ ମିଳେ ଶୁଣ କାରଣ ।
 ପିଲଟିଏ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶ ଟାଣ,
 ସହଜରେ ଘାଟି ପାରିବ ଜାଣ ।
 କୋଡ଼ିଏ ବାଉଁଶ ବନ୍ଧା ଗୋଛରେ
 ହାତୀ ପରି ଜନ୍ତୁ ଘାଟି ନ ପାରେ ।
 ଖାତକ ପାଖରୁ ସୁଧ ବହୁତ
 ମହାଜନ ନିଏ ଏହା ଜାଣ ତ ?
 ବୁଝିଛ କି ତୁମ୍ଭେ ଏଥୁ କାରଣ ?
 ଖାତକର ଯେବେ ଘଟେ ମରଣ,

ଅବା ଘର ଛାଡ଼ି ଗଲେ ଚଳାଇ,
 କିମ୍ବା ବିଏ ଯେବେ ଟଙ୍କା ଠକେଇ,
 ମହାଜନ ଟଙ୍କା ବୁଡ଼ି ନିଶ୍ଚୟ,
 ଏଥରେ ନାହିଁଟି କିଛି ସଂଶୟ ।
 ଏକ ଗ୍ରାମେ ଥିବା ଲୋକ ଯାବତ
 କେହି କାହାଠାରେ ହୁଏ ଅଜ୍ଞାତ ।
 ପରସ୍ପର ମିଳି ସବୁ ରକ୍ଷତ
 କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ମିଳିତ,
 ରୁଣ ଟଙ୍କା ଘେନି ଜଣକ ପାଇଁ
 ଆନ ଜଣେ ଲଗା ହେଲେଟି ଯାଇ,
 ଟଙ୍କା ନଷ୍ଟ ହେବା ନ ଥାଏ ଭୟ,
 ଏହା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣିଥିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଏଥକୁ ସମିତି ଆଳୁ ସୁଧରେ
 ଟଙ୍କା ରୁଣ କରି ପାରେ ଅଳ୍ପରେ ।
 ସମିତିରେ ସଭ୍ୟ ଥାଏ ଯେ ନର,
 ଇଂରାଜରେ ତାକୁ ବୋଲେ ମେମ୍ବର ।

୩ । ଦାୟିତ୍ବ

ଶିଷ୍ୟ—ମେମ୍ବର ସମିତି ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ
 କେତେ ପରିମାଣେ ହେବେଟି ଦାୟୀ ?

ଗୁରୁ—ମେମ୍ବର ହେଉ ବା ହେଉ ସେ ଅନ୍ୟ,
 ସମିତି ତା' ଠାରୁ କଲେକ ରୁଣ,
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେମ୍ବର ସେ ରୁଣ ପାଇଁ
 ସମ୍ପତ୍ତି ସହଜ ରହିବେ ଦାୟୀ ।

୪ । ସଭର୍କ ବା ସାବଧାନତା

ଶିଷ୍ୟ—କିପରି ବିପଦୁଁ ମେମ୍ବରଗଣ
 ପାଇବେଟି ରକ୍ଷା ବୋଲ ଆପଣ ?

ଗୁରୁ—ଯେତେ ଉପବଧୁ ନିୟମାବଳୀ
 ସମିତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆସୁଛି ଚଳ,

ସେ ସମୟ ଶିଶି ଚନ୍ଦ୍ରସାରେ
କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ପାରେ ।
ଅଶିଷ୍ଟିତ ହେଲେ ମେମ୍ବର କେହି,
ସେ ଆନ ପାଠୁଆ ପାଖକୁ ଯାଇ ।
ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ନିୟମାବଳୀ
ବିନୟେ କରିବ ତା'ଠାରେ ଅଳ ।

ଶିଷ୍ୟ—ଉପବିଧି ଅବା ନିୟମାବଳୀ
ମେମ୍ବରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରେ କି ଭଲ ?

ଗୁରୁ—ଅବଶ୍ୟାସୀ ଯେବା, ବୋଲେ ନିୟମ,
ନ ଦେବ ତାହାକୁ ମେମ୍ବର କାମ,
ଯେଉଁ ସକାଶେ ଟି ନେବେ ସେ ରୁଣ,
ସେଥିରେ ହିଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବେ, ଶୁଣ;
ଏହି ଭାବେ ରୁଣ ହେବ ଯେତେକ,
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିବଟି ଲଭଜନକ;
ଜାଣିଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ରୁଣ ନିମିତ୍ତ
ଯଥାର୍ଥ ଜାମିନ ଦେବା ଉଚିତ;
ସବୁ ମେମ୍ବରଙ୍କ ଏକଯୋଗରେ
ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ରଖ ମନରେ;

୫ । ରୁଣ ପରିଶୋଧ କିନ୍ତୁ

ଶିଷ୍ୟ—ରୁଣ ପରିଶୋଧ ହେବ କିପରି ?
ବୋଲିବା ହେଉଛି କରୁଣା କରି ।

ଗୁରୁ—ଯେଉଁ ବାବଦରେ ମେମ୍ବରଗଣ
ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିବେ ଟଙ୍କାକୁ ଜାଣ,
ସେଥିରୁ ହୋଇବ ଯେବଣ ଆୟ
ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧିବେ ରୁଣ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଶିଷ୍ୟ—ଏ କଥା ଛିରଟି ହେବ କିପରି ?
ବୋଲିବା ହେଉଛି କରୁଣା କରି ।

ଗୁରୁ—ଶିଳ୍ପୀ, ବେବହାସ, କୃଷକମାନ,
ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଭଲ ଭଲ ବ୍ୟାଧାନ ।
ଶିଳ୍ପୀ, ବେବହାସ ଲୋକଙ୍କ ଜାଣ,
ସବୁବେଳେ ଆୟ ହୁଏ ସମାନ ।
ସେମାନଙ୍କ ଯାହା ଅଟଇ ଦେୟ
କରିବ ନିଶ୍ଚୟ ତାହା ଆଦାୟ
ମାସିକ ବା ତିନି-ମାସ କିନ୍ତୁରେ ;
ଅସୁବିଧା ନାହିଁ ଜାଣ ଏଥିରେ ।
ରୁଣୀମାନଙ୍କର କେବଳ ଆୟ
ହୁଅଇ ଫସଲ ମଲା ସମୟ ।
ସେମାନେ ଟି ତିନି ପ୍ରକାରେ ରୁଣ
କରନ୍ତି, ବୋଲୁଛୁଁ, ସେ କଥା ଶୁଣ ।
ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀର ରୁଣ କାରଣ,
କହୁଛି ସେ କଥା, କର ଶ୍ରବଣ ।
ଲଙ୍ଗଳ, ବହନ କଣିକା ପାଇଁ,
ବଳଦ ପୋଷିବା ସକାଶେ କେହି,
ଯେ ରୁଣ ଆଣନ୍ତି କୃଷକଗଣ
ରୁଣରେ ଖରଚ ସେ ସବୁ ଜାଣ ।
ରୁଣୀଙ୍କର ଆୟ ହୁଅଇ ଥରେ,
ଫସଲ ଅମଳ କଲ ବେଳରେ,
ତହିଁଠାରୁ ଏକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
ଏ ରୁଣ ଶୁଦ୍ଧିବେ ବିନା କଷ୍ଟରେ ।
ଏ ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ରୁଣ ।
ବିଭା ଗ୍ରାହ ଘର ନିମିତ୍ତମାନ,
ଅଥବା କାହାର ଗୃହ ନିର୍ମାଣ
ଏ ସବୁ ନିମିତ୍ତ କରନ୍ତି ରୁଣ ।
ରେଜା ଦେଶା ସବୁ ସୁଝଟ ପାଇଁ,
କଣିକାକୁ ଗାଡ଼ି ବଳଦ କେହି,
ବିପଦରେ ପଡ଼ି କେହି ବା ପୁଣି
ରୁଣ ଲେଡ଼ି ଥାନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ।
ଏ ସବୁ ରୁଣକୁ ଖାତକ ଭାଲ
ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷେ ସୁଦ୍ଧିବ ହାଙ୍କା

ତୁଙ୍ଗସ୍ତୁ ଶ୍ରେଣୀର ଶୁଣ ବୁଝନ୍ତୁ,
ବେଶି କର୍କ ଫରଶୋଧ ନିମିତ୍ତ,
କୂଅ ଅବା ବନ୍ଧ ତପ୍ତାର ପାଇଁ,
କଣିକାକୁ ଜମି ଅପର କେନ୍ଦ୍ର
ରଣ କଲେ ତାର ଲାଭ ଅନେକ,
ରୁଣ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷେ ଶୁଦ୍ଧିବ ଲୋକ ।

ଶିଷ୍ୟ — ବିଭୀଷଣ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀରାମ ନିମିତ୍ତ
ନିତାନ୍ତ କି ରଣ ଦେବା ଉଚିତ ?

ଗୁରୁ — ବେହସାବ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଏଥିରେ
କେତେ ଲୋକ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଦେଶରେ !
ଯଦି ନ କରିବ ଏହାକୁ ବନ୍ଦ
ସମିତିର ଜାଣ ହୋଇବ ମନ୍ଦ ।
ମାତ୍ରକ ଏ ସବୁ ନିମିତ୍ତ ପାଇଁ
ଅଳ୍ପ ହେଲେ ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା ଅଟଇ ।
ରଣ ପରିମାଣ କରି ନିର୍ଣ୍ଣୟ
ପଞ୍ଚାଏତମାନେ ଦେବେ ନିଶ୍ଚୟ,
ମାତ୍ରକ ନ ଦେବେ କଦାଚ ବେଶି,
ରଖିଥିବ ମନେ ଏହା ବିଶେଷି ।
ରଖି ଥିବ ମନେ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ
ଏଥିରେ ଯେ ଲାଭ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ
ମନରେ ରଖିବ ସମିତି କାର୍ଯ୍ୟ
ଏଥି ନଷ୍ଟ ହେବା ରୁହେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।

ଶିଷ୍ୟ — ରଣ ଶୁଦ୍ଧିବାକୁ କିଛି କିପାଇଁ
କରିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ଗୋସାଇଁ ।

ଗୁରୁ — ମେମ୍ବରଙ୍କ ରୁଣ ମୁକ୍ତି ସକାଶ
ସମିତି ବିଶେଷ କରେ ପ୍ରୟାସ ।
ମହାଜନମାନେ କୌଣସି କିଛି
ଧାର୍ଯ୍ୟ ନ କରନ୍ତି କାରଣ ଅସ୍ଥି ।

ଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ଏ ଅଭିପ୍ରାୟ
କପରି କରିବେ ବେଶି ଆଦାୟ;
ମିଛ ହସାବରେ ଅସଲ ସୁଧ
ଦେଖାଇ କରନ୍ତି ଲୋକକୁ ବୋଧ;
ପରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଉଁଶା ବଳେ
ରକ୍ତଚର ଜମି ନିଅନ୍ତି ହେଲେ ।
କିଛିଟି ମେମ୍ବର ସୁବିଧା ମତେ
ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ କର ପରତେ ।
ମୂଳ କଳନ୍ତର ହସାବ ବୁଝି
ବିନା କଷ୍ଟରେ ସେ ପାରଇ ଶୁଦ୍ଧି ।
ସମିତିରୁ ଯଦି କରଣ ରଣ,
ସୁଧ ମାତ୍ର ଦେବେ ଖାତକଗଣ,
ଅବସ୍ଥା ତାଙ୍କର ନ ହେବ ଭଲ,
ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଅତଳ ।
ସୁଅ ଚାଲୁଥିବା ନଦୀରେ ପାଣି
ଅଟେ ହିତକର ଏ କଥା ଜାଣି
ସମିତି କରିବେ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ,
ଲଗାଇବେ ପୁଣି ସେ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ।
ମେମ୍ବର ପାଖରେ ରଣର ଟଙ୍କା
ପଡ଼ି ରହିଗଲେ ବହୁତ ଶଙ୍କା ।
ସୁଅ ନ ଥିବାରୁ ପୋଖରୀ ପାଣି
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ କରିଥାଏ ଲୋକଙ୍କ ହାନି ।

ଶିଷ୍ୟ — ପୁଣି କଥାଟାଏ କରୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ,
କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥଳେ ମେମ୍ବରଗଣ
ସବୁ କିଛି ଟଙ୍କା ହସାବ କରି
ଏକାବେଳେ ଦେବେ ଆଦାୟ କରି ?

ଗୁରୁ — ଗୋଟାଏ ଫସଲ ଥିଲେ ତାଙ୍କର,
ଏକାବେଳେ ଟଙ୍କା ଦେବେ ନିକର ।
ଯାହାର ଅଧିକ ଫସଲ ଥିବ
କିଛି ହସାବେ ସେ ରଣ ଶୁଦ୍ଧିବ ।

ଏଥିର ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତ କହୁଛି ଶୁଣ ।
ରବି ଫସଲ ଓ ଶାରଦ ଧାନ
ଏ ଦୁଇ ଫସଲ ଯାହାର ଥିବ,
ଦୁଇ କିପ୍ପିରେ ସେ ରୁଣ ଶୁଦ୍ଧିବ,
କିପ୍ପି ଅଧେ ଟଙ୍କା ଫଗୁଣେ ଦେବ,
ବୈଶାଖରେ ଆଉ ଅଧେ ଶୁଦ୍ଧିବ ।
ଫସଲ ଅମଳ ହେଲ ମାସକେ,
ଯଦି ନ ଶୁଦ୍ଧିନ୍ତି ରୁଣ ଖାତକେ,
ପରେ ହୁଏ ଶସ୍ତା ଫସଲ ଦର,
ଏଥିପାଇଁ କ୍ଷତି ହେବ ତାଙ୍କର ।
ପାଇଲେ ସେମାନେ ବେଶି ସମୟ
ଆଉ ଆଡ଼େ ଟଙ୍କା କରିବେ ବ୍ୟୟ ।

୭ । ମେମ୍ବର ନେବା ଓ ବାହାର କରି ଦେବା

ଶିଷ୍ୟ — କପରି ନୂତନ ମେମ୍ବରମାନ
ବହୁ ହେବେ ବୋଲି ବିଧି ବିଧାନ ।

ଗୁରୁ — ପଞ୍ଚାଏତମାନେ ସଭା କରିଣ
ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପାରିବେ ଜାଣ ।
ସମିତିର ଗୁରୁପଣି ମେମ୍ବରେ
କାହାକୁ ନୂତନ ସଭ୍ୟ ପଦରେ
ନେବାକୁ ଆପଣ କରନ୍ତି ଯେବେ,
ସମିତି ତାହାକୁ ନ ନେବ କେତେ,
ନେବା ପ୍ରବେଶିକା ଫିସ୍ ସମସ୍ତ
ତକ୍ଷଣେ ତାହାକୁ ଦେବ ଫେରସ୍ତ ।
ନୂତନ ମେମ୍ବର ନେବା କାଳରେ
ମେମ୍ବର ସକଳ ସାବଧାନରେ
ସମ୍ପାଦି ତାହାର ତା ଆଚରଣ
ଦେଖିଣ କରିବେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ ।
ଯାହାର ଅଟଇ ଉତ୍ତମ ଗୁଣ
ସେ ଲୋକକୁ ଯେବେ ଦେବଟି ରୁଣ,

ପାରୁପରିସନ୍ଦେ ସେ ଥାଏ ଲାଗି
ଆପଣାର ରୁଣ ଶୁଦ୍ଧିବା ଲାଗି ।
ମାତ୍ର ଜାଣ ଯେତେ ଖରାପ ଲୋକେ
ହଜାର ତାଙ୍କର ଥାଉ ପଛକେ,
ଦିନା ଜୁଲୁମରେ ଦେବାକୁ ରୁଣ
କେତେ ନା ସେମାନେ ବଳାନ୍ତି ମନ ।
ଖୁବ୍ ହୁସିଆର, ମେମ୍ବରଗଣ,
ବାଛି ନେବା ଗୁରୁତରଟି ଜାଣ ।
ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକ ନେଲେକ ବାଛି
ବିପଦର ଶଙ୍କା ନ ଥାଏ କିଛି ।

ଶିଷ୍ୟ — ମେମ୍ବରମାନେ କି ଇସ୍ତଫା ଦେଇ
ପଦଟିକୁ ଛାଡ଼ି ପାରିବେ ଯାଇ ?

ଗୁରୁ — ଇଚ୍ଛା କଲେ କେହି ଛାଡ଼ି ସେ ପାରେ
ମାତ୍ର ତାର ଛାଡ଼ି ଯିବା କାଳରେ ।
ସମିତିର ଥିବା ରୁଣ ସକାଶ
ଦାୟୀ ରହିବ ସେ ଦୁଇ ବରଷ ।

ଶିଷ୍ୟ — ମେମ୍ବର ଯଦ୍ୟପି ମଦ ହୁଅଇ
କେଉଁ ଶାସ୍ତି ତାକୁ ପାରିବୁଁ ଦେଇ ?

ଗୁରୁ — ବିଧି ନ ମାନିବା ଯୋଗରୁ ପୁଣି,
କ୍ଷମତା ଥାଉଣୁ ନ ଶୁଦ୍ଧି ରୁଣ,
କିବା ସମିତିର ସତ୍ତ୍ୱଜନକ
କାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ କରେ ସେପରି ଲୋକ ।
ପଞ୍ଚାୟତମାନେ ସେ ମେମ୍ବରକୁ
ଜରିମାନା ଅବା ବାହାର ତାକୁ,
କରିଦେଇ, ପରେ ମେମ୍ବରମାନ
ସାଧାରଣ ସଭା କରି ଆହ୍ୱାନ,
ସେମାନଙ୍କ କରିଥିବା ବିଷୟ
ମଞ୍ଜୁର ଯେ କରି ନେବେ ନିଶ୍ଚୟ ।

ମେମ୍ବରକୁ ବିଦା ଦେବା ପ୍ରସାବେ
ସଭାରେ ଯେତେକ ମେମ୍ବର ଥିବେ ।
ତହିଁ ବାରପଣ ସମ୍ମତ ଦେଲେ
ମେମ୍ବର ବାହାର ହୋଇବ ଭଲେ ।

୭ । ସାଧାରଣ ସଭା

ଶିଷ୍ୟ—ସାଧାରଣ ସଭା କ୍ଷମତା କଣ
ସେଥିର ବୃତ୍ତିତ୍ୱ ବୋଲି ଆମେ ।

ଗୁରୁ—ରୁଡ଼ାନ୍ତ କ୍ଷମତା ଅଛି ଏହାର
ପଞ୍ଚମାନେ ଅନୁରତ ତାହାର ।
ସମିତିରେ ଥିବେ ଯେତେ ସଦସ୍ୟ
ଅନ୍ୟତମ ତାହାର ପଞ୍ଚମ ଅଂଶ
ହାଜର ନ ଥିଲେ ସଭା ସ୍ଥଳରେ,
ସାଧାରଣ ସଭା ହୋଇ ନ ପାରେ ।
ନିତାନ୍ତ ପକ୍ଷରେ ବରଷେ ଥରେ
ସଭା ବସିବଟି ରାଣ ମନରେ ।
ସଭାର ବିଶେଷ କ୍ଷମତାମାନ
ନିମ୍ନରେ କହୁଛି, କର ଶ୍ରବଣ ।
ପଞ୍ଚାୟତରାଜ, ସରପଞ୍ଚ ଏକ,
ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ପୁଣି କେତେକ,
ଏହିମାନେ ଜାଣି ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ
ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇବେ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ।
ପୁରୁଣା ମେମ୍ବର ଏହି ସଭାରେ
ପୁଣି ମୁକରର ହେବାକୁ ପାରେ ।

(୨) ଆସନ୍ତା ବର୍ଷକୁ ଯେ ପରିମାଣ
ସମିତି କରିବ ରାଣ ଗ୍ରହଣ,
ସେ ବିଷୟ ସ୍ଥିର ହେବ ସଭାରେ ।

(୩) ରାଣ ଆଉ ଅମାନତ ଉପରେ
ନିଆ ଯିବ ଦେଉଁ ସୁଧର ହାତ
ସଭାରେ ସେ କଥା ହୋଇବ ଛାଡ଼ ।

(୪) କେତେ ବେଶି ରାଣ ମେମ୍ବର ଲୋକେ
ନେଇ ପାରିବେଟି ଏକାବେଳକେ ।
ତହିଁ ହେବ ଏହି କଥା ନିର୍ଣ୍ଣୟ,
ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ଆନ ବିଷୟ ।
ସରପଞ୍ଚ କିମ୍ବା ଆନ ଗୁଜର
କରିବେ ଯଦ୍ୟପି ମନ୍ଦ ବେଢ଼ାର ।
ସାଧାରଣ ସଭା ଗୁଣିବେ ଯେବେ
ସେମାନଙ୍କୁ ହେଲେ ତଡ଼ି ପାରିବେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେମ୍ବର କି ପରିମାଣ
କରି ପାରିବଟି ରାଣ ଗ୍ରହଣ ।
ସାଧାରଣ ସଭା ସୀମା ଏଥିର
ସାବଧାନେ ଯଦି ନ କରେ ସ୍ଥିର,
ପଞ୍ଚମାନେ ନିଜେ ଅଧିକ ରାଣ
ନେଇ ଯିବେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ।
ପଞ୍ଚଙ୍କର ସବୁ କ୍ଷମତାମାନ
ସାଧାରଣ ସଭା କରଇ ଦାନ,
ତେଣୁ ସଭା କରି ନିୟମମାନ
କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ପରିଗୁଳନ ।
ପଞ୍ଚାୟତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ
ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ମେମ୍ବର କେହି
ପଞ୍ଚମାନଙ୍କର ସଭାସ୍ଥଳରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ ବିନା ବାଧାରେ ।

ଶିଷ୍ୟ—ପଞ୍ଚାୟତ ସଭା କି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ ଏକଥା ଥରେ ।

ଗୁରୁ—ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଏ ପୁଣି
ରାଣ ଦେଇଥାଏ ନିୟମ ଜାଣି ।
ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନରେ ମାସକୁ ଥରେ
ସଭା କରିଥାନ୍ତୁ ପଞ୍ଚ ମେମ୍ବର ।
ସଭା ଦିବସରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ
ସମାଧା କରିବା ଅଟେ ଉଚିତ ।

ସବୁ ସାକ୍ଷାତରେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ହେଲେ
ବିପଦର ଶଙ୍କା ନ ଥାଏ ଭଲେ ।

୮ । ଗଚ୍ଛିତ ପାଣି

ଶିଷ୍ୟ—ସମିତିର ଧନ ବଢ଼େ କିପରି
ବୋଲିବା ହେଉଛି କରୁଣା କରି ।

ଗୁରୁ ସମିତି ଶକ୍ତି ପାତେ ବାଆର
ବାସିକ ସୁଧରେ ନେଇ ଉଧାର,
ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ଓ ଦଶ ଅଣାରେ
ରୁଣ ଦିଏ ସେହି ଟଙ୍କା । ପରେ;
ତେଣୁ ଶତକର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
ଲଭ ତିନି ଟଙ୍କା ବିଅଣା କରେ ।
ଏହି ଲଭ ଟଙ୍କା ସମିତିର ଥାଏ,
ତାହା ପୁଣି ସେହି ରୁଣେ ଖଟାଏ ।
ଏହି ଲଭେ ବଢ଼େ ସମିତି ପାଣି,
ସଭ୍ୟମାନେ ତାକୁ ନ ନେବେ ବାଣି ।
ଥୋକେ ମୂଲ୍ୟନ ରହିଛି ଯାହା
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେମ୍ବର ଜାଣିବେ ତାହା;
ମୂଲ୍ୟନ ଯଦି ବଢ଼େ ପ୍ରଚୁର
କମାଇ ପାରିବେ ସୁଧର ହାର ।
କମାଇବା ପୁଣି ଅତି ସରୁର
ନୁହଇ ଉଚିତ ସୁଧର ହାର;
ମୂଲ୍ୟନ ତେଣୁ, କଲେ ଏପରି,
ବଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ ବିଶେଷ ଡେରି ।
ସମିତିର ଅମାନତ ଟଙ୍କାର
ଅଳପ ଥିବାରୁ ସୁଧର ହାର,
ଏହାଦ୍ୱାରା ଲଭ ହୁଏ ଅଶେଷ,
ମୂଲ୍ୟନ ବଢ଼ିଯାଏ ବିଶେଷ ।
ଏଣୁ ଅମାନତ ପାଇବା ପାଇଁ
ମେମ୍ବରମାନଙ୍କୁ ଧରିବ ଯାଇଁ ।

ରୁଣେ ଖଟାଇଲେ ସେ ମୂଲ୍ୟନ,
ତହିଁରୁ ମିଳଇ ସେ ସୁଧମାନ ।
ସେ ସମସ୍ତ ମିଶେ ମୂଲ୍ୟନରେ,
ତେଣୁ ମୂଲ୍ୟନ ବଢ଼େ ସରୁରେ ।
ସବୁ ମୂଲ୍ୟନ ନ ଦେଇ ରୁଣେ
ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବ କିଛି ଯତନେ;
ରୁଣପଣିରୁ ସେ ନ ହେବ ନ୍ୟୁନ
ଡାକଦରେ ତାକୁ ରଖିବ ଜାଣ ।
ସଦର ବେକଟି କୌଣସି କାଳେ
ଦେଇ ଥିବା ରୁଣ ମାଗି ବସିଲେ ।
ଯେବେ ସେ କୌଣସି ବିପଦେ ପଡ଼େ,
ଏ ଗଚ୍ଛିତ ପାଣି ସମିତି ଲେଡ଼େ ।

୯ । ଅମାନତ ବା ଉପେକ୍ତି

ଶିଷ୍ୟ—ଅମାନତ ଦ୍ୱାରା କି ଉପକାର
ହୁଅଇ ବୋଲନ୍ତୁ ଗୁରୁ ମୋହର ।

ଗୁରୁ—(କ) ବିକ୍ରା ଗ୍ରାହ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ
ଅମାନତ ଟଙ୍କା ବିନା ଆୟାସେ
ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ତଳାଇବେ ମେମ୍ବରେ,
ସେମାନଙ୍କ ଏହା ଲାଗେ ହିତରେ ।
(ଖ) ଅମାନତ-ଟଙ୍କା ସୁଧର ହାର
ଅଳପ ଥିବାରୁ, ଜାଣ ନିଜର,
ମୂଲ୍ୟନ ବଢ଼ିଯାଏ ସରୁର,
ସମିତିର ହୁଏ ଏ ଉପକାର ।

୧୦ । ସମିତି ସଂଘ (Union)

ଶିଷ୍ୟ—ଜାମିନ ସକାଶେ ହୋଇଣ ଗଢ଼ା
ସମିତି-ସଂଘଟି କରୁଁ ପ ଲେଡ଼ା ?

ଗୁରୁ—କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ପାଶରୁ ଜାଣ
ସମିତି ଗୁଡ଼ିକ ପାଆନ୍ତୁ ରୁଣ ।

ଏକ ଆରେକର ରୁଣର ପାଇଁ
 ସେମାନେ ଯଦ୍ୟପି ହୋଇଣ ଦାୟୀ
 ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଳନ୍ତି ଯାଇ,
 ସମିତି-ସଂଘ ଯେ ତାକୁ ବୋଲଇ ।
 କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାରେ ସେ ଅଂଶମାନ
 କୌଣସି ସମିତି କରେ ଗ୍ରହଣ;
 ତା ଉପରେ ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟ ଲାଗିତ
 ସେ ମୂଲ୍ୟର ଦଶଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଅବଶିଷ୍ଟ ସମିତିର ରୁଣପାଇଁ
 ସେ ସମିତି ଜାଣ ରହିବ ଦାୟୀ ।
 ଅଂଶ ଦଶ ଗୁଣ ଯେତେ ହୁଅଇ
 ତା ଅଧିକ ରୁଣ ନ ନେବ କେହି ।
 ପରସ୍ପର ପାଇଁ ଥିବାରୁ ଦାୟୀ
 ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦେଖିବ ଯାଇ ।
 ଯେତେ ରୁଣ, କେହି ଶୁଣି ପାରିବ,
 ସେଥିରୁ ଅଧିକ ଯଦି ସେ ନବ,
 ସେ ସମିତିକୁ ଯାଇ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ,
 ବାଧା ଦେବେ ବାକି ସମିତିମାନ ।
 ଅନ୍ୟ ସମିତିର ପରିଦର୍ଶନ,
 ନିଜ ରୁଣ ପାଇଁ ଜାମିନ ପୁଣି,
 ଏରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମିତିର ହେବ
 ଦୁଇଗୋଟି ଜାଣ ବିଶେଷ ଲଭ ।

୧୧ । କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ବା ସଦର ବେଙ୍କ୍

ଶିଷ୍ୟ—କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ଅଛି କପାଳ,
 କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାର ବୋଲି ଗୋସାଇଁ ।

ଗୁରୁ—ମହକୁମା ମଧ୍ୟେ ଥିବେ ଯେତେକ
 ଧନଶାଳୀ ଆଉ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ,
 ସେମାନେ ସମିତିଗଣ ସହିତ
 ଅଂଶୀ ସ୍ୱରୂପରେ ହେଲେବୁ ସୁକ୍ତ

ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପରିଦର୍ଶନ,
 ମୂଲଧନ ପୁଣି ସାହାଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ
 ପାଇବେ ସମିତିଗୁଡ଼ି ନିଜର,
 ଏଥିରୁ ଉଦୟ ଏ ଉପକାର ।

ଶିଷ୍ୟ—କେବଣ ଉପାୟେ କରୁପ ଧ୍ରୁବେ
 କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ଧନ ପାଇବେ ?

ଗୁରୁ—ଅଂଶୀଦାରଗଣ, ସମିତିବୃନ୍ଦ
 କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାରେ ଅଂଶ ବାବଦ
 ଦେଇଥାନ୍ତି ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ,
 ଧନାଗାର ପୁଣି ପାଏ ଯେତେକ
 ଧାର କରି ଅବା ନିଜ ଲାଭରୁ,
 ଧନାଗାର ପାଣ୍ଠି ଜାତ ସେଥିରୁ ।
 ଏ ପାଣ୍ଠିରେ କିନ୍ତୁ, କହୁଛି ମୁଁ,
 ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଜମାରୁ ନାହିଁ ।
 ଧନା ଲୋକଠାରୁ କରିଣ ରୁଣ
 ଅବା ଅମାନତ କରି ଗ୍ରହଣ,
 ମୂଲଧନ ଅଧିକାଂଶ ତାହାର
 ସଂଗ୍ରହ କରଇ ସେ ଧନାଗାର ।
 ଧାର୍ଯ୍ୟ ତାରଖରେ ଯେତେକ ଦେୟ
 ମେମ୍ବରମାନେଟି ଦେବେ ନିଶ୍ଚୟ,
 ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟେ ନ ହେବ ହୁଟି,
 ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ, ଜାଣିଥିବଟି,
 ଧନାଗାରେ ଲୋକ ଦିଅନ୍ତି ଟଙ୍କା,
 ସେମାନଙ୍କ ମନେ ନ ଥାଏ ଶଙ୍କା
 ଜାଣି ରଖିଥିବେ ସବୁ ମେମ୍ବରେ,
 ଅଡ଼ିଟର ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ
 ଯଦ୍ୟପି କରନ୍ତି ମନ୍ଦ ରିପୋର୍ଟ,
 ବକେୟା ଟଙ୍କା ବା ବଡ଼େ ଉଚ୍ଛଟ,
 ଟଙ୍କା ଦେଇଥିବା ଲୋକ ନିଜର
 ଫେରତ ମାଗିବେ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କର;

ଆଉ ଦେବାପାଇଁ ସେ ଲୋକଗଣ
ନାରାଜ ହେବେ ? ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ।
ସବୁ କାରବାର, ରଣ ମନରେ
ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।
ଥରେ ମାତ ହେଲେ ସୁଖ୍ୟାତି ନଷ୍ଟ,
ସମିତି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ଶିଷ୍ୟ—କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ରହିଛି ଯାହା
କିରୁପେ ଚାଲିବ ଦୁଃଖ ତାହା ?

ଗୁରୁ—ଡାକରେକ୍ଟର ବା ପରିଚାଳକ
ନିୟୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ଜାଣ କେତେକ ।
ତହିଁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ସମିତିଗଣ
ମନୋମାତ କରୁ ଥାଆନ୍ତୁ ଜାଣ ।
ଜାଣିବ ସମିତିଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ଅଛିଟି ରହି ।
ଠକାଇଲେ ତାକୁ ସମିତିଗଣ,
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର ହୋଇବ ଭଗ୍ନ,
ଧନାଗାର ସଙ୍ଗେ ସମିତି ଯେତେ
ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବେ, କର ପରତେ ।

୧୨ । ସରକାର ବାହାଦୁର

ଶିଷ୍ୟ—ସରକାର ପୁଣି ସମିତି ପାଇଁ
କି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ବୋଲି ଗୋସାଇଁ ।

ଗୁରୁ—ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଅଛି ବିଧାନ ,
ରାଜା ଯେ ଅଟନ୍ତି ପିତା ସମାନ ।
ପିତା ଜନ୍ମ ଦିଏ ପାଲେ ନୃପତି,
ଏଥକୁ ଉଭୟେ ପିତା ଅଟନ୍ତି ।
ପିତା ଯେହ୍ନେ ଲେଡ଼େ ପୁଅ ମଙ୍ଗଳ
ରାଜା ତେହ୍ନେ ଲେଡ଼େ ପ୍ରଜା କୁଶଳ ।
ବୁଝିଲେ ଯେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ରାଜା
ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଜା,

ଏ ଦେଶ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜା ସକଳ
କରି ବସିଲେଣି ରଣ ସମ୍ବଳ,
ସେମାନଙ୍କ ହୃତ କ ମନା କରି
ସମିତିଗୁଡ଼ିକୁ କରିଲେ ଜାଣ ।
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାର, ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମିତି
କୃଷିତ ସ୍ଥଳରେ ପାଇ ଥାଆନ୍ତୁ
ସରକାରଠାରୁ ରଣ ଦାଦନ;
କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନ,
ଜମା ଖର୍ଚ୍ଚ ପୁଣି ଦେଖିବା ପାଇଁ
ରେକ୍ଟର ଆଦି ଅଛନ୍ତି ରହି ।
ରେକ୍ଟର ଯଦି ବୁଝି ପାରନ୍ତି
ସମିତିର ସତ୍ୟ ମନ୍ଦ ଅଟନ୍ତି
ସେହି ସମିତିକୁ ଦେବେ ଉଠାଇ,
ଯେଉଁ ରଣ ପ୍ରଜା ଥିବେଟି ନେଇ
ସରକାରଙ୍କର ଆଇନ ବଳେ
ସେ ସବୁ ଆଦାୟ ହୋଇବ ହେଲେ ।

ସରକାରଙ୍କର ପାଇ ଶାସନ
ଉତ୍ତମେ ଚଳାଇ ସମିତିଗଣ,
ଏ ବିଷୟ ଦେଖି ଧନ ସକଳ,
ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କର ହେବ ପ୍ରବଳ,
ସେମାନଙ୍କ ଥିବା ସଞ୍ଚିତ ଧନ
କେନ୍ଦ୍ର ଧନାଗାରେ ଦେବେଟି ରଣ ।
ଟଙ୍କା କିଛି ଥିଲେ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ,
ପୋତିପକାଇଛ କିପାଇଁ ଘରେ ?
ଗୈର ଉକାଶିତ ବହୁତ ଭୟ,
ଦିନ ରାତି ମନ ନାହିଁଟି ଥୟ ।
ସମିତିକୁ ଦେଲେ ସେ ଟଙ୍କା ରଣ,
କଳନ୍ତର ସଙ୍ଗେ ପାଇବ ପୁଣି,—
ଭଲକରି ମନେ ରଖ ନିଶ୍ଚୟ,
ଏଥିରେ ନାହିଁଟି କିଛି ସଂଶୟ

ପରିଶିଷ୍ଟ-କବିତାବଳୀ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଗୁଣଗୋଟି କଥା	୭୨୯	୨୫ । ସାଦର ଆହ୍ୱାନ	୭୪୨
୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ	୭୨୯	୨୬ । ମାନବାମ୍ବାର ସ୍ୱର୍ଗସାକ୍ଷୀ	୭୪୩
୩ । ଉଦ୍‌ଭୂତ କବିତା	୭୩୧	୨୭ । ଚନ୍ଦ୍ର କଳଙ୍କୀ	୭୪୪
୪ । କ୍ଷୀଣ ପୁଣ୍ୟ	୭୩୧	୨୮ । ଆତ୍ମାର ମିଳନ	୭୪୪
୫ । ଉତ୍କଳର ବିଗତ ଗୌରବ	୭୩୧	୨୯ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅବଦୁଲ୍ ଅଜିଜ୍	୭୪୫
୬ । ଉତ୍କଳ ଜନମାନ ଆହ୍ୱାନ	୭୩୨	୩୦ । କବିସୁଗଳ	୭୪୫
୭ । ଫାର୍ଗୀଶା	୭୩୩	୩୧ । ମିଳନାଶା	୭୪୬
୮ । ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁର	୭୩୩	୩୨ । ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ଜନ୍ମଭୂମି	୭୪୭
୯ । ଆତ୍ମାର ମିଳନ	୭୩୩	୩୩ । ମୋ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମି	୭୪୭
୧୦ । ଚନ୍ଦ୍ରକର	୭୩୪	୩୪ । ବାମଡ଼ାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା	
୧୧ । ଖଳ ଏବଂ ସର୍ପ	୭୩୪	ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସିଂହବନ ଦେବ	୭୪୭
୧୨ । ଉବ ଶ୍ରବନା	୭୩୪	୩୫ । ସ୍ୱର୍ଗତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସିଂହବନ ଦେବ	୭୪୮
୧୩ । ଭୁଲିଯାଏ	୭୩୫	୩୬ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହେମଚନ୍ଦ୍ର	୭୫୦
୧୪ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ	୭୩୫	୩୭ । ପୁଜାତା	୭୫୦
୧୫ । କଟକରେ ନୂତନ ଜଳ ଓ ନୂତନ ଛାତ୍ର	୭୩୬	୩୮ । ଶନିବାର	୭୫୦
୧୬ । ନିଶୀଥ ଧ୍ୟାନ	୭୩୬	୩୯ । ରେଲବାଇ	୭୫୧
୧୭ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ମେହେର୍‌ସୀ ସମ୍ବାଦ	୭୩୭	୪୦ । ବୁଢ଼ାହରିଣ କଥା	୭୫୨
୧୮ । ଗୁଣୀର ଆନନ୍ଦ	୭୩୮	୪୧ । କର୍ମଫଳ	୭୫୨
୧୯ । ଯମରାଜାର ଦରବାର	୭୩୯	୪୨ । ଅନନ୍ତ ମିଳନ	୭୫୨
୨୦ । କୌଳିକ ଧର୍ମ	୭୪୦	୪୩ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଦେଶୀ ଉତ୍କଳ ଯୁବକ	୭୫୩
୨୧ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବାହାଦୁର	୭୪୧	୪୪ । ଶେଷ ବାସନା	୭୫୩
୨୨ । ହୃଦ୍‌ନା ହେନା	୭୪୧	୪୫ । ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ	୭୫୪
୨୩ । ଚନ୍ଦ୍ରା ଚିତା	୭୪୨	୪୬ । ବୃକ୍ଷସ୍ୟ ବଚନଂ	୭୫୪
୨୪ । ଜୀବନେ ସଫଳ	୭୪୨		

ପରିଶିଷ୍ଟ

କବିତାବଳୀ

(ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ମପତ୍ରିକାରୁ ସଂଗୃହୀତ)

କାଳାନୁକ୍ରମେ ସଜ୍ଜିତ

ଗୁଣଗୋଟି କଥା

କରନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା ହେ ଶିଶୁର,
ଏହି ଗୁଣଗୋଟି କଥା ମୋର ।
ଦିଅନ୍ତି ରଖିଥିବ ମନେ,
ଦିଅନ୍ତି ଭୁଲିବ ସେପନେ ।
ସକଳ କରିଛୁ ସୂଚନା,
ସକଳ କରୁଛୁ ପାଳନ ।
ସକଳ ଦେଖୁଛୁ ନୟନେ,
ଏକଥା ମୋର ଥାଉ ମନେ । ୧ ।

ଜୀବନ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେନି,
ସ୍ନେହ ମମତା ମାୟା ଘେନି ।
ସେତେକ ଅରଜଲି ବିଭି,
ସଙ୍ଗେ ତା ନ ଯିବେ କହିତ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଯିବ ତ୍ୟାଗ କରି,
ଏ କଥା ନ ଯାଏଁ ପାଷୋର । ୨ ।

ଯାହାର କଲି ଉପକାର । ୧ ।
ଯେ ଲୋକ କଲ ଅତ୍ୟାଚାର । ୨ ।
କର କରୁଣା ଆଦେହ ହରି
ଏ କଥା ଯାଏଁ ମୁଁ ପାଷୋର ।

ଉ: ସା: ଧୂ-ଭାଗ ୮ ମ ସଖ୍ୟା (ଭଦ୍ର-୧୩୦୭)

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ଏବଂ ବର୍ଜନୀୟ ସ୍ଥାନ
ଶରଣାଗତ ଶ୍ରେଷ୍ଠଦେବକୁ ଧର୍ମସ୍ଥାନ ସୁଧୂଷ୍ଟର ପ୍ରଶ୍ନ
କଲେ, “ହେ ପିତାମହ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ
ସବଦା ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ କେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ପରିତ୍ୟାଗ
କରନ୍ତି?”

(ମହାଭାରତ ଅନୁଶାସନ ପଦ୍ୟ ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ)

ସୁଧୂଷ୍ଟର ଉବାଚ

ଆହେ ପିତାମହ ମୋତେ ବୋଲନ୍ତୁ ବିସ୍ତାରି
କରୁଣ ପୁରୁଷ ଅବା କି ପ୍ରକାର ନାରୀ,
ଯାହାଠାରେ ଦାସୀପରି ହୋଇ ଅନୁଗତ
ପଦ୍ମାଳୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାସ କରନ୍ତି ସନ୍ତତ ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉବାଚ

ଏ ବିଷୟେ ହୋଇଥିଲା ଯେପରି ଘଟନା,
ଆତ୍ମକୁ ପୂର୍ବର କଥା ଯାହା ଅଛି ଜଣା;
ରୁକ୍ମିଣୀ ଯେ କଥା ବାସୁଦେବ ସାକ୍ଷାତରେ
କମଳାଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ସମାଦରେ,
ବିସ୍ତାରି ସେ ସବୁ କଥା ବୋଲିବୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି
ଶୁଭଚିତ୍ତ ହୋଇ ଶୁଣ ଆହେ ନରପତି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସାକ୍ଷାତେ ଦିନେ ରୁକ୍ମିଣୀ ନନ୍ଦନା
ପୁଚ୍ଛାକଲେ କମଳାଙ୍କୁ ହୋଇ କୌତୁକିନୀ ।

ଆଗୋ ପଦ୍ମାସନେ ଆଗୋ କମଳବରଣି,
 ଜଗତ ପୂଜିତେ ନାରାୟଣ ବିଳାସିନି,
 ସିଲେକେଶ୍ବରଙ୍କ ଜାୟେ ମହର୍ଷି କଳ୍ପନେ,
 ପରୁରବି କିଛି କଥା ବୋଲନ୍ତୁ ଏଷତେ ।
 ଇହଲୋକେ କି ପ୍ରକାର ମାନବ ପାଶରେ
 ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଯ୍ୟ ରତ୍ନାବି ରୂପରେ
 ରଜତ କାଞ୍ଚନ ଗଜ ତୁରଗ ସହିତ
 ନିରନ୍ତର ସ୍ଥରଭାବେ ଥାଅ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ପୁଣି ଯାଅ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଲୋକଠାକୁ,
 କୃପା କରି ଏହି କଥା ଦେବ ବୋଲିବାକୁ ।
 ଏହିରୂପ କଥା ପୂଜା କରନ୍ତେ ରୁକ୍ମିଣୀ,
 ବୋଇଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସାକ୍ଷାତରେ କମଳନା ।
 ଗୋ ପୁତ୍ରଗେ ଯାହା ପୂଜା କଲ ବର୍ତ୍ତମାନ,
 ବୋଲିବୁଁ ବିସ୍ତାର ଶୁଣ ହୋଇ ସାବଧାନ ।
 ଯେଉଁ ଲୋକ ଅନଳସ, ଦକ୍ଷ, ଅନ୍ଧୋଧନ,
 କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରସ୍ତ୍ରୀ, ଧର୍ମପରାୟଣ,
 କୃତଜ୍ଞ, ପ୍ରତିଭାବୃଦ୍ଧ, ଅଧର୍ମଦଳେ ରତ
 ଏପରି ପୁରୁଷଠାରେ ଥାଏ ମୁଁ ସନ୍ତତ ।
 ଯେବଣ ପୁରୁଷ ପୁଣି ନୁହେଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ,
 ନିଷ୍ଠୁର ବଚନଭାଷୀ; କୃତପ୍ତ ଅଧମ,
 କଳ୍ପସ ଚରିତ, ଶୁରୁଜନ-ଦେବକାୟ,
 ଚୋର, ଅଧାର୍ମିକ, ଲୋକ ଦେବୀ, ଦୁରାଚାରୀ,
 କରେ ଯେବା ପରଧନ, ନାରୀ ଅଭିଳାପ,
 ଏ ପ୍ରକାର ଲୋକଠାରେ ନ କରେ ମୁଁ ବାସ ।
 ଅଳ୍ପ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପବଳ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ଜନେ,
 ଯେମାନେ କରନ୍ତି ଖୋଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ କାରଣେ ।
 ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି କରେ ଅନ୍ୟ ଅଭିଳାଷ,
 ସର୍ବଦା ଏ ଲୋକଠାରେ ନ କରେ ମୁଁ ବାସ ।
 ଯେ ଲୋକ ନ କରେ ଆତ୍ମ-ଉନ୍ନତି-କାମନା,
 ତାହାଠାରେ ରହିବାକୁ ନ କରୁଁ ବାସନା ।
 କ୍ଷମାଶୀଳା ସତ୍ୟବତୀ ସରଳା ଯେ ନାରୀ,
 ସେ ଧାର୍ମିକା ନାରୀ ଅଟେ ଆମ୍ଭ ପରିବ୍ରାଜ ।

ଯାହା ଦର ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ,
 ପରିଷ୍କାର ଯାହା ଦର ନୁହେଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧନ ।
 ଲଜ୍ଜାହୀନ ପୁଣି ପତି-ଅପ୍ରିୟବାଦୀ,
 ମଳିନା କୁବେଶା ପୁଣି କୁଳକଳଙ୍କିନୀ ।
 ଥାଏ ନାହିଁ ଯେ ଅବଳା କୁଳକୁ ଆଦରି,
 ଏପରି ନାରୀକୁ ଆମ୍ଭେ ଯାଉଁ ତ୍ୟାଗ କରି ।
 ପତିବ୍ରତା ସଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କାର ବିଭୂଷିତା,
 ସୁଶୀଳା ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତା ଲୋକେ ପ୍ରଶଂସିତା,
 ବ୍ରତ ଆରାଧନା ଯେ ବା କରେ ଅଭିଳାଷ,
 ଏ ପ୍ରକାର ନାରୀଠାରେ କରୁଁ ନିତ୍ୟ ବାସ ।
 ଅପବିତ୍ରା ଦୟାହୀନା ସନ୍ତତେ ଶୟନା,
 ଏ ପ୍ରକାର ରମଣୀକୁ ନକରେ କାମନା ।
 ସର୍ବବିଧ ଯାନେ, କନ୍ୟାଗଣେ ପୁଷ୍ପବନେ,
 ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳେ, ବୃକ୍ଷଯୁକ୍ତ ମେଘେ, ବିଭୂଷଣେ ।
 ବିକସିତ ପଦ୍ମେ, ଗଜଯୂଥେ, ଆସନରେ,
 ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ, ଶାରଦୀୟ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ।
 ସରସିନୀ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ସରୋବରେ, ଆଗୋ ସତି,
 ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ କରୁ ଆମ୍ଭେ ସର୍ବଦା ବସତି ।
 ହଂସନିବାସିତ କୌଞ୍ଚିକାୟ ସୁଶୋଭିତ,
 ତପସ୍ବି-ସେବିତ ତଟେ ତରୁ ବିରାଜିତ ।
 ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ଛୁପି ଲୁଚିଥାନ୍ତି ଯାହା ମାନେ,
 କରୁଁ ଆମ୍ଭେ ବାସ ସେହି ସରୋବର ଛାତରେ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବତା ପୂଜା ପାନ୍ତି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ,
 କରନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥାନେ ବାସ ସତ୍ତ୍ବସୁରୂପମାନେ
 ଯେଉଁଠାରେ ହେଉଥାଏ ପବନ ଉଲ୍ଲାସ,
 ଆଗୋ ଦେବ କରୁଁ ଆମ୍ଭେ ତହିଁ ନିତ୍ୟବାସ ।
 ସନ୍ତତ ପଠନେ ରତ ଯେଉଁ ବିପ୍ରଗଣ,
 ବିନ୍ଦୁମୟ ସୁଜ୍ଞାନୀ ଦାତା ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜନ ।
 କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟେ ଅନୁରକ୍ତ ଯେଉଁ ବୈଶ୍ୟଗଣେ,
 ନିୟୁକ୍ତ ଥାଆନ୍ତି ଶୂଦ୍ର ଯହିଁ ଦାସ ପଣେ ।
 ସୃକର୍ମେ ନିରତ ଥାନ୍ତି ଯେଉଁ ସର୍ବ ନର,
 ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବାସ କରୁଁ ନିରନ୍ତର ।

ଯେ ପୁରୁଷ ଠାରେ ବାସକରୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣ,
ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଲଭେ ସେହି ଜନ ।
ବିଶେଷ ଜାଣିବ ଆଗୋ ପ୍ରିୟବନ୍ଧ ସତ,
ନାରାୟଣଠାରେ ଥାଉଁ ହୋଇ ମୁଁ ମିତ୍ର ।

(ଉ. ସା. ୪ର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ପଞ୍ଚମ, ଆଷାଢ଼ ୧୩୦୭)

ଉଦ୍ଭଟ କବିତା

ନ ବସେ ମାଛ ତନ୍ମନରେ,
ବିରାଡ଼ ଖାଏ ନାହିଁ ଗୁଡ଼ ।

ସାଧୁ ଚନ୍ଦ୍ରନ୍ତ ସାଧୁ ନରେ,
କାହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରିବ ମୂର୍ଖ ମୂଢ଼ !

ଧନ ଜନରେ କେହି ଦୁଃଖୀ,
କେ ବସି ଭାଳେ ପୁଅ ମିତ୍ର,
ଅଳ୍ପ ଅଧିକେ ସର୍ବେ ଦୁଃଖୀ,
ଜଗତେ ଏତିକି ବିଚିତ୍ର !

ମଧୁମକ୍ଷିକା ପିପିଲିକା,
ସମସ୍ତେ ହୋଇ କର୍ମବଣ
ନିରତେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ଜୀବକା,
ଧିକ ଯେ ମାନବ ଅଳସ ।

ବିନାଶ ଗଲ ଯେ ପଦାର୍ଥ
ତା ପାଇଁ କରୁଛ ଭାବନା,
ତାହା କି ତୁମ୍ଭର ପଦାର୍ଥ ?
ତେବେହେଁ କପାଳ ଶୋଭନା ।

(ଉ. ସା. ୫ମ ଭାଗ, ଶ୍ଳୋ ୧୩୮)
ଶ୍ରୀ ଧୂର୍ଜଟି ।

କ୍ଷୀଣପୁଣ୍ୟ

ସତ୍ୟ କି ସେ କଥା ଅବା ଦେଖିଛୁ ସୁପନେ ?
ଅବା ମାୟା ମୁଁ ଘିଅିଆଇଛୁ ନୟନେ ?
କବିଭର ଶ୍ରୀ ନୁହେଁ ନିଶ୍ଚୟ ! ନିଶ୍ଚୟ !
ପାରନ୍ତା କି କରି ଏବେ ଆକୁଳ ହୃଦୟ !
ଆସେ ଯାଏ ନିତ୍ୟ ମନେ ଅପାର ବାସନା
ହେବ ଅବା ସେହିପରି ଏକ ବିଭ୍ରମନା !
ଦେବତା ଛଳନା ଏହା ବୋଲିବ କିପରି ?
ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ କେବେ ଥିଲ ଦୋଷ କରି
କଳ୍ପନାର ମୁଁ ନୁହେଁ ଅଛି ଭଲ ଜଣା !
କରିବ କି ଅପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟନା ?
ଜାଣିଲି ଯେତିକି ଥିଲା ତପସ୍ୟାର ଫଳ,
ଭୁଞ୍ଜିଛି ଯେତିକି ମାତ୍ର ସୁକୃତ କେବଳ ।
ଘଟେ ଏହା କ୍ଷୀଣପୁଣ୍ୟ ମାନବ ଭାଗ୍ୟରେ,
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିବ ଭାଲ ଏକଥା ମନରେ ।

(ଉ. ସା. ୮ମ ଭାଗ ୧୨୩ ଶ୍ଳୋକ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୧୩୧୨)

ଉତ୍କଳର ବିଗତ ଗୌରବ

ଇତିହାସରୁ ପ୍ରକାଶ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟ ୧୨^{୦୩} ସାଲରେ
ବକ୍ତବ୍ୟ ର ଖିଲିଆ ସତର ଜଣ ମାତ୍ର ଅଶ୍ରାବେଶ୍ୱ
ସହାୟତାରେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଚାତୁକାଳୀନ ସ୍ୱାଧୀନ
ଭୂପତି ଲକ୍ଷଣ ସେନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ବଙ୍ଗଦେଶ
ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେହି ଇତିହାସରେ ଅଛି ଯେ
୧୨୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ବଙ୍ଗର ଶାସନ-
କର୍ତ୍ତା ତୁଗନ ଗାଁ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଶିକ୍ଷିତ ଦୈନିକ ଦେନ
ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ରାୟବଣିଆ ଦୁର୍ଗସ୍ଥିତ
ଅତୀତଶତ ମତ୍ର ପାଇକ ହସ୍ତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ । ଉକ୍ତ ଘଟନା

ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକ ପଦ୍ୟଟି ଲିଖିତ ହେଲା ।
ଲେଖକର ପ୍ରାର୍ଥନା ଉତ୍କଳବାସିନ୍ଦଗ କୃପା କରି ଅରେ-
ମାସ ପାଠ କରନ୍ତୁ ।

ଅଛି ତ ଉତ୍କଳଦେଶ କାହାନ୍ତି ସେ ଗରେ !
ବୁଝିଛି ଗାରଭ କାହିଁ ଅଗତ ତମିରେ ।

(ମୁଦ୍ରଣ ୨୫ମ ସଖ୍ୟା ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୪)

ସପ୍ତଦଶ ସୈନ୍ୟ ଘେନି ଶିଳିଳ ବକ୍ତବ୍ୟୁର,
କରିଥିଲେ ବଙ୍ଗ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର ।
ଉତ୍କଳୀୟେ କଲେ ଯେଉଁ ବିହମ ପ୍ରକାଶ,
ତାର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ ଦିଏ ଇତିହାସ ।
ବଙ୍ଗର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଖର ଝାଁ ଭୂଗନ,
ରାୟବଣିଆର * ଦୁର୍ଗ କଲେ ଆକ୍ରମଣ ।
ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ସୈନ୍ୟ ଥିଲେ ସଙ୍ଗତରେ,
ଶିକିତ ଯବନଗଣ ପ୍ରବଳ ସମରେ ।
ଆରମ୍ଭିଲେ ଯୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ଗସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡାଇତେ,
ଆତ୍ମପଣ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନ୍ୟ ଗତେ ।
ପ୍ରହର ଦୁଇକ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ,
ପଛଦୁଆ ଦେଇଗଲେ ଉତ୍କଳୀୟ ଗରେ ।
ମଣିଲେ ଯବନ ସେନା ହେଲା ଯୁଦ୍ଧ ଜଣା,
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଆରମ୍ଭିଲେ ଖାନା ପିନା ।
ସାର୍ବ ଦୁଇଗଡ ମାସ ଖଣ୍ଡାଇତ ଖର
ବାହାରିଲେ ଦୁର୍ଗ ପୁଣି ଘେନି ଖଡ୍ଗ ଘର ।
ପଦାବ ଦିଶିତ ଅଶ୍ୱାରୋହ ପଞ୍ଚାଶତ
ପଠାଣକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ କଳସ୍ରୁତ ।
ନବାବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଲକ୍ଷ ଶିକିତ ସଜନ,
ହେଲେ ଲାଞ୍ଜିତ ଖଣ୍ଡାଇତେ ଗଲେ ଜଣି ।
ଭୂଗନ ଝାଁ ଭୂବିହରୀ ଘେନି ଅବଶେଷ
ବିରାସ ବଢ଼ିଲେ ବାହୁଡ଼ିଲେ ବଙ୍ଗଦେଶେ ।

ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ଆହ୍ୱାନ

ଆରେ ମୋ ସନ୍ତାନେ ରର ଅପମାନେ
ସହେ ମୁଁ କେତେ ଯାତନା,
ନ ଭାଲିଲ ବେଳେ ଲୋକ ଅବହେଳେ
ପାଉଛି କେତେ ଗଞ୍ଜନା ।

ହୋଇ ଛନ୍ଦ ଭିନ୍ନ ସୁଜାଗୟ ଚନ୍ଦ୍ର
ଦେହ ପକାଇଛ ପୋଛି,
ଆରେ ମୋର ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମାନଙ୍କୁ ତ
ନ ପାରୁଁ ମୁହଁ ମୁରୁଛି ।

ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରେ ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ରହିଲ ରେ ଥୋକେ ଥୋକେ,
ହୋଇ ସ୍ଥାନମାନ କେତେ ଅପମାନ
କରନ୍ତି ବିଦେଶୀ ଲୋକେ ।

ଯେ ଅଛ ଉତ୍ତରେ କେବେ ତ ଆଦରେ
ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ ଥରେ,
ନ କର ସଙ୍ଗୁଳା ସଦା ଅବହେଳା
ପଶିଛ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ।

* ବଙ୍ଗବିଜେତା ଯବନମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଦେଶରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ନୃପତି ଲଙ୍କାଭିଆ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ
ବିପ୍ଳବୀଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରାଥିଲେ । ଏହି ଦୁର୍ଗ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ଉତ୍ତର ସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ଉତ୍କଳର ବିଗତ ଗୌରବ ବିପ୍ଳବ ସାଥେ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଭଗ୍ନ ସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲବୃତ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ
ପଡ଼ିଅଛି ।

ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରେ ସୁନ୍ଦର ପରସ୍ପରେ
ମାୟା ମମତା ତ ନାହିଁ,
ପର ଘରେ ପଶି କେ ଜଗତବାସୀ
ଉନ୍ମତ ଲଭିଛୁ କାହିଁ ?

ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିଲେ ସେ କୁମରେ
ଏବେ ଆସିଛନ୍ତି କୋଳେ,
ଥୁବାରୁ ମମତା ତେବେ ତ ଏକତା
ଘଟିଅଛି ଚେଷ୍ଟାବଳେ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରେ ଅଛ ସେ କୁମରେ
ଆସ ଆସ ବାପ ଧନେ !
କର ପ୍ରାଣ ପଣ ହେବାକୁ ମିଳନ
ସାଫଲ୍ୟ ଲଭ ସାଧନେ ।

(ମୁକୁର ୩୭-୮ ଭାଗ, କାର୍ତ୍ତିକ-ମାର୍ଗଶୀର ୧୩୧୫)

ଦୀର୍ଘକାବୀ

ଫାର୍ଘଜାବା ହୁଅ—ଲୋକ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ
ମାତ୍ର ଏହା ଅଭିଶାପ ଯନ୍ତ୍ରଣା ନିଦାନ ।
ଫାର୍ଘ ଜୀବନର ପ୍ରାନ୍ତ ଜରୁର ଯନ୍ତ୍ରଣା—
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ କି ଏହା ଲୋକେ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ?

ଜୀବନ ପ୍ରବାହେ କଷ୍ଟ ଆବର୍ତ୍ତ ସଜ୍ଜଳ
ଫାର୍ଘଜୀବନରେ ଘଟେ ଯାତନା ବହୁଳ ।

କେତେ ପ୍ରିୟ ପରିଜନ କେତେ ପ୍ରିୟଗ୍ରବ୍ୟ
ଫାର୍ଘଜୀବନରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ ସବ ।

ସହ ସହ ପୁନଃ ପୁନଃ ବିଚ୍ଛେଦ ଯାତନା
କେତେ ଆତ୍ମକୃତ ପାପ ଗଜାନ୍ତୁଶୋଭନା ।

ଛୁରୁଖାର ଚନ୍ଦ୍ରାସାର ଅଶାନ୍ତ ଜୀବନ,
ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣେ ବୋଲି କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?

ସବ ବିଷୟରେ ହେବା ଅନ୍ୟ ଗଳତ୍ୟ—
ନୁହେଁ କି ନରକ କଷ୍ଟ ଭଳି ଭୟାବହ ।

(ମୁକୁର ୨ । ୧୧-୧୨ ସଂଖ୍ୟା)

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର ୧୩୧୫)

ରାଧାନାଥ-ରାୟ ବାହାଦୁର

ଆସ ଦେବକନ୍ୟାଗଣ ଦେଇ ହୁଳହୁଳି,
ଯାଉଛନ୍ତି ରାଧାନାଥ ନେଉଛନ୍ତି ସଂଖୋଳି
ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ଦେବତା ସେ ଆସିଥିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,
ଯାଉଛନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନର ସମାପତ ।
ବିରାଜିତ ଛନ୍ଦ୍ର ଯହିଁ ମହାକବିଗଣେ,
ସମାଦରେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ବସାଅ ଆସନେ ।
ଥିଲେ ସତ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁଶୀଳ ମାନବ ସମାଜେ,
ମାତ୍ର ଲଭି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମରତ୍ବ ସ୍ତ୍ରୀୟ କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ସୁଭାବରେ କଳ୍ପସିତ ମାନବ ଚରଣ,
ରାଧାନାଥ ଆତ୍ମା ଥିଲ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପବନ ।
ମାନବସମାଜେ ଥିଲ ଧର ଦେବବଳ
ପଙ୍କରେ ପଙ୍କଜ ଯଥା ସୁସବେ ନିର୍ମଳ ।
ଗାଆନ୍ତ ଉତ୍କଳବାସୀ ରାଧାନାଥ ନାମ,
ମରଧାମ ତେଜ ଯାଉଛନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗଧାମ ।

(ମୁକୁର ୩୯ ଭାଗ, ୩୯ ସଂଖ୍ୟା; ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭)

ଆତ୍ମାର ମିଳନ

କେତେ ଦିବାନିଶି ମାସବର୍ଷ ଭ୍ରମିଗଲ ପ୍ରକୃତ ନିୟମେ
ନ ଗଲ ପାସୋର ଜଣାପାଏ ପର ଚିପିତ ଅଛି ମରମେ ।
ଯେବେ ସେ ପାଶରେ ନୟନଗୋଚରେ ଥିଲ, ଏତେ
ତାହା ପାଇଁ ।
ବସି ଏକାନ୍ତରେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଭାଲିଛି ତ ମନେ ନାହିଁ ।

ନେତ୍ରଅନ୍ତରାଳେ ଗଲ ସେ ଯେତାଳେ ସେ ବନ୍ଧୁ
 ଭାଲେ ଏସନ
 ଜଡ଼ଗଲ ଶୁଷି ଏବେ ଅବନାଶୀ ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ମିଳନ ।

(ମୁକୁର ୪୪ ଭାଗ, ୧ମ ଓ ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା; ୧୩୧୭)

ଚନ୍ଦ୍ରକର

ଆହେ ଚନ୍ଦ୍ରକର ଭାଲେ ନରନ୍ଦର
 ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ଦେଖି,
 କେବଣ ତୁଳରେ କି ବଞ୍ଚିବାଳରେ
 ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ରଖିଛ ଲେଖି ।

ଅସୀମ ଅନନ୍ତ ଅନାଦି ଦଗନ୍ତ
 ଚନ୍ଦ୍ରପଟର ବସ୍ତ୍ରାର,
 ତହିଁ ହରିତାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାବଳ
 ଘାତ୍ର ଶଶୀ ଦବାକର ।
 ପଟର ମହିମା ବଞ୍ଚିନ ଅସୀମା
 ବନ୍ଧୁ ବଞ୍ଚେ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ପୁଣି ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖଇ ବନ୍ଧୁ
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ବବଞ୍ଚିତ ।

ସମସ୍ତ ଜୀବନେ ଦେଖିଲ ନୟନେ
 ଗଗନମଣ୍ଡଳେ ରୁହିଁ,
 ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବନ୍ଧୁ ଜପରେ
 ଏକ ଆନେ ଆକ୍ୟ ନାହିଁ ।

ମାଳମା ସାଗରେ ହରିତ ବଞ୍ଚିରେ
 ପୃଥ୍ବୀମଣ୍ଡଳେ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ବନ୍ଧୁ କୁସୁମେ ପୃଷ୍ଠି ଲତା ଦ୍ରୁମେ
 କୃଷ୍ଣ ମାଳ ଶ୍ରେତ ପୀତ ।

ମାରବ କବିତା ସମାନେ ବେଷ୍ଟିତା
 ଅନନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭାତ
 ଅନନ୍ତ ମହିମା ନ ପାଇଣ ସୀମା
 ଜୀବନେ ନ ଲଭେ ଶକ୍ତି ।

ଆହେ ଚନ୍ଦ୍ରକର କେଉଁ ଦେଶେ ଦର
 କାହିଁ ଅଛ ବନ୍ଧୁମାନ
 ନ ପାଇ ତଦନ୍ତ ହେଉଛି ନିତାନ୍ତ
 ଆକୁଳିତ ମମ ପ୍ରାଣ ।

(ମୁକୁର ୫ମ ଭାଗ, ୪୪ ଓ ୫ମ ସଂଖ୍ୟା;
 ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୮)

ଖଳ ଏବଂ ସର୍ପ

ଖଳ ବୋଲେ ସର୍ପ ତ ଭାରି ପାଳ ଦୁଷ୍ଟ !
 ପ୍ରାଣୀହିଂସା କରି ମନେ ମଣୁ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
 ସର୍ପ ବୋଲେ ମୋ ଦଂଶରେ ମରେ ଜଣେ ପ୍ରାଣେ
 ତୋ କିହାରେ କେତେ ବଂଶ ଛୁରଖାର ଜାଣେ ।
 (ମୁକୁର ୫ମ ଭାଗ, ୪୪ ଓ ୫ମ ସଂଖ୍ୟା; ୧୩୧୮)

ଭବଭାବନା

ଥିଲ ତ ଜୀବନେ ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ,
 ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଅନୁଭୂତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭଳାସ ।
 ଥିଲ ଯେବେ ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥ ଉପାକ୍ଷ୍ମନେ,
 ବେଡିଥିଲେ ତଉପାଶେ ପ୍ରିୟ ପରିଜନେ ।
 ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲ ମୋ ଆଲସ,
 ଶିଶୁ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ମିଷ୍ଟ ଭାଷା ସୁଧାମୟ ।
 ଭାଲିଥିଲେ ମନେ ମନେ ସୌଭାଗ୍ୟ କାଳରେ,
 ଏହିପରି ଚରଦିନ ଯିବ ସମାନରେ ।

ମନର ଉତ୍ସାହ ଶାନ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଶରୀରେ,
 ବଲ୍ଲାନ ସମସ୍ତ ଭୂତ ଅନନ୍ତ ତମିରେ ।
 ଜୟଜୟ ଦେବ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ରହିତ,
 ରୋଗର ଆଧାର ଦୁଃଖ ଦାଣ୍ଡ୍ୟ ବେଷ୍ଟିତ ।
 ଗଲ କାହିଁ ପ୍ରିୟଜନେ ମିତ୍ର ବନ୍ଧୁମାନ,
 ଅମିୟ ବନ୍ଧନ ପୁଷ୍ପେ ମଧୁପ ସମାନେ ।
 ସୁଧାମୟ ଶ୍ରୀମତୀଲେ ଯେଉଁ ଶିଶୁଗଣ,
 ପୂଜିତ ବଦନେ ଏବେ କର୍କଶ ବଚନ ।
 କରୁଛୁ ସହରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଉପକାର,
 ପ୍ରତି ଉପକାର ଆଉ ଲଭୁ ଅତ୍ୟାଚାର ।
 ପ୍ରେମାଳାପେ ବନ୍ଧୁଗଣେ ବସୁଥିଲେ ପାଶେ,
 ଲେଉଟିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନ ଦେଖିବା ସାଧେ ।
 କେତେ ବା ନ ହାନ୍ତି ଲୋକ ବିଶାଳ ସଂସାରେ,
 ଆଉ ତ ଆଦର ବାକ୍ୟେ କେହି ନ ପରୁରେ ।
 ନବୋଧ ନବୋଧ ! ! ତୁଳୁ ସୁଖେ ଉନମତ୍ତ,
 ଥିଲି-ନାହିଁ ଭାବ ସବୁ କାଳର ଆୟତ୍ତ ।
 ନିଶ୍ଚୟ ମୋ ପକ୍ଷେ ଏହା ଶୁଭ ସମ୍ଭାରୁର,
 ଯାଇଛି ସେ ସବୁ ଯାହା ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ।
 ଛୁନି ଭଲ ପ୍ରୀତି ନେହୁ ମାୟାମୟ ଗ୍ରନ୍ଥ,
 ଆତ୍ମଗନ୍ତା ମାର୍ଗେ ସର୍ବ ଥିଲେ ପରିପତ୍ନୀ ।
 ସାୟାହୋ ନିଶୀଥେ କରୁଁ ପ୍ରଭୁପଦ ଧ୍ୟାନ,
 ପାଥିବ ଯାବନ୍ତ ସୁଖ ହୁଏ ତୁଳୁ ଜ୍ଞାନ ।
 ଯେଉଁ ଅନାବଳ ସୁଖ ଏବେ ଅନୁଭବ,
 ଅତି ତୁଳୁ ମହା ତୁଳୁ ପାଥିବ ବିଭବ ।
 ସମାନ ମୋ ପକ୍ଷେ — ଜୀବନର ବିତି ବିତି
 ସୁଖର ମାଧୁରୀ ଦୁଃଖ ସନ୍ତୋଷର ଶ୍ରୁତି ।
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ଶ୍ରେଣୀଶ୍ରେଣୀ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିକାର,
 ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ହିଁ ସବୁ ସୁଖ ମୂଳାଧାର ।
 କାଳ ବିନିମୟେ ଲଭୁ ଅମୂଲ୍ୟ କାଞ୍ଚନ,
 ଜୟ ଜୟ ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ସନାତନ ।
 ତଥାତ ମନରେ ଉଦେ ନିୟତି ଭାବନା,
 ଜୀବନଟା ଶନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ପରି ଯାଏ ଜଣା ।

ଅହୋ ହୋ ? ଜାଣିଲି କିପାଁ ଆକୁଳ ଜୀବନ,
 ହରାଇ ବସିଛି ଏକ ଅପାର୍ଥିବ ଧନ ।
 ସେହି ତ ଜୀବନେ ଥିଲୁ ସୁଖ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ;
 ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମୟୀ ଆନନ୍ଦଦାୟିନୀ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ବିଲେପ ଏବେ ଅନନ୍ତ ତମିରେ
 ବିରଳେ ଭାବର ବସି ଭାସି ନେତ୍ରମରେ ।
 ସେ ସହାନୁଭୂତି କଥା ଅନାବଳ ପ୍ରୀତି,
 ସେହି ସୁଧାମୟ ବାଣୀ ଜଣି ସ୍ୱର୍ଗ ଗୀତି,
 ଉଦାସ ଜୀବନେ ଅନୁଭବେ ସେ ଚରିତ,
 କେ ଅଜ୍ଞାନ ଜଗତରେ ଅଛି ଅବସ୍ଥିତ ।
 କେତେ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନରେ ଅଛି କେଉଁ ସ୍ଥାନେ
 ମାନବ ଗଣିତ ବିଦ୍ୟା ସ୍ୱପ୍ନରେ ନ ଜାଣେ ।
 ସେ ଛାୟାଜଡ଼ିତ ଶେଷ ହେଉ ଏ ଜୀବନ
 ତବପଦେ ମହାପ୍ରଭୁ ଏହି ନିବେଦନ ।

(ମୁକୁର ୫ମ ଭାଗ, ୭ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା, ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୮୮)

ଭୂଲିଯାଏଁ

ଭୂଲିଛି ଯା ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆନନ୍ଦ ସନ୍ତୋଷ
 ଭୂଲି ଯାଏଁ ଜୀବନର ବିଗତ ଘଟଣା ।
 ବିଚିଛି ଜୀବନେ ଯେତେ ପର ଉପକାର
 ସୁରଣ କରବି ନାହିଁ ତାହା ପୁନର୍ବାର ।

(ମୁକୁର ୭ ଭାଗ, ୫, ୬ ସଂ; ଭାଦ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୯୦)

ଗ୍ରୀଷ୍ମ

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ସମ ତପ୍ତ ରବିକର,
 ଦମ୍ଭାକ୍ତ ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ମାନବ ନିକର ।
 ଦାରୁଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ କଷ୍ଟର କାରଣ,
 କିପାଇଁ ଶିଖୁର କଲେ ଏହାକୁ ସୃଜନ ?

କଷ୍ଟକର ମଣ୍ଡୁ ପାତ୍ରା ଆପାତ ମନରେ,
ମଙ୍ଗଳ ନିହିତ ପ୍ରତି ଦାଟନା ମୁଳରେ ।
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଭାବରେ ଦ୍ରବ ବାରିଦ ସଞ୍ଚାର,
ଯାହା ଯୋଗେ ପାଏ ରସା ସକଳ ସଂସାର ।
ପ୍ରକାଶ ଦୁଃଖରେ ରବ ପ୍ରବଣ କରଣ,
ଉଦ୍ଭିଦ ଆହାର ଭୂମି କରେ ଆକର୍ଷଣ ।
ଲଢ଼େ ପିରୁ ଜାମୁ ଆମ୍ବ କଦଳୀ ପଣସ,
ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ପାଚଇ ନରଜୀବନ ସବସ୍ବ ।
ନ ମଣ ଏହାକୁ ରବିକରଣ ପ୍ରତାପ,
ଜନନୀ ରଞ୍ଜନଶାଳୀ ଆନନ୍ଦସନ୍ତାପ ।

(ଉ. ସା. ୧୬ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା; ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ୧୩୧୯)

— — —

କଟକରେ ନୂତନ ଜଳ ଓ ନୂତନ ଛାତ୍ର

ଆଷାଢ଼ ପ୍ରଥମଭାଗ କାଠଯୋଡ଼ୀ ବନ୍ଧେ
ପରଶେ ନୂତନ ସ୍ରୋତ ମହାହାତ୍ତା ଛନ୍ଦେ,
ନାମ ଦଗଦଗନ୍ତୁ ଆସି ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ
ନାମ ଛନ୍ଦେ ନାଚ ନାଚ ଯାଏ ଫେଣଗୁଣି ।
ବୃଥା ନୁହେଁ ଫେଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳ ସ୍ରୋତର,
ବହୁତ ଉଷର ଭୂମି କରିବ ଉତ୍ସର ।
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅବକାଶ ଅନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପ୍ରବାସୀ
କାଠଯୋଡ଼ୀବନ୍ଧ ଶିରେ ସମବେତ ଆସି ।
ସାନ୍ଧ୍ୟସମ୍ପର୍କେ ସେବ ଶିଳାସତ୍ତ୍ବ ଶିରେ
ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ।
ଦେଶେ କୃଷିସଂସ୍କାରୀକାଣ୍ଡ ନବଜଳ
ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କରିବେ ଦେଶ କୁଳକୁ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ।
ନବ ଜଳ ନବ ଗୁପ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଭୂଷଣ,
ଆଷାଢ଼ ପ୍ରଥମଭାଗେ ଶୁଭ ଆଗମନ ।

(ଉ. ସା. ୧୭ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା; ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ୧୩୧୯)

— — —

ନିଶୀଥ ଧ୍ୟାନ

ସୁଷୁପ୍ତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାଣ ମାରବ ରଜନୀ,
ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହୋଡ଼େ ନିଦ୍ରାତା ଧରଣୀ ।
ଶୀତଳ ନିଶ୍ଵାସ ବାୟୁ ଧୀର ପ୍ରବାହତ,
କଦାଚିତ୍ ପାଦଶ୍ଵାସ ବାୟୁ ଅନୁମିତ ।
ସ୍ବପ୍ନର ପ୍ରଳାପ ସମ ଜନ୍ମୁକ ଉଜ୍ଜ୍ବଳେ,
କଦାଚି ହୃଦ୍ଧାର ନାଦ ହୃଦେ ହୃଦେ ହୃଦେ ।
ଅନନ୍ତ ସାଗର ମାଳ ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ଫେଣମୟ ତାରାବଳୀ ହରିତାଳ ଶ୍ରାବେ ।
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଶୂନ୍ୟଦେଶେ ସର୍ବେ ଅଚେତନ
ଜାଗ୍ରତ କେବଳ ଆତ୍ମଦର୍ଶୀ ଜ୍ଞାନୀ ଜନ ।
ଅଜ୍ଞାନ ପକ୍ଷରେ ନିଶା ଜାଗ୍ରତ ସଂଯମୀ,
ହେବ ଯୋଗୀ କରେ ଯାଚଞ୍ଚା ପ୍ରଭୁ ପଦ ନମି ।
ହେ ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ବିଶ୍ବପତି ଭଗବାନ,
ନିଶିଳେ ବିରଜିତ କରେ ତୁମ୍ଭ ପଦ ଧ୍ୟାନ ।

(ମୁକୁର ୭ । ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା)

— — —

* ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ମେଘେୟୀ ସଂବାଦ

ବାଚସ୍ପତି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟେ,
ଇଚ୍ଛା କଲେ ଗୃହ ତେଜ ଯିବେ ବାନପ୍ରସ୍ଥେ ।
କାତ୍ୟାୟନା ମେଘେୟୀ ଯେ ତାଙ୍କ ବେଶ ନାଶ,
ବୋଇଲେ ଉଭୟେ ପାଶେ ରାଇ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ୍ଡା ।
ଆହେ ପ୍ରିୟବତ୍ସରଣ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ,
ଯିବି ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସାଶ୍ରମେ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ ଧନ ।
ମୋହର ଗୃହରେ ଅଛି ଯେତେକ ସମ୍ପତ୍ତି,
ସମାନ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ନିଅ ବେନି ସଖା ।
ବୋଇଲେ ମେଘେୟୀ — ନାଥ ଏ ପାଥୁଁ ବ ଧନେ,
କରିପାରେ କିଛି କାଳ ସମ୍ଭୋଗ ଜୀବନେ ।

*ବୃହତ୍ସଂହିତା ଉପନିଷଦ୍ରେ ଉକ୍ତ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ମେଘେୟୀ ସଂବାଦ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଅବଳମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ ।

ପୃଥ୍ବୀ ସମସ୍ତ ଧନ ଦେବ ଯେବେ ନାଥ,
 ଅମରଭୁ ନ ଲଭିବ ଜୀବନେ ନିତାନ୍ତ ।
 ଅକ୍ଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା ଜାଣ ଭଗବାନ,
 କୃପା କରି କର ମୋତେ ସେହି ଧନ ଦାନ ।
 ବୋଇଲେ ମହର୍ଷି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଏହା ଶୁଣି,
 ବୋଲିଥିଲ ପୂର୍ବେ ଏବେ ବୋଲୁଅଛ ପୁଣି ।
 ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଅନୁକୂଳ ଯେଉଁ କଥା,
 ବୋଲିବ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଗା ଶୁଣ ପତିବତୀ ।
 କେବଳ ଯେ ପତି ପ୍ରୀତି ସାଧନ ସକାଶେ,
 କରେ ନାହିଁ ସେବା ନିରନ୍ତର ଥାଇ ପାଶେ ।
 ପତିବ୍ରତା ମଧ୍ୟ ଲେହେ ଆତ୍ମାର ମଙ୍ଗଳ,
 ତେଣୁ ସ୍ବାମୀ ସେବେ କରି ବୁଦ୍ଧିକୁ ନିର୍ମଳ ।
 ରମଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମ କରିଥାଏ ପତି,
 ଆତ୍ମାପ୍ରୀତି ସାଧନରେ ଥାଏ ତାର ମତି ।
 ପିତା ଯାହା ସ୍ନେହ କରିଥାନ୍ତି ପୁତ୍ରଗଣ,
 ଅନୁରବ ଥାନ୍ତି ଆତ୍ମସୁଖ ମନେ ମନେ ।
 ବଡ଼ ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି ପାଇଁ ଧନ ଉପାର୍ଜନ,
 ନ କରନ୍ତି ଲୋକ -- କରେ ତୋପିବାକୁ ମନ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରିଥାନ୍ତି ଲୋକଗଣ,
 କେବଳ ଆତ୍ମାର ପ୍ରୀତି ସାଧନ କାରଣ ।
 ଲୋକେ ଯାହା କରିଥାନ୍ତି ଶପ୍ତିପୁରୁ ପ୍ରୀତି,
 ସେହିପରି ଆତ୍ମ ପ୍ରୀତି ଜାଣ ପୂର୍ବ ମତି ।
 ବଶେଷ ଜଗତେ ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ନାହିଁ ଜାଣ,
 ଆତ୍ମପ୍ରୀତି ପାଇଁ ଲୋକେ ଥାନ୍ତି ଯତ୍ନବାନ ।
 ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥରେ ପ୍ରୀତି ଲଭେ ଯେଉଁ ଜନ,
 ସେହି ପଦାର୍ଥଟି ତାର ପ୍ରିୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଏଥିକୁ ଯହିଁରେ ଲାଭ ଆନନ୍ଦଭୁଜାନ,
 ସେପରି ବେଦାର୍ଥ ପାଠ କରି ଜ୍ଞାନବାନ ।
 ଯେ ଜ୍ଞାନ କରିବ ଲାଭ ବେଦାର୍ଥ ଶ୍ରବଣେ,
 କରିବ ଯନ୍ତରେ ତାହା ଧ୍ୟାନ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ।
 ଶ୍ରବଣ ମନେ ଧ୍ୟାନ କରି ନିରନ୍ତରେ,
 ଆତ୍ମଚିତ୍ତଜ୍ଞାନ ଲଭିଥାନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀ ନରେ ।

ଆତ୍ମାର ସାକ୍ଷାତ କାର ହୁଏ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ,
 ତାହା ଲାଭ କରି ସର୍ବ ଲଭଇ ବିଦ୍ୟାନ ।
 ଆତ୍ମାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ସକଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ,
 ଏଥିକୁ କାହାକୁ ତୁଚ୍ଛ ନ ମଣ ମନରେ ।
 ଅନ୍ୟ ଯଦି ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ କର ମୂର୍ଖପଣେ,
 ଆତ୍ମା ଆତ୍ମକୁ ତୁଚ୍ଛ କଲ ହେଜ ମନେ ।
 ଜଗତରେ ଯାହା କିଛି ବ୍ରହ୍ମ ସମୁଦୟ,
 ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବ ତାହା ସର୍ବ ଆତ୍ମମୟ ।
 ଆତ୍ମ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କିଛି ଜଗତରେ ନାହିଁ,
 ହେୟ ଜ୍ଞାନ କିଛି କର ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ।
 ଆତ୍ମାର ଉଦ୍‌ଭୂତ ଏହି ଜଗତ ସଂସାର,
 ଅବସ୍ଥିତ ସର୍ବ ତହିଁ ଲୟ ଜାଣ ସାର ।
 ଜଗତ ଯାବନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୁଏ ଅନୁଭୂତ,
 ସମସ୍ତ ଜାଣିବ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ବା ବିଭୂତ ।
 ଆତ୍ମ ଜ୍ଞାନ ଲଭିପାରେ ଯେଉଁ ଶ୍ରାବ୍ୟବାନ,
 ସର୍ବ ଜ୍ଞାନ ସେହି ଲଭିଅଛି ବୋଲି ଜାଣ ।
 ଜଳର ବୁଦ୍‌ବୁଦ୍ ପେଣ ଜଳର ବିକାର,
 ଈଶ୍ଵର ଅଂଶରୁ ଜାତ ଜଗତ ସଂସାର ।
 ନାମ ରୂପାତ୍ମକ ଜଗତର ବସ୍ତୁ ସର୍ବ,
 ଈଶ୍ଵର ଅଂଶରୁ ଜାତ କର ଅନୁଭବ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଜଗତରେ କିଛି ନାହିଁ,
 ବ୍ରହ୍ମମୟ ଏ ସଂସାର ଜାଣ ସେଥିପାଇଁ ।
 ବାମ୍ନୀ କୃପ ପୁଣ୍ଡରୀ ଯେତେ ଜଳାଶୟ,
 ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ଏକ ସମୁଦ୍ର ଆଶ୍ରୟ ।
 ଏଥିକୁ ଜାଣିବ ସର୍ବ ବେଦ ବାକ୍ୟ ମତେ,
 ବ୍ରହ୍ମହିଁ ଆଶ୍ରୟ ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ଜଗତେ ।
 ଯୈରବ ଲବଣ ଖଣ୍ଡ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ,
 ବିଲ୍ବନ ଅଦୃଶ୍ୟ ଥାଏ ଲୋକ ନୟନରେ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଜଳ ଯୈରବ ଲବଣ,
 ଅନୁଭବ ପ୍ରତି ବିନ୍ଦୁ କଲେ ଆଶ୍ଚାଦନ ।
 ତଦ୍ରୂପ ବିଜ୍ଞାନ ଭନ ଆତ୍ମା ଦେହାଦିରେ,
 ବ୍ୟାପ୍ତ ଛନ୍ଦ୍ର ଯାଏ ଜଣା ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ।

ଦେବ ମାନବାଦି ଭାବେ ହେଁଇ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ,
 ଭୂତ ସବୁ ବ୍ରହ୍ମ ଭାବେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଶକ୍ତ ।
 ଏ ମହା ମହିମାନ୍ବିତ ଅନନ୍ତ ଅପାର,
 ଓତପୋତ ଭାବେ ବ୍ୟକ୍ତ ଜଗତ ସଂସାର ।
 ଉପାଧି ବିନାଶେ ଦେହ ମାନବାଦି ନାମ;
 ବିନଷ୍ଟ ମାତ୍ରକ ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମାତ୍ମମ ।
 ଗୋ ମୋହେୟି ! ଏହି ଆତ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ଉପଦେଶ
 ଶୁଣିକରି ପରବ୍ରହ୍ମ ମନକୁ ନିବେଶ ।
 ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଯାଏ ନାଶ ଜଗତର ଧନ,
 ଇହ ପରକାଳେ ବ୍ରହ୍ମ ଜୀବର ଜୀବନ ।
 ବୋଇଲେ ମୋହେୟୀ—ନାଥ ଉପାଧି ନାଶରେ;
 ଆତ୍ମା ନାମ ରୂପ ନାଶ ଯାଏ ସହଜରେ ।
 ଯେ କଥା ବୋଇଲେ ମନେ ଲାଗୁଛି ଅନର୍ଥ,
 ବୁଝିଲେ ବୋଲନ୍ତି ମୋତେ ଏଥି ଗୁଡ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ।
 ବୋଇଲେ ଯେ ଯାଜ୍ଞ ବଳ୍ଲଭ ଶୁଣି ଗୋ ମୋହେୟି,
 ଯେ କଥା ବୋଲିଛି ତହିଁ ଗୁଡ଼ ଅର୍ଥ ଏହି ।
 ମୃତପଣେ ହେଲେ ମନେ ହେତ ଭାବ ଜାତ,
 ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବ ଜନ୍ମଇ ନିତାନ୍ତ ।
 ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ସ୍ପର୍ଶ ଆଦି ଶୁଣ ସବୁ,
 କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ କରେ ପୃଥକରେ ଅନୁଭବ ।
 ହେତ ଭାବେ ବିମୋହିତ ହୁଏ ଯେତେବେଳେ,
 ଅନୁଭବେ ଜ୍ଞାନ ଲଭେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କାରଣ ।
 ମାତ୍ରକ ଅଦୈତବାଦ କରେ ଅନୁମାନ,
 ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମୂଳେ ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ ଲଭେ ହୁଏ ମନରେ ଉଦୟ,
 ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋଟି ସବୁ ବ୍ରହ୍ମମୟ ।
 କଲେ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ରହ୍ମପଦେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ,
 ଜଗତ ସଂସାର ତାହାଠାରେ ଭୁକ୍ତ ଧନ ।
 ଅନୁଭବ ଆତ୍ମ ଆତ୍ମା ପରବ୍ରହ୍ମମୟ,
 ହେ ମୋହେୟି ! ସ୍ଥିର କର ଆପଣା ହୃଦୟ ।
 ଆତ୍ମମୟ ପରମାତ୍ମା ଜୀବନେ ମରଣେ,
 ଲୟ ରାଶି ଆତ୍ମଗତ ତେଜ ଭୁକ୍ତଧନେ ।

ଭୁକ୍ତ ଧନେ ମମତା ଯେ ଚିତ୍ତର ବିକାର,
 ଜ୍ଞାନୀ ମତେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ଜୀବନର ସାର ।
 ଆସ ଦେବ, ତେଜ ଏବେ ଭକ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତି,
 ନିରନ୍ତରେ ରଖ ପରଂବ୍ରହ୍ମେ ଆତ୍ମଗତି ।

(ମୁକୁର । ୭-୩ୟ ସଂଖ୍ୟା)

ଗୁଣୀର ଆନନ୍ଦ

ପହିଲି ଆସନ୍ତ ପାଣି ଭରି କାମ ଭିଡ଼,
 କିଛି ଦେଇ ଚାରିପାଖେ ବାନ୍ଧଦେଲ ହିଡ଼ ।
 କାଦୁଅରେ ଲଟପଟ ଦେହଗୋଟା ଝାଲ,
 କୋଡ଼ି ହାତେ ନ ହିଁ ବେଳ ବାନ୍ଧବାକୁ ବାଲ ।
 ଦୁଇଟା ବଳଦ ବଳ ନିକଟ ହିଡ଼ରେ,
 ଚରୁଥିଲେ ଚଷା ଯୋଗଦେଲ ଲଙ୍ଗଳରେ ।
 ଦରବୁଡ଼ା ବଳଦଙ୍କ ଦେହେଁ ନାହିଁ ବଳ,
 ଚଷାମନ ଜାଣି କାହୁଁ ଓଟାଟବେ ହଳ ।
 ଚଷାଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାଡ଼ ଗାଲ ଖାଲ,
 ମଠ ମଠ ଗୁଲିଛନ୍ତି ମୁଣ୍ଡକୁ ହଲଲ ।
 ରତ ରତ ବେଳ ଅଛି ହଳକଣ୍ଠି ଧର,
 କପରି ବଡ଼ଜା କାମ ଯିବ ଆଜ ସର ।
 ଫୁଲ ସଞ୍ଜବେଳେ ଚଷା ନିଶ୍ୱାସେ ପକାଇ,
 ପଛଟି ଛୁଣିଲ ଦେଲ ହଳକୁ ଫିଟାଇ ।
 କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବାନ୍ଧ ଯୁଆଳୀ ଲଙ୍ଗଳ,
 ବଳଦ ପିଠିରେ ସାର ପାଞ୍ଚଟର ବଳ ।
 ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲ ଘରେ ଧୋଇ ଗୋଡ଼ ହାତ,
 ପେଟୁଆ ପେଟୁଆ ଉଡ଼ୁଡ଼ୁ କଂସେ ଭାତ ।
 ଲୁଣ ଟିକାଟାଏ ମାର ପାଇ ଦେଲ କସି,
 ଆଉ ଦେଉ କଂସା ଭାତ ଖାଏ ବସି ବସି ।
 ଗୋଡ଼ ମୁହଁ ଧୋଇ ବସି ପକାଇ ନିଶ୍ୱାସେ,
 ଧୂଆଁ ପସ ନିଆଁ ବଡ଼ ଥୁଆ ଥୁଲୁପାଶେ ।

ଶାଳପତ୍ର ମୋଡ଼ି ପିକାଟିଏ ଯତନରେ,
ନିଆଁକୁ ଧରଇ ଓଟାରିଲୁ ଆନନ୍ଦରେ ।
ଅଧକଂସା ପ୍ରସାଦରେ କଂସାଏ ତୋରଣୀ,
ଦରଣୀ ତା ସେବା କଲୁ ଲୁଣ ଝୁଲେ ଆଖି ।
ଧନ୍ୟ ସାର ଦୁଇଜଣ ବସିଲେ ଆନନ୍ଦେ
ଚଷା ବୋଲେ ଏ ବରଷ କାଟିଲୁ ସୁଖମେ ।
ଦେଇଛୁ ମିଥୁନ ଗାର ଖରଟିଆ ବୁଣା
ପାଞ୍ଚଟି ଭରଣ ଧାନ ପୋଷେ ନାହିଁ ଉଣା ।
ରଙ୍ଗ ଧଡ଼ି ଶାଢ଼ୀକୁ ତୋ! ଥିଲୁ ଇଚ୍ଛା ବଡ଼,
ଏଥର କଥାରେ ହେବନାହିଁ ନଡ଼ବଡ଼ ।
ସାଉଁକାର ବାପୁଜୀଟା ହୁଏ ଫର ଫର,
ଖଳା ମୁଣ୍ଡେ ମାପି ଦେବି ମୂଲ କଲନ୍ତର ।
ଦରଣୀ ବରୁ କଲୁ ତେବେ ଜଣେ ମୁହିଁ
ଆନନ୍ଦରେ ହେଲେ ଦୁହେଁ ମୁହଁ ରୁହାଁରୁହିଁ ।
ସେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହେଲୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମନରେ
ଥିବେ ନାହିଁ ବିଚିତ୍ର ଲକ୍ଷପତି ସ୍ଵପନରେ ।
(ମୁକୁର ୭—*ମ ସଂଖ୍ୟା ।)

ଯମରାଜର ଦରବାର

ଯମରାଜ ବସିଛନ୍ତି ରତ୍ନ ସିଂହାସନେ,
ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପାଞ୍ଜି ଧରି-ଡାକେ ପାପିଗଣେ ।
ବିକଟାଳ ରୂପ ଯମରାଜ ଦୂତମାନ,
ଚାଳଗଛ ପରି ଭଲ କୁଲ ପରି କାନ ।
ଥାଳପଟ ପରି ଆଖି ମୂଳା ପରି ଦାନ୍ତ,
ଲହ ଲହ ଜୟ ତାଙ୍କ ଲମ୍ବ ଦେହହାତ ।
ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ପାପିଗଣେ ତମ ଦଉଡ଼ିରେ,
ଦୁମ୍‌ଦାମ୍ ପିଟୁଛନ୍ତି ମୂଢ଼ଳ ବାଡ଼ିରେ !
ଉଭୟହେଲେ ପାପିମାନେ ଯମରାଜ ଆଗେ,
ରାଜଦଣ୍ଡ ଟେକି ଦୂତେ ଠିଆ ପଛଭାଗେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ନଥି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି କର ପାଟି,
ଯମ ରାୟ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ଗୋଟିଗୋଟି ।

ଲୋକେ ଗାଳିଦିଏ ରାମା ଭାରି ବଦରାଣୀ
ହୁକୁମ ତା ପ୍ରତି ହେଲୁ, ଦିଅ ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ।
ଜମିଦାର ଖ୍ୟାମବାବୁ ଭାରି ଡାକ ନାମ,
ଖବରକାଗଜ ପଡ଼ି ଦିଏ ନାହିଁ ଦାମ୍ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଯମରାଜ ହୋଇ କମ୍‌ମାନ,
ଯାଅ ଜଣେ ଲୋକ ! ର ମୋଡ଼ ଦୁଇ କାନ ।
ଇଝୁଲୁ ମାଷ୍ଟର ଗୋଟେ ପିଲଗଣେ ମାରେ,
ହୁକୁମ—ତାହାକୁ ଠିଆ ରଖିବ ଖରରେ !
ଇଂରେଜା ପଡ଼ୁଆ ଗୋଟେ ଥାଏ ଶାଶୁଦରେ,
ମାଆବୁଢ଼ୀ ଅଛୁ ଘରେ ନ ପରୁରେ ଥରେ ।
ତାହାର ମାମଲୁ ଫସଲ ରୁଣ୍ଡେ ରୁଣ୍ଡେ,
ଚଡ଼ି ଏ ଓଲଟ ରଥ ବୁଲୁ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ।
ଗଧା ଟୋପି ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ମୋଡ଼ କାନ,
ଲେଖିଦିଅ ଏ ଲୋକଟା ଭାରି ବେଇମାନ ।
ସରସର ଖପି ମକଦ୍ଦମା ସବୁ ଶେଷ,
ପୁଲିଶଗୁଲିଶି କେଶ ହେଲୁ ଦରପେଶ ।
କଙ୍ଗାଳୀ ଗୋଟାଏ ପାପୀ ପେଟ ବିକଳରେ,
ସିନ୍ଧୁକାଠି ଧରି ଶୁଣି କରେ ଲୋକ ଘରେ ।
ଦୋସର ଆସାମୀ କବି ଭାରି ବଦମାସ,
ଅଶ୍ଳୀଳ କବିତା ଲେଖି କରେ ସେ ପ୍ରକାଶ ।
ଦୁହିଁଙ୍କର ହାତଛନ୍ଦା ଏକ ହାତକଡ଼ି,
ଗୁରୁଟା ବିକଟ ଦୂତ ଛନ୍ଦୁ ତାଙ୍କୁ ବେଡ଼ି ।
ମାମଲର ହାଲୁ ବୁଝି ଯମରାଜ ଖୋଦ,
ବୋଇଲେ ସଜ୍ଜିନ କେଶ ଦୋହରା ସମ୍ପଦ ।
ନଥି ଗୋଟା ପଡ଼ା ହେଲୁ ଗୁରୁଦଣ୍ଡା ପ୍ରାୟ,
ଜୁରିମାନଙ୍କର ସବୁ ହେଲୁ ଏକ ରାୟ ।
ଏ ଅନ୍ତେ କୋଟରୁ ହେଲୁ ରାୟଟା ପ୍ରକାଶ,
‘ନଟ ଗିଲଟି’ ଅନରେକ୍ତ ଚୋରଟା ଖଲ୍‌ସ ।
କବି ପ୍ରତି କୋଟ କଲେ ଆଦେଶ ପ୍ରବୁର,
ତତଲୁ ତେଲରେ ତାଙ୍କୁ ଭାଜି ଭାଜି ମାର ।
ସୋରଷ ମାଲପା ଇଞ୍ଜୁଥିବ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା,
ପଟାପଟ ପିଟୁଥିବ ପିଠରେ କୋରଡ଼ା ।

ହାତଗୋଡ଼ ଏକପଙ୍ଖେ ବାନ୍ଧି ଲୁହାକଡ଼ି,
 ଶୁକି କର ଚେଟାମାର ପରି ଚଡ଼ିଚଡ଼ି ।
 ଗଗରସ ଇମ୍ମି ଜନ୍ ହେବ ହୁଅ ମାସ ।
 ଫଏଲ ଜାମିନେ ଶେଷେ ପାଇବ ଖଲସ ।
 ପୂର ଅଡ଼ାଇଣ ଟଙ୍କା ହେବ ଜରିମାନା,
 ବସିବ ଦୁଆରେ ତାର ପିତ୍ତନଟି ଆନା ।
 ମନଃକଷ୍ଟେ କବି ଛୁଡ଼ି ବିକଳରେ ରଡ଼ି
 ବୋଇଲି ଯମକୁ ବିନୟରେ ହାତଯୋଡ଼ି ।
 ଧର୍ମ ଅବତାର ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ ଦେଶରେ
 କବି ପାଏ ଦଣ୍ଡ, ଶୂର ଯାଏ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ।
 ବୋଇଲେ ବୁଝାଇ ଯମ ମନେ ବନ୍ଧି ସେଷ,
 ଶୁଣି ଶୁଣି କବି ତୋର ହେଲ କେତେ ଦୋଷ ।
 ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସିନା ଚୋରଟା ଜୀବନ,
 ଶୂରର ଆଖିଲ ଅନ୍ୟଦରୁ କିଛି ଧନ ।
 ଜଣକ ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷତି, ବଞ୍ଚିଗଲ ଜଣେ,
 ଖଲସ ତାହାକୁ ଆମ୍ଭେ ଦେଲୁଁ ଏ କାରଣେ ।
 ହେଲେ—ସିନା ଗଲ ଜଣେ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତି;
 ମାତ୍ର ଲୋକ ସମାଜର ହେଲ ନାହିଁ କ୍ଷତି ।
 ଅବିବେକୀ ଲୋକ କେତେ ତୋ କବିତା ପଢ଼ି
 ମହାପାପ କରିଛନ୍ତି ନରକରେ ଫଡ଼ି ।
 ତରଳ ଯୁବକ କେତେ ପଢ଼ି ତୋ କବିତା,
 ଦେଖ ଯା କଲେଣି ବୁଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧି କଳ୍ପସିତା ।
 ଜାଣିବୁ ସାହିତ୍ୟ କରିଅଛୁ ଅପବିତ୍ର,
 ଯୁବକ ଯୁବତୀ ନଷ୍ଟ କଲେଣି ଚରଣ ।
 ‘କୋଇ ହେ’ ଡାକିବୁ ଦୂତେ ଅଇଲ ସେଠାକୁ,
 ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ଦେଉଗଲ କବିତାକୁ ।
 ଅଧେକେଟ ଟ୍ରା, କପି ଯମ ଅଫିସରୁ
 ଅଣାଗଲ—ପଡ଼ି ଯିବ ସନ୍ଦେହ ମନରୁ ।

(ଉ. ସା. ୧୭ ଭାଗ ୨ୟ ପୃଷ୍ଠା)

ଶ୍ରୀ ଦରବାଣ ଟାଉନର

କୌଳିକ ଧର୍ମ

ଜଗତ ବହୁବ୍ୟସନ୍ତ କୁଳଧର୍ମୀ ସନାତନାଃ
 ତନ୍ତ୍ରବାୟସ୍ୟ ଶ୍ରୀକାହି ମାର୍ଗର ବନ୍ଧନଂ ଯଥା ।
 ରାମା ତନ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାପତ୍ର ଶ୍ରୀକ ଦିବସରେ
 ଜଳପାନ ଦହ କଣି ରଖିଥିଲ ଘରେ ।
 ପୋଷା ଖଣି ବିରଡ଼ଟା ଆଟିକା ଗଡ଼ାଇ
 ଗ୍ରୀଷ୍ମଶେଷେ କହଟିକି ଗଲ ଖାଇ ।
 ଚହଁ ଆର ବରଷରେ ସେହି ବିରଡ଼ଟା
 ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡି ଶୁକି ଖାଇଗଲ ଗଜାପିଠା ।
 ଗ୍ରୀଷ୍ମଶେ ଅଧିକ କିଛି ନେଲେ ଜଳପାନ,
 କେହିରୂପେ ପିତୃରୂପେ ପାଇଗଲ ପାଣି ।
 ତୃଣାୟ ବରଷ ରାମା ଅଗଣା ଖୁଣ୍ଟରେ
 ବିରଡ଼କୁ ଧରି ଆଣି ବାନ୍ଧିଲ ଆଖରେ ।
 ଥୋକାଏ ବରଷ ଯାଏ ତନ୍ତ୍ରୀ ଏହିପରି
 ଶ୍ରୀକ ଦିବସରେ ବାନ୍ଧେ ବିରଡ଼କୁ ଧରି ।
 ମଲ୍ଲଣି ସେ ତନ୍ତ୍ରୀ ରାମା ମଲ୍ଲଣି ବିରଡ଼,
 ତାହା ପୁଅ ଯିତୁଲେକେ ଦେବ ପିଣ୍ଡ ବାଡ଼ି ।
 ଗଲ ଯୁବେହିତ ପାଶେ ଆଣିବ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 ଜଣାଇଲ ଆପଣାର କୌଳିକ ଅବସ୍ଥା ।
 ତାହାକୁ ଅଜଣା ଶ୍ରୀକଦିନରେ ବିରଡ଼
 କପି ଯାଏ ବନ୍ଧା—ଏଟା କୁଳପଥ ଧାଡ଼ି ।
 ବୋଇଲେ ଫିଟାଇ ପୋଥି ବଣୁ ମହାପାତ୍ରେ,
 “ନ ତ୍ୟଜେତ୍ କୌଳିକ ଧର୍ମଂ” ଲେଖା ଅଛି ଶାସ୍ତ୍ରେ
 ମେଣ୍ଟି ତ ପାରେବୁ ନାହିଁ କୁଳଧର୍ମ ଧାଡ଼ି,
 ନ ଥିଲେ ତୋ ଘରେ ଲେଡ଼ି ଆଣିବୁ ବିରଡ଼ ।
 ବିରଡ଼ ନ ଗଲେ ବନ୍ଧା ହେବନାହିଁ ଶ୍ରୀକ,
 ଯେଉଁଠାରୁ ହେଲେ ଖୋଜି ବିରଡ଼ଟା ବାନ୍ଧ ।
 ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପୁରୋହିତେ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ !
 ସମ୍ଭାଳ ରଖିଛ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସମ୍ମାନ !
 ଯେଦିନ ଆପଣମାନେ ବାନ୍ଧିବେ ଶୁକୁଲୁ;
 ଲଣ୍ଡିଭଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ ସୃଷ୍ଟିଶାସ୍ତ୍ର ଲୁଚ !

(ଉ. ସା. ୧୭ଶ ଭାଗ, ୮ମ ପୃଷ୍ଠା, ମାର୍ଗଶିର ୧୮୨୦)

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବ ହାଦୁର

କେତେ ତପସ୍ୟାର ଫଳେ ଉତ୍କଳଜନନୀ
ଲଭିଥିଲେ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଗୁଣମଣି ।
ଉତ୍କଳରେ ଯାହା ନାମ ଖ୍ୟାତ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ,
ସେ ମଧୁସୂଦନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗଧାମେ ।
ଗୁଳିଶ ବରଷ କାଳ ତାହାଙ୍କୁ ମୁଁ ଜାଣେ,
କରିଛି କିମ୍ବଦନ୍ତ ଗୁଣ ଅନୁଭବ ପ୍ରାଣେ ।
ଦିନେହେଲେ ମଧୁ କହି ନ ଶୁଣି ମିଥ୍ୟାକଥା,
କେତେବେଳେ କାହା ମନେ ଦେଇ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା ।
ପର ଉପକାର ପାଇଁ ସତ୍ୟହିଁ ଜୀବନ—
ବାକ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତହିଁ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ।
ନ୍ୟାୟର କାଠିନ୍ୟ ପ୍ରେମ ସିନ୍ଦୂର ମଧୁରମା—
ସାରଳ୍ୟ ସୌଜନ୍ୟ ଲଭିଥିଲେ ଶେଷସୀମା,
ଉତ୍କଳ-ଆକାଶେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଥିଲା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ,
କଳଙ୍କ କାଳିମା ତାକୁ ନ ଥିଲା ତ ଛୁଇଁ ।
ଏକପତ୍ନୀ ବ୍ରତେ କିମ୍ବା ସନ୍ତାନ ବାସ୍ତବ୍ୟ—
ସବତ୍ୟାଗୀ ହେବା ପର ଉପକାର ସ୍ଥଳେ
ପ୍ରଗାଢ଼ ଶାର୍ଦ୍ଦୂୟ ଜ୍ଞାନେ ପରସେବା ବ୍ରତେ—
ଦେଶ ଉପକାରେ ଲାଗି ରହିବା ସନ୍ତତେ—
ଏକାନ୍ତ ଶିଶୁରନିଷ୍ଠା ଧର୍ମ ଆଚରଣେ—
ସେ ମଧୁ ସମାନ ଆଉ ଦେଖି ନାହିଁ ଜଣେ ।
ଶରୀର ଗତି ସତ୍ୟ ମାନବ ଆକାରେ,
ସମସ୍ତ ଦେବତା ଧର୍ମ ଥିଲା ତାହାଠାରେ ।
ଯାବତଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ—
ପରହିତ ବ୍ରତେ କରିଛନ୍ତି ସମର୍ପଣ
ଅତିଥି ସେବାରେ ମଧୁବଂଶ ପ୍ରତି ଜଣେ
ଆନନ୍ଦରେ ଯତ୍ନ କରିଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣପଣେ ।
ମଧୁ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ପତିପରାୟଣା ସତୀ,
ଦେବପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଭୂଲ୍ୟ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ।
ଉତ୍କଳେ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ମଧ୍ୟରେ
ସେ ମଧୁସୂଦନ ଥିଲେ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରୂପରେ ।

ମଧୁର ଆକାଶ ଗୁଡ଼ ମନ୍ଦିରୀ ଆଶ୍ରମ,
ପ୍ରକୃତରେ ଥିଲେ ମଧୁ ମହାଭୂଷି ସମ ।
ଜନ୍ମିବେ ଉତ୍କଳେ ସାଧୁ ଦୟାଳୁ ଶତ୍ରୁଦାନ,
ପରସେବାକୁଳ ଦାତା ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଧାନ ।
ସଦା ସାଧୁଗଣ ସମାବେଶ ଏକାଧାରେ
କଦାଚିତ ଜଗତରେ ଆସେ ଦେଖିବାରେ ।
ମଧୁର ସ୍ୱରାବ ଯେତେବେଳେ କରୁବ କଳ୍ପନା
ଅଭାବ ମାନବଲୋକେ ଦେବାକୁ ଭୁଲନା,
ଉତ୍କଳର ଇତିହାସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ
ଗିରିତ ରହିବ ମଧୁନାମ ନିଶ୍ଚୟରେ ।
ମଧୁସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା କେବେ ସମ୍ଭାବନା—
କେତେ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ଶତ୍ରୁରକୁ ଜଣା ।
ଦରଦ୍ର ଉତ୍କଳ ଭାଷା ମଧୁଠାରେ ରଖି
ଏକ କଥା ଥିଲେ ମଧୁ ସଦା ଗୁଣେ ଗୁଣୀ ।
ମୋହର ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ,
ତାହା ବିନା ମୋତେ ଏବେ ଅସାର ଜୀବନ ।
ଦୟାମୟ ଜଗଦୀଶ ହେ ଭୂତଭାବନ ।
ମଧୁପ୍ରସିଦ୍ଧିରେ ଶାନ୍ତି କରନ୍ତୁ ସ୍ଥାପନ ।

(ଭା. ସା ୧୭ଶ ଭାଗ, ୧ମ ସଖ୍ୟା, ପୌଷ-୧୩୧୦)

ହୃଦୟନା ହେନା

ହେ ନବୀନ ଅଭ୍ୟାଗତ ହେ ହୋୟନା ହେନା
ସତ ଏ ଦେଶର ବନେ ଫୁଲ ଫୁଟେ ନାନା । ୧ ।
ତଥାପି ତୁମ୍ଭକୁ କରୁଁ ବନ୍ଧୁତ ଆଦର
ଉପଦେଷ୍ଟା ଗୁରୁ ଶେଷ ଜୀବନେ ମୋହର । ୨ ।
ଆସିଛ ଜାପାନ ଦେଶୁ ବହୁଦେଶ ଭ୍ରମି
ଭୂତଙ୍କ ଯାନିଶା ତସ୍ୟାଂ ଜାଗତିଂ ସଂସମୀ । ୩ ।
ରଜନୀ କୁସୁମରାଗୀ ଦେଲ ଏହି ଜ୍ଞାନ
ନିଶୀଥେ କରନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଉପାସନା ଧ୍ୟାନ । ୪ ।

ପବନ ସୌରଭମୟୀ ତୁମକୁ ମୁଁ ଜାଣେ
ଗୁଣ ତବ ଅନୁଭବେ କଳ୍ପିତ ପ୍ରାଣେ । ୫ ।
ଯେ ଅନନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱେ ପାଇଛ କଣିକା
ହୁଏ ତବ ସହିତରେ ସେ ଚରଣେ ବିକା । ୬ ।
ନରହୁ ଜୀବନେ ମୋର କଳଙ୍କ କାଳିମା
ହେଉ ଗୋ ଆଦର୍ଶ ତବ ଗନ୍ତମାଧୁରମ । ୭ ।

(ମୁକୁର ଫାଗ, ୧୭ ସଂଖ୍ୟା ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୧)

ଚିନ୍ତା-ଚିତା

ଦେହ ସହ ନିତ୍ୟା ସହଚରା ଚିନ୍ତା-ଚିତା,
ଜୀବନ ମରଣେ ମିଶରୁପା ପରିଚିତା । ୧ ।

ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଭାବ ଦେହେ ନିୟୁତ ଜୀବନେ
ବିଚରଣ କରେ ନାନାରୂପେ ଅନୁଷ୍ଠଣେ । ୨ ।

କ ଭାବରେ ଚିନ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଜୀବନ ସାବର
ଅଶୁ ପରମାଶୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କୁସୁମର ଗର । ୩ ।

ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ନେତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୀବନ
ଯଥା ଗନ୍ତ ବିନା ପୁଷ୍ପ ଶୋଭା ଅକରଣ । ୪ ।

ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ଜୀବନ ଧାବତ
ପବନେ ବାରିତ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚଳିତ । ୫ ।

ଚିନ୍ତା କୃତ ଦେହ ଜୀବନର ଅବସାନେ
ଅଦୃଶ୍ୟ କରଣମାଳା ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ । ୬ ।

ଜୀବନାନ୍ତ କାଳେ ଚିତା ଶରୀର ସଙ୍ଗିନୀ
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଏ ପଞ୍ଚୁତ ସମ୍ମଳନା । ୭ ।

(ମୁକୁର ଫା. ୪ । ୫ ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର ୧୩୧୧)

ଜୀବନେ ସଫଳ

ହେ ଦର ! ଜୀବନ ସ୍ୱାମୀ ତୁମେ ତ ସର୍ବସ୍ୱ—
ବିଶ୍ୱରେ କି ଅଛି ଦେବ ବୋଲିବି ନିଜସ୍ୱ ?
ତୁମ୍ଭର ତ ଦତ୍ତ ପ୍ରଭାବ ଶରୀର ଜୀବନ—
ଦେହ ରକ୍ଷାକାରୀ ଅନ୍ତ ସଲଳ ପବନ—
ସମ୍ପଦ ବିପଦ କାହୁଁ ଘୋର ପରିହାର—
କାହୁଁ ଆସେ ଯାଏ କାହିଁ ହେ ଦେବ, ଏ ପ୍ରାଣ ?
ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ବଳ ସର୍ବ ଜୀବନ ସମ୍ବଳ —
ନରଈ ପଦାର୍ଥ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଦତ୍ତ କେବଳ ।
ଅଯାଚିତ ଭାବେ ଦେବ ପାଇଛୁ ତ ସର୍ବ—
କି ଅଛି କରିବ ପ୍ରାଣେ ବିଳାପ ବା ଗର୍ବ ?
ଆହେ ସର୍ବମୟ ପିତା ! କରିବ ପ୍ରାର୍ଥନା—
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରୟୋଜନ କିବା ଯାଉନାହିଁ ଜଣା ।
ହେ ଜୀବନ ସ୍ୱାମୀ ! ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା କେବଳ—
ତୁମ୍ଭର ବିଧାନ ହେଉ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

(ଭୃ. ସା ୧୭ଭାଗ ୧ମ ସଂଖ୍ୟା ପୌଷ ୧୩୧୧)

ସାଦର ଆହ୍ୱାନ

ଆସ ଆସ ଆହେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସାହିତ୍ୟ
କରଯୋଡ଼ ବିନୟରେ
କରେ ନିମନ୍ତଣ, ହେ ସାହିତ୍ୟଧନ,
ଦେଖାଦିଅ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ।

ତୁମ୍ଭର ସେବକେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକେ
ଆଗାନେସେ ହିନ୍ଦୁ ଚାହିଁ
ନୂତନ ବର୍ଷରେ ନୂତନ ବେଶରେ
ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ।

ତମିର ଆକାଶେ   ଚନ୍ଦ୍ରମା ବିକାଶେ
ପୃଥ୍ବୀ କରେ ଆଲୋକିତ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ସାହିତ୍ୟ   ହେବ ପ୍ରକାଶିତ
ସାଧୁବାକୁ ଜନହିତ ।

କୁପୁଷ୍ପମଣ୍ଡଳେ   କାତରେ ଆକୁଳେ
ଜନନୀ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭାଷା
କଷ୍ଟ ଫେଡ଼ିବାକୁ   କେବଳ ତୁମକୁ
କରି ବସିଛନ୍ତି ଆଶା ।

ଶିକ୍ଷିତ ସନ୍ତାନେ   ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନେ
କରିଲେଣି ପ୍ରାଣ ପଣ
ଶକ୍ତି ଧନ ବ୍ୟୟେ   କରିବେ ନିଷ୍ଠୟେ
ତୁମ୍ଭ କଷ୍ଟ ବ୍ୟମୋଚନ ।

ଆସ ଆସ ଦେବ,   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ହେବ
ତୁମ୍ଭ ମହିମା ପ୍ରଭୁର,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମଣ୍ଡଳେ   ଶୁଣାଅ ସକଳେ
ନବ ନବ ସମାରୁର ।

(ଉ. ସା. ୧୮ଶ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା; ବୈଶାଖ ୧୩୬୧)

ମାନବାନ୍ତର ସ୍ୱର୍ଗଯାତ୍ରା

ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ-ଆତ୍ମା ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ପାଶେ,
ଉଦ୍ଭାସନ୍ତ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ ସକାଶେ ।
ଉଷା ଉଦୟପାଶେ, ବଞ୍ଚିବଶ୍ଚାୟା ଦ୍ୱାରା,
ପ୍ରବେଶକୁ ଖଟୁନାହିଁ ଭରସା କାହାର ।
କୁଳଶ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷନାଦେ ସ୍ୱର୍ଗ ଦ୍ୱାରଗଣେ
ପୂଜା କଲେ ମାନବାତ୍ମାଗଣେ ଜଣେ ଜଣେ ।
ପ୍ରବେଶିବ ସ୍ୱର୍ଗେ କିବା ଆଶିଷ ସମ୍ଭଳ ?
ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଆମ୍ଭ ପାଶେ ବୋଲ ସେ ସକଳ ।

ସାହସରେ ଆଗଭର ଏକ ମୁସଲମାନ
ବୋଇଲ ସଲମ କରି, ହଜୁର ଦ୍ୱାରବାନ !
ନିମାଜ କରିଛି ପ୍ରତିଦିନ ପାଞ୍ଚଥର
ପ୍ରଭୁ ମଣି ଏକ ମହମ୍ମଦ ପୟୁମ୍ବର ।
ପୂଜା କଲେ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତେ, ଆହେ ମୁସଲମାନ !
କରିଛ କି ମଣିହକୁ ପୃଥ୍ବୀରେ ସନ୍ତାନ ?
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଛନ୍ତି ତ ସଙ୍ଗରେ ?
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାନକେ ପୂଜିଛ ତ ଭକ୍ତଭରେ ?
ବୋଲେ ମୁସଲମାନ—ନାହିଁ, ସେମାନେ କାଫର
କରିଛି ସନ୍ତାନ ମହମ୍ମଦ ପୟୁମ୍ବର ।

× × ×

ଯାଅ ମୁସଲମାନ, ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ—
ତୁମ୍ଭପରି ଆତ୍ମା ପାଇଁ ନୁହେଁ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ ।
ପୂଜା କଲେ ଦ୍ୱାରା ପାଶେ ରାଇ ଆନ ଜଣ—
ବୋଲ ବୋଲ ମାନବାତ୍ମା ତୁମ୍ଭ ବିବରଣ ।
ବୋଲେ ଏକ ଆତ୍ମା ହାତଯୋଡ଼ି, ଆହେ ଦ୍ୱାର !
ବୈଷ୍ଣବ ମୁଁ ଥିଲି ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ ଭେକଧାର ।
ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ ମାତ ଥିଲି ଶିରେ ଶିଖା,
ଭଲରୂପେ ଗୁରୁଠାରୁ ନେଇଥିଲି ଘଣ୍ଟା ।
ପିନ୍ଧିଥିଲି ଗଲେ ମୋଟା ତୁଳସୀର ମାଳ
କାଟିଛି ଉଷାରେ ଖବନଟା ଚରକାଳ ।
ରାଧେକୃଷ୍ଣ ଛାପା ମାରୁଥିଲି ଦେହଯାକ,
ତଳକ ଭୂଷଣ କରିଥିଲି ଶିର ନାକ ।
ପିନ୍ଧିଥିଲି ବହୁବ୍ୟସ ଭିତରେ କୌପୀନ
‘ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମ’ ଜପେଁ ଚରଦିନ ।
ବୋଇଲେ ଦ୍ୱାରୀଏ ବଜ୍ରନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଗନ୍ଧୀରେ,
ତୁମ୍ଭର ଚିନ୍ତିତ ଦେହ ପଡ଼ିଛି ମାଟିରେ ।
ସେ କୌପୀନ ବହୁବ୍ୟସ ତୁଳସୀର ମାଳୀ
ସମାଧି ଭିତରେ ଦେଇ ଆସିଛ ତ ଢାଳ ।
ମହମ୍ମଦ ଯାଶୁ ବୁଦ୍ଧେ ଆସିଛ ପାସୋର
ପ୍ରବେଶିବ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟେ ସମ୍ପ୍ରତି କପର ?

× × ×

କେ ହେ ତୁମ୍ଭେ, ଆସ ବୋଲ ଆଜ୍ଞା ବିବରଣ ।

ପୃଥିବୀରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷାନ ଥିଲି ଜାଣନ୍ତି ଆମେ ।

ରବିବାରରେ ଗିରିଜାରେ କରୁଛୁ ଭଜନା,

ବାଇବେଲ ପଢ଼ି କରେ ଯୀଶୁ ଉପାସନା ।

× × ×

ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭପାଇଁ ନୁହେଁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ
ରୁଲିଯାଅ, ଏଥି କିଛି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ।

× × ×

ବୋଇଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦ୍ୱାଷ୍ଟ, ମାନବାତ୍ତାଗଣ !

ଭଲରୂପେ ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ବିବରଣ,

ରୁହଁ ଦେଖ ତୋରଣରେ ଯାଇଅଛି ଲେଖା

ବଜ୍ରାକ୍ଷରେ, ଭଲରୂପେ ଯାଉଅଛି ଦେଖା,

ଭ୍ରାନ୍ତ ଭ୍ରଷ୍ଟ ମାନବାତ୍ତା ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ

ଯାଇଥିଲେ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ଦୂତଗଣେ ।

ମହମ୍ମଦ ଶିଖାଇଲେ ବିଶ୍ୱାସର ମର୍ମ,

ଯୀଶୁ ପ୍ରେମ, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଭକ୍ତମାର୍ଗ ଧର୍ମ;

ଶିଖାଇଲେ ମାନବଙ୍କୁ ଗୌତମ ବୈରାଗ୍ୟ

ଶିଶୁର ପ୍ରେରଣ ଏହି ସବୁ ମହାଶ୍ରୀ ।

ଜଣକୁ କରିବ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର,

କେତେ ନ ପାଇବ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟେ ଅଧିକାର ।

ବୈରାଗ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଏହି ଚାରି

ବିନା ଏଥି ଅଧିକାର ନାହିଁଟି କାହାର,

ବିଦ୍ୱେଷ ଶ୍ୱାବକୁ ଭୁଲି ଧର ଉପଦେଶ,

ତେବେ ତ କରିବ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ।

ବିଚାର କରିବ ପରପର ଯେଉଁ ଲୋକ,

ନିଶ୍ଚେଜାଣି ତାହାପାଇଁ ଜନ୍ମନ୍ତ ନରକ ।

(ଉ: ସା: ୮ମ ଭାଗ ୧ୟ ସଂଖ୍ୟା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୩୧)

ଚନ୍ଦ୍ରକଳଙ୍କୀ

ସୂର୍ଯ୍ୟରେ କାଳିମା ଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରରେ କଳଙ୍କ

କେବଳ କଳଙ୍କୀ ଚନ୍ଦ୍ର କପାଁ ବୋଲେ ଲୋକ ?

ତେଜସ୍ୱୀ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକେ ଥାନ୍ତି ଶକ୍ତି

ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପାଯୋର ଚନ୍ଦ୍ରେ ବୋଲନ୍ତି କଳଙ୍କୀ ।

(ମୁକୁର ୯ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୧)

ଆତ୍ମାର ମିଳନ

ଯେ ଯାଏ ସେ ଯାଏ କେତେ ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼

ତେବେ କପାଁ ହାତୀକାର ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ାକୋଡ଼ । ୧ ।

ଯେ ବାନ୍ଧିଲ ନିକେତନ ସୁଧାସିନ୍ଧୁ ତଟେ

କପାଁ ଆସିବ ପୃଥିବୀ ଜଞ୍ଜାଳ ନିକଟେ । ୨ ।

ସହଜେ କରିଛି ଲଭ ଦେବତା କୈବଲ୍ୟ

ଇଚ୍ଛାରେ କି ଭୁଞ୍ଜେ ପୁଣି ପୃଥିବୀ ବୈକଲ୍ୟ । ୩ ।

ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଦେଖ ଯାହା ଜଗତସଂସାରେ

ବିଚିଛି ସେ ଲଭିଯାଏ ଦ୍ୱିବିନ ଉତ୍ତରେ । ୪ ।

ପ୍ରାଣରେ ବିଚିଲ ଅବା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆଲୋକ

କଳ୍ପେ କାଳିମା ପୁଣି ଲେଖେ କି ସେ ଲୋକ । ୫ ।

ତେବେ କି ସେ ଭୁଲିଲଣି ଆତ୍ମ ବନ୍ଧୁଗଣେ

ତାହା ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ସଦା କାନ୍ଦେ କି କାରଣେ ? ୬ ।

ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାରେ ପରସ୍ପର ଆକର୍ଷଣ

ମିଳିତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲେ ଜଗତବନ୍ଧନ ।

(ମୁକୁର ୯ । ୪, ୫ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୧)

ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଅବଦୁଲ ଅଜିଜ୍

[ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଅଜିଜ୍ ବାଲେଶ୍ବରବାସୀ ଜଣେ ଜ୍ଞାନପିତାଙ୍କୁ ସୁବକ ଅସ୍ବରୂପ ଅଳି ମହାଶୟଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅକାଳ ବିୟୋଗରେ ଏ କବିତାଟି ଲିଖିତ ।]

ଦୟାମୟ ଜଗଦୀଶ କରୁଣାନିଧାନ
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟର ବିଧାନ ।
ସୁଦୃଶ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତବିନୋଦକ
ଗୋଲପ କୁସୁମ କିପାଁ ବେଷ୍ଟିତ କଞ୍ଚକ ?
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବଆସ ମାଳାକାଶେ ବାରିତ ପଟଳ,
ତୃଷାଣ୍ଡି କରୁଛି ଆଶା ଲଭିବାକୁ ଜଳ,
ସହସା ଶ୍ବପଣ ଆହା କୁଳିଶ ନିପାତ —
ନିଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ମୟୁଛି ପ୍ରାଣାନ୍ତ !
ଦୟାମୟ, ଦେଖି ତବ ଏହି ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ,
ନ ବୁଝି ନିଗୃହ ମର୍ମ ମଣ୍ଡଳ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।
ସୃଜନ ପାଳନ କର କେଉଁ ସ୍ବପ୍ନ ଧରି —
କ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ରାଣୀ ମାନବ ମୁଁ ଜାଣିବି କିପରି ?
କିଏ ହେ ବୁଝାଇ ତଡ଼ି ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବ —
ଲଭିବି ସାନ୍ନ୍ୟାସ ପ୍ରାଣେ ଆହେ ଜୀବଧର ।
ଗ୍ରହଣ କରିବି ଆଜ୍ଞା ମସ୍ତକ ନୁଆଁଇ,
ହେଉ ନିଦାରୁଣ କଷ୍ଟ କିଛି ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ ।
ବିଳାପ କରୁଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାପାଇଁ,
ଉଚ୍ଛଳେ ମସଲେମ୍ କୁଳେ ତାହା ସମ ନାହିଁ ।
ଏମିତି, ବି-ଏଲ୍ ପଡ଼ିଥିଲା ନିଶାନ ବସୁସେ —
ଆଶାରେସେ ଚାହିଁଥିଲେ ଜୀବିତ ହରଷେ ।
ଥିଲା ସେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ମେଧାବି ନିତାନ୍ତ,
ସୁଶୀଳ ସରଳ ସାଧୁ ବିମାତ ସୁଶାନ୍ତ ।
ସୁଜାତ ମଙ୍ଗଳାକାମୀ ଜନ୍ମଭୂମି ଭକ୍ତ,
ବାଗିଚା ହୃଦୟବନ୍ଧୁ ଗୁଣରେ ସୁବ୍ୟକ୍ତ,
ସନ୍ତପ୍ତିୟ ମିତାରୁଷ ପ୍ରିୟମଦ ଧାର,
ରାଜଭକ୍ତ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣି ବିଦ୍ୟାବର,

ଆଶା ଥିଲା କରିଥାନ୍ତା ବଶକୁ ଉଚ୍ଛଳ —
କରନ୍ତେ ଗୌରବ ଲଭି ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଛଳ ।
ଅବଦୁଲ ଅଜିଜ୍ ଆହା କାହିଁ ଗଲୁ ଚାଲି,
ଜୀବିବନ୍ଧୁ କୁହୁମ୍ଭଙ୍କ ହୃଦ କରି ଖାଲି ।
ଲଭିଥିଲୁ ସର୍ବଭୂପ ସାଧୁଗୁଣ ସୀମା,
ଆହା ! ଥିଲୁ ଜନମାର ନୟନପ୍ରତିମା ।

ଭ୍ରାତାର ହୃଦୟଧନ ଜ୍ଞାତର ଆଶ୍ରୟ —
ଦୁଃଖାନଳେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ସମସ୍ତ ହୃଦୟ ?
କେତେ ଆଶା ଥିଲେ ପେଶି ପୁରୁଷ ବିଆସ,
ଆହା ରେ ସମସ୍ତ ଆଶା ଦେଇଗଲୁ ସାରି ।
ସ୍ବର୍ଗସ୍ବରେ ଗଲୁରୁଲି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନେ,
ହେଉ ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋହପ୍ରାଣେ ।

(ଉ. ସା. ୧୯ଶ ଶ୍ରବଣ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ବୈଶାଖ ୧୩୨୬)

କବିଯୁଗଳ

ଉଚ୍ଛଳର ବେନିପ୍ରାନ୍ତେ ଛନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ
ଜନମାର ପଦତଳେ ଯୁଗଳ ସନ୍ତାନ ।
ସୁନିବି ଲେଖକ ଗଙ୍ଗାଧର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି !
ଲେଖକ ସମାଜେ ଖ୍ୟାତନାମା ତାଙ୍କୁ ଗଣି ।
ଏକପୁସ୍ତ ହସ୍ତେ ଅଛି ଶବ୍ଦ-ସୁଷ୍ପହାର
ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ ମହାମୂଲ୍ୟ ଶ୍ବବ-ଅଳଙ୍କାର ।
ଅପୂର୍ବ ଦେଖିଲି ତାଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଯୋଜନା
ଶ୍ବବର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟେ ତୁଲ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଯାଏ ଜଣା ।
କି ଦୁର୍ଘଟ୍ୟ କବି ଲଭି ସମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିନ
‘ଅନ୍ଧାଚନ୍ଦ୍ରା ତମକାବ’ ବିଚଳିତ ମନ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ନିରନ୍ତର
କବିତା ରଚନା ପାଇଁ କାହିଁ ଅବସର ?

ଛନ୍ତି ଉତ୍କଳରେ ବହୁ ଜ୍ଞାନୀ ମହାଜନେ
ସହଜେ ପାରିବେ ପୋଷି କହ ବେନଜନେ ।
ଦୁଃଖୀ ବନ୍ଧ୍ୟାତା ଜନ୍ମଭୂମି ଅଭାଗିନୀ
କବିତା ସମ୍ଭାରେ ସଂଗ ସାଗୁଣ୍ୟଶାଳିନୀ ।

(ମୁକୁର ୧୦ମ ଭାଗ ଗ୍ରାବଣ; ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ୩୩୨)

ମିଳନାଶ

କି ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିଲା ତାହା ସହିତରେ ?
ଆକୁଳ କାତର କିପି ପ୍ରାଣ ନିରନ୍ତରେ ?
ମାତୃଗର୍ଭ ସଙ୍ଗେ ସେ ଯେ ନ ଥିଲା ତ ଆସି,
ପ୍ରଥମ ଜୀବନେ କାହିଁ ଥିଲା ପରବାରୀ ।
କି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଏକସିତ ରୁଚି ନେତ ?
କାହିଁ ସେ, କାହିଁ ମୁଁ, କାହିଁ ସେହି ପୁଣ୍ୟ ସେତ ?
ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଗଲ ତେଜ କଳ୍ପସ ସମ୍ପର୍କ,
ଅପବିତ୍ର ପାତେ ରହେ ନାହିଁ ମଧୁପର୍କ ।
ହୃଦୟ କୁଟୀରେ ଥିଲା ମାଣିକ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି,
ଚିର ଅନ୍ଧକାରମୟ ନିରୁଦ୍ଧର ଦୁଃଖ ।
ହୃଦୟେ ତ ଅଛି ଶିର ଶୋଣିତବାହିନୀ,
କିପି ଜଣାଯାଏ ଶୁଦ୍ଧ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଜଣି ।
ଜଣାଇବି ଯୁଗ ଦୁଃଖ ହୃଦୟ ବେଦନା,
ଏଡ଼େ ପୃଥ୍ବୀଗୋଟା ଶୂନ୍ୟମୟ ଯାଏ ଜଣା ।
ପରସ୍ତ ମାନସ ହୃଦେ ବିସ୍ମୃତି ପ୍ରଭାବ,
ଜାଗରତ ନିଦ୍ୟ ନିଦ୍ୟ ନବ ନବ ଭାବ ।
କି ଭରସା କି ଆଶାରେ ଅଛି ତାକୁ ଶୁଣି,
ଭୁଲିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସେ ତ ଦିନକର ପାଇଁ ।
ବିଛେନ ହେଲେହେଁ ଜଡ଼େ ଜଡ଼ର ବନ୍ଧନ,
ଅଛେଦ୍ୟ ଅଛେଦ୍ୟ ଆତ୍ମା ଆତ୍ମାର ମିଳନ ।
ଜାଣି ଧୂଳି କିପି ନିଦ୍ୟ ଆକୁଳ ଜୀବନ ?
“ଦୁରତ୍ୟୟ ଦୈତ୍ୟ ମାୟା” ସଂସାର ଗହନ ।

ନିଶ୍ଚୟ ଜ୍ଞାନୀ ଆଶା ପୋଷିଥାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରେ —
ବିଧାତା ବିଧାନ ନୁହେଁ ଜଗତେ ଅସ୍ଥିତେ ।
ଅନୁଭବ ନ କଲେଟି ବିଚ୍ଛେଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ମିଳନ-ମାଧୁର୍ୟ ବୋଲି କାହୁଁ ଯିବ ଜଣା ?
ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣା ହୃଦେ କରଣ ସ୍ମରଣ,
ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ କରୁଅଛି ସମୟ ଯାପନ ।
ଯେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟସୂତ୍ର କରେ ନିତ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ
ଅବଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିବ ତାହା ସହିତ ମିଳନ ।

(ଉ. ସା. ୧୧ଶଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ମାର୍ଗଶୀର ୧୩୨୩)

ଛନ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଜନ୍ମଭୂମି

ଗୁରିଆଡ଼େ ପଡ଼ିଅଛି ଉନ୍ନତ ଚନ୍ଦ୍ର —
ନିଦ୍ରା ତ କି ରହିଥିବ ଉତ୍କଳ କେବଳ ?
କେ ବୋଲେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଛନ୍ଦ ଉତ୍କଳ ବାସିଏ ?
ଏମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ କଥା ବୁଝିଲ ବା କିଏ ?
ଗୁରୁଭୁଜ ପରି କଟା ଯାଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ,
ଜୀବନ ବିକଳ ହେଉଛନ୍ତି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।
ମୁଣ୍ଡଟା ରହିଲା ପାଶେ ଆଉ ପାଶେ ଗୋଡ଼ —
ଅଲଗା ରହିଲା ବାହୁ ଲଗୁନାହିଁ ଯୋଡ଼ ।
ବରଷକେ ଥରେ ଦେଉଅଛ ଶଞ୍ଜି ଶାଞ୍ଜି —
ଅନଳରେ ନାଗଉଠି ପଡ଼ିଯାଏ ଶାଞ୍ଜି ।
ହେବେଣି ଏ ଦେଶେ ଜାତ ଅଶ୍ରୁମାକୁମାରେ
ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ରେ ମାତା ଅଙ୍ଗ ଶଞ୍ଜି ପାରେ ।
ଅଛି ପୁଧାସ୍ତ୍ର-ମହାଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ
ପୁଣେ ମିଳି ପଡ଼ି ଯାଇ ତାହାଙ୍କ ପଦରେ ।
ମହାଦେବେ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ କରୁଛନ୍ତି ଯିପୁର
ଜାଣ ନିଶ୍ଚେ ହେବ ଦିନେ ତାହା ଗର୍ବରୁ ।
ସଜ ହୋଇ ବସିଥାଅ ଅଶ୍ରୁମାକୁମାର
ବେଳ ଉଣି ଆଜ୍ଞା କରି ହୃଦିୟ ପାରେ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଯେତେକାଳ ନ ହେବ ପୃଷ୍ଠାଙ୍ଗୀ
ଜାଣ ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭ ସବ ଯନ୍ତ୍ର ଯିବ ଭାଙ୍ଗି ।

(ମୁକୁର ୧୦ମ ଭାଗ ପୌଷ. ୧ମ ସଂଖ୍ୟା ୩୩୨)

ମୋ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମି

ଜନନୀ ଜନମଭୂମି ବନ୍ଦେ ତବ ପଦେ,
 ରହିଛି ମା ତବ କୋଳେ ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ।
 ରକ୍ତମାଂସ ସମବେତ ଶରୀର ଆକୃତି
 ଜନନୀ ଗୋ ତବ ପରମାଶ୍ରୟ ବିକୃତି ।
 ଜନ୍ମିଛି ଜୀବନେ ରହିଅଛି ତବ କୋଳେ,
 କରୁଛି ଧାରଣ ପ୍ରାଣ ତବ ଅନୁଜଳେ ।
 ମୋ ଗର୍ଭଧାରଣୀ ମାୟା ମମୟ କଟାଇ,
 ଗଲେ ତେଜ ଶୈଶବରେ ତୋ କୋଳେ ପକାଇ
 ଧରିଛ ମା କୋଳେ ଧରିଥିବ ଚରଣେ ।
 ମୋ ପ୍ରତି ତ କେତେ ହୋଇନାହିଁ ସ୍ନେହହୀନ ।
 ଯେବେ ଜନ୍ମ ଦେହ ଗୋଟି ହେବ ପ୍ରାଣହୀନ
 ଅଶୁ ପରମାଶୁ ହେବ ତୋହ ଦେହେ ଲୀନ ।
 ଭୂମ୍ଭର ଗୌରବେ ହେବ ଲେନରେ ପୂଜିତ
 ହେବ ତବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ଲୁଚିତ ନିହିତ ।
 ତବସହ ରହିଅଛି ଅଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ
 ନରନ୍ତରେ କରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଆକର୍ଷଣ ।
 କାର୍ଯ୍ୟବଳେ ମନେ ଆସେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ
 ଭ୍ରମଣ କରିଛି ବହୁଥର ଜୀବନରେ ।
 ଆସ ଯହିଁ ନହିଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ
 ମନପ୍ରାଣ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଭୂମ୍ଭଠାରେ ।
 ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଶକ୍ତି ଯଥା ଗୃହେ ଉତ୍ତରକୁ
 ଚାହିଁ ରହିଥାଏ ପ୍ରବାସରେ ମୁଁ ଭୂମ୍ଭକୁ ।
 ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାତ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ
 ମିଶୁ ଭସ୍ମ ତବ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ଅବସାନେ ।

(ମୁମ୍ଭର, ୧୦ମ ଭାଗ ୧୧୭ ୧୨ ପୃଷ୍ଠା)
 ଫଲ୍‌ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର (୧୩, ୩୩)

ବାମଡ଼ାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା
୮ସକ୍ତିଦାନନ୍ଦ ଦ୍ୱିଭୁବନଦେବ

ସହସା ଦାରୁଣ ବାଣୀ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ପ୍ରସ୍ତର,
 ଶ୍ରୀ ସକ୍ତିଦାନନ୍ଦ ତେଜ ଗଲେଣି ସଂସାର ।
 ବିଷଲପ୍ତ ଶରସମ ଭେଦେ ମର୍ମସ୍ଥଳୀ,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପାଦ କବା ଅଛି ଏଥିବଳି ।
 ବାମଡ଼ାରେ ସବେ ଚଢ଼ିଛନ୍ତି ମୃତପ୍ରାୟ ?
 ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ ! ହାୟ !
 ନଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଥିଲା ତଞ୍ଜଳୀ - ଆଗେଲେ,
 ଛୁନି- ମୂଳ ତାର ବ୍ୟାପ୍ତ ଅନ୍ଧାର ପଲକେ ।
 ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦର କୋଳାହଳ
 ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସେଦିନ କେବଳ ।
 ହାୟ ! ହାୟ ! ଏ କି ବଳ ସହସା ନିପାତ -
 ଉଚ୍ଛ୍ୱଳର କାର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ ହେଲା ଭସ୍ମସାତ ।
 ସେ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଲଳିତ ସୁଠାମ—
 ହାୟ ! ହାୟ ! ତାହାର କି ଭୟ ପରିଣାମ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତମିତ ନିଶୀଥ ଆକାଶେ,
 ସହଜେ କି ଏହି ବାଣୀ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଆସେ ?
 ସେଦିନ ଦେଖିଛି ତାଙ୍କୁ କର୍ମଠ ତଞ୍ଜଳ —
 ସୁଧାକ୍ଷି-ବାଣୀ-ଦ୍ରବ୍ୟ-ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ।
 ହାୟ ! ହାୟ ! ନିପୁତର କି ବିଚିତ୍ରା ଗତି—
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସକଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ବାଣୀବର ପୁତ୍ର ହାୟ କାବ୍ୟ-କୁଞ୍ଜିତ,
 ଗଲା ଉଡ଼ି ଏଥି ବଳ କଷ୍ଟ କି ଅଧିକ ।
 ହାୟ ! ହାୟ ! ଗଲା ନିଭି ମଙ୍ଗଳ ଆଳତ,
 ତମିରେ ଆକ୍ରନ୍ତ ବାଣୀ-ନକୁଞ୍ଜ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 କେତେ କର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପରମ ଆଶ୍ରୟ
 ସଂଖ୍ୟାଘାତ ଲେନ ଆଶା ଭରସା-ଆଲସ୍ୟ ।
 ଭୂମ୍ଭର ଉତ୍ସାହ ପାଇଁ କେତେ ନବ କର,
 ଲଭୁଛନ୍ତି ଦେଶ ମଧ୍ୟେ ଉନ୍ନତ ପଦସା ।

ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍‌ଗାତା ଦେବ କରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ,
କେ କରବ ମାତୃସ୍ନା ପଞ୍ଜ ସମାଧାନ ।
ହେ କବୀନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭ କାବ୍ୟାବଳୀ ମୁକ୍ତାହାର,
ଲୋକକଣ୍ଠେ ବିରଚିତ ଥିବ ଅନବାର ।
ତୁମ୍ଭର ଅକ୍ଷର କାହିଁ ଅକ୍ଷର ଭାବରେ,
ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିବ ଚରକାଳ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ।
ଥିଲୁ ସାରସ୍ବତ-କୁଞ୍ଜ ତୁମ୍ଭ ରାଜ୍ୟ ମୀ,
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରୁ ସମାଗତ କବିଜ୍ଞାନ ।
ହେ ମହିମାମୟ ! ମହାପ୍ରାଣ ରକ୍ତସିଂହ ?
ଉତ୍କଳ ତୁମ୍ଭର ନାମ ହେଉଥିବ ଘୋଷି ।
ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ଥିଲୁ ତୁମ୍ଭ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳ,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଏଥି ଲଭିଛି ଉତ୍କଳ ।
ଯାପନ କରିଛ ଦିନ ବିଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନେ,
ଶିଖାଇଛ ନାନାଶିଳୁ ଦେଶବାସିଗଣେ ।
ଧନେ-ମାନେ-କୁଳେ-ଶୀଳେ-ଶାସ୍ତ୍ରାଳାମ୍ବନେ
କରିଲେ, ସାହିତ୍ୟେ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭପରି ଜଣେ ।
କି ଉଦାର କି ମହାନ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ—
ସାଧାରଣେ ଖ୍ୟାତ କିବା ଦେବ ପରିଚୟ ।
ହେ ପିତୃବନଦେବ, ତ୍ୟାଜି କରିଛ ଭ୍ରବନ,
ଅମରମଣ୍ଡଳେ ଲଭିବାକୁ ସିଂହାସନ ।
ବୃଥା ନୁହେଁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କଥା ଆତ୍ମ ବାଣୀ,
ମଣ୍ଡନ କରିଛ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟେ ରାଜ୍ୟାଧୀନ ।
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ ଏ ମର ଜଗତ,
ସମ୍ପ୍ରତି କରୁଛ ଲଭ ପଦ୍ମା ଶାଶ୍ୱତ ।
ବନ୍ଦୁମାବତ୍ୟଙ୍କ ପାଶେ ଲଭୁଛ ଆସନ,
ପାଶେ ବିରଚିତ ମହା ମହା କବିଗଣ ।
ହେ କବୀନ୍ଦ୍ର ! ହେ ରାଜର୍ଷି, ହେ ନରେନ୍ଦ୍ରଦେବ,
ବିଳାପ, ସନ୍ତାପ, ତୁମ୍ଭପାଇଁ କିବା ହେବ !
ଅକାଳେ କରିଛ ଲଭ ମାନବ-ନିୟତି,
ଏତିକି ମାସକ କଷ୍ଟଦାୟକ ସମ୍ପ୍ରତି ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଇଚ୍ଛା ଅମର ଆତ୍ମାରେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣହେଉ ଏହି ମାସ ଯାଉଛି ତାଙ୍କଠାରେ ।
(୧୦ମ ଭାଗ, ପାଲ୍‌ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର ୧୯ଶ ଓ ୧୮ଶ ସଖ୍ୟା)

୮ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦେବ

କି ଶୁଷଣ ବାଣୀ ଆଜି ଲୋକରେ ପ୍ରବୁର,
ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତେଜ ଗଲେଣି ସଂସାର ।
ସହସ୍ର କୁଳଶ ଶବ୍ଦ ସମାନ ଶୁଷଣ,
କଳାହାଣ୍ଡି ବାମଡ଼ାରେ ସହସ୍ରା ପତନ ।
ହୁଅନ୍ତେ ଦାରୁଣ ବାଣୀ ପ୍ରବୁର ଉତ୍କଳେ,
ପ୍ରମୁଦ ସକଳ ଲୋକ ଚକିତ ବିକଳେ ।
ହେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବ ଆନନ୍ଦପ୍ରତିମା,
କି ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରକାଶିବ ଗୁଣର ଗାରମା !
ବିଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନେ ଲଭିଥିଲୁ ନିୟତିତା,
ବିଖ୍ୟାତ ସମସ୍ତ ଦେଶେ କବିତ୍ୱ ଯୋଗ୍ୟତା ।
ଆସିଥିଲୁ ସ୍ୱର୍ଗେୟତା ଦେବତା ନିଶ୍ଚୟ,
ସମ୍ଭବ ତ ନୁହେଁ ଏହା ମାନବ ହୃଦୟ ।
ଜଞ୍ଜାଳ ଜଗତ ନୁହେଁ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ,
ଅସମୟେ ପ୍ରଭୁଠାରୁ ପାଇଲୁ ଆହ୍ୱାନ ।
ରହୁଛ ସମ୍ପ୍ରତି ଯାଇ ଦେବତା ମଣ୍ଡଳେ—
ମାନବର ପ୍ରାପ୍ୟ ଯାହା ତପସ୍ୟାର ଫଳେ ।
ହେ ରାଜର୍ଷି ! କର ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଉପକାର
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନେ ତ୍ୟାଗ କରିଛ ସଂସାର ।
ମରୁଛନ୍ତି ଲୋକ—ଏବେ ମରୁଛ ଆପଣ,
ବିଳାପ ସନ୍ତାପ ତୁମ୍ଭପାଇଁ କି କାରଣ ?
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଦାରୁଣ କ୍ଳେଶ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ,
ଏଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ମୃତ୍ୟୁ-ଦୁଃଖ ବିଦାରକ ।
ଥିଲୁ ସଂଖ୍ୟାଘାତ ଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ସହାୟ,
ତୁମ୍ଭ ନାମ ସ୍ମର କରୁଥିବେ ହାୟ ହାୟ !

ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ଥିଲ ନିଶିଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ,
 ସୁସମ ପାକୁଥିଲ ଶୁକ୍ଳ ମଣ୍ଡଳ ।
 ସୁଦେଶବିହୀନ ଥିଲ କବି ନରପତି,
 ଥିଲ ତୁମ୍ଭ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତୃହସାର ଉନ୍ନତ ।
 ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଥିବ ବିଦ୍ୟାମାନ ଚରକାଳ,
 ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ପାରିବ ଜାତୀନାଶୀ କାଳ ।
 ସବିମାୟା ଛେଦି ଚାଲିଗଲ ସ୍ୱପ୍ନରେ,
 ଯେଉଁଠି—ଥୁବ ଜାତି—କଳାପ ଦେଶରେ ।
 ମଣ୍ଡାଇଛ ରାଜ୍ୟବ୍ୟାପୀ ଟେଲିଫୋନ୍ ତାର
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇବାକୁ ରାଜ୍ୟ ସମାପ୍ତ ।
 କେତେ କଳ କାରଖାନା କରୁଛି ସ୍ଥାପନା,
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଅନାବର୍ଣ୍ଣ ଯାହା କରନ୍ତି ଚାଲନା ।
 ନାନାବିଧ ବିଦ୍ୟାଳୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜଧାନୀ,
 କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରୁ ସମାଗତ ଜ୍ଞାନୀ ।
 ଥିଲ ଗୁଣୀ, କରୁଥିଲ ଗୁଣର ଆଦର,
 ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଗୁଣୀ ପାନ୍ତି ସମାଦର ।
 ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ତୁଳିବାକୁ ଦେଶିନାହିଁ ଜଣେ,
 ତୁମ୍ଭ ପଟାନ୍ତର ତୁମ୍ଭେ ବୋଲି ଏକା ମଣେ ।
 ଯେତେ ତୁଳିଲେକ ହେଉ, ତାହା ସହିତରେ,
 କଥାସ୍ତଥା ହେଉଥାନ୍ତୁ ସମାନ ଶବ୍ଦରେ ।
 ଏକ କଥା, ଥିଲ ସବିଗୁଣରେ ନିପୁଣ,
 ପାଉନାହିଁ କ୍ଷତ୍ରୀ ଗାଇବାକୁ ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ ।
 କବିତ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରତ୍ନ ଶିଳ୍ପୀ ସହିତ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବାମଡ଼ା ବିନ୍ଦିତ ।
 କବିତ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ରାଜଦ୍ରାବୀ ନିପୁଣ,
 ହେ ସଜ୍ଜିତାନନ୍ଦ ତୁମ୍ଭ ସଫରର ଗୁଣ ।
 ଦେଶବ୍ୟାପୀ ରାଜମାର୍ଗ କରୁଛ ନିର୍ମାଣ,
 ତୁମ୍ଭର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରମାଣ ।
 ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନେ ତୁମ୍ଭ ନିପୁଣତା ହେତୁ,
 ନିଦର୍ଶନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୁ ଶିଳାମୟ ସେତୁ ।

ବାମଡ଼ାର କାରାଗାର ଦେଖି ଯାଏ ଜଣା,
 ଦୋଷୀର ଚରଣଗୋଧ ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନା ।
 ବନ୍ଦୀବୃନ୍ଦ ପାଉଛନ୍ତି ନାନାରୂପ ଶିକ୍ଷା,
 ସଜରସ ଥାଇ ଯେତେକ ପାଳିବେ ଜୀବିକା ।
 କି ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖାଇଛ ପ୍ରତିପାଳନରେ,
 ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ଥିଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଶରେ ।
 ଚାଲିଗଲ ଦେବ ମାୟା ନମର କଟାଇ,
 ଜାତିବନ୍ଧୁ ପ୍ରଜାଗତର ଝୁରୁ ଝୁରୁ ।
 ହେ ଦେବ କରୁଛ ଲଭ ସତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧାର,
 ସୃଷ୍ଟିକ୍ଷରେ ଚିରକିତ ଥିବ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁତଳଦେବ ପ୍ରଥମ ଉନ୍ନତ
 ସୂଚନାର ପରାକାଷ୍ଠା ଲଭିଛ ସମ୍ପ୍ରତି ।
 ମହାଗୁରୁ ପିତାଠାରୁ ପାଇଥିଲ ଶିକ୍ଷା,
 ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛ ଦେଇ ସେଥିର ପରୀକ୍ଷା ।
 ତୁମ୍ଭର ସଫର ଗୁଣ ଅଶ୍ରବ ବିଚିତ୍ର
 ରାଜଧାନୀବାସୀ ସବେ ନିର୍ମଳଚରଣ ।
 ବିନୟ ଶିଷ୍ଟତା ମିଷ୍ଟଭୋଗ ସୁଖକଳା
 ଉପାଦାନେ ବାମଡ଼ାର ରାଜବଣ ତଳା !
 ଧନୀ ମାନୀ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଯଶ,
 ଗର୍ବ କରିନାହିଁ କାହା ହୃଦୟ ପରଶ ।
 ପିତା ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଶଙ୍କର ସୁମୁଖ
 କରନ୍ତି ତାହାକୁ ଧର୍ମଜଗା ବିଶ୍ୱପତି ।
 ବିଦ୍ୱାନ ସୁଶୀଳ ଧର୍ମପରପୁଣ୍ୟ ଜ୍ଞାନୀ
 ଅଳ୍ପ ସମ୍ଭାଷଣେ ତାଙ୍କ ହୃଦ ଅଛି ଜାଣି ।
 ଧର୍ମ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଧର୍ମଶିଖାର ସମାନ
 କରବେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରାଜ୍ୟ ମଙ୍ଗଳବିଧାନ ।
 କାମ ତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର କଲ୍ୟାଣ ବିଧାନେ
 ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ରଖନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣେ ।

(ଭୁ. ସା ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ଚୈତ୍ର ୧୩୮୩)

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହେମଚନ୍ଦ୍ର

ସୁଜାତା (୧)

ହେମଚନ୍ଦ୍ର ! ଏହି କରେ ଶେଷ ପଟ୍ଟଣାମ ?
 ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍କଳମାତା ପ୍ରତି ବଧୂ ବାମ ।
 ଛଅ ବର୍ଷକାଳ ରହିଥିଲୁ ବଲ୍ଲଭରେ,
 ଚାହିଁ ବସିଥିଲୁ ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ।
 ଯୋଗ୍ୟପୁଷ ଆସି ଦେଶ କରିବୁ ଉତ୍କଳ,
 ହା ବଧୂ ! ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ହେଲ ସକଳ ବଫଳ !
 ତାଳ ଦେଇଥିଲେ ଭ୍ରାତା ସବ ଉପାର୍ଜନ,
 ରେ ହେମ ! କେବଳ ତୋହ ଶିଶାର କାରଣ ।
 କେତେ ଆଶା କି ଭରସା ଥିଲେ ମନେ ବାନ୍ଧି,
 ଜୀବନ କାଟିବେ ଚରକାଳ କାନ୍ଦିନୀ ।
 ଯେତେବେଳେ ପଡ଼ିବି ମନେ ତୋହ କଥା,
 ପକାଇ ନିଶ୍ୱାସ ଦୁଃଖ ନୁଆଁଇବେ ମଥା ।
 କି କୁଷ୍ଠଶା ବାବୁ ଚଢ଼ିଥିଲୁ ମାଲେଜାରେ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଶେଷ ହେଲ ସବୁ ପାରାବାରେ ?
 ଉତ୍କଳ ଜନନୀ କୋକ୍ତି ଗୋଟିଏ ମାଣିକ୍ୟ
 ଉତ୍ତରଲ, ଏହାଠାରୁ ଦୁଃଖ କି ଅଧିକ !
 ହେମ ରେ ! ଲେଖକ ମନ ଭାବ ଜାଣୁ ନାହିଁ,
 କେତେ ଆଶା ଭରସାରେ ଥିଲ ବାଟ ଚାହିଁ ।
 ଶୁଣିଯିବ ତାହା ନେତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର,
 ନିଭାବର ନୁହେଁ ହୃଦୁ ଆନନ୍ଦର ଗାର ।

(ଉ. ସା. ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୯ଶ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୧୩)

ସୁଜାତା ସୁଜାତା ! (୨) କେରେ ନୟନ ପିତୁଳି !
 ସଦ୍ୟ ସ୍ମୃତି ପାରିଜାତ ଆଣିଛି କେ ତୋଳି !
 ଏ ରୂପ ଏ ଗୁଣ ନର ଲୋକେ ଅସମ୍ଭବ,
 ଏକାଧାରେ ପବନତା କରୁଣା ଉତ୍ସବ ।
 ନାନାବଧ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଳି —
 ସୁଦୃଶ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଧା ଦେଇଛି କେ ତାଳି ।
 ନିରଞ୍ଜନା (୩) ସ୍ନେହମୟୀ ନିର୍ମଳ ବରଣା
 ତୋ ହୃଦୟେ ଏ କରୁଣା କାହାର ପ୍ରେରଣା ?
 ଏ କିଏ ରେ ଭଦ୍ରା ଭଦ୍ରା ! (୪) ସଙ୍ଗେ ସହଚରୀ,
 ସୁମିଷ୍ଟ ପାମୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ ଅଛି ଧରି ?
 ଲଭିଛ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆଶୀର୍ବାଦ ସହଜରେ —
 ଅଛି ଚର୍ମସାର ନିଃସହାୟ ଜୀବନରେ ।
 ଦେଇ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଅଦ୍ୟ ଆନନ୍ଦିତ ମନେ,
 ଅନାବଳ ଯଶୋରାଶି ଲଭିଛ ଭୁବନେ ।

(ଉ. ସା. ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୯ଶ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୧୩)

ଶନିବାର

ଯେତେ ବାର ପୃଥିବୀରେ ଅଛି ଦେଶୀ ଆଉ ବିଦେଶୀ
 ହସାବ କରି ଦେଖିଗଲ, ସାତଟାରୁ ନୁହେଁ ବେଶୀ ।
 ଏହି ସେ ହେଲ ସାତଟା ବାର ସବୁ ନୁହେଁ ସମାନ,
 କେହି ଦିଏ ଲାଭ ଭାରି, କେହି କରେ ଲୋକସାନ
 ରବିବାରଟା ସବୁଠୁ ଭଲ ନିଶ୍ଚୟ କଥା ଜାଣ,
 କରଣୀ ମାଷ୍ଟର ଥିବା ମେଣ୍ଟି, ଚୋବାଉଥାନ୍ତି ପାନ ।

(୧) ଅଛି ଚର୍ମସାର ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ସୁଜାତା ମିଷ୍ଟାନ ଭୋଜନ କରାଇଥିଲେ ।

(୨) ସୁଜାତା—ବିଶେଷତଃ; ସୁଜାତା—ନାମ

(୩) ନିରଞ୍ଜନା—ପଲ୍ଲବ ନଦୀ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ।

(୪) ଭଦ୍ରା—ବିଶେଷତଃ । ଭଦ୍ରା—ନାମ ।

ସବୁଠି ନିରୁଣା ଶନି ବାରଟା ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ ଜାଣି,
ପରତେ ତାଙ୍କୁ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ମୋ ପରି ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ ।

ତତ୍ୟ ପ୍ରମାଣ—

ଶନିବାର ବାରବେଳା ଆସିବାରୁ ମାଡ଼ି
ବାଇବେଲ୍ ସଦା ପ୍ରଭୁ ଦେଲେ କାମ ହୁଡ଼ି ।
ପ୍ରଭୁ ଦେଖାଦେଖି ସେହିଦିନୁ ଅଦ୍ୟାବଧି
କଚେରି ହାଇସ୍କୁଲ କାମ ବଦ ଅଧାଅଧି ।
ଦେଖିଲୁ ଶୁଣିଲୁ ନୁହେଁ ଅଜେ ନିଶ୍ଚୟ କଥା,
ଶନିବାର ବାରବେଳା ହେଲୁ ଭିନ୍ନେ ମଥା
ଥରେ ମୋତେ ଶନିସପ୍ତା ଯୋଡ଼ିଥିଲୁ ଆସି,
ହେଲୁ ସର୍ବି ଜୁର ମରୁଥିଲୁ କାଣି କାଣି,
ଟଙ୍କା ସୁନା ଗୋରୁ ଗାଈ ଥିଲେ ଘରେ ଭାରି,
ବିକି ଭାଙ୍ଗି ଖାଇଦେଲି ଗଲୁ ସବୁ ସରି ।
ଶନିବାରେ ନ ଜନ୍ମିବ ନ ମରିବ ଆଉ,
ହେଲେ ପଛେ ଯେତେ କାମ ତୁମ୍ଭ ହାତେ ଥାଉ ।
ଜନ୍ମହେଲେ କୋଷ୍ଠୀ ଦେଖି ଆସିବ ଜ୍ୟୋତିଷ
କହି ବୋଲି ଦେଇ ତାକୁ କିଞ୍ଚିତ ବକ୍ସିସ
ଶନି ଗ୍ରହଟାକୁ ଦେବ କୋଷ୍ଠୀରୁ ଉଠାଇ
ଖବରଦାର ଭୟ କରି ମନେ ରଖ ଭାଇ !
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ରହିଯିବ ଗ୍ରହ ଗୋଟା ଆଠ
କାମ ଅଟକିବ ନାହିଁ, ତଳିଯିବ ପାଠ,
ଶନିବାରେ ନ ମରିବ ଯେତେ କାମ ଥାଉ,
ବିଭା ବ୍ରତ ଭଲ କାମ ନ କରିବ ଆଉ,
ଶନିବାରେ ମଲେ ଲାଗେ ଗୋଟାଏ ପୁସ୍ତକର
ତାହାକୁ ତଡ଼ିବା ଜାଣି ନିହାତି ଦୁଷ୍ଟର ।
ନିହାତି ମରିବା ଯେତେବେଳେ ଦରକାର,
ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ଠିକ୍ କରି ଦେବ ଭଲ ବାର
ଲୋକହିତାର୍ଥୀୟ କଲି ଏକଥା ପ୍ରକାଶ,
ଜ୍ଞାନୀ କରବେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ୱାସ ।

(ଉ. ସା. ୨୦ଶ ଭାଗ, ୫ମ ସର୍ଗ, ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୩୨୩)

ରେଲବାଇ

ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧାଇଁଅଛି ଦେଖ ରେଲବାଇ
ପାସେଞ୍ଜରେ ଚଢ଼ିଯାଉଅଛନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏ ପାସେଞ୍ଜରଙ୍କର ଆଚରଣ,
ରେଲରେ ଛେବେ ଜାଣୁଛନ୍ତି କେତେକ୍ଷଣ,
ତଥାପି କଲହ କରୁଛନ୍ତି ଚରମରେ,
ସେମନ୍ତ ରହିବେ ଚରଦନ ଏ ରେଲରେ !
ଧନ ଧନ ଯାହାଙ୍କର କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚରଣ,
ଦୁଇଦଣ୍ଡ ପାଇଁ କପାଁ ଏ ମୟା ମନ୍ତ୍ରଣ ?
ଟିକକ ଜାଗାର ପାଇଁ କପାଁ ଧସାଧର, -
ଚରକାଲ ରେଲଗୋଟା ଥିବ କି ତୁମ୍ଭର ?
ଏକ ଇଷ୍ଟେସନେ ନିଶ୍ଚୟ ଫଡ଼ିବ ଓହ୍ଲାଇ,
କାହିଁ ଯିବ ତୁମ୍ଭେ, କାହିଁଯିବ ରେଲବାଇ !
ଏକ ସଙ୍ଗେ ବସି ସବେ ପ୍ରେମ ଆଳାପରେ
କାଲ କି କଟିବ କାହିଁ ସୁଖ ସୁଖରେ ?
କେତେ ପାସେଞ୍ଜର ସଙ୍ଗେ ବସିଥିଲୁ ଭାଇ,
ଦେଖୁଛୁ ତ ଗଲେ ଜଣ ଜଣକେ ଓହ୍ଲାଇ ।
ଓହ୍ଲାଇଗଲେଣି ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗୀ ଯେତେ ଲୋକ,
ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଅଛି କି ସମ୍ପର୍କ ?
ତୁମ୍ଭେଟି ଓହ୍ଲାଇଯିବ ଭଲରୂପେ ଜାଣି,
ତେବେ କପାଁ ଏ ରେଲଟା ପାଇଁ ଏଡ଼େ ଟାଣ ?
ଜାଣିଥାଅ ପହଞ୍ଚିଲେ ତୁମ୍ଭ ଇଷ୍ଟେସନେ
ରହି ନ ପାରିବ ଜଣେ ବୁଝିଥାଅ ମନେ,
ଟିକଟ ଖଣ୍ଡିକ ବାନ୍ଧିଛ ତ ଭଲ କରି ?
ନୋହୁଲେ ପୋଲିସ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିଯିବ ଧରି ।

× × × ×

ପୃଥ୍ୱୀ ରେଲେ ଚଢ଼ିଅଛ ଯେତେଜଣ ଭାଇ,
ଜଣ ଜଣକରି ସବେ ଯିବେଟି ଓହ୍ଲାଇ ।
ଯାଇଛନ୍ତି ଆସୁଛନ୍ତି କେତେ ପାସେଞ୍ଜର,
ଦେଖି ଦେଖି ନ ଜନ୍ମିଲୁ ଚେତନା ତୁମ୍ଭର ।

କପାଁ ଏତେ କଳ ହୁଏ ଏତେ ବିଡ଼ମ୍ବନା,
ସବୁ ଗୁଡ଼ି ଯିବ ଗୁଲି, ଅଛୁ ଭଲ ଜଣା ।
ଭଲ ଭଲ ମିଳିମିଶି ପ୍ରେମ ଆଳାପରେ,
କେତୋଟା ବା ଦିନ କଟିଯିବ ସୁନ୍ଦରରେ ।
ରଖିଛ ତ ବାନ୍ଧ ଧର୍ମ-ଟିକଟ ସଙ୍ଗରେ ?
ଲେଡ଼ା ହେବ ମାସ ସେହି ଶକ୍ତିକ ଶେରେ ।
ଏ ରେଳ ସେ ରେଳ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଭେଦ ଏତେକ—
ସେ ରେଳେ ପକାଇ ଯିବ ଲଗେନ ଯେତେକ ।
ଧର୍ମର ଟିକେଟ ଯେବେ ନ ଯିବଟି ଧରି,
ଗମନ ପୁଲିସ ଠୁଁ ଦେବ ଆଜ୍ଞା କରି ।

(ଉ. ସା. ୨୦ଶ ଭାଗ ୭୩ ସଂଖ୍ୟା, ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୨୦)

ବୁଢ଼ାହରିଣ କଥା

ବନ ଏକପ୍ରାନ୍ତେ ବୁଢ଼ା ହରିଣ ଗୋଟିଏ
ପଡ଼ିଥାଏ ଏକୁଟିଆ, ପରୁରେ ବା କିଏ ।
ଭେଣ୍ଡିଆ ହରିଣେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଚଲନାରି
ଧନ୍ତୁଆ ବୁଢ଼ାକୁ କିଏ ଯାଉଛି ପରୁର ।
ଦାସ କଥାଗୁଡ଼ି ରଖିଥିଲା ସେ ଆଗୋଳ
ବୁଢ଼ନ୍ତ କାଳକୁ କରି ତେତିକ ସଙ୍ଗାଳ ।
ବାଧୁକା ପଡ଼ିଛି ବୁଢ଼ା ପଡ଼ିଗଲା ଡାକ,
ସଙ୍ଗୋଳ ଅଇଲେ ତାର ଗୋସ୍ତୀ ମୃତଯାକ ।
କଥାଗୁରୁ ଦାସ ଗୁପିନେଇ କଲେ କଲେ ।
ବୁଢ଼ା ହରିଣକୁ ବେଢ଼ି ବସିଲେ ସକଳେ ।
ସାନ କଥାଗୁଡ଼ି ଯହୁଁ ସରିଗଲା ଦାସ,
ଲେଡ଼ିଲେ ଯେ ଯାହା ବାଟ, କେ ରହୁଛି ପାଶ ।
ବନ୍ତୁଆ ଭେଣ୍ଡିଆଟିଏ ପଡ଼ିଥିଲା ଟାକ,
ଗୁପିନେଲ କଥାଗୁରେ ଯାହାଥିଲା ବାକ ।
ଭଲ ହେଲା ବୁଢ଼ା ଦେଲା ଦାସକୁ ଅନାଇଁ
ହାୟ ! ହାୟ ! କେରେ ସୁଦ୍ଧା ପଥପାଇଁ ନାହିଁ ।

ଭାଳିଲା, ବାଧୁକା ବେଳେ ମୋର ଜାତିଗଣେ
ନ ଆସିଲେ ଥାନ୍ତୁ ମୁଁହିଁ ସୁଖରେ ଜୀବନେ,
ବିରୁଗିଲା ଦାସ ପୁଣି କଅଁଳିବ କାଳି,
ସୁଖେ ରାମ ଦୁଃଖେ ରାମ ଦିନ ଯିବ ଗୁଞ୍ଜି ।

(ଉ. ସା. ୨୦ଶ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ଗୋଷ୍ଠ ୧୩୨୦)

କର୍ମଫଳ

ଯାହା ତୋର ହୃଦେ ପ୍ରାପ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ସେଥିପାଇଁ
ଲଭ ଆଶେ ଦୁରାଶାରେ ନିତ୍ୟ ଅଛୁ ଧାଇଁ । ୧ ।
କେତେ ମୁଖ କେତେ ଲଭ ନିୟତ କାମନା
ପାରିଛୁ କି ଲଭି ସବୁ ? ନ ହେଲା ତେଜନା । ୨ ।
ତେତିକ ତୋ ପ୍ରାପ୍ୟ ନିଜକୃତ କର୍ମଫଳ
ଅଧିକ ଲେଡ଼ିବା ଜାଣ ଦୁରାଶା କେବଳ । ୩ ।
ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେବେ ବୁଝୁ ମନେ
ତେତିକରେ କିପା ଶାନ୍ତି ନ ଲଭୁ ଜୀବନେ ।
ଅରଜିଲା ବିତ୍ତେ ମାସ ତୋର ଅଧିକାର
କରିବେ କି ପ୍ରଭୁ ତୋହ ପାଇଁ ଅବିରୁର । ୪ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମଫଳ ଲଭ ଭବିଷ୍ୟତେ
ଏହି କଥା କର ଯେବେ ହୃଦୟେ ପରତେ । ୫ ।
ପବିତ୍ର ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ସେହିପରି
ଆତ୍ମକୃତ କର୍ମଫଳ ଯାଗ ଦେବେ ହରି । ୬ ।

(ମୁକୁର-୧୧-୧୧/୧୨ ଫାଲ୍‌ଗୁନ—ଚୈତ୍ର ୧୩୨୩)

ଅନନ୍ତ ମିଳନ

ନିରାକାର ବିଶ୍ୱାଧାର ଅନନ୍ତ ମହାନେ,
ଅନୁଭବେ ଅନୁମାନେ ଶୁଦ୍ଧତମ ପ୍ରାଣେ ।
ବିଦ୍ୟୁସମ ମହାଶବ୍ଦ ହୃଦେ ଯାଏ ଝୁଲି,
ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ, ମାସ ଅନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରା ପଡ଼େ ବଳି ।

ଜଡ଼ ଦେହେ ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମା ସନ୍ନିଳନ,
ଧାଏଁ ମନ ଉଦ୍ଧୃତ, ଜଡ଼ କରେ ଆକର୍ଷଣ ।
ସେ ଅଧ୍ୟୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଘାତ ଅନନ୍ତ ମହାନେ,
ନ ଲେଉଟି ଶାନ୍ତି ଲଭେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣେ ।
ତଦନ୍ତ ଚିତ୍ତ, ତଥାପି ଧାବତ,
ଆକର୍ଷଣେ ଲଭେ ଶାନ୍ତି ଅପ୍ରମିତ ।

୧ ଧୂ ଅନନ୍ତ ହରି ଥାଅ ଏହିପରି,
ଲେଉଟେ ବିଷୟ ଅବରତ ନ ପାରେଁ ବା ଧରି ।
ବିନାଶୀ ଶରୀରେ ପ୍ରିତ ଅବିନାଶୀ ପ୍ରାଣ,
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ କାଳ କରବ ସନ୍ତାନ ।
ଲଭୁଛି ସନ୍ତତ ମାତ ଶାବନେ ସାନ୍ନ୍ୟାସୀ,
ଗତି ମୋ ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗେ ସମ ଯାଏ ଜଣା ।
ଅନନ୍ତ ଶାବନ ଗତି ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ,
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଯୋଗ ଅନନ୍ତ କାଳରେ ।
(ଉ. ସ. ୦୩ ଭାଗ-୧୨ ସଂଖ୍ୟା ଚୈତ୍ର-୧୩୨୪)

ଶିଷ୍ୟାର୍ଥୀ ବିଦେଶୀ ଉତ୍କଳଯୁବକ

ହେ ଉତ୍କଳ ଦେଶବାସୀ ନବ ଯୁବାଗଣ !
କରୁଛ ବିଦେଶେ ରହି ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନ,
କି ଦାୟିତ୍ବ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଶିରେ—
କି ବୋଲବ ବୁଝିପାର ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ଖ୍ୟାତି ଯଶ ଲଭିବାର ପାଇଁ
ଗୁରୁଜନେ ଦେଶବାସୀ ରହିଛନ୍ତି ଚାହିଁ ।
ଜନକ ଜନନୀଙ୍କର ନୟନପ୍ରତିମା
ଅଛି ଦୂରେ ପ୍ରାଣେ ତାଙ୍କ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ସୀମା ।
ସେମାନଙ୍କ କେତେ କଷ୍ଟ ଉପାର୍ଜିତ ଧନ
ତାଳି ଦେଉଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଶିକ୍ଷାର କାରଣ ।
ପୋଷିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣେ ଆଶା ଭରସାକେବଳ,
ସ୍ଥବର କାଳରେ ହେବ ଶାବନ ସମ୍ବଳ ।
ଦେଶବାସିଗଣେ ପ୍ରାଣେ ପୋଷିଛନ୍ତି ଆଶା,
ଲଭିବ ଉନ୍ନତ ତୁମ୍ଭଯୋଗେ ମାତୃଭାଷା ।

କରବ ଦେଶର କେତେ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ହେବେ ଧନ୍ୟ ଦେଶବାସିଗଣ ।
ଚରିତ—ଉତ୍କଳନିଷ୍ଠା-ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିବଳେ
ମାନବ ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କେ
ଦୟାମୟ ମହାପ୍ରଭୁ କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ,
ହୁଅ ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ କର୍ମଗର ଶାନ୍ତିମାନ ।

(ଉ. ସା. ୨୧ଶ ଭାଗ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ବୈଶାଖ ୧୩୨୪)

ଶେଷବାସନା

ପଲ୍ଲବେ ହୃଦୟେ ମହାଜ୍ୟୋତି ଯାଏ ଝଲି
ଧରୁ ଧରୁ ମନଦେବ । ଯାଅ କାହିଁ ଚଳି ।
ନିୟତ ବାସନା ପ୍ରସ୍ତେ ! ପୋଷି ରଖେଁ ପ୍ରାଣେ,
ଅନାୟତ୍ତ ବିଚଳିତ ମନ ତୁମ୍ଭ ଧନେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ପ୍ରକୃତି ମନ ନ ଆସିଲ ବରଣ—
ହେବ ପ୍ରିୟ ପିତୃ ତୁମ୍ଭ ପଦେ ପରଣେ ।
ନ ପାରିଲ ପ୍ରିୟ କର ବିଚଳିତ ମନେ,
ନିମେଷକେ ଆସେ ତୁମ୍ଭ ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
ବିରଜ ହେ ଦେବଦେବ ! ହୃଦୟେ ସନ୍ତତ,
ଅବାଧ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ନ ହେବ ଆୟତ୍ତ ।
ସଂସାରସାଗରେ ପ୍ରାଣ ସାଜି ଘାସି ଘାସି
ଧୂ ବତାରୁରୁପ ଲକ୍ଷ୍ମୀଭୂତ ହୁଅ ଆସି ।
ପ୍ରାଣାଗ୍ରମ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର ! ତରମ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବିଭ୍ରାନ୍ତ ନ କରୁ ମନେ ଅସାର ବାସନା ।
ବିବେକ ଆବଦ୍ଧ ନର ହୃଦୟରେ ଥାଉଁ—
ସୁମତି ମାର୍ଗରେ ନେଉଁ ଶାବନ ବଢ଼ାଇ
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳୁ ପ୍ରାଣେ ରଖୁ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦରେ,
ଅସାର ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହୁ ହୃଦୟରେ ।
ସାଧୁର ତୁମ୍ଭର କି ଯ୍ୟ ପାଳବ ଆବଦ୍ଧ—
ଲକ୍ଷ୍ୟରଖି ତୁମ୍ଭ ପଦେ ପ୍ରାଣ ହେଉ ଶେଷ ।

(ଉ. ସା. ୨୧ଶ ଭାଗ ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୨୪)

ଆତ୍ମସମର୍ପଣ

ହେ ଅଭୟ ! କଦାଚିତ୍ ବିନା ଆହ୍ୱାନରେ
 ବସୁକିତ ହୁଅ ଦିନସ୍ଥାନ ହୃଦୟରେ ।
 ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣେ ଧାୟି କରିବ ସନ୍ତାନ,
 ହାୟ ! ହାୟ ! କାହିଁ ହୋଇଯାଅ ଅନୁର୍ଜନ ।
 ହେ ବନ୍ଧୋ ! ଭକ୍ତିରେ କଦା କରି ନିମନ୍ତ୍ରଣ
 ପାରିବିଏ ବସିବାକୁ ହୃଦୟେ ଆସନ,
 ନୟନ ନିମିତ୍ତେ ହାୟ କାହିଁ ଯାଅ ଶୁଳ,
 କୁଟୀର ଆସନ ଶୂନ୍ୟ-ତେଥାଏ ଖାଲ ।
 ହେ ଗୁରୁ ! ଦେଇ ତ ନାହିଁ ଉପସ୍ଥଳ ଶିକ୍ଷା,
 କପାଁ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କରୁଛ ପରୀକ୍ଷା ?
 ହେ ପ୍ରଭୁ ! କପାଁ ତୁମ୍ଭେ ନ ଦିଅ ତେଜାଜ
 ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପାବନେ ଆଇ ?
 ହେ ଅନନ୍ତ ଦେବଦେବ ! ମୁଁ ତ ଶତ୍ରୁପ୍ରାଣୀ,
 ଅଜ୍ଞେୟ ବିଧାନ କାହୁଁ ପାରିବି ତା ଜାଣି !
 ସମ୍ପର୍କଣ କରି ମନପ୍ରାଣ, ସବାଧାର !
 ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଦିଅ ଦେବ ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କାର !

(ଉ. ସା. ୧୮ ଶ ଗ୍ରନ୍ଥ, ୨ୟ ପଞ୍ଚା, ଆଶାଦ ୧୩୪୪)

ବୃଦ୍ଧାୟ ବଚନ

(ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ରତ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ୧୮୦
 ପୃଷ୍ଠାରେ 'ସ୍ୱର୍ଗତ ଫକର ମୋହନ' ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତ
 ମୁଖ୍ୟତଃ ରଥ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନ ଅଣ୍ଟାରେ ଶାନ୍ତି
 କାନନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପରେ ହୃଦୟେ ବୃଦ୍ଧବ ଗୋଟିଏ
 ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ବସି ନିମ୍ନଲିଖିତ କବିତାଟି ଲେଖିଥିବାର ଶ୍ରେୟ
 କରୁଥିଲେ । ମୋତେ ଦେଖିଲେ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର କୋଟି ନିଧି ଉପୁଜି
 ଗଲ ପରି ହୃଦୟ ଆସନରୁ ଉଠି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବାହୁ ପ୍ରସାରରେ
 ଆକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ ପାଖରେ ବସିଲା ସେହି କବିତାଟି ପଢି
 ଶୁଣାଇଲେ ! x x x ମୁଁ କବିଙ୍କ ଅନୁମତିପ୍ରାପ୍ତେ ଉକ୍ତ
 ସଦ୍ୟଲିଖିତ କବିତାଟି ଲେଖି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥିଲି । ଆଜି
 ପଠନମଧ୍ୟ ନିକଟରେ ସେହି ବୃଦ୍ଧାୟ "ବୃଦ୍ଧାୟ ବଚନ"
 ଅବୃତ୍ତି କରୁଅଛି ।"

ବାକ୍ୟ ଉତ୍ତରଣ କରି ମାନବ ପ୍ରଧାନ,
 ଲଭିଛି ତା ଯୋଗେ ପ୍ରାଣି ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ।
 ସାବଧାନେ କରି ସେହି ବାକ୍ୟ ଉତ୍ତରଣ,
 ଅନ୍ୟଥା ମାନବଜନ୍ମ ହେବ ଅକାରଣ ।
 ପ୍ରଭୁଦତ୍ତ ମହାକୁମାର ଜୀବନର ସାର
 କର ନାହିଁ ତାହା କେବେ ଅପବ୍ୟବହାର
 ମାନବର ଜ୍ଞାନଗଣି ବାକ୍ୟ ଶୁଣାଇଲେ
 ଆବେଶ, ସମାଜେ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ପରସ୍ପରେ ।
 ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଗୋଟି ହୁଏ ମୁଖରୁ ବାହାର,
 ସାଧ୍ୟ କି ତାହାକୁ କରି ପାର ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
 ତନ୍ତ୍ରକୋଷ ଉନ୍ମୁଳି ବେଳେ ହେଲେ ବର୍ଣ୍ଣନା,
 ପାରିବ କେ କରି ପୁଣି ତାହା ମଧ୍ୟଗତ ?
 ଉତ୍ତରଣ ବାକ୍ୟ ତଥା ପବନ ମଣ୍ଡଳେ
 ମିଶିଯାଏ, ନ ଫେରିବ କଲେ ବା କୌଶଳେ ।
 ବାକ୍ୟଗୁଣେ ଲୋକ ହୋଇପାରେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ
 ବାକ୍ୟଗୁଣେ ହୋଇପାରେ ବାଟର ଭିକାରୀ ।
 ବାକ୍ୟ ଉତ୍ତରଣ ଯନ୍ତ୍ର କୋମଳ ରସନା,
 କର୍ମଣ ବଚନ ତହିଁ ସମ୍ପର୍କ କରନା ।
 ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ କେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦାୟକ,
 ଜୀବନେ ବଢ଼ିଛି ତାହା ଅନୁରାଗ ଲୋକ ।
 ଶିପଦେ ବା ଶ୍ରେଣେ ଯେହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାତନା
 ମିଷ୍ଟବାକ୍ୟେ ଦେଇପାର ତାହାକୁ ସାନ୍ତନା ।
 ସହଜ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ବାକ୍ୟବଦ୍ଧ ତାଳ,
 ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ନାଶି ଦେଇପାରେ ଜାଳ ।
 ଉଦୟ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରବଣ ହୋଇଥାଏ ମନେ,
 ଶତ୍ରୁ ସିନା ତପଣେ ତା ପ୍ରକାଶେ ବଚନେ ।
 କଥା ବୋଲିବାର ପୂର୍ବେ କରିବ ବିଚାର
 ଅଛି କିବା ଇଷ୍ଟାନିଷ୍ଠ ଏଥିରେ କାହାର ।
 ଯେଉଁ ଲୋକ କରିପାରେ ବଚନ ସ୍ୱପ୍ନ
 ଜଗତରେ ପରିଚିତ ସେହି ବିଜ୍ଞାନେ ।